מאיר ונדר

אנציקלופדיה להכמי גליציה

שרידי בית־הכנסת הגדול ברימנוב

מאורי גליציה

אנציקלופדיה לחכמי גליציה

הרב מאיר וונדר

חלק שלישי

ט-ע

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

המכון להנצחת יהדות גליציה

ירושלים **תשמ"ו**

הרב מאיר וונדר
רחוב פנים מאירות 13, ירושלים 94473
טל. 02-527014

RABBI MEIR WUNDER
13 Panim Meiroth St., Jerusalem 94473
Tel. 02/527014

בסיוע קרן הזכרון לתרבות יהודית וקרן תל-אביב לספרות ולאמנות

©

נדפס בישראל
Printed in Israel

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

דפוס "הד" בע"מ
"HED" PRESS LTD.
Jerusalem • Tel. 539998 • יהודה המכבי 5, ירושלים • טל.

התוכן

תוכן העניינים ..... ג
הקדמה ..... ד
שמות המשפחה בכרך זה ..... ה
רשימה נוספת של מקורות ..... ח
המשפחות המתחילות באות ט 1
המשפחות המתחילות באות י 188
המשפחות המתחילות באות כ 292
המשפחות המתחילות באות ל 350
המשפחות המתחילות באות מ 714
המשפחות המתחילות באות נ 985
המשפחות המתחילות באות ס 1045
המשפחות המתחילות באות ע 1116
רשימת הלוחות התמונות והפקסימילים 1117
מפתח לקהילות גליציה בכרך זה 1125
מפתח לחיבורי חכמי גליציה בכרך זה 1131
מפתח כללי 1141
תוכן העניינים באנגלית 1157

הקדמה

ישנם השואלים ותמהים: האם כל כך חשובה עבודת הנצחה זו שיש להשקיע בה מאמצים כה רבים? דומה כי בדורנו התשובה לכך ברורה. כבר כתב בעל ווי העמודים בצוואתו, אחרי גזירות ת״ח בהם היה הרג רב בדומה לחורבן הראשון והשני, והשרידים נתערבו ואולי במשך השנים יטילו מום בכשרותם ״לכן מהראוי שכל איש אשר הוא בימים ההם, יעשה סדר יוחסין לזרעו ולזרע זרעו שיהיה לאות ולמשמרת״. על אחת כמה וכמה בזמננו, אחרי החורבן הגדול בו נספו על קידוש השם ששה מיליון מאחינו בני ישראל, ובהם מסלתה ומשמנה של היהדות שאצרו עמם זכרונות מופלאים של מורשת העבר, והשרידים הנותרים שומרי משמרת הקודש מגששים באפילה למצוא פירורי ידיעות על תפארת בית אבותם ללכת לאורם. הנה כך מובא מהגה״ק מצאנז־קלויזנבורג שליט״א בסדר הדלקת נר חנוכה, קרית צאנז־נתניה תשמ״ג, עמ׳ יט, על בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, ולכאורה מה לו למנות את כל היחוס. ויש לומר דזה בא ללמד עצה נגד פיתויי היצר שהיום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך, והכל בהיתרים וראיות, העצה היא שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך, ותמיד תתנהג בדרכי האבות הקדושים, וזהו תריס נגד היצר, כי תאמר לו איך אתנהג אחרת ממה שנהגו אבותי הקדושים. וזהו שמונה כל היחוס בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, שרק בכח זה שאחזו כל אחד בדרכי אבותיו בני מתתיהו כמתתיהו, ומתתיהו כאביו, לא נסחפו בזרם המתיוונים. הדברים נראים במוחש אצל בעלי התשובה שנתרבו ב״ה בתקופתנו, שכאשר נודע להם מאיזה גזע גאונים וצדיקים מקור מחצבתם, הם מתרוממים ומתעודדים להעפיל אל רום המעלות בבחינת מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי. משנה חשיבות יש לביורי יוחסין בעת שמכיוונים שונים מתפרצים לבלע את הקודש בהכניסם זמורות זר נכריות, וכבר הבטיחנו הקב״ה בתוה״ק ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. במקומות שונים בספר מצוטטים צדיקים הרואים חשיבות ברישום תולדותיהם של גדולי ישראל וחסדי השם עליהם, כנאמר במקראות זכור ימות עולם, והיו עיניך רואות את מוריך, שיחו בכל נפלאותיו ועוד. כבר העיד הרב מאיר אמסעל שליט״א בהמאור, רנא, 33, כי כשהתחיל להוציא את חיבורו הגדול זכרונות המאור, בא אל הגה״ק מסטמאר זצוק״ל לבקשו שימסור לו את תולדותיו וקורות חייו, ואמר לו אדרבה ישאל מה שרוצה לדעת, והשיב לו על כל בניחותא.

מעשה הספר כמו בחלקים הקודמים בדרך כלל. רבים נרשמו בשמות הפרטיים, אולי יוודע שם משפחתם. כבר הודגש כי אין האריכות או הקיצור הוכחה על מעלת אותו חכם, והכל לפי החומר המצוי וידוע. פעמים נרשם דבר קיומו של איזה רב, ורק אחרי ההדפסה נודע אודותיו שפע חומר ממקור בלתי צפוי. הקיצור בתארים אין בו חלילה פגם בכבוד הראוי. הרב פנחס זליג גליקסמן מביא בהקדמת ספרו: רבי זאב ליפשיץ, לודז תרצ״ד, מה שכתב הגאון רבי ישעיה פיק בספרו שאילת שלום, שאין צורך לכתוב ז״ל או זצ״ל כשמזכירים בדפוס שם חכם ״למען הקל עדיפות הוצאות הדפוס מעל המוציא ספרו לאור, כי גם בהעדר המלה ז״ל אין העדר כבוד וזלזול״. ראיתו היא מספר חסידים סי׳ תשמ״ה שכשמזכירים תלמידי חכמים אין צריך לומר זכרונם לברכה, כמו שאין אומרים כשקוראים בתורה על משה ועל אהרן זכרונם לברכה וכל שכן באחרים. נכללות בחלק זה האותיות ט-ע, וכבר מתקרבת השלמת המפעל בעזהשי״ת בחלק הרביעי: אותיות פ-ת. ריבוי החומר שהתקבץ עד עתה מילואים ותיקונים לחלקים הקודמים, מצדיק הופעתו של כרך נפרד שייוחד לזה.

על השמחה הרבה של התקדמות העבודה, מעיבה עננה כבדה של מחסור תמידי בכסף לכיסוי הוצאות ההדפסה הגבוהות. אין אלו ספרים להמונים שמכירתם תוכל לכסות את הקרן. רוכשים אותם אניני טעם מעטים ומוסדות מחקר, ואין אפשרות לממן את ההוצאות בלי עזרת גורמים ציבוריים ונדיבי לב יחידים. אבל היכן הם אותם נדיבי עם המתֲיקרים ביחוסם הגליצאי, ובכל עת לבם וכיסם פתוחים לכל דבר טוב ומועיל? עלבון צורב הוא לשמוע את התגובות כי כך עלתה לך על שנטפלת לחקר יהדות גליציה, ואילו עסקת בחכמי מדינות אחרות כבר היית משופע בממון ותקציבים מכל עברים. ביטוי לאכזבות הרבות אפשר למצוא בסוף ספר תולדות אנשי שם להרב דוד טעבלי אפרתי, ווארשא תרל״ה. בנהמת לבו הוא מדפיס קול אומר קרא, ובעמ׳ 14 כותב את הדברים הראויים להיאמר גם היום, וסדנא דארעא חד הוא: ״עוד יתרה עשו, מכנף הארץ עפו אלי וזמירות השמיעוני, והעתירו עלי דברים לשלוח למו ספרי, והבטיחוני כי בהגיע לידם ספרי יקדמו פני בתודה רצוף מחירו, ואחרי נמלאה חפצם אין עוד קולם נשמע. עם אלה וכאלה נכבדי עם ידועים באהלי שם משפטים אדברה, ולפניכם את משפטי אקריבה, יספרו המה למען יצדקו. הלא אחרי אשר התענגתם לראות שמכם חרות לבית אבותיכם עד ראש מקור מחצבתכם, עליכם אפוא לשאת יחד אתי במשא לעייפה הוצאות הדפסתו, כאשר יספר נוגע לכם כמוני, ולא בחינם ניתן לי הנייר וסדר ההדפסה, ולמצער היה לכם לשלם בעד הספר אשר הגיעכם לרצון, ומדוע זה הפסדתם לי גם כסף המשלוח. אמנם גם אלה הטובים אשר באו אלי במגילת ספר בתמורה, לא עשו טוב בעמם, אך אלה שגם זאת לא עשו, התבוננו נא בינה אם ככה יעשה, ומדוע זה ירע גורל למחבר כמוני, אשר על דלתותיכם לא שקדתי, הואילו ופנו בי זכו במקחי, אך ייקר נא בעיניכם פדיון נפשכם, כופר אשכול כבודכם תנו, הכי אחיכם אני ועבדתיכם חינם, ואין כסף ההדפסה נחשב בעיניכם. שימו זאת אל לבבכם וחיו״.

שלמי תודות עלי להקריב לכל המשפחות והיחידים שהמציאו לי חומר וידיעות על משפחותיהם. חלק גדול נכלל בספרים הנדפסים, והיתר ממתין לשיבוצו בכרך המילואים אי״ה. כמו־כן להנהלת הספריה הלאומית ועובדיה במחלקות השונות, ובמיוחד למר רפאל וייזר מנהל המחלקה לכתבי יד וארכיונים, ולמר אלברט בן יעקב ממחלקת הצילום; לעובדי מפעל הביבליוגרפיה העברית בהנהלת הרב ברוך מרדכי כהן על עזרתם בסבר פנים יפות; לראשי כולל ״חיבת ירושלים״ גליציה ועובדיו; למכון שפתי צדיקים שליד מוסדות אוהב ישראל בירושלים ע״י הרב אלישע פקשר; להנהלת מכון ״גנזים״ בתל־אביב. הוקרה מיוחדת מובעת לקרן הזכרון לתרבות יהודית, קרן תל־אביב לספרות ולאמנות, קרן עמו״ס, קרן להנצחת זכרה של יהדות פולין, משרד הדתות, המחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך, ולכל יתר המסייעים והעוזרים. אחרון חביב, מנהלי ועובדי דפוס ״הד״ על מסירותם להוציא מתחת ידיהם דבר נאה ומתוקן.

בהודאה על העבר ובתפילה על העתיד

מאיר וונדר

ירושת״ו, ג׳ שבט תשמ״ז

שמות המשפחה בכרך זה

1	טבר	Tabber טאביר, טאבור, טויבער
2	טברסקי	Twerski טווערסקי
29	טוביאס	Tobias טאביאש
34	טויב	Taub טאוב
46	טויבנפלד	Taubenfeld טאובענפעלד
47	טויבש	Taubes טאובס, טויבעס
70	טויסטר	Tauster טויסטער
71	טוכמן	Tuchman טוכמאן
71	טוכנר	Tuchner טוכנער
72	טורם	Turm טארים, טארעם
78	טורמן	Turman טורמאן
78	טורנר	Turner טורנער
79	טיטלבוים	Teitelbaum טייטלבאום
139	טיטש	Titch
139	טיך	Teich טייך
140	טיכברג	Teichberg טייכבערג
141	טיכטל	Teichtahl טייכטאל
145	טיכנר	Teichner טייכנער
146	טיכר	Teicher טייכער
158	טיסר	Tisser טיסער
158	טיפנברון	Tifenbrun טיפענברון
158	טירהויז	Tirhaus טורהאוס
161	טירקל	Tirkel טירקעל
165	טירר	Tirer טירער
170	טיש	Tish
170	טלר	Teller, Tahler טעלער, טאליר
172	טמפלר	Templer טעמפלער
176	טנא	Tene טענע
177	טניס	Tanis טאניס
177	טננבוים	Tenenbaum טענענבאום
179	טננהויז	Tenenhaus טענענהאוז
179	טננזפט	Tenenzaft טענענזאפט
179	טננצפ	Tenenzap טענינצאפ
179	טנצר	Tenzer טענצער
181	טפט	Tappet טאפעט
182	טפל	Tappel טאפעל
183	טפיך	Tepich טעפיך
183	טרוי	Trau טרוא, טראה
183	טרויב	Traub טראוב
183	טרויגט	Traugat טרויגאט
184	טרופר	Tropper טראפער
184	טרטין	Tartin טארטין

184	טריבר	Treiver טרייבער
187	טריסטר	Treister טרייסטער
187	טרלר	Treller טרעלער
187	טרנר	Terner טערנער
188	טרשנובר	Treshnover טרעשנאווער
188	יגיד	Yagid יאגיד
194	יוגנד	Yugend יוגענד
194	יוהנס	Johanes יוהאנעס
195	יוזפסברג	Josephsberg יאזעפסבערג
196	יוטס	Juttes יוטעס
198	יולס	Jolles יאלעס
232	יונג	Jung יאנג
233	יונגוירט	Jungwirt יאנגווירט
233	יוסט	Just יאסט
240	יופיטר	Jupiter יופיטער
240	יוקר	Juker יוקער
252	ימפל	Yampel יאמפיל
253	ינר	Yener יענער
257	יעבץ	Javetz
261	יעקובוביץ	Jakubovitz יאקובאוויטש
264	יעקילישׁ	Jakelesh יעקעלעש
264	יפה	Jaffe יאפע
274	יצ׳ס	Jetches יעטשעס, יעציס
276	ירוחם	Jeruchem
283	ירט	Jeret יערעט
292	כהן	Cohen, Kahan קאהאן
308	כהן־צדק	Cohen-Zedek
320	כהנא	Kahana
335	כ״ץ	Katz קאטץ
349	כרמל	Karmel קארמעל
350	לאו	Lowe לויא
358	לאוטמן	Lautman לויטמאן
359	לב	Lev לעוו
359	לבוב	Lvuv
360	לבוול	Lebwohl לעבוואהל
361	לבין	Labin לאבין
367	לבינטל	Levinthal לעווינטאל
367	לבלוביץ	Levlovitz לעוולאוויץ
368	לבקוביץ	Levcowitz לעווקאוויץ
369	לברטוב	Levertov לעווערטוב

369	לדיר	לאדיער	Ladier
371	לדרברגר	לעדערבערגער	Lederberger
372	להמן	לעהמאן	Lehman
372	להר	לאהר	Lahr
373	לוביאניקר	ליביאניקער	Luvianiker
373	לובינר	לובינער	Lubiner
374	לובש	לובאש	Lubasz
374	לודמר	לודמער	Ludmer
374	לוטבק	לוטוואק	Lutvak
384	לוי	לעווי	Levi, Lewi
394	לויבר	לויבער	Lauber
394	לויטרבך	לאוטרבאך	Lauterbach
398	לוין	לעווין	Lewin
416	לוינשטין	לעווענשטיין	Levinstein
418	לויפבן	לויפבאן	Laufbahn
419	לויפר	לאופר, לייפער	Laufer
423	לונדון	לאנדאן	London
424	לונדנר	לאנדנער	Londner
425	לוסטהויז	לאסטהאוס, לוסטהאוז	Lusthaus
425	לוסטיג		Lustig
426	לוסטמן	לוסטמאן	Lustman
429	לופט		Luft
429	לורברבוים	לארבערבוים	Lorberbaum
443	לזגלד	לעזעגעלד	Lezegeld
443	לטנר	לעטנער	Letner
444	ליבוביץ	לייבאוויץ	Leibowitz
444	ליבליך		Liblich
445	ליבלין	ליבליין	Leiblein
446	ליבלר	לייבלער	Leibler
446	ליבנד	לייבאנד	Leiband
447	ליבס	ליבעס	Liebes
449	ליבר	ליבער	Liber
450	ליברוורט	ליבערוואַרט	Liberwort
450	ליברזון	ליבערזאן	Liberzon
451	ליברמן	ליבערמאן	Liberman
454	ליזנר	לייזנער	Leisner
456	ליזר	לייזער, לעזער	Leiser
464	ליטוין	ליטווין	Litvin
470	ליטמן	ליטמאן	Litman
470	ליטר	לייטער	Leiter
500	ליכט		Licht
501	ליכטג	לייכטאג	Leichtag
506	ליכטיג		Lichtig
507	ליכטמן	ליכטמאן	Lichtman
507	ליכטנשטין	לעכטענשטיין	Lichtenstein
512	ליכטר	לייכטער	Leichter
513	ליכטשטין	ליכטשטיין	Lichtstein
513	לילינפלד	לילינפעלד	Lilinfeld
515	לינבד	ליינוואד	Leinvad
515	לינדנבוים	לינדענבוים	Lindenbaum
516	לינדנר	לינדנער	Lindner
516	לינקר	לינקער	Linker
516	לינר	ליינער	Leiner
516	ליסטנר	לייסטנער	Leistner
517	ליפא		Lippa
517	ליפוביצקי	ליפאוויצקי	Lipowitzky
517	ליפינר	ליפינער	Lipiner
518	ליפר	לויפער, לייפער	Leifer
540	ליפשיץ		Lipschitz
566	ליקובר	לאקוער, לוקוער, ליקוער	Likover
567	לכוביץ	לעכאוויטש	Lechovitz
567	לם	לאם	Lamm
571	למברסקי	לעמבערסקי	Lemberski
571	למדן		Lamdan
571	למפין	לאמפין	Lampin
572	לנגנויר	לאנגנויער	Langenauer
576	לנגנר	לאנגנער	Langner
589	לנגסם	לאנגזאם	Langsam
590	לנגר	לאנגער	Langer
591	לנגרוק	לאנגראק	Langrock
592	לנגרמן	לאנגערמאן	Langerman
601	לנדא	לאנדוי, לאנדי	Landau
690	לנדמן	לאנדמאן	Landman
702	לנדסברג	לאנדסבערג	Landsberg
702	לנדר	לאנדער	Lander
702	לנדרר	לאנדרער	Landrer
702	לנץ	לענץ	Lentz
705	לנצמן	לאנצמאן	Lanzman
705	לנצנברג	לאנצינבערג	Lanzenberg
705	לסט	לאסט	Last
707	לסר	לאסער	Lasser
707	לקמן	לאקמאן	Lakman
708	לקס	לאקס	Lax
708	לקסנר	לאקסניר	Laxner
708	לרנר	לערנער	Lerner
708	לרר	לעהרער	Lehrer
710	לשצובר	לאשטשאווער, לאשצווער	Laszchower
717	מאיר		Meir
721	מאירסון	מאירזאן	Meirson
723	מדן	מאדן	Madn
723	מדפיס	מאדפעס	Madfes
725	מהודר	מאדער	Mehudar
728	מהלר	מאהלער	Mahler
731	מהר	מעהר	Mehr

Margolies	מרגאליעס	מרגליות	904
Marder	מארדער	מרדר	952
Merzel	מערזל	מרזל	954
Meridik		מרידיק	954
Marilles	מארילעס	מרילס	954
Marfeld	מארפעלד	מרפלד	967
Mark	מארק	מרק	967
Markus	מארקוס	מרקוס	969
Merker	מערקער	מרקר	972
Markshnit	מארקשניט	מרקשניט	972
Nebenzahl	נעבנצאהל	נבנצל	985
Nadel	נאדעל	נדל	994
Nottman	נאטמאן	נוטמן	994
Neustat	נייטשטאט	נוישטט	996
Nussbaum	ניסבום, נוסבאום	נוסבוים	996
Nussenbaum	נוסענבוים	נוסנבוים	1001
Nusskern	נוסקערן	נוסקרן	1003
Natowitz	נאטאוויץ	נטוביץ	1006
Natal	נאטאל	נטל	1006
Neuwirt	נויווירט	ניבירט	1006
Neuberger	נויבערגער	ניברגר	1006
Neigbohr	נייגבאהר	ניגבור	1007
Neiger	נייגער	ניגר	1007
Neigershel	נייגערשל	ניגרשל	1007
Neuhaus	נייהויז	ניהוז	1007
Neihof	נייהאף	ניהוף	1009
Neimintz	ניימינץ	נימינץ	1009
Neiman	נייאמאן	נימן	1011
Nusbrauch	נוסבראך	ניסברויך	1019
Niestempower	ניסטפאוועך	ניסטמפובר	1020
Nirnstein	נירנשטיין	נירנשטין	1020
Nacht	נאכט	נכט	1021
Nemirover	נעמיראוועך	נמירובר	1023
Nemlich	נעמליך	נמליך	1024
Netzach		נצח	1025
Nartzizenfeld	נארציזנפעלד	נרציזנפלד	1025
Nathanzohn	נאטאנזאהן	נתנזון	1028
Seginer	סעגינער	סגינר	1045
Segal		סגל	1046
Sobel	סוביל	סובל	1049
Suchostov	סוחיסטאוו	סוכוסטוב	1051
Sosesh	סאסיש	סוסש	1053
Sofer		סופר	1054
Sokol	סאקאל	סוקול	1073
Stampel	סטעמפל	סטמפל	1074
Stempler	סטעמפלער	סטמפלר	1076
Starzgovski	סטארזגאווסקי	סטרזגובסקי	1076
Strelisker	סטרעליסקער	סטרליסקר	1076
Modlinger	מאדלינגער	מודלינגר	733
Moses	מאזעס	מוזס	737
Moser	מאזער	מוזר	737
Mund	מאנד	מונד	737
Manson, Monzon	מאנזאן	מונזון	746
Montner	מאנטנער	מונטנר	750
Moss	מאסס	מוס	751
Motzner	מאצנער	מוצנר	751
Morgenstern	מארגנשטערן	מורגנשטרן	752
Muschell	מושעל	מושל	752
Moshtzisker	מאשציסקער	מושציסקר	755
Moskowitz	מאשקאוויץ	מושקוביץ	755
Mesuse		מזוזה	780
Mazor	מאזור	מזור	781
Mazal		מזל	781
Meth	מעט	מט	781
Matish	מאטיש	מטיש	782
Matkiver	מיידקוועך	מטקיבר	782
Meisel	מייזעל	מיזל	782
Meisels	מייזעלש	מיזלש	783
Meises	מייזעס	מיזס	831
Milzagi	מילזאהגי	מיזלגי	833
Milch		מילך	835
Miller	מילער	מילר	835
Mihlstok	מיהלשטאק	מילשטוק	850
Maimon	מיימון	מימון	850
Mindlish		מינדליש	850
Mintz		מינץ	850
Mintzberg	מינצבערג	מינצברג	860
Meier, Mayer	מייער	מיער	861
Mietzel	מיעצל	מיצל	875
Mischel	מישעל	מישל	876
Mach	מאך	מך	882
Machler	מאכלער	מכלר	882
Malter	מאלטער	מלטר	883
Melamed		מלמד	883
Maltz	מאלץ	מלץ	883
Meltzer	מעלצער	מלצר	883
Meller, Maler	מאליר, מעלער	מלר	885
Mandel	מאנדיל, מאנדעל	מנדל	887
Manuel	מאנועל	מנועל	889
Mantel	מאנטל	מנטל	895
Mentchel	מענטשיל	מנטשל	895
Manes	מאניס	מנס	897
Mansfeld	מאנספעלד	מנספלד	897
Menkes	מענקיש	מנקס	898
Messer	מעסר	מסר	899
Margoshes	מארגושעס	מרגושס	900
Margel	מארגיל	מרגל	904

1078	סים		Sim
1078	סלומון	סאלאמאן	Salomon
1079	סלוצקר	סלוצקער	Slutzker
1080	סלט	סאלאט	Salat
1082	סמבורר	סאמבארער	Samborer
1082	סנדהויז	סאנדהויז	Sandhaus
1083	סנדלר	סאנדלער	Sandler
1083	סנהדראי		Sanhedrai
1083	סנטר	סאנטער	Santer
1083	ססובר	סאסאווער	Sasover
1084	ספיר	סאפיר	Sapir
1086	ספרין	סאפרין	Safrin
1113	ספרן		Safran
1115	סצינבוים	סעצינבוים	Setzinbaum

רשימת נוספת של מקורות

ראה ח"א, 845-850, ח"ב, יג

אורייתא 934
אז נדברו 246
הארץ 418
ארץ ישראל של מעלה 170, 292
בימי צמיחת החסידות 951
בית צדיקים יעמוד 14, 28
בית שמואל (יוזפוב) 252
בנתיבי חסד ואמת 1022
בקדושה ובגבורה 358
גזע ישי 367, 913
גלעד לק"ק בפרשוב־עפריס 214, 358
דבר 834
הדואר 935
דמויות הוד 1092
דער יודישער וועג 828
דפי זכרונות (מיזל) 811
ההווה בצל העבר 947
הליכות 1112
חבל הכסף 851
חכמי הדורות ומשנתם 511
החסידות וציון 1006
יהדות לטביה 1115
ייווא בלעטער 971
ישורון 982
ישיבות הונגריה, 97, 116, 358
כנסת ישראל 931
כתב זאת זכרון 1062, 1073
כתבים (ליפשיץ) 371
מארמארוש 943
מגילת האדמה 416
מהרש"ם הכהן 664
מחזיקי הדת 903
המחנה החרדי 764, 1000
מטה אהרן (פיצ'ניק) 252
מטעמי יצחק 913
מסע מלכות 124
ממחוז הילדות 584, 747
מן המקור 1056
מנוחת אשר 857
מערכות חיים 883
מצא חן במדבר 9, 968
מקור חיים 160
מקורות וקורות 53, 54, 63, 68, 144, 170, 303, 640
משכנות הרועים 232, 596
נוטרי מורשה 233
הסבא הקדוש מרדושיץ 553
הסיפורת החסידית 1059, 1063
ספר טרנוגרוד 148, 152
ספר טשנאד 96
ספר יזכור מרגרטן 41, 511
ספר המזרחי 632
ספר סמורגון 468
ספר שנקר 852, 898
ספר שרגאי 209
עולמו של אבא 107, 116, 131, 358
עולת חודש 9
עטרת חיים 1044
עטרת יהושע 670
עיר ואם בעיני בניה 80, 747
עליתי מספציה 14
הפרדס 999
צוהר 489
צורקבליקן 651, 811
קול מחזיקי הדת 689
ראשונים ואחרונים 971
שונצינו בלעטער 725
שו"ת שם הכהן 991
שותים עם המות לחיים 20
שם משמעון 1030, 1044, 1080
שנה בשנה 1044
שערי ציון 723
שרגאי 371
שתים ערים 341
תולדות הדפוס בפולניה 725, 934
תולדות משפחת שור 945
תולדות הראב"ד 931
תוספת לחתימה 1026
התור 632
תורת חסידים הראשונים 984
תמימי דרך 875, 982
תפארת אלעזר 9
תפארת ישראל 640, 750

ט

טַבָּר

ר׳ אפרים זלמן

מזבלטוב (תק״ע* — תר״ם*)

דומ״ץ זבלטוב. גדול בתוי״ש, וממשכימי קום לבית המדרש של רבי יעקב ובנו רמ״מ הגר. שקוע בלימודיו, בדיני תורה, ובהוראת תלמידים שלא על מנת לקבל פרס. בעל מוח חריף, ובקי בהויות העולם. נמוך קומה. נפטר לפני תרמ״ג. חיבר ספר. על מקומו בא הרב ישעיה רוטפלד. נשא את טשארנא, וילדיו: א. ר׳ יצחק איזיק שמילא את מקומו ועבר לפוטילה; ב. ר׳ מאיר. חינכו לתורה, והיה סוחר שלא הצליח בעסקיו; ג. מרים זו׳ ר׳ יחיאל חיים קרמר, סיטונאי יין בטשרנוביץ. קיימו צדקה והכנסת אורחים. לא זכו לבנים. יתכן שבנו גם ר׳ חיים מרוזנוב.

תשובות אליו: אבן יקרה, קמא, אה״ע, כה (נזכר); בית שלמה, או״ח, לה, ע, יו״ד, ח״א, פח, קנט, אה״ע, סח, צט, קז בתרי״ט — תרל״ב; דבר משה, תנינא, ו, סה, סו, אורין תליתאי, קנו; מהרי״א הלוי, ח״ב, קכו, קלה בתרל״ו — תרל״ט; שו״מ, קמא, ח״א, סט (טייצער!), שד, ח״ג, כד, רביעאה, ח״ג, קכז בתרי״ז — תרכ״ו.

אברהם קייש, עיר ומתים, 72-73.

ר׳ חיים

דומ״ץ בכפר ראזניב שליד זבלטוב. אולי בנו של ר׳ אפרים זלמן.

תשובה אליו: מחנה יהודה, ח״ב, שו״ת מהרי״ג, נג בתר״ן.

ר׳ יצחק איזיק ב״ר אפרים זלמן טבר

מזבלטוב (ת״ר* — תר״ס*)

בנו של ר׳ אפרים זלמן דומ״ץ זבלטוב. סייע לו ואפשר שגם מילא שם את מקומו זמן קצר, ואח״כ עבר לרבנות פוטילה שבבוקובינה. בשנת תרנ״ו עלה לירושלים. **משניות מסכת אבות** עם פירוש הברטנורה, ופירוש מטל השמים (משני צידי הפנים), לבוב, ר׳ יעקב עהרענפריז, תרנ״ו, ב, מד ד׳. המסכימים בתרמ״ג: רצ״ה אורנשטיין (בא לפני... וספרו בידו חידושי תורה בהלכה ועה״ת ומסכת אבות, ובעברי עליהם ראיתי כי יגע לברר דברי הפוסקים ז״ל... וגם בדרושיו לא הרחיק ללכת, רק קרוב לפשט בדברים נכוחין המתקבלים על הלב); ר״י שמלקיס שמסר לו פלפול אחד בדבריו (הראה לי חידושיו על יו״ד). בעמוד האחרון תיקוני טעויות. קיוה להדפיס חלק נוסף של חידושי הלכה.

תשובות אליו: מהר״י אשכנזי, יו״ד, טו, טז; מהרי״א הלוי, ח״א, יג בתרל״ד לזבלטוב.

גליס, ח״ב, קפד.

טְבֶרְסְקִי

משפחת צדיקים מסועפת ברוסיה. אחדים מבניה היו רבנים ואדמורי״ם בגליציה או מחותנים של צדיקיה, והם יפורטו להלן.

רבי מנחם נחום אבי המשפחה (ת״צ — י״א חשון תקנ״ח) היה מ״מ בנרינסק, פוגרבישצי, וטשרנובל שעל שמה נקרא לתהילת עולמים. תורותיו נדפסו בספר מאור עינים על התורה שהוא מספרי היסוד של החסידות, וכן בספר ישמח לב על אגדות הש״ס. נשא את שרה נכדת ר׳ יצחק שפירא אב״ד קובל ולובלין, ב״ר נתן נטע אב״ד הורודנא בעל מבוא שערים. ילדיו: א. רבי מרדכי ממשיך שרשרת הזהב בטשרנוביל (להלן); ב. רבי משה שנפטר ביוסטינגרד. ממנו מסתעפים כל בני משפחת טברסקי שאינם אדמור״ם; ג. מלכה זו׳ ר׳ אברהם ב״ר צבי הירש ר״מ ומ״מ בקרסטשוב, ולהם צאצאים מבניהם: ר׳ ישראל המגיד מבאהפלי מח״ס עטרת ישראל, ורא״ל מסדילקוב אבי משפחת הרבנים גוטמן מיאס, ומבנותיהם: חוה זו׳ ר׳ שלום מפראהביטש, וזו׳ רא״ל מבנדר אחי רמ״צ מסאוואראן. רבי צבי הירש אביו של רמ״נ היה אחיהם של רא״ל אוסטרזצר תלמיד הבעש״ט, ור׳ נחום שוסטק שנולד אחרי פטירת אביו והיו לו שש אצבעות בידו אחת, בני רבי נחום אב״ד נרינסק, שלדברי ר״י לוינשטיין היה בנו של רנ״נ אב״ד מזריטש, ב״ר נחום אב״ד סלוצק, ב״ר נתן נטע אב״ד הילדסיים, חתנו של הרבי ר׳ השל.

רבי מרדכי בנו נולד בשנת תק״ל, נפטר ביום כ׳ אייר תקצ״ז (או תקצ״ח), ונטמן באיגנטובקה שליד קיוב. בארבעים שנות הנהגתו הזריח אור של תורה יר״ש וחסידות בקרב רבבות יהודי רוסיה. תורותיו החסידיות כונסו בספר לקוטי תורה. נשא את חיה שרה בת רבי אהרן הגדול מקרלין אם ג׳ בניו הראשונים, ובזיוו״ש את בתו של רבי דוד לייקס. נטע שמונה ארזים בישראל, שביססו והרחיבו את השפעת החסידות ברחבי המדינות:

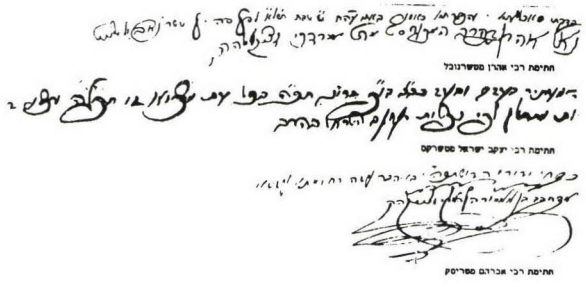
א. רבי אהרן ממלא מקומו בטשרנובל (תקמ״ז — ח׳ כסלו תרל״ב). חתן רבי גדליה מליניץ, ובזיוו״ש נשא את סימא חושא בת רבי אהרן מטיטיוב ב״ר צבי בן הבעש״ט.

ב. רבי משה מקרסטשוב (תקמ״ט — י״ח טבת תרכ״ו). זו׳ הראשונה חנה בת רבי יעקב יוסף

מאוסטרהא נכד רב ייבי, והשניה בתו של רבי צבי אריה מאליק.

ג. רבי יעקב ישראל מהורנוסטייפל וטשרקס (תקנ״ד — י״ג אלול תרל״ו). נשא בתחילת תקע״א את דבורה לאה בת רבי דוב בר האדמו״ר האמצעי בנו של בעל התניא, נפטרה ביום כ״ט אייר תרל״ו. נדפס ממנו ספר עמק התפלה בתוך שושנת העמקים. עליו: מדור אל מדור, נח — סד; הקדמת שושנת העמקים, תשל״ח.

ד. רבי נחום ממקרוב (תקס״ד או תקס״ה — ז׳ חשון תרי״ב). נשא את הינדה מאטיל בת רבי יוסף מטורטשין בנו של החוזה מלובלין.

תחימת רבי אהרן מסשרנוביל

תחימת רבי יעקב ישראל מסשרקס

תחימת רבי אברהם מסריסק

תחימת רבי דוד מטולנא

ה. רבי אברהם המגיד מטריסק מח״ס מגן אברהם (תקס״ו — ב׳ תמוז תרמ״ט). נשא את ריקל בת רבי יעקב אריה שפירא מקובלי ב״ר מרדכי מנשכיז. אחד מבניו רבי מרדכי (מוטלה) האדמו״ר מקוזמיר מח״ס מאמר מרדכי, נשא את חיה בת רבי אשר מקרלין־סטולין. נפטר בקילץ ביום ח׳ תמוז תרע״ז, בלי בנים (תשובה על כך במהרש״ם). נדד ממקום למקום, וגר גם בדומברובה שבגליציה. כמו־כן ג׳ שנים בפקשיבניצה סביב תר״ס לערך, ובאו אליו חסידים רבים מטרנוב (קאזינסקי, פאקשיווניציע, 21-24).

ו. רבי דוד מווסילקובה ומטולנא (תקס״ח — י׳ אייר תרמ״ב). באחרית ימיו בתום מסע ברומניה ישב שנה וחצי בבראד, והיתה לו שם השפעה רבה. תורותיו כונסו בספרים: ברכת דוד, מגן דוד, קהלת דוד. נשא את פיגא יענטא בת ר׳ ישראל מטשרני־אוסטרהא, ב״ר זושא מאניפולי וחתן רז״ו משם. גר זמן מה בפודוולוטשיסק, ותשובה אליו לכאן: שאילת שלום, תנינא, מט.

ז. רבי יצחק מסקווירא (תקע״ב — י״ז ניסן תרמ״ה). נשא בזיו״ר את בת רבי דן ב״ר יצחק מרדיויל ברי״מ מזלוטשוב, בזיווג שני את חיה מלכה בת ר״י מרוזין ולא ילדה לו, ובזיווג שלישי את חנה סימה בת ר׳ (נפתלי) צבי מסקווירה ב״ר אהרן מטיטיוב.

ח. רבי יוחנן מרחמיסטריבקה (תקע״ו — ד׳ ניסן תרנ״ה). נשא את חנה בת ר׳ פנחס אב״ד קאלק, חתן רבי הירש ליב אליקר.

ט. מלכה זו׳ רבי יחיאל מיכל מדרוהוביטש, ב״ר יצחק מקליש, ב״ר יוסף מימפולי, בהמגיד מזלוטשוב.

י. חנה חיה (תק״ע — תרנ״ג) זו׳ ר׳ דוד ב״ר מאיר הורודצקי ב״ר דוד לייקס.

יא. שינדל (תקפ״א — תרס״א) זו׳ רבי דוד מליאובה.

ספר היחס מטשרנוביל ורוזין מהרב אהרן דוד טברסקי אב״ד גארשקוב בפולין, לובלין תרצ״ב, עם הסכמות והקדמות. מהדורה תנינא בדפוס ר׳ עוזר צוועקין, תרח״ץ, עם תיקונים והוספות: הדרכה ישרה מזקנו רבי יעקב אריה מטריסק־הרובשוב (בדפים מד-מח), וקונ׳ אהל משה לתולדות אביו רבי משה מרדכי מלובלין ותורותיו (עמ׳ 179-197). מהדורות צילום נוספות בתשכ״ה, ובירושלים תש״ל לערך, 4, 19, 212 עמ׳, עם צילום ספר העיון לרבי חמאי, 4 עמ׳, וגם בתשמ״ב.

מדור אל דור, מגילת יוחסין, תולדות ורשימות ביוגרפיות של אבותיו צדיקי הדורות משושלות רבות, מלוקט ומסודר ע״י נחום טברסקי, תל אביב, דפוס אוניברסל, תשכ״ז, קסד עמ׳. אלימלך דורף פירט ודייק יותר בחיבורו עטרת תפארת ישראל.

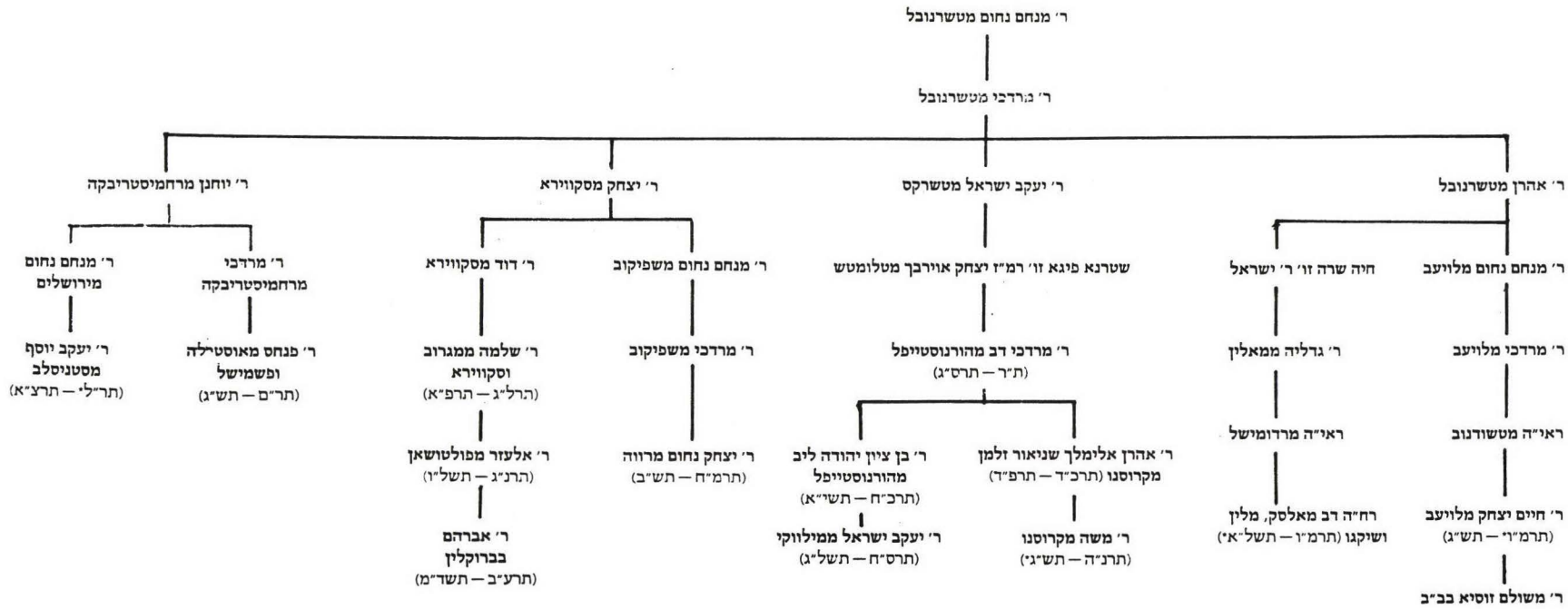
ר׳ אהרן אלימלך שניאור זלמן ב״ר מרדכי טברסקי

מקרוסנו (תרכ״ד — תרפ״ד)

נולד ביום כ״ג תשרי תרכ״ד (וי״א תר״ך, תרכ״ג) לאביו רבי מרדכי דב מהורנוסטייפל. נשא את

רבי אהרן אלימלך טברסקי מקראס

שם ושארית, לה-מד, של״ש, ו; החסידות, 64-71.

רוזא (או רייזא. נפטרה בשנות השואה) בת רבי משה (ולא ר׳ אשר) מרוזוודוב, חתן הייטב לב שהשיב לחתן חתנו: אבני צדק, אה״ע, כז. שנים אחדות אדמו״ר באיגנטובקה שברוסיה, ומתרס״ח לערך בקרוסנו שבגליציה. נפטר בקראקא ביום י״ט (ולא י״ד) חשון תרפ״ד, ושם נטמן.
ילדיו: א. ר׳ משה שמילא את מקומו בקראס; ב. אדל (הודל) זו׳ ר׳ אלעזר אונגר האדמו״ר מזבנא; ג. מרים זו׳ ר׳ נפתלי הורביץ אב״ד רוזוודוב; ד. סימא; ה. בילא זו׳ ר׳ שמעון אלתר פרנקל־תאומים אב״ד סקאווין ופודגורזע.

אהלי שם, 441; החסידות, 76-78.

ר׳ אלעזר ב״ר שלמה טברסקי

מפולטושאן (תרנ״ג — תשל״ו)

נולד בבלז ביום כ״ח תשרי תרנ״ג לאביו רבי שלמה מסקווירא, ולאמו פיגא בת ראי״ל רוקח אב״ד מגרוב. זכה להכיר את אבי זקנו המהר״י מבלז שהיה המוהל והסנדק שלו, ולהתברך ממנו. מילדותו הצטיין בחכמתו, עמקותו וזכרונו. נהג ללמוד י״ח שעות ביממה, ודודו המהרי״ד אמר

בעזהשי״ת שנת **ובשם י״י אקרא** לפ״ק פה סאן.

קול שכן **קול כלה** וקול שבתי

אודה לו׳ שהחיינו והגיענו לזמן בליל בתי הכלה המיוחלת

בת **רבקה רחל** תחי׳

עבע״ת התקן המהולל המפורסם בתורה

כמר **אלעזר** יחי׳

בן הרב החסיד המפורסם מרה **שלמה** שליט״א בהמ״ש המפורסם

מרה **דוד** שליט״א מעיר בקהעדע חסיא

תלמיד הרב מרה **אריי׳ ליביש** שליט״א אבדק״ק באניהוב.

התופס תהי׳ איה לטוב ובשעה טובה ובשלהת ביום ד׳ כ׳ תצא

לי׳ אלול הבעל פה **שאין** בוקאוינא.

לכן לאהבי אודיע ולבקבוי אשמיע לקנת חבלים לבבינו בשבחתינו לבבד אבותינו הקדושים זיע ועביא הבוטחם יפלא ד׳ כל מבאלהיהם ויהי נעם ד׳ עליהם ועל בחתי הברכה והצלחה תעלה מעלה מעלה ותקבלו מלא חפנים נחת הדולה מצאצאיהם כחצדיהם וחסן הבעתיד בעדהם.

הק **מאיר** בהמ״ש המפורסם מרה **יואל** יללה דיק.

ADRESSE:
Grossrabbiner Meier Moskowitz, Suczawa, Bukowina.

Telegramm-Adresse:
Grossrabbiner Moskowitz, Suczawa.

ההזמנה לנישואי רבי אלעזר טברסקי מפולטושאן

עליו שהוא מקנא בהתמדתו. בגיל ט״ו התארס עם רבקה רחל בת רבי מאיר מושקוביץ משאץ, ונשאה שם באלול תר״ע. נפטרה ביום י״ז ניסן תש״ך. סמך לשולחן חמיו, והתנהג בקדושה ובפרישות. בשנת תר״ף ציוהו המהרי״ד להתחיל להנהיג כאדמו״ר מסקווירא בפאלטישען, ועל שמה נקרא. כבר מצעירותו זכה להדרת פנים מכובדת, בזקן לבן כשלג ועינים כלפידי אש. ביתו הפך לתלפיות לרבים הבאים לחסות בצילו, וליהנות ממנו עצה ותושיה. כשחלתה רעיתו בתש״א העתיק את חצרו לבוקרשט. ביתו נעשה מקום מיפלט חם לאלפי הפליטים שהגיעו לעיר חסרי כל, ואצלו זכו לאש״ל בהרחבה, סידור תעודות ודרכונים, ומעל כל דברי עידוד שהפיחו בהם חיים ותקוה. טיפל במסירות ברבנים ואדמורי״ם שנקלעו לביתו, וגם המהר״א מבלז שהה אצלו בדרכו לארץ.

בתש״ט היגר לארה״ב, וקבע את מושבו בבורו־פרק. גם כאן המשיך בעבודת הקודש, ובלימוד התורה בהתמדה. הצטיין בגאונותו המובהקת בכל מכמני התורה, בכוח חידושיו, בדרשותיו הנפלאות, בידו הנדיבה, בפשטותו וענוותו, ונועם הליכותיו עם הבריות. התבלט בשם טוב בין שרידי הגאונים והאדמורי״ם, ורבים מהם באו לבקש את ברכתו ועצתו. רבנים, ת״ח וחסידים נמשכו בעבותות אהבה אל קסם אישיותו הדגולה, ושעות היה עושה אתם בשעשועי אורייתא. העדיף תמיד את מנהגי בלז מקום גידולו, על אף היותו נכד טשרנובל וסקווירא. גדולי א״י קבלוהו בחיבה בעת ביקורו בתשכ״א. בערוב ימיו סבל נוראות ממחלה ממושכת, ואעפ״כ לא פסק פומיה מגירסא. זכה לפטירה מופלאה ביום כ״א תמוז תשל״ו. יום קודם לכן לוה מאחד חמשת אלפים דולר לחלק לצדקה, ואמר לו: הרי יודע אתה שלא אשאר חייב. ביקש ממבקריו לנסוע לקבר דודו רבי יעקב יוסף מסקווירא להתפלל עליו. ביומו האחרון השכים קום, והורה להלבישו בגדי שבת, להוציאו החוצה להסתכל קצת על העולם, ולקרוא לפלוני שרצה לפייסו. נפרד מבני ביתו וממקורביו, וביקשם שיקיימו את צוואתו. נאמר בה שלא יספידוהו, שלא יכתבו צדיק במצבתו, ושלא יקימו עליה אוהל, כמנהג בלז. בשעת יציאת הנשמה היו מאות אנשים בבית ומחוצה לו. נטמן בבית העלמין של קהילת יעקב פאפא בניו ג׳רסי.
ילדיו: א. רבי אברהמ׳לה שמילא את מקומו (תרע״ב — י״ג שבט תשד״מ). ספדו לו רבני פאפא ודברצין, ובנו ממלא מקומו רבי שלום מאיר; ב. שרה זו׳ הרב ישראל אברהם שטיין אב״ד

מימין לשמאל: רבי אלעזר טברסקי מפולטושאן, הרב אלתר אליעזר הורביץ מריגליץ בשמחת נישואיו בתשכ״ח, הרב מנחם מנדל רובין ממוזשאי.

פולטשאן, רב קהל אנשי ספרד בבנסונהורסט שבברוקלין; ג. שינדל מלכה זו׳ הרב אהרן אריה כ״ץ ב״ר מרדכי אברהם מסטמר. תלמיד ישיבות הונגריה, בעל ספריה עשירה, רב בבוקרשט ובקהל יראים בית אהרן בפלטבוש. ילדיו: 1. ר׳ מרדכי אברהם חתן ר״נ לנדא דומ״ץ חוסט; 2. בלומא רוזה זו׳ ר׳ אלטר אליעזר הורוויץ רב קהל אגו״י בבורו־פרק; 3. ר׳ דוד שלמה חתן ר׳ זאב צבי פורהנד אב״ד פראג; 4. ר׳ מאיר ראש כולל בחיפה, חתן ר׳ משה הגר ראש ישיבת ויזניץ; 5. אסתר זו׳ ר׳ משולם פייש גינזברג רב קהל אהל אלימלך דחוסט־טאש; 6. ר׳ יהושע חתן רבי יוסף לייפר מגרוסוורדיין; 7. ר׳ יונתן בנימין חתן ר׳ משה סג״ל דייטש רב קהל שאץ בלונדון; 8. רבקה רחל זו׳ ר׳ אברהם מרדכי רובין.

קונ׳ **תפארת אלעזר**, ד״ת, מכתבים, שיחות והנהגות ממנו, יוצא לאור לנישואי נכדו ר׳ יונתן בנימין כ״ץ, ברוקלין תדש״מ, 64 עמ׳. בהקדמה תודה לעורך ר׳ יהושע קלמן גולדברגר, ולתלמידים מוסרי החומר. בתוכן: ל״א מכתביו מתש״ה — תשל״ה, רובם לבני משפחתו. מעמ׳ 25: ד״ת ושיחות. מעמ׳ 49: תולדותיו וסדר יחוסו.

תשובה אליו: אפרקסתא דעניא, קכא. ד״ת ממנו בקובצי קול יעקב (פאפא), א-ד.

המאור, רלב, 39, רנו, 39; משה טירר, המודיע, כ״ב אב תשל״ו, ג; עולת החודש, אב תשל״ו, מא; מצא חן במדבר.

ר׳ חיים יצחק ב״ר אברהם יהושע השל **טברסקי**

מלויעב (תרמ״ו — תש״ג)

נולד בלויעב בשנת תרמ״ו לערך לאביו ר׳ אברהם יהושע השל האדמו״ר מלויעב בטשודנוב (חתן ר׳ יעקב מדלטין ב״ר פנחס יוסף חתנו של רבי חיים מקוסוב. נפטר ביום י״ח תמוז תרע״ד באוטווצק. נולדו לו גם הבנות: צפורה זו׳ ר׳ יצחק ב״ר משה דן מסקווירא; חנה חיה זו׳ ר׳ אברהם יעקב פרלוב מסטולין; זו׳ ר׳ מרדכי ישראל מחאטין. אחיו ר׳ ברוך בן ציון היגר לארה״ב בזמן מלה״ע א׳, והמשיך שם אחריו בנו ר׳ נחום חתן ר׳ דוד ממירופול), בנו של רבי מרדכי מלויעב (חתן ר׳ שמואל אשכנזי, נפטר ביום י״ד כסלו תרע״א, ילדיו מפורטים בספר היחס, עמ׳ 112), בנו מזיווגו הראשון של רבי מנחם נחום מלויעב (נולד בשנת תק״ע. נשא את גיטעלע בת ר׳ ישראל מלוטשיניץ, ובזיוו״ש את שינדעלע הורודצקי בת דודתו חנה חיה בתו של רבי מרדכי מטשרנובל. נפטר ביום כ״ז טבת (או שבט) תרל״א (או תרל״ו)), בנו של רבי אהרן מטשרנוביל מזיווגו השני. רח״י עבר בתרפ״ג לקיוב, ונהג בה את אדמו״רותו בסתר. בתרצ״ז נשלח על כך לסיביר, ושם גווע בכלא ביום כ״ד ניסן תש״ג, אחרי שצם כל השבוע כדי שלא להיכשל בחמץ.

נשא את רעכל דבורה, הבת הבכורה מזיווגו הראשון של ר׳ ישעיה׳לה הלברשטם מטשכויב

וקראקא. ילדיו: א. ר׳ יעקב. עלה לארץ מרוסיה עם משפחתו; ב. ר׳ מרדכי. נספה בחזית הרוסית במלה״ע ב׳. זו׳ נספתה בבאבי יאר; ג. ר׳ משולם זוסיא. נולד במוזיר שברוסיה, ולמד תורה במחתרת. בתרצ״ד עלה לארץ. בתרצ״ו נסע לקראקא אל סבו. נשא את בתו של ר׳ יעקב מרדכי ברנדויין מירושלים. בתשי״ט קבע את בית מדרשו בבני ברק, ונודע כאדמו״ר מטשרנובל. צאצאים רבים לו מילדיו: 1. ר׳ נחום וזו׳ נחמה בת הרב אלחנן הלפרין מלונדון; 2. חנה זו׳ ר׳ ישראל הגר ברמ״י מויזניץ; 3. ר׳ ישעיה וזו׳ בת רבי שלום מיכאלוביץ מברודי; 4. פיגה לייפר; 5. ר׳ חיים יצחק וזו׳ בברוקלין; 6. זו׳ ר׳ ניסן ברצ״ה רוזנבוים מקרעטשניף — כפר אתא; 7. ר׳ יהושע השל וזו׳ מרים חנה בת הרב אהרן מרדכי רוטנר; ד. ר׳ דוד יחיאל, עם זו׳ שושנה מרגליות וילדיהם; ה. רבקה מרים רופאה ברוסיה; ו. יוכבד; ז. מירל זו׳ ר׳ אורי שפירא מקייב וילדיהם; ח. פרידה, נפטרה צעירה.

רבנו הקדוש מצאנז, ח״ב, תכא-תכג; לא נותקה, 538-539.

ר׳ **חנוך הניך דב** ב״ר אברהם יהושע השל **טברסקי**

מאלסק, מלין ושיקגו (תרמ״ו — תשל״א)

נולד באלסק בשנת תרמ״ו לאביו ראי״ה מרדומישל שבאוקראינה (נשא את נכדת רח״ה מיער מאלסק. נספה בעיירתו עם בנו: ב. ר׳ מרדכי, ביום כ״ה אייר תרע״ט. ילדיו גם: ג. ר׳

רבי חנוך הניך דב טברסקי ממאלין בשיקגו

אהרן בקיוב; ד. ר׳ שלום בחיפה; ה. חנה רחל זו׳ הראשונה של הרב אשר זילברשטיין מלוס אנג׳לס), בנו השני של ר׳ גדליה האדמו״ר ממאלין (התחנך על ברכי זקנו רבי אהרן מטשרנובל שמינהו כאדמו״ר במאלין. נפטר ביום כ״ב ניסן תרס״ט בן פ״ג לערך. נשא את טריינא בת ר׳ פנחס שפירא מגזע סלאוויטא. ילדיו גם: ב. ר׳ מרדכי. נשא את רבקה רחל בת רבי יצחק קטן מסטניסלב. נפטר ביום כ״ז אלול תרע״א בן ס״ג. ילדיו: 1. ר׳ ליבוש בגליציה; 2. ר׳ אהרן ממלין. נשא את בת דודו ר׳ דוד מנדל מאורזיסטשוב; ג. ר׳ פנחס שנפטר בצעירותו. חתן דודו ר׳ משה שפירא; ד. חיה שרה זו׳ ר׳ דוד מאורזיסטשיב שנפטר על פני אביו), בנו של ר׳ ישראל (בן בנו, ויותר נכון: בתו של ר׳ נחמן מברסלב), וזו׳ חיה שרה (בזיווגה השני נישאה לר׳ שלמה (הלוי) גוטליב מלודמיר, ב״ר משה ב״ר שלמה מקרלין), בתו של רבי אהרן מטשרנובל מזיווגו הראשון.

רח״ה נשא בתרע״א את היחסנית חוה חנה, בת ר׳ יוסף ירושלימסקי האדמו״ר מקוריץ בקישינוב בנו של רבי מיכלה. מתרע״ד רב ברדומישלא, ואחרי שאביו נהרג — אדמו״ר במלינא מתרע״ט. בתרפ״ד היגר לארה״ב, ושימש ארבעים שנה כרבו של קהל לב שמח בשיקגו. הדפיס את סידור לב שמח של זקנו, וחיבר ספרי חידושים באגדה וכתבים נוספים. בשנת תשכ״ח עלה לבית וגן, ובה נפטר ביום כ״ב אלול תשל״א.

תולדות אנשי שם, 54; החסידות, 33-34; המאור, רא, 28.

ר׳ **יעקב יוסף** ב״ר מנחם נחום **טברסקי**

מסטניסלב (תר״ל* — תרצ״א)

בנו השלישי של רבי מנחם נחום, האדמו״ר מרחמיסטריבקה על מקום אביו רבי יוחנן (נולד בשנת ת״ר. נשא את חוה בת ר׳ זאב אוירבוך, נכד בעל התולדות וחתנו של ר׳ יעקב יוסף הלפרין מברדיטשוב. בתרפ״ד עלה לירושלים על מקום אחיו רבי מרדכי. נפטר ישיש מופלג ביום כ״ח שבט תרצ״ו. ילדיו גם: ב. ר׳ אברהם דב, נולד בתרכ״ה, חתן רבי אפרים ממציוב; ג. ר׳ דוד חתן ראי״ה מסקווירא; ד. ר׳ משה בפריז; ה. מרגלית בת ציון (מרגלא) זו׳ ר׳ חיים משה צבי מהורנוסטייפל. נפטרה בירושלים ביום ט׳ סיון תרצ״ט).

נשא את בתו של רבי ישראל שלום יוסף מבוהוש, וחתם עמו משם בתרנ״ז בקונ׳ חברת בני ציון, ירושלם תרס״ד, 1. בשנית את בתו של רבי נחום מרדכי פרידמן, ובזיווג שלישי את פרידל בת ר׳ מתתיהו (או יצחק) קטן אדמו״ר בסטניסלב. עלתה

לארץ, ונפטרה בשנות התש״ך. אחרי פטירת חמיו מילא שם את מקומו. מתומכי ישיבת ברודשין בתרס״ט. בפרוץ מלה״ע א׳ ברח לוינא, וחתם שם בתרע״ח למען חברת ישוב א״י. היה גזבר הועד, ונסע לברלין להסדרת צירוף החברה למזרחי. ביקר בא״י. נפטר ביום י״ג אייר תרצ״א. בנו ר׳ יוחנן ממנצ׳סטר נולד בתרפ״ה, וגר בבית וגן.

הרב משה רייך, החסידות וציון, רע-רפא; ספר שרגאי, 63.

ר׳ יעקב ישראל ב״ר בן ציון יהודה ליב טברסקי

ממילווקי (תרס״ח — תשל״ג)

נולד בשנת תרס״ח לאביו רבי בן ציון יהודה ליב, בנו השלישי של רבי מרדכי דב מהורנוסטייפל. נשא בבאבוב את דבורה לאה בתו הבכירה של רבי בן ציון הלברשטם, וסמך לשולחנו זמן קצר. עבר לקראקא, וחי בדחקות רבה. בתרפ״ה היגר לארה״ב, ומתרפ״ו אדמו״ר במילווקי שליד שיקגו. נתרכזו סביבו פליטי רוסיה, וחיזקם בדרכי היהדות. היה נוסע לערוך שולחנות במונטריאול בה היו חסידי הורנוסטייפל. תחילה קיבל פתקאות, ומצאו בין ספריו כאלו שנרשם עליהם ״פעול״. אח״כ פסק מזה, באמרו שלחסידיו נעים יותר לשבת ולשוחח עמו. שופטי המקום נהגו להתיעץ עמו בענינים שונים. נפטר ונטמן במילווקי ביום י׳ אב תשל״ג.

בניו אנשי מדע לפרנסתם, אבל ממשיכים בדרך החסידות: א. ר׳ שלמה משולם זוסיא (זלמן) שמילא את מקומו כאדמו״ר מהורנוסטייפל. נולד בקראקא, וזקנו מבאבוב ראהו. תלמיד ומוסמך ישיבת תורה ודעת. התישב בדנוור שבקולורדו כרב ואדמו״ר מקרב רחוקים. בקי בנגלה ובנסתר, וערך את כתבי הקבלה של זקנו רמ״ד מהורנוסטייפל לפני ששלחם להמשך העריכה בא״י. עובד השם כל ימיו מתוך יסורים, ופעמיים הוסיפו לו את השמות בן ציון חיים ונתרפא. נשא את הינדה לאה בת הרב יוסף לייפר מפיטסבורג. בשנותיו האחרונות גירשה, ונשא את פעסיל. נפטר בשמחת תורה כ״ג תשרי תשמ״ב, ונטמן במילווקי. ילדיו: 1. רחל שטערנא גרושת ר׳ זלמן קוסובסקי, אם יחיאל מיכל, יוסף, דוד ויהודה ליב; 2. מרים נחמה זו׳ הרב יצחק לוינברון מבלטימור, וילדיהם יוסף צבי, חיה ברכה שולמית, ויוכבד רחל רבקה; 3. ר׳ מרדכי דוב בער חתן ר׳ דוד שלמה אשכנזי, וילדיהם: חוה ליפשא, איטא בתיה, שמעון מנחם יהודה וחיה רחל; 4. רבקה בילא יהודית זו׳ הרב דוב בריש גנז בניו־יורק, וילדיהם: יוכבד, יעקב ישראל ועוד; 5. יוכבד ריצא זו׳ הרב אמנון ניסן בניו יורק ובניהם; 6. מלכה זו׳ הרב שלום פרידמן בירושלים ובנותיהם; ב. ר׳ מרדכי דוב בר, רואה חשבון מוסמך בניו יורק. נשא את שרה בת רבי שלום לייפר מברייטון בניו יורק. ילדיו: 1. ר׳ חיים אליעזר ר״מ בכולל בלוס אנג׳לס; 2. ר׳ יצחק משה; 3. ר׳ בן ציון יהודה ליב חתן ר׳ שבתי מייזלס ב״ר חיים אב״ד סארוואש; 4. רחל שטערנא זו׳ הרב שמואל דוד בעק ב״ר משה יעקב אב״ד אפשא; 5. יוכבד רבקה זו׳ הרב אליהו זינגר; 6. נפתלי צבי שלמה; 7. אסתר;

ג. ר׳ אברהם יהושע השל. נולד במילווקי ביום ט״ו תשרי תר״ץ. למד בישיבות, ונסמך מרבני יורדנוב וחוסט. היה רב בביהמ״ד של אביו במילווקי. נשא את דבורה גולדה בת הרב יעקב פלוסברג מריפין מחסידי גור, רב בניו יורק. גר בפיטסבורג, ומכהן כראש המחלקה הפסיכיאטרית בבית החולים שבעיר. מגיד שיעור גפ״ת, ומרבים להתיעץ עמו בענינים רבים. האדמו״ר מליובאוויטש קורא לו: רופא ידיד. החליף מכתבי תורה עם הרב יעקב ישראל קנייבסקי מב״ב שהכיר את זקנו רמ״ד מהורנוסטייפל, והסמיכו כממשיך שושלת אבותיו. ילדיו: 1. הרב יצחק מאיר. נשא את שרה הענדיל בת הרב שלמה גוטער מניו יורק, וילדיהם: בן ציון אליהו, מרדכי דוב בר, משה יוסף, ברוך בענדיט; 2. הרב בן ציון יהודה ליב שכתב לי את הפרטים על המשפחה. נשא את רייצא בת ר׳ יעקב יוטשי שפילמן מניו יורק, וילדיהם: מרים, פנחס אליהו, חיה בילא, יוכבד רחל; 3. שלמה חיים; 4. שרה רייזל מרים זו׳ ר׳ משה אהרן שטיינברג בירושלים; ד. ר׳ יחיאל מיכל, רב ואדמו״ר בביהמ״ד של אביו במילווקי. תשובה אליו: בית אבי, ח״ב, סח. נשא את פיגא בת הרב ישראל אברהם שטיין אב״ד פולטושאן. בתו בילא מרים זו׳ הרב אליעזר ב״ר אליהו יהושע געלדצעלער, ובתם רחל; ה. ר׳ אהרן דוד, עורך דין. נשא את קריינדל בת ר׳ אלכסנדר שמואל טייטלבוים אב״ד קולבסוב. לו בנים ובנות, ובהן: זו׳ ר׳ אלעזר אלימלך מילר, וזו׳ ר׳ יוסף דניאל הלוי מייזעלס.

ר׳ יצחק (מנחם) נחום ב״ר מרדכי טברסקי

מרוה רוסקה (תרמ״ח — תש״ב)

נולד בשנת תרמ״ח בעיירה שפיקוב שבפודוליה, לאביו האדמו״ר המקומי רבי מרדכי (נשא את חוה בת רבי יוחנן מרחמיסטריבקה. נפטר ביום י״ח ניסן תרע״ד. היה לו עוד בן: ר׳ משה דוד חתן ר׳ שלמה זלמינא צוקרמן מרשקוב, ובנות: פיגלא זו׳

רבי יצחק מנחם נחום טברסקי מרווה־רוסקה

רבי שלום יוסף פרידמן ב״ר דוד מבוהוש; חוה זו׳ רבי נחום טברסקי ברי״ל מטריסק; מירל זו׳ רבי אשר פרלוב מסטולין), בנו של רבי מנחם נחום האדמו״ר מסקווירה ושפיקוב (נשא את שינדל בת רבי דוד מטולנא. נפטר בר״ח ניסן תרמ״ו), בנו מזיווגו הראשון של רבי יצחק מסקווירה.

מקטנותו נודע כיניק וחכים, ומלמדו השני היה המקובל ר׳ אהרן מצפת. נשא בתרס״ט את שבע בת המהרי״ד, ועבר לגור בבלז. כיבדוהו שם בשל אצילותו ועדינותו, הדרת פניו ובגדיו הנקיים, דיבורו המתון, כבוד הבריות והכנסת אורחים שלו. בחוליו האחרון של אביו נסע לבקרו, ואחרי הפטירה לא הניחוהו החסידים לחזור, והכתירוהו

ר׳ יואל טברסקי בנו של אב״ד רווה־רוסקה

כאדמו״ר משפיקוב. ארבע שנים נמנע ממנו להתאחד עם משפחתו שברחה להונגריה בגלל המלחמה, ובינתים סבל מאד וקיבל הכל בדומיה. המשיך ללמוד בהתמדה גם כאשר פורעים פרצו לביתו, ובניסים גלויים ניצל מידם. רק בסיון תרע״ח עלה בידו לצאת ולהגיע למונקטש ולרצפרט. שב עם המשפחה להולשיץ, ואח״כ לבלז בה צורף לבית הדין בענינים קשים.

בשנת תרפ״ז נתקבל כרבה של רוה־רוסקה, ונתגלתה יכולתו להנהיג את הציבור. למרות היותו מתון בטבעו, שמר בקנאות ובתקיפות על חומות היהדות. השמיע את דעותיו בנחת ובזהירות שלא לפגוע באיש, ולא התערב במחלוקות. תמיד ראוהו לומד, ובחשאי עסק בקבלה. סבב בעיר לגבות מעות חיטין ועזרה לנצרכים. גילם דמות פאר של רב חסידי אריסטוקרטי, המקדש שם שמים בכל הליכותיו. פרנסתו נצטמצמה בעת הגזירות הכלכליות של ממשלת פולין, ובכניסת הנאצים נפגעה משפחתו מן הראשונות. העדיף להשאר עם צאן מרעיתו, ולא נענה להצעות לברוח אל מעבר לים. בתחילת תש״ב (ולא תש״א) נלקח עטוף בטלית ותפילין מוכה וחבוט למשלוח לבלזיץ (עליתי מספציה, 106), עם זו׳ וילדיו הי״ד: א. ר׳ יואל הלמדן. נשא את בילוש בת ר׳ יחזקאל הכהן רבינוביץ אב״ד נוביפולה ורדומסק מח״ס כנסת יחזקאל, וגר שם. נספו עם ילדם; ב. שינדל עם בעלה וילד; ג. חוה; ד. מרדכי; ה־ו. בן ובת תאומים; ז. ישכר דוב.

תשובה אליו: חבצלת השרון, ח״ב, אה״ע, ב. תשובתו בקונ׳ ויברך דוד, יז.

אלא אזכרה, ד, 132-136; אדמור״י בעלז, ח״ג, מג-מה; רוה — רוסקה, 79, 89-90; לא נותקה, 545-547; בית צדיקים יעמוד, 236-238.

ר׳ **מרדכי דב** (בר) ב״ר משולם זושא (יצחק) **טברסקי**

מהורנוסטייפל (ת״ר — תרס״ג)

נולד ביום כ״ט כסלו ת״ר לאביו ר׳ משולם זוסיא (יצחק) אוירבוך אב״ד טלומטש, ב״ר יחיאל מיכל מקורימא, ב״ר צבי מנחם, בנו של רבי זושא מאניפולי, ולאמו שטרנא פיגא (רחל) בת רבי יעקב ישראל מטשרקס, בנו השלישי של רבי מרדכי מטשרנובל. מגיל שש (או תשע) כשהתיתם מאמו התחנך אצל אביה, וקיבל ממנו את השם טברסקי. חריף ובעל מח, וכבר בילדותו סיגל לעצמו מנהגי פרישות וקדושה.

בגיל י״ג נתארס לרייצא בת הדב״ח, ובתרט״ו נשאה בהוסיאטין שבגבול שתי המדינות. בתרי״ח נסע לבקר את חמיו שהעריצו, אמר עליו שמאיר

רבי מרדכי דב טברסקי מהורנוסטייפל ודוגמת חתימתו

כשמש בצהרים, שלח אליו פתקא שיזכה לבנים מזו׳ הרביעית, והחליף עמו שו״ת בהלכה. אחרי שזקנו עבר מהורנוסטייפל להיות אדמו״ר בטשרקס, הוכתר בתרכ״ג כאדמו״ר בהורנוסטייפל. הוכר כשר התורה והעבודה, והיה חביב על גאוני וצדיקי הזמן. נסע לעיירות שבגלילו לחיזוק הדת. פיזר רבות לצדקה, וכיהן כנשיא כולל ווהלין על מקום זקנו. בחורף תרס״א נסע להונגריה לנישואי נכדתו, וגדולי המדינה חרדו לקראתו. נפטר ביום א׳ בלילה (ולא במוצש״ק) כ״ב אלול תרס״ג, וזו׳ ביום כ״ה תמוז תרע״ח.

ילדיו: א. ר׳ אהרן אלימלך שניאור זלמן מקראס; ב. ר׳ חיים משה צבי בהורנוסטייפל (ט׳ אדר תרכ״ו — קיוב, כ׳ (ולא כד, כה) כסלו תרצ״ד). נשא את מרגלית בת ציון (מרגלא) בת רבי מנחם נחום מרחמיסטריבקה. בנותיו: 1. חיה זו׳ בן דודה ר׳ אהרן מנדל שניאורסון, ב״ר נחום זלמן אב״ד טשרקס. היה ברדומישל שבאוקראינה, ובעלותו לארץ מזכיר האוניברסיטה העברית; 2. שיינה זו׳ רבי דוד ב״ר אברהם דב טברסקי מרחמיסטריבקה שנפטר בירושלים; ג. ר׳ יהודה ליב(לה) (כ׳ תשרי תרכ״ח — שיקגו, כ״ח (ולא ר״ח) טבת תשי״א). אביו קרא לו החכם שלי, וכתב שפיו כפי וידו כידי. נשא את רחל (כ״ח (ולא כ״ה) כסלו תרכ״ו — אנטורפן, ה׳ חשון תרצ״ד (ולא תרצ״ג)), בת ר׳ יצחק יואל רבינוביץ האדמו״ר מקנטיקוזובה, ב״ר גדליה אהרן מסוקוליבקה, ב״ר יצחק יואל מליניץ, ב״ר גדליה מליניץ, ב״ר יצחק דומ״ץ פולנאה, ב״ר שמואל, ב״ר אליהו, ב״ר יצחק אב״ד לוצק חתן המהרש״א. מתרס״ג ממלא מקום אביו כאדמו״ר בהורנוסטייפל. בתרע״ד ביקר בארץ עם שנים מחסידיו, כדי להקים ישוב חסידי. נשיא כולל ווהלין, וכשהעלילו עליו שמעביר כספים לא״י שבשלטון טורקיה, עבר בתרע״ה לקיוב. כשחלה בתר״ף הוסיפו לו את השם בן ציון. בגלל הפרעות ברח בתרפ״א לקראקא, והניח אחריו את תורותיו שנרשמו ע״י הגבאי ר׳ דן. שינה מהנהגתו וחדל לומר תורה, ובתרפ״ה עבר לאנטורפן. בשנת תרצ״ו (ולא תרצ״ד) עלה לירושלים ולתל אביב, והוציא לאור את ספר תורי זהב מאביו. יצא לאירופה לחסל את ענייניו, וכשפרצה המלחמה הוכרח לברוח לארה״ב בה היה ידוע חולי. נפטר בליל שבת כששפתותיו דובבות: האדרת והאמונה לחי העולמים. ילדיו: 1. העילוי ר׳ משה משולם זוסיא. מגיל כ״ג רב בלוהין. אדמו״ר בקיוב בה נפטר כשקבר מתי מחלה ביום ב׳ שבט תר״ף, ונטמן בקבורת מתי מצוה. נשא את רבקה מרים, בתו השניה של רשי״ב ה״ש מצשינוב. בנם יחידם ר׳ חיים ברוך נפטר צעיר ביום כ״ט אב (ולא כ״ח טבת, ר״ח אלול) תרצ״ח, ונטמן בהר הזיתים. הניח את בתו רחל זו׳ אפרים זלץ (גביש); 2. ר׳ מנחם נחום מח״ס מדור אל דור. נשא את דבורה גיטלה בת ר׳ יוסף צבי קליש נכד וורקה ואב״ד סקרנביץ ובני ברק, ולהם צאצאים; 3. ר׳ חיימ(ל) אהרן. עלה מקיוב לת״א, ונפטר פתאומית ביום ו׳ חשון תשט״ז. נשא את הניה(לה) בת ר׳ יצחק יעקב דוד הגר האדמו״ר מסטרוזיניץ וטשודין; 4. ר׳ יעקב ישראל האדמו״ר מהורנוסטייפל במילווקי; 5. דבורה לאה זו׳ ר׳ פנחס שמעון פדווה בלונדון ברי״ה האדמו״ר מבוליחוב. נפטרה ביום א׳ טבת תשכ״ז; 6. ר׳ יצחק יואל שנפטר בצעירותו;

ד. ר׳ ברוך דוד האדמו״ר מקלינקוביץ (ח׳ אדר תרל״ה — כ״ח (ולא כ״ה, כ״ו) כסלו תרפ״ו). בחיר האחים והלמדן שבהם. בתרפ״ב עבר לוינא, ושם החשיבוהו מאד. סידר לדפוס את ספריו של אביו. בסוף תורי זהב קונטרסו ויברך דוד, ובו חליפת שו״ת עם גדולי הדור. נשא את חיה שרה בת רבי שלמה זלמינא מרשקוב, נפטרה ביום ב׳ תמוז תש״ב. ילדיו: 1. הרב אברהם וזו׳ פריידה ברכה בת רבי משולם זוסיא רבינוביץ בארעל. ילדיהם: ר׳ משה צבי עם זו׳ חסיה כהן מוילנה ובתם רות; גיטל; 2. ביילה זו׳ ר׳ שלום השל בראי״ה מקופיטשיניץ. נפטרה ביום כ״ג אדר תש״ב (או תש״ג). בתם: רייצה (רעיה); 3. ברכה; 4. שבע זו׳

ר׳ ליפמן סגל. ברשותה הגהותיו בכתב יד א־ב על הש״ס ועל שו״ע, והם עומדים להופיע ע״י מכון שפתי צדיקים; 5. חוה; ה. שטרנא פיגא הבכירה (ג׳ תמוז תרי״ז — ט״ז ניסן תרפ״ד), זו׳ בן דודה ר׳ נחום זלמן שניאורסון אב״ד טשרקס. נפטר ביום ט״ו ניסן תרע״ו (או תרע״ז); ו. שרה מרים (ד׳ תמוז תרכ״ה (תרכ״ב?) — תש״ד), זו׳ דודה ר׳ שלום אליעזר ה״ש מרצפרט; ז. חיה מלכה (א׳ תשרי תרכ״ג — ה׳ טבת תרפ״ח), זו׳ ר׳ משה גיטרמן ב״ר דוד מסאוואראן, רב בקיוב עד לפטירתו ביום ב׳ ניסן תרפ״ג (ולא י׳ ניסן תר״פ). בנם ר׳ יצחק נציג הג׳וינט בוורשא, ופעל טובות ליהודים. מהראשונים שנהרגו ע״י הנאצים עם זו׳ ובנו הי״ד; ח. אסתר הנדל (ל׳ כסלו תרכ״ו — ט״ו אד״א תרצ״ב), זו׳ ר׳ חיים ישעיהו שניאורסון רב בפריץ וברומען שבאוקראינה (רומני־רומנוב. תרכ״ה — ט״ו כסלו תרפ״א); ט. יוכבד רבקה (י״ז סיון תרכ״ט — י״ט תשרי תש״א), זו׳ ר׳ אלישע ה״ש אב״ד גורליץ.

מספריו אבדו: חיבור גדול בכתב־יד על שמות גיטין. נשרף ביום ז׳ סיון תרמ״ב בו עלו באש חצרו ובית מדרשו, עם ספריו וכתבי יד מזקנו, ופלפולים עמ״ס כתובות מר׳ לוי יצחק מברדיטשוב. מאז לא השיב יותר בעניני שמות גיטין. ספר עמוק בקבלה כד הזהב, נקרע על ידי פורעים אורקאינים במהומות השנים תרע״ח — תר״פ.

נדפסו: **שושנת העמקים**, כולל ספר עמק התפלה מזקנו מטשרקס שערך וסידר, וספר **עמק החכמה** משלו, שהוא קובץ דרושים פלפוליים עה״ת. לובלין, דפוס י. הערשנהארן ומ. שניידמעסיר, תרמ״ד, א, סא, ב ד׳. עמק החכמה לבד בסאטומארע, דפוס מ.ל. הירש, תרפ״ח, ד, פ ד׳. שושנת העמקים מהד׳ ג׳ ע״י ר׳ אהרן אלימלך חיים פ״ת, ניו יורק תשכ״ד, ושוב מהד׳ ד׳ בירושלים, כולל ברוך טעם, תשל״ח, עם הקדמת תולדות שני המחברים.

חיבר לטהרה, ח״א: ביאור על שו״ע הלכות נטילת ידים עם הפנים הנקרא כלי ברכה, ח״ב: מקוה ישראל על הלכות מקואות עם הפנים שלו, בעילום שם, ברדיטשוב, דפוס ח. י. שעפטיל, תרנ״ח, נה; פו ד׳. מהד׳ ב׳ ע״י נכדו הרב מרדכי דב הלברשטאם בירושלים תשכ״ג, נו, פז ד׳, יז, ז עמ׳, שני שערים, בתוספת קונ׳ לחם רב בעניני פת הבאה בכיסנין מכתב־יד, ושוב ד״צ בניו־יורק תשל״ה.

שו״ת **עמק שאלה** בד״ח שו״ע ע״י בניו, פיעטרקוב, רנ״נ קראנענבערג, תחילת תרס״ו, ד, קצג ד׳. מהד׳ ב׳ ע״י נכדו ר׳ מנחם נחום טברסקי, ת״א תשכ״ג, וד״צ ע״י רמ״ד הלברשטם בניו יורק תשל״ה עם פקסימילים.

תורי זהב על הלכות ריבית ח״א, ע״י בנו הרב יהודה ליב, ירושלם, דפוס ח. צוקרמן, תרצ״ו. מהד׳ ב׳ ע״י רמ״ד ה״ש עם הוספות מכתב ידו על סי׳ קעג, ירושלים, דפוס קרית נוער, תשכ״ט, ח, רו עמ׳, עם מבוא לתולדותיו, וספר ויברך דוד מבנו הרב ברוך דוד.

פלא יועץ, מאמרי חסידות עה״ת, ח״א על בראשית שמות חנוכה ופורים, נרשמו ע״י מקורביו החסידים ר׳ קופל גבאי ור׳ אליעזר דן מחרסון, תל אביב, נכדו רמ״נ טברסקי, תש״ל, קנט ד׳. ח״ב על ויקרא־דברים בכתובים, ועומד להופיע.

תשובות אליו: תשובות האור שמח; אילה שלוחה, יג, יד בתר״ך מב״א ר׳ נפתלי; חמיו, דב״ח, ח״א, יו״ד, מ, ח״ב, יו״ד, מט, עא, צו, קט, אה״ע, פא, קכח, קלג, לקוטים, יז, כח בתרכ״א — תרכ״ח, ובהפוסק, שבט תש״ב. תשובותיו בתוך חד וחלק של ר׳ ברוך עסמן; כנסת חכמי ישראל, סי׳ קעט. ד״ת ממנו: העמק, ט, ח-יא; אילנא דחיי, מה, מו; כפתור ופרח (רוזנשטיין), צד, צה, קמה, קמו, קסו. תשובות ומכתבים: כרם שלמה, אלול תשל״ח, יד-טו (לגיסו ר׳ דוד מקשאנוב ופקסימיל), שבט־אדר תש״ם, טז-יז (תשובתו), תשרי תשמ״א, כ, ופקסימיל: מח (לר׳ יעקב ישראל יעבץ אב״ד קרמנטשוג ואלכסנדרובקה), אליו גם: אדר תשמ״ג, יט, ובתר״ם, תמוז־אב תרש״מ, יח, ניסן תשמ״ו, כה-כו (ד״ת); יגדיל תורה (ברוקלין), נו, מח-נא, נז, צג-צד, קב-קו, קח-קי, קכד בתרמ״ג — תרמ״ו, ופקסימיל: קכח. מצויות ממנו הסכמות רבות.

מגדולי החסידות, ט, בהקדמה, עמ׳ פו-קמט, קפו-קצב; שם ושארית, יג-יד, של״ש, ב; נכדו, מדור אל דור, לה-נ; רבנו הקדוש מצאנז, ח״ב, תמ-תנג; מאורי גליציה, א, 42; לא נותקה, 308-310; הצאצאים, 199, 241-242, 295-297.

ר׳ **משה** ב״ר אהרן אלימלך שניאור זלמן **טברסקי**

מקרוסנו (תרנ״ה — תש״ג*)

נולד בשנת תרנ״ה לאביו ר׳ אהרן אלימלך שניאור זלמן האדמו״ר בקרוסנו, ואחרי פטירתו בתרפ״ד מילא שם את מקומו. נשא את פרידה בת ר׳ יחזקאל הכהן רבינוביץ האדמו״ר מרדומסק, ובתם צביה. מסרו שנפטר בגיטו רישא בשנת תש״ב לערך ממחלת הדיזנטריה (קורטשין, 124), ונכון יותר שנספה עם משפחתו בלבוב. כנראה הוא הרב טברסקי שפיקח במחנה ינובסקי שבלבוב על הכשרת תנור לאפית מצות לפסח תש״ג (בלה גוטרמן, שותים עם המוות לחיים — קורותיו של מחנה יאנובסקי אשר בלבוב, ת״א תשמ״ג, 172). עוד נמסר ששבועיים התגוללה גויתו ללא קבורה.

המלצת הרב משה טברסקי מקראס מיום י"ח כסלו תרצ"ח אל הרב משה סופר נשיא כולל גליציה, אודות הישיש ר' בצלאל פריינד מעירו שעלה לארץ בתרצ"ו.

ר׳ משולם זושא יצחק ראה לפי: **אוירבך, ר׳ משולם זושא יצחק**

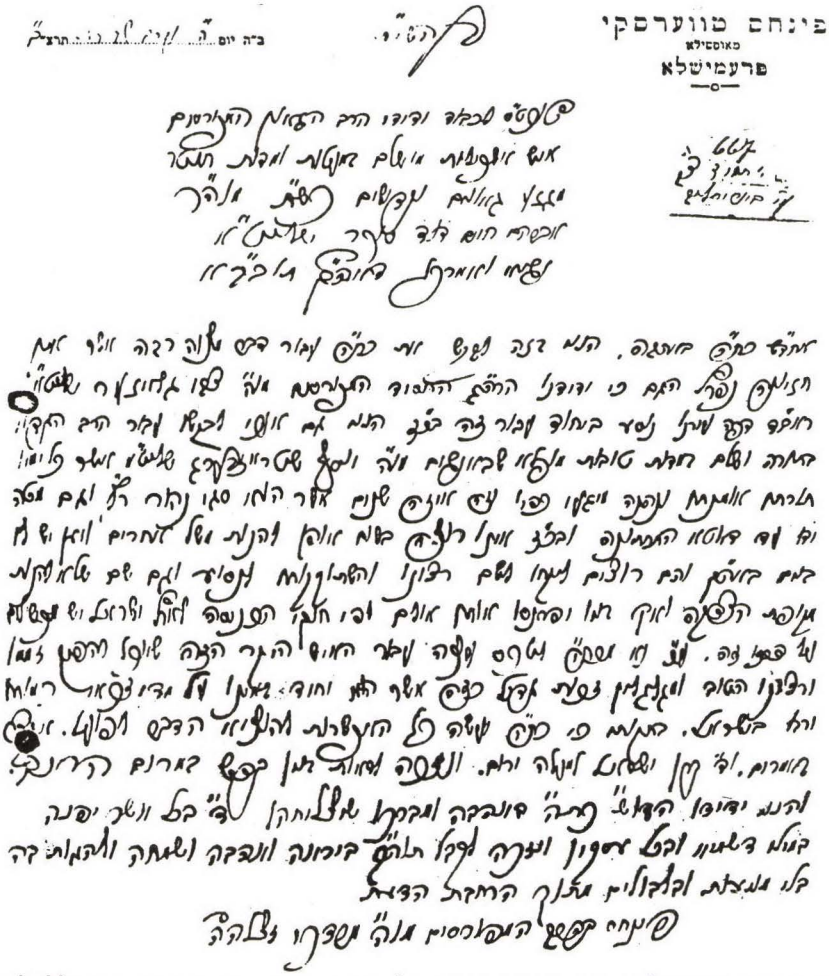
ר׳ פנחס (פינילה) ב״ר מרדכי **טברסקי**

מאוסטילה ופשמישל (תר״ם — תש״ג)

נולד בשנת תר״ם כבכור לאביו רבי מרדכי מרחמיסטריבקה (חתן רבי דוד מטולנה, ובזיווי״ש נשא את נכדת רבי משה מסלאוויטא ב״ר פנחס מקוריץ. אחרי המהפכה עלה לירושלים. במאורעות חוה״מ פסח הכוהו פורעים ערבים בהיותו בן שמונים, ואחרי ששכב חודש חולה נפטר בל״ג בעומר תרפ״א (ד״ת ממנו בספר דברי אהרן (הויזמן), קט. מכתבו לעזרת תורה, זכרון בספר, 160. עליו ועל ציוריו: המודיע, י״ט כסלו תשמ״ג, 7), בנו של רבי יוחנן מרחמיסטריבקה. גדל אצל זקנו שהיה סמל של צניעות ישרות ואצילות, ואח״כ אצל אביו שאמר עליו שנועד להיות גדול בישראל.

רבי פנחס טברסקי מאוסטילה

המלצת רבי פנחס טברסקי מאוסטילה מערב שבועות תרצ״ב, אל הרב אברהם חיים דוד סופר נשיא כולל גליציה, עבור הסגי נהור הישיש הרב יוסף שטראזבערג, להשתדל שירשוהו לעלות לארץ להצטרף אל בניו.

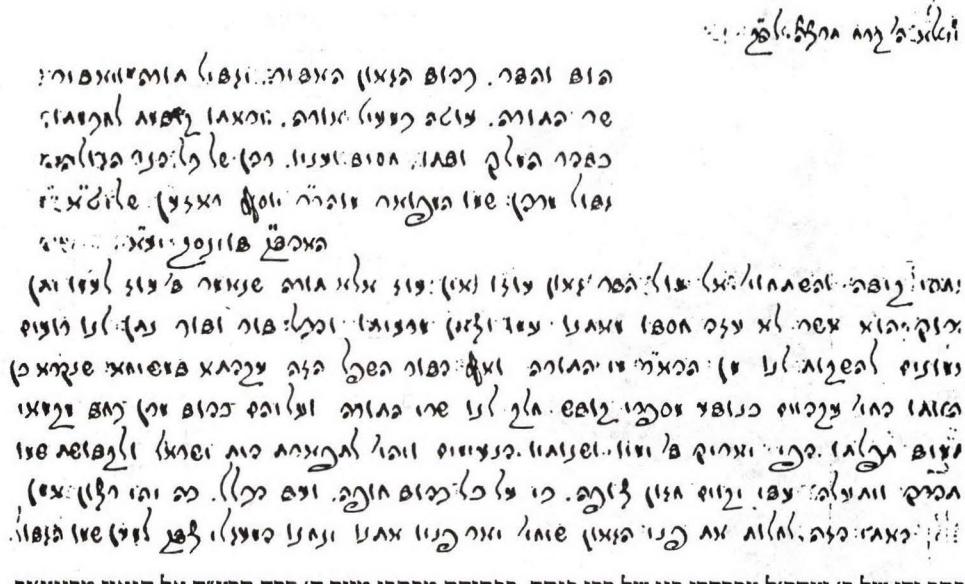

ר' דוד'ל טברסקי בנו של רבי פנחס

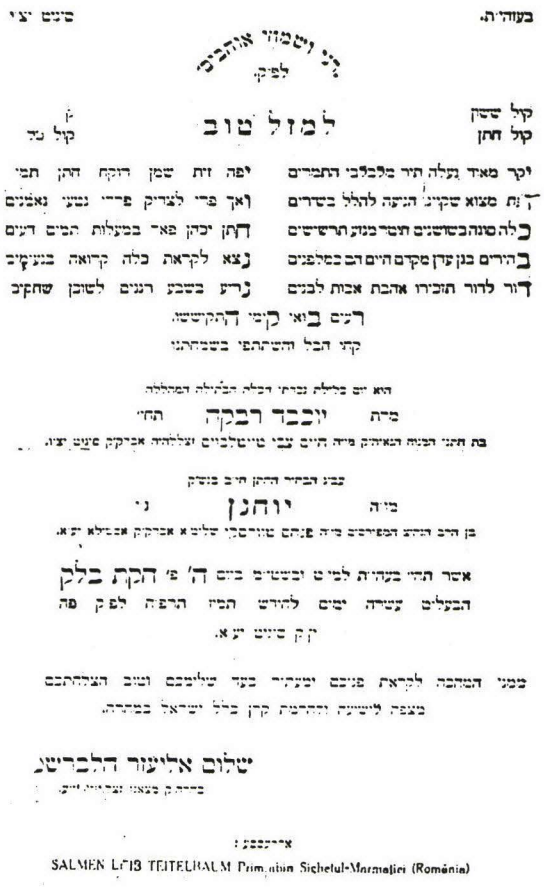
נשא בשנת תר"ס את חנה רחל בת המהרי"ד מזיווגו הראשון, ובתרס"ב עבר לבלז בה ישב חצי יובל שנים. כאן נתבצר לו מקום גבוה, והביטו אחריו בהערצה וביראת כבוד. תיארוהו כ"אבן שואבת לבבות במראה פניו בלבד, באור זיוו ואצילות הופעתו, בדבקות רגשותיו, שנינות שכלו וחן שיחו". ראוהו כדמות קדומים של קדוש מרחם הגדל מנעוריו בבית ספוג תורה ויראת שמים, ומני אז מתבודד מן הבריות, מסוגר בחדרו עטוף בטלית ותפילין, עוסק בתורה ובעבודה יומם ולילה ללא כל שיחה בטלה כשרגלו האחת על הכסא והשניה על הארץ, ישן ביממה שינה חטופה רק שעתיים בבגדיו, ריהוטו דל, אכילתו בצמצום, ומעותיו מפזר לצדקה. באישיותו השלוה ודיבורו המתון, בבגדיו ובסלסול פיאותיו, היה ניגוד גמור לאוירתה ההומיה של בלז, ועבודת השם שלו כאש עצורה בעצמותיו בקול דממה דקה. תורה שלמד בסתר הכריזה עליו בגלוי, בקירון אור פנים האפוף הוד של קדושה. אלפי החסידים המגיעים נכנסו להיפרד גם ממנו, ונודע כחוזר על תורות חמיו, ומספר נפלא של סיפורי חסידים. זקני ירושלים מספרים בחרדת קודש על ביקורו בעיר אצל אביו בשנת תר"ף לערך.

נסמך ממהר"י שמלקיס שהפליג את חריפותו ובקיאותו. בעניוותו הסתיר את למדנותו, ולא רשם את חידושיו. מקובל על אדמורי"ם וגדולי תורה, ובידידות מיוחדת היה עם מהר"ם שפירא. כמה קהילות הציעו לו את הרבנות, אבל רק בתרפ"ג הסכים חמיו שייענה להצעת אוסטילה בווהלין. בשנת תרפ"ז עבר לשם, ועל שמה נקרא. המשיך שם בלימודי הנגלה והנסתר באין מפריע, אבל אט אט החלו יהודים להבחין ביקרת ערכו, ונהרו אליו לשחר פניו. אביו שעלה לארץ לא הניח לו עדת חסידים, וכשהחל לנהוג כאדמו"ר — רכש המוני חסידים בזכות עצמו. לפי דרישתם שב לגליציה בשנת תרצ"ב, והשתקע בפשמישל. תפס בה מקום נכבד בקרב כל החוגים, התענין בצורכי ציבור, ועודד את עסקני אגו"י בפעילותם. כמנהג אבותיו נסע למקומות מגוריהם של חסידיו לחזקם.

בכניסת הנאצים חיפשוהו כאחד ממנהיגי היהדות, ובלבוש יהודי פשוט עבר לסמבור, בה התחבא כשנתיים וחצי מבלי להתגלות. המשיך

כתב ידו של ר' יצחק'ל טברסקי בנו של רבי פנחס, בפתיחת מכתבו מיום ה' קרח תרצ"ה אל הגאון מרוגצ'וב (מתוך קובץ שונה הלכות, א).

בעזהי״ת.

לכבוד

למזל טוב

SALMEN L[illegible]3 TEITELBAUM Prim.rabin Sighetul-Marmatiei (România)

הזמנת הגה״ק מראצפערט לנישואי נכדתו יוכבד רבקה ביום י׳ בתמוז תרפ״ח בסיגט, עם ר׳ יוחנן טברסקי בנו של רבי פנחס

בהתמדת התורה והנהגת החסידות כפי היכולת, ופעל לסייע למשולחים לסיביר. שימשו באותה תקופה ר׳ מאיר לאמעט, ואת זכרונותיו העלה בהקדמה לספרו של זקנו שמן המאור שההדיר בברוקלין תשמ״ג. באקציות השונות נתפסו להריגה רוב בני משפחתו, ואותו שחררו בהשתדלויות מרובות. בחודשיו האחרונים חלה בטיפוס והחלים. ביום ד׳ ט׳ ניסן תש״ג נורתה הרבנית בבית העלמין לתוך קבר אחים עם עוד תשע מאות יהודים. באקציה של שבת י״ז אייר נתפס עם בנו הצעיר, האדמו״ר מבוקובסק ויהודים נוספים. הם נשלחו לתאי הגזים בבלזיץ, ונספו שם כנראה ביום י״ט אייר הי״ד.

ילדיו היו עמוסים בתורה ויראת שמים, ופרט לאחד היו עמו בסמבור עד שנספו: א. ר׳ ישעיה משולם זישא, חתן המהר״א ותלמיד זקנו המהרי״ד. נספה עם ז׳ ילדיו, והראשונים בהם: ישכר דוב, מרדכי, אליעזר ליפא, בת; ב. ר׳ דוד׳ל. נשא את פעסיל בת ר׳ נפתלי ט״ב מנירבאטור. נספו עם ג׳ ילדיהם, והראשון בן; ג. ר׳ זאב וולף (וועלוועלי). נשא את לאה בת ר׳ יהושע ה״ש מדולינא. נספו עם ב׳ ילדיהם; ד. ר׳ אלכסנדר מאיר חתן ר׳ שלום רוקח האדמו״ר מליביטשוב וב׳ ילדיהם; ה. ר׳ יצחק׳ל. נתארס ללינסק; ו. ר׳ יוחנן. נשא את יוכבד בת העצי חיים, וגר במוזשאי שבהונגריה. בזמן המלחמה היה בלבוב, ונספה עם ילד אחד. שרדה רק: ז. טריינא (טראני) זו׳ רבי יעקב יוסף טברסקי האדמו״ר מסקווירא בארה״ב, נפטר ביום ב׳ ניסן תשכ״ח.

תשובות אליו: אור המאיר, כה בתרפ״ב לבלז; זיו הלבנון, נג (קו׳ חמיו); זכרון יהושע, ז; חידושי מהרי״ו, דפים נט ע״א-סא ע״א; מנחת הקומץ, ל בתרע״א. ד״ת ממנו: בני אהרן (פיינגלוז), קא, קה; דגל התורה (וישווא), תרפ״ט, חו׳ ו, ז; ילקוט חדש (לייטר), טז; כרם שלמה, ניסן תדש״ם, נא; נתיב מצותיך מאיר נתיב (הרצברג), מעבר לשער; עדות בישראל (שטרן), צג, צד; שיחות חולין של ת״ח החדש. עב. מכתבו לאביו מתרי״ס הכולל את רמזי פורים, באהלי יעקב, ז, ז-ח.

פשמישל, 141; אדמורי״ם שנספו בשואה, 240-243; אדמור״י בלז, ח״ג, לו-מג; אלה אזכרה, ב, 181-189, וספר בלז, 361-367, 534; מאיר וונדר, בית צדיקים יעמוד, 230-235.

ר׳ שלמה(קה) ב״ר דוד טברסקי

ממגרוב וסקווירא (תרל״ג — תרפ״א)

נולד בסקווירא בשנת תרל״ג (או תרל״ד) כבן שלישי לאביו האדמו״ר ר׳ דוד׳ל ב״ר יצחק׳ל ב״ר מוטלה מטשרנובל, מזיווגו הראשון עם בת ר׳ שמעון שלמה ב״ר משה צבי מסאוואראן (בזיוו״ש

רבי דוד׳ל טברסקי מסקווירא

חתן ר׳ גצל נכד רב ייבא סבא). מילדותו ניכר שהוא בעל מח ותפיסה מהירה, מתמיד בתורה רוב שעות היום, נעים הליכות עם הבריות, ונועד לגדולות. בתרנ״א נשא בבלז את פיגה בת ראי״ל רוקח ונשאר שם בצל המהר״י אבי חמיו עד לפטירתו בתרנ״ד. אז נתמנה חמיו כאב״ד מגרוב, והוא חזר לסקווירא אל אביו שהחשיבו וקרא לו ארון הספרים שלי. גם החסידים ראו בו אברך ממולא בתורה ובחסידות, וחשבו שינהיגם בעתיד. ברם זמן קצר אחרי פטירת אביו, נהרג בתרפ״א בן מ״ז בפרעות קיוב, וז׳ אדר נקבע ליארצייט. זו׳ החכמנית ברחה לפולין, ונישאה לר׳ יצחק מאיר קנל ראש ועד הרבנים בוורשא. לא ילדה לו, ונפטרה בגיטו בגיל השמונים ביום ד׳ אב תש״א.

ילדיו: א. ר׳ אלעזר האדמו״ר מפולטושאן; ב. ר׳ יהושע שנולד בסקווירא, וברח עם אמו לפולין. זקנו ממגרוב השיאו לבת חסיד נדיב מבילגוריי. נספה עם משפחתו, ורק בת אחת שרדה וגרה באי״י; ג־ד. חוה ורבקה. נפטרו בנערותן מטיפוס בקיוב תרפ״א.

טוֹבְיאַס

ר׳ חיים ב״ר זלמן יקותיאל **טוביאס**

מקשאנוב (תרמ״ט — תש״ג)

נולד בפודגורזע ביום ה׳ אב תרמ״ט לאביו ר׳ זלמן יקותיאל (תרכ״ג (או תרכ״ו) — ג׳ אדר תרפ״ט), ב״ר ישראל (תק״ף — תרס״ב. במנויי אדב״ע תרל״ד עם חתנו ר׳ יעקב ברונר. אביו חי בתר״ם באושפיצין. בניו: ר׳ דוד ליב בפודגורזע וקראקא, ור׳ חיים מנהל בנק באושפיצין, אבי ר׳ יהושע הי״ד אבי ישראל מהנדס מים בחיפה), מצאצאי ר׳ דוד ליב טוביאס שנטמן ליד הנו״א. עוד ידוע על ר׳ משה טוביאס שהיה דיין באושפיצין.

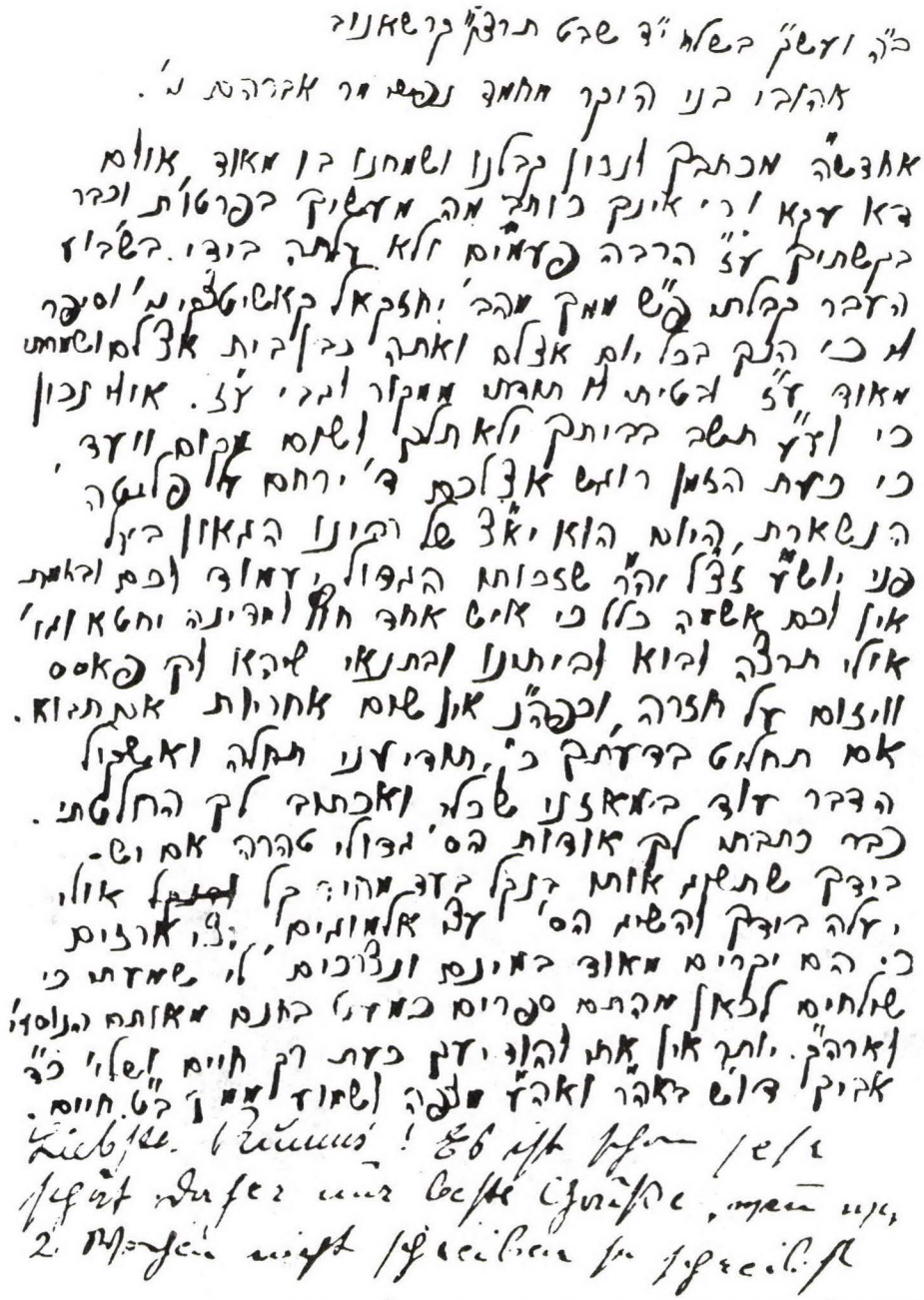
בתרנ״ג עבר אביו לאושפיצין עם זו׳ צירל בת ר׳ מנשה שפרלינג, ושם נולדו להם ר׳ דוד ליב (גר באושפיצין), הב׳ משה (נפטר בתרפ״ט מדכדוך), ר׳ הירשל (נשא בתרפ״ט מפיבניטשה. נספה עם משפחתו). למד תורה מפי האב״ד ריי״פ בומבך, וסייע לו בעריכת ספר תשובותיו ח״ב. נשא בתר״ע את רבקה בת ר׳ דוד הכהן זילביגר מקשאנוב, ועבר אליו. יצא בתרע״א לישיבת הרב ברייער בפפד״מ, וכעבור זמן קצר חזר, וליוה את רבו לכנס רבני גליציה בלבוב. במלה״ע א׳ שירת כחייל בגדוד פולני שבצבא האוסטרי, ונדד במרחבי הקיסרות כשהוא שומר אורחותיו במסירות נפש. לרגל פרעות תרע״ח עבר בתרע״ט לברלין, והתפרנס מיגיע כפיו. למד בהתמדה, בחוגים של רד״צ הופמן ור״ח הלר, ונתפרסם לרבים כת״ח מובהק. עם המו״ס ר״י בומבך הוציא לאור בתרפ״ד את לב דוד לחיד״א. שימש מתרפ״ו כר״מ בישיבת הת״ת עץ חיים, ומגיד שיעורים בבתי כנסת. חבר ועדת הכשרות, ואחראי לחלק ההלכה בקובץ המאור שבעריכת הרב חיים מרדכי ליסמן. התקרב לחסידות רדומסק, ונענה בתרצ״ג להפצרות האדמו״ר להיות ראש ישיבתו כתר תורה בקשאנוב. נתחבב מאד בעיר, וביותר על תלמידיו. ערך את מדור תפארת בחורים

הרב חיים טוביאס במעינות שצבניץ בתרצ״ה בין שני חסידי רדומסק מפולין

בבטאון כתר תורה, ופירסם בו את חידושיו, לרוב בלא חתימה. הצטיין גם במקרא, לשון ודקדוק. בכיבוש הנאצי אולץ לעבוד בסדנאות גם בשבת, ולגלח את זקנו. נמנה בין עשרים חשובי העדה שהוצאו מרשימת המשולחים למות, וסירב מפני שבמקומו ישלחו יהודי אחר. תחנתו האחרונה היתה סוסנוביץ, ובתש״ג נלקח לעקידה עם אלפים מבני עירו. יום השנה נקבע לד׳ אב.

ילדיו: א. ר׳ אברהם בנתניה. נולד בכ״ח טבת תרע״ג. נשא בתש״ו את חנה רבקה דרוקר מהמבורג. ילדיו: 1. חיה רות. נולדה ברחובות ביום ד׳ תמוז תש״ח. היתה זו׳ ירמיה ברנשטיין בלוס אנג׳לס, וילדיהם מיכאל רון (תמוז תש״ל) ודוד רעי (סיון תשל״ב) בנתניה; 2. חיים שלמה. נולד ב׳ תמוז תש״י ביפו. נשא בתשל״ד את פנינה ליבוביץ, וילדיהם: נדב יחזקאל (אדר תשל״ו), יובל שמחה (י׳ אב תשל״ח), נעמה (י״ח אדר תשמ״ד); ב. דבורה גיטל (גרדה) ניצולת השואה

אגרת שלומים מהרב חיים טוביאס מיום י״ד שבט תרצ״ו אל בנו ר׳ אברהם, ובה משתקפים הדי הימים.

(אדר תרפ״א — י״ח אדר תשל״ח), זו׳ ר׳ שלמה ראזענבערג מאנטוורפן ב״ר שמעון מקשאנוב, נפטר ביום כ״ח סיון תש״ם בן ע״ג. ילדיהם: 1. ר׳ חיים. נולד באייר תש״י. נשא את חנה רבקה הינדא בת ר׳ יצחק וחיה שרה קאסירער. ילדיו: פייגע ביילא, ליבא עטיל, דוד, שלמה וגרשון; 2. ר׳ שמעון. נולד בתשרי תשי״ג. נשא בתשל״ו את ריזל נחמה רבינוביץ נכדת רדומסק, וילדיו דוד חנוך ודבורה גיטל; 3. רבקה חנה. נישאה בתשמ״א לר׳ נתן קופולוביץ, וילדיהם: שלמה (תשמ״ב), ישראל (תשמ״ג), ודבורה גיטל (תשמ״ה); ג. שרה רחל (זלמה) באנטוורפן, ילידת תרפ״ד. נישאה בתש״ו בקשאנוב לר׳ לייביש מאיר יעקובוביץ ז״ל, ב״ר פנחס וגולדה, מצאצאי הפנים מאירות והש״ך. ילדיהם נולדו בפריז: 1. גולדה רבקה (תש״ח). נישאה בתשכ״ח לברוך וסרמן באנטוורפן, וילדיהם: סנדרה צפורה (תש״ל) ומיכאל (ניסן תשל״ד); 2. ד״ר חיים ברוך יעקובוביץ (אלול תשי״ג).

משתתפים רבים בספר הזכרון לכבודו בעריכת נכדו ר׳ חיים: **כל הכתוב לחיים**, ירושלים־אנטוורפן, קרן טוביאס־בא״ר חיים, תשד״מ, 19, תריג, 6 עמ׳, עם הסכמת הרב חיים קרייסווירט והקדמת העורך. התוכן: תורת חיים, חידושי הלכה ואגדה ממנו עם ציוני הרב יקותיאל כהן, כולל תשובות מתרצ״ה להרב מרדכי ליסמן, ובתרצ״ג לבעל שרידי אש עם תשובתו ומכתביו לבנו. מעמ׳ נז: בארצות החיים — פרשת חייו מאת בנו. יצא גם בנתניה תשמ״ג בתדפיס מיוחד עם נוספות. מעמ׳ קיט: שער אהבת ישראל. מעמ׳ רצא: שער קידוש ה׳. מעמ׳ תעט: שער העיון. מעמ׳ תקסה: לדמותו, מאת תלמידיו ומכיריו המספרים בשבחיו, ומאמרי על דמויות פאר בקשאנוב. מעמ׳ תקצה: שער המשפחה בשבחי הורי העורך.

אליו וממנו בקונ׳ שגיאות מי יבין, בית פינחס, ח״ב.

★

ר׳ **טוביה** אב״ד טרטקוב לפני ר׳ יהושע השל באב״ד, כנזכר בשו״ת צור יעקב, ח״א, ק.

ר׳ **טוביה דב** (או דוד) מו״ץ וראב״ד שצריץ.

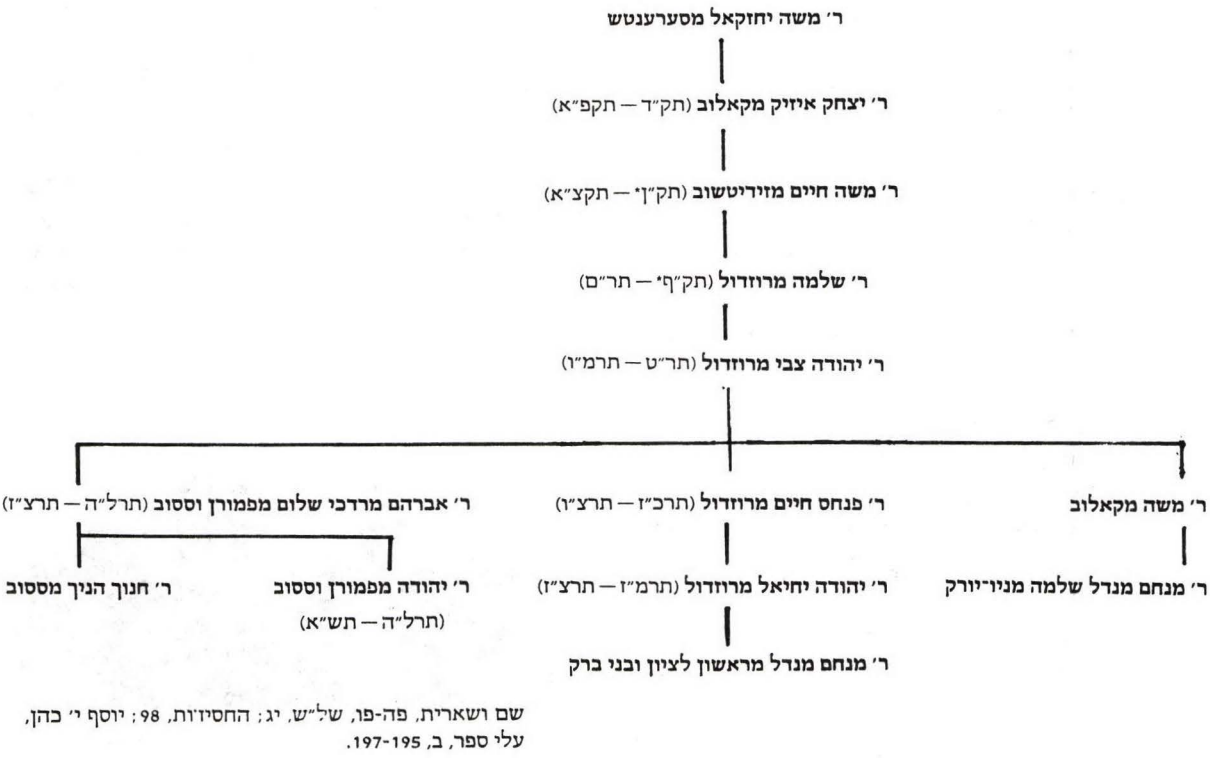
תשובות אליו: ברכת רצ״ה, כג בתרל״ג; מהרי״א הלוי, ח״ב, יא בתרל״ה; קול יהודה, כו; שו״מ, תליתאה, ח״א, שעא.

טויב

בני המשפחה נשאו שם זה, על כי ישראל נמשלו ליונה.

ר׳ **אברהם מרדכי שלום** ב״ר יהודה צבי **טויב**

מפמורן וססוב (תרל״ה — תרצ״ז)

שם ושארית, פה-פו, של״ש, יג; החסיד׳ות, 98; יוסף י׳ כהן, עלי ספר, ב, 195-197.

נולד בשנת תרל״ה לאביו ר׳ יהודה צבי אב״ד רוזדול. נשא את גיטל הי״ד, בתו של רבי שלמה מייער האדמו״ר מסאסוב. בשנת תרס״ו נתקבל כאב״ד פמורן. בשבת הראשונה נשא שעתיים דרשה שנשאה חן בעיני כל בשבח השלום והאחדות (יט״ב רחים רבנן, קמחז״ה, ט׳ אייר תרס״ו, 3-4). בתרע״ד עבר ר׳ שלומ׳קה עם חמיו ללבוב, ואחרי פטירתו בתרע״ט מילא שם את מקומו כאדמו״ר מסאסוב בקלויז שפתח. ביתו נהיה ועד לחכמים, ובני תשחורת באו להשתעשע עמו. מעורב בדעת, אך מתרחק מפוליטיקה. בעל קול חזק וערב, ומלחין ניגוני דביקות שאותם שר עם חתנו ר׳ יעקלה ספרין מקומרנא.

בשנת תרפ״ו נסע אליו ר׳ משה ויגלר ראש קהל סאסוב, להזמינו לחזור לעיירה כאב״ד ואדמו״ר, ונערכה לו קבלת פנים חמה ביותר. חזר והפיח רוח חיים בעיירה בסגולות אישיותו, כלמדן גדול בנגלה וכנסתר, דרשן לוקח לבבות, בעל תפילה מעולה ומלחין ניגונים נאים, זריז ואמיץ, פיקח והדור צורה, אוהב כל אחד מישראל ומקרבו במאור פנים גם בשולחנותיו. חסידים באו לכאן ליהנות מתורתו ועבודתו, אם כי לא בהמונים (מיין שטעטל סאסאוו, 67). הגבאי שלו ר׳ חיימקע, למדן מיוחס פיקח ועניו. נסע למסעות חיזוק בערים שונות, והגיע גם אל חסידיו בווהלין, גרמניה ואוסטריה. כאב״ד טיפל במקוה, תלמוד תורה, שחיטה, וחיזוק הבעלי בתים. כשלא היה רב בזלוטשוב הסמוכה, נקרא למלא תפקיד זה. ישב בה כמה ימים בשבוע, ונשאר גם לשבתות. נפטר ממחלת הסרטן ביום כ״ד אדר תרצ״ז. הניח ג׳ חיבורים בנגלה ובנסתר.

לא שרד איש מילדיו: א. חנה? זו׳ ר׳ שמעון שלמה לנדא ב״ר אלתר יוסף דוד, האדמו״ר האחרון מאליק; ב. ר׳ יהודה ממלא מקומו בפמורן ובססוב; ג. ר׳ אליעזר צבי ומשפחתו; ד. פרידא? זו׳ ר׳ יצחק פיטשניק, אחיו הגדול של ר׳

לויית רבי אברהם מרדכי שלום טויב בסאסוב

הרב חנוך הניך טויב מסאסוב בילדותו

אהרן; ה״ז. שרה, בת שבע, רבקה ומשפחותיהן. אולי אחת זו׳ ר׳ יעקלה ספרין מקומרנא; ח. בן הזקונים ר׳ חנוך הניכ׳(ל) שמילא את מקומו כאב״ד בסאסוב. גוע בגיטו זלוטשוב עם משפחתו. השם יקום דם כולם.

תשובות אליו: אבן יקרה, תליתאה, נו, נח לשני המקומות; אמרי דוד, קלג בתרצ״ב; הרי בשמים, תליתאה, קט, קיג בתרס״ב כראב״ד ססוב; חבצלת, תנינא, עז. תשובתו מתרס״ד בספרו של ש״ב לבושי מכלול, כד. שני מכתביו בספר עיר חנוך, ח״ב, שעג־שעו. מכתבו לעזרת תורה, זכרון בספר, 54. ד״ת ממנו, הגדש״פ שלחן הטהור (גסנבויאר), ט:

אהלי שם, 433; מליצי אש, ג, אדר, 65; בסוד ישרים ועדה, קיד־קטו; יעקב כץ, שערים, כ״ג תשרי תשכ״ז, ג; לא זכיתי באור מן ההפקר, 19; משה זיגלער, טיפע ווארצלען, 113-120, 206.

ר׳ יהודה(לה) ב״ר אברהם מרדכי שלום **טויב**

מפמורן וססוב (תרל״ה — תש״א)

נולד בשנת תרל״ה לאביו ר׳ אברהם מרדכי שלום. מילא את מקומו כרבה האחרון של פמורן (וכבר בתרע״ב), ואחרי פטירתו בתרצ״ז כאדמו״ר מסאסוב. בכיבוש הנאצי הועברה משפחתו לגיטו זלוטשוב. הרוצחים קשרוהו לעגלת סוסים, והריצוה ברחובות העיר כשהוא נגרר אחריה, עד צאת נשמתו ביום ב׳ או ג׳ תמוז תש״א. כן נספו זו׳ יענטע בת ר׳ יצחק מאיר הגר אב״ד סטנוביץ ושני בניהם הי״ד.

תשובה אליו: חבצלת, ח״ב, אה״ע, טו.

ר׳ יהודה יחיאל ב״ר פנחס חיים **טויב**

מרוזדול (תרמ״ז — תרצ״ז)

נולד בלינסק ביום כ״ח שבט תרמ״ז לאביו ר׳ פנחס חיים אב״ד רוזדול. נשא את ברכה פרידא, בתו של ר׳ משה דוד אשכנזי מסטניסלב ולבוב בן בתו של רח״ה מאלסק, נפטרה לפני השואה. ת״ח ובעל עבודה, וכל ימיו למד ולימד מתוך יסורים ודחק. בשנת תרע״ב קבע את מושבו במרגרטן שבהונגריה, ונאהב על הכל בנועם הליכותיו. בנסעו ברכבת ביום ג׳ כסלו תרצ״ג ניצל בנס מידיהם של פורעים שהפליאו בו את מכותיהם, אבל טליתו וחפציו נגנבו. אחרי פטירת אביו באדר תרצ״ו, נקרא למלא את מקומו כאב״ד רוזדול. נסע לשם בגפו, ובגלל מצב בריאותו הרופף חזר למרגרטן בטרם מלאה לו שם שנה ומחצה. חלה ונפטר בבית חולים בגרוסווארדיין ביום ג׳ י״ט אב תרצ״ז, ונטמן במרגרטן. נספד ע״י ר׳ יהודה סג״ל רוזנר בספרו אמרי יהודה, ובנו בקול מנחם.

ילדיו: א. הבכור ר׳ חנוך הניך דב, חתן ר׳ יעקב הורביץ מלינסק. נפטר צעיר בן כ״ה ביום י״ט תשרי תרצ״ה, ונטמן ברוזדול. הניח את ילדיו מאיר ופיגא; ב. ר׳ אליעזר צבי ברוזדול. נרצח

ברוך שהחיינו לזמן הזה שהגיע יום כלילת

בני הבחור ההתן היקר ההריף המופלג
כמ״ר **אליעזר צבי** שיח״י

עב״ג

הכלה הבתולה המהוללה
מרת **אלטא חנה** חת״י

בת הרב הצדיק המפורסם בנש״ק מו״ה **ישראל נייהויז** מלבוב שליט״א, נכד רבותינו הקדושים הב״ח זצ״ל ומאנסטא ומסטרעליסק ומפרימישלאן ומיקלאיוב זצללה״ה

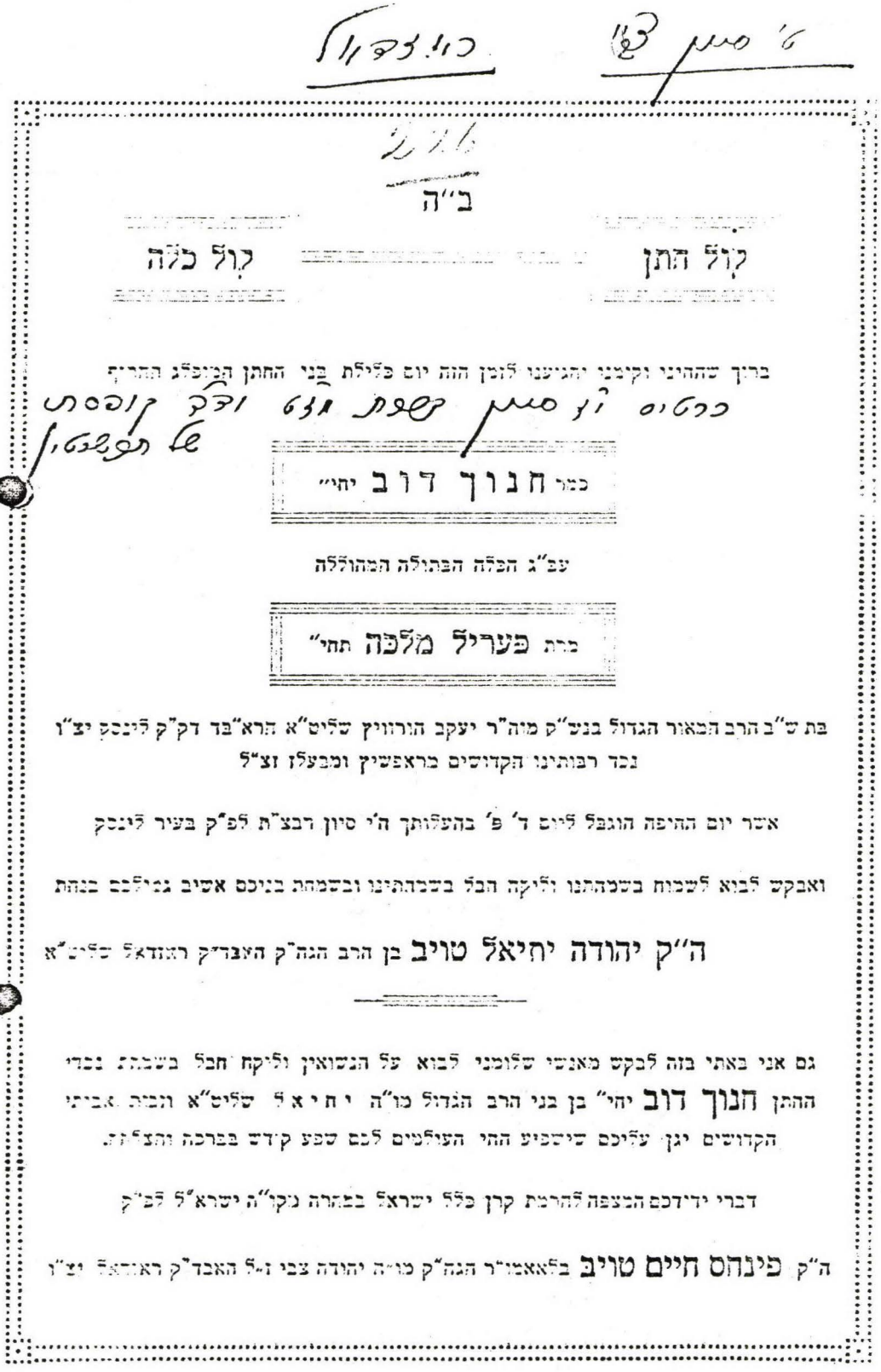
החופה תהי׳ למזל טוב ובשעה מצלחת בצוהשי״ת אור ליום ה׳ פ׳ בהעלותך יס׳ סיון בעיר לבוב, באולם יד-חרוצים בערנשטיינא 11. שנת ראו״ת טוב״ך בבו״א גוא״ל לפ״ק ואבקש מידידינו ליקח חבל בשמחתי ולבוא על הנשואין ובשמחת בניכם אשיב גמולכם בנחת וכל טוב

הק׳ **יהודה יחיאל טויב** בהה״ק אבד״ק ראזדאל שליט״א

גם אני באתי בזה לבקש מאוהבי ומאנשי שלומנו ליקח חבל בשמחת נכדי החתן היקר שיחי׳ ולבוא על הנשואין לעיר לבוב, וזכות אבותינו הקדושים יגן עליכם בישועה בשפע קודש וברכה והצלחה ורוב ברכות.
דברי ידידכם המצפה להרכת קון ישראל במהרה

הק׳ פינחס חיים טויב האבד״ק ראזדאל
בלאאמו״ר הגה״ק מו״ה יהודה צבי זצ״ל

הזמנה לנישואי הרב אליעזר צבי טויב מרוזדול ביום י״ט סיון תרצ״ו בלבוב

קול התן — קול כלה

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה יום פלולת בני החתן המופלג החריף

כמר חנוך דוב יחי'

עב"ג הכלה הבתולה המהוללה

מרת פעריל מלכה תחי'

בת ס"ב הרב המאור הגדול בנע"ק מוה"ר יעקב הורוויץ שליט"א הרא"בד דק"ק לינסק יצ"ו
נכד רבותינו הקדושים בראפשיץ ומבעלז זצ"ל

אשר יום החופה הוגבל ליום ד' פ' בהעלותך ה' סיון רבצ"ת לפ"ק בעיר לינסק

ואבקש לבוא לשבוח בשמחתנו וליקח חבל בשמחת בניכם אשיב גמילכם בנחת

ה"ק יהודה יחיאל טויב בן הרב הגה"ק הצדיק רחודאל שליט"א

גם אני באתי בזה לבקש מאנשי שלומני לבוא על הנשואין וליקח חבל בשמחת נכדי
ההתן חנוך דוב יחי' בן בני הרב הגדול מו"ה י ח י א ל שליט"א ונכדת אביהי
הקדושים יגן עליכם כיסופיע החי העילמים לכם שפע קודש בברכה והצלחה.

דברי ידידכם הנוצפה לחרמת קרן כלל ישראל בבהרה נקו"ה ישרא"ל לפ"ק

ה"ק פינחס חיים טויב בלאמו"ר הגה"ק מוה"ה יהודה צבי זל"ל האבד"ק ראחדאל יצ"ו

הזמנה לנישואי הרב חנוך דוב טויב מרוזדול ביום י"ח סיון תרצ"ב בלינסק, עם פעריל מלכה בת הראב"ד ר' יעקב הורביץ.

בפולין הי״ד, עם זו׳ אלטא חנה בת רבי ישראל ב״ח (נייהויז) אדמו״ר בלמברג, מגזע הב״ח, סטרליסק, אפטא ופרימישלן; ג. ר׳ שלום מגרוסווארדיין ומרגרטן, מחבר ספר אבידת הפר״ח על זקנו. הובל בתש״ד לאושוויץ הי״ד. תשובה אליו: מהר״ם מבריסק, קכג (אהל על קבר אביו). שרדו: ד. ר׳ מנחם מנדל מראל״צ וב״ב, חתן ר׳ פנחס מקעכניא, מחבר ספרי קול מנחם, עלה תשכ״ב מארה״ב (אוצרות ירושלים, תשל״ב, קט־קי); ה. ברוך; ו־ט. ראצא, בילא, רוזא בלימא ושרה אידל.

הניח את חיבוריו: פדה (את) אברהם, מפתח אלפביתי בן יותר מה׳ אלפים ערכים למאמרי הש״ס. במצבתו נחקק שחיבר ספר פדה יהודה על סימני הש״ס ושו״ע וכן עה״ת; כתר יהודה על תרי״ג מצוות; תורת יחיאל עה״ת ומועדים ותהילים. הוציא לאור **לב שמח החדש** מזקנו ובו שני ספרים: דרך התפלה בחסידות, אור חדש לתולדות רח״ה מאלסק, אראדעא, דפוס רא״י פרידמאן, תרצ״ו, 7, פו, 2 ד׳. מהדורה חדשה עם הוספות וקונ׳ דברי מנחם מבנו, ירושלים תשכ״ג.

תשובה אליו: דובב מישרים, ח״א, קח (אם לקיים צוואת אביו לחקוק דברים בזויים במצבתו).

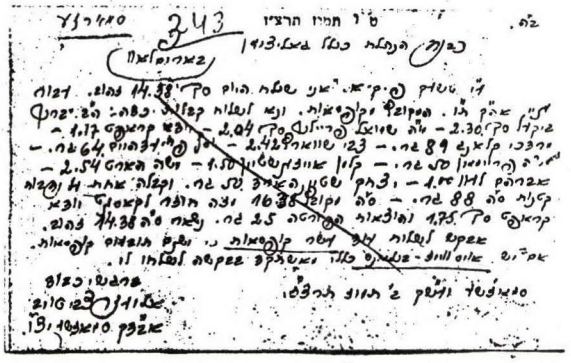
מליצי אש, ג, סוף בט, 81; ספר יזכור לקהילת מרגרטין והסביבה, ירושלים תשל״ט, 87-102, 161, 272 ד (עם תמונת מצבתו ואהלו).

ר׳ יהודה צבי (הירש) ב״ר שלמה טויב

מרוזדול (תר״ט — תרמ״ו)

נולד בשנת תר״ט לאביו ר׳ שלמה אב״ד רוזדול. אחרי פטירתו בתר״ם מילא שם את מקומו, אבל כבר בחייו סייע לו כרב, וכן חתם על דרש משה אוסטרר בתרל״ט. נשא את ציפא הינדא בת רבי אליעזר צבי ספרין מקומרנא, נפטרה ברוזדול בת פ״ד ביום ב׳ אדר תרצ״ג. נפטר בן ל״ז ביום א׳ (ולא י״ג) סיון תרמ״ו (ולא תרמ״ז). חמיו בא להספידו, ואמר שלא ידע שהוא כה גדול, וכבר נמצא במחיצת אביו מהרי״א מקומרנא. האלמנה נישאה בשנית לר׳ יצחק צבי המרלינג אב״ד רוזניאטוב בזיווגו השני.

ילדיו: א. ר׳ משה(לה). נשא את חוה בת ר׳ מנחם מנדל שלמה אבנד אב״ד נמירוב. בשנות התר״ן התישב בקאלוב כאדמו״ר, והקים בה בימ״ד חסידי. אח״כ עבר לסיגט. נפטר בבודפשט ביום י״ט (ולא כ׳) אייר תרצ״ו, ונטמן בקלוב. ילדיו: 1. ר׳ מנחם מנדל שלמה. נולד בשנת תרס״ג, ולמד בישיבות שונות. האדמו״ר מקאלוב בניו יורק, ודרשן מוכשר. נשא את ריזל בת רבי ישכר דב רוקח מלינסק. בתו: חוה זו׳ ר׳ ישכר אשכנזי (לא נותקה, 619). הוציא לאור את ספרו של אביו **עת רצון** על בראשית בדרך פרד״ס, וצירף משלו אחרי כל פרשה ובסוף הספר קונ׳ **חקל תפוחין**, ברוקלין, סענדר דייטש, תשכ״א, ד, שכה, ז׳ עמ׳, עם הקדמת הבן בה מביע את תקותו להוציא לאור על כל התורה. בסוף הספר רשימת קרוביו. עוד הוציא לאור בתש״ל את ספר עבודת משא של זקנו עמ״ס חולין, וצירף לו כח״ב את ספרו חקל תפוחין עה״ת ע״ד פרד״ס (מ״ג, א, 18); 2. מרים יוכבד זו׳ בן דודה ר׳ דוד שלמה טויב מסטרי; 3. ר׳ אליעזר צבי אב״ד סמורזשע. נשא את ליבא בת ר׳

גלויית הרב אליעזר צבי טויב אב״ד סמאזשע מיום ב׳ תמוז תרצ״ז אל הנהלת כולל גליציה בבוריסלב, בדבר איסוף הכספים בעיירתו לעניי ארץ ישראל.

אלתר ישכר ספרין האדמו״ר באלטשטט, וילדיהם פרידא, חיה פיגא, ועוד ח׳ בנים ובנות; 4. רבקה אידל לאה; 5. בריינדל זו׳ ר׳ ליב ב״ר דוד מסקווירא; 6-7. רחל ופערל. כולם נספו בשואה הי״ד; ב. ר׳ פנחס חיים אב״ד ואדמו״ר רוזדול; ג. ר׳ אברהם מרדכי שלום מפמורן וססוב; ד. רבקה זו׳ ר׳ אלטר שלום דוד צוקרברג אב״ד קומרנא; ה. גיטל זו׳ רבי שלמה לנגנר מרוהטין ברי״צ השני מטרטין.

תשובות אליו: בית יצחק, אה״ע, ח״ב, כב בתרל״ח; מהרש״ם, ח״ד, לז.

ר׳ משה חיים ב״ר יצחק איזיק טויב

מזידיטשוב (תק״ן — תקצ״א)

בנו של רבי יצחק אייזיק מקאלוב (תק״ד — ז׳ אדר תקפ״א), בנו של ר׳ משה יחזקאל מסערענטש שבהגר, תלמידו של רבי שמלקא מניקלשבורג, מתקמ״א אב״ד קלוב וגליל סאבאלטש. רמ״ח נשא את ריזל בת העטרת צבי, וגר אצלו בזידיטשוב. גירושיו נערכו בסיון תק״ץ אצל החוות דעת בסטרי, אחרי שרצ״ה מיאן לפני כן בגלל חשש מקפידתו של מחותנו. החתן חזר אחרי הגט

לזידיטשוב, ואחרי פטירת גרושתו ואביה רצ״ה בא לרוזדול. שם נפטר צעיר ונטמן, ביום כ״ז תמוז (ולא אלול) תקצ״א (עשר קדושות תנינא).

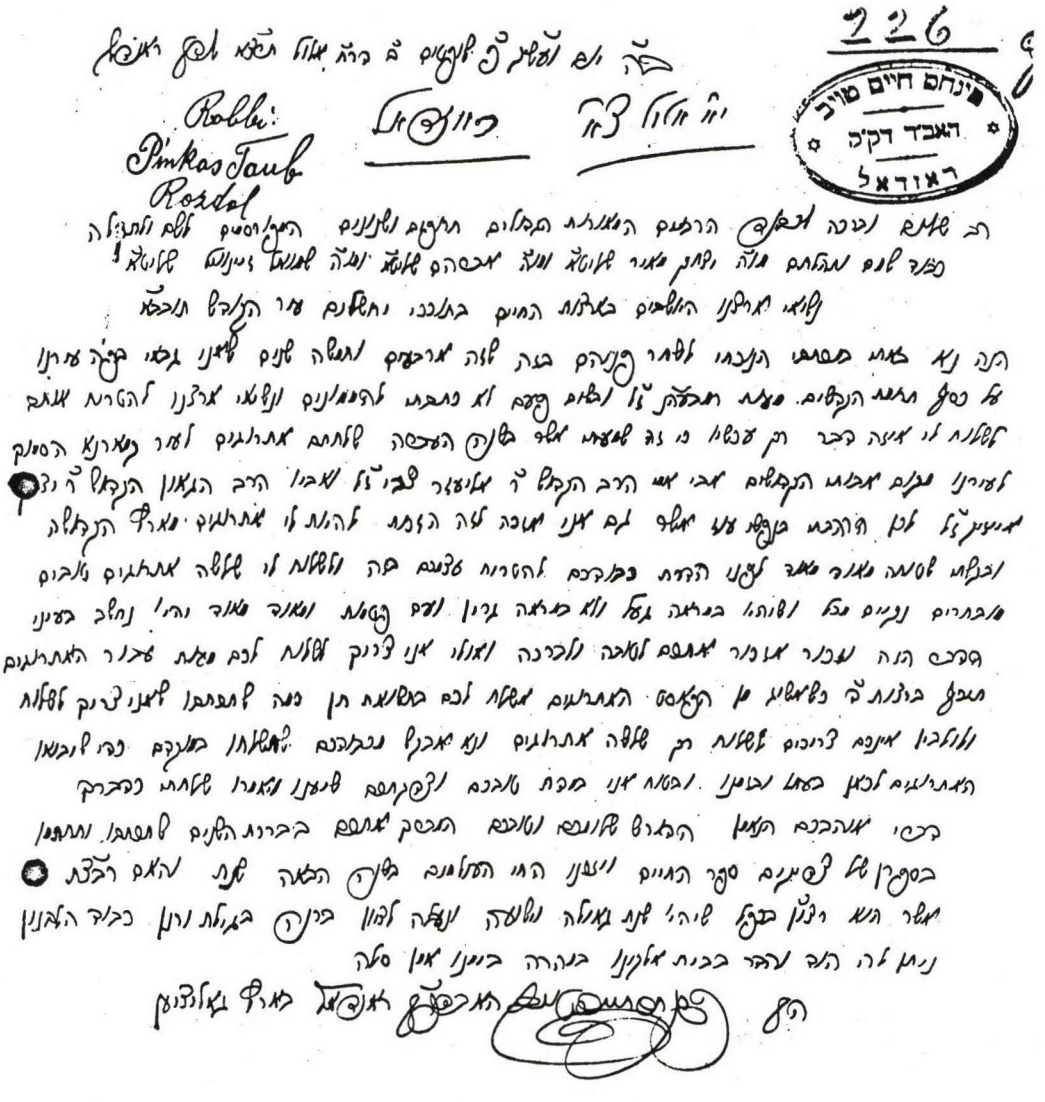
ילדיו: א. ר׳ יצחק ליבוש רב בחאטין וביאס. נשא את פרידא קילא בת הרב ישעיה שור. נפטר ביום כ״א שבט, כבן כ״א או כ״ב. בתו היחידה נעכע(לי) זו׳ רמ״מ הגר מזבלטוב (חמיו של ר׳ ישראל ברגר), נפטרה ביום כ״ג כסלו תרס״ו (מ״ג, ב, 59); ב. ר׳ שלמה אב״ד רוזדול; ג. ר׳ צבי הירש רוטנברג חתן ר׳ שמואל מהליטש. אבי ר׳ יוסף מקלסני, אבי ר׳ חיים שלמה, אבי ר׳ משה שמואל, אבי ר׳ שלמה שנשא את רחל בת ר׳ ישראל דוד האדמו״ר משאץ.

מליצי אש, ג, סוף שבט, 78.

ר׳ פנחס חיים (ליב) ב״ר יהודה צבי **טויב**

מרוזדול (תרכ״ז — תרצ״ו)

נולד בקומרנא ביום כ״ב תשרי תרכ״ז לאביו ר׳ יהודה צבי אב״ד רוזדול, וזקנו מהרי״א מקומרנא ניבא לו עתידות. למד אצל זקנו ר׳ אליעזר צבי ספרין מקומרנא. בתרמ״ד נשא את פיגא בת ר׳ אברהם חיים הורביץ השני אב״ד לינסק, נפטרה בת ס״ז ביום ט״ו חשון תרצ״ג, ושקד שם על לימוד התורה. כשבית חמיו עלה באש בשריפת פסח תרמ״ו, עבר אל אביו לרוזדול. סמוך לאחר מכן נפטר אביו, ונבחר למלא את מקומו. נהג את נשיאותו ברמה, ודאג בתוקף לתיקון בדקי הדת. חמישים שנה גבאי למעות א״י. מתרנ״ג נסע

בקשת רבי פנחס חיים טויב מרוזדול מיום בדר״ח אלול תרצ״א מאת נשיאי כולל גליציה בירושלים, לשלוח לו שלושה אתרוגים מובחרים, בבטחון שיאמרו שלחתי כדברך.

פעמים רבות אל הרבי משינאווא, אח״כ אל דודו רי״צ השני מסטרטין, ולצדיקים נוספים.
נודע כגאון בנגלה ובנסתר, וכל שלוש שנים עשה סיום הש״ס. אמר פלפולים חריפים, ופנו אליו בשאלות הלכה. בצעירותו הציעו לו מקומות רבנות שונים וסירב. ידע ספרי קבלה בעל־פה, וכל תנועותיו היו בכוונות ויחודים. עבד את ה׳ במסירות נפש ובסיגופים, טבל כל יום ש״י פעמים, ובשבתות היה בהתפשטות הגשמיות. כל הזמן דבוק בבורא, ושפתיו מרחשות תורה. רץ למצוות, תפילתו באש להבה, ונתפרסם כפועל ישועות. יהודים רבים נוספו למחנה חסידיו משנפטר זקנו בתרנ״ח. לא נענה לבקשתו של הדרכי תשובה שפגשו בתר״ע בקרלסבד, שיחבר פירוש על התיקונים. רצ״א מבלוזוב אמר עליו שהוא חד בדרא (בחכמת הקבלה), והאהבת ישראל נטל בגד שבת כדי לקבל את פניו.
בנה את ביתו מחדש אחרי שריפת תרס״ג בה עלה באש חיבורו הגדול על הלכות גיטין, ומאז לא כתב יותר את חידושיו בנגלה רק בנסתר. השתתף בועידת סנדובה וישנה, וחתם נגד תנאי בנישואין. בפרוץ מלה״ע א׳ ברח בתרע״ה אל בנו למרגרטן, וגדולי הגר העיר באו להשתעשע עמו. התפלל שם בביהמ״ד החסידי, וטבע בעיר את חותמה של החסידות ההונגרית המקורית. בעל תפילה ממדרגה ראשונה, והמקום שבו עמד היה רטוב מזיעה. זכה לחיבתם של כל יהודי הקהילה, וקשתה עליהם הפרידה ממנו כשש בסוף חורף תרפ״ג לרוזדול. בדרשת הפרידה שארכה ד׳ שעות קישר את כל פרשיות התורה, ורצה להמשיך לקשר את כל מסכתות הש״ס. בתרפ״ו נשרף ביתו בשלישית, ובקושי הצילו את הנפשות והספרים. נפטר מתוך יחודים, ביום י״א תשרי תרצ״ו.
ילדיו: א. ר׳ יהודה יחיאל שמילא את מקומו ברוזדול; ב. ר׳ נפתלי בצלאל. נרצח בפולין בשנות השואה. כנראה הוא שנשא בתרע״ב את בתו של רבי חיים מדברצין (אחיו שלמה ומשה בירכו על כך את אביהם במחז״ה, כ״ח שבט תרע״ב, 6); ג. ר׳ דוד שלמה אדמו״ר בסטרי. אירס בתרע״ב את מרים יוכבד בת דודו ר׳ משה טויב אב״ד קאלוב (ברכת ש״ב ר׳ יעקב קופל צוקרברג מקומרנא במחז״ה, כ״ז אדר, 7). נספו הי״ד עם ילדיהם: רויזא, יהודה צבי, נפתלי אריה ליבוש ופרידא; ד. ר׳ משה עזרא. אדמו״ר בסאמאשאיוואר (ולא אודוואר) היא געראלא שבטרנסילבניה, בה היה חתן רבי ברוך רובין. נספה באושוויץ עם כל משפחתו הי״ד ביום ה׳ סיון תש״ד; ה. מרים יוכבד זו׳ ר׳ יחיאל מיכל צוקרברג אדמו״ר בסטרי. נספה הי״ד עם כל משפחתו. י״א שבת אחת שרדה.

עשרות חיבוריו נותרו בכתובים: תורת חסד א־ה עה״ת בקבלה. רשם להפצרת נכדיו ממה שדרש בג׳ שנותיו האחרונות; אלופי יהודה על פרי עץ חיים; הגהות על בכ״ע, עץ חיים, פירוש תהילים, שו״ת בדרך הקבלה, ועוד. **אהל מועד** על חנוכה, (ראל״צ תשל״ז). בהקדמת המו״ל נכדו רמ״מ כותב שזהו רק שישית מחיבורו הגדול על כל המועדים, ורק זה הציל הרב משה זאב פרידמן בבואו לסאמאשאיוואר אחרי השואה ומכרו למו״ל. עוד מוסר מתולדותיו וממופתיו, צילומי מכתבים מכתב ידו, קונ׳ אבדת הפרח בסידור חדש מוגדל, ואח״כ גוף הספר בצילום מכתב ידו של המחבר.
קונ׳ **אבידת הפר״ח**, הספד עליו ומקצת תולדותיו, נסדר והובא לדפוס ע״י אי״ש שלו״ם (נכדו), מארגהיטא, ר׳ צבי מאשקאוויטש, תרצ״ו, מעטפה, כ׳ עמ׳. מעבר לשער המעטפה בקשה לסייע להדפסת כתביו. מעבר לשער הקונ׳ הסכמת בנו ר׳ יהודה יחיאל, ותודה לתורם ר׳ יהודה זויערברג מרוזדול. בעמ׳ א־ב שלושה ממכתביו לבנו ר׳ יחיאל משנות התר״ץ. מהדורה חדשה בתוך קול מנחם ח״א, ראל״צ תשל״ב, ופעם נוספת.

בעל ש״ב של ראל״ה שהשיב לו בהרי בשמים, תנינא, פא, קג, קד, קסח-קעא בתרנ״א-תרנ״ה; שמן הראש, ז בתרפ״ז. מכתבו ממרגרטן בתרע״ז, בראש קדושת אהרן, ח״ב.

אהלי שם, 286; מליצי אש, ג, סוף שבט, פז.

ר׳ שלמה ב״ר משה חיים **טויב**

מרוזדול (תק״פ׳ — תר״ם)

בנו של ר׳ משה חיים מזידיטשוב. נשא את רבקה בת דודו ר׳ יהודה צבי אייכנשטיין אב״ד רוזדול, ואחרי פטירתו בתר״ח מילא שם את מקומו. נפטר ביום ג׳ חשון תר״ם. ילדיו: א. ר׳ יהודה צבי הירש שמילא את מקומו ברוזדול; ב. גיטל לאה זו׳ רי״צ השני לנגנר האדמו״ר מסטרטין, שאמר על חמיו בתורת עדות שהוא נוטר הברית.

תשובה אליו: מנחת שי, ח״א, לו בתרל״ז.

מליצי אש, ב, חשון, 111.

טוֹיבְּנְפֶלְד

ר׳ מאיר הכהן. ת״ח בקראקא.

תשובות אליו: משיב שלום, יד, לב, מא, רלד בתרפ״ח—תר״ץ.

ר׳ שמואל שמלקא (ישכר דב) ב״ר משה מנחם **טויבנפלד**

הרב שמלקא טויבנפלד

נולד בירוסלב בשנת תרפ״ט, לאביו ר׳ משה מנחם מחסידי בלוזוב שנפטר ברוסיה. במלה״ע השניה שהה בסיביר עם אמו, נפטרה בתש״ל לערך. היגר לארה״ב, ולמד בישיבת מונסי. בשנים תשי״ג—תשט״ז למד בישיבת בלז בירושלים. מתמיד ובקי עצום, בור סיד שאינו מאבד טיפה, יר״ש מרבים, וגבאי מסור לצדקה. נשא את אם ילדיו ריזל בת ר׳ יוסף בלייך־סיגעל ממונטריאול, שאחותה זו׳ הרב שמואל אלכסנדר אונסדורפר. דבק באדמור״י סקווירא ובלז. רב קהל חרדים במונסי, ומקובל על כל החוגים. נפטר שם ביום ט״ו תשרי תשמ״ו, ונטמן בהר המנוחות. נדפס ממנו: קונ׳ **קדושת שמואל** על עניני חנוכה ועשרה בטבת, מאנסי תשמ״ו, י׳ ד׳.

הרב ישראל וינד, המחנה החרדי, א׳ חשון תשמ״ו, 20, הַמודיע, ד.

טוֹיבְּש

ר׳ אהרן משה ב״ר חיים **טויבש**

בנו של ר׳ חיים אב״ד ססוב, דורוהוי ובוטושאן. נישא באד״א תרל״ה, ועבר מססוב ללבוב. הביא לדפוס את ספר תשובותיו של אביו, בשמו משה בלבד.

תשובות אליו לשני המקומות: לב״א וגיסי (לב״ג), אורי וישעי, מג, מט, פ בתרל״ב — תרמ״ב; לבני, חיים של שלום, ח״א, מז; לנכדי, שאילת שלום, תנינא, מה, רנד.

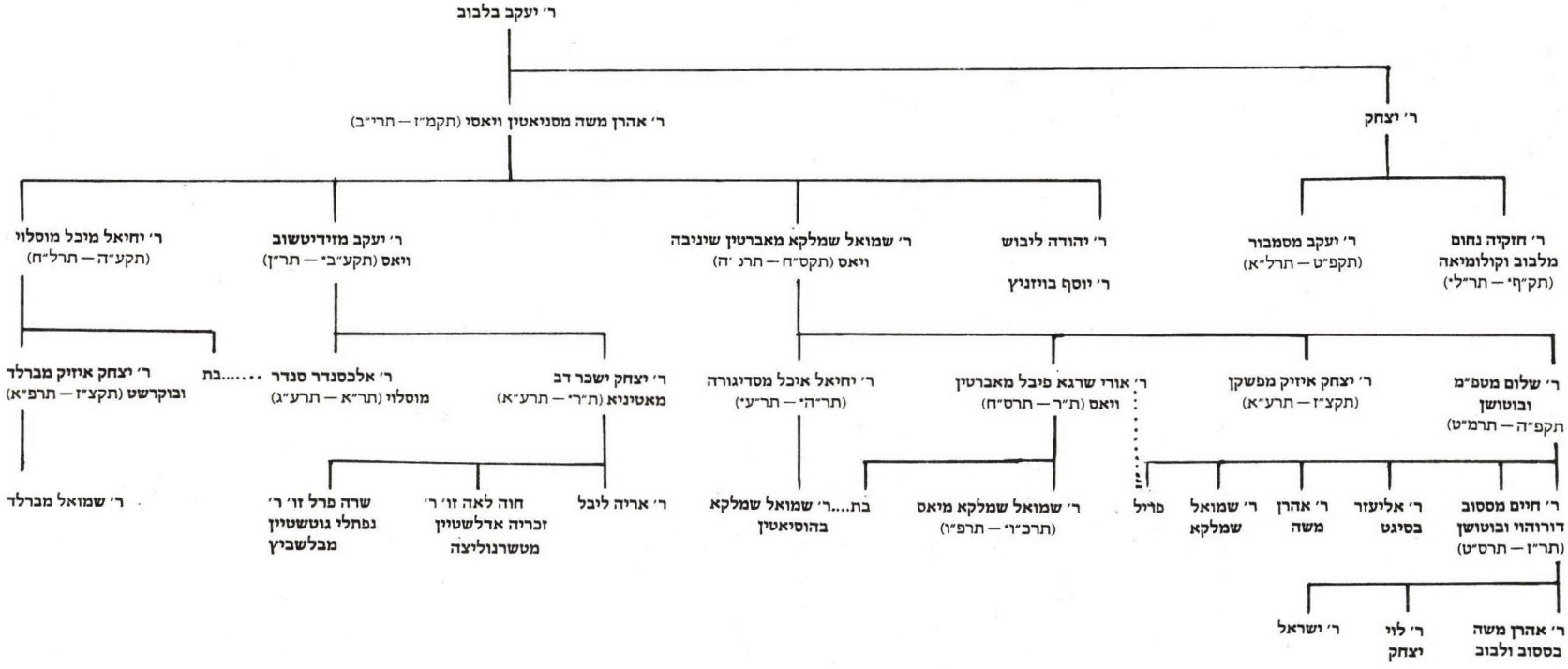
ר׳ אהרן משה ב״ר יעקב **טויבש**

מסניאטין ויאס (תקמ״ז — תרי״ב)

נולד בלבוב בשנת תקמ״ז לאביו ר׳ יעקב מיקירי העיר, ונקרא בעיקר בשם משה. תלמידו בן אחותו רחי״ל מייזלש אב״ד פשמישל, מביא בהקדמת ספרו את יחוס המשפחה אל הב״ח, משאת בנימין, ר׳ יחיאל מנמירוב, הלבוש, המהרש״ל (המג״ש), ועוד. התכתב בנעוריו עם ר׳ מרדכי בנט. ידיד נעוריו של הישועות יעקב באהבת דוד ויהונתן, ואף נעשו קרובים משנשאו נשים ממשפחת וואהל. נסע אליו לירוסלב לפלפל עמו, וכן התעצם עמו בלבוב כל יום בפלפולה של תורה, וגם עם בנו ר׳ מרדכי זאב. הרביץ תורה לתלמידים מופלגים, ושמו נתפרסם כאחד המיוחדים בין גדולי הדור. בענין חמור אחד פנו אליו ואל החתם סופר והחסד לאברהם. למד בצעירותו בבראד אצל רצ״ה הלר. שקדן ומתמיד גם בהגיעו לזקנה. אדמור״י חוסט מספרים, כי נכדתו זו׳ רבי מרדכי מנדבורנה נכנסה אליו פעם, וכשראתה שמישהו יושב אצלו רצה בבהלה החוצה, ואמר לה שלא תפחד, כי זקנו הב״ח בא להביא לו רפואה. נשא את לאה בת הגביר ר׳ יצחק אייזיק וואהל מפרמישלא, נפטרה בר״ח טבת תרי״א.

רבנותו הראשונה מתק״ף בסניאטין, עד תחילת תר״ב. מתלמידיו שם: בעל בית שלמה, ור׳ מרדכי שמואל הנזכר בטוט״ד. בתקצ״ב נתקבל לבוניהאד, וכבר שילמו לו סכום עצום לפרוע את חובותיו. סיפר הרב משה תאומים מהורודנקה, כי כשנגרמה אח״כ סיבה שלא היה יכול לבוא, שלח להם מיאסי בחזרה את הסכום. מועמדותו בוטלה שם בגלל היסוסיו הרבים, כמובא בספר בית נאמן, מ. סיגעט תרס״ז, 28. היה גם מועמד לבודפשט, ומתחרהו רצ״ה חיות כתב להם עליו שהוא מהחסידים, כנדפס בספר שי למורא. בתר״ב עבר לכהן ביאסי, לפי המלצת האב״ד ר׳ יוסף לנדא שביקש להקל מעליו. הם חיו בשלום כל אחד ברובע שלו, עד שנחלקו בענין מכירת חמץ כללית לגוי, כמתואר בעלי ספר, ב, 229-231. כפי הנראה חיבר תחילה ר״י לנדא סיג לתורה ורא״מ השיגו במודעה רבא, על כן חזר ר׳ יוסף והשיב לו בקונ׳ משמרת לסייג, יאס, אייר תר״ג, ח ד׳, ע״י הנגידים ר׳ משה זליג צימנד ור׳ נטע וסרמן. בסוף ביטול המודעא, ומעיר שהדפיס רק את הנחוץ לדינא בלי פלפולים, ויותר לא יגיב בדפוס. הויכוח ביניהם בלשון חריפה ביותר נמשך בקונ׳ שהדפיס רא״מ: הריסת משמרת, ו ד׳. בעותק שראיתי חסרים הדפים ג־ד, ובסופו של חתימת המחבר. תשובת מהרש״ק לימין ר״י לנדא, בסוף שו״ת נאות דשא אייבשיץ (הערת

טוּבְּש

נכדם אוריאל טל, א"ע, יח, 380-381; קנת סופרים, דף צד ע"ב-צה ע"א.

ריב כ״ץ). רק משנעשו מחותנים בתר״ו, שקטה מחלוקתם.

פעל בעיר לאיחוד החסידים והמתנגדים למלחמה בהשפעת הרוחות החדשות. הפיץ את לימוד התורה ברחבי רומניה, וצאצאיו כיהנו שם ברבנות בערים שונות. נפטר ביום י״א תמוז תרי״ב, ונשתמר נוסח מצבתו. בנו ממלא מקומו ביאס קשר עליו הספד מר, והדפיסו בשם אבל משה.

ילדיו: א. ר׳ שמואל שמלקא אב״ד אברטין, שיניבה ויאס; ב. ר׳ יעקב אב״ד זידיטשוב ויאס; ג. ר׳ יחיאל מיכל אב״ד וסלוי; ד. ר׳ יהודה ליבוש; ה. אסתר זו׳ ר׳ מאיר שור, בעלת בית פתוח לחסד. נפטרה ביום ה׳ ח׳ תשרי תרל״ג, וספדו לה אחיה ר׳ יעקב ובן אחיה ר׳ אורי שרגא פיבל רבני יאס. בנה: ר׳ יצחק איזיק אב״ד בוקרשט (משה מרקוסזון נכד רא״מ, העברי, ט, כח); ו. זו׳ ר׳ מתתיהו ב״ר יוסף לנדא אב״ד פנשט. לא ברור מי היא בתו הצעירה שנישאה בשנת ת״ר (חו״מ, לז), ואולי ז. זו׳ ר׳ יהושע בריש.

שו״ת **תועפות ראם**, עם כמה שו״ת מבנו רש״ש ומנכדו מסדר הספר ר׳ שלום אב״ד טפ״מ, זולקיב, ר׳ שמואל פנחס שטילר, בסיוע חתני המחבר ר׳ מאיר שור ור׳ יהושע בריש, ונכדיו האחים ר׳ יחיאל איכל ור׳ יצחק איזיק טויבש ור׳ יצחק איזיק שור, תרט״ו, ז, כח, לג, יז, נח ד׳, לד, סא, לז, פח סי׳, ובס״ה רכ תשובות. ד״צ בירושלים תש״ל, בתוספות ו דפי מפתחות. בהקדמת בנו כותב שאביו העדיף ללמוד מאשר לכתוב את חידושיו, את המעט שכתב להפצרת תלמידיו לא שמר ורובו נגנב או אבד, ולא נשארו רק חידושיו שקרא להם קרני ראם, נרשמו בגליון הש״ס, האלפס (הרמב״ם) והמהרש״א, ונדפסו בש״ס וילנא. גם מהתשובות ששלח לא השאיר העתק, והמעט שעשה זאת אבד. בשנתו האחרונה בקרוהו נכדיו, ושכנעוהו לתת להם את תשובותיו לסדרם לדפוס לשמחת לבו, ובעת מחלתו קבע את שם הספר. בהקדמת נכדו המסדר כותב, שמידה להכין לדפוס כדי שזקנו יספיק לראות את הספר ולא עלתה בידו, כי תיכף כעבור שבועיים נחלה ונסע אליו. משנפטר נשאר למלא את מקומו ברבנות יאס, עד שאביו יבוא אחרי הימים הנוראים.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אובן ישן** — ר׳ יודא מו״ץ (חו״מ, ב); **אורהיוב** — ר׳ עקיבא שלום בתר״ז (אה״ע, כז); **בוטושאן** — ר׳ חיים אייזיק היילפרין הראב״ד בתר״י (חו״מ, יא, אה״ע, י, מב, סה, סו), ר׳ ישעיה השו״ב (יו״ד דף לא ע״ב); **בוניהאד** — ר׳ בער באנעט (או״ח, ו, יו״ד, מ, חו״מ, ל), ר׳ יעקב צבי פרלשטיין (יו״ד, ה), ר׳ יצחק איצק בתקצ״ח (או״ח, כו, יו״ד, טז, מד), ר׳ ישראל (אה״ע, טו), ר׳ שאול פריזנטל הראב״ד (או״ח, ה), ר׳ שלמה זילברשטיין חתן הדיין ר׳ שמואל וייל (או״ח, כח, יו״ד, טז, יז, חו״מ, לה, אה״ע, לג), ר׳ שלמה קליין בתקצ״ח (יו״ד, כח), ר׳ שמואל וייל דומ״ץ בתקצ״ח (אה״ע, פז, פח); **בוקרשט; בורדוזן** — הרב יהודה אריה הכהן בתר״י (אה״ע, א, סז); **בקוי** — הרב יצחק (יו״ד, יג); **ברדיטשוב** — לר׳ יוסף חיים דומ״ץ בתר״י (יו״ד, א, אה״ע, פב); **גינזירסקע־הגר** — הרב שלמה בתר״ב (אה״ע, לח); **גלץ** — מח׳ הרב ליפא לנדא בתר״ט (אה״ע, ט); **הרלוב** — ר׳ אשר זליג השו״ב (יו״ד, דף לא ע״א); **וסלוי; זארנישט** — ר׳ שמואל אבא דומ״ץ (יו״ד, יח); **חאטין; טרגיל־פרמס; יאס; ליטניוועץ; ליפקן־רוסיה** — הרב שמואל (או״ח, כג, אה״ע, לו); **לעספוץ** — ר׳ מרדכי אונשטיין (יו״ד, י); **מאהלוב** — ר׳ שבתיל לוקטשר (אה״ע, לד); **מוינשט** — הרב מנשה (יו״ד, כא), ר׳ יוסף דומ״ץ בתר״ב (יו״ד, מג); **ממורניצא** — ר׳ מרדכי יצחק (או״ח, ג, ז); **נובוסליץ** — הרב ישראל (אה״ע, לה, לו); **סדיגורה; סיגט־הגר** — ר׳ יוסף ליב הראב״ד בת״ר (יו״ד, יא, חו״מ, לא, אה״ע, ד); **סיניוואץ** — הרב משולם (חו״מ, כ); **סרוד; פולטושן** — הרב ישראל ברוך (אה״ע, פה); **פולין** בתר״ה (אה״ע, מג); **פושנינזנא** — הרב (או״ח, טז); **פקשן** — הרב משה אהרן בתר״ט — תרי״א (אה״ע, לב, מ, פג); **פרשבורג** — הרב בר אופנהיימר (או״ח, ט, י ובאמצע לג); **רומן** — מח׳ הרב אפרים יוסף (אה״ע, פא); **שאץ** — הרב חיים בתקפ״ט (יו״ד, ד). בלי ציון מקומם: ר׳ חיים (יו״ד, ט); הרב חיים צבי הירש (אה״ע, עא); ר׳ יהודה ליבוש דומ״ץ (יו״ד, כו); ר׳ יוסף יוסקא (או״ח, ל); ר׳ יוסף ליב (או״ח, כד); ר׳ יקותיאל זלמן הלברשטט (חו״מ, א); ר׳ מרדכי גינצבורג (חו״מ, כה); ר׳ פנחס שיפר (יו״ד, כ); ר׳ פנחס העלישיא (יו״ד השמטות, דף לב:), ר׳ צבי הירש שלזינגר (או״ח, ב, כז); ר׳ קלמן ליב דומ״ץ (יו״ד, כג). בתשובותיו מתלונן רבות על מחלת עינים שתקפתו (או״ח, לד, יו״ד, כז ובהשמטות, חו״מ, לז, אה״ע, צב).

קרני ראם עה״ת, ומשולב בו: הוספות הרא״ש, חדו״ת מנכדו המהדיר ר׳ יצחק אייזיק שור אב״ד בוקרשט, לעמבערג, ר׳ יעקב עהרענפרייז, תחילת תרמ״א, ב, פט ד׳. רצ״ה אורנשטיין כותב בהסכמתו: הם דברים ראויים למי שאמרם, ויען כי דרכו היה לקצר הרבה וסמך על המעיין המשכיל, על כן טוב ויפה עשה נכדו בהערותיו לביאוריו, למען יצלחו הדברים גם לאשר לא מבני עליה, להבין דברי חכמים וחידותם). המו״ל מודה לרי״י יוטס שמסר לו את כתב היד להדפסה. בהקדמת המהדיר כותב שבסוף מצרף (פ) שו״ת הרא״ש משלו, עם שער מיוחד בדף ס. בסוף רשימת ספרי עהרנפרייז, ושמות יהודים מרומניה שהבטיחו לקנות את הספר. בתחילת בראשית יש תורות מתק״ף. בפרשת בראשית מביא מחיבוריו על הזוהר וספר יצירה, וכן חיבר ממגד משה על העין יעקב. מהדורה חדשה ע״י נכדו הרב אהרן משה גוטשטיין משיקגו, ירושלים, דפוס הד, ט, נט ד׳, בלי שו״ת הרא״ש. בהתחלה תולדות משפחתו וסדר יחוסו.

תשובות אליו: למח׳ מו״ר, אהלי יעקב (יוטס), ה; נכדו,

אורי וישעי, קכא; האלף לך שלמה, אה״ע, סח (משה אהרן); בית אפרים, יו״ד, ב ללבוב; תלמידו, בית שלמה, אה״ע, טז בתר״א; מח׳, ברכת יוסף, או״ח, טז, יו״ד, סג, אה״ע, ב, יד, מז; מח׳ דבר משה, ח״א, יא, סז בתרי״ב; מח׳ החסל״א בסוף נחלת יעקב, ח״ב, יב בתר״ט; ישועות יעקב, חו״מ, לא, שצט, ויו״ד הל׳ ס״ת, ורצ״ה אורנשטיין כמ״פ בישועו״י מהד׳ תרכ״ג; מח׳ מהריא״ז, ט, צא; רב טובך, סב.

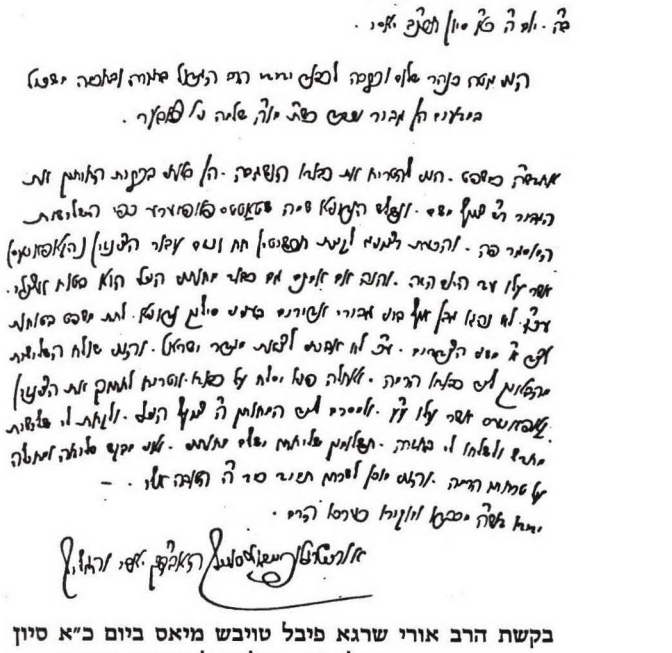
תשובות ממנו: אהלי יעקב, ד בתר״ח (ואני כבר זקנתי ושבתי, וקשה עלי הקריאה וביחוד הכתיבה); חיים של שלום, קכא (בענין מכירה כוללת); לפולטושן בתר״ו, כרם שלמה, חשון־כסלו תשמ״ג, יט־כא, סיון־תמוז תשמ״ה, ט-יב; מגני א״י, יג; מי באר, קו בתקע״ז. מכתבו המזויף נגד ישוב א״י, דובב שפתי ישנים, ח״א, נט-סג.

כלילת יופי, ח״א, קנא-קנב; אנשי שם, 27; מליצי אש, א, תמוז, כד; עיר ומלואה, 634; מקורות וקורות, 474-478.

ר׳ אורי שרגא פיבל ב״ר שמואל שמלקא טויבש

מאברטין ויאס (ת״ר — תרס״ח)

נולד באוברטין בנעילה של יו״כ ת״ר (ולא תר״ה) לאביו האב״ד ר׳ שמואל שמלקא מאברטין שיניבה ויאס, ולמד אצלו. רבה של אוברטין, ואח״כ ביאסי יותר מארבעים שנה על מקום אביו וסבו. נפטר בן ס״ח ביום י״א טבת תרס״ח (ולא תרס״ה, תרס״ז, תרס״ט). נשא את פעריל בת אחיו ר׳ שלום אב״ד ט״פ ובוטושאן, נפטרה ביום י״ז אב תרע״ח. ילדיו: א. ר׳ שמואל שמלקא שמילא את מקומו ברבנות יאס; ב. לאה זו׳ ר׳ יהושע השל באב״ד אב״ד סוליצה; ג. זו׳ בן דודה ר׳ שמואל שמלקא טויבש ב״ר יחיאל איכל ראב״ד סדיגורה; ד. זו׳ ר׳ יצחק ציף מטלומטש ולבוב.

בקשת הרב אורי שרגא פיבל טויבש מיאס ביום כ״א סיון תרנ״ב מר״ש בובר, להיות השליש לתכשיטי נדונית בתו שהתארסה עם בן הגביר ר״ש ציף מלבוב.

מספד מר על ר׳ משה מונטיפיורי שאמר בביהכ״נ הגדול ביום ו׳ אלול, טשערנאוויץ, דפוס רצ״ה וואהל (ר. אקהרד), תרמ״ה, ח ד׳. בשנה שלאחר מכן היו עמו בכתובים: מחיבורו העיקרי אורי וישעי מהדורה תנינא, דעת תורה על הרמב״ם, הגהות על הש״ס, אמרי שפר עה״ת, ועוד.

אורי וישעי, שו״ת בד״ח שו״ע מהדו״ק, לבוב, ר׳ יעקב עהרענפרייז, דפוס ראו״ו סלט, תרמ״ו, ג, צ ד׳, קמא סי׳. הקדמת אגדה שבסופה כותב שנענש הרבה בצער גידול בנים, ומוסר את יחוסו.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אטיק מהלוב** — רוסיה; **בוטושן**; **בוצצי**; **בוקרשט**; **בורדוזן** — הרב נפתלי הירץ בתרל״ב (ו); **בורשה־מרמרוש** — מח׳ הרב יעקב צבי ולדמן בתרל״א (טו); **ביצעשט**; **בלטא־רוסיה** — ר׳ דוד ור׳ אריה דומצי״ם בתרמ״א (נז); **בערא**; **בקוי** — הרב משה אריה אלטר ז״ל בתרכ״ז (יט); **בראילוב**; **גלץ**; **דיהלר** — הרב יהושע בתרמ״ד (קיג); **דעש**; **דרבן** — הרב עוזר צוזמיר נכד שער המשפט בתרכ״ט — תרל״ח (כשנתמנה) (א, פז, קד, קיד); **וורטיזן** ליד סורוקה — הרב חיים אברהם רבינוביץ בתרמ״ד, בנו של ר׳ יעקב מאיר דייטשמן מסורוקה (צב, קלח); **ויזניץ** — ר׳ משה ברא״ל מבוטושן בתרל״ג (ע); **וסלוי**; **טבריה** — הרב מושיל מפיאטרא בתרמ״ד (קכז); **טולטשין־רוסיה** — ר׳ יהושע דומ״ץ בתר״ל (קלב); **טירגול־פרומוס** — ר׳ שלום תאומים בתרכ״ו (כה); **יאס** — ר׳ אברהם פישלר המלמד בתרל״א — תרל״ד (ט, נט, קי), ר׳ צבי ב״ר יחזקאל מפיאטרא המלמד בתרל״ט — תרמ״ד (מז, קלד), ר׳ צבי הירש דרוקר בתרל״ז (ח), הב׳ שמלקא הורביץ נכד ר׳ דוד אגידשטיין בתרמ״ב — תרמ״ד (מב, קה); **ליטין**; **ליעדענץ־רוסיה** — ר׳ פסח ליבוש שורץ בתרמ״א (עה); **ליפקן־רוסיה** — הרב אלטר סגל בתרמ״ה (קכח); **לעספוץ** — הרב אליעזר רבינוביץ מפנזשט חתן הרב מתתיהו לנדא בתרל״ז (ק); **מוינשט** — הרב גדליה בתרמ״א (לו); **ניאמץ** — הרב ליב אתרוג בתרל״ה — תרל״ז (ה, פב); **סדיגורה**; **סוליצה**; **סורוקה־רוסיה** — הרב יעקב מאיר דייטשמן בתרמ״ד (קלז); **סקווירה־רוסיה** — ר׳ שמואל יוסף ור׳ נפתלי צבי דומצי״ם בתרכ״ז (לב); **סקולען** — מח׳ הרב ישראל בתרל״ט (עט); **פאלטשיא**; **פדילאי** — הרב גדליה אהרן בתרל״ז (ב, סה); **פולטושן**; **פיאטרא** — ש״ב ר׳ זאב וולף רוזנפלד דומ״ץ בתרכ״ט — תר״ל (כג, קלא); **פלויעשט** — הרב יהודה אריה ברש״ז בתרל״ג (פז); **פשקן**; **צפת**; **קאהל** — הרב חיים יוסף לינצר בתרמ״ו (י, עא) בתרל״ו — תרל״ז כראב״ד בערא; **קונסטנטינופול־אשכנזים** — מח׳ הרב ליב קנפר (כ, עב, עג); **קרעשוב**; **רדיוץ** — לר׳ מתתיהו שמחה בתרמ״ג (פח).

תשובות אליו: מח׳, בית דוד, השלמות לח״א במהדו״ב, ל בתרס״ו; בית יצחק, יו״ד, ח״א, קו, קז, אה״ע, ח״ב, קה בתרכ״ו — תרל״ד; בית שלמה, או״ח, מב בתרל״ב; מח׳ דבר משה, תנינא, ג, אורין תליתאי, עה; מח׳ חסל״א, תנינא, חו״מ, פג; שו״ת רב״ז (שפרן), ח״א, צו; לאחי חתני ומח׳, שאילת שלום, קמא, כב, נג, צג, קה, קח, תנינא, נ, ס, סא, עט; שו״מ, קמא, ח״ב, קנב, תליתאה, ח״א, לד, ח״ב קכא, רביעאה, ח״ג, קכד בתרכ״ט; שו״ת הרא״ש, יד; מח׳ וש״ב, תפארת יוסף, חו״מ, יד.

דראהאביטשער צייטונג, כ״ב טבת תרס״ח, 5; דור רבניו וסופריו, ו, תרס״ה, 35; מקורות וקורות, 498-500.

ר׳ **אליהו יצחק** ב״ר נפתלי **טויבש**

בנו של ר׳ נפתלי ז״ל. הדפיס לקוטי דרוש ומוסר, מספרי חסידות בעיקר. **לקוטי יצחק**, ניו יארק, טאמאשאף פרעס, תרפ״ג, 96 עמ׳, **זכרון יצחק**, תר״צ, 64 עמ׳, **זכרון אליהו יצחק**, דפוס אריאס פרעס, תרצ״ב, 60 עמ׳.

ר׳ **אלכסנדר סנדר** ב״ר יעקב **טויבש**

מוסלוי (תר״א — תרע״ג)

נולד בשנת תר״א לאביו ר׳ יעקב אב״ד זידיטשוב ויאס. תלמיד מובהק לאביו ולחמיו ר׳ יחיאל מיכל אב״ד וסלוי אחי אביו. נסמך ע״י קרוביו מהרי״א מקומרנא ורחי״ל מייזלש מפרמישלא. כשנפטר חותנו בתרל״ח נתמנה כממלא מקומו ברבנות וסלוי, וי״א שכיהן כבר מתר״ל. ממשתתפי אסיפת הרבנים בקראקא תרס״ג. נפטר בן ע״ב בשנת תרע״ג. היו עמו בכתובים הספרים אוצר חיים עה״ת, ודרך כוכב מיעקב בדרוש. ספרו שומר מצוות א־ב נדפס בלמברג, ולא ראיתיו. ילדיו: א. ר׳ אלטר חתן ר׳ שמעריל (שטיקלר) אב״ד מוסט גדול; ב. זו׳ בנו של ר׳ חיים ישראל איזקסון אב״ד הרלוי, שנסע בתר״ן בשליחות לפריז לאסוף כסף להקמת מושבה בא״י; ג. הינדה, אמה של חנה רלגיס ממונטבידיאו שכתבה פרטים על המשפחה בספרו של הרב ד״ר דוד שפרן: זכרונות (ברומנית), ירושלים תשל״א.

תשובות אליו: אבן יקרה, תליתאה, קסז; ב״ד, אורי וישעי, לז, פג, צו, קמא בתרל״ט — תרמ״ה; לבדו״ז, חיים של שלום, ח״ב, כז; ב״ד, שאילת שלום, קמא, קטו, תנינא, קיב, רכא, רלז, רמז, רס; לנ״ד ביאס, תפארת יוסף, או״ח, ה. מכתבו הנלהב על ישוב א״י, חברת בני ציון, ירושלים תר״ס, טז.

אהלי שם, 322.

ר׳ **חזקיה נחום** ב״ר יצחק **טויבש**

מלבוב וקולומיאה (תק״ף* — תר״ל*)

בנו של ר׳ יצחק אחיו של ר׳ אהרן משה מסניאטין ויאסי. גדול בתורה ובידיעות כלליות. דומ״ץ למברג אצל הישועות יעקב. נתקבל לקולומיאה אחרי פטירת האב״ד ר׳ יצחק זאב אפשטיין בתר״ט. נפטר ונטמן בלבוב.

תשובות אליו: דברי שאול ויוסף דעת, ח״ב, דף עג ע״א; (שערי דעה, ח״ב, עח); לב״א, תועפות ראם, או״ח, כט, אה״ע, עה.

פנקס קאלאמיי, 37, 117.

ר׳ **חיים** ב״ר שלום **טויבש**

מססוב דורוהוי ובוטושן (תר״ז — תרס״ט)

נולד בשנת תר״ז לאביו ר׳ שלום אב״ד טפ״מ ובוטושאן. נשא בסרט (בה חתם על תפארת למשה תרכ״ג) ביום ד׳ תמוז תרכ״ב את ריסל יודית, בת הגביר ר׳ אברהם מרדכי וזו׳ קרינציא שנפטרה לפני תרנ״ו. רבנותו הראשונה בססוב מאמצע שנות התר״ך, וממנה חתם על דרש משה תרל״ט. באותה שנה התרעם במחז״ה על שקבלו כדומ״ץ את ר׳ קהת, ובתרמ״ה עדיין שם. נענה להצעת הרבנות של דורוהוי בה היה בתרמ״ו. אח״כ מילא את מקום אביו כרבה של בוטושן, מתרמ״ט כנראה. בתרנ״ו חתם שמצ״פ להיות אב״ד ור״מ צפת, אלא שהדבר לא יצא לפועל. נמסר עליו שהצטנן בדרכו למקוה ביום קר, וכנראה מוסבים הדברים על אביו. נפטר בן ס״ג ביום ה׳ (ולא ו׳) שבט תרס״ט (ולא תרס״ח). היה מחותנו של רמ״מ במהרי״א מזידיטשוב. בניו: א. ר׳ אהרן משה בססוב ולבוב; ב. ר׳ לוי יצחק (אליו: ח״א, פ); ג. ר׳ ישראל. ד״ת ממנו בהלכה בראש פירושו של אביו להגדה של פסח.

שו״ת **חיים של שלום**, ח״א על או״ח ויו״ד בהצנעת שמו בשער, לעמבערג, ר׳ יעקב עהרענפרייז, תרנ״ד, ח, פו ד׳, פו סי׳. בהתחלה: הקדמה מליצית קצרה; מכתב ידידות ממהר״י שמלקיס (תשובותיו הבנויות על יסודי החריפות והבקיאות, יורד לעומקה של הלכה להוציא הדין לאמיתו); פתחא זוטרתא באגדה; מפתחות. ח״ב על אה״ע וחו״מ, דראהאביטש, או. ה. הלפרן, דפוס א.ה. זופניק, תרס״ג, ה, עא ד׳, קכג סי׳. בסוף פתיחת האגדה מוסר את יחוסו, ואחריה מכתבו של השד״ח מתרנ״ז בשבחים מרובים (כבר יצא מוניטון שלו בספר הראשון די הוא ניהו מרגניתא טבא דהבא פריכא, מפרק הרים משבר סלעים בדבר ה׳ זו הלכה, וה׳ עמו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכה). המפתחות בסוף.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אדובעשט** — ר׳ אברהם גוטליב (ח״ב, ע, קו, קיז, קכד); **אדזשוד** — ר׳ צבי זאב השו״ב (ח״א, יט, כ); **אקנא** — הרב נפתלי (ח״ב, נח); **בוהוש** — הרב שמשון אהרן (אגרא דהספרא, ד), ש״ב רמי״ל בהה״צ (ח״ב, נה), ר׳ שלמה השו״ב (ח״ב, סט); **בוטושן** — ר׳ אברהם נטע ברייל (ח״ב, מח, פו, פז), ר׳ בנימין זאב השו״ב (ח״א, עג, ח״ב, מו); **בוצ׳צ׳י** — ש״ב הרב אליעזר זאב פרנקל (ח״א, עא), ר׳ זאב וולף יוספזון מו״ץ (ח״ב, ט, כח, סד (שם העיר), קא); **בורדוזן** — הרב מרדכי שפירא (ח״ב, עט), ר׳ חיים צבי השו״ב (ח״ב, צה); **בקוי** — הרב אהרן שמחה ליבל (ח״א, לו); **ברלד** — ר׳ שמשון טנין ראב״ד ומו״ץ (ח״א, מ, פה); **גלץ** — הרב ישעיה שפירא (ח״ב, פג); **דורוהי** — ר׳ רפאל הלוי גלוקמן הראב״ד (ח״א, סה־סז, קד), ר׳ שמעון זאב (ח״ב, צב); **דינוביץ־רוסיה**: **דרבן**; **הרלוי** — ב״ד הרב ישראל (ח״א, כב, כג, מג, סח, ח״ב, כד, קיח), הרב מאיר (ח״א, יד, נג, ח״ב, יג, יד), ר׳ זלמן יוסף השו״ב (ח״א, טז); **הרץ** — מח׳ הרב מאיר לייפר (ח״ב, ב, עא, צא), ר׳ יואל דוידזון דומ״ץ (ח״ב, כה, כו,

מד, עז, עח, צ); **ויזון** ניו יורק — הרב שמואל צבי ויין (ח״ב, נז); **וסלוי** — הרב מנחם מנלי סג״ל (ח״ב, א, טו, טז, לד, לה); **חוסט־הגר** — הרב משה גרינולד (ח״ב, יט); **טירגל פרומוס** — ר׳ אפרים פישל בהאב״ד (ח״ב, מא, מב), ר׳ משה ליב השו״ב (ח״ב, סח); **טקוטש** — ר׳ ליב ויסמן השו״ב (ח״ב, קטז); **יאס** — ר׳ ברל דומ״ץ (ח״א, ס); **ינובצה־רו״פ** — הרב שלום צבי גולדבוים (ח״ב, יז על ספרו ברכת שלום); **ליפקן** — הרב שלום שכנא (ח״א, מט); **לעספוץ** — ר׳ יצחק דומ״ץ (ח״א, לד, ח״ב, קיא, קיב, קיד); **מוינשט** — הרב גדליה ווסטל (ח״ב, ה); **סוליצה** — ר׳ משה (ח״ב, ל); **סיגט; סיוון** — ר׳ אברהם (ח״א, סט); **סלוש־הגר** — ר׳ חיים כהנא (אגרא דהספדא, ה); **סרט; פולטושן; פיאטרא** — ר׳ שמעון דומ״ץ (ח״ב, לא); **פלויעשט** — ר׳ יהודה ברש״ז האב״ד (ח״ב, פט, אגרא דהספדא ז); **פנזשט; פראמישקא** — ר׳ אברהם מו״ץ ושו״ב (ח״א, י״ח); **צפת** — הרב נחום אתרוג (ח״ב, מג), ר׳ אברהם שלמה גולדבוים (ח״ב, עג); **קאיאטץ** — ר׳ אלימלך השו״ב (ח״ב, ו); **קומפלונג** — ר׳ יוסף השו״ב (ח״א, לג); **קונסטנטינופול** — תוגרמה (ח״ב, פא, פב); **קלבוצק** — הרב יעקב יוסף רבינוביץ בהרבי מרדומסק (ח״ב, קכג); **רדואץ** — ר׳ שלמה בן הרב (ח״א, כז); **רומן** — מח׳ הרב דוד (ח״ב, ס, סא, עה); **רומניק־סרט** — ר׳ דב ברל שפ״מ השו״ב (ח״ב, קז); **שטפנשט** — ש״ב רבי אברהם מתתיהו פרידמן (ח״ב, יא), ר׳ צבי גרשון השו״ב (ח״א, כה, כו), ר׳ שמעון דומ״ץ (ח״א, ב). לא נזכרו המקומות של: ר׳ זלמן אשכנזי (ח״א, עב); ר׳ יחזקאל שטרייזנד (ח״א, לב, מח); רמ״מ ור׳ יצחק השובי״ם (ח״א, נו); ר׳ משה הכהן (ח״ב, קיג); רצ״ה אקניר (ח״א, סד); ר׳ קהת הכהן (ח״א, יא, יב); מהרי״ב (ח״ב, קג).

ספרא דאגדתא, הגדה של פסח עם הפנים, וביאור **עטרת ישועה** בדרך הדרוש והחסידות, דראהאביטש, דפוס אהרן צבי זופניק, תרנ״ו, ב, נ ד׳. בהקדמתו מבאר מדוע ביכר להדפיס חיבורו זה על פני חיבורו עה״ת. בדף לו: מזכיר את חיבורו זבחי תרועה על מאמרי ר״ה. בסוף מפתח ולוח התיקון. נמסר כי בתר״ן נדפס ספרו הנהגת אדם על הסתירה בין המדע לדת ישראל, ויש לאמת זאת.

אגרא דהספדא שנשא בביהכ״נ הגדול על ש״ב רד״מ מצורטקוב, תחילת תרס״ה, יח ד׳. מדף ז: י׳ תשובות בהלכה (ב חסרה).

תשובות אליו: לב״א וגיסי, אורי וישעי, עו, עז בתרכ״ז; מח׳, בית יצחק, או״ח, ט, כו, כז, מנחת אהרן מהבן, א, ב לגיסי בתר״ל — תרל״ב; בית שלמה, או״ח, יב, קי, יו״ד, ח״א, קמח, קפא בתרכ״ה־תרל״ב לסטוב; מח׳, דבר משה, תנינא, ט לסרט; שו״ת מהרא״ש, י׳ לבוטושאן; לבני, שאילת שלום, קמא, ג, מד, נ, עד, פד, צו, תנינא, פח, פט בתר״ל לסטוב.

ר׳ חיים צבי (הירש) ב״ר זכריה **טויבש**

מוינא וצירין (תר״ס — תשכ״ו)

נולד בטשרנוליצה ביום כ׳ סיון תר״ס, לאביו שלימדו תורה האב״ד ר׳ זכריה אידלשטיין, ולאמו חוה לאה טויבש ב״ר יצחק אייזיק ישכר דב אב״ד

הרב חיים צבי טויבש מצירין

אטיניא. נקרא תחילה רק צבי הירש, ואימץ את שם משפחת אמו. למד גם אצל אחיו נטע יעקב טויבש שנפטר בצעירותו. סיים את בית המדרש לרבנים והאוניברסיטה בווינא. רב באודסברג שבצ׳כיה, ומתרצ״ב רב ומ״מ בביכ״נ אשל אברהם בווינא. מתרצ״ו רב ראשי בצירין. ראש המזרחי בשוייץ. עלה לירושלים בסוף תשכ״ה. נפטר פתאומית ביום י״ט טבת תשכ״ו. נשא את פיגא בת ר׳ יונה יוסף בלינד, שנספה עם זו׳ בת׳שבע (וטויבה אמו או אמה) וכל משפחתו הי״ד. ילדיו: א. נטע יעקב יליד תרפ״ג; ב. מרים דרייפוס, נפטרה ביום ט״ו תשרי תשכ״ה.

פירסם חקרי יהדות בגרמנית ובעברית, ומאמרים רבים. **הנשיא בסנהדרין הגדולה**, מתוך סקירה על הכתות בישראל, וינה, מ. ראטה, תרפ״ה, 2, 49 עמ׳. זהו ספר ב׳ של קרן פרסים לתלמידי הפידגוגיון העברי ע״ש הרב ד״ר א. ביטילהיים אבי רבקה זו׳ רח״ה קהוט בעל ערוך השלם, עם הקדמת רצ״פ חיות. במבואו מודה למוריו, ובהם גם הפרופ׳ אריה שורץ, שמואל קרויס ואביגדור אפטוביצר. חברו שלום ברון יזם את המחקר הזה, והגיה את החוברת.

ברכות התפלין, הרצאה מדעית בשבת זכור לרגל הבר מצוה של בנו, וינה, דפוס אפפעל ושותפיו, תרצ״ו, 32 עמ׳. ההדיר **לקוטי** ר׳ יצחק בן יהודה אבן גיאת מסכת ברכות עם פירושו עין צבי, צירין, מוסד חיות, תשי״ב, 96, 6 עמ׳, עם שער והקדמה באנגלית שנדפסו בניישטטל. מזכיר את

נשמות הוריו, ואחותו הודיל הי״ד. מעמ׳ 79 נוספות: מכתבי הערות מר״ש ליברמן, ר״מ סולובייציק ורי״י ויינברג. **מעמד הקהל בתפארתו**, צוריך, מוסד חיות, טז עמ׳. **אוצר הגאונים** למסכת סנהדרין, תשובות ופירושים (מר״ח ומהערוך) ערוכים על ידו, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשכ״ז, תריד עמ׳, בטרם השלים את המבוא והמפתח המקצועי.

מדינה וחכמיה, 149-150; קרסל, ב, 11.

ר׳ יהודה ליב(וש) ב״ר אהרן משה **טויבש**

בנו של ר׳ אהרן משה מסניאטין ויאסי. גיסו של ר׳ יעקב יוטס, כי נשותיהם היו בנות ר׳ יעקב שמואל רפפורט מלבוב אחיו של שי״ר.

תשובה אליו: לדודי, אורי וישעי, כו בתרל״ו.

ר׳ יוסף טויבש. ת״ח בויזניץ.

תשובה אליו: לב״ד, שאילת שלום, תנינא, קצה.

ר׳ יחיאל איכל ב״ר שמואל שמלקא **טויבש**

מסדיגורה (תר״ה* — תרס״ח)

בנו של ר׳ שמואל שמלקא אב״ד אברטין שיניבה ויאס. יש ונקרא יחיאל מיכל. נשא את בתו של ר׳ יוסף עזריאל ביליג אב״ד סדיגורה, ואחריו מילא שם את מקומו כראב״ד. ממעודדי אסיפת הרבנים בקראקא תרס״ג. במנויי ארץ החיים תרס״ד. נפטר ביום ו׳ כסלו תרס״ח (יקרא דחיי, יט.). בנו ר׳ שמואל שמלקא נשא את בת דודו ר׳ אורי שרגא פיבל אב״ד אברטין ויאס, ותשובות אליו: לחתני ב״א בסדיגורה, אורי וישעי, לט בתרמ״א; לב״ג בהוסיאטין, חיים של שלום, ח״א פד.
שם עולם, והוא טיב גיטין החדש על סדר השמות של הבית שמואל שהוא הפנים, חולק או מסייע לטיב גיטין ומלקט משאר ספרים, טשערנאוויץ, רצ״ה וואהל, תרמ״ז, ב, קז ד׳. בהקדמתו מזכיר את החיבורים שקדמוהו, וכותב שמכיון שלא רצה לבקש עזרה להדפסה, החליט להדפיס מדי שנה איזה קונטרס עד להשלמת הספר, ובינתים הופיעו ספרים נוספים בענינים אלו. בעמוד האחרון לוח התיקון.

תשובות אליו: לאחי ומח׳, אורי וישעי, נר-נו, בתר״ל — תר״ם; טוט״ד, תנינא, ס, סו, תליתאה, ח״א, ק, קנב, רלו בתר״ך; לאחי ומח׳, שאילת שלום, קמא, יא, נט, קלב, רנ; שו״מ, תליתאה, ח״א, שיא; לנכדי, תועפות ראם, השמטות יו״ד, דף כט: תשובתו בקול יעקב מבוצצי, דף יח ע״א.

ר׳ יחיאל מיכל ב״ר אהרן משה **טויבש**

מוסלוי (תקע״ה — תרל״ח)

נולד בשנת תקע״ה בלבוב כנראה, לאביו ר׳ אהרן משה מסניאטין ויאס. מתר״ח רבה של וסלוי שלושים שנה. נפטר ביו״כ תרל״ח (ולא תר״ל, תרל״ז) אחרי מחלת ג׳ ימים. בלויתו שהתקיימה למחרת, ספדו לו ליד ביהכ״נ הגדול בנו ר׳ יצחק אייזיק אב״ד ברלד (בצער כה רב עד שנחלה), וחתנו בן אחיו ר׳ אלכסנדר סנדר טויבש שמילא את מקומו ברבנות וסלוי.

תשובות אליו: אביו, תועפות ראם, או״ח, בתוך לג, אה״ע, פט בתר״י; מח׳, ברכת יוסף, או״ח, יח, כא, אה״ע, סה.
צבי קריסס, המגיד, כא, 372.

ר׳ יעקב (יוקל) ב״ר אהרן משה **טויבש**

מזידיטשוב ויאס (תקע״ב* — תר״ן)

בנו של ר׳ אהרן משה מסניאטין ויאס. רבה של זידיטשוב, ומתרכ״ח רב ברחוב הגשר האדום ביאס. נשא את מרים בת רבי יהודה צבי אייכנשטיין מרוזלא, נפטרה ביום י״ג טבת תרמ״ב. הדב״ח כתב לסמוך עליו, ותשובתו בסכסוך הרבנות בבוצצי בקול יעקב דף כב. נפטר ביום ח׳ אב תר״ן (ולא תרנ״א), כמש״כ נכדו ליבל בסוף צדקת הצדיק. הניח בכתובים ספר ברכת יעקב. מבניו: א. ר׳ יצחק איזיק ישכר דב ברייש אב״ד אטיניא; ב. ר׳ אלכסנדר סנדר אב״ד וסלוי.

תשובות אליו: בית יצחק, אה״ע, ח״א, ז בתרכ״ח; לדודי, חיים של שלום, ח״א, עח, עט; מהריא״ז, פז; לדודי, שאילת שלום, קמא, קכד, תנינא, לא, קיז, רסז; אביו, תועפות ראם, או״ח, יד.

ר׳ יעקב ב״ר יצחק? **טויבש**

מסמבור (תקפ״ט — תרל״א)

נולד בשנת תקפ״ט, ואולי אביו הוא ר׳ יצחק אחיו של ר׳ אהרן משה מסניאטין ויאסי. מגיל י״ח אב״ד סמבור והקרייז. בשנותיו האחרונות גר ברישא. איש האשכולות ורב חסד. נפטר בן מ״ב ביום ג׳ בשלח ט׳ שבט תרל״א, וגם נוצרים בכו בלויתו. לא נספד, כפי צוואתו (יצחק האלצער, המגיד, טו, 50).

ר׳ יצחק איזיק ב״ר יחיאל מיכל **טויבש**

מברלד ובוקרשט (תקצ״ז — תרפ״א)

נולד בסניאטין (ולא בוסלוי או ביאס) ביום ט״ו תמוז תקצ״ז, לאביו ר׳ יחיאל מיכל אב״ד וסלוי. למד אצל ר׳ אהרן משה מסניאטין ויאס אבי אביו, ונסמך להוראה. יש ונקרא אב״ד וסלוי. נשא את גיטל מברלד שנפטרה בתחילת תרע״ז, וכשהתישב שם עסק במסחר. בשנת תרכ״ב (ולא

תרכ״א) נתקבל כרבה של העיר. כל ימיו עסקן ושתדלן לטובת היהודים ברומניה. בשנת תרנ״א נתקבל כרב בבוקרשט, ושם נפטר בן פ״ד ביום ט״ז (וי״א י״ז) תשרי תרפ״א. בניו: א. ר׳ יעקב; ב. הרב ד״ר שמואל יליד תרכ״ט, רב בקארנסבס וממלא מקומו בברלד, חיבר ספרים ברומנית.

ייצג את יהודי המדינה בועידת הארגונים היהודיים בבריסל בתרל״ב למען אמנציפציה ליהודי רומניה, ובתרל״ח בקונגרס בברלין. הדפיס בתרל״ג בעילום שם חוברת על רדיפות היהודים ברומניא שתורגמה גם לצרפתית, אנגלית וגרמנית, ושימשה תזכורת לשרי מדינות מערב אירופה על מצב היהודים שם. בתרנ״א נדפס ספרו ברומנית דברי שלום ואמת, האמנם היהודי הוא סכנה לאומות שבתוכן הוא יושב, וכן חיבור נגד השבועה היהודית המיוחדת בבתי המשפט הממלכתיים.

בתרס״ד הקים סערה נגדו כשהדפיס קונ׳ נקם ברית נגד ר׳ אהרן ב״ק, שו״ב מו״ץ ומוהל מומחה הראשון בבוקרשט, שכאילו אינו מקפיד בהלכות מילה. ידידי המוהל פירסמו אז בתגובה: **נוקמת. נקם ברית,** 32 ; 23 עמ׳. בשער נאמר שענינו יפורט בהקדמה, והיא בגנות מספרי לשון הרע כגון האב״ד בקונטרסו. אח״כ המכתבים: שנים מר׳ דב בר ב״ר יצחק משה ז״ל רב ביאסי בתרנ״ג. מכיר את ב״ק מאז שהיה בן ט״ז מתמיד בפולטושען, מגיל עשרים שו״ב באזא, וכעבור שנתיים בבוקרשט. את טויבש מכיר מיאס ששיחק קלפים בליל שבת, בגללו נאסר ר׳ יעקב מאיר (דַייטשמן) אב״ד ברלד, גיטיו פסולים, ואת גאוני ירושלים החתים בלי ידיעתם. כבר יצאו נגדו, השו״מ, מהרש״ק ודודו הרבי משינאווא בספר הגו סיגים תרל״א, ותשובה לפועלי און בתרל״ה, אחרי שב״ק חיבר קונ׳ מטה אהרן להצדיק את עצמו, ורבה של יאס חיבר דבר אמת להליץ עליו; מר׳ יעקב לוין שו״ב סדיגורה בתרנ״ג, להצדיק את ב״ק שמל פעם כשנכרי היה הסנדק, כדי שלא להניח את התינוק ערל; שנים מר׳ יהודה אריה ברש״ז אב״ד פלוישט בתרס״ב ותרס״ד; ר׳ פנחס לנדמן אב״ד ט. אקנא בתרס״ב; ר׳ מאיר בעק מטיף בבוקרשט בתרס״ד; רבני הספרדים בבוקרשט בתרס״א: ר׳ מתתיה אברהם צורמאני, ר׳ חיים ב״ר משה ביג׳רנו, והמוהל ר׳ יצחק בתרס״ד. אח״כ מראשי הקהילה וגבאי בתי הכנסת; רז״ו תאומים אב״ד בוקרשט על מקום המלבי״ם וכעת בתרס״ד אב״ד זלישטשיק (שר״י לוינשטיין חזר בו) ותשובה ממנו; מר׳ דב אריה סגל ב״ר יצחק זינדל, המכונה ברל לעהמאן מירושלים ומטולה ועשה זמן מה בבוקרשט; רבני ירושלים ר״ש סלנט והאדר״ת כי שקר ענו בהם. לא הדפיסו עוד מכתבים שברשותם. אח״כ **מענה** מהבעלי בתים ביידיש.

תשובה אליו: לבד״ז, אגרא דהספדא, ו; לש״ב, תפארת יוסף, יו״ד, כו.

ר׳ יצחק איזיק ב״ר שמואל שמלקא **טויבש**

מפשקן (תקצ״ז — תרע״א)

נולד (ביאסי) בשנת תקצ״ז לאביו ר׳ שמואל שמלקא אב״ד אברטין שיניבה ויאס. למד אצל אביו, ונסמך מר׳ ישעיה שור מיאס, ר׳ משה תאומים מהורודנקה, ומאחיו ר׳ שלום מבוטושאן. היה אב״ד ברינזע, מתרכ״ט רבה של דראטשען, ומתרל״ג רבה של פשקן במולדביה שברומניה. נשא בתרכ״ד את מירל רעלא בתו הצעירה של ר׳ יצחק שמשון הורביץ־מיזלש אב״ד טשרנוביץ, וכעבור מספר שנים התגרשו. השתלשלות סכסוכיהם מתוארת בקונ׳ הנדיר שהדפיס חמיו: **אונס בגיטין,** לברר שאין ממש בגט שניתן לאשה שלא לרצונה, טשערנאוויץ, דפוס רודולף אקהרדט, תרכ״ז, ח ד׳ (בבית הספרים עותק עם חותמת ר׳ אליעזר זאב מרילוס מבוצצי), צולם מחדש ע״י חא״ל כדי שלא יאבד זכרו, ירושלים תשכ״ד, במספר טפסים מצומצם. הוא מספר כי אחרי נישואיהם בתרכ״ד ראו שהזיווג לא עלה יפה, והויכוח היה ממוני. החתן לקח בשבת את כספי הנדן, ורצו שהענין יובא לפני דיינים. השתדלו בכך ללא הועיל אצל ר׳ ישעיה שור אב״ד יאס, הרבי מסדיגורה שישפיע על הראב״ד ר׳ יחיאל איכל אחי החתן, גיסו ר׳ מרדכי מנדבורנה עם אחיו ר׳ אהרן ליב, וקרובו ר׳ יצחק ראובן חיות מטשרנוביץ. בחורף תרכ״ו נסע החתן עם אחותו לפרמישלא, ובדרך התלונן לשו״מ שמעגנים אותו. כשכתב השו״מ לאב״ד טשרנוביץ לשאול מה זאת, השיב לו שמוכן להתדיין לפניו, או לפני הדב״ח או המנ״ח. בינתים היתה הסכמה להצעת השו״מ, שהחתן ישליש 700 ריניש אצל ר׳ יוסף מונזון בסדיגורה ויבררו זבל״א, ועל סמך זה החזירה בתו לחתנו את ספריו ובגדיו. היו שם נבררים שעשו פשר שתקבל 800 ריניש והגט וכן יסדר הרשיון בערכאות, אבל אח״כ החתן התחרט מזה, אע״פ שהסכימו לתת לו את הוצאות מחיתו בסדיגורה. הוא הוציא עליה שם שאינה בת בנים דבר שניתן לברר, ויש עדים שבאה לפני ל״ד שנה לטשרנוביץ בעודה תינוקת. כמו־כן טען שנלחץ להסכים כי סירבה לשחררו, בעוד שסירובו להתיצב לדיון הוא בגלל רצונו להרויח הממון. נסע לקבול לפני המהרי״א מזידיטשוב, והוא ביקש

מיהודי אחד מקולומיאה שיסע לטשרנוביץ לשמוע מה בפי האב״ד, אלא שההוא לא בא. דרישתו שתהא מגורשת גם בערכאות אינה נובעת מאפיקורסות חלילה, אלא מפני שבמדינתו אין כריתות גמורה בלא זה ותשאר עגונה. מעיד שגם נכד הדע״ק גירש את אשתו משאץ בפניו בטשרנוביץ, וגם בערכאות. לבסוף זמם החתן לתת לה גט בעל כורחה, כשתלך ביום כ״ז אד״ב למצבת אמה יחד עם אחיה, ושכר מישהו שישליך עליה את הגט. אמנם הדבר לא עלה בידו, כי מיד ניערה את הגט ממטפחתה, והמשליך נתפס. מברר להלכה שאין גירושין כאלו כלום, והסכים עמו השו״מ. בתומכי ישיבת ברודשין בתרס״ט. נפטר ביום ט׳ סיון תרע״א.

חיבר בעילום שם **מנחת יצחק** או שפתי צדיקים עה״ת, עד פרשת ויצא בעיקר, ליקוטים משלושים צדיקי החסידות, לעמבערג, דפוס ר׳ יעקב עהרענפרייז (פליקס בנדרסקי), תחילת תר״ן, א, לט ד׳. מעבר לשער סיפור ויכוח רי״ש משפיטיבקה עם הנו״ב, ובדף האחרון סיפורים מר״מ מפרימישלן. למעשה רוב הספר מדרשותיו, ורק בסוף הציג גרגירים חסידיים כדי שיימכר יותר טוב. בדף כז ע״א הספד שנשא בביהכ״נ הגדול ביאס על אמו ביום ח׳ חשון תרל״ד.

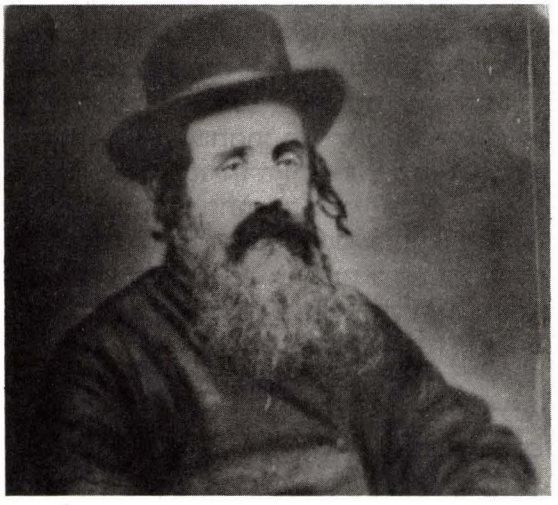
תשובות אליו: אחיו, אורי וישעי, לח, לט, פז בתרל״ב — תרל״ג; אחיו, שאילת שלום, תנינא, סו, קו, קנז, קס, קסג, קעז, קפ, קצ, רג.

אהלי שם, 326; מקורות וקורות, 490-491.

ר׳ יצחק (איזיק) **ישכר** (דב ברישׁ) ב״ר יעקב **טויבש**

מאטיניא (ת״ר״י — תרע״א)

בנו של ר׳ יעקב אב״ד זידיטשוב ויאסי. מתרכ״ח

הרב יצחק ישכר טויבש מאטיניא

אב״ד אטיניא, עד לפטירתו בר״ח אדר תרע״א. נשא את וויטיא יוטא שנפטרה צעירה ביום י׳ ניסן תרל״ט, בת ר׳ צבי מבנדר שבבסרביה וזו׳ אדיל בת ר׳ אריה ליב מסדילקוב (בנו של ר׳ אברהם מבוהפולי וזו׳ מלכה בת ר׳ מנחם נחום מטשרנוביל, ואחיה של חוה׳לה זו׳ ר׳ שלום שכנא מפרוהובישטש הורי ר״י מרוזין), וזו׳ רבקה ריזל בת ר׳ דוד הלוי הורביץ חתן הדגל מחנה אפרים נכד הבעש״ט.

ילדיו: א.**ר׳ אריה ליב**(ל). נולד בבנדר ביום י״ט אדר תרכ״ג. מחלוצי תועמלני הציונות בגליציה, ונואם מבוקש. מיסד העתון הראשון ביידיש בגליציה: די יודישע פאלקסצייטונג, קולומיאה מתר״ן, ואח״כ שם: פאלקספריינד בו פירסם ביום ו׳ טבת תרע״א את זכרונותיו ורשימת העתונים שיסד בגליציה. תירגם ליידיש את מדינת היהודים. אחרי מלה״ע א׳ גר בוינא. בתרפ״ד ביקר באמריקה. השתתף בכתבי עת רבים. חיבר ביידיש: תלמודישע עלעמענטען, לבאר פתגמי חז״ל לעומת פתגמי העם ביידיש. נפטר ביום ב׳ סיון תרצ״ג. ליובלו הוציאו תלמידיו את האוטוביוגרפיה שלו: **זכרונות**, וינה, דפוס אדריאה, תר״ף, 32 עמ׳ ביידיש. בהתחלה פרטים ביוגרפיים על המשפחה ועל עצמו, ואח״כ דברי חבריו לכבודו. ילדיו: 1. ישראל יליד תרמ״ז. ברח בתרצ״ג להולנד, והוגלה למחנה ריכוז. אחרי המלחמה עלה לארץ; 2. יעקב שמואל. נולד בקולומיאה ביום כ״ה אב תרנ״ח, ורכש חינוך מסורתי וכללי. גר בפריז ובוינא. שוחרר מדכאו כשנודע ששירת בצבא האוסטרי. היגר בתרצ״ח ללונדון ובתרצ״ט לניו יורק, וגר בברונקס. סופר ומשורר דתי, ופירסם בכתבי עת רבים. שפתו יידיש, ובה הדפיס לראשונה ספר חמשירים בתשכ״ב; 3. דוד שנפטר בירושלים, אבי פרופ׳ ישראל טל; 4. אסתר (לעקסיקאן, ד, 43-45, עם ביבליוגרפיה); ב. חוה לאה זו׳ ר׳ זכריה אדלשטיין אב״ד טשרנוליצה, נפטרה בוינא ביום ג׳ חשון תרצ״ט; ג. שרה פרל זו׳ ר׳ נפתלי גוטשטיין אב״ד בלשביץ (תרל״ז — ניו יורק, ב׳ אייר תשי״א).

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, ה, אה״ע, ח״א, ז בתרכ״ח — תרמ״ו; דבר משה, תנינא, נב. מכתבו מתרס״ב בדובב שפתי ישנים (המזויף), ח״א, שסח-שע.

ר׳ משה ראה לפי: **טויבש, ר׳ אהרן משה**

ר׳ נחום ראה לפי: **טויבש, ר׳ חזקיה נחום**

ר׳ שלום ב״ר שמואל שמלקא **טויבש**

מנדבורנה טפ״מ ובוטושן (תקפ״ה — תרמ״ט)

נולד ביום כ׳ כסלו תקפ״ה לאביו ר׳ שמואל

שמלקא מאברטין שיניבה ויאס, ולמד אצלו תורה. מגיל תשע (ולא שבע) למד אצל רא"מ אבי אביו שהיה רבו המובהק, ומילא כרסו בש"ס ופוסקים. בעל שכל חד, וחתר ביושר לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בלי פלפולים, כפי שקיבל מאביו ומזקנו. נשא בר"ח ניסן תר"א בקולומיאה את רבקה דבורה (חיה בתרנ"ו), בת ר' חיים רסלר מנדבורנה (נפטר לפני תרמ"ה), שהיה בנו של ר' דוד אריה ב"ר צבי הירש בעל צמח ה' לצבי ובן בתו של ר' מאיר מח"ס כתר תורה ב"ר לוי יצחק מברדיטשוב, שאשתו היתה אחותו של ר' משה אב"ד בוטושן חמיו של ר"י מרוזין, בני ראש ישיבת פינסק. כפי הנראה שימש ברבנות בנדבורנה, ואליו היא תשובת המהרש"ק.

בגיל כ"ג נתקבל בתר"ח לרבנות טירגול־פראמאס בה כיהן י"ב שנה. שהה ביאס ליד זקנו בזמן פטירתו, ומילא את תפקידי הרבנות בעיר, עד בוא אביו בתחילת תרי"ג. בתרכ"א (או תרכ"ב) נקרא לרבנות בוטושאן על מקומו של הרב אלטר שעבר לקהילת באקוי, וכיהן בה יותר מכ"ח שנים. כל ימיו היתה התורה שעשועיו יומם ולילה, והעמיד תלמידים רבים. נעשה תל תלפיות בהלכה, וגם אדמורי"ם חשובים הפנו אליו את שאלותיהם. התפלל בלבת אש, והפליגו את גודל צדקתו. נפטר בגלל זריזותו למצוות, אחרי שבצום עשרה בטבת שהיה יום קר יצא מהמקוה החמה, והלך אל מפקד הצבא לבקשו שישחרר לשבת את החיילים העבריים. למרות הצטננותו עבר בערב לפני התיבה, אך כל השבוע חלה עד לפטירתו בשעה שש בבוקר, ביום ב' י"ט (ולא כ') טבת (ולא שבט) תרמ"ט. בעת מחלתו הגיעו לבקרו אחיו ר' יצחק אייזיק מפשקן ובנו ר' חיים, וללויתו באו גם מתי מספר ממתנגדיו. בבית העלמין ספדו לו בנו ר"ח שהקהילה החליטה לקבלו על מקום אביו כפי שהיה רצונו, וחתנו רצ"ה.

ילדיו: א. ר' חיים אב"ד ססוב דורוהוי ובוטושאן; ב. ר' אהרן משה. השיב לו: קמא, מ, פ; ג. ר' אליעזר בסיגט. השיב לו: תנינא, קסז; ד. ר' שמואל שמלקא. השיב לו: תנינא, רלו; ה. פריל זו' אחיו ר' אורי שרגא פיבל מאברטין ויאס; ו. זו' רצ"ה תאומים ב"ר משה מהורודנקה.

שו"ת **שאילת שלום** (קמא), זאלקווא, ר' שמואל פנחס שטילר, תרכ"ט, ו, צט ד', קכו סי'. בהקדמתו הקצרה כותב שבקיץ תרכ"ה חלה בטיפוס, וכשהחלים החליט להדפיס ספר על אף דוחק פרנסתו. אח"כ רשימת התומכים, בעיקר משתי ערי רבנותו: בוטושן, וטפ"מ שבה גם ר' יוסף מו"ץ הרלוב וגיסו ר' ישראל מהרלוב. פתיחת אגדה, ומפתחות בסוף. תנינא, לעמבערג, דפוס ר' יעקב

עהרענפרייז, תרמ"ה, א, קד ד', רפ סי' והקדמה קצרה. ד"צ שתי המהדורות, נויארק, דפוס האחים שולזינגר, תשל"ג, בתוספת כד עמ' בהתחלה: הקדמת המו"ל נכדיו מברוקלין ר' שמואל שמלקא אשכנזי רב ביכ"נ תפארת שמואל, ור' אברהם זאב קויפמן ב"ר יקותיאל יהודה ב"ר טוביה גרובר רב ביכ"נ בית אברהם; הנצחה לקרוביהם; קונ' ענף עץ אבות שכתב ר' יהודה רובינשטיין לתולדות המשפחה. בסוף ח"ב: **סגולה**, ביאור על מאמר בזוה"ק מר' דוד דוב לייטר מזוולוב בשער מיוחד, ט עמ', ששלחו לר' שבתי ליפשיץ מח"ס סגולות ישראל עם מכתב בתרס"ה, והוא שלחו לרז"ו לייטר אשר מסרו לקרובו ר' משה, שצירף את תולדותיו ופרטים על ש"ב ר' שבתי ליפשיץ.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אוברוישא**—הב' גרשון חיים פרוכטר (תנינא, ד); **אזאד**—הרב יוסף (קמא, נא); **איזמאיל**—הרב אלטר (קמא, פח, פט), הרב דב יצחק (תנינא, לט); **בוהוש**—ר' מנחם מנלי (תנינא, רנא); **בויאן־בוקובינה**—ר' ישראל ורצברג מו"ץ ושו"ב (תנינא, רב, רפ); **בוטושן**—ר' יעקב יוסף הכהן חתן ר' זאב השו"ב (קמא, קיג); **בוצצי**—ר' ישראל הכהן דומ"ץ (קמא, צ, קיט), ר' שמואל דומ"ץ (קמא, נד); **בוקרשט**—ר' אהרן ב"ק השו"ב (תנינא, רמג), מח' רל"י פרנקל הראב"ד (קמא, פה); **בורגפרונד**—גיסי ר' משה רסליר (תנינא, כה, קלו); **בורדוזן**—(קמא, יט), ר' אברהם אמוניא דומ"ץ (קמא, קכא, תנינא, ט, נו, רעט), ר' אפרים (תנינא, קסד), הרב יהודה ליב הכהן (קמא, ע), ר' נפתלי חתן הרב המנוח (קמא, מז, תנינא, נז); **בורשא־הגר**—מח' הרב יעקב צבי הירש ולדמן (תנינא, עח), מח' רב"צ פיש (תנינא, יח); **באזא**—מח' חב"ד הב' אליעזר רבינוביץ שכעת רב בפנזשט (תנינא, קסה, קסו), מח' ר' משה יצחק רבינוביץ בן הרב (תנינא, קסא, קצא), ר' אלטר השו"ב (תנינא, קעו); **בערא**—ר' משה ור' חיים זאב השובי"ם (תנינא, רא); **בקוי**—הרב משה אריה ליב (תנינא, י), ר' נחמן ור' אברהם דב השובי"ם (תנינא, מ, קיא); **בראילוב**—מח' הרב אבנר כתבן שבתרכ"ב אב"ד פאנטשא (קמא, יב, נז, פו); **בריעשט**—הרב ברל יצחק (קמא, ל); **ברלד**—הרב יעקב מאיר דייטשמן (קמא, קטז); **גלץ**—מח' הרב ליפא לנדא (קמא, מא), תלמידי ר' יצחק משה יפה (תנינא, קמב, ריג), הרב משה דוד שפירא (תנינא, נה); **דאמנעשט; דורוהוי**—הרב משה צבי הירש (קמא, ה, לג, לו, פז, תנינא, לז, קמ, קעח), תלמידי ר' אלטר גולדנברג (קמא, פא), מח' ר' נפתלי (תנינא, פא), לרה"ק (קמא, פב); **דרבן**—הרב זליג (תנינא, לה), הרב עוזר צוזמיר (תנינא, קז), ר' צבי (תנינא, רט); **דרנא־בוקובינה**—ר' שבתי הכהן (תנינא, רמא); **האמארא**—(תנינא, קה), ר' ישראל קליין השו"ב (תנינא, כא); **הואש**—ר' אברהם אביש (תנינא, קעה), ר' הירש ליב השו"ב (תנינא, יט, כ); **הורשא**—ר' יואל השו"ב (קמא, ח); **הרלוב**—ר' אשר זליג השו"ב (קמא, צח), ר' יצחק ברי"ד (תנינא, קפג), ר' ישעיה השו"ב (קמא, יד, סז), גיסי הרב ישראל (תנינא, קנב, רמב, רמה), ר' מאיר (תנינא, רעא), ר' מנחם נחום דומ"ץ (תנינא, קמג), ר' שרגא פיבוש חתן הרב המנוח (קמא, כח); **הרץ**—הרב יוסף (תנינא, ל); **וואמע**—בוקובינה—ר' בנימין פנחס גייזלר, ר' חיים גוטסמן, ר' קלמן אייפרמן, ר' ברוך אייזנברג (תנינא, צט); **וואסלוב**—גיסי ר'

בריש שעטליר (תנינא, רטו); **וואסליסאקא** — ר׳ יוסף השו״ב (תנינא, נח); **ויזניץ** — תלמידי ר׳ משה בריל לנובוסליץ־רוסיה (תנינא, לד, נב, סב, קצג, רכט); **וסלוי; זאלדעשט** — ר׳ בן ציון השו״ב (תנינא, קצב); **זמושץ** — הרב שמואל זלמן זילבר (תנינא, קלד); **טולנא** — רבי דוד לפודוולוטשיסק (תנינא, מט); **טעפז** — ר׳ אליעזר דומ״ץ (תנינא, קפה); **טפ״מ** — ר׳ אליעזר דומ״ץ (תנינא, קצח), ר׳ יעקב השו״ב (תנינא, קיט), ר׳ צבי ור׳ משה ליב השובי״ם (תנינא, רסט); **טקאטש** — ר׳ יצחק הסופר (תנינא, רד); **טשעריש־בוקובינה** — לרה״ק (תנינא, קפח); **טשרנוביץ; יאס** — ר׳ נפתלי (קמא, קד), ר׳ שמואל נכד הרב יצחק משה (תנינא, כח, צ, ריד); **ליעווא** — ר׳ יעקב יוסף הכהן השו״ב (תנינא, רח); **ליפקן־רוסיה** — הרב שלום שכנא ור׳ אליעזר מו״ץ (תנינא, קב, קג, קט — לרב), ר׳ ליב השו״ב (תנינא, רנח); **לספוץ** — ר׳ מרדכי אורנשטיין (קמא, מה); **מוינשט** — הרב גדליה והרב חיים (תנינא, רל); **ממורניצה; ניאמץ** — ר׳ ליב אתרוג הראב״ד (תנינא, יא, יד, טו, עה, צב, קלה, קמה, רה, רו, רעח); **סדיגורה; סוליצה** — הרב אהרן שמחה (קמא, יז, יח, לב); **סטרוזינץ** — בוקובינה; **סיוועץ** — ר׳ יואל (תנינא, יב, מד, פד, רנט, רסה), רמ״מ רוזנברג (קמא, סח); **סניוואץ; סקולעץ** — רצ״ה אבערוועגער (קמא, סג); **סרט** — ר׳ יוסף אלעזר שטיינברג (תנינא, צה); **פאטילא־פטולוב־בוקובינה** — ר׳ פישל משה השו״ב (תנינא, רנג, רנז); **פדילאי** — ר׳ אליהו (תנינא, לג), ר׳ יחיאל השו״ב שעבר להורשא (קמא, צא); **פולטושאן** — ר׳ פנחס שפירא (קמא, סה, תנינא, עא, עב, צא, צו); **פיאטרא** — ר׳ אליהו השו״ב (תנינא, מח, פה, פו, קעד), רז״ו הלוי רוזנפלד דומ״ץ במקום חו״ז, ש״ב ותלמידו (קמא, עג, תנינא, מא, קכו, קלא), ר׳ משה זאב וולף קיטאי דומ״ץ (תנינא, מא, קכו, קמז, רכז) ולבנו ר׳ נחמן (תנינא, קמח), ר׳ משה מושיל דומ״ץ (קמא, לה, עח), ר׳ שמעון האבערט (תנינא, רז); **פיטעשט** — ר׳ נפתלי השו״ב (תנינא, קנד); **פלויעשט** — הרב יודל (תנינא, סה); **פנזשט** — חב״ד הרב אליעזר פריש (תנינא, פז, קיג, רכח), ר׳ טוביה יהודה ליב בתרל״ה (תנינא, קצה); **פקשן** — הרב משה אהרן הלוי (תנינא, עו, קיד); **פראמישיקה** — ר׳ אברהם השו״ב (תנינא, כז); **פרשבורג** — ר׳ מרדכי יהודה בלוי נכד רמ״ל ליטש (תנינא, קצו); **פשקן; צפת** — ר׳ רפאל זילברמן דומ״ץ (תנינא, פג); **קאבאלא פאיאנא־מרמרוש** — לב״ג ר׳ שמלקא רסלר (תנינא, רלח); **קאדיעשט** — לח״ד הרב שלמה הורביץ (תנינא, רע); **קאוואל** — ר׳ שמואל יהודה השו״ב (תנינא, קנח); **קאראקאל** — ר׳ ישראל קליין השו״ב (תנינא, קצז); **קומפלונג** — ר׳ יהודה ליבוש (תנינא, קד), ר׳ יוסף הכהן השו״ב (קמא, מח, מט, תנינא, פב), ר׳ פישל סאבע (תנינא, קטו); **קונסטנטינופול** — מח׳ הרב ליב קנפיר (קמא, סט, קיד, תנינא, לו, רכג); **קיליע** — ר׳ יצחק הסופר (תנינא, קמא); **קיצאק** — ר׳ משה ליב מו״ץ ושו״ב (תנינא, רכ); **קריובה** — מח׳ הרב אבנר כתבן (תנינא, קכב, קל (שם העיר), ר); **רדיויץ־בוקובינה** — הרב זליג (קמא, ק, קא, תנינא, ב, כג, כד, קסח), הרב יצחק (תנינא, קי), הרב צבי הירש שפירא (תנינא, ה); **רומן** — ר׳ אלטר הסופר (תנינא, קעג), מח׳ הרב דוד (תנינא, כב, רסב), ר׳ יהודה ליב ור׳ ישראל הרמן (קמא, קי), ר׳ יעקב קורצמן נכד החכ״צ (קמא, כא, לד, מג, סד, צב, קט), בד״ז ר׳ לוי יצחק דומ״ץ (קמא, קכה השניה); **רזווליא־הגר** — הרב יצחק מנחם מנדל (תנינא, כו); **ריבניק־סרט** — ר׳ דב ברל השו״ב (תנינא, קצט); **שאץ; שטיפנשט** — הרב זאב וולף (קמא, עא).

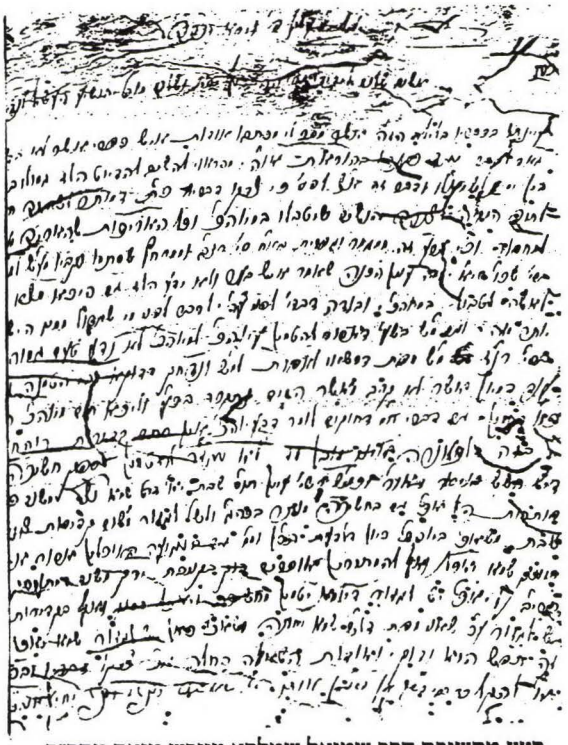
תשובות אליו: אחיו וחתנו, אורי וישעי, כח בתרמ״ב; מח׳, ברכת יוסף, אה״ע, מב; דבר משה, תנינא, קה; ובחרת בחיים, נב לנדבורנה; מח׳, חסל״א, תנינא, חו״מ, נה בתרכ״ד; אביו בתוך תועפות ראם, או״ח, בסוף לג (לפולטושן), וזקנו, יו״ד, כה, מה, נג, נו, אה״ע, נה, נז, נט בתר״ח — תר״ט; לנ״ד, תפארת יוסף, אה״ע, כה.
תשובותיו בספר מח׳ שדה יהושע, לג בתרמ״ו; תועפות ראם, או״ח, בתוך לג (שתי תשובות), יו״ד, נב, השמטות ליו״ד דפים ל ע״ב-לב ע״ב, נד, נו, נח בתר״ט. תמך ברב״ד וויסבך.

הלל כהנא, המגיד, לג, 22; מקורות וקורות, 491-495.

ר׳ שמואל שמלקא ב״ר אהרן משה טויבש

מאברטין שיניבה ויאס (תקס״ח — תרכ״ה)

נולד כנראה בלבוב (ולא בסניאטין) בשנת תקס״ח (ולא תקנ״ח), לאביו ר׳ אהרן משה מסניאטין ולבוב. רבנותו הראשונה באברטין בה היה בשנת ת״ר. אח״כ בשיניבה ממנה הסכים על שערי חיים (זלנפריינד) ובה למד בהצנע את כל הש״ס, אך יש שמהפכים הסדר. אחרי פטירת אביו מילא את מקומו ברבנות יאס בה נתגלה שיעור קומתו וכח החידוש שלו, מתרי״ג עד לפטירתו ביום ח׳ אב תרכ״ו (ולא תרכ״ה), ונשתמר נוסח מצבתו. לפני ביהכ״נ הגדול ספדו לו אחיו ר׳ יעקב והגביר ר׳ משה ולדברג (יהודה ליב מארגאשיס, המגיד, ט, 262). נשא את גיטל בת ר׳ יחיאל איכל הלוי רוזנפלד מרווה, נפטרה ביום ה׳ חשון תרל״ד.

קטע מתשובת הרב שמואל שמלקא טויבש מיאס מתר״ך למח׳ הרב יהושע השל לנדא

ילדיו: א. ר׳ שלום אב״ד טפ״מ ובוטושאן; ב. ר׳ יצחק איזיק אב״ד פקשן; ג. ר׳ אורי שרגא פיבל מאברטין ויאס; ד. ר׳ יחיאל איכל ראב״ד סדיגורה; ה. זו׳ רבי מרדכי לייפר מנדבורנה; ו. זו׳ ר׳ שמחה אריה.

ספריו: **אבל משה**, הספדו על אביו, לבוב תרי״ג. **תשועת מלך**, דרשתו בביהכ״נ (בשיניבה) בנוכחות השרים וקונסול אוסטריה ביום ד׳ כ״ב אד״א, כשהקיסר פרנץ יוזף ניצל מהתנקשות, למברג, דפוס ד. מיניארץ, תרי״ג, ח עמ׳. לדעתו זהו לימוד לקיסר לא לצאת בעצמו למלחמה, אלא להישאר בבית.

חיי עולם, הגהות ותוספות חידושים וביאורים על שו״ע או״ח והמגינים, הובא לדפוס ע״י חתנו ר׳ שמחה אריה, יאס, דפוס רצ״ה גאלדנער, תרט״ז, ב, קכב ד׳. בהקדמתו מוסר שעמו בכתובים הרבה חיבורים, וכבר בתקצ״ח רצה להדפיס חיבור על חו״מ וקיבל הסכמות מהישועות יעקב ובני יששכר, ונמנע מכך בכדי שלא להדפיס דבר לפני חיבורי אביו, אשר רק בשנתו האחרונה נעתר להפצרות בניו למסור להם את תשובותיו להדפסה. כעת משהופיע אשתקד תועפות ראם, נמלך להדפיס תחילה את הגהותיו בגליון השו״ע או״ח שלו דפוס דיהרנפורט, ובנו ר׳ אורי שרגא פיבל טרח בהעתקת הספר והגהתו. נדפס רק ח״א עד הלכות ביכ״נ סי׳ קנו, ובסוף מספר תיקונים.

מלחמות ה׳, ביאור על הגדת פסח עם הפנים, הול״ד ע״י בנו ר׳ יצחק איזיק שמכר את כל המהדורה במולדביה, תרי״ז, לד ד׳. בן זה הוציא שוב לאור בהידור את הפירוש על הגדש״פ, טשערנאוויץ, דפוס ר׳ אליהו איגעל, תרכ״ד, יט ד׳, עם הקדמתו הקצרה. בסוף התנצלות המגיה ר׳ יעקב ב״ר שלום ז״ל הורביץ מזברז. **הגדה של פסח** עם פירוש מלחמות ה׳, ע״י נכדו ר׳ שמואל שמלקי לייפר בהה״צ ר׳ אהרן משה מחוסט ב״ר ישראל יעקב האדמו״ר מחוסט, ב״ר מרדכי מנדבורנה חתן המחבר, ניו יורק תשל״ו, ג, לד, א, עם מכתב ר״ש מאוסטרופולי. נספח בסוף: שיר השירים עם פירושי הרמב״ן והרוקח, ד״צ פיעטרקוב תרע״א, לו ד׳. מעבר לשער מודה המו״ל לאדמו״ר מציעשינוב שנתן לו את הספרים לצילום, ובהקדמתו כותב מתולדות משפחתו.

מצות חליצה הכולל: נר מצוה כפנים — ליקוטי דינים בקצרה משו״ת וספרים, ועליו תורה אור — בירורים באריכות, למברג, דפוס ר׳ בריש לוריא, תרכ״ד, א, לט ד׳. מעבר לשער ברכת הודאה של המחבר, בה מביע תקוה להדפיס גם את יתר חיבוריו, ובעיקר את חיבורו הפלאי עה״ת. בסוף השמטה קצרה.

הגהות על הש״ס נדפסו בש״ס וילנא. בכתובים נותרו גם: אדרת שמואל על תהילים; אורות (או ארחת) משפט על חו״מ; אור השמש; עסיס רמונים על העין יעקב שמזכיר בהקדמתו לתועפות ראם.

תשובות אליו: חסל״א, תנינא, אה״ע, לח בתר״ך; מח׳ שארית יעקב (יוטס), לו; מח׳ תולדות יצחק (הורביץ), בדיני גרושין, כלל א, דף סח ע״א-ע ע״ב; אביו, תועפות ראם, או״ח, יג, לב, יו״ד, יב, ל, לז, חו״מ, כט בתרי״ב. תשובותיו במשכנות הרועים, ח״א, יז, ונזכר גם: לז; בספר אביו תועפות ראם, או״ח, בתוך לג (על קונ׳ הציציות שנגנב), יו״ד, לו, לח, השמטות ליו״ד, דף כט, אה״ע, נז, סד (שם עירו אברטין), פא, צא, צב בתר״י; לרמ״ז אורנשטיין, כרם שלמה, אייר תש״ם, יח-כא, עם תולדותיו; שפתי חכמים, ב, יז-כ, עם פקסימילים.

יצחק יוסף כהן, קרית ספר, מד, 150-151; פתחי שערים, 261; פנקס הקהילות רומניה, א, 146.

ר׳ שמואל שמלקא ב״ר אורי שרגא פיבל טויבש

מיאס (תרכ״ו׳ — תרפ״ו)

בנו של ר׳ אורי שרגא פיבל מאברטין ויאס. כשנפטר אביו בתרס״ח נתקבל למלא את מקומו ביאס. נשא את בתו של ר׳ דוד דב לייטר אב״ד זוולוב. בנסעו לדרוהוביטש אל בתו חלה, ונפטר ביום כ״ט (או כ״ח) תמוז (ולא ביום ו׳ י״ב אב כמש״כ בשערי ציון, תרפ״ו, חו׳ יא-יב, טז) תרפ״ו (ולא בתרפ״ח), ושם נטמן. בנותיו: א. דבורה שינפלד בדרוהוביטש; ב. רבקה. נישאה בתר״צ לר׳ יואל אשכנזי שמילא את מקום חמיו ברבנות יאס. נפטרה בניו יורק ביום י״ח כסלו תשל״ג (ולא תשל״ב), ובניה הוציאו לאור מחדש את שו״ת שאילת שלום (וראה: מאורי גליציה, ח״א, 339).

תשובות אליו: אביו, אורי וישעי, צג, בעודו בחור בתרמ״ד (תשובתו: קיט, ד״ת ממנו בסי׳ לט); לדודי, בית דוד, השלמות לח״א במהדו״ב, א, ח״ב, סח, קעט בתר״ע—תרע״ב; חיים של שלום, ח״א, פד; לנכדי ב״א, שאילת שלום, תנינא, רלא.

ר׳ שרגא פיבל ראה לפי: **טויבש, ר׳ אורי שרגא פיבל**

טוֹיסְטֶר

ר׳ אשר זליג

צדיק בטלוסט. כשנתן פתקא לרבי מאיר מפרימישלן, הוא קפץ מכסאו וקרא עליו ברוח קדשו: בן יאיר בן שמעי בן קיש בן בנימין בן רחל אשת יעקב, ומאז הוחזק במשפחה שהם משבט בנימין. כשבא לטלוסט בעל אוהב ישראל, הרגיש

בתפילת מנחה יקרה העולה משם. כשבבוקר נקבצו בני המקום לתת לו שלום, אחז ממושכות בידיו של רא״ז, וקרא בקול גדול לעיני כולם: זהו אברך יעקב שסלל אמש במנחה שלו דרך רצופה אבנים טובות ומרגליות. כך מספר נכדו ר׳ אשר זליג קרמר, בראש ספרו חוליא וחורפא.

טוּכְמַן

ר׳ יעקב יצחק. בחור ת״ח בטיטשין.

תשובות אליו: מנחת יחיאל, ח״א, נד, ח״ב, קס בתר״ץ.

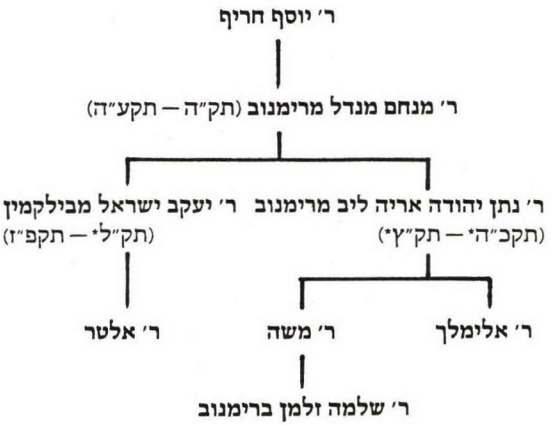
טוּכְנֶר

ר׳ ישראל

סופר סת״ם בדוברומיל בה נולד. נין ונכד לר׳ אפרים צבי (מיזל) אב״ד סאהל. נשא את בריינדל, וילדיהם: א. ר׳ אפרים בן ציון הבן היחיד, זו׳ חיה מינדל ובניהם; ב. דבורה הבכירה. נפטרה ביום ד׳ סיון תרפ״ה בלי בנים; ג. חנה בילא נפטרה בקטנותה.

ההדיר את ספר **חי בן מקיץ** לראב״ע עם פירושו אבן ישראל בשולי הפנים, פשמישל, דפוס קנולר ובנו, תרפ״ה, ד, כ ד׳. מעבר לשער רשימת המנויים, ולוח הטעות והתיקון. בהתחלה: מקצת שבחי ראב״ע, הקדמה בה מבאר יתרונות פירושו המחולק לשער המדינות ושער הממלכות וחידה; תוכן ומפתחות; מבואות. רוב ההסכמות מתרע״ב: ר׳ אברהם מרדכי רימלט מדוברומיל (חיבר חיבורים מחוכמים); ר׳ דוד הורביץ מסטניסלב בתרע״ד (ועוד אחרת, הנה עמו ספר... מאמר ימי עולם, ואחר שמתי עיני עליהם, ראיתי כי הנהו הולך בדרך נכוחה, ודובר בשפה ברורה); ר׳ אהרן לוין מסמבור (עיינתי בו והוטב בעיני); ר׳ יוסף פנצר מדרוהוביטש (יקר המציאות בדורנו ת״ח כזה. וגם חיבר קונטרוס לבאר קצת סודות הראב״ע בפירושו לת״כ להוציא כנוגה צדקו, כי דבריו מתאימים עם דברי חכמי האמת); ר׳ יעקב לנדא מטשורטקוב; ר׳ שמואל שפירא ראב״ד זלוטשוב בתרע״ו (ומאמר המילואים — על מאמר חז״ל שית אלפי שני הוי עלמא... מדי שמתי עין עיוני עליהם, ראיתי והנה שרו ספריא למהוי כחכמיא, להיות חובר חיבורים מחוכמים); ר׳ יהודה צבי ב״ר אורי מסמבור (דברים יקרים ומחודדים); ר׳ יהושע הלברשטם מדולינא (וכפי מכתבים שיש לו הסכמות מגאוני ארץ, נראה שהוא איש ת״ח); ר׳ שלמה טייטלבוים מדוברומיל (מה מאד הפליא לעשות בביאורו... כבדה עליו יד העת לבלתי תת לו די מחיתו, בהיותו גבר חלש מבלי יעלה בידו לעשות עבודתו די פרנסתו; ר׳ שאול הכהן גוטוירט דומ״ץ דוברומיל (איש תם וישר הוא, הולך לתומו); ש״ב ר׳ אפרים דב לנגנויער אב״ד סאהל (חוץ לזה אשר ראיתי דבריו בכתיבה, דברתי עמו הרבה). נשמטו הסכמות ר׳ שלמה חיים פרלוב מבוליחוב ורז״ו נוסנבוים מדרוהוביטש, וקיוה להדפיסם בחלק השני.

טוּרֶם

ר׳ ישראל יעקב ב״ר מנחם מנדל **טורם**

מבילקמין (תק״ל* — תקפ״ז)

בנו השני של רבי מנחם מנדל מרימנוב. בעל מדרגה, אבל סירב למלא את מקום אביו. נשא את טעמא לאה בת רבי פנחס אייזנטל מגניווישוב, נכד הפנים מאירות שנפטר צעיר בתקע״ד. רבה של בילקמין, ונפטר שם צעיר ביום ט׳ שבט תקפ״ז. בנו ר׳ אלטר הסתופף בצילו של ר״י מרוזין שהעיד עליו שיש לו מחשבות טהורות, ואחריו בצל בנו רד״מ מצורטקוב שהעריכו מאד. בעניוותו סירב ליטול עטרת הנהגה (ממכתב ר״א פקשר לפי מקורות).

החסידות, 174.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר יוסף **טורם**

מפריסטיק ורימנוב (תק״ה — תקע״ה)

נולד בשנת תק״ה בניישטט שבפולין (וי״א באשכנז), לאביו ר׳ יוסף חריף טורם (ולא טארום), ולאמו ליבא. קבלה בידי נכדיו שהיה נכד הט״ז, ור׳ נתן שפירא ב״ר ישכר דוב ב״ר ליב ב״ר שלמה

אב״ד סטנוב בן המג״ע. י״א כי ר׳ יוסף מעיר חדש היה אח״כ אב״ד פינטשוב, ברי״ל אב״ד שידלוב וקראקא נכד המג״ש. י״א שהיה פונדקי, או שאביו נפטר לפני לידתו ואח״כ אמו בהיותו בן שנתיים, ונתגדל בהמבורג. לפי מסורת במשפחה היה אדמוני. בגיל י״א ראה את פני המגיד ממזריטש. רווחו סיפורים ששוטט במדינות, והגיע גם לספרד בה סעד אצל אחד מהאנוסים מתחת לארץ. נדד לישיבות, והיה תלמיד מובהק לרבי שמלקא בניקלשבורג. שם נתפס לחסידות בהתידדו עם החוזה מלובלין והמגיד מקוזניץ, ונקרא עמם מג׳ אבות החסידות. י״א שלמד בברלין בבית המדרש של ר׳ דניאל יפה, ושקע בלימוד האלפס. כשבכה בדמעות שליש שיזכה להגיע לשלימות, בא אליו הרי״ף בחלום והורהו שישיג זאת כשיסע ללזנסק. עבר אל הנועם אלימלך, ונעשה תלמידו המובהק. י״א שבא אליו מהונגריה לבוש בגדי צמר (אהל אלימלך, אות קעא).

עבר לפריסטיק (י״א כאב״ד) משנשא אשה משם, ועל שמה היה נקרא. סיפרו שהיה זה אחרי שנשא חן בעיני יהודי מפריסטיק, שראהו לומד בברין לאור הלבנה. עסק בתורה ועבודה בפרישות ובסיגופים. למורת רוחו של חמיו שרצה שיתגרשו, וכשראה שבתו אינה שומעת לו, הדיר אותם מנכסיו. הם חיו בדוחק ובמחסור נוראים, ועם זאת לא נמנע מללכת אל צדיקים. ביקר גם אצל ר׳ ברוך ממזבוז ובעל הדגל. שימש כבעל תפילה שחרית בראש השנה אצל הנו״א, וכבר שם ראו את כח קדושתו וראיתו הנסתרת. כשנפטר רבו חילק את כוחותיו לתלמידיו, ורמ״מ קיבל את הנשמה שבמוחו.

אט אט נתפרסם לרבים, ונהרו אליו אפילו ממרחקים עשרות רבנים ואדמורי״ם דגולים, ואלפים מהמוני העם שהסתופפו בצילו, אף כי הוא שאף לגדל בני עליה. כבר בתקס״ג בא רמ״מ רובין מליסקא לבקש את ברכתו. לשולחנו היו סמוכים רבנים רבים, ובראשם הרב הישיש (זילברשטיין) מהולשיץ, רבני לנצוט, דוקלא, זבורוב, דומ״ץ ואב״ד הומנא (ר׳ יעקב שפירא שנפטר ביום כ׳ ניסן תקפ״ח — החסידות, 174) עם הנגיד ר׳ משה הומנר ורבי קלמיש לנצוטר. הסתופפו בצילו גם הצדיקים: ר׳ אברהם מרדכי רימלט מדוברומיל, ר׳ אליעזר מדזיקוב, ר׳ אשר ישעיה מרופשיץ, ר׳ זלקא מצאנז, ר׳ יהודה צבי מרוזדול, ר׳ יהושע מדינוב, ר׳ יחזקאל פנט מקרלסבורג שרשם מפיו את הספרים מנחם ציון ודברי מנחם, ר׳ יעקב בעל מלא הרועים, ר׳ יעקב ריינמן מנרול, ר׳ מאיר בעל אור לשמים, רמ״מ בעל שובע שמחות, ר׳ משה מסמבור, ר׳ משה מפשוורסק, ר׳ נפתלי צבי מרופשיץ, ר׳ פייביש מזברז, רצ״א מדינוב, רצ״ה מזידיטשוב, משרתו רצ״ה מרימנוב שעליו אמר שלא בא לעולם אלא בשביל לתקן נשמתו, ר׳ קלונימוס בעל מאור ושמש, ר׳ שלמה יהודה ליב מבוקובסק ולנטשנא, ר׳ שמעון מירוסלב. כמו״כ נסעו אליו היהודי הקדוש ור׳ בונם מפשיסחא, ר׳ ירמיה ור׳ יעקב שהיו אמורים למלא את מקומו ברימנוב, ור׳ שלום מכפר ידובניק שליד בוכניה.

נחשב מראשי צדיקי דורו, ובעל השפעה רבה על יהדות גליציה. סבל רבות מהמתנגדים, ופעם אף נאסר ברישא עם החוזה מלובלין וראי״ה מאפטא, עד שהשופט שיחררם בראותו את עוצם קדושתם. המגיד מקוזניץ אמר עליו שהוא שקול ועולה כנגד כל צדיקי הדור, ונקרא מנדל כי הוא אישון בת עין של ישראל. החוזה מלובלין אמר עליו שהוא מקור היראה, ודומיה שררה בשולחנותיו. הבני ישכר סיפר, כי הנשמות באו אליו מהעולם העליון אחרי שהמגיד מזלוטשוב החמיר בדינם בחטאת נעורים, וכשפעל למענם באו שוב להודות לו. נודע כבעל רוה״ק ופועל ישועות. ר׳ פיניע בן אחיו סיפר לר׳ אהרן מרקוס מופת, כיצד נגלה אליו דודו בחלום להצילו, אחרי שנתברך ממנו בהיותו בן חמש. גם גויים באו להתברך ממנו. דיבר עמם פולנית, וידע גם גרמנית. בברכתו נתרפא באורח מופלא האציל הפולני הסופר דרבסקי.

בתקנ״ה לערך עבר לרימנוב בה היו טמונים הצדיקים ר׳ שכנא ור׳ בונם, ועל שמה נקרא לדורות. תחילה לא עלה השינוי יפה, וחזר לפריסטיק. בינתיים בא גם רבי יצחק מרדיויל לגור ברימנוב, ומשנאלץ לעזוב בגלל התנגדות בני הקהילה, בא רמ״מ בתקס״ז לערך להשתקע במקום. עמד על משמר עניני היהדות לבל יפרצו בהם. גדר בסביבות עיירתו את כניסת מלבושי האופנה החדשים, עיוות המידות והמשקלות, שמירת השבת, תפילה בציבור, הליכה לערכאות, תזמורת בחתונות, וקמחא דפסחא שיטפל בה אדם אחד בהשגחת הרב. נשתמר נוסח י״ג תקנותיו על כך משנת תקע״ה, כפי שהועתקו מפנקס הבקור חולים בתרס״ט ע״י ר׳ יואל משה מרגליות מרימנוב. פיקח על חבורות הצדקה במקום, והקפיד על מליני המת בגלל דרישות תשלום. נסע לכינוסי צדיקים לחיזוק הדת, והיה נשיא מעות א״י.

מימיו לא החסיר תיקון חצות, אחרי שנימנם קצרות מתוך לימוד. כל יום למד בעיון י״ח דפי גמרא עם רש״י ותוס׳, גם בערב פסח, והזהיר את חסידיו ללמוד גפ״ת בעמקות. הרבה בחלוקת

צדקה. ברימנוב נשתמרו כמה מנהגים שהנהיג, ובספרי הפוסקים מובאות כמה הלכות בשמו. בתקע״ג נמנה על הצדיקים שקיוו לנצחון נפוליאון. יהודים סיפרו על כך, כי הקיסר ראהו בנצחונותיו בדמות יהודי אדמוני לפניו, ורק במערכת מפלתו לא ראהו. עם שני חביריו התעצם בתקע״ה להביא משיח, ולא איסתייעא מילתא. אחרי פסח נחלשו כוחותיו, ובנוכחות תלמידו רנ״צ מרופשיץ נפטר ביום י״ט אייר תקע״ה (ולא תקע״ד), ונשתמר נוסח מצבתו.

ילדיו: א. ר׳ נתן יהודה אריה ליב הבכור; ב. ר׳ ישראל יעקב אב״ד בילקמין; ג. זו׳ אב״ד זילקובקה כבר בתקס״ג, כנזכר בשו״ת מראה יחזקאל, קד; ד. זו׳ ר׳ קלונימוס מלנצוט (החסידות, 178), אחיו של ר׳ שלמה זלמן מתלמידי הנו״א (אהל אלימלך, אות שלו). מנכדי רמ״מ גם ר׳ שלמה רייזנר אב״ד פלשטין; אסתר דבורה נינתו דור רביעי, זו׳ ר׳ משולם זישא לרנר נכד הנו״א; ר׳ משה ריף מסווידניק (זכרון עולמים שטרן, יז).

תורותיו לשבתות ומועדים קובצו בכמה ספרים. **מנחם ציון** רשם תלמידו ר״י פנט, טשערנאוויץ, ר׳ משלם ב״ר שמעון אריה ז״ל הילליר, תרי״א, ב, ס׳ ד׳, בניר כחול. מעבר לשער מודעת המלבה״ד כי הכתבים לא היו לפי סדר הפרשיות, וסודרו כעת בציון מתי נאמרו הדברים. בהסכמת האב״ד ר׳ יצחק שמשון הורביץ־מיזלש כותב: נודע איש קדוש אשר היה בדור שלפנינו... שמעו שמענו כי נורא הוא, אשר יצא מנחם לעבודת המלך מלכי המלכים ית״ש... והיה רכב ישראל ופרשיו בהתפללו על כל איש מצוק, וכן שרובי תורותיו נאמרו (כ״ב שנה ברציפות או ארבעים) בעניני יציאת מצרים והורדת המן, כדי להוריד שפע ברכה לישראל. אחרי שמות דרושי הגדה, ובסוף השמטות וליקוטי נ״ך. פעם נוספת שם אחרי כן, נו ד׳, ובשלישית בזיטאמיר, דפוס רא״ל שפירא נכד הרב מסלאוויטא, תרי״ז, 106 עמ׳, בלי ההסכמה. אח״כ בלמברג, דפוס ש.ל. פלקר, תרכ״ב, סד ד׳, ולובלין, דפוס ר׳ יעקב ב״ר שלמה נ״י הערשנהארן ור׳ משה שניידמעסער, תרל״ג, סד ד׳, בלי המודעה וההסכמה. מהדורת לעמבערג תרל״ג בלי פגינציה. מעבר לשער הנוסף הסכמות הייטב לב (הספר הקדוש והנורא), ורמ״מ פנט (בא לפני שהענפעלד מדפיס ממונקאטש, ונתתי לו במתנה להדפיס הכתבי קודש של אדמו״ר רמ״מ). בהוצאה זהה שונה בשער: דפוס (ראז״ו סלט) ר׳ יעקב משולם ניק, תרל״ח. מהדורה בהירה בבארטפעלד, דפוס ר׳ יוסף מאיר בלייער, תרס״ח, מג ד׳, ע״י רמ״מ טארעם מצאנז נכד המחבר. בהקדמתו הקצרה מעבר לשער כותב ששאף

מכבר להוציא הספר, אבל רק עתה הלוו לו אנשים לצורך ההדפסה. מדף מ: הוספות חדשות. ר׳ גדליה שוורץ הדפיס מחדש בלונדון תשט״ו יחד עם דברי מנחם ובארת המים, ובסוף תולדות המחבר בקיצור. צילום מהדורה זו ע״י הנכד ר׳ משה טארים, בברוקלין תש״ל וירושלים תשמ״ה. הוצאה מהודרת בסידור חדש, עם הוספות מהדורת ברטפלד, ע״י נכדי הכותב, ירושלים, דפוס התחיה, תשכ״ג, קצב עמ׳.

דברי מנחם, תורותיו עה״ת, נ״ך, ש״ס וליקוטים, שונות מאלה שבמנחם ציון, למברג, דפוס ר׳ זלמן ליב פלעקר, תרכ״ג, א, כד ד׳. השו״מ כותב בהסכמתו: דבריו הקדושים אינם צריכים חיזוק וראיה אחרונה, וכבר נשמעו בין החיים כי היה מדבר בשפה ברורה, וכל דבריו כגחלי אש לאהבת השם ביראה ומורא... ודבריו יהיו נוחם לעצבוננו ויגוננו, ולהיות לנו למחיה להחיות את נפשותינו. בשנית ע״י ר׳ יוסף פנחס הכהן, מונקאטש, קאהן עט פריעד, תרס״ב, כד ד׳. בשני הדפים האחרונים סגולות. אח״כ בבילגורייא, רנ״נ קרוננברג, תרס״ט, 32 עמ׳, בהוצאת בימ״ס ר׳ משה ליפשיץ בוורשא, ושוב ע״י ר׳ יעקב מאיר שנפלד מהומנא ב״ר יצחק ממיכלובצה, הומנא, דפוס גרוס, תרצ״ה, ב,ל עמ׳. אחרי ההסכמה מודעת פרסום לספרים שמוציא לאור. ד״צ הוצאה זו בת״א, דפוס ליאון, (תשכ״ה), וירושלים, אור הספר, תשל״ד, מכורך עם דברי מנחם. נדפס עם מנחם ציון בלונדון תשט״ו, וצולם בברוקלין תש״ל וירושלים תשמ״ה. **הגדה של פסח** עם ליקוטים משני ספרים אלו והוספות, יצאה לאור בברוקלין ע״י נכדו ר׳ משה טארים. **תורת מנחם**, התורות שאמר בג׳ סעודות השבת, נרשמו ע״י תלמידו ״החסיד פרי צדיק״ ר׳ יוזפא מזלין וטרם נדפסו, עם קונ׳ פאר מקדושים ממעשי רצ״ה מרימנוב ור״ש מבלז. הובא לדפוס ע״י ר׳ יואל משה מרגליות ור׳ צבי אלימלך רוזנמונד מו״ס ברימנוב. לעמבערג, דפוס קוגל ח. רוהטין, תרל״ז, כד ד׳. בהקדמת המו״ל הראשון כותב, ששיתף עמו את המו״ל השני שהמציא את הקונ׳ הנספח. בסוף ד״ת מרש״ז מויליפולי.

אילנא דחיי, פירוש עה״ת בדרך פרד״ס מרמ״מ ומהיהודי הקדוש, ע״י נכדו של השני ר׳ יצחק מאיר פדווה מפשיסחא באפאטשנא. בהתחלה הוא מאשר שמכר את הזכויות למו״ל ר׳ יוסף ש״ץ מו״ס בטומשוב שליד פיעטרקוב, דפוס ר׳ אברהם ראזענגארטען, תרס״ח, 116; 38 עמ׳. בהקדמת הנכד מביע את צערו, על שבשריפת ביתו עלה באש כתב יד שרצה להדפיס מזקנו ר״פ מקוריץ, וכעת כשמזדמן לו כתב־יד מרמ״מ שלא נדפס במנחם ציון, מצרף לו ד״ת מצדיקי משפחתו, עם

הערותיו בשולים בשם מטעמי יצחק, ושתי תשובות בסוף. נספח לו בשער נפרד ח״ב: **אור הנר**, עם הקדמתו והערות ניצוצי אורות על הנהגות רמ״מ, היהודי ובנו ר׳ ירחמיאל, עם צוואת זקנו רש״ח מקוידנוב. בעמוד האחרון ימי הזכרון לצדיקים מפורסמים. פיעטרקוב, דפוס רח״ה ב״ר ישעיה וולף פולמן, תרע״ד, שני שערים, בתוספת הסכמות מתרס״ח לרי״מ פדווה אב״ד שענא, מהמהרש״ם עם ד״ת, ומר׳ מלכיאל צבי הלוי אב״ד לומזא. ד״צ בתל אביב, דפוס ליאון, (תשכ״ג), ע״י ר׳ אברהם יעקב קיש וזו׳ באבא דינה לע״נ הוריהם, ושוב בלי ציון המו״ל, (ירושלים) תש״ל.

עטרת מנחם, ליקוטי חידושים, שיחות סיפורים והנהגות מרמ״מ וגם משאר צדיקים, בילגוריי״א, בימ״ס ר׳ משה ליפשיץ בוורשא, דפוס רנ״נ קרוננברג, עת״ר, 96 עמ׳. חיברו ש״ב ר׳ אברהם חיים שמחה בונם מיכלזון, ובהקדמתו כלל תשובה מאביו ר׳ צבי יחזקאל. ד״צ בתוך אהלי צדיקים, ניו יורק תשכ״ד לערך, ושוב: עטרת תפארת, ישראל תשכ״ח. בשער ספר שפתי צדיקים כתב המחבר ר׳ יהושע השל לויטמן מרימנוב, שהוא מיוסד על ד״ת מרבו רמ״מ.

לתולדותיו נתחברו: **אם לבינה**, הכולל: **בית מנחם** — לתולדותיו מדרגותיו ושיחותיו, **ראש אמנה** — מאמר על האגדות שבש״ס ומדרשים על הנסים ועל הנפלאות, ובסוף קונ׳ הויכוח בין הנו״ב ורי״ש משפיטיבקה. לעמבערג, סאלאט, תרס״ט, 88 עמ׳. המחבר ר׳ יקותיאל אריה קמלהר מבאר בהקדמתו מדוע ביכר להדפיס תחילה חיבור זה, ולא ספרים אחרים מחיבוריו בהלכה. שנית בטארנא, בימ״ס אסתר לעזער (דפוס סיקורא ומילנר בוורשא), תר״ף לערך, 33 ד׳, ושוב על ידה בתרפ״ח (דפוס פימענט בורשה), 65 עמ׳. ד״צ (ת״א), ישראל, (תשכ״ה), 64 ; 8 עמ׳. הרב מתתיהו יחזקאל גוטמן תימצת ספר זה והוסיף עיבוד של תורות רמ״מ, בספרו מגדולי החסידות חו׳ ג־ד על רבי מרדכי מטשרנוביל ורבי מענדל מרומנוב, בילגוריי, נ. קרוננברג, תרצ״א, נו עמ׳. שנית בסדרת מגבורי החסידות: רבי מנדל מרומנוב, חייו פעולותיו ותורתו עם נוספות, ת״א, דפוס יהלום, תשי״ג, 100 עמ׳.

מנחם ציון, סיפורים מרמ״מ ורצ״ה מרימנוב, נרשמו ע״י רבי ארה׳לה ראטה בנוסח ששמעם. הוא גם שכתב את ההקדמה, וחתם בר״ת: דברי המו״ל ס׳ שלחן הטהור. סאטמאר, ר׳ יעקב יוסף ויינשטאק, דפוס מאיר ליב הירש, תרצ״ה, מו עמ׳. ד״צ בירושלים, מפעל להוצאת ספרי האדמו״ר מברגסאז, תשכ״ח.

דור דעה, צדיקים, רטו־רכא; מליצי אש, א, אייר, רעח-רפא; שם ושארית, קא; אלפסי, החסידות, 25, 117, 138; מרכוס, החסידות, מהד׳ תש״ם, קיז־קכא, קנה, קעב, ולפי המפתח המשובש.

ר׳ משה דומ״ץ שנדישוב, אבי ר׳ אליהו, אבי מר משה (מקס) בניו יורק שכתב לי על כך.

ר׳ נתן יהודה אריה ליב טורם

בכורו של רמ״מ מרימנוב. תלמידו ומחותנו של רנ״צ מרופשיץ שרצה לסומכו על מקום אביו, וכך גם היה רצון החסידים. לגודל עניוותו פינה את התפקיד לרצ״ה משרת, ולזמן מה אף ברח מרימנוב. ספר אילה שלוחה נדפס מהתורות שרשם מפי רבו מרופשיץ. ד״ת ממנו וממה ששמע מאביו בספר מבשר טוב חלק התורה, ופרטים לתולדותיו שם בסוף התולדות, 36.

ילדיו: א. ר׳ אלימלך מגורליץ. בנו ר׳ נתן יהודה חתן ר׳ נפתלי צבי זילברשטיין אב״ד הולשיץ. בתו רבקה אם ר׳ מנדל ור׳ קופל פרנס, נישאה בשנית לדב״ח; ב. ר׳ נפתלי שנפטר בצעירותו; ג. ר׳ משה׳לי חתן רש״ז מויליפולי, ואבי רש״ז טורם ברימנוב שהיה בתרנ״ט הגבאי של רבי יוסף פרידמן מרימנוב. נסע בתרכ״ב לסדיגורה, ואליו עברו הכתבים שרשם אביו; ד. טויבא סירקא זו׳ רבי חיים גדליהו רבינוביץ (תקנ״ג (צ״ל תקצ״ג?) — ז׳ אייר תרס״ד), בנו של רבי נחמיה מביכוב בנו של היהודי הקדוש. היתה חמותו של הרב שלום צבי גולדבוים אב״ד גרבוביץ. היו לרניא״ל עוד בנות שנישאו לצדיקים. מצאצאיו: האחים הרבנים שטרנהל.

טוּרְמַן

ר׳ אלתר. ת״ח בנדבורנה.

תשובה אליו: מנחת יחיאל, ח״א, עו בתרצ״א.

טוּרְנֶר

ר׳ שמואל זנויל חיים

מחשובי חסידי סטרטין בפמורן, ושימש בה גם כדומ״ץ. עסק במסחר, ובכל עת פנויה למד. נהג לבקר בלבוב אצל השו״מ. לבנו יחידו ר׳ אהרן מיכל מפמורן ג׳ בנות: א. חנה זו׳ ר׳ שמואל נחום פרנקל. ילדיו: 1. ר׳ ישראל בטורונטו אבי המחנך ר׳ שמואל נחום. אולי זו׳ אסתר בת ר׳ שלמה דיאמנט בלבוב, וילדיהם שלמה, שלום, רחל, שרה; 2. ר׳ צבי. זו׳ הדסה ובנו ר׳ ברוך יוסף בלבוב הי״ד; 3-4. שרה ורבקה בפמורן; ב. שרה זו׳ ר׳ דב

ברל ורפל מקוזובה. ילדיו: 1. ר׳ אהרן מיכל שפירא־פרנקל בקנ״ה; 2. רעכיל ע״ה זו׳ הלמדן ר׳ חיים מאיר שפירא הי״ד; 3-5. ר׳ יהושע, ר׳ צבי הירש ור׳ זישע בקוזובה שנספו עם משפחותיהם הי״ד; 6. רבקה שפיגל וילדם; ג. פרידא זו׳ הרב שלום לייטר אבי הרב ישראל.

בשנת תקצ״ד רשם את תורות רבותיו ריי״צ מסטרטין ור׳ ישעיה מושקט מפראגא. בנו שירש את הכתבים מסרם לש״ב (בן אחותו) ר׳ אהרן מיכל דיער להעתיקם לנקי, וכשחיפש מישהו מתאים לכך, מצא את רב״צ הלוי גסנבויער מקומרנא ומכרם לו. שני האחרונים עשו בכתב היד כאדם העושה בתוך שלו, סיפחו את חידושי רשז״ח ור״י מושקט לבסוף, ושינו את שם הספר כדי שיחשבו שהוא מסטרטין. הנכון הוא שרב״צ גסנבויער מכר לעשר שנים את זכותו, לר׳ אליעזר ברנדויין מקניהניטש שהדפיס בלמברג תרס״ט בשותפות עם ר׳ יהודה צבי קרייטנר **שארית יהודה, דרך חיים תוכחת מוסר**, בצירוף ד״ת מרשז״ח ור״י מושקט כדי שיחשבו שזהו ספר של רבי יהודה צבי מסטרטין, ולא יפה עשו ששינו וצירפו עוד שם (וראה מאורי גליציה, ח״א, 606-607). נכדו הרב ישראל לייטר תיקן זאת בהוצאתו השניה: **דרך חיים** (שארית יהודה, תוכחת מוסר), (ניו יורק תשל״א), ו עמ׳, סג ד׳, ובהקדמתו מגולל השתלשלות הדברים שהניעוהו להשיב אבידה לבעלים, כפי שאכן זקנו מחבר החידושים באריכות קרא לספרו. בדף האחרון רשימת הקדושים צאצאי המחבר.

תשובות אליו: חסל״א, קמא, יו״ד, כט בתר״ו; טוט״ד, תנינא, רכג, תליתאה, ח״א, קפג, ח״ב, פב, קמו; שו״מ, תנינא, ח״ג, קב, ח״ד, נא בתרי״ח.

טַיְטֶלְבּוֹים

ר׳ אביגדור ב״ר אברהם חיים **טיטלבוים**

מצאנז (תר״ס* — תש״ג*)

בנו של ר׳ אברהם חיים אב״ד קרעניץ. רבה של פיבניטשא שליד צאנז (ולא טשכויב). נשא את בתו של ר׳ שלום הלברשטם אב״ד פיקעלי, ואחרי פטירתו נעשה דומ״ץ בצאנז, והתפלל שם בבימ״ד החסידים. נספה בשואה עם זו׳ ושמונת ילדיהם הי״ד. בהם: ר׳ שמואל(קו) שבהיותו בדולינא שהה בבית הרב. בגיטו סטרי שימש את רבי שלמה חיים פרלוב מבוליחוב, והשתתף אצלו בסדר פסח תש״ג. בתפקידו לקבור את המתים זיהה את הרבי, ובסיכון רב זכה להביאו בטהרה לקבר ישראל. נספה אחרי סיון תש״ג (רוזניאטוב, 193).

סאנץ, 346; פנקס, ח״ג, 291.

ר׳ אברהם אהרן ב״ר יקותיאל יהודה **טיטלבוים**

מקולבסוב (תקפ״ו — תר״ע)

נולד בשנת תקפ״ו כבכור לאביו הייטב לב, והכיר את אבי זקנו הישמח משה. נסמך מריח״ל מייזלש אב״ד פשמישל, ור׳ נחום ראובן פלסקר אב״ד רישא. נשא את ריצא בת ר׳ יחיאל רובין אב״ד קולבסוב ב״ר אשר ישעיה מרופשיץ. עסק תחילה במסחר יינות ללא הצלחה רבה, וערך לשם כך נסיעות בהונגריה. אחרי פטירת חמיו בתר״ך, נתמנה בתרכ״ב למלא את מקומו. פרצה אז מחלוקת חריפה שפילגה את העיר עד לסופה המר, וענינה נדון בתרכ״ג בשו״מ, קמא, ח״ב, כ. חסידי צאנז במקום תמכו בו, ולהכתרתו בא אביו עם חסידים מהונגריה. אמנם חמותו רצתה לשמור את הכסא לבנה ר׳ אשר ישעיה עד שיגדיל, ותמכו בידה חסידי דזיקוב, ובהם הגבירים ממשפחות עקשטיין וגלדציילר. בינתים הם הביאו להם כדומ״ץ את ר׳ וולף קרייזמן מרישא, עד שפגעה בו קפידת הדב״ח. רעה את עדתו כיובל שנים בתור אב״ד ואדמו״ר. הביאו אליו פתקאות ופדיונות כבעל מופת, ואף שלחו בדואר.

כשחלה בתרס״א כתב את צוואתו שנדפסה בעותקים רבים. מהבאים לבקרו ביקש שיספרו לו סיפורי צדיקים. ג׳ שבועות לפני פטירתו שותק, וחדל לדבר. רמז לעיין בצוואתו בה נאמר שיתקנו את הטלית קטן שברשותו ממורשת אביו, ושיקראו לפניו מסירת מודעה מספר שערי ציון. כשסיימו פרחה נשמתו בליל ששי י״ב אלול תר״ע. נטמן לפי בקשתו מחוץ לאהל חמיו, ולא נעשה לו גג. **הספד מר**, לבוב, דפוס א. סאלאט,

המצבה על קברו של הרב אברהם אהרן טייטלבוים בקולבסוב

תרע״א, ו ד׳. כולל את סדר פטירתו, נוסח צוואתו, וההספד שקונן עליו בנו ממלא מקומו. בסוף הבעת תקוה להוציא לאור את החידושים שהניח.

ילדיו: א. חנה. נולדה ברישא בשנת תרי״ג. נישאה לרצ״ה ריינמן אב״ד קרעטשינוף; ב. ריזשע בלימע. נולדה בדרוהוביטש בשנת תרט״ז. נישאה לר׳ משה דוד ב״ר אשר אנשל אשכנזי מלבוב; ג. אשר (ישעיה?). נולד בתרי״ח, ונפטר בעודו ילד; ד. ר׳ יחיאל שמילא את מקומו ברבנות קולבסוב; ה. ר׳ דוד אב״ד עטשעד.

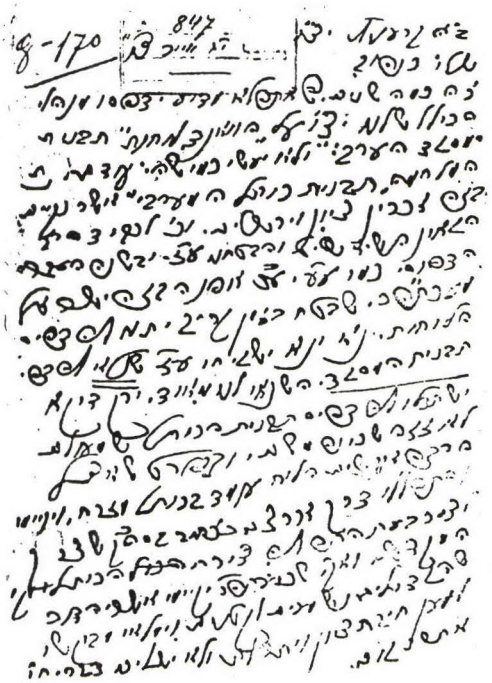
תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״א, לד; דב״ח ח״ב, אה״ע, כא, כב. לר׳ אביש ט״ב, כנף רננה, או״ח, ט.

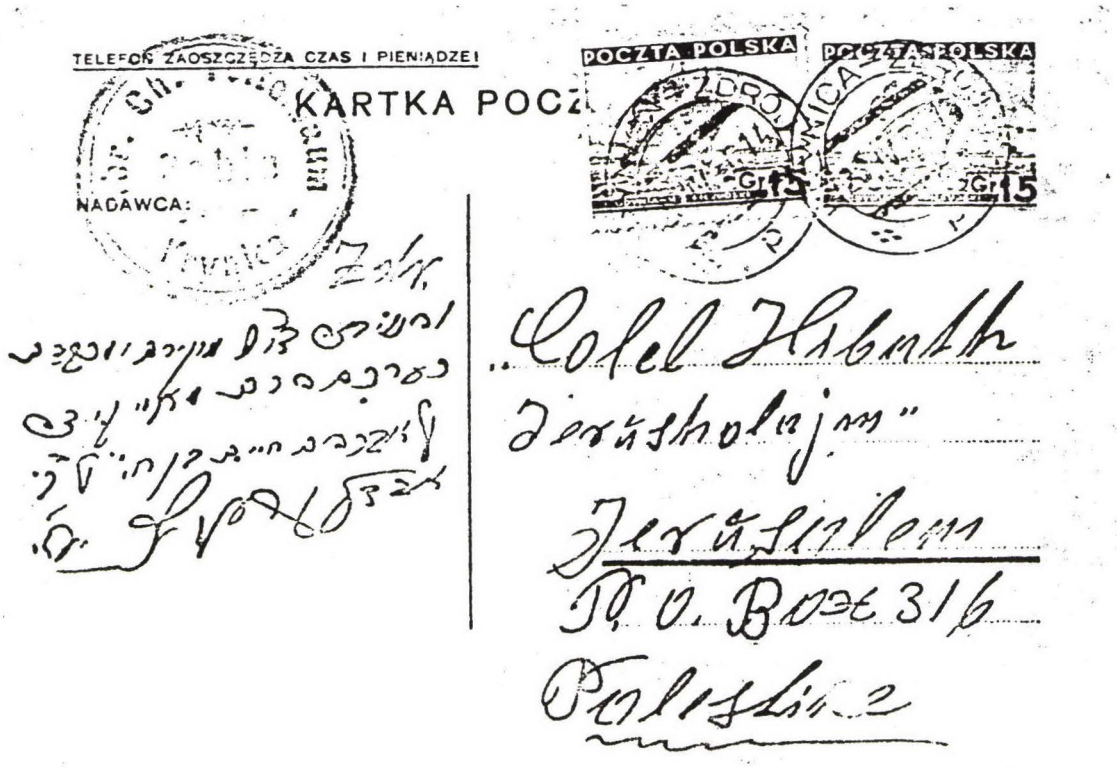
אהלי שם, 279; פנקס קלאבושאוו, 48-54, 105-112 (ביידיש), 399 (תמ׳ מצבתו), 652-655 (בעברית), 659-663 (צוואתו); טל אורות, ח״א, 285-288, משאילת שלום, תשל״ג, יג-יז.

ר׳ אברהם חיים ב״ר משה דוד טיטלבוים

בכורו של ר׳ משה דוד אב״ד לאפוש. נשא את מרים בת ר׳ אריה ליבוש הלברשטם אב״ד גריבוב וצאנז. רבה של קרעניץ. גבאי א״י בתרס״ז. נספה עם זו׳ וילדיו. ביניהם: א. ר׳ אביגדור אב״ד פיבניטשא ודומ״ץ צאנז; ב. ר׳ שמואל הרב הצעיר בקרניץ. נספה עם זו׳ וילדיו; ג. בילא זו׳ ר׳ אהרן גרוס אב״ד מדיאר־לפוש. כנראה גם: ד. ר׳ אהרן אב״ד קרניץ.

תשובה אליו: שו״ת מהר״ש, ח״ו, פג בתרפ״ג.

מחאת הרב אברהם חיים טייטלבוים מקרעניץ לכולל גליציה בירושלים, על שהציגו בלוח את תמונת המסגד הערבי "השנאוי לנו מאד" ולא את תמונת הכותל המערבי.

ר׳ אברהם יעקב ב״ר ישראל מרדכי **טיטלבוים**

מקופיטשיניץ (תרנ״ח — תשכ״ט)

נולד בשנת תרנ״ח לאביו ר׳ ישראל מרדכי הגבאי של הרב מקופיטשיניץ. כשהמשפחה נמלטה בתרע״ד לוינא, נמסר לחינוכו ושימושו של ר״מ אריק שהסמיכו. כשרבו נתקבל לטורנא, המשיך ללמוד אצל אחיו ר׳ פישל. הרביץ תורה ויראת שמים בחוגי הנוער בוינא, ואמר שיעורים קבועים בדף היומי. כשר׳ ישעיה פירסט האב״ד שהה מחוץ לעיר, הפנה אליו שאלות הוראה. בכניסת הנאצים היגר לארה״ב, והמשיך למסור שיעורים בקרב הנוער, ולארגן מחנות קיץ. נפטר בניו יורק בשנת תשכ״ט, ובנו הרב שלמה ממלא את מקומו ברבנות בית הכנסת שלו בקווינס.

המודיע, י״ז חשון תשל״ט, ד.

ר׳ אהרן טיטלבוים

בנו של אב״ד דוברומיל. במנויי חי בן מקיץ תרפ״ה.

ר׳ אהרן ב״ר אברהם חיים **טיטלבוים**

כנראה בנו של ר׳ אברהם חיים אב״ד קרניץ. רבה של טיליטש הסמוכה לצאנז, ואולי אח״כ אב״ד קרניץ בה גר. ברשות גיסו ראי״ה ליברמן־לבני מת״א, תמונה מעת היותו מגולח בכיבוש הנאצי. נספה בשואה הי״ד.

ר׳ אהרן ב״ר יהושע חיים **טיטלבוים**

מטשנסקוביץ (נו׳ תרע״ג)

נולד בשנת תרע״ג בטשנסקוביץ שליד טרנוב

הרב אהרן טייטלבוים מטשנסקוביץ בצעירותו

לאביו האב״ד ר׳ יהושע חיים, והתיחס בין השאר לרבי ממושציסק, ר׳ מרדכי דוד אונגר מדומברובה, והגאון בעל משיב כהלכה. למד בישיבות עץ חיים בבאבוב ובטרנוב, ונסמך בתרצ״ה מרבנים חשובים בגליציה. מתרצ״ז אב״ד טשנסקוביץ, ובסוף תרצ״ח היגר לארה״ב. מתרצ״ט רב קהל מחז״ה בברונקס. ממיסדי ישיבת יסודי התורה שם, ומנהל ישיבת באבוב בני ציון. עסקן פעיל לחיזוק הדת, ודרשן מעולה. אחרי פטירת אביו נעשה האדמו״ר מטשנסקוביץ בארה״ב. בתו נישאה לר׳ יחיאל ב״ר יחזקאל דוד ה״ש ב״ר בן ציון מבאבוב.

תולדות אנשי שם, 57.

ר׳ אהרן ב״ר ישראל יעקב יוקל **טיטלבוים**

מוולובה וניר בטור (תרמ״א — תש״ד)

נולד בברבשט בסוף אלול תרמ״א, כצעיר בניו של ר׳ ישראל יעקב יוקל. נשא את חיה בתו של ר׳ שמואל באב״ד אב״ד סנדובה וישניה (אינו נכדו של המנ״ח, אלא של אחיו). בתרס״ה מינהו אביו כראב״ד וולובה, ומתרפ״ד האב״ד על מקום אביו. גדר שם את הפירצות לבל ינשבו רוחות הזמן, ולחם בציונות ובאגודה. ממנהיגי היהדות במדינתו, איש אמת, ותפילתו הנלהבת עוררה לתשובה. בקיץ תש״א גורשו רוב בני קהילותיו אל מעבר לדניסטר, וכשנודע לו שעומדים לאוסרו, ברח בתש״ב לבודפשט. נתקבל לרבנות נירבטור, על מקום אחיו ר׳ נפתלי שנפטר זמן קצר לפני כן. עמד בראש בית דין עם ארבעה דיינים נוספים

הרב אהרן טייטלבוים מוולובה ונירבטור

בענין הסכסוכים שבקהילת קאשוי, והוציא **פסק בית־דין** שנדפס בתש״ג ע״י ר׳ נפתלי הרצקא פרידמן בלשון הקודש ובהונגרית, 7, 17 עמ׳. כשהובל לגיטו ציוה למשמשו להטמין בכלי בקרקע את חיבוריו עה״ת ושו״ת, ואחרי המלחמה לא מצאוהו. נעקד באושוויץ עם בני עדתו ומשפחתו, ביום ג׳ סיון תש״ד הי״ד. פירושו לתהילים תהלות אהרן, נדפס עם התפלה למשה בברוקלין תשל״ב.

רק אחד מילדיו שרד: א. ר׳ חנניה יום טוב ליפא אב״ד וולובה ונירבטור בברוקלין; ב. הב׳ יקותיאל יהודה, השלישי. נפטר בוולובה בן כ״ב ביום ט״ז סיון תרפ״ט; ג. רייצה הבכירה זו׳ ר׳ יחיאל מיכל ניסן גרוס דומ״ץ סטמר אודווארי ב״ר רפאל אב״ד ברבשט, נפטר ביום כ״ט תמוז תרצ״ח בסטמר. נספתה ביום ח׳ סיון תש״ד באושוויץ עם ילדיה: הענדיל, רפאל, יקותיאל יהודה, רויזא בלימא, בילא, שמואל; ד. רחל אסתר, החמישית, זו׳ הראשונה של ר׳ אלכסנדר אשר באב״ד מטרטקוב בניו יורק. נספתה ביום ז׳ אדר תש״ד, ובנותיה בילא ברכה והנדיל בר״ח אלול. גיטל נפטרה בנירבטור; ה. ר׳ שמואל, השני, אב״ד ניגרשט. נשא את מרים גיטל בת ר׳ יואל. נספו בסיון תש״ד עם ו׳ ילדיהם; ו. ר׳ יצחק, הרביעי. הרב הצעיר בוולובה, ומקיץ תש״א האב״ד. נשלח לאושוויץ, ונספה ביום כ״ה (ולא ח׳) ניסן תש״ה במחנה עבענזע בגרמניה. זו׳ הינדה בת ר׳ משולם זישא ה״ש ב״ר שלום אליעזר מרצפרט, ובתם רחל. נספו באושוויץ ביום כ״ו אייר תש״ד הי״ד.

תשובה אליו: שו״ת מהר״ש, ח״ה, קז בתרפ״א.

ראשי גולת אריאל, ח״א, רלח-רנ; מארמארוש, 406.

ר׳ אליהו בצלאל ב״ר יקותיאל יהודה טיטלבוים
מטעטש (תר״י — תרע״ח)

נולד בגורליץ בשנת תר״י לאביו הייטב לב. נשא את בתו של רבי פנחס יוסף הגר, בנו של התו״ח מקוסוב. בתרל״ה מינהו אביו כאב״ד פוליאן־ריסקווא. בתרמ״ג נתקבל לרבנות טעטש על מקום אחיו הקדושת יום טוב, ושימש שם כאדמו״ר מקומי. נפטר ביום כ״ט אב תרע״ח.

בטעטש גרו שני בניו: א. ר׳ חיים רבם של חסידי סיגט במקום, חתן ר׳ יעקב פנט אב״ד רעטיאג, נכה ברגליו, ובעל תפילה מעולה. מקובל גם על חסידי ויזניץ, בהיותו נכד התו״ח. נספה באושוויץ בשבועות תש״ד, וכן בנו: 1. ר׳ פנחס יוסף. חתן דודו ר׳ משה ט״ב מטעטש. נועד לקבל את רבנות בושטינא, אלא שהדבר לא יצא לפועל. בתו: 2. לאה וג׳ ילדיה נהרגו בגירוש יאסין לקמניץ

הרב אליהו בצלאל טייטלבוים מטעטש

פודולסק; ב. ר׳ משה. רבה של טעטש על מקום אביו. ידוע חולי, ועם זאת עובד ה׳ עד כלות הכוחות. נסע למקום מרפא באיטליה, ושם נפטר צעיר שנים אחדות אחרי (לפני) מלה״ע א׳. הובא למנוחת אבותיו בטעטש. בתו רחל נישאה לר׳ יואל אשכנזי אב״ד טרעסיף.

מכתב המלצתו למסג׳יסט משה איסר פריילין מלבוב, בסוף פאלקסקאלענדער תרנ״ו.

מארמארוש, 143, 262, 268.

ר׳ אליעזר טיטלבוים. ת״ח בטיטשין.

תשובות אליו: צבי לצדיק, מא-מג בתרמ״ח.

ר׳ אלכסנדר שמואל ב״ר אריה ליבוש טיטלבוים
מקולבסוב בניו יורק (תרס״ח — תש״ל*)

נולד ברישא בשנת תרס״ח (ולא תרמ״ח) לאביו ר׳ אריה ליבוש אב״ד קולבסוב, והתיחס לתבואות שור. למד בישיבת רישא אצל הראב״ד ר׳ יוסף רייך. נשא בתרצ״ד את בתו של ר׳ דוד הורביץ האדמו״ר מפשצלוב נכד רופשיץ. בבואו לארה״ב למד בישיבת ר׳ יצחק אלחנן, אצל העילוי ממייצ׳ט ור׳ משה סולוביציק. נסמך שם להוראה, וכן מרבנים באירופה. ממיסדי ישיבת אהבת תורה בברונקס ומנהלה הרוחני. ממלא מקום אביו כאדמו״ר מקולבסוב בקהל יראים שבברונקס, ופעיל במוסדות שונים. בתשי״א הוציא לאור את ספר ישמח משה. ילדיו: א. ר׳ לייביש דוד; ב. זו׳ ר׳ הרשלה רובין; ג. קריינדל זו׳ ר׳ אהרן דוד ב״ר יעקב ישראל טברסקי.

תולדות אנשי שם, 57.

ר׳ אלעזר ניסן ב״ר משה **טיטלבוים**

מדרוהוביטש (תקמ״ו — תרט״ו)

נולד בשיניבה בתמוז תקמ״ו כבן יחיד לאביו הישמח משה, שראה ביום לדתו בחלום את הגמ׳ בביצה דף טו ע״ב: מעשה ברבי אליעזר שישב ודרש כל היום בהלכות יום טוב. משום כך קראו לו אלעזר, בהשמטת היו״ד כדי לקרוא על שם אחד מאבותיו. מילדותו מתמיד חריף ובעל זכרון, וכל היום פרוש בלימודיו בחדרו עטוף טלית ותפילין. נשא בתקס״ב את החכמנית רויזא בלימא בת ר׳ אהרן אב״ד חודרוב. נולדה בשנת תקמ״ו, ובהיותה תינוקת בת י״ד שבועות נתיתמה מאמה פינא. נתגדלה אצל אבי אמה היחסן ר׳ נחום, פרנס הקהל וראש הח״ק בדרוהוביטש, בנו של ר׳ יקותיאל זלמן הלוי רבה הראשון של העיר, נכדו של ר׳ ליב חסיד וחתנו של ר׳ מרדכי גינצבורג אב״ד בריסק. בשנים הראשונות מתו כל ילדיו בעודם קטנים, ואז כתב לו אביו, שילכו להתפלל ליד ציונו של זקנה האב״ד הראשון, בהבטחה שיקראו לבן על שמו, וכן עשו. היתה בקיאה במפרשי התנ״ך, אגדות הש״ס ומפרשי השו״ע. רבת חסד, וזהירה בקדושת השבת. נפטרה בת שבעים ביום ג׳ לעשי״ת תרט״ז (פרטים אודותיה: יהודית, חו׳ ה, עמ׳ ז-יא).

בתקצ״ד נתקבל לרבנות סיגט שבמרמורוש, בהשתדלות אביו שכתב לקהילה עליו כי הוא ראוי לאותה איצטלה, והוא גדול כאחד הגדולים בחריפותו ובקיאותו בצדקתו וקדושתו... ולא תבושו בו בעוה״ז ולא תכלמו בו לעוה״ב. לא שפרה כאן נחלתו, ובפרישותו נמנע ממגע עם התושבים. קמו עליו עוררין ומחלוקת, ובאופיו השקט ובריחתו מריב לא היה יכול לשאת זאת. חסידי קוסוב רדפוהו בגלל פרשת שוחט מקרטשינוב, ודחקו את רגליו לטובת ר׳ יוסף שטרן שימלא את מקום חמיו ר׳ מנחם שטרן. אביו השתדל שיקבל את רבנות מונקטש, וכתב על כך לרצ״ה מזידיטשוב שהיתה לו השפעה שם. כשנפטר אביו בתר״א ברכו שיהיה לו בפה את הכח שהיה לאב בקמיעות, וכן היה שברכותיו נתקיימו ככל שיצא מפיו. הוזמן לרבנות אויהעל על מקום אביו, והציע להם במקום את בנו הייטב לב. העדיף אז להיענות להצעת דרוהוביטש בה כיהן זקנה של אשתו, ולעלות על כסאו של רא״י הורשובסקי שנפטר באותה תקופה. נהג גם באדמורו״ת, ותרם להתגברות החסידות בעיר. נפטר בליל שבת לפנות בוקר, ט׳ (ולא ח׳) תשרי תרט״ו (ולא תרט״ז). בנו הייטב לב אמר בהספדו עליו, כי תכונת הענוה היתה מוטבעת בבני המשפחה.

לא כתב את חידושיו, מפני ששכחה לא שלטה בו כלל. אביו מביא ממנו ד״ת בספרו, וכן נותרה ממנו התשובה שכתב לאביו: השיב משה, נב. גם בנו מביא ממנו ד״ת בספריו. לקט חידושיו ע״י ר׳ משה דוב ב״ר אברהם יצחק אייזדארפער בספר **זכרון אלעזר**, ברוקלין, דפוס שמחה גראפיק, תשמ״ג, צד, טו עמ׳, עם הסכמת פקסימיל מרבי משה ט״ב מסטמר, והקדמת המסדר. מעמ׳ נז: תולדותיו. מעמ׳ עט: אגרת יוחסין שנערכה ע״י אברהם זאב שנעבאלג. מעמ׳ פט: אגרות הקודש, עם פקסימילים מהיש״מ והייטב לב. מעמ׳ צה: הנצחות ומנויים.

ילדיו: א. ר׳ יקותיאל יהודה או זלמן ליב אב״ד סיגט הייטב לב; ב. ר׳ שמואל אב״ד גורליץ; ג. ר׳ נחום צבי רב בדרוהוביטש אחרי אביו; ד. חנה רחל זו׳ מהר״י הכהן רפפורט אב״ד טרנוב. נשרפה בתאונה בדמי ימיה.

תשובות אליו: אמרי אש, יו״ד, ב; לגיסי, אריה דבי עילאי, יו״ד, ד (וממנו); דב״ח, ח״א, יו״ד, ו; שו״מ, קמא, ח״ב, יד בתרי״ב. תשובה אודותיו: שו״ת רמ״ץ, ח״א, יו״ד, ג, ד בתרי״א. קריאתו עם ראשי הקהל בתר״ה למונטיפיורי לתמיכה בבנין בית תפילה בדרוהוביטש, כרם שלמה, כסלו תשמ״ו, מב-מג.

שה״ג מארץ הגר, ח״א, דף טו ע״א; מליצי אש, ב, תשרי, לב; ברומברג, מגדולי החסידות, ח, פרקים טז-יז; דרוהוביץ, 27; מארמארוש, 6.

ר׳ אריה ליבוש ב״ר יחיאל **טיטלבוים**

מקולבסוב (תרמ״ח — תש״א)

נולד במושציסק בשנת תרמ״ח (ולא תרמ״ו) לאביו ר׳ יחיאל אב״ד קולבסוב. התחנך אצל אביו וזקנו אב״ד מושציסק, ונסמך בתרס״ח מר׳ משה באב״ד מלבוב. נשא בתרס״ו את דבורה בת ר׳ חיים יונה הלפרין ראב״ד רישא (בתשי״ב גרה בניו יורק), וסמך לשולחנו. למד אז אצל גיסו רבי אלעזר״ל ריישר. מתרע״א רב בקולבסוב עשר שנים. כשפרצה מלה״ע א׳ ברח עם יהודי המקום, והם שבו בקיץ תרע״ה וחורף תרע״ו. אז החל להנהיג את הרבנות בפועל, וקיבל הורמנא מר׳ נתן לוין מרישא. כשר׳ יוסף רוזנפלד נתמנה כראש הקהל נבחר רשמית כרב, והצליח לאחד תחתיו את בני הקהילה. עסק בצורכי ציבור, ולחם במפקיעי שערים. סייע לפעולות החסד, והשתדל ליסד ישיבה. מתלמידיו: ר׳ חיים יהודה ברל.

בתרפ״א היגר לארה״ב בגלל הדוחק הכלכלי שאחרי המלחמה, ובגלל אי השקט אחרי שבפרעות תרע״ט נהרגו תשעה יהודים, ובהם המלמד הישיש ר׳ שלמה שנור בן התשעים. כיהן כרבה של קהילת ״קאלבושאווער טייטעלבוים

הרב אריה ליבוש טייטלבוים מקולבסוב

חברה״ בניו יורק, וחסידיו שבהם עורר זכרונות לביתם הישן יסדו לו חברת קהל יראים בברונקס. תפס מקום כאחד מחשובי הרבנים והאדמורי״ם, חכם ופיקח, מגיד ודרשן, מנגן ובעל תפילה, תומך תורה, בעל קסם אישי רב, וחביב בכל החוגים. נפטר ביום כ״ט שבט תש״א. ילדיו: א. ר׳ אלכסנדר שמואל שמילא את מקומו כאדמו״ר מקולבסוב בניו יורק; ב. רייצא (או ביילטשע) זו׳ ר׳ אלעזר הלפרין ב״ר ישכר דב מבייטש.

מכתבו לעזרת תורה, זכרון בספר, 184.

תולדות אנשי שם, 58; ר׳ יצחק איזיק מקאמרנא, 152-153; פנקס קאלבושאוו, 117, 126, 663-665.

ר׳ אריה ליב(ש) ב״ר ירוחם טיטלבוים

מקרעשוב ורודניק (ת״ר — תרפ״א)

נולד בשנת ת״ר (או תרכ״ב) לאביו ר׳ ירוחם מטרנוב וירושלים. רב ואדמו״ר בקרשוב, ואח״כ ברודניק מתרע״ב לפחות. נשא את יוכבד רבקה בת ר׳ ברוך ה״ש אב״ד גורליץ. משפחתו בת ג׳ נפשות שהתה במלה״ע א׳ בוינא. נפטר בברלין ביום י״ח (או י״ז) אלול תרפ״א (וי״א תרפ״ג בארה״ב, בן ס״א).

ילדיו: א. ר׳ בנימין ה״ש מרודניק ולוס אנג׳לס; ב. פעסל זו׳ ר׳ נפתלי ב״ר מנשה ט״ב ובנם; ג. מרים זו׳ ר׳ פנחס יוסף דכנר (שפירא) וילדיהם: 1. פריידא זו׳ הרב משה אריה פריינד בירושלים; 2-3. ר׳ סיני ור׳ ירוחם הי״ד; 4. רד״ב בבלגיה בלי ילדים; 5. ר׳ יעקב שמעון בברוקלין. ילדיו ישראל ויוכבד נשואים במונטריאול.

תשובה אליו: שו״ת מהר״ש, ח״א, סד בתרס״ה. לב״א רא״ל באויהעל, אבני צדק, יו״ד, קמט.

אהלי שם, 445; רבה״ק מצאנז, ח״ב, שע-שעא.

ר׳ אשר ישעיה טיטלבוים

מבליגרד (תר״י — ת״ש*)

לא ברור מי אביו, ואולי ר׳ אברהם אהרן אב״ד קולבסוב. אין ידיעה מתי נולד, או החל לכהן כרב. למד אצל מהר״י ר״פ אב״ד טרנוב. נשא את בתו של הרב רובין אב״ד בליגרוד, והיה גיסו של בנו ר׳ יצחק שמילא את מקום אביו כאב״ד ונפטר ישיש. רשום בתר״ל כאב״ד בליגרד, וגם בתרע״ב (בפאלקסקאלענדער) ובתרפ״ב (כך נרשם גם בספר ליבאי, 225, ור׳ משה יהודה גלייכר בן בליגרד ברשימתו על ר׳ יהושע זאב גולד, המודיע, י״ח אב תשל״ג, ג). במנויי חומר בקודש תרל״ו רשום כאב״ד לימנע. חיבב לימודים כלליים, ושלט בגרמנית ובפולנית. משום כך הרחיקוהו בני משפחתו לחו״ל, והשיגו לו את רבנות דרבן שברומניה. הרבי משיניבה רצה להביאו בתרמ״ח לרבנות טיטשין על מקומו של האב״ד שנפטר ר׳ יחיאל מיכל זאב דרליך, אבל חזר בו בלחצו של רצ״א מבלוזוב. נמסר שנספה בשואה הי״ד, ואם כן זכה לאריכות ימים. בנו ר׳ שלמה השתתף מדרבן באהל מועד, ח״ג, ז ע״ב. יתכן שבנו גם: ר׳ משולם שהיה אב״ד בליגרד בתרצ״ו.

תשובות אליו: אבן יקרה, קמא, יו״ד, מח, אה״ע מא, תנינא, קב, קיד; אורי וישעי, מח בתרמ״ב; אמרי יושר, ח״א, קמז; כוכב מיעקב, נה לדרבן (שם העיר בגט); לתלמידי, מהר״י הכהן, יו״ד, ד, נו, אה״ע, ב; מהר״ש, ח״ה, יב בתרע״ד; שאילת שלום, תנינא, רמט, רסד; שו״מ, קמא, ח״ב, קע, תנינא, ח״ד, קצ, תליתאה, ח״א, מט לגלוגוב ולבליגרד; תפארת יוסף, או״ח, ח, ט לטרנוב. מכתב נלהב מתרנ״ח לישוב א״י, חברת בני ציון, ירושלים תר״ס, לז; בענין הכולל, תשובה כהלכה, 50; לעזרת תורה בתרפ״ב כאב״ד בליגרד, זכרון בספר, 71.

ר׳ בנימין ב״ר אריה ליבש טיטלבוים

מרודניק ולוס אנג׳לס (תרנ״א — תשכ״א)

נולד בשנת תרנ״א לאביו ר׳ אריה ליבש מקרעשוב ורודניק, ב״ר ירוחם מטרנוב וירושלים (שהיה זקנו ולא אביו). מילא את מקום אביו ברבנות קרעשוב ואח״כ רודניק (בתרע״ב). נסע בתש״ו דרך א״י לארה״ב, וגר בלוס אנג׳לס. החליף שם את שמו

להלברשטם, ונפטר בתשכ״א. נשא את אלטע דרייזל בת ר׳ יעקב אפשטיין ב״ר יהודה אריה ליב מאוזרוב. בתרפ״ח נולד בנם המלומד יעקב ליב, נשא את שרה לאה בת ר׳ חיים יוסף פסטרנק, ולהם ששה ילדים.

תשובות אליו: חזון נחום, בתרצ״ד; מנחת יחיאל, ח״ב, י, עד.

ר׳ ברכיה ב״ר משה יוסף טיטלבוים

מאויהל (תרכ״ה* — תרע״ז)

בנו של ר׳ משה יוסף אב״ד קהל הספרדים באויהעל. נשא את אלטא מלכה בת רצ״א שפירא מבלוזוב, וישב שנים רבות לשולחן חמיו, מתרנ״ב לפחות. כשנפטר אביו בתרנ״ז ירש את כס הרבנות, והמשיך לשבת אצל חמיו. לקהילה שכר את המו״ץ ר׳ אליעזר שוורץ משאראש־פאטאק, ואמו קיבלה את משכורת הרבנות. מדי שנה בא לבקרה, ולעיין בצורכי הקהילה. אחותו נישאה לר׳ דוד דב מייזלש מטורנא, שסמך לשולחן חמותו. בתרע״ב חתם הדרכי תשובה שעל רד״ד למלא את תפקידי הרבנות, מכיון שאי אפשר להשאיר קהילה ט״ו שנה בלי רב, והחזיק בכך אחריו בנו המנחת אלעזר. לעומתם יצאו רבני משפחת טייטלבוים ובראשם הקדושת יו״ט בבירור הלכה ומחאה נגד המנח״א שאינו צודק, וזלזלו בלמדנותו של רד״ד מייזלש. פרטי הדברים בחוברת נדירה שבבית הספרים, הפותחת במילים אל כבוד... וחסר בה השער והעמודים שאחרי כד. בפרוץ מלה״ע א׳ גלה כפליט לבודפשט, ושם נפטר ביום י״ב ניסן תרע״ז ונטמן בסיגט. ילדיו: א. ר׳ יהודה אב״ד יבורניק; ב. ר׳ דוד אדמו״ר בפרמישלא; ג. ר׳ משה שעבר כרב ואדמו״ר לסנוק.

תשובה אליו: הרי בשמים, חמישאה, לח בתרס״ה.

ר׳ גדליה אשר טיטלבוים

אב״ד קלוש על מקום חמיו הרב יוסף באב״ד. גבאי א״י בשנות התר״ץ. נספה בשואה עם משפחתו הי״ד.

תשובות אליו: חבצלת, ח״ב, אה״ע, כו, מ, עט.

ר׳ דב ברל טיטלבוים

ת״ח בקופיטשיניץ, ואולי אחיו של ר׳ ישראל מרדכי. במלה״ע א׳ רשום בוינא עם משפחתו בת ד׳ נפשות כאב״ד לוזאן (?) בבוקובינה. במשתתפי אהל מועד, ח״א, כח ע״א.

ר׳ דוד ב״ר אברהם אהרן טיטלבוים

מעטשעד (תר״ל — תש״ד)

הרב דוד טייטלבוים מעטשעד

נולד בקולבסוב בשנת תר״ל לאביו האב״ד ר׳ אברהם אהרן. נשא את בתו של ר׳ שמעון מרילוס השני מירוסלב, ועבר אליו. כיהן כדומ״ץ, אבל בגלל הרווחות שנשבו בעיר חשש לחינוך ילדיו. בהשתדלות דודו הקדושת יו״ט נקבל בתרס״ד לרבנות עטשעד שליד מונקטש. גרו בה רק מאתים משפחות, ובכל זאת הקים בה ישיבה שבראשה עמד בכורו ר׳ (אברהם) אהרן, וכן יסד חברת ש״ס ומפעלי חסד. נודע במרצו הרב, ונסע לקולבסוב לשמחות משפחתיות. בתש״ג הדפיס את ספרו **דברי דוד** עה״ת, מועדים וקצת חי׳ סוגיות, מישקאלץ, דפוס ר׳ בנימין פריעדמאן, ב, צד ד׳. בהקדמתו מביע את רצונו שהספר יהא לכפרת עוונותיו, ומסים בתקוה ״שאוכל ליסע לא״י ולישב שם במנוחה בהשקט ובטח ובפרנסה״. אחרי רבנות ארבעים שנה בקהילה, יצא בתש״ד בראש בני עדתו למשרפות אושוויץ הי״ד. משמת ילדיו שרובם נספו עם משפחותיהם, שרד רק בנו ר׳ נפתלי האדמו״ר מעטשעד בבורו־פרק.

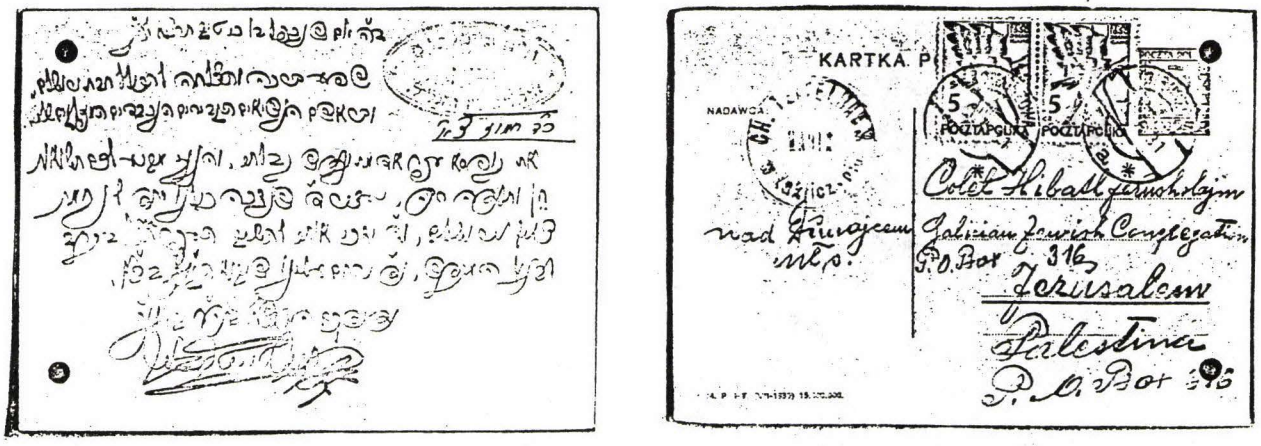
טל אורות, ח״א, 283-284.

ר׳ דוד ב״ר ברכיה טיטלבוים

מפרעמישלא (תר״ן* — תש״ב*)

בנו של ר׳ ברכיה מאויהעל, וכשנפטר בתרע״ז החל לכהן כאדמו״ר בפרמישלא. נשא את ברכה בת רבי נפתלי הורביץ ממעליץ. נספה בשואה הי״ד.

ר׳ דוד שלמה טיטלבוים. תשובה אליו: דב״ח, ח״ב, או״ח, טו.

אישורו של הרב חיים טייטלבוים מזקליטשין, לכולל גליציה בירושלים בתמוז תרצ״א, על קבלת קופסת עפר ארץ ישראל.

ר׳ חיים טיטלבוים

אב״ד זקליטשין. גבאי למעות א״י. בן שרה רבקה. נשא את פרידא בת שרה, והיו להם ילדים.

ר׳ חיים׳ל טיטלבוים

נכד הישמח משה. נשא את פרידה בת (רעכיל זו׳ ר״ש מבובוב אם ר׳ משה ליפשיץ) ר׳ טוביה׳לה אב״ד בריגל לפני מלה״ע א׳. דומ״ץ וראב״ד בריגל (בתרפ״ב) על מקום חמיו, מתוך מחלוקת חריפה עם הדיין השני ר׳ מנשה קפלר שהיה יותר למדן, אך לא מיוחס כמותו. הסיתו נגדו, והביאו כאב״ד את ר׳ משה ליפשיץ נכדו של ר׳ טוביה׳לה. נמנה על חסידי באבוב שהתרכזו סביב בית מדרשו. התקיימה בו ישיבה גם בשלטון הנאצים, וקול התורה לא פסק בו עד לחיסול. הסתתר בקיץ תש״ג בגיטו בוכניה עד שנספה הי״ד.

מילדיו: א. ר׳ נפתלי יליד תרע״א. למד בישיבת באבוב. רבו רב״צ כתב לו בתרפ״ג, מכתבי קודש, מ־מא; ב. זו׳ ר׳ שלמה ט״ב ב״ר חיים יעקב אב״ד לימנוב; ג. זו׳ בנו של הרבי מבובוב לו נישאה בטכס מפואר. בתו רחמה בלימה נולדה בליל יו״כ, ונקראה על שם הזמן.

רב ואדמו״ר בבריגל ורה״ק היה ר׳ נפתלי ט״ב, וכשנפטר וראו שבניו לא יוכלו למלא את מקומו, החליטו להביא רב מבחוץ. בנו הגביר ר׳ מנשה בעל חנות, רצה בתרצ״ח לעלות לארץ (בריגל, 26), ומשנהו בנימין שבחש בפוליטיקה המקומית, לא נודע כתלמיד חכם.

תשובות אליו: מהר״ש, ח״ב, נג בתרס״ח. מכתבו בנפלאות הסבא קדישא (רדושיץ), ח״א, כט. פד: לבחור נפתלי צבי: מנחת יחיאל, ח״א, יז, לח בתרפ״ח — תרפ״ט.
בריגל, 10-15, 26, 115-116, 160, 162-163.

ר׳ חיים ב״ר יוסף טיטלבוים

בנו של ר׳ יוסף אב״ד נפולומין. דיבר שם באסיפת היסוד של תפארת בחורים לשביעות רצון כולם (המגיד החדש, י׳, 208). דיין בקראקא. בניו: א. ר׳ מנחם צבי אב״ד נפולומין; ב. ר׳ מאיר אב״ד קמפנא וטשען.

ר׳ חיים אלעזר ב״ר שלמה **טיטלבוים**

מטשנאד (תר״ן — תש״ב)

נולד בסטריזוב כבכור לאביו ר׳ שלמה ראב״ד גורליץ, ולאמו ממשפחת מקורבי הדב״ח ואדמור״י מונקטש. המשפחה עברה לגורליץ, ואח״כ לטרנסילבניה. למד בישיבה במונקטש, ונשא את ריקל בת דודו הרב רפאל גרוס מברבשט. מתרפ״ב דיין ומנהיג רוחני של בית המדרש החסידי בית יוסף בטשנאד. קירב את המתפללים למנהיגותו של ש״ב ר׳ יואל מסטמר. בשנים תר״ץ—תרצ״ח תפס ישיבה בה למדו

הרב חיים אלעזר טייטלבוים מטשנאד

כעשרה בחורים. בתרצ״ט עבר לגרוסוורדיין. נעצר בתש״א כנתין פולין עם זו׳, וילדיו התפזרו והתחבאו. נשלחו לאוקראינה, ובשבת מטות אלול תש״ב ראוהו בקמניץ פודולסק נגרר לדניסטר, שם נורה ונטבע. ילדיו הי״ד נספו באושוויץ בתש״ד: א. רחל עם בעלה ר׳ משה אריה ליב לייכטג שמילא את מקומו כדומ״ץ בטשנאד ובתם; ב-ד. פעסיל, הנדל, בילא; ה. משה אריה; ו-ז. חנה, ברכה סימא. שרד וניצל לניו יורק רק: ח. ר׳ רפאל.

תשובות אליו: מהר״ם ברויסק, ח״א, קמה; עצי חיים יו״ד, ז בתרפ״ד.

אברהם פוקס, טאשנאד, 108-110, ישיבות הונגריה, 397.

ר׳ **חיים יוסף** ב״ר ישראל יעקב יוקל **טיטלבוים**

בנו של ר׳ ישראל יעקב יוקל מגורליץ ווולובה. בא לדינוב בנשאו את (מחלה ברינדל) מיכלה (מכטשע), בת ר׳ נחמיה ויינברגר נכד הבני״ש ומעסקני הקהילה. ת״ח מופלג, עסק בתורה בתעניות ובפרישות, והקים בית חסידי לתפארת שדלתותיו פתוחות לרווחה. בכורו רצ״א כיהן כחזן בלונדון בשנות התר״ץ, ובאחד מביקוריו בדינוב השיגו הכיבוש הנאצי. בני המשפחה הוגלו לסיביר, ונפטרו שם מסבל וממחלות. האב בר״ח אב תש״ה באנגלס, והבן בי״ח אדר תש״ד בסמרקנד. זו׳ מרים רבקה וילדיהם ראצע ראכל ויהושע נספו בו׳ אלול. ניצלו האם והבנות רחל וחנה שהיגרו לברוקלין בארה״ב, ושם נפטרו משרידי מחלתם על פני אמם. הצעירה חאנטשי זו׳ ר׳ שמואל גוטסמן האדמו״ר מלשקוביץ, נפטרה ביום ט״ו סיון תשכ״ז.

במשתתפי אהל מועד, ח״א, 54.

י. כסה, דינוב, 197-198.

ר׳ **חיים יעקב** ב״ר משה יוסף **טיטלבוים**

מלימנוב (תרל״ד׳י — תרצ״ד)

בנו של ר׳ משה יוסף אב״ד אויהעל. רבה של טשנסקוביץ הסמוכה לבובוב, ומאד״א תרס״ח רבה של לימנוב. נפטר ביום כ״א חשון תרצ״ד, ונטמן בבאבוב. נשא בסיון תרנ״ד את חיה שינדל בת רבי שלמה מבובוב, שלא הרשה לנגן בחתונה בכלי זמר. למחרת נודע כי אמש נפטר דודו רבי משה הורביץ מרוזוודוב. נפטרה ביום ט״ו אב תרס״ב. בזיוו״ש נשא את רעכיל בריינדל בת ר׳ מנשה ט״ב נכד הישׁ״מ.

ילדיו: א. ר׳ שלמה חתן ר׳ חיים ט״ב ראב״ד בריגל. נספה עם משפחתו, וניצלה רק חנה׳לי בת

הרב יחזקאל שרגא טיטלבוים — הלברשטם מלימנוב

השבע בתש״ג, זו׳ הרב שמעון משה דיסקין בב״ב וילדיהם; ב. ר׳ יחזקאל שרגא שמילא את מקומו ברבנות לימנוב. הסתתר בשנות השואה אצל נכרים, היגר לארה״ב, ובשנותיו האחרונות גר בנוה שמחה עם זו׳. אליו: גיסו, בנין צבי, סח בתרפ״ד; ג. ר׳ שלום ברוך גר בארה״ב; ד. בלימא רחל הי״ד. נישאה בתרפ״ה לרבי שלמה ה״ש האדמו״ר מבובוב שליט״א בזיווגו הראשון; ה. הענא זיסל הי״ד זו׳ רצ״ה מייזליש מוייצן־שיקגו; ו. מרים זו׳ ר׳ יקותיאל שניי בפשמישל הי״ד.

תשובות אליו: מהר״ש, ח״ג, ב; לחמי ודודי, בנין צבי, ח״א, ד, יא בתרפ״ב — תרפ״ד. מכתבו בתשובה כהלכה, 128.

אהלי שם, 146; שה״ג מארץ הגר, ח״ב, 26.

ר׳ **חיים צבי** ב״ר חנינה יום טוב ליפא **טיטלבוים**

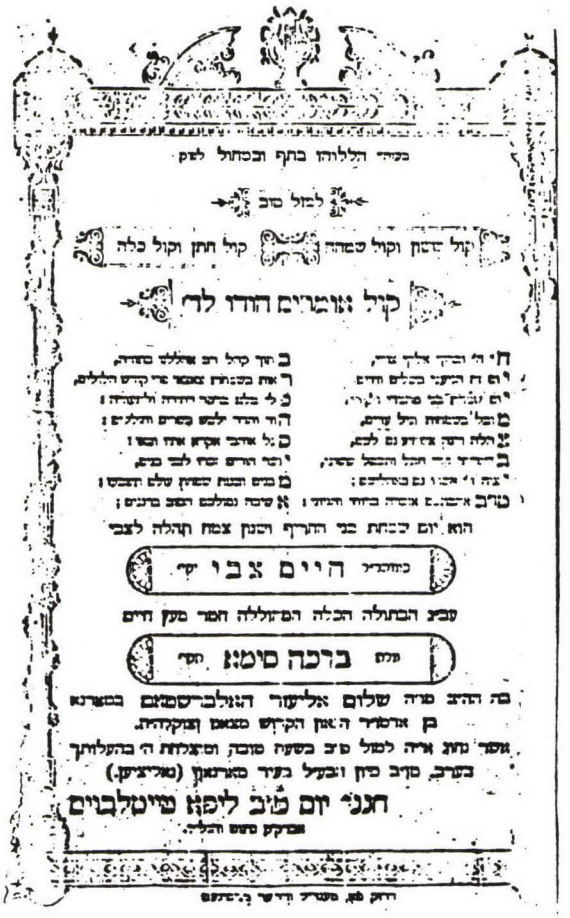
מסיגט (תר״ם — תרפ״ו)

נולד בטעטש בשנת תר״ם לאביו ר׳ חנניה יום טוב ליפא אב״ד ואדמו״ר בסיגט, ומתרס״ד מילא שם את מקומו. מראשי היהדות במדינה, ובעל השפעה עצומה. לא שכח דבר מתלמודו. נשא בטרנוב את סימא ברכה בת ר׳ שלום אליעזר ה״ש מרצפרט. נולדו לו יותר מעשרים ילדים, ולא נתקיימו כולם. נפטר פתאומית בהיותו בקליינוורדיין ביום ו׳ שבט תרפ״ו.

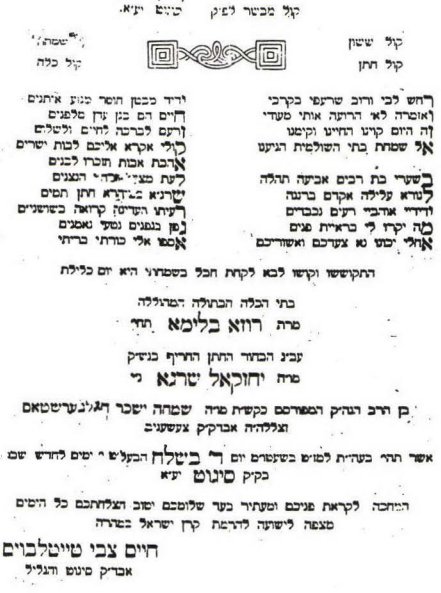
מילדיו: א. ר׳ יקותיאל יהודה שמילא את מקומו בסיגט; ב. ר׳ משה אב״ד זנטא, וכיום האדמו״ר

הרב חיים צבי טייטלבוים מסיגט

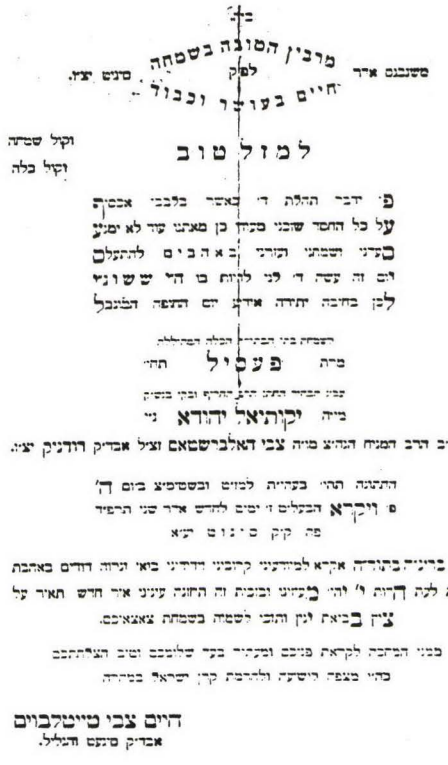

הזמנת הקדושת יום טוב לנישואי בנו העצי חיים בטרנוב ביום י״ז סיון תרנ״ו

הזמנת העצי חיים לנישואי בתו רוזא בלימא עם הרב מציעשינוב ביום י׳ שבט תרע״ח בסיגט

מסטמר בניו־יורק; ג. רוזא בלימא זו׳ ר׳ יחזקאל שרגא ה״ש אב״ד צשינוב; ד. העסי זו׳ ר׳ חיים יצחק אייזיק ה״ש אב״ד סלטפינה. כשנפטרה נשא את אחותה: ה. דבורה; ו. פעסיל זו׳ רי״י ה״ש האדמו״ר מקלויזנבורג; ז. חנה זו׳ הרב יהודה איזקסון בלוס אנג׳לס עם ילדיו.

הזמנת העצי חיים לנישואי בתו פעסיל עם הרבי מקלויזנבורג ביום ז׳ אד״ב תרפ״ד בסיגט

נקרא על שם ספריו, שכולם נקראו **עצי חיים**. תחילה נדפס עה״ת, ח״א ע״ד אגדה וח״ב ע״ד דרוש, בהשתדלות חתנו מסלטפינה וש״ב רי״י גרויס אב״ד ברבשט וכעת דומ״ץ סיגט, סיגהעט, השותפים ר׳ אברהם קויפמאן ובניו ואחים ראזענטהאל, תרפ״ז, ב, קכז; א, נ ד׳. בהקדמת בניו פרטים לתולדותיו. ד״צ ע״י בנו רבי משה, עם הקדמה קצרה ממנו ומכתב שמצא מרמ״ד טברסקי מהורנוסטייפל אל המחבר, ברוקלין, דפוס ספראגרף קאמפאני, תשט״ז. בסוף ד׳ דפי חידושי אחיו רי״י עה״ת, ושמות התורמים. מהד׳ מוגהת עם מפתח והסכמת בנו ר׳ משה לבנו המו״ל ר׳ שלום אליעזר, תשד״מ, ובסוף הנצחות. על המועדים, סיגוט, א. קויפמאן ובניו, תרצ״ד, ב, קנח ד׳, עם הקדמת בנו רי״י, ודברי המו״ל ר׳ משה הכהן קאהן ששימש את המחבר עשרים שנה רצופות, ורשם את תורותיו בכתב נאה. שו״ת

בד״ח שו״ע והוא הנחשב ח״א, תרצ״ט, ג, קלג ד׳, עם הקדמת בנו ר״י. ח״ב על הלכות מקואות עם הפנים, סיגעט, בימ״ס ר׳ יעקב גרינולד ע״י בנו, בהשתדלות ר׳ יוסף חיים אדלר תלמיד המחבר, דפוס א. קויפמאן ובנו, תרצ״ט, א, לא ד׳. מעבר לשער תשובתו מתרע״ב בענין טבילה ביום כיפור. בסוף תשובה שנשמטה מתרס״ג לר׳ חיים יוסף גרינבוים אב״ד בלוזנדורף. על מסכת גיטין, סיגעט מארמורעש, תחילת ת״ש, ג, נב ד׳, עם הקדמת בנו, תודה למסייעים, ופתיחת המחבר באגדה לסיום הש״ס. בסוף דף חידושים שונים. הניח חיבורים נוספים בכתובים שאבדו בשואה. בן־מנחם שמע שבניו יורק הדפיסו בתש״ז עמ״ס חולין, והנכון שנדפס חלק על מסכתות הש״ס. ד״ת חדשים בקונ׳ עצי חיים שבסוף אמרי חיים (לרנר), ירושלים תשי״ח.

תשובות אליו: בני שמעיה, עו; דברי שמחה, ח״ב, סח בתרס״ט; זכרון יהודה, ח״א, קצד בתרע״ד. ד״ת ממנו: עולת החודש, אב תש״ם, תקמ — תקמג.

רבנו הקדוש מצאנז, ח״ב, שעה-שעז, שצט-ת; עיר חנוך, ח״א, קנג-קנד; ראשי גולת אריאל, ח״א, כח-לח; מארמארוש, 9-11; קמחז״ה, כ״ד טבת תרנ״ג, 5 (על הבר מצוה).

ר׳ חנניה יום טוב ליפא ב״ר אהרן טיטלבוים

נולד בוולובה לאב״ד ר׳ אהרן הי״ד. כותב שהתיחס לאדמורי״ם משיניבה בלז ורופשיץ, והכוונה למשפחותיהם. למד בישיבת אביו

הרב חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים מוולובה ונירבטור

בוולובה, וכבר בצעירותו אמר בה שיעורים וסייע לאביו ברבנות. נסמך בתרצ״ג מרבני הלמין, קאלוב וליפיאן־ברעזוויץ. נשא את צפורה יענטיל בת ר׳ ישראל צבי הלוי רוטנברג האדמו״ר מקאסאני הי״ד, והיה שם דומ״ץ ומנהל ישיבת עטרת צבי. כשנשלחו לאושוויץ, נספו שם ביום ג׳ סיון תש״ד חמיו עם בנו ר׳ אלטר חיים שלמה, וכן זוגתו עם ילדיהם: א. יוסף; ב. אלטא מינדל; ג. הנדיל. שרד בניסים, ונשא את פיגא בת ר׳ נחום אפרים ה״ש הי״ד רבו של קלויז שיניבה בטורנא. כיהן שנתיים כאב״ד נירבטור על מקום אביו, ובתש״ז היגר לארה״ב. אב״ד ואדמו״ר וולובה ונירבטור בברוקלין, ומיסד קהל ישמח משה. פעיל בתחום הכשרות. ילדיו: ד. ר׳ נחום אפרים, רב נחלת אהרן וולובה בבל־הרבר. נשא את אלטא נחמה מאלטשי בת רבי שמואל שמלקא רובין מסוליצה, וילדיהם: ברוך, אריה ליבוש, נפתלי צבי, חיה בפר־רקוביי; ה. ר׳ אהרן. נשא את רבקה בת רצ״ה מייזליש מווייצען, וילדיהם: רייצא הנדל, יוסף וצבי. לספריו שהדפיס בניו יורק קרא **לבושי יום טוב.** שו״ת, תש״ל, רח, טו עמ׳; עה״ת, תשל״ב, ערב עמ׳; דרשות, תשל״ד, רכד עמ׳; ספר ד׳: שו״ת ח״ב, עה״ת ומועדים תנינא, תשל״ו, רנה עמ׳. נפטר באמצע אמירת תורה בס״ג ט״ז טבת תשמ״ג (המאור, ערא, 40).

תולדות אנשי שם, 58.

ר׳ חנניה יום טוב ליפא ב״ר חנוך הניך טיטלבוים

נולד ביום כיפור תרס״ה לאביו ר׳ חנוך הניך מייער האדמו״ר מקרצקי חתנו של הקדושת יו״ט,

הזמנת רבי יואל טייטלבוים מסטמר לנישואי בתו חיה רוזא עם רחי״ל ט״ב מסאסוב ביום י״ב אלול תרפ״ד באורשיווא

ולמד אצלו. נסמך מהמחזה אברהם. נשא בתרפ״ד את חיה רוזא בת דודו רבי יואל מסטמר, נפטרה ביום פטירת אמה י״ד חשון תשי״ד. באותה שנה נשא את זו׳ השניה בלומא. ר״מ בישיבת סטמר, וראב״ד בעיר. יד ימינו של חמיו בהנהגת הרבנות, פסיקת הלכה ופיקוח על הכשרות. ברח לרומניה, והגיע בתש״ד לא״י באניה היחידה שלא טובעה כשלושת חברותיה. נסע בתש״ח לארה״ב, וניהל במנהטן בימ״ד דחסידי סאסוב. סייע לפליטים והשיא יתומים. הלך בדרכי אביו שהיה חובב א״י, ועלה להקים את קרית ישמח משה. סמוך לאחר מכן נפטר ביום י״ב (ולא י״א) אדר תשכ״ו, נטמן באהל בטבריה, ואלמנתו ממשיכה לנהל את מפעליו. הניח חדו״ת בכתובים.

ילדיו: א. ר׳ יוסף דוד ממלא מקומו, חתן רד״מ רוזנבוים מקרטשינף; ב. ר׳ חנוך הניך. נשא את חנה מינדל גלדציילר; ג. ר׳ משה. לו שני ילדים מזו׳ בת רש״א אונסדורפר. בזיוו״ש חתן ר׳ יעקב קוזליק מחשובי חסידי גור; ד. ר׳ שלמה חתן האדמו״ר מרחמיסטריבקה; ה. אסתר רבינוביץ כלת האדמו״ר מביאלא.

הצפה, י״ט אדר תשכ״ז, מוסף, 8 (על זו׳), א׳ אלול תשכ״ט, מוסף, 6; שערים, י׳ אד״ב תשכ״ז, ג.

ר׳ חנניה יום טוב ליפא ב״ר יקותיאל יהודה טיטלבוים

מסיגט (תקצ״ו — תרס״ד)

נולד ביום ו׳ סיון תקצ״ו לאביו הייטב לב. נשא את בתו של ר׳ מנשה רובין ב״ר אשר ישעיה מרופשיץ, ומשלא נבנה ממנה גירשה בתרל״ז שלא לרצונה, ונשא בהיתר מאה רבנים את חנה בת דודו ר׳ יואל אשכנזי אב״ד זלוטשוב. מתרכ״ד אב״ד טעטש, ובתרמ״ג עלה על כס אביו בסיגט. אדמו״ר לאלפים, ובעל השפעה רבה על חיי הדת במדינה. בגלל שוחט ויזניצאי פרצה מחלוקת סוערת בקהילתו, ונתחברו ספרים משני הצדדים. נפטר ביום כ״ט שבט תרס״ד. נספד בלבושי מכלול, כו; ערוגת הבושם, פרשת תצוה; קמחז״ה, י׳ אדר תרס״ד, 4, ועוד.

ילדיו: א. ר׳ חיים צבי ממלא מקומו בסיגט; ב. ר׳ יואל מסטמר. נולד אחרי הבנות: ג. העסי זו׳ ר׳ ניסן ט״ב, רב באויהעל בה נפטר. בזיוו״ש נישאה לר׳ חיים מאיר יחיאל אב״ד ראנזוב הי״ד ב״ר יהודה הורביץ ממעליץ. בתם חנה זו׳ הרב מנחם מנדל רובין ממוזשאי בניו־יורק; ד. אסתר זו׳ ר׳ חנוך הניך מייער מסאסוב וקרצקי. תאומתה: ה. שרה זו׳ ר׳ שלום ה״ש מפיקעלי ב״ר נפתלי צבי ב״ר יוסף מצאנז. בינה: 1. ר׳ ליפא הי״ד חתן דומ״ץ צאנז; 2. ר׳ יואל בניו יורק, חתן האדמו״ר מנובומינסק בוורשא. אחרי גירושיה נישאה לר׳ דוד שפירא אב״ד בוקובסק בזיווגו השני. ארבעת ילדיה נספו, ובהם הבכור משה; ו. ילדה שנפטרה בילדותה.

נודע על שם ספרו **קדושת יום טוב**. ח״א עה״ת, ח״ב למועדים, מארמאראש־סיגעט, דפוס ר׳ אברהם קויפמאן ובניו, תרס״ה, ב, קלז; א, סה ד׳. בהקדמתם הקצרה של בניו כותבים, שמקיימים את רצונו להדפיס אחרי פטירתו. מדף קלד ע״א: השמטות. ד״צ ע״י רבי יואל, ברוקלין, שרגא, תש״ז, ובסוף תודה למשמשו ולמעתיק הראשון.

תשובות אליו: אביו, אבני צדק, או״ח, נו, צט (ממנו), ק, אה״ע, כט; בית שערים, יו״ד, שצ בתרל״ז; ברכת חיים, אחרי קטז; זכרון יהודה, ח״א, רג, ח״ב, מו קמה בתרמ״ו; קונ׳ כתורה יעשה, יענה בקול, סי׳ ב׳; מי באר, לה בתרמ״ז. ד״ת ממנו: כרם שלמה, שבט תשמ״ב, מד-מה. מכתבו מתרנ״ט בסוף דובב שפתי ישנים (היבנר), ומתרמ״ד בסוף רב טוב תשל״ג, עמ׳ נד. כמו־כן בספרי צבי חמד של רצ״ה פרידמן מסברנץ בניו יורק.

שה״ג מארץ הגר, ח״א, 168; עיר חנוך, ח״א, צט-קח; מארמארוש, 9, 262.

ר׳ טוביה ב״ר מנשה טיטלבוים

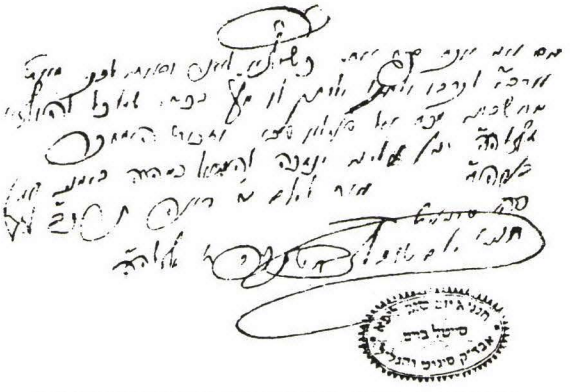
בנו וממלא מקומו של ר׳ מנשה אב״ד בריגל. בחותמי קול קורא בתרל״ז ותרמ״א (עטרת חיים, ח״ב, קיח, קץ). בתו פרידא זו׳ ר׳ חיים ט״ב דומ״ץ בריגל.

ר׳ טוביה ב״ר נפתלי מטורנא (או וולובה), נשא את ראצא בת ר׳ נפתלי חיים ה״ש ב״ר אלישע מגורליץ.

ר׳ יהודה ב״ר ברכיה טיטלבוים

מיבורניק (תר״ן — תש״ב)

בנו של ר׳ ברכיה אב״ד אויהעל, וחתנו של ר׳ נפתלי צבי ה״ש אב״ד גלוסק. אחרי פטירת זקנו

הסכמת הקדושת יום טוב מתרכ״ב בחתימתו וחותמתו

רצ״א מבלוזוב נעשה האדמו״ר מפרוכניק בפשוורסק. מתרצ״ה לפחות אב״ד יבורניק וגבאי א״י. נספה בשואה הי״ד.

ר׳ יהושע טיטלבוים

נשא את יענטיל בת ר׳ נתן דוד הולנדר אב״ד אמסנא, ונעשה ר״מ בעיירה. נספו שם ביום הרג רב ו׳ אלול תש״ב הי״ד.

ר׳ יהושע טיטלבוים. ת״ח בבריגל.

תשובה אליו: מח׳ מנחת יחיאל, ח״ב, קלא.

ר׳ יהושע חיים טיטלבוים

בן בתו של הרב משנדישוב. דומ״ץ טשנסקוביץ שליד טרנוב, וגבאי א״י. לחם בציונות. אדמו״ר בארה״ב בה נפטר אחרי תש״י. בניו ר׳ אהרן ור׳ שמואל ממלאים את מקומו כאדמורי״ם מטשנסקוביץ בניו יורק. בתו מלכה שפרינצא, בעלה ר׳ אפרים אריה ליב ב״ר ישראל דוד, ובנם היחיד מנחם מנדל, נספו ביום י״ג אד״א תש״ג הי״ד.

במשתתפי אהל מועד, ח״ג, לו ע״ב.
פנקס, ח״ג, 305.

ר׳ יואל ב״ר חנוך הניך **טיטלבוים**

נולד בסוב ביום י״ח שבט תרע״ג, לאביו ורבו ר׳ חנוך הניך מייער האדמו״ר מקרצקי חתן הקדושת יו״ט. נסמך בן ט״ו ממהרי״ץ דושינסקי, ר״ש ענגיל, רל״י מצעהלים ועוד. נסע לרש״א מרצפרט ורי״י מטשכויב, ובעיקר לאביו עם בני ישיבתו. נשא את טשארנא בת ר׳ יוסף הלוי אב״ד קירלהאז והאלמין שנפטר בתרצ״ב. נתמנה בתרצ״ד על ל״ז הקהילות בהן כיהן חמיו, ונקרא על שם הקהילה הראשונה. פעם בשנה ביקר בכל ישוב. ניהל את ענייני הרבנות במשך עשר שנים, ותפס ישיבה בה למדו יותר ממאה בחורים. בתש״ד נשלח לאושוויץ בה נספו זו׳ וילדיו, ואחרי שהתענה במחנות שונים שוחרר בעבנזע. חזר להונגריה, וכיהן שנה כרב בסטמר. עם רבי משה ט״ב ייצג בתש״ה את טרנסילבניה בועידת הרבנים בבוקרשט. ביקש סרטיפיקט לעלות לארץ, ונענה בשלילה. דרך לונדון הגיע בתש״ו לארה״ב. רב ביכ״נ קהל מחזיקי הדת בקראונהייטס, ומתשל״א רב קהל בית חנוך מחז״ה בבורו־פרק. בעל מידות נעימות ואציליות, וחביב על כל החוגים. נפטר בליל שבת כ״ו תמוז תשמ״ו, ונטמן בהר הזיתים.

נשא את חנה בת ר׳ חיים יצחק אייזיק ה״ש אב״ד סלטפינה הי״ד. בניו וחתנו מוסמכים מישיבת תורה ודעת: א. העסי זו׳ העו״ד ר׳ משה ניימן, ב״ר

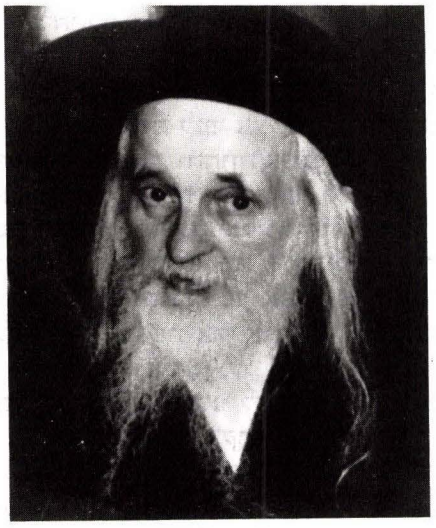
אברהם ניסן חתן ר׳ יצחק צבי אמסעל אב״ד אילאק ומחבר ספרים נכבדים. ת״ח בעל יד נדיבה להחזקת מוסדות תורה. ילדיהם: רחל, אסתר, שלמה ורבקה; ב. ר׳ חנוך הניך המנהל את ביהמ״ד של אביו ומגיד בו שיעורים. נשא את יוטא בת ר׳ חיים צבי קופרמן אב״ד אושפיצין, ובנותיו מלכה ורבקה; ג. ר׳ חיים יצחק איזיק. נשא את מלכה עלא בת רבי שלום הורביץ מבייטש, וילדיו: דבורה, אברהם צבי, אסתר, אריה ליב וחנניה יום טוב ליפא; ד. ר׳ יהושע. נשא את חיה מרים בת הנדיב ר׳ אשר ישעיה שרף, ובנותיו אסתר רחל ושרה.

הוציא לאור את ספרי אביו עיר חנוך עה״ת, א-ב, עם הגהותיו ודרשותיו דברי יואל. בהקדמת ח״ב סיפור ניסי הצלתו; מדרש רבה, רמב״ם, שה״ג, נו״ב, מהרש״ם ח״א עם הגהות עיר חנוך והערותיו דברי יואל. בניו יורק נדפס ספרו מנהגי סאסוב־אלעסק עם הערות ומקורות דברי יואל באריכות, וכן עיר חנוך ח״ג עה״ת, השמטות והגהות על הש״ס מאביו וממנו. בתוכניתו היה להדפיס שו״ת מאביו וממנו בשם אמרי יואל.

ר׳ יואל ב״ר חנניה יום טוב ליפא **טיטלבוים**

מסטמר (תרמ״ז — תשל״ט)

נולד בטבת תרמ״ז בסיגט לאביו הקדושת יום טוב. בגיל י״ח נשא את בתו של רא״ח הורביץ מפלנטש. כשהתאלמן נשא בשנית את אלטא פיגא תחי׳ נכדת קשאנוב, בת ר׳ אביגדור שפירא מפשיטיק האדמו״ר מטשנסטוכוב ב״ר שלום (י״ח אדר תרפ״ז), וזו׳ גיטל בת ר׳ קלונימוס נכד המאור ושמש (נספתה בטרבלינקה ביום י״ג תשרי תש״ב). התישב בסטמר, וכעבור כמה שנים נקרא לרבנות

רבי יואל טייטלבוים מסטמר

אורשיווא. מתרפ״ה אב״ד קרולי, וניהל בה ישיבה שמנתה כמאה וארבעים בחורים. בתרצ״ד עבר לרבנות סטמר, ועל שמה נקרא. ניהל ברמה את הרבנות בעיר, ובלט כאחד מראשי המדברים של האורטודוקסיה במדינה. מאות בחורים למדו בישיבתו, ואלפי חסידים הסתופפו בצילו. בתש״ד ניצל בניסים לשוויץ, ברכבת המיוחסים שיצאה לברגן בלזן. עלה לירושלים, וכעבור זמן מה היגר לויליאמסבורג. העמיד עולם של תורה ויהדות, ברוח קנאית בלתי מתפשרת. נאבק בציונות ובמדינה, וביקר כמה פעמים בא״י בה הקים קריות ומוסדות. נתקבל כאב״ד ירושלים, ובתשל״ד יסד את קרית מונרו במדינת ניו יורק. עבר לגור בה, ושם נפטר ונטמן ביום כוא״ב תשל״ט. בנותיו נפטרו על פניו: א. אסתר (י״ב אלול תרפ״ב בסטמר); ב. רחל (ר״ח ניסן תרצ״א בסיגט); ג. חיה רוזא (זו׳ בן דודה רחי״ל ט״ב מססוב). את מקומו ממלא רבי משה בן אחיו. נתחברו עליו עשרות ספרים וחוברות (וראה: אוצרות ירושלים תש״מ). נדפסו ממנו עשרות ספרים בכל מקצועות התורה. נודעים הספרים ויואל משה, על הגאולה ועל התמורה, בהם הוא מסביר את שיטתו; דברי יואל א-י עה״ת, א-ב שו״ת, א-ב חידושי סוגיות, א-ב אגרות מהר״י טב על הגדש״פ; תהלות יואל על תהילים, ועוד.

אליו גם: ש״ב, בנין צבי, ח״ב, מה, מז, עב, וממנו מו, מח, עג בתש״ג—תש״ו; היטב איטיב, א; לחם שלמה, או״ח; משנת שכיר, ח״ב, י׳ לאורשיווע.

ראשי גולת אריאל, ח״א, לט-סב; עולמו של אבא, שו-שיב.

ר׳ יוסף (טיטלבוים)

אחיו של ר׳ צבי הירש אבי היש״מ. דו״ז של ר׳ ליבוש אברהמלעס, אבי ר׳ משה יוסף הי״ד בנו היחיד, אבי ר׳ חיים יהודה ברל. דומ״ץ קולבסוב, ואחרי שנהרג בתקמ״ב לערך האב״ד ר׳ יצחק, נתקבל על מקומו. שם למד אצלו בן אחיו היש״מ בטרם היותו בר מצוה, והחוזה אמר שלא פלא אם למד אצלו שער היחוד שבחובת הלבבות, כי השריש בו אמונה מוצקה. על פטירתו מסופר, כי בתקמ״ה נסע לסטריזוב בה השתוללה מחלת החלי־רע. גר שם גם בנו של אחי גיסו, ר׳ אריה ליב הלוי מח״ס דרישת ארי אבן פינה על אהע״ז שתפס בה ישיבה, וגם אצלו למד היש״מ אחרי הבר מצוה וחתונתו. בבואו לשם נכנס לביהמ״ד, נפל לארון הקודש, ונפטר בקריאת הריני כפרת כל ישראל. בנו הצדיק ר׳ יעקב גר באפטא, והיש״מ מביאו בהגהותיו ליו״ד סי׳ שמא.

פנקס קאלבושאוו, 39-41.

ר׳ יוסף ב״ר שמואל **טיטלבוים**

מנפולומיץ (תר״ך — תר״ץ)

בנו של ר׳ שמואל אב״ד גורליץ, וחתנו של ר׳ יחזקאל שרגא פרנקל תאומים אב״ד קלסני־ויליצקה. רבה הראשון של ניעפולומיץ הסמוכה לקראקא, בשנים תרל״ד — תר״ץ לערך. בניו: א. ר׳ משה, גר באויהעל; ב. ר׳ חיים דומ״ץ קראקא. כנראה גם: ג. ר׳ יעקב שמילא את מקומו ברבנות נפולומיץ (ממכתבו של ר׳ אליהו שופט מיסודות).

ר׳ יוסף יהושע מו״ץ ליטוביסק.

תשובות אליו: דב״ח, ח״א, אה״ע, כ; שו״ת רמ״ץ, ח״ב, חזקות, כב בתרי״ז.

ר׳ יחיאל (בלי מיכל) ב״ר אברהם אהרן **טיטלבוים**

מקולבסוב (תרכ״ח — תש״ב)

נולד ביום י׳ שבט תרכ״ח לאביו ר׳ אברהם אהרן אב״ד קולבסוב. נשא את דבורה? בת ר״ל הלוי רוזנפלד אב״ד מושציסק. צדיק תמים, משולל מהוויות העוה״ז, ולא ידע מהנעשה חוץ לד׳ אמותיו. עסק תמיד בטהרה ונקיות, והכין עצמו שעות לתפילה. איטי ובעל תפיסה וזכרון חלשים. כשנפטר אביו בתר״ע נבחר לפי צוואתו למלא את מקומו בקולבסוב, אלא שנתעוררה עליו מחלוקת מצד משפחת עקשטיין מחסידי דזיקוב. הדפיס בתרע״א הספד מר על אביו. עירער בתוקף על כך

הרב יחיאל טייטלבוים מקולבסוב בלכתו עם בעלי בתים לאסוף מעות חיטין

תמונתו האחרונה של הרב יחיאל טייטלבוים מקולבסוב, שצולמה על ידי הנאצים ונמצאה אצלם.

שבתר״ץ נתקבל כדומ״ץ ר׳ מנדל רובין. נבררו לדון בדבר רש״א מילר מלאבובה, ר״י וידרקר מפשמישל ורא״י מפרוביזנא. הם פסקו שר׳ יחיאל מוחזק ברבנות, והשפיעו עליו שיסכים לקבל את ר׳ מנדל כדומ״ץ בתנאים מסוימים. פסק הדין המודפס נמצא בארכיון ידע עם בת״א. בתש״א רוקנו הנאצים את גיטו קולבסוב, והעבירו את יושביו לרישא כדי לשלחם ברכבות למחנות המות. אז כבר לא ראה בעיניו, ולא הרגיש במוראות המלחמה. משלא עמד בשורה ישרה כפי שנצטוו, נורה ונהרג ביום כ״ב תמוז תש״ב הי״ד. בנו: ר׳ אריה ליבוש אב״ד קולבסוב בניו יורק.

תשובות אליו: מח׳, דב״ח, ח״א, יו״ד, ט, ח״ב, חו״מ, לג. מכתבו בתשובה כהלכה, 174.

ר׳ יצחק אייזיק מקאמרנא, 153-154 ; פנקס קאלבושאוו, 132, 725 (תמונותיו).

ר׳ יעקב טיטלבוים

כנראה בנו של ר׳ יוסף אב״ד נפולומיץ בה מילא את מקומו. נכד לשושלות רופשיץ, בלז, צאנז, זידיטשוב ועוד.

מכתבו במליצי אש, א, תמוז, בסוף, 83-84.

ר׳ יצחק טיטלבוים

דומ״ץ ברדיוב. נכד אחות הישׂ״מ (ואינו נכד הייטב לב, שבתו רחל חנה זו׳ ר׳ דוד ה״ש ברישא ב״ר נפתלי אב״ד קשאנוב).

ד״ת ממנו, כרם שלמה, ניסן תשל״ט, טז-יח. תשובתו לש״ב ר׳ יצחק צבי לעבאוויטש אב״ד טשאפ, מקדשי השם, ח״א, מה בתרפ״ה.

ר׳ יצחק טיטלבוים. ת״ח בפמורן.

תשובה אליו: שו״ת מהר״ש, ח״ה, מג בתרע״א.

ר׳ יצחק ב״ר ישראל יעקב יוקל **טיטלבוים**

בנו של ר׳ ישראל יעקב יוקיל מגורליץ ווולובה. סוחר ברישא, יושב אהלי תורה בהצנע לכת, ופזרן לצדקה. זו׳ בילא הענא בת ר׳ יהודה ליבר מבלוזוב, נפטרה שם ביום י״ג טבת תרפ״ח. נספה ברישא ביום ג׳ אב תש״ב. ילדיו: א. נחמה הבכירה זו׳ ר׳ מרדכי גולד. נספו בפולין עם ילדיהם חנה, טויבא, חיים והנדל ; ב. רחל חנה זו׳ ר׳ דוד ה״ש מקשאנוב, נפטר ברישא ביום י״ג שבט תרח״ץ. נספתה עם ילדיה: שרה הנדל, מרים ובילא חיה ביום י״ד אלול תש״ג. אולי היא שנישאה בזיווי״ש לר׳ שאול נתנזון שנהרג ביום כ״ו סיון תש״ב בטורנא, ובתו ריזל באושוויץ ביום ה׳ חשון תש״ד. אולי גם: ג. זו׳ ר׳ מרדכי זיסקינד לנדא, אבי ר׳ מאיר אב״ד דרוהוביטש בתל־אביב.

ר׳ יצחק (איטשע) ב״ר מרדכי דוד **טיטלבוים**

מהוסקוב (תרכ״ח — תש״ד)

נולד בשנת תרכ״ח (ולא תרכ״ט), לאביו ר׳ מרדכי דוד מדרוהוביטש וסטוטשין. תלמיד ר׳ משה מרוזוודוב. נשא את בתו של ר׳ יוסף אליהו לנגנויער, אב״ד הוסקוב על מקום אביו ר׳ אפרים דב. רבה של העיירה על מקומם מתרנ״ו (או תרנ״ז, ולא מתרמ״ה, ובתרפ״ב שם). בתרע״ד ברח להונגריה, ונעשה אדמו״ר במישקולץ ובאונגוואר. שהה גם בווינא. בתום המלחמה נקרא לשוב לעיירתו, וענה שמכיון שיש עדיין סכנה, שיקחו בינתים מו״ץ. לדבריהם לא מצאו רק את ר׳ יחיאל צבי בער אב״ד מעדיקה, וסירב לו בטענה שאף פעם הוא לא יעזוב. לבסוף נתרצה לרוב ההפצרות רק אם יחתום על כתב ויתור כשיבוא לשם, אבל הלה לא קיבל שום מינוי רשמי מהקהילה והשתמט מלחתום. כשנודע לו שעשה חותמת אב״ד הוסקוב, קרא לו לד״ת אצל ר״מ אריק, וסירב בטענה שמסכים רק לב״ד פרמישלא ״מטעם הידוע לכל״. אב״ד פרמישלא סילק עצמו בראותו שאינו יכול לזכותו, וגזר שיפנה לבית

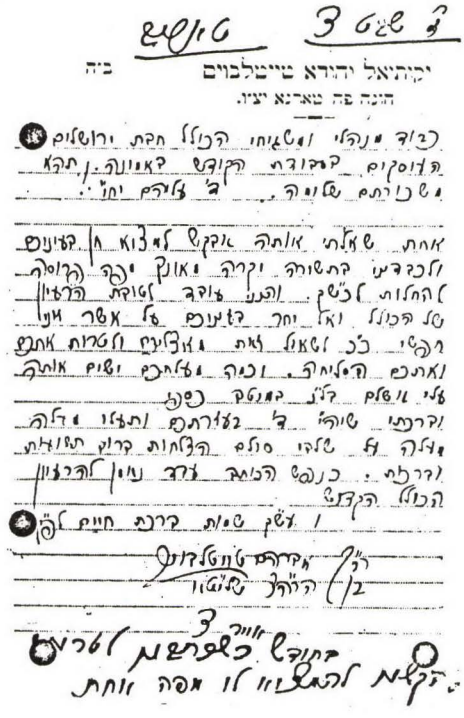
הדין בלבוב. שם הציג כתב מבני המקום שדבריו אמת ורוצים בו אז בבנו, אך האב״ד עשה פשר שהרב ט״ב יישאר, המעדיקא יהיה המו״ץ בשכר, הקהילה תסדר לו קיצבה חדשה, ואת בנו אין לקבל כלל. פרטי הדברים במכתב הקובלנה בשו״ת יג״ל יעקב (גוטליב), חו״מ, יד, בו מבקש להחליט לטובתו, ושיריבו יחזור לעיירתו בה הכסא עדיין פנוי. המשיב פותח במקורות שאסור להשיב לצד אחד, רק ״בצירוף מה שהגידו לי אנשים מפה, שהכירוהו מכבר לאיש צדיק וישר ונאמן״. ביום ג׳ ויצא תרפ״ח סתר לגמרי את פסק ביה״ד מכל וכל, ומצדיק לגמרי את ר״י ובנו. לבסוף נשארו שם שניהם. בשנות התר״ץ כיהנו בעיירה בניו: ר׳ אפרים דב כאב״ד (אבי ר׳ מרדכי דוד האדמו״ר בבאר שבע. תמונתו בסוף ספר מסע מלכות), ור׳ מאיר כאדמו״ר. נספה באושוויץ ביום ד׳ סיון תש״ד הי״ד.

תשובות אליו: מח׳, כנף רננה, יו״ד, ח״א, ב, לו בתרמ״ה — תרמ״ו; מהרש״ם, ח״ב, מ, מא, ח״ג, שיח בתרנ״ח. ממשתתפי ועידת סנדובה וישנה, וחותמי נגד תנאי בנישואין. מכתבו בתשובה כהלכה, מ ע״א.

אהלי שם, 399; פנקס, ח״ב, 174.

ר׳ יקותיאל יהודה טיטלבוים

רב בטרנוב. בניו תלמידי ישיבת בובוב: א. ר׳

בקשת ר׳ אברהם טייטלבוים ב״ר יקותיאל יהודה מטורנא מהנהלת כולל גליציה בירושלים ביום ו׳ שמות תר״ץ, לכבדו במפת חלות לשבת גמול על מסירותו לכולל.

אברהם, יליד תרס״ח ומוסמך להוראה. אליו, רבו ש״ב, בנין צבי, ח״א, סא בתרפ״ו; ב. ר׳ אהרן, נולד בתרס״ט.

ר׳ יקותיאל יהודה ב״ר אלעזר ניסן טיטלבוים

מסיגט (תקס״ח — תרמ״ג)

נולד בשנת תקס״ח לאביו ר׳ אלעזר ניסן בנו של הישׁ״מ. כבר בגיל ארבע אמר עליו החוזה שהוא זורח, ועוד יאיר לבית ישראל. למד על ברכי זקנו, ולא נסע לישיבת החתם סופר. נשא את רחל בת ר׳ משה דוד אשכנזי אב״ד טאלטשווא, שהיתה אמורה להינשא לרצ״ה מליסקא. האבא דחה שידוכים עשירים שהציעו לו עשרים אלף זהובים, והסכים כאן על אלפיים, אלא שבסוף ויתר גם על זה (חינוך צאנז, ז, ח-יא). נפטרה ביום כ׳ תשרי תרמ״ט, ונוסח מצבתה בסיני, ל.

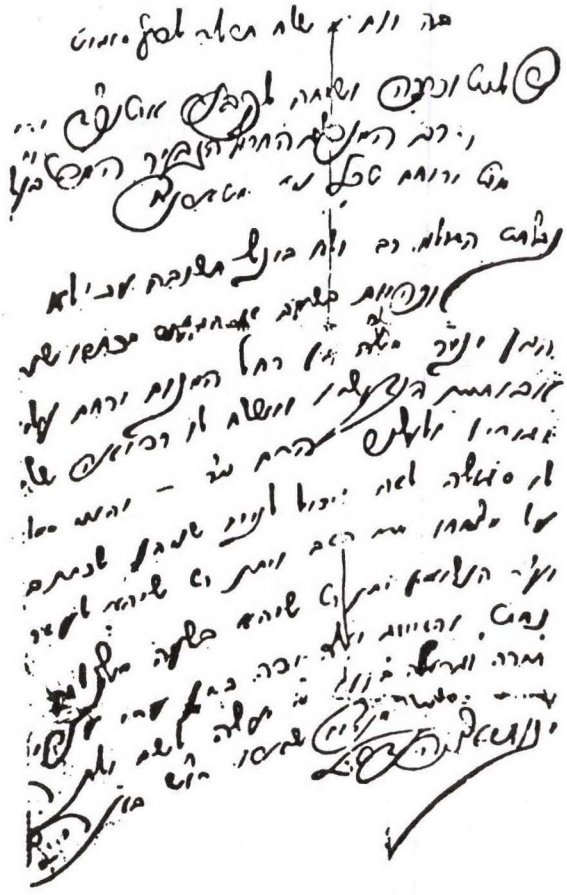
בשנת תקצ״ג נתמנה כרבה של סטרופקוב. כשנפטר זקנו בתר״א, נקרא למלא את מקומו באויהעל. התנו עמו שלא יתנהג בחסידות בתפילת מוסף לפני התיבה, שלא יקבל פתקאות מחסידיו ולא יתן קמיעות, ושלא יאריך בדרשות תוכחה. כשלא עמד בזה לדעת הקובלים עליו לשלטונות, גורש מהעיר בער״ה תר״ז, ונתקבל לרבנות גורליץ. בשנת תרט״ז עבר לדרוהוביטש, לבקשת החסידים בעיר. קדם לכך משא ומתן ממושך שבמהלכו נתקבל שם הרב אליהו הורשובסקי, והם כיהנו ג׳ שנים זה בצד זה. פרטי הדברים בשו״ת שו״מ, רביעאה, ח״א, כד. סבל שם רדיפות קשות, ואמר לימים שהיו אלו השנים המרות שבחייו. נסע אל השר שלום מבלז, וכשחלה ביקש מהרבי מאלסק שיתפלל עליו. ביום י״ח תמוז תרי״ח עבר לרבנות סיגט, אחרי שנשא שם חן הספדו על רה״ק ר׳ שמואל זנויל כהנא חתנו של בעל קונ׳ הספיקות. כיהן בעיר כ״ה שנה, הקים בה ישיבה גדולה בדרך החסידות, ועשאה מבצר לתורה ולחסידות ללא חדירת רוחות זרות. נפטר ביום ו׳ אלול תרמ״ג, ומצבתו נשתמרה.

ילדיו: א. ר׳ אברהם אהרן אב״ד קולבסוב; ב. ר׳ חנניה יום טוב ליפא שמילא את מקומו בסיגט; ג. ר׳ משה יוסף אב״ד זבורוב, סטרופקוב ואויהעל; ד. ר׳ אליהו בצלאל אב״ד פוליאן־ריסקובה וטעטש; ה. הנדל זו׳ בן דודה ר׳ ישראל יעקב יוקל ט״ב אב״ד וולובה; ו. פעסיל זו׳ ר׳ ברוך ה״ש מגורליץ (עליה: יהודית, ז, ט-יג); ז. זו׳ ר׳ משה הורביץ מרוזוודוב.

נקרא על שם ספרו **ייטב לב** עה״ת, מ. סיגעט, בית דפוס המשותפת, תרל״ה, ג, קמג; צב; ג, נו; א, פא; א, עא ד׳, עם שער נפרד לכל חומש ותיקונים

בסוף. בהקדמתו מסביר מדוע מסתיר את שמו. ר׳ מאיר ב״ר יעקב יחיאל פעקעטע־שוורץ מחוסט קנה ספרים, והדפיס אצל עהרנפרייז בלבוב שער על שמו. התרמית נתגלתה במחז״ה, כ״א חשון תרמ״ב, 3, ופאלקס בלאט שבסיגעט, ג׳ לך, מס׳ 12, והשערים המזויפים הושמדו. צילום נדיר מביא חיים ליברמן, אהל רח״ל, א, 478-480 (מקרית ספר). ד״צ מהודר בשני כרכים ובתוספת ז׳ דפי הנצחה, ע״י ר׳ אפרים יוסף דב אשכנזי, ברוקלין, בימ״ס ירושלים, תשכ״ה, ושוב בתשל״ז לערך.

ייטב פנים, דרשות מוסר למועדים, לעמבערג, דפוס רי״מ ניק וראז״ו סלט, תחילת תרמ״ב, א, קסה ד׳. ח״ב במונקאטש, דפוס ר׳ פנחס בלייער, תרמ״ג, קסג ד׳, ובסופו הערות ותיקונים. שני החלקים בחוסט, בימ״ס ר׳ מאיר יהודה קטינא, דפוס ר׳ משה חיים ויינשטיין, תער״ב, קפד; קסג ד׳. בהסכמת נכדו ר׳ משה דוד ט״ב ממ. לאפאש כותב מגדלות המחבר, ושאין עתה צורך להסתיר

מכתבו של הייטב לב מיום א׳ שלח תרל״ה לגביר ר׳ ירוחם מטארנא במענה למברקו. מברך רפואה שלימה, רושם סגולה, ומאחל מזל טוב לנישואין.

את שמו. בדף האחרון פרסום למו״ל ולדפוס. על חג הסוכות יצא לאור ע״י רחי״ל ט״ב מוולובה וניר־בטור, ניו יורק, דפוס ספרוגרף, תש״ח, עח עמ׳. בהקדמתו כותב שח״ב הופיע בהשתדלות אביו ר׳ אהרן. ד״צ מהודר בשני כרכים ע״י ר׳ אפרים יוסף דב אשכנזי, ברוקלין, בימ״ס ירושלים, תשכ״ג, ב, קפג ד׳, לב עמ׳ המפתח; ב, קסא ד׳, ס׳ עמ׳ המפתח, והנצחות. בהקדמת המו״ל מביע תקוה לחבר ספר לתולדות המחבר.

הגדה של פסח עם פירוש ייטב פנים בסופה, ניו יורק תש״ז, (לב) ד׳. בהתחלה הקדמת המו״ל רחי״ל ט״ב מוולובה וניר־בטור, והנהגות הפסח.

שו״ת **אבני צדק**, ח״א: או״ח ויו״ד, לעמבערג, דפוס רי״מ ניק, תרמ״ה, ו, מז, פ ד׳. ח״ב: יו״ד, אה״ע, חו״מ, דפוס ראז״ו סלט ע״י רי״מ ניק, תרמ״ו, פ-קנד ד׳. בהקדמת המו״ל נכדו רמ״ד ט״ב מלאפאש מתאר את עבודת זקנו וימיו האחרונים, ואת עבודתו הוא בסידור הכתבים. מחיר הספר אז״כ וחמישים צ״ח (זהוב כסף אחד וחמישים צאהל חדש). בסוף אה״ע חידושי קידושין פ״א. ד״צ ע״י ר׳ אפרים יוסף דב אשכנזי עם הקדמתו, ברוקלין, בימ״ס ירושלים, דפוס אברהם יצחק פריעדמאן, תשכ״ה, עם שמות התורמים בהתחלה ומפתחות. כולל: 112, 159, 61, 20, ובס״ה 352 תשובות.

מחוץ לגליציה והונגריה השיב גם לפולין, לר׳ יחזקאל יחיאל מפשדבורז (יו״ד, ל״ג, אה״ע, מג). לתלמידיו: ר׳ אברהם ברגפלד (או״ח, יז, מח, יו״ד, עד, קמא); ר׳ אברהם חיים איינהורן ממוסיוף (או״ח, נד, יו״ד, יד, מא, עב); ר׳ אברהם יהושע פריינד מרודנע (יו״ד, נז); ר׳ חיים אליהו ניימן מלרדינה (יו״ד, לה); ר׳ יהודה הורניק מדעש (חו״מ, טו); ר׳ יהודה יואל דייטש (חו״מ, טז); ר׳ יוסף זאב מרמורשטיין (יו״ד, טו, נה, נו, סב); ר׳ יוסף מנחם סג״ל (יו״ד, צא); ר׳ יחזקאל ברוין מביטקא (חו״מ, יט); ר׳ יחזקאל גרוספלד אב״ד טשאפ (יו״ד, קכז); ר׳ ישעיה (או״ח, יח); ר׳ ישראל ריכטר (או״ח, ל); ר׳ מאיר סג״ל גרינפלד מהאטהאז (יו״ד, יב, כד, כו, פז, פח); ר׳ מנשה שמחה פרידמן (יו״ד, י, צה, קלט, קמ); ר׳ משה שמעון ראטה אב״ד דיורא (או״ח, ו, ג, יו״ד, נט, עו, עז, קכב, קכד, וממנו: קכא, קכג); ר׳ נטע יעקב מאדוואר (או״ח, סב, עד, יו״ד, סו, סז, פה, בסוף רב טוב תשל״ג, עמ׳ מא, מה, מו בתרל״א); ר׳ צבי הירשל (יו״ד, מו); ר׳ צבי לופטיג (או״ח, צא); ר׳ שמואל דוד (יו״ד, פא); ר׳ שמואל זנויל כהנא (או״ח, ד, יו״ד, קנט, אה״ע, ל).

רב טוב לבית ישראל עה״ת, לעמבערג, דפוס ר׳ יעקב משולם עהרינפרייז ע״י ר׳ יעקב משולם ניק, תרמ״ט, א, קפב ד׳. מעבר לשער הודעת המו״ל רמ״ד ט״ב ממאדיאר לאפאש שקרא לספר על שם אמו רוזא בלומא, ותודה לתורמים. מדף קעב: דרשות אחדות כהוספות לייטב פנים. בדף האחרון שנים ממכתביו בתרל״ח על כשרות היין. הוצאה מהודרת ע״י ר׳ אפרים יוסף דב אשכנזי,

ברוקלין, בימ״ס ירושלים, דפוס נכדיו האחים גרויס, תשל״ג, ג, קעב ד׳. נוספו עד עמ׳: מפתח, לקט י״ב תשובות שלא נדפסו בספריו, והנצחות לתורמים. היה לו עוד ספר על מסכת גיטין, וכשנשרף בבית בנו ר׳ משה יוסף הצטער עליו מאד (נפתלי בן־מנחם, סיני, כה, קצז-ר). **מכתבי קודש** שלו ושל בנו ופקסימילים, בסוף ספר הגה״ק בעל יש״מ בשער מיוחד.

תשובות אליו: אבני צדק (דעש), סט בתרל״ח; אמרי אש, חו״מ, יד, לו; בית נפתלי, ז, ט; בית שערים, או״ח, רטו, יו״ד, קצג בתרל״ט; דב״ח, ח״א, אה״ע, א, יב, ח״ב, או״ח, ג, אה״ע, נח בתר״י; חתן סופר, פא בתרמ״ב; מהר״ם שיק, או״ח, קד; משמרת הקודש בסוף, קונ׳ התשובות, יג בתרל״ה (וממנו); שו״מ, קמא, ח״ב, יט, רביעאה, ח״א, כד בתרט״ז; שערי צדק, או״ח, כו, יו״ד, לא בתרל״ז (מקורות וקורות, 329-338).

תשובותיו ומכתביו בספרים: אוצר יד החיים, דף יב: אות רעח; ברכת חיים (קיז), לר׳ נתן גולדברג מלימנוב; גירסא דינקותא (שטרן), עת״ר; גנזי כתבים, ירושלים תשכ״ב; לרי״מ היבנר, שו״ת הד״ר, ח״ב, מה (כאבני צדק, קח), הלכה למשה בראש נחלה לישראל, הל׳ נו, ובספר עצמו, א, לה, נ בתרכ״ט—תרל״ה; השיב משה, ט, י (לר׳ יחיאל הכהן), יז, לב, לח, נב בסוף, סו (לרמ״מ פנט), צט, קח; זכור לאברהם, רג, רד; חנוך צאנז, חו׳ ו׳ עמ׳ טז, חו׳ ז׳, עמ׳ טו (תעודות חבר ממנו); לש״ב רי״מ פישלר, חסדי אבות, יט־כא־בתר״ם, תוספת חיים, ב, ג, יד בתרמ״ב; לגיסו, יד יוסף, מא, צד; כרם שלמה, אייר תשל״ט, יט, מח ופקסימיל, אלול תשל״ט, יד מתרי״ח, אלול תש״ם, כ־כא, נד ופקסימיל (לר׳ משה אריה פריינד ור׳ חיים כהנא בתרכ״ד), אלול תשמ״ג, מד־מה (נוסח התנאים עם אחיו ר׳ שמואל); נועם חן (וינטרויב), טו; נטעי נאמנים (ברגר); סיפורים נפלאים, סטמר ת״ש, מא; קול יעקב, תרל״ב, דף י׳ ע״א—דף יא ע״ב (במחלוקת בוצ׳צ׳י, עם שני דייניו); קונ׳ ברך ה׳ חילו לר׳ ישראל שטרן, לונדון תשמ״ב, 24 עמ׳, אחרי מכתבי רש״ק, הרב״ח ובנו משינאווא.

הספדים עליו: ספר אבל כבד מאת הו״ד, טשרנוביץ תרמ״ד, עמ׳ ט; איה סופר (רובינשטיין), עמ׳ כט; אמרי שבח (גלאז), דף ז ע״ב; בית יצחק, אה״ע, ח״ב, בסוף, קונ׳ צלעות הבית, דרוש ו׳; קונ׳ דובב שפתי ישנים (היבנר), בהתחלה; לקוטי חבר בן חיים, ח״ו, דף פח; מטה נפתלי ולקוטי בית אפרים (סופר), דרוש ה; מנחה בלולה בשמן (ר׳ שלמה מילר), ח״ב, 27-32.

שה״ג מארץ הגר, ח״א, דף לא ע״א; מליצי אש, ב, אלול, 69-70; שאילת שלום, יג-טו, וטל אורות, ח״א, 288-295; עיר חנוך, ח״א, קט-קכה, קסד-קסו; ישיבות הונגריה, 192-193, עם צילומי מצבות רבני המשפחה; ראשי גולת אריאל, ח״א, כא-כח; מארמארוש, 6-9; עולמו של אבא, תמו-תנד.

ר׳ יקותיאל יהודה ב״ר חיים צבי טיטלבוים

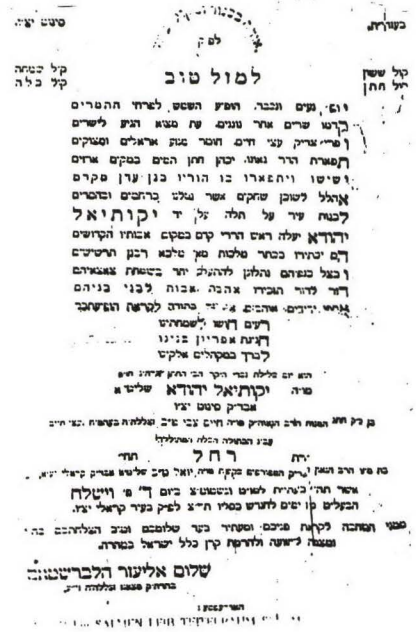
מסיגט (תרע״ב — תש״ד)

נולד בשנת תרע״ב לאביו ר׳ חיים צבי אב״ד ואדמו״ר סיגט, ובגיל י״ד נתיתם ממנו. נבחר

הרב יקותיאל יהודה טייטלבוים מסיגט

הזמנות הסב מראצפערט והדוד מקראל לנישואי הרב יקותיאל יהודה טייטלבוים מסיגט ביום ט״ז כסלו תר״ץ בקראלי

למלא את מקומו, וסייע לו בהתחלה דומ״ץ מקרובי משפחתו. (לא עליו נאמר שמצודתו היתה פרושה לרודניק, אלא שהרבי מקלויזנבורג זכה בד״ת אצל ר״ש ענגיל). בזיוו״ר חתן דודו ר׳ יואל מסטמר, ובזיוו״ש נשא את גיטל יהודית בתו של ר׳ משולם זושא ה״ש ברש״א מרצפרט. נספה באושוויץ ביום כ״ה אייר תש״ד הי״ד, עם זו׳ וילדיו משולם זוסיא ויחיאל מיכל (או: חיים צבי ורחל).

תשובות וחידושים ממנו בספרי מקדשי השם, ח״א, עג, קו (אליו מחמיו ודודו), ח״ב, כב, ובסוף עצי חיים תשט״ז. אליו: אמרי יושר, ח״ב, קב.

ר׳ ירוחם ב״ר משולם זלמן יהונתן **טיטלבוים**

מטרנוב (תקפ״ג — תרנ״ט)

נולד בתקפ״ג לאביו ר׳ משולם זלמן יהונתן ליפשיץ, בנו של האריה דבי עילאי. מחסידיו של הדב״ח בטרנוב. חתן הרב מאיר כהנא אב״ד טשעטשעוויץ בהגר, וכשנולד לו בן בקיץ תר״א נסע זקנו הישׂ״מ לברית, ואז חלה ונפטר. לפי מסורת אחת הוצעה לו רחל בת ר׳ משה דוד שטיגליץ מטורנא, וכשנסעה אמו אל הדוד ר׳ אשר ישעיה מרופשיץ, אמר לה שיש עוד זמן. על כן עשתה עבורו שידוך עם בתו של אב״ד טשעטשוויץ. גר עמה עשרים שנה ללא ילדים, וכשנפטרה נשא את המדוברת הראשונה, אלמנה עם ששה ילדים. במנויי חומר בקודש תרל״ו ואדב״ע תר״ם מטורנא, עם בנו ר׳ אריה ליביש אב״ד קרשוב ורודניק. אח״כ עלה לארץ, וחתם על החרם נגד בתי הספר בירושלים (מעשה אבות, עמ׳ צג). נפטר ביום ו׳ ניסן תרנ״ט, ונטמן בהר הזיתים. בתו בילא נישאה לר׳ בצלאל ישעיה ברנשטיין, דומ״ץ החסידים בירושלים בה נסתעפה ממנו משפחה ענפה. בנותיו גם: זו׳ ר׳ נפתלי ט״ב ב״ר מנשה; חנה זו׳ ר׳ רפאל גוטוירט מרדומישל וסנוק.

הרב״ח כתב אליו בתרי״ט למח׳ ש״ב, עטרת חיים, ח״א, לא, נז, ח״ב, יב. הייטב לב בתרל״ב, בסוף רב טוב תשל״ג, עמ׳ נח. לקוח מגנזי כתבים לנכדו רא״מ וקסלשטיין, ושם מכתבים נוספים ויחוסו.

ר׳ ישראל יעקב (יוקיל) ב״ר שמואל **טיטלבוים**

מגורליץ, ברבשט וולובה (ת״ר — תרפ״ד)

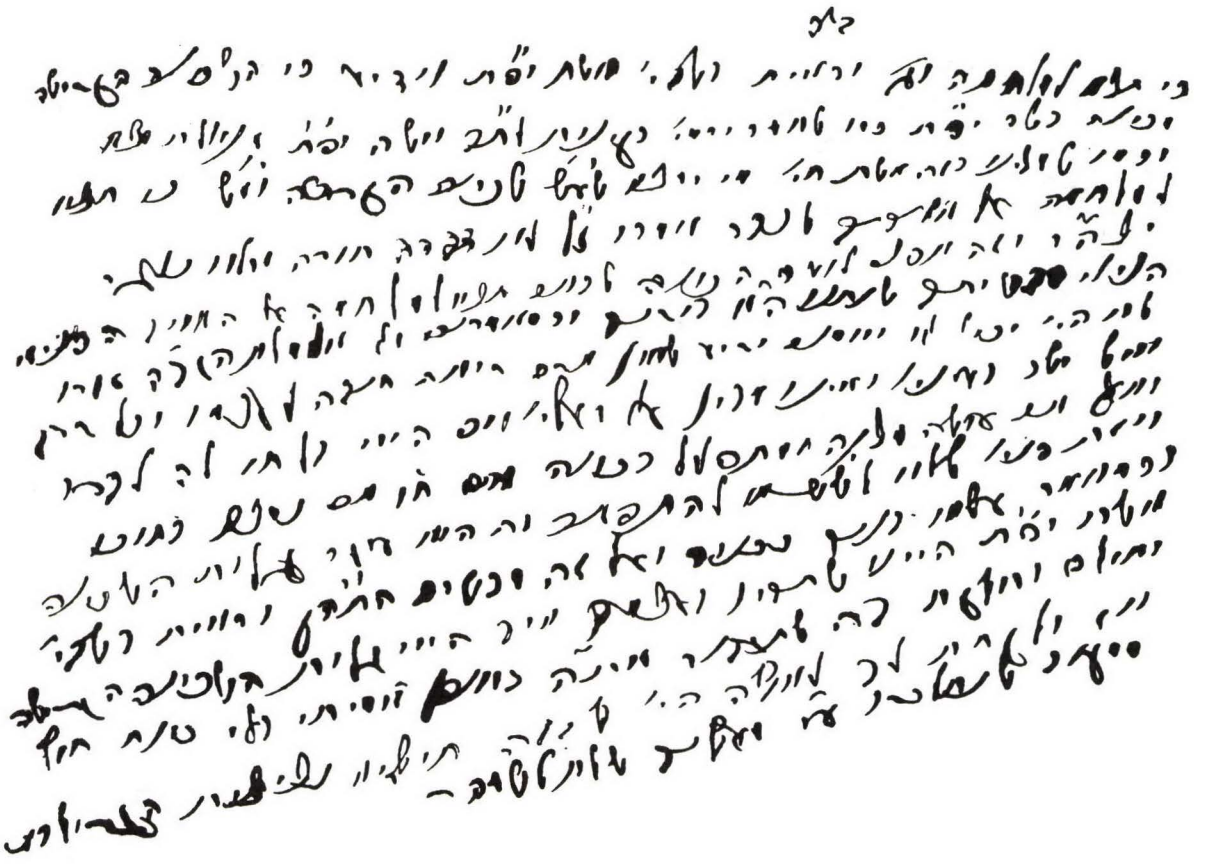
נולד בשנת ת״ר לאביו ר׳ שמואל אב״ד גורליץ. נשא בתרי״ד את הנדל בת דודו הייטב לב. סמך לשולחנו בגורליץ שנתיים, ושוב שנתיים בסיגט מתרי״ח. למד אצל זקנו ר׳ אלעזר ניסן ואצל הדב״ח. בשנת תרכ״ב נתקבל לרבנות ברבשט

הרב ישראל יעקב יוקיל טייטלבוים מגורליץ, ברבשט וולובה

בהונגריה בה גרו ארבע מאות משפחות, ועל שמה נקרא בֶּשטֶר. הכין שם לדפוס את שו״ת השיב משה. במנויי נזיר השם תרכ״ט. בתרמ״ט עבר לגורליץ למלא את מקום אביו. פרצה שם מחלוקת עזה בינו ובין גיסו ר׳ ברוך ה״ש ששב בתרנ״ב מרודניק, וטען לכס הרבנות על מקום חמיהם הייטב לב שעזב בתרט״ז. רבני גליציה קבעו בוררות, ור״ש ענגיל פסק שעל הקהילה להחליט במי בוחרים, כי זכות שניהם להשאר בעיר. הקהילה לא החליטה דבר, אבל לבסוף גברה ידו של ר״ב, ור׳ יוקיל נתקבל בתרנ״ד לרבנות וולובה שבקרפטורוס. נספחו לה 32 כפרים, 1100 משפחות, וכרבבה נפשות. היו שם 5 דיינים, 11 שוחטים, מקואות, חברות וחיי דת תוססים. פיקח על ענייני היהדות בכל האיזור. ניהל ישיבה שהיתה מכינה לסיגט, ומתלמידיו: ר׳ יעקב סג״ל לעבאוויטש אב״ד קאפיש בברוקלין. התנהג כאדמו״ר מאז הסמיכו חמיו לכך בתרמ״ג, קיבל פתקאות, ונתן קמיעות וסגולות. בששת חודשיו האחרונים חלה, וטיפלו בו בני משפחתו, ובהם רחי״ל גרוס אב״ד ברבשט (עלה בתש״י לירושלים. נפטר ביום ט׳ סיון תש״ל). זו׳ נפטרה ביום ג׳ אלול תרפ״ד אחרי שבעים שנה ביחד, ומרוב צער נפטר אחריה ביום ט״ו אלול.

ילדיו: א. ר׳ משה דוד אב״ד מדיאר־לפוש בכורו; ב. ר׳ נפתלי אב״ד נירבטור; ג. ר׳ יצחק ברישא; ד. ר׳ חיים יוסף בדינוב; ה. ר׳ שלמה ראב״ד גורליץ; ו. ר׳ מנחם מנדל בירושלים; ז. ר׳ אהרן ממלא מקומו בוולובה; ח. רויזא בלימא, נפטרה ביום כ״א אלול תרצ״ו ונטמנה בסיגט, זו׳ ר׳ רפאל גרוס ב״ר ברוך ממליץ. מילא את מקום חמיו בברבשט מסוף תרמ״ט עד תרע״ד. אז ברח לקרסטיר אל בנו ר׳ שמואל חתן ר׳ ישעיה׳לה, ושם נפטר במבחר שנותיו ביום כ״ט טבת תרע״ז. על כסאו בברבשט

חידושי רבי יוקיל מוולובה על פרשת כי תצא בכתב ידו

עלה בנו ר׳ יקותיאל יהודה שהיה אח״כ דומ״ץ סיגט; ט. דבורה זו׳ ר׳ אריה ליבוש מרדכי ה״ש ב״ר משה משיניבה; י. רבקה, נפטרה כ״ז שבט תש״ב, זו׳ ר׳ יחיאל מיכל ת״פ ב״ר יוסף בסיגט, נספה באושוויץ ביום כ״ח אייר תש״ד. ר׳ יוקיל זכה לראות בחייו דור חמישי. כמאתיים וחמישים מיו״ח נספו בשואה הי״ד, ורשימתם בסוף ספרו.

בבר מצוה של בנו שלמה בתרמ״ח קיבל עליו לרשום את חידושיו מכאן ואילך, אבל ידע שבנו ר׳ אהרן טרוד ברבנותו ואינו פנוי לסדרם. על־כן הטיל זאת על נכדו ר׳ שמואל גרויס אב״ד ריטשא וקראלי שיטפל בזה, והוא מסרם לאברך ר׳ יודל וייס מהישוב מיידן שבגלילו. פעם אחת כששבת שם המחבר זפרצה שריפה בביתו, קפץ חסיד אחד והציל את הכתבים. אז לקחם לביתו, וסידרם נכדו ר׳ יקותיאל יהודה גרוס (נפטר בן כ״ב ביום ט״ז סיון תרפ״ט, ונטמן באהל זקנו). משנפטר המחבר מסר בנו את הכתבים לביקורת לבן אחותו אב״ד ריטשא וקראלי דלעיל, וכבר נמסרו לדפוס. בשנות החורבן הם אבדו שם, ומעט בלבד נמצאו בבית נכדו המסדר ע״י נכד אחר ר׳ רפאל הורביץ. רק כעבור שנים טרחו בניהם להוציא לאור מכתב ידו את הספר: **היטב איטיב**, ח״א עה״ת ודרשות, ח״ב חידושי סוגיות ושו״ת, ברוקלין, דפוס נכדיו האחים גרויס, תשל״ב, רנב עמ׳, והסכמת פקסימיל מהאדמו״ר מסטמאר. המולי״ם הם נכדיו ר׳ ישעיה ב״ר נפתלי גרויס האדמו״ר מקרסטור־ברבשט בטבריה ב״ר רפאל חתן המחבר, ור׳ יעקב צבי הורביץ ב״ר רפאל ב״ר חיים שלמה האדמו״ר מסטריזוב חתן ר׳ רפאל מברבשט חתן המחבר. הם מוסרים את תולדות המחבר, ועומדים בהקדמתם על קשייהם בסידור הכתבים. אח״כ הקדמת נכדו רחי״ל ט״ב אב״ד נירבטור. בעמ׳ קנה שער ח״ב. מעמ׳ ר׳ קונ׳ תהלה למשה לתולדות הישׁ״מ, משופר מהנדפס ע״י ר׳ ישעיה גרויס. יתר חיבוריו לא נדפסו.

בין מכותביו: ר׳ שמואל דוד הכהן דומ״ץ חוסט (ט); ר׳ משה שו״ב סיניווער בתרע״ג (ב); ר׳ יצחק (ה).

תשובות אליו: חמיו, אבני צדק, יו״ד, קכט; אורין תליתאי, עא; מהר״ם שיק, אה״ע, ה בתרל״ח.

שה״ג מארץ הגר, ח״א, 120; מארמארוש, 53, 405, 407.

ר׳ ישראל מרדכי טיטלבוים

נכד הלבוש. נשא את פיגא נינת רבי אלעזר

מטופורוב תלמידו המובהק של השרף מסטרליסק, וכשנפטר רבו זה עבר לרוזין בה נעשה מותיקי החסידים, ואח״כ בהוסיאטין מחנך האברכים החסידיים. גבאי של הרבי יצחק מאיר השל מקופיטשיניץ, ובתרס״ח הוציא לכבודו קונ׳ שלשלת יוחסין שבסופו גרגירים מחידושיו. בתרע״ד ברח דרך פרג לוינא, ושב לעירו. בנו: הרב אברהם יעקב, והיו לו עוד צאצאים חשובים.

תשובות אליו: אור המאיר, נד; צור יעקב, ח״א, טז בתרפ״ח לקופיטשיניץ.

ר׳ מאיר ב״ר חיים **טיטלבוים**

בנו של ר׳ חיים מנפולומיץ דומ״ץ קראקא. אב״ד קמפנא, ושנים אחדות לפני השואה רבה של טשען. הסכמתו על מנחת יחיאל מתרצ״ו.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר ישראל יעקב יוקל **טיטלבוים**

בנו של ר׳ ישראל יעקב יוקל מברבשט. בצעירותו עלה לירושלים, ועסק בתורה ובקבלה בדוחק ובהצנע, עד לפטירתו בדמי ימיו. גם זו׳ נפטרה בירושלים וכן בתו: ג. רוזא בלימא ובעלה. בשואה נספו: א. ר׳ שאול מהאלמין עם זו׳ פערל וחמשת ילדיהם בסיון תש״ד; ב. חיה זו׳ ר׳ נפתלי מגרוסוורדיין וילדיהם.

ר׳ מנחם צבי (ולא נחום צבי) ב״ר חיים **טיטלבוים**

בנו של ר׳ חיים דומ״ץ קראקא. מילא את מקום אבי אביו כרבה של נפולומיץ וגבאי א״י. נספה הי״ד עם כל משפחתו. ילדיו: א. ר׳ יעקב תלמיד ישיבת טשעבין. התארס סמוך למלחמה. ד״ת ממנו באהל מועד (הרבסט), שנה ג, תרפ״ה, חו׳ ה-ז, עמ׳ נ; ב. ר׳ אברהם יהושע השל; ג. מרדכי דוד; ד. פנחס.

תשובות אליו: דובב מישרים, ח״א, א, מח בתרפ״ז; חזון נחום, קיט, קכ בתרצ״א.

ר׳ מנשה טיטלבוים

נכד הדב״ח. כנראה בכורו של ר׳ נפתלי לו נולד בתרס״ח, ואחריו ר׳ ברוך בתרס״ט ור׳ טוביה בתרע״א. תלמיד ר״מ אריק ומוסמך להוראה. גר בטרנוב.

תשובות אליו: משיב שלום, עח, קג, רפח בתרפ״ה — תרפ״ו.

ר׳ מנשה ב״ר נחום צבי **טיטלבוים**

בנו של ר׳ נחום צבי מדרוהוביטש. נשא את חנה בתו של ר׳ טוביה ליפשיץ אב״ד בריגל, וחתם ממנה על בית ועד לחכמים תרמ״ד. נפטר ביום כ״ט אייר תרס״ה. ילדיו: א. ר׳ טוביה אב״ד בריגל; ב. רעכיל בריינדל הי״ד, אם ר׳ משה ליפשיץ אב״ד בריגל. נישאה בתרס״ג לר״ש מבובוב בזיווגו

בעזרת ה׳ יתב״ש

ליטא: יציו ״קול צהלה רנה גילה ודיצה״, יתי״ש

קול שושן קול חתן	ברכות מזימ יתי״ש	קול שמחה קול כלה

ברוך ה׳ שהגיענו והחיינו ליום כלילת בני יקירי
הבחור החתן המופלג והאיר

כמר א ש ר יחי׳

עב״ג הבתולה הכלה המהוללה

מרת ר ב ק ה תחי׳

בת כבוד הרב הנגיד היוחסן המפורסם מהור׳ מנשה טיטלבוים
שליט״א מעיר בריגעל

אשר נחוג אי״ה למזימ ובשעטיבצ בעיר בריגעל
ביום ד׳ פ׳ שופטים ד׳ להודש אלול הבע״ל
ואתכבד בזה לקרא למאהבני ומיודעיני לבוא להתעלם אתנו באהבים
ואי״ה בעת שמחת צאצאיכם נשיב לכם כנמולכם

ידידכם
אברהם חיים פ־ענקיל

הזמנה לנישואי רבקה בת הרב מנשה טייטלבוים ביום ד׳ אלול תרפ״ד בבריגל, עם הרב אשר פרנקל ב״ר אברהם חיים מלימנוב.

השני. חמיו הפליג עליו בדברי שבח רמים ביותר; ג. רבקה זו׳ ר׳ חיים דכנר. ניצלו לא״י עם בתם שרה הורביץ; ד-ה. ר׳ נפתלי ור׳ חיים.

תשובה אליו: לב״א, אבני צדק, יו״ד, פב.

ר׳ מרדכי דוד ב״ר נחום צבי **טיטלבוים**

בנו של ר׳ נחום צבי האדמו״ר מדרוהוביטש. רב ודומ״ץ בסטוטשין (ולא שטיטסין) ובדרוהוביטש. חתן ר׳ חנינא הורביץ אב״ד אולינוב. סיפר לר׳ ישעיה הורביץ זכרונות מאסיפת היסוד של מחז״ה בלבוב (יבא שילה, קו). במנויי בית ועד לחכמים תרמ״ד עם חתנו הרב אהרן טברסקי, וחתם על כוס הישועות תרס״ד. עלה לארץ בתרס״ב. נפטר בצפת ביום ו׳ כסלו תר״ף. בנו: ר׳ יצחק אב״ד הוסקוב. חיבר ספר דמתה לתמר בדרך הקבלה עה״ת. נדפסו ממנו דפים בודדים בלבד שאינם מצויים, ולא נשלמה הדפסתו. נרשם ע״י א.מ. הברמן בספר ואם בגבורות. עותק אחד בידי הרב א.א. כ״ץ בפלטבוש.

תשובות אליו: שערי דעה, ח״א, לט, ח״ב, יג בתרל״ט. מכתבו מתר״ן למח׳ הרב שלמה שפירא ממונקטש, כרם שלמה, אדר תשמ״ה, יח-יט.

גליס, ח״ב, רפ.

הרב משה טייטלבוים מבוקובסק ובנו דוד

ר׳ משה טיטלבוים

רב לחסידי דינוב בבוקובסק בין שתי המלחמות (פנקס, ח״ג, 70).

ר׳ משה טיטלבוים

רב ואדמו״ר במושציסק מתרפ״א על מקום חמיו ר׳ חיים נחום הלברשטם. נספה בשואה הי״ד.

פנקס, ח״ב, 318.

ר׳ משה ב״ר חיים צבי **טיטלבוים**

מסיגט (נו׳ תרע״ה)

נולד בשנת תרע״ה (או תרע״ז) לאביו העצי חיים, ולמד אצל ר׳ נחום צבי כהנא ור׳ יקותיאל יהודה גרוס מברבשט וסיגט. נסע אל דודו ר׳ יואל מסטמר ואל סבו רש״א מרצפרט, ונודע כשתקן וסגור. נשא בתרצ״ו את (לאה בת ר׳ אהרן ט״ב) חנה בת דודו רח״ה מקרצקי, וניהל שם את ישיבת בית דוד. נספתה באושוויץ ביום ז׳ סיון תש״ד מעוברת, עם בנה חיים הרשלה ועוד שנים. בשנת ת״ש נתקבל לרבנות זנטא שביוגוסלביה. נשלח בתש״ד לאושוויץ, וניצל בטרזינשטט. שב לסיגט לשקם את החיים הרוחניים, והיגר לויליאמסבורג בה פתח בימ״ד עצי חיים. ממלא מקום דודו כאדמו״ר מסטמר, ומנהיג העדה החרדית בירושלים. על

רבי משה טייטלבוים מסיגט — סטמר בצעירותו כיום

ביקורו בירושלים הופיע בפורמט אלבומי הספר מסע מלכות, ערוך ע״י צבי ויהודה משי־זהב, ירושלים תשמ״ה.

ילדיו: א. ר׳ אהרן. נו׳ בתש״ז. נשא בתשכ״ו את סאשע ברמ״י הגר מויזניץ. ילדיו: מנחם מנדל, חיה, שרה; ב. רחי״ל. נו׳ בתש״ח. נשא את חנה בת ר׳ יוסף אשכנזי. בנם: ברוך שרגא פיבוש; ג. ר׳ יקותיאל יהודה. נו׳ בתשי״א. נשא בתשל״א את חיה שרה בת ר׳ משה שפיץ, ובנם: חיים צבי; ד. ר׳ שלום אליעזר. נו׳ בתשי״ג. חתן ר׳ משה אריה ה״ש מנאסאד; ה. חיה הבכירה זו׳ ר׳ דוד דב ב״ר אלעזר מייזלש. ילדיהם: ברכה סימא, יוסף, חיים צבי; ו. ברכה סימה זו׳ ר׳ דוד ברצ״ה מייזלש; ז. הנדל זו׳ ר׳ חיים יהושע ב״ר יעקב יוסף ב״ר חיים יהושע ב״ר בן ציון מבאבוב.

ר׳ משה ב״ר צבי הירש **טיטלבוים**

משינאווא ואויהעל (תקי״ט — תר״א)

נולד בפרמישלא בשנת תקי״ט (או תק״ך) לאביו ר׳ צבי הירש שיף. במגילת יוחסין שבסוף חידושי הגרשוני נאמר, שנמנה על נכדי רבי ישראל סטריניר, שזו׳ נכדת הט״ז ומנכדיו השאגת אריה והבמ״ח, וכן נמסר שיחוסו הגיע לרבי ר׳ השל. עוד אמרו ששורש נשמתו משל הרמב״ם ור״י איבשיץ, ועסק רבות בספריהם. מגיל תשע דרש ברבים, ואמו חנה נפטרה אחרי שזכתה לשמוע את הדרשה שנשא בעיר בהיותו בן י״א. נמסר

רבי משה טייטלבוים מאויהעל הישמח משה

שביקר בווילנא אצל הגר״א להציע לו את ספיקותיו, ונעשה שם בר מצוה. בגיל י״ג נשא את חיה שרה, בתו היחידה של הגביר ר׳ ניסן (י״א שהיה דודו) שעשה את מסחריו ביין טפל ותורתו עיקר, נפטרה בער״ח ניסן ת״ר. למד אצל אחי אביו ר׳ יוסף אב״ד קולבסוב, ושלוש שנים עד גיל ט״ז אצל בן דודו אחי אמו: ר׳ אברהם אריה ליב ב״ר יהודה הלוי אב״ד סטריזוב מח״ס דרישת ארי (עליו: מאורי גליציה, א, 22-23). בשובו ללמוד בפרמישלא סובבוהו ארבעים גדולי תורה בעלי הוראה, ולכולם בירר את ספיקותיהם כשמלה. לפי מסורת בני העיר כיהן בה זמן מסוים כדיין. בבואו ללובלין כיבדהו האב״ד בעל ראש הברזל לומר דרשה בה נוכח. נתפרסם כגאון מופלג, וכבר בגיל י״ז נקבצו אליו תלמידים. פנו אליו בשאלות הלכה, ור״מ איגרא אמר עליו: משה אמת ותורתו אמת.

בתקמ״ב נפטר חמיו שהחזיק בו, מבלי להניח עזבון רב, וכן בנו הרך. משום כך נאלץ שנתיים לאחר מכן לקבל את רבנות שיניבה, על מקומו של ר׳ שמלקא הורביץ שעבר לריטשוואל ולניקלשבורג. גר בבית הרב הקודם שלא היה רבו. למד תורה מעוני, והרבה בסיגופים. השיא את בתו לרבי אריה ליבוש ליפשיץ בעל אריה דבי עילאי. בהשפעתו נסע שלוש פעמים אל החוזה מלובלין, ונעשה תלמידו המובהק. אמר שקיבל ממנו כל מה שרצה ויכל לקבל. לא נענה להצעת רבנות אחרת בפולין, כדברי המגיד מקוזניץ אליו. כל ימיו הצטער על שנמנע ממנו לפגוש את הנו״א שרצה לראותו (אהל אלימלך, קמז-קמט). השתדל בהעתקת כתבי הנו״א והדפסתם. נסע גם אל רמ״מ מרימנוב והאוהב ישראל.

בסוף תקס״ח עבר לרבנות אויהעל, ועל שמה נקרא. רק משנפטר רבו בתקע״ה החל לנהוג באדמורו״ת, ולשתול את החסידות בהונגריה. התקין שם תקנות וגדרים, גם לחברת פועלי צדק. החל כהבעש״ט לתת קמיעות מסוגים שונים, מתוך ששים תיבות קטנות שהיו לו לסוגי הבעיות השונות. דרכו המופלאה בעניינים אלו היתה מעין זו של הסמיכת חכמים. דומ״ץ העיר, ר׳ דוד ב״ר מאיר הכהן פרידנהויזן מפיורדא, קיבל ממנו המלצה חמה, אך משעזב השמיץ את מיטיבו בגלל הקמיעות (בספרו מוסדות תבל, וינא תק״ף). באו אליו גם נכרים, ובברכתו נתרפא המנהיג ההונגרי הלאומי לודביג קושוט ונעשה אוהב ישראל. היה לו סדר יום קבוע לשיעוריו, עבודתו, עניני הקהל והחסידים. כל בוקר קם בחמש לשיעורי נגלה ונסתר. התפלל שחרית בהתלהבות עצומה עד שתים או שלוש אחה״צ, וקריאת שמע

אמר במשך כמה שעות, כשהוא שטוח על הארץ בפישוט איברים ובהזדעזעות. טעם קצת יין עם חתיכת עוגה, אך לעולם לא יי״ש. קיבל אנשים כשעתיים לפני המנחה, ובחורף אחריה. האריך בתפילת ערבית, וחזר שוב ביידיש על אמת ואמונה והשכיבנו. כשסיים אחר חצות, אכל את סעודתו היחידה: פת במרק ובשר. הוצק חן בשפתותיו כשדרש לעם דברי מוסר להחזירם בתשובה, והשומעים הרבו לבכות כשלבם נמס בקרבם. המשיך לדקדק בהלכות השו״ע גם משנעשה חסיד, ובפסח היו לו חומרות רבות. ראו אצלו עניני רוח הקודש. היו לו חזיונות וחלומות מופלאים שרשמם, ונתגלו לו אז גם חדו״ת ודרשות. דייקן ומסודר מלגו ומלבר, ומראהו כמראה כהן גדול. מעולם לא חלה, לא עישן, לא הרכיב משקפים, לא ביקרו רופא, ולא נסע למעיני הישועה.

נשא בעול משלוח הכספים לא״י. ראו בחוש את ציפייתו למשיח, וצדיקים אמרו עליו שנשמתו היא ניצוץ של ירמיהו הנביא. בקיץ האחרון לחייו נסע להיות סנדק של נינו, והנסיעה הארוכה בעגלה הזיקה לו. בשבת כ״ח תמוז תר״א הונח לו מיסוריו, וישב על כסא. אמר תפילה מיוחדת מלאת אהבת ה׳, ודברי מוסר וירו״ש לסובבים אותו. בנו יחידו ר׳ אלעזר ניסן אב״ד דרוהוביטש שמע אותו במנחה מתפלל אתה חונן כשמונה עשרה של חול, וכשהעיר לו על כך לא השגיח בו, והמשיך לומר ברכת השכיבנו בה יצאה נשמתו. על אהלו נחקק הפסוק ומשה יקח את האהל וכו׳, ורק הוא שרד מחורבן בית העלמין. אלפים ממשיכים לפקוד אותו עד היום. כמו־כן קבועה שם תפילה למשתטחים על הציון, הועתקה ע״י ד״ר ישראל גולדברגר בהצופה מארץ הגר, א, תרע״א, עמ׳ 102-103. ר״מ לטריס הספידו בספר אור פני משה, אפען תר״א, ואינו מצוי.

נספד בספרים: אמרי יושר למהר״ם א״ש, דף סט; דרך יבחר פנט, א; דרשות הרא״ש מקויברסדורף, דרוש מה; כתב סופר עה״ת, פרשת שופטים.

מתלמידיו: בעל מלוא הרועים שלמד אצלו בשינאווא; ר׳ אהרן מאיר פרידלנדר אב״ד בוליחוב; ר׳ אליהו יהודה ליב מרישא חתן ר׳ וולף דמשק (תשובות אליו: פג, פד בתקס״ז); ר׳ אליעזר ליפמן אב״ד סקלט; ר׳ יהושע משה ב״ר אליהו סג״ל (לג); ר׳ יואל אשכנזי אב״ד זלוטשוב; ר׳ יוסף ב״ר שמואל פרוחניק אב״ד לנצוט (סא בתקנ״ד); ר׳ יעקב קופל בר״י מאולינוב (כ בתקע״ד); ש״ב ר׳ אפרים פישל סופר אב״ד נאנאש; ר׳ חיים בצלאל פנט מח״ס דרך יבחר; ר׳ יהודה דייטש החסיד; ר׳ יעקב גוטליב אב״ד חוסט; ר׳ ישראל זאב הלוי

הורביץ ראב״ד אויהעל; רמ״מ פנט מדעש (סח); ר׳ פנחס אריה כהנא־רפפורט המכונה סמטרר; תלמידו המובהק רצ״ה פרידמן מליסקא (לח); הקול אריה וחמיו ר׳ משה ליב גינצלר.

היו לו חידושים על הש״ס, חו״מ, ובגליון ספריו, וספר יין הרקח על עניני תשובה. הניח כתבים בקבלה, וקיצר בהם ברמזים. היה לו פנקס סגולות ורפואות, וחלקו מועתק בליקוטי מאיר, ברדיוב תרצ״ב. בחייו נדפס ספרו **מעין טהור**, דיני נדה וטבילה ביידיש, בתוספת שאר דינים הנחוצים לנשים. המהדורות הראשונות ברוסיה־פולין חסרות תאריך, והן מאחרי שנת ת״ר. מאוחר יותר בתוך סידור קרבן מנחה. הוצאות מתוארכות הן זו שנדפסה כנראה בלבוב כפי שנדפס בפרעשבורג, תקצ״ט, וזיטאמיר תרי״ז, 42 עמ׳. האנונימיות שאח״כ הן כנראה מקניגסברג תרי״ט ולמברג תר״ך לערך, ומאוחרות יותר שרובן מגליציה והונגריה. האחרונה כנראה בפרנוולד, דפוס כתר, תש״ז. בגלל ריבוי ההעתקות חלו בספר שיבושים, ואחד מהם תוקן בתש״ו ע״י הגרז״ר בנגיס.

נודע על שם ספרו **ישמח משה**. נתחבר בדרך דרוש בסדר אחר שנשתנה בעת העריכה, והיה לו עוד חיבור על התורה בדרך מחקר. מחומשי התורה נדפס תחילה על בראשית, למברג, דפוס ח. גרוסמן, תחילת תר״ט, א, קיז ד׳. בהקדמת המסדר, נכדו הייטב לב, כותב שזקנו המחבר קבע את שם הספר, ומקוה להוציא לאור גם את יתר חיבוריו בהלכה. שמות, פרנץ גלינסקי, תחילת תרי״א, צ ד׳. מעבר לשער קול קורא, שלא להדפיס בלי רשות המסדר. ויקרא, מב ד׳; במדבר־דברים, לבוב, דפוס ר׳ זלמן ליב פלעקר ושותפיו, תרכ״א, א, מט; א, עג ד׳. המסכימים: הדב״ח למו״ל ר׳ יצחק איצק דומ״ץ קראלי; הייטב לב (נדבה רוחו אותו לדלג על ההרים להביא למלאכת הדפוס). על בראשית בלבד וכנראה לא נדפס יותר, לעמבערג, דפוס רא״ז סאלאט, תרמ״ז, ב, קכ ד׳. ליד הקדמת המסדר, הקדמת בנו רחי״ל לש״ב המו״ל ר׳ משה דוד אשכנזי מקליש, הכותב בהקדמתו שקיבל את זכות ההדפסה מר׳ משה דוד ט״ב מלאפוש הטרוד בהוצאת יתר הספרים. רמ״ד זה הוציא לאור את הספר בשני חלקים, מ. סיגעט, דפוס ר׳ משה בלומענפעלד וחתנו ר׳ יחיאל מיכל דאוויד, תרנ״ח, ב, רג; ב, קנד ד׳, נ עמ׳. בהקדמת המו״ל מספר על עוצם טירדותיו, ועל חיפושיו אחר מו״ל שלא עלו יפה. מודה לרח״צ מסיגט שסייע לו כעת, ולר׳ נפתלי ט״ב אב״ד נירבטור שהתקין את המפתחות. בראש ח״ב יחוס המשפחה, ובסופו המפתחות. הוצאה מהודרת בברלין, פרדס, תרפ״ח, עם הסכמת רמ״ד

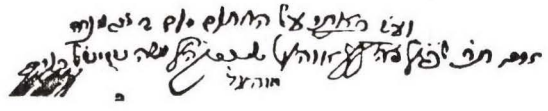
מלפוש לר׳ חיים רנד ב״כ החברה. ד״צ הוצאה זו בירושלים תשל״ו. בניו יורק נדפס בתשכ״ב (וד״צ בתשכ״ט ובתשל״ד) על ידי ר׳ נפתלי גרויס, בנו של ר׳ רפאל אב״ד ברבשט וחתנו של ר׳ ישעיה׳לה קרסטירר (דפוס הנכדים האחים גרויס), כשבהתחלה זכרון לבני משפחתו.

ישמח משה, כשם כולל על נ״ך, וחמש מגילות בפירוט הבא: ישיר משה — שה״ש, כליל תפארת — רות, אבל משה — איכה, מור ולבונה — קוהלת, עסיס רמוני — אסתר. הובא לדפוס ע״י ר׳ מאיר שטעכל ממ׳ לאפאש, מארמאראשסיגעט, ר׳ אברהם קוסמאן ובניו, תרס״ו, ב, יב, צו ד׳, עם הקדמה ותולדות המחבר תהלה למשה מאת רמ״ד מלפוש. אותו המו״ל הדפיס שם בתרס״ח על אגדות הש״ס, פלפולים ודרושי מוסר, ב, קד ד׳. בהקדמת רמ״ד מלאפאש מודה שוב לאחיו ר׳ נפתלי אב״ד נירבטור שהתקין את המפתחות. נכללו כאן ארבעה ספרים: יין הרקח — על אגדות הש״ס ופלפולים; שיח שפונים — על תפילות פיוטים וזמירות; תוכחת חיים אמירה נעימה — דרושי מוסר; אבקת רוכל — ליקוטים טעמים ורמזים. בסוף רשימת המנויים מהונגריה. הוצאה מהודרת של ח״א ע״י הרב יצחק סג״ל קליין מאויהעל, בודאפעסט, דפוס ר׳ משולם זלמן קאטצבורג, תרצ״ד, עם הסכמת רמ״ד מלפוש שבה הרשאה למו״ל זה. החלק של דרשות לימים נוראים ומועדים (שיח ספונים ואבקת רוכל) יצא לאור ע״י נכדו רחי״ל ט״ב דומ״ץ קאסאני, סעקעלהיד, דפוס ר׳ שבתי קאהן, תש״ג, ד, מד ד׳. מעבר לשער תודה לתורם ר׳ יעקב הכהן פיקסלר. המסכימים: ר׳ אהרן ט״ב מנירבטור לבנו; ר׳ ישראל צבי רוטנברג מקאסאני לחתנו; ר׳ יואל ט״ב מסאטמאר לש״ב. בהקדמת המו״ל מבאר מדוע מוציא חלק זה מתוך החיבור השלם. ד״צ מהודר של הוצאת תרס״ח, ניו יורק, דפוס האחים שולזינגר, תש״ז, ע״י הרבנים יקותיאל יהודה ט״ב ברמ״ד מלפוש ור׳ אלכסנדר שמואל ט״ב בראל מקולבסוב, המציגים פקסימיל מכתב המחבר לנכדו ר׳ שמואל וזו׳ טאבא ביילא והקדמתם. בסוף תודה לתורם ר׳ נפתלי ב״ר יעקב פייערשטיין. כמו־כן מהדורת יוסף וייס בתש״ך לערך, כשמעבר לשער מודבק פתק תודה על הרשות שנתן המהדיר הראשון מתש״ז. הוצאה מפוארת עם מפתח ע״י ר׳ אפרים יוסף דב אשכנזי, ברוקלין, ירושלים, תשל״א, ובסוף אחדים ממכתבי המחבר.

שו״ת **השיב משה**, לעמבערג, תרכ״ו, א, פג ד׳, קט סי׳. הובא לדפוס ע״י ר׳ שאול הורביץ, ר׳ אברהם ויידנפלד מסטניסלב וראז״ו סלט בדפוסו. מעבר

לשער ההסכמות והקדמת הייטב לב. השו״מ כותב עם ד״ת: ארץ גאליציען הרה וגם ילדה האדם הגדול הלז, וארץ הגר גידלה שעשועיו. הוא מספר ששמע מאבותיו על הישׂ״מ, כי בהיותו בגליציה ידע שמונה מאות דפי גמרא בעל־פה, היה תלמיד הדרישת ארי בנגלה בנסתר ובמעשים ״ונוראות שמענו עליו בעת היותו באוהל, שמו הטוב הלוך וגדול, ינהרו אליו רבים וכן שלמים לשמוע מפיו תורה״. ר׳ יוקל ט״ב מוולובה ביקש ממנו את ההסכמה, וכן מהדב״ח מח׳ שכתב: אוקי גברא אחזקתו, וא״צ להסכמת זולתו. הערות יו״ט שבספר הן מנכדו הייטב לב, ותשובה שנשמטה כאן (פב) נדפסה בסוף ספרו אבני צדק. בדף האחרון תשובת ר״מ איגרא. הופיע בשנית ע״י נכדו ר׳ אהרן ב״ר יהושע חיים ט״ב, ניו יארק, תמר, תש״ו, בתוספת שני דפים בהתחלה, כשאחרי ההסכמות הקדמה קצרה מהמהדיר. ד״צ בירושלים תשכ״ח, א, לח, פג ד׳.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **דעש**; **ווארשא** (א); **זבורוב**; **טולטשווא**; **טרצול** (כח); **טרניגרד** — הרב אברהם שמואל מנדסמאק (קד בתקס״ז); **מאדי** — הרב ישראל עוזר וולף (קב); **מיהלוביץ** (עא); **מיקולש** — הרב צבי הירש ב״ר דב בר הלוי הורביץ, ור׳ ראובן ב״ר משה (עג); **סעטשין** — הרב יוסף הלוי (עה); **פרשבורג** — החתם סופר (טז). כמו־כן להרב זאב וולף (עז); בתקמ״ג (פז); לדיינים ר׳ מנחם מאניש ור׳ יהודה ליב (צ); לר׳ יואל ב״ר אברהם (מט).

חתימתו של הישמח משה מיום י״ג מנ״א ת״ר

תהלים עם פירוש **תפלה למשה** והמצודות, ע״י נכדו ר׳ משה דוד ט״ב מלפוש, קראקא, דפוס יוסף פישער ושותפו ויינדלינג, תר״ם, שכב, ח ד׳. הייטב לב כותב בראש הספר שרשם ד״ת מזכרונו, ונכדו רמ״ד קיבץ את הפירושים וסידרם. בהקדמת המלבה״ד כתב שבכל מקום של ספק בקישור והבנת הדברים, שאל את זקנו הייטב לב. הרבי מסטמר אמר, שחלק מהפירושים רשם המחבר מעבר לפתקאות שקיבל. מדף שיז: תפילות והנהגות מהמחבר. בדפים האחרונים רשימת המנויים, ורובם ככולם מהונגריה. אותו מהדיר הביא שנית לדפוס בסוואליווע, דפוס ר׳ חיים יהודה גאלדענבערג, תרס״ז, א, שנד ד׳. בהקדמתו הוא כותב שתיקן כאן את השגיאות, ושילב בכל מקום נוספות מחידושי יש״מ על נ״ך ואגדות שנדפסו מקרוב. מהוצאה זו צולמו כל המהדורות הבאות. ד״צ מוקטן בברלין, פרדס, תרפ״ט, עם

הסכמת המהדיר לר׳ חיים רנד בא־כח ההוצאה. ד״צ זעיר, בודאפסט, בימ״ס ״מבשר״ של מ׳ ויינבערגער, תש״א, בהשמטת ההקדמות. הוצאה מהודרת ע״י ר׳ יקותיאל יהודה ט״ב האדמו״ר מלאפוש ברמ״ד, ניו יארק, דפוס מ.פ. פרעסס, תשי״ט, בתוספת דף הקדמה וחמישה דפי הנצחה. בתורמים: האחים ר׳ ברוך, ר׳ משה, ר׳ אהרן, ר׳ שלמה ור׳ יונתן ט״ב, ב״ר נחמן מנחם מנדל ט״ב, ב״ר נפתלי צבי נכד הישׂ״מ. אביהם נפטר ונטמן ביום כ׳ חשון תש״ך. מהדורה בנייר משובח, ובשוליו פירוש תהלות אהרן מר׳ אהרן ט״ב מוולובה, ע״י ר׳ ישראל יעקב יוקיל ור׳ אהרן ברחי״ל ט״ב, ניו יורק, דפוס האחים גרויס, תשל״ב. בהקדמת רחי״ל בשבחי אביו כותב שהפירוש הועתק מגליון ספרו של אביו אותו לקח עמו לגיטו, שעה שאת יתר הכתבים ציוה לגנוז בקרקע בכלי זכוכית שאח״כ נעלם.

סיפורים ממנו ומנכדו הייטב לב כתב רד״ב עהרמן בתחילת ספרו פאר וכבוד, ח״א, מונקאטש תער״ב וד״צ. עוד סיפורים ליקט ר׳ חנניה יו״ט ליפא ב״ר ישראל ברוין, תלמיד הקדושת יו״ט ונפטר ביום י״ז כסלו תש״א. ספרו **צדיק כתמר יפרח** נדפס בתש״א, ו, לב עמ׳, ע״י רמ״מ גולדשטיין מח״ס לקח טוב שהיה בזיוו״ר חתן הצדיק מהאדאס. המו״ל שת נוספות על רבני השושלת וצדיקים נוספים. מעבר לשער תודה לתורמים מערים שונות, ואח״כ הפתיחה לספרו סייג לתורה. ד״צ בירושלים תשכ״ח, בסוף ספר קול דממה דקה לר׳ נח חיים לוין. הרב אברהם יצחק ברומברג הקדיש לתולדותיו חלק ח׳ בסדרת מגדולי החסידות, ירושלים, המכון לחסידות, תשי״ד, קעו עמ׳, וד״צ, בית הלל, תשמ״ב. ספר מסכם ומפורט נערך ונסדר ע״י הרב יוסף משה סופר, **הגאון הקדוש בעל ישמח משה**, יצא לאור ע״י ר׳ אפרים יוסף דב אשכנזי עם הקדמתו, ברוקלין, בימ״ס ירושלים, תשד״מ, תצב עמ׳. **דאס לעבן און שאפן** פון דעם הייליגן ״ישמח משה״, א-ב, ר׳ מנחם מנדל (משי־זהב), ירושלים תשמ״ו, תסג עמ׳.

תשובה אליו: לחמי, אדב״ע, יו״ד, יט, אה״ע, לא, חו״מ, ג (וממנו). חידושיו על הדפים הראשונים במסכת חולין שנרשמו ע״י תלמידו ר׳ שאול יחזקאל גרינפלד ליטשיקער, בראש שדה העיר (רובין ממיהלוביץ). דרשתו ביידיש, בתוך קובץ כתב יד שבבית הספרים. מכתביו: כרם שלמה, סיון תשל״ח, יג-יד (לקהילת נאנאשן), ניסן תש״ם, כד (לר׳ יונתן בנימין אסטרייכר אב״ד טשנגר בתקצ״ד), אייר תשמ״א, ט, מד (לר׳ פנחס ב״ר יהונתן בנימין) ופקסימיל, אדרים תשמ״ו, י-טו (הגהותיו לאו״ח) ופקסימיל. ד״ת ממנו בספרים: אילנא דחיי ואור הנר; ברכת חן, ה, וזכרון חן, יג (וינטרויב); ילקוט ישר (רוקח), סט ע״א; מגדיל ישועות מלכו, כג, כד; סיפורי נפלאות מגדולי ישראל, קצג-קצו, רעט; קדושת ציון, ח״ב, סז ע״ב; קהלת שמואל, פיעטרקוב

תרע״ד; שיחת חולין של ת״ח החדש, עד; שפתי צדיקים (מרימנוב), ח״א, לח. מ סג: (ה.)
לנכדו ר׳ יוסף תלמיד השו״מ: רביעאה, ח״ג, ד.
דור דעה, צדיקים, רצז-ש; מליצי אש, א, תמוז, 62; רא״י ברומברג, סיני, לא, רג-ריח; שאילת שלום, טו-יז, וטל אורות, ח״א, 295-304; ראשי גולת אריאל, ח״א, יז-כא; ישיבות הונגריה, 190-192; עיר חנוך, ח״א, קבו-קלד; עולמו של אבא, קמה-קמח.

ר׳ משה דוד ב״ר ישראל יעקב יוקל **טיטלבוים**

ממדיאר־לפוש (תרט״ו — תרצ״ה)

נולד בשנת תרט״ו כבכור לאביו ר׳ ישראל יעקב יוקיל אב״ד ברבשט, גורליץ ווולובה. נתגדל על ברכי סבו הייטב לב שחיבבו מאד, וכעבור שנים ההדיר את ספרי זקנו. תלמיד הדב״ח, וכשנשא את נכדתו חיה בת ראב״ל ה״ש מדוקלא ב״ר דוד מקשאנוב, עמד הסבא על כך שהחתונה תיערך בצאנז, ושנה נשאר סמוך לשולחנו. נפטרה ביום י״ז תמוז תרפ״ט. בשנת תרמ״ב (או תרמ״ה) נתקבל לרבנות הכפר מדיאר־לפוש שליד דעש, וכיהן בו יותר מיובל שנים. נודע כדרשן מופלג. הוציא לאור את כתבי הישמח משה, וכתב הקדמה לתולדותיו. הקים בכפרו ישיבה שמנתה כמאה בחורים. במלה״ע א׳ הם התפזרו, ובתום המלחמה נתחדשו הלימודים, כשניהול הישיבה בידי חתנו ר׳ אהרן גרוס. המשיך לעמוד בראש הישיבה מבחינה רוחנית, והשרה במסירות על התלמידים אוירה חסידית. ראש הלשכה

הרב משה דוד טייטלבוים מלאפאש

המרכזית של האורטודוקסיה בזיבנבירגן. נפטר ביום כ״א אד״ב תרצ״ה. חתנו הר״מ מילא אז את מקומו גם כאב״ד, כשהוא נוסע עם תלמידיו לשבתות מיוחדות ולשבועות אל רבי יואל מסטמר. בניו: א. ר׳ אברהם חיים הבכור אב״ד קרניץ; ב. ר׳ יצחק שמואל בלפוש. נשא את חנה בת דודו ר׳ נפתלי ט״ב. נספו עם בניהם ישראל יעקב יוקל ויקותיאל יהודה. כמו־כן נספו כמה מנכדיהם הנקובים בשם; ג. ר׳ יקותיאל יהודה נכד רופשיץ וקאלוב. ניצל מהשואה, כיהן כרב ביהכ״נ בקור חולים אנשי ספרד בברונקס, ונקרא האדמו״ר מאויהעל־צאנז בניו יורק. חי בתשל״ב. ההדיר את ספרי זקנו הישמ״מ, ואח״כ מסר את זכותו לאחרים מבני משפחתו. זו׳ הראשונה איטה (יוטא) בת ר׳ נפתלי ה״ש אב״ד קשאנוב, נהרגה בפלשוב ביום י׳ אב תש״ד הי״ד.

רבה״ק מצאנז, ח״ב, רלח; ישיבות הונגריה, 448-449.

ר׳ משה יוסף טיטלבוים

ראב״ד בוקובסק־פשמישל. גבאי א״י. נספה בשואה הי״ד.

ר׳ משה יוסף ב״ר יקותיאל יהודה **טיטלבוים**

מאויהעל (תר״ה — תרנ״ז)

נולד בשנת תר״ה לאביו הייטב לב. נשא את הינדא בת ר׳ דוד ה״ש מקשנוב. מראשי החריפים בביהמ״ד של הדב״ח בצאנז, ומעין ראש ישיבה לצעירים עם ר״ש מבובוב ור״מ מברדיוב. נתקבל לרבנות זבורוב בהגר, סטרופקוב, וקהל החסידים באויהעל (על הכתרתו שם כתב מא״ה, קמחז״ה, כ״א סיון תרנ״ב, 5. כתב הרבנות בכרם שלמה, אלול תשמ״ב, מה-מו). ניחן בכח הדרוש בו השיב רבים מעון. נסע לסיום הש״ס במאקאווא, ובשובו עכבוהו ללון בבעקעש־טשאבא. אמר שאינו יודע לשם מה בא לכאן, ודיבר מעניני מיתה חטופה. בארבע לפנות בוקר קם לצאת ברכבת, ונפטר פתאומית ביום כ״ד טבת תרנ״ז (ולא באמצע דרשת התעוררות). הובל לאויהעל להיטמן ליד הישמ״מ, אבל מכיון שראשי הח״ק דרשו שתחילה יבוטל הרשיון של קהל החסידים לבית עלמין נפרד ושלא יקימו אהל, על כן הובל לאהל אביו בסיגט. רבנים רבים ספדו לו בשלושת הערים (מחז״ה, ה׳ שבט תרנ״ז, 4). בעל ערוגות הבושם ספד לו בפרשת וארא. הניח חיבורים שלא נדפסו. נכדו ר׳ יקותיאל יהודה מייזליש אב״ד קהל יראים סי־גייט בניו־יורק ברצ״ה מווייצען, ערך לדפוס את ספרו מילי דמיטב עם הגהות בנין יקותיאל, ובתשכ״ב קיבל הסכמה מרד״ב מטשעבין. תשובה מהספר, בנין צבי, ח״ב, פב.

ילדיו: א. ר׳ ירחמיאל בכורו. נשא את אסתר בת רבי יעקב צבי מפוריסוב. נפטר בצעירותו בלי בנים. זו׳ חלצה ונישאה לר׳ ישעיה ה״ש מטשחויב; ב. ר׳ ברכיה שמילא את מקומו באויהעל; ג. ר׳ אלעזר ניסן. נפטר בהיותו אברך; ד. ר׳ חיים יעקב אב״ד לימנוב; ה. זו׳ ר׳ נפתלי ט״ב אב״ד נירבטור; ו. ר׳ דוד דב מייזלש דומ״ץ אויהעל ומתרע״ג האב״ד; ז. זו׳ ר׳ יהודה ליביש ערליך ב״ר נפתלי מדלטין. י״א שגם: ח. זו׳ ר׳ שלום ה״ש אב״ד ניסקא. כמו־כן חיה רבקה זו׳ רבי אלעזר הורביץ־שטרנפלד מחנטשין.

תשובות אליו: אביו, אבני צדק, או״ח, כה, יו״ד, ח, ט, קלא, קלב, חו״מ, יא; כנף רננה, יו״ד, ח״א, נה בתרל״ח; קול אריה, קלה; קול יהודה (גרינפעלד), מה. בתרל״ג מהרב יעקב צבי ולדמן אב״ד בורשא, כרם שלמה, חשון־כסלו תשמ״ה, יב-טו. ד״ת ממנו, שבט תשד״מ, כב-כד. תשובתו לתלמידו ר׳ דוד, מקדשי השם, ח״א, קז.

שה״ג הגר, ח״ב, 26; רבה״ק מצאנז, ח״ב, רנט-רסב.

ר׳ משה שמחה טיטלבוים

תלמידו של ר׳ יהושע פנחס בומבך. בא מגריבוב להיות דיין בבייטש ובווישניצה.

תשובות אליו: רבו, אהל יהושע, ח״ב, עט בתרע״ג; אמרי יושר, ח״א, מ, ח״ב, עב לוישניצה; הכוכב מיעקב בתוך דובב מישרים, ח״ג, קיא בתרמ״ו, וכן בכתר תורה, סיון תרצ״ט (גם מבנו ר׳ נחום ויידנפלד מדומברובה). לר׳ משה צבי בדערעטשקע, בנין צבי (מיזלש), ח״א, לד בתרצ״ז.

ר׳ נחום צבי ב״ר אלעזר ניסן טיטלבוים

בנו של ר׳ אלעזר ניסן אב״ד דרוהוביטש, ולא נקרא מנחם צבי. כשנפטר אביו היה חוג מסוים שהציע כי הבן ימלא את מקומו, אלא שהדבר לא נתקבל. נשא את בתו של ר׳ מרדכי דוד אונגר מדומברובה (ולא של ר׳ מאיר אב״ד הוריב). אדמו״ר בדרוהוביטש, ובתרמ״ב חתם עם בנו ר׳ משה (צ״ל מנשה). ילדיו: א. ר׳ אהרן שמילא את מקומו כאדמו״ר בדרוהוביטש; ב. ר׳ מרדכי דוד מסטוטשין; ג. ר׳ מנשה בבריגל; ד. ראכל זו׳ ר׳ ישראל רפפורט אב״ד טורנא. נשרפה בדמי ימיה. היתה עוד בת גרושה שנישאה לרז״ו פוהורילס מבוטשאטש ועזבתו.

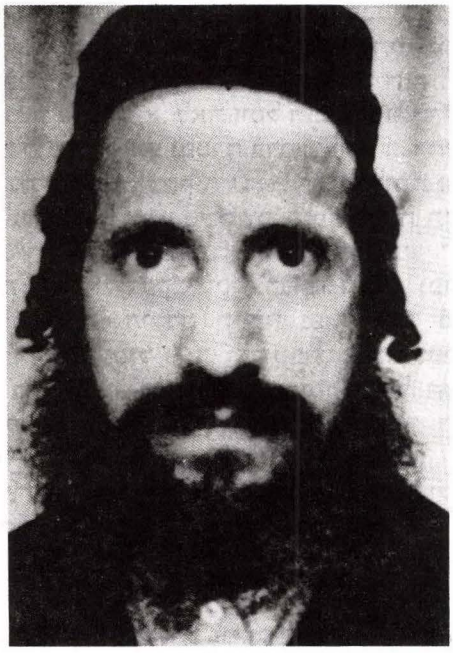
דרוהוביטש, 27.

ר׳ נפתלי מבריגל ראה בתוך: טיטלבוים, ר׳ חיים

ר׳ נפתלי ב״ר דוד טיטלבוים

מעטשעד וניו יורק (תרנ״ה* — תשל״א)

בנו של ר׳ דוד אב״ד עטשעד שליד מונקטש, וממלא מקומו. גר בדיונדש שבהגר, ועבר לבודפשט. החביא בביתו פליטי חרב, למרות

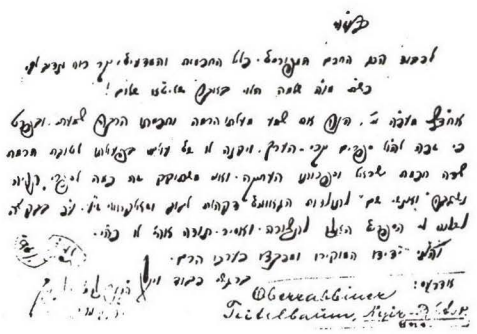
הרב נפתלי טייטלבוים מעטשעד

הסיכון שבדבר. אחרי המלחמה היגר לניו יורק, ונקרא האדמו״ר מקולבסוב ואב״ד עטשעד. נפטר פתאומית אור ליום ו׳ תשרי תשל״א, וספדו לו רבנים ואדמורי״ם. ידועים נוסחי מצבותיהם, שלו ושל זו׳ רבקה בת ר׳ יצחק ראובן ליפשיץ אב״ד טשרנא־דונייעץ, נפטרה בת ס״א ביום י״ג תשרי תשכ״ו. ילדיו: א. חיה סאשע זו׳ ר׳ מנחם מניס לדרברג בפריז; ב. צירל פעשע זו׳ הרב מאיר רוזנבוים רב קהל אור מרדכי בברוקלין; ג. רחל פריידא זו׳ הרב אהרן יעקב ברנדויין מסטרטין בברוקלין; ד. ר׳ יצחק ראובן דוד וזו׳ אסתר.

טל אורות, ח״א, קמא־קמב.

ר׳ נפתלי ב״ר ישראל יעקב יוקל טיטלבוים

בנו של ר׳ ישראל יעקב יוקל מוולובה. נשא את ברכה בתו של ר׳ משה יוסף ט״ב מאויהעל, נפטרה

בקשת הרב נפתלי טייטלבוים מניר־בטור מאת ר״ש בובר, לשלוח לו למנה את ספריו קריה נשגבה ואנשי שם.

ביום י״ז תמוז תרצ״ו. רבה של נירבטור. נפטר ביום ג׳ אלול תרח״ץ, בבודפשט בה היה מנהיג בלשכה המרכזית של האורטודוקסיה, ונטמן בנירבטור. ילדיו: א. לאה זיסל הבכורה זו׳ ר׳ יוסף מנחם רובין מצאנז. נפטרה בדמי ימיה; ב. רחל זו׳ ר׳ משולם זישא יצחק ה״ש; ג. רוזא בלימא זו׳ ר׳ אורי גליקליך דומ״ץ ניברטור, נספה בשנת תש״א בקמניץ פודולסק. נהרגה ביום ג׳ סיון תש״ד עם ילדיה: ישראל יעקב יוקל, רבקה הענע, נפתלי, הנדל ונחמה. הילדה הינדה נפטרה בז׳ כסלו תרצ״ה; ד. פעסיל זו׳ ר׳ דוד טברסקי מאוסטילה. נספו ברוסיה עם ילדיהם משה יוסף, הנדל, הינדא ויצחק; ה. חנה זו׳ ר׳ יצחק שמואל ט״ב בן דודה רמ״ד מלפוש; ו. שרה זו׳ ר׳ חיים הורביץ, הרב הצעיר בברנוב בה נפטר. נספתה בפולין עם ילדיה מאיר, הנדל ועוד.

ר׳ **צבי הירש** ב״ר יצחק

שם משפחתו שיף, ורק בנו וחתנו החלו להשתמש בשם טיטלבוים. מנכבדי פרמישלא. זו׳ חנה. בסוף ימיו גר בזבורוב שבהגר לא כאב״ד, ושם נטמן. אחותו נישאה לר׳ יצחק קובלר ראב״ד סטניסלב, אבי ר׳ אליעזר ליפא אב״ד סקלט. אביהם היה ר׳ יצחק מסטניסלב (נשא את דרעזיא בת ר׳ אלעזר שזו׳ נכדת המהדו״ב חתן המהרש״א, ב״ר יצחק חתן רש״ב מיזלש חתן הרמ״א), בנו של ר׳ אהרן זליג (נכדו הישׂ״מ כינהו אור ישראל וקדושו, והספיד את בנו הצדיק ר׳ נח אברהם), שי״א כי היה בנו של ר׳ מרדכי גימפל (מנהיג בלבוב, אבי הגביר ר׳ ראובן משם, אבי הדיין ר׳ מרדכי גימפל מח״ס מפלגי ראובן), בנו של ר׳ יעקב מלובלין (לפי נוסח מצבתו נפטר ביום ח׳ טבת תמ״ה), חתנו של ר׳ שמואל רעכילס מלובלין, נכד המהר״ם מלובלין. בספר יסוד לקרא (שפז, שפט) נרשם בטעות, שר׳ אהרן זליג היה בנו של ר׳ שמואל לופטינר, אך בהקדמת יש״מ נתפרשו פרטים על יחוס המחבר המגיע אל ר׳ שמואל (לפשנר בשיבוש), ב״ר אליעזר מרגליות אב״ד פאטיק (נכד הרמ״א?) ור׳ אברהם הירצקס מלבוב, וחתן ר׳ יצחק אב״ד רימנוב ולבוב חתן המהרש״א שצורת הישׂ״מ היתה דומה לו), ב״ר יהודה אב״ד פאטיק (חתן ר׳ אלעזר אב״ד זלוטשוב חתן הלבוש).
ילדיו: א. ר׳ משה הישׂ״מ; ב. ר׳ ישראל יהודה, אח יחיד מאב ומאם, חמיו של החסיד הישיש ר׳ יעקב שנפטר בירושלים, חמיו של ר׳ יעקב מנכבדי ברדיוב, אבי בעל אפסי ארץ מנאנאש המוסר זאת בהספדים שבסוף ספרו; ג. ר׳ יצחק שיף, אחיו מאביו בלבד ולא מאמו, ואליו השיב: פא הראשונה, גר אח״כ בעיר בעכעראוו, אבי ר׳ אלעזר, אבי ר׳ מאיר הנגיד בברדיוב שנפטר ביום ב׳ אדר תרס״ו, ויש נוסח מצבתו. אולי בנו גם ר׳ יוסף צבי שנשא את בתו של ר׳ משה יוסף פלעגמאן דומ״ץ מאדע, ובנם ר׳ חיים יהודה היה חתן ר׳ מאיר טננבוים אב״ד פוטנאק; ד. חוה׳לע זו׳ ר׳ יעקב ט״ב, וממנו הוסב שם משפחתו ליש״מ. מבניו: ר׳ אלעזר אבי ר׳ יצחק מברדיוב, חתן האב״ד ר׳ חיים אברהם ארנשטיין, ומו״ל ספר דברי אברהם של חמיו. נכדיו גרים בארה״ב; ה. הינדא זו׳ ר׳ יושע רייך בזבורוב. גדול בנגלה ובנסתר, ולא נענה לישׂ״מ לקבל רבנות, כי רצה ליהנות מיגיע כפיו. בגלל קפידתו נפטר בדמי ימיו, ואלמנתו נסעה עם ז׳ היתומים לישׂ״מ שיפרנסה. ילדיהם: ר׳ צבי, ושרה זו׳ ר׳ אברהם, אבי ר׳ שלמה אהרן פרידמן שו״ב ביקוני מח״ס מראה אש; ו. זו׳ רבי משה נתן, חמיו של ר׳ דוד יצחק עקשטיין־פרידמן מפריסטיק, חמיו של ר׳ ליבוש לעזער זקנו של הרבי מפשוורסק באנטורפן.

ר׳ שלמה טיטלבוים

בעל מדרגה ברישא, מחסידי בלוזוב. התיחס לאחיו של הישׂ״מ. חתן ר׳ שמעון טוביה מינץ, שהיה בעל משרפות לבנים ומנגידי העיר. שנים רבות הרביץ תורה בחברת מחזיקי לימוד לנערים עובדים. בעל תפילה כל ער״ח בתפילת יו״כ קטן. צם שני ימי ראש השנה. אחת מבנותיו היא אמו של ד״ר יהושע הורביץ בר״ג (מפי שלמה טל - ט״ב).

ר׳ שלמה טיטלבוים

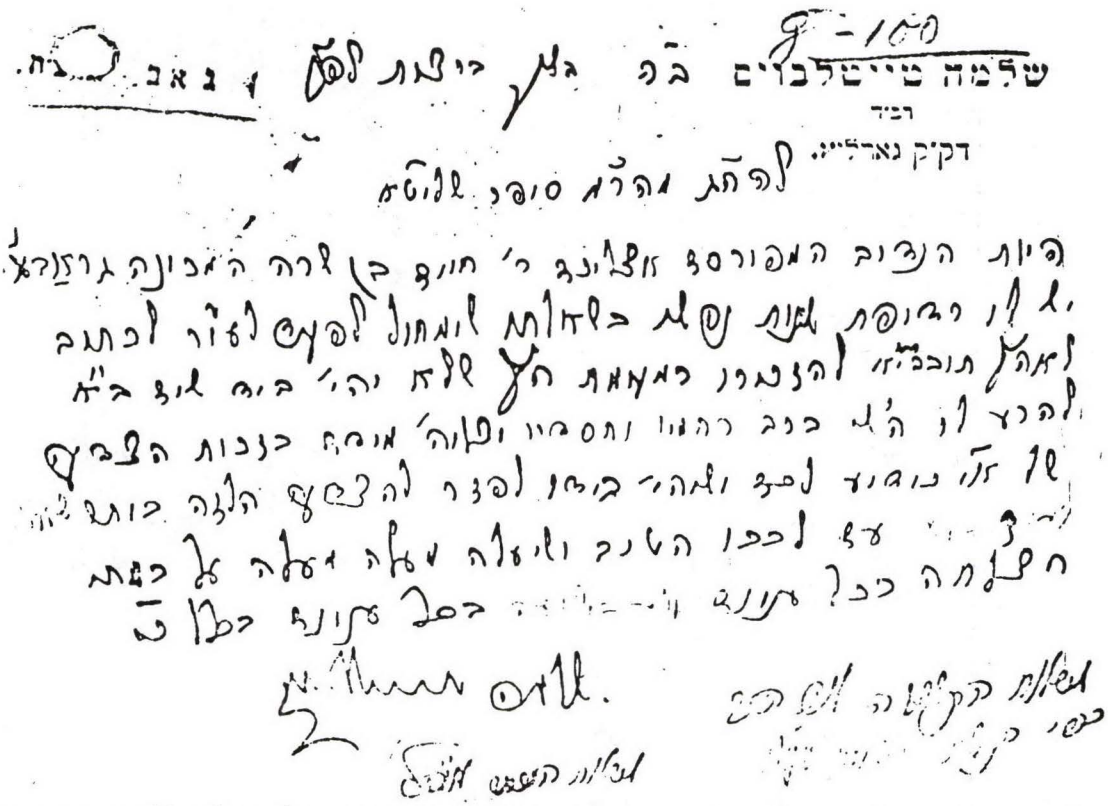
כנראה בנו של ר׳ אשר ישעיה מבליגרד ודרבן. תחילה אב״ד בליגרד, ואח״כ מתרצ״ב לפחות, רבה האחרון של דוברומיל על מקום חמיו ר׳ אברהם מרדכי רימלט השני. אולי זו׳ השניה היא דינה בת ראי״ל ה״ש מטורנא ברי״ש משינאווא. נספה בשואה הי״ד.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״ב, קיא; חבצלת, ח״ב, חו״מ, כט; צור יעקב, ח״א, קלט.

ר׳ **שלמה** ב״ר ישראל יעקב יוקל **טיטלבוים**

מגורליץ תרל״ה — תש״ב)

נולד ביום ג׳ אלול תרל״ה לאביו ר׳ ישראל יעקב יוקל מברבשט. בא מוולובה מדי פעם לבקר בגורליץ, עד שנעשה דומ״ץ וראב״ד. נשא את חיה חשה בת רמי״ל שפירא מסטריזוב. הנהיג את ביהמ״ד של הבֶּשטר בגורליץ: בני אמונה וגומלי חסדים, והיה מראשי הת״ת המקומי. בעל מזג טוב. לחם בכל המפלגות. נשלח להריגה במשלוח השני של יום ב׳ אלול תש״ב. יצא לדרכו

גלויית הרב שלמה טייטלבוים מגורליץ מתמוז תרח״ץ אל הרב משה סופר, בבקשה שיכתוב לאה״ק להתפלל במקומות הקדושים אודות הנרדף ר׳ חיים גראבער מגורליץ, שלא יהא ביד שום בן אדם להרע לו.

האחרונה בפנים שמחות, עם הטלית ותפילין וצרור ספרים. ילדיו: א. ר׳ חיים אלעזר דומ״ץ טשנד וגרוסווארדיין; ב. פרימא רבקה זו׳ ר׳ אברהם חיים ריינמן מקרעטשניף; ג. ר׳ שמואל הרב הצעיר ור״מ בגורליץ; ד. רחל זו׳ ר׳ אהרן דעגען. בחיר תלמידי ישיבת בובוב בגורליץ, ומוסמך מר״ש פירר. נספו עם שני ילדיהם; ה. הב׳ פעסיל.

תשובות אליו: מנחת יחיאל, ח״ב, פר, ח״ג, עב.

גורליץ, 48, 243.

ר׳ שמואל ראה בתוך: **טיטלבוים, ר׳ אביגדור**

ר׳ שמואל ב״ר אלעזר ניסן טיטלבוים

מגורליץ (תקע״ד* — תרמ״ט)

בנו של ר׳ אלעזר ניסן בנו של הישׁ״מ. התחנך על ברכי סבו ואצל אחיו הייטב לב. (ש״ץ אצלו במוסף, ונשתמר מכתב שזקנו כתב לו בתקצ״ה לסקול). נשא את בתו של הגביר ר׳ מנחם מנדל הורביץ מסקול ב״ר יוקיל בלחובר ברמ״מ מלינסק, וסמך לשולחנו. חסיד צאנז, ובליל שבת התפלל בטלית. כשעבר הייטב לב בתרט״ז מגורליץ לדרוהוביטש, וסוחרי הקהילה רצו רב מנוסה יותר מאשר חתנו ר׳ ברוך ה״ש, ציוהו אביו הדב״ח לעבור לרודניק, ושלח לשם את ר׳ שמואל. כיהן כרבה של העיר יותר מארבעים שנה. בימיו נתבצרו מוסדות הקהילה כביהכ״נ הגדול ובית העלמין. נפטר בקראקא ביום ט׳ חשון תרמ״ט (וי״א תרמ״ח). בניו: א. ר׳ ישראל יעקב יוקל אב״ד ברבשט וווולובה וממלא מקומו בגורליץ; ב. ר׳ יוסף אב״ד נפולומין; ג-ד. ר׳ נפתלי ור׳ אהרן גרו בגורליץ. כנראה גם: ה. ר׳ ליבוש חתן ר׳ אלחנן פרייז מאויהעל, במנויי חי׳ אדב״ע תרל״ד. לא כתב את חידושיו.

תשובות אליו: לאחי ומח׳, אבני צדק, אה״ע, טז; מח׳, דב״ח, ח״ב, יו״ד, נה; מהר״י הכהן, תנינא.

גורליץ, 13, 77, 156-157.

ר׳ שמואל ב״ר יהושע חיים טיטלבוים

נולד בטשנסקוביץ בשנת תר״ף לאביו ר׳ יהושע חיים. למד בישיבת עץ חיים דבאבוב, ובארה״ב אצל העילוי ממייצ׳ט ר׳ שלמה היימן. נסמך להוראה בתש״ג ממתיבתא תורה ודעת בה למד, ומעוד כמה מרבני ארה״ב. בשנים תש״ג—תש״ו רב ביהכ״נ ציוני גליציה בברונקס. מתש״ו רב ביכ״נ עדת יראים בברוקלין. מחשובי הרבנים

הרב שמואל טייטלבוים מטשנסקוביץ בצעירותו

הפעילים לקדשי היהדות. נשא את בתו של ר׳ נפתלי חיים ה״ש מגורליץ. מילדיו זו׳ רא״ל ישראל ב״צ בנו של האדמו״ר מצשינוב.

תולדות אנשי שם, 59.

ר׳ שמואל ב״ר שלמה טיטלבוים

נולד בשנת תר״ע לערך לאביו ר׳ שלמה ראב״ד גורליץ. למד שם בישיבת באבוב, ומבחרותו החל לכהן כר״מ. נסמך מר״ש פירר. פירסם ד״ת בקובץ כרם חמד שיצא לאור בגורליץ. נשא בחורף תרח״ץ את פעסל בת ר׳ נפתלי חיים הלברשטם, בן האב״ד ר׳ אלישע. נשלחו מהגיטו לבלזיץ עם ילדיהם, ביום ד׳ אלול תש״ב הי״ד.

ד״ת ממנו ותולדותיו, כרם שלמה, כסלו תשמ״ו, לח-מ.

טִיטָש

ר׳ עזריאל

חבר בית הדין בטרנופול. חתום על גבית עדות בשו״מ, קמא, ח״א, רעח.

טַיִך

ר׳ שמואל

בן בתו של רבי שמואל שוורץ מפשמישל ״שהיה ת״ח מופלג ועובד ה׳ באמת ובתמים, הסתופף בצל אדמור״י סאסוב, מכובד וחביב אצל כמעט כל אדמור״י גליציה בזמנו״. תלמיד הרב מנשה קליין בבורו־פרק, ומעורכי בטאון ישיבתו. ת״ח מובהק בנגלה ובנסתר, ומגיד שיעורים בבידמ״ד של הרב יואל אשכנזי מיאס. מכונה האדמו״ר מפשמישל. גר בירושלים.

אוצ״ר אמת על מועדי השנה — פורים, מלוקט מתלמידי הבעש״ט ומיוסד על סודות האריז״ל, עם דרושים על ט״ו בשבט וחודש אדר. ברוקלין, חברה אוהב צדק, דפוס עמפייער פרעס, תשל״ט, קנט עמ׳. המסכימים: רבו ר׳ מנשה הקטן (שמואל לקח פי שנים תוי״ש); ר׳ יוסף דוד רובין האדמו״ר מסאסוב (אני מכיר אותו היטב משחר טל ילדותו... כל עניניו ורעיונותיו בתוי״ש, והוא עוסק באורייתא תדירא בנגלה ובנסתר בקדושה ובטהרה על אופן ודרך ישראל סבא... היתה לי ידידות נאמנה עם זקנו); ר׳ יואל אשכנזי אב״ד יאס (אשר זה כמה שנים שאנחנו שכנים, וכשכן דבוק מאח הוא מבאי ביתי בכל יום תמיד, ומצאתי בו ברכה רבה בבקיאותו הנפלאה בכל חדרי תורה, בין בש״ס ופוסקים ובין בספרי הקבלה והחסידות... לומד שיעורין כסדרן בבית מדרשנו בגבורתה של תורה, ומתנהג בקדושה ובטהרה בדרך תלמידי הבעש״ט, מבלי לזוז כל שהוא מדרך הישנה המסורה לנו... כלי מפואר במלוא מובן המלה, ולפי מעט שנותיו הרבה מקנתו). בהתחלה קצת פלפולים ותשובות. מעמ׳ קנה רשימת המסייעים.

פרי עץ חיים השלם עם פירוש טע״ם הפר״י, שערי חג השבועות, ד׳ דרושים, תשמ״א, לב עמ׳ והקדמה. בהסכמת רמ״י ויינשטוק כותב: ואם לא ראיתי במו עיני, לא האמנתי שבמקום סתר בברוקלין ספון אוצר חן כמוהו, מופלא ומוצנע בד׳ אמות של הלכה, והתורה מכרזת עליו הן בנגלה והן בנסתר, ואשר ת״ל זכה לקנות עולמות מלאות משחר טל ילדותו. בסוף תודות והנצחות.

פרי עץ חיים עם פירוש טע״ם הפר״י, ירושלים, כולל משכן בנימין, תשד״מ, קמה עמ׳, בשכפול. המסכימים מגידי שיעורים בישיבת שער השמים: ר׳ יעקב מאיר שכטר; ר׳ אפרים פישל אייזנבך חתן ריא״ז מרגליות; ר׳ דניאל פריש מישיבת אנשי מעמד, ור׳ גמליאל הכהן רבינוביץ. כמו״כ ההסכמות הקודמות מהאדמו״ר מסאסוב ורמ״י ויינשטוק. בהקדמתו מודה לר׳ יוסף יצחק יעקבוביטש שהשתדל בהדפסה.

טַיכְּבֶּרְג

ר׳ שלום דומ״ץ פרימישלן.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, כו בתרי״ח; חסל״א, קמא, יו״ד, צז בתר״י; בר ליואי, ח״א, או״ח, יג, יו״ד, ט, ח״ב, חו״מ, כג, ח״ג, יו״ד, י׳.

טַיכְטַל

ר׳ ישכר שלמה ב״ר יצחק **טיכטל**

מפישטיאן (תרמ״ה — תש״ה)

נולד בנאדי האלאס שבמחוז סאבאלטש בהגר לאביו הדומ״ץ ר׳ יצחק (חי בתרפ״ד), ולאמו גיטל בת החסיד ר׳ דוד זאב מצאנז (נתברכה פעמיים מפי הדב״ח, המשיכה את לבו לתורה, נפטרה בת חמישים ביום י״ג סיון תרע״ב). למד מפי אביו מגיל שלוש עד הבר מצוה, ובקיץ תרנ״ה נסע עמו לקרניץ לקבל את פני הרבי משינאווא. למד כשנה אצל ר׳ שלום וידר אב״ד נירעדהאז. בגיל י״ד גלה לקלויז צאנז בטרנוב, וכעבור שנה למד אצל ר׳ שלום דוד אונגר אב״ד זבנא. רבו העריך את כשרונותיו, ומסר לו בתרע״א לסדר את תשובותיו יד שלום, וללמד את בכורו ר׳ אלעזר. מגיל כ״א בישיבת חוסט, תלמיד בעל ערוגת הבושם. נסמך אז מגדולי הרבנים: ר״ש רוזנברג מאונסדורף, רא״י גליק מטולטשווא, רמ״ל וינקלר ממאד, ועוד. נשא את בתו של ר׳ יעקב יוסף גינז אב״ד בוסרמין, וסייע לו שם כדומ״ץ. כשנפטרה אשתו בצעירותה, נשא את נחמה בת ר׳ דוד פרידמן אב״ד צעהלים.

בתום מלה״ע הראשונה נקרא לכהן כראב״ד פישטיאן, מאחר שהאב״ד ר׳ קלמן וובר כיהן כנשיא הלשכה האורתודוכסית המרכזית בסלובקיה, ושהה כל השבוע בפרשבורג. העיר היתה מקום רחצה ומרפא, והתידד עם הרבנים שבאו אליה. חביב על בני קהילתו, ספרא רבה ונואם בחסד. הקים בעיר את ישיבת מוריה, והדריך את תלמידיו להוראה ולחיי המעשה. קיים בה משמעת תקיפה, ועם זאת נהג בתלמידיו כאב רחמן. בתרצ״ח עברה סלובקיה לשלטון הנאצים, אך הוא המשיך בסדר יומו הקבוע. בתש״ב התכונן לקדש את השם בשמחה, אבל עם הפסקת המשלוחים להריגה נשאר בעיר, ועבר בתחבולות לנייטרא. מעלית הגג בה הסתתר, ראה כיצד מובלים בני קהילתו לכליון. כדי להציל את בנותיו מהנאצים גנב את הגבול להונגריה, וכשנאסר עלה בידי רש״ד אונגר מנייטרא לפדותו בממון רב. בתש״ד שב בהיחבא לסלובקיה, עד שהבונקר בו הסתתר בפרשבורג נתגלה. משפחתו נשלחה לאושוויץ ושוחררה ע״י הרוסים כעבור יומיים, אך הוא נשלח ברכבת מערבה לגרמניה עם אוקראינים שניקרו את עיניו. נפטר מתוך דברי חיזוק ביום י׳ שבט תש״ה.

הרב ישכר שלמה טייכטל

ילדיו: א. ר׳ שלום תלמיד ישיבת סלבודקה. נפטר בן כ״א ביום כ״ו תמוז תרצ״ז, ואביו סידר את חידושיו דובר שלום; ב. ר׳ דוד. נספה בצרפת ביום א׳ אייר תש״ג, ונטמן בירושלים; ג. ר׳ מאיר. נספה הי״ד; ד. ר׳ חיים מנחם. בזמן המלחמה שהה בצרפת וניצל. עלה לירושלים, והדיר את שו״ת משנת שכיר של אביו; ה. ר׳ שמעון. ניצל לארה״ב, והדיר את אם הבנים שמחה; ו־ז. גב׳ קלויזנר וברויער בא״י; ח. זו׳ הרב ברוך הלברשטם ב״ר אלישע מגורליץ.

מגיל כ״ה השיב לשואליו, והעתיקם בסדר נפלא לפנקסיו. שו״ת **משנה שכיר** ח״א, ברדיוב, דפוס ר׳ מנשה יחזקאל הורוויץ, תרפ״ד, קו ד׳, קב סי׳. המסכימים: ר״מ אריק (קולע אל השערה בסברה ישרה הלכה למעשה בחריפות ובקיאות... ידעתיו מפי כתביו מאז, כי רב כוחו וחילו לאורייתא); ר׳ ישעיה זילברשטיין מוייצען (פומיה ממלל רברבן עם גדולי האחרונים בסברות ישרות משיב מלחמה שערה); ראמ״מ שטיינברג (ראיתי שידיו רב לו לפלפל ולסלסל ולדלות פנינים מעמקי ים התלמוד, באמרי יושר לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא) עם ד״ת שהושמטו; ר׳ עקיבא סופר מפרשבורג (ספרו היקר יהיה תועלת ללמוד ממנו הלכה למעשה, בפרט למורים אשר בעם); ר״ש ענגיל (מצאתי בהם דברים נחמדים לדינא... ניכר לי זה רבות בשנים לת״ח מובהק); ר׳ קלמן וועבער אב״ד פישטיאן (דר אתי עמי זה ג׳ שנים רצופים לטובה בשכונה אחת, וראיתי את גודל יגיעתו והתמדתו ושקידתו על התורה); ר׳ מאיר

דן רפאל פלוצקי, עם ד״ת שהושמטו. הסכמת הלבושי מרדכי אבדה לו בבואו מהגר. את יתר ההסכמות שעמו קיוה להדפיס בח״ב. בהקדמתו הראשונה כותב שיש עמו עוד כמה חיבורים, וההקדמה השניה באגדה. בדף נו ע״א מזכיר את חיבורו עה״ת. בסוף קונ׳ דבק טוב, עם עוד י׳ סי׳ ומפתחות. רשימת המנויים מסלובקיה בעיקר, ובהם דודו ר׳ משה כ״ץ אב״ד נייטרא, וגיסו ר׳ מרדכי רוטנברג אב״ד אנטורפן. ח״ב נמסר בשנת ת״ש לדפוס קאטצבורג בטירנא, וכנראה כל עותקיו אבדו, כמו יתר החלקים שהיו עמו בכתובים. עותק בודד של עלי הגהה שהספיק להגיהם, מצאם בנו אחרי המלחמה אצל גוי שאצלו החביאום אחיותיו, וכן את חיבור דרשותיו כתב־יד. מהדורה מחודשת בתוספת י״ח התשובות מספרו טוב יגאל וקו״א מכת״י המחבר בתרצ״ט, ירושלים, בנו רח״מ, תשל״ד, ז, קיג, יח ד׳. בהתחלה הקדמת המהדיר; תולדות המחבר עם רשימת גדולי הדור שעמם התידד, ופרשת קורותיו בשנות הזעם; מכתבו של ריי״ח זוננפלד על הספר; הסכמת רמ״י מאוסטרובצה (ראיתי בו דברים נכונים וטובים, מסיק שמעתא אליבא דהלכתא בחריפות ובקיאות), וזו של של ר׳ מרדכי ליב וינקלר ממאד שאבדה (רבים יתענגו במתק וזיו תורתו אשר הוגה יומם ולילה). בסוף: רשימת קהילות סלובקיה שערך הרב אליהו כ״ץ מבאר שבע; תצלומי מכתבים ותעודות מגדולי ישראל; שמות התומכים.

בח״א השיב לקרוביו: לאביו (כה), לחמיו הראשון (לח-מ), לאחיו הב׳ יעקב (יז), ולגיסיו שנשאו את אחיותיו הצעירות ממנו: ר׳ משה קליין אב״ד רעטע ורב בגרוו״ד (יא, יב), רב״צ סניידערס אב״ד ראב בתרפ״ב (כט), ר׳ מרדכי פרידמן מירושלים (צ).

טוב יגאל, דרשות שנשא בפישטיאן לחיזוק התורה והאמונה (תוכחה כלפי החרדים שמתחברים לרשעים), ברדיוב, דפוס מ. ח. הורביץ, תחילת תרפ״ז, 86; 52 עמ׳. מעבר לשער הודעה, שבגלל הוצאות הדפוס מו״ל בינתים רק את הקדמת ספרו הגדול בן יותר ממאה דפים, ותודה לתלמידו בן אחותו הב׳ שלמה ברנסדורפר מהאלאס (אליו תשובה יח בתרפ״ה), שטרח בהעתקה לדפוס ובהגהה. הסכמת רמ״י מאוסטרובצה דלעיל, ור׳ יושיע בוקסבוים מגלנטא עם ד״ת. בהקדמתו קובל על שצעירי ימינו מזניחים את ספרי הקודש, וקוראים ספרי הבל. בהתנצלותו מתרעם על שרבים מתריסים כיום נגד גדולי התורה, וכותב שר״ע סופר מפ״ב עודדהו להדפיס את ספרו. בדבר אל הקורא מוסר,

שנתעורר לחבר את ספרו, משבא לידיו ספר מדרגת האדם של הסבא מנובהרדוק. נספחו אח״כ יח סי׳ משו״ת משנה שכיר ח״ב, בשאלות מחודשות שלא דנו בהם האחרונים. בסוף דרוש שיח יצחק מידידו ר׳ יצחק וייס ראב״ד וועראבא, שדרש בתרנ״ו בפרשבורג להראות את גדולת חז״ל.

סי׳ א-י מר״י וייס, ותשובתו למהרש״ם מתרס״א במשנה שכיר, ח״א, ה. סי׳ ג מהמחבר, ומעמ׳ 28 חידושי בנו ר׳ שמעון, ודרשת האב לבר מצותו בתרפ״ד. מעמ׳ 42 ד״ת מב״א המסדר. מעמ׳ 44 דרוש אור תורה מהמחבר.

בשנות החורבן העסיק את עצמו בשאלת הגולה וא״י, והגיע למסקנה שטעות היתה להתעלם מישוב הארץ, ויש להשתדל לעלות אליה בכל הדרכים, ולבנותה על פי התורה. ביום ב׳ חנוכה תש״ד נשלמה הדפסת ספרו **אם הבנים שמחה** בעניני גלות וגאולה, שהחל לחברו בעמק עכור ומקוה לסיימו בפתח תקוה, בודאפעסט, דפוס משלם (זלמן) כ״ץ קאטצבורג, תש״ג. בהתחלה מכתב מתש״ד של ר׳ שלמה דב הלר ראב״ד סיגט וחתן הערך שי שנהנה מהדברים, אלא שאינו יכול להתערב בעניינים הנוגעים לכלל. אח״כ תודה למיטיביו, ובמיוחד לגבירים ר׳ שמואל אריה שפוטץ בפעסט, ר׳ חיים שטרן, ורבים אחרים. במקום הסכמות הציג את מכתבי הגאונים בדור שעבר שתמכו בישוב א״י. אח״כ שתי הקדמות ופתיחה, בהם מבאר שתמיד היה ספון באהלה של תורה ולא עסק בשאלות כלל ישראל, עד שבטלו הישיבות ונאלץ להתבודד עם עצמו למראה החורבן הנורא ומצוקות העתים. ארבעת פרקי הספר דנים בצרות וחבלי משיח, פדות וגאולה, ישוב ובנין, אחדות ושלום, ובסוף שתי תשובות בענין שבת קודש. ד״צ ע״י בנו ר׳ שמעון בניו יורק, דפוס יצחק אייזיק גראס, תשכ״ט, כ, שס עמ׳, ובהקדמתו כותב שמדפיס את הספר מחדש, עקב ההתעוררות לעליה וחיזוק ישוב הארץ אחרי מלחמת ששת הימים, ומודה לר׳ חיים הכהן שטרן שהמריצו לכך. המשפחה תבעה לביה״ד הרבני בירושלים את מי שצילם בתשמ״ב בלי רשותם, והוא נקנס עם הצמדה. כעבור שנה יצא מטעמם עם מבוא ע״י מכון פרי הארץ.

תשובות אליו: חמדת שאול (רוזנברג), ח״ב, מו בתרצ״א; שו״ת מהרש״ג, ח״ג, ב, יח, כב, כו, לב, לג, מד, נו, נז, פד, קא, קיג, קיד, קיט בתרס״ג—תרע״ב. תשובתו לרמ״מ ברסלויער רב בימ״ד שקלובר בברסלוי וכעת באמשטרדם, מקדשי השם, ח״א, צז בתרצ״ה.

ראשי גולת אריאל, ח״ב, קפא-קצג, עם תמונתו ותמונת תלמידי ישיבתו; מקורות וקורות, 273-277.

ר׳ משה חיים טיכטל

תלמיד ריי״פ בומבך בדרוהוביטש. גר בצאנז חדש.

תשובות אליו: רבו, אהל יהושע, ח״א, נא בתר״ס; מהרש״ם, ח״ו, לז. במשתתפי אהל מועד, ח״ב, כב ע״ב, ח״ג, ט ע״א.

טַיכְנֶר

ר׳ ישכר דב ב״ר אהרן טיכנר

מטרנוב (תרנ״ו — תש״ב׳)

נולד בטרנוב בשנת תרנ״ו, לאביו ר׳ אהרן ולאמו מרים נכדת ר׳ אביגדור חריף ראב״ד ומ״מ טורנא, אשר בשנת תרפ״ג גרו בא״י. למד בעירו, ונסמך בתרע״ב מר׳ משה מייזלש אב״ד פשמישל (רבו?). במלה״ע א׳ ברח לוינא, ופעל לחיזוק הדת. נשא את עטיא, ונולד לו אביגדור מנחם. חזר לטרנוב, והיה מלמד עד שנספה בשואה הי״ד.

אגרת הרמב״ן עם תרגום פתשגן הכתב לעברי טייטש מתחתיו, ובשוליו פירוש יד האמונה, דרשות ודברי מוסר בלשון המדוברת, ויען, כמה מהדורות מתרע״ט. ראיתי דפוס אוניאן, תרפ״ג, 34 עמ׳. בהתחלה כתבי ההורמנא שקיבל מר״מ מייזלש מפרעמישלא בתרע״ו (איקלע לאתרין... כבר סמכתי אותו בסמיכת חכמים זה כמה שנים טרם השערורית (!) ונאבד מאתו הכתב הורמנא, ע״כ בא לפני וביקש ממני אשר אתהה על קנקנו גם עתה לראות אם לא שכח ההלכות, וניסיתי אותו במידי שישנו בשאלה, ומצאתי אותו נאמן לד׳ ולתורתו כימי קדם קדמתה... ראוי הוא לאותה איצטלא, להיות רב בעיירות הכשרים והחרדים לדבר ד׳. וגם ראיתי כי נתנו עדיהן ויצדקו רבני זמננו עליו אשר רשות לו להורות הוראות, על כן כל מן דין סמוכו לנא), ומר׳ נחום שלזינגר אב״ד גר. טופולטשן בתרע״ח (מכיר אני את האיש ואת שיחו זה כמה שנים, וכמה פעמים השתעשעתי עמו, ומצאתי שידיו רב לו בסוגיות הש״ס ובספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים, יורד לעומק ההלכה, ויודע לדמות מילתא למילתא בסברא ישרה ודרך סלולה, והיום בא לפני וביקש לעטרו בעטרת התרה, ואחרי כי צדקת לבבו וחין מידותיו צמודות הם עם פניני חכמתו ורוב ידיעותיו, לכן... יורה יורה ידין ידין). הסכמה הציג רק מר״ח גלרנטר אב״ד קיטוב בויען בתרפ״ג, ואת יתר התעודות וההסכמות לא הדפיס בגלל הוצאות הדפוס. בהקדמתו עומד על חשיבות הספר ותועלתו. בהתחלה דרוש בלשון הקודש על ענוה.

חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ח״ד, 78.

טַיכֶר

ר׳ אברהם יעקב ב״ר גרשון טיכר

מזמושץ (תקס״ז׳ — תרכ״ז)

בנו של ר׳ גרשון אב״ד אולינוב. רבה של זמושץ החדשה. נשא את חנה בינה בת ר׳ משה נפתלי קצנלבויגן אב״ד קרעשוב וטרניגרד. נפטר ביום ב׳ אלול תרכ״ז. בנו: ר׳ אריה ליב אב״ד טרניגרד. תשובתו וחידושיו מילדותו בסוף ספר שערי עזרה.

ר׳ אלטר טיכר

מדפיס בקולומיאה, והמשיך אחריו בנו ר׳ שמעון. הדפיסו בעיקר הזמנות וקמיעות, חוברות של סיפורי מעשיות, וגם כמה ספרים תורניים, מתוך קשר לבית הדפוס הפולני־אוקראיני שבעיר.

אור צדיקים, ליקוטי חסידות שרשם אחד החסידים בימי רצ״ה מנדבורנה ורז״ו מטשרני־אוסטרהא, ממה ששמע מהם או בשמם ומצא בספרים. היו שישים שנה בידי החסיד ר׳ יעקב וואהל ז״ל מכאן, והוא מסרו לאחד מידידיו שנתנו למדפיס ר׳ אלתר טייכר שהוציאו לאור, קאלאמעא, דפוס מ. בולוס, תרמ״ו, כח ד׳. מעבר לשער שמות כ״ט הצדיקים שמהם הובאו הדברים, ובהם ר׳ יצחק בנו של הדגל ורבי מרדכי מליסיץ.

זכרונות אב ובנו, 332-333.

ר׳ אליעזר ב״ר יצחק טיכר

מדרוהוביטש (תק״ך* — תק״ף*)

בנו של ר׳ יצחק חריף (איזנברג) אב״ד סמבור (ראה: ח״א, 104-113). גר בדרוהוביטש. נשא את חיה בת ר׳ משה, חתן ר׳ יושיע רישיוואר בדרוהוביטש, אביהם של אב״ד דולינא וסטרי ונשותיהם של ר׳ מרדכי מרגליות בראס״ם, ר׳

בצלאל אב״ד אוסטרהא בהמאיר נתיבים, ר׳ משה רישיווער ור׳ יוסף אב״ד זמיגרוד. בנו: ר׳ גרשון אב״ד אולינוב.

ר׳ אליעזר יצחק ב״ר גרשון טיכר

מזמושץ ואולינוב (תקס״ה* — תר״ם*)

בנו של גרשון אב״ד אולינוב. רב בזמושץ, ואח״כ מתרל״ו לערך דומ״ץ וראב״ד אולינוב. נסע לצאנז ללמוד דרכי עבודה, ונטל עמו את נכדו הילד ר׳ מאיר וייסבלום שעליו אמר הדב״ח: לא בכל גן צומחים ציקרוב מייערלאך (גזר מתוק). כשבתו הרבנית לייפר סיפרה זאת לאדמו״ר מסטמר, שאל חמש פעמים: האמנם? מדוע באת אלי כשיש לך יחוס כזה.

ילדיו: א. ר׳ משה חמיו של רב״צ שטימלר באולינוב; ב. רחל זו׳ ר׳ דוד אלימלך ויסבלום מנדבורנה; ג. אסתר שינדל זו׳ ר׳ שלום יולס אב״ד סטרי; ד. שרה לאה זו׳ אב״ד קומרוב; ה. נחמה זו׳ אב״ד ליביטשוב; ו. צפורה זו׳ ר׳ נפתלי שיף שהתחנך אצל הרבי משיניבה.

תשובות אליו: אורין תליתאי, צב; בית יצחק, אה״ע, ח״ב, כא בתרל״ה (ר׳ יצחק בלבד!); ברכת רצ״ה, מג, מה בתרל״ב; תולדות יצחק, בדיני יו״ט, כלל א, דף כ״ט ע״א-ל ע״ב; שו״מ, קמא, ח״ב, לב; תפארת יוסף, חו״מ, ט; שו״ת מטה אהרן (כתב־יד בית הספרים 1395) מאת ר׳ ישראל יצחק אהרן לנדסברג אב״ד גרוסווארדיין, הוכן לדפוס בתרנ״ה ע״י בנו ותלמידו ר׳ יהודה ליב. בדפים ה:-ז. משיב שאין לערער על זכותו לרבנות המקום כדור רביעי, ונרשם בציון לעיין בשו״ת לבושי מרדכי, או״ח, י׳.

ר׳ אריה ליב (לה) ב״ר אברהם יעקב טיכר

מטרניגרד (תקצ״ט — תרצ״ה)

נולד בשנת תקצ״ט (לערך) לאביו ר׳ אברהם יעקב אב״ד זמושץ עיר חדשה. נכד התוי״ט ור׳ קופל ליקובר. כיהן ברבנות ע״ב שנה. תחילה בזמושץ ע״ח על מקום אביו, אח״כ בטשכויב שליד לובלין, ורוב שנותיו בטרניגרד, מתרכ״ז כנראה. נשא את רבקה בת רצ״ה מקאריב, חתן ר׳ שמואל ישעיה ב״ר ישראל בנו של החוזה מלובלין.

נשוא פנים ומעורר הדרת כבוד, במיוחד בעברו ברחוב לטייל עם מטהו המוכסף ושני שמשים. בא כל יום בשעה תשע לתפילה מדירתו הסמוכה לביהמ״ד, ונשאר ללמוד עד חצות. נפנה לטפל בעניני הקהילה, ובארבע באו בעלי בתים לביתו ללמוד שיעור גמרא. התפרסם בפיקחותו, וסמכו על הכרעותיו. בעל תפילה מעולה, ועבר לפני התיבה מוסף ונעילה. אסף כספים לצדקה. עד למלה״ע א׳ התנהגו בני המקום בדרך היהדות, והרב ניצח על הכל. לחם בעוז נגד הרוחות

שלושה דורות רבני טרניגרד: הרב אריה ליב טייכר (במרכז), בניו: הרב מרדכי צבי (משמאל), הרב יוסף משה נפתלי (מימין), ושלושה נכדים.

החדשות, ונאבק בפתיחת בי״ס עברי, ספריה וסניף ציוני. נפטר בשבת בחודש אב תרצ״ה (או תרצ״ז) בגיל צ״ו (או צ״ה). ללויתו נאספו רבים מערי הסביבה. נטמן לפי בקשתו באהל זקנו אבי אמו, ר׳ משה נפתלי ק״ב הצדיק מקרעשוב וטרניגרד.

היו לו ד׳ בנים רבנים ושתי בנות, ומהם: א. ר׳ יוסף משה(לה) נפתלי הגדול, שסייע לו ומילא את מקומו ברבנות ט״ג; ב. ר׳ מרדכי צבי (הרשלה), השני מזאמעך וט״ג; ג. ר׳ יהושע(לה) השלישי. צנא מלא ספרא, ועינה עצמו בתעניות וסיגופים. בשוטטו ברחוב הצטנן, ונפטר בגיל צעיר; ד. חנה׳לה, אם אביו של שלום שורץ.

תשובה אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, קיא.

ספר טרנוגרוד, 77-78, 130-134, 138-139, 141-142, 161, 168, 172, 205, 240, 278-280.

ר׳ גרשון ב״ר אליעזר טיכר

מאולינוב (תק״ס* — תרי״ז)

בנו של ר׳ אליעזר מדרוהוביטש. רבה של אולינוב כשלושים שנה. דרשתו בשבת הגדול תקפ״ז (כשהתקבל כנראה), בספרו של בן בנו פלפולא חריפתא, 32-36. נפטר שם בשביעי של פסח תרי״ז. רצ״ה מזידיטשוב ורנ״צ מרופשיץ העידו עליו לפי שמו גרשון בן חיה כי גב״ח הוא טהור הוא, כלומר מנוטרי הברית. נשא את פריידה בת ר׳ אלעזר דומ״ץ רוזוודוב שנפטר בי״א אייר, קרובו

של רנ״צ מרופשיץ ולא ידוע איך, מנכדיו גם האדמו״ר מקלויזנבורג מצד אמו, ור׳ אלטר הורביץ אב״ד סטריזוב (ממכתבו של הרב מאיר וייסבלום מניו יורק). האריכה ימים קכ״ה שנה, נישאה בזיוו״ש לרבי מרדכי מנדבורנה, עלתה לירושלים, בבוקר הלכה לכותל ובערב נפטרה (מפי הרבנית לייפר הישישה, דודתו של ר״מ וייסבלום דלעיל). בניו: א. ר׳ יוסף משה אב״ד טשיטש, זלין ופרמישלא; ב. ר׳ יהושע ישראל. בתרכ״ו גר ישיש בצפת, ושם נפטר; ג. ר׳ מרדכי צבי; ד. ר׳ אליעזר יצחק אב״ד זמושץ ואולינוב; ה. ר׳ אברהם יעקב אב״ד זמושץ ע״ח; ו. ר׳ שלמה מאיר אב״ד גלוגוב.

ר׳ יוסף משה ב״ר גרשון **טיכר**

מזלין ופרמישלא (תקס״ג — תרמ״ח)

נולד בטורקא בשנת תקס״ג (וי״א תק״ע) לאביו ר׳ גרשון אב״ד אולינוב, ולמד אצלו. נתגדל בדרוהוביטש כילד חלש, ועד גיל שש לא היה יכול לעמוד על רגליו. אח״כ התחיל ללכת ללמוד, והצליח מאד. למד שם אצל ר׳ ישעיה בנו של ר׳ אברהם אבלי מח״ס באר אברהם, כמש״כ בהסכמתו לספר זה. בחייו העידו עליו שהוא ירא שמים הגאונים הצדיקים ר׳ יוסף אשר מפרמישלא, ר״א מרופשיץ ורצ״ה מרימנוב. כמו־כן ר״ש מירוסלב שבירך אותו בהנחת ידיו על ראשו, ואמר לאביו שמרגיש שהוא במדרגת צדיק, אך אינו בר־מזל. כששמעה על כך אמו החלה לבכות, עד שאמר לה שתחדל, כי לבן עצמו לא איכפת כלל מהעולם הזה.

מגיל י״ח דומ״ץ באולינוב, ונודע כרב חריף. חיבה יתירה נודעה לו מגדולי הדור: הישועות יעקב והחות דעת. מתקצ״ח אב״ד טשיטש עשר שנים, ועל אף פרנסתו המצומצמת התמיד מאד בתורה ובטבילות במקוה קרה. באותה שנה כתב עליו ראז״ו פרנקל אב״ד פשוורסק: בקי בהוראה כאחד מחכמי הזמן, ואמר ברבים שלא נמצא במדינתנו בקי בהוראה כמותו. בבואו לעיירה החל ללמד בחורים מופלגים מכל הסביבה, ומהם שנעשו דיינים ומורי הוראה. למד גם עניני עגונות עם בנו רצ״א, והדברים שנתחדשו להם נדפסו בספרם המשותף.

בילדותו שימש את רצ״ה מזידיטשוב ורנ״צ מרופשיץ שאליו הלך רגלי מטשיטש. אחרי פטירתם נסע אל ר״ש מירוסלב, רצ״א מדינוב, רצ״ה מרימנוב, ועל כולם אל ר״א מרופשיץ, וכולם שמחו עמו בבואו אליהם לשבת. ביקר כמה פעמים גם אצל ר״ש מבלז והדב״ח שקירבוהו ביותר. קיבל פעם את פני ר״י מרוזין, והיה רגיל לומר שבזכות הצדיקים שנסע אליהם בנערותו, מאריך ימים בזקנותו יותר מכל בני משפחתו, למרות חולשת גופו. חסיד במעשיו, ובעל מידות נפלאות. עבר לכהן בזלין י״א שנה, ועל שמה נקרא גם כאשר נתקבל בתר״ך (או כבר בתרי״ז) כראב״ד פרמישלא. נפטר ביום כ״ז כסלו תרמ״ח, אחרי מחלת כמה חודשים. למרות החנוכה ספדו לו בביהכ״נ הגדול האב״ד ר״י שמלקיש ובנו רצ״א.

נשא את חיה גולדה, בת ר׳ מרדכי זאב מדרוהוביטש מח״ס קול הרמ״ז, והשתדלה בהדפסתו. ילדיו: א. ר׳ אברהם נפתלי בליזנסק; ב. ר׳ צבי אלימלך בפרמישלא וקראקא; ג. זו׳ ר׳ חיים; ד. שאשא. נישאה בתרמ״ב לר׳ דוד צבי טעבל זהמן מדוקלא, נפטרה בתרצ״ד, ביום וברגע שנפטר אביה. האמא שילמה לחתנה כדי שיצרף בסוף ספרו קב זהב, מהחידושים שאמר בעלה ריי״מ בילדותו לפני הישועות יעקב וקלסיה; ה. הב׳ פנחס דוד. נפטר צעיר בסוף תקופת זלין.

שערי עזרה על שו״ע אה״ע סי׳ י״ז בעניני עגונות, הכולל ג׳ ספרים: אילת אהבים ממנו, פרי הארץ משני צידי הפנים, יעלת חן בשוליו מבנו רצ״א, למברג, יעקב ראהטין ושמואל שטריקס, דפוס מ.פ. פורמבה, תרכ״ו, ד,ק, ד ד׳. מעבר לשער לוח הטעות. בהסכמת מהרש״ק ובנו רא״ב נאמר: כאשר פקחנו עינינו על מחברתם, מצאנו דברים נחמדים ויקרים על קו היושר והשכל נאמרים, כולם מעשה חידודים וגם להלכה. עוד הסכימו השו״מ (הישיש... והיו לו כמה וכמה תשובות לפני, והוא מדבר בשפה ברורה כדת של תורה, וגם את בנו ידעתי כי למד ושנה הרבה), והדב״ח (כן באו אלי שני האנשים, ידעתי מאין המה נכדיו וצאצאיו... ידעתי שהמה מופלגי תורה... ועוסקים בשקידה רבה). בהקדמת האב מוסר מתולדות חייו, וכותב שפלפל עם גאוני הזמן, והסתופף בצל הצדיקים בעלי הקבלה אנשי מופת. יש עמו בכתובים על כל אה״ע וחיבורים נוספים (כגון על הל׳ ריבית ודרושים ליומי דכלה), אבל בגלל ההוצאות אינו מדפיסם בינתיים. בדף כב: ד״ת שחידש כשנתחנך לתפילין, עם תשובת המהרש״ק על כך. בדף עד ע״ב-עה ע״א תשובת השו״מ לאב בתרכ״ג. בקולופון זכרון לאמא שאשא (זו׳ רי״מ?), ובדף האחרון דברי אגדה מהאב ומהבן.

אמרי יוסף, דרשות ופשטים על פרשיות התורה שנשא בפני קהל ועדה, פרעמישלא, דפוס זופניק, קנולר והמרשמיד, תרמ״ט, ד, מח ד׳. מעבר לשער קריאת בנו המו״ל רצ״א לתושבי פשמישל לרכוש את הספר. ר״י שמלקיס כותב בהסכמתו, כי מצא

בספר דברים טובים נכוחים וישרים. בהקדמת הבן המו״ל שד״ת ממנו בדף האחרון, כותב שמדפיס את הספר לבקשת אביו, ומוסר פרטים לתולדותיו. אח״כ דברים מקונ׳ העלם דבר של גיסו רד״צ זהמן, הממלא מקום חמיו בפרמישלא.

תשובות אליו: דבר משה, ח״א, א, אורין תליתאי, צב; דב״ח, ח״ב, חו״מ, ב; חסל״א, תנינא, או״ח, ס בתרכ״ה; טוט״ד, תנינא, בסוף, כו; שו״מ, קמא, ח״ג, יח, תנינא, ח״ג, קיט, ח״ד, יח, תליתאה, ח״א, תכד; שו״ת רמ״ץ, ח״ב, חזקות, יט בתרכ״ח.

א. קריז, המגיד, לא, 393; קנת סופרים, עז ע״ב.

ר׳ יוסף משה(לה) **נפתלי** ב״ר אריה ליב **טיכר**

מטרניגרד (תרל״ה׳ — תש״ג׳)

בנו הגדול של ר׳ אריה ליב אב״ד טרניגרד, וגר עם משפחתו בדירה מעל אביו ואחיו. בעל שכל חריף, והתיעצו אתו בעניני מסחר. מעורב בדעת עם הבריות. דומ״ץ ט״ג בחיי אביו, ורבה האחרון. נשא את מלכה(לה) שילדה לו תריסר בנים ובנות, ופרנסתו היתה בצמצום. בשואה התחבא בבונקר עם משפחתו בת עשרות נפשות. כשילד יצא לשאוף אויר, ראהו נוצרי אחד שהלשין עליהם לגסטפו, וכולם נרצחו מבלי הותיר שריד הי״ד.

ילדיו כנראה: א. ר׳ אליעזר גרשון וילדיו; ב-ג. ר׳ יחזקאל ור׳ בריש ומשפחותיהם; ד. ר׳ שאול יואל; ה. ר׳ דוד, זו׳ שינדל וילדיהם בינטשע־רבקה ואליעזר; ו. יצחק; ז. ביילע שרה זו׳ ר׳ קופל ובנם איטשע; ח. חנטשה ומשפחתה; ט. גיטלה זו׳ ר׳ אברהמלה הרמן ומשפחתם; י. רויזא ובעלה; יא. שאשא; יב. צביה. מבנות המשפחה נישאה אחת לר׳ יהודה צבי שמידט משיניבה.

טרנוגרוד, 138, 140, 327-328, 551-552.

ר׳ מרדכי צבי (הרשלה) ב״ר אריה ליב **טיכר**

מזמך וטרניגרד (תר״ם — תש״ב)

נולד בלובלין בשנת תר״ם לאביו ר׳ אריה ליב אב״ד טרניגרד. בגיל י״ח נסמך מהמהרש״ם, ומילא את מקום הרב מלשצוב שנפטר אז — עד שנבחר רב חדש. נתקבל לרבנות זאמעך, ואח״כ גר בט״ג בדירה ליד אביו כרב. ת״ח מובהק, בעל מידות, צנוע, מכניס אורחים וגומל חסדים. נשא את אסתרל בתו של ר׳ אשר זלקא ליפינר אב״ד גרודזיסק. הביא לדפוס את ספרי אבותיו, ולפני מלה״ע ב׳ הכין להדפסה את ספרו אמרי מן. ברח מפני הנאצים לרוסיה הלבנה. שם נפטר בתש״ב בטשארדזוי, ונטמן בבית העלמין היהודי.

בשואה נספו ילדיו: א. ר׳ יוסף משה הבכור יליד תר״ס לערך, זו׳ רחלטשע, ובניהם יצחק ואשר זלקע; ב. ביילטשע הגדולה, זו׳ ר׳ יצחקל רייז תלמיד החפץ חיים שלשולחנו סמך, ובתם רבקה הי״ד. שרדו ועלו לארץ רק בנם משה נפתלי רייז, אלמנת רמ״צ, והילדים: ג. אליעזר שכתב את הפרטים על המשפחה; ד. אהרן; ה. גולדה הבת הצעירה.

הוציא לאור ביאראסלויא תרס״ה את שו״ת פני יצחק מזקנו ר׳ יצחק חריף. נתנו לו הסכמות: ש״ב המהרש״ם; ראל״ה מסטניסלב; ר״ש ענגיל (וגם

הרב יוסף משה נפתלי טייכר מטרניגרד בשהותו בבית הרחצה בשצבנץ

ר׳ יוסף משה טייכר ב״ר מרדכי צבי מטרניגרד

ההגהות של כת״ה המה טובים). בהסכמת והקדמת אביו רא״ל כותב שבנו יגע בהעתקה כשלוש שנים, ואח״כ ד״ת מהמחבר בספרו פני יצחק אפי זוטרי. אחרי ההסכמות הקדומות מודיע המו״ל, שזכות המכירה באוסטריה היא לבש״ב רב״צ שטימלר מאולינוב חתן ר׳ משה ב״ר אליעזר יצחק אב״ד זמושץ ואולינוב, שקיבל על עצמו לנסוע להפיץ את הספרים, ומקוה שההכנסות ישמשו להדפסת חלקים נוספים שעמו בכתובים. בהקדמתו מספר ששנתיים רצופות טרח בהעתקת הכתבים, ובנסיעות אל נכדי המחבר לקבץ מהם את התשובות שבידם, צירף משלו הגהות מרדכי במקומות שדברי המחבר אינם ברורים, ואח״כ הציג את יחוסו. מדף (יט.) מכתב אביו רא״ל וחידושיו. מדף (כב.) מכתב וחידושים מש״ב ר׳ פנחס אליעזר אב״ד קרקוביץ ד׳ דפים. בעמוד האחרון קינה אלפביתית שחיבר אביו רא״ל על קדושי רוסיה בחשון של אותה שנה. בעודו בגרודזיסק סייע להדפסת הספר אמרי מהרי״ן, יאראסלויא תרס״ח, והאלף לך שלמה בתר״ע. יש מוסיפים גם את קונ׳ הגאון ר׳ צבי חריף, תרס״ו—תרס״ז, אך אין שמו נזכר שם.

טרנוגרוד, 127-134.

ר׳ פנחס אליעזר טיכר?

רבה של קרקוביץ. בחותמי ספר התמונה תרנ״ב ותורת הרא״ם תרנ״ח. חידושיו בסוף שו״ת פני יצחק.

תשובה אליו: צבי לצדיק, לא, לב.

הרב משה טייכר מטרניגרד עם בני משפחתו

ר׳ צבי אלימלך ב״ר יוסף משה טיכר

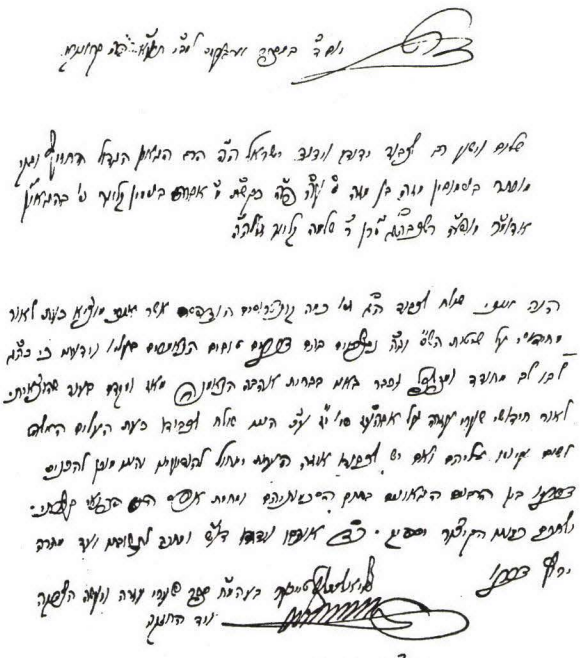
מקראקא (ת״ר׳ — תר״ף)

נולד לאביו ר׳ יוסף משה מזלין ופרמישלא, ולאמו נכדת הש״ך. על יחוסו מצד אביו כתב שהוא דור עשירי למג״ש, ונכד ר׳ יצחק הלוי אחי הט״ז, ר׳ מרדכי יוליס אב״ד קראקא ומהר״ם מלובלין. גר עם אביו בזלין ופרמישלא, ומלימודם יחד עניני עגונות, נוצר ספרם המשותף שערי עזרה. מאוחר יותר עבר לגור בקראקא, בה היה מחשובי למדניה. בגיל קשיש סובב בהונגריה. נפטר ביום כ״ג אב תר״ץ (מליצי אש, סוף ח״ג, קא).

מעשה הצדקה, הנהגת הצדקה לפרטיה, עם פירוש מורה לצדקה בישוב מדרשים פליאים, ובסוף קונ׳ תורת העולה בפלפולי חידושים, פרעמישלא, דפוס רח״א זאפניק עט קנאללער, תרל״ד, ב, נו, יב ד׳. מעבר לשער כותב שבח״ב ירשום את שמות התורמים. המסכימים: השו״מ בסוף ההדפסה הראשונה בתרל״א עם ד״ת; המנ״ח בתרל״ג; רצ״ה אורנשטיין בתרל״ד (מצאתי וראיתי כי ידיו רב לו לסלסל ולפלפל בתורה); אביו. בפתיחה מזכיר שספרו הראשון נתקבל לרצון, ומקוה להוציא את יתר חידושי גפ״ת ואבות שעמו. בעמוד האחרון ד״ת מאביו שנשמט משערי עזרה. ד״צ בירושלים תשכ״ט, בתוספת שני דפי הנצחה של משפחות ר׳ יחיא סאלם מעודה ור׳ משה יחיא מרחבי מקרית עקרון.

יד החזקה, ח״ב מספר מעשה הצדקה, י״ד פרקים על מעלת החזקת ת״ח עם פירוש עץ חיים בשוליו, תרל״ו, ג, מא ד׳, 14 עמ׳. מעבר לשער חרוזי המחבר, ואח״כ ג׳ ההסכמות פרט לזו של אביו. הקדמות פותח יד מהמחבר (עם יחוסו מצד אביו שהעתיק מהקדמת ספר חלוקא דרבנן), ומאביו (תירוץ קושיא אחת). מדף לח ע״א חידושים בסוגית אין אדם עושה קנוניה על ההקדש. בסוף רשימת המנויים מגליציה ומהונגריה.

פלפולא חריפתא, חידושי סוגיות, במסכת פסחים בעיקר מתוך יתר חידושיו, קראקא, דפוס משה דייטשער, תרע״ב, 12, 80 עמ׳. בשער הציג את יחוסו, ומעבר לו תודה לר׳ יוסף רוטשילד מפפד״מ שסייע להדפסה, ובח״ב קיוה לציין את שמות יתר התורמים. בהקדמתו מצטט מחידושי אגדה שלו בחיבורו הגדול עה״ת. המסכימים: ר״י ענגיל (אני מכירו לשעבר, כי שמעתי ממנו הרבה דברים חרוצים ושנונים ומחדדי טובא, ובטח גם ספרו כן הוא, וינחתו מדבריו שוחרי הפלפול והחידוד); גיסו רד״צ זהמן (ירד בקעות ועוקר הרים, וטחנן זה

בקשת הרב צבי אלימלך טייכר מקראקא מיום מ׳ למב״י תרע״א מאת הרב אברהם בנימין קלוגר, לשלוח לו הסכמה לספרו פלפולא חריפתא עם הערות דברי תורה.

בזה בסברות ישרות ואדני השכל והגיון הישר, אשר זמן רב לא נראתה כבושם הזה... עיינתי בהם ויש בהם טעם זקנים); ראב״ב קלוגר; ר״ש ענגיל; ר׳ אברהם אבלי שנור מטרנוב מתרס״ה (כבר יצאו לו מוניטין בעולם בחיבוריו אשר הדפיסם זה כביר, ואשר העידו עליו גדולי ישראל כי ידיו רב לו בפלפולא חריפתא); רנ״נ דים מסנוק (ידעתיו זה רבות בשנים לת״ח גדול ומופלא); ר׳ יעקב יוסף גינץ אב״ד בוסרמין בהגר (הרב הישיש הגאון החסיד, גבר בכולא בפלפולא ובאגדה); ר׳ מרדכי הלוי הורביץ מפפד״מ (הנני מכירו זה שנים רבות, ונשאתי ונתתי עמו זה כמה פעמים, וראיתי את ידו החזקה בפלפולא דאורייתא), ובנו ר׳ יעקב אב״ד בקינהיים הסמוכה, והדיין ר׳ חיים אלעזר לפינסקי והגביר ר׳ מרדכי קאלב מפפד״מ; ר׳ יוסף צבי דושינסקי מגלנטא בתרס״ה (טעמתי מעט מצוף דבש טעם אמרי יאי); ר׳ עקיבא (עקביא) הכהן שטרסר מטוקאי שנדפסה אח״כ שוב (גם אני שמעתי מפיו כמה מילי מעליותא מהנאמרים בספר הזה); ר׳ זאב ג״ב אב״ד האנאד (ושמעתי ממנו דברים טובים); בתרס״ה: רחא״ל הורביץ מקראקא (עיינתי בדבריו, וראיתי כי המה ממתקים מלאים בקיאות וחריפות); ר׳ מאיר

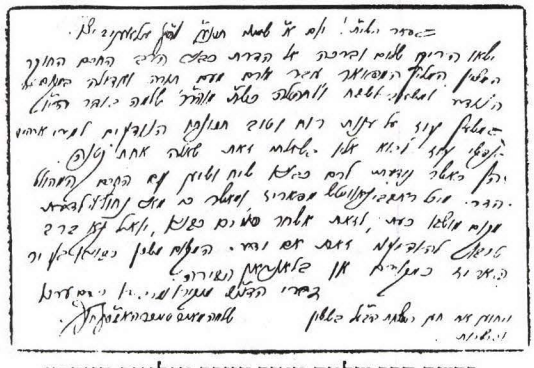
הכהן ר״פ ראב״ד קראקא (מצאתי בהם דברים נכונים, בנויים על יסוד פלפול ישר); רי״פ בומבך מאושפיצין (מכיר אני אותו זה כמה שנים, ודברתי עמו הרבה, וראיתי כי ידיו רב לו); ר״ש פירר מקראס; ר׳ משה גרינולד מחוסט (איקלע לאתרן... והיה לי שעשועין דאורייתא, ושמעתי מפיו מילי מעליתא כחריפי דפומבדיתא); ר׳ יהודה גרינולד מסטמר (אין צריך לעדותי, כי כבר העידו עליו כמה גדולי זמננו, ופומי מסהיד עליו כי כמה הלכתא גבורתא איכא למישמע מיניה, וזקוקין דנורא היוצאים מפיו); ר׳ שמעון עהרנפלד ממיהלוביץ (ניכר לי היטב מכמה שנים, וכבר יצא טבעו בעולם ע״י ספריו וחיבוריו המחוכמים... על כן נוסע באלה מסעי דבר ה׳, לקבץ על יד חותמים על ספרו); ר׳ משה גינז מקרסטיר; ר׳ שלום קוטנא מאייזנשטט (נשבר לבי בקרבי, בראותי אותו זקן חוטר מגזע קדושי עליון, ומהולל ברוב התשבחות לגאון גדול בתורה וביראה... נצרך לכתת רגליו למרחקי ארץ); רב״צ היילפרין מנאנאש (כשני ימים התעכב פה אתי בביתי, והיה לי שעשועין דאורייתא יום ויום... כי הוא אוצר מור ואהלות, והיה לי לנחת ולקורת רוח ישיבתו עמדי); ר׳ אלעזר לעוו מאונגוואר; ר׳ ישעיה זילברשטיין מוייצען (נודע לי כמה שנים לאיש גדול בתורה בחריפות ובקיאות, פה מפיק מרגליות); ר׳ משה יוסף בר״מ ראב״ד פאפא (וגם דרש הרבה פעמים בביהמ״ד הגדול דפה, ומצא חן בעיני מופלגי התורה).

תשובות אליו: טוט״ד, קמא, קצט; שו״מ, תנינא, ח״ד, מב, קכד, תליתאה, ח״א, לז, ח״ג, פט, רביעאה, ח״ב, עט בתרכ״ו.

ר׳ שלמה מאיר ב״ר גרשון **טיכר**

אב״ד גלוגוב, לא לפני תרכ״ו.

תשובות אליו: ברכת רצ״ה, מט בתרמ״ב; הרי בשמים, תנינא, ריג בתרנ״ד; מהרי״א הלוי, ח״א, לא בתרמ״א.

בקשת הרב שלמה מאיר טייכר מגלוגוב מיום א׳ שמיני תרנ״א מאת ר״ש בובר, להודיעו את כתובתו של החכם מיכל רבינוביץ, אם עדיין גר בפריז או שעבר ללונדון.

טִיסֶר

ר׳ שלמה סופר בברטש.

תשובה אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, קו בתרנ״א.

טִיפֶּנְבְּרוּן

ר׳ צבי נפתלי

ת״ח במליץ. במשתתפי אהל מועד, ח״א, 60.

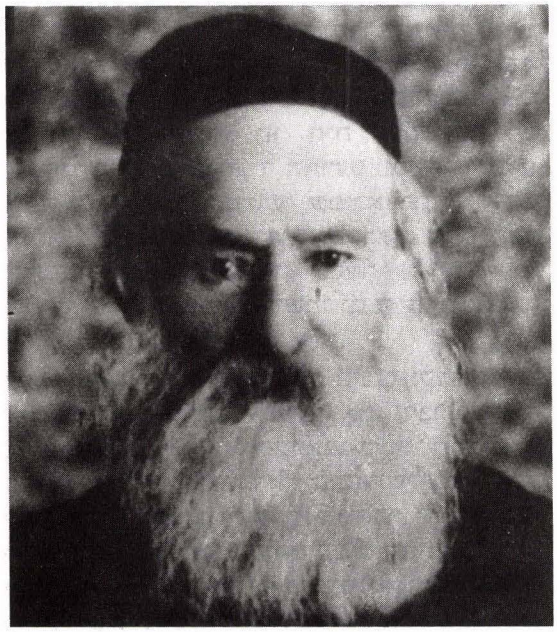
תשובות אליו: מהרש״ם, ח״ז, קנז, קנח.

טִירְהוֹיז

ר׳ יעקב (יענקל) ב״ר נפתלי הירץ **טירהויז**

מפודוולוטשיסק (תר״לי — תש״ג)

בנו של ר׳ נפתלי הירץ אב״ד וולוטשיסק שברוסיה. בגיל י״ט נשא את חוה בת ר׳ אליקים גצל מלכוביץ אם ילדיו, נפטרה ביום כ״ח אדר תרצ״ב. אשתו השניה נישאה בשלישית לסבו של ר׳ שמעון מרגלית מב״ב. עבר מרוסיה לפודוולוטשיסק שבגליציה, כנראה בגלל גזירת הצבא. בעיירת גבול זו היתה בורסה גדולה לזרעים, ועד מהרה השתלב בעסקי תבואה ודגן בקנה מידה בינלאומי. רכש לו שם טוב ביושרו, והקים חברה שזרועותיה חבקו יבשות. בלילה היה שקוע בעולמה של תורה וחסידות. בלילה

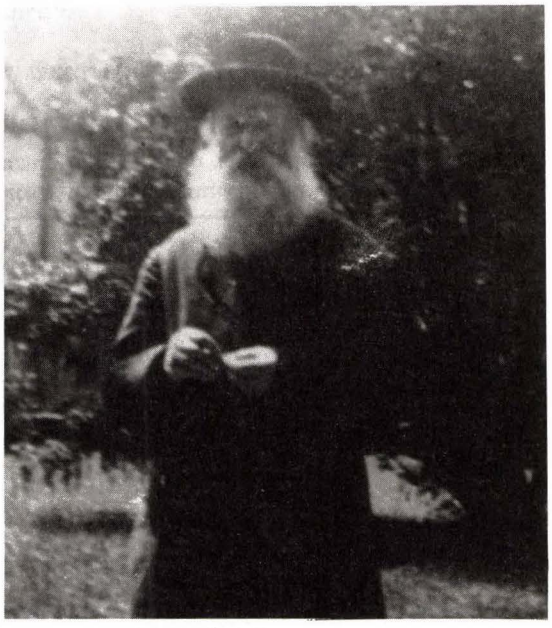
ר׳ יעקב טירהויז מפודוולוטשיסק

ערך תיקון חצות בבכי רב. בבוקר טבל גם בקור עז, ואחרי התפילה ישב ללמוד במשך י״ד שעות ביממה. כל שנתיים סיים את הש״ס, ובזקנותו כל שנה. רק כשהגיע הדואר נכנס למשרדו שעה לפה״צ ושעה אחה״צ, כדי לעבור עליו ולקבל החלטות מסחריות. שמר שבת ל״א שעות מעש״ק בחצות, החתים על כך את העובדים בכל סניפי חברתו, ועד אחרי ההבדלה לא פתחו כלל מברקים. לא סטה כלשהו בהקפדתו על עניני היהדות, ולבסוף ראו שיצא נשכר. עשה בחכמה לחיזוק הדת ולפעולות חסד, והידר במצוות. בנסיעותיו לרבי מהוסיאטין ישב ראשון לידו, ושוחח שם בתורה עם גדולי ישראל. פיקח עצום, ונבחר לראשות הקהילה. בהסכמת רבו בחר רבנים ממשפחת באב״ד, אף שלא היו חסידי הוסיאטין. בימי הזעם נמלט לסקלט, ושם השיגתו יד הרוצחים ביום ט״ו סיון תש״ג.

ילדיו: א. ר׳ מנחם נחום, שותף לעסקיו בוינה. נספה בטרנופול ביום י״א תמוז תש״א. נשא את האדיל מלכה בת ר׳ יצחק איזיק שנפלד ראב״ד ברודי, נספתה ביום ט״ו סיון תש״ג. ילדיו: 1. רבקה מינדל זו׳ ר׳ ישעיהו מילגרום. נספו בט״ו סיון תש״ג עם שני ילדיהם, ועם: 2. הב׳ נפתלי הירץ; 3. הב׳ אליקים גצל, נספה עם אביו. שרד רק: 4. ר׳ דוד דב בב״ב שהוציא לאור מחדש את ספרו של זקנו. נשא את שינדל פינקל בינה בת האדמו״ר רא״ל פרנקל מלבוב, נכד בלז ופרימישלן. נספתה עם בנה בנימין צבי ביום ד׳ אדר תש״ב. בזיוו״ש נשא את לאה רעכל בת חנה שרה רוטר (בת הבאר חיים מרדכי מניאמץ, ילדיה צפורה ואהרן ישעיהו נספו באושוויץ ביום י״ח אדר תש״ג), כלת ר׳ יחזקאל רוטר רב קהל יראים בקלויזנבורג מח״ס זכרון יחזקאל והיכל הברכה (ר״ח שבט), וזו׳ חיה אלטע בת רבי אהרן ישעיהו פיש אב״ד האדעס (נספה ו׳ טבת); ב. חנה זו׳ ר׳ דב ברטשי שפירא בת ר׳ אלטר אב״ד ויקנא וטשרנוביץ, נפטרה בר״ח ניסן תשכ״א, ונטמנה בזכרון מאיר (כלתה רחל שפירא ביום א׳ חשון). נרשמו גם הילדים: אלטר, עדזי, נחמה, אליקים גצל, יצחק.

עקבי יעקב, חידושים על כל הש״ס וקצת עה״ת והשמטות, במיוחד לישב את דברי רש״י, בילגורייא, דפוס ר׳ נטע קראנענבערג, תרצ״ח, ג, קכח ד׳, ד״צ ע״י נכדו רד״ד, (ב״ב) תשל״ח, 14, 256 עמ׳, עם דף הנצחה ותולדות המחבר. המסכימים: ר׳ משהניו פרידמן מבויאן (מצאתי בם דברים טובים ומועילים, דברים נכונים וישרים למוצאי דעת, ושש אנכי לראות איש שתופס במשוט המסחר משנות נעוריו, ועוסק כל הימים במסחרים נעלים שהמה בעולים ויורדים, ובכל זאת לא חשך עצמו מלקבוע עתים לתורה במידה נכונה, וחפץ ה׳ בידו הצליח לחדש חידושין דאורייתא, אשריו ואשרי חלקו. מכתב נוסף ממנו, שמסכים להצעתו לתרום סך רב ליח״ל, אם שתי שבתות בשנה ישבתו התלמידים ל״א שעות כדעת האריז״ל; ר״מ אריק — אבדה לו במלחמה ומשחזרה מהזכרון — (דברים טובים ומכוונים לאמיתם... ומלאתי תודה וחדוה לא׳ל אשר בימים אלו נמצא איש מנהל מסחרים גדולים, ומלאו לבו לקבוע עיתים לתורה, ועמס עצמו בעול תורה כ״כ לעשות זר זהב לדברי רבה״ק רשיז״ל); בעל חבצלת השרון (מכירו אנכי משנים רבות לת״ח מופלג ודחיל חטאין ומוקיר רבנן, ונהניתי מאד לראות כי גם בזמננו נמצא איש שברכו ה׳ בעושר והצלחה, ואף כי מנהל בימ״ס גדול יושב ועוסק בתורה בשקידה רבה... דבריו טובים ונכוחים וישרים למוצאי דעת); רי״ל באב״ד מפודוולוטשיסק (יהיה נמנה בין מצדיקי הרבים... בהראותו בזה שאם כי מנעוריו עמס על עצמו עול דרך ארץ, וירד במשוטים במסחר ולו שם בארץ בין קציני מדינתנו וסוחריה, עכ״ז לא מש יעקב מתוך אהלה של תורה, ושם לילות כימים לעשות לה ציצים ופרחים, ויהיה אפוא לנס ולמשל לאחרים להרים קרן התורה והיראה). בהקדמתו מזכיר שכאשר הציע את חידושיו לפני ר״י ענגיל, ר״מ אריק ור״ד הורביץ מסטניסלב קילסום.

הערות וביאורי בני ציון על ספר מקור חיים, עמ׳ רו-רח.

ר׳ יעקב טירהויז מפודוולוטשיסק

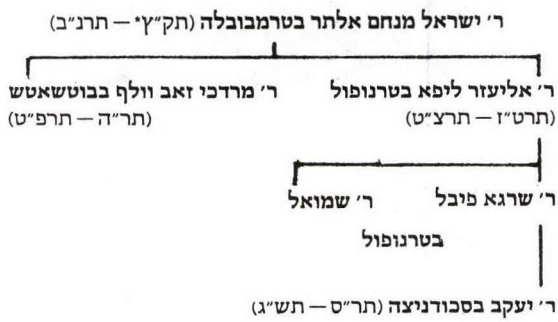
ר׳ נפתלי הירץ טירהויז

מו״ץ בגלינא (טורהאוס), ותשובות אליו לשם: בר ליואי, ח״ב, אה״ע, סז; שו״מ, קמא, ח״ב, נח בתרי״ג. כנראה הוא שנעשה אח״כ אב״ד וולוטשיסק ברוסיה, והמהרש״ם השיב לו לשם: ח״ג, קיט, רס, רפה, רפו, רצג, ח״ד, פ בתרמ״ד. ישב ולמד בהתמדה, והתחבב על בני הקהילה. מחשובי חסידיו של הרבי מהוסיאטין. נשא את שרה רבקה שהחדירה אהבת תורה בילדיה. בנו: ר׳ יעקב מפודוולוטשיסק שהביא בספרו ד״ת מאביו בעמ׳ 238-239. כנראה בנו גם ר׳ ענזיל שמילא את מקומו ברבנות וולוטשיסק, והמהרש״ם השיב לו בח״ג, רט.

תשובות נוספות אליו: שו״מ, קמא, (ח״ג, קלא), תנינא, ח״ד, י׳, תליתאה, ח״ג, צד, דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דף טו ע״ב בתרט״ז — תרכ״ב.

טִירְקֶל

משפחת לויים

ר׳ אליעזר ליפא ב״ר ישראל מנחם טירקל

מטרנופול (תרט״ז — תרצ״ט)

נולד בטרמבובלה בשנת תרט״ז לאביו ר׳ ישראל מנחם (אלתר). נשא את דבורה ניסנבוים, ועבר לטרנופול. פתח במרכז העיר בית מסחר סיטוני לאריגים שנוהל ע״י חמשת בניו. הם היו חסידי הוסיאטין, ומראשי הארגון החרדי תפארת הדת. במנויי עקבי הצאן, הוסיאטין תרס״ד: ר׳ ליפא, ר׳ שלמה ור׳ חיים טירקל. בפרוץ מלה״ע א׳ עבר לוינא, והמשיך שם במעשי נדיבותו. זו׳ נפטרה ביום כ״ז תשרי תרצ״ט, והוא אחריה ביום י״ד טבת. ילדיו: א. ר׳ שרגא פיבל; ב. ר׳ יחיאל. נשא את לאה ר״פ, ולהם ג׳ בנים וד׳ בנות; ג. ר׳ שמואל; ד. ר׳ שלמה. נשא את רחל שינפלד, ולהם ד׳ בנים ובת; ה. ר׳ אריה ליבל. נשא את לאה ניסנבאום, ולהם ג׳ בנים.

ר׳ אליעזר ליפא טירקל מטרנופול

ר׳ דוד בר ב״ר אהרן ירוחם פישל טירקל

בנם של ר׳ אהרן ירוחם פישל וזו׳ רחל לאה. בתר״ס לערך היגר צעיר לפילדלפיה שבארה״ב, והדפיס: שירי דוד א׳, נויארק תרס״ד, עם מכתבי ר׳ דוד אריה פרידמן ורב״צ אייזנשטט.

לרז״ו הת״ח בביטשקוב שבמרמורוש: מהרש״ם, ח״ו, קלא בתרנ״ז.

ר׳ יעקב (יעקלי) ב״ר שרגא פיבל טירקל

מסכודניצה (תר״ס — תש״ג)

נולד בטרנופול בשנת תר״ס לאביו ר׳ שרגא פיבל, ונקרא על שם אבי אמו הרב יעקב וידנפלד מהרימלוב. למד שם בקלויז של הוסיאטין

הרב יעקב טירקל מסכודניצה

וצורטקוב. נשלח ללמוד אצל רמז״ו טירקל אחי זקנו, באוירה התורתית של בוטשאטש בה כיהן כאב״ד ר״מ ארק. בתרע״ד כשהמשפחה ברחה לוינא, יצק מים על ידי ר״מ ארק רבו המובהק. התקרב מאד אל ר׳ משה׳ניו מבויאן, והושפע ממנו רבות. נשא בתרפ״ח את בראנדיל (ברוניה), נולדה בתרס״ג לערך לר׳ אברהמצה בקנרוט מסכודניצה, מזיווגו השני עם דבורה בת ר׳ שמואל רובנשטיין. נשאר באהלה של תורה, דקדק במצוות, התפלל באש קודש, והתמיד בלימוד, עם שהיה בקי גם בספרות הכללית. דודו הרב מטשעבין כתב אליו: הבקי בש״ס! חבר באגודת ישראל, וחביב על הכל.

בתר״ץ עבר לגור בסכודניצה, ונכנס מעט לעסקי חמיו, אף כי את רוב הזמן הקדיש ללימוד. הוצעה לו רבנות זלוטשוב, אלא שהדבר לא יצא לפועל. בפרוץ המלחמה כשהוחרם רכושו ע״י הרוסים, עבר לגור בסמבור. בפלישה הנאצית סבל מאד, ותושבי המקום שהוקירוהו השתדלו לעזור לו. לא עלו יפה כל הנסיונות להצילו, ובאלול תש״ב נלקח לבלזיץ עם זו׳ ובנותיו: רחל (גולדה) הגדולה ושרה (הרטה) הצעירה, אמנם הנכון שנספו ביום י״ד חשון תש״ג. בין הבנות היה הבן שמואל ליב שנמלט ללבוב, ועבד במחנה ינובסקה עד שנהרג בקיץ תש״ג הי״ד.

תשובות אליו: אביר יעקב, לד ובהערות; לב״א, דובב מישרים, ח״א, ד, סג (עם קושיא מדודו רז״ו) בתרפ״ח—תרפ״ט. חידושיו במכתבו האחרון, ח״ב, מו, מט; לב״א, חזון נחום, צב, צג בתרפ״ג, עם הערות גיסו ר׳ שבתי ב״ר נחום.

הלל זידמן, אלה אזכרה, ד, 104-107, אישים שהכרתי, 275-279.

ר׳ ישראל מנחם אלתר טירקל

מטרמבובלה (תק״ץ-תרנ״ב)

מנכבדי טרמבובלה. נפטר שם ביום ו׳ אדר תרנ״ב. זו׳ הראשונה אסתר יהודית נפטרה ביום ה׳ תמוז. ממנה נולדו לו: א. ר׳ מרדכי זאב וולף מבוטשאטש; ב. ר׳ אליעזר ליפא מטרנופול. כנראה גם: ג. בינה זו׳ ר׳ הרצל גליקמן בטרנופול, ולהם ג׳ בנות ובן. נישא בשנית ונולדו לו: ד. ר׳ יונה (תרכ״ג—תרצ״ז). עבר מפודוולוטשיסק לטרנופול. מחסידי הוסיאטין. נשא את פיניה פרלמוטר, ונולדו להם ב׳ בנים וד׳ בנות. אחת מהן: חיה זו׳ ר׳ יהודה הירש ספרן מבלשביץ, הורי ר׳ ישראל אלתר פוקס אב״ד דוינסק; ה. ר׳ אברהם בטרמבובלה, יליד תרל״א. נשא את חיה קלרה קמינקר. נספו עם ג׳ בניהם וג׳ בנותיהם הנשואים; ו. ר׳ צבי הירש וזו׳ לאה בבוטשאטש. נספו עם ב׳ בניהם וב׳ בנותיהם ומשפחותיהם.

ר׳ מרדכי זאב וולף ב״ר ישראל מנחם טירקל

מבוצץ (תר״ה — תרפ״ט)

נולד בטרמבובלה בשנת תר״ה לאביו ר׳ ישראל מנחם. נשא את לאה ניסנבוים, והתישב בבוטשאטש. ת״ח מנכבדי העיר, ויש שפנו אליו כרב. בפרוץ מלה״ע א׳ עבר לוינא, ושם נפטר בשנת תרפ״ט. ילדיו: א. אסתר יהודית (בבצ׳ה) זו׳

ר׳ מרדכי זאב וולף טירקל מבוטשאטש

ר׳ נפתלי הרץ הורביץ, ולהם ה׳ בנים וב׳ בנות; ב. חנה זו׳ ר׳ אברהם חיים זיידמן, ולהם ד׳ בנים (בהם ד״ר הלל) וד׳ בנות; ג. צירל (צילה בלהה) זו׳ ר׳ קלמן שאול וילנר. בתם שולמית אשת יוסף הקנברוך בת״א המציאה לי את חוברתה: **משפחת טירקל**, אילן יוחסין מפורט של המשפחה, 11 עמ׳ בשכפול, עם רישום שמות הצאצאים.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״א, כ, מז; בן פורת, ח״ב, ג בתרס״ז; בית שלמה, או״ח, קד, יו״ד, ח״א, קפט, קצ, קצט, ר, ח״ב, קפט בתרל״א—תרל״ב; מהרש״ם, ח״ב, רלד, ח״ד, כז-ל; מחזה אברהם, ח״ב, יו״ד, לג; מחנה יהודה, ח״ב, שו״ת מהרי״ג, ח.

ר׳ שמואל ב״ר אליעזר ליפא טירקל

בנו של ר׳ אליעזר ליפא, וסייע לו לנהל את בית מסחרו בטרנופול. נשא את גיטל (תרמ״ו—י״ג חשון תשכ״ג), בת ר׳ אברהם יוסף בקנרוט מסכודניצה מזו׳ הראשונה בת ר׳ יצחק משה הכהן הלר. נפטר ביום כ׳ תשרי תרצ״ז.

ילדיו: א. אסתר יהודית (י״ב תמוז תש״ם) זו׳ ר׳ יונה קראל (כ׳ כסלו תש״ל); ב. ר׳ דוד צבי בניו יורק עם זו׳ חיה שרה בת ר׳ צבי צודרר. רשם את צאצאי זקנו, בסוף ספר גאון צבי עם מתקלן דקשוט שהביא לדפוס בניו יורק תשמ״ב עם

הקדמתו; ג. שרה חיה זו׳ ר׳ צבי רוזמן. בזיוו״ר היתה זו׳ ר׳ חיים ישראל נייראטה (ב׳ אד״ב תשל״ג); ד. הניה פריידא זו׳ ר׳ משה רייזר; ה. ישראל מנחם. נפטר צעיר ביום ט׳ סיון תרצ״ט.

ר׳ שרגא פיבל ב״ר אליעזר ליפא **טירקל**

בנו של ר׳ אליעזר ליפא בטרנופול. סוחר עשיר וחסיד הוסיאטין. נשא את לאה, נולדה בתרל״ו (כוכב מיעקב, קנט) לר׳ יעקב ויידנפלד אב״ד הרימלוב. אחרי מלה״ע א׳ גר בווינא, ועבר לביליץ. בנו השלישי מרדכי עלה לירושלים, אשתו קלרה שוירמן, ובנם יעקב שופט בבאר שבע. בפרוץ המלחמה נמלט עם כל משפחתו לוורשא, ובקיץ תש״ב הובלו כולם להריגה מבלי הותיר שריד הי״ד. ילדיו: א. ר׳ יעקב הבכור מסכודניצה; ב. אסתר זו׳ ר׳ שבתי ב״ר נחום ויידנפלד אב״ד דומברובה וילדיהם; ג. חיה פערלה זו׳ ר׳ שמואל שמלקא קורניצר אב״ד קראקא וג׳ ילדיהם; ד. יוטא פיגא (יטי) זו׳ ר׳ יעקב פרנקל ב״ר יוסף מביליץ וששת ילדיהם; ה. ר׳ שבתי. נשא את אסתר בורנשטיין בת השם משמואל מסוכטשוב, ולהם בת ויותר; ו. חנה זו׳ ר׳ משה גלרנטר ושני ילדיהם; ז. יצחק.

טִירֶר

ר׳ חיים ב״ר שלמה **טירר**

מטשרנוביץ (תקכ״ה׳ — תקע״ו׳)

נולד בשנת תקכ״ה לערך (ולא תק״ל) בכפר הסמוך לבוטשאטש, לאביו ר׳ שלמה שהיה מרביץ תורה צדיק וחסיד בהורודנקה, אחיו של ר׳ צבי מפודהייץ אבי שלאמצא זו׳ ר׳ מאיר מפרימישלאן, בני בנו (ולא בניו) של התוספות שבת, וכן היו נכדי החלקת מחוקק והב״ח. מסופר על אביו שנסע פעם במשך חודשים, לחלוץ לגיסתו שחשבה כבר כי תתעגן. מכיון שבעירה לא היה ב״ד נאלצו לנסוע מאות פרסאות עד למקום שיש בו ב״ד, והוא סירב ליטול ממנה אפילו את הוצאות הדרך. בדרכו חזרה מיאן גם לקבל מזקן שנקרה לו, והוא היה אליהו שבירכו, ובישר לו כי יזכה לבן שיאיר את העולם בתורתו. לדעת נפתלי בן־מנחם שם משפחתו טירר ולא טורר או טריאר (סיני, סא, רח), אך כבר הוכיח פלדמן לפי מיסמכים לועזיים וחתימתו: טיראר, ששם משפחתו הנכון הוא טירור.

רבי ארה׳לה ראטה סיפר, שהבעש״ט ראהו בקטנותו אשר הס״מ עומד עליו לתופסו, על כן בירכו שתהיה לו אשה רגזנית, וכן היה בנשאו את חנה אסתר (חנצ׳ה אטי). למד עם הדע״ק אצל רצ״ה קרא, אב״ד בוטשאטש שהיתה אז עיר מלאה חכמים וסופרים. זמן מה בצעירותו היה כנראה מלמד בהורודנקה. תלמידו של המגיד מזלוטשוב (ולא של הה״מ והדע״ק). נסע פעם לשבת אל רבי ברוך ממזבוז. מחביריו: החוזה מלובלין, המגיד מקוזניץ, האוהב ישראל, ר״ש מקרלין, ר״מ מנשכיז, רמ״מ מלינסק, רא״ח מזלוטשוב, רצ״א מאליק, ר׳ אהרן אריה מפרימישלן, ר׳ בנימין מזלוזיץ, ר׳ יוסף בלוך מאלעסק, ר׳ מרדכי חזן מזסלב, ר׳ אברהם מרדכי מפינטשוב ור׳ יוסף מזמיגרוד.

רבנותו הראשונה מתקמ״ח לערך בקריפטש, וכשגורש ממנה בערב שבת, נתקללה שתהא עיר מצער. היה גם רב בקוזובה (דוידזון, בית ישראל, נט). עבר לרבנות טשרנוביץ בה העמידה הקהילה בית לרשותו, ובירכם שהעיר תגדל ותתפתח. נקרא על שמה, ועד היום קיים בה בית מדרשו ועמוד התפילה שלו. י״א שכיהן בה כ״ג שנה, וא״כ היינו מתקמ״ו. בתחילת תק״ן נבחר כרב הגליל של בוקובינה, ואושר ע״י השלטונות האוסטריים. כשר׳ לוי יצחק מברדיטשוב ביקר בעיר, הלך לשמוע את תפילתו. אמרו שכל שבת נתגדל גופו במידת אורך ראש אחד. עבר לפני התיבה את כל התפילות בשבתות ובימים הנוראים, וכן קרא בתורה. באמצע הסליחות רץ כמה פעמים לפתוח את ארון הקודש לומר דברי התעוררות, ולא סיים עד שהאיר היום. הסכים על ספר דרך חיים, זאלקווא תקס״ב, עם מח׳ ר׳ אריה יהודה ליב ממוהילב. בתקס״ה אסף כסף לשיגור משלחת לוינא, לבטול גזירת גירוש על היהודים, בגלל ריבוי ההגירה מגליציה וממולדביה. הדבר נודע לשלטונות שהחרימו את הכסף, ופתחו נגדו בחקירה. רק משנסתיימה, יכול היה בתקס״ז לעבור לרבנות בוטושאן שבמולדביה. יש לאחר אפוא את תאריך הסכמתו שבספר מנחת יצחק לר׳ יצחק מאליר מסטניסלב, זולקווא תקס״ה. שונה היא המסורת החסידית, לפיה כאשר אוסטריה קיבלה את השלטון בטשרנוביץ, גזרה על איסור תפילה בציבור וחינוך חילוני בבתי״ס ממשלתיים. הוא לחם בעוז בשתיהן, ומשום כך נאסר, וברח בחפצו להגיע לא״י. בדרך נתקבל כרבה של בוטושאן במשך שלוש שנים. רש״מ הולנדר מסר על כך פרטים לפי כתב שמצא בעירו בה מסרו עליו עד ימינו ענינים פליאים, וגם בהיותו בשלטון רוסיה לא הסגירוהו.

מבוטושאן הסכים בתקס״ח על הדגל, ובתקס״ט על אור פני משה. שניהם נדפסו בתק״ע, שנה בה חתם שם על פסק ב״ד. אחרי רבנות קשינוב עבר

לכהן במוהילב שבאוקראינה, ובה עשה בתקע״ב—תקע״ג. ביער מנהגי עם הארצות בוולכיה, כגון ריקודים מעורבים, וקירב את האנשים ליהדות. מהנוסעים אליו: ר׳ משולם נתן מרגליות אב״ד ברדיטשוב. כתב שם הקדמת הסכמה לספר גליא רזיא, והסכים על לבושי שרד יו״ד (ואורח לחיים) בחתימה: אב״ד מאהלוב ומדינות וואלחיי באטשאן וקעשינוב. הזכיר גם את קהילותיו הקודמות, ולא סביר שכיהן בבת אחת בכולן ע״י ביקורים לפרקים, שכן המרחקים ביניהם עצומים והמדינות חלוקות. מסופר כי נמנה בין הצדיקים שכינס רבי אהרן אריה מפרימישלן לקניהניטש בתקע״ג להתאמץ להביא את הגאולה, אך מכיון שלא מצאו עשירי כערכם נתפרדה החבילה. עלה לארץ בסוף תקע״ג או בתקע״ד, ובדרך ביקר ביאסי אצל האוהב ישראל (שעזבה לפני אלול). חיבר בארץ כמה חיבורים, והניח רבים מהם, וספר שו״ת גדול. בפנקס ב״ד מצפת נרשם, שמכרו לו בית ביום כ״ו טבת תקע״ד. גם משום כך נסתר מה שסברו כל השנים בטעות שנפטר בתקע״ג. נפטר ביום כ״ח (או כ״ג, כ״ז) כסלו תקע״ו, או תקע״ז שבסופה כבר לא היה בחיים (ולא בתקע״ח). נטמן במערה הקרויה על שמו, וסמוכה למערת הלבושי שרד.

ילדיו: א. ר׳ יעקב יוסף אב״ד מאהליב, נפטר ביום ט״ז אב תרכ״ו. היה חתן ר׳ יצחק מקליס בנו של הדגל, ובנו רבי יחיאל מיכל מדורוהוי שנפטר בכ״ג תשרי היה חמיו של רבי מאיר רוזנבוים אבי שושלת קרעטשניף; ב. ר׳ קלמן קלונימוס. נשא את יוכבד בת האוהב ישראל, והתישב בקשינב (ולא בקומרנא). פתח שם בימ״ס ליין שפירנסו יפה, אבל החל לקרוא בספרים חיצונים, וזילזל בקיום המצוות. כשנתגרשו נישאה בשנית לר׳ דן יונגרלייב (הרב אשר פריצקר, רשומות, סדרה חדשה, ח״ה, 162-164). נמסר שלבסוף נגלה אליו אביו בחלום, והחזירו בתשובה. צדיקים העידו עליו שהיתה לו נשמה קדושה; ג. זו׳ ר׳ יצחק אייזיק אב״ד בוטושאן; ד. זו׳ ר׳ שמואל שמלקא הורביץ ברמ״מ מלינסק; ה. דבורה. נפטרה בצפת ביום י״א אייר תר״א. אולי היא זו׳ ר׳ אהרן אב״ד בוטושאן שהסכים על יסוד האמונה ועמוד העבודה. כמו״כ היה מחותנו של ראי״ל מוולוטשיסק. מנכדי הבמ״ח גם: מול״י ספריו; אדמור״י נדבורנה; אמו של ר׳ אברהם שפירא אב״ד בנילוב; רבי אהרן זליג טירר מדורוהוי רביעי בן אחר בן, חמיו של רבי משה יצחק לופוביץ האדמו״ר מבוקרשט בת״א; ר׳ חיים פר״ל; ר׳ יחיאל טירר בב״ב, דור ששי בן אחר בן.

ספריו: **סידורו של שבת**, א-ב, דרשות על עניני השבת ע״ד פרד״ס, מאהלוב, דפוס ר׳ צבי זאב ב״ר דוד נ״י רבין שטיין, (תקע״ב)—תקע״ג, ו, קט; יב, סד ד׳. לכל חלק שער מיוחד והקדמת המחבר, ובסוף מפתחות. בח״א ט׳ שורשים, ובראשו חידושי סוגיה. בח״ב ט׳ דרושים, ובראשו ד׳ תשובות מימי חורפו: מאוסטי ומהורודנקה, ועגונה עם גב״ע מתק״ן מחברי בית דינו: ר׳ ישראל ב״ר יעקב, ר׳ מנחם נחום ב״ר ישראל, ר׳ שמואל ב״ר אברהם, ובתקנ״א: ר׳ דובר ב״ר דוד, ר׳ אפרים ב״ר ישכר בער, ר׳ יוסף שלמה ב״ר יהודה ליב מוילקוטש ושלח לחוות דעתו של ר׳ משולם איגרא, ובענין דבר שיש לו מתירין. בסוף ח״א דברי המסדר לדפוס והמגיה: תלמידו ר׳ צבי גרשון ב״ר ישכר בר נ״י מבוטושאן. בקולופון ח״ב דברי המחבר, המדפיס והמסדר. נדפס עד היום יותר מעשרים פעם, ולראשונה בחייו. לדפוס צילום (ירושלים?) תשל״ז של ווארשא תרל״ב ושער התפלה תרל״ד, צורפו ג׳ דפי תו חיים מרש״מ הולנדר לתולדות המחבר.

את פירושו החסידי לתורה **באר מים חיים** רצה להדפיס לפני עלותו לארץ. חובר כנראה בבוטושאן, ואולי בצפת הוסיף בו פירושים. נדפס לראשונה בסדילקוב תק״ף עם החומש. בהסכמות מפליגים בשבחי המחבר, כגון ראי״ה מאפטא, ראז״מ, ר״מ מקרמניץ ועוד. הושמטו במהדורות הבאות, וצולמו במדור ההסכמות שבספר אגרות האוהב ישראל. אח״כ שוב כחמש פעמים, מספר פעמים עם פירוש אור החיים, וכעשר פעמים בנפרד. מהדורת החומש טשערנוביץ תר״א היא עם הסכמות ר״י מרוזין, ר״ח מקוסוב, ר״ש מקמינקא, ועוד. התחבב מאד על החסידים בסגנונו החי והשוטף, ובעושר הרצאתו. בפני עצמו נדפס ע״י ר׳ משולם ב״ר שמעון אריה ז״ל הילליער בטשערנאוויץ תר״ט, בח״א בראשית ובח״ב שמות-דברים. הוצאה מהודרת ע״י ר׳ הלל גרינפלד, ת״א וירושלים תשי״ט, ד׳ חלקים, ובסוף כל חלק שמות התורמים. דברי המו״ל בסוף שמות, בהם כותב שכבר בתש״ד רצה להדפיסו בבודפשט, ומביא מקורות מדברי צדיקים שהגו בספר, ושאבו ממנו יראת שמים.

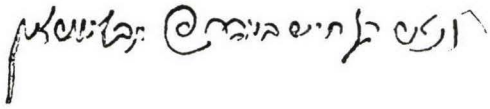
שער התפלה לבאר גודל ענין התפילה. נתחבר בצפת, ונשלח להדפסה בחו״ל. סדילקאב, דפוס ר׳ אליעזר ב״ר מרדכי ביליטץ, (תקפ״ה), ב, קטו, ג-י ד׳. ״במצות ובהגהת ר׳ צבי זאב ב״ר דוד רבין שטיין מדפיס במאהלוב״. מעבר לשער תודה לממנים: ר׳ אריה ליב ב״ר ישכר ז״ל מבאטשאן תלמיד המחבר, ורמ״מ ב״ר שמואל שמעלקא ז״ל מבאר נכד המחבר. המסכימים: בתקע״ח רבי מרדכי מקרמניץ בהמגיד מזלוטשוב שטיפל

בהדפסת במ״ח, לר׳ יעקב יוסף בן המחבר ורצ״ז רבינשטיין (כבר נודע בין החיים אור תורתו של האיש חי מדבר מתוך האש, לו נופח נשמת חיים ברוחו פי שנים); בתקפ״ה ר׳ אפרים מו״ץ סדילקוב (כבר יצא מוניטין שלו בחיבוריו סש״ש ובמ״ח, וכל רואיהם נהנים מאורו אשר זרח, והאיר פני תבל כולו והארץ האירה מכבודו). אח״כ דברי תלמידו מעתיק ומסדר הכתבים ר׳ צבי גרשון מבוטושאן, שהמחבר עצמו הפליג בשבח חיבור זה שנתחבר בא״י על עשר לשונות של תפילה, מכוונים נגד עשרת המידות הקדושות, ואמר: בטחוני שכאשר יתפשט החיבור הזה בעולם, יהיה בזה התקרבות הגאולה. בהתחלה מבוא ופתח השער. בסוף: מפתחות, תשובה לדברי הנו״ב בענין אמירת לשם יחוד, ולוח הטעות. הספר נדפס כעשר פעמים. הוצאה מהודרת ע״י ר׳ הלל גרינפלד, תל־אביב, דפוס תרבות, תשט״ו, 8, 328 עמ׳, כשבסופו בשער מיוחד קונ׳ תו־חיים לתולדות המחבר, שכתבו בתש״ד בבודפשט ר׳ יחיאל צבי קליין וכעת בברוקלין. בסוף ליקוטים שונים, תיקוני טעויות והזכרת נשמות. רבי ארה׳לה סיפר, שהמחבר כתב את הספר בצפת בהתלהבות עצומה, פעמים שהגבאי רשם מפיו, ויש מאמר שכתב בהיותו במירון.

ארץ החיים (ח״א), ליקוטים על תהלים, נ״ך ומגילות וקצת חידושי הלכה, הובא לדפוס ע״י המו״ל ר׳ חיים ליב פאנק ב״ר יצחק יעקב ז״ל מסדיגורה, ע״י ר׳ משולם הילר, טשערנאוויץ, דפוס יוהן גבהרדט ובנו, תרכ״א, ב, ל ד׳. בהקדמת המו״ל כותב שקנה את הכתבים בשטר קנין מנכד המחבר ר׳ יוסף רוזנקרנץ מסדיגורה, גאונים וצדיקים עודדוהו להדפיסם, ובמיוחד ר״י מרוזין שקבע את השם, וסבורים שגם מהסיבה שנתחבר בא״י ונשלח משם. (ח״ב) חידושי הלכות ואגדות עמ״ס ברכות, ב, עט ד׳. שער נוסף ובו: כש״נ בסלאוויטא. מעבר לשער הראשון חתימות האדמורי״ם והרבנים שהזמינו הספר: ר׳ אבי עזרי זליג שפירא; ר׳ שלמה, ר׳ מנחם נחום דוב בר, ור׳ יוסף פרידמן; ר׳ לוי יצחק מונזון; ר׳ שאול צבי שנאר; ר׳ משה תאומים מהורודנקה; ר׳ יחיאל איכל טויבש דומ״ץ סדיגורה, ורשימת המנויים מס״ג, זלישטשיק והורודנקה (משם: ר׳ יוסף ב״ר יצחק רוזנקרנץ). מעבר לשער השני הקדמת המו״ל רח״ל פאנג. מהדורה מתוקנת ומשוכללת ע״י ר׳ שמעון נתן נטע ב״ר יעקב יצחק שי׳ בידרמן, ירושלים, דפוס התחיה, תש״כ, ב, קמ; נו עמ׳. תחילה סודר החלק שעל ברכות. מעבר לשער עומד המו״ל בהקדמתו על השיפורים שבמהדורה זו, וכותב שגדולי רבני ירושלים הורוהו להדפיס כבתחילה, מבלי לשבץ יחדיו ההלכות והאגדות בכל דף כפי שהחל לעשות. עוד מזכיר את זקנו ר׳ אלתר חיים הלוי שיפמן, וזו׳ באשע יהודית בת ר׳ משה נכדת המחבר. ד״צ נוסף בהוצאת המסורה, תשד״מ.

הגדה של פסח עם פירוש במ״ח מלוקט מספריו ע״י ר׳ דוד יואל ב״ר שמואל וייס, ירושלים, דפוס מנחם ראטה, תשל״ז, י, קסו עמ׳, עם הסכמות רי״י וייס ראב״ד ירושלים, רבו ר״ש ווזנר, והקדמה. מוסר בה את שמות הצדיקים והמקומות שנזכרים בספרו ומלאכת הליקוט, ומצרף דיני ומנהגי ערב פסח שחל בשבת. בדף האחרון זכרון לקדושים מבני משפחתו.

דברי חיים, ד״ת ומשלים מלוקטים מספר במ״ח, ערוכים ביידיש על סדר פרשיות התורה. המלקט העלים את שמו בחידה בשער, והקדישו לבנו ר׳ שלום זילבער, טשערנאוויץ תרפ״ג, 56 עמ׳.

חתימת רבי חיים מטשרנוביץ

תשובות אליו: בית אפרים, אה״ע, ח״א, לז, לח; נטע שעשועים, ע, עט; ר״מ איגרא, אה״ע, יב, יז, לא (וממנו); תועפות ראם, כת״י, כ; תשובות הרא״ם, אה״ע, מג.

עדן ציון (הורביץ), מא-מב; עדן ציון (על צפת), קצח; אור הגליל, ח״ג; טל אורות, ח״א, 359-360; גליס, ח״א, שער-שעו, ח״ג, רלד; יצחק יוסף כהן, מקורות וקורות, 466-467; אליהו פלדמן, סיני, סח, פז-צז; ארץ ישראל של מעלה, ח״ב, 1-142.

טִוש

ר׳ זאב וולף. תשובה אליו: ברכת אברהם (ינר), יד.

טֶלֶר

ר׳ אברהם

מרזפניק שליד בובוב. היה בבחרותו אצל הדב״ח, ואח״כ הסתופף בצל ריי״ש משיניבה, ר״ש ורב״צ מבובוב. בת זקוניו בילא גיטל נישאה בתרצ״ג לר׳ יהודה אריה ליב אויסיבל־גפן אב״ד קרית אתא (ח״א, 734). ר׳ יוסף נשא את חיה שרה בת ר׳ קלמן רעכיש ממושציסק, נפטרה ביום ד׳ תשרי תרפ״ט. ילדיו: ר׳ פישל; סימה זו׳ ר׳ יצחק הוכנר שו״ב ביליץ (ח״ב, 88).

ר׳ ארון זאב (וולף) ב״ר פנחס **טלר**

מפריסטיק (תרמ״ה — תשל״ח)

נולד ביום ו׳ אייר תרמ״ה בכפר לונק שליד פריסטיק לאביו ר׳ פנחס, ולאמו ממשפחת ר״י מוורקא. בלט בין טובי הלומדים בביהמ״ד בפריסטיק בהבנתו, התמדתו ונועם מידותיו. האב״ד רמ״מ הלברשטם סיפר לאביו בשבחיו, והועידו ללמוד יחד עם בנו ר׳ חנה. זכה להכיר את כל בני הדב״ח. אחרי נישואיו נתקבל כשו״ב ומו״ץ בסטרופקוב. נמנה על מקורביו של רבי שלום שהעריכו והרבה להתיעץ עמו, ולמד בצוותא עם בנו רבי מנחם מנדל. התחבב על כל בני עירו במידותיו התרומיות, ותפילותיו הזכות לפני התיבה המיסו את לב השומעים. השתעשע בפלפולי אורייתא עם ר״ש ענגיל והרב מנאסאד. סבל רבות בימי חייו. במלה״ע א׳ גויס לצבא לשלוש שנים, והגיע עד ולדיבוסטוק בקצה סיביר, מנותק מאשתו וילדיו. בשואה איבד את אשתו, בן ובת וחלק מצאצאיו. הוא עצמו ניצל בניסים, אחרי שהתחבא שלוש שנים וחצי בבונקרים שביערות ובמתבנים בחצרות. אחרי המלחמה שימש כמורה הוראה בפרשוב־ברדיוב. בתש״ח עלה לארץ, והתישב בפתח תקוה. התקשר לאדמו״ר מקלויזנבורג, והתקרב גם לאדמו״ר מגור. ממיסדי בימ״ד דברי חיים דחסידי צאנז בעירו, ומהאריות שבחבורה. נפטר ביום י״ז שבט תשל״ח, ונטמן בבית העלמין בפ״ת. נספד ע״י הרבנים: הלברשטם מקרית צאנז, דייטש פישר והלפרין מפ״ת. ילדיו: א. אבי ר׳ יונה מאיר טהלר מרחובות; ב. רעביל קליין. נפטרה על פניו, והניחה בן ובת.

ד. ראשוני מנחם, המודיע, כ״ג אד״א תשל״ח, ג; נכדו רי״מ, צאנז, נד, ה.

ר׳ יחזקאל טאליר, דומ״ץ סניאטין.

תשובות אליו: האלף לך שלמה, אה״ע, קעו; דבר משה, ח״א, ב, יד, לו, סא, צ; חסל״א, תנינא, יו״ד, פו, חו״מ, יח בתרכ״ב-תרכ״ד; טוט״ד; תליתאה, ח״ב, נב.

ר׳ משה מרדכי. ת״ח בבוטשאטש.

תשובה אליו: חסל״א, קמא, יו״ד, מט בתרי״ז.

ר׳ משה צבי

דומ״ץ זרשין בתרפ״ב. בחותמי ספר התמונה תרנ״ב.

ר׳ שמעון טעלער

גר בטוכוב. במנויי נפש יהודה עת״ר רשום כאב״ד. אחיו ר׳ יעקב גר בטעשין, ומששת בניו הי״ד שרד רק ר׳ יוסף. רצ״ה להמן חתן ר״ש נספה עם משפחתו.

טֶמְפְּלֶר

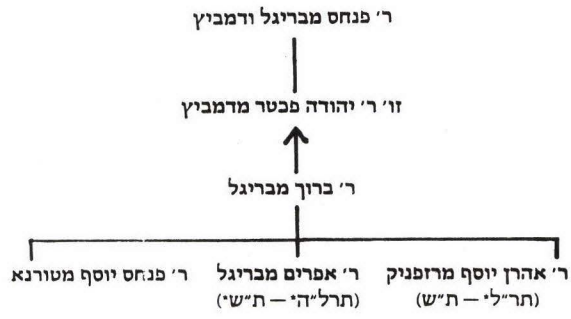
ר׳ אהרן יוסף ב״ר ברוך **טמפלר**

מרזפניק (תר״לי — ת״ש)

בנו של ר׳ ברוך מבריגל, ונכדו של הצדיק ר׳ פנחס. נשא את בתו של ר׳ דוד שאול גולדברג אב״ד רזפניק, ומילא שם את מקומו כיובל שנים, מתרנ״ו לפחות. גבאי למעות א״י. בשנותיו האחרונות

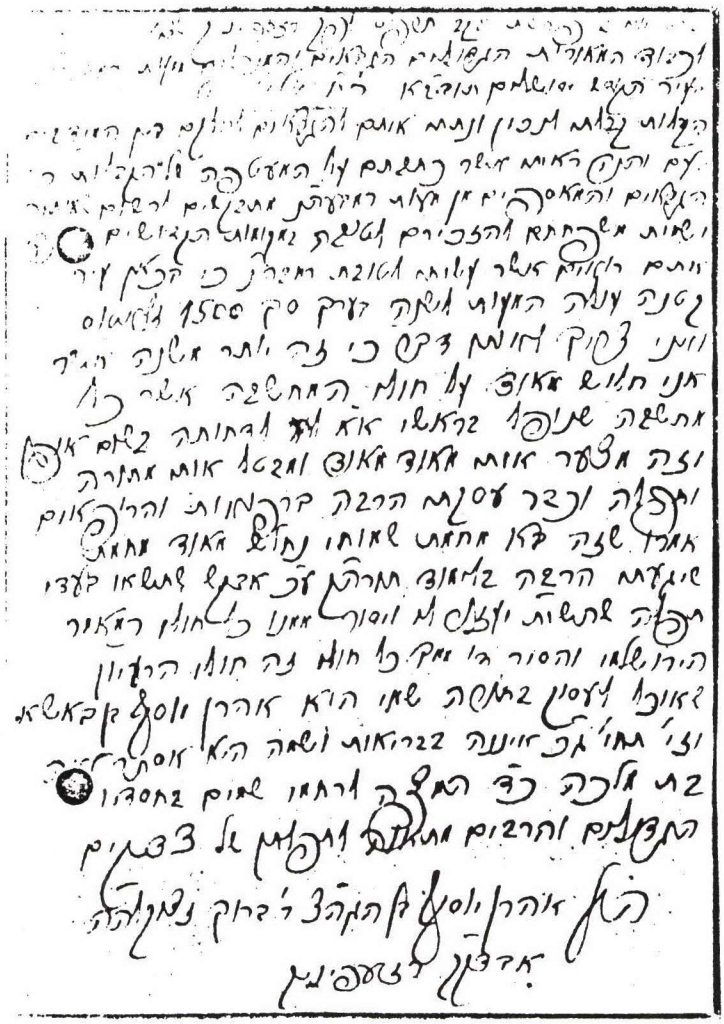

הרב ארון זאב טלר מפריסטיק וסטרופקוב בשמחת נישואי נכדו ר׳ מנחם קליין. מימין: האדמו״ר מזידיטשוב־פתח תקוה.

סבל בראשו. נסע לערים הגדולות לדרוש ברופאים עד שנעשה מומחה ברפואה, ובתי מרקחת נתנו תרופות לפי מרשמיו. נפטר בתחילת המלחמה, ועל מקומו נתמנה בן אחיו מטורנא. כך סיפר לי תלמידו ר׳ מרדכי אורי דמביצר מניו יורק, אשר העתיק לדפוס את ספרו רביד הזהב שהיה קשה לקריאה, וכתב ידו נראה כקוים ונקודות. אמנם י״א שנספה בשואה, והיא״צ נקבע ליום א׳ תשרי.

רביד הזהב ח״א עה״ת, בדרך פשט וקצת דרוש פלפול וליקוטים, ח״ב על אגדות הש״ס וקצת שו״ת ופלפולים, פיעטרקוב, דפוס ר׳ העניך פאלמאן, תרצ״ב, 2, 136 ; 2, 70 עמ׳. בח״א מכתבו של המהרש״ם מתרס״ב, שמסכים עמו בהיתר עגונה. מעבר לשער ח״ב: תודה לב׳ יהושע טעלער מרזפניק שהשתדל בהדפסה. השו״ת בעמ׳ 62-34, ובדף האחרון לוח התיקון. פרידברג השתבש קשות כשקרא לו אברהם יוסף מח״ס

בקשת הרב אהרן יוסף בן באשא טמפלר מרזפניק מיום ב׳ עקב תרפ״ט מאת מנהלי כולל גליציה בירושלים, להתפלל במקומות הקדושים לרפואת ״מחלת המחשבה״ שלו, שמרוב יגיעה בלימוד תוה״ק נחלש מוחו ואינו יכול לדחות המחשבות הבאות אליו, ולרפואת זו׳ אסתר לאה בת מלכה.

דברי יוסף, וייחס לו ספר פעמי אברהם, פרשבורג תר״ן, והוא לר׳ אברהם טפלר מאירשא.
התשובות הן בעיקר לקרוביו: ד״ת מבנו ר׳ ברוך אברהם (עמ׳ 67); לנ״א ר׳ יצחק טמפלר בקראקא בתרפ״ו — תרפ״ז (30, 38, 43, וממנו: 45-48); לנ״א הב׳ חיים פנחס וקסמן בבריגל; לחב״א ר׳ משה שיף; לתלמידיו ר׳ יוסף וולף בתרפ״ז ור׳ עקיבא שמלצר מרזפניק, ועוד.

תשובה אליו: אמרי יושר, ח״א, נג. מכתבו בתשובה כהלכה, 220.

ר׳ אפרימ(ל) ב״ר ברוך **טמפלר** (פרייזינגר)
מבריגל (תרל״ה׳ — ת״שי)

בנו של ר׳ ברוך מבריגל, ונכדו של רבי פנחס פכטר־דמביצר. אחד מרבני בריגל אחרי פטירת הרב טוביה ליפשיץ. נודע שם כצדיק תמים, מופשט מעניני העוה״ז, ושקוע בלימוד התורה וכתיבת חידושים. לא התערב בעניני הקהילה, ולא היה לו שיג ושיח עם אנשים. כאשר נתגלעה שם מחלוקת בין הרבנים, העבירו אליו את ההכנסה ממכירת תלושי השחיטה. נקרא בשם היהודי הטוב, והתרכזו סביבו עשרות יהודים שבראשם ר׳ משה דוד לנדאו. הם הקימו לו בימ״ד בו התפללו כמנין וחצי רק בשבת, ובחגים כשלושים איש. שלחו אליו מצרכי מזון, והרבנית הכינה מהם מטעמים לשולחנותיו. מתלמידיו: ר׳ אליעזר לנדא בת״א. בשנת תרצ״ו רשום כאב״ד בריגל.
נרשם שהדפיס שנים מספריו: רבבות אפרים ורביד יוסף (פתחי שערים, 394), והנכון שהדפיס שני ספרים עם פירושו רבבות אפרים. **ספר החיים**, קראקא, דפוס מ. לענקאוויטש, תרפ״ג, א, צו ד׳, עם הערותיו בשולים שהן בעיקר מקורות והשוואות. הסכמה ישנה מהאוהב ישראל, וחדשה מר״מ אריק (רבבות אפרים מהרב הגדול החריף ובקי בכל חדרי תורה חסידא ופרישא... הנני מכירו כי הוא ת״ח גדול מאד נעלה, ומעולם לא מש מאהלה של תורה ועבודת הש״י כל הימים... רב טוב צפון בהם, הערות יקרות ונכוחות למבין). **אגרת הטיול**, בילגוריי, דפוס ר׳ שלמה ויינבערג, תרצ״ז, 56 עמ׳, עם אותן שתי ההסכמות.

ד״ת ממנו בספרו של אחיו רביד הזהב, ח״ב, 64-67. נזכר בבית פנחס, ח״ב, קונ׳ שגיאות מי יבין, אותיות ה, ח.

בריגל, 9, 36, 116, 129.

ר׳ אריה זאב (ליב וולף) **טמפלר**

אב״ד טוכוב. גבאי א״י. בן צפורה. נשא את מלכה בת רישא ריזל.

ר׳ ברוך טמפלר

ת״ח בבריגל. בניו: א. ר׳ אהרן יוסף אב״ד רזפניק; ב. ר׳ אפרים רב בבריגל. אולי גם: ג. ר׳ פנחס יוסף ר״מ בטורנא. מבריגל חתמו על תוצאות חיים תרנ״ט: ר׳ אליעזר והב׳ פנחס.

תשובות אליו: מהרי״א הלוי, ח״א, מ, פ (ירושלים וצפת מי עדיפה) בתרל״ג.

ר׳ דב בריש ב״ר מרדכי **טמפלר**

נולד ביום ה׳ אייר תרכ״ה לאביו ר׳ מרדכי מבריגל, נכד רבי מתתיהו שנטמן שם, ונכד ר׳ משה דוד סג״ל לנדא אב״ד צאנז. דודו היה רנ״נ לנדא ראב״ד אושפיצין. למד אצל רי״י שמלקיס. בעודו בחור נראה אליו המהרש״ס בחלום, ושאלו מדוע מתעצל בהספדו. על כן הדפיס הספד עליו בקונ׳ **פקודת הצדיקים מדוב״ר טו״ב**, קראקא, דפוס השותפים יוסף פישער ושאול דייטשר, תרמ״ד, (לב) ד׳. בהתנצלותו מזכיר את הוריו שיחיו ואחיו משה דוד, ומציג הקדמת אגדה. אולי אחיו הוא ר׳ פנחס טמפלר הסופר בסרדהעלי (אחיינו של הכנף רננה), ומעשה ממנו בספר צדיק כתמר יפרח, עמ׳ כט.

ר׳ זכריה טמפלר שו״ב פיסטין.

תשובות אליו: מנחת הקומץ, פד, צז בתרע״ג — תרפ״ד.

ר׳ חיים פנחס טמפלר

ר״מ ישיבת כתר תורה בטורנא. חתן ר׳ מאיר מלטר משם שנקרא העילוי מזבנא (הקדמת ר׳ יוסף שפירא לספרו של בנו מערכות חיים). אולי היה ג״כ בנו של ר׳ ברוך מבריגל, ובנו נעשה רבה האחרון של רזפניק.

ר׳ פנחס טמפלר

אבי משפחת טמפלר. תלמידו של רנ״צ מרופשיץ. הדב״ח סמכו לאדמו״ר (ר׳ יהושע בוקסבוים מגלנטא בהסכמתו לספר טוב יגאל). אדמו״ר בבריגל, ממנה עבר לדמביץ, ועל שמה נקרא. לא היו לו בנים, ואת מקומו בדמביץ מילא חתנו רבי יהודה פכטר. מנכדיו: ר׳ חיים פנחס וקסמן בבריגל.

ד״ת ממנו בספר רביד הזהב של נכדו ר׳ אפרים טמפלר, עמ׳ 67-68; בנין מנחם (גלרנטר), קונ׳ צלצלי תרועה, יח, ועוד.

טֶנָא

ר׳ שמשון

נכד הט״ז והב״ח. דומ״ץ ומ״מ בקומרנא. מחסידיו

הקרובים של רבי מאיר מפרימישלן. בתו נישאה לרבי אורי יולס מסמבור.

תשובות אליו: מאמר מרדכי, י, יג, סח; שו״מ, תליתאה, ח״ג, קכז.

טניבוים ראה לפי: **טננבוים**

טַנִיס

ר׳ משה ליב. ת״ח בברזן.

תשובות אליו: שו״מ, קמא, ח״א, סז, רביעאה, ח״ב, רי בתרי״ד.

טֶנֶנְבּוֹים

ר׳ אברהם אבוש (ר׳ אביש) ב״ר יום טוב ליפמן **טננבוים**

בנו של ר׳ יום טוב ליפמן שנפטר בחיי אביו ר׳ יעקב אב״ד באבוב, ואלמנתו נישאה בשנית לר׳ ירמיה אב״ד סנטוב ומטרסדורף (ב״ר יצחק איזיק, אביו של ר׳ יואב אב״ד צעהלים מח״ס שער בינה, וגיסו של ר׳ אלעזר ב״ר זאב וולף אב״ד פילץ אבי ר׳ בנימין וולף). כיהן ברבנות ב׳ קרסטיר ואח״כ סיקס בהונגריה.

שו״ת הרי״ף, ווין, דפוס אנטאן שמיד, תקנ״ד, ב, לה ד׳. הביאו לדפוס עם חברו ר׳ אלעזר ב״ר וולף מפילץ, בלמדם אצל אביו חורגו ר׳ ירמיה ממטרסדורף. המסכימים: רבם (תלמידי הנחמדים ב״ח רא״א וגיסי ר׳ וולף... לספר זה ולספר העיטור); ר׳ יצחק אברהם ברד״ב כ״ץ מפינטשוב (ראיתי בני עליה הני זוגא דרבנן); סבו ר׳ יעקב אב״ד באבוב; האבא ר׳ אלעזר אב״ד פילץ; ר׳ יואב מצעהלים (הני צנתרי דדהבא זוגא דרבנן, הנוחים בהלכה בהוויות דאביי ורבא כמים אשר לא יכזבו, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בפוסקי קדמייתא ובתרייתא, וקיימי ביני עמודי דגרסי בישיבתו הרמה של כבוד אאמ״ו... הזילו זהב מכיסם להביאם על מזבח הדפוס, נאה ומהודר מכלול יופי). בהקדמת המולי״ם כותבים, כי שני ספרי פוסקים אלו אזלו מזמן, דבר שמקשה להתחקות על שורש ההלכות, על כן מביאים אותם לדפוס. אמנם ספר העיטור לא הדפיסו לבסוף.

תשובות אליו: חת״ס, אה״ע, ח״ב, קמא, חו״מ, קמ, רג.

שה״ג הגר, ח״א, 7-8.

ר׳ (אריה) ליבוש. ת״ח במעליץ. במשתתפי אהל מועד, ח״ב, ז:

ר׳ דוד שלמה. ת״ח בזלישטשיק.

תשובות אליו: בשמים ראש (הורביץ), יג; דבר משה, תנינא, עה; חסל״א, תנינא, חו״מ, כא בתרי״ד.

ר׳ יוסף ב״ר שלמה יחזקאל **טננבוים**

ת״ח בקשאנוב. שלישי בקודש לרבי שלמה חריף בוכנר אב״ד קשנוב, ושלישי לחסיד האמיתי הנגיד ר׳ יוסף שנברג (ליביאנדזער) שהיה אכסנאי לאחים ר׳ אלימלך ור׳ זושא והכירם, ובניו: א. ר׳ יעקב בקשנוב, אבי חנה אמו של ר׳ יוסף דנן; ב. ר׳ יצחק מקראקא זקנו של הגביר ר׳ בנימין בינוש שנברג מקראקא. ר׳ יוסף נשא את מינדל נחמה ארנברג. בכניסת הנאצים ברח מקראקא לגריבוב, לבית נכדתו צירל ניימן הי״ד בת בנו ר׳ אלימלך אלעזר. שם נפטר ונטמן בן ע״ט, ביום ו׳ נח ל׳ תשרי תש״א.

לדו״ז ר׳ יוסף בשיניבה, מנחת אברהם (ריינהולד), א בתרצ״ב.

ר׳ יעקב טננבוים

אב״ד באבוב עשרות שנים. אביו של ר׳ יום טוב ליפמן שנפטר על פניו, אבי ר׳ אביש אב״ד קרסטיר. נותרו ממנו שתי הסכמות: בתקכ״ח על בית אהרן לר׳ אהרן זליג דרשן סוקל שנדפס בזולקווא, ובתקנ״ד (ולא תקכ״ד) על שו״ת הרי״ף שהוציא נכדו לאור.

ר׳ יצחק. ת״ח בפמורן. שמו נרשם: טניבוים.

תשובה אליו: משנת אליעזר, תנינא, כא בתרס״ז.

ר׳ (יצחק) איזיק טננבוים. ת״ח בטרנוב.

תשובה אליו: דרך ים, דף ס׳ ע״ב וע״ג.

ר׳ ישראל טננבוים. ת״ח בחרסקוב.

תשובות אליו: לתלמידי, ארץ צבי, או״ח, ד, כא, לב, מא, נג, יו״ד, כז, חו״מ, ב; שערי דעה, ח״א, ב, מט לפני תרמ״ד. במשתתפי אהל מועד, ח״ב, דפים ב ע״א, כו ע״ב, מב ע״א, ומגד ירחים, קיץ תרנ״ח.

ר׳ מאיר צבי הירש טננבוים

גביר בבריגל. חמיו של רבי משה ב״ר יחזקאל שרגא משינאווא. הדב״ח שמח במחותנו זה, ואמר שהוא קרוב ממנו דור אחד לרבי ר׳ השל (ח״ב, 518).

ר׳ שמריה טננבוים

דומ״ץ ברנוב. בנו של ר׳ יקותיאל זלמן מביאלא־ליטא אשר י״א שהיה בנו של ר׳ יחיאל מביאלא, אבל לפי מג״י כת״י שבידי המשפחה, היה בנו (או

חתנו, וא״כ אין זו סתירה) של ר׳ אשר אב״ד בריסק ונדל־אליק (צ״ל נרול) חתנו של המהר״ם טיקטין (שלא היה חמיו של האב ר׳ יקותיאל זלמן), בנו של ר׳ יחיאל ישראל אייזס אב״ד בריסק, חתנו של הפנים מאירות נכד ר׳ מאיר כ״ץ אבי הש״ך, בנו של ר׳ אברהם הנקרא אבא מארי ב״ר יעקב מויען (ח״ב, 939). בנו ר׳ יחיאל מאיר נגיד בברנוב, וילדיו: א. ר׳ אליעזר גביר בטיטשין; ב. זו׳ ר׳ יואליש ליבר בבלוזוב; ג. פרומט זו׳ ר׳ ישראל מנחם מנדל וקסלר מרישא וטרנוב; ד. זו׳ ר׳ מוטיש עקשטיין ברישא.

טֶנֶנְהוֹיז

ר׳ משה

דומ״ץ בוטשאטש בשנות הת״ר—תר״י (עיר ומלואה, 544).

תשובות אליו: חסל״א, קמא, או״ח, נב, נג, אה״ע, יא, חו״מ, מד, תנינא, או״ח, כב בתרט״ז—תרי״ח.

טֶנֶנְזַפְּט

ר׳ נ

דומ״ץ סלטוינה שנים רבות. כשנפטר הרב גליס בתר״ץ, רצה לעלות על כסאו. מולו התיצב ר׳ מאיר הלר ראש הקהילה, שהכריע למען בחירת הרב יואל באב״ד.

פנקס הקהילות פולין, ח״ב, 350.

טֶנֶנְצַפּ

ר׳ אורי

אב״ד סטרונא שליד סטניסלב. אולי שם משפחתו טננזפט.

תשובה אליו: מחזה אברהם, ח״א, יז בתרע״ד.

טֶנֶנְצֶר

ר׳ ישראל סלומון מכמלניק ורדומישל

|

ר׳ יוסף

|

ר׳ טוביה גוטמן מריגליץ **ר׳ יוסף**

|

בת.....ר׳ נחום צבי הירש סג״ל טנצר מריגליץ (תק״ף־ תרנ״ה)

|

ר׳ אברהם אבא הורביץ מריגליץ (תר״י — תרפ״ג)

|

ר׳ יעקב יצחק מריגליץ

ר׳ אברהם אבא הורביץ ב״ר נחום צבי הירש סג״ל טנצר

מריגליץ (תר״י — תרפ״ג)

בנו של ר׳ נחום צבי הירש סג״ל טנצר אב״ד ריגליץ. נשא את רחל לאה בת ר׳ יעקב יצחק אב״ד יבוניטש, שהיה בנו של ר׳ ישראל רוטנברג בנו של האור לשמים, וחתנו של ר׳ מנשה רובין ב״ר אשר ישעיה מרופשיץ. מתרנ״ט לפחות רבה של ריגליץ על מקום אביו (פאלקסקאלענדער). נפטר בשנת תרפ״ג. בנו ר׳ יעקב יצחק הורביץ מילא את מקומו ברבנות ריגליץ.

תשובה אליו: אמרי יושר, ח״ב, סח.

ר׳ נחום צבי הירש סג״ל ב״ר יוסף טנצר

מריגליץ (תק״ף* — תרנ״ה*)

בנו של ר׳ יוסף, ומצאצאיו של הכתר כהונה בן בתו של הש״ך. אב״ד ריגליץ מלפני תרכ״ט, על מקום חמיו ר׳ טוביה גוטמן (מתלמידי החוזה, חברו של השר שלום, נודע כגאון בנגלה ובנסתר), ב״ר יוסף (אחיו של ר׳ יעקב, בני) ר׳ ישראל סלומון אב״ד כמלניק בפולין, ואח״כ ברדומישל בשנים תקצ״ו—ת״ר לערך.

התפלל בנוסח האר״י, ולא פסק גירסא מפומיה. כשהיה דחוק להשיא את בנותיו נסע אל הדב״ח לבקש המלצה, והוא השיב לו שאין זה מכבודו לחזר בעיירות, וחסידים צריכים לבוא אליו. מאז התחילה אליו נהירה גדולה בתור מקובל קדוש, וסיפרו ממנו נפלאות כיצד נושעים על ידו. לא כתב את התורות שאמר בשבת בשולחנותיו, ואת חידושיו בגפ״ת. בידי אחד מנכדיו שרצה רק תשובה אחת מלאת חריפות ובקיאות בעניני נדה. בחותמי אסרו חג השבועות תרכ״ט למען הדב״ח, וספר דרש משה תרל״ט.

ילדיו: א. ר׳ אברהם אבא הורביץ שמילא את מקומו ברבנות ריגליץ מלפני תרנ״ט; ב. זו׳ ר׳ יקותיאל זלמן כ״ץ גוטווירט רב בריגליץ בתרס״ד, ב״ר קלונימוס קלמן דומ״ץ קראקא; ג. זו׳ ר׳ מנדל אליעזר בתרל״ב.

ממשפחתם **ר׳ יוסף** ב״ר ישראל ריגליצר, שנשא אשה מבית שטיגליץ־מרגליות ברדומישל. נפטרה בת כ״ח, והניחה ששה בנים ושתי בנות: א. ישראל עבר לשטרסבורג, וצאצאיו מלומדים שם; ב. מיכאל סוחר פרוות בלייפציג. ילדיו: מרדכי הי״ד ושלום סלומון בירושלים; ג. ר׳ נפתלי חיים, אדמו״ר בקראקא. רוב שעות היממה לא פסק פומיה מגירסה בעמידה. חסידים רבים סבבוהו. בקי, עניו וחביב על כל החוגים בעיר. נספה עם

משפחתו בת ח׳ נפשות הי״ד; ד. ר׳ טוביה גוטמן בטרנוב. איש נסתר שדרכיו לא הובנו, ורק אחרי פטירתו נודע מגודל קדושתו. התמסר להפצת מזוזות כשרות, טליתות קטנים, תנורים לחימום אוכל בשבת, והשקיע בזה מכספו. נפטר פתאום בעש״ק חשון תרצ״ב, ובצוואתו נרשם שיטמנו בקברו 28,000 מזוזות פסולות שהחליף. בית הדין פסק לקיים את צוואתו. עשרות משפחות עניות נתמכו על ידו בצינעא; ה. יעקב בצ׳כיה; ו. משה סלומון בווינא וזו׳ לבית קורנרייך מרדומישל. נספה בווינא בשנת תרצ״ח; ז. זו׳ ישעיהו גולדפינגר, פועל דפוס אצל יצחק אנגלברג בטרנוב. ילדיהם: אברהם בב״ב (הכותב כל זאת בספר רדומישל, 116-119), משה, מיכאל, גימפל מרדכי, פסל זו׳ ר׳ יוסף בן דודה האדמו״ר רנ״ח מקראקא; ח. פיגה זו׳ ר׳ משה זלץ, סופר סת״ם ומרביץ תורה.

טַפָּט

ר׳ יעקב צבי

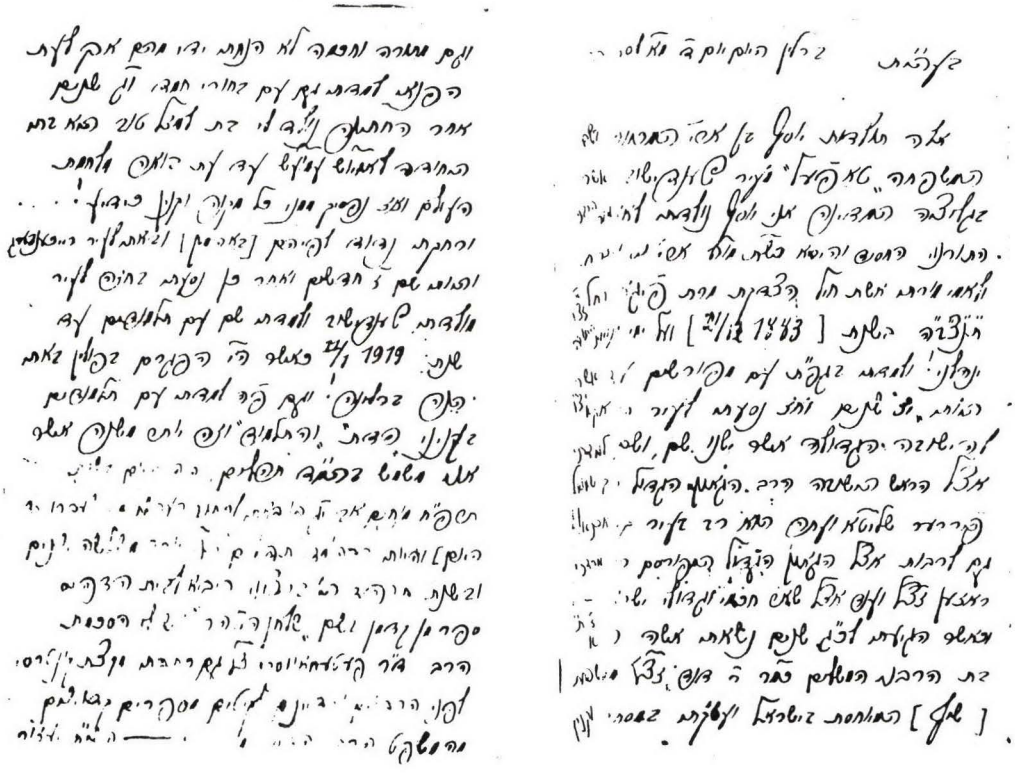
בנו של ר׳ יואל. גר ברדלוב. ר״מ בדומברובה בה נטמן. נשא את שרה בת ר׳ עקיבא אפרים שטייגר. ילדיו: א. ר׳ יצחק אשר. נשא את חנה בת ר׳ זכריה שטיגליץ שו״ב זבנא. בנותיהם אסתר ורות נספו הי״ד. כמו־כן נספו: ב. ר׳ מנשה; ג. ר׳ משה; ד. חוה טויבא זו׳ ר׳ שלמה רנד וילדיהם (בראש ספר שיירי מנחה לרמ״מ שטייגר, תשד״מ).

תשובות אליו: יד שלום, מב, נח, נט.

טַפָּל

ר׳ יוסף ב״ר אריה **טפל**

נולד בשנדישוב ביום כ׳ כסלו תרמ״ד, לאביו החסיד ר׳ אריה ולאמו פיגא רחל ע״ה, ולמד שם גפ״ת. מתר״ס למד בישיבה הגדולה בקראקא אצל ר״ש פירר, ר׳ מרדכי רוזן, ושאר גאונים. נשא בתרס״ו את בתו של ר׳ דוד שיף, ועסק במסחר. בד בבד קבע עתים לתורה, ולימד בחורים. בתרס״ט נולדה בתו היחידה. בפרוץ מלה״ע א׳ גלה שבעה חודשים לרייכנברג שבבוהמיה, ובשובו לשנדישוב הורה לתלמידים עד תרע״ט. כשנערכו אז פוגרומים עבר לברלין, והתפרנס מהוראת תלמידים תלמוד ויהדות. שימש כעד לגיטין בקהילת עדת ישראל, ולמד עם בניו של ד״ר ביברפלד. בתרפ״ד רצה להוציא לאור את הספר שלחן הטהור מקדמון, וקיבל הסכמה מהרב ד״ר פטוחובסקי. כמו״כ ליקט מספרים עניני הרב והדיין. בתרפ״ז נתקבל כרב בימ״ד תהילים, ורשם את תולדותיו בכתב ידו.

תולדות ר׳ יוסף טפל רשומים בכתב ידו

הרב יעקב טפיך מליזנסק

טֶפִּיך

ר׳ יעקב (יענקלה) הכהן

בא מליזנסק שעל שמה נקרא, לכהן כדומ״ץ ברוה־רוסקה. בעל כושר הסברה ונאום, ודרשן מעולה. המונים מילאו כל שבת בבוקר לפני התפילה את הקלויז, כדי לשמוע את דרשתו על פרשת השבוע. הפליג למדרשים, אגדות, סיפורי זכרונות, ענינים אקטואליים, ומעולם לא סיים את הפסוק הראשון. קירב אליו במיוחד את פשוטי העם, ששתו בצמא את דבריו. מתלמידיו: ר׳ שמעון פדרבוש. מכתבו בתשובה כהלכה, קט ע״א.

רוה, 46, 49.

טְרוֹי

ר׳ יצחק

תלמידו של ר׳ מאיר צבי ויטמאיר אב״ד סמבור, ואחרי פטירתו דומ״ץ וראב״ד שם מתרל״ה לערך ועד היותו ישיש אחרי תרס״ד. במנויי זוהר חי ח״ג תרמ״ב, עם הגביר ר׳ יוחנן טרוי. במנויי נדבת פי (קומרנא) בתרי״ג: ר׳ צדוק טרוא שאולי היה אביו. שרה רייצא בת אחיו היתה אמו של ר׳ מרדכי לאמעט מסמבור, אביו של ר׳ מאיר בברוקלין.

תשובות אליו: בית יצחק, או״ח, קז בתרל״ה; הרי בשמים, תליתאה, פז, קלו, קלז, קנז, חמישאה, יד בתר״ס — תרס״ה; שו״ת מהרש״ם, ח״ג, מח, ח״ד, פז בתרמ״ד; רבו, שו״ת רמ״ץ, ח״א, או״ח, מט, ח״ב, חזקות, יג.

טְרוֹיב

ר׳ חיים מאיר ב״ר אברהם הכהן **טרויב**

מדלטין וסיגט (תק״ך* — תר״ב)

נולד בדלטין בשנת תק״ך לערך לאביו ר׳ אברהם הכהן. נשא את בת הגביר ר׳ מרדכי שטרן מסעליש. בהשפעת חמיו נתקבל בתקנ״ד כרב בסיגט, בשכר של מאה זהובים לשנה. בתק״ס נפטרה אשתו, וחזר לעיירת הולדתו. כעבור שנים רבות חזר לסיגט ללא תפקיד רשמי, אף כי הורה לשואליו. נפטר ביום י״ג כסלו תר״ב.

מארמארוש, 11.

טְרוֹיגַט

ר׳ אברהם ליבר הכהן

ת״ח בטורנא. נשא את רבקה לאה, נולדה לפני תקפ״ה לאביה רבי יעקב צבי יולס בעל מלא הרועים. נסע בערים ובעיירות למען הדפסת ספרי חמיו, ורבים מהם יצאו לאור על ידו, בסיועו הכספי של בנו ר׳ יעקב צבי כ״ץ שגר בדרוהוביטש.

טְרוֹפֶּר

ר׳ משה. ת״ח בנדבורנה.

תשובה אליו: מחנה יהודה, ח״ב, שו״ת מהרי״ג, ד.

ר׳ פיבוש. דומ״ץ בורשטין.

תשובה אליו: שו״מ, תנינא, ח״ד, קנב בתרכ״א.

טַרְטִין

ר׳ יחיאל מיכל. ת״ח במנוסטרישטש.

תשובה אליו: יד אלעזר, קכה בתרכ״ו.

ר׳ מאיר שלמה. ת״ח בפודהייץ.

תשובה אליו: בית דוד, ח״ב, קסט בתר״ע.

טְרַיבֶּר

ר׳ דוד טריבר

מטורקא (תק״ן* — תקצ״א)

״מרביץ תורה ויושב בשבת תחכמוני בכמה קהילות״, ולבסוף בטורקא. כשנבחר (שם?)

לרבנות, שילם סכום גדול כדי להביא רב אחר תחתיו. כל ימיו לא פסק פומיה מגירסא, מעולם לא עבר עליו חצות לילה בשינה, כשקם טבל בין בקיץ בין בחורף, וציוה לזו׳ פעסיל (בתרכ״ג בחיים) שלא תגלה זאת לאיש. כל לימודו בקדושה, וגם בשעת גסיסה רחשו שפתיו תורה. נפטר (במגיפה כנראה) בשבת ו׳ אב תקצ״א (ולא תקצ״ט), והניח את בנו הרך ר׳ מנחם אפרים מטורקה וסמבור. רצה להדפיס את חידושיו להם קרא הדרת פנים, אלא שלא היו לו האמצעים לכך. ד״ת ממנו וסיפור שבחיו, בתחילת ספר מפתח בית דוד של בנו.

ר׳ מנחם אפרים (מנדל פישל) ב״ר דוד **טריבר**

מטורקה וסמבור (תקפ״ה׳ — תר״ס׳)

נולד בטורקה בשנת תקפ״ה לערך, לאביו ר׳ דוד שנפטר בתקצ״א. עבר ללמוד בלבוב בה חיבר בגיל עשרים את ספרו הראשון, והחל לחבר את ספרו עה״ת. ״כל ימיו גדל בין החכמים, ולא סר מכותלי ביהמ״ד״. בתרכ״ג היה מ״מ בטורקה. עבר לסמבור בה היה עשרות שנים מגיד וצדיק מקומי, ועל שמה נקרא. רכש בעיר ידידים ומעריצים, וביהמ״ד שלו נקרא על שמו ״של המגיד״. חוג שומעי לקחו רשמו את תורותיו, והכינום להדפסה בספר. נפטר ביום ו׳ שבט סביב תר״ס, ואהל הוקם על קברו. זקני המקום סיפרו נפלאות על הליכותיו.

ילדיו מזיווגו הראשון: א. ר׳ ישראל הבכור; ב. רייזל זו׳ ר׳ מרדכי דוב לעוו. נולדה לפני תרל״א, נספתה בבלזיץ ביום כ״ג אב תש״ב. ילדיה: 1. ר׳ דוד אליהו, נהרג בסמבור ביום ט׳ תמוז תש״א; 2. רחל ובעלה ר׳ אברהם לנגר (לא לנגנר), נספו עם אמה; 3. ר׳ שלמה, אבי שרה שנספתה אז ג״כ בבלזיץ עם בעלה, בניה, ואחותה לאה; 4. פרידא פעסל זו׳ ר׳ מרדכי ב״ר ישראל איסר לאמעט מחסידי סדיגורה. נספו הי״ד ושרדו ילדיהם: ר׳ יצחק, ר׳ מאיר, נעכא אורלנדר שהיגרו לאמריקה, וכן: 5. ר׳ מנחם אפרים (מנדל פישל) לב בארה״ב.

מזיווגו השני: ג. ר׳ בן ציון; ד. בינה; ה. רבקה; ו. פערל (חיה בארה״ב); ז. אסתר היימר. נספתה ביום י״ג חשון תש״ב עם בנותיה נחמה וליבא. שרדו בניה: נתן בארה״ב, ומנדל פישל שעלה לארץ בתרפ״ט. ניהל את ספרית מועצת פועלי ת״א־יפו, וכתב לי על משפחתו. יש להוסיף גם את: ח. חיה צביה קלינגברג, נספתה בתש״ג עם משפחתה הי״ד.

מפתח בית דוד, דרושי מוסר, קיוה להדפיס חלקים נוספים, לבוב, דפוס ש. ל. קוגל־לוין, תרכ״ג, ט׳ ד׳. הסכמה קיבל מר׳ לוי יצחק קצנלבויגן אב״ד סטעפין, בנו של ר׳ יוסף מאוסטילה ונכדו של הרבי מנשכיז (ראיתי ושמעתי שהוא למדן וירא אלקים, יושב ולומד בהתמדה גדולה יומם ולילה תמיד). בהקדמתו מספר בשבחי אביו. לפני חידושיו שבדף האחרון, מכתב מהשו״מ שידפיס קודם חידושי גפ״ת (הוטבו בעיני... אכתוב לו הסכמה, כי הוא מהותיקים ויראים).

בסמבור סיים את **שמן המאור**, שם הכולל לחיבורו המאור הגדול עה״ת, המאור הקטן על ההפטרות, כי תעודתו להאיר הנשמה, בדרך החסידות, למברג, דפוס א. נ. זיס, תרל״א, ב, פ ד׳. בהציגו את שתי ההסכמות הקודמות כותב שלא נטל כעת הסכמות חדשות, כי קטגוריה בין תלמידי חכמים שזה פוסל רבו של זה, ואיך יצא ידי כולם. לא סודר כראוי, וכשנרשם ר״פ הכוונה שאלו רק ראשי פרקים. הקדמתו נכתבה בדביקות רבה, מוסר בה שמביא ד״ת ששמע מרבו ר״מ מפרימישלן, מחתנו רא״ח ממיקוליב ומהעטרת צבי שהאירו את נשמתו, וחותם בד״ת בהלכה. בקולופון מודה לתומכיו רצ״ה ב״ר נחום ור׳ יחיאל ב״ר ישראל צבי.

הצדיקים שד״ת מהם בספר: הבעש״ט (א: ז. יח: לח. לט: נד: ס:), המגיד ממזריטש (ג. כט: מה. עא:), מזלוטשוב (מג:), ר׳ יצחק מדרוהוביטש (נד:), הנו״א (י.), ר׳ לוי יצחק מב״ד (טז.), רמ״ל מסטוב (לט. נג. ס:), ר״ב ממזבוז (טז. לט.), רב״ז מזברז (מז.), החוזה מלובלין (סט: פ:), היש״מ (נב: עז:), רנ״צ מרופשיץ (לב.), רצ״ה מזידיטשוב (ד: ל: מז, סט:), הבני״ש (יט. עח.), ר״ש מירוסלב (מ:), ר״י מרוזין (ע.), השרף מסטרליסק (נ: עט:), ריי״צ מרוזדול (יט: ט: לג: לח.), ר״מ מפרימישלן (כא, כח. סג. ע. עז:), רא״ח ממיקוליב (יג: יד. כד: מג: מד: נו. עט:), ריי״א מקומרנא בשבחים עצומים (נ.), ר׳ שמואל מבראד (ד: נח:), ר׳ פנחס אריה מטורקא (ע.), ר׳ זאב וולף מלבוב (נד.), ר׳ מאיר צבי ויטמאיר (סט: ע:), רא״ד מבוצץ (לב.), הישועות יעקב (מב:), ר׳ יהושע שליט״א (מבלז?) (לט.).

שני הספרים צולמו מחדש בברוקלין, דפוס האחים גרויס, תשמ״ג, ה, ב, פב ד׳, ב, לב עמ׳. ההדירם נכדו ר׳ מאיר ב״צ לאמעט, המספר בהקדמתו על החיים בסמבור בשנות השואה וניסי הצלתו. הוא מודה לאחי אמו שהביא אותו ואת זו׳ לארה״ב, והעמידו על רגליו. מפתח בית דוד בסוף, בד״צ מוגדל עם ד״ת מהמהדיר, ובסוף תודה לתורמים והזכרת נשמות.

תשובה אליו: שו״מ, רביעאה, ח״ג, פג.

סמבור, 102-103.

טְרַיסְטֶר

ר׳ צבי הירש ב״ר יעקב יוסף **טריסטר**

בנו של ר׳ יעקב יוסף. ראב״ד זבלטוב, ואח״כ אב״ד הוסיאטין.

תשובות אליו: טוט״ד, קמא, עו, רפה, שירי טהרה, דפים כח ע״ב, לג ע״ב; מהריא״ז, פג.

טְרֶלֶר

ר׳ מרדכי כץ־הכהן **טרלר**

מקראקא (תר״ד — תרע״ו)

נולד בשנת תר״ד. כיהן כחזן בקראקא. ממעודדי אסיפת הרבנים בתרס״ג. נפטר ביום י״ד טבת תרע״ו. נקרא גם רוזן. הוציא לאור **מודעא ואונס** מרבי חיים שבתי, עם ביאור מודעא רבא מר׳ ירמיה אב״ד מטרסדורף וסנטוב, ומודעא זוטא מבנו ר׳ יואב אב״ד צעהלים. מדף מז ע״א סיפח מרובי חידושיו קונ׳ **שלש שיטות**, פלפולים בסוגיות: אגב, אונס בגיטין, בפני נכתב ובפני נחתם, פאדגורזע, דפוס רש״ח דייטשער, תרנ״ח, 4, 116 עמ׳. תחילה ההסכמה למהדורת תקנ״ח מרצ״ה רוזניש והקדמת המהדירים, ואח״כ הסכמות: ר״י שמלקיש (ידעתיו זה שנים כבירים לצורבא מרבנן מובהק דפקיע שמיה... ותורתו אומנתו, רב, ונקי משנתו, וגם החידושים אשר העלה בשכלו הכביר הנם טובים וישרים בחריפות ובקיאות, וימצאו במו טעם לשבח הוגי תורה ושוחרי תושיה); רחא״ל אב״ד קראקא (חביבי מימי חורפי, וכבר יצא שמו לתהילה בשערים המצוינים בהלכה, כי הוא ת״ח מובהק אשר כבר מצאה ידו בחריפות ובקיאות, ותורתו אומנתו שוקד על דלתותיה ומשים לילות כימים, ולא זז מכותלי ביהמ״ד מנעוריו ועד עתה... כבר יצא לו שם בין הגדולים, וכולם יעידון ויגידון על רוחב לבבו ועומק דעתו, ועל רובי לימודי התורה הנחקקים על לוח לבו), והקדמת המהדיר בלשון צחה.

קראקא, 108.

טֶרְנֶר

ר׳ יהודה ליבוש. ת״ח בסניאטין. אליו: טוט״ד, תליתאה, קפו.

טְרֶשְׁנוֹבֶר

ר׳ מאיר

דומ״ץ גריבוב. גיסו של ר׳ דוד שליסל ראב״ד מונקאטש, ונזכר בנטע שעשועים, עמ׳ קנח-קנט. נפטר ביום ו׳ טבת תרפ״ו (גן דוד, דף ס, עמ׳ ד).

י

יַגִּיד

ר׳ משה

מבוברקא (ת״ר* — תרע״ה*)

סוחר אמיד בבוברקא, שקוע בלימוד תורה. במנויי תורת הרא״ם תרנ״ח. בזקנתו עלה לירושלים. חיבר **מחצית השקל** והוא **צרור המור**, ביאורים וחידושים על שו״ע אהע״ז, פירוש על החלקת מחוקק והבית שמואל כדרך מחצית השקל, עם חידושי דינים משלו. ח״א על הלכות קדושין סי׳ כו-סה, לעמבערג, ראי״ה ב״ר יהודה גרשון דרוקר שקנה את הזכות מהמחבר וקיוה להדפיס על כל אהע״ז, דפוס ש.ל. קוגל-לוין, תרל״ג. בהקדמתו בחיי אביו מצטדק על שגם הוא במחברים. ח״ב על הלכות כתובות סי׳ סו-צה, ע״י ר׳ יהודה גרשון בראי״ה דרוקר, דפוס רא״ו סלט, תרל״ו, עם הקדמת ענוה, והסכמת השו״מ מתרל״ג לחלק זה. הוא כותב: ראיתי שהעיר בחכמה לברר כל חומר בדברי הח״מ וב״ש... היטיב לראות בזה, ובפרט כי הרחיב הדברים לתועלת המלמדים ותלמידים, ולקט מפי סופרים וספרים דברים מאושרים, והוסיף מדיליה בכמה מקומות, ואף כי חיבור כזה אין צריך הסכמה, כי רוב דבריו נלקחו מגאונים קדמונים אבות העולם.

ח״ג על הלכות גיטין סי׳ קיט-קנד, בהוצאת ר׳ ישראל דוד זיס הלוי שקנה את הזכות מהמחבר, דפוס אנה ויידוביץ, תרמ״ו, ה, קעו ד׳. נוספו הסכמות: מחותנו המהרש״ם עם ד״ת (אקוה כי נחת ינחתו בו כל ענוי ארץ אשר לא לבם הלך אחרי רהבים, ויהיה להם לעזר ולהועיל ולעומתו ברוך יאמרו, וגם פי תהלתו יגיד משה זכה וזיכה את הרבים); ר׳ חיים שמחה ויטלס אב״ד בוברקא (הרב החריף ושנון מורג חרוץ, סוע״ה ברב כח בתלמוד ובפוסקים... והאמנם כי הוא בעזהי״ת עתיר נכסין, בכל זאת הקדיש עתותיו לתורה, לשים לילות כימים להיות חובר חיבור מחוכם, אשר לא אך לבד המתחילים ימצאו בו תועלת רב, אכן גם חכמי לב ימצאו בו דברים רבים מועילים). ח״ד על הלכות פריה ורביה ואישות סי׳

א-כה, ירושלם, ר׳ שמואל הלוי צוקערמאן, תרע״ג, ה, קסד ד׳. הסכמה נוספת לחלק זה מהמהרש״ם בתר״ע (מעודו שם לילות כימים לקבוע עתים לתורה, ויגיעו בדת האמת... ומה גם עתה לעת זקנתו שהעידו חז״ל באמרם ת״ח כל זמן שמזקינים וכו׳, וכל דבריו יהיו לעזר ולהועיל לכל באי שער האהע״ז, וישמחו בו כל מבקשי תורה). הקדמתו באגדה בלולה בקבלה. ד״צ בירושלים, מפעל ספרא וסייפא, תשל״ב—תשל״ג.

מרוסיה היגר למונטריאול ר׳ יצחק אייזיק ב״ר אליהו יגיד. מרביץ תורה ורב פעלים ליהדות. נפטר בן מ״ח ביום כ״ה אד״א ת״ש. בנו ר׳ אברהם למד שם בישיבת ת״ת דליובאוויטש ונר ישראל בבלטימור. חיבר **נחלת יצחק** עמ״ס קידושין, מאנסי, דפוס מוריה, תשמ״ב, רמ עמ׳, עם הסכמות רבות מגאוני זמננו. בהקדמתו מספר מתולדות אביו ואמו מרים בת ר׳ לוי יצחק נ״י, ומונה את שמות גיסיו ובניו.

★

ר׳ יהודה דב בר

תלמיד רצ״ה תאומים מחורוסטקוב. חבר בית הדין בטלומטש.

תשובות אליו: רבו, ארץ צבי, אה״ע, ט; שו״מ, קמא, ח״ב, קפח בתרכ״ג.

ר׳ יהודה (יודל)

בנו של ר׳ אהרן מרוהטין. מו״ץ ביאס. נפטר ביום י״ז תשרי תקצ״ד, וצילום מצבתו בידי ר״א פקשר. ר״י מרוזין מזכירו באחד ממכתביו.

ר׳ יהודה (יודל) **זאב** דומ״ץ פמורן.

תשובה אליו: קול יהודה, י לפני תרכ״א.

ר׳ יהודה זלקא ב״ר יחיאל מיכל

מסטניסלב (ת״ק׳ — תקע״ח)

בנו של ר׳ יחיאל מיכל שנפטר לפני תקס״א. אב״ד סטניסלב מתק״ל לערך עד להתפטרותו בתקמ״ד. עבר לגור בלבוב. נפטר ביום כ״ה אדר תקע״ח. הדפיס **רביד הזהב**, על שו״ע יו״ד עד אחרי הלכות מליחה סי׳ פא וקצת על מסכתות, לעמבערג, דפוס ר׳ אהרן ב״ר חיים דוד סג״ל, תקס״א, א, פו ד׳. בהסכמת האב״ד רצ״ה רוזניס כותב: ידיו רב לו בפלפולא חריפתא כאחד מרבני קשישאי... סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא. בהקדמתו מתנצל על שלא נטל הסכמות נוספות, ומבאר כי מימין לסעיפי השו״ע הלכה ברורה בקיצור, ומשמאל רביד הזהב לברר באריכות.

מליצי אש, ג, אדר, 66; סטניסלב, 25; אנשי שם אינו מזכירו.

ר׳ יהודה יידל

צדיק נסתר בקניהניטש במאה הי״ט, ואהוב בעיירה. לא לקח פתקאות ופדיונות. אהל הוקם על קברו. אגודת יוצאי המקום בניו יורק נקראה על שמו.

רוהטין, 344.

ר׳ יהודה ליב. ת״ח בדמביץ. חתן ר׳ יצחק אברמל.

תשובה אליו: דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דף כ ע״א בתרי״ט.

ר׳ יהודה ליבוש

ת״ח בהרימלוב. נכד ר׳ סנדר חיים תבואות שור מבראד.

תשובה אליו: טוט״ד, קמא, קיח.

ר׳ יהודה ליב. ת״ח בזלישטשיק. אליו: בית שלמה, או״ח, ס.

ר׳ יהודה ליב דומ״ץ טופורוב.

תשובות אליו: שירי טהרה, דפים פז ע״א, צד ע״ב.

ר׳ יהודה ליב הסופר משקלוב במילניצה.

תשובה אליו: בית שלמה, יו״ד, ח״ב, קכו בתקצ״ט.

ר׳ יהודה ליבוש דומ״ץ סוקולוב בתר״ך לערך.

תשובה אליו: מהר״י הכהן, חו״מ, יב.

ר׳ יהודה ליב דומ״ץ קמניץ, ובשנות התר״ך אב״ד קרופיטש.

תשובה אליו: דב״ח, ח״ב, אה״ע, צה בתרכ״ח.

ר׳ יהודה ליב ב״ר יקותיאל

משנת ת״צ ״מלמד וקורא״ (היינו בעל מגיה) בבוטשאטש כ״ז שנה. הוזמן כמומחה לתקן ספרי תורה בערים שונות.

דברי חכמים, ליקוטים מחכמים שונים עם הוספות משלו, זאלקווא, נכדי ר׳ אורי פייבוש סג״ל שהיה מדפיס באמשטרדם, תקי״ז. בהקדמתו כותב שלקונ׳ א׳ עה״ת והמועדים קרא דברי חכמים וחדודותם, ולקונ׳ ב׳ קרא לקוטים. בהתחלה כמה חילוקי גפ״ת מאלו שקיבץ לחידוד התלמידים. בסוף הספר ההסכמות: בתצ״ז מהמאיר נתיבים, שבעצמו מסר לו את הס״ת שלו וממליץ לקבלו כמגיה (בר סמכא הוא חכים יתקרי); ובתצ״ט מר׳ דוד משה אברהם טריווש אשכנזי אב״ד רוהטין (גם ברוהטין היה לתקן ספרי תורה נושנים); ר׳ ליבוש אב״ד בוטשאטש ב״ר

מרדכי (בקי בחסר ויתיר ושינוי מראה של דיו); ר׳ חנניה יוסף ב״ר טוביה יחיאל מיכל היילפרין אב״ד ברזאן המוסר שבדק גם בעירו, ומצא פסולי דאורייתא בספרי תורה המוחזקים בכשרות.

בין הגאונים שמביא בשמם: אב״ד מורוויץ וגר באטאק דחאטין; ר׳ אברהם ברודא; המגיד ר׳ אייזיק ז״ל; ר׳ אליעזר הכהן חתן הקצין ר׳ אליהו מפודהייץ ואחיו ר׳ נחום כ״ץ; ר׳ אריה ליב אב״ד בוטשאטש וסטניסלב; הרב ר׳ השל; ר׳ וולף מייטיש מטשורטקוב בהמגיד מטיסמניץ; ר׳ זלמן בארישר מפודהייץ; ר׳ חיים מ״מ זברז; ר׳ חיים בלזר ז״ל; ר׳ יהונתן אייבשיץ; ר׳ יוסף יוסקא אב״ד פודקמין, ובניו ר׳ יעקב אב״ד פאריצק ור׳ ישראל חתן ר׳ אפרים מחודרוב, וחתנו ר׳ שלמה ב״ר ישכר מבוטשאטש; ר׳ יעקב אב״ד ירטשוב שליד מאהילוב; ר׳ יעקב מבראד ב״ר אלכסנדר זיסקינד בלזר מבוטשאטש; ר׳ יצחק ב״ר חיים ז״ל ראוער מבוטשאטש; ר׳ ישכר בער סג״ל נכד התוי״ט הנקרא ר׳ בר סטנובר מבוטשאטש; ר׳ ליפמן אב״ד סטרליסק; המאיר נתיבים; ר׳ משה אב״ד בוטשאטש לפנים; ר׳ נחום ז״ל ב״ר צבי הירש מטשורטקוב; ר׳ צבי אב״ד פודהייץ; ר׳ צבי הירש חתן המדפיס ר׳ גרשון; ר׳ צבי הירש קלישר מבוטשאטש ב״ר יודל מטרמבובלה; ר׳ שלמה ז״ל אב״ד יזלוביץ ב״ר שמואל קרקובר מפראג.

ר׳ יהודה ליב ב״ר ישראל

מזולקיב (ת״ע* — תקנ״ב)

בנו של ר׳ ישראל שנפטר לפני תק״ם. נכדו של בעל גאון צבי, ודודו זקנו היה בעל בית הלל. למדן מתמיד וירא שמים בזולקווא, וזו׳ רחל הסירה ממנו את דאגות הפרנסה. נפטר ישיש בשבת י״א אלול תקנ״ב, ונשתמר נוסח מצבתו. כן מובא בקריה נשגבה, 31, אלא שבתקנ״ו הדפיס את ספרו השני!

מנחת יהודה על מסורת התורה וחמש מגילות בפשט ורמז וביאורי מדרשים תמוהים, זאלקווא באותיות אמ״ד, תק״ם, א, מט ד׳. המסכימים: האב״ד רצ״ה מייזלש (ידעתי את האיש ואת שיחו נאה איהו יאי וגולתיה יאי, שייף עייל ושייף נפיק, לא מחזיק טיבותא לנפשיה... ויופי המלאכה שאין בו דלם (!)); ר׳ מרדכי זאב מלבוב (ידעתי את האיש, מעודו לא מש מתוך אהל של תורה ויראת חטא... דבריו קרובים אל מרכז האמת); ר׳ נפתלי הירץ אב״ד ראווע (מאד יקרו דבריו בעיני, ויהיו בפי כדבש למתוק); ר׳ יוסף ב״ר פנחס אב״ד סקול (עיינתי בספרו, ומצאתי טעמים וסברות ישרות... ידעתי את האיש ואת שיחו, שהוא איש אמתי וירא שמים). בהקדמת המחבר מונה את הספרים שמסתמך על יסודותיהם, ופרשני המסורה שקדמו לו. הוא מודה לחתנו ר׳ אריה שסייע בגופו להדפסה, ומביא ממנו ד״ת.

נפש יהודה על מדרשים תמוהים, פסוקי תנ״ך

חמורים ובמיוחד במשלי, מאמרי חז״ל מופלאים, וקצת חידושי הלכות וסמיכות המשניות. שיורי מנחה מסורות מחיבורו הקודם, בסיוע בנו יחידו ר׳ קלונמס קלמן, זולקווא, דפוס ר׳ גרשון ברז״ו סג״ל לטעריס, תקנ״ו, ב, ס ד׳. המסכימים: בתקנ״א רצ״ה רוזניס מלבוב (דבריו נאמרים בהשכל ודעת ויראת השם), ור׳ יצחק אשכנזי מחודרוב מ״מ ומו״ץ לבוב; בתקנ״ב ר׳ שמואל ב״ר משה פנחס אב״ד טרנופול (מידי עברי עיר מולדתי פה ק״ק זאלקווי להשתטח על קברות אבותי קודם נסיעתי לק׳ פ״ב, והנה בא לכאן הרבני המופלג הישיש ירא וחרד לדבר ה׳... ידעתי את האיש מנעוריו יגע בתורת ד׳), ור׳ ישראל הלוי מ״מ קרמניץ (ידעתי את האיש ואת שיחו, נאה דורש ונאה מקיים); בתקנ״ה רמצ״ה מייזלש אב״ד זולקווא (קרב אלי חד מן קאמייא... חכים יתקרי כשמואל ירחינאה, ה״ה כבוד הישיש... וכבר יצא לו מוניטין בעולם, בספר מנחת יהודא אשר חיבר ונתקבל באהבה רבה בקרב כל ישראל, וכעת ת״ח כל זמן שמזקינין מתגברין בחכמה ובינה... בראותי יופי המלאכה אשר טרח ויגע האי סבא קדישא הנ״ל שאין בו דלס(!), ובנו ר׳ יצחק שמשון מראווא מ״מ בזולקיב. אחרי הקדמתו מציג שיר בר״ת של שמו. מהדורה ב׳, מונקאטש, דפוס קאהן עט פריעד, עת״ר, סא ד׳, ע״י ר׳ מנדל זינגר מטומשוב, מספרים שהשאילו לו ר׳ יוסף ליבש דומ״ץ טומשוב ור׳ אברהם שמואל לאם ראב״ד זולקווא. בסוף: רשימת המנויים שקיבץ המו״ל בערי גליציה והונגריה.

בספר מביא ד״ת מהגאונים: אב״ד הורכוב וזולקווא (כד: לה:); ש״ב ר׳ אברהם זברז׳ר מ״מ דזמושטש (לט.); ר׳ יצחק דרוביטשר (ל:); ר׳ מאיר פרנקל אב״ד זולקווא (ט:); ר׳ משה אב״ד בוטשאטש (ח:); ר׳ נפתלי הירץ אב״ד ראווא (טז:); מ״מ דקרמניץ (טז: כב. מט.).

ר׳ יהודה ליב(יש) ב״ר מ

אב״ד לוביטש. חתם עם חתנו ר׳ אלימלך על דרש משה אוסטרר, תרל״ט, ואחרי פטירת אביו על בכ״ע תרנ״א.

ר׳ יהודה ליב ב״ר משה מזורובנה וסקלי ראה לפי: **גולדין, ר׳ יהודה ליב** (במילואים)

ר׳ יהודה ליב ב״ר שמואל דומ״ץ קמינקא.

תשובה אליו: חמדה גנוזה, יא בתקנ״ו — תקנ״ז.

ר׳ יהושע

אב״ד אלטשטט. נכבד בעיני בני עירו והעיירות הסמוכות. חלה שבועיים, ונפטר לפנות בוקר כ׳

אב תרמ״ד בגיל ס״ד. ספדו לו בבית העלמין רבני לבוב וסמבור.

ישעיה מייזלש, העברי, כ, שסח.

ר׳ יהושע מדינוב ראה לפי: **ר׳ משה יהושע השל** מדינוב

ר׳ יהושע דומ״ץ ליביטשוב.

תשובות אליו: שו״ת מהר״ש, ח״ה, סה בתרנ״ו.

ר׳ יהושע

צדיק בקוסוב, ונודע בכינויו פלאקסאווע דהיינו בעל בכי. תלמיד ר׳ זאב וולף מטשרני אוסטרהא ור׳ צבי הירש מנדבורנה. חברו של ר׳ מנחם מנדל מקוסוב. מצדיקי החסידות בזמן תלמידי הנועם אלימלך. נפטר ביום י״ג ניסן תקס״ט. בנו: רבי יצחק מיגלניצה.

החסידות, 116.

ר׳ יהושע. ממלא מקום השו״ב בשיניבה.

תשובה אליו: דבר משה, ח״א, פג.

ר׳ יהושע הניך ב״ר מנחם מנדל

הסכים בתקמ״ח מברודי על ספר אהל רחל (קארו).

ר׳ יהושע השל. בא מפודקמין לכהן כאב״ד סוקוליבקה.

תשובה אליו: שו״ת מהר״ץ חיות, טו לפני תר״י.

ר׳ יהושע השל אב״ד קורטשין.

תשובות אליו: רבו וש״ב, דב״ח, ח״ב, חו״מ, מה, סז בתרי״ט — תרכ״א; שו״מ, קמא, ח״א, עב, ח״ג, קכח, רביעאה, ח״ג, קלח בתרי״ד.

ר׳ יהושע השל אב״ד שיניבה, ובשנת תקמ״ג עבר לרבנות זמיגרוד.

ר׳ יהושע יהודה ב״ר משה

בנו של ר׳ משה, ולא של ר׳ שלמה דב אב״ד גלוגא. אב״ד פודקמין, ואח״כ דומ״ץ צורטקוב. בנו ר׳ ישכר מקלוש הוציא לאור אחרי פטירתו הגדש״פ הלולא דפסחא, לבוב תקס״ד. בתו פרימציא היתה זקנתו של ר׳ אליעזר אלימלך הורביץ מדולינא.

ר׳ יהושע יעקב

אב״ד לומנא שליד טורקא, ואח״כ דומ״ץ דרבהיטור. השתתף בועידת סנדובה וישנה, וחתם נגד תנאי בנישואין.

ר׳ יהונתן (יוניסן)

נתקבל בצעירותו כדומ״ץ רידיק לפני מלה״ע א׳. התפרנס בצימצום ממכולת שפתחה אשתו באשע מירל. כשהוכרח לעמוד בה להחליפה שקע בלימוד, ואמר לקונים שאשתו איננה והוא ישן.

רידיק, 172, 225.

ר׳ יואל. ת״ח בטרנופול.

תשובה אליו: מהרש״ם, ח״ה, לח בתרל״ז. אל ר׳ יואל ב״ר אברהם: השיב משה, מט.

יוּגֶנְד

ר׳ אריה ליב(ל)

נולד בסקול. חסיד בלז. נשא את שרה בתו מזיוו״ש של הרב נפתלי מילר דומ״ץ גורליץ, ועבר אליו. ישב על התורה ועל העבודה, למד ולימד בצניעות ובענוה. חיבר בצעירותו ספר על ד״ח השו״ע. מילא את מקום חמיו כדומ״ץ האחרון בעיר. נספה עם כל משפחתו הי״ד.

תשובות אליו: צור יעקב, ח״א, קז, קפג בתרצ״א. ממשתתפי הלבנון, א, תרפ״ח, סי׳ ז.

אברהם ישראל ארנברג, ספר גורליצה, 45.

יוֹהַנֶס

ר׳ אליהו

נולד בגורליץ כבכור לאביו שברח בתרע״ה ליסלו ונפטר בה, ועל אשתו דינה הוטל עול הפרנסה

הרב אליהו יוהנס מאזיפולי

וגידול הילדים. נכד רבי יצחק חריף. למד אצל ש״ב הרב שמואל פירר. נשא את בתו של הרב חיים יהודה ליבוש המרלינג אב״ד לופטין. כיהן כרבה של אזיפולי עד לשואה בה נספה עם משפחתו הי״ד, וכן נספו אחותו הצעירה עם אמה. ניצל אחיו ר׳ ישכר דב ברמת־גן. אחותם עמליה זו׳ ר׳ חיים זאב קיזלשטיין מקרוסנו, פקיד בועד הקהילה בתל־אביב.

תשובות אליו: מנחת יחיאל, ח״ב, מז, סה, קלו.

תולדות יהודי יאסלו, קצח־ר.

ר׳ ישכר דב

נולד ביסלו בשנת תרע״ח. מצאצאי ר׳ שאול וואהל. תלמיד ר״ש פירר. בשנות המלחמה שהה בסיביר, ואח״כ עלה לארץ וגר ברמת יצחק. רב ביהכ״נ ת״ת חורב, ומגיד שיעורים. נפטר ביום כ׳ אלול תשמ״ה, ונטמן בהר הזיתים. הניח אלמנה ושתי בנות: א. זו׳ ר׳ צבי ורטהיימר משגיח בישיבת מענה שמחה; ב. זו׳ המחנך ר׳ יעקב בלוי.

יוֶזֶפְסְבֶּרְג

ר׳ חיים יצחק (איצק)

מרידיק (ת״ר׳ — תר״ס׳)

דומ״ץ ואח״כ אב״ד רידיק בשנים תרל״ג — תרנ״ד לפחות, ובפאלקסקאלענדער רשום עד תרנ״ט. נפטר לפני תרס״ב. נשא את יענטא בת ר׳ יהודה זאב סג״ל.

חפץ חיים על כללי הש״ס באגדה בסדר א״ב, ח״א על האותיות א־ו, לעמבערג, ר׳ יעקב משולם ניק, דפוס ר׳ חיים ראהאטין, תרנ״א, א, קה ד׳. מעבר לשער התנצלות בנו המו״ל ר׳ שלמה, שמילא את מקומו כדומ״ץ רידיק. בהקדמת המחבר מתרל״ח מצטדק על שביטל זמנו מלימוד לכתיבת אוזניים לתורה עם חידושיו, באופן שיסייעו למצוא את מקומו של כל מאמר גם באגדה. בסופו: סימני ציון — מפתח לערכים הנכללים ורשימת המנויים. ח״ב אצל צאצאיו בני משפחת אייכנשטיין בב״ב השואפים להדפיסו.

ר׳ שלמה(לה) ב״ר חיים יצחק

מרידיק (תר״לי׳ — תש״בי׳)

דומ״ץ רידיק על מקום אביו ר׳ חיים יצחק, משנת תר״ס לערך עד שנספה הי״ד. עמד בראש חסידי בלז בעיירה. נמוך קומה, רציני, חובש ספודיק, הליכתו איטית ושחוחה. התפלל בקלויז בו התפללו כל בני המשפחה, והגבאי היה ר׳ ליבל איצ׳ס יוזפסברג. תפילתו מלה במלה בקול רם, והאריך בה עד הצהרים. היתה אצלו מטחנת גרעיני חיטה למצות.

מכתבו על צעקת העגונה מקומרנא שנתגרשה פעמיים בעל כורחה, קמחז״ה, ט״ז שבט תרס״ב, 7.

רידיק, 53, 122, 147, 151, 225.

★

ר׳ יוחנן חבר ביה״ד בטלומטש.

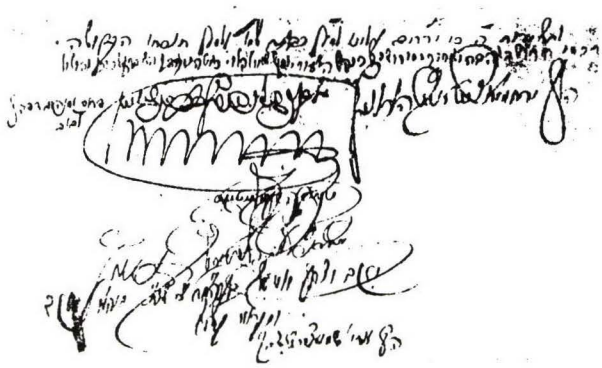
תשובה אליו: שו״מ, קמא, ח״ב, קפח בתרכ״ג.

יוּטָס

ר׳ יעקב יצחק ב״ר מאיר ליבוש **יוטס**

מלבוב (תקע״ו — תרמ״ו)

נולד בלבוב ביום ב׳ אייר תקע״ו כבן יחיד לאביו הגביר ר׳ מאיר ליבוש. בביתו קיבל חינוך תורני וכללי, ובהיותו עתיר כשרונות עשה חיל בתורה, ונחשב כאחד מגאוני הזמן. מבלי לבקר בבתי ספר השלים ידיעותיו במדעים באורח פרטי, נבחן על ידי אוניברסיטת לבוב, וקיבל תואר ד״ר לפילוסופיה. אחרי פטירת בעל ישועות יעקב הוצעה לו רבנות לבוב, מכיון שהיה היחיד המקובל על החרדים, ועומד בדרישת השלטונות שיהא בעל תואר אקדמאי. סירב לשמוע על כך, וכן דחה שני כתבי רבנות שקיבל מקהילות גדולות בגליציה. עם זאת היה פעיל בחיי הקהילה מטעם החרדים, והרביץ תורה ברבים. כל ימיו שקד בתורה מתוך הרחבה גם בעת עסקו במסחר, ונודע במידותיו הנאצלות. מעודו לא קנה ספרים, וכל שהיה לו בא מירושת אביו. ספריתו נמסרה לקהילת לבוב על ידי בנו יחידו ר׳ שאול. נשא את אסתר בת ר׳ חיים יצחק בירנבוים וזו׳ מירל, שקירבוהו מאד גם אחרי שנפטרה צעירה. בזיוו״ש נשא לפני תר״ח את גיטל בת ר׳ יעקב שמואל רפפורט (וזו׳ טויבא), אחיו של שי״ר שעמו החליף מכתבים. גדלות רוחו נשקפת בתשובתו (שארית יעקב, עא) בה כתב, שלא ידבר סרה רק טובות בגרושתו בת ר׳ זלמן אף שהשדכן ר׳ מרדכי איצק משמיצו, וכבר נשאל עליה מהרב מלנצוט. נפטר ביום ט״ו ניסן תרמ״ו. בתו בריינדל נפטרה בבוצץ ד׳ חודשים אחרי נישואיה ביום כ״ט תשרי תרכ״ה, והספדו עליה נדפס בהקדמתו לספר מצבת קודש, חו׳ ג.

Nr. 100. JOSEF SAUL ha-LEVI NATHANSOHN (gest. im 67. Lebensj. 1875)
Die Vorsteher und Notabeln der jüdischen Gemeinde in Lemberg:
JERACHMIEL HOROWITZ
JAKOB NAFTALI HIRZ BERNSTEIN (gest. 1873)
ISAK AHRON ha-LEVI ETTINGER
(später Rabbiner in Lemberg, gest. 1891)
JESAIA ARJE LÖB HOROWITZ
JAKOB ISAK JÜTES,
Verf. d. RGA „Ohole Jakob"
ARJE SAMUEL MARGOSCHES
an Salomo Kluger, Brody d. d. Lemberg, Perikope „Zaw" / 17. März 1867
Aufforderung zu einer Aktion gegen das neue Schulgesetz

חתימות מנהיגי לבוב מתרכ״ז לפי פניית המהרש״ק, על מכתב מחאה לשלטונות האוסטריים נגד חוקי החינוך החדשים. מלמעלה למטה: השואל ומשיב, ר׳ ירחמיאל הורביץ, רינ״ה ברנשטיין, מהרי״א איטינגא, ר׳ ישעיה אריה ליב הורביץ, הרב יעקב יצחק יוטס, ר׳ אריה שמואל מרגושס.

אהלי יעקב, על עניני ספר תורה קדושתה וכתיבתה, עם תשובות מגאוני הזמן, למברג, גרוסמן, תר״ח, ג, נב ד׳. אחרי הקדמתו מכתבו לידידו ש״ב על תוכן הספר: דיוני תורה אם יפה עשו ראשי קהל ישראל, שקנו 19 ספרי תורה להעמידם בערכאות בכל אחד ממחוזות גליציה כדי להשביע יהודים עליהם, והשאלה אם מותר למכור ס״ת לנכרי או שאדרבה מצוה לפדותו.

סדר התשובות: א. ממנו; ב. מרצ״ה אורנשטיין, שאסור לגנוב דעת הנכרים; ג. מענהו שהיו צריכים למסור ספרי תורה פסולים, ומוסר מה ששמע מפי הישועות יעקב; ד-ה. ממחותנו רא״מ טויבש ואליו; ו-ז. מש״ב רצ״ה חיות (מתיר, מכיון שהנכרים בימינו לא יזלזלו בס״ת) ואליו; ח-ט. מר׳ אלעזר הורביץ אב״ד וינא (יש להתיר) ואליו; י-יא. מהשו״מ שקיבל כבר עלים מודפסים (מתיר משום איבה ואי אפשר להשתמט) ואליו.

מקראי קדש על הלכות קריאת התורה, לעמבערג, דפוס ר׳ בעריש לוריא, תרכ״ד, א, קלד, ה ד׳. בהקדמתו כותב שבגלל הוצאות הדפוס מדפיס עתה רק ח״א ומקוה להדפיס ח״ב, שאסף בו ליקוטי דינים וגם חידושים משלו, ושהקדים ספר זה ליתר חיבוריו כי תדיר קודם. בפנים ל״ח שערים של ההלכות, סביבם הביאור, ובסוף מפתחות.

הדרת מלך, דרוש לכבוד הקיסר פרנץ יאזף הראשון ורעיתו עליזאבעט במלאת כ״ה שנה לנישואיהם, שדרש רי״י יוטעש המעוטר בעדי זהב מהקיסר ביום ה׳ ר״ח אייר תרל״ט בביכ״נ קובע עתים ובביכ״נ ברח׳ סיקסטוסקע, למברג, דפוס ליטוגרפי מכתב יד י. קוסטקביץ, (תרל״ט), 1, 11 עמ׳.

שארית יעקב, פ״ב שו״ת, חידושים בסוגיות הש״ס והפוסקים. מדף פא ע״א **מקראי קודש** ח״ב בעניני מקור התקנות וההלכות של קריאת התורה, חידושי אגדה ומדרש, הספד על שוע נכבד מלבוב, לעמבערג, דפוס ר׳ יעקב עהרענפרייז, תרמ״ח, ב, קה ד׳. מומן על ידי אלמנתו, בנו יחידו וגיסו הגביר ר׳ דוד רפפורט. המו״ל ר׳ אליעזר מרגאשיש מפרט בהקדמתו את יחוס המחבר, וכותב שמדפיס רק לקט מתוך הכתבים שהיו מסודרים, כי לעצמו כתב בפיזור, וכבד הדבר לסדר ניירותיו עתה, עד שיגיע המועד לכך.

בין היתר השיב למקומות: **סטאנוויץ** (כו); **פאדאללא־** מולדביה — הרב גדליה אהרן בנש״ק בתרל״ג (לא); **פינסק** — הרב משה (סג); **פרוסקורוב** (עה); **רדואץ** (יט).

תשובות אליו: ברכת יוסף (לנדא) אה״ע, פג; יד אלעזר, עו, קכא בתרט״ז — תרכ״ה; שו״ת מהר״ץ חיות, ח״א, יט, לב לפני תר״י; שו״מ, תנינא, ח״ג, כג, ח״ד, קעד, קפ, קפח, תליתאה, ח״א, שצח, תג, תד, רביעאה, ח״א, לח, ח״ב, קצד, ריט, חמישאה, פג בתרט״ז — תרי״ז; מח׳, תועפות ראי״ם, יו״ד, מא, אה״ע, צא בתר״י. דרשותיו נדפסו בסוף מצבת קודש לר׳ גבריאל סוכוסטוב, כולל דרשה לרגל חידוש מצבת הסמ״ע שבהמבשר, ו׳, תרכ״ז, 313. מכתבו למונטיפיורי, נוה תהלה, שער התודה, 53-56.

מו״ח, המגיד, ל, ט״ז אייר תרמ״ו, 155; מדינה וחכמיה, 115; לבוב, 273.

ר׳ מאיר ליבוש יוטס

מלבוב (תקנ״ד — תרל״ו)

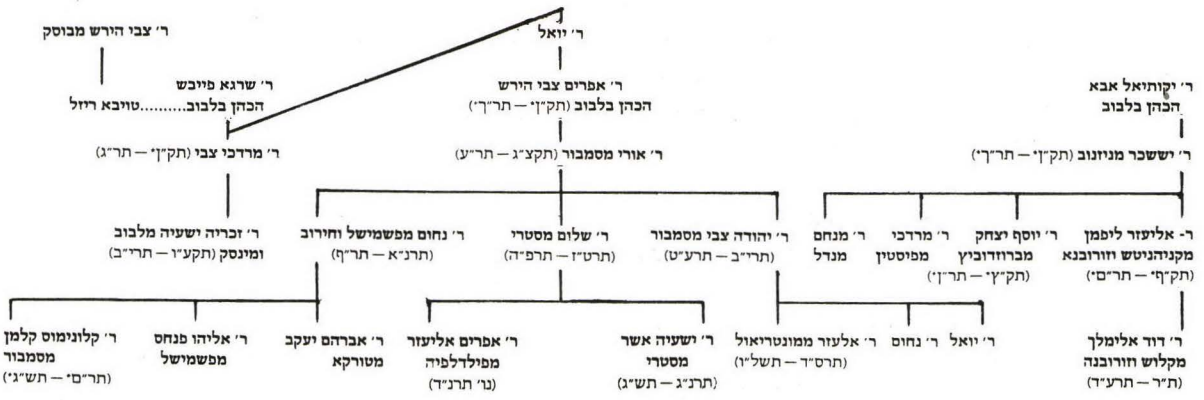
נכד מהר״י הלוי אחי הט״ז, והמשאת בנימין. נשא את מלכה נכדת ר׳ מנחם מאניש חיות חתן הש״ך, והרב משה מיזיס ראש ישיבה בלבוב. בעל נכסים אהוב לבריות. כל ימיו שקד בתורה. בעל ספריה עשירה. נפטר ביום כ״ח שבט תרל״ו. ספד לו האב״ד רצ״ה אורנשטיין, ובבית העלמין בנו יחידו ר׳ יעקב יצחק (הביא ממנו ד״ת, אהלי יעקב, דף לב ע״ב).

שלום גראס, המגיד, י״ב אדר תרל״ו, 85.

יוֹלֶס

רוב בניה משפחת כהנים. יאליש מלשון יעלת חן.

ר׳ אברהם אליעזר יהודה ליבוש ראה לפי: **יולס, ר׳ יהודה ליבוש**

ר׳ אברהם יעקב ראה בתוך: **יולס, ר׳ נחום**

ר׳ **אורי** (לה) ב״ר **אפרים צבי הירש יולס**

מסמבור (תקצ״ג — תר״ע)

נולד בלבוב ביום כ״ד אייר תקצ״ג (ולא תקצ״ב) לאביו המקובל ר׳ אפרים צבי (הירש). מילדותו נודע כמתמיד ועילוי. למד עם ידידו ריי״ שמלקיס שיעור יומי אצל ריי״ש נתנזון, ולא החסיר גם בימי הקרבות של המרד הפולני בתר״ח. נסמך מרבו בשנת תר״י, ונשא בתרי״א את שרה יענטא בתו של ר׳ שמשון טנא דומ״ץ ומ״מ בקומרנא. עבר לשם, ובתרי״ז השיב לו רבו בשו״מ, קמא, ח״ב, מז. התפרנס בדוחק מהוראה לשנים־שלושה תלמידים ממשפחת וקסלר. אשתו נשאה בעול הפרנסה ע״י תפירת שקים ומכירתם.

בחסידות דבק ברבי שלום מבלז, ולתמיהת בנו רבי יהושע מדוע קם מפני אברך כה צעיר, ענה מפני שאתמול היה לו גילוי אליהו. נמנה על היושבים בבלז בשנים תר״ט — תרי״א, ורשם את תורות השר שאבדו בשואה. לפי עצתו דחה בשנת תרט״ו את הצעת השו״מ, שיקבל עליו את רבנות סוירז על מקומו של רד״מ פדר. אחרי פטירת השר נעשה חסידו הנלהב של רבי אברהם מסטרטין. בשנת תרכ״ד הוא הסמיכו להיות רבי, וציוה למסור לו פתקאות. גם לפני כן נהג אדמורו״ת בקומרנא, אבל רק נטל פדיונות. אחריו נסע אל רבי אברהם יעקב מסדיגורה, ובעצתו העתיק בתרל״ח את מושבו מקומרנא לסמבור. מכאן יצא שמו לתהילת עולמים, ועל שמה נקרא.

נתפרסם כאישיות דגולה מיחידי סגולה שבדור. בעל הדרת פנים מרשימה, וזקן לבן ארוך. מלא הדר ואצילות, אהבה ומסירות לקהילה ולכל פרט. אהוב וחביב על כל המפלגות, ונערץ גם אצל הנכרים. אלפי משפחות בגליציה התיכונה

הסכמת רבי אורי יולס מסמבור מתרנ״ד על ספר אילה שלוחה של רבי נפתלי מרילס מליטוביסק, עם חותמו וחתימתו בסוף.

תלו חייהם ומעשיהם במוצא פיו, ואחרי דברו לא שינו. בתרנ״ג קנו לו חסידיו חצר בעיר, ובה הקים את הקלויז שלו בו החזיק בקביעות שמונים יושבים על חשבונו. היו לו שיעורים קבועים יומם ולילה בכל מקצועות התורה, בקבלה ובחסידות. בזקנותו סיים את הש״ס ז׳ פעמים, וכשהסתמא בשנתיים האחרונות לחייו, לקח לו מלמד שלמד עמו גפ״ת מעשר בערב עד שמונה בבוקר. תפילתו היתה באש קודש, ברוב אהבה ושמחה עד כלות הכוחות. ביום כיפור עמד על רגליו יחף כ״ו שעות רצופות. הרבה בטבילות גם בימי חוליו ובנדודיו

במרחקים, ופיזר שם כספים לשיפוץ מקוואות. תמיד היה שרוי בשמחה, ובשבת הרגיש טעם גן עדן. בסעודה ג׳ האריך בסיפורי צדיקים בהם פעל ישועות. מופלא בדרכי עבודתו, קדושתו ופרישותו, ובמיוחד במעשי צדקותיו. את כל כספו חילק לצדקה, ולא לן אצלו ממון. מאה אלף כתרים עברו דרכו בשנה. כל שבוע חילק בעיר 215 ר״כ לפי רשימה, מלבד מה שנתן לנכבדים ולבאים לפניו. בעש״ק עמדו עניים שורות שורות לקבל את צדקתו. תמך במשפחות נצרכות ואף קנה להם סוס ופרה לפרנסתם, בנגידים שירדו מנכסיהם, ובמוסדות הקהילה, כגון בית היתומים היהודי ואף הנוצרי. יסד חברת סנדק, לעזרת נשים מעוברות עניות. עודד את אספת הרבנים בקראקא תרס״ג. קירב מאד בנש״ק ואנשי א״י.

בשנותיו האחרונות חלה במחלה הנוראה, וסבל מאד. נפטר בן ע״ז עטוף טלית במיטתו, אחרי אמירת כתר במוסף של שבת שקלים בדר״ח אד״ב תר״ע. באותו יום ובאותה שעה נפטר רופא עינים בלבוב כפי שאמר לו ר׳ אורי, ותהום כל העיר. הניח ג׳ בנים ומ״ב נכדים ונינים, ולפני פטירתו קרא לבניו, סמך ידו עליהם ובירכם: א. ר׳ יהודה צבי שמילא את מקומו בסמבור; ב. ר׳ שלום אב״ד סטרי; ג. ר׳ נחום האדמו״ר מחירוב ופשמישל. הם ספדו לאביהם בהלויה אליה נקבצו 13.000 איש, ומסרו את חפציו לאב״ד ר׳ אהרן לוין ידידו הנאמן שיחלק ביניהם. בהספדו החם עורר על כך שהנפטר לא הניח דבר לבניו, ומיד נאסף סך 6000 כתרים.

מספד תמרורים נשא עליו הרב זאב וולף זינגר מליטוביסק, ומדף כג סיפורים מהנהגותיו. בששת הדפים האחרונים דברי תורתו של הנפטר: **אמרות טהורות**, לעמבערג, דפוס ר׳ שלום צווערלינג, תרע״א, ב, לא, ט ד׳, עם הסכמות הבנים, וסדר היחס של המספיד בסוף. ד״ת נוספים כלולים בשלחן הטהור שעל הגדש״פ מאת רב״צ גסנבויאר, למברג תרס״ט, ועם תולדותיו בראש שמן הראש.

ד״ת וסיפורים גם בתוך: הבאר, כרך א׳, ח״ב, פח, קנב, כרך ד, ח״ב, שלא; בית אולפנא־ברכה מציון, פב, קיז; מצמיח ישועות (ראוויצקי), ו, ב (מכתב); סיפורי נפלאות מגדולי ישראל (בקמייסטר), סיפור יג; שיחות חכמים; שיחת חולין של ת״ח החדש, עד (יב). שירו של קלמן הייזלער עליו, געדענקבוך גאליציע, 81-82.

דראהאביטשער צייטונג, ז׳ אד״ב תר״ע, 3; המצפה, ז׳ אד״ב תר״ע, 2; חיים דב מודילנגר, האשכול, א, 1098; שם ושארית, סט, ושל״ש, יא; החסידות, 213; אדמורי״ם שנספו בשואה, 171-178; טל אורות, ח״א, קד ע״א-קה ע״א; בית קומרנא, 23-25; פנקס, ח״ב, 342; סמבור, 33-34, 99-102; רידיק, 121 (על נכדתו מורת בית יעקב); בסוף ליקוטי אלחנן.

ר׳ אליעזר ליפא (ליפמן) ב״ר יששכר **יולס**

מקניהניטש (תק״ף* — תר״ם*)

בנו של ר׳ יששכר אב״ד ניזנוב. בשנים תר״ח—תרי״ב לפחות היה רבה של קניהניטש. אולי לפני כן היה רבה של זורובנא, ואחרי כן רבה של ברוזדוביץ. הרב יעקב ויידנפלד מהרימלוב זכר אותו מילדותו ״שהיה נכבד ומצוין בין הגאונים המפורסמים אשר התנוססו אז כאבני נזר על אדמת גלילותינו, וכולם שבחו אותו בתור אדם גדול״.

קונטרוס **הכשר כלים**, למברג, דפוס ליבל בלבן, תר״ח, כ ד׳. בהקדמתו כותב שפסק להתיר, בשאלה שבאה לפניו אודות ישראל שקנה עגל מנכרי מבלי לשאול דבר ושחטו, והנכרי סיפר לפני כן במסל״ת לישראל אחר שטרם מלאו לו ח׳ ימים, וכבר נתבשל בהרבה כלים אחרי מעת לעת, ויש באיסור הכלים משום מניעת שמחת יום טוב, על כן התיר אותם, והסכימו עמו חכמי הוראה. אז קם חכם מפורסם, ומבלי לשאול את פיו תחילה כתב לעירו שנכשל בהוראה. משום כך מחבר את הקונ׳ להצדיק את פסקו, ומודה לדודו הנגיד ר׳ יואל טודרוס יאליש שמימן את הדפסה. מדף טו: תשובה לסייעו מאת גיסו ר׳ אליעזר ליפמן קנביל מיערסלוב אב״ד ברעזדוביץ (לא ברור איך גיסו, שהרי נשא את דודתו בת ר׳ יקותיאל אבא. יתכן שיש בכך רמז, כי כותב הקונטרס הוא אביו ר׳ יששכר).

בנו הרב דוד אלימלך אב״ד קלוש וזורובנא מסר לדפוס את הספר **אלביש ישע** עמ״ס כריתות, ומדף יט: חידושי סוגיות, מונקאטש, דפוס אהרן דוב מייזלעס, תרע״ד, א, מג ד׳. נפטר כנראה בטרם הספיק להכין הקדמה והסכמות, ומשום כך צירף המדפיס שער מוקטן, ורשם בו את הבן המו״ל כמחבר.

בדף ח תשובת (״ספר החכמה״) מהרי״א איטינגא מתרי״ב על האגרת ששלח לש״ב רמ״ז אביו. בדף כה: דרשתו כשהחל לכהן בקניהניטש. בדף ל. דרוש לשבת הגדול שם. בדף לד. חידושיו משנת תר״ו.

הבן המו״ל רשום כמחבר גם בספר הבא שהדפיס שם: **דרכי נועם**, ל״ט דרשות מוסר, א, קד ד׳, בלי הסכמות. ספרו דרך ישרה על אגדות ומדרשים נותר בכתובים.

דרוש לב — הספד שנשא בקניהניטש על ר״מ מפרימישלן, והספדי דודו ראב״ל קנביל על ר״א מסטרטין ורי״א מזידיטשוב. דרוש לה — לשבת הגדול, מזורובנא.

תשובות אליו: טוט״ד, קמא, כג, קיג; יד יוסף, א, י בתר״ו לניזנוב; שו״מ, תנינא, ח״ד, קפ, רביעאה, ח״ג, ה, חמישאה, מא, פב לקניהניטש ולברוזדוביץ.

אגודת האדמו"רים והרבנים ברומניא

ב"ה אנחנו הח"מ התאספנו אור ליום ח' כסליו ה' תש"ז ליסד מחדש את „אגודת האדמורים והרבנים" ברומניא.

בישיבה זו צוינו ראשי פרקים לעבודת האגודה ונתקבלו החלטות כדלקמן:

א) חיזוק מוסדות התורה והדת ע"י יצירת בתי תלמוד תורה וישיבות בערים השונות במדינה ותמיכה במוסדות התורה הקיימים.

ב) לחוק את מצב הכשרות וטהרת המשפחה במדינה ע"י תמיכה ברבנים, מוצי"ם, שובי"ם ומשגיחים, פקוח על האטלזים וכו'.

ג) בנין מקואות חדשות ושיפור המקואות שנהרסו ונתקלקלו עקב המלחמה.

ד) לפקח ולחלק את כל התמיכות הגשלחות ע"י מוסדות ויחידים למטרות הנ"ל למען תהי' חלוקה צודקת ושמוש למטרה הנכונה של חיזוק הדת והרמת קרן היהדות.

ה) האסיפה בוחרת במוסדות חדשים ומודיע בזה שאין רשות וזכות לאף אחד מנשיאי „אגודת הרבנים" הקודמת ליצג את רבני רומניא ולא לקבץ ולדרוש כספים בשמם.

אנו פונים לכל אלו אשר צרת ישראל וכאב התורה הוא כאבם, לתמוך במוסדתנו לפי הכתובת כדלקמן: ומחמת כבוד התורה נקצר במקום שיש להאריך והשי"ת ינחנו במעגלי צדק והאמת ונזכה להרמת קרן ישראל וקרן התורה בגאולה שלמה במהרה.

עזבאע"ה אור ליום ה' לס' וזה שער השמים שנת תש"ז לפ"ק, פה בוקרשט

נשיא הכבוד משה ליב פרידמאן שליט"א כ"ק אדמו"ר מפאשקאן *), מיסד האגודה

חבוך הענין זיגלבערפארב שליט"א אדמו"ר מבאטאשן — סוליצא. נשיא הפועל

יצחק פרידמאן שליט"א אדמו"ר מבוה"ש, המזכיר חראשי אברהם אבישׁ

קאנער שליט"א אדמו"ר מיאס — באטאשאן, מיסד האגודה יעקב פרידמאן שליט"א

בן אדמו"ר מפאקשאן שליט"א, סגן הנשיאות אלעזר הכהן יאללעס שליט"א,

אדמו"ר מסאמבור, סגן הנשיאות נחום שמריה' שעכטער שליט"א אבד"ק הוש,

מנהלי ומועצי האגודה אליעזר טווערסקי שליט"א אדמו"ר מפאלטישׁען

שלמה אינגערליב שליט"א אדמו"ר מאקערמאן, משה לאנדמאן שליט"א

אדמו"ר מבענדער, חנוך הענין אשכנזי שליט"א אדמו"ר מאלעסק, אליה'

שולזינגער שליט"א דומ"ץ מטשערנאוויץ, ישראל פרידמאן שליט"א בן

אדמו"ר מפשקאן שליט"א [זצ"ל], יצחק פרידמאן שליט"א בן אדמו"ר מפשקאן שליט"א [זצ"ל],

מתתי' יחזקאל גוטמאן שליט"א אבד"ק לעווא. ישכר דוב ראזענבוים

שליט"א אדמו"ר מסטראזשינעץ, אלכסנדר יו"ט רובין שליט"א אדמו"ר מראמן,

דוד האלפערין שליט"א חתן ארמו"ר מיאס זצ"ל, נפתלי מרדכי שמערלער

שליט"א אדמו"ר מדאראהאי — שאץ, יצחק אייזיק ראזענבוים שליט"א מזוטשקא,

אברהם אבא ליפער שליט"א בן אדמו"ר מפיטסבורג שליט"א, באמעריקא,

אברהם יהושע העשל האגער שליט"א בהרה"צ מזאלישטשיק זצללה"ה, אהרן

אריי' כ"ק שליט"א חתן אדמו"ר מפאלטישׁען שליט"א, אהרן זיגלבערפארב

שליט"א בן אדמו"ר מבאטאשאן שליט"א, אשר ראזענבוים שליט"א בן אדמו"ר

מנאדווארנא שליט"א, שלום מיכאלאוויטש שליט"א בן אדמו"ר מבראד זצ"ל,

שמאי לאנדמאן שליט"א בן אדמו"ר מבענדער שליט"א.

*) נלב"ע בינתים

AGUDAT HAADMORIM WEHARABANIM

Bucuresti str. General Florescu 14

כרוז היסוד של אגודת האדמורי"ם והרבנים ברומניה שנוסדה ביום ח' כסלו תש"ז

רבי אלעזר יולס ממונטריאול

ר׳ אלעזר ב״ר יהודה צבי **יולס**

ממונטריאול (תרס״ד — תשל״ו)

נולד בשנת תרס״ד לאביו ר׳ יהודה צבי האדמו״ר מסמבור. נסמך מר׳ דוד הורביץ אב״ד סטניסלב ובעל זכרון יעקב מדעש. ממיסדי צא״י בגליציה. עקב מלה״ע א׳ עבר לרומניה. נשא בתרפ״ח את צפורה בת ר׳ יעקב שמשון קנר האדמו״ר מטשכויב בקלויזנבורג. נעשה האדמו״ר מסמבור בבוקרשט, ובתש״ז סגן נשיא אגודת הרבנים והאדמורי״ם ברומניה. היגר בתש״ח לקנדה, והמשיך כשלושים שנה במונטריאול. בא בתשי״ד לירושלים, כציר לכנסיה הגדולה של אגודת ישראל. נפטר במונטריאול במוצש״ק י״א אב תשל״ו, ונטמן בבית העלמין העתיק בטבריה. ספר דרשותיו יד אלעזר נותר בכתובים. בתו לאה נישאה לר׳ פנחס מנחם ב״ר צבי אלימלך רוקח.

תולדות אנשי שם, 62.

ר׳ אפרים אליעזר ב״ר שלום **יולס**

מפילדלפיה (נו׳ תרנ״ד)

נולד ביום ו׳ שבט תרנ״ד (ויותר נכון: ביום ד׳ ה׳ שבט תרנ״א) לאביו ר׳ שלום אב״ד סטרי. מגיל

הרב אפרים אליעזר יולס מפילדלפיה

עשר רשם את חידושיו בפנקס, ובתרע״ב נפל לתנור ונשרף. בתרס״ט פירסם ד״ת, בקובץ מגן גבורים ותפארת בחורים שנדפס בזלישטשיק. נשא בקיץ תרע״ב את בינה בת דודו ר׳ יהודה צבי יולס האדמו״ר מסמבור (המצפה, י״ט אדר תרס״ו, 6), ונולדה לו בתו הבכירה שרה, נפטרה ט״ו אב תשמ״ב. (זו׳ גם בתיה וולקנפלד). משנפטרה בתרפ״ד נשא בשלישית בקיץ תרצ״ב את גיטצא פעסיא בת ר׳ יחזקאל פולק, וזו׳ חיה הי״ד בת ראש״ל הורביץ אב״ד סטניסלב. נסמך בתרע״ג מר׳ דוד הורביץ אב״ד סטניסלב ור׳ נתן לוין אב״ד רישא. מתרע״ו חבר בית הדין בסטרי, ור״מ בישיבת אביו. בתרע״ה שימש בהוראה בבודפשט לפני הרב קופל רייך שהסמיכו. בסוף השנה אב״ד אנשי גליציה ברייכנברג שבבוהמיה, ומתרע״ו רב צבאי אוסטרי בעיר. מלפני פסח תרפ״א רב ביכ״נ אנשי סטרי בניו יורק, אך מכיון שכבד עליו לקבל פתקאות, עבר לפני אלול לפילדלפיה כרב קהל כרם ישראל, ראש ועד הרבנים וועד הכשרות בעיר, ואיגד את בתיהכ״נ של סביבת סטרובריי־מנשון. בתרפ״ד נבחר לטרנטון ולא קיבל עליו, בגלל הפצרות כל בתי הכנסת בפילדלפיה שישאר אצלם. רבנים ורמי״ם מאירופה מצאו אכסניה נאה בביתו, וגייס כספים ליח״ל. נשיא כבוד של אגו״י בעיר, ומתרצ״ח גם של המזרחי. בנותיו: א. אסתר, נספתה בתאונת דרכים ביום ט״ו אלול תשל״ד, זו׳ ר׳ מאיר שמחה הכהן פלדבלום, וילדיהם ר׳ אבינועם יחזקאל (זו׳ רחל ובנם אליהו יאיר), שלום, חיה רחל ומרים; ב. שינדל שושנה זו׳ ר׳ יוסף גלדצהלר, ובניהם: ר׳ אורי (זו׳ ינטא ובנם אהרן יחיאל יהושע), שלמה, אריה ליב, דוד, מרים.

TRinity 8-3131

ב״ח

RABBI EPHRAIM E. YOLLES
Head of Orthodox Rabbinate
5601 Woodcrest Avenue
Philadelphia, Pa. 19131

אפרים אליעזר הכהן יאלעס
באמ״ו הגה״ק מהר״ש זצ״ל
אב״ד
דפה״ק פילאדעלפיא

245 South Vermont Ave., Apt. 2-1,
Atlantic City, N.J.

כתבי אחיעזר, מכתבי פלפול ששלח לאחיו ר׳ ישעיה אשר, בסוף ספרו שמן הראש, סי׳ לב-לח, עמ׳ 95-113. בסי׳ א תשובת אחיו אליו. עמו בכתובים שו״ת והגיונות על תנ״ך. סייע להוצאת שו״ת הרי בשמים תליתאה ורביעאה של חו״ז בירושלים תשי״ח, ובסופו קונ׳ קצה ההר ממנו. הוציא לאור בניו יארק תשכ״ד דפוס צילום של הרי בשמים קמא ותנינא, עם הקדמתו וחידושיו קצה ההר שבהם נכללת תשובתו לאחיו.

דברי אפרים אליעזר, שו״ת בד״ח שו״ע, ניו יארק, סטאר, תשמ״ג, טז, שנב עמ׳, רס סי׳. בהתחלה היתרי הוראה ופקסימילים מר׳ דוד הורביץ, ר׳ קופל רייך מבודפשט, ר׳ אברהם דובר כהנא־שפירא, וכתב הרבנות מביכ״נ יוצאי סטרי בניו יורק. ראש דבר על תולדות אבות משפחתו. בסוף ההקדמה שמות צאצאיו, ותודה לתלמידו ר׳ מאיר צבי גרינבוים מויליאמסבורג שסייע בעריכת הספר. בסוף ליקוטים ומפתחות.

בלבוב, זקנו של ר׳ זכריה ישעיה שכתב את יחוסו בספריו, וידוע לנכדי רבי אורי שהוא גם יחוסם שלהם. ממשפחתם גם ר׳ יקותיאל אבא מלבוב, אבי שושלת רבנים נודעת. מגדולי תלמידיו של השרף מסטרליסק, שהעיד עליו שהוא מגזע אהרן הכהן. לא נענה לבקשת רבו לנהל עדה. היתה בידו מגילת יוחסין שהשתלשלה עד ר׳ ישעיה כ״ץ מאחרוני בעלי התוספות שנזכר כמ״פ בשטמ״ק. למדן ומקובל בלבוב. אבי הצדיק רבי אורי מסמבור.

ר׳ דוד אלימלך ב״ר אליעזר ליפמן יולס

מקלוש וזורובנה (ת״ר — תרע״ד)

נולד בשנת ת״ר לאביו ר׳ אליעזר ליפמן אב״ד קניהניטש וזורובנא. אב״ד קלוש ואח״כ בזורובנא. חתם ממנה בשבט תרס״ח באין תנאי בנישואין. בתרע״ד גר שוב בקלוש, והיה חבר אגודת הרבנים מיסודו של הרב הכהן מקהיר. מחסידי רוזין.

הרב יולס מפילדלפיה נואם בפתיחת אסיפת אגודת הרבנים דארה״ב וקנדה בסיון תשי״ג

מהמשתתפים הקבועים בהמאור, הפרדס, הנאמן ועוד. מכתבו מתר״ץ בארכיון קמלהאר הנוסף. מכתבו מתש״ל נגד יום כ״ח אייר, אוצרות ירושלים, קכח, תלד. מכתבו מתרפ״ה באגרות לראי״ה, עמ׳ קכא.

תולדות אנשי שם, 62-63; ספר שרגאי, 61; מי ומי בעולם היהודי, 1955, 836, 1965, 1071, 1972, 982; זכרונות המאור, ח״ב, רלג-רלד.

ר׳ אפרים צבי הירש ב״ר יואל הכהן יולס

מלבוב (תק״ן* — תר״ך*)

לפי זכרונו של נכדו רא״א מפילדלפיה היה שם אביו ר׳ יואל על שם זקנו הב״ח, ב״ר שרגא פיבש בתרע״ב היו עמו כמה חיבורים מסודרים לדפוס. נפטר כנראה בסוף תרע״ד.

שופריה דיעקב, הספד על ר׳ אברהם יעקב מסדיגורה שנשא ברוזניאטוב, לעמבערג, ר׳ אליעזר מארגאשיש, דפוס ראי״ו סלט, תרמ״ז, ג, כ ד׳. במכתב הרב יעקב ויידנפלד מהרימלוב משבח את דברי האגדה שלו המעוררים לתשובה בספרו רב האיכות, וקורא לתמוך בו. הקדמת המחבר: הבית לדוד. בהספד עצמו ג׳ בתים, ובשוליו ציוני המקורות עין יעקב.

קרן לדוד, הספד על ר׳ דוד משה מטשורטקוב, תרס״ד כנראה, ואינו מצוי. במונקאטש תרע״ד

נדפסו על שמו הספרים אלביש ישע ודרכי נועם, והם כנראה לאביו.

תשובה אליו: שו״מ, תנינא, ח״ג, קיח, דברי שאול ויוסף דעת ח״א, דף יג ע״ב בתרכ״ב — תרכ״ג.
אהלי שם, 437.

ר׳ זכריה ישעיה ב״ר מרדכי צבי יולס

מלבוב ומינסק (תקע״ד — תרי״ב)

נולד בלבוב ביום ו׳ אב תקע״ד (או ד׳ ניסן תקע״ו), כבכור לאביו ר׳ מרדכי צבי (שנולדו לו ד׳ בנים וה׳ בנות מזו׳ לבית שפרלינג, נפטר אור ליום ג׳ ד׳ ניסן תר״ג, ובנו חיבר את נוסח מצבתו, הניח מראי מקומות למאמרי חז״ל שבמורה נבוכים, למברג תרט״ז), אחיו של ר׳ יואל, בני ר׳ שרגא פייבש, שנשא את טויבא רייזל בת הרב הישיש ר׳ צבי הירש אב״ד בוסק, שנשא את שרה בת ר׳ ישכר בריש אב״ד פודהייץ בנו הראשון של הפני יהושע, נגד המג״ש וחתנו של ר׳ אריה ליבוש ראש מדינה בבוטשאטש. כך היה רז״י מונה שהוא דור ו׳ לפנ״י, דור י׳ לב״ח, ונכד ראי״ל הגבוה מקראקא ומהר״י וויל.

עילוי עצום, חריף ובקי בכל התחומים. נודע בעולם היהודי התורני והמשכילי בשל היקף ידיעותיו בתורה ובמדע. בגיל י״ד כתב חיבור אוהב גר, ושד״ל הדפיס עשרים מהערותיו עם הסכמתו בציון, ח״ב, אדר. בן י״ח נשא את בת

הרב זכריהו ישעיהו יולס

הנגיד ר׳ יעקב הלוי הורביץ (ולא כמש״כ לא נותקה, 268: ר׳ יצחק הלוי אפשטיין). עבר אל חמיו למינסק, ודרש שם בפרשת בהר תקצ״ד. מנכבדי העיר ומגדולי חכמיה. כתב בתר״ב למונטיפיורי בשם קהילות ברוסיה וליטא, ובתר״ח נסע אליו לאנגליה. נחל כבוד רב בלונדון וברמסגייט. נפטר בן ל״ו ביום כ״ה אייר תרי״ב, ונספד ע״י האב״ד ר׳ דוד טביל בספרו בית דוד.

בגיל ט״ו הדפיס בעילום שמו מאמר **דובר מישרים**, כאשר מפרשי הים הדפיסו מסורות חדשות להלבוש, טען שיחסו ללבוש הגהות לא לו, עם השמטות וביאורים למסכת שבת שדילגו המגיהים וטעויותיהם, למברג, דפוס ר׳ נפתלי הירץ גרוש מאן, תקצ״א, טז ד׳. נכלל שוב בספרו התורה והחכמה, ושם בסוף תוכחת מגולה שכתב אליו החתם סופר ביום ו׳ תשרי תקצ״ב, הכיצד טיפל בזה בזמן המגיפה ולא נזפו בו חכמי העיר. **עת לדבר**, ו׳ דיבורים מענין תיקון ראשי המדות הישרות, אגרת בשפת מליצות ורמיזות לידידו המצפה לכתר רבנות, לבוב, הרץ גרוסמן, 24 במרץ תקצ״ד, ב, כג ד׳.

זכר ישעיהו, ח״א: חדושים על הרמב״ם, ח״ב נ״ב שו״ת עם גאוני הזמן, ומדף לח: הגהות בש״ס, ע״י בנו הגביר ר׳ זוסמן, ווילנא, דפוס פין, רוזנקרנץ ושריפטזצר, תרמ״ב, שני שערים, ב, מד; א, מה ד׳.

מחוץ לגליציה השיב לרבי עקיבא איגר: ב, ד בתקצ״א — תקצ״ג, וממנו: ד; לחתם סופר: ו, ח, ט, יג, טו בתק״צ — תקצ״ג, וממנו: ז, י, יד; לחמדת שלמה: יא; לר׳ ברוך כהנא ממינסק מח״ס מקור ברוך: מב, מה, מו; לר׳ דב בריש אשכנזי אב״ד סלונים: לב; לר׳ זוסמן מו״ץ מינסק: כו בתקצ״ד; לר׳ יהודה מעשיל הכהן כ״ץ: לז, מא בתר״ד — תר״ט; לר׳ יהושע אייזיק אב״ד סלונים בהיותו מ״מ דח״ק במינסק בתקצ״ג: כב-כה; לר׳ מרדכי פינס: מג, מד בתקצ״ט. מבני משפחתו השיב לאביו: כ, כא, וממנו: יט בתר״ב; לאחיו ר׳ דב ברייש: מ; לאחיו ר׳ פייבוש: נ בתרי״ב; למח׳ ר׳ צה״ק: נא בתר״י.

והמה בכתובים, העתקות (כתבי יד) מנחלת האחים יאללעש מלבוב, ברלין, לואיס לם, דפוס צבי הירש איטצקאווסקי, תרס״ט, 12, 50 עמ׳. אברהם ברלינר כותב בהקדמתו בגרמנית, שהכתבים הגיעו אליו מאחותם פני אהרנסל, ומוסר פרטים לתולדותיהם ועניני המכתבים. בספר העתקים ממכתבי גאוני ישראל מלפני חמישים שנה וקשורים להופעת הבשמים ראש, וכן ממכתבי ר׳ ישעיה (רזיאל) ואחיו המשכיל הצעיר ממנו ר׳ ישכר דב בר (ברמן) בלייפציג (נשא את בת דודו אחי אמו רצ״ה שפרלינג בלבוב בעל בית דפוס שפרלינג ולוריא, גר בווארשא, נפטר תרל״ד בדרזדן), משנות ת״ר — תר״א אל מרדכי יוסט ומיכאל קרייצנך.

התורה והחכמה א-ב, חידושי הלכה ואגדה, מכתבי חכמה ומדע, דברי שירה ובקורת מעזבונו ע״י בנו הגביר ר׳ זוסמן, ווילנא, בימ״ס ר׳ מאיר היילפרין במינסק בעזרת חתנו ר׳ מיכל רבינוביץ, דפוס ש. פ. גארבער, תרע״ג, 14, 548 עמ׳. המו״ל כותב בהקדמתו, שלפי רצון הבן ערך כאן את כל הכתבים בעלי היקף רחב, ולא השמיט דבר. היו עוד כתבים שאבדו, והבן קיוה להדפיס חוברת נוספת. בהקדמת ר׳ זכריה ישעיהו בן בנו של המחבר כותב, שאביו ר׳ זוסמן היה בן י״ג בפטירת אביו, ולא היה יכול לשמור על הכתבים. רק בנסיעותיו לפני שלושים שנה ללבוב, קיבץ אותם בסיועם של ר׳ שלמה ברצ״ה חיות, ר״ש בובר, ורנ״נ סאמועלי. בחלק הראשון המאמרים: בית תלמוד — ביאורי ש״ס, גוזמא קתני — מספרי ההפלגה בחז״ל, דובר מישרים — על הגהות הלבוש שכבר נדפס, עת לדבר — על חובות הרבנים ותכונותיהם שכבר נדפס, מיני תרגימא — על התרגומים, טובים השנים — נכתב בתר״ח על המצאת לייבניץ באלגברה, דברי חכמים — חקירות וויכוחי דת, מגילה נקראת — רמזי סיפור אסתר בנוטריקון המילה מגילה, אלף אלפין — מליצה שכולה מתחילה באות א׳, קראי ותנא — ויכוח בין סגנון המקרא והמשנה. בחלק השני המאמרים: טעם זקנים — ערך החכמים הראשונים לעומת האחרונים, עוטה אור — ויכוח הגותי בין חוקר ומבקר, חילופי מכתבים עם חכמי זמנו (ובהם שד״ל, חז״ס, יוסט, קרייצנך, מונטיפיורי, אביו ובני משפחתו בשנים תקצ״ה—תר״ב), חזון ישעיהו — שירים. במשתתפי ציון ואנאלן של יוסט בחתימת רזיאל. ספרו על יו״ד היה בידי אחיו רד״ב בוורשא, ונלקח ממנו ע״י המורה בביתו ר׳ נפתלי הלוי, שהדפיס את הלכות כיבוד אב ואם על שמו: שני המטות — מטה נפתלי ומטה הלוי, תרמ״ג, ור״י כהן־צדק גילה זיופו.

ר׳ יוסף כהן־צדק קרובו מצד האב ומצד האם, התורה והמצוה, לונדון תרמ״ד, קה-קט; מדינה וחכמיה, 114; לקורות, 131, לתולדות, 123; קרסל, לכסיקון, ב, 66-67.

ר׳ יהודה ליב(ש) יולס

בא מקראקא לכהן כאב״ד רוהטין. לפני פטירתו נתקבל לאפטא. מובא בספר דרוש שמואל ולקט שמואל פרשת נצבים. בנו ר׳ **שמעון** דיין גבוה בקראקא, ומנהיג בקהילה ור׳ הארצות. חתום בפנקסי קראקא בשנים תס״ז—תע״ז. נפטר בפורים תפ״ז. אחי אם אשתו של הרב אליעזר ליפשיץ. חתנו של הדיין ר׳ שמואל ב״ר נפתלי יאליש, שנפטר בקראקא ביום כ״ו ניסן תפ״ד.

לתולדות ישראל וחכמיו בפולין, ח״ב, 54-55.

ר׳ אברהם אליעזר **יהודה ליבוש** ב״ר יעקב צבי **יולס**

מסטרי (תקפ״ה — תרנ״ג)

נולד בתחילת תקפ״ה כבן יחיד לאביו רבי יעקב צבי. נתיתם ממנו בהיותו בן כמה חודשים, ונתחנך בביתו של הבני יששכר. ביום מלאת לו י״ג שנה נשא בת גביר מסטרי, וגר שם כל ימיו. זמן רב אחרי כן עדיין הזכירו את הדרשה הארוכה שנשא בפלפול וסברא. לפני מלאת לו י״ד שנה הוציא לאור את ספר מלא הרועים של אביו, עם הערותיו. כל שנותיו השתדל בהדפסת חיבורי אביו. חי בדוחק ובעוני כל ימיו, הכירוהו כענו עד קצה אחרון, לא הכביד על איש, והיה רצוי אחיו. נודע כמתמיד עצום, ולרוב לא ישן בביתו, אלא בקלויז ר׳ מאיר שלום בו למד והתפלל. נחשב ראש חסידי זידיטשוב בעיר, ומחותנו המהרי״א לא קרא לו מעולם בשמו, רק דער הייליגער מחותן. התפלל באריכות בכוונות האריז״ל, וכשהחסידים מאנו להמתין לו, אמר לו המהרי״א שאפשר לקצר (פאר יצחק). אחרי מחלה קצרה נפטר אור ליום ב׳ י״ד סיון תרנ״ג, ונקבר למחרת. אחרי שטהרוהו במקוה, הספידו בביהכ״נ הגדול האב״ד רא״ל הורביץ, שהלך רגלי ללוותו עד בית העלמין. בקלויז בו התפלל הספידו הדומ״ץ ר׳ יהושע הלר. בימי מחלתו הבטיחוהו יקירי העיר, שיקציבו תמיכה שבועית לאלמנתו. בנו: ר׳ יעקיל. בנותיו: אשת רבי סנדר ליפא איכנשטין מזידיטשוב בזיווגו השני; פריידה פערל אשת ר׳ מנחם מנדל גלרנטר, ב״ר משה בנו הצעיר של ר׳ ישראל דב בר בעל ״רביד הזהב״. הותיר כמה חיבורים שאבדו במלחמה.

תשובות אליו: דבר משה, ח״א, כא; ש״ב, דב״ח, ח״א, אה״ע, ד; הרי בשמים, ח״א, קכא בתרל״ח; מהר״י הכהן, או״ח, לז, אה״ע, י, יח, ובהשמטות, חו״מ, כט; שו״ת רמ״ץ, ח״ב, אה״ע, ז בתרי״ח; שו״מ, קמא, ח״ג, קמג; שערי דעה, ח״ב, קיא בתרל״ח.

אבא אפפעלגרין, המגיד החדש, א׳ תמוז תרנ״ג, 2.

ממשפחתו כנראה הרב יהודה ליב יולס אב״ד שבש בהונגריה, ובו בזמן קבלוהו גם לרבנות עפעריס־פרשוב הסמוכה, בה כיהן אחריו כדומ״ץ תלמידו הרב דוד הכהן ניבירט. בתו נישאה לת״ח הרב מרדכי זילברמן שעסק במסחר עורות.

הרב אברהם יהודה ליכט, גלעד לק״ק בפרשוב־עפריס, תשד״מ, 1, 14, עם תמונתו.

ר׳ יהודה צבי ב״ר אורי **יולס**

מסמבור (תרי״ב — תרע״ט)

נולד ביום י״ב תמוז תרי״ב כבכור לאביו רבי אורי. נסמך ממהרי״א איטינגא. כיהן תחילה כרב (ואדמו״ר) בסוקולוב הסמוכה לסטרי, ועל שמה נקרא. במקום אחד נקרא ר׳ יהודה ליב. עודד את אסיפת הרבנים בקראקא תרס״ג. כשנפטר אביו, עבר למלא את מקומו בסמבור. נפטר ביום י״א שבט תרע״ט. ממחותניו רבי מנדל רובין מסרט.
ילדיו: א. ר׳ משה הבכור. רצה למלא את מקום אביו, ומיאנו בו כי התענין בחכמות, וחיי משפחתו היו רעועים; ב. ר׳ נחום שחתם יחד עם אביו על ספר התמונה תרנ״ב; ג. ר׳ אלידו מעסקני אגודת ישראל; ד. ר׳ אלעזר האדמו״ר מסמבור במונטריאול; ה. ר׳ נפתלי. אירס בתרע״ח את פעריל בת הרב לנגנויער מבוברקא, וברכוהו אחיו וש״ב ברוך יולס מסמבור (המצפה, י״א תמוז תרע״ח, 1); ו. בינה זו׳ בן אחיו ר׳ אפרים אליעזר מפילדלפיה; ז. פרידא זו׳ ר׳ חיים יואל מושקוביץ ב״ר מרדכי יוסף משה מסוליצא שמילא את מקום אביו, בהיותו בעל כשרונות מגוונים, בעל הדרת פנים, ונוח לבריות. נולד בתרמ״ח, ונספה בטרבלינקה ביום ב׳ אב תש״א הי״ד.

תשובות אליו: מח׳ דברי שמואל (מודלינגר), ג, יג. מכתבו בתשובה כהלכה, עג.

מחז״ה, ד׳ ניסן תרס״ו, 2.

ר׳ יוסף יצחק ב״ר **ישכר יולס**

מברוזדוביץ (תק״פ׳ — תר״ן׳)

בנו של ר׳ ישכר אב״ד רדיחוב וניזנוב. נשא את רבקה ריזל בת הגביר ר׳ אברהם בריזדוביצר ממקורבי וחסידי ר׳ יהודה צבי מרוזלא, ר׳ מאיר מפרימישלן ור׳ יצחק אייזיק מזידיטשוב, ונסע עם חמיו אליהם. מיאן לקבל עליו רבנות, ובכל זאת נעשה רבה של ברוזדוביץ בעצת רי״צ מרוזדול. גם כשנסע לר״מ מפרימישלן אמר שמכירו שיש לו מצח טהור, ודיבר עמו ברמז שיכין עצמו לרבנות אע״פ שלא חשב על כך. כשנסע אל המהרי״א מזידיטשוב, הניח את ידיו על ראשו, ובירכו שאחריתו ישגה מאד. הבין מדבריו שכוונתו לעיר יותר גדולה, וכאשר זו לא נזדמנה לו, ביאר לו המהרי״א כעבור כמה שנים, שלא התכוין לעולם השפל. ילדיו: א. ר׳ שאול בלבוב, הוציא לאור בזקנותו את ספרו של אביו; ב. ר׳ פנחס; ג. ר׳ יהודה צבי מדולינא; ד. לאה זו׳ ר׳ זאב מאשעל כ״ץ מליפיצא דולנא. כולם עזרו להדפסת ספר אביהם.

שערי ציון עה״ת ע״ד פרד״ס, לבוב, ר׳ שלום צוועריינג (סט. קובלר), תרע״ב, ו, עו ד׳. המסכימים: ר׳ יואל אשכנזי מזלוטשוב לר׳ שאול ש״ב בתרמ״ג (וזכרתי אני בעת היה בחיים חיותו, פעמים רבות שאל בעצתי להגיד לו דעתי בענינים שונים הבאים לפניו); ר׳ חיים שמחה ויטלס מבוברקא בתרס״ג (הערה כמה הערות חדשות בשכל זך וישר, אשר הוטבו מאד בעיני); ר׳ יוסף בנימין רייך מהליטש בתרס״ט עם ד״ת (ציצים ופרחים לתורה, וגם חדושים נפלאים להלכה למעשה בדרך שו״ת... המה מסוגלים לדעת חכמה ומוסר לדרכי ד׳); ר׳ משה באב״ד מלבוב (הכי קרא שמו שערי ציון, כי הוא מצוין בהלכה ובאגדה... עיינתי בספר ומצאתיו מלא דבר ה׳, וראיתי כי ברכה בו).
בכתובים נותר ח״ב של ספר זה: דורש לציון — דרושים, וכן אהל ישכר (או: מד״ת) על ד״ח השו״ע, חוקת הפסח על הלכות פסח, אור ישע עה״ת ודרשות. היה מחותנו של ר׳ אברהם ליבר טרויגאט מטורנא חתן בעל מלא הרועים, וטיפל בהוצאת ספריו. כך העתיק לדפוס את הספר בית ועד לחכמים, ונתן לו את שמו. כמו־כן סידר את ספרו זרע יעקב בקבלה, ושלחו למדפיס זיס בלבוב עם הסכמות ר״ח מקוסוב ובנו רמ״מ מויזניצא.

תשובה אליו: נחלה לישראל, נב.

ר׳ יעקב צבי ב״ר נפתלי **יולס**

מפשמישל (תקל״ח — תקפ״ה)

נולד בשנת תקל״ח בפשמישל, ומכיון שישב בה רוב שנותיו נקרא ר׳ יעקלי פרמישלר. אביו ר׳ נפתלי התיחס לרבן גמליאל הזקן. בקטנותו נתיתם מאמו שהיתה בת משפחת הכהנים יאלישׁ, ונתגדל על ברכי זקנו ר׳ יהודה בנו של ר׳ צבי אב״ד מזיבוז, ורעיתו חיה. תלמידם של שלושת הרועים שנפטרו בתקע״ה: המגיד מקוזניץ, החוזה מלובלין ורמ״מ מרימנוב. בספרו קהלת יעקב מביא דברים שנשא ונתן עמם בסתרי תורה עוד לפני היותו בן ל״ז. כמו־כן הוא מביא שם את רבו ראי״ה מאפטא, וידידו רצ״ה מזידיטשוב. נסע אל רבי נפתלי מרופשיץ, ולא נענה לבקשתו לומר אצלו תורה. ידיד נאמן לבעל בני ישכר, ושניהם למדו בלובלין בצוותא. נודע בהתמדתו העצומה, ולפרנסתו דאגה בצמצום זוגתו שרה מינדל שנפטרה אחרי תר״ל. כמה שנים כיהן בקהילות דינוב גלוגוב הוסקוב ועוד. חתם מרעדים על נועם מגדים תקס״ז כאב״ד דינוב. העמיד תלמידים רבים, וביניהם: ר׳ עזריאל

גוטפריד ב״ר הירש אסתרס, ר׳ אריה ליב בר״י מפשמישל שהעתיק להדפסה חידושים מגליונותיו, ר׳ ישראל דב בר גלרנטר בעל רביד הזהב, ור׳ נח נוטמן שהביא בספרו תולדות נח ד״ת רבים מרבו. נפטר ברישא בן מ״ז ביום ט׳ ניסן תקפ״ה, ושם נטמן. רבו מרופשיץ יעץ לאנשי טורנא שיקבלוהו עליהם כרב, אך ראשי הקהל שהיו מתנגדים לא הסכימו. כששמע על כך רבי נפתלי, נאנח ואמר: יעצתי עצה טובה להם ולו! פירשו את דבריו, שאילו נתקבל לשם היה מאריך ימים. הניח בן יחיד בן כמה חודשים, ר׳ (אברהם אליעזר) יהודה ליבוש מסטרי. בתו רבקה לאה נישאה לר׳ אברהם ליבר טרויגאט מטורנא, שיחד עם בנו ר׳ יעקב צבי מדרוהוביטש הוציא לאור כמה מספרי חמיו.

על אף גילו הצעיר חיבר כ״ז חיבורים בכל מקצועות התורה. הם פירסמו את שמו כגאון מופלג בנגלה ובנסתר, וצדיק קדוש שמעטים דוגמתו. משנתו היתה סדורה, ועשה כללים לתורה, שורשים והקדמות לפי סדר א״ב.

בנו הבר־מצוה טיפל בעריכת ספרו הראשון, ובהבאתו לדפוס טיפלו תלמידיו מפרמישלא.

מלא הרועים, ח״א: סידור דעות כל התנאים והאמוראים בענינים שהם מחולקים בהם בתלמוד, עם פרטי החילוקים שביניהם ודעות הראשונים, בסדר א״ב של הנושאים, ואותיות סודרות בכל נושא. ח״ב: במדות שהתורה נדרשת בהן, דרשות שנחלקו בהן התנאים, והכללים שעליהם בנויות הילפותות, עם קונטרס שונה הלכות על קביעת ההלכה במחלוקות התנאים והאמוראים בש״ס, זאלקווא, שאול דוב מאירהאפער, תקצ״ח, עם רשיון הצנזורה מתקצ״ו, צז, יז ד׳, עם שתי הקדמות מליציות מהמחבר. המסכימים: הישועות יעקב (זכרתי ימים מקדם בהיותי בק״ק יעריסלוב, ידעתי את האיש ואת שיחו בקודש, והוא ידידי מנוער ואהבת עולם אהבתיו); בנו רמ״ז אורנשטיין; הבני ישששכר [ז״ל! ואולי מכאן שהספר נדפס מאוחר יותר אחרי תר״א?] (והיה שוקד על התורה ועל העבודה ביום ובלילה, ממש לא פסק פומיה מגירסא כרגע... טרח ועמל ביומין זעירין מה שלא טרח תלמיד ותיק במאה שנין... לא יכולתי להשיב פניהם ריקם, ובפרט שהנני כמחויב בדבר לעשות נחת רוח להצדיק בגן עדן. וזכרתי ימים מקדם, בהיותנו עוסקים בחברת חברים מקשיבים לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, והיה הצדיק הנ״ל לכל דרכיו משכיל, וה׳ עמו הלכה כמותו).

הספר זכה למהדורות רבות, והתחבב על הלומדים. בהלברשטט תרי״ט נדפס בפורמט קטן

ובלי ההסכמות, ושוב בלייפציג [צ״ל למברג], ישראל אלימלך שטאנד, תרכ״ה לערך עם ההסכמות, ובוורשא תר״ם בפורמט גדול. ח״ג ובו חידושי סוגיות הש״ס ופלפולים הנוגעים לכללים, יצא לאור ע״י המו״ס ר׳ יעקב משה אמקרויט בפרעמישלא, דפוס זופניק קנולר והמרשמיט, תרמ״ה, מא ד׳. בהקדמת הבן מספר שהמדפיס האיץ בו ללקט מכתבי אביו, אף כי לבו היה בל עמו מהצרות שעברו עליו באותה שנה. המו״ל קיבל הסכמות מקרוביו: רצ״ה אורנשטין (כבר איתמחי גברא קדישא הדין, ע״י חיבוריו היקרים אשר מלאו פני תבל תנובה); ר״י שמלקיש (ומי אנכי להעיד על השמש, כי אורו יקר הולך... עד אשר ישתומם כל רואה במו... ספרו לי תלמידיו נפלאות, מגודל שקידתו קדושתו וצדקתו); ר״ש שפירא ממונקטש (להעיד על השמש בצהרים, עת יאיר בטהרו ברקיע השמים, אך למותר דבר שפתים). ההקדמה וההסכמות הושמטו במהדורות הבאות של שלושת החלקים, בוארשא תרנ״ח ותרע״א, וצילום בניו־יארק תש״ך לערך ע״י ר׳ יוסף סאקס, (בחלק מהספרים נכרכו א-ב בלבד), ובחלק נוסף ח״ג בתשכ״ג, וכן בירושלים תש״ל, בתוספת תוכן הענינים בכל חלק.

חינוך בית יהודה, ווארשא, נתן שריפטגיסער, תרכ״ט, 61 ד׳. בספר כ״ה פרקים של ביאורי ענינים ע״ד החקירה והקבלה, במעלת נס חנוכה ובענין השגחת הבורא. חתנו המביא לדפוס סבב בתרכ״ח לקבץ הסכמות ומנויים, ובהתנצלותו מקוה להדפיס גם את הספרים קהלת יעקב, ישרש יעקב ושורש יעקב, ומודה לבנו ר׳ יעקב צבי על עזרתו הכספית. בראש הספר שירי המליצה אילת אהבים ומשכיל שיר ידידות, והקדמת המחבר בה כותב שחיבר את הספר בחנוכה בהיות בן כ״ב. המסכימים: ר׳ דובריש מייזלש; ר׳ יעקב אריה מרדזימין (מי לא ידע מעלת גדולתו וקדושתו); ר׳ חיים מצאנז [ראיתי עותק מאוסף ר׳ נחום דובער פרידמן ובו מחוק שמו] (מפורסם על פני תבל בצדקתו, וחריפותו וקדושתו מלאה הארץ); ר׳ שניאור זלמן מלובלין (פקיע שמיה ושמעתתיה מבדרין בעלמא, וא״צ לאסהדתא דידן); ר׳ יהושע ב״ר שלמה ליב מאוסטרובה (מצוה להזריח שמשו של צדיק זה גם בעולם הזה); ר׳ ישראל רפפורט מטורנא (שר התורה והקדושה); מהרש״ס (גדול מרבן שמו); ר׳ ישראל יהושע מקוטנא; ר׳ חיים אלעזר וקס מקליש. כמו״כ חתמו: ר׳ חנוך הניך הכהן מאלכסנדר; ר׳ דובריש מביאלע; ר׳ יהודה ליב איגר; ר׳ יעקב צבי מפוריסוב. בסוף הספר רשימת המתנדבים מטרנוב, קראקא וערי פולין,

וביניהם ר׳ צדוק הכהן מלובלין. הספר צולם מחדש עם פרשת דרכים זוטא, בברוקלין, דפוס מוריה, תשל״ו, ע״י ר׳ רפאל גולדשטיין. בהקדמתו מודה לחמיו ר׳ מאיר רבינוביץ בהאדמו״ר מסקוליא, ומזכיר נשמות קרוביו בהתחלה ובסוף. כמו״כ סיפח את קונטרס התולדות זכר צדיק לברכה, של ר׳ שלמה אליעזר מרגליות.

קהלת יעקב, כללים בחכמת הנסתר, בסדר א״ב של המלים הנזכרות במקרא בתלמוד במדרשים ובזוה״ק, מיוסד על קבלת הראשונים והאריז״ל, לעמבערג, קוגל־לוין, תר״ל, נט, לו ד׳. מוזכר שנותרו עוד חיבורים על הש״ס בהלכה ובאגדה, על הרי״ף והרמב״ם, שו״ע ופוסקים ראשונים ואחרונים, שו״ת, תכונה, דרשות וחקירות, חידושי תנ״ך, תהילים ומשלי. המסכימים: השו״מ בתר״ל עם ד״ת בקבלה; מח׳ מהרי״א מזידיטשוב (ועיינתי שהדברים בנויים עם דברי הזוה״ק ועם הקדמות האר״י); ש״ב הדב״ח בתרכ״א (ואם שאינני מהמקובלים, התבוננתי לפי דעתי אשר יהיה לתועלת גדול להעוסקים בחכמה הזו); ר׳ אברהם מטריסק בתרכ״ז (ואם כי לא נתפרסם שמו בארצנו, יען משכן כבודו היה מעבר לגבול, אך כבר הקים עדות ביעקב); מהרש״ס בתרכ״ד (כל הרואה ישתומם יכיר ויודה כי לית דין ברנש, דמות דיוקנו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד); ר׳ ישעיה שור אב״ד יאסי בתרכ״ה (אשר הכרתי זיו פניו הקדוש בחיים חיותו); רמ״מ מויזניצא (שופרא דיעקב מעין שופרא דאדם קדמאה, והראו לי מכתב מהרהגה״צ האבד״ק צאנז... לכן באתי גם אנכי). בהקדמת בן המחבר מספר על גלגולי הספר ושבחיו. מרבנן קשישאי שמע, כי כשהראו את הספר לראי״ה מאפטא חיבב אותו מאד, עד כדי כך שכתב הקדמה בשבחים רבים, אך היא אבדה. רבי נפתלי מרופשיץ השתדל ביגיעה רבה והזיל זהב להשיג העתקה, וגם צדיקים רבים אחרים שראו את הספר שבחוהו מאד. (כך כותב גם בסדר הדורות החדש עמ׳ 69, ושבעצמו ראה אחת מההעתקות שנפוצו במדינה). מהרי״א מזידיטשוב אמר על הספר, שאי אפשר לחבר כמותו בעוה״ז, מבלי שיהיה רב במתיבתא דרקיע. ש״ב הדב״ח הפציר בבנו מאד וזרזו מדוע אינו מדפיס את הספר, ולכן מסרו בתרכ״ג למישהו שהבטיח לו ואף סיכם בכתב שנוסע ללבוב להדפיס, וכעבור ג׳ חודשים יופיע. אחרי הדפסת שני גליונות נסע הלה בערי ישראל וקיבץ הון רב, אלא שלא הצליח, הפסיד את הכסף בענין רע ונפטר, ובדי עמל עלה בידי הבן להוציא את הספר מיורשיו, לפי פס״ד של רא״ל הורשובסקי אב״ד הובניב. הוא מוחל לאותו אדם, ומבקש שגם התורמים ימחלו לו. כעת נתן ה׳ בלב ר׳ יעקב צבי טרויגט בן אחותו לממן ההדפסה, ואביו־הגיס ר׳ אברהם יטפל במכירה. מודה לרבי יהושע מאוסטרובה שקיבל עליו להפיץ מאה עותקים. בסוף הספר השמטות. הספר צולם מחדש בירושלים תשל״א ע״י ר׳ משה זיגלמן, מהעותק שהיה בידי הרב ישעיה אשר זליג מרגליות עם ההערות שרשם בגליון. במהדורה זו נוספו: א. הקדמת המהדיר ״ויחי יעקב״; ב. מפתח לשמות הצדיקים הנזכרים בספר; ג. הגהות רזי״א דאורייתא שרשם ריא״ז בגליון; ד. ביאור מהמקובל ר׳ חיים שאול הכהן דוויק; ד. תולדות המחבר כתובות בידי ר׳ שלמה אליעזר בריא״ז מרגליות. הוא מוסר כי חכמי הספרדים בירושלים העידו על רבי יוסף חיים מבגדד שהשתמש הרבה בספר. כמו״כ הועד על הדרכי תשובה ובנו המנחת אלעזר, שהספר לא ירד מעל שולחנם.

חידושים והגהות על הש״ס ועל המשניות, נדפסו בהוצאות האלמנה והאחים ראם בווילנא משנות התר״ם ואילך. כמו״כ על הרא״ש, פסקי הרא״ש ופירוש המשניות להרמב״ם. נרשמו בשולי גליונות ספריו, והועתקו ע״י סופרו ותלמידו ר׳ אריה ליבוש בר״י מפרמיסלא הכותב בהקדמתו, שהעתיק רק חלק ומבחר מהחידושים. הגהות קהלת יעקב על הזוה״ק נדפסו בשולי הדפים ליד הפירוש מקדש מלך, פרעמישלא, זופניק וקנאלער, תר״ם.

בית ועד לחכמים, סדר תנאים ואמוראים, תולדותיהם ויחוסיהם ע״ס א״ב, קראקא, יוסף פישער, תרמ״ד, ע ד׳. הובא לדפוס ע״י חתנו ר׳ אברהם ליבר טרויגט, עם רשימת המנויים בהתחלה, והקדמה בה מביע את תקותו להדפיס גם את הספר נחלת יעקב. היה מחסידי רח״ה מאלסק, שנתן לו בתרל״ח הסכמה על שני הספרים. שתי הסכמות נוספות השיג בעבר מהדב״ח והצמח צדיק מויזניצא, והן אצל המדפיס זיס בלבוב. מסכימים נוספים: ר׳ דוד ה״ש מקשאנוב (והנה כבר העיד אאמו״ר על גדולתו וקדושתו של המחבר); ר׳ אליעזר צבי ספרין מקומרנא בקרלסבד אחרי עברו בקראקא (ומצאתי את שאהבה נפשי, ונצרכים דברים אלו לכל ישראל הקדושים); ר׳ עקיבא קורניצר מקראקא; ר׳ מנחם אריה צוזמיר מזלישטשיק בקראקא (להיות שפתותיו דובבות בין כוכבי מרום, אשר הוא אור שבעת הימים, שמו נודף ריח שמן אפרסמון). הקדמה נוספת מהמעתיק מחותנו של המו״ל, ר׳ יוסף יצחק יולס אב״ד ברוזדוביץ. הוא גם שקבע כך את שם הספר, כי לא ידע שהמחבר קרא לו כנוס סופרים בהגהותיו על הש״ס. הדבר

תוקן במהדורת הצילום: **כנוס סופרים** הנקרא בית ועד לחכמים, תולדות תנאים ואמוראים, סדר יחוסיהם, משפחותיהם ותלמידיהם, עם קונטרס זכר צדיק לברכה לתולדות המחבר מאת רש״א מרגליות, קרית באבוב, ר׳ יעקב שלום גליק, תשל״ה, פ ד׳. הערות הרב מרדכי הריס על הספר, אוצרות ירושלים, חוברת כט.

אמת ליעקב עה״ת, לעמבערג, דפוס אנה ווידוביץ, תרמ״ד, כד ד׳, עם הסכמות קודמות מר׳ אברהם מטריסק ורמ״מ מויזניצא. את הספר העתיק מכתב היד והביא לדפוס ר׳ עקיבא הכהן ליבר מישיניצה. בהקדמתו כותב שאינו מבקש הסכמות חדשות, והספר קנין עולם לו מבן המחבר. הדבר מתאשר בהקדמת הבן, הכותב שמוסר למו״ל את כתב היד לספחו לספר אמרי שפר שעומד להוציא לאור, והוא מתאים לו כי בו מאמרים קצרים ולא בארוכה, וכפי ששמע מתלמידי אביו, שהיה עונה פסוק שלם או חציו לפי שאלת השואל. הספר צולם מחדש בניו יורק תשכ״ב לערך בתוספת עמוד זכרון קדושים, בסו״ס אמרי שפר שיצא שם לאור ע״י ר׳ יעקב יצחק צימענט.

פרשת דרכים זוטא, קראקא, יוסף פישער, תרמ״ה, לד, כא ד׳. המחבר כותב בקהלת יעקב, שספר זה חיבר בילדותו. הוא בנוי ע״ד ספר פרשת דרכים לפי אותיות: דרך אתרים — פלפולי הלכה, דרך תודה — דרושי אגדה. בן המחבר מסר את הספר עם עוד כתבים, לחתן אחותו ר׳ אביגדור הירש מקראקא. הוא הוציאו לאור, ובהקדמתו הביע תקוה להדפיס גם את קהלת יעקב ובית ועד לחכמים! המסכימים: ר׳ דוד ה״ש מקשאנוב (וזכרתי ימים מקדם בעת שהיה אאמו״ר אבד״ק רודניק, והיה נראה וסמוך אצל הצדיק הנ״ל, והיה תמיד מפליא פלאות ממנו... וכל גאוני דורו היו אומרים עליו קדוש, וכמה נפיש חיליה דהאי גברא קדישא, ידיו רב לו בנגלה ובנסתר, ונתקבלו ספריו הקדושים לכל בית ישראל); ר׳ עקיבא קורניצר מקראקא (אודיע נאמנה שנתברר לי לצדק שהספר... מחידושי תורתו של הגאון המפורסם). הספר צולם מחדש בברוקלין תשל״ו, עם חינוך בית יהודה.

קהלת יעקב, חידושי אגדות ודרושים עמ״ס ברכות, פשמישל, חיים קנולר ובנו, תרס״ט, מב, יב ד׳. בהקדמה לספר קהלת יעקב הגדול, כותב בן המחבר שספר זה אבד לו, ומבקש מהמוצא להחזירו. הספר נתגלגל אל ר׳ טוביה ב״ר משה שפירא נכד הבני״ש, שמכרו בתרס״ח עם עוד שני קונטרסים מזקנו, לר׳ צבי הירש פניג מפשמישל. על שטר הקנין שנדפס בראש הספר, חתמו שלושת העדים: ר׳ משה אהרן וונדר, ר׳ דוד ארי, ור׳ אהרן הלוי מאגער. הסכמות ישנות ממהרי״א מזידיטשוב ור׳ אברהם מטריסק, וחדשות מהמהרש״ם עם הערתו, ומר׳ משה מייזלש אב״ד פשמישל (ומי לא שמע את שמעו הטוב אשר נשמע מקצה הארץ ועד קצהו). בהקדמת המו״ל מברך את הוריו, ואת הממנן דודו ר׳ שמואל וזוגתו לאה פעניג. בהוראת רבי מאיר יהודה מבוקובסק סיפח בסוף בשער נפרד: **השמטות מאגרא דכלה, ואזהרות** שכתב הבני״ש בהיותו בהונגריה.

זכרון יעקב ויהודה, מונקאטש, דפוס גראפיא, תרפ״ח, מ ד׳. בספר דרשות לר״ה ועשי״ת, שבת שובה ושבת הגדול, הספדים וליקוטים. הועתק מכת״י המחבר ע״י בנו עם הוספותיו, וקשה להבחין מה משלו. המו״ל הוא רבי אלעזר שפירא אב״ד קיוויאשד, שצרף את הערותיו, ובהקדמתו מביע תקוה להדפיס גם את יתר הספרים שעמו: שמן ששון על תהלים וישרש יעקב. הסכמה קיבל מחמיו רבי יוסף אייכנשטיין מטרנופול, בן בתו של המחבר, שמסר לו את החיבורים להדפסה, ופתח בספר דרוש זה כדי להשיג מימון. בראש רשימת החותמים מהונגריה, ותודה למעתיק הכתבים ר׳ יוסף חיים קורנפלד. דפוס צילום מוגדל בברוקלין תשל״ד, בסוף ספר חידושי בני ישששכר שהדפיס אותו המהדיר בתשי״א, ורגל ישרה מהבני״ש. בהתחלה מובא יחוס המהדיר, שכתבו תלמידיו לעילוי נשמתו.

ישרש יעקב, ברוקלין, דפוס בלשן, תש״ך לערך, קלו עמ׳. זהו ח״ב של ספר קהלת יעקב, ובן המחבר כתב שמחותנו מהרי״א מזידיטשוב אמר לו, שהוא כעין הקדמה ושער רחל ולאה ע״ס א״ב לקהלת יעקב. הסכמות קודמות מהשו״מ, מהרי״א מזידיטשוב, הדב״ח, ר״א מטריסק, רש״ס, ר׳ ישעיה שור, רמ״מ מויזניצא, רצ״א מדינוב ור״י אייכנשטיין מטרנופול. מעבר לשער זכרון קדושים לבני משפחת המהדיר אב״ד קיווישאד, ואח״כ מכתב תעודה שלו מתשי״ז. הוא מספר שזה כבר השתדל להדפיס את הספר, אך נתקל בקשיים בגלל מיעוט הקונים של ספרי קבלה, עד שמצא את ר׳ נחמן ב״ר אריה הלוי מסאנוק שבא לעזרתו. ההדפסה נתמשכה שנתיים בגלל חוסר מגיה, ורק כעת באה לידי גמר בהשתדלות ר׳ בן־ציון קאהן אב״ד סענפעטער, ור׳ דוד ב״ר יצחק שתיקן את כתב־היד.

מלא הרועים החדש, חידושים בכמה מסכתות הש״ס, וחידושים להלכה בשו״ע יו״ד הלכות טריפות והגהות ע״ס שמלה חדשה, ירושלם, דפוס מנחם ראטה, תשל״ג, ד, קצב עמ׳. יצא לאור מכתב יד ע״י נכדו ר׳ אהרן מאיר אייכנשטיין

ממונסי (חתן ראב״ד הורביץ משטרסבורג), ב״ר יצחק איזיק אב״ד קיווישאד וקהילת עטרת צבי בפורסט־הילס, חתן ר׳ אלעזר שפירא אב״ד קיווישאד, שכתה״י בא לידו ממורשת אבותיו. בהקדמתו מודה לר׳ שלמה אליעזר מרגליות שטיפל בהדפסה, וצירף בסוף תולדות המחבר.

תהלים עם פירש״י ופירוש **שמן ששון**, ובתחילתו מאמר מלחמות ה׳ כעין ויכוח בעניני החסידות והתנגדותה, ובסוף חידושים עמ״ס פסחים. ירושלים תשל״ז, ו, כג; שלד; כ עמ׳. יצא לאור לראשונה מכתב ידו, ע״י ר׳ אהרן מאיר אייכנשטיין מקיוויאשד במאנסי. בהקדמתו כותב שהכתבים היו אצל ר׳ יוסף אייכנשטיין מטרנופול חתן בן המחבר, והוא הורישם לחתנו ר׳ אלעזר שפירא אב״ד קיוויאשד שהחל בהדפסתם בתרפ״ח. מודה לר׳ שלמה אליעזר מרגליות שהשתדל בהדפסה, והוסיף מקורות לדברי רש״י. בסוף דפי הנצחות.

בכתובים נותרו הספרים: **בציר אביעזר**, חידושי אגדות; **נחלת יעקב**, מובא בהקדמה ובהסכמה לספר בית ועד לחכמים; **הגהות על הש״ך**, נזכרו בהגהותיו על המשניות; **חיבור עמ״ס ברכות**, היה בידי מהרי״א אייכנשטיין רב קהילת עטרת צבי בפורסט־הילס; **מנחת יעקב**, מוזכר באמת ליעקב פרשת תבוא; **פרפראות לחכמה**, זהו כנראה חיבורו בתכונה הנזכר בקהלת יעקב; **קול יעקב** עה״ת, נזכר בקהלת יעקב ונמצא בירושלים ברשות ר׳ חיים שמואל רייפען ז״ל עם הסכמות ר״ב מגורליץ ור״ש מבובוב. סודר והוכן לדפוס ע״י רש״א מרגליות. על ספר שמות נמצא בספרית הרמב״ם, וטיפלו בעריכתו לדפוס (הרב נתן אורטנר, שני רבני דינוב, תגים, ג-ד, אלול תשל״ב, 82-86); חידושי שו״ע ופוסקים ראשונים ואחרונים; חידושי תנ״ך בנגלה ובנסתר; שו״ת; ביאורים על טור או״ח; הגהות וחידושים על תורת כהנים; שער רחל ולאה.

תשובות אליו: ש״ב, ראש אפרים, ח״ב, בסוף, א, בית אפרים, או״ח, כג-כה, חו״מ, א; שו״מ, חמישאה, סד לדינוב. מכתבו לראז״מ, עולת החודש, תשרי־חשון תשל״ז, צג-צו. תשובתו לש״ב ראז״מ, כרם שלמה, שבט תשמ״ג, יב-יג. ד״ת וסיפורים בתוך: אילנא דחיי, ג ע״א; טעמי המצות ע״פ בארת הימים, ג ע״א, אות ח; סיפורי צדיקים החדש, ח״ב, 40; שיח שרפי קודש, ח״ג, 118; תורות בית דינוב, מח; חידושים והגהות על פרק ערבי פסחים, גנזי מועדים (דינקל), קעו-קעט.

דור דעה, גאונים, רטו-ריז, עם נוסח מצבתו; ספר רישא, 80; מליצי אש, א, ניסן, מב-מה; מאיר וונדר, ספר דינוב, 78-82, הרב נתן אורטנר, 90-98.

ר׳ ישעיה אשר ב״ר שלום יולס

מסטרי (תרנ״ג — תש״ג)

נולד בניישטט בשנת תרנ״ג לאביו הרב שלום. גדל מנעוריו על ברכי סבו רבי אורי מסמבור שבירכו לפני פטירתו. בגיל עשר נבחן בקיץ תרס״ג בסקולע אצל הבית יצחק על כמה דפים במסכת כתובות עם פירש״י בעל־פה, וכן נתברך מהמהרש״ם. מתרס״ד למד בסטרי שמונה שנים רצופות את רוב הש״ס וד״ח שו״ע עם הרב מאיר

הרב ישעיה אשר יולס מסטרי

ז״ל. נשא את בתו של רבי מנשה אייכנשטיין מרישא חתן רבי אליעזר מדזיקוב, וחמיו למד עמו כמה שנים בעיון עד שנעשה בעל הוראה מובהק (המצפה, ח׳ כסלו תרע״א, 7). בזיוו״ש נשא את מירלה בת רבי ישראל רוקח מבוריסלב. במלה״ע א׳ גלה לאנשבאך בדרום ביהם, ונעשה רב לעולי גליציה שבאו מבודפשט. בשובו לסטרי חידש את הת״ת, כהתחלה לקימום מוסדות הדת. בל״ג בעומר תרפ״ד נסע עם אביו לאבן הפינה דיח״ל בלובלין, ונסמך מהאב״ד ר׳ אליהו קלצקין. אביו סמכו בתרפ״ד, והשיג עבורו הכרה רשמית כסגן הראב״ד. אחרי פטירת הרב אליעזר לדיער מילא

ישעי׳ אשר הכהן יאללעס

סופר ומגלה

ב״ה, סטרי יום ... תר״צ לפ״ק

איגרתו של הרב ישעיה אשר יולס מסטרי מיום ז׳ תשרי תרצ״א אל שלושת אמרכלי כולל גליציה בירושלים, שבידיד מהר״ם שפירא חתם למען יח״ל במצות הרבי מטשורטקוב. מייעץ שלא להילחם בקופסאות יח״ל אלא להגיע להידברות ופשרה, ומציע את שרותיו הטובים.

את תפקידי האב״ד. יסד בתרפ״ו את ישיבת נוה שלום על שם אביו, השמיע בה שיעורים, ונשא בעול החזקתה. אהוב על הבריות, ובמיוחד על הנוער. בעל מזג טוב, ויועץ לחסידי אביו שדבקו בו. מלא שמחה, ולא נטר איבה למציקים לו. נשא נאומים בפולנית, ומתרצ״ה רב צבאי לחיילים. מראשי צא״י ואגו״י, השתתף בועידות השונות, וערך מסעות תעמולה. נואם מחונן ומלהיב, ועסקן מסודר ומסור. בזמן הכיבוש הרוסי בראשית מלה״ע ב׳, התמסר לעזרת הפליטים הרבים. בשלטון הנאצים התגורר בגיטו סטרי, והתחבא בבונקרים. אפילו כמרים נוצרים הסתכנו למענו, כי נכבד בעיניהם. אשתו וחמשת בניו נרצחו, שני הגדולים לעיניו. אף הוא נתפס ביום חיסול הגיטו ב׳ טבת תש״ד, ובעמדו מול היורים קרא: יהודים, הבה נקבל באהבה את גזרת הקב״ה, ובקריאת שמע ישראל יצאה נשמתו הי״ד. י״א שנספה באקציית יוני תש״ג.

בניו היו מזיווגו השני: א. משולם אורי הבכור, ממצויני יח״ל; ב. אלטר יצחק. תלמיד ישיבת בלז, וחביב למהר״א; ג. משה אליהו תלמיד רז״ו נוסנבוים מדרוהוביטש, חריף ביותר; ד. שלום; ה. אלעזר דב.

שמן הראש, חידושים עה״ת, וכ״ה סי׳ חידושים בהלכה, עם הקונטרסים שו״ת שפתי שלום, וכתבי אחיעזר ששלח אליו אחיו ר׳ אפרים אליעזר מפילדלפיה, סטרי, דפוס יצחק מיזלש, תרצ״ג, 2, 113 עמ׳. המסכימים: ר׳ דוד הורביץ מסטניסלב (ומפליא לעשות בחשבונות רבות, וקולע אל השערה); ר׳ חנוך צבי הכהן לוין מבנדין (כראוי לאיש גדול כמותו); ר׳ מאיר שפירא מלובלין (עיינתי בהם ומצאתי דברים ראוים למי שאמרם... הואיל להשקות לנו גם ממי הדעת של אביו... אשר כל דבריו הם קב ונקי לעומקה של הלכה, כמדת לומדי תוה״ק לשמה לאמיתה של תורה); ש״ב ר׳ שמואל הלוי מודלינגר דומ״ץ לבוב (מצאתי כי ברכה רבה בהם, מלאים דברי חן ושכל טוב, בנויים על אדני פז בדעת והגיון מחודד ומושכל בדרך צח ונעים, ושמחתי לראות כי חננו השי״ת בשכל ישר לפלפל ולסלסל בגפ״ת, ולעשות ציצים ופרחים בדברי חז״ל), עם ד״ת מבנו ר׳ חיים דוב מלבוב.

בין התשובות: לר׳ שלום יוסף הלוי פייגנבוים מלוקטש בתרפ״ט (כה); לר׳ יהושע ליב שילל אב״ד פעזניג בתרפ״ז (ח); מאביו לחמלניק (כט); מאחיו לר׳ דוב אריה הכהן לוינטל מפילדלפיה (לח).

תשובות אליו: אמרי דוד, קנג; בית דוד, ח״ב, עה; חבצלת השרון, ח״א, יא; משיב שלום, ג, קלד, רכז בתרפ״ח—תר״ץ; צור יעקב, ח״א, שארית יעקב, יב-יד בתרפ״ד; שו״ת מהר״ש, ח״ח, קס בתרפ״ח.

תשובות ממנו: המאור, רכד, 7-8 מתרפ״ז; אחיאסף, תר״ץ, חו׳ א-ב, סי׳ ח, ג-ה, סי׳ יט מתרפ״ח לירושלים. ד״ת באהל תורה (הירשפרונג), תרפ״ט, חו׳ ב-ד, קי-קיא, תרצ״ב, חו׳ א, רנא-רנג. כתב פתח דבר לדרשת שבת שובה מאת ר׳ אליעזר לדיער. נאומו בועידה השניה של אגו״י בגליציה המזרחית בתרצ״א, והצעתו ליסד ישיבה גבוהה, קובץ אגו״י וצא״י בעווענגנג, 7. הסכים על אור תורה, לבוב תרפ״ו, סי׳ ב. מכתבו מתרפ״ז לר׳ חיים וויטמן, משכנות הרועים, תדש״מ, תד-תו. השתתף בקביעות גם בכתבי עת אחרים, כגון: דער יוד, דאס יודישע טאגבלאט, ארטאדאקסישע יוגענד בלעטער, דרכנו שבווארשא; יודישע ארבייטער־שטימע, בית יעקב שטימע שבלאדז; דאס יודישע ווארט שבקראקא; דאס ווארט שבווילנא.

הלל זידמן, אלה אזכרה, ד, 172-177, אישים שהכרתי, 313-318; חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ח״ד, 185; זכרונות המאור, ח״ב, רלב.

ר׳ **יששכר** ב״ר יקותיאל אבא(לי) **יולס**

מניזנוב (תק״ן* — תר״ץ*)

בנו של הגביר ר׳ יקותיאל אבאלי מלבוב. כיהן תחילה ברבנות רדיחוב, ואח״כ בניזנוב שעל שמה נקרא. ממקורבי מהרי״א מזידיטשוב. נפטר בשנת תר״ך לערך. נשא את פרומט. בניו קראו לו ״משולש ביוחסין״ על כי היה נכדם של ר׳ שאול אב״ד אמשטרדם, החכם צבי והרבי ר׳ השל. שמותיהם: א. ר׳ אליעזר ליפא (ליפמן) אב״ד קניהניטש וזורובנא; ב. ר׳ יוסף יצחק אב״ד ברוזדוביץ; ג. ר׳ מנחם מנדל. כנראה גם: ד. ר׳ מרדכי אב״ד הוסיאטין, ניזנוב, קריפטש ופיסטין. האבא חיבר כנראה את קונ׳ הכשר כלים שעל שם בנו רא״ל.

תשובה אליו: שו״מ, קמא, ח״ב, קכד בתרי״ג.

רדיכוב, 21 (משובש).

ר׳ **מנחם מנדל יולס**

בנו של אב״ד ניזנוב ז״ל, ר׳ יששכר כנראה. שלח הערות לש״ב רי״מ היבנר על ספרו משכנות הרועים, והוא השיב לו בספרו נחלה לישראל, י׳.

ר׳ מנדל מרישא במשתתפי אספת חכמים (בירברייער), תרע״א, עמ׳ קט.

ר׳ **מרדכי** (מרקוס) **יולס**

כפי הנראה בנו של ר׳ יששכר אב״ד ניזנוב. שנים רבות רב בכמה קהילות. סביב תרט״ז אב״ד ניזנוב. מתרי״ט לערך רבה של קרופיטש, בתרל״ח חתם

כאב״ד הוסיאטין, אבל כבר מתר״ל רוב שנותיו עד תרע״ב רשום כאב״ד פיסטין (פאלקסקאלענדער). בתרל״ט בירך במחז״ה את רש״ס לבחירתו, ובתרמ״ח את בלוך בכבוד חכמים, עמ׳ צו. בתרנ״א סידר מפיסטין גט בעל כורחה לחיה זו׳ רבי משה הגר מרדואץ, ויצאו כל הגדולים נגדו במחאה בקונטרס נדיר.

תשובות אליו: אבן יקרה, קמא, או״ח, ז, יו״ד, יז, אה״ע, מג, חו״מ, יט, תנינא, ע; אורין תליתאי, נד, קה, קמט; ארץ צבי, יו״ד, לט; בית יצחק, אה״ע, ח״א, קב, קג, ח״ב, מג, עט בתרל״ח — תרנ״ז; בית שלמה, יו״ד, ח״ב, ע, עא, חו״מ, לט בתרי״ט — תרל״ב; ש״ב, הרי בשמים, ח״ב, מד בתרנ״ג; חסל״א, קמא, יו״ד, לז, תנינא, אה״ע, מ, חו״מ, מ בתרט״ז — תרי״ט; יד יוסף (שטרזברג), יו״ד, יד, אה״ע, יז בתרמ״ה; מנחת הקומץ, קג בתרס״ג.

ר׳ מרדכי יולס

מחכמי בראד. בנו של האב״ד ר׳ יצחק קרקובר מברזאן, ב״ר ישכר בריש בהרבי ר׳ השל. חתם בוד״א בטישוויץ תק״ב. נסע ליריד פפד״א, ושם נפטר בתמוז תק״ג. בניו: א. ר׳ מנחם מנדל מבראד שהסכים על שערי בנימין, זולקיב תקי״ב; ב. ר׳ ישראל לעוויצר נאמן וסגן ראש וד״א. נשא את דבורה בת התבו״ש. ילדיו: 1. ר׳ אלכסנדר סנדר חיים שור. נשא את רייזל בת ר׳ זלמן פרילס מבראד, ונולדו לו ר׳ ישראל יצחק אבי אסתר גיטל זו׳ ר׳ צבי הירש הורביץ מברדיטשוב, ור׳ מאיר שור־ברודסקי אבי משפחה זו; 2. ויטל זו׳ ר׳ שמואל שמלקא ב״ר משה ב״ר אלעזר רוקח; ג. ר׳ יחיאל אב״ד בילקמין. כנראה הוא ר׳ יחיאל צבי מבראד תלמיד ראז״מ, שהוציא לאור את הגהות ר״ח צנזר לשו״ע או״ח. בנו ר׳ יצחק הוא אבי ר׳ אליהו, אבי ר׳ אריה ליבוש מח״ס ערוגות הבושם. בנו הוא כנראה ר׳ יקותיאל זלמן מבראד, שהוציא לאור את טור חו״מ עם הב״ח בפולנאה תקע״א מכתב־יד שבגנזי ראז״מ.

הוא כנראה החסיד מוהר״מ מבראד, שד״ת ממנו הביא בעל התולדות בספרו בן פורת יוסף, לא: (ר׳ אלישע פקשר).

ר׳ נחום ב״ר אורי יולס

מחירוב ופשמישל (תרכ״א — תר״ף)

נולד ביום כ״ה אד״א תרט״ז לאביו רבי אורי מסמבור, ואמרו כי באותה שנה לא זז בשבתות הספר מאור עינים מעל שולחנו. נקרא על שם הרבי מטשרנובל. נפטר בשנת תר״ף. נשא את נכדת המאור ושמש. ילדיו: א. ר׳ אברהם יעקב אדמו״ר בסמבור. חזר אליה בתרע״ה, והקים את חצרו בצפון העיר בבית בן שתי קומות. עבר להיות אדמו״ר בטורקא, ושם נספה בשנת תש״ב הי״ד; ב. ר׳ אליהו (פנחס) הי״ד אדמו״ר בפשמישל, חתן דודו ר׳ שלום מסטרי; ג. ר׳ קלונימוס קלמן שהיה אדמו״ר בסמבור על מקום אביו; ד. ר׳ ברוך, סוחר, עסקן אגו״י; ה. זו׳ ר׳ יעקב ישראל חיים שפירא מחמלניק; ו. זו׳ ר׳ יוסף מושקוביץ מאיסטריק.

ר׳ קלונימוס קלמן ב״ר נחום יולס

מסמבור (תר״ס׳ — תש״ג׳)

בנו וממלא מקומו של רבי נחום האדמו״ר מסמבור. נשא את יענטא בת ר׳ שמשון גוטסמן מבלשביץ. נתפס באקציית י״א חשון תש״ג עם אחיו ר׳ ברוך ובני משפחותיהם, והובלו לבלזיץ הי״ד. ילדיו: א. נחמה רעכיל זו׳ ר׳ יצחק ב״ר שמשון אייכנשטיין אב״ד אלעסק, וילדיהם יוסף משולם פיבוש וחווהלה; ב. רחל זו׳ ר׳ שמואל ב״ר גרשון הגר אב״ד טויסט, וילדיהם בת שבע ושמשון; ג. חוה בילא זו׳ ר׳ משה אהרן ב״ר אפרים הלברשטם מצאנז; ד. נחום; ה. חיה שרה. שרדה רק: ו. אסתר זו׳ רבי משולם יששכר אשכנזי שליט״א האדמו״ר מסטניסלב בלונדון.

ר׳ שלום ב״ר אורי יולס

מסטרי (תרט״ז — תרפ״ה)

נולד לאביו רבי אורי מסמבור ביום כ״ד אד״א תרט״ז (ולא תרכ״ו) בברכת רבי שלום מבלז, ונקרא על שמו. למד בצעירותו אצל השו״מ, והיה מגדולי תלמידיו של רי״י שמלקיס שהסמיכו. נשא את אסתר שינדל בת ר׳ אליעזר יצחק טייכר אב״ד זמושץ ואולינוב. אחרי פטירתה ביום כ״ו חשון תר״פ, נשא את חנה אלמנת רבי מאיר מושקוביץ מגלינה־זבורוב. נתגדל בבית רבי אברהם יעקב מסדיגורה, ודבק בבנו הפחד יצחק מבויאן. בהוראתו החל לנהוג אדמורו״ת אחרי פטירת אביו בתר״ע, כשכתב אליו שרק פעם אחת בחייו ציוה זאת למישהו, וכן היה גם אצל אביו רא״י מסדיגורה וזקנו ר״י מרוזין.

בשנת תרמ״ד (או תרמ״ג) נתקבל כרב בניישטט, והעמיד שם תלמידים. המשיך בכך כשעבר בשנת תרנ״א (או בניסן תרנ״ו) לכהן במושציסק, ועל שמה נקרא. אמנם בפאלקסקאלענדער רשום שם רק מתר״ס על מקום הרב משה מייזלש, ועד תרס״ז. כשבעל הרי בשמים עבר בתרס״ד מסטרי לסטניסלב ולא מצאו לו יורש מתאים, הוזמן לשמש בעיר כראב״ד. מחלוקת ממושכת היתה אז בינו ובין הראב״ד השני שהובא מגלוגוב ר׳ שרגא

פיבל הרץ, ורק בשנת תרע״ז נבחר כאב״ד הרב אליעזר לדיער. בהשתדלותו נוסדה בעיר ישיבה, ובה הורו האחים ר׳ רפאל ור׳ אברהם קיטיגורודסקי מליטא. נמנה בין חשובי הרבנים בגליציה, והשתתף במשלחות אל השלטונות. השתתף בועידת סנדובה וישניה, וחתם נגד תנאי בנישואין. חבר אגודת הרבנים בתרע״ד מיסודו של הרב הכהן מקהיר. כשפרצה המלחמה עברה העיר מיד ליד, והוא שמר אמונים לאוסטרים. ברח בעוד מועד מאימת הרוסים.

הכין את עליתו לארץ, ואחרי פסח תרפ״ה הגשים את שאיפתו. נתקבל בא״י בהתלהבות, נסע עם חסידי בויאן למירון לל״ג בעומר, ונתכבד שם בהדלקה. בשובו בערב שבועות לירושלים חלה ואושפז, ודיבר עם מבקריו ד״ת וחסידות. נפטר במוצאי ת״ב י׳ אב תרפ״ה, ונספד ע״י רי״ח זוננפלד ורבני כולל גליציה. נטמן בהר הזיתים ליד בעל תורת חסד שאותו זכה לשמש בקרלסבד.

ילדיו: א. ה׳ ישעיה אשר שמילא את מקומו כסגן הראב״ד בסטרי; ב. ר׳ אפרים אליעזר רב בפילדלפיה; ג. זו׳ ר׳ גדליהו ב״ר נחום הלוי גוטליב מלודמיר שברוסיה, נכד ר׳ שלמה ור׳ אהרן מקרלין. נהג כאדמו״ר מטשרנובל בסמבור, ובתרצ״ג בניו־יורק. בניו הת״ח נסמכו מגאוני גליציה: 1. ר׳ אורי אהרן אדמו״ר בקלוש, נספה אב תש״ב; 2. ר׳ משה אדמו״ר בסטניסלב. נספה בדרוהוביטש ביום י״ג אד״א תש״ג הי״ד (תמונותיהם בתולדות אנשי שם, 18); ד. חנה זו׳ ר׳ חיים אברהם קליגהויפט בר״א מסטרליסק. גרו בסמבור, ונספו בשבועות תש״ג עם י״ב ילדיהם. אחת מבנותיהם מורת בית יעקב ברידיק; ה. מרים זו׳ ר׳ ישראל אלימלך מושקוביץ מטורקה וזבורוב בניו־יורק; ו. חוה זו׳ ר׳ אליהו יולס בדרוהוביטש ופשמישל, ב״ר נחום ב״ר אורי. נספו עם ד׳ ילדיהם הי״ד. שפרה יולס נכדת ר״ש נישאה לראי״ה גוטסמן ב״ר משולם פייביש מסניאטין (המצפה, י״ז כסלו תרס״ו, 7). נספו בשואה.

נימק את התנגדותו להדפסת ספרים מחמת הטעמים: א. לא יימלט שראה סברה בילדותו, וכשגדל נדמה לו שהוא חידשה; ב. קשה להישמר מפניות; ג. העולם אומרים על הנו״א, שמפני שהכניס כל כוחו בספרו לא נשאר שלש״ת בזרעו. כל שנדפס ממנו הוא קונ׳ **שפתי שלום**, שארית תשובותיו וחידושיו שהעתיק בנו ר׳ ישעיה אשר בתר״ע, וסיפחם לספרו שמן הראש, סי׳ כו-לא, עמ׳ 78-94.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״ב, מה, קכח בתרס״ו—תרע״ב; אמרי יושר, ח״ב, יג; דברי שמואל (מודלינגר), יט; הרי בשמים, הקדמת ח״ב וסי׳ ג בתרנ״א—תרס״ב לניישטט ולמושציסק. מנחת שי, ח״א, קא; פרי העץ ומנחת יחיאל, בסוף ח״ד, יב בתרע״ב; ממנו, שמן הראש, כו בתר״ע. מכתבו בתשובה כהלכה, עז. תשובתו מתר״ע לקומרנא, המאור, רכא, 3-11, ומתרפ״ד לר״מ אריק, אור תורה, לבוב תרפ״ו, סי׳ ב. ד״ת באגדה, אחיאסף, תר״ץ, חו׳ ג-ה, סי׳ כד.

אהלי שם, 264; שערי ציון, תרפ״ה, ח-יב, טז; סטרי, 44, 66, 117,115, 256; זכרונות המאור, ח״ב, רלא; משכנות הרועים, תדש״מ, שנ-שנב.

יוּנְג

ר׳ מאיר צבי ב״ר אברהם יונג

נולד בשנת תרי״ח בטיסא אסלאר לאביו ר׳ אברהם שהיה מוסמך להוראה, איש עסקים אמיד ועסקן ציבורי. שיכנע את אביו לא לחשוש מכך שישלים את הגימנסיה בבודפשט, בה סודרה לו רשות להיעדר בשבת. למד בישיבות רבות בהתמדה, גם אצל המהר״ם שיק מחוסט. נסמך מהשבט סופר, חתן סופר, רא״י גליק מטולטשווא, רי״ל יוליוס משעבעש, ור׳ זלמן שפיצר מוינא. השתלם באוניברסיטאות מרבורג, היידלברג ולייפציג, בפילוסופיה היסטוריה ולשונות שמיות. הגיש לפרופ׳ פרנץ דליטש את הדיסטרציה שלו על פרקי אבות.

בתרמ״ו נתקבל לרבנות מנהיים בגרמניה. נשא באותה שנה את ארנסטינה בת ר׳ יעקב זילברמן מעפריס שבהגר, נפטרה בתרע״ה. שם נולדה בתם הבכירה לולה. בתר״ן נענה להצעת הרבנות באונגריש־בראד שבמורביה. שם נולדו לו: משה, ליאו, יוליוס, גבריאל וברטה. אירגן מחדש את מוסדות הקהילה וסדריה, והם זכו להערכה גם מהנכרים. הקים בי״ס לתורה עם דרך ארץ, והצליח בו יפה. מכיון שרבים מתלמידיו באו מגליציה רצה לפתוח בי״ס כזה גם בקראקא, אלא שכאן קמה נגדו סערת רוחות בין מצד החרדים ובין מצד המתבוללים, ובלחצם הורו השלטונות לסגור את המוסד כעבור כמה חודשים. חוגים שונים הזמינוהו לפתוח בתי ספר כאלו בלבוב ובסטרוזיניץ שבבוקובינה, והם התקיימו עד תרע״ה. רשום בפאלקסקאלענדער כאב״ד דרוהוביטש בתרס״ב. חבר אגודת הרבנים לאספת קראקא תרס״ג, ומכתבו ביד רא״ם, ח. הוצע כמועמד לפרלמנט האוסטרי.

בשובו מקראקא ראה כי נעשו שינויים חדשניים בבית הכנסת שלו והפסיק לבוא אליו, עד שהם בוטלו בלחץ הקהל ונקרא לשוב. אז הוזמן בהמלצת הרב גידמן מוינא ללונדון, לעמוד בראש איחוד ס״ח בתי כנסת כרב הכולל לאגודת

הקהילות. עם עברו לשם בתר"ע לערך, הסתגל תוך עשרה חודשים לשאת נאומים באנגלית וביידיש, ועסק במרץ בהקמת רשת חינוך לצעירים. הקים ארגון נוער ברית סיני, עם רבעון סינאיסט שעמד על רמה גבוהה. אירגן את רבני המדינה וחברות שונות. כיהן כנשיא אגו"י. כתב פירוש באנגלית לסידור, מסות על מסורת ישראל, והניח חיבורים בעברית בהלכה ובאגדה. מבניו נודע ביותר הרב אליהו רב הפעלים, יליד תרנ"ב. ספר יובל לכבודו הופיע בניו־יורק תשכ"ב. מידע ביוגרפי בתולדות אנשי שם, 63.

גרשום באדר ומשה יונג, נוטרי מורשה, ירושלים תשכ"ח, קיב-קכו.

יוּנְגְוִירְט

ר' גדליה. תלמיד ישיבת כתר תורה באושפיצין.

ד"ת ממנו, כתר תורה, סיון תרצ"ט, סי' יט.

★

ר' יונה. ת"ח בטרמבובלה.

תשובה אליו: שו"מ, תליתאה, ח"ב, קמט.

ר' יונה אב"ד סקלט. בשנת תר"א הספיד את בעל דעת קדושים (שה"ג השלישי כת"י).

ר' יונה ב"ר יהושע, אב"ד נרול, ואולי אביו הוא הרב. חתם מבראד על יסוד יצחק, זאלקווא תק"ע.

יוֹסְט

ר' ניסן ב"ר שמואל **יוסט**

נולד בדזיקוב לאביו השו"ב ר' שמואל. בעל כשרון מוסיקלי, ואת הניגונים שקלט בחצר האדמו"ר רשם בשיטה משלו. נחשב בעל תפילה מעולה, וצד את תשומת לבו של רבי ישראל הגר מויזניץ בעת שהיה אצל גיסו רבי יהושע מדזיקוב. קיבל רשות מגיסו לקחתו עמו לויזניץ, ושם פיתח עוד יותר את יכולתו בין מנגנים מוכשרים. נעשה משורר וגבאי ראשון בחצר ויזניץ בה היתה לו השפעה רבה. נעים הליכות, פיקח ומספר אמן של מעשיות צדיקים. ידע תוים, הלחין ניגונים, ולימדם את השובי"ם הצעירים לפני שובם לכפריהם. מדי פעם בא לבקר בדזיקוב. המשיך בתפקידיו אצל האמרי חיים. נספה בשואה הי"ד.

תשובה אליו: שו"ת מהרש"ם, ח"ז, קמד.

יעקב פליישר, ספר טרנובז'ג־דזיקוב, 131-132.

ר' שמואל ב"ר דוד **יוסט**

נולד בזמיגרוד לאביו ר' דוד מחסידי הדב"ח. אחרי נישואיו שו"ב במיידן שליד קולבסוב. עבר להיות שו"ב ומוהל בדזיקוב כארבעים שנה, ומחסידיו של האמרי נועם. בעל תפילה מעולה, גבאי רמבעה"ן, ומכניס אורחים. רצה לעלות לצפת, ולמסור את השחיטה לר' משה לבין חתן בנו, אלא שפרוץ מלה"ע א' שיבשה את תוכניותיו. נפטר בפסח תרפ"ה בן למעלה משמונים, אחרי שנפל למשכב כשהתפלל טל, ולא קם עוד. בניו: א. ר' ניסן הנודע מויזניץ; ב. ר' ליביש, מוהל זריז בדזיקוב. סוחר נפט, בעל סוכנות ותחנת בנזין.

ר' ליביש יוסט מדזיקוב

חובב ציון, ואחדים מבניו עלו ארצה לפני המלחמה, ובהם ר' דוד יו"ר ארגון יוצאי דזיקוב בת"א. נפטר בשצבניץ בן ס"ו, והובא במסירות נפש לקברות אבותיו, ע"י חתנו ר' אהרן אלעזר טננבוים הי"ד שהושיבו במונית כאילו הוא חי.

ספר דזיקוב, 131-132, 246-247, 277.

★

ר' יוסף. תשובות אליו: בית אפרים, תנינא, ח"א, פה, ח"ב, לג בתקס"ד — תקפ"ד.

ר׳ יוסף דומ״ץ בשידלוב ואח״כ בבריגל.

תשובות אליו: עטרת חכמים, יו״ד, ד, טו, טז, אה״ע, יד לבריגל.

ר׳ יוסף מזבורוב. ספרו: **לקוטי יוסף**, עניני תשובה מוסר והלכה על מ״ע ומל״ת על פי ספר החרדים. שאל את חכמי הדור והסכימו להדפסתם ״אך מכמה טעמים אין להעלותם על הכתב״. מסרם למו״ל שהדפיסם אחרי פטירתו (למברג תק״ף לערך), כולל המכתב שנמצא בקונ׳ המקובל ר׳ שמשון מאוסטרופולי.

ר׳ יוסף. ת״ח בזלוטשוב. אליו: תפארת צבי, אה״ע, קז.

ר׳ יוסף. ת״ח בזלישטשיק.

תשובות אליו: בית שלמה, יו״ד, ח״א, נז, אה״ע, נד בתר״ב.

ר׳ יוסף (יוסלה) מזמיגרוד. בנו של ר׳ בנימין זאב יעקב אב״ד זרנובצה ווולברום (ולא וישניצה), ב״ר משה אב״ד בנדין גיס הנו״א, ב״ר אהרן מרגליות אחי ר׳ אלעזר רוקח מאמשטרדם, והתיחס למהר״ל. בילדותו נתברך מרבי יצחק מדרוהוביטש שהתארח בביתם. תלמיד המגיד מזלוטשוב (בספר החוזה מלובלין, רס, נמנה משום מה בין תלמידי החוזה). בצעירותו נפטר אביו, והתחנך אצלו אחיו הצעיר רבי אברהם מרדכי מפינטשוב, חמיו של מהרי״א מקומרנא. נתקבל כמגיד בזמיגרוד, ועל שמה נקרא. היה ידידו של הבמ״ח, ורבי שלמה מקרלין העריצו. ביקר אצלו הנו״א (שלפי שהגה״ח היה רבו), ושניהם שוחחו ביחידות בענינים רמים. רצ״ה מזידיטשוב אמר לרבי יוסף דוד בן אחיו רא״מ, שבעת ששומע ד״ת שאומרים משמו, נדמה לו כאילו הוא נשרף מרוב קדושתו, וכל שכן מי ששמע בעצמו מפיו. מתלמידיו רבי ליביש משמר. בסוף ימיו נסע לא״י, ונעשה מראשי החבריה בטבריה, ונשיא על י״ב עיירות. חתום על אגרת גדולי החבורה משנת תקמ״ט. נפטר בחברון.

לקורות, 217, לתולדות, 270; ר׳ יצחק אייזיק מקאמרנא, 50; מג״י בסוף שם משמעון, קיט; אור הגליל, ח״ג, קעז-קפ.

ר׳ יוסף אב״ד טשיטש. גר ברישא, ולכאן השיב לו: עטרת חכמים, אה״ע, ג, ד.

ר׳ יוסף דומ״ץ סטניסלבציק.

תשובה אליו: שם אריה, השמטות, ד בתרל״ד.

ר׳ יוסף שו״ב פיסטין.

תשובות אליו: טוט״ד, קמא, מט, תליתאה, קכא לבורשא.

ר׳ יוסף דומ״ץ פמורן.

תשובה אליו: שו״מ, רביעאה, ח״א, לז בתרי״ח.

ר׳ יוסף. ת״ח ברוהטין.

תשובה אליו: מחנה יהודה, ח״ב, שו״ת מהרי״ג, סב.

ר׳ יוסף אב״ד יאנוב, ב״ר ישראל ז״ל. תשובה אליו: מחותנו, אריה דבי עילאי, אה״ע, יב. הסכים בתקפ״ג על ספר תולדות אברהם, ועל זרע אברהם עם ר׳ יוסף ב״ר יעקב מיאנוב.

ר׳ יוסף ב״ר יצחק ז״ל, אב״ד קלוש בתרכ״ב.

ר׳ יוסף ב״ר משה ז״ל, נכד התורת חיים, אב״ד פילץ, ואח״כ חבר בית הדין בקראקא. הדפיס את ספרו **מעשה חשב**, ח״א עמ״ס ב״ק, ח״ב עמ״ס שבועות, לעמבערג, דפוס ר׳ אהרן ב״ר חיים דוד סג״ל באותיות אמשטרדם, תקנ״ו, א, קח; סב ד׳. המסכימים: ר׳ יצחק הלוי מלבוב אב״ד קראקא (הלא מאז ידעתי את האיש ואת שיחו, חרב פיפיות בידו, חגור חרבו על יריכו, ומשיב מלחמה שערה... והמעט אשר בחנתי ראיתי, כי אדני הדברים בנויים על קוטב תבונה, מן השכל ודעת נגזרים); מח׳ ר׳ אריה ליב אב״ד סאחוטשיף בווארשא בתקנ״ג (מכירו הייתי לשעבר בהיותי שם זה כמה שנים, פלפלתי אתו עמו הרבה בחדושי גמפ״ת ובענינים מענינים שונים, חדאי נפשאי בשומעי אמרותיו אמרי יאי, וידיו רב לו לאסוקי שמעתתא בחידודו קודם לליבונו); ר׳ מאיר ב״ר צבי הירש אב״ד בראד בלבוב (קרב אלי האי גברא רבה... כולם יתנו עידיהן ואתקינו סהדותא, ויוצאים בשיר ושבח ומעלות של הרב הנ״ל, וסמכו ידיהם בכל כוחם); מח׳ ר׳ יצחק אברהם ב״ר דוב בער כ״ץ אב״ד פינטשוב בקראקא בתקנ״ה (ויעף אלי אחד מן השרפים... נהירין ליה שבילי דתלמודא, זקוף דיקלא ושדא... הלא מכירו אני לשעבר, זימנין סגיאין פלפלתי עמו בהלכות עמוקות, וידעתי כי הוצק חן בשפתיו ולבו כלב הארי, בינה יתירה נודעת לו לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא). אחרי הקדמתו שו״ת עד דף יד הראשון. מעבר לשער ח״ב שוב ההסכמות, וההקדמה בשינויים קלים.

ר׳ יוסף ב״ר צבי הירש

בנו של ר׳ צבי הירש ז״ל ממשפחת רם, נין ונכד לר׳ אביגדור חריף אב״ד ור״מ בוליחוב. בשנת תקל״ה לערך חיבר פירוש עמ״ס אבות, ואינו מצוי. **מורה צדק** עמ״ס שבת, זאלקווא תקמ״א, (מו) ד׳. בהקדמתו מסביר, כי מתקנת האריז״ל לומר בכל סעודת שבת ח׳ פרקים ממסכת שבת,

כדי לאפרושי מאיסורא של חילול שבת, ואין יוצאים בלשון ההלכה בשו״ע שהיה מתאים יותר לתכלית זו, על כן ערך לקט הלכתי מדברי הרא״ש והטור בשולי המשניות שילכו שניהם יחדיו. המסכימים בתקל״ו: רצ״ה מייזלש מזולקווא (ראיתי דברים עתיקין שהדפיס כבר עמ״ס אבות, יצא במטבע הדפוס ראויים לאמרם); ר׳ ישראל מנחם מנדל אב״ד יברוב; ר׳ יעקב ב״ר דוב בער דומ״ץ ליזנסק. בתקל״ז: ר׳ יוסף יאסקא ב״ר ישראל אב״ד פודקמין (ראיתי דברים ישנים מפי זקן חדש); ר׳ מרדכי מרגליות אב״ד הרימלוב (חובר חיבור נאה ומתקבל). בתק״ם ר׳ מאיר מרגליות מאוסטרהא (לא עיינתי בספרו היטב, ואוקימנא אחזקתו שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן, ובודאי דברים נכונים).

רמוני זהב על בראשית ושמות, לבוב תקמ״ג, עם ההסכמות הקודמות מר׳ מאיר מרגליות, רמ״מ אב״ד יברוב ור׳ יוסף יוסקא מפודקמין, וחדשות מתקמ״ב מאת ר׳ נתן אב״ד נמירוב גדול, ור׳ שלמה היילפרין אב״ד טרנופול ובאר (ודבריו טובים מאד, פסקי פסקי הן). **תורת כהנים** על ויקרא־דברים, ומעבר לשער שוב ההסכמות.

ר׳ יוסף אהרן אב״ד לשנוב. בחותמי דרש משה אוסטרר תרל״ט.

ר׳ יוסף אהרן ב״ר קמואל, חתן רבי יצחק קוסובר (אולי אביו). אדמו״ר ביגולניצה. נפטר י״ז תקע״ג.

שארית לשארית, כ.

ר׳ יוסף אשר אנטשיל

נולד בזולקווא לאביו ר׳ יהונתן ז״ל. למד תורה מילדותו, ונעשה מלמד בראווא. ספרו **לקוטי מהרי״א** על המהרש״א מסכתות ברכות, מועד ונשים, למברג, ר׳ אברהם יהושע העשיל ב״ר יהודה גרשון דרוקר, דפוס ש.ל. קוגל־לוין, תר״ל, נד, א ד׳. בהקדמתו כותב שבמשך השנים רשם לעצמו מחידושיו על המהרש״א, וממה ששמע מגדולים ומצא בספרים, ונענה לבקשת רבים שידפיסם. בדף האחרון לוח הטעות. ההסכמות מתחילת תרכ״ח: השו״מ שמסר לו מה שכתב על גליונות המהרש״א שלו (יש בהם דברים רבים נכוחים וישרים אשר ימצאו חן בעיני הלומדים, ובפרט מלמדי למד); מהרש״ק ע״י בנו רא״ב (ועיינתי בו וראיתי כי ה׳ עמו לרדת לעומק כוונת המהרש״א, ומקום הניחו לו המפרשים להתגדר בו... גם קריתי איזה עלים מספרו באזני דמר אבא, והוטב גם בעיניו); המנ״ח (חיבור כזה אין צריך הסכמה, כי לא בא לאסור ולהתיר); רש״ס (ראיתי כי שם בילקוטו אבנים יקרות, אבני קלע הקולעים אל השערה ולא יחטיאו); ר׳ משה צבי וואהל אב״ד זמושטש; ר״י שמלקיס מברזן (משבח אני לפועלו הטוב, ולתועלת גדול יהיה... גם לגדולים); ר׳ ישראל ר״פ מטורנא; רמ״מ כהנא ראב״ד זברז׳.

ר׳ יוסף בנימין דומ״ץ זבנא. אליו: מהר״י הכהן, יו״ד, סב.

ר׳ יוסף בנימין זאב וולף

בנו של ר׳ אריה יהודה ליב אב״ד סקול, ב״ר שמואל גרשון איש ירושלים, ב״ר אריה ליב אב״ד חנטשין ור״מ בקראקא, בנו של הב״ח. בימי חורפו אב״ד שיניבה. אח״כ ר״מ זולקווא, בה נפטר ביום א׳ כ״ג אדר תפ״ט. הדפיס את הספר **לויית חן** עה״ת של אביו עם ספרו שלו **אור יקרות** עה״ת, זולקיב תצ״ב (ותק״ט), ויניציאה תק״ב (סקול, 14). גם בנו ר׳ נפתלי הירץ הרביץ תורה לתלמידים מופלגים בזולקווא, ונפטר בשבת י״א אלול תקכ״ז. בספרו אור יקרות מביא חידושים מגיסו ר׳ נפתלי הירץ ב״ר חנוך הניך, שנפטר בשבת אב תצ״א.

קריה נשגבה, 16-17, 64-65, 67, עם נוסחי מצבותיהם.

ר׳ יוסף הירש (ואולי זהו שם משפחתו?). דומ״ץ טורקא.

תשובה אליו: משנת אליעזר, תנינא, יח בתרפ״ח.

ר׳ יוסף זעבל ב״ר משולם פיבל, מטרנוב. **לקוטים** מרבנו בחיי עה״ת, לעמבערג, דפוס ר׳ יעקב עהרענפרייז, תרל״ו. בהקדמתו כותב שספר רבנו בחיי אינו מצוי, ובגלל האריכות בנסתר אינו מובן, על כן ליקט ממנו עניני הפשט, ומקוה להדפיס את יתר הליקוטים עה״ת המסודרים עמו. מופלגי תורה בעירו הנקובים בדף האחרון קנו את הספר, ובכך הסכימו להדפסתו. ביניהם: האב״ד ר׳ קאפיל ראסעט, המגידים ר׳ יחזקאל עלענד ור׳ יהודה אורשיצר, שובי״ם, גאונים וגבירים. נזכר גם ר׳ פייבל זעבל שאולי היה קרובו. **לקוטי אור** למברג תרל״ט.

ר׳ יוסף זכריה מנדל. בנו של ר׳ אריה ליב אב״ד פינטשוב, ונכדו של הבאר היטב. חבר בית הדין בקראקא, בה נפטר ביום י״ז אייר תקצ״ה. נזכר בשו״ת זכרון צבי מנחם, ל.

שה״ג קרנגיל, א, 210.

ר׳ יוסף חיים אב״ד אישצא.

תשובה אליו: חסד לאברהם, תנינא, יו״ד, סא בתרכ״ז.

ר׳ יוסף חיים אב״ד הולשיץ.

מחכמי קלויז אוסטרהא בזמן הרב מאיר מרגליות, והסכים בתקכ״ח על ספר בית אהרן הדרשן מסקול. נזכר משם בשאלת עגונה בנודע ביהודה, תנינא, אה״ע, נב. נתקבל לאב״ד הולשיץ, ולשם השיב לו באותה שאלה: תפארת צבי, אה״ע, קו. **לפי** בן יעקב (מ, 2547) היה בקרמניץ כתב־יד של ספרו משנת יוסף חיים — ביאור פלפולי על כל חלקי הרמב״ם, עם שו״ת על עגונה משריפת אוסטרהא בתקל״ז, ובראשו י״ד הסכמות מגדולי הדור.

אוסטרהא, 210.

ר׳ יוסף יהודה. ת״ח בפלשטין.

תשובה אליו: מהרי״א הלוי, ח״ב, קב בתרכ״ו.

ר׳ יוסף (יוסקא) אב״ד זברז׳ בין תקנ״ד לתקפ״ו. עמו בבית הדין: ר׳ ישעיה ב״ר אליעזר ליפמן, ור׳ מרדכי שיף.

ר׳ יוסף יעקב ב״ר אליעזר ליפא. רבה של אלסק. חתן התורני הנגיד ר׳ אבהם אבלי מדרוהוביטש. חמיו הוציא לאור אחרי פטירתו, את ספרו **אוהל יעקב** ח״א על הל׳ חמץ ומצה סי׳ תכ״ט-תמ״ד, לעמבורג, דפוס יהודית רוזניש, תקנ״ד, א, נו ד׳, עם פנים הל׳ פסח משו״ע או״ח. לספר הסכמת האב״ד רצ״ה רוזניש, וחברי בית דינו: ר׳ יצחק סג״ל אב״ד פשוורסק, ר׳ שאול ברי״ל אב״ד הורודנקה, ור׳ יהודה זעלקי אב״ד סטניסלב (וכבר שמעתי מפי יודעיו ומכיריו שהוא מלא דבר... וכעת טעמתי בקצת דבריו והנה אמת דיברו). הקדמת ענוה מהמחבר, ופתיחת הלכה. מדף נא ע״א מענה רך — חידושי אגדה ודרושים על פרשיות ויקרא־דברים.

ר׳ יוסף יצחק אב״ד גווזדיץ, מחסידי קוסוב כנראה.

תשובות אליו: דב״ח, ח״א, יו״ד, יח בתרי״ח; חסל״א, תנינא, אה״ע, מא בתרכ״ו; שו״מ, תנינא, ח״ד, ח בתרכ״א. להרב יוסף מגזע צבי: דבר משה, תנינא, עג.

ר׳ יוסף משה ראב״ד רימנוב.

תשובה אליו: מחזה אברהם, ח״ב, אה״ע, מג. אולי הוא ר׳ יוסף צבי שאליו: חבצלת השרון, ח״א, י׳.

ר׳ יוסף משה מגיד מישרים בקומרנא. אביו הישיש מנכבדי אוסטרהא ר׳ אליעזר ב״ר צבי הירש שלט ברוסית, ובעת מצור צבא רוסיה על העיר בתקנ״ב, כשצבא פולין הרס את גשרי הנהר והוכנו תותחים להפגיז ולהחריב את העיר, הראה להם דרך סתרים להכנס אליה ולהצילה מכליון. נפטר ביום כ״א כסלו תקס״א, ונשתמר נוסח מצבתו. בני המגיד: א. ר׳ נחום מיכל. נפטר באוסטרהא בעש״ק כ״ט אדר תקפ״ו, ונשתמר נוסח מצבתו; ב. ר׳ אליעזר ליפמן שהצטרף שם לחברה קדישא בתקס״ה.

אוסטרהא, 237, 285.

ר׳ יוסף צבי הירש ב״ר יעקב. רבה של דרוהוביטש מלפני תקע״ג (שכן ר״י חריף השיב לו בפני יצחק, חו״מ, א, י), ועד תקפ״ה לערך (ספר דרוהוביץ, 27).

יוּפִּיטֶר

ר׳ אריה ליב(ל, ש)

דומ״ץ קניהניטש, ואח״כ דומ״ץ ורב בבורשטיין בזמן הרבנים לנדא. נפטר בשנת תר״ע.

תשובות אליו: אבן יקרה, קמא, אה״ע, ח, תליתאה, קסד; אורין תליתאי, קה; ש״ב, הרי בשמים, ח״א, צט, ח״ב, רטו בתרל״ו — תרנ״ג; חיים של שלום, ח״א, י; ש״ב מהרי״א אשכנזי, או״ח, יב; מנחת שי, ח״ב, יז, נב, נג, פב, קד; שו״מ, תליתאה, ח״ג, קנה.

ר׳ יוסף ת״ח בזלישטשיק. אליו: מהרש״ם, ח״ה, עג.

ר׳ מאיר מנשה דומ״ץ אזיפולי.

תשובות אליו: חיים של שלום, ח״א, נח, נט.

יוּקֶר

ר׳ משה יוסף

בתרי״ב לערך הובא מקראקא לאדא שבהונגריה, כמלמד בבית הרב מרדכי וובר. בהשפעת הרב נתקרב לחסידות והחל לנסוע לצאנז, כמש״כ בהקדמת ספרו ערך דל. אח״כ רב ברזפניק.

*

ר׳ יחזקאל מנחם מנדל. ת״ח בוישניצה. אולי הוא שנתקבל אח״כ כדומ״ץ קולבסוב, ושם נטמן (קאלבוסאוו, 87).

תשובה אליו: בית שלמה, או״ח, קיא בתר״ך לוישניצה.

ר׳ יחיאל אב״ד אטיניא.

תשובה אליו: שו״מ, רביעאה, ח״ג, נט בתרכ״ד.

ר׳ יחיאל שו״ב בזבלטוב ואח״כ במיקוליב. תשובה אליו לשם: אורין תליתאי, לג.

ר׳ יחיאל אב״ד טויסט.

תשובות אליו: ארץ צבי, או״ח, י׳, כה, לא, נב, יו״ד, כ, לז, נו.

ר׳ יחיאל איכל. ת״ח בלינסק. אליו: ברכת אברהם (ינר), ו׳.

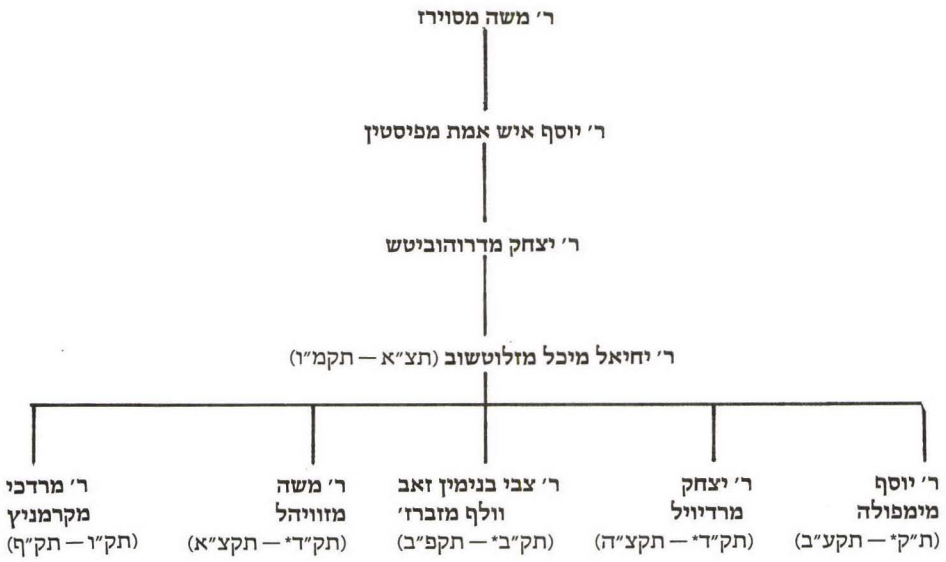
ר׳ יחיאל איכל

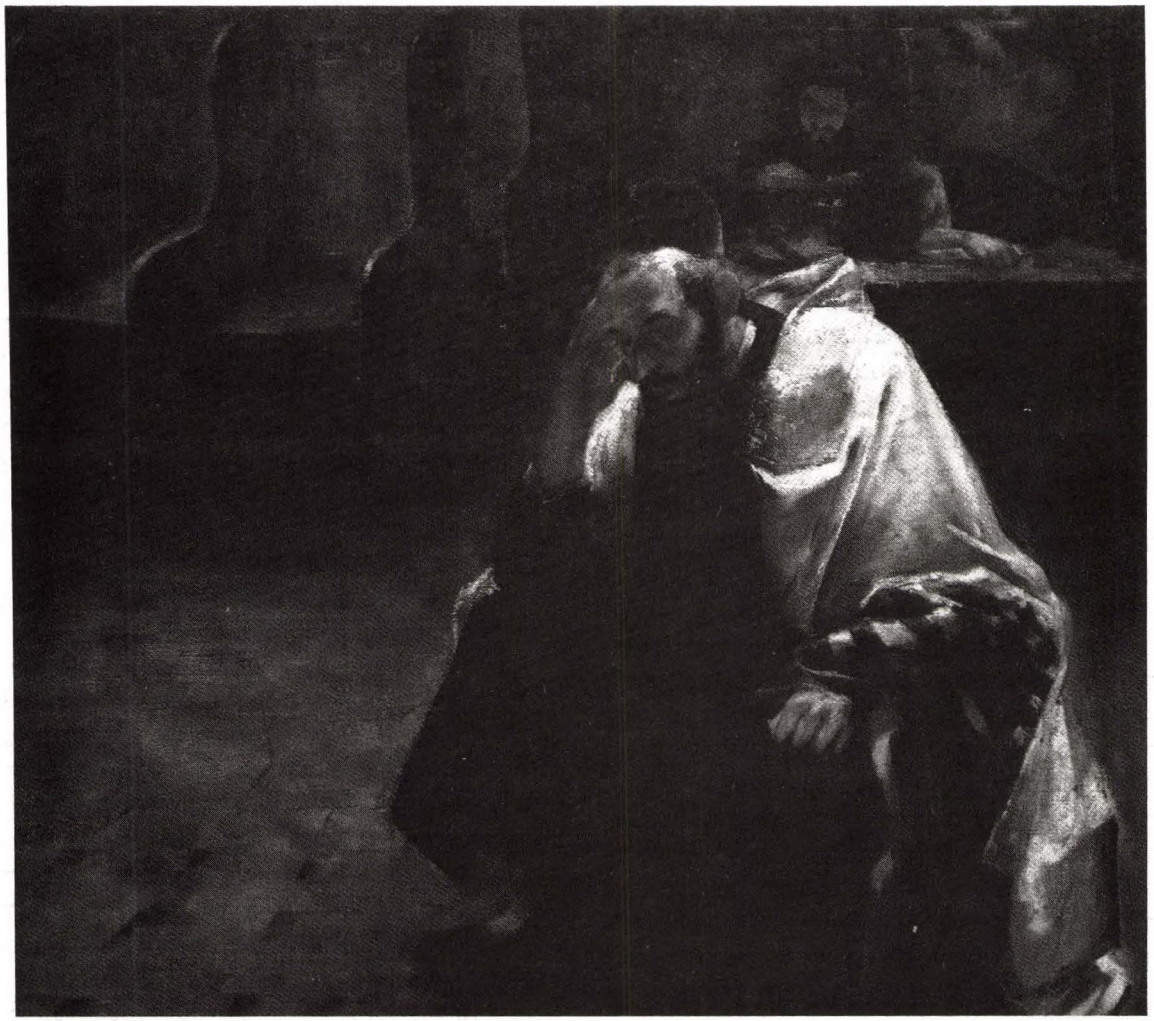
מגיד מישרים ומקובל במעליץ. תלמיד מובהק לחוזה מלובלין, המגיד מקוזניץ, רמ״מ מרימנוב וראי״ה מאפטא. נפטר בתקפ״ג בחצי ימיו, ורנ״צ מרופשיץ שלא זז מחבבו בכה עליו. מובא בספר עדת יעקב (איכהורן), דף ה ע״ב. ספרו: **מגיד תהלות** (בטעות רשמו: מגיד תפלות), על בראשית ושמות בדרך החסידות, פאדגורזע, דפוס רש״ח דייטשער, תרס״א, ב, סו ד׳. בהקדמת המו״ל נכדו ר׳ דוד איכל פיש מטורנא כותב: הכתבים ניצלו מאש, היו גנוזים אצל רמ״ד ובנו ר׳ יוסף אונגר מדומברובה, יתר חיבורי הפלפול שלו עלו באש במעליץ, ורק ספר זה הביא לו דודו בן המחבר מדומברובה לדזיקוב, וכשהראהו לאמרי נועם שיבח אותו לפני בניו וחתניו, וגם הדב״ח הכיר את המחבר. עוד כותב שיגע הרבה להעתיק את כתב־היד שמלפני שבעים שנה ולממן את ההדפסה, ומודה לר׳ בריש לייפר מדזיקוב שהגיה את הספר. המסכימים: רי״ש משינאווא בתר״ן (הרב המחבר היה איש קדוש ונורא); ר׳ שלמה ה״ש מוישניצא בתרנ״א (אינה מופיעה בחלק מהספרים שנדפסו בצורה שונה); ר׳ יהושע הורביץ מדזיקוב בתרנ״ח (ראיתי בהכתבים האלו דברים נחמדים משמחי לב ומשיבים נפש... וחשובים היו אצל אאמו״ר למאוד), ובנו ר׳ אלטר ע״י המגיה; רד״מ מטשורטקוב ע״י רצ״ה ר״פ בתרנ״ז, ובנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ אהרן דאהל; ר׳ ישראל מויזניץ בתרנ״ז (היה איש קדוש ונורא); ר׳ יעקב יצחק אונגר מזבנא בתרנ״א (הכתבים היו חביבים בעיני אבותי... והיו משתעשעים בדברי קדשו); ר׳ אשר בר״מ ז״ל אב״ד רימנוב וכעת בקראקא בתרס״א; ר׳ אלימלך ברמ״א ז״ל נכד הנו״א, בליזנסק בתרנ״א. ד״צ בברוקלין, האחים לייבעל ושמם האממער (לע״נ אמם חיה שרה בת ר׳ מרדכי, נפטרה ו׳ אייר תשל״ו), דפוס טובה, תשל״ז, יד, סו, ו ד׳. כולל הסכמה פקסימילית מהרבי מבאבוב, ומפתח הצדיקים הנזכרים. ביניהם: הרבנים מטרייביש וזאוויחוואסט, הגאון מפלנטש, החריף מפינטשוב, ר׳ שמחה מאפטא, ר׳ זכריה מנדל מליזנסק, ר׳ קופל מליקובא, הרב רפאל ועוד. בסוף פקסימיל מכתבו של הרבי מאפטא, תודה לר׳ נחום מאיר גרמן שטרח בהוצאת הספר, והנצחות התורמים.

ר׳ יחיאל איכל מנחם נחום

בנו של ר׳ יעקב ז״ל, נכד ר׳ זאב וולף שהיה נקרא ר׳ וולף ר׳ אייכלש מטארני. מלומדי הקלויז בבראד, בבית המדרש הגדול של ר׳ שמואל ר׳ יעקליש. מנעוריו הרביץ תורה, שו״ע חו״מ יו״ד ועוד, לתלמידים מופלגים בוורשא בבית השר והטפסר ר׳ שמעון ב״ר אברהם מייטלס מלובלין, ואצלו גר כמה שנים. את רוב חידושיו לא רשם, רק תלמידיו, כי סמך על כח זכרונו המופלג שרק בזקנותו החל להיחלש. בזמן המלחמה בוורשא נסע לפלאנטש (כרב), וחי שם בדוחק רב. עבר לרישא לבית האב״ד, שעודדו לנסוע לעיר החכמה בראד. שם קירבו האב״ד, וכיבדו לדרוש כמה פעמים ברבים. אכסניה מצא כמה שנים בבית הנגיד ר׳ משה רייכלש, ואח״כ בבית ר׳ יהושע נתנזון חתן רב המדינה. הורה לתלמידים מסכתות כתובות, קידושין ועוד. בשריפת העיר נדד לקהילות הסביבה, ושב עם בנו לבית השר ר׳ יעקב מאיר, בו למד עם בנו ור׳ ליביש ב״ר יצחק נתנזון מסכת ברכות במשך שנתיים בעיון. את חידושיו מאז הדפיס בספרו **עמק ברכה** ח״א על עשר סוגיות במסכת ברכות, לעמברג תקס״ח, ה, כו ד׳. מעבר לשער רשימת המנויים, וביניהם: ר׳ יקותיאל אבלי יולס מלבוב, ר׳ חיים יעקב אב״ד דוקלא, ר׳ חיים יצחק אב״ד רישא, ורבני קהילות שונות. בהקדמתו מוסר פרטים ביוגרפיים, וכותב שלהדפסת הספר עודדוהו ר׳ יוסף הוכגלרנטר בעת ביקוריו אצלו בזמושץ, וגדולי בראד. תמכו בידו נדיבי העיר, וכן כשעבר בלמברג הגביר ר׳ נתן נטע מאושפיצין. בהתחלת הספר פלפול שדרש בביהכ״נ הגדול בברלין בסוכות תקס״ד, ובסופו ד״ת מבנו רצ״ה מבראד. אח״כ ליקוטי חידושים שבהם מזכיר את שיחתו עם ר׳ יצחק פרנקל מלבוב אב״ד ברודשין, והתכתבותו עם הבית מאיר. מדף ה. חידושי ברכות עד פרק כיצד מברכין. בקולופון מביע תקוה להדפיס גם ח״ב על סוף מסכת ברכות, וקצת חידושי חולין. נזכר בספר יהושע דף קי״ג ע״א אות קי.

ר׳ יחיאל ישעיה דומ״ץ קורטשין. אליו: יד שלום, נ.

תמונת שמן של הצייר וולמרק: הצדיק מקראקא ברשותו האדיבה של מרטין בראון, לונדון

ר׳ (יחיאל) מיכל שו״ב בלשנוב.

תשובות אליו: האלף לך שלמה, יו״ד, א, כח בתר״ב; ובחרת בחיים, קיד.

ר׳ יחיאל מיכל ב״ר יצחק

מזלוטשוב (תצ״א — תקמ״ו)

רבי משה מסווירז אבי המשפחה, היה מצאצאי ר׳ מניש ב״ר יצחק חיות אב״ד פרג, מגזע חסידי פרובינציה ודהע״ה. שבעים דורות לא פסקו מורי הוראה מהמשפחה, וכן י״ג דורות של שומרי הברית, ועשרה דורות של בעלי רוח הקודש עד הנכד המגיד מזלוטשוב, כפי שהעיד תלמידו השרף מסטרליסק. י״א שבא מפיסטין, ונחבא אל הכלים בבקתה רעועה בקצה סווירז. התפרנס בצמצום, ועבד את קונו בהסתר ביער הסמוך. נתפרסם כאיש קדוש, וכשנתפנה בסווירז כס הרבנות, נתבקש לשבת עליו. בעש״ק אחד אחרי ששהה ששה ימים בתענית, נקרא אל הפריץ שגזר עליו ליהרג במיתה משונה. סירב להמיר את דתו ולהינצל, וקידש את השם בשמחה. הרוצחים תחבו קורה מבני מעיו עד אוזנו, וקרעו את איבריו הפנימיים ביסורים קשים, שלא הרגיש בהם מרוב שירה ודבקות בה׳. עיקר המעשה בספר עמוד העבודה דרוש המחשבה, ומקובל בידי נכדיו שהכוונה אליו. בנו יחידו: רבי יוסף איש אמת.

רבי יוסף איש אמת, בנו יחידו של רבי משה מסווירז. נקרא וירניק מפיסטין. התנהג בקדושה ובפרישות. זו׳ יענטא נקראה ״הנביאה״ על כי שמעו ממנה דברי נבואה, וסיפרו ששומעת קדושה מהמלאכים, ועונה אחריהם קדוש. היתה עזר לבעלה בתהלוכותיו, ונפטרה בשנת תק״ב לערך. התפרנס בדוחק רב ממכירת עצים שחטב ביער. נזהר במשאו ומתנו שלא להונות שום אדם ואפילו נכרי, ולכן נקרא ספראווידלער דהיינו איש אמת. נודע כמכניס אורחים, ונפלאות סיפרו אודותיו. ביקש מהבעש״ט לעלות עמו לארץ, אך הוא דחהו כי חשש מהקפדתו. אמר לו ר״י: אתם תסעו כמלך ולא תגיעו, ואני אסע כעני ואגיע. ואכן נדד עד חוף הים והמתין בתפילה, עד שנקלעה לשם באורח פלאי ספינת פריץ עיירתו, שנסע לטיול עם המטרונה שלו. היא קראה לר״י לעלות אליהם לספינתם שהביאתו לא״י. שלח משם חומש לבנו יחידו רבי יצחק מדרוהוביטש. משערים שגר בצפת בה ישבו האשכנזים, אך אין ידיעות על חייו בארץ, והיכן ומתי נסתלק. לפי מסורת חסידי ברסלב, נישאה בתו בזיוו״ש לרבי נחמן מהורודנקה.

רבי יצחק מדרוהוביטש, בנו יחידו של רבי יוסף איש אמת. הבעש״ט שנסע אליו לשמשו אמר, שהוא צדיק הדור שכל העולמות מתנהגים על פיו. עוד אמר עליו שנתנו לו נשמה קטנה, והוא עבד על עצמו והגביה אותה למעלת התנא רשב״י. פעם ביקש שיקחו מהבעש״ט את כח הקמיעות, וכשנודע לו שרק רושם בהם את שמו, שב וביקש שיחזירו לבעש״ט כח זה. לבסוף נתקרב לחסידות, ונעשה מגדולי תלמידי הבעש״ט. אז נסע לאוסטרהא, ונמנה בין עשרת הבטלנים בבית מדרשו של הנגיד ר׳ יוסף יוזפא ב״ר שמואל יעקלישׁ, ואח״כ מגיד מישרים בבית הכנסת שלו. בשנים תפ״ח — ת״ק גר בברודי, והתידד עם רבי איציקל המבורגר. נודע כתקיף בדעתו, ופעם התוכח עם רח״כ. מגיד מישרים בדרוהוביטש, ועל שמה נקרא. אחר־כך בהורכוב, ושם נפטר ביום ז׳ ניסן תק״ד (וי״א תק״י, תקכ״ח). מכונה בתואר ״המוכיח הגדול״. נשא את מרים, וילדיו: א. רבי יחיאל מיכל המגיד מזלוטשוב. לפני שהביא את נשמתו לעולם תיקן אלף גלגולים, לפי עדות השרף מסטרליסק; ב. באסיל זו׳ ר׳ נחמן ״לוטוואק״ ב״ר ירוחם פישל מסלוצק. היה חביב על צדיקי דורו. מגיד מישרים ברדיויל, ושם נפטר ביום כ״ז אלול תקנ״ו; ג. נעבא זו׳ ר׳ אליעזר (ולא אבנר) ב״ר יוסף כתבן, שעלה לארץ וביום הגיעו נפטר. נפטרה בקולומיאה עיר מגוריהם ביום ט״ז אלול תקמ״ג. הבטיחה שעד עשרה דורות מזרעה שיתפללו על קברה יוושעו, וכך נהגו צאצאיה בני משפחת דוניא. דברי תורה ממנו בקונ׳ תולדות יצחק שבספר תורת חסידים הראשונים, תיג-תכז. המהרש״ם מצאצאיו.

רמ״ח קלינמן, זכרון לראשונים, מערכה א׳ שיח יצחק, 9-21; מזכרת לגדולי אוסטרהא, 28, 148-149; מליצי אש, א, ניסן, לג; דרוהוביץ, 22, 47; אור הגליל, ח״ג, מט-נה; רמ״מ ויזניצר, אז נדברו, 44, 43-48.

רבי יחיאל מיכל(י) המגיד מזלוטשוב, נולד לאביו רבי יצחק מדרוהוביטש בשנת תצ״א (וי״א תפ״א או תפ״ו). מרכוס ובעקבותיו לייטר כתבו בטעות ששם משפחתו מאי, כשם המדפיס הנודע מדיהרנפורט. בילדותו גר בבוריסלב. ר׳ חייקא מאמדור אמר עליו, שהוא גלגול חבקוק הנביא. תלמיד מובהק לבעש״ט שהפציר בו לקבל רבנות, והתרה בו שמאבד את חלקו בזה ובבא. כאשר אעפ״כ סירב, אמר לו בשמחה שרק לנסותו בא. נשא את רעכיל בת רבי משה שגר בכפר ליד שדה לבן, והתבודד אלף ימים מבלי לראות ולדבר עם אדם. י״א שלמד גם אצל המגיד ממזריטש ורבי שמלקא מניקלשבורג. האוהב ישראל אמר עליו שמפתח התורה בידו. השרף מסטרליסק העיד

עליו שהיתה לו נשמת התנא רבי אליעזר הגדול, ולכן לא סבל את הפוגם בריתו.
עבר לבראד כמלמד ומגיד מישרים, והתפלל בשטיבל החסידים בו הותר להתפלל ספרד בנוסח האר״י. התרעמו עליו על איחור תפילותיו, ובתקמ״א שרפו לפני ביתו את ספרי התולדות. נחשב נשיאם ומנהיגם של חסידים, ולכן הותקף. ההפלאה כתב לר׳ טבלי מליסא, שיכתוב לר׳ יוסף מפוזנא, שישפיע על חמיו הנו״ב שלא לצערו, כי שמע מאחיו ר׳ שמעלקא שכל כוונתו לשמים. בגלל הרדיפות נענה להיות מגיד מישרים בזלוטשוב, ועל שמה נקרא. אח״כ מ״מ בקאלק, ולבסוף בימפולי.
נחשב מגדולי רועי החסידות, ונהג אדמו״רותו כ״ב שנה. נהג גינוני מלכות ורחבות כהמגיד ממזריטש והסמיכת חכמים, אף כי לא נהנה מהעוה״ז דבר. תלמידו ר״מ מנשכיז אמר עליו, שאם היה לו השולחן של רבו היה יכול להחיות בו מתים, ולהוציא ממנו עפרות זהב. חיבר ניגונים שבהם תיבל את דרשותיו, אך לרוב עניוותו הם נקראים ניגוני הבעש״ט, ויש הידועים בין חסידי חב״ד.
מגדולי תלמידיו והנוסעים אליו, אך יש המסופקים באחדים מהם: ר׳ ארון ליב מפרימישלן, ר׳ אברהם מרדכי מפינטשוב, ר׳ בנימין מזלוזיץ, האוהב ישראל, באר מים חיים, דרך אמת, ברית כהונת עולם, גנזי יוסף, בת עיני וחתנו רא״ח מזלוטשוב, רבי זושא מאניפולי, החוזה מלובלין, ר׳ יוסף מזמיגרוד, ר׳ מרדכי מנשכיז, ר׳ מרדכי החזן מזסלב, רמ״מ מליסקא (ולא מליפקא), רמ״ל מססוב, הנועם מגדים, רצ״א מאליק, ר״ש מקרלין, השרף מסטרליסק.
נפטר בשבת כ״ה אלול. בעלותו לתורה קראו לו את הפסוק ה״ן קרבו ימי״ך למו״ת, ואמר שמכוון לשמו ולשנותיו. בסעודה השלישית הלך בחדרו בדבקות נפלאה, אמר בהאי רצון איסתלק משה, קרא קריאת שמע ונפטר. רבים כותבים שהיה זה בשנת תקמ״ו, אך בה לא חל כ״ה אלול בשבת. יש מאחרים סמוך לתקנ״ב, וסתירה לכולם מהספדו של רבי עוזיאל מייזליש שנפטר ביום כ״ה כסלו תקמ״ו. הוא כותב בעץ הדעת טוב פרשת תבוא: כמה ראוי לנו להתעורר בבכי ואנחה על מיעוט השגה בתורה, אחרי פטירת ר׳ מיכל שהיה בדורנו כרשב״י בדורו, ולא נשאר לנו תמורתו. הנכון כנראה שנפטר בתקמ״א, ושנת לידתו אם כן תפ״ו.
מים רבים, דברי תורה ממנו שלוקטו ע״י ר׳ נתן נטע הכהן אב״ד קאלביעל, יצא לאור בהוצאות ר׳ פנחס מנחם מגור, קאלווארייע,, ווארשא, דפוס א. שריפטגיססער, תרנ״ט, 44, 8 עמ׳. המסכימים: המהרש״ם בתרנ״ז למח׳ רנ״נ עם ד״ת (מי לא ידע גודל קדושתו של דו״ז, ועל מי לא נגה אורו); ר׳ ירחמיאל ישעיה מינצברג אב״ד ליקאווה בקלישין (דברי קדשו של מחו״ז הרי״מ אשר האיר כל העולם כולו בצדקתו א״צ חיזוק, ואין בדור הזה מי שיהיה כדי לברך ולגמור עליהם את ההלל); רבי מאיר שלום מקלישין ברי״א חתנו ואחיו של הרב מפוריסוב ובנו ר׳ יהושע אשר; ר׳ משה אליקום בריעה מזעליחוב ב״ר יצחק שלמה ב״ר יחיאל מיכל מזוויהל ב״ר משה מזוויהל בהמחבר. בהקדמת המלקט מפרש קשר משפחתו למחבר, בהשיאו בתו לר׳ ישראל אברהם ב״ר יחיאל מיכל מאקינוב בן רעכיל בת ר׳ יצחק שלמה דלעיל, נכד המגיד ע״י בנו מזוויהל, מבאר מתן שם הספר כר״ת שם המחבר ואביו, ומודה לבנו יעקב שלום שטרח בהעתקת וסידור הכתבים. בתחילה הנהגות טובות מהמחבר ומחתנו עם פירושו מגדנות נתן. אח״כ עה״ת וליקוטים, סיפורים ומג״י של המלקט. נדפס מחדש בהגדה מדויקת בירושלים תשי״ט, ע״י ר״י אייזנבך בהשתדלות ר׳ אברהם הפטלר, ובעידוד האחים ר״נ ור״מ הלברשטם נכדי המחבר. נכד אחר, הרב יוסף חיים מאסקאוויטש משאץ, הדפיסו שוב בברוקלין תשל״ט עם הספרים רזין דאורייתא ותפארת צבי זאב, ובסוף הספרים: קונ׳ דעת שלום מזקנו רבי שלום משאץ שהועתק מגליון החומשים שלו וצוואתו, וקונ׳ דרך ים, חי׳ גפ״ת מבנו ר׳ יחיאל מיכל. המסכימים: הרבי מבאבוב ע״י ר׳ יהושע זאב זאפרין, הרב ישכר בער הלוי רוטנברג מווידיסלב, ר׳ יחזקאל ראטה הדומ״ץ, וחמיו ר׳ שמואל יודא פאנעט מדעש בבארא־פארק. בח׳ העמודים הראשונים הקדמת המו״ל, וזכרון לבני משפחתו.
מקצת מדברי תורתו בספר ליקוטי יקרים. ר׳ משה חיים קליינמן קיבץ את תורותיו ושיחותיו בספרו זכרון לראשונים, פיעטרקוב תער״ב, מערכה ג: מרום הרי״ם, 45-89, ודפוסי צילום.
ישועות מלכו עה״ת מועדים וליקוטים מתורותיו מספרים ומכתבי יד, ע״י ר׳ יצחק שמואל ב״ר משה יאיר ויינשטוק, ירושלים, מוסד הרי״ם לוין, תשל״ד, קס, כ עמ׳. בהקדמת רי״ל לוין כותב שאת שם הספר קבע האדמו״ר מזוויהל נכד המחבר, ונכללו כאן גם תורות בניו. בהקדמת המלקט כותב שהעתיק את הדברים ללא שינויים כמעט. בסוף: שתים מאיגרותיו מתקכ״ג ותקל״ב אל ר״פ מקוריץ והבכ״ע; רשימת המקורות; צילום מכתב־יד של הספר **כתבי קודש** של בנו רז״ו מזברז׳ שהועתק בסדיגורה ע״י אחד מחסידיו, ר׳ אהרן ב״ר שמואל מרופשיץ, ובו גם תורות מאביו המגיד. אוסף מקיף של תולדותיו, אבותיו

ובניו, עם מחקרים והערות ע״י ר׳ יצחק מתתיהו טננבוים בספר **תועפות הרים**, ירושלים, מכון זכר נפתלי, תשמ״ו, 332 עמ׳. נספח לו: **כתבי קודש** מבנו רז״ו מזברז׳, כ ד׳ בצילום מכתב היד שהועתק בסדיגורה, וצולם בסוף ספר ישועות מלכו.

לבניו קראו חמישה חומשי תורה, והם הפיצו את תורת החסידות באוקראינה ובגליציה.

א. **רבי יוסף** (יוסלה) מימפולה בכורו, חתן ר׳ מנחם מן מויטקוב אחיו (מחותנו) של התוספות שבת. גבאי למעות א״י שנאספו בווהלין ובפודוליה, וחתם עם הנשיא ר׳ מרדכי מנשכיז שלא לשנות לצדקה אחרת. ילדיו: 1. ר׳ ישראל מטשהאן. נפטר תר״ב? חתן ר׳ אהרן מקיפין תלמיד ר״פ מקוריץ, חמיו של ר׳ נחמן מסקלט שנפטר ביום כ״ו תמוז תרכ״ו, ומבניו: ר׳ מיכל מסקלט, ר׳ ישראל מקרסילוב שנפטר ביום י״ח כסלו תרנ״ו, זו׳ ר׳ בנימין זאב אוירבוך מאוזירן נכד התולדות, חמיו של ר׳ חיים דוד מונזון. בנו של ר׳ ישראל: ר׳ אליעזר מטשעהאן ורדיויל, למדן ופרוש, נפטר בחיי אביו, חתם רד״ב מטולטשין ב״ר שלמה מקרלין. בנו של ר׳ ישראל: ר׳ יוסף מרדיויל חתן ר׳ פנחס ב״ר יוסלה מאוסטילה. מגיל י״ח אדמו״ר בלנוביץ, ואח״כ ברדיויל. נאסר ע״י הרוסים, וכששוחרר עבר לגלינא, ובה נפטר ביום י״ג אייר תרל״ה. עליו: תפארת ישראל, יא, 27-30. היו לו כמה בנים, ובת ריזל זו׳ ר׳ מרדכי לרנר משומסק (נפטר ביום י״ד טבת תרס״ד, וזו׳ ביום ו׳ סיון תרס״ז). בתם יוכבד היתה אמו של הרב שמואל יוזפוב מחיפה; 2. ר׳ יצחק מקליסק. נשא את חנה חוה בת רבי ברוך ממזבוז, ואחרי פטירת חמיו נעשה אדמו״ר במזבוז. בנו ר׳ מיכל מדרוהוביטש נשא את מלכה, בתו של ר׳ מרדכי מטשרנובל מזיווגו הראשון. בנו: ר׳ ברוך רבינוביץ מיאס, חתן ר׳ שמואל הלוי הורביץ מוועחנובקי. תורותיו ותולדותיו בספר שיח אליעזר. בנו: ר׳ אליעזר חיים מסקוליא. ברח בתר״ל מרוסיה לגליציה. מתר״ן האדמו״ר הראשון בארה״ב. נפטר ביום ה׳ אייר תרע״ו. ספרו: שיח אליעזר; 3. ר׳ מיכל חתן ר׳ ברוך ממזבוז; 4. ר׳ חיים מושקוביץ מסטנוב, חתן ר׳ מרדכי מנשכיז. נפטר ביום ז׳ אייר. ילדיו: ר׳ יואל משאץ חתן ר׳ מאיר מפרימישלן; ר׳ משה אבי ר׳ יחיאל מיכל מגלינא; זו׳ ר׳ יצחק גדליהו אב״ד סלאוויטא; 5. זו׳ ר׳ גצל, נכד ר׳ ליבר הגדול מברדיטשוב ואביו של ר׳ ליבוש פרוסקורובר, אבי חוה חיה פערל הרבנית מנובומינסק אם אמו של פרופ׳ השל, נפטרה ביום ה׳ חשון תרפ״ד. מנכדי רבי יוסף: ר׳ ישראל מלוטשיניץ חתן האוהב ישראל.

שם ושארית, ל-לג, של״ש, ה; אלפסי, החסידות, 57-63.

ב. רבי יצחק מרדיויל השני, מכוון נגד ספר שמות. נולד בשנת תק״ד לערך (ולא תק״א). נדד רבות. רב בנדבורנה, אופוטשנה, בוטושאן, פולטושאן, רימנוב (כיהן בה שנה בתקע״ו וחזר למדינתו), ורדיויל שעל שמה נקרא. נשא את בת ר׳ משה שוהם מדולינה, בשנית את בת בעל צמח ה׳ לצבי ומילא את מקומו כמגיד מישרים בנדבורנה, ובשלישית את אלמנת ר׳ משה ראש הישיבה ב״ר אליעזר ראש ישיבת פינסק. נפטר ביום י״א (ולא א׳) אייר תקצ״ה (וי״א תק״ף, תקפ״א או תקפ״ה בן פ״ד). היו לו רק בן ובת: 1. ר׳ דן יונגרלייב, חתן האוהב ישראל וחמיו של ר׳ שלום יוסף בן הריזינר; 2. זו׳ ר׳ ישעיה מושקט מפראגא. **אור יצחק** עה״ת פרקי אבות וליקוטים שנאמרו מפיו. יוצא לאור מכתב יד שהיה בעקד ר׳ נחום דובר מסדיגורה, והומצא לדפוס בהשתדלות רבי יעקב מהוסיאטין, ע״י בנו של הרבי ממילניצה נכד המחבר. פרקי אבות וליקוטים מסידור הרי בשמים של חתנו. ירושלם, המוסד להוצאת ספרי מוסר וחסידות, תשכ״א, ב, רכז עמ׳, עם הקדמות מהמסדר ומהמוסד (חבר ת״ח ערכו את המקורות והציונים). מכתבו בשו״ת מים חיים, ח״א, מד.

ג. **רבי צבי בנימין זאב** מזברז׳, ועל שמה נקרא ר׳ וועלוויל זברז׳ר. עניוותו ותמימותו היו כעולה, ולכן נאמר ששקול כנגד ספר ויקרא. נודע באהבתו לכל נברא. נסע מזברז׳ לחוזה מלובלין דרך לבוב, ושם ביקר אצלו הבני״ש. כל גופו הזדעזע בתפילתו, ולא סח שיחת חולין. השל פירסם את מכתבו מתקע״א אל ר״מ מפרימישלן, ובו מבקש שיתפלל עליו ויבוא לבקרו בעת חוליו. נפטר בוולוטשיסק ביום ג׳ ניסן תקפ״ב (ולא תק״ס). ילדיו: 1. ר׳ יחיאל מיכל שנפטר בצעירותו; 2. זו׳ ר׳ שלמה אליעזר. האב בנו וחתנו במנויי יסוד יצחק, זאלקווא תק״ע; 3. זו׳ ר׳ צבי (יצחק) מנחם מלעטשוב (מלשנוב), אבי ר׳ ישראל מלעטשוב שנשא את אדל בת ר׳ ברוך ממזבוז.

תפארת צבי זאב, ד״ת שדרש בשבתות ר׳ צבי זאב מזברז׳, כולל תורות מאביו, ע״י ר׳ דוד שמואל ראטה מלבוב, לעמבערג תרנ״ו, ח ד׳. המלבה״ד רצ״ה שרייבר מפמורן כותב בהקדמתו, שהכתבים הגיעו אליו במתנה, אחרי שהועתקו בתרכ״א בפודקמין ע״י ר׳ מרדכי צבי, בנו של ר׳ ישראל יעקב שו״ב בוועדבי׳ שברוסיה, שרשמם עד תקע״ז.

רזין דאורייתא, חידושי תורה ואמרי רזין מר׳ זאב צבי מזברז׳. הובא לדפוס ע״י ר׳ פנחס שמואל זנוויל ב״ר אברהם הכהן מ״מ הרב בוורשא, ווארשא תרס״ג, 104 עמ׳. צולם מחדש בישראל תשכ״ח, ועם מים רבים בברוקלין תשל״ט. המו״ל ר׳ משה ב״ר צבי יצחק ז״ל מוורשא כותב בהקדמתו, שהעתיק וסידר את התורות על סדר הפרשיות, מכתב־יד שקיבל מר׳ ישראל משה בנו של ר׳ חיים יהושע אב״ד לענטשנא. לזה צירף ליקוטים מספרים שונים, ודן בכמה פרטים מקורות חיי המחבר. בשולי הדפים הערות והשוואות לספר תפארת צבי זאב. כולל ד״ת מאביו ומאחיו ר״י מרדיויל, ובסוף ליקוטי מועדים, נ״ך והנהגות. בסוף ספר ישועות מלכו של אביו: **כתבי קודש** שלו.

ד. **רבי משה** מזוויהל הרביעי כנגד חומש במדבר. חתן ר׳ דוד ז״ק אב״ד גרבוביץ שהתיחס לטור. כיהן תחילה כמ״מ במזריטש. סירב לנהוג אדמורו״ת, עד שלחצו עליו ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב ור׳ מרדכי מנשכיז. נפטר ביום י׳ אייר תקצ״א. ד״ת ממנו בספר דברי דוד מהדע״ק, דף כא ע״א. הניח שושלת ענפה של צאצאים הנמשכת עד ימינו.

ה. **רבי מרדכי** מקרמניץ החמישי ונקרא משנה למלך. נולד בשנת תק״ו. מגדולי האדמורי״ם בזמנו. נשיא א״י עם ראי״ה מאפטא. הבמ״ח מבאי ביתו. מתלמידיו: ר׳ מאיר מפרימישלן ור׳ ישעיה שור אב״ד יאסי. נפטר ביום י״ג (ולא י״א, י״ד) תמוז תק״ף בן ע״ד (י״א בתקס״ה בן נ״ה, אך לא בתקס״א או בתקע״ז). נספד בספר באר משה מקוזניץ, ונשתמר נוסח מצבתו. הסכים על כמה ספרים. ילדיו: 1. ר׳ יצחק מגראנוב; 2. זו׳ ר׳ אהרן מקרלין.

ו. ינטלה (וי״א מרים) זו׳ תלמידו ר׳ דוד הלוי המגיד מסטפן, דור ד׳ להט״ז. תלמיד הבעש״ט. נשאה כשהיה אלמן בן ארבעים עם ד׳ ילדים, והיא היתה בת י״א. אמרו עליה שרוקדת קדוש, כששומעת את המלאכים אומרים קדוש במרום. נפטר ביום י״א (וי״א ט׳) תשרי תקע״א. בתו נישאה לר׳ שמרל אב״ד ליביטשוב.

מצאצאי המגיד מזלוטשוב: ר׳ לוי יצחק מיכלוביץ האדמו״ר מקלויזנבורג. אהל נבנה על קברו. מילא את מקומו בנו ר׳ יחיאל מיכל שנספה בשואה הי״ד; ר׳ יחיאל מיכל מיכלוביץ האדמו״ר מזלוטשוב בנתניה; ר׳ שלמה זלמן שרגאי, ב״ר משה ואחיו ר׳ שרגא פיבל, בני ר׳ יהודה ליביש פיבלוביץ מגורשקוביץ שליד פיעטרקוב, ב״ר שלמה זלמן, ב״ר שרגא פיבל בהמגיד מזלוטשוב, אלא שלא ידוע על בן בשם זה (מן הימים ההם עד הזמן הזה, 36-39). יש שם גם סתירה, שר׳ שרגא פיבל היה בנו של ר׳ דוד וייסלוביצר מח״ס מגדל דוד נכד המגיד.

ספר היחס מטשרנוביל, 102-104, 116; הלולא דרבנן (לוין), 15-17, 23-24; מרכוס, החסידות, תש״ם, סח; מליצי אש, ח״א, ניסן, יט-כג, שנ, ח״ב, אלול, 103; דור דעה, ח״א, צדיקים, פג-פו; ר׳ משה קמלהאר, החסידות וציון, קו-קח; ספר זלוצוב, 47, 119, 245-246, 291-294, ר״מ לייטר, 381-388, והדרום, י׳, 20-27; אברהם יהושע העשל, ייווא בלעטער, 36, 128-132; טל אורות, ח״א, קטו ע״ב- קכג ע״א; מטה אהרן (פיטשניק), 28-35; בית שמואל (יוזפוב), לב, עח (סותר עצמו פעמיים); מג״י בסוף שם משמעון עם פירוט צאצאיו, קא-קמב.

ר׳ יחיאל מיכל ב״ר יקותיאל. בתקמ״ד חבר בית הדין בברזן. נזכר בשו״ת בת עיני, ד.

ר׳ (יחיאל) מיכל. בנו של הצדיק רבי נחמן ז״ל. לקלויז שלו בסקלט נקנה הספר ברית אברם תרל״ה.

תשובה אליו: אבן יקרה, קמא, יו״ד, א.

יַמְפִּל

ר׳ דוד ימפיל

תשובה אליו מתרל״ד בקונ׳ התשובות, כא, שבסוף משמרת הקודש.

ר׳ מרדכי ימפל

נולד בדולינה לאביו ר׳ יחיאל מיכל. גדול בתורה. חתן ר׳ חיים שמואל פיקסלר, חתנו של ר׳ נחמן גרינברגר דומ״ץ מיידן שבמרמרוש, חתן ר׳ דן ב״ר משה ב״ר דן מדולינא. הוא וחו״ז נתמנו ע״י אדמור״י זידיטשוב לכהן ברבנותה של מיידאן. מתרל״ה אב״ד מיידאן, וכנראה גם וולובה הסמוכה. נפטר ביום י״ד אדר תרנ״ט. יתומה שנתגדלה בביתו נישאה לשו״ב ר׳ יצחק זילבר. בנו: ר׳ ירוחם פישל, סוחר שקדן בתורה.

תשובות אליו: בית היוצר; מהר״ם שיק, יו״ד, עט.

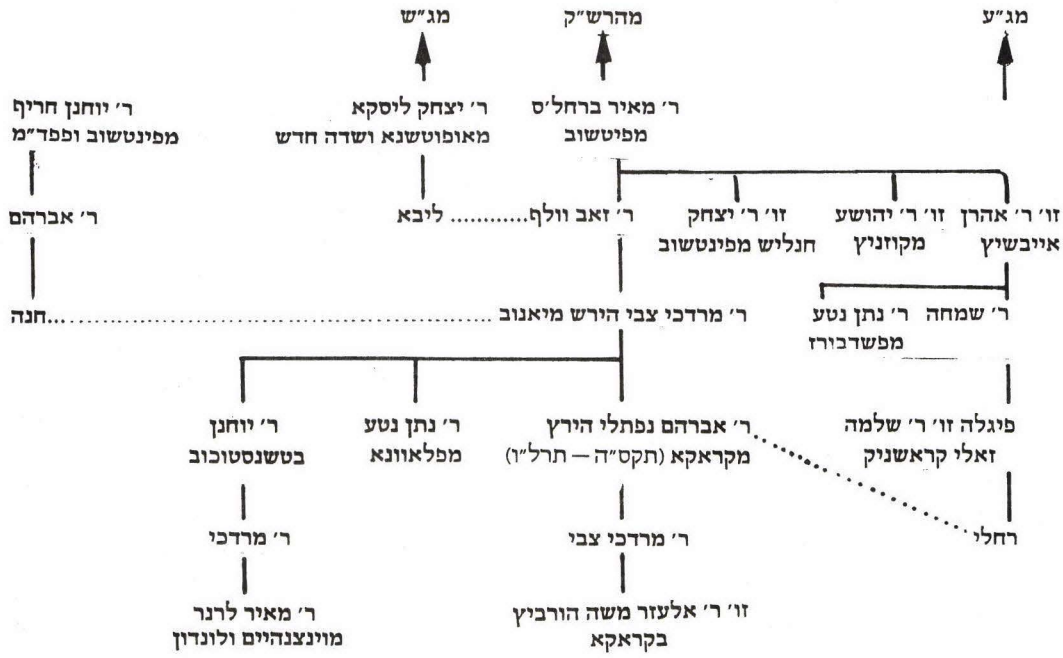
מליצי אש, ח״ג, אדר, מג; ספר מארמארוש, לד, נו, 418-420.

יְנֶר

ר׳ אברהם נפתלי הירץ ב״ר מרדכי צבי הירש **ינר**

מקראקא (תקס״ה — תרל״ו)

אביו ר׳ **מרדכי צבי הירש** לרנר, נגיד וספרא רבה ביאנוב שבפולין, נשא את חנה בת הנגיד ר׳

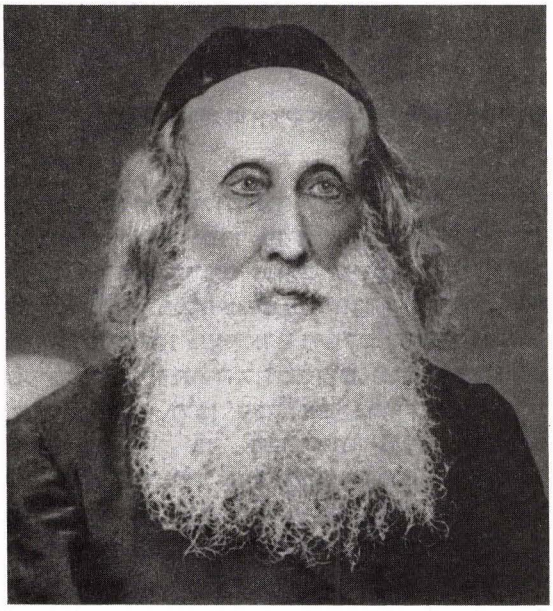

אברהם ב״ר יוחנן חריף מפינטשוב, שהיה ר״מ בפפד״מ, ידידו של ר״י אייבשיץ, וגיסו של ר׳ אליהו מאליינו בעל ברכת אליהו. נפטר בשנת תקפ״ד. מילדיו: א. ר׳ נתן נטע אב״ד פלאוונא; ב. ר׳ יוחנן גביר בטשנסטוכוב, אבי ר׳ מרדכי אבי ר׳ מאיר לרנר אב״ד וינצנהיים בעלזס, ומתרנ״א רב חברת בני ישראל בלונדון. מח״ס שו״ת הדר הכרמל, וילנא, האלמנה והאחים ראם, תרנ״א, יט ד׳, ובהקדמה מפרט יחוסו; ג. ר׳ אברהם נפתלי הירץ הצעיר ראב״ד קראקא; ד. גיטע זו׳ ר׳ יצחק שנברג מקשאנוב.

בנו של **ר׳ זאב וולף** שהצטיין בתורה ובחסד, חזר על תלמוד בבלי וסיימו י״ג פעמים, נכבד מאד על גיסיו הגאונים ובניהם, ובהם המקובל ר׳ נתן נטע אב״ד פשדבורז שביקרו כל שנה להתברך ממנו. נשא את ליבה בת ר׳ יצחק ליסקא (או ליפקא) אב״ד אפאטשנא ושדה חדש נכד המגיני שלמה, אשר ר׳ דב ברוש מחבר ההגהות על ספר בעלי הנפש להראב״ד הכירו, הפליג בשבחיו, וסיפר כי ר׳ יוסף מח״ס תבנית אות יוסף אב״ד שדה חדש חרד מפניו.

בנו של **ר׳ מאיר** שנקרא ברחל׳ס, פו״מ פינטשוב, נכד רבי אהרן שמואל קיידנובר. ילדיו: א. ר׳ זאב וולף בנו יחידו; ב. זו׳ ר׳ אהרן אייבשיץ אחיו של ר׳ יהונתן, בני ר׳ נתן נטע אב״ד אייבשיץ, חתנו של רבי ליב צינץ ובנו של ר׳ זליג מקראקא, חתן הרב ישעיה אשכנזי חתן המגלה עמוקות; ג. זו׳ ר׳ יהושע אב״ד קוזניץ; ד. זו׳ ר׳ יצחק חנליש מפינטשוב, רבו של השמן רוקח המזכירו בסוף ח״א.

ראנ״ה נולד ביאנוב בשנת תקס״ה, וזמן מה היה

תמונה נדירה של הרב אברהם נפתלי הירץ ינר. נמסרה ע״י נכדו הרב אליהו יהושע ב״ר מנחם שלום גלדצויילר.

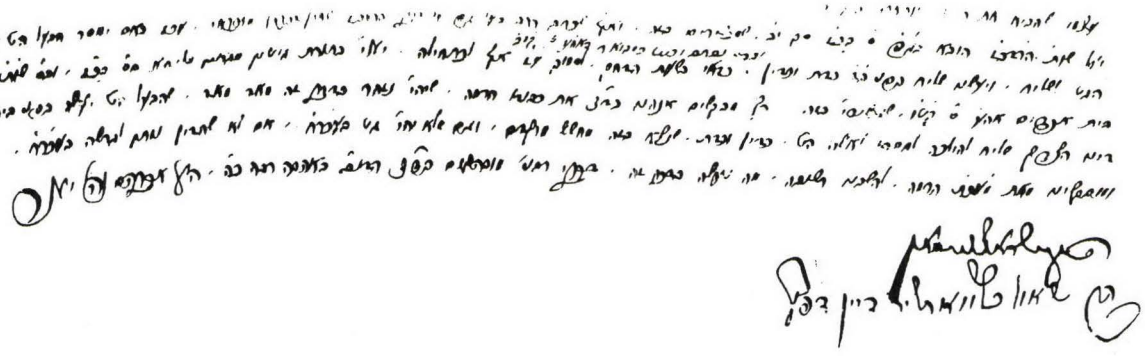
רב שם. הוריו נפטרו בצעירותו, וכצעיר הבנים גדל תקופה מסוימת בטשנסטוכוב, בבית אחיו "השר וקצין" ר׳ יוחנן. שהה גם אצל אחותו בקשאנוב, וכתב משם אל הברוך טעם. למד הרבה תורה, וכבר בגיל ט״ו היו בידו הרבה חדו״ת שכתב. נשא אז אשה וגירשה. אחריה נשא את רחלי, בת הנגיד ר׳ שלמה זאלי קראשניך (קרשניק) מקראקא וזו׳ פיגלה, בת ר׳ שמחה אחיו של המקובל רנ״נ אב״ד פשדבורז, בני ר׳ אהרן אייבשיץ אחיו של רבי יהונתן.

לפני נישואיו אלה בא בגיל עשרים לקראקא כסוחר. כשהפקיד שאלו לשם משפחתו ולא הבין פולנית, חשב ששואל למקום הולדתו והשיב יאנוב. התשובה נרשמה כשם משפחתו, שהפך להיות יענער. בשנת תקצ״א נתמנה כדיין בקראקא אצל הרב צבי דוד הלוי שנפטר שנה לאחר מכן, ואצל הרב שאול לנדא שנפטר בתרי״ד, ובנו הרב אלכסנדר שנפטר באותה שנה. אז נתקבל כראב״ד העיר, בבית דינו של רד״ב מייזליש.

תמוז תרל״ו, המונים הִשתתפו בהלויתו, ונשתמר נוסח מצבתו. את מקומו כראב״ד מילא הרב צבי הירש רפפורט, שהיה שם דיין לשעבר ואב״ד זיכלין.

ילדיו: א. ר׳ מרדכי צבי. נשא את זלאטא בת ר׳ שמואל. נפטר בשבת ט׳ אדר תר״ן. בתו הלנה זו׳ ר׳ אלעזר משה הורביץ, בנו של האב״ד רחא״ל; ב. זו׳ ר׳ מאיר מרקוביץ אבי הצייר ארתור; ג. חנהלה שבזיווגה השני נישאה להרב מנחם שלום הלוי גולדמן מזלין, חמיו של ר׳ משה חיים גלדצהלר. ר׳ שלמה זלמן שרגאי כותב בקונטרסו מן הימים ההם עד הזמן הזה, 34, כי אשתו מרים היא בתם של ר׳ יהושע נכד ראנ״ה מבלי שידוע איך, ב״ר יצחק ובאשע לבית שפילברג, ושל זו׳ שרה לאה בת ר׳ שרגא פייבל וחנה פייבלוביץ.

הניח כתבים רבים בהלכה ובאגדה, ורק שנים מספריו הדפיס בחייו. **צלותא דאברהם**, חדו״ת ושו״ת (כולל על עגונות), חקרי הלכה ודרושים, לעמברג, ר׳ אברהם יוסף ב״ר אהרן מדפיס, תרכ״ח, ד, רד ד׳, עא שו״ת. הסכמת השו״מ עם

סיום פסק בית הדין דקראקא בחתימת הראב״ד ראנ״ה ינר, והדיינים ר׳ ישראל ניימאן ור׳ שאול כץ ווארשיר.

נחשב איש אשכולות נוח לשמים ונוח לבריות, וקיבל כל אדם בסבר פנים יפות. בפסקיו ניסה לפשר בין המתדיינים, וכולם צייתו לו. היה אהוב על בני עדתו, בגלל צניעותו ויושר הליכותיו. רדף צדקה וחסד, לא ציער אדם מעולם, והחזיר מתנות שקיבל. הרביץ תורה לתלמידים, ובתוכם שוחז״ה. מתון בטבעו, ולכן סבל את נאורי העיר ולא הרחיקם. בשל כך איבד חינו בעיני החרדים שהתנגדו לבחירתו כרב העיר, והובא רבי שמעון סופר. תחילה התנגד לו, אבל אח״כ תיווך בינו ובין המתקדמים. אמרו על ראנ״ה שלומד גרמנית אצל רא״י וייצנפלד (חליפת מכתבים, 5-6). בעשרות שנות כהונתו, שימשו אתו חליפות בבית הדין דיינים שונים. בשנתיים האחרונות לחייו חלה, וציוה שלא יספידוהו. נפטר ביום ב׳ י״א

ד״ת ופרשת עופות קפריסין (בכל זאת למען כבודו ולמען לימודו, וגם ידעתיו זה רבות בשנים מאז הייתי בק׳ קראקא, וכמה פעמים הריץ מכתביו אלי ברצוא ושוב, על כן חשתי ולא התמהמהתי לתת עין עלי דבריו... ובאמת ראיתי הרבה דברים יפים וראויים למי שאומרם, ואברכהו שיזכה להדפיס בשלום, ויזכה שיתקבלו דבריו באהבה). בהקדמתו מוסר את יחוסו, וכותב שמדפיס רק חלק מאשר עמו בכתובים. אח״כ דף לוח התיקון. מדף קנח: כד דרושים. את המפתחות לספר ערך ר׳ זאב וולף ווינסברג, ותשובה אליו: ברכת אברהם, לג.

השיב אל: ב״א (ב); חתן אחותי ר׳ אברהם צבי (מו); תלמידי (יב, ל, מז, ברכת אברהם, כג); ידידי רב״א (לט, ובסתם: ברכת אברהם, א). מחוץ לגליציה: **אונגוואר** — מהר״ם

א״ש (טו); **בייטהען** — הרב ישראל דייטש (ל־לא בתר״י, ברכת אברהם, כה); **ווארט** (צ״ל דווארט) לידידו (ו־ז, ובסוף על עופות קפריסין); **זלושיץ** — הרב אליעזר דוד הלוי (נח); **מינסק** — ר׳ אלי׳ עטינגר (ברכת אברהם, ח); **פלאוונע** — אחיו הרב נתן נטע (סז, סט); **קמפנא** — ר׳ שמחה הראב״ד (נג בתרכ״ד); **רדומסק** — הרב אליעזר ליפמן (לב); **ש״ח** (שדה חדש) — לידידו ר״ח (ט־י). דרוש ו׳ מתרי״ז — לידידו בלונדון לומר בחגיגת אבן הפינה לביכ״נ מחז״ה, לעומת מה שהניחו שם אבן פינה לביכ״נ ריפורמי; דרוש יג — בבהכ״נ הגבוה בעת מגפת תרט״ז; כ — הספד על שני מאורי הדור.

ברכת אברהם, שו״ת וקצת דרשות, לעמבערג, ר׳ ישראל אלימלך שטאנד, דפוס ש.ל. קוגל־לוין, תר״ל, ב, ע ד׳, לה תשו׳. פתיחת מוסר בה כותב שמדפיס מזכרונו ספר נוסף, אחרי שקודמו נתקבל לרצון במיוחד בעירו והפצירו בו להוציא עוד, ואח״כ דרוש באגדה. מדף סד ע״א דברי אגדה, ובדף האחרון לוח הטעות.

כמה מתשובותיו בסוף עדת יעקב (איכהורן). מכתביו להיתר מצות מכונה בקונ׳ ביטול מודעה של השו״מ. כמו״כ במנחת קנאות ובכתבי העת. הסכמותיו בספרים רבים. תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״א, קו, קז; ברכת יעקב (הירש), חו״מ, י׳ (הערות על ספרו השני); ברכת רצ״ה, קיח־קכא בתרל״ב—תרל״ד; דב״ח, ח״ב, אה״ע, מח־מט, וגב״ע עם הדיינים ר׳ ישראל יהודה ליב סג״ל ור׳ אברהם מאיר גרייבר; משיב כהלכה, יו״ד, ח בתר״ה; שו״מ, קמא, ח״א, רס, ח״ג, קיז בתרי״ט; שירי טהרה, תרי״ד, דף ח ע״ב לויליצקה; תפארת יוסף, או״ח, י׳. תעודה מבית דינו בתרט״ז לר׳ יעקב יחזקאל הלוי, כרם שלמה, חשון תשמ״ב, י־יא, פקסימיל, נר.

המגיד, כ, 270; דוד הלוי בירנבוים, העברי, יב, שו; לוחות זכרון, תרנ״ז, 79-80, תרס״ד, 116-119; שה״ג קרנגיל, ח״א, קא; קראקא, 97-98; אקדמות מילין לשו״ת שבט סופר, ירושלים תשל״ד.

יַעבֵּץ

ר׳ **אורי מנשה** רב בסניאטין. מחסידי רמ״מ מקוסוב. בסוף ימיו עלה לצפת, ובה נטמן. בנו ר׳ **משה יהודה** יעבץ־מילר נכד ר׳ יצחק הלוי אחי הט״ז, נשא את פרל יוטא בת ר׳ חנוך זונדל פויגל רב בווישווא ובסוף ימיו רב ותופס ישיבה בצפת, נפטרה ביום י״ט אב תרע״ד. עלה לצפת, ובסוף ימיו חבר בית הדין. נפטר ביום ל׳ סיון (או ב׳ תמוז) תרע״ג. בתו פסיה (פעשע) פיגא זו׳ ר׳ נחמן ב״ר ברוך דוד כהנא. מצאצאיו הסנטור יעקב יעבץ.

ר׳ **מנחם מנדל** מקופיטשיניץ **ור׳ שלמה** מבוצץ עלו לצפת. חתמו בתר״ל על מכתב נגד פירצות בחינוך שרצו להנהיג ר׳ משה חר״ג ור׳ משה סג״ל (עברי אנכי, ו, 318-319). ר״ש חתם בארץ הצבי, 184-185.

★

ר׳ **יעקב** אב״ד בלוזוב ראה לפי: **ר׳ יעקב נח**

ר׳ **יעקב** אב״ד דלטין ראה לפי: **ר׳ יעקב ראובן**

ר׳ **יעקב** אב״ד זלין.

תשובה אליו: ש״ב, תפארת יוסף, יו״ד, ז, י, (יא).

ר׳ **יעקב** אב״ד טרנופול ראה לפי **שליטא, ר׳ יעקב**

ר׳ **יעקב** אב״ד מנוסטרישץ. אליו: מח׳ נט״ש, י, סח.

ר׳ **יעקב** סופר בפמורן.

תשובה אליו: קול יהודה, לד, ולר׳ שלמה בן אחותו, כז, כח לפני תרכ״א.

ר׳ **יעקב** אב״ד קוליקוב, ואח״כ מ״מ ומו״ץ בלבוב. העמיד תלמידים רבים. נפטר ביום כ״ג כסלו ת״ק.

אנשי שם, 110, עם נוסח מצבתו.

ר׳ **יעקב**. ת״ח ברודניק.

תשובה אליו: משיב כהלכה, חו״מ, ד בתקצ״ב.

ר׳ **יעקב** ב״ר יהודה אריה. חבר ביה״ד בזברז׳ בתקצ״ז.

תשובה אליו: בית שלמה, אה״ע, כט.

ר׳ **יעקב** ב״ר יהודה ליב

רבה של קריסנפולי. רוב ימיו כלו ביגון ואנחה. בעטים של משנאיו הושלך לשבעה שבועות לבית האסורים בתוך רימה ותולעה, אבל היה לו שם אור השמש ללמוד. כששוחרר נדד מעיר לעיר. חתן הנגיד ר׳ נתן נטע מפיליפאווי שבליטא. היה אב״ד שם בעת שהדפיס את ספרו שהוא נדיר ביותר **פדויות יעקב**, מפתח אלפביתי בסדר תשר״ק לדיני השו״ע שאינם במקומם, פ״פ דאדר, בתו של פרופ׳ גרילא, תקנ״ו, ל׳ ד׳, עם הסכמת האב״ד ר׳ נפתלי הירש קצנלבויגן, והקדמת המחבר בה מספר מתלאותיו.

ר׳ **יעקב** ב״ר עקיבא (או להיפך) אב״ד קומרנא.

תשובה אליו: השיב משה, או״ח, יט. ושם, ה׳ למח׳ ר׳ עקיבא בן הרב.

ר׳ יעקב דוד דומ״ץ מאדין. במנויי אדב״ע תרל״ד.

ר׳ יעקב יהושע דומ״ץ טיטשין.

תשובה אליו: צבי לצדיק, מא-מג בתרמ״ח.

ר׳ יעקב יוסף שו״ב מילניצה. אליו: רב טובך, ז.

ר׳ יעקב יוסף אב״ד קוסוב. עודד את אסיפת הרבנים בקראקא תרס״ג, ושלח את הצעותיו.

ר׳ יעקב (יאקיל) שו״ב בבראד. אליו: טוט״ד, תנינא, מח.

ר׳ יעקב (יוקיל). ת״ח בצורטקוב.

תשובה אליו: שו״מ, רביעאה, ח״ג, קכט בתרכ״ו.

ר׳ יעקב יעקיל דומ״ץ וראב״ד חוליוב. יתכן שהיה תלמיד החוו״ד, ושמו מינץ.

תשובות אליו: בית ישראל (כהנא), נח; ברכת יעקב (הירש), יו״ד, יב; קול יהודה, יח, לו; שו״מ, קמא, ח״א, לח, ח״ג, ה, תנינא, ח״ד, יב בתרי״ח — תרכ״ב. לחתנו: דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דף יב ע״א בתרכ״ג. אולי הוא מטריסק ומאהלוב, חמישאה, כט, שתיתאה, טו.

ר׳ יעקב יצחק אב״ד סוקולוב. מובא בתפארת בנים שבסוף ספר חמדה גנוזה (מיזלש־הורביץ), דף יב ע״ב.

ר׳ יעקב ישראל שו״ב בגריידינג.

תשובה אליו: שו״מ, תנינא, ח״א, פד.

ר׳ יעקב ליב סופר אוזירן.

תשובה אליו: בית שלמה, יו״ד, ח״ב, קעב בתרל״ב.

ר׳ יעקב מנחם מנדל חבר ביה״ד בסמבור בשנת תר״ך לערך, כנזכר בשו״מ, קמא, ח״ב, ב.

ר׳ יעקב מרדכי. ת״ח בפלשטין.

תשובה אליו: מהרי״א הלוי, ח״ב, קב בתרכ״ו.

ר׳ יעקב אריה ב״ר מרדכי ז״ל

מגיד מישרים בוישניצה. **תולדות יעקב**, חידושי גפ״ת על סוגיות הש״ס, לבוב, דפוס ר׳ זלמן ליב פלעקיר, תרכ״ב, בלי פגינציה. השו״מ כותב בהסכמתו: ראתה עיני כל יקר בספרו הנעים... שמעה אזני מפיו דברים יקרים ונעימים, דורך בעקבות הפלפול הישר והמתוקן והמקובל מפי רבותינו הקדושים, לא יעבט אורחותיו ללכת ארחות עקלקלות לקשור חבל בחבל בפלפול של הבל... אף כי לאיש כמוהו אשר לא ימצא די ספק להחיות נפשו ונפש ביתו, ועכ״ז... בתורת ה׳ חפצו

כל הימים. בגלל ההוצאות לא הדפיס את הסכמותיהם של רבני קראקא, פרמיסלא ווינא. הקדמתו באגדה. בסוף הספר ליקוטים.

תשובה אליו: מהר״י הכהן, יו״ד, א.

ר׳ יעקב דוד ב״ר יצחק

נולד בשנת תר״ד לאביו ר׳ יצחק. אב״ד רזישנוב שבפולין, ומתר״ל דומ״ץ מיידאן. שקוע בתורה ובחסד ימיו ולילותיו, ואהוב על הכל במתק לשונו. חלה י״א יום בדלקת הריאות, ונפטר ביום י״ז אדר תרנ״ח בהניחו אלמנה. ספד לו האב״ד ר׳ בן־ציון הורביץ. במנויי בכ״ע תרנ״א.

אליעזר סג״ל צוקערבראד, קמחז״ה, כ״ד אדר תרנ״ח, 2.

ר׳ יעקב משה דומ״ץ קיטוב ואח״כ קוסוב. בתר״ך בצפת.

תשובות אליו: בית שלמה, או״ח, נג, יו״ד, ח״ב, קפא לקיטוב בתר״ז — תר״ח, או״ח, נד, יו״ד, ח״א, קצז, ח״ב, כז, נו לקוסוב בתרי״א — תרי״ח.

ר׳ יעקב נח אב״ד בלוזוב. ריבו על הרבנות עם ר׳ אברהם יצחק, בסוף משיב כהלכה יו״ד.

תשובות אליו: דב״ח, ח״ב, יו״ד, עז, חו״מ, ו בתרכ״ג.

ר׳ יעקב צבי ב״ר יהודה ליב אב״ד אוסציא ומינקוביץ. הסכים בתקנ״ב על אמתחת בנימין.

ר׳ יעקב קופל אב״ד קרקוביץ.

תשובות אליו: דבר משה, ח״א, כג, כד.

ר׳ יעקב קופל שו״ב ברודשין.

תשובות אליו: בית שלמה, יו״ד, ח״א, סד, סה בתרל״ב; מחנה יהודה ח״ב שו״ת מהרי״ג, כח.

ר׳ יעקב ראובן

בנו של הרב מבליגרד. רבה של לביטש, ואח״כ דלטין. אולי הוא ר׳ יעקב אב״ד דלטין חמיו של ראי״ה טברסקי מטשודנוב שנפטר ביום י״ח תמוז תרע״ד, ב״ר מרדכי מלויעב חתן ר׳ יצחק מאיר השל מזינקוב. לא נראה ששם משפחתו הורביץ, כשם הרב שהיה בדלטין אחרי כן.

תשובות אליו: בר ליואי, ח״ב, אה״ע, טז בתרי״ט; דב״ח, ח״א, יו״ד, טז, ח״ב, יו״ד, סד, אה״ע, נ, קב בתרט״ז — תרכ״א; שו״מ, קמא, ח״א, קמח בתר״ך, ח״ב, ו, קפג בתרי״ב ללביטש.

יַעַקוּבוּבִיץ

ר׳ אריה יהודה (או להיפך), תלמיד ר׳ יעקב הורביץ אב״ד דלטין שהשיב לו בשו״ת ריב״ם, ו, מג. שם, כא, תשובה גם לתלמידו ר׳ פנחס יעקובוביץ.

במשתתפי אהל מועד, תרנ״ט, דף ל ע״ב, תרס״א, דף לו ע״א.

ר׳ ברוך ב״ר מאיר יעקובוביץ

מטרנוב (תרי״ד* — תרפ״ז*)

נולד בשנת תרי״ד לערך לאביו ר׳ מאיר, בנו של הצדיק ר׳ יוסף מאוזרוב, נינו של הפנים מאירות, מצאצאי ר׳ מאיר הכהן אבי הש״ך. המשפחה גרה בפולין הקונגרסאית, אך כדי להימנע מגיוס לצבא הרוסי חמק האבא לגליציה, ויסד בטרנוב בימ״ס לדשנים כימיים, ומחסן סחורות גדול. הבן הרחיב את העסקים, ונמנה על ראשי הקהל בעיר. ת״ח ושתדלן, גביר ונדיב, חבר מועצת העיריה והנהלת הקהילה, ממנהלי ותומכי הת״ת המקומי. אחיו ר׳ **ראובן** בטרנוב, במשתתפי אהל מועד, ג, תרס״א, כח ע״ב. תשובה אליו: וישב משה (תרס״ד), ג. נשא את זיסל וואהל מדזיקוב בת ר׳ אברהם אליעזר הכהן, ומקובל במשפחה שהיתה נכדת רבי שאול מלך פולין ליום אחד. ילדיו: א. שבע קופרברג; ב. ר׳ מתתיהו מודוביצה; ג. ר׳ יעקב שנפטר לפני המלחמה. לארץ עלו אז בניו לוי, שלמה ויואל, וכן ניצלו נכדיו דוד וז׳וטקה; ד. מרים זו׳ ר׳ יששכר הורביץ; ה. ר׳ פנחס. ניצל עם בנו ר׳ ליב ובתו ברוניה; ו. גיטל זו׳ ר׳ יצחק שניצר. ניצל עם בנו ר׳ מרדכי ומשפחתו; ז. ר׳ ליב וזו׳ דבורה. עסקן ציבורי בעיר, ובמיוחד לת״ת. ניצלו בנותיו: יהודית זו׳ הנדיב הרי וילף בניו ג׳רסי; רוזה זו׳ נחום בלומנקרנץ בספרינגפילד שבארה״ב; ח. ר׳ אליעזר; ט. בוצ׳יה זו׳ ר׳ יעקב יאגט. בתם זלאטה ניצלה.

ר׳ מתתיהו (מטה) ב״ר ברוך יעקובוביץ

מודוביצה (תרל״ג — תש״ב)

נולד בטרנוב בשנת תרל״ג לאביו ר׳ ברוך. אחרי נישואיו בתרנ״ה התישב בודוביצה. הקים בכפר סמוך ביח״ר ללקר, ואח״כ לדשנים כימיים. מחלוצי תעשית הסופרפוספטים בגליציה. ניהל את מפעליו ביושר ובחסכנות, והם שגשגו והתפתחו. ראש הקהילה, ומסור לקיום מוסדותיה. פעל רבות למען הנצרכים, הפליטים והחיילים היהודים. חבר מועצת העיר, ושופט

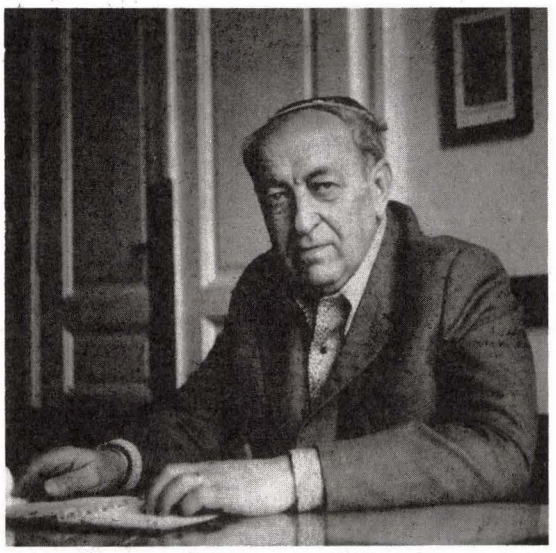

ר׳ מתתיהו יעקובוביץ מודוביצה

אזרחי בבתי המשפט. למרות עשרו הרב נשאר צנוע ואדיב, ביתו ולבו פתוחים למשאלותיו של כל אדם. שבועיים לפני פרוץ המלחמה עזב את ודוביצה, בידעו כי הנאצים יחפשוהו על תרומותיו לקרן המגן הפולנית. בכניסתם החרימו את מפעליו ורכושו. עבר לטרנוב, ואח״כ אל בנו לפשמישל. משם נשלח לבלזיץ ביום י״ג אב תש״ב הי״ד.

נשא את חיה רבקה בת הגביר ר׳ יצחק אהרן שנקר שנולדה בתרל״ד בכפר זמבזיצה, וגדלה באושפיצין אצל ר׳ חיים אבי אביה. סייעה לבעלה רבות בעסקיו, ובד בבד עם גידול תשעת ילדיה התמסרה למעשי צדקה וחסד. עקב תלאות מלה״ע א׳ והשפל הכלכלי שאחריה, חלתה ונפטרה ביום ז׳ אלול תרפ״ג. אחריה נשא את גיטל אחותה, נספתה בשואה.

ילדיו: א. חיים, תעשיין בקראקא (תרנ״ו — תש״ב). נספה עם זו׳ חנה רייזמן מקילץ. בנו צינה ניצל, ונעשה ראש קהילת קראקא. בתו חיה רבקה נישאה לר׳ מרדכי פקיד בכיר בושינגטון, בנו של הרב אברהם הורביץ; ב. צבי (תרנ״ט — תש״ב). נשא את קוינה בת ר׳ שלום בוימוולד מחסידי בלז בפשמישל. נספו בשואה עם בנם שלום; ג. פרידה הי״ד זו׳ יצחק בנט בעל ביח״ר בפודגורזה. בלי ילדים; ד. דוד יליד תרס״ב. דוקטור למשפטים מאוניברסיטת קראקא, ועו״ד בודוביצה. נשא את אסתר רבקה בת ר׳ פנחס ב״ר צבי הירש ויטשאקו מבוליחוב נכדת התוי״ט, אחי הט״ז ור״פ מקוריץ,

ר׳ מאיר יעקובוביץ מקראקא

וזו׳ חנה לבית קראוטהמר מבוליחוב. ניצלו מהשואה עם בתם ליבא ינטי בלומא זו׳ המהנדס יעקב דטנר, שבנותיהם: 1. חנה וכנא טראנא זו׳ נועם הדס; 2. פנחסה חיה שרה, ועלו בתש״י. יו״ר ארגון יוצאי ודוביצה, עורך ספר הזכרון לקהילות הסביבה וספר שנקר, ופעיל במעשי הנצחה; ה. אברהם אבא רופא עצבים (תרס״ד — תש״ב). זו׳ חוה (הלה) בת ר׳ אליהו שוובר מנכבדי פשמישל. נספו עם ילדתם חיה רבקה (הלינקה); ו. ליבא זו׳ הרופא מנחם מנדל (אדמונד) פישלר בזמיגרוד. ניצלו ממחנות הריכוז. גרו בקראקא, ונפטר בתשכ״א; ז. אליעזר. רופא שעבד כמנהל חשבונות במפעלי האב. נספה במלחמה בבי״ח בקווקז; ח. שלום (סלומון־סאמק). נשא את קלרה בת ר׳ אייזיק פדר מבוליחוב, וניהל שם בנק. היגר בתש״ט לקרקס שבונצואלה, ועשה חיל בעסקיו.

נפטר בגיל מ״ח, והניח שם שני בנים בעלי משפחות: המהנדס מרדכי (מרטין) ופרופ׳ אייזיק מתתיהו (אדוארד); ט. מאיר (תרע״א — תשל״ט). קצין בצבא הפולני. נאסר ע״י הגסטפו, ובאמצעות שוחד ברח. התחבא ביערות בשנות השואה, ונשא את רוזה לבית פיסטול. ניהל ביח״ר ליין של אחותו, ובתש״י פתח ביח״ר לדיקטים. ראש קהילת קראקא כ״ה שנה, ופעל במכלול עניני היהדות, כגון אוכל כשר, אספקת מצות, שיפוץ בתי הכנסת ובתי הקברות העתיקים, העמדת ציונים על קברי הצדיקים ברחבי גליציה, וקשר עם גורמי חו״ל; י. ראובן, נפטר בילדותו.

ספר ודוביצה, 159-161; ספר שנקר, 64-85.

יַעֲקִילִיש

ר׳ צבי הירש רבה של רוזניאטוב.

תשובה אליו: מהריא״ז, קא.

יָפֶה

ר׳ אריה ליבוש ב״ר דוד **יפה־ולרשטין**

בנו של ר׳ דוד יפה־ולרשטיין. אב״ד נמירוב, ובתקמ״ב שם. אח״כ רבה של הולשיץ בה היה כבר בתק״ן. נפטר בשנת תקס״ח (ולא תקס״א). הסכמותיו בספרים נתיבות עולם תקס״ז, ואור החכמה תקס״ח.

תשובה אליו: השיב משה, אה״ע, סג בתק״ן.

לזכרון עולם

ר׳ ישראל קראוטהמר

ר׳ צבי הירש ויטשקו

ר׳ פנחס ויטשקו

יעקב ליב אריה ויטשקו

ר׳ דוד טבל ב״ר יעקב יפה

מקראקא (תקפ״ט׳ — תר״ס׳)

נולד בבריגל אולי בשנת תקפ״ט, לאביו ר׳ יעקב ז״ל ב״ר דוד טעבל ולאמו ריבא פייא בת ר׳ בנימין וולף, והם טמונים בבריגל. למד שם אצל האב״ד ר״א ליפשיץ. גר בוישניצא, והסתופף בצילו של הדברי חיים. נסע כנראה גם אל רבי יוסף מדומברובה. בשנת תרכ״ב לערך נשרף ביתו, ואז עבר בהסכמת רבו לקראקא בה גר גיסו ר׳ ברוש איינהורן מקלווריה. האב״ד רש״ס קירבו ועמד לימינו, וכן אחריו חתנו. בגיל ל״ג נתמנה להיות מגיד לומר שיעור כל לילה ובשבת, בבית מדרש אהבת תורה שיסד בתר״ל. להשלמת פרנסתו נהנה מיגיע כפיו, עד שבזקנתו כשלו כוחותיו, והדפיס שני ספרים, אף כי מעולם לא רשם את דרשותיו.

ויקונן דוד, הספד על מיטיביו רבני קראקא: הרב עקיבא קורניצר שלידו עמד וקרע בשעת יציאת נשמתו וחמיו רש״ס, שנשא במלאת השבעה במשך כמה שעות בבית מדרשו, קראקא, דפוס ר׳ יוסף פישער, תרנ״ב, מ ד׳. המסכימים: ר׳ שמעון סופר מערלוי (ומאשר ידעתי את האיש ואת שיחו מני קדם... לתמוך גורלו של הרב המחבר הזה לעת זקנתו); ר׳ בונם ברש״ס (חזו מאן גברא רבא קמסהיד עליו, אאמו״ר במכתבי תעודה אשר נתן בידו... וחיבה יתירה נודעת לו ממנו, וז״ל: תנו דעתכם להיטיב עם איש ההגון הזה, ת״ח בן טובים נצר משרשי צדיקים וחסידים מארי דעובדא בעלי מעשים טובים, והוא כאחד מהם דבוק בתורה ועבודה תמה מימים ימימה). בפתח השער כותב המחבר פרטים ביוגרפיים. בסוף דברי מוסר לתיקון חטא הידוע, ורשימת המנויים.

ילקוט דוד, דרושי אגדה, תרנ״ו, מה ד׳, י״ג מאמרים עם הקדמת אגדה. המסכימים: ר״י שמלקיש (ידעתיו כי דוד מעודו משכיל דורש אלקים ותורתו אומנתו); ר׳ משה פנט מדעש (ראיתי בעלים הנדפסים אשר שלח אלי מחיבורו, לקוטים יקרים ונחמדים מתוקים מדבש ונופת צופים); ר׳ שמעון סופר מערלוי (אך למותר לומר פעם שנית תהלה לדוד... נמצא בהם טעם זקנים, גם מכירו אני לשעבר דורש טוב לעמו, בהסתופפי בצל קדושת כבוד דודי מהרש״ס... ראיתי כי נתן להרב המחבר מהלכים בביתו, והראה לו את חבתו); ר׳ בונם במהרש״ס (כולם מלאים מוסר ויראת שמים... מכיר אנכי את האיש ואת שיחתו, כי לשם שמים כונתו). בסוף רשימת המנויים, ועשרות חתימות אדמור״ים שירכשו את הספר.

★

ר׳ יצחק דומ״ץ בורשטשוב עם ר׳ חיים.

תשובה אליהם בתרי״ז: בית שלמה, חו״מ, קכ״ז.

ר׳ יצחק אב״ד בלז. נכד שמש דמתא בזמן הב״ח שלא רצה למסור לו בעש״ק את כתב הפיטורין, ונתברך ממנו שיזכה לצאצאים רבנים ת״ח גדולים. רח״כ הספידו בזכר החיים דרוש ג, וכתב שהיה יחיד בדורו, ידע בע״פ בבלי וירושלמי וחיבורי הראשונים והאחרונים. מצבתו קיימת בבלז. מתלמידיו: ר׳ משה הכהן בוכנר מח״ס קרן אור. מצאצאיו: רח״ה מאלסק.

ר׳ יצחק אב״ד קאזין. אח״כ גר בדוברומיל, ותשובות אליו לשם: טוט״ד, תנינא, לח, רי.

ר׳ יצחק אב״ד ויטקוב.

תשובה אליו: בית אפרים, אה״ע, ח״ג, פב.

ר׳ יצחק בנו של ר׳ יהושע מקוסוב, ונקרא קוסובר. מצדיקי החסידות ביגלניצה בזמן רמ״מ מקוסוב. נפטר ביום י״ז טבת תקפ״ג.

החסידות, 116.

ר׳ יצחק שו״ב לשקוביץ. רבו השיב לו בשו״ת פרי החיים, יו״ד, ב בתר״ס.

ר׳ יצחק שו״ב סקוליע.

תשובה אליו: חסל״א, תנינא, יו״ד, י׳ בתרכ״ז.

ר׳ יצחק אב״ד פלשטין. נפטר בשנת תקע״ו (פנקס, ח״ב, 420).

אולי אליו: תשובות הרא״ם, לח. ד״ת ממנו: תורת בית דינוב, כא, כג, נד.

ר׳ יצחק ראב״ד קריסנפאלי. הניח חיבורים בנגלה ובנסתר על רבנו יונה, על שו״ע או״ח ע״ד הפלפול, על מאמרי רבב״ח ושאר מאמרים סתומים שבש״ס, על הגדש״פ, ועה״ת ע״ד פרד״ס שחיבר בזקנותו. חיבורו דלהלן רצה להדפיס בחייו, אלא שנטרפה השעה. לפני פטירתו ציוה להדפיס את כתביו, ושזה יהיה הראשון. בגלל הוצאות הדפוס נדפס רק ח״א על בראשית, ע״י נכדו ר׳ שלמה ב״ר משה מקרילוב: **סוד ברית יצחק**, זאלקווא, דפוס ר׳ גרשון ברז״ו סג״ל ליטערס, תקנ״ט, א, קד ד׳. המסכימים: רמצ״ה מייזלש מזולקיב (ידעתי את האיש ואת שיחו נאה, מאז אשר היה תורתו אומנותו... הובאו ספריו לפני לעיין בהם, וראיתי כי ראויים הדברים להדפיסם... לעשות נחת רוח לנשמת הצדיק, לקרות ולשנות בהם, כי הדברים בנויים על אדני אמת וצדק); ר׳ מאיר ב״ר צבי הירש מבראד, למח׳ המתעסק ר׳ יוסף אלעזר ב״ר שמעון וולף

(לא פסיק פומיה מגירסא ביני עמודי לילה כיום יאיר... מכיר הייתי את הרבני הנ״ל בהיותי אצלו... אוקי גברא רבא אחזקתיה).

ר׳ יצחק ב״ר אברהם, חבר ביה״ד בטרמבובלה. נזכר בשו״ת טוט״ד, קמא, יד, עד.

ר׳ יצחק ב״ר ישעיה

אב״ד ור״מ קולבסוב בשנים תק״ך — תקמ״ג לערך. בן אחיו של התפארת צבי מאה״ו. נהרג על קידוש השם לפני תקס״ג. אביו ר׳ ישעיה גוטווירט אב״ד ור״מ קולבסוב סביב שנת ת״ק, חתן ר׳ זלמן טרניגרדר אבי זקנו של הדב״ח, היה בנו של ר׳ משה ישראל דוד אב״ד מעליץ (חתן ר׳ אהרן מליסקא. נזכר בסוף שו״ת מהר״ש ח״ז), ב״ר ישעיה אב״ד עיר חדש שליד קראקא, חתן ר׳ איציק שנקרא הויכר אב״ד קראקא, בהג״ר אליהו ליקווער, בנו של בעל מעשה ה׳ חברו של האלשיך הקדוש.

ילדיו: א. ר׳ ישעיה מ״מ בליסקא, זקנו של ר׳ שמואל שטרן שהכתיב בתרנ״ז את סדר יחוסו לבנו ר׳ נפתלי הרצל אריה בן הי״א, אבי הרב שלום ישעיה בלוס אנג׳לס; ב. זו׳ ר׳ ישראל בקולבסוב, בכורו של ר׳ עוזיאל מייזלש־רוזנווסר מח״ס עץ הדעת טוב; ג. מרים זו׳ השניה של הרב יעקב שמעון דנציג בקראקא. לא ברור אם גם: ד. ר׳ אהרן מעליצער מ״מ באפטא; ה. ר׳ אליהו אב״ד מושציסק; ו. לאה אמו של ר׳ יוסף משה מדרוגטשין מח״ס מגיד משנה על משנת חסידים. אמנם הנכון ששלושת אלו היו אחיו, והוא שהיה חתן ר׳ זלמן.

פנקס קאלבושאוו, 37-39.

ר׳ יצחק ב״ר מנשה. ת״ח בבראד.

תשובה אליו: בית אפרים, חו״מ, מג.

ר׳ יצחק איזיק ״המאור הגדול החריף מק״ק היבנוב״. נכדו ר׳ יהושע אברהם ב״ר ישראל, כלל מדרשותיו וחידושיו בסוף שני חלקי ספרו גאולת ישראל, אוסטרהא תקפ״ה.

ר׳ יצחק איזיק אב״ד טשיטש.

תשובה אליו וממנו: שובע שמחות, מהד׳ תרצ״ה, עמ׳ מח-נו.

ר׳ יצחק אייזע(ק). ת״ח בקורטשין.

תשובה אליו: שם עולם, ח״ב, קע בתרל״ו.

ר׳ יצחק איזיק ב״ר יעקב הלוי

מזורוביץ (תצ״הי — תקמ״ג)

בנו של ר׳ יעקב הלוי, ואחרי פטירת אביו מצא את פנקסו בו רשם את כל עוונותיו (בספרו אותיות דר׳ יצחק, דף מד:). למד בנעוריו אצל ר׳ אשר אנשל קרמניצר דומ״ץ פשמישל מח״ס שמנה לחמו, בצותא עם ר׳ אליעזר דומ״ץ פשמישל מח״ס קושיות ופירוקי דר׳ אליעזר שבכתובים. עבד את ה׳ בצינעה, וכשרצה שלא יופרע, עבר לכפר זורוביץ המרוחק חצי מיל מהעיר. חי שם בעוני ובסיגופים כצדיק נסתר, שימש כשו״ב ומלמד, ושחט בכפרים שבסביבותיו. בזמן השחיטה נשרו מעיניו דמעות בתיקון גילגולים, אך העומדים סביבו תמהו והתלחשו, שלא ראו ששוחטים בכוונה כזו ובבכיות. לשבת היה שב לביתו בשירה ובזמרה, ורבים החזיקוהו לבור ומשוגע. בלילות עסק בתפילות ובקבלה. הבעש״ט נסע להמתיק סוד עמו, אך הוא לא היה מהחסידים. משנודעה גדולתו וקדושתו נהרו אליו המונים, ולבן לקח את מקל הנדודים, ובדרך חלה ושב לפשמישל בה נפטר. כשנסע פעם ר׳ חיים יעקב דומיניץ אב״ד ניישטט דרך יער ליד זורוביץ, התלהב פתאום לומר שם תיקון חצות, ונודע אח״כ שבאותו מקום היה בית הסתרים של רי״א (נושא אבהון, יא). ר׳ יצחק חריף מסמבור גילה אותו שרק הוא יוכל לשחוט שור אלים, וכשראה שנתגלה נסע לביתו, ונפטר בחצי ימיו ביום כ״א אייר תקמ״ג. נשתמר נוסח מצבתו.

מספרים כי בעודו בריא שלח את אשתו לקרוא לאנשי החברה קדישא, אמר להם שהגיעה שעתו, וביקש שיעתיקו את הכתבים הרבים שהניח בקבלה לפני הלבשת התכריכין, עד שיראו השתנות בפניו הלוהבים כלפיד אש. מאה תלמידי חכמים העתיקו בעודו מונח על הארץ, עד שראו את השתנות פניו ושתיבת הכתבים נסגרה מעצמה, ואז קברוהו וספדו לו כראוי. לפי נוסח אחר יזם את העתקת כתביו במהירות, בעל ישמח משה שהיה אז צעיר, והתמרמר על שדחה את בקשת הנפטר שילמד אותו קבלה. נמסר כי רק העתקות הכתבים הוטמנו בקברו של המחבר, לפי צוואתו שישימו בו את כתביו. עוד אומרים שרק אחרי פטירתו נודע על הכתבים הרבים שהניח, ואז החשיבוהו כאחד מל״ו הצדיקים. נמסר שלא כתב את ספריו בחדר אצל בעל הבית, משום ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה, רק בזמן שמזג לערלים (עולות של היום, דף פו.).

רא״י מסדיגורה סיפר (צדקת הצדיק, יג) שרצ״ה מזידיטשוב עיין בספרו בצעירותו, והתפלא שבשתי הלילות חטפתו שינה, וביטל תיקון חצות שלא כהרגלו. גילו לו בחלום, שזהו על כי מעיין בספר של צדיק מצניע לכת, אבל לא ביקר אצל

רבי אלימלך מליזנסק, והאות לכך שבהגיעו לערך צדיק, נסתלקה ממנו שכינה ולא כתבו. רי״א קמלהאר חולק על כך נמרצות (דור דעה, צדיקים, רעד), וכותב שאילו הוצרך ללכת אל הנו״א היה הולך, אלא שלא רצה להתגלות. רבי אהרן מקרלין בא אל אשתו שתספר מגדולת בעלה, ואמרה שאין לה רשות, רק הראתה לו שני נרות כבויים שדלקו מאז נישואיהם, וכשנפטר כבו. אז הכה בבשרו על שלא הלך להכירו, ונישק את כותלי הבית. מצבתו היתה שקועה באדמה, וכשרצו לנקותה ולחדשה אמר להם הרבי מבלז, שחלילה לנגוע בה. אמרו זאת על השר או המהר״י, ונכון יותר המהרי״ד. היה זה כאשר אנשי הח״ק דפשמישל רצו לשפץ כי היה מחבורתם, ונציגם ר׳ מאיר יעקב ב״ר אברהם ישכר צינז נסע לבלז לשאול את המהרי״ד. הוא הסכים בשלושה תנאים, שינקו רק את החלק הגלוי, ועדיף שידפיסו מספריו.

בשנת האבל בא לפשמישל המגיד מקרמניץ ר׳ יעקב ישראל הלוי מח״ס שבט מישראל, וכשראה את גודל הכאב בעיר נטל עמו את כתבי המחבר, ובשובו לביתו טרח לצרפם לחיבורים. את הספר הראשון הביא ללבוב, עם הקדמתו הארוכה שחבל שלא נדפסה, והטיל את עול ההוצאה לאור על השר והטפסר המלכותי בעיר: ר׳ יהודה ליב ב״ר מנחם שניאור ז״ל מבוליחוב, ב״ר שמואל מגיד מקליש, בנו של המקובל ר׳ שניאור אב״ד רישא. **רזא מהימנא**, ביאור קבלי עמוק על כ״ב האותיות לפי קבלת האריז״ל, לבוב, דפוס הבחור גרשון ברז״ו סג״ל ז״ל לטריס, תקנ״א, ד, עג ד׳. המסכימים: רצ״ה רוזניש מלבוב; מח׳ ר׳ משולם הכהן מזורובנא (שמעתי מפה קדוש אחי ר׳ יצחק אייזיק אב״ד קארעץ ואוסטרהא בעל בכ״ע, שהמחבר הזה רוח ה׳ נוססה בו, ומאד כלתה נפשו לראות יתר כתבי קודש הללו... ותהלת הכתבים לא משו מפיו); ר׳ משה אוסטרר מבראד בתקמ״ד (ראיתי כתבי קודש מאיש צדיק, נגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב... קיים התורה מעוני והתבודד עצמו ביערות, עד שבתורתו הגיע ליערת הדבש... אף שיש בהם כמה דברים שהם סתומים, הוא סתם בלי מחלוקות כי מעיין גורם, אם יעיין בו אפשר יכולים להבינו); רמ״מ זולקווור מבראד בתקמ״ו (גם אנכי הרואה כתבי קודש אלו שביד בעל שבט מישראל, אשר הביא אתו לזכות נשמת הצדיק אבד, והלך לעולמו ריקן ודל לא נהנה מעוה״ז כלל, ומכתיבתו ולשונו הצח אף שאין בידו ספרים כראוי, נראה באפשר היה לו איזה גילוי, וקרא אליו והוא כותב על הספר בדיו); המקובל המגיד מקרמניץ בתק״ן, כשמסר את הכתבים למו״ל בקראו לספר אריה שאג, ומאן להדפיסם לריוח, כדי שיודפסו לשם מצוה לזכות נפש המחבר. המו״ל קבע את שמו הנוכחי של הספר, והציג שיר שחיבר עם פירוש בקבלה. בהקדמתו הוא מוסר שבקבר הטמינו את ההעתקות, אבל הכתבים עצמם נשארו בפרעמישלא, ומודה לר׳ משה ב״ר ניסן שכעת הוא אב״ד שינאווא, על שגנזם במקום מיוחד. קיוה להדפיס ספרים נוספים, וכן את כתבי אבותיו בנגלה ובנסתר, וגם בקולופון חוזר אל תקותו להדפיס עוד מספרי המחבר. בסוף הקדמתו מודה למו״ס רנ״ה דרוקר (נכד הג״ר הירץ בהטפסר ר׳ הענוך מזולקיב), שטרח בהדפסת הספר. ד״צ ע״י הרב ישכר דב ספרין מקומרנא, ירושלים תשל״ב, ו, עג ד׳. נותר כתב־יד הזהה לנדפס.

אחרי פטירת המגיד מקרמניץ, הביא לדפוס בנו יורשו ר׳ אברהם אבוש זאב, את הספר **אותיות דר׳ יצחק** על אלפא ביתא על דרך פרד״ס, עם ח״ב ליקוטי ביאורים על פסוקים בקונטרס אחרון, זאלקווא, דפוס ר׳ מרדכי בר״ח ר״א רבין שטיין, תקס״א, ד, לו; יא ד׳. המחבר קרא לספר לפעמים ספר היחוד. המסכימים: ר׳ יצחק אשכנזי דומ״ץ לבוב (כל החיך הטועמם יאמר לי לי, כי הם ממש מתוקים מדבש ונופת צופים); ר׳ משה יהודה ליב (מסאסוב) מבראד (ראיתי איזה דפים, ושמחתי הרבה אשר כולם מחמדים); ר׳ משולם כ״ץ מזורובנא ולבוב (מזכיר את הסכמתו הראשונה ועדות אחיו). בהקדמת המלבה״ד כותב על המחבר, שהיה כה עני עד שלא השיגה ידו לקנות נייר לכתיבת חידושיו, ושהחיבור הקודם לית נגר ובר נגר דיפרקיניה כי עמוק עמוק הוא, ולא כל אדם זוכה לירד לעומקו. על כן העתיק דברים פשוטים יותר, וליקט גם את ח״ב. בידו עוד ג׳ חיבורי המחבר: פירוש על הלכות מילה (יסוד יצחק), (זבח תודה על) הלכות שחיטות, זבח השלמים — פירוש על י״ב נשיאים ע״ד הסוד. מהדורה שניה בדובנא, ר׳ אהרן ב״ר יונה מדפיס דאוסטרהא ור׳ יוסף ברי״ל מדפיס דפה, תקס״ד, ד, לט; יג ד׳, עם הסכמת ר׳ בצלאל מרגליות מאוסטרהא (הראשונים אזדי להו ורבים מתאווים, ובני אדם מסלסלים בהם). פעם שלישית ע״י ראי״ה ב״ר ישעיהו מקארשטשאוו, זיטאמיר, דפוס ר׳ אברהם שלום שאדאוו, תרכ״ה, 112 עמ׳, בלי ההסכמות וההקדמה. ד״צ הוצאה זו בלי השלמת ההשמטות, ירושלים, דפוס ש. מונזון, תשכ״ה, 8, 112, 12 עמ׳, ע״י המו״ל ר׳ משה יוסף בן שלמה זאב ובלומא פרידלנדר מקערעסטיר, שכתב לספר הקדמה. בתחילת הספר: אלה תולדות יצחק (מהקדמת עטרת יסוד שעל ספר יסוד יצחק על

המילה). בסוף: הנהגות טובות, מוסר נאה תפלה למשה ותפלה לתיקון ח״ן — הכל מהישמח משה, אגרת מוסר מהרמַב״ן ותפילת הדרך.

יסוד יצחק על הלכות מילה, ותיקון הברית בדרך פרד״ס, נ״ח אופנים על הפסוק תן חלק לשבעה וגם לשמונה. מדף מז: ח״ב **הליכות עולם**, פ״ג הנהגות מוסר המתחילות במילים לאולם יהא (אדם) נזהר, זאלקווא תק״ע, א, סט ד׳. בשער כותב בנו של המגיד מקרמניץ, שאביו הוריש לו את הכתבים וציוהו להדפיסם. המסכימים: ר׳ מאיר אב״ד בראד (שהמה מעט הכמות ורב האיכות); ר״י אורנשטיין מלבוב (ידוע ומפורסם כי זה האיש הגדיל עצה הפליא תושיה בחסידתו ופרישתו... והן בעודנו חי עמנו דרכו נסתרה, ועשה משמרת למשמרתו בפרישתו ובדידתו המופלג מאד, הוא עשה והצליח וגם עשה פרי. ראיתי מעשה ונזכרתי, בעת אשר היה נפסד מאתנו והלך לעולמו, קטן הייתי מורכב על כתפו של אבא מארי הגאון החסיד זצוקל״ה, ונשלחו אליו הכתבים אשר נמצאו, גם בעיניו יפלא על דברות הראשונות אשר נאמר בהן כי טוב, ומפליא לעשות שמים לרום וארץ לעומק, ולבו אין חקר רוחב לבבו מפתחו של אולם, כל רז ממנו לא נעלם); רי״ה באב״ד מטרנופול (דברי אלוקים חיים מאחד קדוש מדורנו); רצ״ה רוזניס ור״מ אוסטרר (הסכמותיהם לספר הראשון); ר׳ משה בערין בלום מקסניטין ישן (ומיום שנתגלה אור גדול הנ״ל, מעט אשר חי אח״כ על פני תבל); ראז״מ מבראד (כתב רובי תורתו על בלאות ונירות המטולאות... וכה הראני כמה קונטריסים, וימתקו בפי מדבש ונופת... שמעה אזני מנאמן אוהבי אשר זכה לשיחתו שיח יצחק, שנתלוה עמו בדרך אל כפר הסמוך ונראה, ושאל את פיו אם אמת הדברים שהוא כותב בסתרי תורה והשיב הן, ואמר לו כי על כל נעלם ממנו בוכה ומתחנן עד שיאורו עיניו ויבן זאת, כה היו דבריו אליו לפי תומו, וגם אני שמעתי מא״א מ״ו (הרב הגדול ז״ל בשם אלוף נעורי הגאון החסיד שבכהונה מהר״י אייזק הכהן ז״ל האבד״ק קארעץ) דהוה משבח טובא בשבח המגיע לכתבים הנ״ל; ר׳ אורי שרגא פייבש ב״ר שלמה כ״ץ מבלשוויץ; ר׳ משה שפירא המגיד מזלוזיץ (מעולם לא היה תמונת ידי על שום הסכמה בעולם... וכפי הנראה היה קדוש מנעוריו); ר׳ בנימין וולף מזברז׳ ב״ר יחיאל מיכל (המחבר הקדוש אינו צריך להסכמתי); ר׳ יהושע הלוי מלודמיר אב״ד חודרוב; הקצוה״ח. מאפס מקום לא הציג את יתר ההסכמות והמלצות, רק את חתימות ר׳ יעקב צבי ה״ש מבראד אב״ד פודקמין; ר׳ אברהם אב״ד רוהטין; ר׳ מנחם נחום סגל אב״ד זברז; ר׳ משה דוב ב״ר שמואל יפה אב״ד רוזדול; ר׳ יוסף צבי ב״ר יעקב אב״ד דרוהוביטש. אח״כ רשימת המנויים, והקדמת המו״ל בה מזכיר את טירחותיו ונדודיו להדפסת הספר. ח״ב הליכות עולם בלבד נדפס מחדש בלבוב, דפוס ר׳ חיים ראהאטין, תרס״ז, ד, לב ד׳, ובתרס״ח. המו״ל ר׳ ברוך פרנקל מסוקולובקה כותב בהקדמתו, שאביו היה לומד בספר רזא מהימנא בעיון. פעם לא הבין דבר, ובא המחבר בלילה להסביר לו, עד שבבוקר אורו עינו. בדיוק אז באה עקרה ממשפחתו של המחבר להתפלל עליה שתפקד, ונפקדה באותה שנה. על כן מדפיס ספר זה, מה גם שעולמו חשך עליו בפטירת אביו, מתבייש לשאול לפרנסתו שאינו לכבוד אבותיו, ומבקש שיתמכו בידו. ״אמור אל הקונים״ שישלחו אליו את התמורה בדואר, רשימת המנויים ללא מקום מגוריהם, ורשימת תומכיו (בהם הברון רוטשילד מפריז) עם שם אמותיהם. ח״א יסוד יצחק בלבד נדפס שנית בפרעמישלא, דפוס קנולר ובנו, תר״ע, יא, סט ד׳. בהתחלה ובסוף הקדמת המו״ל ח״ק מוהלים דפרעמישלא, ותקנות קדומות למען השלום, שלא יכנס מוהל לתחום חברו. אלא תולדות יצחק על המחבר וספריו, מאת ר׳ מאיר דוד הרצברג הכותב בקונ׳ עטרת יסוד של הקדמתו על מצבת המחבר, ומצרף הגהות וציונים וכמה תפילות. נוספו קטעי זוהר ללימוד בליל הברית, אזהרות והנהגות מהיש״מ, שמות המתנדבים תושבי העיר, וחתימות שמונת המוהלים. בין חיבורי המחבר נמנים גם: חיבורים על הלכות שחיטה, בנוסף לזבח תודה ע״ד הסוד; שער היחוד (אולי הוא אותיות דר׳ יצחק); חיבורים על שלשה דרכי האותיות, דהיינו ספר סופר וסיפור; חיבורים על ערך האותיות מעין רזא מהימנא. השר שלום מבלז העיד על ספר זה שהוא שמירה בבית, ובמיוחד אצל יולדת. ד״צ מהדורה זו, (ירושלים) תשכ״ח, 136 עמ׳, בהעברת הקדמת המוהלים מסוף הספר לתחילתו.

מליצי אש, א, אייר, רפד-רפה; ספר פשמישל, 37-38, 55, 492-493; ספר סופר וסיפור, תכד.

ר׳ יצחק איזיק. בנו של ר׳ ישראל מהולשיץ, שהיה חתן ר׳ דוד יעקב אב״ד בוליחוב אשר ר׳ צבי הירש מזידיטשוב קראו הקדוש מבוליחוב, רמ״מ מקוסוב קראו שרף ונורא, ואשתו היתה אחות רבי יעקב מנרול, בנו של ר׳ פתחיה, בנו של הצדיק ר׳ וולפיש. צדיק בסטרי. בקי בנגלה ובנסתר, אוהב ישראל וכמעט על כל בקשה של יהודי טבל ש״י טבילות, בעל רוה״ק. חתן ר׳ צבי

יוסף אב״ד רודניק. נפטר ביום ט׳ שבט ת״ר לערך. בתו נישאה לר׳ נתן דוד דייטש אב״ד קרעטשניף.

מליצי אש, ג, שבט, 16.

ר׳ יצחק איזיק (אייזק) ב״ר יחיאל מיכל, דומ״ץ זלוטשוב. ספריו: **חיבת הקודש**, ביאור חמורות במסכתות תמורה, ערכין, בכורות כריתות ומעילה, למברג, דפוס חיה זו׳ רנ״ה גרוישמאן, תר״ט, כט ד׳.

שפת אמת, לבאר חמורות בפירש״י על נ״ך, למברג תרכ״א. בהקדמתו הקצרה עומד על חשיבות לימוד התנ״ך, מתרעם על שהזניחוהו בזמנו, וחיבר את הספר כדי שלא יירתעו מקושי הלימוד. בסופו בירורי הלכה בעניני ס״ת ומזוזה. נדפס כנראה בשני בתי דפוס, שכן יש שיבושים בפגינציה, והאותיות המרובעות הוחלפו מאמצע שמואל א׳ לאותיות רש״י.

ר׳ יצחק איזיק ב״ר נתן, רב בטרנוב.

תשובה אליו: שו״מ, תליתאה, ח״ב, צ.

ר׳ יצחק איזיק אברהם סג״ל ב״ר יואל

מלבוב ולאבין (תק״ך״ — תקפ״ב״)

בנו של ר׳ יואל נכד הב״ח. מצד אמו נכד ר׳ יצחק אייזק מגרידונג ב״ר דוד קמניצר, ב״ר שמואל קמניצר שהיה נכד המהרש״א, ונכד ר׳ שלמה אב״ד לבוב זקנו של ר׳ יצחק אב״ד פרשבורג. עבר מלבוב לרבנות לאבין שליד קסנטין ישן, ושב ללבוב. למד בהתמדה רבה. בנו־תלמידו ר׳ דוב בעריש ביקר אצלו שם בתק״ף, ונפרד ממנו בבכיות. בתקפ״ב לערך נפטר פתאומית, באמצע דין תורה בביתו של המגיד דלבוב חוץ לעיר.

שיח יצחק עה״ת (סדילקוב תקפ״ה, לב) ד׳, עם הסכמת ר׳ אפרים דומ״ץ סדילקוב חתן ר׳ יעקב שמשון משפיטיבקה. הובא לדפוס ע״י בנו שהעתיק מכתביו, ובהקדמתו מדבר בשבח אביו, ומביע תקוה להדפיס גם את חידושיו על הש״ס וד״ח השו״ע. בספר תשובה מאביו, ובסוף כמה מפסקיו של האב. הספר נדיר ביותר.

ר׳ יצחק אליהו

תשובה אליו: מח׳ בית אפרים, תנינא, ח״ב, ג.

ר׳ יצחק אריה סופר בסוקוליבקה. המהרש״ק השיב לו בלקוטי צבי (הורביץ), דף א ע״א.

ר׳ יצחק אשר אב״ד טיטשין. אליו: שערי בנימין, לו.

ר׳ יצחק דוד שו״ב זורובנא.

תשובה אליו: מחנה יהודה ח״ב שו״ת מהרי״ג, בהשמטות, או״ח (נכד חו״ז הגה״צ מסקוליע).

ר׳ יצחק חיים דומ״ץ רוזוודוב.

תשובה אליו: בית יצחק, חו״מ, פג בתרנ״ד.

ר׳ יצחק משה רב במילניצה.

תשובות אליו: מח׳ הבית שלמה, או״ח, ז-יא, יו״ד, ח״א, קנד, ח״ב, קכד, חו״מ צה (וממנו), קכח-קלא בתר״ג-תרכ״ב.

ר׳ יצחק פסח ברא״ו דומ״ץ לנצוט.

תשובה אליו: מאמר מרדכי, מד בתרי״ב.

ר׳ יצחק צבי דומ״ץ גוליגור.

תשובה אליו: דבר משה, ח״א, עו.

ר׳ יצחק צבי זאב ראב״ד צורטקוב.

תשובות אליו: בית שלמה, ח״ב, סו, סז בתר״ה, ואולי גם: בר ליואי, ח״ב, חו״מ, כ; חסל״א, קמא, או״ח, ד בתרי״ד; יד מאיר, לח, לט.

ר׳ יצחק שמעון ב״ר משה, אב״ד רווה בתקמ״ה — תק״ן לערך. הסכים על כמה ספרים בהם חתם: מי שהיה אב״ד בב״ד של רמצ״ה מייזלש בזולקיב. אין להחליפו עם ר׳ יצחק שמשון ב״ר פסח שהיה אב״ד רווה, ואח״כ מ״מ בזולקיב ממנה חתם בשנים תקנ״ה — תקס״ז.

קריה נשגבה, 47; רוה, 65.

יְצֻ׳ס

ר׳ נחום אריה יהודה ליב

בא מברודי בגיל צעיר לרבנות קיטוב, על מקום ר״ח גלרנטר שנפטר בתרפ״ט. מלא וגדוש בתורה. הרבה להכנס לישיבת ויזניץ הסמוכה, והתלמידים ראו את עוצם בקיאותו, כשנעצו סיכה בגמרא, ואמר להם עד איזה מהרש״א ננעצה. בפלישת הנאצים קיבל את כל היסורים באהבה, וחיזק את עדתו לאמונה בה׳, שיזכו לראות במפלת הרשעים. גילח את זקנו מפני הסכנה, ועבד כסתת אבנים ברחובות. ידידיו הנאמנים החיו את נפשו במעט תפוחי אדמה. רבה האחרון של קיטוב, וניצל בנס מהאקציה. נספה עם עדתו באלול תש״ב הי״ד.

תשובות אליו: מנחת יחיאל, ח״ב, קלד, ח״ג, כ, פב, קמג. ד״ת ממנו ביגדיל תורה (תאומים), א בתרפ״ב.

קיטעווער יזכור בוך, 31, 159, 160.

★

ר׳ יקותיאל (שמואל) שמלקא ב״ר משה יהודה ליב

מסאסוב (תק״ס-תרכ״ב)

נולד בשנת תק״ס כבן יחיד לרבי משה ליב מסאסוב. כשהתיתם ממנו בגיל שבע, נתגדל אצל אפוטרופסו ראי״ח מזלוטשוב (תפארת שבמלכות, 48), רמ״מ מקוסוב, וגיסו ר׳ דוד מזבלטוב. נסע אל ראי״ה מאפטא, רמ״צ מסוורן ור״י מרוזין. נשא את בתו של הגביר היחסן ר׳ ראובן יפה, ב״ר נחום, בהמקובל ראי״ל יפה מזוואניץ נכד הלבוש, ונכנס לעסקיו. חמותו בילא ינטא היתה בתו של ר׳ דוד אב״ד סטנוב סמוטריטש וזוואניץ, ב״ר ישראל חריף מסטנוב מח״ס תפארת ישראל ונכד רבי אברהם מסטנוב. כשירד מנכסיו בתרי״ח, חזר לססוב לשבת על כס אביו. לא התקבל בקהילה כי גדל בבית עשירים, ולא היה עממי כאביו. נקלע למחלוקת חריפה על שהעביר שוחט מתפקידו. המהרש״ק אסר את שחיטתו, והשו״מ התירה. כשמהר״י מבלז היה בזלוטשוב הסמוכה, לא נענה להפצרת ריש״ש לבוא גם לססוב, כדי שלא יאמרו שאכל משחיטה שאסר המהרש״ק, ולכן שלח פתקא עם פדיון לפייסו. לבסוף הועבר השוחט לפי פסק דינו של רח״ה מאלסק (אדמור״י בלז, ח״ב, פג). לפי נוסח אחר נפטר השו״ב החדש, ורח״ה מאלסק פסק במחלוקת שבין שני הרבנים לטובת המקופח.

ילדי רמ״ל נזהרו שלא לנסוע ליגולניצה, מפני שאביהם אמר בהיותו במקום, שאחד מצאצאיו ינוח שם. כשביקר פעם בעיירה סמוכה נחלה פתאומית, ונאלצו להביאו לרופא מומחה ביגולניצה, שאמר שהוא מסוכן ואין להזיזו. לפתע התגבר כארי, לבש בגדי שבת, הלך לכסאו בראש השולחן, קרא לאנשי המקום, ציוה שינגנו פרק קל״ט בתהילים המסיים בפסוק וראה אם דרך עוצב בי, זימר בהתלהבות האדרת והאמונה, נחלש מאד והחל לגסוס. הכהנים יצאו מיד, ואמר שאין עוד צורך ויגיד להם מתי. כך נפטר ביום י״ח כסלו תרכ״ב. נטמן שם, ונשתמר נוסח מצבתו.

ילדיו: א. ר׳ אלתר אבי ר׳ יקותיאל שמואל שמלקא ערבליך מצפת חתן רבי יעקב צבי מפוריסוב; ב. ר׳ יעקב (ולא מנחם מנדל). בתו גיטריץ זו׳ ר׳ ישראל ליב אב״ד קרימלוב. נתקבל לרבנות זווירציה מתוך התנגדות חריפה, ונפטר ביום ג׳ ניסן. בנו ר׳ אברהם גנצוייג היה תחילה סוחר. כשנפטר אביו חפצו חלק מהתושבים שימלא את מקומו כאדמו״ר בזווירצייה, ואחרים התנגדו בתוקף. פיקח, מנגן, נפטר ביום י״ט טבת תרע״ה. חתניו: ר׳ יהודה מאיר הדסאי

מקלעטשיב בת״א; ר״מ ליבוש הורביץ שמילא את מקומו בזווירציה; ג. חיה פרימא רבקה הבכירה זו׳ ר׳ שלמה שפירא אב״ד מונקטש, נפטרה ביום י״ד תשרי תרמ״ח; ד. בילא יענטא זו׳ ר׳ בצלאל ב״ר נחמיה יחיאל מביכוב בהיהודי הקדוש בזיווגה הראשון; ה. דינה רחל זו׳ ר׳ שרגא יאיר רבינוביץ מביאלאברזיג ב״ר נתן דוד משידלובצה נכד היהודי הקדוש.

מובא בשו״מ, תליתאה, ח״א, קמז, יוסף דעת, יו״ד, סי׳ כה.

עשר עטרות, מערכת ח, 65-68, עם מכתבו מתר״ך לר׳ מרדכי מאטיל מקאלשין; שם ושארית, עג, של״ש, יא.

יקר ראה לפי: **יוקר**

ר׳ ירוחם חיים מדולינא ראה לפי: **הלוי, ר׳ ירוחם חיים**

ר׳ ירוחם פישל דומ״ץ סקלט עם ר׳ אנשל יוסקא.

תשובות אליהם: ספר יהושע, ה, מז בתקע״ט.

יְרוּחָם

ר׳ אהרן (ארטשה) ב״ר חיים יצחק **ירוחם**

מלימנוב וינא וניו יורק (תרס״ד — תש״ל)

נולד ביום י״ב סיון תרס״ד בלימנוב לאביו הרב חיים יצחק. נכד רבי מאיר מאפטא, המגלה

הרב אהרן ירוחם

עמוקות, רבי שאול וואהל, ועוד. תלמיד אביו ואחיו הגדול ר' שרגא זאב מאלטשטט, ובישיבת ר' יעקב יחזקיה גרינולד אב"ד צעהלים. נסמך בתרפ"ז מרח"ה לוין מבנדין, ר"נ ווידנפלד, ר"ש פירר ומאביו. נשא בתרצ"ג את מרים דבורה בת ר' דוד הלברשטם אב"ד סוקולוב. רב קהל אהבת תורה ומחזיקי תורה בווינא. משנת ת"ש בארה"ב, רב ביהכ"נ סיני, חבר אגודת הרבנים, ומיסד ארגון "עזרה" להצלת יהודי אירופה. נפטר בבוסטון בשנת תש"ל. בניו: ר' משה ור' חיים יצחק דוד בניו יורק.

חיבר בוויען תרצ"ח קונ' האם בישראל על פטירת אמו, נדפס בציריך תרצ"ט. על שמה ספרו **אהל רחל**, השלמת חסרונות מחידושי הרמב"ן עמ"ס כתובות, גיטין, וקידושין, לפי כתבי יד עם הערות ומראי מקומות, וקונ' מחיי רבנו לתולדות הרמב"ן שהוא רוב הספר, ניו יורק, סיני, תש"ב, קמד עמ'. בפתח האהל מוסר דרך עבודתו וחשיבותה, ומבכה את אמו. ההערות שושנת האהל, על שם אחותו בלומה יכט. החידושים מעמ קז. בעמוד האחרון ד"ת מאביו. בתש"ו הוציא לאור ספר דברי יחזקאל משינאווא, וכתב לו הקדמה. עקב השואה הדפיס ביידיש בתש"ז קונ' **שובה ישראל**, לב עמ', בו ביטא את כאבו על שבר עמו ומשפחתו, ובתש"ט **לא תשכח** על שתיקת הגויים והפקת לקחים עם תמונות הזוועה, רמח עמ'. בהקדמתו כותב שכתב את הספר במקורו בלשון הקודש, אבל כדי שיובן הדפיסו ביידיש וקיוה להדפיסו גם באנגלית. בתשט"ז הוציא לאור את שו"ת ברכת חיים של אביו. טסט אנד קונטסט באנגלית (נסיון ותחרות) על רשמי ביקורו בא"י, תש"ך, 34 עמ'.

תשובות אליו: אביו, ברכת חיים טו, כא, לד, לה-לט, מא, מב, מד, נא, נח, סד, עח, פז, צג, קח, קיד-קטז בתרפ"ד—תרצ"ט.

מי ומי בעולם היהודי (אנגלית), 1955, 363, 1965, 457; חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ד, 302.

ר' שרגא זאב ממעליץ (תקפ"ט — תרנ"ב)

ר' חיים יצחק מלימנוב ואלטשטט (תרכ"ה — תש"ג)

ר' שרגא זאב מאלטשטט (תרנ"ט — תש"ג) ר' אהרן מווינא וניו יורק (תרס"ד — תש"ל)

ר' חיים יצחק ב"ר שרגא זאב ירוחם

מלימנוב ואלטשטט (תרכ"ה — תש"ג)

נולד במעליץ ביום י"א חשון תרכ"ה (וי"א תרכ"ב או תרכ"ד), כבן יחיד אחר כמה הפלות, לאביו ר' שרגא זאב ממעליץ. הסבא ציוה בחלום לקרוא את שמו יצחק, והאבא הוסיף חיים לאריו"ש. מילדותו נודע כעילוי, ובגיל שמונה היה בקי בכמה ממסכתות הש"ס. מגיל עשר למד בטורנא אצל הראב"ד ר' נפתלי צבי גולדברג, והוא ששידך לו את רחל דינה בת זקוניו של אחיו ר' נתן אב"ד לימנוב. נולדה ביום ג' כסלו כחודש אחריו, ונתברכה מהדב"ח. נסמך מרבו ומחמיו, וכן מר"י שמלקיס, המהרש"ם ורא"ל הורביץ מסטרי. שתי האחרונות נדפסו בכרם שלמה, טבת תשד"מ, מח-נ.

אחרי נישואיו ביום כ"א אדר תרמ"ג בגיל י"ח, נתמנה כרב בטימבורג הסמוכה ללימנוב. כל ימות החול לן בביהמ"ד. המונים נהרו לדרשותיו. סייע משם לחמיו כסגן אב"ד לימנוב. מתרמ"ח אב"ד לימנוב, וכך חתם נגד תנאי בנישואין בתשרי תרס"ח. נסע לעתים תכופות אל הצדיקים מבלז, שיניבה ובאבוב. הרביץ תורה לתלמידים, וביניהם ר' שלמה מבאבוב, ר' משה מברדיוב ור' שמואל פירר.

בשנת תרס"ז נתקבל לרבנות אלטשטט שכסאה היה פנוי עשר שנים, והשפיע לכך גם ר' יהושע היילפרין מראשי הקהל. נקראה גם סמבור ישן או סטרי סמבור, ועל שמה נודע בעולם כהרב מאלטשטט. פתח בה ישיבה, ואליה נאספו

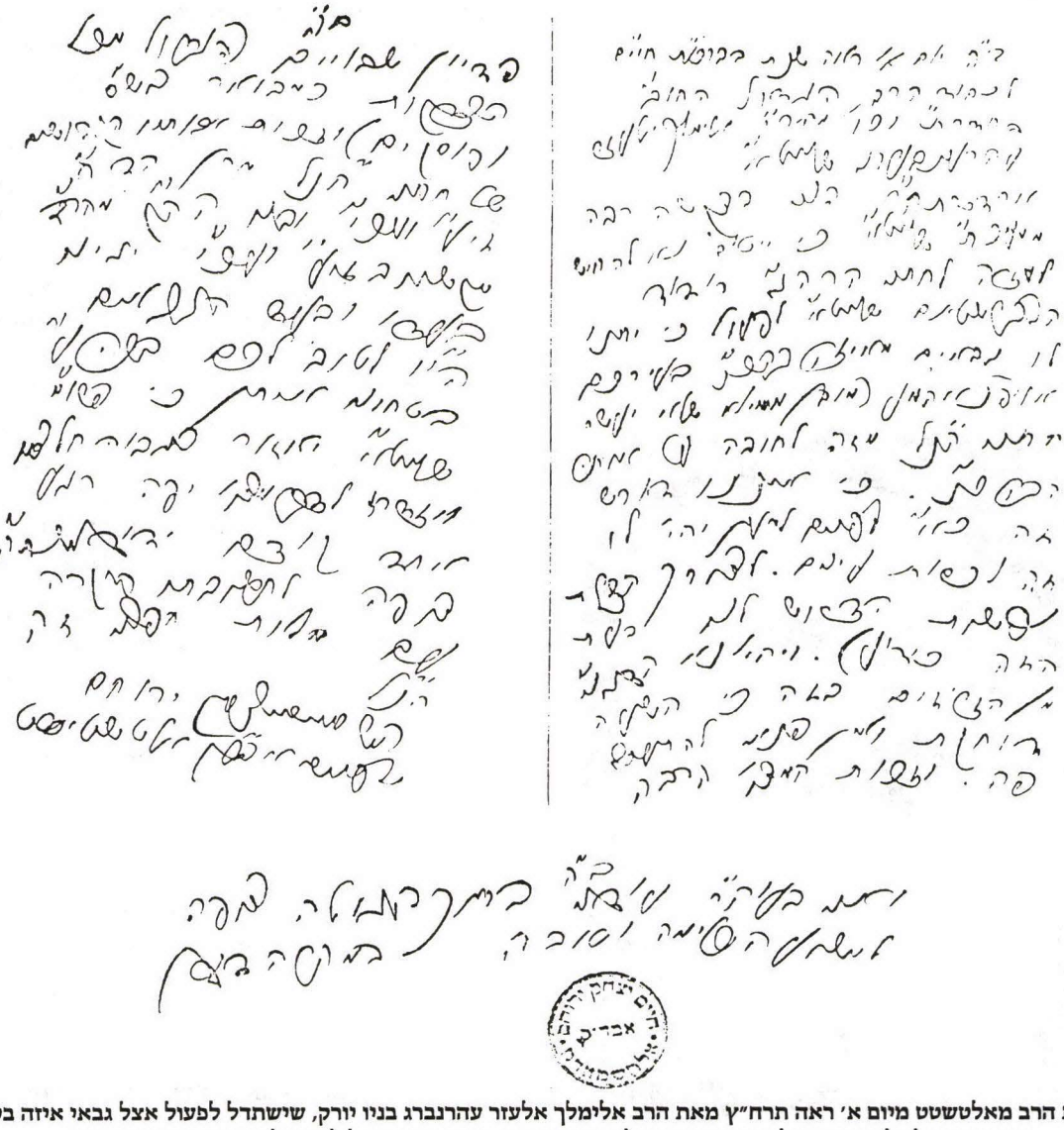

הרב חיים יצחק ירוחם מאלטשטט

תלמידים נבחרים. דחה הצעות רבנות של קהילות שונות, והמהרי״ד הורה לו לסרב לבוצץ. בפרוץ המלחמה בתרע״ד העמיד שר המחוז לרשותו עגלה להימלט בה עם משפחתו בת ח׳ הנפשות, ועם כתביו ואוצר ספריו. בתרע״ב היו עמו בכתובים שני חלקי שו״ת, חידושים על ש״ס, רמב״ם ושו״ע, וחיבור על התורה ודרושים. ברח לגראץ, ובתרע״ז התישב בווינא. י״א שבתום המלחמה חזר לעירו, ושב לווינא. גם שם התמיד בלימודיו, שמו התפרסם לתהילה, ורבים השכימו לפתחו. מגדולי המשיבים בעלי הסמכא בדורו, ומראשי אגודת הרבנים יוצאי גליציה ובוקובינה. יפה תואר, ובעל הופעה מזהירה. כשנוסדה אגו״י כתב למענה במחז״ה, כ״ט סיון תרע״ב, 1. נמנע להצטרף אליה בפועל, אבל הכריע בבעיות ציבוריות. נענה לכהן כראב״ד ירושלים, אך הדבר לא יצא אל הפועל. זו׳ נפטרה ביום ב׳ תשרי תרח״ץ, והבטיח לה לידה שלא ינשא שוב.

בכניסת הנאצים לעיר חזר לפולין. נאסר באלטשטט בשבת שבאלול תש״ב, והובא לסמבור. בהשתדלויות רבות ניצל מגירוש לדרוהוביטש ושוחרר. גר בביתם של ר׳ יעקב טירקל, ושל ר׳ דוד׳ל ב״ר פנחס מאוסטילה. התפלל בימים הנוראים אצל רבי פנחס, ולמחרת יו״כ נחלה ונחלש, והרופאים לא יכלו להושיעו. נפטר בגיטו ביום י״ט תשרי תש״ג, ונטמן באהל רמ״ץ ויטמאיר. מתי מעט השתתפו בהלויתו, והאדמו״ר מאוסטילה הספידו: מי נשאר להתיר עגונות?

ילדיו: א. בלומה יכט (יחד) זו׳ ר׳ ישראל דוד ב״ר

בקשת הרב מאלטשטט מיום א׳ ראה תרח״ץ מאת הרב אלימלך אלעזר עהרנברג בניו יורק, שישתדל לפעול אצל גבאי איזה בית כנסת בעיר לשלוח דרישה לחתנו הרב דוד הלברשטם מקשנוב, רק כדי שיוכל להגר ולא כהתחייבות ממשית.

ישעיה שלום רוקח; ב. חנה אידל זו׳ ר׳ יעקב יצחק סג״ל הורביץ מריגליץ; ג. ריבה מלכה זו׳ ר׳ יעקב לבין מטשרנוליצה, ובזיוו״ש זו׳ ר׳ דוד ב״ר ברוך ה״ש, האדמו״ר מקשאנוב בניו יורק; ד. חיה יוכבד זו׳ ר׳ פנחס יוסף תאומים נכד הרב מקריסנפולי, ובזיוו״ש לר׳ יוסף ב״ר נחום צבי תאומים; ה. ר׳ שרגא זאב פיבל שמילא את מקומו ברבנות אלטשטט; ו. לאה (תרמ״ח—תר״ן); ז. ברכה פרידא בת״א זו׳ ר׳ יהושע אייכנשטיין מגרוסווארדיין; ח. מרים שרה זו׳ ר׳ שלמה מאיר ב״ר יוסף דב קלוגר מקראקא; ט. ר׳ אהרן שהוציא לאור את ספר תשובותיו.

שו״ת **ברכת יצחק** ח״א, וינה, דפוס אוניאן, תרפ״ג, כז ד׳. נקטע בסוף באמצע סי׳ יד, ונרשם בכתב יד שהמשך יבוא בח״ב. חשב לתת פתיחת אגדה שאיננה: מאה שערים על כל פרשיות התורה. הקדמה קצרה ממנו, ומבנו הגדול המסדר בה כותב, שצירף כרעק״א כמה תשובות באותו נושא לסימן אחד. נכלל מחדש עם הוספות מהדו״ב בתוך שו״ת **ברכת חיים**, ניו יורק, סיני, דפוס האחים טברסקי, תשט״ז, א, קמז ד׳, קיז סי׳. הוציאו לאור בנו ר׳ אהרן, ובהקדמת עלים בוכים כתב את תולדות אביו בפרוטרוט. זהו אחד המסמכים המרטיטים ביותר על אסון החורבן וגעגועי בן לאביו, והוא מוסר בו את מקורות התשובות. מדף צה: הגהות למסכת כתובות ועוד. מדף קח: חלק האגדה, הסכמותיו וליקוטים. בסוף קונ׳ שרגא וטהרה מחידושי בנו, וחידושי נכדיו: קומץ האריי מר׳ אפרים אריה רוקח, וקונ׳ טרף נתן (רוקח) מדרוהוביטש. יותר ממאה חיבורים שהניח אבדו בשואה.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **בודפשט** — הרב ישראל וולץ בתר״ץ — תרצ״ו (בר״ח, יא, כ, כז, לב, לג, מקדשי השם, ח״א, נה); **בוניהאד** — הרב אליעזר דייטש (בר״ח, ו). הרב יוסף שוורץ בתרע״ז (בר״י, י — בר״ח, מ); **זשארוב** — הרב יעקב ליפפא בתרצ״ג (שרגא וטהרה בסוף בר״ח, ב); **ירושלים** — הרב דוד יונגרייז (בר״ח, פ, פג). הרב דוד שפירא ה״בני ציון״ בתרפ״ז — תרצ״ב (בר״ח, ה, יב); **לייפציג** — הרב דוד פלדמן בתרע״א (בר״ח כג); **נייטרא** — ר׳ מרדכי פורהנד דומ״ץ (בר״ח, ק, וקונ׳ שרגא וטהרה שבסוף, ה); **ערלוי** — הרב שמעון סופר בתרצ״ה — תרצ״ו (בר״ח, א, יט); **פאקש** — הרב יוסף ליב סופר בתרס״ח (בר״י, יד — בר״ח, צט); **פרשבורג** — ר׳ ישעיה קליש הראב״ד בתרצ״א (בר״ח, מז); **צעהלים** — הרב לוי יצחק גרינולד בתרצ״ג (בר״ח, עז); **קראסנא-רומניה** — ר׳ יצחק ליב בלוי בתרצ״ג (בר״ח, י׳). ר׳ עקיבא בלוי בתרצ״א — תרצ״ב (בר״ח, יד, יח, ל, פב); **רדוביץ; רדומסק** — הרב יעקב יוסף רבינוביץ בתרנ״ז (בר״י, א — בר״ח, כט); **שורן-צ׳כיה** — הרב מאיר ליב פריי בתרע״ט (בר״י, יג — בר״ח, ב).

תשובות אליו ללימנוב: הרי בשמים, ח״ג, קד בתרס״א; יד שלום, מ. במשתתפי אהל מועד, ג, תרס״א, דף ל ע״ב. שתי תשובותיו בתשובה כהלכה, 42-44. ד״ת בעמ׳ האחרון של אהל רחל מבנו; כרם שלמה, אייר תשל״ט, נז (נשלח ע״י נכדו ראי״ה הלוי הורביץ).

אהלי שם, 262; תולדות אנשי שם, 65; ר״מ לייטר, הדרום, טו, 65; לא נותקה, 541-542; סמבור, 162, 182, 187-189.

ר׳ **שרגא זאב** ב״ר אפרים אריה **ירוחם**

נולד בשנת תקפ״ט לאביו ר׳ אפרים אריה וזו׳ בלומה, בנו של ר׳ נפתלי, בנו של ר׳ ירמיה מברנוב תלמיד רמ״מ מרימנוב, ב״ר מאיר ירוחם אחיו של ראי״ה מאפטא. נשא את מרים שרה בת ר׳ יצחק, נפטרה ביום י״ז טבת תרנ״ח. ת״ח במעליץ. נפטר ביום י״ט כסלו תרנ״ב. בנו יחידו: ר׳ חיים יצחק אב״ד לימנוב ואלטשטט.

ר׳ **שרגא זאב פיבל** ב״ר חיים יצחק **ירוחם**

מאלטשטט (תרנ״ט — תש״ג)

נולד ביום א׳ אייר תרנ״ט לאביו ר׳ חיים יצחק אב״ד לימנוב. נשא שם בז׳ תמוז תרפ״ד את חנה מרים בת ר׳ מנשה יחזקאל פרנקל מלימנוב. אביו הושיבו בתרפ״ט על כסא רבנותו באלטשטט. ת״ח

הרב שרגא זאב פיבל ירוחם מאלטשטט

מופלג, וטרח בסידור כתבי היד של אביו. הקדמתו בראש שו״ת ברכת יצחק שסידר. קונ׳ **שרגא טהרה** שלו, בסוף שו״ת ברכת חיים של אביו. שקד על צורכי קהילתו, והיה גבאי למעות א״י. ביום ו׳ חשון תש״ג נשלח לבלזיץ, עם זו׳ וילדיו: ברוך נתן (14), בלימה יכט (12), אברהם (8), ריקה מלכה (6), ורחל דינה (2) הי״ד.

תשובה אליו: חבצלת השרון, תנינא, סט. השתתף באספת חכמים (בירברייער), תרע״ד, עמ׳ יח.

★

ר׳ ירחמיאל אב״ד הוסקוב. נפטר בצפת ביום א׳ טבת תקפ״ו, ובידי ר״ש גפנר נוסח מצבתו בה מכונה המאור הגדול.

יְרֵט

ר׳ אליעזר ליבר ב״ר בנימין ירט

מקשאנוב (תר״ם* — תש״ב*)

בנו של ר׳ בנימין. סוחר עשיר בקשאנוב, ולמד בהתמדה יומם ולילה. כשירד מנכסיו, נתקבל בתרצ״ד לערך כדומ״ץ בעיר. נסע לרב״צ ה״ש מבאבוב, ובניו למדו בישיבת באבוב. אחד מהם נקרא שלמה. נספה בשואה הי״ד.

תשובה אליו: חזון נחום, לג בתרצ״ה. נזכר בדובב מישרים, ח״ג, סוס״ו קג.

ר׳ בנימין ירט

אבי המשפחה, גר באחוזה ליד בוכניה. ת״ח חשוב ובעל הוראה, מוסמך מהחתם סופר. התיצב לפני הקיסר. נשא בת למשפחת ר׳ ישראל סלנטר. בניו: א. ר׳ אליעזר ליבר דומ״ץ קשאנוב; ב. ר׳ שמואל שגר באחוזת אביו, ונפטר בצעירותו. מזו׳ פעסל טויבא זיגמן נולדו לו: 1. **ר׳ ישראל** מנכבדי ניימרקט. נשא את מרים בת ר׳ יצחק הכהן לנגר וזו׳ פיגא לאה, אשר להם משפחה מסועפת בארה״ב. עשיר ובעל צדקה, מכניס אורחים, וכל הרבנים והאדמורי״ם התאכסנו אצלו. ת״ח ולמד עם ילדיו. ערום לצדקה בדרך כבוד, וכל מעייניו איך להחכים עוד. בית מופלא של חסד והטבה. קנה בגדים לאורחיו העניים, וכשהתרחצו יצאו כאנשים חדשים. חבר מועצת העיריה. נספה באושוויץ ביום י״א ניסן תש״ב הי״ד. ילדיו: א. ר׳ שמואל, למד בבאבוב ובקראקא. נספה בניימרקט ביום כ״ג סיון תש״ב; ב. יהודית זו׳ ר׳ הירש רבהון בניו־יורק; ג. הנדל זו׳ ר׳ אברהם לינדנבליט במעליץ. נספתה עם בנה דוד בנימין; ד. פרימט נשלחה להריגה ביום כ״א אלול; ה. ברוש ילד תרפ״ב. נספה בבי״ח שבועיים אחרי השיחרור, ביום כ״ג סיון תש״ה; ו. ר׳ חנוך מנחם (הנרי) במיאמי־ביטש, שמסר לי את הפרטים על המשפחה; 2. ר׳ זימל בת״א. זו׳ חיה נפטרה בקרית באבוב; 3. ר׳ שלמה נספה ברוסיה, וזו׳ בת״א. בן אחד קצין גבוה בצבא, ובן שני בניו ג׳רסי; 4. זו׳ ר׳ מאיר גנץ בת״א; 5. זו׳ ר׳ אברהם רייפר בקשאנוב; 6. זו׳ ר׳ דוד ליפשיץ בקשאנוב.

★

ר׳ ירמיה ראה לפי: **הלוי, ר׳ ירמיה**

ר׳ ישעיה

תשובה אליו: מח׳, בית אפרים, תנינא, ח״ב, ב בתקפ״ג.

ר׳ ישעיה. ת״ח באוזירן.

תשובה אליו: בית שלמה, אה״ע, נח בתרכ״א.

ר׳ ישעיה ב״ר אליעזר ליפמן. חבר ביה״ד בזברז׳ בין תקנ״ד לתקפ״ו.

ר׳ ישעיה יעקב חבר ביה״ד בדמביץ בתרכ״ג. חתום על גב״ע בהשמטה לשו״ת אמרי נועם, ח״ב.

ר׳ ישעיה יעקב ב״ר יהודה ליב הלוי

מבראד ואלעסק (ת״ק* — תקע״א)

בנו של ר׳ יהודה ליב הלוי. תלמיד ר״ח צנזר, ומגדולי חכמי הקלויז בברודי. רבה של טשיהאן, ובסוף ימיו אב״ד אלעסק. הסכים על ספר עולם הגדול ונחל אשכול תקס״ז. נפטר ביום ז׳ אייר תקע״א. הניח כרכי חידושים, ובקבלה בלבד ל״ב חיבורים. בשער בית חכמה נאמר, שהיה לו הורמנא מהשמים ע״י נר מצוה בכתיבתם. רבי שלום מקמינקא קנה מיורשיו את כתביו, וחיבבם מאד. ע״י בנו עברו לנכדו ר׳ שלום רוזנפלד אב״ד קמינקא, ואצלו היו בכתובים עשרה כרכים גדולים עה״ת ומגילות, תהילים ותורת כהנים, ועוד חידושים בנגלה ובנסתר.

וחרב פיפיות בקבלה, על רמ״ח תיבות דקריאת שמע איך רמוזים בהם השמות הקדושים, לבוב, דפוס ר׳ יהודה שלמה יארש ברנ״ה ז״ל, תקמ״ו, ב, לח, ובעותק נוסף: מח, ב ד׳. המסכימים בתקמ״ז: רמ״ז מלבוב (ונפלאתי מאד על המראה הגדולה הזאת, על שקידת לימודו במעט השנים להגדיל תורה ולהאדירה, כאחד מגדולי עולם אשר בישישים חכמה); ר׳ חיים סג״ל לנדא מפודקמין (דנהירנא ליה כד הוי טליא דהוי מחדדין שמעתתיה, וגדי נעשה תיש שלא מש מתוך האוהל של תורה, וקרא ושנה הרבה ושימש ת״ח הרבה, עד שנעשה כמעיין המתגבר וכנהר שאינו פוסק... ופלפלתי עמו בחכמה, ומצאתיו מלא דבר בנגלה ובנסתר... שאר חיבוריו שתחת ידיו, שעדיין אינם מן המוכן בסידורים כהלכתן שיהיו ראויין לעשות בדפוס); ר׳ ישכר בר מזלוטשוב (ויניקתו היה ממקום טהרה מהרב חיים צנזר ז״ל, ונצר משרשיו יפרח ויגדל והיה לאילן רב... שני חיבורים שהיו לנגד עיני: בית יער הלבנון (על סדר קדשים בנגלה), וגם חרב פיפיות מעט הכמות ורב האיכות); ר׳ שמואל ממציוב בר״ח צנזר (אשר למד אצל אבי... אותו חיבב מאד, כאב את בן ירצה, תורה מאתו תצא... ובחיבור על סדר

קרבנות העבודה, ידענא ביה כי ידיו רב לו לפלפל בחכמה בש״ס ופוסקים); ר׳ אפרים ב״ר משה נתן; חכמי קלויז בראד: רצ״ה ב״ר דוד סגל הורוויץ ור׳ טודרס ב״ר ישראל (הן הראנו ד׳ חכם מופלא, אב בחכמה ורך בשנים, אשר מעולם יגע ומצא כדי מידתו, מידת חכמים נוחה הימנו, הרבני המופלג בתורה וביראה, השלם בכל מדע); ר׳ משה מבראד אב״ד דינוביץ ויושב בבראד, מח״ס הדר מלכות — תוכחת מגולה על לימוד נגלה שבזה״ז (לא נטה מתורת אמת של כתבי קודש האר״י ז״ל, וגם ראיתי פירוש על הקדמת תקו״ז באר היטב). בהקדמת המחבר כותב, שלכל חלק קרא שם אחר: כתם פז לח״א — טעם על שם מ״ב, גלילי זהב לח״ב — טעם על שם ע״ב, עמודי שש לח״ג — שם ע״ב בפרשה השניה (בראשי הדפים ג״כ גלילי זהב). עוד נדפסו ממנו הספרים: תפוחי זהב, חוק ומשפט על כונת השופר, וחלק מפירושו על חמש המגילות.

בית המלכות, פירוש על מגילת רות עם הפנים ובצידו פירוש מהרי״י הלוי, קראקא, דפוס ר׳ יוסף פישער, תרנ״ב, 8, 40 עמ׳. ההסכמות מתרמ״ט הן גם לספר נתיב החכמה: ר׳ שלום הלוי רוזנפלד אב״ד קמינקא, למלבה״ד ר׳ עזריאל יצחק מקמינקא ב״ר משה חיים הלוי ז״ל, שהוא בן דודו ר׳ חיים הלוי ז״ל חתן הרב מבלזיץ (זקנו רבי שלום מקמינקא העיד, שר״ח צנזר אמר על המחבר, שמוחו יכול לקבל כאלף מוחות חכמים אחרים בדורו); מהרי״א איטינגא בתרמ״ט (הרואה אומר ברקאי והבריק השחר, כי היה חריף עצום ובקי נפלא בחכמה זו, ומתוק האור לחיך); הרבי משינאווא בתרנ״א; ר׳ שלמה ה״ש מוישניצא שנתן את שם הספר, בעברו ביריטשוב, לש״ב המלבה״ד (המחבר היה מגדולי עולם, מהגאונים הקדושים אשר בדורות הקודמים); מהרי״ד מבעלזא; ר׳ אליעזר צבי ספרין מקומרנא בתרמ״ט (כשראיתי את כתבי הקודש ועיינתי בהם איזה דרושים, מלאתי גיל ושמחה מהחידושים אשר הם מיוסדים על דרך אמת). היו למו״ל עוד הסכמות, וקיוה להדפיסם בפירוש על המגילות הבאות. בדבריו הוא מתאר את רוב יגיעתו בהעתקת כתב היד הבלה מיושן, ובמיוחד נתיבות החכמה. בסוף לוח הטעות גם לספר נתיבות החכמה. הכוונה כנראה לספר **נתיב חכמה** על השיעורין שבש״ס, מטבעות, שטחים, מידות, ועניני חכמת הקבלה, שהמחבר כתבו בתקס״ו, ונדפס כעת בתרנ״ב, ד, יד ד׳, עם אותן ההסכמות, מלבד זו של הרבי משינאווא. בדברי המו״ל כותב שמתחיל בספר זה ובפירוש רות, ומקוה להמשיך על כל המגילות.

בית חכמה, פירוש קבלי על שיר השירים עם הפנים ובשוליו הפירוש, מעמ׳ 70 תהלים ק״ז עם פירוש **מעלי שבתא**, ומעמ׳ 78 פירוש על מאמר כגונא. פאדגורזע, רש״ח דייטשער, תרנ״ח, 4, 90 עמ׳. המלבה״ד הקודם כותב בהקדמתו על גודל טירחתו בהעתקת הכתבים, ומודה לש״ב אב״ד קמינקא שמסרם לו להדפסה, בפקודת אביו ר׳ יהושע שליט״א חמיו של ר״ש מבאבוב. המסכימים: רי״ש משינאווא (ובודאי הפירוש הוא קודש קדשים, ומצוה גדולה להאיר פני תבל באור תורת חכם); ר״ש מבאבוב (יש עדות נאמנה על מקור הכתבים, לש״ב המו״ל נאבד פנקס המנויים, מצוה לסייע להדפסת תורות קדושות של צדיקים אמיתיים מדורות קודמים, וגוררת מצוה לתמוך בידי העני המדפיס הנצרך לפרנסה או להכנסת כלה); מהרי״ד מבעלזא כנ״ל; ר׳ יוסף מאיר מספינקא (בבואו לראשונה לדב״ח שאלו אם יש לו ספר וחרב פיפיות, וסיפר לו שרבו מרופשיץ שיבחו מאד, וכן שמע ממהרי״א מקומרנא ששיבח את ספריו מאד, ואמר שגם רבו העטרת צבי שיבחם מאד); ר׳ יהודה צבי מדולינא (הנני מכיר את ידידנו הנ״ל כי הוא איש תם וישר... וכבר איתמחי גברא). בסוף רשימת המנויים מגליציה ומהונגריה.

ר״א איטינגא, שה״ג השלם, א, 276; מטל השמים בראש נאדר בקודש, ברוקלין, כד-לב.

ישר, ר׳ ברוך ראה לפי: **שליכטר, ר׳ ברוך**

ר׳ ישראל אב״ד אוסטיטשקי.

תשובה אליו: שירי טהרה, דף קז ע״א.

ר׳ ישראל מיאנוב אב״ד בלחוב.

תשובות אליו: דב״ח, ח״א, אה״ע, כא בתר״ח; תועפות ראם, חו״מ, כח בתרי״ב. לאב״ד יאנוב ואח״כ ראב״ד טשרנוביץ: שאילת שלום, קמא, א לפני תרכ״ט.

ר׳ ישראל סופר בזבורוב. אליו: מהרש״ם, ח״ז, קמה.

ר׳ ישראל שו״ב זלוזיץ.

תשובה אליו: שו״מ, קמא, ח״א, רעו בתרי״ז.

ר׳ ישראל. ת״ח בנדבורנה.

תשובה אליו: בר ליואי, ח״א, יו״ד, טו.

ר׳ ישראל אב״ד סווירז. ממקורבי השרף מסטרליסק. חמיו של ר׳ זאב הכהן בראווער (זכרונות אב ובנו, 118).

ר׳ ישראל דומ״ץ סוקולוב.

תשובה אליו: חסל״א, תנינא, יו״ד, נז בתרי״ט.

ר׳ ישראל אב״ד סנוק.

תשובה אליו: משיב כהלכה, אה״ע, א בתק״ץ.

ר׳ ישראל. ת״ח בסקול.

תשובה אליו: דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דף יח. כא. בתרכ״ד — תרכ״ט.

ר׳ ישראל אב״ד קוסוב. אליו: טוט״ד, קמא, מט.

ר׳ ישראל דומ״ץ רישא בתרמ״ו, בבית דינו של רי״ה ולרשטיין.

ר׳ ישראל ב״ר אפרים, אב״ד טויסט.

תשובה אליו: שו״מ, קמא, ח״ג, עד.

ר׳ ישראל ב״ר בנימין, אב״ד הרימלוב ואח״כ בלזיץ. מח״ס ילקוט חדש, מהדורות רבות החל מלובלין ת״ח. אינו זה מפרמישלא מחבר זרע ישראל, שארית ישראל, תפארת ישראל ובית ישראל. נכדו: ר׳ בנימין איציק עמריך מנכבדי צורטקוב, והיה לו המקום השלישי בכותל המזרח של בית הכנסת (צורטקוב, 46).

ר׳ ישראל שו״ב הורודנקה, בנו של ר׳ יעקב מו״ץ לשקוביץ.

תשובות אליו: דבר משה, ח״א, כה, תנינא, קיז, דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דף י׳ ע״ב בתרי״ח; חסל״א, תנינא, יו״ד, יב בתרכ״ג; שערי דעה, ח״ב, פח בתרל״ט.

ר׳ ישראל ב״ר צבי הירש. ת״ח בזלישטשיק.

תשובה אליו: טוט״ד, תנינא, ח״א, קפה.

ר׳ ישראל אברהם דומ״ץ נמירוב.

תשובה אליו: שו״מ, קמא, ח״ג, כג.

ר׳ ישראל אריה. ת״ח בליסעץ.

תשובה אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, קסד.

ר׳ ישראל זלמן אשכנזי, ב״ר דוד מיריטשוב, בנו הצעיר של החכם צבי. אב״ד פמורן ואח״כ רישא. נפטר ביום י״ד תשרי תקל״ו. בתו מרים רויזע זו׳ ר׳ שמואל אב״ד פודהייץ, אבי ר׳ ישראל משולם זלמן ממלא מקומו ברבנות רישא.

תשובות אליו: מח׳ בית אפרים, אה״ע, ח״ב, נה, חו״מ, יב, ראש אפרים, ח״ב, בסוף, א.

רישא, 79.

ר׳ ישראל יונה זאב אב״ד סקאלי או סקלט.

תשובות אליו: טוט״ד, קמא, קצד, תנינא, סז, סח, קכג.

ר׳ ישראל יצחק דומ״ץ סקול בתרמ״ו.

ר׳ ישראל מאיר ב״ר ישכר בר, דומ״ץ צורטקוב סביב ת״ר.

ר׳ ישראל מנחם מנדל אב״ד טרמבובלה, מח״ס בגדי כבוד. חתן ר׳ יוסף משה שמחה כ״ץ רפפורט מלוביטש וזמיגרוד מח״ס בגדי משה (ענף עץ אבות, ח״ב, באמצע אות פד).

ר׳ ישראל משה מחסידי בוטשאטש.

ד״ת ממנו בספרי הדע״ק: מילי דחסידותא, ריט ע״ב; תהלה לדוד, תקמו.

ר׳ ישראל משולם זלמן אב״ד רישא, ב״ר שמואל אב״ד פודהייץ, בנו של הפרי תבואה וחתנו של ר׳ ישראל זלמן אשכנזי אב״ד פמורן ורישא. אחיו של ר׳ דוד מטרניגרד, שבתו מרים נישאה לר׳ אריה ליב אבי הדב״ח, אלא שי״א כי ר׳ דוד היה בנו של ר׳ ישראל זלמן ולא נכדו.

תשובה אליו: פרי תבואה, נד.

ר׳ ישראל נפתלי הירץ. ת״ח בדוברומיל.

תשובה אליו: תועפות ראם, יו״ד, כח בתרי״ד.

ר׳ ישראל צבי ב״ר יוסף, חבר ביה״ד בברנוב.

נזכר בדב״ח, ח״א, אה״ע, לא בתר״ח.

ר׳ ישששכר סופר בפשוורסק. אליו: נחלת אבי, כח.

ר׳ ישכר ב״ר יהושע יהודה אב״ד פודקמין. נולד בקלוש, והיה בה דומ״ץ ובקולומיאה. גר גם בצורטקוב. נשא את הדסה, זקנתו של ר׳ אפרים מאהלער משב״ק בויזניצא. הדפיס ספר **הלולא דפסחא** על סדר ההגדה עם הפנים, לבוב, הרבנית יהודית רוזניש, תקס״ד, א, סג ד׳. בשער: ואם כי האריך קצת באיזה ענינים, הלא דימה בנפשו שאין זה מחוק החסרון, בהיות כי כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, ומביע תקוה להדפיס גם את חיבוריו עה״ת וחידושי גפ״ת. המסכימים: רצ״ה רוזניס מלבוב (אינו רק פירוש ההגדה, אלא מאריך בביאורי פסוקי תנ״ך); הישועות יעקב מזולקיב (הוא נאמר בהשכל ודעת, כל משכיל יעיין בו וימצא נועם לנפשו); החוו״ד מקלוש (בא לפני רצוי נפשי, אחד המיוחד מבעלי תריסין דפ״ק, הרב המופלג החריף המושלם המפורסם... וראיתי בו דברים ערבים ומתקבלים על נפש שומען, ומכירו אני לשעבר את האיש ההוא ואת שיחו כי נאה וכי יראת ה׳ בלבבו, ואין חפצו להתגדר בו). בהתחלה סדר קרבן פסח, מכירת חמץ, סימני הסדר, הקדמה, וטעם ד׳ כוסות בנגלה ובנסתר. בסוף ד״ת מחתנו רז״ו, בנו של ר׳ אפרים אב״ד רוזניאטוב.

ר' ישכר בריש. ת"ח בטרנוב.

תשובות אליו: טוט"ד, תליתאה, קג; שו"מ, רביעאה, ח"ב, קיח. אין הוא ראב"ד טרנוב שהיה לפני כן אב"ד פלאוונא, ותשובה אליו: אהל יהושע, ח"ב, פג בתרע"ג.

ר' ישכר דוב בר ב"ר אריה יהודה ליבוש מגזע צבי

מזלוטשוב (תצ"הי — תקנ"ה)

בנו של ר' אריה יהודה ליבוש (גרוסמן בטעות: ר' משה) מגזע צבי. נכדם של הסמיכת חכמים והמהרש"ל, כמבואר בהקדמת ספר עבודת היום של נכדו, ובראש ספר קול דוד (ויינשטוק). תלמיד מובהק למגידים ממזריטש ומזלוטשוב. חתן רצ"ה פרץ מלברטוב, הנזכר בהקדמת הפמ"ג לספר אביו רב פנינים עה"ת, כאחד מארבעת הנגידים שהחזיקו בכספם תלמידים הגונים. בלברטוב שקראו לה אז ירושלים הקטנה, התרועע עם ר' לוי יצחק מברדיטשוב שהיה חתנו של אח אחר: ר' ישראל פרץ, וכן עם ר' ישראל יונה הלוי לנדא בן דודו של הנו"ב, חתן ר' שמואל ב"ר משה פרץ. גאון מובהק וזהיר במצוות. נהג מעודו שלא לאכול בשר בהמה, ועשה כן גם בפני רבו. על כך נגזרה עליו מיתה, ורבו החליפו על אתר בעונש סמיות עינים. בשנותיו האחרונות אכן כהו עיניו כפי שכותב בתקנ"ג בהסכמתו לאהבת דודים, אבל עיניו הרוחניות המשיכו לראות. כך הרגיש בכשרות מאכלים, ואלו כלים נעשו ע"י גוי. הרביץ תורה בכמה קהילות, ואח"כ אב"ד ור"מ זלוטשוב שנים רבות. ספק אם נכונה קביעתו של הורביץ שכבר משנת תק"ה (לתולדות, 306). הסכים על כמה ספרים בשנים תקמ"ג—תקנ"ד. בזקנותו ביקר בבראד, וכשבאו לבקרו ראז"מ ור' יעקבקי, דרש לפניהם בחריפות רבה. לנגיד ר' יעקלי אמר, שאין מי שמבין כראוי ספר התניא (ספר סופר וסיפור, תכא, משפתי קודש).

בקיץ תקנ"ד עלה לא"י דרך לבוב. מהרי"א מקומרנא כותב עליו בספר נתיב מצותיך שביל התורה, שבעת סערה בים עלה לראש הספינה ונח הים מזעפו, באמרו שהראה לשר של ים צלם אלוקים שלו, בו לא פגם אפילו פגימה מועטת. עלה לצפת, וכעבור זמן קצר נפטר ביום ז' (ולא כ"ה) אב תקנ"ה (ולא תקנ"ח, תק"ע). נטמן במערה ליד האלשיך (ולא בטבריה). מתלמידיו: בן דודו ר' ליבוש פרץ מח"ס כת"י בית פרץ בנגלה ובנסתר, שעל ידו נתקרב ר' לוי יצחק לחסידות. בסוף ימיו עלה לא"י, ונפטר בירושלים; הבאר מים חיים, וי"א שגם בעל צמח ה' לצבי.

ילדיו: א. ר' יהודה ליבוש חתן רב"צ מרגליות אב"ד סקלט. גר בדובנא בה טיפל בהוצאת ספרי אביו. נפטר ביום כ"ז ניסן תקפ"ח. גם בנו ר' אפרים פישל השגיח על ההדפסה, וי"א שעלה עם זקנו לארץ וחזר. נפטר ביום ג' ניסן תקצ"ג, ונוסחי מצבות שניהם בספר דובנא רבתי, 190-191; ב. זו' ר' גרשון מרגליות ב"ר בן ציון אב"ד סקלט, נשיא כולל החסידים בצפת; ג. זו' ר' פסח ב"ר שלמה זלמן הכהן מו"ץ בזסלב, גיסו של ר' יעקב שמשון מזסלב. בנו: ר' אבא הכהן זוסמן; ד. שרה מרים, זו' השניה של ר' אברהם חיים בעל אורח לחיים שמילא את מקומו בזלוטשוב. בנה: ר' יעקב ישראל, אבי מלכה זו' ר' יוסף אפיסדורף, אבי ר' ישכר דב בריש מיברוב מח"ס עבודת היום. בפתח מערתו שבצפת נמצא לאחרונה קבר נכדו ר' יעקב שנפטר ביום י"ד שבט כת"ר. מנכדי ר' ישכר בר: ר' בריש סג"ל לנדא בגריידינג. מסר לשו"מ את תשובת זקנו מתקי"ח לרבי מנחם מניס מלוקבא (קמא, ח"ג, לה).

בת עיני, חידושי גפ"ת שיצאו מפיו, כולל חידושים במסכתות והלכות נדה, חו"מ וט' שו"ת, מאלו שהיו אצל בנו וחתנו, והם הביאום לדפוס: בנו ר"ל, נכדו רא"פ, וחתנו האברך ר"ג מרגליות, דובנא, תקנ"ח, ב, קיט, א ד', ושנית בלעמערג, דפוס ר' יעקב משולם ניק, תרל"ט, ק ד'. ההסכמות הן לשני ספריו: רז"ו מדובנא (הרה"ג המפורסם בתורה וביראת חטא... ולעת זקנותו כי כהתה עינו היה מהדר תלמודא, וחיבר ספר נחמד); ר' שמואל פלקנפלד מטרנופול למח' ר' גרשון חתן המחבר (מכירו הייתי להגאון הנ"ל אשר כל ימיו יגע בתורה, ולבו היה כלב הארי, מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא כאחד מן הראשונים, והיה ירא ד' מנעוריו); חברי ב"ד הגאון בדובנא: ר' מרדכי ב"ר משה, ר' משה ב"ר אליעזר ליפמן היילפרין, ר' משה זאב ברד"ב, רי"ל ב"ר אליעזר, ר' מרדכי ב"ר פנחס. הבן כותב בהקדמתו שקיבץ את קומץ החידושים מתוך הרבה שהיו אצלו, ומתלמידי המחבר שהשאירו אצלם כאשר רבם נסע לא"י. בכוונת המחבר היה לעבור בא"י על חידושיו ולעשות מהדו"ב, ולא עלתה בידו. את שם הספר קבע המחבר לפי הגימטריא של שמו, (ויש בו גם רמז לעיוורונו). את ההקדמה מסיים בחרוזים, וכן בקולופון. בספר בעיקר חידושי מסכתות, קצת על שו"ע והשמטות. מדף עז. או סה. השו"ת.

בחידושי שבועות ד"ת מאב"ד וויסאקי (בדף נב:). תשובה א' מתקכ"ז ללובר טוב עם קו"א בענין עגונה. גב"ע מב"ד אניפולי בתקל"ט: ר' אשר, ר' חיים ב"ר גדליה, רי"ל הכהן (ד).

מבשר צדק, ד"ת עה"ת והעבודה בדרך החסידות שנרשמו בשנתיים שלפני נסיעתו לא"י. הובא לדפוס ע"י בנו רי"ל וחתנו, ובהשגחת נכדו רא"פ,

דובנא תקנ״ח, ב, נד, ב ד׳. מעבר לדף ההסכמות שבספר בת עיני. בהקדמת חתנו מספר שרשם את תורות חמיו, ושאלו אם יאבה להדפיסם בידעו את תשוקתו לכך, וענה לו שירשום דברים כהויתן, ושישתדל לתפוס היטב. מאז רשם כל יום ראשון את הנאמר בשבת, קרא לפני חמיו שתיקן והשלים, אלא שלא הספיק לרשום הרבה. כששאל את חמיו אם להדפיסם אמר שעדיין הם מעט, ישלח לו מא״י מה שאומר שם, וקבע את שם הספר על שמו. אחרי פטירת המחבר קיבל רק מעט כתבים, שאותם רשם בא״י חד״ז ר׳ שרגא פיבל מלבוב שנסע עמו לא״י ושב לכאן. מודה לש״ב ומח׳ ר׳ חיים זאב וולף ב״ר צבי הירש מזלוטשוב שסייע לו בכתיבת התורות, כי חמיו ציוה גם לו לרושמם. בסוף ליקוטים ולוח הטעות. מהדורה שניה בברדיטשוב, הישיש מסלאוויטא ר׳ יעקב ב״ר משה, דפוס ר׳ יעקב ב״ר שמואל סג״ל פינקלמַן, תקע״ז, ב, נג ד׳. המסכימים: ר׳ ישראל מפיקוב ב״ר לוי יצחק (דבריו הקדושים אינם צריכים חיזוק, כי הם בוערים כלפידי אש, ומעוררים לבבות אחב״י לאביהם שבשמים); ר׳ יוסף ב״ר משה אב״ד ור״מ קסנטין ישן, ובנו ר׳ ראובן אב״ד זיטומיר. בשלישית בלבוב, ר׳ משה צבי ב״ר גדליה שרייבר, תר״י, מב ד׳. בלי ההסכמות, וכן במהדורות הבאות: לבוב, ר׳ אשר שטרום, דפוס ר׳ ישראל אלימלך שטאנד, תרכ״ג, מד ד׳, הדפסה משובחת. פרעמישלא, דפוס רד״ב לוריא, תרל״א, מב ד׳, באותיות רש״י ומרובעות. ירושלים, דפוס סלומון, תש״ל, קנב עמ׳, מהדורה חדשה ומתוקנת, עם הסכמת האב״ד וביה״ד דדובנא מבת עיני והסכמות דפוס ברדיטשוב, ודברים אחדים מהמגיה ר׳ חיים שמואל רייפען, בהם מפרט שבמהדורה זו נוספו הגהות, מראי מקומות, מפתח שמות הצדיקים הנזכרים בספר, וקיצור תולדות המחבר. כנראה ממנה צולם ע״י ר׳ יוסף חיים פרידמן משיכון סקווירא, ניו יורק, דפוס האחים גרויס, תשד״מ.

מזכיר בספר את הבעש״ט, המגידים ממזריטש ומזלוטשוב, רל״י מברדיטשוב ותלמידו ר׳ ארוש מח״ס תולדות אהרן עה״ת, ר״ש מניקלשבורג, רא״מ מפשוורסק, ר״ז מאניפולי, האוהב ישראל מקולבסוב, רמ״מ מבאר, ר׳ יצחק מדרוהוביטש, ר׳ יחיאל מהורודנא, ור׳ שמואל אהרן ממציוב בר״ח צנזר.

תשובות אליו: תפארת צבי, אה״ע, עגונות, יד, טו, קיב, יו״ד, סא, ואולי גם: תשובות הרא״ם, א, תועפות רא״ם, כת״י, ב, מח.

כלילת יופי, ח״ב, פה ע״א; זלוצ׳וב, 49, 247-248, 389-392; אור הגליל, ח״ג, קסג-קע, רפה; גליס, ב, ריד (משובש), ג, רסט; יחיאל גרנטשטיין, א״י של מעלה, ח״א, 113-168.

ר׳ ישכר יהודה ליב ב״ר יעקב, שו״ב מילניצה.

תשובות אליו: דבר משה, תנינא, ד, ה; רב טובך, ז, ח, נז בתר״ג.

כ

כֹּהֵן

כולל גם שמות פרטיים החותמים: הכהן. וראה גם: כהן־צדק, כהנא, כ״ץ.

ר׳ אהרן הכהן, דומ״ץ ואב״ד סטרליסק.

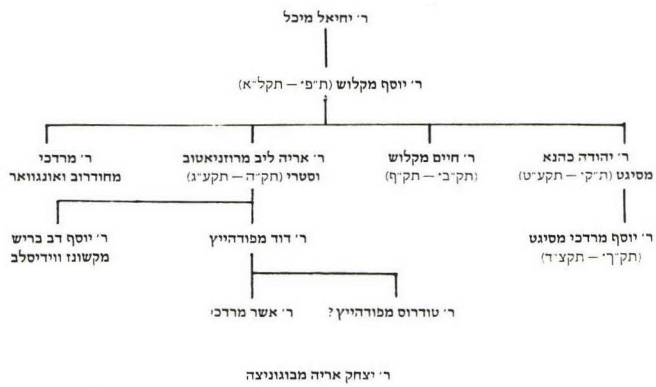
תשובות אליו: מאמר מרדכי, סד בתר״ט; שירי טהרה, דף לב ע״א; שו״מ, תנינא, ח״א, נב, ח״ד, קט, תליתאה, ח״א, רצז, רביעאה, ח״ג, קד, חמישאה, לג, פו בתרי״ב — תרכ״ג.

ר׳ אליעזר הכהן, רב בפודהייץ.

תשובות אליו: נטע שעשועים, סא, סב, סו.

ר׳ אפרים הכהן, דומ״ץ בלשביץ סביב תר״י.

תשובה אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״א, רלב.

ר׳ אריה ליב ב״ר יוסף הכהן

מרוזניאטוב וסטרי (תק״ה — תקע״ג)

נולד בקלוש בשנת תק״ה כבן שלישי לאביו ר׳ יוסף. שימש כרבה של רוזניאטוב, וחי שם בדחקות רבה. קרש שהונח על חביות שימש לו כשולחן. ראי״ז מרגליות ביקר אצלו בביתו הדל. בחורף הקר ישב כל היום במיטה תחת הכסת עם

הדיו שלא יקפא, וכך כתב את חידושיו. כשהדפיס את ספרו הראשון יצא טבעו בעולם, ונתקבל בתקמ״ח כרבה של סטרי בה כיהן גם כרב המחוז. כאן הרביץ תורה מתוך הרחבת הדעת, ובין תלמידיו: ר׳ אריה ליבוש ליפשיץ מווישניצה, המהריא״ז (15 שנה), ר׳ משה ב״ר מאיר הלוי אב״ד ווידיסלב (נפטר שם ביום כ״ח תמוז תקצ״א), ור׳ שלמה זלמן פוזנר מכפר קוסוב שליד פלונסק. הישועות יעקב הפליג באסיפת רבנים את כח עיונו, וסיפר עליו כי כשבא לבקרו בלבוב הכין בנו רמ״ז פלפול חריף להציע בפניו, אך כשראה שהוא נשען כל הזמן על ידו, דימה שלא ירד לסוף דעתו. רק כשרמז האבא לאורח בשאלה מה תגובתו, קם וסתר על אתר את כל הפלפול. ענין מסובך נדון בבית הדין בלבוב תקופה ממושכת עד שהגיעו למסקנה מסוימת, וכשביקר בעיר ונשאל על כך, השיב על אתר כפי שהיתה מסקנתם. היה אהוד על בני קהילתו, אף כי נהג נשיאותו ברמה ולא נשא פני איש. בשנת תקנ״ו נאסר ליום אחד, בגלל סידור גט שהשלטונות התנגדו לעריכתו. רדף את החסידים בעירו, וכשראה שמזלזלים בו — נידה אותם. כשנסעו אל החוזה מלובלין, סירב לקבלם עד שיעבור זמן הנידוי. מחבר ספר אהבת דוד ויונתן השיג על ספרו בלשון שאינה בדרך כבוד, כיון שהיה מן החסידים בדורו. מאוחר יותר נערץ גם על החסידים, וכשהדב״ח דן בדבריו הוא כותב: תמה אני על פה קדוש, איך יאמר דבר זה. בשנותיו האחרונות חלה, ועסק ברפואתו בלבוב. נפטר ביום י״ט טבת (ולא שבט, אדר, כ״ז תשרי) תקע״ג. ילדיו: א. ר׳ דוד אב״ד פודהייץ; ב. ר׳ יוסף דוב בריש אב״ד קשונז ווואידיסלב; ג. ר׳ זאב וולף. אביו מזכירו בכמה מקומות בספריו; ד. ר׳ צבי הירש, רב באונגוואר (יש לאשש זאת); ה. זו׳ ר׳ שלמה יהודה ליב רפפורט (שי״ר). חמיו העריך את כוחו בתורה, ואת עיסוקו בשפות ובחכמות חיצוניות ראה כ״מעשה נערות״. נכד הקצות היה ר׳ יצחק אריה דומ״ץ בוגוניצה שליד טרנוב.

סיפר עליו רי״מ חרל״פ, כי בהיותו פעם ביום כיפור חולה שיש בו סכנה, וראה שעליו לשמוע לרופאים ולאכול, חילק את מזונו לג׳ חלקים, ובכל פעם אכל מעט ושתה מעט. אמרו כי בגלל הצער שנצטער כ״כ ג׳ פעמים, זכה לחבר ג׳ חיבורים מפורסמים שהקנו לו שם עולם באהלי תורה: קצות החושן, שב שמעתתא ואבני מלואים (ספר סופר וסיפור, שמא, מזכרון לראשונים). כשהופיע הספר קצות החושן נתמלאו כל בתיהמ״ד בישראל אורה, והוא השפיע על דרך הלימוד של ישיבות ליטא בדורות האחרונים. נכתב בדרך ההגיון להבין דבר על

אתר, והתרחק מדרך הפלפול. רבי יוסלה חריף ליכטג סגר עצמו בחדר ג׳ ימים וג׳ לילות, כדי לשבוע מטוב הספר. רבי משולם איגרא עבר על כולו, ועמד ממנו על דרכו של המחבר בלימוד. כשהמחבר ביקר בפרשבורג ורצה לישב רמב״ם תמוה, קידמו ר״מ איגרא ואמר: מסתמא התכוין לתרץ בדרך זו. חלשה דעתו של רא״ל ואמר: א״כ למה לי עוד לחבר ח״ב, יאמר נא לי מה בדעתי לחדש מסימן ר׳ ואילך. מאז קיבל עליו ר״מ להתענות שני וחמישי כל ימיו. בעל צמח צדק מליובאוויטש סיפר, כי כשפגש ר״י מליסא את רא״ל ושאלו מדוע ספרו נתקבל יותר, השיב לו כי כשקם לפנות בוקר, נפנה לעיין במה שחידש אתמול לזקקו ולצרפו יותר. פעם בא אל רא״ל ת״ח מעיר סמוכה כשבידו תכריך השגות על הספר, וביקש לקבל תשובה. עיין רא״ל בדפים ואמר: עוד אכתוב לו. משעבר זמן ולא נענה חזר הת״ח ובא בטרוניה, עד שהסביר לו רא״ל שלא לכך התכוין, אלא שכאשר יכתוב ספר כמו הקצות, אף הוא יכתוב עליו השגות. אב״ד טלז אמר שמשדות טלז מריחים את הקצות. מה שאמר עליו הדב״ח, כרם שלמה, שנה ה, קונ׳ ו׳, דף לח. רא״ז מלצר אמר שיש לחדש עליו, מפני שהותיר מקום לדון בדבריו, אבל דברי רעק״א מוצקים וחתומים, ואין לערער עליהם (בדרך עץ החיים, ח״א, 235-236).

קצות החשן על חו״מ, לעמברג, דפוס יהודית רוזניס, תקמ״ח, ב, קכט, טו ד׳. המסכימים: רבני לבוב רצ״ה רוזניס, ר׳ יצחק אשכנזי מחודרוב, ר׳ שאול שפירא אב״ד הורודנקה, ר׳ שמואל שינדלינגר מדוברומיל, ר׳ ראובן אוירבך אב״ד סטרליסק (דבריו מיוסדים על אדני האמת והצדק); רצ״ה מזמושץ אב״ד ברודי, בתקמ״ב (הראני ספרו הנחמד והנכבד); אחיו ר׳ יהודה. המחבר מתנצל על שלא נטל הסכמות נוספות. בהקדמתו מודה לאחיו ר״י על שעבר ללבוב לפקח על ההדפסה, וסמך עליו שיקרב רק דברים הקרובים לאמת, וירחק דברי פלפול. כמו״כ מודה לר׳ בנימין מנדבורנה מחותן אחיו, חמיו של ר׳ יוסף מרדכי בנו, על שסייע בידו. שיר לכבוד הספר כתב ר׳ יהודה ליב מלבוב ב״ר שניאור מבוליחוב. ח״א עד סי׳ קלב נדפס עם הפנים, ובסופו קונטרס הספקות. ח״ב, תקנ״ו, ב, קיד ד׳, עד סוף חו״מ, בלי הפנים בגלל ריבוי ההוצאות, עם הסכמת מח׳ ר׳ יעקב קצנלבויגן אב״ד איטינגון מתקנ״ג (על קוטב האמיתי ומרכז היושר אמרותיו מיוסדים), התנצלות על שלא הציג הסכמות נוספות, הקדמתו, הקדמת מח׳ ר׳ שמואל אריה זנויל ליב צאלין מח״ס שלמה מול אדר עם שיריו בהתחלה

ובסוף, אחרי המפתחות שהתקין תלמיד המחבר: ר׳ יצחק פרנקל חתן ר׳ יוסף מייזלש מלבוב.

מהדורה שניה נדפסה בפולנאה תקע״ז, אך מטעמים ידועים טישטשו את התאריכים והשמות, והציגו בשער: ח״א, ברין, דפוס יאזעף קארל נייאמאן, תקנ״ו, נד, כו, יח ד׳, או כש״נ בלעמברג תקנ״ז (עיין דפוסי פולנאה, מס׳ 85). המסכימים: ר׳ משה מזעוויהל ב״ר יחיאל מיכל מימפולי, לר׳ יהודה ליב ב״ר שמעון המו״ל, אחרי פטירת המחבר; ר׳ אליעזר ב״ר ניסן מו״ץ דובנא לב״א המו״ל; ר׳ שלמה ב״ר מאיר דומ״ץ פולנאה. ניתן קטע מהקדמת המחבר. עד סימן צו עם הפנים. פעם נוספת נדפס אולי בקפוסט, אבל בשער: למברג (יש עותקים בלי שם המקום), תקע״ו, פז, כא ד׳. ח״ב, דיהרנפורט, דפוס ר׳ יוסף מייא, תקע״ט, ב, פח ד׳, ומסי׳ צו בלי הפנים. מהדורה נוספת בסדילקוב תק״ץ לערך, ח״א; ח״ב, ג, צ ד׳, כשהמפתחות בהתחלה, וקונ׳ הספקות בסוף, יב ד׳.

פעם נוספת ע״י ר׳ פנחס לייניצייג מקראקויא, זולקווא, דפוס ר׳ שאול דוב מאיר האפער, תר״ז, ח״א עד סי׳ קלא, עם הקדמת המחבר בקיצור וקונ׳ הספקות. הוצאה מהודרת בקעניגסבערג, דפוס גרובער עט לאנגריען, תרי״ט לערך, ח״א, קסב, יד ד׳, בלי הסכמות עם ההקדמה השלימה וקונ׳ הספקות. מהודרת יותר הוצאת לעמברג, דפוס ר׳ אברהם יוסף ב״ר אהרן מדפיס סג״ל, תרכ״א, צד; עג, יד ד׳, עם קטע מהקדמת המחבר וקונ׳ הספקות. מתרכ״ב נדפס חלקו במהדורות השו״ע. ח׳ ז׳ פ׳ (חיים זאב פינקל) ממיר פלך מינסק הדפיס בפיעטרקוב, דפוס ר׳ מרדכי צעדערבוים, תרע״ג, מהדורה משובחת של שני החלקים, וממנה צולמו רוב ההוצאות הבאות בא״י ובארה״ב. במהדורות המאוחרות הוסיפו את המפתחות לש״ס ולענינים, שהופיעו תחילה בנפרד בשכפול, ת״א תשל״א, יז ד׳. מהדורה משוכללת עם הוספות, ירושלים, אור הספר, תשל״ח, ובסופה הגהות ברוך טעם מכתב ידו, ליקוטי חת״ס מספריו, חי׳ מהרש״ק, וחידושי ר׳ שמואל יהודה ויינגוט אב״ד קווהל. מהדורה אחרת עם גליונות ברוך טעם, בית לוי (בינשטוק), רש״י ויינגוט ורצ״פ פרנק. יש מהדורה עם פנים השו״ע גם בח״ב.

טבעות זהב, חידושים הארות והערות על ספר קצוה״ח, מאת ר׳ משה אריה ליב שפירא, מתרע״ג ראש ישיבת תורת אמת הכללית ארבעים שנה ומו״צ שכונת בית ישראל, ירושלם, ח״א ע״י מוסד הרב קוק, תשט״ז, ד, פב ד׳, מסי׳ קפב עד סי׳ רנ; ח״ב, תשכ״ב, ד׳, קנב עמ׳, עד סוף חו״מ. לכל חלק

הקדמת המחבר, ובראשונה כותב שמתחיל בח״ב של חו״מ, כי מיוסד יותר על סוגיות הגמרא, ובו עיקר עסקם של התלמידים. מקוה להדפיס את אשר עמו על יתר החלקים. ריא״ה הרצוג ורצ״פ פרנק שמעו חידושים מהספר וקילסום. רש״י זוין עבר על כולו, וכתב לו הקדמה. הגהות והערות ר׳ ירוחם פישל פרלא בגליון הקצוה״ח, הועתקו ע״י ר׳ נתן דוד פרידמן, ונדפסו באפריון (טרכטמן), י, י-יג.

טבעת החושן על חו״מ, הארות והערות על קצוה״ח ונתה״מ וחידושים משלו, הרב חיים פינחס ב״ר יעקב יצחק שיינברג, ניו יורק, ח״א, תשי״א, עד סי׳ עד; ח״ב, תשט״ו, קונ׳ בדיני עדות בשטר, ועד סי׳ קלב; ח״ג, תשי״ז, קונ׳ משפטי התנאים, ועד סי׳ רנג; ח״ד, תשכ״ב, קונ׳ בדיני שליחות, עד הסוף; ח״ה, תשל״ב, על כל חו״מ. מהדורת צילום מוקטנת, א-ד, ירושלים תשכ״ח—תשל״א. אודות קצוה״ח והשפעתו על הישיבות כתב משה צינוביץ, בספרו מיר, ח״א, 385-390. הערות וביאורים על קצוה״ח ואב״מ בספר משא הלוי להרב שמואל אביגדור דרצ׳ינסקי, ירושלם תש״ד, סח-קנב.

שב שמעתתא, חידושי שבע סוגיות, לעמבערג, דפוס ר׳ שלמה ראפאפארט, תקס״ד, ט, צב ד׳. ההקדמות: מבנו ר׳ דוד (פיקח על ההדפסה, ומקוה שאביו יוציא לאור יתר חיבוריו שעמו), ממחותנו ר׳ זנויל ליב צאלין (במליצה), מהמחבר (באגדה), ועוד אחת בה כותב שספר זה חיבר בילדותו, והוא פרי ביכוריו. כעת זיקקו וצירפו, הוסיף עליו, וקבע לו את צורתו הנוכחית. נדפס בתקצ״ז פעמיים. בתחילת השנה בווארשא, דפוס ר׳ דוד ב״ר אריה ליב שקלאווער חתן ר׳ יוסף מייא מדפיס בדיהרנפורט, עם הסכמת האב״ד ר׳ שלמה זלמן מפוזנן. המו״ל היה ר׳ יעקב יוסף ב״ר מתתיהו חיים מוורשא, הסדר נתן ב״ר צבי הירש שריפטגיסער, והמגיה חיים ב״ר דוד טביל מינש משצוצין, שסיקל את שגיאות הדפוס הראשון. פעם נוספת באותיות זעירות ע״י ר׳ שאול בערגיר יליד זאלקוי, לעמבערג, דפוס חיה זו׳ רנ״ה גרויש מאן, נח ד׳. את המפתח ערך ר׳ אשר מרדכי נכד המחבר. מהדורה נוספת בקאניגסבערג, גרובער עט לאנגריען, תרי״ז, ה, נח ד׳, עם הסכמת בעל הכתב והקבלה.

שלושת המהדורות הבאות בלמברג. בתרי״ז ע״י ר׳ דוב בריש ב״ר טוביהו זאב לוריא, בדפוס מ. פ. פורמבה. בתרכ״ד ע״י ר׳ עוזר חיים ראזין מרופשיץ ור׳ יוחנן בלאה מדומברובה, דפוס א.ז.ו. סאלאט, ב, נ, לב ד׳. נוספו כאן הגהות ר׳ ברוך פרנקל אב״ד לייפניק, רובן במקומם בפנים,

בתוספת דף בהתחלה. הגהות אלו נכללו במהדורה הבאה הדומה לה, ע״י המלבה״ד ר׳ יעקב שענקיל, דפוס ר׳ בעריל ליב נעבעליס, תרל״ב, פ ד׳. בראש הספר הערות השו״מ במקום הסכמה, ואח״כ מודיע להזהר מספר שאלתות דשמואל שהדפיס ״מבהיל״ אחד מטשרנוביץ, מלא דברי מינות ואפיקורסות, וצא צא יקראו לו. הספר לא נרשם בביבליוגרפיות, ויתכן שצייתו לשו״מ בשלימות. הגהות הברוך טעם נדפסו גם במהדורת ווארשא, בימ״ס ר״א וואלדען, דפוס ר׳ חיים ב״ר אלקנה קעלטער, תרל״ה, קט ד׳, והיא אב טיפוס לכל ההוצאות שאחריה.

הוצאה חדשה מתוקנת בהגהה מדויקת עם הערות והארות **רווחא שמעתתא**, מאת ר׳ חיים שמואל ב״ר אליהו לופיאן מגייטסהעד, קיידאן, דפוס ש. מובשוביץ, תרצ״ט, פח עמ׳, לזכרון אמו שרה לאה בת ר׳ יצחק דוד רוטמן שנפטרה בלונדון ביום י״א אד״א תרצ״ב. המסכימים: ר׳ שמעון יהודה הכהן שקאפ; ר׳ איסר זלמן מלצר; ר׳ ברוך דוב ליבוביץ מקמניץ (על גוף חידושי תורתו הנחמדים העמוקים ונכונים, הנני מסכים שראוי להפיצם בישראל, כי רב ברכה בהם בעמקותם ובבקיאותם... אמנם בענין זה שכתר״ה חושק להדפיסם על שולי הש״ס, לא אוכל לומר ע״ז דבר, כי התורה חייבה לאהוב כתר״ה כמו עצמי, ואנא בנפשאי הייתי ירא להתקרב לפני קודש הקדשים). (המחבר מצטדק על שכבר נדפס כך); ר׳ אברהם יצחק בלוך. בהקדמתו כותב, כי מחוסר אמצעים מדפיס עתה את השמעתא הראשונה. פעם נוספת בלונדון תשכ״ב, ובשלישית בתשל״ז, דפוס שלמה דזיאלאווסקי ומאיר פוזנא, עם כל הגהות הברוך טעם לפי למברג תרל״ב, ופקסימילי ההסכמות. בהקדמה למהדורה זו קוים לתולדות המפרש, ואח״כ תולדות המחבר שליקט ממקורות שונים. בסוף הספר: השמטות ומילואים; רווחא שמעתתא — קונ׳ הענינים בסוגיות שונות; מפתחות. מהד׳ תליתאה(!) מוגהת ומתוקנת עם הקדמת רח״ש לופיאן, ירושלים, טל-מן, תשמ״ו, 24, תקמט עמ׳.

דפוס צילום זעיר ע״י ר׳ נפתלי בארוד ור׳ אביעזר בורשטין, מינכן, ועד ההצלה, תש״ז, 14, 190 עמ׳. בארץ: תל-אביב, ביתן הספר, תשי״ב, רנו עמ׳. בהקדמת המו״ל מונה מעלות מהדורה זו: סידור חדש באותיות מרובעות, פענוח הר״ת, פסיקים ונקודות, רווחים בין המשפטים. מהדורת פאר בהדפסה מוגדלת ובהגהה מדויקת, ירושלים תשכ״ט, ר׳ עמ׳. בשער שבסופו בעמ׳ קצג: הערות והארות חזון אי״ש, לוקטו מתוך ספריו. מפתח לשב שמעתתא בשכפול, בני-ברק תשל״ב לערך, ח׳ עמ׳. שב שמעתתא השלם, ירושלים תשל״ו. הספר עצמו ד״צ ווארשא תרל״ה, אבל בשער השני מפורטות מעלות מהדורה זו: צילומי כל ההקדמות וההסכמות הקודמות; הגהות אמרי ברוך של ר״ב פרנקל בשלמותן(!), לפי המהדורה הראשונה בה פי ארבע מהנדפס אח״כ; ספר שבילי דוד על הש״ש מאת ר׳ דוד זילברשטיין אב״ד ווייטצען. נדפס לראשונה בתוך ספרו ח״ד על יו״ד, ואח״כ בנפרד בפרעמישלא, דפוס זאפניק-קנאללער, תר״ם. בסוף: מפתחות על סדר הש״ס עם רמזי הענינים; מפתחות לספרים אחרים ולענינים; קונ׳ מראי מקומות לספרי גדולי האחרונים שדנו בדבריו; תיקוני טעויות. ש״ש השלם, ובשולי הדפים כחמש מאות **רשימות בשמעתתא** מאת הרב משה שטרנבוך, בני-ברק, מכון ש״ס, דפוס א. ינקלביץ, תשל״ז, כ, שלו עמ׳. נדפס מחדש באותיות מרובעות בצורה נאה ובסיקול שיבושים קודמים, עם מפתחות לש״ס רמב״ם ושו״ע, וכן לגאונים ולרמי״ם שדנו בדבריו, בהיקף יותר רחב מההוצאה דאשתקד, ובתוספת מפתח ענינים אלפביתי. בהקדמת המהדיר מסביר שלא נמנע מלקבוע רשימותיו בשולי הדפים, כיון שהם רק לעורר המעיינים להתעמק בדברי הספר, ויתרבו הלומדים בו. מתנצל על ביטויים חריפים ברשימותיו, ומודה לבניו שאתם למד את הספר, ובמיוחד לבכורו ר׳ אשר בן-ציון. בראש הספר קיצור תולדות המחבר ושיטת לימודו, ע״י ר׳ מנחם מענדיל געלריץ מירושלים תלמיד המפרש. לדבריו זוהי המהדורה החמישים של הספר. בביקורת שכתב הרב יוסף תאשור במוריה, עו-עז, אייר תשל״ז, פא-פב, קבל על שניתוח שיטת תלמודו, מועתק מספרו של רב צעיר, תולדות הפוסקים, ח״ג, 246-258. בתגובה לביקורת כותב המקדים (שם, עח-עט, עמ׳ פז), שגדולי תורה סיפקו את החומר בתשלום לרב צעיר, ומרמז גם לרמ״מ כשר. מהדורת ש״ש עם הגהות קהלות יעקב והסימנים בספריו שדנים בש״ש, ב״ב תשמ״ה.

עם קו״א **צילותא דשמעתא** בשער מיוחד, מאת הרב יעקב ב״ר זאב חיים קנטורוביץ, ניו יארק, האחים שולזינגר, תש״ה, 16, 94; 90 עמ׳. בהקדמתו הקצרה כותב שהיה י״ז שנה רב ביכ״נ פועלי אמת בטרנטון, ובזקנותו עדיין לא הדפיס דבר מהמון חידושיו. סידר הקדשה לזו׳ שינדל נכדת רבי ישעיה זוכוביצר ובעלי התוספות, בת ר׳ יצחק יחיאל מקרליץ, נפטרה ביום ד׳ טבת תש״ד. מהד׳ ב׳ הופיעה ע״י בנו ר׳ נפתלי הרץ בברוקלין, דפוס האחים גרויס, תשד״מ.

אגרא דשמעתא על שמעתא א, הארות והערות

מלוקטות מהאחרונים וחידושים משלו, הרב חיים פנחס שיינברג ראש ישיבת ״תורה אור״, ירושלים, דפוס המודיע, תשל״ו, תלט עמ׳. לספר נספחו הערות רש״ז אוירבך שכתב בימי חורפו ולא סידרם עתה, ובמכתבו מוסר שכתבם בתרצ״א — תרצ״ב אחרי שיעוריו לחברים מקשיבים. רא״ז מלצר כתב עליהם אז: ביאורים וחידושים נעלים ומצוינים בסברות ישרות ועמוקות. הערות רבי אלחנן וסרמן בספרו קובץ ביאורים שבסוף קובץ שיעורים ח״ב.

אבני מלואים על שו״ע אהע״ז, חיבר בזקנותו משנת תק״ן לערך, קבע את שם הספר, אך לא ראהו מודפס. ח״א, לעמבערג, דפוס ר׳ נפתלי הירץ גרושמאן, תחילת תקע״ו, עו, יח ד׳. בהקדמת בנו ר׳ דוד הכהן כותב, שמקיים את הבטחתו להדפיס את מה שכתב אביו בזקנותו, ומכיון שגם כוחו תש, נסתייע בבנו ר׳ אשר מרדכי שאף הוא כתב הקדמה. גיסו שי״ר השגיח על ההדפסה, ערך את המפתחות ומראי המקומות, והוסיף בהם מחידושיו. עוד מודה לרא״ל ולרשטין שתמך בידו, ולעזבון ר׳ יצחק ב״ר מרדכי מבראד, וקורא להמשיך לתמוך בו גם להבא. מהריא״ז תלמידו של המחבר כתב אל נכדו המו״ל דברי עידוד, על שבא לגור בלבוב לפקח את ההדפסה, וצירף קונ׳ משובב נתיבות שכתב המחבר סמוך לפטירתו, להשיב על השגות נתיבות המשפט על ספרו ח״א, והוא זיקקו והציג בנפרד את הערותיו. עם פנים השו״ע נדפס רק עד סי׳ מו. בדף עג: שאלת עגונה מתקס״ו מרי״ה באב״ד אב״ד טרנופול, ותשובתו מתקס״ז. בסוף — הקונ׳ משובב נתיבות, ובהקדמת המחבר מתק״ע כותב שמספחו לספר אב״מ. אח״כ המפתחות של שי״ר, עם הקדמתו. ח״ב, זאלקווא, דפוס ר׳ גרשון הלוי ליטעריס, תקפ״ו, ד, פ; לג ד׳. בהקדמת בנו ר׳ דוד שב ומודה לבנו, לגיסו, ולמהריא״ז שכתב הקדמת אגדה, ובה מסר שראה כי לא היה לר׳ דוד מי שיעזור לו. החידושים מס׳ סט עד הסוף, בלי הפנים. בשולים הערות מהריא״ז. בח״ג כז שו״ת. באחת מהן חתם את שמו הלר. הרביעית מתקנ״ד לר׳ ישעיה מפראג מח״ס בגדי ישע. בסופו מפתחות, ותודת הבן לגבירי וורשא שתמכו בידיו בבואו לשם.

כל החלקים נדפסו יחד פעמיים בשנת כת״ר: בהלברשטאטט, דפוס ר׳ ירוחם פישל ב״ר צבי הירש, עם הקדמת הבן בלבד, ובהידור בשטעטטין, דפוס ע. שרענטציל, צה; ד, עח; לב ד׳. בהתחלה כל ההקדמות משני החלקים, פרט לזו של מהריא״ז שנשארה במקומה.

מהדורת שטעטין צולמה ע״י ר׳ בנימין שמואלאוויץ ממיר פלך מינסק, פיעטרקוב, דפוס ר׳ אברהם ראזענגארטען, תר״ע, ומשם ע״י בימ״ס ר׳ דוד ישעיה קושציקוביץ מביאליסטאק, בילגורייא, דפוס נטע קראנענבערג, תר״ץ. הדפסות אלו שימשו יסוד לכל דפוסי הצילום בעתיד, כגון ניו יורק תש״ח ואילך, וירושלים תשכ״ג (מהוצאת ר׳ ברוך ישעיה כהנא מוורשא) ואילך. הספר סודר מחדש באותיות מרובעות, תל־אביב, אברהם ציוני, תשי״ז, תד; שנ; קלה עמ׳. בראש ספר אילה שלוחה (שורץ) עמ׳ ב, ונפתלי שבע רצון שבספר תולדות קול אריה, מובא סיפור מכירת ספרי אבני מילואים ע״י בנו של המחבר, באמצעות מכתב מהמגיד מקוזניץ ובן זכר שנולד.

חוסן יוסף, חידושי ר׳ יוסף ענגיל על המהרי״ט ואב״מ, ניו־יורק תש״ה, וד״צ בירושלים תשל״ו.

מלואי אבן על האב״מ, מלוקט מגדולי האחרונים עם חידושים משלו, הרב חיים פינחס שיינברג, ירושלים, דפוס עין יעקב, תשל״ד, עם הקדמתו לח״א וח״ה. ח״א, על הסי׳ א-כח, ח״ב, כט-לח, ח״ג, לט-קיד, ח״ד, קכז-קעח. ח״ה, על השו״ת, ד, דש עמ׳.

משובב נתיבות נדפס לראשונה בתקע״ו, בסוף אבני מלואים ח״א. בעל נתיבות המשפט השיב על כך במהדורה בתרא שלו, והמדפיסים השמיטו זאת במהדורות הבאות. הקונטרס נדפס בסוף נתה״מ, קניגסברג תרי״ט, יב ד׳. בפני עצמו נדפס בבארטפעלד, דפוס ר׳ יוסף מאיר בלייער ב״ר פנחס ממונקאטש, תרס״ג, לו ד׳. לספר הקדמה גם מהמולי״ם ר׳ עזריאל מאיר הכהן רפפורט ור׳ אשר אנשל יצחק זלטנרייך, ומשוקעים בו חידושיהם עם חידושי זקנם רבי יוסף חריף. בסופו תשובות וחידושים. מהדורות רבות מתשט״ו ואילך בתוך קצוה״ח, ומתשכ״א בתוך שו״ע חו״מ, ירושלים.

תשובות אליו: בית אפרים, יו״ד, עב, עד (ממנו); ספר יהושע, קי, קיא בתקס״ה, עם תשובתו; מי באר; נטע שעשועים, כו, נז; שו״ת ר״מ איגרא, או״ח, לז, לח; תשובות הרא״ם, ז. תשובתו מתקע״א אל ר׳ יעקב נפתלי איזנברג אב״ד טורקא, בשו״ת של אביו, פני יצחק, יו״ד, ט.

דור דעה, גאונים, קכו-קכט; מליצי אש, ב, תשרי, 95-96; יהודה מישל ב״ר משה הר־זוהר זוייערברג, ספר רוזניאטוב, 21-31; קלוש, 22, 375; נ״מ גלבר, ספר סטרי, 32, 111; מאיר וונדר, אורייתא, 12, קטז-קכא.

ר׳ דוב בריש הכהן אב״ד קלסני.

תשובה אליו: עטרת חכמים, אה״ע, ה. בנו של הקצוה״ח ראה לפי: ר׳ יוסף דוב בריש.

ר׳ דוד הכהן אב״ד קרסטיר ואח״כ דומ״ץ זברז׳, כנזכר בתשובות חסל״א, קמא, יו״ד, לג בתר״ה.

גם מאמר מרדכי, כ בתר״ט לזברז׳. כנראה טעות בטוט״ד, תליתאה, ח״א, קמ, שכתב דומ״ץ זבורוב.

ר׳ דוד בכורו של ר׳ אריה ליב הכהן בעל קצות חושן. הוציא לאור בתקס״ד את ספר שב שמעתתא של אביו, עם מפתח מעשי ידי בנו ר׳ אשר מרדכי, שלמד עשרים שנה אצל זקנו המחבר. בתקע״ו הביא לדפוס את ספר אבני מילואים, עם הקדמתו עליה חתם כהנא. כתב בה שמכיון שבזקנתו תש כוחו נסתייע בבנו ר׳ אשר מרדכי, ואף הוא כתב הקדמה. גם בהקדמת ח״ב שנדפס בתקפ״ו שב ומודה לבנו. רבה של פודהייץ, אך אין זה נזכר בהקדמות. אולי בנו ממלא מקומו הוא ר׳ טודרוס.

תשובות אליו: ספר יהושע, קכב; שו״מ, תליתאה, ח״א, תא; תועפות ראי״ם, חו״מ, ט בתקפ״ה, ואל בנו, אה״ע, עג.

ר׳ דוד ב״ר משה הכהן ראה לפי: **בוכנר, ר׳ דוד**

ר׳ חיים ב״ר יוסף הכהן

מקלוש (תק״ב׳ — תק״ף)

בנו של ר׳ יוסף. גאון מופלג, ומחידושיו מביאים אחיו בעל קצוה״ח וקונ׳ הספקות. לא רצה לידנות מרבנות, והיה ת״ח שקדן בקלוש. הוכיח אחרים שינצלו את זמנם, ולא ישוחחו בבית המדרש לבטלה. נפטר ביום כ״ג אלול תק״ף.

מליצי אש, ב, אלול, 99.

ר׳ טוביה הכהן אב״ד סוקולוב.

תשובה אליו: תועפות ראי״ם כת״י, ח.

ר׳ טודרוס הכהן אב״ד פודהייץ. אולי בנו של ר׳ דוד בהקצות.

תשובות אליו: האלף לך שלמה, אה״ע, קמח; בית שלמה, אה״ע, קכ בתרי״ח; בר ליואי, ח״א, יו״ד, יג, ח״ב, חו״מ, טו; חסל״א, קמא, או״ח, כו, מט, חו״מ, כא, לד בתקצ״ט—תרט״ז; יד יוסף, סא, קטז; שו״מ, קמא, ח״ג, קסח, תנינא, ח״ב, כט, עט, ח״ג, עח, ולבנו ר׳ יחיאל: קמא, ח״ג, קמב, ואולי הוא אב״ד רוזלא.

ר׳ יהודה הכהן אב״ד מעליץ. אליו: מהרש״ם, ח״ב, רלג.

ר׳ יהודה ליב הכהן מרווה ראה לפי: **הכהן, ר׳ צבי יהודה ליב**

ר׳ יהושע, ב״ר קלונימוס הכהן, אב״ד ניישטט.

תשובה אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״ב, נ.

ר׳ יונה הכהן אב״ד זורובנא. בשנת ת״ר הסכים כישיש על ספר ריח ניחוח, ונמנה על גאון צבי מריישא חו״מ.

ר׳ יוסף. הכהן, ת״ח בהורודנקה.

תשובה אליו: דבר משה, ח״א, עה.

ר׳ יוסף ב״ר יחיאל מיכל הכהן

מקלוש (ת״פ׳-תקל״א)

בנו של ר׳ יחיאל מיכל (וי״א ר׳ חיים), ב״ר יהודה (יש מפקפקים בכלל בדור זה), ב״ר יעקב יוסף כ״ץ ר״מ ופרנס בטריסק, שנשא את רייזל בת התוי״ט. בהקדמת קצוה״ח כותב עליו בנו, שהיה מאריה דעובדין, אחד מבני עליה. גר בקלוש, ועמו עוד שני כוהנים: ר׳ שמעון ור׳ בנימין רפפורט מח״ס גבולות בנימין. כשנודע לר׳ בנימין ברוח הקודש שבשמים גזרו על קלוש עיפוש, ציוה לכל התושבים לעוזבה ומיתת שלושת הכוהנים תכפר עליהם, כרמוז בכתוב: יוסף איננו, שמעון איננו, ואת בנימין תקחו. וכך הוה. שלושתם נפטרו תוך ג׳ שבועות, ותיעצר המגפה. נפטר ביום י״ג חשון (ולא כסלו) תקל״א. מזו׳ זיסל זכה לבנים גדולי ישראל: א. ר׳ יהודה בעל קונטרס הספקות; ב. ר׳ חיים בקלוש; ג. ר׳ אריה ליב בעל קצות החושן; ד. ר׳ מרדכי אב״ד חודרוב.

מליצי אש, ב, חשון, קכט; זכרונות אב ובנו, 9.

ר׳ יוסף דוב בריש בנו השני של ר׳ אריה ליב בעל קצות החושן. רבה של קשונז, ואח״כ בווידיסלב שבפלך קילץ. חתן ר׳ שמואל אריה זנויל ליב צאלין מח״ס שלמה מול אדר. נפטר ביום י״ט אדר תר״ג. בנו ר׳ מרדכי אב״ד ווידיסלב נפטר בשנת תרכ״ט.

תשובות אליו: ברית אברהם, יו״ד, לט, חו״מ, ה; מהריא״ז, לא, לב. חידושיו באבני מלואים סי׳ נא, והתשובה האחרונה שם היא ממנו.

לוחות זכרון, תרנ״ז, 83; מליצי אש, ג, אדר, נב ע״א; פראספעקט תכנית וואידיסלעווער און סענדישעווער, 7, 15; ספר וואידיסלוו סנדזישווו, 155.

ר׳ יוסף דוד הכהן

מזוולוב ויאס (תק״י׳ — תקפ״ח)

תלמיד רבי משולם פייביש הלר מזבריז, ובספרו מביא כמה ד״ת ממנו. גר בטיסמניץ כמרביץ תורה וחסידות, אך לא כאדמו״ר. נודע בתורתו, קדושתו וצדקתו. ראב״ד זוולוב, וחתם כרבה במנויי יסוד יצחק זאלקווא תק״ע: ר׳ יוסף דוד כ״ץ. אב״ד בקהילות נוספות, ובסוף ימיו אב״ד יאסי בה הקים עולה של תורה. נפטר ביום כ״א אייר תקפ״ח, ונוסח מצבתו בסיני, בוקרשט תרצ״ג. בתו נישאה להורביץ (עדן ציון, קיח). נכדו המפורסם בחסידות

ר' יהושיע ב"ר ברוך צבי מיאס, הביא לדפוס את ספרו. הוא כנראה ר' שיקאלי (נקרא בטעות בן אחותו) שגר זמן רב אצל ר' שלמה נכט ביאס, ור"מ מפרימישלן אמר: למה באים אלי מוולכיה וממולדביה, הרי יש להם אותו (מדרש משה נכט). עוד מנכדיו: ר' אפרים זילבר מהורודנקה.

דרכי האמונה (מנוקד על דרכי לסמן את ראשי התיבות של שמו), דרשות מוסר ע"ד פרד"ס על סדר פרשיות התורה, יאס, דפוס ר' צבי הירש גאלדנער, תרי"ז, ד, קמח ד', באותיות זעירות. המסכימים: האחים ר' דוב בער מהואש (כי עוד בחיים חיותו של המחבר רצה להביאם על מכבש הדפוס), ור' מנחם נחום משטפנשט (לגדולים האלה שהיו בארץ אינו צריך שום ראיה); ר' ישעיה שור מיאס (ידוע ומפורסם גודל צדקת פזרונו, ובעוד שהייתי מופלא סמוך לאיש, שמעתי שמעו הטוב בהיות עוד מכון שבתו בק' טיסמניץ, גודל קדושתו ופרישתו בטהרה ומסירת נפשו בתורה ותפילה, ולימד דעת לאנשי שלומו ובריתו, והניח ברכה חידושים נפלאים נאמרים בהשכל, דברים העומדים ברומו של עולם ונחמדים להשכיל, ללמד לאחב"י דרכי עבודה... מצוה לקנות ספר הקדוש הזה, באולי יזכה לבנים ולחתני לוקחי בנותיו, ובלא זה יאמינו שספר כזה שמירה להבית); ר' שמואל שמלקא מיאס (קידש עתותיו לעבוד אלקים חיים ומלך עולם, ושימש צדיקים הרבה, אשר הריחו ביראת ה' כל היום... טעמתי עסיס פלג דבשו מאיזה עלים אשר היו לנגד עיני). המלבה"ד כותב שהעתיק את הספר מכתב יד ישן נושן של המחבר, ובגלל שהדפוס חדש ואין בו מגיה מקצועי, טיפל בכך מחותנו ר' אהרן המציב לוח הטעות. אח"כ רשימת המנויים מערי הסביבה, והקדמת מוסר מהמחבר. בסוף זמר נאה לשבת על הדביקות.

ד"ת ממנו: חוזה דוד, מב, ד. סיפורים ממנו: אוצר אגדות חסידים, א, עמ' טו. חתימתו על פסקי דין בארכיון לתולדות העם היהודי.

החסידות, 116; מקורות וקורות, 471, מקרית ספר, מה.;

ר' יחזקאל מאיר הכהן. אליו: שו"מ, חמישאה, נד.

ר' יחיאל מיכל הכהן אב"ד רוזלא.

תשובות אליו: בר ליואי, ח"א, או"ח, יד, ח"ב, אה"ע, נח; יד מאיר (פרישׁ), כו; שו"מ, קמא, ח"ב, נו, תנינא, ח"ג, יב, דברי שאול ויוסף דעת, ח"א, דף טו ע"א בתרכ"א; תולדות יצחק (הורביץ), בדיני מילה, כלל א, דף נז.

ר' יעקב הכהן דומ"ץ ליזנסק. תשובה אליו: חסל"א, קמא, חו"מ, לז בתרי"ז. אולי גר קודם בלבוב, ותשובות לשם: טוט"ד, תליתאה, ח"א, נו,

ע, צו, קיז. אולי הוא מח' הבית אפרים, תנינא, ח"א, לז, ח"ב, עמ' רו, רח־רט בתקפ"ו.

ר' יעקב אב"ד קוזלוב ראה לפי: **סגן הכהן, ר' יעקב**

ר' יעקב דוד הכהן, בנו של ר' יודל מאוזירן חתנו של ר' מרדכי הלפרין אב"ד זורובנא. כתב את שלשלת יחוסו הנדפסת בראש ספר זכרון יהודה. נשא את בת הגביר ר' יוסף ארינשטיין מקריווטש חתן ר' אברהם אריה באב"ד אב"ד מקילינץ, ואחותה נישאה לר' לוי יצחק הורביץ אב"ד בולחוב. ילדיו: א. זו' ר' נתן זנויל כהנא מסיגט, ב"ר יוסף יוחנן משם, ב"ר שמואל זנויל חתן בעל קונטרס הספקות; ב. ר' יהודה חתן ר' יהושע לאש מלבוב; ג. ר' אברהם אריה כהן חתן ר' גרשון קורצר מלבוב.

ר' יעקב יוסף כהן. אליו: שו"מ, תליתאה, ח"א, רכב.

ר' יעקב נתן ב"ר שלמה זלמן הכהן. בשנים תקי"ח — תקכ"ו אב"ד בוליחוב, ואח"כ עבר לפינטשוב.

תשובה אליו: מאיר נתיבים, עט.

ר' יעקב שלמה הכהן. ת"ח בפשמישל.

תשובות אליו: שו"מ, קמא, ח"ב, קלו, תנינא, ח"א, עו, תליתאה, ח"ג, כח בתר"ך.

ר' יצחק הכהן. ת"ח בברודשין.

תשובות אליו: מהרי"א הלוי, ח"א, פג, קא, ח"ב, נא בתרל"ח. לרבה של רימנוב: שו"מ, קמא, ח"ג, צו.

ר' יצחק הכהן מסטאשוב, בנו של ר' שלמה זלמן החריף ומופלג בתורה נ"י, בנו של ר' דוד ונשא את מרים מנזא תחי' בת ר' דוב. לימד תלמידים ברמה גבוהה בעיירות גליציה. מחידושיו הדפיס **פני יצחק**, ביאור עמ"ס ביצה, לבוב, דפוס יהודית רוזניש, תקנ"ה, נ ד'. המסכימים: רצ"ה רוזניש ור' שמואל שיינדליש ראב"ד מו"ץ ומ"מ ת"ה לבוב (ראיתי וגם העידו עליו מופלגי התורה, שהוא מפולפל ומחודד); ר' יצחק אייזיק וייסמן ב"ר יעקב סג"ל, אב"ד דוקלא וגליל יאסלו (אב בחכמה ורך בשנים כאשר חכמתו ענתה בו, ואוזן מלין תבחן אשר הוא קנקן חדש מלא ישן... חוץ מזה נתעכב פה בקהלתנו קרוב לחצי שנה, והופיע אור תורתו לחוץ, ומצאתיו שהוא מלא דבר); ר' יצחק אייזיק משה בהנגיד ר' יעקב ז"ל מגריידונג אב"ד שצריץ; ר' אביגדור מרגליות מיברוב (איש שלומי... הביא אלי מכתב מאליהו אדוני אבי נ"י, אומר מעשה האיש בלשונו עט סופר מהיר,

יתארהו בשרד המעלות ויופי התהלות יעידוהו, ויאמר כי זה האיש אשר חלק לו אלדים בבינה). בהקדמתו מבאר את טעם שם הספר.

ר׳ יצחק אריה נכד ר׳ אריה ליב הכהן בעל קצוה״ח. דומ״ץ בוגוניצה שליד טרנוב.

תשובה אליו: משיב שלום, סא בתרפ״ט.

ר׳ יצחק מיכל הכהן. אליו: בית אפרים, או״ח, מא.

ר׳ יצחק משה הכהן, רבה של פרוביזנא ואח״כ של שאץ.

מכתבו מתקפ״ב לרמ״מ הגר מקוסוב, בסוף ספר תעלומות חכמה לרי״צ אייכנשטיין מרוזדול.

ר׳ יצחק צבי הכהן. דומ״ץ ואב״ד בוטשאטש אחרי הדעת קדושים, עם עוד שני דיינים. בקי בדיני ממונות, לא נטל פרס מהקהילה, והסתפק במעות פסק הדין (עיר ומלואה, 544).

תשובות אליו: בר ליואי, ח״ב, חו״מ, יא; חסל״א, קמא, או״ח, ס, סא בתרט״ו; מהריא״ז, ס-סב בתר״ו.

ר׳ ישכר בריש הכהן אב״ד זלוזיץ.

ד״ת ממנו בספר אהבת דודים, רה.

ר׳ מאיר הכהן דומ״ץ שיניבה. אולי אחיו של ר׳ ניסן.

תשובה אליו: שו״מ, קמא, ח״ב, נה בתרי״ט. לת״ח בסוקולוב: הרי בשמים, ח״א, פז בתרמ״א.

ר׳ מנחם מנדל הכהן רב בראווא.

תשובה אליו: שו״מ, תנינא, ח״ג, נה.

ר׳ מרדכי הכהן. בנו של ר׳ יוסף מקלוש, ואחי הגאונים בעל קצוה״ח וקונ׳ הספקות. רבה של חודרוב, אבל עזב את הרבנות, כדי שלא ליהנות מכתרה של תורה. התחיל לעסוק במסחר, וזכה לעשירות. מראשי קהל אונגוואר בה קבע את מושבו. האמא ישבה אצלו, וכשנזדמנו אליה שלושת האחים לבקרה ופתחו בפלפול הלכתי, ניצחם המארח. קפצה האם ממיטת חוליה בשמחה, על שגם בנה העוסק במסחר, גדול בתורה כמותם.

ר׳ משה הכהן אב״ד ווינוויטש. במנויי שו״ת ריב״ם שנייטוך תר״ן.

ר׳ משה הכהן שו״ב ביזלוביץ.

תשובה אליו: מהרש״ם, ח״ד, יד בתרמ״ד. רבה של רדומישל ראה בתוך: כ״ץ, ר׳ דוד.

ר׳ משה מרדכי הכהן דומ״ץ בוקובסק.

תשובה אליו: אמרי יושר, ח״ב, ט.

ר׳ נח חיים הכהן. ת״ח בקראקא.

תשובה אליו: משיב שלום, קנז בתרפ״ז.

ר׳ נחום ב״ר אלישע **הכהן**

מהוסיאטין ומיקולינץ (תרל״ח — תרפ״ה)

נולד ברוזין בשנת תרל״ח לאביו ר׳ אלישע גוטמן מפרימישלן. מחסידי ר׳ אברהם יעקב מסדיגורה. באחת מנסיעותיו לשם נלקח כחתן לבתו של ר׳ יהושע שפירא אב״ד רוזין נכד ר״פ מקוריץ, נפטר ביום כ״ה ניסן תרע״ג. אחרי פטירת רא״י מס״ג דבק באדמו״ר מבויאן, וחמיו באדמו״ר מס״ג. בגלל מלשינות נאלץ לברוח מרוסיה להוסיאטין הגליצאית. גם כאן לא הונח לו כי לא התגייס לצבא, וברח לרומניה. ר׳ נחום ברניו חתן האדמו״ר מס״ג נתן לו המלצה לאחיו ר׳ יצחק מבוהוש שיקרבו, והוא אמר לו להישאר אצלו, וללמד את בנו ר׳ יעקב. כשתלמידו נישא לבת האדמו״ר מהוסיאטין עבר עמו לשם, אחרי שהרבי מבוהוש סידר לו דרכון רומני בשם המשפחה כהן־קאהן. המשיך ללמוד שם יומם ולילה בביהמ״ד שבבית האדמו״ר עם ר׳ יעקב, ואשתו דאגה לפרנסה. בפרוץ מלה״ע א׳ בתרע״ד כשהרב באב״ד אב״ד מיקולינץ ברח, נתקבל שם על מקומו וחתם כאב״ד העיירה גם בתרפ״ב. בזמן מלחמות פטלורה עבר בתר״ף לוינא, אל האדמו״ר מהוסיאטין שמינהו כראש ישיבתו אור תורה. היה לו בית מדרש, וקרובו מהר״ם שפירא התפלל אצלו. נפטר ביום ו׳ אדר תרפ״ה, וזו׳ בסיון תרצ״ח.

בנו ר׳ אלישע כהן מילא את מקומו בווינא. נמלט בתרצ״ט לארה״ב, וכיהן שם ברבנות. עלה לארץ בתש״ל לערך, וגר בקרית מטרסדורף בירושלים. כשנתאלמן עבר אל בתו וחתנו בהרצליה. מפיו שמעתי את הפרטים על אביו. נשא את בתו של ר׳ נחמן זאב בירנבוים (אוירבך) ממנוסטרישץ (שאחותו זו׳ רצ״ה שמרלר מירושלים, וזו׳ בת בתו של הגנזי יוסף), חתן ר׳ מאיר חיים אוירבך, חתן ר׳ מנדל נטע שהיה בנו של ר׳ חיים מסטנוב ב״ר יוסף מימפולה בהמגיד מזלוטשוב, וחתנו של ר׳ יוסף משה בנו של האוהב ישראל.

תשובה לדומ״ץ מיקולינץ: חבצלת, ח״ב, חו״מ, ל בתרע״ח.

ר׳ ניסן הכהן דומ״ץ שיניבה, ואולי אחיו של ר׳ מאיר.

תשובה אליו: מהרי״א הלוי, ח״ב יד בתרל״ח.

ר׳ **נפתלי הירץ הכהן** מקנטשוגה בטיסמניץ.

תשובה אליו: ש״ב ר״מ איגרא, חו״מ, כד. לדומ״ץ לבוב: מחזה אברהם, ח״ב, אה״ע, מא בתרע״ט.

ר׳ **פיביש** הכהן אב״ד אושיצא. אליו: טוט״ד, קמא, פד.

ר׳ **פנחס** הכהן מרדומישל ראה בתוך: **כ״ץ, ר׳ דוד**

ר׳ **פסח יהודה** הכהן, דומ״ץ וראב״ד טרנוב. בתו נישאה לר׳ נפתלי צבי סג״ל גולדברג שמילא את מקומו כראב״ד טרנוב. כשנפטרה בדמי ימיה, נשא את אחותה הצעירה חנה לאה.

תשובות אליו: אבני צדק (ט״ב), אה״ע, לה; בית יצחק, חו״מ, יז, יח, ל, נז, אה״ע, ח״ב, פד בתרל״ז — תרנ״א; שו״מ, תליתאה, ח״א, קלח.

ר׳ **פרץ** הכהן מרוזוודוב. תלמיד מובהק ליהודי הקדוש. נפטר בשנת תקע״ד (שארית, כג). סיפורים על קשריו עם רבו, בספרים נפלאות היהודי ושיח שרפי קודש.

ר׳ **צבי הירש** הכהן. ת״ח בסניאטין.

תשובות אליו: דבר משה, תנינא, מח-נ.

ר׳ **צבי יהודה ליב** הכהן רב בראווא.

תשובות אליו: שו״מ, תנינא, ח״ב, מז, תליתאה, ח״ב, קמג, ח״ג, מ, רביעאה, ח״א, נח, ח״ג, פט, חמישאה, ס, פ בתרי״ב, דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דפים נג. סד: ח״ב, כז ע״א.

ר׳ **ראובן** הכהן אב״ד זבנא וולושצבה. רבו של התפארת שלמה מרדומסק. נפטר ביום י״ז שבט תקס״ה. הועד עליו: איש חי, רב פעלים, פרי קודש הילולים (החסידות, 178). גם החוזה הפליג בשבחיו (אהל שלמה, עמ׳ ז, אות ו). כרך מחידושיו שבכתובים נמכר בשנים האחרונות בירושלים.

ר׳ **שאול** הכהן אב״ד היבניב. בתקפ״ט בא לזולקיב לקבל את פני רצ״ה חיות כשנבחר שם לאב״ד (הרשקוביץ, רצ״ה חיות, פה).

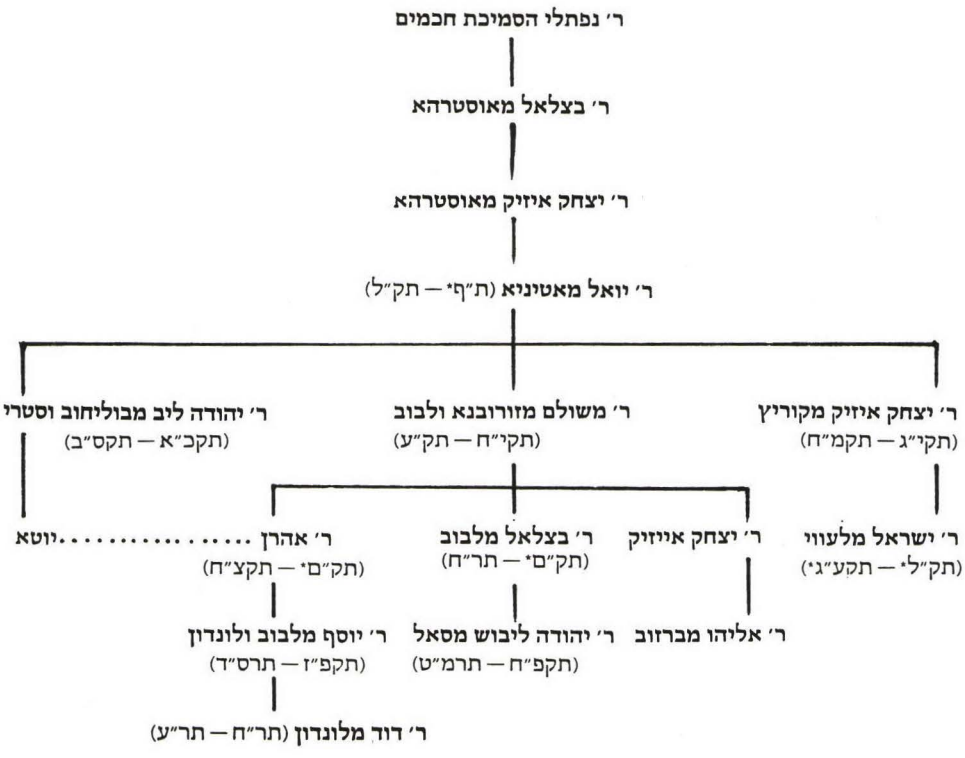
ר׳ **שמואל** הכהן שו״ב בסלטוינה.

תשובה אליו: אמרי דוד, קסב בתרפ״ט.

כֹּהֵן־צֶדֶק

וראה גם: כהן, כהנא, כ״ץ

דעת קדושים, 71, 73-74, והאשכול, ד, 216-217; אשל הגדולים, רב-רג; מג״י בסוף זרע יצחק, משניות, ברוקלין, עמ׳ תעג.

ר׳ אהרן ב״ר משולם **כהן־צדק**

בנו של ר׳ משולם ראב״ד לבוב. תלמיד הגאונים בעל קצוה״ח חות דעת וטהרת הקודש, ומוסמך מהם. סוחר בלבוב וביברוב ביושר ובנאמנות, ומפריש מעשר. לילותיו היו קודש לתורה. הוציא לאור את המשניות עם עיקר תוי״ט של אביו, וד״ת ממנו מעבר לשער סדר נשים. נפטר בתקצ״ח. נשא את יוטא, בת דודו אחי אביו ר׳ יהודה ליב אב״ד בוליחוב וסטרי. ילדיו: א. ר׳ יוסף מלבוב ולונדון; ב. מלכה, כנראה זו׳ ר׳ משולם אלעזר רולר.

ר׳ אליהו ב״ר יצחק איזיק **כהן־צדק**

בנו של ר׳ יצחק איזיק ב״ר משולם ראב״ד לבוב, וחתנו של ר׳ משה אב״ד רוזדול. גאון מקובל בברעזוב. שימש ק״ן בעלי רוח הקודש בזמנו. מגדולי תלמידיו של רמ״מ מרימנוב, וסיפרו עליו עניני קפיצת הדרך להגיע לרימנוב. אח״כ נסע לדינוב אל ש״ב הבני״ש. נפלאות מסופר במשפחה על צורת פטירתו, כאשר בזקנותו נסע בתקצ״ה לערך לדינוב וחלה שם. כשבא הבני״ש לבקרו בעודו גוסס, קם מהמיטה, הלכו כשעה לטייל בשיחת לחש על יחודי הפטירה, שב למיטתו ויצאה נשמתו בקריאת שמע ישראל, ושם נטמן. בנותיו: א. זו׳ ר׳ יצחק איזיק אייזנבך, אבי ר׳ יהושע מפריסטיק מח״ס אותות ומועדים; ב. מושקט זו׳ ר׳ נתן שלום מרימנוב. בתם הינדא זו׳ ר׳ אברהם ב״ר יעקב ליב מרימנוב אבי משפחת אמסעל, שהיה בעל תפילה אצל רבי הירש משרת.

זכרונות המאור, ח״ב, תקצח — ר.

ר׳ אלטר נח ראה לפי: **קיסר, ר׳ אלתר נח**

ר׳ בצלאל ב״ר משולם **כהן־צדק**

מלבוב (תק״ס — תר״ח)

בנו של ר׳ משולם ראב״ד לבוב, וממלא מקומו שם כראב״ד ור״מ. נפטר ביום ו׳ ט׳ אייר תר״ח, ור״ר מרגליות הדפיס את נוסח מצבתו בסיני, כט, רכג. נשא את שרה פעריל בת ר׳ שמואל פילכנפלד אב״ד פוזנא. בנו: ר׳ יהודה ליב אב״ד סאל.

ר׳ יהודה ליב(וש) ב״ר בצלאל **כהן־צדק**

מסאל (תקפ״ח — תרמ״ט)

נולד בשנת תקפ״ח לאביו ר׳ בצלאל ראב״ד לבוב. תלמיד מובהק למהרש״ק ולמפרשי הים. נודע כעילוי, ובגיל י״ח נבחר לרבנות סאל. הוציא לאור בתרכ״ג את שו״ת זכרון כהונה. נפטר ביום ה׳ י״ח אב תרמ״ט, ונטמן בלודז. נוסח מצבתו בספר המצבות כת״י מקהילות פולין. נותרו ממנו בכתובים חיבורים בהלכה ובאגדה, ובהם בית יהודה אחרון ושאגת ארי על גפ״ת. בנו: הנגיד ר׳ יוסף יצחק בקטוביץ. שם משפחתם: הכהן.

מליצי אש, ג, שבט, פא.

ר׳ יהודה ליב(וש) ב״ר יואל **כהן־צדק**

מבוליחוב וסטרי (תקכ״א — תקס״ב)

נולד בשנת תקכ״א (ולא תקי״ט) לאביו ר׳ יואל אב״ד אטיניא. נשא את מרים בת הקצין ר׳ מאיר חיות מטיסמניץ. מגיל ט״ז אב״ד בוליחוב שמונה שנים. מתקמ״ה (ולא תקכ״ד) אב״ד סטרי בה כיהן י״ז שנה. תלמיד החוזה מלובלין (החסידות, 172). בנסעו לאחד הכפרים הסמוכים למונקאטש לרחוץ במעיני הישועה, נפטר ביום א׳ י״ג ניסן תקס״ב בן מ״א (ולא בתקל״ט, תקמ״ה, תקנ״ה, או י״ג סיון תקנ״ט). נטמן במונקטש. מעין המתגבר בתורה, ולא רשם את חידושיו. ד״ת ממנו בפתחי נדה של אחיו. בתו יוטא זו׳ בן אחיו ר׳ אהרן אבי ר׳ יוסף כהן־צדק מלבוב ולונדון.

כתבי הגאונים, 45, לקורות, 112, לתולדות, 403; מליצי אש, ב, אלול, 118-119; שה״ג הגר, ח״א, סט ע״ב; סטרי, 27.

ר׳ יואל ב״ר יצחק איזיק **כהן־צדק**

מאטיניא (ת״ף* — תק״ל)

בנו של ר׳ יצחק איזיק רב בקלויז אוסטרהא, ב״ר בצלאל אב״ד שם, בנו של הסמיכת חכמים. מיחוסי כהונה עד אהרן הכהן. נשא את רבקה בת דודו ר׳ דב בר אב״ד טשורטקוב, ב״ר אברהם סג״ל אב״ד הורחוב ור״מ לבוב, נכדת החכם צבי ומהרשש״ך. אב״ד אטיניא. נתקבל לסטניסלב, אך בדרכו לשם ביום י״ז כסלו תק״ל טבע בנהר עם זו׳, וי״א שהעגלון הטביעם. בנו הבכ״ע הספידו שעתיים בסוגית אבידתו ואבידת אביו, ופתח: ואתא מיא וכבה לנורא. ילדיו: א. ר׳ יצחק איזיק אב״ד קוריץ בעל בכ״ע; ב. ר׳ משולם ראב״ד לבוב; ג. ר׳ יהודה ליב אב״ד בוליחוב וסטרי. היו עוד ג׳ ילדים, או שנים: ד. פריידא ילידת תקכ״ג; ה. מנחם מנדל נולד בתקכ״ח, ונפטר בילדותו.

אוסטרהא, 86-88; מליצי אש, ג, כסלו, לח; סטניסלב, 25.

ר׳ יוסף ב״ר אהרן **כהן־צדק**

מלבוב ולונדון (תקפ״ז — תרס״ד)

נולד בלבוב בשבת כ״א סיון תקפ״ז, כבן יחיד לאביו הגביר ר׳ אהרן ב״ר משולם ראב״ד לבוב.

הרב יוסף כהן־צדק מלבוב

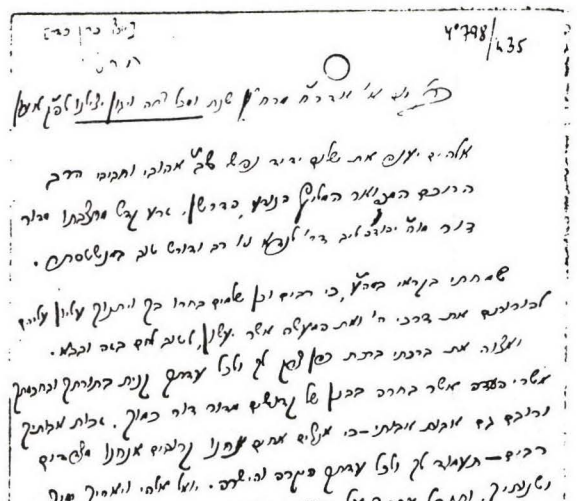
התחנך ביברוב, וכשהתיתם בגיל י״א מאביו בתקצ״ח, עבר עם אמו לבראד. מגיל תשע לא למד אצל מלמדים, אלא אצל רבנים גדולים: ר׳ יעקב ליברמן אב״ד קרקוביץ, ר׳ שמואל געבליר אב״ד סטויאנוב, ש״ב ר׳ יעקב יעקליס אב״ד יברוב, ר׳ מאיר הלוי הורביץ אב״ד לברטוב, רש״נ אלנברג ור׳ יצחק יאיר הורביץ מלבוב. למד בבראד אצל הרב שמואל באב״ד, ושמע את שיעורי מהרש״ק לצעירים. שמע לקח גם מקרוביו מפרשי הים, מהריא״ז ורצ״ה חיות. מפרשי התנ״ך למד מפי אמו, פולנית מאחותו מלכה, וספרי מדע מגיסו בעל אחותו ר׳ משולם אלעזר רולר.

בגיל ט״ז נשא אשה, ועסק במסחר בלבוב. לשם כך נסע לאשכנז ולאיטליה, והתודע לחכמיהן. כשהפסיד פתח בית דפוס, ובתרי״ג החל להדפיס את ספריו הראשונים לכבוד שלטונות אוסטריה. הם נדפסו ע״י הפו״מ ר׳ שמואל כהן שחילקם חינם, והקיסר כיבדו בחותם זהב. שאף להפיץ מדע ולשון הקודש ברוח המסורת, ועסק בהוצאה לאור של כתבי עת. השתתף ברוב כתבי העת של תקופתו, וכתב הקדמות לספרים רבים. חלוץ העתונות העברית בגליציה בעתונים המבשר עם תוספת הנשר, הליכות עולם ונתיבות עולם, בשנים תר״ך — תרכ״ו. נאבק בקשיי הקיום, ובסוף התקופה לא היו לו יותר משלוש מאות מנויים, מבין חוג הסופרים שרצו לפרסם אצלו. כדי להצליח נאלץ להוציא בתרכ״ו גם עתון ביידיש: דער יודענפריינד, עם די נייעסטע נאכריכטן. כמו־כן הוציא לאור: מגד ירחים, א-ד, לבוב תרט״ז — תרי״ט; אוצר חכמה, א-ג, תר״ך — תרכ״ב; היהודי הנצחי, א-ד, תרכ״ה — תרכ״ו; אור תורה א-ד עם בנו, פפד״מ ולבוב תרכ״ד.

היה בקי בש״ס ומדרשים, והשתמש בשפה מליצית מאד. לחם בוורבר שהוציא לאור את העברי בברודי, והלה שפך עליו את חיצי זעמו. גאוני לבוב השיבו לשאלתו מתרכ״ה במכתבי עידוד, ויעצו לו לשתוק ולא להשיב חורפיו דבר. ש״ב השו״מ: בן גדולי ארץ אשר עמדו לגדור פרץ, אבותיו הקדושים היו גאוני עולם משוש דור ודור, תורתם וצדקתם זורחת עד קצות כנפי תבל, והמה? והוא גם הוא שלם במעלות ובמדות, גבר אשר כבר נודע שמו בין החיים, ורבים מגדולי ישראל יריצו אליו מכתבים ברצוא ושוב, ויעטרוהו זר תפארה. ש״ב מהרי״א איטינגא: הלא ה׳ נתן לו מהלכים בין העומדים ברומו של עולם, גדולי גאוני ישראל שתו מהודם עליו ויהללו בשערים מעשיו, חיבה יתירה נודעת לו מאאמו״ר זצ״ל, וגם אנכי תהיתי על קנקנו כי קרא ושנה הרבה, והציב לו יד בהרבה סוגיות הש״ס. את המכתבים הדפיס בהנשר, ה, תרכ״ה, 132-135, ובאור תורה.

הלשינו עליו שדיבר נגד המלכות, או שהערים מלשלם מס העתון, בהוציאו אותו כל שבוע בשם אחר. נפתח נגדו משפט ממושך, ואף כי כעבור עשר שנים יצא צדקו לאור, נדר שלא לשוב עוד למולדתו. בתרכ״ו עבר לקראקא, וגר בה עד תרכ״ח. בברחו למערב אירופה היה דרשן נודד בפפד״מ, פריז והולנד. בתרל״ה עשה כמה חודשים באמשטרדם, ובאותה שנה התישב בלונדון בה גר לבסוף בגפו. שימש כמגיד, מטיף ודרשן, בגרמנית ולא באנגלית, בעדת דורשי תורה וחכמה של יוצאי רוסיה ופולין. התחבב על ראשי היהדות, והמשיך לחבר ספרים ומחקרים אותם שלח לגבירים לקבל תרומותיהם. המבקרים אצלו ציינוהו כאדם חכם ופיקח, שופע לבביות וידידות, בעל ידיעות מפליגות אף בספרים נידחים, ובחקרי משפחות בהם היה מומחה לרבים. נפל ברחוב ונפטר בבית חולים ביום י׳ טבת תרס״ד, וידיעה על כך בדראהאביטשער צייטונג, כ״ז טבת, 3.

שנים מילדיו נפטרו על פניו: א. נפתלי (י״ב סיון תר״ט — י״ז אייר תרי״ט); ב. משה יצחק אייזק (ו׳ חשון תרי״ג — ז׳ אב תרל״ב). שרד לו רק ג. **ר׳ דוד** (לבוב, כ״ח שבט תר״ח — לונדון, כ״ו שבט תר״ע). בן י״ד פירסם את שירו הראשון. אביו יעדו להמשיך בהוצאת כתבי העת שלו, ולא עלתה בידו. הפקיד אצלו את ספריתו בת ששת אלפים כרכים בלונדון, וכתביו שבהם פירוש למדרש שעליו עמל כל ימיו. לבסוף מכרם למו״ס בברלין במאה לירות שטרלינג. בשלהי קיץ תרל״ז עלה

ברכת הרב יוסף כהן־צדק מלונדון מיום אדר״ח מרחשון תרס״ו, לקרובו הרב יהודה ליב לנדא לרגל קבלת הרבנות במנטשסטר.

באש ביתו שביאנוב הסמוכה ללבוב, מבלי שנעשה לו ביטוח. עבר אל אביו ללונדון, יסד בה ת״ת, והיה עני מדוכא. שימש גם כן כדרשן ומגיד בלה״ק, גרמנית ואנגלית, וחלק מדבריו הדפיס בירחונים. בעורכי השמש בסיגט, ולא ראה סימן ברכה בכל כתבי העת שהיה אמור לערוך. כתב על תולדות הברון רוטשילד, וספר **בית אשר** בעברית ובגרמנית על הרופא ד״ר אשר מראשי יהדות אנגליה, קראקא תרנ״ב ולונדון תרע״ו (אהלי שם, 460).

סדר ספריו בלבוב: **ישועות מלכי**, ליום הולדת הקיסר פרנץ יוזף הראשון, וכן **יום ישועה**, דרשת רבי שלום מבלז לכבוד הקיסר, ד״צ בירושלים. לא ראיתי **מבחר הפנינים** לנישואי הקיסר, עם הגיון בכנור, תרי״ד, וכן **אור זרוע** לכבוד הדוכס קרל לודביג אחי הקיסר. **מצבת עולם**, מספד לשר הצבא יוזף רודצקי, תרי״ח, וכן **אבן נזר** בעברית ובגרמנית, לרגל לידת הנסיך יורש העצר רודולף. **דברי הימים** למלכי צרפת ומלכי בית עותומן התוגר, מאת ר׳ יוסף ב״ר יהושע הכהן, עם מבוא הכולל גם תולדות המחבר, תרי״ט, קיח ד׳, וד״צ בירושלים. **אבן בחן** לרבי קלונימוס עם הערותיו אבני מלואים בתרכ״ה, וכן **שער התפלה. נוה תהלה** לכבוד משה מונטיפיורי, תרכ״ח. **קודש הלולים**, דרשות שנשא בקראקא לכבוד התנא רשב״י והרמ״א, עם תוספת קדושה מבנו בשער מיוחד, אלטונא תרל״ג, 48, 32 עמ׳.

בלונדון נדפסו: **מוסר השכל**, דרשותיו בלה״ק וביידיש, עם פרטים ביוגרפיים וביאור על המגן דוד, תרל״ח. **שפת אמת** נגד מיכאל רודקינזון עורך ״הקול״ ומחבר סיפורי צדיקים. הופיע קודם לכן במספר מצומצם בשם מיכאל הנהפך לסמאל שהוא יקר המציאות, תרל״ט.

אור חדש, ביאורי אגדות ומאמרים סתומים בש״ס ומדרשים, מוזהב, בתרומתו של ליאוניל כהן, תרמ״א. **אהלי שם** נגד עלילת דם, ח״א וקיוה להדפיס ח״ב, תרמ״ג. **התורה והמצוה** נגד ספרו הגנוב של בעל דבביה שנפטר מעט לפניו: ר׳ נפתלי ב״ר פנחס זאב הלוי, תרמ״ד. **אלף אלפין**, מספד בן אלף מילים המתחילות באות א׳ על הרב הראשי אדלר, תר״ן. **שם ושארית** על מצבה עתיקה בפרמישלא, ותולדות המהרש״ל, ר׳ משה מת ור׳ יעקב מרגליות מנירנברג, נדפס באוצר הספרות, ה, בתדפיס בקראקא, דפוס יוסף פישער, תרנ״ה, 72 עמ׳, וד״צ בישראל תשכ״ח כשעל הכריכה שם מוטעה: העיר פרעמישלא וגדוליה.

שבת אחים, סט. פטרבורג תרנ״ז. הוציא לאור את ספר **ההגיון** לרמח״ל עם מבואו, וואַרשא תרנ״ז ותל־אביב תש״ח. **משפחות יהודה**, הערות על הספרים דעת קדושים ותולדות משפחות גינצבורג, תרנ״ח, 8 עמ׳. **דור ישרים** על המשפחות לוריא וטריביש, ברדיטשוב תרנ״ח. **עת לחננה**, בקשה לשנה החדשה, תרנ״ח ותרס״ג, 2 ד׳.

מחיבוריו שבכתובים: ילקוט השלם לתרי עשר; אורים ותומים, שני ביאורים על הרמב״ם; ושב הכהן צדק — שו״ת עם חכמי דורו; עין יוסף על העין יעקב; אמרות טהורות — דרושים; משפט צדק — ביקורת; בית אהרן — סדר היחס למשפחת כהן צדק, מהמאה החמישית לאלף החמישי ועד ימיו. עניני יחוס כתב גם בהמבשר, ד, י״ח תמוז תרכ״ה, ועל רבני פרג בימי קדם, בקובץ ציון ה־ו, דראהאביטש תרנ״ז.

ספר זכרון, האסיף, תרמ״ט, 54-56; מדינה וחכמיה, 119-121; נחום סוקולוב, אישים, תשי״ח, 205-213; חיים ליב חרל״פ, לעקסיקאן, ח״ד, 322, עם ביבליוגרפיה; קרסל, ח״ב, 130-131; אהרן היימן, סיני, צד, קעג-קעה.

ר׳ יצחק איזיק ב״ר יואל **כהן־צדק**

מקוריץ ואוסטרהא (תקי״ג — תקמ״ח)

נולד בשנת תקי״ג (ולא תקי״ח שבהקדמת זכרון כהונה) לאביו ר׳ יואל אב״ד אטיניא. מילדותו ניכרו בו כשרונות בלתי מצויים, ולא שכח דבר מתלמודו. בגיל שמונה נסע עם אביו לאסיפת רבנים ביום השוק בבראד, ונתכבד לדרוש בפניהם. כשבגלל קומתו הנמוכה העמידוהו על שולחן, סירב ואמר: כהנים משולחן גבוה קזכו. למד אצל המגיד ממזריטש (וי״א גם אצל המגיד מזלוטשוב) שהיה קם מפניו למרות גילו הרך, להשתוממותם של יתר התלמידים. למד בהתמדה ובטהרה עם חברו רבי מרדכי מנשכיז.

כשהקימו בנין חדש לקלויז אוסטרהא ובקשו מנהיג ממשפחת הסמיכת חכמים, כתבו לרח״כ מלבוב שישלח אליהם מי שראוי לכך. הוא המליץ על רי״א על אף היותו בן שתים עשרה, וכתב: אנכי בחנתיו ונסיתיו, וראה ראיתי כי ש״ס ופוסקים דקמאי ובתראי נצורים על דל שפתיו, וחלקו ה׳ תאמר נפשו לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא כאחד הגדולים אשר בארץ. תהיתי על קנקנו, ואת אשר חזיתי אספרה, כי הקנקן החדש הזה מלא חדש וישן, הנמצא כזה, מהרו והביאוהו אליכם, כי עוד בהיותו ספק בן שמונה, החל לדרוש מאליו ביד רמה בתוך קהל ועדה, ויהי לנס. על כל האמור הסכים דודו אחי זקנתו ר׳ אהרן הלוי איטינגא אב״ד רישא, שהיה אז בלבוב אצל חמיו רח״כ.

בבואו לאוסטרהא עלה לבמה, ודרש פלפולים עמוקים בהלכות בית הבחירה להרמב״ם. אח״כ באגדה על מעלת התפילה בדרך דרוש ומוסר, ולבסוף על התפילה וסודותיה על פי האריז״ל והרמ״ק. בין הבאים לשמעו היה גם ר׳ צבי הירש רבינוביץ־מרגליות אב״ד מזריטש גדול שהתפעל מאד, והפציר באמא שתסכים כי יקחנו כחתן לבתו, בהטעימו כי יחוסו מגיע לר׳ יעקב מרגליות. היא נענתה רק אחרי שהסכים לתנאיה, לתת מאתים דוקטים (שקלי זהב) עבור כל אחד משש ילדיה, כפי שעשה אבי חותנה רבי בצלאל הכהן אב״ד אוסטרהא, בנו של הסמיכת חכמים.

ביום מלאת לו י״ג שנה נערכה החתונה, ובו ביום החל לכהן כאב״ד ור״מ קארעץ. נענה להפצרות אנשי אוסטרהא שלא יעזבם כר״מ ואב״ד הקלויז נחלת אבותיו, ובא אליהם פעמיים־שלוש בשנה לדרוש ולשפוט העם. גדולי הדור קבלו את הכרעותיו. קרובו רא״ז מרגליות נמנה על תלמידיו. הבאים לביתו התיראו להביט אליו כי נראה כמלאך ה׳, ובוקר וערב התעטף בתכריכים. בכותלי ביתו תלה שלט שלא לדבר עם הרב בצורכי הגוף אא״כ הדבר נחוץ, ולצורכי הנשמה אף בצורך כלשהו. נפטר בקוריץ בן ל״ה ביום ט״ו

תשרי תקמ״ח (ולא תקנ״ג), אחרי שלקח את ד׳ המינים ואמר הלל בשמחה. עד ימינו הניחו חסידים פתקאות בבית החומה שעל קברו. אלמנתו נישאה לר׳ זאב וולף מזיטומיר מח״ס אור המאיר. ילדיו: א. ר׳ ישראל אב״ד לעווע. נזכר בבית אפרים, תנינא, אה״ע, ח״א, סא. מקובל שהניח חידושים רבים וציוה שיגנזום בארונו, כפי שסיפר נכדו תושב לעווי. נפטר בצעירותו בתקע״ג לערך; ב-ד. בנות. אחת מהן נקראה שרה די רבצינס, זקנתו של רמ״מ ביבר.

נקרא לתהילת עולמים על שם ספרו **ברית כהנת עולם** בקבלה, על דרך הרמ״ע מפאנו בספרו עשרה מאמרות. מהרי״א מקומרנא כתב בנוצר חסד, שלא נראה כבושם הזה כמה מאות שנים, והוא חלק קטן מחכמתו, כי שלטו זרים בנחלתו, והרבה נאבד. רצ״ה מרימנוב שקד רבות על ספר עמוק זה, וג׳ ימים אחרי שסיימו התהלך כאיש נדהם. כששב לאיתנו, אמר שתשש כוחו עוד בטרם קלט אותו לזכרונו (ספר סופר וסיפור, תכג).

ח״א נדפס לראשונה בלבוב, דפוס יהודית רוזניש, תקנ״ו, ב, יז, ז, יח, כז ד׳. הוציאו לאור אחיו ר׳ משלם ראב״ד ומו״ץ לבוב, ובהקדמתו פרטים לתולדות המחבר. הוא מספר על הקשיים שעמדו בדרכו ברצותו להדפיס את כתבי אחיו בקבלה, וקיוה להדפיס גם את יתר חיבוריו בגפ״ת ושו״ת. נסע אל גיס המחבר אחי אשתו ותלמידו ר׳ מרדכי אב״ד אנפאלי (ואח״כ באטיק מהלוב ושידלוב) שאסף את הכתבים וסידרם, וכן אל נגידי קוריץ שיסייעו להדפסה. הם קבלוהו שם לרב על מקום אחיו, נטל עמו מהגיס מעט מכתבי הנסתר, נתקבל בינתים ללבוב, וגם הגיס פנה לעיר אחרת. את הכתבים ירש הבן ר׳ ישראל כ״ץ, ולמעט שבידו קבע שמות, ומדפיסו ללא כל שינויים או הוספות משלו, או משל אחיהם רי״ל אב״ד סטרי. רא״ז מרגליות מביע בהסכמתו את צערו, על שבגלל גילו הצעיר לא נענה להפצרות רבו חד״ז ללמדו נסתר לרוב אהבתו אותו, וכותב: אלוף נעורי, והעתקתי אלה הדברים מכתיבת ידו ממש, והיו כמוסים עמדי... נהירנא כד הוינא יתיבנא קמיה דרב כהנא, והוו נפקין זקוקין דנורא מפומיה לפומי, ולא ידענא מאי קאמר, כי הייתי צעיר לימים, ולא הגעתי לכלל בינה להבין אמרי קדוש, אשר היה פותח ודורש בדברים שלא שמעתן אוזן מעולם, ואני לא שמעתי לקול מורי, כי אם במקרא מועט והלכות מרובות. המאמרים מחולקים לפרקים, ושמותיהם: אילו של יצחק, פיתוחי חותם קודש, (בית תפלה — מאמתחת מח׳ ראז״מ ממה ששמע מהמחבר), סכת שלם, פרי עץ הדר, אור פני מלך, קדושה משולשת (כאן

ההסכמה), הסתר אסתיר, מראשית פרי (עם הקדמת אחיו), מצות משוחים בשמן.
הצנזורה לא הרשתה להדפיס את הספר מחדש, ורק משבוטלה בשנת תר״ח נדפס בשנית בתוספת ח״ב מכת״י המחבר, למברג, דפוס יוסף חננבר, תר״ח, ג, לז, כג; טו, ד ד׳, עם הקדמת האח. יצא לאור ע״י ר׳ יואל שור מא״י ב״ר זכריה אליעזר ליפא, בן בתו של ר׳ משולם ראב״ד לבוב, ובסוף ח״א כותב שהכתבים הנוספים היו אצל ר׳ שלום מקמינקא, וממנו קיבלם להדפסה. לח״ב שער מיוחד, ובו המאמרים: יחוד שם שמים, השבת, זה השלחן, מאה ברכות, כה תברכו. נשמטו ד׳ דפים למאמרים פרי עץ הדר ובית תפילה. נדפסו בירושלים תרי״ד, והם נדירים מאד. הדפיסם ר׳ יואל אשכנזי ב״ר אליעזר ליפא ב״ר יצחק אייזיק ב״ר צבי הירש אב״ד ברדיטשוב ואומן, ב״ר אברהם משלם זלמן מאוסטרהא בנו של החכם צבי. הכתבים הגיעו אליו מחמיו ר׳ ישראל אב״ד טילינעשט, בנו (או חתנו) של ר׳ מרדכי אב״ד אטיק מהליב גיס המחבר, ושלא ידע לפרש מה ששמע בילדותו שהם קרובי המחבר(!). בנעוריו למד בכתבים, וחפץ להדפיסם. בהיותו סוחר לא התפנה לכך, ובינתים הדפים החלו לבלות, רוב בתי הדפוס ברוסיה נסגרו ובשני הנותרים האמירו המחירים, עלה עם משפחתו לחגים מצפת לירושלים, כספו אזל, וראה שיקר מאד להדפיס בירושלים. הגיעו אליו כתבים נוספים מהמחבר בנגלה: שו״ת (מפרט עשר תשובות), חידושי גפ״ת ודרושים, וכופל בקשה מצאצאי המחבר שיסייעו לו להדפיסם.
ח״ג ובו המאמרים: תרי״ג, נר מצוה, לשקלים, מונקאטש, דפוס רד״ב בלייער וגיסו ר׳ צבי יעקב קאהן, תרנ״א, לב ד׳. יצא לאור ע״י ר׳ אברהם שבטר מרדומישלא גדול, ובהקדמתו כותב שרמ״ז איטינגא הזכיר את שני המאמרים שכאן בהסכמתו לשו״ת זכרון כהונה. כמו־כן מודה לר׳ יצחק אייזיק וייס דומ״ץ מונקאטש שמסר לו להדפסה שני דפים העתק כת״י שאצלו, השלמה למאמר פרי עץ הדר שבח״א. המסכימים: רד״מ מצורטקוב ע״י רצ״ה רפפורט, בנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ אהרן דאהל, ור׳ חיים אהרן ע״י ר׳ מנדל שפירא; ר׳ מרדכי שרגא מהוסיאטין ע״י ר׳ דוד שוואגער, בנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ ישעיה דוב פרידמן, וחתנו ר׳ יצחק מאיר השל ע״י ר׳ ישראל מרדכי טייטלבוים; ר׳ ברוך מויזניצא ע״י ר׳ משה ברימר, ובנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ אליהו רולר; ר׳ ישראל מסדיגורה ע״י ר׳ יחזקאל דובריש שפירא אב״ד נוביסליץ, וחתנו ר׳ יצחק מרדכי ע״י ר׳ מרדכי רוזמן; ר׳ דוד הלברשטם מקשנוב; ר׳ אהרן ה״ש מצאנז; מהרי״ד מבלז; ר״י שמלקיש; ר׳ בנימין אריה וייס מטשרנוביץ; רא״ל הורביץ מסטרי; ר׳ אברהם שמחה הורביץ מברנוב (הנה זה רבות בשנים כלתה נפשי להוציא לאור כתבי קודש אלו... כל יודעי בינה יתנו עדיהם כי שפתי כהן המה, אשר מן הנמנע ושכל האנושי לגלות רזין דאורייתא אמתיים כאלה זולת רב בגוברין דמיטמרן גליא ליה, כהן צדק אשר יבקשו תורה מפיו בספרו היקר בכ״ע, ונתונים הכתבים האלו במתנה מאת אחד מקרובי בעהמ״ח, אל כ״ק דודי מדזיקוב בעהמח״ס אמרי נועם, ומידו הקדושה נתנו לי... ומסרתי ביד המוכ״ז). בסוף רשימת המנויים, מגליציה בעיקר. יש שינויים בטפסים, ועמד עליהם נפתלי בן־מנחם, פתחי שערים, 82-83. הוצאה דומה הופיעה בתרנ״ב, ל ד׳, בהשמטת כל הסכמות אדמור״י רוזין ור״ב וייס מטשרנוביץ. סדר ההסכמות השתנה, ובהתחלה: הרבי משינאווא בתר״ן (מי לא ידע מנועם דבריו המתוקים מדבש ונופת צופים); ר׳ שלמה שפירא בתרנ״ב (ויצא השמש בגבורתו, על ישראל הדרתו); ר׳ שלמה ה״ש מוישניצא (ממקום קדוש יהלכון, כבר נודע בישראל גדול וקדושת שמו... תהלתו מלאה הארץ הן בנגלה והן בנסתר כחד מקמאי דקמאי). בסוף מנויי הונגריה, וקצת מגליציה כהשלמה לרשימה הקודמת.
כל החלקים, עם פירוש שער שמעון מר׳ שמעון ענגלנדר מחיפה, בהשתדלות ובהגהת ר׳ אפרים גאדליב, ירושלים, דפוס ויס, ח״א בתש״י, ח״ב בתש״ט — לפי דפוס למברג תר״ח, ח״ג לפי מונקאטש תרנ״א בהשמטת ההשלמה למאמר פרי עץ הדר, יא, תסד, 10 עמ׳, באותיות מרובעות, עם ההקדמות הישנות ופתיחת המפרש, ובסוף רשימת התיקונים.

זכרון עולם, י׳ שו״ת שרובם בעניני עגונות, לבוב, דפוס ש.ל. קוגל־לוין, תרכ״ג, ג, עז ד׳. נדפס ביזמת רמ״ז איטינגא שנענה לקריאת ר׳ יואל אשכנזי מצפת, וכתב לו שבבואו לגליציה שיביא את הכתבים עמו, כי יש כאן נכדים שיאבו להדפיסם. בבואו מסרם לר׳ יהודה ליבוש ב״ר בצלאל ב״ר משלם כהן צדק ראב״ד לבוב שהביאם לדפוס. רמ״ז איטינגא כותב בהסכמתו: כבר הופיע רוח קדשו מאת הכהן הגדול מאחיו, אשר יוצק שמן המשחה על ראשו... כל אדם חוזה כי מחזה שקי יחזה, ברוח אלקים אשר נחה עלי חיבורו אשר הניח אחריו ברכה, והיתה לו בכ״ע לגלות את הסתום ואת הנעלם, ה״ה כבוד ש״ב הגאון האמיתי, חד השכל וזך הרעיון, גבר חכם בעוז כמוהו אין, צדיק יסוד עולם... רבים ראו כן תמהו על עמקי מזימותיו, והתפלאו מחכמתו הרחבה

מני ים... כי שמענו רב גדלו ועוצם חילו, כי גאה גאה גם בחתום גם בגלוי עד להפליא, כי שמעו הולך בכל המדינות מלא רוחב ארץ, גאוני דורו הלכו לאורו... זה כתב ידו של רבינו). בהקדמת המלבה״ד כותב שיש תחת ידו עוד הסכמות ובמיוחד מהדב״ח, וכשידפיס את יתר כתבי המחבר בנסתר יציגם שם. עוד הציג את תולדות המחבר שכתב בן דודו ר׳ יוסף כהן צדק בקצרה, וביתר פירוט בספרו תולדות המהר״ל וצאצאיו שמכין לדפוס.

תשובותיו אינן מסומנות, ונשלחו למקומות: **אלקסניץ** — להרב (ה); **ברעזנא** בתקמ״ג (א); **גומבין** (ו); **שדה לבן** — לרצ״ה ב״ר מרדכי מטרליס הדומ״ץ (ט); **שפיטיבקה** — הרב יעקב שמשון (ג). לש״ב ר׳ יצחק אייזיק (ז). בתקמ״ו (י). מדף עג ע״א תשובות גאונים מהדור הקודם בענין כשרות גט של בן מומר, ששלח למלבה״ד ש״ב רצ״ה קלרפלד מיברוב.

ד״ת ממנו בספרים: אמרי פנחס, נה, רכ; וצוה הכהן; זרע קודש, ח״א, פא ע״א; יסוד יוסף, ז ע״ב; מים חיים, ח״ב, סט ע״א; עטרת ישראל, סב; קורא מראש; שמועות טובות, 69; שני המאורות, מג ע״ב, מד ע״א; שפתי קדושים, פרשיות בא, ראה. הסכמותיו בספרים: הקנה, פרדס רמונים, פלח הרמון.

אוסטרהא, 217-221; דור דעה, צדיקים, קפח; מליצי אש, ב, תשרי, נד.

ר׳ משולם ב״ר יואל כהן־צדק

מזורובנה ולבוב (תקי״ח — תק״ע)

נולד בשנת תקי״ח לאביו ר׳ יואל הכהן אב״ד אטיניא. כיהן תחילה כרבה של זורובנא. אחרי פטירת אחיו הבכ״ע בתקמ״ח נסע לקוריץ לראות את הכתבים שהניח, ונתקבל שם כאב״ד על מקומו. היה גם רבה של בוליחוב סביב תקל״ו. בסוף תקנ״ו בא ללבוב, וכרך בהספדו על הראב״ד ר׳ שמואל סאליר את גזירת מס הנרות. באותה שנה הביא שם לדפוס את ספר בכ״ע של אחיו, עם הקדמה בה הביע תקוה להדפיס גם את ספריו שלו. נתקבל שם כדומ״ץ, מ״מ וראב״ד, ויתכן שכבר לפני תקנ״ד. נפטר בן נ״ב ביום ט״ו תשרי תק״ע (ולא תקנ״ה), ונשתמר נוסח מצבתו. נשא את רייצא בת הקצין ר׳ יצחק (איציקל) באב״ד ראשׁ מדינה מבוליחוב, ב״ר יחיאל מיכל אב״ד בילקמין, ב״ר מרדכי מבראד פו״מ וד״א, ב״ר יצחק אב״ד ברזן ובראד. ילדיו: א. ר׳ בצלאל ראב״ד ור״מ לבוב; ב. ר׳ אהרן מיברוב אבי ר׳ יוסף מלבוב ולונדון; ג. ר׳ יצחק אייזיק אבי ר׳ אליהו כ״ץ מברעזוב; ד. זו׳ ר׳ אהרן ראלער; ה. חנה זו׳ ר׳ זכריה אליעזר (ולא אלכסנדר) ליפא שור נכד התבו״ש. בנו ר׳ יואל הוציא לאור את בכ״ע בשנית.

פתחי נדה, על הדפים הראשונים ממסכת נדה והסוגיות הנוגעות בש״ס וקיוה להדפיס על כל המסכת, עם גופי הלכות על חלק השו״ע, לבוב, דפוס ר׳ נפתלי הירץ גרוישמאן, תקנ״ז, מז, לב, כד ד׳. בהקדמתו מספר הטעם שמדפיס, כי נבהל אחרי שאחיו ר״א נפטר בן ל״ה ואחיו ר״ל בן מ׳ מבלי להניח ספרים. על כן החל לחבר תיקן משלם על שו״ע או״ח, לדרשותיו עה״ת בעקבות האלשיך קרא דבר יום, ולחידושי אגדות הש״ס והמדרשים קרא שעשוע יום. עם אחיו ר״ל נפגש לפחות פעם בחודש, לשוחח בדברי תורה ממה שנתחדש אצלם. פתיחת אגדה. לחידושים על הלכות פסח ועניינים צדדיים קרא פתח עינים. בסוף לקוטי יום מתוך ספרו דבר יום, אף כי בשער נאמר שיבוא בהתחלה. חלק מפרשיות התורה חסר כי אבד, וכבד עליו לשחזרם.

משניות סדר מועד עם פירוש הרע״ב, ונופת צוף מפירוש התוי״ט הנקרא **עיקר תוי״ט**, יצא לאור ע״י בנו ר׳ אהרן, לבוב, דפוס ר׳ שלמה יארש ראפאפורט, תקס״ח. יתר חמשת החלקים בתקס״ט, בדפוס ר׳ אורי רובינשטיין. המסכימים: ראי״ה מאפטא בעברו בלבוב (אשר נודע ומפורסם שמו ותהלתו בחריפות ובקיאות, ואחרי עיוני בו ראיתי תועלת הדפסת החיבור הלז); ר׳ צבי אריה מאליק (הרב הנ״ל נודע בשער בת רבים, וחריפתו ובקיאתו נודעת בקרב כל ישראל). בהוצאה השניה במאהלוב תקע״ז — ח עם הסכמה חדשה מהאוהב ישראל, נזכר בשער שנדפס לראשונה בלבוב תקס״ח. כתב הסכמות לספרים רבים.

תשובה אליו: בית אפרים, או״ח, מב. תשובתו מתקל״ו לאחיו ר״ל, בסוף זכרון כהונה של אחיו.

אנשי שם, 171; לבוב, 415; טל אורות, ח״א, 224-226; ספר היחס לבית עליאש, 12 (משובש); שלשלת היוחסין בסוף אבות עטרה לבנים, 5.

כַּהֲנָא

ראה גם: כהן, כהן־צדק, כ״ץ

ר׳ אברהם אריה ליב ב״ר שלום שכנא כהנא

מבראד (ת״ק׳ — תקמ״ח)

אחיהם של ר׳ משה מנחם מנדל הבכור אב״ד זלוזיץ, ור׳ אהרן אב״ד זלוזיץ בה נטמן, בני ר׳ שלום שכנא מהורודנקה, חתן ר׳ ארון אב״ד זלוזיץ, חתן רמ״מ אפטר אחי השר רח״ה מזולקווא, בני ר׳ יוסף יוסקא אב״ד שידלוב. נקרא בפי כל ר׳ ליב שיינוש על שם אביו רש״ש, שהיה

בנו של ר׳ אריה ליב אב״ד זדאבניץ (סטאבניץ?), חתן הג״ר אברהם דיקר ממשפחת הורביץ, חתן הג״ר ישראל ספוניחיר. ראב״ל היה בכור האחים: ר׳ אברהם אב״ד אוסטרהא בראד ודובנא בה נטמן, ר׳ מרדכי אב״ד שידלוב, ר׳ ישראל אב״ד לוזענצק (ליזנסק), לו כמה ילדים, נפטר ונטמן בבראד ביום ו׳ חשון תקט״ו (הקדמת מעדני שמואל, 9), בני ר׳ שמואל אב״ד דובנא שנטמן בבראד, ב״ר שלום שכנא כ״ץ מקראקא, בנו של הש״ץ מקראקא חתן המג״ש, בנו של השארית יוסף.

מחכמי הקלויז בבראד. בסוף ימיו כמה שנים אב״ד, ר״מ ומו״ץ בברדיטשוב ובפולנאה. נפטר בשנת תקמ״ח בפולנאה, בה הרביץ תורה ברבים ונטמן. נשא את פיגא בת ר׳ מרדכי קע״ט, וחינכה לתורה את בנם ר׳ שלמה זלמן שנולד בתקמ״ב, והתיתם בגיל שש. הוציא לאור את ספרו של אביו עם ביאורו, ונפטר באוסטרהא ביום י״ז אלול תרי״ב (ברודי, 72).

אור הנערב, חי׳ עמ״ס הש״ס עם ביאור דברי שלמה מבנו שהיה המו״ל והמגיה, אוסטרהא, ר׳ אברהם קלאהר פיין ור׳ דוד ב״ר יצחק מרדכי, תקפ״ד, ב, ע ד׳. בהקדמתו הראשונה של הבן כותב, שמדפיס עתה רק ח״א בסיוע הגבירים בני משפחתו, ויש עוד ח״ב של דרשות והספדים לו קרא דברי חמד עם ביאור שלמה, וזר זהב סביב. המסכימים בתקע״ד: ר׳ מאיר ברצ״ה מבראד (נהירנא בימי ילדותי שנתפרסם שמו כאחד מן הגאונים המובהקים, ויגע וטרח בלימודו בש״ס ופוסקים); ראי״ז מרגליות (הן עודני באבי משחר טל ילדותי שמוע שמעתי... מפארים ומשבחים מעלת תהלת הרה״ג הגדול... קדוש מרחם, ופה ק״ק בראד גדלו שעשועיו, והרביץ תורה לתלמידים הגונים והסביר להם פנים); ר׳ אריה יהודה ליב תאומים מבראד (מכירו הייתי לשעבר בבואי הנה... יושב באהל של תורה בקלויז רבתי דפה קהלתנו ללמוד וללמד, ורבים שאבו מבורו באר מים חיים); ר׳ בצלאל מאוסטרהא (שניתן לו גבורה של ארי, ושאגת ארי בקולו דופק לעורר פלפולים בש״ס ופוסקים); ר׳ יצחק ברי״מ מרדיויל (ידעתי גם ידעתי את אביו); ר׳ אברהם דוב מאוורוטש. בתקפ״ג ש״ב רח״כ רפפורט מאוסטרהא (ונהירנא כד הוינא טליא, שמוע שמעתי הכל מודים ומשבחים ומפארים שמו, ומספרים רב כוחו ועזוזו בש״ס ופוסקים, כאחד מן הגדולים הראשונים אשר היו לפנינו... וראיתי שהם דברים עריבים ומתוקים בחריפות ובקיאות... וכעת נתעורר בנו... וביודעי ומכירי קאמינא את ח״ג, שמנעוריו עוסק בתורה ובמצות יום ולילה, וחייו חיי צער, ואין לו שום קורת רוח בעוה״ז רק מד״א של הלכה, אשר למד ולימד עם תלמידים המקשיבים לקולו ממש יומם ולילה). בהקדמתו השניה בנועם מליצה, מספר הבן שקבע את שם הספר. בסוף בשער נפרד: שער המפתחות, ו ד׳, עם הסכמות רבני בראד דלעיל והאוהב ישראל. המחבר עצמו קרא למפתחות אור נוגה, לציון הדפים עין אור ישראל, ולמקורות מהתורה אור תורה, וקיוה שיזכה לבן. בקולופון חרוזי שירתו ולוח היחוס.

ר׳ **אברהם עבר** כהנא. ת״ח בקוזלוב ובמיקוליניץ.

במשתתפי אהל מועד, ח״א, 44, לה ע״ב, ח״ב, י׳ ע״ב, ח״ג, טז ע״ב.

ר׳ **אהרן** כהנא אב״ד זלוזיץ.

ד״ת ממנו בספרים: אהבת דודים, מו; תורי זהב, מא ע״א.

ר׳ **אהרן** כהנא אב״ד קרקוביץ. במנויי נפש יהודה עת״ר. אולי בנו הוא ר׳ מרדכי פרץ, ממשתתפי אהל מועד (קמלהאר), ח״ב, תרנ״ט, דף ח ע״א.

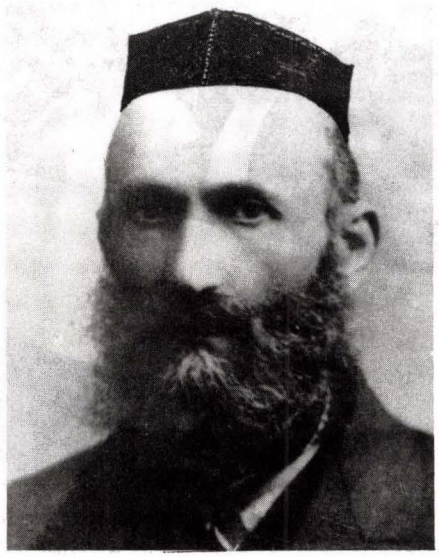
ר׳ **אריה פיבוש** כהנא. בנו של ר׳ אהרן אב״ד קזילוביץ. רבה של קומרנא, ואח״כ דומ״ץ ברודי בה נפטר ביום ט״ז כסלו תקס״ו.

קומרנא, 18; ברודי, 77.

ר׳ **בנימין זאב** (וואוצ׳י) ב״ר שמואל זנויל **כהנא**

מלבוב (תרל״ז — תרפ״ד)

נולד בדוקלא בשנת תרל״ז כבכור לאביו ר׳ שמואל זנויל (בן דודו של מח״ס ענף עץ אבות,

ר׳ בנימין זאב כהנא מלבוב

קראקא תרס״ג), ב״ר קלונימוס קלמן הגביר מסיגט מחסידי הדב״ח מצאנז ונכד בעל קונטרס הספיקות, ולאמו פרל בת ר׳ מרדכי צבי הירש ויינברגר מדוקלא, חתן ר׳ בנימין זאב וולף (וואווצ׳ה) שנבלום מלבוב, תלמיד השרף מסטרליסק ומח״ס אמרי קדוש. בנעוריו שקד על לימודיו בסיגט עד שנתערערה בריאותו. נשא את חיה אידל בת הגביר ר׳ יצחק אייזיק פופרש נשיא א״י בבראד, ואחותה נישאה לגביר ר׳ אהרן ברייטמן מטרנופול. זמן מה גר בזולקיב כמנהל ביח״ר לזכוכית. עבר לבראד, והרחיב את אופקיו. סייע לחמיו בעסקיו ובעסקנותו הציבורית, ואחרי פטירתו נעשה ראש המשפחה במקומו, וחבר הנהלת הקהילה. בתחילת תרע״ד עבר ללבוב, ונחלץ לעבודה ציבורית. עמד בראש אגודת ישראל בעיר, ופעל לחיזוק הדת וחיבת א״י. בידידות עם מהר״ם שפירא שאמר עליו שהוא חריף ממנו. נפטר בן מ״ז ביום כ״ד אלול תרפ״ד, ונספד ע״י רבני העיר ור׳ יוסף שנבלום יו״ר אגו״י (זאב זוהר־פישר שיין, שערים, ב׳ שבט תשי״ז, ה, בסוד ישרים ועדה, רסח-ערב).

ילדיו: א. הרב קלמן. נולד בברודי ביום כ״ב אייר תר״ע. למד בלבוב לימודי קודש וחול. סיים בית המדרש לרבנים בברלין בתרצ״ג. שנה לפני כן קיבל תואר דוקטור מאוניברסיטת ברלין ווירצבורג על עבודתו: סדר תנאים ואמוראים. ר״מ בישיבת פולדה, ונשא שם את חנה בת האב״ד ר׳ ברוך קונשטט מראשי ישיבת קול תורה. יו״ר אגודת הסטודנטים החרדית בברלין, ממארגני הנוער האגודתי החלוצי. מעלותו לארץ בשנת תרצ״ח, חבר קיבוץ חפץ חיים ורבו. ממקורבי החזון איש, מראשי פועלי אגודת ישראל, עורך שערים, חבר כנסת בשנים תש״ח—תשמ״א, וזמן מה סגן שר החינוך. מתש״ם בירושלים, ראש הכולל ללימוד הלכות התלויות בארץ. חיבר הרבה ספרים שרובם בהלכות התלויות בארץ, ופירסם מחקרים בכתבי העת (תדהר, יב, 4044; קרסל, ב, 135; עין המצוות, 63-66); ב. יצחק נשיא בית המשפט העליון בירושלים. ובחיפה: ג. תרצה זו׳ ניסן יעקובי; ד. הלה זו׳ יצחק ארנון.

למח׳ ר׳ שמואל זנויל: שאילת שלום, תנינא, צג, צד. לר׳ חיים אריה דומ״ץ סיגט: מח׳ שאילת שלום, תנינא, סז, קכה, קמו; חיים של שלום, ח״א, נד.

ר׳ ברוך כהנא רבה הראשון של סטוטשין. זקנו של הרב מספינקא. נכד הישמח משה ורנ״צ מרופשיץ. אחריו קנה רבי משה מרוזוודוב את הרבנות עבור בנו.

בחגיגת הנחת אבן הפינה לישיבת שעלבים. משמאל לימין: הרב אליעזר גולדשמידט, הרב שלמה זלמן אויערבך, הרב יוסף שלמה כהנמן, הרב יחזקאל אברמסקי, הרב יצחק נסים (נואם, ומאחוריו עומד שומר ראשו), הרב קלמן כהנא, מר שמעון פרס, ר׳ יעקב כץ. בשורה השניה: ר׳ יעקב ברונר, ד״ר פלק שלזינגר, פלוני, ר׳ משה בליטנטל, ר׳ אברהם מוקוטובסקי.

ר׳ ברוך דוד ב״ר לוי יצחק **כהנא**

מוישניצה וצפת (תר״י – תרפ״ד)

נולד בוישניצא לאביו ר׳ לוי יצחק הכהן, ב״ר דוד מגיד כ״ץ אב״ד רדומישלא. בן בנו (או בתו) של ר׳ יוסף פ״ת אחי הברוך טעם. נשא את רבקה בת ר׳ שרגא פייטל, נפטרה ביום כ״ו אב תרע״ז. מחסידי הדב״ח, ובפקודתו עלה בתרל״ג עם זו׳ ובנו לירושלים, ותיכף אח״ז לצפת בה יסד את קלויז צאנז, ונולדה בתו נחמה זו׳ ר׳ שלמה לידר. כששמע בתרל״ו על פטירת הדב״ח התעלף במקום. למדן ופזרן, צנוע וענוותן. ממונה וראש הכולל בצפת, ובשליחויותיו למען עניי העיר נתכבד מאד ע״י אדמור״י גליציה. נפטר ביום כ״ג (ולא כ״א) שבט תרפ״ד (ולא תרפ״א). הניח חיבור גדול על כל המשניות.

הביא לדפוס כמה ספרים: **לבושי שרד** על חו״מ, קראקא, דפוס ר׳ יוסף פישער ור׳ שאול דייטשער, תחילת תרמ״ב, טז ד׳. בשני הדפים האחרונים: העתקי מכתבים מגדולי צפת בעבר. בתרמ״ט **בינת משה** מרבי משה אליקים בריעה מקוזניץ, בתוספת הנהגות ומכתבי קודש מצדיקי א״י. את הכתבים קיבל מקרובו הצפתי חתן המחבר ומח׳ הרבי משינאווא: ר׳ שמואל זנויל ב״ר ברוך אברהם מברדיוב שכתב לספר הקדמה. המסכימים: הרבי משינאווא (ר׳ ברוך דוד כ״ץ... דרש ממני הצעיר לשלוח לו שורות שתים שהן הרבה בעיניו, כי אמר אולי יועילו לקפוץ עליו זבינא); ש״ב ר׳ דוד מקשאנוב שהכירו, וש״ב ר׳ שלמה ה״ש מוישניצא.

חיבת הארץ, ליקוט מספרים על מעלת וקדושת א״י, התעוררות להחזקת יושביה עמלי תורה והנהגות ארה״ק. לוקטו ע״י ר׳ ברוך דוד הכהן, והובאו לדפוס ע״י בנו ר׳ נחמן. ירושלם, דפוס ר׳ יצחק נחום לעווי, תרנ״ז, ד, עו ד׳. בשער: אבקש לשלוח מחירו לש״ב ר׳ בינש שנברג בקראקא, ומעבר לו תודה לבני משפחתו המחזיקים אותו: נכדי הגביר ר׳ צבי שיינברג, ובהם בני וחתני ר׳ סנדר שמלקיס. המסכימים: ר׳ שלמה ה״ש (מעורר שלא ליטול מצדקת א״י לעניני צדקה אחרים); הרבי משינאווא; מהריל״ס. בהקדמת המלקט כהנא יכונה, כותב שחיבר את הספר בראותו את התמיכות הגדולות שמקבלים איכרי המושבות החדשות ועכ״ז אינו מספיק להם, ומכ״ש לומדי תורה ישישים וחולים שזקוקים לתמיכה. מדף מה: מכתבי צדיקים באותו נושא.

ברכת הארץ הוא ח״ב ובאותה מתכונת, דפוס רי״ד פרומקין, תרס״ד, ה, צ ד׳. המסכימים: השד״ח; מהריל״ס. בהתנצלות המלקט מתאר את סבלם של עניי א״י, המפסיקים מלימודם כדי לחזר על הפתחים בחו״ל. רשימת המנויים מצפת, מירון וירושלים, ובהם מצפת נכדו ר׳ מרדכי וחתנו ר׳ שלמה לידר.

המלצות הרבי משינאווא לשליחותו בתרמ״ח, בסוף דב״ח מקואות הוצאת האדמו״ר מסטרופקוב. מכתבי הרבי משינאווא בתרנ״ח אליו ואל בנו, עטרת חיים, ח״ב, קעו, קפג. הרבי מציעשינוב לטובתו נגד ראנד, מחז״ה, ב׳ תמוז תרס״ז, 6.

רבנו הקדוש מצאנז, ח״א, רעג, ח״ג, ריט.

בנו **הרב נחמן** נולד בתרכ״ט, ובגיל ארבע עלה לארץ. למד אצל הצדיק הפלאי רנ״ח הורביץ, ואצל הרב משה יהודה יעבץ־מילר שהשיא לו את בתו פסיה פיגא. שנתיים אחרי נישואיו יסד עם ר׳ נפתלי פרנקל נכד רנ״צ מרופשיץ ביח״ר לאריגת טליתות, אבל נכשלו בנוכל שמסרו לו כסף לקנות צמר בדמשק וברח. ביחסי ידידות עם הרבי משינאווא (ובנו הרבי מציעשינוב), שיעץ לו לחכור פרדס אתרוגים בכפר חיטין למשלוח לחו״ל. השתתף עמו ר׳ יצחק לורברבוים נכד החוו״ד, וסבלו נוראות מהגנבים הערבים. התמיד בלימודיו, ועסק בקבלה עם החכם יהושע פלג׳י. נפטר ביום ה׳ סיון תרצ״ז, וזו׳ ביום ו׳ טבת תרע״ח.

ילדיו: א. ר׳ חנוך זונדל הבכור (זכ״ה), מעסקני צפת ור״מ בישיבת חתם סופר. בסוף מלה״ע א׳ יצא להונגריה ושב. בשלהי שנות התר״ף עבר עם זו׳ גיטל בת ר׳ אליהו לתל־אביב. נפטר ביום ט״ו תשרי תש״ך, וזו׳ בי״ז טבת תש״ל; ב. ר׳ חיים שהתנהג כאדמו״ר. יצא בתרע״ד כשד״ר לחו״ל, וכשגויס בפרוץ המלחמה – השתדלו שיהיה רב צבאי. בבואו עם הצבא לסלוניקי, סידר לו הרב יעקב מאיר הפלגה באניה לארה״ב. נבחר לרב בנוארק שבניו ג׳רסי, ונפטר בן ל״ג ביום כ״ה שבט תר״ף. זו׳ איטא בת ר׳ ראובן טורנהיים גידלה את ה׳ ילדיהם, ונפטרה ב׳ תמוז תשכ״ח; ג. ר׳ מרדכי ר״מ בישיבת חתם סופר בצפת. נשא את צפורה בת ר׳ משה. נהרגה עם בני משפחתה הי״ד באוטובוס מחיפה ביום כ״ה אד״ב תרצ״ח, עם אמה באשה בת ר׳ זושא וייסבלום נכד האחים הנו״א ור׳ זושא ורל״י מברדיטשוב. עבר אל אחיו בארה״ב, והתקרב לליובאוויטש. בניו המצוינים אברהם ור׳ שרגא פייטל נפטרו על פניו, וידע סבל ותלאות. חזר לירושלים, נפטר ביום ג׳ אב תשכ״ו, ונטמן בצפת. הניח הרבה חדו״ת בכתובים; ד. גיטל זו׳ ר׳ יחזקאל יוסף ב״ר צבי הירש גרין מזיבנבירגן, שו״ב בריו דה זנירו שבברזיל, ורב בסן פאולו. נפטרה בער״ה, ובעלה ביום י׳ אב; ה. ר׳

לוי יצחק. נולד בשנת תרנ״ט לערך. למד אצל ר׳ ישעיה זילברשטיין אב״ד וייצן, ונסמך ממנו. יצק מים על ידי האהבת ישראל מויזניץ. עבר לווינא, ונעשה עסקן ציבורי ומראשי אגו״י. חיבר: אגֶדת ישראל וארץ ישראל, ווין, ועידה ארץ ישראלית שעל יד צעירי אגדת ישראל, דפוס האלפרן ושותפיו, תרפ״ב, 32 עמ׳. נשא את אסתר רבקה בת ר׳ שלמה וחנה קורנבלום, יהלומן מקראקא, וילדיו: ברוך דוד, טוביה ושלמה. נשלח ע״י התנועה לארה״ב, ובביתו התאכסן מהר״ם שפירא. רב קהילת תפארת ישראל ואהבת תורה דבריסק בברוקלין, עם ר׳ שמחה סולובייציק אחי הגר״ח. מראשי אגודת הרבנים. הדפיס ח״א של ספרו משאת בית הלוי, מאמרים תמציתיים בנוגע לחיי האדם, ניו יארק, בימ״ס פרדס, תרצ״ו, 225, 143 עמ׳, עם חלק אנגלי: מחשבות וחכמה אשר לו הקדמת הרב ליאו יונג, ועם הקדמת המו״ל י. ז. בוכבינדער. נפטר ביום ג׳ חשון תשי״ב (או תשי״א); ו. חנה זו׳ ר׳ ירמיה זאב וולף ב״ר אלעזר אוירבך מחסידי קרלין־סטולין. נדדה עמו במקומות רבים עד לסן־פאולו בברזיל. נפטר ביום י״ח תמוז תשכ״א; ז. ר׳ יחזקאל שרגא יליד תרס״ה. מתרע״ח תלמיד ישיבות אושפיצין ופרשבורג. נסמך מרבי עקיבא סופר והרב ישעיה קליש הי״ד. בתרפ״ה עבר לארה״ב, ולמד אצל העילוי ממייציט. ממסיימי ישיבת רי״א בה נסמך וקיבל תואר ד״ר לפילוסופיה, וממקורבי ד״ר דוב רבל. מגיל עשרים שנים רבות רב קהילות בפלטבוש שבברוקלין ונשיא ועד הרבנים האזורי, ולבסוף רב קהל שערי תפלה. מיסד ישיבת רמב״ם בברוקלין, והנהיג תיקונים חשובים בסדרי הכשרות. פירסם מאמרים בהפרדס ואמריקאנער. מתשל״א בירושלים בה נפטר ביום ח׳ אד״א תשל״ח. נשא את שרה סוניא בת ר׳ ברוך שלום טריינין, תלמיד האור שמח וחבר בית דינו. ילדיו: 1. ר׳ מאיר דוד יליד תרצ״ב, מוסמך ישיבת מיר, פעיל וסופר, ראש תנועת כך וחבר כנסת, זו׳ ליבי לבית בלום; 2. ר׳ נחמן יליד תרח״ץ, מוסמך ישיבת נובהרדוק, זו׳ פיגא, מחבר כרכי מי מנוחות בעברית ובאנגלית לפרש את דברי התוספות. לשניהם צאצאים. הוציא לאור את ספר תורה ישרה, תרגום פרשני לתורה באנגלית, ניו יארק תרצ״ה, תורגם לעברית. **משנה ישרה**, מסות, הרצאות, דרשות, הערות למסכתות, עיונים וקורות משפחתו, ירושלם, דפוס המערב, תשל״ג, קמב עמ׳, עם הקדמתו (חיים ליב חרל״פ, לעקסיקאן, ח״ד, 339; יעקב ברנד, הצפה, י״א אד״ב תשל״ח, 4); ח. שושנה זו׳ ר׳ זליג אלעזר רוטלוי, ב״ר משה אהרן ב״ר טוביה ראב״ד וורשא.

בעל מפעל טקסטיל בלודז ובת״א. נפטר ביום ט״ז שבט.

ר׳ דוד ב״ר שלמה **כהנא**

מלבוב (נו׳ תרס״ג)

נולד בהרימלוב ביום ט״ז אדר תרס״ג, לאביו ר׳ שלמה ב״ר פלטיאל הכהן הי״ד, ולאמו בריינדל בת ר׳ דוב נוסבאום, נפטרה שם ביום י״ג תשרי תש״ג וזכתה לקבר ישראל. אחיו זאב, אברהם, משה ודבורה נספו עם משפחותיהם הי״ד. למד אצל האב״ד ר׳ יצחק ויידנפלד. בתרפ״ג יצא להשתלם בגרמניה ובאוסטריה. בוגר בתי המדרש לרבנים בברסלאו ובברלין. תואר דוקטור קיבל מאוניברסיטת וינא על עבודתו: היהדות והיהודים בספרות הפולנית במאות היח-יט. בתרפ״ט שב לגליציה, והורה דת ויהדות בבתי ספר תיכוניים־ממשלתיים. מתר״ץ רב ביכ״נ סיקסטוסקי בשכונת המרכז בלבוב, וניהל בו מכון ללימודי תנ״ך מטעם הקהילה. נשא את נחמה בת ר׳ מרדכי ב״ר ישראל אנגלרד, וזו׳ הניה בת ר׳ מאיר שדל הי״ד.

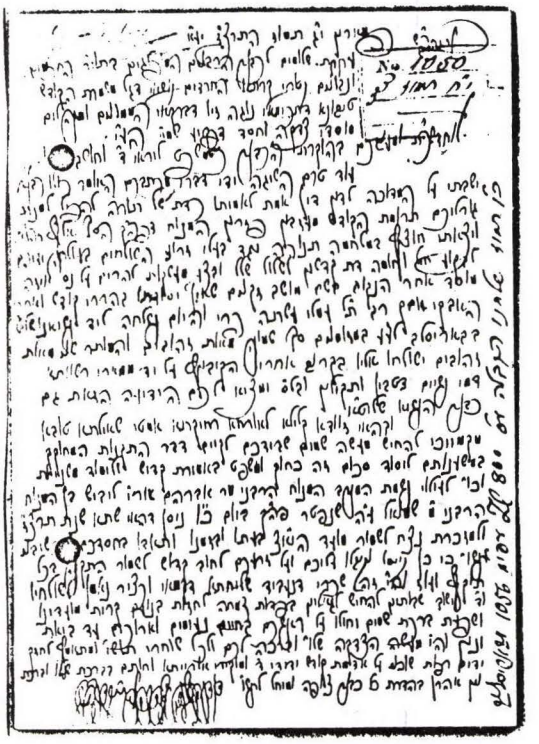
בזמן הכיבוש הנאצי חבר הרבנות בלבוב. אחרי הטבח במחנה ינובסקי וחיסולו בסיון תש״ג, הסתירו הארכיהגמון פשיטיצקי בארמונו ובמנזרים. במקומות מחבואו תירגם את התורה ותהילים לאוקראינית. כמו־כן ניצלו בניסים זו׳ ובתו הגדולה רות שהתחבאו בצד הארי, והקטנה נספתה. כשהרוסים שיחררו את העיר בתמוז תש״ד נתמנה כמנהל הספריה היהודית. אח״כ עבר לוורשא לארגון הקהילות היהודיות והצלת השרידים. כיהן כרב ראשי לצבא הפולני בדרגת קולונל (אלוף משנה), ויו״ר ועד הקהילות ומועצת הרבנים. כשעלה בתש״י כיהן כראש לשכת הרבנות הצבאית אצל הרב גורן. מתשי״ב רב ראשי לחיל האויר בדרגת סגן אלוף, עד שהשתחרר בתשכ״ז. מתשכ״ח רב ראשי לארגנטינה, ואב״ד בואנוס איירס. בתשל״ה שב לתל־אביב, ומכהן כרב ביהכ״נ בצהלה.

יומן גיטו לבוב שרשם במחבואו כמה חודשים אחרי חיסולו, ירושלים, יד ושם, תשל״ח, 187 עמ׳, עם הקדמת דב סדן והקדמתו, ובסוף קיצור תולדותיו. **אחרי המבול**, על הנסיון להחיות את הקהילות היהודיות בפולין בשנים תש״ד — תש״ט, מוסד הרב קוק, תשמ״א, 147 עמ׳.

עליתי מספציה, 178-186; חביב כנען, מוסף הארץ, כ״ה סיון תשל״ח, 34-35, עם תמונותיו.

ר׳ דוד נפתלי הירץ כהנא

מגוליגור ופמורן (תר״לי — ת״ש*)

בשורת הרב דוד נפתלי הירץ הכהן מפמורן מיום י״ג תמוז תרצ״ז אל מנהלי כולל גליציה בירושלים, שפסק לטובתם בדין תורה על אלף זהובים מעזבון ר׳ אברהם אריה ליבוש ב״ר שמואל שנפטר בקהילתו ביום כ״ו ניסן תרצ״ז. מוסד מושב זקנים זמם לקבל סכום זה. שולח בינתיים 800 זהובים, והיתר בקרוב. מבקש לקיים התקנות לומר קדיש וללמוד משניות לעילוי נשמת המנדב.

ת״ח ומחדש. נשא את צפרה בת ר׳ אליעזר מישל אב״ד גוליגור. כשחמיו עבר בתרס״ט לטורקה נתמנה על מקומו, וכך רשום בפאלקסקאלענדער תרע״ב. אחרי מלה״ע א׳ רבה של פמורן. בתו נישאה לר׳ יהושע זיידמן בטרנופול.

תשובות אליו: חמיו, משנת אליעזר, קמא, ח, לד. במשתתפי ועד חכמים (ציטרון), גל׳ י׳ סי׳ רסד; אהל מועד (קמלהאר), ח״א, תרנ״ח, 18, יט ע״ב, לו ע״א, ח״ב, ג. טו: לד. לו: מב: מח. ח״ג, טו: יט.

ר׳ יהודה ב״ר יוסף **כהנא**

נולד בקלוש בשנת ת״ק לערך כבכור לאביו ר׳ יוסף. היה מוזג בכפר סמוך, וכשהתרושש עבר ללבוב לשמש כמלמד בבתי נגידים. סיפר רי״מ חרל״פ, שהיה שם מלמד בכיתה יותר גבוהה מהפמ״ג, וכך התידדו (ספר סופר וסיפור, של). בתקמ״ח פיקח שם על הדפסת ספר קצות החושן של אחיו ר׳ אריה ליב, ובסופו צורף קונטרס הספקות שלו. הספר פירסם את שמו בעולם התורה, והוא הוזמן לרבנות בהונגריה. שימש כאב״ד סעליש, ואח״כ ראב״ד מונקאטש (י״א להיפך). מתקס״ב אב״ד סיגט, ובתקס״ה דחה את הצעת גרוסווארדיין אע״פ שהיתה יותר גדולה. בידידות רבה היה עם החת״ס. גאוני דורו הפליגו בשבח חריפותו, ואמרו עליו ששכלו חד וחריף כסכין חדה. נפטר ביום כ״ז ניסן תקע״ט. הניח ז׳ בנים ובת, וצאצאיהם פרצו לרוב במדינות הונגריה ונפוצותיה. דברי תורה ממנו מובאים בספרים רבים. ר׳ יקותיאל יהודה גרינולד ראה ממנו חיבור נחמד על התנ״ך.

קונטרס הספקות, כללים בדיני ספיקא דממונא, בפלפול עצום עם הש״ך בספרו תקפו כהן. נדפס לראשונה בתקמ״ח בסוף קצוה״ח ח״א, ומאז במהדורות רבות בתוך הקצוה״ח. מדפיסי שו״ע חו״מ שכללו את הקצות השמיטו חיבור זה, ולכן הדפיסו נכדו ר׳ שמואל זנויל הכהן ממונקאטש בנפרד, שם, דפוס ר׳ פנחס בלייער, תר״נ, לב, ד׳. בהתחלה הקדמת המהדיר מה ראה על ככה והסכמת האב״ד ר׳ שלמה שפירא, ובסוף ההסכמות המקוריות על הקצוה״ח מתקמ״ח. כיום כוללים את הקונטרס במהדורות השו״ע.

תרומת הכרי על טושו״ע חו״מ, פרשבורג, יוסף שלזינגר, תרי״ח, ד, מה (צ״ל מא) ד׳. לוקט מכתביו בתוספת הגהות וחידושים בשולי הדפים, ע״י ר׳ יודא מודערן דומ״ץ סיגט, חתן ר׳ שמואל זנויל כהנא נ״י, שנשא את ניסל בת המחבר. רוב הכתבים נגנבו או אבדו, כפי שנמסר בהקדמת המסדר ר׳ שמואל ברמ״י גינצלר, חתן ר׳ יצחק אריה כהנא בסיגט. ב״פתח השער״ דברי אגדה שלוקטו מכתבי המחבר בסדר א״ב. מהדורה זו צולמה בימינו פעמים רבות. בירושלים תשט״ו ותש״ל לערך, ובניו־יורק מוגדל בתשכ״ו לערך,

ובתשל"א בהוצאת ר' זונדל בערמאן. בירושלם תשל"ו הופיע קובץ לחו"מ ומילי דנזיקין, יכיל תרומת הכרי עם מפתחות; קונ' הספקות עם מפתחות, קיצור ותמצית, הערות וציונים; קונ' ר' חיים יונה פרנקל־תאומים, ד"צ פיעטרקוב תרנ"ז; הגהות בן אריה לשו"ע חו"מ מרא"ל מקרטינגא.

יחוס המשפחה נכתב בספר **ענף עץ אבות**, קראקא, דפוס יוסף פישער, תרס"ג, ע"י נינו ר' שמואל זינויל כהנא, בנם של ר' משה שמחה (נולד בסיגט ביום ט' תשרי תרי"א, נפטר בויען על פני אביו ר' קלונימוס קלמן ביום י"ג אדר תרנ"ג), ושינדל בת ר' אליעזר ליפא הלוי הורביץ (נפטרה בת ל"ח בסטניסלב על פני אביה, ביום י"ז ניסן תרמ"ח). בראש הספר הקדמה, ורשימת ספרי המקורות. בחלק השרשים חמישה טורים שבשוליהם הערות ממוספרות. פירוטם: 1. מספר סידורי; 2. איזה דור לאב (—), או לאם (×); 3. שמות הגאונים; 4. שם האשה; 5. המספר הסידורי של אביה. בחלק הענפים בני המשפחה המשתרגים מהם.

המאמר בעל 'קונטרס הספיקות' וביתו באונגאריה, פירסם נפתלי בן־מנחם בספרו מספרות ישראל באונגאריה, 295-329, עם פירוט צאצאיהם של שני ענפים ממנו. צאצאיו בני משפחת פרוכטר נמנו ע"י ר' שלמה פרוכטר בספרו דברי שלמה, אוברווישווא תרפ"ז, ומהדורה מתוקנת בספרו אבות שלמה, ירושלים תש"ך, עמ' צט-קכ. מגילות יוחסין מצויות בראש זכרון יהודה (ברודא), תרנ"ה, בסוף דף ח ע"א; שם הגדולים מארץ הגר; מליצי אש, א, ניסן, קכט-קלג; בסוף ארץ נחלי מים ואמרי משה, תשל"ח, ועוד.

ילדיו: א. ר' נחמן דומ"ץ סיגט. נשא את מלכה בת הגביר ר' שמואל ב"ר אליהו פרוכטר מאוברווישא; ב. ר' יחיאל אב"ד סלקא. תשובה אליו: השיב משה, ט. בניו: 1. ר' כתריאל שמ"מ בסלקא; 2. ר' חיים יוסף דוב בקראסנא; 3. ר' משה, אבי ר' חיים יוסף צבי הירש בסיגט מח"ס בית הילל וזכרון יהודא; 4. ר' יהודה יעקב אבי ר' שמואל זנויל, מדפיס, ודומ"ץ במונקאטש מתרס"ג עד לפטירתו כאבותיו ביום כ"ז ניסן תרע"ה. מח"ס זכרון שמואל, ספרי קצוה"ח ופמ"ג שגורים על לשונו, ובעל באר שמואל אמר עליו שהוא אחד מג' גדולי התורה שבהונגריה; 5. ר' מרדכי אריה, חמיהם של רבי יוסף וייס מספינקא, ורבי יוסף לייפר מבורשא אחי רבי מרדכי מנדבורנה; ג. ר' יוסף מרדכי דומ"ץ סיגט; ד. ר' יוקל בסקאלא; ה. ר' שמעון הירש בדולינא; ו. ר' זאב בטשארדא שליד סיגט; ז. ר' ליבש במונקטש; ח. זו' הגביר ר'

שמואל זנויל כהנא בסיגט. ילדיהם: 1. ר' קלונימוס קלמן, הגביר חסיד הדב"ח. ילדיו: I. ר' משה שמחה אבי ר' שמואל זינויל מח"ס ענף עץ אבות; II. ר' שמואל זנויל בסיגט אבי ר' בנימין זאב בלבוב; III. ר' יצחק ליב בסיגט; 2. ר' יצחק ליב בווישא; 3. זו' ר' יהודה מודרן.

ד"ת ממנו: כרם שלמה, שבט תשמ"א, י-יד.

שה"ג הגר, ח"א, 74.

ר' יוסף מרדכי ב"ר יהודה **כהנא**

בנו השלישי של בעל קונ' הספקות. תלמיד דבוק ברבי מנחם מנדל מקוסוב, ולמד בחברותא עם בנו רבי חיים. בעצת רבו נשא את בתו של הגביר ר' בנימין אביש בלוך מנדבורנה־דלטין, שסייע להדפסה הראשונה של הקצוה"ח (ודע מה שתשיב, 83). רב ודומ"ץ בסיגט. רוב היום ישב מוכתר בטלית ותפילין, והתפלל בדבקות גדולה. כשהרגיש שקיצו קרב נסע לקוסוב, נפטר ביום ב' אדר תקצ"ד, ונטמן ליד רבו.

ילדיו: א. ר' יחיאל צבי אביהם של: 1. ר' חיים אריה דומ"ץ סיגט מח"ס דברי גאונים, חתן ר' צבי גרוסמן אב"ד דלטין; 2. ר' יוסף מרדכי דומ"ץ טעטש מח"ס דברי צדיקים א-ב; 3. ר' יעקב גדליהו מסיגט מח"ס רמזי תורה ואלפא ביתא; 4. ר' שרגא פיביש מבורשא ודרגמירשט; ב. חנה יענטי' אמו של ר' משה מקלוש, אבי יוטא אם ר' אריה ליב שטיינהארט, המוסר זאת בספרו כור זהב, ירושלים תרצ"ו, עמ' ד.

שם הגדולים מארץ הגר, א, 84; תפארת שבמלכות, 58; מספרות ישראל באונגאריה, 299.

ר' יחיאל מיכל כהנא רב בפודהייץ.

תשובות אליו: בית שלמה, יו"ד, ח"א, יב, אה"ע, קי; חסל"א, קמא, חו"מ, כא בתר"ב.

ר' יעקב כהנא מו"ץ ואב"ד בוליחוב.

תשובות אליו: בר ליואי, ח"ב, חו"מ, ב; דב"ח, ח"ב, חו"מ, ט; שו"מ, רביעאה, ח"א, כג בתרי"ח.

ר' יעקב כהנא אב"ד חצי־עמר בשנים תרנ"ו—תרע"ב לפי פאלקסקאלענדער. חתן ר' מרדכי אשכנזי אב"ד פיסטין. בתו מרים זו' ר' אליעזר ניסן הורביץ בהצדיק הפלאי, הורי מישקיט זו' ר' אברהם משה באב"ד אב"ד גורא הומורא וגבעת עליה. בתרפ"א נישאה בשנית לרבי ישראל הגר מויזניץ.

תשובה אליו: מהרש"ם, ח"ג, שיג.

ר׳ יעקב כהנא רב בקולומיאה.

לפני תרל״ח השיב לו בשערי דעה, ח״א, קכג.

ר׳ יעקב כהנא דומ״ץ וראב״ד ראווא. תלמיד השואל ומשיב.

תשובות אליו: רבו, שו״מ, קמא, ח״ג, קלג, קלח, רד, תנינא, ח״ד, קכא, רביעאה, ח״ב, ריג.

ר׳ יצחק כהנא. רב בדרוהוביטש בה חתם על ספר יסוד יצחק, זאלקווא תק״ע, כמחבר ספר פני יצחק שכנראה לא נדפס. אולי אליו: שו״ת רמ״ץ, ח״ב, אה״ע, כד בתקצ״ו.

ר׳ ישראל ב״ר מרדכי **כהנא**

מנבריה וזולקיב (תקס״א — תרמ״א)

נולד ביום י״ד שבט תקס״א בבראד לאביו הנגיד ר׳ מרדכי. למד אצל רא״ז מרגליות. נהג בדרך אשכנז כאבות אבותיו, ולא היה חסיד. נשא אשה מנבריה (או מזולקיב), וכיהן בה כרב שמונה שנים. משנת תר״א ראב״ד זולקיב ארבעים שנה, אצל הרבנים רצ״ה חיות, ר״ש ולדברג ועוד. בהפסקות שבין הרבנים מילא את תפקיד האב״ד. נפטר אור ליום י״ד שבט תרמ״א בו מלאו לו שמונים שנה בדיוק. נטמן בעש״ק, ונשתמר נוסח מצבתו. בשבעה ספד לו האב״ד רחא״ל הורביץ, ונכדו ר׳ אברהם שפירא. מילדיו: א. ר׳ שלמה זלמן, ולו השיב בסי׳ כג. בתו נישאה לר׳ אברהם מגזע שפירא, שד״ת ממנו ומזקנו בספר גבעת שאול הספד על השו״מ; ב. זו׳ תלמידו הדרשן ר׳ מרדכי רובינשטיין בזיווגו הראשון, וממנה נולדו לו שני בנים ובת (לא נותקה, 327).

בית ישראל, שו״ת בד״ח שו״ע, זאלקווא, דפוס ר׳ שמואל פנחס שטילללער, תרי״ח (צ״ל תרל״ב), קח ד׳, פג סי׳. המסכימים: הישועות יעקב בתקצ״ו (מכיר אני את הרב הגדול המופלג חריף ושנון, שהיה לו פתחון פה לפני באיזה מקומות... מצאתיו מלא דבר ה׳ זו הלכה. לזאת הנני סומך ידי עליו, וסמכו כל השומעים את דברי אלה על הוראתו בקדושה); המהרש״ק בתר״ו (מכיר אני אותו הרבה, כי הוא מילדי קהלתנו, והוא מופלג בתורה ומפולפל, ושכלו ישר מאד קולע אל השער ובקי בהוראה, והוא חריף ומסיק שמעתא אליבא דהלכתא, ולו יד ושם בפלפול והוראה, וכבר היה לו פתחון פה לפני בכמה פלפולים, וראיתי דבריו על אדני השכל והיושר מיוסדים); השו״מ עם ד״ת (ראיתי בו הרבה דברים... נכונים ומושכלים ישרים); ר׳ יצחק שמשון הורביץ־מייזלש אב״ד זולקיב בתר״ל (ידעתיו מימי עלומיו, יגע ומצא חכמה ובינה, ולעת זקנתו הוסיף דעת וחכמה). בהקדמת אגדה מדבר המחבר על התלאות שעברו עליו בחייו, ומבקש שלא יסמכו עליו להלכה. רוב התשובות הן לשאלות הוראה בעירו, ללא שמות. בקולופון הביע תקוה להדפיס עוד שו״ת וחידושי גפ״ת, והציג את תוכן הסימנים בשם פתח הבית.

מחוץ לגליציה השיב להרב צדוק הכהן אב״ד ויסאקי ברוסיה, עג.

תשובות אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״א, רמח; שו״ת מהר״ץ חיות, ח״א, כה לנבריה.

נכדו מאיר זאב כץ, העברי, יז, קנט; קריה נשגבה, 52; ספר זולקיב, 167.

ר׳ מנחם מנדל כהנא

מזברז (תקפ״ב — תר״ל)

נולד בשנת תקפ״ב. אב״ד טויסט, ומשנת ת״ר לערך דומ״ץ זברז (טעות כנראה שהיה אב״ד זבורוב בהגר). נפטר בן מ״ח ביום י״ט אב תר״ל, וספד לו ר׳ חיים משה גינזברג. הניח אלמנה וג׳ בנים, וג׳ חיבורים בכתב־יד.

תשובות אליו: חסל״א, קמא, או״ח, מח, חו״מ, ז, יב, לט, מח, תנינא, חו״מ, ג בתר״ז — תרכ״ב; שו״ת מהר״ץ חיות, ח״א, מד לפני תר״י; שו״מ, קמא, ח״ב, פו, תנינא, ח״ד, מד, תליתאה, ח״א, רמד, ח״ג, ו, לו, רביעאה, ח״ג, קלז, קמ בתרט״ז — תר״ך, דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דפים ח: טז:

ש״פ, עברי אנכי, ו, 363.

ר׳ משה כהנא דומ״ץ בוטשאטש.

תשובה אליו: תועפות ראם, חו״מ, ז.

ר׳ משה שמחה כהנא חתם מסטניסלב על ספר פני אליהו (הורשובסקי). חיבר ספר זכרון שמואל שכנראה לא נדפס.

תשובה אליו: מהרי״א הלוי, ח״א, קפה בתרכ״ט.

ר׳ צבי הירש כהנא דומ״ץ דרבן.

תשובות אליו: חיים של שלום, ח״א, לז, ח״ב, סה, קה.

ר׳ שלמה דוד כהנא אב״ד פומורן.

תשובות אליו: אמרי דוד, מד, קלב.

כהנא־שפירא ראה לפי: **שפירא־כהנא**

כ״ץ

ראה גם: כהן, כהן־צדק, כהנא

ר׳ אביגדור אב״ד זבורוב. זקנו של ר׳ יצחק הורודנר מוינא.

ר׳ אברהם דב (בערטשי) ב״ר חיים **כ״ץ**

מלבוב (תרל״ט — תש״ב)

נולד בבוברקא בשנת תרל״ט לאביו הנגיד ר׳ חיים סוחר קמח בסיטונות, ולאמו חיה בילא. האבא היה ת״ח, בעל קורא ובעל תפילה, מגיד שיעור כל ערב לבעלי בתים. נסע אל רבי יחיאל מיכל מושקוביץ מגלינה. חיבר את הספרים יד חרוצים עה״ת וראה חיים על קוהלת. בנו ד״ר אהרן

הרב דוב בערטשי כ״ץ
Rabbi BERCZY KATZ
Lwów, Gródecka 39.

[כתב יד בלתי קריא]

תעודת מוהל מיום כ״ד אלול תרצ״ד מהרב דוב בערטשי כ״ץ מוהל בלבוב, (לאחיו) הרופא הת״ח ר׳ אהרן כ״ץ־נאדיל מוינא.

נאדעל לקחם עמו לוינא להדפיסם, אבל בברחו לארה״ב בראשית מלה״ע השניה אבדו. נשא את צירל בת ר׳ שלמה צבי (הרש) הלוי הנדלסמן מיארטשוב, שהלך עוד לרבי מאיר מפרימישלן וישב ג׳ חודשים אצל הדב״ח. ת״ח בנגלה ובנסתר, ונשא את חוה בת הרב ישראל גרינולד, רבה של מוסט על מקום חמיו הרב שמריה שטיקלר. נפטר בגיל פ״ט במקוה, בבוקר פורים תרפ״ח.

נסמך מראל״ה הורביץ אב״ד סטניסלב, ומרבו רא״ל ברודא אב״ד לבוב שאצלו למד בתרס״ב.

באותה שנה החל להיות דיין ומו״ץ בלבוב. מעשר עד אחת ישב בביה״ד עם רבו ור׳ משולם סאלאט. האב״ד שלחו לפסוק הלכות כל בוקר, בביהכ״נ הגדול בפרבר לוטשקאווער שלידו גבו את השראנקין (דמי כניסה לעיר), והשתדל שיקבל שכר עבור זה. היה גם מוהל מומחה, ועם הכל התחבט מאד בפרנסתו, והיה נוסע כל שבת אל משפחתו ששהתה בבוברקא או בירישטוב. לימים הנוראים היה נוסע למיקולייב, ושימש כבעל תפילה אצל הרבי רדליך הנכד. במלה״ע הראשונה שהה בווינא עד תרע״ח. בשובו ללבוב כיהנו עמו בביה״ד: רנ״נ לייטר ור׳ ישראל ליב וולפסברג מוויניק. בת דודה ראתה אותו נלקח עם זו׳ לרכבת ההשמדה ביום י״ב ניסן תש״ב, והיארצייט נקבע לט״ו ניסן.

ילדיו: א. ר׳ ישראל. מוסמך מהחבצלת. השתתף בבית יעקב (לודז) בשם הספרותי יה״ן (ישראל הנדלסמן). מעסקני המזרחי בלבוב. שרד מהשואה, בנה ביתו מחדש עם זו׳ מפולין, גר בקווינס עד עלותו לבית וגן, יש לו בנים ונכדים בארץ ובארה״ב, והוא שמסר לי את הפרטים על המשפחה; ב. ר׳ יצחק, מוסמך מהרב זלמן סורוצקין. חתן הרב גולובה אב״ד טוטשין בווהלין, ואח״כ מילא שם את מקומו עד שנספה הי״ד. פה מפיק מרגליות, וסופר מעולה בטאגבלאט ואיד; ג. ר׳ מרדכי ברוך בלבוב.

[כתב יד בלתי קריא]

הסכמת הרב יצחק כ״ץ מטוטשין על הספרים יד חרוצים וראה חיים. נכתבה ביום ד׳ מרחשון תרצ״ט לר׳ אהרן נדל (דודו החורג?).

ר׳ אהרן כ״ץ

ת״ח מתמיד ומלמד הוראה בזילוזיץ. תשובה אליו בתרס״ו: בית דוד, קי. כנראה אליו התשובה מתרע״ג לקראקא: צל״ח (לייטר), נה. נדד גם בהונגריה להדפסת ספריו. מצאצאיו בארה״ב.

לקוטי שושנים על הפמ״ג הלכות בב״ח, כולל פירוש המקומות המוקשים וקיצורי דינים שליקט מספרים ושמע מתלמידי חכמים ומתלמידיו, מונקאטש, דפוס קאהן עט פריעד, תרע״ד, ב, לו, ג ד׳, וד״צ בירושלים תשל״ב לערך. המסכימים: ר״ש ענגיל לר׳ אהרן הכהן (וראיתי כי טוב עשה בזה, והוא תועלת גדול להלומדים... וגם למורים); ר׳ אהרן מנחם מנדל מאלסק (ואם אמנם שיש ספר נועם מגדים על זה הדרך, אמנם ידוע שהשמיט הרבה הנחוצים מאד); ר׳ יהושע פנחס בומבך (מכיר אני אותו זה כמה שנים לת״ח ושקדן גדול... דברתי עמו הרבה, וראיתי כי דייק וגרס טובא בדברי הפמ״ג, ובכמה ענינים כיוון יפה בפירוש דבריו, ובכן אחרי רואי כי הגאונים שבדור הקדום כמו הגאון ישועות יעקב ז״ל, נתנו הסכמתם על הספר פרי קדש הילולים שהוא קיצור דינים של הפמ״ג, וכתבו שהוא תועלת גדול); ר׳ אשר הלוי ממדיניץ (מכירו אני לשעבר למופלג בתורה ושקדן גדול בלימודו); ר׳ מאיר שפירא מגלינא (וידעתי את יגיעותיו הרבות עד אשר מצא לו בדרכו זה... דבריו נכונים ופירושיו ישרים); ר׳ שלום יולס מסטרי; ר׳ שמעון עהרנפלד ממיהלעוויץ (איקלע לאתרין... ותלמודו בידו); ר׳ אברהם יוסף גרינולד אב״ד חוסט (איקלע לאתרין... כי כוונתו לפעולה רצויה היא); ר׳ שמואל רוזנברג מאונסדורף (והנה הוא מתגורר אצלנו כמה ימים, ראינו שהוא שוקד על התורה בעיון); ר׳ יוסף ענגיל (אשר חיבר ספר ליקוטי שושנים על הפמ״ג הל׳ מליחה... וכבר הסכימו עמו חכמי הזמן בחיבורו הקודם), אמנם אינו מצוי. בסוף רשימת המנויים מגליציה ומהונגריה.

מחזיק ברכה על מידת השלום והרחקה מגאוה, כעס ושנאת חנם, פאדגורזע, דפוס בנימין גייציהאלס, תרע״ד, מח ד׳, עם הקדמה וחתימה באגדה. המסכימים: ר״ש ענגיל (מצאתי בהם דברים נחמדים בדרכי מוסר ויראת ה׳, ובתוכו נמצא כמה דברים בשם הגאונים הקדושים); ר׳ ישעיה זילברשטיין מוייצען (נאמרו בהשכל ודעת לעורר בני ישראל לאהבת ישראל). בסוף רשימת המנויים מוייצען ומקראקא.

ר׳ אלכסנדר כ״ץ אב״ד זברז.

תשובה אליו: תפארת צבי, אה״ע, עגונות, ה.

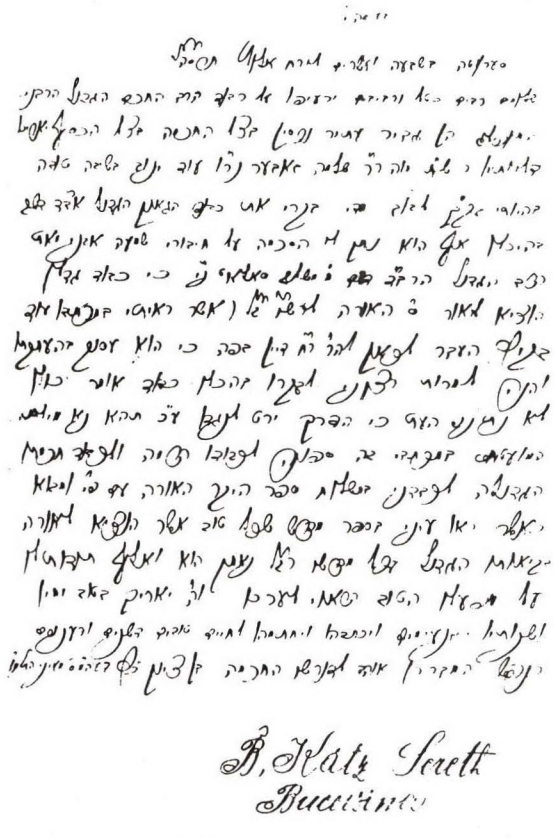
ר׳ אלעזר כ״ץ אב״ד קמינקא. בנו של ר׳ יהושע כהנא אב״ד ליזנסק שנפטר ביום י״ג תמוז תקמ״ד, ונשתמר נוסח מצבתו (ברודי, 76).

ר׳ בן־ציון כ״ץ ראה לפי: **גרוספלד, ר׳ בן־ציון,** במילואים

ר׳ בן־ציון ב״ר יעקב קופל **כ״ץ**

מבורשטשוב וטשרנוביץ (תרמ״ז — תרצ״ה)

נולד בסרט שבבוקובינה ביום כ״ו תמוז תרמ״ז, לאביו ר׳ יעקב קופל שהיה סוחר ת״ח, במנויי תורת הרא״ם תרנ״ח, ונפטר אחרי תר״ע. אחותו פסיא נישאה לר׳ זאב מאיר פישר מצרנוביץ (חיי נפש, ח״ה, תלז). ידידו של ר׳ מאיר שפירא, וכמוהו עילוי צעיר ויליד בוקובינה. ספד לו בהיותו בוינא בתרצ״ד. בעל מרץ וכרס. למד בישיבת ראל״ה הורביץ בסטניסלב, ואח״כ אצל ר״י שמלקיס בלבוב. בתרס״ד—תרס״ה נשא דרשות מפליאות, וחתם כמחבר ספר מעיני התלמוד. נסמך בתרס״ז ע״י הרב בנימין וייס מטשרנוביץ ורבו מסטניסלב, ובחודש סיון נשא

בקשת הרב בן ציון כ״ץ מיום כ״ז אלול תרס״ה מאת ר״ש בובר, לכבדו במשלוח ספר האורה שהוציא לאור. מתנצל על שבהיותו בלבוב נבצר ממנו לבקרו. תמונתו בחלק א׳ יחד עם הרב מאיר ארק.

את מרים יוטא בת הגביר ר׳ אברהמצ׳י יוסף בקנרוט מסכודניצה בעל שדות נפט. כשהתאלמנה נישאה בשנית לר׳ חיים רבינוביץ אב״ד בוקרשט, ובשלישית לר׳ אברהם יעקב דרברמדיגר אב״ד גאלאץ. בשנות השואה מסרה נפשה לפעולות הצלה. נפטרה בת״א ביום כ״ב אייר תשט״ו.

התישב בשנת תרע״א כרב בבורשטשוב, אבל רק אחרי מלה״ע הראשונה זכה רשמית ברבנותה לעומת מועמדות הרב משולם ראטה מחורוסטקוב, כי נדב סכום גדול לצורכי הקהילה. למעשה לא שב לכאן, אחרי שברח בשנת תרע״ד לווינא. שם התחבב על גדולי הרבנים והאדמורי״ם, הרביץ תורה לתלמידים (וביניהם המשורר ש. שלום), והשתדל למען הפליטים. בשנת תרפ״ג הציג את מועמדותו לרבנות טשרנוביץ על מקום הר״ב וייס, עם ר׳ מאיר שפירא ור׳ משולם ראטה. לבסוף זכה (בתרפ״ח), בגלל התערבות חמיו שנתן קרון או חצי קרון פרפין לד״ר שטרויכר ראש הקהילה. עסק בתיקוני העיר, וכל שנה סיים את הש״ס למרות טירדותיו. נפטר בגיל מ״ז צעיר בלי ילדים בביה״ח פרניץ שליד וינא ביום כ״ח חשון תרצ״ה, ונטמן ליד רבי ישראל מצורטקוב.

שיר זכרון לחג היובל של הקיסר פרנץ יוזף הראשון במלאת ששים שנה למלכותו, דראהאביטש, דפוס א. ה. זופניק וק. האפליעפעראנט, תרס״ט, 16 עמ׳, מנוקד, בחרוזים. הקיסר השיב לו עליו במכתב תודה.

ירושלים דדהבא, דרוש שדרש בשבת הגדול תרס״ה בסוגיא דקידשה לעתיד לבוא והקרבה בזמן הזה, ביהמ״ק שהוחל לבנותו ברשיון רומי, וביאורי סוגיות בירושלמי. ״כסף הפדיון יתר על ההוצאה מוקדש לשומרי שביעית״. דראהאביטש, דפוס א.ה. זופניק מספיק לחצר־המלכות, עת״ר, קצ עמ׳. המסכימים: ר״י שמלקיס בתרס״ה (להבחור המופלג החריף חרוץ ושנון... עיינתי בהם, ומצאתי במו דברים טובים וחריפים מפולפלים ומסולסלים וראויים להיאמר, וחילך לאורייתא); רבו ראל״ל הורביץ מסטניסלב (בעינים סוקרות ובוחנות התבוננתי על דבריך, ואמצא אותם טובים ונכוחים מיוסדים על בסיסים חזקים ונאמנים, ורב טוב צפון בהם... מורך אוהבך המתעלס בחכמתך); המהרש״ם (כביר מצאה ידו בחריפות ובקיאות, וישמח לבי גם אני בראותי כי פריו פרי הלולים נטע שעשועים, ותקותי רעננה כי כאשר יצעוד הלאה יגדיל תורה ויאדירה, ויהי לגפן אדרת מטע תפארת); רב״א וייס מטשרנוביץ בתרס״ו (בקרני בהיכלי האברך כמדרשו, הרב הגדול החריף העצום ובקי נפלא... רבת שבעה לה נפשי עונג ושעשועים, לראות כי גם בימינו אלה... עוד ימצא בכרם ישראל כבושם הזה, אשר גם בדורות הראשונים היה לתהלה בקרב הארץ, בחריפותו ובבקיאותו ומיטב הגיונו. הרבה שמעתי מפיו... ויש תקוה כי לאילנא רברבא יתעביד, ובצל כנפי תורתו וחכמתו יחסו רבבות אלפי ישראל. גם ראיתי חידושי תורתו בכתב, הנם יפים אף נאים). בהקדמתו כותב שאינו מדפיס תחילה את ספר חידושיו מילדותו עמ״ס ברכות לו קרא מעיני התלמוד (סמע״ה), בגלל כמותו שכן נכתב באריכות, ועד אמצע פרק ראשון עם קונ׳ המצות מכיל יותר מש׳ עמודים גדולים, ולכן מדפיס רק את דרשתו השניה שאמרה בפני ר״י שמלקיס וקלסיה, ועמו בכתובים הראשונה שנשא בסיום הש״ס בשבועות תרס״ד בגיל י״ז. להערות על הספר קרא הנותר בירושלים. עמו בכתובים עוד דרושים; ספר הוד משנה לבאר דברי רשב״י על שיטה ממוצעת ובינונית, והגיע מתרס״ה עד מסכת עירובין; דרכי צדק עה״ת; חרוזים ושירי מוסר.

בהתחלה פתיחת אגדה. מעמ׳ צ חתימת הדרוש. מעמ׳ צח ד״ת מסמע״ה. מעמ׳ קיד שאלה מתרס״ה לרבו ראל״ה, עם תשובתו. מעמ׳ קכח שאלה מתרס״ו למהרש״ם, ותשובתו למח׳ מתרס״ח. מעמ׳ קנה מעט צרי, ליקוטים על תחילת שו״ע או״ח. בעמ׳ קפח ד״ת באגדה. הדף האחרון זר זהב, בגודל מודעה ומקופל, כולל תיקונים ולוח השיטות.

קינה על הקדושים שנהרגו בפולין בחודשי חשון־כסלו, וינא, מ. היקל, תרע״ט, 2, 8 עמ׳. בקולופון: דמי הפדיון ליתומי הפרעות.

הוציא לאור מכתב־יד: ספר גאון צבי על קדשים, מזקנו ר׳ משה צבי הירש הלר אב״ד בקשביץ, עם פירושו מתקלן דקשוט שחיברו בסרט בתר״ע, פשעמישל תרפ״ג. כולל שתי הסכמות ישנות, ושתים חדשות מאת: ראמ״מ שטיינברג (המעט אשר ראיתי הוטב בעיני... וגם דברי פלפולו הם נכונים, הולך בדרך ישר במיטב הגיון); ר״מ ארק. את הערותיהם שיבץ בקו״א שבסוף החרש והמסגר לפלפל בדברי הספר, כולל חידושי רבו ראל״ה במכתביו אליו (לפי מיעוט שנותיך הרבית מקנתך). ד״צ ע״י בן גיסו ר׳ דוד צבי הלוי טירקל, ניו יורק, דפוס האחים גרויס, תשמ״ב, ה, צב, א ד׳, עם דבר המו״ל ותולדות המפרש מאת ר׳ אריה ב״ר אורי בקנרוט מב״ב. המסכימים לבני המשפחה הבחורים אליעזר אברהם וולף ושמואל סטפנסקי: ר׳ משה פיינשטיין; ר׳ אליעזר זוסיא פרטיגול מסקולען; ר׳ משה שטיינברג מבראד עם פקסימיל חתימתו (ביודעו ומכירו קאמינא מימי בחרותי בוינא... אא״ז המחזה אברהם גילה לו חיבה יתירה. עוד בהיותו צעיר לימים נתפרסם

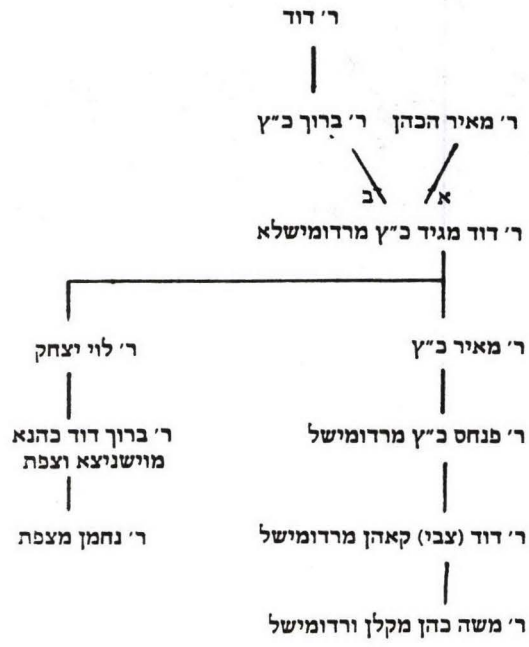
לחריף ובקי נפלא בש״ס ופוסקים וביחוד בסדר קדשים, וגם הוא כזקנו נפטר בדמי ימיו). בעמוד האחרון יחוסו של ר׳ אברהם יוסף בקנרוט, ורשימת נכדיו שניספו הי״ד.

תשובות אליו: (אמרי יושר); דעת משה; הרי בשמים, חמישאה, נב (בתרס״ה); מח׳ זיו הלבנון, ב-ד (על ספרו גאון צבי); מאורות נתן, קכא בתרצ״ג; מחזה אברהם, ח״ב, יו״ד, לו בתרע״ז. דרשתו בסרט, מחז״ה, ז׳ אייר תרס״ה, 5, א׳ סיון תרע״ב, 6. במשתתפי רבותינו שבגולה, כח. מכתבו כמורשה ר״י מהוסיאטין בעזרת תורה, זכרון בספר, תרפ״ב, 61.

חנוך שכטר, שתים ערים, קטז, קל-קלא; ספר בארשטשיוו, 63-65; ערים ואמהות בישראל, ד, 161; הרב משה לייטר, הדרום, טו, 67.

ר׳ גרשון כ״ץ. אליו: קריה הנאמנה (לנגסם), דף עז.

ר׳ דב (ברצ׳ו) ב״ר ראובן כ״ץ. תלמיד החבצלת, מתמיד וירא שמים, רב בדוברומיל, חזן ביהמ״ד הגדול בטרנופול.

ר׳ דוד מגיד כ״ץ

בנו של ר׳ מאיר הכהן, וי״א של ר׳ ברוך ב״ר דוד. למדן וצדיק, ולמשפחתו היה כתב יחוס. תלמיד הנועם אלימלך, ונסע גם אל החוזה מלובלין. יצק מים על ידי רבי לוי יצחק מברדיטשוב שהעיד עליו (או החוזה), שהוא כהן צדק בלי שום תערובות שמץ פסול עד אהרן הכהן. כשפגעה פעם בראשו בגלל גובהו מנורת שמן תלויה ונשפך עליו שמן, המליץ עליו החוזה את הפסוק והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן. כשבעל אוהב ישראל עזב בתק״ס את רבנות קולבסוב, לא נמצאו לעיר מועמדים כי יראו מהקפדתו, ורק על ״המגיד״ הסכים (בשם האדמו״ר מציעשינוב ששמע מנכדיו). כיהן שם עד תקס״ד לערך, ומתקס״ה (ולא מתקכ״ה) אב״ד רדומישל גדול עד לפטירתו בתקפ״ז. מצאצאיו חיו שם עד לשואה, וביניהם משפחת בריזל, ר׳ משה קאהן בוקובסקר, ור׳ פנחס חזן קאהן שנספו עם ילדיהם הי״ד. את מקומו ברבנות מילא נכדו ר׳ פנחס בן בנו ר׳ מאיר. ד״ת ממנו בספר מגיד תהלות.

קולבסוב, 41, 648; רדומישל, 104; החוזה, רנד, רעב.

ר׳ פנחס כ״ץ הנכד, אב״ד רדומישל על מקום זקנו ר׳ דוד מגיד, ממקורבי רבי נפתלי מרופשיץ. על מקומו בנו ר׳ דוד צבי.

תשובות אליו: דב״ח, ח״א, יו״ד, נג, אה״ע, ה.

ר׳ דוד צבי כהן־כ״ץ קאהן אב״ד רדומישל בשנים תר״ל — תרמ״ב לפחות, ולצידו כיהנו ג׳ דיינים. הדב״ח כינהו: השו״ע החמישי. ילדיו: א. ר׳ משה, רב בקלן וברדומישל; ב. זו׳ ר׳ שמואל זנויל ב״ר משה ז״ל ברלפיין מרדומישל. קרא לחמיו ר׳ דוד בלבד, ש״ץ בלבד, חסיד ברדומישל, בספר שהביא לדפוס: שו״ת ריב״ם שנייטוך לר׳ יוסף ב״ר מאיר מפירדא, תלמיד ר׳ נתן אדלר והבגדי כהונה, ארבעים שנה אב״ד פריידנטל שבוירטמברג, דראהאביטש, דפוס אהרן צבי זופניק, תר״ן, נט ד׳. בהתחלה הקדמת המו״ל בהלכה, והתנצלותו שקנה בתרמ״ג את כתב היד מר׳ חיים לעווי אב״ד פריידנטל בנו חורגו של המחבר, ובידו עוד מחיבוריו בחידושי גפ״ת ושו״ע. הציג הסכמות רבות מגליציה, הונגריה ואשכנז, ובסוף רשימת המנויים וד״ת מהמו״ל.

תשובות אליו: עטרת ישועה, ז, יט בתרל״ד.

רדומישל, 28, 64.

ר׳ משה כהן־קאהן, רב שנתיים ברדומישל אחרי אביו ר׳ דוד צבי. תמך באדמו״ר מרוזוודוב, והסתייגו ממנו תומכי האדמו״ר מדמביץ. עבר לרבנות יוצאי פולין בקלן שבאשכנז. כשגורש משם בתרצ״ח, שב לרדומישל. ביום ה׳ אב תש״ב הוצא עם עוד יהודים לבית החיים שבמקום, לחצוב קברים. הם שרו ורקדו אתה אחד לבושים בקפוטות ובשטריימלים, וכך נורו. ניסה כפצוע להגיע לקברי אבותיו, ויצאה נשמתו בפסוק אחרון שבתהילים: כל הנשמה תהלל י־ה הי״ד.

נכדו הרב אליהו תורן, ספר רדומישל, 20, 109.

ר׳ דוד כ״ץ ב״ר מנחם מנדל. נתקבל בשנת תקפ״א לרבנות דולינא, כמו שכתב בהסכמתו לספר בית הלוי.

ר׳ חיים כ״ץ נולד בשנת תרמ״ח במגרוב, בבית של חשובי חסידי בלז. בשנת תר״ס עבר לאונגוואר. רכש בית חרושת למברשות, ונעשה אמיד. פיזר נתן לאביונים, ופתח בית הכנסת אורחים. בשנת תר״ע נשא את חיה בת ר׳ ישראל חיים רוזנפלד מפאקש. בנו בית של חסד ועזרה לזולת, ואדמורי״ם התאכסנו בו. במיוחד הגדילו עשות בשנות השואה, בהגשת עזרה לפליטים. הובלו לאושוויץ ביום ז׳ סיון תש״ד בו נספתה זו׳, והוא נשלח למחנה בונא הסמוך, בו נספה כמה ימים אחרי סוכות תש״ה. בנו ר׳ פנחס מהיושבים בבלז נספה בברלין זמן קצר לפני השחרור, וכן זו׳ חנה בת ר׳ שמואל שטרן מוילכוביץ, ובנותיו מלכה ושינדל. יתר הבנים זכו להינצל וגרים בארה״ב: ר׳ יעקב, ר׳ יצחק, ר׳ מרדכי, ר׳ משה דב, ר׳ ישכר, ר׳ ישראל, חנה זו׳ ר׳ ישראל ליכטנשטיין, רייזל זו׳ ר׳ שלום קליין, אלקה זו׳ ר׳ מנחם פיבקו בציריך. כולם בנו בתים לתורה ולחסד כמורשת אביהם.

ראשי גולת אריאל, ב, רעג-רפב.

ר׳ חיים זאב וולף כ״ץ אב״ד זלוטשוב ראה לפי: **בורשטין, ר׳ חיים זאב וולף,** במילואים.

הישיש ר׳ חיים נטע כ״ץ, מחסידי בלז בלונדון.

ר׳ יהודה ב״ר יעקב מאיר **כ״ץ**
מסנוק (ת״ר״י — תרס״ט)

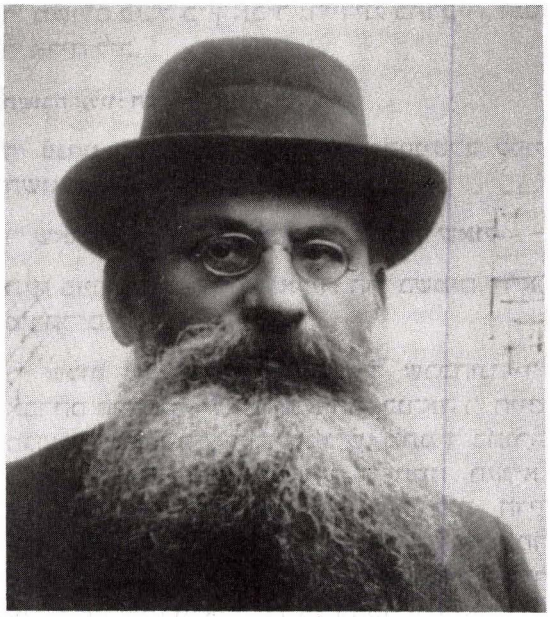
בנם של ר׳ יעקב מאיר הכהן וזו׳ רחל. גר ברוזוודוב בה פרצה שריפה שכילתה את רכושו וספריו, והיתר נשחת במלה״ע הראשונה. תלה זאת בכך שילדות היתה בו לסרב לדב״ח שהסמיכו, והציע לו לעבור לרבנות דוקלא. אחרי השריפה עבר בעל כורחו לכהן כדומ״ץ ואח״כ ראב״ד סנוק במשך כיובל שנים. היה פיקח גדול,

הרב יהודה כ״ץ מסאנוק

והרבו לקחת אותו לבוררויות. ביתו המה תמיד בעלי דינים, ורד״ט זהמן מדוקלא בא אליו בכל שבוע, לדון עמו בענינים מסובכים. למרות טירדותיו היה שקדן גדול, וצורבי העיר הציעו לפניו את חידושיהם. הרביץ תורה לתלמידים, ובהם ר׳ יהודה זינדל קורץ מבאבוב. אחיו ר׳ אלימלך גר בקראקא, ובשנים תרמ״ט—תרנ״א השיב לו בסי׳ ג, ז, טו, לח, מו. בהיותו חולה הדפיס את ספר תשובותיו, שנתיים לפני פטירתו ביום ל׳ חשון תרס״ט.

נשא את בונא לבית רוזנפלד, נכדת המהרש״ל, מהר״ם פדואה והרבי ר׳ השל, כמבואר בספרו ובספר מנחה קטנה. ילדיו: א. ר׳ שלום בנו יחידו (תרכ״ג—תרח״ץ). חסיד נלהב למהר״ש מבאבוב. עסק במסחר, נחשב מעשירי סנוק, וניהל בית רחב עם גינוני מלכות לתפארת. עם זאת עסק בתורה יומם ולילה, ואביו השיב לו בתרס״ז, סי׳ נה. קיים בביתו מנין בו התפללו אנשים מכל החוגים. היה הבעל קורא, וכן בעל תפילה בקול נעים ואדיר

ר׳ שלום ב״ר יהודה כ״ץ

שובר לבבות. אחרי פטירת אשתו רוחמה וינפלד מבוכניה, החל לרדת מנכסיו. נפטר בן ע״ה. ילדיו: 1. טויבשע פנציג אשת עו״ד ידוע ומנהיג פועלים; 2. פרופ׳ בן־ציון כ״ץ (בן־שלום). סופר ומתרגם, נואם מבריק, מרצה ומחבר, ממיסדי אוניברסיטת ת״א; 3. ד״ר יהודה סגן שר החוץ הפולני, נציג פולין באו״ם שתמך בהקמת המדינה, מגדולי הנואמים בזמנו. מותו הפתאומי סיכל את תוכנית עליתו לארץ (ממכתבו של ב״א ר׳ שרגא וינפלד); ב. חיה זו׳ ר׳ אלעזר ברומר ממלא מקומו כדומ״ץ וראב״ד בעיר; ג. הינדא זו׳ ר׳ דוד יואל ויינפלד בנו של הדיין מסטרופקוב.

שו״ת **קול יהודה**, מונקאטש, דפוס רש״ז כהנא ור׳ עוזר פריעד, תרס״ז, ג, עג ד׳, נח סי׳. המסכימים: המהרש״ם (במכירי ויודעי קאמינא, כי זה כמה שנים ידעתי את האיש ואת שיחו, כי ידיו רב לו לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, נחית לעומקא דדינא); ראש״ל הורביץ מסטניסלב במיקוליטשין (למען כבודו כי יקר בעיני עברתי בין בתרי חיבורו, ואתענג לראות כמה מעליין שמעתתיה דמחדדן טובא); רצ״ה שפירא ממונקטש לשב״ז (קול קול עוז של תורה, יהודה ארי שבחבורה... ידיו רב לו למישקל ומיטריא בסברא בתורה); ר׳ משה הרש פוקס אב״ד גרוסווארדיין ממרחץ גלייכנברג בו ישב בבית אחד עם המחבר (היה לי אתו שעשועים דאורייתא כמה פעמים, וראיתי כי רב גובריה); ר׳ נתן נטע יעקב סג״ל דים מסנוק בתרס״ח (ידעתי כי קולו ערב, ודבריו הנעימים המלאים זיו הפלפול ומפיקים נוגה הלכה ברורה, ישמחו לב מבקשי ה׳ והוגי תוה״ק... זה רבות

בשנים אשר חברתנו נעימה בשבת אחים גם יחד, התהלכנו ברחבה בקרית ספר ונודעתי חילו לאורייתא, רב מאד מחנהו בחריפות ובקיאות, ופי שנים ברוחו בפלפול וסברא לקלוע אל השערה, לברר וללבן הלכות עמוקות במשפטים וחוקות). בהתחלה המפתחות, כתב היחש, והקדמה בה מספר סיבת עברו לסנוק. מהד׳ ב׳ עם שתי תשובות אליו מהרבי משינאווא, ירושלים, אשכול, תשל״ג, ד, עד ד׳, עם הקדמת המו״ל נכדו ר׳ יעקב שאול ויינפלד.

חותמותיהם של הרב יהודה כ״ץ מסאנוק ומחותנו הרב שמואל צבי ויינפלד דומ״ץ סטרופקוב.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **ברדיטשוב** — ר׳ ישראל פישל גראדשטיין בתרס״ו (יח); **פולטושאן־רומניה** — ר׳ שלום שכנא הלוי בתרס״ו (נז); **קלן־אשכנז** — ר׳ קלמן זאב בעק הדומ״ץ (נח).

תשובות אליו: בית יצחק, אה״ע, עז בתרמ״ג (ר׳ יהודה מנדל!); דברי חזקאל, ד, ה בתרנ״ו; הרי בשמים, ח״ב, נז, (קעב), רנב, רנג בתרמ״ח — תרנ״ד; כוכב מיעקב, צד; שו״ת מהרי״א הלוי, ח״א, קכח, קמא בתרמ״ו — תרמ״ט; שו״ת מהר״ש, ח״ה, פה בתרמ״ד; שו״ת מהרש״ם, ח״א, עט, ח״ב, לא, פו, קעב, ח״ג, ס, סא, עב, ח״ז, נט, קמב בתרנ״ד — תר״ס; שם עולם, ח״ב, קה, קו, קנג, קפה בתרל״א — תרל״ו לדוקלא ולרוזוודוב; שערי דעה, ח״ב, קפג בתרל״ט (בדומ״ץ רוזוודוב).

סאנוק, 90, 94, 286, 428, 626.

ר׳ יוסף כ״ץ. ראה גם לפי: **ויס, ר׳ יוסף**

סופר סת״ם ברדיחוב ואיש קדוש. היו צדיקים שהקפידו להשתמש בפרשיות תפילין שכתב.

תשובות אליו: מהרי״א הלוי, ח״א, מה בתרל״ד; מצפה אריה, תנינא, יו״ד, יז; משנת אליעזר, קמא, א בתרמ״ט; שערי דעה, ח״ב, קמז.

מאיר וונדר, ראדיחוב, 24.

ר׳ יוסף פנחס כ״ץ. שו״ב במאדין, והשתתף באהל מועד, ח״ב, תרנ״ט, דפים כז. לט. מו: אח״כ שו״ב בקנטשוגה, ובתרס״ג תשובה אליו: צבי לצדיק, יד.

ר׳ יחיאל כ״ץ אב״ד זלין סביב תרל״ד — תרמ״ב. אין להחליפו עם ר׳ יחיאל כהנא־שפירא אב״ד זלין, שעלה לארץ בתרי״ג לערך. ילדיו: א. ר׳ יוסף וולף בליזנסק בתרמ״ב; ב. ר׳ יצחק הכהן בצישינוב. במנויי דרש משה תרל״ט; ג. ר׳ משה אבלי ברוהטין. תשובה אליו: בית יצחק, או״ח, סט.

תשובה אליו: מהרי״א הלוי, ח״ב, קיג בתר״ל.

ר׳ יחיאל חיים כ״ץ דומ״ץ קרליפקה.

תשובה אליו: שערי דעה, ח״א, לו.

ר׳ יעקב יעקבקא יהודה ב״ר זאב וולף כ״ץ. רב גאון קדוש מרימנוב. נטמן בקליינוורדיין. מנכדיו: ר׳ יעקב שפירא אב״ד טערצאל.

שה״ג הגר, ח״א, 94.

ר׳ יעקב משה כ״ץ אב״ד קרוסנו בתרכ״ו.

נזכר בדב״ח, ח״ב, אה״ע, סג.

ר׳ ישעיה כ״ץ. ת״ח בדוקלא.

תשובה אליו: זכרון צבי, ט בתרנ״ו.

ר׳ מנחם מנדל כ״ץ. אליו: בת עיני, ט בתק״ן.

ר׳ מרדכי (מוטל) כ״ץ. ת״ח בבירטש.

תשובה אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, קו״א, יד בתרל״ז.

ר׳ משה כהן מרדומישלא. הנכון שלא היה כהן, או בנו של ר׳ דוד מגיד כ״ץ (החוזה, ערב). מתלמידי הנועם אלימלך, וכשראהו בעל חידושי הרי״מ הכיר זאת עליו מיד. מזקני תלמידיו של החוזה מלובלין.

ר׳ משה ב״ר ליב כ״ץ רב ביאנוב. הסכים בתקפ״ג על זרע אברהם.

ר׳ משולם פיבל כ״ץ אב״ד גריידינג בתרכ״ה, ובנו ר׳ אריה ליב.

תשובה אליו: חסל״א, תנינא, אה״ע, נג.

ר׳ פנחס כ״ץ. חבר בית הדין בסטניסלב לפני השואה.

ר׳ שאול כ״ץ. ראה גם לפי: **גרינפלד, ר׳ שאול**

ת״ח בזידיטשוב. תשובה אליו: הרי בשמים, ח״א, מ בתר״ם.

ר׳ שלום שכנא בנו של החסיד שבכהונה ר׳ אברהם חיים כ״ץ ז״ל. האבא הוא כנראה ר׳ חיים מגזע ר׳ שכנא כ״ץ חתן המג״ש, מתמיד בתורה ועסקן העדה. נפטר בעש״ק ו׳ תמוז תקנ״א, ונשתמר נוסח מצבתו. הבן חבר בית הדין בקראקא. נפטר ביום ב׳ סיון תקצ״ט, ונשתמר נוסח מצבתו. ספריו נדפסו בקראקא. **שלמי נזיר** עמ״ס נזיר בתקפ״א, ב, כו ד׳. בהסכמת האב״ד ר׳ צבי הירש דוד סג״ל (ש״ב הרב המובהק המופלא ומופלג בתורה ויראה, הדיין המצוין דפה דקים לי בגוויה כי מעודו לא מש מאוהל תורה, וירד בעומקה של הלכה). בהקדמתו כותב שהלומדים נרתעים ממסכת זו, בגלל רוב שיבושי דפוס ונציה שלא תוקנו כראוי דפוס זולצבאך. חיבר גם דברי שלום על מסכתות ענ״י, וכן זבחי שלמים עמ״ס זבחים, ומדפיס תחילה חיבורו זה בגלל קיצורו.

משפט שלום בתקפ״ג, על מנין המצוות בשיר על סדר א״ב.

לוחות זכרון, תרנ״ז, 56, תרס״ד, 77, 108.

ר׳ שמואל מרדכי כ״ץ נכד מהר״ם לובלין. בנו של ר׳ אורי הכהן, שהשרף מסטרליסק העיד עליו שהוא כהן מיוחס, וד״ת ממנו בנחלה לישראל, לא ע״א, והיה גיסו של רבי אברהם מסטרטין.
גר בבוריסלב, ואח״כ בפוליען ריסקובה שליד סיגט. ת״ח מופלג, עסקן במצוות ואיש חסד. בעל תוקע אצל בן דודו רבי אורי מרוהטין, כנזכר בספר הד״ר, דף ז ע״א. בתרכ״ה אירס את לאה יהודית בתו הבכירה של ר׳ יחיאל מיכל היבנר אב״ד ניזנוב, ובתרכ״ט נשאה. נפטר ביום י״ד חשון (או י״ז כסלו) תרמ״ט. חמיו הספידו (שם), והפליג בשבחיו.
ילדיו: א. טובא רחל הבכורה. נישאה בזיוו״ש לר׳ ברוך רמרס נכד הבעש״ט ורב ייבי. מכתבו נדפס בסוף דובב שפתי ישנים של חו״ז; ב. ר׳ אברהם. נולד בשבת כ״ז אייר תרל״ג. אביו מל אותו, וקרא לו על שם ר״א מסטרטין; ג. אסתר, נולדה ביום י״א אד״ב תרל״ה. כנראה היא שנישאה לר׳

שמואל שרגא מברודי, שנפטר על פני אביו ר׳ משה ג׳ חודשים אחרי הנישואין. חו״ז הספידו בשו״ת הד״ר, תרנ״ד, ח״ב, יח (=ובקונ׳ זכר רב, דף ח ע״ב), ומעתיק מחידושיו עמ״ס נדה מתרמ״ט בדפוס ט ע״ב — יד ע״ב.

תשובות אליו: אבן יקרה, קמא, אה״ע, לו; אבני צדק מסיגט; חמיו, נחלה לישראל, כ, לז בתרל״ב; שו״ת הד״ר, ח״ב, לא ממח׳ ר׳ שבתי סגל אב״ד בוהוש ובנו ר׳ יוסף. ד״ת ממנו בהלכה למשה שבראש נחלה לישראל, הל׳ ה, מב (התכתב עם השו״מ), נחלה לישראל, כז.

ר׳ שמעון יואב כ״ץ. נולד באונסדורף שבהונגריה במשפחת מתנגדים מובהקת. תלמיד בעל קצוה״ח, והיה בקי בספר בעל־פה. שימש את בעל אהל דוד. אחרי נישואיו עבר לגור בלנצק, והחזיק בה את בית המזיגה. אמנם רוב הזמן שקע בתורה, ובהשפעת הדב״ח התקרב לחסידות. נודע כגאון חריף בן עליה, והתכתב עם גדולי הדור. בבקרו אצל השו״מ הוא התפעל מגדולתו בתורה של ״אורנדר״ זה שאינו משמש ברבנות. אח״כ נקרא אב״ד לנצק. במנויי אדב״ע תרל״ד — תר״ם עם בניו ר׳ בנימין ור׳ אייזיק. נכדו הקרוי על שמו גר בברוקלין.

רבנו הקדוש מצאנז, ח״ג, רכא-רכב.

כַּרְמֶל

ר׳ מנשה

מקראקא (תקע״ב — תרמ״ה)

מהלומדים המובהקים בקראקא, ושומרי חומותיה הרוחניים. נולד בשנת תקע״ב. גביר גדול שפל רוח, וידו פתוחה לעניים ולהכנסת אורחים. נפטר בן ע״ג בשבת ל׳ סיון תרמ״ה. ילדיו: א. ר׳ צבי הירש בנו יחידו; ב. זו׳ ר׳ פנחס קראל; ג. זו׳ ר׳ שמואל נטע גרוספלד.

שאול הלוי קרונגולד, מחז״ה, ה׳ תמוז תרמ״ה, 7.

★

ר׳ כתריאל ב״ר יעקב. דומ״ץ קלוש, ואח״כ בסקאלא.

תשובה אליו: שו״ת ר״מ איגרא, אה״ע, יז.

לַאוּ

ר׳ ישראל יוסף (יוסלה) ב״ר צבי אריה יהודה לאו

מקולומיאה (תרמ״ח — תש״ב)

נולד בלבוב בשנת תרמ״ח, כבכור לאביו הנגיד ר׳ צבי אריה יהודה (הירש ליב). למד בבית המדרש הגדול דחוץ לעיר, ואצל סבו רש״י שור ממנוסטרישץ שלקחו עמו אל רבו רד״מ מטשורטקוב. בגיל צעיר נסמך ע״י רי״י שמלקיס, ר״ב וייס מטשרנוביץ, המהרש״ם ועוד. כמו־כן

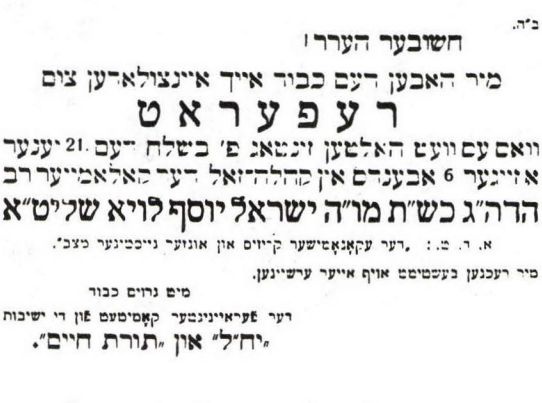

הרב ישראל יוסף לאו

השתלם באורח פרטי בידיעות כלליות. נשא בתרע״א את נטקה, בתו היחידה של הבנקאי בעל

טחנות קמח: ר׳ יעקב בידוף מראשי חסידי ויזניץ בקולומיאה, ומשעבר אליו התקרב לחסידות זו. לא רצה לסמוך כליל לשולחן חמיו כמובטח, והשתלב מעט בעסקיו במסחר ותעשיה, אף כי רוב שעות היום עסק בתורה. החל לעסוק בצורכי העיר, ופעל לארגון סניף של אגו״י וצא״י. בפרוץ מלה״ע א׳ ברח עם משפחתו לוינא. התקרב שם לגאוני הזמן, ולרבי ישראל מטשורטקוב שעל חסידיו נמנה. בשובם לגליציה ראו את גודל החורבן שהותירה המלחמה. הבנק של חמיו לא היה קיים בין שתי המלחמות, ויחד עם גיסיו עסק ביצוא עופות, אלא שבגלל כובד המיסים ירד העסק מטה מטה. זמן מה עשה בצאנז למסחריו.

בתרע״ח שב לקולומיאה, וטיפל בקימום הריסות חיי הרוח. נבחר לראשות אגו״י בעיר יחד עם ד״ר בן ציון פסלר, ושימש כנציגה בקהילה ובמועצת העיר. פעיל בשדה החינוך ובזמן הבחירות, וציר לוֹעידות שונות. בעל קסם אישי רב, ויפה תואר להפליא בקומתו התמירה והדרת פניו. התפרסם כנואם מבוקש, וגילה כושר שיכנוע בדבריו הנאמרים בישרות ובהגיון מעמיק. התחשבו במוצא פיו, וגם יריבים התיחסו אליו בהערכה. בעיר לא היה רב מאז עזיבת ר׳ גדליה שמלקיס בתרס״ד, והמפלגות נאבקו ביניהן מי יהיה המועמד הבא. האגודה חשבה על הרב מסמפולון, ולא בלב קל נענתה להצעת ר׳ יונה אשכנזי מנהיג המזרחי בעיר לבחור בר׳ יוסלה איש המקום, ובלבד שימשוך ידיו מפוליטיקה. כך נבחר בתרצ״א לרב מוסכם בעיר, וייצג את כלל הציבור כלפי השלטונות בכבוד רב. אלפים נקהלו לדרשות כלה שלו, והורגש שיפור רב בחיי הדת. פעילותו כרועה נאמן לעדתו בלטה בשנות הכיבוש הסובייטי והגרמני, מבלי שיבקש דרכים לברוח. נשא בגבורה ובאהבה את ההתעללויות בו, ואגדות התהלכו על התנהגותו המופתית.

ב״ה.

חשובער הערר!

מיר האבען דעם כבוד איך איינצולאדען צום

ר ע פ ע ר א ט

וואס עס ווערט זיך אזוי פיל בישלח דעם 21 יענער
אזייגער 6 אבענדס אין דהלהדזאל דער באלאמייער רב
הרה״ג כש״ת מו״ה ישראל יוסף לויא שליט״א

א. ר. ב.: דער עקאנאמישער קיוום אין אונזער נייבייניגער כצב״.

מיר רעכנען בעסטימם אויף אייער ערשיינען.

מים נרוים כבוד

דער בעראיינינבער קאמיטעם פון די ישיבות

„יח״ל״ און „תורת חיים״.

הזמנה מאת הועד למען הישיבות יח״ל ותורת חיים, להרצאת הרב לויא אב״ד קולומיאה באולם הקהילה.

הורה שיש להישמע לפקודה לעקור את המצבות לשם ריצוף רחובות, ובעצמו עשה מעשה אחרי בקשת מחילה בבכי רב. בתחילת (או בכ״ז) אלול תש״ב נשלח לבלזיץ עם משפחתו הי״ד.

ארבעת ילדיו: א. הבכירה זו׳ ר׳ צבי אליעזר ויס אב״ד מילניצה שסייע לו ברבנות; ב. אנקה; ג. חיה זו׳ ת״ח. בתם נולדה בתרצ״ז. כולם נספו, ושרד רק: ד. ר׳ שמואל יצחק בת״א. נטמן ליד אפר אביו שהובא לארץ. נשא את חיה, ובנו יחידו יעקב את פנינה גרטנר.

תשובות אליו: אמרי דוד, עא בתרצ״ב (ברכבת לחולה בשבת); מנחת יחיאל, ח״א, קכה, ח״ב, יד, טו, ח״ג, צ בתרצ״ב. מודעות שלו ועליו בתיקי קולומיאה שבמחלקה לכתבי יד.

בסוד ישרים ועדה, רפג-רצ, ומשם: קולומיאה, 187-189, 321, מבית אבא עד הלום, 29-30, 33, 47, 54-60; ג. פ., פנקס קאלאמיי, 128, 268-271; אלה אזכרה, ד, 198-204; פנקס הקהילות, ח״ב, 470; יעקב כץ, שערים, כ״א תשרי תשכ״ח, ה.

ר׳ ישראל מאיר ב״ר משה חיים לאו

נולד בפיעטרקוב ביום כ״ב סיון תרצ״ז לאביו האב״ד ר׳ משה חיים, כצאצא לשלושים וחמישה דורות של רבנים. התיתם בשואה מהוריו, ועבר גלגולים רבים בגיטאות ובמחנות עבודה וריכוז. אחיו הגדול נפתלי הצילו בניסי ניסים בנשאו אותו בשק שעל גבו, והפרטים מתוארים גם בספר בקדושה ובגבורה, ב, 97-99. ביום כ״ח ניסן תש״ה שוחרר במחנה ההשמדה בוכנוולד. בגיל שמונה עלה עם אחיו במסגרת עלית הנוער, באנית העולים הראשונה שהגיעה לארץ אחרי המלחמה בת״ב תש״ה.

גדל והתחנך חמש שנים בבית דודו ר׳ מרדכי פוגלמן אב״ד קרית מוצקין. אחרי הבר־מצוה למד בישיבות קול תורה, כנסת חזקיה ופוניבז׳. בגיל כ״ב נסמך להוראה מהרבנים רי״מ אהרנברג, רי״מ טולידנו, רא״י אונטרמן, ר״י ניסים, וכן מרבו רש״ז אוירבך ומחמיו. נשא בתש״ך את חיה איטה בת הרב יצחק ידידיה פרנקל אב״ד ת״א־יפו. באותה שנה נתקבל כרב ביהכ״נ אור תורה בדרום ת״א, ובמקביל הרביץ תורה בתיכון העירוני הדתי צייטלין, כאשר השלים בעצמו את בחינות הבגרות, ורכש תארים אקדמיים בחינוך, היסטוריה, תנ״ך ותושבע״פ. ירש את כשרונותיו של אביו, ועושה רבות לחיבוב היהדות בשכבות רחבות. נואם מבוקש בחוגים שונים בארץ ובחו״ל, בישיבות, במרכזי תורה ומדע, ובמסגרות צה״ל וההתישבות. מרבה להופיע להסברת ערכי היהדות באמצעי התקשורת. מתשכ״ה רב ביהכ״נ

הרב ישראל מאיר לאו אב״ד נתניה בשיחה עם האדמו״ר מצאנז־קלויזנבורג

תפארת צבי בצפון ת״א, ומתשל״א רב איזורי בצפון ת״א. בתשל״ט נבחר כרבה של נתניה, ונתקבל באהדה רבה ע״י י״ב רבבות תושבי העיר, כולל תושבי השכונה קרית צאנז ובראשם קרובו האדמו״ר מקלויזנבורג. בתשמ״ג ובתשמ״ו נבחר כחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל. חיבר **יהדות הלכה למעשה**, רמת־גן, מסדה, תשל״ח, 372 עמ׳, ע״י שאול מייזליש.

ילדיו: א. ר׳ משה חיים. נשא את צפורה בת ר׳ צבי סג״ל, נכדת ר׳ שלמה וגשל מצאצאי הנו״א ור״נ מרופשיץ; ב. מרים זו׳ ר׳ אליעזר ב״ר בן ציון סורוצקין, נכד אב״ד לוצק ור׳ אליעזר גורדון מטלז, הרב מאיר אריה סגל והסבא מנובהרדוק; ג. תהלה נחמה זו׳ ר׳ בנימין בינוש קהן, נכד ר׳ בנימין מינץ ור׳ דב בר לודמיר, מצאצאי בעל התניא וחידושי הרי״ם; ד. דוד ברוך; ה. רחל; ו. שירה; ז. צבי יהודה; ח. רבקה בלה.

תדהר, יח, 5456.

ר׳ **משה חיים** ב״ר צבי אריה יהודה **לאו**

משאץ, פרשוב ופיעטרקוב (תרנ״ג — תש״ג)

נולד בלבוב ביום י״ד (ולא ט״ו) אייר תרנ״ג, לאביו ר׳ צבי אריה יהודה (הירש ליב). מילדותו ניכר בכח מנהיגותו, וגדירת פירצות הדת. למד בישיבת ברזן אצל דודו המהרש״ם שנשא בזיווג״ש את אלמנת רש״י שור, והסמיכו בהיותו בן י״ז (מחז״ה, י״ד שבט תרס״ה, 7), ואצל ר״מ ארק שהסמיכו אף הוא. עוד נסמך מר״ש אנגל, ר׳ בנימין ויס מטשרנוביץ, רא״מ שטיינברג מבראד, ר׳ ישראל מויזניצא ור׳ חיים מאטיניא. כבר באותה תקופה הקים מפעלי חינוך לצעירים, שלח את ביכורי עטו לעתונים מחז״ה וקמחז״ה, ונבחר כמזכיר ועידת אגודת ישראל בלבוב בקיץ תרע״ד.

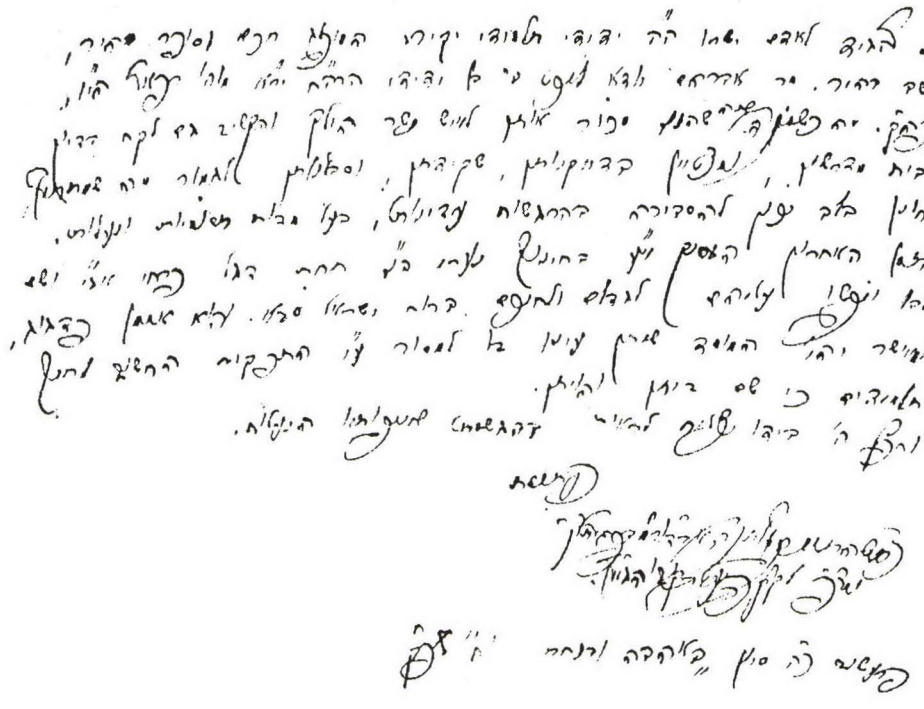
הרב משה חיים לאו עם תלמידיו

בפרוץ מלה״ע א׳ ברחה המשפחה לוינא, והשתלם שם בלימודים כלליים. התידד עם ד״ר נתן בירנבוים, וטיפל בעניני ציבור.

בהשפעת אחיו הגדול נסע לויזניץ, ותמיד התפלל בנוסח שלה, אף כי היה מקורב לחסידות צורטקוב. נשא בתרע״ט בגרוסווארדיין את דבורה בת רבי ישראל הגר. נתקבל אז לרבנות שאץ שבבוקובינה, והפיח רוח חיים בקהילה. יזם הקמת ישיבת באר מים חיים ובית יעקב לבנות בטשרנוביץ, ופעל במסגרת אגודת ישראל המקומית והעולמית. פירסם את הגיגיו בכתבי עת חרדים שונים בארצות רבות, בשפות עברית, יידיש וגרמנית. ערך מסעי דרשות ברומניה ובפולין. הן נמשכו שעות אחדות בחום וברגש, והלהיבו את המוני המאזינים. נשא בשנית בתרפ״ה את חיה בת הרב שמחה פ״ת אב״ד סקאווין (לא נותקה, 220). בביקורו אצל ר״ש אנגיל בקאשוי, הוצעה לו רבנות פרשוב האשכנזית בצ׳כיה. בתרפ״ח החל לכהן בה, ונשא את דגל הרבנות ברמה. הקים שם ישיבה גדולה תורת חיים, בה למדו כ־150-200 בחורים מכמה מדינות. אמר הרבה שיעורים, בחן וטיפל אישית בכל תלמיד, ואילץ את הנהלת הקהילה לשאת בהוצאות הישיבה. חיבר בגרמנית: די אידישע פרויען־וועלט, פרעשאוו תר״ץ, 84 עמ׳. כנתין זר הוטרד תכופות ע״י השלטונות, ועל כן החליט

M. CH. LAU
HLAVNÝ RABÍN ORTH. ŽID. NÁB. OBCE
V PREŠOVE

משה חיים לויא
לונ״ד ורימ דקיק
פרעשוב (עפעריעס) והגליל

המלצת הרב משה חיים לויא מפרעשוב לתלמידו הרב אברהם יהודה ליכט, לקבלת תפקיד חינוכי עם עליתו לארץ.

לעבור לפולין, וערים חשובות הציעו לו את רבנותן.

עמד לימינו של בן דודו מהר״ם שפירא בגיוס תרומות לישיבת יח״ל, ואחרי פטירתו בתרצ״ד נטל חלק פעיל בנשיאות ובהנהלה. סובב אז ששה חודשים במאה וחמישים קהילות למסע הספדים והתרמות, והוצעה לו רבנות פיעטרקוב בה כיהן לפני כן בן דודו. באותה שנה אירע לו הנס בקראקא, כאשר בנפילתו עברו עליו קרונות רכבת. חייו ניצלו, ורק מרפקו וזרועו הימנית רוטשו. הותקנה לו בוינא יד תותבת במקום החלק שנקטע, ושוב המשיך בפעילותו הנמרצת. בזמן קצר סיגל לו בידו השמאלית כתב יפה כמו בימנית. בתחילת תרצ״ו החל לכהן בפיעטרקוב, בברכותיהם של גדולי הגאונים והצדיקים. ניווט את עדתו בים האנטישמיות והקשיים הכלכליים, והוכר בכל החוגים כמנהיג נערץ. זקני ת״ח שבעיר קיימו אצלו שיעורים, וגם צורבים ישבו אצלו תקופה ממושכת. בספריתו הפרטית היו כששת אלפים עד רבבה ספרים, ומאות כתבי יד.

היו עמו בכתובים חידושים רבים, וחילופי שו״ת עם גאוני הזמן. נחשב כמדברנא דאומתיה, חבר מועצת גדולי התורה, משתתף בכל הכנסיות הגדולות, פעיל בבחירות לסיים, לישוב א״י, וליסוד סמינר בית יעקב בקראקא.

כשכבשו הנאצים את פיעטרקוב ראו אותו אחראי ליהודים, והטילו עליו להרכיב את היודנראט (שהיה זהה להנהלת הקהילה), ולגייס סכומים עצומים של עונשי כסף. כששבו הבורחים מאימת ההפצצות הסתגר במעונו, ועסק בגדרי קידוש השם בהלכה ובהיתר עשרות עגונות. השתדל תכופות להצלת יהודים, עזרה ותמיכה, אפשרות לקיים מצוות, וסייע בידיו הכומר דיטריך. לפונים אליו יעץ לרדת למחבואים, אך הוא עצמו יצא לבוש קיטל וספר תורה קטן בזרועו, ביום השילוח ג׳ חשון תש״ג. כך נשנה הדבר עד יום י׳ חשון, בו שולח בטרנספורט הרביעי עם עוד עשרים וחמישה אלף יהודים. בקרון הרכבת שר עם הנוסעים כי בשמחה תצאו, ועודדם לקראת קידוש השם. ברציף טרבלינקה אמר בקול רם את הוידוי

כשכולם חוזרים עמו, ושם נספה ביום י״א חשון הי״ד.

ילדיו: א. ר׳ יהושע יוסף מזיוו״ר. עלה בתש״ב, וגר בכפר עציון. נשא את צפורה מינצר מלבוב, מחברת צל כנף. נפטרה בהניחה ג׳ ילדים, ואז נשא את האלמנה טובה עם ג׳ ילדות; ב. נפתלי לאו־לביא. נולד בתרפ״ו, ושרד בניסים מהשואה. נשא את יונה לונצר מלונדון, וגר ברמת־גן עם בתו וג׳ בניו. עתונאי, עובד מערכת הבטחון, וקונסול ישראל בניו יורק; ג. שמואל יצחק. נולד בתרפ״ט, ונספה עם אביו בטרבלינקה; ד. ר׳ ישראל מאיר אב״ד נתניה.

כל שנות חייו שרשרת מתמשכת של קידוש השם, ושנים רבות השקיע בחיבור ספרו: קידוש השם, לבירור עניניו בהלכה ובאגדה. עשרה קונטרסים ממנו הוכנו לדפוס ע״י תלמידי ישיבתו בפרשוב, ונשתייר השער ותוכן הענינים. היה למראה עיני גאוני הדור שעודדוהו, והוסיפו מהערותיהם בראש הקונטרס הראשון. בשנות השואה נעלמו כמה דפים שהוסיף לזה אז בכתב ידו. בסוף: קונ׳ שנות חיים בהיתר מאה רבנים מתר״ץ, עם הסכמות ר״ש ענגיל, ר״ש פירר ור״מ שפירא, ומקורות המאמרים. נדפסו ממנו ביידיש: **דער וועג צו קדוש־השם**, לאדז, מסורה, תרפ״ט, 80 עמ׳. זוהי אסופת מאמרים על מהותו והתפתחותו של ארגון דתי אצל היהודים. הובא לדפוס עם מבוא של אלימלך שטייער מויזנא־האגי, בהשתתפות משרד הכנסיה הגדולה בויען. בסוף מובעת תקוה להדפיס בקרוב ח״ב. אויפן וועג צו קידוש השם, פיעטריקאוו תרצ״ז, 38 עמ׳. בלשון הקודש: **הדרך לקידוש השם**, מאמרים ונאומים, בני ברק, נצח, תשכ״ג, שג עמ׳. בהסכמת פקסימיל של רד״ב מטשעבין נאמר: היה ידוע ומפורסם כפה מפיק מרגליות, ורב פעלים לתורה ולתעודה. בהקדמת ההוצאה נכתב ששם הספר מבטא את פעילות המחבר, נאומיו וכתביו כל ימיו, ומובעת תודה לתלמידו הרב יוסף יהודה ריינר שעזר באיתור החומר, ולעורך ר׳ אהרן סורסקי שכתב את תולדותיו.

בחודש האבל על פטירת בן דודו המהר״ם, כתב עליו הספד וקינה עם פירוט מעלותיו. **אור הגנוז**, אונזער ודוי און אונזער וועה (כאבנו), לובלין, יח״ל והקהילה, דפוס מ. שניידמעסער, מסדרת ה. פאלמאן בפיעטרקוב, תרצ״ד, 70 עמ׳. בהקדמת הנהלת הישיבה פרטים על מגבית כופר נפש שהוכרזה לתשלום חובות יח״ל. הקדמת המחבר מפרשת חיי שרה.

במשתתפי אידישע פרעסע בגרמנית בוינא; דאס ווארט בוילנא; דער יוד, דאס אידישע טאגבלאט, יודישע ארבייטער־שטימע, דרכנו, דגלנו בוורשא; ארטאדאקסישע בלעטער, דער אידישער ארבייטער, בית יעקב זשורנאל, ארטאדאקסישע אלמאנאך, עולים בלעטער, בני דרך בלודז; דאס יודישע לעבן בפיעטרקוב, ועוד.

תשובות אליו: לב״ד, אור המאיר, ס, סא לשאץ; אמרי כהן, לד לפיעטרקוב (הערות על קונ׳ קידוש השם); זכרון צבי, כ בתר״ץ; צל״ח, קיד בתרצ״ג.

חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ח״ה, 9-10, עם ביבליוגרפיה; פיוטרקוב טריבולנסקי, 160-161, 235-238, 779-786, 792-799, 841-844; יוסף פרידנזון, אלה אזכרה, ד, 309-316; בסוד ישרים ועדה, רצא-רצה, ומשם: מבית אבא עד הלום, 61-64; קרסל, ב, 157; פנקס הקהילות, ח״א, 193-194; 197-199; ישיבות הונגריה, 174-178; בקדושה ובגבורה, ב, 246-248; גלעד לק״ק פרשוב־עפריס, 1, 20-21; עולמו של אבא, קצד-קצז.

ר׳ צבי אריה יהודה (הירש ליב) **לאו**

מגזע היחס לפרנסים מתנגדים מותיקי לב העיר לבוב, נכדי הט״ז ור׳ מניס הורביץ אחיו של ר׳ איציקל מאה״ו. תורה וגדולה במקום אחד. נשא את הינדה לאה בת ר׳ שמואל יצחק שור אב״ד מנוסטרישץ (אחותה של מרגלא אמו של המהר״ם שפירא), והיא סחפה את הבית לכיוון החסידות. נפטרה בתרצ״ז, ובעלה אחריה ביום ד׳ סיון תרצ״ח.

ילדיו: א. חיה. נפטרה בצעירותה בתרע״א, בהניחה את בתה היחידה נוסיה זו׳ יהושע וולפסטל, מורים בוולקוביסק; ב. ר׳ ישראל יוסף אב״ד קולומיאה; ג. מיטא זו׳ הכימאי ברונו שנטל. נישאו בתרפ״ג, ניצלו לארה״ב, וילדיהם אביבה ואורי; ד. ר׳ משה חיים אב״ד פרשוב ופיעטרקוב; ה. ר׳ יעקב סוחר בלבוב. נשא את מרים מטשרנוביץ, ונספה במחנה ינובסקה (או: נשא את חוה בת רבי שרגא פיביש הגר מזלישטשיק. נספו בתש״ב בטרנסדניסטריה עם בנותיהם לאה ושרה מירל); ו. בלה בת הזקונים, זו׳ ר׳ מרדכי פוגלמן אב״ד קטוביץ וקרית מוצקין. כתבה את זכרונותיה בספר מבית אבא עד הלום, קרית מוצקין תשל״ד, 64 עמ׳.

לאובר, לאוטרבך, לאופר ראה לפי: **לויבר, לויטרבך, לויפר**

לַאוּטְמַן

ר׳ בנימין ב״ר יהודה ליב **לאוטמן**

מחסידי ויזניץ בסלטוינה. עלה לארץ, וגר בצפת. בביקורו בגליציה קיבל מרמ״מ מויזניצא כתב יד, שניתן מא״י לאביו ר״ח מקוסוב על מנת להוציאו

לאור: מגדל דוד, פירוש על שיר השירים מהרדב״ז על דרך הקבלה, לעמבערג, דפוס ראז״ו סלט, תרמ״ג, פה ד׳. בהסכמת רמ״מ מויזניצא כותב שמכבר רצה להדפיסו, אלא שלא היה מי שיודע בכתב ספרדי. המהדיר מספר בהקדמתו, שמסר את כתב היד למי שידע להעתיקו.

לֶב

ר׳ אפרים. ת״ח בקלוש.

תשובה אליו: הרי בשמים, חמישאה, נ בתרס״ה.

ר׳ חיים. ת״ח בפריסטיק.

במשתתפי אהל מועד, ח״ב, דף כג ע״א; ועד חכמים (ציטרון), גל׳ י׳, סי׳ רסא.

ר׳ יצחק איזיק לב

נולד בפילץ בשנת תע״ג לאביו הרב יואב. אב״ד אולקוש ואושפיצין. נפטר ביום ב׳ אד״א תקמ״ג.

לתולדות, 4; מליצי אש, ג, אדר, 9; אושפיצין, 47, 101-102, 135 מצבתו.

ר׳ מנחם מנוש. ת״ח בפריסטיק. אולי אחיו של ר׳ חיים.

תשובות אליו: מהרש״ם, ח״ז, קכט, קל בתרנ״ה.

לְבוּב

ר׳ אברהם

ת״ח בלבוב. נכד ר׳ משה יהושע השל אורנשטיין בעל הים התלמוד. תלמיד השו״מ.

תשובות אליו: לנד״ז, שו״מ, קמא, ח״ב, לב, קכו, תנינא, ח״א, פח, צב, ח״ג, קב, קלא, ח״ד, קא, קפ, תליתאה, ח״ב, קלט, ח״ג, יז, נח, עט, רביעאה, ח״ב, ריח, ח״ג, קי, חמישאה, יא, עה, שתיתאה, לז, דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דף מד ע״א, ח״ב, נו ע״א בתרי״ב — תרט״ז.

ר׳ דוד

מיקירי בוטשאטש. אולי קרובו של ר׳ אברהם. חתנו רנ״מ נפטר בחייו.

תשובות אליו: יד אלעזר, פז בתרי״ג; ש״ב, שו״מ, תליתאה, ח״ב, ק.

ר׳ דוד

מחשובי חסידי רוזין בטרנופול. הסתופף עוד בצל ר׳ אברהם יעקב מסדיגורה שהשתבח בו מאד (משכנות הרועים, תדש״מ, שכג). אולי נכדו של הקודם.

תשובות אליו: אור המאיר, יא, יב בתרע״א.

ר׳ מרדכי זאב לבוב ראה לפי: **אורנשטין, ר׳ מרדכי זאב**

לבוביץ ראה לפי: **ליבוביץ**

לֶבְּוול

ר׳ אהרן ב״ר יצחק דוד **לבוול**
מאיסטריק (תרס״ט — תש״ג)

נולד באיסטריק בשנת תרס״ט, לאביו הסוחר ר׳ יצחק דוד לעבוואהל מחסידי בויאן. למד בחדר בו נתגלו כשרונותיו. כשנתקבל מהר״ם שפירא בתרפ״א לרבנות סנוק, שלחו אביו ללמוד אצלו בישיבה שיסד. על אף היותו ילד רך המתגעגע להוריו, נקשר אל רבו בעבותות אהבה, ומאז לא זזה ידו מתוך ידו. ספג לקרבו כל דבר ששמע מרבו, ורכש את שיטתו בלימוד ובקיאות בש״ס ופוסקים. כשרבו נבחר בתרפ״ב לסיים הפולני, השפיע הדבר גם על תלמידיו, שראו בו אישיות רב גוונית מורמת מעם הדואגת לכלל ישראל. התלמיד סיגל לעצמו את הליכות רבו, כושר נאומו, תנועותיו, ואפילו את כתב ידו, כאילו היה משורש נשמתו. רבו לקח אותו עמו למסעיו, להתיעץ עמו ולהראותו כדוגמא ומופת, ועמו עבר לערי רבנותו. הדרשות שנשא בערי פולין עשו רושם עצום. נשלח בתרצ״ב מטעם יח״ל עם ר׳ דוד אלימלך קופר, לארצות אוסטריה, שוייץ, בלגיה והולנד. היתה זו הצלחה רבה, כי יהודי המערב ראו דמות של בן ישיבה חביב, בעל הופעה מכובדת ואמיצה, בלי שמץ של הכנעה והתרפסות. גם המעט שכתב בעברית וביידיש, מלא טעם וחן. נשא בתרצ״ב את גיטל, בתו היחידה של ר׳ אברהם אחי רבו, וגר בלובלין כחבר הנהלת יח״ל. שימש החוליה המקשרת בין התלמידים לראש הישיבה שנעדר רבות בגלל טירדותיו, וסייע לפתור רבות מבעיות הישיבה. משום כך הורה לו ר׳ משהניו פרידמן מבויאן, למשוך את ידו מרבנות שיראדז בפלך ולוצלבק שהוצעה לו בתרצ״ב. בזמן הכיבוש הנאצי הקים ועדת עזרה חשאית לתלמידי יח״ל באשר הם. עמד בקשר עם מנהיגי היהדות בוורשא, ופעל גדולות ונצורות. נספה בתש״ג עם זו׳ במחנה כליה, והוא עדיין בראשית פריחתו.

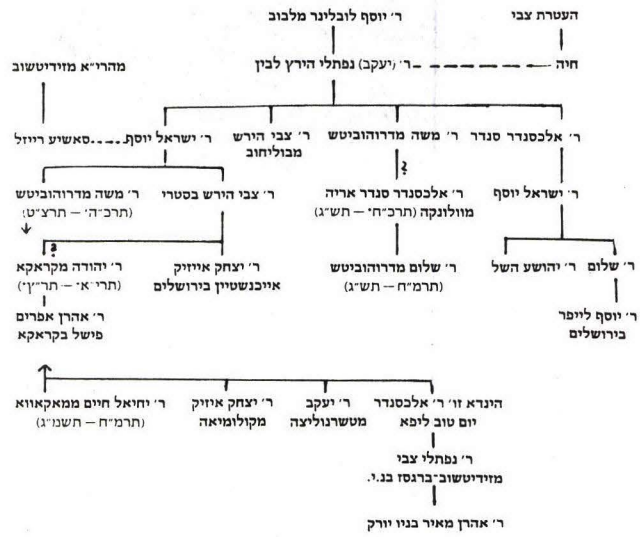
הלל זידמן, אלה אזכרה, ג, 82-86.

ר׳ מאיר ליב. ת״ח בקראקא.

תשובות אליו: ערוך לנר, יבמות, בסוף, ד, ה, יא, יד, טו בתרי״ג.

לַבִּין

סבורים שהמשפחה נקראת על שם הכפר לאבין שליד לבוב, או מפני שזהו קיצור של לובלין, על שם רבו של אבי המשפחה.

ר׳ אברהם צבי. אליו: מנחת אברהם (רינהולד), יח בתרצ״ב.

ר׳ אלכסנדר סנדר אריה לבין

אולי היה בנו של ר׳ משה מדרוהוביטש ב״ר (יעקב) נפתלי הירץ. נשא את שרה לאה (או דבורה) בת ר׳ משולם רוקח אב״ד בוריסלב. רב שם עם חמיו ואחריו, ונקרא אב״ד וולונקה על שם השכונה שבה גר. שניהם היו חסידי בלז מובהקים, וגבאי א״י. בתרצ״ד חתום כחבר ביה״ד בבוריסלב. נפטר כבן שבעים ביום ז׳ (או ח׳) חשון תש״ג (או ת״ש), וזכה לקבר ישראל. ילדיו: א. ר׳ שלום רב בדרוהוביטש; ב. טויבא זו׳ ר׳ ליבוש רוקח דומ״ץ בוריסלב, בנו של אב״ד היבניב; ג. בראנא זו׳ ר׳ אלעזר לבין־באב״ד, סוחר בדים חסידי בבוריסלב; ד. הב׳ חנטשה שהתחבאה בשנות הזעם, וימים אחדים לפני השחרור נתגלתה ונורתה הי״ד.

ר׳ **ברוכ׳ל** שכנראה שם משפחתו לבין.

אדמו״ר בזלוצוב, עם ר׳ ישראלצי נכדו של רבי נחום מבילקמין. גר בבית צנוע שחסידיו הקימו לו במורד הנהר זלוצ׳ובקה, ויסודותיו נתערערו בגלל גאות המים. חי בדלות ובשפלות, ועודד את הנדכאים שפנו אליו. בתרע״ב לערך השתתפו כל תושבי המקום בנישואי בתו.

זלוצוב, 447.

ר׳ דוד לבין

נכד רבי יוסלה לובלינר. גר בלבוב.

תשובות אליו: שו״מ, תנינא, ח״ג, צד; שם עולם, ח״ב, קסח בתרל״ו.

אין להחליפו עם החסיד ר׳ דוד לובינר מכפר לובין שבפלך זיטומיר בווהלין, ב״ר יוסף נכד רבי משה שמואל מלובער. תלמיד ר״ש מקמינקא, ומחסידי ר״י מרוזין. גר כיובל שנים בצפת, ונפטר בה ביום ז׳ טבת תרנ״ד. לתולדותיו: הרב אלישע פקשר, תפארת ישראל, ח, 27-29.

ר׳ חיים לבין

אב״ד רישעוו. נספה הי״ד עם זו׳ חנה, וילדיהם: בן ציון, בת שבע ועוד. רד״ב ויידנפלד השיב בת״ש מלבוב לראב״ד נמירוב, דובב מישרים, ח״ב, ד.

ר׳ יהודה ב״ר צבי הירש(ל) לבין

מקראקא (תרי״א* — תר״ץ*)

נולד בשנת תרי״א לערך לאביו ר׳ צבי הירשל. דור חמישי לרצ״ה מזידיטשוב, ונכד המגיד מנדבורנה. כשהחל להניח תפילין היה אצל המהרי״א מזידיטשוב, ובשנה שאחרי נישואיו היה בחדרו של הדב״ח. כעבור שנים אחדות אצל רד״מ מטשורטקוב בשבת בהעלותך, ריי״ש משיניבה, ועוד צדיקים. הידר לעלות בשמחה לפרשיות התוכחה. גר בקראקא, בשנות התר״ס בקלן, ואחרי מלה״ע א׳ בפפד״מ. התפרנס כנראה מהוצאת ספריו. בנו ר׳ אהרן אפרים פישל גר בקראקא.

ספרו הראשון **שלחן כמזבח**, ליקוט איך להתנהג ליד השולחן, כולל הלכות, זמירות, הגדה של פסח, תפילות ולימודים, עם ציונים שסידר בנו, קראקא, דפוס יוסף פישר, תרס״ז, 8, 160 עמ׳. בהתחלה רשימת המקורות, הסכמת ר״מ רפפורט (ראיתי את מלאכתם מלאכת הקודש והוטב בעיני), הקדמות המחבר וחרוזיו.

ספרו העיקרי **קול יהודה**, לקט אגדות מהתלמודים, זוהר, מדרשים וספרים הקדושים,

כשבין השיטין פירוש קצר, ח״א הכולל טור ראשון: תורת ה׳, מתוך י״א טורים נוספים שבאמתחתו על מעלות התורה, פפד״מ, דפוס דוד דראללער, תרפ״ג, 176 עמ׳, שער כפול, הקדמה בגרמנית. בהסכמת הרב נחמיה צבי נאבעל האשכנזית, עומד על חשיבות החיבור בו טרח המחבר מזה שנים. המסכימים בלה״ק: הרב יעקב הלוי הורביץ (תוכו כברו וברו כתוכו... חזקת חבר קיימת בספרו); האב״ד ר׳ יעקב יהודה הלוי הופמן (כדי שיוכל... להוציא לאור את כל חלקי ספרו); ר׳ אבא קריגר ב״ר חיים זאב מקאשעדארי־רוסיה (ספר יקר הוא בערכו, ורב התועלת בו). בשתי ההקדמות מפורטות מעלות הספר, מבנהו, ורשימת המקורות. בסוף פרטים ביוגרפיים, לבקשת גיסו ר׳ שרגא פיבל רבינוביץ. ח״ב ובו הטור השני: עניני משה רבינו, תרפ״ז, 2, 56 עמ׳, קטוע בסוף. בהקדמתו כותב שהוא בן שבעים וחמש. כשנתיים לפני כן פירסם: **מכתב תודה ובברכה** בעברית ובגרמנית לתורמים להדפיס ספרו קול יהודה, עם חרוזי א״ב לילדים מספרו דבר בעתו, 4 ד׳. בהקדמתו בגרמנית מפרט את י״ב חלקי הספר. מלבד זאת עמו בכתובים הספרים: האמת והשלום, דבר טוב בעתו.

קרוב לקוראיו באמת, קריאה לדיוק בתפילה בלשון מתוקנת, עם לוחות המילים שיש לקרותם בהטעמה מבלי להבליע, חרמון, תרפ״ד, 22 עמ׳, הקדמה קצרה ביידיש.

ר׳ יוסף לבין

אבי משפחת לאבין. נקרא ר׳ יוסלה לובלינר, על שם היותו חסיד מובהק לחוזה מלובלין. אחד מצאצאיו מספר שהיה אחד משני החסידים שנלוו לר״י מרוזין בברחו מרוסיה, ונסע ללובלין. הקלויז החסידי שפתח בעירו לבוב התקיים עד לשואה. אדם גדול שלא קיבל מרות ממחותנו רצ״ה מזידיטשוב, ורבי יהושע מבלז נתן לו קוויטל. בנו: רבי (יעקב) נפתלי הירצל חתן העטרת צבי.

ר׳ יחיאל חיים ב״ר משה לבין

ממאקאווא (תרמ״ח — תשמ״ג)

נולד בזידיטשוב בשנת תרמ״ח, לאביו רבי משה האדמו״ר מזידיטשוב בדרוהוביטש. בצעירותו ישב בפרמישלא. הסתופף בצל רד״מ מצורטקוב, רי״ש משינאווא שבירכו באריכות ימים, ואדמור״י בלז. נדד במלה״ע א׳ בהונגריה. התישב כאדמו״ר במאקעווע, ועל שמה נקרא. בפרוס השואה ניצל, ועלה לארץ. נפטר בירושלים בשבת ז׳ תמוז תשמ״ג, ונטמן בהר המנוחות.

רבי יחיאל חיים לבין ממאקאווא

נשא את ברכה דבורה, בת רבי יהושע לאם נכד בלז וירוסלב, נפטרה ביום י״ח אב תשי״ח, ונטמנה בהר המנוחות. ילדיו הבחורים: א. פנחס צבי (נפ׳ כ״ז שבט תרח״ץ); ב. שלום (כ״ד אדר); ג. יצחק אייזיק (י״ד אייר) הי״ד. ד. רחל זו׳ ר׳ שמואל זנויל גליקליך. נספו באושוויץ עם בנם אשר ישעיה ביום י׳ סיון תש״ד; ה. חנה זו׳ רבי יוסף מאיר פולק האדמו״ר מספינקא בברגסאז, נספה ביום ד׳ אלול תש״ד הי״ד. נישאה בזיוו״ש למהר״א מבלז; ו. אלטע שאשע רויזא זו׳ ר׳ שמעון קליין, ואצלם גר משהתאלמן; ז. מלכה זו׳ הרב יוסף ליברמן מח״ס משנת יוסף.

המודיע, ח׳ תמוז תשמ״ג, א, עם תמונתו.

ר׳ יעקב נפתלי הירץ ראה לפי: לבין, ר׳ נפתלי הירץ

ר׳ יצחק יעקב בנו של ר׳ אלכסנדר סנדר.

נשא את גיטל בת ר׳ שלום. נספו בתש״ד באושוויץ עם בניהם: א. ר׳ צבי ומשפחתו; ב. הב׳ חיים משה אהרן הי״ד. שרד רק: ג. ר׳ ישכר דב בירושלים.

ר׳ ישראל יוסף ב״ר אלכסנדר סנדר לבין

נשא את בתו של ר׳ יהושע השל פ״ת מקומרנא, בנו של הברוך טעם. ילדיו: א. ר׳ שלום אבי ר׳ יוסף לייפר מירושלים; ב. רי״ה חתן ר׳ יצחק גוטסמן מבלז. היה נקרא דונר, נכד הרב מלוביטש

שבא מפולין, נכד מח״ס החכמה ושלוש שיטות. ילדיו: 1. אסתר ראצא זו׳ דודה ר׳ נפתלי גוטסמן ב״ר יצחק; 2. יוכבד קנר מסנוק. בתה נישאה לר׳ יוסף לייפר מירושלים.

ר׳ ישראל יוסף ב״ר (יעקב) נפתלי הירץ **לבין**

נשא את סאשיע רייזל (רויזא), בתו היחידה של מהרי״א מזידיטשוב. נוסח התנאים משבת חנוכה תר״ב בזידיטשוב, בבנין מנחם (גלרנטר), קונ׳ נבל וכנור, מכתב ג. נפטרה בל״ג בעומר, ונטמנה באוהל אביה. נפטר ביום ט״ו שבט תרס״ב, ונטמן מתחת לגג של אוהל חמיו מבחוץ. שונאו גבאי הח״ק שלא הניח לטובלו, לא הוציא שנתו. ילדיו: א. ר׳ צבי הירש, הגדול. גר בסטרי, והתפלל ב״בלעבענער שול״. נשא כנראה נכדת בעל צמח ה׳ לצבי. בנו ר׳ יצחק איזיק ברח לא״י מאימת הצבא, ושינה את שמו לאייכנשטיין. נשא את בתו של ר׳ שמלקא ב״ר אלתר ב״ר יקותיאל שמלקא ברמ״ל מסטוב, אשר נקרא פוריסובר, על שם חמיו רבי יעקב צבי ב״ר אשר בנו של היהודי הקדוש. כן מסר לי בנו ר׳ משה ליב משערי חסד בירושלים. בנו השני של רצ״ה היה כנראה ר׳ יהודה מקראקא וגרמניה; ב. ר׳ משה אדמו״ר בדרוהוביטש; ג. זו׳ ר׳ מנחם מוניש ספרין מפלשטין.

ר׳ משה לבין

נכדו של הנועם אלימלך, ומוסמך להוראה. נשא את בתו של ר׳ ליביש ב״ר שמואל יוסט מדזיקוב,

ר׳ משה לבין שו״ב דזיקוב

ועבר אליו. שו״ב שם על מקום אבי חמיו, וקורא בתורה. נפטר פתאומית בגולת רוסיה.

ר׳ משה ב״ר ישראל יוסף **לבין**

מדרוהוביטש (תרכ״ה* — תרצ״ט)

בנו של ר׳ ישראל יוסף, חתנו של המהרי״א מזידיטשוב. האדמו״ר מזידיטשוב בדרוהוביטש. שקדן בתורה ובעבודה. נפטר ביום י״ז ניסן תרצ״ט. נשא בזיוו״ר את רחל בת ר׳ יחיאל טיטלבוים אב״ד קולבסוב, נפטרה ביום י״ב אב תרנ״ה. ילדיו: א. רבי יחיאל חיים חמיו של מהר״א מבלז; ב. מלכה הי״ד כלת האדמו״ר מסקוליא; ג. הינדא זו׳ ר׳ אלכסנדר יו״ט ליפא הי״ד, בנו של ר׳ שלמה יהודה ב״ר צבי, ואבי רבי נפתלי צבי האדמו״ר מזידיטשוב־ברגסז בניו יורק. מזיווגו השני נולדו לו: ד. ר׳ יעקב אב״ד טשרנוליצה; ה. ר׳ יצחק אייזיק, רב בקולומיאה; ו. ר׳ יוסף; ז. ר׳ אהרן ליב; ח. ר׳ יהודה צבי; ט. שאשע רויזא. כולם נספו בשואה הי״ד, ושרד: י. ר׳ ישכר דב בריש לבין־וואהרמן שנסע בבחרותו לא״י, נישא בצפת ועבר לארה״ב.

הרב יוסף ליברמן, שלשלת היוחסין, עו-עח, קיח, קמב.

ר׳ נפתלי הירץ ב״ר אלכסנדר יום טוב ליפא **לבין**

בנו של רבי אלכסנדר יום טוב ליפא. עבר מירושלים להיות האדמו״ר מזידיטשוב־ברגסז בניו־יורק. נשא את מרים אידל בת ר׳ יחיאל אלטר הלוי. נפטרה בדמי ימיה על פני אביה ביום כ״ג טבת תשכ״ט. ההדיר בתש״ך את ספר עטרת צבי. מילדיו: א. ר׳ אהרן מאיר. מחבר קונ׳ **ולקחתם לכם**, פרקי הלכות על ארבעת המינים, ברוקלין, דפוס נחמד, תשמ״ג, יב, נב עמ׳, עם הסכמות; ב. ר׳ שלמה דב. ההדיר עם אחיו ר״מ את הספרים עטרת זקנים — קב ונקי; ג. ר׳ משה חתן הרב מלנצוט. ההדיר בתש״ם את ספר זכרון אליהו.

ר׳ (יעקב) נפתלי הירץ ב״ר יוסף **לבין**

בנו של רבי יוסלה לובלינר אבי המשפחה. נקרא ר׳ הירצל או הירצקא. נשא את חיה בת העטרת צבי, תאומתה של שרה זו׳ רי״צ אייכנשטיין מרוזדול. החוזה שידך אותם, ואמר: הלבנה של יוסל׳ס, והשחורה של ר׳ משה מסמבור. נוסח התנאים נמצא בידי נכדו רמ״ל אייכנשטיין בשערי חסד.

ילדיו: א. ר׳ ישראל יוסף חתן המהרי״א מזידיטשוב; ב. ר׳ אלכסנדר סנדר חתן ר׳ אלעזר רוקח בן השר; ג. ר׳ משה רב בדרוהוביטש; ד. ר׳

צבי הירש רב בבוליחוב; ה. זו׳ ר׳ יעקב יצחק וייסבלום מסנוק ב״ר נפתלי מליזנסק; ו. זו׳ ר׳ שמואל שפירא בן זקוניו של הבני״ש; ז. זו׳ בנו של הדע״ק. היו עוד בנים שעסקו במסחר.

ר׳ שלום ב״ר אלכסנדר סנדר אריה **לבין**
מדרוהוביטש (תרמ״ח — תש״ג)

נולד בשנת תרמ״ח (או תרנ״ד) לערך לאביו ר׳ אלכסנדר סנדר אריה אב״ד וולונקה בבוריסלב. באב תרע״ב נשא את פיגא בת ר״ל באב״ד אב״ד סנדובה־וישנה (מחז״ה, י״ב אב, 7). אחרי מלה״ע א׳ כיהן כדומ״ץ וכאב״ד בדרוהוביטש. בקי בהוראה, ונקרא לבוררויות. ביום ז׳ חשון תש״ג (או ת״ש) הלך ללוית אביו, יחד עם גיסו ר״ל רוקח דומ״ץ בוריסלב. בשובם לשבת שבעה, נכנסו הנאצים והרגום הי״ד. כמו״כ נספה בשואה בנו העילוי משולם, שנתקבל ליח״ל ולא הספיק. שרדה בחיים בתו אסתר, זו׳ הרב ישראל לייטר אב״ד דוניוב בניו יורק.

תשובה אליו: אמרי דוד, קטז בתרפ״ט.

לֶבִינְטַל

ר׳ אברהם יצחק (איזיק) הלוי

בנו של ר׳ שמואל (נפטר בגיל צעיר. חתן ר׳ יוסף קלישר בטיסמניץ, נכד השל״ה, רבי פישל ורבי חיים רייצס הי״ד מלבוב), בנו של ר׳ שלמה גיטלס, שהוא ואחיו ר׳ זלמן ור׳ אלעזר מטיסמניץ היו בני ר׳ שמואל אב״ד טיסמניץ, בנו של ר׳ מרדכי ראש מדינה נכד המג״ש, שיחוסו נתבאר בהקדמה לספר עטרת צבי עה״ת.

גביר נודע בטיסמניץ. נשא ונתן באמונה, לא נגש בעלי חוב, ועסק בצדקה וחסד. הקים את בית המרחץ, על מנת שהכנסותיו יהיו לביקור חולים. נשא את רייזל, בת היחסן ר׳ שמואל קלעהרמן מרישא. ילדיו: א. ר׳ אלעזר. נפטר לפני תרט״ו. בתו הינדאלי היתה אשתו השניה של ר׳ אברהם צבי וואהל בלבוב, ובת דודתו של רנ״ה ברנשטיין נכד הפנ״י; ב. ציפרה זו׳ ר׳ שמואל ואהל מלבוב. וראה עוד מה שכתבנו בסוף ח״ב במשפחת חמיידס.

גזע ישי, דפים א. ד.

לֶבְלוֹבִיץ

ר׳ יעקב יהודה

בנו של ר׳ יהושע דב (מחסידי צאנז ושיניבה, זו׳ פראדל, נפטר ביום כ״ו אב תרס״ו בחצי ימיו), ב״ר שמואל לעבלאוויטש. דבק ברבי שלום מסטרופקוב. גר בקראקא, והיה שם בעל אכסניה שלו וגבאי בית מדרשו. חבר מועצת העיר, עסקן ציבורי, וביתו פתוח לצדקה וגמ״ח. נשא את פראדל בת ר׳ שלמה זלמן וחיה רחל, נפטרה באנטורפן ביום י״ז אלול תשי״ד. ניצלו בשואה ע״י קפיצתם מהרכבת שהסיעתם להשמדה. גר בפעסט, והמשיך בעסקנות צדקה וחסד. אחרי המלחמה קבע מושבו באנטורפן, וראה ברכה בעסקי יהלומים. פעל רבות לצניעות הלבוש ומניעת שיחה בביהמ״ד, תמך בנזקקים, והקים קופת גמ״ח בירושלים. נשיא ועד חסידי שינאווא וסטרופקוב. נפטר ונטמן בירושלים ביום י״א חשון תשכ״ז. גיסו: ר׳ יוסף מנדל זינגר בפודגורזע.

ילדיו: א. ר׳ שלמה זלמן יצחק, נספה ביום ה׳ אלול תש״ד. נשא את רבקה בת ר׳ אברהם אליעזר ב״ר זאב וולף ציטרון אב״ד דאראג וסן פאולו. נספתה ביום י״ג סיון תש״ד עם ילדיה משה גרשון, אברהם ואהרן הי״ד; ב. דוד צבי. נהרג ביום י״ז חשון תש״ב; ג. יהושע דוב. נפטר בקראקא ביום כ״ג חשון תרצ״ז; ד. אלעזר מיכל. נפטר בווין ביום כ״ז סיון תרצ״א; ה. דבורה. נפטרה בקראקא בט״ז ניסן; ו. ר׳ שמואל בבני־ברק. הוציא לאור בירושלם תשל״ג, את התורות שאביו ליקט מספרי חסידות ושמע מהאדמו״ר מסטרופקוב: **לקוטי יעקב** עה״ת, ובסופו קונ׳ נמתיק סוד מהאדמו״ר מסטרופקוב, טז, קנ; לב עמ׳. בהתחלה קדושי משפחתו, תצלומי מצבות מהמשפחה, והסכמת רי״י וייס. האדמו״ר מסטרופקוב כותב בשבחי המחבר וקורותיו, ומודה לבנו ר׳ אשי״ש שטרח לסדר את הספר לדפוס; ז. בן באנטורפן; ח. בן במונסי.

לבנון, ר׳ שמואל צבי ראה לפי: **וויס, ר׳ שמואל צבי**

לֶבְקוֹבִיץ

ר׳ יהושע. ת״ח בקשאנוב.

תשובה אליו: חזון נחום, נא בתרס״ט.

ר׳ ישראל משה. ת״ח בנמירוב, מתלמידי רד״ב ויידנפלד. בניו: א. ר׳ מנחם מנדל בירושלים, תלמיד טשבין כאביו; ב. ר׳ יהושע בניו יורק.

נזכר בספרים: הגאון מטשעבין, כא-כב; דובב מישרים, ח״א, קלז בתרע״ג.

לֶבֶרְטוֹב

ר׳ ישראל

בנו של רבי אייזיק מזלישיץ בקראקא. נשא את גיטל בת ר׳ אהרן ה״ש אב״ד ביאלא־ביליץ, והיה רב שם. נספה עם זו׳ וילדיו הי״ד, וכן אחיו ר׳ מאיר ועוד.

ר׳ מנשה יעקב

בנו של הג״ר אייזיק האדמו״ר מזלושיץ בקראקא, חתן ר׳ אפרים ב״ר יהודה ליב פרנקל רבני סנוק. במקום אחד נקרא ר׳ נחום. נשא בזיוו״ר את בתו של רבי שם קלינגברג. מרבני קרקא, והיחיד שניצל. היה עם אשתו בין עובדי הכפיה במחנה פלשוב. הקפיד שם להימנע מחילול שבת, בסיוע אוסקר שינדלר בגרמני. כמה פעמים ניסו לירות בו, ומן השמים הצילוהו. גלה למחנה ברינליץ בסודטים, בו עסק בקבורת נפטרים לפי המסורת היהודית, ושם שוחרר (רשימת שינדלר, ירושלים, דומינו, תשד״מ, 176-180, 305-306). רבה של קראקא אחרי השואה (אחרי המבול, 43-44). לפני תש״ו עבר לגרמניה. היגר לארה״ב. נספה בתאונת דרכים בשנות התש״ל לערך. זו׳ השניה גרה בניו יורק, וכן שני בניו ושתי בנותיו ומשפחותיהם (מפי בן דודו הרב מאיר לנדא מת״א).

תשובות אליו: אמרי דוד, ה, קמה בתרפ״ט — תרצ״ב.

לברסקי ראה לפי: **למברסקי**

לַדִיֶר

ר׳ אליעזר ב״ר שלמה **לדיר**

מסטרי (תרל״ד — תרצ״ג)

נולד בסרט ביום ג׳ אדר תרל״ד, לאביו **ר׳ שלמה** לאדיער מגזע בעל התניא, בנו של רבי שניאור זלמן פרדקין אב״ד לובלין. האבא נועד לגדולות, וד״ת ממנו בספר תורת חסד של אביו. נשא את פעסל בת הגביר ר׳ משה וקס מסרט, וגיסו רא״ל הורביץ שאף הוא היה חתן ר״מ וקס השיב לו כמל״ג בהרי בשמים, ח״א, סד. נפטר בן כ״א לפני תרמ״ג, ואלמנתו נישאה לגיסה בעל הרי בשמים. אחיו ר׳ דובר עלה בסוף ימיו לירושלים, ובה היה יד ימינו של אביו ומראשי עדת החסידים (הגאון מלובלין ה״תורת חסד״, 111-113).
נתיתם בילדותו, והתחנך אצל אבי אביו עד עלותו לירושלים. עבר בתרמ״ד עם אמו לסטרי, ונעשה תלמידו המובהק של דודו־אביו חורגו. השלים עצמו בתורה ובידיעות כלליות. נשא את בתו של ר׳ יצחק שנפלד מסטרי, ועסק עמו במסחריו. תחילה התעשר, ואח״כ התרושש. במלה״ע א׳ שהה בבודפשט. בשנת תרע״ח נבחר כאב״ד סטרי, על מקום אביו החורג ורבו (המצפה, י״א שבט תרע״ח, 5). שירת באמונה ובמסירות את עדתו, אף כי מררו מאד את חייו, ופעם נבחר לרבנות סרט בבוקובינה. היה רב חרדי, אף כי חבש צילינדר, והמשכילים חשבוהו כאחד משלהם. למדן מעמיק בחידודי פלפול לשיטתות, ודרשן מעולה. איש הציונות והמזרחי, ושאף לעלות לא״י. הופעתו עוררה כבוד. בעל נפש פיוטית, ויודע נגן בכינור. חיבר שירים רבים בעברית ובגרמנית, ושנים רבות הדפיסם בהמצפה ולוח אחיאסף, בשמו או בר״ת א.ל. בשיריו נתן ביטוי לתפארת האנושות, רוממות היופי, ציון וירושלים. בנו הוציא לאור יותר ממאה שיריו בגרמנית, בקובץ געדיכטע, ויען, דפוס היינריך גלנץ, תרצ״ג, 150 עמ׳, עם תולדותיו, ולא הספיק לכנס את העבריים. כמו״כ פירסם סדרת מחקרי תלמוד, ובהם מצטט מספרו על אגדות הש״ס שלא נדפס. עוד כתב חדו״ת ושו״ת. נפטר בליל שבת ח (ולא ז) תשרי תרצ״ז, ושוב פרצה מחלוקת בקהילה מי ימלא את מקומו.
דרשה לשבת שובה, קונ׳ לדוגמא מכתב ידו בהלכה ואגדה, והגהות על כל הש״ס בשם פרקי אליעזר, סטרי, דפוס יצחק מייזלס, תרצ״ג, 25 עמ׳. ניכרת בה השפעת תרבות המערב. הרב ישעיה אשר הכהן יולס שהמחבר ביקשו לערוך את

הרב אליעזר לדיער מסטרי

כתביו, כותב בפתח דבר, שדרשה זו הכין לאומרה ביומו האחרון, אלא שחלה יום לפני כן ונפטר, ולכן נדפסת תחילה. הספיד אותו בבוקר עיו״כ, ומודה לר׳ אברהם מרגליות ידיד המחבר שטרח בהדפסה. בסוף הערת המו״ל בנו יחידו ר׳ שלמה. נספה בשואה עם ארוסתו, ואחותו עם בעלה אוסקר חוטרר מראשי הקהילה, שנתמנה ע״י הנאצים כראש מועצת היהודים הי״ד.

תשובות אליו: אביר יעקב, ל, ומכתב תורה ממנו בהתחלה; רבו, הרי בשמים, חמישאה, לז בתרס״ה. נזכר גם בתליתאה, קלה; שמן הראש, ב, ה. ד״ת ממנו בסוף עטרת צבי (גלברד), מונקאטש תרע״א.

מדינה וחכמיה, 123; ש״ב ראי״מ ליפשיץ, כתבים, ח״ג, רנה-רנז; סטרי, 44, 92, 94, 95, 116, 117, 173; קרסל, ב, 173, עם ביבליוגרפיה; אברהם כהנא, אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 65-67, עם ביבליוגרפיה; אברהם ביק, שרגאי, ב, 164-165.

לֶדֶרְבֶּרְגֶר

ר׳ יוסף ב״ר מנס **לדרברגר**

מקראקא (תקפ״ו — תרע״ג)

נולד בשנת תקפ״ו (לערך) לאביו ר׳ מנס, ועל שמו נקרא ר׳ יוסף מאנעסעס. מילדותו ניכר בכשרונותיו, ובגללו קראו לאביו מורנו. פתר בעיות מסובכות במתימטיקה. שימש תחילה בקראקא כמגיד בחברת קובעי עתים לתורה. כשהתחיל לשאת את דרשתו לפני כל נדרי תרל״ט, זיעזע את כל הציבור (מיינע זכרונות, 88-90). אח״כ דומ״ץ בעיר, ומתרס״ה לערך ראב״ד עד תרע״ב לפחות (פאלקסקאלענדער). בהיותו בתרס״ו בן שמונים ונתקבל ר״י אנגל לבית דינו, גזר עליו שישמש ראב״ד במקומו, כשראה את כוחו הגדול בהלכה (תולדות ר״י אנגל, 28-29). זהיר בהוראה, ישב בביה״ד בעינים עצומות, ומדי פעם העיר משהו, כדי שיראו שמקשיב ואינו ישן. סבל משבר פתוח, ונע בקושי רב וביסורים. אחד מבניו באמריקה, ולו צאצאים.

תשובה אליו: ד״ש ויו״ד, ח״א, דף לד ע״א בתרכ״ב.

ר׳ מנס לדרברגר

ממשפחה ותיקה של אשכנזים מתנגדים בקראקא. בניו: א. ר׳ יוסף ראב״ד קראקא; ב. ר׳ בריש, סוחר נוצות. נפטר בתרצ״ז לערך בן צ״ד; ג. **ר׳ יהודה ליביש**, מגיד בחברה תהילים בעיר, ומתלמידיו: הרב יצחק גרוס חסיד רדומסק ר״מ בישיבת באבוב בניו יורק, והרב צנזור בושינגטון־הייטס. נפטר בן פ״ז בתר״ף או תרפ״א. מזו׳ ראצל נולדו ילדיו: 1. בן בלונדון; 2. ר׳ ישראל. נפטר בתש״ג בגיטו בוכניה, וזכה לקבר ישראל. מזו׳ פריבה מנדלבוים ילדיו: א. ר׳ אברהם שלמה (אבא), שהציל ק״פ יהודים אותם העביר להונגריה. גר במלבורן עם זו׳ וירה פפנהיים, ובתו נישאה לר׳ דוד גיטלר בב״ב. נטמן באי״י; ב. רחל זו׳ ר׳ יהושע היינפלד מחוסט במלבורן; ג. ריזל אסתר זו׳ ר׳ מרדכי קאזמא בבית וגן בירושלים. בתם רייצל זו׳ ר׳ אליעזר הכהן פישר; ד. ר׳ מנס בפריז. זו׳ סאשא ט״ב היא אחות אשתו של רא״י ברנדויין האדמו״ר מסטרטין בניו יורק. ילדיו: I. פריבה זו׳ ר׳ ברוך וויס בבית וגן; II. ר׳ ישראל, סופר בב״ב, וזו׳ רבקה לוריא מטבריה; III. ר׳ דוד בפריז. זו׳ בת ר׳ יעקב ויינמן מחסידי סטוטשין בטורונטו; IV. צירל זו׳ ר׳ שלום קליין מאנטורפן בב״ב; ה. טשארנא זו׳ ר׳ משה פרלמן בטורונטו; ו. ר׳ זאב צבי הרשל במלבורן. זו׳ גיטל פילר מקראקא וילדיו; ז. ר׳ יהודה ליביש בברוקלין שמסר לי את הפרטים על המשפחה. זו׳ חוה לוי מקראקא, וילדיו: פריבה זו׳ ר׳ ישעיה קליינמן בניו יורק, והבחורים ישראל ודוד.

לֶהמַן

ר׳ אשר סג״ל

אדמו״ר מקומי בקולומיאה, ועל שמה נקרא. נשא את רבקה בת ר׳ יחיאל מיכל ברנדויין האדמו״ר מטורקא. נספו עם ד׳ ילדיהם הי״ד.

לַהר

מוצא המשפחה מברודי

ר׳ יצחק. ת״ח בברודי.

תשובה אליו: שו״מ, קמא, ח״ג, קעג.

ר׳ משה. אב״ד סיוועז ואח״כ קלץ.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״א, ה, אה״ע, ח״ב, עז; דבר משה, תנינא, עו, עט; מח׳ שאילת שלום, קמא, כד, לא, מב, נח, עט, צז, תנינא, יג, נג-נה, צח, קנג, רטז, רמו.

ר׳ משולם. בא מברודי לכהן כאב״ד סאניוואץ בוולכיה.

תשובות אליו: מח׳, ברכת יוסף, יו״ד, ח, אה״ע, ע, עח; טוט״ד, קמא, רלב; שו״מ, תנינא, ח״ג, קו.

ר׳ שמחה. אב״ד גלץ, ואולי בנו של ר׳ משה.

תשובה אליו: שו״מ, רביעאה, ח״ב, קעג.

לוּבְיַאנִיקֶר

ר׳ אברהם יוסף ב״ר זיסא **לוביאניקר**

מקופיטשיניץ (תרט״ו* — תרצ״ה*)

למד אצל אביו ר׳ זיסא, ואבי אביו ר׳ זליג נכד בעל יסוד ושורש העבודה. מראשי חסידי הוסיאטין בקופיטשיניץ. בזמן מלה״ע א׳ נאסר ע״י הרוסים כערב לקהילה היהודית, ונשלח לעמקי סיביר. שוחרר בהשתדלות אשתו הראשונה אצל ראש הממשלה. שמה: העני לאה אלטע בת ר׳ יצחק בלונדר מקופיטשיניץ, מצאצאי ר׳ דוד ממיקולאיב תלמיד הבעש״ט והתבו״ש, נפטרה משיתוק ביום ז׳ ניסן תרע״ח. בזקנותו עלה בתרפ״ד לארץ עם בתו חוה (קהילתיים, 130), וגר במושב זקנים בירושלים. בניו: פנחס, צבי וזליג לבון, מראשי תנועת הפועלים בארץ.

חוט המשולש ברכי יוסף ח״א, פלפולים עם גדולי הרבנים בעולם, ירושלם, דפוס חיים צוקרמן, תרפ״ט, א, פג ד׳. המסכימים: ראי״ה קוק (דבריו תמיד נאמרים בשכל ישר, וראויים להציגם לפני שולחן מלכים); ר׳ שלמה הכהן אהרונסון (כל חידושיו מצטיינים בעומק הפלפול, ובהגיון ישר ובבקיאות רבה. נפלא לראות שאיש זקן וחלוש, מתעמק כל כך). הסכמות ריי״ח זוננפלד ור׳ אליהו קלצקין מתר״ץ. בהקדמתו מספר מתולדותיו. בין מכותביו: רש״מ זילברמן מוירשוב. ח״ב, חידושים על הש״ס, עם ח״ג עה״ת ומפרשים וקצת דרוש, ירושלים, דפוס יהודה וירושלים, תרצ״ד, ד, צה; כג; כד עמ׳. בהסכמת ראי״ה קוק כותב: חד מהמיוחדים, חברותא קדישתא הזקנים, זקני ת״ח הנעצרים לפני ד׳ בשקידת התורה והעבודה, בבית המחסה הנכבד מושב זקנים פה, אשר מאז נודע לי טיבו וטובו). אח״כ תודה למיטיבו היחסן ר׳ יצחק מאיר שינפלד, זו׳ פיגא רויזע ובנם מקופיטשיניץ בירושלים, ולחתנו שלו שלמה איינשפרוך מסן פרנציסקו.

תדהר, א, 502.

לוּבַּש

ר׳ אהרן חיים הכהן

מחסידי בלוזוב ברישא. חיבר ספר **כהונת אהרן**, רמזי סוד עה״ת עד תחילת פרשת תולדות, פשמישל, דפוס קנולר ובנו, תרפ״ד, ד, קיב ד׳. המסכימים: רצ״א מבלוזוב ע״י בנו ר׳ יהושע שפירא אב״ד ריבטיטש; ר״מ ארק (והוטב בעיני); ר׳ אלימלך אהרן (טברסקי) מקראס (מכיר אנכי את האיש, כי כוונתו רצויה לשם שמים); ר׳ יצחק זליג מורגנשטרן מסוקולוב בשצבניץ (ונהניתי מאד); רמ״מ ה״ש מפריסטיק (מכירו אני לשעבר אשר מעשיו לשם שמים). כמו״כ חתימותיהם של ר״ח אנגל מרדומישל, רמ״נ טייכר מטרניגרד, ר׳ חיים יוסף מאפטא, רח״מ שכטר מחורוסטקוב, ר׳ חיים השל ממיעכוב, ר׳ דוד אורי מקריפטש, ר׳ מרדכי דיאמנט ראב״ד קמינקא, ר׳ יצחק שאול ראב״ד קובל, ור׳ ישעיה בער מקיעלץ.

לוּדְמֶר

ר׳ אפרים אלטר אב״ד סלטוינה. חתם בשבט תרס״ח על אין תנאי בנישואין.

לוּטְבַּק

ר׳ מרדכי זאב. דומ״ץ לבוב סביב תרס״ט (פאלקסקאלענדער).

★

ר׳ לוי הרב מסלופצה. היה בין ארבעים היהודים שנהרגו ביורדנוב ביום י״ז אלול תש״ב בערב.

נוביטרג, 229.

ר׳ לוי יצחק ב״ר מאיר

מברדיטשוב (ת״ק — תק״ע)

בנו של **ר׳ מאיר** מהוסקוב, בנו של הרב (יהושע) משה מזמושטש, אשר ספק אם הוא בנו של ר׳ יהודה זינדל רב בלבוב. בטעות נדפס (לתולדות, 280) שהיה בנו של ר׳ יצחק מזמושץ דומ״ץ אמשטרדם, בן הקדוש ר׳ שלמה. מלפני תקל״ה רבה של הוסקוב. לרגל חוליו נסע לדרוש ברופאים בירוסלב, ושם נפטר ונטמן. נשא את שרה סאסיא, נכדת המהרש״א ור׳ משה מרגליות אב״ד טרניגרד זקנו של המאיר נתיבים. ד״ת ממנו בספרו של בנו קדושת לוי שנדפס לראשונה בתקנ״ח בחייו, ופלפול בראש ספרי כתר תורה של נכדו.

נולד בשנת ת״ק, והבעש״ט שמח בלידתו. ל״ו דורות במשפחה שימשו בכתר הרבנות. יחוסו

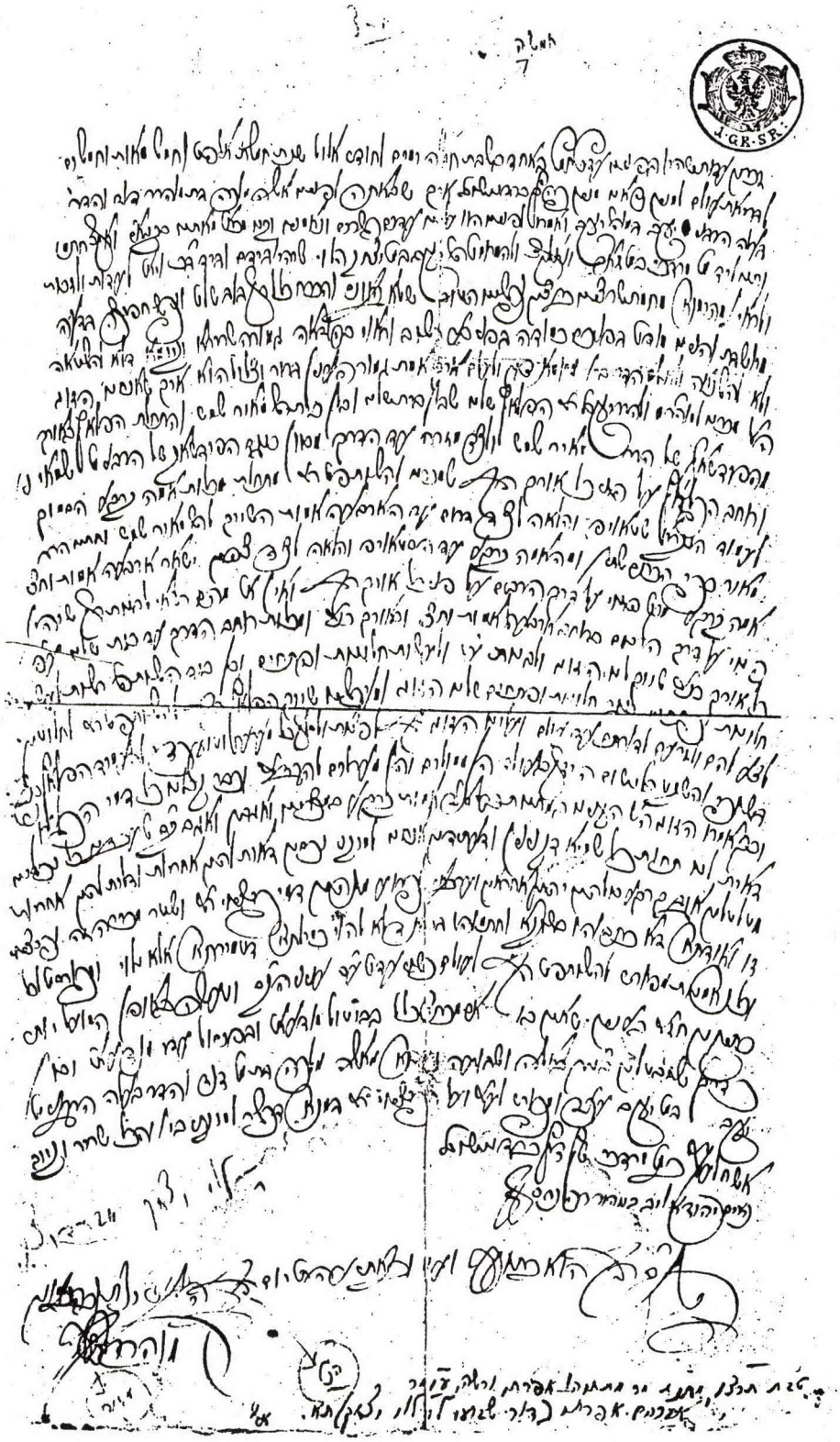
הגיע גם לשר ר׳ יצחק מזולקווא. מילדותו נודע כהעילוי מירוסלב בה למד. עבר ללוברטוב שנקראה ירושלים הקטנה, משנשא את פעריל בת הגביר ר׳ ישראל (ולא שמואל) ב״ר פרץ, מארבעת האחים הנודעים שם. אבי חמיו היה חתנו של הבית שמואל, ב״ר פייביש מווידיסלב, ב״ר אריה ליבוש מאפטא (חתן ר׳ יצחק מאיר פ״ת מזולקווא סלוצק ופינסק, בנו של הקיקיון דיונה חתנו של ר׳ מאיר וואהל בן השר, ובנו של ר׳ ישעיה מפרג, ב״ר משה תאומים מוינא, חתן ר׳ ישראל הלוי הורביץ מפרג), ב״ר יונה אב״ד טרלא מח״ס עלה דיונה על המסכתות, ב״ר משה בנימין זאב, ב״ר יונה מקראקא, ב״ר חיים (תפארת בית לוי, בסוף נטריקן לפמ״ג). למד שם עם הבת עיני, הפמ״ג, רצ״ה ורא״ל פרץ, ועוד גדולים מפורסמים.

גיסיו נמנו על רודפיו, משנמשך בגיל י״ז אחרי רבי שמלקא הורביץ שהיה רבה של ריטשוואל הסמוכה, והוא הביאו אל רבו המגיד ממזריטש. בפנקס מיוחד רשם את תורות רבו, והתיגע להבין את עומק כוונתו. הן נדפסו בספר שמועה טובה, וורשא תרח״צ ועוד, עם הגהותיו וד״ת משל עצמו. כשמטה ידו של חמיו ועמד להיאסר, סבב בעיירות לקבץ לפדיון שבויים, ואחרי תקכ״א נאלץ לקבל עליו את רבנות ריטשוואל על מקום רבו. בגלל רדיפות המתנגדים הוכרח לברוח בהושענא רבה עם ארבעת המינים בידיו, לבית המגיד מקוזניץ. בשנת תקכ״ה נבחר לרבנות זליכוב שבמחוז שדליץ, על מקום רנ״ה ב״ר אביגדור מרגליות. גם שם סבל רדיפות נוראות, ובנו של הנועם אלימלך שאל על כך את אביו באיגרתו הנודעת. בין רודפיו גם רבי עוזיאל מייזלש, שהתקרב על ידו למגיד ממזריטש.

בהשפעת חסידי קרלין נתקבל בתקל״א כראב״ד ור״מ פינסק הליטאית על מקום התורת יקותיאל, ומתקל״ג נהג את נשיאותו ל״ז שנה. פילס נתיב לחסידות בסביבה זו, וסבל משטמה ומלשינות נוראים. יש מוסרים כי רבו ר״ש מנ״ש הציע אותו במקומו לרבנות קראקא בתקל״ח. נתווכח בוורשא עם ר׳ אברהם קצנלבויגן אב״ד בריסק. בתקמ״ה נתקבל לרבנות העיר ברדיטשוב בירת ווהלין, על שמה נקרא, וממנה פזזו קרני השפעתו לכל עברים. תיקן שם תקנות מועילות, ובית המדרש שלו נשתמר על שמו עד לשואה. לימד אלפי תלמידים גפ״ת בעמידה, והנהיג את עדתו בדרכי היהדות והחסידות. מתלמידיו: המגיד מקוזניץ; הדעת קדושים המזכירו בספריו; ר׳ אהרן מ״מ בזיטומיר מח״ס תולדות אהרן; ר׳ אברהם מרדכי מפינטשוב; ר׳ משה צבי מסאוואראן; ר׳ יוסף מנמירוב מח״ס ויכוחא רבה; ר׳ ישכר דב מח״ס הזכירה; ר׳ חיים יוסף ברוקנשטיין מפיסטין מח״ס תוספת חיים; ר׳ צבי חסיד מימפולא מח״ס אמרי צדיקים; ר׳ אהרן ארוש הנזכר בשה״ג החדש; ר׳ משה ציסית מטשודנוב ותלמידו ר׳ שמואל מקמינקא, ורבים אחרים.

תפילתו ועשיית מצוותיו היו באש קודש המפילה אימה ופחד, ואמרו שהיתה לו נשמת רבי עקיבא. מעשי המצוות נסכו בו חיות ללא כל לאות ועייפות, והיה שרוי תמיד בשמחה עילאית. ביתו פתוח לאורחים, והתאים לו שם המשפחה שניתן לו: דער בארמדיגער — הרחמן. היה זה כשהפקיד הממשלתי שאל איזה שם יבחר לו, ובדבקותו קרא כך כהרגלו בשם ה׳. התאמץ מאד להיטיב לנענים ונדכאים, ובתקנ״ג חלה שנה שלימה. הרבי מלובלין אמר שכל יום מודה שעה לה׳, על ששלח לעולם נשמה קדושה כזו. ר׳ נחמן מברסלב העריכו וקרא לו: פאר ישראל ראש של ישראל, ובפטירתו כבה אור מן העולם. נודע כסניגורם של ישראל, המלמד עליהם זכות כלפי שמים במליצות ישרות. חיבר ניגוני השתפכות הנודעים עד היום. ערך מסע התעוררות בפולין, הונגריה וזיבנבירגן. ר״ב ממזבוז חלק עליו מטעמים נעלים. בנעילה האחרון האריך שלא כדרכו, ואמר שנתעצם שיאריכו לו עד אחרי החג. נפטר ביום כ״ה תשרי תק״ע, וראו בלויתו עמודא דנורא. אלפים היו פוקדים מאז את קברו, להתפלל שם על משאלותיהם. אחריו לא נתקבל עוד אב״ד לברדיטשוב, ורק מורי הוראה בלבד.

נקרא על שם ספרו **קדושת לוי** שכתבו בעצמו, והוא מספרי היסוד של החסידות. אין בו בדרך כלל רמזי חסידות, אלא דרושי הדרכה. ח״א על עניני פורים, חנוכה וכללות הניסים, ביאורים על סבי דבי אתונה, וד״ת מאביו ומשני בניו. יצא לאור לראשונה בחייו, סלאוויטא תקנ״ח, ל; כב ד׳. פעם שנית בזאלקוויא, דפוס ר׳ אברהם יהודא ליב מאיר האפער, תקס״ו, ב, מד; לב ד׳, עם הסכמות המחבר והישועות יעקב. הובא לדפוס ע״י ר׳ יצחק שמואל הלוי ממיקולינץ מח״ס דרך חיים תוכחת מוסר מהשלה״ק, ב״ר אפרים, בנו של הצדיק ר׳ יצחק שמואל הנקרא ר׳ שמואל חסיד מבראד. בהקדמתו כותב שממלא את רצון המחבר שספריו אזלו, וציוהו לכך ע״י ר׳ מרדכי בהאב״ד סקאלא. ח״ב עה״ת ובסופו השמטות וליקוטים שונים, הובא לדפוס אחרי פטירתו ע״י בנו ר׳ דוב בער, נכדו ר׳ יוסף ב״ר מאיר ז״ל, ונכדיו בני ר׳ ישראל מפיקוב נ״י, ברדיטשוב, דפוס ר׳ שמואל ב״ר ישכר בער סג״ל, תקע״א, א, קסב ד׳. מעבר לשער הקדמת הבנים. בקולופון שמות הפועלים. פעם נוספת שם, דפוס ר׳ ישראל ור׳

תעודת בין דין דברדיטשוב מיום ראשון ה' אלול תק"ן, בחתימת הדיינים ר' אריה ליב ב"ר מרדכי, ר' יהודה ליב ב"ר פנחס, והאב"ד ר' לוי יצחק מברדיטשוב. זכרון עדות שבאו לפניהם האשה מלכה בת ר' דוד ובעלה ר' יעקב ב"ר יעקב, והודו שמכרו בדעה צלולה לר"מ ולר' יעקב מגרש המסומן בגבוליו למטרת בניה. המיסמך נמסר בתרצ"ז לאוסף שבדרון ע"י אברהם אפרתי מת"א דור שביעי לרל"י, ב"ר מתתיהו מוורשא.

חיים יצחק, תקע״ו, א, קמז; לח ד׳. הובא לדפוס ע״י נכדו ר׳ יוסף בתוספת ח׳ גליונות מכתב־יד המחבר שהיו אצל בנו בפיקוב, ושולבו במקומם עם צורת יד. המסכימים: ראי״ה מאפטא (אשר באורו נראה אור לישרים לארץ ולדרים, וכל דבריו דברי אלקים חיים); ר׳ אהרן מזיטומיר (כל בית ישראל הלכו לאורו). ח״ג על פרקי אבות מגנזי המגיד מקוזניץ, לבוב תרכ״ג.

הספר זכה למהדורות רבות, כגון: הרובשוב תקע״ח, רוסיה־פולין ת״ר ותר״ה לערך, למברג תר״י, תרי״ח ותר״ך לערך, פעמיים בתרכ״ב ובתרכ״ד, תרכ״ו, תר״ל, תרל״ג, תרל״ו, ווארשא תרל״ו, תרמ״ט ותרס״ב, מונקאטש תרס״ה, ברדיטשוב תרס״ח, לובלין תרפ״ז ותרצ״ד, מונקאטש תרצ״ט, שנגהאי תש״ו, גרמניה תש״ח, ירושלים תשי״ח, תשכ״ד, תשכ״ה, תשל״ב, תשל״ח ותשמ״ג, ניו יורק תשי״ח, תשכ״ב, ברוקלין תשכ״ט ופעמיים בתשל״ה. יש לציין במיוחד את המהדורות: מונקאטש תרצ״ט (ד״צ בתשכ״ה), עם הסכמות ארבעת חברי בית הדין שבעיר (ידוע ומקובל מצדיקי דור ודור, אשר ספה״ק קדושת לוי מסוגל בכל בית ישראל להמתקת הדינים), א, קנו ד׳. בסוף תולדותיו מאת המו״ל רצ״א קליש; קדושת לוי השלם, חלקים א-ג בשערים מיוחדים, בהידור עם הגהות, מראי מקומות, תוספת ספר הזכירות, קדושת לוי על אבות וליקוטים מכמה ספרים, ירושלם, המוסד להוצאת ספרי מוסר וחסידות, תשי״ח, תקמד עמ׳; ברוקלין תשמ״ג, ד״צ מונקאטש עם שמועה טובה, עם מפתחות מפורטים, שמות אישים ותיקונים. בסוף תולדותיו ע״י ר׳ בצלאל לנדוי. חיבר פירוש לשש הזכירות של כל יום, ונדפס עם ספר הזכירות של ר׳ רפאל ב״ר זכריה. מופיע גם בשמות זכירה, זכירות, בקשות. חידושיו במשניות וילנא. מצויות ממנו כעשרים הסכמות. ליקוטים מהקדושת לוי בספרים אחרים, ויצוין: פרקי אבות עם פירושי הברטנורה, בית לוי ובית ישראל, מלוקטים מספרי רל״י והמגיד מקוזניץ, ע״י ר׳ מאיר באלסאם ילי״ד מעליץ עם הקדמתו, בארטפעלד, דפוס ר׳ יוסף מאיר בלייער ב״ר פנחס ז״ל ממונקאטש, תרס״ה, ב, כב ד׳. בסוף כותב המו״ל, שזקוק לסיוע להמשך הדפסת כתר תורה ח״ב אחרי שהדפיס ח״א, ומציג ד״ת ממנו. ההסכמות מתרנ״ט: רצ״ה שפירא ממונקאטש (זה שנה ויותר, בהיותי אז בק׳ שינאווא בצל כ״ק... בא לפני האברך המופלג בתורה ויראה, חוטר מגזע היחוס והמעלה... עוררתיו אז להדפיס גם הח״ב... שאינו בנמצא כלל); האדמו״ר מרימנוב ע״י ר׳ שלמה זלמן טארים. הופיע מאז מהדורות נוספות.

מצבתו המחודשת של רל״י מברדיטשוב

יתכן שמשובצים בקדושת לוי קטעים מראי״ה מאפטא, כנזכר באוהב ישראל פרשת וירא. כרך חידושיו עמ״ס כתובות אבד בשריפת בית רמ״ד מהורנוסטייפל, כנזכר בהספדו שבספר עמק החכמה, 68.

שלושת בניו נטמנו לידו בשורה אחת, והוקם עליהם בית גדול: א. ר׳ **מאיר**, חריף ומפולפל בברדיטשוב. נפטר צעיר ביום כ״ט תשרי תקס״ו (ולא תקס״ז), וסמוך לאחר מכן שלח רש״ז מלאדי למח׳ רל״י אגרת תנחומין הנדפסת בתניא ח״ב. מהרי״ד מבלז שמע מחמיו ר״א מטשרנוביל, שצדיקי דורו אמרו עליו, שאם היה מאריך ימים, היה מתעלה יותר מאביו. נשא את בתו של ר׳ אליעזר אב״ד קרלין ור״מ פינסק, ידידם הטוב של רל״י ור״ש מקרלין, אביו של ר׳ משה ר״מ בוטושן חמיו של ר״י מרוזין, וחתנו של ר׳ ישראל איסר אב״ד פינסק (י״א שהיה חתן הפנים מאירות ונכד התוי״ט), ב״ר אברהם אבא מארי ב״ר יעקב אב״ד ויען. עוד נמסר שר״מ היה חתנה של מרים מלבוב נכדת רמ״מ מבאר תלמיד הבעש״ט, בתו של רז״ו הולס אב״ד בוליחוב. ילדיו: 1. אסתר רחל זו׳ ר׳ דוד אריה ליב ברצ״ה המגיד מנדבורנה בעל צמח ה׳ לצבי; 2. ר׳ יוסף מברדיטשוב מדפיס הקדושת לוי; 3. זו׳ ר׳ יחזקאל ב״ר אהרן ימפולר לנדא, בנה של רייזא בת ר׳ יעקבקא בהנו״ב שנישאה בזיוו״ר לר׳ אלעזר לנדא, ולהם ילדים; 4. זו׳ ר׳ יצחק ב״ר מרדכי מנשכיז, שאכל ד׳ שנים מזונות על שולחן רל״י חו״ז. הדפיס בחייו **כתר תורה** ח״א, חידושים

על הרמב״ם וגפ״ת, מעזירוב, דפוס ר׳ יחזקאל ב״ר שבח, תקס״ג, ב, לב ד׳. בהקדמתו כתב שאינו נוטל הסכמות, כי כל חכמתו מאביו שהעמיד אלפי תלמידים, ומציג ד״ת מאביו ומזקנו. מדף כט. על בראשית. ח״ב, זיטאמיר תקס״ו, מב; יב ד׳. בהתחלה הקדמה וד״ת מאביו ומזקנו. אח״כ חידושי גפ״ת על סדר מסכתות הש״ס, ובסוף על שמות. הדרכי תשובה כותב בהסכמתו לפרקי אבות, שהמגיד מקוזניץ קנה עותקים רבים מהספר להפיצם. ח״א נדפס שוב ע״י ר׳ מאיר בלזם ממעליץ ב״ר דוד ז״ל, פאדגארזע, דפוס רש״ח דייטשער, תרנ״ח, ג, מ ד׳, והקדמת המו״ל. המסכימים: רי״ש משינאווא; רמ״י מאוסטרובצה; ר׳ מאיר רפפורט ראב״ד קראקא (הספר יקר הערך והמציאות, איננו דורש הסכמת זולתו). בדף האחרון רשימת המנויים. פעם שנית! בהגהת השיבושים ע״י ר׳ אליהו ב״ר צבי הירש ז״ל רוזנבוים בנו של ר׳ קלונמס קלמן מביאלא, ווארשא, דפוס ישראל ברוך ב״ר יוסף הכהן אלאפין, תרס״ו (צ״ל תר״ע), 84 עמ׳. המסכימים: הגר״ח מבריסק (מלבד יקרת החיבור, גם המו״ל הוא איש יקר ונעלה מאד); רמ״י מאוסטרובצה; ר׳ שמואל ליב ז״ק אב״ד ביאלא; ר׳ מרדכי יוסף אלעזר ליינר מרדזין למו״ל מיקירי עדתנו; ר׳ יצחק הכהן פייגנבוים מוורשא; ר׳ פתחיה הורנבלס דומ״ץ וורשא; ר׳ חיים פיין אב״ד רדזין. הקדמת המו״ל. הוצאה זו צולמה שוב (ירושלים תשכ״ג), בהשמטת ההקדמות וההסכמות, ורק שתי הראשונות ניתנו בסוף. ח״ב נדפס שוב ע״י הגיסים ר׳ משה ישראל פלדמן אב״ד דרגמירשט ור׳ צבי חיים מגיד מטעטש נכד המחבר, סאטו־מארע, דפוס מאיר ליב הירש, תרצ״ג, ח, ס ד׳. ר״ש ענגיל לא הרהיב לתת הסכמה, בכתבו כי למותר להרבות בשבח החידושים, כי המה מגאון וצדיק מפורסם בכל העולם, וגם הגהות המהדיר הראשון מ״י הוטבו בעיניו. בהקדמת המו״ל השני כותב שמהרי״ד מבלז עודדו להדפיס את הספר, בהתרעמו על מו״ל קודם שהדפיס ח״א בלבד. על כן חיפש ח״ב, המנחת אלעזר מסר לו כתובתו של אותו מו״ל שלא השיב לו כלל, עד שראהו בסיגט ש״ב ר׳ שלמה אריה ליב מגיד מפטריווא, וקנהו ממו״ס שבא מפולין להמציאו לו. אח״כ ד״ת מבנו ר׳ אהרן, והקדמת המסדר המו״ל הראשון שירא לתקן הלשון, וכן הורה לו ר״ש ענגיל. מגילת יוחסין מפורטת סודרה ע״י ר׳ חיים דוב גרוס ממונקטש. הוצאה מהודרת של שני החלקים בסידור חדש, ע״י ר׳ גדליה ב״ר יהודה אריה הלוי בהשתדלות ר׳ אהרן מגיד, לונדון, דפוס החינוך, תשי״ז, פ; קכב עמ׳. מגילת היוחסין בסוף,

ואחריה שמות התורמים והנצחות. ד״ת מהמחבר גם בקדושת לוי ובספרו של אחיו;

ב. ר׳ **ישראל** אב״ד פיקוב, ואח״כ על מקום אביו בברדיטשוב. נפטר ביום כ״ג אלול תקע״ח (וי״א תקפ״ח, ולא תקצ״ה). ספרו בדרך רמז וגימטריאות, ומלא ציונים רבים: **לקוטי מהרי״ן ותולדות יצחק בן לוי** עה״ת, ברדיטשוב, דפוס ר׳ שמואל ב״ר ישכר בער סג״ל, תקע״א, א, פג ד׳. בהקדמתו כותב, שליקט ורשם מדברי אביו ואחיו ז״ל. בסוף על מגילת רות, וקצת שה״ש, אסתר ואגדת רבב״ח. נכדו רמ״י גוטמן כותב בספרו רמ״מ מרימנוב את המקובל במשפחה, שלקוטי מהר״י הוא השם הנכון של הספר, ותוספת הנ׳ היא טעות הדפוס. סודר מחדש בהידור ובאותיות מרובעות ע״י ר׳ הלל גרינפלד ומ. ד. בלום, ירושלים, דפוס העשור בת״א, תש״ך, רצו עמ׳. בהתחלה מכתב ששלח המגיד מקוזניץ למח׳ המחבר בתקע״ד, בתוספת דברי בניו. אחרי ספר זה כתב את חידושיו שנדפסו ע״י נכדו ר״ש גוטמן בספר תורת ישראל. ד״ת ממנו גם בקדושת לוי, ומצויות הסכמותיו לספרים.

ילדיו: 1. ר׳ לוי יצחק פרנקל אב״ד בוקרשט, אביה של פרל זו׳ ר׳ יוסף אהרן מבוצצי (אהל שמעון, פא); 2. ר׳ שמואל שמלקא מברדיטשוב, חתנו של ר׳ אברהם בר בנו של רז״ו מזיטומיר אור המאיר, אבי ר׳ אלימלך מריציף, אבי ר׳ לוי יצחק מריציף, אביהם של ר׳ יוסף ליב פרל מריזשוב (תר״ז—תר״ע), ושל יהודית מילכה זו׳ ר׳ דוד צבי זינגר מבקשביץ (מ״ג, ח״ב, 1003); 3. ר׳ מתתיהו יחזקאל, אבי ר׳ פנחס מניגרשט שנשא את פיגא בת ר׳ יחזקאל מקרלין, אביהם של: I. ר׳ מתתיהו יחזקאל, אבי ר׳ שמעון (דב) דרברמדיקר רב ור״מ בבוהוש בה נשא את בתו של ר׳ אהרן פרידמן; II. חיה שרה זו׳ ר׳ לוי יצחק אב״ד ניגרשט (חי בתר״ע), אביהם של ר׳ יעקב דרברמדיקר אב״ד פקשן, ושינדל זו׳ רל״י, אבי ר׳ שלום גוטמן אב״ד יאסי, או: ר׳ שלום, ב״ר ישראל אב״ד סקולען ויאס חתן הברכת יוסף, ב״ר אריה ליב, ב״ר אברהם מקרטשוב, ב״ר צבי ראש ישיבה מקרטשוב. נפטר בן ס״א ביום כ״ה שבט תרפ״ט; 4. ר׳ משה (מושקה), אביהם של: I. סאשיא זו׳ ר׳ אליעזר ליבר מקאדני, חמיו של ר׳ דוד שמואל אבי ר׳ לוי יצחק מניגרשט (מ״ג, ב, 965); II. רבקה העניא זו׳ רבי ישראל מזינקוב ב״ר שמואל ב״ר זלמן, ב״ר משה אפרים אשכנזי אב״ד קליש בפולין (דרשות ש״מ הכהן, 6) נכד החכם צבי, ונשא את בתו היחידה של ר׳ מאיר קריסנפולר אב״ד בראד; 5. זו׳ ר׳ משה מטריאנוב שבמחוז ברדיטשוב; 6. זו׳

ר׳ נפתלי צבי, אבי חנה רבקה אם משפחת אדמור״י בוסטון;
ג. **ר׳ דב ברוש.** לא שימש ברבנות. נפטר בתקפ״ד.
בנו ר׳ לוי יצחק משיטאווא היה אביה של בתיה זו׳ ר׳ מרדכי דב טברסקי מטומשפול, ב״ר מנחם נחום מניעזין (ספר הצאצאים, 133). אחת הבנות היתה ארוסת ר׳ דב בר, אחי ר״י מרוזין שנפטר צעיר; ד. זו׳ ר׳ יוסף בונם וואלאס המובא בספר בית רבי, ח״ג, דף יב, אבי ר׳ יקותיאל זלמן, אבי ר׳ לוי יצחק שנשא את בתו של רמ״מ הצמח צדק מליובאוויטש בחיי הסבים; ה. זו׳ ר׳ נתן מקוזניץ המובא במטה לוי לרצ״י מיכלזון; ו. זו׳ ר׳ אליעזר ליפא. בתו שרה נישאה לרבי משולם זלמן אשכנזי־פרנקל (שם שנוסף לו בעברו לרומניה) אב״ד יריטשוב ובוקרשט (תולדות יהודי קליש, 164, ושה״ג החדש, המובאים בספר יחוס בעלזא, קכה), ב״ר משה אפרים אשכנזי אב״ד קליש דלעיל.
לתולדותיו נתחברו הספרים: **תפארת בית לוי**, עם **תורת ישראל**, חדו״ת בפרד״ס מבנו שרשמם בתקע״ז, ע״י נכדם ר׳ שלום גוטמן אב״ד יאס, יאסי, דפוס פראגרעסול, עת״ר, 2, 32; 38 עמ׳. בהקדמתו כותב שבמשפחתו דיברו הרבה מזקנם, ובמיוחד שמע מחו״ז ר׳ פנחס מניגרשט. מקוה להדפיס עוד מהדו״ת. בשולי הדפים הערות תורת יחזקאל מבנו ר׳ מתתיהו יחזקאל, ובסוף כמה מדרשותיו ומילואים. בנו רמ״י מליאובה הדפיס **מגדולי החסידות** חו׳ א׳ על רל״י, חייו פעולותיו ותורתו, בילגוריי, נ. קרוננברג, תר״ץ, עב עמ׳. מהדורה מתוקנת נכללה בסוף ספרו מגבורי החסידות, ת״א תשי״ג. **תולדות קדושת לוי** א-ב, מהדורה מתוקנת מהנדפס במונקאטש ע״י רצ״א קלוש, ותוספת ח״ב ע״י ר׳ צבי מאשקאוויטש, ירושלים תשי״ז, סד עמ׳. **רבי לוי יצחק מברדיצ׳ב**, ילקוט ישראל ארליך, תל־אביב, בר־גיורא, דפוס הצופה, תש״ז, קס עמ׳, עם רשימה ביבליוגרפית. מהד׳ ב, ת״א, מורשה, תשמ״ו, שי עמ׳. ר׳ לוי יצחק מברדיצ׳ב, חיבר וצירף מקורות יוחנן טברסקי, רמת גן, מסדה, תש״ך, 143 עמ׳. **הסנגור**, סיפורי מופת מוגשים לילדי ישראל בניקוד וציורים, ג. חנוך, ירושלים, אורה, תשל״ט, פג עמ׳. רא״י ברומברג הותיר בכתובים ספר שלם לתולדותיו, לסדרת מגדולי התורה והחסידות. עוד נכתבו עליו: מערכה ב׳ בספר אהלי שם לר׳ יהודה אריה תאומים־פרנקל, בילגורייא תרע״א, עמ׳ 12-28, 88; מערכה ד׳ עבודת לוי בספר זכרון לראשונים מאת ר׳ משה חיים קליינמן, פיעטרקוב תרע״ב ודפוסי צילום, עמ׳ 89-136, ובסוף פקסימיל חתימתו; מערכה ג׳ בספר עשר אורות לר׳ ישראל ברגר, ווארשא תרע״ג, 44-64; מערכה ב׳ בספר שלוש קדושות לרצ״א קלוש, ב״ב תשכ״ט, נה-צב, לפי מה שהוציא לאור בתש״א.

ר׳ ישראל הכהן גרודזינסקי מטומשוב הדפיס מכת״י ד״ת של רל״י בקובצי הבאר, וכללם אח״כ בספרו שארית ישראל, ניו יארק תשט״ז. מחידושיו על הש״ס בחוברות הפוסק תש״א—תש״ב, שנים מהם נדפסו שוב בכרם החסידות, ב. הגהותיו כת״י על שו״ע או״ח נדפסו במוריה. מכתבו עם פקסימיל, כר״ש, חשון־כסלו תשמ״ג, י-יא.

שם ושארית, יט; החסידות, 82; לא נותקה, 171, 209-211, 399, 513; י. כארלאש, לעקסיקאן, ח״א, 387-389 (לפי בערדיטשעווער!), עם ביבליוגרפיה.

לֵוִי

ראה גם לפי: **סגל**

כלולים כאן אלו ששם משפחתם לוי או הלוי, וגם אלו שהיו לויים ולא נודע שם משפחתם.

ר׳ אברהם הלוי אב״ד רוזניאטוב. במנויי ספר התמונה ובכ״ע ח״ג תרנ״ב, וארץ החיים תרס״ד. אולי בנו של ר׳ פנחס אב״ד רוזניאטוב.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״ב, י׳, קפז בתרמ״ח-תרנ״ג; שערי דעה, ח״א, קמח, ח״ב, עה, קמב בתרל״ט, ולר׳ יצחק ליב (בנו?), ח״א, עא.

ר׳ אברהם אבוש מרדכי ראה לפי: **ר׳ אברהם אבוש מרדכי** הלוי

ר׳ אברהם אריה ליב ראה לפי: **ר׳ אברהם אריה ליב** הלוי

ר׳ אהרן מרדכי אב״ד ראווה. מחותנו של ר״ש מנ״ש.

תשובות אליו: ש״ב, יריעות האהל, יד, לז.

ר׳ אליעזר הלוי אב״ד בוכניה. כך רשום במנויי בכ״ע, מונקטש תרנ״א.

ר׳ אריה יהודה ליב ראה לפי: **ר׳ אריה יהודה ליב** ב״ר עקיבה הלוי

ר׳ אשר הלוי אב״ד מדיניץ.
אחרי נישואיו היה מן היושבים בבלז שנים רבות בד׳ אמות של הלכה ורחוק מהויות העולם, ולמד עם ר׳ אברהם אב״ד סטרליסק. הסתופף יובל שנים בצל אדמור״י בלז מהמהר״י עד המהר״א, נמנה על המקורבים אליהם, והושפע מדרכיהם. גם בהיותו חולה בשנותיו האחרונות, נסע לבלז לחגים ולזמנים קבועים. כבר המהר״י הפליג

ר׳ שאול לוין מרווה־רוסקה

ביקרת ערכו, ונתקבל לרבנות העיירה הקטנה מדיניץ שליד דרוהוביטש. העדיף חיי דלות וצניעות שם, ודחה הצעות רבנות בקהילות חשובות. שקדן בתורה, תפילתו עצורה כאש, וקולו הערב נשמע למרחוק. התענין בחיי יום יום של אישי הקהילה וענייה, והיה דמות אצילה ואהודה על תושבי המקום. הם ראו בו איש קדוש המורם מעם, ושטחו לפניו את מצוקותיהם. נפטר בתר״ץ לערך. בנו כנראה ר׳ שאול (ולא שלמה) לוין, מחסידי בלז בראווה. התפרנס מחנות בכבר השוק. בספר ראווה, 108, נזכר כבנו של אב״ד מאלינץ, ונצר ממשפחת רבנים.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״ב, צא; הרי בשמים, ח״ג, ה בתרנ״ה. מכתבו בתשובה כהלכה, סט ע״א.

גדולי חסידי בעלזא, א, רכא-רכב; תלמידו יצחק הל־אור (הלר), ספר דרוהוביץ, 186.

ר׳ אשר ישעיהו ב״ר משה יצחק הלוי

מגורליץ (תר״ט — תרע״ב)

נולד בגורליץ בשנת תר״ט לאביו ר׳ משה יצחק יליד וולכיה, ב״ר חיים זאב יליד הונגריה, ב״ר משה, ולאמו יהודית בת גורליץ. האב העני לא אהב לעבוד, והאם החרוצה פירנסה את רוב בניה ובנותיה בעבודת יומם ולילה. בהיותו בן ארבע עברה המשפחה לקולומיאה, ואח״כ לויזניץ. בגיל שבע עזב את הבית, בנס ניצל מאנשים שרצו לגזול את חרותו ודתו, והיתה לו ילדות עשוקה.

בן עשר נתיתם מאמו. בגיל י״א הלך בעקבי אביו לרומניה, והגיע ליאסי בה התנכרו לו אביו וקרוביו. למד שם מלאכת סופר סת״ם, אצל יהודי שמירר את חייו. בתרכ״ו עבר לעיר איגוד היא אג׳וד־אדזאד, בה גרה אחותו הבכירה חנה עם בעלה ר׳ יצחק השו״ב. שם התידד עם יצחק מרדכי, בן גילו יליד ירושלים שאביו השד״ר ר׳ אליהו טבע בדרכו לסין, ואמו שבה להוריה ברומניה ונפטרה. שניהם נדדו ברחבי רומניה, בולגריה, תורכיה ויון, עד שבניסן תרכ״ח הגיע לסלוניקי, ושנתיים אלו מתוארות בספרו. באחת התחנות נבחר לרב, אך כעבור זמן המשיך בדרכו. משתמע כי זמן מה היה קצין בצבא הרומני. המשיך לנדוד עם נסיך גרמני, והיה באסיה הקטנה ובארם נהריים, עד שהגיע להודו בה היה בתרל״ג. בשנה זו היה בעל חנות בבורמה, ובהמשך נדודיו ממחוז למחוז השתקע בכלכתא.

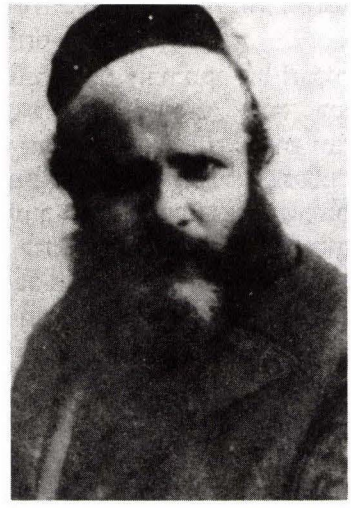
בעיר זו עבד בבית הבורסקי של הגביר ר׳ משה אביעזיז, שכדרך עשירים עלה בקיץ לעיר דרג׳ילינג שבהרי ההימלאיה. מקום יפה נוף וצח אויר זה מצא חן בעיני פועלו, שנשאר לגור בה מתר״ס לערך כיהודי בודד. ביום ישב בפתח אחת החנויות להתפרנס בצימצום מתיקון נעליים, ובלילה ישב וכתב חידושים ופירושים על התורה וזכרונות חייו. כבר בגיל י״א כתב ספר אלה המצוות בדרך שיר, ושנה אח״כ: מקל שקד, שירים שמקצתם בגרמנית. חיבורו הררי הימאלייא נדפס בשבועון הערבי באותיות עבריות והוא יקר המציאות: מגיד מישרים בעריכת שלמה תוינא, תרנ״ו—תרנ״ז. בשנות שבתו בקלקוטה חיבר ספרים נוספים נקובים בשם בהגות ובסיפורת, וכן חזונות שהרבה לראות מילדותו, והמשיך לכתוב בהימלאיה חתן דמים על המילה, ופירושים על תהילים, אסתר ושיר השירים, בהם ניכרים כשרונותיו ורוחב ידיעותיו בספרותנו. חלק מכתביו נשתמר אצל אלמנה בקלקוטה שגמלה עמו חסד בחוליו, וחלק אצל חכים תימני: מארי יחיא בן אברהם חיים שעלה לדרג׳ילינג כשו״ב עם זוגתו ההודית שנתגיירה, ועסק שם ברפואה משומן נחשים ונמרים. ר׳ דוד ששון רכש את הכתבים, תיארם באהל דוד, וטרח בסידורם. בהם גם: הרפתקאותיו של אשר הלוי, ספר מסעותיו שההדיר אברהם יערי, ירושלים, ראובן מס, דפוס אחוה, תרצ״ח, סג עמ׳, רנ עותקים. אחרי תר״ם כתב את זכרונות ילדותו בס״ב פרקים, רל דפים. שרדו רק לג דפים הכוללים את ז׳ הפרקים האחרונים. כעבור שנים כתב מהדורה שניה בה השמיט כמה ענינים, אלא שבגלל עניו כתב על נייר גרוע, בדיו עפצים בלתי

קריא. כשנזדמן למרומי ההרים יהודי אחד וראה שהוא חולה, הורידו לבית החולים עזרא־הוספיטל בקלקוטה. שם נפטר ונטמן ביום ד׳ י״ג טבת תרע״ב, ונשתמר נוסח מצבתו. את כל תלאות חייו ובדידותו תלה בחטאיו, ושמר על תום אמונתו.

גורליצה, 14, 183-184.

ר׳ בנימין ב״ר יעקב **לוי**

בנו הצעיר של ר׳ יעקב אב״ד טשבין. ת״ח צנוע, מתמיד בהלכה ובחסידות, בקי בלשונות ומצוי בספרות הכללית. חביב על המתקדמים ובעלי המלאכה שבאו לשמוע את דרשותיו. ר״מ בישיבה הקטנה שבעיר, אך לא נבחר לרבנות.

הרב בנימין לוי מטשבין

נשא את חוה לונדנר, ועמה היה פעיל בחברת ביקור חולים, ובקופת תומכי עניים שיסד, ואשר סייעה גם להכנסת כלה. נספה עם זו׳, בנו יעקב ובת הי״ד.

ר׳ דניאל הלוי אב״ד טרטקוב.

תשובה אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, עג, קיט בתרכ״ב.

ר׳ יהושע הלוי אב״ד חודרוב. אליו: נט״ש, סה.

ר׳ יוסף יצחק הלוי, ר״י (ראש ישיבה) בברודשין.

תשובה אליו: שערי דעה, ח״ב, קנח.

ר׳ יוסף מרדכי הלוי ראה לפי: **שטיגר, ר׳ יוסף מרדכי**

ר׳ יחזקאל ראה לפי: **הלוי, ר׳ יעקב יחזקאל**

ר׳ יחיאל מיכל הלוי אב״ד זרשין. במנויי שו״ת ריב״ם שנייטוך תר״ן.

תשובות אליו: רבו, הרי בשמים, ח״ב, עו בתרמ״ט; מהרש״ם, ח״א, עד, עה.

ר׳ יעקב סג״ל ב״ר משה יונה **לוי**

בנו של ר׳ משה יונה אב״ד טשבין. בתרנ״ו היה כבר אב״ד מילובקה, וכן רשום עד תרנ״ט. אמנם הנכון שבתרנ״ז הוכתר כאב״ד טשבין על מקום אביו (מחז״ה, ו׳ טבת תרנ״ז, 4). ניהל את מוסדות העיר ביד רמה, ונקרא הרב הזקן עד לפטירתו בתרפ״ב. היו לו י״א בנים ובת דינה, ובהם: א. ר׳ ישראל דומ״ץ בעיר לפני השואה, ומנהל ישיבה לצעירים. עיצב את דמותה הרוחנית של העיר, כי רוב התושבים נמנו על תלמידיו. נפטר לפני המלחמה. נספו בשואה זו׳ יאכט, וילדיו משה יונה, פיגל והניה הי״ד; ב. ר׳ אהרן. עסקן חשוב בזאטור (ולא האב״ד). מהיושבים ראשונה אצל רבי אלעזר רוזנפלד. נשא את בילא הענא בת ר׳ יוסף. נספו הי״ד. ב״א: אלימלך הויפטשטיין בארה״ב (אושפיצין, 419, 577); ג. ר׳ בנימין הצעיר ר״מ בטשבין.

תשובה אליו: אמרי יושר, ח״ב, קיד.

אהלי שם, 412; טשבין, ג-ה; פנקס, ח״ג, 200.

ר׳ יעקב הלוי

בנו של ר׳ צבי אב״ד דומברובה ונכד הט״ז. תלמיד ר׳ ליבר חריף מקראקא. נתקבל לאב״ד וולברום, ותשובות אליו בשמן רוקח, ח״ב, לג, וברית אברהם, אה״ע, קיח. עזב את רבנותו שם, והתישב בקראקא כראב״ד שנים רבות. נפטר ביום א׳ ב׳ חשון תקע״ט, ונשתמר נוסח מצבתו.

לוחות זכרון, תרנ״ז, 67, תרס״ד, 92-93.

ר׳ יעקב יחזקאל הלוי

מאושפיצין (תקע״ד — תרכ״ה)

נולד ביום ח׳ אלול תקע״ד בהוצנפלוץ שבשלזיה עילית. למד בבראד, ואצל הגאונים בעל ישועות יעקב ובעל שערי תורה ר׳ בנימין זאב אב״ד וורבוי. בתקצ״ח בא מפולין לברלין. השתלם במדעים, ועסק בחכמת ישראל. לרגל נישואיו התישב בביליץ ועסק במסחר, ומשלא הצליח פנה לרבנות. משנת תר״ו אב״ד אושפיצין וגליל וודוביץ, ומתרי״ד רבה של בייטהען שבשלזיה. נפטר שם בחיי אביו אחרי מחלה ממושכת, ביום א׳ כ״א חשון (ולא כסלו) תרכ״ה, ונטמן ביום ג׳.

בעודו בחור חיבר ספר **תספורת לולייניות** מחברת ראשונה, ברלין תקצ״ט, 12, 100 עמ׳, במגמה להתיר תספורת במועד. הספר עורר סערת רוחות עזה ונכתבו חיבורים נגדו, על כי הוא כתוב ברוח ההשכלה ובשבח המדעים. תוכנו תשובות לשאלות החכם יש״ר בחיבורו מאמר התגלחת שמתיר להתגלח במועד, ובטעמי חומרות ומנהגים. בהקדמתו מזכיר את ידידו אפרים הרץ. בבייטהען חיבר את הלקסיקון המדעי שלו **בקורת התלמוד**, לבאר את יסודות התורה שבעל־פה לפי סדר ערכי הא״ב. בחלק הראשון שנדפס בויען תרכ״ג, 4, 494 עמ׳, כלולים יותר ממאה וחמישים ערכי האות א׳. הוא מפרש בהם בהגיון שכלי מילים ומונחים בתלמוד, ומשוה ללשונות הקדם. פירסם גם חקרי תלמוד ויהדות בהמגיד והמליץ, בעברית ובגרמנית.

תשובות אליו: רב״ח, ח״א, אה״ע, יח, יט בתרי״א; שו״ת מהר״ץ חיות, ח״א, נב לפני תר״י; שו״מ, קמא, ח״א, קלא בתרי״ג, והגהות יד שאול, יו״ד, סי׳ רמב ורעח.

ר׳ מרדכי צבי פרידלנדר אב״ד יעגענדארף, המגיד, ח, 732; המבשר, ד, תרכ״ה, 357; קרסל, ח״ב, 186-187; כרם שלמה, חשון תשמ״ב, י-יא, עם מכתב מב״ד קראקא בתרט״ז, בתוכחת מגולה על שכותב שאלת הלכה בגרמנית ולא בלשון הקודש.

ר׳ יצחק הלוי. רבה של סטרטין וזורובנא בתחילת שנות הת״ר, ואולי לפני כן בתקצ״ט היה אב״ד פמורן.

תשובות אליו: חסל״א, תנינא, חו״מ, כח; שו״מ, תליתאה, ח״א, נג, פו לזורובנא.

ר׳ יצחק ב״ר מרדכי הלוי

בנו של ר׳ מרדכי הלוי אב״ד קמינקא ור״מ לבוב חוץ לעיר, בנו של הקדוש רבי יהושע רייצס שנהרג על קידוש השם עם אחיו הר״מ רבי חיים בלבוב בשנת תפ״ח. נשא את בתו של ר׳ אריה ליב אב״ד אמשטרדם. בצעירותו מלפני תקט״ז אב״ד לשנוב, ואח״כ רבה של חלם בה היה בתקכ״ט. מתחילת תקל״ח אב״ד קראקא, והטיל בה חרם על החסידים. נמנה בין גדולי הדור. נפטר בעש״ק י״א ניסן תקנ״ט. נדפסו ממנו שתי תשובות. בניו: א. ר׳ מרדכי אב״ד זלוזיץ וטיקטין. נשא את גיטל בת ר׳ יעקב יוקל כהנא־שפירא מליוורנו; ב. ר׳ צבי הירש דוד אב״ד שברשין וקראקא.

כלילת יופי, ח״א, דף לא ע״ב-לב ע״א, ח״ב, עט; לא נותקה, 437-438.

ר׳ ירוחם חיים סג״ל ב״ר יוסף הלוי

בנו יחידו של ר׳ יוסף דומ״ץ דולינא, שבגיל קרוב לשמונים נסע לארץ, ונפטר בווינקוביץ בליל שמחת תורה. אנשי החברה קדישא ראו אור שיצא מגופו ומילא את הבית, וגם ראוהו בקברו ותמהו שפניו מאירות כשמש. מגזע הט״ז. תלמיד מובהק למגיד רצ״ה בעל צמח ה׳ לצבי, ונסע אליו גם כשעבר לנדבורנה. אחריו דבק ברצ״ה מזידיטשוב, וגר ישיש בדולינא.

ספרו **בית הלוי** עה״ת וליקוטים נושא לדיון ביבליוגרפי. בן יעקב לא ידע עליו, ופרידברג השתבש ברישומו. מהלמן שיער בטעות שנדפס בפולנאה. בשער: תקס״ג, והנכון תקפ״א לערך. בשנה זו הסכימו: רצ״ה אב״ד זודושוב (ידידי החסיד המופלג בתורה וביראת חטא... ידעתיו מאז ומנוער אשר שימש מו״ר... והכרתיו אשר מעולם הוא נחבא אל הכלים בהצנע לכת, וכעת לעת זקנתו נוסע הוא לאה״ק במסירות נפש); ר׳ דוד ב״ר מנחם מנדל כ״ץ אב״ד דולינא (הגם שאינו ביודעי ומכירי... נתקבל לכאן לפני חצי שנה, והמחבר היה טרוד בעסק ההדפסה ולא היה בביתו... מכל מקום אנשי עירנו יעידון ויגידון כולם כאחד, שהוא אחד מתלמידי הרב הצדיק... צבי הירש... ומימיו לא מש מתוך האוהל של הרב הצדיק הנ״ל, ובילדותו היה עסוק ולמד בספרי קבלה); ראב״ד מבוטשאטש (מצד הפצרת כבוד ידידי חביבי). המחבר כותב בהקדמתו, שניגש לחבר את הספר כיון שבנו יחידו נפטר, ומספר על אביו. הקדמה נוספת באגדה. בפנים משבץ ד״ת מאביו, מרבותיו, ומצדיקים נוספים. הופיע שנית ע״י רבי ברוך פרנקל מסוקוליבקה, למברג, דפוס א. סלט, תר״ע, ד, לב ד׳. בהקדמה כותב שהדפיס את הספר לפרנסתו, כי הוא ״עני בן טובים מצמרת אבותים״. אח״כ ההסכמות הישנות, והקדמת המחבר. בסוף: אמור אל הקונים, רשימת המנויים עם שם אמותיהם ובלי שמות המקומות, ותודה לתורמים.

ר׳ ירמיה הלוי חתן אב״ד חוליוב. שו״ב שם ואח״כ בברודי.

תשובות אליו: טוט״ד, קמא, ח״א, לו, סו, תנינא, בסוף: ט, יג, יח, תליתאה, ח״א, קסז; קול יהודה, ה; שו״מ, רביעאה, ח״ג, קלז בתרט״ז לחוליוב.

ר׳ ישעיה יעקב הלוי ראה לפי: **ר׳ ישעיה יעקב** ב״ר יהודה ליב

ר׳ ישראל הלוי דומ״ץ שצריץ.

תשובה אליו: חיים של שלום, ח״ב, כ.

ר׳ ישראל ב״ר דוד הלוי

נכדו של הלב אריה. דומ״ץ זלוזיץ על מקום חמיו המגיד ר׳ יוסף משה ב״ר אלקנה. בתקע״ו היה שם, כנזכר בהסכמת רבו ראי״ז מרגליות לספר באר מים שהביא לדפוס עם הקדמתו. אח״כ דומ״ץ ברודי בה נפטר לפני תרל״ד. שם משפחתו אולי בלעיך. זהו שם משפחת נכדו ר׳ מתתיהו בן בתו טאבא, כנזכר בשער באר מים, ירושלם תרצ״ה.

תשובות אליו: רבו, בית אפרים, יו״ד, טו, אה״ע, ח״א, ח־י; ספר יהושע, קט; שארית צבי, בסוף, ד, בתרכ״ג לערך.

ממחוז הילדות, כח-מ, פא-פב.

ר׳ ישראל ב״ר יעקב מטשבין ראה בתוך אביו: **לוי, ר׳ יעקב** ב״ר משה יונה

ר׳ ישראל ב״ר משה הלוי

נולד בבוברקא בשנת ת״ס לאביו ר׳ משה, ולמד בזמושץ. חכם הכולל בכל החכמות, והשיב לחורפי ישראל ותורתו בכליהם. גר שנים אחדות בלובלין, וכשראה את קלקולי הפילוסופיה השליכה מעליו, ועבר לבראד להיות שקוע באהלה של תורה. נודע על שם ספרו **נצח ישראל**, חידושי ש״ס בפלפול עמוק וכללי סוגיות. רבי יואל בעל שם מזמושץ כותב בהסכמתו: עלה שמים וירד מים התלמוד לים חכמתו. כמו כן חיבר שו״ת אבן ישראל, אוצר נחמד על הכוזרי וחובת הלבבות ופירוש טוב הלבנון על חובת הלבבות, ספר הדמע במוסר, ועוד ספרים רבים. נפטר ביום י״ז ניסן תקל״ז, ובמצבתו נחקקו עליו שבחים מופלגים.

מליצי אש, א, ניסן, עח-עט.

ר׳ ישראל אלימלך הלוי דומ״ץ בלוזוב.

תשובה אליו: תפארת יוסף, אה״ע, יט.

ר׳ ישראל יוסף ב״ר יהודה הלוי. מ״מ בבוצץ. במנויי חפץ חיים (יוזפסברג) תרנ״א.

ר׳ ישראל ישעכר הלוי. ת״ח בפריסטיק.

בתרכ״ט השיבו לו: נטע שעשועים, צ; שם עולם, ח״א, צ.

ר׳ ישראל משולם הלוי

נכדו של ר׳ וולף מרדכי, הדומ״ץ הראשון בקלוש בזמן רבנות החות דעת. מילא את מקום זקנו כדומ״ץ ראשי בקלוש אצל האב״ד ר׳ יוסף שוורץ (קאלוש, 23). בעל הוראה מובהק בכוחא דהיתירא, ונקרא לדיני תורה. מתמיד גדול יומם ולילה, דייק וגריס, ודן בהצטיינות דין אמת. מתון ופשטן בלימודו, ולא פלפלן. החוו״ד כתב אליו ולדיין נוסף: מה אדע ולא תדעו, והלא אתכם החכמה והמדע.

כל ימיו עני מרוד, ומסתפק במועט. השתכר ששה ריניש כסף, והיה שרוי בתענית. מטופל בילדים שנולדו לו מכמה נשים שנשאן בצעירותן בכל פעם שהתאלמן. חזותו מסודרת ומעוררת כבוד, ובגדיו נקיים. במנויי נזיר השם תרכ״ט. התפלל בביהכ״נ של החסידים, אף כי לא היה חסיד. לימד בשעותיו הפנויות ג׳ דורות מבני המקום, בכל פעם אחד או שנים. מיכאל ברוור למד אצלו כדור שלישי בתרל״ח, עם בן זקוניו מיכלי בהיותו כבן שבעים וחמש. גם בזקנתו בריא בגופו וברוחו, ורק לבסוף נחלשו עיניו.

תשובות אליו: חסל״א, קמא, חו״מ, כו, ל, נב בתרי״א—תרי״ד; מהריא״ז, עב.

זכרונות אב ובנו, 9, 23-27.

ר׳ מאיר ב״ר יוסף הלוי

רבה של מוסט בה נפטר ביום י״ז (או ד׳) תשרי תקנ״א. נשים היו משתטחות באלול על קברו בתפילה. בתו נישאה לחוזה מלובלין בזיווגו השני. הוא כנראה המגיד וראב״ד נדבורנה שאותו מזכיר הדע״ק בתהלה לדוד על תהילים (עיין במפתח), וכן בספריו חוזה דוד (יב, ג) ומחזה דוד (יט, ג-ד), ואליו התשובה בתועפות ראי״ם, חו״מ, יח.

מליצי אש, ח״ב, תשרי, יז, ח״ג, סוף שבט, 86; מוסט, 22, 80.

ר׳ מנוח הנדל בר״י הלוי. ת״ח בבלז. אח״כ שו״ב בבראד.

תשובות אליו: רבו, שדה יצחק, סט; שערי דעה, ח״א, נב, נג, רה לפני תרל״ח.

ר׳ משה הלוי מפשוורסק ראה לפי: **ר׳ משה** מפשוורסק

ר׳ משה הלוי דומ״ץ קיטוב.

תשובות אליו: דבר משה, תנינא, מה, מו, נא, אוריין תליתאי, נז.

ר׳ משה יונה לוי

רבה הראשון של טשבין, על מקום חמיו הראב״ד ר׳ חיים קלוגר. מנוי משם על בית ועד לחכמים תרמ״ד ותוצאות חיים תרנ״ט. נפטר כנראה בתרנ״ז, ואז נתקבל על מקומו בנו ר׳ יעקב. בתו

נישאה לר׳ דוד שלום מייער מטשעבין, זקנו של ר׳ אלחנן זאב פרידריך מלונדון.

ר׳ משה שלמה זלמן ב״ר בנימין בושקא הלוי

בנו של ר׳ בנימין בושקא, ואחיו של התפארת צבי. רב בקוריץ, ועבר לרבנות קראקא. בגלל המחלוקות בין החסידים והמתנגדים עבר מיד אחרי דרשתו הראשונה לוורשא, ונשא שם בתואר אב״ד קראקא. על ספר יראים תקס״ד חתם: לעת עתה בוורשא. נפטר ביום ו׳ שבט תקע״ו.

כלילת יופי, דף קלד ע״ב-קלו ע״א; שה״ג קרנגיל, א, 220.

ר׳ משה שמואל הלוי. סופר בנרול.

תשובה אליו: בית ישראל (כהנא), סג.

ר׳ פנחס הלוי רב ברוזניאטוב, ובתרט״ז השיב לו לשם: חסל״א, קמא, אה״ע, מד. אולי הוא שנעשה אח״כ אב״ד אטיניא, ולשם השיבו לו: בית שלמה, יו״ד, ח״א, עח בתרכ״ב; חסל״א, חנינא, חו״מ, ל בתרי״ט. יתכן שבנו הוא ר׳ אברהם אב״ד רוזניאטוב.

ר׳ צבי הירש הלוי. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, קיז.

ר׳ צבי הירש דוד ב״ר יצחק הלוי

בנו של ר׳ יצחק הלוי מלבוב אב״ד קראקא. נשא את בתו של ר׳ מאיר אב״ד גריידינג. בפקודת אביו כיהן כאב״ד שברשין, ועל שמה נקרא גם בשובו לקראקא לסייע לאביו. כשנפטר אביו בתקנ״ט מילא בפועל את מקומו, אבל היו לו שוטנים רבים שעיכבו מלמסור לו את כתב הרבנות. רק בתקע״ו אושר רשמית על ידי השלטונות, אחרי סירובו של רבי מרדכי בנט. בעל מידות תרומיות, טוב ומיטיב לרעים ולטובים. ביתו פתוח לרווחה, וידו נדיבה. סופר מהיר בלשון הקודש ובשפות אחרות. מתנגד חריף לחסידות, ולבעל מאור ושמש ובנו. נפטר זקן ביום י״ד (ולא א) טבת תקצ״ב (ולא תקצ״ד). בנו ר׳ יעקב השל חתם עמו על ספר צדק ורשע (זילברשטיין) תקפ״ב. רוב צאצאיו נתחתנו למקומות אחרים בפולין ובליטא. מהם שנישאו לקרוביהם, ילדי ר׳ שלמה אב״ד לונדון ב״ר צבי הירש לוין אב״ד ברלין. הוא נתן להם כסף רב על מנת שיתישבו בפולין, וכיון שאסר עליהם לגור באנגליה גרו בקראקא.

תשובה אליו: ברית אברהם, אה״ע, סד.

כלילת יופי, לפי המפתח; קראקא, 51, 77, 79.

ר׳ רפאל הלוי אב״ד ישליסק.

תשובה אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, קט בתרמ״ד.

ר׳ שלמה מאיר הלוי. ת״ח ביגולניצה.

תשובות אליו: אורין תליתאי, צ; מהרש״ם, ח״ד, קיא לטלוסט.

ר׳ שמעון הלוי דומ״ץ צישינוב.

תשובה אליו: דובב מישרים, ח״א, קה בתרצ״ו.

לויא ראה לפי: **לאו**

לוֹיבֶּר

ר׳ יהושע יוסף מפרהינסק. אביהם של פרופ׳ מרדכי אליאב ופנחס אליאב ממשרד החוץ (רוזניאטוב, 222).

ר׳ יעקב שלום. תלמיד ישיבת כתר תורה באושפיצין. ד״ת ממנו בכתר תורה, תרצ״ט, סי׳ כו.

לוֹיטֶרבַּך

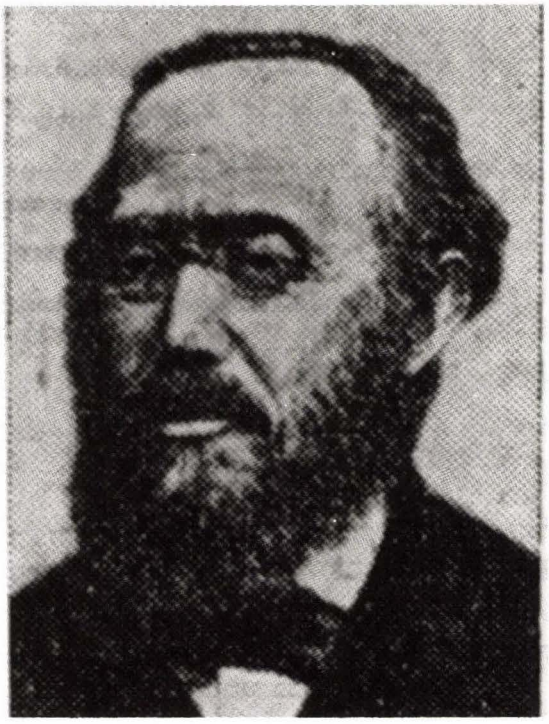
משפחת כהנים

ר׳ צבי הירש מלאוטרבך
ר׳ יעקב בצלאל מדרוהוביטש
ר׳ אשר זליג מדרוהוֹבִיטש (תקפ״ו — תרס״ז)

ר׳ אשר זליג ב״ר יעקב בצלאל **לויטרבך**

מדרוהוביטש (תקפ״ו — תרס״ז)

נולד בדרוהוביטש ביום ח׳ שבט תקפ״ו לאביו ר׳ יעקב בצלאל, והשתלם בלימודים תורניים וכלליים. נשא בתר״ג את חיה באשי בת שפרה בחסטעג, נפטרה ביו״כ תרנ״א. אחרי נישואיו עסק במסחר ונתעשר, בהיותו שותף לתעשית נפט גדולה בבוריסלב. בתרמ״א ביקר הקיסר במפעלו חצי שעה. עסק בצורכי ציבור בעירו, ויסד בתרמ״ח בביתו בית מדרש משופע בספרים לתועלת הלומדים, ובית חולים עירוני. ביקר בארצות שונות. מתרכ״ב פירסם חקרי תנ״ך תלמוד ומדרש, סיפורים ומאמרים, ברוב כתבי העת העבריים בתקופתו באירופה, ארה״ב וא״י. לרוב בחתימת זה״ל, ובכינויים בדויים רבים. נשא הרצאה בשבח העברית עם אהרן צבי זופניק (ב״א

ר׳ אשר זליג לויטרבך

יה״ל, העברי, יז, קנט). נפטר ביום ט״ו חשון תרס״ז (ולא ט׳ ניסן תרס״ד).

ילדיו: א. יוטא פעסיל הבכורה ילידת תר״ה, גרושת בריש גולדברג. נפטרה על פניו ביום ה׳ תשרי תרמ״ט, במרחץ פרינצסטל שליד מדלינג הסמוכה לויען, ונטמנה בדרוהוביטש בהניחה ג׳ יתומים; ב. ליבא לינא (תר״ז—תר״ס) גרושת אלכסנדר ב״ר שמואל שור. ג׳ ילדים; ג. ישראל יליד תר״י. נשא את שרה פיגא בת ר׳ בצלאל הרמלין מבראד, וברח ממנה לניו אורליאנס שבארה״ב. נדד בארצות רבות, התגייס בדרום אפריקה לצבא הבריטי, והצטיין בקרבות עם הזולו. בשובו גר בסטרי ובלבוב בה נפטר בתר״ע, ולו בן וצאצאים בשם מונד; ד. דוד בסטרי (תרי״א—תר״ע). מזיווגו הראשון שני ילדים, ומהשני אחרי גירושיו ששה.

סדרת מנחותיו נדפסה בדראהאביטש, דפוס אהרן צבי זופניק, ובה השתמש גם במקורות חוץ. **מנחת אזכרה** עמ״ס אבות, עם הערות כתב יש״ר וביאור דברי חפץ, תרמ״ט, ד, לה ד׳ ומבוא. הכנסות הספר לדבר טוב וגדר לבית הקברות. **מנחת ערב**, י״ב הספדים על קרוביו ואנשי שם, ובסופו מאמר נס חנוכה שדרש בחנוכה, ובו משבח את חברת כי״ח ומגנה את המחלוקות בא״י, (תרנ״א), לא ד׳. את הכנסת הספר הקדיש לחברת ״תמיכה להשכרת מעונות לעניי בני ישראל״. בהקדמתו מזכיר שקיבל מאות מכתבים על ספרו הקודם, ומהם מדפיס מכתבי רי״א איטינגא ור״י שמלקיס מתרמ״ט. הנספדים: אביו; אמו; בכורתו; זוגתו; רמ״ז איטינגא; אחותו חנה; אחיו הבכור; האב״ד רא״י הורשובסקי; חנה בינא אחות אביו; ש״ב ומח׳ ר׳ אליהו הורשובסקי; ת״ח שנפטר באמצע שנותיו; אחי אביו.

מנחת כהן, תרנ״ב, 4, 144 עמ׳. בהקדמה כותב שחלקו נדפס תחילה בכתבי עת בשיבושים, וכעת השתדל לתקן. רובו: אהלי שם — על שמות המקומות והאנשים שבמקרא. מעמ׳ 137: חוות דעת, על היתר הישיבה בארץ מצרים. ההכנסה לחלוקה לעניים. **מנחה חדשה** על הגדש״פ, תרנ״ג, 4, 20, 104 עמ׳, עם הקדמתו. ההכנסה לטובת חברת ישרי לב, לתמיכה באלו שנפלו למשכב, ע״י הגזבר ר׳ אלטר הויזר. בהתחלה דינים מים קדושים, והערות מעין נובע. **מנחה בלולה**, ביאורי תנ״ך, ובדף האחרון הספד זכר לאברהם על אחיו, תרס״ב, יד, ס עמ׳. ההכנסות לצדקה. מחקרו **הנסתרות והנגלות**, על עניני כישוף ואמונה ברוחות בספרות התלמודית, נדפס תחילה בהשחר, ב, וויען תרל״א, 22, 2 עמ׳.

תשובה אליו: דברי שאול ויוסף דעת, ח״ב, דף מא ע״א בתרי״ב.

מדינה וחכמיה, 128-129; קרסל, ב, 195-196, עם ביבליוגרפיה; ספר לויטרבך, 79-84, 121-123 (אוטוביוגרפיה מספר זכרון האסיף תרמ״ט, 146-153, עם ביבליוגרפיה).

ר׳ יעקב בצלאל ב״ר צבי הירש לויטרבך

בנו של ר׳ צבי הירש. מנכבדי דרוהוביטש. נשא את רחל בת ר׳ דוד מאנדל מבוצץ. בגיל חמישים נחלתה חמש שנים, ומעשרת ילדיה טיפלו בה במסירות בנותיה הרווקות עטל ויענטע. נפטרה בשבת ב׳ אדר תר״ך.

ילדיו: א. ר׳ צבי הירש הבכור. נולד בתקע״ח, נפטר ביום י״א סיון תר״ם, בטרם הגיע לשנת אביו ס״ב. זו׳ אידל מלכה ב״ר ישראל גינצבורג מבוצץ, נפטרה ביום י״ב ניסן תרמ״א. משאת ילדיהם נסתעפה משפחה ענפה, ומתוכה יוזכרו: 1. אריה ליאו, ב״ר פנחס, ב״ר אברהם אבלי שהיה בנו בכורו. חיבר: **תולדות משפחת לויטרבך** באנגלית עם שער עברי, ובו רשם שמונה דורות של בני המשפחה בשנים תק״ס—תש״ך, עם תיאור קורותיהם ודמות דיוקנם, לפי דוגמת ספרי היוחסין של משפחות אוירבך ופויכטוונגר, תש״א, תשט״ו, ומהדורה חדשה, ירושלים, קרן משפחת לויטרבך, תשכ״א, 184 עמ׳; 2. ר׳ יעקב בצלאל. נולד במנוסטרישטש ביום ז׳ טבת תרל״ג, לאביו ר׳

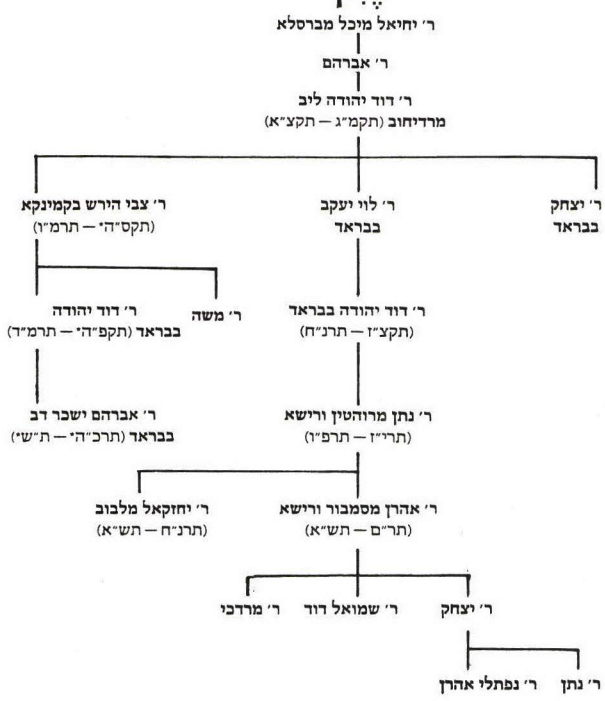
ר׳ יעקב בצלאל לויטרבך

ישראל בנו הרביעי של רצ״ה. נסמך בצעירותו מהאב״ד ר׳ שמואל יצחק שור. מגיל ט״ז למד שפות ומדעים, והשתלם באוניברסיטת ברלין, ובבית המדרש לרבנים החרדי בו נסמך. בתרס״ב קיבל תואר דוקטור מאוניברסיטת גטינגן על עבודתו בגרמנית: תרגומו ופירושו של רס״ג לתהילים. מתרס״ג בארה״ב, מעורכי האנציקלופדיה היהודית חלקים ח-יב. כתב בה ערכים רבים על הספרות התלמודית והרבנית, וכן באוצר ישראל ובאשכול. שימש ברבנות בקהילות שונות, משנת תרע״א עד תרצ״ד בה עלה לארץ לשנתיים. הורה תלמוד וספרות רבנית בביהמ״ד הרפורמי בסינסינטי, ושם נפטר ביום ג׳ ניסן תש״ב. רוב מחקריו גם בתחום הפולקלור פירסם באנגלית, ומעט בכתבי העת העבריים. ההדיר את מכילתא דרבי ישמעאל לפי כתבי יד ודפוסים ראשונים, עם הערותיו ותרגום לאנגלית, ג׳ חלקים, פילדלפיה, תרצ״ד — תרצ״ה;
ב. חנה (תקפ״ב — כ״ו שבט תרכ״ח), זו׳ ר׳ טבל חיות קרובו של רצ״ה, ולהם ד׳ ילדים; ג. ר׳ אשר זליג; ד. שרה זוסמן, ילידת תקפ״ז, שני ילדים. נישאה בשנית ליעקב משה לאואר, ונולדו לה עוד שני ילדים; ה. שפרה גולדה (תקפ״ח — כ״ב ניסן תרנ״ב). גרה בדומברובה עם בעלה יוסף האבר ושני ילדים, ואח״כ בדרוהוביטש עם שמואל שור מזורובנא, ונולדו לה עוד שלושה ילדים; ו. ר׳ אברהם אהרן בדרוהוביטש (תקפ״ט — ב׳ חשון תרנ״ט). יובל שנים נסע לרגל מסחריו לוינא. מלומד, ישר, ואציל המידות. נשא את שרה בת האב״ד ר׳ אליהו הורשובסקי, נפטרה בתרכ״ז, אם לששה. שנה לאחר מכן נשא את פייקא לסינג מבוטשאטש אלמנת הרטנשטיין, ונולדו לו עוד שלושה ילדים. בתו השניה נישאה לר׳ אלעזר קוטן מזלוטשוב נכד רבי עזריאל מקוזין, ונכדם הוא העתונאי אסף בת״א; ז. אטל ילידת תק״ץ. נישאה בתר״י לתנחום פרידמן מפולין הרוסית ונשיא בנק, ונולדו להם ד׳ ילדים; ח. יצחק יליד תקצ״א. נשא את שרה מנדל, ונולדו לו ג׳ ילדים שאליהם עבר לצרנוביץ; ט. יוסף (תקצ״ב — תרע״ב). קופאי ישר בבנק. נשא את רחל גולדה שטרנך, ולהם ז׳ ילדים; י. יענטא ילידת תקצ״ה. נישאה לשמואל פלעקער, ונולדו להם שני ילדים.

ר׳ צבי הירש לויטרבך

בא כגביר מהעיירה לאוטרבך בגרמניה, וממנה מוצא שם המשפחה. התישב כנראה אחרי מלחמת נפוליאון בדרוהוביטש, והקים בה משפחה מסועפת. נשא את חנה בעלת החסד, ופעם בשובו ממסעו בעת רעב, ראה שנתנה את כל תכשיטיה ממש לרב, כדי למוכרם ולחלק לעניים. נפטר בצפת ביום ז׳ אד״ב תר״ל, ונספד על ידי בנו רי״ב. ילדיו: א. ר׳ משה. נפטר ביום ז׳ אדר בלי ילדים; ב. חנה בינא אייזן. כל ימיה סחרה ביושר לפרנס את בעלה שעסק בתורה ועבודה, והשיאה יתומים. נפטרה ביום ד׳ ניסן תר״ב בלי ילדים; ג. ר׳ יעקב בצלאל.

לֶוִין

ר׳ **אברהם ישכר דב** ב״ר דוד יהודה **לוין**

מברודי (תרכ״ה — ת״ש׳)

נולד בברודי כבן יחיד לאביו ר׳ דוד יהודה שנפטר שם בדמי ימיו ביום ט״ו סיון תרמ״ד, ב״ר צבי הירש הגביר מקמינקא שנפטר ביום ט׳ אייר תרמ״ו, ב״ר דוד יהודה ליב אב״ד רדיכוב, ולאמו טויבא בילא בת ר׳ יעקב אביגדור מפודקמין ראב״ד בראד. כשהתאלמנה נישאה בשנית לר׳ יעקב קרעבס בלמברג, ונפטרה בט״ו ניסן, בתרע״ט לערך. גר בבראד, והתפלל כל השנים בבית המדרש אפרתי. בגלל גזירות המלוכה נדד באניות לארצות שונות, וחלה מאד. סובב ברוסיה, גרמניה והונגריה, ובמלה״ע א׳ איבד את רכושו. בשבתו בפאפא נפטרה אשתו, שהיתה כנראה מסאסוב. חלה בשחפת, כרסו תפחה, ובשובו לבראד נחרדו למראהו. בתיאורים מוחשיים קונן על חורבן עירו, שממרום תפארתה ירדה לשפל המדרגה. טרח לתקן בכספו את גדרי בתי הקברות שחרבו במלחמה.

תורת אבות על אבות עם הפנים, מלוקט ממ״ה פירושים: שפתי אבות מימין, לקוטי אבות בשמאל, ותחתיהם שיח אבות מחידושיו, וגידולי אבות — פלפולים ודינים מחודשים. ח״א על פרק א׳ בתרע״ב, ושוב בלבוב, דפוס ר׳ חיים ראהאטין, תרפ״ב, ג, סז ד׳ ומבוא. המסכימים: המהרש״ם (שהספר מדרשותיו מדי שבת); ראב״ב קלוגר (ביודעי ומכירי קאמינא, ולאסהודי גברא קאתינא); ראמ״מ שטיינברג; ר׳ שמואל נתנזון אב״ד פודקמין. פעם נוספת בפיעטרקוב, דפוס רח״ה פאלמאן (דפוס י. וועגמייסטער בוורשא), תרפ״ו, 2, 3, 62-26, 10-3, 136, 25, 47 עמ׳. בהתחלה קונ׳ פתחי אבות עם יחוס אבות, בו מפרט את סדר הקבלה ממשה רבנו עד אחרון מפרשי אבות, כולל יחוס משפחתו שלו. שער נוסף לח״א מתרפ״ד, ומעברו דבר אל הקורא. אח״כ פירוט כ״ו הפירושים שבשפתי אבות וי״ט שבליקוטי אבות, ורשימת המסכימים: האדמורי״ם מטשורטקוב, הוסיאטין, קופיטשיניץ, סאסוב עם בניו ונכדיו, וכן בתי הדין מבראד וזלוטשוב, ר׳ מאיר רפפורט מליקובה בקראקא, רבני ויען ר״מ מאירזון ור״י פירסט, רבנים פליטי גליציה כרד״ב וינטר מחרסקוב, ועוד. בסוף: דרוש למסכת אבות, כולל פתחי אבות עם יחוס אבות לפ״ב; צוואת המגיד ממזריטש מתקל״ב; השמטות. לחלק מספרי הוצאה זו צירפו אחרי השער שמונה דפים שנדפסו שם בתרפ״ז, ובהם קריאה לסייע לגידור שני בתי העלמין בברודי, וכן תשובה שמותר להקים אהל על ציון האדמו״ר מסטרטין שנפטר לפני כמה שנים, למרות התנגדות המתקדמים. הוא מספר שקרובו הישיש ר׳ עזריאל לוין נתבקש כל שנה בבלז, לומר מה ששמע מהמהרש״ק על לשם יחוד. אח״כ תשובות לשאלות שהריצו אליו, כנראה מניו יורק בה ביקר בתרפ״ו.

ח״ב, לבוב, פסג׳ הרמן, תרע״ד, ג, סג ד׳. המסכימים: ר׳ נתן לוין לנכד דודי (צ״ל דו״ז?) הגביר ר״צ לוין (מכיר אנכי את ש״ב מנעוריו בהיותנו יחד בעיר מולדתי בראד, ועוד בימי עלומיו שקד על דלתי התורה, ומוריו והוריו שבעו עונג ממנו, על כן שמחה נפשי לראות כעת, כי הרבה מקנתו בתורת ה׳... כל הקורא את חידושיו יתענג עליהם); ר׳ משה מיזלש מפרעמישלא (כל חיך הטועם יאמר לי); ר׳ אהרן לוין (ש״ב איש מצוין בתורה); רז״ו תאומים מזלישטשיק (דברים היקרים ומתוקים מנופת). בהקדמת פתחי אבות מתנצל, על שלרוב ההוצאות נאלץ להשמיט את גידולי אבות. ח״ג, פיעטרקוב תרפ״ח, ב, ד, טז, נח ד׳. המסכימים הנוספים: מהרי״ד מבלז, חמיו, בנו מהר״א, ג׳ חתניו, גיסו ר׳ זאב, רמ״מ מויזניצא; ר׳ אהרן מנחם מנדל אייכנשטיין אב״ד אלסק, ר׳ שמשון הראב״ד, רח״ה בן האב״ד ורח״ה וגשל חתן האב״ד; ר׳ נחמיה שפירא מסאסוב. אחרי ההקדמה פתחי אבות עם יחוס אבות לפ״ג. ח״ד, ג, יב, ד-נג, י, ט ד׳. בסוף: שתי תשובות בהלכה, על הפלגה בשבת מהמבורג לאמריקה וטבילה באמבטיה מחוברת שבבית, ודרוש לאבות. בדף האחרון מסכימים נוספים: אדמור״י בויאן הפחד יצחק ע״י ר׳ ישראל מרגליות, בניו ר׳ נחום, ר׳ מרדכי שלמה ונכדו ור׳ משה׳ניו; האדמו״ר מהוסיאטין ע״י ר׳ יוסל שוואגער; האדמו״ר מקופיטשיניץ; האדמו״ר מטשורטקוב ע״י רצ״ה רפפורט, ובניו ר׳ חיים אהרן ור׳ נחום מרדכי; ר׳ ישראל בהאדמו״ר מאטיניא ע״י ר׳ פנחס, ור׳ אהרן חתן האדמו״ר; ר׳ אברהם יעקב השני ור׳ שלמה מסדיגורה; האדמו״ר מסאסוב ע״י ר׳ ליב ויינרב, חתניו ר׳ אלעזר רובין ור׳ מיכל היילפרין מברזן, בנו ר׳ מיכל מאיר דומ״ץ ססוב, נכדיו: ר׳ חנוך הניך מייער דומ״ץ ססוב ור׳ יצחק מושקוביץ, וכן רח״ה רובין, רצ״ה הלפרין, ר׳ משה ברנדויין מבורשטיין ור׳ דוד רובין. ח״ה, מז ד׳. בעותק שראיתי חסרים טו הדפים הראשונים.

קונ׳ **הלולא דרבנן**, ימי הזכרון של הצדיקים בחודשי ניסן-אייר, תולדותיהם ופלפולים בדבריהם, פיעטרקוב, דפוס ה. פאלמאן, תרצ״ו, א, עה ד׳. בהקדמתו ניכרים מאבקיו לגידור חומת היהדות מרוחות הזמן. יש בספר דמיון מסוים למליצי אש. בתוך הדברים משלב הערכות

וידיעות אישיות גם על משפחתו, ובעיקר על תולדות הרבנות בבראד.

תשובות אליו: בית דוד, קנא בתר״ע לסאסוב; מח׳ הרי בשמים, ח״א, פא בתרמ״ב (ר׳ אברהם בלבד).

ר׳ אהרן ב״ר נתן לוין

מסמבור ורישא (תר״ם — תש״א)

נולד ביום י״ד חשון תר״ם בפשמישל לאביו ר׳ נתן, ונקרא על שם בנו יחידו של זקנו ר׳ יצחק שמלקיס שנפטר בגיל צעיר. ילד שעשועיו ותלמידו של זקנו, שהתנחם בו על בנו שנקטף. סייע לזקנו להדפיס את ספרו בית יצחק, ובו גם מחידושיו (פא). בהיותו בר מצוה נשא בפשמישל דרשה שהקסימה את כל השומעים (קמחז״ה, כ״א חשון תרנ״ג, 6). בצד לימודיו התורניים סיים בתרס״ב את בחינות הגימנסיה המקומית. שלט בגרמנית ובפולנית צחה ומדויקת, וגם הפולנים אמרו שאין מי ששולט בשפתם כמוהו. עבר לגור בויליצ׳קה, משנשא בתרס״ג את דאבא בת הגביר ר׳ אליהו צבי פרידמן (נפטר בשנת תרע״ד). עם נישואיו נסמך מזקנו, ר׳ חיים אריה ליב הורביץ מקראקא, ור׳ בנימין אריה וייס מטשרנוביץ. שיר שחיבר יומ״ם לנישואיו, בדראהאביטשער צייטונג, ט׳ שבט תרס״ג, 5. נולדו לו שם: א. פריבה הגדולה אשת ד״ר אברהם בלאט בלבוב. בתם היחידה הדסה נמסרה למשפחה פולניה, אך כעבור שנה הוסגרה לגיסטפו ונרצחה הי״ד; ב. ר׳ יצחק; ג-ד. ר׳ שמואל דוד ור׳ מרדכי התאומים. שלושתם ניצלו מהשואה, ודרך וילנה ויפן הגיעו לארה״ב. רש״ד רב במונטריאול, וכעת בירושלים. נשא את יוכבד בת ר׳ שפטל קרמר וזו׳ צפורה לבית פרנק. ליקט ערך וסידר בית יצחק עה״ת מרי״י שמלקיס עם תולדותיו, ירושלים, מכון ירושלים, תשמ״ו.

בשנת תרס״ד נבחר כרבה של סמבור, וכבש בסערה את לב הלומדים. הכתרתו מתוארת בעתונים מחז״ה, ה׳ סיון תרס״ד, 7, קמחז״ה, ה׳ סיון, 6, י״א תמוז, 6. על אף גילו הצעיר גילה כושר רב בתפקידו, ורומם את כבוד הרבנות. השתתף בועידת סנדובה וישניה, וחתם נגד תנאי בנישואין. בתר״ע נדפס קובץ הנאומים שנשא בחגיגות מדיניות בפולנית. בתרע״ג היה הרב החרדי הראשון והיחיד שזכה לתואר יועץ הקיסר.

תודת הרב אהרן לוין לר״ש בובר בתרס״ג, על תשורת ספרו אגדת בראשית.

הרב אהרן לוין (יושב ראשון מימין) ולידו הרב ישעיה פירסט, עם יתומי מלחמת העולם בווינא בתרע״ה.

כך חתם בסיון תרע״ה עם עוד רבני גליציה, על כרוז למען החינוך שנדפס בתפארת ישראל, יג, 30. כשפרצה מלה״ע א׳ נסתייע במעמד מיוחד זה, לארגן את חיי הדת של הפליטים בווינא. מונה כמפקח על המחנות בערי השדה ניקלשבורג, ברוק, פוהרליץ וגייאה, ובהשתדלותו נבנה בית כנסת מפואר לפליטים בברוק. השלטונות הכירו בו כאחד מעשרת הרבנים שיכולים להסמיך לרבנות. נעשה מראשי אגודת ישראל, ונבחר בכנסיה הגדולה הראשונה כחבר מועצת גדולי התורה, ונשיא המועצה המרכזית. מראשי המדברים בכנסיות הגדולות ובועידות הרבנים, וכיהן כסגן וכנשיא אגודת הרבנים בפולין. לא נסע לאדמורי״ם, אך היה חביבם. רבי חיים עוזר גרודזנסקי והחפץ חיים נועצו עמו בעניני ציבור, וגם ירביו העריכו את פקחותו ויושרו.

בשנת תרפ״ג נבחר לסיים הפולני, כנציג הגוש היהודי מטעם אגודת ישראל. היה שם סלע איתן ללא חת בים של אנטישמיות, והוכר כנואם ממדרגה ראשונה. נשא הרבה נאומים חשובים,

צירי הסיים הפולני. מימין לשמאל: הציר ווישליצקי, הרב מאיר שפירא, ד״ר יהושע טהון, הרב אהרן לוין, סינטור שרשבסקי, ר׳ פייבל סטמפל.

הרב אהרן לוין מרישא

ובמיוחד נגד עונש המות, ונגד השטנה של הכומר לוטוסלבסקי. חלקם נדפסו בתרפ״ו בפולנית בספר ״נאומים בסיים״. כיהן כחבר בועדת החינוך והתרבות, והרצה על התמיכה הממשלתית למוסדות החינוך של היהודים. בבחירות תרפ״ח לא העבירו החרדים אף נציג, ורק בתרצ״א זכה שוב להיבחר בוורשא כנציג אגו״י בנצחון גדול. הגן על הענינים היהודיים בגאון ובאומץ, עד שנעשו תקנות מיוחדות אשר בגללן נמנעה בחירתו מחדש בשנת תרצ״ה.

במשך השנים דחה את הצעות הרבנות של רוסלב (תרע״ב), הורודנא (תרפ״ו), טשרנוביץ, פרנקפורט (תרצ״ו) ורשא (תר״ף ותר״ץ). כשנפטר

הרב אהרן לוין ובנו ר׳ יצחק בכרכרה במרינבד, בעת הכנסיה הגדולה השלישית בתרצ״ז.

אביו בתרפ״ו נבחר למלא את מקומו ברישא, ולהסכמתו הציג תנאי, שהבחירה תהיה על ידי חתימת ההמונים, ולא רק ע״י ראשי הקהל. זכה לכבוד רב בקהילה, ונבחר לעיריה. בכניסת הנאצים ידע שבכוונתם לתופסו כאחד ממנהיגי היהדות. עשה מאמצים נואשים לעבור לארץ שכנה, ולא עלתה בידו. לא הצליח בקיטוב לעבור את הגבול לרומניה, וברדין לליטא על אף השתדלותו של הגרח״ע. גם בחוץ לארץ נעשו מאמצים להצלתו, אלא שהגזירה נחתמה. רוזוולט התערב למענו, בואנוס איירס בחרה בו כרב, בניו סידרו לו ביפן דרכון לטשילי. עשה בלבוב כשהגרמנים כבשו את העיר מהרוסים, ובפרעות האוקראינים ביום ו׳ תמוז תש״א נתפס להריגה בבית הכלא, עם אחיו הצעיר ר׳ יחזקאל הי״ד. זו׳ ובתה הסתתרו בבונקר, וכשהתגלה נשלחו לבלזיץ ביום י״ב אלול תש״ב.

ספריו נדפסו בטעם ובהידור. **דבר בעתו**, נאום שנשא ביום א׳ דפסח בביכ״נ קובע עתים לתורה בלבוב, קראקא, דפוס יוסף פישער, תרנ״ט, סה עמ׳. בהקדמתו כותב שמדפיס בהלכה ובאגדה כפי שאמר, מפני שזהו רעיון נכבד על הסיבה שה׳ שלח את ישראל למצרים, וראוי שיבוא לפני קהל יותר רחב. בעמ׳ לז שער: דברי הלכה, בסוגית פסחים דף כח.

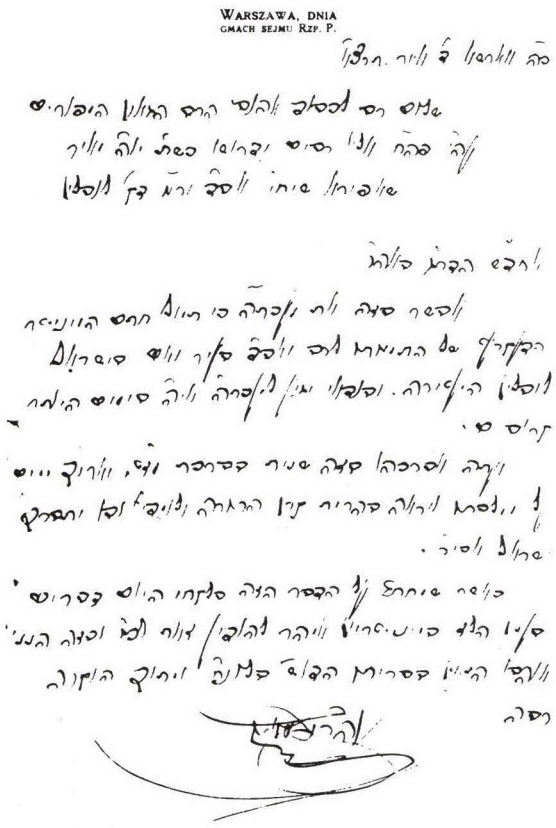
מטה אהרן חו׳ א, ובה שני מאמרים בהלכה ובאגדה, פאדגורזע, דפוס יוסף פלעסנר ושותפו, תרס״ה, ד, קא עמ׳. בהקדמתו כותב שהמאמר הראשון הוא דרשת הכניסה לרבנות סמבור שנשא בשבת י״ב תמוז תרס״ד, ובה ביטא את השקפתו על תפקידי רב בישראל. מכיון שמצער הוא, צירף אליו מכתביו מאמר שני: מצוקי ארץ על חיי האבות ותולדותיהם (שערו בעמ׳ נג), ומקוה להדפיס חוברות נוספות ויתר חידושיו.

ברכת אהרן עמ״ס ברכות, כולל ש״י מאמרים בדרכי הפלפול, האגדה והביקורת שהכין שמונה שנים, דראהאביטש, דפוס א.ה. זופניק, תרע״ג, ה, קמ ד׳. בהקדמתו מבכה את זקנו. ברכת אב מאביו המפלפל בדבריו, אך כבד עליו להעתיק לצרף מחידושיו. התוכן בסוף. ד״צ בניו־יורק, דפוס אדיסון, תשכ״ח ע״י בניו. בדף האחרון שיר חיזוק שחיבר בתקופתו האחרונה.

הדרש והעיון, מאמרים במקצועות שונים ערוכים על סדר הפרשיות, ח״א: בראשית, בילגורייא, דפוס נ. קרוננברג, תרפ״ח, ו, שעב עמ׳, ש מאמרים. בהקדמתו מבכה את אביו, וכותב שחיבר את הספר בנסיעותיו השבועיות במחלקה הראשונה של הרכבת מסמבור לורשא. ח״ב: שמות, תרצ״א, ב, תעו עמ׳, שכה מאמרים. ח״ג: ויקרא, תרצ״ז, ב, תקמב עמ׳, של מאמרים. ח״ד: במדבר ח״א, תרצ״ט, ד, תיח עמ׳, ר מאמרים. בהקדמתו הקצרה כותב שבגלל ריבוי החומר מחלק חומש זה לשניים. ד״צ בניו יורק, האחים שולזינגר, תשי״ד, ודפוס חורב, תשכ״ו—תשכ״ט. ח״ד כרך ב, פרשיות חקת-מסעי, מלוקטים מספריו ע״י בנו הרב שמואל דוד, ירושלים, דפוס ישיבת אהל יוסף בב״ב, תשמ״ב, תג עמ׳. בניו כותבים בהקדמתם, על כשלון מאמציהם למצוא את כתב היד של הספר על במדבר ח״ב, דברים וחמש מגילות, שהיה כבר בבית הדפוס. בסוף תולדותיו ע״י בנו ר׳ יצחק, מאלה אזכרה. ח״ה, ליקוטים על דברים, תש״ם, תצה עמ׳, עם הקדמת הבנים, והקדשה לנכד ר׳ נתן.

תשובות והערות על הספר: אביר יעקב, י׳; גבעת הלבונה, יז-כ בתרפ״ח.

שו״ת **אבני חפץ** בד״ח שו״ע, בילגורייא, דפוס נ. קרוננברג, תרצ״ד, קב ד׳, קב סי׳. בהקדמתו מבאר צורת הספר, ומדוע השמיט את שמות השואלים. מוסר שראה בחוש כיצד לא נכשל בהלכה בזכות

בשורת הרב לוין מבנין הסיום בוורשא ביום ד׳ אייר תרצ״א להרב מאיר שפירא, כי רבנותו בלובלין אושרה על ידי הממשלה הפולנית.

אבותיו למרות עוצם טירדותיו ומסעותיו, ומודה לבנו ר׳ יצחק שסייע לו בסידור הכתבים. בסוף התוכן לפי סדר חלקי השו״ע. כרך שני הוכן כבר לדפוס, ואבד בשואה. ד״צ ע״י ועד ההצלה (הרבנים נפתלי ברוך ואביעזר בורשטין) שיסד במחנה פלדפינג ישיבת בית אהרן על שמו, בהשתדלות בנו ר׳ יצחק מראשוני שליחי ההצלה למחנות, מינכן תש״ז, כשבהתחלה דף לתולדותיו.

תשובה אליו: מהר״ש, ח״ז, סה בתרפ״א. חליפת שו״ת בתרס״ג — תרס״ה עם ר׳ ברוך דוד הרמלין שהשיג על הבית יצחק, בספרו אפוד בד, דף קכט ע״ב. במשתתפי אהל מועד, ח״ב, דף מד ע״א. שני מכתביו בתשובה כהלכה, דפים קיא:-קיג. מכתב תורה מתרפ״ט בראש חלק יעקב (אביגדור), ח״ב, ה. מכתביו מתרפ״ט בארכיון קמלהאר הנוסף. במשתתפי אונזער גייסט, עם תמונה בלתי מצויה ממנו. הרצאתו בועידה השניה של אגו״י בגליציה המזרחית בחוברת: די אגודת ישראל און צעירי אגודת ישראל בעווענגונג אין גאליציען, ווארשא, מנורה, תרצ״א (אגודיסטישע פאלקס ביבליאטעק, 6), ובהתחלה תמונה בלתי מצויה ממנו.

מדינה וחכמיה, 135-136, עם תמונה מצעירותו; הרב משה לייטר, ספר ההשלמה על מנ״ח השלם, 18, הדרום, כ, 138-142 (עם שנים ממכתביו לרמ״צ יונג בתרס״ז); סאמבור, 47, 49, 104-108; בנו ר׳ יצחק: אלה אזכרה, א, 40-63 ובתדפיס מורחב, געשטאלטען און געשעענישען, 12-38; קראקא, 222; תולדות אנשי שם, 77-78; רישא, 43-44, 86-90, 158, 232-233, 409-410, 413, אנגלית, 37.

ר׳ ברוך אליעזר לוין. ת״ח באלסק.

תשובה אליו: מהרש״ם, ח״ג, קעט.

ר׳ דוד יהודה ליב ב״ר אברהם **לוין**

מרדיכוב (תקמ״ג — תקצ״א)

נולד בשנת תקמ״ג לאביו ר׳ אברהם ב״ר יחיאל מיכל מ״מ ומ״ץ ברעסלויא, ולאמו נינת ר׳ נתן (מיכל לוין) נשיא א״י בה נטמן, בנו של ר׳ לוי ב״ר שלמה דיין בבראד מח״ס בית לוי, חידושי הלכה ואגדה על סדר מסכתות הש״ס, זאלקווי תצ״ב, עם הסכמות רבות גם מרבני אשכנז. אמנם י״א שרנ״מ היה בנו או אחיו של רצ״ה לוין מברלין נכד החכם צבי ולמעלה בקודש. נקרא על שם זקנו ר׳ דוד ב״ר אריה ליב אב״ד אמשטרדם, ונרשם עליו שהיה ממגורשי אשכנז. מילדותו נודע כחריף ושנון, ולמד בראווא אצל הרב צבי הירש הלר. כיהן כאב״ד רדיחוב, ונפטר שם בתחילת תקצ״א. כפי הנראה לא הספיקה לו הכנסת הרבנות, ולהשלמת פרנסתו שלח ידו במסחר.

יגע מאד בלימודו, והכין לדפוס את חידושיו. ילדיו השתדלו להדפיסם וחיפשו מעתיק ומסדר, אלא שרבים נרתעו מיושנם של הדפים. לבסוף

העתיקם ר׳ נחמן מייזלר מברודי בשכר מאתים ר״כ, וההדפסה עלתה אלף ר״כ. **יד יהודה** על ארבעת הפרקים הראשונים ממסכת פסחים, לעמבערג, דפוס רא״י מענקיש ור׳ אלעזר מרגאשיש, תרל״ב, קב ד׳. הניח ששה בנים גבירים בבראד, ומהם נזכרים המוציאים לאור: ר׳ יצחק הבכור מברודי, ור׳ צבי הירש מקמינקא אשר בנו ר׳ משה שטרח בהדפסה היה גיסו של ש״ב ר׳ נתן לוין אב״ד רישא, ונפטר ביום ב׳ אד״ב תרפ״א. רגלים לדבר שבן אחד נולד אחרי פטירת אביו, ונקרא דוד יהודה על שמו, כדמוכח ממה שבנו ר׳ נתן אב״ד רישא קורא לרצ״ה דודי ולא דו״ז, אלא שבאהלי שם מוסיף דור אחד: את הבן ר׳ לוי יעקב (י״א שהיה יבואן יהלומים, וגם כן חתנו של הראב״ד ר׳ יעקב אביגדור), אבי ר׳ דוד יהודה אבי ר׳ נתן. המסכימים: השו״מ עם ד״ת (מצאתי בו דברים טובים, והוא מלא וגדוש, לא הניח דבר גדול או קטן אשר לא עמד עליו... אף אם טרדות עסקיו רבו עליו); הישמ״מ בתקצ״ד מאויהעל; מהרש״ק בתק״ץ (איש ידידי... הראה ידו החזקה ללחום במלחמתה של תורה); רצ״ה הליר אב״ד אונגוואר ואובין ישן, כשבא אליו בתרצ״ד ר׳ נפתלי צבי הכהן גיס המחבר (את האיש ואת שיחו מכירו ויודעו אני, כי כאשר הייתי בימי חורפי בסוד ה׳ עלי אהלי אהלה של תורה בק״ק ראווא, בדיבוק חברים ותלמידים חיצים שנונים, יצק מים בחברתנו הנעימה, כד הוי טליא כבר שיבסר או תמניסר היה חרוץ ושנון מאד, ובוצין בוצין מקטפיה הוי ידוע כי יהיה לבבו לב חריף, וגם חיבורו יעיד על שקידתו העצומה וחפצו בתורת ה׳ עד למאד, ויגיעתו בכל עוז למיחת לעומקה של הלכה ויגעת ומצאת תאמין, ובשכבר ראו גדולי הדור פעלו, ויתנו עידיהן ויצדקוהו). בהקדמת המחבר מנמק מדוע הקדים חידושיו למסכת זו "כי יגעתי בו ביגיעה רבה, ולא יאומן כי יסופר גודל היגיעה שיגעתי בה. כמה לילות נדדתי שינה מעיני עד אין מספר כי עצמו, וזכות אבותי לי עמדה". מצטדק שבלמדו פרק ראשון לא היה לו ספר צל״ח, וכעת כבד עליו למחוק מה שכבר נדפס שם. בדף צ ע״ב יש תאריך: סיימתי שיטת משרת ביום ד׳ ג׳ דחוה״מ סוכות תקצ״א לפ״ק, וסמוך לאחר מכן נפטר באותו שבוע (או ביום י״ד תמוז) בגיל מ״ח.

נינו ד״ר יצחק לוין, ספר רישא, 82; רדיחוב, 18-20.

ר׳ דוד יהודה (ליב) ב״ר לוי יעקב **לוין**

מבראד (תקצ״ז — תרנ״ח)

נולד ביום כ״ז אדר תקצ״ז לאביו ר׳ לוי יעקב

מבראד (אהלי שם), ב״ר דוד יהודה ליב אב״ד רדיחוב. נשא את בתו של ר׳ יחזקאל ב״ר אשר זליג רייזפלד מבראד. סוחר יחסן, יבואן פנינים מאיטליה. נפטר ביום ו׳ אדר תרנ״ח. בניו: א. ר׳ נתן אב״ד רוהטין ורישא; ב. ר׳ ישראל אבי ד״ר קרל בת״א.

תשובה אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, קיב בתרמ״א.

ר׳ חיים אהרן לוין. מו״ץ ומ״מ בוואריש. זקנו של רח״א הופנר.

ר׳ יהודה מאיר (יודל) **לוין**

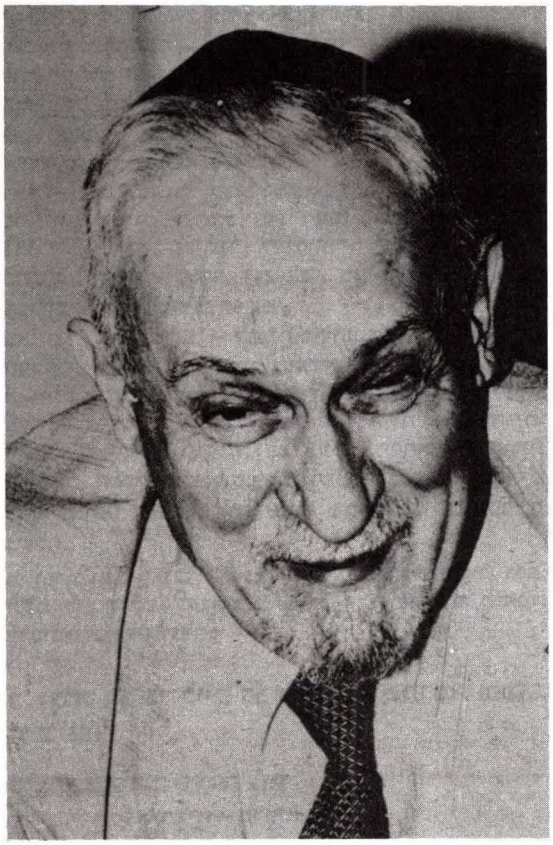
ת״ח חריף ודומ״ץ בקראקא. תלמיד רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה ומחסידיו. הורה לתלמידים. לא היו לו ילדים. בתו המאומצת נישאה לת״ח ר׳ יוסף גריס מדומברובה. נפטר בתחילת שנות התר״ץ.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״ב, עט בתרס״ו; דובב מישרים, ח״א, כו, עב בתרפ״ח — תרצ״ב. ד״ת ממנו: בהערות שבסוף מנחת אברהם (רינהולד); דברי נועם, נאשעלסק תרפ״ה, חו׳ א, סי׳ ה.

ר׳ יצחק ב״ר אהרן **לוין**

מניו יורק (נו׳ תרס״ו)

נולד בוויליצ׳קה ביום ט״ז שבט תרס״ו לאביו הרב אהרן. למד אצל הרב יהושע וידרקר מניישטט, ונסמך מר״ש פירר ור״א מישל הכותב בתרצ״ה: ידעתיו כי הוא עילוי מצוין, חריף ובקי עצום ורב בפלפול וסברא, ועל דרכיו נוגה אורה, ורבות פעמים היה לי עמו משא ומתן של הלכה, ותאורנה עיני מקצת יערות דבשו, בתורתו וחכמתו ופרשת גדולתו... וכבר יצא טבעו בעולם, כי הוא גם דרשן גדול וכו׳). השתלם גם בפילוסופיה, היסטוריה ומשפטים באוניברסיטת לבוב (מגיסטר מוסמך), וינא (סיים בתרצ״ב), וילנא (קיבל תואר ד״ר על עבודתו: תולדות עורך הדין בפולין העתיקה, לבוב תרצ״ו, 122 עמ׳). נשא בתרצ״ה את פעסל שטרנהיים, נפטרה בירושלים ביום י״ב אב תש״ם. פעיל באגו״י, ומשתתף בועידותיה. בתרצ״ו הציעוהו ראשי הקהל לרבנות סמבור ונבחר, אלא שהשלטונות לא אישרוהו. התישב אז בלודז, וכיהן כחבר מועצת העיר עד תרצ״ט. כשפרצה המלחמה היה בשליחות בוורשא, ומשנבצר ממנו לשוב לעירו, עבר לווילנא ועסק בהצלה. דרך רוסיה ויפן הגיע באמצע תש״א לארה״ב. מתש״ד פרופ׳ לתולדות ישראל בישיבה־אוניברסיטה. מתש״ח מנהל בתי״ס תיכוניים דתיים לבנות בברוקלין ובמנהטן.

הרב ד״ר יצחק לוין

מראשי ועד ההצלה, ומראשוני הבאים לאירופה בתום המלחמה. חבר הנשיאות העולמית של אגודת ישראל, ונציגה באו״ם. קיבל בתשמ״א את מדלית השלום של האו״ם. פעיל בג׳וינט, קרן הזכרון, ועוד ארגונים אמריקאיים. זכה לבטל את סכנת שינוי הלוח שהציעה הודו באו״ם. בהשתדלותו כנציג הארגונים היהודיים נקבע בחוק האמריקאי, שהשחיטה היהודית היא הומנית ואין צורך בהימום. בניו: א. עו״ד ר׳ נתן בוושינגטון, זו׳ רבקה, ובנותיו עליזה דובה ונעמה בתיה; ב. ר׳ נפתלי אהרן, רב בירושלים.

מתרפ״ב פירסם מאמרי מחקר ופובליציסטיקה בעתונים בעברית, יידיש, פולנית, גרמנית ואנגלית. חיבר ספרים רבים. בעברית: חומר לשאלת התכוננות וסידור המדינה היהודית על פי התורה, ניו יורק תש״ח, 32 עמ׳; אוצר כתבי עת תורניים, המכון לחקר בעיות היהדות החרדית, תש״ם, 315, 5 עמ׳; כינוס מחקריו בספר מבוקר לערב, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשמ״ב, 272 עמ׳. ערך מתשי״ז את שבעת כרכי אלה אזכרה, וח״א מהדו״ב.

ספריו ביידיש: פון אמאל און היינט, לאדז תרצ״ט, 168 עמ׳; חורבן אייראפע, ניו יורק, המכון לחקר בעיות היהדות

החרדית, תש״ח, 290 עמ׳; נאכ׳ן חורבן, תש״י, 304 עמ׳; יידן אין אלטן פוילן, בוענאס איירעס, צענטראל־פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, תשכ״ב, 184 עמ׳; צו דער געשיכטע פון אגודת ישראל, ניו יארק, ארטאדאקסישע ביבליאטעק, תשכ״ד, 158 עמ׳; געשטאלטען און געשעענישען, תשל״ח, 168 עמ׳.

בפולנית: הגט מווינא, לבוב תרצ״א, 47 עמ׳; החרם בליטא במאות י״ז-י״ח, תרצ״ב, 150 עמ׳; לקורות היהודים בפולניה, תרצ״ה, 75 עמ׳; להיסטוריה ומסורת של יהודי פולניה, וורשה תשמ״ג, 241 עמ׳. כמו־כן: משפט פיזור הפרלמנט, לבוב תרצ״ג, 87 עמ׳.

באנגלית: חופש הדת — להגנת השחיטה הכשרה, ניו יורק, המכון לחקר בעיות היהדות החרדית, תש״ו, 278 עמ׳ (עם מ. מונק וירמיהו ברמן); אספי קיץ, בלוך, תש״ך, 174 עמ׳; מלחמה במלחמה, שנגולד, תשכ״ט, 186 עמ׳; אל ההרים, היברו פבלישינג, תשל״ה, 127 עמ׳; הקהילה היהודית בפולניה, הספריה הפילוסופית, תשמ״ה, 247 עמ׳. כלולים בהם נאומיו באו״ם. ד״ת ממנו בילקוט הדרוש, פרשת בשלח.

מי ומי בעולם היהודי, 1978, 551 (אנגלית); קרסל, ב, 203; חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ח״ה, 278-281, עם רשימת פרסומיו וביבליוגרפיה.

ר׳ יצחק דב בר לוין. רב בקמינקא בתרמ״ז (פנקס, ח״ב, 456).

ר׳ נתן ב״ר דוד יהודה לוין

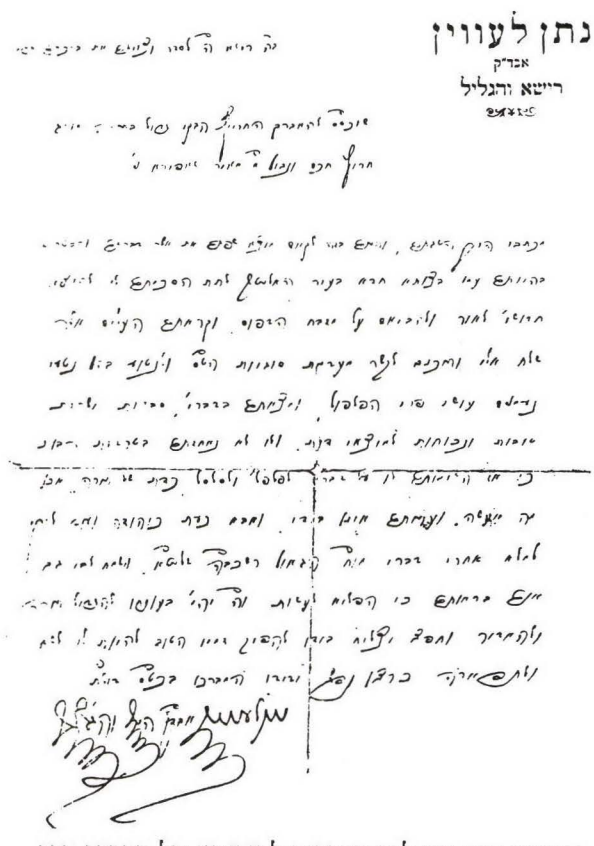
מרוהטין ורישא (תרי״ז — תרפ״ו)

נולד בברודי בשנת תרי״ז לאביו ר׳ דוד יהודה (ליב). מנעוריו שקד על לימוד התורה, ולמד אצל רי״י שמלקיס. נסמך מרבו, רצ״ה אורנשטיין ורי״א איטינגא. בכוחות עצמו סיים את בחינות הגימנסיה העירונית בברודי, וקיבל תעודת בגרות. נשא בתרל״ז את הדסה בתו היחידה של רבו (נפטרה ביום י׳ תמוז תרע״ד), וחמיו התנחם בו על פטירת בנו יחידו ר׳ אהרן בתרל״א. סייע לחמיו בהדפסת ספרי תשובותיו בית יצחק, ונכללו שם חידושים רבים ממנו.

כיהן זמן קצר ברבנות פקשן שברומניה, אך בגלל המחלוקת שב לפשמישל, ומיאן לזכור רבנות זו. בתרנ״ד היה מועמד לרבנות ברודי, אלא שנבחר ר׳ יצחק חיות. באותה שנה (ולא בתרנ״ו) נתקבל כרבה של רוהטין, והיה נכבד בעיני כל. בהדרת פניו המאירות זכה בעברו ברחוב להערצה גם מאת נכרים. כל שבת אחרי הסעודה, קלחו בשטף דרשותיו בלולות תורה וחכמה. לא התערב במחלוקת שבין פלגי החרדים והחסידים. חובב ארץ ישראל, וקרא להשתמש באתרוגיה. השתתף ביום הקהילות שנערך בתר״ס בלבוב, ונבחר לנשיאות ולועדה המתמדת. הביע שם את השקפותיו שיש להעניק יהדות גם לצעירים שלומדים בגימנסיות, וכדי לעוצרם מהתבוללות יש להקים מוסדות חינוך לפי רוחם. התנגד לפילוג הקהילות כדוגמת הונגריה. השתתף בועידות הרבנים בקראקא תרס״ג, ובסנדובה וישנה בה חתם נגד תנאי בנישואין.

הרב נתן לוין (חבוש ספודיק במרכז ליד המנורה) עם חיילים יהודיים, בעת תפילה בתרע״ז בבית הכנסת הגדול ברישא.

הסכמת הרב נתן לוין מתרס״ה לחידושיו של האברך הרב מאיר שפירא.

בשנת תרס״ה נבחר לרבנות רישא. פעיל בכל תחומי הדת של חיי הקהילה, ומכובד על השלטונות שנענו למשאלותיו. צנוע הליכות, וביתו פתוח לרווחה. במלה״ע א׳ שהה בווינא, והוכר כאחד מהעשרה המאשרים תעודות רבנות. חובב ספרים מקטנותו, ובעל אחת הספריות החשובות ביותר בגליציה. נפטר במעון הקיץ באביץ שליד רישא ביום ה׳ אלול תרפ״ו, ואהל הוקם על קברו. הוא נהרס ע״י הנאצים, אבל המצבה נשתמרה עד היום, והאהל הוקם מחדש. בתקופתו האחרונה רצה לסדר את כתביו לדפוס, ולא הספיק. הכין את ספר תשובותיו בית נדיב (נתן בן דוד יהודה), ובניו וחתניו התכוננו להוציאו לאור, אלא שנטרפה השעה והכתבים אבדו בשואה.

ילדיו: א. מרים זו׳ ר׳ שמעון דים מקרוסנא סוחר ברישא, בנו של הגביר היחסן ר׳ חיים. אצלו היו כתבי חמיו; ב. סימא יוטא זו׳ ר׳ שמואל איינטרכט מראשי הקהל בקראקא; ג. שרה זו׳ ר׳ דוד קראץ בלבוב; ד. ר׳ אהרן אב״ד סמבור ורישא; ה. ר׳ שמלקא. גר אצל סבו בלבוב, ונפטר בתרס״ג; ו. **ר׳ יחזקאל.** נולד בשנת תרנ״ח ברוהטין. נסמך מר׳ פנחס דמביצר מקראקא, ורבני ברודי וטרנופול. סיים גימנסיה ברישא, ולמד באוניברסיטת קראקא היסטוריה, פילולוגיה

צעירי המזרחי ברישא בשנת תרפ״ב. יושבים בשורה הראשונה מימין לשמאל: הערש באב״ד, גינסבורג, נפתלי טוכפלד, קלמן הרץ, חיים מוזס, הרש משה אייזן, שמעון דים, יואל באב״ד, ר׳ יחזקאל לוין, אשכנזי. בשורה השניה: מרגלית, חיים, אפפן, ישראל עדער, ישראל קארפ, יחזקאל קירש, רייך, ל. רבהון, וונדער, בוך־משה מאנטל, משה מלר, משה ריזניק, איצי זילבר.

ופילוסופיה. קיבל תואר ד״ר על עבודתו: הניאו אפלטוניות והיהדות. מתרפ״ו רב בקטוביץ שהיתה על גבול מזרח ומערב. הם מצאו בו רב למדן ומשכיל, הדור צורה ונעים הליכות, נואם בחסד ובעל שיעור קומה. למרות אצילותו הטבעית וגינוני הרבנות, התידד עם כל אדם ללא מחיצות. ציוני ונשיא קק״ל וקרן היסוד בפולין הקטנה. בתרפ״ח נבחר לרב הנאורים בלבוב, כמסייע להרב לוי פרוינד. שימש כמפקח על לימודי הדת בבתי הספר האזרחיים. הורה כל יום שעתיים בפידגוגיון שהיה ביה״ס הגבוה להכשרת מורים יהודים, ובשנים האחרונות שימש כמנהלו. משענת לתלמידי האוניברסיטאות, ופטרון לנוער היהודי. השתדל להכניס רוח דתית ויהודית בבתי הספר, גם הציוניים. הנאורים והמתבוללים חששו מבחירתו, פן יביא את דבר היהדות וא״י, וקיוו שראשיהם המקורבים לשלטונות ירסנוהו, אבל הוא הביע את דבריו ברמה, ללא התחשבות בתגובותיהם. מתרפ״ד פירסם בכתבי העת ביידיש, פולנית וגרמנית, וחתם על מאמריו באות הראשונה של שם משפחתו. ערך שבועון ציוני בפולנית, ויסד את הוצאת הספרים צופים. החרדים הרחיקוהו, אבל לכשעצמו שמר על קלה כחמורה. התפלל בכוונה, וסייע לעניים. ספריתו מנתה כשנים עשר אלף כרכים. כל בוקר קם בארבע ללמוד, ולפני הצהרים קיבל קהל. אחה״צ לימד, ובערב היה עסוק בישיבות ובמוסדות שניהל. קירב את המוני העם, ובמיוחד את הנוער. הרשים בקומתו הגבוהה, ומצחו הגבוה והקמור שקמטים עלו בו. בכיבוש הרוסי הציעו לו משרות ציבוריות ומדעיות, אך סירב לוותר על הרבנות.

ביום ו׳ תמוז תש״א עטה את בגדיו השחורים שנהג ללבוש בלוויות, והלך אל המטרופוליט שפיטיצקי להשתדל למען היהודים. לא הסכים להתחבא, ובראש מורם שב לביתו. נתפס ע״י האוקראינים שהובילוהו לבית הסוהר בריגידקי, אמר וידוי עם היהודים, ובטרם סיים את שמע נקטל במכונת יריה, באותו יום ובאותו מקום שנהרג אחיו הגדול ר׳ אהרן. נפרד מאשתו הראשונה, ונשא את רחל. בכורו יצחק (קורט) למד אצל אביה בליביטשוב, ובביה״ס הציוני בלבוב. את ניסי הצלתו תיאר בספר עליתי מספציה, רשימות אוד מוצל מגיטו לבוב, תירגם מפולנית דב שטוק (סדן), ת״א, עם עובד, תש״ז, 202 עמ׳. מקיבוץ תל יצחק עבר לעסקים בניו יורק, והיה חתן הנדיב אוסקר גרוס. את שני אחיו הקטנים (ילידי תרצ״ג ותרצ״ז) סירבה אמם להחביא במנזר פן ינצרום, והאחד נתן כן נלקח למנזר. חי כיום בארה״ב. הצעיר נורה בינואר תש״ג, והאמא

נשרפה חיים במחנה יאנוב עם עוד ארבע מאות נשים בספטמבר 1943.

הלל זיידמן, אלה אזכרה, ד, 65-69; חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ח״ה, 276; משה רייך, מגילת האדמה, ח״ב, ריב-ריד; דוד יוסיפון, אנציקלופדיה של הציונית הדתית, ג, 126-129; רישא, 91-94, 157, 159; לבוב, 448-449; יומן גיטו לבוב, 29-30.

תשובות לר״נ: לחתן דודי, אמרי רגש; חמיו, בית יצחק, יו״ד, ח״א, להּ-לז, פד, צג, צז, צח, קמז, קסו, ח״ב, מג, נו, נז, סא, סב, פא, פד, פה, פז, קד, קטז, קיח-קכ, קלג, קלט, קמ, קנה, קסט-קעא, אה״ע, ח״א, קכב, קכג, קפט, ובסוף בתרל״ז — תרמ״ו; קול דודי, מע׳ קול שמחה, יג בתרע״ט.

דברי תורה ממנו בקבצים שונים ובהסכמותיו. תשובתו מתרפ״ה לר׳ פנחס הירשפרונג עורך אהל תורה, תרפ״ח, חו׳ א, יז. מכתביו: המגיד החדש, ו, י״ז סיון תרנ״ז, 190, ט, 216 (למען ציון); תשובה כהלכה; לרצ״פ פרנק בתרפ״ו, הר המור, ב, 63-65.

אהלי שם, 288; רוהטין, 55-57, 87; רישא, 43-44, 82-85 (תמונת בנו נרשמה בטעות כשלו), 93-94, 99, 223, 409, 442-444; אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 131-133; הרב יהודה רובינשטיין, הדרום, ח-ט, 8-14, עם תשובתו מתרס״ט לרז״ו לייטר ופקסימיל, הרב משה לייטר, יט, 147-148, עם מכתבו מתרס״ז לרמ״צ יונג.

ר׳ שאול לוין ראה בתוך: **הלוי, ר׳ אשר**

לוינטל ראה לפי: **לבינטל**

לֶוִינְשְׁטַיִן

ר׳ ישכר (דב) בריש ב״ר יצחק עוזר **לוינשטין**

מלבוב (תקפ״א — תרמ״ט)

נולד במזריטש גדול שבפולין הרוסית ביום כ״ט שבט תקפ״א, לאמו פיגה ביילה בת היחסן ר׳

הרב ד״ר ישכר בריש לוונשטיין מלבוב

נחום שיף, ולאביו ר׳ יצחק עוזר לוונשטין (לובלין, תקנ״ז — מזריטש, עש״ק בדר״ח אדר תרכ״ו), ב״ר נתן (הנובר, תקל״ד — לובלין בה גר, יום ב׳ ד׳ אלול תקצ״ד), ב״ר ישכר בריש אב״ד הנובר, בנו של הפני יהושע.

מילדותו חונן במידות טובות, ובכח הדרוש והשיר. כשאביו הסוחר עבר בתקצ״ו לגור באמשטרדם, נסע ללמוד בהנובר אצל האב״ד ר׳ נתן אדלר. גר שם אצל סבתו בת ר׳ איציקל מאה״ו, אלמנת ר׳ בריש האב״ד הקודם. עמו למדו שם: ד״ר שמואל מייער שמילא בהנובר את מקום רבם משעבר ללונדון; ד״ר טרייענפלד רב בשטטין; ד״ר שטיין רב ומטיף בפרג. בהשפעתם עסק בלימודים כלליים, ובתר״א נסע לפרג. למד מפי שי״ר והדרשן ר׳ מיכל זאכס, ונסמך מהם. עבר לברלין, והשתלם מפי הרבנים יעקב יוסף עטינגר, מיכאל לנדסברג ויעקב משה גולדברג שנתן לו את בתו לאשה. הטיף שם בבית המדרש שלוש שנים, ובתר״ו הומלץ ע״י הרב ד״ר פיליפזון לקהילת ליפטא סס מיקלאש בהונגריה. פעל שם רבות, ובתרי״ז עבר לבוטשאוויץ שבמורביה. גם כאן פעל בשדה החינוך, עד שנקרא בתרכ״ג ללבוב בה כיהן כדרשן ומטיף כ״ו שנה. בעל צדקה וחסד לכל החוגים, וגם חרדים נזקקו להירשם אצלו. היה בידידות עם השו״מ, ועם קרובו רינ״ה ברנשטיין מראשי הקהל החסידיים, ששלח לו ספר במתנה בו רשם את פרטי יחוס המקבל. חבר מועצת העיר, ונכבד אצל שרי השלטון שנענו לבקשותיו למען אחב״י. נסע לווינא להשתדל אצל הקיסר שמגורשי רוסיה יוכלו להכנס לאוסטריה, ונתעטר ממנו באותות כבוד בתרל״ח ובתרמ״ג. פתח ת״ת אהל משה עם לימודי חול, ובלחץ החרדים נאלץ לסוגרו כעבור שנתיים. בשנתו האחרונה נסע למקומות המרפא, בגלל מיחושים בחזהו. נפטר בעש״ק י״ב אד״ב תרמ״ט, ובלויתו בפורים ביום א׳ השתתפו 15,000 יהודים וחמשת אלפים נוצרים. ספדו לו מהרי״א איטינגא, ממלא מקומו הרב ד״ר קובק ג׳ פעמים, ד״ר רשקובסקי בשם מועצת הקהילה, ר׳ שמלקא הורביץ וד״ר לנדסברג מראשי הקהילה, ושנים מתלמידיו מרצים במכללות. אשתו נפטרה אחריו.

ילדיו: א. זו׳ בנו של המדפיס ר׳ יצחק גולדמן בוורשא, מראשי קהל לבוב; ב. זו׳ בנו של ד״ר שלמה רובין בויען; ג. זו׳ שפיצר, סוחר בויען; ד. זו׳ ד״ר דיאמנד; ה. משוררת גרושה; ו. העו״ד ד״ר נתן (בוטשוביץ, י׳ אדר תרי״ט — לבוב, י״א אייר תרפ״ט). חתן ר׳ שמלקא הורביץ, והיו לו ילדים. מתבולל גמור שרחק מכל עניני היהודים, ורק בסוף ימיו התקרב.

הניח בכתובים את הספרים: הדסה — י״ב שירי סיפור; מדרש ישכר — מאמרי מוסר בסגנון המדרש; פניני זהר — על הזוה״ק; תרגום שירי ר׳ יהודה הלוי; זמירות ישראל בגרמנית, ברין תרכ״ב (רבים משיריו היהודיים תורגמו לעברית); על יסודי אמונת ישראל הכללית. תדפיס בגרמנית, ובחוברת עם תמונתו על ידי החכם הישיש וולף. רצ״א טלר רצה לתרגמה לעברית. הרבה מדרשותיו ומחקריו נדפסו באיזראעליט ונויצייט. לתולדותיו נתחבר **שם עולם** ע״י צבי אלעזר טעלער ב״ר יהודה הלוי, קראקא, דפוס ר׳ יוסף פישער, תרמ״ט, 48 עמ׳, עם הקדשה לנשיא העדה ר׳ שמואל שמעלקא הלוי הורוויץ. בהתחלה קינה לזכרו ומבוא. בשער צוין: עם תמונתו, ואינה בעותק שראיתי (נמצאת באוסף שבדרון).

ב־ן, העברי, כה, רי-ריא; יעקב שמעון רענצער, המגיד, לג, 94, שמואל ר״פ (ב״ר שלמה שנפטר שם ו׳ אדר בן 68), 100; ספר זכרון האסיף תרמ״ט, 65; מדינה וחכמיה, 136; אנשי שם, 126; לבוב, 439, 440, 447; ג. קרסל, הארץ, י״ד אייר תשל״ט, 23-24 (גם על בנו נתן ובת דודו רוזה לוקסמבורג).

ר׳ שאול לוינשטין

מחשובי הת״ח בפודגורזע. חתם לעוועגשטיין. גיסו של ר״ש פירר, ודודו של רש״פ סטמפל. נותר ממנו בכתובים חיבור עה״ת. כל בניו ת״ח מופלגים: א. ר׳ יצחק, חתן בדוקלא; ב. ר׳ אברהם. ראש ישיבת לומדי תורה בבריגל מיסודו של האב״ד ר׳ משה ליפשיץ (בריגל, 117); ג. ר׳ משה; ד. ר׳ יוסף צבי. שתי תשובותיו לרוגצ׳ובר בתרצ״ו, זכר שלמה (גולדשטוף), תקיב — תקטז. תשובות אליו: מנחת סולת, ח״ב, בסוף, א; ידיד נעוריו הגרב״ש שניאורסון, על קונטרסו בעניני במה, אור המאיר, ב, 175-180; ה. ר׳ זליג; ו. ר׳ יהושע. כולם נספו בשואה הי״ד. שרדו רק: ז. בת בא״י; ח. בת בארה״ב.

לוֹיְפְבֵּן

ר׳ יהודה אריה ליב

דומ״ץ דמביץ על מקום חמיו ר׳ יצחק זילברמן. נכד רבי יצחק חריף. מתנגד למדן, מראשוני חיבת ציון בגליציה. נפטר בסוף תרע״ג או בתחילת תרע״ד. ילדיו: א. ר׳ אליקים גצל. ת״ח סוחר יערות, מגזע היחס עד האברבנאל. נשא את רחל בת החסיד ר׳ אברהם ליב פולאנר, ובנו יצחק לופבן מראשי פועלי ציון; ב. ר׳ אליהו מרדכי.

הרב לויפבן מדמביץ ובנו

מעתיק ועורך תורות ר״י מרוזין, מכתבי החסיד ר׳ שמשון דוד מזלישטשיק ששמעם. הדפיסם בספר עירין קדישין תליתאה, מיעלעץ מקום מגוריו, דפוס פ׳ קאוואלעק בהוסיאטין ע״י שוואגער ופרנקל, תרע״ד, 4, 51 עמ׳. מעבר לשער הסכמת רא״י השני מסדיגורה ע״י ר׳ אברהם ויינשטוק והקדמת המו״ל. בסוף סיפורי צדיקים. ד״צ עם תנינא ואחריו רזין דאורייתא, א״י תש״ל, ופעמים נוספות גם בארה״ב.

דמביץ, 65.

לוֹיפֶר

ראה גם לפי: **ליפר**

ר׳ **אברהם** אב״ד סקולע היא סקאלא. אולי בנו וממלא מקומו של ר׳ יהודה בנימין.

תשובה אליו: פרי החיים, או״ח, ב בתרפ״ח.

ר׳ יהודה בנימין לויפר

רבה של זאריב. יתכן שהוא אב״ד סקאלי הרשום במנויי דרש משה, לבוב תרל״ט. חסידי צורטקוב בסקאלא הביאוהו מברזן לכהן כדומ״ץ ואח״כ כאב״ד, ופרצה בשל כך מחלוקת עם חסידי ויזניץ שהתלכדו סביב הרב אברהם דרימר בנו של הבית שלמה. בפאלקסקאלענדער רשום כאב״ד בשנים תרנ״ו—תרע״ב. נפטר לפני תר״ף. בנו כנראה ר׳ אברהם שמילא את מקומו בין שתי המלחמות.

תשובות אליו: בית דוד, יד בתרס״ז; (יד יוסף שטרזברג, אה״ע, יג); כוכב מיעקב, קעח; מהרש״ם, ח״א, מה, ח״ב, קכה, ח״ז, קמ בתרנ״ה; שו״מ, תנינא, ח״א, לו.

סקאלא, 34, 193.

ר׳ משה
|
ר׳ מאיר
|
ר׳ יהודה ליבוש
|
ר׳ משה דוד
|
ר׳ יצחק
|
ר׳ אלימלך

ר׳ יהודה ליבוש ב״ר מאיר לויפר

אביו ר׳ **מאיר** נולד בקשאנוב לר׳ משה יליד פולין. נסע עם אביו לר׳ משה מללוב, שכאשר עלה לארץ ציוה לחסידיו שיסעו לרדומסק. נפטר בן צ״ז בדעה צלולה. דקדק בכל סעיפי השו״ע, לא נתן לשוחח בביהכ״נ, ולא נשמעה שיחת חולין בסוכתו. אחיו הגביר ר׳ ישראל לא פסק פומיה מגירסא, וידע את המשניות בעל פה ישר והפוך. הדב״ח אמר שאם הוא ור׳ זוסמן שמש דקשאנוב לא יתנגדו, אזי בנו ר׳ דוד יהיה רב שם.

רי״ל נולד בקשנוב. רוב תורתו מר׳ ישראל אחי אביו, ולמד גם אצל רנ״נ לנדא מאושפיצין. נשא את יאכעט בת הגביר ר׳ איסר גרובר מאושפיצין. מחסידי רדומסק בקראקא, ונתברך מהחסל״א בעשירות. בגלל הקושי לעבור את גבול רוסיה אל רבו, דבק ברבי משינאווא. נדבן לצדקה בעילום שם. נפטר ביום י״ז כסלו תרצ״ה, וזו׳ נספתה בבוכניה. ילדיו: א. ר׳ משה דוד בק״ק (להלן); ב. אסתר זו׳ ר׳ שמעיה שטיינברג מפרימישלן. בזיוו״ש נישאה לר׳ יעקב נתנזון ממשפחת השו״מ. נספו עם ג׳ בנותיהם.

ר׳ **משה דוד** נולד באושפיצין בשנת תרמ״ה. בהיותו בגיל רך עברה המשפחה לקראקא, בה יסד אביו בימ״ס גדול וקנה בתים. למד אצל המקובל ר׳ איציקל בורנשטיין מגדולי חסידי רדומסק, ואצל הלמדן ר׳ מרדכי רוזין. נסע מדי פעם לרי״ש משינאווא, ונעשה מחסידי בנו ר׳ משה. נסע גם לרשי״ב מצישינוב, ולבנו ר׳ יחזקאל שרגא. נשא את מלכה בת הגביר ר׳ מאיר באב״ד. סוחר, עסקן ומראשי קהילת קראקא. מראשוני אגו״י, וציר לועידותיה. סייע לשרה שנירר בהקמת סמינר בית יעקב, ורשת בתי ספר ארצית. יסד קלויז צשינוב בקראקא. בכניסת הנאצים ברח לנפולומיץ, ואח״כ לגיטו בוכניה. השתדל להשתכר מעט, כדי לשלוח לרבו בגיטו ליביטשוב. הובל לאושוויץ ביום ג׳ אלול תש״ב, ונספה בו ביום. זו׳ הוגלתה לסיביר, ונפטרה בלנינסק שבאסיה התיכונה ביום י״א שבט תש״ב. נטמנה בבית העלמין הספרדי, באנדיזשון שבאוזבקיסטן.

ילדיו: א. ר׳ יצחק (להלן); ב. ר׳ ישראל איסר בלייקווד. נשא את גיטל בת ר׳ אהרן דוד טויבער מטעשין. נספתה עם בנם יחידם ליבישל. נשא בשנית את חנה בת ר׳ משה ראף; ג. ר׳ פנחס. למד בביכ״נ רדומסק, ואח״כ אצל ר׳ שמעון מזליחוב. ת״ח ומחדש, ומהבר מצוה לא הסתכל חוץ לד׳ אמותיו. ברח עם רבו לשצריץ, אח״כ לבוכניה, ונספה יחד עם אביו. באושוויץ נספתה גם זו׳ מירציע בת ר׳ יעקב רבהון הי״ד.

ר׳ יצחק נולד בקראקא, והיה בה מחשובי הבחורים. למד בבית החסידים דרדומסק אצל המקובל ר׳ איציקל בורנשטיין, הרב יוסף הירש, והעילוי ר׳ משה זאב באגיכאל הי״ד. מגיל ט״ו אמר שיעורים בבית החסידים. אחרי בחינת ה׳ ימים רצופים נסמך מהראב״ד ר״מ בלייכר, עם חביריו ר׳ שכנא מרגיל ר״מ ישיבת כתר תורה בפודגורזע, ור׳ אבא רוזנבוים הי״ד. עזר ליסוד ישיבת רדומסק בעיר, ובחן את התלמידים. נסע בתרצ״ז לאיטליה לקברות זקניו בפדובה. בתרפ״ט נשא את אם ילדיו: רבקה דאברוש בת ר׳ שמואל מרדכי גלבווקס, מחסידי בלז בביאלא בילין, נהרג ביום כ״ו סיון תש״ג בטרנוב, ובני ביתו הובלו לאושוויץ. נפטרה בברוקלין ביום י״א תמוז תשכ״ה, ועל שמה הוקמה חברת ביקור חולים מסועפת בפעילותה של הגב׳ לובלינג. נשא בשנית את הינדא בת ר׳ יוסף זונדל קליין מדברצין. בפרוץ המלחמה שלח את זו׳ וארבעת ילדיו לבלז, והגיע אליהם בקושי. עברו לבוליחוב, והוגלו לסיביר. בשובו לקראקא באייר תש״ו, נשיא הת״ת וחבר בביה״ד. נציג אגו״י והחסידים בועד ההצלה בוורשא, ופעיל בכל עניני הדת. עבר לפרג ולניו יורק בתש״ח, באיסט סייד ואח״כ בקראון הייטס. מגיד שיעור קבוע בבית־כנסת לקהל גדול. פעיל למען ישיבת טשבין וכולל גליציה. בעל בימ״ס גדול.

ילדיו: א. ר׳ אלימלך תלמיד הרב מנדל קרביץ, ומוסמך להוראה. נשא את פרומט פרידא בת ר׳ ישראל יוסף לייפר, נכדת בלז, זידיטשוב ורי״ה בן הברוך טעם. בבית המסחר של אביו, ועסקן חסד; ב. לאה זו׳ ר׳ ישראל צבי ב״ר חיים גודמן, נכד החסיד ר׳ אלעזר מילך מדזיקוב; ג. פרל זו׳ ר׳ מרדכי ב״ר צבי פינטר, מוסמך מישיבת תורה ודעת; ד. רחל ריזל זו׳ ר׳ משה אריה ב״ר זאב יהודה פישר מבלטימור, מלומדי ישיבת ר״ח ברלין.

תשובות אליו: דובב מישרים, ח״א, עג, ח״ג, צו בתשכ״ב.

זכרונות המאור, ח״ב, תרפה — תרצט.

ר׳ ישכר דב ברישׁ ב״ר אשר זליג **לויפר**

מצאצאי ר׳ יוסקי קדוש הי״ד מדזיקוב.

בנו של ר׳ אשר זליג, שהיה חתן ר׳ משה מטשיטש ולו שבעה ילדים. תלמיד רבי יהושע מדזיקוב יותר משלושים שנה, וכשנסע אליו לפסח לטורנא דרסתו עגלה בעש״ק י״א ניסן תרמ״ט וניצל. הדפיס את ספר רבו, נסמך ממנו, דין בחצרו, ומלמד לבנו ר׳ אלטר. גיסו של ר׳ אביגדור הרינגפס. לפני פרוץ מלה״ע א׳ ברח להגר, והתישב כרב בשמלוי. שם נפטר ונטמן ביום כ״ו (ולא כ״א) אב תרפ״ז. כתב ספר לפרש את דברי הבכ״ע עליו אמר בצעירותו שיעור בליל יו״כ, ואבד. נדפס ממנו קונ׳ קטן בן כמה דפים, ולא נשלם. **אהל תורה** א-ב, רמזי קבלה עה״ת, שאמלויא, דפוס ר׳ שלמה הלוי היימליך, תרפ״ז. רפ״ח טויב כתב בהסכמתו עם ד״ת: זכה לשני שולחנות בנגלות ובנסתרות, ומצאה ידו והרבה מקנתו בתוה״ק, ועוסק בתורת אמת רבנו האר״י... ונטע אהלו אהל תורה בדברים נפלאים.
ד״צ וח״א, ברוקלין, דפוס יצחק אייזיק גראס, תשמ״ג, רפד, כו עמ׳. מעבר לשער דברי בנו ר׳ אברהם והסכמה. נכדו המהדיר ר׳ אברהם ב״ר שלום מסדר בהקדמתו תולדות זקנו, ומציג הקדמת ענוה מהמחבר. בסוף הנצחות ורשימת שמות בני המשפחה. ח״ב, תשמ״ו, — תקכו, יח עמ׳, והקדמת המהדיר. בסוף ליקוטים והנצחות.

במשתתפי אהל מועד (קמלהאר), ח״א, 46, ח״ב, לו: מה. נזכר בעטרת ישועה, סי׳ כא, ל, ובליקוטי תשובות והסכמות בסוף פרשת ויחי. דרושיו לחנוכה, פרי תמרים, טו, כ-כב. תשובה אליו: כוכב מיעקב, נספח, ח, ובדובב מישרים, ח״ג, קטו.

יעקב פליישר, טרנובזג־דזיקוב, 193.

נשא את זלדה מחלה בת ר׳ משה, וילדיו: א. ר׳ יהושע בלונדון, אבי ר׳ שלמה והב׳ אהרן; ב. ברכה. נישאה בתר״ף לגביר הנדיב ר׳ אליקים גצל ברגר, ממשפחה ותיקה ומושרשת בטופרוב. נולד שם בשנת תרנ״ה לאביו ר׳ שלום (נפטר ביום ט״ז טבת תרע״ה. ילדיו גם: ר׳ חנוך דב הגדול, ר׳ מנחם יהודה, חנה, שפרה, חיה זלאטא, פיגא בראנא. נספו עם משפחותיהם הי״ד), ב״ר חיים אליהו (נפטר ביום ט״ז טבת תרס״ה). אביו וסבו היו חסידים מובהקים לרח״ה מאלסק. אמו שרה בת ר׳ יעקב יהושע ברגר, נפטרה ביום ג׳ שבט תרע״ז. למד שנים אחדות בישיבת סטניסלב. בפרוץ מלה״ע א׳ ברח לסטמר, ולמד כמה שנים בישיבת האב״ד ר׳ יהודה גרינולד בעל קרן לדוד עד לפטירתו. עבר בתר״ף ללונדון, וה׳ בירכו בהון ועושר, בנים נכדים וניניים הממשיכים בדרכו. משומרי משמרת היהדות

באנגליה ללא זיז כלשהו, ולשם כך יסד את התאחדות הקהילות החרדיות. עמוד הצדקה שבדור, ופיזר בהצנע לכת אלפים ורבבות למוסדות ולנצרכים. דבק באדמו״ר מסטמר, ומדי שנה עשה אצלו כמה שבועות בתשרי ובניסן.

1. ר׳ שלום צבי. ילדיו: זו׳ ר׳ משה גראס; ר׳ שמואל בנימין אליעזר; ר׳ ישכר בריש; ר׳ יושע נחמן; ר׳ חיים אליה׳; זו׳ ר׳ אברהם יצחק קליין; זו׳ ר׳ יושע חיים שטרנליכט; 2. ר׳ אהרן מנחם מנדל. ילדיו: ר׳ יחזקאל; ר׳ שלום דב; זו׳ ר׳ חיים אלי׳ קרנקרויט; זו׳ ר׳ אברהם חיים הכהן ר״פ; הב׳ דינה זלדה, נפטרה ביום ו׳ תמוז תשל״ה; 3. שרה זו׳ ר׳ אליש אנגלנדר. ילדיו: זו׳ ר׳ יוסף יודא וייס; ר׳ פנחס נפתלי; ר׳ שלום צבי; זו׳ ר׳ מרדכי דב וייס; ר׳ ישכר דוב; הב׳ יעקב יושע; 4. דבורה זו׳ ר׳ חיים משה פלדמן. ילדיו: ר׳ שלום זושא; ר׳ אהרן אלי׳; זו׳ ר׳ ישראל משה פרידמן; ר׳ יעקב; ר׳ ישכר דב; הב׳ יודא אברהם עביר; הב׳ יוסף אריה; הב׳ ישראל מאיר; ג. חנה גיטל זו׳ ר׳ משה אהרן הופמן. אצלה היו כתבי אביה; ד. ר׳ שמעון וזו׳ שרה תחי׳. בניהם: ר׳ חיים משה ור׳ בריש; ה. ר׳ שלום אבי המהדיר ר׳ אברהם, ר׳ חיים יחזקאל שרגא אבי ר׳ ישכר דב, ועוד בנים ובנות הנקובים בשם; ו. ר׳ רפאל. לא הספיק להדפיס את ספר אביו. בניו: ר׳ בריש ור׳ גרשון.

זכרונות המאור, ח״ב, תיד-תטו.

ר׳ ראובן לויפר. ת״ח בסוכא.

תשובה אליו: בנין צבי, ח״א, מד בתרפ״ג.

לוֹנְדוֹן

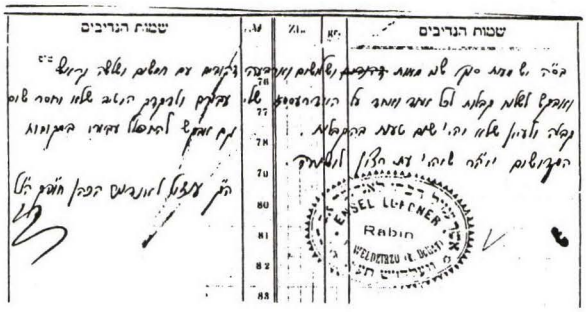
הב׳ אריה ליבוש לונדן. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, יז, רלו.

ר׳ שלמה דוב בריש לונדון. עסקן ציבורי בקרב חסידי באבוב.

רבו רב״צ מבובוב כתב אליו בתרפ״א לאנטורפן, מכתבי קודש, מד.

לוֹנְדְנֶר

ר׳ אשר ענזיל הכהן דומ״ץ וולדזירש בין שתי המלחמות.

כתב ידו, חותמו וחתימתו של ר׳ ענזיל לונדנר

ר׳ ישראל צבי (הירש) הכהן

מגיד שיעור בבית הכנסת של צבי רכטשפן ברוזניאטוב. מגבאיו האחרונים של הקלויז הישן הזידיטשובי, וחבר ועד הת״ת. הספדו על האב״ד ריי״צ המרלינג הותיר רושם רב. נספה בשואה עם זו׳ ורבים מבני משפחתו הי״ד.

אולי אחיו הוא **ר׳ מאיר אהרן,** יליד סטרי ותושב רוזניאטוב. ת״ח מופלג, וחסיד סטרטין נלהב. בשנת תרס״ח עלה לארץ, גר בירושלים העתיקה,

ר׳ מאיר אהרן ב״ר דוב הכהן לונדנר מסטרי, ומבתו בצפת. נפטר ישיש ביום כ״ט שבט תרפ״ד.

וכיהן כנשיא כולל גליציה. בתו גיטל זו׳ ר׳ אליקום גצל ב״ר שמעון שפיגל. שניהם נולדו בתרל״ב, נספו ביום י״ז אלול תש״ב עם רוב ילדיהם, ושרדו יהושע ודוד בא״י.

רוזניאטוב, 48-49, 80, 494-496, 524.

לונדרר ראה לפי: **לנדרר**

לונשטין ראה לפי: **לוינשטין**

לוסְטְהוּיז

ר׳ זאב וולף

נשא את נכדת ר׳ ישעיה פרידמן דומ״ץ נדבורנה, ונתמנה על מקומו. לא ניחן בכושר הנאום במעמדים רשמיים. נספה בשואה הי״ד.

תשובה אליו: אמרי דוד, עו בתרצ״א, וכנראה גם ר׳ בתר״ץ.

נדבורנה, 23, 105.

ר׳ שאול ב״ר יעקב יוסף **לוסטהויז**

בנו של ר׳ יעקב יוסף, ונכדו של המנחת חינוך. דומ״ץ וראב״ד סטרי עד שנספה בשואה הי״ד. חתם על שערי תפלה תרפ״ג. בנו ר׳ משה לוסטיג נשא את הינדה בת ר״ל באב״ד אב״ד פודוולוטשיסק, נספו עם ילדיהם.

תשובות אליו: אבן יקרה, תליתאה, קנה; ש״ב אמרי דוד, נה, קמג בתרפ״ח.

סטרי, 117.

לוסְטִיג

ר׳ ישכר דומ״ץ קליש. בנו של ר׳ יהושע אב״ד פודקמין, ונכדו של הפני יהושע. בנותיו: זו׳ ר׳ זאב וולף ב״ר אפרים אב״ד רוזניאטוב; פרימציא זו׳ ר׳ חיים צבי הורביץ נכד השל״ה, שאולי הוא אביו של ר׳ יעקב ממיידאן־מרמורוש.

לר׳ יעקב נולדו: א. ר׳ משה מנחם הלוי סג״ל ממיידאן, אבי ר׳ אליעזר אלימלך הורביץ שהוציא לאור שני ספרים (ראה: ח״ב, 164); ב. שרה זו׳ ר׳ שמואל צבי פיקסלר, ב״ר פייביש ממונקטש תלמיד השרף מסטרליסק, ב״ר שמואל צבי השו״ב של ר׳ יצחק אייזיק מקאלוב, אבי ר׳ אברהם אביו של ר׳ שמואל צבי וייס ראב״ד מונקאטש אבי רבי יוסף מאיר מספינקא. מסורות שונות במשפחה אם זוגתו נכדת רמ״מ או ר״ח מקוסוב.

לר׳ שמואל צבי נולדו: א. פרומעט רחל זו׳ ר׳ שמעון יצחק וייזר־לאסטיק, בנם של ר׳ (צבי) הירש וזו׳ איטא. בא מסביבות דולינא־זידיטשוב בגליציה, עם אחיו ר׳ משה שנשא בת משפחת וייזר מוועריעצקי שהיתה מחותנת עם המהרי״א מזידיטשוב ונשאר שם, ולכן שינו את שמם מלאסטיק (לוסטיג) לווייזר. השתקע בביסטרא־וולובה משנשא משם את פרומעט רחל, נפטרה בת שבעים ביום ט״ז אב ת״ש. ת״ח וחסיד מובהק, הרביץ תורה לתלמידים, בעל תפילה בימים הנוראים, סופר מהיר, נקי ומסודר, ערך תיקון חצות, לימד תורה בחורים גדולים, והיה ממקורבי הרבי מספינקא. נפטר מטיפוס ביום ח׳ תמוז תרע״ט בשנתו החמישים. אחר כך לא ישנה אשתו במיטה, ולא אכלה בשר רק בשבת. היתה מספרת סיפורי צדיקים מקרוביה האדמורי״ם מזידיטשוב וספינקא. לפני פטירתה קראה לברך את צאצאי בתה דבורה שאצלה גרה. ביקשה מנכדה ר׳ יעקב קופל קופלביץ ללמוד עבורה משניות, ולא מאחיו הגדול ר׳ שמעון יצחק הי״ד שהיה מתמיד וספרא רבה. נראתה בחלום לבתה שרה הי״ד במדינה אחרת, שתדליק נר נשמה עבורה. ילדיהם: 1. שרה זו׳ ר׳ ישראל יהודה ברוינשטיין הי״ד מביסטרא־מיהייפלווא, מחסידיו הנאמנים של האהבת ישראל מויזניץ, אבי אמו של הרב יום טוב ליפמן ראקוב מלונדון שכתב לי פרטים אלו על משפחתו; 2. דבורה ע״ה זו׳ ר׳ שלום קופלביץ בירושלים; 3. טויבע בניו יורק; ב. ר׳ חיים גדליה הסופר המקובל מביסטרא־וולובה. האדמו״ר מזידיטשוב או מקומרנא אמר עליו, שבקוויטלאך שלו הוא בוקע רקיעים. יש לו צאצאים רבים בארה״ב, וביניהם הרב אברהם חיים שפיצר דומ״ץ קהל ישראל וינא, מח״ס על חכמת אדם הלכות נדה. ילדיו: 1. ר׳ אברהם אבי ר׳ יעקב פיקסלר מלונדון; 2. ר׳ שמואל צבי חמיו של רבי מיכל מיכלוביץ מנתניה.

לוסְטְמַן

ר׳ פנחס יצחק יעקב

בנו של ר׳ צבי הירש. אמו: מרים יענטי. דומ״ץ ואב״ד בוריסלב בין שתי המלחמות. גבאי א״י בין תרפ״ב — תרצ״ד לפחות.

בקשת הרב יעקב לוסטמן אב״ד בוריסלב ור׳ דוד שינפלד מיום כ״ב אד״א תרפ״ט מאת מנהלי הכולל בירושלים, לשלוח שלושים מפות חלה וחמישים מפות מצה שי לתורמים, ועוד 25 סידורים מעציי זית עבור הגבאים. הבקשה נדחתה בגלל קימוצים.

ר׳ צבי הירש לוסטמן

אב״ד בוריסלב משנת תר״ל. נשא את בתו של רבי ישעיה וילף. ילדיו: א. ר׳ בן ציון, בבוריסלב בתרמ״ו; ב. זו׳ ר׳ יצחק אפרתי בן הרב מחוליוב. כנראה גם: ג. ר׳ פנחס יצחק יעקב שמילא את מקומו בבוריסלב.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״ב, (רכב), רלו בתרנ״א—תרנ״ב (לסטמן), והיתר שלו מתרנ״א נזכר בהקדמה. מכתבו עם ר׳ משולם רוקח בתשובה כהלכה דף כז ע״א. במנויי אמרות טהורות תר״ס.

לוסר ראה לפי: **לסר**

לופבן ראה לפי: **לויפבן**

לוּפָט

ר׳ משה מנחם. ת״ח ברווה.

תשובה אליו: מח׳, שאילת שלום, תנינא, ע.

לוצקר ראה לפי: **פלם**

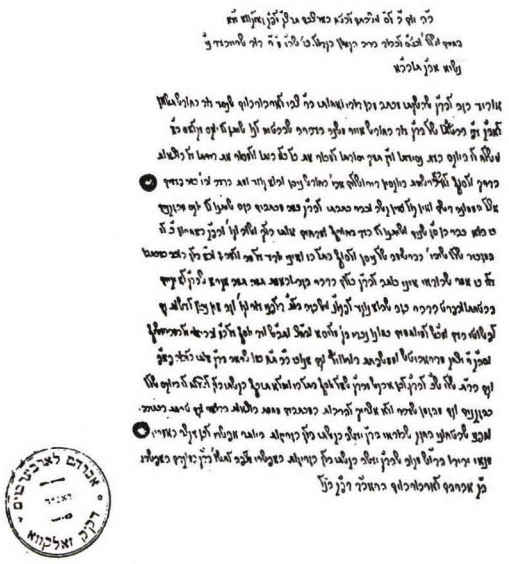
לוקמן ראה לפי: **לקמן**

לוֹרְבֶּרְבוֹים

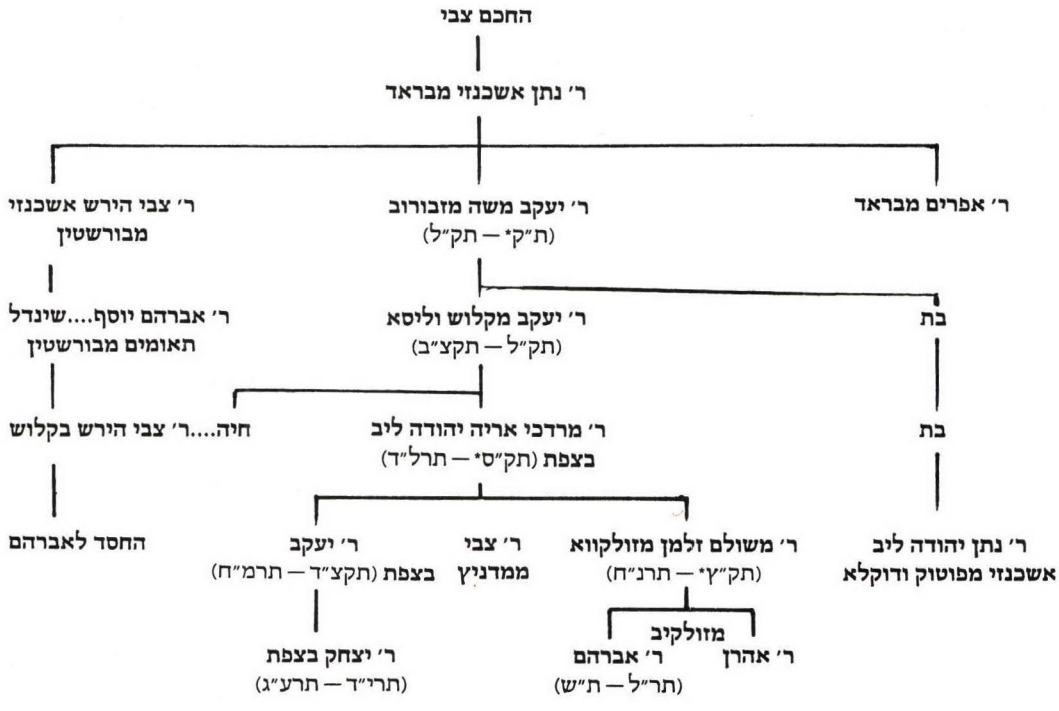
ר׳ אברהם(לה) ב״ר משולם זלמן לורברבוים

מזולקווא (תר״ל—ת״ש)

נולד בשנת תר״ל לאביו ר׳ משולם זלמן דומ״ץ וראב״ד זולקיב. התיחס גם לגביר ר׳ יוקיל אשכנזי,

הפצרת הרב אברהם לורברבוים מזולקיב מיום ב׳ בחוקותי תרצ״ג מאת הרב דוד שרייבר נשיא אה״ק, לקיים הבטחתו ולאשר בזריזות תמיכה לבן דודו ואחותו ר׳ צבי לורברבוים שעלה לארץ בחשוון בן ס״ז וגווע שם ברעב. ״וזה אין נכון לעשות גם לפשוטי העם, ומכ״ש למיוחסים כמונו נכדי וכו׳, וגם אנוכי ב״ה ת״ח, כמו שראה הד״ג אותי בלבוב פא״פ וכו׳״.

דודו של רמ״ז מלבוב וגיסו של ראי״ז מרגליות, וכן לרבי יצחק מדרוהוביטש. נסמך מרד״כ מראווא ומאב״ד סטניסלב. נשא את חיה בת ר׳ לוי מונטנר אב״ד ווסלוביץ ליטוביסק ובלז. אחרי פטירת אביו בתרנ״ח מילא את מקומו בזולקיב. נוח לבריות, והעמיד תלמידים רבים. הוציא לאור את ספרו של אביו, עם הקדמתו וחידושיו. נפטר ביום ד׳ תשרי ת״ש כבן שבעים. בת אחת נפטרה בצעירותו. בנו ובתו רבקה מרים נספו בשואה עם משפחותיהם הי״ד.

תשובות אליו: ש״ב, אמרי דוד, סט, קפ, קפא בתרצ״א — תרצ״ג; משנת אליעזר, קמא, ח (הערות על ספר אביו). במשתתפי אהל מועד, ח״ג, דף לט ע״א.

אהלי שם, 239; זולקיב, 175.

ר׳ אהרן ב״ר משולם זלמן לורברבוים

בנו של ר׳ משולם זלמן ראב״ד זולקווא, וגר שם. אולי הוא שנפטר בר״ח חשון תרצ״ב. ילדיו: א. ר׳ משה שתשובה אליו בחבצלת, וג׳ בניו שאחד מהם נקרא ר׳ שאול; ב. ר׳ מיכל שבנו חי כיום; ג. זו׳ ר׳ דן ולד ר״מ בבנדין; ד. זו׳ ר׳ אברהם קצבך ב״ר חנוך הניך דומ״ץ סקול; ה. זו׳ ר׳ אלעזר אלטפסט דומ״ץ זולקווא; ו. זו׳ הרמלין שגר בבראד.

תשובה אליו: רש״פ שרייאר בקונ׳ התשובות שבסוף משמרת הקודש, מד בתרל״ז.

ר׳ זלמן לורברבוים

אולי נקרא ר׳ משולם זלמן. דומ״ץ יריטשוב סביב תר״ל, אצל הרב שמואל גרסטל.

ר׳ יעקב ב״ר יעקב משה לורברבוים

מקלוש, ליסא וסטרי (תק״ל — תקצ״ב)

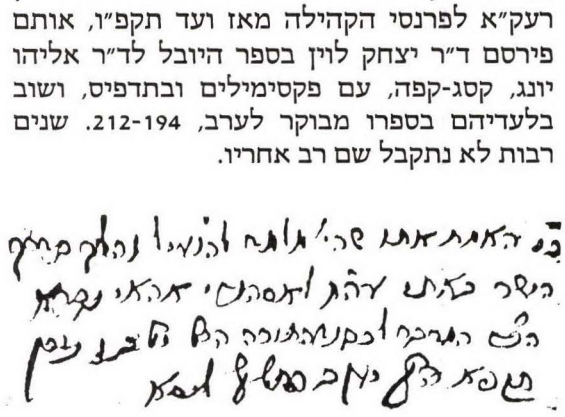
נולד לאביו ר׳ יעקב משה אב״ד זבורוב שנפטר לפני לידתו, ונקרא יעקב על שמו. לפי זה נולד בשנת תק״ל, וכדמוכח מזמן חיבורו של ספרו הראשון בגיל י״ח. אמנם יש אומרים בטעות שנולד בתק״ח, וזה מסביר מה שבסוף ימיו נקרא הישיש. אחותו היתומה אף היא אמרה לו שילמד תורה, ומוכנה לשאוב מים לפרנסתו. משום כך אמר שכל תורתו ממנה, ושמר חסד זה לנכדיה. גדל ולמד אצל בן דודו הרב יוסף תאומים אב״ד בורשטיין, ואח״כ בטיסמניץ אצל ר״מ איגרא שהסמיכו.

בצעירותו ביקר בברודי, ולא נכנס אל דודו ר׳ אפרים מחכמי הקלויז. כששמע על כך הדוד, הקפיד ואמר: ליעקלי שלי יהיה עסק עם נשותיו, וכך היה שגירש שלוש נשים בבושות גדולות. נשא את בת הגביר הלמדן ר׳ נפתלי הירצל מנכבדי סטניסלב, ולמד על שולחנו מתוך הרחבה. בתקמ״ד המליץ שיקבלו שם לרבנות את ראי״ל הורביץ אב״ד זלוזיץ. נשא גם את שינדל בת הגביר ר׳ יאקיל אשכנזי מרימנוב שמ״כ בבראד נכד התבו״ש, גיסו של ראז״מ, וחתנו של אחי המאיר נתיבים ר׳ משה אברהם מרגליות מח״ס צלותא דאברהם (עדן ציון, קטו). יש מוסרים שזו׳ הראשונה נפטרה בצעירותה, ואת השניה הקנטרנית גירש בתקפ״ב לערך בבראד בב״ד של המהרש״ק. אמנם רש״ק עצמו סירב לטפל בכך כדי שלא לקרוא לגדול הדור בשמו הפרטי, וכשנפטר ספד לו בעין דמעה.

בסטניסלב השקיע את כספו בהיתר עיסקה בבית מלאכה קטן ליין שרף, בשותפות עם ר׳ אברהם זיידנפלד. כשהלה פשט את הרגל ובכל זאת החזיר לשותפו את הכל, סירב ר״י לקבל בטענה שמסדרין לבעל חוב בבית דין, וכשחילקו לכל בעלי החובות לא נותר לו הרבה. אז נאלץ לקבל עליו עול רבנות, והקהילה הראשונה היתה מנוסטרישץ. ממנה עבר לקלוש, וכיהן בה מתקנ״א לפחות. שם חיבר והדפיס את ספריו הראשונים שנתקבלו בכל תפוצות ישראל עד ימינו, ופירסמו מוניטין שלו בעולם.

בתקס״ט נקרא לרבנות העיר ליסא שבצפון פולין בגבול אשכנז, ועל שמה נקרא. העיר השתייכה לנסיכות וורשא שנוצרה ע״י נפוליאון בתקס״ז, ועברה לשלטון פרוסי. כסא הרבנות היה פנוי י״ז שנה, מאז פטירת ר׳ דוד טבלי הרב הקודם. הוא אמר בזמנו לפרנסי קהילתו שהחוו״ד יאה להם כרב, כאשר קיבל פעם ממנו תשובה בענין עגונה ששלח במצות רבו ר״מ איגרא. נשתמר כתב הרבנות שלו, בו אפילו לא נרשם שמו רק מח״ס חוו״ד. הפרנסים הדפיסו בתק״ע בדיהרנפורט ספר זה עם הקדמת המחבר, עם כתר מלכות מליצי מהם בשבחיו. משכורתו נקבעה לסך עשרה רייכסטלר שהם ששים זהובים פולניים, והועלתה אח״כ לחמישה עשר. כשעזב לשנה, נערך עמו חוזה שהושלש אצל ידידו רעק״א. כשנתגלעו חילוקי דעות והגבאים נסוגו בהם, ראה עצמו בלתי קשור להתחייבות, ולא חזר לעיר. זו אחת הגירסאות לתעלומת עזיבתו, אלא שאחרים סברו כי היא קשורה למלחמתו על צביונה המסורתי של העיר נגד הסדרים החדשים שרצו להנהיג: קבלת ש״ץ שלא מן היראים, נשף נשים שנערך והעביר את רוחו, ומלשינותו של אלם אחד. כעת הוברר סופית, כי בליל חורף בתקפ״א נסע ברשות

לגליציה לגרש את אשתו, והבטיח שישוב אחרי הפסח. גם מתנגדיו חפצו שיחזור, אלא שמנע זאת איסור השלטונות, באשר מכר את חפציו, ונחשב נתין זר. מוכיחים זאת י״ד המכתבים שבין רעק״א לפרנסי הקהילה מאז ועד תקפ״ו, אותם פירסם ד״ר יצחק לוין בספר היובל לד״ר אליהו יונג, קסג-קפה, עם פקסימילים ובתדפיס, ושוב בלעדיהם בספרו מבוקר לערב, 194-212. שנים רבות לא נתקבל שם רב אחריו.

חתימת רבי יעקב מליסא מיום ב׳ ז׳ ניסן תקפ״א

בניו וחתניו (פרט למהרא״ך) שבו עמו לקלוש, והוא קנה להם בתים בעיר. ברם שנות שבתו כאן לא ארכו, כי היו בקהילה למדנים גדולים שלא תמיד השלימו עם פסקיו, ובמיוחד התנגד לו בעל בית אחד שכמעט גרם לפיטוריו. לא קיבל חזרה שמונת אלפים זהובים שהלוה לבנית ביהכ״נ הגדול, ולכן קבעו הגבאים לוח על שמו בכותל המערב. ביהכ״נ הושלם אחרי פטירתו, והיה קיים עד לשואה. הלוה גם כספים לנצרכים, ולא תמיד הם פרעו אותם. אחד הלווים שנעל אותו בביהכ״נ נפגע, ונעשה שיכור לתמיד. אחד הלשין עליו שהדפיס ספרים בלי רשיון הצנזורה, ומפחדו נאלץ לעזוב את העיר. בעברו בתקפ״ה בלובלין לא נענה להצעה לכהן שם כרב, על מקומו של ראש הברזל שנפטר בתקע״ח.

כותבים שרצה לעלות לא״י, ונסע ללבוב לקבל תעודת מסע. אחרים סבורים שעמד לעבור לקהילת סיגט, או שנסע בתק״ץ לאובן ישן היא בודפשט בהונגריה, למלא את מקומו של רצ״ה הלר. בדרך לן בסטרי, ונתקבל בה כרב. יש המקדימים קבלתו לתקפ״ח, ומצויה הסכמתו משם מתקפ״ט. המהריא״ז ויתר למענו על רבנות העיר, והרגיע את רוחו, שבתור יודע גרמנית יש לו מהלכים בחוגי השלטונות, שלא ייפגע מהמסירה עליו. עד לשואה שרד באחת הסימטאות ביהכ״נ העתיק שלו שנקרא על שמו, או: דאס קצבים שולכל.

לא התנגד לחסידות, ואת כל מאמציו הקדיש למלחמה בריפורם. העניק הסכמה לספר אור פני משה. ביקר פעם אצל המגיד מקוזניץ, ודרש

בניקלשבורג אצל ר״מ בנט. פעל ישועות בכח תורתו. כשרצ״ה מזידיטשוב ביקר בסטרי, ערך סעודה לכבודו עם חסידיו. דרש האורח בנגלה והמארח בנסתר, באמרו כי שלום בין הרבנים והאדמורי״ם. רבי בונם מפשיסחא ירא לומר לו דעה, והסביר זאת מפני שהוא גמרא סנהדרין, דהיינו מידת היראה. הרבי מקוצק קרא לו הלמדן המתוק, ובעולם העליון פוסקים כמותו.

מתלמידיו במנוסטרישץ: ר׳ מנחם שטרן דומ״ץ קלוש ואב״ד סיגט, עם גיסו ר׳ אייזיק אב״ד בורשא. בסטניסלב ובקלוש: ר׳ אליעזר ר׳ יעקב׳ש מסטניסלב, אבי ר׳ יעקב ויידנפלד מהרימלוב. היה חסיד, והתוכח על כך עם רבו; ר׳ יוסף שורץ אב״ד בורשטין; ר׳ יעקב הכהן גוטוירט אב״ד דוקלא; מהריא״ז; ר׳ מרדכי זיסקינד לנדא ראב״ד סטרי; ר׳ שמשון חמיידס אב״ד זלוזיץ. בליסא: ר׳ אליהו גוטמכר אב״ד גרידץ; ר׳ ליב בלאשקע אב״ד קאשמין; ר׳ משה טורנר מנעשאווא; ר׳ משה פייכנפלד אב״ד סנטומישל; ר׳ נפתלי קארו אב״ד שרעם; ר׳ נפתלי הירש בלייכראדע אב״ד אובוזיצקי; ר׳ צבי הירש קלישר אב״ד טהורן; ר׳ שמואל מנדלזון אב״ד קראטושין; ר׳ שמואל קארו אב״ד צמפלבורג. כמו־כן האדמורי״ם: ר׳ שרגא פיבל דנציגר מגריצא; ר׳ זושא מפלוצק המזכירו בספרו תורת כהן; ר׳ יעקב אהרן אב״ד אלכסנדר ב״ר משה מזלשין, תלמיד החוזה מלובלין והמגיד מקוזניץ, חסיד פשיסחה, מח״ס בית יעקב ושאר ספרים.

נפטר בסטרי ביום ו׳ כ״ה (ולא כ״ד, כ״ח) אייר תקצ״ב, ונטמן ליד ידידו בעל קצות החושן אשר כשהתאלמן ביקש לשאת את בתו. הספד עליו ועל הנספים במגפת תקצ״א ובמיוחד במזריטש: **אבל יחיד**, מאת ר׳ אברהם דוב בערוש פלם ב״ר דוד נ״י יליד מזריטש, ווארשא, דפוס ר׳ אביגדור לבנסון ב״ר יואל ז״ל, תחילת תקצ״ד, כד ד׳. מעבר לשער מתנצל על שאינו מדפיס את ההסכמות שקיבל. הקדמה, ופתיחה בה מונה את החשובים ממאות הנפטרים בעיר ובסביבה. בהספד מספר מה שראה כשביקר אצלו בסטרי, שהיה תמיד שקוע בלימוד, וגם אז ענה למבקשיו בלבביות. מדף טו. הספד על אב״ד ביאלא, מדף יח. על הגביר ר׳ אהרן מינץ ממזריטש, מדף כא. דרוש.

מילדיו: א. ר׳ נתן נטע. נפטר על פניו בלי בנים. על גירושיו: שו״ת ישועות יעקב, אה״ע, כה; ב. ר׳ מרדכי אריה יהודה ליב בצפת; ג. חיה׳לה זו׳ בן דודה רצ״ה תאומים מקלוש אבי החסל״א. מלומדת בגפ״ת, וקושיתה הילכה בין הלומדים. ד״ת ממנה בשיחת חולין של ת״ח החדש, מב. בניה נסעו עם זקנם ללמוד מפיו בליסא; ד.

בריינדל זו׳ ר׳ אלעזר ברז״ו הכהן אב״ד פולטוסק וסוכטשוב. פרטים עליו ועל צאצאיו: לתולדות, 213. את הבת השלישית השיא בתקס״ט בליסא לבן המקום. על צאצאיו נמנו: ר׳ אברהם משה באב״ד מיפו; ר׳ יהודה ליב לנדא מיוהניסבורג; ר׳ יוקל ור׳ מרדכי לורברבוים מסטרי שנספו בשואה הי״ד; ר׳ יעקב משולם גינצבורג מירושלים.

אמר על ספריו, שהרצה את חידושיו לפני רבו ר״מ איגרא. מה שלא מצא חן בעיניו דן בשריפה, ואת היתר הניח. לא המתין לשעת נחת והרחבה, אלא כל מה שהטריד את מנוחתו העלה על הכתב. הסביר שזכה לכך שיורו הלכה מספריו, כיון שלמד תורה מעוני. חתנו אמר עליו שלולא טירדותיו מג׳ נשיו, היה כותב עוד ספרים רבים. רבי בונם מפשיסחה אמר, שכיון שיגע בהלכה נתכוונו הדברים גם לחלק הסוד. וזה סדר הדפסתם:

חוות דעת על יו״ד הלכות מליחה, בשר בחלב, תערובת, ריבית ונדה עם הפנים, מימין חידושים בקצרה, ומשמאל ביאורים בארוכה כשחידושי עצמו מסומנים ע״י יד, לעמברג, דפוס יהודית רוזניש, תקנ״ט, ב, נז; כב ד׳. נדפס בעילום שם המחבר, ולרוב חריפותו חשבו שהוא לר״מ איגרא. בהקדמתו כותב שעמו הסכמות לשש שנים, וכשייגמרו ספריו מרשה להדפיסם מחדש. בהתחלה דף חידושים בהלכות שחיטה וטריפות. אחרי הלכות ריבית גרגירי חידושים מאביו, ובסוף ליקוטי חידושים. לא נדפס בפולנאה תקס״ה ואוסטרהא תקס״ו עד הוצאת דיהרנפורט תק״ע. חזר ונדפס פעמים רבות, ובתוך השו״ע. הרב יוסף בוקסבוים פירסם במוריה, חשון תשל״ז, טז-יט, הגהותיו בשולי ספרו מהדורת תק״ע, שהועתקו על ידי הרב אפרים זילבר.

הגדה של פסח עם פירושו מעשה נסים, זולקווא תקס״א, כב ד׳, תקס״ז, נב ד׳ (פרידברג), ומהדורות רבות. **מעשה נסים** על הגדש״פ וקו״א על הל׳ ברכת הנהנין, ע״י נכדו ר׳ יעקב קליגהופט מבראד, מונקאטש, בדפוס החדש של ר׳ אהרן דוב מייזעלס, תרס״ו, לח ד׳, הקדמה. המסכימים: ש״ב ראל״ה מסטניסלב נכד המחבר (משתאה אנכי מי זה מתופשי התורה אשר לא ידע תפארת גדולת המחבר, אשר אורו הגדול הולך ואור בכל מרחבי תבל); ר׳ משה גרינולד מחוסט (ענן אורו של רבנו על כל מרחבי תבל ומלואה, בחיבוריו הנוראים אשר מפיהם אנו חיים, ומבלעדם לא ירים איש את ידו בכל עניני הוראה הנוגעים להלכה למעשה). תעלומות חכמה תקס״ד, ראה להלן: אמרי ישר תקע״ה.

מקור חיים, חידושים וביאורים בהלכות פסח, עם הפנים והגהות על ט״ז ומג״א, ובסופו חידושים עמ״ס כריתות, זאלקווא תקס״ז, פפד״א תקע״ג, ווארשא תקע״ה. ש״ב ר׳ ליבוש רוקח מקסנטין הוציאו לאור בפולנאה, ובשער: דיהרנפורט, תקע״ז, מ׳ ד׳, הקדמה. בסוף תיקון עירובין, דיני ברכת הנהנין ומוקצה. נדפס במהדורות רבות, גם עם הוספות, ובתוך השו״ע.

נתיבות המשפט ח״א על חו״מ עם הפנים, זאלקווי, דפוס ר׳ אברהם יהודה ליב מאירהופר מסוירז, תקס״ט, א, פו, מו; א, קו ד׳. מימין החידושים במשפט הכהנים, ומשמאל הביאורים במשפט האורים. בהקדמתו מלאת הענוה מצטדק שאולי נפלו טעויות, כי לא היה במקום ההדפסה, וכהה אור עיניו. שני החלקים בדפוס ר׳ מאיר זאב מאירהופר, תקע״ו. בח״א א, קכט ד׳, ח״ב בלי הפנים. באותה שנה הדפיס בעל קצוה״ח את השגותיו משובב נתיבות, בתוך ספרו אבני מילואים ח״א. כשחזר נתה״מ ונדפס בלבוב, חיזק המחבר את דבריו הראשונים, מבלי להזכיר את המשיגו. בסדילקאב תק״ף נדפסו שתי הוצאות: אחת שלימה, וממנה הדפיסו בשו״ע באלאבאן בלמברג, ואחת חסרה שממנה הדפיסו בקניגסברג תרי״ט ושוב בדפוסי צילום (יצחק יודלוב, תגים, א, 49-52). ההשמטות והוספות אחרות נכללו באחת ממהדורות נתה״מ השלם המצויה כיום בשוק. הספר חזר ונדפס פעמים רבות, גם עם משובב נתיבות, ועם השו״ע. הרב נחום אתרוג עמד להוציא לאור בתרפ״ד: נתיבות השלם עם הגהות המחבר מכתב יד ופירושיו שלו וקיבל הסכמות רבות, אלא שהכל אבד. הרב יוסף בוקסבוים כתב על כך במוריה, מתוך כוונה להוציא לאור מהדורה מתוקנת עם הוספות. מפתחות לסוגיות הש״ס ערך ר׳ שמואל אביעזרי וולף, יצאו לאור בשכפול ע״י אביו הרב אברהם יוסף, ב״ב תשל״ז. מפורטים יותר, תפארת הספר, תש״ם.

תורת גיטין על הלכות ומסכת גיטין עם פנים השו״ע, חידושי המחבר צוינו בכוכב, פראנקפורט דאדר, המדפיס ר׳ הירש באשוויץ בדפוס פרופ׳ עלסנער, תקע״ג, א, קכט ד׳, הקדמה. בסוף ד״ת מאביו, ולוח הטעות. מהדורות חדשות בירושלים תש״מ ותשל״א עם קהלת יעקב ותיקונים חשובים.

אמרי ישר, שם הכולל לפירושו על חמש המגילות, ושם פרטי לפירושו על רות. תעלומות חכמה על קהלת נדפס תחילה בלבוב תקס״ד, **ואמרי יושר** על רות ראה פרידברג ללא ציון מקום ושנה. נדפס עם הפנים כשהוא כולל את **צרור המור** על שה״ש **ופלגי מים** על איכה, דיהרנפורט, דפוס ר׳ יוסף מייא וחתניו, תקע״ה, טו ד׳. בהקדמתו מודה

לתלמידו רצ"ה ב"ר בירך מטישוויץ שהעתיק את כל כתביו. **תעלומות חכמה** על קהלת, דפוס ר' יוסף מייא ז"ל בהנהלת חתנו ר' דוד ברא"ל ז"ל שקלאוור, תקע"ט, א, טו ד', הקדמה. **מגילת סתרים** על אסתר, ב, יב ד', הקדמה ופתיחה. בהתחלה ד"ת מהחכם צבי, ובסוף מאביו. נדפס בווארשא תקצ"ח בשם שושנת העמקים. כולם בתוך **חמשה ספרים נפתחים**, ע"י נכדו ר' יעקב קליגהופט מבראד, זאלעשטשיק, דפוס ר' שמואל גלאס, תרס"ז, מט ד', עם הסכמת ראל"ה מסטניסלב, וד"ת מאבי המחבר. מהדורות נוספות בהוצאות התנ"ך.

בית יעקב על מסכת והלכות כתובות, הרובשוב, דפוס ר' משה בר"י ציקור ור' שלמה בר"ד לעוו מלשצוב, תקפ"ג, ב, נב, ב; ב, לב ד', עם הקדמה מהמדפיסים ושיר שחיברו. לח"ב שער והקדמה כמעט זהים. מהדורות משוכללות עם תיקונים חשובים בירושלים תשי"ז ותשל"א.

סידור **תפלות מכל השנה** עם ליקוטי דינים דרך החיים, זאלקווא תקפ"ח ואילך. **דרך החיים** בנפרד, בערלין תרכ"ה לערך — תר"ל, א, סב, ב ד', ופעמים נוספות גם עם פירושים והערות. דרך החיים השלם מהדו"ת עם קהלת שלמה (פרלוב), ניו יורק, זכרון צדיקים, תשל"ו, ד"צ מ. סיגעט תרס"ז. נתיב דרך החיים, תיקונים לסידורו, וורשא תר"ב. באוצר התפילות הגהות רעק"א ועוד על הספר.

קהלת יעקב, ליקוטי חידושים באה"ע עד הל' קידושין, ואו"ח הל' ביהכ"נ ויו"ט, לעמבורג, דפוס ר' אהרן ב"ר חיים דוד סג"ל, תקצ"א, לח ד'. בהקדמתו כותב שחיברם בזקנותו "לעת תשות כוחי אשר נחלשו לי חושיי העיוניים", וקיוה להדפיס גם את יתר ליקוטיו.

נחלת יעקב ח"א עה"ת ואגדות הש"ס, ח"ב חי' גפ"ת על המסכתות ושו"ת, ברסלויא, דפוס ר' הירש זולצבאך, תר"ט, ו, מ; נח ד'. המסכימים: ראמ"מ טויבש מיאס; ר' דובריש אשכנזי אב"ד לובלין; נכדו החסל"א לש"ב המו"ל ר' נפתלי צבי הירש חכמוביץ מברעסלא (השפיע על ב"ד ר' משה יוסף למכור את הכתבים למו"ל, והעיר בהם הגהות); ד' דייני ביה"ד בליסא; ר' גדליה טיקטין אב"ד ברעסלויא. פתיחת המחבר, ודברי המלבה"ד רנצ"ה ב"ר משה דוד הכ"מ ב"ר אפרים מבראד ב"ר נתן בהחכם צבי. בהקדמתו הוא מספר מקורותיו, שבא מלבוב לליסא לשאת את בתו של ר' יוסף מייא מדפיס דיהרנפורט, ומסר לו חיבר להדפיסו (אמרי ישר). רצה למסור לו גם עה"ת, אלא שלרוב טירדותיו לא התפנה לסדרו. מאז ששב לגליציה לא קיבל ממנו הרבה מכתבים. לפני ג' שנים ביקר בגליציה, אצל אחיו ר' משולם שהיה אצל המחבר כמה ימים לפני פטירתו, ואמר לו אצל מי הכתבים. החסל"א קיבצם וסידרם עם הערותיו, וכתב הקדמה מפורטת באגדה. בסופה כותב, שח"ב היה אצל אחיו ר' אפרים אב"ד קריסנפולי. המחבר היה רבו המובהק, ואצלו למד מהבר מצוה ועד לפטירתו. אח"כ הצוואה. בסוף ח"א: השמטות, חי' אגדה, הספדים, מגילת ספר לר"י עמדן על אביו, והסכמת מהר"ם א"ש מאונגוואר. מדף לה ע"א בח"ב: שו"ת מהמחבר ומנכדו החסל"א. ח"א בלבד ובלי חידושי החסל"א נדפס שוב בפיעטרקוב תרע"ג, 16, 165 עמ', ע"י נכדיו רמ"מ ברז"ו הכהן, ור' פנחס שמואל זיינוויל ב"ר אברהם הכהן רב בוורשא, בני מהרא"ך חתן המחבר. בסוף השמטות, חי' מאבי המחבר, לקוטי הפרחים — דרשה לסליחות, וביאור על ענין תפילה מרד"ד מיזלש אב"ד לאסק חתן מהרא"ך. בעמוד האחרון עוד שתי הסכמות מהישנות, ויש עותקים שהן לא נדפסו, אלא רק מזכרת לנכדתו זו' רד"ד מייזלש. הדרשה ליום א' דסליחות, נדפסה ע"י גבריאל זידפלד בספרו רחבות הבאור על קהלת, פראג תרי"א. הוצאה חדשה ומתוקנת עה"ת באותיות מרובעות, עם הקדמת נכדו המו"ל ר' יצחק מרדכי לורברבוים, ירושלים, דפוס ורדי, תשכ"ב, ד, קפח עמ', ובסוף הצוואה. הופיעה גם מהדורת צילום של הספר בשלימותו.

אמת ליעקב על אגדות הש"ס, ווארשא, דפוס ר' שמואל ב"ר חיים ארגעלבראנד, תרכ"ה, א, טז ד'. כולל אלו שבסוף נחלת יעקב ח"א, וסודרו כאן לפי סדר המסכתות. נדפס במהדורות רבות.

צואת הגאונים רעק"א והחוו"ד, נדפסה ע"י ר' שלמה קספירובסקי בווארשא תרל"ה, והפכה לדוגמת מופת. נדפסה פעמים רבות, וכן מובאת בייטב לב פרשת דברים. רבי יחיאל דנציגר מאכסנדר ציוה לבניו לקיימה.

תיקון עירובין, פיעטרקוב תרנ"ט. ד"צ בתוך חידושי הרשב"א יבמות, ת"א תשכ"ד. לקוח מהנדפס בסוף מקור חיים.

מילי דאגדתא ושו"ת, ע"י נכדו ר' יעקב קליגהויפט מבראד, מונקאטש, דפוס החדש של ר' אהרן דוב מייזעלס, תרס"ד, א, לא ד'. המסכימים: רד"מ מצורטקוב ע"י רצ"ה ר"פ; ר' ישראל מהוסיאטין ע"י ר' דוד שווגר; ר' יצחק מבויאן ע"י ש"ב ר' ישראל מרגליות; ר' ישראל מס"ג ע"י ר' אברהם ויינשטוק; ש"ב מהרי"ד מבלז ע"י ר' פנחס ליברמן; ר' ישראל מויזניצא; ר' חיים מאטיניא; ש"ב ר"י שמלקיס; ש"ב ראל"ה מסטרי. הספר מלוקט מנחלת יעקב הוצאת ברעסלא. בהתחלה השו"ת, בתוספת אחת שקיבלה מש"ב ר' שלום לורברבוים

נ״י בן דודו ר׳ צבי ז״ל ממדניץ, והיא מתקפ״ט לר׳ שמחה נתן אב״ד מושציסק. מדף י׳ ע״ב מילי דאגדתא.

תשובות רבינו יעקב מליסא, לראשונה מכתבי יד ומדפוסים, עם מראי מקומות והערות ע״י ר׳ יצחק צבי ב״ר נפתלי חיים סופר, בני ברק, עט סופר, תשכ״ט, ח, קפד עמ׳, סד סי׳. בראש הספר דוגמת כתב ידו וחתימתו. בהתחלה מכתב הרב נתן צבי קעניג ראש כולל ברסלב בב״ב. בהקדמת המהדיר כותב, שכתבי היד הגיעו לבית הספרים מעזבון הרב יעקב פריימן הי״ד מברלין. מעמ׳ קיז ליקוט תשובות וחידושים שבספרי גאוני דורו, ואינם בלשונו. מעמ׳ קכז ליקוטי הערות מגדולי זמנו בספריהם על תשובותיו. בסוף מפתחות והנצחות.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **המבורג** — לבד״צ (ד); **לובלין** — רד״ב אשכנזי הנודע בשערים (מח); **לובשין** — ר׳ דב יואל בתקע״ב — תק״פ (כ, לו, נח, סד); **ליפנא** — הרב יחיאל מיכל בתקע״ג — תקע״ד (יז — ממנו — יח, כח, מה, מט); **נשלסק** — הרב שלמה זלמן החמד״ש בתקע״ב — תקפ״ט (ט, כב, כה, לג (ממנו), לד, לה, לז, לח, מב); **פוזן** — רעק״א בתקע״ב (כד, לט-מא, נז, נח (ממנו) סד — ממנו —); **פלוצק** — ראב״ל צינץ בתק״ע (ב, ג, מז); **פרשבורג** — החת״ס (יב); **קאנון** — הרב אלכסנדר זאב בתקע״ד (יט); **רגוזן** — ר׳ שמעון הלוי בתקע״ד (מו, נט).

לתולדותיו חיבר רצ״י מיכלזון **תולדות יעקב,** ווארשא, דפוס א. י. האלטער, תחילת תרע״ד, 2, 27, ח עמ׳, עם צוואתו. בסדרת מגדולי התורה והחסידות להרב אברהם יצחק ברומברג הופיע ספר יב לתולדותיו, ירושלים תשי״ז, קמג עמ׳, וד״צ בית הלל תשמ״ב.

תשובות אליו: לבד״ז, בית אפרים, אה״ע, ח״ב, נו (וממנו), חו״מ, ל, סא, תנינא, ח״א, פא (על הגט של בנו); ברית אברהם, אה״ע, פ-פד; גור אריה יהודה, או״ח, פ; ידידו, חמדת שלמה, או״ח, ב (ממנו), יו״ד, לב, אה״ע, ב, ג, יא, יב, טו-יח (ממנו), יט, כג-כה, ל, מט (ממנו), נ בתקע״ב — תק״ף; חתם סופר; מח׳ ספר יהושע, ט, יד (וממנו) בתקס״ח לקלוש; לקוטי שו״ת מהרא״ל (צינץ) בתק״א (וממנו); מח׳ מהריא״ז, א — ג; נטע שעשועים, מה, מו (ממנו); ר״מ איגרא, כא (ממנו), כה; ידידו רעק״א, מה, פט, צ, קכד, קמא; רשמי שאלה, יו״ד, טז.

תשובותיו: אלה דברי הברית (מתקע״ט נגד הריפורמים); דובב שפתי ישנים, א, לה-מ (מזויפות); דעת זקנים (איטינגא), ט-י (שיחותיו); שו״ת ישועות יעקב, מהד׳ תרכ״ג, סוף או״ח ב׳; כרם שלמה, חשון תשל״ט, ו (פסק דין, ופקסימיל בסוף); נודע בשערים, סי׳ כח, סעי׳ לא; שבעה עינים, דפים יד. מה. מז: נו: נז: בתק״ף.

תולדות הפוסקים, 100; דור דעה, גאונים, קעב-קעח; מליצי אש, א, אייר, רפט-רצא; לתולדות, 211-214; זכרונות אב ובנו, 10-14; ספר סופר וסיפור, שמג-שמה; בורשטין, 31,28; סטרי, 32, מ. פאלק, 111-114; קאלוש, 22-23; שאילת שלום, תשל״ד, ו-ז.

ר׳ יעקב ב״ר מרדכי יהודה אריה ליב **לורברבוים**

נולד בקלוש בשנת תקצ״ד לערך, לאביו ר׳ מרדכי יהודה אריה ליבוש. בהיותו כבן שש עלה עם אביו לצפת. עסק בתורה מתוך התפשטות הגשמיות, ונחשב בעיר כאחד מיחידי סגולה בתורתו וביראתו. זקן אחד העיד, שבצורתו דמה לזקנו החות דעת. נפטר ביום כ״ח אלול תרמ״ח (ולא תרנ״ה). הניח חידושים רבים בכל מקצועות התורה, ונדפסו כמה מהם על המנחת חינוך. נשא את שרה (אלבוים ?) נכדת ר״ש מירוסלב ור״ק ליקובר, נפטרה ביום ה׳ כסלו. בניו: א. ר׳ יצחק; ב. ר׳ שלמה אבי ר׳ יצחק מרדכי שנפטר בתשמ״ג בירושלים; ג. ר׳ משה.

הרב משה לייטר, ספר ההשלמה על מנ״ח השלם, 17, בשיבוש.

ר׳ יעקב משה ב״ר נתן **(לורברבוים)**

מזבורוב (ת״ק׳ — תק״ל)

אביו **ר׳ נתן אשכנזי** מבראד בנו של החכם צבי, נפטר שם ביום י׳ שבט תקל״ח בן למעלה משמונים. נשא את בריינדל בת ר׳ מרדכי (ולא ר׳ משה) מבראד, ב״ר מן נכד הלבוש. אביו ר׳ מאיר טיסמניצר, אבי ר׳ יצחק פעסילס מבראד. חידושים מדרשותיו בהלכה ובאגדה בקלויז, נדפסו בקונ׳ אמרי נועם המלוקט מגדולי הדור. ילדיו: 1. ר׳ אפרים מ״מ בבראד. נפטר בעש״ק ד׳ אייר תקס״ה, ונשתמר נוסח מצבתו; 2. ר׳ צבי הירש אב״ד בורשטין. בתו שינדל זו׳ ר׳ אברהם יוסף תאומים אב״ד בורשטין, אבי ר׳ צבי הירש מקלוש אבי החסד לאברהם; 3. ר׳ יעקב משה מזבורוב אבי החות דעת.

נולד בשנת ת״ק לערך, ובגיל צעיר נתקבל לרבנות זבורוב. נפטר שם כבן שלושים, ביום כ״ד שבט תק״ל (מליצי אש, ג, שבט, מד). נשא את בת הגביר ר׳ אליקום גצל מלוברטוב נכד המהרש״א, שאחותה נישאה לרמ״ז מלבוב. הניח חידושי הלכות על מסכתות רבות. עמ״ס כריתות נדפס כמה פעמים בנפרד עם עוד חידושי הלכות, ולאחרונה ע״י אור הספר בירושלים. סנסן אחד מחידושיו למסכת זו נדפס בסוף ספר מקור חיים של בנו. ילדיו: א. ר׳ יעקב החות דעת, שנולד אחרי פטירתו ונקרא על שמו. טעות כנראה מש״כ בעדן ציון, קטו, ששמו היה משה, וכשחלה ביקש בחלום שיתרפא בזכות בנו יעקב, ומאז החלמתו קרא שמו וחתם יעקב משה. העירני ר״א פקשר על המסורת, שהיה בברית שקוע בלימוד, וכשאמר המוהל ויקרא שמו בישראל — חשב ששואל לשמו וענה

יעקב, וכך הכריז המוהל מבלי לשים לב; ב. אמה של אם ר׳ נתן יהודה ליב אשכנזי אב״ד פאטיק דוקלא וטיסמניץ תלמיד החות דעת.

ר׳ יצחק ב״ר יעקב **לורברבוים**

נולד בצפת בשנת תרי״ד לערך לאביו ר׳ יעקב. בגיל ט״ו נשא את דבורה בת האב״ד ר׳ שמואל הלר, ובשנתיים שאחרי כן יצאה (אמה) לחו״ל לקבץ להכנסת כלה. התאכסנה בבית קרובה מהרי״ד מבלז שכיבדה מאד וקם מפניה, וסירב לברכה באומרו שבת ר״ש הלר אינה זקוקה לברכה. נפטרה בצפת ביום ט״ז אייר תרע״ו כבת שישים. מגיל רך ניכר בו שהוא עילוי ומתמיד, וכשאביו כתב לשו״מ צירף גם מחידושי בנו. השו״מ התפעל מהם, וכתב לחמיו שנועד לגדולות. אמנם הוא מאס ברבנות, ונכנס למסחר עם אחיו הצעיר ר׳ משה שהאריך ימים בצפת. לא פסק מלימודו, ואפילו ברכיבתו לביירות להביא סחורה. היה בקי בתלמודים, רמב״ם ומדרשים. זמן מה לפני פטירתו ראה את הרמב״ם בחלום. אחרי שנתרושש הקדיש עצמו בי״ב שנותיו האחרונות לתורה בלבד בהצנע לכת, מבלי שיעצרוהו מחלות גופו. קונ׳ עיטור סופרים שהדפיסה ישיבת חתם סופר בעיר הוא מחידושיו בעילום שמו, ונותרו עוד רבים בכתובים. נפטר כבן שישים ביום ט׳ טבת תרע״ג.

ילדיו: א. ר׳ דוד (תרל״ד — עש״ק י׳ שבט תש״ד). גר גלמוד בצפת, ונמצא שרוף כשנפל כנראה ופנס בידו (הצפה, ט״ו בשבט תש״ד); ב. ר׳ אבנר, מופלג בחסידות; ג. תמר זו׳ השניה של רבי דוד ליפמן שובקס ראב״ד החסידים בירושלים, היחיד מרבני פולין שנסמך מרמ״מ מקוצק. נפטר ביום ז׳ אד״א תרפ״ד בן למעלה מתשעים. בזקנותו נולד לו ממנה בנו ר׳ יעקב שניאור זלמן (נפטר ב׳ שבט תשמ״ה בן פ״ג), אבי ר׳ משה מנחם יוסף ראש ישיבת בלז ודומ״ץ קהל מחזיקי הדת (נפטר ד׳ ניסן תשד״מ), אשר מוקיריו הוציאו לזכרו שנה לאחר מכן את ספר זכרון למשה, עם חדו״ת רב״ם ופרטים על המשפחה; ד. פיגא. נישאה בתרס״ד להרב ישעיה הורביץ מויניפג; ה. שינדל זו׳ ר׳ אברהם ליב זילברמן ראב״ד צפת.

עדן ציון, קיד-קיח.

ר׳ מרדכי אריה יהודה ליב(וש) ב״ר יעקב **לורברבוים**

מצפת (תק״ס* — תרל״ד)

בנו של החות דעת, וחתנו של הרב אהרן פרנקל מטרנופול. עלה לארץ מקלוש בשנת ת״ר לערך. גר בצפת בה נפטר בתמוז תרל״ד. בניו: א. ר׳ משולם זלמן ראב״ד זולקווא; ב. ר׳ ראובן בזולקיב שנשא את בת אחיו רמ״ז; ג. ר׳ יעקב בצפת. פרטים שמסר על יחוס משפחתו, בראש חידושי הרד״ד פסחים.

ר׳ משולם זלמן ב״ר מרדכי אריה יהודה ליב **לורברבוים**

מזולקווא (תק״ץ* — תרנ״ח)

בנו של ר׳ מרדכי אריה יהודה ליב, בנו של החות דעת. דומ״ץ וראב״ד בזולקווא עשרות שנים, עד לפטירתו בתרנ״ח. נשא את פיגא, בתו של ר׳ נחמן וונדר חתנו של ר׳ נתן צבי שטרן אב״ד רווה, ונכדתו של הרב אהרן פרנקל מגזע הקיקיון דיונה. ילדיו: א. אסתר חיה זו׳ ר׳ יהודה ליבוש צשינובר דומ״ץ זולקיב; ב. ר׳ אהרן; ג. אידל? זו׳ דודה ר׳ ראובן אחי אביה; ד. ר׳ אברהם דומ״ץ זולקיב.

דעת ומזימה ח״א, על מסכתות הש״ס ושו״ע או״ח ויו״ד, ונלוה לו חידושי שו״ע וסוגיות הש״ס מאת בנו המו״ל ר׳ אברהם, לעמבערג, דפוס ראז״ו ואסתר סלט, תרס״ב, ד, צח ד׳. המסכימים: ש״ב רי״י שמלקיס (מצאתי בהם הערות ישרות ונכונות... המה דברי חן ושכל טוב... גם בחידושי בנו התבוננתי, וראה זה מצאתי דבריו טובים ונכוחים וישרים); ש״ב ראל״ה מסטרי (ואמצא בם ציצים ופרחים נחמדים... וגם חידושי תורתו... נאמרים בהשכל ודעת, אין בהם נפתל ומגרעת); המהרש״ם עם ד״ת; רד״כ מראווא (לרוב ידידותו ואהבת אביו הנני לבקשתו... נודע בשערים שמעו הטוב שהיה ת״ח מובהק, שייף עייל ושייף נפיק, וגריס באורייתא תדירא). בהקדמה מליצית מהמו״ל מביע תקוה להדפיס ח״ב על שו״ע חו״מ ואה״ע, וקצת שו״ת וחי׳ אגדה על הש״ס ועה״ת. אח״כ השמטות, ומדף עז: חי׳ סוגיות הש״ס מהבן.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״ב, קנח, קנט בתרנ״א; לב״ד לזולקווא, חסל״א, קמא, או״ח, ב, י, יו״ד, נ, צא, תנינא, יו״ד, ב, ד, ז בתר״ט — תרכ״ז; קרני ראם עה״ת, למברג תרמ״א; ש״ב, שו״מ, קמא, ח״א, קלט, קנ, ח״ב, קיא, תנינא, ח״ב, מח, תליתאה, ח״א, רנה, ח״ב, ג, ד״ש ויו״ד, ח״א, דפים יא. יט. ל. ח״ב, לט: בתר״ך — תרכ״ז. תשובתו מתרט״ז לשו״מ, כר״ש, אייר־סיון תשמ״ו, טז-יט.

אהלי שם, 239.

ר׳ צבי לורברבוים

רבה של מדניץ. בן בנו של החות דעת. נפטר לפני תרס״ד. על ספרו של מחותנו פני אליהו תרמ״ה,

הוא חתום עם בניו ר׳ יעקב, ר׳ משה, ר׳ נתן, ר׳ שלום (חי בתרס״ד), וחתנו ר׳ אברהם.

תשובות אליו: לב״ד לזולקווא, ארץ צבי, או״ח, מב; לב״ד, חסל״א, תנינא, חו״מ, יט בתרכ״ב.

ל״ז, ר׳ יחזקאל. אליו: בית דוד, קלב בתרס״ח.

לֶזֶגֶלְד

ר׳ נח אליעזר הלוי

בנו של ר׳ דוד סג״ל ראב״ד קראקא שנפטר לפני תק״ם. מילא את מקום אביו, וחתם בתקמ״ו על החרם נגד החסידים. מצויה משם חתימתו מתק״ם, והסכמתו מתקנ״ז. נפטר בשבת ד׳ שבט תקע״ב.

דברי חפץ, 71; לוחות זכרון, תרנ״ז, 64, תרס״ד, 89.

לֶטֶנֶר

ר׳ מרדכי

מקובל ואדמו״ר בדרוהוביטש. אמו: לאה לטניר. מגיל י״ז-י״ח כיתת רגליו אל החוזה מלובלין והמגיד מקוזניץ, והיה חשוב בעיניהם. אח״כ דבק ברצ״ה מזידיטשוב שקרא לו בני, והטיל עליו לברר שאלות הלכה עם חידושיו שיתאימו לקבלה. כפי הנראה נפטר לפני תר״ח, בעש״ק בעלותו מהמקוה, כשהצדקת אלמנת (מתרט״ו!) האב״ד ר׳ אליעזר ניסן ט״ב ראתה שלהבת אש על גג בית הטבילה. בנו ר׳ אברהם יעקב השתדל בתרל״א בהדפסת כתביו (מנוי מדרוהוביטש בתרמ״ב על זוהר חי ח״ג). כשהזקין וחלה הקנה בתרל״ד את הכתבים לבנו ר׳ מרדכי דוד גוטסמן בדרוהוביטש, והוא הביאם לדפוס והציג את דבריו מעבר לשער השני.

מאמר מרדכי עה״ת, דרושים על מצות תפילין והמועדים וליקוטים בסודות ורמזים, לעמבערג, דפוס ראז״ו סלט ורי״מ ניק, תרל״ז, ד, קיב ד׳. המסכימים: מהרי״א מזידיטשוב (תלמיד הגדול של דודי רצ״ה, אשר אמר על תלמידו הגדול המקובל החסיד בזה הלשון: אשר יחדיו נמתיק סוד); מהרי״א מקומרנא (ידידי הרה״ג מפורסם בצדקתו וחסידתו ראש ישראל, שחיבר חיבור נפלא במתיקות וברזי התורה... מגדולי תלמידיו של דודי רצ״ה, והיה אצלו כבבת עינו, וחיבב אותו כבניו, והיה מופלא ומופלג בחכמה הזאת); ר׳ יעקב שמשון הגר מקוסוב; הייטב לב; רא״י מס״ג ע״י רצ״ה ליב ביליג; רד״מ מטשורטקוב ע״י רצ״ה שטרנברג; רמ״מ מויזניצא ע״י ר׳ משה דרומר, ובנו ר׳ ברוך ע״י ר׳ ברל שטיק; ר׳ אליהו הורשובסקי מדרוהוביטש לבן המחבר (כל ימיו היה דרכו והלוכו בקודש, להפיץ ולהשמיע תורה ברבים בכל סעודה וסעודה של שבת ויום טוב, עדי לעורר לבבות נרדמים לעבודת השי״ת). בהקדמת הבן כותב, שפני אביו זהרו בעשיית המצוות וכוונת היחודים. בסדרו הכתבים נגלה אליו אביו להורותו דרכי הספר, וכשסיפר זאת לרבי מרוזדול, אמר לו שכנראה ניחא לו בהדפסתם ושישתדל בזה. בגלל עיכובים רבים הזניח זאת זמן רב, וכעת בזקנתו מסרם לבנו שיוציאם, ואין בכוחו אפילו לצרף מחידושיו. את הספר העתיק ר׳ אברהם מאיר שו״ב סקאליא, וכשנפלה שם שריפה אחז בספר והבית ניצל. בספר דברים הספד על ראי״ה מאפטא. מדף צט ע״א עד קו ע״ב: שו״ת שהחליף עם רבו בקבלה בתקע״ח, ובו נזכר חברו ר׳ ישראל דב מדרוהוביטש (המובא בבני״ש, מאמר השבתות, מאמר ג, אות ג). בדף האחרון רשימת המנויים מהסביבה.

ד״ת ממנו בספר מרגניתא טבא, טשרנוביץ תרכ״ג.

צבי לצדיק, כט, עד-עו; החוזה, רסט; נפתלי בן-מנחם, פתחי שערים, 224-229.

לטריס ראה בתוך: **מדפיס**

ר׳ ליב, ליבוש ראה לפי: **ר׳ אריה ליב**

לֶיבוֹבִיץ

ר׳ שמחה. ת״ח בברנוב.

תשובה אליו: שו״מ, רביעאה, ח״ב, קעא.

לִיבְּלִיךְ

ר׳ מרדכי יעקב ב״ר אליהו ישכר **ליבליך**

מרישא (תרמ״ג — תש״ג*)

נולד בניסקא בשנת תרמ״ג, לאביו ר׳ אליהו ישכר מגזע הש״ך, ולאמו חוה לבית יעקובי. למד ברדומישל י״ב שנה אצל בעל דעת נבונים, והשתתף משם באהל מועד, ח״ג, דף לו ע״א. נשא בתרס״ו את עטל בת ר׳ משה׳לה ברגר מרישא, ועבר לשם. עסק במסחר בנאמנות, ועם זאת הרביץ תורה בקלויז רוסקעוויטש. חיבר ספר מאמר

ר׳ מרדכי יעקב ליבליך מרישא ובניו: אברהם חיים (מימין) ושמחה שלמה

מרדכי שכנראה לא נדפס. מעורב בדעת עם הבריות. אחרי מלה״ע הראשונה רצה לעלות לארץ, ונתעכב בגלל מחלת אשתו. נספו בשואה עם ילדיהם הי״ד: א. שמחה שלמה; ב. אברהם חיים; ג. יוסף; ד. רבקה. שרדו בא״י: ה-ו. יצחק ודינה מניר דוד.

תשובות אליו: מנחת הקומץ (צוקרמן), מ, קיב בתרס״ו—תרס״ז (מח״ס דברי מרדכי!).

רישא, 574.

לִיבְלִין

ר׳ אברהם

בע״ב צנוע ות״ח בבוטשאטש. לימד שם בישיבה המקומית. חיבר **כסף מזקק** לצרף ולזקק פירוש

תמונת שיעור בבית המדרש בבוטשאטש.
צוירה בתרס״ו ע״י אליעזר קרסטין. לומד משמאל ליד העמוד: ראש הישיבה ר׳ אברהם ליבליין. עומד מימין: חיים שפירא, בן בנו של ר׳ ישעיהו מאיר אב״ד צורטקוב. יושבים מימין: פלוני, פרץ שומר הכלים בבית המרחץ, איצי שחטר, פלוני, הסוחר יעקב לוי.

הרמב״ן עה״ת, לעמבערג, ר׳ דוד שמואל ראטה, דפוס חיים רוהאטין, תרנ״ח, ד, לו ד׳. המסכימים: ר׳ פייבל שרייאר מברודשין עם ד״ת (היה מיטיב לעשות אילו הדפיס הערותיו סביב הרמב״ן ולא כקונטרס נפרד, ושכבר בתרמ״ה הוטבו בעיניו ההגהות, ושלח גם משלו ממה שרשם אצלו בגליון דפוס פרסבורג); ר׳ מאיר אריק, עם קונטרס מהערותיו שנדפס בראש הספר (ראיתי רובי תיקוניו וביאוריו טובים ונכוחים); ר׳ שמואל ישכר שטרק (לפי דעתי קולע אל השערה בהתקונים וההגהות, וכיון אל האמת). בהקדמה כותב המחבר, שבלמדו מדי שבת בחומשים דפוס וויען תרי״ט נתקל בשיבושים הרבים, ולכן השתדל להגיהם.

בוטשאטש, 25, 88א, 214.

לֵיבְלֶר

ר׳ ישראל דוד ב״ר שמואל **ליבלר**

למדן פרוש בניימרקט, ושימש לפעמים כדיין לא רשמי. דמות מופת באיזור, ונחשב כאחד מל״ו הצדיקים. יומם ולילה עד אור הבוקר ראוהו רוכן על הגמרא, וכמעט שלא יצא מביתו. גר בבית עץ דל שחלונותיו נמוכים בגובה הכביש, והכיל חדר ומטבח. התפלל בגעגועים ובהתלהבות בביהמ״ד שעל שם אהרן אלכסנדרוביץ, עד מלה״ע הראשונה. אח״כ כשחלה, נעשה לו מנין בביתו. את התרומות שנדרו אצלו, שלח בסתר לנצרכים. ביתו היה פתוח כל היום למרי נפש, ולזקוקים ליעוץ ועידוד. זוגתו מינדל בת ר׳ זנויל פירנסתו בדוחק ממכירת שמרים, ואלו שבאו ביום ה׳ לקנות, הניחו סכומים יותר גדולים. תומכיו דאגו לצרכיו, ובראשם החסיד ר׳ לייביש צייגר. נפטר ישיש ביום י״ג סיון, ולאוהל שהוקם על קברו נהרו יהודים מדי יום השנה.

נוביטרג, 46, 71, 125, 152.

לֵיבַנְד

ר׳ דוד

חתן ר׳ אשר פרגר מגרידינג שהתפלל בקלויז בלז. ראש ישיבת בלז בלבוב. נספה הי״ד עם משפחתו. ראה גם: ר׳ אהרן לינבד.

גרידינג, 49, 116.

לִיבֶּס

ר׳ אברהם יעקב ב״ר מרדכי דב **ליבס**

מבילקמין וגרידינג (תר״לי — תש״ב)

בנו של ר׳ מרדכי דב ביריטשוב (נפטר ביום י״ד חשון תרפ״א. נשא את מרים בת ר׳ מאיר, נפטרה ביום כ״ג טבת. בתם גם: פרידא (י״ח אב) זו׳ ר׳ אליהו צבי ב״ר יצחק זאב, נפטר בגריידינג ביום ז׳ סיון, ובתם הינדא בכ״ה טבת), ב״ר יהושע ראב״ד זלוטשוב, ב״ר חיים אריה אב״ד יוזפוף (חתן ר׳ אליהו הורשובסקי אב״ד דרוהוביטש), ב״ר יהושע אב״ד קוליקוב (חתן ר׳ אלעזר הורביץ מזלוזיץ ב״ר איציקל מאה״ו), ב״ר דוד אב״ד דרוהוביטש, בנה של אסתר, בת הקדוש ר׳ מרדכי שנהרג עם אחיו ר׳ שלמה בשבת ח׳ אייר תכ״ד, בני הט״ז שגידל את נכדתו.

נסמך מהמהרש״ם. רבה של בילקמין וראב״ד גריידינג. העמיד תלמידים רבים, ולא פסק מהתמדתו גם בשנות הזעם. נשא את בונא בת ר׳ משה יוסף שנלקחה לגרדום ביום כ״ח טבת תש״ג (בנו של ר׳ מיכל פסח שנפטר ה׳ דחנוכה, ואשר זו׳ צפורה לאה שנפטרה ל״ו בעומר תרע״ז היתה בתו של רבי יחיאל מיכל סופר מלבוב, שהשר שלום כיבדו מאד, והגיש לו כסא כמנהגו לאנשים רמי מעלה). נספה כשגמרא בידו אחרי עינויים קשים, ביום כ״ב טבת תש״ב. בתו בת שבע נלקחה להריגה ביום כ״ח שבט תש״ג, ושרד רק בנו הרב יצחק אייזיק.

חידושיו בספרי בנו בית אב״י, ח״א, קנג, ח״ג, פו.

חורבן יאריטשוב, 53, 76.

ר׳ יצחק אייזיק ב״ר אברהם יעקב **ליבס**

מגריידינג (נו׳ תר״ע*)

נולד בגריידינג לאביו הראב״ד ר׳ אברהם יעקב, ולמד אצלו ובקלויז בלז, עד שנסמך להוראה מהמחזה אברהם. בפרוץ מלה״ע א׳ נדד עם משפחתו עד תר״ף. בשנות השואה שתה את כוס התרעלה, ובכורו יחידו נלקח להריגה ביום ז׳ אלול תש״ב. הסתתר תשעה עשר חודשים ביערות הסביבה, וחזר לעירו ביום ה׳ אב תש״ד חסר כל. רצה לשקם את חיי היהדות שם, ובזלוטשוב בהן כיהן כרב. עבר ללבוב כרב, הפיח עידוד בניצולים, והחל להעמיד את חיי הדת על תילם. כיהן ברבנות ביטום עד תש״ט, והיגר לארה״ב. גר בברונקס ובברוקלין, וכחבר ביה״ד מרבים לפנות אליו בשאלות הלכה.

הרב יצחק אייזיק ליבס

נשא את ניצולת השואה אסתר, בת ר׳ משולם ישכר קליגר רב בימ״ד מזרחי בקראקא. ילדיו: א. עדינה (אידל בונא־בינה). נישאה בתשכ״ה לר׳ חיים ה״ש ב״ר יחיאל ב״ר יחזקאל דוד מבאבוב־פקשביץ, וילדיהם: משולם ישכר יוסף, בן ציון אברהם יעקב, צפורה לאה, חיה פראדל. תשובות לחתנו למילווקי: ח״א, יז, כא, פד, פה בתשכ״ה — תשכ״ח); ב. בת שבע רחל זו׳ ר׳ אברהם משה ב״ר אליעזר סורוצקין מטלז־סטון (אליו: ח״א, סז, ח״ב, נג בתשכ״ט (מיול״ח), ח״ג, לז, קיד). ילדיהם: יעקב, אליהו מאיר, משולם ישכר יוסף, זלמן יהושע, מרדכי דוב, בונא העני; ג. אביבה מרים זו׳ ר׳ ישכר בר לייפר (אליו: ח״ג, נב בתשל״ח). ילדיהם משולם אליעזר ומלכה.

שו״ת **בית אב״י** בד״ח שו״ע, ח״א, נו יארק, דפוס המהדיר־דרור בירושלים, תשל״א, 12, שמ עמ׳, קסב סי׳. רוב התשובות מארה״ב, ומיעוטן מפולין. בהקדמתו מזכיר מקורותיו, ומודה לבן דודו ר׳ משה נגלר וזו׳ אסתר שהביאוהו לארה״ב, ולחתנו השני שסייע לו בסידור הספר. בסוף קונ׳ רופא כל בשר על ניתוחים פלסטיים ועוד, ואגרת יוחסין (גם מהספר תולדות יצחק וד״צ קונ׳ רועי ישראל). ח״ב, דפוס סטאר, תשל״ו, רמד עמ׳, קנו סי׳. בהקדמתו מוסיף לספר פרשת הינצלו בסוף המלחמה. ח״ג, דפוס נחמד, תש״ם, שי עמ׳, קסג סי׳. בהקדמתו מוסיף לספר מסופה של קהילת גריידינג, ומקוה להוציא לאור מגילת איכה על הגדש״פ, שכתב לתיאור קורותיו. ח״ד, דפוס תפארת, תשמ״ה, תטז, כא עמ׳, רא סי׳, ובס״ה 682 תשובות.

תשובותיו בספר שאילת יצחק, תנינא, מ, קט, קעד, קפז בתשל״ו; קונ׳ ברכות החיים (קרויס), ו׳ (ובספרו ח״ג, נד).

גריידינג, 46, 61; לא נותקה, 584; אחרי המבול, 14, 46, 106.

★

ר׳ ליבר. ת״ח בקמינקא.

תשובה אליו: ד״ש ויו״ד, ח״א, דף יט ע״ב בתרכ״א.

לִיבֶּר

ר׳ עקיבא(לה) ב״ר משה הכהן **ליבר**

מישיניצה (תק״ץ* — תר״ס*)

בנו של ר׳ משה הכהן מסאניק (נפטר ביום ו׳ כסלו תרכ״א, ונטמן בלינסק. בעל רביד הזהב העיד עליו, שידע בע״פ את כל שו״ע או״ח וספר מצות השם, ולא הלך ד׳ אמות בלי הרהורי תורה ויראת שמים), וזו׳ פיגא חיה (בתרנ״ט בחיים). גר בישיניצה. מחסידי הדב״ח מצאנז. הוציא לאור בתרמ״ד את הספרים אמרי שפר ואמת ליעקב. בנותיו: א. חיה שרה זו׳ ר׳ שבתי מילר; ב. רחל זו׳ ר׳ יהושע נימן; ג. ריזל זו׳ ר׳ אברהם יוסף ליפשיץ; ד. מלכה; ה. מרים (י״ד טבת); ו. שינדל בלומא (כ״א אב).

מאמר קדישין, ליקוטי מאמרי מוסר וחסידות מגדולי הצדיקים, מונקאטש, דפוס אלמנת ר׳ פנחס בלייער, תר״נ, כה ד׳. בהקדמתו מתנצל על שאינו נוטל הסכמות. ד״צ בירושלים תשל״ג. זהו המשך לספר שהוציא לאור בתרמ״ד עם הסכמת רי״ש משינאווא: שפתי צדיקים — תורת חכמים מאת רי״ה לויטמן מרימנוב.

תוצאות חיים, הגהות ותיקונים ומראי מקומות לספר דב״ח עה״ת ומועדים, פאדגורזע, דפוס רש״ח דייטשער, תרנ״ט, ד, מא ד׳. המסכימים בני ונכדי הדב״ח. בתרנ״ד: נכדו ר״ש מבאבוב, ר׳ שלום מסטרופקוב בשם אביו משיניבה, וכן אחיו רא״ל ה״ש מטרנוב הכותב שאביהם משיניבה עבר עליהם והוטבו בעיניו, ר׳ משה יוסף ט״ב מאויהעל, רמ״מ ה״ש מפריסטיק בשם חמיו משינאווא; בתרנ״ה: בניו ר׳ אהרן מצאנז, ר׳ ברוך מגורליץ, ר׳ שלום אליעזר ור׳ יצחק ישעיה; ר׳ אלעזר וייסבלום מרישא, ר׳ בונם במהרש״ס, ר׳ מאיר ר״פ מליקובה, ר׳ משה הלוי יונגרייז מקאשוי. בתרנ״ו: ר׳ משה מברדיוב, ערוגת הבושם ור״ש ענגיל; בתרנ״ז רשי״ב מצשינוב; בתרנ״ח הקדושת יו״ט, ר׳ משה פנט מדעש; בתרנ״ט ר׳ שמעון אלטר פ״ת מפודגורזע. עוד הסכימו: ר׳ יעקב שפירא מטארצאל (את כל אשר ראיתי בהם לפי קט שכלי, זכה לכוין האמת), ור׳ ישראל אפרים פישל סופר מנאנאש. בהקדמתו כותב שהסתופף פעמים רבות בצל הדב״ח, ולהתברך ממנו. בסוף רשימת מנויים מפורטת מגליציה ומהונגריה, ואיסור לשלב בהדפסות הבאות את הגהותיו בגוף הדב״ח. יצא לאור מחדש בנספח לדב״ח שהדפיסה ישיבת באבוב בני ציון בברוקלין תשכ״ב לפי הוראת האדמו״ר, ובהרשאת נכד המחבר ר׳ עקיבא מילר מצאנז חדש. בספר כוכבים במקום שיש פירוש, ובסוף דף יזכור לקדושים ממשפחת המחבר. בסוף תצלום אגרת הקודש מהרבי מבאבוב. מהדורה נוספת בתשל״ו.

תשובה אליו: פרי השדה, ח״א, יד בתרנ״ג.

רבה״ק מצאנז, ח״א, שמו-שמח.

לִיבֶּרוֹוִרְט

ר׳ יקותיאל. דומ״ץ קומרנא בין שתי המלחמות. גביר ת״ח וירא״ש. בתו נישאה לר׳ זידא הורביץ מויטקוב־חדש (מחז״ה, י״ב חשון תרס״ו, 7).

תשובה אליו: חבצלת השרון, ח״א, נא.

לִיבֶּרזוֹן

ר׳ ישראל ב״ר אריה יהודה ליב **ליברזון**

מקולומיאה (ת״ר* — תרע״א)

אחיו הצעיר של רבי יצחק קוטן מטיסמניץ, בני רבי משה חיים אפרים מפרוסקורוב וזו׳ רבקה לאה, ב״ר אריה יהודה ליב מפרוסקורוב (נשא את חיה שרה בת רבי יעקב יחיאל, בנו של הדגל מחנה אפרים, בן בתו של הבעש״ט. נכדו: הרב דוד צבי זינגר מבקשביץ כמפורט בח״ב, 1003), ב״ר אליקים גצל מראקוב (נשא את יענטל בת רבי יוסף מימפולי), ב״ר שמואל, ב״ר יחיאל מיכל, ב״ר ליבר הגדול מברדיטשוב (ת״ל — תק״ל). בגלל יחוסו לבית דוד ציוה לצאצאיו שלא יתחתנו עם כהנים.

רב בקולומיאה בה נקרא ״סאלער רבי״, על שם בואו מסאהל. למדן ומקובל, בעל תפילה, מנגן, בעל הדרת פנים, ואהוב לבריות. לא האריך בתפילותיו ובשולחנותיו. חסידיו המעטים דאגו לפרנסתו המצומצמת. בליל הסדר האריך עד אור הבוקר. נפטר ביום כ״א שבט תרע״א, ואוהל הוקם על קברו וקבר זו׳ לאה. על לוח בעיר נחקק יחוסו לר׳ ליבר, הבעש״ט ודהע״ה. בנותיו: א. דבורה הבכירה זו׳ הרב שלמה חיים קוטן בן דודה בקולומיאה; ב. אדל זו׳ אלטר גנג. בתם לאה (לוסיה) זו׳ מיורק גרשווין, אמה של ויויאן זו׳ מרק טדשי חוקר המשפחה בסידני שבאוסטרליה, שהמציא לי פרטים אלו. בניו: בנימין ושמעון.

פנקס קאלאמיי, 148.

לִיבֶּרמַן

משפחת לויים. אולי מצאצאי הגאון הצדיק ר׳ אלימלך סג״ל ב״ר אליעזר הלוי ליברמן אב״ד בילקמין. נפטר ביום ט׳ אדר ת״ד, ונטמן בלבוב (מליצי אש, ג, אדר, כח).

ר׳ יעקב מרדכי מטופורוב (ת״ר* — תרנ״ט)
|
ר׳ ישכר דב בריש מטופורוב (תר״ך* — תר״ע*)
|
ר׳ חיים מדאברא (תר״ס* — תש״ב)
|
ר׳ יצחק מרופשיץ (תר״ס* — ת״ש)

ר׳ דוד ליברמן

נולד בירוסלב. תלמיד מהר״ם שפירא. רב צבאי בלבוב בצבא הפולני.

תשובה אליו: אמרי דוד, קצו בתרצ״ג.

ר׳ חיים סג״ל ב״ר ישכר דב בריש ליברמן

מדאברא (תר״ס* — תש״ב)

בנו של ר׳ ישכר דב בריש אב״ד טופורוב. נסמך בצעירותו להוראה. נשא את תרצה בכורתו של ר׳ אהרן הורביץ אב״ד בייטש. זמן מה מילא שם את מקומו, אבל בהוראת ר׳ אהרן ה״ש אב״ד קרייז צאנז, ויתר על הכסא לטובת גיסו הצעיר, ועבר לכהן ברבנות דברא־סקשילנא. גרו בה רק עשר משפחות יהודיות, התפרנס בצמצום, וזו׳ מכרה שמרים לפרנסתם. עם זאת תפס שם ישיבה שנים רבות. כשנפטר חמיו בקשוהו שימלא את מקומו בבייטש, אבל חזר מקאשוי לרבנותו בדברא, ועל שמה נקרא. בתרע״ד חבר אגודת הרבנים מיסודו של הרב הכהן מקהיר.

גדול בתורה ובחסידות, תפילתו בלבת אש, עבד ה׳ בכובד ראש, ריחף בעולמות עליונים, ורחק משיחת חולין. שקד על התורה מתוך יסורים כל ימיו, וכמעט לא עבר עליו חצות לילה בשינה. לפני מלה״ע השניה גר בצאנז, וכבדוהו שם מאד. בכניסת הנאצים ברח עם משפחתו לסיביר. שמע שם על הריגת בכורו, ובירך על כך באהבה. נפטר בבוכרה ביום כ״ה אדר תש״ב, ואחריו זו׳ ביום כ״ו תשרי תש״ג. ביקש שלא ירשמו תארים על מצבתו, רק: לב נשבר ונדכה. קונ׳ **אמרי חיים** מחידושיו, בסוף אמרי נועם מועדים, ח״ג, ת״א תש״ך.

ילדיו: א. ר׳ יצחק בכורו אב״ד רופשיץ; ב. שינדל תחי׳ זו׳ הרב אברהם אנגלרד, אב״ד דאברא על

מימין לשמאל: הרב צבי הירש פלדמן, הרב אברהם יהושע השל לבני, הרב אלתר ישכר דוב ליברמן

מקומו וקרית באבוב בבת ים; ג. הרב אברהם יהושע השל בת״א, שכתב לי פרטים על המשפחה. תלמיד יח״ל, מוסמך להוראה, חתן ר׳ משה ליפשיץ מרוזוודוב, בנו מנחם לבני מקרית ארבע המסור לישוב א״י, ועוד בן בנכר (תדהר, יב, 4011). נשא בזיוו״ש את דבורה נבנצל, נפטרה ביום כ״ג מנ״א תשמ״ו; ד. ר׳ אלתר ישכר דוב, חתן ר׳ חיים מאיר ליס ר״מ ישיבת תומכי תמימים דליובאוויטש בוורשא. נדבן בארה״ב. בניו שליחי הרבי מליובאוויטש בעולם: 1. תרצה זו׳ רי״ל שפירא במיאמי וילדיהם; 2. ר׳ אהרן יצחק; 3. ר׳ חיים יצחק וילדיו; 4. יעקב; ה. רעכיל דבורה זו׳ ר׳ אהרן ב״ר אברהם חיים (או: ר׳ שמואל ב״ר אהרן) טייטלבוים אב״ד קרעניץ. נספו עם בנם הערש יוסף הי״ד; ו. מרים זו׳ הרב צבי הירש פלדמן, משגיח רוחני דישיבת מיר בארה״ב. בניו וחתניו מרביצי תורה בארה״ב.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״א, נב; מהר״ש, ח״ג, לג, ח״ד, צ, ח״ו, צט בתרס״ח — תרפ״ז; מח׳ צור יעקב, ח״א, שאריית יעקב, ד בתרצ״ד. ג׳ תשובותיו בספר פסקי אליהו לר׳ אליהו יהושע הוברבנד דומ״ץ סלאמניק, קראקא תרצ״ה. מכתבו מתרע״ב בתשובה כהלכה, לד.

אהלי שם, 395; בייטש, 229-233, עם תמונת זו׳ וילדיה; לא נותקה, 588-589.

ר׳ יעקב מרדכי סג״ל ליברמן

מטופורוב (ת״ר* — תרנ״ט)

רבה של טופורוב. חתם משם על נזיר השם תרכ״ט, ובתרמ״ו עם חתנו. נשא את חיה פעסל בת ר׳ צבי הירשלי אונגר מטורנא וברדיוב ברמ״ד מדומברובה, שאחותה רעכיל דבורה היתה זו׳ השלישית של הדב״ח. נפטר ביום ח׳ ניסן תרנ״ט. ילדיו: א. ר׳ ישכר דב בר שמילא את מקומו בטופורוב; ב. ר׳ פנחס אליעזר מטיטשין בת״א (יסלו, 21); ג. ר׳ שלום שנולד בתרכ״ה לערך, נכד

משמאל לימין: ר׳ פנחס לוין, הרב אברהם אנגלרד, ר׳ שלום ליברמן, הרב..

ליזנסק רופשיץ וצאנז. נשא את יוכבד בת ר׳ ישראל וגשל אב״ד פריסטיק, נפטרה בירושלים בשנת תש״ב, ונטמנה בהר הזיתים. גר באושפיצין, עבר לזמן קצר לברלין, ועלה לירושלים. נפטר בת״א בן צ״ג או צ״ה בתשרי תשי״ט; ד. שינדל זו׳ האדמו״ר מניטרא ר׳ ישכר דוב בער ב״ר נפתלי מליטוביסק; ה. חיה רחל זו׳ ר׳ יוסף דוד ב״ר שלמה מססוב. נולדה מזוגתו בת ר׳ יצחק מרילס אב״ד רופשיץ (הקדמת עיר חנוך, ח״א).

תשובה אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, שכא.

ר׳ יצחק ב״ר חיים ליברמן

מרופשיץ (תר״ס* — ת״ש)

בנו של ר׳ חיים אב״ד דאברא. תלמיד ר״מ ארק. נשא את בילא (חיה) בת ר׳ מנשה מרילוס אב״ד רופשיץ, ומילא שם את מקומו כרבה האחרון. עם כניסת הנאצים, בלכתו להציל ס״ת משריפת ביהכ״נ, נסחב דרך רחובות העיירה מתוך הכאות קשות עד זוב דם. בעיצומם של עינוייו צחק לעבר מרצחיו, ומדד אותם במבט של ביטול ובוז, עד שכדור שם קץ לחייו כשהוא קורא שמע ישראל,

הרב יצחק ליברמן מרופשיץ
בצעירותו כרב

ביום ב׳ תשרי ת״ש (ולא תש״א). גם זו׳ ובנו אשר ישעיה נספו הי״ד.

תשובה אליו: דובב מישרים, ח״א, עה בתרצ״ד.

בקרושה ובגבורה, ח״ב, 328; רופשיץ, 89, 98-102.

ר׳ יצחק איזיק

דומ״ץ דזיקוב, ואפשר ששם משפחתו ליברמן. דו״ז של ר׳ משה גלרנטר אב״ד בארד ליד שדליץ, שבספרו ויצו משה בילגורייא (תרצ״ד) מביא ד״ת ממנו בעמ׳ 20-23.

ר׳ ישכר דב בר ב״ר יעקב מרדכי ליברמן

מטופורוב (תר״ך* — תר״ע*)

בנו של ר׳ יעקב מרדכי אב״ד טופורוב. נשא בתרמ״א את ריזלי בת ראי״ה רובין אב״ד סוקולוב, יאסלו וצפת. נועד למלא את מקום חמיו ביסלו, אך לא המתין, וכשאביו נפטר בגיל צעיר, עבר למלא את מקומו בטופורוב. גם הוא נפטר בגיל צעיר (מפי הרב אנגלרד). במנויי ארץ החיים עם ארץ ישראל תרס״ד. בנו: ר׳ חיים אב״ד דאברא.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, יב בתר״ן כאב״ד טופורוב; שדה יצחק, כו; שו״מ, תליתאה, ח״א, שכא, רביעאה, ח״ג, קלח.

ר׳ מנחם מניס הלוי ליברמן

סוחר ת״ח ורב חסד בגלינא. נפטר אור ליום ג׳ פרשת שמיני כ״ה ניסן תרמ״ז, וככלות השבעה ספד לו חתנו הרב תאומים אב״ד וילקוטש.

תשובה אליו: לגיסי, דבר משה, ח״א, נו.

משה בר״י שטריקער, העברי, כג, רלט.

ר׳ משה נתן ליברמן

נתקבל בשנת תר״ד לרבנות פשוורסק.

תשובות אליו: טוט״ד, תנינא, קיד; מאמר מרדכי, מז בתר״ח; מהריא״ז, כד; משיב כהלכה, חו״מ, י׳ בתר״ד; שו״מ, תליתאה, ח״ב, קלח בתרי״ב.

ר׳ פנחס הלוי ליברמן. ת״ח בזידיטשוב.

ד״ת ממנו באור תורה (סטנישלב), חו׳ א, סי׳ י׳.

לִיזְנֶר

ר׳ יהודה (יודל) ב״ר יוסף הלוי ליזנר

מבוטשאטש (תר״ך* — תרצ״ה*)

נולד בבוזנוב לאביו ר׳ יוסף (חי בתרמ״ז) ממשפחת

ברנשטיין בסקלט, מגזע הרב משה זאב נכד הגאון מהעיר לנדא. דרשן ומ״מ בבוטשאטש, וממנה נדד לדרוש בקהילות השונות לפרנסת בני ביתו.

הקומץ מחידושיו, פרעמישלא, דפוס זופניק, קנולר והמרשמיד, תרמ״ז, ח ד׳. המסכימים: ר׳ יעקב ויידנפלד מהרימלוב (שמעתי ממנו דברים ערבים המושכים את הלב בדברי אגדה); ר׳ משה תאומים מהורודנקה (היה אצלי משובתי ש״ק העבר, ודרש במקהלות פה עירנו, ומצא חן ושכל טוב בעיני השומעים); ר׳ זאב פורילע מבוצץ לידידו ח״א ר׳ זלמן פירסט (בתורת ה׳ חפצו, ובלימודה יהגה בכל עת... לבבו יבין להחריז מתורה לנ״ך, ומהם לדרשות רז״ל בשום שכל וטוב טעם... וגם פה דרוש דרש בחג המצות העבר בביהמ״ד של הה״צ); ר׳ יצחק קונשטט מפ״ב אב״ד רדיוץ (איקלע לאתרין... ודרש פק״ק בביהכ״נ הגדול, ושמעו הולך שמצא חן בעיני השומעים). בספר מביא מדרשתו בטשרנוביץ. בדף ה: קינה מנוקדת על אחיו אליהו (תרכ״ב — ט״ו תשרי תרמ״א).

עמנו־אל **כוס תנחומים** לאבלי רודולף יורש העצר, לבוב, דפוס יעקב אהרנפרייז, תרמ״ט, 64 עמ׳ בפורמט כיס. דברים שנשא בביהמ״ד הישן בזברז׳ בליל ב׳ תשא. אחרי שני השערים שיר ופתח דבר. מעמ׳ 41 שיר כסא דנחמתא בן שבעים בתים, עם הערות הסבר.

מלחמות בלאך, דרשות תעמולה לבחירתו לפרלמנט האוסטרי כנציג המחוזות קולומיאה בוצץ וסניאטין, שדרש בבית ה״קאמיטע הבלאכאנית״ ובביהכ״נ הגדול בעירו, למברג, דפוס חיים רוהטין, תרנ״א, 48 עמ׳, עם הקדשה לברון משה הירש. לספר צירף מכתבי תודה מרה״ק ר׳ אביש שטרן, ונכבדים אחרים בעיר. מעבר לשער הראשון חידה, ופתרונה מעבר לשער השני. בסוף שער בגרמנית, ושני דפי מכתבי תמיכה שרובם בפולנית. אחרי שבלוך נבחר, נסע אליו לוינא בתקוה לקבל ממנו גמול כספי והתאכזב.

שם עולם לרבי מאיר שפירא מלובלין שאותו הכיר, והספידו בבימ״ד של הדע״ק ביום י״א חשון, קאלאמיא, דפוס שמעון טייכער, תרצ״ד, לד עמ׳. מעבר לשער השני המלצת הנספד לתומכו קבע, כי הנסיעות בזקנותו אינן לפי כוחו וכבודו (איש מצוין במידות תרומיות, וידיו רב לו באגדות חז״ל לדרוש בהם דברים ערבים). בעמ׳ כד-כח מונה שבחיו, בסדר א״ב ישר והפוך. בשער מזכיר שחיבר (למעשה רק הוציא לאור את ספרו של ר׳ יעקב לוצאטו) כפתור ופרח על אגדות הש״ס, לבוב תרנ״א, עם הסכמות נאות עליו מר״י מהרימלוב, המהרש״ם, ראל״ה ועוד. הוסיף בו בהתחלה ובסוף חדו״ת משלו, וכן בח״ב נחלת יעקב. כמו־כן כבוד חכמים עם הסכמות מגדולים (קטע ממנו בעמ׳ לב, עם שתי חידות), אלא שאין לו אמצעים להדפיסו. במודעה שבסוף כותב שבספר ביאורים על האור החיים, מוכן לצרף בתשלום חדו״ת מתלמידי חכמים, ומבקש תרומות לפי כתובת בתו חיה הודי קרייטנר בבוצץ.

תשובה אליו: שערי דעה, ח״א, קפג לבוזנוב לפני תרל״ח.

לֵיזֶר

ר׳ אליעזר אשר לעזער. ת״ח בלבוב.

ד״ת ממנו באור תורה, לבוב תרפ״ו, סי׳ יב.

ר׳ אלטר שמעון. אולי הוא ב״ד שו״ב צאנז ישן.

תשובות אליו: כנף רננה, יו״ד, ח״ב, לב, לג.

ר׳ אריה ליבוש מרופשיץ ב״ר יצחק בועז מוישניצה. נשא את גיטל לאה בת ר׳ נפתלי שו״ב ברופשיץ, נכדת ר׳ זיינויל רופשיצר. בנם ר׳ שמואל זנויל שרד מהשואה, וגר בניו יורק.

ר׳ בנימין זאב וולף ב״ר מנחם מנדל **ליזר**

בנו של ר׳ מנחם מנדל מטרנוב וסטריזוב, וסייע להדפסת ספרו שובע שמחות על התורה. גביר ת״ח בטרנוב, מחשובי היושבים בקלויז צאנז בעיר. נסע לתקופות ממושכות לצאנז אל הדב״ח. נפטר אחרי תרל״ט. נשא את רייזעלע פרילס מבאבוב נכדת הש״ך, אשת חיל בניהול עסקיו, וצברה עושר רב להשיא את ילדיהם בנדוניות נכבדות.

ילדיו: א. ר׳ נפתלי. תשובה אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, רד; ב. ר׳ דוד. שותפו של גיסו ר׳ משה

וקסלר. השיא את בתו לר׳ יהושע מרגושס מלבוב, ומיד אח״כ נפטר בטרם הגיע לארבעים. אלמנתו נישאה להרב ישראל הורביץ אב״ד ברנוב. רבים מבני משפחתו התחתנו במשפחת ר׳ יוסף שיף מראשי הקלויז (אראינערונגען פון מיין לעבען, 91-92, טורנא, ח״א, 226-227); ג. ר׳ מרדכי. רבי יהושע מדזיקוב השיב לו בכרם שלמה, אדר תשמ״ב, טז-יח; ד. ר׳ ישעיה אשר. נפטר לפני תרצ״ה. נשא את רבקה הי״ד בת ר׳ נפתלי ויינברגר מדוקלא, נכדת ר׳ איציקל מאה״ו. ילדיו בקראקא: 1. ר׳ יעקב אליהו יוקל; 2. ר׳ מרדכי הושע (מוטל). כשהרבי משינאווא היה בקראקא, כיבדו בסנדקאות של בנו ר׳ ישעיה אשר הי״ד. פיגא בילה פ״ת בת ר׳ פנחס אב״ד צישינוב חתן הרבי משינאווא, התארסה בתר״ן עם ר׳ שמואל שמחה ברמ״מ לייזר מטורנא, ונוסח התנאים בכר״ש, אייר-סיון תשמ״ב, ס-סא; ה. זו׳ הגביר רז״מ אברדם; ו. פריידל זו׳ הגביר ר׳ משה וקסלר; ז. רבקה זו׳ ר׳ רפאל יעקב כהנא שפירא מזגירז.

ר׳ דוד נתן ב״ר יעקב אליהו יוקל **ליזר**
מברוקלין (תרמ״ח — תשל״א)

נולד בקראקא ביום כ״ט תמוז תרמ״ח לאביו ר׳ יעקב אליהו (יוקיל). נתברך בילדותו מהרבי משינאווא. נשא את צוועטא בת הגביר ר׳ אברהם מילר מחסידי שיניבה בקוואקוביץ, וסמך לשולחנו שנים טובות. למד בהתמדה כל חלקי התורה, ולפני תיקון חצות היה שובר קרח כדי לטבול. אחרי שחמיו התרושש עקב מלה״ע א׳, היה עליו

הר״ר דוד נתן לייזער מברוקלין

לפרנס את משפחתו ואחרים התלויים בו, וכן את רבו ר׳ מנחם ב״ר אברהם אורנשטיין, אב״ד ברדיוב ומחסידי הדב״ח אשר אליו היה קשור בלב ונפש. בברכת המהרי״ד מבלז היגר בתרפ״ג מווראנוב לארה״ב.

ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, וגם בזקנותו זריז ורענן למצוות. עסק במסחר, אבל ראשו היה מונח בלימוד. אוהב ישראל בגופו ובממונו, ור״א קוטלר אמר שלא ראה בקי ומקובל כמותו. מסר נפשו בנושא החינוך, במעשה הצדקה, משמרת סת״ם, חברת מלביש ערומים, הפרשת חלה, ושאר עניני

לזכר עולם יהיה צדיק

הרב החסיד המפורסם, שלשלת היוחסין כש״ת
מוהר״ר **דוד נתן** ב״ר **יעקב אליהו יוקל** לעזער זצ״ל
בעמח״ס **מכתם לדוד** עה״ת.

שהי׳ ראש וראשון לעורר דעת הקהל בארה״ב, אודות סת״ם פסולים ומזויפים, המיובאים מאייראפא, ואח״כ מארץ ישראל, ופרסם בזמנו קו״ק ומודעות, והקהיל כמה אסיפות רבניים, ומסר נפשו גופו וממונו להרמת קרנם של מצוות יסודי הדת אלו

ולמטרה זו יסד בשנת תשי״א חברה לזכות הרבים ״מלביש ערומים (בלא מצוות) ובונה ירושלים״.

זכרונו לברכה לחיי העולם הבא

חותמת חברת מלביש ערומים

זיכוי הרבים. בידידות רבה עם כל צדיקי הזמן. הוציא לאור בתשי״ז את ספר שובע שמחות של זקנו. נפטר ביום י״ג תשרי תשל״א, ונטמן בבית העלמין דליובאוויטש. ילדיו: א. אסתר זו׳ ר׳ משה יהודה ב״ר יוסף יצחק פרנס; ב. ר׳ משה שמשון וזו׳ פינה לאה; ג. טאבא שרה זו׳ ר׳ משה לייזר; ד. חנה גולדה זו׳ הרב מיכאל דן געלער.

מכתם לדוד עה״ת, מועדים, ליקוטי נ״ך וחז״ל, ברוקלין, דפוס ליפא פרידמן בב״ב, תשל״ו, ח, רעט עמ׳. המסכימים: ראי״ז פרטיגול מסקולן (נאמנת עלי עדותו של הרב מסאדיווע שליט״א המפורסם לצדיק ונאמן, והוא העיד על המחבר שהיה מצוין בתורתו יראתו וענותנותו... ראיתי בספר שהמחבר היה בקי בש״ס ומדרשים וספרי חסידות באופן

מצוין... ויראת ה׳ חופף על דבריו); ר״ש ה״ש מבאבוב (מכיר הייתי לאותו זקן זה קנה חכמה, ועמוס היה בתורה ויראה, ולא מש מאהלה של תורה, ומעודו שימש לצדיקי אמת); מח׳ ר׳ גדליה שור (כל ימי חייו רדף בזריזות נפלאה לתורה ולמצוות, למד בשקידה נפלאה למרות כל הטירדות והטלטולים, וסיים ש״ס בחייו כמה פעמים, למד ועשה והחזיק); ר״ש ליפשיץ־ה״ש מסטרופקוב בתשל״ג (הרבה השתעשעתי עמו בהיותו פעיה״ק ירושלם... ראיתי דברים נעימים מלהיבים הלב ליר״ש). בהקדמת המולי״ם: נכדיו רמ״מ, ר׳ נחום צבי ור׳ בנימין בינוש פרנס כותבים, שליקטו רשימות קצרות שלו ומשולי גליונותיו, קרובם ר׳ שמואל נתן נטע הורביץ העתיק גליון לדוגמא והוטב בעיני המחבר, דבריו נשאו חן בעיני מהריי״ץ מליובאוויטש ורמ״מ ה״ש מסטרופקוב, ומודים לעורך ר׳ אהרן סורסקי ששיקע מהערותיו שלו. בעמ׳ רלד-רלה פקסימילים מרי״ש משינאווא ובנו ר״ש מסטרופקוב. אח״כ קונ׳ תרי צנתרי דדהבא לתולדות המחבר ומחותנו רי״י פרנס, הנצחות ומפתחות.

ר׳ יהודה ליב לאזער מהחברה קדישא בפשמישל.

תשובות אליו: שו״מ, קמא, ח״ב, קנא; שו״ת רמ״ץ, ח״א, יו״ד, פז בתרל״ב (יוכל לקרוא לבנו הנולד למזל טוב, על שם בנו מאשתו הקודמת הת״ח דוד יחזקאל ז״ל).

ר׳ יעקב (יענקלה) ב״ר דוד יצחק **ליזר**

בנם של ר׳ דוד יצחק הי״ד ב״ר אריה, וזו׳ פעסיל תרצה בת ר׳ חיים קאלב. נספו ביום ל׳ אב תש״ב ביער ליד דוקלא, וכן בנותיהם: רחל (עם בעלה ר׳ ישראל הלוי ב״ר מנחם בן ציון וילדיהם), מרים, דרעזיל ורבקה הי״ד. אבותיו גרו דורות בישליסק, ורוב תושבי העיירה היו בני משפחת לייזר. נסמך מרבו ר׳ טבלה זהמן מדוקלא, רשש״ע פ״ת מקלסני ועוד. חסידו של ר׳ חנה מקולשיץ, ואת התורות ששמע ממנו שלח להדפיס בספר דברי חנה. בשנים תרצ״א—תרצ״ו רבה של ישליסק. נשא בתרצ״ה את אלטא בינה בת רבי משה יצחק גבירצמן מפשוורסק, ועבר אליו. במלה״ע ב׳ שהה בסיביר וניצל. אחרי המלחמה גר שנים אחדות עם חמיו בפריז, ואתו עבר בתשי״ז לאנטורפן. כשנפטר חמיו נעשה ממלא מקומו כאדמו״ר היחיד באירופה, ונודע בשם טוב על מפלאי פשטותו וענותנותו, צדקתו ורוב חסדיו, סעודותיו וסיפורי צדיקים שלו, עסקנותו בעניני הכלל, ודאגתו לכל פרט מישראל. בתו נישאה להרב ברוך דוד כהנא. בנו רבי לייביש בויליאמסבורג סיפר לי, שאביו

עוד ישמע בערי יהודא ובחוצות ירושלים

קול ששון וקול שמחה — „ישועה בקרבי" — קול חתן וקול כלה

ברוך השם שהחיינו לתור כלילת בתי הבתולה הכלה המהוללה

מרת **אלטא בינא** תחי׳

עב״ג הבחור החתן הדרוך ובקי

כמר **יעקב** שיחי׳

בן הרבני הנפלג החסיד מהור׳ דוד יצחק מכונה לייזער מויר

והחתונה תהי׳ ונ״ל לכזל טוב ובשעה טובה ומצלחת

ואני ש אשר כל אוהבי וידידי יקחו חבל בשמחתנו ואי״ה בשמחת

צאצאיכם אשובח עכבם גם אני

ויה״ר שיושפע מהשמיה חיי בני ומזוני רויחא

ידידכם הד״ש וחפץ הצלחתכם

הק׳ משה יצחק געווירצמאן

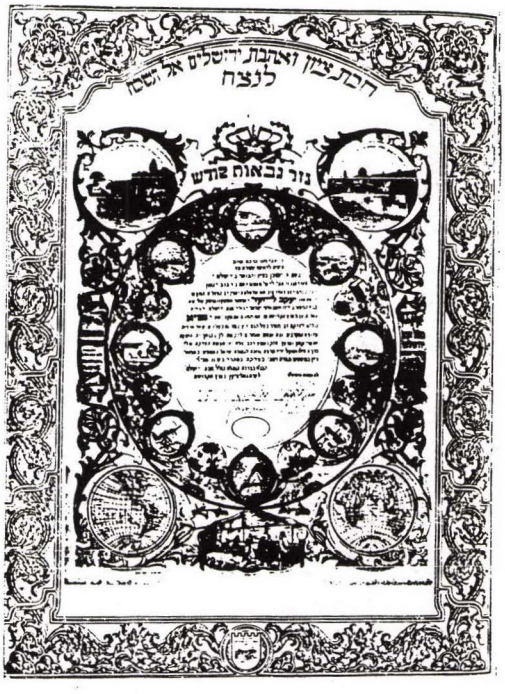
חופ״ק פשעווארסק יצ״ו.

בן הרה״צ ר׳ נפתלי אלימלך זצ״ל נכד רבינו הקדוש

ר״ר אלימלך זצוקללה״ה זכותו יגן עלינו ועכ״י.

ואבקש להיות מסייע לדבר מצוה ולהיות מן זריזים מקדימים למצוה.

ההזמנה לנישואי רבי יעקב לייזער

תעודת נשיא כולל גליציה שהוענק בתשל״ו לרבי יעקב לייזער מפשוורסק

יודע את יחוסו בן אחר בן עד אבי משפחת לייזר שנשא את אחותו של הישׁ״מ. המשפחה נקראת כך כנראה על שם ראשה ר׳ אליעזר. יתכן שהיא זהה למשפחת לעזער, אלא שבגלל שינוי המבטאים נשתנה כתיב השם.

ר׳ יעקב אליהו יוקל ב״ר ישעיה אשר **ליזר**

בנו של ר׳ ישעיה אשר, ב״ר בנימין זאב וולף מטורנא. נשא את חיה בת הגביר נשיא א״י ר׳ בנימין ביניש שנברג מקראקא, נפטרה ביום ו׳ אייר תר״ץ. הסתופף מקראקא שנים רבות בצל הרבי משינאווא, וברגשי קודש היה מספר על דרכי תפילתו ועבודתו. אחריו דבק בבנו הרבי מסטרופקוב. בתרצ״ה הביא לדפוס את ספר שובע שמחות של זקנו. נספה בשואה הי״ד.

כמו־כן נספו רוב ילדיו ונכדיו: א. ר׳ ישעיה אשר, זו׳ נענא, ובנם בנימין בינוש (ז׳ אייר); ב. רייזיל זו׳ ר׳ יוסף ברגר נ״י בב״ב. נספתה ביום ב׳ אלול, ובנה ר׳ משה חיים; ג. קריינדל זו׳ ר׳ צבי הערש ב״ר כתריאל בלומנפרוכט וילדיהם; ד. ר׳ מנחם מנדל ומשפחתו; ה. ר׳ יהודה אלעזר וזו׳ שינדל בת ר׳ יוסף סג״ל, נספו ביום ל׳ אב עם ילדיהם משה בער, גולדה ונפתלי. חתנם: ר׳ יחיאל מיכל ב״ר צבי ב״ר יחיאל מיכל ליבר נפטר ביום ט׳ חשון תשכ״ז, ובניו בברוקלין ר׳ אלעזר צבי (הרשל) ור׳ יוסף משה; ו. ר׳ יצחק, זו׳ הינדא מלכה, ובנם משה אליעזר; ז. פעריל (ה׳ אדר) זו׳ ר׳ יצחק ב״ר שמואל נתן נטע הורביץ, וילדיהם ישעיה אשר, מנחם דוד ואפרים פישל. יום הזכרון שלהם ג׳ סיון. שרדו בברוקלין: ר׳ שמואל נתן נטע, ר׳ בנימין בינוש ורעכיל; ח. אסתר לאה זו׳ ר׳ יואל משה מילר וילדיהם; ט. ר׳ חיים ברוך ומשפחתו; י. ר׳ ישראל אלימלך (ב׳ אלול), וכן זו׳ לאה וילדיהם; יא. ר׳ משולם. שרדו רק: יב. ר׳ דוד נתן בברוקלין מח״ס מכתם לדוד; יג. ר׳ יחזקאל שרגא. נפטר ביום י״ט חשון תשי״ט. זו׳ פעריל, וילדיו: 1. ר׳ בנימין ביניש; 2. שפרה זו׳ ר׳ אשר ישעיה שרף; 3. חיה זו׳ רמ״מ רובין.

המכתבים שקיבל מהרבי משינאווא, עטרת חיים, ח״ב, קמב (ולגיסו רי״ה וקסלר), קעב, קעג בתרנ״ב — תרנ״ז. מכתב עם פקסימיל, דברי שמחה, ח״ב, עב.

ר׳ יצחק לעזער אב״ד אולינוב.

תשובה אליו: שו״מ, קמא, ח״א, קפב בתרט״ו.

ר׳ מיכל לאזער. אב״ד גוליגור בתרנ״ו (פאלקס קאלענדער).

ר׳ מנחם מנדל אב״ד טוכוב. במנויי שו״ת ריב״ם שנייטוך תר״ן.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר משה אברהם דוד **ליזר**
מטרנוב וסטריזוב (תקמ״ח — תקצ״א)

נולד בטורנא בשנת תקמ״ח לאביו החסיד ר׳ משה אברהם דוד, ונהג לחתום במהר״ד. היה נכדו של רבי מרדכי מרואי פני הבעש״ט, שאמר על בנו רצ״ה גולדהמר חמיו של רנ״צ מרופשיץ, שרואה שיצא ממנו דור נאה. היה תמיד מלא שמחה שהדביקה אחרים. נהג שלא להעיר אחרים מהשינה ויהי מה, ובגלל כך שלחו פעם החוזה לעבור ביו״כ לפני התיבה. נסע גם אל המגיד מקוזניץ, אך תחילה נסע בקביעות אל רמ״מ מרימנוב. עוד בטרם מלאו לו שלושים, היה אצלו בעל תפילה בימים הנוראים מתוך סידור האריז״ל. פעם באמירת המלך אחז בכוחו הגדול את מוטות הברזל הקבועים שלפניו ועיקמם. בגלל קולו האדיר הזהירו את הנשים המעוברות לצאת מביהכ״נ, לבל יסתכנו. כיהן כרבה של סטריזוב. בסוף ימיו שב לטרנוב, ורבים הסתופפו בצילו. נפטר שם ביום ט״ז אב תקצ״א. מתלמידיו בעיר: ש״ב ר׳ נתן יהודה ליב (לא טורם).

ילדיו: א. הגביר ר׳ בנימין זאב וולף; ב. ר׳ משה שסידר לדפוס את ספרו של אביו עה״ת, וכתב לו הקדמה. נפטר לפני תרל״ט, בטרם הספיק לראות את ספרו של אביו עמ״ס קידושין שהכין לדפוס. בנו ר׳ יוסף הדפיס את הספר, ותשובות אליו: חלקת השדה דף יא ע״ב, פרי השדה, ח״ד, יד בתרס״ז; מח׳ מחזה אברהם, ח״ב, אה״ע, מד בתרס״ט. אולי בנו של ר״מ גם: ר׳ יצחק מבאבוב (זו׳ רעכל. בסוף ימיו גר בטשנסקוביץ, ושם נטמן), אבי ר׳ משה מטשנסקוביץ (נשא את בתו של ר׳ יונה ציינגוט וזו׳ צירל מבאבוב, ואחותה נישאה לדיין ר׳ ליבוש שם), אביהם של ר׳ מנדל הגדול בטורנא ושל ר׳ שלום בבריגל (נשא את פרידא בת ר׳ איתמר ב״ר איתמר גולדבלום מפולין מחסידי רבי קלמן עפשטיין מניישטט), אבי ר׳ ניסן מחשובי חסידי באבוב בבורו־פרק (נשא את בתו של ר׳ יוסף שכטר גבאי האדמורי״ם מויזניץ בגרוסוורדיין, נכד הבעש״ט ור״נ מהורודנקה), אביהם של הנדיבים: ר׳ אברהם אהרן (חתן ר׳ בנימין יוסף ובר שזו׳ שינדל בת ר׳ ישכר וובר, נפטרה ביום כ׳ שבט תשכ״ז, היתה אחות אשתו של אב״ד פאפא), ר׳ בריש (חתן ר׳ אליעזר פסטן), ועוד בנות נשואות; ג. זו׳ ר׳ מאיר ב״ר חיים ליב פייגנבוים (יכונה עץ תאנה). סייע להדפסת ספר חמיו עה״ת; ד. זו׳ ר׳ מאיר רייך מרישא.

נודע על שם ספריו **שובע שמחות**. בראשון חידושים עה״ת בדרך פרד״ס דרשות והספדים, זולקיב, דפוס מ. מאיר הופר, תר״ה לערך, ב, מא, כו ד׳. בהקדמת בנו ר׳ משה מוסר, שאת הדברים

אמר אביו מדי יום ומדי שבת. המסכימים: הדב״ח לחתנו ר״מ פייגנבוים שאותו עודד להדפיס את הכתבים, אחרי שיסודרו בסדר נכון ובשפה ברורה (עיינתי בדברים הקדושים היוצאים מפי חותנו... והמה דברים מתוקים מדבש ויקרים מפז, וי על האי שופרא דבלי בארעא, ואוי לנו כי חשך השמש בצהרים... וזה שמו אשר יקראו לו שובע שמחות, כי כשמו כן הוא משביע שמחה... ועוד טעמים אשר אתי); רז״ו פרנקל אב״ד פשוורסק שהסתופף עמו בצל רמ״מ מרימנוב, ושמע מרבו מפליג ביקרתו (קדוש ישראל, שהיה רב גדול ליהודים כאחד מחכמי הזמן... מפה לאוזן שמעתי ממנו דברים נחמדים... רוח ד׳ נשבה בו כאשר בערה לעבודת ד׳); רבי יצחק מוורקה. אח״כ תפילה בחרוזים מבנו המלבה״ד, וכן מחתנו. תוכן ח״א: דרושים לשבת הגדול תקפ״ב ותקפ״ז (דפים טז.-יט.), רמזי פסח על הגדש״פ וד״ת מתק״ץ (יט.-כג.), רמזי ירח האיתנים (ל:-לד.). בתוך הדברים גם קטעים ששמעו בשמו. בדפים לד.-מא הספדים: א. על הרבי מרופשיץ וראי״ה מאפטא; ב. על צדיק אחד בתקפ״ג; ג. לתמיכה ביתומים; ד. על הגה״צ ממזבוז ובעל מלוא הרועים בתקפ״ח. בדף מא הדרן לסיום הש״ס והשמטה. בחלק השני דרשות לשבת הגדול בהלכה, ולמועדים גם בהגדה. הספר נדפס בסידור חדש עם חלק נוסף של שו״ת, פיעטרקוב, דפוס ר׳ דוד קאפעלמאן, תרצ״ה, ו, קנד, סד עמ׳. הביא לדפוס נינו ר׳ יעקב אליהו יוקל ב״ר ישעיה אשר ב״ר וולף בן המחבר, ובהקדמתו מוסר פרטים על בני משפחתו ויחוס אמו, ומודה לקרוביו שסייעוהו. בסוף מכתב מתרנ״ז מהרבי משינאווא אל ש״ב המו״ל, בענין סיוע לאחותו העגונה.

שובע שמחות על כל מסכת קידושין, פרעמישלא, דפוס רח״א זאפניק ור״ח קנאללער, תרל״ט, ב, פה ד׳, עם הקדמה. הובא לדפוס והוגה על ידי נכדו ר׳ יוסף ב״ר משה לעזער, ובהקדמתו מודה לבני משפחתו שמימנו את ההוצאות. הציג את ההסכמות מהספר הקודם, ובדף האחרון שני ד״ת ממנו. חלק א-ב עמ״ס קידושין ושו״ת בשערים נפרדים, מסודר מחדש בהוצאה מוגהת ומתוקנת, ירושלים, מעין החכמה, דפוס התחיה, תשי״ז, ח, קעב, נב עמ׳, בהוצאת נכדו ר׳ דוד נתן לעזער מברוקלין שתיקנו משגיאות. נוספה הסכמת רד״ב מטשעבין, הקדמות המהדיר ונשיא ההוצאה, וזכרון לנספים. צולם מחדש בירושלים תש״ם לערך.

כנראה ממנו התשובה בבית אפרים, תנינא, ח״א, מא.

סטריזוב, 13-14, 261.

ר׳ **צבי הירש** לעזער דומ״ץ בפשמישל. נספה בשואה הי״ד.

לִיטְוִין

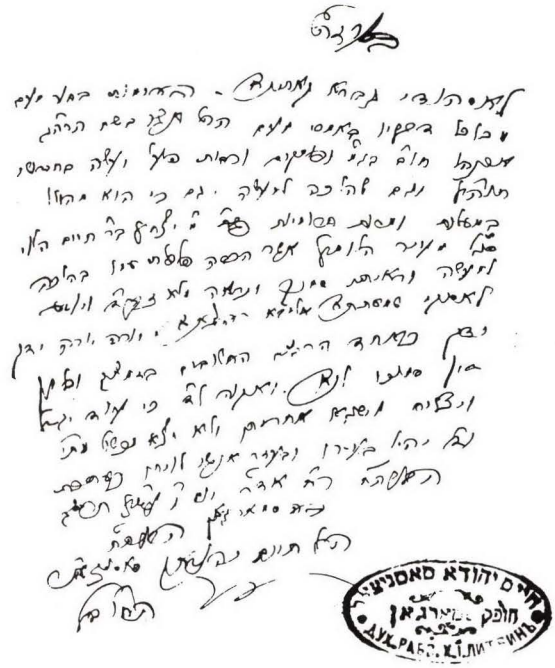
ר׳ חיים יהודה ליב (סוסניצר) ב״ר ישראל **ליטוין**

מברודי (תר״ב — תרס״ג)

נולד בבוברויסק בשנת תר״ב (וי״א ת״ר), לאביו ר׳ ישראל (חי בתרל״ח), ולאמו שנפטרה שם ביום י״ב כסלו תרל״ז. בגיל י״ד נשא את פיגא בילא בת הנגיד ר׳ אברהם אבלי הלוי קרסיק, נפטרה ביום ה׳ ד׳ שבט תרמ״ד בהניחה יתומים (הפלס, ג, 635). עבר אל חמיו לסוסניצה שבפלך צרניגוב, ועל שמה נקרא. עסק קצת במסחר, ואיבד את כספו. כשחמיו ירד מנכסיו עבר למינסק דליטא, וכיהן בה כדומ״ץ. מחשובי האברכים שהסתופפו בצל הצמח צדק. גדולי העיר קרבוהו, ובמיוחד הגביר ר׳ זוסיא הכהן רפפורט. עכ״ז חלה מעגמת נפש, ונסע בתרל״א לברלין לדרוש ברופאים. סבב באשכנז (פפד״מ), אוסטריה (קרלסבד), הונגריה וגליציה, והכיר רבים מגדולי הזמן. יהודי פוזן התפעלו והשתוממו לראות צעיר הבקי בכל ספרי השו״ת והפוסקים ומכריע ביניהם ללא חת, והראב״ד ר׳ שלמה פלסנר כיבדו מאד (בנו אליהו, העברי, ז, רעב).

בחשון תרל״ב הגיע לבראד, ותהום כל העיר מעוצם גאונותו. לכל שאלת בקיאות השיב על אתר את הציון ומקורו, ונהג בענוה ובספ״י עם כל אחד (העורך ברוך ורבר, העברי, ח, יט, כג). השו״מ עודדו נפשית וחומרית, וכתב לדודו ר׳ יוסף נתנזון מפרנסי בראד, שיפתח לו ישיבה כי הוא חד בדרא, וכל הש״ס מונח אצלו בקופסא כאילו אתמול למדו (הלולא דרבנן לוין, 50). ואמנם כעבור שבוע באסיפה בביתו של ר׳ יוסף, אושר למורת רוחם של החסידים, כר״מ ודרשן בחברת צדקה וחסד שתשלם שכרו, והשו״מ הריץ אליו מכתב ברכה על ההחלטה (העברי, ח, נא). מאוחר יותר נתקבל כראב״ד על מקומו של המהרש״ק. לא הסתגל לדרך הלימוד בבראד שהלילה לעיון בתוספות ומפרשיו האחרונים, והיום להלכה והוא פלפול בדרך לשיטתו, והתפרנס ממעמדות. כשנפטר דיין ונתקבל על מקומו, התוכח עמם בפלפול, כי לא הסכין ללימוד גדולי הפוסקים והוצרך לעזוב. מתלמידיו כאן: ר׳ אלטר ואהל. כשבא ר״ש מוהליבר לבראד לעסוק בצורכי המהגרים מרוסיה, דיבר רח״י על לבו שיכוונם לא״י במקום לאמריקה, ועקב שיחתם נרתם האורח לחיבת ציון.

בשנת תרמ״ד, כשהכשיר כדומ״ץ את טחנת נח לונהרץ לטחינת חיטים לפסח, התנפלו החסידים בלילה על ביתו, וניפצו את החלונות. דאב על שפלות זו שבעיר, אף כי הנהגת הקהילה גינתה את המעשה בתוקף (ברודי, 301). מלבד זאת אירעו לו שני אסונות: פטירת אשתו ובנו המצוין ר׳ שמעון. משום כך עזב בתרמ״ו לרבנות סמורגון שבפלך וילנא, על מקומו של הרב נח חיים אברהם שפירא. נשא בשנית את בתו של ר׳ אליעזר משה הורביץ אב״ד פינסק. מתרנ״ו עמד בראש ה״קיבוץ״, ישיבה לבחורים שחפצו בשימוש הוראה. נסמכו שם ממנו בין היתר: ר׳ נחמן צבי עבין רב בברוקלין, ר׳ שמואל צבי גליק רב בברונקס ומזכיר ועד הרבנים בניו יורק. אוהדי הציונות שבעיר ראו בו ידיד ותומך. כיהן כאן י״ז

היתר הוראה שנתן הרב חיים יהודא סאסניצאר בסמארגאן ביום עש״ק ר״ח אדר תרס״ב להרב יצחק ב״ר חיים הלוי סג״ל מהלוסק (ספר הליכות יצחק, 40).

שנה, ובשנתיים האחרונות לחייו היה מרותק למיטה. נפטר ביום י״א סיון תרס״ג, ששה רבנים ספדו לו (המגיד לישראל, יב, 251). ילדיו: א. ר׳ שמעון שנפטר על פניו; ב. זו׳ נכדו של אב״ד ויטבסק; ג. הצעירה נישאה לטרנוב בסוף תרמ״ד.

שו״ת **שערי דעה** קמא והוא שער החיים, לעמבערג, דפוס ראז״ו סאלאט, תרל״ח, א, ס ד׳, רו סי׳. מעבר לשער הקדמה קצרה, ומשתמע ממנה כי עדיין לא בא אל המנוחה. ח״ב והוא שער

יהודא, פרעמיסלא, דפוס זופניק קנולר והמרשמיד, תרמ״ד, א, עה ד׳, רעד סי׳. בהקדמתו הקצרה מעבר לשער, קובל על מצבו וירידת עירו. בסוף כל חלק מפתחות לפי סדר ד״ח השו״ע. ד״צ בניו יארק תשכ״ב. המו״ל לפי השער הראשון: הרב בן ציון הכהן, ובשני: גראסמאן. בח״א סי׳ ב דן בהורי תלמידי הגימנסיה אם יינם יין נסך, ומכיון שפרצו לדירתו והתנפלו עליו, הוציא את התשובה והדפיס אחרת על טלפון בשבת. משום כך יש מהספר שתי מהדורות. כתבים נוספים משלו לא נדפסו.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אונגוואר** — הר״ש גנצפריד בתרל״ח (ח״א, קה, ח״ב, ז); **אורהיוב** ליד קישינב — ר״ל אוירבך בתרל״ט (ח״ב, קכד) **אורלוי**־מולדביה — ר׳ משה ג״ש (ח״א, קצו); **אזרינין**־רוסיה — ר׳ שמעון הדומ״ץ (ח״ב, קפח); **אטיק** מהלוב; **אשמינא** גליל וילנא — הרב מרדכי מיכל כהנא (ח״ב, קסג); **באירקע**־רוסיה — ר׳ דוד הדומ״ץ בתרל״ט (ח״ב, קצב); **בודפשט** — הרב משה אריה בלוך מלייפניק (ח״ב, קעג); **בוהוש** — ר׳ אברהם אביש דומ״ץ (ח״א, קצט); **בוטושן** — ר׳ חיים יוסף לינצר דומ״ץ (ח״א, לב, מז וקמב כאב״ד בעריא, ח״ב, לה, רכה, רמג, רמד כאב״ד קאהאל (שם העיר בתר״ם); **בוקרשט**; **בורדוזן**־מולדביה — ר׳ אומינא מו״ץ (ח״ב, קנז); **בטורין** ראה בתוך קראפ; **באלטא** — דומ״ץ (ח״א, יח); **בסרביה** (ח״א, צח); **בערי** ע״י רומן במולדביה, ראה בתוך: בוטושאן; **בראילוב**־וולכיה; **ברדיטשוב** — הרבנים (ח״ב, קי); **בריסק** דליטא — ר׳ יוסף שרגא בהרב איסר יהודה דומ״ץ בתרל״ז (ח״א, ז, עד); **גלץ** — ראשי חברת ערנסט פאראיין (ח״א, לה); **גרוסווארדיין**־הגר — הרב מ׳ ממשפחת החת״ס (ח״א, קכח); **דוברובנה** (ח״א, פב); **דרנא**־בוקובינה — ר׳ שבתי כ״ץ (ח״ב, קמה); **הגר** (ח״ב, מב); **האמי׳** מלורוסיה־רוסיה הקטנה — רא״ל דומ״ץ וכעת אב״ד דינבורג (ח״א, קטו); הרב יצחק איזיק הלוי בתרט״ו (ח״א, קב); ר׳ שלמה אפרים (ח״א, פח); **הורובוביץ** — ר׳ שמואל דוד (ח״ב, יב, רמ); **הרובשוב** — ר׳ משה קליג מו״ץ (ח״ב, קנג); **הלוסק**־רוסיה — ר׳ אברהם יצחק דומ״ץ (ח״ב, קכו); **הרטשקוב** — הרב (ח״א, קכד); **וולוזין** — הרב (ח״א, קח); **ויטבסק** — ר׳ דוד טביל, ללבוב בתר״ם (ח״ב, לד); **ויען** — ר׳ מרדכי בער דומ״ץ (ח״ב, רא); **ויניצה** — ר׳ יעקב שפירא דומ״ץ (ח״ב, רמו); **זאויחווסט** — ר׳ אברהם יהושע (ח״ב, מ); **זוויהל** — הרב שמואל בתרל״ח (ח״ב, נ); **חמלניק** — ר׳ דוד נימן (ח״ב, קט); **חרסון** — רב מהגליל (ח״א, רד); **טולנא** — המו״ץ (ח״ב, קיד); **טומשפול**־רוסיה — הרב משה נחום ירושלימסקי בתרל״ח (ח״ב, רכא); **טריסק** — ר׳ זכריה יוסף רוזנפלד דומ״ץ בתרמ״ב (ח״ב, קעא); **טרניגרד**; **טשוהן**־רוסיה — ר׳ יעקב וייצמן (ח״ב, קנב); **יליסובטגרד** — הרב יהודה ליב עפשטיין (ח״ב, ל, קץ); **ימפולה**; **לאוין** — ר׳ משה הדומ״ץ בעבר (ח״א, סח) בתרל״ז; **לובלין** — הרב שניאור זלמן פרדקין ולפני כן אב״ד פלוצק (ח״א, עו, ח״ב, רסה) כשהמחבר אצלו וגם בקרלסבד עמו; **ליובאוויטש** — הרב (ח״א, סא, צא, רד); **לייפניק** ראה בתוך: בודפשט; **מאהליב** (ח״א, קעג) בתרל״ז; **מולדביה** (ח״א, מ); **מזריטש** גדול — הרב אפרים אורבך (ח״ב, קפא); **מחניבקה** ליד אודיסה — ר׳ פנחס אהרן השו״ב (ח״ב, רסא); **מידהאלאר**־וולכיה — ר׳ יהושע דומ״ץ (ח״א, קעט); **מינסק** דליטא — הרב בתרכ״ח (ח״א, קלו, קמ); **נובהרדוק** בליטא־ברוסיה החדשה — הרב

יואל בתרל״ח (ח״ב קמג); ר׳ נחמן צבי נכד ר״ח מוולוזין (ח״ב, רל); ערוך השולחן ידידי מנוער והיה אב״ד זיבקוב (ח״א, סט); **סוליצא**־מולדביה; **סורוקה**־בסרביה (ח״א, כא); **סטרופקוב**; **סאניוואץ**־בוקובינה; **סמילא** — הרב מרדכי בתרמ״ב (ח״ב, קעה); **סרט** — ר׳ שאול פישלר דומ״ץ (ח״ב, קמ); **פודוברונקא** — הרב אליהו (ח״א, קמו); **פיאטרא**־מולדביה — ר׳ אליהו בר״י השו״ב (ח״א, קכה, קכו); ר׳ יעקב (ח״א, נט); **פיורדא** — הישיש ניקוסילמר דומ״ץ (ח״א, קפב); **פינסק** — הרב בתרכ״ח (ח״א, קלו); **פרילוקי** — הרב יהודה ליב צירלסון (ח״ב, קעד); **פפד״מ** — רש״ר הירש בתרל״א, בהיותו שם (ח״א, עה); **פרשבורג** — הרב אברהם ליטש רוזנבוים (ח״א, עב); **פשקן** — ר׳ משה זאב (ח״א, מד); **קאהאל**־בסרביה החדשה, ראה בתוך: בוטושן; **קאראפ** — לגיסו ר׳ אברהם המו״ץ בתרמ״ב—תרמ״ד (ח״א, כז — כאב״ד בטורין —ח״ב, קעח, רעא); **קוברין** — הרב מאיר מארים ז״ל (ח״א, קעב, קפ); **קומפלונג** — רה״ק (ח״א, לד); **קונוטופ**־רוסיה הקטנה —רא״ל הדומ״ץ (ח״ב, קסד); **קורולובקי** — ר׳ יחיאל חיים כ״ץ דומ״ץ (ח״א, לו); **קיוב** — ר׳ אליהו וקסלר השו״ב (ח״ב, צה); **קרולה**־הגר — הרב מאיר פרלס (ח״א, קלד); **קרמנטשוג** — הרב יוסף ז״ל (ח״א, ק); **קרמניץ** — הרב בנימין זאב בתרמ״ג (ח״ב, קה); **קרסילוב**־רוסיה — ר׳ מאיר זינגל (ח״ב, רכו); **ראווצק**־רוסיה — הרב שמואל פנחס (ח״ב, רנ); **רדיוויל** — רמ״מ המו״ץ, חמיו של בן הרב משומסק, בתרל״ח (ח״ב, רנט); **רדיויץ**; **רובנא** — הרב שמואל (ח״ב, קמא); **רומיע** —ר׳ מנחם צבי דומ״ץ (ח״א, רג); **רוסיה** (ח״ב, עב, רע); **שטרניוב** — ר׳ חיים צבי הראב״ד בתרמ״ג (ח״ב, רסד); **שיקגו**; **שריגרד**.

תשובות אליו: חיים של שלום, ח״א, ט בתרל״ט (על שערי דעה); פתחא זוטא, או״ח, ד (וממנו) בתרל״ח; שו״מ, תליתאה, ח״א, שעח, ח״ב, צח, רביעאה, ח״ב, קב בתרל״ב—תרל״ג.

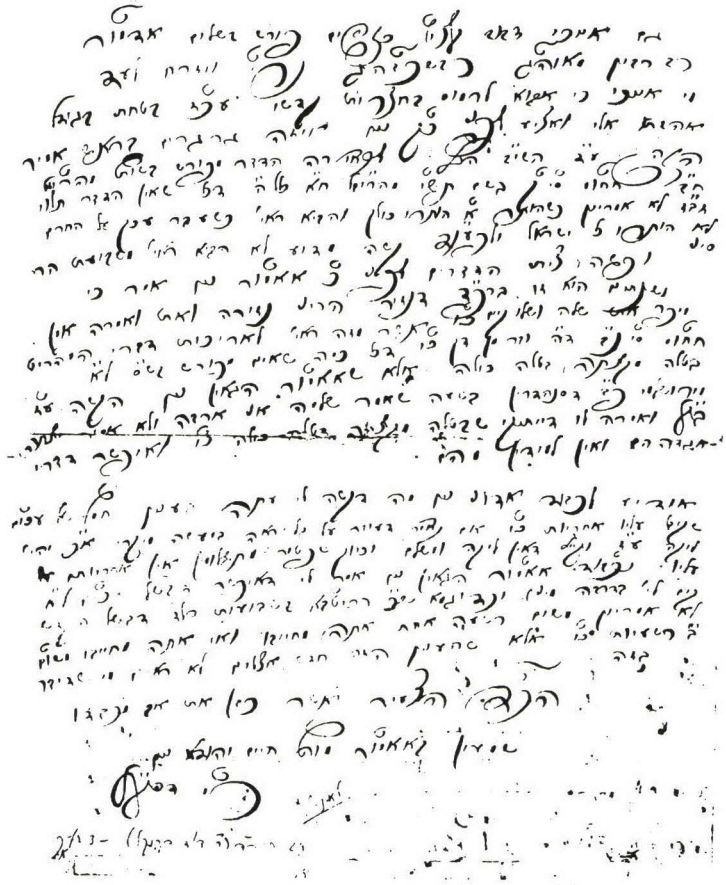
תשובתו נגד ההיתר בקראקא, למח׳ רמ״מ קרנגיל, תורת עירובין, יב בתרמ״ט. בהיתר עגונה, לר׳ יואל אב״ד נובהרדוק, מגדל עז (סלונים), נא. ד״ת ממנו בחמדת צבי (הורביץ), דף עב. לתקנת העגונה שרה פיגא בת ר׳ בצלאל הרמלין מבראד, שבעלה ישראל ב״ר זליג הכהן לויטרבך ברח לניו אורליאנס שבארה״ב עם רכושה, העברי, י, קלו; והעגונה חיה עלא בת ר׳ שלום ליפא מבראד, זו׳ ר׳ יודל פאלגעמאן החייט מבריגל וקראקא, יז, קס.

דור רבניו וסופריו, ח״ב, 24; משה צינוביץ, ספר סמורגון, 91-97; הרב יהודה רובינשטיין, הדרום, כב, 138; הגאון מלובלין התורת חסד, 107; הליכות יצחק (סג״ל), תשל״ט, 36-40, עם פקסימיל.

ר׳ שמעון ב״ר חיים יהודה ליב **ליטוין**

מסטרי (תרי״ז — תרמ״ה)

נולד בשנת תרי״ז לאביו ר׳ חיים יהודה ליב ראב״ד ברודי. חתם פעם בשם סוסניץ. כשרוני ביותר,

תשובה ודברי תורה מהרב שמעון ליטוין־סוסניצר לרשכבה״ג (השואל ומשיב?)

ונועד לגדולות. נשא בעש״ק י״ז אלול תרל״ה את פיגא סורוקר (העברי, יא, שצז), ובתרל״ח גר אצל חמיו בשריגרד שבפודוליה בה נולד לו בנו יוסף שאול. בת הגביר מאסה בחיי תורה, ונתגרשה ממנו. כשנשא ביום ג׳ תבוא תרמ״א את חיה בת ר״ל הורביץ אב״ד סטרי, עורר הדבר רושם גדול שחמיו חיפש גדול בתורה ולא ממון. היה אז צנום ושברירי, ונראו בו סימני שיבה. שיר לכבוד ראל״ה שכל חרוזיו תרמ״א, הדפיס תלמידו ר׳ יוסף הלוי הורביץ מגלינא (העברי, יז, תכ). גר בסטרי עם ילדיו, הרביץ תורה לתלמידים, ונחבא אל הכלים. כל יום השתועע שעות עם תלמידו מיכאל ברוור. בקי בש״ס, וכל מה שראה פעם אחת זכר בדייקנות. כשאמרו לפניו סימני מסורת הש״ס, אמר מיד לאיזה מאמר מתכוונים. תמים ומתמיד, כל הגיגיו בתורה, ולא טיפל בחיצוניות. משום כך לא בחרוהו כחבר ביה״ד בבראד. אחרי מחלת ה׳ שבועות נפטר בן כ״ח, ביום י״א תמוז תרמ״ה. כל בני העיר יצאו ללויתו, ובכו בהספדו של חמיו (העברי, כא, רצט). הניח ספר בהלכה שבחי ירושלים, ובאגדה עה״ת בארה של מרים על שם בתו הבכורה, וחידושים נוספים ללא חריפות, אלא מתוך ידע יסודי ומקיף ברחבי הספרות התלמודית.

תשובות אליו: שדה יצחק, ב, ה, ט; שו״מ, רביעאה, ח״ב, סג, קכח; אביו, שערי דעה, ח״א, א, י, טז, יח, כה, כט, לא, מג, מח, נד, פה, פו, צה-צז, קיג, קיד, קכא, קכד, קמא, קע, קעד, קעה, קפו, קצג, ח״ב, א, נה, קא, קיח, קכג-קכה, קלג, קנט, קסה, קעו, קעז, קפב, קפד, רלב בתרל״ו — תרמ״ג.

תשובותיו: לר׳ יהושע הלר ראב״ד סטרי, הרי בשמים, ח״א, פב בתרמ״ב; לאביו, שערי דעה, ח״א, ד, נו (הספדו על הרב״ח), קיח, קמה, קנו, קסו, קצה, ח״ב, א, יג, טז, נב, פז, ק, קיד, קפג, קצא, קצה, רכז, רל, רלא, רמד, רסז.

זכרונות אב ובנו, 141-146.

אולי ממשפחתם הרב יעקב ליטוין, רב בעיר אוועלאנעדא שבארגנטינה (דורות האחרונים, ב, 116). ד״ת ממנו, הבאר, תרצ״ו, חו׳ כז-כח.

לִיטְמַן

ר׳ אליעזר ליפא. ת״ח בקלוש.

תשובות אליו: חסל״א, קמא, חו״מ, לג בתרי״א; מהריא״ז, ק בתרי״א.

לַיטֶר

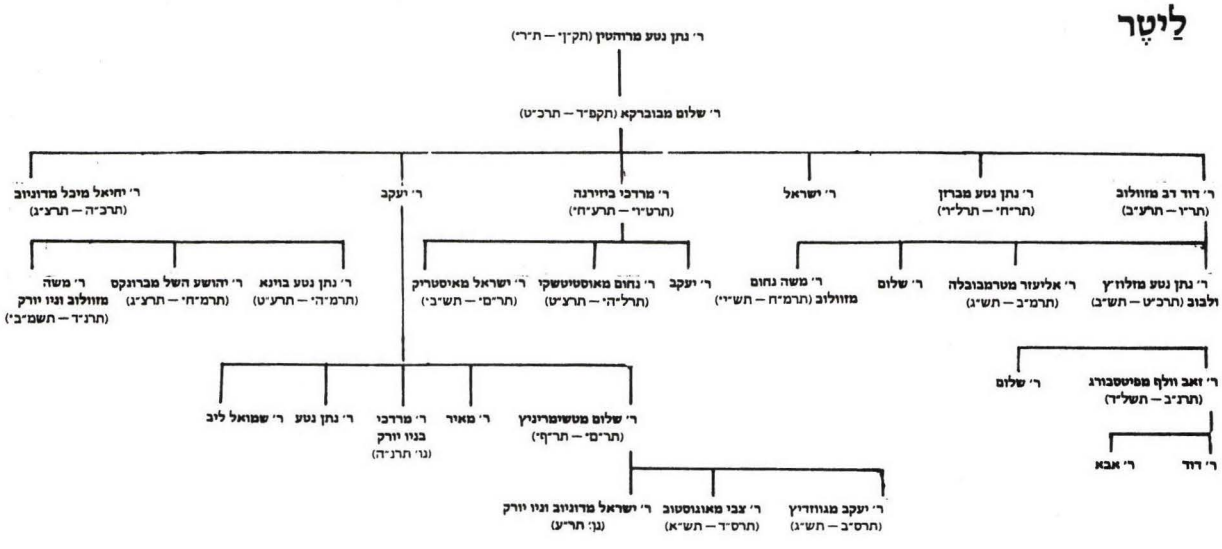
ר׳ אליעזר ב״ר דוד דב **ליטר**

מטרמבובלה (תרמ״ב — תש״ג)

נולד בזוולוב בשנת תרמ״ב, לאביו האב״ד ר׳ דוד דב. השתלם בתורה, ונסמך מהמהרש״ם. נשא את רייזי בת הגביר ר׳ שלמה גלר מהכפר מוגילניצה שליד טרמבובלה, וסמך לשולחנו. בחורף תר״ע נתקבל לרבנות טרמבובלה, על מקום הרב משה באב״ד שעבר ללבוב (ברכות על כך: המצפה, כ״ח אד״ב, 6, כ״ו אלול, 8). במלה״ע א׳ ברח לווינא, ונתמנה ע״י הממשלה האוסטרית כמפקח על מקלטי פליטים יהודים. הוכיח כושר ארגוני בפעילותו באגו״י, כמנהל הלשכה המרכזית.

שב לטרמבובלה לשקם את החיים היהודיים, והרים את כבוד הרבנות בעיני בני עדתו. מעמדו בקהילה היה איתן, אם כי היו לו כמה מתנגדים. התפלל ונשא את דרשותיו ב״אלטע קלויז״. אירגן תלמידים לשיעורים בבוקר לפני התפילה. קירב את צעירי בני עקיבא להצילם מהתנועות

לַיטֶר

רבני משפחת לייטר. מימין לשמאל. בשורה העליונה: הרב משה מניו יורק; הרב יחיאל מיכל מדוניוב; הרב יהושע השל מברונקס ואחיו הרב נתן נטע מווינא. בשורה השניה: הרב יואל אשכנזי מיאס; ש״ב הרב נתן צבי לייטר ממונטריאול; הרב מרדכי שרגא לייטר (גיסו של אב״ד גווזדיץ); הרב מרדכי מיזירנה. בשורה השלישית: הרב שמואל שמלקא טויבש מיאס; הרב נתן נטע לייטר מלבוב; הרב אליעזר מטרמבובלה; הרב משה נחום מזוולוב; הרב זאב וולף מפיטסבורג; הרב שלום מקמינקא. בשורה התחתונה: הרב מנחם נחום מאוסטיטשקי; הרב צבי מיאגוסטוב; הרב יעקב מגווזדיץ; הרב ישראל מדוניוב; הרב ישראל מאיסטריק; הרב מרדכי צוקרמן מלבוב.

החילוניות, ואפילו את נוער השומר הצעיר. בא לבחון את תלמידי הת״ת. דרשן בחסד, ונאם באירועים הקשורים לא״י. חבר מועצת העיר, ושלט בעברית, גרמנית ופולנית. האיר פנים לכל אדם, וחשו אליו חיבה ואהדה. מלוהו היה ר׳ ישראל קליינר השמש. בכיבוש הרוסי דאג לסייע לפליטים שהגיעו לעיר. בכיבוש הגרמני ישבה בביתו מועצת היהודים יודנראט. זוגתו נלקחה באקציה הראשונה לבלזיץ. נשאר האחרון ממשפחתו, והסתתר כמה ימים אחרי שהעיר הוכרזה יודניריין, אצל אכר אחד (ולא כומר). מישהו משכניו שגילה את מחבואו הלשין עליו, ובסיון תש״ג הובל לקסרקטין בו הומת ביריה הי״ד. לא נכון שהסתתר שנה וחצי, עד שבועות אחדים לפני נסיגת הנאצים בתש״ד. הכין לדפוס ספר מחידושיו ודרשותיו, ולא הספיק להוציאו לאור.

ילדיו: א. ר׳ זאב וועלוועל הבכור. אולי אליו תשובת בן דודו, צל״ח, קכט בתרע״ב לקמינקא. נספה במחנה ינובסקה בלבוב; ב. הוציע (רגינה) הגדולה, זו׳ ר׳ שמעון ב״ר שלמה אייכנבוים מטרנופול. תלמיד החבצלת, ומוסמך האוניברסיטה והמכון למדעי היהדות בוורשא.

בעזהי

מאסף חרדי

צֹהַר

להביא אורה בשאלות הסבוכות העומדות ברומו של עולם הישראלי הנוגעות לכל צרכי עמנו החומריים והרוחניים, בתוך לארץ ובארצנו הקדושה תובב"א יצא לאור בתוברות תכופות

ע"י

הרב ר' אליעזר לייטער אבדק טרעמבוולא - והרב יואל בן שמעון גרשון זעלי' פרב בק אייזיק

מבוא:

שאלות נוגעות מנהגות בדקיע עולמנו הישראלי, הנוגעות לעתידותינו עד מבלי הקיקנותי והמוסרי ערמות של שאלות שונות נערמו עלינו כמו גד עוד שרם פרצה הסלחמה והן כאלן שאין לה הופכין לתת להן מתכונן, ועתה נתוספו עליהן עוד כהנה וכהנה, והיה כי יגוע ימי השלום ויבינו מיד להתגלע ישראל, מים מים לעבודתו לבנות חורבותינו את ההרסות ואת הנשמות, מי יישם לב על לב לעבודה בצורית, ומי יתעורר אז לעבודה רוחנית? מי יחוש למצבנו הבא! ומי יסתער שאלות החיים הכלכליים? ואם ינוחו לחדים מבני עליה פה ושם להעלות השאלות להציען לפני הציבור בתת הנספות שתהיינה לתכלית ואת היהי לכם פרוגרמה ערוכה, ותבנית מעודה, להרחות להקהל להמור כזה רלה ותדע סדרים טובים בסדרי סחיים הדתיים והחולייים ותבלי סדר ותבנית ערוך מתחול שלום להתבע מכח על הפועל שום פעולה מעשית, וכל מסיעה תגדר לחדריה רק עוד לסיעה, נסיחים ורוח וגשם אין!

עבודה כבירה נעלומה עומדת לפנינו לעבוד לעתידות עמנו, לסדר סדרי חיים חדשים בסדרים טובים ומועילים בחיים הדתיים והמוסריים כן גם בחיים החולייים הכלכליים, כחות רבים יש לנו בה, כחות עלומים מבני עלי' בעלי תורה ותבמה, מלחים רבני קודש והתלמוד בעלי אמיתה ומגמות, חוסבי תחבנות ותוספי העש, ולחר גם יהי' מן החלולים להוציא כל מחשבה טובה ועצה טובה מכח על הפועל בתעמולה והשתלות, לבל אין מי לחר יאסף את תכמות הנעזרים בחלה על מקום לחד, ועל ידכן לחד, וגם אין לנו הבימה לחר מחנה ישמיעו כל הוני דעה את דעותיהם על תנות השאלות הסבוכות.

לתכלית זאת הננו קוראים פזה בעצת בקשי הקנים בקשי אגלה ישראל בית להלן —

מאסף חרדי, לחר ישתם נתור **מרכז רוחני** חזר על ידו יסתדרו הכחות הרוענים הנ"ל עליה שבקרבנו ויתרכזו והיו לעזרה לחת, ולחר ישתם גם נתור **בימה ספרותית** לחר על ידי ישתיעו כל חוסבי מחשבות והגי דעות את דעותיהם להרמת קרן ישראל ותורתה.

בו יתבררו ויתלבנו כל השאלות שבריבין סתרין, פן יעם כל הוני דעה דעתם על כל דבר עזרה ועשם לטובת הכלל.

בו יעוררו את הבעור המתנחנם למשותת בך על העזרה הרבה לחר נקרבנו. בו יפקחו את עיני הבעור כי יתיישבו בתבונה ותבה את כל עזרה בצורית, לעזור לכל עסקן בצורכי התחיל בעזרה בכל לרכי בציר בתמונה ותים. **בו** יעבדו הסופרים התרדים עבודת "התרוממות הרוח" **העברי לגדל ולטפח את ההכרה העצמיית-לתית**, להגביר את רגשי היהדות לדהות הלבבות ולהבשרת המדות על יסודי התורה העברי לחר בתורה שבכתב ובעל.

שחים לדעה! את לבבות את בית ישראל הבכוש, הבו לד בני חלים! ובואו לקחת חבל בעבודה הקדושה הזאת, בנית הה את לחן הכתבה, והיתה התן הזאת לנו לזכרון גם לימים ובואו כלחר נכובה על נתינו לחיים ולשלום, הושישו לנו יד לעזרה לחתנו נעצה מחת, ותעודה לחת חזקו ונתחזקה בעד תגרתינו הקדושה ובעד עמנו!!!

מחירו 3 בתרים לרבע שנה 6 כתר לחצי 10 כתר לשנה

מכלות כתבים וכספים לל:

RABBINER L. LEITER
WIEN
II Fugbachgasse 9/25

פרוספקט שפירסם הרב אליעזר לייטר מטרמבובלה בווינא בסוף מלחמת העולם הראשונה, להוצאת מאסף חרדי צהר שישמש בימה ומרכז רוחני לליבון בעיות השעה.

מורה לדת בבתי ספר תיכוניים בטרנופול בה נספה עם משפחתו; ג. מלכה (מלי) חברת בני עקיבא. נספתה באקציה השניה; ד. דוד(יע) הצעיר. נספה באקצית החיסול הי״ד.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״א, קצד, ח״ב, מב; לדודי, בית דוד, כד, מד, סא, צג, קכה, קל, קלט, קנד, קס, קסב, קצז בתרס״ז—תרע״ב; לבן אחי, דרכי שלום, טז, לג; מחזה אברהם, ח״א, כג בתרע״א; לדודי, צל״ח, צא, קל בתרס״ז—תרע״ו; קול מבשר, ל. במשתתפי רבותינו שבגולה, יג-טז. קינת בן דודו ר׳ משה, ניב והגות, שיג. מכתבו בשם משמעון (זיוויץ), 54.

אהלי שם, 246; אלה אזכרה, ה, 105-106; טרמבובלה, 37-38, 41, 56-57, 79-84, 100, 117, 143, 149, 155, 163, 214, 259, 302-304, 331, 364.

ר׳ **דוד דב** ב״ר שלום **ליטר**

מזוולוב (תר״ו — תרע״ב)

נולד בשנת תר״ו לאביו ר׳ שלום דומ״ץ בוברקא. מילדותו נודע כעילוי, ונסמך מהמנ״ח, רד״מ פריש, ורי״י שמלקיש שאמר עליו: מוחו חריף כשלי, אלא שלא התמיד כמוני. עבר לברזאן משנשא את חיה, נפטרה בהיותה לבד בוינא ביום י״ח חשון תרע״ו. היו אז בעיר כארבעים ת״ח בעלי הוראה, והוא התידד עמם. בתרכ״ט נבחר לרבנות זוולוב בהיותו בן כ״ג (או כ״א), ורי״י שמלקיש שיגר איגרת ברכה לראשי הקהל ר׳ גרשון ור׳ מיכל. אהוב בעיירתו בגלל חכמתו ואופיו הטוב, ולהפצרותיהם לא נענה להצעות רבנות מקהילות אחרות. בבוקר יום נישואי בנו הצעיר י״ז חשון תרע״ב אמר שלא יפריע לחופה, ברמזו שמעבירין את המת מלפני הכלה. באותו יום ד׳ נפטר בן ס״ו, ובחופה איחלו לחתן מזל טוב כפול: על נישואיו וירושת הרבנות. בלויתו למחרת ספדו לו אחיו אב״ד דוניוב, בניו רבני זלוזיץ, טרמבובלה וזוולוב, נכדו העילוי רז״ו, דומ״ץ פודהייץ, ורה״ק ר׳ משה זוננשיין. הניח כרכי שו״ת פלפולים ודרוש, והכל אבד בעת הבריחה בפרוץ מלה״ע הראשונה. מתוך ביאוריו לזוה״ק נדפס רק ביאורו למאמר אחד: **סגולה**, ניו יארק תשל״ג, ז׳ עמ׳ בסוף שו״ת שאילת שלום. בהקדמת הרב משה לייטר בן אחיו כותב, ששלח זאת בתרפ״ה מתוך כתביו, לש״ב הרב שבתי ליפשיץ כשקיבל ממנו את ספרו סגולות ישראל, וקלסיה רל״י מונזון מיזירנה. המקבל שלחו לפיטסבורג אל רז״ו שמסרו להדפסה. מעבר לשער איזכור נכדתו רבקה, זו׳ ר׳ יואל אשכנזי אב״ד יאסי.

ילדיו: א. ר׳ נתן נטע, הגדול, אב״ד זלוזיץ ולבוב; ב. ר׳ אליעזר אב״ד טרמבובלה; ג. ר׳ שלום; ד. ר׳ משה נחום שמילא את מקום אביו בזוולוב; ה. זו׳ ר׳ שמואל שמלקא טויבש אב״ד יאס.

תשובות אליו: נכדו, בית דוד, נה, קיא בתרס״ט—תר״ע; בית יצחק, יו״ד, ח״א, סב בתר״ל; אחיו, דרכי שלום, יב, לד, לה; יד מאיר, כד, כה; מהרש״ם, ח״ד, לג בתרמ״א, ומזכירו בהשמטות לדעת תורה; נחלת יהושע, יו״ד, כז, אה״ע, ח, חו״מ, ח, כג בתרנ״ג—תרס״ב.

תשובות ממנו: לשון צדיק לרא״ב קלוגר, ב ובסוף; בתוך מזכרת אהבה; נחלת יהושע, אה״ע, ז, חו״מ, כב; צל״ח, קיא; תשובה כהלכה, דף מה ע״א. במנויי עטרת צבי תרל״ב מברזאן.

משה לייטער בן אחיו, מחז״ה, כ״ו תשרי תרע״ב, 7; אהלי שם, 239; הרב יהודה רובינשטיין, הדרום, יא, 168, 173, שאילת שלום, תשל״ג, עמ׳ כא.

ר׳ **זאב וולף** ב״ר נתן נטע **ליטר**

מפיטסבורג (תרנ״ב — תשל״ד)

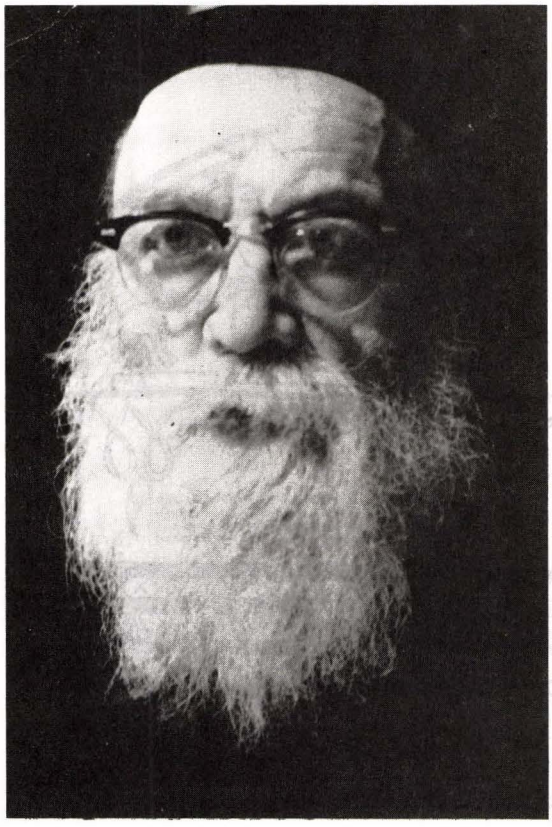
נולד ביום כ״ג כסלו תרנ״ב לאביו ר׳ נתן נטע אב״ד זלוזיץ ולבוב. בגיל שש החל ללמוד גמרא, ובן י״ב סיים את ספרו שו״ת דברי חכמים שלא נדפס. בהקדמה רשם את יחוסו. אחרי הבר מצוה נודע בגליציה כעילוי, והתכתב עם גדולי הדור. נתברך בילדותו מרד״מ מטשורטקוב שיתמיד בלימודו. בשנת תר״ע עשה בבראד אצל רא״ב קלוגר. בתרע״א כיהן כדיין בטרמבובלה. בתחילת מלה״ע א׳ ברח לוינא, והסתופף בצל גדולים. לר״י אנגל קורא מורי ורבי. עבר בתרע״ה לאמשטרדם, ונתקבל כרב ליוצאי מזרח אירופה. יסד בית ספר לילדי הפליטים, ועסק בפעולות עזרה. חיבר שם ספר בגרמנית על מעמד האשה לפי התלמוד, והוא המריץ בשנים הבאות את הרעיון של חינוך חרדי לבנות. בתר״ף היגר לארה״ב, וכיהן כרבו של קהל עדת ישורון בברוקלין. מתרפ״ב רב בית כנסת מחזיקי הדת בפיטסבורג. יותר מיובל שנים יו״ר ועד הרבנים והמזרחי בעיר, וחבר נשיאות מפעלי ציבור שונים. בקי בעל פה בכל מכמני התורה, ובן בית בספרות המחקר. שלט בשתים עשרה שפות. רועה נאמן לעדתו, צנוע וענו, ומתרחק מפוליטיקה. חרד בכל הליכותיו, ועם זאת ידיד לכל אדם מכל החוגים. בתש״א יסד את מכון הרמב״ם לחקר והוצאת ספרי קדמונים. לא עלה בידו להגשים את שאיפתו לעלות לארץ. נפטר במונסי ביום ל׳ שבט תשל״ד, ונטמן בבני ברק. הניח אוצר זכרונות על גדולי הדור שעבר, ומכתבים מהם.

הניח את אלמנתו רבקה־רגינה בת ר׳ ברוך־מרקוס גולדברג נכדת הפני יהושע, וילדיו: א. ר׳ דוד

שער ספר דברי חכמים שחיבר רז״ו ליטר בגיל י״ב, והקדמה מסולסלת בה מפורט יחוסו.

בצעירותו

בזקנותו

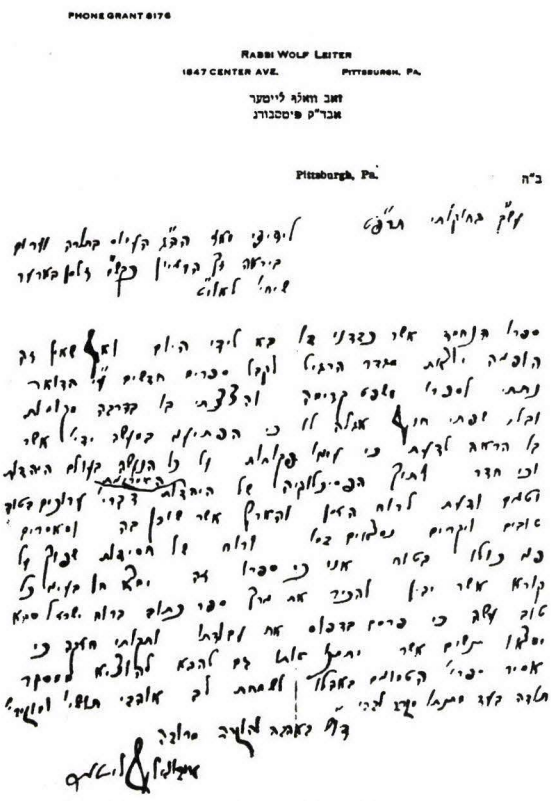
הרב זאב וולף לייטר מפיטסבורג

תלמיד ישיבות רי״א ותורה ודעת, ומוסמך מישיבת בלטימור. רב ביוניון טאון שבפנסילבניה, ובקהילות שונות בניו ג׳רסי ואוהיו. ילדיו: יונתן ודינה. נפטר מאותה מחלה, ונקבר בתשל״ט ביום פטירת אביו; ב. שלום (ולא שאול), צייר וצלם נודע בניו יורק; ג. דבורה; ד. ר׳ אבא. תלמיד הישיבות נר ישראל, תורה ודעת ולייקווד. נסמך מר״מ פיינשטיין ורמ״מ כשר. נשא את דינה בת ר׳ דוד שלמה שפירא אב״ד מילווקי, ועבר לשם. עסק ברבנות ובמסחר, הרצאות באוניברסיטאות וכתיבת מאמרים. ילדיו: 1-2. נתן שמואל ויעקב מרדכי, תלמידי ישיבת בריסק בשיקגו; 3. משה חיים. בהיות ר״א בפיטסבורג, ערך והו״ל עם אחיו הבכור ע״י מכון הרמב״ם: קובץ שם משמעון, לזכרו של הרב משה שמעון זיוויץ שנפטר ביום י״א אב תרצ״ו בן פ״ה, דפוס בלשן בניו יורק, תשכ״ה, 182 עמ׳. רובו על הפמ״ג וספרו, ויש בו הרבה חומר מאת ועל רבני גליציה. כעת יסד את מכון הרמב״ם במילווקי.

שו״ת **בית דוד** ח״א, וינה, דפוס אוניאן של האחים אפפעל (רק השער ודפים יג-כח), תר״פ, א, כח ד׳, סג סי׳. בהקדמתו שמעבר לשער כותב, שהחל להדפיס ק׳ סימנים במקום שאין רגילים להדפיס ספרים תלמודיים (אמ״ד?), וחדל בגלל ריבוי השגיאות, מה עוד שחידושים רבים הם מילדותו ממש. אינו מדפיס כאן מכתבי רבני הזמן, רק זה של ר״מ אריק הכותב: ענגה נפשי מנועם דבריו הערוכים בטוב טעם ושכל זך וישר, והראה בקיאות נפלא... וטעם זקנים יקח. הוצאה שניה בסידור חדש, וין, דפוס ר״ח פאלמאן בפיעטרקוב, תרצ״ב, 4, 221 עמ׳, עם הקדמה קצרה נוספת, בה כותב שתוקנו כאן שגיאות המהדורה הקודמת. בדף לו הראשון: שער שו״ת בית דוד ח״ב, רג סי׳. מעמ׳ 205 מפחות והגהות לשני החלקים. בדף האחרון זכרון לתורמים.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אוטרכט**-הולנד — הרב צדוק טל (צל״ח, נב בתרע״ט); **אלטונה** — הרב מאיר לרנר (עט בתרס״ה); **אמשטרדם** — הרב אברהם הכהן אונדרוייזר (צל״ח, עט בתרע״ז); הרב אורי נחום גוביץ ראש המורים בביהמד״ר והרב שמואל זליגמן (קא בתרע״ה); הרב יהודה הלוי הירשל (צל״ח, לב בתרצ״ח); הרב אריה ליב ווגנה ראש ביהמד״ר (צא בתרע״ח); ר׳ יוסף ורדינבורג דומ״ץ (צל״ח, קלא בתרע״א); הרב יצחק דה־יונג (צל״ח, לו בתרע״ו); הרב מנחם לנדא (צל״ח, פז בתרע״ה); ר׳ יצחק מארשין דומ״ץ (צל״ח, ע, פ בתרע״ו—תרע״ט); הרב יעקב נייבויער ראש ביהמד״ר (צל״ח, קז בתרצ״ט); ר׳ משה נתנזון (צל״ח, קו בתר״ף); ר׳ הלל פיגטנר (לח בתרע״ה); ר׳ שלמה פלור

(צל״ח, צ בתרע״ו); **אנטורפן** — ר׳ יואל הורביץ (קכב, קכט בתרע״ו); **אראד־הגר** — הרב יהודה סופר (יז בתר״ע); **ארשיווא; בודפשט** — הרב ישראל וולץ (צל״ח, נח בתרצ״ח); **בוהוש־רומניה** (הרב שבתי סגל, קסג בתרס״ה); **בוקרשט** — הרב ברוך גלנץ־צימר (צל״ח, קלט בתרפ״ה); **בלפסט־אירלנד** — הרב יעקב שכטר (ע); **בראילוב; ברלין** — ר׳ יצחק מאלינא (צה); **גוריציאה־איטליה** — הרב אברהם סופר (קסו); **גייטסהד; ג׳רבה** — הרב שלמה מאגוז (צ״ל מאזוז, צל״ח, צט בתרצ״ו); **גרוסווארדיין** — ר׳ יחיאל הלוי הלר דומ״ץ (צל״ח, סו בתרצ״ג); **דובנא** — רנ״ה ברנשטיין (צל״ח, פט בתרע״ב); **דווינסק** — ר׳ אברהם פוגילביץ (לג); **הגר** — (ר בתרס״ט); **הולנד** — (לד בתרע״ח); **המבורג** — הרב ליבוש ליכטיג (צל״ח, פב); **וולודובקה** — הרב י׳ הכהן (קפד בתר״ף); **וולוטין** ע״י סיגט — הרב מרדכי דייטש (צל״ח, לז בתרצ״ה); **וורנוב־הגר** — ר׳ אהרן גוטמן (פה בתר״ף); **וורשא** — ר׳ יונתן אייבשיץ דומ״ץ (צל״ח, מב בתרצ״ו); **וינא** — ר׳ ישראל שלמה זילברשטיין (צל״ח, לא בתרצ״ג); הרב משה קראמער (צל״ח, מז בתרע״ה); **ויינוטה־ליטא** — הרב עזרא אלטשולר (צל״ח, קג בתרצ״ו); **ונגרוב** — ר׳ ישראל נתן פלוצקי (צל״ח, צו בתרצ״ג); **ורבוי** — הרב יצחק וייס (צל״ח, קח בתרצ״ב); **זבידוב** ע״י מונקטש; **חיפה** — ר׳ יהושע קניאל דומ״ץ (קכז בתר״ף); **חרסון** — הרב אברהם צבי הכהן (קיז בתרע״א); **טורונטו; טשוז** — הרב לוי שלום פירסט (צל״ח, ק בתר״ץ); **יאסי** — הרב יעקב הורביץ (צל״ח, מח בתרע״ד); **יעלשובה־רעצע** בהגר — הרב שלום אברהם אטלס (צז, קמה); **ירושלים** — הרב יוסף חיים זוננפלד (עב, צל״ח, ס בתרפ״ד; הרב צבי פסח פרנק (קטו); הרב גרשון לפידות (קצה); הרב יצחק אריאלי (צל״ח, קא); **לינץ־אוסטריה** — הרב אלכסנדר קריסטיאנופולר (יג בתרע״ג); **מונקטש** — בד״צ: הרבנים משה שפיצר, דוד שליסל ומאיר זאב זלצר (עו); **מזיקופסט־הגר** — הרב שמואל עהרנפלד (צל״ח, קלב בתרע״ו); **מקיספורט־ארה״ב** — הרב חיים קפלן (צל״ח, קכב בתרע״ט); **מרטינסברג־הגר** — הרב ברוך מרדכי פרידמן (לב בתרס״ז); **ניו יורק** — הרב אברהם אהרן יודילביץ (צב); הרב מיכאל חיגר (צל״ח, סא בתרצ״ד); הרב בועז כהן (צל״ח, סד בתרצ״ה); פרופ׳ ישראל דוידזון (צל״ח, פא בתרצ״ו); **סוקולקה** ע״י ביאליסטוק — הרב יצחק שוסטר (סד, סה, צל״ח, מ בתרצ״א); **סטמר** — ר׳ שמעון פולק (צל״ח, צח בתרפ״א); **סטרנד־דרום אפריקה** — הרב צבי זאב הירשוביץ (קעז בתר״ף); **סרדהלי־הגר** — הרב ליב לנדסברג (קפב בתרס״ו); **ערלוי־הגר** — הרב שמעון סופר (קמח); ר׳ משה סופר הראב״ד (קפו בתר״ף); **פוניבז׳** — הרב יוסף כהנמן (עז); **פטרייווא** — הרב חיים דב גרוס (צל״ח, קכו בתרפ״ו); **פילדלפיה** — פרופ׳ שלמה צייטלין (צל״ח, נט בתש״א); **פלונגיאן־ליטא** — ר׳ משה קניגסברג (פא); **פריז; פרשבורג** — ר׳ אברהם הרצל (פ בתר״ף); **פרשוב־צ׳כיה; צירינ** — הרב מרדכי זאב ר״פ נכד החכ״צ (קו בתר״ף); **קאשידאר־ליטא** — הרב ישראל אבא קריגר (עח בתר״ף); **קובנא** — הרב שמואל לבדובר (צל״ח, לה בתרפ״ד); ר׳ זלמן פרמוט (צל״ח, מד בתרצ״ב); **קולומבוס־אוהיו** — הרב יקותיאל יהודה גרינולד (צל״ח, מג בתרצ״ח); **קיוב־רוסיה** — ר׳ בנימין הלוי בלזק (קכח בתר״ף); **קלצק** — ר׳ דוד דב קרייזר הר״מ (פג); **רדיוץ־בוקובינה; רוטרדם** — הרב דב אריה ריטר (צל״ח, עח, צב בתרע״ה); **רומניה** (סו בתר״ע); **שאק־סליצה בהגר** — הרב אברהם ליב טרוטצער (קכו בתר״ף); **שווינינגן־הולנד; תלמסן** — הרב יוסף משאש (צל״ח, כט). כמו־כן לר׳ יהודה ליב הכהן (צל״ח, קיח), ולר׳ אפרים שניאור (צל״ח, קלח).

PHONE GRANT 6176

RABBI WOLF LEITER
1847 CENTER AVE. Pittsburgh, Pa.

זאב וואלף לייטער
אבד״ק פיטסבורג

Pittsburgh, Pa. ב״ה

מכתב תודה מרז״ו לייטר להרב זלמן בארער, על קבלת ספרו בעש״ק בחוקותי תרפ״ט.

ע״י מכון הרמב״ם בפיטסבורג הופיעו עם שערים באנגלית: **מתורתן של ראשונים**, הגהות, הערות, הארות וחילופי גירסאות על פי כתבי יד שונים על מסכת גיטין, תש״ו, 156 עמ׳. בהקדמתו כותב שמדפיס כאן גליונות שרשם בשולי הגמרות שלו, ואחרי אסון השואה אינו יכול להתרכז לכתיבת מבוא מקיף על דרך החיבור. מסודר בידו גם הספר תורתן של אחרונים, וחידושי תלמיד הרא״ש עמ״ס גיטין עם הגהות והערות. מודה לפרופ׳ אלכסנדר מרכס ובועז כהן, שפתחו לפניו את שערי ספרית ביהמד״ר ע״ש שכטר, ומוסר את רשימת כתבי היד שהשתמש בהם. הספר מוקדש לר׳ יהודה ב״ר ישראל היילפרין, ובסופו השמטות ומפתח הענינים. הכין לדפוס גם על מסכת קידושין, ולא הספיק להדפיסו.

תשובות הגאונים **שערי תשובה**, פעלדהיים, דפוס שולזינגר בניו יורק, תש״ו, ב, כ, טז עמ׳, לח ד׳. בספר זה שההדיר בדפוס צילום, צירף בהתחלה מראי מקומות ומקבילות וכן הקדמה. ד״צ בתש״ל.

שו״ת רבנו יצחק אלפסי עם הגהות ראז״מ, בן אריה ועין רואה מהמהדיר, תשי״ד, 176 עמ׳. בהקדמתו כותב, שלחולשת עיניו מסר לדפוס כפי שמונח אצלו מכבר. ד״צ בירושלים תשכ״ח. קיוה

להדפיס גם את ספרו כללי התלמוד שחיבר בגיל ט״ו, חילופי מכתבים עם גדולי זמן וזכרונותיו.

תשובות אליו: אמרי דוד, מח בתרפ״ה; אמרי יושר, ח״ב, קצט; לנכד אחי, דרכי שלום, ו, מה, סא, סד; לחם שלמה, אה״ע, כב (על ספרו); אביו, מאורות נתן, פג-פז (ממנו), פח בתרפ״ח; מהר״ש, ח״ו, עב בתרפ״ז; הרוגצ׳ובר בתרצ״ו, נועם, כה, עז-עח.

תשובות ממנו בספר צל״ח של אביו; מעשה יחיאל, ל, מז (בהיותו בן י״ב), מיכלא דאסותא, דפים ח ע״א, י׳ ע״א (הערותיו ומכתבו מתרס״ה); רבותינו שבגולה, נז-סא. הגהותיו כבוד מלכים ברמב״ם הוצאת האחים שולזינגר. מכתביו בגנזים, ומכתבו מתרצ״ו בארכיון קמלהאר הנוסף.

נועם, יב, 3, יז, 3; דוד שלמה שפירא, הדואר תשל״ד, 331, 333; ט. פרשל, הצפה, י׳ סיון תשל״ד, 7.

ר׳ יהושע השל ב״ר יחיאל מיכל ליטר

מברונקס (תרמ״ח׳ — תרצ״ג)

בנו של ר׳ יחיאל מיכל אב״ד דוניוב. עבר עם אביו לארה״ב. רב בית כנסת ביקור חולים הספרדי בברונקס, ועסקן ציבורי. בליל יום ג׳ כסלו תרצ״ג עדיין נשמע בחצות קול לימוד גמרא מחדרו, ובבוקר נמצא במיטתו ללא רוח חיים אחרי שנתקף בשבץ הלב.

תשובות אליו: לבד״ז, בית דוד, טז, קנח בתרע״ב — תרע״ד; לבני, דרכי שלום, כז, לב, מז. הספדו של אחיו ר׳ משה, בספרו ניב והגות, שט-שיב.

ר׳ יחיאל מיכל ב״ר שלום ליטר

מדוניוב (תרכ״ה — תרצ״ג)

נולד בבוברקא ביום י׳ אד״ב תרכ״ה (ולא תרכ״ד, תרכ״ט) לאביו הדומ״ץ ר׳ שלום. בגיל ארבע־חמש נתייתם מהוריו, והתחנך אצל אחיו הבכור ר׳ דוד דב אב״ד זוולוב. זמן מה למד בברזן עם היתום רמ״מ מיסלו נכד רבי פייביש הלפרין, וזכה לראות את השו״מ. למד בזוולוב יחד עם ר׳ יעקב גלר שלא היה מחדש כמוהו. אחיו רד״ד הקטין את ערך חידושיו לבל יתגאה, ולכן הציעו אותם לפני גאוני הזמן שקילסום והסכימו עמהם בהיותם בני י״ג-י״ד, וביניהם ר׳ שלום לילינפלד מפודהייץ ור׳ פנחס בורשטיין. על שם ידידותם הדפיסום בלמברג תרמ״ו בשם מזכרת אהבה, והספר אינו מצוי.

חתן ר׳ ראובן דוד אפרתי אב״ד חוליוב, אמנם נמסר שנשא את צביה בת ר׳ אריה יהודה, בנו של ר׳ חיים שאותו כיבד והושיב בראש השולחן, ונכדם של ר׳ משה צבי הלר מח״ס גאון צבי ב״ר יהודה ליב אב״ד סטנוב, ושל הקדוש ר׳ חיים רייצס שנהרג עם אחיו בלבוב הי״ד. הניח בכתובים ספר יהודה לקרא עם הסכמת המהרש״ם. החזיק את חתנו ללמוד שש שנים על שולחנו. נפטר ביום כ״ה אד״ב תר״ע. בלדתה את הבן רנ״נ נפטרה צביה ביום י״ב אדר תרנ״ב (צ״ל תרנ״ה?), ואז נשא את ברכה שגידלה את יתומיו, בת הרב משה איזקזון, בנו של ר׳ דוד אב״ד רומן ב״ר יצחק מקלוש. נפטרה בניו יורק ביום י״ב חשון תש״ה.

בהיותו בלבוב בן עשרים, נכנס לשוחח בלימוד עם הגאון ר׳ יעקב יוטס שהתפעל מכשרונותיו, וסמכו ביזמת עצמו. משנתעורר סכסוך על כהונת רבנות, נבחר להרכיב את בית הדין, וקבע את ר״ש לילינפלד, רש״י שור ור׳ חיים שמחה ויטלש הישיש אב״ד בוברקא כראב״ד. הם הסמיכוהו להוראה בתרמ״ה ובתרמ״ח. נתפרסם בלמדנותו, ובקיאותו בסדר נשים במיוחד עוררה השתוממות. לימים כתב ר״מ ארק, שאינו מתיר עגונה עד שרי״מ והמחזה אברהם יסכימו עמו. הוצעה לו רבנות ויטקוב, אך הוא העדיף את דוניוב הסמוכה לזלוטשוב. נסמך אז בתר״ן מהמהרש״ם שהעריכו, ואמר עליו שהוא ת״ח גדול ופיקח. להכתרתו בשבת משפטים אותה שנה (ולא בתרנ״א), באו עמו אחיו רד״ד מזוולוב ור׳ יעקב, וכן ש״ב הגביר ר׳ גדליה צימר. הקהל התחייב לשלם שכרו ששה רו״כ לשנה, ובראש החותמים ש״ב הנ״ל ור׳ אברהם צימר, אחרי הגביר ר׳ שמואל חיים ואהל. אלמנת הרב הקודם שגרה שם שמחה לבואו. מילא את תפקידי הרבנות, ופנו אליו בדיני תורה. הרביץ תורה לתלמידים, וביניהם: ר׳ ברוך גלנץ־צימר רב בבוקרשט; ר״א נאס רב בניו יורק; ר׳ יוסף עהרע הכהן, המתמיד ר׳ זלמן טור, ר״ז רובין ור״י צימר.

כשפרצה מלה״ע א׳ ברח לרוהטין אל ש״ב רנ״נ לייטר, ושב לדוניוב. הרוסים הגלוהו בראש בני עדתו לרעוב בכפר ויצין הסמוך, עד שהרשו להם לעבור לזלוטשוב. עיירתו נשרפה, וכתביו עלו באש. את פרשת סבלו עינוייו ותלאותיו, גולל כעבור שנה במכתב לבנו ר׳ משה שברח לוינא, וכל הזמן לא ידעו אחד מהשני. המכתב הוא מסמך מזעזע על התנהגות החיילים הרוסים בגזילות ובזיונות, גרימת חילולי שבת ויום טוב, ומניעת קיום מצוות כטלית ותפילין וארבעת המינים. לבסוף עלה בידו להימלט עם משפחתו לוינא, בה התגלה כעסקן ונואם מוכשר. בלט בין חשובי הרבנים בעיר, ונתקבל כרב ביכ״נ מחז״ה של אנשי גליציה בעיר. שימש בתר״ף נציג אגודת הרבנים לועידת אגו״י בציריך.

בגלל חורבן דוניוב היגרו בני העיירה לארה״ב, ושלחו כסף לרבם לבוא אליהם לניו יורק. מתרפ״א

רבו של ביכ״נ מחז״ה אנשי זלוצוב וחברות דוניוב, פמורן וגוליגור, וכן של ביכ״נ חסידי הוסיאטין וסדיגורה. שימש כסגן נשיא הסתדרות הרבנים בארה״ב. שלח בתרצ״ב את כתביו לבנו באירופה שידפיסם, אך לא זכה לראות את הספר. משנפטר בנו ריי״ה רצה לעלות לארץ, כי לבו לא נשא את הצער. כעבור עשרה שבועות נפטר, בשבת כ״ב שבט תרצ״ג.

ילדיו: א. ר׳ נתן נטע שהוציא לאור בוינא את הקובץ רבותינו שבגולה; ב. ר׳ יהושע השל רב בברונקס; ג. ר׳ משה מוינה, ציריך וניו יורק; ד. ר׳ מרדכי. היה חולה כשברח בתרע״ד עם אחיו לוינא; ה. מלכה דבורה (מאלצי). נפטרה בזקופנה ביום י״ב תמוז תרע״ח; ו. בילא ברכה זו׳ ר׳ מרדכי לייטר, בן דודה אחי אביה ר׳ יעקב. בתרצ״ב בחיים; ז. ר׳ יעקב אבי יחיאל מיכל.

דרכי שלום, ח״א: ע׳ שו״ת וחידושים, וינא, דפוס נ. קרוננברג בבילגוריי, תרצ״ב, 6, 128; 2, 128 עמ׳. ח״ב: עו דרשות, תרצ״ג. בהתחלה הספדו של המו״ל: בנו ר׳ משה שצירף מהגהותיו. הוא כותב שרוב הספר ממה שחידש אביו באמריקה. הקדמת אגדה מהמחבר, עם שמות בני משפחתו. בסוף ח״א השמטות ומפתחות. בסוף ח״ב פרפראות דרוש מהמו״ל, ובעמוד האחרון על פטירת אחיו זה מקרוב.

בין היתר תשובות אל גיסו ר׳ יצחק דומ״ץ יאס ז״ל (מו); ר׳ אברהם אהרן יודלביץ מניו יורק מח״ס שו״ת בית אב (ג); ר׳ שלמה זלמן פינס מציריך מח״ס פנס שלמה (מ).

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״א, קכה, ח״ב, כד; לדו״ז, בית דוד, מז בתרס״ז, ומאורות נתן, קיח בתרצ״ג; חבצלת, תנינא, ב בתרצ״ב; מהרש״ם, ח״ג, שנ, וכרם שלמה, אלול תשמ״ג, יד-טו בתרמ״א; מחזה אברהם, ח״א, מח בתרפ״א; פורת יוסף (צוויג), לז לניו יורק; אחיו רד״ד, צל״ח, קיא, בהיותו בחור. במשתתפי ועידת סנדובה וישניה, וחותמי נגד תנאי בנישואין. מכתבו בתשובה כהלכה, 76. בקבלו ספרים מגדולים טרח לעיין בהם, ולכתוב אליהם את הערותיו לשמחם, ולמשל בספר חכמת ידידיה (משיקגו), יש שני סימנים להשיב על הערותיו.

אהלי שם, 229; דורות אחרונים, ב, 117, 133; מליצי אש, ג, שבט, מב; בנו הרב משה: ניב והגות, שא-שג (עם קינה עליו); ספר זלוצ׳וב, 429-432; מנ״ח השלם, 21; הדרום, טו, 65-66, לט, 187-214.

ר׳ יעקב ב״ר מרדכי ליטר

תשובות אליו: לבן אחי, דרכי שלום, כד; לבד״ז, בית דוד, קפא לפרשבורג (בה היה כנראה בזמן המלחמה).

ר׳ יעקב ב״ר שלום ליטר

מגווזדיץ (תרס״ב — תש״ג)

נולד בשנת תרס״ב בטשימירינץ שליד לבוב, כבכור לאביו ר׳ שלום. למד אצל בן דודו רנ״נ לייטר

ראב״ד לבוב, ואצל מהר״ם שפירא. נסמך מהמחזה אברהם, ר״ח גלרנטר ועוד. נשא את יענטא רייזל בת הנדבן ר׳ שלום שכנא זפט מלבוב. פעיל שם בצא״י, והיה מזכיר ראשון בחברת שומרי שבת וועד הכשרות. מימי בחרותו פעל במסגרת פא״י כהוגה דעות, והוציא ספר: הסוציאליזם והיהדות. תורגם לאנגלית, ויצא לאור ע״י פא״י בארה״ב. סופר כשרוני בפרסמו מאמרים בעתונות החרדית, ונואם בחסד. מתרצ״ה (או תרצ״ג) רבה האחרון של גווזדיץ. שקד שם בתורה, והיה בעל ידיעות בשפת המדינה ובספרותה. כוכב עולה ומבטיח בשמי הרבנות. הוצעה לו רבנות הורודנא, אלא שזה לא יצא לפועל. חיבר חדו״ת שלא נדפסו. נשלח בתחילת תש״ג לבלזיץ, עם זו׳ וילדיו: פרידה, מאשה ואברהמלה הי״ד.

תשובה אליו: בית דוד, קפג ללבוב. קינה עליו: ניב והגות, שטו-שטז.

תולדות אנשי שם, 75; אלה אזכרה, ה, 106-107; פנקס, ח״ב, 136.

ר׳ ישראל ב״ר מרדכי ליטר

מאיסטריק (תר״ס* — תש״ב*)

בנו של ר׳ מרדכי מיזירנה. אב״ד איסטריק בין שתי המלחמות, מצד חסידי רוזין. נספה בשואה הי״ד, ור׳ משה בן דודו ביכהו בספרו ניב והגות, שטז.

תשובות אליו: לבד״ז, בית דוד, קפח, צל״ח, עד בתרצ״ח.

פנקס, ח״ב, 59 (ר׳ שלום בטעות!).

ר׳ ישראל ב״ר שלום ליטר

מדוניוב וניו יורק (נו׳ תר״ע)

נולד ביום ו׳ סיון תר״ע בטשימירינץ שליד לבוב

הרב ישראל לייטר מניו יורק

Rabbi Rosenberger
of Eichstadt

Rabbi Rosen
of Essenstruth

Rabbi Ehrlich
of Traunstein

Rabbi Goldberg
of Bensheim

Rabbi Leiter of Neue Freimann

Rabbi Geldbaum of Funk

Rabbi Horrowitz of Feldafing

Rabbi Hagner of Hasnecke

Rabbi Bernstein of Garmisch

רבני המחנות בגרמניה אחרי השואה. מימין לשמאל. בשורה העליונה: הרב גולדברג מבנשהיים; הרב ערליך מטראונשטיין; הרב רוזנברגר מאייכשטט. בשורה האמצעית: הרב הורביץ מפלדפינג; הרב גלדבאום מפונק; הרב לייטר מנוי־פריימן. בשורה התחתונה: הרב ברנשטיין מגרמיש; הרב שפיצר משולפינג; הרב הגנר מהאסנעק.

לאביו ר׳ שלום. למד אצל הרב ישראל פרויבירט מקראקא ופרימישלן, ואח״כ בלבוב אצל הראב״ד ר׳ נתן נטע לייטר בן דוד אביו. נסמך מר״ש פירר, ר׳ דוד הורביץ מסטניסלב, ר׳ שלום שכנא טשרניאק ממציוב, ורד״ט זהמן מדוקלא. נשא את בתו של ר׳ שלום לבין הי״ד ראב״ד דרוהוביטש. בשנות התר״ץ רב בדוניוב ארבע שנים, ואח״כ נבחר לאב״ד ביאלא־רוסקה שבין וורשא ולודז, אלא שהמלחמה פרצה. בשנות השואה ניצל בנס בהסתתרו במחבואים. אח״כ כיהן כרב רשמי בלבוב, והשתדל לארגן מחדש את החיים הדתיים. הציל ילדים יהודים רבים ממשפחות נוצריות, והעבירם לחינוך יהודי. עבר לרבנות גלייוויץ ונוי־פריימן, ועשה לחיזוק הדת. בהגיעו למינכן פעל בועד ההצלה, ולאיחוד הרבנים. מתש״ח בארה״ב, רב עשרות שנים בברוקלין, בקהילת סרטוגה כנסת ישראל בפלטבוש. כתב חידושים על מסכת זבחים בין היתר, והדיר ספר דרך חיים של זקנו בהשיבו לו אבידתו. בנותיו: א. אביבה זו׳ הרב אליעזר קמנצקי, רב ביכ״נ אהבת חסד בהיי־לאנד־פארק בניו ג׳רסי; ב. שולמית זו׳ ר׳ משה לוינשטיין בניו יורק; ג. גילה זו׳ ר׳ אפרים לאווין.

תשובה אליו: לנ״א, דרכי שלום, ס. צולם במסיבת רבנים במשרדי אגו״י (פא״פ, בלק תשל״ג).

תולדות אנשי שם, 75; אחרי המבול, 43-44; צוהר, תש״ם, 90, 6-7.

ר׳ מרדכי ב״ר שלום ליטר

מיזירנה (תרט״ו* — תרע״ח*)

בנו של ר׳ שלום דומ״ץ בוברקא. גבאי רבי לוי יצחק מונזון ביזירנה. נפטר לפני תר״ף. בניו: א. ר׳ ישראל אב״ד איסטריק; ב. ר׳ נחום אב״ד איסטיטשקי; ג. ר׳ נתן נטע. למד בישיבת פרשבורג, ונפטר צעיר; ד. ר׳ יעקב.

תשובות אליו: לדו״ז, בית דוד, נט, קכג בתרס״ט, צל״ח, נא בתר״ע.

ר׳ משה ב״ר יחיאל מיכל ליטר

מזוולוב וניו יורק (תרנ״ד — תשמ״ב*)

נולד בדוניוב ביום כ״א ניסן תרנ״ד, לאביו האב״ד ר׳ יחיאל מיכל ולאמו צביה. נסמך בתרע״א מהמהרש״ם, שלושה חודשים לפני פטירתו. בתרע״ג השתתף בעבודת המזרחי בגליציה. רבה של זוולוב, ומשום כך נפטר מהצבא בתחילת מלה״ע א׳, בברחו לוינא עם אשתו. עבר בתרע״ו לשוויץ, ויסד בציריך לפליטים אגודת צעירי ישראל וחברת ש״ס. אחרי ועידת אגו״י בתר״ף עזבה, משלא הסכימה לנקוט קו חיובי יותר כלפי א״י. בתרפ״ג ביקר אצל אביו בארה״ב. נתקבל כרב באחת הקהילות לכמה שנים, אלא שהמקום לא נשא חן בעיניו. עלה בתרפ״ה לא״י לכמה חודשים במחשבה להשתקע, אבל חזר לוינא. שהה בה עד לכניסת הנאצים בתרצ״ח, וגם הפעם עבר לשוויץ וממנה לארה״ב. מאותה שנה רב ביהכ״נ אהבת רעים. נפטר בניו יורק בשנת תשמ״ב לערך. בנו יחידו: נתן צבי. בתו צביה נישאה בתשי״ד לר׳ אלכסנדר.

בספריו מתגלה כושר הביטוי שלו, ופילוס נתיב עצמאי בדרכו המיוחדת: שילוב הברקות עם בקיאות מופלגת במכמני הש״ס והמדרשים.

בין תקוה ויאוש — מחשבות פליט (זהו שם החוברת בשער הלועזי), מחירה מוקדש לאגו״י, פרשבורג (וינא) תרע״ו, יד עמ׳. תוכנו קריאה ליסד הסתדרות קהילות אחידה, לנוכח החורבן שגרמה המלחמה. את הצעותיו העלה כשחשב שגרמניה תנצח, ודברים ייחתכו על פיה.

מלה רצינית בשעה רצינית, ציריך, ארצנו של אגדת ישראל הסתדרות הצעירים, דפוס קפ־טנר, תחילת תרע״ט, 8 עמ׳. במעטפת מטרות רוח האגודה וההוצאה, לשימור רוח האומה ובנין הארץ. התוכן הוא מכתב לרב על נחיצות אגו״י, מאת מי שהיה עשר שנים חבר במזרחי. ערך את **הירדן**, ירחון לספרות, הארץ, עניני היהדות ושאלות הזמן, המו״ל פנחס ענגלרד. מחו׳ א׳ אלול תרע״ט עד תרפ״ג בציריך ובווינא, בתרפ״ד — תרפ״ה בניו יורק.

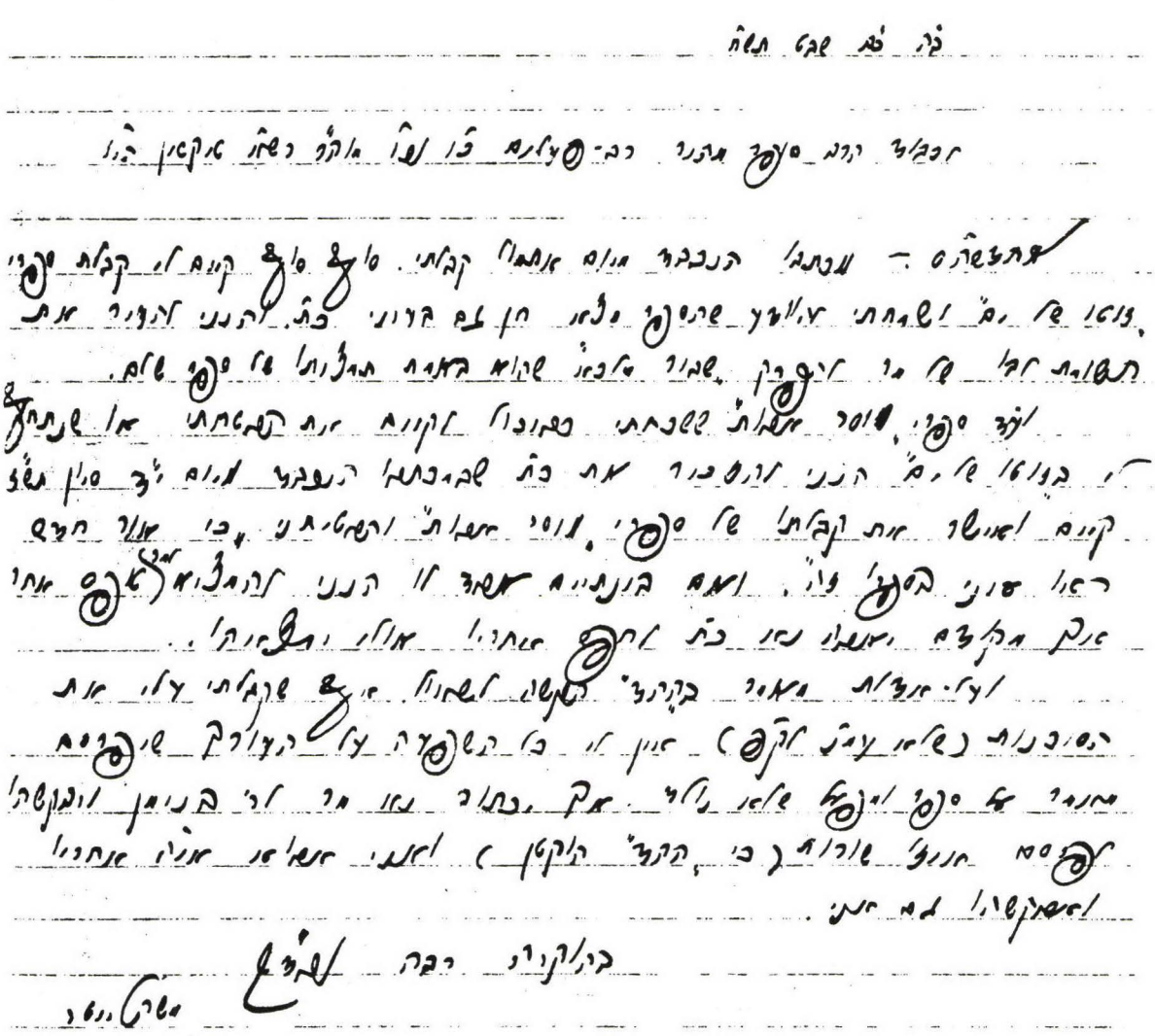
במשתתפים: ר׳ מרדכי פוגלמן; ר׳ יוסף זליגר, אשתו לאה ואחיה משה רוזנקרנץ; ר׳ משה אויערבך; ר׳ משה דוד גרוס; ר׳ נתן בירנבוים; המשורר ד. שקלר; ע. גינציג; הרב אשר מיכאל הכהן מבזל; אברהם כהנא; יעקב מאיר זלקינד; ר׳ יעקב רוזנהיים; זאב יעבץ; אהרן קמינקא; מרדכי גוטפריד; ר׳ יהודה ליב לנדא; ר׳ אליהו ור׳ משה יונג; ר׳ שמריהו ליב הורביץ; ר׳ חיים הירשנזון; בנימין מנשה לוין.

זוטו של ים, ביאורים ומחקרים בתלמוד ומדריך לדברי חז״ל והגיונם, וינא, דפוס קרוננברג בבילגוריי, תרצ״ב, 434 עמ׳, הקדמה. מוקדש לתלמידו וחברו: ר׳ חיים צבי הלוי ב״ר יהודה אריה ויניק שנפטר ביום ל׳ אב תרפ״ו בניו יורק, ועודדו לחבר את הספר. לפרקים כותרות, בשוליים הערות בקיאות מופלגת גם בלשונות, ובסוף התוכן.

מוסר אבות, ביאור מקורי מדעי על אבות בחתירה אל מניעי האומרים ותולדותיהם, ניו יורק, בן דודו מרדכי לייטר, דפוס ר׳ יצחק מוינעשטער, תש״ה, 326 עמ׳. בהקדמתו כותב, שבספר תמצית הרצאותיו בשבתות הקיץ בבית הכנסת שלו.

Rabbi Dr. Moses Leiter
1512 PARK PLACE
BROOKLYN, N. Y.
PRESIDENT 3-[illegible]

דר. משה לייטר
רב אב"ד ביהכ"נ „אהבת רע"ם"
ברוקלין, נ. י.
בעהמ"ח ס' „זוטו של ים" על ש"ס
והנהוה על ספרו של אבי מורי
שו"ת „דרכי שלום" הגאון ז"ל מדוניוב

מכתבו של הרב משה לייטר מניו יורק ביום כ"ב שבט תש"ח אל הרב ש"א טיקטין, בענין הספרים זוטו של ים ומוסר אבות ששלח אליו, ישתדל עבורו אצל ר׳ בנימין שיפרסם ב"ההד" על המפעל שמתכנן להנצחת גדולי ישראל (מאוסף גנזים).

דרש דרש משה על בראשית ושמות, כחמש מאות דרשות, מאמרים, ביאורים, הגיונות, השערות, הערות והארות, ברוקלין, דפוס הדר, תשי"א, 290 עמ׳. בשער האנגלי: חלק א-ב. בהתחלה פקסימיל הסמכתו של המהרש"ם (ראיתי שלמד ושנה הרבה, יגע ומצא ולימודו עולה יפה וסדור בידו, לזאת כל מן דין סמוכו לנא, וכאשר יפרוס סודרא אריאשא יורה יורה ידין ידין). בהקדמתו כותב שכלל כאן את דרשותיו בשבתות החורף, ובינה במקרא — הרצאותיו בליל שבת. מזכיר את דרכו המקורית מבלי להישען על קודמיו.

ניב והגות, ח"א: עיונים וביאורים עה"ת, ח"ב: דרשות, הספדים והדרן, דפוס בלשן, תשי"ז, שלו עמ׳. בהקדמתו על ענין הקרבנות כותב, שהספר המשך לדרש דרש משה, ועל כל התורה, מכיון שנתחדשו לו דברים גם על בראשית ושמות. בדרשות האחרונות פרטים רבים לתולדות משפחתו, כגון בעמ׳ רפו-רצ.

בשולי גליוני, עיונים, ביאורים וחידושים לתלמוד בבלי וירושלמי, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשכ״ז, תשם עמ׳. בהקדמתו כותב שאת החידושים רשם לעצמו, והדפיס כמה פרקים בכתבי העת. מפרט את רשימת הגדולים שכתבו אליו בהערכה על ספריו, ורשימת כתבי העת שבהם נדפסו ביקורות. לספר צורפו הערותיו לירושלמי: אידוותא דימא. הקדיש אותן לתלמידו וחברו עורך הירדן פנחס אנגלרד (פשוורסק, אלול תרנ״ח — חיפה, כ״ח אייר תשכ״ד. מבוני וגבאי ביהכ״נ הגדול בהר הכרמל, פקיד בכיר בציי״ם, ונשיא מד״א בחיפה). בסוף: לסיום הש״ס, על מניית שמותיהם של בני רב פפא.

משברי ים, ביאורים וחידושים לתלמוד בבלי, תשל״ט, ד, רעט עמ׳. בהקדמת ההוצאה נאמר שזהו מחזור חדש של הערותיו לש״ס, בדרכו המיוחדת להעלות בזכרונו המעולה מקבילות ממרחבי התלמודים והמדרשים.

תשובות אליו: לבד״ז, בית דוד, ב (לב״ד: נח, קנה) בתרע״ב, מאורות נתן, קכב בתרצ״ו, צל״ח, צג בתרצ״ב; לבני, דרכי שלום, כט, מא, מד, סז בתרצ״א—תרצ״ב. במשתתפי רבותינו שבגולה, נג-נו, והיהודי בלונדון. מכתביו בארכיון גנזים.

מדינה וחכמיה, 130-131; קרסל, ב, 264.

ר׳ משה נחום ב״ר דוד דב ליטר

מזוולוב (תרמ״ח — תש״י)

נולד בשנת תרמ״ח כבנו הצעיר של ר׳ דוד דב אב״ד זוולוב. השתמש רק בשמו הראשון. מתרס״ח דומ״ץ שם כמסייע לאביו. ביום י״ז חשון תרע״ב נשא את פרל בת אחיו ר׳ שלום (בתשל״ג בחיים), וכשאביו נפטר לפני החופה, איחלו לו מזל טוב כפול: על נישואיו וירושת הרבנות. נחשב ארבעים שנה אב״ד זוולוב. אחרי מלה״ע א׳ היגר לארה״ב, וכיהן כרב ביהכ״נ הלבובי בניו יורק. נודע בטוב מידותיו ודרשותיו. זכה לראות מבנותיו נכדים בני ישיבות. קינה עליו: ניב והגות, שיד-שטו.

תשובות אליו: לדודי, בית דוד, כז, קסא, קפה בתרס״ח—תרע״ב; לב״א, דרכי שלום, ח.

ר׳ (מנחם) נחום ב״ר מרדכי ליטר

מאוסטיטשקי (תרל״ה׳ — תרצ״ט)

בנו של ר׳ מרדכי מיזירנה. משנת תרפ״ח רבה של איסטיטשקא בנפת זלישטשיק, עד לפטירתו בתרצ״ט.

תשובה אליו: לבד״ז, בית דוד, פד.

פנקס, ח״ב, 63.

ר׳ נתן נטע ליטר

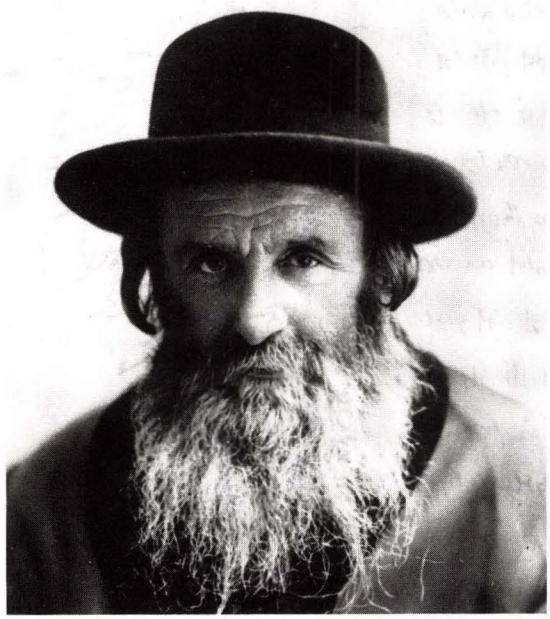
מרוהטין (תק״ן׳ — ת״ר׳)

אבי משפחת לייטר. חבר בית הדין ברוהטין. החוזה מלובלין אמר עליו, שלכל מקום שהולך אליהו הנביא מלוהו. בניו: א. ר׳ שלום דומ״ץ בוברקא; ב. ר׳ שמואל ליב בבוברקא.

ר׳ נתן נטע ב״ר דוד דב ליטר

מזלוזיץ ולבוב (תרכ״ט — תש״ב)

נולד בשנת תרכ״ט לאביו ר׳ דוד דב אב״ד זוולוב. כבר בגיל תשע כתב חידושים בתורה, ואביו שלחם לרי״י שמלקיס שקילסם. נסמך מהמהרש״ם. מתר״ס אב״ד זלוזיץ (חדש), והתמחה ביחוד בדיני תורה. במלה״ע א׳ ברח לבודפשט,

הרב נתן נטע לייטר מזלוזיץ ולבוב

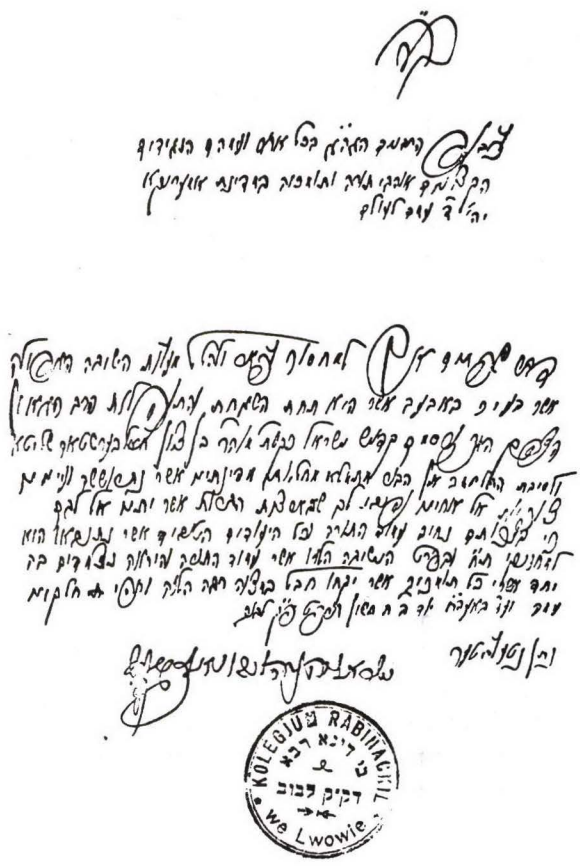
וכעבור שנה עבר לווינא. התרכזו סביבו חבורת לומדים מופלגים שהדריכם בהוראה. ר״מ ארק אמר עליו שיש לו ראש ברזל, והוא עמקן גדול ונפלא. מכיון שעיירתו זלוזיץ חרבה במלחמה, התישב בלבוב. נתקבל לבית דינו של רא״ל ברודא, על מקומו של הרב יוסף באב״ד. כתב חוברת ביידיש הקוראת לתשובה ולשיפור המעשים. נתמנה אח״כ כראש ביה״ד, והמשיך בתפקידו גם בכיבוש הרוסי והנאצי. באקצית השבוע האחרון של אוגוסט תש״ב, נורה בטליתו ותפיליו בגיטו לבוב (יומן גיטו לבוב, 44, 45, 103).

נשא את חיה עטיא בת החסיד ר׳ דוד מאיר ברייער

איגרתו של רנ״נ לייטר מזלוזיץ בתרע״א אל הרב יהודא הלוי(!) לנדא מיוהניסבורג. מוסר כי כשקיים ביקור חולים מסר לדודו הזקן ר׳ יחזקאל לוינזון סך כ״ב כתרים ששלח אליו, ואף שכעת הוטב לו עדיין לא נרפא מחולי רגלו. מבקשו שיברר מה טיב הרבנות המוצעת לו בבואנוס איירס בה אין לו מכיר ומודע. היראים והחרדים שם רוצים לשלוח לו 5000 מרק להוצאות הדרך, ומבקשים מהרבי מטשורטקוב שירשה לו לנסוע.

דומ״ץ בלז (נסמך מהשר שלום. מצאצאי התוי״ט והפנ״י). ילדיו: א. פנה (פיניא ולא פיגא), זו׳ ר׳ זאב וולף האבער דומ״ץ פודהייץ; ב. ר׳ זאב וולף מפיטסבורג; ג. רחל זו׳ היחסן ר׳ מרדכי דוד צוקרמן. נספו עם משפחתם הי״ד; ד. ר׳ שלום, גר בתשל״ג בניו יורק. חתן הרב אליהו גורדון מ״מ בוילנא, ובנו: אליהו.

שו״ת **מאורות נתן**, פיעטרקוב, דפוס רח״ה ב״ר ישעיה זאב ז״ל פאלמאן, תרצ״ו, 4, 162, 8; 8, 62 עמ׳, קכז סי׳. בהקדמתו מזכיר את תלאותיו במלה״ע א׳ בה אבדו השו״ת והחידושים שלו. מדפיס כעת מרשימות שרשם בעת שדן בדבר, מבלי שעלה בדעתו להדפיסם. אינו מוסר את שמות השואלים, כי אולי אינו לכבוד להם שמבקשים תורה מפיו. הדפסת התשובות נסתבבה, אחרי שהוכן לדפוס ספרו באגדה לספחו לספר בנו בית דוד, והתברר שיהיה הפסד מרובה אם לא יצורף עמו ספר בהלכה. לחלק האגדה

קריאה מיום ב׳ ח׳ חשון תרפ״ט לתומכי תורה באמריקה להחזיק בישיבת באבוב, מאת בית הדין בלבוב בחתימת רנ״נ לייטר והרב ישראל יהודה ליב וולפסברג.

שער נפרד, ושני מאמרי הקדמה. שמונים הדרשות הן עה״ת, מועדים, אירועים ושונות, ואח״כ כב מאמרים מקוטעים. בסוף תודה לתורם ר׳ שמואל פיפעס מלבוב (לזכר אביו ר׳ ראובן ב״ר ירחמיאל אליהו, נפטר ביום ו׳ שבט תרצ״ו, ואמו סימא הענא בת ר׳ ישראל יעקב שנאפיק, נפטרה ביום כ״ט טבת תרפ״ג), ותורמים נוספים.

תשובותיו שלו בספר עד קו, ואח״כ קכה, קכו. היתר של בנו רז״ו, ורובם על ספרו בית דוד. בין היתר תשובות בספר אל: מח״ס לב אדם (מה בתר״ץ); ר׳ חיים יוסף בח אב״ד אפטא פלך קיעלץ (קיב בתרפ״ז); ר׳ יושע מרמלשטיין בסומבטהלי־הגר (קיג בתרצ״ו); הרב דב רעוועל בניו יורק (קטו בתרצ״ד); וכן הרב בנימין גוט (קכג בתרצ״ה); הרב שמואל זליגמן באמשטרדם (קכ בתרצ״ג); הרב אברהם יצחק קוק מירושלים (קכז בתרפ״ה).

שו״ת **ציון לנפש חיה**, ירושלים, מכון הרמב״ם בפיטסבורג, דפוס התחיה, תשכ״ד, ו, רח עמ׳, קמ סי׳, שער באנגלית. בנו המו״ל שהוסיף כאן גם תשובות משלו, כותב בהקדמתו שממלא כעת את

משאלתו של אביו, ששלח אליו מדי פעם תשובות להדפסתם בספר, והשגיאות הן בגלל ריחוק ההדפסה. בסוף מפתחות ולוח הטעויות.

תשובות אליו: לאבי, בית דוד, כג, קד, קנט, קצ, קצא-קצד (ממנו) בתרס״ט — תרע״א, צל״ח, עא בתרס״ט; לב״א, דרכי שלום, ד, ה, יז, יח, כג, כח, לו, מב, נג; מחזה אברהם, ח״ב, חו״מ, ו בתר״ע. במשתתפי רבותינו שבגולה, כד-כח. מכתבו בשם משמעון (זיוויץ), 53. בן דודו ר׳ משה מבכה אותו, ניב והגות, שו-שט.

הלל זידמן, אלה אזכרה, ה, 102-105, אישים שהכרתי, 437-443.

ר׳ **נתן נטע** ב״ר יחיאל מיכל **ליטר**

בוינא (תרנ״ה* — תרע״ט)

נולד ביום י״ב אדר תרנ״ב (צ״ל תרנ״ה?) לאביו ר׳ יחיאל מיכל אב״ד דוניוב, ואמו צביה מתה בלידתו. למד אצל ר׳ פנחס הורביץ אב״ד ברודשין שהסמיכו להוראה. בתקופת מלה״ע א׳ שהה בוינא, והתרועע עם גדולי הרבנים. נפטר שם צעיר ביום ד׳ אלול תרע״ט (ולא תרע״ח).

רבותינו שבגולה ח״א, קובץ מאמרי דרוש וספרות מגדולי רבני גליציה ובוקובינה הגולים בויען, ועל יחס היהדות למלחמה, פרשבורג, דפוס סלומון ליכטנפלד בפוזוני, תרע״ה, כד, סג עמ׳. המסכימים: ראמ״מ שטיינברג; ר״מ אריק; רבו מברודשין המפרט את חשיבות תיאור קורות התלאות שבאו על היהודים עקב פרוץ המלחמה; ר׳ ישעיה פירסט מוינא. בסוף הקדמתו מודה לר׳ מרדכי ברוך גולדברג מבוסק שסייע לו במימון. אח״כ רשימת עשרות רבנים שגלו לוינא, ומאמרו של ר׳ משה אחיו: בין תקוה ויאוש.

ברשימת המשתתפים: רבני וינא מאיר מאירזון (מ) ומשה קרמר (מב-מד), ר׳ זאב דב וו מקהילת וו (נב), רבני משפחת לייטר, שטיינברג (ראמ מבראד, רד״ב מטלומטש ור׳ שמעיה מפרימישלן), הורביץ (רבו, ובני רחא״ל מקראקא: ר׳ מיכאל ור׳ אלעזר משה), וכן ר״מ אריק, ר״נ ויידנפלד, ר״מ ראטה, ריח״ל מייזלש, רב״צ כ״ץ, ר״א מישל, ר׳ מאשיל שמלקיס, רח״נ ה״ש ממושציסק, ר׳ ישכר דב באב״ד מבוסק, ר׳ מאיר קלוגר מקרקוביץ, ר׳ גרשון הגר מטויסט, ור׳ שלמה הרץ בראב״ד סטרי.

תשובות אליו: לבד״ז, בית דוד, ח, קלה, קמ, קמג בתרס״ח — תרע״ד; לבני, דרכי שלום, לט.

ר׳ **נתן נטע** ב״ר שלום **ליטר**

מברזן (תר״ח* — תרל״ו*)

נולד בשנת תר״ח לערך לאביו ר׳ שלום דומ״ץ בוברקא. בגיל צעיר נישא לבתו של בעל בית מוקיר תורה בברזן. התבלט בין הלומדים, ונעשה

חבר בית דינו של הרב דוד מאיר פריש. מילא תפקיד זה שנים ספורות בלבד, כי נפטר בטרם הגיעו לשלושים, בהניחו ילד שנקטף בילדותו.

ר׳ צבי ב״ר שלום **ליטר**

מאוגוסטוב (תרס״ד — תש״א)

נולד בטשימירינץ בשנת תרס״ד לאביו ר׳ שלום. למד אצל ר׳ דוד׳ל דומ״ץ פמורן, ואצל קרובו ר׳ נתן נטע לייטר ראב״ד לבוב. נסמך מר׳ דוד הורביץ מסטניסלב, החבצלת, ורא״ל באב״ד אב״ד וישנא.

הרב צבי לייטר מאוגוסטוב

נשא את חיה בת הגביר ר׳ שלמה טירקל מטרנופול. באמצע שנות התר״ץ נבחר כרבה של אוגוסטוב בפלך ביאליסטוק. הרשים את התושבים בהופעתו ובמידותיו האציליות. עם כניסת הנאצים בקיץ תש״א נלקח ע״י הגסטפו עם זו׳ ובתו פרידא (גילה), ועקבותיהם נעלמו הי״ד. קינה עליו: ניב והגות, שיג-שיד.

תשובה אליו: לנד״ז, בית דוד, רב לפרימישלן.

תולדות אנשי שם, 75; אלה אזכרה, ה, 107-108.

ר׳ שלום ב״ר יעקב **ליטר**

מטשימירינץ (תר״ס* — תר״ף)

בנו של ר׳ יעקב (זו׳ זלאטא נשלחה אלמנה בת פ״ז למוקד הי״ד), בנו של ר׳ שלום דומ״ץ בוברקא. למד עשר שנים אצל דודו אחי אביו ר׳ יחיאל מיכל אב״ד דוניוב, וניחן בתפיסה מהירה. נשא את פרידא בת ר׳ אהרן מיכל טורנר מפמורן. התישב בטשימירינץ שליד לבוב, ובתרע״א רשום שם כאב״ד. נפטר ביום ט׳ טבת תר״ף. שלושת בניו רבנים: א. הרב יעקב אב״ד גווזדיץ; ב. הרב צבי אב״ד אוגוסטוב; ג. הרב ישראל אב״ד דוניוב בניו יורק.

תשובה אליו: לבד״ז, בית דוד, קמו.

ר׳ שלום ב״ר נתן נטע **ליטר**

מבוברקא (תקפ״ד — תרכ״ט)

נולד בשנת תקפ״ד לאביו ר׳ נתן נטע דומ״ץ רוהטין. נשא את מלכה דבורה מגזע הט״ז, הב״ח והתוספת שבת, נפטרה בניסן תר״ח. דומ״ץ בוברקא, וחסיד נלהב. כשביקר בברזן צהלו כולם לקראתו, בגלל פקחותו ונועם שיחתו. נסע בתרכ״ט ללוות את בנו רד״ד לרבנות זוולוב, ברצותו לשמוע את דרשתו בשבת הראשונה. בדרך הצטנן ונפטר בן מ״ה. הוא וזו׳ נפטרו בימים ב׳ וה׳ ניסן, ולא ידוע בדיוק מי. זכה לששה בנים בלי בת: א. ר׳ דוד דב בכורו אב״ד זוולוב; ב. ר׳ נתן נטע דומ״ץ ברזן; ג. ר׳ ישראל; ד. ר׳ מרדכי ביזירנה; ה. ר׳ יעקב. אולי הוא שנקרא אדמו״ר בגוליגור. ילדיו: 1. ר׳ שלום בטשימירינץ; 2. מלכה דבורה זו׳ ר׳ מרדכי לייבנד בקיטוב; 3. ר׳ מאיר הי״ד; 4. ר׳ נתן נטע בקיטוב; 5. ר׳ שמואל ליב. נפטר בצעירותו ביום ח׳ שבט תר״ף; 6. ר׳ מרדכי (מוטל) הצעיר. חבר הנהלת אגודת השוחטים בניו יורק, וכשפרש לגימלאות עלה לירושלים. נשא את בילא ברכה, בת דודו אחי אביו ר׳ יחיאל מיכל שהשיב לו: דרכי שלום, מט. הוציא לאור ספר מוסר אבות של בן דודו ר׳ משה, ניו יורק תש״ה. ילדיו: I. חאצל זו׳ הרב שלמה יוסף טשיל מח״ס על המצוות בהוצאת כתר. רבו של ביכ״נ קינגסווי ג׳ואיש סנטר, ואח״כ בירושלים. משנפטר נישאה בשנית להרב שלמה נולמן; II. הרב יעקב, מוסמך מהרב יצחק הוטנר; III. ר׳ שמואל אריה בירושלים; ו. ר׳ יחיאל מיכל אב״ד דוניוב.

לִיכְט

ר׳ שלמה דומ״ץ רדומישלא.

תשובה אליו: בית יצחק, חו״מ, יג בתרנ״ה.

לַיכְטַג

ר׳ שלמה
|
ר׳ אליהו מקלסני (תקס״ז — תר״ח)
|
ר׳ אברהם ישכר דב מרעדים (תק״ץ* — תרנ״ז)

ר׳ אברהם ישכר דב ב״ר אליהו **ליכטג**

מרעדים (תק״ץ* — תרנ״ז)

בנו הגדול של ר׳ אליהו אב״ד קלסני, וחתנו של ר׳ שלמה זלמן פרלשטיין אב״ד אונסדורף (תלמידו של ר׳ חיים מוולוזין, החת״ס העריץ את למדנותו, נפטר ביום כ׳ חשון תר״ל). מחשובי חסידיו של הדב״ח ששלחו בגיל צעיר לכהן כרב בהידלאמאש שבהונגריה, ובתרכ״ג השיב לו לשם (ח״ב, יו״ד, עד, אה״ע, צד). בתרכ״ו חתם על תקנות מיהלוביץ. עבר אח״כ לרבנות הוניאד שליד גרוסווארדיין, ובתרל״ט חתם שם על גבית עדות (אבני צדק ט״ב, אה״ע, לד). רבנותו האחרונה ברעדים שבגליציה, בה נפטר ביום ט״ו תמוז תרנ״ד או תרנ״ז. (בפאלקסקאלענדער עדיין רושמים אותו עד תרס״ג, וכן הוא במנויי ארץ החיים עם א״י תרס״ד). מתלמידיו שם ר׳ שלמה דומיניץ, המזכירו ברמזי אלול, דף יג ע״ב.

תשובות אליו להוניאד: שו״מ, קמא, ח״ג, קכ (תליתאה, ח״א, לו), רביעאה, ח״ב, לז.

רבה״ק מצאנז, ח״ג, רלד-רלה.

ר׳ אהרן שמואל ליכטג

אברך באושפיצין. בתרפ״ג סייע לר״פ צימטבוים להכין לדפוס את ספרו דרכי חיים.

ר׳ אליהו ב״ר שלמה **ליכטג**

מקלסני (תקס״ז — תר״ח)

נולד בקלסני בשנת תקס״ז לאביו ר׳ שלמה. היה לו כתב יחוס עד המג״ש. נסמך מרא״ל ליפשיץ האדב״ע, שהשיג לו בתקצ״ד בגיל כ״ז את רבנות קלסני. כיהן שם י״ד שנה, ונפטר ביום י״א ניסן תר״ח. עסק בתורה יומם ולילה, והעמיד תלמידים.

תורת אליהו, חידושים על סוגיות מסכת פסחים, יצא לאור על ידי בנו ר׳ משה יהודה ליב מקראקא, שצירף הקדמתו באגדה בה מספר בשבחי אביו, וקיוה להדפיס עוד מרובי כתביו. קראקא, דפוס יוסף פישער, תרנ״ג, ב, מו ד׳. שני המסכימים הראשונים בתר״ן: רי״ש משינאווא (ראיתי כי הדברים נחמדים ובהשכל ודעת נדברים, וידעתי כי היה מוחזק לאיש צדיק, וראיתי כי חותני היה מקרב אותו מאד); ר׳ עקיבא קורניצר מק״ק (גדולי ישראל רוממוהו בקהל עם, ונתנו מהודם על חידושי תורתו); ר׳ יעקב ויידנפלד מהרימלוב לבנו ר׳ אברהם ישכר דב אב״ד רעדים, עם ד״ת ותשובה על כך ממסדר הספר ר׳ גדליה צבי רובינשטיין (נהניתי מאד מהם, כי על אדני שכל הישר הוטבעו); ר״ש מבאבוב (ראיתי אשר הוא פלפול נאה בסברות ישרות נכונות ומתוקנות מאד, ושמעתי את שמעו שהיה מוחזק בגלילותינו לרב מובהק ת״ח גדול, ומקורב לצדיקים אמיתיים שהיו בימיו). בסוף דרשה לר״ה. ד״צ ע״י נכדו ר׳ אברהם ב״ר בנימין רכניצר, ב״ב תשל״ז, עם הסכמת פקסימיל מדו״ז ר׳ ישכר בער הלוי רוטנברג אב״ד ווידיסלב ברוקלין שזו׳ חיה נכדת המחבר, בת ר׳ פנחס ב״ר משה יהודה מהוניאד.

בדף האחרון הנצחות לצאצאי המחבר, ובהם: דודיו של המו״ל — ר׳ חיים צבי וקסמן־לייכטג ממונטריאול, מח״ס מגדל אור קונקורדנציה חדשה לתנ״ך, ור׳ שלום יוסף וקסמן, בני ר׳ אברהם לייכטג־וקסמן ראב״ד סכבנינגן שבהולנד (לשם השיב לו בתרפ״ט: צל״ח, לג) ודומ״ץ נייפעסט, מח״ס הנותן בים דרך א-כב, גיא חזיון בדרוש א-ג, בית ועד לחכמים על סוגיות הש״ס, ונשא את דרעזיל בת ר׳ שלום יוסף טאוב. נספתה באושוויץ ביום כ״ח תמוז תש״ד; ר׳ אליהו ב״ר פנחס לייכטג דומ״ץ סטמר, ואהוד בכל החוגים (סטמר, 86). ג׳ שנים תלמיד מובהק לר׳ משה אריה פריינד מנאסאד, ואח״כ ראש ישיבת רא״י גרינולד אב״ד חוסט ואונגוואר. נשא את דרעזיל בת ר׳ יצחק מאיר לנדא מחוסט. נספו באושוויץ עם ה׳ בנים וד׳ בנות, ושרד רק בנם ר׳ ישראל שלום; ר׳ דוד וקסמן עם אחותו יהודית ובעלה; ר׳ אברהם מרדכי ליכטנשטיין ב״ר שלמה זלמן ראב״ד בעטלאן וצאצאיו; ר׳ יהודה ליכטנשטיין ב״ר משה הלל ב״ר יהודה; ר׳ יעקב הלל ליכטנשטיין בניו יורק.

תשובה אליו: שם עולם, ח״ב, עמ׳ רט-ריג בתר״ד.

ויליצקה, 19.

ר׳ יוסף (ר׳ יוסלי חריף) ב״ר צבי הירש הלוי **ליכטג**

מדומברובה וזבורוב (תקל״ג — תרי״ז)

נולד בשנת תקל״ג לאביו ר׳ צבי הירש שטרן מדומברובה (ראה ערכו). בעודו בגיל שש יצא טבעו בכל המדינה כבקי בששה סדרי משנה בעל־פה. בגיל שמונה נתקבל לישיבת ר׳ ליבר חריף ר״מ קראקא, רבו של הברוך טעם. אביו רצה שילמד בפרג אצל הנו״ב, אבל בדרכם נפגשו עם ר׳ דוד

טבלי אב״ד ליסא שהתפעל מכשרונות הבן, ורצה שיהיה אצלו תלמיד המחכים את רבו. הדבר עורר תדהמה בליסא שהיתה עיר מלאת חכמים וסופרים. כשהגיע לפרקו נשא את בתו של הפרנס ר׳ שמואל גליס בצאנז, ותפס שם ישיבה. מרחוק ומקרוב נהרו אליו לקבל דרך בלימוד, ואף רבנים עזבו את משמרתם לתקופות קצובות, כדי לשמוע את שיעוריו. משום כך אמרו, שרוב גאוני פולין וגליציה המערבית נמנים על תלמידיו. דרך לימודו היתה מושפעת מזו של רבי יונתן אייבשיץ, ובשואל ומשיב מובאות כמה מקושיותיו. בתקס״ד נתקבל כאב״ד דומברובה על מקום אביו. לא התהדר בחלוקא דרבנן, ופעם כשנכנס אל הישועות יעקב חשבו לבע״ב פשוט, ולא נהג בו כבוד. רק כשנכנסו לשיחת ד״ת ראה כי הוא גאון מופלג, ומששמע שמשמש ברבנות נחה דעתו.

בצאנז נתקרב לחסידות, על ידי שרשם את שמו בקוויטל, ונתן פדיון עם הנוסעים ללובלין. כשקרא החוזה את הפתקא, אמר עליו שהוא אור גדול ״א לעבטיגער יוסלי״. כשר׳ יוסף שמע על רוח הקודש שלו שראה את המעשה דלהלן, קם ונסע ללובלין. לפי נוסח אחר תפסוהו פעם לצבא, וסרב שיקבצו מעות לפדותו, כדי שלא להשתמש בכתרה של תורה. חס עליו ר׳ יצחק וייס המוקיר רבנן, וסידר לו את שכירות מס הנרות לפוטרו. כשנתמלא צער על שעליו לעסוק במלאכה בזויה כזו, הניח ר׳ יצחק את דעתו, שלא יצטרך לחזר בבתים בזמן הדלקת הנרות, והאנשים עצמם יביאו לו את דמי הקרן ללא רווחים. אותה שנה ראו הנשים שאין נושה בהן, והדליקו נרות כה רבים עד שמלאו בתי ישראל אורה. כל זאת ראה החוזה ברוח קדשו, ומאז נקרא בשם המשפחה ליכטג, שעה שקרוביו המשיכו לשאת את השמות שטרן או לבנהיים. נסע אח״כ פעמים רבות ללובלין, והחוזה הרבה לחבבו מאז שהלך פעם בעיו״כ אל רב העיר, לבטל את גזירתו שהחוזה לא יטול השנה אתרוג שהיה לו קודם לכן. היה מוכיח תמיד את החסידים, שיתמידו יותר בלימודי ש״ס ופוסקים.

אחרי פטירת החוזה ציערוהו אינשי דלא מעלי, והחציפו פנים נגד זוגתו שהיתה מגזע גדולים, עד שנתעלפה. אז נעתר לה לעקור משם, ונתקבל מתקע״ז באישור השלטונות כאב״ד מחוז שאראש בהונגריה, כולל אבויאי טארנא עד סאנטוב. את מושבו קבע שם בזבורוב שהיתה מקום תורה. לא קיבל פרס עבור הרבנות, ואדרבה תושבי המקום נתברכו בגללו, וכל שנותיו לא נתפס איש מהם למלכות. נטע בקרב יהודי האיזור הפשוטים חיבה לתורה וללימודה, ועשרות שנים אחריו לא נמצא שם יהודי שלא ידע ללמוד היטב דף גמרא עם

המהרש״א והמהר״ם. לימד גם את צעירי הצאן, וטיפחם לאילנות גדולים. בהיותו פעם בפרשבורג, כיבדו החת״ס לומר שיעור בישיבה. כשראו כמה תלמידים את חריפותו רצו לעבור אליו, ולא הניחם. בין תלמידיו בזבורוב: ר׳ נתן ור׳ נפתלי גולדברג, ור׳ שלמה ברוך ראב״ד סטרופקוב. קירב את יהודי המקום לחסידות, והרגילם לנסוע אל רנ״צ ורי״א מרופשיץ, רצ״ה מזידיטשוב ור״ה מרימנוב. בעצמו נסע בהיותו בן למעלה משמונים, יחד עם עוד מאה אנשים, אל השר שלום מבלז. השר כיבדו מאד, וליוהו בחזירתו עד היבניב. חיזק את בדקי הדת במחוזו, ופיקח על השוחטים והמקואות. נפטר ביום י׳ כסלו תרי״ז.

ילדיו: א. ר׳ גרשון. נפטר על פניו בתקצ״ט; ב. שפרינצא זו׳ ר׳ אליקים וייס, ב״ר יצחק שפדאו מהצבא והיה חמיו של הכת״ס; ג. לייצא זו׳ ר׳ אלכסנדר סנדר זלטנרייך מזבורוב. נכדיו רמ״מ מקשאנוב ור׳ אלכסנדר סנדר מקרעניץ עמדו להוציא ספר מחידושיו עם תולדותיו, ופרסמו על כך מודעה בקובץ תצא תורה א׳. קונטרס אחד נדפס בסוף משובב נתיבות תרס״ג, דפים כח.-לא. חידושיו נתגלגלו בין בני משפחתו, ורבים מהם נשחתו ואבדו. שרידים מהם הדפיס נכדו ר׳ מנחם וייס דומ״ץ מונקטש בתרצ״ט בספר עמודי אש לבית יוסף, ובהקדמה קוים לתולדותיו. בראש הספר תשע מתשובותיו, וחידושי סוגיות בסימנים כג-כה.

בין התשובות: היתר העגונות מגורליץ ומבוצץ (ד-ה); קבלת קידושין בוישניצא, ושוב בתר״ד (ה, ט); למח׳ מהר״ם א״ש בתר״י (ח); לר׳ חיים דוידזון אב״ד וורשא בתר״י (ז); לר׳ שלמה אשכנזי אב״ד גינזרוסקא בתר״ב (ו).

תשובות אליו גם בספרים: אבני צדק פנט, נא, נב; אמרי אש, אה״ע, פד; חת״ס, חו״מ, ד. ד״ת ממנו: וילקט יוסף, ח״ז, קכג, קלו.

ש״ב כלילת יופי, ח״א, דף ס ע״א; שה״ג מארץ הגר, ח״א, עמ׳ 82, אות סט; דור דעה, גאונים, תשי״ג, עמ׳ קכז.

ר׳ יוסף יעקב ליכטג

מחסידי הדב״ח, ונסע אליו כמה פעמים בשנה. בהיותו שם בשבת שקלים, נפטר בדמי ימיו בבדר״ח אדר, והדב״ח אמר עליו, שהחסידים הגדולים כדאי להם להסתלק קודם זמנם, כדי שיזכו לשכב ליד רבם. בתור קרוב משפחה, אימץ לביתו את האלמנה וארבעת ילדיה. היא היתה שרה פריידל בת ר׳ שלמה הורביץ, ב״ר חיים אב״ד זמושץ, חתן ר׳ איציקל מאה״ו.

בנו ר׳ יהודה מגדולי חסידי האדמורי״ם משיניבה וצשינוב. נפטר ביום כ״ה אב ת״ש. נשא את רחל

חיה בת ר׳ צבי, נפטרה ביום ד׳ שבט תרח״ץ. ילדיו: א. ר׳ יוסף צבי (ו׳ אלול) וזו׳ שרה גיטל; ב. שרה פריידל (ה׳ אלול) זו׳ ר׳ יצחק ב״ר נפתלי הורביץ (נפטר ביום ב׳ חשון תש״ג); ג. ריזל (ה׳ אלול) זו׳ ר׳ אלימלך ב״ר יעקב וייסבלום מפרימישלן (ל״ו לעומר); ד. שינדל ליבא זו׳ ר׳ משה יהושע ב״ר יחיאל מיכל אייזנברג (ח׳ אלול); ה. חנה רבקה זו׳ ר׳ יחיאל ב״ר יהושע באגוכוואל (ה׳ אלול). שרדו רק: ו. ר׳ יצחק מהדיר שו״ת מטעמי יצחק ח״א בניו יורק תש״ל. חתן ר׳ מאיר יעקב ב״ר אברהם, וזו׳ רבקה בת ר׳ משה אלימלך. נספו בכ״ח אייר עם ילדיהם חיה דינה ובעלה ר׳ מרדכי; ישעיה ומרדכי (ז׳ אדר תש״ד); ד. מרים זו׳ ר׳ שמואל זאב ב״ר אלעזר בניו יורק עם בני משפחתם.

ר׳ צבי הלוי ליבטג. רבה הראשון של דומברובה בה כיהן בתק״ם.

פנקס, ח״ג, 108.

לִיבְּטִיג

ר׳ מנחם מנדל ליבטיג. רב בקראקא. לימד תלמידים חינם. יחוסו הגיע אל המהר״ל, השל״ה, רא״ש קיידנובר והרבי ר׳ השל.

תשובה אליו: מנחת אברהם (ריינהולד), נה.

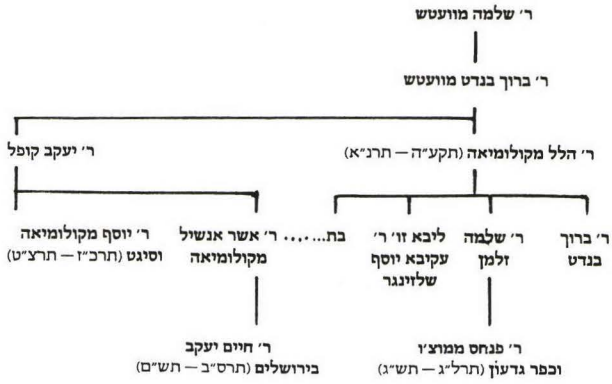
מכתב ד״ת מהרב מנחם מנדל ליבטיג מקראקא באדר תרצ״ב לידידו הרב זלמן בארער. שולח אליו כמה ספרים, ומבקשו שיחוק את שמו בספריו לזכרון עולם.

לַיכְטְמַן

ר׳ אשר ישעיה. ת״ח בטרנוב.

תשובה אליו: בית יצחק, אה״ע, ח״א, 1.

לִיכְטֶנְשְׁטַיִן

ר׳ אשר אנשל ב״ר יעקב קופל **ליכטנשטין**

בנו של ר׳ יעקב קופל, וחתנו של דודו ר׳ הלל אחי אביו. מרביץ תורה בביהכ״נ שלו, בווערביש פרבר קולומיאה. בנו ר׳ חיים יעקב (תרס״ב — ח׳ אדר תש״ם) עלה בגיל עשרים לירושלים, ושימש כשו״ב ארבעים שנה. גדולי ירושלים הקפידו לאכול משחיטתו, כגון מהר״א מבלז. נשא את בתו של ר׳ נחום ברגמן, והניח משפחה ענפה. יצק מים ושימש כמה שנים את מהרש״א אלפנדרי.

תשובה אליו: מנחת הקומץ, עג בתרס״ח (מעות א״י לכולל זיבנבירגן).

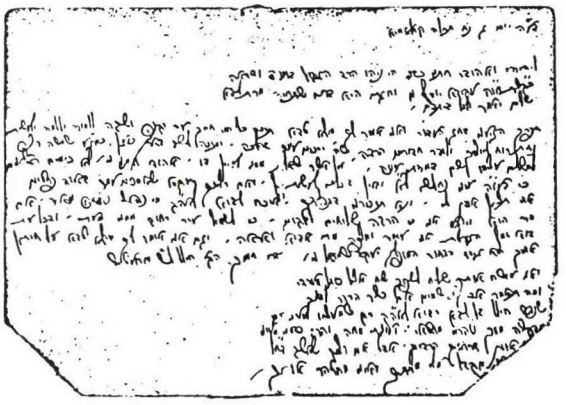
ר׳ הלל ב״ר ברוך בנדט **ליכטנשטין**

מקולומיאה (תרע״ה — תרנ״א)

נולד ביום י״א כסלו תקע״ה בוואגעווטשע (ווטש) שבמחוז פרשבורג לאמו ליבא, ולאביו הראב״ד ר׳ ברוך בענדיט נכד השל״ה, נפטר בפרג בעש״ק כ״ה חשון תקצ״ט, ב״ר שלמה דומ״ץ ווטש, ב״ר ישעיה שהוציא לאור את שו״ת הרשב״א בתקע״ב, ב״ר הלל הזקן, אב״ד איבשיץ שבמעהרין שנים רבות, נפטר לפני תקע״ב, מגזע הלבוש. כ״ו דורות ישבו על כס הוראה זה אחר זה במזריטש שבפולין גדול. אביו לימדו אגדה בקטנותו. תלמיד חביב לחתם סופר שהסמיכו להוראה. בהורמנא כתב עליו: אחד מיוחד ממופלאי בני ישיבתנו, מלא על כל גדותיו בגמ׳ ופוסקים ראשונים ואחרונים. שכלו צח ומצוחצח, ועוד קודמת יראתו וחכמתו כי רבה, ואהבת נפש אהבתיו. בשנת תקצ״ז נשא את ריזל בת ר׳ דוד ב״ר קלונימוס מגלנטא, וסמך לשולחנו י״ג שנים. בשנת תר״י נתקבל כאב״ד מרגרטן, ובתרי״ב נקרא לרבנות קלויזנבורג. שם עורר עליו את קנאתו של רב המדינה מטעם, ישראל אברהם משימנדע. בגלל מסירתו גורש מהעיר לגרוסווארדיין, ולא הועילה נסיעתו לוינה להשתדל אצל הקיסר. אז חזר לרבנות מרגרטן. כעבור זמן התפטר לטובת ידידו הרב אהרן צבי שוסבורג מח״ס שו״ת מהריא״ץ, ועבר בתרי״ג לרבנות סיקס. לימים כיהן שם החתן סופר, שהיה מוכן לוותר על הכסא לטובת ר׳ הלל, כששמע שרוצה לעזוב את קולומיאה. מתלמידיו: ר׳ ברוך עקפלד אב״ד טשוז מח״ס שו״ת פאת השדה.

נואם מלהיב ובעל אגדה. הטיף ברשפי אש מוסר ויראת שמים. סבב בערים וכפרים להחזיר את העם בתשובה, ולחם מלחמות ה׳ ללא חת, מבלי לשאת פני איש אף גדול שבגדולים. סבל באהבה את הבזיונות הנוראים שהיו מנת חלקו בכמה מקומות, ורבו שונאיו. על שום קנאותו נקרא בדרך חיבה הלי״ש. לחם בפעולותיו של הרב עזריאל הילדסהיימר, ובתרכ״ד השתתף במשלחת אל הקיסר, לבל ייסדו בית מדרש לרבנים בבודפשט. באסיפת מיהלוביץ תרכ״ו הלהיב נגד דרשות בגרמנית שהונהגו בהונגריה המערבית. נסע בתרכ״ט מקולומיאה לקונגרס הפירוד בבודפשט, וקרא לכנס קהילות גליציה, כדי לעשות כן גם שם. כתוצאה מכך הוקם מאוחר יותר ארגון מחזיקי הדת. דקדק במצוות ונהג חומרות, ובין היתר קנה אתון וצאן כדי לקיים את המצוות של פדיון פטר חמור וראשית הגז, לא שתה מים בלי סינון ויין מבלי שעמד עליו מתחילת עשיתו, בשבת אכלו אצלו גברים ונשים לחוד, לא נסע מעולם למרחץ, לא עישן סיגריות, חי בדחקות מבלי ליהנות מהעולם, ולא הכיר צורת מטבע.

דבק ברבי חיים מצאנז, ונסע אליו מדי פעם. בפעם הראשונה שבא אליו והוכיחו, ניסו החסידים לפגוע בו, והדב״ח לא הניח להם, באמרו שכל כוונתו לשמים. עוד אמר עליו, שהמהרהר אחריו כמהרהר אחר השכינה, וכן שהוא ניצוץ אליהו הנביא. בשובו להונגריה החלו אנשים לפנות אליו בבקשותיהם כאדמו״ר, והורה להם דרכי תשובה. בהשפעת הדב״ח נתקבל בתרכ״ז לרבנות העיר קולומיאה. גם כאן המשיך באותה הדרך שנהג בהונגריה, והכירוהו כאיש אמת. הציל יהודי שגנב אצלו את צורכי השבת, ע״י אמירתו במשטרה

אגרת הרב הלל ליכטנשטיין ביום ג׳ נח תרל״ה מקולומיאה לחתנו הרב עקיבא יוסף שליזנגר. ״ונא תזכירני בתפילתך״.

שנתן לו את הכל במתנה, ואותו גנב פרץ בבכי וחזר בתשובה. לחם בפיאות הנכריות, ועמד ליד היציאה מעזרת נשים, לתלוש אותן מראשיהן של נשים נכבדות. הסתכסך עם חסידי קוסוב־ויזניץ בקשר לעניני שחיטה, ופעם אף הוכה בשל כך. בעת ביקור הקיסר ביו״כ תרמ״א התפללו שחרית מוקדם, ובראש הציבור יצא לקבל את פניו בברכה. גדולי גליציה לא הסכימו עמו בג׳ עניני הלכה: שפסל אלפי זוגות תפילין משני עורות, כשיש נקב בעור העליון; שצווח על ההיתר למסור לנכרי לשבת מכונות לשריפת יי״ש, אף כי נעשה מחמת מוטב שיהיו שוגגין; שבתי החרושת לציקוריה שאינם של יהודי יר״ש אסורים, ואצל אחרים לא די שיש שם משגיח מהימן. מחיבתו לא״י הושפע חתנו רע״י שלזינגר. בזקנתו רצה לעלות לארץ, ולא נסתייע הדבר. שלח כסף לקנות בפתח־תקוה חלקות לישוב עשר משפחות חרדיות.

בימיו האחרונים כהו עיניו, והכתיב את חידושיו לבניו ולנכדיו. לחולשתו נשאוהו על כסא לבית המדרש. במוצש״ק ויקרא בחצות קרא לראשי הקהל, ובמשך שעתיים דרש בשכיבה על צביון הקהילה, בסיימו: כל המשנה פניו ישונה. ביקש תקיעת כף שלא יניחו לדורות קבלת רב אשכנזי לקהילה, וכולם בכו והבטיחו לו, בראותם שאינו מבקש על אלמנתו (השניה) וילדיה הרכים. ואכן בהשפעת צוואה זו שמרה העיר על צביונה החרדי עד לקיצה המר. בבוקר קרא לצאצאיו לברכם, וביקש מנכדו להניחו על הרצפה לעשות לו סדר ד׳ מיתות. אמר שהאריכו לו הזמן כמה שבועות, ואת הסדר ערך כרגיל עד סמוך לבוקר. בימיו האחרונים חזר על לימודיו ללא הפסק, ובחצות ליל י׳ אייר תרנ״א אמר שיש לו עוד שש שעות. בארבע הניח טלית ותפילין והתפלל בדביקות, בירך על היין

ואמר לחיים, ציוה לכתוב חידוש שחידש אז, ונפטר בדיוק בזמן שאמר, כשבחוץ גשם שוטף בקולות וברקים. הקהילה הקימה ציון אבנים על קברו, ובנתה על שמו בימ״ד גדול בית הילל.

ילדיו: א. ר׳ ברוך בנדט. השיא בטשאפ שבמחוז אונגוואר את בתו רייזל, לר׳ יצחק רוזנבורג אב״ד הוידא האדאז מח״ס גבורות יצחק, נפטר ביום י״א חשון תש״ה והיא אחריו בט״ו אב, ונטמנו בזכרון מאיר. בתם רחל זו׳ ר׳ מאיר גרוס הי״ד ממרגרטן, אבי ר׳ אלעזר בניו יורק; ב. ר׳ שלמה זלמן בקולומיאה; ג. ר׳ בן ציון מזיווגו השני. מוהל ישיש בירושלים, נפטר בתשכ״ג; ד. ליבא הבכורה, זו׳ ר׳ עקיבא יוסף שלזינגר בעל לב העיברי. בספריו מביא הרבה ד״ת מחמיו, ובמיוחד בתורת יחיאל עה״ת; ה. זו׳ ר׳ אשר אנשל ליכטנשטיין בן אחיו; ו. זו׳ ר׳ שמואל לוי ויינברגר אב״ד סרדהעלי, ב״ר פנחס אב״ד ניגרשט. אליו: בנין דוד (מיזלש), ל; ז. זו׳ ר׳ יצחק רוזנפלד אב״ד האדהאז, ב״ר יוזפא אב״ד פישפיק־לדני; ח. זו׳ ר׳ יוסף מאיר הכהן שטיינר אב״ד אילאק; ט. זו׳ ר׳ אברהם אבא הירצל מפרשבורג מח״ס שפתי חכמים.

ספריו הם בני חלקים רבים, בלשון הקודש וביידיש, וזכו למהדורות רבות ודפוסי צילום, כגון ע״י ישיבת קודש הילולים בירושלים תשל״ח. **אל העדרים**, קריאה לבני ישראל ביידיש, פרשבורג תרכ״ד, פו עמ׳. **משכיל אל דל** א-ד, דרשות מוסר, אונגוואר־לעמבערג תרכ״ז—תרל״א, וח״א מהד׳ ב׳ בתר״ל. **עת לעשות** א-ב, מוסר ביידיש (ותורגם לעברית) קאלאמעא תר״ל—לעמבערג תרל״ב. **שירי משכיל**, חיזוק בדקי הדת, לעמבערג תרל״ז. **אבקת רוכל** א-ב, מוסר, לעמבערג־קאלאמעא תרמ״ג—תרמ״ה. **מקרי דרדקי**, בראשי העמודים: מקרא דרדקי, פירוש בדרך דרש עה״ת, א-ד בראשית-במדבר בלבד, תרמ״ט—תרנ״ט. **תוכחת מגולה**, מדף ט׳ נקרא **תורת הקנאות**, נגד ר״ע הילדסהיימר ויסוד בתי ספר בירושלים, (קאלאמעא תר״ן), יב ד׳. **תשובות בית הילל**, נקבצו ע״י נכדו ר׳ חיים יעקב ל״ש, ח״א, סאטמאר תרס״ח, נח ד׳, מהד׳ ב׳ בירושלים תשי״ד, 7, קכו עמ׳. **בית הילל** השלם לתולדותיו, נתחבר ע״י נכדו ר׳ מרדכי ב״ר צבי הלר, תש״א, צולם בברוקלין תשכ״ג. נותרו בכתובים: הלכות קטנות; אלפיים ושישים שו״ת; חידושים על סוגיות הש״ס; פירוש על תהילים וחמש מגילות; מקרי דרדקי דברים. הכל אבד בתרע״ד בכניסת הרוסים.

הספדים עליו: זכר צדיק לר׳ יוסף (ליפר?) מנדבורנה, קאלומיא תרנ״א; מקור דמעה לר׳ גרשון שטרן ממאד, פאקש תרנ״א; חתנו בעל לב העיברי: ציון במר תבכה, ובראשי

העמודים: הספר מר, וד״צ (ירושלים תשכ״ה?); שו״ת הד״ר, תרנ״א, ח״ב, יא; לקוטי חבר בן חיים, ח״י, דף רלו.

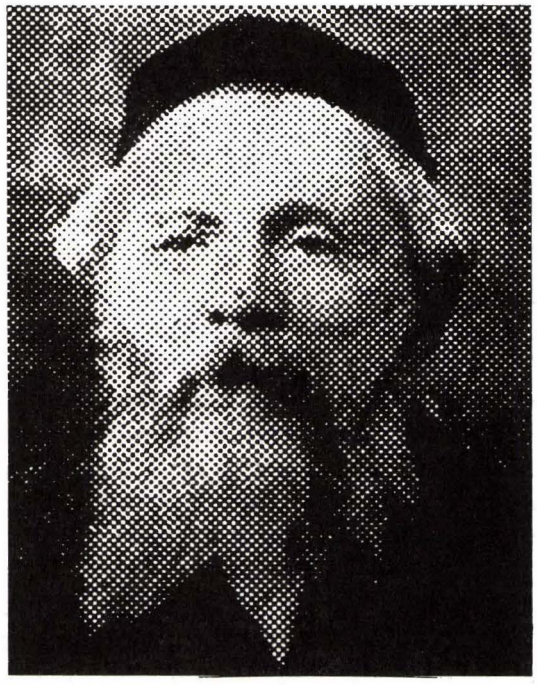
תשובות אליו: אורין תליתאי, א, ב, קיד; דב״ח, ח״ב, אה״ע, יב, לקוטים, לח; יד מאיר (פריש), ד. מכתביו: למהרש״ק בתרכ״ה, כרם שלמה, אדרים תשמ״א, יח-יט; לחתנו רע״י בתרל״ה, שבט-אדר תש״ם, יט-כ, פקסימיל, נח; שמואל בדורו, רעח בתרמ״ד. ד״ת ממנו: קבוצי אפרים, ו, 11.

ברוך טשובינסקי, לעקסיקאן, ח״ה, 141; מליצי אש, א, אייר, רל-רלג; פנקס קאלאמיי, 41-48, 119-120; נ״מ גלבר, ספר קולומיאה, 183-184; שלמה ביקל, עיר ויהודיה, 4-9; נכדו אלעזר גרוס, ספר מרגרטן, 43-49; חכמי הדורות ומשנתם, שיד-שכה.

ר׳ יוסף ב״ר יעקב קופל ליכטנשטין

מקולומיאה וסיגט (תרכ״ז — תרצ״ט)

נולד בקולומיאה בשנת תרכ״ז, לאביו ר׳ יעקב

הרב יוסף ליכטנשטיין

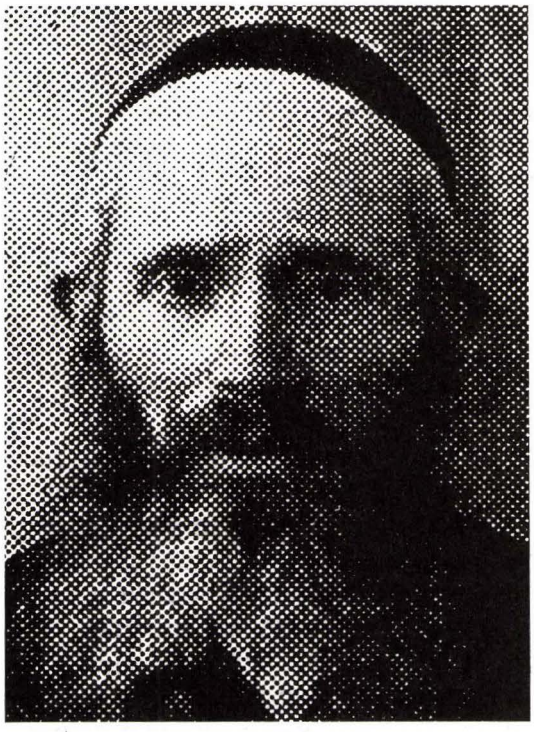
קופל אחי האב״ד ר׳ הלל. עבר לסיגט, והקים בה ישיבה שריכזה סביבה בעלי מלאכה ובני עניים. החדיר תורה וחסידות בתלמידיו שהעריצוהו. דרשן מעולה, והמונים נהרו בליל שבועות לשמוע את דרשתו על א״י במשך ארבע שעות. הצטרף לציונות לפי קריאתו של רמ״ש גלזנר אב״ד קלויזנבורג כאדמו״ר ורב יחיד בהונגריה, והטיף למענה בערי טרנסילבניה. בשל כך נרדף ע״י החסידים ובני משפחתו, ופרנסתו קופחה ע״י הוצאת ילדיהם מישיבתו שצומצמה. נפטר ביום י״ח חשון תרצ״ט, ולא זכה שיעלוהו לארץ כצוואתו.

שלמה זמרוני, אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 262.

ר׳ פנחס ב״ר שלמה זלמן ליכטנשטין

מקולומיאה (תרל״ג — תש״ג)

נולד בקולומיאה בשנת תרל״ג, לאביו ר׳ שלמה זלמן מזכיר הקהילה, בן האב״ד ר׳ הלל. שלושים שנה רבה של מוצ׳ו בטרנסילבניה, ומטיף לישוב א״י. ממיסדי המושב כפר גדעון בעמק יזרעאל, ורבו משנת תרפ״ה. יסד בו בתרפ״ז ארגון נוער מזרחי. כשחלק גדול מהמתישבים נטש את המקום, עבר לירושלים ושימש כרב בגבעת שאול.

הרב פנחס ליכטנשטיין

הסתיר בביתו את נשקם של אנשי המחתרת. נפטר בתש״ג. על בנו משה אבנרי: תורה ועבודה בחזון ובמעש, 164-165.

שלמה זמרוני, אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 263.

לַיכְטֶר

ר׳ זליג. ת״ח בסצירובה שליד סלטוינה.

במשתתפי אהל מועד, ח״ב, דף טז ע״א.

ר׳ יוסף מלבוב, גר עם בניו במונטריאול.

תשובה אליו: בית אבי, ח״א, כז-כט, פז.

לִיכְטְשְׁטַיִן

ר׳ אלטר. ת״ח בטיסמניץ. אליו: שאילת שלום, תנינא, מב.

ר׳ יחזקאל פיבל יוסף. דומ״ץ וראב״ד לנצוט.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״א, קמב, ח״ב, קו״א, כ בתרל״ט — תר״ם.

לִילִינְפֶלְד

משפחת כהנים

ר׳ דוד ב״ר שלום **לילינפלד**

מפודהייץ (תרמ״ח* — תש״ג*)

בנו של ר׳ שלום אב״ד פודהייץ, וממלא מקומו כרבה האחרון. נשא את חנה ניסברויך מזלישטשיק (המצפה, כ״ג כסלו תרס״ח, 6). כאביו היה חכם ועשיר, הדור צורה ובעל ידע רחב, נואם מחונן בפולנית ובגרמנית, עסקן בצורכי הציבור והיחיד בנפש חפצה. לא נטל שכר מהרבנות, כי היה בעל עסקים, טחנות קמח, ובתים להשכרה. בתרפ״ה מועמד המזרחי בבחירות לסיים. שהה בלבוב בקיץ תש״א, והיה מבאי ביתו של הארכי הגמון שפיטיצקי (יומן גיטו לבוב, 29). נספה עם זו׳ ושני ילדיו הי״ד (פודהייצה, 53, 85, 257).

ממשפחתו כנראה ר׳ שלום (זלישטשיק, חורף תרנ״ח — ירושלים, כ׳ ניסן תש״ח). במלה״ע א׳ גלה לוינה. למד בבימד״ר, ופילוסופיה באוניברסיטה. נסמך בתרצ״ז מפרופ׳ אביגדור אפטוביצר. פעיל שם באגודת ישוב א״י של האדמו״ר מדרוהוביטש, וממיסדי צעירי המזרחי. פרש מתורה ועבודה, בגלל ההסכם עם ההסתדרות. נציג המזרחי במשרד הא״י בווינא. עלה בתרצ״ט לירושלים, וניהל את סניף המפדה האזרחי. חבר הנהלת המזרחי הארצי והעירוני, עד שהכריעתו מחלה קשה (יצחק גולדשלאג, אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 187-188, עם תמונתו).

ר׳ שלום ב״ר אפרים מרדכי **לילינפלד**

מפודהייץ (תרי״ז — תר״ע)

נולד בפודהייץ בשנת תרי״ז (ולא תרי״ג), לאביו הדומ״ץ ר׳ אפרים (ולא חיים) מרדכי, גביר ת״ח, תשובה אליו: בית שלמה, יו״ד, ח״א, יב בתרכ״ד — תרל״ב, נכדו של האב״ד רנ״נ קליצר מצאצאי הט״ז. אולי הוא המכונה איזידור, שמאה משפחות בעיר התפרנסו ממנו בהרחבה (צבי אלעזר הלוי טעלער, העברי, כד, קד).

מגיל צעיר כיהן כרבה של יאנוב הסמוכה לטרמבובלה. נקרא בתרמ״ו לבוררות בבראד, וספד שם לאב״ד ר׳ מאיר ק״פ (העברי, כב, שצא). כשר׳ יונה מלר אב״ד פודהייץ שב לסטניסלב, נקהלו התושבים בשבט תרמ״ז לבית אביו, ופה אחד חתמו כולם על כתב הרבנות (א. דוד פאליסיאק, העברי, כג, קמט). איש האשכולות בכל המעלות. למדן ופיקח מופלג, ונודע כמומחה לסברות התוספות. ספר שו״ת שלו נמסר להוצאה בפרוס השואה, ולא הספיקו להדפיסו. בעל חזון וחוש ציבורי, הדור הליכות בענוה ואהבת ישראל, דרשן מצוין גם בשפות נכר, בעל ידע כללי, סופר מהיר גם בשפת עבר, אהוב וחביב בכל החוגים. נסע לפעמים לאדמו״ר מטשורטקוב, אבל סירב לקבל שם את הרבנות. לא נענה גם להצעת קולומיאה. בתרס״ד נסע למועמדות ברודי, ולא קיבל בגלל שכעשיר הפליגו בדרישות כספיות ממנו (פסח ברנדסדורפר, המצפה, ח׳ טבת תרס״ה, 4). בתרס״ו הוצע לרבנות קראקא (יוסף זליגר מסניאטין, המצפה, ח׳ טבת, 3), אלא שמחלתו שהחלה אז מנעה את הבחירה.

שקד על כלל סדרי החינוך בעיר, והקים בתרס״ה לשמחת הכל את הת״ת המקומי, בדגם ששימש חיקוי לקהילות אחרות. בכיתות הנמוכות למדו בעברית, לימודי החול היו בפיקוחו, ולחפצים בצביון הישן הועיד כיתות מיוחדות. ניהל את המוסד, והורה בכיתות הגבוהות (אפיקומן, המצפה, כ״ח תשרי וי״ט אדר תרס״ו). בתרס״ז הציל בפקוחותו את יהודי העיר, והרגיע את בהלתם. בהפגנת האוקראינים נגד השלטונות הפולניים, הזמין את מנהיגם לנאום ממרפסת ביתו לפני האספסוף, והלה שיבח את היהודים. נפטר בבוקר ט״ו תשרי תר״ע, ונטמן ליד המשאת בנימין (ברנדסדורפר, המצפה, ל׳ תשרי, 4). לבקשת הקהילה נעתר הרב הקודם לשוב לשמש כראב״ד.

ילדיו: א. ר׳ דוד שמילא את מקומו בפודהייץ; ב. ר׳ יוסף ליבוש שנסמך בצעירותו לרבנות, אבל התפרנס מנכסיו. כנראה הוא שנעשה אח״כ רב בזלוטניק הסמוכה, ונספה עם זוגתו בת ר׳ אבא שומר מברזן (על אירוסיו, המצפה, כ״ו אב תרס״ט, 7); ג. זו׳ ר׳ זושא פיקהולץ.

תשובות אליו: אורין תליתאי, נט; בית דוד, יב בתרס״ט; בית יצחק, יו״ד, ח״ב, לו, חו״מ, ה, אה״ע, ח״ב, קטז בתרנ״ג —

תרנ״ה; חיים של שלום, ח״ב, סב; יד מאיר (פריש), ו, יג, נב; מהרש״ם, ח״ג, קנ, רכז, ח״ה, סב, ח״ז, קכג, קכד; מנחת שי, ח״ב, ל; נחלת יהושע (קורצר), אה״ע, א בתרנ״ה; שדה יצחק, מח.

פירסם חדו״ת בעברי אנכי ואספת חכמים. ממעודדי אספת הרבנים בקראקא תרס״ג. מכתבו אל רי״מ היבנר לאסור את רש״א מבוהושי, לבושי מכלול, יא בתרס״ג, ואלו האיסורים, מונקאטש תרס״ד, 8-9 (ר׳ שלמה אליעזר פעלד!). בתרס״ז כתב במחז״ה, ח׳ אדר תרס״ז, 1, ולרמ״צ יונג לתמיכה בתוכניתו, הדרום, יט, 145-147, עם תולדותיו.

פודהייצה, 48, 52, 53, 62-65, 74; פנקס, ח״ב, 411 (משובש).

לֵינְבַּד

ר׳ אהרן

בין שתי המלחמות ר״מ בישיבת מחזיקי לומדי תורה של חסידי בלז בלבוב, יחד עם הרב ברל קרניול. ראה גם: ר׳ דוד ליבנד.

לִינְדֶנְבּוֹים

ר׳ דוד ב״ר משה **לינדנבוים**

מדרוהוביטש (תק״ע* — תרל״ו)

גביר מוקיר רבנן בפרמישלא, ואח״כ בדרוהוביטש בה הקים בית כנסת שנקרא על שמו. נשא את שפרה בת ר׳ ברוך קרנר מפשמישל. בזיוו״ש את חנה (הענלי) לבית שרגא, המפורסמת בצדקתה בחלקה כל יום ששי לעניים בשר, חלות ונרות,

הר״ר דוד לינדנבוים

נפטרה עש״ק בסוף תמוז תרנ״ב ונטמנה ביום א׳. בהעדר חתנה מהעיר, ספד לה לפני ביהכ״נ הגדול הרב יהושע יעקב שהיה אב״ד לימנא (יוסף פריעדמאן, קמחז״ה, ד׳ אב, 5). בתו שפרינצא זו׳ המהריל״ס.

כששבת בעיר הדב״ח, אסרוהו בבוקר בגלל מלשינות שהוא מרגל רוסי. בתור קבלן מחסני העיר הציע ר״ד למושל המחוז את כל חובות העיר אליו, בבטחון שהדב״ח יתיצב במוצאי שבת לחקירה. על סמך זה שוחרר, ואח״כ התברר שהכל עלילה. הדב״ח בירכו בעשירות לארבעה דורות, ומיד אח״כ נתעשר מאד כשקנה אחוזה שלא היתה כ״כ פוריה, ונתגלה שיש בה מעינות נפט. נפטר ביום ז׳ ניסן תרל״ו.

לִינְדֶנֶר

ר׳ ישעיה. ת״ח בזלישטשיק.

תשובה אליו: רבו, בר ליואי, ח״ג, או״ח, ה.

לִינְקֶר

ר׳ צבי הירש. ת״ח באושפיצין, נכד הקיקיון.

תשובות אליו: בית פינחס, ח״ב, יא בתרפ״ח; משיב שלום, כה; לב׳, רביד הזהב (טמפלר), ח״ב, 51 בתרפ״ח.

לַינֶר

ר׳ יעקב. דומ״ץ סמבור אצל הרב לוין. חתנו של הגביר ר׳ עוזר למט, אחיו של ר׳ ישראל איסר. מחסידי סדיגורה. נפטר בתרפ״א לערך. חתנו: ר׳ בינם לינהרט שבתו עלתה לארץ.

ר׳ צבי אריה. ת״ח בקראקא.

תשובות אליו: משיב שלום, לג-לה, מז, קסב, שנא-שנג בתרפ״ח — תרצ״א.

לַיסְטְנֶר

ר׳ שמואל. ת״ח בסוקולוב.

תשובה אליו: תפארת יוסף, אה״ע, י׳.

לִיפָּא

ר׳ בנימין וולף

מקובל בסטניסלב, ובקי בעשרה מאמרות של רמ״ע מפאנו. בנו של ר׳ קלונימוס קלמן, ב״ר זליג, ב״ר חיים ליפא, ב״ר **אליעזר ליפמן** ראש המשפחה (דומ״ץ ואב״ד סטרליסק, אח״כ דומ״ץ זולקיב (זולקיב, 79), ואב״ד צורטקוב בתפ״ה. נשא את בתו של ר׳ אברהם כהנא מקראקא אב״ד ברודי אוסטרהא ודובנא, שאחותה נישאה לר׳ שאול מאמשטרדם מח״ס בנין אריאל. נפטר ביום כ״ד שבט תקכ״ח), ב״ר אברהם בן בתו של בעל איתן האזרחי.

נשא את חיה בת ר׳ בריש הלפרין מסטניסלב. בתו מלכה נישאה לר׳ משולם פיביש לנדמן־הלר, חמיו של רמח״א בלוך.

תשובותי להוטיקן, 89; ודע מה שתשיב, 77-100 (ובמיוחד בעמ׳ 89-90 במכתבי ראל״ה, רמ״ד אשכנזי אב״ד קלוש, ור׳ נתן ליפא).

ר׳ יעקב מדרוהוביטש אב״ד זשארוב. חתנו של רבי י״ד (ישכר דב?) רוקח אב״ד קאטוב.

חידושיו בהפרדס (גוטויין), חו׳ ד-ה, אב־אלול תרצ״ה.

לִיפּוֹבִיצְקִי

ר׳ ניסן. ת״ח באיסטריק.

במשתתפי אסיפת חכמים (בירברייער), שנה ב, תרע״א, עמ׳ מ, קסא, שנה ג, סד.

לִיפְּינֶר

ר׳ ישראל צבי הירש ליפא מגרודזיסק

ר׳ יוסף מגרודזיסק — **ר׳ (אשר) זלקא מצאנז**

ר׳ אהרן חיים מגרודזיסק

ר׳ אשר זלקי מגרודזיסק (תקצ״ג — תרע״ב?)

ר׳ (אשר) זלקא ב״ר (ישראל) צבי הירש ליפא **ליפינר**

נסע אל החוזה מלובלין (אהל אלימלך, קמא). דומ״ץ בצאנז, ובתקפ״ח חתם על הבאת הדב״ח כרב. נשא את חנה שינדל (נפטרה לפני תרס״ו), בת הגביר רצ״ה לבוב מבוטשאטש נכד רמ״ז מלבוב.

ר׳ אשר זלקי ב״ר אהרן חיים **ליפינר**

מגרודזיסק (תקצ״ג — תרע״ב?)

נולד בשנת תקצ״ג לאביו ר׳ אהרן חיים אב״ד גרודזיסק, ב״ר יוסף אב״ד גרודזיסק, ב״ר ישראל צבי הירש ליפא אב״ד גרודזיסק. גר בטורנא, ומתרמ״ב אב״ד גרודזיסק כשלושים שנה. נשא את בתו של ר׳ יוסף יוסקא לאם מבלז.

תשובות אליו: בית יצחק, או״ח, ו, חו״מ, לו בתרי״א—תרל״ד; דב״ח, ח״ב, אה״ע, קסז; מהר״ש, ח״ה, פב בתרע״א; מח׳, שו״מ, קמא, ח״א, עא, ריז, תליתאה, ח״א, קע, שמא.

אהלי שם, 395; פנקס, ח״ג, 99.

ר׳ ישראל צבי הירש ליפא ליפינר

נכדו של רבי ליביש (דומיניץ) מגרודזיסק. פעמים רבות לא נזכר שמו ישראל. מ״מ ואב״ד גרודזיסק. ילדיו: א. ר׳ יוסף שמילא את מקומו בגרודזיסק; ב. ר׳ (אשר) זלקי מצאנז; ג. זו׳ ר׳ אלעזר בהנועם אלימלך. מצאצאיו כנראה: ר׳ דב ברל בפרמישלא, ממנה השתתף בתרנ״ט באהל מועד, ח״ב, דף ב ע״א, ותשובה אליו: מח׳, אבן יקרה, תנינא, קלז.

תשובה לר׳ צבי אלימלך אב״ד גרודזיסק: שערי דעה, ח״ב, קסט. לרצ״ה ליפא מגרודזיסק, תפארת יוסף, יו״ד, כט.

לַיפֶּר

ראה גם לפי: **לויפר**

ר׳ אהרן אריה ליב ב״ר ישכר דב ברצי **ליפר**

מנדבורנה (תק״ע* — תרנ״ז)

בנו של רבי ישכר דב ברצי מנדבורנה, ומילא שם את מקומו. הועד עליו שמימיו לא ישן שיתין נשמי. נפטר ביום י״ד שבט תרנ״ז. ילדיו: א. ר׳ משה ממלא מקומו בנדבורנה. חתם עם אביו על דרש משה, לבוב תרל״ט; ב. ר׳ יצחק מהרץ. בנו ר׳ מאיר יליד תרכ״ז נבחר בתרמ״ז כדומ״ץ נדבורנה, עבר אח״כ לרומן ולהרץ, הניח כתבי יד רבים; ג. זו׳ ר׳ יוסף דומ״ץ נדבורנה.

יד אהרן, מוסר וחסידות ע״פ פרד״ס והקדמת האריז״ל, לעמבערג, בנו ממלא מקומו, דפוס ר׳ חיים ראהאטין, תרס״ד, א, לו ד׳. ד״צ בסוף רזא דשבת, ירושלים תשכ״ז. מעבר לשער הקדמת נכדו המו״ל רצ״ה רוזנבוים מקרית אתא, שסידר את הכתבים לפי הפרשיות והגיהם, ובדף האחרון ד״ת ממנו.

תשובה אליו: אוריין תליתאי, קמד.

לֵוִי

שם השארית, עו-עה; אלבום החסידות, 45-50.

ר׳ ארון אריה ליב ב״ר מאיר (ליפר)

מפרימישלן (ת״ק׳ — תקע״ג)

בנו של רבי מאיר הגדול מפרימישלן. מגדולי תלמידי המגיד מזלוטשוב, שהעיד עליו כי מימות בית שני לא פסקו מאבותיו בעלי רוח הקודש דור אחר דור, וכי יש לו נשמת נדב ואביהו. למד גם אצל הנו״א, נסע כאדמו״ר אל רל״י מברדיטשוב, וביקר אצל רמ״מ מרימנוב. גאון בנגלה ובנסתר. הסתיר עצמו כמלמד בכפר אחד ליד לבוב, עד שגילהו ר׳ חיים שמחה אב״ד בוברקא, ושלח אליו חסידים הזקוקים לישועה. בין מבקריו והנוסעים אליו: ר׳ אליעזר בן הנו״א, רל״י מב״ד, האוהב ישראל, המגיד מקוזניץ, האורח לחיים, במ״ח, עט״צ, צמח ה׳ לצבי, ר׳ מרדכי מנשכיז, השרף מסטליסק, רמ״מ מקוסוב, מהרי״צ מסטרטין שהיה תלמידו, ר״נ מרופשיץ, ר׳ שלמה מדולינא, ר׳ צבי הזקן מדלטין ועוד. נפטר ביום ב׳ אד״א (ולא אד״ב) תקע״ג (ולא תקמ״ג).

נשא את יענטא, וילדיו: א. ר׳ יצחק (איציקל) לייפר מקלוש הבכור; ב. ר׳ ישכר דב בר מברזן. נפטר ביום כ״ו טבת ת״ר. בנו ר׳ נחמיה נהרג ברומניה הי״ד; ג. ר׳ מאיר״ל השני מפרימישלן (ראה לפי: **ר׳ מאיר** ב״ר ארון אריה ליב); ד. ר׳ יחיאל מיכל, חתן ר׳ יקותיאל זלמן מ״מ בקומרנא. מגיד בקומרנא בה היה לו בימ״ד מיוחד (קומרנא, 23). נפטר בעש״ק ט׳ ניסן תקצ״ג, ונשתמר נוסח מצבתו. בנו ר׳ מרדכי עלה לירושלים, ונפטר שם ביום ג׳ אב תרכ״ז; ה. זיסל זו׳ ר׳ שלמה רדליך, אביהם של ר׳ אברהם חיים ור׳ אהרן ליב.

גדולים צדיקים, ט-טו; מליצי אש, ג, אדר, י-יא ע״א.

ר׳ אהרן משה ב״ר מרדכי **ליפר**

מזילין ולנצוט (תרט״ו׳ — תרפ״ו)

בנו של רבי מרדכי מנדבורנה. נשא את פריל רוזא בת ר׳ אליהו רייך מרישא. התישב כאדמו״ר בזילין, ועל שמה נקרא. תמך בתרס״ט בישיבת ברודשין. בתרע״ב קבע את חצרו בלנצוט. גר בבית ר׳ אבא זוייער שהתברך כל יום בעסקיו, וכשנודע הדבר נהרו אליו רבים. שמו יצא כפועל ישועות, והתפרסמה במיוחד בקיאותו ברפואה. עני מרוד, וחסידים נתנו לו די מחיתו בצימצום. פרוש מהעוה״ז, עסק רוב היום בלימודי נגלה ונסתר כשהוא עטוף בטו״ת, וצם משבת לשבת. ערך שולחנות, עבר לפני התיבה, בעל תוקע, ובמוצאי שבתות ניגן בכינור. הגבאי שלו ר׳ אליהו שטרנליכט מבריגל נפטר אחריו בן תשעים, ונטמן לידו. בתרע״ד חבר אגוה״ר מיסודו של הרב הכהן מקהיר. נפטר ביום ז׳ (ולא ו׳) חשון תרפ״ו, ואהל הוקם על קברו בבית העלמין החדש.

ילדיו: א. ר׳ צבי אלימלך (הירש מלך) דומ״ץ ברגסאז. חריף מח. נפטר בצעירותו בקולומיאה; ב. גיטלה זו׳ בנו של הרבי מסיגט, ואחרי שנים גרו במרמורוש־סיגט; ג. לאה(צה רבקה) זו׳ ר׳ יעקב לייפר מדברצין, בן דודה אחי אביה ר׳ יוסף מפטשניזין, דברצין ונירדהאז. בתם נישאה לבן הרבי ממעליץ, למדן וענותן, התישב בלנצוט, וסידר מנין בביתו. נספה בשואה עם זו׳ ושני ילדיו הי״ד.

מאיר שמעון גשורי, לאנצוט, 65-66.

ר׳ ברטשע, בריש ראה לפי: **ליפר, ר׳ ישכר דב בריש**

ר׳ יוסף ליפר

דומ״ץ נדבורנה אצל חמיו רבי אהרן אריה ליב. במנויי אמרות טהורות תר״ס חתום כאב״ד. בא מרוסיה. נפטר בניסן(?) תרפ״ז (מפי הרבנית לייפר). שיבח את תורתו, תוכחותיו וסיגופיו של הרב הלל ליכטנשטיין בהספדו **זכר צדיק**, קאלומיא, דפוס א. י. הולנדר, תרנ״א, 8 עמ׳. הוא מספר שכאשר ביקר אצלו עם חמיו, אמר לו: אני רואה שאתם בני תורה, אבקשך ללמוד בכל יום ספרי מוסר המביאים ליראת שמים.

ר׳ יוסף ב״ר ישכר דב ברטשי **ליפר**

מפיטסבורג (תרנ״א — תשכ״ו)

נולד בשנת תרנ״א (או תרנ״ד) בבוכניה, לאביו רבי ישכר דב ברטשי ב״ר מרדכי מנדבורנה. בילדותו עבר עם אביו לסטמר, ולמד שם בישיבה אצל האב״ד ר׳ יהודה גרינולד. בתרע״ה נסמך מרבו, וכן מר׳ אברהם צבי ברגמן אב״ד יאסין. נשא בתרע״ו את שרה טויבא (תרנ״ו — כ״א סיון תשמ״ה) בת ר׳ אברהם אבא וילף ממיזן, חתן רי״ה אייכנשטיין אב״ד חודרוב. אדמו״ר בקרולי בשנים תר״פ—תרפ״ה. בתרפ״ד נסע זמנית לארה״ב, ובתרפ״ו שב להשתקע. אדמו״ר בפיטסבורג, ורב בביכ״נ אהבת ישראל. חבר אגו״י, ופעיל בעניני עזרה וחסד. דוגמא ומופת בצדקתו והכנסת אורחים שלו. נפטר בדנוור ביום ט״ו אדר תשכ״ו, ונטמן בירושלים. הניח בכתובים את הספרים: מנחם יוסף, דרוש ופלפול עה״ת; מי הים על הגדש״פ; חידושים והוספות על ספר סגולת ישראל; באורים וחידושים על פועל צדק להש״ך.

צדקת יוסף עה״ת וליקוטים, אשדוד, המכון להוצאת ספרי רבוה״ק, דפוס ליפא פרידמן בב״ב,

תשמ״ו, יב, שג עמ׳, עם הקדמת בנו האדמו״ר ופקסימילים. בעמ׳ רה שער ח״ב: קונ׳ **עזרת ישראל** על הגדש״פ. בעמ׳ רלט שער: קונ׳ **עדות ביהוסף** שמו, לתולדותיו ע״י ר׳ מרדכי גנוט. מעמ׳ רצז שמות המסייעים. שנים מבניו ששלח ללמוד באירופה נספו הי״ד, ושרד רק רבי **אברהם אבא.** נולד בקרולי ביום י״ח כסלו תרע״ח (ולא בתרע״ז בסטמר, או שלמד שם אצל האב״ד). בן י״ג נשלח מארה״ב ללמוד בראחוב. נסע לרומניה לשאת את רחל בת דודו רבי איתמר מטשרנוביץ. רב שם בקהל בית הרועה, ומנהל ת״ת מיסודו של הרב מסקולען. בתש״ז עבר לאמריקה, וכיהן כאדמו״ר ורב ביכ״נ מרכז התורה והחסידות בנוארק. מתשכ״ו ממלא מקום אביו בפיטסבורג, ועל שמה נקרא. טיפל בהכנת כתבי אביו לדפוס, והקים כולל על שמו בירושלים. עלה לארץ בתשכ״ז, והתישב באשדוד בתש״ל. הקים בה מרכז תורני חסידי צדקת יוסף. בנו ר׳ יעקב יצחק איזיק יחיאל נפטר בן כ״ב אחרי נישואיו, ביום י״א שבט תשכ״ט. בחיים: בנו ר׳ מרדכי ישכר בער ר״מ ומנהל ישיבתו באשדוד; זו׳ ר׳ דוד שפיגל האדמו״ר מאוסטרובה; זו׳ ר׳ דב צבי ב״ר חיים קרייזווירט.

תולדות אנשי שם, 76; המאור, קסו, 37-43; זכרונות המאור, ח״ב, תנט-תס; המודיע, ט״ז וי״ט אד״א תשכ״ז; שערים, י״ב אד״א תשכ״ז, 3.

ר׳ יוסף ב״ר מרדכי **ליפר**

בנו הצעיר של רבי מרדכי מנדבורנה. בא מפטשניזין לכהן כאדמו״ר בדברצין ונירעדהאז. ילדיו: א. ר׳ יעקב הי״ד ממלא מקומו בדברצין. חתן דודו אחי אביו ר׳ אהרן משה מזילין ולנצוט. בנו ר׳ יצחק חיבר תפארת מהר״ם לתולדות ר״מ מפרימישלן, גרוסווארדיין תש״ד; ב. ר׳ משה מנחם אדמו״ר בדברצין. חתן רבי נפתלי וייסבלום מליזנסק; ג. זו׳ ר׳ ישראל לייפר ב״ר שלמה אייזיקסון אדמו״ר בנירעדהאז.

ר׳ יצחק (איציקל) ב״ר ארון אריה ליב **ליפר**

מקלוש (תק״לי׳ — ת״ר)

בכורו של רבי ארון אריה ליב מפרימישלן. אדמו״ר בקלוש בחיי אביו, וכפי שהונהג כך אח״כ בשושלת. היה שם מלפני תקנ״א, על מקום דודו ר׳ דוד אחי אביו, שהתישב בקלוש בתקל״ג, והפיץ חסידות בסביבה. באותו זמן כיהן שם כאב״ד ידידו בנגלה בעל חוות דעת. בשה״ג החדש נקרא פערשטינר, ואין ידוע מדוע מיחסים אותו לעיירה זו. אחיו ר׳ מאיר העיד עליו שהוא שומר הברית. ר״י מרוזין הפליג בשבחו שהוא ״יהודי טוב״, ונכדו רבי מרדכי מנדבורנה אמר עליו, שהיה בקי בשיחת חיות ועופות. מקובל אצל צדיקי דורו, שהיה נשמת האלשיך הקדוש שנגלה לו בהקיץ, וגילה לו רזי סודות. קראו לו דער קליינער ג-ט (אלוקים הקטן), כי ישב כל היום מעוטר בטו״ת, ועסק בתורה ותפילה. פיזר צדקה גם לנכרים. היה נתון להלשנות ממשכילי העיר. כשטעה פעם בקידוש, ואמרו החסידים שזה בגלל שחזה שריפה יום לפני פריצתה, הלשין עליו המשכיל בריש טהורן, שידו היתה באש שפרצה ברחוב הגויים. בשל כך גזרו השלטונות לסגור את בתי המדרש בעיר, עד שהוברר כי התרשלות גויה אחת גרמה לדליקה. בעירו ידעו לספר ממנו עניני גילוי עתידות (מליצי אש, ג, שבט, 12-14). בשנת תק״ף לערך החליט לעלות לארץ (בית קומרנא, 35). בשנת ת״ר חלה מאד, והרבו תפילה עבורו. ביום פטירתו ו׳ שבט (ולא ט״ו אלול) כינס את יו״ח שיפסיקו, כי בעוד שעתיים נפרד מהם, והפקיד בידם את כתביו בתורת הסוד.

ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב שידך לו את פיגא בת ר׳ איתמר הכהן, מוזג נסתר בכפר טשיזיקוב שליד לבוב, שרבי ליב שרה״ס היה מתוועד עמו. רל״י ור׳ ליב ששמעו את תפילתו אמרו, שהכהן הגדול לא התפלל טוב ממנו. השרף מסטרליסק הפליג בשבחו, וסמך לשולחנו. בבית המזיגה של חמיו פגש את צדיקי הדור שבאו להמתיק עמו סוד. ילדיו: א. ר׳ ישכר ברטשע מנדבורנה; ב. ר׳ ישראל(טשי) מייער מקלוש (ראה שם), אביהם של ר׳ ארון ליב מרוזניאטוב ור׳ איציקל שמילא את מקומו בקלוש; ג. ר׳ שלמה מקלוש בא״י. עלה לצפת, והתישב בחברון. נקרא ר׳ שלומקה מפרימישלן, וזקני ירושלים מספרים ממנו נפלאות. נפטר בלי בנים בירושלים ביום י״א ניסן תרכ״ח, ומצבתו נתגלתה בתשכ״ח; ד. ר׳ מיכלה מלמד (בנדבורנה), חתן ר׳ אהרן מבראטשיבה; ה. ר׳ דוד אב״ד רומאן; ו. ר׳ משה בקלוש; ז. ר׳ אהרן ליב ששם משפחתו מאיר. גביר מודרני מפורסם (י״א שגם הוא מזיווגו השני). נתעשר בברכת דודו ר״מ מפרימישלן, ור׳ משה אייכנשטיין מסמבור כשהיה חולה בלבוב. בעל אחוזות, ולא נהג באדמורו״ת. נכדו: פרופ׳ אריה מאיר, רקטור האוניברסיטה בירושלים. בזיוו״ש נשא ר״י את בריינא, ונולדו לו: ח. רחל זו׳ ר׳ צבי מקלוש נכד הגנזי יוסף, חמיו סמכו למלא את מקומו בקלוש; ט. חנה לאה זו׳ ר׳ אהרן אריה ליב רדליך אחיו של רא״ח ממיקולייב; י-יב. בנות.

גדולים צדיקים, נג-נז; זכרונות אב ובנו, 15-22; קלוש, 25-26, 381-386; מרדכי גרליץ, המודיע, י״ד שבט תש״ם, 5.

ר׳ יצחק (איציק) ב״ר מרדכי **ליפר**

בנו של רבי מרדכי מנדבורנה. אדמו״ר מנדבורנה בסטניסלב. קירב את פשוטי העם שהתרכזו סביבו. שני גבאים הוליכוהו ברחוב כשעיניו מכוסות, כדי שלא להסתכל. נטמן בלבוב. מילא את מקומו בנו ר׳ חיים, חתן דודו אחי אביו ר׳ מאיר מקרטשינף. חי בצימצום, פיזר כספו לצדקה, ובמיוחד לא״י. נספה בשואה עם בנו ר׳ דב בר הי״ד (פנקס, ח״ב, 392).

ר׳ יצחק משולם ליפר

אב״ד דרבן ברומניה. נשא את ריזל יכט בת רש״מ הולנדר מטשרנוביץ. הוגלו לטרנסדניסטריה, ושם נספתה ביום י״א תשרי (תש״ג), והוא אחריה בערב פסח. שרדו ועלו לארץ בנותיהם חנה ובת שבע.

ר׳ ישכר דב בר(טשע) ב״ר יצחק **ליפר**

מנדבורנה (תק״ן׳ — תקצ״א)

בנו של רבי איציקל מקלוש. תלמיד מובהק לר׳ יצחק מרדיויל. תלמידו גם של השרף מסטרליסק, וכמוהו עובד ה׳ באש להבה. נסע אל כ״ו צדיקים בעלי רוה״ק, וביניהם האוהב ישראל ור״י מרוזין. אדמו״ר בנדבורנה, בהוראת ר״מ מפרימישלן שאמר עליו כי באישו אפשר לשרוף עולם. בעל מופת, והיה לו גילוי אליהו. חיבר ״סתרי תורה״ שנספח למאמר מרדכי של בנו. נפלאות סיפרו על תפילתו ומעשי הצדקה שלו. בזיוו״ר חתן ר׳ אהרן בראטשיווער, ואח״כ נשא את רחל בת החסיד ר׳ אברהם ליב מנדבורנה, ב״ר חיים גבריאל בלוך מח״ס יפה נוף, ב״ר יוסף מאלסק מח״ס גנזי יוסף, נכד המ״ב ור׳ יהודה ליב מסלוצק. מסר את נפשו בעת מגיפה לפדות רבבה מישראל, אע״פ שהיה צעיר לימים, וכשנסע להיפרד מדודו ר״מ מפרימישלן, הוא לא הסכים עמו. נפטר ביום ג׳ אלול תר״ח, ונראה יותר נכון בתקצ״א, בהניחו את בנו ר״מ יתום רך. ידיעה על פטירתו ופטירת דודו המהר״ם — בלבושי מכלול, עמוד ההשמטות.

גדולים צדיקים, נז-נח; מליצי אש, ב, אלול, 58-59.

ילדיו: א. רבי ארון ליב ממלא מקומו בנדבורנה; ב. רבי מרדכי מנדבורנה מזיווגו השני; ג. **רבי יוסף** מבורשא, ילידי נדבורנה. תלמיד אחיו רבי מרדכי. ר״מ מפרימישלן אמר עליו שהוא אחד מל״ו הצדיקים. נשא את ראכל בת ר׳ מרדכי אריה כהנא מבורשא, ב״ר יחיאל אב״ד סלקא, ב״ר יהודה אב״ד סיגט בעל קונ׳ הספקות, שאחותה נישאה לר׳ יוסף מאיר וייס מספינקא בזיווגו הראשון. בתר״ל כבר ישב בבורשא, ועל שמה נקרא. לא נהג באדמורו״ת, והתפרנס מחנות שאשתו החזיקה. פרוש ומסוגף, לא סח מימיו שיחה בטלה ואפילו שיחת חולין של ת״ח, וספר הזוהר היה שגור על פיו כלשונו. אף כי ברח מהנהגה פומבית, הכירו בני המקום את ערכו, והזכירו עצמם לפניו לזכות בברכתו (מארמארוש, נח, 110). נפטר בעש״ק ט׳ תמוז תרפ״ו (ולא תרפ״ז, או לפני מלה״ע א׳). החמה התעכבה עד שיסיימו את קבורתו, ור״ח מאטיניא שנזדמן לשם אמר, שעתה רואים בזכות מי זורחת השמש.

ילדיו: 1. רבי ישכר בר(טשי) יליד תרי״ח. חתן ר׳ יעקב צבי ולדמן אב״ד בורשא (ולא של בנו ר׳ אלעזר אלימלך). כמעט כל ימיו בתענית. פועל ישועות. בתר״ן לערך התישב באונגוואר, ועל שמה נקרא. תקע יתד לחסידות בעיר המתנגדית. נפטר ביום כ״ו ניסן תרפ״ג. בניו שנספו באושוויץ הי״ד, פתחו להם בתי מדרש משלהם בעיר: ר׳ מאיר, ר׳ חיים מרדכי אריה ליב, ור׳ ראובן מנחם. ניצל לברוקלין הנכד הרב יעקב יוסף לייפר; 2. רבי יחיאל ממיהלוביץ. עבר לטרנסילבניה, ורוב ימיו גר במאראשוואשערהעלי. נשא את נכדת ר׳ שמואל בהבני״ש, דור׳ ה׳ לבעש״ט. קירב את בני הדור הצעיר. נפטר בתרפ״ט. ארבעת בניו ושני חתניו, הפיצו חסידות בנוסח נדבורנה בעריה הראשיות של טרנסילבניה: I. ר׳ בנימין הי״ד. אדמו״ר בקלויזנבורג. עשרים שנה לא טעם בשר; II. ר׳ מאיר הי״ד. ממלא מקום אביו במרש־ושרהלי. סגפן ובעל מופת; III. ר׳ ישכר דב בר. אדמו״ר בגרוסוורדיין בה נקרא פאווע רבי, והקים בימ״ד גדול ובית הכנסת אורחים. נספה באושוויץ אחרי שראה שם במות חמשת ילדיו; IV. ר׳ לוי יצחק אדמו״ר באראד ובחיפה; V. ר׳ אהרן אריה אדמו״ר בטמשוואר. חתן ר׳ אלעזר אלימלך ולדמן מברדיוב. נפטר ביום י״ב ניסן תשכ״ג בירושלים. בניו נקראים אדמורי״ם מטמשוואר: ר׳ יוסף בפ״ת. קידש את השם בהליכותיו בשואה במחנה פנקוטה ברומניה; ר׳ יחיאל בירושלים; ר׳ משולם זלמן בברוקלין; ר׳ לוי יצחק בירושלים; VI. זו׳ ר׳ ברצי האדמו״ר בוואשערהעלי הי״ד; VII. זו׳ ר׳ יעקב רסלר האדמו״ר מביסטריץ הי״ד;

3. ר׳ יצחק אדמו״ר בבורשא. נשא את חנה פיגא בת רבי אלימלך וולקנפלד מליזנסק, חתן ר׳ משולם זוסיא ב״ר נפתלי ב״ר אלעזר בהנו״א. נרצח באכזריות ע״י הרומנים בחורף תש״א עוד לפני הגירוש הכללי, יחד עם בנו החתן בערצי והב׳ מירל הי״ד. ילדיו: I. ר׳ אהרן אריה מביסטריץ הי״ד, חתן רבי חיים רעסלער נכד רל״י מב״ד, צמח ה׳ לצבי, ועוד. שתי בנותיו: ברכה חיה זו׳ ר׳ יהושע לרנר אב״ד וואלאץ מח״ס כנסת יהושע,

ובזיוו״ש זו׳ הרב משה גראס ב״ר יוסף יהושיע אב״ד קראלי נכד הישׂ״מ; שרה זו׳ בן דודה ר׳ יוסף לייפר מטמשוואר בפ״ת; II. הב׳ ישכר דוב בערצי. היה מאורס לנכדת רבי יהושע׳לה מטומשוב. ד״ת ממנו בשו״ת בית ישראל למח׳ הרב ישראל אברהם אלטר לנדא אב״ד עדעלין, חתן רבי ישעיה מקרסטיר; III. צפורה ראצה זו׳ רבי משולם זוסיא מנדבורנה בהראב״ד ר׳ מאיר; IV. יוכבד זו׳ הרב יצחק יונה לנדא, ב״ר ישראל אברהם אלטר אב״ד עדעלין. נספה הי״ד עם כל משפחתו; V. זו׳ הרב אהרן איסר שכטר, נכד רבי יוסף מאיר מספינקא. נספה עם כל משפחתו; VI. זו׳ רבי אלימלך שיף ב״ר שמעון מקלויזנבורג הי״ד; VII. זו׳ הרב שמחה ויינפלד, ב״ר משה מנחם מסטמר, ב״ר שמואל צבי מסטרופקוב הי״ד; 4. זו׳ ר׳ מאיר וייסבלום ראב״ד נדבורנה. נכדו הרב מאיר וייסבלום מניו יורק המציא לי פרטים מדויקים על המשפחה; 5. זו׳ ר׳ לייביש חנהליס היחסן בפולין; 6. זו׳ ר׳ אריה לאבין; 7. זו׳ ר׳ יעקב ישראל באלדינגער; ד. ר׳ ישראל שנפטר בחיי אביו; ה. זו׳ ר׳ יצחק דב מנדבורנה; ו. זו׳ ר׳ משה מקליש אחיו מאביו; ז. זו׳ ר׳ יעקב נכד הדע״ק והדרך אמת.

ר׳ ישכר דב ברצי ב״ר מרדכי **ליפר**

מסטמר (תר״ה׳י — תרס״ו)

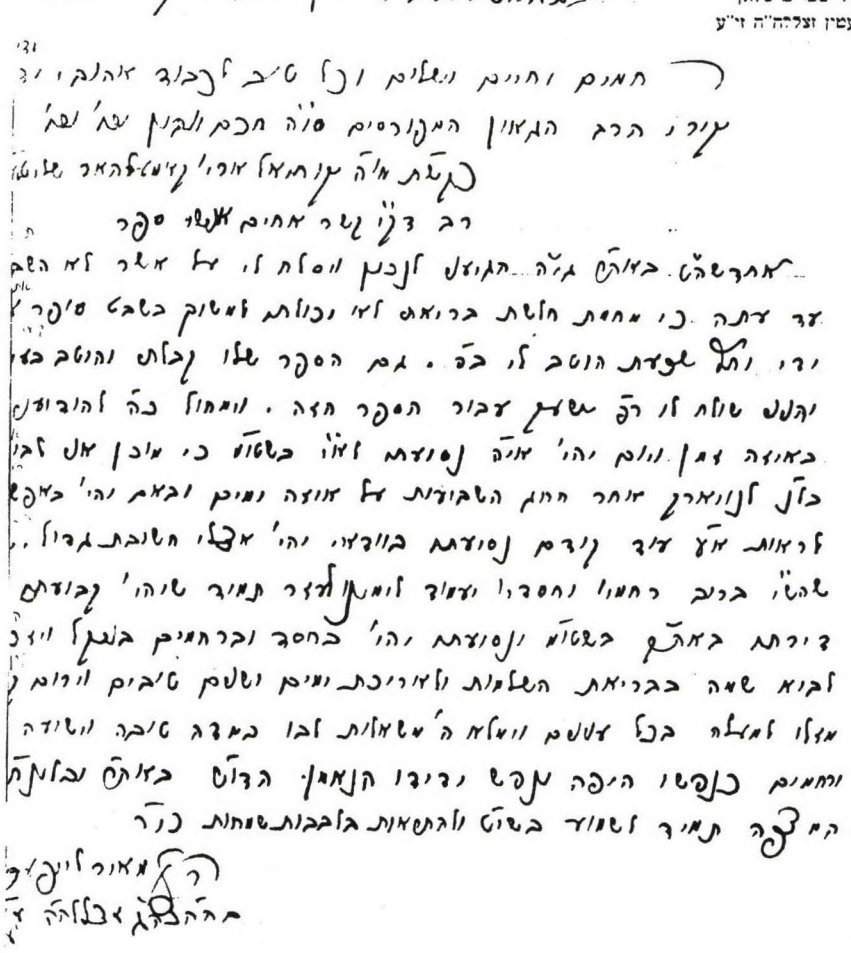
בנו השני של רבי מרדכי מנדבורנה. אדמו״ר בבוכניה בחיי אביו. חמש שנים בסעליש, ומתר״ס

מאיר לייפער

רב דפה קלייולאנד, א.

בהצה״ק ר׳ בערצי זצללה״ה זי״ע מסאטמאר
נכד ההצה״ק ר׳ מרדכיל׳י נאדווערנער זצללה״ה זי״ע
והצה״ק ר׳ מאיר הגדול מפרימישלאן
ונכד ההצה״ק סוהר״א מסטרעטין זצללה״ה זי״ע

Meier Leifer
GRAND RABBI OF CONGREGATION
SHOMRE HADAS ISRAEL
10514 Massie Avenue
CLEVELAND, O.

ברכת רבי מאיר לייפר מקליבלנד מיום ב׳ ד׳ סיון תרצ״ג להרב יקותיאל אריה קמלהאר לרגל עלותו לא״י. מבקש לראותו בניו-יורק טרם נסיעתו.

אדמו״ר בסטמר (לא נכון שבמלה״ע א׳ עבר לסעליש, ומתר״ף בסטמר). גדול בנגלה ובנסתר, ושפע ד״ת שעות מרובות. בעל מופת, וחסידים רבים נהרו אליו. חתן רבי אליעזר ברנדויין מאזיפולי. כשהתאלמן ביקשו גיסו רי״ה אייכנשטיין אב״ד חודרוב שימתין עד שתגדל בתו, והשיאה לו. נפטר ביום כ״ב אלול תרס״ו (ולא תרס״ז).

ילדיו: א. ר׳ מאיר מזיווגו הראשון. חתן ר׳ אלטר זאב הורביץ אב״ד סטריזוב. במלה״ע א׳ אדמו״ר בבודפשט, ופירנס מאות במיטבחו. לפני השואה היגר לקליבלנד. נקרא על שמה גם כשעבר לוויליאמסבורג. מכתבו מתרצ״ג בארכיון קמלהאר הנוסף. נפטר ביום י״ב ניסן תש״א, ואת מקומו ממלא חתנו ר׳ אשר מרדכי, מיסד ישיבת בני מרדכי וכולל יד איתמר. בנו: ר׳ יצחק אייזיק האדמו״ר מקליבלנד ברעננה; ב. ר׳ איתמר. נסמך מר״י גרינולד אב״ד סטמר, מחמיו ר׳ ישראל חיים פרידמן מראחוב בעל ליקוטי מהרי״ח, ומר׳ משה בר וייסברג אב״ד טארקאן. שנים אחדות אחרי מלה״ע א׳ התישב בבושטינא, ועל שמה נקרא. בנו לו בימ״ד חדש, כי בית זקנו רבי מרדכי נהרס אחרי פטירתו בהצפת הנהר הסמוך. יושבי המקום והסביבה נהרו אליו להתברך, ופנו אליו גם בשאלות הלכה. בבית מדרשו ישבו ולמדו כל הזמן, וכמה שנים היתה בו מעין ישיבה לבחורים מעולים שלמדו עם בניו. נספה באושוויץ ביום ח׳ סיון תש״ד עם זו׳ וצאצאיו הי״ד (מארמארוש, 289, עם תמונתו); ג. ר׳ אהרן משה מגרוסוורדיין. נספה באושוויץ הי״ד; ד. ר׳ דוד מבניא שבמרמורוש. מפורסם בהכנסת אורחים שלו. נספה ביום ט״ז סיון תש״ד הי״ד. בניו: 1. ר׳ ישכר בר האדמו״ר מהרמנשטט בארה״ב. עלה בשנת תשל״א לכפר סבא; 2. ר׳ אהרן יחיאל בשאץ. אחרי עלותו לארץ: האדמו״ר מבניא בצפת; ה. ר׳ יוסף מפיטסבורג;

ו. ר׳ שלום, בן זקוניו שנולד לו בתרנ״ה. למד אצל ר׳ אליהו קליין אב״ד האלמין, ובישיבת ר׳ יהודה גרינולד בסטמר. נשא את בתו של רד״ב פ״ת דומ״ץ פשמישל, נכד הברוך טעם, החוו״ד ורמ״ד אשכנזי (וי״א חתן ר׳ ישכר בער אב״ד פשוורסק). ישב בסטמר על התורה ועל העבודה, ובתרפ״ו היגר לארה״ב עם אחיו ר׳ יוסף. יסד בימ״ד חסידי באיסט סייד, אח״כ אדמו״ר מנדבורנה בברייטון, ולבסוף הקים את בית מדרשו תפארת ישראל בפורסט הילס. כל שנותיו יושב אוהלים ועוסק בצדקה. לא השתתף בכינוסים, ולא ערך מסעות לפרנסתו. בשבע שנותיו האחרונות: הנכד האחרון של רבי מרדכי מנדבורנה. נפטר אחרי מחלה ממושכת בליל י״ח טבת תש״ם. ספדו לו האדמו״ר מסטרוזיניץ, בנו ממלא מקומו, וחתנו הגדול. ילדיו: 1. ר׳ יצחק איזיק; 2. ר׳ מאיר; 3. ר׳ שלמה ממלא מקומו. למד עשר שנים בלייקווד אצל ר״א קוטלר, ונסמך ממנו. חתנו של רב״צ פרנקל רב קהל בני שלמה זלמן בפלטבוש. רב ביהמ״ד בפורסט הילס, ויסד בו ישיבת חוות דעת וכולל בני מרדכי; 4. זו׳ הרב מאיר שפירא ממקסיקו וכיום בבל הרבור; 5. זו׳ הרב מוטל טברסקי; 6. זו׳ הרב פיביש שנפלד; 7. זו׳ הרב ישראל חיים לייפר (בצלאל לנדוי, המודיע, כ׳ שבט תש״ם, 3); ז. זו׳ ר׳ יצחק יחזקאל הוכמן הי״ד, אדמו״ר בקשנוב ויבורוזנה.

ראשי גולת אריאל, ח״א, קו-קיד.

ר׳ לוי יצחק ב״ר יחיאל **ליפר**

מאראד וחיפה (תרל״ה — תשכ״ב)

נולד בשנת תרל״ה לאביו ר׳ יחיאל ממרשווישרהעלי. נסמך לפני נישואיו מר״מ משינאווא, אב״ד אונגוואר, וש״ב הרב יולס מסטרי שבא לחתונתו עם בנו. נשא בנדבורנה לפני שבועות תרע״ד את זו׳ הישישה תחי׳, בת האב״ד ר׳ מאיר וייסבלום שנפטר בתרע״ג. בזכרונה הצלול מסרה לי את הפרטים על המשפחה. נתבקש למלא את מקום חמיו, אלא שפרצה המלחמה ונאלץ לברוח. אחרי המלחמה לא שב עוד לנדבורנה, כי בהיותו מטופל בשש בנות חשש מאוירתה החילונית. חמותו נטלה אז פיצויים על הרבנות והסתלקה. השתקע כאדמו״ר בארד. עובד ה׳ בעל מדרגה שהסתיר את דרכיו. כשעלה לארץ התישב בחיפה. נפטר שם כבן פ״ז ביום כ״א תמוז תשכ״ב (ולא תשכ״א), ונטמן בהר המנוחות.

ילדיו: א. הרב יוסף מאיר בברוקלין. חתן הרב יהושע לרנר נכד ר׳ נתן אחי הנו״א, אב״ד וואלאץ ובוניהאד. ילדיו: הרב שלום ר״מ בישיבת באבוב, הרב אשר זליג, יחיאל משה; ב. הרב יחיאל בירושלים, חתן ר׳ משה מינצברג. סירב למלא את מקום אביו בחיפה; ג. הרב דוד אלימלך ראש כולל בירושלים, חתן ר׳ דוד שלמה אייכלר. לכולם צאצאים; ד. זו׳ ר׳ ישכר בריש אייכנשטיין האדמו״ר מזידיטשוב אפטא, ב״ר שלום מזידיטשוב. בניו: הרב יוסף מאיר, ר׳ יהושע משה, ר׳ חיים; ה. זו׳ ר׳ ישכר דב (ברל) לייפר האדמו״ר מבאניא־הרמנשטט בבורו־פרק, ב״ר דוד מבאניא. בניו: הרב מאיר והרב מרדכי; ו. זו׳ ר׳ משולם זלמן לייפר האדמו״ר מטמשוואר בבורו־פרק, ב״ר אהרן ליב אחי חמיו ר׳ לוי יצחק. ילדיו: הרב מאיר, זו׳ הרב משה גרינברגר, זו׳ הרב טוביה רוטנברג, זו׳ הרב נפתלי צבי רוטנברג; ז. זו׳ ר׳ מרדכי הוניג,

נדיב בעל צדקה וחסד בבורו־פרק. נכד ר׳ משה מסמבור וזידיטשוב, בנו של ר׳ יעקב דומ״ץ גרוו״ד; ח. צפורה שבתה זו׳ ר׳ יעקב שיף נכד הנו״א; ט. זו׳ ר׳ משה שמשון פישר בירושלים.

ר׳ **מאיר** ב״ר יעקב

מפרימישלן (תע״א — תקמ״א)

ר׳ מאיר הגדול הראשון נולד בשנת תע״א לאביו רבי יעקב איש תם מפרימישלן (חמישים דורות בעלי רוה״ק ממנו עד רבי יעקב מירוויש מקורביל מח״ס שו״ת מן השמים. מלבד א. ר׳ מאיר נולדו לו: ב. ר׳ צבי הערש פוטיקר, ידידו של הבעש״ט, וסייע לו במאבקו עם הפרנקיסטים, עם הצדיק נסתר ר׳ משה פאסטעך; ג. ר׳ יהודה ליב החסיד ״שומר שבת״ כהלכתו כפי שנחקק במצבתו, כי בחר במצוה זו להזהר בה ביתרון הכשר, ואומרים שהיה גבוה בה בראש אחד. נפטר ביום י״א אד״א (או אייר) תקנ״ט), שהוא ואחיו ר׳ פסח בני ר׳ דוד (ולא דב) מפרימישלן, ב״ר משה שנקרא בזמנו השרף על שם עבודתו במסירות ובהתלהבות, ב״ר חיים צבי שהבטיח לפני פטירתו שעד מאה שנה מי שישתטח על ציונו תתמלא בקשתו, וכן היה. אמנם י״א ששם אביו ר׳ יוחנן, והיה להם כתב יחוס ע״ב דורות בעלי רוה״ק עד הלל הזקן (שו״ת מהר״ש, ח״ז, קונ׳ ענף עץ אבות, אות טז).

בנעוריו עסק במסחר ובתיווך, והגויים קראו לו מאירקו ספראוודליווי (הנאמן). מראשוני תלמידי הבעש״ט, והוא שעזר לו לפי המסופר להכניע את שרידי כת השבתאים. בידידות עם ר׳ יצחק מדרוהוביטש. תלמידיו: ר׳ שבתי מרשקוב המביאו בסידורו בשם מורו, רמ״מ מפרימישלן ור׳ פייביש מבלשביץ. נפטר בן שבעים ביום כ״ב אב תקמ״א (וי״א תקל״ג). בניו: א. ר׳ אהרן אריה (ארון) ליב מפרימישלן; ב. ר׳ דוד האדמו״ר בקלוש; ג. ר׳ פסח חסיד. אצל נכדו רבי מיכלי מושקוביץ בגלינא היה חיבור גדול ממנו בכתב יד, וציוה שלא להדפיסו עד מאה שנה. מהרי״ד מבלז סיפר ששם חיבורו: אור תורתו של ר׳ מאיר, ומביא בו ד״ת ששמע ממלאכים. פעם רצו נכדיו להדפיסו ונשרף.

ד״ת ממנו בספר ברית אברם, דף א ע״ב.

ר׳ **מאיר** ב״ר יצחק **ליפר**

נולד בשנת תרכ״ז לאביו ר׳ יצחק לויפר ז״ל ב״ר אהרן אריה מנדבורנה. נסמך מרי״ל לנדא מס״ג, ראל״ה מסטרי וראמ״מ שטיינברג. מתרמ״ז מו״ץ בנדבורנה, ואח״כ ברומן שברומניה. נתקבל לרבנות הרצה, ובתרע״ב היו עמו שם חדו״ת בהלכה ובאגדה ושו״ת.

אהלי שם, 322.

ר׳ **מאיר** ב״ר מרדכי **ליפר**

מקרטשינף (תר״ח* — תרס״ח)

בנו השלישי של רבי מרדכי מנדבורנה. הסב את שם משפחתו לרוזנבוים. נשא את שפרה בת ר׳ יחיאל מדורוהי, ב״ר יעקב יוסף אב״ד מאהליב, בן הבמ״ח. החל להנהיג ביאס, וכעבור שנים אחדות עבר בתרנ״ו לקרעטשניף שליד סיגט. רוה״ק הופיעה בבית מדרשו. קנאי שתבע שלימות מחסידיו, ומעולם לא חייך רק בפורים ובשמחת תורה. היחיד שהורשה מאביו לכתוב קמיעות. נפטר ביום ל׳ סיון (או ב׳ תמוז) תרס״ח (ראשי גולת אריאל, ח״א, קעד-קצג).

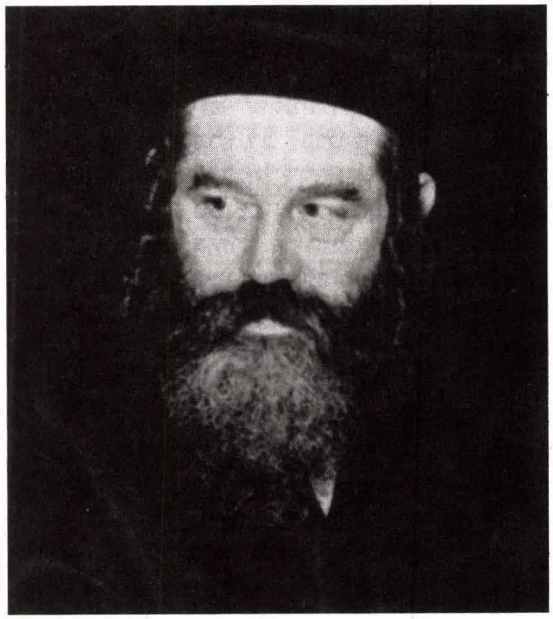
ילדיו: א. **ר׳ אליעזר זאב.** נשא את חיה בילא בת ר׳ ניסן אב״ד נדבורנה, חתן ר׳ ארון אריה ליב מנדבורנה מח״ס יד אהרן. לפני מלה״ע א׳ נהג

רבי אליעזר זאב רוזנבוים מקרעטשינף

אדמורות״ו בנדבורנה, ובתרס״ט תמך משם בישיבת ברודשין. מילא את מקום אביו בקרעטשניף, ובתרע״ט העתיק את חצרו לסיגט. ת״ח פיקח, ומלא שמחה תמיד שלא כאביו. אמר ד״ת בשולחנותיו, ובין ניגוני הכינור במוצש״ק. ידוע באהבת ישראל שלו. היה לו ענין בהרחת טבק מתמדת, ואפילו בראש מקלו היתה לו קופסת טבק להריח ממנה תמיד. משני הגבאים שלו, אחד היה שו״ב וטבח להכין לו את כל צרכיו.

למסעיו לקח עמו את כליו, ולא אכל אצל אחרים. הובל לאושוויץ ביום כ״ז אייר תש״ד, ונספה בו ביום. כשירדו מהקרונות בבהלה גדולה, הצהיר בדקות האחרונות לנכדו רצ״ה, כי אינו מסיח דעתו אף לרגע מהשי״ת. ילדיו: 1. ר׳ שמואל שמלקא אב״ד ביטשקוב. סבו ר׳ מאיר העיד עליו, שהוא נפש עדינה עשויה משי; 2. ר׳ דוד משה. ניצל מאושוויץ, והתישב כאדמו״ר מקרטשינף ברחובות. הקים בה מרכז חסידי, וישיבת שערי אליעזר.

רבי דוד משה רוזנבוים מרחובות

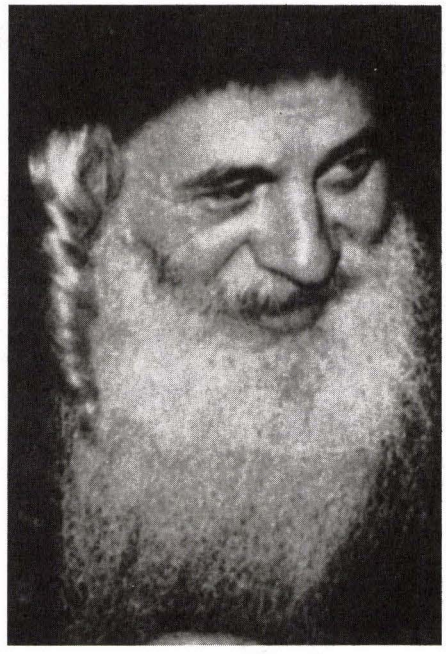
המונים נהרו אליו, במיוחד בגלל ידיעותיו ברפואה. נפטר פתאומית בבוקרשט ביום ט״ו תמוז תשכ״ט. נדפס עליו הספר הרבי בישראל. בניו התאומים ממלאים את מקומו: ר׳ מנחם אליעזר זאב ברחובות, ור׳ ישראל ניסן בקרית גת; 3. ר׳ ניסן חיים הי״ד. אב״ד ברודשין ורב בדרוהוביטש. בנו ר׳ צבי הירש מקרית אתא וכעת בירושלים, חתן ר׳ חיים מרדכי מב״ב; 4. ר׳ מאיר הי״ד. דומ״ץ ואדמו״ר בסטמר, על מקום חמיו רבי ברטשע אחי זקנו; 5. זו׳ ר׳ חיים מרדכי מנדבורנה בב״ב;

ב. **ר׳ איתמר**. נולד ביום ה׳ תמוז תר״ם (או תרמ״ו). נקרא על שם זקנו הכהן מטשיזיקוב, ולכן עלה לתורה ראשון. נשא את מלכה בת ר׳ אשר ישעיה מקולבסוב, נפטרה בת פ״ז ביום כ״א חשון תשכ״ח. מגיל ט״ו אדמו״ר בטשרנוביץ. במלה״ע א׳ עבר לוינא ולקרטשניף, ושב לטשרנוביץ. לא אמר ד״ת בשולחנותיו. היטיב לנגן בכינור כאבותיו. בתש״ח העתיק את מושבו לניו יורק. בתשכ״ט עלה לארץ, והקים לו בימ״ד במ״ח בת״א. חכם מחוכם, ובעל

רבי איתמר רוזנבוים מנדבורנה

חוש מיוחד של הומור וקירוב לבבות. בעל מופת, אציל הדור פנים, יראת השם חופפת עליו, ויועץ לשואליו. זכה לראות דור רביעי מכהן באדמורו״ת. נפטר בן פ״ז (ולא צ״ז או צ״ט כפי שבפספורט), בעש״ק כ״ב כסלו תשל״ג (נדבורנה, 69-72). ילדיו: 1. רבי חיים מרדכי (תרס״ד (ולא תרס״ג) — כ״ו סיון תשל״ג). אדמו״ר מתרפ״ג. עלה בתש״ז ליפו, ועבר לבני ברק. יסד את ישיבת מאמר מרדכי. נטמן בהר הזיתים. בניו: I. ר׳ צבי הירש. נספה בתש״ז באניה שהובילתו לארץ; II. רבי יעקב ישכר בער ממלא מקומו; 2. רבי ישכר בר. נולד בטשרנוביץ בשנת תרס״ה, והיה שם בזמן המלחמה. מתרפ״ה אדמו״ר בסטרוזיניץ, ועל שמה נקרא. אחרי מלה״ע ב׳ היגר לארה״ב, והקים בימ״ד בברונקס. חתן דודו אחי אביו ר׳ ברטשי מסטמר. בניו: I. ר׳ אשר מרדכי בויליאמסבורג, ואח״כ בקליבלנד ע״ש חותנו ר׳ מאיר משם ומלוס אנג׳לס; II. ר׳ מאיר האדמו״ר ממושלו בניו יורק, על שם האיזור בו גר; III. ר׳ יצחק אייזיק האדמו״ר מקומרנא בקליבלנד; IV. ר׳ יוסף בפלטבוש; 3. רבי יצחק אייזיק. נולד בטשרנוביץ בתרס״ח. אדמו״ר בזוטשקא שבבוקובינה, ועל שמה נקרא. אחרי

רבי ישכר בר רוזנבוים מסטרוזינץ

מלה״ע ב׳ בניו יורק, ובשנים האחרונות עלה לת״א, וגר כיום בב״ב. בנו: ר׳ ישראל האדמו״ר מסטניסלב במונסי; 4. רבי אשר ישעיה. נולד בקרטשינף. אדמו״ר בבוקרשט אחרי המלחמה, וכך גם נקרא כשהיגר לארה״ב, וכשעלה בתשל״א לחדרה; 5. הרב מאיר. רבה הראשי של קובה, ורב במקסיקו. אינו אדמו״ר; 6. זו׳ ר׳ מאיר ב״ר שלמה אייזיקסון, האדמו״ר מרומן בפילדלפיה; 7. זו׳ ר׳ אברהם אבא לייפר מפיטסבורג באשדוד;
ג. רבי יעקב ישכר בער הי״ד. אדמו״ר בסלוטפינה

רבי אשר ישעיה רוזנבוים מבוקרשט

שבמרמורוש, ובסוף ימיו בסיגט; ד. רבי יצחק. אדמו״ר בראחוב, ובסוף ימיו בוישובה. קיבל יסורים באהבה. נספה באושוויץ ביום ג׳ סיון תש״ד. בנו ר׳ אליעזר זאב מראחוב בר״ג, חתן רח״מ מב״ב; ה. רבי מרדכי הי״ד. אדמו״ר בראחוב על מקום אחיו; ו. זו׳ ש״ב ר׳ שלמה אייזיקסון, נכד ר׳ יצחק מקלוש, רב ואדמו״ר ברומן שברומניה; ז. זו׳ ר׳ פנחס שפירא מסטרי ואויברווישא.

ר׳ מרדכי(לה) ב״ר ישכר דב ברטשי **ליפר**

מנדבורנה (תקפ״ה — תרנ״ה)

נולד בנדבורנה ביום י״ט אייר תקפ״ה (וי״א תקפ״ג), לאביו רבי ישכר דב ברטשי מזיווגו השני. כשנתיתם מאביו בגיל רך, נתגדל שנתיים כבן בבית דו״ז ר״מ מפרימישלן. בסופם אמר, שאינו יודע איך נראית דודתו זו׳ ר״מ שהגישה לו תמיד. כבר בחיי אביו שבת פעמים רבות אצל דודו זה, שכינהו מרדכי היהודי על שם הפסוק איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי, העיד עליו שיש לו תואר יוסף הצדיק, והסמיכו להיות בעל רוה״ק ופועל ישועות לאלפים. לפי הוראתו נסע בזאת חנוכה תר״ט לר״י מרוזין שהסמיכו. נהג בעצמו לומר שיש לו נשמת מרדכי היהודי. נשא את חיה בת ר׳ שמואל שמלקא טויבש אב״ד יאסי, נפטרה בבוקר שבת שובה ח׳ תשרי תרנ״ב, ונטמנה באוהלו. מכיון שאחיו הגדול כיהן בנדבורנה, נדד בכמה קהילות בגליציה, עד שהתישב בתרכ״ה במארמורוש שבהונגריה. זמן מה עשה בקיוויאשד שליד ברגסאז. התישב בחוסט, ודרכיו לא ישרו בעיני האב״ד המהר״ם שיק איש ההלכה. שלח לרב משלוח מנות, אך לא ביקר אצלו. זו היתה כנראה הסיבה שקבע את מושבו בבושטינא הסמוכה, בה לא היה אז רב או חסידי שושלות אחרת.

סלל לו דרך משלו בחסידות, ורבים לא הבינוהו. צדיקי דורו העריכוהו כעובד ה׳ מופלא. ר׳ אברהם פייער שביקר אצלו בבושטינא, מספר (בספרו זכרון אברהם, 46) שהאריך בשחרית עד הערב, בערבית עד עלות השחר, ולפעמים כבר האיר השחר לפני שסיים. למעלה מן הזמן גם בסעודותיו. חלונותיו היו אטומים בקרשים, ונרות גדולים דלקו בבית, מבלי לדעת אם בחוץ יום או לילה. רק ביום ששי בצהריים שלח החוצה לראות את השמש בתוקפה, שלא לחלל את השבת. אכל מעט מאד פעם ביום, שתה רק מים, ושנתו כתנומת הסוס. אכל דברים שאחרים לא היו מסוגלים לאוכלם, ואעפ״כ נראה טוב כאילו אכל בשר ושתה יין. פעמים לא נגע באוכל, וסעודות כל השבוע

הצטברו על שולחנו עד עש״ק. חי בענוה ובצימצום, ונהג בפרישות ובנקיות. אמר שבגלגול קודם היה כהן גדול שבגדיו נאים, ולכן הולך עתה בבלואים, כדי שלא ליהנות ממלבושים. צדיק עממי, ובעל צדקה גדול. כל כספו חילק לעניים, ותושבי עיירתו קיבלו ממנו חינם עצים להסקה. השריש את האמונה בבאים אליו. רבים ישבו שבועות על שולחנו להתבונן בהנהגותיו, ובשובם לבתיהם התרוממו, וחזקו בדקי ביתם וילדיהם. נסע למקומות רבים לקרב יהודים, ופיזר הון תועפות למזונותיהם ולכל מחסורם.

בעת מחלת החולירע בבושטינא, כשאמר השכיבנו בליל ראשון של סוכות תרנ״ה, נפל לאחוריו כשלבו כואב. הביאוהו למיטתו, והרופאים קבעו שזוהי מחלת לב, ואינה קשורה למגיפה. צעק מיסוריו בקול שמקבלם באהבה. הרבנית מיהרה אל החסידים בסוכה שיתפללו עבורו, ואמר שקולם מבלבל אותו. שלח לקרוא למשמשו ר׳ חיים יצחק (איציק) שיינר לומר לו את צוואתו, והורה לשלוח מברקים לבניו. הביאו לו שני אתרוגים, נישקם ובכה. משעה אחת עשרה בבוקר לא דיבר, ואחרי חצות נסתלק מיד בלי גסיסה. אחרי הטבילה ראו את שלהבת אור פניו. נספד בסיגעטער צייטונג, מס׳ 2, מיום ה׳ בראשית תרנ״ה. נאמר שם שתוארו כמלאך אלוקים, פניו מאירות תמיד בזוהר רב שהטיל אימה על כל רואיו, ובשיחותיו שנאמרו בחן רב משך אליו רבים. אבל כבד שרר גם בעיירת מולדתו נדבורנה. אהלו נבנה מעצי הסוכה, והמונים פקדוהו עד לחורבן. בערים שונות היו קלויזים של חסידיו. צאצאיו התפזרו לערים ועיירות רבות במדינות שונות.

ילדיו: א. ר׳ יצחק מסטניסלב; ב. ר׳ ישכר דב ברטשי מסטמר; ג. ר׳ מאיר רוזנבוים מקרטשניף; ד. ר׳ ישראל יעקב, אדמו״ר בחוסט כבר בחיי אביו. נהרו אליו רבים, גם שלא מחסידיו. רשם תרופות לשואליו, ובעל בית המרקחת בעיר כיבדם. נפטר ביום ט׳ אד״ב תרפ״ט, ונטמן בבושטינא. נשא את בילא בת ר׳ ראובן ממעליץ נכד ר׳ יעקב ממעליץ. ילדיו: 1. ר׳ שמואל שמלקא ממלא מקומו בחוסט. גדל בבית זקנו. על שם התמדתו י״ח שעות במעת לעת, בקיאותו וכח זכרונו, קראו לו מצעירותו ארון ספרים. נפטר במוצש״ק כ״ז (או כ״ט) סיון תרצ״ד, ונטמן לפי צוואתו בבושטינא. נשא את יוטא רויזא בת ר׳ יעקב קופל אב״ד רזפניק, וזו׳ היחסנית מרים בת ר׳ יצחק ה״ש מקראקא מח״ס שיח יצחק. גורשה בתש״א לפולין, נהרגה בקמניץ פודולסק, ולא נודע מקום קבורתה. עמה נספו ילדיה הב׳: I. מאיר, II. גולדה לאה הי״ד. שרד רק בנו: III. ר׳

רבי ישראל יעקב לייפר מחוסט

אהרן משה שהסתתר במשך המלחמה בבודפשט, ומתש״ח האדמו״ר מחוסט בבורו־פרק. נשא את בתו של ר׳ ברוך פנחס רבינוביץ האדמו״ר מסקוליע. ההדיר בתשכ״ד את ספר מאמר מרדכי, עם ח״ב: חידושיו פרח שושן וחידושי אביו בקונ׳ בית שמואל; 2. ר׳ ישכר בר, אדמו״ר בחוסט על מקום אחיו. בתש״ד הובל לאושוויץ, ונספה במחנה בונא־אושוויץ. כמו״כ גם זו׳ חיה וילדיהם; 3. ר׳ ראובן (חיים) אדמו״ר בגרוסוורדיין, ברחוב מויזער שעל שמו נקרא, אבי ר׳ יעקב יוסף בניו יורק; 4. ר׳ דוד אדמו״ר בגרוו״ד (ראשי גולת אריאל, ח״א, קיד-קכ; מארמארוש, נח-נט); ה. ר׳ אהרן משה מזילין ולנצוט; ו. ר׳ יוסף מפטשניזין. עבר להיות אדמו״ר בדברצין ונירעדהאז. בניו: ר׳ יעקב אבי ר׳ יצחק, ור׳ משה מנחם, אדמורי״ם בדברצין; ז. בינה זו׳ ר׳ אברהם יוסף איגרא מזלין וקשאנוב. בת אחת נפטרה על פניו בחוסט.

מאמר מרדכי עה״ת וליקוטים, הובא לדפוס ע״י ר׳ חיים אליעזר קליר, מ. סיגעט, דפוס ווידער עט רויזענטהאל, תר״ס, ב, כט ד׳. בהקדמת בנו ר׳ ישראל יעקב מחוסט כותב: אלקים הבין דרכו, ולא ידע אנוש גדלו וגודל קדושתו, שכינה מדברת מתוך גרונו. הדברים הם מהשיחות וד״ת שאמר בכל עת, והיה אוהב ישראל, רב חסד ומהדר במצוות. מדף יט ע״א: ד״ת בנסתר מאביו על פי כתבים שהיו בידיו. מדף כה ע״ב: תפילות ממנו לכל יום ולער״ח. בסוף אגרת מגאוני ירושלים

לעשרת השבטים, מקוימת ע״י החיד״א. התפילה לער״ח נדפסה גם בנפרד ע״י ר׳ אהרן יצחק לויב, עם תרגום יידיש בשוליו, ניו יארק תשי״ז, טז עמ׳. במחצית השניה של החוברת פרסומת לספרי ר׳ משה פולק. מהדורה שניה ע״י נכדו רבי אהרן משה ב״ר ישכר ברטשי לייפר מסטמר, סאטמאר, דפוס ר׳ מאיר ליב הירש, תרפ״ז, ו, לד ד׳. בהקדמת המהדיר מספר מהנהגותיו וממופתיו, ומזכיר את מכתביו מתר״ל בשאץ לבניו ר׳ ישכר בר ור׳ יצחק, ובתרל״ד מסיגט לזוגתו. מדף כט ע״א: ברכת מרדכי, שיחות וסיפורים ממנו. ד״צ של מהד׳ תר״ס בירושלים תשל״א, ס עמ׳, ושוב בתשל״ו.

מאמר מרדכי החדש ע״י ר׳ אהרן משה לייפר האדמו״ר מחוסט בברוקלין, דפוס האחים גרויס, תשכ״ד ושוב בתשכ״ח, קמא עמ׳. ח״א הוא ד״צ מוגדל של מהדורת תר״ס. בעמ׳ סה שער ח״ב לשלושת ההוספות: א. בית שמואל, הנהגות ושיחות מאביו ר׳ שמואל שמלקא מחוסט; ב. פרח שושן ממנו, הוספות, מקורות למנהגים, ביאורים והערות למאמר מרדכי; ג. סיפורים ושיחות מר׳ מרדכי. בהקדמת המהדיר מזכיר את ניסי הצלתו בשואה. מהדורה נוספת בתשד״ם, קסד עמ׳, בתוספת ה׳ דפי הנצחה.

אור מרדכי, ד״ת ממנו בראש בוצינא דנהורא לר״ב ממזבוז, בראנקס, ישיבת אור מרדכי, תשט״ז, ה עמ׳, עם דברי התעוררות מהאדמו״ר מסטרוזיניץ נשיא הישיבה.

גדולת מרדכי, ר׳ ברוך מאיר קליין מחסידיו בדברצין, מ. סיגעט, דפוס רמ״מ ווידער, תרנ״ה, יט ד׳. בהתחלה הקדמת הספד, ובדף האחרון סדר פטירתו וצוואתו. בספר תיאור מקרוב של הליכותיו, מעלותיו, שיחותיו וסיפוריו.

תפארת מרדכי ח״א, לבאר פרשת גדולתו, הרב מרדכי גינצבורג מסטרוזיניץ, בערגסאט, דפוס ר׳ שמואל קליין, תרפ״ז, ב, פ, ב ד׳. בשער השני פירוט יתר. כולל: עטרת מרדכי לתולדותיו והנהגותיו; גדולת מרדכי לנפלאותיו ושיחותיו; מאמר מרדכי לתורותיו על בראשית, עם פרשת מרדכי לביאורים עליהם ופנינים מלוקטים. המסכימים: בנו ר׳ ישראל יעקב מחוסט; אבי המחבר ר׳ שלום גרשון אב״ד ויליאטין בברגסאז (מוח״ז שרף ונורא מופת הדור, מאורן ורבן של ישראל... עשה בעלי תשובות למאות ולאלפים); ריי״ל צירלזון (הספר מצוין מאד). מודה לאחיו יצחק פנחס וחיים מנחם שטרחו בהדפסה, ולשאר קרוביו וידידיו שסייעוהו. בהקדמתו הארוכה בלשון צחה, מפרט התועלת בחיבור תולדות הצדיקים. בקולופון מביע תקוה להדפיס ח״ב על נ״ך וח״מ, ש״ס וליקוטים, סדר הסתלקותו וצוואתו, בניו וצאצאיו. בסוף השמטות ותיקונים.

ארבעה ארזים, אמרות שיחות וסיפורים מארבעת הדורות: האזו״ב מר׳ אליעזר זאב מקרעטשינף ובנו ר׳ דוד משה מרחובות על בראשית ופורים; מעמ׳ קמג: אור המאיר מאביו ר׳ מאיר; מעמ׳ קעג: **שפתי מרדכי** מאביו ר׳ מרדכי מנדבורנה, עם מקורות וביאורים שביבי הארז, בני ברק, ישיבת אברכים בית דוד דחסידי קרעטשניף, (תשכ״ז), קצב עמ׳. ההקדמה והתנצלות המו״ל אינם חתומים.

ישכר בורשטין מנדבורנה, מחז״ה וקמחז״ה, כ״ו תשרי תרנ״ד (צ״ל תרנ״ה), 2; גדולים צדיקים, פח-צח (סיפורים); מליצי אש, ב, תשרי, 55 (בשיבושים); ראשי גולת אריאל, ח״א, קא-קו; מארמארוש, לא, 207-208, 288-289; נדבורנה, 24, 113; עולמו של אבא, תלא-תלז.

לִיפְשִׁיץ

ר׳ אברהם ראה אצל אביו: **ר׳ שבתי**

ר׳ אהרן ב״ר נתן נטע דב **ליפשיץ**

רבו של הכפר לאפאנוב שליד בוכניה (פנקס, ח״ג, 231). נשא את אסתר, ובזיוו״ש את ש״ב מרים, בת ר׳ נתן אהרן וולף מטרנוב חתן ר׳ שמחה בוכנר. עמה נספה ביום י״ב אלול תש״ב, וכן ילדיו ומשפחותיהם: א. ר׳ בן ציון וזו׳ לאה, בת דודו ר׳ יצחק ב״ר ישראל קינדרפריינד מטורנא (זו׳ רבקה בת ר׳ משה ברמ״פ הלפרין מברזן נפטרה ביום כ״ו שבט. אחיותיה גם: מלכה; מרים זו׳ ר׳ שלמה זלמן סאליק נכד רש״ז מויליפולי. בתם ניסל הי״ד מאושפיצין היא אמו של ר׳ יעקב שלום רייפער מניו יורק, אבי ר׳ משה שכתב לי זאת כתיקון לשיבוש שנפל בהקדמות לאדב״ע); ב. ר׳ שלמה זלמן אב״ד טימבורג; ג. ר׳ אשר וזו׳ רחל בת ר׳ צבי אב״ד נרול; ד-ו. הב׳ אליעזר, אריה ליבוש, משה; ז. חנה ובעלה ר׳ חיים דומ״ץ קראקא; ח. הינדא וילדיה שרה טויבא ונתן נטע דב, נספו ביום י׳ אלול תש״ג. ניצל בעלה הרב יהודה מוזס, ב״ר יצחק ב״ר צבי מבריגל. רבה של מילפורד במסז׳וטס. נשא בשנית את שרה בת ר׳ עקיבא שמואל זנויל, ולהם צאצאים; ט. שרה ובעלה ר׳ בנימין ברא״ל שטרן מלימנוב; י. חוה ובעלה ר׳ בנימין ב״ר אליהו בומבך מאושפיצין; יא. מרים ובעלה רמ״מ ב״ר משה יוסף ספיר דומ״ץ לימנוב וצאנז. שרדו רק: יב. ר׳ שמואל יוסף מנכבדי אנטורפן. נפגע בתאונה, נפטר ביום כ״ז טבת תשכ״ז, ונטמן בירושלים. אלמנתו פרידא; יג. ר׳ דב בריש יליד תרפ״א, מו״ל שו״ת אריה דבי

לִיפְשִׁיץ

החסידות, 153 ; לא נותקה, 674-678.

עילאי בברוקלין. חתן ר׳ בנימין מנחם ב״ר מרדכי טורם וזו׳ חנה.

ר׳ אהרן זליג (אריש) ב״ר אריה ליב **ליפשיץ**

מוישניצה (תק״ס׳ — תרל״ח)

בנו של ר׳ אריה ליבוש אב״ד וישניצה, וכבר בחייו כיהן שם כראב״ד, והיה לו בית מדרש. מילא שם את מקומו, והוציא לאור את ספרו ארי שבחבורה. נפטר ביום כ׳ סיון תרל״ח. נשא את הינדה בת הרב מטרניגרד.

ילדיו: א. ר׳ שמואל יוסף. נשא בזיווגו השני את מלכה בת רבי פנחס מרדומישל, ועבר לשם. ילדיו: 1. ר׳ משה ברדומישל, חתן ר׳ ראובן חיים חתן רבי יעקב ממעליץ; 2. ר׳ אהרן צבי בקראקא; 3. ר׳ חיים אריה ליבוש בטורנא; ב. ר׳ נתן נטע דב אב״ד וויליפולי; ג. ר׳ צבי יונה (דומ״ץ) בוישניצה. ילדיו: 1. ר׳ משה יוסף בקראקא (תרכ״א — י״ב ניסן תרפ״ז). ילדיו: I. ר׳ מנשה חתן ר׳ שמעון בידרמן נכד ללוב; II. ר׳ בן ציון; III. טויבא זו׳ ר׳ חיים גולדקלנג מקראקא; 2. ר׳ יצחק ראובן אב״ד טשרני־דונייעץ; 3. ר׳ אהרן בקראקא; 4. חנה צביה זו׳ ר׳ משה ב״ר אשר ישעיה לנדא. בנם: ר׳ לוי יצחק; ד. חיה לאה זו׳ רמ״פ הלפרין מברזן. בזיוו״ש נישאה לר׳ שמחה בוכנר מאושפיצין, ב״ר משה ברבי שלמה, מו״ל ספרי אריה דבי עילאי. בתם ליפשא זו׳ ר׳ אהרן נתן וולף מטרנוב; ה. רעכיל זו׳ ר׳ אפרים פינקלר ב״ר ישראל יצחק מרדושיץ; ו. שרה טויבא זו׳ ר׳ משה קרקויער; ז. רחמה זו׳ ר׳ דוד ובר, ב״ר מרדכי אליעזר אב״ד אדא. בניהם: ר׳ פנחס ליבוש ור׳ ליפא זלמן; ח. קיילא. בעלה השני: ר׳ יהודה פכטר מדמביץ ברבי פנחס.

תשובה אליו: מח׳, דב״ח, ח״ב, אה״ע, סג בתרכ״ו.

ר׳ אריה ליבוש ב״ר חיים **ליפשיץ**

מוישניצה (תקכ״ז׳ — תר״ו)

נולד בירוסלב בשנת תקכ״ז לערך, לאביו ר׳ חיים נכד המגלה עמוקות, שהחוזה העיד עליו שהוא בעל רוח הקודש. בגיל תשע כבר היה בקי בבבלי ובירושלמי, ונקרא ר׳ ליבוש חריף. למד אצל ר׳ יצחק חריף מסמבור ובעל קצוה״ח, והיה ידידו של הישועות יעקב. נשא בת נגיד מפרמישלא, אבל היא לא יכלה לשאת את קדושתו והתמדתו. דרשה ממנו שיעסוק עמה במסחר יין, ופעם סיבבה שירדו למרתף עם נכריה אחת, וכשיצאה עלה גם הוא מחמת יחוד. בזאת הוכיחה שגרם הפסד רב ליינות, וקיבלה ממנו גט. נשא בזיוו״ש את חנה, בתו היחידה של היש״מ. הוא היה אז אב״ד שינאווא הדלה, ובכ״ז פסק לו נדוניה מכובדת, לבל יופרע מלימודיו.

אחרי שריפה שכילתה את רכושו, נאלץ לקבל בשנת תק״ס לערך את עול הרבנות בקרעשוב, והיה גם אב״ד בילגוריי (עמק ברכה, לבוב תקס״ח, דף ט.). עבר בתקס״ח לשינאווא, למלא את מקום חמיו שעבר לאויהעל. בשנת תק״ץ לערך נבחר כרבו של גליל וישניצה (על שמה נקרא), שכלל גם את בריגל ובוכניה, כסא שעליו ישבו הברוך טעם ורצ״ה הורביץ מקטלבורג. לא חת מפני איש, היה אש להבה בהקפדתו, ומשום כך רבו שונאיו בקהילה שהיתה ידועה בסכסוכיה. בגלל זאת רצה בתקצ״ז לעלות לארץ, אלא שחמיו הניאו ממחשבתו זו. גם זו׳ לא הסכימה, ויתר צדיקי זמנו מנעוהו. בספר שלשה עדרי צאן תרל״ד סיפורי נפלאות ממנו, ובעמ׳ 33 נמסר שסבב בעיירות לקבץ כסף לקראת עליתו. בדרך הספיד באושפיצין את רבי בריש פרומר, והפציר ברמ״י שרף אב״ד זאטור לקבל עליו את הרבנות בעיר, כפי שאכן נעשה כעבור שבע שנים. בחוהמ״ס תקצ״ח גירשוהו טובי הקהל, מפני שהתערב בענין בחירת הח״ק, ועבר אז לבריגל. כעבור זמן קצר פרצה שריפה שכילתה שני שלישים מוישניצה, ותלו זאת בהתנהגותם עמו. נפטר ביום י״ז טבת תר״ו, והמונים היו נוהרים כל שנה בגשם ובשלג לאהלו בבריגל.

תלמידו של החוזה, ובהשפעתו נעשה גם חמיו חסיד לובלין. מגדולי גאוני הזמן, ורבו שלחו פעם לומר פלפול ללומדי העיר, בנוכחות האב״ד ר׳ עזריאל ראש הברזל. הכיר ארבע מאות צדיקים, ונסע גם למגיד מקוזניץ, רמ״מ מרימנוב, היהודי הקדוש, ומח׳ ר״נ מרופשיץ שאמר עליו שהוא רבי לרביים. ר״י מרוזין קרא לו ר׳ ליביש הגדול. הדב״ח אמר עליו, שמסתובב למעלה בסנדליו כמו בעל־בית. החת״ס כינהו גאון הדור. העמיד תלמידים רבים, ובהם ר׳ משולם פיבש הלפרין מברזן. רתת וחלחלה אחזו בבאים אליו, וביניהם ר׳ בריש מאושפיצין ור׳ מאיר מדזיקוב.

ילדיו: א. ר׳ משולם זלמן יהונתן אב״ד בריגל; ב. ר׳ חיים דב בריש אב״ד יאנוב; ג. ר׳ אהרן זליג אב״ד וישניצה; ד. טאבא זו׳ השלישית של רי״ש משינאווא; ה. זו׳ רצ״ה הכהן גלנץ אב״ד שינאווא; ו. זו׳ ר׳ מרדכי זילברשטיין אב״ד הולשיץ. בתר״ם נמנו על נכדיו גם: ר׳ ישראל יצחק בלימנוב, ורי״ה פ״ת חתן רבי חיים שמואל מחנטשין.

חתנו הדברי יחזקאל אמר שהעולם מגושם מאד, ואין להם השגה בספרו הקדוש: **ארי שבחבורה**

עמ״ס כתובות, לבוב תרי״ב, א, קיד ד׳. בנו המלבה״ד ר׳ אהרן זליג, מגולל בהקדמתו את סיפור תלאותיו עם המדפיסים ואובדנם של חלק מהכתבים, ואף בספר זה נפל ונאבד מה שחידש בפרק האשה שנפלו. מוציא לאור ראשונה חיבור זה שהיה מוכן ומסודר לדפוס, אע״פ שתחילה חשב להדפיס את השו״ת, מתוך רובי כתביו שהכילו חידושים על רוב הש״ס, עה״ת ודרושים בדרך פרד״ס, אלא שכבד עליו לסדר הדברים על מכונם. מהדורה מוגהת ומסודרת מחדש, עם הערות בשולים מאת נכדו רבי משה ליפשיץ מפילדלפיה, ירושלם, חברה לסא״ז (להוצאת ספרי אדוננו זקננו), דפוס התחיה, ח״א על שלושת הפרקים הראשונים, תש״ך, ח״ב על הפרקים ה-יב, תשכ״א, ח, עו; ד, צז ד׳. בהקדמת המהדיר כותב שעתה מקיים נדרו מאז, שכאשר ישוב לארץ ידפיס את ספרי זקנו. מציג את ההסכמות הישנות של חידושי ושו״ת אדב״ע, וחדשה של רד״ב ויידנפלד מתשי״ז הכותב: מזה כבר רבות בשנים הנהו יקר המציאות, ובאחרונה כמעט שאיננו בנמצא כלל. אח״כ דף זכרון לקדושים, תולדות המחבר וצאצאיו. בהתחלת ח״ב ניתנו שוב ההסכמות, ימי הזכרון לאבות המשפחה, וקריאה לתרום להוצאת יתר ספרי המחבר.

שו״ת **אריה דבי עילאי** בד״ח השו״ע, ע״י ר׳ שמחה באכנער, פרעמישלא, דפוס ר׳ חיים אהרן זאפניק עט קנאללער, תרל״ד, ב, קנב, ו ד׳. ח, יט, לז, ג סי׳, ובס״ה סז. המסכימים: מח׳ הדב״ח (להציע שבח ויקר תפארת גדלו וקדושתו של הרהמ״ח אך למותר, כי בעודו בחיים חיותו בעוה״ז נודע ונתפרסם בין גדולי עולם, ומי לא ראה ולא ידע את עוצם קדושתו בהיר בשחקים, ונפלאים מעשיו מאד ורבים הלכו לאורו, והאיר לארץ ולדרים עליה מאור הגנוז אור מופלא ומכוסה); השו״מ שרצה להוסיף ד״ת (אדם גדול בענקים, וכל דבריו שבעתיים מזוקקים... ידיו רב לו בפלפול וסברא חד חד, נחית לעומקא דהלכה, דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא... אריה שאג שאגה לו כלביא); מהרש״ס (זכות התורה אשר יגע בה לשמה יעמוד לנו); הייטב לב; רצ״ה מליסקא. בהקדמת ר׳ אהרן בן המחבר כותב, שתשובות רבות אבדו ונשרפו, ולא הצליח בהשתדלותו להדפיס הנשאר. מבאר מדוע קרא לספר בשם זה. בהתנצלות המלבה״ד מצטט ממכתב הדב״ח שזירזו לקבץ כספים להדפסה: נא להחיש הדפסה הלזו... כי למד תורה לשמה, וחביב האמת בעיניו, ותורתו יעלה לעילא לעילא, ובאורה נלך מדרגא לדרגא עד רום המעלה, וכבר כשנדפס ארי שבחבורה —אמר שיש להעדיף השו״ת. אח״כ מתאר את הרפתקותיו בנסיעותיו הממושכות, ובסכנת הדרכים דאשתקד. מדמי הקדימה נותר לו רק חומש להדפסה, והיתר יצא לנסיעות ולפרנסת ביתו. את השו״ת קיבל הדב״ח מר׳ ירוחם ט״ב מטורנא, וכעבור שנים אחדות מסרם לו בהסכמת ר׳ ירוחם. בחלק אה״ע, טז, פלפול עצום בהלכה למעשה עם גאוני הזמן: החת״ס, תועפו״ר וחסל״א. בסוף מפתחות, ורשימת המנויים מגליציה והגר. ד״צ ע״י נכדו ר׳ דב בריש ליפשיץ, ניו יארק, דפוס האחים גרויס, תשכ״ז, בתוספת ה׳ דפי הנצחה בהתחלה ואחד בסוף. בראש הספר תולדותיו, תודה לתורמים, ומילואים לספר.

חדושי **אריה דבי עילאי** על המסכתות: קידושין, יומא, מנחות, קנים ונדה. הובא לדפוס ע״י ר׳ שמחה בוכנר חתן בנו, פרעמישלא, דפוס ר׳ חיים אהרן זאפניק ור׳ חיים קנאללער, תר״ם, ג, ל; י, מה ד׳. המסכימים: הייטב לב (הארץ האירה מכבודו); רי״ש ה״ש מסטרופקוב (הקדוש האי גברא רברבא, אשר בעודו בחיים חיותו כמעט כל גדולי עולם השכימו לפתחו, ורבים וכן שלמים שאבו ממנו מעינות החכמה בנגלה ובנסתר); מהרש״ס (רבים שתו ורבים ישתו בצמא את דבריו המתוקים); רי״י שמלקיס עם ד״ת (והנה מה מתוק מדבש ומה עז מהארי, הלוחם במלחמת התורה כאחד הגאונים אנשי השם המפורסמים בדורות אשר מלפנינו, ומה אנכי כי אעיד על השמש כי תאיר, ועל הירח כי יקר הולך אורו. טעמתי מצוף דבשו, ונהניתי מאד מדבריו הקדושים המסולאים בפז. ולרוב חביבת הספר וקדושת מחברו, האדם הגדול בענקים, שר התורה והיראה, עמודא דנהורא); רמ״מ פנט מדעש (נודע ומפורסם גודל חריפותו ועמקותו בש״ס ופוסקים, סיני ועוקר הרים, וקדושתו עד למעלה); ר׳ אליהו צוואנק אב״ד לאדז. בהתנצלות המו״ל כותב שספרי השו״ת אזלו, ואין לו הכסף להיענות למבקשים שידפיס מחדש ארי שבחבורה. את הכתבים קיבל מש״ב ר׳ טוביה אב״ד בריגל, ורי״ש משינאווא הורה לו בתחילת תרל״ח, לא להסס ולהדפיסם. מאז סובב בערים לקבץ מנויים. עד פסח תרל״ט קיבץ כאלף ומאתיים, אלא שדמי הנסיעה כילו את מעות הקדימה שקיבל. בכ״ז נעתרו לו המדפיסים להוציא לאור מדי פעם קונטרס אחד, ולקבל ממנו בתשלומים. אח״כ דרוש. בספר עצמו חידושי קידושין בסוף. רשימות מנויים מפורטות מגליציה, רו״פ והגר. ד״צ מתוקן כשחידושי קידושין ראשונים, ירושלם תשכ״ה, ד, מב; ל, ד ד׳, ע״י נכדו האדמו״ר מפילדלפיה עם הקדמתו

הקצרה, והנצחה לבני משפחתו. מפתחות העניינים נערכו ע״י צבי סגל חתן אחיו.

עטרת זקנים, חידושי גפ״ת, בסוף אילה שלוחה של נכדו ר׳ נפתלי ברי״ש ה״ש, פשעמיש תרנ״ה, ל ד׳. ד״צ ע״י ר׳ יחזקאל שרגא פרנקל, ת״א תש״ך.

קונ׳ **אריה דבי עילאי** על הלכות פסח, נדפס ע״י ר׳ שלמה ערליך דומ״ץ גריבוב בספרו ברכה משולשת, בילגורייא תרצ״ה, עמ׳ 82-95, וד״צ בראש חמשה ספרים נפתחים, ב״ב תשל״ב. בקולופון מוסר שניתן לו להדפסה, ע״י ר׳ חיים ט״ב ראב״ד בריגל נכד המחבר. סודר מחדש בשם אריה דבי עליאי (!), ירושלים, ועד חסידי שינאווא־סטראפקוב בא״י, תשט״ו, לב עמ׳, בסוף הגדש״פ דברי יחזקאל שרגא, תשט״ז, עם הקדמת נכדו האדמו״ר מסטרופקוב.

תשובות אליו: חמיו, השיב משה, או״ח, יג לקרעשוב; ידיד נעוריו, ישועות יעקב, אה״ע, ח, ט, יג בתקפ״ז—תקצ״ב. תשובה אליו: בסוף הר סיני (שטיינר). ד״ת ממנו: בנין מנחם (גלרנטר), קונ׳ צלצלי תרועה, אות א, ובספרים שונים. מכתבו מתקצ״א לר׳ ברל ליפשיץ רה״ק בטורנא, בשורות טובות (מלר), מכתב ד׳ (טענות על הרב שם). מכתבו לר״ש מקמינקא באמרי שפר. הסכמותיו בכמה ספרים, ובמסכת עירובין של ש״ס סלאוויטא.

קנת סופרים, דף קד ע״ב, הע׳ 1733; לקורות, 218-219, לתולדות, 270-271 (משובש); ראי״ ברומברג, מגדולי החסידות, ח״א, ובמהדורה החדשה ח״ח, קנח-קעו; יסוד לקרא, שפו-שפט; טל אורות, ח״א, 323-332; רבה״ק מצאנז, ח״ב, ט-טו.

ר׳ אריה ליבוש ב״ר יוסף זכריה מנחם ליפשיץ

מאפטא (תר״ך — תרפ״ט)

בנו של ר׳ יוסף זכריה מנחם (יוסלי) אב״ד ואדמו״ר בסליפיא, חתנו של ר׳ יעקב מאפטא ב״ר נחמיה ב״ר דוד מללוב, ובנו של ר׳ חיים דב בריש אב״ד יאנוב בנו של האדב״ע. גדול בנגלה ובנסתר, ועובד ה׳ בלבת אש. בבחרותו אב״ד סאפקוב ובוסק שבפולין הרוסית. כאביו חסיד מובהק של רבי אברהם מטריסק, ואחז בנוסח שלו. רבו כיבדו מאד, סייע להלבישו, וליווהו לבית מלונו. נסע גם אל מחותנו הרבי משינאווא שהעריכו מאד. השתדל לביטול הגזירות על הלבוש והצורה היהודית, אך כשגבר שם החשש לחינוך ילדיו, עקר והתישב באפטא כראב״ד, מ״מ ואדמו״ר. נהרו אליו רבים, ובמיוחד חסידי טריסק. תקופות מסוימות גר בפינטשוב, וסביב תרע״א בטורנא. בזמן מלה״ע א׳ גר בפרשבורג, ואח״כ שב לפינטשוב.

עלה לארץ בתרפ״א, ושימש כר״מ ומנהל ישיבת אהל רחל אמנו. הגבאי שלו ר׳ אלימלך טויבר, היה מספר על הליכותיו בקודש. מקובלי ירושלים שיחרו לפתחו, להתיר להם ענינים מסובכים. כרבו נהג ללמוד בעל פה, ולא ראו ספרים על שולחנו. האריך כמה שעות באמירת ד״ת על פי הקבלה בענין אחד, כי הדברים פרו ורבו במוחו בשעת האמירה. מנחה התפלל בטלית ותפילין ליד הכותל, ורוב שעות הלילה עשה שם. ספרי הקבלה היו שגורים בפיו, ושעות האריך בנענועים ובהקפות עד שכיוון את כל הכוונות. רי״ח זוננפלד בא כל יום לסוכתו, לראות את נענועיו. נהג לבשל בעצמו בכוונות את סעודות השבת ור״ח. בעל צדקה מופלג, ומקרב רחוקים. סבל מחולי השיעול. כשהכביד חוליו נכנס לגור בדירה מרווחת יותר, ביום ששי י״ד שבט תרפ״ט. יהודי אחד הניח לו תפילין של יד, ופתאום ראה שנשתנתה צורתו, וטליתו נפלה על פניו. הוא חשב שעסוק בכוונות, והוברר שנפטר בשעה שלוש. ללא חשבונות הספיקו באורח פלא לסדר את כל עניני קבורתו בהר הזיתים תוך שעה, והמלוים ראו להפתעתם בשובם כי עדיין אור. בתקופת הירדנים נשתמרה מצבתו, אף כי נותצו כל אלו שסביבותיה.

נשא את הדסה בת רבי חיים מאיר פינקלר מפינטשוב נכד הסבא מרדושיץ. ילדיו: א. ר׳ ישכר דב (ברלי) בכורו מאונגוואר (להלן); ב. ר׳ יעקב הי״ד. אדמו״ר בפוטוליטש (ורווה) על מקום חמיו רמ״מ לנדמן (פנקס, ח״ב, 417); ג. ר׳ משה שלמה האדמו״ר מאפטא בטורנא. היו לו חסידים מעטים. נפטר בחיי אביו; ד. קעזשא זו׳ ר׳ זונדל ליפשיץ ב״ר יצחק מויליפולי; ה. פייטשא (פיגל) זו׳ ר׳ אשר עפשטיין אב״ד יוזפוף, ב״ר יוסף האב״ד שם, חתן רבי יעקב צבי מפוריסוב ברבי ליבוש מאוזרוב; ו. מאטל, נפטרה בילדותה.

ישמח צדיק, חידושי קבלה עם הקדמה קבלית, פיעטרקוב, דפוס ר׳ שלמה בעלכאטאווסקי, תרע״א, לב ד׳. בהתחלה צורף דף הסכמות, ממקובלי ירושלים וראשי ישיבת שער השמים בתרע״ב: ר׳ מנחם מענכין היילפרין, ר׳ שמעון צבי הורוויץ ורחי״ל אוירבאך. במספר עותקים נוספו ד׳ דפי השמטות. בשער מונה את יחוסו, גם לאחיו של האור לשמים ר״מ מסטאשוב, ב״ח, רמ״א ורש״ר.

קונ׳ **יסוד לקרא**, למוד קבר רחל אמנו, ירושלם, דפוס ר״ש צוקרמן, תרפ״ה, יב עמ׳. היו עותקים עם הסכמת רי״ח זוננפלד. רצה להוציא קונ׳ שני כהמשך. מהדורה מורחבת בתשכ״ז ע״י נינו ר׳ אשי״ש ליפשיץ־ה״ש, עם ספר אהל רחל אמנו, על כל עניני רחל אמנו ומצבת קבורתה.

שועת הארי, דפוס ציון, תרפ״ו, ו, עו עמ׳. באחד

משני השערים: בלה״ק ובזרגון, ויודפס גם בעברית. כולל למעשה דברי מוסר רק ביידיש, ובלה״ק רק הקדמת המחבר, ותשובה בסוף בעניני שבת. המסכימים בתרפ״ז: ר׳ מנחם נחום טברסקי מרחמיסטריבקה (בנו של רבי יוחנן שהמחבר הסתופף בצילו); ראי״ קוק (ירד כעת אל העם, בדברים היוצאים מן הלב בלשון פשוט, להשמיע לרבים דברי תוכחה ומוסר) על פירצות הדת, עניני קדושה וצניעות, חילול שבת וכדומה; רי״ח זוננפלד (כונתו רצויה לתקנת בנות ישראל).

אגרת תימן, יצמיח ישועה, דפוס צוקרמן, תרפ״ח, דף גדול. קריאה לפנות לאנגליה ולחבר הלאומים, שיורשה להעמיד מושל יהודי בא״י שיכוף על מצוות התורה, וככל מדינה יוכל למנות שגרירים בכל הארצות, והם יוכלו להשתדל שם למען היהודים. סח את צערו שהניח את רבנותו באפטא, רכושו, ומאות חסידים שנסעו אליו, ועלה לארץ לחיות בדוחק, ומזה ד׳ שנים אין לו את עשרות הלירות, הדרושות לתשלום עבור הבאת אשתו ובתו הצעירה. הרב שמעון צבי הורביץ כותב בהסכמתו, שהמחבר סח לו את רעיונו בסוכות (וכל יקירי ירושלים מכירים בו לגאון וגדול ומקובל הרבה מאד, וכבר יצא מוניטין שלו בפה. בכמה קול קורות(!) צווח ככרוכיה). מקצת מתורותיו בספר דברי ישכר דוב שהוציא לאור נכדו, ובהקדמה רשם מהליכות זקנו.

ר׳ ישכר דב (ברלי) נולד כבכורו בשנת תרמ״ב לערך (ולא תרמ״ח), ומילדותו ניכר בכשרונותיו. נשא בתר״ס את בילא בת רבי אברהם שלום ה״ש מסטרופקוב שחיבבו מאד, ולמד עמו שיעורים קבועים. הסבא הרבי משינאווא השתתף בתרנ״ח בכתיבת התנאים, ולא נתן שירשמו עשר שנים מזונות אלא אך ורק עד תרס״ו, בבטחונו הגמור שבאותה שנה יבוא משיח. נסמך מר״ש ענגיל שהפליא בפני רבים את ידיעותיו. נכבדי אונגוואר שרצו לעצור את הסחף בקהילתם, התיעצו עם בעל ערוגות הבושם מה יעשו, והמליץ להם לקבל כדומ״ץ את רי״ב. בעברו לשם לחם בעוז כארבעים שנה בפירצות הדת, ונרדף ע״י הציונים שישבו בהנהלת הקהילה ופגעו בפרנסתו. המונים נהרו אליו בשאלות או״ה וסכסוכי ממון, וכן להאזין לתפילותיו ולדרשותיו הנעימות. נודע כאדמו״ר גדול בתורה בעבודה ובחסד, וחביב על כל אדם. שמר בדייקנות על זמני התפילות והשיעורים, והרבה בהידורי מצוות. נטל חלק פעיל בכל עניני הרוח בעיר. בזמן מלה״ע א׳ הסתיר והאכיל בבית מדרשו עשרות עריקים מהצבא, ללא מורא מהשלטונות שהטרידוהו על כך. בית מדרשו הפך להיות מרכז למעשי חסד, לימוד תורה, חיזוק הדת, והשתדלויות הצלה. אחרי המלחמה הביא לישיבתו את ר׳ אברהם צבי שנקרא צאנזער ראש ישיבה, ועשה להעלאת רמת הבחורים והאברכים. כמה פעמים החליף את מעונו באיזורי העיר. מבאי ביתו ר׳ צבי מיכל גוטליב, ראש ישיבת רבנו חיים יוסף בירושלים. זו׳ נפטרה במיטב שנותיה, ואח״כ נפטרו בתו היחידה שרה בת י״ח שנה, ובנו הב׳ יוסף זכריה. נשא בזיוו״ש את אסתר בת ר׳ יחיאל נתן ה״ש אב״ד ברדיוב, ונולדה להם פעסל מרים. עלה עמם על המוקד באושוויץ ביום כ״ה אייר תש״ד, וכן גם בניו מזיוו״ר ר׳ ברוך אברהם חתן ר׳ אליעזר ליפא זילברמן מרצפרט, אדמו״ר בחיי אביו, והב׳ אריה ליבוש הי״ד. שרדו רק: רבי יחזקאל שרגא האדמו״ר מסטרופקוב בירושלים; לאה ריקל זו׳ ר׳ נחמיה הורביץ ב״ר מרדכי אריה אב״ד בנילא; רבקה עלקא זו׳ ר׳ אורי ב״ר שאול בן־שחר מראל״צ בכפר חב״ד, וילדיהם: אסתר ברכה, ישכר דוב, חמדה.

לפני צאתו להשמדה, הטמין בעלית בית מדרשו את כל כתביו בהלכה ובאגדה. חיבר גם ספר על הל׳ מקואות כדרך שו״ע הרב, ולצד הדינים המחודשים רשם את מקורותיהם. לקט חידושים ממנו, מאביו ומצאצאי הדב״ח, סידר בנו לפי סדר הפרשיות והמועדים בספר **דברי ישכר דוב**, ירושלם, ועד חסידי צאנז שינאווא וסטראפקוב בא״י, תשכ״ד, קסח עמ׳; ג-כב ד׳, עם הסכמות ר״פ עפשטיין ורי״י רייזמן. בכל הספר פקסימילים רבים של אדמור״י המשפחה, כפי שהופיעו כבר בדב״ח מקואות. בראשו ה׳ מכתבים מהדב״ח, ובהקדמה סיפורים והנהגות מהמחבר ומאביו. בסוף: ליקוטים רבים של תורות, שיחות, אגרות ועובדות מאדמור״י השושלת; קו׳ מבנו על הגדש״פ ונגד מצות מכונה, עם הקונ׳ אדב״ע ואחרי הרעש, מתוך ספרו שו״ת דברי יחזקאל שרגא ח״א.

ר׳ אריה צבי (הירשלי) ב״ר יחיאל מיכל **ליפשיץ**

מקראקא (תק״ץ — תרס״ב)

נולד בשנת תק״ץ לאביו ר׳ יחיאל מיכל מנכבדי קראקא, ב״ר זאב וולף מיקירי אושפיצין, ב״ר אלעזר מפיעטרקוב, ב״ר אריה ליב (נשא את בת הרב שמואל מלאסק נכד המהרש״א), ב״ר יחיאל מיכל אב״ד חנטשין חו״ז של הברית אברהם מפיעטרקוב, אחיהם של: ר׳ יהודה ליב אב״ד אפאטשנא אבי ר׳ נח שמואל אב״ד טורבין וביזין מח״ס זר זהב ומנחת יהודה על ספר המכריע; ר׳ משה אב״ד מודינא מח״ס אבן משה, בניו של ר׳ צבי הירש אב״ד ראקוב מח״ס תפארת צבי עה״ת, אחי ר׳ יהודה ליב אב״ד דומברובה ואייבשיץ, בני ר׳ משה אב״ד ור״מ לנצוט,

ב״ר יהודה ליב אב״ד לודמיר, בן בנו של ר׳ אליהו אב״ד בריסק אבי משפחת ליפשיץ, שהבית שמואל (קונ׳ שמות נשים) העיד עליה שהיא מיוחסת בישראל. פרטי היחוס בזכרונות המאור, ח״ב, שעה-שפד, ומשם בסוף מהדורת תפארת צבי ואבן משה, ברוקלין תש״ם.

ת״ח מופלג, ירא וחרד, ענו ובעל חסד. סוחר בספרים עתיקים וכתבי יד, ומכר הרבה למוזיאון הבריטי. אח״כ סוחר יין מהודר לפסח, כשהוא עצמו מפקח על הכרמים במדינות אירופה, אסיה ואפריקה. מעיסוק זה היה יכול כל השנה לשבת על התורה ועל העבודה. כל השבוע לא אכל בשר, ולא ישן במיטה. למד עם שתי חבורות אברכים, לפני ואחרי חצות. מחסידי מהר״י מבלז, ונתן לרבי משינאווא ספר קבלה להדפיסו מחדש. כשגר בווינא פתח בנק. חסידים ואדמורי״ם היו מבאי ביתו, ובהם הדב״ח. בשבת א׳ אד״א תרס״ב טבל במקוה, למד זוהר משפטים על עניני מיתת נשיקה, וכך נסתלק. נשתמר נוסח צוואתו בה ביקש שלא יזכירו את שבחיו, רק מה שחידש בקראקא את חברת שומרי שבת. בהלויתו השתתפו שם שמונת אלפים איש. זו׳ שרה נעטיל נפטרה בתרל״ב בויען, ונטמנה בקראקא.

מילדיו: א. אסתר זו׳ ר׳ נפתלי רוטנברג מלמדני קראקא, אבי ר׳ מרדכי אב״ד אנטוורפן; ב. ר׳ משה חתן ר׳ אליעזר אלט אב״ד קויבעלסדורף וממלא מקומו. כשהנאצים כבשו את אוסטריה בהיותו בן ע״ב, עלה לירושלים. חי בה ע״ב יום, ונפטר בשנת תרח״ץ; ג. **ר׳ שמעון.** נולד בשנת תרכ״ו בווינא, ולמד אצל החתן סופר במטרסדורף, ואצל ר׳ מנחם כ״ץ אב״ד צעהלים. נשא שם את בילא בת ר׳ יצחק הלוי גרשטל, ברחה לאנטורפן ולמנצסטר, ושם נפטרה ביום ו׳ כסלו תש״ה. עסק כאביו בסחר יין בהיקף נרחב. מראשי הקהל בעירו, וחבר ההנהלה הארצית של האורטודוקסיה. נאמנם של צדיקים, ומקורב במיוחד לאדמור״י באבוב. שב פתאומית מנסיעה עסקית בבולגריה, ונפטר אחרי חצות ליל יו״כ תרפ״ח. בשואה נספו ילדיו ומשפחותיהם: 1. ר׳ מנחם במטרסדורף עם משפחתו; 2. לאה פעסיל ובעלה ר׳ אליהו חיים פאול מטעט (בניהם בניו יורק); 3. רבקה ובעלה ר׳ יוסף פלדמן ממישקולץ (שרד בן אחד); 4. דבורה ובעלה ר׳ יחיאל מיכל הקר מצעלים ובניהם הי״ד (ניצלה בת אחת). שרדו: 5. ר׳ אריה צבי יליד תרס״ג, תלמיד רבני צעהלים: ר׳ יעקב יחזקיה גרינוולד ור׳ יוסף אלימלך כהנא. נשא את טויבא בת ר׳ אברהם דוד פויאר, מחסידי שיניבה בקולבסוב שנפטר בירושלים, ב״ר יהודה וזו׳ מלכה בת בתו של רבי קופל ליקובר. סייע לאביו בעסקי יין, וכשהתישב בווין פתח בימ״ס ליין. בכיבוש הנאצי התיסר כשנשלח לדכאו, ובניסים נפדה והיגר בתרצ״ט לארה״ב. גר תחילה באטלנטיק סיטי, ובגלל חינוך חמשת בנותיו עבר לניו יורק. ראש קהל עדת יראים, ואמרכל כולל שומרי החומות. זכה לראות דורות ישרים; 6. ר׳ יוסף יצחק בלוס אנג׳לס; 7. שינדל זו׳ ר׳ יהושע ברקוביטש במנטשסטר.

ר׳ חיים דב (ברישׁ) ב״ר אריה ליב **ליפשיץ**

מיאנוב וטומשוב (תקנ״ה׳ — תר״י)

בנו השני של האדב״ע. חתן (ר׳ אריה ליבש נייהוז אב״ד חעלמא חתנו של האור לשמים ובנו של) ר׳ יוסף קעזיס אב״ד יאנוב וטומשוב (אליו: מח׳, אדב״ע, אה״ע, יב. בנו של ר׳ ישראל קעזיס אב״ד פשוורסק, חתן רז״מ פרנקל אב״ד ירוסלב). מילא את מקום חותנו ביאנוב, ואח״כ בטומשוב בה נפטר בשמחת תורה תר״י. ילדיו: א. ר׳ ישראל מאיר אב״ד יאנוב. נשא את חיה שרה, בת דודו ר׳ משולם זלמן יונתן מבריגל. בתו פעסיל זו׳ ר׳ שמואל ה״ש מברדיוב ב״ר משה משם; ב. ר׳ יוסף זכריה מנחם אב״ד סליפיא, אבי ר׳ אריה ליבוש מאפטא; ג. ר׳ משה ביאנוב.

ר׳ טוביה ב״ר משולם זלמן יונתן **ליפשיץ**

מבריגל (תקפ״ה — תרע״ב)

נולד ברופשיץ ביום י״ד ניסן תקפ״ה, לאביו ר׳ משולם זלמן יהונתן אב״ד בריגל. זקנו ר״נ מרופשיץ השתתף בברית בשביעי של פסח. רצה לקרוא לו משה על שם היום, וכשנזכר שזקנו הש״מ חי, קרא לו טוביה על שם אחד משמותיו. כבר בגיל ארבע אמר עליו זקנו האדב״ע, שבטוח בו שיהיה למדן. ביום הבר מצוה דרש פלפול מספר כתנות אור. נסע אז להתחנך חצי שנה אצל זקנו הש״מ, והנעים אצלו זמירות. נודע כת״ח ויר״ש, וכבר בגיל י״ד הפריז הסבא מרדושיץ מאתיים זהובים לנדוניתו. נשא בתר״א ברדושיץ את מינדל, בת בנו רבי ישראל יצחק פינקלר חתן בעל דודאים בשדה. אכל שם שנתיים וחצי מזונות, וכל ימיו סיפר מהנפלאות שראה אצל חו״ז. הן נדפסו בספר נפלאות הסבא קדישא. אחרי פטירתו בתר״ג חזר לבריגל, ושימש את זקנו האדב״ע. הכיר את רוב צדיקי זמנו ותלמידי החוזה, כגון ריי״א מרופשיץ, רצ״ה מרימנוב, ר״י מרוזין, ר״ש מבלז, רמ״ד מדומברובה ור״ש מקמינקא. אחרי פטירת זקנו בתר״ו החל לנסוע בקביעות לדודו ר״א מדזיקוב, ואח״כ אל הדב״ח שחיבבו מאד, וקרא לו: מיין טוביעלע.

כיהן כרב צעיר בבריגל בחיי אביו. כשנפטר בתרט״ו בא הדב״ח להכתירו כאב״ד, וסירב ליטול עטרה זו עד שראשי הקהל יגיעו לכך מעצמם. ואמנם כך היה. הם עצמם ביקשו זאת, בראותם שבמילא משלמים את שכרו, ורק אין שומעים דרשות דריגלא. ת״ח מופלג, ובעל תפילה בקול נעים רווי געגועים. דרשן מופלג ומעורר לבבות. חביב על בני העיר, אף כי לא ויתר על דבר מעניני היהדות. כיהן בה כשישים שנה בענוות צדק מבלי לחפש קהילות גדולות אחרות, ונחשב זקן רבני גליציה.

חתימת הרב טוביה ליפשיץ מבריגל

כשנפטר רבי חיים מצאנז, רצו חסידים לבוא אליו כרבי ומיאן. בידידות עם בני הדב״ח ואדמור״י באבוב. רבי בן ציון ה״ש אמר עליו שראוי להיות מנהיג, אלא שאינו רוצה. לא נטל פתקאות, רק על ציונו של זקנו ביום השנה. בתחילת תרס״ג סידר קידושין בבאבוב, לרבי שלמה שנשא בזיווי״ש את נכדתו רעכיל ברריינדל. שריפת תרס״ד כילתה את רוב בתי בריגל, וכשהגיעה לשכונת הרב פסקה. בתרס״ו נחלה בשיתוק, ובתרס״ט נתעוור. נכדו סייע לו ברבנות, אף כי דעתו נשארה צלולה עד הסוף. נפטר ביום ח׳ אדר תרע״ב, אחרי מחלת ימים אחדים (דב״ק מצאנז, מחז״ה, י״ב אדר, 7). ללויתו נקהלו יהודים מכל הסביבה, ורבני וישניצה וזקליטשין. רושם גדול עשה הספדו של (רש״ד אונגר) הרב מזבנא (המצפה, י״ב אדר, 6). נטמן באהל זקנו, ונשתמר נוסח מצבת אביו ושלו. לנכדו ר׳ נפתלי ט״ב מבריגל נולד בן ביום כ״ה טבת, וכששאלוהו איזה שם לתת דחאם. הברית נדחתה עד יום פטירתו, והבן נקרא על שמו.

ילדיו: א. בן יחיד שנפטר בבחרותו; ב. חנה זו׳ ר׳ מנשה ט״ב; ג. אסתר זו׳ רמ״מ שפירא אב״ד בערהאמעט; ד. צירל זו׳ ר׳ נח שיף, בנו של ר׳ יוסף מטורנא שזו׳ נתברכה מהדב״ח בבן. בעל בימ״ס גדול לברזל בבריגל, ובניו ר׳ חיים ור׳ בריש חסידים בעיירה.

תשובה אליו: מח׳, דב״ח, ח״ב, או״ח, יג, יו״ד, קלד.

אהלי שם, 393; הסבא הקדוש מראדושיץ, 139; בריגל, 115; כר״ש, שבט־אדר תש״ם, נא-נג, אייר, מג-מז; הגה״ק בעל ישמח משה, שסו-שסח, עם צילומי מצבת אביו ושלו.

ר׳ יוסף (יושה) **ליפשיץ.** מחסידי סטוטשין במעליץ, ומנכבדי ב״ב.

תשובות אליו: לב׳, מנחת יחיאל, ח״ב, פג, צז.

ר׳ יוסף ברי״ש ליפשיץ

סוחר טבק בקראקא, ואח״כ אב״ד ריגליץ. בנו שמואל איבד בגיל ארבע את כח השמיעה והדיבור. בגיל י״א נסעה אמו לוינא להכניסו למוסד חרשים־אילמים, ובדרכה חזרה בלייפניק, נמלכה בה שמוטב כי יקבל חינוך יהודי. חזרה לוינא להוציאו, ונסעה עמו לרש״ז פרנקל מויליפולי. שהתה אצלו ג׳ שבועות באלול, ולפני ר״ה תרי״ט אמר לה הרבי, שתפקוד את קברו בערב שבת חנוכה. היא עשתה כן כי אכן נפטר בינתיים, ובשובה מצאה את בנה מדבר כאחד האדם כל ימיו, ותהום כל העיר (מרקוס, החסידות, רנו).

ר׳ יחזקאל שרגא ראה לפי: **הלברשטם־ליפשיץ, ר׳ יחזקאל שרגא**

ר׳ יצחק ב״ר נתן נטע דב **ליפשיץ**

מויליפולי ובריגל (תר״לי — תש״ג)

בנו של ר׳ נתן נטע דב מויליפולי, ומילא שם את מקומו מתרע״ב כרב צעיר, ואח״כ כאב״ד ואדמו״ר. במלה״ע א׳ שהה בווינא, ושב לויליפולי. חסידיו הגבירים בקראקא רצוהו קרוב אליהם, ונתנו עיניהם להושיבו בבריגל בתר״ף לערך כאדמו״ר מויליפולי. לכל חג באו אליו מאות חסידים. נודע כעובד השם בעל מופת. כאב את פריצת הגדרים בעיירתו, ואת חילול הדת בא״י. הסתתר עם משפחתו בבונקר בבוכניה, עם עוד אדמורי״ם מפורסמים. כשהתגלה מחבואו באלול תש״ג, קירב הרוצח אקדח אל לבו ואמר: אם אתה רבי, עשה שהאקדח לא יירה. ברגעיו האחרונים הניח את ידו על ראשו לכסותו, אמר וידוי וכך נורה. בית מדרשו הפך אחרי המלחמה מרעה לסוסים.

נשא את פריידא בת ר׳ יהושע דומ״ץ קראסנא. בניו: א. ר׳ יהודה זונדל אב״ד ויליפולי. גבאי א״י בתרצ״ב. נשא את קעזשא בת דודו ר׳ אריה ליבוש האדמו״ר מאפטא. נזכר בספר אהבת וסגולת ישראל, לח, ע. אולי בנו הוא ר׳ נתן נטע שתשובה אליו: מנחת יחיאל, ח״ב, קמג; ב. ר׳ צבי הירש; ג. ר׳ שלמה, חתן ר׳ יצחק ראובן בן דודו ר׳ צבי יונה; ד. ר׳ אריה ליבוש.

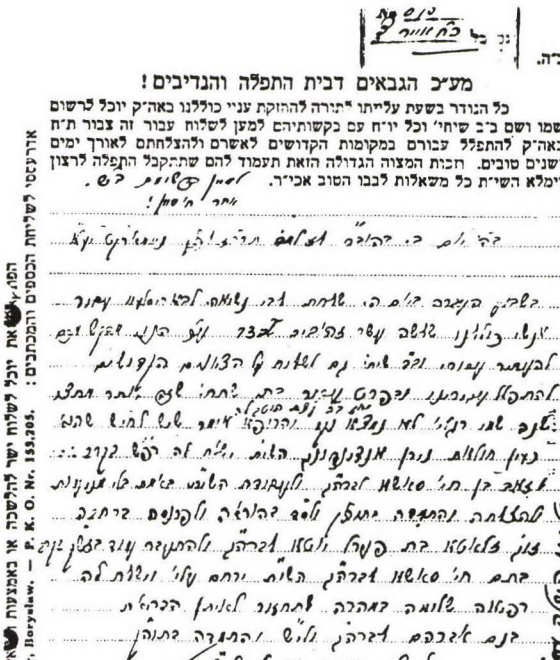
תשובה אליו: אהל יהושע, ח״ב, קא בתר״ע. ד״ת ממנו בספר אהבת וסגולת ישראל, ובקונ׳ בנין מנחם בסוף ההקדמה. מכתבו בתשובה כהלכה, מב. בתרפ״ד לערך חתם נגד קופסאות יח״ל, והמקור מצוי כיום בידי הרב חנינא שיף בירושלים.

בריגל, 29 — 30, 50-51, 86, 121-122, 128, 254.

ר׳ יצחק ראובן ב״ר צבי יונה ליפשיץ

מטשרני דונייעץ (תר״לי — תש״ב)

בנו של ר׳ צבי יונה (דומ״ץ) בוישניצה. נסמך מגאונים מופלגים, והצטיין בהוראה. שימש את צדיקי דורו שחיבבוהו. רבה של טשרני־דונייעץ מתרע״ב לפחות. מתמיד גדול, ובעל מידות מופלאות. קם בשעה אחת ללמוד בביהמ״ד עד הבוקר. מעורב בדעת עם הבריות. כל שבת דרש בביהכ״נ, וערך מלוה דמלכה ברוב עם. נספה בתש״ב בטרנופול(?). נשא את חיה סאשיא ע״ה בת ר׳ יוסף הולנדר אב״ד אמסנא. ילדיו: א. ר׳ חיים יוסף דומ״ץ קומרנא; ב. ר׳ אהרן ומשפחתו;

ב״ה.

מע״כ הגבאים דבית התפלה והנדיבים!

כל הנודר בשעת עליתו ״תורה להחזקת עניי כוללנו באה״ק יוכל לרשום שמו ושם ב״ב שיחי׳ וכל יוחס עם בקשותיהם למען לשלוח עבור זה צבור ת״ח באה״ק להתפלל עבורם במקומות הקדושים לאשרם ולהצלחתם לאורך ימים ושנים טובים. חכות המצוה הגדולה הזאת תעמוד להם שתהקבל התפלה לרצון וימלא השית כל משאלות לבבו הטוב אכי״ר.

הודעה!

לכבוד הממונים הנכבדים של כולל חבת ירושלים תו״ו!

נא למכור הקוויטל הלז לבני כוללנו, הרבנים חכמי ישיבות וזקני העדה שיחי׳ שיקראו הקויטל הלז פלה בפלה אחרי אמירת תהלים והתפלות עבור נדיב ועבור כל העוסקים בעבודת הקידש של כוללנו.

נקבי רחבים והעתירו תחנה לפני אדון כל בעד האנשים המפורטים כאן שיספיע עליהם השית שפע ברכה והצלחה ואריכות ימים ושנים טובים.

אחרי הקראת הקוויטל הראילי נא לשימו בתוך החורים אשר בקברות הצדיקים שיעלה לרצון לפני הבית בציון ובירושלים.

Rabbi Dawid Schreiber, Borysław. — P. K. O. Nr. 153.265.

הסניף אשר יכול לשלוח ישר להלשכה או באמצעות אחים.

אורגינסקי לשליחות הכספים והמכתבים:

קוויטל ששלח הרב זאב ליפשיץ מניימרקט ביום ל״ז למב״י תרצ״ז לכולל בירושלים, להתפלל על בני משפחתו במקומות הקדושים. מזכיר את זו׳ זלאטא בת פערל יוטא שתתעבר עוד, בתו חיה סאשא לרפואה שלימה, ובנו אברהם.

ג. ר׳ זאב וולף דומ״ץ ניימרקט; ד. רחלי זו׳ רמ״מ שפירא אב״ד דינוב ומשפחתו; ה. זו׳ הראשונה של האדמו״ר מסטרופקוב. כולם נספו הי״ד, ושרדו רק: ו. ר׳ שלמה; ז. רבקה זו׳ ר׳ נפתלי ט״ב מעטשעד בברוקלין.

תשובה אליו: לדודי, ש״ם הכהן, כד.

יסוד לקרא, שעה; טל אורות, ח״א, 322; נוביטרג, 187, 428.

ר׳ מרדכי ליפשיץ

נולד בברודי בשנת תקע״א. עלה לארץ בתר״ט. מנהיג שני של כולל עסטרייך, וחתם אחרי הפו״מ ר׳ אלעזר כהנא־שפירא. במיפקד תרל״ה עם זו׳ חיה, וילדיו: מלכה, גרשון ודוד.

ר׳ משה ב״ר אברהם ליפשיץ

מבריגל (תר״ץ — תש״א)

נולד בשנת תר״ן לערך לאביו ר׳ אברהם שטרום מטורנא. אמו רעכל בריינדל היתה בת בתו של ר׳ טוביה אב״ד בריגל, ולכן הסב את שם משפחתו לליפשיץ. התחנך על ברכי ר״ש מבובוב שנשא את אמו. אחרי נישואיו רב ביכ״נ ור״מ בקרלסבד שנים אחדות. הובא בתרפ״ג או תרפ״ה לבריגל לכהן כאב״ד, כדי למנוע שמשרה זו תיתפס ע״י האדמו״ר מויליפולי, ולדחוק את רגלי הראב״ד בן דודו ר׳ חיים ט״ב. תומכיו ראשי הקהילה השיגו לו אישור ממושל המחוז, ובנו לו בתרפ״ז בית על מגרש הת״ת. פרצה אז מחלוקת מכוערת בעיירה, עד לחורבן ששם לה קץ.

גדול בתורה בנגלה ובנסתר, ודרשן מעולה. יסד ישיבת לומדי תורה, ואמר שיעורים לתלמידיה. בעל קול ערב, ונהנו מתפילתו בימים הנוראים. חיבר פיוטים. גבאי א״י. דחה את בקשת שרה שנירר לייסד בית יעקב בעיירה, ואת רצון הצעירים להתארגן במסגרת אגו״י. מראשי המדברים באסיפת הרבנים בקראקא תרפ״ח. בפרוץ מלה״ע ב׳ ברח למושציסק, ושם נפטר בשנת תש״א. בנו כנראה: ר׳ יחזקאל שתשובה אליו: מנחת יחיאל, ח״ב, קנט.

תשובות אליו: מהר״ש, ח״ג, לט, ח״ו, לו, ח״ח, קיח בתרפ״א—תרפ״ו. תשובה ממנו ותולדותיו, כר״ש, תמוז תשמ״ב, לב-לד. מכתביו בספר נפלאות הסבא קדישא.

בריגל, 11-18, 28-30, 57, 87-88, 105, 114, 116-118, 126, 129, 263.

ר׳ משה ב״ר דוד אריה ליפשיץ

מפילדלפיה (תרנ״ח — תשל״ה)

נולד בויליפולי בשנת תרנ״ח לאביו **ר׳ דוד אריה בריזל** (עלה לארץ בתר״ס. נשא את פיגל בת ר׳ נתן נטע דב ליפשיץ אב״ד ויליפולי. נפטר ביום י״ז ניסן תשי״ג וזו׳ ביום י״ט תשרי תשי״ג (י״א ששניהם

האחים בריזל בהפגנות נגד החפירות בעיר דוד. מימין לשמאל: רבי זלמן, רבי פנחס ורבי אלעזר.

בתשי״ד). מלבד א. ר׳ משה, ילדיו גם: ב. ר׳ חיים ליפשיץ דומ״ץ קליינוורדיין. נספה עם משפחתו באושוויץ ביום י״ב סיון תש״ד (ספר קליינוורדיין, ל, עם תמונתו). שרדו ברוקלין שלושת ילדיו: 1. ליבע זו׳ ר׳ שמחה אורגל; 2. שרה זו׳ ר׳ מרדכי יאקוב; 3. ר׳ יעקב יצחק. נשא את שרה יונגרייז; ג. ר׳ אהרן ליפשיץ וזו׳ חיה מינצברג ע״ה בבית וגן, אבי ר׳ מתתיהו ור׳ נתן נטע בוני ירושלים וא״י; ד.—ו. חשובי חסידי קרלין: ר׳ שלמה זלמן, ר׳ אלעזר (מחבר פירושים על ספר האגודה ושאר ספרים), ר׳ פנחס בריזל ומשפחותיהם בירושלים; ז. שרה זו׳ ר׳ יעקב פריינד; ח. ברכה זו׳ ר׳ יהושע ציינווירט; ט. חנה זו׳ ר׳ מאיר ליכטנשטיין. פירוט צאצאיהם: לא נותקה, 677-678), בנו של **ר׳ צבי יעקב** מרישא (נפטר ביום י״ג ניסן תרע״ו. חתן ר׳ פנחס אב״ד רדומישל, ב״ר אלימלך, ב״ר דוד מגיד כהן, ב״ר מאיר כהן אב״ד לובלין, מצאצאי מהר״ם אלשיך. בנו גם: ר׳ יוסף מנחם מקליינוורדיין. נספה באושוויץ עם משפחתו ביום י׳ סיון תש״ד), בנו של ר׳ חיים אורי בריזל מרישא (במנויי חומר בקודש תרל״ו. נפטר ביום י״ז טבת תרמ״ב), בנו של ר׳ יוסף מנחם מנאנאש (נפטר ביום י״ג שבט תקפ״ט), בנו של ר׳ יצחק מנאנאש, וחתנו של ר׳ צבי יעקב משנדישוב נכד הש״ך.

מגיל שנתיים בארץ. למד בישיבות חיי עולם ואהל משה. בגיל ט״ו נשא את חיה בת ר׳ אשר זליג ב״ר משה ליכטמן (נפטר ביום כ״ז שבט תרס״ו, וזו׳ שרה בת ר׳ שלמה ביום י״ז ניסן תרפ״ד). נסע בתרע״ג לגליציה לבקר את זקניו בושניצא. כשרצה לשוב פרצה מלה״ע א׳, ונסע לארה״ב. רב קהילת בית אברהם בסט. לואיס, ואח״כ התישב כאדמו״ר בפילדלפיה, ועל שמה נקרא. יסד שם בתר״ץ קהילת מחז״ה, ת״ת, ישיבות ומקואות, ופעל בשטחי עזרה וחסד. שב לארץ בתשי״ח, והוציא לאור את ספרי זקנו האדב״ע. נפטר בירושלים ביום כ״ט תמוז תשל״ה, ונטמן בהר המנוחות (בצלאל לנדוי, המודיע, י״ב אב תשל״ה, ב).

רבי משה ליפשיץ מפילדלפיה

ילדיו: א. ר׳ אשר זליג יליד תר״ע. רב בפילדלפיה; ב. ר׳ חיים אורי יליד תרע״ב. תלמיד רש״א פולונסקי מטעפליק וישיבות ירושלים. נסמך בתרח״ץ, ושב להוריו בארה״ב. מתש״י רב קהל אוהב שלום בברוקלין, ומנהל בישיבת תורה ודעת. בעל שני

תוארי ד״ר מלונדון ומוינדזור בקנדה. מתש״ך עורך העתון ג׳ואיש פרס, ותוכניות דת שונות ברדיו ובטלויזיה. בעל ספריה תורנית עשירה, ומחבר ספרים רבים בעברית ובאנגלית. ביניהם: אורי חיים על המועדים א-ד, פרנקו והיהודים, הכינויים בתלמוד ועוד. נשא את רבקה רחל ברנשטיין אם ילדיו, ובזיוו״ש את פיגא בלימא פבלוב. עלה לארץ בתש״מ, וגר בירושלים ילדיו: 1. ברכה זו׳ רמ״מ בר; 2. בינה אסתר זו׳ ר׳ יוסף סייטלר; 3. שרה זו׳ הרב אליעזר סטיפנסקי; 4. ציונה זו׳ ר׳ אליעזר הכהן קצמן, ולהם צאצאים; ג. אלטא פריידא ילידת תר״ף, זו׳ ר׳ שלמה רוזנברג בפילדלפיה; ד. ר׳ צבי יעקב בב״ב ילידת תרפ״ב; ה. ר׳ נתן נטע (יהודה) בירושלים ילידת תרפ״ד; ו. שרה ילידת תרפ״ט, זו׳ ר׳ אברהם מרדכי קופמן רב בפילדלפיה.

תולדות אנשי שם, 77.

ר׳ משולם זלמן יונתן ב״ר אריה ליבוש **ליפשיץ**

מבריגל (תק״ן — תרט״ו)

בנו של ר׳ אריה ליבוש מוישניצא, וממלא מקומו כרבה של בריגל. נפטר ביום שלישי א׳ (ולא ב) אלול תרט״ו. נשא את פריידא בת ר׳ אברהם חיים הורביץ אב״ד לינסק, בנו של ר״נ מרופשיץ. ילדיו: א. ר׳ טוביה שמילא את מקומו בבריגל; ב. ר׳ ירוחם טייטלבוים מטרנוב וירושלים; ג. ר׳ מאיר בקראקא, אביהם של: 1. ר׳ משה (ולא מנשה) ברדום; 2. ר׳ אליעזר שבתו חנה זו׳ ר׳ יוסף גרטנר; ד. רבקה זו׳ ר׳ משה שפיץ אבי ר׳ יעקב בקולומיאה; ה. חיה שרה זו׳ בן אחיו ר׳ ישראל מאיר אב״ד יאנוב; ו. מירל זו׳ ר׳ אברהם זשנירר.

ר׳ נתן נטע(לי) **דב** ב״ר אהרן זליג **ליפשיץ**

מויליפולי ווישניצה (תק״ף — תרע״ה)

נולד בשנת תק״ף לאביו ר׳ אהרן זליג (אריש) אב״ד וישניצה. רבה של ויליפולי מתרל״ד לפחות. אח״כ אב״ד וישניצה. נפטר ביום כ״ו שבט תרע״ה (או תרע״ו). נשא את שרה בת רש״ז פרנקל מויליפולי, וממנה בנו: א. ר׳ אלתר שלמה זלמן מידלובה (תרי״ח — ז׳ אב תרנ״ב). חתן אחיו חורגו רבי נפתלי אב״ד גניבישוב, חתן רבי משה מקארוב בן השר מבלז. בזיוו״ש נשא את אלטע חיה בת גיסו ר׳ יצחק צבי הרש, בנו של רז״ו שיף הנקרא ר׳ וולביש דומ״ץ לנצוט, וחתנו של רש״ז פרנקל מויליפולי, שהיתה קודם זו׳ ר׳ משה הלפרין מברזן. ממנה יתר ילדיו שנספו בשואה הי״ד; ב. ר׳ יצחק האדמו״ר מויליפולי בבריגל; ג. ר׳ אהרן אב״ד לאפאנוב; ד. ר׳ יעקב אב״ד ליפניצא בקראקא.

נשא את לאה בת ר׳ יעקב אהרן לנדא, ב״ר לוי יצחק אב״ד גריבוב. בנותיו שרה ואלטא חיה מסרו את נפשן בשואה בצניעות; ה. פיגל זו׳ ר׳ דוד אריה בריזל, אבי ר׳ משה מפילדלפיה; ו. נחמה זו׳ ר׳ חיים ווובר אב״ד טימבורג וברזוב.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״ב, מו, קכב בתרס״ו; בית יצחק, אה״ע, ח״ב, פ בתרמ״ו לויליפולי.

ר׳ **שבתי** ב״ר יעקב יצחק **ליפשיץ**

מרוהטין (תר״ה — תרפ״ט)

נולד ברוהטין בשנת תר״ה, לאביו ר׳ יעקב יצחק ״הרבני המופלא בתורה וביראה, ותיק וחסיד המקובל המפורסם״ (כשהיה ילד קטן נשאתו אמו לעט״צ שבירכו, ואמר שיש לו נשמה חדשה שלא היתה בעולם. משום כך כנראה הגה תמיד בזוה״ק ובספרי העט״צ בעיון. היה חשוב בעיני מהרי״צ מסטרטין, בנו המהר״א וילדיו. נפטר בין תרס״ב לתרס״ה, וזו׳ לפני תרנ״ח), בנו של ר׳ שבתי מרוהטין הנקרא ר׳ שעפסיל חסיד (זכה כמה פעמים לגילוי אליהו. בעל צמח ה׳ לצבי שמע ממנו פעם אמירת נשמת, ואמר שבוקע חלוני רקיע. גם החסיד רבי ש״ז (שמואל זנויל?) מסטרטין הרבה לספר בשבחו. נסע אל השרף מסטרליסק שהחשיבו מאד. כששבת פעם בסטרליסק ופרץ בריקוד נלהב, אמר השרף: שמח נשמה בלי גוף. כשאמר שם פעם תהילים בקול נעים עד שהקיצו כל הישנים, בא השרף לביהמ״ד ואמר שחשב כי דהע״ה אמרם. ר״ש חועס מרוהטין היה אצלו בפטירתו, ושמע ששפתיו מרחשות כמה פעמים לבי ובשרי ירננו לחי). דו״ז של ר׳ שבתי הנכד היה ר׳ ברל ליפשיץ מרוהטין, אשר דודו ר׳ ברל קניהניטשר היה שם ראש חבורה שהתאמצה להביא משיח, והבעש״ט בא למונעם.

מחסידי רבי אברהם מסטרטין, ונסע אליו לר״ה עשר פעמים בשנים תרט״ו—תרכ״ה. אח״כ נסע כמה פעמים למהרי״א (מזידיטשוב). היה נתון בסכנה נוראית לחייו, בגלל הסתתרות מעבודת הצבא כנראה, ונאלץ להימלט מהמדינה. בגיל עשרים נתקבל בתרכ״ה כשו״ב ומו״ץ בכפר יולניצה שבקרפטים. מתרס״ז דומ״ץ וראב״ד אורשיווע. בתרע״ד חבר אגוה״ר מיסודו של הרב הכהן מקהיר. נפטר באורשיווע ביום כ׳ אד״ב תרפ״ט. זו׳ העניא מאליא בת ר׳ שלמה ישעיה, הסירה ממנו כל המניעות כדי שיוכל ללמוד. נפטרה לפני תרצ״א. הניח דורות ישרים מילדיו: א. ר׳ אברהם דומ״ץ זאליזשע שליד מונקטש (להלן); ב. ר׳ שלום שסייע לו בהדפסת ברית אבות תרנ״ח; ג. ר׳ שמואל יהודה מהדיר ספריו בשנים תרס״ה—תרצ״ב, אבי ר׳ ישראל צבי באנטורפן לפני השואה.

קול תודה על מגילת אסתר, לעמבערג, דפוס אנה ויידוביץ, תרמ״ד, יט ד׳. בהקדמתו באגדה כותב, שמדפיס על נס הצלתו ״כעין ישועת ישראל בימי מרדכי ואסתר״, מתוך ספריו שבכתובים: האשל עה״ת, מצות השם — לבאר איך כל מצוה מהתרי״ג רמוזה בשם הוי״ה; זכות אבות עמ״ס אבות; לחם עני על הגדש״פ, ועוד פלפול, שו״ת וחדו״ת. חיבר את הפירוש בלי שום ספרים, וכשמצא אח״כ דבר במפרשים מחק אצלו. מודה לר׳ פנחס גולדשטיין ז״ל מאורשיווע שהיטיב עמו. בסוף קו״א שיורי תודה, ותודה לר׳ בנימין זיכרמן שעמד לימינו בעת צרתו. המסכימים: ר׳ אברהם בר״ד דומ״ץ מונקטש (דברים יקרים מאירים כספירים); ר׳ יצחק אייזיק וייס ראב״ד מונקטש (כמה דברים ראיתי בו, והמה ערבים ונוחים כאישים וניחוחים). ד״צ מוגדל בסוף ספרו תפארת יעקב תשל״ז.

שרביט הזהב החדש הנקרא **ברית אבות**, הלכות מילה ומנהגיה, ע״י ר׳ העניך אברהם סג״ל לעבאוויטש מיולניצה, מונקאטש, דפוס בלייער את קאהן, תרנ״ח, ו, קלו ד׳. המסכימים: ר״י שמלקיס (ראיתי כי מסודרים המה בסדר נכון וישר); ר׳ יוסף מאיר וייס מספינקא עם ד״ת (עיינתי הרבה והוטב בעיני מאד, כי ראיתי בו דברים טובים, אשר כיוון להלכה למעשה ויגע ולקט); המהרש״ם (אם כי זה לא כביר יצא לאור ספר כורת הברית... עוד מצא להוסיף חדשות); ר׳ זוסמן סופר מפאקש (ידעתי שכוונתו לשם שמים, להעיר אוזן בלימודים); בתרנ״ז ר׳ משה גרינוולד מחוסט, ור׳ אליעזר דייטש מהנושביץ; בתרנ״ו ר׳ אליהו קליין מהאלמין (דברתי עם המחבר פא״פ, וראיתי שיורד לעומקה של הלכה), ר׳ שלמה סופר מברגסאז (שיהיה לתועלת המוהלים); בתר״ן ר׳ נתן לוין מרוהטין עם ד״ת; בתרנ״ג ר׳ מאיר איזראעל אב״ד בילקע. את יתר ההסכמות קיוה להדפיס בח״ב: על הלכות פדיון הבן. מודה לבנו ר׳ שלום שסייע לו בסידור הספר. פותח בד״ת ממנו, והקדמה בה מזכיר שהוא מדוכא ביסורים. מוסר מודעה, שכבר בתר״ן היה הספר מוכן עמו כפי שיעידו גדולי ישראל, אך לא השתוה עם ר״א מרגושס המדפיס בלבוב. בתרנ״א סיכם עם המדפיס בסיגט, אך לא היה לו כסף. בינתים הופיעו עוד ג׳ ספרי ליקוטים שלא ראה אותם תחילה. בהתחלה ישוע הבן — קונ׳ מפתח של חיה, סגולות ללדת עם קונ׳ ליל שמורים. בדפים פ.—צג. העתיק דיני מילה בשבת מספר נזר ישראל עם ביאורו ליקוטי רימ״א, ולהוספותיו שלו קרא תוספות שבת. מדף קי ע״ב: קונ׳ קול ששון על הסעודה. מדף קכז ע״ב לוח התיקון, ושמות המנויים מהונגריה. מהדורה משופרת ע״י בנו ר׳ שמואל יהודה ונכדו ר׳ מרדכי, דפוס קאהן עט פריעד, תרע״ד, ח, קלו ד׳. לחמשת ההסכמות הראשונות נוספה זו של השד״ח (עיינתי באיזהו מקומן של שבחים, וראיתי בו מראות נגהי״ם). בהקדמה למהדורה זו מזכיר שעוסק ברפואות. אח״כ תשובת רנ״נ לנדא מאושפיצין מתרס״א. בסוף סדר המילה ובהמ״ז מנוקד, והערות רצ״י מיכלזון מפלונסק ורח״ד גרוס ממונקטש. ד״צ מהדורה זו בברוקלין, דפוס יצחק אייזיק גראס, תשכ״ט, ע״י נכדו המוהל ר׳ ישעיה קארפען, בתוספת דף הקדמתו בה כותב, שמצרף את הספרים פדיון נפש, ילקוט אברהם ושערי אברהם.

שערי פדות הנקרא **פדיון נפש**, הלכות פדיון הבן בקצרה, מונקאטש תרס״ב, לט ד׳. המסכימים: השד״ח על ברית אבות; ר׳ משה גרינולד מחוסט (כמעשהו בראשון כך מעשהו בשני); ש״ב ר׳ דוד דב לייטר מזוולוב (נפלאות אהבתי לחותנו, דודי המנוח החסיד המפורסם חכם לבב ויר״ש). בהקדמתו רושם את אלו שקדמוהו. בסוף: קונ׳ שומר הברית, מתוך ספר ההשלמות לברית אבות. ד״צ עם ברית אבות ועוד, ברוקלין תשכ״ט.

ספר החיים הנקרא **סגולות ישראל**, רפואות שונות לגוף ולנפש בסדר א״ב, הובא לדפוס ע״י בנו ר׳ שמואל יהודה שסידר את הספר לדפוס ור׳ העניך לעבאוויטש, מונקאטש, דפוס קאהן עט פריעד, תרס״ה, ח, קס ד׳. המסכימים: ר׳ יהודה צבי מדולינא (נהניתי ואקוה כי יהיה ספרו לתועלת עם סגולה); ר׳ יהוסף ר״ב מקאסאן (כבר יצאו מוניטין שלו בעולם); ר׳ משה אייכנשטיין מזידיטשוב (בידו הגדולה הוציא את הסגולה, מכמה ספרים אשר אינם מצויים... ובכמה מקומות העיר הערות נכוחות); ר׳ משה גרינולד מחוסט; ר׳ אליעזר דייטש מבוניהאד עם ד״ת (אקוה שיהיה רק להועיל ולחזק האמונה בהקב״ה... מרפא הוא לנפש, ומרגליות טובה תלויה בו); ר׳ מאיר איזראעל מבילקע עם ד״ת. בהקדמתו מבאר תועלת הספר, וחותם בשיר. בסוף: קונ׳ השמטות והוספות; קונ׳ סגולות מלכים, ג׳ מכתבי הוספות מר׳ יצחק וייס אב״ד קרלבורג; לוח התיקון. מכיון שהספר אזל מהרה, הדפיס שנית מוגדל ומפואר בדפוס אהרן דוב מייזעלס, תרס״ח, ז, קלג ד׳, עם הוספות ותיקונים. נוספה הסכמת ר׳ יוסף ליב סופר אב״ד פאקש עם ד״ת. בדפים קכז — קכט קונ׳ אבן סגולה, מר׳ זוסמן אליעזר סופר אב״ד פאקש. אח״כ תשובת ר׳ שלמה שפירא ממונקטש מתרמ״ד. ד״צ מהדורה זו בניו יארק תשי״ט לערך, ובירושלים, אור הספר, תשל״ה.

תפארת יעקב עה״ת שנקרא פרור״י פ״ת, יצא לאור ע״י נכדיו האחים ר׳ שלמה ישעיה ור׳ מרדכי ליפשיץ והב׳ שלמה ישעיה מרצפרט, מונקאטש,

דפוס קאהן עט פריעד, תער״ב, נז ד׳. המסכימים: המנח״א עם ד״ת (טעם זקנים בו, דברים נאים וערבים); ר׳ יהודה גרינולד מסטמר (כבר אתמחי גברא רבה הדין בחיבוריו הנחמדים, כל הרואה אותם אומר ברקאי). בהקדמתו מזכיר את הצדיקים שנסע אליהם. בהתחלה ע״ז רמזי המילה בראשית, שכתב בכ״ז כסלו תרל״ה. נדפס על בראשית ושמות והשמטות. בסוף רשימת המנויים שרובם מהונגריה. ד״צ מוגדל עם ספרו קול תודה, ע״י נכדיו ר׳ אריה ור׳ דוד ליפשיץ, ברוקלין, דפוס יצחק אייזיק גראס, תשל״ז, נג ד׳ בלי המנויים. בהקדמת המהדירים כותבים, שבמלחמה היה כבר מוכן לדפוס ספר נוסף ממנו, ואבד בחורבן.

נדפסו ממנו הגהות והוספות **שמירה מעליא**, על ספר שמירת הנפש לרי״מ אוירבך. כמו־כן הערותיו **שערי רחמים**, על ספר שערי אפרים לראז״מ ופתחי שערים על דיני קריאת התורה, עם שערי חיים לר׳ חיים צבי עהרנרייך דומ״ץ מאד, ארשיווא, דפוס ר׳ משה יודא גלאנץ, תרצ״ב, יב, קנז ד׳. המסכימים: ר׳ מרדכי וינקלר ממאד, רי״ח זוננפלד מירושלים, ורש״ז ערנרייך משאמלויא. בהקדמת בנו ר׳ שמואל יהודה, מצטדק על שאינו יכול לקיים את צוואת אביו לפני פטירתו, להדפיס תחילה את ספרו שמלפני תרס״ה יצחק ירנן, דרוש ע״ד פרדס על חודשי ומועדי השנה, הואיל והוא חיבור גדול, בזקנתו וחוליו לא נכתב מסודר, אין כסף להוציאו, ועל כן מקדים חיבור זה. אביו ביקשו שלא יספר בשבחיו. בסוף רשימת מנויים. ד״צ ע״י הרב אליעזר ברח״צ עהרנרייך, ניוארק, הוצאת מפיצי תורת משפחת קול אריה, דפוס סאפראגראף, תשי״ב. הוצאה מתוקנת עם הוספות וספרים נוספים בעניני קריאת התורה, תשל״ה.

האשל הנקרא לקוטי שושנים בסדר א״ב. המלבה״ד: נכדיו ר׳ שלמה ישעיה מרצפרט ור׳ צבי אריה ליפשיץ מניר מעדיעש. דעברעצען, דפוס ר׳ יצחק אייזיק גראס, תש״ח (צ״ל תרח״ץ), ד, פ ד׳. המסכימים בתרצ״ג: ר׳ ישראל צבי ר״ב מקאסאני; ר׳ שאול רוזנברג מרצפרט; ר׳ שאול בראך מקאשוי (בהיותי פעם אחת בביתו של המחבר נהניתי לאורו, ונתבשמתי מתורתו ומחשקו אל האמת); ר׳ מנחם בראדי מקאלוב; ר׳ יצחק וייס מוועריבוי (גודל ידידות היתה בינינו), והרבה הרבה שעשענו בהלכות). בתרצ״ד: ר׳ נפתלי ט״ב מניר באטור; בתרצ״ה ר׳ אשר אנשל כ״ץ מסערדהעלי, ר׳ עקיבא סופר מפ״ב, ור׳ שמואל דוד הלוי אונגר מנייטרא. בתרצ״ו ר׳ יעקב יחזקיה גרינוולד מפאפא, ר׳ יושע בוקסבוים מגלנטא, ור׳ זאב גינצלר מפ׳ דיארמיט. בהקדמת המהדיר עומד על טירחתו בהעתקת הכתבים, ומקוה להדפיס מהדו״ת. בסוף רשימת המנויים, ותודה לממנן חמיו של השני: ר׳ משה לנגר מניר מעדיעש. ד״צ בברוקלין, בית הספר, דפוס יצחק אייזיק גראס, (תשל״ו), ובסוף דף הנצחות לנכדי המחבר שסייעו להדפסה. בתרע״ב היו עם המחבר בכתובים: קול רנה וישועה על הגדש״פ; מקו״ח על ס״ח; שערי חיים על הל׳ מזוזה; פי׳ על ספר מטה אפרים; פי׳ על פרקי אבות; קול זמרה — פי׳ על תמניא אפי; מנורת זהב — רמזי חנוכה.

תשובות אליו: אבני צדק (ט״ב), יו״ד, צג; אמרי יושר, ח״א, כט; ש״ב, בית דוד, ח״ב, קב, קיג, קפ בתרע״א; דעת תורה, קו״א, טו, גילוי דעת, קו״א, מה; הדרת קודש (היבנר), חליפת שו״ת עמו, דפים ח: — יא ע״א, מב ע״א, מו ע״א; מהרש״ם, ח״א, קסו, ח״ב, ב, ח״ג, ר, ח״ד, קב, ח״ו, כב בתרנ״ג; מחנה חיים, ח״ב, אה״ע, א, נא, ח״ג, או״ח, ח, טו, מב, יו״ד, טז; מחנה יהודה ח״ב שו״ת מהרי״ג, א — ג, יב, כא, כד, כז, נה, נז-ס, סג בתרנ״ו — תרס״ב; קונ׳ נחלי מים, קיג, תרה בתרס״ח — תרפ״ט; פרי השדה, ח״ב, סח, ח״ג, עא, צז, קמא, ח״ד, קב בתרס״ז — תרע״א; צל״ח, לח בתרפ״ג; שדה חמד, כמה פעמים.

אהלי שם, 212; שה״ג הגר, ח״ב, דף מד; ארץ בנימין, רנז-רנח.

ר׳ אברהם בנו דומ״ץ זאליזשע שליד מונקאטש, ובמקום אחד נזכר כאב״ד זבידוב הסמוכה. נשא את ראכיל יוטא בת לאה. באחרית ימיהם כלכלום שנים רבות בכורם מניו יורק ומשפחתו. בשנותיו האחרונות כשהיה סגי נהור, גר בבילקע אצל משפחתו. נפטר אחרי תרצ״ג.

ילדיו: א. ר׳ מאיר בכורו בניו יורק. נשא את יוטא רחל בת ר׳ שמואל צבי, נפטרה ביום ט״ו טבת תשכ״א. ילדיהם: חיים, יעקב יצחק, אליעזר זוסמן, יהודה אריה, שמואל צבי ומשפחותיהם; ב. דבורה זו׳ ר׳ משה אברהם שו״ב בקאשוי. בכורם הנדיב ר׳ יעקב קופל ושאר ילדיהם תמכו בהוצאת ספרו; ג. פערייל זו׳ ר׳ יהושע ב״ר שלמה דב דאפט (ליפשיץ) שו״ב בילקע, שטרח בהעתקת כתביו לדפוס. נספו ביום ג׳ סיון תש״ד באושוויץ עם ילדיהם: חיים אריה, נחום, אורי, יוסף, לאה וחמשת ילדיה, שרה ובתה הי״ד. שרדו בברוקלין רק: ר׳ שלמה ישעיה, חיה פיגא, מרים איידל ורייזל; ד. ר׳ שלמה ישעיה וילדיו ברצפרט, אצל חמיו הדומ״ץ ר׳ נתנאל פריעד. השתדל בהדפסת ספרו של אביו, וד״ת ממנו בספר; ה. ר׳ מרדכי הנזכר בספר. נשא את מרים בת ר׳ נח, נספו ביום כ״ה אייר תש״ד. בתם חיה נפטרה בב״ב אחרי המלחמה. שרדה בברוקלין בתם הינדא זו׳ ר׳ יעקב שטרן, וילדתם מרים מלכה; ו. ר׳ משה נחמיה שו״ב ומו״ץ ניר קאראס. נספה עם זו׳ קריינדל וילדיהם. שרדה רק פיגא זו׳ המוהל ר׳ ישעיה קארפען, בנם של ר׳ יצחק ב״ר משה אברהם וחנה

בתיה בת ר׳ אהרן מתתיהו, שנספו באושוויץ ביום כ״ח אייר תש״ד. ילדיו: שבתי משה נחמיה, דוד יצחק, אברהם אהרן מתתיהו. שרד גם אחיו חיים אריה ומשפחתו. ד״ת ממנו בספר אביו, והיה עמו בכתובים ספר שערי האבות על אבות. נדפס רק: שערי אברהם, ענייני אליהו הנביא, פתח אליהו וביאורי תנדב״א, קליינוואַרדיין תרצ״ו, עם כמה הסכמות. בסוף תודה למסייעיו: דודו ר׳ מאיר ליפשיץ וילדיו. ד״צ ע״י חתנו בברוקלין תשכ״ט; ז. ר׳ אליעזר צבי הצעיר. סייע בתשכ״ט עם אחיו הבכור להדרת ספר אביהם. נפטר ביום כ״ד אדר. זו׳ העסא רחל בת ר׳ אברהם דוד נספתה ביום ד׳ סיון תש״ד, עם בנה ר׳ חיים. שרדו בניו יורק מהדירי תפארת יעקב: ר׳ אריה שנשא את לאה רבקה נכדת המחבר, ור׳ דוד שנשא את ריזל, וילדיו: ר׳ אברהם יונה, ר׳ משה, ר׳ שבתי ומשפחותיהם, והב׳ יהושע יעקב.

ילקוט אברהם, ליקוטים על ד״ח שו״ע, מונקאטש, דפוס אהרן דב מייזעלס, תרצ״א, יג, קצב, י׳ ד׳. בהתחלה דברי תודה לילדיו, ומזכיר גם את גיסיו תומכיו: ר׳ טוביה שפיץ בפעהער יארמאט אבי ר׳ מאיר חתן אב״ד ביסטריץ, ור׳ יוסף אריה הופמן שו״ב קאלוב. המסכימים בתרפ״ו: המנח״א (הכרתיו זה כמה לת״ח מופלג ובקי, ועבשיו ביותר); ר׳ מרדכי ליב וינקלר ממאד לבנו רמ״נ (חריף ובקי עצום, צדיק תמים חסידא ופרישא); אביו (אם חכם בני ישמח לבי גם אני); רנ״צ וייס אב״ד בילקע (העלה מרגלין יקרין). כמו״כ מכתבי המלצה מתרפ״ז לבנו רש״י מרצפרט, להדפסת ספרי אביו כשנצרך לסך רב לרופאי עינים גדולים בויען, מהמנח״א, רע״ק סופר מפ״ב, ור׳ יצחק וייס מוועברוי. בגלל חוסר כסף לא הדפיס את יתר ההסכמות, ההערות והתיקונים. בהתחלה קנ״ז רמזי נוטריקון של מילת בראשית. אחרי ח״א, מדף קמד ע״ב: ח״ב ויוסף אברהם, ליקוטי אגדה. מדף קפה ע״א: ח״ג אברהם אזכור, ליקוטי דינים לשו״ב. בסוף רשימת מנויים מפורטת. ד״צ ע״י נכדו ר׳ ישעיה קארפען, ברוקלין, דפוס יצחק אייזיק גראס, תשכ״ט, עם הקדמתו. רשימת המנויים נשמטה, וניתנו ד״ת מבכורו ר׳ מאיר. בכרך באים תחילה ספרי אביו ברית אבות ופדיון נפש, והדפים השייכים לעניני ברית בספרו ובספר שערי אברהם של בנו.

תשובות אליו: בית דוד, קג, קט בתר״ח לזבידוב.

ר׳ שלמה זלמן ב״ר אהרן ליפשיץ

בנו של ר׳ אהרן אב״ד לפנוב. נשא את מלכה בת ר׳ חיים ווּבר אב״ד טימבורג, ומילא שם את מקומו. גבאי א״י, וחתם בתרפ״ד נגד קופסאות יח״ל. נספה עם משפחתו הי״ד.

ר׳ שלמה זלמן דומ״ץ בריגל. במנויי בכ״ע, מונקאטש תרנ״א.

לִיקוֹבֶר

ר׳ מנחם מנדל

בנו של ר׳ אפרים זלמן מגיד דזולקיב. נקרא זולקוור על שם מקום מולדתו. אב״ד שצריץ, ומגיד מפורסם ומקובל בבראד אחרי ר״מ אוסטרר. דרשותיו חדרו לבבות, ורבים השיב מעון. סיגף עצמו מצעירותו עד גיל שבעים. למד בעמידה ימים ולילות, ויצא מבית המדרש לשבת בלבד. מגדולי חריפי זמנו, ונזכר בספרי שו״ת רבים. נפטר ביום י״ב ניסן תקנ״ו, ונשתמר נוסח מצבתו.

אולי אליו: בית אפרים, תנינא, ח״א, עח.

ברודי, 66.

ר׳ מרדכי שמעיה הכהן

נולד בברודי, וגר בקריסנפולי. אולי אביו הוא שנולד ברוסיה, והוברח לגליציה כדי שלא לשרת בצבא. תלמידו של רחי״ל סוסניצר. בגלל קשיי פרנסה כנראה נדד גם להונגריה, ובתר״ס לערך היגר לארה״ב. הדפיס שם את ספרו **מועדי קודש**, דרושים על המועדים, נויארק, דפוס ר׳ עוזר יוסט, תרס״א, (לח) ד׳ באותיות מרובעות. ההסכמות מתרנ״ט: ר״י שמלקיס (בא לפני ותלמודו בידו... עברתי במעט על דבריו, ומצאתי אותם טובים ונכוחים... בידעי ומכירי קאמינא, כי הנהו ת״ח, וכוונתו רצויה לעשות למלאכת ד׳ כונים); ראל״ה מסטרי (התענגתי לראות כי נכבדות מדובר בו, הכל עשה יפה בעטו, בהגיון ישר בטוב טעם ודעת); ר׳ משה גרינולד מחוסט (אקלע לאתרן... גם היה לי עמו שעשועים דאורייתא, ונהניתי מפלפולו ובפרט מנועמי מגדיו, בדברי אגדה אשר טעמם כצפיחית בדבש). הפתיחה בדבר הלכה. שב לגליציה, ונפטר בתרס״ה בן ס״ה לערך. נשא את הינדה אוסטר מקריסנפולי, וילדיו: א. שבע זו׳ ר׳ שלום קרנץ מחסידי בלז בק״פ. כשנפטרה נשא את אחותה: ב. גיטל. בנו ר׳ מרדכי שמעיה גר ברמת־גן; ג. ר׳ זלמן, מורה דת בהולשיץ.

תשובות אליו: שו״מ, רביעאה, ח״ב, קלא; לתלמידי לבלז, שערי דעה, ח״א, קעז לפני תרל״ח.

לֶכוֹבִיץ

ר׳ ברוך. ת״ח בלבוב. אליו: מהרש״ם, ח״ד, נז בתרמ״ג.

ר׳ זלקא. ת״ח בגרידינג. אליו: הרי בשמים, ח״א, נד בתרמ״א.

לַם

ר׳ אברהם שמואל (אלטר) ב״ר יוסף יוסקא **לם**

מזולקיב (תר״ג — תרפ״ג)

נולד בשנת תר״ג בבלז לאביו ר׳ יוסף יוסקא, והתיחס גם לתבואות שור. נסמך מרבני קוטנא, קליש ולבוב. מתרכ״ו רב בפולין הרוסית בקהילות: קוויף, טורטשין שבמחוז וורשא, וראווא שבפלך פיעטרקוב. בגזירת גירוש הנתינים הזרים בתרמ״ח שב לגליציה. התקשה למצוא משרת רבנות על אף ההמלצות החמות שהיו בידיו, כי ראה שדרושה לכך מתת כסף בגלוי או בסתר. לבסוף נתקבל כראב״ד זולקיב, וחי שם בדחקות עד יום פטירתו (בסוף שבט, אך ר׳ יוסף באב״ד מאנטורפן קבע בודאות) י״ג אלול תרפ״ג. נשא את הדס בת רבי אלימלך מרודניק, ונולד לו רבי אלימלך מירוסלב וטלומטש. משגירשה נישאה לר׳ שמעון אמקרויט. בזיווי״ש נשא את לאה גיטל בת ר׳ יעקב יצחק מבלנדוב, בכורו של השרף ממוגילניצה, וחתנו של ר׳ אריה ליבש אב״ד טומשוב, חתן האור לשמים ונכד הב״ח. ממנה נולד ר׳ אלעזר שבא לזולקיב בתרפ״ג. נספה בשואה עם ילדיו: חיים יוסף, זינדל, מאיר, אברהם שמואל ובת הי״ד.

בזקנתו נדד להונגריה לטפל בהדפסת כתביו. **אשל אברהם** עה״ת והמועדים, ביאורים ודרושים בדרך פשט ומוסר, מונקאטש, דפוס קאהן עט פריעד, עת״ר, ד, קלח; א, קמו; קכח ד׳. המסכימים: האב״ד

ר׳ שלמה שפירא בתר״ן (ידעתיו שהוא גדול בתורה, צנא מלא ספרא, והוא ירא שמים); בנו רצ״ה (גברא חשיבא ויקירא... בר אוריין ובר אבהן קדישין... דכירנא שאאמ״ו כיבדו מאד באהבה וחשיבות); ר׳ פנחס רימלט אב״ד זולקווא (מעת אשר באתי הנה, מכירו אנכי לרב מובהק בהוראות). תעודות מתרמ״ח מאת ר׳ אליהו חיים מייזל מלאדז (חכמתו ותורתו עם יראתו הטהורה הקודמת לחכמתו, הם יעידו עליו ויכירוהו לפני האנשים המבקשים את האמת); ר׳ ישראל יהושע טרונק מקוטנא (נא לקחת אותו ברכה אל בתיכם); ר׳ שמחה יאיר מאזארקוב (חריף עצום ובקי בכל חדרי תורה צדיק וישר... מלא יר״ש באמת ובתמים חכם הרזים); רח״א וקס מפיעטרקוב; ר׳ מאיר יחיאל מסקרנביץ ואוסטרובצה (יצא לו שם בתורתו ובחסידתו להפליא כאחד מהגדולים... הוא ידידי מאז ומקדם... ראוי לאותה איצטלא אפילו בעיירות גדולות, והרחמנות גדלה עד למעלה). בתרמ״ט מאת: ר״י שמלקיס לש״ב (עבר דרך עירנו, ופלפלתי אתו בדברי תורה, והוטב בעיני מאד... זכות תורתו וזכות אבותיו הקדושים, יגינו על העיר ועל העדה שיבחרו בו); רי״א איטינגא לש״ב וידידו (והוא כעת נודד ממקום למקום, למצוא מנוח אשר ייטב לו... ונשאתי ונתתי עמו בהלכה, וראיתי כי הוא חריף עצום ובקי נפלא, ידין ויורה כדת של תורה. גם יראתו עמדה לו ללמד את העם דרך ה׳... ואעידה אנכי כי מעט המה רבני גאליציע אשר יערכו לו). בהקדמתו מספר מקורותיו, ודרכו בחיבור זה. בדף האחרון מפתח ענינים קצר. נדפס רק על בראשית־ויקרא, ועמו היה מסודר לדפוס גם ח״ב על במדבר־דברים.

אהלי שם, 238; זולקיב, 175.

ר׳ אלימלך ב״ר אברהם שמואל **לם**

מירוסלב וטלומטש (תרכ״ג — תרצ״ג)

בנו של ר׳ אברהם שמואל אלטר ראב״ד זולקיב מזיווגו הראשון. נתגדל בבית הרבי משינאווא, ולמד אצלו בהתמדה עם בנו. בתרמ״ג נזדמן לשם החסיד ר׳ מאיר יהושע אונגר שנשלח בזמנו ע״י הדב״ח לגור בירושלים, ב״ר מנחם מנדל מסטבניץ, בנו של ר׳ מרדכי דוד מדומברובה, וחתנו של ר׳ ישראל מסטבניץ ב״ר מאיר האור לשמים. כששמע שהרבי משינאווא נמנע להשתמש בר״א כי הוא ת״ח מופלג ונכד הנו״א, לקחו כחתן לבתו שינדל, ועלו לירושלים. סבל שם צער רב מחרפת רעב ומחלות שונות, וחובות להוצאות נישואין וריפוי. לכיסוי החובות הדפיס בתרס״ו חידושי שני המאורות, עם ארבעה מכתבי המלצה מהרבי משינאווא, וקריאה לתמוך בו. יצא כמה פעמים לגליציה בשליחות

הכולל, ולבקר את הוריו. נשלח שוב בתר״ע בזמן המחלוקת החריפה, ולא חזר יותר לארץ. השתקע בירוסלב כאדמו״ר, ועל שם מנהגי הארץ שהביא עמו נקרא הרבי מא״י. נודע בצדקתו וחסידותו, לבש לבנים, והניח שני זוגות תפילין. בשנת תר״ץ עבר לטלומטש, והתלקטו סביבו חסידים מפשוטי העם. נפטר ביום ט׳ אלול תרצ״ג (או תרח״ץ). אלמנתו היחסנית בת דודה למהר״א מבלז, הובלה בשבוע שאחרי הפסח תש״ב לטחנת רודולף בסטניסלב, ושם נספתה הי״ד.

ילדיו: א. שרה הבכורה ילידת תרמ״ד, היתה גם נכדת ר״מ מפשוורסק. זו׳ ר׳ יוסף אדלר מנכדי ללוב בירושלים. נפטרה בצורה מופלאה בשבת י״א כסלו תשל״ו. מבניה: הרב משה בירושלים; רבי אלעזר בלוס אנג׳לס; ב. ר׳ מנחם ישכר (ו׳ אייר תרמ״ז — י׳ אדר תרס״ו, שנה אחרי נישואיו וחלצו לאלמנתו); ג. ר׳ חיים חתן האדמו״ר מדרוהוביטש. ממנהיגי המזרחי בירוסלב וטלומטש בה הקים את החדר הכללי. כשעבד במרכז המזרחי, גר שנים אחדות בלבוב. מרצה מוכשר, ומועמד לקונגרס הציוני. נתפס בערב שבועות תש״ב עם מאה וחמישים יהודים, והובא למחנה ינובסקי בלבוב ולויניק הסמוכה. עבד שם עד שנספה, ואחריו זו׳ ובן הי״ד.

מכתבים אליו: ש״ב, דברי שמחה, ח״ב, סז-ע בתרס״ח — תר״ע לירושלים.

אדמורי״ם שנספו בשואה, 150; טלומטש, 48, 129, 196-197, 242, 302, 389, 422.

ר׳ אריה ליבוש לם

בנו של אדמו״ר מלמברג, נכד השר שלום. נשא את פעריל בת ר׳ אלימלך אשכנזי אב״ד הורודנקה, ועבר אליו. דומ״ץ בעיר בין שתי המלחמות. נספה בשואה הי״ד.

תשובה אליו: חבצלת, תנינא, נ.

הורודנקה, 70, 418.

ר׳ דב בריש לם

יליד ירוסלב. נותר חסר כל משריפת צאנז בתר״ן, ועבר לקראקא ולשיניבה. דחוק למעות, בגלל חמשת בניו ובת הסמוכה לפרקה. לפרנסתו הוציא לאור ספרים כגון: אור עולם מהמאיר נתיבים, פרזעמישל, דפוס זופניק, קנולר והמרשמיד, תרנ״ב, ה, כח ד׳. המסכימים: ריי״ש משיניבה, ר׳ אהרן רב הקריייז, ר״י שמלקיש ור״ע קורניצר. בהקדמת המו״ל כותב, שקנה העתקה משובשת מהעתקה שאצל הרבי משיניבה מהדפוס הראשון בתקנ״ה. כמו־כן

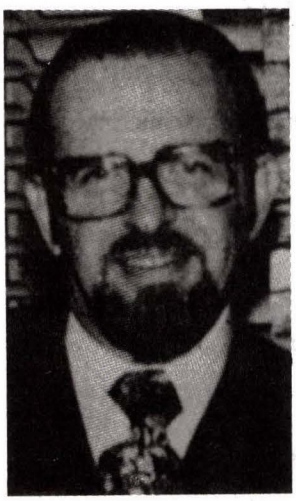
את הספר רפדוני בתפוחים, פאדגורזע, דפוס רש״ח דייטשער, תרנ״ו, ד, כז ד׳. זהו ביאור על כ״ד אגדות רבב״ח, מרבי אליקים געץ אב״ד הילדסהיים ב״ר מאיר מפוזנא. חיברו בילדותו בתל״ט בהיותו אב״ד סווערזענץ, ונדפס בתע״ב ע״י בנו ר׳ זנויל דומ״ץ סווערזענץ. כעת נוספו בסוף חדו״ת בהלכה ואגדה מהחת״ס ובנו רש״ס. המסכימים: ריי״ש משיניבה (לרגל מחלת רגלו מו״ל ספר לפרנסת משפחתו); ר׳ מאיר ר״פ מליקובה בקראקא; ר׳ שמחה בונם ברש״ס עם דרשתו בסוף (החסיד המפואר ירא ה׳ מנוער, ענף עץ אבות הקדושים... דוב ערב הוא לי עני במסתרים... הכי קרא שמו דוב כי הוא דובב שפתי ישנים... ידעתיו לאיש יקר וחרד לדבר ה׳ מעודו). המלבה״ד כותב בהקדמתו, שמצא את הספר הנדיר בביהמ״ד של המג״ע, ומודה לשלושת גבאי הספרים שם.

ר׳ יוסף חיים לם

מ״מ ומו״ץ בטורנא. בנו כנראה של ר׳ שמעון ב״ר יוסף יוסקא. נשא את רבקה הענא בת ראי״ל ה״ש, בנו של ריי״ש משינאווא. נספה בשואה הי״ד.

ר׳ יוסף יוסקא ב״ר יהושע לם

בנו של ר׳ יהושע (בטעות נרשם ישראל במג״י למשפחת אדלר), חתנו של רבי שמעון מירוסלב, ועמו חתם משם על דברי אמת, זאלקווא תקס״ח. נשא את מרים בת ר׳ אלעזר רוקח בכורו של השר, ועבר לגור בבלז בה נולדו ילדיו: א. ר׳ אברהם שמואל אלטר ראב״ד זולקיב; ב. ר׳ יהושע, נפטר בלבוב יום ג׳ אב תש״ב. נשא את גיטא בת ר׳ פנחס הלוי הורביץ אב״ד וואליע, נפטרה ביום כ״ג תשרי ת״ש. ילדיו: 1. ר׳ שמעון. כנראה הוא שנשא את

הרב ד״ר נחום לאם
נשיא ישיבה־אוניברסיטה בניו יורק

בלומה, בת ר׳ אהרן ט״ב האדמו״ר מדרוהוביטש־מושציסק, ב״ר נחום צבי מדרוהוביטש (לא נותקה, 637); 2. ר׳ אלעזר; 3. ר׳ שלום אב״ד סולינא (סוליצה? ברומניה); 4-5. מלכה ודינה. כולם נספו הי״ד. שרדו רק: 6. ברכה דבורה זו׳ רבי יחיאל לבין חמיו של מהר״א מבלז, נפטרה ביום י״ח אב תשי״ח, ונטמנה בהר המנוחות; 7. מרים זו׳ ר׳ יוסף רוט בארה״ב; ג. זו׳ ר׳ אשר זלקא ליפינר אב״ד גרודזיסק; ד. ר׳ שמעון, גר בבלז ובשיניבה. מחסידי ר׳ משה משיניבה, וכשהיגר לארה״ב בתר״ע לערך, פתח באיסט סייד קלויז שיניבה. חתן ר׳ יוסף חיים הכהן גלנץ. חתנו: ר׳ אברהם שמאי פייגנבוים ב״ר שמואל זנויל משנדישוב, אבי ר׳ שמואל זנויל, אבי אברהם שמאי שמסר לי פרטים אלו.

מאיר וונדר, אהל שמעון, פז-פט; הרב יוסף ליברמן, שלשלת היוחסין, קיח-קיט, עם רשימת הצאצאים.

לֶמְבֶּרְסְקִי

ר׳ לוי

חתן ר׳ יצחק הורביץ אב״ד סטניסלב. במנויי זכרון יהודה (ברודא) תרנ״ד מפודהייץ (לברסקי, חתן ראל״ה!), וארץ החיים תהלים תרס״ד ממריאמפול. נזכר כאב״ד סמילא ברוסיה.

תשובות אליו לסמילא: גיסו, הרי בשמים, ח״א, צה, ח״ב, קלד, קפד, ח״ג, נח. נזכר במאה שערים, ט, לט. ר׳ ישראל דב בר אב״ד וניצא כתב עם בית דינו למען א״י בתרמ״ט, שיבת ציון, ח״ב, 34.

לַמְדָן

ר׳ שלום מרדכי. מוסמך להוראה.

תשובה אליו: אמרי טבא, נר בתרצ״ב.

★

ר׳ למיל ברווה, תלמידו של רנ״צ מרופשיץ (החסידות, 206).

למלר, ר׳ יצחק הירש ראה לפי: **רוזנבלט, ר׳ יצחק הירש**

לַמְפִּין

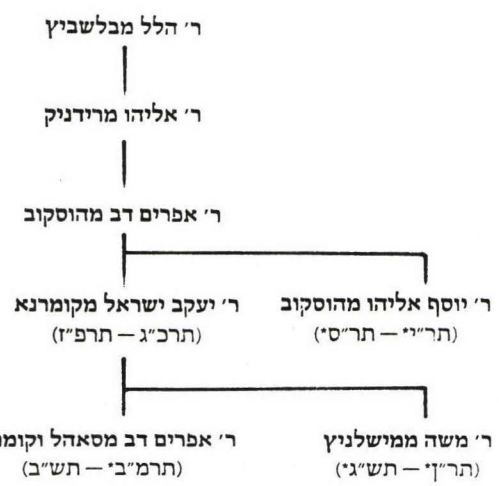
ר׳ חיים. ת״ח בטיטשין. אליו: אמרי דוד, מב בתרצ״ב.

ר׳ יהודה הכהן. בחור ת״ח בסנוק.

ד״ת שנמסרו ע״י בן אחותו ר׳ ישראל שמואל הלוי הורביץ ותולדותיו, כרם שלמה, תשרי־חשון תשד״מ, מא-מב, אלול, לח-מב.

לנגזם ראה לפי: **לנגסם**

לַנְגְנוֹיֶר

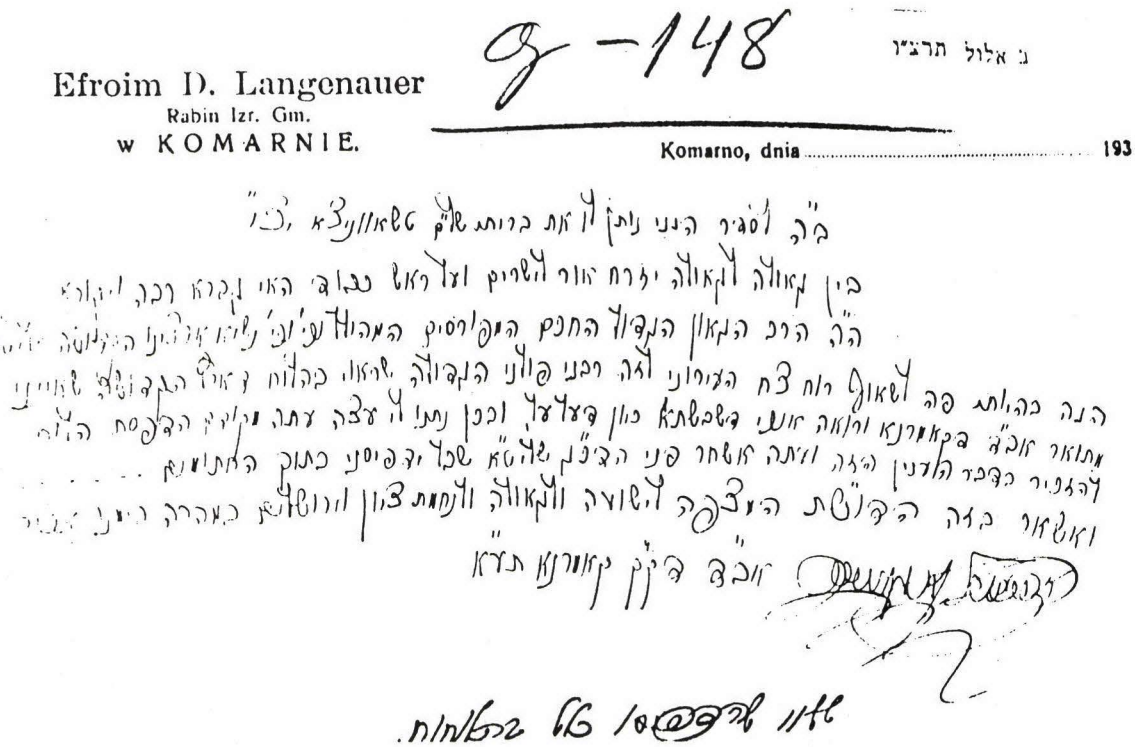

ר׳ אליהו ב״ר הלל **לנגנויר**

בנו של ר׳ הלל אב״ד בלשביץ (נכדם רמי״ל לנגרמן ביחוס שבסוף ספרו בית צדיקים). צדיק נסתר בכפר רידניק (או ריבקניק) שליד דרוהוביטש, בו החזיק בית מזיגה. רכב על סוסו אל רבו רמ״ל מסוס לתנות צרת אחיו המוזגים, ורבו ליוהו החוצה. נשא את בתו של ר׳ שלמה מביסטריץ שליד בוריסלב שהישועות יעקב התיעץ עמו בהלכה, חתנו של ר׳ מאיר מישינקא שליד טורקא (בתו חיה ובעלה ר׳ ליב, הוריו של ר׳ אברהם עבר מזבידקא שליד וורצקי), חתנו של ר׳ יצחק חיות מסקוליע בעל זרע יצחק (וראה: ח״א, 168). ילדיו: א. ר׳ יוסף מסטרליסק, אביהם של: 1. ר׳ שלמה לנגרמן אב״ד סרט וטורקא; 2. ר׳ יצחק לנגנר אב״ד טרטקוב; 3. ר׳ אפרים אב״ד הוש; ב. ר׳ הלל אב״ד זידיטשוב; ג. עטיא זו׳ ר׳ ישכר בריש אייכנשטיין מזידיטשוב, מחמשת האחים במסל״ה, אבי המהרי״א מזידיטשוב. כמו־כן: ד. ר׳ אפרים דב לנגנויער אב״ד הוסקוב.

ר׳ אפרים דב ב״ר אליהו **לנגנויר**

בנו של רבי אליהו מרידניק. רבה של נבריה, ואח״כ הוסקוב. בניו: א. ר׳ יוסף אליהו שמילא את מקומו בהוסקוב; ב. ר׳ יעקב ישראל אב״ד קומרנא.

בקשת הרב אפרים דב לנגנויר מפרשת פנחס תרצ״ו מאת נשיא הכולל, לפי הערת רבני פולין בהיותם בשצבניץ, שבלוחות החדשים יודפס ליד שמו אב״ד קומרנא.

ר׳ **אפרים דב** ב״ר יעקב ישראל **לנגנויר**

מקומרנא (תרמ״ב* — תש״ב)

בנו של ר׳ יעקב ישראל אב״ד קומרנא. במקום אחד נקרא בטעות אפרים דוד. בשנת תרע״ב נקרא סגן האב״ד בקומרנא. השתדל להבחר לסמבור־ישן אלטשטט, ונתקבל לסטרי סאהל על מקום זקנו הרב אברהם משה (מחז״ה, כ״ד כסלו תרע״ב, 7, א׳ טבת, 6). כשנפטר אביו בתרפ״ז עבר לקומרנא למלא את מקומו, עד שנרצח ביום ג׳ חשון תש״ב עם מאות מטובי העיר, ונטמנו בקבר אחים גדול ביער ברעזניק. בנו ר׳ חיים יוסף הי״ד דומ״ץ קומרנא, היה חתנו של ר׳ יצחק ליפשיץ אב״ד טשרנא דונייעץ.

תשובות אליו: אבן יקרה, תליתאה, קכא; אמרי דוד, פא, קפח בתרפ״ה — תרצ״ג (כאב״ד!); אמרי יושר, ח״א, קעט; שו״ת רב״ז, ח״ג, טו (פנקס קומרנא צריך להיות בידי אביו ולא בקהילה); זיו הלבנון, יד, כה, נב בתרע״ב; פרי העץ ומנחת יחיאל, בסוף ח״ד, א בתרע״ד. במשתתפי אהל יצחק (סטמר), שנה ה, חו׳ יב, עמ׳ ט; אספת חכמים (בירברייער), שנה ג, תרע״ב, עמ׳ כו, מה, קיג (כסגן הרב), והבאר תרפ״ד. בתרע״ד חבר אגודת הרבנים מיסודו של הרב הכהן מקהיר.

ר׳ **יוסף אליהו** ב״ר אפרים דב **לנגנויר**

מהוסקוב (תר״ו* — תר״ס*)

בנו של ר׳ אפרים דב אב״ד הוסקוב. מילא שם את מקומו בין השנים תרנ״ו—תרס״ג לפחות (פאלקסקאלענדער). במנויי חפץ חיים (יוזפסברג) תרנ״א. נשא את בתו של רבי אברהם משה אב״ד סאהל, ב״ר אפרים צבי אב״ד סאהל. בנו ר׳ ניסן רוזנבוים אב״ד קרעטשינף, חתנו של ר׳ ארון ליב מפרימישלן וחמיו של ר׳ ליזר וולף.

תשובה אליו: בית יצחק, חו״מ, לא בתרנ״ו (לנגרמן!).

ר׳ **יעקב ישראל** ב״ר אפרים דב **לנגנויר**

מקומרנא (תרכ״ג — תרפ״ז)

נולד בשנת תרכ״ג לאביו ר׳ אפרים דב אב״ד הוסקוב, והיה תלמידו המובהק. נסמך מהמהרש״ם. נשא את בתו של ר׳ מרדכי יצחק הכהן גלנץ אב״ד קומרנא, ואחרי פטירתו בתרנ״ח מילא שם את מקומו. נפטר בשנת תרפ״ז. ילדיו: א. ר׳ אפרים דב אב״ד סאהל ממלא מקומו בקומרנא; ב. ר׳ משה

דומ״ץ מישלניץ; ג. זו׳ ר׳ שמעון שפירא מקולומיאה, בהה״צ מזבריז נכד הברית אברם מזלוזיץ.

תשובות אליו: אבן יקרה, מט; אמרי דוד, מו, קמט בתרפ״ד — תרפ״ט! (מסירת פנקס הקהילה). במשתתפי אספת חכמים (בירברייער) בתרע״ב.

אהלי שם, 280; קומרנא, 22.

ר׳ ישראל יוסף לנגנויר. ת״ח בקולומיאה.

תשובה אליו: מנחת יחיאל, ח״ב, מב.

ר׳ משה ב״ר יעקב ישראל **לנגנויר**

ממישלניץ (תר״ן — תש״ג)

בנו של ר׳ יעקב ישראל אב״ד קומרנא, ובטעות רשמוהו כבנו של ר׳ אפרים דב אב״ד סאהל. בתרע״ב היה מוסמך להוראה. נשא את חנה בת ר׳ יוסף שמואל פרלמן אב״ד מישלניץ, ושימש שם כדומ״ץ בין שתי המלחמות. ת״ח יר״ש, נמוך קומה ובעל עינים יוקדות. ניהל מנין בביתו, וקיבל כל אדם בחביבות. בפרוץ המלחמה ברח לטרנוב. נספה עם זו׳, בנו יוסף שמואל, בתו שרה זו׳ ר׳ אליעזר בן הרב מקומרנא, חיה, פועה ונחמה הי״ד. ניצל רק בנו הרב מרדכי בארה״ב.

תשובה אליו: אמרי דוד, נג בתרצ״ב.

נח וינמן, ודוביצה, 385/6.

ר׳ נחום אפרים לנגנויר

אב״ד גרודזיסק. זו׳ נכדת ר׳ יוסקא לם. בתו אסתר הודל, זו׳ ר׳ אהרן מונד ב״ר יחיאל דב אב״ד מוסט.

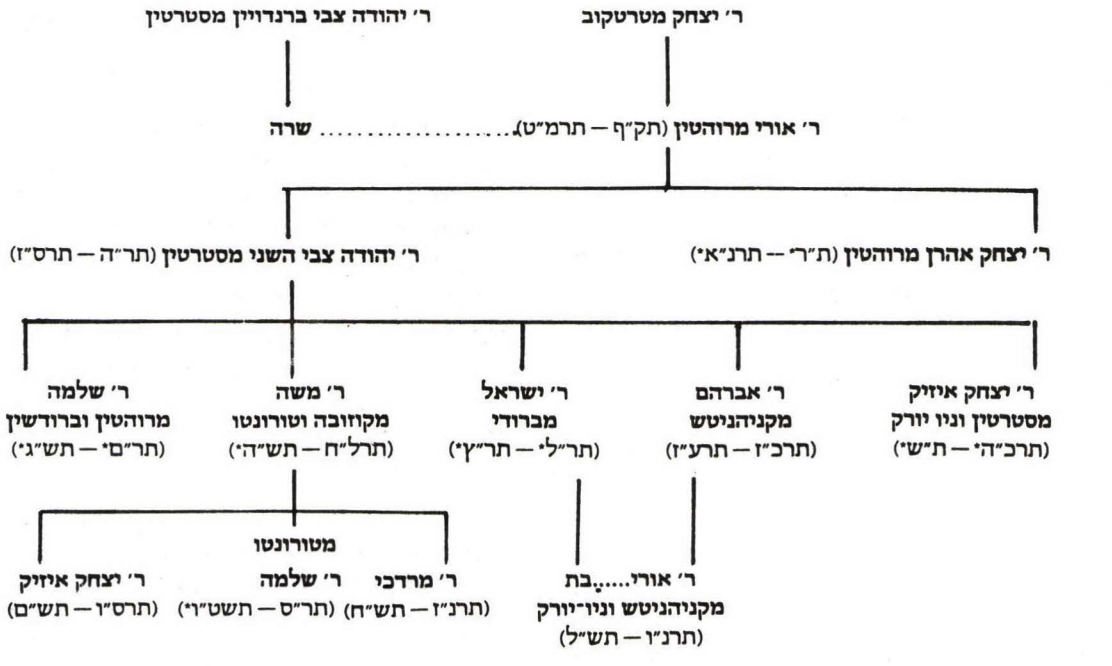
לַנְגְנֶר

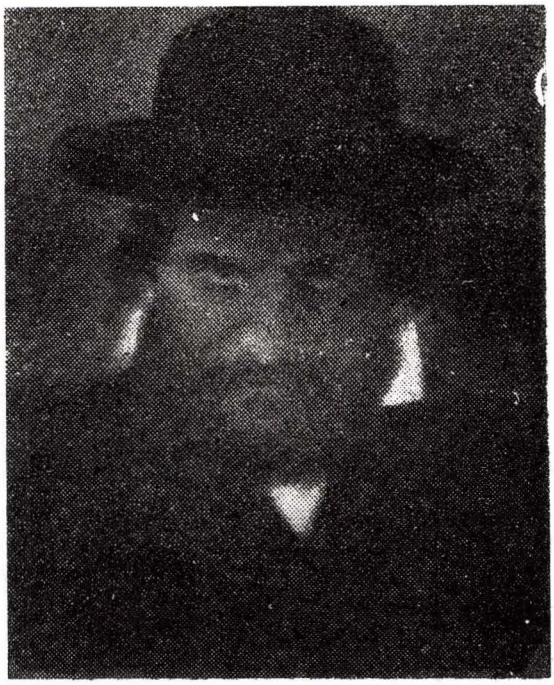
קיצור כנראה של לנגנויער. יש ונקראו גם לנגר.

ר׳ אברהם ב״ר יהודה צבי **לנגנר**

מקניהניטש (תרכ״ז — תרע״ז)

נולד בסטרטין בשנת תרכ״ז, לאביו רבי יהודה צבי השני. בגיל י״ח נתמנה כרב בקניהניטש, וכשנפטר אביו בתרס״ז נעשה גם אדמו״ר. נתפרסם כאיש מופת ופועל ישועות, ומאות חסידי סטרטין חסו

רבי אברהם לנגנר מקניהניטש

בצילו. בפרוץ המלחמה גלה לבודפשט. אחרי מחלה קצרה נפטר שם ביום כ״ח תמוז תרע״ז. נערכה לו לויה גדולה, ובבית המדרש חברה תהילים התחממו בהספדו: האב״ד ר׳ קופל רייך, ר׳ אליעזר מישל מטורקא, ר׳ שלמה שיקלר מגוליגור, ותלמידו ר׳ ישראל לנדא מבראד נכד ״יד המלך״. שנה לאחר מכן הדפיס שם ר״א מישל, את ההספדים שנשא עליו בהלויה ובעת העמדת המצבה, בספרו בתוך הגולה. נשא את טויבע בת רבי פנחס ברנדויין מסטרטין. בניו: א. ר׳ אורי האדמו״ר מקניהניטש בניו יורק; ב. ר׳ משה מקוזובה; ג. ר׳ יצחק איזיק מזבורוב. שניהם נספו בשואה עם משפחותיהם.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״ב, רכט-רלא בתרנ״ו; מיכלא דאסותא, דף טז ע״ב; מנחת שי, ח״ב, סו; שדה יצחק, יח. לקט ד״ת ממנו מביא בנו, בסוף ספרו נחמד ונעים על דברים. מכתבו בתשובה כהלכה, צב.

תולדות אנשי שם, 68 (תרכ״ג — תרע״ח!).

ר׳ אורי(לה) ב״ר אברהם **לנגנר**

מקניהניטש בניו יורק (תרנ״ו — תש״ל)

נולד בקניהניטש ביום ה׳ אלול תרנ״ו, לאביו האב״ד ואדמו״ר ר׳ אברהם מסטרטין. יחוסו הגיע גם למגיד מזלוטשוב, ור׳ אהרן הגדול מקרלין. נשא את בת דודו אחי אביו ר׳ ישראל מבראד (מחז״ה, י״ד שבט תרע״ב, 3) שהתיחסה לשל״ה ולמהרש״ל. נסמך מהרב אליעזר מישל, כשהמשפחה ברחה בזמן המלחמה לבודפשט. מתרע״ח אב״ד קניהניטש שלוש שנים. נענה להפצרות חסידי סטרטין בניו יורק, והיגר לארה״ב בתרפ״ד. נתקבל באיסט סייד כרב בקהילות חסד לאברהם ור׳ יהודה אריה. כל שנותיו גר באותו המקום, ולא העתיק את מושבו גם כאשר השכונה השחירה. לא עזב כמעט את שולחנו עליו עסק בתורה יומם ולילה. פעילותו ליהדות היתה במסגרת אגו״י. שאף לעלות לארץ אך לא הספיק, ונפטר ביום י״ד אלול תש״ל. הניח אלמנה, בנים, בנות ונכדים.

חיבר ט״ו ספרים מלאי הגות וחסידות. בשעריהם כתב שהם חידושים ומחקרים על אדני התורה היראה והחסידות, ומאוחר יותר הוסיף גם: המדע. בראש הספרים הקדמה קצרה שלו, או שיר קצר בחרוזים. בסופם רשימת התורמים והמסייעים, וביניהם אדמורי״ם רבים מארה״ב. מלבד זאת פירסם בהמאור, והניח כתבים רבים.

נחמד ונעים חמישה חלקים על התורה. בסוף כל חלק **פתגמי אורייתא**, חידושים ושאלות מחיי עמנו, ופתרונן על פי רוח הזמן ויראת התורה. החלק הראשון נדפס בג׳רסי סיטי, והיתר בברוקלין־ניו יורק. ח״א בראשית בתרצ״ד, עם הסכמת ר״א מישל. ח״ב שמות בתרצ״ו, עם הסכמות ר׳ אברהם צבי שור ממנוסטרישץ בירושלים, ור׳ שרגא פיבל ויליג אב״ד בוצץ. ח״ג ויקרא בתרצ״ז, עם הסכמות רבי ישראל הגר מויזניצא, ר״א מישל, ר״נ ויידנפלד, ולקט ממכתבי רבנים על החלקים הקודמים. ח״ד במדבר בתרצ״ט, עם הסכמות חדשות מר״א מישל ור״נ ויידנפלד, ולקט מכתבים נוסף שבו גם מרשי״ש רובין נשיא ישיבת נצח ישראל בטומשוב־לובלסק, ועוד. ח״ה דברים בת״ש, עם הסכמת ר״א מישל מיום ט׳ אלול תרצ״ט, ולקט נוסף של מכתבים מרבנים, ובהם מרא״צ שור, רשי״ש רובין, ור׳ אברהם אביש הורביץ אב״ד ידלובה.

אור האגדה שלושה חלקים על אגדות הש״ס. נדפסו בברוקלין, ח״א בתש״ב על ברכות ומועד, ח״ב בתש״ד על נשים ונזיקין, וח״ג בתש״ו על קדשים וטהרות, 304, 16; 305, 21 עמ׳. **אור המדות** על פרקי אבות, תש״ח, 335 עמ׳. **אור התורה** על פרשיות התורה, תש״י, 384, 37 עמ׳. **אור המקרא** על פרשיות השבוע וההפטרות לפי סדר ספרי הנ״ך, תשי״ב, 375, 43 עמ׳. **אור החגים** על מועדי השנה, תשט״ו, 442, 54 עמ׳. כמו־כן נדפסו: **מילי דהספידא** דרושים והספדים; **אור המצוות** שלושה חלקים, ולא ראיתים.

דורות האחרונים, ב, תרצ״ז, 109; תולדות אנשי שם, 68; ש״ב שמואל אבידור, פנים אל פנים, 595, ל׳ תשרי תשל״א, 2; זכרונות המאור, ח״ב, רד.

Phone ORchard 4-5156

GRAND RABBI
IRE LANGNER
328 EAST 4TH STREET
NEW YORK CITY

טעל. אָרטשארד 4-5156

הרב אורי לאנגנער
בעהמ"ח ספר נחמד ונעים
בהה"צ ר' אברהם זצללה"ח מקניהיניטש
כעת בניו יארק

דף אוטוביוגרפי לבקשת רש"א טיקטין (מאוסף גנזים)

ר׳ **אורי** ב״ר יצחק **לנגנר**

מרוהטין (תק״ף — תרמ״ט)

בנו של ר׳ יצחק אב״ד טרטקוב. אחותו נישאה לר׳ אביגדור אייזן אב״ד ווארישׁ. תלמיד מובהק לרבי אברהם ברנדויין מסטרטין, וממנו קיבל רוב חכמתו. נשא את בתו שרה, נפטרה בעש״ק בראשית תרמ״ד, ומילא את מקומו כאדמו״ר לאלפים. קבע את מושבו ברוהטין, ועל שמה נקרא. רוב השנה סובב בעיירות ובכפרים, ושלח הרבה כסף לא״י. נסע עשר פעמים לר״י מרוזין, ואח״כ אל בניו. לבסוף דבק בש״ב מהרי״א מזידיטשוב, ונסע אליו לפרקים. בעל תפילה אצלו בימים הנוראים: החסיד ר׳ סנדר מקמינקא. היה בריא עד להסתלקותו ביום ל״ג בעומר תרמ״ט, בטרם מלאו לו שבעים שנה. ביום י״א אייר הלך להשתטח על ציון חו״ז מהרי״צ מסטרטין. שעות אחדות קודם פטירתו קיבל פתקאות, אמר שיעור תהילים, התפלל שלוש שעות, נטל ידיו לאכילה, אכל מעט ובירך ברכת המזון, נשכב במיטתו, ובשעה ארבע אחרי חצות מסר נפשו בנשיקה. לכבודו הלינו את הלויתו למחרת ל״ד בעומר. העמדת המצבה היתה ביום אסרו חג השבועות. רבים היו עולים מדי שנה בל״ג בעומר אל ציונו, ואף הגויים היו מקשיבים לניגונים היפים של הזמר בר יוחאי. הבאים היו מרוים את נפשם בניגוני השושלת הנעימים, ובמיוחד בנוסח ספירת העומר. הרב יחיאל מיכל היבנר מחסידיו הנאמנים, הדפיס עליו את ההספד: הלולא דרבי, קולומיאה תר״ן, בצירוף לקט מנהגיו עם נימוקים, מקורות וציונים בהם.

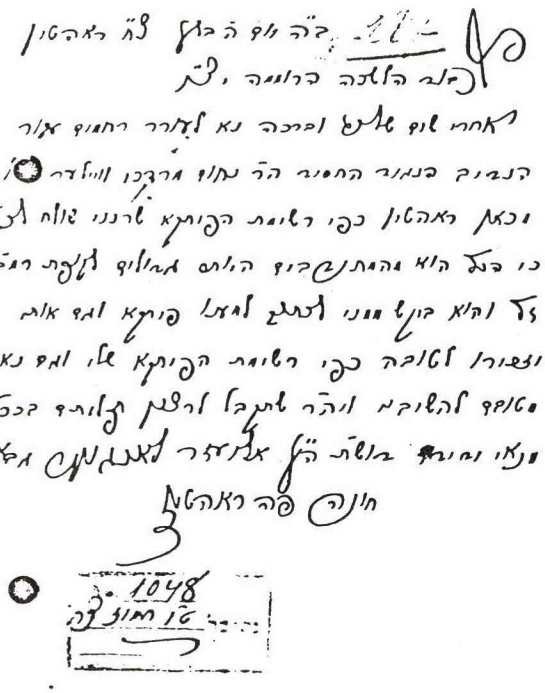
את ירושתו הרוחנית חילק לשלושת בניו: א. ר׳ יצחק אהרן עמוד התורה, ממלא מקומו ברוהטין. נפטר צעיר ביום כ״ו תמוז, תרנ״א לערך, ונספד בשו״ת הד״ר, תרנ״ד, ח״ב, יא; ב. ר׳ יהודה צבי עמוד העבודה, ממלא מקומו כאדמו״ר מסטרטין; ג. ר׳ ישראל הגביר עמוד הגמ״ח. נשא את בת הה״צ (ר׳ בונם מנדל מרילוס?) בירוסלב, ועבר אח״כ לברודי. בתו ד. נישאה לר׳ חיים יוסף נכד הצדיקים ממזריטש, זלוטשוב ונשכיז, והיתה עוד בת אחת או שתים.

תשובה אליו: יד מאיר (פריש), ז.

ר׳ **אליעזר לנגנר**

אדמו״ר ברוהטין משנת תרע״ב לערך עד לשואה. ת״ח עדין בעל הדרת פנים, ואהוב על הבריות.

רוהטין, 103.

בקשת רבי אליעזר לנגנר מקניהניטש ביום ה׳ בלק צ״ח מלשכת הכולל בירושלים, להתפלל עבור הנדיב ר׳ נחום מרדכי ויילער מעירו.

ר׳ **בן ציון לנגנר**

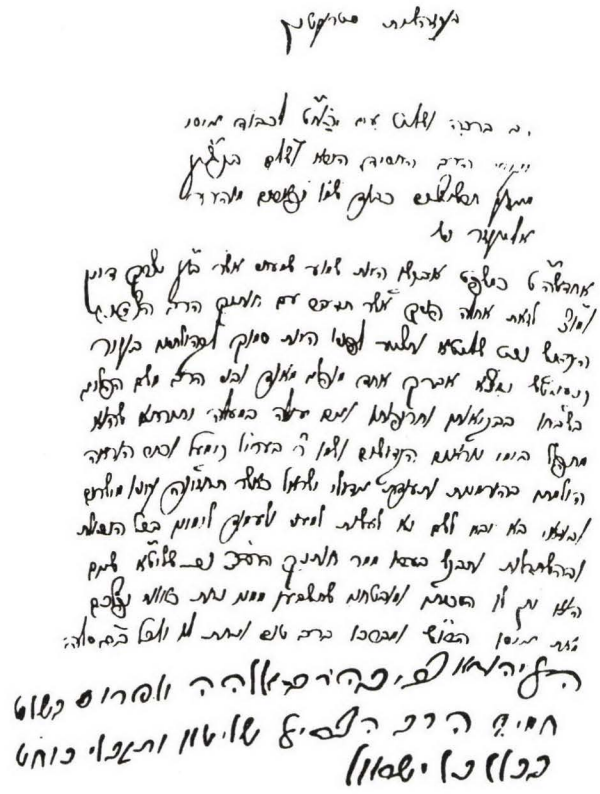
נולד בסטוב בשנת תרמ״ג. יש ונקרא לנגר או לנגנויר. ממיסדי אגודת ״תקות ציון״ למען א״י בגליציה. אחרי מלה״ע א׳ התישב בלבוב, ופתח חנות ספרים. פירסם בעתוני יידיש כטאגבלאט, דער מארגען, ועוד. חיבר ספרי מעשיות ביידיש, כגון: **מעלפת ספירים**, סיפורי רבי שלמה מסאסוב, לבוב תר״ץ, 52 עמ׳.

חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ד, 421.

ר׳ **יהודה צבי** ב״ר אורי **לנגנר**

מסטרטין (תר״ה — תרס״ז)

נולד בשנת תר״ה לאביו רבי אורי מרוהטין, ומילא את מקומו כאדמו״ר השני לבית סטרטין בשם זה. בגיל י״ח נתקבל כאב״ד סטרטין. נשא את גיטל לאה בת רבי שלמה טויב מרוזדול. נקרא עמוד העבודה, בירשו מאביו את כוחו בתפילותיו. הוא עצמו עבר כל השנה לפני התיבה, בניגון אחיד ללא שירים וזמירות, רק בקול בוכים ערב ונעים. היו לו אלפי חסידים עשירים, אך הוא עצמו חי בדוחק, ולא נהנה מהעוה״ז. נפטר ברוהטין ביום א׳ י״ד אייר תרס״ז, ור׳ נתן לוין אב״ד רישא בא להספידו.

המלצת רבי יהודה צבי לנגנר מסטרטין לגיסו רבי אליעזר, שיפעל אצל חמיו לקבל כדומ״ץ את האברך המופלג ר׳ בעריל קימעל מקנעניטש.

חמשת בניו אדמורי״ם מסטרטין במקומות שונים: א. ר׳ יצחק אייזיק בסטרטין; ב. ר׳ אברהם בקניהניטש; ג. ר׳ ישראל בברודי; ד. ר׳ משה בקוזובה וטורונטו; ה. ר׳ שלמה ברוהטין וברודשין. בנותיו: ו. זו׳ ר׳ חיים ב״ר אביגדור הלוי אייזן מסוירז. בנם ר׳ משה פנחס חתן דודו ר׳ ישראל; ז. זו׳ ר׳ משה שמעון פרנקל־תאומים; ח. זו׳ ר׳ דב בר מסטרטין, אדמו״ר חכם ופיקח בלבוב; ט. זו׳ הרב יחיאל מיכל הורודנר ראב״ד סטרטין.

מכתבו ע״י ר׳ דוד שכטר הגבאי, בסוף דובב שפתי ישנים (היבנר). מכתבו המזויף לרי״ש בלוך נגד הציונות, דובב שפתי ישנים, ח״ב, נד-נז. המלצתו עבור רד״ב קימל מקניהניטש, בסוף אמרי ברכה מהדו׳ תשל״ג, פקסימיל.

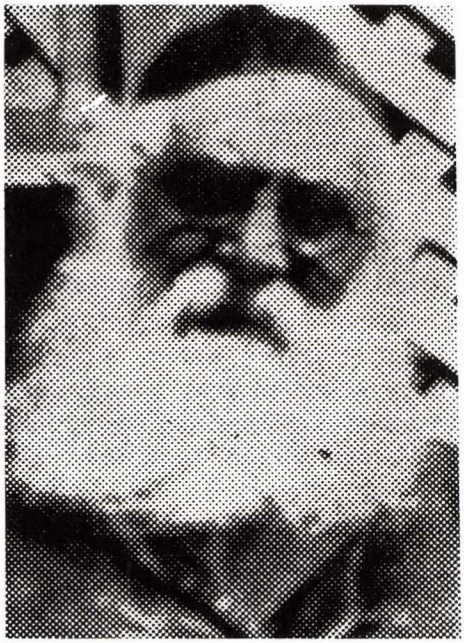
המצפה, י״ט אייר תרס״ז, 4; מחז״ה, כ״ו אייר, 3, קמחז״ה, י״ב אייר תרס״ז, 1.

ר׳ יעקב משה לנגנר

תשובה לש״ב: חבצלת, תנינא, צו בתרצ״ו.

ר׳ יצחק אייזיק ב״ר יהודה צבי לנגנר

מסטרטין וניו יורק (תרכ״ה׳ — תש״ש׳)

רבי יצחק אייזיק לנגנר מסטרטין

בנו של רבי יהודה צבי השני מסטרטין, ואחרי פטירתו בתרס״ז מילא שם את מקומו. בתר״ע עבר לבוברקא, ובתר״ף היגר לאמריקה. למדן ובקי בנגלה ובנסתר, התפלל בהתלהבות, ונסעו אליו חסידים רבים מכמה מדינות. הניח בכתובים פירוש על תהילים.

מכתבו בתשובה כהלכה, 54.

אהלי שם, 265; בוברקא, 179 (תמונתו ותמ׳ זו׳).

ר׳ יצחק אייזיק(ל) ב״ר משה לנגנר

מטורונטו (תרס״ו — תש״ם)

נולד בסטרטין בשנת תרס״ו לאביו רבי משה. התבלט מכל אחיו בתפילתו, עבודתו, שיעוריו, פרישותו, מסירות נפשו, ואהבתו לכל אחד מישראל. אדמו״ר בטורונטו על מקום אביו, ושם נפטר ביום ב׳ טבת תש״ם. ביקר פעמיים בא״י. לא זכה לזש״ק.

אחד מקרוביו, המודיע, ב׳ שבט תש״ם, ג.

ר׳ ישראל(כן) ב״ר יהודה צבי לנגנר

מברודי (תר״ל׳ — תר״ץ׳)

בנו של רבי יהודה צבי השני מסטרטין. התישב בברודי כאדמו״ר מרוהטין־סטרטין. מילא שם את מקומו: חתנו הבקי ר׳ משה פנחס ב״ר חיים הלוי אייזן. עוד חתן: רבי אורי לנגנר מניו יורק בן אחיו.

ממחוז הילדות, קטז, קכד, ריט.

ר׳ מרדכי ב״ר משה **לנגנר**
מטורונטו (תרנ״ז — תש״ח)

נולד בברודי בשנת תרנ״ז לאביו רבי משה. נשא בתר״ף את חנה בת רבי מוניש ספרין מקומרנא. היגר לקנדה, ונסמך מהרב יודל רוזנברג. מתרפ״ה רב ביהכ״נ בית ישראל במערב טורונטו. נפטר ביום י״ג אייר תש״ח.

תולדות אנשי שם, 68.

ר׳ משה לנגנר אב״ד סטרליסק. אליו: שו״מ, קמא, ח״ג, יד.

בקשת רבי משה לנגנר מקניהניטש ביום ג׳ שמות תר״ץ מהרב דוד סופר נשיא הכולל, למען ש״ב הרב יעקב מרדכי ברנדויין בירושלים שיקבל חלוקה ממדרגה ראשונה, כי הוא מטופל בחמישה בנים ובעל חוב. עוד מודיע שדרשת המשולח הרב אברהם מאדער עשתה רושם, שלושה גבאים יצאו לגבות המעות מהקופות, ושואל דבר בהלכה.

ר׳ משה ב״ר יהודה צבי **לנגנר**

מקוזובה וטורונטו (תרל״ח — תש״ה*)

נולד בברודשין בשנת תרל״ח, לאביו רבי יהודה צבי השני מסטרטין. מגיל י״ג התנזר ממאכלים בצורה מופלגת. סיים את תפילותיו בשעה מאוחרת בלילה, ורק אז נפנה לטעימה קלה. מיום עמדו על דעתו לא ישן במיטה, נרדם לכמה שעות בכסאו, ושב לעבודת השם. בגיל י״ד נשא את פרומה (פרומט) בת ר׳ שלום באב״ד מוואריש, נכדת ר׳

רבי משה לנגנר מקוזובה

מרדכי הלר ב״ר משולם פיביש מזבריז. מתרס״ז אדמו״ר בסטרטין, קוזובה ולבוב. בשבתו בבוברקא היו אצלו בעלי תפילה: האחים ר׳ פייבל מלמד, ר׳ מיכל שמיר ור׳ יואל מפמורן. היגר בתר״ף לטורונטו, ויסד בה את בית מדרשו. בטעות נרשם שעבר ללבוב, ונספה בשואה עם משפחתו. חיבר ספר חסידות עה״ת בכתובים. בניו אדמורי״ם בטורונטו: א. רבי מרדכי; ב. רבי שלמה; ג. רבי יצחק אייזיקל. בנותיו: ד. זו׳ רבי דוד פלאם במונטריאול; ה. צפורה פרל זו׳ הרבי מטולנא בבית וגן.

תולדות אנשי שם, 68; בוברקא, 36, 51-52 (דב בקר על מאורע שבועות), 166 (תמונת זוגתו).

ר׳ ניסן לנגנר. ת״ח בנדבורנה. אליו: מהרש״ם, ח״ד, קד.

ר׳ שלמה ב״ר יהודה צבי **לנגנר**

מרוהטין וברודשין (תר״ם* — תש״ג*)

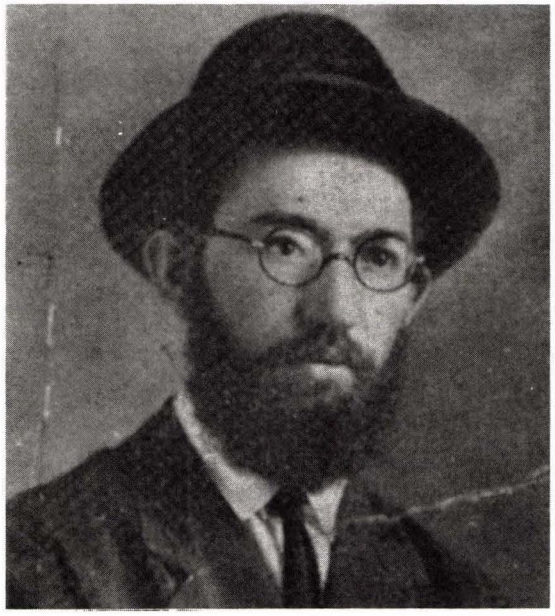
בנו של רבי יהודה צבי השני מסטרטין. אדמו״ר ברוהטין, ואח״כ עבר לברודשין (אהלי שם, 219).

נשא את גיטלה בת רבי יהודה צבי טויב מרוזדול. נספו הי״ד, עם ילדיהם שבהם יהודה צבי וטויבא.

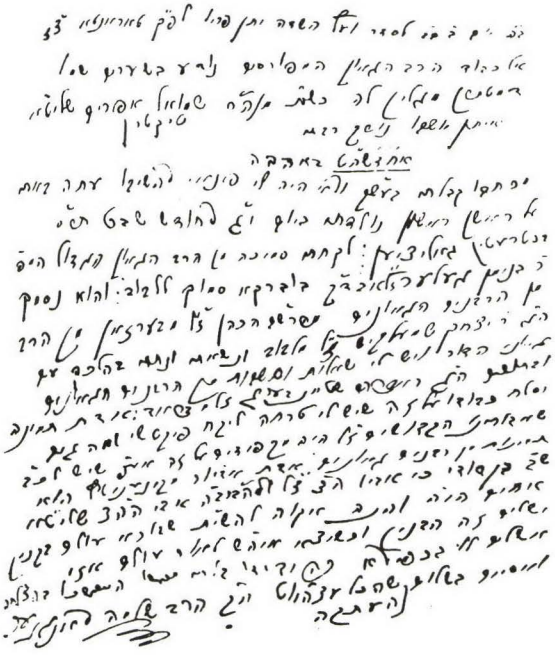
ר׳ שלמה ב״ר משה **לנגנר**

מטורונטו (תר״ס — תשט״ו*)

נולד בסטרטין ביום י״ג שבט תר״ס, לאביו רבי משה

רבי שלמה לנגנר מטורונטו

דף אוטוביוגרפי מרבי שלמה לנגנר מטורונטו, שנשלח לניו יורק אל הרב שמואל אפרים טיקטין ביום ב׳ בחוקותי תרצ״ז. טורח בשבילו לשלוח תמונה ״מה גם שאבותינו הקדושים ז״ל היו מקפידים על זה״.

האדמו״ר מסטרטין קוזובה ולבוב. למד אצל רבני ברודי ולבוב, ובתרע״ט נסמך מרב״ז גלר ועוד. נשא ונתן עם המחזה אברהם. בגיל י״ד נשא את רבקה בת דודו אחי אביו ר׳ ישראל מבראד, נפטרה ביום י״ז שבט תש״ג. היגר לקנדה, ומתרפ״ג רב בטורונטו לאנשי נריוב־גאליציען. מתרפ״ד רב בעיר, מתרפ״ה רב ביהכ״נ הגדול אנשי קיוב של יוצאי רוסיה, ואח״כ רב קהל רודפי שלום ובית ישראל. עסקן ונואם מפורסם, מגיד שיעורים בכל יום, ודורש בשבתות.

תולדות אנשי שם, 69.

לַנְגְּסַם

ר׳ אברהם ברוך. ת״ח במישלניץ.

תשובות אליו: מנחת יחיאל, ח״ג, ז, קו.

ר׳ שמעון ב״ר פסח **לנגסם**

ממליץ (תר״ך׳ — תש״ב׳)

בנם של פיגא ור׳ פסח, שהיה כנראה מצאצאי ר׳ פסח לנגזם אבי הבני״ש. נשא את בתו של ר׳ ליבלה וונגער, וזו׳ שרה בת ר׳ משה מאיר לנדא דומ״ץ מליץ. פרידה אחות אשתו נישאה לר׳ אברהם מרדכי שטיינדלינג מאלפין, חמיו של ר׳ צבי עריייך מצאנז חדש (עטרת יהושע, 31). דומ״ץ וראב״ד מליץ שנים רבות על מקום חו״ז. נודע בפקחותו לפתור בעיות מסובכות. נספה בשואה הי״ד. ילדיו: א. משה מאיר יליד תרנ״ד. ד״ת ממנו בראש שו״ת מהרש״ל. נתפס לציונות לפני מלה״ע א׳, והיגר לארה״ב שם נפטר ביום ה׳ אב תשמ״ה; ב. בת שנישאה לר׳ יוחנן אנגלנדר מרדומישלא (קמחז״ה, כ״ו אד״א, 7). חמיו השיב לו בשו״ת מהרש״ל, פא; ג. זו׳ ר׳ יאשע שו״ב במליץ, חמיו של ר׳ אהרן וייניריב מטרנוב; ד. זו׳ ר׳ צבי בער. תשובה אליו בראש שו״ת מהרש״ל; ה. זו׳ ר׳ יוסף בעק. תשובות אליו: חמיו, שו״ת מהרש״ל, פ, קריה הנאמנה, דף פז. מנכדי ר״ש: ר׳ פסח באנטורפן, ר׳ יעקב ור׳ יהושע בא״י.

שלמי רגלים עמ״ס חגיגה, עם קונ׳ שמן למאור בפתיחה על האגדה במסכת, וקונ׳ הר המוריה בסוף על קצת דינים ותשובותיו לשאלות, בארטפעלד, דפוס ר׳ יוסף מאיר ב״ר פנחס ז״ל בלייער, תרס״ד, ד, נו ד׳, וד״צ ירושלים תשל״ד. המסכימים: ר״י שמלקיס (נודע לת״ח מובהק); המהרש״ם עם ד״ת (ראיתי כי כולו מחמדים); רמ״י מאוסטרובצה (ראיתי בהם דברים נכונים וישרים גם על דרך

פלפול, והכל בשכל הישר). בסוף ד״ת מר׳ שמעון גולדברג ממליץ.

בתשובותיו לא הזכיר כמעט את שמות השואלים.

שו״ת מהרש״ל, מונקאטש, דפוס ר׳ שמואל זנויל כהנא וחתנו ר׳ עוזר הכהן פריעד, תר״ע, ד, סד ד׳, פא סי׳. בהתחלה פתיחת אגדה, וכמה עניני הלכה. בדף האחרון מפתחות. שו״ת **קריה הנאמנה**, סאניק, דפוס ר׳ מנחם מושעל, תרפ״ה, ב, צד עמ׳, כא סי׳. מעבר לשער: קצת רמז. מדף נו: קונ׳ נצור וסתר וכתם, בהלכות נדה. בדפים האחרונים ליקוטים.

תשובות אליו: הרי בשמים, חמישאה, נז בתרס״ו; חזון נחום, עו בתרפ״ו; מהר״ש, ח״ג, צז, ח״ד, יד, ח״ה, סו, פז, צח בתרמ״ח—תרע״ד; מהרש״ם, ח״ב, פד בתרנ״ט. ד״ת ממנו, דברי נועם, נאשעלסק תרפ״ה, חו׳ א, סי׳ ז; קהלת אשר (לנדא), סי׳ ח, טז, לה השני.

מליץ, 45, 151, 202, 209-211.

לַנְגָּר

ראה גם בתוך: לנגנויר, לנגנר

ר׳ יעקב מנחם ב״ר יוסף שמחה **לנגר**

מחסידי רדומסק בקשאנוב. ניצל בניסים מהשואה, וגר בבורו־פרק. נשא את בתו של ר׳ יוסף (ב״ר אהרן) קנר, וזו׳ ריזל בת ר׳ נפתלי ה״ש אב״ד קשאנוב. מהדיר ספרי קדמונים, כגון יקהל שלמה עם בית שלמה ועטרת תפארת בניו יורק תש״ב.

בשואה נספו הי״ד: אבי אביו ר׳ חיים שמואל עם זו׳ רחל פריידא בת ר׳ גרשון אלטמן, וילדיהם: א. ר׳ אברהם ישכר, זו׳ שרה מינדל, ובתם חיה אידל; ב. ר׳ יחזקאל שרגא, זו׳ בילא וילדיהם; ג. ר׳ ישראל שלמה; ד. חנה; ה. חיה, בעלה ר׳ משה הכהן ריגלר, וילדיהם מרים, שרה ושמעון; ו. נחמה ובעלה ר׳ אברהם אשכנזי אב״ד פשוורסק; אביו ר׳ יוסף שמחה, אמו ניחא בת ר׳ אברהם ב״ר שלמה ברבר שנפטרה ביום כ״ו אב תש״א, וילדיהם: א. ר׳ ישראל, זו׳ רויזא בת ר׳ זלמן יוסף רוזנצוייג, בנם ישעיה ובתם; ב. ר׳ ירחמיאל משה וזו׳ שרה בת ר׳ הירשל ליבר מקראקא; ג. חיה ובעלה ר׳ אליעזר ב״ר אהרן ברבער; ד. יחזקאל; ה. צבי אלימלך; ו-ח. רבקה, מרים, איידל; ט. אברהם. שרד רק: י. ר׳ יעקב מנחם.

ר׳ יצחק לנגר

החזון נחום השיב לו בדובב מישרים, ח״ג, קכג בתרצ״ו.

ר׳ שלמה מרדכי לנגר

תשובות אליו: כנף רננה, יו״ד, ח״א, סא, ח״ב, טו בתרמ״ח.

לַנְגְרוֹק

ר׳ **דוד** ב״ר שלמה **לנגרוק**

מקראקא (תרנ״ד* — תש״ב*)

נולד בקראקא לאביו ר׳ שלמה, ולמד בעיר עד שנעשה מופלג בתורה. חסיד בלז מובהק, ואמרו שבעודו בחור קם המהרי״ד מפניו. היה אז גבאי הספרים של בימ״ד בלז, ובמנויי מחזיק ברכה תרע״ד. נשא את בתו של ר׳ נפתלי גרוס בויליצקה, ועבר אליו. היו לו שם תלמידים כגון ר״י קנר מאנטורפן, וכולם הכירו בגדולתו בתורה בנגלה ובנסתר. בפרוץ המלחמה ברח לקולבסוב, ושב למקומו. גם בשנות הזעם המשיך להעלות את חידושיו על הכתב, עד חנוכה תש״ב. שרידים מהם ניצלו, והם בידי הנגיד ר׳ אליש אנגלנדר בלונדון וגיסו הרב שלום ברנדר בב״ב. יש בהם הדים למצב הקשה. נשלח עם משפחתו לעקידה הי״ד, והוא כבן חמישים.

תשובות אליו: חזון נחום, עט בתרפ״ד לק״ק; צור יעקב. ד״ת ממנו בנתיבות התורה.

ר׳ **פנחס** ב״ר ליבוש **לנגרוק**

מקראקא (תרע״ג* — תש״ב)

בנו של ר׳ ליבוש ב״ר שלמה, נכד רבי שלמה בוכנר אב״ד קשאנוב. ממצטייני התלמידים בישיבת באבוב בעיר, חריף ומתמיד, בעל הוראה וירא שמים. בפרוץ המלחמה גלה לוישניצא. הובל לבלזיץ הי״ד באלול תש״ב לערך.

תשובות אליו: מנחת אברהם (רינהולד), ח, ל; מנחת יחיאל, ח״ג, כח, כט כבחור. החליף שו״ת עם הצור יעקב. ד״ת ותולדותיו, כרם שלמה, חשון תשמ״א, לז-לח, אל הרוגצ׳ובר, חשון תשמ״ב, מג-מד.

לַנְגְרַמַן

ר׳ **הלל** ב״ר אליהו **לנגרמן**

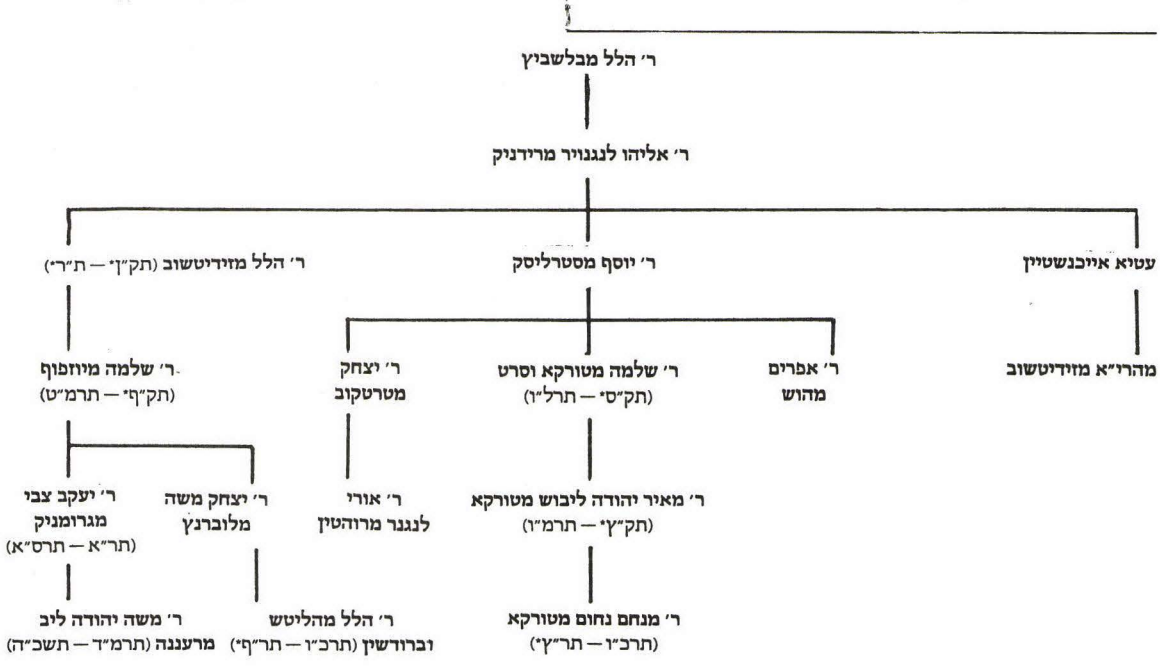
מזידיטשוב (תק״ן* — ת״ר*)

בנו של רבי אליהו לנגנויר מרידניק. אב״ד זידיטשוב בזמן העטרת צבי. העמיד תלמידים חשובים, ובהם ב״א מהרי״א מזידיטשוב, והאחים ר׳ שלמה מסרט, ר׳ יצחק מטרטקוב, ור׳ אפרים מהוש. בנו: ר׳ שלמה אב״ד יוזפוף, יארדינדיוף וזאריק שבפולין.

ר׳ **הלל** ב״ר יצחק משה **לנגרמן**

מהליטש וברודשין (תרכ״ו — תר״ף*)

נולד בשנת תרכ״ו לאביו ר׳ יצחק משה אב״ד לובראנץ שבפולין, בסוף ימיו גר בפודגורזע שם נפטר ונטמן לפני תרע״ב, ב״ר שלמה אב״ד יוזפוף וזאריק שליד ווארשא. נסע בתרמ״ה לאוקראינה כאדמו״ר לקבץ מעות, עם שני גבאים שאחד מהם היה אחיו. מתואר כגבה קומה, שערו שחור, פיאותיו ארוכות. סיפור השבת שעשה בפרבר דמיבקי שליד קיוב, כתב בזלזול נחום ביילין בהמגיד, כח, 411-412. נתקבל בתרנ״ב כדומ״ץ בהליטש, אחרי תרנ״ו דומ״ץ פרימישלן, ומתרנ״ט

דומ״ץ ברודשין. בתרס״ה סייע לעסקן ר׳ דניאל שטרנפלד, ליסד בברודשין את ישיבת תורת חיים שהיתה הראשונה בגליציה המזרחית, והמשיך לתמוך בה. במלה״ע א׳ גלה לוינא, ד׳ נפשות. נשא את בתו של ר׳ משה השו״ב מחודרוב, מחסידיו של רד״מ מצורטקוב.

תשובות אליו: בית דוד, ח״א, טו, ח״ב, סז, קצט בתרע״א — תרע״ג; הרי בשמים, ח״ב, קמה בתרנ״ו.

אהלי שם, 219.

ר׳ יוסף אליהו ראה לפי: **לנגנויר, ר׳ יוסף אליהו**

ר׳ יעקב צבי ב״ר שלמה לנגרמן

מגרומניק (תר״א — תרס״א)

נולד בשנת תר״א לאביו ר׳ שלמה אב״ד יוזפוף, יארדינדיוף וזאריק שבפולין. אב״ד גרומניק שליד טרנוב. כל ימיו לא פסק פומיה מגירסא. הסכים על מירא דכיא על פירש״י. חולה שחפת, ונסע למקומות המרפא בקרפטים. נפטר באושפיצין ביום י״ג חשון תרס״א, ונטמן ליד האב״ד ר׳ יצחק אייזיק לעוו.

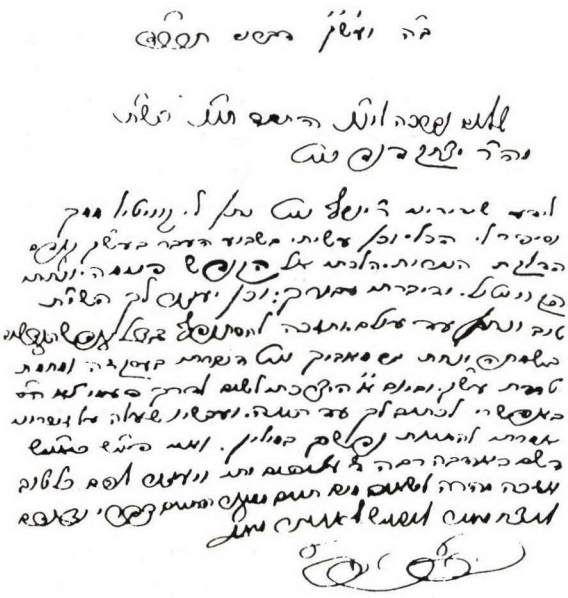
נשא את חנה בת ר׳ משה ליב מסקאלע, ב״ר דוד אלימלך (נולד אחרי פטירת אביו. כשאמו התיראה לקראו על שם בעלה, אמר לה הנו״א שתצרף גם את שמו), ב״ר דוד משיניבה (מחסידי הנו״א שאמר עליו, שאין הוא כפי שאומרים העולם אחיו של רבי אברהם משה מפשוורסק (בן צפרה), אלא ראי״מ הוא אחיו. אחרי סעודת ליל ש״ק בליזנסק, כשהלך לאכסניתו והשמיע דיבורים קדושים, בא משמשו של הנו״א לבקשו שיפסיק, כי מרעש המלאכים שבאים להקשיב אינו יכול לישון. כיהן כרב בפשוורסק (פנקס, ח״ג, 299). כשראה שלוקחים יהודים לצבא, אמר שאינו יכול לחיות יותר, נסע לפשוורסק לבית אחיו שהרגיש בכוונתו ונסע לשבת לנו״א, שכב על תבן, קרא לח״ק, ונסתלק בן כ״ג במוצש״ק, בהניחו שתי בנות ואלמנה מעוברת).

ילדיו: א. ר׳ אליהו בחיפה; ב. ר׳ משה יהודה ליב שו״ב ברעננה; ג. ר׳ דוד אלימלך בבלגיה, נספה בשואה. בתו זו׳ ר׳ מרדכי וינברג, בעלת מלון בקנוקה שלחוף הים; ה. הלל. נפטר בצעירותו בקראקא.

ר׳ מאיר יהודה ליבש ב״ר שלמה לנגרמן

מטורקא (תק״ץ* — תרמ״ו)

בנו של ר׳ שלמה אב״ד טורקא וסרט, וממלא מקומו ברבנות טורקא. גאון בנגלה ובנסתר. במנויי דרש

הודעת הרב מאיר ליבוש לנגרמן מטורקא בעש״ק דברים תרכ״ד לר״ר יצחק דוד ווייטמאן מבליגרד, שהכניס הקוויטל שלו לאדמו״ר מסדיגורה בעש״ק קודם הדלקת הנרות ודיבר עבורו.

משה תרל״ט. במנויי מאמר מרדכי (לטנר) רשום בין ״הצדיקים המפורסמים״. נשא את פערל בת ר׳ שמואל שפירא בנו של הבני״ש. מגדולי חסידי ר״י מרוזין שאליו נסע בתר״י, ובנו רא״י מס״ג. מהאריות בחבורת ס״ג ובויאן. קשור בעבותות אהבה לר׳ שלמה ברא״י מס״ג, וכשנפטר נעמד השעון בביתו. נפטר בשנת תרמ״ו, ועל כסאו עלה בנו יחידו ר׳ מנחם נחום שהוציא לאור אחדים מספריו.

הניח בכתובים את החיבורים הנקובים בשם: **בנין שלמה** עמ״ס אבות עם הפנים, פרזעמישל, דפוס זופניק, קנאללער עט האמערשמיד, תרנ״ב, ט, קכא ד׳, ד״צ בישראל תשכ״ח. בדף הראשון שירי המחבר. בהקדמת בנו המו״ל כותב, ששם הספר על שם ידיד נפשו. כשנפטר האב נחלה, ולא היה מסוגל לטפל בהעתקת כתביו. כבר האב ביקש לכך את עזרתו של ר׳ יחיאל הורביץ מרישא, והאדמו״ר מבויאן הסכים לכך ע״י ר׳ צבי אריה. כעבור שנתיים נשלמה ההעתקה ומקדים להביא לדפוס, אף כי בינתים הוטב לו, והעתיק בעצמו את ספר פאר הלבוש על אסתר. זהו חיבור אחד מכ״ד בתים שבתנ״ך, וגם הפירוש על שה״ש נקרא כך. בדפוס לא ניתן היה למסור את סימני המחבר בניקוד מעל לאותיות. המסכימים: רד״מ מצורטקוב ע״י רצ״ה ר״פ, ובנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ אהרן דאהל; רמ״ש מהוסיאטין ע״י ר׳ דוד שוואגער, בנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ ישעיה דב פרידמן, וחתנו ר׳ יצחק מאיר

בקופיטשיניץ ע״י ר׳ ישראל מרדכי ט״ב; ר׳ יוסף הכהן מרימנוב ור׳ אשר הורביץ ב״ר מאיר מדזיקוב; ר׳ חיים מאיר יחיאל ב״ר אבי עזרא זליג מדרוהוביטש; ר׳ אורי יולס מסמבור; ר׳ יצחק מבויאן, ובנו ר׳ מנחם נחום ע״י ר׳ יוסף ביליג. כולם מדגישים שרוב הדברים מיוסדים על תורות ששמע מרא״י מס״ג. בהקדמת המחבר כותב שנשען גם על פירושי ר״ח צנזר ורא״ח מזלוטשוב, ואח״כ פתיחת אגדה.

מדף צ ע״א: בנין שלמה **ליקוטים תלפיות**, דברים בסדר א״ב על פי הקדמות ששמע מרבו רא״י מס״ג. בדף האחרון רשימת המנויים. רובם מעירו ומכפרי הסביבה. חלק שני זה מהדו״ת יצא לאור ע״י ר׳ שלמה ב״ר ליפא דב ודבורה טלינגטור, ירושלים, דפוס רונלד, תשי״ג, ב, עד עמ׳. המלבה״ד העיר שנדפס בהסכמת רמ״ש מבויאן־ניו יורק. מהדורה מחודשת עם מפתחות והוספות, ב״ב תשמ״ג.

בית היין על הגדש״פ, מתוך בנין שלמה ח״ב, עם הפנים וליקוטים תלפיות, פשעמישל, דפוס זופניק, קנאללער עט וואלף, תרנ״ח, נב ד׳. מעבר לשער כותב בשם הפחד יצחק מבויאן, שאינו צריך שום הסכמה. שנית בדפוס זופניק עט קנאללער, תר״ס, א, נד ד׳. מעבר לשער שיר המחבר, והקדמת בנו המו״ל בה מונה את חיבורי אביו. בהקדמת המחבר מבאר את דרכו בגימטריאות. בהתחלה דרושים ודינים. מדף מא ע״א זמר מהמחבר, עם פירוש בנו. מדף מד מאמרי ניסן. בסוף שני דפי מנויים מסביבתו. ד״צ בברוקלין, כנסת מרדכי, תשכ״א, נו ד׳, בלי המנויים. בשער: בהסכמת רמ״ש מבויאן ורמש״י מס״ג בהשתדלות בנו רא״י. ד״צ מהמקור בירושלים תשל״ח, וממנו צולמה מהד׳ ד׳ עם שער נוסף מסודר מחדש, ובו נאמר שהחיבור בדרך פרד״ס על יסוד כוונות האריז״ל ותלמידי הבעש״ט.

בית צדיקים, פרעסבורג, דפוס אלקאלאי נאכפאלגער, תרע״ח, סח עמ׳, כ׳ מערכות. בהקדמת הבן המו״ל כותב, שבתרע״ד הדפיס בלבוב בית היין ח״ב ונאלץ לברוח. אח״כ הקדמת המחבר, ובסוף יחוסו. בעמ׳ נט שער: מכתבים קדושים מהבעש״ט והה״מ. הבן כותב בהקדמתו שהגיעו מאוסף ר״י מרוזין מרוסיה עם חותמת השלטונות, והכוונה לגניזה החרסונית. שוב בירושלים, דפוס אופסט ש. מונזון, תשכ״ה, בלי המכתבים, ועם ליקוטים תלפיות ד״צ ויען תרפ״א.

ליקוטים תלפיות ששמע מרא״י מס״ג ומהפחד יצחק מבויאן, וויען, דפוס אדריא, תרפ״א, לב עמ׳. נעתקו ע״י בנו, הכותב בהקדמתו שזהו ח״ב של בית היין. בעמ׳ יז בשער מיוחד: מכתבים קדושים הראשונים

והאחרונים, ארבעים מהגניזה החרסונית, ובסוף שני אותנטיים שברשותו מהדב״ח וממהר״י מבלז לרא״י מס״ג. ד״צ בסוף בית צדיקים תשכ״ה בתוספת עמוד אחד בסוף, ושוב ע״י בן האדמו״ר מגווזדיץ, ניו יארק, דפוס האחים גרויס, תשמ״ב.

עם הבן נותרו בכתובים הספרים: קול יהודה עה״ת, אמרי תלמוד על מסכתות הש״ס; בנין שלמה שה״ש, וזאת ליהודה על רות ופרק שירה, פאר הלבוש על אסתר. לעומת כ״ד בתים שבתנ״ך, חיבר תחת השם הכולל בנין שלמה, בנוסף לבית היין — פסח, את הספרים: בית הלחם — שבועות, בית המקדש — סוכות, בית המלך — ימים נוראים, בית אהרן — חנוכה, בית רחל — פורים, בית עולמים — בין המצרים, בית עיר חומה — אלול, בית ראשון — זמנים, בית אחרון בקבלה, בית זבול בתכונה, בית הכנסת כשמו, בית המדרש בדרוש, בית הבחירה המחולק לבית צדיקים ודרך צדיקים בדרכי העבודה, כמו גם בית יעקב, וכן בית ישראל, בית תפלה כשמה, בית נאמן — דרוש מרע״ה, בית פרץ — דרוש משיח, בית הגדול על כבוד התורה, בית יהודה — דרוש מלכות, ובית דוד על דהע״ה.

טורקא, 89-90; משכנות הרועים, תדש״מ, כו-כז.

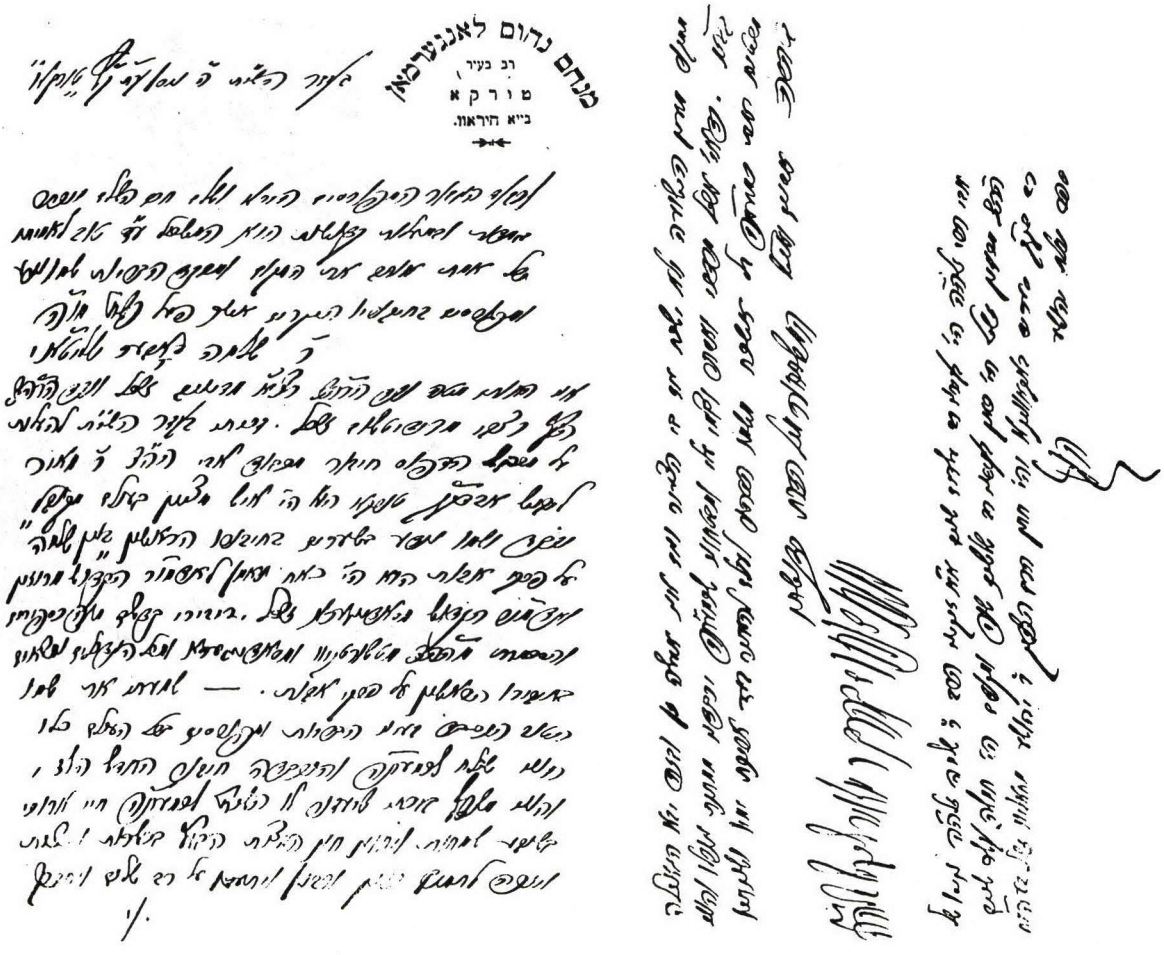
ר׳ מנחם נחום ב״ר מאיר יהודה ליבש **לנגרמן**

מטורקה (תרכ״ו — תר״ץ*)

נולד בטורקא בר״ח אב תרכ״ו לאביו האב״ד ר׳ מאיר יהודה ליבש. למד בקלויז בלז, ונסמך להוראה. אחרי פטירת אביו בתרמ״ו מילא את מקומו בטורקא, ונעשה גם אדמו״ר בעל תפילה ומנגן. במלה״ע א׳ נאסר על ידי הרוסים ועונה. כרח עם זו׳ וכלתו נחמה למורביה ואח״כ לוינא, ב׳ נפשות. את ניסי הצלתו וקורותיו עם רבנים אחרים, תיאר בחרוזי יידיש: **די מלחמה**, וויען, דפוס אדריא, תר״ף, 102 עמ׳. חובב ציון, ופירסם בחתימת: רב אחד, חרוזי יידיש בענינים שונים: **די וואהרהייט** (האמת), פרעבאנד חסידיזמוס און ציוניזמוס, זכרונות העת, דפוס אלקאלאי נאכפאלגער, תרע״ח, 34 עמ׳. בהקדמתו כותב, שחיוב מהתורה שהחסידים יתאחדו עם האינם יראים למען ישוב א״י. טיפל במשך השנים בהוצאת ספרי אביו, ובהדפסת מכתבי הגניזה החרסונית. בתרפ״ו חזר מוינא לפולין, ושם נפטר.

מכתבו במשכנות הרועים, שלא-שלב.

חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ד, 422.

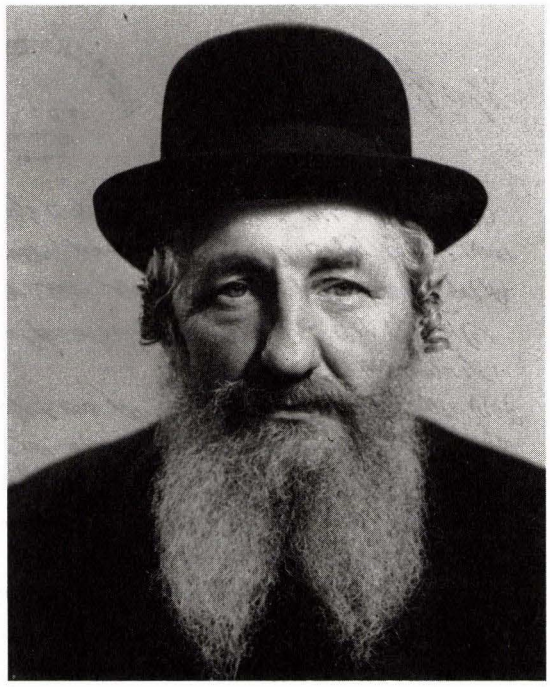
מכתבו של הרב מנחם נחום לנגרמן מטורקה ביום ה׳ ניסן תר״ס לר״ש בובר, ששולח אליו את ספר אביו בנין שלמה שהוציא לאור. מזכיר בהתחלה שהוא נכד רצ״א מדינוב ורבי צבי מברדיטשוב, ואביו היה כאח נאמן לר״י מרוזין ורא״י מסדיגורה. בסוף מציין שאביו כיהן עשרים שנה בטורקה, ומוסר פרטים על זקנו הרב שלמה.

ר׳ משה יהודה ליב ב״ר יעקב צבי **לנגרמן**

מרעננה (תרמ״ד — תשכ״ה)

נולד בשנת תרמ״ד לאביו ר׳ יעקב צבי אב״ד גרומניק. במלה״ע א׳ ברח להולנד, וזו׳ עם משפחתה לוינא. שבו לרימנוב, ומתרפ״ג שו״ב בויסבדן שבאשכנז. הוצעה לו אז גם משרה בניו יורק, אבל רבו האדמו״ר מצורטקוב אמר לו שמכאן יעלה לא״י, וכן היה. מתרפ״ח שו״ב ראשי בקהילת הרב יעקב הופמן בפפד״מ. בתרצ״ו עלה לארץ, ושימש כשו״ב ברעננה. בהליכותיו דמות של חסיד מהדור שעבר. למד לפחות כשמונה שעות ביום שיעורים במקצועות שונים, ביתו פתוח לאורחים, חילק צדקה לרוב, והוכיח בדרכי נועם. חובב ספרים ובקי בתוכנם. נפטר ביום כ״ח תשרי תשכ״ה, ונספד ע״י האב״ד ר׳ אפרים סוקולובר.

נשא את גיטל, נולדה ברימנוב ביום ב׳ תמוז תרמ״ג, עקרת בית למופת הנושאת בעול פרנסת הבית, נפטרה ביום כ״ז תמוז תשט״ז. אביה החסיד **ר׳ יוסף דוד זיסקינד** היה הגבאי של הרבי מרימנוב, ונאסר בקראקא כשנטל עליו בשם החצר התחייבויות כספיות שלא עמדו בהן. נולד לר׳ שלמה לוסקובר מבוכניה מזיווגו השני בהיותו בן למעלה משבעים, והיה לו אח ר׳ אברהם מהזיוו״ר שהיה קשיש ממנו בחמישים שנה, נסע כאביו אל רמ״מ מרימנוב, וזו׳ בלומה האריכה ימים אחריו. רי״ד נשא את הינדא בת ר׳ משולם זישא לרנר (ב״ר יעקב וייסבלום מבארש או ברטש, ב״ר חיים ב״ר יעקב ממוגילניצה בן הנו״א), וזו׳ אסתר דבורה בת ר׳ פנחס גניביש שהיתה דור רביעי לרמ״מ מרימנוב. משנפטרה בתרפ״ח עבר אל ילדיו לאשכנז, עלה לארץ באורח בלתי חוקי, ונפטר

השו״ב ר׳ משה יהודה ליב לנגרמן

ברעננה ביום י״ט תשרי תש״א. ילדיו: א. גיטל בכורתו; ב. שלמה. התגייס כציוני לצבא האוסטרי במלה״ע א׳, בחשבו שבכך יועיל לטורקיה בת הברית ששלטה בא״י. נהרג בהרי טירול ביום י״ט חשון; ג. חוה זו׳ ר׳ נתן ליבר. נספו הי״ד; ד. אסתר דבורה זו׳ ר׳ שלמה מוסקוביץ. בפרוץ מלה״ע ב׳ נדדו עם בתם מרים לליסבון שבפורטוגל, ושם נפטרה ביום י״ז אדר תשכ״ו.

לרמי״ל נולדו: א. יעקב צבי. נשא את קרובתו חיה זיסקינד; ב. בלומה זו׳ יוסף פיפרברג בירושלים; ג. משולם זישא ז״ל; ד. ישראל שלמה. שניהם ברעננה; ה. אהרן וזו׳ שושנה לבית פינטשובר בירושלים. מנכ״ל משרד הרווחה ועסקן ציבורי. פירסם בירושלים תשכ״ו חוברות זכרון משוכפלות להוריו: משה האיש, 1, 10 ד׳; הנפש הטובה, 1, 16 ד׳. כמו־כן מסר לי אגרות יחוס שכתב אביו, ופרטים על המשפחה.

ר׳ שלמה ב״ר הלל **לנגרמן**

מיוזפוף (תק״פ* — תרמ״ט)

בנו של ר׳ הלל אב״ד זידיטשוב. כיהן בפולין ברבנות יוזפוף, יארדינדיוף וזאריק שליד וורשא. בגזירת הגירוש מרוסיה שב לגליציה, וגר בפשמישל. נפטר בר״ח שבט תרמ״ט. נשא את רחל דבורה, וילדיו: א. ר׳ הלל הבכור אב״ד טשעכאווי בפולין; ב. ר׳ ישכר בריש; ג. ר׳ אליהו; ד. ר׳ אברהם בסטניסלב. ילדיו: 1. ר׳ יוסף אביהם של ר׳ קלמן ור׳ חיים ליב שנפטרו בארה״ב, ושל ר׳ מיכאל (לימד בישיבת סטניסלב, ונפטר בתרצ״א. נשא את אסתר בת ר׳ חנוך ביטמן, שהיה רב בנדבורנה ונפטר בתרפ״ח), אבי מר רפאל מר״ג רב הפעלים; 2. ר׳ ישכר בריש, רב בדרזדן. בתו גב׳ מרקוביץ היא חמותו של מר ארמין קראוס משפילד; ה. ר׳ יצחק משה אב״ד לוברנץ שבפולין, אבי ר׳ הלל דומ״ץ הליטש, פרימישלן וברודשין; ו. ר׳ יעקב צבי אב״ד גרומניק שליד טרנוב; ז. ר׳ אפרים צבי הירש לעבענטאהל, נכד רבי הירש מרימנוב, חסיד צורטקוב, נפטר ביום ט״ו תשרי. ילדיו: 1. ר׳ שלמה אליעזר שו״ב ירוסלב. נשא את נחמה, בת ר׳ יצחק יהודה ליב ב״ר אשר ישעיה מרופשיץ. בתו רייצא נישאה לר׳ משה רייכמן שהיה שם שו״ב אחריו, אבי השובי״ם ר׳ מאיר בחיפה ור׳ גדליה באנטורפן; 2. זו׳ רבי שמואל ישכר הירשפרונג שסידר את תורת שמעון לדפוס, אביהם של ר׳ אברהם דוד לוינטל זקנה של עדינה וינטר ואחיו ר׳ שלמה, וזקנו של ר׳ שמואל ישכר ב״ר שלום יוסף הירשפרונג בחדרה. בנותיו גם לאה ורחל, ואולי הן: ח. זו׳ ר׳ יהודה קרייטנר מבוצץ, ויש מונים בטעות גם את: ט. זו׳ ר׳ יקותיאל אפרתי אב״ד חוליוב.

ר׳ שלמה ב״ר יוסף (לנגרמן)

מטורקה (תק״ס* — תרל״ו)

בנו של החסיד ר׳ יוסף מסטרליסק, ב״ר אליהו לנגנויר מרידניק, ראה שם. בתשובות מהרש״ק קורא לו גם בשם אליעזר. אולי השתמש בשם המשפחה לבנהרץ. נשא את בתו של ר׳ יהושע השל אפרתי מחוליוב. נמסר שהיה גיסו, וכנראה יותר נכון מחותנו, של ר״י מרוזין שהתיעץ עמו תמיד משעבר את הגבול. בשנת תק״ף אב״ד טורקא, וספק אם נכון הנאמר עליו שהיה רבה הראשון. נתקבל לרבנות סרט (סעריד) בתמיכת ר״ח מקוסוב, וכששמע זאת ר״מ מפרימישלן שלחסידיו היה רוב בעיר, הסיר את התנגדותו (אבן שתיה, מה). זמן מה היה רבה של טרטקוב בה כיהן אחיו ר׳ יצחק (איציקל). בסוף ימיו שב לטורקא, ושם נפטר ביום ט׳ טבת תרל״ו. רשום אותה שנה במנויי חומר בקודש. בנו יחידו ר׳ מאיר יהודה ליבש מילא את מקומו בטורקא, וכתב תמיד את חידושיו. נכדו רמ״נ כותב שהיה אב״ד סרט־בוקובינה ט״ו שנה, אח״כ בטורקא שלושים שנה, והיה גיסו של ר״י מרוזין. בתו נישאה לר׳ אליהו צבי ובר אב״ד ברזוב בזיווגו השני.

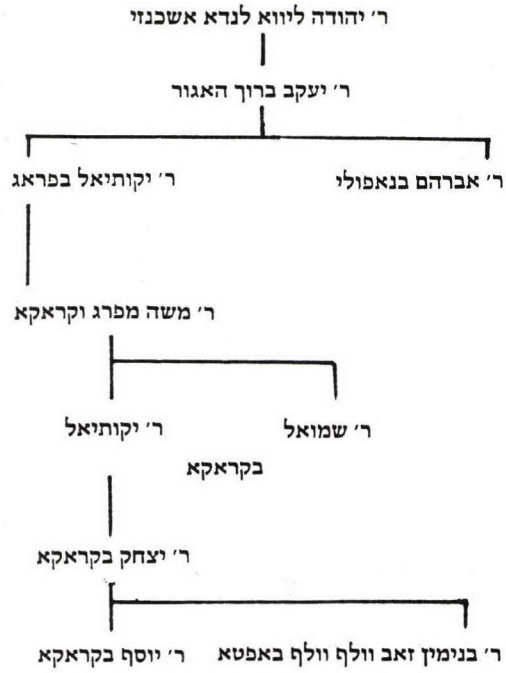
תשובות אליו: האלף לך שלמה, אה״ע, נה; ברכת יוסף, יו״ד, נד, אה״ע, יח, מ, קה, קי.

מליצי אש, ג, טבת, פא ע״ב.

לַנְדָא

כולל גם: לנדאו, לנדוי, לנדי

משפחת לויים בדרך כלל. רבים מבניה נקראו קורח או הקרחי, על שם מוצאם משבט לוי משפחת הקרחי. יש אומרים, על שם שיחוסם מגיע אל התנא רבי יהושע בן קרחה.

יחוס המשפחה מגיע אל **ר' יהודה** הלוי המכונה ליווא לנדא אשכנזי. תלמיד המהרי"ל, וקרובו של מהר"י וייל. אחרי פטירת רבו בשנת קפ"ז, נתקבל לרבנות לנדא במחוז הריינוס בפפאלץ שבאשכנז, ועל שמה נקרא. עבר לרבנות טערויז, בה קבע ישיבה לאלפי תלמידים שנקבצו אליו ממדינות צרפת ואשכנז. נפטר ישיש לפני תמוז רכ"ט, והניח שו"ת רבות והלכות בדיקות.

בנו **ר' יעקב** ברוך לנדא נולד באשכנז בשנת ק"פ לערך, ולמד אצל חכמיה בקולוניא ובמגנצא. היגר לאיטליה, ולמד בלומברדיאה אצל חמיו הרב אברהם זכ"ש שהסמיכו. עבר לנאפולי כמרביץ תורה ומגיה בדפוס. נודע על שם ספרו האגור בו כלל פסקים ומנהגים, עם ספר חזון לחידודי הלכה. בנו ר' אברהם מגיה בנאפולי.

לתולדות המשפחה חיבר ר' חיים דובעריש פריעדבערג את הספר: **בני לנדא למשפחותם**, פראנקפורט א. מ., י. קויפמאנן, תרס"ה, 24 עמ',

לוח. הוא משער שם, כי בנו של האגור גם ר' **יקותיאל** בפרג, אבי **ר' משה** שהיה רב שם בשנת ש'. בשנת ש"י כתב עליו ר' אליהו מנחם חלפן מונציה בשו"ת הרמ"א, נו: ת"ל גדולי אשכנז וחסידיה נמצאים בפראג, כמו הזקן והישיש אשר טעמו ונימוקו ותויית השי"ת כל ימיו לא פסק מפומיה, וחד דעימיה כמהר"ר שמואל יצ"ו, אשר היו מעולם אנשי השם. עוד הוא סבור, כי בגלל מחלוקות בעניני גיטין כנראה, עזב עם בנו ר"ש לקראקא, והוא זה שחתם שם לפני הרמ"א והשארית יוסף. נפטר ביום י"ט אדר שכ"א, והציון נתחדש בתקס"א (עיר הצדק, 5-4 (רומית); מפלת עיר הצדק, 15-14). רפ"ה ווטשטיין כותב נגדו בחריפות (לתולדות ישראל וחכמיו בפולין, ח"ב, 22-12), על שמרכיב כל השמות ליריעה אחת, וטוען שלא כל הנקראים לנדא הם קרובים, ושמם רק מעיד על מוצאם מאותה עיר לנדא. לדעתו הדיין בפרג אינו זה שבקראקא, בה ידועים עוד שבעה חכמים לנדא באותה תקופה. גם בלבוב היה אז ר' משה לנדא, אבי ר' צבי הירש שנפטר בקראקא ביום ג' ב' שבט ש"פ.

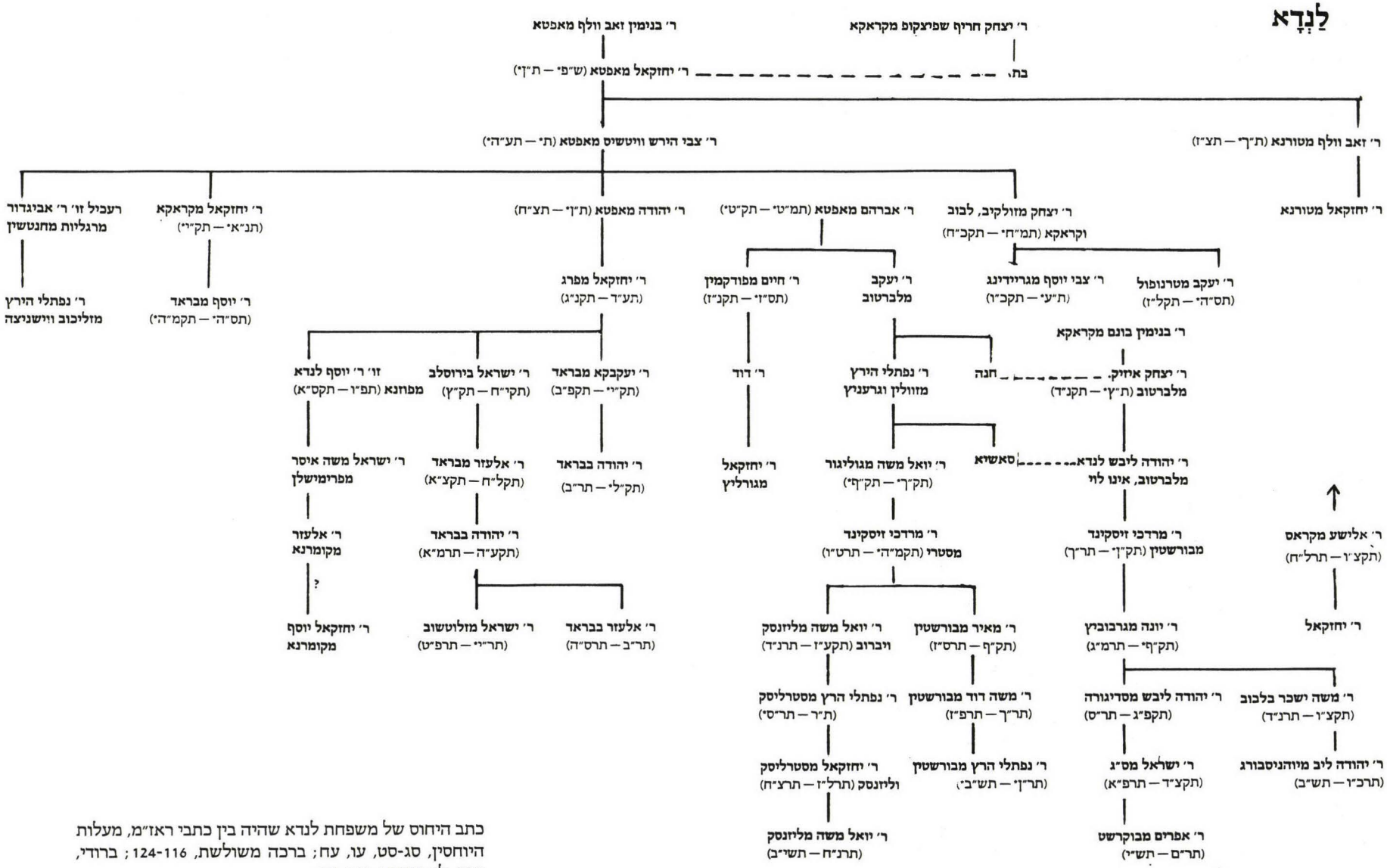
בני ר' משה לנדא לפי פרידברג: א. ר' שמואל. נפטר בר"ה שכ"ה. בתו צארט נפטרה בפרג בער"ה שצ"ד. בנו כנראה: ר' דניאל אבי משפחת לנדא בפרג; ב. **ר' יקותיאל.** נפטר ישיש בשנת שע"ד (בספר ברודי בטעות: שס"ד, וכן מוסיף עוד דור: ר' יוסף), אבי **ר' יצחק** מאלופי העדה בקראקא, אביהם של ר' יוסף ממלא מקומו, ושל ר' בנימין זאב וולף ראש משפחת לנדא באפטא; ג. גיטל זו' ר"י, נפטרה בשנת שנ"ו.

כתב היחס של משפחת לנדא שהיה בין כתבי ראז"מ, מעלות היוחסין, סג-סט, עו, עח; ברכה משולשת, 116-124; ברודי, 72 א; לא נותקה, 389-401.

ר' בנימין זאב וולף ב"ר יצחק אבי משפחת לנדא באפטא. בניו: א. ר' יוסף וויטשיס ראש ומנהיג באפטא. חתן הנדיב ר' נתן, אחיו הגדול של ר' אשר אנשיל מפרמישלא מח"ס שמנה לחמו; ב. ר' יחזקאל אלוף ודיין באפטא. נכד רבז"ו (ולא בנו) הוא ר' זאב וולף (אב"ד) טורנא, נפטר ביום ז' אייר תצ"ז. הוא ויותר נכון בנו: ר' יחזקאל טורנר, היה חמיהם של ר' שלום רוקח אב"ד טיקטין בנו של המעשה רוקח, ושל ר' יהושע סג"ל מרישא, בנו של ר' מרדכי ראש מדינה מטיסמניץ וחותנו של רבי שמלקא מניקלשבורג (רישא, 79).

ר' יחזקאל בנו של רבז"ו, אלוף ודיין באפטא, פיסח ברגלו. נשא את וויטוש בת **ר' יצחק חריף שפיצקוף** ב"ר זאב. שניהם נפטרו לפני תנ"ב. ילדיהם: ר' צבי

לַנְדָא

כתב היחוס של משפחת לנדא שהיה בין כתבי ראז"מ, מעלות היוחסין, סג-סט, עו, עח; ברכה משולשת, 116-124; ברודי, A72; לא נותקה, 389-401.

הירש וויטשיס מאפטא, רעכיש זו' רנ"נ נכד המג"ע, (וכנראה גם ר' זאב וולף מטורנא). בנה ר' יצחק אייזיק היה אבי ר' משה מגלוסק, אביהם של מרגושט מבראד ושל ר' אייזיק מגלוסק. חותנו הרביץ מנעוריו תורה לתלמידים בחנטשין. אב"ד אפטא בתל"ד, ואח"כ אב"ד קראקא על מקום ר' אהרן שמואל קיידנובר שנפטר בעש"ק י"ט תמוז תל"ו. תפס ישיבה כחמישים שנה, ומתלמידיו ר' אברהם ברודא. נקרא הגבוה (הויכר). מובא כמה פעמים בספר נחלת יעקב ואבני שהם. נפטר ישיש בעש"ק הושענא רבה תמ"ג, וידוע נוסח מצבתו. נשא את בתו של ר' נחום מצוזמיר הנזכר באבני שהם, פרשת נח, סי' יג. ילדיו: א. ר' חיים בשידלוב; ב. ר' צבי הירש באפטא; ג. ר' דוד בווידיסלב, חמיו של מח"ס אבני שוהם; ד. ר' אריה ליב, גיסו של בעל ידי משה על המדרש רבה; ה. אמו של ר' יצחק איצק דרשן וראב"ד בקראקא, אבי ר' יחזקאל מרישא ור' איסר מניישטט; ו. וויטוש זו' ר' יחזקאל לנדא מאפטא.

עיר הצדק, 127-128; מפלת עיר הצדק, 24 (תוקף את קודמו, וסובר שר' יצחק לא נקרא לנדא רק אפטר, ונכדו רצ"ה הוא לנדא); לוחות זכרון, תרנ"ז, 20-22, תרס"ד, 19-24.

ר' צבי הירש אבי משפחת לנדא המסועפת עד ימינו. נקרא וויטשיס או וויטעלעס על שם אמו. נולד בשנת ת' לערך לאביו ר' יחזקאל אלוף ודיין באפטא. פרנס אפטא משנת תמ"ו. נפטר ביום ח' חשון תע"ה (ולא תע"ח). נשא את שרה בת הנגיד רנ"ה הלוי איטינגא רופא בפרמישלא, בנם של השר יועץ הקיסר ר' אברהם מוינא הנקרא ריז (ב"ר מאדיל הזקן, בן בתו של הנגיד ר' שמעון גינצבורג הנזכר בצמח דוד, ח"א, שמו), וזו' פיגלא בת הגביר ר' שמואל פייביש תאומים מוינא, ב"ר אהרן משה למשפחת לעמלין בפרג, שזו' רבקה שטרן היתה בת ר' ישראל הלוי איש הורביץ מפרג. גיסו של רצ"ה: הרב גרשון וילנר, זקנו של ר' דוד טבלי אפרתי מח"ס תולדות אנשי שם. ילדיו: א. ר' יצחק אב"ד אפטא, זולקיב, לבוב וקראקא (ראה ערכו); ב. ר' אברהם ראב"ד אפטא (להלן); ג. ר' יהודה אבי הנו"ב (להלן); ד. ר' יחזקאל פו"מ קראקא (להלן); ה. רעביל זו' ר' אביגדור מרגליות אב"ד חנטשין ונוביפולע. בנה ר' (משה) נפתלי הירץ אב"ד זליכוב ווישניצא מח"ס אמרי שפר, אימץ לו את שמה לנדא (ראה ערכו). אפרתי מוסיף, בטעות כנראה: ר' יוסף חסיד עולם בבראד. יש שהשתבשו לרשום גם את ר' זאב וולף אב"ד טארני הנזכר לעיל אצל רבז"ו.

ר' אברהם ב"ר צבי הירש וויטשיס, אלוף וראב"ד אפטא בה נזכר בשנים תע"א — תק"ז. ילדיו: א. ר'

יעקב אב"ד לברטוב. נשא את בתו היחידה של ר' משה ב"ר זיסקינד רוטנבורג אב"ד המבורג. ילדיו: 1. ר' זיסקינד; 2. ר' נפתלי הירץ אב"ד זוולין וגרעניץ; 3. חנה זו' ר' יצחק אייזיק אב"ד לברטוב, אינו לוי; ב. ר' יוסף מאפטא בה היה חבר הח"ק בתפ"ז. נקרא ליסר, ואולי היה חתן מליסא וגר שם. הסכים על כתר אהרן תקמ"א. נפטר בתקכ"ז. בנו: ר' צבי הירש אב"ד צאנז ממנה הסכים בתקכ"ז. הרושמים גם את ר' אלעזר אב"ד טורבין, מחליפים אותו בר' יוסף ב"ר יחזקאל; ג. ר' חיים אב"ד פודקמין (ראה ערכו); ד. ר' דב בר. מופיע ברישומי הח"ק באפטא בשנים תפ"ז — תפ"ח. חתם בתקי"ד מגליל לובלין בלוחות עדות. נגיד בקרוטושין. נקרא קרח כאחרים מבני משפחתו, והיעבץ סנט בהם, כנראה בגלל שהתיצבו לצד ר"י אייבשיץ. לדבריו נקראו כך על כי הם בעלי מחלוקת בטבע, ובסיבתם נתלו שני לומדים בעלי צורה; ה. ר' נפתלי הירש (הירץ) אב"ד פשדבורז. נשא את נחמה שרה בת החכם צבי. בדרכו לחנטשין הסמוכה נהרג, ואלמנתו לא נישאה כל ימיה, אע"פ שכמה גדולי הדור חפצו בה. שבה לאמסטרדם אל אביה, וגרה שם בבית גיסה האב"ד ר' אריה ליב ובנו ר' שאול, עד לפטירתה ביום ו' ניסן תקל"ו (או תקל"א).

ר' יהודה מאפטא בה נזכר בשנים תס"ט — תצ"ז, ב"ר צבי הירש וויטשיס, ממנהיגי וד"א בשנת תפ"א, ונקרא ר' יהודה הנשיא. זמן מה רב ברישא. שב לאפטא כמועמד לרבנותה, וזכה בה אחיו ר' יצחק. נפטר ביום י"ג כסלו תצ"ח (ולא תצ"א). נשא את חיה, נפטרה באפטא בשנת ת"ק, בת הסגפן ר' אלעזר אב"ד רישא, רוזנאי בליטא ודובנא. עבר לבראד בה נפטר ביום ה' ט"ז שבט תק"א. בהקדמת הנו"ב כותב על זקנו זה: הרב הגאון קדוש וחסיד, שישב כל ימיו בתענית ובתורה יומם ולילה. היה בנו של ר' ישכר בריש פו"מ קראקא בהרבי ר' השל, ומנכדיו גם: ר' מרדכי בהרב מרובנא. ילדיו: א. ר' יחזקאל הנודע ביהודה (ראה ערכו); ב. ר' יוסף אב"ד קלימנטוב. נזכר בנו"ב. חתן ר' בצלאל כ"ץ אב"ד אוסטרהא; ג. זו' הנגיד ר' מרדכי ב"ר אריה ליב אב"ד קראקא.

ר' יחזקאל מאפטא בה נזכר בשנים תע"א — תצ"א, ב"ר צבי הירש וויטשיס. נקרא ראש מדינה. בתק"א פרנס הועד בגליל קראקא, ואב"ד קלויז אפטא (גם בתק"ז). חתן רמ"מ (מקראקא) אב"ד קרוטושין. ילדיו: א. ר' בנימין זאב וולף אב"ד קרעשוב. נזכר ברשומות אפטא בשנים תע"ו — תק"ה. חתן ר' יעקב יוקיל הורביץ אב"ד בראד וגלוגא, ב"ר מאיר מטיקטין. חתניו: 1. אב"ד סטשוב מירוסלב; 2. ר' חיים אב"ד פאצייב; ב. ר' יוסף (להלן).

ר׳ יוסף ב״ר יחזקאל, ראש קלויז אפטא בה רשום בשנים תע״ו—תקט״ז. היה בצעירותו אב״ד קלויז סלוצק ומזריטש. מתקט״ז אב״ד זולקיב, וחתם על החרם נגד הפרנקיסטים. מתקי״ז רב בקלויז בראד (ברודי, 70). בתקמ״א חתם כאב״ד עיר חדש, וכנראה אח״כ אב״ד מזריטש דליטא. בכמה פרטים מחליפים אותו עם בן דודו ר׳ יוסף ב״ר אברהם. נזכר בנו״ב פעמים רבות. נשא את בריינדל, בת ר׳ מאיר היילפרין אב״ד לובלין, חתן הט״ז והרבי ר׳ השל (תולדות יצחק בראש שו״ת מטעמי יצחק, אות יב). ילדיו: א. ר׳ אליעזר (או אלעזר) אב״ד טורבין. נזכר באפטא בתקנ״ד, ושם נטמן. נשא את הדסה בת ר׳ יעקב יצחק הוכגלרנטר אב״ד זמושץ, וי״א שנפטרה באפטא בתק״ס לערך (ח״ב, 87); ב. ר׳ יעקב שמחה ראב״ד אפטא. בנו רבז״ו באוסטרהא נקרא ר׳ וולף ר׳ יודלס על שם חמיו ר׳ יהודה ב״ר יעקב ב״ר חיים מפודקמין; ג. ר׳ ישראל יונה אב״ד קמפנא מח״ס מעון הברכות. אמנם כבר הוברר שזו טעות, והיה בנו של ר׳ יוסף איטינגא אב״ד רוהטין וחמלניק, חתן ר׳ יצחק ב״ר צבי הירש לנדא, ראה שם להלן; ד. ר׳ אריה ליבוש מו״ץ ואב״ד קוריץ; ה. ר׳ אלכסנדר סנדר. רה״ק בבראד בשנים תקל״ד—תקנ״ח; ו. דינה (דינישׁ), זו׳ הראשונה של ר׳ מרדכי צבי הירש אב״ד הורכוב ב״ר איציקל מאה״ו; ז. בלומא זו׳ ר׳ יהושע השל אב״ד זמיגרוד, ב״ר נפתלי הירץ אב״ד דובנא. בנם: ר׳ יצחק חיים בלומנפלד אב״ד רישא; ח. חייטשא זו׳ ר׳ שמלקא הורביץ מבראד, ב״ר ישעיה במהר״ם טיקטין.

מרובים השיבושים אצל כותבי יחוס משפחת לנדא, ויצוינו כמה דוגמאות. הבולט ביותר הוא בקשר לאביו של בעל מעון הברכות (דעת קדושים, 118-120, 126-127, 132). במגילת יוחסין שבראש כרם יהושע, אותיות כה-כז, לז- לח, מא, נאמר שר׳ יחזקאל הפיסח מאפטא היה בנו של ר׳ יצחק אב״ד קראקא, שהיה בן בנו של ר׳ צבי הירש וויטשיס וחתנו של ר׳ יצחק שפיצקופ; שאחיו של ר׳ יחזקאל מקראקא גם: ר׳ וולף בטרנוב ור׳ חיים אברהם אב״ד פודקמין. בניו: ר׳ וולף אב״ד קרעשוב חתן ר׳ יעקב מבראד, ור׳ יוסף חתן ר׳ בריש אב״ד טשכנובצי ב״ר יהושע אב״ד פומאטש ב״ר שמואל אב״ד רישא. בספר מהרש״ם הכהן עה״ת, (11-13), כתב שר׳ יצחק אב״ד בקראקא היה בנו ולא בן בנו של ר׳ יחזקאל מאפטא, ב״ר בנימין וולף שהיה בנו של ר׳ משה אב״ד קראקא, ב״ר יקותיאל (ב״ר) יעקב נכד בעל האגור; שאם הנו״ב שמה חוה, ואשתו היתה בת ר׳ עקיבא מדובנא. מגילת יוחסין משובשת ומעורבבת שנערכה ע״י חובב שאינו בעל מקצוע, בראש ספר הדרת ישראל לר׳ ישראל פנעיאל לנדא אב״ד גלאוונא, נכד בעל מעון הברכות. יצא לאור ע״י נכדו ר׳ אברהם יעקב בורנשטיין, ב״ב תשל״ז. גם בה שיבש שרבז״ו מאפטא היה בנו של ר׳ משה מקראקא, ועירבב את ר׳ יצחק אב״ד קראקא עם אבי זקנתו וויטיש, ר׳ יצחק חריף שפיצקוף אב״ד קראקא. שגיאות רבות בפיסקה שרצ״ה וויטיש הוא שהיה חתן ר׳ אליעזר מדובנא, בנו של הרבי ר׳ השל. ר׳ אברהם מאפטא לא היה אב״ד פודקמין, אלא בנו ר׳ חיים.

ר׳ אברהם ור׳ **אהרן** רבני סטרליסק, ראה לפי: **לנדמן**

ר׳ אברהם יהושע השל לנדא. ת״ח ברדומישלא.

תשובות אליו: שערי דעה, ח״ב, מד, סו, סח.

ר׳ אברהם מנדל לנדא

רבה האחרון של בוליחוב וגבאי א״י, על מקום ר׳ יוסף פנחס אביו? נספה בשואה הי״ד.

ר׳ אברהם מרדכי לנדא דומ״ץ מיקולינץ. במקום אחד בטעות: מיקוליטשין.

תשובות אליו: ארץ צבי, או״ח, ה, כו, יו״ד, יד, לה, נב, חו״מ, יג—טו; בית שלמה, חו״מ, קכב בתרכ״ה; משכנות הרועים, ח״א, מט; שו״ת מהרא״ש, עד.

ר׳ אהרן מפאטיק ויבלונוב
|
?
|
ר׳ עזריאל מדלטין ויבלונוב (ת״ר׳ — תרע״ג)

ר׳ משה מדלטין — ר׳ מאיר מיבלונוב

ר׳ אהרן לנדא אב״ד פאטיק ויבלונוב. אולי בנו הוא ר׳ עזריאל אב״ד דלטין ויבלונוב.

תשובות אליו: ברכת רצ״ה, עא בתרל״ד; חסל״א, תנינא, יו״ד, יט, חו״מ, לה בתר״ך לפאטיק; מהרי״א הלוי, ח״א, ג (לנדי!), נד בתרל״ז—תרל״ט לשני המקומות. תמך בתרל״ב מיבלונוב בר׳ יוסף אהרן מבוצצי בריבו עם רב״ד וייסבך, ומכתבו בקול יעקב, דף יג:

ר׳ אהרן ב״ר נפתלי **לנדא.** ת״ח בגורליץ.

תשובות אליו: למיול״ח בתי, אורין תליתאי, קסח; הרי בשמים, ח״א, קז בתרמ״א.

ר׳ אליעזר ב״ר נתן נטע לנדא

מאושפיצין (תר״ל׳ — תרצ״ז׳)

בנו של ר׳ נתן נטע סג״ל ראב״ד אושפיצין. רבה של קענטי (בתרס״ד), ואחרי פטירת אביו בתרס״ז מילא

הרב אליעזר לנדא מאושפיצין

את מקומו באושפיצין. למדן ומחדש. ספרו שו״ת מהר״א הלוי אבד בשואה. ידיד נפש לרב״צ מבאבוב. נפטר בטבת תרצ״ז לערך (ולא בתרצ״ט).

נשא את שרה פייגה בת ר׳ חיים יחיאל קושיצקי, נספתה באושוויץ בשבועות תש״ב. ילדיו: א. ר׳ שלמה בציריך. נסמך מר״ש רוזנברג מאונסדורף ומר״מ ארק. נפטר ביום כ״ד ניסן תשמ״א, ונטמן בהר המנוחות. בנו ר׳ אליעזר בציריך; ב. ר׳ אשר זליג ר״מ באושפיצין; ג. ר׳ אברהם אביש מו״ל ספר רנן לבקר של זקנו. נשא בתרע״ב (מחז״ה, י״ד שבט, 3) את בתו של ר׳ חיים איצקוביץ שנפטר לפני תרצ״ד; ד. ר׳ נתן נטע דומ״ץ אושפיצין. מסר ד״ת מאביו לכתר תורה, סיון תרצ״ט. כנראה אליו שלח חדו״ת ש״ב ר׳ בנימין משה הלוי לנדוי, בית אברהם (סוכטשוב), ו-ז, 17-18; ה. ר׳ יחזקאל. נספו עם משפחותיהם הי״ד; ו. מאניא פאקלר; ז. צירל לאה. נישאה באד״א תרפ״ב לרמ״מ ב״ר שלמה נחום מערעל מטורנא; ח. מרים באב״ד; ט. ברונקא פילר.

בעזהי״ת

עמ״י עש״י

קול ששון וקול שמחה
קול התו וקול כלה

ש נ ר ח

ל פ ר ס

הזמנה לנישואי צירל לאה לנדא

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״ב, קמז; מח׳, הרי בשמים, ח״ג, א בתר״ן; מהר״ש, ח״ז, סח, קג בתרפ״ב—תרפ״ד; מנחת פתים, אה״ע, דף יז ע״ב. ד״ת ממנו: כר״ש, סיון תשל״ט, יב-יג. תשובתו מתרצ״ו לר׳ שמחה נתן גרינבורג אב״ד קעזמארק, ניסן תשמ״ב, יח-כ; הפרדס (גוטויין), חו׳ ב-ג, אייר-תמוז תרצ״א; קהלת אשר (לנדא), סי׳ כב. תשובתו למוהלי טושין ובראשם ר׳ שמאי שרף, אסיפת חכמים (ליפשיץ). תמונתו בספר אושפיצין, 224.

ר׳ אליקים גצל לנדא. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, קנה, קפב.

ר׳ אלישע לנדא

מקראס (תקצ״ו — תרל״ח)

נולד בשנת תקצ״ו לאביו הלוי, בן אחר בן לר׳ זאב וולף מטרנוב אחי סבו של הנו״ב. רבה של קראס. כשחלה בן מ״ב נסע לכמה שבועות לקראקא לדרוש ברופאים, ושם נפטר ביום י״ג תמוז תרל״ח (ולא תרל״ה, רמ״מ קרנגיל, שה״ג השלם, א, 202). ליד ביכ״נ הרמ״א ספד לו רצ״ה ר״פ, ובבית החיים רח״נ דמביצר (מ.מ. קראגען, העברי, יד, שעה). בנו ר׳ יחזקאל אבי וויטא זו״ר ר׳ חיים לנדא, ב״ר אהרן זאב (וואווצ׳) רה״ק באושפיצין, שנשא את מרגולה בת הגביר ר׳ חיים שנקר. ת״ח תעשיין. בפרוץ מלה״ע א׳ עבר לאוסטריה. מתרצ״ח בהולנד בה נפטר במחבוא בשנות הכיבוש. אשתו ניצלה עם בנה אמיל לניו־רשל בארה״ב. בתה גרדה נפטרה שם בתשל״ח (ספר שנקר, 158).

תשובות אליו: ובחרת בחיים, סה; שו״מ, קמא, ח״ב, סו, ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף מח ע״ב בתרי״ג לקורטשין.

ר׳ אלכסנדר סנדר השל ב״ר שאול לנדא

מקראקא (תק״ע״ז — תרט״ז)

בנו של ר׳ שאול אב״ד קראקא. דומ״ץ בעיר, ואחרי שרד״ב מיזלש עבר לרבנות וורשא, נתקבל כאב״ד. אחרי שבועות אחדים נפטר, ביום ה׳ ט״ו (ולא י״ד) אד״א תרט״ז. נספד במימי הדעת, כו.

תשובה אליו: ברכת אברהם (ינר), לב.

ר׳ אלעזר ב״ר יהודה לנדא

מבראד (תר״ב — תרס״ה)

נולד בשבת י׳ אדר תר״ב לאביו ר׳ יהודה מזיווגו הראשון. ביום י״ז שבט תרכ״ג נסמך מהאב״ד ר׳ יחיאל מיכל ק״פ, והנוסח נדפס. באותו יום נשא את מלכה בת רש״ז ר״פ, ב״ר שמאי ישכר מאוסטרהא, מגזע ר׳ זלמן פרלס מבראד. נפטרה ביום ה׳ י״א שבט תרס״א, ולא זכו לילדים. כליל המידות והמעלות. גם אחרי נישואיו והיותו ידוע חולי, לא הניח כל ימיו את שקידתו בתורה לילות כימים, טבילות ותפילות בכל מזג אויר, קיום כל מנהג קל הנזכר בש״ס ופוסקים, הנהגות מוסר, וקירוב רחוקים ליהדות. דייק בפרטי קיום המצוות בהידור, התפלל בקול בדקדוק, הירבה בסיגופים,

שמר פיו ולשונו, האיר פנים לכל אדם, לא הרע לאיש, אהוב ונחמד לכל, עסקן לתורה ולחסד, מליץ וסופר. בכל מועד למד את הילכותיו, והיה בקי בסדרים שונים עם הפוסקים השייכים להם. בליל כ״ו חשון תרנ״ב ניצל משריפה, כשנימנם במיטה עם ספר באר שבע ונר דולק. כל הגיגיו בתורה ובחסידות, וזירז על כך את קרוביו ותלמידיו. עיין שקוע בספרים כשארזו בתרכ״ו את מיטען הסוסים, לנסיעה לנישואי אחותו דרך שמונה ימים. ביקר את אביו פעמיים ביום, וכשגופו נחלש רק פעם אחת. משנפטר חיבר את נוסח מצבתו, ודיבר ממנו תמיד. פעיל למען הת״ת המקומי.

המהרש״ק כיבדו על אף גילו הצעיר. בביקוריו בלבוב הפציר בו השו״מ שידפיס את חידושיו, וכן שאר רבני לבוב. בתרמ״א חיפשו לו ידידיו רבנות, ולבקשתם ענה מהרי״א איטינגא, כי זו פחיתות כבוד להמציא הורמנא לשכמותו. בביקורו בבריסק בתרמ״ד השתעשע עם האב״ד בעל בית הלוי, שאמר עליו כי הוא גדול בתורה וחסיד אמיתי. בתרמ״ז שהה במרחץ טעפליץ, וכששבת בויען פגש את הרבי מסטריקוב ב״ר אברהם מטשכנוב תלמיד רמ״מ מקוצק, וכן את רבותיו אדמור״י סטרטין. במכתביו לאחיו ר׳ ישראל תיאר את ביקוריהם של ר״ד מטולנא, ריי״ש משיניבה ורח״ד מונזון בבראד.

נפטר ביא״צ של אביו, ביום ב׳ כ״ד שבט תרס״ה, באורח מופלא המתואר לפרטיו. ליום השנה של זו׳ סיים מסכת שקלים שהיתה המסכת שלו, החל קצת לסדר חידושים עליה בהיותו בן כ״ב, ולמדה שוב ליום השנה של אביו. למדו והתפללו בחדרו עד לשעתו האחרונה בה קרא: דיין אמת, אתה צדיק ומשפטיך צדיקים. נסתלק בנשיקה, בפנים שוחקות וריח טוב. כשאמרו אח״כ ויהי נועם, ראו שנעו שפתיו. רא״ב קלוגר ספד לו לפני ביהכ״נ הגדול.

זכרון אלעזר על המשנה וירושלמי שקלים, בראדי, דפוס פיטש עט ויינשטאק, שבט תרס״ו, 14, 108 עמ׳, שני שערים. סודר והועתק ע״י המו״ל אחיו ר׳ ישראל, המסדר בהקדמתו את תולדות המחבר. בעמ׳ 77-79 הערותיו על דברי אחיו. בעמ׳ 79- 81 מכתב ד״ת שנשלח למהדיר מר׳ יחיאל מיכל הורודנר אב״ד סטרטין, עם הערותיו. בסוף בשער מיוחד: קונ׳ **זכרון יהודא**, הספדים על אביו ועל אשתו להם חיבר את נוסחי המצבות. בהקדמת המהדיר מביא את המכתבים שהמחבר שלח לאחיו בקראקא, בין היתר לנחמו על פטירת זו׳ בתרנ״ט. לפי עצת גדול אחד, לא השמיט את כל התארים שכתב עליו המחבר כשהביא חידושים משמו. נותרו עוד חידושים רבים בהלכה ובאגדה ללא סדר, כי בעניוותו לא חשב להדפיסם.

תשובה אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, קכט בתרנ״ד.

אברהם סג״ל איטינגא מדוקלא, מחז״ה, ה׳ אדר תרס״ה, 3.

ר׳ **אלעזר** ב״ר ישראל **לנדא**

מבראד (תקל״ח — תקצ״א)

נולד בשנת תקל״ח לאביו ר׳ ישראל בהנו״ב מזיווגו הראשון. התחנך על ברכי אביו חורגו ר׳ משה חסיד ברופשיץ. לפני הבר מצוה הלך עם אחיו לפרג, ללמוד אצל זקנם. דרשת הבר מצוה עוררה השתוממות בעיר, וגרמה נחת לזקנו. גר בלבוב משנשא את חיה הינדא בת רמ״מ יארישר־ר״פ, וזו׳ יארה בת ר׳ נחמן הכהן (ב״ר בצלאל אב״ד אוסטרהא בן הסמיכת חכמים), וזו׳ זלדה בת רח״כ. נפטרה בלבוב ביום י״ט תמוז תקע״ט. בשנים שסמך לשולחן חמיו, טרח בהגהת שנות אליהו להגר״א שנדפס בעיר. היתה מתיחות בינו לבין הישועות יעקב שנבחר לרבנות בתקס״ה.

עבר לבראד ועסק גם במסחר, משנשא בשנית את ריבעלע בת ר״ל ברנשטיין רב המדינה, אלמנת ר׳ שמואל נירנשטיין מבראד (לא נותקה, 396). לא השתווה עם ראז״מ, ועם דודו ר׳ יעקבקא. נבחר לרבנות העיר בתקפ״ט (ולא בתקע״א), בחיי האב״ד החולה ר״ל תאומים וללא שידע. נפטר לפניו

הרב אלעזר לנדא מוילקובסק נכד הנו״ב

במגיפת הכולירה, ביום י״א תמוז תקצ״א. כשחלה הרגיש ביום פטירתו, מסר את נפשו בתפילות ובוידויים, אמר לרופא שלא יקרא לו היום רבי, וסיבת התרגשותו היא, מפני שהולך אל מלך מלכי המלכים. המהרש״ק שגר במרחק שני רחובות ממנו, שמעהו קורא בקול ובכוונה את הוידוי ואני מאמין. **אבל כבד** על פטירתו, אברם נאטקיש, זולקיב, דפוס ש. מאירהופר, תקצ״א, טז עמ׳, קינה בחרוזים. הספדים נוספים מרא״נ על ר׳ יעקב שמואל ביק שנפטר בשבת ט׳ סיון תקצ״א, ור׳ יהודה ליב מיזיס מלבוב מח״ס קנאת האמת ומו״ל ספר תכונת הרבנים, ביום א׳ ט״ו תמוז: **דמעות לישרים**, שם, ח׳ עמ׳.

ילדיו: א. ר׳ יהודה (ליב) בבראד; ב. ר׳ משה בקראקא ופינסק, אבי ר׳ אלעזר שנשא את שרה בת רש״ז ב״ר מאיר הכהן זוסמן. בתו נתארסה בתרמ״ה לבנו של ר׳ חיים מאיר הורביץ, והתנאים בארכיון בובר. (בתרנ״ב כתב רח״מ על בנו ר׳ ישראל ישכר על שם אבי אביו, חתן ר׳ בערקא וטעמערל מוורשא); ג. ר׳ זאב וולף מקובנא, חתן ר׳ יהושע השל אשכנזי אב״ד לובלין. הוציא לאור את דרושי הצל״ח, וורשא תרנ״ט; ד. זו׳ אב״ד יאס; ה. זו׳ ר׳ שמואל פרץ ב״ר שלמה זלמן פוזנר מוורשא; ו. זו׳ ר׳ מרדכי זאב אורנשטיין; ז. זו׳ ר׳ השל שיינפינקל. לפי מסורת משפחת הרמן ממונקאטש, יש להוסיף כאן עוד בן: ח. ר׳ מנחם מנדל (תקס״ט—תר״ם) שנשא את ליבא הרמן. בנם ר׳ נחום הרמן־לנדא (תרי״ח—תרצ״ב) נשא את פיגא שינדל (תרכ״ד—תש״ד), ויצאה מהם משפחה מסועפת.

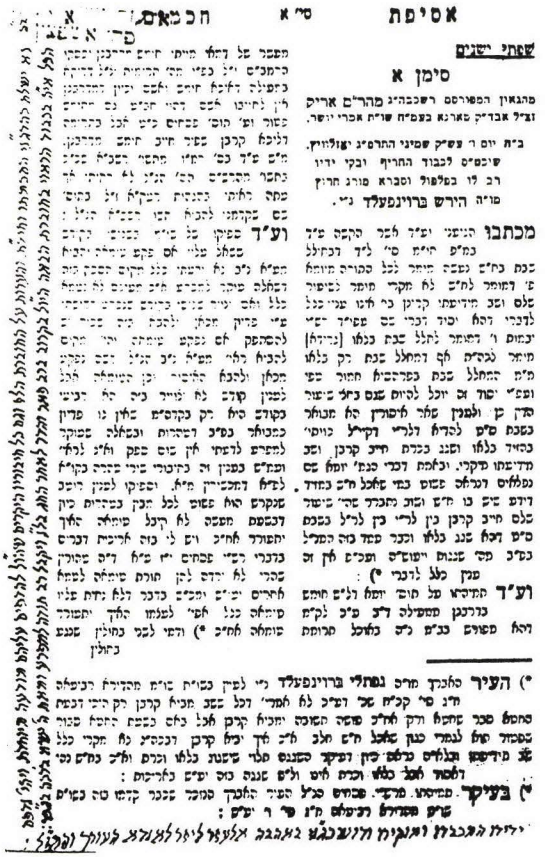
משנה תורה להרמב״ם עם הגהות הנו״ב ור׳ זלמן מוילנא, א-ד, לבוב, דפוס רנ״ה גרושמאן ב״ר דוד מדפיס, תק״ע, ע״י ר׳ יוסף שמלקא ריישר חתן הנגיד ר״ל טאהלער, ושותפיו דודיו ר׳ ניסן יאליש ור׳ שמואל רייז, וכן ר׳ חיים דוב בר מודלינגר. ספרו **יד המלך**, רק בסוף ח״ב על הלכות אישות, מב ד׳, הקדמה. מספרים שקרא שם הספר, על שם היד שהחזירתו ללימוד בקטנותו (ספר סופר וסיפור, שמב). בפני עצמו בלבוב, דפוס ר׳ אהרן ב״ר חיים דוד הלוי סג״ל, תקפ״ו. ח״א, ג, ע ד׳, ובראשו כהקדמה שני מאמרים על היראה והחכמה. ח״ב הישן מתק״ע נכרך עם תוספת, עד ד׳. בשער הביע תקוה להדפיס גם על ח״ג ספר הפלאה — טהרות עם ביאור בשם קדושה וטהרה. ח״ד עם מאמר האמונה והבטחון כהקדמה, ג, סג, יח, ו ד׳. בסוף השמטות. ד״צ בירושלים תשכ״ה ותשל״ז. חידושיו לש״ס נדפסו במהדורת וילנא ראם, ונותרו עוד בכתובים.

תשובות אליו: מי באר וזכר ישעיהו, ו, יז, יח בתקצ״א; שבעה עינים, דף לז ע״ב. תשובותיו בנו״ב, תנינא, אה״ע, קכ-קכב. ד״ת ממנו: יגדיל תורה (ברוקלין), סו, שג-שי.

ברודי, 97, 167.

ר׳ אלעזר ליזר ב״ר אשר זליג לנדא

בנו ותלמידו של ר׳ אשר זליג מאלפין ואושפיצין. קראוהו אליעזר. נספה בחור הי״ד. עורך ומו״ל קונ׳ **אסיפת חכמים** בהשתתפות ת״ח מעירו. נועד

אסיפת חכמים סי״א

שפתי ישנים

סימן א

מהגאון הפאראס רשכבה״ג מהר״ם אריק זצ״ל אבדק״ק מאדגא בפעיח שרת אפרי ישר.

ב״ת יום ר׳ עש״ק שמיני התרס״ג יצולחק.
שיבשים לבבוד התורה ובכי ידידו
רב דו בפלפול וסברא מורג תרוץ
מוה״ה הירש ברוינפעלד נ״י.

מכתבו הגיעני ידיד לבבי מקבא מיד בחמ״ק תיחם סי׳ ליד בכחלל בכח כחמ״ק בפשט מיתר לבל בקורלא מיתחל ב׳ דמיחל לחמ״ק לא מקרי מיחל לכיפור בשלם ובב מידיעתו קרוץ כי תלו שני בכל לדבכי דהא יכול בכם שפיר דבי ובשעת ו׳ דמיחר לחלל בבת בגלוי [בירושל] מיחר לבהיא לחלל בבת רק בגלוי מיחל בחחלל בבת בפרבה״ת מחר בפי ובפ״י יחר זה יכול להיות שם בילל בישר בחן ק ולמען שלר לישרון הא מבחר בשבת שם להדל דלברי רקילל בויפי בהיר בלגלו ובבי בכרת חיב קרבן ובב מדיעתו מקרי, ובלחמת דכרי בבת יחם שם בפלוים דבלחם בשום בפי שלחל חיב בחיר בידם שם בו חיב ובב בחבבר שר בישר שלם חיב קרבן בין לברי בין לבל בשבת שים דבא בבי בגלוי ובבר בשל בחב בחלל בבת ביב מי בלחל בבכרי ב׳) :

ועי״ד מתמיא מל מיב יחם לבים מחם בגרבן מחפילה דב״ב ב״ב בלבן בחא פשיטא בב״ם בשלחל מרומת

*) **העיר** מלחבן מרא **נפתלי ברוינפעלד** נ״י לפיל בפירש בוחם מהדורת הנפילה חיב סי׳ קכ״ח שר ובי״ב לא לחמי׳ דבל שבב חביא קרבן רק היכי דבשת בחשם שבר שחשם חת הקר שחלב שהיה המוכה יחביא קרבן אחל בחם בשבת בחבת שבור בשפחל חת עברי כגן שחלב חלב חב חלב חלב חב׳ חך יביא קרבן ובשבת לא תקרי בגלי אך מידשמע ובגלוים בלשם בין שיעבד בשבת שלר בשבת בגלוי ובבם ובלב בם׳ בם׳ בם׳

אין להחליפו עם אסיפת חכמים, ירחון רבני תלמודי בעריכת ר׳ יחיאל משה ליפשיץ ממאלניץ, ע״י המו״ל ר׳ אברהם זשרסקי, חו׳ א, פיעטרקוב (תרפ״ח), כד עמ׳. ג׳ מדוריו: מגאוני קשישאי; מגדולי זמננו; מחובשי ביהמ״ד.

במשתתפי אהל מועד (הרבסט), שנה ג, תקפ״ח, חו׳, ג, עמ׳ עא; כתר תורה, סיון תרצ״ט. ד״ת ממנו בבית פינחס (גרהר).

ר׳ צבי הירש
|
ר׳ אפרים (תר״ו — תרס״ט)
|
ר׳ צבי הירש
|
ר׳ אפרים

ר׳ אפרים לנדא

מויטקוב (תר״ו — תרס״ט)

בנו כנראה של ר׳ צבי הירש אב״ד ויטקוב, וממלא מקומו כרבה של ויטקוב חדשה. אולי הוא שסביב תר״ל התפלל שמונה עשרה בחול יותר משעתיים, בחוזרו ג״פ על כל מילה (עיר ואם בעיני בניה, 45). בעל מידות וחביב לכל. במנויי ספר התמונה תרנ״ב. ביום ג׳ נסע לכפר לסדר קידושין, ואחרי הסעודה התעלף. נפטר למחרת ביום י״ז חשון תרס״ט בן ס״ג, וספדו לו רבנים אחדים. בטעות נרשם בפאלקסקאלענדער עד תרע״ב. למעשה כיהן שם ר׳ צבי הירש שהיה כנראה בנו.

מ.א. פינקל, המצפה, כ״ו חשון תרס״ט, 5.

ר׳ **אפרים** יכונה אלטר **לנדא** אב״ד טקוטש.

תשובות אליו: חיים של שלום, ח״ב, י, יב, יח, מ, קבא.

ר׳ אפרים ב״ר ישראל לנדא

מבוקרשט (תר״ם — תש״י)

נולד בשנת תר״ם לאביו ר׳ ישראל אב״ד סדיגורה. מתרס״ו רב בבוקרשט (אהלי שם, 318). נשא את בתו של ר׳ מאיר רבינוביץ אב״ד הרלוי (נולד בשנת תרט״ו לאביו ר׳ נתן אב״ד פראמושיקה. מתרמ״א בהיותו בן כ״ו אב״ד הרלוי, עד לפטירתו בן ס״ט ביום ח׳ אד״א תרפ״ד. נשא את סימא ריזל בת רב״צ אב״ד פדילאי, נפטרה ביום ה׳ י״ד תמוז תרפ״ג. על כסאו עלה בנו: א. ר׳ מנחם מנדל. בניו גם: ב. ר׳ נתן. נתקבל בקיץ תר״ץ לרבנות קיליע־בסרביה; ג. ר׳ חיים. רב בסדיגורה, יאס ובוקרשט. במשתתפי קבוצי אפרים. אינו זהה כנראה למשתתף אחר שבא מקולומיאה ליאס, ברבי ש׳. כמו״כ היה בתרצ״ב רב ביאס ר׳ חיים הלוי רבינוביץ. ממשפחתם כנראה ר׳ דובר אב״ד יאס,

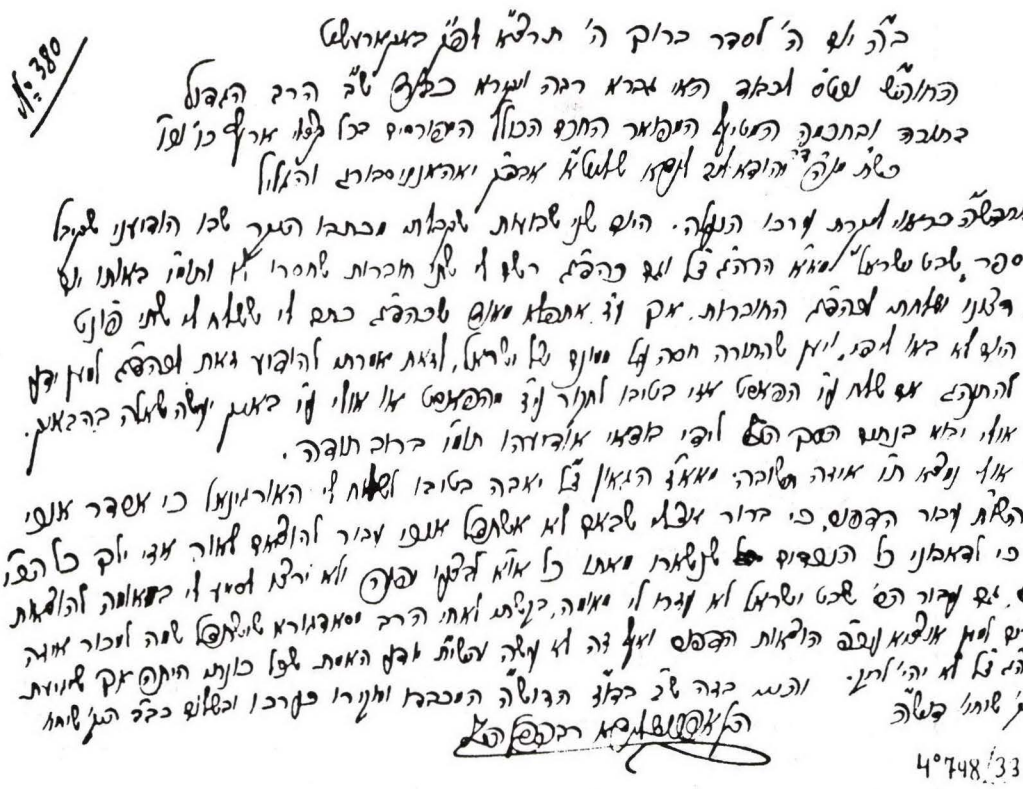

הרב אפרים לנדא מבוקרשט

אבי ר׳ יצחק משה אב״ד ברלד שנפטר בשבת ז׳ טבת תרצ״א (קבוצי אפרים, י, 110) בן ס״ד). בתו היחידה רבקה נישאה באד״א תרפ״ז לחוקר תולדות רבני רומניה, הרב ד״ר מאיר ב״ר אברהם הלוי מיאס. נפטר בשנת תש״י (תיק 45/5 בארכיון המרכז לחקר יהדות רומניה).

אוצר התורה, כאלפיים מאמרי חז״ל ממוספרים בסדר א״ב בשבח התורה ולומדיה, מארמאראשסיגעט, דפוס ר׳ אברהם קויפמאן ובניו, תרס״ז, 16, 94 עמ׳. המסכימים: רב״א וייס מטשרנוביץ (מצא חן בעיני, והוא נצר נחמד ממשפחת גאוני עולם); ר׳ חיים טויבש מבוטושן (צעיר לימים וחכים כישיש); מח׳, רב״ז שפרן אב״ד שטפנשט ובקוי, עם דפי ד״ת. בהתחלה שיר ממח׳ ר׳ פנחס לנדמן אב״ד טג. אקנא, והקדמה משלו. אוצר התורה תנינא, תוספת של יותר מאלף ושלוש מאות מאמרים, יאסי, דפוס פראגרעסול, תרע״ב, 6, 103 עמ׳. ההסכמה מדודו רנ״ה תאומים מוילקוטש: כמעשהו בראשון כן מעשהו בשני. בסוף הקדמתו מודה לתומכיו.

ערך והוציא לאור **קבוצי אפרים**, ירחון לחדו״ת בהלכה, דרוש ואגדה מרבני הזמן, בהשתתפותו הקבועה. חו׳ א׳ בסיון תרע״ד, 24 עמ׳, ובפתיחה מבאר מטרת הירחון. ריכז משתתפים רבים מכמה מדינות. עם הפסקה בשנים תרע״ו — תרפ״ג נדפסו י״א כרכים, בסעאיני, דפוס ר׳ יעקב ווידער, עד סוף תרצ״ב. שנה ד׳ חו׳ ט-י, הוא קונ׳ אור החמה

גליות הרב אפרים לנדא מתרצ״א לש״ב הרב יהודה ליב לנדא, בענין הספרים ששלח אליו ליוהניסבורג ולא קיבל את שתי הלירות שנשלחו אליו. הוא היחיד שמתעסק בהכנת שו״ת אביו לדפוס, שעה שבני משפחתו עומדים מנגד.

עם ברכת החמה, מאת רב״ז שפרן. בין המשתתפים גם ר׳ אליעזר הכהן שו״ב בוטושן מח״ס קנת סופרים (יב, 227-228).

יקרא דחיי ח״א, יותר מאלף וחמש מאות רבנים לפי תאריכי פטירתם בסדר א״ב, סעאיני, דפוס יעקב וידר, תחילת תרפ״ט, א, כח ד׳. בהסכמת רי״י נמירובר עומד על חשיבות רישום ימי השנה של הצדיקים. המחבר רושם לדבריו את התאריכים ממקורות נאמנים בלבד, ומקוה להדפיס ח״ב ממה שכבר נתקבץ בידו.

ר׳ אריה ליב אב״ד מאהליב. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, תנ, ח״ב, צז בתרכ״ד.

ר׳ אריה ליבוש מסדיגורה ראה לפי: **לנדא, ר׳ יהודה ליבש**

ר׳ אריה מאיר לנדא

נכד לנו״ב או לאחיו. אב״ד טשיטש. מחסידי צאנז, וחתם באח״ש תרכ״ט למען הדב״ח. נכדו הרב נפתלי הורביץ מסר לי, כי נשא את שרה הינדא בת הגביר ר׳ אברהם מנחם ברגלס מחסידי דינוב. עלה לארץ בתרמ״ט, ואת מקומו בטשיטש מילא חתנו ר׳ משה הרציג. נטמן עם זו׳ ובתו בצפת ליד ציון האריז״ל. בנו: ר׳ יוסף פנחס אב״ד בוליחוב. בתו: חיה סאשיא, זו׳ ר׳ יוסף הולנדר אב״ד אמסנא בזיווגו השני.

בספר מלחמת מצוה מכתבו בענין מחלוקת סיגט.

אהלי שם, 217.

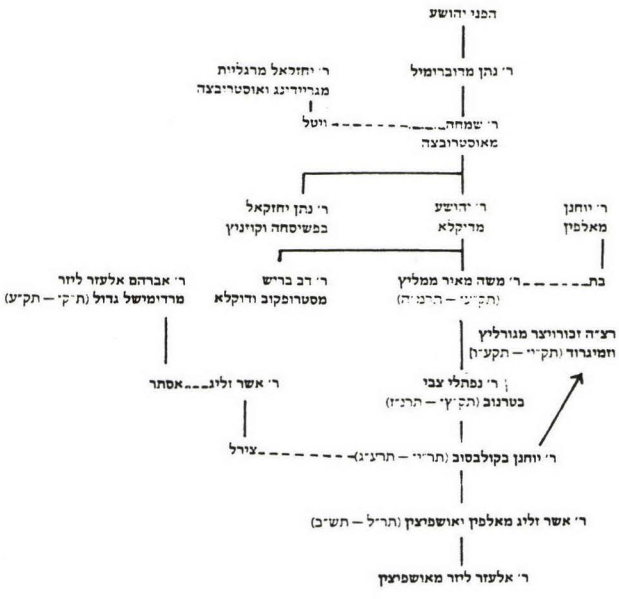
ר׳ אשר זליג לנדא. ת״ח ביסלו.

במשתתפי אהל יצחק (סטמר), שנה ה, חו׳ ג, עמ׳ יא, וכן ר׳ מאיר לנדא מליביטשוב.

ר׳ אשר זליג ב״ר יוחנן **לנדא**

מאלפין ואושפיצין (תר״ל — תש״ב)

נולד בקולבסוב בשנת תר״ל, לאביו ר׳ יוחנן שנפטר ביום י״ח אד״א תרע״ג. האב ואחיו ר׳ שמחה בירנבוים שו״ב פלבניץ (חתן ר׳ יהושע בלומנפלד הנקרא ר׳ פליק מנייסנץ, אביהם של ר׳ יוחנן מקעזמארק ואשת ר״י שטורם מכפר שוועגצאן שליד בייטש), בני ר׳ נפתלי צבי ב״ר משה מאיר

לנדא דומ״ץ מליץ. מצד אביו הגיע יחוסו אל הצדיק ר׳ צבי הירש זבורויצר, אב״ד גורליץ וזמיגרוד בה נטמן באהל אחרי שנפטר ביום י״ג אייר תקע״ו. אמו צירל שנפטרה ביום ט׳ תמוז תר״ס, בת ר׳ אשר זליג, וזו׳ אסתר שסיפרה לנכדה נפלאות מפטירת אביה ר׳ אברהם אלעזר ליזר אב״ד רדומישל גדול בשנת תק״ע. אשת חיל שנטלה על עצמה עול פרנסת בני ביתה, כדי שיוכלו לעסוק בתורה.

תלמיד ש״ב ר׳ שמעון לנגסם ראב״ד מליץ. מו״ץ באלפין ושאר מקומות. סירב לקבל עול רבנות, כדי שיוכל להשיב שו״ת באין מפריע. בזמן מלה״ע א׳ היה במקום שמם סעניצע שבחזית איטליה וניצל. כשנשרפה עיירתו בתרע״ז, נענה להפצרת רי״פ בומבך לעבור לעירו אושפיצין, כר״מ, דרשן בחברה משניות, ומו״ץ. אהב את ישיבתו בעיר, ודחה הצעות רבנות במישלניץ ובייטש. לבקשת האדמו״ר מרדומסק, נענה להיות כמה זמנים ראש ישיבת כתר תורה בסוסנוביץ לפני תרצ״א, וברדומסק. חריף מח ובעל זכרון. מחשבותיו שוטטו תמיד בתורה, ולכן נחשב כמפוזר. ניהל ישיבה, והעמיד מאות תלמידים. מהם נזכרים בספרו קהלת אשר: ר׳ אברהם אבא חיים בוך מקולשיץ (וממנו, סי׳ ג ודף יט ע״א); ר׳ חיים הורביץ נכד רח״כ, ר׳ איציקל והדרכי יושר (דף לב:); ר׳ נפתלי מאושפיצין (דף כג.). בשנותיו האחרונות סבל בשקט את יסוריו. נפטר בגיטו סוסנוביץ ביום כ״ג טבת תש״ב, ונטמן בחלקת אנשי אושפיצין.

נשא את גולדה ליבע בת ר׳ דוד וזיסל (נפטרה לפני תרפ״ג). גיסו בנם הב׳ משה, היה בתרפ״ג בנישואי אחותו יהודית עם שרגא צבי מצאנז. ילדיו: א. הב׳ נפתלי צבי. סוחר קובע עיתים. נפטר צעיר אחרי שנותח בטעשין על המעי עיור, בליל שבת י״ב סיון תרפ״ד, ואביו ספד לו; ב. הב׳ אלעזר ליזר עורך ומו״ל אסיפת חכמים; ג. אסתר זו׳ ר׳ יחיאל יצחק לייכטר. להם שבעה ילדים, ובהם: יוחנן, נפתלי צבי ויעקב שלום; ד. הב׳ צירל. נספו בשואה הי״ד, ושרדו רק: ה. ר׳ אברהם יהושע רב בברוקלין. נפטר ביום כ״ו שבט תשל״ו, ויש נוסח מצבתו. בניו ר׳ שמחה נפתלי צבי ור׳ שמואל נטע ההדירו את ספר קרבן אשר של אביו; ו. ר׳ משה בבני־ברק. בנו הקדוש דוד תלמיד ישיבת כרם ביבנה, נפל מפגיעת פגז מצרי (שבדיה, כ״ה אייר תש״ז — מעוזי התעלה, כ״א אייר תשכ״ט).

קהלת אשר, מאסף חי׳ גפ״ת, שו״ת ואגדה מחכמי זמננו והקודמים. שנה א, חו׳ א, קראקא, דפוס מ. לנקוביץ, כסלו תרפ״ג, ב, לט ד׳, לז סי׳. ראיתי דף השער של חו׳ ג-ו מתמוז, עם הקדמתו. בחתימתה הוא מודה לתורמים הגבירים: ר׳ שמואל וקסמן מק״ק, רז״ו לונדרר מפודגורזע, ותלמידו ר׳ אברהם ליב ממישלניץ. עוד מציג מודעות מזל טוב ממנו, כגון לש״ב ר׳ אברהם יצחק זיגפריד מידלובה לנישואי בתו, ולתלמידו זאב סג״ל הורביץ ב״ר נפתלי ממישלניץ, לנישואיו עם בת ר׳ ליבוש שטרן מלימנוב.

הוא עצמו השתתף בסי׳ א, ד, ט, י, טו, כט, ל. מחוץ לגליציה השתתף רק: ר׳ שבתי בירנפלד מאונגוואר ע״י בנו ר׳ משה. ד״ת מסטניסלב, יב.

קרבן אשר, מא סי׳ בעניני מצות מילה. פיעטרקוב, דפוס רח״ה ב״ר ישעיה זאב נ״י פאלמאן, תרצ״א, 8, 38, 409-584 עמ׳. בשער כותב שכבר נדפס עד סוף פרשת וירא מחיבורו הגדול עה״ת, ולגודל ההוצאות מדפיס כעת רק זה מפרשת לך לך. מקוה להוציא שו״ת עין משפט בעניני מילה, ובראשית וכל התורה עד גמירא הכולל קונ׳ על ז׳ מצוות דבן נח, פתיחות הלכה למועדים, וחידושי זכרון חיים (לעוו) מחתנו של ש״ב הגביר ר׳ יעקב קארץ מבייטש. המסכימים: רש״ד אונגר מזבנא בתרע״ח (ישרו דבריו בעיני... לגודל אהבתי אליו, מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר כי רב חילו לאורייתא); ר״מ ארק בתרפ״ג לקהלת אשר (ומאז וגם עתה יוצאים לאור במדינת פולין ירחונים כאלה, אך במדינת גאליציען חזון כזה בלתי נפרץ בעתותינו אלה. מכירו אני אשר ידיו רב לו בפלפול וסברא ישרה להלכה למעשה, ולבקר הדברים אשר יבואו בקובץ שלו לצרפם ולזקקם); ר׳ חנה ה״ש מקולושיץ (כשם שלא ביטל מד״ת בעקא, כן יזכה

ללמוד וללמד מתוך עושר); ר״נ קורניצר (כבר הפליגו בשבח תורתו חריפותו ובקיאותו גאוני קשישאי); ר״מ הכהן ר״פ מליקובה בק״ק בתרע״ח לספרו אבני זכרון (היו לי עמו שעשועים בהרבה פלפולים בענינים שונים, כי רב חילו בתורה); ר׳ אליהו בומבך (ויעש מטעמים כאשר אהבתי בחריפות ובקיאות); ר׳ ישכר דובריש הלוי פ״מ אב״ד פלאוונא מח״ס יד הלוי (ברוך ה׳ אשר נמצא איש כזה בעיר קטנה אשר טרח הרבה בתוה״ק, אשר בעת כזאת הוא חידוש נפלא למצוא); מח׳ ר״נ ויידנפלד (בדרך העברה ראיתי כי מאשר שמנה לחמו... ורב ברכה בו); ר״ש פירר; רא״מ מגור (עשרה זהובים ולא הסכמה); ר׳ שלמה חנוך הכהן רבינוביץ מסוסנוביץ (מכיר אנכי אותו מאשר היה פה לר״מ, והתנהג א״ע בחסידות וביראת ד׳ כל היום); רצא״י מייזלש מלאסק (קשר חבל בחבל, ומפלפל בדרך חריפות חידושים הראויים לו ובקיאות נפלא מאחרונים, והביא חידושים מגדולי הדור); ר׳ מאיר דן רפאל פלוצקי מאוסטרובה (למען אהבתו ולמען עוצם שקידתו); ר׳ מרדכי ליב וינקלר ממאד עם ד״ת; ר׳ אברהם יוסף גרינולד מאונגוואר (כבר איתמחי גברא ואיתמחי ספרא מגדולי דורנו); רש״ז ערנרייך משמלויא (ראיתי כוחו וגבורתו בתורה, עוקר הרים בפלפולו וטוחנן זה בזה בסברא, קולע אל השערה, וחרב חדה מונחת על סברתו). אח״כ תשובה אחת; הקדמת אגדה; ביאור התועלת שברישום היוחסין, כשפרטיו הביוגרפיים במגילת ספר כתב היחוס; הספדים: מתרע״ט על אלטע רעכיל הורביץ במישלניץ, בת דינה רחמה שמחה, נכדת הדרכי יושר, אם הבנים ובראשם ר׳ יוסף בקראקא; על מהרי״ד מבלז. נשא בביהכ״נ הגדול בסוסנוביץ במלאת השבעה; תשובה מתרע״ט לר׳ אברהם צבי יערעט במישלניץ, ועל עישון סיגריות ביום טוב. בספר עצמו קונ׳ נר מצוה, ואין בו קונ׳ תורה אור הנזכר בשער. מעמ׳ 542 קונ׳ עין משפט, ובו תשובות לרש״ז ערנרייך (א); לר׳ שמואל זאב שלזינגר באונגוואר (ב) הנזכר בקהלת אשר (דפים לד: לה.); לר׳ שלמה אב״ד האלאס מח״ס באר שלמה (ה). בסוף תיקונים ליחוסו. ד״צ, ברוקלין, נכדיו, דפוס אופסט מוריה, תש״ם, בתוספת שני דפי הנצחה בהתחלה ושנים בסוף לבני המשפחה.

ספרו דברי אשר עמ״ס ברכות, אולי נדפס ולא ראיתיו. נותרו ערוכים: אבני זכרון על כללים ופלפולים בש״ס ופוסקים, עמו בתרע״ח; שו״ת תולדות אשר; קונ׳ אבני השדה באגדה, שכתב בנכר בשדות הקרב של מלה״ע הראשונה.

תשובות אליו: מהר״ש, ח״ו, כב, קד בתרס״ו—תרע״ג לאושפיצין; פרי השדה, ח״ב, קג, קונ׳ נחלי מים, סי׳ קסה בתרנ״ד לאלפין; שלמי רגלים (לנגסם), דף נג ע״ב.

ד״ת ממנו: אהל מועד (הרבסט), שנה א׳ תרפ״ו, חו׳ ב-ג, עמ׳ נה, שנה ב, תרפ״ז, חו׳ ג-ד, עמ׳ קא-קג, קלא; אסיפת חכמים (לנדא), חו׳ א, סי׳ י׳; כתר תורה, סיון תרצ״ט; משנת שכיר, ח״ב, סוס״י ב.

אושפיצין, 205, 253-254, 549, 589.

ר׳ ברוך ב״ר משה דוד **לנדא**

הוא ואחיו ר׳ דב בריש, בני ר׳ משה דוד ממשפחת הנו״ב. רבה של צאנז ארבעים שנה, וכשנתקבל הדב״ח היה רב הקרייז. נפטר ביום י״ז כסלו תר״ח (ולא תר״ז). נשא את אידל רבקה בת ר׳ יעקב הורביץ, נפטרה בצאנז בשנת תר״ך.

תשובות אליו: מהריא״ז, ד; ש״ב, עטרת חכמים, או״ח, ז, אה״ע, יט, חו״מ, טז.

ר׳ (דב) בריש לנדא. נכד הבת עיני.

תשובה אליו: שו״מ, רביעאה, ח״ג, עד בתרי״ד.

ר׳ דב בריש מדוקלא ראה בתוך אחיו: **לנדא, ר׳ משה מאיר**

ר׳ דב בר אב״ד ליביטשוב. אליו: לגיסי, דבר משה, ח״א, ל.

ר׳ דובריש אב״ד סוכוסטוב. אולי מיאנוב־טרמבובלה.

תשובה אליו: זכרון משה, יו״ד, ד בתקצ״ט.

ר׳ דוד לנדוי. תלמיד השו״מ ברווה.

ר׳ זיסקינד ראה לפי: **לנדא, ר׳ מרדכי זיסקינד**

ר׳ זכריה מנדל (לנדא?) אב״ד פמורן. נכד ר׳ יחזקאל סופר מרוהטין.

תשובות אליו: שו״מ, קמא, ח״א, לד, תנינא, ח״ד, קפט לרוהטין בתרי״ג.

ר״ח לנדא. ת״ח בקרליפקה. אליו: מהרש״ם, ח״ה, לט בתרל״ז.

ר׳ חיים לנדא מפרוכניק ראה לפי: **לנדר, ר׳ חיים**

ר׳ חיים ב״ר אברהם **לנדא**

מפודקמין (תס״ז — תקנ״ז)

בנו של ר׳ אברהם בכורו של רצ״ה וויטיש. נשא את מרים בת הנגיד ר׳ יעקיל באב״ד מבראד, והיה שותף בחנותו של גיסו ר׳ שמואל באב״ד. ממיסדי הקלויז המפורסם בבראד בשנת ת״ץ לערך, ומגדולי חכמיו. נשא בעולו הכספי בתרומות עשירי בראד.

הביא להנהלת הישיבה שליד הקלויז, את הרב מנחם מנס ב״ר יעקב יוקיל. חתם למען ר״י איבשיץ, ובתקכ״ז עמד לימין הרב ליפשיץ בפרשת הגט מקליווא. נתקבל בתקל״ז כרבה של פודקמין, ועל שמה נקרא. כעבור זמן שב לבראד. נפטר ישיש ביום י״ד אדר תקנ״ז, ונשתמר נוסח מצבתו. ספרו תוצאות חיים נותר בכתובים. תשובתו בתשובות הרא״ם, יג. זכה לראות דור חמישי.

מתריסר ילדיו: א. ר׳ נפתלי הירץ בבראד שנקרא קורח. נשא את עלקאלה בת ר׳ איציקל מאה״ו, נפטרה ביום כ״ה אד״א תקס״ז. בתו שרה נזכרת בצוואת ר׳ יעקבקא עם בנה; ב. ר׳ אברהם יצחק (איציק) בבראד (תקכ״ח—ז׳ אדר תר״ט). א. מ. הברמן העתיק את נוסח מצבתו בבית העלמין החדש, מפרי העט והעת, 237-238. אשתו הראשונה היתה בת אחותו מוילנא, ונולד לו ממנה בנו יעקב שהשתטה, וטופל בכפר עד זקנותו. נשא בשנית את רבקה נסל לנדא בת ר׳ יעקבקא, נפטרה צעירה בתקס״ג משחפת. רשומה גם זו׳ מרים (תפ״ח—תקע״ה) בת ר׳ יצחק. מזו׳ השניה נולד לו ביום א׳ אייר תקל״א (יותר נכון כנראה תקס״א) בנו הצעיר **ר׳ אלעזר** (לזרוס), נפטר בבראד ביום ח׳ חשון תרל״ב. נשא ביום ו׳ ניסן תק״ף את אסתר, נפטרה ביום ב׳ חשון תרל״ד בגיל ע״ב, בתם של ר׳ מרדכי (מרקוס) שפירא (נפטר ביום י׳ תמוז תקצ״א בן מ״ח. בנם של ר׳ חיים (ולא משה) וזו׳ רודל הישישה בפודקמין), וזו׳ פיגה (נפטרה בתרכ״ב בגיל פ״ו. אחיה משה ולוי היו עניים, בני ר׳ אפרים אינלנדר (ב״ר פישל שהתעשר מחכירת אחוזות), וזו׳ רחל שנפטרה בת פ״ו, ואחותה העיוורת תימה הישישה). ילדיו: 1. חיים (יואכים) הבכור (ז׳ אייר תקפ״א — 29.7.1878). עו״ד מזהיר, וציר לפרלמנט בוינא. סיים את לימודיו בלבוב, ואח״כ בפדובה. נבחן בתר״ט בוינא, והיה מהראשונים שזכו בתואר ד״ר. רווק נדיב. רשם את יחוס משפחתו. נפטר בוינא מדלקת הריאות; 2. ר׳ אפרים פישל (כ׳ אב תקפ״ו—תר״ף). נשא את חיה (קלרה) בת ר׳ משה קליר אחי ר׳ מאיר, בני ר׳ אלכסנדר זיסקינד. יסד בתר״ט את בית היתומים בבראד, וטיפל בשיקומה אחרי שריפת תרכ״ז. ילדיו: I. אלכסנדר. היה בקי בתולדות משפחתו; II. אברהם יצחק (אלפרד). אבי הפילולוגיה המודרנית של חקר לשון יידיש; III. אדלה מיזיש (תרי״ח—תרצ״ז). בתרפ״ט—תרצ״א כתבה בגרמנית את זכרונותיה על משפחתה, עבור בני בתה אסתר באשי לוריא, עם הוספות והערות שני אחיה; 3. המלומד מרדכי (מרקוס), רווק (בראד, י׳ תמוז או כ״ג חשון תקצ״ח—וינא, תרע״ח). חוקר תולדות התרבות והספרות. מתרכ״ט בוינא. בתרל״א ד״ר מאוניברסיטת גיסן. סופר והיסטוריון השפה האיטלקית; 4. נסל זו׳ ישעיהו מאיר פינקלשטיין; 5. מרים (מניה) גולדמן (עיר ואם בעיני בניה, 37-53, 60-72);

ג. ר׳ דוד אבי ר׳ יחזקאל אב״ד גורליץ; ד. ר׳ יעקב בבראד. נשא את מרים (מירל) בת הנו״ב שילדה לו את ר׳ אברהם. משנפטרה בתקנ״ז נשא את אחותה. בנו ר׳ יהודה (יודל) נשא את הינדא רחל שעגינותה הותרה, בת הנגיד ר׳ שמואל שמלקא ב״ר צבי הכהן מאוסטרהא (נפטר ביום ד׳ חשון תקנ״ט, עמ׳ 231-234). עבר לגור אצל חמיו, ונקרא ר׳ יודיל ר׳ שמלקיס. בתקנ״ט הצטרף לח״ק, ושימש כגזבר מתקס״א. כל ימיו למד בביהמ״ד, והעמיד תלמידים רבים. נכבד מאד בעירו, ואף החסידים התיראו ממנו, מאז שהיה נדמה לאחד שישן, ופתח קבלת שבת בהודו, ולא הוציא שנתו. נפטר ביום ב׳ ד׳ אב תקצ״ט, ונשתמר נוסח מצבתו. בתו היחידה זו׳ ש״ב רבז״ו ב״ר יעקב שמחה לנדא ב״ר יוסף רבני אפטא, ב״ר יחזקאל ב״ר צבי הירש וויטשיס. נקרא על שם חמיו ר׳ וולף ר׳ יודילס, סוחר מנכבדי אוסטרהא (ולא אב״ד), קובע עתים ומעמיד תלמידים. בסוף ימיו נסע לצפת בחיי אביו, ושם נטמן. בנו יחידו ר׳ יעקב הקדיש עתותיו בזקנותו רק לתורה, אבי הנדיב ר׳ מרדכי. נולד בתר״ח, ועבר לזיטומיר משנשא בגיל ט״ז את בתו של הגביר ר׳ ברוך סקומירובסקי מזיטומיר. ניהל חרושת עצים עם בניו ר׳ משה, ר׳ יודל ור׳ חיים, ובגיל שלושים הקדיש עצמו לתורה ועבודה. נפטר בתרס״ב צעיר ממחלת רימטיזם (מזכרת לגדולי אוסטרהא, 293-295); ה. ר׳ צבי הירש הצעיר בלבוב. הוא ואביו ידועים בחידודיהם על אתר שנפוצו בגליציה;

ו. רעכיל (רחה, רחל) זו׳ ר׳ שמואל ב״ר חיים ב״ר שבתי ב״ר חיים מוילנא. נקרא לנדא על שם חמיו, ואינו לוי. נפטר ביום י״ט אלול תקע״ח, וזו׳ בר״ה ת״ר. ילדיהם: 1. ר׳ אברהם יעקב יעקל הנקרא ר׳ יעקילא רעכילס, נכד הגר״מ קרמר. נפטר צעיר בתקפ״ח. בנו: ר׳ שמואל (תקפ״א—תר״ה). נשא את רעכל נפטרה בתרי״ד, בת ר׳ יצחק מוולוזין שבנותיו גם זו׳ הנצי״ב וזו׳ ר׳ אליעזר יצחק פריד אב״ד ווולוזין. ילדיו: I. ר׳ יקותיאל זלמן אב״ד ויטבסק, ומתרל״ח אב״ד קהל חסידים בפטרבורג. נפטר בתרנ״ה; II. זו׳ ר׳ חיים הלל פריד ב״ר אליעזר יצחק. הוציא לאור שו״ת חוט המשולש, נפטר בתר״ע; 2. ר׳ יצחק אליהו (תקס״א—תרל״ז). נשא בתקע״ח את רייצא פראדל בת ר׳ מרדכי צדוק מרשלקוביץ מדובנא, נפטרה בתרכ״ח. ש״ץ מ״מ וד״ץ בדובנא ובוילנא. עסקן ושתדלן, מחבר ספרים.

ילדיו: I. ר׳ שמואל חתן הרב אורי בר גינצבורג מוילנא; II. מרים זו׳ ר׳ מרדכי צבי הירש ב״ר יעקב ליבעליס אבי ר׳ שמואל; 3. ר׳ אליעזר (או אלעזר) מח״ס דמשק אליעזר (וילנא, תקס״ה — הורודנא, תרמ״ג). נשא את רייזל הדסה בת ר׳ חיים ברודא מח״ס תורה אור, וילדיו ר׳ שמואל ור׳ אריה; 4. זו׳ ר׳ יעקב פישל מאירזון (ולא שניאורסון) מטיקטין; 5. פראדל זו׳ רצ״ה ב״ר חיים שמחוביץ ממינסק הנקרא ר׳ הירשלה ר׳ חיימקס; 6. גיטל זו׳ הגביר ר׳ שמואל ב״ר ידידיה ליפמן עליאשברג מאיוועניץ, חתן ר׳ שמואל אב״ד האחרון דוילנא; 7. זו׳ ר׳ ישעיה הורביץ בנו של ר׳ מאיר מטיקטין מזו׳ האחרונה. נפטר ביום ראשון א׳ טבת תקס״ב. בתו נישאה לר׳ שמחה ה״ש מבראד, אבי אביו של הדב״ח; ח. זו׳ ר׳ שמואל בנו הצעיר של הפנ״י. נפטר בתקכ״א בבראד בלי בנים; ט. זו׳ ר׳ אריה ליב הנקרא ר׳ ליבלי ר׳ בערס מוילנא. נפטר ביום כ״ד תשרי תקצ״א. יחוסו מפורט במג״י שבראש ספר כוכב מיעקב לר׳ דובר עליאש אב״ד קאוולא וקמניץ פודולסק (תולדות יצחק בראש שו״ת מטעמי יצחק תרס״ד); י. חנה זו׳ השניה של ר׳ יצחק הלוי מאמדן.

לתולדות, 437; ברודי, 62, 346.

ר׳ חיים יעקב מצורטקוב ראה לפי: **לנדא, ר׳ יעקב**

ר׳ יהודה (ליב) ב״ר אלעזר **לנדא**

מבראד (תקע״ה — תרמ״א)

נולד בשנת תקע״ה כבכור לאביו ר׳ אלעזר אב״ד בראד מח״ס יד המלך. נשא בתקפ״ט בן י״ג ומחצה את שינדל דרעזיל, בת הגביר הת״ח ר׳ ישכר בריש הלוי הורביץ, חתן הנגיד המפורסם ר׳ דב בר ברקזון מוורשא, ב״ר שמואל זביטקובר. גר בוורשא אצל חמיו כעשר שנים. התידד עם בעל חידושי הרי״מ, ונסע עמו לרמ״מ לקוצק. בשובו לבראד המשיך להחליף מכתבים עם הרי״מ, וקיבל ממנו בתר״ב מכתב הדרכה. אירח את הרי״מ בביתו בדרך נסיעתו לס״ג אל ר״י מרוזין, וקיבל ממנו גביע וקופסת טבק מכסף.

כשהתאלמן בתר״ה ישן שנתיים וחצי רק בישיבה ולא במיטה, עד שנשא את מלטשא הינדא בת רמ״מ לנדא ממאהליב אם בניו, אחות ר׳ ליביש מאוסטרהא שהיה בקי ביוחסין. נפטרה בבוברויסק שברייסן ביום ב׳ ו׳ כסלו תרס״ט. כשאביו נפטר בתקצ״א, הפצירו בו שימלא את מקומו כאב״ד בראד ומיאן. בלילות עסק בתורה, ובבוקר שהה שעות בתפילה. עסק במסחר, ופיזר לצדקה יותר מכוחו. בשבת האריך בתפילה בבכיות התמוגגות עד שתים אחר חצות, וחזר הביתה בשמחה עצומה. שנים רבות מראשי הקהל. בחשון תר״ט נסע לס״ג, ור״י מרוזין הושיבו אצלו, ודיבר עמו כשלוש שעות במילי דעלמא כדרכו. נפטר ביום ב׳ כ״ד שבט תרמ״א.

ילדיו: א. ר׳ אלעזר מח״ס זכרון אלעזר; ב. ר׳ ישראל מח״ס נפש חיה. סיפר בשבחי אביו בקונ׳ זכרון יהודה; ג. ר׳ שמאי בקראקא; ד. חיה. נפטרה בקראקא ביום ב׳ כ״א טבת תרנ״ג; ה-ו. בנות נשואות. אחת מהן חנה מינדל: נישאה בתרכ״ו, בחיים בתרס״ו; ז. הב׳ ישכר דב, נפטר צעיר.

ר׳ יהודה (יודל) ב״ר יעקבקא **לנדא**

בנו של ר׳ יעקבקא מזיווגו השני. מועמד לרבנות פרג לפני שי״ר. גביר בעל צדקה, וראש קהל ברודי שנים רבות. מכתב מליצתו בראש דברי חכמה, לבוב תקצ״ה. נשא את טריינא בת ר׳ שלמה ליפשיץ אב״ד סלוצק, חתן ר׳ דוד טבלי מליסא. נפטר ביום ו׳ תשרי (ולא שבט) תר״ב (ולא תר״א). ילדיו: א. זיסלה אשת יה״ש. נפטרה בתרכ״ג; ב. מינה זו׳ הבנקאי חיים (ליאון) אפרתי באודיסה (תולדות אנשי שם אפרתי, 37-38, עם פירוט בני המשפחה שמהם נעשו חפשים). בבראד הבנים: ג. ר׳ משה אבי ר׳ פישל אבי ר׳ משה מראשי הקהילה בבראד (תר״ו — תרע״ה), אביהם של הרופא מקס (תרמ״ו — תרע״ה), ושל אשת ד״ר לקס (נפטרה תש״י בירושלים, ובתה בן דור בתשי״א בירושלים); ד. ר׳ מנחם מאניש; ה. ר׳ אלעזר. נפטר בן כ״א ביום ט״ו כסלו תקע״ט, ונשתמר נוסח מצבתו. אבי אביו כתב אליו לוינא; ו. ר׳ בריש.

ר׳ יהודה ליבש ב״ר יונה **לנדא**

מסדיגורה (תקפ״ג — תר״ס)

נולד בגרבוביץ ביום כ״ט אלול תקפ״ג לאביו האב״ד ר׳ יונה. מעין המתגבר בבקיאותו בש״ס ופוסקים, ובעל מידות נעלות. כיהן ברוסיה ברבנות קליס ואח״כ במאהליב שבפודוליה, ומתרכ״ז אב״ד סדיגורה בבוקובינה. נפטר ביום ב׳ כ״ב שבט תר״ס (בגיל החס״ד!). ראמ״מ שטיינברג ספד לו בבית הכנסת הגדול, והלוית האלפים נמשכה עד עשר בלילה (אחד מתלמידיו, מחז״ה, כ״ו שבט תר״ס, 4).

נשא את גיטיא, נפטרה בר״ה תרנ״ג, וסמך לשולחן אביה הגביר ר׳ ישראל איסר הכהן ברוינשטיין מלנצקרין (נפטר בקמניץ ביום ט״ו טבת תרי״ב. מובא בשו״ת שם אריה, אה״ע, קד. נשא את רחל בת הגביר ר׳ זכריה קיפורמן מקרפיטשוב, שאחותה

כלת ר׳ פנחס אב״ד האריגין, ואחיה חתן ר׳ שלמה אב״ד קילטשין. בנותיו נישאו לר׳ שמואל בלחובר מזלישטשיק, ולר׳ מאיר מנדל ביק ממזבוז מח״ס חוקת הפסח), בנו של הנדיב ר׳ ליב (או ר׳ מאיר) מלנצקרינא (נפטר שם ביום ב׳ שבט תר״ד. נשא את שרה בת ר׳ שמואל ליבאס מבוצץ (אבי אביו של ר׳ יעקב ליבלן דומ״ץ טשרנוביץ), ב״ר איסר (למברגר) מלבוב. בנו ר׳ יעקל מלנצקרין חתן ש״ב ר׳ אליעזר ליפא ברודא אב״ד קמניץ), בנו של ר׳ אהרן מלנצקרין בה נטמן, זו׳ וויטיא היחסנית מסטנוב, נכד ר׳ אברהם הנקרא רבי ר׳ אברם אב״ד בוצץ וסטנוב בה נטמן. ילדיו: א. ר׳ ישראל שמילא את מקומו בסדיגורה, וסייע לו בהדפסת ספריו; ב. ר׳ יעקב כהנא מסמוטריטש. חתן ש״ב ר׳ ליפא ברודא משם, נכד ר׳ אליעזר ליפא ברודא אב״ד קמניץ. בזיוו״ש חתן ש״ב ר׳ לוי יצחק מסמוטריטש, בן בנו של הקדושת לוי; ג. זו׳ הגביר ר׳ שמעון בלוישטיין בלבוב.

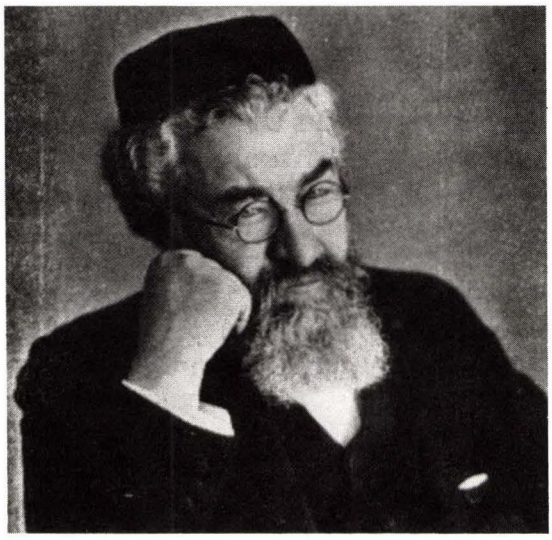
נודע על שם ספרו **יד יהודה** על שו״ע יו״ד. ח״א על הלכות דם ומליחה, למברג, ר׳ אברהם ניסן זיס, תרל״ה, א, קמ ד׳. בהקדמתו כותב שמעודו הרחיק את הפלפולים, ושקד על הלכה למעשה כתב את חידושיו בבית חמיו, עד שחלק נלקחו, ויתרם עלו באש בשריפת העיירה. בשנות רבנותו כתב מחדש את חידושיו. בבואו לס״ג מצא בבית ש״ב ר׳ נחום דב פרידמן, ספריה עשירה שסייעה לו בעבודתו. פירושיו הקצר והארוך משני עברי הפנים. בסוף כל חלק השמטות ותיקונים. ח״ב על הל׳ בשר בחלב, קאלאמיא, דפוס ר׳ יוסף פרידמאן (מ. בילוש), תרמ״א, א, קיד ד׳, הקדמה. ח״ג על הל׳ תערובת, טשערנאוויץ, ר׳ צבי הירש וואהל, תרמ״ה, א, קצה ד׳, הקדמה. ח״ד. על הל׳ שחיטה וטריפות עד סי׳ לה, בלי הפנים, תרנ״ב, א, קסה ד׳. בהקדמתו כותב שאחרי הופעת החלק הקודם היה חולה שנה, ונחלש כח ראיתו. מודה לבנו ר׳ ישראל שסייע לו, ולר׳ יוחנן וורמברנד שהעתיק את כתביו לדפוס. ההדפסה נמשכה שנתיים וחצי. מדף קנז ע״א: ז׳ שו״ת בהלכות גיטין. ח״ה עד סוף הלכות טריפות, מארמאראשסיגעט, דפוס ר׳ אברהם קויפמאן ובניו, תרס״ו, ב, קכו ד׳, עם הפנים. בהקדמת בנו ר׳ ישראל כותב שהספר נגמר בתרנ״ו, אלא שלא נמצא מימון, עד שנרתם לכך גיסו בעל אחותו מלבוב. מודה לר׳ יוחנן וורמברנד שעשה את ההגהות. מקוה להדפיס גם את השו״ת של אביו בד״ח השו״ע, ומבקש לשלוח לו העתקות. כמו״כ נותרו הגהות על שו״ע יו״ד ח״ב. הקדמה ופתיחה מהמחבר. ד״צ בירושלים, מכון חתם סופר, תשל״א, ד׳ כרכים. כרך א׳ כולל את החלקים א-ב. כרכים ג-ד על שחיטה וטריפות נדפסו בתש״ל.

תשובות אליו: מח׳ דבר משה, תנינא, צג; יד יוסף (שטרזברג), אה״ע, ב בתרנ״ד; שו״מ, רביעאה, ח״ג, סח, חמישאה, ס (לר׳ אריה ליבוש!).

ר׳ יהודה ליב(וש) ב״ר משה ישכר **לנדא**

מיוהניסבורג (תרכ״ו — תש״ב)

נולד בזלוזיץ ביום ח׳ אייר תרכ״ו לאביו ר׳ משה ישכר אב״ד גרבוביץ. מגיל שש בלבוב. למד אצל

הרב יהודה ליב לנדא מיוהניסבורג

ר׳ מנחם יצחק פישמן (הני״ף הכהן) מח״ס קשר שבנא ומפלת סיסרא, אצל אבי אביו, ובקלויזים בלבוב ובסדיגורה. בתרל״ט נדפסו שיריו הראשונים במחז״ה, ואח״כ בהאור, נוגה הירח והמזכיר, ומאמרים רבים בשם הספרותי היל״ל בן שכר, וכן גם סופר עברי, וד״ר מארגענשטערן. בתרנ״א סיים גימנסיה בבראד. בתרנ״ח קיבל תואר ד״ר מביהמד״ר והאוניברסיטה בוינא. פעיל בציונות, ובתר״ס עבר ללונדון ככתב המגיד. בתרס״א רב במנצסטר. בתרס״ב נשא אשה מבירמינגהם, חנה ב״ר אהרן קוטן (תרל״ב — תשי״א). מתרס״ג רב ביכ״נ פרק סינגוג ביוהניסבורג, ומתרע״ב רב הכולל לדרום אפריקה. פרופ׳ לעברית באוניברסיטת יוהניסבורג. מגיל בר־מצוה חיבר ספרים ביידיש, עברית, גרמנית ואנגלית, ובעיקר מחזות היסטוריים רבים. השתתף באוצר ישראל. נפטר ביום י״ג אלול תש״ב. בניו: א. אברהם, נפטר בילדותו; ב. דוד, נפטר בתש״ב; ג. אשר (פליקס), נשיא בית המשפט המחוזי בירושלים. מסר את ארכיון אביו לבית הספרים. פרטים ביוגרפיים בספרו מכתבים על דבר היהדות בזמן הזה שנדפס בוינא.

JOHANNESBURG HEBREW CONGREGATION.

Office of the Rabbi, (DR. J. L. LANDAU,)

23, HANCOCK STREET,

OFFICE HOURS:
TUESDAY, WEDNESDAY & FRIDAY,
11 A.M. TO 12·30 P.M.

Johannesburg, 1 Jan. 1905

מענה רי"ל לנדא מתרס"ה לר"ש בובר שביקשו לגייס תרומות למפעל מזכרת רש"י. מצטער על שמעט הכסף שמצליח לקבץ בצוק העיתים נחוצים לו למפעלים שיסד שם לקיום רוח היהדות, כגון ספריה, בית מדרש, בית ספר עברי, ובית תבשיל כשר בבית החולים הכללי. אלפי עניי רוסיה מהגרים לשם בחוסר כל, ולדאבונו היה עליו להשיב ריקם פני מוסדות הצדקה בלונדון. מכל מקום ישתדל, וכתב על כך גם לרעוו. בענדר בקייפטאון.

וזאת ליהודה, קובץ מאמרים בחכמת ישראל, מוקדש ליובלו השבעים מאת ידידיו, ת״א, ועד היובל, דפוס הפועל הצעיר, תרצ״ז, 96, 122 עמ׳, עם חלק באנגלית. בהתחלה הערכות על עבודתו הספרותית.

ספר זכרון האסיף, תרמ״ט, 62; מדינה וחכמיה, 133-134, עם תמונתו; קרסל, ב, 288-289, עם ביבליוגרפיה; תולדות התנועה הציונית בגליציה, א, 102-103; זיינוול דיאמנט, לעקסיקאן, ח״ד, 435-438, עם ביבליוגרפיה; שמעון אורן, א״ע, כא, 940.

ר׳ יהודה מנחם (ליבוש מנדל) **לנדא**

מבוטושן (תרכ״ב — תר״ף)

נולד בשיניבה ביום כ׳ טבת (ולא שבט) תרכ״ב. בגיל רך נתיתם מאמו, אביו העתיק את מושבו למקום אחר, ועל כן נתגדל בבית אבי אמו: הסוחר הת״ח ר׳ אפרים אברהם גוטליב, בנו של בעל יד הקטנה. בן י״א למד אצל האב״ד רד״כ ר״פ, ונחשב כעילוי. בגיל בר מצוה נסמך מהשו״מ. בן י״ז נשא את בתו של ר׳ מאיר שכטר מחסידי צורטקוב בפשמישל, וסמך לשולחנו. למד שם אצל הבית יצחק, עם בן אחיו ר׳ גדליה שמלקיס.

רכש לעצמו השכלה, ונתפס לרעיון הציוני. ערך מתר״ן מסעות תעמולה בגליציה, ונחשב כגדול הנואמים העממיים החביב על ההמונים. דרשותיו היו מיוסדות על מובאות מהמקורות, עם תפיסה פוליטית. בלט במיוחד בועידות חובבי ציון בשנים תרנ״ג — תרנ״ד. ממיסדי המזרחי בועידת פרשבורג תרס״ד, וציר לקונגרסים הציוניים. הרצל מספר

הרב יהודה מנחם לנדא מבוטושן

ביומנו עד כמה התרשם ממנו כשנסע אליו לוינא, ונתן בידו מכתב אל הרבי מטשורטקוב.

כשאבד כספו שהשקיע במסחר, נאלץ לקבל עול רבנות. נבחר פעמיים לקולומיאה, והכל בוטל בגלל התנגדות החסידים. הרבי מבלז סיכל את בחירתו, בהצביעו על כך שהוא ציוני מורד במלכות. בקיץ תרנ״ז עבר לרבנות בוטושן שברומניה. תיקן שם בעניני היהדות והחינוך, ולחם בשבועה המיוחדת ליהודים. בתרס״ז השתתף בוינא בועידה לעזרת יהודי רומניה. לא שבע נחת מכהונתו בעיר, וידע התנגדות ומחלוקת. היה מועמד רציני לירוסלב אחרי פטירת הרב ולדברג, כשמולו התיצב הרב מאיר הורביץ מבוצץ. אף אחד לא קיבל שני שליש מהקולות, ורק בתר״ף נבחר פה אחד לרבנות הקהילה. יומיים אחרי כן נפטר בבוטושן, ביום כ״א סיון תר״ף. בניו: א. ד״ר מאיר. נשלח לטרבלינקה עם זו׳ ובנו היחיד הי״ד; ב. פרופ׳ יעקב, רופא עינים בירושלים.

הניח בכתובים חיבורים שאבדו, ובהם שו״ת הפנינים. מאמרו לפי חרב בהלכות מלחמה, נדפס בקובץ אוצר התורה בוקרשט. קטעים מספרו פניני ים שלח לש״ב להדפסה בחוברות קבוצי אפרים, שנה א.

תשובות אליו: אבן יקרה, תנינא, סט; מהרש״ם, ח״ז, קע, קעז בתר״ס — תרס״ח; שו״ת רב״ז, ח״ג, כג, פט-צג, קח.

שמעון פדרבוש, התור, שנה ז, חו׳ כו-כח, 6-7; רי״ל הכהן מימון, ספר המזרחי, קכה-קכט; נ״מ גלבר, תולדות התנועה הציונית בגליציה, א, 231-235; ישראל קלויזנר, אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 216-221, עם ביבליוגרפיה; פשמישל, 91; פנקס הקהילות רומניה, א, 34.

ר׳ יהושע לנדא

בנו של ר׳ אלישע אב״ד מליץ, ב״ר אריה ליב אב״ד שם, ב״ר אשר אב״ד נרול, ב״ר אריה ליב אב״ד שם, ב״ר אשר אב״ד בלז, ב״ר צבי הירש אב״ד לבוב ולובלין, אחיו של הויכר ר׳ ליב מקראקא, כמפורט במגילת יוחסין וסדר ההתקשרות, תר״ע, דף יב-יג. רבה של רזאכיב, ואח״כ אב״ד קנטשוגה בה נפטר ביום כ״ג אב תר״ט. על כסאו עלה חתנו ר׳ יוסף יוסקא וסטרייך.

ר׳ יהושע יחזקאל פיבוש ב״ר משה דוד **לנדא**

בנו הגדול של ר׳ משה דוד ואחיו של רנ״נ מאושפיצין. תלמיד הדב״ח שחיבבו מאד, והכריחו להיות זמן קצר אב״ד דוקלא. גר בבריגל, וסירב לקבל רבנות. רבו של רד״ב ויידנפלד מטשבין שאמר עליו שגדול כאחיו, אלא שנחבא אל הכלים

ולא חיבר ספרים. נפטר לפני תרס״א. בנו ר׳ משה דוד בבריגל, אבי שינדל יוכבד זו׳ השניה של האדמו״ר מאוזרוב. נפטרה באנטוורפן בת פ״ה ביום ד׳ תמוז תשמ״ג, ונטמנה בזכרון מאיר.

תשובות אליו: ש״ב, דב״ח, ח״ב, או״ח, לז בתרכ״ג (לר׳ יחזקאל פיבל); לאחי, כנף רננה, או״ח, נו, יו״ד, ח״א, לב, ח״ב, ג, ד בתרל״ז (לר׳ יהושע יחזקאל פיבוש סג״ל); שו״מ, רביעאה, ח״ג, ז, קלד בתר״ט — תרי״ב (לר׳ יחזקאל פיבש); שם עולם, ח״א, טז, פה, ח״ב, קסד, קפב בתרכ״ח — תרל״ו (לר׳ פיבוש).

ר׳ **יואל משה** ב״ר יחזקאל **לנדא**

מליזנסק (תרנ״ח — תשי״ב)

נולד בסטרליסק בשנת תרנ״ח לאביו האב״ד ר׳ יחזקאל. שימש את אביו בהלכה כשעבר לרבנות ליזנסק, והיה יד ימינו בעסקנות מוסדות העיר.

הרב יואל משה לנדא מליזנסק

נקרא רבה האחרון של ליזנסק, אף כי התפרנס ממסחר. מזכיר אגו״י ובית יעקב, וחבר העיריה. שלט יפה בפולנית מבלי ללמדה, והיה איש הקשר בין הקהילה והשלטונות. ניחן בפקחות ובטוב לב, ועשרות פנו אליו לניסוח בקשותיהם. בעל תפילה מעולה בביהכ״נ ובביהמ״ד הגדול. השיג הנחה של חמישים אחוז לנוסעים אל ציונו של הנו״א, ובשל כך עלה מספר הבאים ביום השנה מאלפיים לחמישה עשר אלף. מחסידי בלז.

בכניסת הנאצים התעללו בו, וברח מזרחה עם זו׳ טובה שנפטרה בתשמ״ו. התעכב ד׳ חודשים בשטרוויץ שליד בראד, וגלה לסיביר. שקד שם בהסתר על חיי יהדות תקינים, ומשהוקל למגורשים עבר לעיירה ינגיאול שבאוזבקיסטן. ערך מהזכרון לוח עדות למועדי השנה, ואיכסן אורחים בביתו למרות הסכנה שבדבר. עלה לארץ דרך טהרן בתש״ג, והתמסר לפעולות הצלה. אירגן משלוח חבילות לגולי עירו בסיביר. גר בצניעות בירושלים. נפטר בן נ״ג אחרי מחלה ממושכת, ביום ב׳ ניסן תשי״ב. בניו: א. ר׳ וולוול; ב. ר׳ נפתלי הירץ, מנהל קרית נוער ומראשי כולל גליציה; ג. הב׳ נחום אריה, נפטר בסיביר ביום י״א ניסן תש״ב.

ליזנסק, 96, 168, 199-203.

ר׳ **יואל משה** ב״ר מרדכי זיסקינד **לנדא**

מליזנסק ויברוב (תקע״ז — תרנ״ד)

נולד בשנת תקע״ז לאביו ר׳ מרדכי זיסקינד ראב״ד סטרי. אמר שיחוסו מגיע לנו״ב (הכוונה למשפחתו) עד קורח, כמש״כ ר״י אייבשיץ במחלוקתו עם ר״י עמדן (מהרש״ם הכהן עה״ת, (13)). נישא כנראה לזולקיב, בה חתם על גאון צבי חו״מ, ת״ר. ארבעים שנה כיהן ברבנות הקהילות מגרוב, ליזנסק ויברוב, כמו הר״ת של שמו. בתרל״ה לערך (ולא בתרמ״ב) עבר מליזנסק בה כיהן כעשר שנים, לרבנות יברוב בה תיקן וגדר את עניני הדת בחומת ברזל (ראשי הקהל: רמ״מ זינגר, ר׳ שאול ברז״מ ור׳ מאיר פליעגער, מחז״ה, י״ח שבט תרנ״ד, 6). עד זמנו התפללו בנוסח אשכנז, והוא הנהיג להתפלל ספרד (יבורוב, 47). חסיד השר שלום מבלז ובנו המהר״י, ובהשפעתו נעשה חתנו חסיד בלז. נפטר ביום ג׳ טבת תרנ״ד. בנו ר׳ נפתלי הירץ אב״ד סטרליסק התחמם בהספדו, שהיה מורה הוראה יחיד במינו במדינה (אהבת ציון, מ.). על מקומו נתקבל חתנו בעל חבצלת השרון, אף כי תחילה חששו ממנו מצדדי רבי אלימלך רובין הסגי נהור (משה מארגעל מוישנה, המגיד החדש, ג, 257). חתניו גם: ר׳ משה (בראל מאוהניב?) הורשובסקי (בתרמ״ה ביברוב), נכד ר׳ אליהו אב״ד דרוהוביטש; ר׳ דוד׳ל רוטמן מחסידי בלז בליזנסק וגבאי א״י.

תשובות אליו: ובחרת בחיים, כו, טוט״ד, ח״ב, רלז לזולקיב, שירי טהרה, דף סט ע״ב; מהרי״א הלוי, ח״א קלג בתרמ״ג; מהר״ץ חיות, ח״א, נט לפני תר״ט לזולקיב; מצפה אריה, תנינא, או״ח, יד, אה״ע, כט, חו״מ, כב.

ר׳ **יואל משה** ב״ר נפתלי הירץ **לנדא**

מגוליגור (תק״ך* — תק״ץ*)

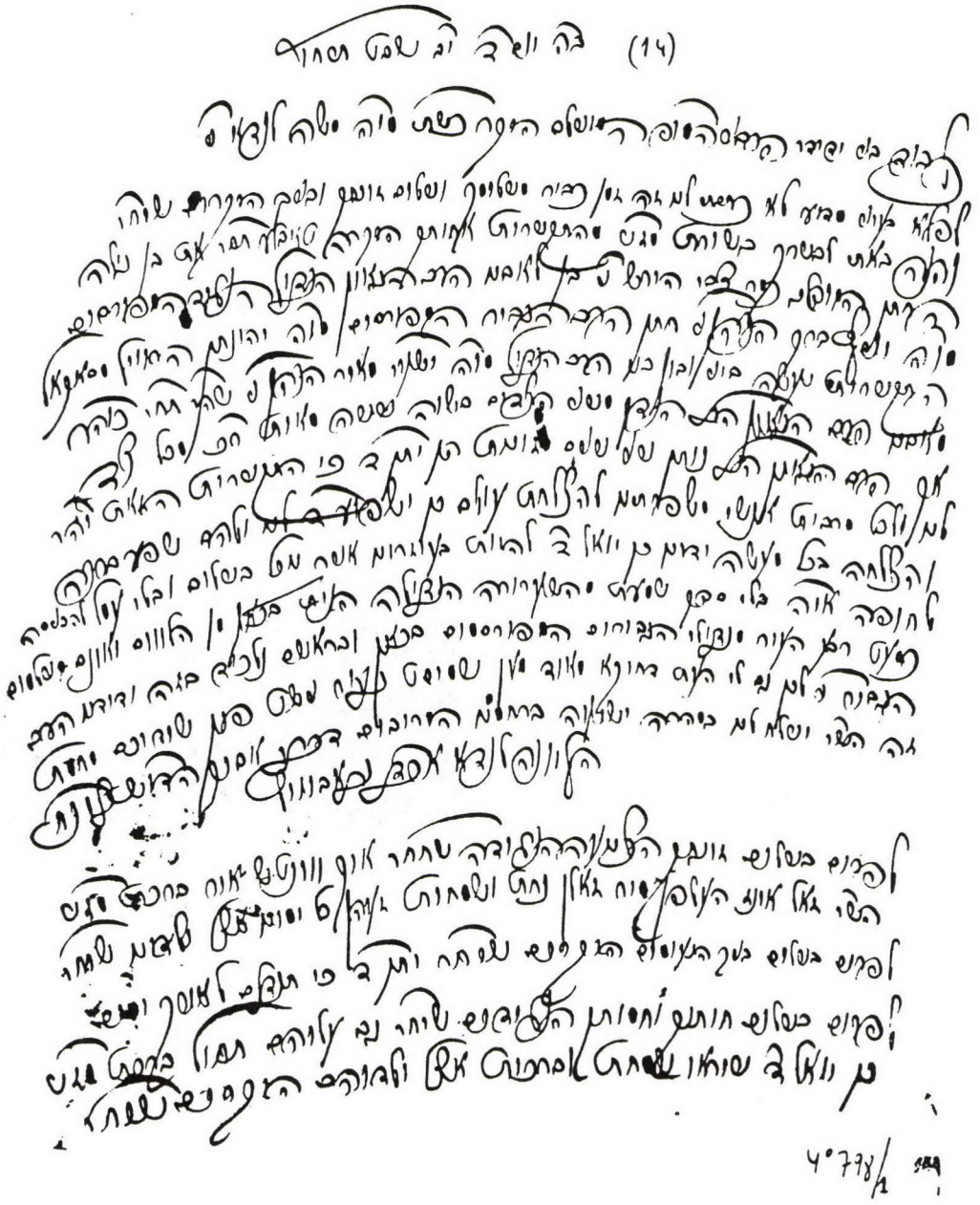
בנו של ר׳ נפתלי הירץ אב״ד זוולין וגרעניץ. רבה של גוליגור (ולא גליגא, גלינא). אח״כ אב״ד לינסק, וי״א שרק נטמן בה. רש״מ הולנדר מוסר בספרו

מהרש״ם הכהן עה״ת, (13), כי כשישב פעם בזקנתו עם זו׳ בגן, עבר שם ר״נ מרופשיץ לראותם, ואמר שיושבים יחד כאדם וחוה בגן עדן קודם החטא. כשנפטר עלו יונים על הגג, וליווהו עד קברו. מאוחר יותר עלה שם שיח שושנים, וכיסה את ציוניהם. נשא את בתו של הגביר ר׳ עוזר בי״ק מבראד. ילדיו: א. ר׳ מרדכי זיסקינד ראב״ד סטרי; ב. לאה מלכה זו׳ ר׳ מרדכי זאב וולף הירש בלבוב, אבי ר׳ יוקיל מגורליץ ונייימרקט הרושם זאת בהקדמת ספרו ברכת יעקב.

ר׳ יונה ב״ר מרדכי זיסקינד **לנדא**

מגרבוביץ (תק״ף* — תרמ״ג)

בנו של ר׳ מרדכי זיסקינד אב״ד בורשטיין. תלמיד מובהק לבדו״ז החוו״ד, ומוסמך ממנו, מהישועות

בשורת הרב יונה לנדא מגרבוביץ ביום ד׳ י״ב שבט תרי״ח לבנו ר׳ משה, כי אחותו טאבלע התארסה עם ר׳ צבי הירש בן הרב יוסף ברך הכהן חתן הגביר ר׳ יהונתן הורוויץ מסאקאל, ע״י בנו הרב ישעיה מאיר הכהן. סוכם על נדוניה שוה משני הצדדים שש מאות ר״כ, והמחותן מוסיף שנתיים מזונות אע״פ ששעתו דחוקה לו בגלל השערוריה שכמעט רבע העיר לווים ואינם משלמים. אחרי החתימה משגר פ״ש ביידיש לכלתו, ובלה״ק לנכדיו ולמחותניו.

יעקב, הבית אפרים והחמדת שלמה. מנוי מלבוב על גאון צבי חו״מ, ת״ר (עם בנו ר׳ ליבוש אב״ד גרבוביץ). רבה של גרבוביץ שעל שמה נקרא ופרושניץ. בסוף ימיו בלבוב, בה נפטר ביום כ׳ אב תרמ״ג. נשא את בילא דבורה, נפטרה בלבוב ביום כ׳ אב תר״ל, בת ר׳ משה ישכר תאומים מלבוב, ב״ר אברהם יוסף אב״ד בורשטיין. בניו: א. ר׳ יהודה ליב אב״ד סדיגורה; ב. ר׳ משה ישכר בלבוב; ג. ר׳ יוסף (תקצ״ג — תרע״ב), פירסם משיריו בכוכבי יצחק, חו׳ יט, כה; ד. טאבלע.

תשובות אליו: ש״ב, שו״מ, תליתאה, ח״א, שצו, ח״ב, רא, ח״ג, י׳, כב, מא, רביעאה, ח״ג, קלה, חמישאה, כז בתרי״ד.

ר׳ יוסף לנדא אב״ד קנאזשיא.

תשובה אליו: מחזה אברהם, ח״ב, או״ח, ט בתר״ע.

ר׳ יוסף ב״ר מנחם מנדל **לנדא**

מיאס (תקנ״א* — תרי״ד)

נולד בשנת תקנ״א לערך לאביו ר׳ מנחם מנדל אב״ד באהסלב ברוסיה, ב״ר צבי, ב״ר מנחם מנדל המגיד מבאר, תלמיד חבר לבעש״ט ומובא בתולדות ובקדושת לוי. ל״ג דורות לא פסקה תורה מאבותיו. אמו פיגא ליבקא, בת ר׳ זאב וולף הוליס אב״ד בוליחוב. מילדותו הגה בתורה בהתמדה עד שחלשו עיניו. אליהו נגלה לאמו, ומסר לה צירוף סממנים שהביאו לו רפואה. בגיל ט״ו נשא אשה מברדיטשוב, ועבר אל חמיו. זכה להתקרבות מהקדושת לוי, וכן נסע לפעמים אל ר׳ ברוך ממזבוז. כעבור ג׳ שנים נפטרה אשתו, ואז נשא את הינדא בתו היחידה של הגביר ר׳ זאב כ״ץ מויניצא שכלכלו בהרחבה. בביתו התודע אל האב״ד ר׳ ישראל איסר מח״ס שער משפט. נסע משם למזבוז אל האוהב ישראל, ואח״כ לר״י מרוזין. כשנפטר הדפיס את ההספד שקונן עליו: **קול נהי**, טשרנוביץ תרי״א, כח ד׳. הובא לדפוס ע״י בנו ר׳ מתתיהו, והמדפיס ר׳ משלם ב״ר שמעון אריה ז״ל הילליער. מעבר לשער הקדמת הבן, בה מביע תקוה להדפיס את חיבורי אביו והשו״ת. כל רבותיו קירבוהו ביותר, ומהם למד להוסיף קדושה על קדושתו.

בגיל כ״ב נתקבל לרבנות ליטין ברוסיה, ועל שמה נקרא. על אף גילו הצעיר נודע כגאון גדול בתורה. נקרא לרבנות עיר הפלך קמניץ, אך מכיון שבתוקף תפקידו היה עליו להשביע את החיילים היהודיים על נאמנותם לצבא, סירב ושב לליטין. בתקצ״ד המליץ עליו ר״י מרוזין לרבנות יאס. אז הבין מה שרבו האוהב ישראל הרבה לספר לו תהלוכותיה של עיר זו וקורותיו בה. איזן וחיקר את חיי הרוח בעיר, והשפיע תורה ויהדות למדינה כולה. גם השלטונות העריכוהו, והתחשבו בחוות דעתו. מכל עברים פנו אליו בשאלות הלכה, והיתה לו השגחה משמים שלא ייכשל. הביא את ראי״מ טויבש לסייע לו, ואף שנחלקו בענין התקנה למכירת חמץ, מ״מ שבו והשלימו כשהשתדכו ילדיהם.

באחרית ימיו נתרופפה בריאותו, והעתיק את דירתו לאיזור אחר. בעצת ר״י מרוזין צירף לבית דינו את חתנו ר״י גוטמן שיסייע לו, ובתשובותיו ענה בקצרה. בחודש האחרון נפל למשכב בחולי מעיים, עד עש״ק כ״ד חשון תרי״ד. לפנות בוקר הורה להביא לו מים חמים, מסרק וכתונת לבנה לכבוד שבת, התרחץ והתלבש. באור יום התעטר בטלית ותפילין והתפלל, והיה בדעה צלולה עד לפטירתו חצי שעה אחרי חצות, כשהוא מפנה פניו אל העם ומחייך. שעתיים לפני כן בירך חשוכת בנים עשר שנים, ואכן נולדה לה בת. ליתו נערכה בו ביום בבית העלמין הישן, ונשתמר נוסח מצבתו וצילומה. בנו ר׳ מתתיהו חיבר לתולדותיו: **תולדות יוסף**, ברדיטשוב תרס״ח, 60 עמ׳. סודר לדפוס ע״י ר׳ אברהם ברי״ה רבין אב״ד ליטין. בהתחלה מכתב שכתב אליו ר״י מרוזין, הקדמת המהדיר, ופרטי יחוס המשפחה. מעמ׳ 35: הקדמת ר׳ יוסף לחומשים חק לישראל שנדפסו בטשרנוביץ תר״י. בדף האחרון תודה לתורמים, מפודוליה בעיקר, ורבים מהם נמנים על צאצאיו.

שו״ת **ברכת יוסף** ע״ס ד״ח שו״ע, לעמבערג, דפוס ראז״ו סאלאט ב״ר יחזקאל ז״ל, תרכ״ט, ב, ח; לא; פח; ד ד׳. הסימנים: או״ח: כו; יו״ד: סו; אה״ע: קי; חו״מ: כד; השמטות: כב, ובס״ה 248. ד״צ בירושלים, מכון חת״ס, (תשל״א). מעבר לשער מכתב ד״ת מבנו ר׳ יום טוב ליפא אב״ד גלץ, המספר מזכרונותיו כיצד צדיקים פנו אל אביו בשאלות הלכה, ושמן הראוי שלא לצרף לספר מחידושי הבנים והחתנים. בנו המהדיר ר׳ מתתיהו מוסר בהקדמה את סדר היחוס. העתיק פעמיים את התשובות שקיבץ מאביו, ורשם את חידושיו. לפני פטירת האב רצה שיודפסו, אלא שלגודל טירדותיו בהנהגת העיר ושיעוריו הקבועים, לא התפנה לעבור עליהם. הניח תשובות נוספות, וכן חידושי מסכתות חולין ושבועות שהכילו יותר משש מאות דף. בסוף: סימני ברכה (תוכן).

בספר תשובות למחותניו: ר׳ אהרן משה, ר׳ יחיאל מיכל ור׳ שלום טויבש; ר׳ אייזיק (או״ח, כו); הרב אפרים יוסף מרומן (יו״ד, טו); ר׳ משולם לאהר מסניוואץ; לש״ב ר׳ שמשון יעקב אב״ד בלז־בסרביה (אה״ע, מג, נח, פב, ק). כמו־כן לצדיקים ר״י מרוזין (לר׳ יודל השו״ב, יו״ד, יא); ר׳ יצחק

מאיר השל ממזבוז; ר׳ משה צבי מסוורן וציצלניק (יו״ד, מח, אה״ע, סג); רצ״ה נכד הבעש״ט בטבריה (חו״מ, יט); ר׳ שמשון הלר מאוזירן.

ילדיו: א. **ר׳ ברוך צבי** אב״ד ליטין על מקומו. חתן ר׳ ישראל איסר אב״ד ויניצא מח״ס אלף המגן (אליו: או״ח, ב, ג, אה״ע, טז, כח, חו״מ, ו). נפטר צעיר בן מ״ב ביום ט״ז כסלו תרי״ד. אליו: יו״ד, יד, מג, אה״ע, קב, קח (ממנו), קט. צאצאיו החזיקו שם ברבנות עד לשואה. אחריו: חתנו ר׳ אברהם אבי הגבירים זיידס; בנו ר׳ יהושע השל ראבין. נשא את שרה מינדל בת רבקה זו׳ ר׳ בריש בנו של הברכת יוסף, בתו של ר׳ משה המובא בבית אפרים, ב״ר יוסקי אב״ד יאס, ב״ר אריה ליב מוולוטשיסק. בנו ר׳ אברהם אב״ד ליטין חתן ר׳ זלמן אב״ד ליטין ההדיר לדפוס את הספר תולדות יוסף; ב. **ר׳ יום טוב ליפא.** אב״ד דוהקעטץ שליד יאסי (לשם: טוט״ד, קמא, קפה). מתרכ״ב אב״ד גלץ, בתרכ״ט אב״ד סמאיולוב, ולבסוף רבה של איזמאיל. כתב הקדמה לשו״ת אביו. אליו: יו״ד, כה, לד, לו, אה״ע, מו, סא, קו; חיים של שלום, מח; שאילת שלום, קמא, מא; ג. **ר׳ דובריש** הגביר. סירב לקבל רבנות. זו׳ רבקה נכדת רא״ל מוולוטשיסק; ד. **ר׳ מתתיהו.** כיהן במולדביה חליפות כאב״ד לעספוץ שליד פולטושן, ובפנזשט היא פודי טורק שליד וסלוי בה כיהן גיסו ר׳ ראובן. נשא בתר״ו את בתו של רא״מ טויבש אב״ד יאס. ההדיר את ספרי אביו וגיסו. נפטר ביום כ״ה שבט תרע״ז בן שמונים (יקרא דחיי, דף כד:). בתו נישאה לר׳ אליעזר בפנזשט ובלעספיץ, שאליו: אורי וישעי, ק בתרל״ז.

תשובות אליו: לחתן דודי, אורי וישעי, יג בתרל״ו ללעספוץ; אביו, ברכת יוסף, או״ח, ו, יו״ד, ט, כט, אה״ע, א, כב, קא, חו״מ, כד; טוט״ד, תנינא, בסוף, נג לפנזשט; לחתן דודי, שאילת שלום, תנינא, ע(ד), קעא, קעב, רסג; שו״מ, קמא, ח״ג, קפח, קפט, תליתאה, ח״א, כג בתרי״ד לפנזשט; חמיו, תועפות רא״ם, או״ח, בתוך לג, יו״ד, השמטות, דף ל ע״ב, חו״מ, יא, כג, אה״ע, צ.

ה. **ר׳ יהושע השל** אב״ד ביצעשט־בוצצי. אליו: מח׳, אורי וישעי, ז, עח, קג, קכג-קכח בתרל״ב—תר״ם; אורין תליתאי, קכו; אביו, ברכת יוסף, יו״ד, יג, לג, מב, השמטות, א; ו. זו׳ ר׳ ישראל גוטמן שמילא את מקומו ביאס, ואח״כ רבה של סקולן. ביאס כיהן אחריו כשלושים השנה: חתנו ר׳ יעקב איש הורביץ, שמכתבו בספר פרדס הארץ, עמ׳ נח;

ז. בראנא זו׳ ש״ב **ר׳ ראובן** ב״ר יצחק ז״ל סג״ל **לנדא**, נכד הסבא משפולה. התחנך אצל חמיו (שהשיב לו: אה״ע, נב (שם העיר), נט, קז), עד שנתקבל לרבנות פנזשט היא פאדיטארק ארבעים שנה. כל ימיו סגור בחדר שקוע בתורה ועבודה, ולכן דחה הצעות רבנות בערים גדולות כדי שלא להיבטל. כל שנותיו חולה מעיים, לא נהנה מהעוה״ז, ופיזר לצדקה. נפטר ביום כ״ט אב תרמ״ג. בנו ר׳ מנדל, אבי הגביר ר׳ חיים דוד מברזישטשוב־קיוב, אבי ר׳ אלעזר בטשרנוביץ. הניח בכתובים ספר חבורי הלכות על קיצור תורת חטאת. הדפיס ספרים בחכמת התכונה והמדידה: **מהלך הכוכבים**, על הלכות תכונה וקידוש החודש, טשערנאוויץ, דפוס ר׳ אלישע היילפערן, תרמ״ב, לוחות. הסכמת ר׳ יצחק מבוהוש ע״י ר׳ אברהם חיים ורשימת מנויים מסביבתו. **מדה ברורה**, הנקרא ג״כ קו המדה, א-ג, על חכמת המדידה וההנדסה, הוצאת ר׳ אלישע היילפערן, דפוס רודולף אקהרדט, תרמ״ב, עם לוחות וטבלאות מספרים. בדף האחרון תודת המחבר למדפיס, ומודעתו המסחרית. **דגל מחנה ראובן**, ביאורים לדברי אגדה ומדרשי חז״ל, דפוס ר׳ אלישע היילפערן, תרמ״ד, ג, מז ד׳. יצא לאור בשנת פטירתו ע״י בניו ר׳ שלמה ור׳ יוסף. ההקדמה היא מגיסו ר׳ מתתיהו לנדא שנתקבל על מקומו, וההספד שנשא עליו — מדף לו ע״א. הקהילה החליטה לשאת בהוצאות הדפסת חיבוריו.

שם עולם, כללים בכתיבת שמות אנשים ונשים, עם ביאורים ופלפולים מחנה ראובן סביב הפנים, ונספח לו תוספות שם מגיסו ר׳ מתתיהו, תר״ן, ב, ק ד׳. המסכימים: מהרי״א איטינגא המסתייג מפסק אחד (עיינתי במו, ומצאתי שמה דברים נכונים וישרים למוצאי דעת... כבר יצא טבעו בעולם בספריו אשר יצאו לאור, והוא מוסמך מגדולי הדור אשר לפנינו); ש״ב ר׳ יעקב וידנפלד (נחוצים המה להמורים מסדרי גיטין). בהקדמת גיסו המו״ל כותב, שהחיבור היה מוכן בתרכ״ד, ובסוף ימיו כשעיניו כהו הופיע אהלי שם לר״ש גנצפריד, על כן ביקש מגיסו להוסיף ממנו ומשאר ספרים. מודה לבנו ר׳ אלטר שסייע לו.

תשובות אליו: מח׳, אורי וישעי, קכא לליטין; מח׳, שאילת שלום, קמא, צה; שירי טהרה, דף פו ע״א; מח׳, תועפות רא״ם, יו״ד, בהשמטות דף לג ע״ב, אה״ע, ח לחאטין. ד״ת ממנו בספרי חתניו, ובקובץ הבאר (זמושץ).

מקורות וקורות, 473-474, 487-489; תפארת ישראל, ט, 22-26, י, 23-29.

ר׳ יוסף ב״ר משה פנחס **לנדא**

מיברוב ופוזנא (תפ״ו — תקס״א)

נולד בזולקיב בשנת תפ״ו לאביו ר׳ **משה פנחס** מסווירז, ב״ר אברהם ר׳ חיימש מלובלין (ח״ב, 570). האב היה אב״ד זברז וזולקיב, נאמן ופרנס

אחרון של וד״א לפני ביטולו. חתם בתקי״א נגד ר״י אייבשיץ. נשא את רבקה בת ר׳ ישראל עוזר פרנס לובלין, ב״ר מרדכי ב״ר ישראל אב״ד בריסק (חתן ר׳ אברהם הלפרין מלובלין), בנו של בעל מהדורה בתרא.

רבן של הקהילות ויטקוב, סקול, יברוב ופוזנא, ואמר שהן ר״ת של שמו יוס״ף. בסוף תקל״ז עבר מיברוב לפוזנא, ונתקיים מה שברכם אז, כי ברחוב ביהכ״נ לא תשלוט יותר דליקה. בעל צורה שופריה דיוסף, עשיר ובעל השפעה, העמיד תלמידים רבים, ונכבד על כל. תפילתו ולימודו במסירות נפש. בקיץ ובחורף למד והתפלל בביהכ״נ באותו מקום. זקנו הגדול קפא, ובבואו לביתו החמו מים להפשירו. דרש כל חודש עניני הלכה למעשה, וקרא גם לנשים בעזרה שיקשיבו להלכותיהן. כמה מתקנותיו בפוזנא, בספר פסקים ותקנות רעק״א. לא השיב לרעק״א לפרידלנד על מכתביו, וניבא לו כי כשיגיע למקומו ג״כ ינהג כך.

גדולי הדור העריצוהו בתארים מופלגים, וקראו לו יוסף הצדיק. נשא את פריידא בכורתו של הנו״ב. חמיו מזכירו בספריו, וקורא לו המובחר שבגאוני הזמן (תנינא, אה״ע, מט). עוד כתב לו: בעת שכתבתי לך התשובה ידי מרתתן, וכולא גופי מרתת ממתנייתא דילך, כי ידעתי כי כל סתום לא עממוך... כל דברי הראשונים לפניך כשלחן ערוך, ומצורף לזה עוצם בינתך ודעתך הרחבה כבן עזאי בשוקי טבריה (קמא, חו״מ, כח). נפטר ביום ה׳ אדר תקס״א, ועל כסאו עלה אחיו ר׳ שמואל פלקנפלד אב״ד טרנופול ופשוורסק. כשגזרו להסיט את בית הקברות כעבור שנים, ופתחו וראו שמונח בתכריכים שלם בלי רקבון, נדהמו וביטלו את הגזירה לגמרי. אלמנתו שבה לדובנא עם כתביו, וחלק גדול מהם עלה שם באש בשריפת העיר.

ילדיו: א. ר׳ יהודה אב״ד וולאדובה. נשא את עלקא בת ר׳ משה ב״ר נפתלי הירש מסטנוב. חיבר **בית יהודה** על ד״ח שו״ע, וחי׳ גפ״ת על כמה מסכתות. לבוב, דפוס ר׳ אהרן ב״ר חיים דוד סגל, תחילת תקצ״א, א, צו; א, מב; א, ו, י׳ ד׳. ח״א: חו״מ, ח״ב: יו״ד, ח״ג: או״ח, ח״ד: אה״ע וחי׳ גפ״ת. את ההקדמה כתב בנו ר׳ יצחק שמילא את מקומו בוולודובה, חיבר ספר עומר יצחק, נפטר בטבריה (ולא בירושלים), אבי ר׳ יחזקאל תלמיד רעק״א ורב בקוזמינקא שבפוזנא. הוא כותב בה, שאביו השתוקק בחייו להדפיס חיבור זה. בסוף בשער מיוחד: **מנחת יצחק** משלו, ו ד׳, עם הקדמתו בה כותב, שנענה לבקשת אביו לשלוח לו לספח לספרו. קיוה להוציא לאור את חיבורו הגדול: שו״ת בד״ח השו״ע. ר׳ יצחק היה חמיו של רצ״ה מאירזון ב״ר יעקב פישל, שהיה מן האחים ״געברידער מאיר״, וחתן הרב שמואל לנדא שנקרא ר׳ חיים ר׳ שבתילס מוילנא, חתן ר״ח מפודקמין (תולדות אנשי שם אפרתי, 35); ב. ר׳ פנחס בהורודנא, חתן האב״ד ר׳ בנימין ברודא. נפטר ביום כ״ט אב תקע״ח. ילדיו: ר׳ אליעזר מוולקוביסק; ליבע זו׳ רצ״ה רטנר ממינסק ב״ר חיים דוד (לא נותקה, 289-290). נכדו: ר׳ שמואל שנבלום מרישא; ג. ר׳ ישראל משה איסר אב״ד פרימישלן, אבי ר׳ אלעזר אב״ד קומרנא. נפטר לפני תק״ע (ולא נכון שנפטר בתקע״ד בביקורו בקומרנא אצל בנו).

זכרון שארית יוסף, חידושים על הש״ס, קאלאמיא, דפוס ר׳ יוסף פרידמאן (מ. בילוס), תחילת תרמ״ב, ד, לו ד׳. המסכימים: רי״ש משיניבה (הכתבים נשארו בעזבון דודו ר׳ משה אחי אביו הדב״ח, שנקרא אב״ד זבורוב ועיקר דירתו בבראד. המהרש״ק שאלם ממנו, והחזירם לנכדו ר׳ יוסף משה ה״ש משיניבה. אישר שהם כת״י מהר״י מפוזנא, והוכחה לכך שנכתב בהם פעם: אשר דרשתי פה פוזנא); ר׳ הלל ליכטנשטיין (המחבר הלז אינו צריך לסהדותא, כי כבר אתמחי גברא); רצ״ה אורנשטיין (כבר נודע בשערים פרשת גדולת חכמתו, וכי גם חותנו הנו״ב הרבה לספר תהילתו, ויחיד בדורו יקראהו); ר׳ משה תאומים מהורודנקה לש״ב המדפיס (מוסר פרטים ביוגרפיים. כשנתקבל ליברוב בתר״ח, ניגש אליו אחרי דרשתו הראשונה, זקן אחד שזכר את רבנות המחבר בעיר). ההקדמות: מר׳ יוסף משה ה״ש משיניבה (כשהתיתם צעיר בבראד סיפר לו הדיין ר׳ מנחם מנלי על הכתבים, והלך עמו למהרש״ק שמסרם לו. לא הספיק לתקן את הנחוץ, והניח את ההעתקה כמות שהיא. מודה לר׳ משה ברנשטיין מלבוב שהרשהו להעתיק את צוואת המחבר הנדפסת בהתחלה, הועתקה בתקס״א ע״י ר׳ אלעזר הכהן לינטשיץ נאמן הקהל בפוזנן, ובאה אליו ממורשת אביו רינ״ה); מהמו״ל ר׳ שמואל שנבלום מרישא, בן בנו (צ״ל בתו?) של ר׳ פנחס בן המחבר.

ר׳ יוסף פנחס ב״ר אריה מאיר **לנדא**

מבוליחוב (תרי״א — תר״ץ)

נולד בשנת תרי״א לאביו ר׳ אריה מאיר הלוי אב״ד טשיטש. נקרא בדרך כלל בשמו הראשון. נישא כנראה לגלינא. חסיד צאנז. מילדותו לא פסק פומיה מגירסא, יר״ש וענו. הוסמך לרבנות מגאוני הדור, ואף היתה לו תעודה מהממשלה. התישב בבוליחוב, ואחרי פטירת האב״ד ר׳ לוי

יצחק הורביץ בסיון תרס״ב, מילא בפועל את מקומו. רצוי אחיו בתורתו ובהתנהגותו, ולא צלחה בתרס״ג תוכניתם של האשי הקהל, להעמיד נגדו שני צעירים שהרבו במחיר (עובר אורח, מחז״ה, ו׳ ניסן תרס״ג, 3-4). בתומכי ישיבת ברודשין בתרס״ט. בן דודו ר׳ קלמן ברגלז מבוכניה בירכו בתר״ע לנישואי בתו (המצפה, כ״א אד״ב, 6). הרוסים במלה״ע א׳ כבן ערובה, ושלחוהו לקיוב. מכתבו משם בספר זכרון גרויברט, 145/6. נפטר בשנת תר״ץ.

תשובות אליו: מח׳, הרי בשמים, ח״א, מג, צו, קי בתרל״ח; מצפה אריה, תנינא, חו״מ, כג; צל״ח, קלז בתרע״ב; שם עולם, ח״ב, קעו בתרל״ו לבוליחוב; מח׳, שערי נפתלי, ב בתרל״ג לגלינא.

אהלי שם, 217; פנקס, ח״ב, 74.

ר׳ יחזקאל ב״ר אהרן לנדא

מרוטרדם (תרל״ח — תרצ״ג)

נולד בקשאנוב בשנת תרל״ח לאביו ר׳ אהרן הלוי נכד הנו״ב. נשא את גננדל (נפטרה בארה״ב) בת ר׳ צבי דוד מונדרר מבוכניה, ועבר אליו. במלה״ע א׳ גלה להולנד, והיה שותף במסחר ותעשיה לגיסו ר׳ אברהם מונדרר (ילדיו: שמואל הי״ד; מנחם מנדל; אליעזר ז״ל; גיטל בארה״ב. בספר דרשה לנישואיה בתרפ״ז). נמנע לקבל רבנות, רק פתח בימ״ד בנוסח פולין, ודרש בו בהלכה ובאגדה. בכל מקום בואו השפיע יהדות לאחרים, ועזר לנצרכים. נפטר ביום ב׳ שבט תרצ״ג.

הרב יחזקאל לנדא מרוטרדם

אבן יחזקאל, חי׳ ופלפולים בסוגיות הש״ס ודרשות למועדים, ניו יורק (נדפס בארץ), תשל״ה, 12, 218, 8 עמ׳. במבוא המו״ל בנו ר׳ נתן נטע ואחותו חוה נמסרים פרטים ביוגרפיים. נערך עם הקדמה גם באנגלית, ע״י הרב אברהם יוסף וייס אב״ד קהל מוריה במנהטן. הוא מוסר בה על גלגולי כתב היד שניצל ברוטרדם אחרי השואה, ונמסר לו לעיון כשאמר שיעור בישיבת ר׳ יצחק אלחנן. ב״א ר׳ שמואל ור׳ מנחם מונדרר היו השושבינים להוצאת הספר ע״י בן המחבר. הפלפולים הם בדרכו של בעל חידושי הרי״ם.

בעמ׳ 115: ד״ת מהבני״ש. בעמ׳ 119-133: תשובת רי״פ בומבך מתר״ס. בעמ׳ 134-161: חידושי האבני נזר שהיה כנראה רבו. מעמ׳ 162: דרשותיו מהשנים תרע״ח — תרצ״ג מהאג ומרוטרדם.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״ג, פח, פט בתרס״א לקשנוב; גם לאחיו ר׳ מאיר, אורח חיים למעלה בסוף עונג חיים לשבת, יד.

ר׳ יחזקאל לנדא

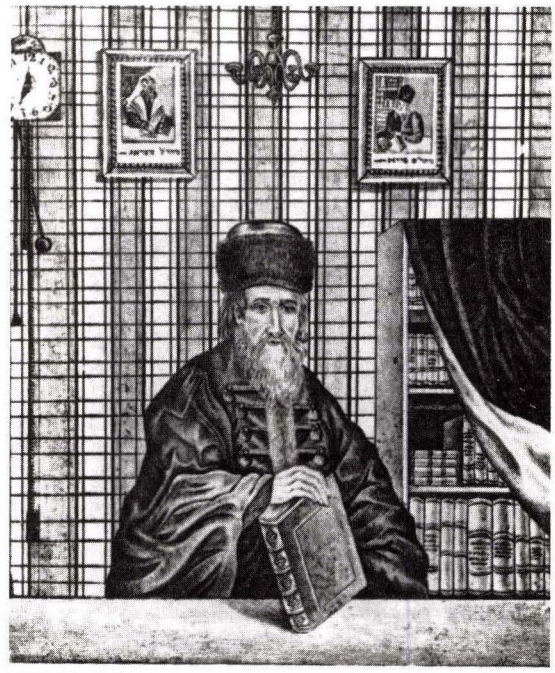
בנו של ר׳ דוד ב״ר חיים מפודקמין. ש״ב של ר׳ ברוך רב קרייז צאנז, וממשפחת הנו״ב. רבה הראשון של גורליץ, עד לפטירתו ביום כ״ג ניסן תקפ״ט. חשוך בנים, וגידל את בני אחיו ר׳ משה ור׳ אהרן (אוריש) לנדא שהכו בעיר שורש וענף במשפחות מסועפות. מצאצאי ר׳ אוריש: ר׳ אהרן אנגלרד רה״ק בגורליץ.

גורליץ, 13, 161.

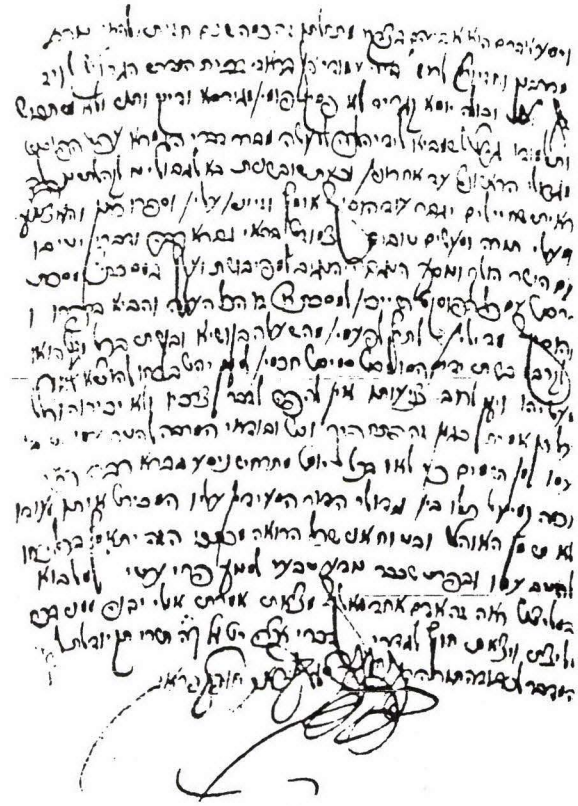
ר׳ יחזקאל ב״ר יהודה לנדא

מפרג (תע״ד — תקנ״ג)

נולד באפטא ביום י״ח חשון תע״ד, לאביו הקצין ר׳ יהודה ב״ר צבי הירש וויטשיס. בתשובותיו כתב שהוא מגזע רש״י (תנינא, יו״ד, רא, בסוף). בגיל י״א-י״ג למד אצל ר׳ יצחק אייזיק סג״ל מלודמיר. מהבר מצוה למד בבראד, ובקלוויז גם קבלה. דומ״ץ וראב״ד בעיר בשנים תצ״ד — תק״ה. רבה של ימפולי, ומתקי״ז אב״ד פרג. הרביץ שם תורה בישיבתו לאלפי תלמידים. נחשב פוסק הדור, ופנו אליו בשאלות הלכה גם מארצות רחוקות. זכה להערכת השלטונות, ובמיוחד הקיסרית מריה תרזיה. בשנת תקל״ו הדפיס בעיר את ח״א של ספר תשובותיו **נודע ביהודה**, ועל שמו נקרא (תנינא בתקע״א). אח״כ הדפיס את ספרו צל״ח (ציון לנפש חיה) עמ״ס ברכות פסחים ביצה, והופיעו עוד שני חלקים. הגהותיו לשו״ע דגול מרבבה נדפסו בתקנ״ד, ויצאו לאור גם ספרים נוספים. נפטר ביום ג׳ י״ז אייר תקנ״ג (ולא תקנ״ז). נתחברו לתולדותיו

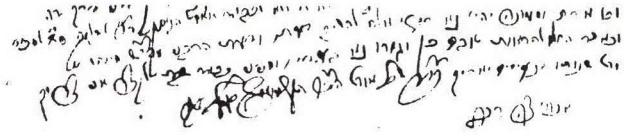
רבי יחזקאל לנדא מפרג הנודע ביהודה

כתב ידו וחתימתו של הנודע ביהודה

ספרים רבים, כגון מופת הדור לרי״א קמלהאר, תרס״ג ותרצ״ד, ואחרים.

נשא את ליבא בת הגביר ר׳ יעקבקא מדובנא ובסוף ימיו בבראד (בנו של ר׳ דניאל מלובלין, שהיה חתן ר׳ יעקבקא אב״ד גלוגא וניקלשבורג, רבו ובן דודתו של הצנצנת מנחם), חתן הקצין ר׳ אריה ליב שצקס מבראד. בניו: א. ר׳ יעקבקא מבראד (ראה ערכו); ב. **ר׳ שמואל**, ראב״ד פרג שנים אחדות על מקום אביו. נדחה כשהסכים להקמת

Nr. 6. SAMUEL LANDAU (1750—1834)
an Beer Oppenheimer ex 58 1826 1827

חתימת הרב שמואל לנדא מפרג

סמינר לרבנים כהצעת בן אחיו. הדפיס שם בתקפ״ז שו״ת שיבת ציון משלו, אהבת ציון ודורש לציון משל אביו בהם שיקע מחידושיו (ולא מראה יחזקאל). נשא את רעכל (או הינדצ׳ה) בת ר׳ אורי פיבל אב״ד ליסא הנאו וקלן שנפטר בתק״ל, ב״ר שמואל הלמן אב״ד מיץ. נפטר ישיש ביום כ״ח תשרי תקצ״ח (ולא תקצ״ג, תקצ״ה). דרשתו לשבת תשובה תקע״א וקיצור תולדותיו, כר״ש, אלול תדש״מ, יא-טו. ילדיו: 1. ר׳ אברהם יעקב מנכבדי וילנא. נפטר בתקפ״ח בחצי ימיו. בניו: I. ר׳ שמואל חתן ר׳ יצחק מוולוזין. נפטר בוילנא בן כ״ד; II. ר׳ יקותיאל זלמן אב״ד ויטבסק, ומתרל״ח רב לחסידים בפטרבורג בה נפטר ביום כ״ו טבת תרנ״ה. שתים מתשובותיו במקור ברוך, וילנא תרכ״ו; 2. ר׳ יצחק אליהו מח״ס מענה אליהו על תנדב״א, וילנא ת״ר ועוד. נפטר בתרל״ז. בנו: ר׳ שמואל הישיש בדובנא; 3. ר׳ אליעזר חתן ר׳ חיים ב״ר בנימין ברודא אב״ד הורודנא. מנכבדי העדה בעיר בה נפטר ביום י״ג שבט תרמ״ג. מח״ס דמשק אליעזר לבירור דברי הגר״א, וילנא תרכ״ח; 4. ר׳ יעקב. נשא את נכדת רז״פ מבראד, התבו״ש, מהר״ם, מהרש״א, מהרש״ל, הלבוש, שארית יוסף, תה״ד, רז״ה ור״י החסיד. בנו: ר׳ יחזקאל בטורנא, חמיו של ר׳ יואל ויינדלינג בקראקא. כ״כ ר׳ משה הלוי שטרן, במג״י שבסו״ס שער ההכנה שהוציא לאור בקראקא תרצ״ה; ג. ר׳ ישראל בירוסלב (ראה ערכו); ד. פריידא זו׳ ר׳ יוסף לנדא אב״ד פוזנא (ראה ערכו); ה. זו׳ ר׳ זלמן ב״ר מאיר פרסבורג מוינא. אולי היא מרים שחיה בתק״ע; ו. זו׳ ר׳ יום טוב ב״ר אפרים וועהלי. אולי היא עלקא שנפטרה לפני תק״ע; ז. יארעט זו׳

הראשונה של ר׳ יעקב ב״ר חיים לנדא מפודקמין. נפטרה בתקל״ג; ח. מיכל זו׳ השניה של ר׳ יעקב. נפטרה ביום ז׳ אב תקנ״ז, ונטמנה בבראד.

יהושע הורביץ, א״ע, כא, 941-943, עם ביבליוגרפיה.

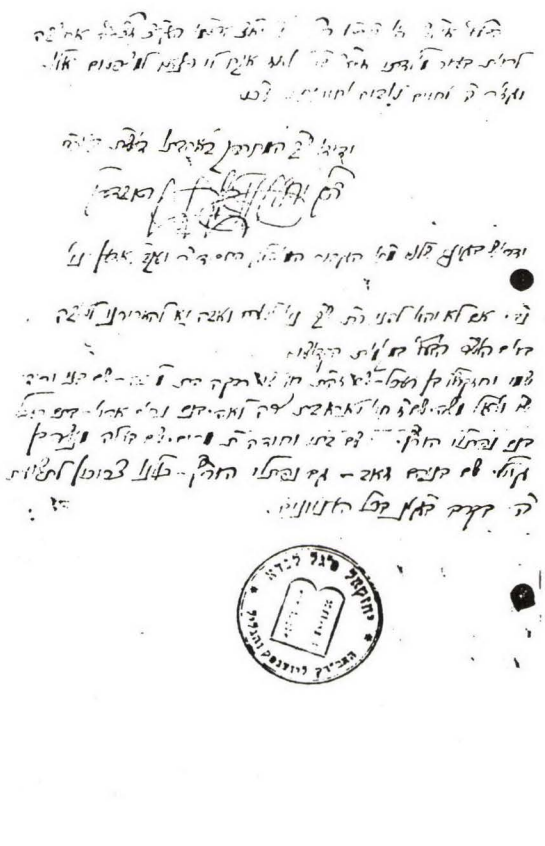
ר׳ יחזקאל ב״ר נפתלי הרץ לנדא

מסטרליסק וליזנסק (תרל״ו — תרצ״ז)

נולד בשנת תרל״ו לאביו ר׳ נפתלי הרץ אב״ד סטרליסק. ממשפחת הנו״ב ואינו נכדו. מילא את מקום אביו בסטרליסק, מתרס״א לפחות. כשעזב הרב משה ברז״פ את ליזנסק ועבר ללבוב, פרץ בקהילה סכסוך חמור בין שני מחנות: חסידי בלז ושיניבה מצדדי רשי״ב ה״ש מצשינוב, וחסידי רופשיץ ורוזוודוב מצדדי ר׳ יצחק הורביץ מסטוטשין. שני הצדדים נואשו מתקותם לזכות ברבנות, ואז נתקבל ר׳ יחזקאל בתר״ע. (ברכות חברת ״בני ציון״ לחברם לדעה!, המצפה, ה׳ אלול, 6).

הרב יחזקאל לנדא מליזנסק

המלצת הרב יחזקאל לנדא מליזנסק מצום גדליה תרצ״ד לש״ב הר״ר אלישע סג״ל לנדא בירושלים, לקבל כרופא הכולל את ד״ר נפתלי הייזלבעק מליזנסק. הוא מתנהג בדרך התורה, חבר לאגודת ישראל, ומיוחס לבעל תולדות אברהם ואביו רבי יצחק חריף מסמבור. עדיין לא טיפל בבקשותיו, כי רוב הקיץ לא היה בביתו. מוסר ד״ש למח׳ הגביר ר׳ יעקב לאדען, ומבקש להתפלל בהושענא רבה במקומות הקדושים על בני משפחתו.

נהג את נשיאותו ברמה בעניני הלכה ויהדות, ועם זאת היה איש רעים להתרועע עם בני קהילתו. התכנסו אצלו כל שבת לס״ג, ולהתועדויות חג. חכם מופלג ושונא בצע. בעל הופעה אריסטוקרטית. ישרו ומסירותו לעניני דת עוררו כבוד אצל כולם, וגם למתנגדיו היה דרך ארץ מפניו. יו״ר הת״ת, ודאג להשיג לו אמצעי קיום. חסיד בלז חריף, ויו״ר אספת רבני גליציה. פעיל באגודת הרבנים בפולין בה רכש מעמד חשוב. נשא את חנה (חנצ׳ה) רבקה בת הגביר ר׳ זאב (וולוולה) וקס הנדבן מבראד ולבוב, נפטרה ביום כ״ד אב תרצ״ה. היא הפכה את הבית להכנסת אורחים, כשמידי יום סעדו בשולחנו כעשרים איש מבין הבאים לפקוד את ציון הנו״א. במלה״ע א׳ גלה לוינא.

בשובו מדין תורה מסובך בלבוב שהתנהל לא לפי רוחו, ובעברו לפני התיבה בשחרית של שבת, קרס באמצע הקדושה משטף דם במח. הרופאים לא הצליחו להשיבו להכרתו, וגם התפילות לא עזרו. נִפטר בביתו בן ס״א ביום ג׳ כ״ט סיון תרצ״ז (ולא תרח״צ). ילדיו: א. ר׳ יואל משה רבה האחרון של ליזנסק; ב. מרים זו׳ ר׳ מנשה פרנקל ראב״ד ליזנסק. הניח את חיבורו הגדול דברי יחזקאל דרשות עה״ת והמועדים, ועוד חדו״ת בכתובים.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״ב, צח; מחזה אברהם, ח״ב, חו״מ, ב בתרע״ח. במשתתפי אהל מועד, ח״א, דפים ט. יח:

ליזנסק, 172-174, 211-212, 387-389.

ר׳ יחזקאל יוסף לנדא

רבה של קומרנא בשנים תרס״א—תרס״ד (פאלקסקאלענדער). כנראה בנו וממלא מקומו של ר׳ אלעזר, ב״ר ישראל משה איסר אב״ד פרימישלן, ב״ר יוסף הצדיק אב״ד פוזנא.

ר׳ יחזקאל פיביש ראה לפי: **לנדא, ר׳ יהושע יחזקאל פיבוש**

ר׳ יחזקאל שרגא ראה בתוך: **לנדא, ר׳ משה דב**

ר׳ יעקב ב״ר אלעזר לנדא

בנו של ר׳ אלעזר. דור ד׳ לנו״ב. מכונה ר׳ יעקבקא סג״ל. חיבר ספר כבוד חכמים, וח״ב ממנו הוא **מדרש חכמים**, הארות על אגדות ומדרשי חז״ל. לבוב, דפוס א. סאלאט, תרס״ח, 128 עמ׳. נדפס על פרשיות בראשית ועניינים בודדים. הובא לדפוס ע״י בנו המהדיר ר׳ יחזקאל מזברז. בעמוד האחרון הוא מסביר שאביו היה שתול בספרות התורנית, ועם זאת מושפע מרעיונות חדשים.

ר׳ יעקב ב״ר יצחק לנדא

מטרנופול (תס״ה׳ — תקל״ז)

בנו של ר׳ יצחק אב״ד טרלא, אפטא, זולקיב, לבוב וקראקא. רבה של טרלא סביב תפ״ד — תפ״ז, ואח״כ אב״ד טרנופול וגליל פודוליה. חתם ממנה בתקי״ב, ובאלול תקט״ז על החרם נגד הפרנקיסטים. הסכים לספרים שונים עד תקל״ז בה נפטר. נשא את רחל רבקה בת הכנסת יחזקאל מאה״ו. נפטרה באלטונא ביום ט״ז ניסן תצ״ה. ילדיו: א. ר׳ גרשון אב״ד ראספשע, חתן המקובל ר׳ שאול מוכיח ב״ר זאב, שהיה אב״ד ברודא במעהרין, ואח״כ (בתקכ״ד) דרשן ומוכיח בקראקא בה נפטר ביום ג׳ י׳ סיון תקנ״ג, חתן ר׳ דוד לידא אב״ד אמשטרדם; ב. רייצא זו׳ ר׳ איציקל מאה״ו.

תשובות אליו: בת עיני, ב (וממנו); שו״ת רח״כ, אה״ע, סג.

טרנופול, 33-34; ברודי, 108.

ר׳ יעקב ב״ר יצחק אריה לנדא

מצורטקוב (תרכ״ט — תרפ״ו)

נולד בצורטקוב בשנת תרכ״ט (או תרכ״ח) לאביו האב״ד ר׳ יצחק אריה. יחוסו הגיע לחכם צבי ולפני יהושע. נקרא גם ר׳ חיים יעקב. למד אצל אבי אמו הרב ברוך מאיר פריש. תלמיד מובהק לחמיו המהרש״ם שהעיד עליו שהוא בקי בהוראה, ובמיוחד בהלכות בדיקת הריאות בו היה חד בדרא. נסמך ממהרי״א איטינגא וראל״ה מסטרי. נבחר בתרנ״ט — תר״ס כרבה של צורטקוב על מקום אביו.

יושב אהלים ומתמיד בביהכ״נ שבביתו. מרוב

הרב יעקב לנדא מצורטקוב

ישיבה השמין, והרופאים יעצו לו לטייל. פעל למען בית היתומים ומושב זקנים שבעיר, ואירגן מתן בסתר והכנסת כלה. השגיח על כשרות המקוה ושמירת השבת בקהילה, בחן את תלמידי הת״ת, והשכין שלום בין יריבים. נעים הליכות, וידיד לכל אדם. זו׳ שיינצה ריכזה בעצמה פעולות חסד וצדקה בעיר, והיתה עסקנית למען הכלל, ושתדלנית אצל השלטונות. בכספים נסתייעו לכך מקרן רבי דוד משה באמריקה. ממעודדי אסיפת הרבנים בקראקא תרס״ג, ותומכי ישיבת ברודשין בתרס״ט. אהד את ההתעוררות למען ציון. בתרע״ד נאסר ע״י הרוסים כבן ערובה, והוגלה עם נכבדי העיר למרכז סיביר. חזר בתרע״ז, ועסק בשיקום סדרי החיים. בגבור גלי הבריחה מרוסיה היה ביתו פתוח לכל, וסייע רבות למהגרים לחו״ל. בתרפ״ג השתתף בכנס רבנים בוורשא, והתאכסן אצל ש״ב רצ״י מיכלזון. נפטר ביום כ״ט תמוז תרפ״ו. את מקומו בצורטקוב מילא חתן אחיו: הרב אברהם דרוק (ולא היה חתנו, כי לא היו לו ילדים), שכבר כיהן במקומו במלה״ע א׳.

תשובות אליו: אבן יקרה, תנינא, קלה, תליתאה, נ, עד, צט; ש״ב, הרי בשמים, ח״ג, קח, קכא, קלא בתרס״ב כדומ״ץ; חמיו, מהרש״ם, ח״ב, קצג, רמח, ח״ג, רי, רצט, ח״ז, קצד בתר״ס; מצפה אריה, תנינא, אה״ע, לו.

אהלי שם, 246; ברוך מאיר לוקר־דרוק, צורטקוב, 43, 230-231; צוריקבליקן, 90-92.

ר׳ **יעקבקא** ב״ר יחזקאל **לנדא**

מבראד (תק״י* — תקפ״ב)

נולד בימפולי לאביו הנו״ב בשנת תק״י (או תק״ה), ונקרא על שם זקנו אבי אמו. חבר ביה״ד בבראד, ואחרי עזיבת האב״ד רצ״ה שמוש לגלוגא בתקמ״ה רצו בו ראשי הקהל כרב, אלא שגברו מצדדי ר׳ מאיר ק״פ. התפלל בביהמ״ד באב״ד. ניהל עסקים גדולים (וגר בהמבורג?), ועם זאת היה שקוע בלימוד. שתדלן אצל השלטונות שכיבדוהו מאד. עסקן חשוב למען חיי הרוח והכלכלה של יהודי גליציה. תורה וגדולה במקום אחד. נשא את רחל בת ר׳ איציקל מאה״ר, וכשגירשה נישאה לר׳ מנחם נחום ק״ב אב״ד בירז. נשא בשנית את רייצא בת ר׳ ישכר בריש יאליש ממזבוז. רובי חידושיו עלו באש בג׳ שריפות ששלטו בביתו. ד״ת ממנו פזורים בספרי אביו. הביא לדפוס את נו״ב תנינא, ובהתחלה דברי ידידות בלשון מליצית. החליף מכתבי חכמה עם ר׳ גרשון לטריס מזולקיב. מסר לראז״מ את היו״ד של אביו בו רשם את הגהותיו לפני נסעו לפרג, והוא מודה לו על כך בהקדמת ראש אפרים. הקדמתו בראש שבילי עולם תקפ״ז.

בתק״ע כתב צוואה בה מינה כאפוטרופוס את ידידו ר׳ יהודה נתנזון. נוסחה עם קיצור תולדותיו, כרם שלמה, אייר תשל״ט, נ-נג, סיון, מ-מד, תמוז־אב, נד-נו. נפטר בשבת ב׳ (ולא ג׳) אב תקפ״ב, ונשתמר נוסח מצבתו בבית העלמין הישן. א. מ. הברמן העתיקו בספרו מפרי העט והעת, 236-237, עם מצבת נכדו ר׳ אלעזר ב״ר יהודה.

ילדיו: א. רייצא מהזיוו״ר, זו׳ ר׳ אלעזר סג״ל לנדא בן אחיו של ר״ח מפודקמין, שהיה בזיווגו הראשון חתן ר׳ דוד הלפרין אב״ד אוסטרהא. את בתה ריזל הוא מזכיר בצוואתו. נישאה בזיוו״ש לר׳ אהרן הכהן מימפולה, כהן מיוחס עד רבה, מחסידיו של ר״פ מקוריץ, מח׳ של רל״י מברדיטשוב, אבי ר׳ שאול ליב זקנו של ר׳ שמואל משיטאווא, כמפורט ע״י ר׳ אברהם הלוי איטינגא, תפארת אבות, בראש מעדני שמואל, אותיות ו—יא. נולדו להם: 1. ר׳ יצחק (איציק) חתן השער משפט; 2. ר׳ יחזקאל בברדיטשוב, חתן ר׳ מאיר בנו של רבי לוי יצחק, חמיו של ר׳ משה הלוי איטינגא אב״ד ירמיליניץ. מזיווגו השני: ב. ר׳ יהודה בנו יחידו; ג. זו׳ ר׳ חיים גדליה מוולודרקה ושדה לבן, בתם נישאה לר׳ נחמיה אדמו״ר בביכוב, בנו של היהודי הקדוש, נפטר בתרי״ג, וילדיהם: 1. ר׳ חיים גדליה מביכוב (תקצ״ג — תרס״ד. חתן ר׳ נתן ליב ברמ״מ מרימנוב. ילדיו: ר׳ נתן אריה אדמו״ר באיזביצה, חמיו של רב״צ צוקר מטורטשין; ר׳ נחמיה אדמו״ר בחלם; ר׳ יעקב יצחק, נספה בשנת ת״ש); 2. ר׳ דוד מזילקובקה; 3. ר׳ בצלאל חתן ר׳ יקותיאל מסוב; 4. ר׳ יעקב יצחק שמילא את מקום אביו כאדמו״ר מביכוב, ונפטר שנים אחדות אחריו; ד. ליבא מנדלבורג בויטקוב. נפטרה בת פ״ב (חודש לפני אביה?); ה. וויטל יולס. זיווגה לא עלה יפה, לקתה בעצביה, ונפטרה כבת ארבעים; ו. רבקה נסל הצעירה, זו׳ השניה של ר׳ אברהם יצחק (איציק) לנדא בר״ח מפודקמין. נפטרה ביום ב׳ ניסן תקס״ו.

תשובות אליו: מח׳, בית אפרים, או״ח, ד, ז, ח, לו, סז, סח, סט (ממנו), יו״ד, לט, אה״ע, ח״ב, סו, תנינא, ח״ב, נו בתקע״ג — תקפ״א; ספר יהושע, ע, ודף קטו ע״א אות קלב. מכתבו מתקמ״ח למח׳ ראס״מ בכת״י פוניבז׳, ומזכיר בו את בנו ר׳ שמואל.

ברודי, 165, 174, 349; עיר ואם בעיני בניה, 80.

ר׳ **יצחק** ב״ר יקותיאל זלמן **לנדא**

בנו של ר׳ יקותיאל זלמן אב״ד דרוהוביטש. רבה של דוקלא, ואח״כ של צילץ בה כיהן בתקי״ד. לבסוף אב״ד פרשבורג בה נפטר ביום י״א כסלו תקכ״ג. חיבר ספר פלפולי מעיני הישועה עמ״ס ב״מ, עם הסכמת הנו״ב המזכירו, קמא, אה״ע,

לג-לה. נשא את בתו של ר׳ יהודה ליב סג״ל אב״ד לבוב (שהגה״ח, מע״ג, אות י׳, קפג). ילדיו: א. זו׳ ר׳ משה אב״ד לנצוט ב״ר יהודה ליב אב״ד קראקא, ב״ר יצחק אייזיק, ב״ר שמואל שמלקא אב״ד אוסטרהא חתן המג״ש; ב. ר׳ דוד לביעס בפרשבורג (שה״ג הגר, ח״א, 96).

ר׳ יצחק ב״ר צבי הירש **לנדא**

מזולקיב, לבוב וקראקא (תמ״ח׳ — תקכ״ח)

נולד באפטא לאביו ר׳ צבי הירש וויטשיס. רבנותו הראשונה בטרלא. ביום י״ט שבט תע״ט (ולא תע״ח) בא לאפטא, ובתפ״ד חתם כרבה בועד ירוסלב. בתפ״ט כבר אב״ד זולקיב. מתצ״ב אב״ד גליל לבוב. מתק״ח (ולא מתקי״ד) אב״ד ור״מ קראקא עשרים שנה (אחרי ששילם ארבעים אלף זהובים). ר״י איבשיץ כותב עליו בלוחות עדות: ראש שבראשון לגאוני הזמן שאין למעלה ממנו. נפטר אור ליום ו׳ שמחת תורה תקכ״ח, ונשתמר נוסח מצבתו.

נשא את בתו של ר׳ שמחה מנחם פורטיז דוקטור, רופא בלבוב ונשיא א״י, ב״ר יוחנן ברוך רופא בלבוב, ממגורשי ספרד והכיר בחכמת הפרצוף, ב״ר שמחה מגזע יונה בן אמיתי הנביא (שבט ישראל לנדא, אות רד). גיסו: ר׳ פיבל תאומים מפרמישלא, אבי ר׳ חיים יונה אב״ד ברסלא, גיסו של רח״כ ומחותנו של הכנסת יחזקאל. ילדיו: א. ר׳ יעקב אב״ד טרלא, טרנופול וגליל פודוליה (ראה ערכו); ב. **ר׳** (צבי) **יוסף** אב״ד גריידינג, מנהיג גליל לבוב, פרנס הועד בגליל קראקא. חתן הפרנס ראש הגולה, ר׳ ישראל איסרל ב״ר מרדכי מזולקווא שנפטר בתק״ט. תמך כאביו בר״י איבשיץ (גרידונג, 56). נפטר ביום ג׳ ה׳ (ולא ח׳) טבת תקכ״ו, נטמן בזולקווא (י״א שהיה רב בה), ונוסח מצבתו בקריה נשגבה, 34. ילדיו: 1. ר׳ צבי הירש אב״ד צאנז ממנה חתם בתקכ״ז (סאנץ, 699), ואח״כ אב״ד זמיגרוד בה כנראה נטמן (לתולדות, 308). במעלות היוחסין, סו, מונהו בטעות כבנו של ר׳ יצחק אייזיק אב״ד לברטוב; 2. ר׳ ישראל איסר אב״ד אומנא; 3. ר׳ שמחה בדינוב; 4. ר׳ אלכסנדר סנדר הנגיד (אב״ד) בבראד. נשא את הניה בת ר׳ זלמן פרלס.

ילדיו: I. ר׳ צבי הירש בבראד שנקרא ר׳ הירש קורח, אבי ר׳ אלכסנדר סנדר בבראד. חמיו של רצ״ה הורביץ אב״ד בקשביץ, ב״ר יעקב יוקיל אב״ד בוליחוב. לפי מקור אחר המוטעה כנראה, היה ראמ״ס השני בנו של ר׳ שלום שכנא חתן רז״פ, בנו של ראמ״ס הראשון; II. ר׳ מאיר בבראד. נשא את ברינדל בת ר׳ איציקל מאה״ו מזיווגו השני; III. מאלטשע הינדא זו׳ ר׳ שלום שכנא לנדא מבראד. נולד בקראקא לר׳ שמואל חתן ר׳ רפאל כ״ץ רש״ך הדומ״ץ שנפטר ביום כ״ג אב תקי״ח, ב״ר שלום שכנא כ״ץ רש״ך מנכבדי רישא, שיחוסו לחתן המג״ש מפורט בברכה משולשת, 112; 5. ר׳ אברהם מפרנסי קראקא בתקל״א. חתנו כנראה של ר׳ אנשל שמואל מקראקא; ג. ר׳ חיים מרדיויל אבי ר׳ זלמן, אבי ר׳ זכריה מנדל אב״ד פמורן, אבי ר׳ אפרים פישל אב״ד לעחוויץ, אבי ר׳ חיים, אבי הגביר ר׳ אפרים פישל אברדם מאלטשטט; ד. ר׳ אריה ליב דומ״ץ אפטא בה נזכר בשנים תפ״ז — תק״ו. חתם בוד״א תק״ב כנבחר מלבוב, ובתקי״ב הסכים על שערי בנימין; ה. ר׳ אשר (ולא משה). נפטר צעיר בקראקא על פני אביו, ביום ה׳ כ״ב תמוז תקכ״ה; ו. שרה רבקה שינדל, זו׳ ר׳ משה ה״ש אב״ד סטנוב ב״ר נפתלי הירץ אב״ד דובנא. זקניו של הדב״ח. נפטרו בבראד; ז. זו׳ ר׳ נתן נטע אב״ד רופשיץ, בן אחיו של ר״י אייבשיץ; ח. זו׳ ר׳ משה פנחס ב״ר אברהם ב״ר חיים מלובלין;

ט. זו׳ ר׳ יוסף איטינגא, ב״ר חיים יהודה ליב הלוי אב״ד לבוב הנקרא ר׳ ליבוש ראש ישיבה, גיסם של קדושי לבוב ונכדם של ר׳ אליעזר אב״ד הלישוי, (ר׳ יצחק סג״ל לנדא ממשפחת הנו״ב), השארית יוסף, מהר״ם פדואה, ר׳ השל והמהר״ל, נקרא לנדא על שם חמיו. רבה של רוהטין בשנים תק״א — תקט״ו לפחות. אח״כ אב״ד חמלניק בפולין, בה נפטר ביום י״ז חשון תקמ״ג. מכתבו בלוחות עדות. בנו: **ר׳ ישראל יונה** אב״ד לובמלא, ומתקמ״ו אב״ד קמפנא שבגליל פוזן. נתקבל ללובלין, וויתר לר׳ עזריאל הורביץ ראש הברזל. מצודתו פרוסה גם לפינסק. כתב קמיעות, ומח׳ רעק״א ביקש ממנו לשלוח לו עבור חולים. נפטר בשבת י״ח (ולא י״ז) שבט תקפ״ד. נודע על שם ספרו מעון הברכות עמ״ס ברכות, דיהרנפורט תקע״ו. זהו ח״א מספרו כנסת ישראל, וקיוה להדפיס גם על הסדרים מועד־נזיקין, חיבור עין הבדולח על אגדות הש״ס, וספר זמירת ישראל — ביאורי תנ״ך. נדפס בירושלם תרנ״ז בשם שירת ישראל, עם פרטים לתולדותיו ודברי השירה ע״י ש״ב המהדיר רצ״י מיכלזון. נשא את גיטל, בת ר׳ שמואל הי״ד לבית פרץ מלברטוב, נכדת העלה דיונה, קיקיון דיונה, ר׳ שאול ור׳ יהושע מסמיאטיטש נכדי המג״ש ורש״י וממשפחת הפנ״י, והיו קשורים בחיתון עם הש״ך, חכ״צ, פנ״י, ההפלאה ואחיו, ומשפחת ר״ה ליכטנשטט התוספות ישנים. ילדיו: 1. ר׳ אריה ליביש. נשא את רעכיל בת ר׳ יצחק מייזלש אב״ד קמניץ (ולא קוריץ) מח״ס חוסן ישועות. נפטרה ביום כ״ה אב

תקפ״ח. בתו נעשא מקמפנא נישאה לר׳ יחזקאל לנדא אב״ד קוזמינקא שבפוזנא, ונולדה להם הינדה ליבא שיינווקסלר, זקנתה של זהבה פלבנר מאושפיצין, חיפה ושטוטגרט, שהמציאה לי את כתב היחוס שכתב זקנה לא לפרסום, כדי שלא להתהדר ביחוס אבות; 2. ר׳ יוסף שמואל הצעיר (חשון תק״ס — תקצ״ז). רבה של קמפנא על מקום אביו. נשא את דינה עלקא בת דודו אחי אמו, הנגיד ר׳ יונה יושע פרץ מלברטוב שיחוסו מגיע לרז״מ הבאר היטב, נכדת רמצ״ה הורביץ מהורכוב ב״ר איציקל מאה״ו. בילדותו חיבר ספר על פסקי הרא״ש, ואח״כ על יו״ד, רוב אה״ע וחו״מ, וחידושי גפ״ת רבים. החליף שו״ת עם גאוני הזמן: מח׳ רעק״א, חת״ס, ראז״מ, ובעל מראות הצובאות וחמדת שלמה. רצה להדפיס את הכל, אלא שחלה שנים אחדות. כשהחמיר מצבו בהיותו בן ל״ז, נסע לדרוש ברופאים בברלין, והוסיפו לו בהתחלה שם אברהם. הדפיס: גורן אטד, הספד על ש״ב הגביר מרה״ק בוורשא: ר׳ יחיאל מיכל איטינגר ב״ר יצחק הנקרא ר׳ מיכלי ראווער, ווארשא, דפוס ר׳ אביגדור לבנסון ב״ר יואל ז״ל, תקצ״ז, טז ד׳. מבאר בו עניני ידיעה ובחירה, וצדיק ורע לו. כור הבחינה, ח״א משו״ת ודרשות משכן שיל״ה, ברעסלויא, כסלו תקצ״ז, ג, לה ד׳. כולל כ״ה שו״ת שעליהן חתם שיל״ה, ז׳ דרשות ומפתחות. המסכימים: ר׳ זלמן טיקטין, ומח׳ החת״ס בתקצ״א. קיוה להדפיס בח״ב את יתר ההסכמות גם מבעל מראות הצובאות, ורשימת המנויים שכבר קיבץ גם לח״ב. בהקדמתו כותב שנוטל קמא קמא דמטא לידיה, כי במצבו קשה עליו לבחור את המעולים. מודה לתלמידו ר׳ יחיאל דב ב״ר שמחה אליעזר נ״י פרידמן שטרח בהדפסה. נפטר באמצע ההדפסה בהניחו אלמנה וילדים רכים. מוצגת צוואתו המרגשת בה מבקש להדפיס את שו״ת משכן שילה, וספריו קונ׳ עגונות או בדיני תנאי. אח״כ הסכמת מח׳ רעק״א, ודברי חתנו ר׳ חיים בר״ד הכהן עם ד״ת ממנו. בגלל חשיבות הספר לחיזוק האמונה נגד הריפורמים, נדפס שנית בשם משכן שילה ע״י ר׳ שלמה הלוי האלפערן, ווארשא, דפוס האחים פעדער, תרפ״ט, מא ד׳. י״א שבתו היא שנישאה לר׳ יחזקאל ב״ר יצחק לנדא; 3. ר׳ אברהם אהרן משה המובא בספרי אביו. נפטר צעיר; 4. חנה תאומתו של המשכן שילה. נישאה לר׳ מרדכי זאב אשכנזי, ב״ר משולם זלמן אב״ד לובלין. מילא את מקום חמיו ברבנות קמפנא, ונפטר בקניגסברג. פירוט ילדיו בהקדמת שירת ישראל; 5. נעשא פיגא זו׳ ר׳ אברהם אריה מקמפנא הנזכר בהקדמת ספרו של חמיו; 6. עלקא זו׳ ר׳ יצחק נתן ליפשיץ אב״ד סנטוב בהגר. יש מוסיפים: י. זו׳ ר׳ ברוך פרנס, אבי

ר׳ יהודה יודל מוישניצה, אבי יוכבד רבקה זו׳ הראשונה של הברוך טעם.

נזכר בישועות יעקב, יו״ד, יא. ד״ת ממנו בספר אדני פז.

עיר הצדק, 164-165, 185; לוחות זכרון, תרנ״ז, 29-31, תרס״ד, 35-36; אנשי שם, 119-120; ברכה משולשת, 118.

ר׳ יצחק איזיק מאולקוש ואושפיצין ראה לפי: **לב, ר׳ יצחק איזיק**

ר׳ יצחק איזיק מדוקלא ראה לפי: **ויסמן, ר׳ יצחק איזיק**

ר׳ יצחק (איצק) **אריה ליב לנדא**

חתנו של ר׳ ברוך מאיר פריש אב״ד צורטקוב, ומילא שם את מקומו. בנו ממלא מקומו: ר׳ (חיים) יעקב.

תשובות אליו: ארץ צבי, חו״מ, יז; בית שלמה, יו״ד, ח״ב, ריד-רטו בתר״ל — תרל״ב; דבר משה, תנינא, מא; טוט״ד, תליתאה, ח״ב, סח, ע; מהר״י הכהן, או״ח, כב בתרכ״ו; לש״ב ומח׳ היחסן, שו״מ, קמא, ח״א, ריא, ריג, ח״ב, קסג.

ר׳ ישעיה לנדא. ת״ח בסטניסלב, ואח״כ בתר״ל אב״ד חודרוב.

תשובות אליו: חסל״א, קמא, יו״ד, טו בתרי״ג; מח׳ וש״ב, שו״מ, תליתאה, ח״א, רסג, רביעאה, ח״ב, נד בתר״ל.

ר׳ ישראל ב״ר יהודה **לנדא**

מזלוטשוב (תר״י — תרפ״ט)

נולד בבראד לאביו ר׳ יהודה בנו של יד המלך. נשא את הינדא לאה בתו של הגביר ר׳ אביגדור ב״ר משה הלוי קרסונסקי מקיוב, נפטר ביום ה׳ אד״א תרס״ח. גר אצלו שנים רבות בארמון פתוח לאורחים, ללא דאגות פרנסה. עסק בתורה בשקידה, והיה בקי במכמניה, ובספרי מוסר וחסידות. חסיד שושלת סטרליסק־סטרטין־קניהניטש, ועובד ה׳ בהתלהבות עצומה. עם זאת שלט בגרמנית, צרפתית, רוסית ובספרותן. ביקר בתרס״א במרחץ טריסקוביץ, ופגש בחדר האדים את ר״י שמלקיס. חורף תרס״ט עשה בדבוס שבשוייץ לרגל מחלת בתו.

בזמן מלה״ע א׳ נדד כפליט לבודפשט, והספיד שם את רבו האדמו״ר מקניהניטש. התפלל שם בביהכ״נ הגדול, וזכה להוקרת הרבנים המקומיים. עקב המהפכה התרושש, וכשנקלע לזלוצוב בה לא היה רב, בחרוהו חסידי סטרטין כרבם. שימש כדיין, אך לא נתקבל רשמית על כל החוגים כאב״ד. התחממו לאורו בשבתות ובמועדים, ומעריציו סיפקו את צרכיו. בראשם ר׳ שאול הי״ד, שמסר לו דירה

מרווחת ברחוב הראשי. נשא לפרקים דרשות בקלויז סטרטין, וכן לסירוגין בביהכ״נ הגדול עם הדיין רמ״מ מילר. התפלל באש קודש ובקול ערב בנוסח סטרטין, ובימים הנוראים עבר בקלויז לפני התיבה. רק כשכהו עיניו בשנותיו האחרונות, יסד מנין בביתו. אמר שיעורים קבועים, והורה לתלמידים. ביניהם ר׳ יעקב כ״ץ ששירטט את דמותו. הסתפק במועט, וקיבל יסורים באהבה. בעל הדרת פנים ודמות קורנת, נקי ומסודר ללא רבב מלגו ומלבר, וכתבו נאה בסגנון צח. ביקר לפעמים בססוב, וחסידי סטרטין קבלוהו לשיחות ממושכות בשמחה רבה (לא זכיתי באור מן ההפקר, 18). מחלה ממושכת ריתקתו למיטה, ונפטר ביום כ״ג אלול תרפ״ט.

זו׳ הישישה נספתה בשואה, וכן ילדיו ומשפחותיהם: א. ד״ר יהודה החרדי עדין הנפש. חתן הגביר ר׳ שמלקא רוקח, בעל אחוזת ברטשיץ שליד בלז בה התקיימה ההכשרה האגודאית הראשונה בתרפ״ג; ב. שיינדל הבכירה, זו׳ רמ״מ קבקוב ממינסק שגלה בכיבוש הבולשביקי והתישב בלבוב; ג. גולדא הצעירה, זו׳ ר׳ אייזיק בן זקוניו של המחזה אברהם.

הוציא לאור את ספר זכרון אלעזר של אחיו. ספרו: **נפש חיה** עמ״ס מגילה, עם הקדמת דברי אגדה ובסוף קונ׳ הספקות, ברדיטשוב, דפוס שפטל, עת״ר, 32, 240 עמ׳, הקדשות מחורזות להוריו. המסכימים: המהרש״ם (ראיתי ושמחתי בפלפוליו... ירא ה׳ מנעוריו); ראמ״מ שטיינברג עם שתים מתשובותיו בסוף הספר (מילידי יקירי וגדולי עירנו, הדר כעת בק׳ קיוב רוסיא. מכירו אני מאז, פלפלתי עמו באיזה ענינים, וראיתי שהוא ת״ח גדול ומופלג); ר׳ רפאל שפירא מוולוזין (מכבר ידעתי והכרתי... כי ידיו רב לו בחריפות ובקיאות, מעמיק בשמעתתא בפלפולא דרבנן, ובסברות נכונות וישרות). בהקדמתו המליצית כותב, שזו העתקה בתרס״ד מחידושים שכתב בבחרותו לפני ל״ו שנה כשלמד מסכת זו כל אדר, וכעת שינה והוסיף. אח״כ מגולל סדר פטירת אמו הצדקנית שכתב לו אחיו מקראקא, וסדר יחוסה. היה זה שבועיים אחרי הגיעו לדאווס בשוייץ, עם בכורתו החולה חיה שרה. עסק שם ברפואתה, עד לפטירתה במוצש״ק י״ג ניסן תרס״ט. נטמנה בציריך ביום א׳ דחוהמ״פ. אישיותה המופלאה וסדר הסתלקותה, מתוארים במסה מופלאה הראויה לתשומת לבם של מוסדות החינוך לבנות. עוד מוסר את יחוסו מצד אביו.

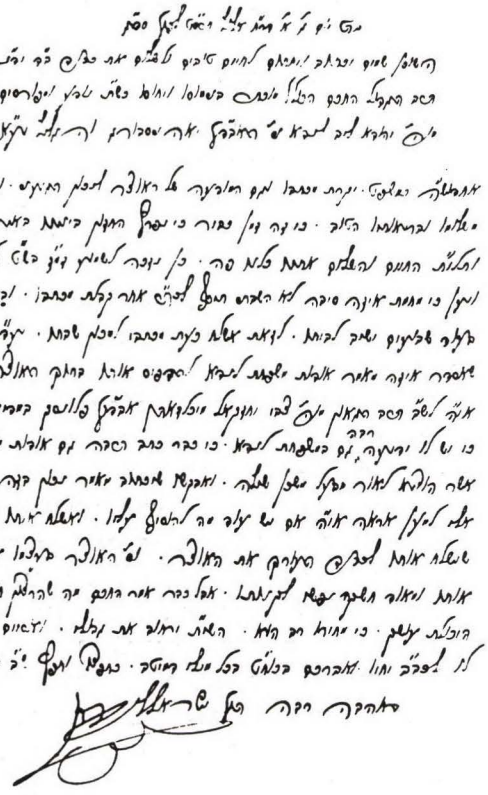
תשובות אליו: ש״ב, חבצלת, ח״א, מו; צור יעקב, ח״א, י׳ בתרפ״ט. תשובתו מתרס״ז, מיכלא דאסותא, דף מ ע״א. מכתבו מתרפ״ט בראש תקנת רבים. לר׳ ישראל לנדא בשנות הת״ר: בית שלמה, יו״ד, ח״א, קצג; שו״מ, תליתאה, ח״ב, קפ בתרט״ו.

זלוצוב, 257, 266, 277, 393-396, 448.

ר׳ ישראל ב״ר יהודה ליבש לנדא

מסדיגורה (תקצ״ד — תרפ״א)

בנו של ר׳ יהודה ליבש, וממלא מקומו מתר״ס כאב״ד סדיגורה. נשא את פייא בת הדבר משה מהורודנקה. במלה״ע א׳ בוינא, חמש נפשות. בנו ר׳ אפרים רב בבוקרשט הוציא לאור את הספר שהניח: **שבט ישראל**, תולדות משפחת לנדא, סעאיני, דפוס ר׳ יעקב ווידער, (קיץ תר״ץ), יט ד׳, רט״ז סי׳. נפטר בוויען בן פ״ז ביום ה׳ אייר תרפ״א. יקרא דחיי, דף ה סוף ע״ב.

תשובת הרב ישראל לנדא מסדיגורה

מיום ג׳ אדר״ח אלול תרס״ט לבן דודו הרב יהודה ליב לנדא מיוהניסבורג, על בקשתו לסדר מאמר על משפחת לנדא עבור אוצר ישראל. יכתוב לש״ב הרב צבי יחזקאל מיכלזון מפלונסק הבקי גם בתולדות משפחתם, ואחרי שיעבור על המאמר לראות אם יש להוסיף עליו ישלחהו. מצטער על שאין באפשרותו לרכוש את האוצר בגלל מחירו.

ר׳ ישראל מדלטין ב״ר יוסף דוד, ראה בתוך: **לנדא, ר׳ צבי אריה**

ר׳ ישראל ב״ר יחזקאל **לנדא**

מירוסלב (תקי״ח — תק״ץ)

נולד בשנת תקי״ח כבנו הצעיר של הנו״ב. נשא את שפרינצא טויבא, נכדתו של ר׳ פנחס הורביץ גיס הרמ״א, בתו של ר׳ ישראל אב״ד סטשוב ב״ר זכריה מנדל פרנקל אב״ד ירוסלב (וי״א שחמיו היה ש״ב: ר׳ ישראל לנדא ב״ר בנימין זאב וולף אב״ד קרעשוב, ב״ר יחזקאל מאפטא ברצ״ה וויטשיס). ממנה נולדו לו: א. ר׳ אלעזר מבראד בעל יד המלך; ב. ר׳ יהושע (ולא ישעיה. פרג תקס״ג — סטניסלב תר״ם). מרביץ תורה ודומ״ץ רדום, וי״א שהיה אב״ד עלקיש. ילדיו: 1. דוד וזו׳ פיגא הורביץ; 2. היינריך יליד תק״ץ. זו׳ ז׳נט פינלס; 3. אלכסנדר יליד תקצ״ה. זו׳ קתרינה וונגרוף; 4. לוי (תקצ״ב — תר״ל). זו׳ רוזלי מרגליות (תקצ״ב — תרנ״ג); 5. יצחק יליד תקצ״ח. זו׳ סימה ואהל; 6. אריה ליב (ליאו). זו׳ פאולינה בלנקנשטיין.

משהתגרשו נישאה זו׳ לר׳ משה חסיד מרופשיץ, שגידל את הבנים. נשא בשנית את שרה בתו של ר׳ ברוך בנדיקט (דושנט) אב״ד לוורדיין, ונולד לו בנו: **ר׳ משה** (כ״ז טבת תקמ״ט — ט״ו אייר תרי״ב). למד בישיבת פרג, ויסד בה דפוס ובית הוצאה. הגיה בעצמו את הספרים, ועבודתו נודעה כנקיה בלי שגיאות. בתקע״ט נבחר להנהלת הת״ת והקהילה, ובתר״ט לעיריה. פעל להזמנת שי״ר כרב. חיבר והדפיס בעברית ובגרמנית: מילון תלמודי ארמי הערוך עם מוסף הערוך, הוספותיו מערכי לשון ותרגום לאשכנזית, א-ה, תקע״ט — תקצ״ה. ר׳ דוד ב״ר שמואל הלוי השיג עליו בקונ׳ שפה ברורה תר״ז; שנתון בכורי העתים; אמרנטן — שירים, תק״ף; פתרון המלות, והוא תורה מפורשת, תקפ״ז; תלמוד בבלי, תק״ץ — תקצ״ה, עם מרפא לשון, ביאורי המלים הלועזיות ברש״י ובראשונים. נדפס לחוד עם ביאורים לרש״י על התנ״ך, אדעסא תרכ״ה, 314 עמ׳; פירוש אברבנאל על מו״נ עם הערותיו מורה לצדקה, תקצ״א; תנ״ך מבואר בשתי הלשונות ע״י מחברים שונים, ושלו: שופטים, שמואל ואיוב, תקצ״ג — תקצ״ח. תורה עם פירושו המעמר, תר״ך — תרכ״ב; מחזור בתקצ״ד; הגדש״פ עם תרגום אשכנזי וביאור בתקצ״ז, קינות וכדומה. הוריש את ספריתו לבית היתומים שיסד, ולסמינר דתי שרצה להקים. חתימתו בחוברת וכשטיין. בנו הפובליציסט הרמן בפרג, נפטר בשנת תר״ן לערך (קרסל, ב, 290, עם ביבליוגרפיה).

תלמיד ר׳ ישראל מזמושץ, ומתקמ״ב עבד כמדפיס עברי בכפר נוצרי. לא שימש ברבנות. הדפיס לתועלת הרבים חיבורים שבהם שילב מהערותיו ושמו מרומז בהם, והותיר עוד בכתובים. ביניהם: אגרת אורחות עולם לר׳ אברהם פריצול בתקנ״ג; דגול מרבבה של אביו בתקנ״ד; חק לישראל, ביאור על תרי״ג המצוות, י — ל ה — י ל — א, פראג, דפוס עלזענוואנגער, תקנ״ח, ה, עג ד׳. נפטר בפרג בשנת תק״ץ (וי״א בתקפ״ט, או ביום א׳ תשרי תקצ״ו).

ר׳ ישראל איסר לנדא. ת״ח בטרנפול.

תשובה אליו: חסל״א, קמא, יו״ד, סג בת״ר. לר׳ ישראל זאב: שם עולם, ח״א, ב בתר״ג.

ר׳ לוי יצחק לנדא

אב״ד גריבוב בשנים תר״י — תרמ״ב לערך. מבניו: א. ר׳ יעקב אהרן, אבי לאה זו׳ ר׳ יעקב ליפשיץ אב״ד ליפניצא בקראקא; ב. אביהם של הרב משה יהושע ז״ל והסופר ר׳ בצלאל בירושלים.

הדב״ח כתב לגריבוב לבל יזלזלו בכבודו, עטרת חיים, ח״ב, ה׳ בתר״י, ולגיסו ר׳ דוד לנדא עליו בתרי״ח, יא.

ר׳ מאיר ב״ר אהרן **לנדא**

בנו של ר׳ אהרן מקשאנוב. מופלג בתורה. בתר״ע בליביטשוב, וכנראה נישא לשם. בהשפעת אחיו הגדול ר׳ יחזקאל, נתקבל עקב מלה״ע א׳ כדומ״ץ ברוטרדם שבהולנד.

תשובות אליו: אבן יקרה, תנינא, קיג, תליתאה, מז, קב; הרי בשמים, חמישאה, טז בתרס״ה; מחזה אברהם, ח״א, צז, קיט, קכ, קלח בתר״ע לליביטשוב; עונג חיים לשבת, יד. במשתתפי אהל מועד עם אחיו, ח״ב, דף ל ע״ב, ח״ג, דפים כ ע״ב, לה ע״ב; אסיפת חכמים (לנדא), חו׳ א, סי׳ ח. חידושיו בספר אבן יחזקאל של אחיו, 89-93.

ר׳ מאיר ב״ר מרדכי זיסקינד **לנדא**

מבורשטין (תק״ץ — תרס״ז)

נולד בבורשטין בשנת תק״ץ לאביו ר׳ מרדכי זיסקינד ראב״ד סטרי. נשא את בתו של ר׳ מאיר ענגלרד מלינסק, ב״ר נחום פשויער מתלמידי החוזה, והיה נכדו של ר׳ יעקב יוקל הורביץ מגלוגא ב״ר מאיר מטיקטין (ממכתביו של הרב פנחס פינטר מניו יורק, אמנם באהלי שם כתב נכונה, שהיה חתן ר׳ מרדכי אשכנזי אב״ד פיסטין וסטניסלב ברמ״ד מטולטשווא). מגיל עשרים אב״ד קניהניטש שבע שנים. בתרי״ז נתקבל לעיר מולדתו בורשטין, בתמיכת רבי אברהם מסטרטין שכתב לחסידיו בעיר לעמוד לימינו. כעבור ארבעים שנה נתמנה בתרנ״ח בנו ר׳ משה דוד לסייעו. מ״מ רשום

בישיבת הנהלת כולל גליציה בירושלים. מימין לשמאל: הרב משה יהושע לנדא (נפנה לצאת בראותו את הצלם), הנשיא הרב משה שרייבר, הרב מאיר לנדא מתל־אביב, הרב משה הלברשטם, ומאחוריו הרב כהנא־שפירא.

בפאלקסקאלענדער עד תרע״ב, ופעם בשם ר׳ דוד מאיר. הוא ואביו היו למדנים מובהקים, ושמרו על הצביון הרוחני של הקהילה, ללא משוא פנים ומורא מפני איש. נפטר ביום י׳ ניסן תרס״ז. בנו ר׳ נפתלי גר בבוברקא. בתו גיטלי זו׳ הרב פינטר אב״ד בוקובסק. במנויי שו״ת ריב״ם שנייטוך תר״ן עם חתניו: ר׳ אברהם הלוי הורביץ מלינסק ורי״ל קליך.

תשובות אליו: לח״ג, אבני צדק (ט״ב), יו״ד, קטו; האלף לך שלמה, אה״ע, קסו לקניהניטש; בית יצחק, או״ח עד, עה בתרכ״ג; ברכת רצ״ה, לח, לט, נה, נו; דב״ח, ח״ב, יו״ד, יז, אה״ע, קעז, חו״מ, כח בתרכ״ז; ש״ב, הרי בשמים, ח״ב, טו בתרנ״ד; מח׳, חסל״א, קמא, או״ח, מא, תנינא, אה״ע, פו, חו״מ, לח בתרט״ז — תרכ״ז; טוט״ד, תליתאה, ח״א, פג; ש״ב, יד אלעזר, קל בתרכ״ז; מהרי״א הלוי, ח״א, נו, ח״ב, קסא בתרכ״ד — תר״ל; פורת יוסף (צויג), כג; שו״מ, קמא, ח״א, רכא, שח, שט, ח״ב, לט, תנינא, ח״ב, פג, ח״ד, י, סג, צה, קפח, תליתאה, ח״ב, קעח, ח״ג, קיט, ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף ז ע״א בתרט״ז — תרי״ד.

בורשטין, 32, 39-40, 55, 88, 126, 209, 320.

ר׳ **מאיר** ב״ר עזריאל **לנדא**

נולד בשנת תרל״ד לאביו ר׳ עזריאל הלוי אב״ד דלטין ויבלונוב. מתרנ״ח דומ״ץ יבלונוב (ולא דלטין), ואח״כ אב״ד פאסעטשנא שליד נדבורנה. בתרע״ד חבר אגוה״ר מיסודו של הרב הכהן מקהיר.

אהלי שם, 274.

ר׳ **מנחם מנדל** סג״ל **לנדא**, אב״ד סאל בתר״ל.

לרמ״מ דומ״ץ יאס: מהר״י הכהן, יו״ד, יב; לאב״ד, שו״מ, תנינא, ח״ד, נו.

ר׳ **מרדכי לנדא**

ת״ח בבראד, ומלומד בעל המצאות. נפטר מחליי־רע בסוף תשרי תרל״ג.

תשובות אליו: בית ישראל (כהנא), ו; תועפות ראי״ם, יו״ד, כז בתר״ד; תפארת יוסף, יו״ד, לז. נזכר בביטול מודעה.

עברי אנכי, ט, יז (לנדי).

ר׳ **מרדכי זיסקינד** ב״ר יהודה ליבש **לנדא**

מבורשטין וקולומיאה (תק״ן* — תר״ך)

בנו של ר׳ יהודה ליבש אב״ד לברטוב. רצ״ה הורביץ החליפו (לתולדות, 126-127, 166) עם בן דודו ר׳ מרדכי זיסקינד ראב״ד סטרי, וכתב על רמ״ז דידן שהוא בנו של ר׳ יואל משה! תלמיד החוו״ד. נשא את בריינדל בת ר׳ אברהם יוסף תאומים אב״ד בורשטיין, ומילא שם את מקומו. בסוף ימיו גר בקולומיאה. נפטר שם ביום כ״ז שבט תר״ך (ולא תרי״א). נטמן בבית העלמין הישן, ונשתמר נוסח מצבתו. בנו: ר׳ יונה אב״ד גרבוביץ.

זכרון לראשונים, 40-41; פנקס, ח״ב, 117.

אביו ר׳ **יהודה ליבש**, רבה של לברטוב על מקום

אביו ר׳ יצחק אייזיק. נשא את סאסיא (נפטרה בעש״ק כ״א אד״א תקע״ח בבורשטין, ונשתמר נוסח מצבתה), בת ר׳ נפתלי הירץ אב״ד זוולין וגרענץ. על שמה נקרא בשם המשפחה לנדא, אף כי לא היה לוי.

אביו **ר׳ יצחק אייזיק** אב״ד לברטוב בנו של ר׳ בנימין בונם פרנס ור״מ קראקא, שנשא את הנדיל בת ר׳ יהודה ליבוש אב״ד קראקא ב״ר יצחק אייזיק אב״ד פרמישלא, ב״ר שמואל שמלקא. עד רי״א היו ל״ח דורות ברבנות דור אחר דור. מקרוביו: הקדושת לוי והאוהב ישראל. הסכים בתק״ן על תשואת חן שנדפס בדובנא תקנ״ז. נפטר בלברטוב ביום א׳ אלול תקנ״ד. נשא את ש״ב חנה בת ר׳ יעקב אב״ד לברטוב, ב״ר אברהם מאפטא, ברצ״ה וויטשיס. ילדיו: א. ר׳ יהודה ליבא ממלא מקומו בלברטוב; ב. ר׳ יוסף יאסקי. במעלות היוחסין, סו, מחליפו עם בנו של ר׳ יצחק ברצ״ה וויטשיס; ג. בת (או בתה) זו׳ ר׳ יצחק אייזיק מזולקווא שהיה אבי אביו של המהרש״ק, ידידו של התבו״ש, ונפטר בט״ו בשבט תצ״ז. כ״כ בשער ספר עבודת עבודה, ובגלל סדר הזמנים החסיר כנראה דור אחד. עוד השתבש שם לכתוב, שהיה בנו של ר׳ גבריאל ראב״ד ברסלא (שבט ישראל).

ר׳ מרדכי זיסקינד ב״ר יואל משה **לנדא**

מסטניסלב וסטרי (תקמ״ה׳ — תרט״ו)

בנו של ר׳ יואל משה אב״ד גוליגור. למד אצל גדולי גליציה, ובהם הישועו״י והחוו״ד. תלמיד מובהק בחסידות לשרף מסטרליסק, וכמוהו התפלל באש קודש. רבו קרא לו בשמו: א זיס קינד (ילד מתוק), וגילה לו כי שורש נשמתו מבעל הלבוש, ולכן נקרא על שמו. משום כך התיגע תמיד לישב את דברי הלבוש. עוד גילה לו רבו, כי נשמתו מעלמא דאתכסיא, ולא יתוודע טבעו לבני דורו. רק אם יאריך ימים יותר משבעים שנה יתוודע בעולם, כי זהו עולם חדש. בהשפעתו חדל המהריא״ז לדבר על צדיקי החסידות (צבי לצדיק, צח). נסע גם אל ר״י מרוזין ור״מ מפרימישלן. הדב״ח סיפר בשבחיו.

נשא את הינדא בת הגביר ר׳ נפתלי הירץ הירצמן, מילידי גריידונג שהשתקע בבורשטין. כשביקר פעם בבורשטין אצל גיסו הגביר ואמר ד״ת בס״ג בלילה, הרגיש שבין הבאים אפיקורס מלעיג. היה נינו של רצ״ה סג״ל אב״ד בורשטיין, ונמסר כי רבנותו הראשונה היתה בעיר זו. ראב״ד סטניסלב, וחתם ממנה על גאון צבי חו״מ ת״ר, עם בן דודו ר׳ מרדכי זיסקינד אב״ד בורשטיין. רבים מחליפים ביניהם, ומערבבים פרטי תולדותיהם. נתקבל כראב״ד סטרי אצל המהריא״ז. נפטר בשבת י״ב ניסן תרט״ו, ונטמן ליד החוו״ד. ילדיו: א. ר׳ יואל משה אב״ד יברוב וליזנסק; ב. ר׳ מאיר אב״ד בורשטיין; ג. ר׳ נפתלי דומ״ץ לובלין. נפטר צעיר ביום כ״ב תשרי תקפ״ז, ונשתמר נוסח מצבתו; ד. זו׳ ר׳ אריה ליבוש קנר אב״ד רימנוב בזיווגו השני. שודכה לו כשהתאלמן, ע״י חמיו הראשון רצ״ה מרימנוב.

תשובות אליו: לדודי, ברכת יעקב, חו״מ, ו לסטרי (מזכיר את בנו ר׳ יוקל); מהריא״ז, יט, כ, עד, עה; שו״מ, תנינא, ח״ד, קפח בתרט״ז לסטרי; תועפות ראם, יו״ד, ח לסטניסלב (לנדי). ד״ת שאמר בשמו ר׳ אברהם הכהן רובינשטיין דומ״ץ סטרי, הרי בשמים, ח״ג, קסד.

טל אורות, ח״א, 334-339; מהרש״מ הכהן עה״ת, (12); מליצי אש, ג, שבט, 52, סוף שבט, פג (בשיבושים קשים).

ר׳ משה ראה גם לפי: **לנדא, ר׳ יואל משה**

ר׳ משה ב״ר מנחם ז״ל **לנדא**

ספרו: **מחקרי פשט המקרא** במקראות סתומים בתנ״ך, קולומיא, דפוס שמעון טייכער, תרצ״ה, קכד עמ׳. בהקדמתו כותב שבשובו מעמל היום עסק בתנ״ך ומפרשיו, ורשם מה שהבריק במוחו ע״ד הפשט. לזקנתו מדפיס כעת מהדברים המוכנים אצלו, חוץ מהטעונים יתר חיפוש ובירור. בשולי כל קטע תאריך כתיבתו בשנות התר״ף — תר״ץ.

ר׳ משה דב לנדא

נולד בדברא לאביו האב״ד ר׳ שלמה זלמן. התגדל בצאנז אצל הדב״ח שסטר לו פעם, באמרו: האברך הזה לומד היטב את הגמרא. נסע לשנה אל רצ״ה מרימנוב, שאמר עליו כי יש לו נפש של תורה. כמו״כ עשה אצל רבו השר שלום מבלז. נשא את דרעזיל בת ר׳ צבי ביינהורן מוורצקי בן האב״ד ר׳ מאיר, וסמך לשולחנו. יחוסה הגיע לגאונים: מג״ע, זרע יעקב, מאיר נתיבים, חכ״צ, לבוש, קיקיון דיונה, ספד״צ דיעקב, מהר״ל, מהרש״א, רמ״א, ש״ך, תוי״ט, ב״ח, ר׳ השל, ר׳ יקותיאל זלמן מדרוהוביטש ועוד. כשנפטר חמיו נשאר שם לשימוש הוראה אצל חו״ז, ואחרי פטירתו נתמנה כדומ״ץ על מקומו.

ילדיו: א. בריינדל זו׳ ר׳ ישראל שלום טויב מברגסז. נספו באושוויץ עם משפחתם הי״ד; ב. ר׳ שלום נח. ממלא מקום אביו כדומ״ץ ואח״כ אב״ד וורצקי. פוסק ומשיב, ורבני המדינה שטחו בפניו את ספיקותיהם ודיני תורה מסובכים. הציעו לו להיות ראב״ד מרכז הקהילות, ולקבל את רבנות סיגט וסטרי, אך הרבי משינאווא אמר לו שראשי תיבות

של אמ״ת: מקומך את תנח. נשא את פרומט בת ר׳ אברהם עביר רוטנברג אב״ד סקוליע. ילדיו נכדי האוהב ישראל ור׳ חיים בצלאל אחי המהר״ל: 1. רבקה עטיל, זו׳ ר׳ שמעון וייס אב״ד ווישקי ב״ר שמואל צבי אב״ד בנדיקוביץ, חתן ר׳ יוסף רוטנברג אב״ד קאסאן; 2. ר׳ משה דב, הרב הצעיר בוורצקי. נסמך בן י״ז. זו׳ פרל בת ר׳ נפתלי צבי וייס אב״ד בילקא, בנו של החקל יצחק מספינקא; 3. הינדא רחל, זו׳ ר׳ חיים נחמן אדלר ב״ר יצחק אייזיק רבני סרדנא. נספו באושוויץ עם ילדיהם הי״ד; 4. חיה דרעזיל זו׳ **ר׳ יחזקאל שרגא לנדא** אב״ד וורצקי. נכד הנו״ב והאוהב ישראל, ומהרי״ד מבלז קירבו כש״ב. נולד בטורנא בשנת תרס״ב. למד בבחרותו בישיבת חוסט אצל הרבנים אברהם יוסף גרינולד ויוסף צבי דושינסקי, ובסטמר (או בקראלי) אצל רבי יואל ט״ב. נסמך מרבותיו, ומהמנח״א, האדמו״ר מסקוליע, ור׳ משה דב וייסברג אב״ד טארקאן. שנים אחדות אחרי נישואיו נתקבל כדומ״ץ יסינא שבמרמורוש, ומתר״ץ בנייטרא. עסק בעניני הצלה, וניצל בבונקר אצל נכרי אחד. הגיע לארה״ב בתש״ו, וכיהן כרב קהל התאחדות יראים בפלטבוש (מארמארוש, 376). ילדיו ששלח להונגריה נספו באושוויץ בסיון תש״ד: I. שרה מרים בת י״ז; II. משה דב תלמיד ישיבות נייטרא וקראלי; III. שלמה זלמן; IV. חיים; V. צירל בריינדל. שרד עמו רק: VI. ר׳ אהרן צבי חתן ר׳ יחיאל מיכל ברנדויין האדמו״ר מטורקא־סטרטין.

ג. יענטא זו׳ הרב מבאגאד, נפטרה צעירה; ד. ר׳ חיים יוסף דומ״ץ סענע ווערא, ואח״כ ארשיווא. המהרש״ם העיד עליו, שידע ד״ח שו״ע בע״פ. נפטר במלה״ע א׳; ה. טובה עלקא הי״ד זו׳ ר׳ יצחק משה וייס מוורצקי ז״ל; ו. ר׳ יהושע השל אב״ד וויטקא, ואח״כ ר״מ ואדמו״ר בנירדהאז. מ״ה שנה לא טעם שינה במיטה. אחד מחתניו היה ר׳ יחזקאל שרגא ויינברגר, אב״ד פאיא בה תפס ישיבה בת מאתיים בחורים. שניהם נספו באושוויץ, ושרד רק בנו ר׳ משה דב ויינברגר ראש ישיבת פאיא בויליאמסבורג;

ז. **ר׳ יצחק מאיר.** נולד בוורצקי בשנת תרל״ד. ידידו הקרוב: ר׳ יעקב יחזקיה גרינוולד בנו של ערוה״ב. נשא את חוה לאה בת ר׳ ישראל שלום טויב מברגסז, ב״ר אהרן צבי האדמו״ר מברייד ובסוף ימיו במונקטש, תלמיד רצ״ה מרימנוב. גר אצל חמיו, ונסע מדי פעם לרי״ש משינאווא. בתרס״ו עבר לחוסט, והקים לו בית מדרש. מנכבדי העיר, בעל תפילה ובעל מנגן. כל בוקר חזר מתפילותיו ושיעוריו בשעה אחת או שתים אחה״צ. הרצה שיעורים ודרשות בחברת תפארת שבת שנוסדה ע״י המהר״ם שיק, וכל החידושים שכתב אבדו. מהגיטו נשלח לאושוויץ כשהוא לבוש קיטל וטלית תחת בגדיו, ונספה ביום ה׳ סיון תש״ד. ילדיו: 1. דרעזיל זו׳ ר׳ אליהו לייכטג דומ״ץ סטמר. נספו בסיון תש״ד עם ט׳ בניהם ונכדיהם, ושרד רק בן אחד; 2. יענטא זו׳ ר׳ מאיר בוקסבוים, נכד רבי מאיר מוורצקי ור״י שפירא אב״ד טרצול. נספו בסיון תש״ד עם י״א ילדיהם, ורק ד׳ שרדו; 3. שרה דבורה זו׳ ר׳ צבי יונתן שטרן מחזיק ישיבה בזנטא שביוגוסלביה, בנו של ר׳ אפרים מסטמר ונכדו של בעל ליקוטי מהרי״ח; 4. רבקה רחל זו׳ ר׳ מרדכי דייטש אב״ד ועליאטינא ומו״ץ בחוסט הסמוכה, ב״ר שמואל מקרטשינוב נכד ר״ש הלר. נספו בסיון תש״ד עם ששת ילדיהם; 5. מלכה בריינדל זו׳ ר׳ זלמן ליב פרידמן מו״ץ ברזנא, תלמיד ומוסמך רש״ד אונגר מנייטרא. בבחרותו היה כמה שנים מהיושבים בבלז. נספו עם ג׳ ילדיהם; 6. ר׳ חיים מו״ץ שאלאניג שליד סעליש, מוסמך מהרב מראחוב. ימים אחדים לפני השחרור פגעה בו פצצה בבוכנוולד. זו׳ מלכה נישאה בשנית לר׳ משה פרישרמן האדמו״ר מטומשוב; 7. מיריש (וילדיה הי״ד), זו׳ ר׳ יצחק צבי דייטש אב״ד סנדרא, רב בדטרויט. נשא בשנית את סימא פערל בת ר׳ מאיר בוקסבוים; 8. חנה ארוסת בנו של ר׳ אהרן צבי קסטנבוים דומ״ץ טיסא אויללאק.

זכרונות המאור, ח״ב, שמ-שמה.

ר׳ משה דוד לנדא

בנו של ר׳ יצחק איזיק ויסמן אב״ד דוקלא, וחתנו של ראס״מ. רבה של צאנז ארבעים שנה, ועל מקומו שם בנו ר׳ ברוך (לא נותקה, 292).

ר׳ משה דוד ב״ר מאיר לנדא

מבורשטין (תר״ך — תרפ״ז)

נולד בשנת תר״ך לאביו ר׳ מאיר סג״ל אב״ד בורשטיין. נסמך ממהרי״א איטינגא. בגלל תאונה בילדותו נעשה חיגר, והלך על קביים. נבחר כרבה של בורשטין כבר בחיי אביו בתרנ״ח (או בתרס״א). כאביו למדן מובהק, ושומר הצביון הרוחני של קהילתו, ללא משוא פנים ומורא מפני איש. משום כך נערץ על יהודי העיר והסביבה. טיפח את חיי הדת בעיר, והתנגד להקמת בי״ס מודרני. בתרע״ד חבר אגוה״ר מיסודו של הרב הכהן מקהיר. במלה״ע א׳ שהה בוינא, ד׳ נפשות. נפטר ביום ו׳ שבט תרפ״ז (ולא בכסלו תרס״ז).

נשא את שרה בת ר׳ נפתלי הירץ לנדא אב״ד סטרליסק. בשואה נספו בניו: א. ר׳ יצחק איזיק תלמיד החבצלת. אולי אליו: בית דוד, קסח בתרע״א. התמודד על ירושת הרבנות, אבל זכה

בא אחיו: ב. ר׳ נפתלי הרץ הצעיר; ג. ר׳ חיים אב״ד פיסנא. שרדו רק: ד. ר׳ מרדכי אב״ד בורשטין־נריוב. נפטר בניו יורק ביום י״ב כסלו תש״ך. בתו רעכל זו׳ ר׳ שמחה סיימון; ה. יוכבד אסתר דבורה, נכדתם של ר׳ משה קיטובר תלמיד הבעש״ט ושל החוו״ד, זו׳ ר׳ דוד יצחק אייזיק רבינוביץ האדמו״ר מסקוליע. נפטרה בארה״ב ביום י״ז חשון תשכ״ו, ונטמנה בירושלים.

לש״ב ר׳ משה דוד: כנף רננה, או״ח, מח.

אהלי שם, 221.

ר׳ משה ישכר ב״ר יונה לנדא

מלבוב (תקצ״ו — תרנ״ד)

נולד בלבוב ביום כ״ד כסלו תקצ״ו לאביו ר׳ יונה אב״ד גרבוביץ. לא כיהן שם ברבנות על מקום

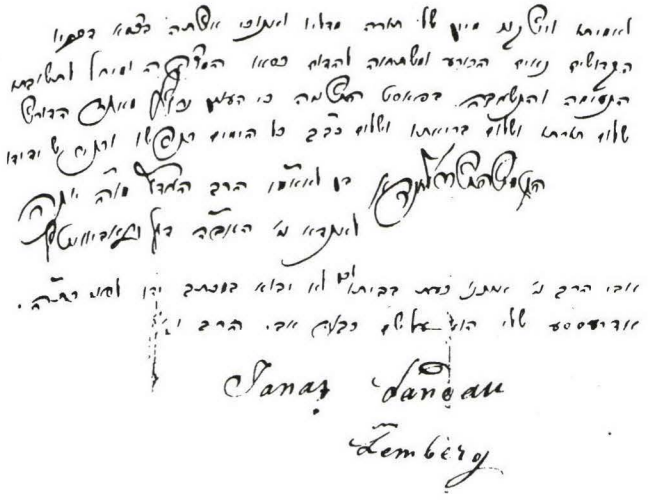

שער החיבור פרי זמרה הכולל שירים מכתבים ומליצות, שכתב הרב משה ישכר לנדא בתרי״ט בהיותו בן כ״ג בזלוזיץ (בה היה חתן כנראה).

אביו. מליץ ומשורר בלבוב, ועסק בעבודות ספרותיות שונות. בגיל ט״ז נדפס שירו הראשון על הגאולה, בשומר ציון הנאמן. השתתף בכתבי העת ציון, כוכבי יצחק, המבשר, הנשר, המגיד, עברי אנכי, הצופה, היהודי הנצחי, נוגה הירח. סייע למחז״ה, ובה בעת ערך את המזכיר של

הרב משה ישכר לנדא

כתב ידו וחתימתו של הרב משה ישכר לנדא

המתבוללים. נפטר ביום ג׳ אלול תרנ״ד. הניח אלמנה וד׳ בנים, ובהם: א. הרופא שלמה בלבוב; ב. ר׳ יהודה ליב אב״ד יוהניסבורג, הצעיר.

ספר זכרון האסיף, תרמ״ט, 62; הירש געלבערג, המגיד לישראל, ג, 292; מדינה וחכמיה, 134; קרסל, ב, 290.

ר׳ משה ליב לנדא

נולד בקראקא בשנת תרס״ז לאביו ר׳ ברוך. תלמיד ישיבת באבוב, ומוסמך להוראה.

ר׳ משה מאיר ב״ר יהושע **לנדא**

ממליץ (תק״עי — תרמ״ה)

הוא ואחיו **ר׳ דב בריש** לנדא אב״ד סטרופקוב ואח״כ ראב״ד דוקלא (אליו: מאמר מרדכי, צא בתר״ח. ילדיו: א. ר׳ הירצל גיסו של הגביר ר׳ יעקב עקשטיין מקולבסוב. ילדיו: 1. ר׳ אברהם ברישא מח׳ של אב״ד דומברובה; 2. ר׳ יושע בלבוב; 3. ר׳ יוסף בדזיקוב; 4. ר׳ דב בריש במליץ; 5. זו׳ ר׳ סנדר כ״ץ אנגלנדר מנייסנדז. נפטרה צעירה, בהניחה את בתה יהודית זו׳ ר׳ שרגא פיבל גולדשטוף מצאנז; ב. ר׳ יחזקאל שו״ב בויליפולי; ג. ר׳ צבי ברימנוב; ד. נחמה זו׳ השניה של ר׳ אברהם אהרן ט״ב אב״ד קולבסוב).

בני **ר׳ יושע־יהושע**, דיין בדוקלא בה נטמן וידוע חלק מנוסח מצבתו (נסע ללובלין, וכשנעמד בפתח אמר החוזה שמרגיש ריח טוב בהיכלו של האר״י הקדוש, ונתן לו שלום עליכם נכד האר״י. זו׳ חנה נסעה עם בנה ר׳ משה מאיר לרמ״מ מרימנוב, להתלונן על בעלה שנסע ליהודי הקדוש ונשאר שם זמן רב. נתן רמ״מ לילד בד שממנו עשתה לו אמו חלוק), אחיו של הרב נתן יחזקאל בפשיסחה ובסוף ימיו בקוזניץ (נכדי ר׳ ליב חסיד אב״ד לבוב והמהר״ל. היו דור עשירי לאריז״ל, והדב״ח ידע לחשוב את שמותיהם אחד לאחד. היחוס כנראה ע״י הרב משה סגיס, ב״ר שלמה רבו של המהרי״ט מח״ס מעשי חייא וספר חן טוב, חתן הרב מרדכי משנות, ב״ר משה סגיס אחי ר׳ יוסף רבו של החרדים, חתנו של האריז״ל),

בני **ר׳ שמחה** דומ״ץ אוסטרובצה (וזו׳ ויטל בת ר׳ יחזקאל אב״ד גריידינג ואוסטרובצה, שהיה אביו של בעל הר הכרמל, ואחיהם של: ר׳ יוסף מח״ס תבנית אות יוסף; רנ״ה אב״ד וישניצא מח״ס אמרי שפר; רצ״ה אב״ד אפטשנא, בני ר׳ אביגדור מרגליות אב״ד חנטשין), ב״ר נתן מדוברומיל מח״ס שארית נתן, בנו של הפנ״י.

דומ״ץ וראב״ד מליץ בה נפטר ונטמן ביום כ״ב שבט תרמ״ה, ונשתמר נוסח מצבתו. ממקורבי רבי נפתלי מרופשיץ. חתן ר׳ יוחנן שהיה רב באלפין, וידידו רנ״צ מרופשיץ הביאו להיות דומ״ץ במליץ. כשאשת רנ״צ הגישה שאלה בהלכה ונתווכחו בה הדב״ח ור״ש מקמינקא, אמר בעלה שישאלו את ר׳ יוחנן. בידי נכדו רא״ז נשתמר מכתבו של רנ״צ אליו בשבחים מופלגים, שישלח לו יי״ש לחג השבועות. חתום על גב״ע מתרכ״ד (אמרי נועם, ח״ב, כו).

ילדיו: א. ר׳ ראובן קארץ אבי ר׳ יעקב בבייטש; ב. ר׳ יושע רובין בבארווע שליד מעליץ; ג. ר׳ נפתלי צבי לנדא. נשא בזיוו״ש את נחמה גרזיב. בסוף ימיו גר בטרנוב. נפטר ביום כ״א אד״א תרנ״ז, נטמן ליד אביו במליץ, וידוע נוסח מצבתו. בנו ר׳ יוחנן הוא אבי ר׳ אשר זליג מאלפין ואושפיצין; ד. ר׳ יעקב יצחק; ה. שרה זו׳ ר׳ ליבלי וונגר, חמותו של ר׳ שמעון לנגסם ראב״ד מליץ; ו. אסתר זו׳ ר׳ יעקב בירנבוים שו״ב מליץ, בנו של החסיד ר׳ זיינוויל מרופשיץ שהיה מקורב שם לרבי נפתלי צבי. עלה לארץ, ונטמן בצפת. חתנו בזיווגו הראשון היה ר׳ בנימין וולף מדמביץ, אבי ר׳ דוד פנחס וולף מצאנז.

עטרת יהושע (צינץ), 31 (היחוס), 77 (נוסחי המצבות).

ר׳ נחום לנדוי

בנו של ר׳ מרדכי מבורשטין, ונכדו של החכם צבי. מלמד בכמה ערים. גר ביזלוביץ. נזכר כמחבר ספר הרמת קרן התורה. הביא לדפוס: **כתבי קודש**, אגרות ודברי מוסר מהבעש״ט ותלמידיו, מונקאטש, דפוס קאהן עט פריעד, תרס״ה, טז ד׳.

יתרון האור, לבאר יתרון ת״ח מע״ה, והסיבות המונעות נערי ישראל מהצלחה בלימוד, תרס״ח, טז עמ׳, הקדמה. הוא מציע כאן כללי חינוך רבים על סדר עשרת הדברות, ואת דרכו החינוכית לפיה לימד יותר מעשר שנים: לספות מקרא, משנה ואח״כ גמרא. המסכימים: בתרמ״ז המהרש״ם (בדבר סדר הלימוד, והוטב בעיני, ואמרתי: מי יתן והיה לבב כל ב״י שינהלו את בניהם בדרך זה, שנראה שכן למדו חז״ל); רבו ר״מ ארק (ראיתי שהוא אומן מופלא בעסק הלימוד עם תלמידים, אע״פ שבכמה דברים הפריז על המידה, אולם כוונתו רצויה); ר״ח גלרנטר (בחן בסניאטין כמה מתלמידיו, והשתומם על ידיעתם כמה מסכתות שלמדו בזמן קצר); ר׳ מאיר לנדא אב״ד בורשטיין (היה בכאן החסיד ר׳ מרדכי... ממש משים לילות כימים בתורה ועבודה ורודף אחר המצות, ובנו נתגדל על ברכיו, ולמד ממעשיו והולך בדרכיו).

ר׳ נפתלי הירץ לנדא

בנו של ר׳ אביגדור מרגליות אב״ד חנטשין, ב״ר מנחם מנדל אב״ד קראטשין, ב״ר משה אב״ד טרניגרד, ברמ״מ אב״ד פרמישלא. יש ונקרא ר׳ משה נפתלי הירץ. נקרא לנדא על שם משפחת אמו רעכיל בת רצ״ה וויטשיס, ולא היה לוי. רבנותו הראשונה בזליחוב, ממנה חתם בתקי״ד — תקי״ט. מתקכ״ג אב״ד וישניצה, אליה השיב לו הנו״ב (לבן דודתי, קמא, אה״ע, סא). הסכים בתקכ״ג מבראד על ספר הלכה פסוקה, ואח״כ על בית אהרן תקכ״ח ושו״ת הר הכרמל של בן אחיו בתקל״ז. נפטר בשנת

תקל״ח. בנו: ר׳ אביגדור אב״ד חוואסטוב. נשא בזיוו״ש את העניא בת ר׳ חיים צנזר, ונולד להם בנם ר׳ יוסף. בתו היחידה חיה. נכדו כנראה ר׳ יהודה פו״מ וישניצא, שיחוסו מפורט בראש מהרש״מ הכהן עה״ת, (10-13).

שו״ת **אמרי שפר**, עם חידושי ונימוקי הגהות על יו״ד, למברג, דפוס קרל בודוייזר, תרמ״ג, ב, מ ד׳. חלוקת כ״ד הסימנים: או״ח, ח; יו״ד, ח; אה״ע, ו; חו״מ, ב. הובא לדפוס ע״י ר׳ אשר זלקי ויינפלד ור׳ מנחם אליעזר מהלר מצאנז. בדף הראשון שמות המנויים מערי סביבתם, ובהם נכדי המחבר ר׳ שמעון פ״ת אב״ד פודגורזע; רא״ל ה״ש האב״ד ור׳ שמואל שמלקא ה״ש בצאנז חדש; ר׳ נפתלי ה״ש בקשאנוב; ר׳ יחזקאל פ״ת אב״ד קלסני. מדף כט: חידושי יו״ד שכתב בגליונות השו״ע שלו. מדף לו ע״א: דרוש מחיבורו הגדול שעמם בכתובים עה״ת. נדפס גם עם מרגניתא דר״ב של הברוך טעם.

מטל השמים בראש נאדר בקודש, ברוקלין, יג-יד.

ר׳ נפתלי הירץ ב״ר יואל משה לנדא

מסטרליסק (ת״ר״י — תר״ס״)

בנו של ר׳ יואל משה אב״ד ליזנסק ויברוב. נאמר עליו שהוא נכד הנו״ב (צ״ל ממשפחתו), חוו״ד, רמ״ד מטולטשווא, ר׳ משה מקיטוב ועוד. רבה של סטרליסק מלפני תרל״ט, עד תרס״ג(!) לפי פאלקסקאלענדער. נשא את רעכיל (בחיים בתרס״א), בת ר׳ ישראל יהודה ליב הויפטמן מבוליחוב. היא איפשרה לו ולבניו ללמוד, ומימנה את הדפסת ספרו הגדול. במנויי נזיר השם תרכ״ט, עם בנו ר׳ גרשון ונכדיו ר׳ יעקב ישראל ור׳ יהושע.

ילדיו: א. ר׳ יחזקאל אב״ד סטרליסק וליזנסק. אצלו היו חיבורי אביו בהלכה ובאגדה; ב. ר׳ מאיר. אביו כתב לו שמי מהבנים שידפיס את ספרו חומר בקודש, יעשה לו טובה בעוה״ב. הספר והמכתב אבדו בנדודי מלה״ע א׳. ילדיו: 1. מרים. נספתה ביום א׳ אלול תש״א; 2. ר׳ מרדכי זיסקינד. ת״ח ברישא. בעל תפילה אצל דודו רבי אליהו הורביץ מזלין. נספה ברישא ביום ל׳ ניסן תש״א, עם זו׳ אסתר מרים בת רבי אפרים פרנקל ב״ר יהודה ליב אב״ד סנוק, וילדיהם: I. ר׳ יהודה יצחק. נהרג בלבוב ביום י״ט כסלו תש״ב, וזו׳ שרה בת ר׳ אייזיק רוטנברג; II-IV. הב׳ נפתלי הירץ, יואל משה וישראל יעקב יוקל. כמו״כ נספו כלתו רישא, ובניה אליעזר ואליהו. שרדו רק: V. הרב מאיר לנדא, רב בדרוהוביטש, אנטורפן ות״א, מראשי כולל גליציה; VI. מלכה מחלה זו׳ ר׳ משה הגר; ג. ר׳ מרדכי זיסקינד בסטרליסק מו״ל ספרו השני; ד. ר׳ שלמה (בסטרליסק); ה. ר׳ גרשון (לעיל); ו. ר׳ יעקב (להלן); ז. מלכה זו׳ ר׳ שלום לורברבוים נכד החוו״ד.

אחרי פטירתו נדפס: **אהבת ציון**, פירוש ע״ד פרד״ס על איכה (עם הפנים) וז׳ נחמתות, לעמבערג, דפוס חיים ראהאטין, תרס״א, ד-מא ד׳, הקדמה ופתיחת אגדה. מעבר לשער תודת המדפיס לבני המחבר. מדף לד ע״ב ההספדים שנשא על רש״ס ומהר״י מבלז. בעמוד האחרון תודת המו״ל בנו ר׳ מרדכי זיסקינד בסטרליסק למדפיס, ולגיסו שתרם את ההדפסה.

חקר הלכה א-ב, בירור עומק ההלכה לפי הראשונים ע״ד פלפול בק״י הלכות בסדר א״ב, לעמבערג, ר׳ יעקב משולם ניק, דפוס י׳. מ. ערנפרייז, תרמ״ח, ב, צ; ב, קיח ד׳. מעבר לשער הסכמת מהרי״א איטינגא (מצאתי בו דברים נכונים וברורים לאמיתה של תורה... וה׳ עמו שהלכה כמותו). בהקדמתו כותב שדבריו לחקר בלבד, ולא הלכה למעשה. בסוף קו״א, וד״ת לע״נ בנו יעקב שנפטר אז. ד״צ ע״י נכדו ר׳ נפתלי הירץ פרנקל ב״ר מנשה אב״ד ליזנסק, א״י תש״ל, בתוספת ג׳ דפי הנצחה בהתחלה. נוספו הסכמות: ר׳ משה פיינשטיין; ש״ב ר׳ דוד יצחק אייזיק רבינוביץ מסקוליע (הוא ספר הפלא ופלא...מאירת עינים ומרפא לאזנים... אין צריך להסכמות כי היה גדול בדורו, והחיבור מעיד על עצמו כי הוא מלא בחריפות ובבקיאות בש״ס ובפוסקים). בהקדמת המהדיר תודה למסייעים.

תשובות אליו: (בר ליואי, ח״א, יו״ד, דף סג:); בן דודו, ברכת יעקב, חו״מ, ב לפני תרל״ט לסטרליסק; דברי שמואל (מודלינגר), כ.

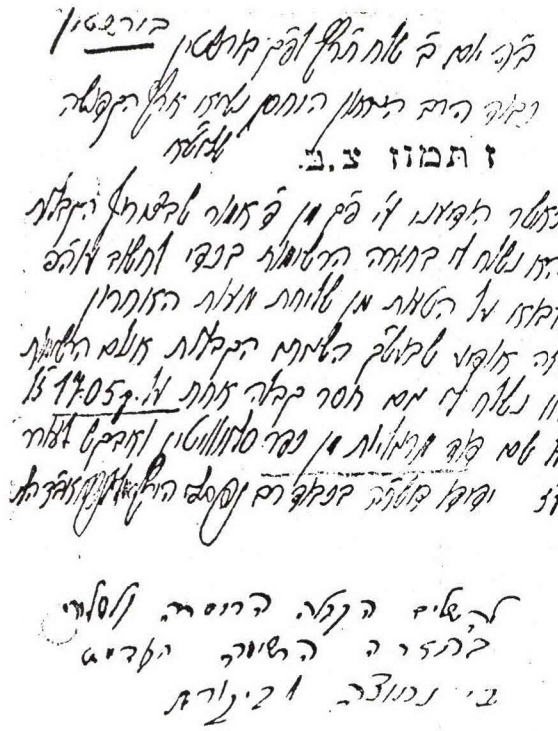
ר׳ נפתלי הירץ ב״ר יעקב לנדא

בנו של ר׳ יעקב אב״ד לברטוב, ב״ר אברהם מאפטא, ב״ר צבי הירש וויטשיס. אב״ד זוולין (ולא זוולוב) וגרעניץ שבפולין. מצויה הסכמתו מתקמ״א. נשא את פעסיל בת ר׳ משה (או ר׳ מרדכי) הלוי הורביץ, רבה של בוליחוב על מקום אביו ר׳ יעקב יוקיל שעבר לבראד, נפטר על פניו בקיצור ימים, ונתגדלה על ברכי אבי אביה. ילדיו: א. סאשיא זו׳ ר׳ יהודה ליבוש לנדא אב״ד לברטוב; ב. ר׳ יואל משה אב״ד גוליגור.

ר׳ נפתלי הירץ (הרצל) ב״ר משה דוד לנדא

מבורשטין (תר״ן — תש״ב)

בנו הצעיר של ר׳ משה דוד (ולא ר׳ לוי) אב״ד בורשטיין. זכה במאבק על הירושה עם אחיו הגדול ר׳ יצחק אייזיק. רבה האחרון של בורשטיין. נשא את רעלא בת ר׳ אהרן שנעה אב״ד טויסט, וזו׳

הודעת הרב נפתלי הירץ לנדא מבורשטיין מיום ב׳ שלח תר״ץ לנשיא הכולל, שבין הקבלות שהגיעוהו חסרה אחת על סך 17.05 זלוטי על שם דוד מרגליות מכפר סלאוויטין.

פעשא, בת החבצלת שהשיב לו (ח״ב, חו״מ, טז). האוקראינים והנאצים התעללו בו בסידרת עינויים קשים והשפלות, אחרי פלישתם בסוף יוני. נספה ביום ה׳ ח׳ תמוז תש״א, וכן חמותו, זו׳ וילדיהם הי״ד.

ר׳ נתן הכהן לנדא

דומ״ץ דמביץ מתק״ן או תקנ״ז עד תקס״ט. נציגה של הקהילה כלפי השלטונות.

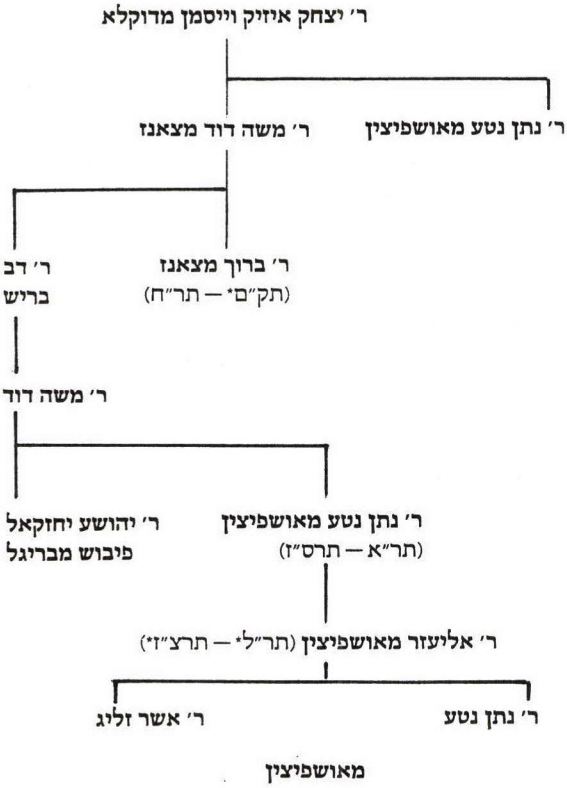
דמביץ, 13-14 ; פנקס, ח״ג, 120.

ר׳ נתן נטע ב״ר יצחק איזיק לנדא

אחיו של ר׳ משה דוד אב״ד צאנז, בני ר׳ יצחק אייזיק וייסמן אב״ד דוקלא. רבה של אושפיצין. כתב את מג״י שלו עד המהר״ל, הועתקה בראש ספר עורה שחר. מצד אמו נכד הרמ״א והמג״ע.

תשובות אליו: חת״ס, חו״מ, ג ; ש״ב, עטרת חכמים, אה״ע, יא, יג, יט, כט, ל בתקע״ח—תקע״ט ; פרשת מרדכי, אה״ע, יא ; מח׳, שמן רוקח, אה״ע, יב.

לתולדות, 4.

מאושפיצין

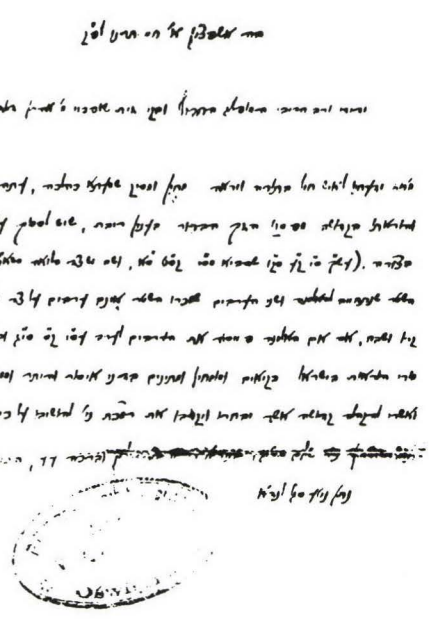
ר׳ נתן נטע (לה) ב״ר משה דוד לנדא

מאושפיצין (תר״א — תרס״ז)

נולד בבריגל בשנת תר״א כאחיו הגדול ר׳ פייביש לאמם צירל פערל (במג״י שבראש ספרו עורה שחר כותב רנ״נ, שאמו נולדה באפטא למשפחת הקרחי היא לנדא שהגאון מקמפנא הסביר לו על שם שמוצאם מבני קרח, בתו של הנגיד ר׳ בנימין זאב הכהן שנקרא ר׳ וולף טובי מדינה והיה בן גדולי עולם מליטא ונכד הרמ״א, בן הצדיק ר׳ נטעלי אפטר שלא הכיר צורת מטבע ושבעים שנה לא עבר עליו חצות בשינה, ב״ר שלמה דרשן בן המג״ע), ולאביהם ר׳ משה דוד (נפטר לפני תרמ״ב), ב״ר דב בריש ב״ר משה דוד סג״ל אב״ד צאנז, ב״ר יצחק אייזיק וייסמן אב״ד דוקלא (וי״א: ב״ר יעקב יצחק לנדא אב״ד דוקלא ופרשבורג). יחוסו הגיע לסמיכת חכמים, מהר״ל, ב״ח, הויכר ר׳ יצחק אב״ד קראקא, מג״ע, רמ״א ועוד. תלמידו של ר׳ שמואל אהרן רובין אב״ד קורטשין, וקרא לו אלוף נעורי. תלמיד חביב לדב״ח שקרא לו מיין נטשי, וכשאחז בידו החולה נרפאה. הורה לש״ץ להמתין עליו, כי הוא ת״ח. התכוין גם אליו, באמרו שיש לו אברכים שיוכלו לעמוד בתורתם נגד גדול הדור מפורסם. בכתובים היה עמו הספדו על הדב״ח.

מהיחידים שנסמכו להוראה ע״י הדב״ח. נשא את רחל, וסמך שנים אחדות לשולחן חמיו ר׳ חיים אברהם הלוי. כשחלתה הוסיפו לה תחילה שם חיה, וכשנפטרה ביום ג׳ חשון תרל״ח, מיאן להתנחם עליה עד שנישא בשנית. סביב תרכ״ה שלחו הדב״ח לכהן כדומ״ץ ברדיוב־ברטפלד, עם נכדו האב״ד ר׳ משה הלברשטם. מגיל צעיר מ״מ בביהמד״ר דחברת קובע עתים לתורה בטרנוב. בתרמ״ו כבר ראב״ד אושפיצין, ועל שמה נקרא. גר בבנין של הקהילה, בקומה א׳ שליד ביהכ״נ קובעי עתים לתורה. כל שבת אמר שיעור בפרשה לבעלי בתים.

גאון מופלג בכל מקצועות התורה, וחסיד במעשיו. רש״ס החשיבו ולקחו כבורר. פסקיו צוטטו בספרי גאוני הזמן, כגון: שד״ח, דרכי תשובה, מהרש״ם, פתחא זוטא, אורחות חיים (ספינקא), ועוד. בין הנסמכים ממנו: רש״א מילר מלאבווא, ר׳ יהודה

אגרת הרב נתן נטע סגל לנדא מאושפיצין להרב אהרן דוד הרטשטיין מיום א׳ חיי תרנ״ו. משבח את פסקו בענין ריבית, מעיר בד״ת, ומוסיף: ״יש לסמוך על הוראותיו כעל חומה בצורה, כמותו ירבו מורי הוראות בישראל בקיאים ומומחין ומתונים בדיני איסור והיתר וממונות כמו רמכ״ת נ״י, ואשרי להקהלה קדושה אשר יבחרוהו להושיבו על כס הוראה בקדושה״.

גרינולד מסטמר, ור׳ אהרן דוד הרטשטיין דומ״ץ ברדיוב (אליו לחוסט, או״ח, פט בתרמ״ו). נסע לר׳ דוד מקשאנוב, ופעם לר״ש מבאבוב. בשנותיו האחרונות שכב חלוש במיטתו, חזר על לימודו בע״פ, והצטער על שאינו יכול להרצות שיעורים

לבחורים. נפטר ביום א׳ בבוקר י״ז (ולא במוצש״ק, י״ג) טבת (ולא י׳ אדר) תרס״ז. בבית מדרשו הספידו ידידו מנוער ר׳ נתן אהרן וולף (נדפס בוילקט יוסף), ובביהכ״נ הגדול האב״ד ריי״פ בומבך, ורבה של ודוביץ. אלפים השתתפו בלויה (בן מז״ה, מחז״ה, כ״ה טבת, 5).

ילדיו: א. ר׳ אברהם יהושע השל; ב. ר׳ משה דוד, אביהם של: 1. ר׳ אברהם אביש (נפטר ביום כ״ו כסלו תשכ״ה, וזו׳ פרימט בת ר׳ דוד ביום כ׳ חשון תש״ה. ילדיו: I. ר׳ נתן נטע; II. רחל דבורה זו׳ ר׳ דוד ב״ר שלום. נספתה ביום ל׳ סיון תש״ב. שרד: III. ר׳ יהושע השל בלונדון, חתן ר׳ דוד צבי ב״ר חיים (ז׳ טבת תשכ״ח) וזו׳ שרה באבצי בת ר׳ יצחק אייזיק (ה׳ ניסן תש״ז), ההדיר כמה מספרי זקנו. בניו: ר׳ מאיר נטע מויליאמסבורג מהדיר שו״ת כנף רננה, חתן ר׳ משולם זלמן הכהן גלנץ, אבי חנוך הניך ומשה דוד צבי; ר׳ חיים יצחק אייזיק; ר׳ משה אהרן בן ציון; הבחורים מנחם מנדל אליעזר שאול ואפרים פנחס; זו׳ ר׳ חיים מרדכי אהרן משה לייפר); 2. ר׳ יהושע יחזקאל פייביש; ג. ר׳ דב ברישׁ, חסיד שפל רוח. חתן ר׳ צבי הירשל שיינוביץ מקשאנוב (הקדמת מערכות חיים, טו). שלושתם נפטרו לפני תרצ״ד; ד. ר׳ אליעזר אב״ד קענטי, ואח״כ ראב״ד אושפיצין על מקום אביו. בידיו היו החיבורים שהותיר האב בכתובים. שפתי רננה הכין לדפוס, ואת היתר רצה למכור בתרפ״ח (מודעה באספת חכמים מליניץ); ה. ר׳ חיים, עשיר בוינא, ממשתתפי מחז״ה בתרע״ב. ת״ח וירי״ש, אך בבואו לאושפיצין לא קיבל עליה בהיותו מגולח זקן. כשעלה בעצמו, הדפו אחיו החסיד: ו. ר׳ בנימין; ז. צירל פערל זו׳ ר׳ משה גרינברגר, דומ״ץ מיהלוביץ מתרע״ג על מקום אביו ר׳ שמחה חיים. חידושיו בוילקט יוסף.

עורה שחר, חידושים בכללי הש״ס ע״ס א״ב, פרעמישלא, דפוס רח״א זופניק ור״ח קנאללער, תרמ״ב, (יב), ס ד׳. מעבר לשער שמות המסייעים, ובהם ש״ב ר׳ יוסף ולד ור׳ משה דוד הרציג, וגיסיו: 1. ר׳ אלטר שמעון לעזר ואחיו ר׳ מאיר; 2. הישיש ר׳ רפאל צבי בארען, בנו ר׳ שלום, וחתנו ר׳ יודל גוטמן; ר׳ זאב בלום בעל ש״ב. המסכימים: מהרש״ס (ראיתי בו דברים מתוקים המאירים עינים, ומושכים לבות בני אדם לאהבת תורה ויראת שמים); ר״י שמלקיס עם ד״ת; ר״ש ה״ש מוישניצא עם ד״ת (אדם גדול בתורה כמותו ירבו בישראל, אין צריך לסיוע דכוותי שפל ערך כמוני); ר׳ אברהם יהודה הכהן שוורץ ממאד (אנכי מכיר האיש הזה מאז, גודל שקידתו וחריפתו ובקיאתו בש״ס ופוסקים... אומן נפלא בבקיאות, ואמרותיו טהורות שבעתיים

מזוקקות); הייטב לב עם ד״ת; רמ״מ פנט מדעש עם ד״ת (ביודעי ומכירי מאז שהוא גדול בתורה, לבו כלב הארי). השיב להערות משיגיו על אתר. בהקדמתו מספר מפטירת רעיתו. לגרגירי האגדה על מילת בראשית קרא זרע גד, עם פתיחת אגדה על המספר שבע. הם ע״ד ספרי זקנו המהר״ל שהדב״ח הורה לו לעיין בהם, ומתגלה מהם כוחו בקבלה. אח״כ מגילת יוחסין של זקנו רנ״נ אב״ד אושפיצין ושל המהר״ל, ובסופה תשובה בהלכה לרד״ב. הוצאה מסודרת מחדש ע״י נינו רי״ה, לאנדאן, דפוס חי״ל האניג ובניו, תשכ״ט, כד, קנב עמ׳, עם הסכמת פקסימיל משב״ר ר״ש ה״ש מבאבוב מתשכ״ו (כבר איתמחי גברא בספריו היקרים). בעמוד האחרון הנצחות.

כנף רננה, שו״ת חלק או״ח, דפוס זופניק, קנולר והמרשמידט, תרמ״ו, ח, פח ד׳, צג סי׳. המסכימים: ר׳ דוד ה״ש מקשאנוב (הוטב בעיני למאד... הוא איש מפורסם לגאון וחריף גדול מאד); ר״ש ה״ש מוישניצא (דבריו נאמרו בבקיאות גדול, ובסברות ישרות ונכונות); רש״ב סופר מפרשבורג; ר״י שמלקיס עם ד״ת, ותשובתו בצידו (מצאתי את שאהבה נפשי, פלפולים עצומים בחריפות ובקיאות, בונה וסותר כדת של תורה, מעמיק ומפרק להוציא הדין להלכה). רשימת התורמים מעירו. אח״כ מכתב לר״ח קנולר על השגותיו, ולרש״א מילר על הערותיו לספר עורה שחר. ח״ב על יו״ד ח״א, קראקא, דפוס יוסף פישער, תרנ״ב, ה, נא ד׳, סז סי׳. מעבר לשער שמות התורמים מעירו. ח״ג על יו״ד ח״ב, תרנ״ט. ד, כב ד׳, לז סי׳. בראש כל חלק הקדמת אגדה, ובסופו מפתחות. נספח לח״ג: **מין כנף**, השמטות או״ח ויו״ד, כד ד׳, עג סי׳, ובס״ה רעא תשובות. בסוף מודה לבחור יעקב ב״ר דב הוטרר שטרח בהגהת הספר. ד״צ כל החלקים, ניו יארק, דפוס אופסט מוריה, תשל״ט. המו״ל ר׳ מאיר נתן נטע לנדא בן נינו מודה בהקדמתו למסייעיו, ומציג תולדות המחבר בפרטות, ההסכמות לעורה שחר, והקדמת אגדה. סיפח בסוף: זאת ליהודה (וכסנר) עם הגהותיו; ליקוטים מחידושי המחבר; דפי תודות והנצחות. בכתובים נותרו שו״ת על אה״ע וחו״מ, ופירוש על ספר אמונות ודעות לרס״ג. בתחילת מלה״ע א׳ הוחל בהדפסת ספרו שפתי רננות עה״ת, אלא שהכל אבד.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **איזנשטט** — הרב שלום קוטנא (מין כנף, י); **בנדין** — ש״ב ר׳ משה לנדא (מין כנף, נג בתרנ״ה); **ברגסאז** — (הרב אברהם יהודה הכהן שוורץ (או״ח, מ, פז); **ברזזניצה-פולין** — הרב יעקב יוסף הכהן מרדומסק בר״א ז״ל (מין כנף, כא, כה, לה, מב, נה, סא); **גרוס-שטרליץ** בפריסן — ר׳ אפרים פישל שטיינר (מין כנף, מג בתרנ״ד); **דעש**; **דרטשקע** — הרב יוסף ליב סופר (מין כנף, סט בתרנ״ו); **הגר** — מהר״י (מין כנף, סב בתרנ״ו); **המבורג**; **הנושביץ** — הרב אליעזר דייטש (או״ח, ע בתרמ״ה, (וממנו) בסוף המפתחות); ר׳ ישראל (או״ח, כד); **הרמנשטט** — ר׳ יוסף שמעון פולק (מין כנף, לו, מא בתרנ״ד); **זבורוב-הגר** (או״ח, י); **זינקוב-רוסיה** — הרב שמואל דוד שיפר (יו״ד ח״ב, כה בתרמ״ט); **חוסט** — ר׳ שמואל דוד הכהן פרידמן (יו״ד, ח״ב, ו); **לאפאש** — ר׳ יצחק הסופר (ח״ב, כב, מין כנף, מ בתרמ״ד); **לודמיר**; **מאדע** — הרב נפתלי הכהן שורץ מאויברווישא (או״ח, א, יד, לז, יו״ד, ח״א, מו, ח״ב, לו (קה) בתרל״ד); **מיהלוביץ** — לגיסי ר׳ שמחה חיים גרינברגר (יו״ד, ח״ב, ל); ר׳ עזריאל יחיאל רובין (יו״ד, ח״א, נד בתרל״ה); **סעטשין** — הרב נתן מילר (ח״ב, יו״ד, לו (קד), מין כנף, יב בתרמ״ט — תר״ן); **פאקש** — הרב זלמן סופר (יו״ד, ח״א, לח בתרמ״ז); **פעטשי-חדש** — הרב נפתלי סופר (או״ח, יב בתרל״ד); **פישטיאן** — הרב יוסף הלוי אונגר (מין כנף, ב, טז); **פרשבורג** — ר׳ דוד ניימן הראב״ד (מין כנף, נ בתרנ״ה); ר׳ יוסף שמחה כהן (מין כנף, נא בתרנ״ה); **קורימא**; **קרולי** — ר׳ יצחק איציק בעהם דומ״ץ (או״ח, כא); **קרלבורג** — הרב יודא סופר (מין כנף, סח); **ראב-הגר** — ר׳ מנדל פיש (מין כנף, נז); **רדוביץ**; **רדומסק** — הרב מאיר צבי הכהן (יו״ד, ח״ב, כו בתרמ״ט); ר׳ ישראל פנחס הכהן רבינוביץ (מין כנף, נו). בלי ציון מקום השיב לר׳ אהרן הכהן שורץ (יו״ד, ח״ב, ב); ר׳ אליהו כ״ץ (מין כנף, ח, ט בתרנ״ב); ר׳ אליעזר דוד (מין כנף, ל); רבי מרדכי אריה (או״ח, כה); ר׳ נתנאל (יו״ד, ח״ב, א); ר׳ עוזר ג״ב (מין כנף, ע).

כרם נטע עמ״ס סוטה, בסוף ספר זאת ליהודה על פסוקי התורה מאת ר׳ יהודה ליב ב״ר אברהם וכסנר ז״ל אב״ד אלטברין שבפרוסיה, בהוצאות האלמנה ריזל ובתה זלדה, קראקא, דפוס יוסף פישער, תרנ״ה, לט ד׳. בהקדמתו כותב שהיה שכן קרוב למנוח שנפטר ביום א׳ י״ג סיון תרנ״ד, ולבקשת המשפחה נענה לסדר את חידושיו לדפוס. אליו מצרף את ספרו שחיבר בחורף תרנ״ד, וההספד שנשא על הנפטר. בזמן ההדפסה קיבל ספר מנחת קנאות עמ״ס זו מר״מ ארק, לעמבערג תרנ״ד, והעיר עליו בקונ׳ **מחול הכרם**, תרנ״ה, ז׳ ד׳. ד״צ בלי וזאת ליהודה ובמחיקת ספירת הדפים, בסוף אוצר שיטות עמ״ס סוטה, אחרי מנחת קנאות, מחול הכרם ותורת הקנאות.

לרי״ל וקסנר: כנף רננה, או״ח, נד, יו״ד, ח״ב, ח, מין כנף, כו בתרמ״ד — תרמ״ה.

לבנון נטע, חידושי הלכות נדה ומקואות, עם הנהגת הוראת או״ה, פאדגורזע, דפוס רש״ח דייטשער, תרס״א, 8, 115 עמ׳. הקדמת אגדה, ואחריה תוספת פרטים ליחוסו. בעמוד האחרון לוח התיקון, ותודה למגיה ר״י הוטרר עם שמעון בוכנר וצבי וולף. ד״צ עם תולדות המחבר ע״י נינו רי״ה, (ב״ב תשל״ה), 6, 110, 10 עמ׳. הושמטו הנהגת הוראת או״ה והלוח, ובמקומם ביאור קצת משניות בפ״א דמקואות, והנצחות.

בחינת עולם מבקשת הממי״ן לר׳ ידעיה הפניני

הבדרשי, עם ביאורו חוק עולם, תרס״ב, 56 עמ׳. בהקדמתו מודה לידידו האברך ר׳ אשר אנשל יצחק זלטנרייך מאושפיצין, שלו מסר את החיבור להדפסה. שנית ע״י ר׳ חיים צבי פאך ידיד המחבר, קשאנוב, דפוס יעקב דויטשער, (תר״ף). למעשה הדפיס רק את הדף הראשון, וכרכו עם דפי ההוצאה הקודמת. ד״צ בסוף רנן לבקר תשל״ב.

כמו השחר, חידושי סוגיות הלכה ואגדה ע״ס א״ב, תרס״ד, 103 עמ׳. מודה למגיהים (תלמידו משה מילר במקום צבי וולף).

רנן לבקר, חידושים עמ״ס תמיד, ומעמ׳ 90 חידושי מהר״ן על פרק יש נוחלין, בהשתדלות נכדו ר׳ אברהם אביש ב״ר אליעזר, ווארשא, דפוס ר׳ יוסף אליעזר פעדער, תרצ״ד, 6, 144 עמ׳. הובא לדפוס ע״י בימ״ס של תלמיד המחבר ר׳ נפתלי בירנבוים בקעזמארק־סלובקיה. בהתחלה מכתב מבנו ר׳ אליעזר, דברים מהנכד, והקדמת אגדה מהמחבר. ד״צ ע״י נינו רי״ה, ישראל תשל״ב, עם בחינת עולם ד״צ תרס״ב, ועמוד הנצחה.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״א, יט-כב בתרנ״ו; בית נפתלי (מאד), ה, ו, לא, מ; יענה בקול, כה; פרי השדה, ח״א, לט, ח״ד, עח בתרס״ב — תרס״ג; שו״מ, קמא, ח״ב, קמט בתרכ״ה לברדיוב; רבו, שם עולם, ח״א, לו, מא, מח, נ, נא, נג, נה, ס, סב, סד, ע, עו, עט, פו, צו, ק בתרי״ג — תרכ״ח, ח״ב, קי, קכד, קסא, קעז, קפג, קצ בתרל״ב — תרל״ז; שערי צדק (פנט), או״ח, נח (ממנו), עז, עח. ד״ת ממנו: אסיפת חכמים (לנדא), חו׳ א, מדור ג; כתר תורה, סיון תרצ״ט. מכתב מר״ד מקשאנוב אליו: עטרת חיים, ח״ב, רב.

שה״ג הגר, ח״ב, כג ע״א, אות לא; מליצי אש, ג, טבת, צא-צב: אושפיצין, 104. 194, 407.

ר׳ עזריאל הלוי לנדא

מדלטין ויבלונוב (ת״ר׳ — תרע״ג)

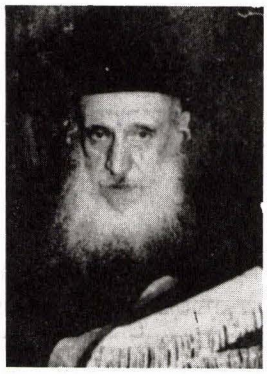
אולי הוא בנו של ר׳ אהרן אב״ד יבלונוב, או של רבי ישראל מדלטין. נכד המאיר נתיבים והאגור, ומצד אמו נכד רבי יצחק מדרוהוביטש, המג״ע ורש״י. ראב״ד דלטין, וממנה חתם כדומ״ץ על בכ״ע ח״ג תרנ״ב. מתרנ״ג אב״ד יבלונוב. תלמיד מהרי״א מזידיטשוב, וגדול בנגלה ובנסתר. גאון סגפן ומקובל, ומרביץ תורה לתלמידים. התנהגותו ע״פ האריז״ל, וכל היום ישב מוכתר בטלית ותפילין. בשנת תרס״א או תרס״ב עלה לירושלים, ושם נפטר ביום י״ח חשון תרע״ג. בניו: א. ר׳ משה דומ״ץ דלטין, במנויי מנורה הטהורה תרמ״ד; ב. ר׳ מאיר דומ״ץ יבלונוב ואב״ד פאסעטשנא.

אהלי שם, 274; מחז״ה, י״ג טבת תרע״ג, 4; פנקס, ח״ב, 279.

ר׳ פיביש ראה לפי: **לנדא, ר׳ יהושע יחזקאל פיבוש**

ר׳ צבי אריה (ובנו ר׳ אהרן) מפלשטין, ראה לפי: **ברנדוין, ר׳ צבי אריה**

אין להחליפו עם ר׳ **צבי אריה** מאליק שנולד בתר״ן. נתיתם מאביו בגיל שבע, וגדל אצל אחיו: ר׳ אלתר יוסף דוד האדמו״ר מאליק שליד רובנה, חתן ר״ח הגר מאטיניא, ובזיוו״ש חתן רבי שמואל מסלונים.

רבי צבי אריה (אברהם) ורבי יוסף דוד לנדא מאליק

נספה ביום ד׳ כ״ט אב תש״ב, עם חמש מאות מבני עיירתו. בנו ר׳ צבי אריה כיהן בחייו כאדמו״ר בלוצק, וחסידיו בנו לו שם בנין מיוחד. חתן ר׳ מרדכי יוסף משה מושקוביץ מסוליצה. נספה בתש״א. בעצת רד״מ מצורטקוב נתמנה רצ״א בנערותו כאדמו״ר מאליק. נשא בתר״ע את בת רבי יעקב ליב שפירא מטריסק, ובזיוו״ש את שרה פיגא (חיה בתש״י) בת רבי פנחס מלכוביץ ולמב״ק. כשהמצב ברוסיה היה ללא נשוא עבר בתרפ״ד לארה״ב, וחסידיו יסדו לו חברת ״עטרת צבי בן שמעון שלמה״. נפטר ביום י״ג אב תשכ״ו.

היה לו עוד אח: ר׳ יוחנן(צ׳ה) שהחסידים המתינו לו עד שיגדל, בני ר׳ **שמעון שלמה** שנולד באליק בשנת תרי״ט. יחוסו הגיע גם לרבי אהרן מקרלין ולרבי שלמה מלינץ. נשא בתרל״ט את פיגא יענטא (ולא פרידה׳לה), בת רבי משה מטשיטשלניק חתן רבי יוחנן מרחמיסטריבקה. אדמו״ר על מקום אביו מתרמ״ה (ולא מתרל״ט), עד לפטירתו ביום כ׳ תמוז תרנ״ז. אלמנתו החזיקה את החסידים עד שגדל בנה.

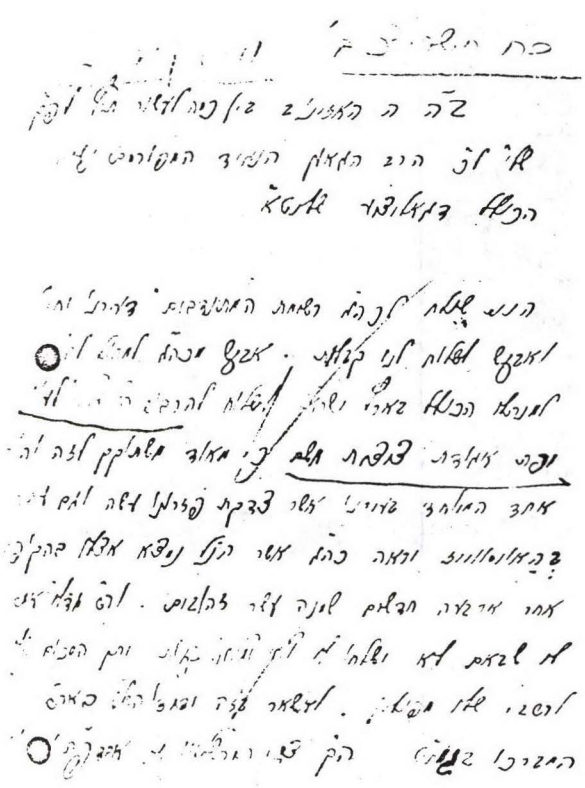
אביו ר׳ **מרדכי** האדמו״ר מאליק, חתן רבי שמעון שלמה גוטרמן מסוורן, מח״ס גדולת מרדכי, נפטר ביום י״א חשון תרמ״ה (ולא תרל״ט). אחיו: ר׳ צבי אריה אבי ר׳ אהרן מפלשטין, ור׳ ישראל אדמו״ר (ולא אב״ד) בדלטין סביב תר״ל, חתן רבי מיכל מימפולי, בני רבי יוסף דוד מאליק, חתן רבי מרדכי מקרמניץ, נפטר ביום כ״ח אב תר״ט, בנו של מיסד השושלת רבי צבי אריה ב״ר אברהם לנדא, תלמיד המגיד מזלוטשוב, נפטר ביום י״א תשרי תקע״ב.

תורות ותולדות אדמור״י השושלת, בשני חלקי הספר טל אורות.

תולדות אנשי שם, 70; החסידות, 97.

ר׳ צבי הירש(לה) לנדא

רבה של ויטקוב וגבאי א״י, בשנים תרל״ד (בה חתם על שו״ת אדב״ע) — תרמ״ו לפחות. כנראה

בקשת הרב צבי הירש לנדא מיום ה׳ האזינו עשי״ת תר״ץ מאת נשיא הכולל, שישלחו מירושלים אגודת ציצית לנדיב ר׳ גדליה לעווי מעירו. בקופתו נמצאו ח״י זהובים אחרי ארבעה חודשים, ואם לא ימלאו בקשתו יעדיף לתרום לרבי שלו בפולין.

בנו וממלא מקומו של ר׳ אפרים ב״ר צבי הירש. על כסאו עלה ר׳ אפרים שהיה כנראה בנו, רבה האחרון של ויטקוב. כפי הנראה הבן ולא האב, הוא שבקיץ תש״א אולץ ע״י האוקראינים לתקן דרכים באבני ביהכ״נ ההרוס, עם ר׳ שלום השו״ב ואחרים. נספה עם הדומ״ץ ר׳ שמואל יהודה ומשפחותיהם.

תשובה אליו: אמרי דוד, פו בתרפ״ח.

רדיכוב, 348, 642.

ר׳ צבי הירש ב״ר יוסף מצאנז וזמיגרוד ראה בתוך: **לנדא, ר׳ יצחק** ב״ר צבי הירש

הרב צבי יהודה לנדא

ר׳ צבי יהודה לנדא

נולד בזולקווא בשנת תרמ״ט לאביו ר׳ יוסף, ולאמו בת ר׳ שאול חיים לנדא ב״ר השל רבני לוצק, ב״ר יעקב. יחוסו הגיע גם לנו״ב, רמ״א ומהרש״ל. תלמיד ר׳ אברהם לורברבוים דומ״ץ זולקווא. נסמך מהמהרש״ם, ר״ש ענגיל ור״א מישל. נשא את בתו של ר׳ שמואל הוך מרווה רוסקה, ובזיוו״ש את בתו של ר׳ יום טוב אהרן ויינברג שו״ב מקיספורט, ב״ר יעקב משה אב״ד נובוסליץ־בסרביה. מתרצ״ב בארה״ב. אב״ד סאוט בענד שבאינדיאנה. מתש״ב רב קהל עדת אודיסה בשיקגו, וגם בתש״י. פעיל בעניני הרבנות, הצלה ומגביות. פירסם מאמרים בבול״ח ומחז״ה שבלבוב.

תולדות אנשי שם, 70.

ר׳ שאול ב״ר יעקב שמואל **לנדא**

מקראקא (תק״ן — תרי״ד)

נולד בשנת תק״ן לאביו ר׳ (יעקב) שמואל, ב״ר שאול אב״ד פשדבורז (חתם בתקט״ו נגד השבתאים), ב״ר שמואל. מצאצאיו של הרבי ר׳ השל, ונהג כמותו בצדקותו ובהנהגותיו. כשחלה בזקנותו נוסף לו כנראה שם רפאל שנחקק במצבתו. מגדולי הזמן, ויותר מחמישים שנה רב בקראקא בהערצה כללית. בנעוריו פלפל פא״פ בתורה, עם ר׳ מאיר ק״פ מבראד ור׳ מרדכי בנט. עסק בצעירותו במסחר, והגיע לאמידות. מעולם לא נטל פרוטה מקופת

הקהל ומהמתדיינים לפניו, שנא מתנות עד הקצה האחרון, ופיזר מהונו לעניים.

גדול בנגלה ובנסתר, צדיק וחסיד. מבוקר עד ערב המה ביתו מהשואלים בהלכה. סיגף את עצמו, ומעולם לא ראוהו אוכל. מזונו היחיד היה: תפוד מטוגן אחד וקפה שחור. מאז עמדו על דעתו לא ישן יותר משעתיים ביממה, וגם בהן מילמל תפילות ומזמורי תהילים. עם זאת היה בעל גוף חסון, ובשמחת תורה חבק שני ס״ת, וסובב עמם כצפור קלה. דמותו הנישאה משכה את תשומת לבו של הקיסר בביקורו בעיר. מקובל בעל רוה״ק, ואמר עתידות. חכם מדיני, וגאוני הזמן התיעצו עמו, כגון הדב״ח, השו״מ, רצ״ה חיות, ועמדו לפניו ביראת כבוד. גם רח״נ דמביצר מבאי ביתו בשימוש הוראה ושעשועים דאורייתא.

בר פלוגתיה של האב״ד רד״ב מייזלש, וריבם אודות מינוי שו״ב וגיטו של ר׳ נפתלי זימל, נתבאר בשו״ת חת״ס, אה״ע, כא, כב, וחמדת שלמה, אה״ע, עה. מתקצ״ב ראש בית הדין קהל חסידים, אלא שחלק אחר של הקהילה נהה אחרי בית דינו של רד״ב מיזלש. עמו בב״ד גם ר״פ לנדא. החסידים התיצבו אז נגדו כשנפגעו מאיזו התבטאות שלו, והדב״ח בא אליו לשיחת פיוס. השפיעה במיוחד הודעתו כי ר׳ שמעון הסופר תלמיד הנו״א נגלה אליו, וסיפר לו היכן מצויה טעות בספר התורה שכתב ונמצא בבית החסידים. הכיר את רבותיהם של החסידים ושיטותיהם השונות. הגדיר את המגיד מקוזניץ כמקובל אלוקי, ואת היהודי הקדוש כאיש המעוף הגדול. כשנסע פעם אל בתו לדוקלא, ביקר אצל ר׳ הירש ברימנוב. ש״ב האוהב ישראל כתב לו: כשביקרתי במחנכם הקדוש.

ביומו האחרון ציוה לשאתו במיטה לביהמ״ד, אמר בקול מזמור לדוד, קידש בביתו על הכוס, ונפטר בליל שבת כ״ח ניסן תרי״ד (ולא תרט״ו). ספד לו הראב״ד ר׳ משה יעקב דמביצר. נשתמרו נוסחי צידי מצבתו בה נחקק: שר אלפים וגדול ליהודים, רכבו ופרשיו אב לשרידים. נספד בלקוטי חבר בן חיים, ח״א, דף ס.

ילדיו: א. ר׳ אלכסנדר סנדר השל אב״ד קראקא; ב. ר׳ יצחק. הוא כנראה חתן הנגיד ר׳ יהונתן געלדווארט, שהיה חלפן זקן ועשיר וצאצאיו כיהנו כראשי הקהילה בדורות הבאים, ב״ר צבי הירש מנכבדי העיר, ב״ר אהרן איבשיץ שנקרא בפי כל פירד, אחיו של רבי יהונתן. ביום כ״ט אדר תרי״א נולד לו ר׳ (צבי) הירש שהיה מגיל כ״ט מראשי הקהל, ועסקן בצורכי ציבור בקראקא. ממנהלי ביה״ח היהודי, יועץ לשכת המסחר והחרושת במערב גליציה, יועץ קיסרי, וחבר מוסדות שונים.

מצבת הרב שאול לנדא בקראקא

נפטר בליל שבת כ״ט אייר תרס״ד. רבבות השתתפו בלויתו, ובתוכם ראשי השלטון. ספד לו האב״ד רחא״ל ואחרים (המצפה, ה׳ סיון, 4, י״ג סיון, 7, עם תמונתו). ר׳ דוד מראשי הקהל בקראקא השיא בתרצ״ו את בנו אלכסנדר; ג. זו׳ ר׳ מאיר ברמ״מ ויינברגר מדוקלא.

תשובות אליו: אבני קודש, לט; חת״ס, או״ח, ג, נ, סג, קב; משיב כהלכה, יו״ד, ז בתר״ד. ד״ת ממנו בהקדמת מחנה ישראל (נימן), ח״ב. מכתבו בשו״ת פרי עץ הדר, יג. חתם עם בנו נגד אסיפת ברונשוויג, קנאת ציון, דף טו. מכתבו לרה״ק בברסלוי בתר״ב לחיזוק מעמד רבם מול הכופרים, כר״ש, חשון תשמ״ב, יז-יח, עם תולדותיו.

כלילת יופי, ח״א, קיח ע״א, ח״ב, ע ע״ב-עא ע״ב; לוחות זכרון, תרנ״ז, 35-36, תרס״ד, 44-45, 113-114; רמ״מ קרנגיל, שה״ג השלם, ח״א, 224; מרקוס, החסידות, רלג-רלה; קראקא, 104 א.

ר׳ שלום לנדא. אליו: לש״ב, שו״מ, תנינא, ח״ד, קעג בתרי״ח.

ר׳ שלמה סג״ל **לנדא**

בנו של ר׳ משה ראב״ד לבוב, ומחותנו של המגיד מזלוטשוב. צדיק בדולינא. נפטר ביום י״ב כסלו

תקנ״ט. ילדיו: א. זו׳ ר׳ יעקב דרימר אבי הבית שלמה; ב. ר׳ נחום לנדוי חתן ר׳ יהושע יהודה הורביץ אב״ד פודקמין. בתו היא אמה של שרה, אמו של ר׳ שלום יוסף קליין מזנטא, הכותב זאת בהקדמת דרך הטובה והישרה תרפ״ו.

מליצי אש, ג, סוף שבט, 96.

ר׳ שלמה זלמן לנדא

אב״ד דאברא. בניו: א. ר׳ יעקב אב״ד גריבוב; ב. ר׳ יוסף אב״ד זבורוב; ג. ר׳ משה דב דומ״ץ וורצקי (לעיל). כך נדפס בזכרונות המאור, ח״ב, שמג, אבל אח״כ תוקן בהמאור, תשל״ט, רנא, 28. לפי התיקון היה שמו וייסברג, ורק זו׳ לנדא. אחיו: ר׳ מרדכי יצחק. דודיו (ולא בניו): ר׳ יעקב אב״ד גריבוב מחסידי קוזניץ ולובלין ור׳ יוסף אב״ד זבורוב, בני בריינדל אחותו של האוהב ישראל, ממשפחת הנו״ב, נפטרה בט״ו תשרי. ילדיו: א. ר׳ משה דב אב״ד וורצקי, והוא ששינה את שמו ללנדא על שם אמו; ב. ר׳ מנחם זאב וייסברג אב״ד טראקאני, חתנו של ר׳ יעקב צבי ולדמן אב״ד בורשא, חמיו של הליקוטי מהרי״ח, נפטר בטבת תרנ״ה; ג. ר׳ יוסף דוד וייסברג, סופר סת״ם במיהלוביץ ובירושלים בה נפטר ביום י״ג אלול תרע״ב. זו׳ רחל בת ר׳ אלימלך צבי הלוי שפירא (זו׳ פיגא בת רבי יעקב יעקבקא יהודה כ״ץ מרימנוב שנטמן בקליינוורדיין. בנו ר׳ יעקב אב״ד טערצאל נפטר ביום י״ב טבת תרס״ו), ברנ״נ מרימנוב, ב״ר טוביה, חתן ר׳ אליהו ב״ר נתן אחי הנו״א. בנו ר׳ שלמה זלמן, אבי ר׳ משה דב וייסברג, חמיו של הרב חיים צבי עהרנרייך משמלוי שתיקן כך בהמאור; ד. טויבא צירל זו׳ ר׳ נפתלי צבי ברוין, ב״ר משה אב״ד דאברא.

ר׳ שמואל לנדא

באדר תר״ן נבחר כדומ״ץ קראקא עם רפ״א דמביצר, על מקומו של הרב ישראל ניימן (העברי, כו, קצב). רשום בפאלקסקאלענדער עד תרס״ט. במלה״ע א׳ בוינא.

ר׳ שמואל ב״ר קלונימוס לנדא

מסנדובה וישנה (תרכ״ח — תרפ״ח)

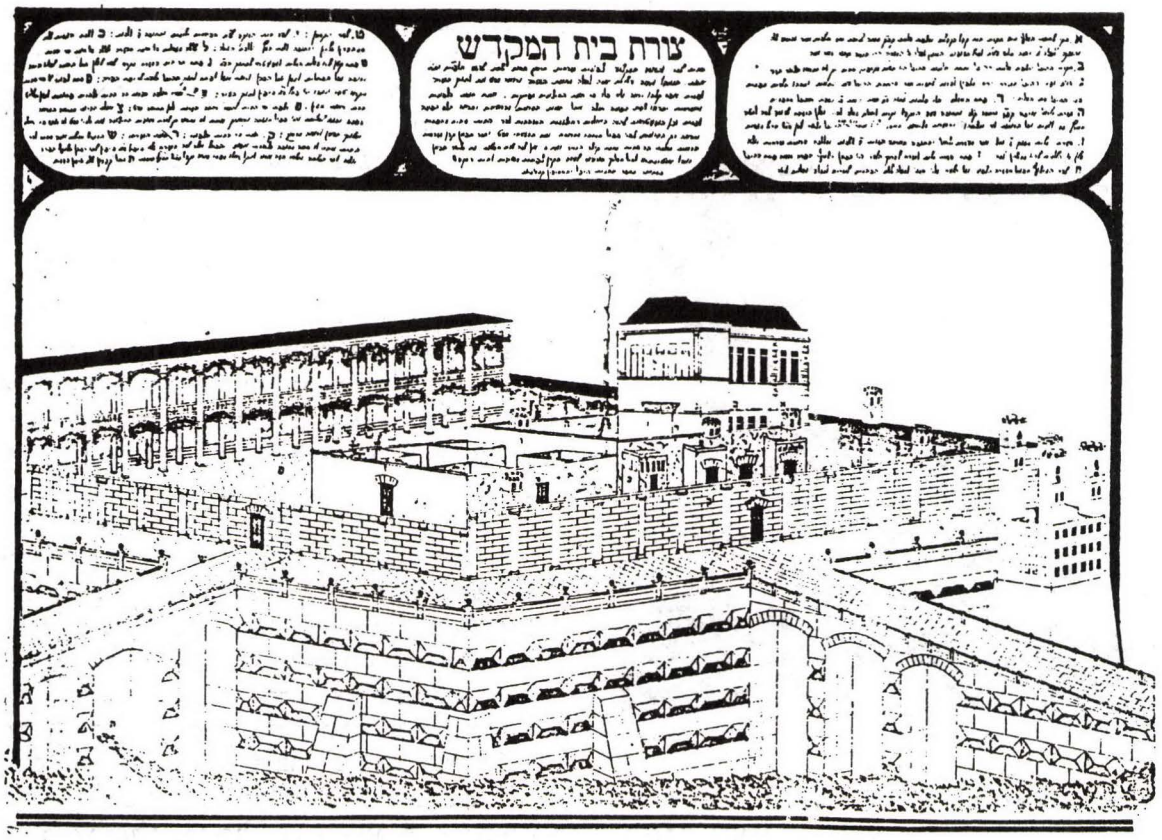
נולד בגרידינג בשנת תרכ״ח, ובגיל שלוש נתיתם מאביו הת״ח ר׳ קלונימוס סג״ל. נתגדל על ברכי ר׳ יצחק אייזיק אבי אמו, מנכדי הנו״ב. אמו נעכא (חיה בתרס״ו) נישאה בשנית לגביר ר׳ יצחק בקנרוט בעל מעינות נפט ואחוזות. הוא גידלו כאב, ותמך בידו כל השנים גם אחרי נישואיו. על שמו קרא את החלק החמישי מספרו: בית יצחק, כי העריך

הרב שמואל לנדא מוישנה

את פקחותו, התמדתו ומידותיו. נשא את ראניא (נפטרה בתרס״ח), בת ר׳ חיים יצחק וויטמן וזו׳ פעסיל בילא, ואף הם תמכו בידיו שיוכל לעסוק בתורה באין מפריע.

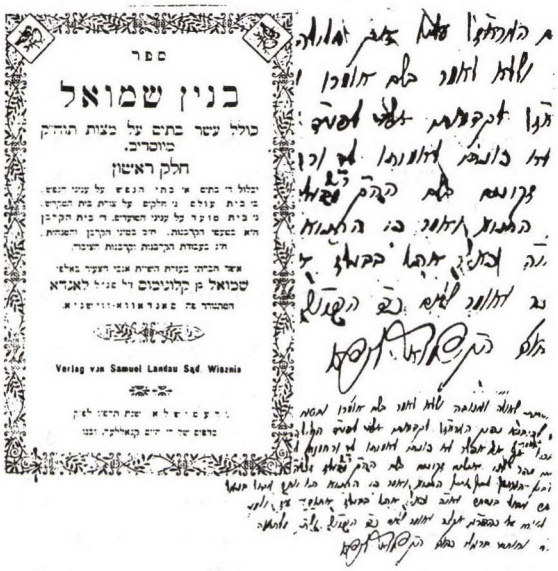
התישב בסנדובה וישנה, והיה מנכבדי הקהילה וחבר מועצת העיר. איש אשכולות, וכל רז לא אניס ליה בנגלה ובנסתר, בשטחי מדע, אמנות והוויות העולם. למד י״ב שעות ברציפות, מבלי לחוש בזמן החולף. לא נענה להצעת הרבנות בפרג, כי חשש לחינוך ילדיו. פתח בית מסחר, והגיע לאמידות. איש חמודות, וגומל חסדים בביתו הנגיד. כבר בראשית המאה היו לו המצאות, כיצד לבנות מכונת טויה לציצית ומכונות כתיבה וחישוב. נתכבד מאד ע״י גדולי ישראל שנתכנסו בשנת תרס״ז בעירו, לאסיפה בענין ניהול כולל גליציה לעניי א״י. פעם בשנה נסע לבלז. המהרי״ד אמר לחסידיו מוישנה: מדוע באתם אלי, ויש לכם את ר״ש אצלכם. גם רש״ל מטיטשין התאכסן בביתו, ואמר לו שתמה מדוע אינו נוטל פתקאות. במלה״ע א׳ ברח לדוברומיל ולגורליץ בסרבו לחלל שבת. עשה בפרשבורג, ונתכבד מאד ע״י הרב ובני הישיבה. כשניתנה הצהרת בלפור, אמר שזו שעה גדולה לעם ישראל. רצה לעלות לארץ בתרפ״א, והמאורעות הרתיעוהו. גם הגויים הצטערו על עזיבתו. נפטר ביום י״ב אב תרפ״ח, וכל בני העיר התאבלו על הסתלקותו.

ציור בית המקדש של הרב שמואל לנדא

בנין שמואל, ח״א הכולל ד׳ בתים מתוך עשרה על המצוות: א. בתי הנפש על עניני הנפש; ב. בית עולם על צורת ביהמ״ק; ג. בית מועד על המועדים; ד. בית הקרבן ג״ח: בטעמי הקרבנות, מיניהן והמנחות, עבודתן וקרבנות הציבור. פרעמישלא, דפוס ר׳ חיים קנאללער ובנו, תרס״ו, ח, קיב ד׳. המסכימים: ר׳ ישראל מצורטקוב ע״י רצ״ה ר״פ (על חכמת הקבלה); מח׳ ר׳ משה ב״ר עמרם גרינולד מחוסט (ברוך הוא וברוך טעמו, נימוקו עמו וחופף עליו נועמו... מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר... ומתרגם אליבא דחד תנא מרן הבעש״ט); רי״פ בומבך (החיבור הלז יצא מאת איש ת״ח ירא ה׳... ומאז הכרתיו ידעתי כי לו יד ושם בחכמת הקבלה... ובלי ספק כונתו רצויה לשמים). בפתח הבית מבאר חשיבות לימוד הקבלה בזמננו, ושבספר מתרץ שאין סתירה בין הגר״א לאריז״ל. אח״כ בית שער בקבלה. בדף האחרון ד״ת מגיסו ר׳ אברהם יוסף גרינולד בהרב מחוסט. אחרי פטירתו נשלחו יתר החלקים שבכתב יד, כרוכים עם עוד שני ספרים בנגלה, ויחד נקראו בשם בגינת הבתים, לאוצר הספרים של יח״ל, לפי בקשת ר׳ משהניו פרידמן, ואבדו בשואה.

ילדיו מזיווגו הראשון: א. ר׳ צבי הרש בסוקל, נישא לפני תרס״ז; ב. פריידא. נישאה בתרס״ח לר׳ משולם אפטייקר־רוקח, ובנם המשורר משה דוד;

ספר
בנין שמואל
כולל עשר בתים על מצות התורה
ביוסרים.
חלק ראשון
Verlag von Samuel Landau Sad. Wiszniа

כתבי ידו, חתימותיו, ושער ספרו של הרב שמואל לנדא

ג. פיגא הצדקת זו׳ ר׳ אהרן יוסף רינדר מטורנא. בנם העילוי ברוך תלמיד יח״ל; ד. סימה (וישנה, תרנ״ד — ת״א, ז׳ ניסן תש״ם). נישאה לר׳ ליביש פוקס, אציל הנפש, בעל לב טוב ומידות תרומיות. שמח בחלקו, הקרין שלוה על סביביו בענוה ובהכנעה, ולא הרים את קולו על הזולת. אוהב הבריות, וכל כולו בקשה לגאולת ישראל. בעיירתם קריפטש הסמוכה לפשמישל חיו בצימצום, וגידלו את ארבעת ילדיהם. לא סייעה בהכנסות הבית, אלא רצה תמיד לסייע ליולדות חולים וזקנים, בכביסה, בישול ונקיון ביתם. מישכנה עדיים שקיבלה בירושה, לתשלום שכר לימוד לישיבת פשמישל עבור שני בניה הגדולים. בפלישה הנאצית עברו בעגלה את הסאן, וגלו לסיביר. בעלה נפטר בעמקי רוסיה מרעב וממחלות בשל סירובו להתגעל במאכלות אסורות, והיא נתעוורה בשל כך בעין אחת. היחידה שניצלה מהשואה ועלתה לארץ בתש״ח, מתוך מאה וחמישים צאצאי אביה שנספו. גרה תחילה אצל משה החייל צעיר בניה, ואח״כ בת״א אצל בתה יחידתה. רוותה נחת מילדיה שכיבדוה מאד, וכן מנכדיה ומניניה. גם בארץ חלקה מה שהיה לה עם הזולת, עשתה תורנויות סעד אצל הזקוקים לכך, והנכנס לביתה רעב יצא שבע. התפללה תמיד לשלום אחב״י, ולא מש מידה ספר התהילים שידעתו כמעט בע״פ. צמה שני וחמישי לשלום החיילים, גם בשנותיה האחרונות כשהרופאים אסרו עליה בגלל מחלת דלקת הריאות. הקצבת הביטוח הלאומי לא הספיקה לרובי צדקותיה, וביתה היה מלא קופסאות וקבלות. ג׳ ימים לפני פטירתה ביקשה מקלמן בנה האמצעי, לשלוח לירושלים את התרומה הראשונה להוצאת כרך ב׳ של האנציקלופדיה לחכמי גליציה, והורתה לו לפרוע את חובה בביהכ״נ בו התפללה כל השנים. דמות מופת של חסד ורחמים מהדורות הקודמים; ה. ליבא ליידנר; ו. משה. תלמיד ישיבות חוסט ואונגוואר, והרב קוק שמח בו בעלותו לארץ; ז. שרה זו׳ עקיבא לייטמן ביברוב; ח. רחל גרומט בת״א. בעלת חסד ומכניסת אורחים. פעילה בארגון יוצאי וישנה, לקירוב העולים בהגיעם לארץ. בתה פרופ׳ צפורה אלחנן ממכון וייצמן ברחובות; ט. יוסף; י. גולדה חנה ובעלה דב וינר בקרית חיים. אצילי הליכות ונעימי המידות. בתם רינה אשת בן ציון רובין בנתניה, ח״כ וסגן שר הרווחה לשעבר; יא. יעקב בנימין. בזיווגו השני נשא את בתו העקרה של הדיין קליגר מזולקווא (צ״ל מגריידינג?), ונולד להם: יב. יצחק.

מאיר וונדר, קול מחזיקי הדת, ד, שבט תשל״ט, 73-76, עם מכתבו בקבלה אל הדרכי תשובה.

ר׳ שמעון לנדא

בנו של ר׳ מרדכי מח״ס אגרת מרדכי שלא נדפס, נכד הנו״ב. גביר נדבן בלבוב, וסייע לרי״ב לוינשטיין לפתוח ת״ת אהל משה. נשא את יעטי בת ר׳ שמחה מרגליות שנפטר לפני תרמ״ט (רצ״א טלר, שם עולם, 36, 45).

לנדאו, לנדוי ראה לפי: **לנדא**

לַנְדְמַן

ר׳ אברהם ב״ר אורי **לנדמן**

מסטרליסק (תר״י* — תרע״ח)

בנו של ר׳ אורי מסטרליסק שהיה מחסידי המהר״י והמהרי״ד מבלז. גדל בתורה וביראה, וכל ימיו שקוע בספירות רוחניות. מחשובי היושבים בבלז. עובד ה׳ בפרישות ובהסתר. פרנסתו בדוחק, ועם זאת צהלתו בפניו תמיד. המהרי״א שאל עליו בזידיטשוב, מי הוא האברך הזה שכוכבו מאיר כ״כ בשמים. גם הדב״ח רמז לו בצאנז, שהיה רוצה שישאר אצלו. אביו החזיקו עד שנבחר בתרנ״ט לרבנות סטרליסק. פרצה אז מחלוקת בעיירה עם מצדדי הדיין הקודם אייזן (קמחז״ה, ט׳ שבט, 3). אמרו עליו שהיה בעל רוה״ק, ורבים נושעו על ידו. בגלות מלה״ע א׳ עשה ברצפרט עם רבו המהרי״ד, ושם נפטר בתרע״ח לערך (כתר נהורא לר״א מהודר, ח). נשא את פרל בת ר׳ אליהו שמואל וין ראב״ד בוברקא. בניו: א. ר׳ אהרן הבכור ממלא מקומו בסטרליסק; ב. ר׳ פנחס ראב״ד דוברומיל.

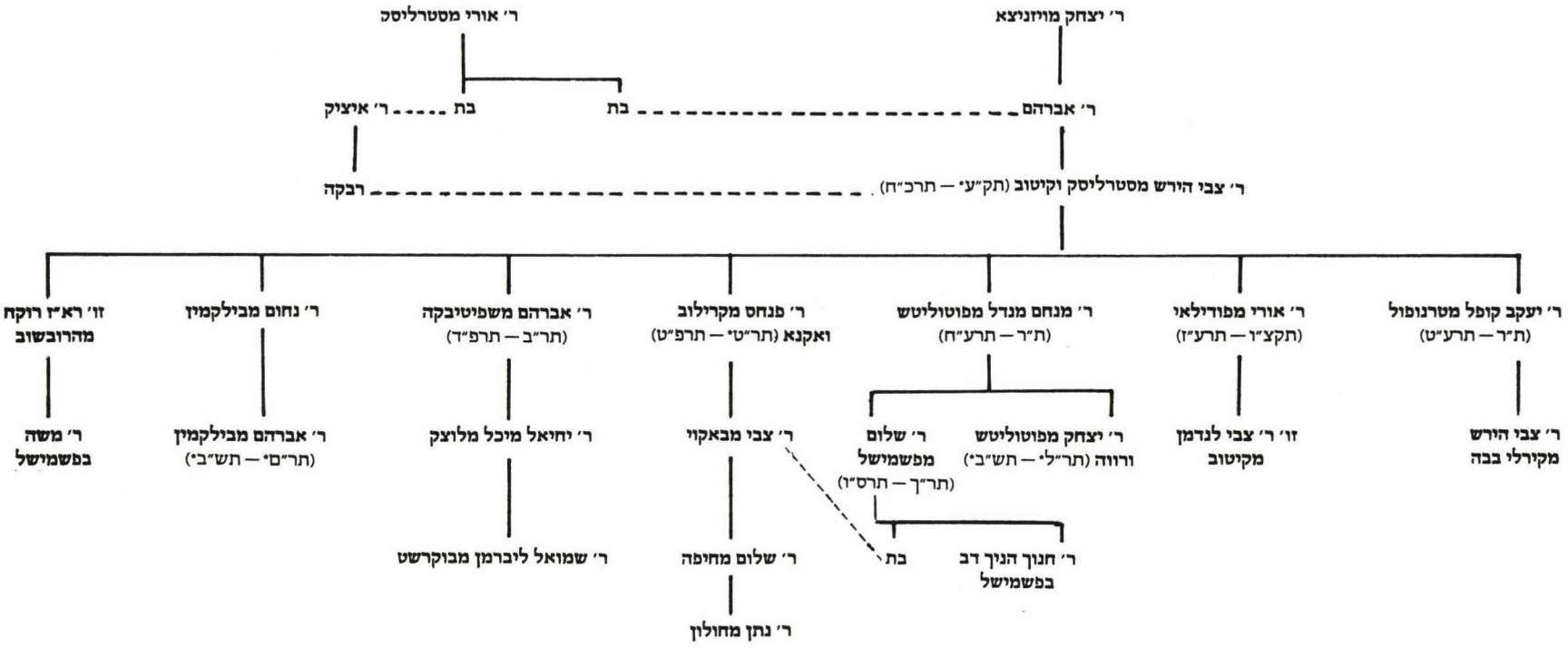
תשובה אליו: מהרש״ם, ח״ב, רמז.

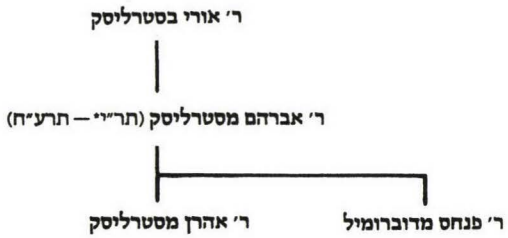
גדולי חסידי בעלז, א, מו-נג.

ר׳ אברהם ב״ר נחום **לנדמן**

מבילקמין (תר״ם* — תש״ב*)

בנו של רבי נחום מבילקמין שמאות חסידים הסתופפו בצילו, ב״ר צבי הירש אב״ד סטרליסק וקיטוב. כן כתב נכדו בשאילת שלום, תשל״ג, עמ׳ יז, ואין הפרטים מתאימים, כי לרצ״ה היו רק חמישה בנים שנקראו חמישה חומשי תורה. גם לא נכון שנפטר בן י״ט, כי מתרס״ח לפחות היה רבה של בילקמין. נשא את צינא בת רבי אברהם חיים רדליך ממיקולייב. במלה״ע א׳ גר בוינא,

החסידות, 136-137.

והיה בעל תוקע אצל האדמו״ר מצורטקוב. כשפרצה מלה״ע ב׳ הועבר ע״י הנאצים לריגה, ושם נספה הי״ד. בתו נישאה לרבי יחיאל אשכנזי, אבי רבי יואל מיאס בניו יורק.

ר׳ אברהם(לה) ב״ר צבי הירש **לנדמן**

משפיטיבקה (תר״ב — תרפ״ד)

נולד בשנת תר״ב לאביו ר׳ צבי הירש אב״ד סטרליסק וקיטוב. נשא את בתו של הרב מיכלי (וזו׳ ביילא) ב״ר שמואל, רבני קאשיווקא שליד נשכיז. רבה של שפיטיבקה כנזכר בספר זכרון טוב (נשכיז), 94-95, ועל שמה נקרא. במקום אחד מכונה בטעות אב״ד בילקמין. נפטר ביום ט״ו סיון תרפ״ד. בנו: ר׳ יחיאל מיכל האדמו״ר בלוצק, אבי ר׳ שמואל ליברמן שהיה חתן ר׳ פנחס מאקנא ואדמו״ר בבוקרשט.

ר׳ אהרן ב״ר אברהם **לנדמן**

בכורו של ר׳ אברהם אב״ד סטרליסק, ומילא שם את מקומו. הסתופף בצל המהרי״ד מבלז, והצניע הליכותיו בין היושבים. בעל מח חריף, ולא פסק ממשנתו. ניהל את עדתו בדרכי נועם. פניו הפיקו נועם ורוך. חתם בתרפ״א למען כולל גליציה. נשא את בתו של ראי״ה מפשמישל ב״ר משה רוקח מקארוב. נפטר לפני תרצ״ב, וי״א שנספה בשואה הי״ד.

תשובות אליו: אמרי דוד, קב בתרפ״ח; צור יעקב, ח״א, קלג, קעז בתרפ״ט.

גדולי חסידי בעלז, ב, רסה-רסט.

ר׳ אורי ב״ר צבי הירש **לנדמן**

מפודילאי (תקצ״ו — תרע״ז)

נולד בשנת תקצ״ו (או ביום כ״ד אייר תקצ״ח), לאביו ר׳ צבי הירש אב״ד סטרליסק וקיטוב. רבה של וישניוביץ ברוסיה, ואח״כ של לעספיץ, ופודילאי ברומניה שעל שמה נקרא. מחסידי רבי יצחק מנשכיז. גדול בנגלה ובנסתר, ומחבר ספרים מצעירותו. נפטר ביום ג׳ תשרי תרע״ז. ילדיו: א. ר׳ יעקב יצחק. אדמו״ר בסיוועז שבמולדביה, ואח״כ רב ואדמו״ר ביאס; ב. ר׳ מרדכי מוטל. שישים שנה רב ואדמו״ר באדז׳אד, ואחרי השואה עבר לבוקרשט. חתן רבי יחיאל מיכל הגר מסטרוזיניץ. נפטר ביום כ״ט ניסן תשי״ט. בנו ר׳ דוד אדמו״ר בבוקרשט בחיי אביו, ואחרי פטירתו מילא את מקומו. בתש״ך עלה לנתניה. חתן הרב צבי לנדמן מבאקוי; ג. ר׳ יהודה אריה ליבש אב״ד בערעשט שבמולדביה. אחרי מלה״ע ב׳ התישב בבראילוב.

רבי יעקב קופל לנדמן מטרנופול

עלה לירושלים ונפטר בה. תשובה אליו: אבן יקרה, תליתאה, סד; ד. שרה צירל זו׳ ר׳ פנחס אב״ד קרילוב ואקנא בן אחיו; ה. זו׳ ר׳ צבי לנדמן אב״ד קיטוב. מנכדיו: ר׳ ישראל מו״ס במאה שערים; חזן בקליפורניה בה גר עם משפחתו.

דמעות שליש, הספד על רא״י מס״ג, רח״ה מאלסק וש״ב רמ״מ מויזניצא, בלול בעניני הלכה ואגדה, טשערנאוויץ, דפוס הירש וואהל, תרמ״ה, סג ד׳. מעבר לשער ברכה לבני קהילתו, בניו וחתניו. בפתיחה כותב שיוצאים בהספד בכתב, אע״פ שלא נשאו ברבים. חיבר גם הגהות על הירושלמי, ושלמא רבא על בראשית.

תשובה אליו: ברכת רצ״ה, מ. אולי גם: אמרי יושר, ח״א, קפו. במשתתפי קבוצי אפרים למחז׳ העורך, א, 44-48, ב, 217-219.

אהלי שם, 547.

ר׳ יעקב יצחק לנדמן. אב״ד יבלונוב. אולי הוא שהיה אח״כ רב ביאס בתרע״ו, ובבוקרשט בתרצ״ב.

תשובה אליו: לבעל ש״ב, הרי בשמים, ח״ב, רט בתרמ״ח. במשתתפי קבוצי אפרים, ב, 219-221.

ר׳ יעקב קופל ב״ר צבי הירש **לנדמן**

מטרנופול (ת״ר — תרע״ט)

נולד בסטרליסק בשנת ת״ר לאביו האב״ד ר׳ צבי

הירש. נסמך מהמנ״ח ורצ״ה אורנשטיין, והתעודות נדפסו בכרם שלמה, חשון־כסלו תשמ״ג, סא-סב. נשא את מירל, בתו של ר׳ משולם זוסיא ויסבלום מנדבורנה, ב״ר נפתלי מליזנסק. בשנת תר״ך התישב בטרנופול, וכיהן שם כאדמו״ר מקיטוב. נמשכו אחריו רבים מבני העיר והסביבה (פנקס, ח״ג, 238). בעל קול נעים ואדיר, וכשעבר לפני התיבה נקבצו מכל בתי הכנסת בעיר להאזין לו. משך לבבות בזמירותיו ומנגינותיו. נפטר בשנת תרע״ט.

ילדיו: א. ר׳ לוי יצחק, האדמו״ר מטרנופול בברוקלין. ילדיו: 1. ר׳ צבי הירש בירושלים עם נכדיו; 2. רבקה בניו יורק, ובנה רב בטורונטו; ב. ר׳ נפתלי, אדמו״ר בטשרנוביץ. ילדיו: 1. ר׳ צבי הירש רב בצרנוביץ ובקליבלנד בה גרה בתו הופמן; 2. ר׳ משולם זוסיא. רב בבוקרשט ובת״א בה יש לו בן רופא ובת; 3. באשא פעסיל תחי׳ זו׳ ר׳ פנחס שיטלר דומ״ץ טרנופול הי״ד. גרה בנתניה אצל ש״ב הרב דוד לנדמן. כנראה גם: ג. ר׳ צבי הירש אב״ד קירלי בבא שליד דרנא ווטרא, זקנו של הרב יצחק ב״ר אלימלך וולך.

השיב לב אבות, פירוש על חמשת פרקי אבות עם הפנים, למברג, דפוס ר׳ חיים רוהאטין, תרנ״ט, ד, קמ ד׳. מעבר לשער פרטים ביוגרפיים, ותודה למסייעות בנות ר׳ שלום פרידל ב״ר פישל אקס. המסכימים: ר״י שמלקיס (בדרך דרוש וקבלה... המעט אשר ראיתי עלה לרצון לפני... בר אבהן, והוא עצמו גדול בתורה ועובד את ה׳); האב״ד ר׳ שמעון באב״ד (כל ימי היותו בכאן אהוב הוא ונכבד בעיני כל יודעיו ומכיריו, ורבים ילכו לאורו... מצאתי בהם דברים ישרים ונכוחים אמורים בהשכל ודעת). בהקדמתו מביע תקוה להדפיס גם את יתר חידושיו, כגון תולדות יעקב על תהילים בדרך הדרש והקבלה, ובית יעקב בקבלה ע״ס א״ב.

נכדו הרב זוסיא לנדמן אב״ד בוקרשט, טרנופול, 267-268.

ר׳ יצחק לנדמן

רבה של ויזניץ. מחסידיו של בעל צמח ה׳ לצבי מנדבורנה (תפארת שבמלכות, 23). בנו ר׳ אברהם (חתנו כנראה של השרף מסטרליסק), אבי ר׳ צבי הירש אב״ד סטרליסק וקיטוב. יש שהשתבשו שבנו גם ר׳ יעקב קופל חתן ר׳ נפתלי וייסבלום מליזנסק, אבי רצ״ה אב״ד קירלי בבבה.

ר׳ יצחק ב״ר מנחם מנדל לנדמן

מפוטוליטש ורווה (תר״לי — תש״בי)

בנו של ר׳ מנחם מנדל מפוטוליטש. יושב אהל ועדין נפש בפוטוליטש, ועל שמה נקרא גם אח״כ כשעבר לרווה. היו לו מעריצים רבים בעיר, ומהבולטים בהם ר׳ משה שמואל מארפעלד יו״ר אגו״י בעיר. נכדו ר׳ שלום מפעילי אגו״י במקום. בקיץ תרפ״א חתם למען כולל גליציה.

רווה, 45, 113.

ר׳ ישעיה ב״ר מרדכי צבי הירש לנדמן

מאזיפולי (תרכ״ה׳ — תר״ף׳)

בנו ותלמידו של ר׳ מרדכי צבי הירש דומ״ץ מריאמפול. נכדו של ר׳ יצחק איזיק הלוי איש הורביץ אב״ד פאטיק וראב״ד זלישטשיק מח״ס בכורי ענבים ושערי יצחק בכתובים, חתן ר׳ מרדכי קובלר אב״ד בורשטשוב וקמניץ. נסמך ממהרי״א איטינגא. מחמת חולי נוסף לו בתרע״ד השם חיים. נישא לפודהייץ סביב תרמ״ה, ועבר אל חמיו. החליף משם שו״ת עם רי״מ היבנר אודות ספריו, ובהקדמת נחלה לישראל הוא מזכירו כנכד הרב מסקלט שליט״א. מתרמ״ז אב״ד אזיפולי, והיה לו מנין בביתו (ציוני לכל החיים, 14). בתרע״ב חבר אגודת הרבנים מיסודו של הרב הכהן מקהיר, והיו עמו אז חיבור שו״ת, וחידושים עה״ת, משניות ש״ס ורמב״ם.

תבנא לדיננא, מענה לספר תשובה כהלכה, לבאר על פי הש״ס והפוסקים שיפה פסקו הרבנים שיש לערוך בחו״ל את הדין תורה בתביעת אדמור״י קוסוב, ויזניצא ואטיניא נגד נשיא א״י, וויזניץ, דפוס שמעלקע נאגלער ר. פישבאך, (תרע״ב), 149 עמ׳. בהקדמה מבאר את השם: ששב לדין שנכון מה שנקבע במשפט צדק. בחיבורו סותר את ט״ר נימוקי גדולי עולם החולקים, ומתגלה כוחו הגדול בהלכה. בסופו: תיקוני הטעויות והשמטות, ובהם מצטט מחידושי חולין בחיבור זקנו שערי יצחק שבכתובים; תמצית כ׳ סימני הספר; קונ׳ ״מכתב״ מר״ח גלרנטר.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״א, ד, צא; בית דוד, ח״ב, פו בתרס״ה; שו״ת הד״ר, ח״ב, כט בתרנ״ה; הרי בשמים, חמישאה, מה בתרס״ה; מהרי״א הלוי, ח״ב, מא; מהרש״ם, ח״ג, כב, קיג, רסא, רעט בתרמ״ה; מנחת שי, ח״א, כא, ח״ב, לה, לו, נ, נא; שערי בנימין, כב בתרמ״ה.

מכתבו מתרס״ז לערך במיכלא דאסותא, דף לא ע״ב. חתם בשבט תרס״ח נגד תנאי בנישואין. מכתבו בתשובה כהלכה, עט.-פ. במנויי בך יברך ישראל (לנדא!). במשתתפי אסיפת חכמים (בירברייער), שנה א, עת״ר, עמ׳ כ, מה, נט, עח, תרע״א, כו, מד, קב, קלה, תרע״ב, א, כ, לא, סז, צא, תרע״ג, א, נא, תרע״ד, כד, כח, סא.

אהלי שם, 212-213.

ר׳ **מנחם מנדל** ב״ר צבי הירש **לנדמן**

מפוטוליטש (ת״ר — תרע״ח)

נולד בשנת ת״ר לאביו ר׳ צבי הירש אב״ד סטרליסק וקיטוב. מתר״ל אב״ד ואדמו״ר בפוטוליטש שליד רוה־רוסקה, עד לפטירתו ביום ד׳ תשרי תרע״ח. נשא את פעריל (בתרס״ח חיה) בתו של ר׳ חיים אליהו ליברמן מזולקיב, חתן רח״ה מאלסק. נסע אל רבי יצחק מנשכיז, ודיברו עליו שם בהערצה רבה (זכרון טוב, 95). ילדיו: א. ר׳ שלום האדמו״ר מפוטוליטש בפרמישלא; ב. ר׳ יצחק שמילא את מקומו בפוטוליטש עד שעבר לרווה; ג. ר׳ אברהם יהושע השל; ד. זו׳ ר׳ יעקב ליפשיץ ב״ר ליבוש מאפטא, רב בפוטוליטש ובראווא (הסבא הקדוש מרדושיץ, 161); ה. זו׳ ר׳ שלום ב״ר שמואל רוקח אב״ד סקול.

ספריו שופעים דרושים ורמזי קבלה: **למודים בנסים**, על ניסי חנוכה, פורים, יציאת מצרים וקריאת ים סוף, בששה שערים, פרזעמישל, דפוס זופניק, קנאללער עט האמערשמיד, תרמ״ח, ב, קסח ד׳, הקדמה ופתיחת אגדה. בדפים עד.-קסה. שער ה: סדר הגדה של פסח עם הגיגיו. **משנת העתים** סדורא דיומא, על סדר היום ועניניו, תרנ״א, ב, קנב ד׳, הקדמה קצרה ופתיחה. בסוף לוח הטעות והתיקון. **דרושי יום יום** כולל סדורא דשבועא וסדורא דשתא, דפוס זופניק קנאללער, תרס״א, ד, קפ ד׳. בחתימת הקדמתו שני שירים מחומשים ושתי פתיחות. בעמוד האחרון שיר ע״ס א״ב בשלושה טורים, ובו חותם שמו ג׳ פעמים. **אשכלות הגפן**, שבעה אשכולות מעניני ספר בראשית, פרעמיסלא, דפוס חיים קנאללער ובנו, תר״ע, א, פח ד׳. מעבר לשער הקדמת הרשאה למו״ל בן אחותו וחתן בנו: ר׳ משה רוקח מפרמישלא שמסר בקולופון את יחוסו. בסוף השמטות. בדף האחרון שמות המתנדבים בפרמישלא, ולוח התיקון. הניח עוד הרבה בכתובים.

אהלי שם, 272; פנקס, ח״ב, 417.

ר׳ **מרדכי צבי הירש** ב״ר יצחק **לנדמן**

ממריאמפול וסקלט (ת״ר* — תר״ע*)

בנו של ר׳ יצחק מיזלוביץ, ב״ר ישעיה, ב״ר צבי אב״ד אוסטיטשקא ויזלוביץ, בנו של בעל באר יצחק אחי המאיר נתיבים. נשא את בתו של ר׳ אליעזר ליפא קובלר אב״ד סקלט. דומ״ץ ואב״ד מריאמפול, וגם בזאריב. לבסוף ראב״ד סקלט על מקום חמיו. נפטר לפני תרע״ב. בנו: ר׳ ישעיה אב״ד אזיפולי.

תשובות אליו: בר ליואי, ח״ב, חו״מ, ח; בשמים ראש (הורביץ), י, יא; מהרי״א הלוי, ח״ב, צח בתרל״ט; מהרש״ם, ח״ד, עה בתרמ״ד.

ר׳ **פנחס** ב״ר אברהם **לנדמן**

בנו של ר׳ אברהם אב״ד סטרליסק, ובתרע״ב סייע לו כדומ״ץ. חתן רבי חיים מאיר יחיאל שפירא אב״ד רדיחוב. גדול בתורה, ופתר דיני תורה מסובכים. נקרא לדיונים בעניני ציבור, והחשיבו את דעתו. הדור צורה, ובעל קסם אישי רב. חביב לבריות במידותיו התרומיות. התמצא ברפואה, וטיפל במהרי״ד מבלז בעת חוליו. בין שתי

הרב פנחס לנדמן מסטרליסק (משמאל) מלוה ברכבת את מהר״א מבלז

המלחמות ראב״ד דוברומיל. במנויי תולדות נ״ח תרפ״ט כדומ״ץ. בני הקהילה ראו בו את אביהם הרוחני, אף כי רוב השנה עשה בבלז. נספה עם בני עדתו הי״ד.

תשובות אליו: חבצלת, ח״א, צב, ח״ב, אה״ע, ה.

אהלי שם, 322.

ר׳ **פנחס** ב״ר צבי הירש **לנדמן**

מקרילוב ואקנא (תר״ט* — תרפ״ט)

בנו של ר׳ צבי הירש אב״ד סטרליסק וקיטוב. נשא את שרה צירל בת אחיו ר׳ אורי אב״ד פודילאי. נפטרה אחרי תרצ״ד. רב בקרילוב שבפולין, בדרוהוביטש, ואח״כ באקנא שברומניה. ג׳ שנים למד אצלו ר׳ אברהם יוסף יוסקא גוטסמן, שנסמך ממנו ונשא את בתו פיגא. נפטר ביום כ״ה סיון

תרפ״ט, ונטמן בהוש. הניח חידושים בכתובים. בנו: ר׳ צבי אב״ד באקוי. בתו גם זו׳ ר׳ אברהם יעקב דרברמדיקר האדמו״ר מפקשן, נכד רל״י מברדיטשוב, עלה לת״א, נפטר בתשכ״ד, חיבר: לנפש חיה.

תשובה אליו: אבן יקרה, תנינא, עב לאקנא. שיר ממנו בראש ספר אוצר התורה קמא למח׳ ר׳ אפרים לנדא.

ר׳ צבי לנדמן רב בניו יורק. במשתתפי הלבנון א-ב.

ר׳ צבי בנו של ר׳ יהודה ליבוש נכד רח״א מאלסק, נפטר ביום א׳ סיון תשכ״ג.

ר׳ צבי ב״ר פנחס **לנדמן**

בנו של ר׳ פנחס אב״ד קרילוב ואקנא. אב״ד באקוי ברומניה. חתן הרב שלום לנדמן מפרמישלא. עלה

הרב צבי לנדמן מבאקוי

לארץ בשנת תש״ך, הקים את בית מדרשו בנהריה, ונפטר ביום כ״ט אייר תשכ״ה. הניח בכתובים הרבה חידושים במקצועות התורה.

מתוקה שנת העובד, הספד על מהר״ם שפירא מלובלין, קלוזש, דפוס ויינשטיין עט פריעדמאנן, תרצ״ד, מ עמ׳, שער נוסף ברומנית. בראש הספר: תודה מחורזת לתומכו ר׳ יהושע אריה רוזנברג מבאקוי, וכן לבנו ר׳ שלום שסייעו וד״ת ממנו בעמ׳ טו; תמונת המחבר; הקדמה בה מבאר מה ראה על ככה לכתוב ההספד. בנוי בחרוזים, ובשוליו חידושי אגדה. מצטט בהם מחיבורו אותיות מחכימות. מעמ׳ כט: ליקוטי דרוש. מעמ׳

לז: הספד על רבי מנחם נחום פרידמן משטפנשט. בסוף מביע תקוה להדפיס את ספרו: פרחים. בעמ׳ לו מודה לתומכיו: האחים רמ״מ וייסלר מבאקוי ואחיו דב ברל וחיים מקנדה, לזכר אביהם ר׳ משה ב״ר ישראל יהודה הלוי, שנפטר ביום ו׳ טבת תרצ״ד בעיר ברונדון שבקנדה.

בנו הרב שלום רב ברומניה ובחיפה, נפטר ביום י׳ אדר תשל״ט. חתן רנ״נ קופלמן נכד הנו״א. ילדיו: א. הרב נתן ראש לשכת הרבנות בחולון; ב. חנה זו׳ המחנך הרב משה ירקוני בחיפה; ג. שרה זו׳ ר׳ מנשה הוס מלונדון בבית וגן.

ר׳ צבי הירש ב״ר אברהם **לנדמן**

מסטרליסק וקיטוב (תק״ס* — תרכ״ח)

בנו של ר׳ אברהם ב״ר יצחק אב״ד ויזניצא. נכד הרע״ב, השל״ה, הט״ז, הב״ח, העט״ז, החוזה ומהרי״ל מזקילקוב. נכדה של בלימה, זו׳ השניה של השרף מסטרליסק ואחות רמ״מ מקוסוב. תלמידו של השרף מסטרליסק, ורבה של העיירה. בסוף ימיו אב״ד קיטוב. נפטר בוינא ביום כ״ז חשון תרכ״ח. נשא את רבקה, נפטרה ביום כ״ב טבת תרמ״ח בקרילוב שבפולין, בת ר׳ איציק חתן השרף מסטרליסק. נטע חמישה ארזים בישראל: א. ר׳ אורי מפודילאי; ב. ר׳ יעקב קופל מטרנופול; ג. ר׳ מנחם מנדל מפוטוליטש; ד. ר׳ פנחס מקרילוב ואקנא; ה. ר׳ אברהם משפיטיבקה; ו. זו׳ ר׳ אפרים זלמן רוקח מהרובשוב נכד השר. יש מוסיפים: ז. ר׳ נחום מבילקמין.

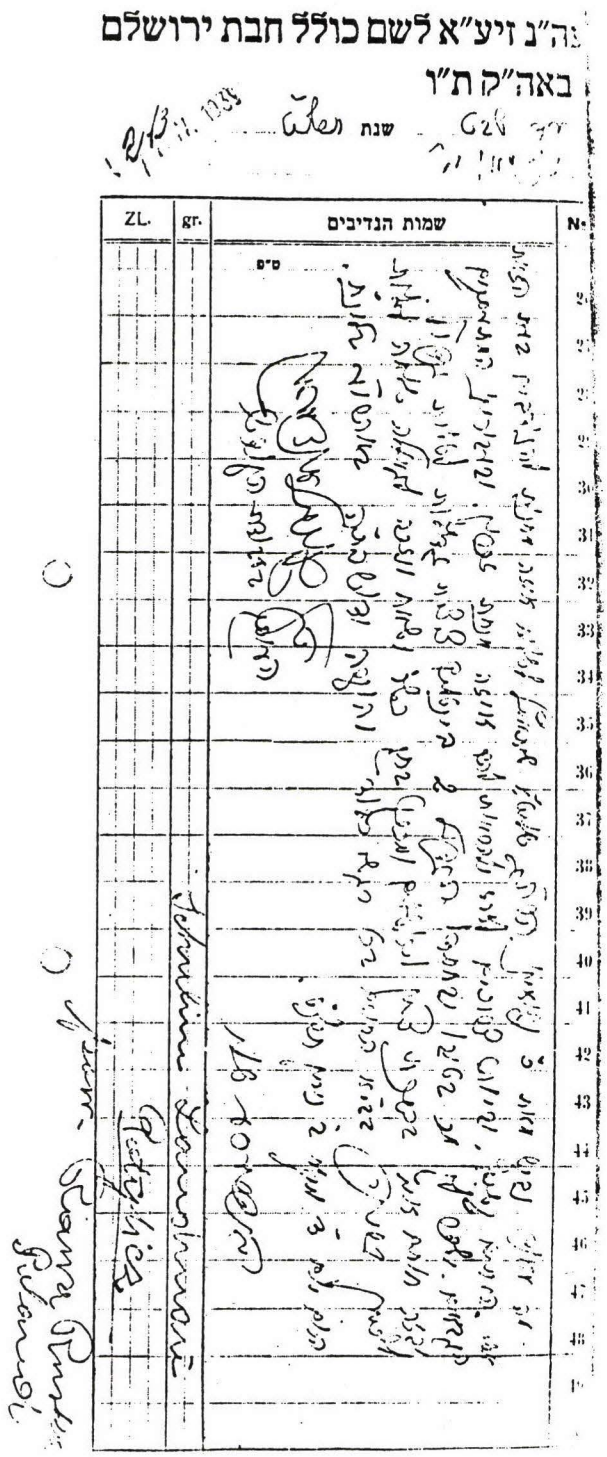
תשובה אליו: טוט״ד, תנינא, קכד.

ר׳ שלום ב״ר מנחם מנדל **לנדמן**

מפשמישל (תר״ך — תרס״ו)

נולד בשנת תר״ך לאביו ר׳ מנחם מנדל מפוטוליטש. נשא את פיגא נכדת האוהב ישראל ורא״ל מוולוטשיסק, בתם של ראי״ה רוקח מפשמישל ב״ר משה מקארוב בהשר וזו׳ מרים דבורה בת רצ״ה (פרנקל) נכד הדגל, הבעש״ט ור״מ מפרימישלן. נפטרה ביום ב׳ ה׳ ניסן תרס״ה. גר בפרמישלא כאדמו״ר מפוטוליטש. נפטר על פני אביו ביום ב׳ כ״ט אדר תרס״ו, וידיעה על כך בקמחז״ה, ד׳ ניסן, 2.

בנו ממלא מקומו ר׳ חנוך הניך דב הי״ד הוציא לאור את ספרו **דובר שלום** עה״ת ונ״ך ע״ד פרד״ס, פרעמישלא, דפוס ר׳ חיים קנאללער ובנו, תרס״ח, ב, מב ד׳. מעבר לשער תאריכי פטירת בני המשפחה. ההסכמה מאביו שקבע את שם הספר.

בקשת הרב שלום לנדמן מפוטוליטש ביום ב׳ ניסן תרצ״ט מנשיא הכולל, לשלוח לנדיבים ולגבאים מנחת זכרון: שתי אגודות ציצית לטלית גדול.

ההקדמה מבנו שהעתיק את הכתבים, ובה מודה לגיסיו: ר׳ משה רוקח מו״ל אשכלות הגפן בעל אחותו ובן דודו, רצ״ה לנדמן מט״ג אקנא, ולאחיו ראי״ה. בקולופון מביע תקוה להדפיס גם חידושי גפ״ת שעמו בכתובים, ומחוסר כסף לא הדפיסם עתה.

ר׳ עזריאל גוטפריד מביא ממנו ד״ת בהקדמה לספרו.

לַנְדְסְבֶּרְג

ר׳ משה אב״ד הוסיאטין.

תשובה אליו: חסל״א, תנינא, חו״מ, ט בתרכ״ד.

לַנְדָר

ר׳ חיים. דומ״ץ פרוכניק, ואחרי תרע״ב עבר לרישא. יש ונקרא לנדא. קונ׳ העלם דבר חיבר בתר״ע לערך.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״ב, צט; צבי לצדיק, כה, כו בתרמ״ח. במשתתפי מחז״ה תרע״ב, וכן אהל מועד, ח״ב, דף כז ע״א. שם בדף יא ע״ב גם ר׳ נפתלי צבי מפרוכניק.

לַנְדְרֶר

ר׳ זאב

נדבן בקראקא, מחסידי קולושיץ. חתן ר׳ נפתלי הורביץ ממישלניץ, דור רביעי לר׳ איציקל מאה״ו. בנו ר׳ דב בארה״ב, חתן ר׳ חיים פרידמן מת״א.

תשובה אליו מבוכרה בתש״ו: דובב מישרים, ח״ג, סג.

לֶנְץ

ר׳ חיים. ת״ח בקוזובה. אליו: חיים של שלום, ח״א, כד.

ר׳ חיים ירוחם ב״ר שמעון משולם פיבוש **לנץ**

נולד בבוצץ לאביו ר׳ שמשון משולם פיבוש, ב״ר ישראל משה, בנה של ליפשא אחות ר׳ יצחק ישכר מבוצץ, ב״ר שלמה משם אב״ד בילקמין, חתן ר׳ יוסקי אב״ד פודקמין מח״ס אהל יוסף, ב״ר ישראל אב״ד זלוזיץ ולוקטש מח״ס הלכה אדם מישראל, ב״ר יעקב אב״ד הוסיאטין, ב״ר אברהם

ב״ה

אלה הם התקנות אשר קבלו עליהם

א
אמחיוב כל אחד כשירצה להיות
בהחברה ליתן לקיריינט כפ׳
ויש לו רשות לעלם
עד כלות מנה
תמימה

ב
בכל שבוע יתן כל אחד שני כלי .
חוץ ליל השבה בלי לקבץ
על יד על יד להסיב שם
נשב חולי עמיי מאר
כסף לך ירבה
למו

ג
בשם איחלה חיו קיץ מלא מהחברה
מחיוב לעלות בכל החולה קיץ מהחברי
ולעלן מלעלו כמה ליונות משמע . ובשם א
אזה הקיץ שיפול עליו הלינה לך
יהי׳ בביתו מן לך יהיה לו .
פנמי מחיוב לעלם כפי
הנקבע בהתקנת
להמקומות
מהחברה
אלנו

ד
בעת איחלה אחד מהחברה
חיו ויעמו לו מי שבירך מכל
המינן כשיהי׳ ביכלתו לכל
חיי כל מן יותר המעות
הללו שייכים לתיבה
אל ביקור
חולים
אלנו

ה
בעת איחלה חיו אחד מהחברה ויהיה
צריך למעות מחמת אלם יהיה לו בח
להחזיק נפשו . על חמשה ריינט ׳
ינתן לו מהקופה לחלוטין
ואם יצטרך יותר מעכון
יתן על כשיעזור
לו הגבאים
לפלך

ו
מן פרעת נירא ואם מן פרעת ויחי .
כל הנמרים שיגררו העולים
שייכים לחברה אל .
ביקור חולים
אלנו

ז
ב עת שיעמדו החברה נבחי וגוררים .
ויעמדו קלפי וסעודה ויקח מעות
מהתיבה אל ביקור חולים
כשיעמדו מי שבירך לכל
אחד ואחד על ה
הסעודה מזי
המעות
שייכים
לתיבה
אלנו

ח
גם עשינו תקנה בכל שנה בעת הסעודה ׳
יכתב בספר זכרון בהפנקס מה שעלתה
עלקות ב״ח בזו השנה . וכמה היתה טיפה
לחולים . ובזכות מצוה זו זכרונם
יזכר לבני יוסר כל בזכרון
עוב שנזכה לעשות
מצות ומעש״ט
כל ימי
חיינו
אמן

התקנות בפנקס חברת ביקור חולים בסניאטין

אבא אב״ד לודמיר והרובשוב, ב״ר בנימין בונם ב״ר מאיר ז״ק אב״ד לבוב.

נתגדל בביתו של הדע״ק, והיה ״מאנשי סגולתו״ מופלג בתורה וביראה. בן דודתו ר׳ נטע מלנטשיץ, היה הכותב של הספר אהבת שלום. עבר לסניאטין, וניהל שם בכתב יד נאה את פנקס חברת בקור חולים בו נרשם שם משפחתו. הוא כולל שמונה תקנות, ושמות החברים בסדר א״ב של השמות הפרטיים. לפי פרידברג נדפס במונקאטש תרס״ו ספרו **דברי ירוחם** על בראשית, ולא ראיתיו. יתר חידושיו נותרו בכתובים. בסניאטין נולד לו בנו ר׳ פנחס, אבי ר׳ יוסף שנולד שם בתרכ״ו, והיה בעל דפוס בעיר בו נדפס ספר יחיד. כשברח בפרוץ מלה״ע א׳ הניח את הפנקס לשוללים, ובשובו כשמצאו קרוע וחסר כמה גליונות, מסרו לאוסף שבדרון.

עיר ומלואה, 534; ספר סופר וסיפור, שנז.

ר׳ פיביש לנץ. ת״ח בסטניסלב. נזכר בשו״ת אמרי דוד, סט בתרצ״ג.

לַנְצְמַן

ר׳ אברהם משה אב״ד רעדים. במנויי ספר התמונה תרנ״ב.

תשובה אליו: צבי לצדיק, מז בתרנ״ד.

לַנְצְנְבֶּרְג

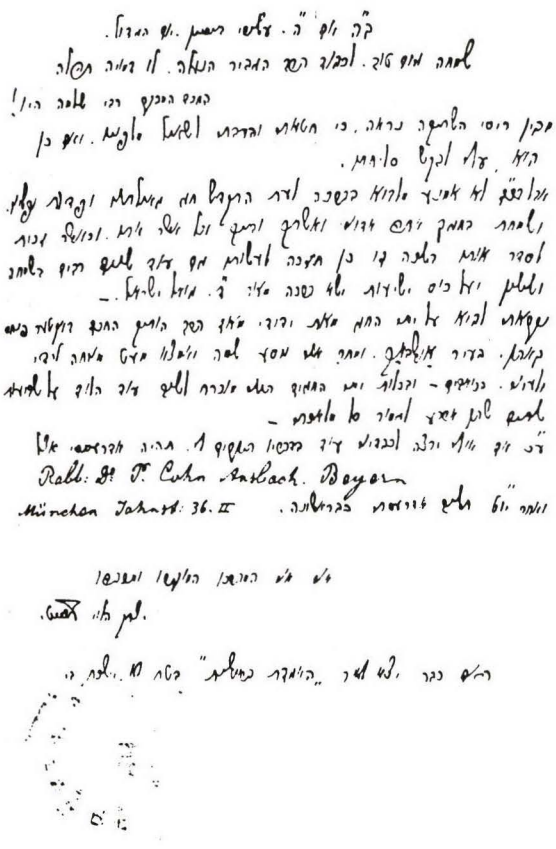
ר׳ פנחס דומ״ץ טרנוב.

תשובות אליו: שו״מ, קמא, ח״א, יט, מב, ר בתרט״ז — תרי״ט (סלצינברג!).

לַסְט

ר׳ יצחק הלוי

נולד בסטניסלב ביום י״א שבט תר״ז. עסק במסחר, ואיבד את כספו. נדד במדינות שונות באירופה, וגר גם בפוליין ריסקווע שבמרמורוש. לבסוף השתקע באנגליה, וישב על התורה והעבודה בבית מדרש מונטיפיורי ברמסגייט. שם נפטר ביום כ״ח

כרטיס ברכה לחג הפסח מר׳ יצחק הלוי לאסט לר״ש בובר. מודיעו כי כתובתו בחג תהיה אצל הרב ד״ר פנחס קאהן באנשבאך־בווריה שהזמינו אליו.

חשון (ולא ד׳ כסלו) תרע״ד. בעל חוש ביבליוגרפי, וחובב ספרים. מגנזי ספריות ההדיר לפי כתבי יד רבים, את ספרי הפילוסוף פרשן המקרא והמדקדק ר׳ יוסף אבן כספי (1279 — 1340): עשרה כלי כסף א-ב, חיבורים קטנים, פרסבורג תרס״ג, ושנה לאחר מכן ילקוט רצנזיות על הספר בכמה לשונות; משנה כסף א-ב, ביאורים עה״ת, קראקא־פרשבורג תרס״ה — תרס״ו; תוצאות ודוגמאות מספר שרשות כסף, ביאורי מלים מעין מילון השורשים, לונדון תרס״ז; אדני כסף א-ב, ביאורי נביאים ראשונים ואחרונים, תרע״א — תרע״ב; תם הכסף, ח׳ מאמרים בפילוסופיה ולשון עברית, תרע״ג. על אף שלא ראה ברכה כספית מהספרים, חשב להמשיך כן גם בספרי המאירי, וההדיר שם בתרס״ט את ספרו מגן אבות להצדקת מנהגי פרובאנס.

מדינה וחכמיה, 127; סטניסלב, 388; קרסל, ב, 294; מארמארוש, 145.

לסטמן ראה לפי: **לוסטמן**

לַסֶר

ר׳ יוסף (יושע)

ת״ח מופלג בבלז. עבר להיבניב משנשא את מרים ליברמן. הרצה שם בשבת שיעור שאליו באו גם מפשוטי העם. אח״כ ר״מ בישיבת בית מאיר בקראקא. זמן מה מו״ץ בזבנא, וגר גם בטרנוב.

תשובות אליו: לב״ד, זיו הלבנון, יח, סג. חידושיו בכתר תורה (רדומסק).

היבניב, 144.

לַקְמַן

ר׳ גרשון. ת״ח בבלז, אולי בנו של ר׳ חיים מאיר. תלמיד החבצלת, ומוסמך להוראה.

תשובה אליו: אמרי דוד, קח בתרצ״א; אמרי טבא, מה, נב בתרפ״ט — תרצ״א.

ר׳ חיים מאיר. ת״ח בהיבנוב, אולי אביו של ר׳ גרשון.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, קה בתרנ״א ללבוב; שו״מ, קמא, ח״א, פה.

לַקְס

ר׳ יוסף. ת״ח ברוהטין.

תשובות אליו: אמרי דוד, קכא, קכב בתרפ״ט; דובב מישרים, ח״א, קיד.

לַקְסֶנֶר

ר׳ ישראל ב״ר שמחה יואל. אליו: יד מאיר (פריש), נג.

לֶרֶנֶר

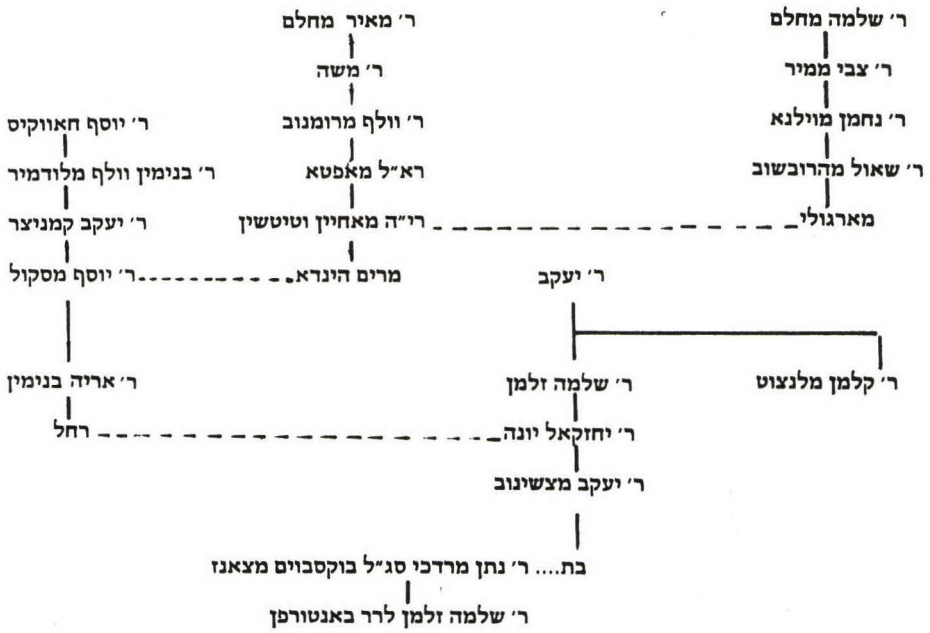
ר׳ יוסף. אב״ד סטודניצה. אליו: כוכב מיעקב, קצה.

ר׳ שלום מרדכי. בחור ת״ח במיקוליב.

תשובות אליו: אביר יעקב, נט; אמרי טבא, נג בתרצ״ב.

לֶרֶר

ר׳ חיים. ת״ח בפודגורזע. אליו: מהרש״ם, ח״ו, עה.

ר׳ יחיאל ראב״ד באבוב. י״א שנפטר בנסיבות טרגיות.

תשובות אליו: אבן יקרה, תליתאה, עה, עו, קז; אבני צדק (ט״ב), או״ח, לז; בית יצחק, יו״ד, ח״ב, טו, מב, קכה, אה״ע, ח״א, פח, ח״ב, קיד, קטו בתרמ״ט — תרנ״ז; הרי בשמים, ח״ב, פה-פז בתרנ״ג; כנף רננה, יו״ד, ח״ב, לה בתרמ״ח; מהר״ש, ח״א, ג, כט, עד, עט, ח״ב, יט, כב, לא, סא, ח״ד, יט, נד, ח״ה, ב, ח״ו, ד, ח״ח, קטז בתרנ״ה — תרס״ו; מהרש״ם, ח״ב, ק, קמ, רה, רנה, ח״ג, סה, רכא, רמה, רעו, שלב, שסח, ח״ו, נד, פג, ח״ז, א, ב, ח, יט, כט, מב, קלב, קלו, קסה בתרנ״ב — תר״ס; מצפה אריה, תנינא, יו״ד, יד, טו, נ, ס, חו״מ, טו, יט, כ בתרנ״ג; עמק הלכה, ח״א, יט.

ר׳ יעקב ב״ר יחזקאל יונה **לרר**

נולד בצשינוב לאביו החסיד ומתמיד ר׳ יחזקאל יונה (נפטר לפני תרס״ו), ב״ר שלמה זלמן (תלמיד הנו״א, נפטר ביום י״ח תשרי תקע״ט, חמיו של ר׳ חיים הלר אחיהם של רצ״ה חריף ורש״ז מפרמישלא, אחיו של רבי קלונימוס מלנצוט חתן רמ״מ מרימנוב), בני ר׳ יעקב, ולאמו רחל בת ר׳ אריה בנימין (אחי החסיד ר׳ מאיר בריש מזולקווא. הניח מגילת יוחסין מפורטת), ב״ר יוסף מסקול (נשא את מרים הינדא בת ר׳ יהושע השל אב״ד אחיין וטיטשין ברוסיה — נשא את מרגאלי ב״ר שאול מהרובשוב [זוגתו היתה אחות ר׳ יעקב מהרובשוב אבי אביו של ר׳ שלמה זלמן אב״ד נרול, נכדי ר׳ יעקב אב״ד פלוצק, נכד הסמיכת חכמים], ב״ר נחמן אב״ד וילנא, ב״ר צבי אב״ד מיר ברוסיה, ב״ר שלמה הכהן ר״פ אב״ד חלם אחי רח״כ נכדי המהר״ם מלובלין — ב״ר אריה ליבש אב״ד אפטא וטשאכטשיכיב (הנקרא ר׳ ליבש חריף, רבו של היהודי הקדוש), ב״ר וולף אב״ד רוחמאניב, ב״ר משה, ב״ר מאיר אב״ד חעלמא חתן הרבי ר׳ השל), בן הישיש ר׳ יעקב קמיניצר, ב״ר בנימין וולף מלודמיר, בן הצדיק ר׳ יוסף חאווקיס (מ״מ דאליק, תלמיד הבעש״ט, דודו ורבו של רא״ח מזלוטשוב המביא ד״ת ממנו בספרו אורח לחיים פרשת ראה, וכן ד״ת ממנו בספר אדני פז).

תלמיד ר׳ ישראל מתתיהו אוירבך אב״ד בוסק וצשינוב. חסיד בלז מובהק. הוציא לאור קונ׳ הגאון ר׳ צבי חריף א-ב, ירוסלב־מונקאטש תרס״ו — תרס״ז, שהעתיקו בתר״ם בהיותו צעיר לימים. בהסכמת ר״י מדזיקוב מברכו לאירוסי בנו בתרס״ו. רא״ב קלוגר מסכים על מה שרוצה לצרף מחידושיו (וידעתי את הרב הנ״ל היטב כי הוא חריף ושנון).

תשובות אליו ואל חתנו ר׳ נתן מרדכי סג״ל בוקסבוים תלמיד ריי״פ בומבך, בקונ׳ שהוציא לאור, ח״א, מדף כט, ח״ב, מדף לט, ובין היתר מרבו, המהרש״ם, ר״י שמלקיס, ריי״פ בומבך ורא״ב קלוגר.

ר׳ ישראל לרר. ת״ח בטרנוב. אליו: מנחת יחיאל, ח״ב, מ, מא.

ר׳ שלמה זלמן ב״ר נתן מרדכי **לרר**

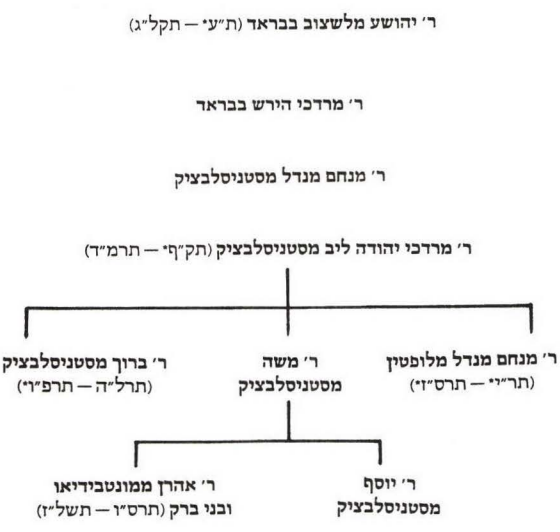
נולד בצאנז לאביו ר׳ נתן מרדכי סג״ל בוקסבוים. בשנות השואה ניצל ממחנות ההשמדה, ואח״כ התישב באנטורפן. מגיד שיעור בקלויז שינאווא.

הר״ר שלמה זלמן לרר מאנטוורפן

גבאי כולל גליציה. נשא את חיה מלכה בת ר׳ גרשון לרר־קלך מחסידי בלז, ולהם ט׳ ילדים ומהם נכדים. תמונת אביו בעמ׳ 1115.

לַשְׁצוֹבֶר

ר׳ אהרן ב״ר משה לשצובר

ממונטבידיאו ובני ברק (תרס״ו — תשל״ז)

נולד בשנת תרס״ו (בלבוב?) לאביו ר׳ משה אב״ד סטניסלבציק. מגיל י״ג למד בברודי אצל מחזה אברהם, ובן י״ח נסמך ממנו ומרבנים נוספים. בשנים תרפ״ו — תרצ״ו רבה של סטניסלבציק, וגבאי א״י. מחסידי הוסיאטין. הוזמן לרבנות מונטבידיאו בירת אורגוואי, וכיהן בה שלושים וחמש שנים.

הרב אהרן לשצובר

הפעיל את חיי היהדות בעיר. יסד ישיבה, ואמר בה שיעורים. בקי בחדרי תורה, והשיב על אתר בכל מקום. מתמיד ועסקן במצוות, עממי וחביב לכל אדם, בעל שיחה נאה, חבר במזרחי. עלה לארץ בתשל״א, ונתקבל כראש לשכת הרבנות של המועצה הדתית בבני־ברק, ורב ביהכ״נ אהל אברהם. נפטר בסיימו ברכת המזון, אחרי אמירת ד״ת בסעודה שלישית, בשבת ח׳ אדר תשל״ז.

הניח את זו׳ קלרה, שני בנים, בת ונכדים. לא הספיק לסדר את כתביו לדפוס.

הצפה, י׳ אדר תשל״ז, 1-2; א.ב. ידור, פנים אל פנים, תשל״ב, 644, 14; מורשת (ב״ב), תשל״ח, ד, 31-34; ראדיחוב, 422-428.

ר׳ ברוך ב״ר מרדכי יהודה ליב לשצובר

מסטניסלבציק (תרל״ה — תרפ״ו)

נולד בשנת תרל״ה לאביו ר׳ מרדכי יהודה ליב אב״ד סטניסלבציק. נתיתם מאביו בגיל י״ב, ונשמרה לו הרבנות עד שיגדל. בתרס״ז עלה שם על כס הרבנות, על מקום אחיו ר׳ מנחם מנדל. ר׳ אהרן ב״ר ברוך חתם שם על כנפי יונה תרמ״ד.

תשובתו מתרע״ב בתשובה כהלכה, דף עו.

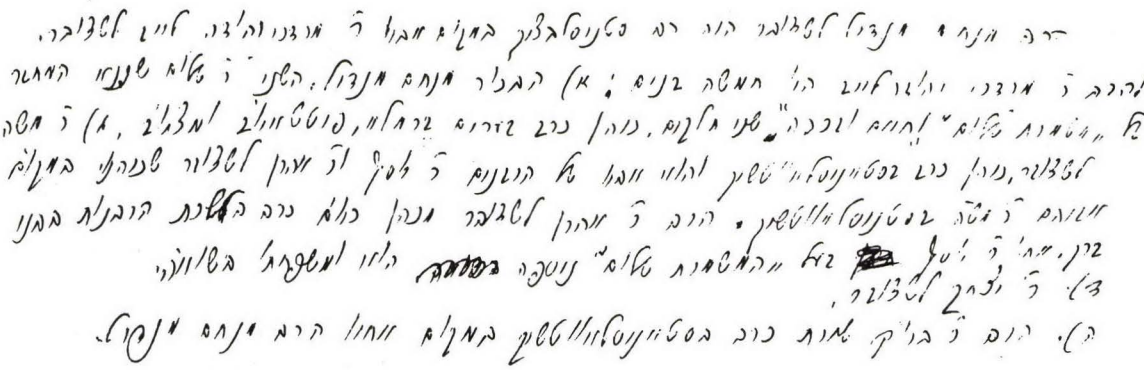
אהלי שם, 264.

ר׳ יהושע לשצובר

מבראד (ת״ע׳ — תקל״ג)

בא מלאשצוב שברוסיה לבראד, ונמנה על חכמי הקלויז. משום כך נקרא בפי העם קלויזנר. חריף ובקי עצום, אבל בעניוותו הצניע את ידיעותיו. סייע לניסוח התשובות, בויכוח עם הפרנקיסטים בלבוב תקי״ט בענין עלילת הדם (ולא כמתואר שההגמון אילצם לשמוע הטפות נוצריות, ועליהם להמיר אם לא יענו תשובות כהלכה). דומ״ץ בראד משנת ת״ק (או תקכ״ה), בהשפעת האב״ד ר׳ איציקל הורביץ. היה זה אחרי שביקש ממנו הסכמה לחיבורו על חו״מ, וכשעיין בכמה דפים התפעל, ואמר שראוי הוא לשבת במקומו על כס הרבנות (אהל נפתלי, ריז). נפטר ביום כ״ט אב תקל״ג, ונשתמר נוסח מצבתו. ממנו הסתעפו שבעה דורות של רבנים, בסטניסלבציק הסמוכה, ומסורת בעיירה שאף הוא עצמו כיהן שם. מוצאים אחריו את ר׳ מרדכי הירש לשצובר בבראד, במנויי יסוד יצחק, זאלקווא תק״ע.

ברודי, 100-101, 344; ראדיחוב, 423.

רשימת הרב אהרן לשצובר בענין יחוס משפחתו

ר׳ יצחק אליעזר (ליזר) **לשצובר**

רבה הראשון של סטניסלבציק ולופטין (פנקס, ח״ג, 197), ואולי שיבוש בשם.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר מרדכי יהודה ליב **לשצובר**

מסטניסלבציק ולופטין (תר״י* — תרס״ז)

בכורו של ר׳ מרדכי יהודה ליב אב״ד סטניסלבציק. כשנפרדה ממנה קהילת לופטין הסמוכה, והקימה קהילה לעצמה עם בית עלמין ושו״ב משלה, נקרא לכהן כרב לחסידי הוסיאטין, לעומת חסידי בלז שקבלו את רחי״ל המרלינג. לא נכון שבתרע״ד עבר ללבוב (פנקס, ח״ג, 299). כשנפטר אביו בתרמ״ד בהניחו יתומים קטנים, חזר כנראה לסטניסלבציק למלא את מקומו, עד לפטירתו בתרס״ז לערך (בטעות נרשם בפאלקסקאלענדער עד תרע״ב).

תשובות אליו: בר ליואי, ח״א, יו״ד, ב; מהרי״א הלוי, ח״א, קז, קכד, ח״ב, פג בתרל״ז ללופטין.

ראדיחוב, 11, 29-31, 197.

ר׳ מרדכי יהודה ליב לשצובר

מסטניסלבציק (תק״ף* — תרמ״ד)

אולי הוא בנו של ר׳ מנחם מנדל אב״ד סטניסלבציק שאליו השיב בתרי״ג השו״מ, תליתאה, ח״א, רעו, מצאצאי ר׳ יהושע קלויזנר אבי המשפחה. רבה של סטניסלבציק, וחתם על כנפי יונה תרמ״ד. במקום אחד נקרא הישיש, והנכון שנפטר בבראד בתרמ״ד במבחר שנותיו. ידיעה על כך במחז״ה, ד׳ תמוז, 5.

בניו: א. ר׳ מנחם מנדל שמילא את מקומו בסטניסלבציק; ב. ר׳ שלום שכנא אב״ד ברמלא, פיטשאיוב ומציוב ברוסיה, מח״ס משמרת שלום וחיים וברכה א-ב. תשובה אליו לפיטשיוב: הרי בשמים, תנינא, ח״א, קיג בתרמ״ג; ג. ר׳ משה אב״ד סטניסלבציק. בניו: 1. ר׳ מתתיהו חיים. ניצל וגר באורגוואי; 2. ר׳ יוסף אב״ד סטניסלבציק, חתן דודו ר׳ שלום שכנא. נספה עם משפחתו הי״ד; 3. ר׳ אהרן אב״ד סטניסלבציק, מונטבידיאו וב״ב; ד. ר׳ יצחק; ה. ר׳ ברוך אב״ד סטניסלבציק. ממשפחת לשצובר ברשימת קדושי רדיכוב (עמ׳ 636): ישראל עם גרינה, חנה, שרה ויטה; נחום ורבקה, בנימין, פנחס, ליב ומשפחתם; יצחק ומשפחתו.

פנקס, ח״ג, 377.

מ

מאוטנר ראה לפי: **מונטנר**

ר׳ מאיר. סופר בברזאן.

תשובות אליו: חסל״א, קמא, יו״ד, פח בתר״ג — תר״ו; שו״מ, תנינא, ח״ד, קעה בתרי״ז (ז״ל).

ר׳ מאיר דומ״ץ הליטש.

תשובה אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, קכב.

ר׳ מאיר דומ״ץ וישניצה.

תשובות אליו: מהרש״ם, ח״ג, קצב, ח״ז, קיג, רטו בתרנ״ה — תרנ״ח.

ר׳ מאיר. ת״ח בקראקא.

תשובה אליו: שם עולם, ח״ב, קלה בתרל״ג.

ר׳ מאיר ב״ר ארון אריה ליב

מפרימישלן (תק״ם — תר״י)

נולד בשנת תק״ם בברכתו של הנו״א, לאביו ר׳ אהרן אריה ליב מפרימישלן (ראה עליו במשפחת ליפר). בגיל עשר למד אצל החסיד המקובל ר׳ דב בר מלמד בפודהייץ, זקנו של ר׳ אליעזר צבי מח״ס אצבע קטנה שבכתובים. תלמיד מובהק לרבי מרדכי מקרמניץ שגידלו כשהתיתם מאביו, וכן לרמ״ל מסטוב, וקיבל גם מהחוזה מלובלין. בשנת תקע״ג עלה על כס אביו כאדמו״ר מפרימישלן, ונתפרסם כאחד מגדולי בעלי המופת בדורו. רב מופלג שמע ממנו, שיש לו כמה ראיות שנמצאת בו נשמת ריב״ז (הדרת קודש היבנר, דף מא ע״א). דיבר על עצמו תמיד בגוף שלישי: מאיר אומר. לא מתישב עם סדר הזמנים מה שנמסר, שהפמ״ג שמע ממנו פעם שיעור גפ״ת לפני אברכים וקילסו. פיזר את הונו לצדקה מבלי לדאוג לילדיו, ולעצמו הסתפק בקב חרובים. שלח כל שנה 702 דוקטים כמנין שבת לעניי א״י, ע״י גבאי הצדקה שלו ר׳ אהרן פפר, זקנו של ר׳ אברהם חיים מחדש בית המדרש בפרימישלן. בגלל רדיפות מוסר אחד, עבר לגור שלוש שנים בליפקן שבבסרביה.

בידידות רבה עם ר״י מרוזין ור״ש מבלז, וביקר בלבוב אצל הישועות יעקב. השתוממות עצומה עוררה ידידותו העמוקה עם המהרש״ק, וסקר אותה יהושע מונדשיין, המחנה החרדי, כ״ד אייר תשמ״ה, 16-17. אחרי פטירתו ספד לו המהרש״ק בקונ׳ מאיר עיני המחכים לסליחתו, בציינו שרוח

הקודש גלויה היתה נראית אצלו. בין הגאונים והצדיקים שנסעו אליו: הדב״ח, השו״מ, ר׳ אלעזר שפירא מלנצוט ובנו ר׳ שלמה, רצ״ה מליסקא, ר׳ אברהם גלר מקריפטש, ר׳ יוסף בנו של המאור ושמש, ר׳ נחום בורשטין אב״ד נדבורנה, ר׳ עוזר אב״ד ידלובה, ורצ״ה ר״פ אב״ד דובנא. בזקנותו עבר לגור שבע שנים במיקוליב, ושם נפטר ביום כ״ט אייר תר״י. נטמן בפרימישלן, ונשתמר נוסח מצבתו. ספד לו גם ר׳ משולם ישכר הורביץ אב״ד סטניסלב.

נשא את שלאמצא בת רבי צבי מפודהייץ בנו של התוספות שבת, ונפטרה ביום י״ד כסלו. ילדיו: א. ר׳ צבי יחידו. בנסעו לס״ג אל ר״י מרוזין, נפטר ביום כ״א אייר לפני תר״י. נשא את רבקה, בת ש״ב ר׳ ארון בראטשיביר שליד ניזנוב. ילדיו: 1. ר׳ מרדכי אריה חתן רבי משה מזוויהל. אבי: ר׳ אברהם בלבוב, ר׳ צבי ור׳ מאיר בפרימישלן; 2. זו׳ בנו של רבי ברישׁ (פלם) סג״נ מאלסק; 3. זו׳ בנו של רבי דוד זלטס; ב. רחמה רחל (או לאה) זו׳ ר׳ יוסף יוסקא הלוי גוטסמן האדמו״ר מלשקוביץ ב״ר שמשון הלר מאוזיראן; ג. רייזעלע (ריכלי) זו׳ ר׳ יחיאל מיכל מושקוביץ האדמו״ר מגלינא; ד. אסתר צינא זו׳ ר׳ צבי (הרשלה) פרנקל שמילא את מקומו כאדמו״ר בפרימישלן; ה. חנה זו׳ בן דודה ר׳ אברהם חיים רדליך האדמו״ר ממיקוליב; ו. מרים חיה׳לה זו׳ רבי יהודה יצחק מבורניפקא. בזיוו״ש זו׳ ר׳ יואל מושקוביץ האדמו״ר משאץ.

ציוה שלא להדפיס את ספרו מאיר יאיר. תורותיו העממיות כונסו בספרים: **דברי מאיר** עה״ת וליקוטי נ״ך וש״ס. הובא לדפוס בהוצאת המלקטים והעורכים: ר׳ מאיר הלוי ראב״ד מיראפול וכעת אב״ד נדבורנה חתן נכד המחבר, ור׳ יצחק שוסטיק נכד רבי אהרן אריה וחתן רבי יצחק מקלוש אחי המחבר, בארטפעלד, דפוס ר׳ יוסף מאיר בלייער, תרס״ט, כה ד׳, עם הקדמת המלקטים שהושמטה במהדורות הבאות. שנית בסעאיני, דפוס ר׳ יעקב ווידער, תר״ץ לערך, לב ד׳. בשלישית ע״י ר׳ מרדכי לייפר ב״ר יעקב מדברצין, דפוס ר׳ יצחק אייזיק גראס, אחרי ת״ש, מח עמ׳. מהדורה מסודרת מחדש בפורמט קטן באותיות מרובעות, לפי הוצאת דברצין, ירושלים, אבן צבי, תשכ״ח, צא עמ׳. ד״צ הוצאת דברצין בתשל״ד, וגם בתשל״ה עם עוד שנים מספריו.

מרגניתא דר׳ מאיר, לקוטי תורה וחסידות, לבוב, בימ״ס ר׳ ראובן מרגליות, תרפ״ו, כ ד׳. ד״צ בת״א תשכ״ד עם אור המאיר, ושוב בירושלים, אור הספר, תשל״ד, עם אור המאיר ודברי מאיר.

סדר הקפות לשמיני עצרת ושמחת תורה שנהג לומר, הועתק מכתב־יד שתחת ידי נכדו רבי בצלאל

יהושע מושקוביץ מגלינא, לבוב, ר׳ אליעזר מארגאשיש, תרנ״א, יב ד׳.

אור המאיר, תולדותיו ושיחותיו, לבוב, בימ״ס ר״ר מרגליות, תרפ״ו, כג ד׳. צולם מחדש עם מרגניתא דר׳ מאיר בת״א תשכ״ד וירושלים תשל״ד.

תפארת מהר״ם, תולדותיו ושיחותיו, מועתק מלה במלה מאור המאיר בשינוי הסדר מבלי להזכירו כלל, נכדו הרב יצחק לייפר ב״ר יעקב הי״ד מדברצין, גרוסווארדיין תש״ד, ושנית עם הוספות ע״י הרב צבי מאשקאויטש, ירושלים תשי״ח, סד עמ׳.

אמת׳ע מעשה מר״מ מפרימישלן, למברג תרס״ב.

שבחי ר׳ מאיר, מעשיות וסיפורים ביידיש, ברוקלין, ר׳ משה ליב לוין, (תשט״ז), טז ד׳. ביידיש: רבי מאירל פרימשלנער א־ב, ר׳ מנחם מנדל (משי־זהב), ירושלם תשל״ז. ספר באנגלית, ניו יורק, מאזנים, תשמ״ג, 198 עמ׳, ע״י נכדו ר׳ אורי אוירבך, המציג בעמוד האחרון את יחוסו אל ר״מ ע״י בתו רחמה לאה.

ד״ת ממנו בספרים: אזור אליהו; דעת זקנים; דרשות ש״מ הכהן; נר ישראל לנכדו; קב ונקי לחתנו; רביד הזהב, ועוד. מסיפוריו, גדולים צדיקים, סט־פח. סיפור ממנו בעשר סיפורות (גסנבויאר), ז. מכתביו: ההד, אדר תרצ״ג, (עמ׳ לא, שלושה עם פקסימילים); הלולא דרבי, דף כ ע״ב; כרם שלמה, אייר תש״ם, כב, מח (עם פקסימילים), מנ״א תשמ״ג, יט־כ; טבת תדש״מ, כ־כא; אליו מפולטושען בתר״ו, אייר תשמ״ה, מג־מה; מכתביו ופקסימילים, אייר־סיון תשמ״ו, כ־כב.

עשר עטרות, 37-56; דור דעה, ח״א, צדיקים, רצג-רצו; מרקוס, החסידות, מהד׳ תש״ם, קעד, ריא, רכח-רלג; מליצי אש, א, אייר, שיא-שיג; שו״ת שאילת שלום, תשל״ג, מבוא, יח; תהלה לדוד על תהלים, היחוס בהתחלה; מרדכי גרליץ, המודיע, ר״ח סיון תש״ם, 4; פנקס, ח״ב, 441; שם ושארית, עו-עז; אלפסי, החסידות, 45.

ר׳ מאיר ב״ר משה אב״ד הוסקוב, ראה בתוך: **ר׳ לוי יצחק** מברדיטשוב

ר׳ מאיר יחיאל אב״ד חודרוב. בנו של ר׳ אבי עזרא זליג אב״ד קלשין (שם גדולי ישראל, עמ׳ ח).

ר׳ מאיר יחיאל אב״ד מגרוב.

תשובה אליו: מהרי״א הלוי, ח״א, יט בתרכ״ט.

ר׳ מאיר יחיאל אב״ד נבריה. נסע לרבי אורי מרוהטין (הד״ר מניזנוב).

תשובות אליו: שו״מ, תנינא, ח״ג, קכז, תליתאה, ח״ג, קיח, קכב בתרי״ז.

ר׳ מאיר ליב. ת״ח בקראקא. אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״א, ל.

ר׳ מאיר משה. ת״ח בוילקוטש. אליו: דבר משה, ח״א, נד.

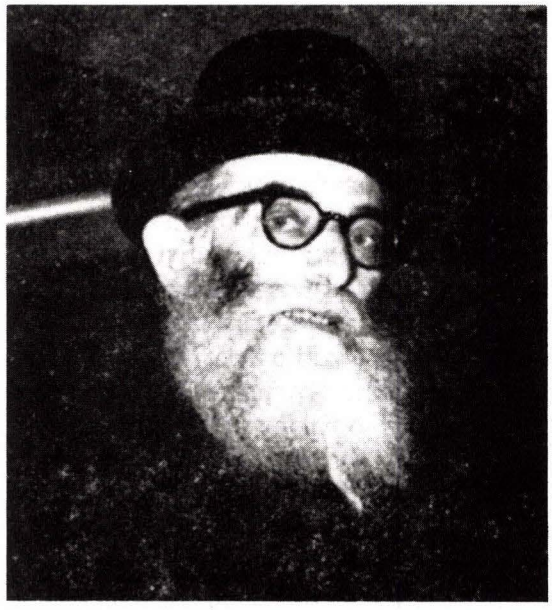
מֵאִיר

ראה גם לפי: **מיער**

ר׳ זאב דב אלתר ב״ר ישראל הלוי **מאיר**

מסנוק (תרנ״א — תשכ״ו)

נולד בסנוק ביום כ״א סיון תרנ״א, לאביו ר׳ ישראל מנכבדי הקהילה. נקרא לרוב בשמו השלישי בלבד. למד בעירו ואצל קרובו ראב״ד סטרי, ובגיל י״ח נסמך לרבנות. נשא באדר תרע״ב את חיה פרומה (פרומציא), בתם של ר׳ קלמן ב״ר יום טוב ליברייך וזו׳ מעניא בת ר׳ גרשון ממנוסטרישץ, ועבר לשם. עסק במסחר מבלי להפסיק את לימודיו. החל לפרסם את רשימותיו בעניני השעה וחקרי יהדות בכתבי עת רבים בעברית וביידיש, כגון אסיפת חכמים (בירברייער), וילקט יוסף, המאסף (קואינקה), המצפה, הצפירה, לעמבערגער טאגבלאט.

הרב אלתר מאיר

במלה״ע א׳ גלה לבוסקוביץ שבסלובקיה, ובשמשו שם כרב השתחרר מהשרות הצבאי. חזר לסנוק, ושימש מזכירו של האב״ד מהר״ם שפירא. ביקר בארץ בתרצ״א, ועלה בתרצ״ג. התפרנס ממסעדה שפתח ברחוב אחד העם בת״א. היא שימשה בית ועד לחכמים, שנהנו לשמעו קולח דברי תורה וסיפורים חסידיים מזכרונו המופלא. כתב בעניני מסורת וחגים בהצפה, וגם בעתונים לא דתיים כהארץ, הגה, הפועל הצעיר ועוד. ידע להלביש תוכן תורני צרוף בשפה ובסגנון של ימינו. בחמש שנותיו האחרונות היה משותק בחצי גופו, ועכ״ז המשיך ללמוד ולטפס לביהכ״נ, ולהקיש במכונת כתיבה את הגיגיו. נפטר ביום כ״ה כסלו תשכ״ו.

בניו אופטומטריסטים: א. צבי, יליד בוסקוביץ תרע״ח. בניו: אברהם וישראל; ב. קלמן, יליד סנוק תרפ״ג. נשא כנראה את עטי בת ר׳ צבי, ובנותיו: נעמי ואילה; ג. יפה זו׳ יוסף ב״ר צבי הירש בעל משרדי הנסיעות פאטרא (בוכניה, א׳ אייר תר״ע — ת״א, ט׳ אדר תשל״ג). בניהם: מאיר, גד, צבי. פרטים על בני המשפחה בסוף מהדורת דבש השדה ע״י יצחק אלפסי, ת״א תשל״ו.

בשבט תרע״ו כתב קונ׳ **לא תענה על רב**, תשובה למערערים וסבורים שאין רב יכול לעסוק גם במלאכה, פרסבורג, דפוס אלקלעי ובנו, (תרע״ח), 17 עמ׳. ״הרוח הנקי לטובת הפליטים״. מעבר לשער: הקדשה להוריו בסנוק. מעמ׳ 13: הלכה למעשה שכתב עם ר׳ שלמה הרץ מסטרי, להוכיח שבתלמוד משנים לפעמים את שם האומר כשרוצים לקבוע הלכה.

מחוזא, חקירה וסקירה תלמודית על בנין העיר, יושביה פרנסיה ומוריה, דפוס קרל אנגרמייער, תר״פ, 22 עמ׳, שער אחורי והסכמות שני רבנים בגרמנית. בהקדמתו כותב שזו חוברת ראשונה בסידרה שעומד להוציא לאור על שאר המקומות, כתבה לפי ש״ס שעמו בלי ספרי היסטוריה, ומודה לידידיו המלומדים בגולה זו. ר״ג שמלקיס כתב בהסכמתו: שמחתי לראות את בקיאותו הנפלאה בשבילי הש״ס, ואת עין בקורתו הטובה.

שיחות רא״ם על התורה והפטרות — בראשית, תל אביב, האחים מאיר, תש״ך, 191 עמ׳. בעמ׳ האחרון הנצחות לקרוביו. בחידושיו מצטט מספרו ודברת בם.

פרקי מועדים, לקט שיחות ורשימות מעזבונו, ת״א, אורט ישראל, (תשל״ד), 66 עמ׳. שניה בסדרת חוברות עזר למורה ולתלמיד. בהקדמת י׳ פוזנר מהמחלקה הטכנית פדגוגית, מצטט שבחי הלקט מפרופ׳ בנימין דה־פריס.

אלעזר שרביט, ובן דודו אלישע רוטר, סאנוק, 421-426, 655-657; קרסל, ב, 306.

ר׳ ישראל(טשי) ב״ר זאב דב אלתר **מאיר**

מסנוק (תרכ״ה — תש״ה)

נולד בסנוק ביום י״ח תשרי תרכ״ה, לאביו ר׳ זאב דב אלתר מחסידי ר׳ הירש מרימנוב וממקורבי

ר׳ ישראלטשי מאיר מסאנוק

רד״מ מצורטקוב, ולאמו גיטל זלדה (נפטרה בתר״ע) בת ר׳ דובריש ברייל מח״ס דבש השדה ומחסידי צאנז. אחריו נולדו: ר׳ יעקב, ר׳ משה, ורחל זו׳ יוסף ואהל. כבר בגיל חמש התיצב לצד סדיגורה, ולא נענה לשידולי אבי אמו. נשא בתרמ״ג (ולא בתרס״ג) את וולקה רייזל (נפטרה ביום י״ג אדר תרפ״ט) בת ר׳ משה אהער מחירוב, וסמך לשולחנו. נעשה קבלן ממשלתי מוסמך, בעברו בחינות בבנאות לתיכנון בנינים פשוטים וניהול עבודת הקמתם. התנהג בחסידות לתפארת, והרבה לעסוק בצדקה וחסד. מגיל כ״ג חבר מועצת העיר, והנהלת מוסדות שונים. ביתו המה מבקרים שבקשו ממנו לסדר את ענייניהם, או כסף לצדקה מזו׳ הרחמניה. שדר״י א״י התאכסנו בביתו, וסיפוריהם הלהיבו את אהבתו לארץ. שאף לעלות אליה, אלא שלא רצה להקדים את רבו רד״מ מצורטקוב. בנה לעצמו בתים ומכרם, כדי שלא להיות קשור בגולה. בתרפ״ה החלה המשפחה לעלות, ושנתיים אח״כ הגיע לת״א, כשסיים לבנות את השלד של יח״ל. גם כאן המשיך בפעילות ציבורית, ובמעשי הטבה וסעד לנצרכים ולעולים חדשים, מבלי לבדוק בציציותיהם. מראשי הסתדרות החרדים הבלתי מפלגתית לגדירת פירצות הדת, אחרי שראה כי המצב הרוחני הירוד לא תאם את ציפיותיו. לחם גם בעטו, בעתונים דער יוד, יודישעס טאגבלאט, בדרך, מחז״ה בפולין וקול ישראל בא״י. בחודשיו האחרונים חלה, מתוך צלילות הדעת אמר וידוי הגדול ושמע ישראל, ונפטר ביום י״ג (י״ד) תמוז תש״ה. נטמן ליד זו׳ בהר הזיתים.

ילדיו: א. ר׳ שלום שכנא; ב. ר׳ זאב דב אלתר; ג. אברהם חיים. נפטר צעיר בהאג אחרי תרע״ט; ד. אסתר קילא ע״ה הבכירה, זו׳ ר׳ אליעזר צבי ברא״ל צוועדלינג מסאוב. נספה עם ילדיו: צפורה פיגא,

לאה, שרה, יעקב ודב הי״ד; ה. בת שבע בת״א אשת משה שפאנוב מטרנוב, עלתה בתרפ״ה. בתה אורה אשת יצחק בן ארי; ו-ז. חוה עובדת בנק וממנהלי פ.ק.או. נפטרה ביום י״ז ניסן תשכ״ג. מרים פקידה בדפוס, ובכירה במשרד המסחר והתעשיה. כיום בת״א. עלו לארץ בתר״ף; ח. יוכבד שעלתה בתרפ״ו, ונישאה ליחיאל אייזנשמידט מלודז.

תדהר, ה, 2287; יעקב כהן, לעקסיקאן, ה, 411; בנו הרב אלטר, סאנוק, 418-419.

ר׳ שלום שכנא (שלומוניה) ב״ר ישראל **מאיר**

מסנוק (תרמ״ו — תר״ץ)

נולד בסנוק ביום ז׳ תשרי תרמ״ו לאביו ר׳ ישראל מחשובי הקהילה, ונקרא על שם אביו של ר״י מרוזין. מילדותו נודע כעילוי, ובן שמונה כבר לא נמצאו לו מלמדים בעיר. הספרים בקלויז סדיגורה היו מעוטרים בחידושיו. נשלח ללמוד אצל קרוביו, האחים ר׳ שמעון הרץ ראב״ד דזיקוב ור׳ שרגא פיבל ראב״ד גלוגוב וסטרי. בגיל צעיר נסמך להוראה, וכן רכש בכוחות עצמו ידיעות כלליות. נסע בתרנ״ט לחגים אל רד״מ מצורטקוב שיניח לו תפילין, ונתפרסם שם בין הרבנים כת״ח מופלג. כך שמע עליו החרשתן ר׳ שניאור זלמן שכטר מפולטושן שבמולדביה, ובתרס״ד השיא לו את בתו כנה. עבר אל חמיו כשבידו חיבורים על הרמב״ם וסוגיות, מחקרים והגיגים בבעיות העולם, ומחזות היסטוריים. כאן נתגלו כשרונותיו גם כנואם וסופר, השתלב בעסקי חמיו, ומיאן ברבנות. ערך מסעות בערי רומניה למען הציונות. בתרע״ו נאסר כנתין אויב, ובתום המלחמה שוחרר. עלה לארץ בתר״ף בראש חברת רומפאל (רומניה־פלשתינה), והקים משק פרטי בפרדס חנה. בעברו לת״א תפס עמדה חשובה בציבוריות במוסדות עירוניים וארציים, וכתב בהארץ. חבר מועצת העיר וועד הלשון, שופט עירוני, וגזבר ההגנה. מגואלי אדמות הארץ, וממיסדי רמת גן והמרכז המסחרי בת״א. בתרפ״ט תקפתו מחלה ממארת, ובנסעו לוינא לרופאים נפטר ביום כ״ב תשרי תר״ץ. אשתו נספתה בתאונה בפרדס חנה בט׳ באב תרצ״ו. בניו הקימו לזכרו את הישוב תל שלום ליד כרכור, ביכ״נ בפרדס חנה, ואת מגדל שלום מאיר בת״א.

בניו נולדו בפולטושאן, וסיימו גימנסיה הרצליה: א. בנימין זאב. נולד בכ״ה תשרי תרס״ז. נשא את טובה (גיזלה) בת אליהו לוריא. בנותיו: 1. דיצה אשת הסופר ישראל וייסלר (פוצ׳ו); 2. ורדה אשת ריצ׳רד קורנהויזר; ב. משה יליד תרס״ט. זו׳ שרה בת משה כהן. בנותיו: 1. כנה אשת ח״כ זלמן

שובל; 2. רנה אשת האדריכל מיכאל לייטרסדורף; ג. מרדכי. נולד בכ״ה תמוז תרע״א. נשא את רבקה בת יעקב פרלשטיין. ילדיו: 1. שלום יעקב (שי). אשתו נילי בת קרל ופרידה וייס; 2. אבי האדריכל. אשתו ליאורה בת אהובה וצבי ליבן; 3. רון. אשתו נורית בת משה ונלי תג׳ר; 4. ריבה; ד. טובה. נישאה בתש״ד למהנדס תיאודור הופמן ב״ר אלכסנדר מרוסיה (ברלין, תרס״ז — ת״א, כ״ה חשון תשל״ו). בנם: יורם שלום. מעובדים שכירים גדלו להיות תעשיינים בעלי מפעלי מאיר, ועסקיהם חובקים יבשות עולם.

תדהר, ו, 2537/8; אשר ביט, סאנוק, 420, 654.

מֵאִירְסוֹן

ר׳ חיים

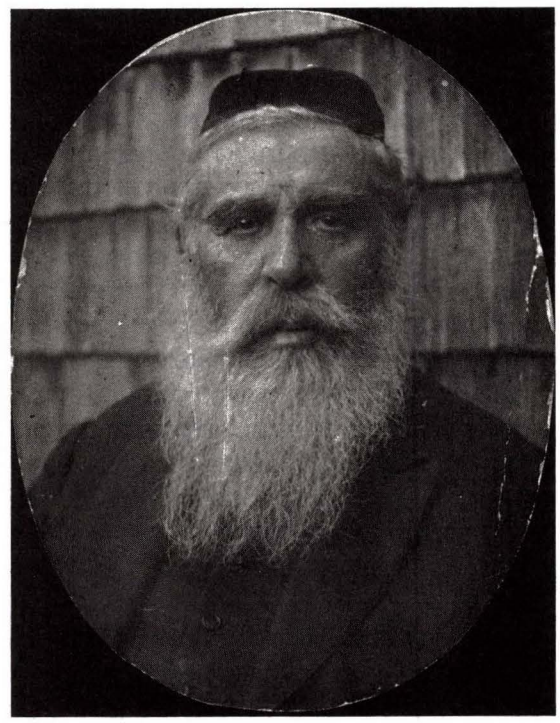
נשא את חנה מיכלא (מעבטשא) בת מהרי״א איטינגא. אולי הוא אביו של ר׳ מאיר מוינא.

תשובה לב״ג: הרי בשמים, ח״ב, ריח בתרנ״ד (מאירסזון).

ר׳ מאיר ב״ר חיים יצחק **מאירסון**

מוינא (תרכ״א — תרצ״ז)

נולד בברזן בתחילת תרכ״א כבן עניים, לאביו ר׳ חיים יצחק שנפטר בגיל תשעים. מילדותו הצטיין

הרב מאיר מאירזון מוינא

כעילוי, ומילא את כרסו בש״ס ופוסקים. כשהתיתם מאמו עבר אל קרוביו העשירים, משפחת טולצינסקי באומן. נשא בתרמ״א את רחל בת הגביר ר׳ משה מאניס זינקוב מסטאוויטש הסמוכה. לא היה חסיד הנוסע לצדיקים, אף כי נתגדל באוירה כזו. בגלל גזירת איגנטייב על נתינים זרים נאלץ לגלות, ונתקבל בגיל כ״א כאב״ד בוטושן, וכעבור כמה שנים בפקשן. מתרמ״ז ראב״ד וינא ארבעים שנה, ורב ביהכ״נ לעדת פולין. נהג את נשיאותו ברמה ובכבוד, ונתפרסם כאחד מגדולי בעלי ההוראה. חריף שכל, ובשעות אחדות חתך דיני תורה מסובכים. כך התעשר מבוררות בין בנק רוטשילד לבנק אחר, לפי הזמנת ממשלת אוסטריה שהיתה מעורבת בענין כצד שלישי. היה זה מאורע בלתי רגיל, שרב חרדי חסר השכלה כללית ומשפטית ישמש כבורר. בבית דינו נדונו עניני אישות, ולהסדרת עניני הממונות הלך לבתי המשפט, וזכה להערכת השופטים. טירדותיו מנעוהו ללמוד הרבה, אבל עמד לו זכרונו המצוין. לפלפוליו בשבתות דריגלא נהרו המונים. גדול ביראת שמים ובמידות תרומיות, מקובל על כל גדולי ישראל, וביתו בית ועד לחכמים. הנהיג סדרי כשרות מתוקנים בעיר, ורב הקהילה גידמן סמך עליו. יסד את חברת מחז״ה המקומית, נמנה על ראשוני אגו״י, ועסק בצורכי הכלל. סירב לתמוך בהרצל שהתדפק כמה פעמים על דלתו. בעת מלה״ע א׳ היו ידיו עמוסות עבודה לטפל בפליטים.

על הקהילה השתלטו עסקנים חילוניים, ששאפו לפרוץ את חומת היהדות שהקים בקפידה רבה. הם קבעו כי עליו לפרוש מהרבנות אחרי כהונת שלושים שנה ומלאת לו שבעים, כחוק וכנוהג של עובדי הציבור באוסטריה. לפי קריאתם בא הרב יוסף באב״ד מקלוש לכהן כראב״ד בעיר, ופרצה בשל כך מחלוקת סוערת בעולם הרבני. לימין ר״מ עמדו רח״ע גרודזנסקי והחפץ חיים, רבני פולין וא״י, ואדמור״י רוזין בוינא. כבורר שימש הרב יהודה ליב פיין אב״ד סלונים, ומופלא המעשה ברבי ישראל מטשורטקוב שהורה לו לא לפרסם את פסקו. היו לו שונאים רבים. בתרצ״ג (ולא בתרצ״ה) שהה בארץ כחצי שנה, קנה בית בירושלים על מנת להשתקע כשיפרוש מהרבנות, אלא שלא הספיק. נפטר ביום ג׳ ניסן תרצ״ז, ונטמן ליד הרבי מצורטקוב. שני ת״ח טיפלו בוינא בסידור רובי חידושיו ופסקיו. הוחרמו ע״י הנאצים עם ספריתו הגדולה ואבדו.

בכניסת הנאצים נמלטה אלמנתו לארץ בתרצ״ט. נפטרה בירושלים בת תשעים בתש״ט. ילדיו: א. חיה הבכירה רופאת ילדים, זו׳ ד״ר שמואל נגלברג,

רב בוינה ובשטייר כאחרון בימי השואה. נספו באושוויץ הי״ד; ב. שרה, מוסמכת אוניברסיטת וינא ללשון וספרות צרפתית. נישאה בתרע״ו לפרופ׳ אברהם יעקב ברוור; ג. מרים, בלשנית ומוסיקאית, זו׳ עו״ד מרדכי גרוספלד הבנקאי. עלתה לארץ בתרצ״ט. נפטרה בירושלים בתשל״ב; ד. יצחק. רואה חשבון בוינא הי״ד; ה. שלום. עו״ד בוינא, לונדון וציריך בה נפטר בתשי״ח; ו. דוצנט פנחס, רופא נשים בכיר בוינא ובלונדון. נפטר בוינא בתשכ״ט.

שערי ציון, תרצ״ז, חר׳ ו-ט, לז; אחד מתלמידיו, הצפה, ג׳ ניסן תרח״צ, 3; זכרונות אב ובנו, 547, 578-581; מכתבו של נכדו פרופ׳ משה ברוור.

מגזע צבי, ר׳ אהרן משה, ר׳ ישכר דב בריש, ראה לפי: **ר׳ אהרן משה, ר׳ ישכר דב בריש** מגזע צבי

מגיד ראה בתוך: **פיליפ**

מד ראה לפי: **מט**

מַדֶן

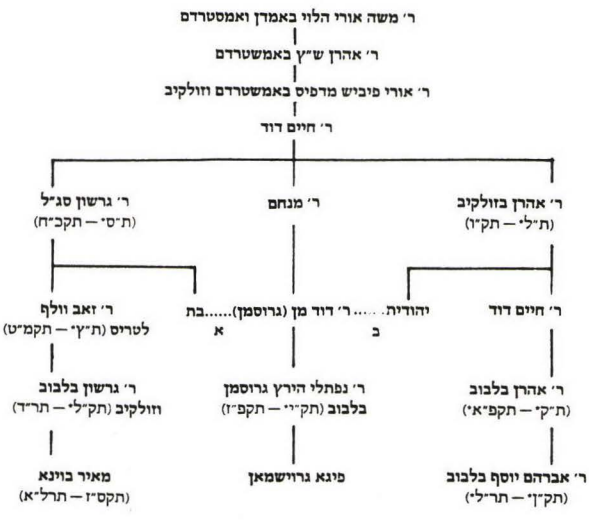
ר׳ בן ציון

רבה האחרון של גלוגוב. נספה בשואה הי״ד.

פנקס, ח״ג, 98.

מַדְפִּיס

משפחת לויים. שמה על שם מקצועה.

ר׳ אברהם יוסף ב״ר אהרן **מדפיס**

מלבוב (תק״ן׳ — תר״ל׳)

בנו של המדפיס הלבובי ר׳ אהרן (השתתף כבחור עם ר׳ מרדכי ב״ר חיים ב״ר אורי רובינשטיין מזולקווא, ובתקנ״ב נפרדו. נשא את חיה טאבא, ואחרי פטירתו בתקפ״א לערך, המשיכה לנהל את הדפוס עד תר״ח לערך), בנו של ר׳ חיים דוד (הדפיס בלבוב מתקמ״ב. העלילו עליו שזייף שטרי כסף מרוסיה ונוקה), בנו של ר׳ אהרן (החל בתע״ו להדפיס בזולקיב. נפטר בשנת תק״ו. בתו יהודית פתחה דפוס בזולקיב. היתה זו׳ השניה של ר׳ דוד ב״ר מנחם מן (גרוסמן) מזולקווא. כשנתאלמנה נישאה בתקמ״ח לרצ״ה רוזניש אב״ד לבוב, ובפקודת הצנזורה העבירה את הדפוס לשם. בנה מזיוו״ר ר׳ נפתלי הירץ גרוסמן, הדפיס בלבוב מתקנ״ז עד לפטירתו בתקפ״ז, ואחריו המשיכה אלמנתו חנה עד תר״ט. אחריה בתה פייגא גרוישמאן, בפיקוח ר׳ דוד צבי הירש שרענציל שפתח בתרי״ח בית דפוס משלו), בכורו של ר׳ חיים דוד (עבר עם אביו מאמשטרדם לזולקיב, ונפטר זמן קצר אחריו. בנו הצעיר ר׳ גרשון סג״ל סייע מתפ״ו לאחיו הגדול עד לפטירתו בתקכ״ח, היה חמיו של ר׳ דוד מן בזיווגו הראשון אשר היה לו צער גידול בנים מיחידו משה אהרן ויחידתו בונה, ואביו של רז״ו לטריס — הדפיס בלבוב מתקמ״ב עד לפטירתו בתקמ״ט. אלמנתו שרה טשרנא שבה מלבוב לזולקיב, והדפיסה שם בשנים תקנ״ג־תקע״ב — אביו של ר׳ גרשון — מדפיס בלבוב עד תקנ״ג, ואחר־כך בזולקיב מתקנ״ד עד תקפ״ח. נשא את חוה בת ראי״ל אב״ד מילאטין, ובנו ד״ר מאיר בוינא (תקס״ז — תרל״א). בשנותיו האחרונות גר בזולקיב כאיש פרטי, עד לפטירתו ביום ז׳ טבת תר״ד —), בנו של **ר׳ אורי שרגא פיבוש** מדפיס אבי המשפחה, ב״ר אהרן ש״ץ באמשטרדם, ב״ר משה אורי הלוי באמדן ואמשטרדם (ד״ש-ש״פ). ראש״פ נולד בשנת שפ״ג, והקים דפוס לתפארת באמשטרדם. ביוזמת וברשיון המלך סוביעסקי העביר בסוף תנ״א את דפוסו לזולקיב. כשהשיגו את גבולו בלובלין ובקראקא, פסק וד״א בתנ״ז ובתנ״ט לטובתו, וקבע הסדרים מוצקים. נפטר בשנת תס״ה לערך. מנכדיו: ר׳ שלמה ב״ר משה וועהלי, שניהל את דפוסו עד שיגדלו הנכדים היורשים.

ראי״י המשיך את דפוס המשפחה בלבוב מתר״ח ״יותר מששים שנה״ (!). דין תורה שהיה לו עם דפוס בלבן נדון בשו״מ, תליתאה, ח״ג, סוף קס. גבאי ביכ״נ החסידים של ר׳ יעקב גלנצר. בנו

יעקב אביהם של ד״ר ישראל מדפיס, בן, ואשת הורשובסקי. מאשתו השניה היה לו בן נוסף.

מאיר בלבן, שונצינו בלעטער, ח״ב, 49; תולדות הדפוס העברי בפולניה, 62-66, 83-84.

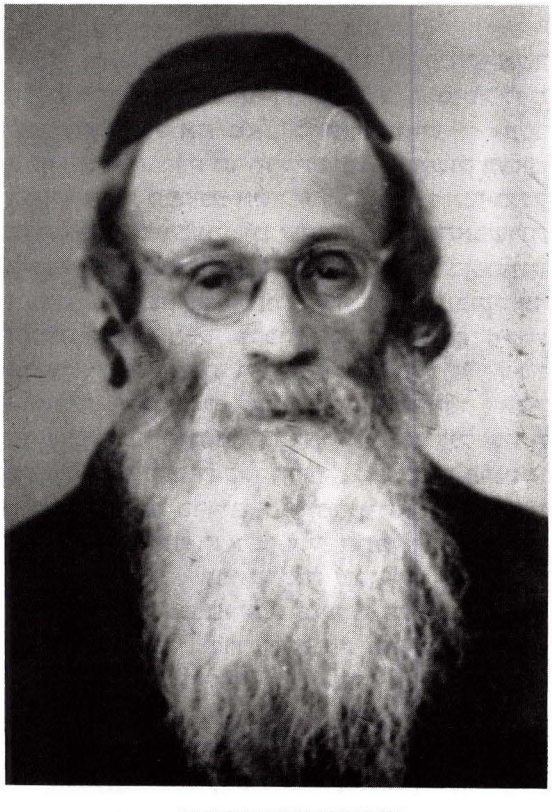
מדר ראה לפי: **מהודר**

מְהוּדָר

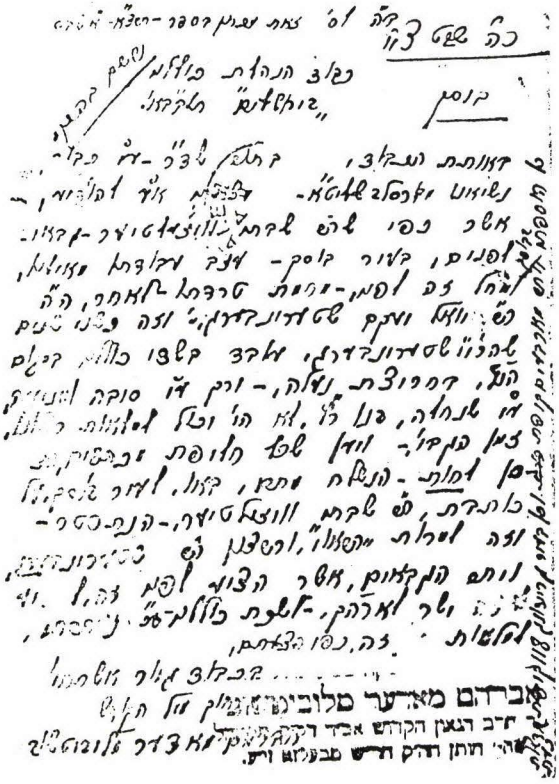
ר׳ אברהם ב״ר יעקב הלוי **מהודר**

מבלז וליביטשוב (תרנ״ב — תשל״ג)

נולד בבלז בשנת תרנ״ב לאביו ר׳ יעקב הלוי מאדער, ב״ר יצחק צבי, ב״ר נפתלי, ב״ר יעקב, ב״ר אברהם הלוי מלוקטש מחבר ספר החכמה ותלמידו של ר״י אייבשיץ, ב״ר יצחק איזיק מלודמיר רבו של הנו״ב, ולאמו סערקא נכדת רבי פייבל מדובנקא. נשא את שפרינצא שינדל ילידת תרמ״ט, בת ר׳ שלמה ישראל רמרז מליביטשוב, שנשא את דינה בת ראי״ה רובין אב״ד יסלו. ש״ב של אדמור״י בלז וחסידם הנאמן, כי חמיו היה נכדו של ר׳ ישכר דב אב״ד סקול חמיו של השר. עבר לגור בליביטשוב, וסובב בעיירות גליציה לקבץ את

הרב אברהם מדר־מהודר

הודעת השד״ר הרב אברהם מאדער מליביטשוב ביום י״א שבט תרצ״א להנהלת הכולל בירושלים, כי ר׳ שבתי ויזלטיר הגבאי בבוסק התפטר, ויש להפנות הדואר לכתובתו של ר׳ יואל יעקב שטרנברג העובד במקומו בחריצות. לא גבה עתה בגלל מחלת בנו, אבל נוספו בעיר יותר מארבעים קופות ובגריידונג 118.

מעות א״י. במלה״ע א׳ גלה עם המהרי״ד לרצפרט. בניו: א. ר׳ משה דוד בת״א (תרפ״ג — תשמ״ו); ב. ר׳ שלמה ישראל בירושלים ילידת תרפ״ח. כשזו׳ נפטרה ביום י״א טבת תש״ו נשא בשנית את ברכה הלברטל מהעיר העתיקה, נפטרה על פניו.

עלה בתרצ״ג לירושלים, למד בישיבת חיי עולם, חי חיי דוחק, ושינה את שמו למהודר. בגלל המלחמה בתש״ח עבר ליפו כרב ביכ״נ זכרון ברוך לחסידי קומרנא, וכיהן שם יותר מעשרים שנה. נפטר ביום כ״ג תמוז תשל״ג.

לקוטי אברהם על סוגית רבי חנינא סגן הכהנים ועוד עלים לדוגמא, תרצ״א, נ עמ׳, עם הסכמת הגרי״ז בהיותו בקרניץ.

זכרון אברהם גליון א, חידושי ש״ס ופוסקים, ירושלם תש״א, (לב) עמ׳. ראי״ז מלצר כותב בהסכמתו, שיש לתמוך בת״ח מטופל הרוצה להדפיס ספר שלשה שיטות מזקנו. מעט מחידושיו הדפיס כבר בספרו הקודם על החזקת א״י, עם הוספות חדשות והאיזכור: אמנם עכשיו שעת חירום ומהומה רבה, ואחרים יחשבו האם עת

כזאת להדפיס ספרים, אבל באמת אינו כן, דוקא בעת הזאת עלינו להתחזק בלימוד התורה ובעיונה. שמות גאוני הזמן שהסכימו להדפסה ובגלל ההוצאות מקצר, והקדמה. רוב החידושים משנה זו. באמצע ד״ת מאחיו רא״ל שהניח כתבים רבים ואבדו במלחמה, וד״ת שקילסו רז״ר בנגיס. חוברת ג׳ בשכפול, דרשות שנשא בביהכ״נ שלו, תשרי־טבת תש״י, 55 עמ׳. בסוף כמה מחידושיו בתש״א. חו׳ ד׳, 22 עמ׳. הדרשות מתשי״א, ונשמעים בהם הדי הימים. המשך לחו׳ זו, הוצאה שניה, ח׳ ד׳. בסוף הסכמת מהרי״ץ דושינסקי. מזכיר לעתים את מצב בריאותו הלקוי.

זכור לאברהם, חדו״ת ודרוש שאמר בביהכ״נ שלו, תל־אביב תשי״ד, ב, מו, ו, כד; טז עמ׳. מעבר לשער מודה למיטיביו, ובהם גיסו ר׳ אברהם אבא זיס שנשא את אחותו חיה שפרה. בעמ׳ ז מכתב לרכ״פ טכורש. כולל חלק מהדברים שנדפסו בחוברות הקודמות. מצורף לו קונ׳ שני בשער מיוחד: **כתר נהורא**, שיחות וסיפורים מש״ב אדמור״י בלז. מעבר לשער שמות המספרים. בהקדמתו מדגיש יתרון סיפור חסידי כצורתו, על פני מחקר מדעי. בסוף: קונ׳ עטרת זקנים, חידושי יו״ד ועוד, מזקנו הרב נפתלי. בעמ׳ ז׳ תשובתו לר׳ יהודה יעקב אב״ד קוליקוב.

כתר מלכים, קונטרס אחרון, שיחות וסיפורים ממהר״א מבלז כהשלמה לספר הקודם, ח״א, שני שערים, כג עמ׳, הקדמה. מעבר לשער דברי האדמו״ר מבויאן־ניו יורק, על חשיבות הדפסת חסידות בימינו בהשתנות הנסיבות, והודעה שבגלל השיבושים בספרו הקודם עבר לדפוס אחר. בעמ׳ ח׳ מכתבו להרב תמר.

בוצינא קדישא ח״א, שיחות וסיפורים מש״ב אדמור״י בלז. **דברי בוצינא קדישא ועמידא דנהורא**, ח״ב, יפו (תשי״ח?), פג עמ׳. המסכימים: ראי״ז מס״ג (התענגתי מדבריו מאד); רי״צ דושינסקי (הקודמת); רד״ב וידנפלד (התענגתי מפעולתו הרצויה); רע״ק סופר מפרשבורג; ר״ב הגר מסרט; ר׳ שלום מושקוביץ משאץ, ושמות רבנים נוספים. מהר״א אמר לו: נודע לי כי זה דבר טוב, והורה לגבאי לסייע לו. מתוך ערבובי דפים נדפס תחילה קונ׳ חידושיו **זכרון אברהם**, כולל דברים שכבר הדפיס בעבר.

זכותא דאברהם על הש״ס, ת״א (תשכ״ג), טז, 136 עמ׳, ההסכמות הקודמות, הקדמה. בעמ׳ 3-8 חילופי מכתבים בד״ת עם ר״ב הגר מחיפה. מעמ׳ 57: דברים שנשא בביהכ״נ שלו בתשי״ד — תשט״ז. מעמ׳ 76 קונ׳ סיפורים: שער רוח הקודש. מעמ׳ 129: סיפורים מכתבי מח׳ הרב ישעיה הורביץ מצפת. מעמ׳ 134: מכתב לבנו שלמה ונכדו יעקב שמשון.

הס קטיגור וקח סניגור, קונ׳ א׳ אחרי מלחמת ששת הימים. ראיתי קונ׳ ב מתשכ״ט: בירור הלכה נגד חו׳ על הניסים שהדפיסו נטורי קרתא (ר״י דומב) בלונדון, ונאמר בה שהנצחון במלחמה לא היה בנס, עם ציטוטים מאדמורי״ם וכותבים שונים, 17, ד׳ עמ׳.

קונטרס חדש בעניני עבודת הכהן הגדול ביום כיפור, ירושלים תש״ל, 2, 23 עמ׳, בשכפול.

נהורא מעליא, פלפול שאמר בחנוכה תשל״ג האדמו״ר מבלז שליט״א, פגינציות רבות. בעמ׳ 56 מזכיר ״אנשים ידועים שנתרחקו מאנ״ש״. באמצע בשער מיוחד: קונטרס י״ד בענינים שונים, בהמשך לחו׳ י״ג שנדפסה בתשרי. דבריו מגובבים ללא סדרים כדרכו. ״כמנהג בעלזא לא להדפיס רק בצורה כזו, ולא בדפוס ממש״. מעמ׳ 46 קבלת פני פרופ׳ ירמיהו ברנובר. עומד להופיע ספר שיכלול את כל ספריו.

מַהלֶר

ר׳ מנחם אליעזר ב״ר יצחק אשר **מהלר**

מצאנז (תר״ב — תרפ״ב)

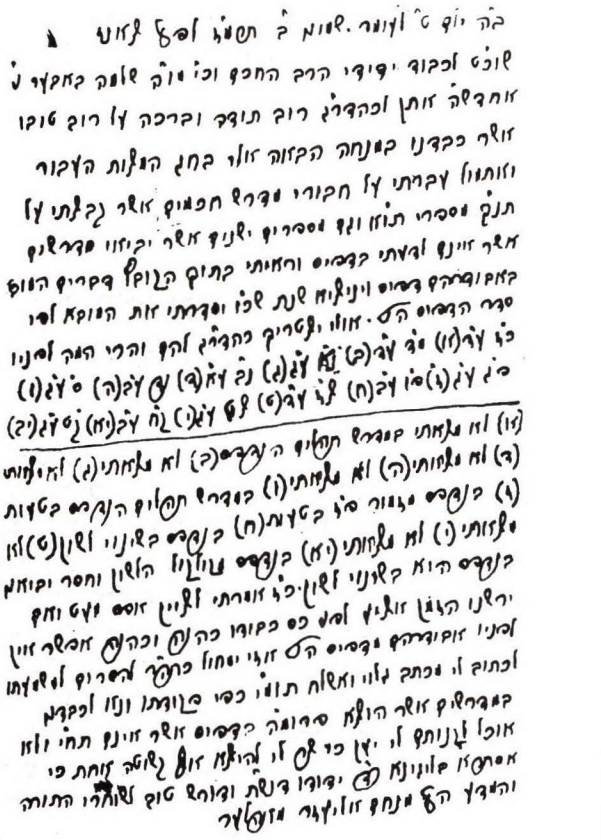
נולד בצאנז בשנת תר״ב לאביו ר׳ יצחק אשר (תלמיד הברוך טעם, ידידו של הדב״ח, נפטר לפני תרל״ח), והיה אח מאב לחסיד הנודע ר׳ יעקב יוסף (יאסקי). בדירתו הדלה שבצפון השוק בצאנז החזיק חנות ספרים. היא הפכה לבית הועד בגלל גיוון הספרים והעתונים שהחזיק בה, והאפשרות לשוחח עמו על כל נושא. נמוך קומה, גיבן, ועיניו תכלת. כל ימיו למד תורה מהשכמת הבוקר עד יחצות, דקדק בכל הלכות השו״ע, ת״ח ויר״ש בלבוש חרדי, ואת ילדיו חינך בביהמ״ד. עכ״ז קראוהו החסידים אפיקורס והתיחסו אליו בחשדנות, כי היה מתנגד, התרועע וגילגל שיחה עם כל אדם לרבות קלי הדעת. להשלמת פרנסתו טיפל בההדרת ספרים, כגון מרגניתא דר״ב עה״ת מהברוך טעם עם ר׳ אשר זלקי ויינפלד, שפת אמת לרבי משה חגיז שבו קריאה שלא להזניח תקות ציון, וזמירות עם פירושו זמירות ישראל. הדפיס בסוף תרל״ה את סדר ההקפות של צאנז שאביו קיבל מהדב״ח, והוסיף לו הערות אשכלות הגפן ופירוש ענבי הגפן. בשיניבה לא נתנו בו אימון ולא קנו אותם, בהעדיפם לכתוב את הסדר ביד. הדפיס בוינא קלפי צאנז ממוספרים בלי תמונות, ובהם שיחקו בחנוכה. היו לו שלושה כתבי יד של ״מעשה

ר׳ מנחם אליעזר מהלר מצאנז

תלוי״ הנוצרי, ומסרם לגרשום בדר שהוציא לאור את הספר חלקת מחוקק. לבסוף הוציא הוא עצמו כתבים אלו עם הערותיו בתרס״ז, בשם תולדות המחוקקים הנוצרים. בשנותיו האחרונות חי בדחקות רבה. נפטר בשנת תרפ״ב בן שמונים. בנו יצחק אשר נשא את רחל בת ר׳ פתחיה שיפר שו״ב רודניק וצאנז, ב״ר אפרים יצחק שעלה מסוקולוב לא״י. בנם הצעיר פתחיה (תרע״ב—תש״ג), ממורדי גיטו ביאליסטוק הי״ד (סאנץ, 670-674).

תיכנן מהדורה חדשה של ספר חסידים, השיג לשם כך כתבי יד מספריות שונות, והתכתב עם אישי חכמת ישראל. הוציא לאור רק דוגמא: **תולדות החסידים**: א. רבנו יהודה החסיד שיר־ליאון מפאריז, שסברו שהוא מחבר ס״ח; ב. רבנו יהודה חסיד משפירא, עם הקדמה והערות, שני החסידים עם פירושו מנחם ציון, ואזהרות ר״י החסיד משפירא עם פירושו דמשק אליעזר, קראקא, דפוס יוסף פישער, תרנ״א, ד, טז, ב, ב ד׳. המסכימים: ר׳ אהרן ה״ש רב הקרייז (היו למראה עיני, ומצאתי בהם דברים יקרים ונפלאים); רע״ק קורניצר (נתגדל

גלויית רמ״א מהלר מיום ט׳ לעומר תרמ״ז לר״ש בובר, בה רושם לו מספרו מדרש חכמים מובאות מספר אבודרהם, ויניציא שכ״ו. מבקש לשלוח אליו את המדרשים שהוציא לאור, כי לרוב דוחקו אינו יכול לקנותם.

על ברכי התורה והיראה אצל מר אביו... ספר חסידים שהגיה... בפירושו חסדי אבות... והוטב בעיני מאד); האדר״ת (בעברי דרך פה... עברתי על פני כולו, ומצאתים ראויים וטובים); רש״ב סופר ברש״ס (וכוונתו לשמים); רע״ז הילדסהיימר (מאד נהניתי מפרי תבונתו); רח״נ דמביצר (בן ידידי וחברי... מדי בואו פה העירה רגיל הוא לבוא לביתי, ותהיתי על קנקנו וראיתי כי הוא צמ״ס... עוד לא בא כבושם הזה במחנה העברים). הקדמה ומבוא. בסוף שני דפי דוגמא של פירוש **מדרש חכמים** לתנ״ך, ובשוליו מראית העין. כולל דרשות חז״ל על הפסוקים מעין תורה שלימה, ופרוספקט ממנו הופיע בתרס״ז. לבסוף הדפיסה הוצאת מקיצי נרדמים את מהדורת ויסטינצקי. כתב היד ניצל מהשריפה שפרצה אחרי פסח תר״ן, והוחזק אצל בנו ר׳ משה בזייבוש. האדר״ת הניח בצוואתו שלוש מאות רובל להוצאות ההדפסה. משום כך שלח הבן את הכתבים לירושלים, ואחרי סחבת הוחזרו לפולין שם אבדו בשואה. מהדורה קודמת בכתב

ידו נשתמרה בספריה הלאומית. ד״צ ספרו בסוף ס״ח, ירושלים, נתיבה, תשמ״ה, ובניו יורק.

באדער, מיינע זכרונות, 272-275; קרסל, ב, 318-319; ספר סאנץ, 601-606.

מֶהר

ר׳ מנחם מנדל מהר

מחשובי הקהילה בזבלטוב. ממשפחת רמ״מ מקוסוב. דומ״ץ פטשניזין בשנים תר״ך—תרל״ה לערך. בנו מעיד עליו, כי אע״פ שכל ימיו היו לו כאבי בטן קשים, עכ״ז לא פסק פומיה מגירסא, ולא ביטל תיקון חצות. פסק שאלות בביתו, וישב בדיני תורה. בימים הנוראים ש״ץ בביהמ״ד הישן, ומעורב בדעת עם הבריות. זו׳ ריזל (נפטרה אחרי תרס״ו), סחרה לפרנסתם בביתה בקמח ובביצים. זקני עיירתו מספרים, כי כשירד מנכסיו לימד תלמידים גפ״ת ברמה גבוהה. הניח להם לעסוק גם בלשון ודקדוק. למד בהתכתבות הנהלת חשבונות, ואחרי נישואיו עסק בכך בבתי חרושת לנסורת עצים בגליציה ובבוקובינה. מאוחר יותר נעשה סוחר עצים עצמאי, המייצא גם לחו״ל. זהו כנראה שיבוש, והכוונה לבנו השני. נפטר לפני תרנ״ה. הניח חידושים על יו״ד וחו״מ. חדו״ת ממנו בסוף ספרו של בנו.

ילדיו: א. ר׳ שלמה אב״ד גלץ ובראילוב; ב. ר׳ יוסף הגביר בנדבורנה, בעל מעינות נפט. בנו ר׳ יחיאל מיכל, בנקאי בקיטוב, נפטר שם בגיל צעיר בהניחו בן ובת, חיבר סיפור בעברית; ג. ר׳ חיים. ת״ח ויצואן ביצים; ד. ר׳ זאב מנהל חשבונות בקיטוב. מח״ס ספורים וציורים, וינה תרפ״ב; ה. ר׳ מאיר, תלמיד החדר של ר׳ מאיר פונד. לא הצליח במסחריו, ונעשה המורה הראשון לעברית בזבלטוב. כעבור זמן היגר לארה״ב עם משפחתו.

תשובות אליו: בית שלמה, או״ח, עא, יו״ד, ח״א, מב, חו״מ, לב, לג בתרכ״ב—תרל״א; בר ליואי, ח״ב, חו״מ, יב; מהרי״א הלוי, ח״ב, עח בתרל״ד; שו״מ, תנינא, ח״ג, ח, תליתאה, ח״א, א, פג, צ, קנב, ח״ב, סח, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף לא ע״א בתרכ״ב—תרכ״ג.

עיר ומתים, 8, 48.

ר׳ נפתלי ב״ר שלמה מהר

נולד בטורנא בשנת תרס״ז לערך לאביו ר׳ שלמה. למד שם בישיבת עץ חיים דבאבוב, ונסמך להוראה. מתמיד, יר״ש וחסיד. בשבט תרצ״א נשא את בת ר׳ אורי קאנט מבובוב. עבר לשם, ואח״כ התישב בגורליץ. חמיו פתח לו חנות לפרנסתו, אבל רוב הזמן ישב שקוע בספרי הלכה וחסידות. רב״צ מבובוב השתעשע בו תמיד, וגם מהרי״ד מבלז נהנה ממנו בעת שביקר בבלז. מגיטו טרנוב הובל לבלזיץ בה נספה ביום ג׳ אלול תש״ב, וכן אשתו ושני ילדיו הי״ד.

ד״ת ששמע ממנו ר׳ יחיאל מיכל ליבר מלונדון, כר״ש, סיון תשל״ט, לו-לז.

ר׳ שלמה ב״ר מנחם מנדל מהר

מבראילוב (תר״י — תרע״ה*)

נולד בשנת תר״י לאביו ורבו ר׳ מנחם מנדל מזבלטוב דומ״ץ פטשניזין. בתרכ״ח הראה לשו״מ את ספר תשובותיו דברי שלמה, והוא הסמיכו להוראה: מצאתי כי היטב אשר דיבר... ברוב פעמים הסכמתי עמו להלכה, והוא בקי בספרי האחרונים הנוגעים להלכה, ויודע למשקל ולמטרי. כמו־כן הסכים לשו״ת גם רי״א ספקטור מקובנא. דומ״ץ זבלטוב בשנות התר״ך. עבר לרבנות גלץ, ומתרל״ג אב״ד בראילוב שבמולדביה־וולכיה יותר משלושים שנה. בנו ר׳ צבי הירש מילא שם את מקומו (במשתתפי קבוצי אפרים, ג, 36-37).

דברי שלמה, ח״א עה״ת, ח״ב, דרושים, מארמאראשסיגעט, דפוס ר׳ אברהם קויפמאן ובניו, תרס״ו, ב, סו; צה; ט ד׳. בהתחלה תודה לאחיו ר׳ יוסף שמימן את ההדפסה, וכן לבנו ר׳ שמואל שהעתיק את הספר, ולבניו רצ״ה ור׳ אהרן שהגיהו אותו. בנו מנחם מנדלי נפטר ביום י״ג אייר תרנ״ו. המסכימים: רצ״ה אורנשטיין בתרל״ח (מצאתי בהם דברים נכוחים... ויודע לפלפל בתורה); ר״ש גנצפריד בתרמ״א (ראיתי כי דרך ישר הוא לו בדרכי לימוד תוה״ק); רח״נ דמביצר בתרמ״ז (כל דבריו אהובים וברורים, בחכמה ובדעת נאמרים... תורתו מכרזת עליו, וחכמתו נר לרגליו); השבט סופר מפרשבורג בתרל״ה (מסביר מדוע נמנע מלהסכים). בהקדמתו מזכיר את מחלתו הממושכת שהחריפה ששה חודשים בתרס״ח, ואח״כ דף השמטות. בשער ח״ב על ויקרא־דברים: תרס״ז. בתחילתו אבל כבד על בתו מעניא שנפטרה צעירה ביום ג׳ סיון תרס״ו, ובנה טרם הגיע לשלוש. בסופו על מגילת איכה, קצת למועדים והשמטות. דרשותיו בספר ארוכות. בשער מיוחד: **חדושי תורה** מאביו בקצרה עה״ת, והוספות מאחיו ר׳ יוסף.

תשובות אליו: אבני צדק (ט״ב), יו״ד, סג, פד, קט, אה״ע, א, יט, חו״מ, ז; בית דוד, צד בתרס״ז; בית שלמה, או״ח, פב, אה״ע, ח״א, מח-נ, סז-עא, פב-פד, ח״ב, סט, חו״מ, לח בתר״ל—תרל״ב; בר ליואי, ח״ב, אה״ע, יב, לח, לט, ח״ג, או״ח, ט, יד, יו״ד, יא; דב״ח, ח״ב, ליקוטים, כג בתרכ״ח; מאה שערים (הורביץ), מט; מהרש״ם, ח״א, יא, קעא, רכט,

ח״ב, קיב, קיג, רא, רטו, ח״ג, לז, רלב, רסז, ח״ו, צז, ח״ז, ט בתרנ״ז; מצפה אריה, תנינא, יו״ד, פב; שאילת שלום, תנינא, רלד, רלה, רסא; שו״מ, קמא, ח״ב, קפ, שתיתאה, נח בתרכ״ו; שערי דעה, ח״ב, קכח, קסו, קפו. תקנות השחיטה שהתקין בבראילוב, מיכלא דאסותא, דף לב. ממעודדי אסיפת הרבנים בקראקא תרס״ג, וכן בנסיון תרע״ב, ומכתבו לחידוש הסמיכה, יד ראם, ס. מכתבי הרבי משינאווא אליו בתרנ״ג: אהל קדושים (קנר), כ, כא; דברי יחזקאל מהד׳ תשל״ה, עמ׳ נז; עטרת חיים, ח״ב, קמה.

אהלי שם, 321.

מוֹדְלִינְגֶר

משפחת לויים בלבוב

ר׳ חיים דב בר (תר״י* — תרנ״ח)
|
ר׳ **שמואל** (תר״לי* — ת״ש*)
|
ר׳ **חיים דב (בר)** (תר״ס* — ת״ש*)

ר׳ חיים דב בר מודלינגר

דומ״ץ לבוב. נפטר בעש״ק כ״ג ניסן תרנ״ח (מחז״ה, ר״ח אייר, 4). נשא את האדיא נכדת התוי״ט והמג״ע. לא זכו להכניס לחופה את בנם ר׳ שמואל. לפי צוואת האב לפני פטירתו, הביא לדפוס את התורות שדרש ברוח החסידות, בספר **דברי חיים** עה״ת, לבוב, ר׳ יעקב עהרענפרייז, דפוס ח. רוהטין, תר״ס, א, כט ד׳, בלי ההסכמות שינתנו בדברי שמואל. מעבר לשער דרשה להכנסת ס״ת בקלויז החסידים תוך העיר.

תשובה אליו: מהרי״א הלוי, ח״ב, קנט.

ר׳ חיים דב (בר) ב״ר שמואל מודלינגר

מלבוב (תר״ס* — ת״ש*)

בנו של ר׳ שמואל. מעורכי אור תורה, לבוב תרפ״ו, כמוסמך להוראה. בתרפ״ח טרם נישא. כנראה הוא שהיה מראשי אגו״י וצא״י בלבוב, מזכיר הועידה השניה של אגו״י בגליציה המזרחית בתרצ״א, ונואם בה. בתרצ״ג רב ודומ״ץ בלבוב.

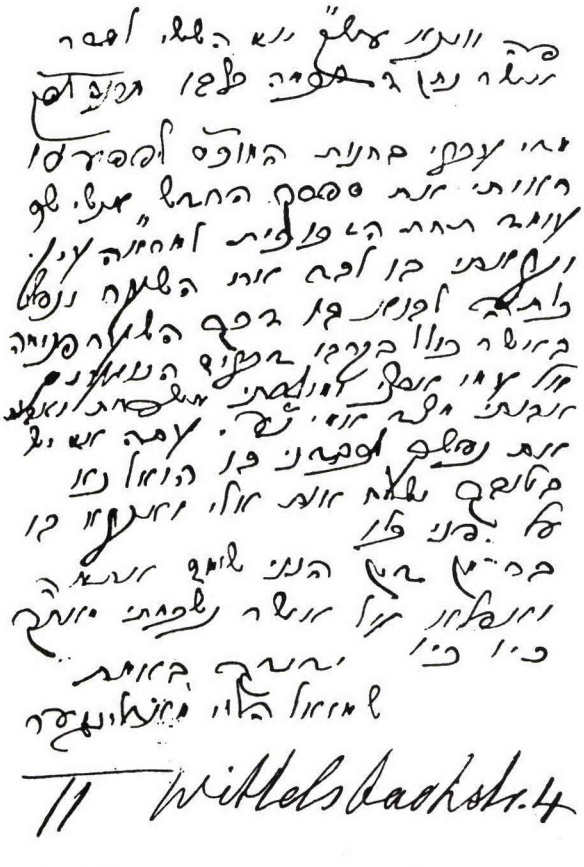
תשובות אליו: אביר יעקב, לא (על הערותיו לחלק יעקב); ר׳ יעקב שור מקיטוב, אור תורה תרפ״ו, סי׳ ג מתרפ״ב; אמרי דוד, קעז, ריד בתרפ״ז — תרפ״ח; צל״ח, לט בתרצ״ג. במשתתפי אהל תורה (הירשפרונג), תרפ״ח, חו׳ ד-ו, נז-נח; קבוצי אפרים, ד; אונזער גייסט (פירשטמן) מזמושץ, ועוד. תמונותיו בקובץ אגו״י וצא״י בעוועגונג, וורשא תרצ״א, 20, 23, 29.

ר׳ שמואל ב״ר חיים דב בר מודלינגר

מלבוב (תר״לי* — ת״ש*)

בנו של ר׳ חיים דב בר דומ״ץ לבוב, ומו״ל ספרו דברי חיים. נתיתם מהוריו בטרם נכנס לחופה, ולמד תורה מתוך הדחק. גדל בסמבור, כנראה אצל קרובי משפחת רבי אורי יולס. רב בלבוב, וכן בנו ר׳ חיים דב.

קונ׳ **דברי שמואל**, כ״א שו״ת בסוגיות הש״ס, לבוב, ר׳ יעקב עהרענפרייז, דפוס ח. רוהטין, תר״ס, ד, כב ד׳. המסכימים: ר״י שמלקיס (ראיתי כי לו דרך נכון לפלפל ולסלסל בתוה״ק, ולחדש בה דברים נכונים וישרים... בר אורין ות״ח עזוב וגלמוד); רא״ל ברודא (היה לו לפני פתחון פה בהלכה איזה פעמים... ואף כי צעיר לימים הנהו, נחוץ הדבר לעסוק בדברי תורה ע״י ההדפסה, אחרי כי אביו ואמו עזבוהו הלכו לעולמם, ואותו עזבו בלי משען ומשענה טרם עשו לו חופת חתנים); רד״כ מראווא בידידות רבה; המהרש״ם עם ד״ת (עיני תחזינה כי ידיו רב לו ללון בעמק הלכה פה פרח פה שושן, ולפי מעט השנים הרבה מקנתו). בהקדמתו כותב שבגלל ההוצאות מדפיס כעת רק מעט מרובי חידושיו, ומודה לבן דודו ר׳ שמחה מודלינגר שתמך בהוצאת ספרו.

בקשת ר״ש מודלינגר מוינא בתרנ״ה מר״ש בובר, לשלוח לו את הספר אנשי שם.

בקשת הרב חיים דב מודלינגר מלבוב ביום א׳ נח תרפ״ד מהרב יהודה ליב צירלסון אב״ד קעשנוב לעטרו בסמיכת חכמים. מכיון שהגבול בין המדינות סגור, מבקש לשלוח לו שאלות בכתב בכל מקצועות ההוראה, ולפי התשובות ישפוט בצדק. מצרף קונטרס מחידושי תורתו, ומבקש לעיין בו.

מחוץ לגליציה השיב אל: **טשרנוביץ**; **פאריטש** פלך מינסק — הרב חנוך הנדל פרידלנד (ט); **פלונסק** — רצ״י מיכלזון (ד).

תשובות אליו: ר״י ווידנפלד מהרימלוב בתרנ״ב, אור תורה, תרפ״ו, סי׳ א; בנימין זאב אחרון, ח״ב, דפים פג.-פה בתרנ״ט; מנחת שי, ח״ב, סד; מצפה אריה, תנינא, יו״ד, מד. במשתתפי אור תורה, לבוב תרפ״ו, סי׳ ג; שערי ציון (ירושלים), בתר״ף — תר״ץ. ד״ת ממנו ומבנו בהסכמה לשו״ת שמן הראש.

ממשפחתו כנראה ר׳ שמואל הלוי מודלינגר מלבוב, חי בדחקות שנים רבות בוינא עד לפטירתו בסוף סיון תרנ״ח, חוקר משכיל שומר מצוות שלא הוערך כראוי בקהיליתו, מחבר כמה ספרים בעברית, בגרמנית, אחד בצרפתית, ושלט גם בערבית. בתו הזמרת הרווקה פירנסתו (ראובן ברייניין, המגיד החדש, ז, 194). באחת מגלויותיו לידיד נעוריו ר״ש בובר, כותב שאמו היתה בתה של בת הג״ר ברייש, בן בתו של רח״כ ר״פ ונטמן בלבוב לידו. הוציא לאור את ספר מים יחזקאל עה״ת מזקנו בעל כנסת יחזקאל, ונפטר בבית אבי הכותב.

מוֹזֶס

ר׳ חיים. ת״ח ברישא.

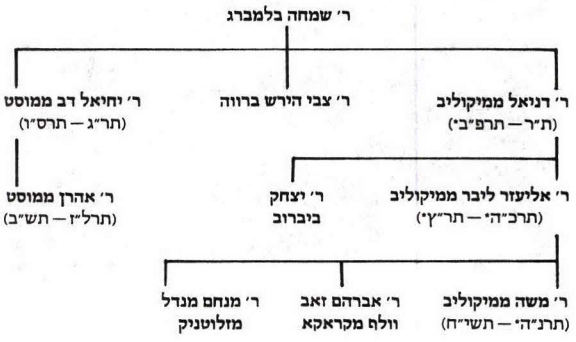
במשתתפי אהל מועד, ח״ג, דף יז ע״א.

מוֹזֶר

ר׳ שמואל מאיר. דומ״ץ יגולניצה.

תשובות אליו: מהרש״ם, ח״ה, לג, עב בתרל״ז.

מוּנְד

ר׳ אברהם זאב וולף ב״ר אליעזר ליבר **מונד**

בנו של ר׳ אליעזר ליבר אב״ד מיקולייב. חתנו של רבי שלמה ליב ויינשלבוים מטיטשין, ומו״ל ספרו

רבי אברהם זאב וולף מונד וילדיו

הל״ל. רב שם בתרפ״ב, ואח״כ בקראקא. בנו ר׳ שמשון בציריך חיבר ספר תולדות מהרש״ל על זקנו, והשליכו לאח.

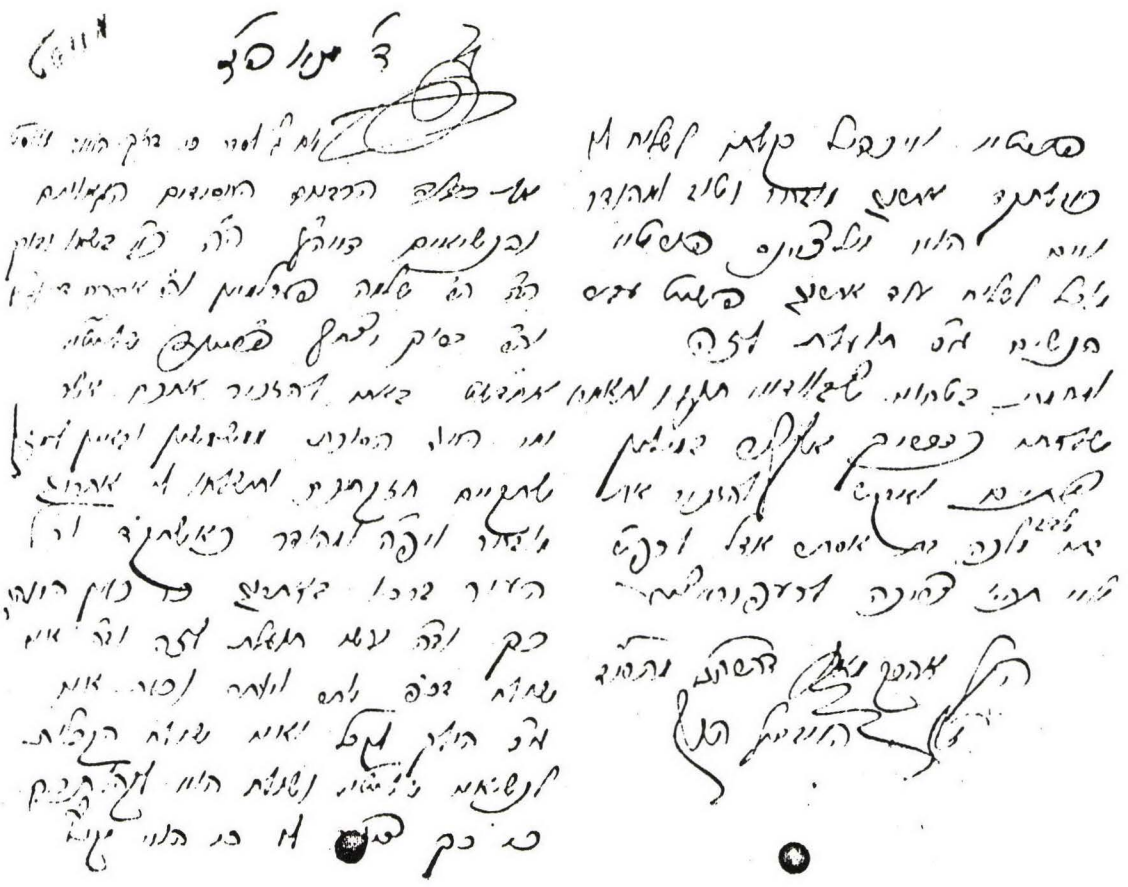
ר׳ אהרן ב״ר יחיאל דב **מונד**

ממוסט (תרל״ז — תש״ב)

נולד בשנת תרל״ז לאביו ר׳ יחיאל דב אב״ד מוסט. נקרא אהרצ׳ה דעם רב׳ס, והתחבב על כל החוגים בעיר. סוחר, בעל קורא, מוהל, בעל תפילה בימים הנוראים, וגבאי א״י. כשנפטר אביו בתרס״ו, סייע לגיסו לקבל את הרבנות. כשהורע מצבו הכלכלי, טען בדין תורה לקבל חלק מההכנסות וזכה.

הרב אהרן מונד ממוסט

פניית הרב אהרן מונד מיום ג׳ בלק תרפ״ז למנהלי הכולל בירושלים: ר׳ שלמה פרלמן, ר׳ אברהם ברנדויין ור׳ ברוך יצחק פריינד, לשלוח לו כמנהגם אתרוג מהודר, כי כל בני העיר נוהגים לברך עליו. רצוי לשלוח גם אתרוג פשוט לנשים. מבקש לרפואת בתו מלכה בלבוב בת אסתר אדל, שלא תצטרך ניתוח.

בתרפ״ב חתם כאב״ד מוסט. מראשוני הנרצחים ע״י הנאצים. ביום ה׳ אדר תש״ב הובא לבית הכנסת שהועלה באש.

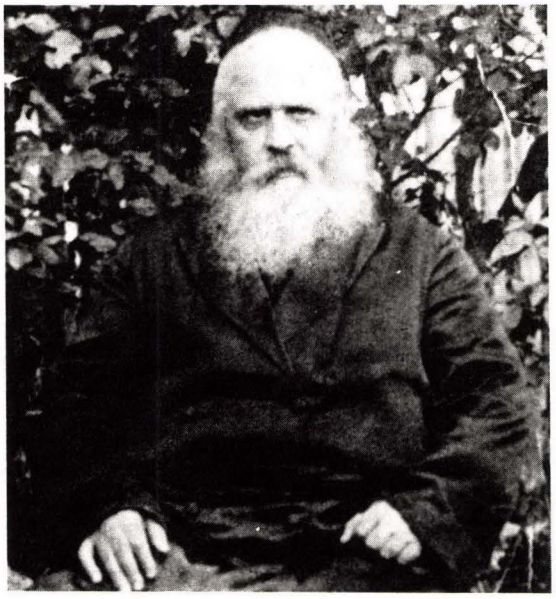
נשא בתרנ״ו את אסתר הודל (מלכה), בת ר׳ נחום אפרים לנגנויר אב״ד גרודזיסק, וזו׳ נכדת ר׳ יוסקא לאם. ילדיו: א. יוסף יוסקא בת״א. נשא את רחל (רוחצ׳ה), בת ר׳ אליהו גרינולד וזו׳ שרה שלאמצי נכדת ר״מ מפרימישלן, וילדיו: שרה, אליהו, יחיאל דב ומשפחותיהם; ב. מרים זו׳ ר׳ צבי ב״ר שמריהו שפיז במוסט וילדיהם; ג. ר׳ יחיאל דב. למד בישיבה, ונסמך מבעל החבצלת. נשא את מרגלית בת הרב מרגלית מקרסניברד. נספו עם ילדיהם; ד. דינה הצעירה הי״ד.

מוסט, 91, 97-100, 358-359.

ר׳ אליעזר ליבר ב״ר דניאל **מונד**

ממיקוליב (תרכ״ה׳ — תר״ץ*)

בנו של ר׳ דניאל אב״ד מיקוליב. נשא את שבע הי״ד, בת ר׳ אלימלך (או משה) פערן סג״ל מרידיק

הרב אליעזר ליבר מונד ממיקוליב

הסמוכה למיקוליב, ואכל מזונות על שולחנו כ״ה שנה. חתם משם על חפץ חיים (יוזפסברג) תרנ״א. עשרות שנים נקרא כאביו אב״ד מיקוליב, מתרמ״ו לפחות, ולבסוף גר בלבוב. שלח את בניו להכשיר את עצמם לרבנות (רודקי, 64): א. ר׳ משה שמילא את מקומו במיקולייב; ב. ר׳ אברהם זאב וולף מטיטשין; ג. ר׳ מנחם מנדל אב״ד זלוטניק; ד. בת שנישאה בתרע״ב לר׳ יצחק זאב (גולדמן) פירר אב״ד מדזילברץ ב״ר שמואל מקראס (ברכות ש״ב ר׳ יצחק אייזיק אייכנשטיין מבוברקא ואחרים, מחז״ה, י׳ כסלו, 7).

ר׳ **דניאל** ב״ר שמחה **מונד**

ממיקוליב (ת״ר* — תרפ״ב*)

בנו של הגביר ר׳ שמחה מלבוב. אב״ד מיקולייב שעל נהר דניסטר בשנים תרמ״ו — תרפ״ב. ילדיו: א. ר׳ אליעזר ליבר אב״ד מיקוליב; ב. ר׳ יצחק (איטשעלע). נשא את בתו של ר׳ שלמה זיגל (ולא זימל) מיברוב, והיה שם מחשובי הלומדים. כשנפטר הוציאו לכבודו את ספר התורה מהארון (יודענשטאט יאוואראוו, 52; יבורוב, 153). בנו ר׳ שמחהלי בדובצק, אבי מרים אשת השחקן שמאי רוזנבלום; ג. ניסל. נישאה בתרע״א לבנו של ר׳ בריש סים אב״ד נריוב (ברכות הנכד משה לזקנו, מחז״ה, י״ט שבט, 7). בנם ר׳ שמחהלי גר בניו יורק; ד. יענטי ומשפחתה הי״ד.

תשובה אליו: הרי בשמים, ח״ב, קב בתרנ״ב.

אהלי שם, 419.

ר׳ **יחיאל דב** ב״ר שמחה **מונד**

ממוסט (תר״ג — תרס״ו)

נולד בלבוב בשנת תר״ג (ולא ת״ר) לאביו הגביר ר׳ שמחה. תלמיד השו״מ ומוסמך ממנו. חסידו של מהרי״א מזידיטשוב (ולא קומרנא) שהסמיכו גם כן. נשא בתרכ״ג (ולא בתרל״ג) את חיה, בת בתו של ר׳ שמריה שטיקלר אב״ד מוסט גדול. אחריו כיהן שם בנו ר׳ הירשלה, וכשנפטר בתרל״ד כעבור שנה נתגלעה מחלוקת על הרבנות. תבע אותה ר׳ חיים יהושע, בנו הצעיר של ר״ש ומיסד קלויז הוסיאטין, אך גבר ריי״ד מחסידי בלז. לבסוף הכירו כולם כי הוא גדול בתורה, דרשן בחסד עליון, ובעל תפילה בימים הנוראים. פיקח על סדרי החינוך, נשיא חברת מחז״ה, ועסקן בחברות החסד בעיר. נסע לוינא לטפל בעיניו. במנויי ריב״ם שנייטוך תר״ן נקרא ר׳ דב בר. בסוף (ולא בתחילת) תרס״ו ספד לפני מעריב בהתרגשות לקדושי קישינב, ודרש להצטרף ליום התענית הכללי (מחז״ה וקמחז״ה, ג׳ אלול, 5). הלך לחתונה. בבוקר יום ה׳ ט׳ אלול טבל במקוה, ובבואו לביתו צנח ונפטר מהתקף לב. יש שתלו זאת במברק שוא שהגיע מלבוב, על פטירת קרובו האברך צבי זלדשטר. ספדו לו ר׳ יצחק תאומים אב״ד קריסנפולי, ואחיו אב״ד מיקוליב (ר׳ יחזקאל הכהן ר״פ, י׳ אלול, 5).

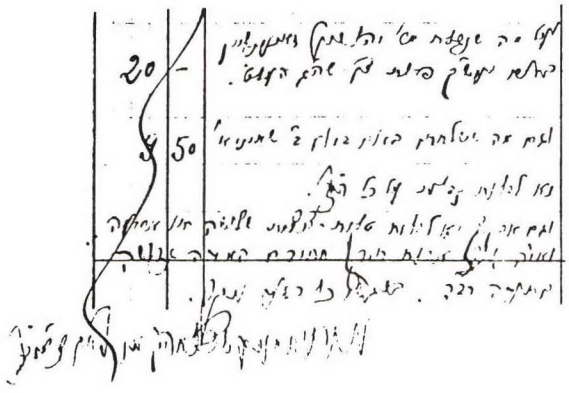
ילדיו: א. צירל זו׳ ר׳ יצחק יהודה עברשטרק שמילא את מקומו במוסט; ב. ר׳ זלמן; ג. חנה פיגא. אולי היא שנישאה (בתרל״ט) לר׳ אלכסנדר משה אייכנשטיין אב״ד רידיק; ד. ר׳ אהרן במוסט. כולם נספו בשואה הי״ד.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״ג, קו, חמישאה, עא בתרס״א — תרס״ו; מהרש״ם, ח״ב, ל בתרנ״ח; רבו, שו״מ, תליתאה, ח״א, תמג.

מוסט, 85-86, 89.

ר׳ **מנחם מנדל שלמה** ב״ר אליעזר ליבר **מונד**

בנו של ר׳ אליעזר ליבר אב״ד מיקוליב. בא מרידיק לכהן בין שתי המלחמות כרבה של זלוטניק. גבאי א״י בעיירה.

חתימת הרב מונד מזלוטניק על רשימת המעות שקיבץ בתרצ״ד, ובקשתו לשלוח שלוש־ארבע טלית־ציצית.

תשובות אליו: חבצלת השרון, ח״א, ס, פה, תנינא, נג בתרפ״א; צור יעקב, ח״א, סג בתרפ״ז (מנחם שלמה!).

ר׳ **משה** ב״ר אליעזר ליבר **מונד**

ממיקוליב (תרנ״ה* — תשי״ח)

נולד ברידיק בשנת תרנ״ה לערך לאביו ר׳ אליעזר ליבר אב״ד מיקוליב, ומילא את מקומו. בשנת תרצ״ה היגר לפריז, ובשנות המלחמה עבר לשוויץ וניצל. חזר לפריז, ושימש שם כרב. בתשי״ב לערך עבר ללונדון, ויסד בה בימ״ד דמשק אליעזר. נפטר פתאומית בליל שבת ט׳ אדר תשי״ח. נשא את

Rédaction «OLATH HODESCHE»
„מערכת עולת חודש"

ב"ה חודש אלול תש"ט

מתכבדים אנחנו בזה להודיע לאחינו בני ישראל שהתחלנו להוציא לאור ירחון **„עולת חודש"**.

מיכן לכל גודל נחיצת והועלת עתון כזה להפיץ על פני תבל תנובה, וכמבואר בההקדמה **„מטרת הירחון עולת חודש"**.

„העולת חודש" מכיל בתוכו חידושים, הערות, ודעיונות בכל מקצועות התורה ויהדות, דברים היוצאים מן הלב של הכמי וגדולי ישראל, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא וגם לעשות ציצים ופרחים לתורה, ולעורר על ענינים **נחוצים לחי היהודי בכלל ובפרט**, למען חיזוק תוה"ק והדת, והיא דבר השוה לכל נפש בלי שום חילוק מצבו בגשמי וברחני.

„העולת חודש", לפי תועלת הרב של הירחון, אשר לפניכם, בטח יקבלוהו הקוראים הנכבדים בסבר פנים יפות, ויהיו מן אותם שבתוב בהם **עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר.**

בקשתינו שטוחה להקוראים היקרים והנכבדים להחזיק המוסד הזה בימין צדקם, איש איש כפי יכלתו ורצון לבו הטוב, בכדי שנוכל להמשיך עבודתינו הלאה.

הננו מחכים לקראת המיכתבם לעולת חודש, לשלוח לנו בלי איחור, ע"י המאנדאט־קארט הרצוף פה — או באופן אחר היותר נכון לפניכם — על מספר ועל כתובת העורך.

בזכות חיזוק תו"ק והדת, המערכת מאחלת לכם בכתיבה **וחתימה טובה**, ושימלא ד' כל משאלות לבבכם לטובה א"ם.

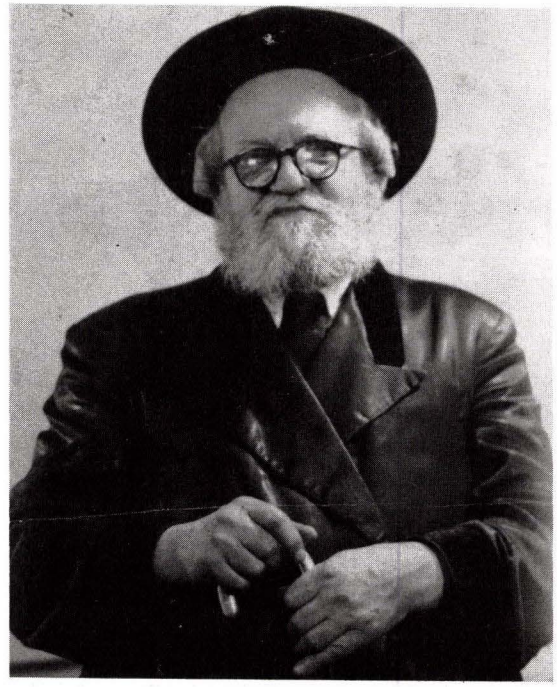
המערכת.

Rédaction « Olath Hodèche »

Rédacteur : **Rabbin M. MUND**

37, rue G.-Cavaignac - PARIS-XIe

פרוספקט מאלול תש"ט על הופעת הירחון עולת החודש. בסופו כתב ידו וחתימתו.

הרב משה מונד

ריזל בת ר׳ פיבל וקס מטיטשין. נישאה לר׳ שמחה מונד בזיווג שלישי, ובתם יוכבד זו׳ הרב חיים פינק בניו יורק. ילדיו: א. פראדיל זו׳ הרב שרגא פייביש שנייבלג, רבם של חסידי ויזניץ בלונדון ומחבר שו״ת שרגא המאיר א-ד; ב. ר׳ דניאל במונטריאול. נשא את פרידא גיטל בת הרב ירוחם ברנשטיין מירושלים; ג. ר׳ שלמה אריה במונטריאול. נשא את איידל וויטא בת רבי יואל מושקוביץ משאץ בירושלים.

תיכנן להוציא לאור **תולדות הרבנים**, לרבנים נכדים ומחברים מכל העולם, ואף הפיץ שאלונים ופרוספקטים. ערך והדפיס בפריז את **עולת חודש**, ירחון תלמודי לכל מקצועות התורה, חו׳ א: אלול תש״ט. בהקדמה מפרט את מטרות הירחון. חו׳ ב: תשרי־חשון תש״י, ואח״כ תשרי תשי״א.

במשתתפיו: ר׳ משה יעקב בעק אב״ד אפשא בפריז; ר׳ יונתן שטייף; ר׳ יהודה ליבוש שטרן רב בימ״ד רש״י בפריז; ר׳ חיים אלטר פנט מקהילת עטרת ישראל בפריז; ר׳ שלמה שטיינפלד, רב״צ רוזנטל משיקגו, ר׳ יחיאל נתן שווימר מלונדון מח״ס חקרי הלכות, השרידי אש, ר׳ ישעיה סג״ל גולד רב בליאון, ואחרים.

ר׳ שמחה(לי) **מונד**

גביר ת״ח בלבוב. כל ימיו עסק בתורה, והתפרנס מביח״ר למרצפות שניהלה אשתו. בהדרת קודש (היבנר), דף ג ע״א, נזכר שהיה יצרן שומשמין כשר ברווה. ילדיו: א. ר׳ דניאל אב״ד מיקולייב; ב. ר׳ יחיאל דב אב״ד מוסט; ג. ר׳ צבי הערשעלע ברווה, ממשיך מפעלו של אביו, כנזכר במעשה יחיאל (היבנר), דף לג. מחשובי חסידי בלז, ונקרא בפי כל: דער מיניסטער קאפ (ראש שר). ילדיו: 1. ר׳ יענקלה אבי ר׳ דודטשע; 2. ר׳ שמחהלי בת״א; 3. ר׳ דניאל; ד. פעשע לאפטער; ה. מאלע זו׳ הרב קלמן ארנפרייז.

מוֹנְזוֹן

ר׳ דב בר(יניו) ב״ר חיים דוד **מונזון**

מבראד (תרל״ה׳ — תש״ב׳)

בנו של ר׳ חיים דוד האדמו״ר בבראד, ואחרי פטירתו בתרצ״ב מילא שם את מקומו. נשא את זיסל בת ר׳ נתן דוד הולנדר אב״ד אמסנא הי״ד. רד״ב אחר כנראה נשא את גיטל בת ר׳ ברוך ב״ר פייבל גולדשטוף בזיווגה הראשון, נפטרה בתרפ״ח (לא נותקה, 231). בכיבוש הנאצי סייעו לו להטמין את כלי הכסף שלו, בגנו של גוי שכן בלי ידיעתו. חסידו ר׳ מנדל פרידמן משטרוויץ הצילם אחרי המלחמה במסירות נפש, והרבי אמר לו בחלום להביאם אל בן אחיו רב״צ פרידמן. נספה עם ילדיו הי״ד.

ר׳ חיים דוד (דודלה) ב״ר יוסף **מונזון**

מבראד (תר״י — תרצ״ב)

נולד בשנת תר״י לאביו ר׳ יוסף מברדיטשוב. נשא את רודל בתו של רבי בנימין זאב (וועלוועלע) מאוזירן, ויותר מעשר שנים שכבה משותקת. לא היה בר מזל. גר זמן מה ברווה רוסקה, נדד מסנדובה וישנה לרדיחוב, ולבסוף התישב בתרל״ח כאדמו״ר בבראד. היתה לו חצר גדולה ברחוב בית החולים, וחסידיו קנו לו בתים נוספים בעיר. ביניהם: ר׳ יהודה צבי פלץ מויטקוב, ור׳ ליבוש

הרב חיים דוד מונזון מבראד

אקר מלופטין. בעל תפילה אצלו: ר׳ משה קורסובר. לחתונה מפוארת שערך באולמי הקסרקטין הישן הזמין את כל בני העיר, והיתה שם צפיפות נוראה (עיר ואם בעיני בניה, 104-106, ממחוז הילדות, קסז). בפרוץ מלה״ע א׳ ברח לוינא. נפטר בבראד ביום כ״ו אדר תרצ״ב. ילדיו: א. ר׳ דב בר ממלא מקומו בבראד; ב. ר׳ ישראל, אדמו״ר בקלוש ובניו יורק; ג. שרה (תרמ״א — תשכ״ד) זו׳ ר׳ משה צבי ויינשטוק, נפטרה בירושלים. ילדיהם: 1. ד״ר ישראל; 2. זו׳ ר׳ אליעזר גרעהם. בעת מלה״ע א׳ נפטרו בוינא: ד. ר׳ משה; ה. ר׳ יוסף (בתוך הגולה, כט).

אהלי שם, 392; לא נותקה, 526; ראדיחוב, 9, 264, 282, 288, 344, 465-466.

ר׳ יוסף ב״ר דוד מונזון

בנו של ר׳ דוד בברדיטשוב, וגר שם. חסיד ת״ח, ונשא את גיטל (טויבא) בת ר״י מרוזין. בניו אדמורי״ם: א. ר׳ לוי יצחק מיזירנה; ב. ר׳ חיים דוד מבראד. ג. זו׳ ר׳ שמואל רופטשינסקי מקישינוב; ד. זו׳ ר׳ אהרן שור מברדיטשוב. אינו בנו: ר׳ דובריש מח״ס לקט שכחה ופאה בדברי אגדה ומוסר, ברדיטשוב תרס״א, 146 עמ׳.

ר׳ ישראל ב״ר חיים דוד מונזון

מקלוש וניו יורק (תרל״ט — תשי״ז)

נולד ביזירנה בשנת תרל״ט לאביו האדמו״ר ר׳

הרב ישראל מונזון

חיים דוד. אדמו״ר בקלוש, אח״כ על מקום אביו בבראד, ומתרצ״ט בניו יורק. מחשובי הרבנים האדמורי״ם בארה״ב. נפטר ביום כ״ז תמוז תשי״ז (ולא תשכ״א) (תפארת ישראל, ג, 34). ילדיו: ר׳ דוד; גב׳ גריפל, אמו של דוד גריף. הניח ספר לקוטים בכתובים.

תולדות אנשי שם, 81.

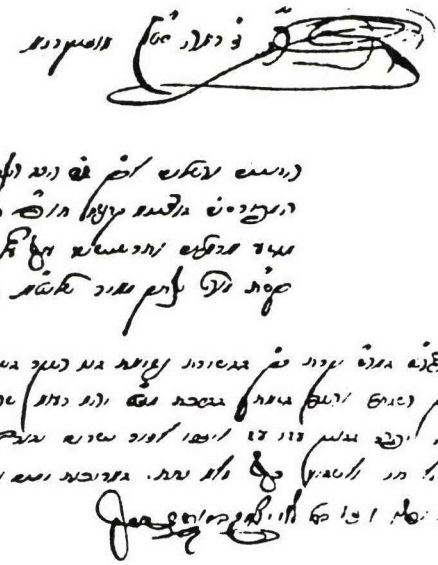
אין ידוע אם ממשפחתם ר׳ מנחם מנדל מונזון, רב ביכ״נ עזרת ישראל בניו יורק, בנו של ר׳ אברהם ליב, וחתנו של הרב חיים זילברמן. חיבר ספר מפניני הרמב״ם, ביאור עה״ת, עם הסכמות פקסימיל מרבני א״י. נדפס פעמים אחדות בפורמט גדול מאד ומוקטן, ברוקלין, תרצ״א — תרצ״ה, 285 עמ׳. עוד נמסר על ר׳ חיים גרשון מונזון, שנשא את זידא בת רבי דוד טברסקי ממקרוב בקיוב (לא נותקה, 297).

ר׳ לוי יצחק (לויניו) ב״ר יוסף מונזון

מיזירנה (תר״ג — תרע״ו)

נולד בשנת תר״ג (או תר״ד) לאביו ר׳ יוסף מברדיטשוב. בהיותו בן שבע מיהר לסיים את תפילת המנחה, כי ר״י מרוזין אבי אמו לקחו עמו לטיולו היומי. הסתופף גם בצל דודו רא״י מס״ג. גדול בתורה בנגלה ובנסתר, ולא נענה להצעת רבנות בברדיטשוב. נשא את בתו של רבי יחיאל מיכל מושקוביץ מגלינא ואזיפולי נכד זלוטשוב וחתן ר״מ מפרימישלן, ובתר״ל גר באזיפולי. תחילת אדמורות״ו בזוולוב, אלא שבגלל העדר

מסילת הברזל לעיירה, לא יכלו להגיע אליה בנקל חסידיו הרבים שהתרכזו בטרנופול וסביבתה. משום כך נענה להם, והתישב ביזירנה לפני תרמ״ו.
מתואר כנמוך וצנום, בעל פנים חיוורות, זקן מכסיף קצר, ופיאות מסולסלות קצרות. עסקן במצוות, ו״מפזר הרבה כסף להחזקת כל הישיבות במדינה״. בעל ספריה יקרת המציאות. סבל מצער גידול בנים, וקבר תשעה בחייו. נותר לו יחידו ר׳ משה׳לה, שהיה חולה כל ימיו וערירי. נשא את נכדת רמ״צ מסוואראן, וי״א את רחל בת רבי דוד צבי זינגר מבקשביץ, ואחרי י״ז שנה משלא נפקדו גירשה. נפטר בוינא ביו״כ תרפ״ז (ולא תרע״ח). סירב עם אחיו לחתם על כרוז נכדי רוזין בתרע״ב להקמת בתי״ס מקצועיים, כי שיער שבמילא החרדים יתנגדו לכך, ודי היה כבר במחלוקת צאנז־סדיגורה. מיד בתחילת מלה״ע א׳ גלה לווינא. נפטר שם ביום י״ח (ולא כ״ו) סיון תרע״ו (או תרע״ח), ונטמן ליד ידידו בן דודו, הצדיק הביבליופיל רבי נחום ברניו פרידמן.

ברכת מזל טוב מרבי לוי יצחק מונזון מיזירנה, לרבי יצחק מאיר השל מקופיטשיניץ לנישואי בנו.

בך יברך ישראל, הובא לדפוס ע״י ר׳ שלמה צימר ור׳ מרדכי לייטר, פרעמישלא, דפוס ר׳ חיים קנאללער ובנו, תרס״ה, סב, ב ד׳. בסוף רשימת המנויים, בעיקר מעיירות וכפרי הסביבה. ד״צ בלי הרשימה ועם מפתח לשמות הצדיקים, א״י תשל״ז. המלבה״ד הראשון מתנצל בהתחלה שמוציא כעת ח״א עה״ת וקצת על מועדים, ד״ת בקבלה וחסידות ממה שאמר בשולחנותיו, וממה שיגע להעתיק מגליונות ספרי המחבר, ומקוה להוציא ח״ב בשם זהב פנינים, שבו לקוטי פרחי שושנים מהספרים שעליהם נתיסדו דבריו. איזכורים מחלק זה בספר צל״ח (לייטר), סי׳ נא, עז. בהקדמתו מתנה המחבר את סבלו בימי חייו. חיבר הקדמה לספרו האחר שכל מלותיה מתחילות באות א׳, ואבדה עם הספר. את הנדפס ערך ר׳ דוד דב לייטר אב״ד זוולוב. בדף כב: מזכיר שגר בצעירותו שמונה שנים במולדביה, ומציג שירים שחיבר שם. גם את הפוגרומים ברוסיה מזכיר בסגנון מליצי שאינו רגיל אצל צדיקים. משוקעים בספר ד״ת רבים מצדיקי משפחתו ואחרים.

ד״ת ששמע ממנו רי״מ היבנר ביזירנה בשו״ת הד״ר, ח״ב, בסו״ס קונ׳ הוד והדר, ב, ב. מכתבו לטובת ישיבת ברודשין, ספר התקנות, עמ׳ יט. עוד מכתב בראש ספר מצמיח ישועות (רויצקי).

אהלי שם, 385; מליצי אש, ג, שבט, 73; הרב משה לייטר, הדרום, לז, 206-208; יזירנה, 11, 58-62, 80, 142, 144; הרב אלישע פקשר, תפארת ישראל, ט, 18-21.

מוּנְטָנֶר

ר׳ יחיאל מנחם מנדל

הבריח את הגבול מרוסיה עם משפחתו בשנות התר״ם, והתישב בבראד. שינה את שם משפחתו למונטנר או מאוטנר. לרר קורא לו מנטש. כשנתפרסם שהוא גדול בתורה וחריף, קרא לו מהר״י מבלז לכהן כדיין בבלז. הוזמן לדיני תורה מסובכים בערים אחרות. כשנפטר בתחילת שנות התר״ן, הספידו מהר״י במלים ויקונן דוד על אבנר, דבר שלא היה שכיח בזמנו. על כסאו עלה בנו ר׳ לוי.

תשובות אליו: דבר משה, ח״א, ס; מהרי״א הלוי, ח״א, יד, מט, ח״ב, ג, קד בתרכ״ד—תרל״ח (מנטש). שלח בתרמ״ה—תרמ״ו את כתבי רצ״ה הלר לר׳ יעקב לרר מצשינוב להדפסה. כשהוציא לאור בתרס״ו את קונ׳ הגאון ר׳ צבי חריף, כלל מדף מג ע״ב את תשובת רי״מ מתר״ן לאנשי הקלויז בצשינוב.

ר׳ לוי ב״ר יחיאל מנחם מנדל **מונטנר**

מליטוביסק ובלז (תרי״א — תרפ״ז)

נולד בשנת תרי״א לאביו ר׳ יחיאל מנחם. נכדו של רבי קופל ליקובר. רבה של וסילוביץ בפולין הרוסית. בשנות התר״ם הבריח את הגבול לגליציה עם אביו, זו׳ ובנו בן השבע. כיהן מתרנ״ג ברבנות ליטוביסק (וגם בתרנ״ו, לפי פאלקסקאלענדער). אחרי פטירת אביו מילא את מקומו כראב״ד בלז, ובתר״ס כבר שם. נודע כבקי בש״ס ופוסקים, ומקל

בהוראה. כולם אהבוהו בגלל מזגו הרך ותמימותו. מעולם לא כעס, ודן כל אדם לכף זכות. מחסידי בלז המובהקים, וכשהמהרי״ד אסר את החלב של תקיף אחד, נטל את אשמת ה״חרם״ על שכמו, וישב שלושה חדשים במאסר בבלז, בתנאים נוחים שסודרו לו. בתרע״ב היה עמו מסודר לדפוס ספרו בית לוי א-ב על סוגיות הש״ס במועד ונזיקין, וח״ג בדרוש ואגדה. נפטר בסוף חורף תרפ״ז (ולא תרפ״ט). ילדיו: א. ר׳ נפתלי אבי ר׳ משה בת״א; ב. זו׳ ר׳ אברהם לוברבוים דומ״ץ זולקווא; ג. זו׳ ר׳ אריה יהודה ליב הוכברג דומ״ץ טופרוב וסקול.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״ב, פד בתרע״ד; הרי בשמים, ח״ב, כט, ריא בתרנ״ב — תרנ״ג; חבצלת, ח״ב, אה״ע, לה; מהר״ש, ח״ז, נג בתרע״ט; מהרש״ם, ח״א, קג, קנ, ח״ז, פד; שערי דעה, ח״א, מה לבלז לפני תרל״ח.

אהלי שם, 222, 243; נכדו, בלז, 368 — 371; פנקס, ח״ב, 297.

מוֹס

ר׳ ישראל יצחק

ממקורבי ר״ש מבאבוב שהורה לו איך יתעשר מהגרלות ע״י קנית הכרטיסים הזוכים (מכתבי קודש, ח״א, יא, כה בתרנ״ז — תר״ס).

מוצל ראה לפי: **מיצל**

מוֹצָנֶר

ר׳ אבא

נולד בזאטור. מורה לימודי דת בביה״ס, ורב נאור באנדריכוב מתרס״ו לפחות (פאלקסקאלענדער). שלט היטב בגרמנית ובפולנית, והתחבב בעיר. נפטר בתרפ״ה. בתו לולה למדה רפואה בקראקא.

תשובה אליו: אהל יהושע, ח״ב, פה בתרע״ד.

ודוביצה, 254.

ר׳ אלישע הכהן. ת״ח בפודגורזע. ראש למשפחה מפוארת, שבניה רובם ככולם חסידי באבוב.

תשובות אליו: קול יהודה, כט, נו בתר״ן — תרנ״ב.

ר׳ יוסף מנחם ב״ר דוד הכהן **מוצנר**

מרוזניאטוב (תרס״ה* — תש״ג)

נולד בשנת תרס״ה לערך לאביו ר׳ דוד הכהן מצנר מנכבדי הקהילה בקראקא (ולא ברידניק), בנו של הגביר ר׳ גד (גודל) מחסידי צאנז בקראקא. למד בישיבת עץ חיים דבאבוב, והצטיין בתורה ובחסידות. נשא בתרצ״ב את מלכה, בת ר׳ משה צבי נבנצאל מסטניסלב בנו של הראב״ד ר׳ אלתר יחיאל. בתרצ״ג נקרא חו״ז לבוררות ברוזניאטוב, וכשראה שאין שם רב הציע להם את ר״מ, כדי לחזק את חיי היהדות. הבחירה צלחה, על אף שהיו עוררין מצד משפחת הרב הקודם. שקד על צורכי העיר, והתחבב על כל התושבים בנועם הליכותיו. פתח סניף ישיבת באבוב, והרביץ בה תורה. גבאי א״י. בעל תפילה ודרשן מעולה, ונאם בפולנית צחה. השלים בין החוגים היריבים בעיירה. בפרוץ המלחמה ניסה לברוח לרומניה, ולא הצליח. גלה לקלוש, ושם נספה ביום כ״ז תשרי תש״ג עם זו׳ וילדיו: נפתלי הירץ, חיים, אלטר יחיאל, וחנה רחל הי״ד.

תשובות אליו: חו״ז, מנחת יחיאל, ח״א, סו, עג, ח״ב, פו, קא, קיד, קמא, קסט ובסוף ההערות, ח״ג, קכח. תשובתו לר״ש ענגיל ותולדותיו, כר״ש, תשרי תשמ״ג, לט — מא.

רוזניאטוב, 32-34, 75, 154, 160, 369, 525.

ר׳ יצחק. ת״ח ברישא. אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״א, קצח.

מוֹרְגֶנְשְׁטֶרְן

ר׳ דוד׳ל מסקלט, מחשובי חסידי הוסיאטין בעיר כנראה.

סיפורים בשמו בספרים חוטים המשולשים (שטרן), חסידישע מעשיות, ח״א תש״ך.

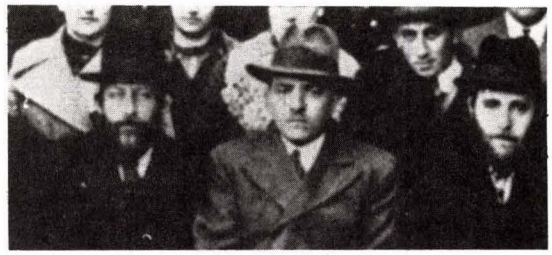
ר׳ הירש דומ״ץ בילין. אליו: עטרת חכמים, יו״ד, ה.

מוריה, ר׳ יוסף שמואל ראה לפי: **ברנדווין, ר׳ יוסף שמואל**

מוּשֶׁל

ר׳ יוסף ב״ר אהרן **מושל**

בנו של ר׳ אהרן שהיה גבאי ביהכ״נ שהקים הרבי משיניבה בלנצוט, חבר ההנהלה ומזכיר המזרחי בעיר. הבן עבר מאושפיצין להיות אב״ד דורטמונד בגרמניה ט״ז שנה. נפטר ביום י״ב סיון תרנ״ג, ונטמן בדיסלדורף. נשא את בתו של ר׳ יהודה יעקב בלז שו״ב וש״ץ בלנצוט. בנו ר׳ אהרן עלה

מימין לשמאל: הרב אהרן מושל, יהושע פריי, ר׳ אנשיל כ״ץ

לארץ אחרי השואה. שימש כשו״ב במושב סטריה שליד רמלה. נפטר בתשכ״ח. בתו נישאה ליהודה בוקסר בחדרה.

לנצוט, 73, 74, 91, 92, 173, 174.

חמיו ר׳ **יהודה יעקב בלז** נולד בשנת ת״ר בעיירה ועדייקה שליד פשמישל לאביו הת״ח ר׳ אברהם. לא ברור איך בדיוק ממשפחתו (אח או בן דוד) ר׳ מנחם מאיר בלז מהולשיץ, אביהם של שמונה או עשרה ילדים ובהם: ר׳ שמואל זנויל; ר׳ שרגא פיבל; ר׳ אפרים צבי סוחר סת״ם ובתי תפילין בהולשיץ. שלח מהם לאחיינו באויהעל וקיבל יין בתמורה; פיגא ושרה באמריקה. אחת מהן שמה מילשטיין; חיה גנגדל; שרה; ר׳ אברהם ברוך הי״ד במאקאווע שבהונגריה, וגם משם נסע לאדמור״י בלז. נשא את חנה בת ר׳ נתן יחזקאל וייסבלום אב״ד לודמיר נכד הנועם אלימלך, ונולדו לו ארבעה בנים ושש בנות: ר׳ נפתלי מאיר, סוחר יין באויהעל; ר׳ אלימלך בנירבטור. מארבעת בניו וג׳ בנותיו הנשואות שרד רק בכורו הרב גדליה בלז בניו יורק שכתב לי פרטים על המשפחה; ר׳ יצחק הרב הצעיר בטערנובה; ר׳ מנחם מנדל במיהלוביץ; בת. כולם נספו בשואה הי״ד, ושרדו חמש בנות נשואות.

ר׳ אברהם למד שחיטה בהסכמת ובפקודת מהר״י מבלז, ולפי המלצתו נתקבל בשובו כשו״ב בעיירתו. כשנתפרסם שמו הטוב נקרא להיות שו״ב וש״ץ בלנצוט, ע״י ראשי הקהל ר׳ דוד טננבוים, סגנו ר׳ חיים לינדנבוים ואלימלך פרלמוטר, אחרי שהתיצב לפני האב״ד ר׳ שמחה שפירא ואחיו ר׳ מנדל. בשבת חנוכה תרל״ד נקהלו מכל החוגים לתפילת הנסיון בביהמ״ד הגדול, ומשנשאה חן בעיניהם החליטו לקבלו. באדר עבר לעיר עם משפחתו, ושרת כשוחט ל״ז שנה. נדיב ומכניס אורחים, פורס לרעב, בורח ממחלוקת, נושא בעול הקהילה, ותומך במדפיסי ספרים. מל אלפי ילדים ללא תשלום. באלול הורגשה אצלו התכונה לקראת הימים נוראים, והכנת המקהלה. מתלמידיו ומשורריו: ר׳ דוד חיה׳צס וולפמן, ר׳ מרדכי פלאשן, ר׳ יצחק וינר (ר׳ איצ׳ה שעיהס), יצחק זארהאפט ועוד (לנצוט,

75, 77, 174). נפטר בשנת תר״ע בן שבעים. נשא את מלי בת ת״ח, וילדיו: א. ר׳ משה חיים (להלן); ב. ר׳ שלמה זלמן בממפיס. נפטר בשיקגו. זו׳ הראשונה לאה, והשניה חוה. ילדיו: 1. צפורה פדאואר, גרה זקנה בממפיס; 2. אסתר; 3. משה; 4. שמעון; 5. חיים; 6. ר׳ יהודה יעקב; 7. אברהם (שלושת האחרונים אולי בני צפורה); ג. (ר׳ דב בריש מצשינוב, אבי ר׳ יהודה בירושלים, ר׳ אפרים צבי באנטוורפן, מנחם מאיר, שמואל נטע, משה, בלומא בניו יורק ופייגא. אלא שזקנם רד״ב היה בנו של ר׳ אברהם ברוך); ד. בן. כנראה הב׳ אברהם שחתם בתרנ״ח על תורת הרא״ם; ה. זו׳ ר׳ צבי הירש נפתלי זוירברוין. בנם אהרן (ארתור) מהאלא שבגרמניה, הובא בתרצ״ח לממפיס ע״י בן דודו ר׳ פייבל; ו. זו׳ ד״ר רוזנפלד בשיקגו; ז. זו׳ הרב יוסף מושל מאושפיצין אב״ד דורטמונד.

בנו ר׳ **משה חיים** כאביו נסמך כשו״ב בבלז, ושימש באומנות זו בלנצוט. בעל תפילה מעולה, וממנו ירשו בניו כשרון מוסיקלי. נשא את מרים הבת

ר׳ משה חיים בלז ורעיתו בתרצ״ז בארה״ב

האמצעית של ר׳ פנחס הויזרמן וזו׳ צפורה, בתו של ר׳ פיבל דומ״ץ לנצוט. אחותה הבכירה שקלף נסעה מרישא ללונדון, והעמידה שם שבט מלומדים. בעלי חנות בגדים בעיר, ושינו את שמם לשלדון. האחות הצעירה פרימט נישאה לר׳ חיים ולד מלנצוט בניו יורק. משני ילדיהם, האחת היא אני פינקל בברוקלין. ילדיו: א. ר׳ פיבל (להלן); ב. רחל (תרע״ח—תשי״א), אשת סידני ב״ר יעקב קריגר. הבנים עורכי דין במילווקי ובממפיס.

בנו ר׳ **פיבל** (פיליפ) נולד בלנצוט ביום שישי כ״ז טבת תרס״ד, והיגר לארה״ב בחשון תרע״א. איל הון בממפיס, פילנטרופ התומך במוסדות שונים בארה״ב ובישראל, וזכה לתעודות הוקרה רבות. נשא ביום א׳ י״ד חשון תרפ״ו את שרה, בת ר׳ אהרן צבי הלוי תמוז וזו׳ חנה בת לוי. ילדיו: א. יהודה יעקב (ג׳ק); ב-ג. פנחס (פאול) ולוי (לסלי). שניהם נספו בתאונת מטוס ביום י״ח תשרי תשכ״ד. בחנוכה תשמ״ד (ז׳ טבת) היו לו עשרה נכדים וארבעה נינים.

ר׳ מנחם מנדל מושל

מחשובי קלויז צאנז בסנוק. פתח בעיר בית דפוס, ורבים קיבלו בו את הכשרתם. ליד הדפוס החזיק בימ״ס למכשירי כתיבה וספרי לימוד. שקט ומתון ללא פרסומת, ובצוואתו כתב שלא יספידוהו. בנו יחידו מאיר. מבנותיו עלתה לארץ בשנות התר״ץ ריקה עם בעלה.

סאנוק, 224—225, 288, 644, 665, עם צילומי שערי הספרים שהדפיס.

מוֹשְׁצִיסְקֶר

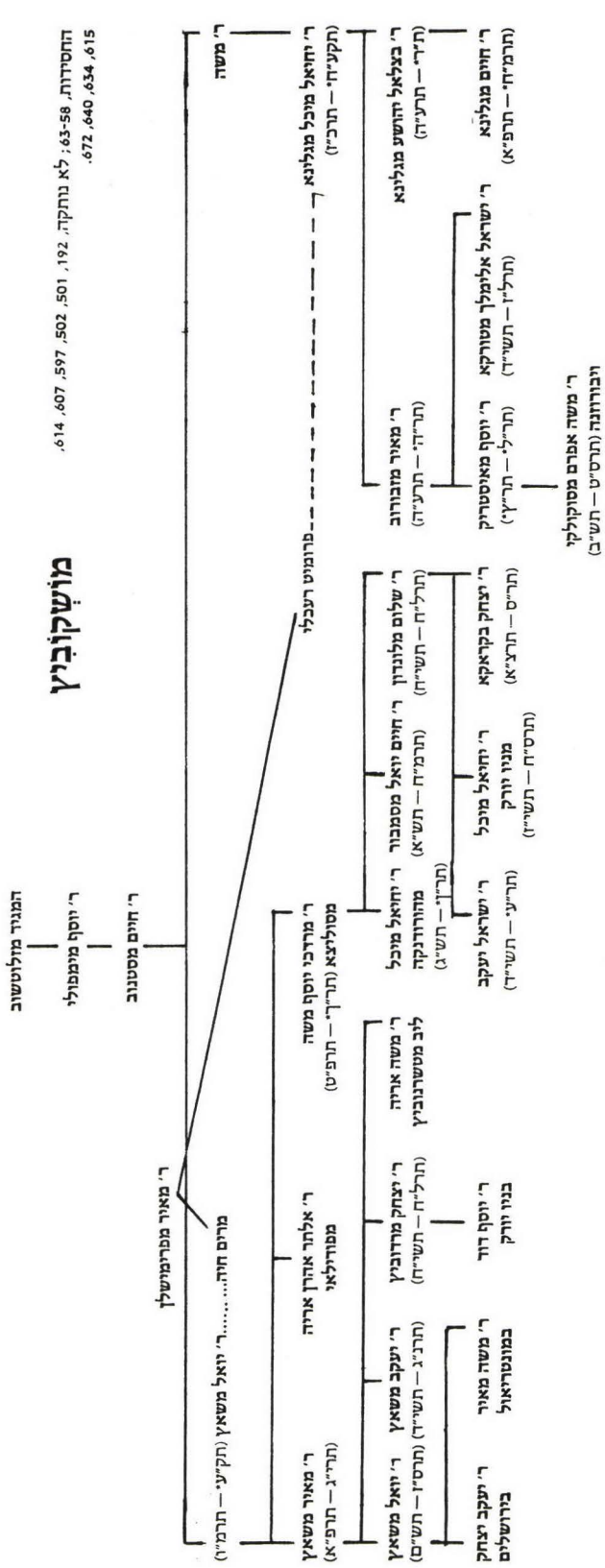
ר׳ יוסף

בא מרבנות קידרניץ לכהן ביאנוב שליד טרמבובלה. נפטר בשנת תר״ץ לערך. נשא בזיווגו השני את בת האדמו״ר מלשקוביץ, ואחותה יענטא בזיווגה השני למר גולדפליס, אחי אביו של ר׳ ישראל תלמידו שמסר לי פרטים אלו.

פנקס, ח״ב, 284.

מוֹשְׁקוֹבִיץ

אדמור״י המשפחה נקראו גם מוסקוביץ. לכולם תכונות אופי משותפות של פשטות וענוה בהצנע לכת, אהבת כל איש מישראל, ופזרנות רבה לצדקה.

בקשת הרבני גיטשא מושקוביץ מגלינא בת הדב״ח ממנהלי הכולל בירושלים בתר״ץ, שיתפללו עבורה לרפואה שלימה מבלי לעשות ניתוח.

ר׳ בצלאל יהושע ב״ר יחיאל מיכל **מושקוביץ**

מגלינא (ת״ר* — תרע״ה)

בנו של ר׳ יחיאל מיכל האדמו״ר מגלינה חתן ר״מ מפרימישלן. בצעירותו היה חסיד סדיגורה, ונסע גם לבני ר״י מרוזין בצורטקוב ובהוסיאטין. מתרכ״ז אדמו״ר בגלינא עשרות שנים על מקום אביו. נהג את נשיאותו בהרחבת הדעת כצאצאי בית רוזין. הקים חצר גדולה, בימ״ד מפואר ומקוה נפרדת, והיו לו הרבה משרתים וגבאים. גם מתנגדים לא חסרו לו, על כי התערב בחיי הקהילה. נהג בשבת לדבר בלשון הקודש. הצטיין בצדקה ובהכנסת אורחים. נשיא א״י בגלינא, ופיזר הרבה לענייה ע״י מהריל״ס בדרוהוביטש. בנה בצפת בית מדרש שנקרא על שמו והיה קיים עד תרפ״ה, ובו החזיק כולל משלו. חסידיו בארץ שלחו לו חיטים למצה שמורה, וחוטי צמר מראשית הגז לציצית. קנה את כתב יד הספר לקוטי אמרים מרמ״מ מויטבסק, והעתיקו לדפוס. בהיותו בתרע״א ברוזניאטוב כתב לו הקדמה, ומכרו לרא״א הורביץ מדולינא שהדפיסו בלמברג. לפני כן הדפיס ע״י ר׳ מתתיהו ב״ר זאב שפיגל מדולינא את הספר תוספתא למדרש פנחס, לבוב, דפוס פ. בנדרסקי, תרנ״ו, וכתב לו הקדמה.

נסעו אליו חסידים רבים מקרוב ומרחוק, ואף מהונגריה. בשבת אמר ד״ת בקול חלוש. בתפילות הימים הנוראים עברו אצלו לפני התיבה: ר׳ יהודה הרש מבוברקא, ר׳ זינדל מויטקוב, ור׳ נחמן מלופטין. שבועות אחדים לפני הפסח בררו לו בחורים את החיטים, ובערב התכבדו ביי״ש ועוגות. אפו את המצות בהידור רב, ונזקק לכמות רבה, כי שלח לחסידיו שכיבדוהו במשלוח מנות לפורים. בפרוץ מלה״ע א׳ נאלץ ליטול את מקל הנדודים, ובגלל זקנתו סבל מתלאות הדרך. התישב בבוליחוב, וסידר שם דירה ובית מדרש. שבת ברוזניאטוב, ובשובו לבוליחוב עבר לפני התיבה בקבלת שבת שלאחריה, ה׳ תמוז תרע״ה. כשאמר את התיבות אור זרוע לצדיק, צנח והסתלק. חסידו ר׳ שלמה שטרן מרוזניאטוב, היה בין הבאים לשבת שלאחר מכן להכתרת בנו (רוזניאטוב, 149). ספרו ויעש בצלאל נותר בכתובים.

נשא את בת דודו רבי אברהם חיים רדליך ממיקולייב, נפטרה בערב יו״כ תרנ״ב (צ״ל כנראה תרל״ב). ממנה נולדה לו: א. שלומטשי זו׳ ר׳ ישראל דוד מאוסטילה שברוסיה בנו של הרבי מרדיויל, ולהם בנים ובנות. נשא בשנית את גיטשא בת הדב״ח, ואיבד בשל כך חלק מקהל חסידיו. ממנה נולדו לו: ב. ר׳ חיים ממלא מקומו בגלינא; ג. רעכיל זו׳ ר׳ יצחק צבי אפרתי מגלינא.

תשובות אליו: בית יצחק, אה״ע, ח״א, מד בתרנ״ג; הרי בשמים, ח״ב, נט בתרנ״ג. ג׳ ממכתביו בעטרת חיים, ח״ב, רצז-רצט. כמו־כן בספר התקנות לישיבת ברודשין, עמ׳ כא; תשובה כהלכה, לב.

אהלי שם, 394; אשר כורך, קהילת גלינא, יב-טו, בגולה ובמולדת, עג-עז; חנוך העניך האלפערן, מגילת גלינע, 70-77; רבה״ק מצאנז, ח״ב, תסו-תסח, עם פקסימיל זוגתו; פנקס, ח״ב, 141.

ר׳ חיים ב״ר בצלאל יהושע **מושקוביץ**

מגלינא (תרמ״ח* — תרפ״א)

נולד לאביו ר׳ בצלאל יהושע האדמו״ר מגלינא אחרי ט״ו שנות נישואין, ונקרא על שם הדב״ח אבי אמו. לרגל השמחה הגדולה באו כל בני הדב״ח לגלינא. בתרע״ד חבר אגודת הרבנים מיסודו של הרב הכהן מקהיר. מתרע״ה האדמו״ר מגלינא על מקום אביו. נפטר צעיר בתרפ״א. נשא את אדל בת דודו ר׳ שלום אליעזר ה״ש מרצפרט, וכשנתאלמנה נישאה לרבי ישראל צבי רוטנברג האדמו״ר מקאסאני. אביה השיא את ג׳ נכדותיו היתומות, ובהן: א. הבכירה זו׳ ר׳ אלכסנדר זלטנרייך בראי״י אב״ד ודוביצה; ב. זו׳ רבי יוסף מאיר רובין ממיהאפאלווא, נספה ביום כ״ט אייר תש״ה.

ר׳ חיים יואל ב״ר מרדכי יוסף משה **מושקוביץ**

מסמבור (תרמ״ח — תש״א)

נולד בשנת תרמ״ח לאביו ר׳ מרדכי יוסף משה מסוליצה. חתן רבי יהודה צבי יולס מסמבור. מתרע״ט אדמו״ר מסמבור. לוקח לבבות בתורותיו המופלאות. רשם לחולים רצפטים שכובדו בבתי המרקחת. בקי גם בתכונה, ובענינים אלו תשובה אליו באור המאיר. נספה בטרבלינקה ביום ב׳ אב תש״א, וכן כל משפחתו הי״ד.

ר׳ יואל ב״ר חיים **מושקוביץ**

משאץ (תק״ע* — תרמ״ו)

בנו של רבי חיים מסטנוב (לא ישן כל השבוע במיטה רק בשבת. נפטר ביום ז׳ אייר. במשפחה אין יודעים מהשמועה שהיה חתן רבי מרדכי מנשכיז. בתו נישאה לר׳ יצחק גדליהו אב״ד סלאוויטא), בנו של רבי יוסף מימפולי, בנו של המגיד מזלוטשוב.

נשא את מרים חיה בת רבי מאיר מפרימישלן, וסמך לשולחן חמיו. רוב שנותיו אדמו״ר בוורניפקא שליד לבוב. עבר לסוליצא, ולבסוף התישב בשאץ ועל שמה נקרא. מראשוני האדמורי״ם בבוקובינה, ובעל השפעה רבה. נודע כאיש קדוש, וחמיו העיד

מכתב ביידיש מהרבנית מרים חיה מושקוביץ בעש״ק וישבתם בטח תרנ״ג למרת ראסיא רחל ובעלה ר׳ ליביש, שקבלה מהם האגרת עם הפדיון ותתפלל בעדם להשי״ת. ברכות שישאו חן בעיני בעל הבית, וימכור לכם את הפונדק ובית המזיגה לפרנסה טובה. ברכות לבנם שהחל להניח תפילין, ולהורים לרגל השנה החדשה.

עליו שהוא נוטר הברית ובעל רוח הקודש. כאביו ישן במיטה רק בשבת. פיזר חומש לצדקה, כנאמר במצבתו: קידש מהונו אחד מחמישה. לצרכיו השתמש רק בכסף כשר, מאנשים שנתנו ברצון לבם. פועל ישועות, וידוע על ר׳ גדליה מיאס שנושע בפרנסה כשהורה לו להיות חייט. נפטר ביום י״ג ניסן תרמ״ו (ולא תר״ם). זו׳ חיה׳לה נודעה כחכמת וצדקת כבר בחיי אביה, ומברכתו בעלת מופת. פיזרה לעניים, לא״י, ולהחזקת תלמידי חכמים בבית מדרשה. כשנתאלמנה נהגה נשיאות י״ז שנה, אמרה תורה בשולחנות, וסיפרה עובדות מאביה. צדיקי הזמן נכנסו לבקרה עם פתקאות ופדיונות, ורחשו לה כבוד רב. נפטרה ביום כ״ה אדר תרס״ג, ונזכרה בהספד שבלבושי מכלול, סי׳ כו. באהל שלהם נטמן גם בנם ר״מ, וגם כשיהודים כמעט שלא פקדו את המקום עקב החורבן, דלקו שם תמיד נרות של הנכרים המאמינים בכוחם. ביום ו׳ אב תשל״ח הועלו לקבורה בהר הזיתים.
ילדיו: א. ר׳ אלתר אהרן אריה האדמו״ר מפודילאי.

נשא את נכדת רצ״א מאליק. נפטר ביום ז׳ אלול תרע״א; ב. ר׳ מרדכי יוסף משה האדמו״ר מסוליצא; ג. ר׳ מאיר ממלא מקומו בשאץ; ד. מילכה הבכירה זו׳ ר׳ משה איזקזון, ב״ר דוד אב״ד רומן, ב״ר יצחק מקלוש, ב״ר ר׳ ארון ליב מפרימישלן. עסק במסחר; ה. שלאמצי זו׳ הראשונה של ר׳ ליבוש הלפרין האדמו״ר מברזן מח״ס אמרי יהודה; ו. יענטיל זו׳ האדמו״ר ר׳ יעקב שלמה שמרלר מגורא־הומורא.

תשובה אליו: יד מאיר (פריש), נא. ד״ת ממנו, מנחת יחיאל, לו, ד.

פ. שמאי, המודיע, ג׳ ניסן תשל״ט, ג.

ר׳ יואל ב״ר מאיר מושקוביץ

משאץ (תרס״ז — תש״ם)

נולד בשאץ ביום ח׳ אלול תרס״ז לאביו רבי מאיר. למד שנים אחדות בדעש, אצל בעל כנסת יחזקאל

שחיבבו והושיבו בסדר לידו. שהה גם בבלז, והמהרי״ד שאל עליו. עבר בתר״ץ ללונדון, ונשא את מרים חיה בת רבי שלום מושקוביץ, שהיה בן דודו, חמיו וגיסו. נפטרה ביום ט׳ טבת תשכ״ח. חמיו אמר עליו, שהוראותיו באיסור והיתר קולעות על השערה. ממונה על הכשרות מטעם הסתדרות החרדים, ורבים השתוממו כיצד דאג למצות שמורה באמצע המלחמה. נשלח אל גאוני גליציה כשהתעוררה שאלה במקוואות שהיה בקי בהלכותיהן, ונסמך אז ממהר״ם שפירא מלובלין, החבצלת ור״ש ענגיל. מהר״א מבלז השתדל שיקבל רבנות בפרבר אנטוורפן, אבל הוא מיאן להיות מעורב במחלוקת. בית מדרשו היה הראשון בסטמפורד היל, וסייע לפליטים בגשמיות וברוחניות. לא עזב בימי הבליץ, ומעולם לא נסע למקומות הנופש, כדי שלא ליבטל מתורה. מחונן במעלות בית אבותיו: אצילות, אמת וצדק, בריחה מכבוד, זהירות בממון ונקיות הדעת.

בתחילת תש״ט עבר למונטריאול. שתל חיים יהודיים בסביבה חדשה, ושקד על כל הנחוץ לכך. פעמים רבות התיעצו עמו בעניני רפואה כאדמו״ר, ופרופסורים מפורסמים השתוממו מהבנתו ברפואה ומשכלו הישר. עלה בתשכ״ח לירושלים, וסירב לפתוח בה בית מדרש. הסתיר את דבר היותו בעל תפילה נפלא בקול גדול מעורר הנפש, והתרחק מלעבור לפני התיבה. את כל זמנו הקדיש להדרת ספרי זקנו הדע״ק: הגדש״פ אשל אברהם ויד רמה בתש״ל; תהלה לדוד על תהלים בתשל״ד. מהדורה מוקטנת על ידי משאבים בתשמ״ג עם הקדמת תולדותיו; השלים אשל אברהם או״ח עד סוף הלכות ציצית. הותיר גם שו״ת בו הוכיח את יכולתו בחיפוש כוחא דהיתירא לאחרים, אף כי לעצמו דקדק והחמיר. חלק מהגהות דעת שלום בספרי זקנו הם משלו. נפטר ביום י״ז תשרי תש״ם, ונטמן בהר הזיתים ליד אבותיו שבהעלאתם לארץ טרח כשנה לפני כן.

ילדיו: א. ר׳ משה מאיר האדמו״ר משאץ במונטריאול. נשא את יוכבד בת ר׳ נחום אשכנזי אדמו״ר בחאטין־בסרביה, ולהם ז׳ בנים ובת; ב. ר׳ יעקב יצחק האדמו״ר משאץ בירושלים. נשא את טויבא בת ר׳ אפרים ב״ר צבי רובין חתן ר׳ צבי יוסף אב״ד יסלו, ובנם אפרים. ממשיך את עבודת אביו בההדרת ספרי זקנם הדע״ק. נהג בי טובת עין במסירת פרטים על משפחתו; ג. איידל ויטא זו׳ ר׳ שלמה אריה ב״ר משה מונד במונטריאול, ר״מ ישיבה גדולה מרכז התורה ורב בימ״ד.

א. בן משה, המודיע, י״ח חשון תש״ם, ב; המחנה החרדי, י״ד תשרי תשמ״א, 32, עם פקסימילים: מרבי משה רוקח במהר״א, ומהסמיכות של החבצלת.

ר׳ יוסף (יוסלה) ב״ר מאיר **מושקוביץ**

מאיסטריק (תר״לי — תר״ץ)

בנו של ר׳ מאיר מזבורוב. מתר״ס לערך רב ואדמו״ר באיסטריק בה היה לו ביכ״נ משלו. מחסידיו שם: ר׳ משה פישר. נפטר אחרי תרפ״ו. בנו: ר׳ משה אפרים אב״ד סוקוליקי ויבורוזנה.

ליבאי, 199, 201; פנקס, ח״ב, 59.

ר׳ יוסף דוד ב״ר יצחק **מושקוביץ**

בנו של ר׳ יצחק ב״ר מאיר, וממלא מקומו כאדמו״ר משאץ סאסוב בניו יורק. חיבר קונ׳ **תיקון עירובין** בעיר (אי) מנהעטען ניו יארק, ברוקלין, דפוס בלשן, תשי״ט, יח, קעד עמ׳. המסכימים להדפסה אך לא לגמרי עם ההיתר: ר׳ יוסף אליהו הענקין עם ד״ת (שמחתי לראות כי לא אלמן ישראל, שאף בדור הזה שאף הת״ח ורבנים רבים מהם, נתרחקו מלימוד ועיון מספיק בהלכה זו, נמצאים שרידים שכל מעינם בזה); ר׳ משה פיינשטיין (חיבר ספר חשוב מאד... וראיתי הרבה ענינים אשר ירד לעומקם, ואסיק להלכה כאמיתה של תורה... וזה ברור שכל עסקו הוא רק לשם שמים); ר׳ יונתן שטייף; האדמו״ר מליובאוויטש. בהקדמתו מספר בשבחי אביו, ומדפיס בעמ׳ קנז-קס את צוואתו, והנהגות פרימישלן לחנוכה.

ר׳ יחיאל מיכל (מעכל) **מושקוביץ**

נכד ר״מ מפרימישלן. רבה של קוזלוב בשנים תר״ף — תרצ״ה לערך, וגבאי א״י.

תשובה אליו: מח׳ חבצלת השרון, ח״ב, אה״ע, עז בתרצ״ו. פנקס, ח״ב, 459 (בעמ׳ 336 נזכר אב״ד ניזנוב אחרי הוכברג, ואולי זו טעות).

ר׳ יחיאל מיכל ב״ר מרדכי יוסף משה **מושקוביץ**

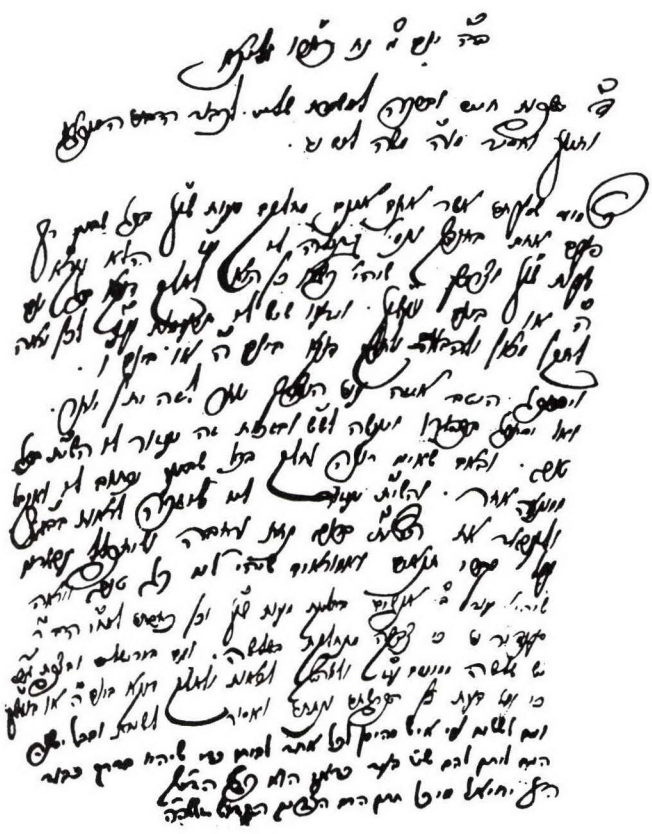
מהורודנקה (תר״ן* — תש״ג)

בנו של ר׳ מרדכי יוסף משה מסוליצה. חתן רבי חיים לייפר מנדבורנה. מתרפ״ז אדמו״ר בהורודנקה. כשהסתתר במחבוא מהנאצים נפטר ביום כ״ז אלול תש״ג, וכל משפחתו נספתה הי״ד.

ר׳ יחיאל מיכל (מעכעלע) ב״ר משה **מושקוביץ**

מגלינא (תקע״ח* — תרכ״ז)

בנו של ר׳ משה ב״ר חיים מסטנוב, בן בנו של המגיד מזלוטשוב. נשא את פרומיט רעכלי, בתו השניה של ר״מ מפרימישלן. בא מרוסיה, ואחרי פטירת חמיו התישב בתר״י כאדמו״ר בגלינא. זכה להערצה כללית כאיש קדוש ובעל מופת, ת״ח

מכתב רבי יחיאל מיכל מושקוביץ מגלינא ביום ג׳ נח תרכ״ו לר׳ משה ליב (בא״י), שיחלק את הצדקה ששולח אליו כל שבוע ביום חמישי או ששי ולא פעם בחודש. כתב גם למחותנו הרב סנדר, שהצדקה תתחלק בשלושה ממונים.

הרגיש לסבלות הזולת. כל הזמן למד והתפלל באש קודש פנימית. נזהר מאד שלא לשנות דיבורו, לא הסתכל בדבר רע, לא הניח ידו תחת טבורו, ולא כיסה את רגליו גם כשהיה חולה והוצרך להזיע. הכיר בבעל תפילה שלא טבל בעת הצורך. חמיו אמר עליו שהוא נוטר הברית יותר ממנו, וקינא את עבודתו באקדמות לשבועות והקפות שמחת תורה. על קופסת הטבק שלו נחקק: בכל דרכיך דעהו. נהג אדמו״רותו בהשקט, ואת השיריים חילק במזלג ולא בידים. לא עסק בריפוי חולים וגירוש דיבוקים, אלא ביעוץ בעניני ממון, משפחה וחינוך. הזהיר להתרחק ממותרות, אבל לו לעצמו היתה מרכבה יקרה, אשר כשיצא בה לדרך, התעטף תחילה בטלית ותפילין. נקי כפים ובר לבב, ישר רוח וטוב לב, ורצוי לאחיו. אבי יתומים ועניים, וכל שנה שלח לא״י כמנין שבת. כשהשתוללה בעיר מגיפת חולירע, בקשו ממנו חסידיו שיעבור לגוליגור. הדליק שם נר ראשון של חנוכה, ואמר שנר שני ידליק בגלינא. התושבים שמחו באותו יום על שובו, ואכן הדליק שם וערך שולחן קצר. אח״כ נשכב במיטה, אמר שאין תועלת להזמין רופא, ולמחרת נפטר ביום ג׳ כ״ו (ולא כג, כז) כסלו תרכ״ז (ולא תרל״ד), בטרם מלאו לו חמישים. המגיפה נעצרה אז, אהל הוקם על קברו, ועוד שנים רבות נקראו ילדי גלינא על שמו.

ילדיו: א. ר׳ בצלאל יהושע בכורו, ממלא מקומו בגלינא; ב. ר׳ מאירל האדמו״ר מזבורוב; ג. יוכבד זו׳ הרב יצחק אליעזר גרינברג מיאס. כנראה גם: ד. זו׳ ר׳ לוי יצחק מונזון מאזיפולי הקורא בספרו לר״מ מפרימישלן חו״ז. כשחמיו ביקר אצלו חתמו שם שניהם על דרש משה אוסטרר תרל״ט, ורחוק להניח שזהו רבי מיכלי אחר.

שנה לפני פטירתו קרא אחרי ערבית לבנו ממלא מקומו, מסר לו את תורותיו, ואמר שכתבם בינו לבין קונו והם קב ונקי. כשהדפיסם נתן להם שם זה: **קב ונקי** עה״ת מועדים סדר התפילה וליקוטים, מונקאטש תרס״ז, נז ד׳, ובהקדמתו מוסר שתורות אלו צוינו בסימן כ״ו, והיתר הם דברים ששמע ממנו בעל פה. ד״צ בניו יורק תשל״ד בסוף ספר עטרת זקנים לרבי יחיאל מיכל אייכנשטיין, ע״י ר׳ שלמה דב ור׳ משה לבין בני האדמו״ר מזידיטשוב, בתוספת דף אחרון של שמות המסייעים. שוב בת״א תשל״ה, בתוספת ששה דפי ליקוטים מספר קב חן לרבי נח מקארוב.

תשובה אליו: דב״ח, ח״א, יו״ד, נה. הספדו של רי״מ היבנר בשער בת רבים שבראש נחלה לישראל, דף א-ד: מכתבו מתרכ״ו, כר״ש, תשרי־חשון תשד״מ, טז-יז ופקסימיל.

צבי אלעזר טלר, עברי אנכי, ג, 81-82 בהערצה נדירה; מגילת גלינע, 68-70.

ר׳ יחיאל מיכל ב״ר שלום מושקוביץ

מניו יורק (תרס״ח — תשי״ז)

נולד בשנת תרס״ח לאביו רבי שלום משאץ־לונדון. תלמיד מהר״ם שפירא מלובלין, ובשנות השואה ניצל למנצסטר. נשא את סאשא בת רבי אליעזר הורביץ ממעלין. האדמו״ר משאץ־מעלין בניו יורק. בא לבקר את אביו, וכעבור שבוע נפטר בלונדון ביום י״ד סיון תשי״ז. אלמנתו זכתה להשיא את ששת בניהם ושתי בנותיהם, ונפטרה ביום ד׳ שבט תשל״ד (המאור, רטו, 43). מהם: ר׳ יוסף חיים מו״ל ספרי זלוטשוב, ברוקלין תשל״ט, בסיוע אחיו ר׳ ארון אריה יהודה, ובסופם דעת שלום מזקנו וד״צ דרך ים; זו׳ ר׳ משולם פייש הלוי רוטנברג האדמו״ר מקאסאני. קונ׳ דרך ים מחידושיו נדפס תחילה בסוף ספר שארית יעקב של אחיו.

ר׳ יעקב ב״ר מאיר מושקוביץ

משאץ (תרנ״ג — תשי״ד)

נולד בשאץ בשנת תרנ״ג לאביו רבי מאיר, ולמד שם בקלויז. נשא את פעסל בת ר׳ סיני ה״ש מזמיגרוד, וסמך לשולחנו. מתרפ״א ממלא מקום אביו בשאץ. בשנות המלחמה גורש לטרנסדניסטריה וניצל. זמן מה עשה בפריז. עלה לחיפה באייר תש״י, ושם נפטר ונטמן ביום ד׳ כ״ט אד״א תשי״ד (ולא תשט״ז, תשי״ז). כמה מילדיו נפטרו ממחלות. נותרו: א. מרים יהודית זו׳ הרב מרדכי פרנקל האדמו״ר מבוטושן בכרמל, נפטרה ביום ב׳ טבת תשל״ט; ב. ר׳ יקותיאל יהודה (זלמן ליב), מזכיר המועצה הדתית בחיפה. בעל חוש אמנותי לציור וגילוף. שכל את בכורו. נפטר בתשל״ו (אברהם משי, ארחות, 23, 49-51). אלמנתו ממשיכה בשדה האמנות בירושלים (ערב שבת, י״ח סיון תשמ״ו).

ר׳ יעקב ב״ר שלום ראה לפי: **מושקוביץ, ר׳ ישראל יעקב**

ר׳ יצחק ב״ר מאיר מושקוביץ

מרדוביץ (תרל״ח — תשי״ח)

נולד בשנת תרל״ח לאביו רבי מאיר משאץ. אדמו״ר ברדוביץ שבבוקובינה. נסע לרבי משינאווא. גדול בנגלה ובנסתר. נשא את מלכה בת ר׳ יוסף דוד ב״ר שלמה מסטוב ברח״ה מאלסק. כל ימיו מדוכא ביסורים ובמיוחד בשנות הזעם, ואת הכל קיבל באהבה. היגר אחרי המלחמה לארה״ב. נפטר בניו יורק בר״ח אדר תשי״ח. ילדיו: א. ר׳ יוסף דוד. ממלא מקומו כאדמו״ר משאץ־רדוביץ בניו יורק, ומח״ס תיקון עירובין עם צוואת האב; ב. ר׳ שלום. האדמו״ר משאץ־רדוביץ בלוס אנג׳לס. נטמן ליד המהר״א בהר המנוחות. נשא את מרים בת רבי אלעזר רובין מדרוהוביטש הי״ד; ג. פרידא זו׳ השניה של רבי יוחנן פרלוב מקרלין־סטולין; ד. איידל הגר.

ר׳ יצחק ב״ר שלום מושקוביץ

מקראקא (תר״ס — תרצ״א)

נולד בשנת תר״ס לאביו רבי שלום משאץ־לונדון. נשא את ריווע בת ר׳ אריה ליבוש מרדכי ה״ש משיניבה, וסמך לשולחנו בקראקא. בביקורו בלונדון נפטר ביום ט׳ חשון תרצ״א. בשואה נספו זו׳ וילדיה הי״ד: א. ישראל יעקב יוקל; ב. יחזקאל שרגא; ג. יוטקע ליפשא; ד. בן.

ר׳ ישראל אלימלך ב״ר מאיר מושקוביץ

מטורקא (תרל״ז — תשי״ד)

נולד בשנת תרל״ז (ולא תר״ם) לאביו רבי מאיר מזבורוב. שקד על לימודי גפ״ת וחסידות, ובמיוחד הושפע מרבו ר׳ דוד׳ל מפמורן שהיה מומחה בלימוד פמ״ג או״ח ויו״ד. בתרס״ב שלח קונ׳ בהלכה אל בעל הרי בשמים, שהשיב לחמיו כי בפקודת הרופאים אסור לו לעסוק בדברים הצריכים עיון ובהתבוננות. נסמך בתרס״ו מהמהרש״ם, המחזה אברהם, ר״ב וייס מטשרנוביץ ורא״ל ברודא. נשא בתרנ״ט את מרים בת ר׳ שלום יולס אב״ד מושציסק, וחמש שנים סמך שם לשולחנו. בתרס״ד עבר עמו לסטרי, ושימש אצלו בהוראה. מתרס״ח רב ומו״ץ בטורקא, והורה לתלמידים. בפרוץ מלה״ע א׳ ברח להונגריה, ושהה בפרג. ספריתו וכל כתביו נשרפו ואבדו, וכל ימיו הצטער עליהם. נדד כאדמו״ר במקומות שונים, ושב לסטרי. בתרפ״ג היגר לארה״ב, ויסד בברונקס בימ״ד כרם ישראל. פעיל במוסדות ציבור שונים. זו׳ נפטרה ביום י״א אייר תשי״א, הוא אחריה ביום י״ח אד״ב תשי״ד, ונשתמר נוסח מצבותיהם. ילדיו: א. רייכל סטון; ב. שרה סטריכהארטס; ג-ה. משה, אורי, מאיר; ו. פרידא מאטעס.

נר ישראל, ח״א, בראשית ושמות, רעיונות חסידיים וחומר לדרוש, נויארק, דפוס מוינעשטער פאבלישינג קאמפ., תרצ״ו, 64 עמ׳. בראש הספר

רבי ישראל אלימלך מושקוביץ

רישום אוטוביוגרפי של הרב ישראל אלימלך מושקוביץ מזבורוב יליד גלינא

שתי ההורמנות הראשונות שלו, סדר יוחסין, ידיעות על משפחתו ובעיקר על אביו וסבו. בהקדמתו כותב שהדברים נתחדשו לו בארה״ב. בספר ד״ת מר״מ מפרימישלן, ובסופו דבר הלכה ושתי תשובות, הראשונה בענין כיבוי גז ביום טוב. בעמוד האחרון הנצחות. מהדורה מושלמת בעריכת הרב שמריה שולמן מפלשינג־ניו יורק, ירושלים, מעין החכמה, דפוס התחיה, תשי״ז, 8, קיב עמ׳. בהתחלה דברי מנהל המוסד ר׳ יהושע סג״ל דייטש אב״ד קטמון, ותולדות המחבר מאת גיסו הרב אפרים אליעזר הכהן יולס מפילדלפיה. ח״א: על כל התורה. בעמ׳ נא שער ח״ב: דרושי אגדה לימים הנוראים, למאורעות החיים ועל אגדות הש״ס ואבות. בעמ׳ פז שער ח״ג: פלפולי הלכה לפי סדר הש״ס, בהשמטת תשובותיו שבמהדורה קמא.

תשובה אליו: שמן הראש, ל, עמ׳ 92.

תולדות אנשי שם, 82.

ר׳ **ישראל יעקב** ב״ר שלום **מושקוביץ**

בנו של רבי שלום משאץ־לונדון. תלמיד מהר״ם שפירא בלובלין. לפני המלחמה אירס את בת האדמו״ר מקומרנא. בגלל ההפצצות עבר בתש״א ללידז. אחרי המלחמה כשהובורר שנספתה, נשא את בת ר׳ יוסף דב מילגרום מויען, ונולדו לו שתי בנות ובן. כשחלה הוסיפו לו שם ישראל. נפטר בלונדון ביום ז׳ טבת תשי״ד. תשובה אליו בראש ספר תרועת מלך (זוסמנוביץ).

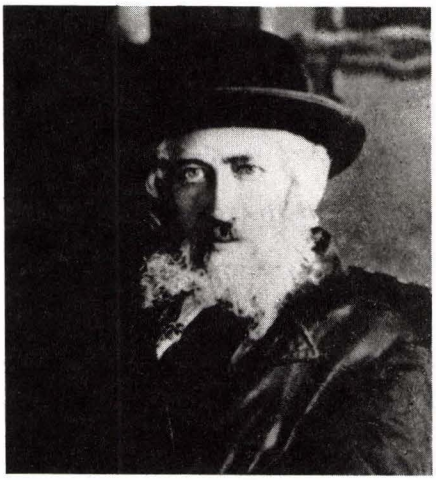
שארית יעקב, לקט חדו״ת בהלכה ובאגדה שהניח עם קונ׳ דרך ים מאחיו ר׳ יחיאל מיכל מעמ׳ פג, ובסוף מעמ׳ צז שלוש דרשות מרבם מהר״ם שפירא, לונדון, דפוס החינוך, תשי״ז, קיב עמ׳. בהקדמת הרב מאיר מאירי ידיד המשפחה, משרטט את דמות דיוקנו של הנפטר. אביו מספר בקדושתו, ומצדיק עליו את הדין.

התוכן: לז סי׳ שו״ת ובירורי הלכות מתרצ״ז-תש״א (מתרצ״ז סי׳ לג מויען, סי׳ לד מביקורו ברומא, וסי׳ לה מהאקווריום שראה בברייטון). מעמ׳ מה: עה״ת. מעמ׳ עד: ליקוטים.

ר׳ **מאיר** ב״ר יואל **מושקוביץ**

משאץ (תרי״ג — תרפ״א)

נולד בשנת תרי״ג לאביו רבי יואל משאץ, ומילא את מקומו מתרס״ג כאדמו״ר בעיר. נסע למהרי״א מזידיטשוב עם אחיו, ושניהם למדו סופרות סת״ם להתפרנס ממנה, ולא עלתה בידם. הצניע לכת כל ימיו, עבד על מידת האמת, נהג בצימצום, אך לצדקה פיזר יותר מכוחו. נפטר ביום כ״ג (ולא כ״ד)

רבי מאיר מושקוביץ משאץ

אד״א תרפ״א, ונטמן אז בשאץ. נתברך מהמהרש״ק לפני חופתו עם דינה בת ר׳ יצחק רובין מבראד חתן השר שלום, ב״ר אלימלך מסוקולוב ב״ר אשר ישעיה מרופשיץ. ממנה נולדו לו: א. ר׳ יצחק מרדוביץ; ב. שלאמצא זו׳ ר׳ שלום מלונדון; ג. שרה זו׳ ר׳ אהרן היילפרין ב״ר לייביש מברזן. מילדיה: שלאמצע זו׳ ר׳ משה רוקח האדמו״ר מקוזלוב בניו יורק; ד. ר׳ משה אריה ליב מטשרנוביץ. נשא בזיוו״ש את וויטא בתו של רבי יעקב יצחק ורמן מזבריז פולטושאן ויאס, נכד הדע״ק, החוזה והדרך אמת מזבריז. ממנה נולדו לו: ה. ר׳ יעקב משאץ בחיפה; ו. רבקה רחל זו׳ ר׳ אלעזר טברסקי מפולטושאן; ז. יענטיל זו׳ ר׳ ישראל דוד הורביץ משנדישוב; ח. חנה תחי׳ בניו יורק עם בנה ר׳ מאיר רב בימ״ד פרימישלן בברוקלין, זו׳ ר׳ אליעזר ליפא בינדיגר במולדוביצה שברומניה; ט. מרים חיה תחי׳ בב״ב זו׳ ר׳ נפתלי שמרלר האדמו״ר מדורוהוי בעכו; י. ר׳ יואל משאץ במונטריאול.

תשובה אליו: שו״ת הד״ר, ח״ב, לג. תמך בתרס״ט משאץ בישיבת ברודשין, עם ר׳ שלום.

ר׳ **מאיר** ב״ר יחיאל מיכל **מושקוביץ**

מזבורוב (תר״ה* — תרע״ה)

בנו של רבי יחיאל מיכל מגלינא. נשא את שינדל בת רבי ישראל אלימלך אונגר מזבנא אם ילדיו, נכדת הנו״א, החוזה והמגיד מקוזניץ. כשנפטרה נשא שניה מיאסי. התישב מעצמו כאדמו״ר בזבורוב. עבד את ה׳ בהסתר בתפילה ומעשים טובים, ולא רבים היו חסידיו. בשולחנות שערך בבית מדרשו, לא אמר תורה או סיפורי צדיקים. לא היה בעל מנגן, ולא עבר לפני התיבה בימים

הנוראים. הנהיג סעודות מלוה מלכה רבות משתתפים. לעתים באו אליו חסידים מכפרי הסביבה, ואז ערך את שולחנותיו בביהמ״ד המקומי בו ישב תמיד רק בס״ג. בקושי רב כלכל בצימצום את הוצאות חצרו, ונשים צדקניות קנו אצלו שמרים לפרנסתו. בפרוץ מלה״ע א׳ ברח לפני ר״ה אל בנו לטורקא, ובהתקרב החזית ברחו כולם לקיראלי־העלמעץ שבהונגריה. אחרי החגים סבל ארבעה ימים יסורים מרים, ולא נשמעה ממנו כל אנחה, כדרכו כל חייו להיות כנוע ושקט. נסע לרופא מומחה באויהעל הסמוכה, ונפטר באמצע ליל ג׳ כ״א (ולא כ״ט) חשון תרע״ה. בכך נתמלאה בקשתו שיוציא את השנה, אחרי שכבה נרו ביו״כ תרע״ד. ילדיו: א. ר׳ יחיאל מיכל בכורו; ב. ר׳ ישראל אלימלך מטורקא; ג. ר׳ יוסף מאיסטריק; ד. בת יחידה ובעלה.

זבורוב, 201, 207, 233, 235-236.

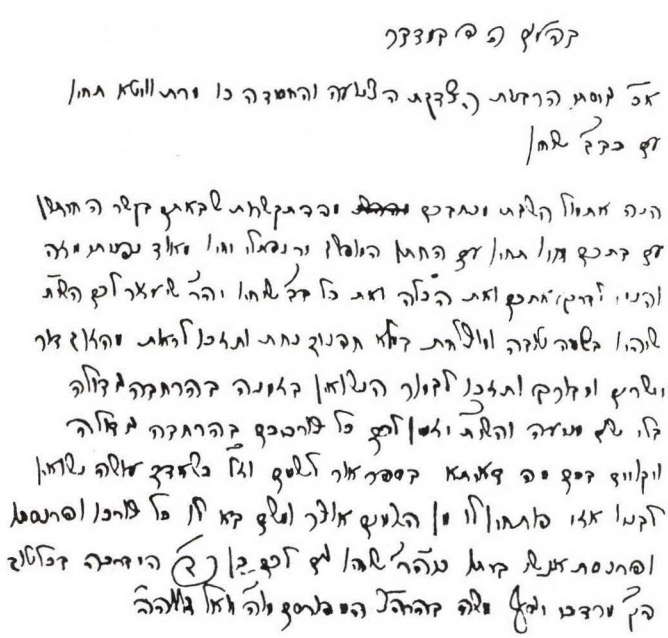
ר׳ מרדכי יוסף משה ב״ר יואל מושקוביץ

מסוליצא (תר״ך — תרפ״ט)

בנו של רבי יואל משאץ. מתרמ״ו אדמו״ר בסוליצה ואח״כ בבוטושאן. התפרסם בפזרנותו הרבה לצדקה. נפטר ביום י״א סיון תרפ״ט. נשא את פיגא בת ר׳ נפתלי רובין אב״ד רדיכוב, בנו של ר׳ יצחק וחתנו של ר׳ אריה ליבוש מטומשוב וחלם, בנו של ר׳ יוסף וחתנו של האור לשמים. היו לו י״ז ילדים,

רבי מרדכי יוסף משה מושקוביץ מסוליצא

ברכת רבי מרדכי יוסף משה מסוליצא לגיסתו הצדקת וויטא, לרגל התקשרות בתה חיה עם החתן ר׳ נפתלי

וחלקם נפטרו בצעירותם. ילדיו: א. ר׳ שלום מלונדון; ב. איידל זו׳ ר׳ חנוך דב זילברפרב מקוידנוב; ג. רעכל זו׳ ר׳ יעקב ישראל וישורון רובין מסאסרעגען; ד. ר׳ חיים יואל מסמבור; ה. מלכה זו׳ ר׳ אברהם אביש קנר מטשחויב־חיפה; ו. ר׳ יחיאל מיכל מהורודנקה; ז. זו׳ שמלנר.

מכתבו על ישוב א״י, קונ׳ חברת בני ציון, ירושלם תר״ס, לב. תמונתו בספר טאג פון אמאל, 368 ג.

ר׳ משה אפרים ב״ר יוסף מושקוביץ

מסוקוליקי ויבורוזנה (תרס״ט — תש״ב)

נולד באיסטריק בשנת תרס״ט, לאביו הרב יוסלה ב״ר מאיר מזבורוב. למד אצלו, ואצל מהר״ם שפירא אב״ד סנוק שהסמיכו. ממנו קיבל את דרך העבודה הציבורית. במנויי חי בן מקיץ תרפ״ה מאיסטריק. בתרפ״ח אירס את לאה ריזל פרלוב, בת הרבי מבוליחוב. פעיל בצא״י ומיסד פרחי, בהתגברו על התנגדות רבה. הנהיג לצעירים תנ״ך יומי, ובתרצ״ד הקים בצא״י פלג זריזים, לחיזוק הצביון הרוחני על חשבון הזרם הפוליטי. יסד רשת של 35 ישיבות קטנות נצח ישראל, ודאג לתוכניתם ולהתבססותם. מתרצ״ב אב״ד סוקוליקי שבין קוסוב לקיטוב, וניהל את עדתו ביד אמונים. מתרצ״ח אב״ד יבורוזנה, ויסד בה ישיבה. דרשן מלהיב בסובבו ברחבי פולין. בכניסת הנאצים ברח לגליציה המזרחית, והתחבא ביערות. בהיותו

הרב משה אפרים מושקוביץ

בתש״ב בעיירה קאשיצע שליד ירוסלב חלה, והנאצים ירו בו במיטת בית החולים.
פירסם שירים ומסות, ובעיקר סיפורי חסידים, בעתונים דגלנו, דרכנו, דאס יידישע טאגבלאט, ארטאדאקסישע יוגענד־בלעטער בוורשא, בית יעקב זשורנאל בלודז, דאס וואָרט בווילנא, ואחרים. ערך שנתיים את תלפיות בוורשא, ומנורה לנוער בלבוב. סיפוריו בעברית נכללו באנטולוגיה אודים, ירושלים תש״ך, וביידיש בתוך: אנטאלאגיע פון רעליגיעזע לידער און דערציילונגען, ניו יורק תשט״ז, עמ׳ 428-449.

חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ה, 533; יוסף פרידנזון, אלה אזכרה, ב, 118-122.

ר׳ משה אריה ליב ב״ר מאיר מושקוביץ

נולד בשאץ בשנת תרמ״ה לאביו רבי מאיר. נשא בתרס״ג את פעשע לאה בת רבי נחום ברנדויין מבורשטיין. האדמו״ר משאץ בטשרנוביץ, ואחרי שניצל בשואה עבר לארה״ב בה גרים צאצאיו. נפטר בשנת תשי״ג או תשי״ד. בשואה נספו בניו: א. ר׳ אברהם חיים ראב״ד הרץ; ב. ר׳ יואל חתן האדמו״ר משנדישוב.

תולדות אנשי שם, 82.

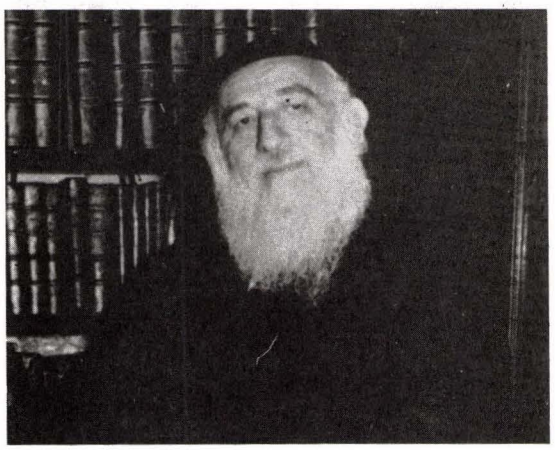

רבי משה אריה ליב מושקוביץ

ר׳ שלום ב״ר מרדכי יוסף משה מושקוביץ

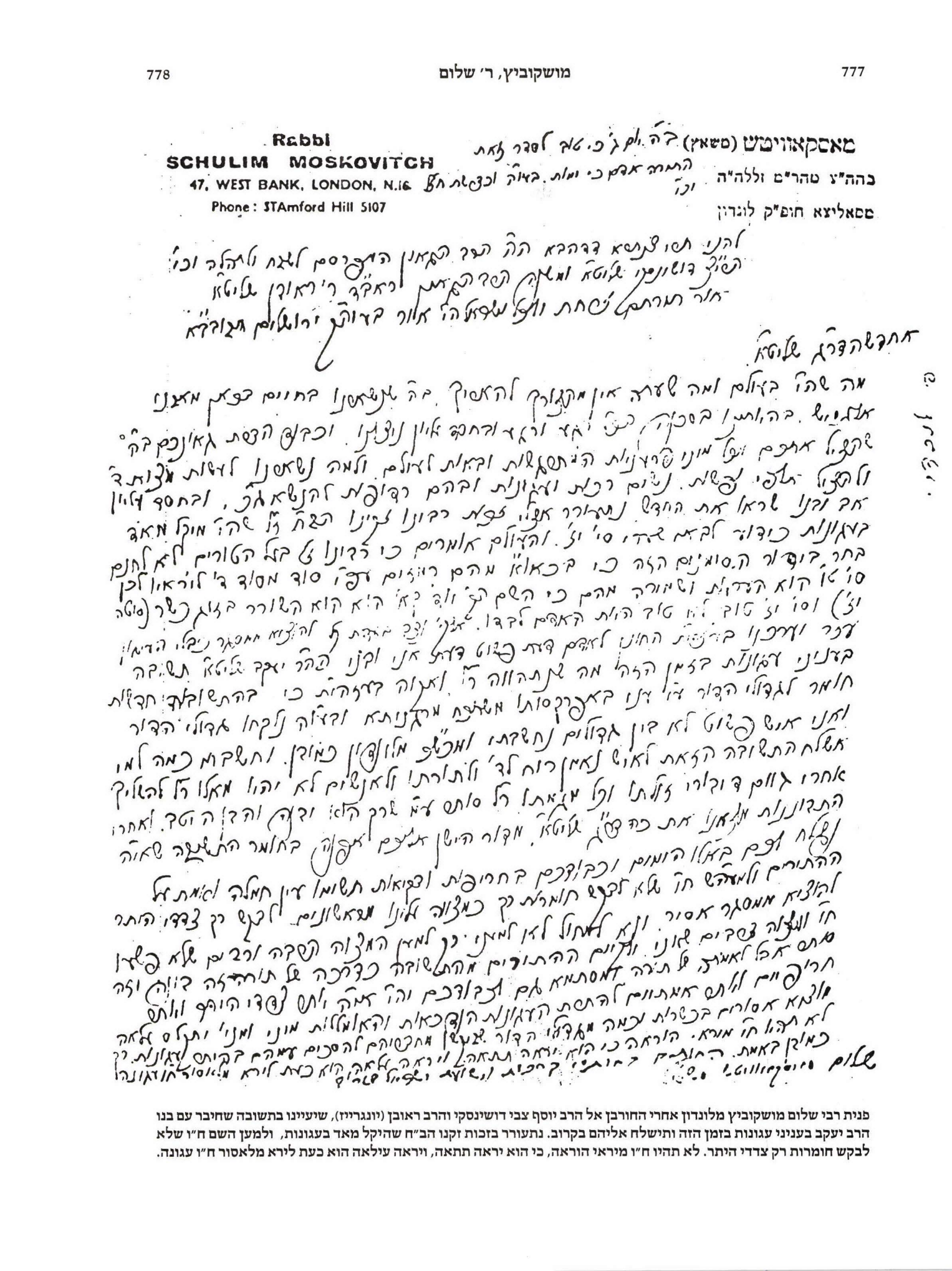
משאץ בלונדון (תרל״ח — תשי״ח)

נולד בוובּרניפקא ביום י״ז כסלו תרל״ח, לאביו רבי מרדכי יוסף משה מסוליצא ובוטושן. נסמך מהמהרש״ם שבביתו ישב לשימוש הוראה תשעה חודשים. רבו הפליא את דרכו בהוראה, ומסר לו ענינים שלא רצה לפרסם בכתב. גם המהרי״ד הסמיכו, ואמר שהוא אחד מהשלושה שנוסעים אליו לשם שמים. נסע עוד למהר״י, לשיניבה ולצורטקוב. המהר״א שאותו הספיד בבית מדרשו,

רבי שלום מושקוביץ משאץ בלונדון

Rabbi
SCHULIM MOSKOVITCH
47, WEST BANK, LONDON, N.16
Phone: STAmford Hill 5107

פנית רבי שלום מושקוביץ מלונדון אחרי החורבן אל הרב יוסף צבי דושינסקי והרב ראובן (יונגרייז), שיעיינו בתשובה שחיבר עם בנו הרב יעקב בעניני עגונות בזמן הזה ותישלח אליהם בקרוב. נתעורר בזכות זקנו הב״ח שהיקל מאד בעגונות, ולמען השם ח״ו שלא לבקש חומרות רק צדדי היתר. לא תהיו ח״ו מיראי הוראה, כי הוא יראה תתאה, ויראה עילאה הוא כעת לירא מלאסור ח״ו עגונה.

קרא לו: א גיטער ייד. נשא בתרנ״ז את שלאמצא, בת דודו רבי מאירל אחי אביו. מתרס״ג רב בשאץ עד תרע״ט, ומתלמידיו שם המהר״ם שפירא. תקיף באמונתו ומקנא לה׳. לחם בהכנסת אווזות פטומים לעיר נגד רב שהקל בזה, וחצי שנה לא שולמה לו משכורת בשל כך. זמן מה גר בטרנוב. מתר״ץ אב״ד קהל יראים אנשי גליציה בקלן שבגרמניה. בתרפ״ט התישב כאדמו״ר משאץ בלונדון.

גדול בנגלה ובנסתר, וכתב חדו״ת בכל מקצועות התורה. רש״י רבינוב העיד עליו, שבקי בע״פ בכל סעיפי השו״ע. אחרי המלחמה ערך תשובה בענין העגונות שניצלו, ושלחה לרז״ר בנגיס, רי״ץ דושינסקי ורד״ב מטשבין. סדר יומו עמוס שיעורים, תפילתו עד חצות היום, וסעודתו רק פעם ביום. חונן בהדרת פנים, עינים פקחיות, והילוך אציל. בעל מידות טובות, אוהב את הבריות, וזהיר בכבודם. ביתו פתוח לרווחה גם לחולים ולעניים. בקי באסטרונומיה ובזואולוגיה, והתבונן רבות בטבע. אחרי קום המדינה נדפס ממנו קונטרס: מכתב גלוי לממשלת ישראל וראשיה, לונדון תש״י, להשתית את סדרי המדינה על יסודות התורה, עם תשובת אחד השרים. נפטר ביום כ״ב (ולא כ״ח) טבת תשי״ח. צאצאיו בארץ ובארה״ב מתכנסים ביום זה לסעודת מצוה וסיום משניות, ומזכירים מדבריו ומהליכותיו.

ילדיו: א. ר׳ יצחק מקראקא; ב. ר׳ יחיאל מיכל משאץ־מעליץ בניו יורק; ג. ר׳ ישראל יעקב מלונדון; ד. אידל דינה הבכירה, זו׳ רבי יעקב ה״ש מטשקובה; ה. מלכה זו׳ הרב ישכר בר הלוי רוטנברג אב״ד ווידיסלב, נפטרה ביום ד׳ תמוז תשי״ג; ו. מרים חיה זו׳ רבי יואל מושקוביץ משאץ.

מעזבונו נדפסו: הגהות דעת שלום על או״ח ע״י חתנו הרב מווידיסלב; הערות והגהות על רבנו בחיי עה״ת, ירושלים, מעין החכמה, תשי״ח; ויאמר שלום על הנו״ב, ניו יורק, הלכה ברורה, תשכ״ו, ע״י חתנו; דעת שלום עה״ת בסוף מים רבים, ברוקלין תשל״ט, עם ליקוטים, צוואתו ושתי אגרות. נותר בכתובים פירושו על פרקי שירה, ועוד.

תשובות אליו: אבן יקרה, תליתאה, קסח; חבצלת, ח״ב, לד; מנחת יצחק, ח״ב, מט, פא בתשי״ד — תשט״ו. ד״ת ממנו, עולת החודש, טבת תש״ם, קצז-קצח. שנים ממכתביו, כר״ש, ניסן תשמ״ו, לח-לט.

תולדות אנשי שם, 82; גדולי חסידי בעלז, ח״א, עח-צ.

מ״ז, ר׳ צבי הירש מוישניצה. אח״כ מו״ץ פראגא.

תשובות אליו: חבצלת, תנינא, עא בתרצ״ה.

מְזוּזָה

ר׳ בנימין זאב ב״ר יצחק איזק **מזוזה**

מחכמי זולקיב. בנו של הש״ץ ובודק ר׳ יצחק אייזק שנפטר לפני תרט״ז, והניח חידושים שבנו קיוה להוציאם לאור. באחת מרשימות המנויים צוין שמו בטעות: בנימין מאיר.

בינה לעתים, חידושי רבי יונתן אייבשיץ על הלכות יו״ט להרמב״ם ומסכת ביצה, עם הגהות ותוספות חידושים **מקום בינה** בשוליו מרב״ז, למברג, דפוס מ. י. פורמבה, תחילת תרי״ז, יד, עד, ב ד׳. אחרי ההסכמות הקודמות של ר״מ בנט ורצ״ה ב״ר דוד מקיצע, באות אלו של: המהרש״ק (הגהותיו הטובים נאים ראויים לאומרם, וישרים למביני דעת); רמ״ז איטינגא (הרב המופלג חריף ושנון זית רענן, מורג חרוץ בעל פיפיות); השו״מ עם ד״ת (עשה מטעמי הפלפול בשכל ישר וצח, ומה מאד תיקר בזמננו אלה, אשר איש צעיר לימים ישקוד על דלתי התורה בחזקה, וילקט אורות מאשר יזרח עליו שמש התורה). בהקדמתו מספר שלימודו הוא מתוך צער ופגעי הזמן. בפתיחת שערי בינה דן בעניני מוקצה, ובתוכה חוו״ד המהרש״ק. בסוף תשובה לחכם אחד מלבוב.

תשובות אליו: בית ישראל (כהנא), לו; חסל״א, קמא, יו״ד, נא, תנינא, יו״ד, ד, ז, סו בתרי״א — תרכ״ז: שירי טהרה, דף מח ע״א.

ר׳ משה זאב (וולף) ב״ר ישראל יחיאל מיכל **מזוזה**

מלבוב (תק״ף* — תרע״ה)

בנו של ר׳ ישראל יחיאל מיכל. מחשובי הת״ח בלבוב, חריף ונובע חידושים. בעשרות שנותיו האחרונות היה סגי נהור, ולא כתב בעצמו את חידושיו, רק מה שתלמידים קטנים רשמו באקראי. בעניוותו לא רצה להדפיסם בחייו, וציוה שידפיסום כשיסתלק. נפטר ביום כ״ד שבט תרע״א.

חדושי רמ״ז, בראשי הדפים: תורת רמ״ז, עה״ת, פלפולים ודרושים ע״ד החסידות והרמז, בירורי עמקי הלכות בש״ס ושו״ע, ומכתבים שנשא ונתן עם המהרש״ק (בחתימת זאב משה! בתרי״ב, בעמ׳ 251 — 266), בילגורייא, האחים ווינברג, תרצ״א, 2, 283 עמ׳. בהקדמת תלמידו המסדר מוסר פרטים ביוגרפיים, וכותב שתיקן את השיבושים, אך לא שינה את הלשון. הספר הופיע ביוזמת בניו: א. ר׳ יצחק איזיק; ב. ר׳ יחיאל מיכל; ג. ר׳ אברהם יהודה. נפטר ביום ז׳ חשון תרפ״ה, ובנו: ד״ר מאיר ישכר; ד. ר׳ יקותיאל זישא (א׳ חשון תרס״ט) וילדיו; ה. ר׳ מאיר (א׳ אייר תרע״ה) וילדיו; ו. טשרנא

זינגר (י״ד תשרי תרפ״ח) וילדיה; ז. חנה גולדה (כ״ד שבט תרמ״ט) וילדיה.

תשובות אליו: נחלת יהושע (קורצר), או״ח, מב, מה; שו״מ, תליתאה, ח״ב, צב, ח״ג, פ, רביעאה, ח״א, מא, שתיתאה, כא בתרי״ז (העלם!); שם עולם, ח״ב, קעד בתרל״ו. תלמידו ר׳ ראובן מרגליות מזכירו בתולדות אדם (על המהרש״א), עמ׳ פח.

מַזּוֹר

ר׳ צבי מאיר. אב״ד רדיחוב בשנות התר״ן.

פנקס, ח״ב, 497.

מַזָל

ר׳ זוסיא

בן אחר בן לרבי זושא מאניפולי, ונקרא על שמו. נכד גם לר״פ מקוריץ. אב״ד סטרימילטש הסמוכה לרדיחוב, בה גרו חמישים משפחות. כשפרצה מלה״ע א׳ עבר לחוליוב בה כיהן הרב אפרתי בעל אחותו, ונתמנה שם כמו״ץ על מקום הרב אברהם שמחה. עם זאת שמר על קשרים עם מקומו הקודם. ישב כל היום בביהמ״ד, ושינן ששה דפי גמרא בע״פ כל יום. בעל אישיות קורנת ולבבית, ונערץ על הכל. נפטר בסוף התר״ף, ובני משפחתו נספו בשואה הי״ד.

רדיחוב, 32, 402, 449, 451-452, 456, 646.

מֶט

ר׳ אורי

דומ״ץ ויליצקה מתרפ״ח לערך על מקום חותן חותנו רמ״מ ולדמן, וקיבל את הרבנות כנדן. י״א ששם משפחתו בלוט. חסיד שיניבה. בא מקראקא. חי כיום בארה״ב.

ר׳ יצחק גדליהו

בנו של הגביר ר׳ בן ציון הכהן מעט מברוזדוביץ, בנו של ר׳ יצחק גיסו של רבי אברהם מסטרטין וחתנו של רי״מ היבנר. זקנו השיב לו בשו״ת הד״ר, תנינא, לד (ושם, מ, על אביו שכתב ס״ת חדש והכניסו בחגיגיות).

ר׳ פנחס דניאל ב״ר יוסף **מד**

מבלוזוב (תר״א — תרפ״ה׳)

נולד בשנת תר״א לאביו ר׳ יוסף מעד. נסמך מהבית יצחק. מתרמ״א דומ״ץ ואב״ד בלוזוב, גם בתרפ״ב. במנויי בכ״ע, מונקטש תרנ״א. בתרע״ב חבר אגוה״ר מיסודו של הרב הכהן מקהיר. במקום אחד נקרא בטעות ר׳ פנחס רפאל.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״ב, לו, לז בתרס״ד; אמרי יושר, ח״א, לו; בית יצחק, חו״מ, ו, נב, אה״ע, ח״ב, עח בתרל״ה — תרנ״ד; הרי בשמים, ח״ב, קיב, ח״ג, צז בתרנ״ה — תרס״א.

אהלי שם, 390.

מַטִיש

ר׳ וולף אב״ד מיקולינץ, בנו של ר׳ דוד מברזן.

תשובה אליו: שו״מ, תנינא, ח״ג, כח בתרכ״ו.

מַטְקִיבֶר

ר׳ מנחם מנדלי

דומ״ץ טורקא סביב תר״ל — תרל״ו. בספר בנין שלמה נקרא הדיין הישיש. במנויי שפתי צדיקים תרל״ג, ודרש משה תרל״ט. את נכדתו נשא ר׳ אהרן זאב הלוי וייסבלום שמילא את מקומו.

אולי בנו הוא ר׳ ישראל יצחק מיידקבער מניזנקוביץ, שאליו השיב המהרש״ם, ח״ז, לט בתרנ״ד — תרס״ב.

מיזיש ראה לפי: **מיזס**

מַיְזֶל

ר׳ אברהם משה

אב״ד סאהל על מקום אביו ר׳ אפרים צבי. נקרא גם מיזלש. חסידם של הבני״ש, רצ״ה מרימנוב, ריי״צ ור״א מסטרטין. נסע גם לרד״מ מצורטקוב. מהרי״א מזידיטשוב אמר עליו, שיש לו מפתחות של פרנסה. נפטר ביום ד׳ דחוהמ״ס כ׳ תשרי. נשא את דבורה, ובנו כנראה הוא ר׳ עקיבא מיזל שאליו התשובה: אבן יקרה, תנינא, קא. בתו זיסל, זו׳ הרב יוסף ב״ר שמואל זנויל ברנדויין מסטרטין.

תשובות אליו: שו״ת רמ״ץ, ח״א, או״ח, לז, יו״ד, סח בת״ר — תרכ״ט.

ר׳ אפרים צבי מיזל

אב״ד סאהל. מחסידי רמ״מ מרימנוב. נפטר ביום

כ״ו חשון. מילא שם את מקומו בנו ר׳ אברהם משה. מצאצאיו: ר׳ ישראל טוכנר סופר בדוברומיל.

ר׳ מישל מיזל. ת״ח בויליצקה, מתלמידי ריי״פ בומבך.

תשובה אליו: רבו, אהל יהושע, ח״ב, לב בתר״ס.

מַיזְלִש

ר׳ אברהם משה ראה לפי: **מיזל, ר׳ אברהם משה**

ר׳ אלכסנדר סנדר ב״ר רְפאל **מיזלש**

מזבלטוב (ת״ק׳ — תקע״ט)

בנו של ר׳ רפאל אב״ד הורכוב (לא חודרוב) ופוריצק, מח״ס תוספת או תוספות שבת, נפטר בתחילת שנות התק״ך, ב״ר חיים, בן בנו כנראה (וי״א בן בתו) של ר׳ יהודה ליב בקראקא, בנו של ר׳ שמחה בונם שנשא את דרעזיל בת הרמ״א ונפטר ביום ט׳ אדר שפ״ד, בנו של ר׳ אברהם שעקר מפרג לקראקא, ב״ר יוסף מפרג שנקרא גם מיזל ונפטר ביום ז׳ חשון ש״ס. יחוס התוס׳ שבת מגיע גם אל המג״ע, החלקת מחוקק, המשאת בנימין והב״ח. יתר בניו: ר׳ משה אב״ד סערעד בהגר שנפטר בתקע״ו; ר׳ חיים (זאב) דומ״ץ לבוב תוך העיר; ר׳ צבי מפודהייץ אבי שלאמצא זו׳ ר׳ מאיר מפרימישלן.

למד אצל אביו עד גיל כ״ב. דומ״ץ זבלטוב עד שנאלץ לברוח בגלל מלשינות. ניסה את מזלו באמשטרדם, ונסע לברלין להשגיח על הדפסת ספרו של אביו בפפד״א תקכ״ז, עם הערותיו. עבר להונגריה, וכיהן כאב״ד ור״מ סרדהלי. בתקנ״ט נתעוררה שם מחלוקת עליו, ובתק״ס נתקבל לרעכניץ. נפטר שם בעש״ק ר״ח אדר תקע״ט, ונשתמר נוסח מצבתו.

תשובות אליו: חת״ס, או״ח, צז, חו״מ, קצט, אה״ע, ח״א, קלב; נו״ב, תנינא, או״ח, יט, אה״ע, קכד.

ריי״ גרינולד, סיני, כח, סט-עא; לתולדות, 138-139; דונסרדהלי, 76-78.

ר׳ אלעזר ב״ר יקותיאל עוזר **מיזלש**

בנו של הת״ח היחסן ר׳ יקותיאל עוזר מסטרי־דוקלא (אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, שלא; שם עולם, ח״א, נד, נט בתרכ״ב). נשא את בתו של ר׳ יוסף שטרן מלימנוב, ועבר אליו. למדן וחסיד מופלג. נפטר ביום י״ג שבט תרפ״ט.

תשובות אליו: כנף רננה, יו״ד, ח״א, ל, ח״ב, י בתרמ״ח.

בן גיסו ר׳ יחזקאל שטרן מפרשוב, מליצי אש, ג, שבט, 24.

ר׳ אריה יהודה ליבש ב״ר חנניא ליפא **מיזלש**

בנו של ר׳ חנניא ליפא אב״ד צשינוב ופיעטרקוב. במקום אחד נוסף לו שם יעקב. מילא את מקום אביו בצשינוב. נשא את יוטא בתו של ר׳ דוד צבי אוירבך מקרמניץ ומאהליב, ב״ר אריה ליב מסטניסלב. ילדיו: א. ר׳ נפתלי הירץ בפרעמישלא, אבי האב״ד ר׳ יוסף חנניא ליפא; ב. ר׳ דב בריש ברווה, חתן האב״ד אחי אביו ר׳ נפתלי מנחם מנדל (הקדמת מגדים חדשים; אבות עטרה לבנים, רמח); ג. זו׳ בן דודה ר׳ (אהרן) אריה יהודה יעקב אב״ד זמושץ ופיעטרקוב.

דרשת פלפול מתקצ״ח בספרו של בנו, אור דוד, 74-80.

ר׳ אריה יהודה ליבש ב״ר יוסף חנניא ליפא **מיזלש**

מפשמישל (תר״י׳ — תר״ף׳)

בנו של ר׳ יוסף חנניא ליפא אב״ד פשמישל. נקרא גם להיפך ר׳ יהודה אריה, או ר׳ ליב. נשא את ש״ב יוטא בת ר׳ שמואל שמלקא טויבש אב״ד יאס. חבר ביה״ד וראב״ד פשמישל, ומרביץ תורה. מתלמידיו: ר׳ בנימין טורנהיים. בנו: ר׳ יוסף חנניא ליפא אב״ד מנוסטרישץ. אולי בנו גם הסופר שמואל יליד תרל״ז, במשתתפי היהודי (לונדון), המגיד, הצפירה, טאגבלאט (לבוב), עסטרייכער וואכנשריפט (וינא). בשנים תרס״ג — תרע״ד עורך: האמבורגער איזראעליטישעס פאמיליענבלאט. משהשתקע בוינא הוציא לאור: די נויע צייט. חיבר גם ספרים בגרמנית (פנקס גאליציע, 234, ובטעות שהיה בנו של ריח״ל).

תשובות אליו: גיסו, שאילת שלום, קמא, ט, קג; שו״ת רמ״ץ, ח״ב, השמטות, ג בתרל״ג.

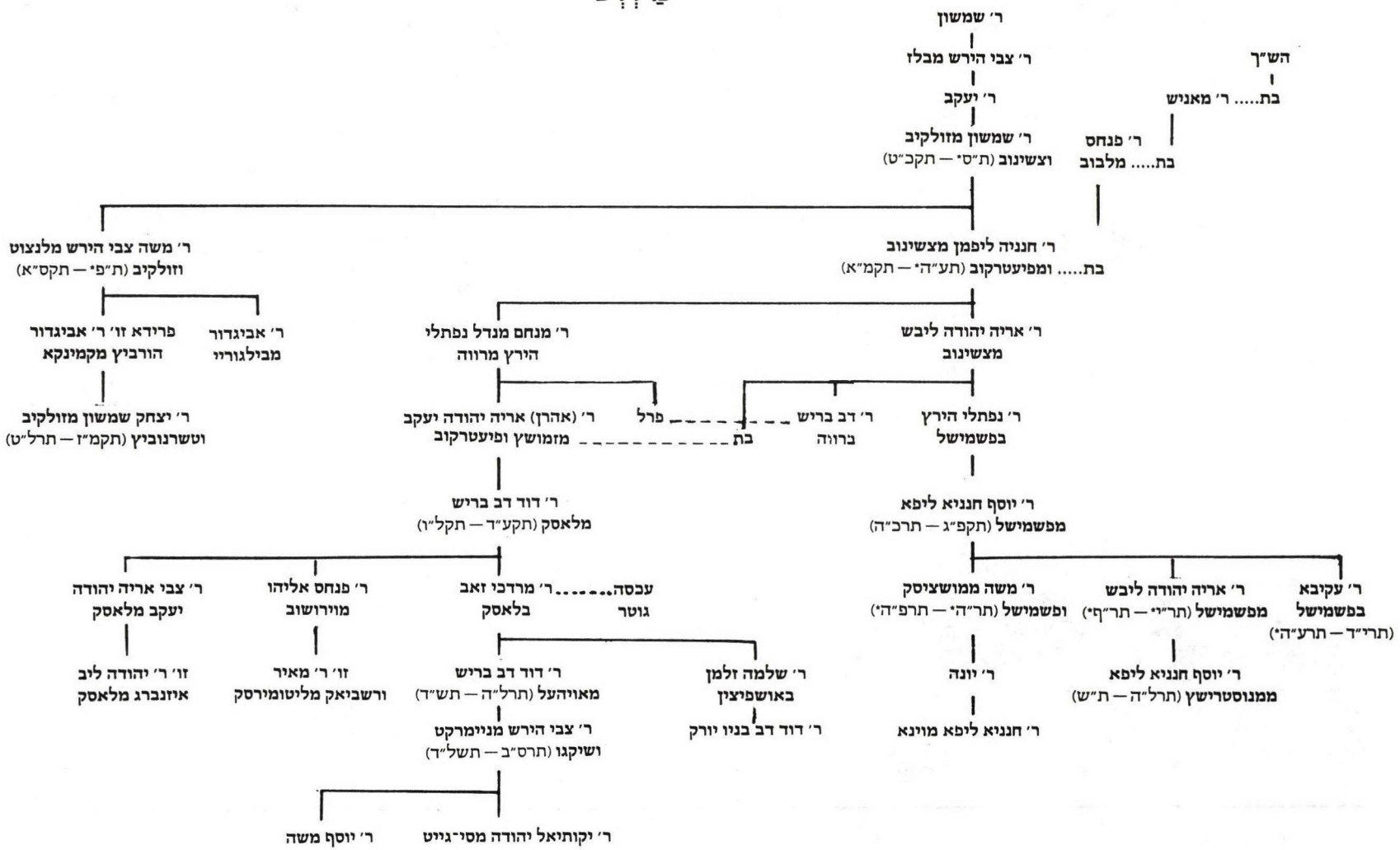
פשמישל, 136, 140.

ר׳ אשר ראה בתוך בנו: **מיזלש, ר׳ שמואל דב**

ר׳ דוד דב ב״ר שלמה זלמן **מייזלש**

נולד בשנת תרפ״א לאביו ר׳ שלמה זלמן מאושפיציז (נספה ביום כ״ה אייר תש״ד. אליו: בן אחיו, בנין צבי, ח״ב, י׳), ב״ר מרדכי זאב ב״ר דוד דב בריש אב״ד לאסק, ולאמו מלכה בת ר׳ אליעזר זוסמן, נספתה ביום ג׳ אלול תש״ג עם בתה שרה טויבע. השתמש גם בשם המשפחה גוטר. בגיל בר מצוה נבחן אצל רד״ב ויידנפלד על מסכת ביצה בעל־פה, ונתקבל לישיבתו בטשעבין. התקרב שם לרבי מבאבוב. למד גם בישיבת כתר תורה אצל ר׳ דוד משה הכהן חתן האדמו״ר מרדומסק. החליף שו״ת עם הרוגצ׳ובר, ר״מ זמבה, ר״נ ויידנפלד מדומברובה, ודודו רד״ד מוייצען. בשש שנות

מַיזְלִש

ר' שמשון
ר' צבי הירש מבלז
ר' יעקב
ר' שמשון מזולקיב וצשינוב (ת"ס' — תקכ"ט)
הש"ך
בת..... ר' מאניש
ר' פנחס
בת..... מלבוב
ר' חנניה ליפמן מצשינוב
בת..... ומפיעטרקוב (תע"ה' — תקמ"א)
ר' משה צבי הירש מלנצוט וזולקיב (ת"פ' — תקס"א)
ר' אביגדור מבילגוריי
פרידא זו' ר' אביגדור הורביץ מקמינקא
ר' יצחק שמשון מזולקיב וטשרנוביץ (תקמ"ז — תרל"ט)
ר' מנחם מנדל נפתלי הירץ מרווה
ר' אריה יהודה ליבש מצשינוב
ר' (אהרן) אריה יהודה יעקב מזמושץ ופיעטרקוב
פרל בת
ר' דב בריש ברווה
ר' נפתלי הירץ בפשמישל
ר' דוד דב בריש מלאסק (תקע"ד — תקל"ו)
ר' יוסף חנניא ליפא מפשמישל (תקפ"ג — תרכ"ה)
ר' צבי אריה יהודה יעקב מלאסק
ר' פנחס אליהו מווירושוב
עכסה גוטר
ר' מרדכי זאב בלאסק
ר' משה ממושציסק ופשמישל (תר"ה' — תרפ"ה')
ר' אריה יהודה ליבש מפשמישל (תר"י' — תר"ף')
ר' עקיבא בפשמישל (תרי"ד — תרע"ה')
זו' ר' יהודה ליב איזנברג מלאסק
זו' ר' מאיר ורשביאק מליטומירסק
ר' דוד דב בריש מאויהעל (תרל"ה — תש"ד)
ר' שלמה זלמן באושפיצין
ר' יונה
ר' יוסף חנניא ליפא ממנוסטרישץ (תרל"ה — ת"ש)
ר' צבי הירש מניימרקט ושיקגו (תרס"ב — תשל"ד)
ר' דוד דב בניו יורק
ר' חנניא ליפא מוינא
ר' יוסף משה
ר' יקותיאל יהודה מסי־גייט

המלחמה התענה בבית סוהר ובמחנות עבודה. ניצל בניסים, ומצא קונ׳ מחידושיו. נשא את הניצולה ריזל, המזרזתו לתורה ומגדלת ילדיו בברוקלין. אביה ר׳ אליהו ב״ר משה מחסידי ויזניץ, נספה ביום כ״ו אייר תש״ד עם זו׳ גיטל פיגא בת ר׳ אברהם דוד.

בעודו בחור ערך והוציא לאור עם חידושיו: **כתר תורה**, ירחון תורני תלמודי פלפולי, חו׳ א׳, לובלין, דפוס ר׳ עוזר צוועקין, סיון תרצ״ט, 18 עמ׳. בהקדמת המערכת מובעת תקוה להדפיס בחוברת הבאה גם מחידושי תלמידים מחוץ לאושפיצין, ומדור אגדה. במדור שפתי ישנים חדו״ת גם מרח״א וקס, רמ״י מאוסטרובצה, ורש״י פייגנבוים מלוקאטש לר׳ אשר זליג לנדוי. במדור תפארת בחורים: חידושי תלמידי ישיבות כתר תורה (רדומסק). צילם את הקונ׳ מחדש בברוקלין תשל״ט לערך, וחילקו חינם לזכרון יקיריו.

מתוק מדבש, חידושים על כל הש״ס, בעמ׳ שעט שער ספרו עה״ת, ברוקלין, דפוס האחים גרויס, תדש״מ, תקמד עמ׳. המסכימים: ש״ב ר״ש מבאבוב בתש״ם (ביודעי ומכירי קאמינא, כי הגם שטרוד בעסק משא ומתן, אעפ״כ מקדיש עתותיו יומם ולילה בהתמדת התורה); ר״מ ט״ב מסאטמאר; ר״מ פיינשטיין (מהמקצת שראיתי הכרתי שהתעמק הרבה בפלפולא דאורייתא לברר סוגיות מסובכות); ב״ד ר׳ חיים מייזלש מסארוואש, המוסר שגם אביו רד״ד ואחיו רצ״ה הפליגו בשבחיו (חדו״ת אשר חידשת עוד בימי נעוריך... גם מפלפולים אשר אתה מחדש בזמננו); ר׳ משה שטרן מדברצין (בהיותי פעם במקום חופש, לא היה אפשר לבוא בבוקר לביהמ״ד שקולו לא יהיה נשמע, ובערב ובלילה בפשיטות לא מש הגמרא מידו, עם כל חבורה וחבורה למד מסכתות שונות... שמעתי מידידיו ומכיריו שממש אינו זז מכותלי ביהמ״ד, וגוזל מזמן מסחרו כדי להרבות ידיעתו בכל מכמני ש״ס ופוסקים); ר׳ יודא הלוי טירנויער רב חברת שומרי שבת אנשי ספרד בבורו־פרק; רצ״ה טעביל רב ביהמ״ד שיח השדה בברוקלין. בהקדמתו מספר מקורותיו. מעמ׳ תקו: הנצחות.

תשובה אליו: בנין צבי, ח״א, כח בתרצ״ו.

ר׳ דב בר (דוברוש) ב״ר יצחק **מיזלש**

מקראקא וורשא (תקנ״ח — תר״ל)

נולד בשנת תקנ״ח בשטוקצין שבמחוז רדום, לאביו ר׳ יצחק אב״ד קמניץ מח״ס חוסן ישועות. בעודו ילד נודע כעילוי, ונלקח בתקע״א כחתן לפיגא (פייטשא, תקס״ג — תרל״ג), בת הגביר ר׳ שלמה זלמן בורנשטיין מקשאנוב, בעל מכרות מלח

הרב דב בר מייזלש מקראקא ומוורשא

בויליצ׳קה, ולכן קיבל רשיון לגור שם. נשאה ביום הבר מצוה, והניח טלית ותפילין כאחד. היו לה שני אחים וארבע אחיות, ומהם: א. ר׳ ישראל הבכור, ת״ח מלומד ומיאן ברבנות. בכורתו נישאה לבן דודה ר׳ שלמה זלמן ב״ר דב בר. עברו לקטוביץ סמוך לתר״ך. בסוף ימיו באייזנשטט, בה נפטר ביום ג׳ כסלו תרמ״ו; ב. ר׳ יהושע. שניהם נשאו בנות התעשיין ר׳ שלמה זלמן פוזנר מוורשא; ג. אידל זו׳ ר׳ יצחק ה״ש מבילין אבי שזח״ה; ד. זו׳ ר׳ דוד ב״ר שלמה זלמן פוזנר.

מוריהם היו הלמדנים ר׳ יוסקי צנזר ור׳ משה חריף שנעשו דיינים בקראקא אצל האב״ד ר׳ צבי הירש ב״ר דוד. הם שסייעו אח״כ לרד״ב להיבחר כרבה של העיר. שלח ידו במסחר, ויסד את הבנק מיזלש את הורביץ. פיזר לצדקה, וביתו המה יהודים שבאו לבקש את תמיכתו. תרם לרכישת נשק במרד הפולני שפרץ בוורשא נגד הרוסים בתקצ״א, ועם הכשלון אבד כספו. בתקצ״ב נבחר לרבנות קראקא, ומחנה מתנגדיו בחר את ר׳ שאול לנדא. שניהם כיהנו זה בצד זה יותר מעשרים שנה מתוך חיכוך תמידי, כאשר לכל אחד בית־דין לעצמו. לא נטל פרס מהקהל כל שנות כהונתו, וי״א שאחרי שירד קיבל סכום סמלי של 750 פלורין שלא הספיק לו. עסק בחיזוק מוסדות הקהילה גם מכספו הפרטי. לחם ללא חת במתבוללים ובמשכילים שביקשו לערער את חומות הדת,

ונתקבל פעם בוינא ע״י ראש הממשלה מטרניך. שתדלן אצל השלטונות למען כל יהודי במצוקה.

דאב על הריגת יהודים מידי פולנים, וכדי למנוע זאת החליט להיות מעורב יותר בענינים מדיניים. גם במהפכת תר״ד עמד לימין המורדים, ואכן במרד תר״ו נגד אוסטריה לא נפגע אף יהודי. אותה שנה כשקראקא היתה עיר חופשית, נבחר לאחד מי״ב הסנטורים שמשלו בה ולסינט הפולני, כי גם לנוצרים היה אימון בו. כשבוטלה עצמאות העיר בתר״ח, נבחר בתור פטריוט פולני כציר יהודי ראשון לפרלמנט (רייכסטג) האוסטרי, וכן למועצת העיר, אך הפולנים הצטערו שלא נבחר אדם פוטוצקי. השתתף במשלחת הפולנית לקיסר, בבקשה לשחרר את האסירים הפוליטיים. לא נכון שרח״נ דמביצר התלונן למהרש״ק, שרבם עוסק בפוליטיקה ולא בתורה.

אחרי כ״ד שנות כהונה בקראקא, נתקבל בתרט״ז לרבנות וורשא על מקום הרב חיים דוידזון. היו חוגים בעיר שתמכו במועמדותו של הרב יעקב גזונדהייט איש המקום, אבל הוא עצמו קיבל את מרות רד״ב ויצא לקראתו. עמד לישע עמו, התחבב על כל השכבות, ורבות סופר על פקחותו ושנינותו. לפנות בוקר השכים ללמוד, וכל יום הורה לתלמידים שלוש שעות. יסד ישיבה והחזיקה בכספו. תלמידו המובהק: ר׳ אברהם פרלמוטר אב״ד רדום וורשא, וכן ר׳ יוסף ב״ר יעקב לוי מח״ס הפלאות נדרים. קרא פרשת השבוע בס״ת. יהודים מכל החוגים התכנסו לס״ג בביתו לשיחות תורה. בעל לב רחום לכל אדם, ובורח מכבוד. השקיע עצמו בעניני הקהילה, ולחם בפריצת גדרות השבת. לכשעצמו מתנגד, אבל בידידות עם אישי החסידות. ידיד נפש לבעל חידושי הרי״מ שתמך בבחירתו, ועמו התיעץ תמיד בעניני הכלל.

טיפח קשרים טובים עם הכמורה והאצולה לבל ירעו ליהודים, אף כי החסידים לא ראו בעין יפה את עבודתו הפוליטית ועמידתו לצד הפולנים. שוחח עם הנסיך המושל מטעם רוסיה אחיו של הצאר, ועשה עליו רושם חיובי. סייע לפטריוטים הפולנים גם במרד תרכ״ג (ולא תרכ״א) ונאסר. הגן בגאון על עמדותיו, וכמעט שנגזר עליו דין מות. להצלתו הציעו לו את רבנותן הקהילות לבוב, לונדון ואמשטרדם, ותמונותיו נמכרו לרוב באירופה המערבית. בהשתדלות ממשלת אוסטריה וידידיו, הוטלה עליו רק גזירת גירוש. התישב בקטוביץ בתקוה לעבור לקראקא או לצאת לוינא, אלא שהשלטונות האוסטריים חששו מפני לוחם חופש כמותו והשפעתו על היהודים. אחרי שלושת חודשי מגורים בקראקא הרשו לו הרוסים לשוב לוורשא, ובלבד שיחתום שלא יעסוק עוד בפוליטיקה. השמחה על שובו הקיפה את כל יושבי העיר, והוא אכן עמד בהתחייבותו. התמסר אך ורק לתורה ולהנהגת הקהילה. טרח לרכך את הגזירות על גיוס נערי ישראל לצבא, וקיבץ כספים לפדיונם. פנו אליו בשאלות הלכה והכרעות ציבוריות. רבי יצחק אלחנן פנה אליו מקובנא, בקשר לסכסוך הישיבה והרבנות במיר.

נפטר ביום ג׳ י״ד אד״א תר״ל לפנות ערב, ונטמן למחרת בצהרים. כחמישים אלף השתתפו בלויתו, גם מבני הנכר. הרוסים אסרו לפרסם עליו מאמרי אבל, כנקמה על פעילותו נגדם. גם בעתונים הפולניים ספדו ל״רבין הקדוש״, ובשתי ערי רבנותו נקראו רחובות על שמו (ד. י. קאנגיסער, המגיד, יד, 59; נחמיה צבי טשארנעוויץ, עברי אנכי, ו, 178, קינת צבי פאלק ווידאוועד הלוי, 167). הובעה אז המשאלה, שנכדו ר׳ יהודה ליבוש חיים יכתוב את תולדותיו (הלבנון, כ׳ אד״א, ואילך, במדור כבוד הלבנון).

ספרי ההספדים עליו: **עין המים** שקונן עליו ר׳ אברהם דוברוש פלאהם מ״מ דלובלין בביהכ״נ הגדול ביום ב׳ כ׳ אד״א תר״ל, לובלין, השותפים ר׳ יעקב ב״ר שלמה הערשענהארן ור׳ משה שניידמעסיר, תחילת תרל״ג, שני שערים, 67 עמ׳, הקדמה, ע״י המו״ל ר׳ נפתלי משכיל לאיתן ממינסק דליטא. מעמ׳ 57 דברי הספד על שאר גדולי הדור. **דוב״ב שפתי ישנים**, הספד עם סיפור שבחיו, ר׳ בנימין דוד רבינוביץ מ״מ דוורשא, ווארשא, דפוס ר׳ יצחק גאלדמאן, תר״ל, טז ד׳, שני שערים. בדף האחרון מכתב ד״ת מרי״ה אשכנזי אב״ד לובלין.

איש חיל לקורותיו, ר׳ חיים יהודה אנגלטשיק מוורשא, קראקא, דפוס קרל בודוייזר, תרל״א, 34 עמ׳. רשימת המנויים רובה מקראקא, ורק אחדים מוינא ובהם בנו רש״ז מייזלש. בהסכמת רח״נ דמביצר מספר בשבחיו. בספר מוסר דוגמאות מחכמתו, שנינותו ומסירותו למען היהודים, ושיחותיו מתקופת וורשא. בסוף הספד עליו ועל הרבי מאלכסנדר. **רבי דוב בר מייזלש**, גדול בתורה מדינאי ולוחם. משה קמלהאר, עם הוספות יצחק רפאל. ירושלים, מוסד הרב קוק, תש״ל. לתיאור פעילותו הפוליטית חיבר אפרים קופפער: בער מייזעלס, בעריכת ברל מארק, ווארשא, יידיש בוך שליד המכון ההיסטורי היהודי בפולין, תשי״ב, ושנה לאחר מכן תורגם לפולנית.

ספר המצוות להרמב״ם עם הרמב״ן ומגילת אסתר, וכן **חידושי מהרד״ם**, ווארשא, דפוס ר׳ יצחק גאלדמאן, תחילת תרל״א, ד, קעח ד׳. בכורו כותב בהקדמתו שמקדים להדפיס ספר זה שאביו חיבבו,

על פני חידושיו לש"ס ומאות שו"ת שנותרו בידו בכתובים. בסידור ובהגדה טרח בנו שלו ר' יצחק. ד"צ עם הערות ומפתחות, ירושלים תשל"ו, ע"י נינו ניצול אושוויץ ר' יהודה אריה מייזלס, ב"ר חיים שמעון, ב"ר אברהם דוד דומ"ץ סגדין שנפטר ביום י"ג אדר תש"ג, עם הקדמתו, תולדות המחבר, וצירוף חדו"ת משלו. בסידור ההגהות והמראי מקומות סייע לו בנו ר' מנחם דן, תלמיד ר"מ חברוני בישיבת חברון. בסוף ההקדמה שמות בני משפחתו שנספו. במבוא מאת הבן נמנות עשר מעלותיה של מהדורה זו בה נוספו ו' ד' בהתחלה, וי"ג ד' בסוף הכוללים מפתחות והנצחות.

ילדיו: א. ר' ישראל הבכור אב"ד שדלץ ואח"כ בקראקא; ב. ר' שלמה זלמן בוינא, חתן דודו ר' ישראל בורנשטיין; ג. מלכה זו' ר' צבי זאב וולף ב"ר שלמה בלומברג, נפטרה ביום א' אלול תרכ"ט; ד. זו' ר' פנחס עפשטיין, ב"ר שמעון זימל הלוי, חתנו של הג"ר ליפמן נכד ר' זכריה מנדל אב"ד בלז בעל בה"ט, ב"ר אריה ליב הויכר אב"ד קראקא (תולדות אנשי שם אפרתי). בנו יחיאל מיכל בן הט"ז, נפטר ביום י"ד תשרי תר"ל. שני חתניו היו גבירים. רש"ס ממחותניו. נכדתו פסה כלת הגביר ר' זושא אולריך, נפטרה בתרל"ג בת שלושים.

תשובות אליו: דב"ח, ח"א, אה"ע, ס, סא, ח"ב, אה"ע, טז; צלותא דאברהם (ינר), יג, מ, מא לוורשא. תשובתו מתרכ"ד לר' שמואל ראב"ד מזריטש, מוריה, עו-עז, כד-כח. מכתבו מת"ר למען א"י, כר"ש, כסלו תשמ"ו, יז. מכתבו מתרי"ט לרא"ב קלוגר לאסור מצות מכונה, בסוף מודעא לבית ישראל. אליו גם: נפש חיה, אה"ע, ל, לא, מ, מג, מד.

עיר הצדק, 168-170; קראקא, 78-80, 104א; א"ע, כג, 152-153, עם ביבליוגרפיה. תמונתו גם בסוף כתוב זאת זכרון.

ר' דוד דב בריש ב"ר (אהרן) אריה יהודה יעקב **מיזלש**

מלאסק (תקע"ד — תרל"ו)

נולד בקוליקוב בשנת תקע"ד, לאביו האב"ד ר' (אהרן) אריה יהודה יעקב (פנקס, ח"ב, 477) שעבר אח"כ לרבנות זמושץ ופיעטרקוב, בנו של ר' מנחם מנדל נפתלי (הירץ) אב"ד רווה. בעודו ילד נתפרסם כעילוי, וכבר מגיל שבע דרש ברבים. תלמיד אביו ור' יעקב מליסא. רבו החוו"ד המליץ לחתנו ר' אלעזר הכהן אב"ד פולטוסק (אליו: חדות יעקב, תנינא, ח; שו"ת הרד"ד, או"ח מהדו"ב, מד בתרכ"ג) שיקחנו כחתן לבתו. הוא נסע לקוליקוב, וכשאמר לילד בן התשע פלפול חריף, הראהו הילד שהפלפול כבר רשום בין חידושיו. אב"ד דאברי מתקצ"ב בהיותו בן י"ח. אח"כ בנשלסק, ומתרי"א אב"ד לאסק כ"ה שנה, עד לפטירתו ביום ט' כסלו תרל"ו.

ילדיו: א. ר' פנחס אליהו אב"ד רקוב, וירושוב, ולוטומירסק בה נפטר ונטמן לפני תרע"ג. חתן ר' ישראל ברבי יעקב אריה גוטרמן מרדזימין. מהדיר ספרי אביו. אליו: אחיו, חדות יעקב, תנינא, א בתרל"ז לרקוב, לד, מג, מד לוירושוב. בתו נישאה לר' מאיר הכהן ורשביאק אב"ד לוטומירסק ומונקטוב, ב"ר יעקב אליעזר מוורשא, מחבר אמרי כהן. אליו: חדות יעקב, תנינא, נה, עד, עז, עט בתרנ"ד — תרנ"ו; ב. ר' מרדכי זאב מלאסק, אבי ר' דוד דב בריש אב"ד אויהעל; ג. ר' צבי אריה יהודה יעקב, אב"ד לאסק עד לפטירתו בתרפ"ג. חיבר שו"ת **חדות יעקב** אה"ע, פיעטרקוב, דפוס ר' מרדכי צעדערבוים, תרס"ג, 112 עמ', מ' סי', הקדמת אגדה. בשנית, דפוס ר' יעקב צעדערבוים, תרצ"ב, 116 עמ'. הובא לדפוס ע"י נכדו ר' דוד אייזנברג מלאסק, בן חתנו האב"ד שליט"א ר' יהודה ליב (אליו: ב"ד, בנין צבי, ח"ב, כה בתרפ"ג; חמיו, חדות יעקב, תנינא, קא-קו; מקדשי השם, ח"א, יט ממנו לדודו רד"ד). הנכד כותב שסיפח בג' העמ' האחרונים, הגהות שכתב החוו"ד על ספרו בית יעקב עמ"ס כתובות, לפי כתב־יד שאצל זקנו. ד"צ מהדורת תרס"ג, ברוקלין, ישיבת בנין דוד, תשל"ד, עם 4 עמ' הוספות משו"ת בנין דוד של בן אחיו. בטעות צולם ח"א של אה"ע עם הסוף של תנינא, ושער לא נכון, שכן צ"ל תחילת תר"ף. צולם שוב באותה שנה, כשבסופו ד"צ שו"ת מבעל המחבר טיב גיטין א-ב, קראקא תר"ם — תרמ"ט. חלק נוסף על ד"ח השו"ע, דפוס ר' מרדכי יהודה צעדערבוים, תחילת תר"ף, 248 עמ', קמז סי', הקדמת אגדה. ד"צ מתוקן של חלק זה בלבד, ברוקלין, דפוס אופסט מוריה, (תשל"ו); ד. זו' ר' משה פצנובסקי, אבי ר' שלמה וולף בלאדז.

תשובות לבעל חדות יעקב: לדודי, בנין צבי, ח"א, ו, יג (ממנו), ח"ב, כב, כג (ממנו), כד בתרפ"ב — תרפ"ג; לבני, שו"ת הרד"ד, או"ח מהדו"ב, לא, לב בתרל"א לרדומסק בה היה כנראה חתן. בספרו השני משיב לדודו ר' יהושע הכהן בתר"ע (קי); לגיסו הגביר ר' משה זילברשץ (נב); למח' ר' יוסף (קמו); לבניו: ר' אברהם (פט); ר' דוד דב (פ, פא, וכן: בנין צבי, ח"ב, א); ר' משה אפרים בוורשא מו"ל שו"ת הרד"ד אה"ע (עב); ר' שמואל מנדל בשדליץ (צו); לח"א הגביר ר' אברהם מנדל בלודז (קכה); לר' שבתי נכד האבני נזר חתן חתנו ר' שלמה ברדומסק (צ); לר' פנחס מנחם יוסטמן מפילץ וממנו בתרע"ג (י-יג), ולבנו ר' ישראל אלעזר בוורשא (עח).

אהבת דוד, קונ' א: חידושי גפ"ת (בהלכות עדות), וואַרשא, דפוס ר' נתן שריפטגיססער, תחילת תרמ"ה, ב, נח ד'. יצא לאור ע"י נכדו ר' שלמה וולף ברי"מ נ"י פאצאנאווסקי מלאדז, הכותב בהקדמתו שזקנו הניח שלושת אלפים דפים גדולים

של חידושים על רוב הש״ס, ד״ח השו״ע, עה״ת, המועדים, עין יעקב ומדרשי חז״ל, והם התפזרו בין יורשיו. מהדורה שניה, והיא קונ׳ הספיקות י״ד כללים, ע״י בנו ר׳ מרדכי זאב, פשמישל, ר׳ שמעון ניימן מטרנוב, דפוס זופניק קנולר וולף, תרנ״ח, א, נד ד׳. מדף מט ע״א: קונ׳ צמיחת דודאים מבנו רצא״י שנדפס ע״י רש״ח דייטשער בפודגורזע, והוא תשובה מתרנ״ו בענין עירו לר׳ שמחה יאיר אב״ד פיעטרקוב. ח״ב, והוא קונ׳ הספיקות ותקנת עגונות, כללים טו-מד, פאדגורזע, 106 עמ׳. מעמ׳ 102: קונ׳ צמיחת דודאים ב׳, בענין ריבית.

אור דוד על מגילת אסתר ומאמרי חז״ל, פיעטרקוב, דפוס ר׳ פייבל בעלכאטאווסקי, תחילת תר״ן, 80 עמ׳, עם הפנים. בהקדמת המהדיר בנו רפ״א מוירושוב כותב, שאביו דרש כל שנה בז׳ אדר, ומכתביו ליקט את פירושיו לאסתר, ומסר לכמה מופלגים להעתיק מכתביו הנושנים. מעמ׳ 66 חידושים מזקנו ומאבי זקנו. שנית בבילגורייא, דפוס רנ״נ קראנענבערג, תרע״א, 92, 4 עמ׳, בלי הפנים, ע״י ב״ג ר׳ שמואל זנויל ב״ר אברהם כ״ץ ז״ל מו״ץ וורשא. נוספו שני דפי השמטות. ד״צ בברוקלין תשכ״ה ע״י נכדו הרב יקותיאל יהודה מייזלש, עא, א ד׳.

פרק (!) אבות עם הרע״ב מצד אחד, והביאורים: אבות דר׳ אלעזר (מפולטוסק) מהצד השני, ובשוליים: **תפארת דוד**, וואַרשא, דפוס ר׳ נתן שריפטגיססער, תחילת תר״ן, 112 עמ׳, עם הפנים. הובא לדפוס ע״י ר׳ יהושע הכהן בן המהרא״ך, ובנו ר׳ ישעיה שלמד אצל זקנו. המהדיר הראשון מתנצל בהקדמתו, שאין לחיבור זה צורך בהסכמות. בידו עוד מחיבורי אביו: חידושי מהרא״ך על או״ח ויו״ד רצופי קבלה, וחיבור אהבת דוד מגיסו — חידושים ופלפול על פסולי עדות דרבנן. אח״כ דברי בנו שסייע לו והעתיק את הכתבים. בסוף שיר מהנכד, ואזהרת אביו למדפיסים להציג במקום השם שני יודי״ן. בקולופון מבוקשות תרומות להדפסת חידושי מהרא״ך על או״ח ויו״ד. ד״צ בישראל, ירושלים, תשכ״ד.

חידושי הרד״ד עמ״ס פסחים, הובא לדפוס ע״י ב״ג ר׳ פנחס שמואל זנויל ב״ר אברהם הכהן ז״ל דומ״ץ וואַרשא, וואַרשא, דפוס ר׳ יוסף לעבענזאהן, תרנ״א, סב, ה ד׳. בהקדמת רפ״א בן המחבר כותב שאביו ציוהו בחלום להדפיס ספר זה, ומקוה שתלמידי האב יתמכו בידיו. מעבר לה פרטי יחוס החוו״ד, מועתקים ע״י בן בנו: ר׳ יעקב ב״ר מרדכי יהודה ליבוש. בסוף: ההספד שנשא בלאסק ביום ז׳ אב תרל״ד על מחותנו רבי יעקב אריה מרדזימין. שנית בתרנ״ז, סו, ה ד׳. מהדורה מתוקנת ע״י נכדו ר׳ העניך מרדכי מייזלש, קרית יואל (מאנראו), דפוס יצחק אייזיק גראס בניו יארק, תשמ״א. בהתחלה הקדמת המו״ל עם תולדות המחבר ונוסח מצבתו, וברכות מאביו ר׳ יושע זאב רב בקהל ליעדז בלונדון, ומאבי אביו ר׳ חיים אב״ד סארוואש בברוקלין. הראה את הספר למהר״י ט״ב שבועיים לפני פטירתו, והסכים להדפסתו. בסוף: קובץ דרושים מצולמים מהירחונים שבהם נדפסו, וחלקם נקראים דרושי הרד״ד; מפתחות ורשימת המסייעים.

ריח דודאים, פירוש הגדש״פ עם הפנים, פיעטרקוב, דפוס ר׳ מרדכי צעדערבוים, תרס״ב, 116 עמ׳, פתיחה. הובא לדפוס ע״י נכדו ר׳ מאיר הכהן אב״ד לוטימירסק, ובסוף הקדמתו מפרט את יחוס המשפחה. צולם מחדש ע״י נכדו ר׳ יקותיאל יהודה מייזלש, ברוקלין, דפוס האחים גרויס, תשל״ג, בתוספת סו עמ׳ שה״ש, אגרת ר״ש מאוסטרופולי ועוד. כמו־כן בירושלים, ספרים תורניים, תשמ״ד.

שו״ת הרד״ד חלק אה״ע, תרס״ג, 140 עמ׳, נ סי׳. יצא לאור ע״י נכדו ר׳ משה אפרים מלאסק. אביו האב״ד רצא״י יעקב בן המחבר שסידר את התשובות, כותב בהקדמתו שמקוה להדפיס גם על יתר חלקי השו״ע. **שו״ת הרד״ד** או״ח מהדו״ק, תרס״ה, 107 עמ׳, ס׳ סי׳, עם מפתחות למהדו״ב העומדת להופיע. יצא לאור ע״י נכדו ר׳ מאיר הכהן אב״ד ליטומירסק הכותב בהקדמתו, שאחרי שסידר ספר זה לדפוס נודע לו שהמחבר עצמו סידר את תשובותיו על או״ח, והם בידי בנו אב״ד לאסק. על כן קורא לספר זה מהדו״ק ולשני מהדו״ב, ובכל אחד ענינים אחרים. בסוף צירף קונ׳ אמרי כהן משלו לפלפל בדברי המחבר, ה׳ סי׳. **שו״ת הרד״ד** או״ח מהדו״ב, דפוס רח״ה פאלמאן, תרע״ג, 4, 184 עמ׳, מה סי׳ והקדמה קצרה מהמהדיר. שוב בסוף קונ׳ אמרי כהן, סי׳ ו-כ. ד״צ שלושת החלקים ע״י נכדו ר׳ יעקב שלמה מייזליש, ברוקלין, דפוס אופסט מוריה, תש״ם. במהדורה זו נוספו בהתחלה 8 עמ׳: הסכמת ר׳ יוסף גרינולד אב״ד פאפא לחתנו המו״ל (החוו״ד התקשר עמו כחתן לנכדתו בהיותו בן תשע, ולמד עמו עד החתונה בגיל י״ד בשעשועין דאורייתא, על כן יש לחשבו כהחוות דעת); אביו ר׳ יקותיאל יהודה מייזליש אב״ד סי גייט (כשאביו רצ״ה ביקר בלאסק אצל דודו בן המחבר, ראה אצלו שלושה ארגזים מלאים מחידושיו בכל מקצועות התורה).

בנין דוד על מגילת איכה ומדחז״ל עם הפנים, וואַרשא, דפוס ר׳ אברהם יצחק ב״ר מאיר יחיאל נ״י האלטער, תרע״ג, 80 עמ׳. סודר לדפוס ע״י נכדו האמרי כהן, הכותב בהקדמתו שטרוד בסידור שו״ת הרד״ד או״ח מהדו״ב, על כן לא סידר על

יתר המגילות כמחשבתו, ומסר מה שסידר לש״ב המלבה״ד ר׳ שמואל זנויל ב״ר אברהם ז״ל כ״ץ מו״ץ וורשא. צורף לספר קונ׳ מילי דהספידא מהמחבר על בעל חידושי הרי״מ, ועל ר׳ בנימין ור׳ משה בני רמ״מ מקוצק שנפטרו בתרכ״ו, ומבנו רפ״א מוירושוב על הרב מלאדי ואחרים. אח״כ ליקוטים מהמחבר, מאביו ומהמסדר, ובסוף שני דרושים ממהרא״ך.

תשובות אליו: לב״ד, תפארת יוסף, אה״ע, ה; תשובות ר״י מליסא, ח בתקפ״ח כחתן. לגיסו ר׳ יעקב בלבוב, שו״ת הרד״ד, או״ח מהדו״ב, יח בתר״ו.

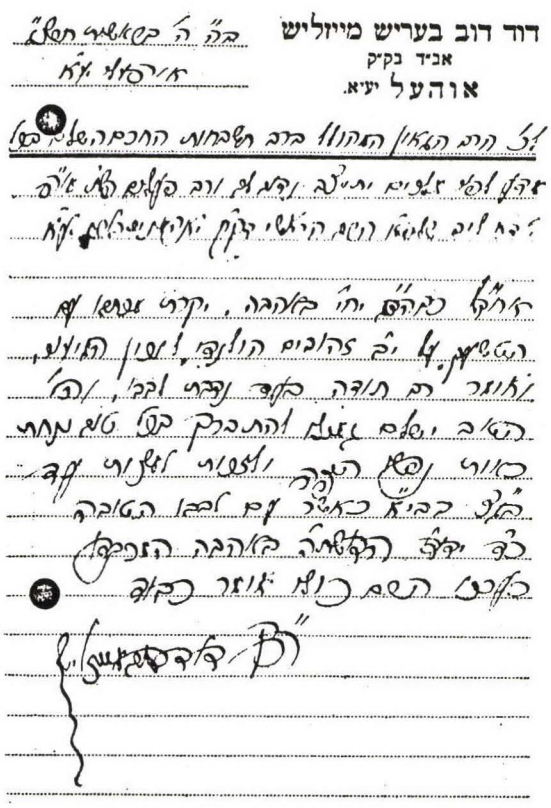
ר׳ דוד דב בריש ב״ר מרדכי זאב **מיזלש**

מאויהעל (תרל״ה — תש״ד)

נולד בשנת תרל״ה (ולא תרכ״ה) לאביו ר׳ מרדכי זאב ב״ר דוד דב בריש אב״ד לאסק. יחוסו הגיע לתבו״ש, ש״ך, תוי״ט, ב״ח, לבוש, רמ״א, מהרש״א, מהרש״ל ומהר״ם פדואה. בגזירת גירוש הנתינים הזרים בתרמ״ח עברה המשפחה לטורנא. כשנפרד האב מרבו השפת אמת, הזהירו להשגיח על בנו רד״ד שמעותד לגדולות, וכתב עליו לאב״ד ר׳ ישראל רפפורט. גם האמרי אמת חיבבו. למד בטרנוב אצל הרב משה אפטר. בפקודת דודו רצאי״י מלאסק עבר לקלויז צאנז, ולמד נשים וקדשים בחברותא עם ר׳ יוסף אנגל. כמו״כ למד שם עם ר׳ שמעון בצלאל ניימן, שהציע לו את רוזא (רייזע) בלומא, בת ר׳ משה יוסף ט״ב אב״ד אויהעל. אביה

הרב דוד דב בריש מיזלש מאויהעל

דוד דוב בעריש מייזליש
אנ״ד בק״ק
אוהעל יע״א.

תודת הרד״ד מייזליש מאויהעל מיום ה׳ בראשית תרצ״ג לרי״ל לנדא הרב הראשי ביוהניסבורג, על ששלח אליו המחאה על סך י״ב זהובים הולנדים.

בא לבחנו עם ר״ש מבאבוב, והם גמרו את השידוך במקום, כשראו שיודע אלף דפי גפ״ת בע״פ בשטף, עם חידושי הרי״מ עמ״ס כתובות. גם ר׳ יהושע בוימל העיד שלמד עמו בקלויז טורנא, ובגיל י״ז חזר על אלף דפים בע״פ.

עקב פטירתו הפתאומית של אבי הכלה, נערכה החתונה בבאבוב בניסן תרנ״ז. רבי שלמה סיפר עד כמה השתוקק זקנו הדב״ח להשתדך עם נכד הש״ך, ולא עלתה בידו עד עתה. ישב בבאבוב, ועבר לאוהעל בה גרה חמותו. נסמך מהקדושת יו״ט שקרא לו ארגז הספרים שלי (שהלכה כמותו בכל מקום), ומהדרכי תשובה (אינני ראוי לתת הורמנא לגברא רבא כמותו). השתחרר מהצבא בברכת דו״ז משינאווא. מתרנ״ח דיין בקהילה הספרדית בעיר, ומתרע״ג האב״ד. בלילות שבת האריך שעות בד״ת ובסיפורי צדיקים עד אחרי חצות, ובין שומעי לקחו הרב יהושע בוקסבוים מגלנטא. ר״ש מבאבוב כתב אליו לפני הימים הנוראים שיתפלל בעדו, וראו בזה שסמכו כאדמו״ר. במלה״ע א׳ הכניס לביתו רבנים פליטים מגליציה. שקד על טיפוח חיי היהדות בעיר שהיתה מלאה חכמים וסופרים, ונערץ על בני קהילתו

ותלמידי ישיבתו החסידית. עשרות שנים היה אומר בה שיעורים ע״ד הפלפול כפי שנהוג בפולין. יצאו ממנה למדנים מופלגים בתורה ובחסידות. דרשן מעולה, ונהרו לשמעו מקרוב ומרחוק. בשנות המלחמה שתה את כוס התרעלה עם אחיו, וכשהועבר לגיטו עודד לבבות נשברים, והמשיך לחדש פלפולי הלכה. נשלח לאושוויץ עם בני קהילתו, ונספה עם זו׳ וילדיו ביום ט״ו סיון תש״ד הי״ד.

ילדיו: א. ר׳ יוסף משה הבכור, אב״ד מאראש־אויוואר בהונגריה. חתן הרב יחזקאל פנט מח״ס כנסת יחזקאל. תשובות אליו: אביו, בנין דוד, כה, סד (ממנו), סה; אחיו, בנין צבי, ח״א, ט, ח״ב, (טו לחתנו ר׳ שמואל חיים סופר), לח, מ, מא, נח, וממנו: לט, מב, נז בתרפ״ב. כמה מילדיו נספו, ובהם הב׳ יקותיאל יהודה שאליו: בנין צבי, ח״א, עא, עב בתרח״ץ. שרדה: הינדא זו׳ ר׳ יחזקאל רוטנר משמקוט וניו יורק; ב. ר׳ צבי הירש רב בניימרקט, וייצען, ברגן בלזן ושיקגו; ג. ר׳ חיים אב״ד סאראוואש בהגר. ניצול השואה, ומתש״ז יו״ר ועד הרבנים בברגן בלזן על מקום אחיו, (החליפו שו״ת בתש״ז, בנין צבי, ח״ב, עד, עו), עד שהיגר לארה״ב. נשא את יאכעט בת ר׳ פנחס אלימלך וייסמן. בשואה נספה בנו ר׳ יקותיאל יהודה, שתשובתו לדודו רצ״ה במקדשי השם, ח״א, ד בתרצ״ט. ילדיו: 1. עכסה (ויולט) זו׳ ר׳ ברוך דוד ב״ר חיים יהושע ה״ש מבאבוב; 2. ר׳ שבתי. נשא את מירל בת ר׳ יעקב ישראל ישורון רובין; 3. חיה ינטע זו׳ ר׳ ישכר בריש ב״ר מאיר יוסף ב״ר ברוך רובין מבריזדוביץ; 4. ר׳ יוסף (יושע) זאב רב קהל ליעדז בלונדון. נשא את חיה מינדל לוין נכדת הבעש״ט והמג״א, בת ר׳ חיים יצחק ויינגרטן אב״ד ליעז וזו׳ דבורה יוטא. בנם ר׳ הניך מרדכי מהדיר חידושי הרד״ד, חתן המשב״ק ר׳ אפרים יוסף דב אשכנזי; 5. ר׳ צבי הירש. נשא את מרים בת הרב שמעון ישראל פוזן משופרון. תשובות לר״ח: אביו, בנין דוד, סב; אחיו, בנין צבי, ח״ב, עד (ממנו), עו בתש״ז; ד. ר׳ אלעזר מאוהעל בשיקגו. אליו: אביו, בנין דוד, מח. מילדיו: ר׳ דוד דב. נשא את חיה בת רבי משה ט״ב מסיגט בניו יורק; זו׳ ר׳ מרדכי ב״ר ישראל הגר; ה. ר׳ יחזקאל שרגא. חולני מגיל ארבע, נותח פעמים רבות בווינא ובבודפשט, נשלח למרחצאות, וקיבל יסורים באהבה. כשהוטב לו לפני הבר מצוה התחיל ללמוד, והצליח להפליא. בעל הוראה מובהק, ויראת שמים חפפה עליו. רבה של ראדוואן. נפטר צעיר ביום כ״ג חשון תרצ״ב. אביו סידר את החידושים שכתב בגיל ט״ז-י״ז, והדפיס **זכרון יחזקאל** על סוגיות הש״ס, אוהעל תרצ״ה, ד, נב עמ׳. בהקדמתו מבכה את פטירת בנו שנה אחרי נישואיו בלי ילדים. אליו: אביו, בנין דוד, סז; אחיו, בנין צבי, ח״א, מא בתרפ״ח, וממנו לר׳ מאיר קליין מח״ס תולדות שמואל, ח״ב, פד; ו. ר׳ יעקב הי״ד. תשובתו: בנין צבי, ח״ב, פג; ז. חיה יענטא זו׳ ר׳ משה אהרן ה״ש אב״ד קולושיץ ופודגורזע.

שו״ת **בנין דוד** בד״ח שו״ע, ח״א, אוהעל, תשרי תרצ״ב, ד, קמ עמ׳, עב סי׳, הקדמה קצרה. מודה למסייעיו מקהילות הסביבה, ובהם אחדים מתלמידיו באוהעל. כמעט כל התשובות לרבני הונגריה, ובהם תלמידיו. בסוף מפתחות. ד״צ ע״י בנו רצ״ה, ברוקלין, דפוס האחים גרויס, תשל״ג. בהתחלה דף תודה למסייעים, ובהם קרוביו מאנטוורפן.

בנין דוד עה״ת, ח״א: בראשית — תחילת וארא, אוהעל, תחילת תש״ב, ד, ערב עמ׳. בהקדמתו הקצרה מביע תקוה להדפיס על כל התורה, וחידושי הלכה ופלפול. בעמוד האחרון תודה למסייעים מערים שונות. מהדורה מתוקנת בניו יורק, דפוס האחים גרויס, תשל״ד, ה, ערב; לב; סז עמ׳. מעבר לשער החדש תודה לעורכי המפתחות: ר׳ אהרן ט״ב ברחי״ל מנירבטור וחתן רצ״ה משיקגו, ורד״ד מייזליש ב״ר יקותיאל יהודה בנו של רצ״ה. השני הוא אחד המולי״ם נכדי המחבר אחרי אחיו ר׳ יחזקאל, וגיסו בעל אחותו ר׳ יעקב אליהו אונסדורפר ב״ר שמואל אלכסנדר ממונטריאול. בהקדמת רצ״ה בן המחבר מסדר תולדותיו. הוא כותב כי אבדו חידושי אביו בגפ״ת, שו״ת, ועל יתר החומשים. עומד להופיע קונ׳ מכתב ידו ע״י רד״ד, בנו של אחיו ר׳ אלעזר וחתנו של רבי משה מסיגט. אח״כ הקדמת המולי״ם, ובסוף מפתחות מפורטים והנצחות. מהדורה חמישית בצילום עם הוספות, ברוקלין תשמ״ו.

תשובות אליו: דודו, רצאי״י מלאסק, בנין דוד, ג, ואליו, ד; בנו, בנין צבי, ח״א, ה (מהדוד רצאי״י), ו, יג, סג (ממנו) בתרפ״ו. תשובתו: מקדשי השם, ח״א, א בתרפ״ו. תשובתו: מקדשי השם, ח״א, א בתרפ״ו, ואליו, ב, עד, עה, קא בתרצ״ג—תש״א. ד״ת ממנו וקיצור תולדותיו, כר״ש, אייר-סיון תשמ״ג, כג-כד.

הרב יעקב צבי אבראהאם, אלה אזכרה, א, 158-163; שערי ציון (באבוב), מב, אדרים תשכ״ה, עמ׳ ו-ח; לא נותקה, 667-668; ישיבות הונגריה, 199-200.

ר׳ חיים אהרן מיזלש דומ״ץ טויסט.

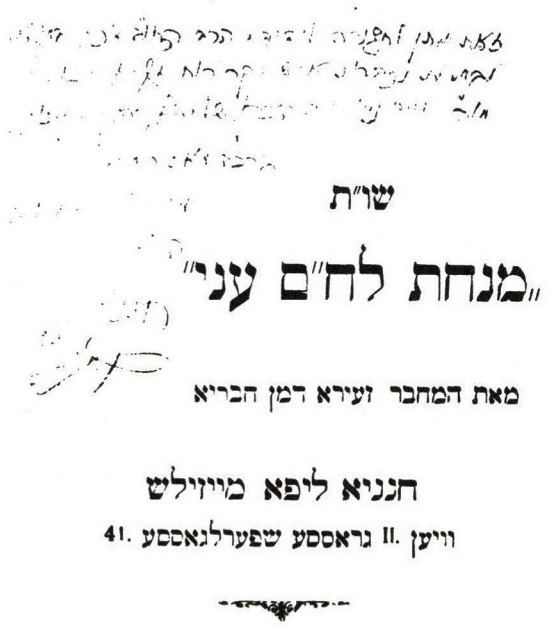
תשובה אליו: פורת יוסף (צוייג), א בתרס״ו.

ר׳ חיים שלמה מיזלש. ת״ח בדולינא.

תשובה אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״ב, קג.

ר׳ חנניא ליפא ב״ר יונה **מיזלש**

בנו של ר׳ יונה הכ״מ, ב״ר משה אב״ד פרעמישלא. תלמידו של רמ״י מאוסטרובצה. נשא את אסתר גיטל בתו היחידה של ר׳ אלעזר דילר מירוסלב, שהחזיק בידו גם אחרי פטירת זו׳ שרה בת ר׳ חיים רוטמן מליזנסק. רב בוינא. ילדיו: א. מירל רויזא זו׳ מרדכי פנט בת״א; ב. דאברא; ג. משה שמואל. לחיבוריו נתן את השם הכולל **מנחת לח״ם** עני, והיה עמו ספר שו״ת בשם זה בן מאות דפים; חיבור מסודר בן אלף דפים על תרי״ג מצוות עם הסכמות; בית מועד—דרושים במדורי הלכה ואגדה לשבתות דריגלא ולמועדים; חכמת רש״י על הש״ס, וכן עה״ת. השיב בתרצ״ז לר׳ יעקב דב גרוס, לברר איסורו של שו״ב משיג גבול שאינו שומע לרבנים המזמינים אותו לדין תורה, והדפיס אותה ראשונה בקונטרס, וויען, דפוס ר׳ אברהם יצחק קליין בקליינוואַרדיין, תרח״ץ, ד, מד עמ׳. בהקדמתו כותב שמתכוין להוציא לאור כל חודש חוברת מספרו בר מצוה המחזיק 500 דפים, דרושים לכל פרשה בהלכה ובאגדה, וכן בכל חודש מספרו אות ברית, דרשות לברית מילה ופדיון הבן. בסוף תודה למיטיבו פרופ׳ שמואל נגלברג ב״ר נחום אורי מרוהטין, חתן הרב מאיר מאירזון.

שו״ת

„מנחת לח״ם עני״

מאת המחבר זעירא דמן חבריא

חנניא ליפא מיזילש

וויען .II גראסע שפערלגאסע .41

שנת תרח״ץ לפ״ק

שער הספר מנחת לח״ם עני, עם הקדשת המחבר להרב חיים הכהן נייווירטה.

ר׳ חנניא ליפמן ב״ר אליהו **מיזלש**

בנו של ר׳ אליהו, וחתנו של ר׳ יעקב ב״ר אברהם אב״ד זמיגרוד. דיין בקראקא. גדול בנגלה ובנסתר. קדוש וצדיק. נקרא בשמו השני. נפטר ביום ח׳ טבת תקע״ב.

רמ״מ קרנגיל, שה״ג, ח״א, 216.

ר׳ יהודה אריה ראה לפי: **מיזלש, ר׳ אריה יהודה ליב**

ר׳ יהודה ליב ב״ר יצחק **מיזלש**

מליץ בלובמלא. חיבר: **באר מים חיים**, תוכחת מגולה לעש״ק מנוקדת ע״ס כ״ד פרקי מסכת שבת, עם פירוש בשוליה וביאור על לכה דודי, לבוב תקמ״ד, י׳ עמ׳. הביאה לדפוס בזקנתו דודו אחי אמו טעמעריל: ר׳ יעקב מרדכי, ב״ר זכריה, ב״ר יצחק מהרובשוב, ב״ר אברהם אשכנזי. בהקדמתו כותב שהדפיס משניות זרעים, עם יותר מעשרים הסכמות ופירוש משנת חיים מאחיו ר׳ חיים הי״ד בתוספת נופך וציונים משלו, ובזמן קצר נחטף מהשוק. כעת רוצה להדפיס סדר מועד עם תיקוני שבת ותוכחת זו, ובינתים מדפיסה לחוד. במהדורת שקלאוו תקמ״ח ג׳ ד׳ (בעותק שראיתי חסר בסוף).

ר׳ יהושע מיזלש

גביר בטופורוב בעל בית משרפות יי״ש, מחשובי חסידי בלז. נכד התוספות שבת. אמו היתה בתו של רבי משה מזוויהל בהמגיד מזלוטשוב. זקנו הגביר ר׳ חיים מרדכי וזו׳ שרה, פתחו ביתם בטופורוב לצדקה והכנסת אורחים. השרף מסטרליסק התאכסן בביתם ששה שבועות כל שנה. פעם בא אליהו לנסותה אם תכין לו מאכלים טובים בימות החול, ורבי בריש הסג״נ מאלסק שהרגיש בכך כיבדה מאד. אדמורי״ם רצו להשתדך עמם. אחד מחתני רח״מ היה אחיו של רח״ה מאלסק, וכלה אחת אחותו של ר״ש מקמינקא.

לר׳ יהושע נולדו: א. סימא זו׳ ר׳ דוד משה וואהרמן מלבוב; ב. ר׳ מרדכי צבי. נולד בטופרוב, וכשהוריו עברו ללבוב למד שם עם הראב״ד ר׳ משה אלחנן אלטר, ועם הרב אשר שוועבל הי״ד ר״מ בנייטרא. עבר לבלז בה למד בהתמדה רבה, ויסד שם חברת מחזיקי תורה. נשא בתרע״ח את ריזל בת הגביר ר׳ אשר זליג צווערלינג מחסידי בלז באושפיצין, ועבר אליו. חמיו הובל בתש״ב בן שבעים לאושוויץ, ושם נספו גם ילדיו הי״ד: 1. ר׳ גימפל אהרן בנו יחידו, וזו׳ רבקה בת ר׳ שמחה גוטפריינד מבילין; 2. מינדל זו׳ ר׳ יצחק מגיד מחסידי בלז (ניצל בן אחד בב״ב מתוך ששה); 3. רחל ע״ה זו׳ ר׳ צבי

שפירא מחסידי סטוטשין ברישא וחמשת ילדיהם; 4. חנה זו׳ ר׳ יודל ציינווירט מחסידי באבוב בוישניצא וששת ילדיהם; 5. איידל זו׳ ר׳ אוכל יוזפסטל מצאנז וששת ילדיהם; 6. מאליא זו׳ ר׳ טוביה היילפרין מאושוויץ נכד הרבי מרופשיץ. ניצלה וגרה בברוקלין עם חתנה ר׳ שמואל הורביץ ר״מ בישיבת באבוב, ברש״ז אב״ד אפטא (פאטיק) בניו יורק. רמ״צ וזו׳ שרדו בניסים, עברו לצרפת, ומתש״ט בארה״ב. נפטרה בשבת י׳ שבט תשל״ג. ילדיהם בברוקלין: ר׳ יעקב אריה וזו׳ צירל בת ר׳ משה מושקוביטש; ר׳ יהושע חיים חתן הרב מאיר אמסעל; זו׳ ר׳ אלעזר פילר; זו׳ ר׳ שמואל פילר.

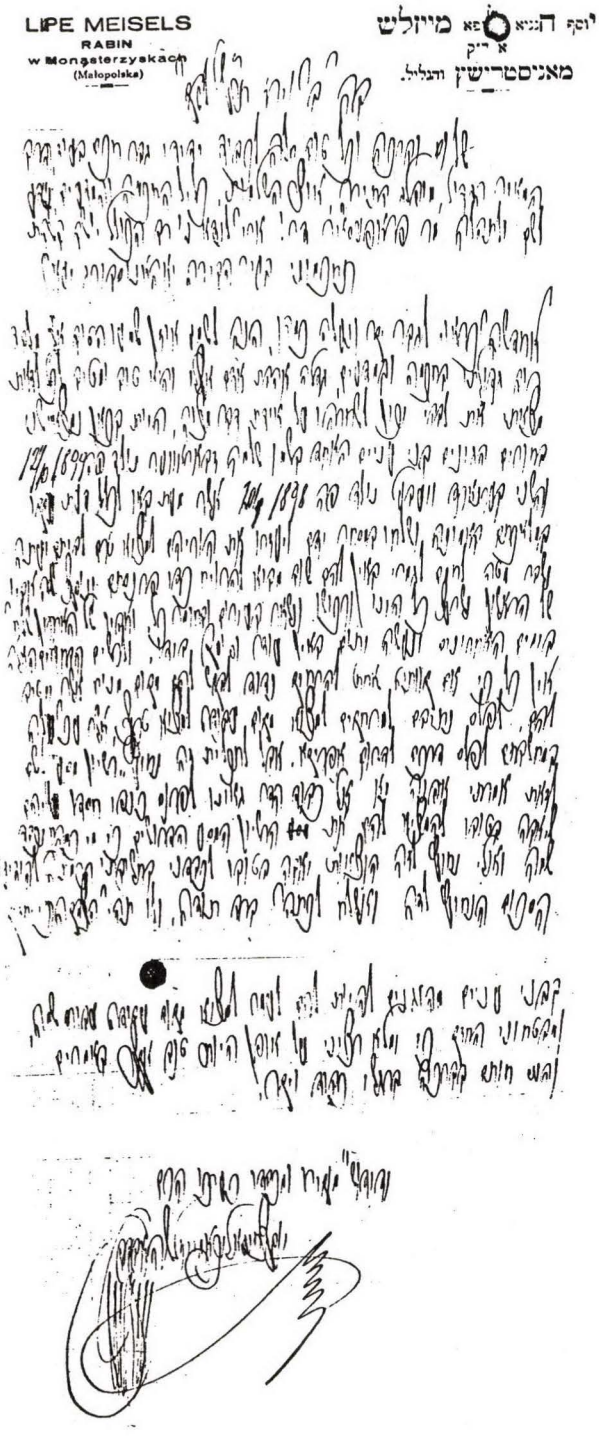
זכרונות המאור, ח״ב, תק-תקב.

ר׳ יוסף חנניא ליפא ב״ר אריה יהודה ליבש **מיזלש**

ממנוסטרישץ (תרל״ה — ת״ש)

נולד בשנת תרל״ה בפולין הרוסית, לאביו ר׳ אריה יהודה ליבש ראב״ד פרמישלא בהאב״ד ריח״ל. בן י״ג דרש בביהמ״ד הגדול בפשמישל לפני מאות כאחד הרבנים המובהקים, ותהום העיר (נ.ו., המגיד לישראל, ו, 168). נשא את בריינא רעכיל בת הנדיב ר׳ אברהם חנוך הכהן זילביגר מצשינוב (ולא מטשנסטוכוב כפי שכותב: שתים ערים, מא). חמיו היה ת״ח רב חסד, ומקים הת״ת לו הוריש ט״ז אלף כתרים. נפטר בן נ״ט ביום כ״ד שבט תר״ע, בהניחו את זו׳ האלמנה עטיל. בבית העלמין ספד לו חתנו ריח״ל, ובבית העלמין חתנו ר׳ דוד דילר (מירוסלב) נכד הבני״ש (רה״ק רא״ל הורוויץ, המצפה, ט׳ אד״א תר״ע, 3). סבל מפגעי הזמן. שש שנים אחרי נישואיו לא זכה להיבנות, ואחרי שנפקד בבן יחיד ישראל יקיר, נפטרה זו׳ בת כ״ה ביום כ״א כסלו תרס״ב. נשא את אחותה הצעירה לאה, ונולדו להם: שמואל שמלקא (נפטר ביום י״ז אדר תרס״ו); נפתלי הירץ (הרצל); הענא; אהרן משה; גיטל; יטקה; יעקב; מלציה; בלומה; חנוך; אריה. נספו עם אמם הי״ד.

נסמך בתרנ״ז מהבית יצחק, דרך המלך, ודודו ר׳ משה מייזלש אב״ד פרמישלא. בעל רשיון ממשלתי לכהן בקהילה גדולה. מקורב לחסידי הוסיאטין שרצו בו כאב״ד חורוסטקוב. מתרנ״ה רבה של צשינוב עשר שנים. בתרס״ה נבחר למנוסטרישץ, וכיהן בה ל״ה שנה כרבה האחרון (ברכות לבחירה, מחז״ה, כ״א אייר תרס״ה, 7; על ההכתרה, קמחז״ה, י״ג סיון, 6). למדן מופלג, ותלמידים שמעו לקח מפיו. התפלל בביהמ״ד בו היו לומדים רבים, ולא בביהכ״נ. נואם בחסד עליון, ובעל עט חריף. שלט בשפה ובספרות הגרמנית, והשתמש בהם

בקשת ריח״ל מייזלש ממנוסטרישץ מיום ב׳ וירא תר״ץ מרי״ל לנדא רב הכולל ביוהניסבורג, להסדיר רשיון מסע לשני בני עניים מעירו השמים פעמיהם לדרום אפריקה, ומוכן לשלם עבורם הסך הדרוש לזה. שמותיהם: קלמן שלמה זבאראוער יליד 12.10.1899; בערנארד וועבעל יליד 20.1.1898. הם עסקו במסחר ופרנסו את הוריהם, וכעת נשבר מטה לחמם ואחד התיתם.

בנאומיו. בקי בהויות העולם, והחרדים הסתייגו ממנו בגלל אהדתו לציונות. במלה״ע א׳ שהה בוינא. נפטר בשנת ת״ש, והובא לקבר ישראל.

שו״ת **נחלת יוסף** על או״ח ח״א, מונקאטש, דפוס קאהן עט פריעד, תרע״ג, ח, קח ד׳, סב סי׳. המסכימים: המהרש״ם עם ד״ת (ראיתי פלפולים ישרים ונכונים למוצאי דעת, בחריפות עצום ובקיאות נפלא); אביו עם ד״ת (להודות ולהלל את שמו הגדול, כי חנני בבן חכם אשר רב כוחו וחילו לאורייתא). בהקדמתו המחורזת כותב שחידש זאת בצעירותו, ועוד הרבה עמו בכתובים: חידושים על הש״ס, ודרושי הלכה ואגדה. בסוף פתיחת האגדה ד״ת בהלכה. הספר עוסק בבירורי ענינים בלי שמות השואלים. מדף צב ע״ב דרושי אגדה. בסוף הגהות ד״ת ומפתחות. עותקי הספר אבדו כליל בזמן המלחמה, ואחריה אף לו עצמו לא היו יותר.

תשובה אליו: פורת יוסף (צויג), כ בתרפ״ד. צילומי תעודות הסמיכה שלו ותשובתו לר׳ יעקב זינגר, כר״ש, תמוז תשמ״ב, כו-כט, נט-ס. מכתבו מתרפ״ט, תקנת רבים, 40-43, ומתר״ץ, בראש אביר יעקב. במשתתפי אהל מועד, ח״א, עמ׳ 16, דפים לב, לה ע״א, ח״ב, טו ע״א, יח ע״א, לח ע״ב; הפרדס (גוטויין) בתרצ״א-תרצ״ה; רבותינו שבגולה, כג- כד.

אהלי שם, 252; מונאסטרישץ, 21, 28, 29, 98, 122; פנקס, ח״ב, 310 (שיבושיו: נכד רד״ד מוורשא, מתר״ע במנוסטרישץ, ספרו נחלת יצחק!)

ר׳ **יוסף חנניא ליפא** ב״ר נפתלי הירץ **מיזלש**

מפשמישל (תקפ״ג — תרכ״ה)

נולד בפרמישלא בשנת תקפ״ג לאביו ר׳ נפתלי הירץ, ב״ר אריה יהודה ליבש (יעקב) אב״ד צשינוב, ולאמו החולנית פיגא בת ר׳ יצחק אייזיק וואהל, נפטרה ביום ו׳ טבת תרי״ד. יחוסו מפורט בשער ספרו פני יוסף, וראה מאורי גליציה, ח״א, 307, ח״ב, 912. נמסר עליו שהיה גם נכד ר׳ משה צבי הירש מיזלש אב״ד זולקווא, והכוונה לאחיו או ע״י חיתוני משפחה.

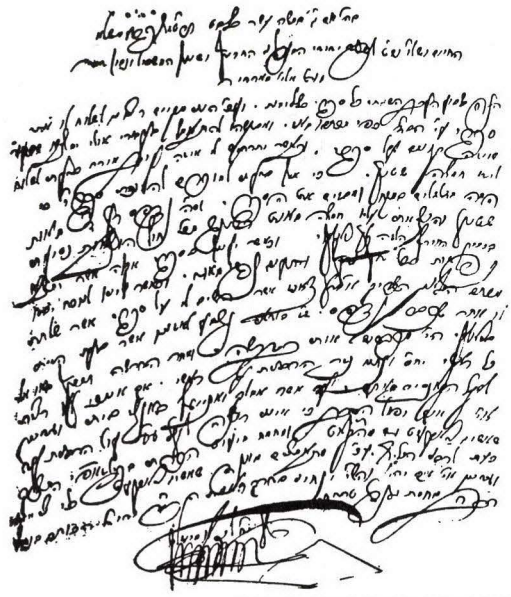
אביו שכר לו מורים טובים, ושלחו בגיל י״ג ללמוד בסניאטין אצל האב״ד ר׳ אהרן משה טויבש שנשא את אחות אמו. מתמיד עצום יומם ולילה, ולא ישן רק כשעתיים שלוש לפני עלות השחר. בקי עצום בכל מכמני היהדות, ותמיד כתב את חידושיו. יפה תואר, גבוה ובעל צורה. נסע אל רבי חיים מצאנז. נשא את יענטא, נפטרה בעש״ק ב׳ ניסן תרס״א. שנה אחרי נישואיו בהיותו בן י״ח נחלה, והוסיפו לו שם יוסף, בר״ת: לח״י. זו׳ היתה בתם של ר׳ עקיבא אדולף מפשמישל (הלוה מעות לנצרכים, ומי שבוש ולא החזיר, שלח אליו עוד,

כדי שיסחר הלאה, וכשיצליח יוכל לפרוע), ושל זו׳ מירל אחותם של ר׳ דוד לינדנבוים מדרוהוביטש חותן מהריל״ס, ושל ר׳ לוי מפעסט, חמיו של רה״ק ר׳ משה פריידיגר, ואביו של ר׳ משה מפעסט שסייע לאחיינו ר׳ עקיבא מיזלש להדפיס את ספרו נחלת בן יוסף.

בהיותו בן כ״ח נתקבל בתרי״א לרבנות פשמישל. בחורף תרט״ז נתקבל לזולקיב אחרי שהיה שם ודרש להפליא, אלא שהיסס בדבר ולא נענה, בגלל חוסר רשיון ממשלתי, ומיעוט ידיעותיו בפילוסופיה. היו כאלה בעירו שעכרו את רוחו, ובגיל מ״ב נפל למשכב. חמישה שבועות השתדלו מאד בתפילות ורפואות ללא הועיל. בשבתו האחרונה דרש באגדה ובכה, ותלמידיו הסמוכים למיטתו בכו עמו. ראו שאפס כוחו, והפצירו בו שיפסיק. זעק בקול שמע ישראל, ושמעו זאת מעבר לקירות. נפטר בחצות ליל מוצש״ק י״ח אייר תרכ״ה, וכחמשת אלפים השתתפו בלויתו. בביהכ״נ ספד לו השו״מ (לא הניח גדול כמותו!), אב״ד מושציסק, ועוד שני רבנים גדולים. האחרון שנטמן בבית העלמין הישן לפני סגירתו. ראשי הקהל ארגנו קרן ומעמד למשפחתו. אגודת יוצאי פשמישל בניו יורק שנוסדה בתרנ״א, נקראה על שמו: תפארת יוסף אנשי פשמישל, והיתה קיימת עשרות שנים. הניח אב בן שמונים, אלמנה בהריון, ותשעה בנים ובנות. מהם: א. ר׳ משה הבכור אב״ד מושציסק ופשמישל; ב. ר׳ אריה יהודה ליבש דומ״ץ פשמישל, אבי ריח״ל אב״ד מנוסטרישץ; ג. ר׳ עקיבא מח״ס חדושי נחלת בן יוסף; ד. חנה ליבא שנולדה אחרי פטירתו ונקראה על שמו, זו׳ ר׳ אברהם יוסף מדפיס מלבוב.

השם הכולל לחיבורו **פני יוסף**, ועל הלכות רבית עם הפנים: **שער הרוחה**, למברג, דפוס חיה טאבה מדפיס, תר״ז, עט ד׳. המסכימים: דודו רא״מ טויבש (נהניתי מאד על עוצם ידו לבנות דייק ולעשות ציצים ופרחים. וראיתי כי כביר מצאה ידו בשכלו הנעים והזך, להקשות ולפרק כאחד מגדולי חכמי הזמן... מאז עמד לפני ראיתיו שכלו זך וישר לבו לב חריף, וידעתי כי אילנא רבא יתעביד); מהר״ם א״ש מאונגוואר בתר״ה (כבר נתנו עידיהם גאוני הדור על דבריו הנחמדים, כי המה על אדני האמת והצדק מיוסדים... שבעתי גיל ואשיש על אמרותיו כמוצא שלל רב, כי מאד בהשכל ובדעת נאמרים); מהרש״ק (ודבריו הוטבו מאד בעיני כי המה נפלאים מאד, בנויים על אדני השכל ושרשי ים התלמוד); ר׳ אפרים אלעזר צבי הירש חרל״פ ממזריטש בפולין (ראיתי בחידושים דברי(ם) חדשות טובים ומועילים); ר׳ אלעזר הורביץ מויען (משנתו בידו ערוכה וסדורה... יראת ד׳ על פניו כל היום... על

אדני אמתיות דרכי תורה). בהקדמתו כותב שכבר בעודו ילד בסניאטין חידש בתורה, והתכתב עם גאוני הזמן. יגע במקצוע זה מהדו״ק ומהדו״ב, וגדולי הדור לא מצאו סתירה לשום דבר ממה שחידש. בתר״ד שלח את החיבור לוינא להשיג רשיון מהצנזורה, ואבד. המודעות על כך שהפיץ בעולם לא נשאו לצערו פרי, ועל כן כתב את

ב״ה יום ג׳ חמשה עשר בשבט תרט״ז לי פרעמשלא

החיים ושלו׳ וכ״ם [1]) לכבוד ידידי הכולל החריף ושנון המשכיל ובון דבר מר״ה אלי׳ מארדיר הנה בשבוע העבר השגתי כל ספרי בשליחות. וע״כ הנני מקיים רצונו לשלוח לו את ספרי ע״ה הב״ד [2]) כפי מכתבו כאז. ואבקשהו להתאמץ בעבורי אולי ימצאו שם עוד אידה קונים על ספרי. וכאשר יתרחיש לי איזה עובר אורח בדעתי לשלוח לידו חמשה ספיק. כי אין בדעתי למוכרם להכובדי ספרי כי המה מלולים במקח ובמבוים את הספר. וס״ה נדפס רק ד׳ באות ספיק והוצאתי עליו חמשה באות ריינים [3]) כ״כ [4]) חוץ הוצאות נסיעתי ביבי החורף הלזה לק׳ זאלקוי. וכאשר יעיין בספרי אקוה אשר יבצא נפלאות בכל דף ודף ויתענג נפשו מאוד. וכאשר עיניו לנוכח יביטו מכתב הגאון הצדיק אבד״ק צאנז אשר השיב לי על ספרי אשר שלחתי לו אחר שכבר נדפס. ז״ז [5]) בידאי נסבבע לאזניו אשר בעת היתי בזאלקוי הי׳ מכבדים אותי בדרשה ואחר הדרשה תיכף באו אלי כל ראשי יח״ם [6]) ונתנו נזר הרבנות על ראשי. אך אנכי לא רציתי לקבל [7]) את הקאנסיס [8]) מאתם עד אשר אמלך ואתייעץ באנשי ביתי ועדיין א״י [9]) איך יסול הדבר כי אינני רוצה לקבל ע״ע [10]) עול הרבנות עד שאשיג דאקרעס [11]) גם מהקוי״ה [12]) ובחמת מיעוט הכרתי בפילואפי׳ הנצרך כעת לרבני הגליל. ע״כ מתאמצים מאוד שאשיג דאקרעס [11]) בלי ציינגיש ועדיין א״י [9]) איך יהי׳ והש״י ינחני בדרך האמת. כ״ד ידידו הכותב בנחיצה רבה מחמת גודל טרדתי.

הק׳ י״ח ליפא מיזלש

1) וכ״ם — וכל טוב. 2) הב״ד — הבי״דואר. 3) ריינש — מטבע אוסטרית. מה שנראה כמו ס הוא חלק מן הס׳ של הכסף בשורה מטעל. 4) כ״כ — כזומן כסף. ומה שנראה ככו ל והו ספין הראשי תבות. 5) ז״ז — זולת זה. 6) יח״ם — יחידי סגולה. 7) בלי כפף זו סליטת הקולמוס וכתב את הב׳ לפני הק׳ בטעות . 8) הקאנסיס — כנראה כך היו קוראים את כתב־הרבנות — בלשון קונסיסטאריום כלו׳ אגודת הקהלות והרבנות כמו שנקרא בצרפת. 9) א״י — איננו יודע. ע״ע — על עצמי. 11) דאקרעס — רשיון הסמיכה הראשי תיבות הגליל (כמו decree באנגלית). 12) מהקו״ה — מהקויסר ירום הודו (מה שנראה כמו ס זהו סימן הראשי תיבות והוא המשיך את הנקודה שבתוך ההא לשם סימן הר״ת. ע׳ כמו זה בבלית בו״ה בשורה השלישית מלמעלה).

אגרת הרב חנניא ליפא מיזלש מפרעמישלא מיום ג׳ ט״ו בשבט תרט״ז להרב אליהו מארדיר (מדזיקוב), בדבר הספרים שהוציא לאור ושולח אליו, ובענין הרבנות שהוצעה לו בזולקיב.

הספר מחדש עד שנמצא הראשון. הוסיף כעת ח״ב: **כללא דפסחא** על הלכות חמץ ומצה, לט ד׳. הכל מיגיעתו, ולא ציטט אף חידוש משל אחרים. בתרט״ז כתב לר׳ אליהו מרדר שהדפיס רק 400 עותקים, בהוצאה של 500 ריינש. ד״צ ח״א בתוך אספת זקנים רבית, בסוף הכרך השני, ראל״צ תשל״ה.

קונטרס עגונות למוהר״ל (ר׳ ליפא) על אה״ע סי׳ יז

עם הפנים, ודינים מחודשים בביאור הקצר אסיפת הרועים. זולקיב, דפוס ר׳ שאול דוב מאירהאפפער, תרט״ו, ד, קכט ד׳. בהקדמתו כותב שחיבר את הספר בתרי״א. מביא בה ד״ת מהתולדות בשם הבעש״ט, החוזה והבני״ש. מאריך בשפלות הדור, ובחשיבות הדפסת ספרים. יש לו רק תלמיד אחד או שנים (ר׳ זאב וולף יעקב ור׳ צבי אלימלך גרייזמן), וע״י ההדפסה מרביץ תורה ברבים. לכותבים אליו השגות על ספריו הקודמים הוכיח שלא ירדו לעומק העיון, והודו לו מבלי שחזר בו אפילו מדבר אחד. מציג את יחוס הוריו. מקוה להוציא יתר חיבוריו: עדות ביהוסף על הל׳ עדות שחיבר בתרי״ג; רדיפא מיא על עניני תפיסה וספיקא דממונא, ושו״ת. אחרי ההקדמה הסכמת המהרש״ק (לא הניח דבר קטן וגדול שלא העלהו בספרו, והכריע בפלס דעתו, ועשה העקוב למישור).

תפארת יוסף שו״ת בד״ח השו״ע, נקבצו ונסדרו ע״י בנו ר׳ משה עם הוספותיו והגהותיו בשם כליל תפארת, פרעמישלא, הדפוס החדש של ר׳ בעריש לוריא מלבוב, תרכ״ט, ב, קלד ד׳, קכג תשובות לפי הפירוט: או״ח: לז; יו״ד: לט; אה״ע: כז; חו״מ: כ. המסכימים: השו״מ עם ד״ת (היה מפולפל גדול חריף ובקי... שושנה נחמדה נקטפה בלא עתה); המהרש״ק, לבן (קנקן חדש מלא ישן פרח שושן, ואקוה לה׳ כי בקרב לאילנא רברבא יתעביד); מהרש״ס; הדב״ח בתרכ״ו (ממנו יקחו ראיה חכמי לב הנבונים צעירי הימים לעמול בתורה יום ולילה, וכי לא ריק הוא רק מכם). בהקדמת הבן מספר, שאביו בחוליו ציוהו להדפיס את ספריו. רא״ב קלוגר כתב אליו: הוא לי ידיד נעורים, ולמענו למעני הנני כותב כי עיינתי בהגהותיו... ומצאתי בהם טעם כעיקר דאוריתא, טבא פלפלא חריפתא, ומה נעמו אמריו לחיכי. ישמח משה במתנת חלקו, כי הגהות כליל תפארת יהיה לראשו. בסוף תשובת המחבר לדב״ח באיסור תרגום עין יעקב לאשכנזית, מפתחות, והשמטה בה ד״ת מר״ח קנולר. מדף קכז ע״א השמטות, והן הערות על הספרים מראות הצובאות וחן טוב שראה בלבוב בדרכו חזרה מזולקיב בבית ש״ב רינ״ה ברנשטיין, וראה שה׳ חנן לכל אחד חלקו מבלי שיהיה בהם מחידושיו. בדף קכח ע״ב מכתבי ש״ב ומח׳ הדב״ח (אשרי חלקו שלא פנה עצמו מדתה״ק... יישר כוחו וחילו כי הגדיל כבוד התורה וכפלים לתושיה, כי ממנו יראו וילמדו נבוני עמנו להרים קרן התורה, אשר בעוה״ר הורד כבודה... זה כל חיינו להרים דגל התורה, כאשר שמענו דיבת רבים אשר החסידים עוזבי תורה, ח״ו לא כן, כי מעודי בין רבותי הקדושים ג״כ שמעתי מזהירים להרבות תורה, לחדש חידושים לפאר

תוה״ק בקישוטים כל חד לפום אורחיה... ואם ירצה יוכל להדפיס מכתבי זה, כי הסכמה איננו מהצורך לגדול כמותו כמי״ב), וש״ב רמ״ז איטינגא (בעברי בין בתריו מצאתי את שאהבה נפשי מטעמים כאשר אהבתי, שמחתי ואמרתי ברוך שככה לו בעולמו, יגע ומצא כדי מדתו ולפי שניו הרבה מקנתו). אח״כ שני גרגירים מספרו רדיפא מיא. הגהותיו לש״ס נדפסו בש״ס וילנא.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **באזא; בוטושן; בראילוב; ברלד; הגר** (יו״ד, ט); **טשרנוביץ; יאס; לאסק; צפת** — ר׳ בנימין ליב (או״ח, כח); **קוזמיר; קונסק־פולין** — מח׳ ר׳ קלמן גזונדהייט (או״ח, יב). לראי״ה (יו״ד, ח); לר׳ חיים (או״ח, ד בתרי״ב); לר׳ חיים ישראל (אה״ע, כו).

תשובות אליו: ש״ב, אורי וישעי, יח בתרכ״א; ברכת אברהם (ינר), לד בתרכ״ב; ש״ב ומח׳, דב״ח, ח״א, אה״ע, צג, ח״ב, או״ח, א, מח, יו״ד, לג, אה״ע, נה, קפ, חו״מ, נט בתרכ״ג — תרכ״ד; טוט״ד, קמא, לב, ר, רא, תנינא, בסוף, כו, קנאת סופרים בהשמטות, דף עד; יד אלעזר, מה בתר״ג; כרם שלמה, ניסן תשמ״א, טז-יז מר׳ דוד מקשאנוב; מאורות נתן, דף טו ע״א בתר״ך (בהיותם בצאנז יחד); מהר״ץ חיות, ח״א, מה לפני תר״י; נחלת יעקב (מהחוו״ד), בסוף ח״ב, ח, ט בתר״ח — תר״ט מהחסל״א; מח׳, שארית צבי, דף יד ע״א; שו״מ, קמא, ח״א, א, ח״ג, צב (לר׳ יוסף); ש״ב, שו״ת הרד״ד, אה״ע, יז בתרי״ח; לתלמידי ב״ג, תועפות ראם, או״ח, יט, חו״מ, טז, אה״ע, נב (ח״ו ששמעתי לה״ר עליך ואדרבה).

המבשר, ה, 150-151; ר׳ מרדכי קורנפלד מפרעמישלא, עברי אנבי, א, 48; תלמידו משה ראזענפעלד, המגיד, ט, 218, עם הספדו של ר׳ איציק וויענער; הרב יהודה רובינשטיין, הדרום, ז, 3-5; פשמישל, 64.

ר׳ יחיאל מיכל(ה) מיזלש

דומ״ץ רווה. שקוע בלימוד, והתנגד לכל דבר המבטל מתורה. הרצה שיעורים בביהכ״נ ובביהמ״ד, ובמיוחד באגדה. לא פסק פומיה מגירסא (רוה, 98).

תשובה אליו: פורת יוסף (צויג), לח בתרע״ג.

ר׳ יעקב מיזלש. ת״ח בטיסמניץ. אליו: ארץ צבי, או״ח, ח.

ר׳ יצחק ב״ר חיים מיזלש

בנו של ר׳ חיים ז״ל. נכד (הש״ך), הרמ״א, משאת בנימין, ב״ח, מג״ש־פנ״י, חלקת מחוקק, עד בעלי התוספות. נשא את מאליא בת ר׳ יצחק הכהן אב״ד סטבניץ ופינטשוב אחיו של הכתר כהונה, נכדי הש״ך. כשגרו בשטוקצין שבמחוז רדום עסקה במסחר, כדי שיוכל ללמוד ולגדל הילדים לתורה. בזיווגה הראשון היתה אשת ר׳ משה ב״ר צבי ב״ר ישראל פיאסקר, מפרנסי קראקא בה חתם משנת תק״ם. נתקבל לרבנות קמניץ פודולסק לפני תקס״ח. מילדיו: א. ר׳ דב בריש אב״ד קראקא ווארשא; ב. רעכיל זו׳ ר׳ אריה ליביש לנדא, בנו של אב״ד קמפנא מח״ס מעון הברכות.

חוסן ישועות עמ״ס יבמות וב״ב, ווארשא, דפוס ר׳ שמואל ארגעלבראנד, תקס״ח, ס; נז ד׳. בהקדמתו מתנצל על שבגלל ההוצאות אינו מדפיס עתה עמ״ס חולין, מודה לזו׳, ומבאר טעמי שם הספר. בדף ס ע״ב: ד״ת מאחיו ר׳ יעקבקא. **חוסן ישועות** עמ״ס חולין ונדה, דפוס ר׳ שמואל ב״ר חיים ארגעלבראנד, תרכ״ח, ב, עט; לא ד׳. מעבר לשער השני כותב בנו רד״ב, שלרוב טירדותיו לא נתפנה עד עתה להיענות למבוקשו של אביו להדפיס ח״ב זה. ד״צ עמ״ס נדה בלבד (בשער גם חולין!), (ירושלים תשמ״ב), ונברכו עמו: הלכה ברורה ואמר ידיד.

ר׳ יצחק ב״ר יעקב מיזלש

לא זכה לראות את אביו ר׳ יעקב, וגדל אצל זקנו ר׳ פסח אב״ד וולאדובה. בהיותו בתק״ם בן י״ב נפטר הסב, ונלקח כחתן לקרמניץ אל המ״מ ר׳ יעקב ישראל הלוי. סמך לשולחנו עד תק״ס, וכשנפטר נתקבל על מקומו. בניו: ר׳ אלחנן ור׳ יעקב ישראל.

לקוטי שושנים, הספדי מוסר על ר׳ מרדכי מרדוש ב״ר הלל אב״ד פאריצק מבאר המהר״ם שי״ף, ועל ר׳ ישראל ב״ר שניאור פיבוש הלוי אב״ד לשטשוב, פאריצק, קיץ תקע״ח, ד, עח ד׳. עם ח״ב בשער מיוחד שבדף לט ע״א: **נטיעות שושנים,** שש דרשות. המסכימים: ר׳ מרדכי יפה מבראד אב״ד הארכוב, שאף הוא נקרא להספיד שם את ידידו (מכירו הייתי לשעבר זה רבות בשנים); ר׳ שלום צבי הירש רוקח אב״ד קרמניץ, נכד החכ״צ והמעשה רוקח; ר׳ משה ברינבלום אב״ד וישנוביץ (למד ושימש את חמיו). בהקדמתו כותב שעמו יותר ממאתיים גליונות חידושים, ספר שיח יצחק עה״ת עם הסכמות. על הראשון נשא שם הספד ביום ט״ו כסלו השתא. בהקדמת ח״ב מזכיר גם את חיבוריו המסודרים על תהלים, רות ודרשות. התיחס לר׳ אברהם בנו של המנחם ציון, וד״ת משמו בדרוש ו׳. בקולופון פרטים ביוגרפיים.

ר׳ יצחק ב״ר צבי הירש מיזלש

בנו של רצ״ה מסמיאטיטש, ונתיתם ממנו בגיל תשע וחצי. עבר עם אמו לסמוך על שולחן אחיו הגדול ר׳ עוזיאל אב״ד אוסטרובצה. למד אצלו, ועבר עמו לריטשוואל ולעיר חדש. אחיו השיא לו את בת הנדיב ר׳ אברהם מנחם מנדל מצויזמיר שנקרא ר׳ מנדל ר׳ שמריה, נכד הברכת יעקב

והתוי״ט, וסמך לשולחנו כמה שנים. אחרי פטירת חמיו פירנסתו עשר שנים חמותו יטא, בת ר׳ שמריהו שעלה לא״י. נתקבל כאב״ד צוזמיר, וכשנפטר אחיו הגדול עבר בתקמ״ו למלא את מקומו בעיר חדש. חיבר זר זהב על כרם שלמה של אחיו שהביא לדפוס בתקס״ג. נפטר לפני תרכ״ג, וכן בנו: א. ר׳ עוזיאל שמריה אב״ד סקרנביץ, גיס ר׳ משה יעקב הכהן מסקרנביץ. ילדיו גם: ב. ר׳ צבי מנחם אב״ד פילוב, פרצובה ועיר חדש; ג. ר׳ נתן מאיר מהדיר ספרי דודו; ד. זו׳ ר׳ אליעזר שלום אב״ד פיעטרקוב, חמיו של ר׳ אריה יהודה ליבוש הלוי אב״ד חמלניק.

תשובה ממנו כט בספר זכרון צבי מנחם של בנו, ואליו: ל בתקצ״ב מבד״צ קראקא.

ר׳ יצחק איזיק. ת״ח בפשמישל.

תשובות אליו: ש״ב, שו״ת הרד״ד, או״ח, טו-יז בתרי״ז.

ר׳ יצחק ליב. ת״ח בהרימלוב.

תשובה אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״ב, ח. אולי אח״כ בטויסט, ולשם: ארץ צבי, יו״ד, נח.

ר׳ יקותיאל עוזר מדוקלא ראה בתוך: **מיזלש, ר׳ אלעזר**

ר׳ ישראל. ת״ח בדולינא.

תשובה אליו: הרי בשמים, ח״א, לה בתרל״ט.

ר׳ ישראל ב״ר דב בר **מיזלש**

משדליץ וקראקא (תק״פ — תרל״ו)

נולד בשנת תק״ף כבכור לאביו ר׳ דב בריש אב״ד קראקא ווארשא. חתן הגביר ר׳ אלכסנדר זיסל ר״פ ממינסק. תורה וגדולה התאחדו על שולחנו, וכשירד נתקבל בתרכ״א לרבנות שדלץ בפולין. פרש בקיץ תרל״ג, וגר בוורשא. בתחילת תרל״ד בא לקראקא, וכעבור שנה אושר ע״י השלטונות כדומ״ץ בשכר. מעריציו בנו לו אז בימ״ד גדול ר׳ ישראל׳ס על שמו. נעשה חסיד שלא כאביו. כל ימיו שקוע בתורה ובעבודה. מהחרדים שבעיר, ועם עוד חסידים עבר בבתי הכנסת לתלוש דפים עם אותיות לועזיות. הוציא לאור את ספר המצות להרמב״ם עם פירוש ביאורי מהרד״מ מאביו. נפטר בן נ״ה ביום ד׳ י״ט חשון תרל״ו. נערכה לו לויה המונית, ויש נוסח מצבתו. בנו ר׳ יצחק גר בבריסק.

ג. המגיד, יט, 407; לוחות זכרון, תרנ״ז, 80, תרס״ד, 119-120; קראקא, 101.

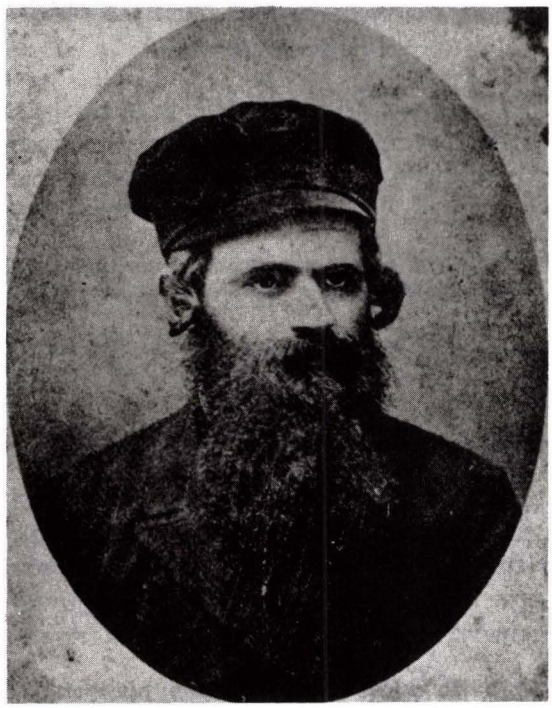
ר׳ ישראל ליב. ת״ח בפשמישל. במשתתפי אהל מועד, ח״א, דף לב.

ר׳ ליפמן ראה לפי: **מיזלש, ר׳ חנניא ליפמן**

ר׳ מנחם מנדל דב ב״ר משה נחמן **מיזלש**

מזלוטשוב (תר״ה — תרנ״ט)

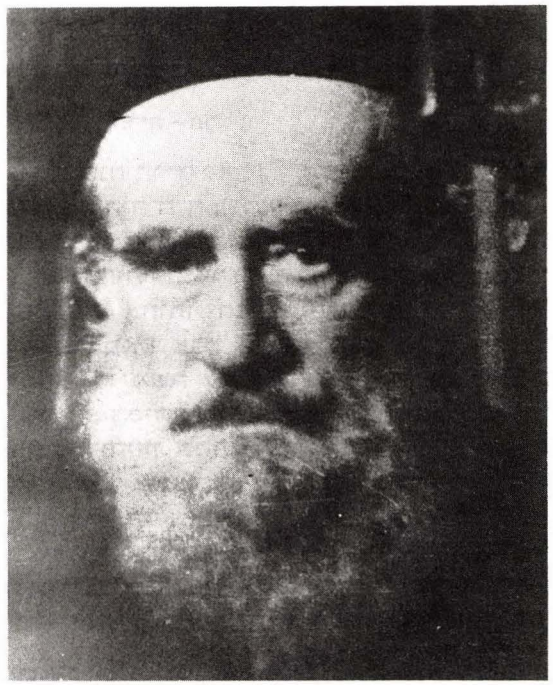
נולד בשנת תר״ה לאביו ר׳ משה נחמן מסטרי, ב״ר שמאי שהיה ת״ח בלוצק שבווהלין וכנראה אחיו של ר׳ דב בריש אב״ד קראקא ווארשא. נקרא גם מייזל. אחיו: ר׳ עוזר נסמך להוראה ונפטר בשנותיו העשרים. אחותו: חנה זו׳ הגביר רצ״ה גולדברג, שבנו ר׳ מאיר אב״ד מדיניץ. נשא את יהודית בת הגביר ר׳ משה שבדרון מזלוטשוב, וכיהן שם כדומ״ץ. חסיד סדיגורה, ולא השתוה עם האב״ד רש״פ רוהטין המתנגד. משום כך עבר לרבנות שדה לבן שבאוקראינה. נשא שם אשה אחרי פטירת זו׳ הראשונה אם ילדיו, ולא נולדו לו עוד. כאזרח אוסטרי לא קיבל שם זכות ישיבה, ובשובו לזלוטשוב סמוך לתרמ״ג נתמנה כראב״ד. מחדש חידושים, ומשיב שו״ת. הדור צורה, ובעברו ברחוב

הרב מנחם מנדל דב מייזלס מזלוטשוב

משך מבטי כל. בעל זקן ארוך, גבות עבותים ומצח רחב. נפטר בלבוב בן נ״ד מניתוח, ביום ב׳ ניסן תרנ״ט, ונשתמר נוסח מצבתו שם.

ילדיו: א. ר׳ ישראל הגדול, עבר עמו לשדה לבן. חתן ר׳ בר יצחק ורשבסקי מקיוב בעל כבשני זכוכית, וסמך לשולחנו. עלה לת״א בתר״ץ לערך, ונפטר בן שמונים בתש״י לערך. בכורו משה נחמן,

הרב ישראל מייזלס בתל־אביב

אבי דב בקיבוץ אלונים; ב־ג. יעקב ויחיאל; ד־ה. בנות; ו. בתיה הצעירה בבורשטשוב, זו׳ בלומנטל שנפטר בוינא בקיץ תרע״ו. בניהם בישראל: עו״ד משה והסופר נחמן.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״א, טז, לח, קטו, תנינא, רו בתרל״ח — תרמ״ד לשדה לבן; גיסו, מהרש״ם, ח״א, קיד.

זלוטשוב, 76; נכדו נחמן בלומענטאל, צוריקבליקן, 81-102; נכדו נחמן מיזל, דפי זכרונות, א־ד.

ר׳ מנחם מנדל נפתלי הירץ ב״ר חנניא ליפא מיזלש

בנו של ר׳ חנניא ליפא אב״ד צשינוב ופיעטרקוב. אב״ד כמה קהילות, וברווה סביב תקס״ה בה נטמן. ילדיו: א. ר׳ (אהרן) אריה יהודה יעקב אב״ד זמושץ ופיעטרקוב; ב. פרל זו׳ ר׳ דב בריש מרווה־רוסקה, בן דודה אחי אביה ר׳ אריה יהודה ליבש מצשינוב.

מובא בישועות יעקב, או״ח, סי׳ יד. חידושי פסחים ממנו בספר אור דוד של בן בנו, 66-73. חידושיו גם: הבאר, תרפ״ד — תרפ״ז; שיחת חולין של ת״ח החדש, מב. דרוש לשה״ג תקס״ה, קובץ דרושים, תרפ״ה, חו׳ ד, סי׳ א.

ר׳ מרדכי. ת״ח בבוברקא. אליו: מח׳, שו״מ, קמא, ח״א, ל.

ר׳ מרדכי זאב ב״ר דוד דב בריש מיזלש

בנו של ר׳ דוד דב בריש אב״ד לאסק, ומהדיר ספרו אהבת דוד מהד׳ ב׳. מתמיד ובקי בש״ס, מלמדני לאסק ולא האב״ד. בגזירת גירוש הנתינים הזרים בתרמ״ח עבר לטורנא. חי בתרצ״ב. נשא את עכסה לבית גוטר. ילדיו: א. ר׳ דוד דב בריש אב״ד אויהעל; ב. ר׳ שלמה זלמן מלמדני אושפיצין, אבי ר׳ דוד דב מח״ס מתוק מדבש; ג. ר׳ יעקב (גוטר). נפטר בשיקגו ביום ה׳ סיון תש״ו. זו׳ בילא בת ר׳ שמואל חיים נפטרה ביום י״ד כסלו תרפ״ו. ילדיהם: שלמה, דוד ושרה טויבא בשיקגו; ד. חייטשא (בחיים בתשל״ד) זו׳ ר׳ בריש קלגסברון מאנטורפן (אחי ר׳ יעקב ז״ל). נפטר ביום א׳ אלול תשל״ג. ג׳ ילדיהם בלונדון ודוד באנטורפן עם משפחותיהם.

תשובה אליו: בנו, בנין דוד, סג.

ר׳ משה מיזלש אב״ד בלשביץ.

תשובה אליו: לבן דודי, תפארת יוסף, או״ח, ב בתרי״ח.

ר׳ משה ב״ר יוסף חנניא ליפא מיזלש

ממושציסק ופשמישל (תר״ה — תרפ״ה׳)

נולד בפשמישל בשנת תר״ה כבכור לאביו האב״ד ר׳ יוסף חנניא ליפא. נסמך מהשו״מ. נישא כנראה לקוזמיר, אך לא היה רב שם. נודע כלמדן מובהק, וכבר בגיל כ״ג חיבר **כליל תפארת**, שצירף לשו״ת תפארת יוסף שהוציא לאור מאביו. מתרל״ו אב״ד קרעשוב בפולין. שב לגליציה בגזירת גירוש הנתינים הזרים סביב תרמ״ח כנראה, ונתקבל לרבנות מושציסק בה היה בתרנ״ט. למד שם עם תלמידיו משתים בלילה עד הבוקר, ובהם ר׳ יהודה צבי אבי ר׳ אליעזר קיסטר. חרדי פשמישל הביאוהו לכהן כדומ״ץ בעיר, אחרי שהאב״ד ר׳ גדליה שמלקיס עזב בתרנ״ח לקולומיאה. לא ביקש שכר מהקהילה, אבל רבים התדיינו לפניו מרצונם. לבסוף הוכר גם ע״י הקהילה. הסכים בתרס״ד להצטרף לביה״ד כדיין וסגן הראב״ד, ומתרס״ו אב״ד העיר. העמיד תלמידים רבים, וביניהם ר׳ דוד אורי מקריפטש. לפי ספר דוברומיל, 319, נהרג ע״י הנאצים בשלושת שבועות שלטון הנאצים בתחילת ת״ש לפני בוא הרוסים, והכוונה לממלא מקומו חתנו ר׳ חיים צבי הירש גלזר ראב״ד פרמישלא. מבניו גם ר׳ יונה, אבי ר׳ חנניא ליפא בוינא מח״ס לח״ם. בידי צאצאיו נותרו חיבוריו שמלפני תרע״ב: שו״ת בד״ח שו״ע, ספר על תרי״ג מצוות, חידושי ש״ס ומשניות ועוד, וכולם אבדו בשואה.

תשובות אליו: מח׳, אורי וישעי, נח לקרעשוב; בית יצחק, יו״ד, ח״ב, קו״א, ז, ח, אה״ע, ח״א, יא, יב, טז בתרמ״ו — תר״ן; ברכת רצ״ה, קכה, י״ד אב תרמ״ד למושציסק; חיי אריה, מב, מג בתר״ם לקרעשוב; משנת אליעזר, קמא, כא; שו״ת רמ״ץ, ח״א, יו״ד, מג, מד, ח״ב, אה״ע, י, לג (לב״ד),

חו״מ, א בתרכ״ח — תרל״א; שדה יצחק, כט; שו״מ, תליתאה, ח״ג, עב, רביעאה, ח״ב, קנה, ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף עג ע״א בתרכ״ט; אביו, תפארת יוסף, או״ח, כו, יו״ד, כב לקוזמיר.

תשובתו מתרס״ד בדף הפותח במילים: לגודל המצוה, ובה מחיר לנתנאל רוזנצוויג מפשמישל לשאת אשה על אשתו השוטה בילא, כשיקבל היתר מאה רבנים. כמו״כ לבן דודו (אוירבך) בספר אלפי ישראל, חו״מ, סי׳ סג; אמרי שמעון (פרידמן), ב בתרנ״ט; דובב שפתי ישנים (המזויף), ח״ב, רלז-רמ; דובב שפתי ישנים (היבנר), בסוף, מכתבו מתרנ״ט; הדרום, ג, 15-19 (הרב יהודה רובינשטיין ההדיר התשובה מתרס״ה לר׳ אליהו מרדר בירושלים), יט, 142-144 (הרב משה לייטר ההדיר ג׳ אגרותיו מתרס״ג לרמ״ץ יונג, בדבר בחירתו כציר לפרלמנט); קונ׳ הוד והדר שבסוף הד״ר (היבנר); ואלו האיסורים, תרנ״ד, עמ׳ 9, מתוך לבושי מכלול, יא (מכתבו לרי״מ היבנר לאסור הרב שמשון מבוהושי); ויקונן דוד, ב-ו, י (ואליו); זכרון צבי מנחם, בסוף (לר׳ יהושע אב״ד סוקולוב, בתרל״ג); תשובה כהלכה, פב ע״א-פד ע״א, שני מכתבים. במשתתפי אהל מועד, ח״א, דפים ג, כט ע״ב, דפים ה ע״א, לז ע״א, ח״ג, דף כב; כנסת חכמים (בארגפרונד), תרס״ה. חבר אגוה״ר לאספת קראקא תרס״ג.

אהלי שם, 276.

ר׳ משה צבי הירש ב״ר שמשון מיזלש

מלנצוט וזולקיב (ת״פ — תקס״א)

בנו של ר׳ שמשון אב״ד זולקיב וצשינוב. כיהן בצעירותו כרבה של בילגוריי, ואח״כ בלנצוט בין השנים תקי״ח — תקכ״ז. אחרי שאביו עבר בתקכ״ו מזולקיב לצשינוב, נתקבל על מקומו כרב הגליל הראשון בזולקווא. תפס בה ישיבה, ונקרא על שמה. טבעו יצא בעולם כשר התורה, אך מיאן לעזוב את עירו שהיתה מלאה חכמים וסופרים. נקרא לרבנות פיורדא על מקום ר׳ יוסף שטיינהרט, ולמיץ על כס השאגת אריה. נתקבל לקופנהגן והמדינה, והקהילה אף שלחה לו את דמי הנסיעה עד ברלין בה יקבלוהו נכבדי העדה, אלא שהוא דחה את כל ההצעות.

ש״ב ר׳ דב בר מייזלס מטיסמניץ סיפר לנכדו הרב יצחק שמשון, ששמע מר׳ חיים זאב בורשטיין אב״ד זלוטשוב שסיפר לר׳ מיכל קנר מטיסמניץ, שאחרי פטירת אביו ר׳ שמשון בתקכ״ט פרצה בעיר מגיפה. בעש״ק חזון תק״ל בא רמצ״ה אחרי התפילה הביתה, ואמר לזו׳ רחל ובנו יחידו הקטן שיוצאים מהעיר לשבת, כי כן אמר לו אביו בביהכ״נ בהיותו מעוטף בטלית ותפילין על מקומו. הנגף התחזק אז ובמיוחד בת״ב, ונשארו בחורף תקל״א על פני השדה. נספו יותר מאלף ושמונה מאות איש מהקהילה, גם מאלה שחזרו בטבת, וממשפחתו לא נפקד אחד. הטיל גורל אם לחזור ועלה לו שישאר, ורק לפורים חזר.

כשהתיר בתקל״ד עגונה בהסכמת רצ״ה שמוש מבראד, ואסרה הנו״ב בהסתמך על המג״ש, הכניס את ראשו לארון הקודש, וביקש מהקב״ה לגלות את האמת שתותר העגונה, ונודע כי גופת הנטבע צפה בנהר בוג, והכירוהו למרות שכבר עברה שנה (סי׳ ח). נפטר בליל עש״ק י״ח (ולא י״ד, י״ז) כסלו תקס״א (ולא תקס״ב, תקפ״א). מחותנו: רמ״מ אב״ד יברוב, ואליו: ז. ילדיו: א. ר׳ אביגדור. אב״ד בילגוריי מגיל י״ח חמישים שנה על מקום אביו. תשובתו בחמדה גנוזה, דף יט, ואליו, ג, יח. אחריו כיהן שם חמישים שנה חתנו ר׳ יצחק נתן נטע ברלינר שהיה אב״ד גוריי, ב״ר דוד טבלי, ברצ״ה לוין מברלין, עד לפטירתו ביום ט׳ אייר תרכ״ד, אחרי פטירת זו׳ דבורה ביום כ״ב כסלו תרט״ו; ב. פריידא זו׳ ר׳ אביגדור הורביץ אב״ד קמינקא, אבי ר׳ יצחק שמשון אב״ד זולקיב וטשרנוביץ.

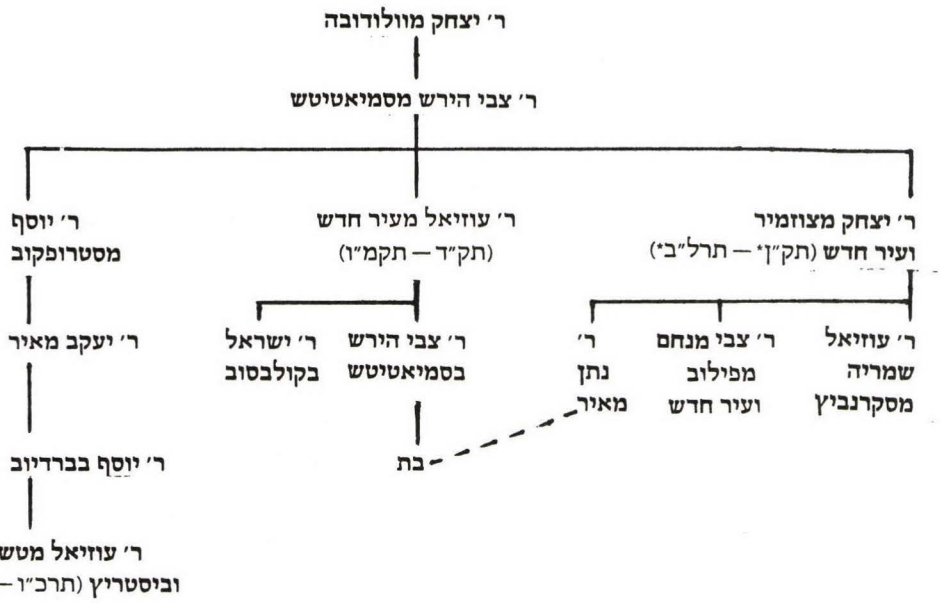
לרוב גאונותו וזכרונו לא חיבר ספרים. בזקנתו אמר לחתנו שזוכר מה שחידש כל חייו, והיה חפץ לחבר פירוש למדרש רבה וחידושים על הש״ס. ספדנו סיפר כי נצרך פעם לתשובת בית יוסף, וציטטה מלה במלה אע״פ שראה אותה לפני י״ח שנה. כשהספר נמצא בידי ר׳ ליביש חה״ר מנכבדי סווירז, השוו וראו שאמר מלה במלה.

חמדה גנוזה ח״א: (כ) שו״ת, ח״ב מדף יז: חי׳ גפ״ת, לעמבערג, ר׳ אברהם ניסן זיס סג״ל, כסלו תרל״ה, ד, נו, כ ד׳. בהסכמת השו״מ עם ד״ת מציע לקרוא לספר חמדת צבי. בהקדמת המהדיר ר׳ יצחק שמשון בן בתו, מספר מתולדות זקנו. כשר׳ ישעיה בן המהדיר הדפיס בטשרנוביץ תר״ך תשובות הגאונים בתראי, צירף לו ד׳ תשובות שמצא מזקנו ותשובה מר׳ שמשון, והמשיך לחפש. בקיץ תרל״ב הביא לו את כתב היד של ספר זה: ש״ב ר׳ שמואל אליהו שוורשדורף, שזו׳ גולדה רחל בת רנ״נ ברלינר אב״ד בילגוריי. הדפים בלו מיושן, צורת הכתב משונה, ומכיון שלא מצא מי שיסדרם, העתיקם בעצמו. מביע תקוה להוציא לאור גם מחידושיו שלו: שו״ת וחידושי גפ״ת, מקרא ומדרש. בסוף קו״א תפארת בנים מנכדו, ולוח הטעות.

תשובה אליו: השיב משה, אה״ע, עד. ד״ת ממנו בשו״ת נודע בשערים, תנינא, סז. העניק עשרות הסכמות, ובהן מתקי״א על ספר משנה לחם לר׳ יחיאל מיכל ב״ר פתחיה מיברוב. השיב לפרמישלא (יג, יד), ולבראד (טז).

קריה נשגבה, 60-62, עם רשימת הסכמותיו ונוסח מצבתו; לנצוט, 20; זולקיב, 77, 131.

ר׳ נפתלי מנחם מנדל ראה לפי: **מיזלש, ר׳ מנחם מנדל נפתלי הירץ**

ר׳ עוזיאל ב״ר יוסף **מיזלש**

מטשכויב וביסטריץ (תרכ״ו — תרצ״ב)

נולד בברדיוב בשנת תרכ״ו לאמו רחל בת ר׳ ברוך אברהם בינדיגר אב״ד הנושביץ, ולאביו ר׳ יוסף מייזלס אב״ד הנושביץ מחסידי צאנז, ב״ר יעקב מאיר, ב״ר יוסף מניישטט שבגלל עלילות בליל פסח נאלץ לברוח לסטרופקוב ואח״כ לברדיוב, ונקרא שם רוזנווסר. נסע ללמוד אצל רנ״נ לנדא מאושפיצין שהסמיכו. כמו״כ נסמך מראי״ה ק״ב אב״ד טויסט מחסידי רוזין, ונשא חן בעיני אחד ממעריציו איש ביסטריץ בזיבנבירגן שהביאו לשם מאוחר יותר. נשא את חנה מינדל (בת בית אצל ר׳ דוד מדינוב, נפטרה בת שמונים ביום ד׳ תשרי ת״ש), בת ר׳ נפתלי צבי הרפידר מרישא, חתנו של ר׳ משה שנפלד ממדזילברץ חתן הבני״ש, ובנו של הגביר ר׳ אליעזר שחילק כל שנה עשרים אלף גולדן, ומחותנו הבני״ש השתבח בו על כך.

סמך לשולחן חמיו, ושקד בתורה. נסע אל רבים מצדיקי החסידות, כחמישים לפי רשימתו, ונתברך מהם. הדב״ח בירכו עם בניו ט׳ פעמים לפני הקידוש, וריפא את מכתו. מבן כ״ג דומ״ץ טשחויב אצל ר׳ ישעי׳לה ה״ש. בגלל קושי הפרנסה עבר בתרמ״ט לרבנות קומרניק שבסלובקיה ליד גבול גליציה. מתרנ״ה דומ״ץ ביסטריץ ל״ז שנה, אצל האב״ד רש״ז אולמן שנעדר לפעמים מהעיר. י״ד שנה לא נטל שכר מהקהילה. הרביץ שם תורה, והשיב לשואליו בכוחא דהיתירא. נשא דרשות דריגלא, ולא עיין לפני כן בספרים. לחם בציונים ובעבריינים. גמל חסד בהצנע, ופירנס אלמנות. סיגף עצמו בתעניות, קיים את המצוות בשמחה, ולא ביטל תיקון חצות. חזר על המסכת שלו ביצה יותר ממאה פעמים. כשקרסוליו מעדו נפטר פתאומית, ביום א׳ י״ז תמוז תרצ״ב. נשתמר נוסח מצבתו ותמונתה. נאמר בה שהיה נכד ר׳ עוזיאל מח״ס מנורה הטהורה, ויתכן שצאצאי בני המשפחה השתדכו ביניהם.

חתם בשם המשפחה בודנר, כאחיו ר׳ צבי (נפטר ביום כ״ד ניסן תש״ב), וזו׳ פיגא קנדל ב״ר אפרים אליעזר (כ״ד ניסן תרצ״ו). ילדיהם: 1. ר׳ נפתלי; 2. ר׳ מנחם מנדל (כ״ט כסלו תשל״ד), זו׳ דינה בת ר׳ מנחם אריה ט״ב ברגר (י״ד סיון תש״ם), ובנם ר׳ ישעיה יוסף בברוקלין. בניו נפטרו על פניו, ונותרו לו רק בנות: א. צביה זו׳ ר׳ אברהם חיים גבירצמן מגורליץ. בתם רחל זו׳ רש״ז וינטרניץ (אליו: דברי עוזיאל, ז כמיול״ז), ב״ר משה דוד ראב״ד סטמר. בזיוו״ש נישאה לר׳ יעקב פוקס מטשנאד נכד בעל קונ׳ הספיקות, אבי הסופר ר׳ אברהם, ואליו: דברי עוזיאל, טו, יח; ב. ברכה זו׳ ר׳ נפתלי מנחם ולדמן דומ״ץ בעקלאן, ואח״כ על מקומו בביסטריץ הי״ד (אליו: בן עוזיאל, ב, יד וחידושיו משוקעים בספר, דברי עוזיאל, ו), ב״ר משה עזריאל ראב״ד בורשא (אליו: בן עוזיאל, ו, דברי עוזיאל, ב), בן האב״ד ר׳ יעקב צבי. ד׳ מילדיהם נספו, ושרדו רק: שרה ריזל זו׳ ר׳ שלום ולדמן במונטריאול; נחמה רבקה זו׳ ר׳ יצחק שפיצר בטורונטו; ר׳ חיים צבי בברוקלין; ג. פערל זו׳ ר׳ אלעזר מייזלס מביסטריץ הי״ד. בן י״ז נבחן עם אחיו ר׳ שלמה אצל הרב מנאסאד, על שו״ע יו״ד ח״א והלכות מקואות. בן כ״ח כתב את נוסח מצבתו וצוואתו. היה בנו של ר׳ יצחק אייזיק המשב״ק אצל הרב מנאסאד, חתנו של ר׳ מרדכי ורצברגר שו״ב נסד ב״ר משה מאינטרדם, ובנו של

ר׳ דוד ממונקאטש, ב״ר נתן יוסף משם שהבני״ש בהיותו רב העיר ענד לו את התפילין, ידע בע״פ את הש״ס עם פירש״י, והיה מצאצאי רבי עוזיאל. ילדיו הב׳: 1. משה דוד; 2. חיה; 3-5. מרדכי, יוסף, חיים עוזיאל הי״ד. שרדו: 6. ר׳ נפתלי צבי; 7. ר׳ ברוך אברהם בברוקלין.

בן עוזיאל עה״ת, עם שו״ת **דברי עוזיאל**, יח סי׳, בעקלאן, דפוס יוסף אהרן הירש, תרצ״ד, ד, קכח עמ׳. בהתחלה המלצת רב הקרייז צאנז מתרמ״ט לקומרניק, נדפסה בעטרת חיים, ח״ב, ריי. הנהגותיו נמסרות בהקדמת המולי״ם חתניו: רנ״מ ולדמן, ר״א מיזלס, ר״י פוקס וח״ב רש״ז וינטרניץ. מעמ׳ עג השו״ת. בסוף רשימת מנויים מערי הסביבה. ד״צ בסוף דברי עוזיאל, בתוספת ו׳ עמודי מפתחות והנצחות.

דברי עוזיאל על סוגיות הש״ס, ברוקלין, דפוס הדר, תשמ״ה, ד, תקנד עמ׳. אחרי פטירתו ציותה זו׳ להדפיס את רובי הכתבים שהניח, ולמכור תכשיטיה לצורך זה. כששב נכדו ר׳ נפתלי צבי מהמחנות מצא את הכתבים ונטלם עמו, ובנו המהדיר ר׳ אשר אלימלך (זו׳ מרים וילדיו. אחיו: ר׳ ישראל יצחק וזו׳ ריזל צפורה) מסרם לר׳ שניאור זלמן ברנבלט לסידור ולהעתקה. בהקדמת המהדיר כותב שכבר הוציא לאור ממה שהניח זקנו ספר **תפארת עוזיאל**, על סוגיות הש״ס שו״ת וכללים. בהתחלה תפארת אבות ליחוסו ולתולדותיו, מאת הסופר ר׳ דב בר שוורץ. מעמ׳ תנא י״ח סי׳ שו״ת, וכללים ע״ס א״ב.

בספריו השיב לש״ב רמ״מ ולדמן (בן עוזיאל, ח); מח׳ ר׳ נתן יוסף מיזלש (בן עוזיאל, טו); הרב מאונטרדם (דברי עוזיאל, יד); השו״ב ר׳ ישעיה נתן (בן עוזיאל, ג); ר׳ יחיאל ברוך שיבר בטקנדורף (בן עוזיאל, יא-יג). השיב בתרע״ג מבורשא לבעל פרי השדה, וקיבל ממנו בתרס״ט, בסוף בן עוזיאל.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״ג, קנ בתרס״ג (על מעות א״י); כנף רננה, יו״ד, ח״א, כג, מ, נז, סז, ח״ב, עז בתרמ״א.

ר׳ עוזיאל ב״ר צבי הירש מיזלש

מעיר חדש (תק״ד — תקמ״ו)

נולד בשנת תק״ד כבנו הגדול של ר׳ צבי הירש מסמיאטיטש, שנקרא ר׳ הירש נטעליש על שם חמיו, נפטר צעיר והניח יתומים, ב״ר יצחק (איציקל) מוולודובה, שזו׳ התיחסה לר׳ נפתלי הירץ אב״ד ור״מ ווין דליטא מגזע רש״י. אמו דרעזיל היתה בתו של ר׳ אברהם נתן נטע אב״ד וישניץ בליטא, מח״ס נטע שעשועים, נכד הב״ח והרמ״א. נקרא גם בשם המשפחה רוזנווסר.

בגיל ט״ז התקרב לחסידות, ושמע ד״ת מהבעש״ט. אחרי פטירתו התחבר לר׳ נחמן מקוסוב ושאר בני

החבריא קדישא, כגון ר׳ חיים חייקא מאמדור, ר׳ אברהם פודליסקר, רמ״מ פרימישלן, ומצטט אותם בספריו. דבק במיוחד במגיד ממזריטש, והספיד את המגיד מזלוטשוב (תפארת עוזיאל, דף לו ע״א). בין ידידיו ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב, וזוגות האחים ר״ש מנ״ש וההפלאה, הנו״א ור״ז שאמרו עליו שלא טעם חטא מעולם, וקראו לו עב״ד ה׳ (עוזיאל בן דרעזיל). מעין המתגבר בתורה בנגלה ובנסתר, ובשניהם העמיד תלמידים רבים ממדינות שונות. נשא את בת הגביר ר׳ שלמה ב״ר מאיר מזליחוב, שהחזיק אותו ואת ישיבתו על חשבונו ברווחה ובסבר פנים יפות. כיהן ברבנות אוסטרובצה, ריטשוואל, ועיר חדש שליד קראקא. נפטר צעיר בטרם מלאו לו מ״ב שנה, ביום כ״ח כסלו תקמ״ו (ולא תקמ״ה).

ילדיו: א. ר׳ ישראל בקולבסוב, חתן האב״ד ור״מ ר׳ יצחק שמילא שם את מקום אביו ר׳ ישעיה; ב. ר׳ צבי הירש בסמיאטיטש, נגיד שסייע להדפסת ספרי אביו; ג. זו׳ ר׳ קלונימוס קלמן ב״ר יהודה ליבוש מעיר חדש, נכד ר׳ שמואל ר׳ חיים ר׳ ישעיה מקראקא אב״ד ור״מ פפד״מ. מצאצאיו: ר׳ עוזיאל מטשכויב וביסטריץ; ר׳ נתן טימברג בב״ב ב״ר אברהם ב״ר עוזיאל, חתן ר׳ יהודה אליעזר הלוי שטרסמן, בנו של ר׳ יצחק דוד (וזו׳ פויגלפריי) וחתנו של ר׳ ישראל איינפלד, כולם מקראקא; ר״י לובלינר בברוקלין.

תפארת הצבי עמ״ס ביצה, עם **כרם שלמה** (על שם חמיו) בשיטות הש״ס והפוסקים, והוא ענף אחד מאילן הגדול שנקרא עץ הדעת, הובא לדפוס ע״י בנו מסמיאטיטש, זאלקווא, דפוס ר׳ גרשון ברז״ו סג״ל ליטעריס, אב תקס״ג, ב, כט; טז ד׳. ד״צ אחרי שבט מיהודה (ירושלים תשל״ג, ב, טז) ד׳. הכתבים סודרו ע״י אחיו הצעיר ותלמידו: ר׳ יצחק אב״ד צוזמיר, שנקרא למלא את מקומו בעיר חדש.

האח קרא לחיבורים תפארת עוזיאל, והוסיף מדור זר זהב משלו. בהקדמתו מספר בשבחי אחיו, שלא פסק מלימוד אפילו רגע כמימרא. חיבר על כל הש״ס בחריפות עצומה ובמיוחד על או״ח, וכעת מסדר רק מה שלמד אצלו ושמע מפיו, כי בכל היתר שלטו ידים זרות ליטול ולהסב על שמם, לרבות כתביו באגדה ומוסר, על התנ״ך, הסידור והמחזורים. מציג שיר משלו, ודרשת אחיו מעת היותו בן י״ד. אמר לו שבדעתו לקרוא לחיבוריו **עץ הדעת** טוב כי הם על דרך האמת, ולחיבורו על יו״ד כרם שלמה. המהדיר קורא לספר חותם טהור, על כי הוא חתימה לספר מנורה הטהורה. הוא מודה לחתן המחבר ולבנו מקולבסוב, ומתנצל בקולופון על שמדפיס עתה רק על פ״א, כי זה כשנה שגלה ממשפחתו לטפל בהדפסה.

עץ הדעת טוב עמ״ס כתובות, ווארשא, דפוס ר׳ נתן שריפטגיססער, אלול תרכ״ג, סא; נג ד׳. הובא לדפוס ע״י ר׳ נתן מאיר בן אחיו ר׳ יצחק וחתן בנו ר׳ צבי הירש, המבאר מעבר לשער מדוע הקדים על מסכת זו, ומביע צער על מה שאבד. המסכימים: ש״ב רד״ב מייזלש מוורשא (יראו ישרים עוצם חריפותו ובקיאותו, בפלפולא חריפתא ואסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ואור מתוק לעינים ברוחו פי שנים); בעל חידושי הרי״מ למו״ל ״הרב המופלג מגדולי הדור״ (היה מפורסם לגאון בדורו ואיש קדוש); ר׳ ישעיה מושקט מפראגא (דברים עתיקים העומדים ברומו של עולם, יוצאים מפה קדוש בשלהבת י־ה); רי״ה אשכנזי מלובלין (אבותינו סיפרו לנו גדולתו וחסידותו); ר׳ יעקב אריה מרדזימין (רב האי גאון מפורסם, ראש גולת אריאל, אביר הרועים, מופת הדור, המקובל האמיתי); ר׳ יעקב דוד אב״ד אמשינוב ב״ר יצחק מוורקה (הם דברים קדושים הנובעים ממקור עץ החיים); ר׳ יהודה ליב איגר מלובלין (לכל זמן ועת לכל חפצי שמים להתגלות כל אחד בזמנו). הקדמת המלבה״ד חותמת בשיר. הוא מספר מגדולת המחבר, מהתלאות שעברו על עצמו, וצערם של אחיו על שאין בידם להדפיס מכתבי דודם. מנעוריו נתגדל בין החכמים, אבל כבדה עליו העתקת הכתבים המיושנים.

נדפס עמו ח״ב: **תפארת עוזיאל** הנקרא עץ הדעת טוב, על התנ״ך ע״ד האמת. מעבר לשער כותב המלבה״ד, שטורח כבר יותר משנתיים בקיבוץ והעתקת כתבי המחבר, וכבר חלה מרוב המאמץ והטלטול לווילנא, בה המתין שבעה חודשים לאישור הצנזורה על ספר אחד. הספר מועתק על ידו משני כתבי יד, והוא מודה לבניו שסייעוהו: ר׳ יצחק ברדום ור׳ עוזיאל בסאפקוב. המסכימים: הדב״ח (ראיתי שהם בחריפות ובקיאות גדול, והמה חצובים מפה קדוש ה׳, וא״א נתרבה (?) מצדיקי גדולי הדור שלפנינו, והיה מופלג בחסידות וצדקות, כאשר שמענו מתמימות דרכיו, ומהפלגת גדולת חכמתו בנגלה ובנסתר); השו״מ; מהרש״ס; ר׳ יהושע מסוסנוביץ חתן אחיו; ר׳ יעקב אריה מרדזימין (שילב ואיחד סתרי התורה עם הוויות אביי ורבא); אחיו ר׳ עוזיאל שמריה אב״ד סקרנביץ (לפני פטירתו אז שהוא מרמז עליה); ר׳ אליעזר שלום אב״ד פיעטרקוב חתן אחיו רצ״מ (כידודי אש יתמלטון מהם, להלהיב נפשות שומעיהם ורואיהם... מי אנכי זבוב קצוץ כנפים, להעיד על רום תלעפות(!) נשר בשמים). הקדמת האגדה מהמלבה״ד חותמת בשיר. בעמוד האחרון השמטות שהשיג מרבי אפרים פישל(ה) מסטריקוב תלמידו המובהק של המחבר, ובקולופון תקוה להדפיס גם את החיבורים על שבת. ח״א צולם שוב בניו יארק, דפוס ספרוגרף, (תש״ך), בתוספת דף הנצחות בהתחלה ובסוף.

תפארת עוזיאל ח״א עה״ת וחמש מגילות, הוא הנדפס כבר בתרכ״ג, וכעת בהידור ע״י רמ״מ ב״ר אברהם אבא נ״י עם הקדמתו, בילגורייא, בימ״ס ר׳ משה ליפשיטץ בוורשא, דפוס רנ״נ קראנענבערג, תחילת עת״ר, נז; לה ד׳. ניתנות מן ההסכמות הקודמות אלו של בעל חידושי הרי״מ, הדב״ח, רבי יעקב אריה מרדזימין, ר׳ יהושע מאוסטרובה; ר׳ יעקב דוד מאמישנוב; רי״ל איגר. מצורף לו ח״ב על מועדים, נ״ך, והוויות אביי ורבא. בעמ׳ 51 הספד על ר״ש מנ״ש, רי״ל אב״ד קראקא, ר׳ אהרן תלמידו אב״ד זעלחוב, ומח׳ הנו״א. הדפסה נוספת בתרפ״ד. מהדורה מסודרת מחדש באותיות מרובעות, ע״י ר׳ פנחס מרדכי ב״ר יהודה זאב הלוי וזו׳ מרים הוכרמן מבני־ברק עם הקדמתו, תל־אביב, דפוס מ. גרינברג, תשכ״ב, רג עמ׳. קיוה להוציא גם את יתר ספרי המחבר. ד״צ בירושלים תשמ״ו. קונ׳ ליקוט מהספר על שיר השירים, ר׳ יצחק גרשטנקורן בספרו אהבה בתענוגים, ח״ג, תשי״ט, עמ׳ שטו — שכב.

מנורה הטהורה ח״א (וח״ב) על הלכות שבת עם הפנים ע״ד הפלפול, כשבצד הפנימי: קני המנורה — קיצור חידושי הדינים. מומן ע״י נכדיו ר׳ עוזיאל מקוזניץ ב״ר שלמה זלמן צבי אב״ד ביאלאברזיג יחיו, ור׳ יהודה אריה ב״ר עוזיאל ז״ל. למברג, דפוס רא״ו סלט, תרמ״ג, ב, קסג ד׳. המסכימים: רא״י מס״ג ע״י רצ״ה ליב ביליג (חריפותיה ובקיאותיה היה עד להפליא, וקמסיק שמעתתא אליבא דהלכתא), חתנו ר׳ נחום דב ע״י ר׳ יהושע אורנשטיין, ובניו ר׳ יצחק ע״י ר׳ ישראל בר״י מרגליות, ור׳ ישראל ע״י ר׳ אלכסנדר זוסיא אורנשטיין; רד״מ מטשורטקוב ע״י רצ״ה שטרנברג, בנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ אהרן דאמפ; רמ״ש מהוסיאטין ע״י ר׳ דוד שוואגער, בנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ משה יונה שטיינברג, ר׳ שלום יוסף ע״י רז״ו פרידברג, חתנו ר׳ יצחק מאיר ע״י ר׳ ישראל מרדכי ט״ב; הדב״ח בתרל״ד (שמעתי זה כמה מספרים הילולו ושבחו מקדושתו וטהרתו... וחיבת הקודש שהיתה לו אצל הה״מ, איך היה מיקרו ומכבדו ביתר שאת וביתר עוז); רמ״מ מויזניצא; מהר״י מבלז ע״י בנו מהרי״ד (וציוה לי לכתוב שהוא בעצמו היה כותב המכתב הזה); השו״מ בתרל״ג (כבר נתפרסם תורתו וגאונו בספרים אשר כבר נדפסו, אשר כל גדולי הגאונים מעריצים ומקדישים שמו); רצ״ה אורנשטיין (מי לא ידע מכבוד קדושתו, הלא תהילתו מלאה ארץ בספריו אשר כבר האירו פני תבל); מהרש״ס. אח״כ הסכמות גדולי פולין מספר

עץ הדעת טוב. בקולופון מודה המו״ל השני לש״ב התומכות: גיטל בת רצ״מ, זו׳ הרבי מאוסטרובה, ולאה בת ר׳ ישכר מייזלש ז״ל, ומוסר רשימת מנויים מפורטת מגליציה, הונגריה ופולין, בה כלולים רבים מקרוביו. הדפסה נוספת בוורשא תר״ן, וד״צ בישראל תשכ״ח, ג, א, קסא ד׳.

קרוביו המנויים גרו במקומות הבאים, ויצויינו אלו הנקראים מייזלש. בגליציה: **אושפיצין** (ר׳ יעקב); **באבוב** (ר׳ ישראל); **גורליץ**; **דומברובה**; **טרנוב**; **סנוק**; **קלוש**; **קראקא**; **שיניבה**. בהונגריה: **בורשה** (ר׳ חיים ור׳ מרדכי אבי ר׳ משה אריה); **ברדיוב** (ר׳ עוזיאל נא״ה ז״ל ואחרים); **זבורוב**; **מונקטש** (ר׳ מנדל ור׳ משה); **סיגט**. בפולין: **אוזרוב**; **אוסטרובה**; **אוסטרובצה**; **ביאלאברזיג** (אביו האב״ד, חתניר-גיסיו: ר׳ אברהם חיים פרומר ור׳ משה קאפער, אחיו ר׳ אליקים פנחס); **ביאלע** גדול; **גוריי**; **ווארשא**; **וולושצבה**; **זוולין**; **זליחוב** (ר׳ אברהם ב״ר משה אהרן ז״ל ואחרים); **זמושץ** (ר׳ יצחק); **זמושץ חדש**; **חלם** (ר׳ אברהם ואחרים, וחמיו ר׳ יעקב סמט); **חמלניק**; **חנטשין**; **טומשוב**; **ידלינסק**; **לובלין**; **לודמיר** (ר׳ שמואל); **לשצוב**; **מנדזיב**; **סטבניץ**; **סטקיצין**; **סלומניק**; **עיר חדש** ליד קראקא; **פולטוסק**; **פילוב**; **פילץ**; **פינטשוב**; **פראגא**; **פרצובי**; **קארוב**; **קוצק**.

עץ הדעת טוב עמ״ס שבת, למברג, דפוס ראז״ו סלט, תרמ״ו, ב, צג ד׳. נדפס ע״י ר׳ עוזיאל ב״ר שלמה זלמן צבי שטרח בהעתקה, ובחתימת הקדמתו מציג שיר שחיבר. ההסכמות כמו במנורה הטהורה, פרט לאדמור״י רוזין. במקום הסכמת מהר״ם מבלז, זו של ריי״ש משינאווא. ד״צ בישראל, פאר הספר, תשכ״ח.

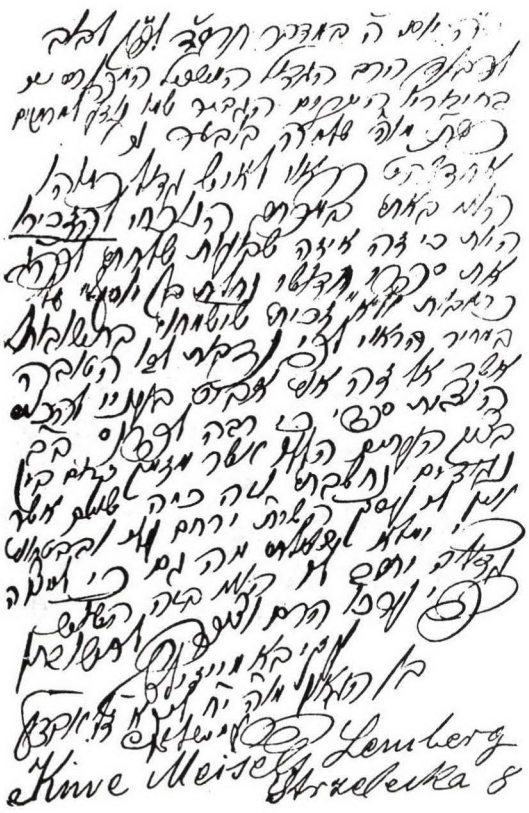
ראי״י ברומברג, סיני, סד, קצט-רג; קולבסוב, 37-38.

ר׳ **עקיבא** ב״ר יוסף חנניא ליפא **מיזלש**

מפשמישל (תרי״ד — תרע״ה*)

נולד בפשמישל בשנת תרי״ד לאביו האב״ד ר׳ יוסף חנניא ליפא, ונתיתם ממנו בהיותו בן י״א. נשא את בתו של ר׳ יצחק הירש בוטרווייך משינאווא, וסמך לשולחנו יחד עם עוד חתן צעיר יותר: ר׳ שלום רפפורט. כשגיסו רצה בתר״ם ליסד ספרית קריאה, כתב האב״ד רד״כ לחמיו שישפיע על חתנו להימנע מכך, כי יש בזה משום ביטול תורה, כבר ראו את הבאושים שנעשו עי״ז בירוסלב, ואת אפיקי מרצו יכול להפנות ליסוד אגודת מחז״ה. בגלל קושי פרנסתו עבר לגור עם משפחתו בכפר, ויצא לברא יערות. כשנידלדל שב לפשמישל, ולמד לבד. כשנפטרה אמו בתרס״א הוכרח למכור את נחלת אבותיו, ועבר ללובוב.

חדושי נחלת בן יוסף, שני פירושים לפ״ק דכתובות: א. לחם עברי על גמ׳ ורש״י, ב. על התוספות (על שלושת הדפים הראשונים בלבד!), לעמבערג, דפוס חיים רוהטין, תרס״ב, ב, נב ד׳. בשער מפורט יחוסו.

גלויית ר׳ עקיבא מייזלש מיום ה׳ במדבר תרס״ד לר״ש בובר. שלח אליו את ספרו, ומבקש שישלח לו מחירו, כי פעם בין נגידים נחשב, ומזה כמה שנים אין לו עסק, וכבדה עליו פרנסת ביתו.

המסכימים: ר״י שמלקיס (עיינתי בו ומצאתי דברים טובים ונכוחים יפים ונעימים... נחית לעומק הענינים ומגלה טמורות); ריי״ש משינאווא (מבקשו להתערב באיסור ערוה של אשת אח שלא ידורו יחד); רד״כ לחמיו בתר״ם (שישפיע על חתנו). זהו שליש מחיבורו הקרוי חידושי בן יוסף, והוסיף נחלת על שהוצרך למכור נחלת אבותיו. בהקדמתו כותב שבנעוריו לא כתב את חידושיו, וכשיגע לפרנסתו התקשה בלימוד התוספות, על כן ליקט פירושים פשוטים מעשרים ספרים הנקובים בשם.

ר׳ **פישל**. ת״ח בטשבין. אליו: חזון נחום, דף קיב:

ר׳ **צבי** ב״ר נחמן **מיזלש**. חבר ביה״ד בטרמבובלה.

נזכר בטוט״ד, קמא, יד, עד.

ר׳ **צבי הירש** (הרשלה) ב״ר דוד דב בריש **מיזלש**

מניימרקט, וייצן ושיקגו (תרס״ב — תשל״ד)

נולד באויהעל בשנת תרס״ב לאביו האב״ד ר׳ דוד דב בריש. מנעוריו ניכר בכשרונותיו. נסמך מר״מ

הרב צבי הירש מייזלש

ארק ומהלבושי מרדכי. נשא בתרפ״ג את הענא זיסל, בת ש״ב ר׳ חיים יעקב ט״ב אב״ד לימנוב, בנו של ר׳ משה יוסף אב״ד אויהעל וחתנו של ר״ש מבאבוב, וסמך שנתיים לשולחנו. בתרפ״ה התישב בניימרקט, ויסד בה שטיבל באבוב, וישיבת עץ חיים בה למדו עד מאה בחורים גם מעיירות סמוכות. העמיד תלמידים מופלגים ששמרו על קשר עמו גם בשנים הבאות. בארגון ובמימון סייע לידו החסיד ר׳ אהרן גרסטנר הי״ד. בעל תפילה מעולה ומנגן נפלא. ממקורבי האדמו״ר רב״צ.

מתרצ״ב דומ״ץ ור״מ בווייטצען. שנה לאחר מכן נוסד בביתו מנין פרטי. נשלח בתש״ד לאושוויץ, ואיבד שם את זו׳ וששת ילדיו: שלמה (השיב לו בבנין צבי, ח״ב, ב בתש״א), בילא, שלום יחזקאל, מרים עכסה, חיים יעקב, וחנה רחל ברכה. מרדכי זאב נפטר לפני כן. התייסר במחנות עבודה וריכוז, וניצל בניסים. נתמנה כאב״ד ברגן בלזן, ורב לשארית הפליטה באיזור הבריטי בגרמניה. יסד ישיבה ובית יעקב, עסק בפתרון שאלות הלכה קשות, ונסע ללונדון ולשטוקהולם. בתש״ז היגר לאמריקה, וכיהן כרב קהל יראים שארית ישראל בשיקגו. נפטר ביום כ״ה טבת תשל״ד.

עמו ניצלו ילדיו: א. הינדא זו׳ ר׳ אברהם לייטנר אב״ד מונטבידיאו, ראש ישיבת בנין דוד בניו יורק. מי״ב ילדיו נישאה אחת לר׳ שניאור זלמן ברנבלוט שטרח בהדפסת חידושי בנין צבי; ב. ר׳ יוסף משה. משמונת ילדיו נישאה אחת לר׳ שמואל אהרן דייטש ב״ר יצחק צבי אב״ד סנדרא; ג. ר׳ יקותיאל יהודה (זלמן ליב) יליד תר״ץ, רב קהל יראים בסי־גייט. מבניו ר׳ דוד דב שטרח בהדפסת חידושי בנין צבי. נשא בשנית אחרי המלחמה את בתו של ר׳ יוסף פנט (אליו: ח״ב, ע), וממנה נולדו לו: ד. רבקה זו׳ ר׳ אהרן ט״ב מנירבטור וילדיהם; ה. רוזא שרה זו׳ ר׳ שמואל דוד ב״ר אלחנן הלפרין מלונדון; ו. חיה זו׳ ר׳ ישראל מנחם גרינולד, ג׳ בנות; ז. ר׳ דוד חתן רבי משה ט״ב מסיגט, רב קהל יטב לב דסטמר במונטריאול.

שו״ת **בנין צבי** בד״ח השו״ע, ח״א, חלקו להלכה, וחלקו פלפולים עם ידידיו ותלמידיו, ווייטצען, דפוס ר׳ אברהם אלי׳ בערגער, תרצ״ט, ד, רד עמ׳, עב סי׳. מעבר לשער מודה למסייעיו מווייצן ומניימרקט שהחזיקוהו בחיבה בהיותו אצלם. המסכימים: אביו; רש״א ה״ש מרצפרט לנכד אחיו (מלא חריפות ובקיאות כאחד הגדולים אשר לפנינו); רש״א מילר מלאבווא (מכירו הייתי לשעבר... מי לא יראה אור בהיר בשחקים, פלפולים חריפים ומזוקקים, ומסיק שמעתא כאחד מהגאונים הישישים); ר״ש פירר בתרצ״ד (שני כרכים: כרך אחד כפתורים ופרחים משוקדים יפה ונחמדים), ובמיוחד הכרך שעל קושיא אחת יותר ממאה תירוצים; ר׳ יוסף אלימלך כהנא מאונגוואר (נשתוממתי על המראה, לפי מיעוט שנותיו); רש״ז עהרנרייך משאמלויא (בימים הללו מחמת צרות אחב״י ושמועות המבהילות, לבי בל עמי לכתוב הערות על ספרו); רד״ב ויידנפלד מטשבין בתרצ״ה (התענגתי על המחזה לראות מעשה איש חיל להתפאר). ח״ב, ניו יורק, דפוס הדר, תשט״ז, קד ד׳, פד סי׳, עם ההסכמות מח״א, והקדמה קצרה. סי׳ לג: קונ׳ תקנת עגונים ועגונות. זהו קונ׳ **תקנת עגונות** שהדפיס בברגן בלזן תש״ו, בהמצאה של היתר כולל לעשרים אלף שביקשו להינשא, מבלי שכל אחד יצטרך לחזר על מאה רבנים מג׳ ארצות.

מחוץ לגליציה השיב בח״ב למקומות: **אונגוואר** — הרב יוסף אלימלך כהנא בתש״א (ו); **בלאשקי; ברוקלין** — ר׳ יחזקאל לפקוביץ בתש״ו (סו); **בריסל** — ר׳ עזריאל מאיר פערלע רה״ק בתש״ז (עא); **טארפא** — הרב צבי לוסטיג על ספרו ידי סופר (יג); **טשימפא** — הרב משה דוד אסטרייכר בתשי״ב (סב, וממנו: סא, סג); **ירושלים** — הרב שלמה דוד כהנא בתש״ו (נא—נד, וממנו: סה, עה); **לונדון** — הרב יחזקאל אברמסקי בתש״ה (לג, לה, לז, וממנו: לד, לו); **נייהייזל** — ר׳ אברהם שטרן דומ״ץ (ל); **נירדהאז** — הרב אברהם יהודה שפרייער על ספרו מנחת יהודה (ד); **פאקש** — הרב שמעון אלטמן (לא); **פביאניץ** — ר׳ יעקב זאב יוסקוביץ על ספרו אמבוהא דספרי (יז); **פיזעש-אראני** — ר׳ ישראל שמואל קליין בתש״ב (פ); **ציגאנדרא** — הרב דוד הכהן ניימן (יא); **קראסנא** — הרב הלל ליכטנשטיין בתש״ו (סט); **קאשוי** — הרב שאול בראך בתרח״ץ (לב); **רומא** — ר׳ שלום גרינפלד הסופר בתרח״ץ (ח״א, סד-סו); **שברשין** — הרב יחיאל אברהם בלנקמן (יח); **שטולוויסנבורג** — ר׳ ישראל יהודה ברגר בתרצ״ד (ח״א, סב); **שטוקהולם** — הרב

ושו״ב ישראל יעקב זובר בתש״ו (סז, סח); **שמקוט** — הרב יחזקאל רוטנר בתש״ז (עח (ממנו), עט).

לתלמידיו השיב בח״א: הב׳ אברהם בלייער מסרווש בתרצ״ה (כא); ר׳ אהרן זאב גלויבר בנאנאש בתרצ״ב (ל); רש״ז קויפמן במאקעווו בתרפ״ח (מג); הב׳ נפתלי קליין בנייפסט בתרח״ץ (לב, לג); ר׳ דוד הכהן שלומון מרצפרט ואח״כ במעדיעש־עדיהאז בתרצ״ב — תרצ״ז (כד, מח). לגיסו ר׳ יוסף מאיר הורביץ בסעליש בתרצ״ב (ח״ב, כו). לש״ב ר׳ יוסף פצנובסקי מפביאניץ בתרצ״א — תרצ״ח על פרדס יוסף (טז-יח, סז). לש״ב ר׳ אשר שטיינמץ אב״ד ברגסאז על ספרו מקוה ישראל (ח״ב, כ). בווייצען: ר׳ חיים אלטר ברקוביץ הר״מ בתרצ״ג — תרח״ץ (מו, מז, ח״ב, כח); ר׳ אהרן לוינגר בתרצ״ז (מה); ר׳ אפרים לפקוביץ בתרח״ץ (נא); ר׳ אשר זליג פאפא בתרח״ץ (מט); ר׳ אברהם פרידמן בתרצ״ד — תרצ״ו (נז, נח, ח״ב, יד); ר׳ משה פרידמן רבו, בתרצ״א (נט); ר׳ מתתיהו שנפלד בתרצ״ד (נ).

בתש״ד תיכנן להדפיס מאת הנספים כבר: שו״ת **מקדשי השם** על ד״ח שו״ע, ח״א, עם הגהותיו דבר צבי, שיקאגא, דפוס ב״צ לעווקאוויטש, תשט״ו, 48, רס עמ׳, קז סי׳. בהקדמתו דברי חיזוק שעודדו במחנות. בנס מצא אחרי השואה את כרכי חידושיו עם מאתיים תשובות לתלמידיו ולידידיו, רובם על ספרו בנין ציון ח״א. בשער מחמדים — סיפורי הצלה, אמונה והתחזקות מאושוויץ, ואח״כ זר זהב — ד״ת באגדה. בסוף מפתחות והנצחות. הכין לדפוס את יתר החלקים: שו״ת, פלפולים, עה״ת, דרשות, והדפיס בתשכ״ז ח״ב, קלב, רנו עמ׳.

חידושי בנין צבי בשער נפרד, ק״ב ישובים (כמנין צב״י) ע״ד הפלפול לגמרא תמוהה במסכת ברכות דף לא ע״ב, ובהתחלה קונ׳ **דבר צבי**, ק״ב אופנים לבאר ע״ד החסידות תפילת חכמי התלמוד בברכות דף טז ע״ב שנוהגים ללמדה בנעילת חג שמחת תורה, ברוקלין, דפוס הדר, תשמ״א, י, לח; ב, רכ, לד עמ׳. מעבר לשער תודה לנכדיו שטרחו בספר: ר׳ דוד דוב מייזלש ור׳ שניאור זלמן ברנבלוט. אח״כ ההסכמות לבנין צבי ח״א. בניו המהדירים כותבים בהקדמתם שזהו החיבור הראשון שנדפס אחרי פטירתו, ומקוים להמשיך. בחייו הצטער על שכתב את חידושיו בראשי פרקים, ולא נהג כהמנח״א לקבוע כל יום זמן לסידור כתביו. בסוף: מסירת המפתח, ובעמוד האחרון הנצחה לבני משפחתו.

אגרא דפרקא לרצ״א מדינוב, עם ספר **אגרא דצבי** הכולל אלפי הגהות והערות ממנו, חלק א-ב, ברוקלין, ר׳ יקותיאל יהודה מיזלש, תשמ״ה. הדפיס גם ספר זר זהב עה״ת, והניח הרבה בכתובים.

תשובות אליו: אביו, בנין דוד, ב, עב; מנחת יחיאל, ח״ג, עז. ד״ת ותולדותיו, כר״ש, טבת תשל״ז, קצא-קצד, כסלו-טבת תשמ״א, כ-כא (ד״ת שרשם ממנו נכדו ר׳ מרדכי אהרן מיזלש בחודש האחרון).

תולדות אנשי שם, 85; נוביטרג, 70, 80-81, 162; הגאון שנשכח, 123, 126.

ר׳ צבי מנחם ב״ר יצחק מיזלש

מפילוב ועיר חדש (תק״ן* — תר״ך*)

בנו של ר׳ יצחק אב״ד צוזמיר ועיר חדש. מימי עלומיו הרביץ תורה לתלמידים, ונשא ונתן עם החוות דעת. כשהוצעה לחוו״ד רבנות לובלין, נסע דרך פילוב להתראות עם רצ״מ, ונסע עמו ללובלין. כשראה את עוצם כוחו בכל מכמני התורה סמכו להוראה, ונתקבל לרבנות פולאב. אח״כ אב״ד ור״מ פארצאווי, ולבסוף בעיר חדש שבגליל קראקא בה נטמן. שימש בס״ה חמישים שנה ברבנות. נשא את בלימא ע״ה בת הגביר ר׳ לוי ישכר. היה גם בעלה השני של אשת אב״ד לברטוב, וגר זמן מה בלבוב. חסיד צאנז. מילדיו: א. ר׳ ישכר מעיר חדש. הוציא לאור את תפארת צבי מאה״ו, ואת ספרו של אביו; ב. ר׳ נתן נטע מעיר חדש; ג. גיטל זו׳ רבי יהושע מאוסטרובה ב״ר שלמה יהודה ליב מלנטשנא. נפטר בוורשא בעש״ק כ״ח ניסן תרל״ג, ואחריו אלמנתו וחתנו ר׳ יצחק יעקב (רבינוביץ מביאלא).

זכרון צבי מנחם והוא מציב לו יד, (נב) שו״ת, חידושי ש״ס ואגדה, פרעמישלא, דפוס ר׳ חיים אהרן זאפניק ושותפיו (קנולר), מנ״א תרל״ג, ז, פג ד׳. המסכימים: הדב״ח (מעט אשר ראיתי בהם, והוטבו בעיני מאד. וחוץ מזה פלפלתי עמו בעת היותי בק׳ ע״ח, ובעת היותו אצלי בפה״ק כמה פעמים, והיה ידיו רב לו); השו״מ עם ד״ת (מחידושיו על התו״כ ושו״ת בענין חמץ (והרבה ענינים אחרים)... הכרתיו בעת היותו פה כאשר נשא אשת מח׳ אב״ד לוורטוב זצ״ל, ופלפלתי עמו בהרבה ענינים ומצאתיו מלא דבר, וכעת ראיתי בהעלים האלה, והנה מצאתי גדוש על מה שהיה אז); רמ״י הורביץ מסטניסלב לשב״ז; מהרש״ס; מח׳ ר׳ יעקב אריה מרדזימין (יראו ישרים וישמחו, עוצם חריפותו ובקיאתו בפלפול ובסברות ישרות); ר׳ ישראל יהושע מקוטנא; רח״א וקס מקליש (מאד ניכר לי המחבר, ושמעתי תהילתו מפי רבים); חתנו ר׳ יהושע מאוסטרובה; ר׳ יהושע מדזיקוב עם דף ד״ת (גאון ישראל וקדושו אשר היה מפורסם על פני תבל... עיינתי בדבריו הנעימים, וראיתי כי טוב טעמו מאד, ובנועם פלפולו יתענגו בו כל דורשי התורה ולומדיה); המנ״ח; ר׳ ישראל ר״פ מטרנוב (ידעתי את המחבר מאז, גם ידעתי כי שט במים רבים מים עמוקים בשכלו הנשגב... אך את

האמת אהב, ועל פיו היו כל דבריו בהלכה, ובבקשו את דרך ה׳); ר״י שמלקיש (נהירנא בעת שאיוה למושב לו בק׳ לבוב, היה מפורסם בשער בת רבים לגדול הדור, ורב מובהק בחסידות ופרישות ויראת ד׳ אוצרו, וכל אנשי לבוב תהילתו בפיהם לחכמתו ולירא׳תו הקודמת... חותר חתירה להבין ולהורות בפלפול ובחריפות); ר׳ מאיר ק״פ מבראד; ר׳ שבתי ר״פ מדומברובה (ראיתי בם דברים טובים נכוחים למבין); ר׳ יעקב יוטס מלבוב שהשיב לידידו בשארית יעקב, כט (הן בהיותו בחיים חיותו זכיתי ליהנות מאורו, ומפיו הקדוש שמעתי פלפולי דאורייתא דחדאי נפשאי... וזה איזה שנים שהיה בנו בכאן דברתי על לבו, והוכחתיו על אשר טומן ידו מלהוציא ממסגר אסיר כתבי ידות מאביו, ועתה עיני ראתה שדברי עשו רושם); ש״ב ר׳ משה מייזלש מפרעמישלא עם תשובתו לר׳ יהושע אב״ד סוקולוב. כמו״כ חתימות: ר׳ יואל אשכנזי מזלוטשוב; רחי״ל מסוסניצה בבראד; רא״ל מְמושציסק; ר׳ אליהו מאיר הכהן מסטרי; ר׳ אליהו מדרוהוביטש; ר׳ ישכר בריש פרגר מרימנוב; רד״כ משיניבה; ר״ש ולדברג מירוסלב; ר׳ יצחק יושע מגריידונג; ר׳ ירמיה מאויהעל; ר׳ חיים צבי מנהיימר מאונגוואר; ר״ש גנצפריד; ר׳ חיים סופר ממונקטש; רצ״ה מליסקא; ר׳ אביגדור ה״ש מדוקלא; רב״ז מזמיגרוד; ר׳ שמואל ט״ב מגורליץ ור׳ יהושע מסוקולוב. בנו המו״ל ר׳ ישכר מוסר בהקדמתו פרטים ביוגרפיים. יגע להעתיק מכתב יד בלה, וחפץ להדפיס את החיבור על תו״כ. בשריפת עיר חדש אבדו רבים מחידושי אביו, שו״ת ודרשותיו מדי שבת. גיסו ר׳ יהושע מאוסטרובה יעץ לו את השם השני, וקיוה לכתוב הקדמה בשבחי חמיו המחבר, אלא שלא הספיק. מודה לר׳ מתתיהו שוועבר מפרמישלא שהשגיח על ההדפסה. לבסוף מודה לקרוביו הנקובים בשם, על שסייעו בידיו. התשובות הן מהשנים תקע״ה—תר״ה בקירוב. מדף מב ע״ב חי׳ גפ״ת עמ״ס הש״ס ושונות. בדף האחרון חידושי ר׳ חיים קנולר הנוגעים לספר.

בין קרובי המו״ל: מח׳ ר׳ שלמה ב״ר יעקב אריה מרדזימין; ש״ב ר׳ יחזקאל אשר מייזלש מסלאוויטיץ; בן אחותו ר׳ עוזיאל ויינברג מאוסטרובה; גיסיו: ר׳ חיים שלמה ור׳ יחיאל יעקב זאב זילברשטיין מזלושיץ, בני חמיו ר׳ יצחק איצק; ר׳ אליהו רוזנשטיין מרדומסק וחתנו ר׳ חיים מוורשא; ר׳ אברהם יצחק הלוי ב״ר שלמה פוזנר מקוהול. ילדיו: 1. ר׳ חיים שלמה מקסניטין; 2. ר׳ יחיאל אברהם יהודה מחלם; 3-4. ר׳ אלימלך ור׳ צבי מנחם יצחק; 5. זו׳ ר׳ ישראל חיים מנדלר מחלם; 6. זו׳ ר׳ חיים משידלובצה.

ר׳ שמואל דב (בר) ב״ר אשר מיזלש

מירוסלב (תרס״ב — ת״ש)

נולד בפשמישל בשנת תרס״ב (ולא תרס״ד) כבן יחיד עם שתי בנות, לאביו ר׳ אשר שנקרא אחרי מלה״ע א׳ לשוב מעיירה נידחת בגליציה המזרחית לכהן כמלמד וראש הישיבה בפשמישל, ונודע כת״ח מופלג ויר״ש מרבים, מחסידי הוסיאטין, ומחנך בחסד עליון. גדל בבית עני, רווי תורה, חסידות ושמחת חיים. מילדותו למד בהתמדה, התענין בכל מכמני התורה ובידיעות כלליות, וחיבב שירה ופיוט. מנהיג צא״י ונואם מוכשר. שרוי בשמחת תמיד, ומעורב בדעת עם הבריות. הוציא לאור את השבועון החרדי דער יודישער וועג, הבטאון לגליציה המזרחית. כמחצית השנה גר בלבוב כמזכיר אגו״י, אבל במזגו הסוער לא הסתדר עם איטיות בני הדור הישן. השתתף בעריכת אונזער וועג בפשמישל, הנצח והצעיר החרדי בלבוב. פירסם בעתונות האגודאית מאמרים מלאי הגות ושירה: דער יוד ודאס אידישע טאגבלאט בוורשא, דגלנו, דרכנו, חזיונות, יבנה, בית יעקב זשורנאל, ארטאדאקסישע יוגענד־בלעטער, דער יודישער ארבייטר, ועוד.

נשא בתרצ״ב את בתו של ר׳ פנחס המרלינג ראב״ד ירוסלב, ועבר אליו לאוירת חסידי בלז. סבל מהשינוי, והתרחק מפעילות ציבורית לה הסכין מעודו. לא נכון שכיהן זמן מה בעיירה קטנה ליד סטניסלב. עשה חמישה חודשים בוורשא במטרה למצוא לו משרה אגודאית, והתאכזב למצוא שם פגמים בלתי הולמים. ניסה לעלות לארץ, ולא עלה בידו. בגלל דוחקו הסכים בדלית ברירה לקבל עליו את ניהול הת״ת בירוסלב לשנה שנתיים, אף כי לא נראתה לו דרך החינוך בו. מאוחר יותר סייע לחמיו החלוש כדומ״ץ בעיר, אף כי מיאן להתעטר ברבנות. בפרוץ מלה״ע ב׳ ברח עם חמיו לסטרי־דזיקוב. בליל יו״כ ת״ש (ולא בעיו״כ תש״ג) הגיעו לשם הרוצחים הנאצים, וכשניסו להימלט דרך החלון נורו ונהרגו באמצע הרחוב הי״ד.

בסוד ישרים ועדה, שלב-שלז; הלל זיידמן, אלה אזכרה, ז, 282-284; חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ה, 587-588.

ר׳ שמשון ב״ר יעקב מיזלש

מזולקיב וצשינוב (ת״ס׳ — תקכ״ט)

בנו של ר׳ יעקב, בנו של ר׳ צבי הירש אב״ד בלז (פו״מ בלבוב והמדינה, פרנס וד״א בשנת ת׳ לערך, חמיו של ר׳ אברהם אבלי אב״ד בלז), ב״ר שמשון, ב״ר יעקב. אמנם לפי אשל הגדולים, עח, היה ר׳ שמשון הסב בנו של ר׳ שמואל, ב״ר שלמה זלמן, ב״ר מרדכי מפרג, ב״ר שמואל שנפטר בסיון שט״ו, ב״ר מאיר. יחוס המשפחה הגיע אל ר׳ שמחה

בונם מיזלש מקראקא חתן הרמ״א, ב״ר אברהם מפרג שנפטר בשנת ש״ס, ב״ר יוסף.
נתקבל בשנת תפ״ט לרבנות צשינוב. עבר בתק״ח (ולא בתקי״ח) לזולקווא, וחזר בתקכ״ו (וי״א בתקט״ו) לצשינוב. נפטר ביום ד׳ ט׳ סיון תקכ״ט, ונטמן שם בקברי אבותיו. בפנקס הקהל כתב על כך תלמידו ר׳ יעקב ב״ר חיים סגל (פנקס, ח״ב, 450 בשיבושים). במצבתו נחקק שהיה רשכבה״ג. הספד עליו בספר שער המלך, שער הספד הצדיקים, פז. מתלמידיו: ר׳ יעקב ישראל המגיד מקרמניץ מח״ס שבט ישראל על תהילים (מליצי אש, ב, כסלו, לח), והנועם מגדים. תשובתו בסוף תשובות הגאונים בתראי.
בניו: א. ר׳ חנניה ליפמן שמילא את מקומו בצשינוב. נפטר שם ביום ד׳ חוהמ״פ תקמ״א (קריה נשגבה, 78-80). בנו ר׳ אביגדור ליב גר בצשינוב; ב. ר׳ משה צבי הירש אב״ד לנצוט וזולקיב.

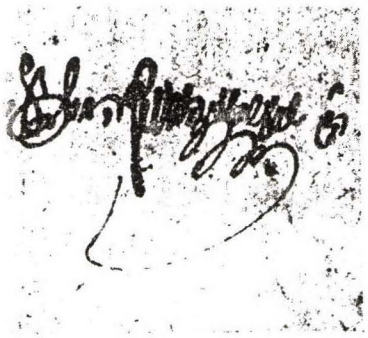
לקורות, 93-95, לתולדות, 129, 134-136.

מַיְזֶלְש־הוּרְבִּיץ

ר׳ יצחק שמשון ב״ר אביגדור **מיזלש־הורביץ**

מזולקיב וטשרנוביץ (תקמ״ז — תרל״ט)

נולד בקמינקא בשנת תקמ״ז (ולא תקמ״ט) לאמו פרידא בת ר׳ משה צבי הירש מיזלש אב״ד זולקיב, ולאביו ר׳ אביגדור הורביץ אב״ד קמינקא (חתם ממנה על ספר יראים תקס״ד. הישועות יעקב השיב לו בסוף ספרו חיו״ד. מחמיו ואליו לקמינקא בתקנ״ו — תקנ״ז: חמדה גנוזה, יא, יב. נפטר ביום י״ז תמוז תקצ״א במגפה בה נספו אז רבים מגדולי ישראל), בנו של ר׳ אברהם אב״ד לוצק (חתן ר׳ אשר אב״ד נרול חתן המהר״ם מטיקטין, ב״ר אריה ליב אב״ד נרול, ב״ר אשר אב״ד בלז, ב״ר צבי הירש אב״ד לבוב), בנו של ר׳ מנחם מניס בדובנא (חתן ר׳ אברהם יעקב ב״ר ישעיה אשכנזי מקאוועלי ברנ״נ נכד המג״ע והרבי ר׳ השל), בנו של ר׳ אביגדור שנפטר בירושלים (חתן ר׳ אברהם אבלי אב״ד זולקווא ובוצץ חתן רצ״ה מייזלש מבלזא וגיסו של התבו״ש, ב״ר מרדכי פרנס בזולקווא, ב״ר איסרל מבריסק חתנו של ר׳ אברהם ב״ר ליפמן חתן המהר״ם מלובלין ונכד מהר״ם פדואה ומהר״י מינץ, ב״ר משה המהדו״ב חתן המהרש״א, ב״ר יצחק, ב״ר יוסף, חתן רש״ב מייזלש חתן הרמ״א), בנו של ר׳ דוד בדובנא, בן בתו של הט״ז. התיחס גם לר׳ יוסף שמואל מקראקא אב״ד פפד״מ.
נקרא על שם שני הוריו מיזלש־הורביץ, והיה דור י״ד ליושבים ברבנות. אחיו ר׳ **משה צבי הירש** גר בצשינוב, ולמד אצל אביו שקיוה כי ימלא את מקומו. בפטירת אביו היה צעיר, ונאלץ לפרוש למסחר. נשא את בתו של ר׳ דוד צבי אוירבך אב״ד מנוסטרישץ, קרמניץ ומאהליב. בתו הצעירה זו׳ ר׳ ישראל מתתיהו אוירבך נכד חמיו. בתרכ״ב עודד את חתנו מוסרית וחמרית להדפיס את ספרו אלפי ישראל על חו״מ, ובסופו כמה מחידושיו שלו ויחוס המשפחה. בהעתקת הספר סייע לו בנו ר׳ אביגדור אריה ליב, תלמיד גיסו המחבר. כשנדפס הספר בתר״ל כבר לא היה בחיים.
רבנותו הראשונה במנוסטרישץ משנת תקע״ב. בתקע״ח (ולא בתקע״ו) עבר לזולקיב כרב הגליל על מקום זקנו. מתלמידיו שם: ר׳ אברהם גלר אב״ד קריפטש. אע״פ שלא היתה עליו שום מחלוקת, עבר בתקצ״ב (ולא בתקפ״ח) לרבנות טשרנוביץ, וכיהן כרב מדינת בוקובינה. ברשיון מיוחד של הקיסר פרידננד עמד בבחינות פילוסופיות־פדגוגיות כנדרש מרבני המחוז, אע״פ שלא סיים גימנסיה. החדיר תורה ויהדות במדינה צחיחה, וחרדו למוצא פיו. בקונ׳ אונס בגיטין הוא כותב שנודע מעולם בשם טוב, ומעולם לא היו טענות עליו. למורת רוחם של בני העיר שב בתרכ״ז לכהן בזולקווא. נפטר בה בן צ״ב במוצש״ק כ״ו כסלו תרל״ט, אחרי מחלת ארבעה ימים. הראב״ד ר׳ ישראל כהנא חלה, ונבצר ממנו להספידו. נספד בעתון די נייצייט, מס׳ 6, עמ׳ 44.
ילדיו: א. ר׳ ישעיה אשר; ב. זו׳ ר׳ משה יהודה ליב הורביץ. שניהם היו שותפים בבית דפוס שפתחו בטשרנוביץ, ובו הדפיסו בתרט״ז את ליקוטי רמ״ל מסטוב, ועוד מספרי אביהם; ג. ר׳ חנניא ליפא. סייע לאביו להדפיס את ספר חמדה גנוזה, עם אחותו: ד. מירל רעלא הצעירה. נישאה בתרכ״ד לר׳ יצחק אייזיק טויבש אב״ד פשקן, ועבר עליהם סבל רב עד שהתגרשו. הפרשה מתוארת בקונ׳ אונס בגיטין שהדפיס בתרכ״ז, וד״צ בירושלים תשכ״ד.
אומר אני **מעשי למלך**, דרשתו בביהכ״נ העירוני בט״ז ניסן יום הולדת הקיסר פרדיננד הראשון, טשערנאוויטץ (תר״ח), 8 עמ׳. נדיר ביותר.
לב דוד לחיד״א עם הגהותיו מקונ׳ תורת השלמים, וחיבור **חדרי לב** בשולי הדפים לבאר את דבריו, דפוס השותפים חתנו ובנו, תרט״ו, עב ד׳. בהקדמתו כותב שתירגם גם מילות זרות מאיטלקית ללה״ק ולאשכנזית, וביקש מבנו להדפיס את הספר. **עמר נקא** מהברטנורה על פירש״י לתורה, זיקקו משיבושי הדפוסים הקודמים, וכשהוסיף כמה מילים הם ניתנו בין שני קוים כמפורט בהקדמתו, תרי״ז, ד״צ ע״י ר׳ מאיר דוב סג״ל גאלד, ברוקלין

ISAK SIMSON HOROWITZ
iner der Bukowina (1789—1879)
Buchinschrift und Siegel

חתימת הרב יצחק שמשון מיזלש־הורביץ

תשכ״ט. כתב הקדמה לתשובות הגאונים בתראי שנדפס בעירו. הביא לדפוס בתרל״ה שו״ת חמדה גנוזה מזקנו, וצירף בסופו קו״א **תפארת בנים**, (ט) תשובות ממנו. הניח עוד הרבה בכתובים.

השיב לר׳ חיים אב״ד שאץ בתקצ״ו (תפארת בנים, דפים יב:-יד.). לתשובתו מתקפ״ט הסכימו אביו והישועו״י (יד.-טו:). ליאס על עופות חדשים בתרכ״ו (טז.-יז:). על שם ישכר בתרל״ה (יח.-יט). לר׳ קלונימוס אריה ב״ר אברהם ז״ל דומ״ץ סדיגורה בתר״ה (יא:-יב:).

תשובות אליו: בית שלמה, אה״ע, פח בתרכ״ב; ש״ב, בר ליואי, ח״ב, אה״ע, ג; חת״ס, אה״ע, מה; ישועו״י, יו״ד, לא, חו״מ, יא; שו״מ, קמא, ח״ב, פט, תנינא, ח״ג, פה, ח״ד, ח; ש״ב, תפארת יוסף, אה״ע, כ בתרכ״ד. מכתבו לשו״מ, כר״ש, ניסן תשמ״ה, יז-יח. שתים מתשובותיו בספר אלפי ישראל של חתן אחיו, חו״מ, סוס״י עב.

יבש״ר, עברי אנכי, טו, ק; דעת קדושים, 75; נ״מ גלבר, זולקיב, 133.

מַיזֶס

בני המשפחה מצאצאי הרוקח. טיפחו קשרים עם קרוביהם אדמור״י בלז, ומאידך עם קרוביהם המשכילים שכולם היו שומרי מצוות. בד בבד עם עיסוקם כסוחרים בסיטונות היו מתמידים ולמדנים, ובעלי ידע כללי בכוחות עצמם.

ר׳ מרדכי בליזנסק — ר׳ יוסף ביברוב
ר׳ יעקב יהושע ביברוב
ר׳ אליעזר מסמבור (תרנ״ט — תש״ב)

ר׳ אליעזר ב״ר יעקב יהושע **מיזס**

מסמבור (תרנ״ט — תש״ב)

נולד בשנת תרנ״ט לאביו ר׳ יעקב יהושע מיברוב. בכשרונותיו הרבים למד גפ״ת בפשמישל בעצמו, ורק זמן מה למד בישיבה המקומית אצל ר׳ דוד אורי (פשמישל, 146). לא חידש הרבה משלו, רק קלט וזכר כל מה שלמד וקרא. את השפות פולנית וגרמנית וספרותן רכש כלאחר יד עם תעודת בגרות ממשלתית, אבל כל חיותו ותענוגו היה בלימוד התורה. בתרצ״ב בא מבוליחוב לכהן ברבנות סמבור על מקומו של ר״א לוין. רחוק מפעילות פוליטית אך סייע לאגו״י בשטחי חיזוק הדת. בשל קשריו אתם התנגדו הציונים לבחירתו, ובתרצ״ו ניסו ללא הצלחה להביא את בנו של הרב הקודם. לבסוף התקבל על כל בני העיר. רב בנוסח הישן באורחותיו, ובלבוש השיראין שלו גם בימות החול. הלך ברצינות ברחוב, ולא הסתכל חוץ לד׳ אמותיו. חסיד קומרנא, ונסע אל הרבי כל שנה אפילו בתש״א. ביקר אצל המהר״א מבלז כקרוב ולא כחסיד. בכיבוש הסובייטי החמיר מצבו הכלכלי, ובתקופת הנאצים שתה את כוס התרעלה במלואו. נשלח בתש״ב לבלזיץ עם זו׳, ג׳ בניו ושתי בנותיו הי״ד שהיו מוכשרים ומחוננים.

תשובה אליו: למילח״ג, חבצלת, ח״ב, חו״מ, כג.

הלל זיידמן, אלה אזכרה, ו, 103-109, אישים שהכרתי, 61-68; סמבור, 47; פנקס, ח״ב, 344.

ר׳ יוסף מיזס

ת״ח ביברוב. אחיו של ר׳ מרדכי מליזנסק, וכנראה אביו של ר׳ יעקב יהושע.

תשובות אליו: דבר משה, ח״א, לג (ולר׳ יוסף צבי הירש מוזיש!); רבו, שו״מ, תנינא, ח״א, עג, ח״ב, פד, ח״ד, קכח, קלה, רביעאה, ח״א, כח, מא, ח״ג, ד, קא, שתיתאה, נד בתרט״ו — תרי״ט; שם עולם, ח״ב, קיד (מוזעס!).

ר׳ יעקב יהושע מיזס

נולד בשנת תרי״ז, לר׳ יוסף מיברוב כנראה. נכד הפנ״י. למדן מופלג, ושלט בשפות רבות. מנכבדי יברוב. נשא את חוה לאה גנז, ממשפחת חסידים למדנים ונדבנים בפשמישל. נפטר ביום י״ד שבט תר״ף. ילדיו: א. מתתיהו ההיסטוריון. חוקר תולדות משפחות פולניות, למצוא בהן אבות יהודיים; ב. ר׳ יוסף. קיבל בתרע״ה מאוניברסיטת וינא תואר ד״ר לפילוסופיה על עבודתו: התרגום הגרמני העתיק ביותר המודפס של סידור התפילות משנת 1530, וינא, הוצאת ר. לויט, תרע״ו. אחרי שובו לפולין נתמנה כרב ראשי לצבא הפולני בדרגת אלוף משנה. פעל רבות להבטחת אוכל כשר לחיילים בסיוע הקהילות, באוירה אנטישמית עוינת. תירגם את התורה לפולנית צחה, וקיבל לכך הסכמת רבנים חרדים. בפרוץ המלחמה ברח

מוורשא עם הצבא הפולני, וכשנתקל בגליציה בצבא הרוסי ירד למחתרת. נספה ע״י הנאצים בתש״ב; ג. ר׳ אליעזר אב״ד סמבור; ד-ה. רחל ושרה, ד״ר לפילוסופיה. אחת רופאת עינים (יבורוב, 218).

ר׳ יצחק מיזס. ת״ח בקראקא. נזכר בדברי שאול פרשת שופטים.

ר׳ מרדכי מיזס. ת״ח בליזנסק. אחיו של ר׳ יוסף מיברוב.

תשובות אליו: רבו, שו״מ, קמא, ח״ב, לו, קפד, ח״ג, קעה, תנינא, ח״א, נז, ס, עג, פו, פז, צא, ח״ב, ט, כא, כט, נד, ס, ח״ג, קח, ח״ד, צה, קע, קעא, תליתאה, ח״א, שצח, ח״ב, קעז, קפב, ח״ג, יב, לד, רביעאה, ח״א, כט, מא, ח״ב, כו, קטו, קצו, ריח, ח״ג, ח, יא, כח, קח, קלג, חמישאה, ג, ז, לו, מ, סד, עג, עו, פה, פט, צב, שתיתאה, טז, כ, לט, מ, נג, נו, ד״ש ויו״ד, דפים עה ע״ב, ח״ב, יט ע״ב, מ. ע. עג: בתרי״ב — תרכ״ב.

ר׳ פנחס. ת״ח בויען. במשתתפי קבוצי אפרים, ה-ט.

ר׳ שלמה מיזס. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״ג, צח.

★

ר׳ מיכאל דומ״ץ. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, רעג.

ר׳ מיכל ראה לפי: **ר׳ יחיאל מיכל**

מִילְזַגִי

ר׳ אליקים גצל ב״ר יהודה ליב **מילזגי**

מברודי (תק״ם — תרי״ד)

נולד בשנת תק״ם בסמילא שבווהלין, לאביו האב״ד ר׳ יהודה ליב מהלזאק אחי אמו של רא״ז מרגליות שנפטר לפני תקפ״א, ומשום כך נקרא גם סאמילר. בכתביו מספר שאביו לקחו בילדותו, אל ר׳ מאיר עמדן אב״ד קסנטין ישן בנו של היעבץ וקרובו מצד אמו, וכן אל רחל בת היעבץ אשת אחי אביו הרב אליעזר ליזר. אביו, זקנו ודודו, היו רבני לובר טוב שליד ברדיטשוב. תלמידם בנגלה של ש״ב ראס״מ, ר׳ ישראל חריף אב״ד סטנוב, בן דודו ראז״מ בברודי, רא״ל מוולוטשיסק שאצלו למד אלפסי ומרדכי, ואף אחד מרבותיו לא הזכירו זוהר וקבלה. ללימודי הנסתר נכנס משמצא ספר הזוהר אצל דודו ר׳ דוד אב״ד לוברטוב. תלמידו ר׳ בצלאל שטרן מטרנופול, חיבר ספר רזיאל לפי הקבלה שלמד אצלו. כתב 72 חיבורים, אך בגלל עניו ונדודיו לא היה יכול להדפיסם, ונתן בכוס עינו.

בתקפ״א נתן לו החוו״ד הסכמה לספרו זהרי ראבי״ה: בעברי דרך לבוב, פגעתי את שש ועושה צדק שארי ובשרי... שרצונו להדפיס מפסיקתא רבתי דרב כהנא עם פירושיו הנחמדים, ועייתי בכמה מקומות וראיתי שירד לעומקה של הלכה, וידיו רב לו בבבלי ובגמרא דבני מערבא וספרי קדמונינו ז״ל, זאת ועוד אחרת וגדולה היא אלי, שהרהיב בנפשו עוז לפרש בכל חלקי הזוהר ולהעתיקו ללשון עברי... וחוץ לזה בדבר מצוה קא עסיק, שחיבר ספר מיוחד לכללות שרשי חכמת הקבלה האמיתית, עד דרך חדש נכון ומסודר מאד... ועסקתי עמו בענינים אלו בעל פה, ומצאתיו מלא דבר ד׳ בנגלי ובנסתר, אכן שאר ספריו שהראה לי שחיבר, לא היה לי פנאי לעיין בהם, ולאשר שראיתי שהוא בקי גדול ושכלו מיושר, חזקתו מתוקן... בעל ידע מקיף בכל התחומים, בקי בחכמת ישראל, ומבקר חריף. כשהופיע בתקצ״ג ספרו של צונץ: הדרשות בישראל עם הערות שי״ר, כתב עליו השגות שנדפסו בספרו היחיד אותו השלים אז: **ראביה** (ר״ת של שמו), אפען, דפוס הספריה הקיסרית האוניברסיטאית, תקצ״ז, ב, לג, ה ד׳. בהקדמת תומכו ישכר בר בלומנפלד מבראד כותב, שנתבקש ע״י המחבר להשגיח במרחק על ההדפסה, ואגב כך הסיר ביטויים חריפים. צונץ הודה על האמת וכלל חלק מהתיקונים בספרו, אבל שי״ר הגן על עמדותיו בתקיפות (כרם חמד, כרך ו, חו׳ 8, עמ׳ 96-109). חלק גדול מהספר נדפס כבר בתקצ״ד, והיה לו שער שהוחלף במאוחר יותר. מאמר יחיד נדפס ממנו באוריינט, להוכיח שמצבת ר׳ יצחק סנגרי מזויפת. נחשב מחלוצי הגישה הביקורתית בכמה תחומים, ובעיקר בחקר הזוהר. בשנותיו האחרונות גר גם בבראד. שם נפטר ביום כ״א תמוז תרי״ד.

בספרו אוצר ראבי״ה רשימת חיבוריו, וברשימתם החלקית נמנו 34 נקובים בשם הפזורים בספריות העולם. בספריה הלאומית: זהרי ראבי״ה, תואר בספר כתבי יד בקבלה, 13. כתב אליקים שנעתק ע״י זרח יהודה ארליך מסטניסלב, היה למראה עיני אברהם ברלינר. את מחקריו הגניאולוגים בתולדות משפחות יהודיות, מסר לשלמה בובר בלבוב ופישל לנדא בוינא, והיו גם בידי שזח״ה. שמואל הולדהיים מראשי הריפורמים, הדפיס בעתון הגרמני אלגמיינע חלק מספרו מרכבת אש, על היתר הנסיעה ברכבת ובאניה בשבת.

ברודי, 202-203; ג. קרסל, קרית ספר, יז, 87-94; לכסיקון, ב, 349, עם ביבליוגרפיה; אברהם יערי, דבר, כ״ט אד״ב תרצ״ח, 6.

מִילֶך

ר׳ ירוחם פישל

נולד בשנת תרי״ב לאביו ר׳ מנחם מנדל. מתרמ״ד אב״ד זלוטניק שליד פודהייץ, עד מלה״ע הראשונה.

תשובות אליו: בית דוד, ח״ב, קעג בתרע״א; מהרש״ם, ח״ג, קעד.

אהלי שם, 242.

מִילֶר

ר׳ אברהם ב״ר שבתי יצחק **מילר**

בנו של ר׳ שבתי יצחק, נכד הש״ך והחכם צבי. גביר נדיב בקוואקוביץ, ונכד ר׳ פסח דוד לנגזם. לפי מסורת המשפחה זכה פעמיים לגילוי אליהו, והדב״ח הרגיש בזה. נפטר ביום כ״ח אדר. נשא את גיטל בת ר׳ משה שמשון, נפטרה ביום ד׳ תשרי תרפ״ט. בשואה נספו שבעת ילדיו הי״ד: א. גאלדא זו׳ ר׳ יהודה ליב ב״ר צבי הערש שארף עליהם השלום; ב. חנה ריטע זו׳ ר׳ דב ברייל; ג. אסתר זו׳ ר׳ יעקב יצחק ז״ל; ד. ר׳ שבתי יצחק. תשובות אליו: אמרי כהן, לה כבחור; משיב שלום, קיא (גם אל חברו רצ״ה לוינשטיין); ה. רבקה ובעלה ר׳ מרדכי ליב ב״ר פסח דוד; ו. הב׳ שמואל; ז. עטיל. שרדה רק: ח. צוועטא זו׳ ר׳ דוד נתן מילר בברוקלין.

ר׳ אברהם ב״ר שלום **מילר**

בנו של ר׳ שלום. נשא את שינדל בת המהר״ש ענגיל שהשיב לו: ח״ו, נו בתרע״ט. רב ומנהל ת״ת בפודגורזע־קראקא. נספה בקיץ תש״ב הי״ד. בניו: א. ר׳ שבתי זאב, תלמיד החבצלת. תשובה אליו: זקנו, מהר״ש, ח״ה, צה בתרצ״ה; ב. ר׳ יצחק; ג. ר׳ יהושע; ד. ר׳ משה.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר יוסף אליעזר הכהן **מילר**

מזלוטשוב (תרכ״ה׳ — תרצ״ה׳)

נולד בטרנוב לאביו ר׳ יוסף אליעזר כ״ץ (יר״ש מרבים, הסתופף בצל צדיקים, נפטר בליל שבת כ״ד תשרי תרמ״ט בטרם מלאו לו שבעים), ב״ר שמשון, חתן הרב ישראל, חתן ר׳ טוביה גוטמן אב״ד ריגליץ, נכד רבי שאול מאמשטרדם. למד אצל הדומ״ץ ר׳ מיכאל אליעזר הכהן עלענד, ונודע כלמדן מופלג המפלפל כנהוג בגליציה המערבית. מחסידי צאנז. בתרמ״ז לערך נשא את דבורה לאה, בת הנדיב רב״צ קאהל מראשי הקהל בקמינקא (השיב לו בסי׳ יג), ונולדו לו בנים ובנות. בתרמ״ח נולד לו שם בנו יוסף מאלער, שכתב ביידיש בעתוני פולין וניו יורק (פנקס גאליציע 235), וגר בטרנוב בה נספה (חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ה, 640). כיהן עשרות שנים כראב״ד זלוטשוב, ונמנה על תומכי האב״ד רש״פ רוהטין. היה לו מנין בביתו, דרש לפעמים בביהכ״נ הגדול, וצידד בכוחא דהיתירא. תמך בהרב הכהן מקהיר, ביוזמותיו לכינוסי הרבנים בתרס״ג ובתרע״ב.

מנחם ציון, דרוש חריף שנשא בטרנוב, על עשרה דברים קשים שנבראו בעולם (ב״ב י׳) וליקוטי חידושים, דראהאביטש, דפוס א. ה. זופניק, תרס״ג, ב, לט ד׳. בהקדמתו המחורזת מברך את אמו היחסנית מרים, מגזע כ״ד דורות רבנים דור אחר דור, שתזכה לחופות אחיותיו חיה יהודית אסתר, מינדל וריזל (אחת מהן היתה מאורסת בתרנ״א לר׳ ישראל קנר מרישא שנקטף), ומודה לאחיו הגביר ר׳ בצלאל מבוכניה שסייע לו בהדפסת הספר. מדף יא ע״ב: חידושי אגדה. מדף טו ע״א: הספד על אביו. מדף כ ע״א: הערות בשו״ע. מדף כ״ג ע״א: יג שו״ת.

תשובות אליו: הרי בשמים, חמישאה, סד בתרס״ו; חזון נחום, א בתרע״א; מהר״ש, ח״א, נג, ח״ג, סו, ח״ח, קצב בתרנ״ח — תרע״א; מקור מים חיים (שכטר), דפים טז ע״א, מ ע״א בתרצ״ב; צור יעקב, ח״א, קיח, קיט בתרפ״ח (מעלער האב״ד ד׳!).

טרנוב, ח״א, 196; זלוצוב, 267, 277.

ר׳ משה ב״ר אשר זליג **מילר**

בנו של ר׳ אשר זליג, ותלמידם של ר״ש מבובוב ורנ״נ לנדא מאושפיצין. במקום אחד נקרא בטעות מנשה. דומ״ץ ודוביצה בה ניהל ישיבה בביתו. בעיר גר בן דודו השו״ב וש״ץ ר׳ אברהם מילר. נפטר ביום ה׳ אד״ב תרפ״ד (ולא תרפ״ב). זו׳ פייגעל בת ר׳ ברוך הכהן נספתה ביום כ׳ תמוז תש״ב, עם ילדיהם איטל, אסתר, יחזקאל שרגא (י״ט כסלו תש״ב) הי״ד. נכדו בברוקלין: ר׳ חיים בן ציון ריגלר שתרם להדפסת אוצר חמדת מהרא״ז.

ודוביצה, 37.

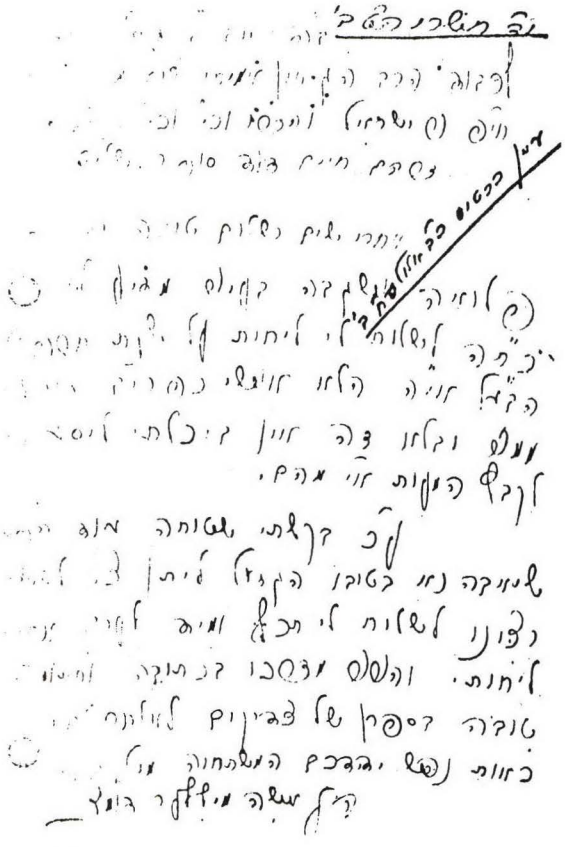
ר׳ משה(לה) ב״ר נפתלי **מילר**

מגורליץ (תרל״ה׳ — תש״ב)

בנו של ר׳ נפתלי דומ״ץ גורליץ. סייע לאביו ברבנות, ואחריו מילא שם את מקומו כדומ״ץ אצל הרב אלישע ה״ש. מסדר גיטין היחיד בעיר. נשא את נחמה יוטא בת חנה רבקה, וגר בזאוודז׳ה

שבחלק התחתון של העיר. עסק תחילה במסחרים, ואח״כ הניחם ושימש פוסק בדיני תורה. הגיד שיעור דף יומי בקלויז אגודת אחים, ועוד שיעורים בבתי מדרש שונים. דרשן מחונן בכל מסיבה,

בקשת הרב משה מילר מיום ב׳ סליחות תרפ״ח מהרב אח״ד סופר, לשלוח לו ארבעה לוחות לשנת תרפ״ט, כי בלעדיהם אינו יכול לצאת לכפרים לקבץ מהם מעות א״י.

בשפה בהירה מתובלת מדרשים ומשלים. מוהל מומחה ומקל בהוראה. יר״ש מופלג, ותפילתו ברטט ובדמעות. ממיסדי אגו״י ומחזיקי לימוד, ופעיל בכל מוסדות הקהילה. מסביר פנים לכל אדם, ואהוב על הכל. גבאי א״י, ומקבץ מעות לנצרכים. נשלח לבלזיץ ביום ט׳ אב תש״ב עם מאתיים יהודים, ועודדם לשיר כי הולכים לקדש שם שמים. בין גיסיו: ר׳ שמעון נוסבוים.

תשובות אליו: דובב מישרים, ח״א, לד בתרצ״א; חבצלת, ח״ב, אה״ע, יב.

גורליץ, 25, 43, 75, 153, 167, 170.

ר׳ נפתלי ב״ר פסח דוד מילר

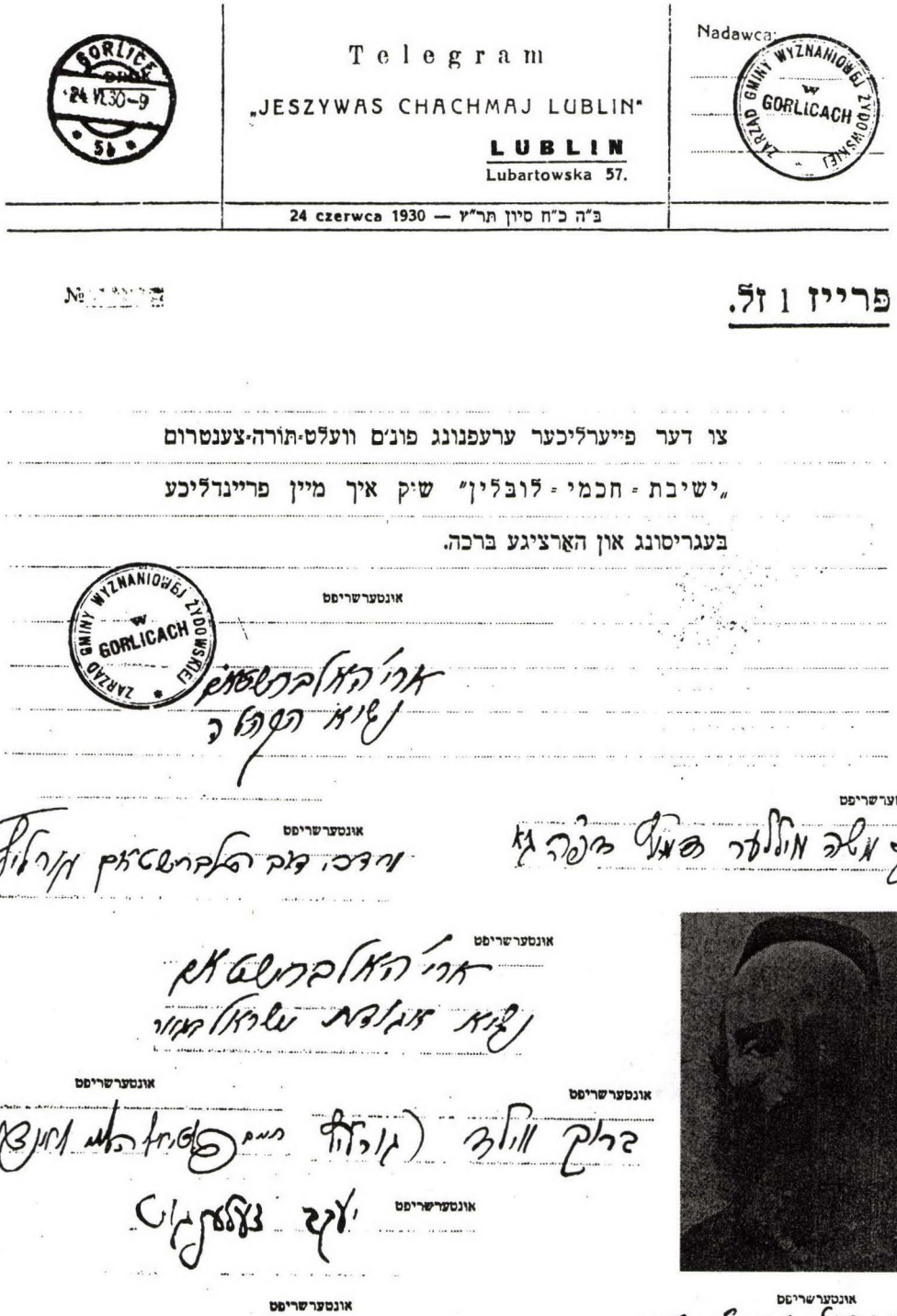
מגורליץ (תר״ה׳ — תר״ץ)

נולד במאלצוב שבגליציה לאביו החסיד ר׳ פסח דוד. מחשובי הלמדנים אצל הדב״ח, שהמליץ עליו כדומ״ץ וראב״ד גורליץ. נמנה משם על תורת הרא״ם תרנ״ח. במנויי נפש יהודה עת״ר רשום: ר׳ נפתלי צבי. כיהן בתפקידו יותר מארבעים שנה, ופתר גם סכסוכים מסובכים בין הנכרים. למד בהתמדה גם בלכתו בדרך, והקל בהוראה. בעל זקנקן קצר, כבד פה. לימד גפ״ת לצעירים חינם, וקיבץ להחזקה שבועית של עניים. כל ערב שבת ניקה את קירות ביתו, ונהג במנהגי חסידות לפרטיהם. נפטר ישיש בפורים תר״ץ, והמנח״א שבא לנחם אמר לבנו, שהיה גאון עצום ובעל הוראה מופלג.

נשא את שרה חוה׳לה, ונולדו לו ממנה: א. ר׳

הרב נפתלי מילר מגורליץ

Telegram

„JESZYWAS CHACHMAJ LUBLIN"

LUBLIN
Lubartowska 57.

Nadawca:

ZARZĄD GMINY WYZNANIOWEJ ŻYDOWSKIEJ w GORLICACH

GORLICE 24 VI 30–9 56

ב״ה כ״ח סיון תר״ץ — 24 czerwca 1930

№

פרייז 1 זל.

צו דער פייערליכער ערעפנונג פון׳ם וועלט-תורה-צענטרום

„ישיבת - חכמי - לובלין" שיק איך מיין פריינדליכע

בעגריסונג און האַרציגע ברכה.

אונטערשריפט

ZARZĄD GMINY WYZNANIOWEJ ŻYDOWSKIEJ w GORLICACH

אונטערשריפט

אונטערשריפט

אונטערשריפט

אונטערשריפט

אונטערשריפט

אונטערשריפט

אונטערשריפט

אונטערשריפט

מברקי ברכה של סובי העיר לפתיחה החגיגית של „ישיבת חכמי לובלין"
סיון תר״ץ (1930)
A cable to the openning of Yeshiva Lublin

מברקי ברכה של ראשי קהל גורליץ לפתיחה החגיגית של ישיבת חכמי לובלין בסיון תר״ץ. בחותמים: ר׳ משה מילר הדומ״ץ, ר׳ נפתלי חיים ה״ש בן האב״ד, ר׳ אריה ה״ש נשיא הקהילה ואגו״י המקומית, ר׳ מרדכי דוב ה״ש, ר׳ ברוך ווילד, ר׳ חיים פלטיאל הלוי לנדא, ר׳ יעקב צעלענגוט, ר׳ דוד רובין.

שמואל אהרן הבכור אב״ד לאבווא; ב. נחמה זו׳ ר׳ יצחק נטע שטנגיל מגורליץ הי״ד; ג. ר׳ משה שמילא את מקומו כדומ״ץ גורליץ; ד. ר׳ יעקב׳לה ממיסדי קהל חסידים בפרשוב, חסיד ומנגן נפלא, סוחר תבואות וזרעים, נספה עם בנו יחידו ר׳ משה הי״ד. כשנפטרה זו׳ של ר״נ ונסע ליו״ט לצאנז, שידך לו הדב״ח את מירל בת ר׳ יעקב שפירא אב״ד טערצאל, אלמנת ר׳ אברהם יצחק רייזן ממיידן בהגר, שהיתה מטופלת בג׳ בנים וג׳ בנות. ממנה נולדו לו: ה. ר׳ אפרים יצחק (איטשע), בתרס״ה. במלה״ע א׳ השתקע במונקטש. נשא שם את ראצע בת הרב מנחם כ״ץ. בכניסת הנאצים נלקח למחנה עבודה. נספה ביום י״ח שבט תש״ד במחנה רמסדורף־בוכנולד. בסיון נספו באושוויץ זו׳ וילדיו: 1. אברהם במחנה עבודה; 2. מלכה בברגן בלזן; 3. נפתלי; 4. פרידא; 5. באשא ריזל, לפני המלחמה. ניצל בניסים רק: 6. הנדיב ר׳ יעקב בשיקגו; ו. שרה זו׳ ר׳ ליבל יוגנד (ולא יונגר) מסקול דומ״ץ גורליץ. פירוט נכדי ר״נ בסו״ס מג״ע מכתב־יד, תשמ״ב, עמ׳ (רצט).

תשובות אליו: כנף רננה, יו״ד, ח״א, נג; מהר״ש, ח״א, כח, ח״ב, כ, ח״ד, מח בתרנ״ב — תרע״ב. ממשתתפי ועידת סנדובה וישנה בתרס״ז, וחותמי נגד תנאי בנישואין.

גורליץ, 96, 167-168; זכרונות המאור, ח״ב, תט-תיג.

ר׳ פסח דוד ב״ר אברהם מילר

בנו של ר׳ אברהם ממאלצוב שאמרו עליו שהיה לו גילוי אליהו בכל מוצש״ק, ב״ר שבתי מיבורניק שליד רישא אחי הבני״ש. אמנם לפי מסורת אחרת במשפחה שכנראה היא מוטעית, היה בנו של ר׳ אברהם אבא לנגזם אחי הבני״ש. תלמיד הייטב לב ומחסידי הדב״ח. גר במלצוב. אולי הוא שנמנה מבוקובסק על תוצאות חיים תרנ״ט. נשא את חנה ריטה, וילדיו: א. ר׳ נפתלי דומ״ץ גורליץ; ב. ר׳ שלמה שנפלד. נשא את חיה גרוס. ילדיהם: נפתלי, ושרה זו׳ בן דודה ר׳ פסח דוד מילר; ג. ר׳ רפאל מאיר וזו׳ לאה. ילדיו: 1. יוכבד זו׳ ר׳ יצחק זאב, ב״ר יחזקאל מילר (תלמיד ר״ש מבאבוב כמובא בגן דוד, עמ׳ ס׳), ובנם ר׳ שבתי; 2. ר׳ אברהם אבא וזו׳ בריינדל צימרמן, הורי ר׳ פסח דוד שנשא את שרה בת דודו ר׳ שלמה שנפלד, אבי ר׳ נפתלי חיים, אבי הרב אברהם אבא מקרית מטרסדורף שמסר לי פרטים אלו על המשפחה; ד. ר׳ יוסף; ה. ר׳ שבתי יצחק רה״ק בבוקובסק. מחסידי הדב״ח. ונתעשר בברכתו. היו לו מהלכים בחצר הקיסר בויען. במנויי שו״ת וחידושי אדב״ע. נפטר ביום כ״ח ניסן תרנ״ד. זו׳ אסתר בת ר׳ פסח דוד נפטרה ביום י״א אייר תרנ״ב. בנו ר׳ שלום מחסידי שיניבה, נשא את בת ר׳ אריה ליבוש קנר אב״ד רימנוב מזיווגו השני. נולד לו ר׳ צבי הרשל מבוקובסק לנצוט ואנטורפן, מחסידי קולושיץ. נשא את לאה בת ר׳ ישראל יואל ב״ר אברהם לינדנבליט מלנצוט חתן ר׳ שמואל לייסנר, וילדיו: 1. הנדיב ר׳ שלום באנטוורפן. נשא את לאה מרמור, וילדיו: ר׳ יעקב יצחק, ר׳ שבתי, שרה דרעזל וברכה אסתר; 2. ר׳ חיים אברהם שמואל. נשא את ש״ב בלימה בת ר׳ משה ברא״א ב״ר יוסף ב״ר פסח דוד מילר, ובנו: ר׳ ישראל יואל מב״ב בטורונטו; 3. לאה זו׳ ר׳ אהרן משה וילדיהם; 4. ברכה זו׳ ר׳ חיים קליין, אבי ר׳ שלום ישראל מב״ב באנטורפן. בתו של רש״י: יוכבד מירל זו׳ ר׳ משה ב״ר אהרן הלוי רבהון, נפטרה ביום ו׳ אייר תרס״ט.

ר׳ שבתי ב״ר יצחק זאב מילר

בנו של ר׳ יצחק זאב (ב״ר יחזקאל. נפטר בכ״ח ניסן, וזו׳ יוכבד בת ר׳ רפאל מאיר (מילר) בט׳ ניסן. ילדיהם גם: ר׳ יעקב אלימלך, ר׳ אריה ליבוש, חוה רויזא). נשא את חיה שרה בת ר׳ עקיבא ליבר מישיניצה. נספה ביום ז׳ סיון תש״ד, וכן זו׳ ובנותיו: מירל, אלטא הדסה ולאה הי״ד. שרד רק בנו ר׳ עקיבא בברוקלין, שאיפשר את הדפסת תוצאות חיים של זקנו (בסוף דב״ח עה״ת תשכ״ב ותשל״ו), חתן ר׳ דוד ב״ר יעקב יהושע הכהן (כ״ד סיון), וזו׳ ריזל בת ר׳ יונה יצחק הלוי (י״ח אלול).

מכתב אליו בתרל״ו: עטרת חיים, ח״ב, פו.

ר׳ שלמה מילר

תלמיד ר״מ אריק, ראמ״מ שטיינברג ור״נ ויידנפלד.

תשובה אליו: משיב שלום, קמז, שי בתרפ״ד.

ר׳ שמואל אהרן ב״ר נפתלי מילר

מלאבובה (תרכ״ה׳ — תש״ב)

נולד בשנת תרכ״ה לערך, כבכור לאביו ר׳ נפתלי דומ״ץ גורליץ. תלמידם של האדמורי״ם משינאווא, באבוב וצשינוב, וידידם של רבי שלמה ליב מטיטשין ורבי אבא׳לה מסוכא. מופלג בתורה, ביר״ש, בחסידות ובקנאות, ומחשובי הרבנים בגליציה. לשמע חריפותו קבלוהו כר״מ בקראקא, ואף הציעו לו לכהן כראב״ד. מגיל י״ח רבה של העיירה ידליטש. נשא את בתו של ר׳ מתתיהו וילדשטיין, מלאבובה שבין צאנז וקרעניץ. נתקבל אחרי מלה״ע א׳ לרבנות העיירה, ועל שמה נקרא. עשרות המשפחות שגרו בה שמרו תורה ומצוות בקפידה, וכולם סרו למרותו בהעריצם את דמותו, התרחקותו ממותרות, ואורח חייו המופתי. ניהל

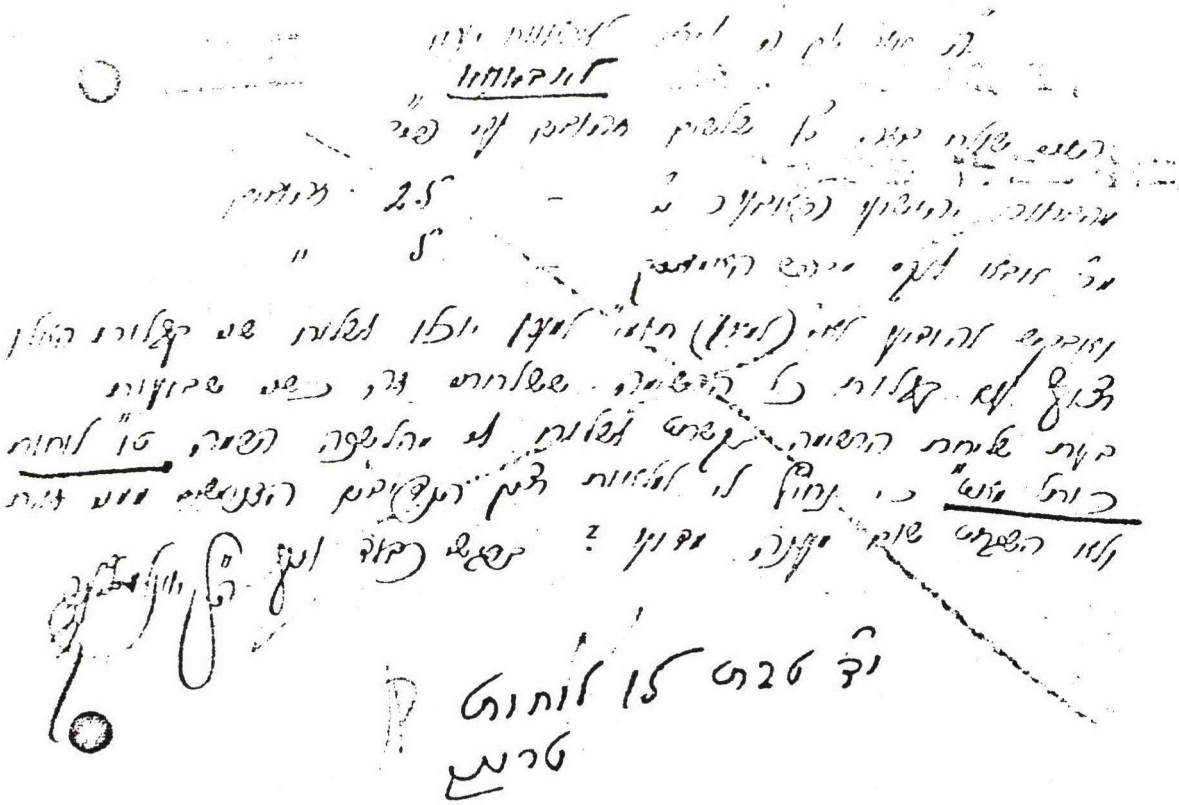
הר״ר שלום מילר מבוקובסק, וסביבו שבעת בניו

הרב שמואל אהרן מילר מלאבווא

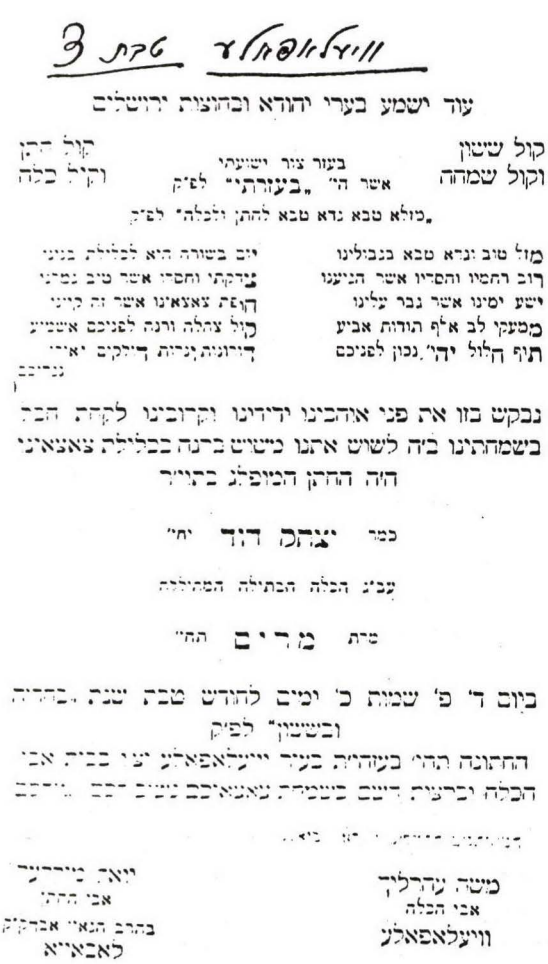
שם ישיבה ברמה גבוהה, ודרש מהתלמידים שיראתם תקדם לחכמתם. גם ממקומות מרוחקים הביאו אליו דיני תורה מסובכים. השפיע בקרעניץ לבל יפרצו בחומות השבת. חבר אגוה״ר בתרע״ד מיסודו של הרב הכהן מקהיר. סייע להצלחת ועידת הרבנים בקראקא תרפ״ד, וניסח את תקנותיה. בשנת ת״ש עבר לצאנז, ושם נספה ביום י״ז אלול תש״ב. ילדיו: א. ר׳ יואל(יש). ת״ח מופלג, ומגיה סת״ם בלאבובה. נשא בתרס״ז את בתו של ר׳ שמעון ליבר מסנוק. בביבוש הנאצי נפטר בבית הסוהר בטרנוב. תשובה אליו: חזון נחום, פב, פג בתרצ״ב; ב. ר׳ בן ציון הי״ד; ג. זו׳ הרב אבא וקס.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״א, קס, ח״ב, ה, לג, קכג, קלד; בנין צבי (מיזלש), ח״א, א, ב (ממנו), ג, סט (ממנו), ע בתרפ״ו — תרח״ץ; דובב מישרים, ח״א, כא, כב בתרפ״ז; הרי בשמים ח״ב, רלח, רלט בתרנ״ד כמו״ץ ידליטש; זכרון צבי, כה בתרצ״ג (גם לר׳ משה אליעזר דונט אב״ד עיר חדש, ור׳ יהונתן הלוי איבשיץ מו״ץ וורשא); חבצלת, ח״ב, אה״ע, לג; חזון נחום, טז, כט, סד, סט בתרצ״ב — תרצ״ז; מהר״ש, ח״א, סו, ח״ה, ח, ח״ו, יא בתרנ״ו, תרע״ט — תרפ״ח לשני

בקשת ר׳ יואל מילר מלאבווא מיום ה׳ וירא תרפ״ט ממשרד הכולל בירושלים, לשלוח שתי קבלות: לבחור יהושע פאבער על סך 25 זהובים, ולר׳ אבא לוקס מכפר האמאסק על סך 5, וכן ט״ו לוחות כותל מא״י.

בקשת רש״א מילר מלאבווא מפרשת תצא תרפ״ו מאת מנהלי הכולל בירושלים, לשלוח לו בתשלום אתרוג באופן שיגיע בעשי״ת, כי אשתקד הגיע אחרי שכבר קנה ״בדמים הרבה ובטורח״. בשולי המכתב: והנה אודיע אתכם שכלתה נפשי להיות עמכם בצוותא חדא בארץ ישראל, וכבר כתבתי לווארשא להשתדל בזה, ומר׳ מצעדי גבר כוננו וכו׳.

עוד ישמע בערי יהודא ובחוצות ירושלים

קול ששון וקול שמחה — קול חתן וקול כלה

בעזר צור ישועתי אשר הי״ „בעזרתי״ לציק

„כולא טבא נרא טבא להתן ולכלה״ לציק

מזל טוב ונרא טבא בגבולינו — יום בשורה היא לבלילת בנינו
רוב החמיו והחסיו אשר הניענו — עדקתי וחסדי אשר טוב נסיתי
ישע ימינו אשר נבר עלינו — הוצת צאצאינו אשר זה קיוינו
מפעקו לב אלף תודות אביע — קול צהלה ורנה לפניכם אשמיע
תוף חלול יהי׳ נכון לפניכם — דיוקנית נכדות דיוקים יאירו

נבקש בזו את פני אהבינו ידידינו וקרובינו לקחת חבר בשמחתינו ביה לשוש אתנו ניטוש ברנה בבלילת צאצאינו היה החתן המופלג בתורה

כמר יצחק דוד יחי׳

עב״ג הכלה הבתולה המהוללה

מרת מרים תחי׳

ביום ד׳ פ׳ שמות כ׳ ימים לחודש טבת שנת „בהדה ובששון״ לפ״ק

החתונה תהי׳ בעזהי״ת בעיר וויעלאפאלע יצי׳ בבית אבי הכלה ובראית דעם בשמחת עאשאיכם נעים יפה ... לכם

משה עהרליך
אבי הכלה
וויעלאפאלע

יואל מילער
אבי החתן
בהרב הגאון אברהם
לאבאוויא

הזמנה לנישואי ר׳ יצחק דוד ב״ר יואל מילר ביום כ׳ טבת תרפ״ט בוליפולי, בבית ר׳ משה עהרליך אבי הכלה מרים.

המקומות: מהרש״ם, ח״ג לח; מחזה אברהם, ח״ב, יו״ד, ה, טז, יז בתר״ע; צבי לצדיק, ב.

ד״ת חידושים ותשובות ממנו בתוך: אהל מועד (הרבסט), שנה ג, תרפ״ח, חו׳ א-ב, עמ׳ יא-יב, מא-מג, שנה ד, חו׳ א-ד, עמ׳ ה; אהל מועד (קמלהאר), ח״א; אוצרות ירושלים (מכתבו לריא״ז מרגליות); אספת חכמים (לנדא), חו׳ א, סי׳ ו; כרם שלמה, טבת תשל״ח, יח-יט, ניסן תשמ״ב, טז-יז (למנח״א), סיון-תמוז תשמ״ה, כח-ל בתרע״ג; הלבנון, א, תרפ״ח, סי׳ ד; מחז״ה, י״ז אב תרס״ד, 3, כ״ח שבט תרע״ב, 6; מקדשי השם, ח״א, ו בתרפ״ו; עץ חיים, א, יג-טו, ב, יט-כא (לר׳ אהרן ט״ב מטשנסקוביץ); הפרדס (גוטויין), תרצ״א; קהלת אשר (לנדא), סי׳ יד, לה; תשובה כהלכה, סב.

אהלי שם, 413; גורליצה, 167-168.

ר׳ שמואל אליהו הכהן־כ״ץ **מילר.** בחור ת״ח בבוכניה.

תשובות אליו: אמרי כהן, יח בתרצ״ז; בית פינחס, ח״ג, לה, מ בתרצ״ב; מנחת הקומץ, טז, קטו בתרצ״ו.

מִילְשְׁטוֹק

ר׳ אליעזר (ליזר)

יליד נריוב, דומ״ץ בעיירה, מקובל ואהוב על הכל, נפטר לפני השואה. נספו שם: איסר, יוסף, יעקב, משה וברריינה מיהלשטוק.

בזוני, 446, 448, 463.

מַימוֹן

ר׳ מאיר. אליו: בית יצחק, או״ח, קיג, קיד בתרכ״ז.

מִינְדְלִיש

ר׳ יצחק. ת״ח בלבוב.

תשובה אליו: בית אפרים, או״ח, כט (מונטשליש).

מִינְץ

ר׳ אלכסנדר זיסקינד ב״ר אהרן (ארוש) **מינץ**

מבראד (תק״ץ* — תר״י*)

גביר ת״ח בבראד, וסוחר אתרוגים. ידידו של שד״ל. נולד בטיקטין־ליטא, לאביו ר׳ אהרן ארוש (נפטר במגיפת תקצ״א במזריטש, ונספד באבל יחיד (פלאם). נשא את רבקה לבית לידא, ומלבד א. ראי״ז, ילדיו גם: ב. ר׳ מתתיהו; ג. ר׳ אביגדור גרינברג; ד. ר׳ הירש קלצקא חתן ר׳ שמואל יהודה קלצקס מוילנא; ה. ר׳ יהודה ליב ממזריטש. נפטר בשבת פקודי תרכ״ב בטרם הגיעו לזקנה (הצפירה); ו. ר׳ מנחם נחום בביאליסטוק; ז. חנה זו׳ ר׳ אורי בר גינצבורג נכד מפרשי הים; ח. צנה גולדה זו׳ ר׳ אליעזר לנדא; ט. טויבא לאה זו׳ ר׳ שמואל יהודה קלצקס), ב״ר זאב וולף, ב״ר יצחק אבי משפחת מינץ, ב״ר מנחם נחום, ב״ר דוד אב״ד קוצק, ב״ר נתן נטע אב״ד מזריטש שנפטר בשנת תמ״ט ונטמן בירושלים, ב״ר נחום אב״ד סלוצק, ב״ר מאיר וואהל אב״ד בריסק דליטא, בנו של ר׳ שאול המלך ליום אחד.

כנראה הוא המחבר והמלבה״ד של שו״ת **פרי עץ הדר** מגאוני ורבני הדור, לאסור אתרוגים המורכבים שהובאו ע״י נכרי מאלבניה ואומרים שהם מקורפו, לבוב תר״ו, לח ד׳. כמעט כל המכתבים הופנו אותה שנה אליו בסדר זה: המהרש״ק (א, ד, ו, יב, [טז]; ממנו (ב, י, יא); רבני קורפו (ג); ר׳ שמחה נתן עלינברג (ד); רצ״ה חיות (ה); ר׳ יעקב נתן יהודה ליב רוזנצוויג אב״ד טשורטקוב (ז); ר׳ אלעזר הורביץ מוינא (ח); ר׳ נתן צבי הירש הלוי שטרן מראווא (ט); ר׳ שואל לנדא מקראקא (יג); ר׳ יהושע השל ב״ר זלמן אשכנזי מלובלין (יד); ר׳ אליקים גצל מאיר אב״ד ביאליסטוק (טו). ילדיו: א. ר׳ מאיר פו״מ לבוב; ב. זו׳ הראשונה של ר׳ אורי בער גינצברג ברא״ל אבי רא״ל מוילנא.

תשובות אליו בתר״ו על האתרוגים: בר ליואי, ח״א, או״ח, דף לב ע״א; יד אלעזר, נז; מח׳ מהריא״ז, יז; תועפות ראם, כא, לג.

חבל הכסף, 14-23; לא נותקה, 104-106.

אין להחליפו עם ר׳ אלכסנדר זיסקינד מינץ, בנו יחידו של הרב אלעזר ב״ר אלעזר קליר אב״ד קעלין, מנכבדי בראד, במנויי יסוד יצחק, זאלקווא תק״ע. אחיותיו: א. זו׳ ר׳ יצחק אב״ד אמסטיבוב וראב״ד סלונים; ב. זו׳ ר׳ יצחק ב״ר זכריה פרנקל אב״ד ליכטנשטט; ג. זו׳ ר׳ דוד יהושע השל הורביץ בן המחנה לוי; ד. זו׳ ר׳ משה ב״ר מיכל הלוי אב״ד ליבנא; ה. זו׳ ר׳ יקותיאל זלמן ברא״ל הכהן מקלצק (דעת קדושים, 197, ובסוף, 82 — 86).

ר׳ אלעזר ב״ר אריה ליב **מינץ**

מאושפיצין וקמפנא (תקצ״ז — תרפ״א)

נולד בטרנוב ביום ט״ז אייר תקצ״ז לאביו ר׳ אריה ליב. נקרא על שם אבי אביו בעל שמן רוקח שנפטר שבועות אחדים לפני כן, ולא נכון שנקרא גם ליבוש כפי שרגילים לכתוב עליו. מגיל רך התמיד בלימודים, ובימים שני וחמישי למד כל הלילה. כשנעשה בר מצוה נשלח ללמוד אצל דודו ר׳ אהרן פריד אב״ד בוסרמין בהגר, וכן למד בלייפניק אצל ר׳ שלמה קוועטש אב״ד ניקולשבורג שהסמיכו. כמו כן נסמך מאב״ד טרנוב, ממהרש״ס, וי״א שגם מישיבת החת״ס. ד״ר לפילוסופיה מאוניברסיטת וינא. בגיל י״ח נשא את לאצא, בתו של ר׳ חנוך הניך קליינמן מטרנוב שנתן לו את כל מחסורו.

נתקבל לרבנות אושפיצין, וכיבדוהו שם במיוחד על היותו שונא בצע ולא נוטל דמי פסק. השלטונות החשיבוהו בגלל תוארו האקדמי, אבל מסיבה זו דחוהו החסידים בעיר, וחסידי צאנז וס״ג הביאו להם שני רבנים אחרים. כשרצו בתרל״ג להשיא יתומים בבית הקברות לעצירת המגיפה, כתב לראש העיר שימנע זאת. אח״כ בהיותו בעל מקריא בר״ה, דחהו החסיד ר׳ ישראל טוביאס מהבמה, וי״א שאף סטר לו, באמרו שגרמנית ולטינית יפים כלפי השלטונות, אך לא כלפי מעלה. נוצרה מהומה, והוזעקה המשטרה לאפשר לרב להקריא. ברוב בושה יצא מביהכ״נ, ואחרי סוכות עזב את העיר לקהילה אחרת (מיינע זכרונות, 33-36; ספר שנקר, 149-150).

בצעירותו

בזקנותו

הרב אלעזר מינץ

מתרל״ה אב״ד קמפנא בגליל פוזן, על מקום המלבי״ם. שקד שם על צורכי הדת, ועירו היתה היחידה באיזור שלא פתחו בה חנויות בשבת. כלכלתו היתה בידי הפרנסים, ועכ״ז קיים לא תגורו מפני איש, וסילק שו״ב וש״ץ דלא מעלי. נשא דרשות התעוררות מקירות לבו, טרח בהכנתן, והשמיען תחילה לבני ביתו. חיבר בגרמנית תורת הנשים על הלכות נדה. אחרי כהונת יותר משלושים שנה פרש מהרבנות (לא נכון שכיהן בפוזן), ועשה אצל ילדיו בוירצבורג ובנירנברג. חיבר פירוש בגרמנית עמ״ס אבות, ודרשות שנותרו בכתובים. ספרו לתולדות זקנו השמן רוקח נדפס. בסוף ימי מלה״ע א׳ שהה באנסבאך, ושם נפטר בן פ״ד ביום כ״ד טבת תרפ״א.

ילדיו: א. ר׳ יצחק אב״ד בערענט לפני תרצ״ב. אולי אליו לאושפיצין התשובה בשו״מ, רביעאה, ח״ב, מז; ב-ד. ר׳ אברהם, ר׳ דוב ור׳ שלמה בנירנברג; ה. ר׳ יוסף בברלין; ו. ייטל זו׳ ר׳ אברהם יצחק ב״ר שמואל קליין אב״ד נירנברג, נפטרה ביום כ״ו תשרי תרצ״ו; ז. זו׳ ר׳ וולף ליכטבלוי בטרנוב.

גט מסודר על שמות גיטין, יוצא לאור ע״י בנו וחתנו, בילגורייא, דפוס ר׳ נטע קראנענבערג, תרצ״ב, 6, 362 עמ׳. המסכימים: הרידב״ז בתר״ע (הבטתי בו הרבה, ומצאתי שהוא מסודר בטוב טעם הרבה ונהניתי מאד, וכל דבריו הוא ממקור טהור מספרי שו״ת שנתקבלו בישראל... ומהראוי להלביש סודרא על רישא דגברא רבה הזה); בתרע״ב ר׳ משה באב״ד מלבוב (ידידי רב חביבי, הרה״ג נודע למשגב בתורתו ויראתו הקודמת לחכמתו... ראיתי כי הפליא והגדיל לעשות בזה... החיבור יהיה לתועלת גדול לכל העוסקים בטיב גיטין... ידעתי את המחבר ואת שיחו כי כוונתו לשמים), ורד״צ הופמן (הסימנים אשר שמתי עיני עליהם, מלאים זיו האמת, ומפיקים נוגה הסברות הישרות... המחבר כבר נודע לבר סמכא שראוי לסמוך עליו); ר׳ ליב רובין מוילקומיר־ליטא בקיסינגן בתרצ״א עם ד״ת (כולו מחמדים בשכל עמוק ובסברא ישרה); ר׳ שלום שכנא טשרניאק ממאציב בתר״ץ (ישר הולך ומביא דעת כל הפוסקים בזה... כולו מחמדים ונחוץ לכל מורה הוראה בישראל... והכל בלישנא קלילא ובדרך קצרה); רצ״י מיכלזון בתרפ״ט (הספר יקר רב התועלת). אחרי ההסכמות: תולדותיו ע״י בנו וחתנו הגדולים. בהקדמתו כותב כי באושפיצין לא סידרו גיטין ובקמפנא כן, לכן ראה שם את הנחיצות בדבר. בתוך הפנים, ומשני עבריו הפירושים: פשר דבר לפרש טעם ההלכה, וחקור

דבר לבאר מקור הדין, המחלוקות בו ומסקנת ההלכה. מדף קה ע״א השמות בסדר אלפביתי, ובסוף מפתח. ד״צ ע״י חתנו הגדול בעזרת תלמידיו וידידיו חברת חיזוק תורה, ניו יארק, ספרוגרף, (תשכ״ב). הקדמת המחבר הושמטה, ובמקומה קיצור תולדות המהדיר ותודתו למסייעיו. בתש״י נסע לארה״ב למימון הדפסת הספר, וקיבץ מבתי הדין בניו יורק ובלונדון שמות אנגליים כתוספת למהדורה השניה. הדפיס מקצת מזה בהסכמת רד״ב מטשעבין, ולפני פטירתו ביום כ״ח טבת תשכ״א ציוה שיוציאו את הספר בלי הוספותיו.

תשובה אליו: בית יצחק, אה״ע, ח״ב, מד. מכתבו המזויף מתרס״ד לרד״ב ריטר, דובב שפתי ישנים, ח״ג, קמח-קנ. חתם מקמפנא בתרס״ח נגד תנאי בנישואין.

אושפיצין, 103-104, בב223, 348-351 (מבאדער).

ר׳ אריה ליב ב״ר אלעזר מינץ

בנו הצעיר של ר׳ אלעזר לעוו בעל שמן רוקח. נשא בתקצ״א בטורנא בה גר, את (רבקה) שינדל בת הנגיד ר׳ טוביה הכהן בלוך, ב״ר אברהם שאול רפפורט. בניו: א. ר׳ אלעזר אב״ד אושפיצין וקמפנא; ב. ר׳ אברהם מהדיר ספרי זקנו.

אביו נולד בשנת תקי״ח בווידיסלב שבמחוז קילץ, לאביו ר׳ אריה ליב ב״ר פנחס זליג אב״ד לאסק מח״ס עטרת פז, מצאצאי ר׳ יצחק איצק חריף ב״ר זאב אב״ד אפטא וקראקא שנפטר בהושענא רבה תמ״ג, ולאמו לאה רייצא נכדת המהרש״ל, הלברוש, ר׳ יהודה ליואי הזקן ור״י החסיד, בתו של ר׳ שמואל כץ לסקר (חתן ר׳ יצחק גולדס), ב״ר יחיאל מיכל, ב״ר אלעזר מוכיח (נכד ר׳ אלעזר מזלוטשוב אבי ר׳ יחיאל מיכל מנמירוב הי״ד), ב״ר יעקב, חתן ר׳ אברהם אחי המהרש״א. למד אצל ר׳ איצק חנהליש מפינטשוב, וזקנו בלאסק שהסמיכו. בגיל ט״ז נשא את יטלה בת ר׳ יואל ב״ר יצחק חתן ר׳ ליב אב״ד אמשטרדם, מח״ס גור אריה נכד הב״ח והתורת חיים. אחרי פטירתה בתקנ״ב נשא בתקנ״ג את רבקה אסתר, בת ר׳ יצחק אברהם הכהן אב״ד פינטשוב מח״ס שו״ת כתר כהונה. נפטרה בטרנוב ביום כ״ב סיון תר״ז. בהיותו בן י״ז נתקבל כאב״ד ווידיסלב, ומני אז החל להעמיד תלמידים עשרות שנים בכל מקום שבתו. מתקל״ח אב״ד פילץ שליד קראקא, והחל להחליף שו״ת עם גאוני הזמן. מתק״ס אב״ד טריטש בבוהמיה, ולקח לו את שם המשפחה לעוו על שם אביו ליב. מתקע״ב אב״ד רנשברג, פילזן וגלטוי שבבוהמיה. בתקע״ו שב לטריטש לשש שנים נוספות, ולחם ברוחות הזמן ובמגמות להכניס שינויים ביהדות. בגלל השריפה בתקע״ט עבר לרבנות מיקולש, ולא נענה להצעת פיורדא באשכנז. אחרי ששני אנשים שנסעו לוינא גילחו את זקנם, עזב ועבר לסנטוב וגלילות אבאוי. שם נפטר ונטמן ביום כ״ז שבט תקצ״ז.

מזיווגו הראשון נולדו לו: א. **ר׳ בנימין וולף** בכורו ילד תקל״ג (ולא תקל״ז). נשא את פיגלא בת ר׳ יצחק איזיק (לנדא?) אב״ד אושפיצין, אביו של ירמיה אב״ד מטרסדורף, ואחיו של ר׳ בריש אביה של נעטיל זו׳ ר׳ יוסף ב״ר שמעון ב״ר יצחק גולדס שהיה זקנו של השמן רוקח, וא״כ היו קרובים. בהיותו בן י״ז הוציא לאור את שו״ת הרי״ף עם הגהותיו. תחילת רבנותו בראשפיצא ואמשא. מתקע״ג אב״ד קעלין בה הו״ל בתקפ״א את ספרו שערי תורה ח״א. מתקפ״ז אב״ד וועברא בה הרביץ תורה לתלמידים, והו״ל את יתר חלקי ספרו. נפטר ביום ה׳ אד״ב תרי״א. ילדיו: 1. ר׳ ירמיהו אב״ד אויהעל; 2. זו׳ ר׳ יצחק נתן ליפשיץ אב״ד סנטוב; 3. זו׳ ר׳ ליב אב״ד באיא; 4. זו׳ ר׳ אהרן יוסף הלוי אב״ד טרנטשין; 5. זו׳ ר׳ ברוך ליכטנשטיין אב״ד קאסטעלאן. תשובות אליו: מהר״י אסאד, יו״ד, ע, קסד, רנח, ער, שיח, אה״ע, נב, עט, קיט; מהריא״ץ, יו״ד, קכו (שה״ג הגר, ח״א, 56); ב. ר׳ יחיאל מיכל לעהרנפריינד, חתן ר׳ ישראל גלייטמן מפילץ; ג. אסתר זו׳ ר׳ שמואל כהן אב״ד פילזען וגליל גלאטויא; ד. זו׳ תלמידו ר׳ ליב פולק־ברודא אב״ד קניגסוורט ואוסא. מזיווגו השני נולדו לו: ה. גיטל בתקנ״ה לערך, זו׳ ר׳ ישעיה בנעט אב״ד קאלוב ומחוז סאבאלטש; ו. זו׳ ר׳ שמואל שלמה הכהן, בן אחי אמה ר׳ חיים מאיר זאב זלנפריינד אב״ד סעליש; ז. זו׳ ר׳ אהרן פריד אב״ד ביסרמן תלמיד החת״ס; ח. ר׳ אהרן תלמיד ר״מ בנט. נפטר בן י״ח ביום ג׳ שבט תקצ״א, ואביו הדפיס עליו: ספר זכרון אהרן קונ׳ החזקות, לבוב תקצ״ד; ט. ר׳ אריה ליב מטרנוב הצעיר.

חיבר כ״ד ספרים, ונדפסו: שו״ת שמן רוקח, ח״א, נובידבור תקמ״ח וס. ווארהאל תרס״ט; ח״ב פראג תקס״ב ועל מסכתות בתקע״ב, תליתאי, קראקא תרס״ב; סמא דחיי — ח״י דרושים, ווארשא תקנ״ז וס. ווארהאל תרס״ו; תורת חסד — ל״ט כללי הש״ס, ויען תק״ס. וכן המקח והממכר לרב האי גאון עם זר זהב; שב שמעתתא הנקרא שערי חכמה, פרג תקס״ז, ס. ורהל תרס״ז, וניו יארק תש״ך ע״י נכדו ר׳ אלעזר אריה הלוי יונגרייז אב״ד טשענגער; זר זהב על הריטב״א ותוספות רי״ד קידושין, פרג תק״ע; יבין שמועה עה״ת, פרג תקע״ד, קראקא תרס״ד וניו יארק תש״ז; שערי דעה על יו״ד ח״א, ויען תקפ״א, ח״ב זולקווא תקפ״ח, וד״צ; מעשה רוקח — הגהות והוספות בשו״ע או״ח לבוב תקצ״ה; מנחת ערב — דרושים, טאלטשווא תרע״א. חיבורו על חו״מ אבד ונשרף

בתקע״ט. נותרו בכתובים: הלכה פסוקה על או״ח; ארחות משפט על חו״מ; חיבור על אה״ע; שמן רקח על מסכתות נוספות וכן על הלכות; הגהות על כל הבבלי (נדפסו בש״ס של מכון חת״ס) והירושלמי; שו״ת שמן רקח ד, ה, ועוד.

תולדותיו בפרוטרוט בספרו של נכדו, ובראש מנוחת אשר, ברוקלין תשכ״ג, צז-קכג.

ר׳ יהושע ב״ר מנחם נחום **מינץ**

מסטרי (תקע״ט — תרמ״ט)

נולד בשנת תקע״ט במזריטש שבפולין, לאביו הגביר ר׳ מנחם נחום מביאליסטוק, ב״ר אהרן (ארוש) ממזריטש, ולאמו זלאטא בת ר׳ חיים רוקח מדובנא (היתה אשתו הראשונה. אחריה נשא את חיה פרומה בת ר׳ יצחק זבלודובסקי מביאליסטוק, ובשלישית את יוכבד בת ר׳ זלמן בורנשטיין). גדל בביאליסטוק, עד שעבר לסטרי משנשא את בתו של האב״ד ר׳ השל. יצק מים שנים רבות על ידי חו״ז המהריא״ז וחתנו רא״מ רוזנבלום רבני סטרי. רב בעיר, ומנכבדי הקהילה. השתדל בלי הצלחה ליסד בתי ספר יהודיים, כדי שהצעירים לא יצטרכו ללמוד בבתי ספר כלליים. נפטר בן שבעים ביום ה׳ י״ז כסלו תרמ״ט. בביהכ״נ הגדול ספדו לו הראב״ד רז״ו המר, ובנו ר׳ יוסף אשר מינץ.

נכדו נ. ע. מענדראחאוויטץ, המגיד, לב, 381.

ר׳ מאיר ב״ר אלכסנדר זיסקינד **מינץ**

מלבוב (תקע״ה — תרכ״ו)

נולד בהושענא רבה תקע״ה, לאביו ר׳ אלכסנדר זיסקינד מבראד ב״ר אהרן (ארוש). נכדו גם של ר׳ הירץ ר׳ איסרס אב״ד ראווא. בגיל י״ד נשא את בתו של ר׳ אפרים פישל ירחמיאל מייזיש מגבירי לבוב, שהכניסו מאוחר יותר למסחריו. שמונה שנים אחרי הנישואין למד עם רבו ורעו: ר׳ יונה לנדא אב״ד גרבוביץ. מאשתו נולדו לו ד׳ בנים ושתי בנות, ואחרי פטירתה נשא אחרת מוילנא. ת״ח בעל סברה ישרה, ויראתו קודמת לחכמתו. אהב את דרך הפשט והביקורת מיסודו של הגר״א, על פני פלפולים. שמח על כל ספר חדש בלשון הקודש, וכל ימיו היה קונה לספריתו הגדולה ומשאיל לאחרים. שלט בשבע שפות: עברית, גרמנית, פולנית, רוסית, צרפתית, אנגלית ואיטלקית, ובחכמת העמים.

בשנות העשרים שלו נבחר כראש הקהל בלבוב, וכיהן שנים רבות בתפקיד זה כפרנס ועסקן הציבור. לחם בפיו ובעטו לחיזוק הדת. כשנציב המחוז שאלו לסיבת עניותם של יהודי גליציה, ענה לו בתר״ח בחוברת בגרמנית ״דבר בעתו״ שאין זה בגלל נישואין מוקדמים, אלא מחמת החוקים המפלים אותם לרעה. כתוצאה מכך חל שיפור לתת ליהודים יתר חירות. נאמן לאוסטריה ובידידות עם הפולנים, אבל כשבתר״ך הוציא פאוולויאקאווסקי כתב פלסתר נגד היהודים, השיב לו כגמולו בחוברת נוספת בגרמנית. פטירת שתי בנותיו שברה את גופו, ובקיץ האחרון נסע למרחצאות המרפא. בחורף שכב חולה, עד שנפטר אור ליום ד׳ כ״ב (ולא כ״ד) אייר תרכ״ו. נשאוהו בכתף לביהכ״נ הגדול, ושם ספדו לו ש״ב השו״מ (ר׳ מאיר תוכו אכל וקליפתו זרק. משמת בטלו מושלי משלים, שיכולנו להציג משל ודוגמא חרדי בעל השכלה), רב״ז בלומנפלד, ובבית העלמין ש״ב רי״ב לוינשטיין. בניו: א. ר׳ אברהם. נשא את מרים גיטל בת ר׳ ישראל בורנשטיין; ב. ר׳ ישראל (איזידור). שניהם חרדים עבריים בוינא; ג. ירחמיאל (השני); ד. פישל (פליקס).

תשובות אליו: שו״מ, תנינא, ח״ד, קמ, תליתאה, ח״א, קמד בתרט״ז.

המבשר, ו, 140-143; העברי, ב, גל׳ 19; יהושע שפירא מבוריסלב תירגם מכתב־עת לועזי, ציון (דראהביטש), 181-184.

ר׳ מרדכי מינץ. ת״ח ברישא.

במשתתפי אהל מועד, ח״ב, דף טז ע״א.

ר׳ משה ב״ר יהודה **מינץ**

מבראד ואובן (תק״י״ — תקצ״א)

נולד בשנת תק״י לערך בכפר מינקוביץ שבפודוליה, לאביו ר׳ יהודה ולאמו קוניה. תלמידו של ר״מ איגרא. נשא את בת הנגיד ר׳ יוסף הלוי מבראד אב״ד גלוגא, ואחותה נישאה לידידו בעל הים התלמוד. בגיל עשרים עבר לבראד, וכיהן בה כראש ישיבה. י״א שרבנותו הראשונה בוישניוביץ. אב״ד רדיויל שליד בראד, ויסד בה סידור גיטין. בהמלצת ידידו הנו״ב נתקבל בתק״ן (ולא בתקנ״ד) לרבנות אובן ישן היא בודפשט. בא כאיש מעשי בעל מרץ, והנהיג את עדתו ביד חזקה. הקים ישיבה גבוהה, ונהרו אליו תלמידים רבים מהעיר ומסביבתה. בתקנ״א הקביל בשבת חזון את פני הפלטינוס סגן המלך, והקהילה הדפיסה את נאומו גם בגרמנית. ציוה על אהרן חורין להופיע לפני בית דינו להתחרט מדעותיו הכוזבות, ואם לאו יצוה לגלח בפומבי את זקנו הנאה וידיחו מכס הרבנות, כמבואר בשו״ת של מחותנו, חת״ס, ח״ו, צג. ואכן תקיפותו הועילה שחורין יחזור בו, אלא

הרב משה מינץ

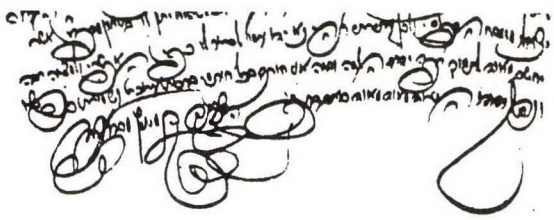
שלבסוף הסתפח אל הריפורמים, ובניו ונכדיו עלו כנוצרים לדרגות גבוהות בחברה ההונגרית. הממשלה נזפה בר״מ על איומו, אבל מינתה אותו בתקנ״ה לרב הגליל שכלל גם את פעסט. נפטר ביום ב׳ ו׳ (ולא י׳) אלול תקצ״א, ונשתמר נוסח מצבתו. על כסאו עלה רצ״ה הלר חריף שאף הוא מגליציה.

דרוש להצלחת הקיסר פרנץ הראשון להשקיט הארץ, עם תרגום לאשכנזית ע״י המורה מרדכי ברעזניץ (אינו בעותק שראיתי), אפען, הדפוס הקיסרי של האוני׳ ההונגרי, תקע״ד, כד עמ׳, בנייר עבה.

דביר הבית (ולא דביר המוצנע), דרשה לחנוכת ביהכ״נ באופן, רשמה והדפיסה תלמידו זכריה פולק, ווין, דפוס אנטאן שטרויס, תקפ״ב, כד עמ׳. מעבר לשער חרוזי המו״ל. נדפס שנית בבודאפעשט, דפוס משלם (זלמן) קאטצבורג, תרצ״א, לד עמ׳. בהתחלה תמונתו, וד׳ עמודי תולדותיו מאת ד״ר דוד שמואל לוינגר: לזכרון מהר״ם מינץ ז״ל.

אבל כבד, הספד שנשא בקבורת ר׳ ישראל הלוי ורמן אב״ד ור״מ פעסט, נכתב ונדפס ע״י זכריה ב״ר יוסף ז״ל פולק מיושבי א״י, אפען, דפוס קיסרי־אוניברסיטאי, תקפ״ו, טז עמ׳, הקדמה.

מהר״ם מינץ אפי זוטרי ח״א מהשו״ת, סידרו והוציאו לאור בנו ר׳ יוסף יצחק (ולא יוסף יוחנן)

Nr. 5. MOSES MINZ (1750 - 1831)
an Salomo Rosenthal
d. d. Altofen, Donnerstag, 2. Tebeth 584 = 4. Dezember 1823

חתימת רבי משה מינץ

אב״ד טאב (תשובה אליו: יריעות שלמה (אולמן), א), פראג, דפוס מ.י. לנדאו, תקפ״ז, ס׳ ד׳, כז סי׳. בהתחלה מכתב אביו שלא חשב לעולם להדפיס את חידושיו ולכן לא סידרם כראוי, וכעת לחולשת גופו ועיניו אינו יכול. בהקדמת הבן כותב שחזקו עליו הפצרות רבים, ורק עתה נעתר להם משהסכים לכך אביו. ערך את מה שהמעתיקים הקודמים הניחו בלי סדר, מוציא רק חלק כדוגמא, השמיט את שמות השואלים, מקוה להוציא עוד חלקי שו״ת, וחיבור שער בית אסורים על דיני נאמנות באיסורין עם הוספותיו. מודה לנכבדי עיר מולדתו אובן ישן שתמכו בידו. בקולופון מצטדק שמסר לדפוס מא תשובות, ואף ציין בספר עיין להלן, אבל בגלל ההוצאות מקוה שיופיעו בחלק השני. בדף האחרון מפתחות למסכתות. שנית עם הערות חדשות מת״ח גדולים, פרעמישלא, דפוס זופניק קנולר והמרשמיד, תרמ״ג, ב, עו ד׳. ר״י שמלקיס כותב בהסכמתו: גדולי וגאוני הדור ההוא הוקירו דבריו היקרים והמסולאים בפז ומתוקים מדבש, כי לבו כלב הארי... כאחד הגאונים הגדולים אשר היו בדור שלפניו.

תשובות אליו: נטע שעשועים, פא; ש״ב, תפארת צבי, אה״ע, ז לרדיוול. הערותיו בספר פרי יעקב ח״א, אפען תק״ץ. בכרם שלמה: חידושיו (חשון תשל״ט, ז-ט); קריאה על הכשר יינות (סיון תשמ״א, מח-מט); מכתבו מתקע״ד לרצ״ה בוסקוביץ ופקסימיל (חשון-כסלו תשמ״ג, כא-כב).

היהודים באונגאריא, 67-68; גרם המעלות, 17; אהרן פירסט, ערים ואמהות בישראל, ב, 140-142; ו, 77.

מִינְצְבֶּרְג

ר׳ אפרים צבי

אב״ד ברטש מתרע״ו. בתרע״ט עבר לעיירה אחרת.

פנקס, ח״ב, 116.

מַיְיער

ראה גם לפי: **מאיר**

ר׳ אהרן אריה מפרימישלן
|
ר׳ יצחק ליפר מקלוש
|
ר׳ ישראל מקלוש (תק״ס׳ — תר״ם)
|
ר׳ אהרן אריה מיער מרוזניאטוב (תק״ף׳ — תרמ״ג)
|
ר׳ יצחק מקלוש (תר״ך׳ — ת״ש׳)

ר׳ אהרן אריה (ליב) ב״ר ישראל **מיער**

מרוזניאטוב (תק״ף׳ — תרמ״ג)

בכורו של ר׳ ישראל מנוביסליץ וקלוש, וכבר בחייו הרשהו אביו לקבל פתקאות בביתו. רב ברוזניאטוב בה כיהן כאדמו״ר מפרימישלן־נדבורנה. הביאו אליו חולים ומשוגעים, ונרדף בעיירה. סופרו עליו ענינים פליאים. י״ד שנה למד על רגל אחת, לן בביהמ״ד העירוני, והתפלל ותיקין. זהיר במצוות בדקדוק רב, ובנו רשם את הנהגותיו במשך השנה. בעל תפילה אצלו בימים הנוראים: ר׳ שמואל פארלעגער. בשבת האחרונה לחייו ראו שנחלש, וביום א׳ אחה״צ לא הועיל ביקור הרופא מסטרי. נפטר ונטמן בו ביום בסוף תרמ״ג, ואהל הוקם על קברו. נשא את בתו של ר׳ אהרן שמואל שהיה תחילה מלמד. כשתש כוחו נסע אל רמ״צ מסאוואראן, ובברכתו נתקבל כאב״ד קיזמון, ואח״כ רב באוהרינין שליד קמניץ בה נטמן. ילדיו: א. ר׳ יצחק מקלוש מח״ס גדולים צדיקים; ב. שרה זו׳ ר׳ יעקב קורץ בקלוש, נפטרה לפני תרצ״ב; ג. ר׳ פנחס; ד. ר׳ שמואל. נפטר בחיי אביו.

גדולים צדיקים, טו-נא.

ר׳ אשר מיער. ת״ח בטורנא.

במשתתפי אסיפת חכמים (בירברייער), שנה ד, תרע״ד, עמ׳ עג.

ר׳ חיים ברוך מיער

בנו של ר׳ משה ב״ר שלום מקראקא. מח״ס אוצר המדרש. השער וההסכמות נדפסו בכרם שלמה, תמוז-אב תדש״ם, נב-נג.

ר׳ חנוך הניך דב ב״ר שמואל **מיער**

מאלסק (תק״ס — תרמ״ד)

נולד בשנת תק״ס (ולא תק״פ) לאביו ר׳ שמואל ב״ר מאיר, ולאמו רויזא אחותם של הגה״ק מאיר מנווריה שנטמן בלבוב והרה״ח שמאי מאלסק, בני ר׳ שמואל מבלז, ב״ר שמאי משם, אחיהם של ר׳ חנוך הניך אב״ד רוהטין ור׳ פסח אב״ד נמירוב בעל חי׳ מהר״פ תלמיד ר״ש מנ״ש, בני ר׳ מאיר מבלז מבני היכלא של הבעש״ט, אחיו של ר׳ משה גוטליב אב״ד ליביטשוב שהניח חיבורים רבים בקבלה, ואליו: השיב משה, כב, נכדי ר׳ יצחק אב״ד בלז.

קדוש מרחם, וכל ימיו לא יצא מד׳ אמות של תורה ועבודה. בן שבע נסע עם אביו ואחיו הגדול אל החוזה מלובלין שאמר כי הצעיר יעלה על הגדול, וכל ימיו שיוה לנגד עיניו את דמות החוזה. בן שמונה נסע ללובלין עם השר שלום מבלז, שהפליג ביקרת ערך נשמתו שתאיר את העולם. השיא לו את בתו פריידא (ולא חוה), נכדת התבו״ש ורל״י מברדיטשוב. היא סחרה במטפחות של נכרים, כדי שהוא יוכל ללמוד באין מפריע. כשנסעה פעם לרדיחוב לתת פתקא לר״י מרוזין, אמר שראויה ליטול פתקאות ועוסקת במסחר זה! נסע בשנה הראשונה עם זו׳ לר״נ מרופשיץ. כמו״כ לר״י מרוזין שאמר לו בפרידה: הלואי שאזכה

ר׳ מאיר
|
ר׳ שמואל — **שר שלום מבלז**
|
ר׳ חנוך הניך מאלסק (תק״ס־תרמ״ד)..... **פרידא**
|
ר׳ יצחק מאלסק (תקפ״ט — תרס״ד) — **ר׳ שלמה מסאסוב** (תקצ״ה — תרע״ט)
|
ר׳ יוסף דוד מסאסוב (תרכ״ב — תר״ן) — **ר׳ יחיאל מיכל מסאסוב** (תר״לי׳ — תר״ף׳)
|
ר׳ חנוך הניך מקרצקי (תרמ״ד — תש״ג)
|
טיטלבויים
|
ר׳ חנניה יום טוב ליפא מסאסוב — **ר׳ יואל מקירלהאז**

הנאהבים והנעימים

(מרור זה מוקדש להדפסת חידו״ת בפלפול ואנדרה שרירי אש שנשארו לפליטה מחידושי האברכים והבחורים תלמידי ישיבות „עץ חיים״ דבאבוב בגאליציע, שנתרבו ונשרפו על קידה״ש בשנת הוגם ת״ש־תש״ה לפ״ק).

ספר אוצר המדרש
מהאברך החו״ב מו״ה חיים ברוך מייער הי״ר מבאבוב*)

בפעם הזאת לא הדפסנו כרגיל חידו״ת מא׳ מתלמידי ישיבת באבוב שנתרבו עקה״ש, רק פאקסימילא משער הספר „אוצר המדרש״ שליקט וערך האברך הנ״ל הי״ר, יחד עם פאקסימיליא מדף ההסכמות, אשר גולת הכותרת היא הסכמתו של כ״ק מרן ארמו״ר שליט״א שכתבו עוד בחיים חיותו של כ״ק אביו מרן ארמו״ר זצוק״ל הי״ר. — לא עלה בידינו לברר אם הדפסת עצם החיבור יצא מכח אל הפועל. ומסתבר שאפילו נדפס הספר, לא נתפשם בעולם, מחמת צוק העתים, שוהי׳ אז רק איזה חדשים פרס פרוץ סלחמת העולם. — אפריון נמטיי׳ לידידנו הרב משה יהושע הלברשטאם נ״י נכד כ״ק מרן ארמו״ר זצוק״ל הי״ר,שהמציא לנו כ׳ דפים הללו שנשארו לפליטה.

*) נולד בקראקא בשנת תר״ם בערך לאביו הרה״ח ר׳ משה מיעיר הי״ר שהי׳ בנו של הרה״ח הישיש המפורסם ר׳ שלום מייער זי״ל מקראקא מחשובי וזקני חסידי באבוב אשר הסתופף עוד בצל כ״ק מרן הגה״ק מצאנז זי״ע. (ניב״ע י״א סבת שנת תרצ״ו לפ״ק). — למד

מכתבי הגאונים שליט״א.

ב״ה.

שם״ק לבי בראותי הספר „אוצר המדרש״ מעשי ידי אומן מופלא הכם ומוסר מהיר האברך המופלג בתוי״ר אשר זכה זיכוכו את הרבים היה ידידי מו״ה חיים ברוך מייער נ״י מסתיר אשר פעל ועשה שתפלת חכמי הזוהר יכמה שקשקש שלי״א שזירז את המחבר להוציאו כלי הבעשידו כי רבים יאותו לאורו. והנה יגע הרבה מאוד בשרשה נדולה ויתירה במלאכת ספרים זאת עדי זכה לברך על המוגמר יכפת יוצא חבורו לאור עולם בסדר נכון מאוד ועשה ציונים לתורה אים על רעלו באותות או יוולת שהוא פשתה נפלא למצוא דברי חפץ כי מאמרי המדרש יגם כי בסוכי תניי הנדרשים בסדריי להשתמש בו כל רב וגדול היהודים יכל דורש שוב לעמו. עוד זאת תועלתו מרובה לכל ההוגה בספר זה להנות מספני תורתי׳ ללקט מתוכו מעניי שסוני מספני רחמ״ל. ונמצא ע״ז כי תכליתו נתרץ עבור כל איש מרמי שהוא יודע ספר. לכן אף ידי תכון עמו ווריעי תאמצנו ״שר כחי ותילי׳ תאלהי׳ ובכחותי כי ידעו הכל מה מלאכתו תקון אצבעותיו ורב פעולתו

ויכא על שכרי כמדה טובה מרובה.

יהנני בזה החותם לכבוד התוה״ק ולומדי וכותב בפקודת כ״ק אדוואמו״ר הנה״ק שליט״א היום יום ה׳ לפ׳ .ולת עליכם היום נרכה. ה״י אדר תרצ״ם לפ״ק פה באבוב ע״א.

הק׳ **שלמה הלברשטאם**
בן האמו״ר הנה״ק שליט״א
אבד״ק באבוב

ב״ה.

מחזיקנא מלא חפני סבותא דהאברך יקר השרף החריף ומופלג בתורה ויראה מרה חיים ברוך מייער נ״י מעיר באבוב יצ״ו אשר מרח יגע ושמל לעשות מפתחות על המדרש רבה אשר ראיתי בו חכמה ופלאכה נפלאה שיהי׳ בקי״ם לתועלת הרבה לכל הפעיין בו ולעומתו ברוך יאמרו ההוגים בו ויהנו מפנו שוחרי ת״ש. כדאי הוא ע״כ להפיצו בישראל ונזכר תאנה יאכל פריי ופועל ידיו תרצה.

ליה למפ״מינים תרצ״ם לפ״ק.

חיים ווייד׳ענפעלד
אבד״ק ראסבראזוא.

ב״ה.

הן כל יקר ראתה עיני בחייתי מה לבוב בא לחני צוירבא מרננן הרב המצוין מופלג יחי׳ מפ״ק ובידי כי הסכר .ארצי המדרש״ מעשי ידי יצר נפלא. בקי מצוין חכם ומיסר הרב מוהיר חים ברוך מייער יחי׳ מעיר באבוב יצ״א ונתתי שמחה בלבי ושמחתי לראות מעשי ידי נבון שידד ירדפת בנגים נני התורה תורת ה׳ תמימה ועשה מהם .ארצי׳ באמירה נעימה ובקסת המופר אשר בפתניו. אסף מלא חפניו. דבר דבור על אופניו. והעלה על שלחן מלכים. צימים ושרתים. לקוסי שושנים. ושמנים בסימנים. בסדר אלפ״א בית״ת מצוינים. למצוא בזיכ״ל כל מאמרי חז״ל הבאים במדר׳ יאסיננא לפעלא שבא ישר כחי יחי׳ ויהי׳ נם ברוך יחי׳, וראוי ספר הזה לאדשופ׳ אדרא לחלקם בישכה ולהפיצם בתוך עם קה וברה. ישא עיני אל תוסכי תעידה ונדיבי עמ״י ויהי משפט יקחו לכם את .אוצר המדרש״ הזה. ענדם וקשרם כענקים. כי לרית חן הם מצוקים שבעתים מוסקים.

ולסיון השמח והצדק באתי שה״ח פה לבוב יום ב׳ נצבים כ״ג אלול תרצ״ו לפ״ק.

שלום שכנא משערניאב
אבד״ק מאלייב וחגל״ל
בעתה״ם משפרת שלום וחיים וברכה ב״ח

בישיבת עץ חיים דבאבוב סניף קראקא. בהניעו לפרקו נשא אשה בתו של מו״ה שלו׳ האלצקר הי״ר מעיר באבוב, ונתישב שם. נתברך בכשרונות נעלות, הי׳ ידען נדול, קמת הסופר בידיו, ועלח בידו לסדר ספר „אוצר המדרש״, חיבור נחמד ונעים, וקיבל ע״ז הסכמתו של כ״ק מרן ארמו״ר שליט״א בפקודת כ״ק מרן ארמו״ר זצוק״ל הי״ר, יחד עם הסכמותיהם של כמה גאונים הדור ההוא, אשר משבחים ומהללים מפעלו הנשגב. —נהרג עקה״ש עם אשתו וילדיו הי״ר, ואתו עמו יחד ירד לממין פרי עבורתו. הנילין נשרפין ואותיותיהן פורחות.

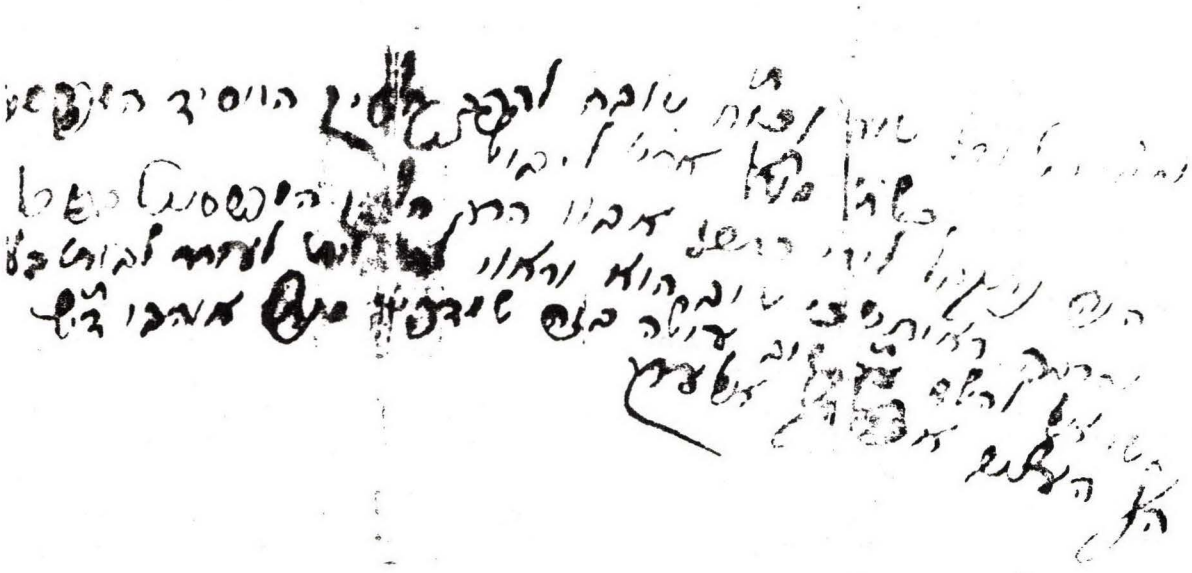
שער ספר אוצר־המדרש וההסכמות

לראותך שוב. בעצמו סיפר שהיה ניעור עם חמיו יותר משלושת אלפים לילות. נסע עמו אל השרף מסטרליסק, ואח״כ לבדו. היה אצלו ל״ב שבתות, ונכח בהסתלקותו. תחילת רבנותו בסטנוב, ולמד שם בהתמדה.

אחרי פטירת רבי בריש פלאם הסגי נהור נתקבל לאלסק, ועל שמה נקרא לזכר עולם. כשחמיו השר המליץ להם עליו, חששו שלא יהיה בידם לפרנסו, והרגיע אותם שלא ידאגו, באמרו כי הוא עוד ישפיע לכם פרנסה. בקי בהלכה, אך בגלל הבאים אליו קיבל דומ״ץ לידו. רבבות נהרו אליו להוושע, ובמיוחד בעלי דיבוקים. תלה את כוחו בתפילה, ואף את תורותיו אמר בדרך תחנונים כתפילה. לא הסתכל בצורת מטבע, ואת הפונים אליו השתדל לקרב לעבודת ה׳. בנה באלסק ביכ״נ מפואר כדוגמת חמיו בבלז, ונפלאות ראו אז כשבית תיפלתם שקע מהקפדתו. כשפרצה שריפה בעיירה, ציוה שיפתחו דלתות ביהכ״נ, ורק אחרי שפינו ממנו את ספרי התורה, שלטה בו האש.

בין הנוסעים אליו: רי״ש משיניבה; הקדושת יו״ט; ר׳ משה דוד ט״ב מלאפוש; בני מהרי״א מזידיטשוב; ר׳ יוסף רוטנברג מקאסאן; ר׳ יוסף בנימין רייך מהליטש; ר׳ יואל אשכנזי מזלוטשוב; ר׳ יהושע השל ולרשטיין מרישא; ר׳ יחיאל מיכל היבנר מניזנוב; ר׳ אהרן שמלנר מנבריה; ר׳ מרדכי דרוקר מסטרי, ועוד.

נפטר בעש״ק בדר״ח (ולא אדר״ח) אלול תרמ״ד בן פ״ד כמנין חנוך, ונשתמר נוסח מצבתו. שמונה ימים לפני כן נחלש. ביום ד׳ רצה להיות מוהל וסנדק יחד כדרכו, ולא היה יכול. בלילה ציוה לסלק את חבובותיו. בעש״ק היה בחוץ ערפל, ושאל אם כבר יום. אחז בדיקנא קדישא, הטה את עצמו

הסכמתו החתומה של רבי חנוך מאלעסק, להדפסת ספרו של צדיק ע״י בנו ר׳ אריה ליבוש.

לצד האנשים והסתלק. באותו רגע נעמדו כל השעונים שהיו בבית ובכיסי האנשים.

ילדיו: א. יואל הבכור על שם הב״ח, נפטר בן שבע; ב. רבי יצחק ממלא מקומו באלסק; ג. רבי שלמה מסאסוב; ד. רויזא זו׳ ר׳ חיים אליהו הלוי ליברמן מזולקווא, נכד רבי שבח מברודי, מגזע רבני היילפרין מברזן (ולא בלז). ילדיו: 1. ר׳ אשר זליג בזולקיב; 2. זו׳ ר׳ אשר רובין נכד רופשיץ; 3. זו׳ רמ״מ לנדמן מפוטוליטש; ה. רחל זו׳ ר׳ אשר אנשל אשכנזי האדמו״ר מאלסק בסטניסלב; ו. רבקה הענא זו׳ ר׳ צבי הירשלה רוקח נכד השר. היחידה מזיווגו השני: ז. לאה זו׳ ר׳ משה זילברפרב מרובנה.

השתוקק להדפיס את תורותיו. שתי מהדורות של סידורו הופיעו בחייו, ובהסכמתו למהד׳ ב׳ כותב על חשיבות ההדפסה: שעל ידי שאומרים הדיבורים משמו, יוכל הצדיק לבוא לזה העולם להשתתף עם כלל ישראל, להמשיך עלינו חסד ורחמים ישועות ונחמות. כשנגמר בדפוס אמר לנכדו: אם לא ידעתי לא האמנתי שעשיתי זה הסידור, והיה חביב עליו מאד.

סדר **לב שמח**, פירוש על התפילה בדרך פרד״ס, עם הקדמת דרך התפלה, לבוב, ר׳ דב בריש לוריא ור׳ הירש שפרלינג, תרכ״ב, פגינציות רבות. בהקדמה כותבים שני בניו המולי״ם ושני חתניו, כי ל״ב שנה שימש את חמיו שגילה לו את סודותיו, והיו לו רדיפות רבות. בהתחלה לוח הטעות. שנית בלעמבערג, דפוס פ. באלאבאן, תרמ״ד, ב, שכד, סד ד׳, בתוספת דרך החיים. סידור לב שמח חדש עם הוספות שונות ע״י נכדו ר׳ משולם ישכר אשכנזי מסטניסלב, לונדון, ח״א בתשכ״ב, וח״ב בתש״ך. ד״צ מהודר בירושלים תשל״ט ע״י בניו ר׳ אורי ור׳ צבי שמשון, נח, רעג; רצד עמ׳, עם הקדמתם. בהתחלה קונ׳ שער לבית אבות, ליקוטי התעוררות בעניני אמונה ותפילה מאביהם, ובסוף ציון לקדושים מבני המשפחה. קונ׳ **דרך התפלה** והתעוררות לכוונת התפלה נדפס שש פעמים בסידור, ובשביעית בנפרד כשבסוף סדר מנהגיו ע״י נינו ר׳ אורי ב״ר משולם ישכר אשכנזי מסטניסלב עם הקדמתו, ניו יארק תשל״א, ב, לב ד׳.

לב שמח ח״ג, פירוש שה״ש, הגדש״פ עם הפנים, ומגילת אסתר ע״ד פרד״ס, למברג, דפוס א. נ. זיס וב. ל. נכליס, תרכ״ח, א, ק ד׳, שתי הקדמות. הגדה לב שמח עם אסתר ושה״ש בסוף ודרך חיים מהחוו״ד, ד״צ ע״י נינו ר׳ משולם ישכר אשכנזי מסטניסלב, לונדון, דפוס שלמה דזיאלאווסקי ומאיר פוזנא, תשכ״ג, א, סד ד׳.

לב שמח עה״ת, ח״א בראשית, ח״ב שמות, הובא לדפוס מכתב ידו ע״י נכדו ר׳ אליעזר וגשל מאלסק, פשמישל, דפוס זופניק קנולר והמרשמיד, תרנ״ה, ד, מב; סג ד׳. המסכימים למו״ל חתן גיסם, דודיו: ר׳ יצחק מאלסק (עלתה בדעתנו לקרות את שם החיבור לב שמח. היו קודם השריפה עוד חידושים עה״ת בדרך הפשט ושו״ת, ונשארו רק מהישנים שכתב לעצמו ונתן למו״ל על כל התורה), ור׳ שלמה מסאסוב. בהקדמת המלבה״ד כותב שאלו הן התורות שאמר בשבתות בהשתפכות הנפש,

ומודה לדודו ר׳ יצחק שחמל עליו ועל טפו, ונתן לו את הכתבים להתפרנס מהם. בני המחבר כתבו גם הקדמות. ר׳ יצחק (בשריפה אבדו גם חידושיו על חו״מ (ח״א), ואח״כ כתב בעצמו על בראשית עם הקדמה גדולה, ונאבד לפני י״ב שנה. נותרו אצלו הכתבים הראשונים על בראשית, ואותם ערך וסידר); ר׳ שלמה (אביו אמר לו כמה פעמים שרצונו שיודפסו). בהקדמת בעה״מ מבאר מדוע קרא לחיבורו בשם זה. ד״צ עם שערי בראשית ושמות, ירושלים תשכ״ח, ה, סג ד׳. בהתחלה דברי המהדיר בשנית: ר׳ שלום וגשל בן המהדיר הראשון, פקסימיל המחבר, תודה לעשרות התורמים נכדי המחבר ור׳ גצל ברגר, זכרון לנספים מנכדיו, ותולדותיו ע״י נכדו ר׳ חנוך אליעזר וגשל השותף להדרת הספר בסיוע ר׳ בצלאל לנדוי.

לב שמח החדש, ובו: א. דרך תפלה מהסידור באותיות מרובעות עם הגהות והערות. מדף לא ע״ב: ב. אור חדש, תולדות, סיפורים וד״ת חדשים, ע״י נכדו ר׳ יהודה יחיאל טויב אב״ד רוזדול, אראדעא, דפוס אברהם יצחק פריעדמאנן, תרצ״ו, ו, פט ד׳. מעבר לשער תודה למסייעיו. בהתחלה מכתבי חמיו ממארגארעטן נכד המחבר, מאביו עם ד״ת בנסתר ומנהגים, ומדודו ר׳ שלום טויב אב״ד סטוב. בהקדמתו מודה לבנו ר׳ שלום שסייעו בסידור הדברים. מדף סה: פירושו לתהילים פרק טז. מדף סט ע״א: דרשתו ביום הולדת הקיסר. מדף ע ע״ב: מנהגיו עם הערות זכר חנוך, פטירתו וצאצאיו. דפוס סידור מחדש, ירושלים מעין החכמה, תשכ״ג, ח, רכד עמ׳, עם הקדמת המו״ל רמ״מ בן המחבר. בעמ׳ קסט שער ספרו קונ׳ דברי מנחם, חידושי אגדה עה״ת למאורעות שונים, תשכ״ד, ובסוף סדר היחוס.

תשובה אליו: מהרי״א הלוי, ח״א, קמח בתרל״ו (תשתדך הכלה כשברח החתן). הספד עליו: רי״מ היבנר, דובב שפתי ישנים, ו: — ט: ד״ת ממנו, קול מבשר (גרוס), עמ׳ מב. ממנו ומשני בניו, משמחי לב (פרלמוטר), לבוב תרס״ט. נזכר בגילוי דעת למהרש״ם, הל׳ טריפות, סי׳ מא, אות לד.

מליצי אש, ב, אלול, נד; שאילת שלום, תשל״ג, ז-ח; לא נותקה, 639-640.

ר׳ **חנוך הניך** (דב) ב״ר יוסף דוד **מיער**

מקרצקי (תרמ״ד — תש״ג)

נולד ביום ג׳ אלול תרמ״ד בתוך השבעה על זקנו מאלסק, ונקרא על שמו. בן חמש נתיתם מאביו ר׳ יוסף דוד, ונתגדל בבית סבו. בעל זכרון להפליא, מברכת דו״ז ורבו ר׳ יצחק מאלסק. בן י״ג נסמך מבעל הרי בשמים ומר״י שמלקיס. נשא בתר״ס בסיגט את אסתר בת הקדושת יו״ט שדוברה לו בהיותו בן שבע, וסמך לשולחנו ארבע שנים. זקנו שבא לשמחה חזר באמצע השבע ברכות, כי לא נמצא לו בסיגט בית מחוסן מנזקים. רעיתו נולדה ביום י״ג אדר תרמ״ג, ונפטרה ביום י״ד חשון תרפ״ח בסוואליווע שם נטמנה. היה זה להצלת בנה ובתה שחלו בטיפוס והבריאו. במצבתה נחקק: דומה לאחת מן האמהות, ואהל הוקם על קברה.

כשנפטר חמיו בתרס״ד קרא לו זקנו לשמש כאב״ד סטוב, ונתן לו כמסייע את גיסו ר׳ יצחק מושקוביץ. למד שם אצל הדומ״ץ ר׳ קהת, ושניהם עם הסבא שימשו כבית דין. נסע מדי פעם להתייעץ עם המהרש״ם שהעריכו מאד. זקנו לימדו לקרוא פתקאות, ושלח אליו להתברך את בני הונגריה ורומניה במיוחד. בעת מלה״ע א׳ לא נטש את העיירה, ורק כשגברו הנגישות ברח ליערות, ולמד שם בלי ספרים. כשנסתיימה המלחמה לחם בלבוב במפקיעי שערים, יחד עם האב״ד רא״ל ברודא וראמ״מ מאלסק. בריאותו התערערה מאד, ובנס הצילו רופא מתלמד. מתרע״ט אדמו״ר אחרי פטירת זקנו. כשעינו משתמטים מהצבא הפולני וגילו שהסתתרו בבית מדרשו, נאלץ בתרפ״ג לברוח מהמדינה לקרצקי שבקרפטורוס, ועל שמה נקרא.

הקים בכפר מרכז חסידי וישיבה, ונהרו אליו מכל המדינה כפועל ישועות. הקהילה הדפיסה לכבוד בואו: **דרשה** אשר דרש בשבת בהעלותך, מונקאטש, דפוס אהרן דב מייזעלס, (תרפ״ג, 16) עמ׳. למד בהתמדה, ועסק גם בנסתר. חובב ספרים. תפילותיו באש קודש ובחמימות רבה, ובמיוחד בשנים האחרונות הן היו מלאות בכיות ותחנונים. אוהב שלום ובורח ממחלוקת. חתם רק פעם אחת: נגד הגימנסיה העברית במונקטש. שאף לעלות לארץ, עודד לכך את חסידיו, אלא שמבחורים דרש להינשא תחילה. כשנפטרה זו׳ נשא בזיוו״ש את ברכה בת ר׳ יצחק מאיר הגר אב״ד סטנוביץ, נספתה באושוויץ ביום כ״ט אייר תש״ד.

בקיץ תש״א נכלל כנתין זר ברשימת המגורשים לפולין, ולא נתרצה לברוח בעש״ק. במוצש״ק לבש כלי גולה ועזב במהירות, עד שהסתתר בבית מלון מבודד ביער ליד סטמר, ורק חסידים מעטים באו להתפלל אתו במנין. כשפרצו לשם פעם ז׳נדרמים הונגרים, וראו כיצד מעביר את הסדרה בשלות נפש, הניחוהו לנפשו באמרם שאיש קדוש הוא, ולא ביקשו את תעודותיו. כשפסקו הגירושים לא שב עוד לקרצקי, אלא לקירלהאז אל בנו. עודד כל הזמן לבבות נשברים. בתש״ב חלה מאד, ובשכבו בבית חולים בבודפשט דיבר עתידות. עבר אל בנו בסטמר, ושם נפטר במוצאי שבת ז׳ חשון תש״ג. ביקש תחילה שיטלו את ידיו, זירז לומר הבדלה,

רבי חנוך הניך מייער מקרצקי וילדיו (מימין): ר׳ יצחק מאיר, הרב יואל, בת, הרב חי״ל.

ובסיום ברכת המבדיל ענה אמן ונסתלק. נטמן ליד האב״ד ר׳ יהודה גרינולד.

ילדיו: א. ר׳ יוסף דוד הבכור. נולד בסיגט, ונפטר בן תשע; ב. רחי״ל אב״ד סעמיהאלי וישמח משה; ג. ר׳ יואל אב״ד קירלהאז בברוקלין; ד. חנה זו׳ ר׳ משה ט״ב אב״ד זנטא וסיגט; ה. מאטיל. ניצלה ועלתה עם אחיה רחי״ל בתש״ד באניה לא״י. נישאה לר׳ אברהם גרשון זק״ש ר״מ בניו יורק, ב״ר מנחם מנדל חתן החפץ חיים; ו. ר׳ יצחק מאיר יליד תרפ״ט. מתש״ג רבה האחרון של קרצקי על מקום אביו. נפטר במחנה אבנזע, ביום מ״ב לספירה אייר תש״ה.

בנו הרב יואל ההדיר עם הגהותיו עין חנוך את הספרים: מדרש רבה הגדולים עם הענפים, חמש פעמים בשנים תשי״ד—תש״ל; שם הגדולים השלם בתשי״ח; רמב״ם הוצאת גראסמאן בתש״ך לערך, נו״ב ומהרש״ם עם הגהות משל עצמו. כמו־כן הדפיס עם חידושיו דברי יואל את הספר **עיר חנוך** עה״ת א-ב, ירושלים, תשל״ח—תשמ״ב, תעד; תכב עמ׳. מעמ׳ קעז: מסירת מפתח עין חנוך על י״ז מסכתות הש״ס. הכין לדפוס בתרע״ד, וחידושיו אבדו בזמן המלחמה. בהקדמתו כותב שחיבר בצעירותו על המסכתות שאין עליהן הגהות הלבוש. בעמ׳ קפז שער: דרשה מתרפ״ג.

ד״צ בתיקון השיבושים, ודרשות נוספות שלו להזדמנויות. מעמ׳ רטז חי׳ המו״ל דברי יואל על סוגיות ודרשות. מעמ׳ רעד: עיר חנוך בראשית־שמות. מעמ׳ תב: חי׳ חמיו רחי״א ה״ש. מעמ׳ תי: חי׳ חמיו הראשון אב״ד הלמין. בעמ׳ תנא שער: קונ׳ מנחה חדשה שליקט מתורות אדמור״י אלסק עה״ת ומועדים, באותו שם שקרא ר׳ שלמה לספרו בכתב־יד. בראש ח״ב כותב שמקוה להדפיס עוד שו״ת יד חנוך בד״ח שו״ע; ליקוטים והגהות שכתב בגליונות הש״ס שלו; חלק מנהגים וסיפורים; מסירת מפתח עין חנוך א-ב על רש״י ותוספות בש״ס. הקדמה ותיאור ניסי הצלתו בשואה. הנצחות לתורמים. מעמ׳ נה: דרשות וסוגיות הש״ס מהאב ומהבן. מעמ׳ קלט: ויקרא—דברים. מעמ׳ רמז: השמטות. בעמ׳ רנט שער: קונ׳ תורת חיים מחמיו השני. בעמ׳ שכה שער: קונ׳ אליהו ויוסף, מחמיו הראשון וחותנו ר׳ יוסף הלוי לעווי. בעמ׳ שסג שער: מנחה חדשה מאדמור״י אלסק עה״ת וליקוטים.

ראשי גולת אריאל, ח״א, שו-שכג; מארמארוש, 254; עיר חנוך, ח״א, מז-צא, קנח-קעו (מגילת יוחסין).

ר׳ יוסף מיער. ת״ח בקראקא.

במשתתפי אהל מועד, ח״ב, דף מה ע״ב.

ר׳ יוסף דוד ב״ר שלמה **מיער**

מסאסוב (תרכ״ב—תר״ן)

נולד בשנת תרכ״ב לאביו רבי שלמה מסאסוב. נשא את חיה רחל בת ר׳ יעקב מרדכי סג״ל ליברמן אב״ד טופורוב, ואכל מזונות שנים אחדות על שולחן חו״ז ר׳ יצחק מרילס אב״ד רופשיץ. נפטר בן כ״ח בעש״ק כ״ה שבט תר״ן, ושעון העיר עמד אז מלכת. אביו נבנס לומר לו שבת שלום, ולא ניכר עליו שינוי במשך כל היום. מהר״י מבלז אמר עליו שנשמה גדולה בקרבו, ואין הדור ראוי לו. ילדיו: א. ר׳ חנוך הניך (דב) מקרצקי; ב. ראצע זו׳ ר׳ שמשון אייכנשטיין אב״ד אלסק; ג. פריידע זו׳ ר׳ יהודה זונדל באב״ד ראב״ד בראד; ד. מלכה זו׳ ר׳ יצחק מושקוביץ ב״ר מאיר משאץ.

ר׳ יחיאל מיכל(ה) ב״ר שלמה **מיער**

מסאסוב (תר״ל*—תר״פ*)

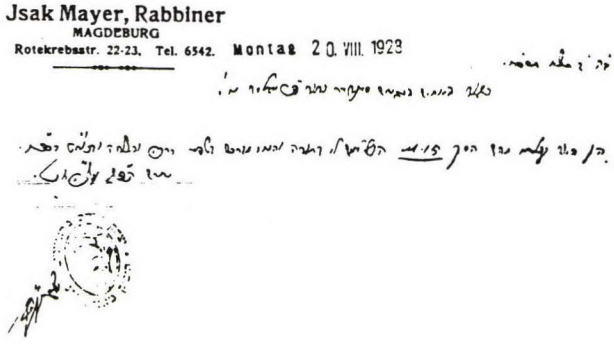
בנו השני של רבי שלמה מסאסוב. עד גיל שבע היה אילם, ולכן קראו לו דער שטומער. להפצרות אמו קרא לו אביו במוצאי יו״כ, והחל ללמדו א״ב לעיני כל. מאז למד תורה, השתתף בפלפולי אורייתא, ואף עבר לפני התיבה. שמיעתו היתה

לקויה, וחיתוך דיבורו לא ברור. אחרי פטירת אביו בתרע״ט, היה אדמו״ר זמן קצר בלבוב. הגבאי שלו: ר׳ מרדכי איציק מפמורן מלמד ילדיו. סמוך לאחר מכן נפטר בהיותו קרוב לחמישים, ונטמן ליד אביו. הניח שני בנים, ובת זו׳ ר׳ משה ברנדויין מבורשטיין ב״ר אליעזר״ל מאזיפולי. נספו בשואה הי״ד.

ר׳ יצחק ב״ר אהרן אריה (ליב) **מיער**

מקלוש (תר״ך* — ת״ש*)

נולד בשנת תר״ך לערך לאביו ר׳ אהרן אריה (ליב) מרוזניאטוב. רב שם על מקום אביו, ואח״כ גר בקאלוש כאדמו״ר על מקום סבו. בשנות התר״ץ עבר למגדבורג שבאשכנז. הרבנית נספתה בשואה.

Jsak Mayer, Rabbiner
MAGDEBURG
Rotekrebsstr. 22-23. Tel. 6542. Montag 20. VIII. 1923

חותמו וחתימתו של הרב יצחק מייער ממגדבורג

גדולים צדיקים, ח״א, סטרי, דפוס יצחק מיזלס, תרצ״ב, צה עמ׳. רנה סיפורים מצדיקי משפחתו. מעבר לשער כותב, שאת הסיפורים שמע בעצמו ממספרים אנשי אמת. מכל יוצאי חלציו מוסר את זכויות הספר לבכורו. אח״כ מפתחות לשמות הצדיקים בסדר א״ב ותוכן.

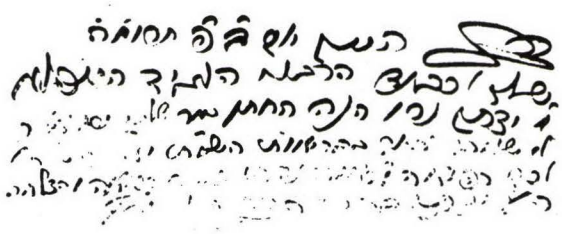
תשובה אליו: מנחת שי, ח״ב, י׳.

רוזניאטוב, 318, 525.

ר׳ יצחק ב״ר חנוך הניך דב **מיער**

מאלסק (תקפ״ט — תרס״ד)

נולד בשנת תקפ״ט לאביו רח״ה מאלסק. נתגדל אצל זקנו השר שלום מבלז. נסע גם אל ר״י מרוזין. מילא את מקום אביו באלסק. עובד ה׳ בהתלהבות קודש, ונתפרסם כבעל מופת. נפטר בן ע״ה בעש״ק כ״ד אדר תרס״ד (ולא תרס״ה. בפאלקסקאלענדער רושמו עד תרס״ז!) ספדו לו: חתנו ראמ״מ עם בנו ר׳ שמשון, אחיו, ורבני רדיחוב בוסק וטופרוב. ש״ב רי״מ היבנר כותב בהספדו (לבושי מכלול, סוס״י כו) שהכירו מקרוב כבן בית כשנסע אל אביו, ואז

ברכת רפואה שלימה מרבי יצחק מאלעסק ביום ב׳ תרומה תרמ״ה, לנגיד ר׳ יצחק ע״י החתן ר׳ שלום.

התפעל מקדושתו וכח עבודתו, ומזה שלא דיבר בשבת רק ברמז. מוסר שהיה בידידות עם רבי יהודה צבי לנגנר מסטרטין, ומדפיס את מכתבו הקצר לרפואה שלימה בתרס״ג. נשא את בתו של רבי יוסקא מאולשקוביץ, וכמה מילדיו נפטרו. כשהתאלמן נשא אחרת, ולא היו לו ילדים ממנה. בתו היחידה זו׳ ר׳ אהרן מנחם מנדל אייכנשטיין בראס״ל במהרי״א מזידיטשוב שמילא את מקומו כאדמו״ר, ובנו ר׳ שמשון כדומ״ץ באלסק. בטעות נמסר על בתו זו׳ ר׳ ברוך ב״ר שמואל הלברייך מסוקוליבקה.

תשובה אליו: מהרש״ם, ח״א, קכה, רו, ח״ג, שכו.

מענדיל באסחיס מאלעסק, קמחז״ה, ב׳ ניסן תרס״ד, 5; מליצי אש, ג, אדר, 65.

ר׳ ישראל ב״ר יצחק **מיער**

מקלוש (תק״ס* — תר״ם)

בנו של רבי יצחק ליפר מקלוש, ומילא שם את מקומו כאדמו״ר. לפני כן כיהן בנוביסליץ כרב רשמי מטעם השלטונות. בתרל״ב חלה לראשונה, ואח״כ נסע למרמורוש. בתרל״ח הבריא מחוליו. נפטר ביום כ״ה אדר תר״ם. זו׳ בראנא נפטרה בתרמ״ג בנוכחות בנה (נישאה לגביר בזיווגה השני?). משמשו ר׳ אליהו שרייער עבר לשרת את בכורו. ילדיו: א. רבי אהרן אריה (ליב) מרוזניאטוב. אביו ציוהו לנסוע לשיטאווא שברוסיה, לנישואי אידל בת אחיו: ב. ר׳ איתמר ז״ל; ג. ר׳ יצחק; ד. ר׳ יודל מקליש וזו׳ בילא שנתיתמה. חמיו של ר׳ יצחק בזיוו״ר.

גדולים צדיקים, נח-סט.

ר׳ מרדכי יוסף ב״ר מאיר אריה **מיער**

מצורטקוב וניו יורק (תרע״ה — תשמ״ב*)

נולד בצרטקוב בשנת תרע״ה, לאביו ר׳ מאיר אריה ליב נכד הרמ״א, השל״ה ועוד. למד אצל החבצלת, הצור יעקב וביח״ל. נסמך מרבותיו רא״י מפרוביזנא ור״מ שפירא. נשא את בתו של ר׳ אלימלך פורילה

אב״ד הוסיאטין. הספיק להגיע לארה״ב לפני פרוץ מלה״ע ב׳. רב בקהילת נחלת צבי, ומתש״א בקהילות חתם סופר של אנשי טשנסטוכוב, ואונטערשטער שבקלינטון בניו יורק. עסקן ציבורי ונואם מצוין. נפטר בשנת תשמ״ב לערך.

מאמר מרדכי, מאמר פלפולי על קושיא במנחות דף מה ע״א המסתעף לענינים רבים בש״ס, ניו יורק, דפוס האחים שולזינגר, תש״א, 88 עמ׳. בהקדמתו מודה לקברניטי קהילתו. בסוף מפתח הענינים, תעודת צורבא מרבנן מתרצ״ד מראשי יח״ל בחתימת ר״מ מבויאן, רד״ב מטשבין, ר׳ שלמה איגר מלובלין, רא״צ פרומר מקוזיגלוב, רז״ו נוסנבוים מדרוהוביטש ור״ש פירר, והם סמכוהו בתרצ״ה.

דברי הרב ודברי התלמיד, חו׳ א ביידיש, ניו יורק תש״י, 47 עמ׳ ומעטפת. כולל ל״ג מאמרים המיוסדים על דברי רבו מלובלין. בהקדמת גיסו ר׳ חיים פורילה רב ביהכ״נ שערי שמים, עומד על חשיבות דרשנות הרבנים. חיבר גם: צייט־מאטיוון בחכמת ישראל, תש״ב, 288 עמ׳, וספר חכמת ישראל באנגלית. פירסם בעתונות החרדית בפולין, וגם בארה״ב בעתונים דאס אידישע ווארט ודער איד.

תולדות אנשי שם, 85, עם תמונתו; חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ה, 604-605.

ר׳ שלמה(לה) ב״ר חנוך הניך דב **מיער**

מסאסוב (תקצ״ה — תרע״ט)

נולד בזאת חנוכה תקצ״ה (ולא תקצ״ב, תקצ״ט) לאביו רח״ה מאלסק, ונקרא על שם הדברת שלמה רבו של זקנו. התחנך אצל אבי אמו השר שלום מבלז, וישן בחדרו. נשא את כוליא בת ר׳ צבי אריה ברנדויין מפלשטין וצפת ב״ר יוסף דוד ב״ר צבי אריה לנדא מאליק, ואחותה נישאה לרבי מרדכי מבילירודקא נכד ר״מ מנשכיז. אביה לא היה יכול לבוא מרוסיה לנישואיה, ועמד מצידה דודה ר״י מרוזין. נסע אל ר׳ אברהם מסטרטין מחותנו של חמיו, וקיבל ממנו הרבה.

חתימת רבי שלמה מאלעסק־סאסוב

כשנפטר אביו בתרמ״ד השתקע בסאסוב, ועל שמה נקרא. בפאלקסקאלענדער קרא לו בטעות ר׳ שמואל. הקים את חצרו בבית קומה גדול במרכז העיירה, ועמו גרו ילדיו, נכדיו וצאצאיהם. מתמיד ובעל הבנה, הדור פנים ודחיל חטאין. פניו הפיקו פקחות, עיניו חדרו כליות ולב, ושפעו ידידות וחמימות. פה מפיק מרגליות, והוא מקורם של הרבה חדו״ת ואימרות, השגורים בפי העולם מבלי לדעת את שם אומרם. ציורי אמנות מופלאים עיטרו את בית מדרשו, מעשי ידיו של האמן ר׳ זיינויל פדר שבא מרוסיה. נקרא מרשלק על כי היה הבדחן בשמחות, וחיבר ספר שירה חדשה א-ב. ארבעים שנה לא חיסר אף שולחן אצל הרבי. במלה״ע א׳ חלה ונפטר בלבוב. כמה מנינים ישבו ולמדו כל היום בביהמ״ד. חסידיו היו ת״ח מובהקים, ועסקו גם בסתרי תורה. הגבאים אצלו היו: ר׳ אברהמצ׳י המזכיר שחתם כמשב״ק על המכתבים; ר׳ ליבלה ויינריב הת״ח שהיה איש הקשר עם רבנים ואדמורי״ם, בחן חתנים וכתב הסמכות; ר׳ יעקב איש הקשר עם זרים מכיון ששלט בגרמנית ובפולנית, והיה בקי בהויות העולם. ר״ש למד חומש עם יועצו ר׳ בריש שלימד את בנו, נפטר בר״ח אלול תרע״ז באושפיצין. ידידותו המופלאה עם ר״י שמלקיס החלה בעת שהתאכסן בלבוב אצל חסידו ר׳ יהושע לנדוי מראשי הקהל, ויעץ לו לעשות את העירוב דמוי קו טלפון כדי שלא יזיקוהו. מחסידיו גם ר׳ יצחק מנקיס מקוזלוב וניו יורק.

אדמו״ר להמונים בשיטה פשטנית, והתיחס בביטול למופתים שנראו אצלו. זכר להפליא גם מי שביקר אצלו לפני זמן רב. נסעו אליו גם מהונגריה ומארצות רחוקות, ואפילו מסין ומיפן. בקהל הרב שהגיע נעשו שידוכים, שותפויות וכדומה. פנו אליו גם מתבוללים, סטודנטים ונכרים. התפרסם כפועל ישועות, וסיפרו עליו מעשים פליאים, כגון האילם שהתחיל לדבר. חולי רוח נסעו אליו שיוציא את הדיבוק שנכנס בהם. ילדים פחדו ללכת בלילה בחוץ בגלל יללות המשוגעים. הרבנית פיקחה במטבח על בישול הארוחות למשפחתו הגדולה ולעוברי אורח קבצנים, וחצרו שגשגה על חשבון ירידת אלסק.

בפרוץ מלה״ע א׳ ברח ללבוב, ובגלל הפרעות שם הרחיק לאושוויץ עם מאה ממלויו. לא רצה לעבור לאוסטריה, כי חשש מהצביון הרוחני שם. שהה בעיר ארבע שנים, וגם לכאן באו רבים להתיעץ עמו. ר״ש דומיניץ מספר כיצד מסר נפשו לקיים את המצוות. התפלל בשאגת אריה, ובמיוחד בשבתות עד שתים אחה״צ, ולרוב הזיעה הוצרכו

להחליף את מלבושיו. מר״ח אלול עד אחרי שמיני עצרת, לא ישן יותר משעתיים בלילה.
בתום המלחמה חזר ללבוב ופתח את קלויז סאסוב, בתורו אחרי מקום להשתקע. בפרעות תרע״ט פרצו שני בריונים לביתו, ובראותם את צורתו הקדושה בקשו את ברכתו, בהבטיחם שלא יזיקו יותר. ביום חמישי בלילה כשהחמירה מחלתו התחזק וישב על מיטתו, ביקש שיביאו לו חלת שבת ודגים, נטל את ידיו, בירך המוציא וטעם כזית, חזר ונשכב, עצם את עיניו ואמר את הפסוק: דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו, ונסתלק בן פ״ד בעש״ק י״ב אד״ב (ולא מנ״א) תרע״ט (ולא ל״ו בעומר תרפ״ב). נטמן ליד ידידו הבית יצחק. הניח בכתובים ספר מנחה חדשה.
ילדיו: א. רעכל זו׳ ר׳ אלעזר רובין (״קרומער לאזער״); ב. מרים זו׳ ר׳ טוביה יחיאל מיכל הלפרין מברזאן (״לאנגער מיכאל״); ג. גיטל זו׳ ר׳ אברהם מרדכי שלום טויב מפמורן, ססוב וזלוטשוב. בניו נפטרו בקיצור שנים: ד. ר׳ יוסף דוד הבכור; ה. ר׳ יחיאל מיכל׳ה האילם (״דער שטומער״), אדמו״ר זמן קצר בלבוב.

תשובה אליו: שדה יצחק, י׳. מכתביו: תשובה כהלכה, 146; דובב שפתי ישנים, ח״ב, שג-שה לר״י פלייסיג בתרנ״ט.

אורי הניס, תמימי דרך, ירושלים, אחיעבר, תשי״ט, 168 עמ׳; אהלי שם, 424; טל אורות, א, 202-206; אושפיצין, 98, 244-248; מיין שטעטל סאסאוו, 14-15; לא זכיתי באור, 14-16; מאמרי רבותה״ק של אברכי חסידי ספינקא, גל׳ כב (תשל״ז), עמ׳ ג.

ר׳ שלמה זלמן מיער. ת״ח בקראקא.

תשובות אליו: דור רביעי, ח״ב, עב בתרנ״ו; מהרש״ם, ח״ז, ק.

מִיצָל

ר׳ שמחה מיעצל

דומ״ץ ואב״ד מנוסטרישטש. במנויי שו״ת ריב״ם שנייטוך תר״ן.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, קו״א, כח בתרמ״ט; (משכנות הרועים, ח״א, נ בתרכ״ה).

★

ר׳ מייצע. ת״ח בקריסנפולי. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״ב, קפג.

מִישֶׁל

ר׳ אליעזר סג״ל ב״ר דב בר הלוי **מישל**

מגוליגור וטורקא (תרכ״ג — ת״ש)

נולד בשצריץ בשנת תרכ״ג לאביו ר׳ דב ברל. למד שם אצל ר׳ גבריאל מנקיש (תנינא, בסוף, עמ׳ כט). מילדותו הצטיין בכשרונותיו, והיה תלמיד חביב לרצ״ה אורנשטיין שהשפיע עליו רבות. ביום ד׳ אייר תרמ״ח הספיד את רבו, וקבע בדפוס בלבוב **נחל דמעה**, עם הסכמות מהרי״א איטינגא ורא״ל ברודא. בגיל ט״ז נשא את שרה מילכה, בת הגביר ר׳ שמואל מרדכי אונגר מרדיחוב וזו׳ חיה אסתר. עבר אליהם, ולמד בהתמדה רבה. בשנת תרמ״ה נתקבל לרבנות גוליגור, ועל שמה נקרא. מתלמידיו שם: ר׳ יחיאל מיכל הורודנר אב״ד סטרטין. ביום ז׳ אד״א תרנ״ד נשא בביהמ״ד הספד **פלגי מים** על רבי יהושע מבלז, והדפיסו בלבוב עם דרוש בפלפול ואגדה. בדף יא ע״ב הזכיר, שבאותו זמן נפטרו רב״ז שפיצר מוויען ור״י ויידנפלד מהרימלוב. בשנת תר״ס הציג את מועמדותו לרבנות זולקווא, והיתה לו תמיכה נלהבת מהמתנגדים והמשכילים, מתפללי ולומדי ביהמ״ד הישן, מכתב המלצה מר״ש בובר, והוראת הרבי מבלז לחסידיו להצביע בעדו. בתרס״ה נגרמה הפתעה, כשלבסוף נבחר הרב רימלט מחירוב שזכה בתמיכת הסוחרים, הציונים והנשים. כשנפטר אז רבה של טורקא, נבחר בתרס״ו למלא את מקומו. רצו בו העשירים וראשי הקהילה, בניגוד להצעת החסידים לבחור באדמו״ר המקומי רבי אברהם יעקב יולס. לבסוף התברכו בו כולם, והעריכוהו כאיש האשכולות.
למדן מופלג חריף ובקי, וכבר מגיל בר מצוה עבר ללמוד בקלויז באופן עצמאי. מצעירותו החליף שו״ת עם גאוני המדינה, ופעמים הציגו תנאי בפסקיהם שהוא יצטרף עמם. שקדן גדול, ותמיד ראוהו רוכן על הגמרא, גם בזמן התפילה. חיבב רבנן, וכשבא ללבוב ופגש את ר״י שמלקיס ורא״ל ברודא, היה מנשק את ידיהם. ירא שמים ומדקדק במצוות, אך לאחרים פסק להקל. לא היה חסיד או מתנגד, אבל במידותיו ותכונות נפשו היה אהוב ונכבד על כל בני הקהילה, והטביע את חותמו על צביונה. בחדרו שררה אוירת קדושה ולומדות, והדרת כבוד נשקפה מקומתו הנמוכה וזקנו המכסיף. סיגל הליכות של רב גדול אע״פ שגר בעיירה קטנה, והיה הדור בלבושו כרב עתיר נכסין. שלט בשפות גרמנית ופולנית, ונאם בהן באירועים ממשלתיים. בעל ידיעות כלליות, והכיר את ספרות העולם. חבר הנהלת הקהילה בתור ויריליסט. בקי בהוויות העולם, והגיב על המתרחש. נשא נאומים

בעזה״ה

אליעזר סגל מישעל

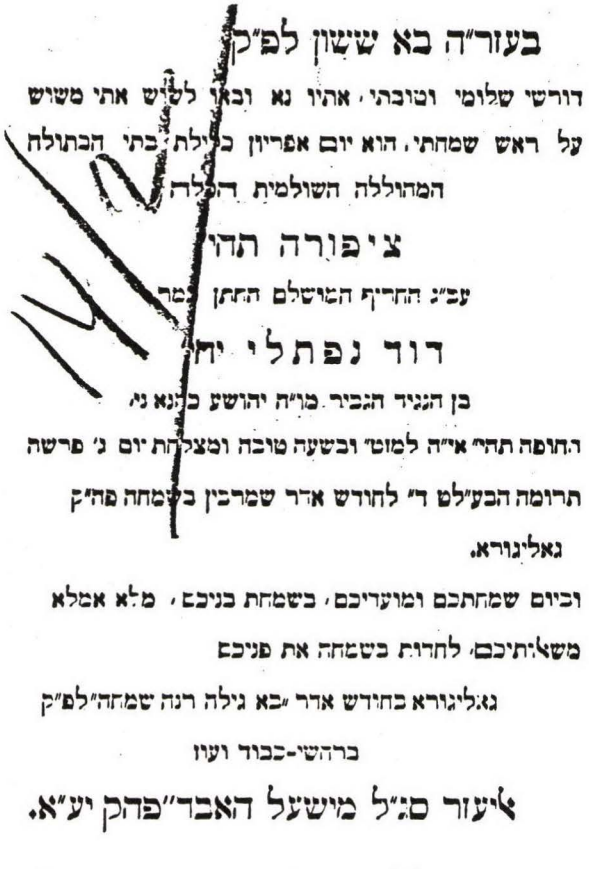
האבד״ק

טורקא א. ס. והגליל

טורקא ע״י חדש תשרי תרצ״ב

נלהבים בתאריכים אקטואליים שונים, כגון אחרי הצהרת בלפור, ונפרד בחיבה מחלוצים שעלו לא״י. פשטן בהליכותיו ואוהב הבריות, קיבל כל אדם בסבר פנים יפות. דרשן מופלג וסופר מעולה, בעל כתב נאה וסגנון משובח. חיבר בצעירותו ספר קרני ראם, ושלח מאמרים לספר עץ חיים ולמחזיקי הדת. הם נקראו בעונג רב, ושימשו מופת לסופר ר׳ בנימין.

בזמן מלה״ע א׳ נאלץ לברוח לבודפשט, והצטער מאד על שספריו וכתביו שהשאיר בטורקא נשרפו ואבדו. נכבד בעיר על רבניה, ופעל רבות בין הפליטים. אחרי המלחמה שב לעיירתו, וגר מעל קלויז סדיגורה שהיה היחידי שנשאר שלם. בעשר שנותיו האחרונות סבל מכליותיו, והיה חולה ומרותק למיטתו. גם בשנים אלו למד והשיב, והתענין בישיבת ״דגל התורה״ שהתקיימה בעירו. נפטר בסוף אלול תרצ״ט או בתחילת ת״ש. נספד ע״י הרב ויינברגר ראש הישיבה והרב יצחק רובין אב״ד טשילקא, ואהל הוקם על קברו. לא נכון מש״כ רמח״א בלוך בחוברת מהרש״ם, 5, שלא רצה לברוח ולהציל את עצמו אע״פ שהיתה לו

בעזר״ה בא ששון לפ״ק

דורשי שלומי וטובתי, אהיו נא ובאו לשיש אתי משיש

על ראש שמחתי, הוא יום אפריון כלילת בתי הבתולה

המהוללה השולמית הכלה

ציפורה הדו

עב״נ החריף המושלם התמן כמר

דוד נפתלי יח

בן הגביר הנגיד מו״ה יהושע כהנא נ״

החופה תהי״ א״ה למזל ובשעה טובה ומצלחת יום נ׳ פרשה

תרומה הבע״לט ד׳ לחודש אדר שמרבין בשמחה פה״ק

גאליגורא.

וכיום שמחתכם ומועדיכם, בשמחת בניכם, מלא אמלא

משאיתיכם, לחדות בשמחה את פניכם

גאליגורא כחודש אדר ״בא גילה רנה שמחה״ לפ״ק

כרהשי-כבוד ועוז

איעזר סג״ל מישעל האבד״פהק יע״א.

הזמנת ר״א מישל לנישואי בתו ציפורה עם הרב דוד נפתלי ב״ר יהושע כהנא ביום ד׳ אדר תרנ״ט בגוליגור

אפשרות, ושהנאצים שסעוהו לגזרים שהושלכו לקבר לעיני בני עדתו.

ילדיו: א-ב. ר׳ יצחק צבי הרש ור׳ אברהם משה התלמידי חכמים. נספו הי״ד; ג. צפרה זו׳ ר׳ דוד נפתלי כהנא אב״ד פמורן וגוליגור; ד. גולדה. נישאה בתרע״ב לר׳ שלמה דוד הרץ אב״ד בורשטשוב. גיסיו: ר׳ מרדכי זוסמן בלבוב; ר׳ השל לנדא ברדיחוב; ר׳ שמחה אונגר בזולקווא; ר׳ יעקב אונגר ברדיחוב ובנו ר׳ מאיר (קמא, כו, כח בתרנ״ו). קרוביו: פרופ׳ דוד ניימרק משיקגו; הרב ד״ר שמואל גוטמן מלבוב.

משנת אליעזר קמא, דראהאביטש תרס״ו, ובו ג׳ חלקים: י׳ דרושי חריפות; ל״ו שו״ת בד״ח השו״ע, כשבתוך שניהם: סדרי משנה — ביאורים בדברי חז״ל שנגע בהם; י״ב דרושי אגדה ומוסר. המסכימים: המהרש״ם (קורא אני עליו מאמר אבי החכמים ואיש תבונות ידלנה); ראש״ל ברודא; ראל״ה מסטניסלב; מהריל״ס (לדעתי אין צריך כ״ת להסכמה, כי כבר אתמחי גברא ואתמחי קמיעא, ומע״כ מפורסם לת״ח גדול ואין צריך להעיד עליו, וגם כי דבריו היקרים הנחמדים מפז מעידים עליו, ועל רוב חריפותו וזך שכלו בסברא ישרה). בראש הספר הקדמת אגדה, בה כותב שתחת ידו עוד הרבה שו״ת ודרושים, חיבור גדול על כללי הש״ס, והגהות על ספר יד מלאכי; פתיחה מחקרית; שיר בן י״ב בתים. בסוף הספר ההערות שקיבל מהמהרש״ם ומרא״ל ברודא במצורף להסכמותיהם, תשובותיו, השמטות ותיקונים. מהדורא תנינא בתרפ״ד במתכונת קמא: י׳ דרושי פלפול, ול״ד שו״ת עם סדרי משנה. המסכימים: ר׳ ישראל מצורטקוב ע״י האב״ד ר׳ ישראל רפפורט; ראש״ל ברודא (כל מביני מדע יתפלאו, על גודל חריפות ובקיאות של מעכת״ר בש״ס ופוסקים ובספרי גדולי ראשונים ואחרונים, ועל גודל כוחו בפלפולא חריפתא במועצות ודעת); ראמ״מ שטיינברג; ר״מ אריק; ר״נ לוין מרישא. ומהונגריה: ר׳ קופל רייך אב״ד בודפשט (כל ימי שבתו פה עירנו, רבים ושלמים נהנו מאור תורתו, ומנופת צוף אמרותיו ודרשותיו); רע״ק סופר מפרשבורג; ר׳ אברהם פרנקל נשיא לשכת היראים בבודפשט. שיר בן י״ז בתים ציוך להקדמתו, בה כותב שבנדודיו הציל רק חלק מכתבי ידו, ועליהם הוסיף עוד חידושים. בסוף: קונ׳ משנת חכמים, ובו ד״ת שצירפו להסכמותיהם ראש״ל ברודא, ראמ״מ שטיינברג, ור״מ אריק עם תשובותיו; מפתחות מפורטים; דרושי אגדה; הספדים על הוריו; הסכמת ר׳ יוסף שפוטשניק מלונדון; תשובה לרי״ל לנדא אב״ד יוהניסבורג מתרפ״ד על שם העיר בגט; רשימת המנדבים ובהם רבים מבודפשט; לוח

התיקונים. את ההערות שקיבל מר׳ אליהו רוזן מאושפיצין, קיוה להדפיס במהדורה תליתאה. חלק זה אכן נדפס כנראה סמוך לפרוץ המלחמה, ואבד בשואה כמו גם כתבים רבים שהניח.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אלטונא** — הרב מאיר לרנר בתרס״ד (קמא, י); **בודפשט** — ר׳ פישל זוסמן סופר בתרע״ט (תנינא, יב); **זבורוב** — הרב דוד שליסל בתרנ״ט (קמא, ו); **סינר־וורהאל** — הרב יחזקאל בנט בתרע״ג (תנינא, י); **פילדלפיה** — ר׳ חיים הירש בתרנ״ג (קמא, י); **צפת** — ר׳ אברהם זלטקיס בתרנ״ב (קמא, לא); **רוסיה** — ר״י טפליצקי בתרס״ג (קמא, ט).

בתוך הגולה, בודפסט תרע״ח, ע״י ר׳ מרדכי טננבוים מגליגור (מכתבו בסוף ספר הד״ר, ניו יורק תשל״ג), ור׳ דוד שכטר הגבאי של הרבי מרוהטין. כולל: הספד על רבי אברהם לנגנר מקניהניטש; דרוש בהלכה ובאגדה; הדרשה שנאמרה בעת העמדת המצבה; רשימות הגדולים שנפטרו בזמן המלחמה; ״זכור אלה ליעקב״ — אחיו, מחסידי רבי אברהם מקניהניטש שנפטר ביום י״ג תשרי תרע״ה; תשובה מיום כ׳ סיון תרע״ח מפעסט אל ראש״ל רובין אב״ד ציעשינוב, בענין פינוי מתים והשכרת ס״ת.

תשובות אליו: בית דוד, לז בתרס״ו (על מהדו״ק); בית יצחק, יו״ד, ח״א, עא ובסוף, אה״ע, ח״ב, פט, קי בתרמ״ה — תרנ״ו; רבו, ברכת רצ״ה, צא, קיא בתרמ״ד — תרמ״ו; דרכי שלום, ח״א, כה בתרס״ו (על מהדו״ק); זיו הלבנון, כו, מב, מג (על מה״ת); מחזה אברהם, ח״א, מו בתר״ע; מצפה אריה, תנינא, יו״ד, נו, אה״ע, טז, יז, כח, לג, חו״מ, ה בתרמ״ט; פורת יוסף, ח״ב, כט בתרפ״ח (על מה״ת); שערי דעה, ח״ב, קפה. חליפת שו״ת בתרס״ד, אפוד בד, דפים קמג.-קמה:

במשתתפי אהל מועד, ח״א, לז ע״א, ח״ב, ט. יג. כט. מ. מו. ח״ג, כב: לג ע״א; הבאר תרפ״ה; רבותינו שבגולה, לה-לז. השתתף בועידת סנדובה וישנה באלול תרס״ז, וחתם נגד תנאי בנישואין. בתרע״ד חבר אגוה״ר מיסודו של הרב הכהן מקהיר. מכתביו: דראהאביטשער צייטונג, חוברת היובל, תרע״ב (ברכה למלאת שלושים שנה); ודע מה שתשיב, 55 (המלצה מתרצ״ט לרמח״א בלוך); חלק יעקב (אביגדור), ח״ב, ז (ד״ת מער״ה תרפ״ט); מליצי אש, ח״א, סוף אייר, שלח, ח״ב, 73; תשובתו מתרח״ץ לר׳ שלמה צבי הכהן שטרסר מדברצין, מקדשי השם, ח״א, כז; נחמד ונעים (לנגנר), דברים (מיום ט׳ אלול תרצ״ט); תשובה כהלכה, נד ע״א-נו ע״ב (נתקבלה עמדתו בשני מכתביו, שיש לדון את סכסוך מעות א״י בירושלים). מכתביו עשרות שנים עד תרצ״ט, בארכיוני בובר ולנדא.

אליעזר אפרתי, דור ודורשיו, וילנא תרמ״ט, 58; אהלי שם, 409; זולקיב, 230-232; טורקא, 18-19, 31, 38-39, 62-63, 67, 78, 82-90, 435; הלל זיידמן, אלה אזכרה, ו, 79-85, אישים שהכרתי, 69-76; הרב משה לייטר, הדרום, לה, 211-212 (עם פקסימיל מכתבו מתרפ״ח לאביו רי״מ לייטר).

ר׳ דב בר(ל) ב״ר שמואל הלוי **מישל**

בנו של ר׳ שמואל הלוי. סוחר עשיר בשצריץ, חסיד תמים בעל אמונת צדיקים, קובע עיתים לתורה בנגלה ובנסתר, ובקי בזוה״ק בעל־פה. נפטר ביום כ״א אדר תרס״ט. בנו ר׳ אליעזר אב״ד גוליגור וטורקא השיב לו בתרנ״ו (קמא, כט), והספידו בקונ׳ אחרית דבר (בסוף תנינא). נשא את ברריינטשה בת ר׳ יואל רוזמן, שקלויז התקיים על שמו שנים רבות אחרי פטירתו. נפטרה ביום י״א כסלו תרע״ג, וההספד עליה נדפס שם בקונ׳ אבל אם.

ר׳ זאב וולף מישל

בנם של ר׳ צבי אלימלך בשצריץ (בן אחיו כנראה של ר׳ דב בר) וזו׳ פעריל, נפטרו אחרי תרס״ח. למד בשצריץ שש שנים חינם אצל האב״ד ר׳ אברהם אבלי שנבלום. נסמך ממנו לפני היותו בן י״ח שנה, ומילא את מקומו כשנעדר מהעיירה. לא הצליח במסחריו, ונסע לרכוש מדעים ותואר ד״ר לפילוסופיה. אב״ד ומטיף בקומפלונג שבבוקובינה. ספריו הם לביאור דברי חז״ל בתלמוד ומדרשים: **דברי חכמים,** קראקא, דפוס יוסף פישער, תרס״ח, 4, 239 עמ׳. בהתחלה תודה להוריו. **הגיון דברי חכמים,** ובסופו קונ׳ הידיעה והבחירה, לבוב, דפוס י. יענער, תרע״א, 4, 196, 12 עמ׳. בהתחלה תודה לרבו. **דעת דברי חכמים,** דרושים וביאורי חז״ל, פיעטרקוב, בימ״ס של ר״מ היילפרין במינסק, דפוס ר״ש בעלכאטאווסקי,תרע״ד, 256 עמ׳. בהקדמת ר״מ רבינוביץ ממינסק מציין, שספרי המחבר הראשונים נמכרו כולם. הוצאה שניה אחרי פטירתו, ירושלים, דרום, תרפ״ט.

תשובות אליו: אבן יקרה, תליתאה, ט, מב; משנת אליעזר, תנינא, (יט) בתרע״ג.

מַך

ר׳ זלמן

דומ״ץ סקול. נפטר בשיבה טובה. מקובל, בקי בהויות העולם, בעל מזג טוב, ורבים פנו להתיעץ עמו. בתו זו׳ ר׳ יהודה צבי פלץ מויטקוב.

רדיחוב, 344.

מַכְלֵר

ר׳ מרדכי ליבוש דומ״ץ זברז.

תשובות אליו: יד יוסף, סז; ספר יהושע, נה, קטו, קכ.

מַלְטֶר

ר׳ מאיר

נקרא בצעירותו העילוי מזבנא. נשא את בתו של ר׳ יוסף שפירא מקשאנוב. גר בטורנא, ואמרו עליו שעסק בתורה כ״ד שעות ביממה. הרבה בתעניות, והתפלל במסירות נפש. ר״מ אריק קם מפניו, ואף הציע לו את משרת הראב״ד בעיר, אלא שסירב. הרב נטע גולדברג מקשנוב אמר עליו שראוי להיות רב בירושלים, ור״נ ויידנפלד רצה להביאו לדומברובה, כדי שיהיה לו עם מי לדבר בלימוד. ילדיו: א. ר׳ יוסף, ת״ח יר״ש; ב. זו׳ ר׳ חיים פנחס טמפלר ר״מ ישיבת כתר תורה בטורנא.

תשובה אליו: חזון נחום, צא בתרצ״ה. השתתף מזבנא באהל מועד, ח״א, דף מ, ח״ג, דפים ג. יד: כ:

מערכות חיים, הקדמה, יד-טו.

מְלַמֵּד

ר׳ דב

נולד בגלינא לאביו ר׳ יעקב, וכיהן שם כדומ״ץ. נפטר בלבוב בשנת תרע״א (בסוף שו״ת מראה יחזקאל).

ר׳ מאיר שמואל

שו״ב ביגולניצה, ורב שם בשנות התר״ף (פנקס, ח״ב, 279).

תשובה אליו: פרי החיים (רוזנברג), או״ח, יט בתרפ״ו.

מַלְץ

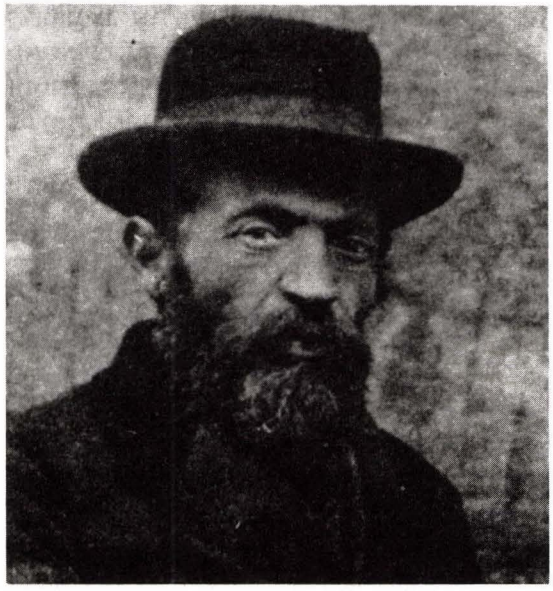
ר׳ בן ציון ור׳ ברוך אברהם

בני ר׳ אליעזר מאושפיצין. נולדו בתרס״א ותרס״ה לערך. למדו שם בישיבת עץ חיים דבאבוב, ואצל ר׳ פנחס גרהר המזכירם בספרו (ח״ב, לד לר׳ אברהם), והיו שם ממובחרי התלמידים. נשאו נשים מקשאנוב, ועברו לשם. רב״צ עבר אחרי כמה שנים לגדוב. נספו עם משפחותיהם הי״ד, ולא נודע היכן ומתי. שני גרגירים מהם בכרם שלמה, תמוז תשמ״ב, נב.

מֶלְצֶר

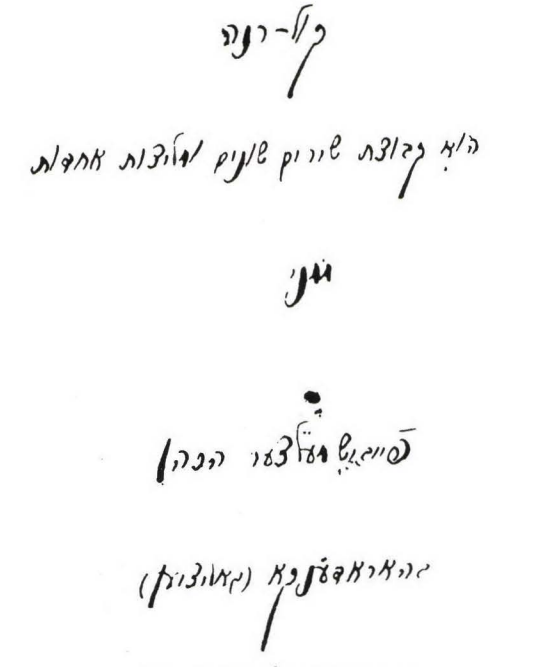
ר׳ פיביש הכהן

נולד בהורודנקה בשנת תרכ״ו. אמו מצורטקוב

ר׳ פייביש הכהן מלצר

לימדתו בסתר גרמנית. מגיל צעיר כתב שירים בעברית, ופירסמם בהמודיע, המצפה, הצופה, הצפירה. כתב מאמרים בגרמנית לעתונים צייט ונויע פרייע פרעסע בוינא. נישא בתר״ן, והתישב בברודשין. נסע לקונגרס הציוני הראשון בבזל. במלה״ע א׳ ברח לוינא. בשובו לברודשין השלים את ביתו ההרוס, ומיד נפטר ביום ב׳ חשון תרפ״ב. כשנפטר בכורו בנימין, הפסיק לכתוב. בתו נחמה הדפיסה ממנו: שירים, ספורים, פירושים וחבורים,

שער הקובץ קול־רנה בכתב־יד

חיפה, פאן דפוס בע״מ, תשמ״א, 4, 89 עמ׳, עם הקדמת תולדותיו. חלק מהספר בצילום מכתב ידו, וכן אגרות סופרי זמנו אליו, ובהם ש״ב ראובן פאהן.

מֶלֶר

ר׳ ד מלר

גר באשצעניצא קאלא גורליץ. הוציא לאור ספר **בשורות טובות**, הכולל: א. שיחות וסיפורים; ב. מכתבים שטרם נדפסו; ג. הנהגות, סגולות ורפואות מצדיקים. בילגורייא, דפוס האחים וויינבערג, תרפ״ז, 48 עמ׳. מעבר לשער הודעות המו״ל ד. מעלער: שלא ידפיסו את ספרו גם בשינוי השם, כפי שמח״ס אהלי שם ועטרת תפארת עשו לספרי הרב ישראל ברגר; זהו בזיון להדפיס סיפורים ביידיש ובעתונים; מבקש שישלחו לו חומר נוסף לקבצים הבאים; רשימת ששת הספרים שמפיץ. בהקדמתו כותב שרשם את הדברים בהתועדויות חסידים שנתמעטו היום, ומודה לאברך ר׳ צבי בן חיה אסתר שהשתדל בהדפסה. אח״כ רשימת הצדיקים וי״ג המכתבים. ד״צ מוגדל בישראל תשכ״ח, בהשמטת עבר השער.

לר׳ דוד משה מלר: מנחת שי, ח״ב, פו. ר׳ דוד ור׳ מוטל מירוסלב תלמידי יח״ל.

ר׳ יצחק ב״ר אליהו **מלר**

בנו של ר׳ אליהו מאליר מסטניסלב שנפטר לפני תקס״ה, נכד ר׳ יצחק אב״ד הרובשוב שנקרא בפי כל ר׳ איצק חריף. מגיל י״ד אב״ד זוולוב. אח״כ דומ״ץ קהל עיר חדש בבראד.

מנחת יצחק, חידושי ש״ס ופוסקים אגדה ופסוקי תנ״ך, זאלקווא, דפוס ר׳ אברהם יהודה ליב מאיר האפער מסוירז, תקס״ה, ב, יז, יב ד׳. חתימות המסכימים: רז״ו מדובנא, רד״צ אוירבך ז״ל מקרמניץ ומאהליב; ר׳ ירמיה מסנטוב; ר׳ יצחק פרנקל מטיסמניץ; רנ״ה ממיקוליניץ; ר׳ יעקב מלבוב; ר׳ יצחק חיים בלומנפלד מרישא; ר׳ בצלאל מרגליות מאוסטרהא; ר׳ יוסף מקונסטנטין ישן; הבמ״ח מבוטושן ומאהליב; רי״ה מטרנופול; ר׳ אברהם ממונקטש; הברוך טעם מלייפניק, ועוד רבני הגר ופולין. חתמו לקנות כל גליון בששה גדולים טובים: רבני ונגידי בראד, ובהם: ר׳ יוסף הלפרין אב״ד ברזן, ר׳ אלכסנדר זיסקינד קליר, ר׳ יוסף הורביץ אב״ד אלקסניץ; ר׳ בנימין בן רב המדינה; ר׳ שמחה בהרב מסטנוב; ר׳ אברהם יוקיל הורביץ אב״ד זלוזיץ. כמו־כן מלבוב, ומהונגריה: ר׳ צבי מייזלש אב״ד אויהעל; ר׳ ישראל עוזר וולף אב״ד מאד; ר׳ פנחס אב״ד הומנא; ר׳ דוד שלמה איבשיץ מסורוקה. עוד מודיע היכן ניתן לרכוש את הספר, אצל קרוביו הרבנים הנקובים בשם, בערים סטניסלב, לבוב, בראד, קונסטנטין ישן וברדיטשוב. בהקדמתו תשובה בהלכות איסור והיתר. בספר מציג דוגמא של דרוש מוסר לשבת הגדול מתוך עשרים שעמו בכתובים; חי׳ הלכה; תשובה בהלכות נדה.

רינון יצחק על הגדש״פ עם הפנים, א. פירוש בפשט; ב. פלפולים בדברי המפרשים, עם דינים מחודשים בהלכות פסח, תקפ״ו, בלי פגינציה. בשער מביע תקוה להוציא לאור חידושי שו״ע יו״ד ח״א, הלכות נדה, חי׳ ש״ס על כמה מסכתות, חי׳ אגדות ומדרשי פסוקי תנ״ך שכולם עמו בכתובים מלפני תקס״ה. מעבר לשער אזהרת השגת גבול בחתימת הישועו״י, רי״ה מטרנופול, ר׳ יוסף אב״ד קסנטין ישן, הברוך טעם, והיו עמו חתימות נוספות מרבני גליציה, (רומניה), הונגריה, בוהמיה ומורביה בהן נדד כנראה.

ר׳ ישראל מלר. ת״ח ברוזדול. אולי אחיו של ר׳ דוד משה.

תשובה אליו: מנחת שי, ח״ב, פ.

ר׳ מנחם מנדל מלר

עסקן חברת תומכי עניים ביסלו שהוציאה לאור: **המדבר בצדקה**, ח״א: למען חברות ״תומכי עניים״ לעניי ערים אחרות, ח״ב למוסד ״מתן בסתר״ לעניי העיר, טרנוב (תרצ״ה), 36 עמ׳. בשפה בהירה מסביר את התועלת בהקמת קופות מרכזיות, כתחליף לחזרה על הפתחים של יחידים.

ר׳ נתן נטע קליצר מפודהייץ
|
ר׳ שמעון מפודהייץ (תק״ע׳ — תר״ס׳)
|
ר׳ נטע יונה מסטניסלב ופודהייץ (תר״י׳ — תרע״ד׳)

ר׳ נטע יונה ב״ר שמעון **מלר**

מסטניסלב ופודהייץ (תר״י׳ — תרע״ד׳)

נולד בפודהייץ לאביו האב״ד ר׳ שמעון, והתחנך אצלו. אשתו כנראה מזלישטשיק, ממנה חתם על נזיר השם תרכ״ט. כשאביו עבר לסטניסלב, נתקבל צעיר על מקומו בפודהייץ, והיה שם בשנים תרל״ט — תרמ״ז. אז שב לסטניסלב להתפרנס מנכסיו, ונתקבל כמו״ץ וראב״ד העיר ״נחלת אבותיו״. ביום הולדת הקיסר דרש בביהכ״נ הגדול: **הדרת מלך**, קאלאמעא, דפוס ר׳ אלטיר טייבער,

תרמ״ח, 22 עמ׳. בעמ׳ 17 שער: די דייטשע אנשפראכע, לדבריו באשכנזית. בתרס״ז הספיד את ר׳ אהרן צבי וייסהויז. כשנפטר בתר״ע ר׳ שלום לילינפלד אב״ד פודהייץ, נעתר להפצרות ראשי הקהל לשוב ולכהן בעיר מולדתו (פסח ברנדסדורפר, המצפה, כ׳ כסלו תר״ע, 4). נפטר בסטניסלב.

תשובות אליו: בית יצחק, או״ח, קד, יו״ד, ח״ב, לב, קכג בתרכ״ה—תרל״ו; בית שלמה, אה״ע, כא בתרכ״ו; דבר משה, תנינא, עה, צז; יד מאיר (פריש), לה; מח׳ שאילת שלום, תנינא, רכד. ד״ת ממנו מביא תלמידו ר׳ מרדכי אשכנזי, קמחז״ה, י״ח אייר תרנ״ד, 3. קינה על ר׳ יחיאל ב״ר נתן נטע מלר מסטניסלב, מו״ח, היהודי, י״ג אד״א תרל״ה, 5.

ר׳ שמעון מלר

מפודהייץ (תק״ע* — תר״ם*)

נכדו של ר׳ נתן נטע גליצר־קליצר מפודהייץ, ואצלו למד. רבה של פודהייץ. עבר לסטניסלב בה קיבל בית בירושה. נפטר לפני תרמ״ח. זו׳ היחסנית חיה יענטע נפטרה בת פ״ג, בליל שבת ה׳ כסלו תרס״ב. נולדו להם בנים ובנות, וספד לה בנה: א. ר׳ נטע יונה אב״ד פודהייץ וראב״ד סטניסלב (שמשון וואהל מסטניסלב, מחז״ה, כ״ה כסלו תרס״ב, 5). ב. ר׳ ברוך. תשובות אליו: דבר משה, תנינא, קי, אורין תליתאי, קיב; חיים של שלום, ח״א, מד.

תשובות אליו: מח׳ אורי וישעי, סב, סג בתרל״ה; בית יצחק, או״ח, ז בתרכ״ז; מח׳ בית שלמה, יו״ד, ח״ב, מא, אה״ע, יט, כ, כו-כח, קיא, קכח בתרי״ח—תרכ״ו; בר ליואי, ח״ב, אה״ע, יא, כא, נג; דברי יעקב (שור), סא; חסל״א, קמא, חו״מ, נ, תנינא, חו״מ, ד בתרי״א—תרכ״א; יד אלעזר, פב בתרי״ב; מאמר מרדכי, מו, סז, ק בתר״ח—תרי״א; מהרי״א הלוי, ח״א, קי, קמה בתר״ל; מח׳ מנחת שי, ח״א, נ; מח׳ שאילת שלום, קמא, קיב; שו״מ, קמא, ח״א, קי, קיד, ח״ג, ו, קמב, תנינא, ח״ג, קכג, ח״ד, קעד, רביעאה, ח״ב, א, רכו בתרי״א—תרי״ח; תועפות ראי״ם, אה״ע, ג, מו בתרי״א. תשובתו מתרל״ב, קול יעקב (בוצצין), דף יג: נזכר בהמבשר, ו, 205.

פודהייצה, 51-52, 67, 74.

ר׳ מנדל ראה לפי: **ר׳ מנחם מנדל**

מַנְדֶל

ר׳ חיים כ״ץ מנדל. ת״ח בסטריזוב.

תשובה אליו: פרי השדה, ח״א, עו בתרנ״ט. ממשתתפי אהל מועד (קמלהאר), ח״א, דף יד ע״א, ח״ב, דף יא ע״ב, ח״ג, דף ג ע״א; ועד חכמים (ציטרון), גל׳ י׳, סי׳ רסא.

ר׳ יהודה ראה לפי: **כ״ץ, ר׳ יהודה מנדל**

ר׳ מנחם סג״ל ב״ר שמואל דוד **מנדל**

נולד בשנת תרע״ג לערך לאביו ר׳ שמואל דוד סג״ל מבוכניה. למד בישיבת עץ חיים דבאבוב, ומילא כרסו בש״ס ופוסקים בבקיאות רבה. החליף שו״ת עם גדולי הדור. חתן ר׳ זישא בלויגרונד מלימנוב (מצאנז), וי״א שהיה חתן ר׳ נטע שלמה שליסל מצאנז. נספה עם משפחתו הי״ד.

תשובות אליו: אמרי דוד, קעד בתרצ״ב; בית פינחס, ח״ב, יט, כח; דובב מישרים, ח״א, עט בתרצ״א; מנחת יחיאל, ח״א, פז, פח, ח״ב, יג, כו, פז, קיט, קמו, קסב, ח״ג, סח בתרצ״א. נזכר בקובץ תצא תורה, חו׳ ג, עמ׳ יא. מכתביו לרוגצ׳ובר בתרצ״ב—תרצ״ו, כרם שלמה, תמוז־אב תשל״ט, נא-נד עם תולדותיו, שבט תשמ״א, מ-מב, אדרים תדש״מ, נד-סא, אייר-סיון תשמ״ו, נג-ס.

ר׳ נתן מנחם ב״ר יהודה ליבוש **מנדל**

מקראקא (תרמ״ז — תש״ל*)

נולד בקראקא ביום ב׳ טבת תרמ״ז לאביו ר׳ יהודה ליבוש הי״ד. עד תרס״ו למד בישיבות הונגריה. נדד לאנטוורפן, ועסק במסחר. בכיבוש הנאצי נמלט לארה״ב, וגר בקיו גרדנס שבלונג איילנד. במשתתפי אור המזרח, המאור, פנים אל פנים, טאג, טאג מארגן זשורנאל, דער איד, מזרחי וועג, די אידישע וואך.

סדר **הגדה של פסח, ילקוט נתן,** למבחר פירושים דינים ומנהגים ביידיש ובאנגלית, ובשולי הפנים תרגום נתן לשתי השפות, ניו יארק, דפוס בלשן, תשי״ד, 128, 32 עמ׳ ותמונות, בהידור רב ובניר משובח. אחרי ההקדמה והמבוא מכתבי רבו ריי״ד סולובייציק, ור״ש ה״ש מבאבוב (כאשר כמה רבנים מפורסמים משבחים במכתביהם חיבורו הקודם, בטח גם ספרו זה יהיה לקורת רוח לפני הקוראים). בעמ׳ 109 שער: הוספה לקח טוב, לעניני יציאת מצרים. בעמ׳ 122-124: ד״ת מהרב אברהם מאיר איזראעל. בשערים מזכיר את חיבוריו שבכתובים: דיני אבלות, אלון בכות, תמצית תולדות ישראל, מועדי בית ישראל, דבר בעתו, מאורות נתן, דרכי אבות — מנחם פירש, רמב״ם עה״ת (יצא לאור ע״י ביתן הספר, ת״א תש״ך לערך).

רעיונות נתן ביידיש עה״ת, תשכ״א, רפח עמ׳. רוב המסכימים בתשי״ט: ראי״מ איזראעל; ר׳ מנחם צבי אייזנשטט מקראקא (הערותי הזעירות כתבתי בציזדם. אמת כי בספרות התורנית אנו מברכים את לשון הקודש, אבל ראינו שגדולי עולם כתבו תורה לעם בשפה היותר מובנה להמונים); ר׳ שמואל הלוי בראט מאנטורפן (מצאתי בו דברים

טובים ומועילים); ר׳ יצחק סטולמן מדטרויט (נהניתי מפעולתו המוכיחה על שקידתו הרבה); ריי״ד סולובייציק (הוא יושב יום ולילה באהלה של תורה, ואך ללימוד ולעיון הוא מקדיש את זמנו); ר״ש מבאבוב (מקור מחצבתו מגזע חסידים ואנשי מעשה). בהקדמתו מקוה לכלול תיקונים במהדורה תנינא. במבוא כותב שיש לו ג׳ בנות, ואח״כ מודה לר׳ דוד פיש שסייע לו בהגהה. בסוף מפתח־תוכן, ומכתבי תודה מרבנים ומלומדים על ספרו הראשון.

חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ה, 444, עם ביבליוגרפיה.

מַנוּעֶל

ר׳ צבי נתן ב״ר אליעזר **מנועל**

מדרוהוביטש וניו יורק (תר״ן — תשכ״ה)

נולד בשנת תר״ן בלעטנע שליד דרוהוביטש, לאביו ר׳ אליעזר שהיה גדול בנגלה ובנסתר. מצד אמו

הרב צבי נתן מנועל

נכד המגיד מזלוטשוב והנו״ב. למד אצל ר׳ יוסף פנצר מדרוהוביטש ור׳ אשר לוי אב״ד מדיניץ, וארבע שנים בישיבת אור תורה בסטנישלב, אצל בעל הרי בשמים ורי״א קמלהאר. כמו״כ למד אצל ר׳ שמעון גרינפלד אב״ד סעמיהאלי, בעל ערוגות הבושם בישיבתו בחוסט, ור׳ יהושע בוימל בישיבת האדמו״ר מויזניץ. נסמך מר״מ אריק, ר״ב וייס, ר׳ דוד הורביץ מסטנישלב ור׳ חיים הליר. בתר״ף נשא את בת־שבע בת הגביר ר׳ אהרן ענגעלמאן מבויאן, וזוגתו דור ט׳ להתוי״ט, עסקנית ונואמת מפורסמת, וניצבה על ימינה של אשת האדמו״ר מבויאן. בתרע״ט רב קהל חברת אנשי דת וצדק בוינא. בתרפ״א היגר לארה״ב, ושימש ברבנות קהילות חשובות: שומרי שבת בבורו־פרק, עטרת תפארת ישראל הנקרא אשפורד סטריט שול, מתרפ״ח אב״ד פאקיפסי שבניו־יורק, ובסוף ימיו בקהילת אנשי צדק ישיבת זכרון משה בברונקס, עד לפטירתו ביום כ״ב אב תשכ״ה. זמן מה מנהל ישיבת תפארת ירושלים באיסט סייד. בצעירותו העתיק וסידר לדפוס, את פירוש רבי יהודה החסיד ערוגת הבושם על המחזור, ואת ספר מעגל טוב לחיד״א. הכין לדפוס עם ר׳ חיים בלוך את שו״ת הרי בשמים ג-ד, וערך את הספר מפי ארי עה״ת. בתו מלכה נישאה להרב נחום צבי יוספי רב ביהמ״ד הגדול דבורו־פרק, שכתב אלי פרטים אלו על חמיו.

תשובה אליו: בית אבי, ח״א, צב. במשתתפי הלבנון, קובץ ב. מכתביו מתרצ״ב ואילך בארכיון קמלהאר הנוסף.

תולדות אנשי שם, 80.

מנזון ראה לפי: **מונזון**

ר׳ מנחם ראה לפי: **ר׳ מנחם מנדל**

ר׳ מנחם מנדל. ת״ח בבוליחוב.

תשובה אליו: בית שלמה, יו״ד, ח״א, מ בתרי״ב.

ר׳ מנחם מנדל אב״ד בורשטשוב. כנראה הוא שבא מדובצק, חמיו של ר׳ חיים ברייט מהדיר כד הקמח לרבנו בחיי, נתקבל בתרל״ד ע״י חסידי ס״ג כדומ״ץ וראב״ד דוקלא אחרי המחלוקת, ועלה לצפת (ח״א, 579).

תשובות אליו: האלף לך שלמה, אה״ע, קעה; בית שלמה, או״ח, מו, יו״ד, ח״א, לא, קע בתר״ך; בר ליואי, ח״ב, אה״ע, ב; ברכת רצ״ה, צח בתרל״ד; טוט״ד, תליתאה, ח״א, קסה; שו״מ, קמא, ח״א, צז, תליתאה, ח״א, קנח, רסו.

ר׳ מנחם מנדל אב״ד בליגרוד. הוא כנראה חתן ר׳ מרדכי יהושע ויינברג מדוקלא.

תשובה אליו: מח׳, דב״ח, ח״ב, יו״ד, ט.

הב׳ מנחם מנדל. ת״ח בדמביץ. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״ג, קנג.

ר׳ מנחם מנדל. ת״ח בהוסיאטין. אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״ג, ריג.

ר׳ מנחם מנדל דומ״ץ זברז. אליו: בר ליואי, ח״ב, סו.

ר׳ מנחם מנדל דומ״ץ וראב״ד פמורן, ומתרי״ב

RABBI H. NATHAN MANUEL
OF CONG. T. T. SONS OF ISRAEL
1212 GRANT AVENUE, BRONX, N. Y.
TEL. JEROME 6-2737

צבי נתן מאנועל
הרב דק"ק ת"ת בני ישראל
בראנקס, נ"י.

ב"ה ויו פסח תשט"ו

לכבוד הרב החפץ השמחת לב. פשת מ"הר שמואל אפרים טיקטין הו"ל.

No. 1804

אחדשה"ט בהזקרה כשלפ"נ,

תודה רבה לכבודו על הקאלענדער שזה עתה פתחתי התיבה ועל עבודת הקבלה.

חושב אעפי שמה שאמרו חז"ל "תיו" בדרוש שולמך פתח "הפוונה לפתוח חותמות שמות ולהו מקומות נעם לדקדק בלשון, ונלפע"ד נאמרם ג"כ בני והודה שדקדקו בלשונם תורתם נתקיימת בידם. לפשוטו נראה מדוכר מאמרם "ופתבתם - בתיבה תמה" שיהיו דנין כמשפט התורה על צדדיה גם בפשיטה תולנית - ליתן רווח בין הדבקים. ועוד חז"ל אמרו "חול דגרית או וולנית, לשון סופרים לפה"ק" זוה הי מאמר ואיור לנו חות הנעשה ביטר בפשיטות ועל פה פשיטה התנאים בימי הלשון. ופבר שאלתי הרבה פעמים ברבים ובפרט תלמידים חשובים שנים או שלשה שנים, הלא נמצאו מקומות הוזו בקיבלטין ג. שמלאכת חומות פרץ בפסיקות כאשונות של דקדוק שלפי נקודה בדיקדוק לומר שוש, לחום חומתו לשמחתם של עולה המבטלים שיון נו"ן בדיקדוק הלשון לפיענו, מה לו להתעוד לקולם בלי שום בונה? הרבה ושלא לדבר בזה. מבלי לפאזכיר הרבה מגאונינו מתהדרים בכתיבתם ובלשונם המסובבים, מפני שהיו גאונים בדור העבר שלא השגיחו על הכתיבה". מסרב בתוקף לשלוח תמונה "כי אבי היקר ז"ל, מי שהיה גדול בתורה ובקבלה היה נגד צלום, ממש עד מסירת נפש בימי המלחמה".

ומה שלפ"ע להחלטתי, שזו משלוח לפבלפ את תשלומי, לא זאת אפרתי כי חפצי היקר ז"ל, מי שהיה גדול בתורה ובקבלה היה נגד צלום, ממש עד מסירת הנפש בימי המלחמה. זאת לפעת שהודפסה עתה ואיך לתשלם אז לא נעשתי אזה, אבל כאה שמו בידי לשלוח אזה הריני מקיים בזה רצון חפצו ז"ל. הם בפוהכנ שלי, שלאו לי בנקט והופיד ושורנרו לפ ה"קומפרס הנ"ל. הם בפוהכנ שלי, שלאו לי בנקט והופיד ושורנרו לפ ה"קומפרס הנ"ל. גם הריקורטר של הבראנקס ג"כ הקאם נוסף הפקיר כי זה הרבה פרטים ולא עניתי לו. כ"כ לפבלפ הרבה ומחול לו על זה.

בלוש ומכבדו בפבלפ גדול ומברכו בהצלחה גמורה, צבי נתן מאנועל חופפ"ל

דומ״ץ ואב״ד טיסמניץ. חיבורו הגדול בפלפול על הרמב״ם, סוגיות הש״ס וחידושי ברכות, עמד להסתיים בתרל״ה בבית דפוסו של ר׳ יעקב עהרנפרייז מלבוב, כפי שמודיע בקולופון מגילת אסתר שהדפיס באותה שנה.

תשובות אליו: חסל״א, קמא, או״ח, ז, טו, יו״ד, יח, מג, נז, צה, ק, אה״ע, כה, לו, חו״מ, מז בתר״ה—תרי״ב לשני המקומות.

ר׳ מנחם מנדל אב״ד טרמבובלה.

תשובות אליו: מח׳ תשובות הרא״ם, כ, נג; תועפות ראי״ם, כת״י, יט, לח.

ר׳ (מנחם) מנדל אב״ד ליסעץ. אליו: שערי דעה, ח״ב, קסז, קסח.

ר׳ מנחם מנדל מסטרי דומ״ץ זלוטשוב. נזכר בעטרת זקנים (מסמבור), דף לה ע״א.

ר׳ (מנחם) מנדל שו״ב קריווטש. אליו: רב טובך, כב בתרכ״ה.

ר׳ (מנחם) מנדל נכד ר׳ יחזקאל סופר ברוהטין.

תשובה אליו: שו״מ, תנינא, ח״ד, קפט.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר אליעזר

מפרימישלן (תפ״ח — תקל״א)

נולד בשנת תפ״ח לאביו ר׳ אליעזר. מתלמידי הבעש״ט, ותלמיד חבר למגיד ממזריטש. אדמו״ר מפרימישלן, והיה שם בידידות עם ר׳ מאיר הראשון. בלט בעבודת התפילה, מיעט לדבר, וי״ב שנה היה מביע את רצונו רק בכתב. יצא לארץ בתמוז תקכ״ד עם ר״נ מהורודנקה, והגיע ביום י״ב תשרי תקכ״ה. שלח ממנה מכתב לאחיו ר׳ צבי חסיד בזלוטשוב. אליו ואל ר׳ נחמן מתכוין החיד״א בברכי יוסף, יו״ד, סי׳ רצט, שלבשו בגדי משי בלבד. נפטר בטבריה (ולא בירושלים או בצפת) ביום כ״א תשרי תקל״א, ומצבתו עדיין קיימת. מגדולי תלמידיו: בנו רבי דוד שעלה עמו לארץ; ר׳ ברוך מקוסוב ורמ״פ הלר מזבריז המזכירים אותו בספריהם. תורותיו מובאות בליקוטי יקרים. חיבר ספר **דרכי ישרים**, ובו הנהגות ישרות מהבעש״ט ומהמגיד ממזריטש. בכמה דפוסים נקרא לקוטים ישרים. מהדורה מחודשת עם לקט כל דבריו ותולדותיו ע״י רמ״מ ויזניצר, בתוך תורת חסידים הראשונים, ב״ב תשמ״א.

ד״ת ממנו בספרים אורח לחיים; ברית אברם (ד: קיב: קיג:); תפארת עוזיאל. נזכר בכבר לאדן.

אור הגליל, ח״ג, עא-עז; החסידות, 52; גליס, ח״ב, רסט-רע; טוביה פרשל, החסידות וציון, כט-ל.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר אפרים זלמן, ראה לפי: **ליקובר, ר׳ מנחם מנדל**

ר׳ מנחם מנדל ב״ר יוסף נ״י מזרע רש״ר. ספרו: **דרך המלך** פירוש על הרמב״ם, פרקי הנהגות המתבודד, עם הפנים. זולקיב, דפוס ר׳ שאול דב מאירהאפער, תרי״ד, ב, כ ד׳. בהקדמתו מקוה להדפיס גם ח״ב: בית המלך. אח״כ פתיחת אגדה.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר נפתלי הירץ

אב״ד רווה. בנו וממלא מקומו של ר׳ נפתלי שנקרא ר׳ הירץ ר׳ איסרס מגזע היחס, ונספד בספר נפש דוד תק״ן. ידידו של הישועות יעקב. צירף את המהרש״ק לבית דינו. בין החותמים בסוף שנות התק״ע על תקנות סדר בדיקת הריאה, עם ר׳ נתן צבי הירש שטרן אב״ד טורטשין שמילא את מקומו ברווה.

נזכר בספרי השו״ת של דורו, שו״מ, שירי טהרה, דף יב ע״ב, קונ׳ תיקון עולם, בסוף.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר נפתלי הירצקי ר״מ בלבוב, ב״ר אברהם פו״מ לבוב, ב״ר יצחק מלבוב, ב״ר נפתלי צבי הירש, חתן ר׳ בנימין בינוש פו״מ פוזנא. רבה של קרקוביץ, עלה לא״י, ושם נטמן.

אשל הגדולים, קפז.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר צבי הירש

דומ״ץ בכמה קהילות, ובתקל״ט בראווא. בנו של ר׳ צבי הירש ז״ל דומ״ץ גרידינג, נכד ר׳ שלמה אב״ד לבוב אבי זקנו של ר׳ יצחק אב״ד דוקלא ופרשבורג, ונכד הנגיד ר׳ שמואל קמניצר, מנהיג המדינה בלבוב, אחיו של מח״ס אהל משה והלכה למשה בדקדוק, ספרא ודיינא בלבוב.
שיחת חולין, תירוצים לקושיות התוס׳ על רש״י בתחילת חולין, וכן להשגות הט״ז והש״ך, פ״פ דאדר, דפוס אלמנת ד״ר פרופ׳ גרילא, תקל״ט, א, כח ד׳. המסכימים בתקכ״ט: חברי ביה״ד בברלין: ר׳ אהרן ב״ר משה נחום מגזע צבי הראב״ד, ר׳ יואל ב״ר יקותיאל מגלוגא, ר׳ שמואל זנויל ניי גאס מפפד״מ; ר׳ דוד מברלין אב״ד אה״ו; בתקכ״ח ר׳ לעמיל הלוי מגלוגא אב״ד אייזנשטט (ר׳ מנחם מלבוב... ישב במחננו איזה ימים, ושמעתי ממנו דברים חריפים, ומצאתיו מלא דבר מושלם בכמה מיני חכמות התורה, גם הראה לפני בכתב הרבה חידושים בהויות ובדרושים יקרים), ור׳ איצק כ״ץ רפפורט אב״ד לייפניק; בתקל״ה רצ״ה ב״ר שמשון מייזלש אב״ד זולקווא (פלפלתי עמו בפלפלת כל שהו עמו), רנ״ה ראב״ד בראד ולע״ע אב״ד קראווי, ר׳ נטע אב״ד ראפשיץ ולע״ע אב״ד פשדבורז, ר׳

לוי בריש אב״ד זלחוב. כמו״כ רבני איטליה מניצה שבפרובינציה, מודינא, קסאל, ונציה, ליוורנו ומנטובה (האי גברא רבא ויקירא, איש תבונות שחזותו מוכיח עליו... אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו... בנש״ק פה מפיק מרגליות... וכל המרבה לספר בשבחו מגרעות נתן). בהקדמתו מביע תקוה להדפיס את ספריו: עמ״ס חולין עד הסוף; צמח מנחם — דרושים, והיה לו גם ספר חידושי מהר״ם על שיטות הש״ס.

בהתחלה תשובה לר׳ שלמה אב״ד לבוב, על תיקון עירובין בעיר שעירער עליו הרב מבילקמין. חותם כדומ״ץ שינאווא, ועל שמה נקרא בגלותו. תשובה נוספת לר׳ שלמה דודו מחכמי לוגי באיטליה. ד״ת ממנו בקובץ דרושים.

ר׳ מנחם מנדל ב״ר שאול

אב״ד קיטוב. נפטר ביום כ״ט אד״ב תק״ע.

ר׳ מנחם מניש מרדכי ב״ר שמשון. אב״ד טיסמניץ.

תשובה אליו: גור אריה יהודה, חו״מ, קכח.

מַנְטַל

ר׳ אליעזר. ת״ח בפמורן. אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, פח בתרל״ו.

ר׳ ישראל. ת״ח בזברז. אליו: שו״מ, קמא, ח״א, קד בתרי״ז.

מנטש, ר׳ יחיאל מנחם ראה לפי: **מונטנר, ר׳ יחיאל מנחם**

מֶנְטְשֶׁל

ר׳ ברוך מאיר ב״ר דניאל בן־ציון **מנטשל**

מזבלטוב ואוסציא (תק״פ׳ — תר״ע׳)

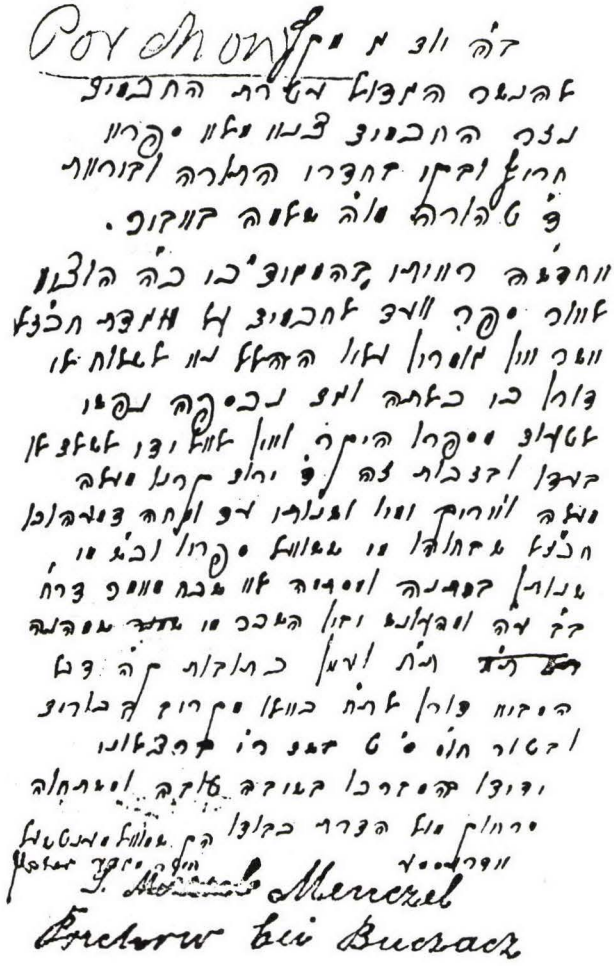
בנו של ר׳ דניאל בן ציון ז״ל יליד בוצץ, נכד ר׳ מאיר משם. אמו חיה שרה בת ר׳ צבי מזינקוב, מצאצאי רבני סטנוב. למד בסניאטין אצל המנ״ח שהשיב לו בסי׳ פד. מילדותו נודע כעילוי, והחליף שו״ת עם רבים מגאוני המדינה. נשא את שינא רחל, בת ר׳ שלמה דרימר מסקאלא ה״בית שלמה״. בגיל עשרים נתמנה כדומ״ץ בזבלטוב, וכיהן שם בשנים ת״ר—תר״י. בשנת תר״י כיהן כבר כרבה של פוטיק, ובשנת תר״ך באוסציא ביסקופייע שבסביבת סקאלא. שימש שם עשרות שנים, אע״פ שפרנסתו היתה דחוקה כל ימיו, והיה יכול להשיג משרה נכבדה יותר. בשער ספרו כתב שמצ״פ

בהוראה לאנשי סניאטין, פוטיק, זבלטוב ופטשניזין. בפאלקסקאלענדער רשום כרב עד תרע״ב. מילדיו: א. ר׳ צבי אריה ומשפחתו; ב. מלכה באבא זו׳ ר׳ אהרן דרימר בן הבית שלמה ומשפחתם; ג—ד. הב׳ שלום אלטר וישראל שמשון; ה. חיה יהודית; ו. ר׳ מנחם חיים.

רב טובך, שו״ת על שו״ע יו״ד ח״ב ח״ג: לשוחטים, סופרים ורבנים, מתוך חיבורו על ד״ח השו״ע במו״מ שהיה לו עם גאוני הזמן. לעמבערג, ר׳ יעקב משולם ניק, דפוס ראז״ו סאלאט, תרמ״ד, מב ד׳, צה סי׳. המפתחות בהתחלה, ופרטים ביוגרפיים בדבריו שבקולופון.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **ויקנא** — הרב; ר׳ יצחק הכהן (יח, כא, כח); **טשרנוביץ** — השו״ב (ד); **קידרניץ** — ר׳ ברוך משה השו״ב בתרכ״ז (ט,י). כמו״כ לר׳ ישראל ארליך (סד), לר׳ משה השו״ב (יא), ולשו״ב עיירתו (טז).

בגלל עניו לא היה יכול להדפיס את יתר חיבוריו:

בקשת הרב שמואל מענטשעל מר״ש בובר, לכבדו בתשורת ספר וועד לחכמים.

שו״ת על ג״ח השׁ״ע; על הלכות שחיטה וטריפות הריאה; פלפולים עמ״ס ברכות מדף לדף; פירוש על מסכתות קטנות; פלפולים, תיקונים והגהות על השׁ״ס; על או״ח כדוגמת דרך החיים; עה״ת ומפרשיה; דרשות לשבתות דריגלא.

תשובות אליו: ארץ צבי, יו״ד, י׳; חמיו, בית שלמה, או״ח, יד, יח, נט, עב, עג, צז, יו״ד, ח״א, כט, קב, קכט, קעח, ח״ב, קלט, קמ, אה״ע, מב, נז, פז, קכט, חו״מ, א, ז, ח, קיז בתר״י — תרל״ב; בר ליואי, ח״ב, אה״ע, כח; דב״ח, ח״ב, אה״ע, נז; חסל״א, קמא, יו״ד, יט, אה״ע, א, לד, תנינא, יו״ד, עז, אה״ע, עב, חו״מ, יז בתרי״ד — תרכ״ה; טוט״ד, תליתאה, ח״ב, יט, רלח; מאמר מרדכי, לו, עז; שאילת שלום, קמא, ו; שו״מ, תליתאה, ח״ב, פא לפאטיק.

ר״מ לייטר, מנ״ח השלם, 11.

ר׳ שמואל מנטשל. אב״ד קרופיטש מתרס״ד עד תרע״ב לפחות (פאלקסקאלענדער).

ר׳ מנלי מפריסטיק ראה לפי: **סג״ל, ר׳ מנחם מנלי**

מַנָּס

ר׳ מנחם

יתכן ששמו ר׳ מנחם מאניס. אב״ד סוקולוב שליד סטרי, ואליה תשובות המהרש״ם, ח״ב, צה, ח״ה, מח, נו בתרל״ה. כנראה הוא שנעשה אח״כ דומ״ץ טרנופול, ואליו: אור המאיר, לו, לז, סט, ע.

מַנְסְפֶלְד

ר׳ יחזקאל ב״ר נתן הכהן **מנספלד**

בנו של ר׳ נתן מקראקא. נשא בתר״ן לערך את אטי, בתו הרביעית של ר׳ משה יעקב שנקר מאושפיצין, בכורו של ר׳ חיים. עבר אל חמיו, וניהל שם בנק פרטי. ת״ח מופלג, ומשיב לשאלות הלכה. כתבו של מחז״ה מאושפיצין בעברית צחה. בעל תפילה בימים הנוראים בבימ״ד שנקר. במלה״ע א׳ נתערערו עסקיו, ופתח מסעדה כשרה למהדרין, בקטוביץ שאליה נסע מדי יום. בעל חוש הומור. נפטר לפני המלחמה. אלמנתו היתה אצל בנה בקראקא, ובבית זקנים בוילי׳צ׳קה נורתה ע״י הנאצים.

ילדיו: א. ר׳ חיים הבכור. נשא את הניה קינסטלר מברזוב. גר בקטוביץ בלבוש חסידי. סיטונאי שקים. נשלח לבלזיץ עם זו׳ ובתם: 1. רחל; 2-4. צבי, נתן ונשקה נספו במחנות עבודה; 5. חנוך נשא בגיטו את גוסטה בלום, ניצלו לקנדה; ב. דוד הי״ד וזו׳ לנדאו ע״ה בלי ילדים; ג. ישעיה (אוזיאס). עבר עם אחיו דוד מאושפיצין לקטוביץ, ונתעשרו ממסחר בשקים וברזנטים. נשלח עם משפחתו לאושוויץ, ונספה עם בנו חנוך. זו׳ רחל ובתו זושיא ניצלו, כשתאי הגז פסקו פתאום לעבוד. אלמנתו נישאה למונדרר באנטורפן, והובלה למנוחות בארץ. הבת נישאה לישעיהו ירד בת״א, ולהם צאצאים; ד. בנימין (בנו) נשא את ברוניה בירנבוים, וניהל בימ״ס לטקסטיל בקטוביץ, עם גיסו דוד משה בירנבאום. אחרי המלחמה עשה בקטוביץ רבות למען הניצולים, ופעם גם נאסר לשנה, אף כי לא ידע תכולתו של משלוח בלתי ליגלי. עלה לארץ בתשט״ז, נפטר בתשכ״ה, וזו׳ בתשמ״א. בתם אירנה לבקוביץ בארץ עם משפחתה; ה. יצחק. נשא ממשפחת קליין בקראקא. נספו עם שתי בנותיהם. סוכן טקסטיל בעיר כאחיו: ו. אהרן. נישא לפני המלחמה ונספו; ז. משה (מרקוס), נפטר לפני המלחמה.

ספר שנקר, 41-43.

מנצ׳ל ראה לפי: **מנטשל**

מֶנְקֶס

ר׳ אברהם יצחק

בן הנגיד ר׳ חיים טעביל, בן בתו של ר׳ נחמן הכהן ר״פ אב״ד גלוגא, בנו השני של רח״כ. מדפיס בלבוב.

כלילת יופי, ח״א, קלח. קלט:

ר׳ גבריאל

נכדו של ר׳ מאיר צבי ויטמאיר אב״ד סמבור. השתדל להוציא לאור את ספר תשובותיו ח״ב. נפטר בצעירותו בקיץ תרל״ח (המגיד). מתלמידיו בשצרין: ר׳ אליעזר מישל.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״א, קכז בתרל״ה לשטרזיץ; יד מאיר (פריש), יב; זקנו, שו״ת רמ״ץ, ח״א, או״ח, יא, כב, כג, נה (ממנו), נו, יו״ד, לו בתרכ״ט — תרל״א; שו״מ, תנינא, ח״ג, צג, תליתאה, ח״ב, לא, לב, לד, רביעאה, ח״ב, קמח לסטניסלב.

ר׳ יעקב מנקיש

כליל החכמות, בעל מידות, ותומך עניים בבראד. כנשיא חברת צדקה וחסד יסד את הישיבה המקומית, והתפלל בבית מדרשה. חלה חודשים אחדים, ובנסעו להתרפא בווינא, נפטר שם בטרם

הגיעו לבינה ביום ד׳ כ״ד אב תרל״ה, ונטמן בעש״ק. רחי״ל סוסניצר קשר עליו מספד בישיבה.

יעקב ווערבער, המגיד, יט, 317.

ר׳ יעקב יהודה ליב מנקיס

ת״ח בלבוב. בתרי״ד — תרי״ז למד אצל רי״ש נתנזון.

תשובות אליו: יד אלעזר, צג, קב; לתלמידי ר׳ יעקב, שו״מ, קמא, ח״א, קסג, תליתאה, ח״א, שצח בתרי״ח, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף כו ע״ב; תפארת יוסף, או״ח, כג, יו״ד, לה.

★

ר׳ מנשה דומ״ץ בוליחוב.

תשובות אליו: מהרש״ם, ח״ג, מ; קב זהב, ה, ו.

ר׳ מנשה שו״ב רופשיץ. אליו: עטרת חיים, ח״ב, קמח.

מֶסֶר

ר׳ יצחק ב״ר אריה ליב **מסר**

מסנוק (תרנ״א — תש״ג)

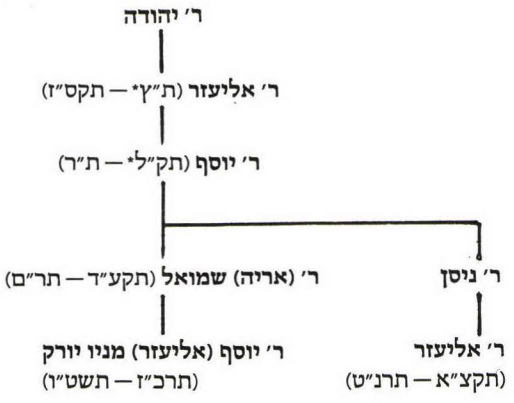
נולד בסכודניצה בשנת תרנ״א, לאביו הת״ח ר׳ אריה ליב שעסק באמנות הציור והפיסול, כגון של מצבות מיוחדות. עבר בגיל צעיר עם הוריו לסנוק. בני המשפחה היו בעלי כשרונות מופלגים, ורכשו את ידיעותיהם באורח עצמאי. בגיל י״ב כבר שלט באנגלית, גרמנית ועברית. נסע ללמוד בישיבה בטשען, ומגיל ט״ז בישיבה הגדולה בפרשבורג, בה נסמך כעבור חמש שנים. בפרוץ מלה״ע א׳ גויס לצבא האוסטרי, ושוחרר עקב פציעה. מתרע״ט בווינא שומע חופשי בפקולטה לפילוסופיה, ומתרפ״א למד באוניברסיטת ברלין: ערבית, איטלקית ושפות קלסיות. התפרנס שם משיעורים פרטיים, והתכתב עם חכמי ישראל. פירסם מאמרים בעתוני יידיש בפולין, בחתימת יצחק בן ארי׳ או איפכא מסתברא. שב לסנוק בתרפ״ו בנשאו את שרה שטרן שפירנסתו, והוא עסק במתן הרצאות בנושאי יהדות ובקבלה. החל לערוך את כתביו הקבליים, ובשואה אבדו שני חיבוריו שהסתירם בעליה: חקקי לב ופירושים לזוהר, עם חומר רב לספר שלישי. בחלוקת פולין עברה משפחתו לטורקא כפליטים, ואחרי תשעה חודשים העבירום הרוסים לסיביר לחיות בתנאים קשים ביותר. אחרי השתדלויות רבות הותר לו להצטרף אל משפחתו, ולשם כך רכב אחד עשר יום על סוס ללא אוכף. ניזון ממעט לחם ואוכמניות שליקט ביער. כל הזמן עודד את אחיו, והעלה את הגיגיו על ניירות ושקיות שונים. נפטר שם אחרי מחלה ביום ד׳ חשון תש״ג. בתש״ח עלו לארץ אשתו, ובנותיו התאומות טוניה שמרלובסקי וסוניה אביזוהר.

קונ׳ **וממדבר מתנה**, כתב יד קבלי שכתב בערבות סיביר. ההדיר בצירוף מבוא והערות משה חלמיש. ירושלים, דפוס מנחם, תשמ״ה, כב, 74 עמ׳. בהתחלה תולדות המחבר ע״י בנותיו, ומבוא המהדיר.

מצנר ראה לפי: **מוצנר**

מַרְגּוֹשֶׁס

שם ספרדי, שכן מוצא המשפחה מספרד. אולי ממשפחת בן מרקיש הנזכרת בנר המערב, עו, שהיה לה תואר הכבוד מרקיז, ובגלגולי התקופות והמדינות נתקבלה צורת היגוי זו. ראשית הגירת המשפחה לאפטא שבפולין, וממנה לבראד, לבוב, נדבורנה ויאסי. הענף דלהלן גר מאות שנים בלבוב.

ר׳ אליעזר ב״ר יהודה **מרגושס**

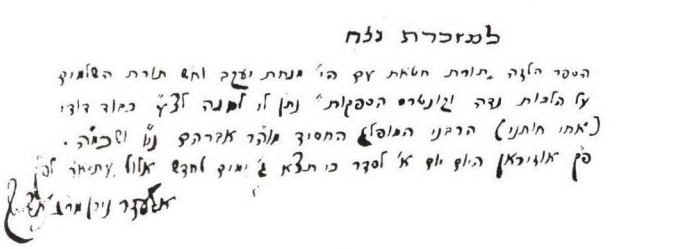
בנו של ר׳ יהודה. סופר ונאמן ארבע הארצות. נפטר בלבוב, ונטמן למראשותי סב המשפחה רבי אפרים פישל. בנו: ר׳ יוסף.

ר׳ אליעזר ב״ר ניסן **מרגושס**

נולד בשנת תקצ״א לאביו ר׳ ניסן ב״ר יוסף. מדפיס בלבוב, ממנהלי מחז״ה, רצוי ואהוב לכל. כשנפטר בתרנ״ט עשו לו הקפות בקלויז ר׳ חיים שלמה שבביתו, ובביהכ״נ הגדול חוץ לעיר ספד לו האב״ד (קמחז״ה, ג׳ סיון תרנ״ט, 4).

ר׳ אלעזר ניסן מרגושס

גר באוזירן אצל חמיו. באלול תרע״א קיבל מר׳ אברהם אחי חמיו ספר מנחת יעקב, פולנאה תקס״ב, לרגל היבחרו לרבנות דורנא־ווטרא.

כתב ידו וחתימתו של הרב אלעזר ניסן מרגושס

ר׳ יוסף (יוסל) ב״ר אליעזר **מרגושס**

מלבוב (תק״ל* — ת״ר)

בנו של ר׳ אליעזר. מראשי הקהל בלבוב. גביר ת״ח, ושלט בלטינית. הורשה מהקיסר פרדיננד הראשון ליסד ביח״ר ליי״ש. אח״כ לקח כשותף את המלומד ר׳ מרדכי ב״ר פישל דובש, שבפטירתו בתרל״ד הניח מליון וחצי גולדען. נפטר בשנת ת״ר, ונטמן ליד אביו. במצבתו נחקק: נכד הרב אפרים פישל מלבוב, גבאי צדקה, מנהיג הקהילה והמדינה, מרא דארעא דישראל. היה בנו של ר׳ צבי, ב״ר אפרים פישל אבי משפחת פישלס חתן המהרש״ל, נפטר בשנת תי״ג, ובתו זו׳ רא״ל אב״ד קראקא (אשל הגדולים, קפג, קפז).

ילדיו: א. ר׳ ניסן גביר ת״ח. חתניו הגבירים: 1. ר׳ שלמה שפרכר אחי ר׳ יעקב חתן רצ״ה חיות; 2. ר׳ אברהם יצחק מנקיש שהוציא לאור ספרים עם גיסו, כגון ש״ס ועוד. יסד את כתב העת המבשר, וכעבור שנתיים העבירו לבן אחותו ר׳ יוסף כהן צדק; 3. אחיו ר׳ שמואל בזיווגו הראשון; ב. ר׳ (אריה) שמואל.

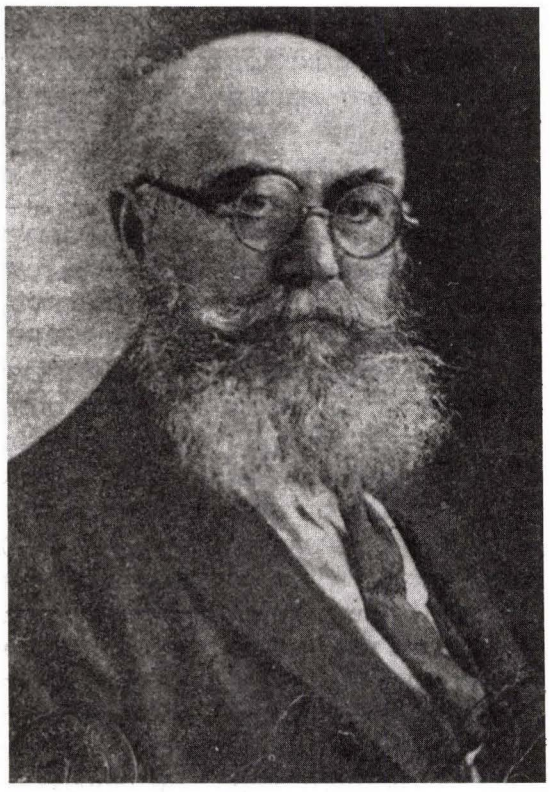
ר׳ יוסף (אליעזר) ב״ר שמואל (אריה) **מרגושס**

מניו יורק (תרכ״ז — תשט״ו)

נולד בלבוב ביום ח׳ כסלו תרכ״ז לאביו הנגיד ר׳ שמואל (אריה), ולאמו החלושה שרה רבקה (ריבעלע) בת ר׳ חיים יהושע פלעקער. בתרמ״א עבר עם אמו לטורנא, ולמד שם בקלויז ואצל הדומ״ץ ר׳ נפתלי גולדברג. נשא בתרמ״ב את רחל לאה, בת ר׳ מרדכי דוד שטיגליץ בעל אחוזה בכפר זגורסק, ב״ר יודל ורחמה מרדומישל הסמוכה. עשר שנים עשה בכפר הסמוך יוזפוף שליד טרנוב, בו

בצעירותו

בזקנותו

ר׳ יוסף מרגושס

נולד לו בנו הסופר והעסקן ד״ר שמואל מניו יורק (תרמ״ז — תשכ״ח). בתום י״ב שנות המזונות נכנס לעסקים בכפר שצוצין הסמוך, ושכר את אחוזת אשיצע. בגלל משבר כלכלי היגר בתרנ״ח לארה״ב, ומשלא הסתגל שם לאוירתה, חזר בתר״ס לגליציה. בתרס״ג שב לניו יורק, ונשאר בה עד לפטירתו ביום א׳ י״ח ניסן תשט״ו. התפרנס תחילה כסוכן נוסע לעתונים. כשנעשה בתרע״א נסיון להקים קהילה בעיר, שימש כמזכיר ועורך ספר השנה. עבר לגמרי לכתיבה בעתונים: דער טאג, היינט, די צייט, מארגן זשורנאל, די צוקונפט, פנקס ועוד. כתב בעניני מסורת ומנהגים, חסידות, תולדות ישראל, סיפורים ועוד. פעיל בארגון העתונאים ותמיכה בסופרים, ובעל ספריה פרטית עשירה. על קורותיו בגליציה סיפר באוטוביוגרפיה: דעראינערונגען פון מיין לעבען, ניו יארק, מאקס נ. מייזעל, תרצ״ו, 335, סו עמ׳. בסוף בשער מיוחד: סדר היחס למשפחת מארגאשעס, מאת ש״ב ר׳ אליעזר ליפא גרטנהויז.

ברוך טשובינסקי, לעקסיקאן, ה, 484-490; רדומישל, 447-473.

ר׳ (אריה) שמואל ב״ר יוסף **מרגושס**
מלבוב (תקע״ד — תר״ם)

נולד בשנת תקע״ד לאביו ר׳ יוסף. למד אצל ריי״ש נתנזון שהשיב לו בשו״מ, תנינא, ח״ג, מב. לא נסע לאדמורי״ם. פיקח ומלומד, ואנשים פנו אליו ליצגם במשפטים. ירש בתים בלבוב, והפסידם במפולת הבורסה בתרל״ג. כשארגון ״שומר ישראל״ רצה ליסד בתרכ״ז בימ״ד לרבנות, החל בעסקנות ציבורית לסכל זאת, ואז התקרב למהר״י מבלז ולרועי החסידות. נפטר בשנת תר״ם, ונספד בכתבי העת של זמנו. נשא את רחל(יע) בת אחיו ר׳ ניסן. נפטרה צעירה בהניחה שני בנים: א. יוסף. נפטר בזאת חנוכה בן י״ט. בקי בש״ס ופוסקים, ידע שש שפות, וערך את העתון אפריון עם מכתמיו; ב. ר׳ מנחם מנדל יליד תר״ח. נשא בת למשפחת רוקח מבראד. נשא בשנית את שרה רבקה (ריוועלע), אחות המדפיס ר׳ זלמן ליב פלעקער. רק שניהם שמרו מצוות, מתוך י״ג הילדים של ר׳ חיים יהושע (נפטר בתרי״ח), וזו׳ יוטעלע נכדת התבו״ש. התגרשה מטעמי דת מבעלה הראשון, ספר בטרנופול. ממנה נולדו לו: ג. ר׳ יהושע יליד תר״ך. חבר מערכת מחז״ה עם ר׳ הירצלה גולדנשטרן ור׳ יוסף יואל פיליפ, כשהמזכיר: ר׳ יהושע ליפסקר. עבר בתר״ם לטרנוב אל חמיו ר׳ דוד לעזער, פתח שם בימ״ס לזכוכית ופורצילן, נפטר בתרצ״א; ד. ר׳ (אליעזר) יוסף הסופר והעתונאי; ה. הענע, נפטרה בת י״ז.

במנויי חידושי אדב״ע תר״ם נזכר כשו״ב לבוב.

מַרְגָּל

ר׳ שלום שכנא. ר״מ ישיבת כתר תורה בפודגורזע. נסמך מר״מ בלייכר.

תשובה אליו: דובב מישרים, ח״א טו, פד בתרפ״ט.

מַרְגָּלִיּוֹת

ר׳ אביגדור ב״ר אליהו **מרגליות**

בנו של ר׳ אליהו אב״ד בילגוריי עד תק״ם לערך (נפטר בתקפ״ט. מחבר שו״ת הר הכרמל, פפד״א תקמ״ב, עם הסכמות חשובות. חיבר גם ראש הכרמל עמ״ס פסחים שהשתמר ומסודר עתה לדפוס, ואשד הנחלים על חו״מ), בנו של ר׳ יחזקאל אב״ד אוסטרובצה וגריידונג (נפטר בתקכ״א. בתו ויטל זו׳ ר׳ שמחה דומ״ץ אוסטרובצה ב״ר נתן בנו של הפני יהושע), בנו של ר׳ אביגדור אב״ד חנטשין ונוביפולע (חתן ר׳ צבי לנדא הנקרא ר׳ הירש וויטיש פרנס ד״א מאפטא. העמיד ארבעה בנים גאונים קדושים ראשי וד״א, ובהם גם ר׳ משה נפתלי הירץ לנדא אב״ד וישניצה מח״ס אמרי שפר, וכן בתו זלדה זו׳ ר׳ שמואל הלוי אב״ד טיסמניץ אבי משפחת חמיידס), בנו של ר׳ מנחם מנדל אב״ד קרוטושין מח״ס עטרת זקנים, בנו של ר׳ משה אב״ד ור״מ טרניגרד (חתן המהדו״ב. בניו גם: ר׳ יוסף מזולקווא אב״ד יזלוביץ זקנו של המאיר נתיבים, ור׳ משולם פיבוש מט״ג שנשא את רייזא בת ר׳ משה ק״ב אב״ד חלמא ולובמלא), בנו השלישי של רמ״מ מרגליות אב״ד פרמישלא, מזו׳ הראשונה שינדל בת ר׳ משה מרדכי מרגליות ר״מ בקראקא.

חתנו של ר׳ פנחס רוכל מלבוב. סמך לשולחן חמיו, והסכים שם בתקנ״ה על מג״ע. מתקנ״ו לערך רבה של יברוב, וחתם על ספר יראים תקס״ד. חיבר פירוש סוגה בשושנים על פרקי אליהו, ובסופו זמירות ושירים ממנו לשבת, לבוב תקמ״ג. המסכימים: ש״ב הישועות יעקב; ר׳ יעקב דרשן מו״ץ לבוב.

אנשי שם, 18.

ר׳ אברהם אליעזר מרגליות. בן אחותו של ר׳ יעקב ויידנפלד מהרימלוב.

תשובות אליו: דודו, כוכב מיעקב, קצג; שו״מ, תליתאה, ח״א, רסט.

מרגליות

ר׳ אברהם דוד מרגליות

אב״ד ושילקובה. אליו: שו״מ, תנינא, ח״א, א. בנו ר׳ אהרן גר בברודי, ותשובות אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״ב, קיט; שו״מ, קמא, ח״א, רלג.

ר׳ אלכסנדר אשר ב״ר אריה ליב **מרגליות**

מבראד (תר״י – תרע״ה)

בנו של הגביר ר׳ אריה ליב מקראקא, ונכדו של ר׳ חיים מרדכי השערי תשובה. נקרא בדרך כלל ר׳ אשר בלבד. תורה וגדולה התאחדו על שולחנו בבראד. גידל בביתו הרבה ילדים שברחו מעבודת הצבא ברוסיה, וכשגדלו ונשאו נשים קראו לעצמם מרגליות על שם איש חסדם, אע״פ שאינם מבני המשפחה. קנה מושב בביהמ״ד של השר שלום מבלז, ונסע אל בנו המהר״י. תמך במוציאי ספרים לאור. נפטר בשנות התר״ע לערך.
נשא את בתו של ר׳ דב בריש פופרש נשיא א״י בבראד: ילדיו: א. ר׳ אפרים זלמן אב״ד לנקא; ב. ר׳ משה לוי (מהיבניב); ג. גיטל נכדת ראז״מ, זו׳ ר׳ יהושע השל באב״ד מפודוולוטשיסק. נתפרסמה בלמדנותה, חכמתה וצדקותה, ציטטו ממנה פירושים לאגדות הש״ס, ובזמן מחלתה אמרה את הוידוי כחסיד. נפטרה ביום ט״ו טבת.

ר׳ אלכסנדר סנדר ב״ר מרדכי **מרגליות**

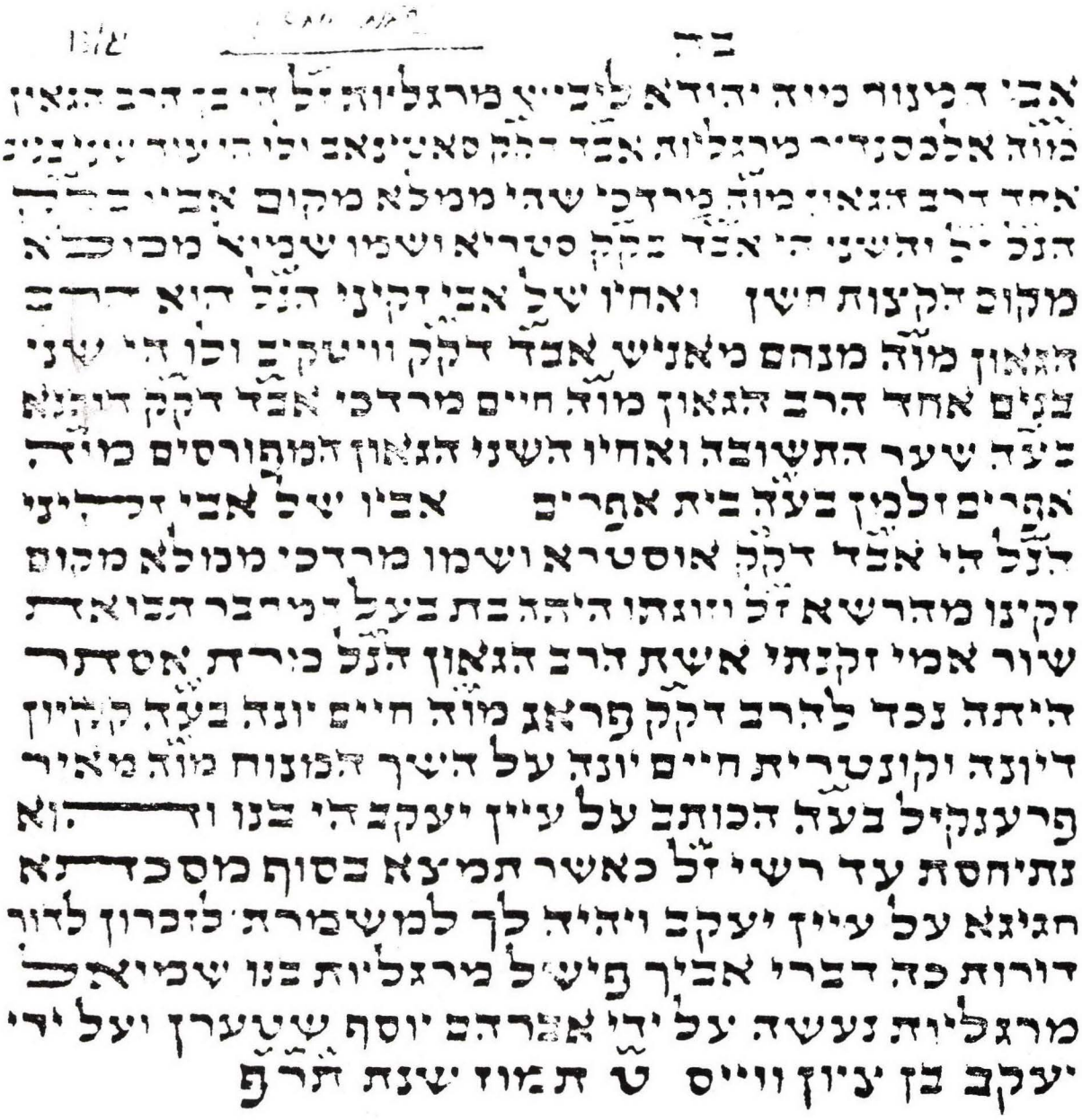
מסטנוב ופשוורסק (ת״ץ – תקס״ב)

בנו של ר׳ מרדכי חסיד מבראד. מנעוריו הרביץ שם תורה לתלמידים חריפים שנעשו גדולי ישראל. הנו״ב שיבח את ל״ב פלאי פלפולו שלבו כלב הארי (תנינא, אה״ע, נד). גם הפמ״ג מפליג בשבחו (או״ח, סי׳ תצח, משבצות זהב, ס״ק ז). השו״מ כתב עליו בהסכמתו לספר איגרא רמה: הגאון האמיתי מופת הדור, הצדיק המפורסם מאור הגולה, אחד מהמיוחדים שבחכמי דורו, ושמו יקר מאד על הארץ. היה עוצר כח להתוכח במלחמתה של תורה עם ר״י איבשיץ, אך לא עם ר״מ איגרא.

סדר יחוסו שכתב נדפס בשה״ג החדש, מערכת גדולים, אות מ, ס״ק סט. נשא את אסתר בת רצ״ה אב״ד זברז (זו׳ חיה בת ר׳ חיים יונה תאומים אב״ד פרמישלא צילץ וברסלא), ב״ר שלמה אב״ד פינטשוב מח״ס ויקהל שלמה, ולמעלה בקודש. י״א שרבנותו הראשונה היתה בדוברמיל שלוש שנים, עד לפטירתה של רעיתו הצעירה. ידוע כי היה אב״ד זברז על מקום חמיו בתקל״ד, וחתם ממנה גם בשנים תקמ״א – תקמ״ה. בד בבד היה אב״ד סטנוב שעל שמה נקרא לתהילת עולמים, וחתם ממנה בתק״ם – תקמ״ט. סבורים כי רבנותו בפשוורסק היתה בשנות חייו האחרונות, והוקיר שם מאד את רבי משה סופר מח״ס אור פני משה. בהסכמות לספרו כתבו גדולי ישראל, שרבנותו האחרונה היתה בסטנוב, ואולי חזר לשם. נפטר ביום א׳ כ״ט טבת תקס״ב, ונשתמר נוסח מצבתו. רצ״ה הורביץ כותב שנפטר בסטנוב במבחר שנותיו, ונטמן שם או בדינוביץ.
חזות הכל ראה בלימוד התורה, והתנגד לדרך החסידות. לא הסכים עם כמה מפסקיהם של אדמורי״ם גאונים. תלמידו רא״ז בן אחיו מסר עליו, שהיה לו גילוי אליהו. נזדמן כמה פעמים ללבוב, והשתתף שם באסיפת רבני גליציה. התפלפל שם עם הקצוה״ח, ועם הישועות יעקב בעודו צעיר לימים. התיעצו אתו בשאלות הנוגעות לכלל ישראל, כגון את מי לשלוח לוורשא להשתדל לבטל את גזרות המלכות.

ילדיו: א. ר׳ שמואל אב״ד סטרי; ב. ר׳ מרדכי אב״ד סטנוב; ג. ר׳ נפתלי צבי הירש, חתן הנגיד ר׳ ליב מהרימלוב. גר אצלו בתקנ״א, ואח״כ עבר ללבוב. אביו מזכירו בשו״ת הרא״ם, טו, ותשובתו שאביו הסכים עמה בסוס״י נב. בשו״ת בית אפרים, חו״מ, ז, כותב עליו בתקע״א: הראני גיסי ב״ד החריף ובקי, ומודה לחתנו ר׳ מרדכי ביק שהשתדל בהדפסת שו״ת בית אפרים כנזכר בהקדמת חו״מ; ד. ר׳ יהודה אריה ליבוש אב״ד זמיגרוד. הסכים על הדפסת הרמב״ם, ברדיטשוב תקצ״ג. בנו ר׳ אפרים פישל היה חמיו של ר׳ דוד שטייגר מטורקא, וזו׳ שפרינצא בת ר׳ יהודה וייס מסיגט, סוחר יין מחסידי בלז ובעל תפילה מעולה, בנו של ר׳ יעקב בן ציון וייס שבא מפולין לסיגט; ה. ר׳ יוסף אב״ד זמיגרוד אחרי אחיו הקודם. חתן הנגיד ר׳ יהושע רה״ק בדרוהוביטש, כנזכר בהקדמת תולדות אברהם; ו. זו׳ ר׳ יוסף שואל פ״ת, אבי ר׳ אלכסנדר סנדר אב״ד פשוורסק על מקום זקנו שאולי אליו השיב בתקס״ד, בית אפרים, תנינא, ח״ב, מו (לב״ד ר׳ אלכסנדר שמואל!); ז. דבורה זו׳ הגביר ר׳ אורי שרגא פייבל בלאך מוילנא בביאליסטוק, ב״ר נח מוילנא, ב״ר אורי שרגא. בנם הגביר ר׳ אלכסנדר סנדר בביאליסטוק, חתן הנדיב ר׳ יצחק (איצעלע) זבלודובסקי משם, נפטר ביום כ״ה חשון תר״ט, וידועים שמות צאצאיו, ושמות נכדים רבים אחרים של ראס״מ.

הכתבים שהניח היו בידי רצ״ה הורביץ (שערי בנימין, יא), וכנראה קיבלם מזקנו ראז״מ. כרך שלם של שו״ת על ד״ח השו״ע, היה בידי האחים ר׳ אלכסנדר סנדר ור׳ שמואל זלמן מרגליות נכדי המחבר, ומתוכו הדפיסו בתחילה רק את חלק

תצלום מגילת יוחסין בכתב סת״ם מתר״ף לר׳ שמואל מרגליות, ע״י אביו ר׳ פישל ב״ר יהודה ליביש בהג״ר אלכסנדר סנדר מרגליות מסטנוב.

אה״ע עם הקדמתם. **תשובות הרא״ם**, שו״ת מעניני קדושין, גיטין, חליצה, מינקת, תקנת עגונות וכדומה, ווארשא, דפוס ר׳ צבי יעקב ב״ר אלידהו ז״ל באמבערג, תרי״ט, ב, סז, ד׳, נז סי׳. בראשי הדפים: חלק ג. ד״צ בישראל תשל״ב, בתוספת דף של תוכן העניינים. המסכימים: רד״ב מייזלש מווארשא (גברא רבה קא חתים עלה, הוא הרב הגאון המופלא שבחכמי הדור אשר לפנינו); בעל חידושי הרי״מ (ודבריו אין צריכין הסכמה, כי היה מפורסם במיוחדים שבדור); ר׳ יחיאל מיכל ב״ר מאיר ק״פ מבראד (שמח לבי ותעלוזנה כליותי, כי בא מועד להוציא לאור תעלומות חכמה נובעות ממקור נאמן... לרבים המתאוים ושואפים ליהנות מנוגה ברק וקרני הוד תורתו. והן יקר תפארת הרב המחבר אינה צריכה לראיה ולעדות זולתו, כי מודעת זאת לכל יקר פעלו תקפו וגדולתו, וכי היה נמנה את גדולים שבדורו לתורה ולתעודה); ר׳ ישעיה מושקט מפראגא (כבר נודע בשערים גברא דכולא ביה, ופומיה רברבן ממלל... קא חתום על הספר כתיבת יד הנוכחי).

השיב למקומות: **בוזנוב** (כא, כב); **בראד** (כט, מא, מט,) ולאב״ד לדחות דבריו (ד, ח (ממנו), ט, לא, לה); **דראבוטץ** (דרוהוביטש?) (מ); **הרימלוב** — להרב (כג, כד); **זברז** (יא). בחותמי גבית העדות: האב״ד ר׳ צבי הירש, המגיד ר׳ אברהם בנימין וולף ב״ר יהושע השל, והדיינים ר׳ שמואל בר״מ מיברוב ור׳ אפרים. בשנת תקל״ו חתם מכאן כאב״ד להיתר עגונה, עם דייניו שמהם המגיד דלעיל נתחלף בר׳ אברהם ב״ר וולף, בהסכמת ר׳ אברהם אב״ד בוזנוב, ונצטרפו עמו שני ת״ח מפה: ר׳ משה ב״ר יוסף ז״ל ור׳ שמואל ב״ר יעקב ז״ל; **זלוזיץ** (מב); **זלוטשוב; זמושץ** (כה, נז); **טיסמניץ; טרמבובלה; טשורטקוב** — לאב״ד ר׳ משה עם ר׳ אליעזר ור׳ מרדכי (יז); **טשרנוביץ; יערסלאב** (מה); **מיקולינץ** — להרב הירץ (ו); **סטנוב** — ר׳ עוזיאל (כז); **סטרי; סלאפקוביץ** — לאב״ד (ג, מו); **סניאטין; פודקמין; פולשטין** — הרב (לח); **פראג** — הנ״ב (לג, לז, וממנו: לב, לו, ולבני הדודים, נב); **רדיויל** — הרב בנו של אב״ד לבוב (כח, מד); **שארובקי** (מט). בתקנ״א (ב). בלי שם, מקום ותאריך (י, ל, לט, נ, נא, נד, נו). להרב יהודה (מז); לר׳ יצחק אייזיק (יח).

כרך אחר של הכתבים נדד כמאה שנה מאיש לאיש במשפחה, עד שקנאם (או ירשם) הנגיד ר׳ (אלטר) אריה ליבש פרנקל מגלינא, ב״ר יוסף שאול פ״ת, ב״ר אלכסנדר סנדר אב״ד פשוורסק, בן בתו של המחבר. בעודו רך בשנים רצה להדפיסם, אלא שרומה ע״י המדפיס מאיר. לעזרתו נחלץ המלבה״ד: חתנו בנש״ק ר׳ יצחק עקהויז מגלינא, בנו של ר׳ אברהם יעקב קופל ז״ל, ונכדו של הנו״א. הוא יגע רבות לקבץ מנויים להדפסת הספר, השתהה כמה שנים בגלל צרות רבות שאפפוהו, עד שפגש את המדפיס ר׳ דוד שמואל ראטה מלבוב שהתחסד עמו ונתן בו אימון, והדפיסו בדפוס חיים רוהטין. **תורת הרא״ם**, לעמבערג תרנ״ח, ד, פ ד׳. מובאים בו ד״ת על סדר הפרשיות, ליקוטי נ״ך ומסכתות. בדף מב שער: **שו״ת הרא״ם**, תרנ״ז, כב סי׳, בעניני יו״ד בעיקר. המלבה״ד עומד בהקדמתו על רוב יגיעתו. חמיו כותב בהקדמתו על זקנו המחבר, שכל גאוני דורו שאלו אצלו כאשר ישאל איש בדבר האלוקים, כי הפלא ופלא היה ברוב חריפותו ובקיאותו, והוא שאמר על עצמו כי יעצור כח ללחום עם רבי יונתן במלחמתה של תורה. ״יראתו קודמת לחכמתו, איש קדוש מאד ובעל מופת וסובר הרזים, מקובל נורא, בנסתר לו עשר ידות, הרב דומה למלאך ד׳ צבא־ות״. המסכימים החל מתרנ״ד: מהר״י שמלקיס לש״ב הנגיד מגלינא (ובסוף ימיו אוה למושב לו עיר סאטנאב... להרבות בשבח הספר הזה אין מהצורך, אחרי כי שמיה דמר חתום עליו, ומחברו היה איש גדול ונעלה דגול מרבבה, ומה יוסיפו מליצה ושיר על תהלתו, אחרי כי שמו הגדול נודע למכביר, מלאה פני תבל הודו, והארץ האירה מכבודו); ש״ב ר׳ משה כהן ר״פ מלבוב אב״ד ליזנסק (ובסוף ימיו בק׳ סאטנאב... וראיתי קונ׳ אחד נדפס זה רבות בשנים בעודו בנעוריו, שנדפסה תקנה מגדולי מדינתנו, וכתוב על המחבר הזה רבן של רוב חכמי דורו, ואמרתי עתה נתקיים בנו מאמר הכתוב (איוב כח) ומשך חכמה מפנינים, כי ידוע שבלשון הקודש המרגליות היקרות נקראות פנינים, והרב הנזכר היה מטה עוז ותפארה ממשפחה רמה מרגליות, דור אחר דור מגדולי קדם, מה״ר יעקב מרגליות הראשון שעשה סדר גיטין, והן עתה משהראנו את חכמתו, ומאתו נמשך לנו החיבור הזה להאיר לנו מחכמתו, ורוח מבינתו נמשך עלינו בחיבוריו, נתקיים מאמר הכתוב: ומשך חכמה מפנינים. וראיתי כי תוכו רצוף אהבה מכתבי האר״י ז״ל... וראיתי שאף שפוני טמוני מהקדמת האר״י לא נעלם מאתו דבר, וביותר בחידושי הלכות העמיק הרחיב בספר הזה); ש״ב ראל״ה מסטרי (חמדה גנוזה כתבי קודש אשר השאיר אחריו ברכה, זקנו הגאון האמיתי אור ישראל מוהרא״ס מרגליות זצוקללה״ה אבד״ק סאטנוב, והספר הזה א״צ להסכמה דידי ולא דכוותי, כי הלא המחבר הזה נודע ומפורסם טבעו בעולם הספרות התלמודית, שהיה אחד מיוחד מענקי הרוח, גדולי בני עליה אדירי התורה והתושיה, אשר האירו פני תבל בחכמתם, ואין גם אחד מתופשי התורה, אשר לא ידע את יקר תפארת גדולתו והדר גאונו, וההיא מרגניתא דלית בה טימא, כל מה שאת משבחה מתגני לה); ר״ב וייס מטשרנוביץ (ומי לא שמע גדלו מעשי תקפו וגבורתו של הרב המחבר זצ״ל, וע״כ בודאי מצוה וחובה על כל אשר יש לאל ידו, לתמוך ידי הרב המו״ל חמדה גנוזה זאת... כי יהיה סיבה להאיר פני תבל בספרו של גדול בדורו); רד״ב כ״ץ ר״פ מראווא (הגאון הקדוש המפורסם על פני תבל); ראב״ד קלוגר מבראד (הרב הגאון האמיתי מאור הגולה... ודבר שפתיים אך למחסור, להרבות בשבח הגאון הזה אשר מלא כל הארץ כבודו, ותקפו וגבורתו הלא כבר נודע מעט ע״י תשובותיו אשר נדפסו בקוראי שמו תשובות הרא״ם, וזה רק אפס קצהו מחיבוריו הקדושים, והיה ראש וראשון בזמנו, וכל גאוני הדור מברכים ומשבחים בגאונו שלו, עיין בשו״ת נטע שעשועים להגאון מבוטשאטש זצ״ל מה שכתב עליו, לכן שמחתי מאד... ועיינתי בהם וראיתי כי המה דברים פשוטים ונעימים, ומצוה רבה להוציאם לאורה); רד״מ מטשורטקוב ע״י רצ״ה ר״פ, בנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ אהרן דאהל, בניו ר׳ חיים אהרן ור׳ נחומני ע״י ר׳ מודיל שפירא; ר׳ יצחק מבויאן ע״י ר׳ ישראל מרגליות, בנו ר׳ מנחם נחום ע״י ר׳ יוסף בילינ, בנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ ישראל רויזן; ר׳ ישראל מהוסיאטין ע״י ר׳ דוד שוואגער, חתנו ר׳ יצחק מאיר השל ע״י ר׳ ישראל משה ט״ב; ר׳ ישראל מויזניצא ע״י ר׳ אפרים

מהלער; המלצה מר׳ אורי יולס ע״י בנו ר׳ נחום הכהן.

תוכן התשובות: מינקת (א); סירוכות (ב); טריפות (ג-ח); הספר בשמים ראש (ט), חמץ (י-יג), אתרוג (יד), שותפות (טז), שוחט (יז), וסתות (יט), מסורת (כ), ספר תורה (כא), חרם הקהילות, (כב). תשובה לקונסטנטין שכתבה כאב״ד סטנוב בשנת תק״ם בבראד, והראה אותה לאב״ד (טו). מדף עג ע״א רשימת המנויים מגליציה ומהונגריה, ובדף האחרון לוח הטעות והתיקון.

שרדו שני כרכים עבים של תשובותיו וחידושיו בנו ר״ש, והם הועתקו כנראה וסודרו לדפוס ע״י הבן, ונמצאים בספריה הלאומית. כרך נוסף של תשובותיו, תפור באי סדר עם מכתבי הרבנים השואלים, נמסר לגנזי ישיבת פוניבז׳ ע״י הרב ציקונובסקי מרומניה, אב״ד ריו דה זנירו ומירון ואח״כ בב״ב. גרגירים מחידושיו עמ״ס קידושין והלכות שבת, נדפסו בקונ׳ **מרגליות טובה** שהוציא לאור ר׳ אפרים זלמן מרגליות עם הקדמה ופקסימילים, לונדון תשמ״ב, 16 עמ׳, לרגל נישואי בנו הרב אברהם אהרן, עם גאלדא בת רשע״ק שלזינגר אב״ד שטראסבורק. בסוף מכתב מהחתם סופר לראז״מ, ויחוס משפחת מרגליות כפי שנרשם במעלות היוחסין.

תשובות אליו: אריה דבי עילאי, יו״ד, י׳ לסטנוב; בן אחיו, בית אפרים, יו״ד, לח, נב, אה״ע, ח״א, י, מו, מז (נזכר), נז, סד, קיא, חו״מ, לג; גבעת פנחס, יא, כח בתקנ״ג; גור אריה יהודה, יו״ד, עו; ובחרת בחיים, מ; טוט״ד, תנינא, קג, קעא; ספר יהושע, לז, לח וממנו; ש״ב, ישועות יעקב, אה״ע, ג, יט; מח׳, נט״ש, נו, סט; פרי תבואה, לב בתקמ״ט לסטנוב; ראש אפרים, ח״ב, בסוף, יב, לג, מה; שו״ת ר״מ איגרא, אה״ע, ז-יא בתקנ״ב; (שו״מ, קמא, ח״ג, קצ); שובע שמחות, מהד׳ תרצ״ה, עמ׳ כה-ל; מח׳, תפארת צבי, אה״ע, מינקת, ג, ד, ו, עגונות, כג-כה, או״ח, טז.

תשובות ממנו: בית אפרים, אה״ע, ט, נג, חו״מ, יז מזברז בתקמ״ב, מה מסטנוב לאחיו; ראש אפרים, ח״ב, בסוף, יח לאחיו, מו; לרצ״ה מזמושץ ובראד, כר״ש, ניסן תש״ם, ח-י, אלול תשמ״ב, יג-טו; לר׳ ישכר בר מזלוטשוב, שפתי חכמים, ג, יד-טו, עם פקסימיל. בתקמ״ב השיב לנו״ב, ולא נדפס. ד״ת רבים ממנו בספרי בן אחיו ראז״מ. הסכמותיו בספרים רבים.

גזע ישי, סי׳ ח-טז, דפים ה-ו; דעת קדושים, 70, 73-75 (מונה בטעות את ילדיו כבני ר׳ מאניש, וכבר תיקן זאת ר״י כהן צדק במאמרו ונצדק קודש, האשכול, ד, 218); ענף עץ אבות, 35, 50-51, xix — xx, רב-רה ובמפתח; מגילות יוחסין בראש מטעמי יצחק יו״ד, בהתחלת כוכב מיעקב, אות ח; דור דעה, גאונים, קיא-קיג, מלואים, 8, וממנו: אשל הגדולים, קד; תולדות, 197 (משובש לחלוטין).

ר׳ אפרים זלמן מרגליות

נכד ראז״מ. ת״ח וסוחר אמיד בברזן. כאן נולד לו ביום א׳ חשון תרי״ח, בנו הרב **שמואל צבי הירש.** רכש ידיעה מקיפה בש״ס ופוסקים, ובין רבותיו האב״ד ר״י שמלקיס. בשנת תרל״ח נסע להשתלם בגרמניה, בהתנגדות הוריו. סיים בימד״ר ואוניברסיטה בברסלוי, וקיבל בלייפציג תואר ד״ר. בתרמ״ה נתקבל כרבה של עדת שלום בהמבורג, ובתרמ״ז כאב״ד ווילבורג שבהסן. הרב הכולל לדוכסות אססן־נאסאו שמנתה עשרים קהילות, וגר בויטנברג. בתר״ן נקרא לרבנות פלורנץ באיטליה, והפיח רוח חיים ביהדות הרדומה בארץ זו. עורר בה תנועת שיבה לעם ולתרבותו, במיוחד בחוגי האינטליגנציה. לחם במגמות הכפירה והריפורמה שרווחו במדינה, ועמל להפיץ יהדות בכל החוגים. שקד על הסידורים הדתיים של קהילתו, ובמיוחד בשדה החינוך. מתרנ״ט עמד בראש ביהמד״ר שעבר מרומא לעירו, והעמיד תלמידים רבים. בתרס״ד יסד דור־ירחון באיטלקית לחכמת ישראל (ריוויסטה איזראליטיקה), והשתתפו בו חכמים מכל העולם. כמו״כ השפיע ליסוד השבועון ״ישראל״, בעריכת יהודה מנחם פציפיצי. התאקלם מהרה באיטליה ובשפתה, והרים על נס את חיבת ציון. פעיל בארגונים יהודיים מקומיים ובינלאומיים, קירב את הפלשים, מראשי המזרחי, וממשתתפי ועידת אגו״י בציריך תרע״ט. מתלמידיו קאסוטו, ומחביריו רצ״פ חיות. פירסם מחקרים, מאמרים, דרשות ותרגומים רבים, בעברית גרמנית ואיטלקית, בכתבי עת וקבצים רבים, והיה יועץ לאנציקלופדיה היהודית. נפטר ביום י״ב אדר תרפ״ב.

חכמת ישראל במערב אירופה, א, 517-518, טוביה פרשל, ב, 177-183; אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 548- 550, עם תמונתו; בזזני, 178-179, עם תמונתו; מפירנצי באיטליה לירושלים, תשד״מ, 18-20. מכתבו בארכיון בובר, 70.

ר׳ אפרים זלמן ב״ר אלכסנדר אשר מרגליות

מלנקא (תרכ״ה — תרפ״ב)

נולד בבראד בשנת תרכ״ה לאביו ר׳ אלכסנדר אשר. מן היושבים בבלז בצל המהר״י והמהרי״ד, עם ידידו הטוב ר׳ שלום ריינמן אב״ד נרול. נשא את אידל בת רבי ישראל ליב פרנקל, חתן ר״מ מפרימישלן. בתרס״ח לערך נתקבל לרבנות לנקא שליד דרוהוביטש, ועל שמה נקרא. מכיון שפרנסתו שם היתה דחוקה עבר לגור בדרוהוביטש, לפני תרע״ב. נמלט במלה״ע א׳ מפני הרוסים לקאשוי. תפס שם מקום חשוב בין הגאונים והצדיקים שהגיעו לעיר, כאחד מחשובי חסיד בלז וקרובו של בעל חבצלת השרון. נפטר שם ביום ט״ז (או ט״ו) ניסן (ולא סיון) תרפ״ב כנראה (ולא תר״ף), ונטמן ליד ידידו ר׳ דוד זינגר אב״ד פילזנא שנפטר בתרפ״א. ילדיו: א. ר׳ אלכסנדר אשר הגדול, חתן ר׳ אשר ישעיה אייבנשטיין מפרוכניק, אבי ר׳ יהודה הרש

חתן רבי ישראל צבי רוטנברג מקאסאני; ב. ר' ישראל אריה ליב האדמו"ר מפרימישלן בלונדון; ג. זו' רובינשטיין מייסד שטיבל של חסידי בלז בוורשא. כנראה היא שנישאה בתרע"ב לר' מרדכי שפירא ברחמ"י אב"ד רדיכוב ונתגרשה. עוד נזכר שהיה אז מחותנו של רנ"ה תאומים אב"ד וילקוטש.

תשובות אליו: מחזה אברהם, ח"א, או"ח, כא, כב בתרע"א. דודו רז"ו פופרש מביא ד"ת ממנו, בספרו זבד טוב עה"ת, דף כט ע"א.

אהלי שם, 414; דברי ימי קאשוי, טז.

ר' אפרים זלמן ב"ר מנחם מאנש **מרגליות**

מבראד (תקכ"א — תקפ"ח)

נולד ביום י"ט כסלו תקכ"א לאביו ר' מנחם מאנש אב"ד ויטקוב וגריידינג. האבא הרגילו מילדותו לאהבת התורה, והציג לו שאלות מספרות השו"ת, לראות מהיכן יביא ראיה ואיך יפסוק. כבר בגיל רך ידע מחצית הש"ס בע"פ. למד אצל דודו ראס"מ אחי אביו יחד עם ר' שמואל בנו של הדוד, ושניהם הוציאו לאור בתקמ"ה את שו"ת הב"ח החדשות. זמן מה למד נגלה בקוריץ אצל האב"ד בעל בכ"ע שנשא את בת דו"ז (אך לא אצל הנו"ב), והצטער על שדחה את בקשתו ללמדו גם קבלה. נבחר בצעירותו לרבנות אוהניב, אך כעבור זמן קצר התחרט ושב לבראד, מכיון שכזקנו התבו"ש לא רצה ליהנות מכתרה של תורה, ולהתמנות על הציבור. משום כך דחה גם את הצעת פפד"מ, אחרי פטירת מחותנו בעל מחנה לוי.

כל שנותיו היה שקוע בתורה יומם ולילה, וליל ניטל הספיק לו לעשות את חשבונות עסקיו המסועפים של כל השנה. בלימודו חתר לבקש את האמת, ובאמצעות כתבי יד השתדל להגיע אל הגירסא הנכונה. את דרך הפלפול ראה כמעשי ילדות לחידוד בלבד, וביכר את הלימוד לשם הסקת הלכה למעשה. שלט להפליא במכמני ספרות ההלכה והאגדה אחרונים כראשונים, וגם בשאר המקצועות: תנ"ך, דקדוק ומלאכת השיר. בעל ספריה עשירה של ספרים ישנים וחדשים, וכן כתבי יד נדירים. הסתיר את ידיעותיו הרבות בקבלה, אותה למד מפי מקובלי הקלויז. בנעוריו הגיה דף אחד מספר עץ חיים, וכשהראה זאת לר"מ אוסטרר ור"ח צנזר, הודו לו שכך האמת. התוכח עם הקדושת לוי אודות אמיתות ספר הצורף. התפלל תמיד מסידור האריז"ל, גם בימים הנוראים.

בתקמ"ה היה נשוי לבתו של הקצין ר' חיים סגל מבראד, וגיסו היה האב"ד ר' אריה יהודה ליב תאומים. ממנה נולדו לו כנראה ג' בנותיו. בזיוו"ש

נשא את לאה זו' (ולא בת) אב"ד מאציב, בנו של ר' חיים צנזר. אולי ממנה בנו יחידו שנולד בתק"ס. גידל את ילדיה על ברכיו, וביניהם פרימא רויזא שבתה נישאה לנכדו ר' סנדר קלר. בנה נפטר במרחק בתקפ"ב, והניח את אחיו הנגיד ר' נחום, וילדים קטנים: פנחס ובת שבהם טיפל האוהב ישראל, כמפורט בבית אפרים, תנינא, ח"ב, יג. אחת מנשותיו היתה נכדת בעל איתן האזרחי.

לכבוד התורה נהג ללמוד במעיל וכובע עליון, והסירם כשבא מישהו לדבר עמו. כשראה ת"ח היה קם ומנשקו, כדי לרומם את קרן התורה בעיני מנהיגי הקהילה. פגש פעם את השאגת אריה בעברו בבראד. ביקר ברוזניאטוב אצל הקצות, ונדהם לראות את דלותו. בתשובותיו (יו"ד, נ) הוא מזכיר את ביקורו לפני עשרים שנה בפשוורסק אצל האב"ד ר"ש פלקנפלד. בביתו היה לו בימ"ד בו למד ולימד. הרביץ תורה לתלמידים מובחרים, שנעשו אח"כ רבנים מובהקים בגליציה. בהקדמתו לשו"ת חו"מ מודה לה' שחננו תלמידים מקשיבים, ש"רובם יפה רוחם לעלות ראש גבעת המורים". מהם ידועים לנו: רצ"ה חיות, רמ"ץ ויטמאיר מסמבור, ר' שמריה שמריל ברנדריס אב"ד הרימלוב, ר' ישראל הלוי דומ"ץ זלוזיץ, ור' ישראל כהנא ראב"ד נבריה וזולקיב.

גר בבראד כאדם פרטי, אבל רבה היתה השפעתו על חיי היהדות בעיר. במזגו הטוב ונועם מידותיו התהלך באהבה וברעות עם כל אחד, ונקט לשון מעדנות. יצא מגדרו לדבר רתת בתקיפות בלתי שכיחה, רק כשהדבר נגע לפירצה בחומות הדת, כגון בפרשת השוחט שסרח (בית אפרים, תנינא, ח"ב, כט-ל), או כנגד הגאון בעל טור האבן מדובנא. חלק על מנהיגי הקהילה באופני הטלת המיסים, זשמקילים לעצמם ומחמירים על אחרים. בידידות אמיצה עם חכמי ורבני העיר, ר' מאיר ק"פ ור' אריה יהודה ליב תאומים. התפעל מהמהרש"ק שביקר בעיר לשאת דרשה, ובהשפעתו נתקבל כמ"מ וראב"ד, ושימש לו משענת נאמנה. היה מוכן לשלם מכיסו את כל המשכורת, אבל המהרש"ק עמד על כך שתבוא מקופת הקהילה. רק עם האב"ד ר' אלעזר לנדא לא היו יחסיו טובים, מפני שפסל מקוה שהכשיר המהרש"ק, והנימוקים לא נראו לו, ורק פעם אחת נפגשו לאחל מזל טוב.

יומו ולילו היו גדושי שיעורים, ובירורי עניני הלכה מסובכים שהופנו אליו. החליף שו"ת עם גדולי דורו המפורסמים, ופנו אליו גם ממדינות רחוקות. פעמים רבות עבר לפני התיבה, וקרא בתורה בשבתות מיוחדות. בליל ר"ה עמד בתפילת שמו"ע ארבע שעות רצופות, והורה שלא להמתין לו. בני העיר היו נוהגים לבוא אליו להתברך לשנה

החדשה. פעם אחת התאחר והשתמט מלעשות קידוש לבקשת אשתו, עד שהתברר שנתעוררה שאלה על הרוטב, ונמצא שאינו כשר. לפני כל נדרי ונעילה נשא דרשות מוסר, ובתשעה באב לפני קינת ארזי הלבנון, הספיד את גדולי ישראל שנפטרו באותה שנה. בהשתפך עליו נפשו על שזכה לסיים ענין קשה ומסובך, חיבר שיר מעשה אומן (בית אפרים, חו״מ, כז).

בד בבד עם היותו איש אמונים של גאוני הזמן, היה מקורב לחסידות, ולגדולי תלמידי המגיד ממזריטש. הסכים על ספרים חסידיים רבים, והספיד את רבי מנחם נחום מטשרנובל. באו לבקרו גאוני החסידות כהדב״ח, ובעל חידושי הרי״מ המזכיר את מה שנדברו (סי׳ לד, אות כו). החשיב מאד את קרובו בעל ההפלאה, פיזר כסף רב להתחתן עמו, השתדל שיודפס ספרו פנים יפות, וכתב לו הקדמה. כמו״כ כתב הקדמה לספר אורח לחיים של רא״ח מזלוטשוב חתן ההפלאה והבת עיני, וסיפר בה בשבחי המחבר. בספר זרע אפרים דף ע ע״ב, מביא ד״ת מ״הגאון החסיד מ׳ יעקב שמשון אב״ד שפוטבקע ומנ״כ בארה״ק״. ידידות אמיצה ודרך ארץ מרובה רחש לאוהב ישראל, וי״א שהסתופף בצילו. בתקע״א נתברך ממנו כשהתארח אצלו ביאס, ומארחו ערך לכבודו סעודה גדולה (מעין החסידות, חו׳ א, תשכ״ד, עמ׳ יד). האיגרות שהחליפו ביניהם נדפסו בספר אגרות אוהב ישראל, סה-סו, פג-פה. הדע״ק היה עמו בידידות נאמנה. כשנתמנה לרבנות בוצץ, שלח אליו לבראד יותר משתי רבבות הלכות מחודשות. ראז״מ רצה להדפיסם, אלא שנטרפה השעה. נשתמר נוסח המכתב שכתב אליו הדע״ק, ובו כותב ששמע מר׳ זאב ב״ר יצחק ישכר מבוצץ, שיוכל לשלוח אליו ד״ת לבראד ולא יהיה לו זאת לטורח, ולכן שולח תשובה שהשיב למחותנו אב״ד הרימלוב, ע״י אחיו של רז״ו הנ״ל.

עשרו הרב בא לו מעיסוק בסחר אלמוגים בקנה מידה בינלאומי. הקים בתי מסחר ראשיים בברודי ובוינא, עם סניפים בערים שונות. מעל בית מסחרו בוינא התנוסס שם הפירמה: א. ז. מרגליות ושותפו ק. ק. פריוויל גרוסהנדלר. בתור סיטונאי קיבל בתקע״ז רשיון ישיבה בעיר המלוכה, ואחרי מותו של הסיטונאי ישראל צפרט בוינא, נבחר כמנהל (רב) ביהכ״נ של יוצאי פולין בעיר. גבאי ביהכ״נ היו סוכנו ומנהל בית מסחרו (מחותנו) ר׳ מרדכי ביק, ור׳ ישראל אשכנזי נכד החכ״צ (כתבי ראובן פאהן, ח״ב, 212). לפני כן טיפלו י״א שנה בניהול עסקיו: שותפיו ר׳ שמעון דיזשה ור׳ אשר ברבש (בשנים תקס״ט—תק״ף), ור׳ יעקב בר פרלמן־מרגליות (תק״ף—תקפ״ו). אחרי שרי״ב נפטר יצאו יורשיו מהשותפות, ורק בני המשפחה ניהלו את העסקים. אחדים מהיורשים ירדו מנכסיהם. על עזבון שותפו ר׳ שמעון דיזעס, תשובה לר׳ אבוש אשכנזי בשו״ת שערי דעה, ח״א, קנח לפני תרל״ח. ראז״מ פיזר הון רב לצדקה, ליחידים ולצורכי הכלל. כשבא רבי יצחק מוולוזין לקבץ כסף עבור ישיבתו, ביכר מכל ספריו את ״יד אפרים״. בשנת תקס״ו כשחלה ראז״מ בגיל מ״ה והגיע לשערי סכנה, התפללו כל עניי העיר לשלומו, ואף בעיירות הסמוכות. סייע במיוחד לעניי א״י ככתובת מקשרת בין הגולה לארץ, והכספים הועברו דרך סניף הבנק שלו בוינא. רבי ישראל משקלוב כתב לשדרי״ם שלו שלא יקמצו ולא יחוסו על דמי הפאסט (דואר), וישלחו תמיד ע״י ר״ז מרגליות. גם ר׳ שלמה זלמן צורף כתב בסוף תקפ״ד: ומצאתי מכתבים מוילנא בקאנטור (חשבון) של הגאון מוהר״ז מרגליות מבראד (ראשונים ואחרונים, 286, 289). כיהן כאמרכל וגזבר כוללות החסידים, והתכתב רבות עם ר׳ עקיבא לעהרין, ראה אגרות פקידים ואמרכלים מאמשטרדם, א-ב, לפי המפתח.

בגיל ס״ז נסע לסטניסלב לשמחת נישואי נכדו ר׳ אלכסנדר סנדר הורביץ, ושהה שם כמה ימים. שב לביתו ביום א׳ כ״ד אב תקפ״ח, ושלח לקרוא למהרש״ק, כי משתוקק לשוחח עמו בדברי תורה. לפתע נפטר בין מנחה למעריב במיתת נשיקה, והובל לקבורות למחרת. ליד ביהכ״נ הגדול נספד ע״י גאון אחד והמהרש״ק. הוא הספידו שנית בר״ח אלול, והדפיסו בשם עין דמעה, זולקווא תקצ״ד. ספד לו גם המשורר מרדכי סטרליסקר בשיר בן עשרים בתים: זעקת שבר, בתוך בכורי העתים, כרך י׳, עמ׳ 124-130. נכללו באמרי יושר, אונגוואר תקצ״ד, 65-66, וכן ע״י ר׳ נח שמואל ליפשיץ בספר המכריע, לובלין תרנ״ז, דף 172.

ילדיו: א. רבקה מזיווגו הראשון, זו׳ הנגיד רצ״ה ב״ר נחום קאליר מיערסלב. בנם ר׳ סנדר נשא את פרימא רויזא נכדת ר״ח צנזר, בתה של לאה זו׳ השניה של ראז״מ. מצאצאיהם: רד״ב קרוכמל מבראד, שהוציא לאור את ספר מעלות היוחסין; ב. שרה ילידת תקמ״א. כנראה אף היא מהזיווג״ר אע״פ שלא הזכיר זאת בהקדמתו לבית אפרים חו״מ, שכן בתקמ״ה כשהדפיס את שו״ת הב״ח החדשות היה עדיין נשוי לראשונה. נישאה ליחסן הרב חיים נחמן פרנס ב״ר משה פרץ מדובנא, וחמיו השיב לו בחלק חו״מ, ג, סד. בגיל כ״ח נפטרה עם תינוקה ביום ג׳ ב׳ אייר תקס״ט, ולא הניחה ילדים. בזמן הצער על מחלתה חיבר אביה את הספר זרע אפרים. בעלה נשא בשנית את בתו של ר׳ יעקב יעקיל ב״ר אריה ליב ב״ר דוב בער, וגר בוילנא. פירוט צאצאיו בספר תולדות אנשי שם (אפרתי),

עמ׳ 40, אות י׳. נפטר ביום ח׳ ניסן תרי״ד (שה״ג השלישי כת״י). פרטים אודותיו: עיר וילנא, 185-189, 273-274; ג. סימא זו׳ ר׳ יעקב יהושע הורביץ אב״ד זלוזיץ, בנו של המחנה לוי בן ההפלאה. חמיו הפריז הרבה ממון לזכות בו, ושלח שליח לליפציג להביאו. ההפלאה נסע פרסה ללוותו ונפרד ממנו בבכיה, ואביו נסע עמו לליפציג למוסרו לשליח שיביאנו לחתונה בברודי. ילדיו: 1. ר׳ צבי הירש מלמדני בראד; 2. ר׳ (מנחם) פנחס בקומרנא חתן המהריא״ז. תשובות אליו: ש״ב השו״מ, תליתאה, ח״ב, קעא בתרכ״ט; 3. ר׳ אלכסנדר סנדר בסטניסלב. לנישואיו שם בחודש אב תקפ״ח נסע זקנו הראז״מ; 4. יארעט־דבורה זו׳ הנגיד ר׳ אבא צבי הכהן זוסמן; 5. דרייזיל זו׳ הנגיד ר׳ שלמה זלמן הכהן זוסמן אחי הקודם, נפטר ביום ט׳ אד״א תרמ״א. שניהם גרו באוסטרהא, ואת פירוט צאצאיהם רשם ד״ר אשר זיו;

ד. בנו יחידו ר׳ חיים יהודה ליבוש יליד תק״ס. אביו השיב לו בחלק יו״ד, לא, והזכירו באה״ע, קלו, ואו״ח, ה, שמסר ד״ת מפי הרב עזריאל הורביץ ראש הברזל מלובלין. ראז״מ השתדל שישא את בת הברוך טעם, ונסתבב הדבר שהקדימו הדב״ח, מכיון שלא הגיע מענה עד ט״ו בשבט. בהקדמת חו״מ תקע״ח מזכיר את כלתו שרה, וזו צריכה להיות אשת בנו רחי״ל, אלא שידוע כי נשא את רוזה בת ר׳ מרדכי ביק ילידת תקס״ו. היא ניהלה את בתי המסחר בברודי ובוינא, עד לפטירתה שם ביום כ״ט טבת תר״ל. בפטירת האב קיבל רחי״ל שני שליש בירושה, אחותו סימה שליש, ולאלמנה הובטחה הכנסה קבועה. בשנת תקצ״ב קיבל זכות ישיבה (טולרנץ) בוינא, ועבר מבראד לגור בה עם משפחתו. נפטר משבץ לב בבאדן הסמוכה, ביום כ״ח אלול תקצ״ז בהיותו בן ל״ז, ונשתמר נוסח מצבתו. אין ידועים שמות יוצאי חלציו. ר׳ יקותיאל יהודה גרינולד מביא בספרו מצבת קודש, 120, שהרב בנימין וולף לעוו (תקל״ז—תרי״א) בנו של הרב אלעזר בעל שו״ת שמן רוקח נשא את בת ראז״מ, ואחרי שגירשה נשא את בת רבו ר׳ ירמיה אב״ד מטרסדורף. לפי לא נותקה, 438, השיא ראז״מ את בתו לבנו של ר׳ צבי הירש דוד אב״ד קראקא, והשתבש להחליפו עם בנו של המחנה לוי. כשאחת הבנות הקשתה לילד, הלך אביה אל רבי אפרים מחכמי הקלויז ובנו של החכ״צ שיתפלל עליה.

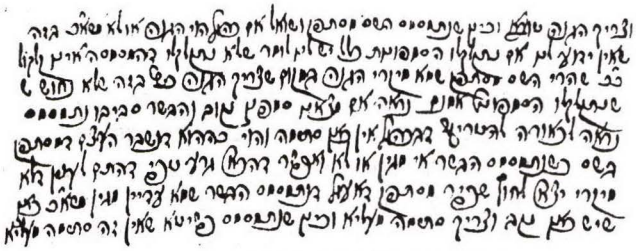
בתשובותיו מזכיר ראז״מ את גיסו הגביר ר׳ יעקיל אשכנזי מבראד (חו״מ, עז), חתן רבי אברהם משה מרגליות מח״ס צלותא דאברהם אחי המאיר נתיבים (עדן ציון, קטו). כמו״כ השיב לחתן גיסו ומחותנו ר׳ משה זאב וולף אב״ד ברדיטשוב (יו״ד, מד, אה״ע, כ, כא, קכא, חו״מ, כ). ממסורת משפחתית ידוע גם על הרב משה האברשטוב, גיסו ותלמיד חבר שלו. גביר אדיר, ונסע לרוסיה לייבא פטריות מאכל. לבקשת גיסו ראז״מ נכנס בברדיטשוב לבקר את רבי לוי יצחק שנה לפני הסתלקותו, ואמר שראה עליו כי הוא אינו אדם מעלמא הדין. כששאלו רל״י אם מבקש ממנו דבר, ענה שב״ה יש לו כל. נזף בו ראז״מ על תשובה זו, שהרי היתה לו הזדמנות לבקש כה הרבה. זוגתו ישבה בבנק בבראד, וחילקה הרבה צדקה. בשנת תק״ץ נולד להם בנם הרב אפרים, בעל מדרגה מחסידי רבי ייבי השני. נשא בתר״ח את בתו של הרב יוסף שמחה אטינגר מברסטיצקה שהפריז ממון עבורו בהסכמת רבי שלום מבלז, ועבר לגור אצלו. על שמו נקרא אחיו ר׳ חיים ר׳ אפרימ׳ס, מחסידי בלז ברוה רוסקה, אביהם של ר׳ יקותיאל ור׳ שלמה שם, וזקנו של טודרוס הברשטוב מהרצליה, במנויי נפש יהודה, מונקאטש עת״ר. ר׳ ראובן מברסטיצקה בנו של ר׳ משה, נשא את בתו של ר׳ יצחק אייזיק חבר (לא הנודע), ונכדתו של רבי מרדכי מרדוש בעל הביאור על מהר״ם שיף. בנו הוא הרב מנחם מנדל פיטרמן מירושלים, שמסר לי את הפרטים על המשפחה. לפי מסורת משפחתית היתה מנכדות ראז״מ: גיטל זו׳ ר׳ יהושע השל באב״ד אב״ד סטריסוב ופודוולוטשיסק.

הניח משפחה ענפה, ופרטיה אינם נהירים. להלן אלו המונים עצמם כבני משפחתו וצאצאיו, ואולי במשך הזמן יתברר איך. **ר׳ אפרים זלמן** מרגליות נמנה בין נכבדי דרוהוביטש, וחתם על אמרות טהורות תר״ס. ממשפחתו כנראה **ר׳ ברוך** מרגליות. רשום בפאלקסקאלענדער כרבה המודרני של דרוהוביטש בשנים תרס״ו—תרס״ז, מטיף ומורה לדת היהודית בגימנסיה העירונית (דרוהוביץ, 92). **ר׳ אפרים זלמן** מרגליות רבה של אניפולי לפני מלה״ע א׳ (מג״י בסוף מים רבים, 4). אמנם ידוע על הרבנים שכיהנו שם: ר׳ יקותיאל זלמן ובנו ר׳ מנחם משולם נתן מרגליות, נכדי אחיו של המאיר נתיבים. בערים שונות ברומניה כיהנו רבנים ממשפחת ראז״מ עד ימינו. כבר בחייו עברו לשם ב״א (מסתבר יותר לקרוא בני אחיו ולא בני אחותו): **ר׳ שמואל** מרגליות דומ״ץ ואח״כ אב״ד יאס. תשובות אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״א, קא; שו״מ, תנינא, ח״ג, פג, תליתאה, ח״א, קצה בתר״ך; **ר׳ יעקב** מרגליות. אחרי פטירת ראז״מ בתקפ״ח נתמנה כאב״ד בראילוב בוולכיה בשלטון הטורקים. נפטר בשנת תרל״א. תשובות אליו: דבר משה, ח״א, צח; שו״מ, תליתאה, ח״א, סד, קנד (להעמיד בן הרב בעיר על מקומו). בניו: א. **ר׳ אפרים זלמן** מרגליות שהיה כנראה בנו. אב״ד באזא בוולכיה, ואחרי תרי״ז אב״ד בראילוב, כנראה כשאביו הזקין ונחלש. תשובות

אליו: מח׳ אורי וישעי, לה, מא, קכו בתרל״ג—תרמ״ד; אורין תליתאי, קמג; שאילת שלום, תנינא, א, ו, ז, נא, סח, צ(ז), קכג, קכט, קסט, קע, קפב, ריז, ריח, רכה, רלג, רנו, רעז בתרל״ג—תרמ״ד; שו״מ, קמא, ח״א, כד בתרי״ג לבאזא, תליתאה, ח״ב, קא, ח״ג, קכא, רביעאה, ח״ג, קכב. אחיו: ב. **ר׳ אהרן זליג** מרגליות שמילא את מקומו כאב״ד בראילוב. תשובות אליו: מח׳, אורי וישעי, לה בתרל״ג; בית יצחק, יו״ד, ח״א, קמו; טוט״ד, תנינא, בסוף, יז; שאילת שלום, תנינא, קכג, קסב, קעט, רכב; תפארת יוסף, אה״ע ו. מסתבר כי בניו הם: 1. **ר׳ ישראל** אב״ד בראילוב. נפטר בן ס״ה ביום ד׳ כסלו תרפ״ד (יקרא דחיי, דף יט:). תשובות אליו: חיים של שלום, ח״ב, לב, לג, מה, נב. מכתבו למען א״י בחברת בני ציון, עמ׳ יט; 2 **ר׳ אפרים זלמן** מרגליות אב״ד קראיובה ובוקרשט. תשובות אליו: בר ליואי, ח״ב, אה״ע, יז, נב, חו״מ, לז, ח״ג, יו״ד, ד, כא, כה. המהרש״ק כתב אליו בתרכ״א לקראיובה נגד מצות מכונה, כר״ש, ניסן תשד״מ, כא;

ג. **ר׳ אברהם** מרגליות. מתרי״ב רבה של גלץ במולדביה מ״ד שנה, עד לפטירתו בשנת תרנ״ו. היה כנראה הבן הצעיר, ולכן לא ירש את רבנות בראילוב. תשובות אליו: מח׳, אורי וישעי, לד בתרל״ה; דבר משה, תנינא, י, עא, עב; מח׳, שאילת שלום, תנינא, לח, נה, קנא, ריט. על כסאו עלה **ר׳ יעקב** מרגוליס, זקן רבני רומניה ודרשן מבריק. נולד בשנת תרל״א, פחות מחודשיים אחרי פטירת זקנו אבי אביו ר׳ יעקב אב״ד בראילוב, ונקרא על שמו. מילא כרסו בש״ס ופוסקים, והשתלם בווינא אצל ר״א ילינק, ובפריז אצל האב״ד ר׳ צדוק הכהן. כשנפטר אביו בתרנ״ו נבחר למלא את מקומו, והתמיד ברבנות גלץ ששים ושש שנים. הכיר שלושה דורות מבני קהילתו, והם אהבוהו בגלל נועם הליכותיו. התפאר בכך שהוא החוליה הי״ח של רבנים במשפחתו, אך לא התגאה בזה. חינך את עדתו ברוח ישראל סבא, נאבק על קדשי הדת, והשתדל למשל לבטל את חיוב השבועה. האזין לבעיתו של כל אחד, והשתתף בצער כל אדם. תלמידיו תפסו מעמד בחיי הרוח של המדינה, והמשיכו להעריכו. אכל מרורים מבן אחד ששרך דרכיו בפריז, בן אחד בארץ, ובת אחת בירושלים. נפטר בגלץ בן תשעים ואחת ביום כ״ב חשון תשכ״ג, ונטמן בלויה רבת משתתפים. פטירתו חתמה פרק מפואר בן מאה וחמישים שנה ברבנות רומניה (הרב הראשי דוד משה רוזן, באור התורה, בוקרשט תשל״א, 155-157. זאב הרשקוביץ הואיל בטובו לתרגם לי מרומנית). ידוע על ישראל מרגוליעס שנולד בגלץ בשנת תר״י, ונעשה מדפיס.

ראז״מ זכה לראות בהדפסת חלק גדול מיבולו הספרותי, וכבר בחייו שמע עד כמה ספריו וחידושיו מקובלים וחביבים על רבנן ותלמידיהון. הם זכו למהדורות רבות, ונדפסו ברבבות עותקים. ראשית פרסומו בשדה ספר ובעולם התורה, משהעתיק ומימן עם בן דודו ר׳ שמואל בראס״מ, את הוצאתו לאור של שו״ת בית חדש החדשות וגאוני דורו, קארעץ, דפוס יאהן אנטאן קריגר מוואַרשי, תקמ״ה. מן ההסכמות, ראשונה היא זו של הנו״ב מתק״ם. הוא כותב שהתשובות היו בידי התבו״ש, עברו לנכדו רבי מרדכי חסיד, וממנו לבני בניו. אין להשיג את גבול המולי״ם, ורק אפשר לצטט מהתשובות לצורך פלפול. בתקמ״א הסכימו ר׳ יקותיאל ב״ר זיסקינד כ״ץ אב״ד אה״ו נכד התבו״ש (שלא לסרב לגדולים שכמותם ירבו בישראל), רצ״ה אב״ד ברלין (הרבנים המופלגים גדולי חקרי לב, טובייני דחכימי בעלי חיצים שנונים, מחוי חורפא ורווחא לבסומי... כ״ש לבני אבוהון ובני אוריין כי״ב), ורמ״ז אב״ד לבוב. בתקמ״ה: רצ״ה אב״ד זמושטש (מרגליות טובה מונחת בטפסי דהנהו גברי יקירי שני צנתרות הזהב, ה״ה שאריי הרבנים המופלגים, חריפים ובקיאים ושנונים חכמים שלמים, בני אחי דהדדי ממשפחת רם, משפחת מרגליות דלית להו טימא... ולהחזיק מלא חפני טיבותא להרבנים השלמים הנחמדים הנ״ל. דלו כ״ספא ואשכחו מרגניתא), וההורים ראס״מ ור׳ מנחם מאניש (והיו עסוקין באותו ענין ביגיעה רבה, בערב היא באה ובבוקר היא שבה ללבן ולצרף הדברים, ובשכלם הזך מלבם יוציאו מלים ערבים ללמד זכות על הגאונים, ולבאר כל חמירא). בהקדמתו כותב ראז״מ שטרחו ללמוד את התשובות, כדי להבין את הרשום בכתב מיושן בנייר אכול עש, ולהשוות עם שו״ת גאוני הזמן. כללו מהערותיהם רק את הנחוץ להעמיד הדברים להלכה, ואת יתר פלפוליהם חשבו להדפיס בקונטרס אחרון. אח״כ הקדמה קצרה מבן דודו, וד״ת מאחיו ר׳ אליקים גצל שיגע עמהם ללבן הדברים. בסוף נדפסו י״ב דפי הקו״א מדיוניו של ראז״מ בדברי הב״ח. אחרי סי׳ ז מתנצל: והנה לא נתקיימה מחשבתנו להדפיס הקונ׳ אשר תחת ידינו

Nr. 2. EPHRAIM SALMAN MARGULIES (1762—1828)
Aus „Beth Efraim"

דברי תורה כתיבת יד רבי אפרים זלמן מרגליות

בשלמות, כי כבד הדבר על המדפיס מחמת הוצאות הדפוס כי רבה היא, לכן הוצרכנו להפסיק באמצע חלק א״ח. מביא קונ׳ בהלכה ששלחו אל הנו״ב, ומה שהשיב להם: מכתבכם קבלתי, ומאד שמחתי שנתקיים במר זקינם ידידי המנוח, הרב החריף מוהר״ר מרדכי ז״ל, לא ימושו מפיך ומפי זרעך וזרע זרעך, אשריכם חזקו ואמצו ידיכם כי תורת אמת בפיכם, וירבה בישראל כמותכם, וד׳ יברך אתכם בכל מעשה ידיכם. זו משלי, וה׳ יוסיף בתוספת מרובה עד זקנה ושיבה, כולהו שני קאמינא שוים לטובה, תרבו בישיבה היו לאלפי רבבה, אמן. בתוך התשובה הוא כותב: אהובי ידידיי חדאי נפשאי בפלפוליכם, ודילידא אמיה כוותייכו תלד, כי כל דבריכם בפירוק הקושיות בכמה מקומות, מתוקים מדבש ונופת צופים, ובסיום: ובזה שלומכם הטוב יגדל, כנפשכם ונפש הדורש שלומכם, פה פראג א״ך תמוז תק״מ לפ״ק. בשנים הבאות כתב ראז״מ הקדמה לספר בכ״ע שנדפס בתקנ״ו, והסכמות לספרים רבים.

בית אפרים ח״א על טריפות הריאה, סי׳ לה-לט בשו״ע יו״ד ודיני תרתי לריעותא. השם כולל ג׳ חיבורים: הפנים נקרא פרי תבואה, והביאור סביבו **ראש אפרים.** לבוב, דפוס ר׳ נפתלי הירץ גרוישמאן ב״ר דוד מדפיס ז״ל, תקס״ט, ס, עב ד׳. בשער חרוזי המלבהדי״ם מלבוב: הרב אהרן ב״ר מרדכי ז״ל איגרא אב״ד קופין, ור׳ יצחק ב״ר אליעזר ז״ל מינטשליס, ואח״כ שתי הקדמות מליציות מהמחבר. הוא כותב בהן, שרק אחרי שהחלים ממחלה אנושה בתקס״ז, החליט להדפיס הספר כתודה לה׳. כשעיין בכתביו בכל המקצועות, יעצוהו להדפיס חיבור זה, מכיון שהוא נחוץ וכבר מסודר לדפוס, ורק הוסיף לו כמה נספחים. מזה זמן רב חיבר ספר על שיטות התלמוד כעין ישׁ״ש, וכשראוהו רבותיו וחביריו הסכימו עליו. קונטרס מספר פרי תבואה שלח לפני שנים רבות לרבי ישעיה פיק ברלין, והוא השיב עליו. סוקר את הספרים שנתחברו על יו״ד, ומבאר מה שהוסיף וליקט מספרי האחרונים, מכתבי יד שברשותו ומחידושיו שלו. כמו״כ מחידושי הנו״ב שלפני נסעו לפרג הניחם ביד בנו הרב יעקבקא, והוא העתיקם לו. אינו מציג הסכמות, ומקוה להדפיס גם את יתר חיבוריו. ח״ב, תק״ע, ב, קכט ד׳, ולו שער מיוחד המודיע כי יבוא בו פנים השו״ע יו״ד סימנים הנ״ל, מימינו ביאור זר זהב על הט״ז, ומשמאלו ביאור שפת אמת על הש״ך. מדף ל ע״א כללי חזקה מהמג״ש, מדף לג ע״א קונ׳ פתח הבית מהמחבר בכללי חזקה, מדף לט ע״ב מד שו״ת בענינים אלו, ומדף פא ע״ב קונ׳ הראיות. עוד מודה למח׳ הרב משה יעקליש וש״ב ר׳ נפתלי הירץ כ״ץ רפפורט מלבוב, שטרחו בעסק ההדפסה לבל יוטרד. בהקדמתו מתנצל על השגיאות שנפלו בח״א מסיבות שונות ובעטיה של המלחמה, ומראה דוגמאות מספרים שונים שנפלו בהם שגיאות חמורות. הציג בהתחלה את לוח הטעות והשמטות לפרי תבואה, ובסוף: לראש אפרים ומפתחות (זהו התוכן). חסרות התשובות ד, ז. בענין שיעורין: סי׳ טז-יז. בהקדמת חלק או״ח של תשובותיו מביע את שמחתו על שהספר נתקבל בעולם, קיבל איגרות שבח גם ממדינות רחוקות, ושמע שבערים גדולות פוסקים לפיו, והשובי״ם הוגים בו.

מספד רב על ידיד נפשו ר׳ מאיר אב״ד בראד, שנשא בביהכ״נ הגדול ביום ד׳ כ״א למב״י, לעמבערג, דפוס ר׳ אהרן ב״ר חיים דוד סג״ל ז״ל, תקע״ה, א, יז ד׳. ״מחירו חצי רובל לקופת צדקה של בקור חולים בבראד״. מדף יג ע״א קינה מנוקדת עליו, עם פירוש. מדף יד ע״ב תשובה בהלכה מדוע הספיד תוך שלושים יום לחג השבועות, חזר והדפיסה בסוף בית אפרים יו״ד.

נקרא על שם ספרו הגדול **בית אפרים**, תשובות בד״ח השו״ע, תקע״ח. חלק או״ח, ג, צד ד׳, ע סי׳, עם הקדמת אגדה בלשונו המליצית כדרכו, וכן לחלק יו״ד, ה, פה ד׳, עז סי׳. חלק אה״ע נדפס ראשון, ג, רסו ד׳, עט, קמח סי׳, ובהקדמתו מתנצל על שהתארים לשואלים אינם שוים, ומדפיס כפי שמצא בהעתקות שבידו. בחלק חו״מ, ה, צב ד׳, עט סי׳, והקדמתו פותחת בקמ״ח מילים המתחילות באות אל״ף. הוא מביע את צערו על רוב השגיאות, וידידיו עשו להם לוח הטעות. מקוה להדפיס עוללות אפרים, מיתרת התשובות שלא הספיק לסדרם כאן וכן חדשות, ומציג את המפתחות. השגיאות תוקנו במהדורה השניה שהביא לדפוס ר׳ אהרן ברי״ן ז״ל וואלדען, ווארשא תרמ״ד. הדפים באו״ח: ו, קיט, ביו״ד: ה, קט, באה״ע ד׳ חלקיו: ג, קלב; א, נד; א, צז; מט, בחו״מ: ה, קט ד׳. ד״צ בת״א, פאר הספר, תשכ״ח, ע״י ר׳ ישראל יעקב קלפהולץ שצירף תיקונים, הוספות ותולדות. **תשובות בית אפרים החדשות**, בראדי תרכ״ו, כג עמ׳, יד סי׳. נכללו במהדו״ת, ח״א, יט, פב, וח״ב, מג-נד. **מהדורה תניינא** באותיות מרובעות, מכתב יד שהיה ברשות רי״ל מימון, והוחל פעם להתקינו לדפוס. המחבר הזכיר כמה פעמים את חיבורו זה. התקין עתה וצירף מבוא וציוני מקורות: הרב משה גלזר, בנו של הרב יואל יהודה ב״ר יצחק (נכד האור פני משה. אב״ד ירמולינץ באוקראינה, ול״ג שנה בשכונת התקוה בת״א. נפטר ביום ו׳ אב תשכ״ט. נשא את לאה יהודית תחי׳, בת הרב דוברוש ז״ק דומ״ץ וישניוביץ שבמחוז ווהלין). ח״א, אה״ע, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשל״ו, יב, שסג עמ׳, פו סי׳ שרובם נכתבו אחרי הדפסת מהדו״ק.

בהתחלה פקסימיל המחבר וחתימתו, ובסוף תשובה פו מאוספו של הרב רפאל רייכמן. ח"ב, בענינים שונים, תש"ם, ו, רטו עמ', ס סי', ובס"ה שש מאות תשובות חסר אחת. מעמ' קעג חידושים על מסכתות הש"ס. בהקדמתו הקצרה כותב המהדיר, שכולל כאן את בית אפרים החדשות, תשובה מ' הנמצאת בשה"ג החדש, ומקוה שגם התשובות הבלתי חתומות הן מהמחבר. ברשימות ביוגרפיות וביבליוגרפיות של אליעזר לנדסהוט מהמאה הי"ט, בירורים פשוטים של שמות ותאריכים במהדו"ק, לרוב לפי המפתח (סרט 30789 מצולם מאוסף ווארשא 313).

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אודיסה** (יו"ד, כז, אה"ע, קג בתקנ"ט); **אוסטרהא** — מח' הרב חיים כ"ץ רפפורט (אה"ע, כז, לג, לד); **אלטאראד** בהגר — הרב אהרן חארינר (או"ח, א); **אה"ו** — הרב רפאל הכהן (אה"ע, מד = ושב הכהן, לז); **אליק** — מח' הרב יצחק הלוי (אה"ע, קיג); **באלטי** — הרב יצחק (אה"ע, מ); **בוטושאן** — מח' הרב שמחה (אה"ע, קח, קיט); **ברדיטשוב** (אה"ע, ב, פא, קו); **ברלין** — מהרב צבי הירש לוין בתקמ"ב (אה"ע, מג); **ברסטיצקה** — ש"ב הרב יחיאל (חו"מ, נג); **ברעסלא** — הרב ישעיה פיק ברלין (או"ח, ט, טו (בתקמ"ז על ספרו שאילת שלום), טז (ממנו), יז-יט, נד, ראש אפרים, בסוף ח"ב, כו (ממנו על קונ' מהפרי תבואה), כז; **גורייאל** —מח' הרב נתן נטע שפירא בתקע"א (יו"ד, ח); **דובנא** — לדיינים (או"ח, לט, חו"מ, יט), ר' ניסן (יו"ד, לד, לה, סז, סח) ר' שמשון (או"ח, ב), נגד בעל טור האבן בחריפות (תנינא, ח"א, כט, מח, מט); **הארדאקן** — ר' יעקב (או"ח, כו, כז), אולי היא הראדיק (יו"ד, ו); **הארחוב** —הרב מרדכי (אה"ע, פז); **ווידיסלב** — מח' ר' משה (או"ח, כח, לו); **וולוזין** — הרב חיים בתקע"א (אה"ע, מז); **וולחי** (תנינא, ח"א, ו); **ויטבסק** (תנינא, ח"א, טז); **וילנא** —הרב זלמלא על ספרו תולדות אדם (או"ח, נא); **וינא** — הרב משה (תנינא, ח"א, ס); **ויניצא** — ש"ב הרב ישראל איסר, למאהלוב (חו"מ, יד, מב); **זמושץ; חאטין** — ש"ב הרב משה וולף דומ"ץ (תנינא, ח"א, ד); **חעלם** — לב"ד (אה"ע, טו, נט), לש"ב הרב צבי הירש, לזמושץ (חו"מ, מח); **טוקאטש** (ברומניה) או **טקאטש** (אה"ע, טז); **טריאסט** — הרב אברהם אליעזר הלוי בתקפ"א (תנינא, ח"א, י'); **טשרנוביץ** —הבמ"ח (אה"ע, לז, לח); **יאס** — לב"ד בתקע"ז (תנינא, ח"א, ב), לאב"ד הרב יוסף יוסקי בתקע"ט (תנינא, ח"ב, מ), הרב משה ב"ר יוסקי (אה"ע, צד); **יוזפוף** — מח' הרב העשיל ב"ר מאניס הלוי הורוויץ בתקנ"ב (יו"ד, נה); **לובלין** — מח' הרב עזריאל הלוי הורוויץ (או"ח, ה); **לודמיר** — מח' הרב יהושע השל הכהן (אה"ע, נז, פה); **לוקטש** — לב"ד בתקס"ב—תקס"ג; **ליובאוויטש** — הצ"צ (נזכר בתנינא, ח"א, סט); **ליפקאן** (תנינא, ח"א, טו); **לשצוב** —מח' הרב מרדכי זוסקינד (אה"ע, סח, סט); **מאהלוב** —לב"ד (אה"ע, יד); **מיץ** — מהשאגת אריה (אה"ע, מב); **ניקלשבורג** —הרב מרדכי בנעט (אה"ע, ל); **סטנוב** — הרב מרדכי כ"ץ (חו"מ, ח, ט); **סלונים** — ר' יעקב נכד הגר"א (או"ח, י'); **פאקשאן** — הרב חיים בתקפ"ג (אה"ע, צה, תנינא, ח"א, מו, ואולי גם סו, סז); **פילץ?** — ש"ב ר' דוד יחזקאל (תנינא, ח"א, לא, לב); **פינטשוב** — הרב אברהם יצחק הכתר כהונה (או"ח, ל); **פינסק** — הרב חיים הכהן (תנינא, ח"ב, כד); **פראג** — לנו"ב על הנדפס בשו"ת הב"ח החדשות (אה"ע, מה, נ); **פראגא** (אה"ע, יט); **פרשבורג** —לחת"ס בתקפ"ד (תנינא, ח"א, ט, כג, ח"ב, ה-ז); **קארעץ** (אה"ע, קט); **קוזניץ** — למגיד אחרי תקס"ה (אה"ע, פ=כתר כהונה, עו); **קופיל** — לב"ד (אה"ע, קלו); **קוריסטשב** — הרב דוד בתקע"ב (יו"ד, כד); **קרלין** — הרב יעקב (תנינא, ח"א, ע-עב=משכנות יעקב, אה"ע, לח—מ); **קרמניץ** — מח' הרב מרדכי (אה"ע, קלז, ואולי גם קלג); **קרסאן** לפני תקנ"ז (אה"ע, יז, יח); **קרעשיב** — הרב דב בר בוימשטיין, בתקס"ד לזברז (או"ח מה, חו"מ, נא); **קשינוב** — לב"ד בתקפ"ה (אה"ע, קמז, תנינא, ח"א, יג, טו, עו); **רדיוויל** — להרב, להרב אברהם (אה"ע, צח), להרב זאב וולף ראב"ד מ"מ ומו"ץ (אה"ע, יב, צח, קב, קטז, חו"מ, נח, נט); **רובנה** — מח' הרב מנחם מנדל (אה"ע, קיד, קלד, קלה); **שקלוב** — הרב אברהם הדומ"ץ (אולי אליו תנינא, ח"א, סח, פד בתקפ"א); שריגראד (יו"ד, לג). תשובתו לראשי קהילת יאס בתקע"ד, כר"ש, טבת תדש"מ, כב-כג, עם פקסימיל, ועם תשובות רבנים נוספים בסוף ספר מגבורי החסידות.

טיב גיטין, קארעץ תקע"ט, טז ד', נקטע באמצע, באות ו'. מעבר לשער הקדמתו של בן דודו הרב משה, והיא למעשה תשובה שלו. קונטרס נדיר זה מכורך עם ספרו פני משה ומראה הפנים, מכיון שכשעסק בהדפסת ספרו שלו טיפל גם בהדפסת ספר זה, ולא עלתה בידו (בית אפרים, תנינא, אה"ע, ח"א, סוס"י סה). כשנדפס הספר לבסוף, שלחו המחבר לבן דודו במחירו רובל, והדגיש שאינו נותנו במתנה כי ההכנסות הן למצוה, ומקזז זאת ממה שמכר ספר פני משה בששה זהובים (שם, נו). הספר מיוסד על שמות גיטין שבבית שמואל, ח"א, שמות אנשים וח"ב שמות נשים, ביאור לסדר הגט של מהר"ם ר"י (ר' מיכל ר' יוזפש מקראקא), עם יד אפרים — הגהות וביאורים על אה"ע וחו"מ מגליונות השו"ע שלו, שנועדו להיספח לשו"ע שנדפס בתק"ף. הופיע לראשונה בזולקיב, ר' מאיר זאב מאיר האפער, תקפ"ג, א, מג, מג, י' ד'. בהקדמת המחבר כותב: וה' חנני בימי חורפי מנעורי הקנני, ספר סדר גיטין שחיבר אא"ז ראש משפחתינו ועטרה בראש כל אדם, הגאון המפורסם מאור הגולה מוהר"ר יעקב מרגליות זלל"ה, אשר ממנו תוצאות דברי אא"ז הגאון רמ"א ז"ל בהלכות גיטין ובסדר השמות כמבואר בדרכי משה ובהג"ה בש"ע, וכן גם סדר גיטין כתב יד מהג"ר משה חריף הראשון חותנו של הג"ר שעפטל שהעתיק סדר השמות של המהרש"ל עם הוספותיו, ונכדו הג"ר משה חריף אב"ד לבוב העתיק בגליון הגהות הג"ר שלומיצא תלמיד המהרש"ל מחותנו זקנו בעל איתן האזרחי עם הוספות משלו, ומכל אלו כלל כאן בספר. מהדורה מתוקנת בוילנא, דפוס ר' יוסף ראובן ראם, תר"ט. קו"א נוסף בדפוסי ווארשא תרמ"ד ותרס"ה. הרב אברהם ב"ר ברוך סטפנסקי חיבר קו"א לספר בשם אות לטובה, ברדיטשוב תרנ"ה. מהדורת וילנא צולמה מחדש בירושלים, דעת תורה, תשמ"ג, ד, צב ד', בסוף ספר עין הרועים למהרש"ם. בשולי

הספר הגהות המהרש״ם והשו״מ, וקונ׳ השלמה שנדפס פעם בסוף אהלי שם למהר״ש גנצפריד.

יד אפרים, הגהות שרשם בגליון שו״ע או״ח שלו, ומסרם לאחיו רח״מ שהדפיס את השו״ע בבית דפוסו שבדובנא. באותה שנה תק״ף נפטר האח, וראז״מ עשה בדובנא לזרז את הדפסת החלק השני, והדפסת ספר משלו. עבור החלק הראשון נקצבו תשעה זהובים מעות קדימה. הגהות יד אפרים נדפסו גם בשו״ע מהדורת אוסטרהא תקצ״ו, ובמהדורות רבות אחרי כן. השמטות — בבית אפרים, תנינא, ח״ב, כז, ועל אה״ע וחו״מ בסוף טיב גיטין.

שערי אפרים עד דיני קריאת התורה, פסקי הלכות קצובות בעשרה שערים, מחולק לסעיפים בלשון קצרה, ובסוף המקורות בקונ׳ פתחי שערים, דובנא, תחילת תק״פ, ב, כו, כב ד׳. המחבר עומד בהקדמתו על חשיבות שינון ההלכות בלשון פסוקה, כדי למנוע בזיונות, כפי ששכיח שמתעוררות שאלות מצויות, ובינתים מחזיקים את ספר התורה פתוח, בבושת פנים של הרב שאינו יודע להשיב על אתר, וצריך להביא אליו ספרים, בשביל לחפש את ההלכה כיצד לנהוג. זהו חיבורו הרביעי, ושלא ידפיסוהו בלי רשות ממנו או מאחיו המדפיס רח״מ. מחירו היה ארבעים קופיקות. בתשובתו אל בן דודו הביע את שמחתו, על שהספר נתקבל לרצון ותועלתו ברורה. הרב חיים צבי אהרנרייך הוציאו לאור עם שערי רחמים משלו, ארשיווא תרצ״ב.

שם אפרים, ביאורים והגהות על פירש״י עה״ת, נדפסו בסוף כל חומש של פנים יפות ממחותנו ההפלאה, אוסטרהא, תקפ״ה, ובמהדורות שונות של התורה משנת ת״ר ואילך. בהקדמתו לח״א מתאר את גלגולי כתב־היד, שקנוהו חתנו ר׳ יעקב יהושע ואחיו ר׳ שמואל שמלקא הורביץ מאחיהם ר׳ דוד יהושע השל אב״ד פלס, ובעל ברוך טעם טרח שיגיעו לידיו, ושלחם אליו מלייפניק לברודי. ראז״מ הוא שיזם את ההדפסה, קבע את שם הפירוש, החליט שיודפס עם החומשים, מימן כנראה את ההוצאות, והשיג מגאוני הדור את הסכמותיהם שנדפסו בראש חומש שמות: רעק״א, החוו״ד, החת״ס והברוך טעם. מהדורה עם פירוש יד ושם, וקונ׳ אור ישע — ביאורים נוספים מהמו״ל ר׳ ישעיה (ב״ר ברוך מזענטא וחוה) פאללאק אב״ד שאלטוואדקערט עם הקדמתו, וואיטצען, דפוס ר׳ משה אליז׳ קאהן, תרע״א, ד, סו, כו ד׳. המסכימים: רבו ר׳ ישעיה זילברשטיין אב״ד וואיטצען (הרה״ג הגדול החריף ובקי בכולא תלמודא ומדרשי חכמז״ל, מופת הדור והדרו... אשר נודע שמו בין גדולי עולם... והעמידנו על האמת); ר׳ אליעזר דייטש אב״ד בוניהאד (הגאון האדיר ונורא, חד מתקיפי קדמאי אשר לאורו נסע ונלך, המאיר עיני חכמים בדורו... וכבר נהנו רבים מזיו תורתו... גוף הספר ודאי א״צ הסכמה, כי כל דיבור ודיבור שיצא מפי קודש שר התורה, היא מרגלית טובה מפז ומפנינים יקרה).

מטה אפרים, דיני ומנהגי הימים הנוראים ודיני קדיש יתום, נדפס אחרי פטירתו בזולקיב, דפוס ר׳ שאול דוב מאיר האפער, תחילת תקצ״ה, י׳, מו, לג ד׳. הובא לדפוס ע״י הנגיד ר׳ חיים צבי הירש שוואם מבראד. בהתחלה המפתחות, ובסוף אלף המטה — מקורי הדינים וחידושים. הספר התחבב גם על המוני העם המרבים להשתמש בו. מטה אפרים השלם, כולל את אלף המגן מהרב משולם ב״ר שלמה פינקלשטיין שנדפס לראשונה בוואַרשא תרס״ו, ואת קצה המטה מהרב חיים צבי אהרנרייך, קליינוואַרדיין תרפ״ג. הופיע גם קיצור מטה אפרים, ניו יארק, תש״ח לערך, ופעמים נוספות. מהדורה משוכללת עם אלף למטה, הסכמות, הקדמה ומפתחות, ע״י ר׳ אשר גרטנר, בני ברק תשמ״ו, לב, רנו עמ׳.

זרע אפרים, כולל שני פירושים על פסיקתא רבתי דרב כהנא, בירורי גירסאות וביאורי מדרשים, הוציאו לאור ר׳ אורי זאב וולף ב״ר יחזקאל ז״ל, במצות ובהוצאות ג׳ האחים בני ר׳ יעקב יהושע הורביץ חתן המחבר, וטרח במיוחד בגופו ובממונו ר׳ אפרים זלמן ב״ר אלכסנדר סנדר. למברג, דפוס מ.י. פורמבה, תרי״ג, א, צז ד׳. מעבר לשער דברי המחבר בחתימת החיבור שהשלימו בתקפ״ה, וחיברו בתקס״ט בימי מחלת בתו שרה ״שהייתי שרוי בצער ודעתי עכורה, לא עסקתי בתורה״. מימין לגוף הפסיקתא ביאור, ומשמאל חידושיו: זרע אפרים. במספר עותקים צורפו בסוף שני דפים של תשובת נכדו רצ״ה הורביץ.

חלק לוי, תשובה אל החוו״ד בענין מכירת חמץ, להעמיד את דברי זקנו התבו״ש. נדפסה בספר מקנה וקנין של נכדו רצ״ה הורביץ, זאלקווא תרכ״ה, ח ד׳. נכלל באוצר חמדת מהרא״ז.

עוללות אפרים על הלכות ברכת הפירות. לבוב, ר׳ אליעזר ב״ר ניסן ז״ל מרגאשיש, תרמ״ד, ב, לד, ותרמ״ו, ב, ל ד׳. המהדורה השניה צולמה בראש שלשה ספרים נפתחים, ברוקלין, דפוס מוריה, תשל״ד. רצ״ה אורנשטיין כותב בהסכמתו: נודע בשערים עילת תהילת מחברו, על ידי ספריו הנכבדים אשר הוציא על פני תבל, ונתקבלו באהבה וברצון מאת כל חכמי דורו, רבים שתו ורבים ישתו ממעין תורתו וחכמתו כי רבה היא. בהקדמת המו״ל כותב, שמציג בדף האחרון את הערותיו של רצ״ה הורביץ נכד המחבר בגליון כתב היד. הספר נכלל בתוך אסיפת זקנים עמ״ס ברכות.

ספר הישר לרבנו תם, חלק השו״ת מכתב יד, עם תיקונים והגהות מראז״מ, והערות המהדיר ר׳ שרגא פייש רוזנטל אב״ד ברעסלוי, ברלין תרנ״ח. המהדיר כותב במבוא, ששזח״ה המציא לו עותק מהספר שנדפס לראשונה בוויען תקע״א, והיה שייך לראז״מ שכתב בו הרבה תיקונים והגהות. חכם עדיף מנביא, שכמה פעמים כיוון לנוסח כתב היד, פעמים רבות אילו היה לו את כתב היד לא היה צורך בהערותיו, ואת יתר הדברים מצטט ומביא בשם ראז״מ בתוך הערותיו שלו.

שפה נאמנה, תשובה לאסור התפילה בלשון אשכנז כרצון הריפורמים שהשמיטו את לשונות הגאולה, נדפסה בתל תלפיות תרנ״ט מתוך סידורים שהופיעו מתרל״ג ואילך, וכן בתוך מקדש מעט, בודאפעסט תרפ״ט, ובנפרד, יז עמ׳.

מעלות היוחסין של משפחתו, עם קונ׳ מגילת יוחסין מכת״י עתיק יומין, מרבי יוחנן הסנדלר עד רש״י, מהרש״ל ובעל סדר הדורות, עם לוית חן — כתב יחוס משפחת לנדא שהיה בגנזי המחבר, וקונ׳ משפחת בית הלוי, על יחוס משפחת איטינגא ומשפחת חר״ל ברוסיה. הובא לדפוס ע״י נכד המחבר ור״ח צנזר: ר׳ אברהם דוב בר קרוכמל מברודי, בנו של ר׳ גדליה הכ״מ, ונכדו של ר׳ סנדר קאללער בן בתו של המחבר. למברג, דפוס ר׳ חיים רוהטין, תר״ס, ד, פג עמ׳. בהסכמת ראע״ב קלוגר כותב, שכבר בצעירותו ראה את הספר בכתב ידו של המחבר אצל נכדו רצ״ה הורביץ, ודיבר על לבו שידפיס אותו, אלא שנטרפה השעה. בהקדמת המו״ל כותב, שכתב היד היה אצלו מזה שנים רבות, וכעת הכינו לדפוס, וערכו ר׳ אברהם איטינגא שצירף את הקונ׳ השני.

דמעת אפרים, הספד שאמר על רבי מנחם נחום מטשרנוביל, עם דרושי מהראז״מ. הועתק מכתב־יד עם ציונים ומראי מקומות ע״י ר׳ יקותיאל זלמן שור מדוקלא ב״ר יעקב אברהם נ״י מלבוב, והובא לדפוס ע״י ר׳ פייביש עבנער, לבוב, דפוס הנ״ל, תר״ס, ד, מ ד׳. המסכימים: מהר״י שמלקיס (דברי הגאון חביבים בבי מדרשא, וכל הגה ואומר אשר יצא מפיו, קודש הוא לתלמידים המקשיבים ומנעימים זה את זה בהלכה); ר׳ יצחק חיות אב״ד בראדי (בידו כתבים מהמחבר ומכירם בטביעת עין, על כן מעיד שגם אלו ממנו. אין זה הספד אחד, אלא קובץ הספדים, ובהם משלב כנהוג דברי תורה מהנספדים. בהתחלה על הרבי מטשרנוביל (מתקנ״ח), מסוף דף ג׳ על דודו ראס״מ (מתקס״ב), מדף יז על צדיק גאון שנסתלק בחצי ימיו, דף יט ע״ב על ר׳ מאיר ק״פ אב״ד בראד). המהדיר כותב בהקדמתו שקנה חלק מהכתבים (הדרושים), ודמעת אפרים קיבל במתנה מנכד המחבר ר׳ שמואל שמלקא הלוי איש הורוויץ מדוקלא, והציג כמה גרגירים מהמחבר. מדף כא ע״א דרושי מהראז״מ לשבת שובה, שנית בתקע״ו, לפני כל נדרי תקנ״ו על גזירת המלכות בנידון סדר הלימוד, לשבת נחמו, לפסח תק״פ, פירוש על הפיוט לשבת שקלים, וגרגירים עה״ת ולר״ה תקפ״ג. נכלל בתוך **שלשה ספרים נפתחים**, ברוקלין תשל״ד, אחרי עוללות אפרים.

בית תפילה, פרקי מוסר להתעוררות התפילה, ירושלם, (דפוס צוקרמן), תרס״ב, טז ד׳, ט״ו פרקים, ממה שנדפס בחיי המחבר בראש סידור תפלה. נכלל בראש אוצר חמדת מהרא״ז בכריכה, או ספרי מהרא״ז, ובשער: **ארבעה ספרים נפתחים**, ואח״כ מעלות היוחסין, חלק לוי ושפה נאמנה, קרית באבוב בת ים, מכון מפיצי עתיקות ישנות נפלאות, תשמ״א. בארבעת העמודים הראשונים הסכמת פקסימיל מהאדמו״ר מבאבוב שליט״א לראש הכולל רב״ח גרינפלד, ותודה לתורמים. בששת העמודים האחרונים שתי תשובות מהמחבר: לרבנו יעקב מסמילא בענין עגונה, ולהרב נחמיה שלי״ט מלבוב אב״ד סוב בתקפ״ג בדין שמות גיטין. נותרו בכתובים: עוללות אפרים על שו״ע יו״ד, עמ״ס קידושין, שארית אפרים על סוגיות הש״ס. כתב הגהות על פירש״י לנ״ך, סידורים ועוד.

תשובות אליו: ש״ב, אגודת אזוב, כו, לג (מרעק״א), לד, לה (כ״ב תמוז תקפ״ח), לו; ש״ב ומח׳, גבעת פנחס, קלא (צ״ל פה) בתקנ״ב; ושב הכהן, ל (עם בן דודו); חמדת שלמה, לז; חת״ס, ח״א, נב-נד, אה״ע, ח״ב, סט-עא, ח״ו, צ; טוט״ד, תליתאה, ח״ב, קכב, קכה; טור האבן, ד, ה; מח׳, ספר יהושע, ל, סט, פא, פה, פו, פט, צב, קב בתקע״ו; מראה יחזקאל, עו; נוב״ת, או״ח, לב, אה״ע, נד, נט, סז, עז, ואולי גם יו״ד, קעא; נטע שעשועים, לז, לח; שו״ת רבינו יעקב מסמילא, א בתקפ״ד; שו״ת הרי״מ, חו״מ, ו; שו״ת רעק״א, צח, קכב; שבעה עינים, דף נב ע״ב; שובע שמחות, (ה), ודף נז ע״א, ומהד׳ תרצ״ה, עמ׳ כה-ל; תועפו״ר כת״ו, כו; תורת יקותיאל, א, ט; תפארת בנים בסוף חמדה גנוזה (מיזלש־הורביץ), דף ז ע״א-ט ע״ב בתקפ״ז; תפארת צבי, אה״ע דף צה ע״א (גם לבן דודו); דודו, תשובות הרא״ם, ה, יב, לד (ממנו לנו״ב, ותשובתו: נב), ש״ב, תשובות ר״י מליסא, מג, נט בתקפ״ג; מר׳ יעקב משה לנדא מסלונים בתק״ס, כרם שלמה, אדרים תשד״מ, כו-כח.

תשובות ממנו: יד יוסף, פב, פג, ק, קח; לקוטי צבי של נכדו רצ״ה, דף מב (להצדיק דבריו בראש אפרים מהשגות ר״ש גנצפריד); הדרום; כר״ש, טבת תשמ״א, י-יב, עם פקסימיל, ומכתבו לש״ב, אלול תדש״מ, יח, אייר תשמ״ה, י-יא. שני מכתביו לחת״ס מתקפ״ב, שבט תשמ״ו יח-כ. ד״ת בספר הזכרון להגר״ח שמואלביץ, שלב-שלה. במפתח ההסכמות רשומות כשלושים הסכמותיו מהשנים תקמ״ו—תקפ״ח. מגילת היוחסין שכתב על משפחתו הדפיס ר״א ולדן בשה״ג החדש, מערכת גדולים, אות מ, ס״ק סט. חידודיו בפרק ב: עוללות אפרים, בספר שיחת חולין של ת״ח החדש, ז-ח. בסוגיא דעיסת כלבים, קונ׳ לקח טוב (קרלין), ג, טו-יט, עם

פקסימיל. ושם, כ-כט, תשובת ש״ב ומח׳ הרב משה זאב וולף היילפרין עם פקסימיל, במענה לנדפס בבית אפרים, אה״ע, קכא.

תולדות הראב״ד, 48-60; כנסת ישראל (רש״י פין), 327- 328; תולדות הפוסקים, 98-99, 474; דור דעה, גאונים, קמה-קמט; ברודי, 64-66, 76-78, 156, ובמפתח; אשל הגדולים, קה; מליצי אש, ב, אב, 45 (מוטעה); משה יעקב וייס, שערים, כ״ט אלול תשכ״ח, ד, ו; ר׳ יהודה רובינשטיין, הדרום, ד, 3-13, עם תשובתו מתקפ״ז לר׳ חיים הכהן אב״ד ור״מ פינסק, ופקסימיל בסוף התשובה עם חתימתו; אשר זיו, תלפיות, ט, ג-ד, 887-896, 901-905, ספר הרמ״א, מהד׳ ב, של-שלט, שמה-שמח.

ר׳ אפרים פישל מרגליות. אליו: שו״מ, קמא, ח״ג, קץ.

ר׳ אשר ב״ר שלמה זלמן **מרגליות**

בנו של ר׳ שלמה זלמן שנפטר לפני תקמ״ח. מחכמי הקלויז בבראד, ותלמיד מובהק לר״ח צנזר. גר במזבוז. חיבר **סדר תפלה מכל השנה** עם כוונות האר״י זללה״ה, והוציאו לאור עם ר׳ יעקב דובר הלוי חר״ש רייס, ור׳ יהושיע ב״ר משה מאשיל מלבוב. לבוב, דפוס ר׳ יהודה שלמה ב״ר נפתלי הירץ יארוש וכעת רפפורט, תקמ״ח, ספירות עמודים רבות. בקולופון שבסוף שמות המדפיסים. המסכימים בתקמ״ז חכמי הקלויז: ר׳ נפתלי מרגליות, ר׳ ישראל ב״ר יוסף היילפרין, ר׳ אפרים ב״ר משה נתן, ר׳ דוד הכהן בוכנר, ר׳ משה אב״ד דינוביץ, ר׳ מאיר הכהן פאדווה מאוסטרהא, ר׳ אברהם ב״ר יואל היילפרין (ואנחנו מכירים אותו כי יש לו שם ויד בחכמת הקבלה, גם סמך ידו עליו רבי חיים צאנזער, ובטוחים אנו שלא יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן). בתקמ״ח: ר׳ ישכר דוב מגזע צבי אב״ד זלוטשוב; ר׳ אברהם משה מפשוורסק בעברו בסטרי (למחותנו השותף השני: ביודעי ומכירי גודל טובו ודרכיו הישרים והנאמנים, אשר ודאי כוונתו לשם שמים); ביה״ד בלבוב: ר׳ יעקב מטרמבובלה, רצ״ה מבילקמין, ר׳ אשר אנשל מרוזדול ור׳ ראובן מסטרליסק. בהקדמת המו״ל מבאר שליקט את הכוונות מהספרים עץ חיים, פרי עץ חיים, היחודים, מחברת הקודש וסידור רבי שבתי מראשקוב, וצירף הגהות מרבו ר״ח צנזר ״אשר גדול שימושי ויצקתי מים על ידו, בפרט בלימוד החכמה הנוראה האמיתית הזאת״. ד״צ בירושלים תשל״א עם הוספות.

מטל השמים שבראש ספר נאדר בקודש, ברוקלין, טו — יח.

ר׳ גרשון ב״ר בן ציון **מרגליות**

מסקלט (תק״לי — תקצ״ח)

נכד הב״ח והגור אריה. בנו של ר׳ בן ציון אב״ד

סקלט (וזיטומיר). עוד בנים במנויי יסוד יצחק זאלקווא תק״ע: ר׳ דוד מרגלית עם בנו ר׳ יקותיאל לאזל וחתנו ר׳ אברהם מעטציס מבראד; ר׳ יוסקי מרגליות. מילא את מקום אביו בסקלט, והיה גם אב״ד זיטומיר. חתנו של ר׳ ישכר בר מגזע צבי אב״ד זלוטשוב. הביא לדפוס בדובנא תקנ״ח את ספריו מבשר צדק עה״ת, ובת עיני בהלכה לו כתב הקדמה. המו״ל ר׳ יהודה ליבוש בן המחבר, היה גיסו בעל אחותו. ממקורביו של הקדושת לוי שהתאכסן אצלו בסקלט, כמו שכתב בהקדמה לתהילים עם ביאורי הזוהר שהביא לדפוס בצפת תקצ״ג. במנויי נועם מגדים תקס״ז רשום שם משפחתו מרגלית, אבל בכל מקום חתם מרגליות. עלה לארץ בשנת תקע״א, והיה נשיא כולל החסידים בצפת, ונציג פקידים ואמרכלים של כולל אמשטרדם לחלוקת כספים. בכרכי האגרות הרבה מכתבים אליו ואודותיו, ראה לפי המפתח. ראז״מ כתב לו שאינו ממשפחתו, אך מכירו ומשבחו (ב, 19). בתקפ״ט חתם על הסכמים ופשרים שונים, בקשר לחלוקת כספי הצדקות בין האשכנזים והחסידים. בהשפעתו על הקאדי של הערבים סייע לנפגעי ביזת תקצ״ד. ניצל מהרעש, ונפטר ביום א׳ תמוז תקצ״ח (ולא תקפ״ט).

תולדות חכמי ירושלים, ד, 57; גליס, ח״א, רעט, ח״ג, ריח; מאור הגליל, ח״ג, קעא-קעב.

מצאצאיו בסקלט כנראה **ר׳ אברהם נתן מרגליות.** לכאן השיב לו בצעירותו: ספר יהושע, נא. עבר לכהן כאב״ד מורניץ שבמולדביה, ובתרכ״ה היה דומ״ץ בטשרנוביץ. תשובות אליו: דבר משה, ח״א, צג, תנינא, נט. יתכן שממשפחה זו **רב״צ מרגליות** אב״ד באקוי וברלד. תשובות אליו: שאילת שלום, תנינא, סג, קח. אפשר מילא שם את מקומו של **ר׳ משה מרגליות** ב״ר שלמה. בשנת תקצ״ד חתם כרבה של ברלד. חוקרים לא מצאו חומר אודותיו (סיני, פו, עמ׳ פג). אביו הוא כנראה חתנו של ר׳ משה אב״ד סדיגורה מח״ס פני משה.

נכד אחר כנראה הוא **ר׳ בן ציון,** שנולד בסקלט בשנת תרנ״א לאביו ר׳ מרדכי. למד תורה בקלויז המקומי, ואח״כ לימודים כלליים ולשונות בטרנופול ובוינא. מגיל עשרים במנהיים שבגרמניה. בפרוץ מלה״ע א׳ התגייס לצבא האוסטרי, ומתרע״ז היה שנתיים בשבי הרוסים. נשא בתר״ף את פרל מרגליות בת דודו, ועבר לאסן שבגרמניה. הקים שם בית מסחר, ופעל בעניני ציבור. נמנה בין חברי ועד הקהילה ומיסדי המזרחי. כשהנאצים עלו לשלטון עבר ללונדון, ופתח עם אחיו בימ״ס משגשג. יסדו את הוצאת ארגט שהדפיסה ספרים רבים, ואת השנתון מצודה. יזם ויסד את שבועון המזרחי

באנגליה ג׳ואיש רביו, והיה פעיל במוסדות קהילתיים, ארציים ועולמיים. פעיל בעניני הצלה ועזרה לעולים לא״י, ותמך בנזקקים, פליטים וסופרים. ביקר כמה פעמים בארץ. בימיו האחרונים סבל ממחלה קשה, ונפטר בלונדון ביום י״ז שבט תש״ט (יצחק גולדשלאג, אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 544-546, עם תמונתו).

ר׳ חיים מרדכי ב״ר מנחם מניש מרגליות

מדובנא (תק״ס׳ — תק״ף)

נולד בשנת תק״ם לערך לאביו ר׳ מנחם מאנש אב״ד ויטקוב וגריידינג. נשא את בת אחיו ר׳ אליקים גצל מבראד. מחכמי הקלויז בבראד. בתק״ס לערך נתקבל לרבנות ברסטיצקה שבווהלין. בשנת תק״ע נתקבל לרבנות דובנא, ונודע על שמה. הנהיג שם את נשיאותו ברמה, והתקין בתקע״ד תקנות לחיזוק גדרי היהדות והכשרות, עם שלושת חברי בית דינו. השתתף בתקע״ח בוילנא באסיפת רבנים ומנהיגים יהודים מכל רחבי רוסיה, לבחירת שלושת הנציגים שיסעו לפי פקודת הצאר להתיעצויות בפטרבורג. דיבר שם בשבח למדנותו של הבעש״ט. שלח ידו גם במסחר, והיו לו יערות ליד קובנא, אבל הוכשל על ידי אנשים שאינם מהוגנים שפשטו את הרגל. משום כך לא היה בידו לפרוע את חובותיו, ונאלץ לעזוב את העיר. כמו־כן נפגעה בריאותו ע״י שריפה שפרצה בעיר, וכילתה את בית הדפוס שיסד בתקע״ט באותיות חדשות, עם חלק ניכר מהספרים שהדפיס. נפטר לפני מנ״א תק״ף, אולי ביום ט״ז שבט (ויקרא דחיי, דף כג. בתקפ״ג!).

מילדיו: א. ר׳ צבי הירש, חתן הגביר ר׳ אשר שמחה גינצבורג מויטבסק; ב. ר׳ אליעזר אב״ד אוסטרהא ישן. בתו פיגא זו׳ ר׳ יהושע פלק ליפסון אב״ד קמינקא ופודולסק, אבי ממלא מקומו ר׳ אפרים זלמן שכתב את מגילת היחוס של משפחתו; ג. ר׳ מנחם מאניש אב״ד מציוב פוריצק והורכוב. נשא את גיטעלע בת רבי יעקב אריה (ליבלי) שפירא מקאוולי ב״ר מרדכי מנשכיז. ילדיו: 1. ר׳ חיים מרדכי אב״ד ביסהאר־דיסבאר, חתן ר׳ מנחם נחום טברסקי האדמו״ר ממקרוב; 2. ר׳ אפרים זלמן ממלא מקומו במציוב והורכוב. נשא את שיינא רייזא ואח״כ את מלכה בנות רבי אברהם מטריסק, וילדו לו חמש בנות; 3. מינצע זו׳ ר׳ נחום הלוי גוטליב מלודמיר, נכד רבי שלמה מקרלין; ד. זו׳ ר׳ משה מרגליות בבראד, ב״ר יואל, ב״ר אליקים גצל אחיו וחמיו של רח״מ. ילדיהם: 1. ר׳ מרדכי; 2. הגביר ר׳ אליקים גצל בקראקא. אולי גם: ה. הנגיד ר׳ אריה ליב בקראקא, אביו של ר׳ אלכסנדר אשר בבראד. בבית דפוסו החל להדפיס ד״ח שו״ע, ופירסם על כך פרוספקט בחשון תק״ף. שו״ע אורח חיים ח״א עד סי׳ שמה בסוף הלכות שבת, י, שעא ד׳, עם באר הגולה, באר היטב ועוד, לקט דינים **שערי תשובה** מספריתו העשירה שכללה יותר ממאתיים ספרי שו״ת, וחידושי יד אפרים מאחיו עם הקדמתו. המסכימים: ש״ב בד״ז החוו״ד; החת״ס; רא״ל ק״ב אב״ד בריסק. אחרי הקדמתו ורשימת המקורות, הסכמות נוספות מש״ב האוהב ישראל; ר׳ מרדכי מקרמניץ בהמגיד מזלוטשוב, והאדמו״ר האמצעי מליובאוויטש. ח״ב עד סוף או״ח, א, שכה ד׳, עם קולופון מחורז מהמחבר. בד בבד הדפיס שם בחורף תק״ף את ספר שערי אפרים מאחיו, ושילב משלו בתוך שע״ת של אחיו. דיון מי מהאחים היה המחבר האמיתי, בשד״ח, כללי הפוסקים, סי׳ טו, ס״ק כח. לא נכון שחיבר והדפיס שם אז גם ספר שערי תורה.

תשובות אליו: אחיו, בית אפרים, יו״ד, מה, אה״ע, ח״א, כ (ממנו), כא, צא, קכח, קכט, קלח, תנינא, ח״א, ה, נז בתקע״ז, ראש אפרים, ח״ב, כד, ל, לא.

ברודי, 64; ברסטצ׳קה, 17; דובנא, 94-95, 315, 602; דובנא רבתי, 16, 162-163; יצחק ריבקינד, קרית ספר, יא, 386-387; תולדות הדפוס העברי בפולניה, 119-120; מאיר וונדר, אורייתא, 13, קיט-קכב.

ר׳ יהודה ליב ב״ר אשר זליג מרגליות

מבוזנוב ופפד״א (תק״ז — תקע״א)

נולד בזבורוב (או בזמושץ) בשנת תק״ז לאביו ר׳ אשר זליג מזברז. נכד המטה משה מצד אביו, והלבוש מצד אמו. נקרא גם אהרן, ובשם המשפחה פרלה. מילדותו נודע כעילוי. בן י״ח נסמך מהנו״ב הכותב שדרש בעירו בכמה בתי כנסת, וראה שהוא בעל סברה ישרה ושכל צח. נשא את בתו של הרב מאיר מטרניגרד, ועבר לגור בזמושץ. תחילת רבנותו בסוכוסטוב ובקופיטשיניץ, ובשנות התק״ל הרב הראשון הידוע לנו מבוזנוב. אולי אליו לשם: תועפות ראי״ם, כת״י, טז. נודע כדרשן מוכיח הנע ונד בקהילות ישראל. רצה לצאת מבוזנוב לדרשות בואכה קראקא, והגיע אז בצעירותו לוילנא (ולא לברלין) להתראות עם הגר״א. פרטים על פגישתם סיפר לבעל הכתב והקבלה שהכירו מלעסלוי. היה גם רב בחאטין (בה נשרפו ספריו וכתביו), בפלוצק ובקהילות נוספות, אך סדרן אינו ידוע. בשנות תק״ם — תק״ן אב״ד שברשין שליד זמושטש. עבר לרבנות לעסלא־האהענזאלצע שבמערב, ולבסוף מתקס״ד (ולא מתקס״ב) רבה של פרנקפורט דאודר. איש אשכולות בכל המדעים, ולכן חשבוהו המשכילים כאחד משלהם. למעשה לחם מתוך גישה דתית חדורת אמונה, במנדלסון שאותו הכיר

בברלין, ובדעותיו המשכיליות. בספריו קרא לשמור על אורחות המסורת, ולא לשנות את הלבוש והלשון, וצורת הזקן והפיאות. נפטר בעש״ק כ״ב סיון תקע״א (ולא תקע״ח), ונשתמר נוסח מצבתו.

ספריו: **טוב ויפה** על חכמת הדקדוק, פפד״א תק״ל, עם הסכמות האב״ד ר׳ שאול לוין ור׳ בנימין אב״ד לבוב. חיברו בגיל ט״ו, ורמז בשמו את שני שמות המשפחה שלו: אבן טובה (מרגלית) ויפה (הלבוש). **קרבן ראשית**, חידושים ושו״ת עמ״ס ראש השנה, ובסופו ביאור לסוד הגלגלים, תקל״ח, ושוב בוורשא תרע״ב עם הסכמות והערות מגדולי הרבנים. ד״צ מהדורה זו בירושלים, עם תולדותיו. כולל הסכמות ר׳ רפאל כהן מאה״ו, הנו״ב, רמ״ז מלבוב והפמ״ג. **אור עולם** על חכמת הטבע, פפד״א תקל״ז. יש ממנו כמה מהדורות וחיקויים, וגם ספר הברית דרך בעקבותיו. **בית מידות**, דרושים ומוסר בעניני לשון, דיהרנפורט (ולא שקלוב) תקל״ז, ומהדורות נוספות. שו״ת **פרי תבואה** חלקים א-ב עם הסכמות רבות, נאווידוואהר תקמ״ז—תקנ״ו. החלקים ג-ד נותרו בכתובים, וכן חיבורו על ספר משפטי שבועות לרב האי גאון. **אגרת המליצה ומשפט לשון הקודש**, תקנ״ו. **עצי עדן**, דרושים, פפד״א תקס״ב. מתוכח בו עם תפיסת היהדות של מנדלסון בספרו ירושלים, ורומז נגד וולטיר. **טל אורות**, עיבוד והרחבה של ספרו הקודם ״על דרושים ומליצות, וממגד מוסרי הפילוסופים״ והערות לספרי אביו, תקע״א. בסופו מביע את חשיבות חיבור זה מיתר ספריו, ומבטא את תקותו לעלות לא״י. **אגרת מוסר** ממנו באוצרות ירושלים, חו׳ קלד ואילך. קונ׳ **ויאמר יהודה** בסוף שו״ת הרשב״א ואדעתא דרבנן, ירושלים, רש״א מרגליות, תשד״מ, ובסוף שתים מאיגרותיו.

בנו ר׳ אשר זליג פערילש (מרגליות) מילא את מקומו בתקס״ב כאב״ד שברשין. חידושיו בסוף עצי עדן של אביו, והגהותיו בפרי תבואה. אח״כ אב״ד פרוזנא שבליטא, וממנה הדפיס בתקע״א את ספר טל אורות של אביו עם הקדמתו. חתנו: הרב נתן כ״ץ מפלוצק ב״ר שמואל מלאסק, נכד ר׳ יחיאל מיכל הי״ד מנמירוב ור׳ אברהם אחי המהרש״א. מנכדיו: הרב ישעיה אשר זליג מרגליות שקרא לזקנו לוחם מלחמות ה׳, שובר אויבים ומכניע זדים. נפטר בירושלים ביום כ״ז ניסן תשכ״ט כבן שמונים (פנים אל פנים, 521, 9).

תשובה אליו: תועפות ראי״ם, כת״י, טז. הסמכתו מתקס״ד מלעסלא את ר׳ יהושע פאליק בר״ל מפוזנא כשו״ב, כר״ש, שבט תשמ״ג, מה-מו, ופקסימיל.

ניפי־גירונדי, 210; לתולדות, 289-290, 531-532; מליצי אש, א, סיון, צח; פנקס, ח״ב, 69; קרסל, ב, 418-419, עם ביבליוגרפיה; אהרן צייטלין, הדואר, כ״ו אד״א תשי״ט, א. ר. מלאכי, י״א תמוז.

הרב ישעיה אשר זליג מרגליות. במצבתו נחקקו הוריו ר׳ יעקב צבי ומעני רעכיל, וזקניו מהרי״ל מרגליות, הלבוש והברוך טעם. בקידמת המצבה דברי חיזוק לצאצאיו.

ר׳ יהודה ליב מרגליות

בנו של הרב שמואל כ״ץ. אב״ד פרימישלן וראב״ד לבוב. נספה ביום הרג רב, בשבת ח׳ אייר תכ״ד, ונשתמר נוסח מצבתו (אנשי שם, 77).

ר׳ יהודה צבי מרגליות

רב בזבורוב. תשובתו לר״מ איגרא בספר והמה בכתובים (יולש).

ר׳ יהושע השל מרגליות. ת״ח בוורונובה. אליו: חסל״ת, יו״ד, כט בתרכ״ז.

ר׳ יחיאל מיכל מרגליות. בנו של ר׳ משה אברהם אבוש אב״ד הורודנקה וזבנא. רבה של לשקוביץ. בתו נישאה לר׳ דוד שלמה אייבשיץ מח״ס לבושי שרד וערבי נחל.

ר׳ יוסף יאסקי מרגליות

אב״ד זברז. חתם בטשורטקוב על מעשי בית דין בדיני ממונות בשנים תקס״ו—תקע״ב לערך.

ר׳ יעקב ב״ר יצחק דב בריש מרגליות

בנו של ר׳ יצחק דב בריש אב״ד יזלוביץ. רבה של טויסט היא טלוסט. בנו: ר׳ אברהם מרדכי אב״ד איסטיטשקי, אביהם של ר׳ משולם יעקב הלפרין־מרגליות אב״ד בורשטשוב עד שנת תרי״ב בה נתמנה ר׳ דוד יחיאל מיכל הלפרין שהיה אולי בנו (ח״ב, 588, 623), ושל ר׳ זלמן בריש רוטנברג מברודשין, נכד הרב אברהם ברודא וש״ב ראז״מ (שמרלר, מגן אבות, 9).

ר׳ יעקב אריה מרגליות

מנכבדי קהילת אזיפולי שליד סטניסלב, מגזע רבני ברודי, ומוסמך להוראה. בעל תפילה בימים הנוראים, וחתן בראשית. נשא את פסיל בת ר׳

יוסף לינדנר אם ילדיו. כשנפטרה בתרע״ט נשא את צפורה. במלה״ע א׳ ברחה המשפחה לוינא, והוא שירת כחייל בצבא האוסטרי למרות בריאותו הרופפת. ילדיו: הנדזיה (נפטרה בת ט״ז), נטקה, יוסף, אברהם יצחק, שאול וישראל. אברהם יצחק נסחף לקומוניזם, ובתרפ״ב היגר לארגנטינה. הביא את משפחתו לשם, וכשהאב הגיע בתרצ״ג נעשה רב ביהכ״נ של הגליציאים, עד לפטירתו ביום י״ט טבת תרצ״ט. הדליק ניצוצות של יהדות שבת ויום טוב, וקירב לבבות לתורה ויראת שמים. גם בנו חזר ליהדות שלימה, וצאצאי המשפחה בארץ ממשיכים במורשת אבות (ציוני לכל החיים, 7-8, 29, 397).

ר׳ יעקב קופל מרגליות

בנו של הרב צבי מרגליות. חסיד ומקובל בפולין. בגזירות ת״ח ברח לונציה, וקונן על הנטבחים בספרו קול יעקב — דרוש וחידושים. בויניציאה תכ״ב ותנ״ד נדפס גם ספרו מזבח יעקב ומראות (ולא מאורות) יעקב — רמזי מוסר (ניפי — גירונדי, 165, 212).

ר׳ יעקב שמשון מרגליות

נולד בצפת ביום כ״ה אייר תרנ״ז לאביו רא״מ, ונקרא על שם הגאון הקדוש משפיטיבקה, שביום הברית חל היארצייט שלו. גר גם בטבריה. נפטר בצפת ביום ל׳ סיון תשמ״א (נכדו ר׳ מרדכי גנוט, המודיע, ל׳ סיון תשמ״ב, ג, עם תמונתו).

ר׳ יצחק מרגליות

ת״ח מובהק בפודקמין שליד ברודי. בנו בערל בתקע״ז, ונתכנה בראדער על שם עירו. בדחן, משורר עממי, וראש להקה הנודדת במדינות שונות. ספריו: שירי זמרה, פרשבורג תר״ך, ואחרים בשם זה בלמברג, ואח״כ בוורשא תרמ״ב. בנו ר׳ יצחק נולד בתרט״ו, ונפטר בזלוטשוב ביום א׳ י׳ טבת תר״ף. מורה ומחנך בבתי ספר של הברון הירש בססוב ובזלוטשוב. פיליטוניסט בכל עתוני התקופה העבריים והיידישאיים בחתימת ים הציוני, לרבות העברי, המצפה ומחז״ה. נולדו לו הבנות ליבע, קרעסל וטויבע, ואח״כ בתרמ״ז המשורר בער בפולין ובניו־יורק וזו׳ ברטה, ושמשון שגר ברדינג־פנסילבניה. בער הוציא לאור את הספר דריי דורות על המשפחה, ניו יארק תשי״ז.

ר׳ יצחק מרגליות

בנו של הרב חיים. מחכמי הקלויז בבראד. הסכים בתקמ״ו על ספר נפש דוד (ברודי, 64).

ר׳ יצחק דב ברוש ב״ר צבי הירש מרגליות

בנו של ר׳ צבי הירש (נולד בזולקווא בשנת שצ״ז. בשנת ת״ח בא עם אביו ליזלוביץ, ובן ט״ז נתיתם ממנו. מילא את מקומו כאב״ד יזלוביץ וגליל פודוליה פ״ד שנה, עד שנפטר בתצ״ז בן מאה. נשא (בזיוו״ר או שני) את שיינציא אחות רא״ל אוירבך אב״ד סטניסלב, וילדה לו את רי״ב, המאיר נתיבים, וי״א שגם את הצעיר ר׳ משה אברהם אבוש אב״ד הורודנקה וזבנא), בנו של ר׳ יוסף (בא בשנת ת״ח מזולקווא ליזלוביץ שהיתה אז עיר מלאה חכמים וסופרים, ונתקבל שם כאב״ד על לפטירתו בשנת תי״ג. נשא את בתו של השר ר׳ יצחק מזולקווא, בן בנו של המקובל ר׳ יעקב תמרלש מלובלין אב״ד קרמניץ ווינא מח״ס ספרא דצניעותא דיעקב. פרטים עליהם: ח״א, 679, ח״ב, 597), בנו של ר׳ משה אב״ד טרניגרד.

אב״ד יזלוביץ על מקום אביו. חתן ר׳ יעקב אב״ד פוזנא, שנשא את שפרינצא בת הסמיכת חכמים. הביא את הבעש״ט למשפחתו, בהעידו כי ״הוא חכם מכל החכמים, וחסיד מכל החסידים״. תשובותיו בספר מאיר נתיבים של אחיו הגדול, ובסופו חידושיו עמ״ס ברכות מתוך ספרו באר יצחק. שם זה נתן גם לחיבורו על הלכות קרבן פסח. הניח גם חיבור על יו״ד. במכתבו לאחיו מתקל״ה (ילקוט מנחם, 24-26) הוא כותב, שבעת מחלתו נוסף לו השם יצחק, ומזכיר את מחותנו ר׳ משה יחיאל סג״ל, בנו של ר׳ ליב מזולקווא ונכדו של ר׳ יצחק אב״ד פוזנא, חתן בפאהריבישט ונתמנה אז שם לאב״ד.

ילדיו: א. ר׳ שמואל אב״ד זלישטשיק; ב. ר׳ יעקב אב״ד טויסט־טלוסט; ג. ר׳ צבי הירש אב״ד אוסטיטשקי, ואח״כ ממלא מקומו ביזלוביץ. בנו ר׳ ישעיה הוא אבי ר׳ יצחק מיזלוביץ, אבי ר׳ מרדכי צבי הירש לנדמן, אבי ר׳ ישעיה אב״ד אזיפולי.

ר׳ ישראל אריה ב״ר אפרים זלמן מרגליות
מפרימישלן בלונדון (תרנ״ב — תשט״ו)

נולד בפרימישלן בשנת תרנ״ב לאביו ר׳ אפרים זלמן אב״ד לנקא. בעודו ילד נשלח ללמוד בהיבניב, ואח״כ אצל בן דודו בעל חבצלת השרון. רבו הסמיכו להוראה, וכן גם המחזה אברהם. נשא את ש״ב פעשא בתו הגדולה של ר׳ יצחק באב״ד אב״ד טרטקוב, נפטרה ביום ה׳ שבט תש״ל. בפרוץ מלה״ע א׳ ברח לבודפשט, והיה שם אדמו״ר. אחרי המלחמה שב לגליציה, התישב כאדמו״ר בלבוב, וקיוה להיות דומ״ץ בעיר. התקשה בפרנסתו, וגידל בדוחק את ילדיו. זו׳ שאלה על כך את ש״ב ר׳ מרדכי אפרתי האדמו״ר מחוליוב בלבוב, והוא יעץ לה שיסעו למערב, אך לא ירחיקו מערבה מלונדון.

בתרפ״ז היגרו ללונדון, ושם נתפרסם כאדמו״ר מפרימישלן. תמונתו בעמ׳ 1116.

פתח בית מדרש באיסט אנד, יסד מוסדות חינוך ומקואות, פעל לחיזוק הדת, ארגון קהילות החרדים, ופיקוח על סדרי הכשרות. הצטיין באהבת ישראל מושלמת, וכל אחד ראה בו ידיד אישי. הכנסת האורחים שלו היתה לשם, בסבר פנים ובלב רחום, ופעמים הסבו שלושים איש לשולחנו ואף מסר להם את מיטתו, במיוחד כאשר בתחילת מלה״ע ב׳ החלו להגיע לאנגליה פליטים רבים. פעיל באגו״י, ובתרצ״ז נסע לכנסיה הגדולה השלישית במרינבד והמשיך לבלז. בתקופת הבליץ שהה זמן מה בסונדרלנד ובהרוגייט שליד לידז. בתשי״ד נסע לירושלים לכנסיה הגדולה הרביעית, ונתכבד לומר את פרקי התהילים בפתיחה. נפטר ביום כ״ד טבת תשט״ו, ונטמן בבית העלמין דק״ק עדת ישראל בענפילד בלונדון. בפתק שכתב ונמצא בין ספריו נאמר שהתיחס לר״ש מניקלשבורג, והניח כתבים בית ישראל בהלכה ושו״ת.

ילדיו: א. חיה הבכירה. ילידת תרע״ד, זו׳ בן דודה ר׳ אברהם משה באב״ד אב״ד סונדרלנד ומח״ס אמרי טבא; ב. אדל זו׳ ר׳ גרשון ב״ר אליהו רבינוביץ בסונדרלנד; ג. ר׳ מאיר (בודפשט, תרע״ח — לונדון, כ״ח אד״ב תשמ״א), אבי הרב אשר רב ור״מ בוינא; ד. הנדיב ר׳ אפרים זלמן בלונדון; ה. שלאמצא זו׳ ר׳ מרדכי לודמיר בבית וגן; ו. ריצא. נפטרה ילדה ביום י״א תמוז תש״א; ז. זו׳ הרב שמואל פינטר; ח. זו׳ ר׳ עוזיאל הרבסט בלונדון; ט. זו׳ ר׳ נטע בעק בצירוך; י. ר׳ הרש בלונדון.

ר׳ מאיר ב״ר צבי הירש **מרגליות**

מלבוב (ת״ס׳ — תק״ן)

בנו של ר׳ צבי הירש אב״ד יזלוביץ, ולכן נקרא במיסמכים ממשלתיים הרב מאיר הרשקוביץ. מגדולי גאוני הזמן, צדיק קדוש, ומהראשונים שהצטרפו אל דגל החסידות כתלמידי הבעש״ט. י״א שרבנותו היתה בהורודנקה, ממנה חתם בשנים תק״ב — תק״ה. אח״כ אב״ד יזלוביץ על מקום אביו. שם הכירו הדוכס פוניאטובסקי ובנו, ולימים כשנעשה מלך כפי שניבא בנו הרב שאול, נתן לו כתב רבנות באותיות מוזהבות ובחתימתו על כל גליל אוקראינה. עד ימינו נשתמר בידי נכדיו במאהליב, והוא עתה בארכיון דובנוב בניו יורק. למעשה נתמנה בתקי״ד לערך ע״י הרב בריש באב״ד, כרב גליל לבוב על מקום ר׳ יצחק הלוי לנדא שעבר לקראקא, בהתנגדותו של רח״כ אב״ד לבוב שתבע גם תפקיד זה לעצמו. רק משבוטל וד״א בתקכ״ד, בוטל גם ענין רב הגליל. שימש בכהונה זו עד תקל״ו, ורוב הזמן ישב בברודי. חתם בתקכ״ד כרבה של קומרנא, וזמן מה היה אב״ד ברסלב והגליל. בתקל״ז נבחר לרבנות אוסטרהא ומאתים ושמונים עיירות, על מקום ר׳ אברהם משולם זלמן אשכנזי. סיפרו שם נפלאות על גאונותו וצדקותו. ביום שהתיר עגונה ישב בתענית, ופעם כשהקולמוס נפל מידו ג״פ, ראה שבעלה חי, והאשה מצאתו. פגש שם את רב ייבי. נפטר ביום י׳ אייר תק״ן, ונשתמר נוסח מצבתו.

נשא את בתם של ר׳ חיים (כ״ץ) מהורודנקה, וזו׳ הצדקת חיה שלא נתנה במגפת תקל״א שיפגעו בקברה (בטעות נרשם שנשא את בת ר׳ שאול ב״ר חיים מלובלין). ממנה נולדו לו: א. ר׳ שאול בכורו תלמיד הבעש״ט. אב״ד זברז, מתקי״ב אב״ד קומרנא, ומתקי״ח רבה של לובלין. נפטר בשבת כ״ז כסלו תקמ״ח. על כסאו עלה בנו ר׳ צבי הירש, חתן ר׳ אריה ליב אב״ד אמשטרדם. נפטר ביום ד׳ כסלו תקס״ו, והחוזה אמר בהספדו שלמד ט״ו שנה פרוש בטהרה. הניח שושלת ענפה של רבנים ונגידים; ב. ר׳ יוסף נחמן אב״ד פולנאה, אבי ר׳ חיים מאוסטרהא, שהוציא לאור בתקנ״א אחרי פטירת אביו את המאיר נתיבים; ג. ר׳ נפתלי מרדכי אב״ד הרימלוב אבי ר׳ שמשון אריה מו״ל מאיר נתיבים; ד. ר׳ בצלאל אב״ד זוויהל, ואחרי תקמ״א באוסטרהא. חתן רבי יהושע רישעווער. ילדיו: 1. ר׳ נחמן (אינו חתן רח״כ!); 2. ר׳ שלמה יחזקאל שנסע עם אביו אחרי נישואיו אל ר׳ ברוך ממזבוז. בעברו לרומניה קיבל מכתב מר״י מרוזין. ישב י״ח שנה בהרלוי, ומתרכ״ח רבה של עיר מולדתו; ה. זו׳ ר׳ נפתלי הירץ אב״ד שריגרד; ו. זו׳ ר׳ שמחה ב״ר נחמן כ״ץ ר״פ. בזיווג שני נשא את רייזל בת דודו רא״ל אוירבך אב״ד סטניסלב, אלמנת ר׳ משולם זלמן אשכנזי אב״ד פמורן. ממנה נולדו לו: ז. חיה זו׳ הגביר ר׳ יהודה ליב בפינסק (אבי אביו של דומ״ץ אודיסה ששמו כשמו), ב״ר מאיר בדוידה־הורודק שליד לובלין. בטעות מונים כבניו גם את ר׳ שלמה דובר, ואת מחותנו ר׳ דוד אב״ד יגולניצה ולשקוביץ.

אור עולם הוא השם הכולל של חיבוריו. תחילה נדפס **מאיר נתיבים**, ח״א שו״ת, וח״ב מוסר וקבלה עה״ת, פולנאה תקנ״א — תקנ״ב, עם הסכמות והקדמה מבניו. ד״צ מוקטן בתש״ך בברוקלין וחלק השו״ת בסידור בירושלים. **סוד יכין ובועז**, הוא נר ג׳ על התשובה בדרך הקבלה, ובו מזכיר פעמיים את הבעש״ט. זכה למהדורות רבות מאוסטרהא תקנ״ד. **הדרך הטוב והישר**, סימנים לדיני ארבעת הטורים, פולנאה תקנ״ה; אדעסא תרנ״א ע״י נכדו ר׳ משה הכהן פרענקיל; פרזעמישל תרנ״ב; ירושלים תרצ״ח, עם תוספת תולדות המחבר ע״י הרב שלמה גאטליב. בראש השער: נר מצוה,

סאטומארע תרצ״ח, עם הוספת מפתחות וסימני השו״ע ע״י ר׳ דוד הארפעניס, ד״צ בברוקלין, ר.ש. שארף, תשל״ד. **כתנות אור**, חרוזי תרי״ג מצוות, עם פירושו של ר׳ בצלאל — שמן למאור גדול, ברדיטשוב תקע״ו, פיעטרקוב תר״ע.

תשובה ממנו בסוף שו״ת רח״כ, קונ׳ שאלת חכם, ג בתקמ״ד. תקנותיו לקהל קיוב, גן פרחים, חו׳ ג. הסכמותיו בספרים רבים. פרטים נוספים לתולדותיו ורשימת המקורות, בספרי אלף מרגליות שבכתובים.

ר׳ מנחם מנדל מרגליות

נולד בשנת תרל״ה (ולא תרל״ח) בכפר קאלין שבמחוז מרמרוש בהונגריה, לאביו שנפטר ביום י׳ אדר. כנראה אחיו הוא הרב בנימין אליעזר מרגליות ב״ר ישראל, שפירסם בתר״ע חדו״ת באספת חכמים (בירברייער). התיחס לבעל גנזי יוסף (בלוך) תלמיד המגיד ממזריטש, ולבעל קצות החושן. נכד ר׳ יוסף מרדכי כהנא מדרגמירשט (שה״ג מארץ הגר, ח״א, 84, בהערה), בנשאו את בתו של ר׳ שמואל זנויל כהנא מדרגמירשט, חתן ר׳ יהודה מודרן מסיגט. נקרא גם בשם המשפחה וייגר. מילדותו ניכר בכשרונותיו הברוכים, וניבאו לו עתיד מזהיר כילד פלא. גלה מביתו למקומות התורה. תחילה אל ר׳ יהודה גרינולד, שהיה אז אב״ד שוראן לפני שנתעלה לסטמר, וכעבור שנתיים עבר ללמוד בבוניהאד, בישיבת האב״ד ר׳ אליעזר דוד גרינולד. שני רבותיו אלה סמכוהו להוראה, כמו גם גדולי גליציה: המהרש״ם, ראל״ה, רא״ב קלוגר, ור׳ שמואל הלוי נתנזון אב״ד פודקמין. לפני נישואיו נסע לסיגט בה התבשם מהחסידות, ועשה שימוש הוראה אצל בעל קדושת יום טוב. בצעירותו סירב להתפרנס מרבנות, ובעסקו במסחר הגיע לאמידות בכפר גלאד. בקוויטל שמסר לרד״מ מצורטקוב, שאל אם לקחת שותף לעסקים, אבל הרבי השיב לו שאיננו חנוני, אלא מורה הוראה בישראל. שימש בכפרו מנהיג רוחני ומורה הוראה, עד שנקרא בתרס״ח ע״י רבו ר״ח הגר, לכהן כדומ״ץ וראב״ד אטיניא. הרביץ בה תורה לתלמידים, ודרש כל שבת בפרשת השבוע ובפרקי אבות. בידידות נפש עם האדמו״ר הלמדן ר״ח הגר, ושעות רבות השתעשעו בפלפולי אורייתא ובשיחות חסידות. בתרע״ג נבחר לכהן כראב״ד טיסמניץ.

כל הזמן העיק על לבו שלא זכה לזש״ק, ועל כן כעבור עשרים שנה הניח לאשתו את כל רכושו, ויצא חזרה לארץ מולדתו במקלו ובתרמילו, ונשא אשה שניה. זמן קצר בעת מלה״ע א׳ כיהן כדומ״ץ בעיירת הולדתו קאלין, וממנה נקרא כעבור שנים אחדות לרבנות הכפר הארינטש שליד חוסט. היו בו כמאתיים וחמישים משפחות שעמלו קשה לפרנסתם בדוחק, ושאפו לחיי תורה ומצוות מלאים. כאן מצא כר נרחב לפעילותו הרבנית והנהגתם הרוחנית של התושבים, ולכן דחה בתרפ״ט הצעת רבנות מארה״ב. בעל קומה זקופה ואצילה, זקן שיבה היורד על פניו, מכובד על יהודים ונכרים, פשטן ולבבי, נוח לבריות, ומכל הסביבה באו אליו לדיני תורה בגלל פקחותו. פתח ישיבה לצעירים, והשמיע את קולו בבעיות ציבוריות כלליות. למרות שכיהן בעיירה קטנה, נחשב מגדולי הרבנים בקרפטורוס הטשכית. היה מחותנו של ר׳ שמואל דוד פרידמן דומ״ץ חוסט.

בשבוע של פרשת עקב תש״א, גזרו ההונגרים גירוש על יהודי הארינטש. בסרבו להסתתר שלח רק את אשתו וילדיו למסתור בכפר הסמוך מנסטריץ, ונשאר בבית עם בתו. בהגיע השיירה לחוסט השתדל תלמידו ר׳ שמואל יצחק חיימוביץ לעכבה, עד שיושג שחרור מאונגוואר או מבודפשט. בהגיע האישור כבר היו המגורשים בתחנת הרכבת יאסין, וחלקם כבר הועברו למחנה המעבר זמיר, והוסעו אל מעבר לדניסטר להירצח בידי הנאצים והאוקראינים. יהודי הארינטש ניצלו והוחזרו לביתם, להמשך הסבל והצרות. בשנתיים הבאות נסך עידוד ועוז ביהודים, עד לכיבוש הנאצי בו נכלא בגיטו איזא שליד חוסט. ניסה להציל את רובי כתביו, אך הם פוזרו לכל רוח. יושבי הגיטו הוצעדו רגלי לחוסט, ושם הועמסו על רכבות משא שיצאו לאושוויץ. אחרי ג׳ ימי מסע איומים, מסר את נפשו עקד״ה עם בני עדתו, ביום ט״ז סיון תש״ד.

ילדיו: א. ר׳ ישראל צבי אלימלך הבכור, מוסמך להוראה, נספה זמן קצר לפני השחרור; ב. יהודה אליעזר צבי בן הי״ד. החזיק מעמד באושוויץ, ונספה בסלקציה ביום י״ג תשרי תש״ה; ג-ו. שתי בנות נספו בסיון תש״ד, ועוד שתים במחנות ריכוז לנשים בגרמניה. שרד רק: ז. הרב חנניה יום טוב ליפא. הגיע לאושוויץ בן י״ז, ובניסי ניסים זכה להינצל. אחרי המלחמה היגר לארה״ב, ולמד כמה שנים בבימ״ד עליון במאנסי. במקום מגוריו יסד את הישיבה תורה ודעת דפלטבוש, והצעידו להיות מרכז חינוכי חשוב מפורסם למאות תלמידים. מחנך מוכשר ורב זכויות בתחום החינוך התורני.

בשנת תרע״ב היו עמו בכתובים חיבורים רבים על ש״ס, שו״ת, ועה״ת בדרך דרוש. בשנים תר״ע—תרע״ד השתתף באספת חכמים (בירברייער), ואח״כ בירחונים רבים בפולין ובהונגריה. הסכים בתרנ״ג על ספר בית יהודה (גלברד). במנויי לקוטי אמרים של ש״ב ראי״א הורביץ. ד״ת ממנו בהגדש״פ שלחן הטהור (גסנבויאר), לד ע״א.

תשובות אליו: מנחת הקומץ, מא בתרס״ט; עצי חיים, או״ח, לה בתר״ף לקאלין; פרי העץ ומנחת יחיאל, בסוף ח״ד, י׳

בתרע״ב; רבו, פרי השדה, ח״א, קיב, ח״ב, כד, קי, ח״ג, (נג), נח בתרס״ד — תרס״ח; צל״ח, קלה.

אהלי שם, 214; ראשי גולת אריאל, ח״א, שצד-תד; מארמארוש, סא, עג, 190, 235-236.

ר׳ (מנחם) מאניש מרגליות

מיאנוב (תרמ״א — ת״ש*)

נולד בשנת תרמ״א לאביו, ר׳ משה לוי כנראה. מתר״ע רבה של יאנוב (שליד טרמבובלה או לבוב).

תשובה אליו: מחזה אברהם, ח״ב, אה״ע, לז. ד״ת ממנו: יגדיל תורה (תאומים), תרפ״ב.

אהלי שם, 248.

ר׳ מנחם מניש ב״ר מרדכי מרגליות

מויטקוב וגרידינג (ת״ק* — תקס״א)

בנו של ר׳ מרדכי חסיד מבראד. תלמיד ר׳ יעקב יצחק הלוי לנדא, ב״ר יקותיאל זלמן אב״ד דרוהוביטש. מחכמי הקלויז בבראד. רבה של ויטקוב סביב תקמ״א, ואח״כ בדינוביץ לכוביץ וגרידינג. עסק גם במסחר. בסוף ימיו גר בברודי, בה הסכים בתקנ״ה על מג״ע עה״ת. נפטר ביום כ״ג טבת תקס״א. נשא את דבורה בת ר׳ אהרן רבינוביץ אב״ד לברטוב, חתנו של ר׳ יעקב אב״ד שרובקה, ובנו של הקצין הישיש משם ר׳ אליקים גצל, ב״ר משה מטורטשין ברמ״מ מקרמניץ. ילדיו: א. ר׳ אפרים זלמן מבראד; ב. ר׳ אליקים גצל מחכמי בראד. סייע לאחיו רא״ז להדפיס בתקמ״ה את שו״ת הב״ח החדשות, ובספריו תשובות רבות אליו וממנו. חתן ר׳ מרדכי כ״ץ לופטינר מבראד, חתן ר׳ דוד מאוסטרהא מח״ס מעין החכמה, ב״ר משה אב״ד בוטשאטש; ג. ר׳ חיים מרדכי השערי תשובה; ד. ר׳ יעקב בבראד. קושיתו בבית אפרים, או״ח, נה; ה. ר׳ אלכסנדר סנדר. לא גר בבראד, ונפטר בצעירותו. אחיו הזכירו בבית אפרים, או״ח, כ, ראש אפרים, ח״ב, בסוף, כג, שם אפרים, שמות, ג, כב. טעות היא כנראה שהיתה לו גם בת.

תשובות אליו: בנו, בית אפרים, יו״ד, מב, אה״ע, סד, חו״מ, מו לדינוביץ; אחיו, תשובות הרא״ם, מח, נה לדינוביץ, תועפות ראי״ם כת״י, קה לגרידונג. תשובותיו: בית אפרים, אה״ע, בתוך לו מתקכ״ט בימי חורפו, ולנו״ב, מו בתקמ״ב.

ברודי, 64; גריידינג, 57.

ר׳ מנחם נחום מרגליות

דור ששי בן אחר בן למאיר נתיבים. רבה של סוכוסטוב. ילדיו: א. חנה זו׳ ר׳ קהת וילנר. נספו בסקלט עם ילדיהם, ויום הזכרון ט״ו סיון; ב. ר׳ יקותיאל לאזל מלמדני רוה־רוסקה. מחשובי חסידי הוסיאטין. נספה בשואה הי״ד, ויום הזכרון נקבע לג׳ תשרי. נשא את מלכה בת ר׳ גודל רייבר מציעשינוב מנכבדי חסידי הוסיאטין, ואחריה את סלאווה בתו הצעירה של הרב יוסף בומבך מיברוב. ניצלה מהשואה, ונפטרה בב״ב ביום כ״ה מנ״א תשכ״א. בניו ששרדו: 1. ר׳ אברהם חנוך בא״י, מזיווגו הראשון. נשא את אסתר בת ר׳ ישראל וחנה ראב מנמירוב הי״ד; 2. ר׳ שמעון מזיווגו השני. נשא את מינדל בתם של ר׳ אברהם אלי׳ ב״ר משה יוסף פרידמן מב״ב, נפטר ביום י״ח סיון תשט״ו, וזו׳ מאשא בת ר׳ שאול. ההדיר את ספר גבעת הלבונה של דודו הרב נפתלי הירץ בומבך מסמבור, ומסר בו פרטים על המשפחה. נספו בשואה הי״ד; 3. חנה גולדה ובעלה ר׳ מנשה ב״ר שמשון ליבר מחשובי חסידי בויאן בטרנוב, וילדיהם חיים נחום, מלכה ופנחס; 4. ר׳ שמואל ישכר דוב, זו׳ רבקה וילדיהם; 5. יוסף; 6. דוד משה; 7. מנחם נחום.

ר׳ מרדכי ב״ר אלכסנדר סנדר מרגליות

מסטנוב (תקי״ח* — תקע״ח*)

כיהן ברבנות חירוב, דוברומיל על מקום אביו, חליפות באניפולי, אטיק וקוריץ, ולבסוף אב״ד סטנוב על מקום אביו ר׳ אלכסנדר סנדר. הוא ור׳ בצלאל מאוסטרהא בן המאיר נתיבים, נשאו את בנותיו של רבי יהושע רישיוור הורשובסקי מדרוהוביטש, ובתקנ״ח גר עדיין שם. הסכים בתקע״ז על ש״ס סלאוויטא, ובתקע״ח כבר לא היה בחיים.

תשובות אליו: בן דודו, בית אפרים, אה״ע, ב-ד, נא, נב, קכד, חו״מ, לט. אביו מזכירו בשו״ת הרא״ם, ז. שמועה ממנו בספר שם אריה, יו״ד, כז. נשתיירה ממנו בכתובים תשובה מתקנ״ח לאחיו ר׳ שמואל.

ר׳ מרדכי ב״ר מנחם מניש מרגליות

בנו של ר׳ מנחם מאניש מזולקווא מחכמי הקלויז בבראד (נשא את הינדא (ולא דבורה) שנולדה ביום ב׳ ח׳ מנ״א תנ״ו (לאביה התבו״ש, וגר אצלו בזולקווא. בתו זו׳ ר׳ אברהם יקותיאל זלמן כ״ץ ר״פ מבראד שנקרא ר׳ זלמן פרלס), בנו של ר׳ יצחק אב״ד יברוב (ולא הרובשוב) ממנה הסכים בתפ״ו על זרע בירך שלישי. היה חתנו של ר׳ מנחם מניש חיות ב״ר פנחס ב״ר מנחם מניש אב״ד וילנא, ובנו של ר׳ אליעזר (ליזר) אב״ד פאטיק על מקום אביו (חתן ר׳ יצחק חריף הלוי אב״ד רימנוב (ולא לבוב) חתן המהרש״א, ב״ר שלמה סג״ל חריף אב״ד לבוב), בנו של ר׳ יהודה אב״ד פאטיק (חתן

ר׳ אליעזר (אלעזר) אב״ד זלוטשוב נכד הלבוש והמהרש״ל, וגיסו של ר׳ יחיאל מיכל מנמירוב הי״ד), בנו של ר׳ אליעזר (ליזר) אב״ד ור״מ לובמלא בשנת ת״ך על מקום המהדו״ב, ונפטר בשנת תכ״ח לערך. (בניו גם: ב. ר׳ שמואל שמלקא מרגליות אב״ד ליסקא ועלקוש, אבי ר׳ אלעזר רוקח אב״ד בראד אמ״ד וצפת; ג. זו׳ ר׳ משה זאב אב״ד ור״מ מינסק ופיורדא נכד המהר״ל, זקנו של רמ״ז מח״ס מראות הצובאות), בנו של ר׳ מנחם מנדל שטנגן־מרגליות אב״ד פרמישלא.

חברו של הנו״ב בנגלה, ותלמיד חבר לר׳ משה אוסטרר בנסתר. חסיד ופרוש, ומעולם לא הכניס לפיו בשר מן החי. חתן ר׳ שמואל לופטינר מבראד, ב״ר אליעזר מלבוב. נפטר בדובנא כבן כ״ב, ויתומיו נתגדלו בברודי אצל הרב צבי הירש אחי אשתו: א. ר׳ אלכסנדר סנדר אב״ד סטנוב ופשוורסק; ב. ר׳ מנחם מוניש אבי ר׳ אפרים זלמן; ג. רעכל זו׳ ר׳ פנחס אב״ד קאלק שנפטר לפני תקס״ז. ילדיו: 1. ר׳ מרדכי אב״ד קוריץ ולוצק, חמיו של ר׳ יוסף מטורטשין בנו של החוזה מלובלין; 2. ר׳ משה אב״ד קלעוואן, פקשן, סדיגורה, וכנראה גם ברלד, מח״ס פני משה על שו״ע אה״ע; 3. ר׳ סנדר שמואל אב״ד הורכוב; 4. ר׳ אביגדור אב״ד הרובשוב. אולי גם: 5. זו׳ ר׳ דוד הלוי, שכן רא״ז משיב לח״ד, בית אפרים, אה״ע, כג.

תולדות משפחת שור, 19; ברודי, 64.

ר׳ משה. ת״ח בלבוב. אליו: ברכת יוסף, חו״מ, א, ב.

ר׳ משה אברהם אבוש ב״ר צבי הירש מרגליות

בנו הצעיר של ר׳ צבי הירש אב״ד יזלוביץ, וספק אם מזיווגו הראשון או השני. תלמיד רא״ל אוירבך אב״ד בוטשאטש וסטניסלב. בשנת ת״ק הוצעה לו רבנות בוצץ במקום רבו, וסירב. רבה של הורודנקה וזבנא, אך כנראה היא זביא הסמוכה. אמרו עליו שכל השנים שהיה רב לא נפלה דליקה בעירו, לא נתקלקל העירוב, לא נמצא גרגיר חמץ בבאר העיר בפסח, ולא הוצרך להוציא סירוב על שום אדם. שבחוהו שחריפותו ובקיאותו מעין זו של הש״ך. רד״ש אייבשיץ חתן בנו ר׳ יחיאל מיכל אב״ד לשקוביץ, הביא לדפוס עם דרוש משל עצמו, את ספרו **צילותא דאברהם** שנקרא חידושי מהרמ״א על הש״ס, וגאוני הזמן כתבו שהוא ספר עמוק כמו המהר״ם שיף. נדפס באוסטרהא תקפ״א, ולדעת ר״ח ליברמן בסדילקוב (עלי ספר, א, 137-138, ב, 168). המסכימים: בן אחיו ר׳ בצלאל אב״ד אוסטרהא (עם הקדמה), ור׳ מרדכי מרגליות אב״ד סטנוב.

עיר ומלואה, 306-393, 521.

ר׳ משה לוי ב״ר אלכסנדר אשר מרגליות

בנו של הגביר ר׳ אשר מבראד. יתכן שהוא ה״נגיד המופלג״ ממיסדי מחז״ה בהיבניב, ותקופה קצרה שימש שם כרב רושם נישואין (היבניב, 17, 205, 291). נפטר לפני תרע״ב, וכפי הנראה בנו הוא ר׳ מאניש אב״ד יאנוב.

ד״ת ממנו מביא דודו רז״ו פופרש, בספרו זבד טוב עה״ת, דף כב:

ר׳ משולם נתן ב״ר שמואל מרגליות

מברדיטשוב (תקל״ו — תרי״ז)

נולד בשנת תקל״ו לאביו ר׳ שמואל אב״ד זלישטשיק. דומ״ץ (ואח״כ אב״ד) ברדיטשוב, אחרי רבי לוי יצחק שאצלו למד. בציווי אביו נסע בנערותו לנדבורנה, אל בעל צמח ה׳ לצבי שהיה כבר זקן וחלש. עשה אצלו בשבת שובה תקס״ב, וכל ימיו אמר בשבת שובה את דברי התורה ששמע אז ממנו. שם לב כיצד הוא מעריך ומכבד את תלמידו רמ״מ מקוסוב, ואחרי פטירת המגיד החל לנסוע אליו בתקופה הראשונה כאשר עוד היתה התנגדות אליו, ואח״כ דבק בו תמיד. נסע גם אל רמ״ל מסוב, הבמ״ח ור״מ מפשוורסק. ידידם של ר׳ שמואל מקמינקא ורמ״צ מסאוואראן, ועמם נסע אל האוהב ישראל. הרב מאפטא אכל עמו בשר בקערה אחת, ורק אז אכל בשר בהמה אחרי שהתנזר ממנה נ״ג שנה. נפטר בשנת תרכ״א, ויותר נכון בשנת תרי״ז בן פ״ג.

בניו: א. ר׳ יעקב ראב״ד ברדיטשוב, מח״ס קבוצת יעקב, חתן ר׳ מנחם דב בר בנו של האדמו״ר האמצעי, בעל תוקע כ״ג שנה אצל רא״י מס״ג ובנו הפחד יצחק מבויאן, אבי ר׳ ישראל מטשרנוביץ, שהיה משב״ק אצל אדמור״י בויאן הפחד יצחק ובנו ר׳ מנחם נחום מטשרנוביץ עד לפטירתו ביום כ׳ ניסן תרצ״ד; ב. ר׳ יקותיאל זלמן אב״ד אניפולי. נולד בשנת תקצ״א. נשא את נכדת רח״כ דור שביעי. תלמיד ותיק לרבי אהרן מטשרנוביל שהבטיח לו בן, ואכן נולד לו בתרס״א בגיל שבעים, בנו ר׳ מנחם משולם נתן אב״ד אניפולי שעלה לארץ בתשל״ד, ונפטר בן פ״ג ביום כ״ב טבת תשד״מ.

תשובה אליו: ברכת יוסף, אה״ע, צח.

תפארת שבמלכות, 31-32; הרב מאפטא, 148; מגילת יוחסין בסוף ספר שם משמעון, קנד.

ר׳ ראובן ב״ר משה מרגליות

מלבוב (תר״ן — תשל״א)

נולד בלבוב ביום ז׳ כסלו תר״ן לאביו ר׳ משה שנפטר בתרס״ד, ולאמו מרים בת ר׳ יעקב חיים לוטבק. כשנתיתם בגיל י״ד, נאלץ לעזור לאמו במסחר. השתלם בעצמו, ופירסם במחז״ה ובהמצפה. נשא בתרס״ח את חיה בת ר׳ מאיר ולאה שיין, ומשנפטרה בלבוב ביום כ״ז סיון תר״ץ, נשא את אסתר בת ר׳ מאיר הכהן טויבה. אחותו חנה נפטרה ביום כ״ז תשרי תרפ״ד. סחר בספרים עתיקים. בתרע״ב נדפס ספרו הראשון על המהרש״א. נסמך בתרע״ד מהאב״ד ר׳ משה באב״ד, ומר״מ אריק שאצלו למד. בפרוץ מלה״ע א׳ ברח לוינא. בשובו בתרע״ו ללבוב ציפה שישוחרר מהצבא האוסטרי בתור רב, ולמד בהסתר עד תרע״ח. בפרעות שנערכו באותה שנה הוכה קשות, ובית מסחרו חרב. הוציא לאור את הרבעון לביליוגרפיה המודיע, ובו ידיעות ומאמרים. פעיל במזרחי ובמוסדות הקהילה. עלה לארץ בתרצ״ה, ונתמנה כמנהל ספרית הרמב״ם בת״א. חיבר חמישים ספרים בכל מקצועות התורה, והם נדפסו בחייו ביותר ממאה אלף עותקים. ספריו הקנו לו שם עולם טוב מבנים ומבנות. נתחברו להם רשימות ביביליוגרפיות ע״י נפתלי בן־מנחם, סיני, עא, קצב-רו, יעקב ישראל דינסטג, עב, א-י; מאיר וונדר, מאיר עינים, ח״ג, קטז. נפטר ביום ז׳ אלול תשל״א.

ספרו הראשון **תולדות אדם** על המהרש״א, לעמבערג, דפוס י. יענער, תרע״ב, ד״צ ע״י איסר קליגר, ת״א, ציון, תש״מ, ק עמ׳. בעמ׳ לו מזכיר את ספרו הגדול זכרון משה על המדרש רבה. בעמ׳ פח מזכיר את רבו הרב משה זאב מזוזה. המסכימים: ר׳ משה באב״ד אב״ד לבוב (החוברת בכלל רוח חן שפוכה על פניה, אם כי נכתבה מידי עול ימים בשחר טל ילדותו, לפי מעט שניו הרבה מקנתו והגדיל לעשות); ראי״ב קלוגר (בא לכאן האברך הרב החריף ובקי השלם בתורה וחכמה... תהיתי על קנקנו, וראיתי כי הוא מופלג בתורה, ושלם במעלות ומידות); ר׳ חיים גלרנטר אב״ד קיטוב עם ד״ת (אמרתי יחי ראובן החכם ונבון, מרגליות טובה יש בידו, והיא הודו והדרו); ר׳ יהודה ליב לנדסברג אב״ד סעגהלאם (רוח חן הלמודיי וקסם הבקוריי מרחפת על דבריו... ואם כי הגיע אך לרועי בוקר בן כ״ב שנה, ידע לצרף בכ״ב האותיות); ר׳ משה דיאמנד אב״ד טרענשין.

תשובות אליו: אביר יעקב, ס (על ספרו שם עולם); אמרי יושר, ח״ב, קכד; ברכת חיים, פה, קט בתרצ״א; צל״ח, קט בתרצ״ב (על ספרו נפש חיה).

תדהר, ה, 2119; קרסל, ב, 421-423; יצחק רפאל, סיני, רא-רב; טוביה פרשל, שנה בשנה, תשל״ג, 337-341; יוסף גורקה, ההווה בצל העבר, 179-187.

ר׳ שבתי שפטל מרגליות

בנו של ר׳ גרשון הלוי מטרנופול. תלמיד מובהק לבעל ספר יהושע. מתקפ״ט רבה של קעסטעהל בהונגריה (לשם תשובת חת״ס, ח״ו, לד), ואח״כ אב״ד סעטשין.

תשובות אליו: מהר״י הכהן, או״ח, כד כה. ד״ת ממנו: כר״ש, אדרים תדש״מ, כד-כה.

ר׳ שמאי מרגליות. ת״ח בזלוזיץ, ואולי קרובו של שמשון.

תשובה אליו: בית יצחק, חו״מ, עב בתרנ״א.

ר׳ שמואל מרגליות

אב״ד טלומטש. בפנקס גליציה, ח״ב, 262, נמסר בשיבוש שכיהן סביב שנת תק״ע, והוא הרב הראשון הידוע משם. נפטר בער״ח חשון בשנות התר״ן, ונספד בשו״ת הד״ר, ח״ב, דף נ ע״א.

תשובה אליו ואל בנו ר׳ יצחק: מנחת שי, ח״ב, לז.

ר׳ שמואל מרגליות אב״ד קרליפקא. במנויי ברית אברם תרל״ה.

תשובות אליו: בית שלמה, יו״ד, ח״א, נא בתרכ״ז; שו״מ, תליתאה, ח״ג, קכא, רביעאה, ח״ג קג. תשובתו מתרל״ב בספר קול יעקב מבוצצי, דף יט ע״ב-כ ע״א.

ר׳ שמואל ב״ר אלכסנדר סנדר מרגליות

מסטרי (תק״ך׳ — תק״ף׳)

נולד בשנת תק״ך לערך לאביו ר׳ אלכסנדר סנדר מסטנוב ופשוורסק. למד אצלו בבראד עם ר׳ אפרים זלמן בן דודו, ויחדיו העתיקו והוציאו לאור בתקמ״ה את שו״ת הב״ח החדשות. היה אז חתן הגביר ר׳ משה ב״ר שמואל מבראד, וגר שם גם בתקנ״ח. מתק״ס לערך אב״ד דאליטשקער, קרמניץ, מיקולינץ, ומתקע״ג אב״ד סטרי והמחוז על מקום קצות. נותר ממנו בכתובים ספר הכולל דרושים, חידושים ושו״ת מהשנים תקס״ח — תקפ״ה.

תשובות אליו: בן דודו, בית אפרים, יו״ד, ז, י, עה, אה״ע, ח״א, יא (ממנו מזלושין), מא-מה, נ, קד, קיב, תנינא, ח״א, לד בתקמ״ב — תקפ״ד לקרמניץ ולמיקולינץ; ספר יהושע, עב, עג למיקולינץ; ישועות יעקב, אה״ע, י׳, חו״מ, טו; נו״ב, תנינא, או״ח, לב, אה״ע, נט, עז בתקמ״ג עם ראי״ז; אביו, תשובות הרא״ם, ה, יב, כ למיקולינץ (נב מהנו״ב, לד אליו), תועפות ראי״ם כת״י, כג; תפארת צבי, אה״ע, צה לבראד. נזכר בשו״מ, תליתאה, ח״א, תנ.

ר׳ שמואל ב״ר יצחק דב בריש מרגליות

מזלישטשיק (תצ״ג — תקס״ה)

נולד בשנת תצ״ג לאביו ר׳ יצחק דב בריש אב״ד יזלוביץ. בגיל ט״ז חלה, והרופאים אמרו נואש.

אביו נסע למזבוז אל הבעש״ט, שאמר לו לשלוח אליו את הבן לשנה. שב משם בריא, והאריך ימים ע״ב שנה. בשנת תקי״ט התווכח עם הפרנקיסטים, ואולי הכוונה לאביו. כיהן כרבה של זלישטשיק. נתפרסם בפלאות צדקותיו שעשה בחשאי. זרק עצים לתנורי עניים ולחצריהם, וסובב בעש״ק לפזר לצדקה ולעשית שלום. נפטר ביום כ״ד שבט תקס״ה.

נשא את פאייע בת ר׳ אברהם ב״ר יעקב רבני פוזנא, ולא כמו שמחליפים בטעות שנשא את בת ר׳ יעקב, ואביו את בת ר׳ אברהם. ילדיו: א. ר׳ משולם נתן אב״ד ברדיטשוב; ב. זו׳ ר׳ אריה ליבוש ברודא אב״ד קרופיטש, ב״ר נפתלי הירץ אב״ד מיקוליניץ. בנם: ר׳ מרדכי הלפרין אב״ד זורובנא, חמיו של ר׳ יודל כהן מאוזירן, אבי ר׳ יעקב דוד הכהן מחבר מגילת היוחסין שבראש ספר זכרון יהודה.

ר׳ שמשון מרגליות

ת״ח בטשסנוביץ, ולשם נשלחה אליו בתרכ״ט תשובת רי״ש נתנזון, מוריה, צד — צו, יג. גר אח״כ בזלוזיץ, וכנראה הוא קרובו של ר׳ שמאי. בתו נישאה לבעל מנחת שי, שהשיב לחמיו בספרו, ח״א, ח, ט, כה, לט, ע, צה, קה.

מרגלית ראה לפי: **מרגליות**

★

ר׳ מרדכי אב״ד בלוזוב. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, רסו.

ר׳ מרדכי דומ״ץ בריגל. אליו: עטרת חכמים, יו״ד, טז.

ר׳ מרדכי שו״ב גווזדיץ. אליו: אור המאיר, מב, מז בתרפ״ג.

ר׳ מרדכי. ת״ח בזלוזיץ. אליו: תפארת צבי, אה״ע, כח, נג.

ר׳ מרדכי ראב״ד זמושץ, ואח״כ מלפני תקע״ח בלבוב.

תשובות אליו: בית אפרים, חו״מ, כה, ואולי גם: תנינא, ח״ב, עמ׳ רז. לראב״ד לבוב: תשובות ר״י מליסא, טז בתקפ״ב.

ר׳ מרדכי מליזנסק. הוא המהר״ם שד״ת ממנו בשפתי צדיקים (מרימנוב), דף ו:, ובכתב היד נתפרש שמו.

ר׳ מרדכי צדיק בליסיעץ, מחוגו של רצ״ה מנדבורנה כנראה.

ד״ת ממנו בספרים: אור צדיקים (דפים ב, ג, ד: ה. יג: כא:); דרכי האמונה (עג: פג ע״ג); מחזה אברהם (ס ע״ג, סא ע״ב); פרדס המלך (קס:).

ר׳ מרדכי ב״ר יונה. אב״ד אזיפולי. בתקכ״ה חתום כאב״ד מריאמפול, על רשימת משלמי מס הגולגולת.

פנקס, ח״ב, 308.

ר׳ מרדכי בר״מ. דומ״ץ קורטשין. אליו: שו״מ, רביעאה, ח״ג, קטו.

ר׳ מרדכי ב״ר משה אברהם. אב״ד אוזירן.

תשובה אליו: שו״ת ר״מ איגרא, אה״ע, לט בתקנ״א.

ר׳ מרדכי ב״ר נפתלי הירץ

נולד בבראד לאביו הדומ״ץ ר׳ נפתלי הירץ ז״ל. נכד הב״ח והלב אר״י. אב״ד שצריץ, והסכים ממנה בתקמ״ו על נפש דוד בוכנר. מתקנ״ט דומ״ץ בבראד. לספריו קרא **פתחי יה**, לפי חז״ל שפתחיה זה מרדכי. נדפס רק הראשון, ביאור דרושי על ששת פרקי אבות סביב הפנים, לבוב, דפוס הרבנית יהודית רוזניש, תקנ״ט, קי ד׳. המסכימים: רצ״ה רוזניש מבראד (הן היום עבר עלינו אחד קדוש, הרב המאה״ג המופלג בתורה ויראה זקן... ידעתי כי מעודו לא מש מתוך אוהל של תורה, בעיון רב ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ולחקור ביראת ה׳ כל הימים); ר׳ מאיר ק״פ מבראד (דבריו נחמדים וחכו ממתקים... גם איזן וחקר... על ש״ע או״ח הלכות פסח ומגילה... צלל במים אדירים וירד לעומקא דדינא... מכירו אני זה שנים רבות, שהוא מלא דבר בגמרא ופוסקים); ר׳ יעקב ב״ר יצחק אב״ד סוקולוב. בהקדמתו כותב שכל ימיו יסורים, ומקוה להדפיס עוד חידושי גפ״ת, משניות ותנ״ך. אח״כ שני שירים ע״ס א״ב ושמו. בסוף: דברי מוסר וכיבושים, השמטה, ושיר מוסר לפי שמו ג״פ בכל שורה.

ר׳ מרדכי ב״ר שמואל

נולד בקוטנא לאביו ר׳ שמואל ז״ל. נתקבל בנעוריו לרבנות וילקוטש. הניח בכתובים פירוש על תהילים וההפטרות, וספר דובר שלום. למהדורות רבות זכה ספרו **שער המלך**, דרושי מוסר לתשובה בעתות השנה, זאלקווא, ח״א תקכ״ב, (שנית), ח״ב תקל״ד. המסכימים בתקכ״ב: רח״כ ור׳ יחיאל מיכל אב״ד פרמישלא. בתקכ״ו: ר׳ אברהם מרדכי אב״ד זולקיב; ר׳ אהרן איטינגא אב״ד יברוב; רצ״ה ב״ר משה אב״ד בוסק, חתן רז״ו מח״ס אור יקרות; ר׳ מאיר ב״ר יוסף תאומים מ״מ בלבוב (שמעתי כמה

דברים המתוקים כדבש ונופת צופים). בהקדמתו נותן ג׳ טעמים לשם הספר. מזכיר את בנו הגדול ר׳ דוד, ואת בנו הצעיר שנקרא כנראה שמואל. מקוה שיימצא לו הממון להדפיס את יתר חידושיו. בח״א שבעה שירים, ובשני ששה. תשע מהדורות עד הוראדנא, דפוס ר׳ שמחה זימל ב״ר מנחם נחום ז״ל, תקע״ו, קכח ד׳, עם הסכמת האב״ד ר׳ בנימין ברודא (זה הספר כל העם עונים אחריו מקודש). מהדורה זו צולמה מחדש, ברוקלין, יוסף וייס, תשכ״ז, ושוב בתשל״ג.

בימי צמיחת החסידות, 75-78, 190-192, 345.

ר׳ מרדכי גימפל ב״ר נתן אברהם. אב״ד קרקוביץ.

תשובה אליו: ש״ב, השיב משה, יו״ד, מב בתקס״ו.

ר׳ מרדכי ליב. ת״ח בטרנופול. אליו: טוט״ד, תנינא, ח״א, עב, עג.

ר׳ מרדכי משולם דומ״ץ יזירנה. במנויי ברית אברם תרל״ה.

ר׳ מרדכי צבי הירש. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, רכה.

ר׳ מרדכי שלמה. אליו לסטרליסק: ד״ש ויו״ד, ח״א, דף טז ע״ב בתרכ״ד.

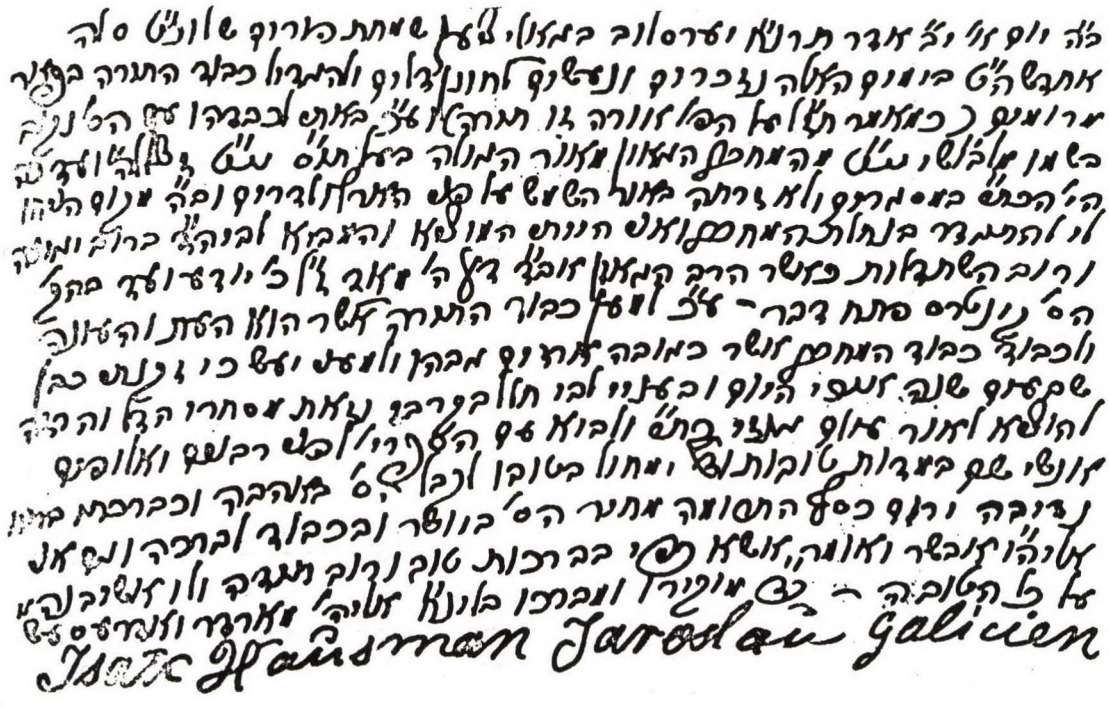
ר׳ מרדכי שמואל. ת״ח בסניאטין. אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״א, לד.

מַרְדָּר

ר׳ אליהו ב״ר יהושע? **מרדר**

מדזיקוב (תקצ״ו — תרע״ז)

נולד בדזיקוב בשנת תקצ״ו, ואולי שם אביו ר׳ יהושע (שתשובות אליו: שו״מ, קמא, ח״ב, ט, לה, קעג — קעז, תנינא, ח״ג, קיד, ח״ד, קיא בתרי״ג — תרט״ו). גיסו של ר׳ לייביש אקשטיין ראש הקהל. מגדולי למדני גליציה, והחליף שו״ת עם גאוני הזמן. עבר מדזיקוב לירוסלב, וממנה הדפיס את הספדו של ר״א קלוגר על אביו המהרש״ק, אות זכרון, פשמישל, זופניק, קנולר והמרשמיט, תרנ״ו. אח״כ הדפיס דרוש פסח גדול של היעב״ץ שנדפס באלטונא, פאדגארזע, דפוס רש״ח דייטשער, תר״ס, 6, 46 עמ׳. המסכימים קוראים לספר פסח גדול: המהרש״ם; ר״א קליגר (אשר עשה כל ימיו טוב בישראל, להדפיס ספרים יקרי ערך, לזכות את הרבים); ר׳ יהושע מדזיקוב עם ד״ת (וביחוד כי רוצה לכתת רגליו לנסוע לארה״ק בקרב הימים, לזאת נודע כי מצוה רבה לחזק ישוב א״י); ר״ש

גלויית הרב אליהו מארדר לר״ש בובר מיום א׳ י״ב אדר תרנ״א בשהותו בבית ר׳ יצחק הויזמן ביערסלוב. כותב ששולח לו ספר מלבושי יום טוב מבעל התוי״ט, שהוציא לאור מכתב יד שהיה עד כה במסגרים. מבקש כסף התרומה מחיר הספר, כי זהו מסחרו הדל והרזה, והוא זקן כבן שבעים שנה(!).

מבאבוב. בהקדמתו כותב שמספח בסוף מעמ׳ 33, תשובת בעל שערי תורה לרצ״ה לעהרין מאמ״ד על המציצה, מכתב יד שקיבל בהיותו בפרשבורג בתרנ״ו, ודברי הרופא ר׳ נפתלי קליין מפריז (שאינם). בחידושיו שבסוף מזכיר, שלפני שלוש שנים נדפס בהשתדלותו בוואַרשא ספר מלבושי יום טוב.

עלה לארץ בסוף תרס״ב או בתחילת תרס״ג, וגר בירושלים. קנה כתבי יד, וההדירם מחדש. חמישה חודשים אחרי בואו, הדפיס את חידושי רבנו נסים עמ״ס ע״ז. בסוף הספר ג׳ תשובות אליו: מהשו״מ, וממהר״ץ חיות בתרי״ג (גם בסוף הדיסרטציה של הרב מרדכי רוטנברג על רצ״ה חיות, לפי כת״י שבידי הרב יהודה רובינשטיין). בתרס״ג הדפיס גם תוספות הרא״ש עמ״ס סוכה, לפי כת״י שקנה מרש״א ורטהיימר, עם הסכמות האדר״ת, השד״ח והמהרש״ם המכנים אותו הישיש. נפטר בשנת תרע״ז, ונטמן בהר הזיתים.

תשובות אליו: אבני צדק (ט״ב), יו״ד, נד, ובסוף רב טוב, ניו יורק תשל״ג, עמ׳ נד בתרל״ז; בגדי יו״ט למהרש״ק; בית יצחק, יו״ד, ח״ב, פ בתרמ״ח; ברכת יצחק, ד — ברכת חיים, ז בתרס״ט; מהרש״ם, ח״ג, ו בתרס״ה; פרי השדה, ח״ב, צא, ח״ג, קפא בתר״ע; שו״מ, קמא, ח״ב, ט, לה, קעג-קעז, תנינא, ח״ג, קיד, ח״ד, קיא, רביעאה, ח״ג, כז בתרי״ג — תרט״ו; תפארת יוסף, או״ח, כא, כז, חו״מ, ה, מהמהרש״ק אליו: הדרום, טו, 27-28 ופקסימיל; כרם שלמה, תשרי-חשון תדש״מ, יג-טו בתרכ״ג; עולת החודש, שבט תש״ם, רלט-רמא בתרט״ו.

יעקב פליישר, דזיקוב, 191-193.

ר׳ אליעזר הכהן **מרדר** דומ״ץ ניסקא.

תשובות אליו: מהרש״ם, ח״א, קפד; רבו, שדה יצחק, נט.

מֶרְזֶל

ר׳ אברהם שו״ב בסכודניצה.

תשובות אליו: אמרי דוד, רא בתרפ״ה; זיו הלבנון, כח, כט.

ר׳ ראובן. תשובה אליו: שו״מ, קמא, ח״א, ריד.

מְרִידִיק

ר׳ חיים יצחק

בא מסנוק, והיה דומ״ץ שם, בפשמישל ובלבוב. חיבר בלשון הקודש ובעברי טייטש ספרים שאינם מצויים כלל: **מצת מצוה** על דיני אפייתה, למברג תרל״ב, יד עמ׳, והקדמה בלשון הקודש; **דינים פון יעדן טאג** און פון שבת און יום טוב, לבוב תרל״ג, סד עמ׳.

חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ח״ו, 113.

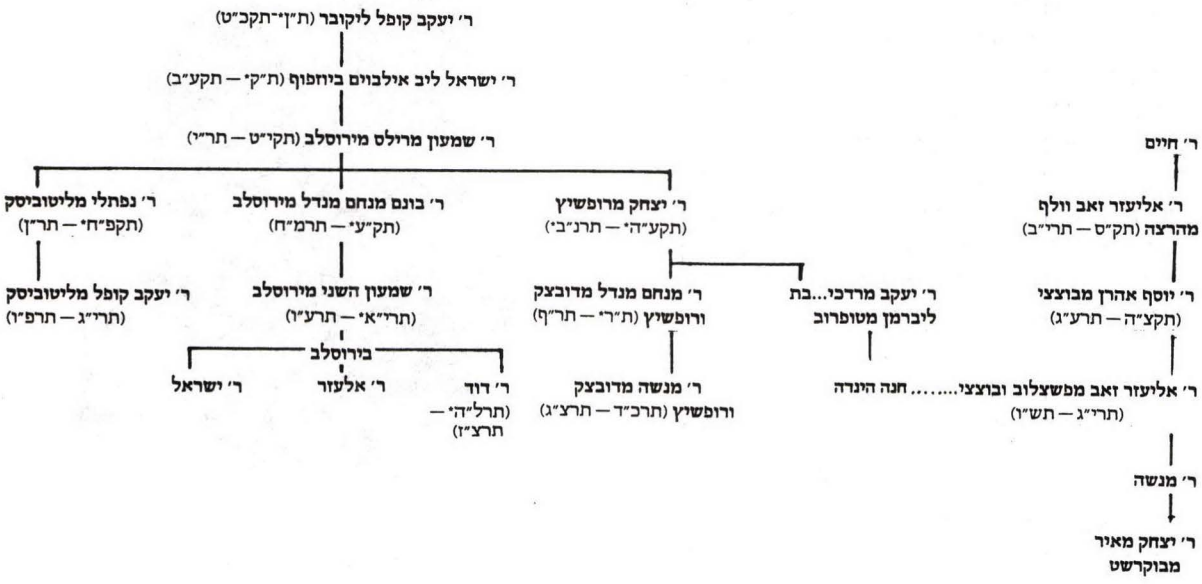
מַרִילֶס

יסוד השם הוא ראשי תיבות של אבי המשפחה, לאמור: מרבי ישראל ליב׳ס.

ר׳ אליעזר זאב (וולף) ב״ר חיים (**מרילס**)

מהרצה (תק״ס — תרי״ב)

נולד בשנת תק״ס לאביו ר׳ חיים נכד החכם צבי. לא היה לו שם משפחה, ונקרא בשם רבין. תלמידם

של רמ״מ ור״ח מקוסוב, הדע״ק ור״י מרוזין. רב בהרצה שבגבול רומניה, ובתר״ח קבע את מושבו בבוצצי. רבות סופר על קדושתו ומופתיו. נפטר בן נ״ב ביום ג׳ טבת תרי״ב (ולא כנוסחאות אחרות). זו׳ סימא רוזא נכדת רל״י מברדיטשוב והבמ״ח, נפטרה ביום י״ד תשרי תרכ״ג. נשתיירו ממנו ג׳ דברי תורה.

ילדיו: א. רבי יוסף אהרן מבוצצי; ב. זו׳ ר׳ יחיאל בן בתו של הבמ״ח. בתם שפרה זו׳ ר׳ מאיר מקרטשינף ב״ר מרדכי מנדבורנה; ג. זו׳ ר׳ שלום שעלה לארץ, בן אחותו של ר״י מרוזין — אשת ר׳ יצחק מגרנוב ב״ר מרדכי מקרמניץ; ד. צפורה זו׳ רבי משה׳לה מיליס ביאס. הסדיר לו תמיכה קבועה, ועלה בתר״י לערך לצפת. כשנשבר מטה לחמו וסירב ליהנות מחלוקה, שב לחו״ל בתר״ך לערך. בנו ר׳ שמואל מראשוני פ״ת, נולד לו בצפת ביום ז׳ אב תרי״ג (חננאל בני, 12-13). אחת הבנות: ה. ברכה מדורוהוי נפטרה בשנת פטירת האח הגדול, לפניו.

תשובות אליו ממחותניו: אורי וישעי, צט; שאילת שלום, קמא, כה.

ר׳ **אליעזר זאב** ב״ר יוסף אהרן **מרילס**

מפשצלוב ובוצצי (תרי״ג — תש״ו)

נולד בשנת תרי״ג לאביו רבי יוסף אהרן מבוצצי, ומילא שם את מקומו. הצטיין בתורה עבודה

רבי אליעזר וולף מרילס

וגמ״ח, והרבה בצומות. נסע ט״ז פעמים אל הדב״ח לצאנז. נפטר בבוטושאן ביום כ״ה טבת תש״ו, ונטמן בבוצצי. נשא את חיה הינדה בת ר׳ יעקב מרדכי ליברמן אב״ד טופורוב. כשנתיתמה מאמה נתגדלה אצל זקנה ר׳ יצחק מרילס אב״ד רופשיץ, וממנו אימץ את שם המשפחה. חו״ז החזיקו י״ב שנים על שולחנו ברופשיץ, וברבנות העיירה פשצלוב. אביו בא אליו כמה פעמים מרומניה לביקור בגליציה. סייע לזקנו בהוצאת הספר יד יוסף, ותירגם ממנו כמה מאמרים ליידיש, בדפים עט-פז.

ברופשיץ נולדו ילדיו: א. ר׳ מנשה מבוצצי. כשנסע בילדותו עם המטפלת נפל מהעגלה, ומאז היה מוחו רופס. נשא את אסתר גיטל, בת ר׳ חיים מאיר יחיאל רובין מדומברובה וזו׳ דבורה, חתנו של ראס״ל, בכורו של המהרי״א מזידיטשוב. ילדיו: 1. ר׳ יצחק מאיר שליט״א אב״ד בוקרשט. נשא את בת דודו האדמו״ר מלשקוביץ בסניאטין; 2. ר׳ מנחם מנדל (בבלגיה), רב ביהמ״ד סובלקר בפריז. י״ב מדרשותיו ושני הספדים בספרו **תפארת מנחם** ח״א, פאריז תרח״ץ, 56 עמ׳. מעבר לשער מפרט את יחוסו. בהקדמה מזכיר משני בניו את ר׳ חיים דוד באנטורפן, ושיש לו הסכמות. היו עמו בכתובים: ח״ב דרוש, תפארת מנחם על אבות, וה״ח אסיפת מנחם עה״ת; 3. ר׳ שמעון אב״ד ליפקן בבסרביה, ואח״כ באנטוורפן; 4. ר׳ סנדר ליפא בחיפה; ב. ר׳ חיים, שו״ב בברלין, נפטר בארץ ביום ב׳ תמוז תש״ד. נשא את פיגא בת השו״ב ר׳ שמואל זנויל הכהן בירנבוים, נפטרה ביום י״ב תמוז תשכ״א. בתם פרל זו׳ הנגיד ר׳ ברוך הורונצ׳יק; ג. ר׳ אשר בצירין; ד׳ ר׳ מאיר בסרט; ה. ר׳ שלום בבורדוזען ובוצצי; ו. ראצא זו׳ ר׳ שמשון אפרים הלוי (הלר) גוטסמן האדמו״ר מלשקוביץ בסניאטין; ז. זו׳ ר׳ משולם זוסיא לנדמן מבוקרסט; ח. סימא רייזא זו׳ ר׳ יעקב שמוקלר מבוצצי, אב״ד בוטושן מתש״י עד שעלה לארץ בתשכ״ד. הבנים נאלצו לברוח מרומניה למערב אירופה, בגלל מלשינות של קצבים ממורמרים, על שהאב אסר להם למכור זה בצד זה בשר כשר וטרף. כשבאו בבוקר עם צוי גיוס לצבא, נודע שבלילה ברחו. ממשפחתם גם: ר׳ יצחק (יוליוס) ב״ר צבי הרשל מרילוס מציריך. נשא את אסתר בת ר׳ נתן תאומים מסמבור.

תשובות אליו: מח׳, שאילת שלום, קמא, כה, תנינא, קנה; לב״ג, שו״ת הרא״ש שבסוף קרני ראם, יח, כד, לא, מב.

ר׳ **אלעזר** ב״ר שמעון **מרילס**

בנו של ר׳ שמעון השני מירוסלב. נשא אשה מויליץ׳קה. אחרי מלה״ע א׳ השתקע בברלין

כאדמו״ר מירוסלב. כשהוצרך להשיא את בתו, הדפיס שם בתרפ״ד את תורת שמעון של זקנו. בתרצ״ג גורש לזבונשיין כנתין פולני, וחזר לירוסלב. נספה בשואה. בתו מרים מזיווגו הראשון גרה ברחובות.

ר׳ בונם מנחם מנדל ב״ר שמעון **מירוסלב**

מירוסלב (תק״ע* — תרמ״ח)

בנו הגדול של רבי שמעון מירוסלב, ומילא שם את מקומו. ת״ח מובהק, ועמד על משמר חומות הדת. יצא נגד המשכילים וראשי הקהילה, כשרצו לשנות בסדרי הקבורה. נשיא חברת מחז״ה בעיר. במנויי ספרים רבים. גבוה ובעל צורה כאביו. חסידי החוזה בגליציה נסעו אליו. גר בדירת אביו, אך לא התפרנס מחנותו, אלא מהכנסות הקלויז של האבא. בעל מנגן ובעל תפילה מעולה. נפטר בשיבה טובה באמצע אלול תרמ״ח, ונטמן באהל אביו. נשא את בתו של הדע״ק, וילדיו: א. ר׳ שמעון השני ממלא מקומו בירוסלב; ב. רבקה זו׳ רבי אפרים הירש לבנטל ב״ר שלמה אליעזר (לנגרמן) מטורקא; ג. פעסעלה זו׳ ר׳ אהרן וואהרמן מבוצץ נכד הדע״ק. כנראה גם: ד. זו׳ ר׳ ישראל לנגנר ב״ר אורי מרוהטין; ה. עלקא ריזל זו׳ ר׳ יעקב מאיר הלוי שלעפעריג.

תשובה אליו: דב״ח, ח״ב, אה״ע, כ מתרכ״ה לערך. הספד עליו: מחז״ה, כ״ו אלול תרמ״ח.

ר׳ דוד ב״ר שמעון **מרילס**

מירוסלב (תרל״ה* — תרצ״ז)

בנו של ר׳ שמעון השני, וממלא מקומו כאדמו״ר מירוסלב. בעל תפילה נפלא בקלויז ר׳ קהת בו התפלל, ורק לנעילה עבר לביהכ״נ הגדול. בשמחת תורה ערך ריקודים נלהבים ללא עייפות. גבה קומה כאבותיו. נשא בירוסלב את רבקה, בת רבו רמ״מ אייכנשטיין מזורובנא, בנו של המהרי״א מזידיטשוב. במלה״ע א׳ ברח לבודפשט, ושב בתרפ״א. נפטר בשנת תרצ״ז. ילדיו: א. ר׳ בנימין מנחם. ת״ח תמים, הוכתר כבחור למלא את מקום אביו, ובאו אליו חסידים; ב. ר׳ שמחה מחסידי בובוב, תלמיד ישיבת טשעבין, ועובד ה׳ מופלג; ג. מלכה (או הינדא) ומשפחתה. כולם נספו הי״ד.

משה קלכהיים, ירוסלב, 183-184.

ר׳ יוסף אהרן (יוסלה) ב״ר אליעזר זאב **מרילס**

מבוצצי (תקצ״ה — תרע״ג)

נולד בהרצה ביום ג׳ תמוז תקצ״ה (ולא תקפ״ח), בברכת רצ״ה (צ״ל מהרי״א?) מזידיטשוב, לאביו האב״ד ר׳ אליעזר זאב וולף. נקרא על שם ר׳ יוסף הגדול, צדיק וחסיד בהרץ, מבני חבורתו של השרף מסטרליסק. מגיל י״ג גדל בבוצצי. נשא באלול תר״י את פעריל בת רל״י פרנקל אב״ד בוקרשט, נכדת רל״י מברדיטשוב והבעש״ט, נפטרה ביום ח׳ טבת תרנ״ט. בגיל י״ז נסמך מהשר שלום, שמנעו לעלות לארץ כגיסיו. אדמו״ר בבוצצי מתרי״ב על מקום אביו, ואח״כ נתקבל גם כאב״ד. ארבעים שנה עשה בעיר, והפך אותה למבצר חסידי. שם נקלע לסכסוך חמור, עם ר׳ בצלאל דב וייסבך מקוזובה אב״ד בורדוזען שאותו קיבל אליו כדומ״ץ, וסילקו כשסבר שרוצה לרשת את הרבנות. הקהילה עמדה על צידו, והדפיסה ספר קול יעקב, טשערנאוויץ, דפוס ר׳ טשארדט, תרל״ב, כב ד׳, לעומת ספר מאמר בצדק של בעל דבביה ודעימיה, נדפס ביאסי בשני חלקים: אי כבוד ופרי צדיק. בתרמ״ח נתקבל לרבנות דורוהוי, וכיהן בה כ״ב (צ״ל כ״ה) שנה. סיים פעמים רבות את הש״ס, משניות ושו״ע. ת״ח מובהק, ובעל חסד להפליא. ידע להיות שו״ב, סופר ומוהל, ומשך ידו מכל אלו. בשנתיים האחרונות לחייו חלה מאד, וקיבל יסורים באהבה. נפטר בבורדוזען בעש״ק אחר חצות א׳ סיון תרע״ג. נישא ביום א׳ עשרים ק״מ לבוצצי, להיטמן ליד אביו. בלויה שם ספדו לו שני בניו ובן בנו השלישי, חתנו רד״ב, רב משאץ תלמידו המובהק, ורב מירושלים שנזדמן לעיר. גם בעתונות נספד כזקן אדמור״י רומניה, צדיק נערץ חביב על כל המפלגות, וחובב א״י (המצפה, ט״ו סיון תרע״ג, 6).

ילדיו: א. ר׳ אליעזר זאב ממלא מקומו בבוצצי; ב. ר׳ חיים רבינזון הצעיר, ממלא מקומו בדורוהוי, ובנו ר׳ לוי יצחק; ג. ר׳ משולם זלמן פרנקל, נפטר צעיר בקרלסבד ביום כ״ח סיון תרנ״ז. בניו: 1. ר׳ יהודה ליבוש אב״ד בוטושן מתרס״ז (תרמ״ו — ד׳ סיון תרפ״ז). חידושי מהרי״ל שלו בסוף יד יוסף; 2. ר׳ שמאי מבוטושן; 3. האדמו״ר ר׳ חנוך הניך מרישא וחיפה, נפטר ביום י״ט סיון. בניו: ר׳ אליעזר זאב חתן אב״ד דורוהוי ור׳ לוי יצחק; ד. חיה שרה זו׳ הראשונה של ר׳ דב בריל דרימר אב״ד דורוהוי, ב״ר ירוחם בנו של הבית שלמה. הספדיו על חמיו הדפיס בספר ארונו של יוסף, הוסיאטין תרע״ג, ובפתיחה פרטים ביוגרפיים רבים. אחרי שנפטרה צעירה ביום ז׳ אדר, נשא בתרל״א את אחותה: ה. יענטא.

כל סעודה בשבת אמר חידושים ע״ד חסידות, וסירב להדפיסם באמרו שהדברים נאמרו לפי השומעים. רק בתרס״ב הרשה לתלמידו מגווזדיץ לרושמם. עבודתו נשאה חן בעיניו, ובצוואתו ביקש להדפיס את הדברים. בנו הדפיסם עם הקדמה

בספר **יד יוסף**, קלוזש תרפ״ו, צו ד׳. מסודר לפי פרשיות התורה ופרקי אבות. בסוף צוואתו, רשימת המנדבים מבוצצי, דורוהוי ובוטושאן, וד״ת מנכדו מהרי״ל.

תשובות אליו: מח׳, אורי וישעי, צט בתרמ״ג; מח׳, בית שלמה, יו״ד, ח״א, ג, ד, חו״מ, יז בתר״ך; הרי בשמים, ח״א, קכה (להצדיקו בתרל״ב); מח׳, שאילת שלום, קמא, כה.

ר׳ **יעקב קופל** ב״ר נפתלי **מרילס**

מליטוביסק (תרי״ג — תרפ״ו)

נולד ביום ב׳ תשרי תרי״ג לאביו ר׳ נפתלי אב״ד ליטוביסק, ואחרי פטירתו בתר״ן מילא שם את מקומו (ליבאי, 251). נשא את טויבע רחל בת ר׳ יוסף ברנדויין אב״ד סאהל. למדן מופלג, והנהיג את עדתו בדרכי החסידות. נפטר ביום לידתו ב׳ תשרי תרפ״ו.

ילדיו: א. ר׳ אברהם משה. עבר לסכודניצה, משנשא בתרס״ו את בריינדל גיטל בקנרוט. בתם אסתר נישאה לר׳ ירחמיאל אב״ד ליטוביסק. כולם נספו הי״ד; ב. ר׳ בנימין מנחם. נולד בחיי זקנו ר׳ נפתלי, שאחזו בידיו בעת הסתלקותו. היגר לארה״ב. נפטר ביום ב׳ סיון תשכ״ד, ונטמן בירושלים. נשא את חיה בת ר׳ נחום בוימל אב״ד קרשצינקה ושצבניץ, נפטרה ביום י״ח אלול תשכ״ט. גיסיו השיבו לו: עמק הלכה, ח״א, נו; אמרי שפר, כ בתש״ו. הוריש את כתבי זקנו ר״נ שאביו החל לסדרם לדפוס ולא הספיק להשלים, לבנו ר׳ יוסף (השני אחרי ר׳ שמעון. אחותו: טאבע רחל ליווי. הכלה: ברכה מרילס. תשובה אליו: עמק הלכה, ח״ב, כט), והוא זכה להדפיסם בספר אילה שלוחה; ג. רבקה הענא זו׳ ר׳ חיים נח שפירא שו״ב ומו״ץ פידבוש, נספתה ביום ט׳ חשון תש״ג הי״ד; ד. סימע לאה זו׳ ר׳ זאב זינגר מקולומיאה בן הצדיק מבקשביץ מח״ס מספד תמרורים על רבי אורי מסמבור, ושם מביא ד״ת מחמיו.

תשובות אליו: משנת אליעזר, תנינא, יד בתרפ״א; שמן הראש (יולס), כז. מכתבו בתשובה כהלכה, סד.

אהלי שם, 415.

ר׳ **יצחק** ב״ר שמעון **מרילס**

מרופשיץ (תקע״ה* — תרנ״ב*)

בנו השני של רבי שמעון מירוסלב. נשא את שרה (ולא רייצא) בת ר׳ מנשה רובין, ב״ר אשר ישעיה מרופשיץ שהשתתף בחתונה. עבר אל חמיו, והסתופף בצל חו״ז. מתרכ״א ממלא מקום חותנו כאב״ד רופשיץ, עד לפטירתו בשנת תרנ״ב לערך. יסד שם סניף של מחז״ה, וייצגו בועידת הרבנים בלבוב. אין שחר לדברים שנכתבו לתולדותיו בסוף שו״ת שאילת יצחק תנינא. ילדיו: א. ר׳ מנחם מנדל אב״ד דובצק ורופשיץ; ב. מרים זו׳ השניה של ר׳ יהושע שפירא אב״ד ריבטיטש; ג. זו׳ ר׳ יעקב מרדכי ליברמן אב״ד טופרוב.

תשובה אליו: דב״ח, ח״ב, אה״ע, מג בתרכ״ט. במנויי דרש משה תרל״ט, ובול״ח תרמ״ד עם בנו.

ר׳ **מנחם מנדל** ב״ר יצחק **מרילס**

מדובצק ורופשיץ (ת״ר* — תר״ף)

בנו של ר׳ יצחק אב״ד רופשיץ. נשא את בתו של רבי דוד מדינוב (ולא את דבורה איטה בת ר׳ מאיר יהודה שפירא נכד הבני״ש). תחילת רבנותו בדובצק, וממנה נסע עם בנו בתרמ״ב לכנס היסוד של מחז״ה בלבוב. כשנפטר אביו בתרנ״ב לערך, עלה על כסאו ברופשיץ. ניהל את עדתו בדרך הסלולה, ומנע הכנסת שינויים בסדרי הת״ת. בגיל שמונים פעל לבל ייבחר כומר שונא ישראל למועצת העיר. נפטר בשנת תר״ף. בנו ר׳ מנשה מילא את מקומו בדובצק, ואח״כ ברופשיץ. בתו מרים זו׳ ר׳ יהושע שפירא אב״ד ריבטיטש ברצ״א מבלוזוב בזיווגו השני.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, מז, חו״מ, סג בתרל״ח — תר״ן לשני המקומות; דב״ח, ח״א, אה״ע, סב לדובצק. ממעודדי אסיפת הרבנים בקראקא תרס״ג.

אהלי שם, 422.

ר׳ **מנשה** ב״ר מנחם מנדל **מרילס**

מדובצק ורופשיץ (תרכ״ד — תרצ״ג)

נולד בשנת תרכ״ד לאביו ר׳ מנחם מנדל אב״ד דובצק ורופשיץ. מתרנ״ב לערך מילא את מקום אביו בדובצק, והיה ראש מחז״ה בקהילה. אחרי פטירתו בתר״ף נקרא לעלות על כסאו ברופשיץ, עד לפטירתו בתרצ״ג. הגיש עם חמיו בתרפ״ז, את הפתקאות הראשונות למהר״א מבלז. נשא את לאה בת ר׳ יחיאל השל מקריליביץ, נכד האוהב ישראל וחתן מהר״י מבלז, ונולדו לו ממנה ד׳ ילדים. בזיווג״ש נשא את תמר, בת ר׳ אשר ישעיה רובין האדמו״ר מזולקיב בקשנוב שאף היא נכדת ראי״ר מרופשיץ, ונולדו לו ממנה ג׳ ילדים. לא היו לו ילדים מזיווגו השלישי, עם אסתר בת ר׳ שמואל אהרן פלאם מקורטשין.

ילדיו: א. איידל. נישאה בתרע״ח לר׳ חיים משה יולס בהרבי מסמבור; ב. זו׳ ר׳ מנדל. אולי היא בילא רבנית ביאנוב; ג. חיה (בילא?) זו׳ ר׳ יצחק ליברמן שמילא את מקומו כאב״ד רופשיץ; ד. איידל(?) זו׳ ר׳ משה ספרין אב״ד לימנה; ה. רבקה

בדובצק, זו׳ ר׳ שמואל אהרן ב״ר יצחק ב״ר שמואל אהרן פלם מקורטשין; ו. שרה זו׳ ר׳ יצחק רובין מיברוב שנסע לארה״ב, ב״ר אלימלך סגי נהור; ז. מירלה זו׳ ר׳ חיים ב״ר ישעיה ה״ש מטשכויב, גרה בניו יורק; ח. חנה מינדל זו׳ ר׳ צבי מנחם מנדל ה״ש בוינא, ב״ר אלישע אב״ד גורליץ. נמסר גם על: ט. ר׳ ישעיה (תרמ״ה — תר״ף). נישא פעמיים, ונפטר בברלין. זו׳ השניה מרגולא רוסט מליביטשוב, וילדים לו ממנה. בנותיו: 1. רבקה מרים מוינא; 2. לאה זו׳ ר׳ שמואל רוזנקרנץ מקולומיאה. בתרצ״ג נולד להם בוינא פרופ׳ הרברט ס., מרצה למיקרוביולוגיה באוניברסיטת קולומביה.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״ב, נז, פ בתרס״ח — תרע״ג; בית יצחק, יו״ד, ח״ב, מז בתרל״ח לדובצק, חו״מ, סג בתר״ן לרופשיץ; דב״ח, ח״א, אה״ע, סב; מהר״ש, ח״ד, סז בתרס״ה.

אהלי שם, 396; רופשיץ, 18, 98-102, 137.

ר׳ נפתלי ב״ר שמעון מרילס

מליטוביסק (תקפ״ח* — תר״ן)

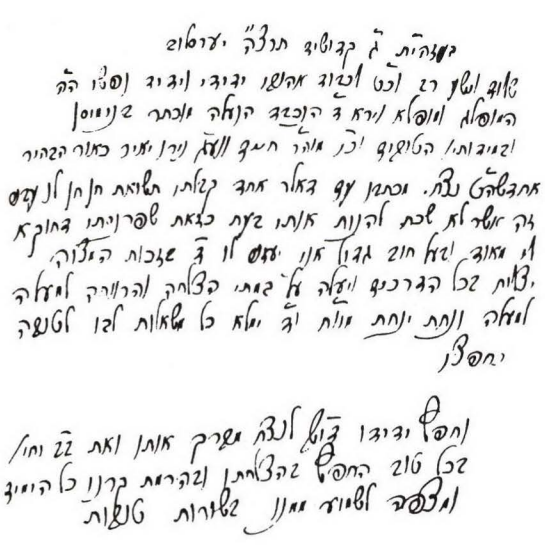
בן זקוניו של רבי שמעון מירוסלב, שנולד לו עם תאומה בהיותו בן שבעים. נשא את בתו של ר׳ ישכר בריש ב״ר שמואל זנויל אב״ד ליטוביסק ואיסטריק. זמן קצר אחרי כן נפטרה בעיבורה הראשון, וחמיו השיא לו את נכדתו: בת חתנו ר׳ ישעיה זלמן קלך אב״ד איסטריק. נסע את השר שלום, ואחרי פטירתו דבק במהרי״א מזידיטשוב. עשה במחיצתו י״ז שנה, והושפע רבות מהליכותיו ואורחות חייו. כשנפטר ספד לו, והמשיך לראותו בחלומותיו משפיע לו ישועה וסיוע בעניו הגדול כפי שנהג בחייו. סירב לנהוג אדמורו״ת, והתפרנס בצימצום כרבה של ליטוביסק. עכ״ז ידוע על רוב מעשי החסד שלו. השתתף באסיפת מחז״ה תרמ״ב בלבוב. נפטר ביום כ״ט ניסן תר״ן, ואת מקומו מילא שם בנו ר׳ יעקב קופל. בתו גם: ביילע, אולי זו׳ ר׳ משה מאיר בתרל״ב.

נינו ר׳ יוסף הדפיס את ספרו **אילה שלוחה** עה״ת, תפילה ומועדים, ברוקלין, דפוס ר׳ סענדר דייטש, תש״ל, י, קפ עמ׳. הסכמת פקסימיל מרבי אורי יולס מסמבור בתרנ״ד לבנו שטיפל בסידור הכתבים, ולמו״ל מהאדמו״ר מבלוזוב ומהאדמו״ר מציעשינוב (טוב ומועיל הדבר לקבעם בדפוס... בפרט בדור האומלל הזה שבעוה״ר שורש היהדות נעקר ונשמד הי״ד, ונסתמו מעינות החכמה ומקורות הקדושה... לכן כל מה שמגלים לנו מניצוצי זוהר הקודמים ומנטפי מעינות הטהורים, הם לנו כאגלי טל ונטפי תחיה לנפשות העייפים). בספר משובצים תורות צדיקים שאינן ידועות ממקור אחר, ובו חומר רב לתולדות צדיקי המשפחה.

ר׳ שמעון ב״ר בונם מנחם מנדל מרילס

מירוסלב (תרי״א* — תרע״ה)

בנו של ר׳ בונם מנחם מנדל, וממלא מקומו כאדמו״ר בירוסלב. נקרא השני להבחינו מזקנו. נשא את נחמה בת ר׳ שמחה שפירא מלנצוט נכד הבני״ש. ממיסדי מחז״ה בעיר, ופעיל לחיזוק הדת. בפרוץ מלה״ע א׳ גלה לוינא, ושם נפטר ביום ט״ו בשבט תרע״ה. בניו המשיכו את האדמורו״ת בירוסלב: א. ר׳ דוד; ב. ר׳ ישראל אריה ליב הי״ד.

תודת רבי ישראל אריה מרילס מיום ג׳ קדושים תרצ״ה להר״ר חיים וועג, על הדולר ששלח לו בעת שפרנסתו דחוקה והוא בעל חוב גדול.

חזר בתרע״ו מוינא לירוסלב. ת״ח שישב בביכ״נ משלו, וכמעט שלא יצא לחוץ. נשא את פריידא בת ר׳ טודרוס רוקח מנמירוב ב״ר משה בן השר, ונפרדו. נשא אשה מרוסיה, ובשלישית את סימה בת ר׳ אשר ישעיה רובין האדמו״ר מזולקיב בקשנוב. ילדיו: 1. ראי״ה מליזנסק בניו יורק מזיווגו הראשון, אבי ר׳ אלימלך. מזיווגו השלישי: 2. חיים המתמיד; 3. רחל; ג. ר׳ אלעזר בברלין; ד. צירל זו׳ ר׳ דוד טייטלבוים אב״ד עטשעד בהונגריה; ה. ויטל הלר.

ר׳ שמעון ב״ר ישראל ליב מרילס

מירוסלב (תקי״ט — תר״ו)

נולד בשנת תקי״ט לאביו ר׳ ישראל אילבוים, בנו

של הגאון הצדיק **רבי יעקב קופל ליקובר** ב״ר קלונימוס. שיבוש כנראה מה שנרשם, שזקנו זה היה חתנו של ר׳ זלמן ב״ר יעקב קופל הראשון מגזע חכמי פרובינציה ורש״י, חתן בנו של הט״ז. בעל פונדק ובית מזיגה בליקוב שליד טרניגרד, וכן רכוש רב שנוהל על ידי נכרים, והוא עצמו עסק בתורה יומם ולילה, כשהוא מסתיר את גדלותו. הבעש״ט השתדל בלי הצלחה לקרבו לחסידות, ונמסר שלפי עצתו נשלח ר״ק לרומא, לבטל גזירות אצל האפיפיור. התפרסם במופתים שנעשו לו, מעשי חסדו, והכנסת אורחים הנדיבה שלו. לפי מסורת המשפחה הוזמן לרבנות אמשטרדם וקהילות אחרות, ולא נענה. נפטר ביום ד׳ ט״ו אדר תקכ״ט, ונשתמר נוסח מצבתו. ילדיו: א. ר׳ ישראל (ליב) אבי ר׳ שמעון מרילס מירוסלב; ב. ר׳ שלמה אבי משפחות אלבוים־אורטנר, כמפורט בספר דבר חן, 166; ג. אמה של חנה זו׳ ר׳ אלכסנדר סנדר מזידיטשוב, אבי מהרי״א מקומרנא; ד. מאטיל זו׳ ר׳ אברהם אליעזר הלוי הורביץ אב״ד יוזפוף, אבי החוזה מלובלין שהתחנך אצל זקנו. מנכדיו גם: ר׳ משה נפתלי ק״ב אב״ד קרעשוב וט״ג, זקנם של רבני משפחת טייכר; ר׳ ישראל איסר אבי ר׳ אליהו מבאכטא שבהגר, זקנם של ר׳ צבי זאב וולף גולדברגר דומ״ץ ברגסז; מו״ל שו״ת מהרש״ג ח״ב ע״י זקנתו חיה רחל בת הרב יחזקאל פאנעט מטערצאל; ר׳ יהודה פויאר אבי ר׳ אברהם דוד בקולבסוב, חמיו של ר׳ אריה צבי ליפשיץ מצעהלים. בספרים שונים פזורים ד״ת בודדים ממנו.

אביו **ר׳ ישראל** נולד בשנת ת״ק לערך, ונישא סביב תקי״ח. עבר לגור ביוזפוף, ונקרא שם ליקובר. החליף שו״ת עם רבו רי״ל מרגליות, שהשיב לו בשו״ת פרי תבואה, ז, סח. היה מתנגד, והתוכח עם בנו שנסחף לחסידות. לא הסכים שהוא יאמר בקדיש ויצמח פורקניה, ודיונם על כך אצל הישועות יעקב נזכר בשו״מ, תליתאה, ח״א, רנט. נפטר ביום ט״ז ניסן תקע״ב, ונשתמר נוסח מצבתו. ילדיו: א. ר׳ שמעון מרילס מירוסלב; ב. ר׳ משה אלבוים בליזנסק. כנראה חתן ר׳ הלל, מפני שקראו לו שם ר׳ משה ר׳ הלל׳ס. בטעות נרשם שהיה בנו של ר׳ שלמה. נשתמר נוסח מצבתו בלי תאריך הפטירה. ילדיו: 1. ר׳ יצחק ישראל, אבי דבורה זו׳ ר׳ יעקב קנר רה״ק בסטריזוב; 2. רעכיל זו׳ ר׳ ליביש הורשובסקי מהיבניב; 3. ר׳ יעקב מרדכי. זו׳ שינדל, בת ר׳ נפתלי גליס נכד הב״ח והט״ז. עלה לצפת, ושם נולד לו בתרל״ג ר׳ נפתלי אהרן, סופר כולל דרוהוביטש. יגע בתורה מתוך הדחק, וקנה ספרים רבים. לאחד מבניו קרא שמעון. נפטר ביום ז׳ סיון תרע״ו. בנו ר׳ יעקב מרדכי מסט. לואיס, מח״ס ניבי נפתלי, ירושלים תש״ך; 4. זו׳ ר׳ מרדכי הרציג אב״ד וילקוטש; ג. ר׳ יעקב קופל באולינוב. בת בתו זו׳ ר׳ מיכל הירשפלד מניסקא, אבי סימא ליפטשא זו׳ ר׳ אברהם אבלי אינגבר מזאוויחווסט.

ר׳ שמעון התקרב לחסידות כבר מגיל רך, והנו״א הניח לו את התפילין. נסע אליו פעמים רבות לליזנסק, ונסמך ממנו לאדמורו״ת. המשיך לנסוע אליו, גם כשדבק בבן דודו החוזה שפרש והנהיג עדה בלנצוט. בחוזה ראה את רבו המובהק המדריכו בדרכי החיים, ונסע אליו גם ללובלין בטלטולי דרכים קשים. ממנו הוסמך גם כן, ונצטווה לנסוע אל צדיקי דורו אם רצונו להאריך ימים. בעצמו סיפר שנסע אל 250 צדיקים. בציווי רבו נסע גם אל רמ״מ מרימנוב הסמוך אליו, וקיבל את מרותו. אחריו נסע אל ממשיכו רצ״ה משרת, ובמיוחד לימי ההילולא של רמ״מ. קיבל עליו גם את ר״נ מרופשיץ, ומדי שנה נסע לציונו בלנצוט. המשיך לנסוע אל חתנו ר׳ אשר ישעיה שהיה מחותנו, ואף אל בנו ר׳ מנשה. כמו״כ נסע אל רצ״ה מזידיטשוב, והתאכסן שם אצל המהרי״א. בזקנתו דבק ברבי שלום מבלז, והיה ממקורביו החשובים. ידוע גם על נסיעותיו לצדיקים אחרים: ר״ח מקוסוב, ר״י מרוזין, ר״מ פרימישלן, ר׳ ישכר דוב רמרז מסקול, רי״צ מסטרטין, ר׳ יעקב ריינמן מנרול ובנו ר׳ אברהם.

נשא את בילא בת גביר מירוסלב, התישב שם, ועל שמה נקרא לזכר עולם. היא פתחה חנות של נעלים וסנדלים לפרנסתם. כל השבוע ישב על התורה ועל העבודה, ורק ביום שישי כשהכינה לשבת, ישב הוא בחנות. לפי מסורת חסידית התישב שם, כי היתה נגועה בהשכלה. היתה לו דירה מרווחת, ובה התאכסנו תלמידיו וחסידיו ששהו אצלו שבועות וחודשים. משיצא שמו כבעל רוח הקודש נגלית ופועל ישועות נהרו אליו אלפים, ואפילו מהונגריה. אנשי המקום פתחו את ידם להחזקת חצרו. בידידות עם רבני העיר, ועסקן למען מוסדות הקהילה, כגון בנין ביהכ״נ הגדול, המקוה, וסידורי השחיטה. הגבאי כותב הפתקאות אצלו היה רמ״מ (מענדיש) טאושטיין יליד ירוסלב, נפטר ביום י׳ כסלו תרנ״ב בן מאה וארבע. בחיר תלמידיו: ר׳ שלמה זלמן יוסף פרנקל שאותו הסמיך כאדמו״ר מויליפולי. בעל גוף, גבור, גבה קומה ובעל כרס נפוחה. בעשור האחרון לחייו כהו עיניו, נעשה סגי נהור, ושני אנשים נלוו אליו לשמשו. את אריכות ימיו תלה בכך שלא הטיח שאלות כלפי מעלה. נפטר בן צ״א (וי״א צ״ג) בעת נטילת הלולב ביום ראשון של סוכות תר״י, ועד לשואה היו המונים פוקדים את אהלו בימי הרחמים והסליחות.

מתלמידיו והנוסעים אליו: ר״ש מקמינקא, הדב״ח ובנו משינאווא, מהרי״א מזידיטשוב ומקומרנא, ר׳ אלעזר שפירא מלנצוט ובנו ר׳ שלמה, כמו״כ אחיו ר׳ דוד מדינוב ור׳ שמואל, מח׳ רנ״ה היילפרין מברזן ובנו ר׳ משולם פייביש, רד״ב פרומר מאושפיצין, המנ״ח, ר׳ אליעזר ליפמן קנבל מרוזניאטוב, הרבנים דומיניץ מרעדים וניישטט, רמ״מ הרטמן מבוריסלב, ר׳ דובריש ברייל מרישא מח״ס דבש השדה, ר׳ יצחק אייזיק וייס ממונקטש, ר׳ מרדכי מהולשיץ, הייטב לב, ראז״ו הורביץ מפשוורסק אבי הפתחא זוטא, ר׳ אברהם גלר מקריפטש, רי״צ אייכנשטיין מרוזלא, ר׳ יוסף מאיר וייס מספינקא, ר׳ יצחק ב״ר שאול יחזקאל גרינפלד מכפר ליטשיק שליד אונגוואר, ר׳ ישראל דב בר גלרנטר מח״ס רביד הזהב, ר׳ צבי יונתן שורץ מסטמר, ר׳ אהרן מאיר פרידלנדר מבוליחוב, ור׳ יוסף משה טייכר מפרמיסלא.

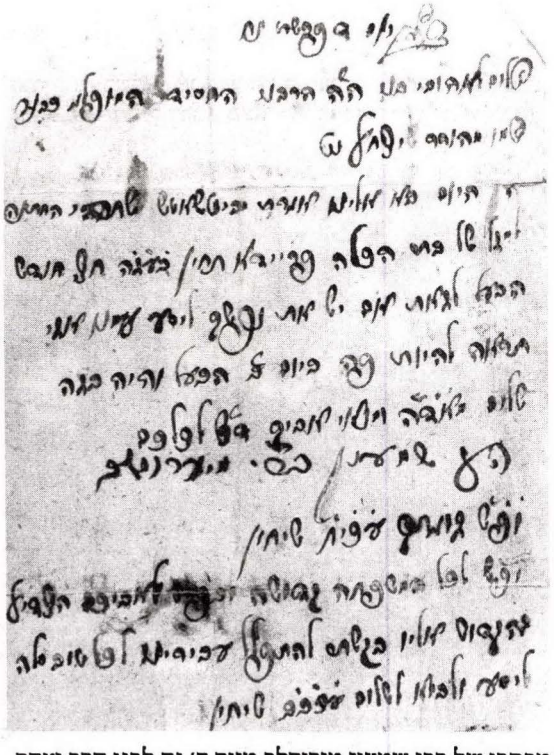
ילדיו: א. ר׳ בונם מנחם מנדל ממלא מקומו בירוסלב; ב. ר׳ יצחק אב״ד רופשיץ; ג. ר׳ נפתלי בן הזקונים אב״ד ליטוביסק; ד. זו׳ ר׳ יהושע לאם אבי ר׳ יוסף יוסקא מבלז; ה. שינדל ריזל זו׳ ר׳ קהת היילפרין שקלויז על שמו היה קיים בירוסלב; ו. זו׳ ר׳ יהודה ליביש חעלמר מוורשא; ז. זו׳ ר׳ אליהו צבי ווּבר אב״ד ברזוב; ח. זו׳ רנ״נ פרנס מישיניצה; ט. זו׳ ר׳ מרדכי הלר ב״ר משולם פייביש מברודשין; י. פריידא זו׳ ר׳ צבי וואהרמן בן הדע״ק. אחת הבנות נקראה מישקיט.

גרגירים מתורותיו היו בידי רמ״מ שו״ב ליסקא, ואחד מהם נדפס בחומת אריאל לרא״ל למנצוט. ג׳ עמודים ממנו נדפסו בספר אמרי שפר תרמ״ד, דפים ט.-י., לפי כתבים שהיו אצל רד״ב ברייל שו״ב רישא. תורותיו על דרך החסידות הן קצרות ופשוטות, ולא נכתבו על ידו. גם בני המשפחה השתדלו לרשום מזכרונם, ולהעלות על הכתב. את אלו שרשם חתנו ר׳ קהת, הגיה ר׳ שמואל ישכר הירשפרונג חתן בנו רבמ״מ, בציון: מוח״ז, והוא שקבע את שם הספר שיודפס. ר׳ חיים ט״ב נכד ר׳ שמעון השני הביאם לדפוס, כשבהם משוקעים תורות של צדיקים קודמים.

תורת שמעון עה״ת ותהילים שבת ומועדים, יאראסלויא תרס״ח, ד, כ ד׳. המסכימים: מהרי״ד מבלז (ציוה עלי שאמסרם ליד איש חסיד ומופלג בתורה להגיה היטב); רשי״ב מציעשינוב; ראמ״מ מאלסק; הפחד יצחק מבויאן ע״י ר׳ ישראל מרגליות, וכן ר״נ ע״י ר׳ יוסף ביליג, ר׳ ישראל ע״י ר׳ אליהו רזניק, רד״ב ע״י ר׳ זלמן בורר, ר׳ אברהם יעקב ע״י ר׳ לוי יצחק היילפרין, ור׳ משה׳ניו ע״י ר׳ גצל פוסטמן; ר׳ ישראל מצורטקוב ע״י רצ״ה ר״פ, וכן ר׳ חיים אהרנו ע״י ר׳ מנדל שפירא, ר׳ נחום מרדכי ע״י ר׳ ליבש פיטשניק, ור׳ נחומני ע״י ר׳ ישראל טרניקר; ר׳ ישראל מהוסיאטין ע״י ר׳ דוד שווגר, וכן ר׳ יעקב ע״י ר׳ נחום הכהן, ור״נ ע״י ר׳ יחיאל וולך. בהקדמת רש״י הירשפרונג כותב, שהדע״ק אמר למחבר שפניו מאירות מניצוצי אורות התנא רשב״י, ור״מ מפרימישלן כינהו שמעון הצדיק משיירי כנסת הגדולה.

מהדורה שניה בברלין תרפ״ד, ב, כב ד׳, ע״י נינו ר׳ אלעזר ב״ר שמעון השני, בתוספת מה שנדפס בספר דבש השדה, בילגורייא תרס״ט, מעזבונו של רד״ב ברייל שו״ב ברישא. את ההקדמה כתב לו בן גיסו, רמ״מ מרילוס מפריז מח״ס תפארת מנחם.

פנים חדשות לספר בהוצאת מונקאטש תרצ״ד, כד ד׳, ע״י ר׳ חיים ישכר גראס אב״ד פעטריווא ור״מ במונקאטש. בשער נמסר שסידר מחדש את כל המאמרים לפי סדר, הוסיף עליהם והגיהם עם ציונים, מראי מקורות, והערות שהוקפו בסוגריים. מהדורה זו צולמה ע״י ישראל זאב בניו יארק תשי״ד, בנספח לספר ליקוטי תורה לר׳ מרדכי מטשרנובל. כמו״כ בדפוס צילום מוקטן ע״י נינו ר׳ ישראל פרנס בברוקלין תשט״ו, בגודל רגיל בתש״ך לערך, ובסדרת ספרים הקדושים מתלמידי הבעש״ט.

מכתבו של רבי שמעון מירוסלב מיום ד׳ נח לבנו הרב יצחק, מבשר ואומר שחתונת הבת־האחות פריידא תתקיים בבוטשאטש באמצע החודש הבא. שיהיה כאן ביום ב׳ הבא אם רצונו להצטרף. בסוף פ״ש לבני המשפחה, ובפרט לאביכם הצדיק (רי״א מרופשיץ) בבקשה שיתפלל עבורנו.

מהדורה חדשה ומשופרת על ידי, בשם תורת שמעון השלם עם הוספות, ירושלים, דפוס בהר״ן, תשל״ד, בצירוף ספר **אהל שמעון** לתולדותיו, פג, קכג עמ׳. מהדורה מורחבת עומדת להופיע בתשמ״ז.

מַרְפֶּלְד

ר׳ אשר זליג

נודל בשנת תרל״ה לאביו ר׳ צבי לוי. נסמך מר״ב וויס מטשרנוביץ, ר׳ משה הכהן ר״פ מליזנסק בלבוב, ור׳ יצחק אליעזר גרינברג מגלינא. דומ״ץ פרוכניק, ומתרס״ו הראב״ד. גבאי א״י בעיירה.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״ב, לא בתרס״ח; בית דוד, קלח בתרע״א. השתתף מגלינא באהל מועד, ח״ג, תר״ס, דף יא ע״א. נזכר במחז״ה, ג׳ כסלו תרע״ב, 8.

אהלי שם, 434.

מַרְק

ר׳ אברהם יעקב מרק

מטשרנוביץ (תרמ״ד — תש״א)

נולד באיסטריק בשנת תרמ״ד, והתחנך על ברכי סבו רבי אפרים מיגולניצה חסיד רמ״מ מקוסוב. למד אצל ר׳ מרדכי פוהורילה אב״ד איסטריק, ובגיל עשרים נסמך מר״ב וויס אב״ד טשרנוביץ. השתלם גם בלימודים כלליים. סיים בתרע״ה את אוניברסיטת וינא וביהמד״ר בתואר ד״ר לפילוסופיה. בארבעת שנות מלה״ע א׳ רב במחנה פליטים בו היו יותר מרבבה, וסייע לרבה של לינץ הסמוכה. מתרע״ח רב רשמי בביאלא־בילין, ומורה דת בבתיה״ס התיכוניים בעיר. בתרפ״ו נבחר כרבה הרשמי של טשרנוביץ. נואם ודרשן מצוין, והחדיר בנוער הוקרה ליהדות. נשיא המזרחי בעיר, והתמסר לעניני חינוך והכשרת מורים.

נאומו על זכותנו לכותל המערבי, נדפס בתרפ״ט בחוברת קול יעקב בגרמנית. בכניסת הנאצים וחיילי אנטונסקו בקיץ תש״א, נערך פוגרום ביהודים. ביום 7 ביולי פרצו לביתו בדרישה להמציא אלף משאיות, או להראות היכן טמונים תכשיטי היהודים. נאסר במרתף של מלון, ועונה שלושה ימים. העלוהו על גג לראות בשריפת ביהכ״נ שלו, על שישים ספרי התורה שבו. למחרת ביום ד׳ י״ד תמוז תש״א הובל עם עוד מאה ושישים יהודים לשפת הנהר, ושם נאלצו לכרות את קברם, ונורו בעורפם הי״ד. אלמנתו פרלה עלתה לארץ, והעידה במשפט אייכמן. בנו תלמיד בי״ס לרפואה, נשלח בתש״ד לאושוויץ.

יצחק גולדשלג, אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 304-305; ישראל לבנון, מצא חן במדבר, 117-118, 288.

משלחת רבני רומניה בבוקארשט לביטול גזירת השחיטה (תרצ״ז) **עומדים מימין לשמאל:** הרב יעקב גינזבורג (גורא־הומור); הרב ד״ר א. יעקב מרק (הרב הראשי של צ׳רנוביץ); הרב יצחק וורמן (יאסי); הרב ד״ר יעקב נימירובר (הרב הכולל של רומניה); הגאון הרב יהודה ליב צירלסון (הרב הכולל של רומניה); הגאון הרב משולם ראטה (צ׳רנוביץ) והרב דב רבינוביץ׳ (פיאטרא־ניאמץ).

ר׳ (מנחם) מנדל מרק

נולד בשנת תרע״ד בקראקא. פעיל בחוגים החרדיים. השתתף מתרצ״א בשבועון די אידישע שטימע הקראקאי. כמו״כ בעתונים דאס ליכט בקראקא, ודאס יידישע ליכט שבקולומיאה. נספה בגיטו ביום י״ז חשון תש״ג הי״ד.

לעקסיקאן, ה, 515.

מַרְקוּס

ר׳ אברהם ישראל. ת״ח בקראקא.

במשתתפי אהל מועד, ח״ג, דף לו ע״א.

ר׳ אברהם שלום (ולא שלמה) **מרקוס**

נולד בשנת תקצ״ח לאביו ר׳ אהרן הלוי. מתרל״ח אב״ד וולדזירז שליד דולינא עשרות שנים.

תשובות אליו: דברי שמואל (מודלינגר), יא; חיים של שלום, ח״א, נה; מהרי״א הלוי, ח״א, כו בתרל״ט; שער נפתלי, ג.

אהלי שם, 238.

ר׳ אהרן ב״ר מאיר **מרקוס**

מקראקא (תר״ג — תרע״ו)

ר׳ אהרן מרקוס

נולד בהמבורג ביום י״ב שבט תר״ג לאביו האמיד ר׳ מאיר, ועל שמה נקרא. למד בת״ת ובגימנסיה. בהשפעת רבותיו: ר׳ ברוך ליפשיץ בנו של התפארת ישראל ור׳ יצחק ברניס, לא המשיך באוניברסיטה, אלא נסע לישיבת בוסקוביץ. שם פתח לו חסיד אחד צוהר לעולם החסידות. עבר לגור בפודגורזע, ונסע אל צדיקי דורו: רד״מ מצורטקוב ושאר אדמור״י רוזין ורימנוב. מתרכ״ב ישב ארבע שנים ברדומסק אצל התפ״ש, שאמר עליו כי הוא מסוגל לתרגם את תורתו כנתינתה לגרמנית. מהר״י מבלז שגם אליו נסע, הגדירו כמגן ושריון לחסידות מפני מסלפיה. לבושו חסידי לגמרי. היה הראשון שפסע מהמערב למזרח, בניגוד לתהליך שרווח אז. חיבר ספרי הגות, במגמה להראות לעיני העמים יופיה של היהדות. התפרנס כמנהל חשבונות אצל בעלי עסק פרטיים בקראקא בחברה למסחר פחמים, וגם בזגירז שליד לודז. אח״כ סוחר יינות, וסוכן ראשי של יינות כרמל בגליציה. דחה הצעות רבנות, ולא נענה לפרנסי גלזגו בסקוטנלד.

התקרב בתרמ״ב לחיבת ציון, כשהיה מתורגמן בין רבי יצחק פרידמן מבוהוש לנציגי בני ברית. ציר לקונגרס הציוני הראשון, והרצל ונורדוי ראו בו פילוסוף נכבד. פעיל במזרחי, ונסע לאדמורי״ם לקרבם לציונות. במשך הזמן נכזבה תוחלתו שיצליח במשימה זו, והתאכזב בגלל פעילות התנועה בתחומי התרבות. לבסוף התרחק ממנה, והתקרב לאגודת ישראל. בתר״ס שאף לעלות לארץ. בנו ר׳ שלמה שעסק במכירת אתרוגי א״י, הוציא לאור קונ׳ פרי עץ הדר, קראקא תר״ס, להימנע מקנית אתרוגי יון וקורפו. נפגש במרינבד עם הרב מזא״ה לפני משפט ביליס, להאיר את עיניו בצפונות החסידות שיידרשו לו. בתרע״ב יעץ לאדמו״ר מצורטקוב להעביר את שכיות חמדותיו לוינא, כי עומדת לפרוץ מלחמה, והרוסים יכנסו ויבזזו את רכוש היהודים. כשפרצה מלה״ע עבר להמבורג אל בנו, ובסוף ימיו גר בפפד״מ. שם נפטר ביום א׳ (ולא ד׳, ל׳) אד״ב תרע״ו, ונטמן בקראקא. מבניו: ר׳ ישראל ור׳ יודל. מנכדיו: ר׳ יוסף בלונדון, וכן ר׳ מנחם יוסף ב״ר צבי בב״ב.

ספרו העיקרי דער חסידיזמוס נדפס בגרמנית בשמו הבדוי וירוס, פלשן, ישורון, תרס״א, ופרשבורג תרפ״ז, להראות את העומק הפילוסופי שיש בקבלה ובחסידות. הוא כתוב באהבה מבפנים ממקור ראשון, ומשמש מקור חשוב ביותר להכרת התנועה. דובנוב ביקר את הספר שאינו מדעי. משה שינפלד תירגמו לעברית: **החסידות**, ת״א, נצח, תשי״ד, 436 עמ׳, ומהדורה מורחבת, תש״ם, תטז

עמ׳. הוא שינה את סדר הפרקים, והשמיט ביטויים חריפים. ג׳ שלום ביקרו על כך ב״בחינות״, ושקל למטרפסיה. מבקר בכיוון הפוך, בשם הספרותי יהודה בן זכאי: מבעד למסוה, ירושלים תשל״ג, לב עמ׳. פרק הקבלה שבספר בתרגום י. סלעי, יצא לאור ע״י הרב פרבר, ת״א, איתן, תש״ד.

חיבר גם בגרמנית: הפילוסופיה האינדוקטיבית של הבלתי מודע של הרטמן והחסידות, ח״א, לבוב תרמ״ט, ח״ב, קראקא־ויען, תרמ״ח־תר״ן; יודענשטאט של הרצל, קראקא תרנ״ז והמבורג תרע״ט; ברזילי, ברלין תרס״ה. מסה בתולדות הלשון העברית, בה מבקש להוכיח את היותה של לשון הקודש התגלות אלוקית, ומגלה את שליטתו בלשונות וחקר המקרא. תורגם לעברית, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשמ״ג, 359 עמ׳. כתב גם: תולדות היהודים, המבורג תרס״ג; כרכי הכרונולוגיה היהודית — מילואים לדברי ימי ישראל הקדומים, פפד״מ תרצ״ה; אמונות ודעות היהודים, המבורג תרס״ג וק״ק תרע״ב; ההתפתחות המודרנית של מדע היהדות, פפד״מ תרס״ז; בין שני כסאות — על בבל וביבל לדליטש. בתרנ״ט—תר״ס ניסה להוציא לאור את העתון: קראקויער יידישע צייטונג.

ההדיר את שו״ת מן השמים לר״י ממירוויש, קראקא, דפוס פישער, תרנ״ה, מב ד׳, וד״צ בתשי״ז. בעברית חיבר: קדמוניות א־ב, על החפירות והתגליות בבבל ובאשור ויחסן לכתבי הקודש, תרנ״ז, קלב עמ׳. מהד׳ ב׳ מורחבת בעריכת יוסף מרקוס, ת״א, סיני, תשל״ג, 191 עמ׳. שתי חוברות **קסת הסופר** לביאורי תנ״ך, מחברת א׳ עד אמצע פרשת לך, קראקא, דפוס מ. לנקוביץ, תרע״ב, א, קסד עמ׳, וד״צ, ספריתי, תשל״א. לתלדות חייו חיבר מרקוס מרקוס ספר בגרמנית, מונטרייי־שוייץ, תשכ״ו, 179 עמ׳. יוכבד סגל בצורה ספרותית: החסיד מהמבורג, ירושלים, אוצר הספרים, תשל״ח, 160 עמ׳.

ווילי אראן, ייווא בלעטער, 29, 143-148, עם ביבליוגרפיה, 42, 223-228; ר׳ בנימין, כנסת חכמים, 79-85; מליצי אש, ג, אדר, 74; קראקא, 106-107, 169-170, 180; פרופ׳ יחזקאל אפשטיין, חכמת ישראל במערב אירופה, א, 518; מ. אונגרפלד, הצפה, י״ד תשרי תשכ״ז, 5; יצחק רפאל, ראשונים ואחרונים, 381-385; אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ג, 305-313, עם ביבליוגרפיה.

ר׳ מיכל מרקוס. ת״ח בחרסקוב.

תשובה אליו: מהרש״ם, ח״ד, מז בתרמ״ג.

ר׳ שלמה מרקוס. אליו: מחזה אברהם, ח״א, קמח בתר״ס.

מֶרְקָר

ר׳ יהודה

דומ״ץ סוכא, אב״ד זייבוש, ובשנות התר״ף בברלין.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״ב, סה; מאורות נתן, קיז בתרפ״ח.

ודוביצה, 431.

מַרְקְשְׁנִיט

ר׳ דוד ברוך. ת״ח באברטין.

תשובה אליו: לתלמידי, שאילת שלום, תנינא, טז.

★

ר׳ משה. תשובה אליו: בית אפרים, תנינא, ח״א, סד. אולי הוא מקולבסוב אב״ד אברטין, גיסו של רמי״ל מסוסב, מובא רבות בספרי הדע״ק.

ר׳ משה דומ״ץ גוליגור. אליו: מהריא״ז, עו.

ר׳ משה דומ״ץ הורודנקה.

תשובות אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״ב, כא; שו״מ, תליתאה, ח״א, קיג.

ר׳ משה שו״ב חודרוב. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״ג, סז.

ר׳ משה. שו״ב טרמבובלה. אליו: בית דוד, קסד בתרע״א.

ר׳ משה. ת״ח בטרנופול. אליו: טוט״ד, תליתאה, קלח, קסא, קעב, קעג.

ר׳ משה. ת״ח בסטניסלב.

תשובות אליו: שו״מ, תנינא, ח״ד, נג, תליתאה, ח״ג, סה, רביעאה, ח״ב, נ, קא בתרל״ד.

ר׳ משה. מקובל בסקוליע (ולא סקול). תלמיד מובהק לרצ״א ולרי״א מזידיטשוב, ואליו נסע עם חסידיו שהכתירוהו כאדמו״ר.

פאר יצחק, יב ע״א; החסידות, 208.

ר׳ משה פודקמינר. נזכר בכתבי תלמידי ר״פ מקוריץ (אמרי פנחס, קסג).

ר׳ משה הלוי

מפשוורסק (ת״ף* — תקס״ו)

אביו לוי, ואמו: אסתר. סופר סת״ם בפשוורסק.

במשך דורות רבים השתדלו בממון רב לרכוש את תפיליו. הצניע את קדושתו ומעלתו, ורק אחרי פטירתו מצאו אצלו את חיבוריו. בתו נישאה לר׳ ישראל דב בר שלמה, בנו של היחסן ר׳ מנחם נחום שהיה נאמן ביתם של צדיקים, נתגדל כתלמיד כמה שנים בביתו של רבי זושא מאניפולי, ושלחו תמיד לאסוף את המעמדות בשבילו. האב והבן טרחו בהדפסת הכתבים, ובהסכמות הרבות שהשיגו מגאוני וצדיקי הדור (יותר מחמישים!), משתקפת ההערצה שרחשו למחבר. נפטר ביום י״ב טבת תקס״ו (ולא תקס״ה). אחיו: ר׳ יהודה ליב וייס דומ״ץ טשענגער בהגר, מקובל ואיש מופת. נפטר ביום י״ד ניסן ת״ר. בנו ר׳ אברהם אהרן שנקרא סאספאלער, אבי ר׳ משה חיים וייס מקליינוורדיין מח״ס ברית משה על הסמ״ג (שה״ג מארץ הגר, סב:).

אין להחליפו עם ידידו הדבק מאח, **ר׳ אברהם משה** ב״ר צבי הירש, שאף הוא נקרא בסתם ר׳ משה פשוורסקר. ר״ש מירוסלב הקפיד על אלו שקראו לו להבחינו: הגדול, באמרו שהסופר אינו הקטן. הורה לקרוא לו הראשון, וכמובא בדרך פקודיך, מצוה לה. תלמיד המגיד ממזריטש, ורבו של החוזה מלובלין. חי בפרישות ובסיגופים. דרש בקראקא בביהכ״נ העתיק, והשומעים נהנו כל כך, עד שפרנסי הקהל תפרו לו בגד משי לבן. כשאמר אח״כ בס״ג דברים שנראו להם חריגים, הוציאוהו ביום א׳ על כורחו מחוץ לחומות הגיטו. מחותנו של ר׳ אלימלך מליזנסק שנסע אליו, והסכים על ספרו נועם אלימלך. חמיו של ראז״ו פרנקל מפשוורסק בזיווגו הראשון. ר׳ הירש מרימנוב ראהו בטרנוב בהיותו בן ט״ו. נפטר ביום ג׳ ט׳ חשון תקנ״ד, ונשתמר נוסח מצבתו.

אור פני משה ח״א עה״ת וח״מ, מעזריטש תק״ע, ב, רמ ד׳, עם י״א הסכמות, ויתרן קיוה להדפיס בח״ב. עם כארבעים נוספות במהדורת ר׳ משה צבי שרייבר ב״ר גדליהו ז״ל, למברג, דפוס ר׳ פנחס משה באלאבאן ברי״ל ז״ל, תרי״א. מהדורות נוספות: בימ״ס ר׳ שלום שכנא מונק, ווארשא, דפוס ר׳ יוסף לעבענזאהן, תרמ״ג. ד״ס של מהדורה זו בלי ההסכמות, האחים לעווין־עפשטיין, תרס״ב, תר״ע, תרע״א ותר״ץ לערך, א, מו, לד, קיב ד׳. ד״צ ע״י נכדו ר׳ משה פשעמיש מפשוורסק כשההסכמות מסודרות מחדש, ניו יארק, דפוס אדיסון, תשכ״ג. ד״צ הוצאת למברג, ירושלים תש״ל, קל; לח; נג ד׳.

אור פני משה (ח״ב) על כתובים ומשניות ואגדות, ברדיטשוב, המו״ס מאיר עפשטיין, דפוס חיים יעקב שעפטיל, תרס״ד, 164 עמ׳, עם עשר מההסכמות הראשונות. נוספה כעת הסכמת רד״מ מצורטקוב ע״י רצ״ה ר״פ, ובנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ אהרן דאהל. המלבה״ד ר׳ נחמן ב״ר אליהו ז״ל מבאר כותב בהקדמתו, שקנה בתרמ״א את כתב ידו של המחבר עצמו מר׳ ליבוש ש״ץ דבאר, ב״ר אהרן ש״ץ מזריטש שהדפיס את הספרים שערי גן עדן וסידור ר׳ קופל, והוא ירש את הכתבים מחמיו בעל הדפוס במזריטש שאצלו נדפס לראשונה ח״א, ומודה לגבירי עירו שתמכו בידו. מהדורה שניה ע״י ר׳ אברהם ישעיה פלדשטיין מפשוורסק, בילגורייא, דפוס ר׳ שלמה ויינבערג, תרצ״ז, א, פז ד׳. נוספו בה בשוליים מראי מקומות, ובסוף: תיקונים; תודה למסייעים; צוואת המחבר. הועתקה מכתב ידו שאצל נכדו ר׳ הרצל סופר דקמינקא, ובספר אמרי שפר תרמ״ד. ד״צ ע״י ר׳ משה פשעמיש נכדו ור׳ שמחה לנדא מפשוורסק, ניו יארק, דפוס גרוס אונד וייס, תשי״ח.

ההסכמה ראשונה היא של ר׳ יהושע אב״ד דינוב מתקס״ו (פומיה ממלל רברבן פלאי פלאות מתוה״ק). רבות אחרות חסרות תאריך: החוזה מלובלין (והיה בהצנע לכת עד שלא נודע שהיה למדן. ואני ידעתיו, כי כשהייתי בילדותי הייתי סר למשמעתו ושתיתי מימיו הנאמנים, וידעתי שכל עניניו היו רק לשם שמים, ולעשות נחת רוח לפניו ית״ש. והיתה לו מדרגה שהרה״ג המנוח מוהר״ר משה אלשיך ז״ל היה מתגלה אליו, ומה גם ששמעתי ממנו בעצמו כמה דברים נעימים); רמ״מ מרימנוב (מעודי ידעתי את האיש ההוא ואת שיחו אשר היה לו שם ויד בנגלה ובנסתר, וכל רז לא אניס ליה); ר׳ יצחק פרנקל אב״ד בראטשין (הכיר את מעלתו וקדושתו כשביקר בפשוורסק אצל רבו ראס״מ, ראה את גודל הכבוד שרבו נהג במחבר ואמר לו עליו שהוא צדיק גמור, וכן שמע מר״מ עצמו כמה דברים); בני רבי משולם זוסיל מהאניפולי: ר׳ צבי מנחם מנדל אב״ד האניפולי, ור׳ ישראל אברהם אב״ד טשרני אוסטרהא (מספרים בשם אביהם שבהיותו בפשוורסק לא הוטבה בעיניו אכסניתו, נער קטן הוליכו לאכסנית ר״מ, ראה דמות דיוקנו כמלאך ה״צ, וכשכתב יצא להב מאותיותיו הקדושות. כשהכירוהו בעצמם ראו גודל צדקתו, זהירותו ושכלו הזך); ר׳ ישכר דב ב״ר אברהם שלמה הלפרין מברזן, ודודיו: ר׳ יחיאל מיכל הלפרין ור׳ יוסף אב״ד ברזן והקרייז, בני ר׳ אריה ליב מברזן: ר׳ שמעון ב״ר נפתלי הירץ אב״ד צורטקוב (משה איש אלקים); ר׳ אריה ליב ב״ר ברוך אב״ד לנצוט (מעולם לא מש מאוהלה של תורה ומד׳ אמות של הלכה... וכמה פעמים שמעתי מפיו הקדוש חדו״ת); ר׳ ישראל חיים ור׳ משה בצלאל מלודמיר; רצ״ה מזידיטשוב; ר׳ ליב ממינקוביץ; ר׳ אייזיק אב״ד האסין; ר׳ שמואל

אב״ד טולטשין; ר׳ ישראל מקמניץ; ר׳ נחמן צבי עפשטיין אב״ד קולומיאה; ר׳ משה אליעזר ב״ר אהרן ז״ל אב״ד חאטין; רמ״מ מקוסוב; ר׳ פלטיאל אייזיק ב״ר נפתלי הכהן ז״ל אב״ד סנעטין; החוו״ד מקלוש; ר׳ ראובן אב״ד זיטומיר; בני המגיד מזלוטשוב: ר׳ יצחק מנדבורנה, רבז״ו מזברז ור׳ משה ממזריטש; ר׳ ישראל איסר אב״ד מזריטש, ודייניו: ר׳ יצחק, ר׳ אהרן ור׳ מנדל.

בתקס״ח הסכימו: ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב (משה שפיר קאמר אמרי טבא אשר דרש משה אמת ותורתו אמת... אשר זכה משה לקרני הוד); ר׳ אשר צבי מאוסטרהא וקוריץ; ר׳ מרדכי מקרמניץ בהמגיד מזלוטשוב (מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר מכח הפעל בנפעל). בתקס״ט: המגיד מקוזניץ (ראיתי איזה ענינים בזה הספר, והמה אמרי שפר); האוהב ישראל; ר׳ שמחה אב״ד בוברקא (לחם אבירים אכל איש, זה משה ספרא רבא דישראל). שמע מפי רבי משולם זיסל מאניפולי שהפליג מאד בשבחו, והעיד עליו אשר כבוד ה׳ חופף עליו, שרתה שכינה במעשה ידיו); הבמ״ח מבוטושן (מרוב ענותנותו בחיים חיותו לא עשה עטרה להתגדל בה... חכמי ישראל וגאוני הזמן אשר הכירוהו מכבר, וידעו שהאיש משה גדול מאד בדבר הזה, איך שכל דבריו היו באורים ותומים והצנע לכת ובהסתר פנים); רא״ח מזלוטשוב; ר׳ מרדכי ב״ר פנחס שפירא אב״ד קוריץ ודובנקי (גדולי דורנו היה בפיהם כדבש למתוק); ר׳ יהושע השל אב״ד טרנופול (אשר הוא מרפא לנפש); ר׳ חיים יעקב ב״ר אברהם ז״ל אב״ד דוקלא (כל דבריו מיוסדים על אדני פז, תפוחי זהב במשכיות כסף דא״ח); ר״נ מרופשיץ (על יסוד רבינו אלשיך הקדוש ובדרכיו הלך, וממשה עד משה לא קם כמוהו ממש); הישועות יעקב (ידידי מנוער, ואהבת עולם אהבתיו זה רבות בשנים... סמוך ונראה אלי והיה עמי במחיצתי, ושמעתי מפיו הקדוש בעצמו כמה פעמים, הלא כה דבריו באש להלהיב לבב האדם ליראת ה׳ כל היום); ר׳ דוד היילפרין ויין גרטן אב״ד ליזנסק (מגודל אהבת בעהמ״ח אשר הכרתיו מנעורי ועד עתה, ידעתי גודל צדקתו וקדושתו... פריו מתוך לחכי); ר׳ משה ברנבלום מבראד אב״ד קסנטין ישן (מלא יראת השם, ומעיר לבות בני אדם מתרדמת הזמן... וכל אחד מכיר בו את חלקו). בתק״ע: רא״ז מרגליות (שמע מדודו ראס״מ אב״ד סטנוב, כי בהיותו בפשוורסק השתבח בגוויה טובא, וכשהיה מזכירו — מרגלא בפומיה כי קדוש הוא לאלוקיו... שמתי פני לספר הלז, ודרכיו ראיתי כי שקולים הם בשקל הקודש, ויסודתם בהררי קודש); ר׳ בצלאל מרגליות אב״ד אוסטרהא; ר׳ אברהם יהודה ליב ב״ר יוסף הלפרין אב״ד ברעזין־ברזאן (כל רואיהם טועם טעם מן... הם הדברים השוים לכל נפש, ונוחים למקום ולבריות); ר׳ צבי אריה מאליק.

מרקוס, החסידות, קנא-קנב, קפח; דור דעה, צדיקים, רמד-רמז; שם ושארית, פא-פב, של״ש, יב; אלבום החסידות, 91.

ר׳ משה. אב״ד רוזוודוב בתק״ף לערך. אליו: זרע יצחק, ה.

ר׳ משה ב״ר ראובן שאול (או שאול ראובן). ת״ח בקולטשין ובזברז.

תשובות אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, עט, שלז, שלח.

ר׳ משה ב״ר שלמה

מקיטוב (תמ״ח — תצ״ח)

נולד ביום כ״ו טבת לאביו ר׳ שלמה. לפי שהגה״ח היה תלמיד הבעש״ט, אבל לפי מסורת בני העיר היה רבו וקשיש ממנו, והוא שגילהו לעולם. נפטר ביום י״ז שבט תצ״ח. אמר קודם פטירתו, שאם יבואו עשרה אנשים בעת צרה להתפלל על קברו, ימליץ טוב עליהם. נכדיו כבדי פה, כי פגעו פעם בכבוד הבעש״ט. בתו (ויותר נכון בת בנו) נישאה לרבי ישראל דער טויטער (המת) אחיו של ר״נ מברסלב, וצאצאיו מפורטים באגרת יוחסין, תורת חסידים הראשונים, רמז — רנב. חתנו: ר׳ יונה ב״ר אברהם הלוי, רב בקיטוב, נפטר ביום כ״ג ניסן תקל״ד. לקט דברי משה מתורותיו, בספר תורת החסידים הראשונים, שלג — שלט, עם תולדותיו ושני מכתבים: מאחיו ר׳ חיים מהורודנקה, ותשובת הבעש״ט.

נזכר בטוט״ד, תליתאה, ח״א, רסא.

ר׳ משה אברהם דומ״ץ טורקא. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, צה.

ר׳ משה אהרן פ׳. דומ״ץ ואב״ד סקלט כשלושים שנה. נערץ על התושבים בתומו וביושרו. נפטר ביום ג׳ שופטים תרמ״ד, והרב מהרימלוב בא להספידו.

תשובות אליו: לנד״ז, חסל״א, קמא, או״ח, לא בתרט״ז; קול יהודה, א, טו; שארית צבי, בסוף, ג בתרכ״ג. חתם בתרכ״ט למען הדב״ח. במנויי מנורה הטהורה תרמ״ד.

ליב רוזנצווייג, העברי, כ, שסח.

ר׳ משה דוד דומ״ץ בוברקא.

תשובות אליו: שו״ת ישועות יעקב, או״ח, ב, יו״ד, ו.

ר׳ משה דוד. ת״ח בבלוזוב.

תשובות אליו: רבו, שם עולם, ח״ב, קנח, קנט בתרל״ה.

ר׳ משה זאב ברמ״א, דומ״ץ רישא. חתם בתרכ״ט למען הדב״ח.

ר׳ משה חיים. מלומדי קלויז בלז בטרנוב. אח״כ רב במעליץ.

גדולי חסידי בעלז, ח״ב, תלו.

ר׳ משה יהודה ליב ב״ר יעקב

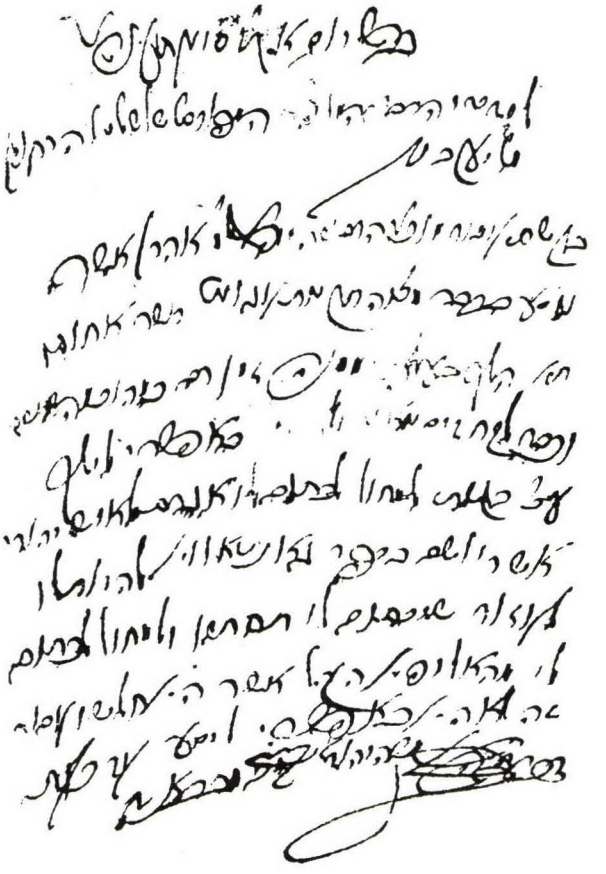
מסאסוב (תק״ה — תקס״ז)

נולד בבראד בשנת תק״ה לאמו רבקה, ולאביו המתנגד ר׳ יעקב איטינגא־אטינגר מחכמי העיר (נולד בשנת ת״ף לערך. כיהן בצעירותו כרב בפוריצק. בשנותיו האחרונות עבר לגור בסאסוב ליד בנו. נפטר אחריו ישיש ביום ו׳ (או ז׳) ניסן תקע״א, ונשתמר נוסח מצבתו. ד״ת ממנו מביא הדע״ק בספרו דברי אבות, דף ב ע״א), בנו של ר׳ יוסף אב״ד זלוטשוב לנוסח אחד, ונכון יותר של ר׳ יוסף יוסקא אב״ד פודקמין מח״ס אהל יוסף, ב״ר ישראל מח״ס הלכה אדם מישראל אב״ד זלוזיץ ולוקטש, ב״ר יעקב אב״ד הוסיאטין, ב״ר אברהם אבלי מלודמיר והרובשוב, ב״ר בנימין בונם, ב״ר מאיר ז״ק אב״ד לבוב תוך העיר (תלמיד המהר״ם מלובלין, ויחוסו הגיע אל הרא״ש משבט יהודה). הפרטים מבוארים במגילת יוחסין וסדר ההתקשרות שבסוף עשר קדושות, 110-111, ושם מפורט מי היה חמיו של כל אחד מאבותיו.

תלמיד מובהק בתורה ובחסידות (שבע שנים, וי״א י״ג), לרבי שמלקא הורביץ בריטשוואל, שינאווא וניקלשבורג. נסע גם לנועם אלימלך. ישב באפטא גם בתקל״ו, כשקצין אחד הקדיש שם שטיבל לחסידות במגמה להפיצה בעיר. תפס שם ישיבה, ואמר בה שיעורים. מוסרים כי קירב אז לחסידות את היהודי הקדוש. לפי נוסח אחר הגיע לעיר סמוך לשנת תק״ס, ועזב כשהגיע לשם האוהב ישראל לכהן כאב״ד. התישב בסאסוב (לפי מסורת המשפחה בין תקמ״ב לתקמ״ז), ועל שמה נודע לזכרון עולמים. ידע להולך עם ת״ח מובהקים, ועם אנשים פשוטים מדלת העם. נודע באהבת ישראל שלו, ודאגתו לאלמנות וליתומים. כל ימיו בעל יסורים, ועם זאת מכתת תמיד רגליו לפדיון שבויים ולקירוב רחוקים. אדם לא הקדימהו בשוק לשאול בשלומו, ומילדותו לא החסיר תיקון חצות, אפילו כשנשכב לישון עייף באחת עשרה. הגביר ר׳ יודל נתנזון נוכח בזאת, כשניסהו בשני אלה. דרכו בחסידות היתה עבודת ה׳ בשמחה ובריקודים. מתלמידיו והנוסעים אליו: ר׳ פייביש מבלשביץ תלמיד הנו״א, הדע״ק, העט״צ (קרא עליו את הפסוק: בים דרכך ושבילך במים רבים, ועקבותיך לא נודעו), רמ״מ מקוסוב, ר׳ ישראל מפיקוב, ר״מ מפרימישלן, ור׳ משה חיים אפרים אב״ד קלוש. נפטר ביום שלישי ד׳ שבט תקס״ז, ונשתמר נוסח מצבתו. אמר פעם שבפטירתו תנגן תזמורת ניגון של חתונה, ואכן כשנזדמנו באותו יום לעיירה חבורת מנגנים, ביקש מהם לנגן שיר של דביקות שממנו התרגש מאד, והיה ידוע לבני הקהילה עד ימינו. לפי בקשתו לא הלינוהו, וההלויה התקיימה בו ביום בסופת שלג וקור עז. ציוה לדורות שלא יגדרו את בית העלמין במקום. בעליה של ביהמ״ד העתיק בעיירה נשתמרו כסאו, מקלו והספודיק שלו. כשמתנגד אחד חמד לו לצון ולבשו, פרצה שריפה בעיירה. דמותו היתה חקוקה בלב בני המקום, נהגו להזכירו בכל הזדמנות, ולספר ממעשי הצדקה וחסד שלו. עד ימינו גרו במקום צאצאי העני ר׳ שמחה ליבוש, והגביר שהשיא את בנותיו ובעצמו נפקד בבן בברכתו ובפעולתו של רמ״ל. יום ההילולא היה יום מיוחד במקום, ובני העיירה הרחוקים הקפידו לשוב אליה ליום זה. הכינו מראש כמויות גדולות של מזון ונרות להמונים המגיעים, סגרו את החנויות, בתי המדרש והחדרים, עלו לציון בבקשות שונות, והשתתפו אח״כ בסעודת ההילולא בראשות כל רבני הסביבה. הגויים הצטלבו לפני שהזכירו את שמו, ומרוב פחד לא הרסו בשואה את אהלו ובית מדרשו (מיין שטעטל סאסאוו, 114).

ילדיו: א. ר׳ יקותיאל שמואל שמלקא ממלא מקומו בסאסוב: ב. פסיה לאה הילדה בפטירת אביה, זו׳ רבי דוד הגר מזבלטוב; ג. חיה טעמעריל, נפטרה על פניו.

ליקוטי רמ״ל עה״ת וליקוטים. הובא לדפוס לראשונה ע״י ר׳ משה יהודה ליב הלוי איש הורוויץ וגיסו ר׳ ישעיה אשר הורוויץ מייזליש, לפי כתב יד שמסר להם ר׳ יוסף יוסקא קרמר מטשרנוביץ, בהעידו שהוא כתב ידו של המחבר וראהו אצל רמ״מ מקוסוב, והם קבעו את שם הספר, טשערנאוויץ תרט״ז, יח ד׳. בסוף הנהגותיו, ומכתבו מתקנ״ו בו מזכיר את ש״ב ר׳ יצחק בהרב פייבל אב״ד לכוביץ. הספר נתחבב מאד על החסידים, וחזר ונדפס בצורה זו פעמים רבות. בזיטאמיר, ע״י השותפים ר׳ חנינא ליפא ורי״ה שפירא נכדי הרב מסלאוויטא, תרי״ז, 40 עמ׳, ושוב בדפוס רא״ל שפירא, תרכ״ד, 46 עמ׳. פעמים אחדות בלבוב, דפוס ר׳ זלמן ליב פלעקיר ושותפיו, תר״ך, יא ד׳; דפוס ר׳ ישראל אלימלך שטאנד, תרכ״ב לערך;

כתב ידו וחתימתו של רבי משה ליב מסאסוב

דפוס א. י. מדפיס, תרכ״ג לערך; דפוס קוגל־לוין, תרכ״ה, (כ) עמ׳, ושוב אצלו בתרל״ג ע״י ראי״ה דרוקר, (יד) ד׳. עם הרבה הוספות ע״י ר׳ אברהם ב״ר משה דנציגרקרון מוורשא בגרודזיסק, ווארשא, דפוס ר׳ יעקב זאב אונטערהענדלער, תרנ״ב, 48 עמ׳. פיעטרקוב, ר׳ אליהו וולף רוזנברג, תער״ב, 47 עמ׳, ובסוף הנהגות ר״ש מקרלין. בהגהה מדויקת, ירושלים, דפוס התחיה, תשכ״ג, צח עמ׳, עם הקדמת המלבה״ד ר׳ נחום כהן. בעמ׳ מה שער: אלפא ביתא עם מילי דאבות מרצ״ה מנדבורנה. ר׳ יוסף הלל קעניג צילם מהדורה ישנה של לבוב, ירושלים תשכ״ה, 22 עמ׳, בסוף הספרים צוואת ריב״ש והנהגות ישרות, דרכי צדק דרך אמת, ודרכי ישרים.

היו גם מהדורות בשינויים ובשמות שונים. **אמרי נועם** עה״ת מועתק מכת״י בנו, ובסופו ויכוחא רבה של ריי״ש משפיטיבקה עם הנו״ב וד״ת מגאונים, טשערנאוויץ, ר׳ הירש וואהל, תרמ״ד, טז ד׳. יש בו שינויי לשון, ונשמטו ד״ת אחדים. **ליקוטי תורה להרמ״ל**, נעתק מכתב ידו, עם ליקוטים מספרי תלמידיו העט״צ והדע״ק, ע״י נכדו רמ״מ הגר אב״ד זבלטוב, קאלאמעא, דפוס ר׳ אביגדור ב״ר אלטער טייכער, תרנ״ו, ד, יד ד׳. המסכימים מחותניו: רד״מ מצורטקוב (נודע ומפורסם לכל רב צדקו וגודל קדושתו); דודו ר׳ יצחק מבוהוש (כולל מה שנדפס כבר בליקוטי רמ״ל), בתוספת כמה גרגירים; ר׳ יצחק מבויאן; ר׳ ישראל מס״ג (גודל קדושתו ויקרת צדקתו האיר בכל קצוי ארץ). בהקדמת המלבה״ד מספר בשבחי המחבר. ההנהגות בהתחלה, ובעמוד האחרון מכתב מר״מ מפרימישלן לר׳ דוד הגר מזבלטוב. **תורת הרמ״ל השלם** עה״ת וליקוטים מכתב ידו ולקט מספרים, מדף כב ע״א: עטרת זקנים, ד״ת מרבו ומתלמידיו, מדף לח: קונ׳ שבעה ימי שבתא, הנהגות שבעה צדיקים, מ. סיגעט תרס״ג. בהקדמת המלקט נכדו הרב משה ברגר מסטניסלב כותב, ששת נוספות על מהדורת זקנו רמ״מ הגר מזבלטוב מתרנ״ו, ומציג את הסכמות אותה מהדורה. בסוף שני היתרי הוראה שקיבל המהדיר, ורשימת המנויים. אלה נשמטו בד״צ ישראל תשל״ב, מה ד׳, אחרי שפתי קדושים לרצ״ה מנדבורנה.

ר׳ נחמיה שפירא אב״ד ססוב מתמרמר על מהדורה זו בה נוספו גרגירים אחדים בלבד, אבל חלו בה ידים בשינויים רבים, ובתוספת דברים שאינם כלל מרמי״ל. על כן הדפיס מכתב יד אותנטי של זקנו **חדושי הרמ״ל**, ח״א על מסכתות וסוגיות בכתובות, ב״ק, ב״מ ועוד, לראשונה מכתב יד שהיה בידי ר׳ שלמה שפירא ממונקטש, עם הגהות וביאורים וציוני מראי מקומות ממנו, וינה, דפוס האלפערן ושותפיו, תרפ״א, 16 92 עמ׳. מעבר לשער תודה לרח״ה בן אסתר מלכה ציגעלהיים המו״ס, שהלוה את סך הוצאות ההדפסה. המסכימים: ר׳ יהושע הורביץ מדזיקוב בתרע״ב (מי לא שמע את גדולתו וקדושתו... ראיתי את ההערות והוטבו בעיני); בתרפ״א עם ד״ת: ראמ״מ שטיינברג (כל דבריו גם בפלפול הלכה — הם מלאים קדושה וטהרה, ומלובשים בענוה יתירה... נעימים ומשוחים בששר הפלפול ומשמחים לב); ר״מ אריק (אשר למד עם תלמידים, צלל במים אדירים, והעלה פנינים יקרים מפז בחריפות ובקיאות, משמחי לב ומאירות עינים, ומחזה נפלאה הוא לראות לשונו הזהב הנובעת מקרב לבו הטהור... בקצרה למאוד ומחוי במחוג, ולפעמים חסרו תיבות מטשטוש ויושן הכת״י, ויגיעה רבה היה לנכדו). בהקדמת המהדיר מספר על גלגולי הכתבים שעברו לבן המחבר, בהיותו בקוסוב שלטו בהם ידים להעתיק קטעים שהם לקוטי הרמ״ל, בשובו לססוב נשרף חלק, ואח״כ הכל אחרי שחתנו ר׳ שלמה הספיק בהיותו בן ט״ו להעתיקם מקופיא שלא ביסודיות, קרא לספר שערי דעה אבל מאוחר יותר סילק שער זה, וממנו עברו

לבנו רמי״ל אב״ד סטריזוב שהעבירם לבנו לסידור ולהדפסה. מבאר כיצד מציין תיקונים ושינויי לשון, ומוסר פרטים ביוגרפיים רבים. ח״ב עה״ת, נ״ך ומאמר לחנוכה עם הערות המהדיר, 4, 36 עמ׳. בהקדמתו מגולל את סדר הדפסת ספרי המחבר ושיבושיהם. ח״ג: **לקוטי חדושי רמ״ל**, עה״ת ונ״ך, אגדות הש״ס ופרקי אבות, תפילות וזמירות, מנהגים, הסכמות ומכתבים עם הערות, 4, 47 עמ׳. בהקדמתו כותב שהשמיט את ההנהגות כי לא נמצאו בכת״י שאצלו, בדפוס הראשון היה להם שער מיוחד: קישוטי כלה, ובהוצאות הבאות השמיטוהו ונחשב בטעות למחבר, וגם דודו רצ״ה ממונקטש אמר לו שאינם לרמי״ל. בהערותיו מוכיח את זיופו של המכתב מהגניזה החרסונית מתקל״ו לתלמידו רמ״מ מקוסוב. בסוף תשובת אביו רמי״ל מסטריזוב מתרע״א, לר׳ מאיר ישראל קרויז מאונגוואר, בענין זמן הדלקת הנר במוצש״ק, ד״צ בישראל תשכ״ז. מעבר לשער המכתב ששיגר עם הספר בבקשת תמיכה לסילוק ההלואה, ודף הסכמות נוספות מר׳ ישראל מצורטקוב ור׳ ישראל מהוסיאטין.

את ההנהגות שהשמיט ״ללא סיבה״ הדפיס ר׳ גרשון הגר אב״ד טויסט עם הקדמתו בספר **חמדה גנוזה**, ווין תרפ״ב לערך, 32 עמ׳. המו״ל: ר׳ יוסף חיים (ביגלאייזן) נכד בעל אור ישראל. הסכמת ר׳ ישראל מצורטקוב ע״י רצ״ה ר״פ. לעומת ר״נ שפירא שכפר בנכונותה של הגניזה החרסונית, צירף מעמ׳ 20 מכתבים מהבעש״ט ותלמידיו מגנזי ר״י מרוזין ברוסיה, שהעתקתם נשלחה אליו ע״י ר׳ ישראל גרוזיצינסקי מטומשוב. בהתחלה אגרת הרמב״ן. בעמ׳ 6-10 הנהגות הרמי״ל. אח״כ חמדה גנוזה — ד״ת מצדיקים עה״ת. ההנהגות ממנו ומרצ״ה מנדבורנה: **אלפא ביתא**, לובלין, דפוס ר׳ עוזר צווקין, תרצ״ד, 4, 21 עמ׳. המלבה״ד: ר׳ יחזקאל אפרים מנדעלעל ב״ר שמעון צבי ז״ל שהיה מלמד תורה וגמרא, וכעת כשל כוחו וטפלי תלויים בו. בהקדמה כותב שלהדפסה יעצו ר׳ שמעון אברהם מזליחוב ר״מ יח״ל, ומציג את הסכמתו. זאב גריס סבור שליקוטי רמ״ל הוא קונטרס ברסלבי (ק״ס, נג, 763-778).

לתולדותיו: **בחסד עליון**, שלושים פרקי סיפורי גבורותיו ומעלליו, אליהו כי טוב, ירושלים, א מכון להוצאת ספרים, תשט״ו, רכו עמ׳. (שיבושים ביוגרפיים רבים, כגון שנולד בססוב, פירנס את אמו האלמנה, אב״ד העיירה שלחו לניקלשבורג הרחוקה, עשה כמה שנים באפטא, בזקנתו שב לססוב להיטמן בקברי אבותיו, ונפטר בתקס״ח). **אוהב עמו ישראל**, סיפור מופת ממנו לילדי ישראל, ג. חנוך, ירושלים, אורה, תשמ״א, קטז עמ׳. בסוף פקסימיל מכתבו ותמונת אהלו.

תשובות אליו: ישועות יעקב, או״ח, סי׳ קלא, אה״ע, סי׳ יז, ס״ק כג; נטע שעשועים, אה״ע, עט. נזכר בשו״מ, תליתאה, ח״א, שצה. סיפורים ממנו: מעשה צדיקים (בודק), נז-סז, עם איגרתו שבליקוטי רמ״ל. סיפור, עשר סיפורות (גסנבויאר), ו. גיסו ר׳ משה מקולבסוב אב״ד אברטין מזכירו בהסכמתו לנחל אשכול תקס״ז. מכתבו לר׳ שמחה מבוברקא, בראש מעון אריה (צוזמר-רייכנברג). שני מכתביו מתקנ״ז ותקס״ב לחוזה מלובלין, נחלה לישראל (היבנר), כ.

עשר צחצחות, מערכה ב, 41-60, עם מכתבו מתקנ״ח לחוזה, ומכתבו לר״ש מבוברקא; דור דעה, צדיקים, רמד-רמז; לקורות, 80-86, לתולדות, 81-87; תמימי דרך, 56-58, 66-69, 81-85, 118-120, 148-149, 153-154; אלבום החסידות, 99; לא זכיתי באור, 14-15; ישורון (פרחי ויזניץ), 11, תשל״ט, ג-ו; הדרום, ניסן תשל״ה, 172-187.

ר׳ **משה יהושע** ב״ר אברהם יהודה

ראש ישיבה בהגר, וכך נקרא בבואו לקולומיאה. דומ״ץ אצל רבו ר׳ הלל ליכטנשטיין, ור״מ בעיר ל״ו שנה. התפלל בביהמ״ד החדש. עובד ה׳, עניו ושפל רוח. איש קדוש, והתיחסו אליו כרבי, אע״פ שלא נמנה על החסידים. י״א שהיה בנו של רבי קופל ליכטנשטיין מרדוביץ. נפטר בן ס״ו בבוקר יום ב׳ כ״ט שבט תרס״ד, אחרי גסיסת יום אחד, כשסביב מיטתו תלמידיו וחסידיו. בביהכ״נ הגדול הספידו האב״ד, ואח״כ הראב״ד אב״ד ט״ג, ואב״ד בעטלאן מהגר. ילדיו: א. ר׳ אלתר ממלא מקומו כדומ״ץ. בתרפ״ח השתתף בועידת הרבנים בלבוב; ב-ג. בנים; ד-ו. בנות.

יום, קמחז״ה, י׳ אדר תרס״ד, 5; פנקס קאלאמיי, 120.

ר׳ **משה יהושע השל** (שוע)

שם משה נוסף לו אולי במחלתו. תלמיד רל״י מברדיטשוב ורמ״ל מסטוב. אב״ד דינוב שנים רבות, בין תק״ן לתק״ע לערך. בדורו העריכו את מדרגותיו, ואמרו שהיה בעל רוה״ק באמת. פעם קם מפני רבי שלמה ליב מלנטשנא, בראותו כי אליהו נכנס עמו. מקובל שהבני״ש (והעט״צ) היה תלמידו, אף כי בספריו אינו מזכירו כרבו. נפטר ביום כ״ג אייר תקע״ג (ולא תקצ״ג). מנכדיו בדינוב ר׳ ראובן אשר האופה, שבביתו מול ביהכ״נ הגדול היה נעול החדר שבעלית הגג בו היה לזקנו גילוי אליהו.

ד״ת ממנו בספרי הבני״ש; תולדות אדם (אוסטרובה), נז ע״א.

מליצי אש, א, אייר, רפו; מאיר וונדר, דינוב, 77-78, 138.

ר׳ משה יעקב דומ״ץ מגרוב. אליו: שו״מ, תנינא, ח״ד, עט.

ר׳ משה יצחק אב״ד הוסיאטין.

תשובה אליו על שם העיר בגט, מח׳, בית אפרים, תנינא, ח״א, כט (יוצא בה בחריפות רבה נגד בעל טור האבן מדובנא).

ר׳ משה יצחק דב אב״ד שנעריץ (צ״ל שצריץ) ע״י גריידונג.

תשובה אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״א, מב.

ר׳ משה ליב. ת״ח בדרוהוביטש. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״ג, נח. אולי גר קודם בנדבורנה, ולשם תשובת רבו, ארץ צבי, יו״ד, מא.

ר׳ משה ליב מסוב ראה לפי: **ר׳ משה יהודה ליב**

ר׳ משה מאיר דומ״ץ טיסמניץ. אליו: שו״ת מהר״ץ חיות, ח״א, נג, לפני תר״י. אולי הוא שנעשה אב״ד בירטש.

לברטש: שו״מ, תנינא, ח״ב, נב בתרט״ז; (שו״ת רמ״ץ, ח״ב, אה״ע, יא בתרי״א); תפארת יוסף, חו״מ, ז.

ר׳ משה מאיר. ת״ח בקראקא. אליו: מחזה אברהם, ח״א פ בתרנ״ט.

ר׳ משה מנדל דומ״ץ בריגל.

תשובות אליו: טוט״ד, קמא, קכא, תליתאה, ח״א, רסג; שירי טהרה, דף מה:

ר׳ משה מרדכי דומ״ץ ברודשין.

תשובות אליו: בר ליואי, ח״ב, אה״ע, נד; טוט״ד, תליתאה, ח״א, קפב; מהרי״א הלוי, ח״א, קנ בתרכ״ג.

ר׳ משה מרדכי ב״ר אליעזר

חתן ר׳ יהושע פלק הכהן נכד הסמ״ע. בספריה הלאומית ספרו תפלה למשה, שנכתב בכתב יד נאה בבוצץ תקל״ז. בהקדמתו בכתב רש״י כותב שחיבר ספר מאמר מרדכי, וכעת על שמו השני. לא למד שו״ע בעיון, ולכן רשם הסימנים למזכרת, ומכל סימן ג׳ דינים לחזור עליהם תמיד, ומבקש שאם יגיע אל גדולי הדור שיתנו לו הסכמה. הסימנים כתובים יפה, ואחרי כל כמה דפים — חידושים על פרשיות התורה בכתב קורסיב.

אולי אל נכדו בבוצץ: טוט״ד, קמא, רט.

ר׳ משה עזריאל דומ״ץ דלטין. במנויי מנורה הטהורה תרמ״ג.

ר׳ משה צבי ראב״ד קופיטשיניץ.

בתו חנה בילא זו׳ **ר׳ אברהם אהרן** שו״ב צורטקוב, ב״ר גבריאל יוסף ב״ר ישכר דב ב״ר ישראל ״דער טויטער״ אחיו של ר׳ נחמן מברסלב, בני ר׳ שמחה מהורודנקה וזו׳ פיגלי בת אדל בת הבעש״ט. רא״א נסע לר׳ חיים מקוסוב, בעל צדקה באופן מופלג, החזיק משפחות מבלי שהן ידעו ממי, לא סעד בשבת בלי עניים לשולחנו, והקפיד לאכול מלוה דמלכה בעשרה.
ילדיו: א. ר׳ שלמה זלמן שו״ב צורטקוב. נשא את רייזא בת ר׳ יצחק שו״ב קיטוב (וזו׳ גיצא בת ר׳ הנדל הכהן שו״ב קיטוב נכד המג״ע, שרמ״מ מקוסוב מינהו על השובי״ם והיה חתן ר׳ שמואל, חתן ר׳ נחמיה פיבל אבי ר׳ קופל חסיד מקולומיאה), ב״ר חיים עזריאל מתלמידי החוזה ורמ״מ מקוסוב, ב״ר יצחק ראב״ד קרסניפולי מח״ס סוד ברית יצחק. ילדיו: 1. ר׳ גבריאל יוסף שכטר, נאמן ביתו של האהבת ישראל. נשא את גיטל בת ר׳ יצחק אייזיק שו״ב; 2. ר׳ נחמן שו״ב שאץ; ב. ר׳ גבריאל יוסף בסניאטין; ג. אלטע זו׳ ר׳ יצחק שפירא שו״ב בשאץ, ב״ר יעקב יוסף נכד ר״פ מקוריץ; ד. יוטא.

תורת חסידים הראשונים, רמז-רנב, עם פירוט הצאצאים.

ר׳ משה צבי הירש. ת״ח בסטריסוב.

תשובה אליו: בית שלמה, יו״ד, ח״ב, קעד בתרל״ב.

ר׳ משה שמואל. ר״מ בישיבה שיסד הדב״ח בצאנז.

ר׳ משה שמחה. מ״מ בזלוזיץ. במנויי עקבי הצאן, הוסיאטין תרס״ד.

ר׳ משולם אב״ד רוהטין. ד״ת ממנו בנחל אשכול, לט:

ר׳ משולם אבוש. לחד״ז בדלטין, ארץ צבי, יו״ד, נד.

ר׳ משולם זישא אב״ד קרוקניצה. אליו: מהר״ש, ח״א, פה בתרס״ב.

ר׳ משולם זלמן מרישא ראה לפי: **ר׳ ישראל משולם זלמן**

ר׳ מתתיהו. צדיק בבריגל סביב תק״ע. בנוסעים אליו: רבי שלמה בוכנר מקשאנוב (שלשה עדרי צאן, ג).

ר׳ מתתיהו

בנו של רבי נחמן מאוזירן. תלמיד החוזה ורבי שמואל מקארוב. החוזה קירבו מאד, והורה לו

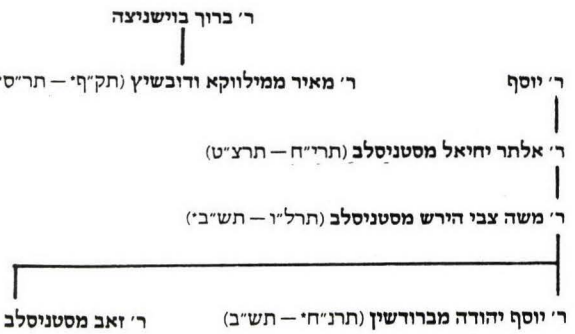
לקרוא בתורה לפני הציבור. אחרי פטירתו נעשה אדמו״ר בקוסוב (פולין?), ועכ״ז עזב את חסידיו, ונסע לפשיסחה ולקוצק. שם החשיבוהו מאד. העביר את רמ״מ מטומשוב לקוצק. נפטר בשנת תרי״א.

החוזה, ערב.

נ

נֶבְּנְצַל

חלקה משפחת לויים. מקובל אצלם שזוהי סיבת שם המשפחה, על שם הכתוב: והלויים לא התפקדו בתוך בני ישראל (במדבר, ב, לג).

ר׳ אלתר יחיאל ב״ר יוסף **נבנצל**

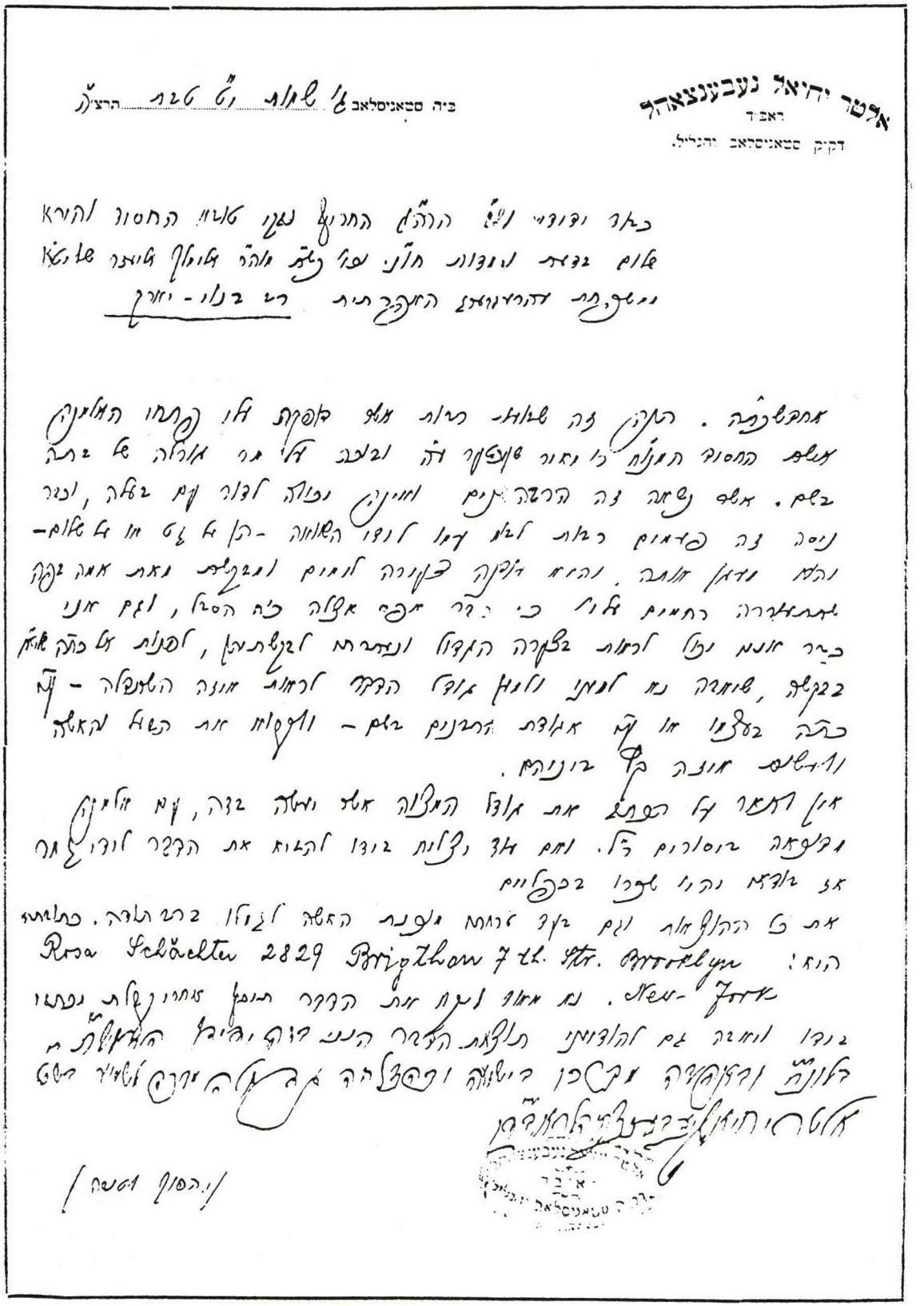
מוישניצה וסטניסלב (תרי״ח — תרצ״ט)

נולד בשנת תרי״ח (ולא תרי״ב לערך), לאביו ר׳ יוסף שהיה יהודי פשוט, לא לוי, ושנים רבות לא היו לו ילדים. סיפר רב״ח גרינפלד, כי כשעבר בבובוב הצדיק ר׳ מיכלי מקורימא, ברכו שיהיו לו בנים תלמידי חכמים ונולדו לו ר׳ אלטר, וחנה אשת ר׳ מרדכי מאיר גוטוירט דומ״ץ בובוב. נפטר לפני תר״ס.

רא״י למד אצל גיסו, ובקלויז טרנוב עם ר׳ שמואל ור׳ יוסף אנגל. הסתופף בצל הדב״ח ונכדו ר״ש מבובוב. נשא את שינדל שפרינצא, בת הגביר ר׳ יהודה ליבוש לנדא מגורליץ שהבטיח לו מזונות לכל חייו, נפטרה בשבת ט׳ אד״ב תרצ״ה. הכנסתו היתה מגביית אגרות מאלו שעברו בכבישים, ורוב הזמן למד והורה בישיבה שהקים בעיר, והחזיקה על חשבונו. בשנת תר״ן (ולא תרמ״ז) נבחר כראב״ד וישניצה. חיבר בה את ספרו על יו״ד שהודיע את טבעו בעולם.

בסוף תרנ״ט נקרא לכהן כראב״ד סטניסלב, תפקיד שמילא ארבעים שנה. הכירוהו כבעל שכל בהיר, מחשבה עמוקה ובקיאות במקורות, ולכן העדיפו להתדיין אצלו, ושני הצדדים יצאו מרוצים. כשישב בדיני תורה רשם לעצמו את הטענות בקצרה, הרהר בדבר במשך היום, ולמחרת בבוקר הוציא את פסקו. נקרא לבוררויות מסובכות, ממקומות מרוחקים הפנו אליו שאלות, ואחרי מלה״ע א׳ סייע רבות לתקנת עגונות. הוקירו בעיר את הדמות בעלת הקומה התמירה, מצח גבוה, עינים עבותות, זקן היורד על פי מידותיו, תנועותיו מדודות, וכולו אומר כבוד ושבתיות. פעיל מאד בצורכי הקהילה, וברוב מוסדות החסד שבעיר. חבר הנהלת בית היתומים הגדול והתמחוי העממי. בהשגחתו התנהלה ישיבת אור תורה, שנוסדה בעיר בתרס״ו ע״י האב״ד רא״ל הורביץ, במימון הנדיבים רצ״ה וייסהויז ז״ל ור׳ יוסף לנדא. בתרע״ב למדו בה שבעים תלמידים, ואחרי המלחמה מאה וחמישים, גם מרומניה. בתרפ״ח — תרצ״ה עמד בראש התלמוד תורה, וטיפח גם את יסודי התורה לילדים מתקדמים יותר ובית יעקב. מעורב בעניני חברות לינת הצדק, הכנסת אורחים, תומכי נסתרים, גמילות חסדים ועוד. חבר מועצת העיר בזמן שלטון האוקראינים, אך מיאן להיות מועמד לסנט. שלט יפה בפולנית ובגרמנית, וייצג את עדתו בכבוד לפני השלטונות. נבצר ממנו בתרע״ב לנסוע לקטוביץ לועידת היסוד של אגודת ישראל, ושלח את תלמידו הרב שלמה הורביץ. מראשי המדברים בועידה הראשונה בתרע״ד, שנפסקה באמצעה עקב פרוץ מלה״ע א׳. נסע לכל הועידות והכנסיות הגדולות, נבחר למועצת גדולי התורה, ועכ״ז היה אהוב על כל שדרות הציבור בגלל אהבת ישראל שלו. עמד בראש הסניף המקומי של אגו״י, ובית מדרשו היה לה מבצר עוז. התפללו אצלו גם חסידי אטיניא, לפני שאדמור״ם התישב בעיר. בעל התפילה היה ר׳ משה קרצנר, והבעל קורא ר׳ מאיר יונגרמן. נפטר בטרם בוא הרעה, ביום י״ד (ולא י״ב) אב תרצ״ט. כרבבה השתתפו בלויתו, והספידוהו רבני קולומיאה, סטרי, קיטוב, דלטין, סלטוינה, אזיפולי, סילושיבצה ועוד. בנו יחידו: ר׳ משה צבי הירש בסטניסלב.

פרי העץ ומנחת יחיאל על שו״ע יו״ד, ח״א על הלכות שחיטה, כיסוי דם, טריפות, מתנות כהונה, בהשתדלות בנו, מונקאטש, דפוס ר׳ צבי יעקב קאהן ור׳ מנחם קליין, תר״ס, ב, קכד, ד ד׳. המסכימים: ר״י שמלקיס (מהמקצת אשר ראיתי והוטב בעיני נוכחתי לדעת, אשר להמחבר דרך נכון וישר לפלפל ולסלסל בתוה״ק כאחד הת״ח המובהקים); ר״ש מבובוב המבאר שבפרי העץ שבטור הימני ליקט

פניית ראי״י נבנצל ראב״ד סטנסלב מיום י״ט טבת תרצ״ה אל הרב אלימלך אלעזר עהרענבערג בניו יורק, להפצרת אלמנת ר׳ מאיר שכטר, אודות בתה רוזה ״שלא מיתדרי״ לה עם בעלה שנים רבות והיא צעירה לימים. על כן יראה להתערב ביניהם לגט או לשלום, בעצמו או ע״י אגודת הרבנים.

חידושי דינים מראשוני הפוסקים עד אחרוני זמננו, עם ביאור רחב בטור השמאלי לברר המקור ולפלפל בו (מכירו הייתי לשעבר לת״ח מופלג גדול בתורה, ועכשיו ביותר); המהרש״ם (ידעתי את האיש ואת שיחו מאז ומקדם מפיו ומפי כתביו, אשר ידיו רב לו לשחות על מי ים התלמוד והפוסקים... ומאד מצאו חן בעיני, כי נושא ונותן כהלכה כדת של תורה, וגם סידר ההלכות בסדר נכון); ר׳ יצחק הורביץ מסטניסלב (טעמתי מעט מפרי עץ, וראיתי בו דברים טובים... דבריו בנויים על יסודי הדעת והתבונה); רא״ל הורביץ מסטרי (מצאתיו מלא רוח דעת ובינה, מפלפל בחכמה ובהשכל לאמתה של תורה, נחית לעמקי תהום ההלכה, ומעלה מרגניתא טבא בידיה); רא״ב קלוגר (מצאתי בהם רוב נחת, כי המה בנויים על אדני השכל והסברה הישרה, וידיו רב לו לרדת לעמק הפלפול כאחד מן גדולי ישראל). בהקדמתו מבאר המחבר את דרכו בחיבור. בסוף השמטות ותיקונים נחוצים.

ח״ב על הל׳ אבר מן החי, בשר שנתעלם מן העין, חלב, דם, מליחה, הוסיאטין, דפוס פ׳ קאוואלעק, תרס״ד, ב, סד ד׳. להסכמות הקודמות נוספו לחלק זה מרא״ל הורביץ (מה זך וישר משפטו להתיר ספיקות, ולפתור שאלות קשות אשר האחרונים נבוכו בהם, וביררם וליבנם בהשכל ודעת באין נפתל ומגרעת), ומר״ש מבובוב (כמעשהו בראשון כן מעשהו בשני). בהתחלה הקדמה קצרה בה מזהיר שלא לפסוק מתוך חיבורו, ופתחא זעירא באגדה. בסוף ד״ת מתלמידו רמ״מ הורביץ. ח״ג על הל׳ בהמה וחיה טהורה, דברים היוצאים מן החי, סימני עוף טהור, דגים, תולעים, ביצים, בשר בחלב, מונקאטש, דפוס ר׳ שמואל זנויל כהנא וחתנו ר׳ עוזר הכהן פריעד, תרע״א, א, סב ד׳. לפני הקדמה קצרה הסכמותיהם של: השד״ח (פרי״ו מתוק לחכי... ראיתי בו מראות נגהים, אור נגה עלינו, או״ר בעד או״ר, אורה זו תורה, שמחתי בו ובתורתו תורת ה׳ ברה, בחריפותו ועוצם תבונתו עינים מאירה); ראמ״מ שטיינברג (הוטב בעיני בראותי כי דרך ישר לו בסידור הדינים בסדר נכון, משנתו לו סדורה ודובב בשפה ברורה, וידיו רב לו לפלפל כדת של תורה, בסברות ישרות ודברים נכונים למוצאי דעת, ונכבדות מדובר בהם על אדני שכל הישר בנויים). מדף מז ע״ב י״ז שו״ת. ח״ד על הל׳ תערובות, מאכלי עכו״ם, הכשר כלים, נותן טעם לפגם, נדה, מקואות, פיעטרקוב, דפוס רח״ה פאלמאן, תרפ״ח, א, קח ד׳. בסוף הקדמתו מזכיר את משפחת גיסו. מדף צא כ״א שו״ת.

שו״ת **מנחת יחיאל** בד״ח שו״ע, ח״א, בילגורייא, דפוס ר׳ נטע קראנענבערג, תרצ״ג, קז ד׳, קל סי׳. בסוף לוח המפתחות גם לאלו שבפרי העץ חלקים ג-ד, ולוח הטעות והתיקון. ח״ב, סטניסלבוב, דפוס גראפיקא, תרצ״ו, 232 עמ׳, קעד סי׳, באותיות מרובעות. בהקדמה שמעבר לשער מזכיר את נשמת זוגתו. בסוף: הוספות והערות, מפתחות ותיקון טעויות הדפוס. ח״ג, סטניסלבוב, דפוס מאיר אורהעבער בקולומיאה, תרצ״ט, 170 עמ׳, קמז סי׳ (צ״ל קמו כי אין סד), רובם מהשנים האחרונות, ובס״ה 489 תשובות. בהקדמתו הקצרה כותב: גם לעתות בצרה בעת אשר רבתה בנו הרעה, ותכפו הצרות וגברו התלאות והגזירות ממנו חלילה, עד שנראה כהסתר פנים כביכול, לא מאסנו ולא געלנו להפר בריתו מאתנו, בשיירו לנו רק התורה הזאת, ובירור הלכותיה שהאירו לנו בחשכת הדורות. בסוף השמטות ותיקונים ולוח המפתחות.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אוזרוב** — הרב יחיאל צבי הלוי אפשטיין (ח״א, נ, ח״ג, כא, קי בתרפ״ט); **איזביצה** — הב׳ נאטיל יום טוב לנדא (ח״א, כז); **בוהוש**; **ביאלאגאן** — הרב יחיאל מיכל גולדברג (ח״ג, מו); **בנדין** — ר׳ יחיאל מאיר שפירא (ח״ב, קד); **ברדיוב** — ר׳ פנחס ויינשטוק (ח״ב, כ); **ברזנא** — הרב אהרן דב ברון (ח״א, מא, ח״ג, לט בתרפ״ט); **גלץ** — הרב יצחק שפירא (ח״ב, ב, ג); **גרוסווארדיין** — הרב יוסף הכהן שוורץ (ח״ב, פה); **דוברזין** — ר׳ יהודה אריה פליישר הדומ״ץ (ח״ג, מא); **דומברובה גור.**־פולין — ר׳ אלימלך לעוו בהרב (ח״ב, כא); **ושקוביץ**־רומניה; **וייצען**־הגר; **וורשא** — ר׳ יהונתן אייבשיץ הדומ״ץ (ח״ב, א, ח״ג, ה, קב), ר׳ מאיר יחיאל בלומנפלד דומ״ץ ור״מ (ח״ב, קב, ח״ג, פג, פד, קמה, ר׳ יהודה ליב מנדלזון (ח״ב, עג), הרב דוד קליינר מביכ״נ מעוז לדת (ח״ג, כג); **זוטשקא**־רומניה — מח׳ הרב יצחק אייזיק רוזנבוים (ח״א, פ, ח״ב, צח, ח״ג, סז); **זעלאב**־פולין — הרב יצחק שמואל שקופ (ח״ב, פ); **חמלניק** — ר׳ משה פיינגולד (ח״ג, סט); **טומשוב לובלסק** — הב׳ אברהם צבי זינגר (ח״ב, סט); **טפליצא**־רומניה — הר״מ ר׳ אהרן הכהן חתן הרב (ח״ב, צא, צב, קכג); **טרסיף** — צ׳כיה; **טשנסטוכוב** — מח׳ ר׳ מנחם דוד הכהן דיכטולד (ח״ב, קנג); **טשרנוביץ**; **ינוב לובלסק**־פולין — הרב יעקב יצחק גלרנטר (ח״ב, כח, קל, קנח, קעא, ח״ג, ט, מט, צז, קלז); **ירושלים**; **לאגעוו** — הרב ישכר דב הכהן שוורץ (ח״ב, יט); **לובלין** — הרב שלמה איגר (ח״ב, ט); **לודז** — הרב משה מנחם יוסף הלוי סג״ל הראב״ד (ח״ב, קמח, ח״ג, קמד); **לונדון** — הרב יעקב יוסף שפירא (ח״א, כא בתרפ״ט); **לנטשנא** — הרב אברהם ירחמיאל ברומברג (ח״ב, יח, ח״ג, לח); **מונטרי**־שוויץ; **מונקטש**; **מיאווא**־צ׳כיה — הרב אליהו רוזנבליט סג״ל (ח״ג, ס, קכג); **נוגרודברצל**־הגר — הרב יעקב שרגא סג״ל יונגרייז (ח״ג, ק); **סטאצק**־פולין — הרב אלעזר יעקב שלום גולדברג (ח״ב, ד), ר׳ מנדל זינגר (ח״ג, נה); **סלומניק** — הרב אליהו יהושע הוברבנד (ח״ג, נו); **ערדאד**־רומניה — הרב יואל כ״ץ (ח״ג, קכו); **פאזיאנהאזא**־הגר — הרב יעקב שרגא (פרי העץ ומנחת יחיאל, בסוף ח״ד, ט בתרע״א); נוי **פוהוסט** — הרב שמואל וולקין (ח״ב, ל); **פטשינוב**; **פיעטרקוב**־קויא — הרב משה הלוי קליינבוים (ח״ג, קכז); **קוטנא** — הרב יצחק יהודה טרונק (ח״ב, עז); **קונסטופול** — הרב משה אריה מילמן (ח״ג, כו); **קלושין** — הרב חיים נפתלי צבי שפירא (ח״ג, נט); **קליינווארדיין**־צ׳כיה — הרב פנחס זליג הכהן שוורץ (ח״ג, קיד); **קלימנטוב** — הרבנים הצעירים גלרנטר: ר׳ שמחה (ח״ג, לג, צו, קמו), ר׳ שמשון (ח״ג, קיז בתרצ״ה), ר׳ ברוך

הוכמן (ח״ג, יא); **קמפנא; קניגסהוט** — ר׳ יוסף בלומנפלד הדומ״ץ (ח״א, קטו); **רקוב** וחמלניק — הרב אליעזר יהושע אפשטיין (ח״א, מ, נא, נו, סה, עד, פא, פה, צא, קכג, ח״ב, ו, כה, סז, צג, קח, קיח, ח״ג, י, נג, פו, קיח, קיט, קמב); **שנדלוב** — ר׳ ישראל מנגל (ח״ב, נו).

תשובות אליו: אמרי דוד, ח״א, קמד בתרפ״ח; מנחת אברהם (רינהולד), י׳; מנחת הקומץ, עב בתרצ״ה; שו״ת מהר״ש, ח״א, לג, ח״ד, מג בתרנ״א—תרנ״ט (לסטניסלב); שו״ת מהרש״ם, ח״ג, קמג, קצב, ח״ז, קיג, רטו בתרנ״ה—תרנ״ח. תשובותיו נזכרות בש״ם הכהן, ז. חבר אגוה״ר לאסיפת קראקא תרס״ג, ומכתבו ביד רא״ם, יג. נתן ידו גם לנסיון תרע״ב. תשובותיו בכרם שלמה, כסלו תשל״ח, יז-יח מתרפ״ט, ניסן תש״ם, ל מתרצ״ד למח׳ רש״מ הולנדר; עץ חיים, א, טו-יז לרמ״מ שטרנהל, ב, יז-כ. מכתבו מתרפ״ט במילואים לארכיון קמלהאר.

אהלי שם, 263; שו״ת ש״ם הכהן, קצו; סטניסלב, 39-310, 312, 314, 362; בסוד ישרים ועדה, רלז-רמג.

ר׳ זאב ב״ר משה צבי הירש נבנצל

מסטניסלב (תר״ע* — תש״ב*)

בנו של ר׳ משה צבי הירש מסטניסלב. בעודו בחור ערך עם חברו אהרן וירט את **אור תורה**, קובץ תלמודי־פלפולי (לא נרשם ע״י יצחק לוין), וכלל בו ד״ת משלו בסי׳ ז, יג. חו׳ א יצאה לאור בהשתדלות ישיבת אור תורה בסטניסלב, קולומיאה, דפוס שמעון טייכער, ניסן תר״ץ, מעטפת, טז עמ׳, בתקוה (שנכזבה כנראה) להוציא לאור חו׳ ב בתמוז. בהקדמת המערכת מבוארת המטרה לעורר פלפול התלמידים, אבל יכללו גם חדו״ת מגדולי הרבנים.

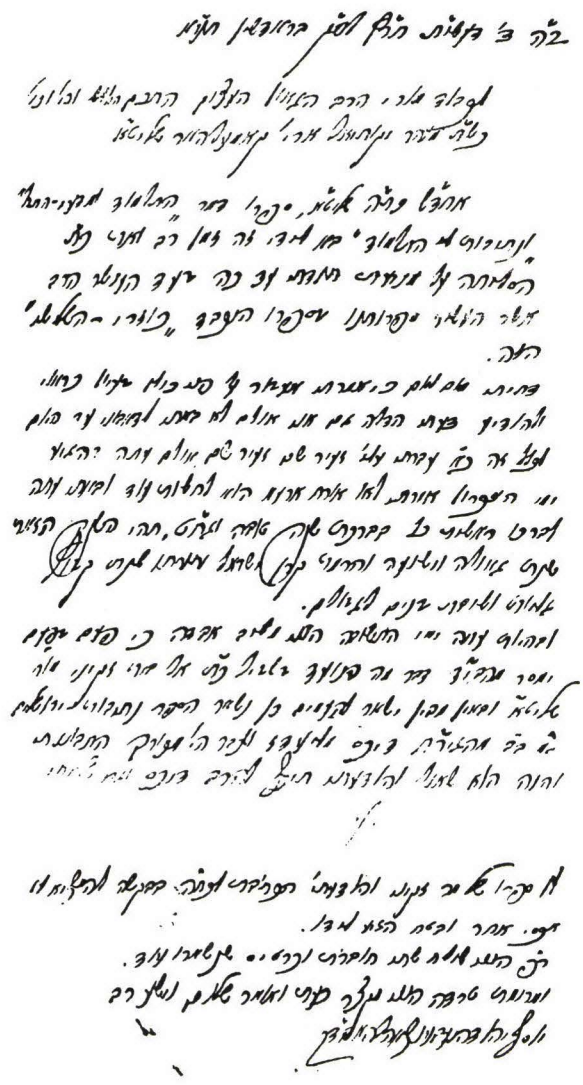
במשתתפיו מפולין: ר׳ יעקב ליפא אב״ד זשארוב, סי׳ ה.

ר׳ יוסף יהודה ב״ר משה צבי הירש נבנצל

מברודשין (תרנ״ח* — תש״ב*)

בכורו של ר׳ משה צבי הירש מסטניסלב. תלמידי ריי״א קמלהר ראש ישיבת אור תורה בעיר. נשא את מלכה בת ר׳ שמשון בלויגרונד, נספתה בסטניסלב עם בתה טובה בהושענא רבה תש״א. רבה האחרון של ברודשין. במשתתפי ועידת הרבנים בלבוב תרפ״ח. היארצייט שלו נקבע לער״ח ניסן.

תשובות אליו: אמרי דוד, ח״א, קח בתרפ״ו; לנכדי, מנחת יחיאל, ח״א, יט, לה, מז, מח, נג, עב, עה, פב, ח״ב, לח, מג, מט, נ, נה, סא, סח, צו, קכד, קכה, קנה, ח״ג, ח, נד, קטז בתרפ״ח—תרפ״ט; פרי העץ ומנחת יחיאל, בסוף ח״ד, יד, כ בתרע״ב—תרפ״א. ד״ת ממנו באור תורה (סטניסלב), חו׳ א, סי׳ א ועמ׳ טו-טז.

ברכת השנים מהרב יוסף יהודה נבנצל מברודשין ביום ד׳ עשי״ת תר״ץ לרבו הרב יקותיאל אריה קמלהאר. מתנצל על איחור תודתו על קבלת הספר התלמוד ומדעי התבל־נתיבות התלמוד שהוא ״כוזרי השלישי״, באשר רצה לעבור עליו בעיון ולהגיש הערותיו. כמו״כ משיב אבידת ספר נתיבות ירושלים מהגרי״ח דיכס מלידז, שהגיע בדואר לכתובת זקנו.

ר׳ מאיר ב״ר ברוך נבנצל

ממילווקא ודובשיץ (תק״ץ* — תר״ס*)

אביו: ר׳ ברוך מוישניצה. אמו: יוטיש (איטיש, יטה), אחותו של הדב״ח שהעריך את צדקותה, והורה לה לקבל פתקאות. חמיו: הגביר ר׳ יונה צימט מפשמישל, או בנו ר׳ פנחס מויליצקה. אחיו: ר׳ אביגדור נבנצל־ה״ש מקשנוב, במנויי אריה דבי עילאי, בן גיטל ברכה בת ר׳ משה יעקב הלוי, אביו של ר׳ חיים יוסף הלוי גיטפריינד־נבנצל מקראקא וירושלים. אחותו: זו׳ ר׳ ישראל שרייבר אב״ד

יורדנוב. כיהן כרבה של מילווקא, ולשם השיב לו בתרמ״ו בבית יצחק, או״ח, נב, יו״ד, ח״ב, כט. אח״כ נתקבל כאב״ד דובשיץ, וחתם ממנה על בית חכמה תרנ״ח. הערה בשמו בשו״ת, דב״ח, סוף נב.

אשל הגדולים, קפז; רבנו הקדוש מצאנז, ח״א, יט.

ר׳ משה צבי הירש ב״ר אלתר יחיאל **נבנצל**

מסטניסלב (תרל״ח* — תש״ב*)

בנו יחידו של הרב אלתר יחיאל ראב״ד סטניסלב. החליפוהו עם חתנו, ורשמו בטעות שהיה רב ברוזניאטוב. ניהל בנק מסחרי בסטניסלב עם בנו ר״ש, ונודע כעסקן ציבורי. נשא את נחמה בת ר׳ יוסף הולנדר אב״ד אמסנא, נספתה בהושענא רבה תש״א ביום הרג רב בסטניסלב. נתפס מתפלל, ונגרר ברחוב עטור טלית ותפילין לבנין הגסטפו (עם יהודי סטאניסלאבוב בימי כליה, 37). ילדיו: א. ר׳ יוסף יהודה אב״ד ברודשין; ב. ר׳ יעקב הי״ד, עם זו׳ קריינדל בת ר׳ יהושע השל וקסלר ובתם שינדל שפרינצא; ג. הב׳ זאב עורך אור תורה; ד. הב׳ אהרן. היא״צ של שניהם נקבע לער״ח ניסן; ה. מלכה זו׳ ר׳ יוסף מנחם מוצנר אב״ד רוזניאטוב; ו. חנה חיה (שם שנוסף במחלתה) ילידת אלול תרע״א, נפטרה ביום י׳ אד״א תרצ״ב. ניצל רק: ז. ר׳ שמואל בת״א. מצאצאי ר׳ משה לנדא בגורליץ נכד הנו״ב.

ר׳ עקיבא יהודה (ליב) ב״ר ישראל יחזקאל **נבנצל**

מוישניצה (תרל״ז — תשי״ח)

נולד בוישניצה בשנת תרל״ז לאביו ר׳ ישראל יחזקאל הלוי (בעל חנות כל בו המקומית, מחסידי צאנז ומקורב לאדמוריה״ם, נפטר ביום י״ג אדר תר״ץ, בהניחו ט׳ ילדים שרובם נספו הי״ד), ב״ר דוד שהיה כנראה בנו של ר׳ צבי הירש אב״ד וישניצה, ב״ר יעקב מקטלבורג חתן רבי שמלקא מניקלשבורג.

למד אצל גדולי הונגריה ובהם רבי שאול בראך, ובפפד״מ אצל הרב יעקב פוזן. לו הגיש בתודה את עבודת הד״ר לאוניברסיטת ברן: **מסכת כתובות** פרקים ט-יא עם פירוש הרמב״ם, לראשונה בערבית עם תרגום לעברית זה מול זה, ובסוף לאשכנזית, ברלין, דפוס רצ״ה איטצקאווסקי, תרס״ו, 20, 35 עמ׳. עלה לארץ בתרצ״ג, ונפטר בירושלים אחרי שסיים קריאת שמו״ת בשמחת תורה תשי״ח. מאחיו: ר׳ שמלקא שעלה לארץ אחרי מלה״ע ב׳, אביהם של ר׳ יצחק אייזיק בר״ג וכעת בב״ב, ושל אשת אליעזר אונגר בזיווגו הראשון הי״ד; נספו ג״כ: ר׳ צבי הירש באושפיצין. בתו מלכה אנגלשטיין בר״ג; ר׳ דוד. שתי בנותיו הנשואות בב״ב; ר׳ יוסף הצעיר.

נשא את בתיה בת ר׳ יצחק הלוי הירש וביום ט״ז חשון תרס״ח נולד לו ר׳ יצחק (ארנסט). למד באוניברסיטאות שונות, ד״ר למשפטים מאוניברסיטת פפד״מ ומרצה בה. נשא בתרצ״ג את הילדא בת ר׳ ישעיהו הכהן הולנדר, ועלה לארץ. בעל תפקידים ציבוריים רבים, ובמיוחד נודע כמבקר המדינה. ילדיו: א. הרב אביגדור יחזקאל, רבה של העיר העתיקה בירושלים; ב. עו״ד פליאה שרה זו׳ פרופ׳ שלום אלבק; ג. ישעיה, ד״ר לפיסיקה בחיפה — ירושלים; ד. שולמית זו׳ פרופ׳ הלל לוין בבוסטון (תדהר, ד, 1957 — 1958).

נֶדֶל

ר׳ יצחק משה. ת״ח בפשמישל.

תשובה אליו: ברכת אברהם (ינר), ד, יא.

נוֹטְמַן

ר׳ נפתלי חיים ב״ר יצחק **נוטמן**

מסטריזוב (תקס״ז — תר״ט)

נולד בשנת תקס״ז לאביו ר׳ יצחק (איציקל) פרעמישלר, מח׳ של רמ״מ מרימנוב, ממשפחת ר׳ יהושע מדינוב, והתאחדו אצלו תורה וגדולה במקום אחד. ויתר על עושר אביו, ללמוד אצל בעל מלא הרועים רבו המובהק. עשה לילות כימים בהתמדת התורה, ונעשה גדול בתורה בנגלה ובנסתר. היה לו גילוי אליהו, והשולחן שעליו למד נמצא באנטורפן אצל נכדתו גב׳ אסתר בילא גלצר. הסתופף בצל ריז״א מרופשיץ ור׳ הרש מרינוב. גר בסטריזוב, וכיהן בה כדומ״ץ. לא התערב במחלוקות שבעיירה ושבמדינה. כל ימיו מדוכא ביסורים ובעניות. נזכר כמה פעמים בספר באר שלמה (צוקר מהאלאס־ברגסז). בגיל מ״ב כשחלה בעש״ק ומילאו אנשי העיר את ביתו, ענו לשאלתו שכעת אחרי חצות. ביקש מהקב״ה שיחיה עד אחר השבת, והוטב לו במקצת. התפלל מנחה וקבלת שבת בהתלהבות, כהרגלו בהיותו בריא. נפטר במוצש״ק ר״ח אייר תר״ט.

תולדות נ״ח, דרושים ורמזים עה״ת, וליקוטים על פרקי אבות ומסכתות, פשעמישל, בהשתדלות בימ״ס ר׳ שמחה פריינד, תרפ״ט, 111 עמ׳. המסכימים: ר׳ אברהם יעקב מס״ג בהיותו בדוברומיל, ע״י ר׳ יצחק ויינטרויב, בתרפ״ד; רש״ל מטיטשין בהיותו בירוסלב, ע״י חתנו ר׳ אברהם זאב מאנד; רמש״י מס״ג ע״י ר׳ מרדכי דוד ראכמאן, בתרפ״ג; ר׳ צבי רימלט אב״ד חירוב בתרפ״ה

(וראיתי כי מלהיב לבות בני ישראל לעבודת הש״י לעבודה תמה, ונראה מריסי דבריו כי מתקו עבודת הש״י מחמת אהבה); ש״ב ר׳ שלמה רייזנר ראב״ד פלשטין, נכד רמ״מ מרימנוב כאשת המו״ל (וראיתי כי עשה פרפראות לחכמה, וגם דברי אגדה המושכים את הלב על סדר הפרשיות והזמנים); ר׳ חיים צבי גלעזר ראב״ד פרמישלא (ויש בהם דברים ערבים ומתוקים, מלאים מוסר ויראת שמים); האדמו״ר מרימנוב בתרפ״ה ע״י ר׳ יודל סג״ל לנדוי, וכן ר׳ משה קליגהויפט ראב״ד חירוב (שם המחבר נודע בשערים בתורה וחכמת התלמוד, אור בהיר כצאת השמש בגבורתו).

את הספר הוציא לאור ר׳ אברהם פנחס וייסמן, סופר סת״ם בחירוב בן בתו ע״ה של המחבר, ובהקדמתו מוסר פרטים ביוגרפיים על זקנו. על טיבם של מעט החידושים שהניח העידו רא״י מרופשיץ ורצ״ה מרימנוב, ולכן מדפיס את הספר לע״נ בנו יחידו אשר זליג שנפטר ביום כ״א אלול תרפ״ה. מעתיר בעד זו׳ רייזיל בת ר׳ יוסף רייזנר ז״ל נכד רמ״מ מרימנוב, ובנותיו שרה ופרימא. מודה לר׳ ישראל ור׳ לוי גוטוירט, שנתנו לו בחתימתם את כתב היד להדפסה. הם היו בני ר׳ שלום יוסף הכהן ז״ל שו״ב קרשצינקה, בנו של ר׳ מנחם מנדל שו״ב ישיניצה חתן המחבר, שהעתיק את הכתבים עם פטירת חמיו. הקדמה נוספת מנכד המחבר שרצה לקרוא לספר שמות ח״ן: ר׳ ישראל ב״ר יצחק נוטמן מסטריזוב המכונה ר׳ ישראלקה מגיד, והיה גם דומ״ץ. נספה ביום ט׳ אד״ב תש״ג הי״ד. זו׳ מישקט לאה בת ר׳ ישראל אברהם קליינמן נפטרה ביום ח׳ אלול תשכ״ט. בתם אסתר בילא תחי׳ זו׳ ר׳ מנשה אליקים הלוי גלעצער ז״ל מאנטורפן. הוא מספר בשבחי זקנו שהיה חו״ב בש״ס ופוסקים, יר״ש ומצניע לכת. בסוף ד״ת ששמע מצדיקים, וכמה סיפורי נפלאות עליו וממנו. ברשימת המנויים גם נכדיו: ר׳ אברהם יעקב שניצלר מברזוב, ר׳ יעקב, ר׳ יוסף צבי ור׳ מנדל רויזען מסטריזוב. נכדים גם: ר׳ מאיר יעקב נוטמן ז״ל אבי ר׳ נפתלי חיים ור׳ משה, ור׳ נפתלי חיים גוטמן בן שרה פרימט נכדת המחבר שכתב אלי על המשפחה. נזכרים בסוף ד״צ ירושלים תשכ״ו שי״ל ע״י גב׳ אסתר בילא גלעצער בתו של המדפיס הראשון הרב ישראל נוטמן, אמם של ר׳ יצחק גלצר נ״י בבית וגן ור׳ משה ישראל גלצר נ״י באנטורפן. אחותה: מרים זוננשטיין ע״ה באנטורפן, ובנה ר׳ אברהם דוד נ״י.

שלמה יהלומי, ספר סטריזוב, 59, 75, 222.

נויבירט, נויברגר, נוימן ראה לפי: **ניבירט, ניברגר, נימן**

נוֹשְׁטַט

ר׳ יעקב דוד

דומ״ץ וישניצה בזמן האריה דבי עילאי, ואח״כ בקראקא. בנו: ר׳ משה נכד הקיקיון דיונה, חמיו של רי״ל מצגר, וחסידו של רבי יוסף אונגר מדומברובה (מפי נכדו).

נוֹסְבּוֹים

משפחה מסועפת של תלמידי חכמים ופרנסים בגליציה, בדזיקוב ובמעליץ בעיקר. יש ונקראו ניסבוים.

ר׳ אברהם נוסבוים דומ״ץ מליץ.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״ב, מח בתר״ע; הרי בשמים, חמישאה, נז בתרס״ו.

ר׳ (אריה) ליבש ניסבוים. תשובה אליו: כנף רננה, יו״ד, ח״א, ו.

ר׳ חיים ב״ר אפרים **נוסבוים**

מנהל מוסד חינוכי בטורונטו. מגיד שיעורים, נואם וסופר. **משעבוד לגאולה,** נושאים וביאורים הסברתיים, מאמרים שונים בעניני הגדש״פ, שה״ש, כולנו חכמים, נבונים, זקנים ויודעים, לונדון, המדפיס, תשל״ג, 355 עמ׳. עם אחיו ואחיותיו הקדיש את הספר לזכר ההורים: ר׳ אפרים ב״ר ברוך ורבקה בת ר׳ אשר. בהקדמה מודה להרב יוסף לביא שתיקן וסיגנן את המאמרים, ולר׳ דב פרשן והרב יצחק דוב פלד מלונדון שטרחו בהדפסה. כמו־כן לאחיו המדפיס ר׳ יהושע עם בנו ר׳ ברוך. בהתחלה: הגדה לעם עם ביאור. בסוף מפתח הנושאים.

ר׳ חיים אלחנן ב״ר אברהם אביש **נוסבוים**

נולד בדזיקוב לאביו החסיד ולמדן ר׳ אברהם אביש. למד אצל רבי יהושע הורביץ מדזיקוב, ונסע אל רבי אורי מסמבור ורבי אליהו מזילין. גר ברישא עד לשואה בה נספו אשתו ושבעת ילדיו, ועלה לבני ברק. היה דורש בביכ״נ הראשונים בעיר. נפטר כבן מאה ביום כ״ו חשון תשמ״ג.

ליקוטי אלחנן מתלמוד, זוהר, ספרי חסידות, מסודרים לפי החק לישראל על סדר פרשיות התורה, ב״ב תשל״ד, קכה עמ׳. בהקדמתו כותב שאלו הן רשימות שהכין לעצמו לפני דרשותיו, ויחלק את הספר חינם לכל דורש. בסוף דרשותיו

בשמחות צאצאיו: שושנה בת בנו ר׳ יעקב שנישאה בתשכ״ג לר׳ ישראל צבי; נכדתו רבקה שנישאה בתשכ״ו לר׳ משה זאב לוריא; נכדו ר׳ צבי מונדרי אבי יוסף.

המודיע, כ״ח חשון תשמ״ג, ג.

ר׳ יהושע(לה) נוסבוים

מדזיקוב (תקצ״ג׳ — תרל״ב)

דיין בדזיקוב בסוף תקופת רבו רבי אליעזר הורביץ, ובתחילת ימי בנו רבי מאיר. נקרא בשם ר׳ יהושע׳לה שיינדלס, כנראה על שם אשתו. נודע כגדול ומתמיד בתורה, והחליף שו״ת עם גדולי דורו. כל ימיו ידוע חולי. נפטר בשנת תרל״ב בטרם הגיעו לארבעים, מבלי להניח זרע. ידידו הרב שמעון פרידמן מח״ס אמרי שמעון עה״ת כת״י, לא דאג לעצמו להדפיס את ספרו, אלא הנציח תחילה את זכר חברו בהדפסת ספרו **זכרון יהושע**, שו״ת, פרעמישלא, דפוס ר׳ חיים אהרן זאפניק, תרל״ב, א, יא, מ, ג ד׳, טז סי׳ בעניני יו״ד ואה״ע, בלי שמות השואלים. אחד מהם מילדותו בתרי״ב, ואחד מתרכ״ז. בהקדמת המו״ל כותב, שליקט את שרידי חידושי המחבר שנותרו משריפת תרכ״ב, ולגודל חולשתו התקשה להעלותם על הכתב. כדי להראות שנדפס בהסכמת האב״ד, מצרף בהתחלה קונ׳ תוספות מצוה בסוגית בל תוסיף מאת בנו רבי יהושע הורביץ, עם מכתב תעודה ממנו. בסוף לוח הטעות והתיקון, וקולופון.

תשובות אליו: בר ליואי, ח״ב, אה״ע, מט, עא; חסל״א, תנינא, יו״ד, ג, אה״ע, נ בתרכ״ו; מהר״י הכהן, או״ח, יז, יח, יו״ד, א, מה, נא, אה״ע, יב, חו״מ, כג; שו״מ, קמא, ח״א, ע (ר׳ ישעיה בטעות), ח״ג, קו, קכא, רביעאה, ח״ב, קכד בתרכ״ו; תפארת יוסף, יו״ד, ג, ד, כא, כג, כה, אה״ע, כז, חו״מ, יג.

יעקב פליישר, קהילת טרנובז׳ג־דזיקוב, 125-126.

ר׳ יחזקאל ניסבוים. ת״ח בקראקא. במשתתפי אהל מועד, ח״א, 60.

ר׳ ישראל נוסבוים. ת״ח בפודגורזע.

תשובה אליו: מחזה אברהם, ח״א, נ בתרס״ב.

ר׳ משה נוסבוים. סופרו של הדב״ח. נפטר ונטמן בא״י.

ר׳ משה ב״ר מנחם מנדל **נוסבוים**

מרישא וירושלים (ת״ר׳ — תר״ס׳)

נולד בשנת ת״ר לערך ברישא שעל שמה נקרא, או בירושלים שאליה עלו בילדותו אביו ר׳ מנחם מנדל ניסבוים (נפטר בין תרכ״ו לתרכ״ח) ואמו. פרטים נוספים בספרו **שערי ירושלים**, י״ב שערים לתולדות א״י, למברג, דפוס ב. לוריא, תרכ״ו, פח ד׳. בהסכמת השו״מ כותב שהמחבר נולד בירושלים, ובגלל המצוקה יצא לבקש עזר בחו״ל. מכיון שלא הסכין לקור העז, ישב כל החורף בלבוב ללמוד, מבלי לקבץ מעות. במקום להשיב לשואליו הרבים על א״י, עלה בדעתו לרשום הכל בספר, כי ״למה נגרע לדעת מהותה תכונתה אויר ארצה וחיותה״, ועל כן מבקש לתמוך בידי איש יקר שכזה. בהקדמת המחבר מבאר מה יתרון הספר על אלו שקדמו לו, ובסוף שיר שחיבר. שמות השערים: חיבת, גבולי, טבעי, ישוב, שבחי, פרי, מזון, קדושי, מנהגי, מעשה, זמרת ונחמת הארץ.

מהדורה שניה (שלישית כנראה) בווארשא, דפוס ר׳ שמואל אורגעלבראנד, תרכ״ח, סו ד׳. להסכמת השו״מ קדמה זו של רד״ב מייזלש, ובה כותב שאבי המחבר הביאו לירושלים לפני עשרים שנה (למען יתענגו אחב״י בחו״ל מסיפוריו... וסידרם בלישנא קלילא, למען ינהרו את לב הקורא וירווהו נחת). פעם נוספת בלמברג, דפוס ש.ל. קוגל־לוין (י.מ. ניק), תרכ״ט (או תרכ״ו), ב, עב ד׳. הספר נדפס מכאן ואילך במהדורות רבות: בלמברג 1870 (תרל״ו!), תרל״א, תרל״ד, תרל״ו ותרל״ט, ובוורשא תרל״ב, תרל״ד ותרל״ט. גם בזמננו סודר מחדש באותיות מרובעות בירושלים תשכ״ז, וכן ע״י הרב שמואל אפרים אונגער, שיכון סקווירא ספרינג וואלעי, תשל״ו, ובראש ספר ליקוטי דוד (לניאדו), ירושלים תשל״ז.

בנוסף לכך ההדיר את ספר **משלי יעקב** מרבי יעקב מדובנא. זהו לקט מספריו בלשון מובנת, בתוספת

חתימת ר׳ משה נוסבוים בשער ספרו משלי יעקב

משלים ששמע בעל פה וטרם נדפסו. פרעמישלא, דפוס ר׳ חיים אהרן זאפניק עט קנאללער, תרל״ה, קסד, ג ד׳. המסכימים: מהרש״ס בתרל״א או תרל״ה; ר׳ ישראל כ״ץ רפפורט אב״ד טרנוב בתרל״ה; ב״ד קראקא בתרל״א (או תרל״ה): ראנ״ה

ינר ור׳ אברהם מאיר גרייבר. בהתחלה שיר שחיבר, והקדמת אגדה. רשימת המנויים היא בעיקר מטרנוב בה גר אז וערי הסביבה, וממקומות אחדים בהונגריה.

לפי מהדורת שערי ירושלים תרל״ט היה אז עדיין בחיים, וסמוך לאחר מכן נפטר צעיר, בתר״ם כנראה. את זכויות ההדפסה ירש בנו הקטן מנחם מנדל, בנה של פעשא שטראם שפירנסתו יחד עם דבורה שטרום מטרנוב. האחרונה הוציאה לאור את משלי יעקב בלעמבערג, דפוס ראז״ו סלט ורי״מ ניק, תרמ״א, קסה (צ״ל קסד) ד׳. מעבר לשער תעודת ר׳ פסח יהודה הכהן דומ״ץ טרנוב, שלפניו הופיעו שתי הנשים והסכימו שיודפסו 1500-2000 עותקים, ולאמא ייאסר להדפיס במשך חמש שנים. פעם נוספת בקראקא, דפוס ר׳ יוסף פישער, תרמ״ז, קס ד׳, וד״צ בירושלים תשכ״ו. מעבר לשער תעודת ר׳ נפתלי צבי סג״ל גולדברג דומ״ץ טרנוב, שלפניו הופיעו שתי הנשים עם הבן הבחור, והסכימו שדבורה תדפיס עוד אלפיים עותקים, ופעשא תימנע מהדפסה במשך ארבע שנים. הוצאה מסודרת מחדש בירושלים, כרם שלמה, תשי״ז, ו, רכח עמ׳, עם הקדמת המו״ל ר׳ שלמה כהן, ושוב ע״י ישיבת אהל מועד בתשכ״ז.

ר׳ ניסן (ניסעלע) נוסבוים

יועצו של הרב דמעליץ, ועסקן לכל עניני חיזוק הדת בעיר, כלימוד התורה, מקוה וכדומה. הרביץ תורה לנוער, והשמיע להם דברי מוסר והשקפה. ג׳ בנותיו נתפסו לציונות, ועלו לא״י. בראותו את שריפת ביהכ״נ ע״י הנאצים, רץ להציל את ספרי התורה.

מעליצער יידן, 38-43, 47, 198, 201-202, 214-215.

ר׳ שמואל נוסבוים

בנו של ר׳ אפרים מדזיקוב. למד בישיבת היידה שבבלגיה וטלז שבליטא עד פרוץ מלה״ע ב׳. ניצל דרך המזרח הרחוק, ונשא אח״כ את שרה בת ר׳ יהושע מתתיהו פינקל מהולנד. גר כ״ט שנה בלוגנו, והיה מנכבדי הקהילה. ישר דרך, מעורב בדעת עם הבריות, בעל תפילה בימים הנוראים, מחנך ילדיו לתורה ולתעודה, פעיל באגו״י. נפטר אור לכ״ח חשון תשל״ו. הובא למנוחות במנצסטר, וספדו לו רמ״מ שניבלג הדומ״ץ, ור׳ דוד הלר רה״ק בלוגנו.

ישראל אירלנסקי, הפרדס, טבת תשל״ו, 27-28.

ר׳ אשר ישעיה נוסבוים־טיפנברון

ר׳ אשר נולד במעליץ ביום ז׳ ניסן תרע״ב, לאביו ר׳

הרב אשר ישעיה נוסבוים־טיפנברון

נפתלי טיפנברון שהיה נכד ר׳ איציקל מאה״ו, חסיד שיניבה ובלז, חיבר ספר בחידושי גפ״ת עם הערות הרבי מאוסטרובצה ואבד בשואה, בנו של ר׳ יצחק ממעליץ מחסידיו של ר׳ משה מרוזוודוב. מילדותו הצטיין בתורה יר״ש וחסידות, ודבק במהרי״ד ומהר״א מבלז. למד אצל רבני העיר, החריף ר׳ וולף שבח׳ס, ואצל ר״ש פירר. נשא את בתו של ר׳ יוסף פרנקל חתן הנגיד ר׳ חיים שלמה בורשטיין מצאנז, ועבר אליו. זו׳ ומשפחתה נספו בשואה, והוא ניצל בברחו לסיביר. קידש שם שמים בהליכותיו, והעמיד תלמידים במסירות נפש. בשובו נשא בשנית את בתו של ר׳ שמעון מלבר מדובצק מבני העליה בין חסידי בלז, וגר באנטורפן. תפילתו בדבקות ובהשתפכות הנפש, והצטיין כבעל תפילה ובעל קורא. בתשי״ב היגר לארה״ב, וגם שם כיהן כר״מ בישיבת בלז. התמסר לתלמידיו מהשכם בבוקר עד מאוחר בלילה, והם דבקו בו באהבת נפש. מלא וגדוש בתורה ובספרי חסידות, ספרא רבה, בעל מידות נעלות ומקפיד על כל מנהג בכל המצבים והתנאים. שב לאנטורפן, ושוב בתשכ״ד לארה״ב. נפטר בן נ״ד אחרי מחלה קצרה, ביום י״ד אייר תשכ״ו. ספדו לו הרב יוסף גרינולד אב״ד פאפא, רחמ״י שפירא אב״ד נרול שבנו הרב בריש מתלמידיו המובהקים, ובנו הת״ח ר׳ שמעון נוסבוים חתן ר׳ יוסף באב״ד מזולקיב באנטורפן.

המאור, סיון־תמוז תשכ״ו, 53; הרב מרדכי באב״ד, המחנה החרדי, כ״ה אייר תשמ״ו, 25, 27, הרב דוב בעריש שפירא, ז׳ מנ״א, 21.

נוסברויך ראה לפי: **ניסברויך**

נוסְנְבּוֹים

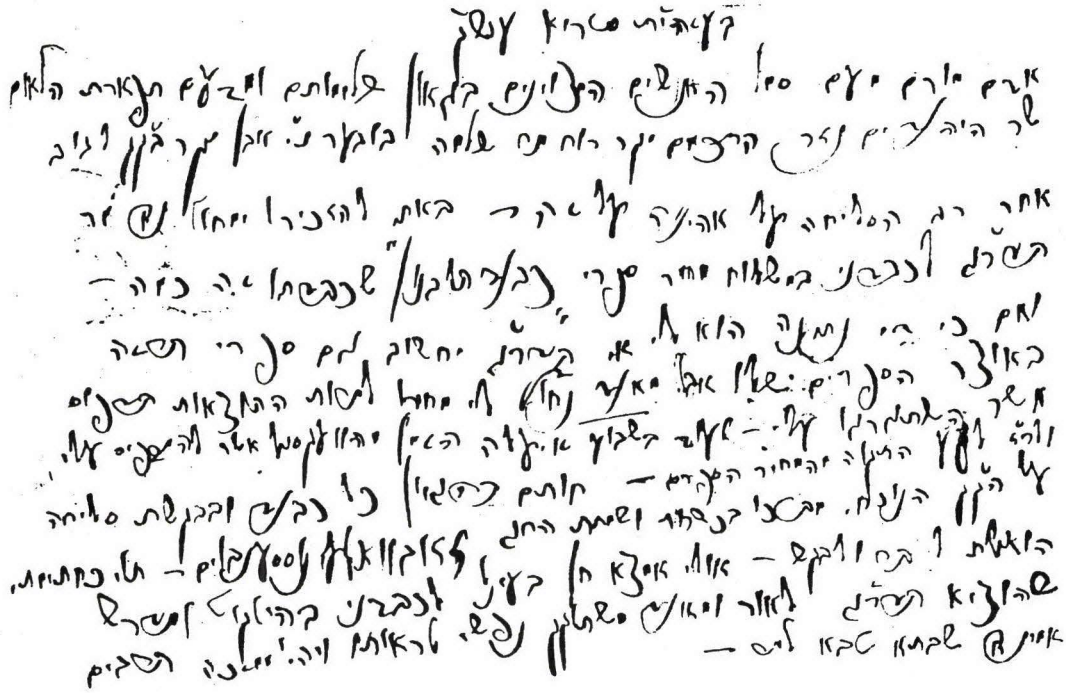
ר׳ זאב וולף (וועלוועלי) ב״ר דוד **נוסנבוים**

מדרוהוביטש (תרל״ז — תש״ג)

נולד בסטרי בשנת תרל״ז לאביו ר׳ דוד (בתרצ״א בחיים), ב״ר צבי (בתרס״ה בחיים ישיש וחולה עם זו׳) נכד הקצוה״ח והתוי״ט, ולאמו עטיל בת ר׳ אברהם אבלי רייצס (נפטר לפני תרס״ה. נכד רבי חיים רייצס ר״מ בלבוב שנהרג עם אחיו רבי יהושע הי״ד), שגידלו מנעוריו לתורה. מילדותו ניכר בכשרונותיו, ונקרא העילוי מסטרי. מגדולי תלמידי האב״ד רא״ל הורביץ שהסמיכו, וכן נסמך מהמהרש״ם ומהבית יצחק. חיבר בבחרותו ספר שיקול הדעת על חו״מ סי׳ כה, ואבד.

באותה תקופה נדפס ספרו **כבוד הלבנון**, כז סי׳ בד׳ שערים של חידושי גפ״ת מפולפלים, דראהאביטש, עינים פקוחות ולב מבין ישבע עונג, פה פרח פה שושן); רד״כ מראווא (ראיתי כי המה בנויים על אדני השכל, וידיו רב לו בחריפות ובקיאות); ראמ״מ שטיינברג (רבת שבעה לה נפשי גיל ועונג... ונפיש חיליה לפלפל ולסלסל בתוה״ק). הקדמת אגדה: פתח הלבנון. יש מפתח לסוגיות, ובדף האחרון לוח הטעות.

נשא את שרה בת ר׳ יוסף פנצר ראב״ד דרוהוביטש, ונולדו לו שינדל וצבי. בתרס״ז נבחר כדומ״ץ לסייע לחמיו (המצפה, כ״א חשון, 5). יסד בעיר ישיבה והורה לתלמידים, אלא שהיא לא החזיקה מעמד בגלל קשיי מימון. מתרע״ט ראב״ד בעיר על מקום חמיו. מחשובי הפוסקים במדינה, ומושלם במידות. ראש חסידי טשורטקוב בעירו. מראשי אגודת ישראל בגליציה המזרחית. חבר השלטון הרוחני של יח״ל. כתב חיבורים בכל מקצועות התורה: שו״ת, פלפול

בקשת רז״ו נוסנבוים מר״ש בובר לשלוח לו מחיר הספר כבוד הלבנון, כי בקרוב יגיע זמן פרעונו של השטר שנתן למדפיס. בסוף מבקש מתנת הספר ילקוט למדרש.

דפוס א. ה. זופניק, תחילת תרס״ה, י׳, עד ד׳. המסכימים: ר״י שמלקיש (ראיתי כי דבריו נכונים וישרים למוצאי דעת, כי ידיו רב לו לפלפל ולסלסל בדברי תורה בחריפות ובקיאות); רבו ראל״ה (הנה כבר מלתי אמורה בתעודתי שנתתי לך אשתקד, מדי עברי בין בתרי גליונות אחדים... כי שש אנכי על אמרי פלפולך, המלאים זיו השכל ומפיקים נוגה החידוד); המהרש״ם עם ד״ת (כל אשר לו והלכה, עה״ת, דרוש ואגדה. נספה בשנת תש״ג עם משפחתו הי״ד.

שו״ת **זיו הלבנון**, ובהתחלה י״ח ענפי הדרוש **אילנא דחיי**, על קדושת התורה וישראל ודיבוקם בבורא, פיעטרקוב, דפוס רח״ה פאלמאן, תרצ״א, 50, 310 עמ׳, סג ד׳. סמיכת המהרש״ם מתר״ע ממרחץ מארשין (מאז ימי בחרותו החל רוח ה׳ לפעמו, וקנה שם על פני חוצות לשם ולתפארת, ועתה

בבואו לפני ופה אל פה דברתי עמו, מצאתיו מלא וגדוש בש״ס ופוסקים... מלא ברכת ד׳). בהקדמתו מספר שגדולי הדור היללו בהסכמותיהם את ספרו הראשון, ואח״כ מודה לתורמים להוצאות הדפוס מעירו וסביבתה, ולאחיו ר׳ משה בניו יורק. בסוף לוח המפתחות.

מחוץ לגליציה השיב אל: **בנדין** — הרב חנוך צבי לוין (כ); **לאזי** — הרב בן ציון כ״ץ גרוספלד (מ, מא, נט); **שאץ** — הרב קלמן הלד (לב).

תשובות אליו: אביר יעקב, נו (על ספרו זיה״ל); אמרי דוד, ד, קטז, קסא (על ספרו), קסז בתרפ״א — תרצ״א; בנין צבי, ח״ב, יב (על ספרו); צור יעקב, ח״א, ג בתרפ״ה. מאמרו לכבוד הקיסר בגליון היובל, דראהאביטשער צייטונג, ח׳ כסלו תרס״ט, 6. דברי תורה ממנו: רבו בהרי בשמים, רביעאה, עמ׳ רצו; תלפיות, טרנוב תרח״ץ, חו׳ א, סי׳ ג; כרם שלמה, אלול תשמ״א, יז-יח, עם קיצור תולדותיו.

מכתבם של תלמידיו אל רש״א טיקטין בארכיון גנזים, בלי תמונה כי אינו מצטלם.

נוֹסְקֶרְן

ר׳ שמואל פנחס. ת״ח בבלז.

תשובה אליו: פרי השדה, ח״ד, נג בתרס״ט.

★

ר׳ נחום דומ״ץ טרנופול. אליו: עטרת ישועה, לה בתרמ״ח.

ר׳ נחום יהודה ליב אב״ד טרטקוב. בחותמי ספר יראים תקס״ד.

ר׳ נחמן דומ״ץ קוזובזה. ד״ת ממנו בתהלה לדוד, עמ׳ תרב.

ר׳ נחמן

מקוסוב (תע״ו׳ — תקט״ז)

נולד בקוסוב כבן יחיד, לאב סוחר יערות חוכר שדות וסוחר תבואות ובהמות. לרגל מסחריו נסע רבות בערי גליציה פודוליה. גדול בתורה. בתחילה מתנגד, ואח״כ מבני היכלא של הבעש״ט, ועושה נפשות לתורת החסידות. נזכר כמה פעמים בתולדות. דרשן ומוכיח, וזמן מה גר בלודמיר בה היה לו בית מדרש. אמרו עליו ששורש נשמתו משאול המלך. המלמד של בניו היה ר״ל מפולנאה בעל קול אריה. הבעש״ט הפליג את כח התפילה שלו ואמר שנוזל אז דם מאוזניו, ובאלול מתפלל ערבית בחדר סגור וחשוך כשהוא מלובש בתכריכין, כדי לעורר עליו יראה פשוטה. כל יום הכיפורים ולילו, עמד במקום אחד ללא כל תנועה. סיפר רבי פנחס מקוריץ, שנפטר כבן ארבעים, כי עבודתו היתה בכח גדול, וביקש מה׳ שיקחנו בטרם יכלו כוחותיו להמשיך לעבוד כך. הבעש״ט כתב אליו אגרת לרפואתו ביום ה׳ נח תקט״ז, ובין כסה לעשור תקי״ז כבר לא היה בין החיים. מסורת בקוסוב שנטמן בגבעת מיכאלקא הסמוכה, ומלמדים לקחו אליה את תלמידיהם בל״ג בעומר. הבעש״ט נהג כבוד באלמנתו שהיתה זו׳ השניה, ובעלית נשמה ראה את תפארתו בעולם העליון. קרובו: הרב יחיאל מטשודנוב. נכדו: הרב שניאור. קונ׳ **אמרי נחמני**, לקט תורותיו וסיפוריו מספרים שונים, בתוך תורת חסידים הראשונים, רצז-שי, עם רשימת המקורות.

קוסוב, 61, 143.

ר׳ נחמן ב״ר יצחק

מהורודנקה (ת״ס׳ — תקכ״ה)

נולד בזולקווא בשנת ת״ם לערך, כילד שלישי לאביו ר׳ יצחק (איציק) מזולקווא (ילדיו גם: ב. חיה זו׳ ר׳ חיים מהורודנקה, אחיו של ר׳ משה אב״ד קיטוב וחותנו של המאיר נתיבים; ג. ר׳ אריה ליב אב״ד מזבוז; ד. ר׳ איציק מהורודנא שנולד אחרי אביו. לפי שלומי אמוני ישראל עלה לארץ, עם זו׳ השניה ראזיל בת ר׳ משה הלפרין ב״ר ישעיה אב״ד ויטקוב. בתו סעריל נישאה לר׳ שלמה יצחק הלפרין אב״ד ברודשין, טרנופול, באר וחורוסטקוב; ה. שרה זו׳ ר׳ אבלי ב״ר יוסף קרסילש מבראד, חמיו של ר׳ חיים מרדכי (ר׳ אייזקש) מזברז בנו של הלקט יוסף), ב״ר שמואל זנויל פרנס בזולקווא (נשא את סעריל בת ר׳ חיים כ״ץ ב״ר נפתלי בעל פירות גינוסר), ב״ר יצחק זולקוור (חתן ר׳ נפתלי כ״ץ אב״ד לובלין), ב״ר יהודה ליב מוינא, ב״ר יעקב תמרליש.

למד כנראה בקלויז הנודע בבראד, ולפני שהכיר את הבעש״ט הרבה לעסוק בסיגופים. גדול באמונה ובענוה, ועל כל דבר אמר גם זו לטובה. ממקורבי הבעש״ט עוד לפני התגלותו, מהזמן שהיה מתאכסן אצל גיסו ר׳ חיים בהורודנקה. כל ימיו קיבץ כסף לפדיון שבויים, ועסק בכך עם הבעש״ט. הבעש״ט קרא לו במכתבו: נאמן ביתי, קדוש וטהור הוא. לאחריותו מסר את ספריו וכתביו כשנעדר מהבית, והעתקת כתבי רבי אדם בעל שם. לפני ויכוח הפרנקיסטים בתקי״ט, התיעץ עמו ועם בעל מאיר נתיבים. בתק״ך היה במזבוז בפטירת הבעש״ט, ואח״כ פקד מדי פעם את קברו. גם לפני עליתו לארץ בתקכ״ד, השתטח על קברו עם רמ״מ מפרימישלן (וי״א עם רבי יוסף מקמינקא). רבי פנחס מקוריץ העריץ ושיבח מאד את ר״נ. בעל התולדות

והדגל מביאים מתורותיו. ר׳ דוד הלפרין אב״ד אוסטרהא הקדיש לו כסף בצוואתו.

ראשון תלמידי הבעש״ט שעלה לארץ כבר לפני שנת ת״ק, בה היה בארץ גם ר׳ אברהם שמשון מרשקוב בנו של התולדות. לפי שבחי הבעש״ט עלה ר׳ אליעזר רוקח לארץ להיפגש עמו, וקיוה שיחדיו יוכלו להביא את המשיח. שם פגש ר״א את הבן ר׳ שמשון שאמר לו שאביו נסע לחו״ל, ומאד הצטער על כך. כששמע על כך ר״נ מיהר לחזור לארץ, אך אז כבר לא היה ר״א בין החיים. בצאתו בשנית לחו״ל נפטרה זוגתו (י״א שהיתה בתו של ר׳ אריה ליב אוירבך אב״ד סטניסלב), ונשא צעירה בת בנים, את אחותו של רבי יצחק מדרוהוביטש. בסוף תקכ״ד עלה לארץ בשלישית. כשמלאו ימיו בא אליו רמ״מ מפרימישלן לקרוא לפניו מהזוה״ק, ולעת מנחת ערב שבת (או שבת) נפטר ביום ב׳ (ולא א׳ או י׳, או ל׳ סיון) תמוז תקכ״ה (ולא תקכ״ו, תקל״א, תקל״ב). במוצש״ק נטמן בבית העלמין העתיק, ומצבתו קיימת עד ימינו. מסורת בידי נכדיו, שעד עשרה דורות כשיעתירו על קברו יוושעו, וידועים על כך מעשי פלא.

ילדיו: א. ר׳ שמשון חיים שנולד לו בשנת ת״ס לערך מזיווגו הראשון, ועלה עמו לארץ לפני שנת ת״ק. יצא לחו״ל, ובהיותו ישיש בשנת תקמ״ט, נסע לחזור לארץ להשתטח על קבר אביו. בדרך ביקר בפולנאה אצל בנו המדפיס ר׳ יחיאל מיכל, והדפיס אצלו את הספר קיצור סמ״ג עם עובר אורח. באגרות קודש של רמ״מ מויטבסק מבשר באמצע ניסן תקמ״ו, כי בן ובת של הישיש ר׳ שמעון שרדו מהמגפה שהיתה אותה שנה בטבריה. ר״נ מברסלב ביקר שם בתקנ״ח אצל קרוביו; ב. בת; ג. ר׳ שמחה מזיווגו השני נולד תק״י לערך, בגיל חודש נתיתם מאמו, ונפטר צעיר. התחנך בבית הבעש״ט, ונשא את פייגא׳לה בת אדל בת הבעש״ט. בין ילדיהם ר׳ נחמן מברסלב, שנולד בשנת תקל״ב ונקרא על שם זקנו.

מילי דאבות, ליקוט כל מאמריו וסיפוריו, בראש תורת חסידים הראשונים, בני ברק, קופת גמ״ח ״חסדי אבות״, תשמ״א, ב, רנב עמ׳, ע״י רמ״מ ויזניצר ב״ר צבי הירש, נכד הבעש״ט ור״נ לפי אגרת יוחסין שבעמ׳ רמו-רנב, עם הסכמת רמ״י האדמו״ר מויזניץ, הקדמה במעלת סיפורי צדיקים והדפסתם, ודרך עבודתו במשך ד׳ שנים. ח״א: אמרות טהורות, ט״ו שערים של הדרכה בעבודת השם בלשון המקורות; ח״ב: תולדותיהם של צדיקים, י״ג פרקי סיפורים. נספחו לו דרכי ישרים מרמ״מ מפרימישלן, ומשנת חסידים מי״ד תלמידי הבעש״ט. עוד מוכיח שרבי נחמן סתם המובא בספרי התולדות איננו ר״נ מקוסוב, אלא הוא שהיה רבו ויחדיו נסעו לבעש״ט. בהתחלה תמונת ציונו בטבריה.

העתקי אגרות של הבעש״ט אליו מטולטשין בתקט״ו — תקט״ז בענין פדיון שבויים (עם חתימת המגיד ממזריטש), בדפי המגן האחוריים של רב ייבי, סלאוויטא תקנ״ב. השל פירסם תנאים מתקט״ז בחתימתו, ייווא בלעטער, 36, 115-119.

ענף עץ אבות, ח״ב, אות לה; מליצי אש, א, תמוז, ח ע״א; אשל הגדולים, פג; הורודנקה, 33, 90. שירו של שמשון מלצר בעברית וביידיש, 228-230, 247-249; טוביה פרשל, החסידות וציון, כד-כט; גליס, ח״ב, שנ-שנא; אור הגליל, ח״ג, נו-סג, רפד.

נַטוֹבִיץ

ר׳ שמעון. ת״ח בקלוורה.

תשובה אליו: אהל יהושע, ח״ב, לג בתרס״ח.

נַטַל

ר׳ אברהם משה

תלמיד הרב יהושע פנחס בומבך בדרוהוביטש. בשנת תר״ס השיב לו רבו באהל יהושע, ח״א, טז, סג.

ר׳ נטע שלמה ב״ר יהודה ליבוש

חבר ביה״ד בברנוב בתר״ח, כנזכר בדב״ח, ח״א, אה״ע, לא.

ניאמץ, ר׳ שלום ראה לפי: **אלוביץ, ר׳ שלום**

נַיבִּירְט

ר׳ ראובן יוסף

ת״ח בקורטשין. תלמיד הרב אליעזר דייטש אב״ד בוניהאד, שהשיב לו בפרי השדה, בתרמ״ח.

נַיבֶּרְגֶר

ר׳ מאיר יהודה ליבוש ב״ר שלום **ניברגר**

מבורשטשוב (תר״ם — ת״ש*)

נולד בשנת תר״ם לאביו ר׳ שלום. נסמך מהמהרש״ם. שו״ב ואח״כ מו״ץ ורב בבורשטשוב משנת תרס״ו. בתרע״ד חבר אגודת הרבנים מיסודו

של הרב הכהן מקהיר. באותה שנה ברח מהעיר, ואחרי מלחמת העולם היגר לאמריקה, וכיהן שם ברבנות.

תשובות אליו: הרי בשמים, חמישאה, נח בתרס״ו; חבצלת השרון, ח״ב, אה״ע, נה בתרפ״ב; משנת אליעזר, קמא, ג, ד.

אהלי שם, 219; ספר בורשטשוב, 63.

נַיגְבּוֹר

ר׳ שמחה בונם הלוי

אב״ד בערימלא ברוסיה, ואח״כ דומ״ץ ברודי. בזמן מלה״ע א׳ שהה בוינא. אולי בנו הוא ר׳ יוסף מבחורי ביהמ״ד, ומיסדי אגודת השחר ללימוד השפה העברית (ברודי, 320).

תשובות אליו: בית דוד, השלמות לח״א במהדו״ב, ז בתרס״ח; שו״ת מהרש״ם, ח״א, י׳, ח״ג, נו, עג.

נַיגֶר

ר׳ שמואל זנויל. ת״ח בסוכא. נפטר לפני תרפ״ח.

תשובות אליו: אמרי יושר, ח״ב, קמח; יד שלום, עא; מהרש״ם, ח״ז, קפו (נייזער!) בתרס״ב לקראקא; מחזה אברהם, ח״א, יב בתרס״א; מנחת שי, ח״ב, סג. במשתתפי אספת חכמים (לנדא), חו׳ א, סי׳ ג.

נַיגֶרְשֶׁל

ר׳ שמואל

דומ״ץ גורליץ שנים רבות, מימי הרב שמואל טייטלבוים עד לפרישתו לגימלאות בשנת תרס״ו.

תשובות אליו: אהל יהושע, ח״ב, עב בתרס״ג; מהר״ש, ח״א, ט, כח בתרס״ג.

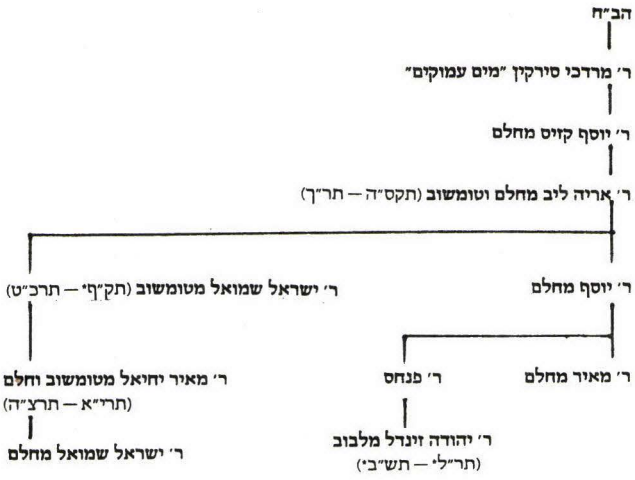
גורליץ, 158.

נַיהוֹז

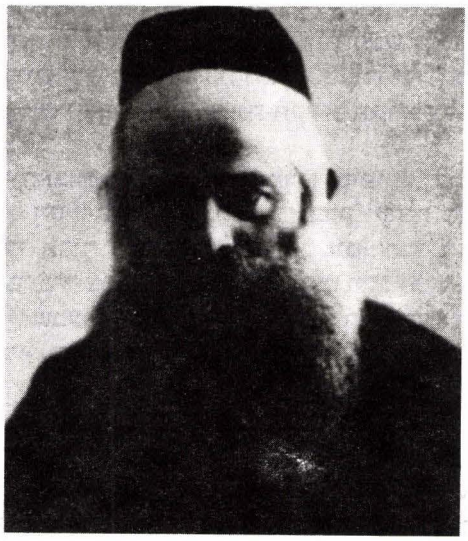
ר׳ יהודה זינדל ב״ר פנחס ניהוז

מלבוב (תר״לי — תש״בי)

בנו של ר׳ פנחס אחיו של ר׳ מאיר האדמו״ר מחלם, בני ר׳ יוסף האדמו״ר מחלם (אחיו של ר׳ ישראל

שמואל האדמו״ר מטומשוב, נפטר בצעירותו ביום י״ג אב תרכ״ט, דברי תורתו בקונ׳ בנין מנחם, לובלין תרצ״ג, אבי ר׳ מאיר יחיאל (תרי״א — תרצ״ה) שהיה בתר״ל אב״ד סעלישץ, משנפטר אביו רב ואדמו״ר בטומשוב וממנה עבר לחלם, אבי ר׳ ישראל שמואל חתנו של רבי מרדכי טברסקי מלויעב. אהוב על יהודי חלם ועמדו לבוחרו כאב״ד, אלא שלא נסתייע הדבר ונספה הי״ד), בנו של ר׳ אריה ליב (תקס״ה — תר״ך) חתנו העשיר של רבי מאיר מאפטא, וחמיו של ר׳ חיים דב בריש ליפשיץ אב״ד יאנוב וטומשוב. רב ואדמו״ר בחלם, ומתרי״א רב ואדמו״ר בטומשוב. נסע גם כאדמו״ר אל ר״י מרוזין ור״ש מבלז, בנו של ר׳ יוסף קעזיס שהיה מגדולי תלמידי החוזה מלובלין, רב בלוורטוב, יאנוב (טומשוב) וחלם, ומתקע״ה אדמו״ר, בנו של ר׳ מרדכי סירקין בעל מים עמוקים שהתיחס בן אחר בן לבעל בית חדש, ומכאן שם המשפחה ניהוז.

הרב יהודה זינדל ניהוז

אמנם לפי נוסח אחר היה בנו של ר׳ ישראל קעזיס אב״ד פשוורסק, חתן ר׳ זכריה מנדל פרנקל אב״ד ירוסלב.
יש המחליפים אותו עם ר׳ זינדל הקודם שהיה דומ״ץ בסמבור, בתר״ח השיב לו במאמר מרדכי, צ, וחתנו בתר״ל ר׳ שאול רוט. למעשה ספג ריי״ז חסידות מאביו חורגו רבי אורי מסמבור שמינהו כאדמו״ר בלבוב, ועל שמו נקרא האדמו״ר מסמבור. נספה בעירו הי״ד. ממשפחתו גם: הרב יוסף אברהם אבא נייהוז אב״ד וואלי.

החסידות, 144.

נַיהוֹף

ר׳ אברהם
דומ״ץ קשאנוב בסוף ימי הרבי משינאווא. מתרפ״ו דומ״ץ קלווריה. למדן וירא שמים. העמיד תלמידים רבים. בשנת תש״ב נספה עם משפחתו בבלזיץ הי״ד.

ודוביצה, 332.

נַימִינְץ

ר׳ יוסף (יוסלי) ב״ר משה **נימינץ**

מקראקא (ת״ק׳ — תק״ס)

נולד בפולין בשנת ת״ק לערך לאביו ר׳ משה נכד התורת חיים. הצטיין בכשרונותיו, ונלקח כחתן אל ר׳ מאירל סופר אב״ד פילץ. ישב שם כמה שנים על כס הרבנות, ובתקל״ט נמנה כבר בין דייני קראקא. היה נכבד בעיני חכמי העיר, והרביץ תורה לתלמידים. חתם בתקמ״ו נגד החסידים. נפטר ביום י״ג אייר תק״ס. בנו ר׳ משה אליהו מילא את מקומו כדיין בקראקא.

מעשה חשב, חידושי גפ״ת עמ״ס ב״ק ושבועות, לעמבערג, דפוס ר׳ אהרן ב״ר חיים דוד סג״ל, קט; סב ד׳, הקדמה קצרה. המסכימים: ר׳ יצחק הלוי מלבוב אב״ד קראקא (מאז ידעתי את האיש ואת שיחו, חרב פיפיות בידו, חגור חרבו על ירכו, משיב מלחמה שערה, ויהי ה׳ את יוסף); ר׳ מאיר אב״ד בראד בלבוב; מח׳ ר׳ אריה ליב אב״ד סאחוטשיף(!) בתקנ״ג בבוא המחבר לוורשא (מכירו הייתי לשעבר בהיותי שם זה כמה שנים, פלפלתי עמו הרבה... חדאי נפשאי בשומעי אמרותיו); מח׳ ר׳ יצחק אברהם ב״ר דב בר כ״ץ רפפורט אב״ד פינטשוב בתקנ״ה בקראקא (מכירו אני לשעבר, זימנין סגיאין פלפלתי עמו בהלכות עמוקות, וידעתי כי הוצק חן בשפתיו ולבו כלב ארי, בינה יתירה נודעת לו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא). בדפים הראשונים שו״ת. למסכת שבועות שער נפרד, ומעבר לו שוב ההסכמות והקדמה שונה.

לוחות זכרון, מהד׳ תרס״ד, 81-83, עם נוסח מצבתו.

ר׳ משה אליהו ב״ר יוסף **נימינץ**

מקראקא (תק״ל* — תקצ״ח)

בנו של ר׳ יוסף ראב״ד קראקא, וממלא מקומו עד לפטירתו ביום ג׳ י״ב טבת תקצ״ח (ולא תקפ״ה כפי שכתב רמ״מ קרנגיל בשה״ג השלם, א, 220). חי בצניעות ובדוחק, ולא הניח אחריו ירושת ממון. נודע בעירו בשמו הראשון, ורק לתורה קראוהו גם בשמו השני. בתו גיטל התארסה בחייו לר׳ שמואל יהודה הכהן פרידמן, בן הגביר ר׳ אליעזר וזו׳ שינדל בת ר׳ יעקב כ״ץ. בהוראת אביו נשאה יתומה מאביה, והשקיע את הונו במסחר לפרנסת משפחתו. רק כשאבד הונו נפנה לטפל בהדפסת כתבי חמיו שחלקם נשחת במשך הזמן, ומסרם למעתיק.
הלכה למשה, חידושים על מסכתות ב״ק, ב״מ, כתובות, ועל יו״ד הלכות ריבית, פרעמישלא, דפוס רח״א זאפניק ור״ח קנאללער, תרל״ד, ד, קיז ד׳. המסכימים: השו״מ (מצאתי כי הולך בעקבי אביו הגאון ז״ל, לישר הדורים ולפענח נעלמים בעומק הלכה להתהלך ברווחה); הדב״ח (ראיתי בהם דברים טובים ונחמדים); מהרש״ס (לא לנו להלל ולשבח את הנודע והמפורסם בכל בית ישראל, כי קרן פני משה כפני חמה באור תורתו); רצ״ה אורנשטין; ר״י שמלקיס (עיינתי בהם, ומצאתי את שאהבה נפשי בחריפות ובקיאות לאמיתה של תורה); ראנ״ה ינר, רא״מ גרייבר ורח״ן דמביצר מב״ד קראקא (צלם אלדים עודנו עומד לעינינו בני דורו אשר זכינו ליהנות מאורו). בהקדמת חתנו מדבר במעלת חמיו וגלגולי כתביו, ומסיים בדבר תורה משלו. בסוף הספר דף חידושי ר׳ יצחק צבי המרלינג מפרעמישלא שסייע לו שם.
דברי אליהו, חידושים במסכת קידושין ואה״ע הלכות קידושין וגיטין, קראקא, דפוס השותפים ר׳ יוסף פישער ור׳ שאול דייטשער, תרמ״ב, ל׳ ד׳. הסכמת מהרש״ס מהספר הקודם. בהקדמת חתנו המו״ל מציג ד״ת מחמיו. מלבד זאת הותיר חיבור גדול עה״ת, ומחברת ״דברי משה אליהו״ על שו״ע אה״ע והרבה שיטות בש״ס. חתם בשו״ת זכרון צבי מנחם, ל.

לוחות זכרון, מהד׳ תרס״ד, 107, עם נוסח מצבתו.

נַיימַן

ר׳ אליהו סג״ל הלוי דומ״ץ זידיטשוב.

תשובות אליו: שו״ת מהרש״ם, ח״ב, פג, ח״ג, לד, נח בתרנ״ט — תרס״ב.

ר׳ אלתר יחיאל

חסרים פרטים ביוגרפיים עליו ועל מקומו.

טוב עין ח״א, ליקוט מגדולי הראשונים והאחרונים לפי סדר שו״ע או״ח עד סוף הל׳ ביהכ״נ, עם הוספותיו בשם חידושי מהרא״י, בילגוריי, דפוס נ. קרוננברג, תרצ״ז, עב ד׳.

ר׳ חיים יוסף (יושע וואוועס) ב״ר זאב וולף **נימן**

מנריוב (תר״ה׳ — תרצ״ה׳)

בנו של ר׳ זאב וולף מנכבדי נריוב, אשר התכתב עם רבי אברהם מסטרטין שלא הצליח להפכו ממתנגד לחסיד, גם כשרוב תושבי העיירה היו חסידי סטרטין. היו לו ז׳ בנים, ורק ר׳ יוסף נשאר מתנגד בגלל כיבוד אב. המהרש״ק השיב לרח״י בטוט״ד, תנינא, רלא. אהוב ונכבד על יהודי המקום, שבחרוהו כדומ״ץ אחרי שהאב״ד הרב סים ברח להונגריה. נפטר לפני השואה.

בזנני, 425-426, 439, 446, 448, 464.

היה גם ר׳ **חיים יוסף** ניימן אב״ד רדיויל. בהקדמה לספרו האחרון כותב טעם שם משפחתו, על כי היא מתיחסת לב״ח: אביו ר׳ יהודה ליב (נפטר לפני תרל״ה) בר״מ, ב״ב של ר׳ יוסף בעל אור יקרות ב״ר ליב מח״ס לויית חן, ב״ב של ר׳ ליב בן הב״ח, נכד היפה מראה והכלי יקר (לניאדו). אמו זוסיל יוטא, בת מלכה, (ש)נקראה על שם אשת זקנה רצ״ה הורביץ אב״ד צורטקוב, ומצד אביה היתה נכדת הרמ״א והשל״ה. אביה זקנה היה חותנו (צ״ל חתנו?) של הרב ירחמיאל אבי משפחת מיזש בלבוב.

ספריו: **מנוחה שלמה**, חלק מההספד שנשא על המהרש״ק, בראדי, דפוס ב. ווערבער, תרכ״ט, ב, יד עמ׳. מוסר בשבחי הנספד, שכל חולה פנה אליו ותפילתו לא שבה ריקם, תיקן אלפי תקנות, והלהיב את הלבבות לתורה. אגרת הטיול עם פירושו **נושע בד׳**, לעמבערג, ש.ל. קוגל, תרל״ב, יב ד׳. בהקדמתו הקצרה כותב שחיברו בעת מחלת החלירע ממנה הבריא בס״ד, ואז קיבל עליו להדפיס את הספר. **הגדת ליל פסח** עם פנינים יקרים מגאונים ופירושו נפלאות הבורא, תרל״ד, כב ד׳.

ה׳ מצליח, כולל **מגלת אסתר** עם הפנים, וג׳ פירושים: א. יערת דבש לר״י איבשיץ, ב. צוף דבש, ג. אמרי נועם ממנו, בתוספת דיני פורים, הקריאות והברכות, ע״י ר׳ יעקב עהרענפרייז, דפוס מ. פ. פורמבא, תחילת תרל״ה, כד ד׳. בשער נזכר ספרו מרבה חיים, ומשמע שנדפס. הסכמת המהרש״ק מתרכ״ו (חריף ובקי בכל חדרי תורה... פי שנים ברוחו, הן בהלכה הן באגדה ידו הדה לתורה ולתעודה, שכלו זך וישר, דבריו מיוסדים על אדני הדעת והתבונה, ויראת ה׳ אוצרו), ושל בנו רא״ב מתרכ״ט. חידושיו עמ״ס ברכות ושו״ת, בספר **ברכת חיים** שנדפס זהה גם בשם **ברכה והצלחה**, לבוב, דפוס ר׳ יעקב עהרנפרייז, תר״ם, ב, לא ד׳, עם הסכמת המהרש״ק, והקדמה בה מוסר על יחוסו.

ר׳ יוסף הכהן. אליו: שו״מ, קמא, ח״א, רלז.

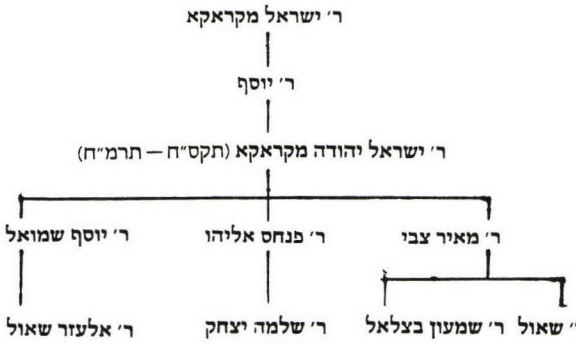
ר׳ יחיאל איכל הכהן

דומ״ץ ואח״כ אב״ד אלטשטט. חתם על כוס הישועות תרס״ד, ואולי באותה שנה נפטר. רשום בפאלקסקאלענדער מתרנ״ט עד תרס״ז, לפני בוא הרב ירוחם.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, סג, קו״א, ב, חו״מ, פב בתרנ״א; הרי בשמים, ח״ב, ז, כ, לא, צא, רלה, רלז, ח״ג, קה בתרנ״א — תרס״א; צבי לצדיק, לו-לח; שו״ת מהרש״ם, ח״א, סה, פט, קו, קנו, רא, ח״ב, קע, רנד, ח״ג, סז, רלד, ח״ז, פב, קיח, קנב בתרנ״ד — תרנ״ה.

ר׳ יצחק

בנו של ר׳ מרדכי (מוטל) ניימן מבובוב. רב״צ ה״ש רבו כתב אליו בתרע״ז, מכתבי קודש, לט.

ר׳ ישראל יהודה ב״ר יוסף **נימן**

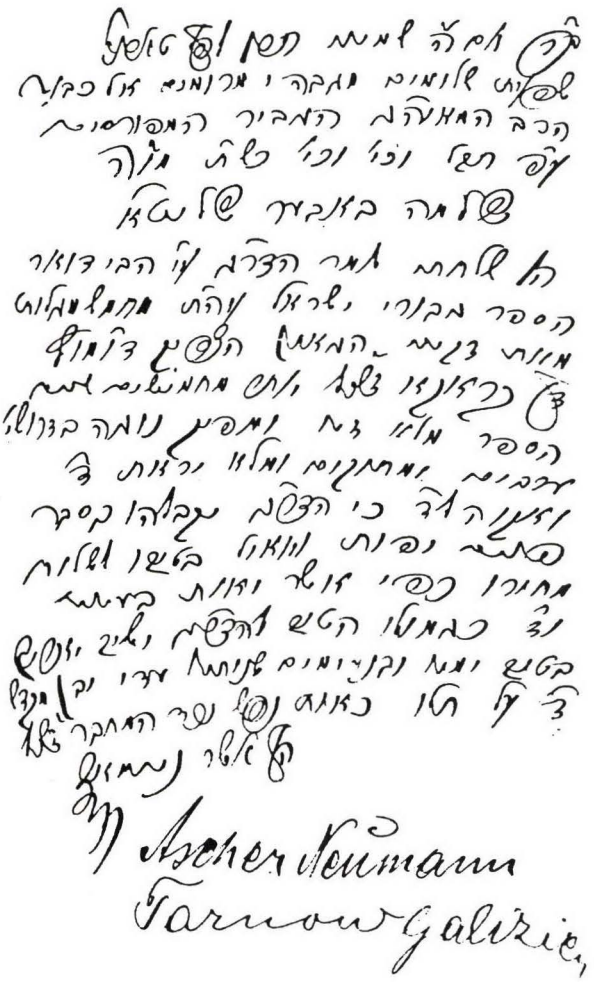
מקראקא (תקס״ח — תרמ״ח)

נולד בשנת תקס״ח לאביו ר׳ יוסף ב״ר ישראל, חמיו של רז״ו הירשפרונג, ולאמו חיה רבקה שנפטרה צעירה, בת ר׳ בצלאל בנו של ר׳ הלל

דומ״ץ קראקא שנפטר פתאומית מפחד, בבוקר השבת י״א כסלו תקע״ב. היה נכדו של ר׳ ישראל מנשה׳ס, פרנס קראקא בה נפטר ביום כ״ז תמוז תקס״ו. הוריו לא חסכו ממון לשכור לו מלמדים מעולים, ושלחוהו בצעירותו ללמוד בהונגריה. למד שלוש שנים ברציפות אצל רצ״ה הלר אב״ד בוניהאד, ולכן נקרא בונהייטר. בשובו לקראקא נשא את צינה (נפטרה בין תרמ״ד לתרמ״ט), בת ר׳ שמואל בנו של ר׳ פרץ דומ״ץ קראקא, והיא פרקה ממנו את עול הדאגות. חמישים שנה כיהן כדומ״ץ וראב״ד בקראקא (בעושר) ובכבוד. נודע כבקי בהוראה, ובמיוחד בעניני גיטין וחליצה. מתמיד גדול יומם ולילה, והגיד שיעורים לצעירים ובבתי כנסת ללא תשלום. ארבעים שנה מגיד מישרים חינם בח״ק נושאי המיטה. הלך לקבץ צדקה, והיה מעמודי התווך של חברת עשירי קודש. סיגף עצמו בעינויים וחומרות שונות, ובשלושים שנותיו האחרונות לא טעם בשר ויין. נפטר בליל א׳ י׳ שבט תרמ״ח (ולא תרמ״ט). נספד כהלכה, ורבים השתתפו בלויתו. ש״ב ר׳ שלמה יוסף רוזנצוייג הספידו ברבים, והדפיס אבל כבד לישראל. כמו״כ נספד בספר יד יקותיאל (דמביצר), דרוש ב. בצעירותו נקטף בר חכים שלו. בניו האחרים היו ת״ח מוצלחים. הניח כתבים רבים, ורק חלק מהם נדפס.

מחנה ישראל ח״א עמ״ס גיטין, שבועות, וע״ז פרק ה׳: השוכר את הפועל. נדפס בחייו ע״י ר׳ שמעון בצלאל בן בנו, קראקא, דפוס ר׳ יוסף פישער, תחילת תרמ״ד, ב, פו ד׳. בהקדמתו מזכיר את הוריו שחינכוהו לתורה, ואת אחותו אסתר קערנר שהניחה מעזבונה להדפסת ספרו. חיבר את הספר בילדותו לעצמו מבלי שחשב להדפיסו, וכעת נבצר ממנו לעיין בו שוב. מתנצל על שאינו נוטל הסכמות, כי בזקנותו קשה עליו הטירחה לכתוב לגדולים, ובסביבתו מכירים אותו ויוכל לכסות את ההוצאות. קיוה גם להדפיס את יתר חיבוריו עה״ת ובאגדה. ח״ב על יו״ד, חו״מ, מס׳ ב״מ, לקוטי מסכתות וקצת שו״ת, לעמבערג, ר׳ יעקב משולם ניק, דפוס ראז״ו סאלאט, תרמ״ו, ב, צג ד׳, עם הקדמת אגדה. מדף פה׳: שו״ת מתרל״ח בעילום שם השואל. דן גם בתרכ״ו בעופות החדשים (ע״י בנו הסוחר ר׳ צבי מאיר, שביקר ביאסי אצל הדומ״ץ רמ״מ חתן האב״ד), ובתפילין בחוה״מ. בסוף מעט כללי הש״ס, ופירוש הדרן עלך.

גבורי ישראל עה״ת וחמש מגילות (מדף נד. השני), רובו ע״ד הפשט. הובא לדפוס ע״י בנו ר׳ פנחס אליהו מקראקא, פרעמישלא, דפוס זופניק קנולר עט המרשמיט, תרמ״ט, ב, פ; עד ד׳. לנכדו ר׳ שמעון בצלאל נתנו הסכמות: ר״י שמלקיס על הספר מחנה ישראל (כל המעיין בדבריו יראה חילו

ר׳ חיים אשר ב״ר פנחס אליהו ב״ר ישראל יהודה ניימאן מטרנוב ואח״כ בלייפציג, שלח לר״ש בובר את ספר גבורי ישראל של זקנו. ביום ה׳ שמיני תר״ן שלח תזכורת לקבלת מחירו. תשובה אליו: פרי השדה, ח״א, ל בתר״ס לטרנוב.

לאורייתא, וסברתו זכה וברורה, ופלפולו ישר מיוסד על אדני השכל בחריפות ובקיאות); ר״ש הלברשטם מוישניצא הכותב שהדפים אבדו לו ומצאם, ותועלת לצעירים לראות איך הזקנים התייגעו בכל דיבור (אוקי גברא אחזקתיה, וידוע ומפורסם זקנך לגאון מובהק וצדיק מפורסם... עיינתי בהם ומצאתי בהם טעם לשבח, מפלפל בדברי רש״י ותוס׳, על כל קוץ וקוץ תילי תילים של חידושים ופלפולים נאים ומתוקים, מיוסדים על דברי ראשונים ואחרונים בפלפול על דרך האמת מתוק לחיך, ומביא כמה הקדמות מרבו המובהק גאון הגאונים ציס״ע). בהקדמה כותבים בני המחבר: ר׳ מאיר צבי, ר׳ פנחס אליהו ור׳ יוסף שמואל, שהאבא קבע את שם הספר, ואמם הניחה מעזבונה להדפיסו. אינם מפליגים בשבחיו שלא לרצונו, כי כל חייו

היה מצניע לכת. בספר כמה דרשות, ובעמוד האחרון השמטה.

בית יהודה וישראל, עניני מוסר בפשטי המקראות, ודרושי אגדות חז״ל לפי א״ב של הנושאים, עם דרשות לשבתות השנה והמועדים, לסיום הש״ס, הספדים, לז׳ אדר ופירוש הדרן עלך. פיעטרקוב, דפוס ר׳ דוד קאפעלמאן, תרצ״ז, 194 עמ׳. בהקדמת המחבר כותב שעמו גם פירוש לפרקי אבות, נדפס כאן בסוף. אח״כ דברי המלבה״ד נכדו ר׳ שמעון בצלאל, המוסר על גלגולי כתב היד שנתחבר בתרל״ז, עבר לבן המחבר ר׳ יוסף ז״ל, מסרו לו לפני פטירתו, וניתן להדפסה בסיוע ר׳ חיים אשר ניימן מלייפציג, שהוציאו לאור עם אחיו ר׳ שלמה יצחק, בני ר׳ פנחס אליהו בן המחבר. כמו״כ סייע ר׳ שאול אחי המלבה״ד, לע״נ בנו ר׳ ישראל שנפטר בלי זש״ק. לא מכבר נתקבל סך שהניח בעזבונו ר׳ אלעזר שאול ז״ל (עם ד״ת ממנו) ב״ר יוסף שמואל לע״נ זו׳ שרה מלכה, ומכיון שהסכום לא הספיק, הוסיפו ר׳ שלמה יצחק דלעיל, זו׳ מלכה, ובניהם ר׳ אברהם משה ור׳ יעקב לע״נ קרוביו: אמו חוה מינדל, אחיו שאול, אחיותיו שרה רבקה ובילא ברנדיל, וילדיו: פריל זו׳ ר׳ דוד שפירא נכד המג״ע וישראל.

ש. קראנגאלד, המגיד, לב, 40; לוחות זכרון, תרס״ד, 89-90.

ר׳ לוי יצחק נימן. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״א, רט.

ר׳ משה נימן. ת״ח בליזנסק. במשתתפי אהל מועד, ח״ג, דף מא ע״ב.

ר׳ משה נימן. רבו רב״צ מבאבוב כתב אליו: מכתבי קודש, כב בתרח״ץ.

ר׳ משה צבי הירש נימן

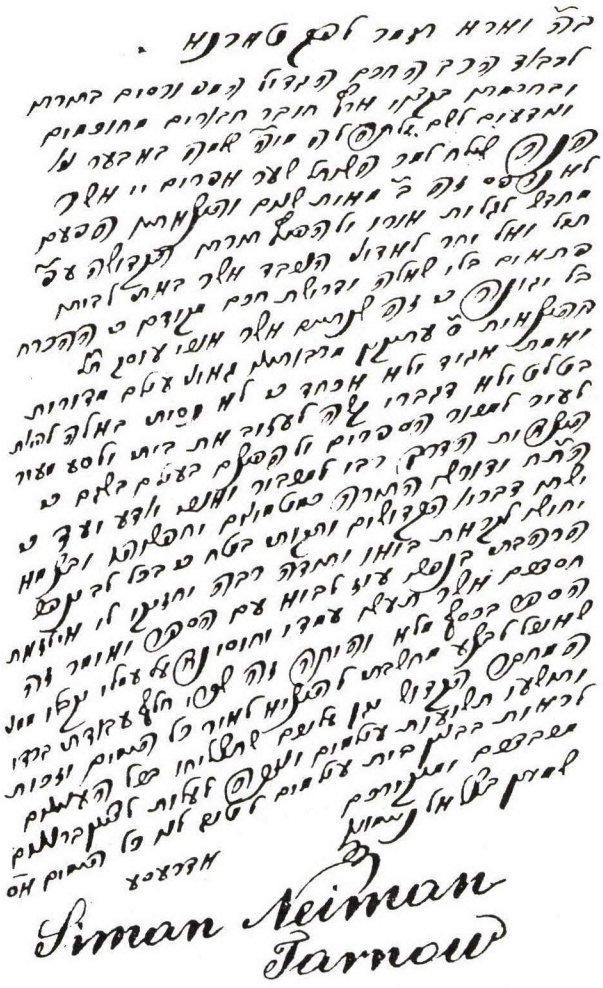
דיין פיקח בבייטש שלא על מנת לקבל פרס. מתמיד בתורה, ובקי בכל מכמניה. ממשפחת ת״ח ופרנסי ציבור. מוסמך לרבנות, אבל לפרנסתו עסק במסחר. בהליכותיו נהג כעין אדמו״ר, ושולחנותיו נערכו בחרדת קודש. הנוער החרדי נכרך אחריו, וביתו המה כל היום אנשים שבאו לדרוש מפיו דבר ה׳. רושם רב השאיר המכתב ששיגר למשפחתו מקרונות המות למאידנק, שיתחזקו באמונת השם למרות הנסיונות הקשים.

ד״ת ממנו, קהלת אשר (לנדא), סי׳ כא, כג.

בייטש, 201, 238-239.

ר׳ שמעון בצלאל ב״ר מאיר צבי נימן
מטרנוב וקראקא (תר״ך — תש״ב)

נולד בקראקא לאביו ר׳ מאיר צבי (נפטר בירושלים

גלויית הרב שמעון בצלאל נייימאן מטארנא מפרשת וארא תרמ״ז לר״ש בובר. שולח לו שו״ת שער אפרים שהוציא לאור אחרי שלא נדפס כמאתיים שנה, ומבקש תמורתו. לפני שנתיים החל להוציא לאור ספרים עתיקים, אך לא נוסה בטלטולי דרכים למוכרם.

ביום ד׳ טבת תרע״א), ב״ר ישראל ראב״ד קראקא שאצלו נתגדל, ולאמו פרידא בת ר׳ יואל דיקלר (נפטרה צעירה בתרנ״א, וכן אחותו שרה דאבא בגיל י״ד). התפרנס ממסחר ספרים, והיה סוכנם של מדפיסי וילנא בגליציה. כנראה עקב נישואיו עבר לטרנוב, וגר בה עד תרס״ח לפחות. היה שם ידידו של רבי יוסף ענגיל. אח״כ רכש את בית מסחרו של אהרן פויסט בקראקא, והמשיך להפעילו משעבר לגור כאן. נחשב מיקירי העיר, שקדן ומתמיד, צנוע וענו, ולא רצה ליהנות מכתרה של תורה. עלה על המוקד ביום ו׳ אדר תש״ב, וכן נספו אחיו ר׳ שאול הי״ד. ילדיו: א. ר׳ שלמה; ב. ר׳ ישראל; ג. ר׳ הלל; ד. ר׳ דוד; ה. ר׳ יואל; ו. מרים ובעלה ר׳ דב ברייל ב״ר שמלקא; ז. צינה ובעלה ר׳

חנניה ליפא ב״ר הירשלה גלזר ראב״ד פשמישל. כולם נספו בשואה הי״ד. ח. הילדה פריידא אסתר נפטרה בתרס״ו אחרי מחלת חצי שנה. שרדה רק: ט. דבורה יוכבד זו׳ ר׳ חיים יחיאל איידר מירושלים ב״ר שמואל מדזיקוב, והוא הוציא לאור מחדש אחדים מהספרים הרבים שחיבר חמיו בהלכה ובדרוש.

בתחילת תרמ״ד הביא לדפוס את ספרו של זקנו מחנה ישראל, וטיפל אח״כ בהדפסת עוד שנים מספריו. בתרמ״ה ההדיר בדפוס יוסף פישער בקראקא, את ספר ארעא דרבנן לר׳ ישראל יעקב אלגאזי עם עפרא דארעא לר׳ יהודה עייאש, כשהוא משבץ בפנים את ההשמטות, ג, עז ד׳. מעבר לשער אזהרת זקנו שלא ישיגו את גבול נכדו. זוהי המהדורה הנאה ביותר של הספר, וצולמה מחדש בירושלים תשכ״ג עם הוספות, ובלעדיהן בתשל״ב. הביא לדפוס שנית את הספר בנין אריאל עה״ת לר׳ שאול מאמשטרדם בקראקא תרס״ה, עם שני דפי דרשה משלו פתחא זעירא באגדה.

ילקוט הרועים, מעין ספר מלא הרועים, לסדר לפי ספרים רבים ונדירים את הדעות המפוזרות של תנאים ואמוראים, לפי סדר ערכי הא״ב, עם פרטי השיטות, ומחידושיו שלו. פרזעמישל, דפוס זופניק, קנולר והמרשמיד, תרנ״א, ז; סו ד׳ עם השמטות. הדפים הראשונים נדפסו במקום אחר. המסכימים: ר״י שמלקיש (הספר הזה הוא רב התועלת... וגם היקל על המעיין... והמחבר נודע לי לת״ח חריף ובקי); ר׳ שלמה ה״ש מוישניצא (המחבר ניכר לי מכבר לת״ח מופלג, ויראתו קודמת לחכמתו); ר׳ יהושע ברוך ריינין אב״ד טשעטשעוויץ־הגר (הראה עוצם ידו, כי בעוד משחר טל ילדותו כאיש גבורתו, לחדש ח״ת המלאים זיו ומפיקים נוגה). ח״ב, תרנ״ז, א, סז, ד׳, בלי הסכמות, והקדמתו לכל חלק. מהדורה שניה בתוספת מאות ענינים ובס״ה כאלפיים מאמרים, לעמבערג תרס״ח. בהתחלה קונ׳ ויאמר יעקב מידידו ר׳ יעקב גורדון אב״ד סותהפורט שבאנגליה, עם הערותיו. ד״צ בת״א, עם עולם, תשל״א, ג, עו ד׳.

פנינים יקרים על תנ״ך ואגדות הש״ס, כחמש מאות מאמרים מלוקטים מגאונים ודרשנים, פאדגארזע, דפוס רש״ח דייטשער, תר״ס, ד, לו ד׳. בהתחלה התנצלות על שאינו נוטל הסכמות, פתיחת אגדה, וקונ׳ מנורת זכריה, על פטירת הגביר ר׳ זכריה מנדל הלוי אברדם מטרנוב. שנית בלי קונ׳ זה בלבוב, דפוס א. סלט, תרס״ט, ב, נו ד׳, וכן בווארשא, בימ״ס א. פויסט בקראקא, תרפ״ד, ב, נו; טז ד׳, בתוספת דרושים ילקוטים. שוב ע״י ר׳ שלמה כהנא שהוסיף מעמ׳ קנה קונ׳ מספר חמדה גנוזה, בודאפעסט, דפוס ר׳ משולם זלמן ב״ר דוד צבי כ״ץ קאטצבורג, תש״א, ד, קעב עמ׳, וד״צ בברוקלין תשד״מ. צילום הוצאת קראקא, ירושלים, תשכ״ד, ג, ו, נו ד׳, 32, 38 עמ׳ ע״י חתנו. הוא כותב בהקדמתו שהספר נדפס מתר״ס עד תרפ״ו שמונה פעמים, ואח״כ עוד פעמיים בחיי המחבר שהוסיף דברים בכל פעם, וכעת בדק את כל המהדורות וצירף יחדיו את כל ההוספות, ובס״ה שבע מאות מאמרים, לאחר שהספר לא נדפס מזה ט״ז שנה. בהתחלה צירף קונ׳ אמרי צבי שחמיו הדפיס בתרע״א על אביו, ומעבר לשער זכרון לנספים בני המחבר. קיוה להוציא לאור גם את יתר ספרי חמיו. ד״צ בודפשט ע״י ר׳ חיים דוד אריה איינהורן סופר ובודק, ניו יארק, דפוס אברהם יצחק פריעדמאן, (תשכ״ה). י״ח דפי פנינים יקרים נדפסו גם בקראקא תרפ״א, בסוף ספר ראשי בשמים של ר׳ אברהם אבוש ברח״ה ריינהולד, כהוקרה על טירחתו בהדפסת הספר. **פנינים יקרים החדש** על בראשית וליקוטי אגדות הש״ס, קראקא, דפוס רנ״נ קרוננברג בבילגוריי, תרפ״ה, 2, 190 עמ׳, ועל שמות־דברים, פיעטרקוב, דפוס ר׳ דוד קופלמן ור׳ יעקב צדרבוים, תרפ״ט, 196 עמ׳. צולם מחדש בבני ברק תשל״ב, 190, 200 עמ׳, בתוספת לקוטים מצדיקים בשני הדפים האחרונים המצולמים. בהקדמתו כותב כי ספרו נדפס חמש פעמים בעשרים וחמש השנים האחרונות, אך היות וקיצר על הפרשיות, ביקשוהו לסדר ביתר הרחבה עבור מגידים ודרשנים. משום כך סידר כאן 50-60 מאמרים על כל פרשה מהרשום בפנקסו, כמנהגו לרשום בו כל דבר טוב שראה או שחידש. מוכן למסור את חיבורו הגדש״פ ע״פ ילקוט שמעוני למי שיאבה להדפיסו.

משיב נפש על כל דף במסכת פסחים, מונקאטש, דפוס ר׳ שמואל זנויל כהנא וחתנו ר׳ עוזר הכהן פריעד, תרס״ו, ג, ע, סח ד׳. המסכימים: ר״י שמלקיש (נודע לי מכבר לת״ח מובהק, אשר ידיו רב לו לפלפל ולסלסל בדברי תורה... בשכל ישר ודברים נכונים); המהרש״ם עם ד״ת (אוחז בסנסני החידוד, הולך נכוחה לברר כל חמירא בדברים ישרים... וכל רואיו ישורון כי ברכה בו, חריפות ובקיאות יחדיו משולבים). בהקדמתו כותב שחיבר את הספר ביגיעה עצומה. מפרק ג׳ נראה שנדפס בדפוס אחר. בדף האחרון השמטה וד״ת עה״ת. **משיב נפש** על כל דף במסכת ביצה, פיעטרקוב, דפוס דוד קאפעלמאן ח״ר יעקב צעדערבוים, תרפ״ט, 4, 136 עמ׳, פתיחת אגדה ושתי ההסכמות הקודמות. חותם שמו כמחבר עמ״ס פסחים מהדו״ק ומהדו״ב. בהתחלה ובסוף דפי השמטות.

אבל משה שספד כגבאי ח״ק מנחם אבלים, בבימ״ד אהבת תורה ביום א׳ כ״ב אייר תר״ף, לידידו ר׳ משה ישראל לענקאוויטש גבאי ח״ק מחזיקי לומדי

תורה, בקור חולים, מנחם אבלים, שנפטר בן נ״ג ביום כ״ה ניסן, והיה עשיר פזרן לצדקה, עסקן לחברות גמ״ח, קבע עתים לתורה, הסתופף בצל צדיקים, וקיים כיבוד אב ואם. נדפס ע״י אשתו ובניו בדפוס המנוח, קראקא תר״ף, יט ד׳. מדף יח: הספדו של ר׳ מאיר הכהן רפפורט, ליד בימ״ד דחסידי דזיקוב בו היה המנוח גבאי שנים רבות.

הגדה של פסח עם פירוש **ילקוט שמעוני** מעין מדרש שמואל על אבות, ליקוטים מעולים מגאונים וצדיקים על כל דיבור מההגדה, קראקא תרפ״ז. בהסכמת האב״ד ר׳ יוסף נחמיה קורניצר כותב, שכבר אתמחי בחיבוריו שהוציא לאור, המפיקים חן ושכל טוב בשמעתא והלכה. בהקדמתו מספר שעבר על המוני הגדות ללקוט מהם המובחר בקיצור ״כאשר יראה הרואה כי לא נראה עד היום כבושם הזה״. מהדורה שלישית בירושלים תשי״ט ע״י חתנו, עם הקדמתו וצילומי ההסכמות, 213 ,6 עמ׳.

ילקוט שמעוני על משניות אבות עם הפנים, פיעטרקוב, דפוס ר׳ דוד קאפעלמאן, תרח״ץ, 168 עמ׳, וד״צ ניו יורק, בימ״ס ר׳ משה חנוך גרינפעלד, תשי״ז, בתוספת 4 עמ׳ בהתחלה. בהקדמתו מודה לרעלא תורמת המאטריצן, אלמנת בן דודו ר׳ שלום דיקלר, בנו של ר׳ מרדכי צבי שהיה חשוב מאד אצל הדב״ח, ב״ר יואל אבי אמו, לע״נ אביה ר׳ נתן קרפל (נסע לברדיטשוב, נפטר שם בטרם זקנה, ונטמן ליד אהל ר׳ לוי יצחק), אמה רבקה פיגל בת ר׳ צבי קלרמן (נקרא ר׳ הירשלה לנצוטר, ולא פסק פומיה מגירסא), חמותה חיה, אחיה שלמה דיקלר ויואל חברו מנוער. מנציח את משפחתה, כי אין לה ילדים.

תשובה אליו: כנף רננה, יו״ד, ח״א, טז, וכנראה גם: בית דוד, ח״ב, מח, פט בתרס״ח לטרנוב. ד״ת ממנו בספר מקור חכמה (גולדברג), דפים סט: עא:

חיים דב פרידברג, ספר טרנוב, ח״א, 204; קראקא, 108.

ניסבוים ראה לפי: **נוסבוים**

נִיסְבְּרוֹיְך

ר׳ זאב וולף

בן אחותו של רז״ו תאומים אב״ד זלישטשיק. אחותו נישאה בבית האבא שיחי׳ לר׳ זוסיא סופר מקראקא, ולחתונה הגיע אביו ר׳ ישראל דוד שמחה בונם בנו של רש״ס. בעשרת ימי שהותו בזלישטשיק הרשימה דמותו את כל, וכשנפטר נשא עליו רז״ו הספד, והדפיס **קינה לדוד** כהוספה למחז״ה גל׳ יב, למברג, דפוס ח. רוהטין, תרנ״ט, 8 עמ׳. במשתתפי ועד חכמים, גל׳ י׳, סי׳ רנד.

ר׳ יצחק אריה

ת״ח יחסן, ואולי אחיו של רז״ו. מחיבור שהניח על תהילים נדפס קונ׳ **נוצר חסד**, ע״ב אופנים לבאר סתירת הכתוב בפרק סב, ולך ה׳ חסד כי אתה תשלם לאיש כמפעלו, כקושית הגמ׳ בר״ה דף יז. זאלעשטשיקי, דפוס ר׳ שמואל גלאס הכהן, תרס״ז, ד, לא עמ׳. ש״ב ראמ״מ שטיינברג כותב בהסכמתו: ויען שנודע לי איכותו ומהותו של הרב המחבר המנוח ז״ל, שהיה חתן אחי חותני המנוח ז״ל, אשר הקדיש עתיו ורגעיו לתורה ולתעודה, שקד על דלתי התורה בהתמדה, והיה ירא ד׳ מרבים, ולא האריך ימים כי נקטף באבו. הובא לדפוס ע״י בנו הב׳ ר׳ אביגדור נוסברויך מקאלאמעא שלמד ד׳ שנים בישיבות הונגריה, ובהקדמתו כותב שאביו הניח חידושים רבים על תנ״ך ש״ס ופוסקים בדרכי הלימוד והחסידות, וציוהו להדפיס קונטרס זה.

נִיסְטְמְפּוֹבֶר

ר׳ מאיר זאב

חיבר: **היוצר ויצירתו**, מרן הגאון רבי מאיר שפירא זצ״ל מלובלין, פשמישל, בסיוע הנהלת יח״ל, תרצ״ז, 20 עמ׳. לרגל חג התורה העולמי בכ״ח סיון תרצ״ח: סיום ס״ת בשם כל ישראל ביח״ל, סיום מחזור שני של הדף היומי, ומלאת ח׳ שנים ליסוד יח״ל.

★

ר׳ ניסן. ת״ח בנדבורנה.

תשובה אליו: מהרי״א הלוי, ח״ב, קכד בתרל״ח.

ר׳ ניסן דומ״ץ שיניבה, מל״ו צדיקים שבדור, חמיו של רבי אליעזר ירוחם ברון.

נִירְנְשְׁטַיְן

משפחת נגידים, בברודי בעיקר. ידוע על **ר׳ שמואל** מבראד שנשא את ריבעלע בת רא״ל ברנשטיין רב המדינה, וכשנתאלמנה נישאה בשנית לר׳ אלעזר לנדא בעל יד המלך. אולי אחיו הוא **ר׳ יצחק** מירוסלב, חתן ר׳ משולם זלמן אשכנזי אב״ד פמורן. אולי בנו הוא **ר׳ מנחם מנדל** שנולד בתק״ס בירוסלב, חותנו (צ״ל חתנו) של הנדיב ר׳ צבי הירש הלברשטם (קומרנר), וגיסו של רד״ב מייזלש אב״ד

קראקא ווארשא. מיסד ומנהל בנק הלברשטמש אונד נירנשטיין בברודי, וסחר באמונה. בשנים תר״ג — תרי״ג (ולא מתרכ״ו) מראשי הקהילה מטעם החרדים, ועמד בפרץ נגד המחדשים. בשנותיו האחרונות גר בלמברג, בה נפטר ביום י׳ (ולא כ״א) כסלו תרל״ו (ולא תרכ״ח). הובל ברכבת מיוחדת לקברי אבותיו בברודי, ונטמן למחרת ללא הספדים בגלל עש״ק. הניח הון רב למוסדות שונים (יעקב ווערבער, המגיד, יט, 443). בנו ר׳ צבי הירש מהמתקדמים, חתן הגביר ר׳ מאיר קליר ומראשי הקהילה, עמד בתרמ״ב בראש הועד למען הפליטים מרוסיה.

ברודי, 246, 250, 281-284, 296, 299, 395.

ר׳ משה נירנשטין

ת״ח בסטריזוב. במשתתפי אהל מועד, ח״א, 68, ח״ב, דף י׳ ע״ב.

תשובה אליו: כוכב מיעקב, ס, סא בתרמ״ה.

נַכְט

יש מבני המשפחה שחתמו נאכד, על שם העיר נכאד בבוהמיה שאולי ממנה באו.

ר׳ יוסף נכט

נולד בלבוב בשנת תקס״א. דומ״ץ בבוטשאטש, ואח״כ ביאסי. עלה לארץ עם זו׳ שרה בשנת תקצ״ח, והם רשומים במיפקד תרל״ה.

ר׳ יעקב ב״ר שלמה הכהן **נכט**

מרומניה (תרל״ג — תשי״ט)

נולד ביאסי ביום י׳ טבת תרל״ג לאביו ר׳ שלמה הכהן, ולא הובא לשם בילדותו. למד בישיבת סיגט אצל רחי״ל טייטלבוים, ובגיל י״ד סיים את הש״ס לראשונה. למד אצל הר״ז אוירבך אב״ד הלברשטט, ובביהמ״ד לרבנים בברלין. השתלם באוניברסיטאות הלברשטט וברלין, וחזר בתרנ״ג עם תואר ד״ר לפילוסופיה. נסמך מר״ב וייס אב״ד טשרנוביץ ורי״י ריינס אב״ד לידא, והצטרף לציונות. נשא בתרס״ב את שרה, בת ר׳ צבי מהרר מלבוב נכד הרב מאיר צבי ויטמאיר.

נתקבל לרבנות פקשן בתרס״א (או תר״ס), ובתרע״ט עזב בגלל מלחמתו ברה״ק שסירב למול את בנו. עבר לרבנות בראילוב עד תרפ״ד, וממנה לרדואץ. פרש משם בתרפ״ט, בגלל סירובו לסייע בבחירות למפלגת השלטון. דחה את הצעת הרבנות בבוקרשט, בגלל סירובם לבטל את נגינת העוגב. ירא וחרד בכל הליכותיו, פעיל לחיזוק הדת והחינוך, ורב חסד לנצרכים. נתקבל בתרפ״ט כמנהל המכון למדעי היהדות שליד אוניברסיטת שטרסבורג, ומרצה בערי אלזס. בתרצ״ד עלה לתל אביב, והתמסר לעבודות ספרותיות. נפטר ביום י״ב (ולא י״ג) שבט תשי״ט. בנותיו: א. יהודית זו׳ הבלשן יצחק אבינרי; ב. דבורה זו׳ הרוקח יצחק זינגר.

רוב כתביו לא כונסו לדפוס. חיבר ספרים ביהדות ובפולקלור, ומחקרים רבים. המון מאמריו על היהודים והיהדות כתובים בעברית, פולנית, גרמנית, צרפתית ואיטלקית. בין היתר ההדיר את לקח טוב בפפד״מ תרנ״ח, והדפיס בדרוהוביטש תרנ״ח: מקור חיים, הכולל את תולדות האור החיים, ומנהגי טריפות בק״ק פאס לר׳ יהודה בן עטר. הוציא לאור את ספרו של אחיו מדרש משה, וצירף לו את תולדותיו. בעורכי ספר השבת תרצ״ו. אחרי פטירתו הופיע בתשי״ט ספרו: סמלי אשה במקורותינו העתיקים. **הרב ד״ר יעקב נאכט**, קוים לדמותו מאת אידוב כהן בהם עומד על רבגוניות כשרונותיו, תל אביב, ועד תלמידיו וחניכיו, תשי״ט, 16 עמ׳, תמונות.

תשובות אליו לפקשן: אבן יקרה, תליתאה, צח; אגרא דהספדא (טויבש), ח, ט. במשתתפי תלפיות (יאסי).

אהלי שם, 326; תדהר, ב, 905-906; קרסל, ב, 460-461, עם ביבליוגרפיה; נתן מארק, חכמת ישראל במערב אירופה, ב, 184-193; בנתיבי חסד ואמת, תשל״ז, בסוף, עם תמונתו.

ר׳ שלמה ב״ר אברהם הכהן **נכט**

נולד בפודהייץ לאביו ר׳ אברהם הכהן. בעודו ילד עברו הוריו לבוטשאטש, ונקרא להשלים מנין אצל הדע״ק בשתים אחר חצות. בצעירותו עבר ליאס, וסחר באריגים בבתי המסחר שפתח בעיר ובברלד. העסיק את אחיו: ר׳ קלמן, ר׳ ליב ור׳ מאיר. במסחריו הרחיק גם עד אנגליה. ירא וחרד, התענה בה״ב, פיזר לצדקה, והכניס אורחים. מראשוני חסידיו של ר״י מרוזין, ונסע גם אל ר״מ מפרימישלן, ואח״כ אל ר׳ יצחק מבוהוש. נשא את יוטא פיגא שהיתה בקיאה בחז״ל ומדרשים, בת ר׳ אברהמ׳ל שו״ב שהיה תחילה סוחר, אבל כשהאוהב ישראל נתקבל ליאס, ציוהו לחדול מכך ולהיות שו״ב שלו, וכן עשה. השרף מסטרליסק שלח אליו קפטן במתנה ״אף כי אינו נוסע אלי, אך הוא ערליכער יוד״. ר״ש נזכר בתרע״ב בברכת החיים.

ילדיו: א. ר׳ משה בנו הגדול יליד תרי״ז. המנ״ח ששמע על היותו עילוי חפץ בו לבתו (לנכדתו?), והשתדל בכך הרב טויבש, אלא שלא נסתייע הדבר (עמ׳ ע). נשא את בתיה בת ר׳ דוד צבי בלומנפלד, גביר מבוטושאן ממקורבי ר׳ דוד מטולנא. אחרי

עשרות שנים שב כגביר ליאס, ותשובה אליו לשם: שאילת שלום, תנינא, יז. נפטר בן ס״ט בברלין משני ניתוחים, ביום י״ז אדר תרפ״ו. ילדיו: אברהם וישעיה בברלין, חנה ומרים. צבי ויסלבסקי התקין לדפוס את ספרו **מדרש משה**, דיון ביסודות היהדות ע״פ מסכת ברכות, עם תמונתו ופקסימיל, ברלין, ילקוט, דפוס האחים ברכר, תרפ״ח, יד, שפח עמ׳; ב. ר׳ חיים דוד, סוחר ת״ח, רבו של אחיו: ג. ר׳ יעקב מחשובי הרבנים ברומניה; ד. ר׳ יצחק, סוחר ת״ח ובעל מידות; ה. חיה גולדה; ו. רבקה; ז. חנה, נפטרה בצעירותה; ח. יהושע דב, נפטר בן י״א בין פסח לעצרת.

נֶמִירוֹבֶר

ר׳ יעקב יצחק ב״ר נחום הכהן **נמירובר**

מיאסי ובוקרשט (תרל״ב — ת״ש)

נולד בלמברג ביום א׳ אייר (ולא טבת) תרל״ב, לאביו ר׳ נחום הכהן ממשפחה שהתיחסה למהרש״ל, ולמד אצל מהרי״א איטינגא. כשעברו הוריו בצעירותו ליאס, למד שם אצל סבו ר׳ שמואל מרדכי ב״ר משה הכהן נמירובר, ואצל ר׳ יעקב טויבש ור׳ מנדל ברש. למד בבית המדרש לרבנים בברלין אצל הרבנים הילדסהיימר וביברפלד, ונסמך לרבנות. סיים גם את לימודיו באוניברסיטת ברלין בתואר ד״ר. נשא אשה ממשפחת מרגליות נכדת ראז״מ. מתרנ״ו מטיף ביאסי. מתרנ״ז פעיל בתנועה הציונית, ומשתתף בקונגרסיה. מתרנ״ח מזכיר בני ברית ברומניה. מתרע״א רב הכולל וחכם הקהילה הספרדית בבוקרשט. פעל לביטול חובת השבועה, ומתרפ״א רב ראשי לבוקרשט ורומניה הישנה. מתרפ״ו סנטור בפרלמנט הרומני. טענו עליו שלא דיקדק בקלה כבחמורה (עולמו של אבא, רמג). פעיל בחיי התרבות היהודית. כתב יותר משש מאות מאמרים בכתבי עת בעברית, יידיש, גרמנית ורומנית, וערך את סיני. חיבר ספר על החסידות ביידיש וברומנית, זכרון נחום — דרשות, ועוד. תוכניתו למכללה יהודית בחוברת: אקדמיה יבנאית חדשה, באטושאני, חובבי שפת עבר, דפוס סגל ומרקו, תרע״ג, 36 עמ׳. ביקר בארץ בתרח״ץ. נפטר בליל שק״פ ויצא ו׳ כסלו ת״ש (ולא תרצ״ט). ספר יובל לכבודו בעברית וברומנית בתוך סיני, כרכים ד-ה, בוקרשט תרצ״ב. לא הניח ילדים, ואף לא אחים. קטעים מספרו זכרון שמואל, וידיעות על פעילותו הציבוריות, קבוצי אפרים, ב-ג. לכבודו: שנה יא, חו׳ א-ד, ותחילת חו׳ ה-ח.

תשובה אליו: איתן אריה, כב בתרפ״ח.

פנקס גאליציע, 237; בנימין עליס, לעקסיקאן, ח״ו, 247; הרב צבי גוטמן, הצפה, ט״ז טבת תש״ל, 5.

נֶמְלִיך

ר׳ עקיבא דומ״ץ בוליחוב.

תשובות אליו: שו״מ, קמא, ח״א, רעב, ח״ב, פ, פא, קכה בתרט״ו — תרט״ז.

★

ר׳ נפתלי דומ״ץ ברזן.

תשובה אל בנו ר׳ צבי: שו״מ, תליתאה, ח״ב, קמח בתרי״ג.

ר׳ נפתלי דומ״ץ טרנופול. אליו: עטרת ישועה, לה בתרמ״ח.

ר׳ נפתלי דומ״ץ סלטוינה. אליו: טוט״ד, קמא, ער.

ר׳ נפתלי. ת״ח בסקוליע. אליו: טוט״ד, תליתאה, קצו.

ר׳ נפתלי. דומ״ץ רוזניאטוב לפני הרב האחרון ר׳ יהודה צבי קורן (רוזניאטוב, 371).

ר׳ נפתלי הירץ דומ״ץ גלינא. אליו: שו״מ, תליתאה, ח״ג, צד.

ר׳ נפתלי הירץ אב״ד זורובנא בשנת תק״ס לערך.

תשובה אליו: פני יצחק, חו״מ, יא.

ר׳ נפתלי הירץ מחכמי בראד, אב״ד רדיוויל, מתקע״ח לפחות מ״מ ומו״ץ לבוב. נפטר בשנת תקצ״ו. לא נזכר באנשי שם.

תשובות אליו: בית אפרים, יו״ד, מט, סא, סב, אה״ע, א, כד, כה, לה, צג, צט, קא, ואולי גם עט, קא בתק״ס.

ר׳ נפתלי הירץ דומ״ץ לינסק.

תשובה אליו: שו״ת רמ״ץ, ח״ב, אה״ע, יב.

ר׳ נפתלי הירץ בנו של ר׳ משה מבראד. רבה הראשון של רווה. מגאוני הזמן, ועמד לצידו של ר״י אייבשיץ. חתנו של הנגיד פרנס וד״א ר׳ ישראל איסרל, ועל שמו נקרא ר׳ הירץ ר׳ איסרס. מתק״ב לידו בזולקיב, כראב״ד אצל רבניה. מתלמידיו כנראה של המגיד ממזריטש. נסע פעם לליזנסק להתיעץ עם הנו״א, שהקביל את פניו באמרו שפמליא של מעלה רעשה לקראת בואו, וכך נודע

לו שהגיע. אח״כ אף החזיר לו ביקור ברווה. יתכן שר׳ מנחם מנדל אב״ד רווה היה בנו.

רווה, 63-64.

ר׳ נפתלי נתן נטע ראה לפי: **ר׳ נתן נטע** ב״ר מנחם מנדל

נָצַח

ר׳ ישראל יונה

נכדו של בעל נצח ישראל (ר׳ ישראל ב״ר משה מזמושטש?), ור׳ ישראל קרסילש מבראד. גר כנראה בלבוב.

תשובות אליו: שו״מ, תנינא, ח״ג, פט, צב, ח״ד, קד, תליתאה, ח״ג, ל, קנה, רביעאה, ח״ג, ד, קנב, דברי שאול ויוסף דעת, ח״ב, דפים ל. לח: בתרי״ד — תר״ך.

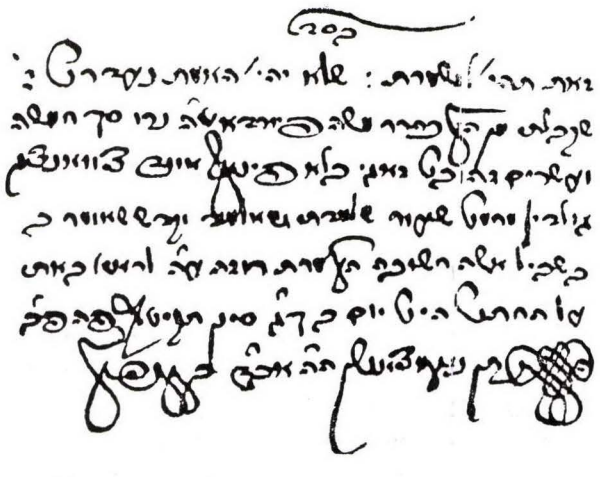
נַרְצִיזְנָפֶלְד

ר׳ שמעון יעקב דומ״ץ נמירוב. במנויי חידושי מהר״פ תרמ״ו.

★

ר׳ נתן אב״ד בורשטשוב. ד״ת ממנו בסוף ספר עמק השידים של נכדו ר׳ משה הורביץ אב״ד וולוטשיסק, בן בתו פרומה.

ר׳ נתן איזיק אב״ד נפולומיץ. אליו: טוט״ד, תליתאה, ח״א, כו.

אישור הרב נתן נטע מפ״ב ביום ב׳ כ״ג סיון תקי״ט, שקיבל מר׳ משה פיורדא עשרים וחמישה זהובים בערג חסר כ״ה גולדין, עבור אמירת שיעור וקדיש בשביל האשה החשובה רוזה ע״ה.

ר׳ נתן נטע מצאנז ראב״ד פרשבורג ואב״ד פרוינקירכן, חתן ר׳ מרדכי מוכיח אשכנזי אב״ד פרשבורג, נכד התוי״ט והתורת חיים. פלפל בהלכה עם גיסו ר׳ ליב מוכיח אבי ר׳ ישעיה ברלין, ועם גיסו ר׳ משה חריף אב״ד פרשבורג שנשא את אחות אשתו. זקן ויושב בישיבה, עד לפטירתו ביום ב׳ תמוז תקל״ב. נוסח מצבתו מובא באבני בית היוצר, ח״א, סי׳ ט. נאמר בו בין היתר: נסתלק ענן הכבוד, ועמודא דנורא אפסיק בין דידיה לעלמא... מהדר אכולא תלמודא בכל שנה ושנה... מגן על דורו.

מליצי אש, א, תמוז, ח; תוספת לחתימה, מס׳ 20.

ר׳ נתן נטע ב״ר מנחם מנדל

שמו המלא ר׳ נפתלי נתן נטע, כמובא ע״י נינו ר׳ שלמה דומיניץ בשער ספרו עולת מועד. חי בדחקות בשיניבה, בזמן האב״ד ר׳ שמואל שמלקא הורביץ שתמך בו ופירנסו. לפני שעבר בתקל״ח לרבנות ניקלשבורג, גילה שר׳ נטע הוא אחד מל״ו הצדיקים שבדור, ואח״כ כבר לא האריך יותר ימים. נכדיו סיפרו עליו שהיה סובב בשוק עם אליהו הנביא, כדי לקנות בכורות וצאצאי בהמות קדשים, לצורך המלאך גבריאל המקריבם בשמים. הרבי משיניבה אישר מעדות עצמו, שכאשר ניגשים לבית העלמין רואים את קברו, אך כאשר מתקרבים אליו הוא נעלם, וכמו שסיפר ר׳ שמעון סופר על קברו של ר׳ אליעזר אשכנזי בקראקא. בתו היחידה צפורה נישאה לרבי יהודה ליבוש דומיניץ מגרודזיסק. הניח עשרה חיבורים על הש״ס ועה״ת בהלכה ובאגדה. חלקם היו בידי נכדיו, חלקם אבדו, וכרך אחד היה בידי רבי יהושע מבלז.

החסיד המקובל ר׳ אהרן מנחם מנדל חיים מפרעמישלא תלמיד העט״צ והבני״ש, שאף מאד להידבק בזרעו, ולבסוף השיא את בתו לאחד מצאצאיו. העתיק וסידר את כתבי ר׳ נטע, וכשנפטר הביא בנו ר׳ צבי הירש לדפוס בלמברג תרל״ג את הספר **קישוטי כלה**, רמזי קבלה עה״ת וש״ס עפ״י הזוהר וכתבי האריז״ל. המהדיר שילב בספר ד״ת מהמגידים דגריידונג ר׳ שמריל ובנו ר׳ דב בריש, ובסופו קונטרס משלו ״דבק מאח״, ובו ד״ת ששמע מצדיקים שונים ששימש, ומבעל התניא. בהקדמה מסביר ששם הספר לפי הגימטריא של שם המחבר, ושם הקונטרס ר״ת של שמו. המסכימים: השו״מ; ר׳ מאיר צבי ויטמאיר; ר׳ אברהם יעקב מס״ג ע״י רצ״ה ביליג, ור׳ נחום דב ע״י ר׳ יהושע אורנשטין; רד״מ מצורטקוב ע״י רצ״ה שטרנברג, ובנו ר׳ ישראל ע״י ר׳ אהרן דאהל; ר׳ מנחם מנדל מויזניצא ע״י ר׳ משה ברומר, ובנו ר׳ ברוך ע״י ר׳ דב ברינשטין; ר׳

יעקב שמשון מקוסוב; ר׳ אלטר הגר מרדיויץ ע״י ר׳ חיים שמואל, וכן ר׳ משה הגר ור׳ שמואל שמלקא רובין; ר׳ אליהו ור׳ סנדר ליפא מזידיטשוב גם בשם אביהם המהרי״א. בראש הספר כמה סגולות מהבני״ש, ובסופו רשימת המנויים.

בשנת תרל״ו נסתיימה העתקת הפירוש על הסידור שחיבורו נשלם בתקכ״ו, ובציווי השיניבר נדפס בתרנ״ו בפשמישל סדור תפלה כמנהג ספרד, עם פירוש **עולת תמיד** ע״פ פרדס. בהעתקת וסידור הכתבים טרח נכד המחבר מראשי הקהל בפשמישל, ר׳ שמואל משה ב״ר אברהם אליקום גרינשטיין. הוא נפטר בוינא ביום ו׳ אייר תרנ״ה, ונטמן בעירו. אשתו חיה הינדא זרזה את חתנה ר׳ מאיר יעקב ב״ר אברהם ישכר צינץ (צונז) לגמור המצוה, והקדמתו באה בראש הספר, אחרי הקדמת גיסו ר׳ נפתלי נתן נטע גרינשטין. החיבור לא הועתק בשלימות, ועל פרקי אבות בלבד היה כמו כל הנדפס על הסידור. בתוך הסידור שובץ במקומו פירוש ערוגת הבושם של רבי משה אוסטרר, שיצא גם בנפרד עם שער מיוחד וההסכמות הישנות. בצידו פירוש פרי מגדים שהוא לקט מפירוש האלשיך. המסכימים: ריי״ש משיניבה; מהר״י שמלקיס; רצ״א שפירא מבלוזוב; רמ״י שפירא מבוקובסק; ר׳ אברהם גלר אב״ד קריפטש (שאני תלמיד של נכד הרב המחבר, ה״ה הרב הקדוש הצדיק מו״ה הערש נטע זצ״ל אב״ד הוסקאב, שהיה איש אלקים מפורסים בדורו לאיש מופת, ושמעתי מפיו הקדוש כמה פעמים אשר התפאר א״ע עם זקנו הרב המחבר הנ״ל, וסיפר לי אשר שמע שכ׳ אדמו״ר רשכב״ה הרב הקדוש מליזענסק בעהמ״ח ספר נועם אלימלך, בעת שהיה דר בק׳ שינאווי, כאשר שמע דברי קודש מפי הרב המחבר הנ״ל, אמר בזה״ל: יפה אמר ר׳ נטע, ובפרט שאני מכיר שלושה דורות שהניח אחריו, כולם ת״ח יראים ושלמים מפורסמים, ותורה חוזרת על אכסניא שלה, לכך עשיתי עצמי כמחויב בדבר לפרסם כ״ז על פני תבל, ומובטחני כי מי שיתפלל בסידור הנדפס בפירושיו הקדושים, תפילתו לא יחזור ריקם). המשפחה מכרה את זכויותיה בשני הספרים למדפיסה המולי״ת עטיל אמקרויט. דפוסי צילום הופיעו בזה אחר זה, בניו יורק תשכ״ח ע״י ר׳ דוד פלברבוים משיכון סקווירא, לפי משאלתו של ר׳ יואל צבי ראטה אב״ד טיסא סלקא־הגר וברוקלין, ובירושלים תשכ״ט לערך ע״י אוצר הפוסקים. בשתי ההוצאות הוסיפו בסוף הסידור נספחים שונים כקריאת התורה, תהילים ומעמדות, שלא היו בהוצאה המקורית. יש גם שוני בין שתי ההוצאות במקורות הצילומים.

ד״ת ממנו שנמסר לנו״א, יכהן פאר (לוין) ותיקון עולם (לוינזון). הועתק באור אלימלך, עה.

נינו ר״ש דומיניץ: רמזי אלול ב, קונ׳ נושא אבהון, א-ג, בימי צמיחת החסידות, 85-86.

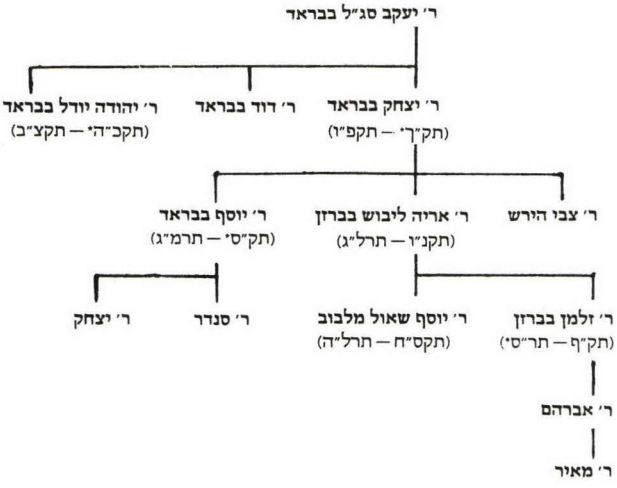
ר׳ נתן נטע ב״ר שמואל שמלקי שנפטר לפני תקנ״ד. אב״ד טרטקוב בשנת תק״ם, ואח״כ חבר בית הדין ויושב הקלויז באוסטרהא. מצויות הסכמותיו בדפוסי אוסטרהא מתקנ״ד, עד לאחרונה הידועה לנו מיום ח׳ טבת תקס״ה.

אברהם יערי, עלי ספר, א, 109-128, ב, 163-189, יצחק יודלוב, ג, 131-139.

נַתַנְזוֹן

משפחת לויים שיחוסה מגיע אל החכם צבי, הב״ח, מהרש״א ורמ״א עד רש״י. אבי המשפחה ר׳ יעקב סג״ל בבראד, ובניו שם: א. ר׳ יצחק; ב. ר׳ דוד; ג. ר׳ יהודה. כנראה גם: ד. ר׳ יהגשע חתן ראי״ל ברנשטיין רב המדינה.

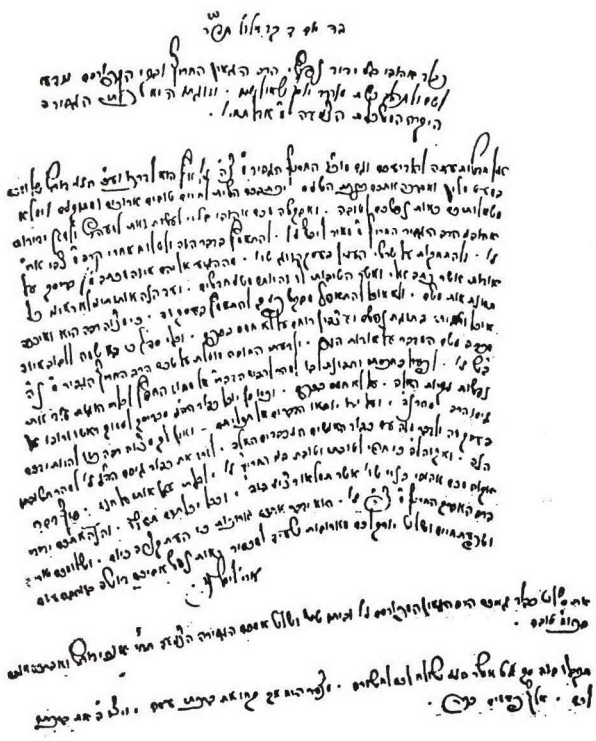
ברודי, 162-163.

ר׳ אריה ליבוש ב״ר יצחק **נתנזון**

מברזין (תקנ״א — תרל״ג)

נולד בבראד בשנת תקנ״א (ולא תק״ן או תקמ״ד), לאביו ר׳ יצחק ששכר לו את המלמד ר׳ יחיאל מיכל מפלנטש מח״ס עמק ברכה מגדולי חריפי דורו, וכן מורים לידיעת החכמות. בגיל שבע נסע עם אביו לוילנא, והסתכל בפני הגר״א כשהתפלל. נשא את חנה בת ר׳ דב בר הלפרין אב״ד ברזן, נפטרה ביום ח׳ אדר תרט״ו. עבר אל חמיו לברזן בה היה הרב נתנזון רב המחוז הראשון מתקמ״ט, ובשכרו קיבל אלפיים פלורין ודירה, וכן תשלומים

מכתבו של ראי״ל נתנזון מיום ד׳ כ״ז אלול תר״ד לבנו השו״מ וזוגתו, בו מבקש שיתערבו בעיגון של זוג אחד, כפי הפרטים שימסור המוכ״ז ר׳ צבי הירש. עושה זאת למען ידידו הרב הגביר ר׳ מאיר ליבש, יש לשאול הרב צבי אריה, לברר מדוע טרם הגיע מכתב מבריסק, רינ״ה ברנשטיין יוכל לפעול בחכמתו ותבונת לבו, הרב מבריסק יכול לסמוך על גיסו רנ״ה, כדי שהדברים יבואו על תכליתם.

שונים ופטור ממיסים. בגיל י״ח נולד לו בכורו הגאון ר׳ יוסף שאול השו״מ, ולו מסר את כתבי חמיו המצוטטים בספריו. כעבור שנים נולד לו הגביר ר׳ (שלמה) זלמן. ניהל עסקי מסחר בהיקף נרחב, ועם זאת היה תמיד שקוע בתורה. כמו״כ היה מדקדק גדול וגאון במתימטיקה, וחיבר ביאור לכמה חלקים מהספר אוקלידס. מחשובי התושבים בקהילה, ודבר לא נעשה בלי הסכמתו. סירב לקבל עליו עול רבנות ולפסוק בשאלות הלכה, אבל מילא כמה תפקידים. בראש השנה דרש ברבים לפני התקיעות. נפטר בן פ״ב (ובטעות פ״ט, במליצי אש, ג, שבט, נה), ביום ג׳ אחה״צ כ״ח שבט תרל״ג. בגלל חולשת בנו הגרי״ש לא קראוהו ללויה, ורק הודיעוהו במברק. ליד ביהמ״ד בו למד והתפלל ספד לו הראב״ד ר׳ דוד מאיר (פדר או פריש), וליד ביהכ״נ ש״ב הרב פנחס בורשטיין והבן ר׳ זלמן (יעקב פאדענהעבט, המגיד, יז, 98, העברי, ט, קסב). ר״י שמלקיס ספד לו בדרשות צלעות הבית, ו, ורי״מ היבנר בנחלה לישראל, לא. כשהוקם בברזן בימ״ד ״החזן״, התנוססה מעל לשער הקדשה לזכר ראי״ל ובנו השו״מ.

בית אל חלקים א-ב, קנ+ס פלפולים, לעמבערג, ראז״ו סלט, תרל״ה, ב, קד; א, צא ד׳. בנו הצעיר המו״ל כותב בהקדמתו, שאביו הניח חידושים רבים על הש״ס, רמב״ם, שו״ת בד״ח שו״ע, הגהות ש״ס ומשניות, חיבור עה״ת ועל קידוש החודש. לצניעותו לא נענה להפצרות להדפיסם, וכן הסתיר את עוצם ידיעותיו בשבע החכמות. הפלפולים נשלחו לאחיו השו״מ להדפיסם בלבוב, והוא אף קבע את שם הספר, אלא שנפטר בטרם כתבו את ההקדמה. יתר החיבורים נכתבו בקיצור, ומקוה שיזכה לסדרם.

תשובות אליו: יד מאיר (פריש), לו; בנו, שו״מ, קמא, ח״א, ז (וממנו), ח, קסג, קצה, רט, ריט, ח״ב, יא, סג, עא, עה, קה, קז, קיח, קמז, קמח, קפב, ח״ג, סב, פ, קכג, רב, תנינא, ח״א, ז, כב, נה, פד, ח״ב, ג, יד, כט, נג, סז, עז, ח״ג, ג, נ, קה, קיז, ח״ד, י, קסב, קפח, תליתאה, ח״א, שלג, שנז, ח״ב, נד, עא, קלה-קלז, קמו, קסא, קסה, קסז, קע, קעב, קפה, קפט, קצה, ח״ג, ל, לט, נב, עב, קלג, רביעאה, ח״א, לג, לט ראשונה, נב, נח, ח״ב, ד, י, יא, קצג, ריא, רידּ, ריט, ח״ג, ד, מא, מד, מה, עט, צא, קלב, קלח, חמישאה, ט, מג, עז, שתיתאה, יא, יט, לב בתר״ג — תרכ״ט, דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דפים, יא. יח. כז. ח״ב, ז: יג. טז. כח: מ: נ ע״א. מכתבו אל בנו על מצות מכונה בקונ׳ ביטול מודעה.

שם משמעון (זיוויץ), 32-42; בזזני, 25, 163, 170.

ר׳ דוד ב״ר יעקב נתנזון

בנו של ר׳ יעקב אבי המשפחה. רב ביכ״נ חייטים בבראד. חמיו של ראז״ו פרנקל אב״ד פשוורסק מח״ס משיב כהלכה.

ר׳ זלמן ב״ר אריה ליבש נתנזון

נולד בברזן בשנת תק״ף לאביו ר׳ אריה ליבש, וגר שם עמו. במקום אחד נקרא ר׳ שלמה זלמן. נשא את בתו של הגביר ר׳ סנדר מנדל ביק מבראד (גזע ישי, ד׳:). לפני לוית אביו חילק הרבה לצדקה, ונדב ש״ס ומנורות כסף לביהמ״ד. בתרי״ג נולד לו בנו יחידו ר׳ אברהם שנשא אשה מבית הברונים הורביץ בוינא, והוא כנראה שנפטר בתרע״ט (ולא אביו), אחרי שבנו הת״ח ר׳ מאיר נפטר על פניו בתרע״ב. כמה מחידושי ר״ז בספר שהוציא לאור מחידושי אביו.

ר׳ יהודה (יודל) ב״ר יעקב נתנזון

מבראד (תקכ״ה* — תקצ״ב)

בנו של ר׳ יעקב אבי המשפחה. חתן רנ״ה חריף אב״ד ירוסלב. פרנס הקהילה בבראד. מראשוני הסוחרים בעיר שהביאו סחורות מרוסיה, עיבדום בבתי חרושת, ומכרום לגרמניה ולצרפת. תרם

חמשת אלפים רובל לת״ת הקהילה, יסד בתקע״ה את בית החולים היהודי, ואח״כ את בית הכנסת אורחים. נפטר ביום י״ז ניסן תקצ״ב בלי בנים, וספד לו המהרש״ק (עין דמעה, ח״ב) שהובא על ידו לעיר כהצעת רא״ז מרגליות (תולדות שלמה, נט). הניח חמישים אלף גולדן לביה״ח היהודי, וסכום כזה לביה״ח הנוצרי בעיר. רבבה גולדן לביה״ח היהודי בלבוב, וסכום כזה לאוצר המלוכה.

ד״ת ממנו מביא השו״מ בדברי שאול, תנינא, פרשת נח, עמ׳ עט.

ר׳ יוסף ב״ר יצחק נתנזון

מבראד (תקס״ — תרמ״ג)

בנו של ר׳ יצחק. למדן וגביר, נשיא א״י, וראש הקהל בבראד משנת תקצ״ח. נפטר ביום ט׳ כסלו תרמ״ג (מליצי אש, ג, כסלו, 22). ילדיו: א. ר׳ סנדר; ב. ר׳ יצחק; ג. זו׳ ר׳ חיים משה ריינהולד; ד. לאנא זו׳ ר׳ משה ב״ר בנימין זאב וולף וקסלר הי״ד.

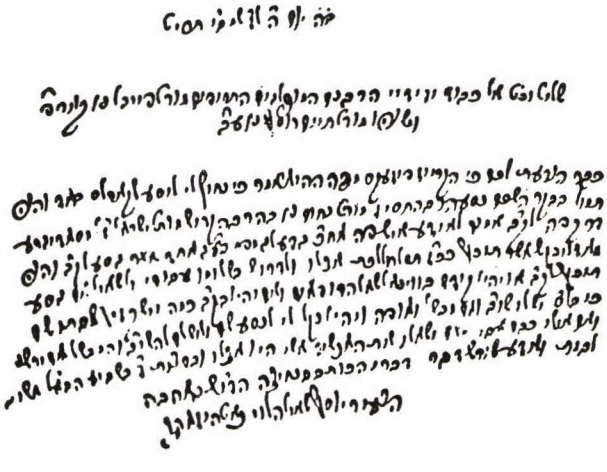
תשובות אליו: לדודי, שו״מ, קמא, ח״ב, מז. לר׳ יוסף חתן הרב מליביטשוב: בית יצחק, יו״ד, ח״א, סא בתרמ״ד.

ר׳ יוסף שאול ב״ר אריה ליבוש נתנזון

מלבוב (תקס״ח — תרל״ה)

נולד בברזן בשנת תקס״ח (ולא תקס״ד, תק״ע, תקע״א), כבכור לאביו ר׳ אריה ליבש. למד אצל אביו, והושפע משני זקניו. כבר בגיל יא-יב רשם את חידושיו, והיה מסוגל להתעמק לילה שלם בספר חדש. יכולת החידוש וכח הזכרון היו אצלו להפליא. נשא בתקפ״ה את שרה אדיל בת דודו מהרי״א איטינגא, ועבר ללבוב. התפלל עם חמיו המתנגד בקלויז לובלין, שנוסד בעיר בתקע״ב בחיי החוזה. חמותו וזוגתו דאגו לפרנסתו, ואיפשרו לו ללמוד בלי הפרעה. מתקפ״ז למד ט״ו שנה עם גיסו ר׳ מרדכי זאב איטינגא, וחידושי שניהם נקראו מפרשי הים. חיברו ספרים שזכו להסכמות גדולי ישראל, ובכתובים נותר שו״ת שבת אחים שחיברו יחד. כאשר נתפרדה חבילתם, הפיץ תורה בעצמו לתלמידים מקשיבים. הרצה כל יום שני שיעורים, והיה כמעין הנובע. בגלל בריאותו הרופפת טייל עם תלמידיו בגן העיר. נסע פעמים רבות למרחצאות מרפא, והשיב משם לשואליו מבלי שהיו עמו ספרים.

כס הרבנות בלבוב היה פנוי למן פטירת הישועות יעקב, ושני הגיסים התעצמו עליו. אחותו אידל ניהלה למענו תעמולה בין הנאורים, באומרה שהוא בעל מזג נוח, רודף שלום, ויותר סבלן לדעות המנוגדות לשלו. ואכן הם אמנם ראו בו אדם נוח לבריות ובורח ממחלוקת, ותמכו בבחירתו ביום י״ז שבט תרי״ז (המגיד, א, 111). היה זה אחרי שהממשלה ביטלה את הגזירה שהרבנים חייבים להיות בעלי השכלה, ואז עבר מחוץ לעיר אל תוך העיר. ידע להלוך עם רוחו של כל אחד, וחי בשלום גם עם מטיפי היכל הנאורים ר׳ שמעון שווּבכר, והבא אחריו ר׳ ישכר בר לוינשטיין. בעשרו לא נטל כל השנים פרס מהקהילה. חביב ונערץ על כל תושבי העיר, ומוכר בעולם כרשכבה״ג ופוסק הדור. רמ״ץ ויטמאיר תמה בתרכ״ט מדוע הלעז לא פסק נגד השו״מ, הלא הוא מפורסם לגדול הדור... ואם מפאת שדרכו להשיב בקיצור ובמהירות (שו״ת רמ״ץ, ח״ב, אה״ע, סוס״י לה). הוזמן בתרכ״ב לרבנות בריסק, ובסרבו לעבור הציע במקומו את ש״ב רצ״ה אורנשטיין. מסורת בפני בני קניהניטש, כי בזמנו מיאנו משום מה לקבלו כרב אצלם, ובהיותו אח״כ אב״ד לבוב הזכיר להם זאת (רוהאטין, 342). זו׳ נפטרה ביום כ״ו סיון תרי״ז, ובתרי״ח נשא את הגבירה שפרה בונא (בינה), רבת פעלים לתורה ולחסד. נפטרה בת נ״ו ביום ד׳ ויגש תרמ״ו, והניחה מהונה לצדקה (העברי, כב, קב). לא היו לו ילדים.

אגרת השו״מ ממקום המרפא ביום ה׳ למב״י תרי״ט לדייני לבוב הרב פייבל קארפ והרב חיים יוסף, שאתמול בבוקר נסע דרך פה הרב נחום בהרה״ק ישראל מסאדיגרע, ולא ידוע אם נסע מיד לקרלסבד או שיהיה קודם בוינא (שם משמעון, 42).

שיעוריו המגוונים נמשכו עד לפני חצות, ומשעה ארבע בבוקר שב ללימודיו. התפלל תמיד כותיקין, וביקש שלא ימתינו לו בשמונה עשרה. העמיד תלמידים חשובים, ורבים מהם נזכרים בתשובותיו. רבים נהרו לקבל ממנו הורמנא, ומכיון שהיה ידוע שהוא מדקדק ובוחן עשר פעמים היטב, היו מועדפים אח״כ להתקבל כרבנים בערים גדולות. מצויות ממנו יותר משלוש מאות הסכמות, ובהן

חידושים רבים. לא שלח בדואר אל מי ששלח אליו את ספרו, אלא רק למי שבא לפניו לדבר עמו בלימוד בכל מקצועות התורה (תלמידו ר׳ יוסף כהן צדק, בתחילת ספרו אהלי שם שהקדיש לו). כיתת את רגליו לאסוף עבור מוסדות הצדקה בעיר, ועסק בצורכי ציבור בקהילתו ובמדינה. ייסד בית תמחוי, ובעצמו בא לפעמים לאכול שם עם העניים. לחם ללא פשרות בהכנסת שינויים בענינים הילכתיים, ובמגמות המסוכנות של חברת שומר ישראל ועתונה איזראעליט. נשא דרשות נפלאות באירועים ציבוריים כלליים, וכן כדי לגדור את פירצות המשכילים. יסד בתר״ב את חברת שומרי שבת. היה מתנגד בנוסח אשכנז, והפליא להעריץ את הגר״א. הכריז תמיד שהוא מתנגד לחסידות, ואסר על הרבי מבלז להיכנס לעיר. משום כבודו נשמע הרבי וישב בפרבר סמוך, והחסידים הגיעו אליו. עכ״ז דיברו עליו חסידי בלז בכבוד. אישית קיבל יפה את החסידים, ובמיוחד כיבד את גאוניהם וצדיקיהם. ציטט מדבריהם, וכתב על הדב״ח שבצילו אנו חיים. מתיחות רבה היתה בינו למהרש״ק, והם נחלקו בענינים רבים. השיב לאלפים ממדינות שונות, וביום שישי אחד קיבל 54 מכתבים שלא הספיק אפילו לקוראם.

אחרי מחלת חודשיים נפטר בן ס״ז, בליל חמישי כ״ז אד״א תרל״ה. ראשי הקהילה שלחו שלושים מברקים על כך לקהילות ישראל. בלויתו השתתפו רבבה ומחצה, ולפני ביהכ״נ הגדול דחו״ל ספדו לו ר״י שמלקיס, רי״א איטינגא, והראב״ד רב״ז בלומנפלד (שלמה באבער, המגיד, יט, 83). נוסח מצבתו נשתמר. אלמנתו קיימה את צוואתו למסור את כספו לקרנות צדקה שונים, ואת ספריתו הגדולה לבימ״ד ר׳ יודל בברזן. הנצי״ב ספד לו בישיבת וולוזין, ועצרות מספד נערכו בערים שונות. בין היתר נספד בספרים: דרשות צלעות הבית, ד; לקוטי חבר בן חיים, ח״ג, דף צג ע״א; מכתב סופר, ח״א, עז; שער בת רבים, קונ׳ שני, דפים ה ע״א—ו ע״ב; תיקון שלמה, דף ק ע״א (הספדו של רש״ז שפיצר בשיפשול שבוינא). גם בכתבי העת המשכיליים ביכוהו, וקינת דוד מענקיש ממושציסק בהעברי, יא, קפז, קצח. ספר אמרי בכי לר׳ מאיר גלאז מרוהטין לא נדפס. **גבעת שאול**, מספד תמרורים שקונן עליו בזולקווא ביום ז׳ אד״ב ר׳ מרדכי רבינשטיין, לעמבערג, דפוס קרל בודוייזר, תרל״ה, לב עמ׳. בהקדמתו כותב שביקר בבית הנספד רבבות פעמים, ותמיד קירבו בעין יפה. מזכיר בהספד גם את הסתלקות המנ״ח ומהרי״א מזידיטשוב, ומביא ד״ת מרבו ומחתן גיסו. **קול בוכים** עליו ועל ר׳ שמחה רעפיש אב״ד קמפנא והמלבי״ם, מאת ר׳ מרדכי ברי״ל קאהן מנובהרדוק שהיה מ״מ בלובלין ובשאר קהילות בפולין, קראקא, דפוס ר׳ יוסף פישער ור׳ שאול דייטשער, תרמ״ו, ח ד׳.

עם גיסו חיבר: **מפרשי הים**, על ספרו של דודם הים התלמוד ובסופו שו״ת שלהם, לבוב תקפ״ז; הגהות ש״ס, סלאוויטא תקפ״ד—תקצ״ד; מגן גבורים שנתחבר בתקפ״ט, על או״ח סביב הפנים, כשמצד אחד אלף המגן — חידושי דינים בקיצור, ומצד שני שלטי הגבורים לבירורים באריכות. ח״א, לבוב, תקצ״ג—תקצ״ד, עד סי׳ נז. ח״ב על הסי׳ נח-רלט, זולקיב תקצ״ט; קונ׳ מעשה אלפס על הרי״ף ומפרשיו והמרדכי, פרשבורג תקצ״ו, ובשִ״ס וילנא; נר מערבי על הירושלמי כעין מסורת הש״ס בבבלי, וגם הערות גליון הש״ס או ציון ירושלים. החלו לחברו בתקצ״ח. על (זרעים) מועד נדפס בתר״כ—תרכ״א ע״י נכדי הרב שפירא מסלאוויטא. בתרכ״ה נזיקין עם הערות רמ״ז והשו״מ, בתרכ״ו זרעים, ובתרכ״ז נשים עם הערות כל אחד מהגיסים לחוד. מאירת עינים על הלכות בדיקת הריאה, שבעה שורשים עם הפנים וסביבם פירושים, וילנא תקצ״ט. הגהות הלבוש לש״ס עם הקדמתם, בהוצאת וילנא מסכת ברכות.

כשלימד תלמידים בעצמו חיבר: **אמרות טהורות**, שתי דרשותיו בשבת שובה תר״ט ושבת חוהמ״ס תר״י בביהכ״נ שלו אור הישר, לבוב תר״י, כז עמ׳. נכתב ויצא לאור ע״י אחד מתלמידיו. נכלל בספרו דברי שאול דרשות, דפים מח:—מט: ד״צ בירושלים תשמ״ב, בתוספת שני עמ׳ בהתחלה, ומאמר שברי לוחות לרמ״ע מפאנו.

יד יוסף (הדינים בקצרה מצד אחד), **ויד שאול** (בירורים בארוכה מצד שני של פנים השו״ע), ח״א על הלכות נדרים הנקרא בשם **ידות נדרים**, לעמבערג, דפוס ר׳ פנחס משה ברי״ל ז״ל באלאבאן, תרי״א, ב, סד ד׳. בהקדמתו כותב כי מזה עשר שנים החל להורות לתלמידים, ורק לפני שנתיים התגבר על המניעות והחל ללמד, וספר זה הוא פרי שיעוריו היומיים. מקוה להוציא לאור ח״ב על סוף יו״ד ויתר ספריו, ומודה לאשתו ולהוריו המחזיקים בו.

בקולופון כותב כי יעצוהו להבא להשמיט את הפנים ויד יוסף, ואת הנחוץ ממנו לכלול בתוך **יד שאול** ח״ב, מהלכות שבועות עד כלות הלכות חדש בסי׳ רצג, א, עג ד׳. ד״צ של ח״א, ירושלים תשכ״ז, סד, י׳ ד׳, וד״צ מוקטן בתשל״ג.

מנחת שי, נספח לספר אמרות טהורות, דרשה שדרש בשבת שובה תרי״ב, לעמבערג, דפוס מ. פ. פארעמבא, (תרי״ב), טז עמ׳.

כשהופיע בברעסלוי תרי״ט הקונ׳ מודעא לבית ישראל לאסור מצות מכונה, הדפיסו אז ראשי קהילת לבוב את הקונ׳ **ביטול מודעה**. מעבר לשער

נרמז שהמלבה״ד הוא רי״ש עצמו, שיצא במלוא כוחו להשיב לחורפיו דבר, ובמיוחד ענה למהרש״ק בסגנון חריף מאד. בפתיחה הוא סוקר את תולדות הענין, וכולל בדבריו את מכתבו של רא״ב קלוגר לרי״מ קריסטינופולר האב״ד. ד״צ שתי החוברות עם מפתח מפורט, ירושלים, הוד, תשל״ג, ב, כד עמ׳; א, ל ד׳. תשובתו מתרי״ט נדפסה מחדש בכתב סופר, או״ח, נספחים, ב.

בקונטרסו מובאים גם מכתבי הרבנים: ר׳ שמעון אריה ב״ר אורי שווכבר דרשן בלבוב; ר׳ בנימין זאב בלומנפלד מ״מ ומ״ץ בלבוב; אביו רא״ל; בעל תפארת ישראל על המשניות; הכתב סופר, עם רשימת התקנות שהתקינו בפרשבורג; ב״ד דקראקא: ראנ״ה יעניר, ר׳ ישראל יהודה ליב סג״ל ורצ״ה רפפורט; ר׳ יעקב יעקל שרף אב״ד אושפיצין; הערוך לנר; שנים מרי״ד במברגר מוירצבורג; רבני ודייני צרפת; רמ״מ ב״ר אברהם לוונשטם ראב״ד פוזנא; ר׳ יעקב קאפיל אב״ד וורמייזא; ר׳ אלעזר הלוי הורביץ מוינא; רצ״ה אברבנאל ראב״ד ליסא; ראנ״ה ינר ראב״ד קראקא; קונ׳ אגרת מרדכי מר׳ מרדכי ב״ר יוסף לנדא מברודי; מהנכבדים ראשי קהילת קראקא המסתייגים מרח״ן; מכתב רח״ן לשו״מ בענין זה, והסתייגות המקבל מהכותב; שירת רצ״ה לוין כלפי חורפיו.

יתרון הכשר (כפי שקוראים לו בן יעקב ופרידברג), לבוב תרי״ט. זהו קונ׳ בן שני דפים **גדולי גדולים**, שכתב ביום ה׳ ויגש תרכ״ג לבקשת ר׳ מיכל לאם מאברדאם (עם ר׳ יוסף ליפשיץ), שבמטויה שלו לטליתות בכפר ראדאווא שליד ירוסלב, החלו יהודים לטוות ציצית. ביקר שם עם הדומ״ץ שלו ר׳ שרגא פיבל קרפ והרב פנחס חיים שיפר מלבוב, ונפסק שזה כשר למהדרין מן המהדרין.

בחור בטוב, דרוש בשבת חיי כ״ו חשון, לשלם את המיסים וללכת לבחירות למועצת העם, למברג, דפוס ש. קוגל־לוין, תחילת תרכ״ו, ז׳ עמ׳.

מלך ביפיו דרשה משק״פ חוקת להרבות תפילה לשלום פרנץ יוזף הראשון, ולהרים נדבות לתמוך בצבא הלוחם נגד איטליה ופרוסיה, דפוס יוסף קוהן, תרכ״ו, 12 עמ׳. אח״כ חמשת פרקי תהילים שתיקן לומר כל בוקר אחרי התפילה: כ, כא, נד, נז, עב, ותפילה שחיבר לומר אחריהם. נדפס בהוצאת ביהכ״נ הגדול דחו״ל לחלוקה ע״י הגבאים: שמלקא סוקיל, יעקב מודלינגר, חיים יצחק בירנבוים, יואל זיסמן לאהר, ומשה השלס.

שואל ומשיב קמא חלקים א-ג, דפוס ראז״ו סאלאט, תרכ״ח, ב, קכד; ב, צח; ב, צ ד׳, שיד, קצד, רכג תשובות. התחיל לחברו בשנת תר״ד, והיה לו גם חיבור קב הישר. הקדמתו הקצרה באגדה מלאת ענוה, ובה כותב שרוב מפרשי השו״ע היו כוהנים ולויים, שעמו יותר משלושת אלפים תשובות, וציוה למחוק דברים העלולים לפגוע באיש. בהתחלה מכתב תהילה מאביו עם ד״ת. בסוף או בתחילת כל חלק מפתחות על סדר השו״ע. תנינא, חלקים א-ב בתרל״ג, ג-ד בתרל״ד. ב, עח; ב, סח; ב, ע; ב, עו ד׳, צז, פו, קלז, קצ תשו׳. בהתחלה מבכה את אביו, ורושם הערות לתשובות שכבר נדפסו. תליתאה חלקים א-ג, תרל״ו, ב, ק; ב, פ; ב, סד ד׳, תעג, רג, קסז תשו׳. רביעאה, דפוס רי״מ ניק וראז״ו סלט, חלקים א-ג, תרל״ז, ב, סט; ב, עח; א, קט ד׳, סא, רכו, קנג תשו׳, בסופו הבעת שמחה מר׳ חיים יוסף עלנברג שהיה י״ח שנה דומ״ץ בבית דינו, וטרח בסידור והגהת כל החלקים. **דברי שאול ויוסף דעת** והוא שו״מ חמישאה, תרל״ט, א, צז ד׳, צב תשו׳. שתיתאה ח״א, מהתשובות שחיבר בימי עלומיו, דפוס ראז״ו סלט, תר״ן אחרי פטירת האלמנה, א, פג ד׳, סג תשו׳, ובס״ה 2679. המו״ל ר׳ דוד ארוך התכוין כנראה להדפיס חלקים נוספים, ונפטר בטרם זכה לכך. בהסכמה שקיבל בתרמ״ט ממהרי״א איטינגא נאמר: זכיתי לראות אור בהיר בשחקים, חיבורו של האדם הגדול בענקים, זה דודי... אשר האיר פני תבל בחכמתו, והורה צדק לעדתו... ובתלמידיו אשר העמיד, אשר גם אנכי הייתי כאחד מהם. דפוסי צילום בברוקלין, ישיבות הקדושות, תשי״ד, עם פקסימיל מעבר לשער ח״א; ירושלים וניו יורק, שונה הלכות, (תשכ״ד); מוקטן, ירושלים, דפוס אופסט ברודי־כץ בת״א, תשל״ג, ובסופו ריכוז המפתחות מכל החלקים; תש״ם לערך כקודמו. הופיעה חוברת מפתח לחוברות כנסת ישראל והשו״מ.

מחוץ לגליציה השיב למקומות: **אדא** — הרב מהֲדכי אליעזר ובר (דברי שאול ויוסף דעת, ח״ב, דף מ ע״א בתר״ך); **אוברווישא־הגר** — הרב שמואל שמלקא ברמ״י גינצלר (קמא, ח״א, צד, ריח, ח״ג, קג, תליתאה, ח״ג, שפד, רביעאה, ח״ב, ריז; הרב חנוך זינדל פוגל (תליתאה, ח״א, רפה); **אוגוסטוב־רוסיה** — הרב דוד מרדכי (קמא, ח״א, רב, רג); **אודיסה** — ש״ב ר׳ אביגדור אליעזר (חמישאה, לג); ר׳ יעקב יחיאל מיכל דומ״ץ (קמא, ח״ב, קסה, תנינא, ח״ד, צב, ח״ג, צא בתרל״ב); ר׳ משה דומ״ץ (תליתאה, ח״ב, מד); ש״ב הרב שאול אליעזר רבינוביץ (תליתאה, ח״ב, צז, קמד בתרכ״ו); **אוזירינץ** — הרב צדוק (תליתאה, ח״א, נא); **אומן** (תנינא, ח״ד, קמז); **אומרעק־הגר** — ר׳ ישראל עוזר וינברגר (קמא, ח״א, רכג); **אונגוואר** — הרב שלמה גנצפריד (קמא, ח״ג, לא); **אורבען** ליד סניוואץ; **אורמשאן** ראה בתוך קשינב; **אטיק־מהלוב** — ר׳ שמואל אברהם ב״ר יהושע דומ״ץ (תליתאה, ח״ג, קיז בתר״ך); **אטשאד־הגר** — הרב משה הכהן רפפורט (קמא, ח״א, עט (טשנד!), רכב, ח״ב, קצב, תליתאה, ח״א, קפז, בתרכ״ז); **איבשיץ** — הרב בר אופנהיים (קמא, ח״ב, כא); **איווסקוביץ** — הרב גרשון (תנינא, ח״ג, ב, תליתאה, ח״א, כד, סה); **איזמאיל** — הרב דב יצחק (תליתאה, ח״א, לז); הרב שמואל יהודה (תליתאה, ח״א, רכו, רביעאה, ח״ב, טו); **איזנשטט** — הרב עזריאל הילדסהיימר (קמא, ח״א, מז בתרט״ז); הרב שלמה דייטש (קמא, ח״א, קמח, תליתאה, ח״ב, כה בתרכ״ב); **אלטונה** — הרב יעקב עטלינגר (תנינא, ח״ד, קסט); **אנטופולי־רוסיה** — הרב משה צבי (שתיתאה, ח); **אקנא־מולדביה** — הרב זליג (תליתאה, ח״א, קס, רכז בתרכ״ד); **באזא־וולכיה**; **באיה** — ר׳ אברהם רינג

(תנינא, ח״ד, קנד בתרכ״ג); **באלטא** — השו״ב (קמא, ח״ג, קמז); **באר** — הרב אלטר מרדכי יעקב (תליתאה, ח״ג, קכ); **בוטושאן** — הרב נח (קמא, ח״א, יח); הרב אלטר שוחט (דברי שאול ויוסף דעת, ח״ב, דף עט ע״ב); ר׳ יצחק יהודה ליב הכהן (קמא, ח״א, קיז בתרי״ז); **בויאן** — הרב דובריש אורנשטיין (תליתאה, ח״א, סו); הרב יהושע ליב פרמינגר (קמא, ח״ג, קלז); **בוניהאד** — הרב אליעזר דייטש (תנינא, ח״ג, לה); הרב דוד דייטש (קמא, ח״ג, עה); הרב שאול (תנינא, ח״ג, כט, תליתאה, ח״א, צא בתרכ״ה); **בוקרשט; בורדוזען** — הרב יהודה אריה הכהן (תליתאה, ח״א, קעב); **ביאליסטוק** — ר׳ משה פינס דומ״ץ (תליתאה, ח״א, רכג); **ביטשקוב; בלונד שטרסע** ע״י ויען — הרב זלמן וולף פריינד (קמא, ח״ג, קז); **במברג; בקוי** — הרב משה אריה ליב אלטר (קמא, ח״ג, קח, תנינא, ח״ד, קסא, רביעאה, ח״ב, קסב); **בראילוב; בראנאוואו** ע״י חרסון — ר׳ בנימין זאב דומ״ץ (קמא, ח״ג, קלב, תליתאה, ח״א, רנח בתרכ״ב); **ברגסז** (ברקסד) — ר׳ מנחם ראבין (תליתאה, ח״א, רסא); ר׳ נטע יהודה (קמא, ח״ג, נז); **ברדיוב־הגר** — ר׳ מיכאל א״ש (קמא, ח״ג, טז); הרב רפאל סובעל ממשפחת הורביץ (תנינא, ח״ד, קעה בתרי״ז); הרב יחיאל עזריאל רובין (תנינא, ח״ד, מב, רביעאה, ח״ב, נז, דברי שאול ויוסף דעת, ח״א דפים כד: מז. ח״ב, יז ע״ב בתרכ״ה — תר״ל); **ברדיטשוב** — ר׳ דובריש פרידמן יליד קורלנד (רביעאה, ח״ב, רטז, ח״ג, יב בתרי״ט); הרב משה אהרן שטרנברג, ולפני כן רב בקהילה אחרת ברוסיה (תליתאה, ח״ב, נו); הרב פנחס אליהו מקרווזיר ב״ר יצחק אשר סניגור (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף כב ע״ב בתרכ״ד); לבד״צ (שתיתאה, טו); **ברטפלד** ראה לפי ברדיוב; **ברסטיצקה** — הרב יוסף חיים (חמישאה, פג בתרכ״א); **בריסק** (תנינא, ח״ד, לז בתרט״ז); הרב יעקב מאיר פדווא (תליתאה, ח״ב, רב), לבנו ש״ב ר׳ וולף (תנינא, ח״א, יז); ר׳ איסר יהודה הראב״ד (תליתאה, ח״ג, קסב); הרב יאקיל (חמישאה, כט); ר׳ ירוחם יהודה (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף כ ע״ב בתרכ״א); ר׳ ישראל איסר רוזנברג (תנינא, ח״ב, עח בתרכ״א); ר׳ מיכאל השו״ב (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף ח ע״ב); **ברלד־מולדביה** — הרב יעקב מאיר דייטשמן (קמא, ח״ב, נה, קלה, תנינא, ח״ד, קנח, תליתאה, ח״ג, קכו בתרכ״א), ולבנו ר׳ חיים אברהם רבינוביץ (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף טו ע״א בתר״ל); **ברנשויב** — הרב משה אוירבוך (תליתאה, ח״ג, קיז); **ברסלא** — ר׳ וולף שיף חתן רעק״א (ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף יא ע״ב בתרט״ו); **ברסלב** ליד טולטשין (קמא, ח״א, קצג בתרי״ח); **ברעזווא** — מהר״ם שיק (תנינא, ח״א, ה); **גאדאש־הגר** — הרב יעקב יאקב ערליך (תנינא, ח״ד, מג (לנאדליש), תליתאה, ח״ג, טו בתרכ״ג); **גולדינגן־קורלנד** — הרב שניאור זלמן (קמא, ח״א, ג בתרכ״ו); **גורייא** — הרב דב בר שוורשדורף נכד המגיד מלובלין (תנינא, ח״ג, קכד); **גלנטא** — הרב אהרן אלעזר פשקוס (קמא, ח״א, עח, ח״ב, כו בתרי״ז כשהתמנה, תנינא, ח״ג, מד, רביעאה, ח״א, כז, לד בתרי״ב לקאטה־הגר); **גלץ** — הרב יום טוב ליפא לנדא (קמא, ח״א, שיב, ח״ג, קלו (לסמיולוב־מולדביה), רטז); ר׳ משה השו״ב ב״ר צבי (תליתאה, ח״א, ד); **געדגאן־הגר** — הרב מנחם פרידלנדר (קמא, ח״ג, מח); **גרבוביץ; גרוסוורדיין** — הרב ישראל איצק אהרן לנדסברג (קמא, ח״א, רעט, תליתאה, ח״א, סט בתרי״ז); הרב מרדכי אריה שטיין מוורדיין (קמא, ח״א, רפא בתרי״ח); **גרידינג־רוסיה** — הרב משולם פייבש הכהן שאולי עבר לליפקן (קמא, ח״ג, קלד, תליתאה, ח״א, שעד); **גריצא** — הרב אריה ליב (קמא, ח״א, רפב בתר״ך); **דאלהאר** ליד יאסין — ר׳ יהושע דומ״ץ (קמא, ח״א, קכח בתרכ״ו); **דאראג** — הרב זכריה שפירא (קמא, ח״א, ט); **דברצין** — הרב שלום בר״א (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף ו ע״ב); **דובנא** — ר׳ אפרים פישל הורביץ (תנינא, ח״ד, כא, רביעאה, ח״ג, קיא); **דורוהוי־וולכיה** — הרב משה, על שם העיר (קמא, ח״ב, פו בתר״ך); **דינוביץ** — הרב אליעזר זוסיא (קמא, ח״ג, טו); **דרישקופלי** — הרב אשר (תליתאה, ח״א, יג); **דרמשטט** — הרב (תנינא, ח״ד, מג); **האלאס־הגר** — הרב זוסמן סופר, על ספרו ילקוט אליעזר א־ב (קמא, ח״א, רה); **הגר** (תנינא, ח״ב, יז, כה, מג, סו, רביעאה, ח״ג, ג, סא, חמישאה, סה בתרי״ב — תרי״ז); הרב הלמן סג״ל נכד האור חדש (תנינא, ח״א, צ); **הוניאד; הורודנא** — ר׳ אברהם הר״מ (תנינא, ח״ד, קיא, חמישאה, ח, שתיתאה, יח); **הלברשטט** (תנינא, ח״ג, סז בתרכ״ד); **הנובר** — ר׳ יצחק יעקב קרומקע (תליתאה, ח״א, קכ); **העדיאס־הגר** — הרב אליהו גויטיין (קמא, ח״א, רעז); **הרובשוב** — ר׳ ברל ר׳ פליקס (רביעאה, ח״ג, קח); ר׳ יקותיאל גלרנטר הראב״ד (רביעאה, ח״ג, קי); **וואנויצא** — הרב צבי הירש חודרוב (תליתאה, ח״א, ריג); **וואראהאל** — הרב מיכאל צבי שפירא (תליתאה, ח״א, קיח); **וואריץ־הגר** — ר׳ פנחס שיק בן האב״ד ר׳ דוד (תנינא, ח״ג, עג); **וואשער־הגר** ראה בתוך מגנדורף; **וולודובקה** — הרב זכריה מנדל (קמא, ח״א, קצד); **וולוטשיסק** — הרב יהודה שנתמנה בחיי אביו (תליתאה, ח״א, רנט); **וולושצווע** — הרב שמואל הירש (קמא, ח״א, פו); **וורנוב־הגר** — הרב אליעזר זאב וולף (תליתאה, ח״ב, כז בתרכ״ג); **וורדיין** ראה לפי גרוסוורדיין; **וורשא** — הרב יעקב גזונדהייט (תנינא, ח״א, צז); ר׳ דוד שלמה ברי״ב כ״ץ עדילשטיין (תליתאה, ח״א, תמה); **וידז־ליטא** — הרב אשר קליינמן בדוברומיל; **ויזניץ־בוקובינה** — הרב מרדכי (תנינא, ח״ב, כה בתרי״ג); ר׳ ליב (תליתאה, ח״א, קכט); **וילנא** — ר׳ אליעזר בן הר״מ (רביעאה, ח״ב, ריג, חמישאה, עד); ר׳ אפרים זלמן הלוי (קמא, ח״ג, קנ); הרב שאול הכהן קצנלזון (רביעאה, ח״א, כו, ח״ב, ריז, שתיתאה, סב בתרט״ז); **וינא** (תנינא, ח״ד, יג, וראה: בלונד שטרסע); **וישניוביץ** — הרב אורי (קמא, ח״ג סג, תליתאה, ח״א, שכח); **ושילקובה** — הרב אברהם דובר ובנו ר׳ אהרן מרגליות (תנינא, ח״א, א); **זאברנשיטץ־רוסיה** — הרב פרץ (דברי שאול ויוסף דעת, ח״ב, דף יח ע״א בתרכ״ה); **זאריב** — הרב אריה ליבוש (רביעאה, ח״ב, פח); **זאריווקא** — ר׳ יעקב אריה הכהן דומ״ץ (תליתאה, ח״א, קצא); **זבורוב־הגר**; **זויל** — ר׳ זאב וולף נכד הרב (חמישאה, פט); **זיטומיר** — ר׳ יעקב ניסן בייטילמן (רביעאה, ח״א, יד); **זימאנדי** ראה לפי: שימאנדי; **זמושץ** עיר חדש — הרב משה אפשטיין מח״ס בית משה על אה״ע, כשחלה בתרט״ז בלבוב והלך לבקרו (קמא, ח״א, רנז, תנינא, ח״ד, קא, קס, רביעאה, ח״ב, רז); הרב יעקב משה בלום (תליתאה, ח״א, רמג); **זנושק־קורלנד** ראה בתוך יניושק; **זסלב** — הרב אריה ליבוש בלחובר בתרכ״ה (קמא, ח״א, ו, כח, תליתאה, ח״א, רל, שו; **חלם** — ר׳ שלמה ב״ר יעקב אחינבלום (תליתאה, ח״א, ט); **חרסון־רוסיה** — הרב יצחק יהודה בר״ז (קמא, ח״ג, ק, תנינא, ח״ג, עט, תליתאה, ח״א, סא בתרי״ח); **טאריק** סט. מיקלש בהגר — הרב פנחס שטיין (דברי שאול ויוסף דעת, ח״ב, דף נה ע״ב בתרכ״ו); **טאלטשיא** ראה לפי טולטשווא; **טבריה** — הרב אברהם צבי הלוי (תליתאה, ח״א, לח); **טולטשווא** — הרב אברהם יצחק גליק (קמא, ח״ג, קכד); **טולטשין־רוסיה** — הרב יהושע (תנינא, ח״ד, פה); הרב עקיבא שלום (רביעאה, ח״ב, קצו בתר״ח — תר״ט); **טומשוב** — הרב יעקב אליקים גצל (תליתאה, ח״א, שלח, חמישאה, סד, סט, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף יא ע״ב בתר״ך); **טומשפול־רוסיה** — ר׳ יעקב דומ״ץ (תליתאה, ח״ג, פה); **טופולטשאן־הגר** — הרב (קמא, ח״ב, לד); **טיקטין** — הרב חיים צבי הירש (קמא, ח״א, ב); **טירספול** — ר׳ שמואל ז״ק בן הרב (תנינא, ח״ד, סב, תליתאה, ח״א, שנז, תעג

בתרכ״ג—תרכ״ד); **טישוויץ** — ר׳ יקותיאל (תליתאה, ח״ב, סה, בתרכ״ג); **טלשקוביץ** — ר׳ יעקב עקהויז דומ״ץ (קמא, ח״א, רכט); **טריסק** — ר׳ משה גבריאל דומ״ץ (תליתאה, ח״א, שד); **טרניגרד** — הרב חיים אלעזר וקס מקליש (תנינא, ח״ד, קמט); **טשודנוב** ליד ברדיטשוב — הרב אהרן הלוי לרנר (קמא, ח״א, קצד, רסא, ח״ג, קיח בתר״ך—תרכ״א); **טשכנובצי** ניישטט — הרב יצחק אייזיק הכהן (תליתאה, ח״א, רעא); **טשנד־הגר** — ראה לפי: אטשאד; **טשעהרין־רוסיה** — ר׳ יוסף דומ״ץ (תנינא, ח״ב, לח); **טשענגער־הגר** — הרב נתן נטע יונגרייז (תליתאה, ח״ג, פב); **טשעניב** — ר׳ וולף (תנינא, ח״ב, נא); **טשרנוביל** — ר׳ אחיעזר דומ״ץ (תליתאה, ח״א, קמז); **טשרנוביץ** —ר״א איגל (קמא, ח״ג, קז); ר׳ אלימלך יוסף דומ״ץ (קמא, ח״א, עה); **טשרנובצה** (טשרניווציא) — הרב יעקב יהודה ליב (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף יב ע״א בתרכ״ב); — **טשרקס** (טשארקאב) — ר׳ ברוך עסמן (קמא, ח״א, פא, תליתאה, ח״ג, סט); **יאס** — ר׳ דב בר רפפורט (תנינא, ח״ד, מט); **יוזפוף** — הרב יהושע השל (קמא, ח״ג, קמו); הרב צבי תאומים (רביעאה, ח״ג, כג); **ימפולי** —הרב משה צבי ב״ר שמואל אוירבוך (תליתאה, ח״ב, עג בתרכ״ז); **ינישוק־רוסיה** — ר׳ דוד טבלי קצנלבויגן (תנינא, ח״ד, פח, ולזנושק־קורלנד: תליתאה, ח״א, קכו); **ירושלים** —ר׳ אשר זלצמן נכד השאגת אריה (קמא, ח״א, קמט, תנינא, ח״א, מה בתר״ו); ר׳ יונה נכד ר׳ שלמה אב״ד לונדון ב״ר צבי הירש אב״ד ברלין, בבואו לכאן (תליתאה, ח״ב, מז בתרכ״ב); (ר׳ יעקב קליין — תליתאה, ח״א, שכה); ר׳ שניאור זלמן ב״ר מנחם יוסף שזבנ״י ירושלמי (תנינא, ח״ד, קט); **לובלין** — ש״ב הרב משולם זלמן (ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף סח ע״ב בתר״א); **לוטינברג** — הרב ראובן (תליתאה, ח״א, ס); **לומזא** — ר׳ ראובן (שתיתאה, נז בתרט״ו); **לונטשיץ** — הרב שלמה אריה ליב מורגנשטרן (קמא, ח״א רכה, ח״ב, יג בתר״ך); **לוצק** — ר׳ משה יהודה לרנר דומ״ץ (קמא, ח״א, עד, תליתאה, ח״א, תנר, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף יג בתרכ״ב—תרכ״ד); **לוקי** — הרב שמשון כ״ץ (תנינא, ח״ג, כב); (**לידז**) — ר׳ ישראל חיים דייכס (רביעאה, ח״ג, קיז); **ליוורנו** — ר׳ יהודה בן עטר (תליתאה, ח״א, מח); מהר״ם עטור (תליתאה, ח״ג, כח); **ליטא** — ר׳ רפאל נטע (רבינוביץ. תליתאה, ח״א, תל בתרכ״ג); **ליטעווויץ־רוסיה**; **ליסקא־הגר** — רבי צבי הירש פרידמן (קמא, ח״א, רי, תנינא, ח״ד, קפג); **לייפניק** — הרב לעוו נכד השמן רוקח (תליתאה, ח״א, שצג, תנא); הרב שלמה קוועטש (תליתאה, ח״א, רכח); **ליפקן** — הרב משולם פיבל הכהן, אולי מגריידינג־רוסיה (תליתאה, ח״ג, צ); **לנצקרינין־רוסיה** — הרב מנחם מנדל (קמא, ח״ב קסב); **לעטשישוב־רוסיה** —ר׳ צבי זילברברג דומ״ץ (קמא, ח״ג, לו בתרכ״ג); **לפאוויץ** —ר׳ נח ב״ר שלמה דומ״ץ (תליתאה, ח״ב, סח בתרכ״ד); **לשצוב** — הרב אריה ליבוש (תליתאה, ח״ג, רמו); **מאציב** — ר׳ יעקב מרדכי (קמא, ח״א, פז, תליתאה, ח״א, קסז); **מארטאן** ראה לפי: סמארטין; **מגנדורף** — הרב שמעון יהודה פונפדר (קמא, ח״א פז, ולוואשער־הגר תנינא, ח״ד, לד); **מגנצא** — ר׳ יוסף עדינגר (קמא, ח״א, צח); **מהליב־פודוליה** — ר׳ אברהם ב״ר יעקב (תנינא, ח״ד, ה); ר׳ יעקב הלברשטט בן האב״ד ר׳ מאיר (קמא, ח״ב, מו); הרב יעקב יעקיל (שתיתאה, טו בתרי״ג); הרב אריה ליבש לנדא (תליתאה, ח״ב, צז בתרכ״ד); **מוגילנציה** — ר׳ אברהם דומ״ץ (תליתאה, ח״א, קלג); **מולדבה־הגר** — הרב קלמן וייס (תליתאה, ח״ג, קמה); **מולדביה** — ר׳ אשר מורגנשטרן (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף ז ע״ב); הרב גדליה (תנינא, ח״ד, קנח בתרכ״א); ר׳ נחום (תנינא, ח״ג, סט, תליתאה, ח״א, תיא); **מונקטש** — ר׳ משה פריד הראב״ד (תליתאה, ח״א, קלט, רביעאה, ח״ג קכב בתרכ״ו); **מוסקבה** — הרב חיים ברלין (תליתאה, ח״א, לב); **מזריטש** — ר׳ אייזיק (קמא, ח״ג, סז); הרב שמחה שמואל מח״ס משרת משה (קמא, ח״ב, פה, ח״ג, רכב, תנינא, ח״ב, פה, ח״ד, קנט, תליתאה, ח״א, רא בתרכ״ה); **מיליטין** — הרב שמחה (תליתאה, ח״א, כז); **מינסטר** — הרב אברהם זוטרא (תנינא, ח״ג, פז, ח״ד, כז בתרי״ט); **מינסק** — ר׳ אברהם גרשון ברגר (רביעאה, ח״ב, קס); **מינקוביץ** — הרב דוד (קמא, ח״א, רנב בתרי״ג—תרכ״א); **מיקוליב־רוסיה** —הרב אלטר צבי (תליתאה, ח״ב, כג); **נאדליש־הגר** — ראה בתוך: גאדאש; **נגרשט־וולכיה** — הרב בצלאל ב״ר יחיאל ז״ל (קמא, ח״א, רסד, שב, רביעאה, ח״ג, קלח בתרי״ג); **ניאמץ־** מודלביה — הרב אברהם צבי הלוי (קמא, ח״ב, פה, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף מח ע״א, ח״ב, דף יז ע״א בתרי״ד—תרט״ו); ר׳ ליב אתרוג דומ״ץ (תנינא, ח״ד, ק, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף יז ע״ב בתרכ״ג); **ניו יורק** — הרב יודל מיטלמן (קמא, ח״א, מט, קמא, ח״ג, עב, עג, תליתאה, ח״א, טו, (ריא), רטז, רלח, ח״ג, קכו שניה, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף ג ע״א בתרי״ח—תרכ״ג); **נייטרא־הגר** — הרב יוסף יוחנן בנט נכד האב״ד (ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף יח ע״ב בתרט״ו); הרב עקיבא קליין (קמא, ח״א, רנז, תנינא, ח״ב, עד, רביעאה, ח״א, מד בתר״י—תרט״ז); **ניימעגין־הולנד** — הרב משה נפתלי יעקב (קמא, ח״א, ד, ה בתרכ״ו—תרכ״ז); **נייטשט** טשכנובצי ראה לפי: טשכנובצי; **נייטשט** ע״י סלוצק — תלמידי הרב צבי הירש (קמא, ח״ב, קנד); **ניקוליב־רוסיה** — הרב צבי (תנינא, ח״ג, ח, תליתאה, ח״ב, לט בתרכ״ב); **ניקלשבורג** — הרב אהרן שמואל אסאד (תנינא, ח״ג, סד, דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דף ט ע״ב בתרכ״ג); ר׳ משה הכהן דומ״ץ (קמא, ח״ג, רכו); ר׳ משה ליב צילץ (חמישאה, כא, שתיתאה, כז בתרט״ז—תרי״ח); ר׳ פנחס (תליתאה, ח״ב, קכו); **סדיגורה** — ר׳ ישראל השו״ב (תליתאה, ח״א, שכג); **סוואליווע** — הרב יצחק אייזיק וייס (קמא, ח״ג, קיב); **סוכטשוב** — הרב מנחם נחום גינצבורג (קמא, ח״א, קכז, תנינא, ח״ד, נג בתר״ך—תרכ״ד); **סוליצה** ע״י בוטושאן —הרב אהרן שמחה לביל (קמא, ח״ג, קעז, תליתאה, ח״א, קלד, רביעאה, ח״ב, קסב, ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף מה ע״ב בתרל״ג); **סטודניצא** ע״י קמניץ — הרב ישראל אברהם (תנינא, ח״ב, מב); **סטנוב** —הרב חיים זאב אוירבך (קמא, ח״א, רמ); ר׳ אשר גבורט דומ״ץ (תליתאה, ח״א, קפ); **סטפן־רוסיה** —ר׳ משה בר״ז (תנינא, ח״ג, קח בתרי״ג); **סטרוזיניץ**; **סיגט־הגר** — הרב יהודה מודרן (קמא, ח״א, קמב); **סיטרא** ראה לפי סמארטין; **סינאוויץ**; **סמארטין־זיבנבירגן** היא דיטשא ובטעות סיטרא — הרב זאב הלוי רוזנבלי מח״ס חידושי הרז״ה (תליתאה, ח״א, קסג, רביעאה, ח״ג, מב, מג, מו, מז, ס, קה, קכג); **סמיולוב־**מולדביה ראה בתוך: גלץ; **סנוביץ** — ר׳ מאיר מימון (ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף עט ע״א); **סעליש־הגר** (רביעאה, ח״ג, צו); **סקווירא** — הרב נפתלי צבי ור׳ ישעיה דומ״ץ (תנינא, ח״ב, לו, תליתאה, ח״ב, נט); **סקרן** — הרב חיים דב (תליתאה, ח״א, טז); **סרט־**בוקובינה — ר׳ וולף (רביעאה, ח״ג, ב בתרי״ט); ר׳ יהודה ליב קנפיר (קמא, ח״ב, מד, ח״ג, קסא, תנינא, ח״א, פב, תליתאה, ח״ג, צה בתרי״ג); **פאטיק־הגר** — הרב ישעיה ערנפלד (תליתאה, ח״א, רנג); **פאטשינוב** —הרב אברהם קליינפלץ (תליתאה, ח״ג, קח); **פאלטשי** ע״י יאס; **פאפא** — הרב יצחק איציק בודנצקי־ברנצקי, ולפי כן אב״ד קרמנד־קרמנר ובטעות טערמענטש (קמא, ח״ג, ריז, תליתאה, ח״א, פ, רעב, תב בתרי״ג); **פאקטינאווא** — ר׳ צבי אריה סגל (קמא, ח״א, פט); **פארדאן־פרייסן** — הרב חיים יוסף קרא (תנינא, ח״ד, קפח); **פולטושן** — הרב יהודה ליב הורביץ; **פולין** (תנינא, ח״ב, כד); ר׳ משה פילויוער (רביעאה, ח״ב, ריד בתרי״ח); ר׳ עוזר זלמן (תליתאה,

ח״ג, קלז); **פולנאה** — הרב יעקב יוסף (קמא, ח״ג, קטז); **פטרבורג** — הרב יצחק בלזר (תליתאה, ח״א, מג); **פטשינייזידורף** ראה לפי קרלסבד; **פיאטרא** — הרב שמואל (קמא, ח״ב פה); ר׳ משה זאב דומ״ץ (תליתאה, ח״א, רפו), ועם ר׳ זאב וולף דומ״ץ (תנינא, ח״ד, צ בתרכ״ג); **פיכוב־הגר**; **פילפובה** — הרב זבולון אריה ליב (תנינא, ח״א, לח, ח״ג, יג); **פינטשוב** — הרב שמואל רפפורט (תליתאה, ח״א, רנז בתרכ״ד); **פלזינקא** — הרב מנחם דייטש בנש״ק (קמא, ח״א, פב); **פנזשט; פענץ־הגר** — הרב אברהם יעקב ליכטנשטיין (קמא, ח״א, רסט בתרי״ג); **פראשקא־פולין** — הרב משה חיים (תליתאה, ח״ג, צז בתר״ך); **פרג** — הרב שמואל פריינד על ספרו עיר הצדק (תליתאה, ח״א, נה); **פרושקא** — גבול פרייסן; **פרמפול; פרשבורג** — הרב אברהם ליטש רוזנבוים (קמא, ח״א, רכז, תליתאה, ח״א, שג); **קאזין** — הרב יוסף (קמא, ח״ג, קיד); **קאטה־הגר** ראה בתוך גלנטא; **קאלק־רוסיה** — הרב מאיר (תליתאה, ח״ב, פ בתרכ״ב); **קאפיש־הגר** — הרב אברהם יעקב (תליתאה, ח״ג, פב); **קארינ** — ר׳ בנימין וולף דומ״ץ (קמא, ח״א, כח, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף טו ע״ב); **קאשוי** — הרב אברהם אבלי זלנפריינד (תליתאה, ח״א, ב); **קובנא־ליטא** — ר׳ אבא יעקב ב״ר שלמה (קמא, ח״א, נט בתרכ״ה); **קוזניץ** — הרב זאב וולף (קמא, ח״ג, קלה); **קולטשין** — ר׳ משה ב״ר ראובן שאול (תליתאה, ח״א, עט); **קומפלונג** — ר׳ יוסף כץ (קמא, ח״א, עג); **קונסטנטין** באלג׳יר ובטעות קצמטינה — הרב שלמה ב״ר כלפא גיג (תנינא, ח״א, כו (ממנו), כז, כח בתרל״ג); **קונסעניקלאש** ליד פעסט — הרב אביגדור סגל אבעלעס (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף ב ע״ב בתרי״ח); **קוסובה** ע״י וורשא — הרב לוי יצחק (תנינא, ח״ד, ד); **קלויזנבורג־הגר** — הרב מרדכי בער בר״ש קליין (תנינא, ח״ג, עו, ח״ד, יא, תליתאה, ח״ג, צג בתרי״ח); **קליינוורדיין** — ר׳ אברהם ברודא (שתיתאה, נא בתרכ״ג); **קליש־פולין**; **קלקוטה** — ר׳ אפרים ב״ר יהודה ליב לוינזון דומ״ץ (תנינא, ח״א, כז, כח ראשונה, כח שניה (ממנו), כט); **קמינקא־רוסיה** — הרב יהושע פלק (תליתאה, ח״א, סז); **קמניץ** — ר׳ יהושע בלחמן דומ״ץ (קמא, ח״א, שיג, תנינא, ח״ד, קנא, תליתאה, ח״ב, כה, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף יא ע״ב בתרט״ז — תרכ״ב); ר׳ גדליה השו״ב (תליתאה, ח״א, קמב); ר׳ עובדיה שפירא (תליתאה, ח״א, תלה); **קמפנא־פרוסיה** — הרב מרדכי וולף בהג״ר משולם זלמן מלובלין (תנינא, ח״ג, צא, תליתאה, ח״ב, לז בתרכ״ב); ר׳ יעקב שמחה רעפיש הראב״ד (תליתאה, ח״ג, קיד); **קנטשיאן** — רה״ק ר׳ יצחק מנדילבורג ור׳ שלמה מרזל (תליתאה, ח״א, קמח); **קסנטין־ישן** — ר׳ אברהם שמואל דומ״ץ (תנינא, ח״ד, קטו, תליתאה, ח״א, קכח); **קצמטינה** ראה לפי קונסטנטין; **קרטשינוב; קריפטץ־רוסיה** — הרב ליבוש (ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף כב ע״א בתרכ״ז); **קרלין** — מח׳ הרב מאיר לעווי (חמישאה, יב); מח׳ ר׳ משה יצחק (חמישאה, יט); **קרלסבד** — הרב שבתי דיאמנט מפעטשיניידורף־הגר (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף מב ע״א); **קרלעוויץ־ליטא** — ר׳ דב בר דומ״ץ (תליתאה, ח״א, רלג, רמ); **קרמנד** ראה בתוך פאפא; **קרמניץ** — רנ״נ גרוס דומ״ץ (קמא, ח״א, פג); **קרניק־ליטא** — הרב צדוק הכהן (שתיתאה, נד); **קרסטיר** הרב מנחם גרשון (קמא, ח״א, סח); **קרסילוב** — הרב משה נחום ירושלימסקי (תנינא, ח״ג, קל); **קרשיב־פולין** — הרב רפאל הכהן (חמישאה, כח, נא, סו); **קשניב** — ביה״ד בתרכ״ד (תליתאה, ח״א, פב); חתן הרב (תליתאה, ח״א, קח); הרב חיים מנחם מנדל אב״ד טורן (תליתאה, ח״ב, כה, וכאב״ד אורמשאן, ד״ש ויו״ד, ח״א, דף יא ע״א); **רגינדורף־הגר** — הרב בנימין וולף ברייאר מנייטרא (קמא, ח״א, רסה, ח״ב, ל בתרט״ז); **רדום** — ב״א של חידושי הרי״ם (תנינא, ח״ד, ב); **רדיוויל** — הרב יצחק ב״ר מאיר שרגא שפירא מזסלב (תנינא, ח״ג, פא); רנ״נ דומ״ץ (תנינא, ח״א, לז); **רדיויץ** — ר׳ שמעון שפירא נכד ר״צ האב״ד (ד״ש ויו״ד, ח״א, דף כח ע״א בתר״ל); **רובנה** — ר׳ שמואל הראב״ד (תנינא, ח״ד, פא); **רוסיה** — הרב עקיבא שלום חיות (תנינא, ח״א, נו, פד); **רכניץ** — הרב מאיר ציפסער, הערות על קונטרסו (תליתאה, ח״א, שעה בתרכ״ג); **רצפרט** ע״י דברצין — הרב חיים צבי וינקלר (תנינא, ח״ג, ל בתר״ך); **שאוועל** — ר׳ מיכאל דייטש דומ״ץ מח״ס רב מלכיא (קמא, ח״ג, יז, תנינא, ח״ג, פז, תליתאה, ח״א, רצה בתרכ״ג); **שאץ** — ר׳ אפרים הולדר ור׳ שלום רורליך דומצי״ם עם האב״ד ר׳ חיים וגנר (קמא, ח״ג, קפב בתרכ״ז); **שדה מנוחה** ע״י חארסאק — הרב ירחמיאל פאלין (קמא, ח״ג, קכט); **שומסק** — הרב יצחק איזיק שפירא (קמא, ח״א, יב); **שוראן** — הרב פייבל פלויט (קמא, ח״ג, קצב, תנינא, ח״ד, קלא, ד״ש ויו״ד, ח״א דף יג ע״ב בתרכ״ג); **שימאנדרי־הגר** ובטעות זימאנדי — הרב מרדכי שנפלד (תליתאה, ח״ב, יט); **שמלוי־הגר** — הרב מאיר זאב חיים הרטמן (קמא, ח״ג, נה); **שפולה** — הרב יצחק יעקב ור׳ משה הדומ״ץ (תליתאה, ח״א, פט); **שריגרד** — הרב פסח (תנינא, ח״ב, מא, תליתאה, ח״א, מד).

דברי שאול על התורה וחמש מגילות, דפוס ר׳ אברהם ניסן זיס סגל, קיץ תרל״ה, א, רג ד׳. מעבר לשער כותב ר׳ חיים יוסף עלינברג דומ״ץ לבוב שהשגיח על ההדפסה, כי המחבר מסר את הספר לתלמידו המדפיס בימי חוליו, ולא הספיק לראותו. מדף קצד ע״א שלוש דרשות להכנסת ס״ת מתרכ״ב — תרכ״ו. ד״צ ניו יורק, דפוס נאבעל, תשי״ג, ג, רג, ב ד׳. בהתחלה הקדמת המו״ל ר׳ נפתלי ערנבערג, ותולדות המחבר בקיצור. בסוף זכרון לבני משפחתו הי״ד. צולם שוב בירושלים תשל״ב.

דברי שאול עה״ת מהדו״ת, בראשית־שמות בשני שערים, תרל״ז, א, פב; א, סד ד׳. ויקרא־דברים וחמש מגילות מהדורות תנינא־חמישאה, תרל״ח, א, קכח ד׳. בשני הדפים האחרונים השמטות.

דברי שאול, חידושי אגדות על סדר מסכתות הש״ס וליקוטים, תרל״ז, א, קמ ד׳. ד״צ, ברוקלין, ר׳ ראובן שמעון שארף, תשמ״ו.

דברי שאול והוא ספר **עדות ביוסף,** תרל״ח, א, קסג ד׳. על הרמב״ם ושו״ע הלכות עדות, ליקוטי חו״מ ואה״ע, חידושים על הל׳ יו״ט וחוה״מ, פסח, ליקוטי או״ח, מס׳ נדה, מסודר מקונטרסים מפוזרים. ח״ב, תרל״ט, א, נ ד׳, ליקוטי חו״מ ועוד.

דברי שאול והוא ספר **חלק לשבעה** לפרש דברי הנחלת שבעה, תרל״ט, א, לה ד׳. המלבה״ד מודיע מעבר לשער שקיבץ הנפזרים, וסידרם לפי סימני וסעיפי דפוס פיורדא.

דברי שאול על הגדש״פ עם הפנים, תרל״ט, מ ד׳, וד״צ בני ברק, בינה, תשכ״ה.

דברי שאול והוא ספר **יוסף דעת,** חידושי דינים והלכה למעשה על שו״ע יו״ד, ח״א, דפוס ראז״ו סאלאט ורי״מ ניק, תרל״ט, א, פג ד׳. ח״ב מסי׳ רצד

עד הסוף מהדו״ת, תרל״ח, א, עט ד׳. מעבר לשערים ברכות לאשת המחבר. ד״צ בירושלים תש״ל. ד״צ של החידושים עמ״ס נדה, בתוך אספת זקנים ומים חיים, ירושלים תשמ״א, 143-200 עמ׳.

חיבר עוד: תורת משה, לישב השגות ויכוח מים חיים על זקנו התורת חטאת; עבודת הלויים על תורת האדם; ציון ירושלים על הירושלמי דפוס זיאטמיר; חי׳ הגהות יד שאול על ד״ח השו״ע; קונ׳ על המהרש״א (בתוך אמרי בינה לר׳ עקיבא ארמר מקלסני); פירוש על סבי דבי אתונא (בתוך באר רחובות פשקס); הגהות על הספרי, שו״ת מהר״ם בר ברוך, סדר הדורות, חכם צבי, שער המלך, דבש לפי ועוד. בספריו מביא מספרי מחקר וקבלה.

תשובות אליו: אבן יקרה, קמא, יו״ד, נו; אהלי יעקב (יוטש), י׳ (ממנו), יא; בית יצחק, אה״ע, ח״א, סז, ח״ב, י׳, יא; שו״ת בן יהודה (ליטש־רוזנבוים), ח״א, תשובות אחדות; בנימין זאב אחרון, ח״א, ז-ט בתרכ״ד; דבר משה, ח״א, כח, כט, סח, תנינא, כא; דברי סופרים לר׳ זוסמן סופר, קנח בתרכ״ו; חסל״א, קמא, או״ח, ה, אה״ע, טו-יז בתרט״ו — תרי״ז; יד אלעזר, סג (בתר״ח ואל גיסו), קד בתרי״ח; יד יוסף (דייטש), מט (ואל גיסו, וממנו); יד יוסף (שטרזברג), אה״ע, ג; מכתב סופר, יו״ד, לו בתרל״ב (וממנו); מנחת שי, ח״א, ה, מז בתרל״ד; משפיל גאים לרנ״י ויניג (וממנו), 19-20 בתר״ך; תלמידו בנחלת יהושע, יו״ד, יא בתרי״ז; שו״ת ר״א גוטמכר, יו״ד, פד (קצנלבויגן בטעות), פח, אה״ע ה בתר״ל — תרל״ד; רב טובך, ו, ע; עא (ממנו) בתרי״ח; רב מלכיא, תנינא, א בתרכ״ג (בענין קטלנית); שארית יעקב (ינר), כ, לד, לו ודף עה ע״א; שדה יהושע, טו, טז בתרל״א (וממנו); ש״ם הכהן, יג (חליפת שו״ת עם ר׳ יוסף הולנדר אב״ד אמסנא); שם עולם, ח״א, יז, יח בתר״י; שערי דעה, ח״א, ט, פ, פט, צד בתרל״ב — תרל״ג; תורת ח״ן, סי׳ א-ג, ו-ז, ודפים נו:-נח., נט:-ס., ע.-עא., עה:-עז:, עט:-פ: בתר״ה — תרי״ד (וממנו).

ממנו: בנין מנחם (גלרנטר), קונ׳ צלצלי תרועה, אות כז (ד״ת); חד וחלק (עסמן), ח״א, 100; יגדיל תורה (ירושלים), ה, 47-51 (תשובה עם הערות הרב זלמן נחמיה גולדברג); כרם שלמה, סיון תשל״ט, ט-י (תשובה מתרל״ג לר׳ משולם זלמן אב״ד שוועריץ); תמוז־אב תש״ם, יח-כ (ד״ת); אלול, מו-מח (צוואתו); תשרי תשמ״ב, יג-יד (מכתב מתרי״ז לר׳ בער אופנהיים אב״ד אייבשיץ); אדר תשמ״ב, ח-י, טבת תשמ״ג, י-יא (ד״ת); ניסן, יח (מכתבו מתרל״ב עם רי״א איטינגא לדב״ח); תמוז, ט-י (תשובה מתר״ל לר׳ יעקב צבי הירש ולדמן אב״ד בורשא); כב-כד (תשובה מתרט״ו לר׳ וולף שיף מברסלא חתן רעק״א) טבת תשמ״ה, ח-טו (ד״ת); תשובתו לרצ״א ויינשטיין מסלטווינה, טבת תשמ״ו, י-יב; שבט תדש״מ. מה (קול קורא להתיסדות חברת אנשי מעמד (כולל) בלבוב); מגדל השן, טו; המבשר, ו, תרכ״ז, 313 (דרשתו לרגל חידוש מצבת הסמ״ע); המגיד, י, 400 (למען הדרשן ר׳ שמואל שורץ מהגר); יא, 258 (למען עגונה, ותוכחה לברלין על נישואי אשת אח); 288 (למען חברת אנשי מעמד בלבוב להושבת עשרה בטלנים בכולל); מגני א״י, טו; מוריה, סח-סט, כא-כג (תשובה מתרל״ד לר׳ ישראל איסר פרוכטהנדלר); צד-צו, יג (לר׳ העניך פיסקא אב״ד מאלאצקא בתרל״ג, ולר׳ שמשון מרגליות מטשסנוויץ בתרכ״ט); משכנות הרועים, ח״א, דפים כד, לא:, מז:, סג:, סט:-ע., עח, פא. בתרט״ז, ח״ב, קונ׳ עת דודים, דף כה:, קונ׳ עת מצוא, דף כ:, הלכה למשה בראש נחלה לישראל, הל׳ כז; נוה תהלה, שער התפילה, 9-11 (תפילת למברג להצלחת שליחות מונטיפיורי בזקנתו במרוקו), שער התודה, 3-4 (מכתב תודה ששלח לו על השתדלויותיו); נחלה לישראל, ח, יז, יח, כז, לה בתרי״ג — תרל״ב (תשובותיו); המלצה לר״ע הילדסהיימר על הב׳ מרדכי ב״ר ישראל יצחק אלמוטץ מלבוב, הסופר, ו, מד; העברי, ג, 169 (מכתבו), י׳, יח (לבחירות); עולת החודש, תשל״ט, פג-פה (תשובתו מתרל״א לר׳ רפאל בראד מבוטושאן), תש״ם, תסז-תסח (ד״ת); שו״ת רע״ז (הילדסהיימר), ח״ב, אה״ע, עט מתרט״ז; קול יעקב מבוצצי, דף י׳ ע״א (מכתבו מתרל״ב בו חוזר מפסקו הקודם בקונ׳ מאמר בצדק); שובה ישראל (בישקוביץ), עמ׳ פא-פב (תשובתו מתר״ל על משקפים בשבת שנדפסה בשו״מ, עם הערות השואל); שיחת חולין (איטינגא), יד; שערי עזרה (טייכר), דף עד:-עה. (תשובה מתר״ג); שפתי חכמים, א, יא-טו (ד״ת ופקסימיל); במשתתפי תבונה של ר״י סלנטר בתרכ״א — תרכ״ב; תולדות אנשי מופת, ס (מכתבו מתרל״ג לר׳ משה נתן יונגרייז אב״ד טיסא־פירעד).

אנשי שם, 97-98; כלילת יופי, ח״א, קמו ע״ב-קמט ע״ב, קנג ע״ב-קנד ע״ב; תולדות הפוסקים, 278-279; מליצי אש, ג, אדר, 69-70; אשל הגדולים, רב, בהערה; שם משמעון (זיויץ), 22-31; לבוב, 274, 417, 426, 483; הרב משה לייטר, הדרום, כט, 146-170, לא, 171-202, לב, 191-193; הרב חיים ראובן רבינוביץ, שנה בשנה, תשמ״ב, 399-407; עטרת חיים, ח״ב, כב, לו; אור המזרח, חו׳ מז-מח המוקדשת לו, עמ׳ 10-38. המשתתפים: ר׳ יצחק דוד אתרוג, ר׳ יהודה גרשוני, ר׳ יהודה רובינשטיין; י.ש.א. המפרסם תשובות חדשות וממנו ופקסימיל (אחת לר׳ אברהם צבי הלוי מטבריה); חיים שנער. בחו׳ סט, 63-72, ר׳ מאיר הרשקוביץ על יחסיו עם מהר״צ חיות. עליו ספר טז בסדרת מגדולי התורה והחסידות מאת הרב אברהם יצחק ברומברג, ירושלים, המכון לחסידות, תש״ך, קסד עמ׳ כשבסוף ציוני המקורות, ד״צ ירושלים, בית הלל, תשמ״ג.

ר׳ יעקב נתנזון. תשובה לב״ד: שו״מ, תנינא, ח״ד, פט.

ר׳ יצחק נתנזון בנו של ר׳ יוסף מבראד.

תשובות אליו: ש״ב, בר ליואי, ח״א, או״ח, דף לא ע״א; ב״ד, שו״מ, רביעאה, ח״ב, ט, ח״ג, לג בתרט״ז בהיותו חתן.

ר׳ יצחק ב״ר יעקב נתנזון

בנו של ר׳ יעקב סגל מבראד אבי המשפחה. חתנו של ר׳ הירץ ר׳ איסרס אב״ד רווה וזולקיב. מנכבדי בראד, וכונה ״גביר נדיב ומהולל״. נפטר ביום ג׳ כ״ג שבט תקפ״ו, ונשתמר נוסח מצבתו. בניו: א. ר׳ אריה ליב בברזן, אבי השו״מ שהביא מזקנו בספריו (כגון: תליתאה, ח״ג, קסז); ב. ר׳ יוסף רה״ק בבראד; ג. ר׳ (צבי) הירש, חמיו של ר׳ שלום שכנא ויינברגר, בנו של ר׳ מאיר ברמ״מ מדוקלא. נפטר בשנת תרע״ז בפריז (לא נותקה, 224, 460, 464, 574).

ר׳ משה אהרן אב״ד זלוטשוב שבפולין כנראה. מנכדי ר׳ אייזל חריף, ומתלמידי השפת אמת. גיסו של ר׳ זאב ב״ר

יחיאל שפירא המזכירו בסו״ס נחלת יהושע שההדיר בת״א תשל״ח, מהד׳ ג.

ר׳ **שמואל** ב״ר יעקב אליעזר **נתנזון**

מפודקמין (תר״ה — תרע״ו)

נולד בשנת תר״ה לאביו ר׳ יעקב (אביגדור) אליעזר. נסמך ממהרי״א איטינגא, רצ״ה אורנשטיין, ר״י שמלקיס, מהר״י מבלז ורד״כ מראווה. חתן הגביר ר׳ מיכאל ציפרס בקראקא, ולמד שם שנה וחצי עם רמ״מ קרנגיל. מגיל י״ח רב בליביטשוב, ומתרמ״ה אב״ד פודקמין, עד לפטירתו שם ביום כ״ט אדר תרע״ו. במנויי כנפי יונה תרמ״ד. בשנת תרס״ד היה מועמד ישיש לרישא. בנו ר׳ מיכאל צבי גר בטורנא, וחתם בה על שו״ת ריב״ם שנייטוך תר״ן. נכדו ר׳ משה סג״ל נ״ז מאלטשטט, במשתתפי אספת חכמים (בירברייער), שנה א, עת״ר, לב, סז, שנה ב, צג, שנה ד׳, תרע״ג, נז.

תשובות אליו: בית דוד, נג בתרס״ה; בית יצחק, או״ח, סו, אה״ע, ח״א, מז, ח״ב, סד בתרנ״א — תרנ״ז (לשני המקומות!); ש״ב, הרי בשמים, ח״ג, קכז בתרס״ב; מחזה אברהם, ח״ב, אה״ע, מז בתרס״ט; לנד״ז, מצפה אריה, תנינא, יו״ד, פ, פא; שדה יצחק, סג; לנ״ד, שו״מ, תנינא, ח״ד, מב בתרכ״ג לליביטשוב כבחור. במשתתפי אהל מועד, ח״א, דף כה ע״א, ח״ב, דף יד ע״א, ח״ג, דף ה ע״ב; אספת חכמים, עת״ר, עמ׳ יט, לד.

אהלי שם, 275.

ס

סָגִינָר

ר׳ **זאב וולף יהודה**

למדן וחסיד בדוקלא, תורה וגדולה במקום אחד. יש ונקרא סעגעיר. נפטר ישיש ביום ו׳ שבט תרמ״ב. בניו גדולי תורה, ובהם ר׳ יחזקאל חתנו של ר׳ שלמה ברוך טיטלבוים ראב״ד סטרופקוב. בן זה היה גדול בנגלה ובנסתר, הרביץ תורה ברבים, תלמידיו מופלגי תורה ובהם ר׳ יצחק צבי אמסל אב״ד זבורוב, נפטר ביום ד׳ חשון תרל״ה.

תשובה אליו: קול יהודה, ב.

מליצי אש, ג, שבט, יד, סוף שבט, 92 (ממכתב נכדו ר׳ יחזקאל שטרן מפרשוב).

סָגַ״ל

בראשי תיבות: סגן לויה, על שם כהונתם כלויים. וראה גם לפי: **לוי**

ר׳ **אהרן** סג״ל. ת״ח בברודשין.

תשובה אליו: שערי דעה, ח״א, סה בתרל״ז.

ר׳ **אלכסנדר סנדר** סג״ל

מרוזדול (תקע״ח — תרס״ג)

נולד בשנת תקע״ח, ושם משפחתו כנראה רייז. מורה הוראה יותר משישים שנה, תחילה כדומ״ץ ואח״כ כרבה של רוזדול עשרים שנה. נודע בכל הסביבה כחכם ונבון. נפטר בן פ״ה בשבת ט״ו חשון תרס״ג. בקלויז הגדול ספדו לו נכדו ממלא מקומו ר׳ יעקב רייז והשו״ב ר׳ יעקב שלום, והתאבלו עליו בתו ונכדיו.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״ב, קנ בתרנ״ד; מהר״י אשכנזי, יו״ד, ד; מצפה אריה, תנינא, יו״ד, לט. במנויי נזיר השם תרכ״ט.

קמחז״ה, כ״א חשון תרס״ג, 4.

ר׳ **דב ברוש** הלוי סג״ל

בא מבוזנוב לכהן כאב״ד יאנוב שליד טרמבובלה עד שנת תרל״ה. רבו של ממלא מקומו ר׳ אברהם משה זומרשטיין.

תשובות אליו: דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דף לז ע״א בתרי״ז; זכרון משה, או״ח, ט, יו״ד, ח, יד בתקצ״ט — תר״א; חסל״א, קמא, יו״ד, מז בתרי״ד; טוט״ד, תליתאה, ח״א, ריד; קול יהודה, יג לפני תרכ״א; שבעה עינים, דף ס׳ ע״ב.

ר׳ **יהושע משה** ב״ר אליהו סג״ל

תלמידו של הישמח משה. תשובת רבו אליו: השיב משה, לג.

ר׳ **יצחק** סג״ל אב״ד פשוורסק. הסכים בתקנ״ד על ספר אהל יעקב מאלעסק.

ר׳ **ישכר** סג״ל

רבה של נבילין. כל ימיו לא מש מאוהל תורה ועבודה. ירא שמים וישר דרך, אוהב הבריות, חי בדוחק רב. נפטר ביום י׳ טבת תר״ל. נטמן ברישא ביום ג׳ ויחי, והאב״ד ספד לו.

משה דוד געשווינד, המגיד, יד, צ.

ר׳ **ישראל דניאל** סג״ל. חבר ביה״ד בברודי בתק״ף.

ר׳ **מנחם מנלי** סג״ל. ת״ח בפריסטיק.

תשובות אליו: שו״מ, תנינא, ח״ג, קיא בתר״ח, ד״ש ויו״ד, ח״ב, דף ל:

ר׳ מרדכי ב״ר יהודה ליב סג״ל. בא מסטנוב להיות דומ״ץ צורטקוב. גיסו של ר״מ איגרא שהשיב לו ולאב״ד ר׳ משה ב״ר שלמה דב, שו״ת ר״מ איגרא, אה״ע, מ.

ר׳ משולם פיביש ב״ר מנחם מנלי סג״ל. דומ״ץ זברז׳ בתקצ״ז.

ר׳ נח ברמ״צ סג״ל. רב בסקוליע.

תשובה אליו: רח״כ, אה״ע, מח בתקכ״א.

ר׳ נפתלי סג״ל שו״ב ברימנוב.

תשובה אליו: בית אפרים, יו״ד, י׳.

ר׳ צבי (יחיאל מיכל) סג״ל. בשנת תר״ה עלה מקלוש לצפת בפקודת ר״מ מפרימישלן. נשא את בתו של ר׳ יצחק בלוי, חתן ר׳ יצחק אייזיק ב״ר משה ליב, חתן הבמ״ח. בתרנ״ג נולד לו שם בנו ר׳ משה אהרן, עובד השם מופלא מתוך הדחק והיסורים. אחרי נישואיו עבר לירושלים, ולמד ס״ה שנה בישיבת תורת חיים. נפטר ביום כ״ד סיון תשמ״ג, והניח כתבים עה״ת והמועדים (צאנז, ו׳ תמוז תשמ״ג, ג׳; נכדתו ר׳ פרידמן, המודיע, כ״ז תמוז תשמ״ג, ח, רח״ש פרוש, י״ב תשרי תשד״מ, ד, כולם עם תמונתו).

ר׳ שבתי הלוי סג״ל

מחוליוב (תרמ״א — תשי״ח)

נולד בחוליוב בשנת תרמ״א, ולמד מפי האב״ד ואצל גדולי גליציה. הצטיין בעמקותו ובכח זכרונו.

הרב שבתי סג״ל

מגיל כ״ב רב בחצר הרבי מסדיגורה, ומתלמידיו שם האדמו״ר רמש״י פרידמן. בשנים תרפ״ז—תרפ״ט ר״מ בישיבת טשרנוביץ. נקרא לעמוד בראש ישיבת פשמישל, ושב לטשרנוביץ. העמיד תלמידים רבים. עלה לארץ בשנת תרצ״ג. ממיסדי ועובדי ספרית הרמב״ם בת״א. נפטר ביום כ״ב כסלו תשי״ח.

ציוני ש״ס (ר״ת של שמו), ציונים והשואות, ביאורים וחידושים לתנ״ך ולתלמוד, תל־אביב, דפוס דב גוטרמן, תשי״ד, 106 עמ׳, הקדמה. המסכימים: רא״י מס״ג (הראה בזה בקיאות מרובה, והערות חשובות בסברות ישרות... למען יוכל להוציא לאור יתר מאמריו וחידושי תורתו אשר אתו בכתובים); רמש״י מס״ג (מצאתי בהם דברים של טעם). בדף האחרון תיקוני טעויות.

תדהר, י׳, 3594.

ר׳ שבתי ב״ר יצחק דוד סג״ל

נולד בפלשטין שליד קמניץ בפודוליה לאביו ר׳ יצחק דוד. נכדו של רבי משה מקיטוב שהיה אולי אבי אמו. על שמו כנראה שם משפחת אחיו: ר׳ ישראל סג״ל קיטובר מלניוויץ אב״ד פלשטין, מחבר הספרים שהדפיס ביוזפוף: ברורי המדות על העקידה בתרל״ב, שביל האמונה על אמונות ודעות לרס״ג בתרל״ח, באר ישראל, לבאר המילים בספרי המחקר, בתרמ״ח.

בגיל צעיר התישב ביאסי. שנים אחדות אב״ד מיהלן, סוליצה ורדוביץ. ארבעים שנה רבה של בוהוש בה נפטר ביום ג׳ כ״ח סיון תרס״ג. מהחיבורים שהניח נדפס **שו״ת הרשבי״ד** ח״א, כב תשובות בעניני או״ח ויו״ד בלי שמות השואלים, קלוזש, דפוס השותפים ויינשטיין עט פרידמן, תרפ״ו, קכה ד׳. הובא לדפוס ויצא לאור ע״י חתן בנו ר׳ בן ציון רולר ב״ר יצחק יהודה אייזיק ליב אב״ד פנשט, שמילא את מקומו ברבנות בוהוש (מתרס״א), וכתב בהקדמתו שהתכוין להדפיס את יתר כתבי חו״ז. התשובות באותיות רש״י, ובשוליהן באותיות מרובעות ציונים להלכה — תמצית התשובה מאת המו״ל, עם הערותיו בביאור הלכה. הופיע מחדש בארץ.

בנו יחידו **ר׳ יוסף**, נשא את הדסה מלכה בת ר״מ היבנר מניזנוב. נפטר ביום כ׳ אב תרצ״ז. נתן 30,000 לעי להדפסת הספר, כדי שההכנסות יהיו להדפסת כל יו״ד, אה״ע, רובא וחזקה. בהקדמת המו״ל נאמר שאף הוא הלוה סכום כזה, והדפיס 500 עותקים בלבד. בהתחלה מציג את סדר יחוסו, שקיוה להדפיס בספריו התראה אחרונה ותשבץ האחרון. בתו לאה זלאטא נישאה לרב״צ רולר, וכשנפטרה נשא את אחותה בילא שלומצא.

ר׳ שלום הלוי סגל

מפודהייץ וצפת (תר״ך — תרע״ח)

נולד בפודהייץ בשנת תר״ך למשפחת חסידי בלז, ונקרא על שם השר. בגיל רך העיד עליו שם הרב מאיר שורץ, שהוא ילד פלא. בגיל צעיר עלה לצפת, ונודע כאיש פלא קדוש הרואה למרחוק, עובד השם במסירות נפש ובעל מופת. נסע לחוץ לארץ אל ל״ו צדיקים מבתי רוזין וצאנז, וביקר בין היתר אצל בני הדב״ח, רד״מ מצורטקוב, מהר״י מבלז, רח״ה מאלסק, ורבי אורי מרוהטין בו דבק במיוחד. נפטר ביום י״ד תשרי תרע״ח, ונטמן ליד ציון רבי פנחס בן יאיר. נשא את חיה צביה נכדת רצ״ה מזידיטשוב. בנו: ר׳ שלמה יהודה, אבי משפחה מסועפת של חסידי חב״ד בירושלים, ובהם בנו ר׳ חיים שלום (חברון, תרע״ז — ניו יורק, י״ז אב תשמ״ג, לירושלים) מח״ס תוספת רש״י ומהדיר חוקות הדיינים. ר״מ בישיבת עץ חיים, ומחשובי חסידי חב״ד. בצעירותו השתתף בקובצי תורה בירושלים. נפטר בנכר בנסעו להתרפא. מילדיו: 1. ר׳ אברהם מח״ס צבא העבודה על קדשים; 2. זו׳ רש״ב ולדינברג רב בעזרת תורה; 3. זו׳ ר׳ יעקב אשר פלדמן ר״מ וראש כולל בירושלים.

בן בתו ר׳ שלום חיים פרוש, המודיע, י״ד תשרי תשל״ח, ה, והספדו על אמו, כ״א אד״א תשמ״א, ג.

ממשפחתו כנראה ר׳ דוד סג״ל, גליצאי בצפת. לרש״א מרגליות יש תמונתו.

ר׳ יעקב (יענקלה) סגן הכהן

מחכמי בראד. תלמיד המהרש״ק. רבה של מיקולינץ בתרי״א — תרי״ב, ואח״כ אב״ד קוזלוב בתרי״ב — תרכ״ב. מתרכ״ג דומ״ץ וראב״ד בוטשאטש על מקום החסד לאברהם שעבר לקמניץ. הספיד בתרל״ז את ר׳ דוד איזיק סג״ל, ובתרמ״א בחיים.

תשובות אליו: בית אפרים, אה״ע, ח״ב, נח (לא נזכר סגן הכהן); דברי שאול ויוסף דעת, ח״ב, דפים כא ע״ב, לו ע״א; זכרון משה, או״ח, ג; חסל״א, קמא, יו״ד, צט בתר״י; רבו, טוט״ד, קמא, קה, רל, רסו, תנינא, קנט, קס, קעב, תליתאה, ח״ב, נא, קמד לקוזלוב; ספר יהושע, סד לברודי; מאמר מרדכי, עה; מהרש״ם, ח״ה, ה בתרל״ג לבוצץ; (ראש אפרים, ח״ב, בסוף, ו); שו״מ, קמא, ח״א, קלב, קלג, תנינא, ח״ב, לה, ח״ד, קסג, קעח, תליתאה, ח״א, יט, ח״ב, קצ, ח״ג, לז, רביעאה, ח״ב, צג, ח״ג, פב, קכב, שתיתאה, טו בתרי״א — תרכ״ב; שירי טהרה, דף יא ע״א.

סוֹבֶל

ר׳ ישראל משה ב״ר חיים סובל

מפשמישל (תק״ץ* — תר״ן*)

נולד בפשמישל לאביו ר׳ חיים שהיה ישיש בתר״ל. בעל בית מסחר בעיר, דרשן ומגיד שיעור בחבורת לומדי מקרא. בנוסף לספרו המודפס היו עמו בכתובים עוד שבעה חיבורים: עז מלך עם הגדות מטה עז; חומר בקודש בביאור כתבי הקודש; פוטר מים על ההפטרות; אבות לבנים עמ״ס אבות; דורש טוב — דרושים; ויגד משה — ביאורי אגדות; שירי תהלות — בסיפור חסדי ה׳ שעשה עמו.

אות לטובה, ג׳ דרושים שלכל אחד שער נפרד: מנורת זהב בֻּלה (נשא בחנוכת המנורה שנעשתה מכסף ששלח אליו מונטיפיורי, ולו הקדיש את הספר); טוב להודות (בתרמ״ב!); נחמה בכפלים (בתרכ״ד), פרעמישלא, דפוס ר׳ חיים אהרן זאפניק, תר״ל, ט, יט; ח; יב ד׳. המסכימים בתרל״ב: השו״מ במענה למכתבו ע״י מח׳ ר׳ אברהם ניסן זיס; רמ״ץ ויטמאיר מסמבור (ידידי הרב המופלג ירא ושלם יקר רוח ואיש תבונות... קראתי בספרו כל הג׳ דרשות שהדפיס, ומצאתי במו דברים טובים ונכבדים, לשונו עט סופר מהיר, ונראה שהוא בקי במקרא ובאגדה ובמדרשי חז״ל ובפרושיהן); רי״י שמלקיס (כל היום יבקר בית מסחרו... ועל שדה הלימוד והשלימות נטע שפרירו, ואם כי טירדות רבות יכתירוהו, יקבע עתים יום יום לרוות נפשות אנשי חבורת לומדי מקרא); המלבי״ם בתרכ״ח מחרסון (ערבו לנפשי דבריו, צוף דבש אמרי נועם); מהרי״א איטינגא (ומצאתי בו מטעמים כאשר אהבתי); רש״ס בתרכ״ב (לדברי אגדה אין צריך הסכמה, ולהציג המחבר ראוי מרב עירו המכירו); ר׳ מנחם אריה צוזמיר מקראקא בתרכ״ז (ידעתי כי היה חביב כבן אצל חמי האב״ד ר׳ שמואל זיינוויל הלר, ותמיד היה משתעשע עמו במעין חכמתו ותורתו, ונגה עליו אור צדקתו ויראתו ויושר תמימות דרכיו... ובודאי היה מסכים לזה... בהיותו שם בשבת ויגש השתא, מאד מצאו הדברים חן בעיניו). בהקדמתו כותב כי כשנולד לקיסר בן, שלח אליו את דרשתו המודפסת, וקיבל מכתב תודה. כשמונטיפיורי שב ממרוקו בתרכ״ד, שלח אליו את קונטרס שיריו לכבודו, ונענה בתודה עם ארבע לי״ש ששוין חמישים כסף. מדף יח ע״ב הוספות ידידו ר׳ לייביש דוד פילץ מרעדים לדרוש הראשון.

ר׳ נפתלי יעקב ויניג דומ״ץ פשמישל בספרו משפיל גאים או בוז לאביונים, מתקיפו בחריפות רבה על שמשיג על שד״ל. הוא כותב שהכיר את רי״מ מילדותו כדרשן ולא כלמדן, אץ להיות מחבר, חיקה אותו במשלוח שיר למונטיפיורי בשובו משליחותו במרוקו עליו קיבל ג׳ לי״ש, שנאלץ להחביא אצלו את ספריו, אחת מדרשותיו אותה מפרט ציוה השו״מ לשרוף, וכל ההסכמות הבל.

סוּכוֹסְטוֹב

ר׳ גבריאל ב״ר נפתלי הירץ **סוכוסטוב**

מלבוב (תק״ף — תר״ם)

נולד בלבוב בשנת תק״ף (ולא תק״ס) לאביו הראב״ד ר׳ נפתלי הירץ, ומנעוריו נודע כעילוי. נשא את בתו של ר׳ יצחק אב״ד סמבור, וסידר לדפוס את ספריו. נסמך בתר״ב מרצ״ה חיות, שכתב בין היתר: הכרתיו מאז ועכשיו ביותר, בעת שהעמדתיו על כור הבחינה ותהיתי על קנקנו, ומצאתי את לבבו נאמן לה׳ ולתורתו, רב חילו לאורייתא... כאשר ישב בשלוה ובמנוחות שאננות על התורה והעבודה, אזי יתגדל שמו ותורתו, ויהיה רב מורה הוראה בישראל (מצבת קודש, מהדו״ת, ח״א, עמ׳ טז). רמז כאן על ביש מזלו, והיותו כל ימיו עני מרוד. שימש כמלמד, דרשן ומגיד בביהמ״ד שברחוב בואימוב. נודע כגדול בתורה שדעתו מעורבת עם הבריות, ורבים הקשיבו כל ערב ארבע שעות לדרשותיו השופעות. אח״כ הלך בימות החול, לקבץ נדבות למחיתו משומעי לקחו. כשנשברה ידו נאלצו לקוטעה. לא ידע שפות, אבל נמשך לחקר היסטורי של עירו. חשף והעתיק בבית העלמין את נוסחי מצבותיה העתיקות, וצבר אגדות ומסורות על אישיה. נפטר בן שישים ביום א׳ כ״ג חשון תר״ם.

עבודתו היתה כרוכה בחפירה סביב המצבות וניקוים, והקמת חברה לעידוד המפעל. את מימצאיו וקריאותיו לעזרה פירסם בחוברות שהוציא מדי פעם, אך קשה להתמצא בהן, מכיון שהן מעורבבות ללא סדר ושיטה. נדירה ביותר היא החוברת הראשונה שבראשי דפיה: **זכרון צדיקים**, למברג, דפוס ד. ה. שרנציל, תרי״ז, ח ד׳. בתחילה קול קורא לתמיכה בחברה לחשיפת מצבות ישנות שכוסו בעפר בראשותו של הרב חיים שמואל, ואח״כ נוסחי 17 מצבות.

מצבת קודש, והוא זכרון צדיקים (הטמונים בלבוב), חו׳ א בתר״ך. כולל נוסחי 62 מצבות צדיקים מהשנים של״ח — שצ״ח, עם תולדותיהם ותולדות החכם צבי מתוך ספר עדות ביעקב. הוצאותיו כוסו ע״י הגביר ר׳ (יעקב) מנחם מנדל שיטץ (ולא שיף) גבאי בית החולים, שקיבל עליו להוציאם בספר. חו׳ ב בדפוס ל. מדפיס, תרכ״ב. כוללת 122 מצבות מהשנים ש״ם — תע״ט, עם הקדמת מנדל מוהר, מבוא מר׳ יוסף כהן צדק, ושיר הגאולה מר׳ יצחק הלוי אחי הט״ז. מהד׳ ב׳ של חו׳ א ע״י ר׳ אברהם דרוקר בדפוס הנ״ל, תרכ״ג. השו״מ כותב בהסכמתו ועדותו על שיר הגאולה וכתב־יד אוקספורד: מה יקר חסדו של החריף הנ״ל אשר עושה עם החיים ועם המתים. בהקדמתו מספר, שבידי אביו היה פנקס גדול של הח״ק עם סיפורים על הגאונים הקדמונים, ואבד. הראשון שהחל בחשיפה היה רינ״ה ברנשטיין, והעתיקו לו רק מצבות אחדות גלויות. אחריו המשיך ר״ג, ויסד את חברת מתקני מצבות קודש שתעודתה לחפור ולגלות את היתר, ובראשה הגבירים ר׳ יוסף צבי מיזיש וגיסו ר׳ מאיר מינץ נכד הג״ר דוד לידא. ההקדמות הן מר׳ יוסף כהן צדק, א. מנדל מאהר, ור׳ מאיר יהודה ב״ר דוד צבי מימון. חו׳ ב, דפוס קוגל, תרכ״ד, עם הסכמה נוספת מהשו״מ והסכמת רי״י יוטעש. בהתחלה הספדו של מאהר על שלמה, בנו של הברון רוטשילד מפריז שסייע בעבר למחבר. בדפים כד-לב הספד על רמ״ז איטינגא.

חוברת ג׳ כנראה בדפוס קוגל־לוין, תרכ״ד, ובה נוסחי 57 מצבות מהשנים ש״ך — תע״ז, והעתק מפנקס ביהכ״נ הגדול ת״ה. חזר והדפיסה בדפוס ש.ל. קוגל ביום כ״ט תשרי תרכ״ו, עם הסכמה נוספת מהשו״מ. ההקדמות הן ממאהר, ר׳ דוד הכהן רפפורט ב״ר יעקב שמואל אחי שי״ר, ומהמחבר. סברתו היא שרבים מגאוני העיר נכדי יונה הנביא, ולכן חתמו או שציירו דג. נספחים המאמרים: ר׳ גבריאל פאלק על תכונת בית החיים באמשטרדם, ואמרי נועם מרי״י יוטעש — הספדו על בתו. בסוף הערות על גדולים שונים.

הופיעו גם חוברות ד וה׳, ובכולן נופך של סיפורים ואגדות, העתקות משו״ת וכדומה. אחת מהן כנראה בדפוס פורמבה, תרכ״ט, 352 עמ׳, ובה לקט מהנדפס בחוברות הקודמות. מכיון שכל החוברות אזלו, רצה להוציאן במהדורה חדשה עם הוספות ותיקונים, אלא שלא הספיק יותר משמונת הגליונות הראשונים. ידידים טיפלו בהמשך ההוצאה, והודיעו שאפשר לשלוח כספים לרי״י יוטש ולר״ש בובר, ויש בזה מצוה להחיות את האלמנה ושאת יתומיה.

תשובה אליו: חסל״א, קמא, חו״מ, לו בתרט״ז.

המגיד, כג, 365; שלום גראס, העברי, טז, פה; נ״מ גלבר, ספר לבוב, 553-555.

ר׳ נפתלי הירץ ב״ר אברהם חיים **סוכוסטוב**

מלבוב (תק״לי — תקצ״ו)

נולד לאביו ר׳ אברהם חיים בעיירה סוכוסטוב כנראה, ועל שמה נקרא סוחוסטובר. אב״ד רדיוויל, וביקר בבראד אצל ראז״מ שהשיב לו בבית אפרים, יו״ד, סא. נתקבל כראב״ד מו״ץ ומ״מ בלבוב חוץ לעיר (ולא בתוכה). נקרא המגיד השחור. מתלמידיו: מהרי״א (ולא רמ״ז) איטינגא, והפו״מ

ר׳ אליהו זלמן קלעהרמאן שטרח שיועתק שיר הגאולה. בחיר תלמידיו היה ר׳ יוקל הירש, שכתב בהקדמת ספרו ברכת יעקב בהערצה רבה על גאונותו וחסידותו של רבו, ושם תשובות אליו: חו״מ, ה, יד. כמו־כן כלל בספרו ד״ת אחדים מרבו, מכיון שבגלל שקידתו לא רצה לבטל מזמנו לכתיבת חידושיו. נפטר בעש״ק ז׳ (ולא ו) ניסן תקצ״ו (ולא תקצ״ח). נשתמר נוסח מצבתו בו מוכתר בשבחים מופלגים. בנו: ר׳ גבריאל מח״ס מצבת קודש.

נזכר בספרים: עמק ברכה לר׳ נחום אב״ד פלאנטשנא, ושו״מ, תנינא, ח״ב, נא. ד״ת ממנו בשו״ת יד יוסף, קד. הסכים על ש״ס סלאוויטא תקצ״ו.

כלילת יופי, ח״א, קנד; אנשי שם, 180; ר״ר מרגליות, סיני, כט, שעח; לבוב, 415; מליצי אש, א, ניסן, לג.

סוסלק ראה לפי: **זוסלק**

סוסניץ, סוסניצר ראה לפי: **ליטוין**

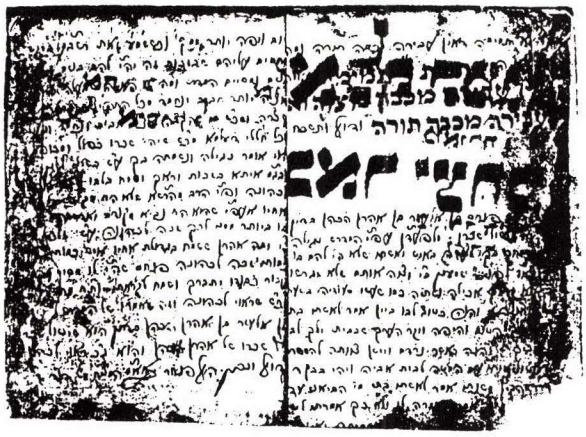
סוֹסֶש

ר׳ פנחס(ל) ב״ר דוד

מסטניסלב (תק״ם׳ — ת״ר׳)

נולד בסטניסלב לאביו ר׳ דוד ולאמו סאסיש, ועל שמה נקרא. עד גיל שבע שכב חולה במחלה האנגלית, ונרפא ע״י צדיק נסתר מהל״ו, ששימש כמבעיר בבית היין של אביו. הוא למד עמו שמונה ימים ונעלם, ומאז עלה והתגבר בתורה. תלמיד חביב לרצ״ה מנדבורנה בעל צמח ה׳ לצבי, ועייל בלא בר אצלו. רבו קם מפניו, הושיבו לידו, אמר שישמשו, והתפלא מדוע בני סטניסלב באים אליו, כאשר יש להם צדיק נסתר אצלם. כונה ״מחסידי קמאי, איש פלא בקי בחדרי תורה״. כל ימיו הצניע דבר היותו איש קדוש ונורא מפליא פלאות, עד שצדיקי דורו גילו את עוצם מדרגותיו. סיפרו עליו ענייני נפלאות של ריפוי חולים, והמצאת מעות לנצרכים. נהג לשבת רוב היום בבית המרזח של ר׳ עקיבא משה, שהתענה בסוף ימיו כמה שנים משבת לשבת, הזכיר לאנשים לברך, וענה אחריהם אמן. כשאמרו לאב״ד שאין זה כבוד התורה שישב שם, אסר עליו זאת, ואז פסק השפע מביתו של רע״מ, ואנשים חדלו לבוא אליו. כשהתחנן לפני האב״ד להתיר הגזירה נעתר לו, וחזר השפע כבתחילה.

פרדס המלך, תשי״ג רמזים בדרך פרד״ס על סדר פרשיות התורה, בוטשאטש, דפוס זאב דראטלר,

כתב ידו וחתימתו של הרב פנחס ב״ר דוד

תחילת תרס״ח, 12, 374 עמ׳. הובא לדפוס ע״י נכדתו יוטא המכונה באבע, זו׳ ר׳ משה המכונה זיידא קאזווין מסטניסלב. נערך ע״י ר׳ בנימין ב״ר ישראל שמרלר, שכתב בפתח דבר רמזי קבלה ועל המחבר. סידר את הספר לפי שני כתבי יד, ולח״ב קרא גנת אגוז (בר״ת: גימטריאות, נוטריקון, תמורות). בהדפסה השתדל הרב משה ב״ר ישראל ברגר, ובראש דבר מספר בשבחי המחבר. ספר אחד עה״ת וש״ס בכתב ידו, נמצא בבית הספרים כשבתוכו נתפר שטר הכתובה שלו, והוא כולל ראשי פרקים באותיות מרובעות מתויגות, ובעיטורים נאים. ספר נוסף שנמצא שם הוא אלף המגן על או״ח, ובאר יצחק על יו״ד, מאת הרב יצחק שפירא בהג״ר אליעזר במוהר״י, נכד ר׳ אהרן שמעון שפירא אב״ד פרג, בכתב ידו של ר׳ נתן דומ״ץ אטפע. על חו״מ אבד. ר׳ פנחס העתיק את הספר בחתימתו, בתוספת ד״ת משלו. במנויי גאון צבי חו״מ, ת״ר.

סוֹפֵר

ראה גם לפי: **שריבר**

ר׳ אברהם חיים דוד ב״ר יצחק ליב **סופר**

מבוריסלב (תרל״ז — תרצ״ז)

נולד בדרוהוביטש בשנת תרל״ז, לאביו ר׳ יצחק ליב. נקרא בשם ר׳ דוד בלבד, או בר״ת: אח״ד. מגיל י״ג למד בישיבת פרשבורג, אצל דודו השבט סופר. התמזגו בו החריפות הגליצאית, עם התמימות והשקדנות ההונגרית. נשא את צארטל בת הנגיד ר׳ ישעיה שרמן (ברכות לנישואין:

קמחז״ה, כ״ח תשרי תרנ״ט, 5), נפטרה ביום ד׳ ניסן תש״ב בגרוסווארדיין. חמיו היה פארה של קהילת קאשוי ומנהיגה כארבעים שנה, תלמיד הכת״ס, ומראשי היהדות החרדית. עשיר מופלג, בעל בנק, כל יום שקוע בלימוד ומחדש. נפטר בן פ״ז בשמחת תורה תרצ״ו (דברי ימי קאשוי, נב). החתן עבר לגור בבוריסלב, וניהל את הפירמה לינדנבוים מורשת זקנו. רוזני ארץ שבאו עמו בקשרי מסחר, השתאו על הדרת אישיותו. דחה הצעות רבנות שונות, כמו זו של קהילת פרשוב.

כל בוקר טבל במקוה, והתפלל בבית מדרשו בהתלהבות רבה. הסתגר בחדרו ללמוד בעיון, וחידש בתורה. נשא בחכמה דרשות לחיזוק בדקי הדת.

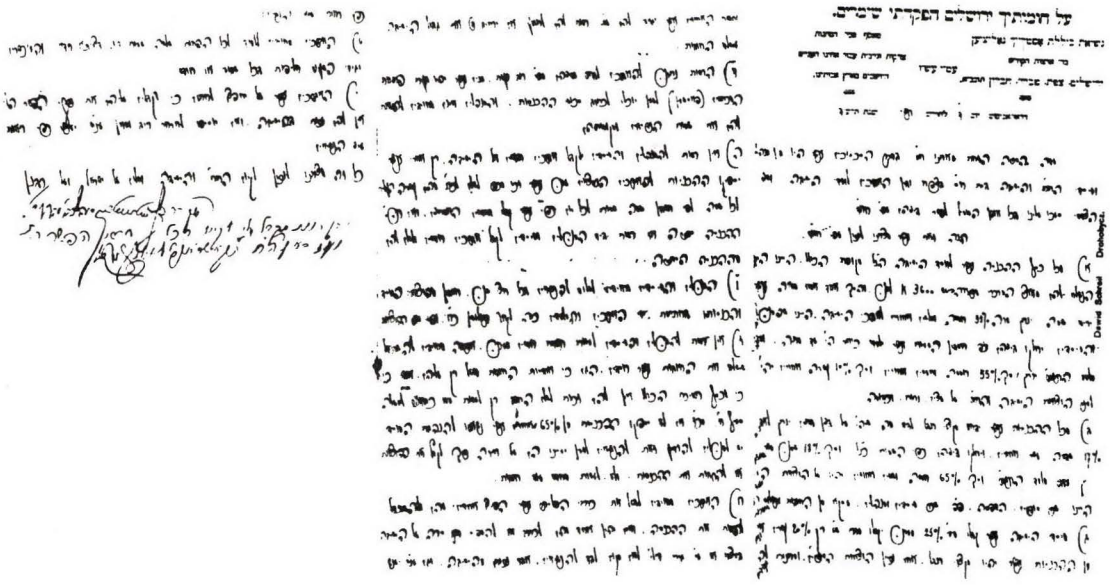

הרב אברהם חיים דוד סופר

ראו בו דמות מושלמת בתורה, ביראה, בחכמה ובעושר. ירש את כס אביו כנשיא א״י ומנהיג מחז״ה. בועידת סנדובה וישנה בתרס״ז בה השתתפו המהרש״ם והרבי מצישינוב, נבחר כנשיא כולל גליציה, שנקרא גם כולל דרהוביטש על שם מקום הנשיאים. שיכלל את הכנסות הכולל, נתן בעצמו תרומות גדולות, ותמך בכל ת״ח ויחסן שפנו אליו. כשנפרדו בתרע״ב אנשי כולל ויזניץ־קוסוב, חיבר ספר תשובה כהלכה, להוכיח שהדין תורה חייב להיות בא״י. גדולי הרבנים והאדמור״ים צידדו בעמדתו. התקרב לחצר בלז, ופעם אף נסע לשבועות אל המהרי״ד, שכיבדהו מאד כנשיא לשבת לידו. שניהם נסעו יחד ללבוב, להשתדלויות אצל השלטונות. כשפרצה מלה״ע א׳ מינהו הקיסר כרב צבאי, ונפתח לפניו כר נרחב לפעילות רבה, תודות לגרמנית הצחה שלו ומעמדו. בתום המלחמה בחרו בו גדולי ישראל שהתכנסו בוורשא, לשמש כשלוחם כלפי הממשלה, אע״פ שהיה נתין הונגרי. נבחר כיו״ר בועידת הרבנים שהתכנסה בתרפ״ח בלבוב בראשות הצדיקים מבלז ומבובוב, והקסים את קהל מאות הרבנים והאדמורי״ם שנכחו. פנה אל רח״א שפירא ממונקטש לברר מה הן טענותיו נגד ״האגודה״, כי הוא עצמו נייטרלי ״לא אוהבם ולא שונאם״. המנחת אלעזר השיב לו בשני מכתבים מה הם טעמי התנגדותו ומה פסול מצא בהם, והם נדפסו בחוברת דברי האגרת, ירושלים, היראים, דפוס המערב, תרצ״ב, ח עמ׳.

היה בידידות עם כל גדולי הזמן, והמכריע והמפשר ביניהם. בזמן מחלתו הוסיפו לו את השם יוסף, והדפיסו שני כרוזים להתפלל לרפואתו (בנימין קלוגר, מן המקור, 147-148). נפטר בפעסט ביום ז׳ ניסן תרצ״ז. ביום השלושים נשא עליו האב״ד ר׳ יעקב אביגדור הספד וקינה בביהמ״ד בקור חולים, והקהילה הדפיסתו על חשבונה: **איה סופר**, באריסלאוו, דפוס גראד, (תרצ״ז), 10, 56 עמ׳, עם תמונתו, שער לועזי, והקדמת ראשי הקהילה. בספר מגולל גם את תולדותיו, ומציג בסוף תשובה ותוכחה ששלח אליו בתרצ״ה. סודר מחדש ע״י הרב נפתלי הלברשטם בתוך חלק יעקב, ניו יורק תש״ך, 40 עמ׳. הניח חיבורים בהלכה ובאגדה, ומהם סודר כבר לדפוס ספרו הגדול סמיכה לחיים על תרגום יונתן. האחרים היו על מסכתות ברכות, שבת ומכות, על הלכות מקואות ותשובות.

ילדיו: א. ר׳ שמואל בנימין הבכור. כ״ב שנה ראש חברת ת״ת בנירעדהאז. ניצל לניו יורק עם זו׳ פערל, בת ר׳ יודא אריה הלוי ב״ר טוביה ראטה (כ״ה אד״א), וזו׳ מינדל בת ר׳ יעקב דוד ממעדיעש (ד׳ טבת); ב. ר׳ יצחק ליב בבוריסלב. נהרג במחנה עבודה באוקראינה, ביום ג׳ תשרי תש״ב. נספתה

פשר שעשה ראח״ד סופר ביום ד׳ תשרי תרע״ד, בסכסוכים שבין מנהלי ומיסדי הת״ת והישיבה בית חתם סופר בצפת לבין אברכי הישיבה. בסוף חתימת הרב אשר אנשל וקסמן, שמקבל עליו לקיים כל דברי הפשר.

גם זו׳ גניא בת ר׳ אלעזר בונדי הי״ד; ג. ר׳ משה נשיא כולל גליציה בא״י; ד. אסתר (נפטרה בבוקרשט ביום י״א טבת תש״ז), זו׳ ר׳ ישראל אולמן (ולא נתן קולמן) רה״ק בגרוו״ד (נספה ב׳ דפסח). בנם ר׳ יצחק יהודה נפטר ביום י״א ניסן תש״ה; ה. זו׳ ר׳ יעקב מייסנר בויען.

תשובות אליו: אביר יעקב, ה (תשובה על קונטרסו בעניני מקוואות), ז, יז, מו; אמרי יושר, ח״ב, קסו לויען; בן פורת, ח״ב, י׳ בתרע״ב (על כולל ויזניץ); ברכת חיים, נד בתרע״ב (על כולל ויזניץ); דברי שמחה, ח״ב, יט, כב, סא, סו בתרס״ח — תר״ע; מהר״ש, ח״ו, עג בתרע״ז; משנת אליעזר, קמא, כז. מכתביו בקמחז״ה, י״ז כסלו תרע״ב, 7, ובלוח ירושלמי תרצ״ו (למען א״י).

ר׳ (אריה) **ליב**(לה) **סופר.** אליו: וישב משה, מו.

ר׳ בנימין אליעזר סופר. ת״ח בצורטקוב.

תשובה אליו: בית שלמה, יו״ד, ח״ב, קנ בתרכ״ה.

ר׳ יעקב ב״ר מאיר זאב **סופר**

מדוברומיל (תר״ז — תרע״ז)

נולד בחירוב בשנת תר״ז לאביו הרב מאיר זאב ז״ל, בנו של הקדוש **ר׳ זושא** הי״ד מחירוב. הסבא היה מלמדו של רמ״ז אורנשטיין בלבוב, בבית אביו הישועות יעקב. בחשון נטל את המעות שהשתכר עבור כל הזמן, ויצא לשוב לביתו. בדרך יצאו שני שודדים גויים מיער כפר שעהין שבין פשמישל ומושציסק, ונתן להם את כל כספו. הם הוסיפו לדרוש ממנו שינשק צלב, וכשסירב הרגוהו, והכו נמרצות את בעל העגלה הנכרי שמחה בידם. בבוקר מצאו יהודים את ההרוג והפצוע, והביאום לפרימשלא. גבאי הח״ק רצו לקוברו ליד 800 הקדושים משנת ת״ח, אבל האב״ד ר״א ארנברג בחר לו חלקה בבית העלמין, באמרו שבבוא יומו רוצה להיטמן ליד איש קדוש כזה, וכן עשו.

הבן **ר׳ מאיר זאב** היה בן עשר כשנהרג אביו, וגודל כבן אצל הרבי מרימנוב. בהיותו בן י״ז ציוהו הרבי ללמוד סופרות, ושנה לאחר מכן הזמין אצלו ספר קטן שהיה חשוב בעיניו מאד. נשא את גולדה בת ר׳ יעקב הכהן חזן מחירוב, שהיתה מומחית ברפואות לחוליים השונים, ואביה זכה לפטירה מופלאה מתוך שירת כי הנה כחומר, אהבה רבה ושמע ישראל.

הנכד ר׳ יעקב למד בישיבת פרשבורג בה נסמך. אחרי נישואיו שימש כדיין וסופר בדוברומיל.

ספורי יעקב מצדיקים קדמונים, ששמע בצעירותו מפי שישים צדיקי הדור שבצילם הסתופף, ח״א, הוסיאטין, דפוס פ׳ קאוואלעק, תרס״ד, ב׳ כד ד׳, וד״צ בהשמטת הדף האחרון, (ירושלים) תשכ״ח, בתוך ספורי צדיקים, א. בחלק זה ל״ב סיפורים, ובסופו ד׳ לחשים מצדיקים לעין הרע. מההסכמות שקיבל הדפיס רק את המלצת ר׳ יצחק דוב תאומים בשם אביו ר׳ זאב אב״ד זלישטשיק, שיתמכו בידי המחבר בכל מקום בואו לקבץ מעות לנישואי שני בניו ושתי בנותיו. ח״ב בלבוב (ולא בקראקא), דפוס ר׳ שלום צווערלינג, תחילת תרע״ג, 6, 44 עמ׳, ס״ה

סיפורים, וד״צ בישראל תשכ״ח בלי דף הלחשים. הסכימו בתרס״ה: ר׳ אברהם מרדכי רומלד אב״ד דוברומיל, והדומ״ץ ר׳ יחיאל מיכל פינק. אחרי ההקדמה מח״א, שמות הצדיקים והנגידים שהיו במנויי הספר.

חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ח״ו, 353; הסיפורת החסידית, 46.

ר׳ יצחק ליב ב״ר אברהם שמואל בנימין **סופר**

מדרוהוביטש (תר״ח — תרס״ז)

נולד בפרשבורג ביום כ״ד אלול תר״ח כבן רביעי לאביו הכתב סופר, ולמד שם בישיבתו. לפי הצעת דודו רש״ס נשא בתרכ״ח את שפרינצא, בת הגביר ר׳ דוד לינדנבוים מדרוהוביטש. כשנפטרה זוגתו לפני תום השנה, נשא את אחותה מאב: שרה מלכה בת חנה אם ילדיו, נפטרה ביום כ״א אד״א תרצ״ב בבודפשט. המשיך ללמוד בפרשבורג, וכשאביו נעדר מהעיר, אמר במקומו שיעורים בישיבה. בעברו לדרוהוביטש נצמדו אצלו תורה וגדולה במקום אחד. לימד תלמידים, פיזר לאביונים, ונתפרסם ככליל המידות. היום היה לו לעסקי שמים, והלילה לעיון התורה.

הרב יצחק ליב סופר מדרוהוביטש

אחרי פטירת דודו רש״ס, נתנו בו גדולי הדור את עיניהם, שימלא את מקומו מתרמ״ז כראש ונשיא מחז״ה. עמד בראש המאבקים לחיזוק בדקי הדת, והלך בשליחויות אל הקיסר ורבי המלוכה. בקריאתו לכינוס כללי של מחז״ה בלבוב פירט את נושאי הדיונים, והודיע שגם הרבי מבלז ישתתף בכינוס (מחז״ה, ה׳ וי״ג כסלו תרמ״ז, 1-3). בתרמ״ח חיבר בלועזית חוברת: מענה נגד הלשנות הברון קניגסוורטר, להוכיח את שקריו. כשנפטר מהרי״א איטינגא נסע ללנצוט בה נתועדו צדיקי הדור, והחליטו להטיל עליו את אדרת נשיא א״י כרצונו של הרבי מבלז, אף כי ר״י שמלקיס רצה שהנשיאות תשאר בלבוב בידי הרב שמלקא רוקח. לבסוף נתקבלה דעת הרבי משיניבה לבחור בשלושה: ריל״ס, ר׳ זכריה מנדל אברדם מטרנוב ור׳ בינוש שנברג מקראקא, אך בהמשך הזמן נעשה ריל״ס נשיא יחיד, ולידו היועץ פרידמן (הרב נתן לוין מרישא, המצפה, כ״ב סיון תרס״ו, 4-3, כ״ט סיון, 3, ו׳ תמוז, 4-3, כ׳ תמוז, 4-3, כ״ז תמוז, 4-3). בתקופת כהונתו עלו הכנסות הכולל מ־33,000 רו״כ לשנה לסך 116,000, הונהגה חלוקה לנצרכים חמש פעמים בשנה במקום שלוש, ונוסדה בצפת ישיבת חתם סופר ות״ת בית יצחק. שבע מרורים מהמשכילים שתקפוהו בעתוניהם על סדרי החלוקה בא״י, ורק מחז״ה הגן עליו, ושלומי אמוני ישראל הקיפוהו בחיבה ובהערצה. ממעודדי אסיפת הרבנים בקראקא תרס״ג. בתרס״ו קרא לבוא לעזרת נפגעי הפרעות ברוסיה.

נפטר ביום י״ג תמוז תרס״ז, ויום לפני כן ציוה לילדיו כיצד יתנהגו. הורה להם לשלוח לא״י את רבע החלוקה בסך 56,000 כתרים, והם הוסיפו משלו כמה אלפים שחסרו. ספדו לו שני בניו, חתנו מפרשבורג, והרבנים המקומיים פנצר, נוסנבוים וח׳ פרידמן. אחיו ר׳ שלמה מברגסז קרא עליו: איה שוקל (לעניי א״י), ואיה סופר (לכתוב חידושים). האבל על פטירתו התבטא בעתונים מחז״ה, ט״ו תמוז תרס״ז, 2-1, קמחז״ה, ט״ז תמוז, 2-1, דראהאביטשער צייטונג, ט״ז תמוז, 6-4 באשכנזית, כ״ג תמוז, 6 (מכתב תנחומין בלה״ק של ר״א מישל לבניו, ודברי הספד ממו״ח), המצפה, ט״ז תמוז, 6 (שיומיים לפני פטירתו אמר לר׳ חיים שפירא מדרוהוביטש, שאי הסדרים של ממוני הכולל הם סיבת מחלתו, וכשיבריא ישליט סדר וחשבון).

ילדיו: א. ר׳ שמואל בנימין סגן רה״ק בבודפשט. נפטר בלוגנו ביום כ״ב שבט תרצ״ז (ולא תשט״ז). זו׳ רעכציא וקסלר מקומרנא נפטרה בברגן בלזן בר״ח אלול תש״ד. בנו יהודה אריה נפטר במחנה עבודה באדר תש״ה; ב. ר׳ אברהם חיים דוד מבוריסלב נשיא א״י; ג. הינדא שפרינצא זו׳ ר׳ עקיבא סופר אב״ד פרשבורג (ברכות לנישואיהם: קמחז״ה, כ״ט כסלו תר״ס, 5). נפטרה בירושלים ביום ח׳ אד״ב תשי״ט, והוא אחריה ביום ב׳ כסלו תש״ך; ד. שפרה בת שפרינצא, נפטרה ביום כ״ט אדר תרנ״ב בבודפשט. נישאה לשר וטפסר רה״ק ר׳ אברהם דע בודא פרוידיגר ב״ר משה מח״ס משה ידבר א-ב, נפטר ביום י״ד ניסן תרצ״ט.

כשהתאלמן נשא את אחותה: ה. פיגע רויזא, נפטרה בבוקרשט ביום י״ז ניסן תש״ה, ונטמנה בירושלים. ילדיו: 1. שינדל שפרינצא זו׳ ר׳ פנחס יהודה ב״ר אברהם מאיר בלאו, נפטר בב״ב ביום י״ג חשון תשט״ז; 2. ר׳ שמואל בנימין. נפטר בירושלים ביום כ׳ אייר תשל״ב, וזו׳ גיטל בת ר׳ מיכאל שטרנפלד ביום כ״ג תשרי תשכ״ט; 3. ר׳ פנחס דוד רה״ק בבודפשט בימי השואה, חתן הדעת סופר, מנהלו הראשון של החינוך העצמאי, אבי ר׳ שמחה בונם בב״ב, נפטר ביום י״ג אד״ב תשל״ו; ו. חיה גיטל זו׳ ר׳ שלמה זלמן ב״ר ישראל אולמן, רה״ק בגרוסווארדיין ומח״ס בני ישראל (ברכות לנישואין: מחז״ה, י׳ חשון תרס״א, 6). נפטרה בצעירותה ביום כ״ט אדר תרס״ג, והניחה את בנה ר׳ ישראל רה״ק בגרוו״ד שחיבר ספרים בכתובים, ועמד במשא ומתן של הלכה עם הרוגצ׳ובר. נספה במחנה עבודה ביום ט״ו ניסן תש״ג הי״ד. בעלה שנפטר ביום כ״ד ניסן תרע״ט, נשא אחריה את אחותה: ז. ריזל, נפטרה בוינא ביום כ״ב חשון תרצ״ח. בנותיה: 1. שפרה; 2. חנה ובנה איתמר שלמה זלמן. כולם נספו באושוויץ ביום ט״ו סיון תש״ד הי״ד; ח. שינדל (נפטרה ביום כ״ה אדר תשכ״ח), זו׳ בנש״ק ר׳ נחום ב״ר דב אברהם מגזניק בניו יורק (ב׳ אדר תשכ״ז). חתנם: ר׳ דוד ב״ר אביגדור אדלרסברג בניו יורק (י׳ טבת תש״ך); ט. מירל (נפטרה בצעירותה בקלויזנבורג ביום כ״ב חשון תרפ״ה), זו׳ ר׳ ברוך ב״ר יהושע בלוי (אושוויץ, ט״ו סיון תש״ד). בנם ר׳ יצחק יהודה ליב נשא את קילא בת הדעת סופר, וההדיר בירושלים תש״ם את תוספות חכמי אנגליה עמ״ס ברכות; י. רחל זו׳ החסיד ר׳ איסר יהודה ב״ר שמואל גור אריה בניו יורק. נפטר ביום ט״ז חשון תשכ״ה, והיא אחריו ביום ה׳ אייר תשל״ג.

נקרא על שם ספריו **סופר מהיר**. קונ׳ בן כב ד׳ בסוף שו״ת כתב סופר חו״מ, דראהאביטש תרנ״ד, נקרא ח״א, ואח״כ ספרו: חידושים ופלפולים על סוגיות שיצא לאור ע״י זו׳ בבודאפעשט, דפוס האחים משולם זלמן ומנחם הכהן קאטצבורג, תרפ״ג, 8, קמ עמ׳. לספר הקדמותיהם של: בנו המו״ל ר׳ שמואל בנימין שקיוה להדפיס את יתר חיבורי אביו (חידושים רבים שהניח אבדו); חתנו ר׳ אברהם פריידיגר; המלבה״ד והמו״ל ר׳ משה ב״ר שמעון סופר דומ״ץ ערלויא, המתריע על הזיופים והמכשולות במכירת סת״ם, ומונה את שמות קרוביו. בדף האחרון ד״ת ממנו, מר׳ אברהם שמואל בנימין ב״ר עקיבא שרייבר אב״ד פרשבורג, ומפתחות. מהדורה משוכללת, ירושלים — ב״ב תשל״ו, ו, כב ד׳; ד, קמח עמ׳. בהקדמת המולי״ם נכדי המחבר מוסרים את תולדות זקנם, ומציגים תחילה את קונטרסיו שם משמעון (הספדו על דודו רש״ס) וסופר מהיר ח״א. בסוף מפתחות, ואלון בכות לימי הזכרון של בני המשפחה. הגדות של פסח עם פירושיו נדפסו משנת תרנ״ז ואילך.

תשובות אליו: בית יצחק, יו״ד, ח״א, מד, ח״ב, קו״א, כו בתרמ״ח; דברי שמחה, ח״ב, מ בתרס״ז; מח׳ הרי בשמים, ח״א, נה, ח״ב, לו (על ספרו) בתר״ם — תרנ״ה, ואליו: מעין התורה, מ-מא, נז — נח בתרס״ב; וישב משה, ב; כנף רננה, יו״ד, ח״ב, מין כנף, סד; מהרבי משיניבה, עטרת חיים, ח״ב, קפג בתרנ״ח; שו״ת רמ״ץ, ח״ב, השמטות, ד; שו״מ, תנינא, ח״א, ד. במשתתפי אהל מועד, ח״ג, דפים ה ע״א, טז ע״א. מכתביו בקמחז״ה, ל׳ ניסן תרס״ד, 1, כ״ב אלול, 2, מחז״ה, כ״ח תשרי תרס״ה, 1.

כתב זאת זכרון, 197-200; מליצי אש, א, תמוז, כח ע״א-כט ע״א, ג, שבט, 61.

ר׳ ישראל דוד שמחה בונם ב״ר שמעון סופר

מקראקא (תר״ו — תרנ״ט)

נולד בשנת תר״ו (ולא תר״ב) לאביו ר׳ שמעון, ולמד בישיבתו במטרסדורף. נקרא ר׳ שמחה בונם בלבד. עבר לוורשא משנשא את בת הגביר ר׳ זושא אולריך, מחותנם של רד״ב מייזלש ורבה של סטניסלב. הרוסים גירשוהו כנתין זר, ובעברו לגור בקראקא ירד ממצבו. גדול בתורה, ודרשן מופלא מרא דאגדתא. שמח וטוב לב תמיד, נפש טובה לכל מדוכא, הצטיין ביושרו, ופיזר יותר מיכולתו. מראשי מחז״ה, והיה לוחם אמיץ וקנאי לחיזוק בדקי הדת בנפשו ומאודו. לקה כמה שנים בשטף דם, וקיבל יסורים באהבה. נפטר בעש״ק ז׳ אדר תרנ״ט, ונערכה לו לויה עצומה. בגלל השבת ספדו לו בקצרה, רק אחיו ר׳ יואל והדומ״ץ ר׳ פנחס דמביצר. בנו ר״ז בא להספידו ליום השנה, ואחי אשתו רז״ו ניסברויך הדפיס עליו: קינה לדוד. ספד לו גם מח׳ אב״ד זלישטשיק, וש״ב ר׳ חיים שמואל גלז בקינת סופרים, בו הציג מאמרים ממנו ודרושו לצדקה.

ילדיו: א. ר׳ עקיבא; ב. טויבא זוסמן; ג. שרל המר; ד. גיטל לופשיץ מריגא; ה. ריזל, כעת במקסיקו; ו. ר׳ זוסיא, מח״ס ברכת אברהם שכנראה לא נדפס. גר בזלישטשיק (בה חתם על ארץ החיים תרס״ד), משנשא את בתו של ר׳ פיבוש נח ניסברויך וזו׳ אחותו של האב״ד רז״ו תאומים (ולא ממשפחת קלבנובסקי). אביו בא לעשרה ימים לשמחת נישואיו, והכירוהו בזלישטשיק כצדיק תמים שבקלסתר פניו דומה לאביו.

במשתתפי אהל מועד, ח״ב, דף כ ע״ב.

אב״ג, מחז״ה, כ״א אדר תרנ״ט, 3, כ״ד אד״א תר״ס, 3; פ.ה. ווועטשטיין, המגיד לישראל, ח, 67; כרם שלמה, אדר תשמ״ב, טו-טז, מט, עם מכתב אביו אליו מתרל״ו ופקסימיל.

ר׳ מנחם מנלי סופר

נולד באושפיצין, ולמד סופרות בבריגל. גר זמן מה באנדריחוב, בה אירס את אחותו של ר׳ משה יעקב שרף אב״ד זטור ואושפיצין. שימש רבים מצדיקי החסידות, מבלי להיות קשור לאחד מהם. כתב סת״ם לא מטעמי פרנסה, אלא כדי להפיץ קדושה. לשם כך נדד בכפרי הונגריה התיכונה להדריכם ביראת שמים, ושמו נערץ שם בחרדת קודש כדמות מופת רוחנית. ידוע כי בגיל צעיר עשה בטיסה־ליק שבהונגריה. לבסוף נעתר לבקשת ר׳ שלמה זלמן אולמן אב״ד מאקווא, וקבע שם את מושבו, כשהוא חי בקדושה ובטהרה, וכותב ספרי תורה. מקהילות רבות פנו אליו לשמוע מה דעתו בקשר לעניניהם הרוחניים, ללא שכיהן בתפקיד רשמי או נטל פרס. נפטר ונטמן במאקווא.

כתב בספר **שלשה עדרי צאן** על שלושת הצדיקים שהכיר: ר׳ שלמה מקשאנוב, ר׳ דב בריש מאושפיצין ור׳ אריה ליב ליפשיץ מוישניצא, וכבר בחייו השתדל להביא את הדברים לדפוס: חתנו ר׳ משה השו״ב (ב״ר חיים שלמה גולדשטיין). לבסוף נדפס עם הקדמתו אחרי פטירתו בפרזעמישל, דפוס א. זאפניק עט קנאללער, תרל״ד, 46 עמ׳. אפשר היה להשיג את הספר אצל ר׳ משה פרנקל מקומרוביץ שליד ביאלא. פעם שנית יצא לאור ע״י ר׳ ישעיה אייזנברג מקראקא, בתוספת שני מכתבים מרמ״מ מרימנוב, פיעטרקוב־טריב, בנימין ליבעסקינד, תר״ץ, נא עמ׳. מהדורה מסודרת מחדש באותיות מרובעות, על ידי נכדו ר׳ משה גולדשטיין מגרוסוורדיין בן בנו ר׳ חיים שלמה, ת״א יפו, סיני, דפוס מל״ן, תשי״ח, 74 עמ׳, עם הערות נפתלי בן־מנחם. בהתחלה שנים ממכתבי רצ״ה מליסקא אל המחבר ופקסימיל, ומבוא המהדיר. אין בספר לוח צאצאי המחבר שהובטח בשער. ד״צ פיעטרקוב ע״י ר׳ נחום מאיר געלמאן, בסוף ספרן של צדיקים, ברוקלין תשל״ה, נג עמ׳.

ספר אושפיצין, 105, 230-232; הסיפורת החסידית, 38.

ר׳ משה ב״ר אברהם חיים דוד **סופר־שריבר**

נולד בדרוהוביטש ביום כ׳ סיון תר״ע לאביו ראח״ד נשיא א״י. למד בישיבות הונגריה, ובמיוחד בערלוי. בעל מכרות נפט, נשיא כולל עסטרייך־גאליציען בגליציה ובא״י, וציר לכנסיות הגדולות של אגו״י. ביקר בארץ בתרצ״ז, ובשנת ת״ש עלה להתישב. מתש״ב מראשי עירית בני ברק והועדה הדתית, מעסקני היהדות החרדית בעיר, וממיסדי חוגי חתם סופר בארץ. יבואן חומרים כימיקליים. נשא

בישיבת הנהלת כולל גליציה בירושלים. מימין לשמאל: פלוני, הר״ר משה שרייבר הנשיא בא״י, הרב חיים מאיר שפירא אב״ד נרול בב״ב, הר״ר זאב וולף ויינרב הנשיא בארה״ב, הרב מאיר לנדא.

בתרצ״ז את שושנה רבקה בת ר׳ יוסף אברמצ׳יק. ילדיו: א. בלה זו׳ ר׳ יהושע דב קלינלרר; ב. אסתר; ג. ר׳ דוד ישעיהו.

תדהר, יב, 4103.

ר׳ עקיבא סופר. ת״ח בסטניסלב.

במשתתפי אהל מועד, ח״ג, דפים טז ע״א, כא ע״ב.

ר׳ שלום סופר

אולי אין זה שמו אלא מלאכתו. תשובה אליו: קול יהודה, א בתרמ״ו.

ר׳ שמעון ב״ר משה **סופר**

מקראקא (תקפ״א — תרמ״ג)

נולד ביום ב׳ י״ג טבת תקפ״א בפרשבורג, לאביו החתם סופר ולאמו שרל בת רעק״א, ונקרא על שם זקן המשפחה ר׳ שמעון בעל ילקוט שמעוני. מילדותו ניכר בכשרונותיו ובשכלו הישר, וכשאביו חידש איזו סברא אמרה לו, כדי לראות אם מסכים לה. בעודו ילד חידש בתורה, והצניע את עבודתו וחסידותו. למד עם אחיו הכתב סופר אצל ר׳ פישל ב״ר זוסמן סופר. הוא הכשירם לישיבת אביהם, שאמר עליהם שראש״ב הוא למדן ור״ש חריף. לבר המצוה עיטרו אביו בתואר חבר, ובל״ג בעומר תקצ״ז הסמיכו. נסע אז בעגלות לקראלי, לשאת את מרים בת הפו״מ רד״ב שטרנברג שכונה ר׳ בער סיגט. נפטר ביום כ״ג אד״א תרי״א, ונשתמר נוסח מצבתו ומצבת זו׳, רבקה בת ר׳ דוד שפיץ שנפטרה ביום י״ד שבט תר״ל. כמו״כ נוסח מצבת אשתו שנפטרה בליל שבת י״ז אייר תרנ״ב. בדרכו

הרב שמעון סופר מקראקא

עבר באויהעל, והישמח משה כיבדו מאד, ואמר שהוא בר דעת מזהיר.

אחרי נישואיו למד בפרשבורג, ובמצות אביו עסק בקבלה עם הרב נטע וולף סג״ל. החל להעתיק לדפוס את שו״ת חת״ס יו״ד, וכתב לו הקדמת פיתוחי חותם. מסוף תר״ב גר אצל חמיו בקראלי, עד שנתקבל בתחילת תר״ד לרבנות מטרסדורף בה כיהן אביו לפנים. פתח שם ישיבה, וניהל את עדתו במישור. בתר״י נבחר לרבנות ירמוט, בתרי״ד לניקלשבורג, בתרט״ז לפאפא, ולא נענה להם. בשריפת תרי״ז פעל לשיקום העיר, ולא עזבם. מאוחר יותר בתרל״ה כשנחלש, ניסו לשוא להשיבו אליהם. בשנים תרי״ח — תרכ״א התנהל עמו משא ומתן ממושך לקבלת רבנות קראקא. ידועות על כך כ״ז איגרות, ופרטי הדברים בדפי המגיד. לבסוף כשנענה להם בעידודו של הדב״ח, נתקיימו דברי אביו שאמר עליו אקרא קא קאי, ועל שמה נקרא.

בשנים הראשונות עוד הורה לתלמידים שבאו עמו ממטרסדורף, וכתב תשובות. למדו להוקירו כבן דיוקנו של אביו, אוהב כל אדם מישראל באופן מופלא, ומשולל כל ניצוץ של גאווה. רי״מ מגסטינין אמר עליו, שעושרו במידות הוא ממורשת אביו. קם בלילות לתיקון חצות, וכל השומע נמס לבו מתפילותיו ובכיותיו. סבב על פתחי נדיבים למען העניים, ומישכן עבורם כלי כספו וזהבו. הרבה בתעניות ומאס בממון. צדיק בכל מעשיו בנוסח הישן, וידיד לגדולי הזמן גם בפולין כבעל חידושי הרי״מ. קינא לה׳ ולתורתו, ולחם בתרל״א בפתיחת בימ״ד לרבנים בווינא ובגליציה. בתקופה הראשונה בעיר שמר על קשרים טובים עם המתקדמים, אבל במשך הזמן הכירו כי אין אצלו כל פשרות. סירב לקבל את המטיף ד״ר דושאק תלמיד אביו, ודחהו מעל פניו. ניהל מאבקים קשים עם הנאורים, ששאפו להנהיג את סדרי הקהילה, החינוך והקבורה. בהמשך השנים חזקו עליו צורכי הכלל במדינה, וגזלו את זמנו ובריאותו.

לנוכח התארגנות המשכילים ב״שומר ישראל״, והחשש שהשלטונות יכירו בהם כמייצגי עם ישראל, שאף להקים ארגון ארצי של היראים, והקים בתרל״ח את ״מחזיקי הדת״. שנה לאחר מכן אישרה אותו הממשלה, ואת תקנותיו שנדפסו בגרמנית בלמברג, דפוס ח. רוהטין, תרמ״ב, וכונסה אסיפת היסוד בלבוב. מהר״י מבלז כתב אליו שמקבל את עצתו ופקודתו ויבוא, אך בלעדו ״לא נבוא ולא נדע מה לעשות מאומה״. בכנס תרמ״ב בלבוב בראשותו, עם האב״ד רצ״ה אורנשטיין והאדמורי״ם מבלז ומסדיגורה, השתתפו ארבע מאות רבנים ושמונה מאות נציגי קהילות, שהוכיחו כי החרדים הם רוב הציבור בגליציה. בשל כך היה מטרה לחיצי המשכילים בעתוניהם, בראותם כיצד מתידד עם הרבי מבלז, ומנהיג את החרדים בכלי המלחמה החדישים. כשמת ציר הפרלמנט הפולני מטעם ערי קולומיאה־סניאטין־בוטשאטש, והיה חשש מבחירת רותני או יהודי־פולני מתבולל בעלי שאיפות לאומיות, העדיפו השלטונות יהודי מקורי שכל ענינו הדת בלבד. אז נבחר כציר לפרלמנט האוסטרי, וייצג באמונה ובכבוד את שולחיו. חבר בקלוב הפולני, ולא נשא נאומים. נתקבל כמה פעמים בידידות על ידי הקיסר, ובתר״ם קיבל את פניו בביקורו בקראקא. השתדל אצל ראש הממשלה לבטל גזירות על הדת שהציעו אנשי שומר ישראל, וכשנתקל בסירוב אמר: אם כך מוטב שלא אחיה לראות בהגשמתן. הייטב לב אמר שממנו אפשר ללמוד מהי מסירות נפש, לצאת מאהלה של תורה לטרקליני הפרלמנט. כששב בתר״ם מוינא לעירו, הפיצו יריביו כרוזים בשמו, לבל ישלחו לו מתנות כסף ומוטב שיחלקום לעניים, והיה עליו לפרסם כרוז נגדי שאין זה נכון. שני הנוסחים ותיאור הפרשה בהקול, 159, 331. בשנתו האחרונה הקים ארגון ראש פינה לחיבת א״י. ביום ג׳ ויקהל תרמ״ג כתב לר״א מרקוס, למען יסוד חברה בעיר לתמיכה במושבה ראש פנה (קונ׳ אהבת ציון, חו׳ א, קראקא תרנ״ה, ודפוס צילום בירושלים).

עקב עיסוקיו הציבוריים נתרבו אויביו, ולקתה בריאותו. סבל בליבו ומאסטמה, וכשהתקשה לישון בלילות, כתב את ספר שיריו. אחרי פורים תרמ״ב התענה על חלומו, בו ראה את פרט השנה באותיות שחורות וגדולות (מת רב). בחורף האחרון לא

מהרש״ס בזקנותו

הרגיש טוב, ושב לעיתים מוינא לביתו אע״פ שישיבות הפרלמנט התקיימו. בפורים עוד ישב במסיבה עם חתניו ונכדיו, וכשיצא מהסעודה נפל חולה. השתתף בה גרשום באדער שאכל וישן אצלו כשנה, ולו הכתיב את חידושיו ודרשותיו. הוא וחתנו נתנו לו המלצות לישיבת פרשבורג, ובספר זכרונותיו מספר בדר על דברים שונים שבאו לפני רש״ס, אימרותיו, ותיאור אותו פורים. אחר סבל של יומיים שר בדביקות אחד משיריו, ונפטר ביום ב׳ י״ז אדר תרמ״ג בשעה חמש לפנות ערב. כחמשת אלפים איש השתתפו בלויתו, ובהם ראש המדינה, ממלא מקומו בעיר, ושרים נוצרים. ספדו לו בלויה חתנו, רצ״ה אורנשטין ור״י שמלקיס,

המצבות המחודשות של רש״ס וחתנו

ונשתמר נוסח מצבתו. פרטים מסר יהונתן הלוי בירנבוים בהמגיד, כז, 104-104, ומאמר על האבידה: דראהאביטשער צייטונג, כ״א אדר, 6. העברי שהתקיפו כל שבוע, לא הרפה גם עתה (יט, רט-ריא). במאמר המערכת מאשימים אותו, שהכניס את שיטת הפירוד של הונגריה לגליציה שהיתה עד עתה באחדות, מצטטים את מכתבו האחרון בעד מי לבחור, כותבים שמת מעגמת נפש על כי באסיפה השניה של מחז״ה הציע תקנות שלא אושרו ע״י הממשלה, ומרהיבים לומר שגרם חילול השם בהופעותיו לפני השרים, שעה שמפורסם כי נהפוך הוא. חודשים אחדים אח״כ נבחר במקומו לפרלמנט ד״ר יוסף שמואל בלוך אב״ד פלוריסדורף, ובספר דובב שפתי ישנים (בלוך), כב, פקסימיל המלצתו של רש״ס עליו.

פרטים נוספים על הליכותיו וימיו האחרונים, בהספדים שנדפסו עליו. **מספד מר**, קראקא, דפוס פישר ודייטשער, תרמ״ג, 30 עמ׳. בהתחלה קינת המו״ל ר׳ אברהם גינצלער, שחרוזיה פותחים באות ש. לפי תיאורו ישב רש״ס בפורים במסיבו עם נכבדי הקהילה, והרעיף שפע דברי תורה. בליל י״ז קדח מחום, שלח בבוקר לקרוא לחתנו ולבן אחותו, ואמר להם שרוצה עתה לחונן את אדמת הקודש, אליה שאפה נפשו כל הימים. התפלל שחרית ליד שולחנו מעוטר טלית ותפילין, טובי הרופאים רשמו לו רפואות, ויצא ללוותם. אחרי חצות שכב ומילמל פסוקי אנא בכח, לישועתך וכדומה, שאל את בני הבית אם כבר עבר חצות, ונפטר. לפי צוואתו שיספידוהו רק ממשפחתו, ספד לו רק חתנו ליד בית הכנסת הישן (עמ׳ 10-13), כי בניו לא הספיקו להגיע. אח״כ ספד לו שם ר״י שמלקיס, כששבו מההלויה, ביום ג׳ י״ח אדר. מעמ׳ 15 הספד בנו ר׳ עקיבא מפאפא שם ביום ג׳ תזריע, כפי שרשם המו״ל מפיו.

שם משמעון, ההספד שנשא עליו עליו בן אחיו ר׳ יצחק ליב בער״ח ניסן, בביהמ״ד הגדול של הח״ק שהניח חמיו, דראהאביטש, דפוס זופניק וקנולר, תרמ״ג, ב, ל עמ׳. ״המחיר שלושים צ״ל לטובת הת״ת דפה״. בעמ׳ ו׳ נוסח דברי הצער של נשיא הפרלמנט באשכנזית. מעמ׳ י״א חדו״ת בהלכה. **איה סופר**, ההספד שנשא הרב מרדכי רובינשטיין ביום י״ז תמוז בביכ״נ הח״ק שיעור בעיר, קראקא, דפוס ר׳ יוסף פישער ור׳ שאול דייטשער, תרמ״ד, ב, ל עמ׳. בעמ׳ ז ד״ת מהנספד, כשהספיד את רבי מרדכי הירש דיקלער מקראקא. בעמ׳ כט מזכיר את יתר הגאונים שנפטרו אז: מהרי״א אשכנזי, הייטב לב והקול אריה. הוא מספר שהנפטר פיזר מכספו לצדקה מבלי להניח לילדיו, לחם בפוקרים

ללא כל חנופה, ובחורי בית המדרש סעדו על שולחנו כל יום בצהרים ובשבתות.

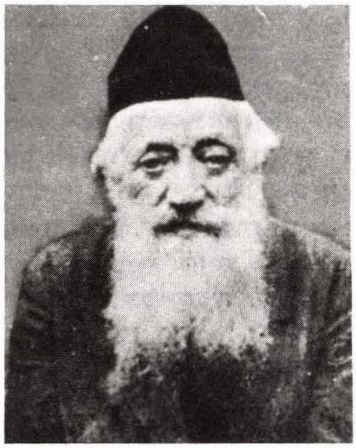
הספדים עליו: גיסו ר' זלמן שפיצר בספרו תקון שלמה; חתן אחיו ר' יהודה גרינולד מסטמר בספרו שבט מיהודה; ר' יוסף חיים קרא מולוצלבק בספרו יורה ומלקוש; דובב שפתי ישנים (היבנר), דף א ע"ב (עם ראש ישיבת מטרסדורף); פקודת הצדיקים (טמפלר); ויקונן דוד (יפה); אהבת ציון (רנ"ה לנדא), דפים ל"ד ע"ב-לח ע"א; לוח ארז (ר"י קונשטט).

ילדיו: א. **ר' עקיבא.** נולד בשנת תקצ"ט, ונימול על ידי החתם סופר. נשא את לאה לעווי, וגר בפאפא כגביר תלמיד חכם. הרביץ תורה לתלמידים בעומק הפשט, והתרחק מפלפולים. נחבא אל הכלים, מאס בתענוגים, תמך בסתר בעניים, וכתב בלשון צחה. הוצעה לו רבנות קראקא על מקום אביו וסירב. בזקנותו הסתמא, ולמד בעל־פה. נפטר בתרס"ב, ור' זישא בן אחיו ספד לו במחז"ה, ב' שבט תרס"ג, 3. מאיר גרינברג מסרט כתב עליו בהמגיד (החדש), יב, 19. אביו השיב לו ביו"ד, א, ה, טו, יז, כ, חו"מ, יג בתרט"ו—תרמ"ג. ילדיו: 1. שרל זו' ר' יצחק קופשטיין בפאפא; 2. ריזל זו' ר' משה סופר ממיאווא; 3. גיטל זו' הרב יואל פלנר אב"ד בעלעד ואויהעל; 4. אסתר זו' ר' עקיבא סופר מסרט; 5. ר' חיים זאב. נשא את רבקה שטרנפלד מסרדהלי, וצאצאיו חיים כיום; 6. רבקה זו' ר' דוד צבי פליישמן מויען; 7. ר' אברהם שמואל בנימין. נשא את הענא בת ר' עקיבא שלזינגר; 8. ר' דב בער. נשא את פינקל באהם מזנטא; 9. ינטל זו' ר' יעקב עבר ברקוביץ ממרש־לודאש; ב. ר' ישראל דוד שמחה בונם מוורשא ומקראקא;

ג. **ר' יואל.** נולד בשנת תר"ז, ולמד בישיבת אביו. בגיל ט"ז נשא את חוה בת ר' יהודה ליב קוזמירק מרישעשיטץ שליד גסטינין, ודבק בצדיק רבי יחיאל מיכל משם. כשנפטר הרבי, רצו לעשותו האדמו"ר מגסטינין וסירב. נסע אל השפת אמת, וכל ימיו היה מחסידי גור. גורש מרוסיה לקראקא,ואחרי מלה"ע א' עבר אל חתנו ר"ד לוורשא, בה נפטר ביום ה' אלול תרפ"ה. הדפיס חידושי חת"ס על מסכתות, וכן חתנו רמ"א עם ביאוריו. ילדיו: 1. יוטא זו' ר' משה אפרים מיזלש ב"ר צבי אריה יעקב אב"ד לסק; 2. ר' משה (וין, ה' טבת תרצ"ו). נשא את חיה רוזנברג מלודז (קזבלנקה, ב' טבת תש"א). הניח משפחה ענפה; 3. גולדה זו' ר' שמואל רוסבך מקראקא; 4. חיה זו' ר' משה לנגרוק מקראקא; 5. צפורה זו' רח"ה ויינברג מפביאניץ; 6. גיטל זו' ר' יצחק מאיר מורגנשטרן מאנטורפן; 7. אסתר זו' ר' דוד גרף מוורשא; 8. ר' עקיבא. נשא את שרה חיה בת רחל פרייז בת שמחה להמן בת החת"ס; 9. ר' שמעון יהודה. נשא את רבקה פרלברגר מקראקא; 10. ר' יחיאל מאיר. נשא את פרל בת ר' שמואל טינברג מאנטורפן; 11. הינדה זו' ר' חיים פינקלשטיין. אחת הבנות היתה זו' המושלם ר' יהודה ליבש פרנס. נפטר בן כ"ו שנה וחצי אחרי הנישואין, ביום ה' ב' אדר תרס"א. ספדו לו דייני העיר: ר"מ בלייכר ורבו ר"פ דמביצר (וו, המגיד החדש, י, 103). כמעט כולם נספו בשואה עם משפחותיהם הי"ד;

ד. **ר' שלמה אלכסנדר.** נולד ביום כ"ח תשרי תרי"ז, ולמד אצל גיסו ר"ע קורניצר. בגיל י"ח נשא את הינדה בת הגביר ר' משה וקס מסרט, וגר שם כל ימיו. כשגויס לצבא, הגיע אביו עד הקיסר בנסיונות לשחררו ללא הועיל. מראשי היהדות, ומקורב לשרי המלוכה. הוציא לאור מספרי החת"ס עמ"ס חולין וחידושי סוגיות. הכין את עצמו לפטירתו ביום ג' כ"ה ניסן תרפ"ד. ילדיו: 1. ר' עקיבא מסרט־וויען. נשא את אסתר בת דודו ר' עקיבא סופר מפאפא. בביתו התאכסן החפץ חיים בתרפ"ג. נהרג בבודפשט ביום כ"ט טבת תש"ה, ימים אחדים לפני השחרור. בתו שרה זו' ב"ד ר' אברהם סופר

בני רבי שמעון סופר מקראקא. מימין לשמאל: הרב אשר מברדיטשוב, הרב שלמה אלכסנדר מסרט, הרב יואל מוורשא.

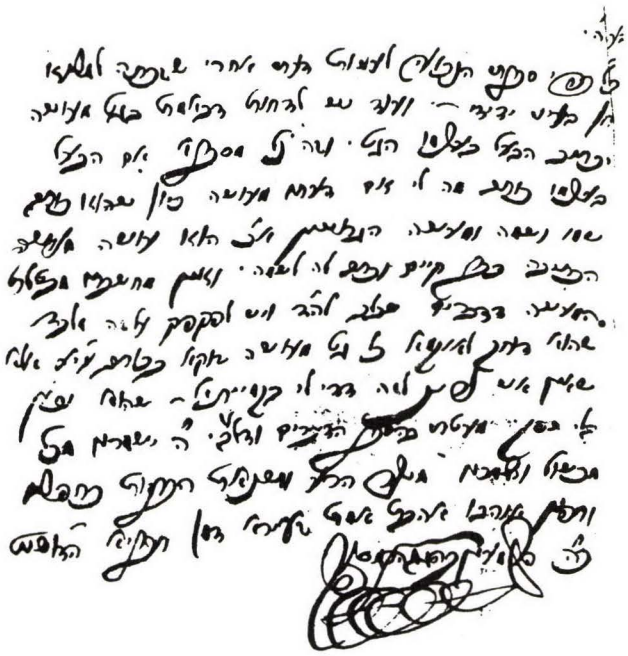

הרב שלמה סופר בצעירותו

מהדיר המאירי; 2. ר׳ בנימין דב. נשא את שינדל חודרוב נכדת ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב. הוגלה לדזשורין שבטרנסניסטריה, ובשובו נפטר במוהילב ביום י״ב תשרי תש״ה. לבנו ר׳ משה בעל בימ״ס בירושלים משפחה ענפה בארץ; 3. ר׳ שמעון מסרט־סטרוזינץ. נשא את פרומט בת ר׳ גרשון ויינשטוק מקיטוב־ויזניץ. נפטר כשהוגלה בתש״א; 4. ריזל זו׳ ר׳ יוסף נפתלי שטרן, חבר מועצת גדולי התורה ומהדיר ספרי החת״ס ובנו רש״ס;

ה. **ר׳ אשר.** נולד בשנת תרי״ח, ולמד אצל אביו ובן דודו החתן סופר במטרסדורף. אביו השיב לו באו״ח, ל, מ בתרל״ט. עבר לברדיטשוב, משנשא משם את לאה מרים בת הנגיד ר׳ צבי מאגאזניק. נפטר שם ביום ה׳ כסלו תרס״ג. היו לו י״ג ילדים, ומהם חיים עתה; ו. שולמית זו׳ ר׳ משה אשר ראטה ב״ר מרדכי ראש מדינת סיפס. תשובת חמיו אליו: יו״ד, כב בתרל״ב. נפטר באונסדורף ביום כ״ד כסלו תרצ״ז, וזו׳ ביום י״א אדר תרצ״ב. הניחו ד׳ ילדים עם צאצאים; ז. ריזל זו׳ בן דודה הרב עקיבא קורניצר. אחד מנכדי רש״ס נספה באורח טרגי (המצפה, י״ב טבת תרע״ח, 5, כ״ו טבת, 4).

מכתב סופר, ח״א: שישים דרשות ומאמרים על תנ״ך ומאמרי חז״ל, ח״ב: שו״ת בד״ח שו״ע וחידושים על הש״ס. יצא לאור ע״י הרב יוסף נפתלי שטרן חתן ר׳ שלמה אלכסנדרי סופר בן המחבר, עם הערותיו באר מרים לזכר בתו היחידה מרים. ירושלים תשי״ב, ב, פו עמ׳, קכח ד׳, ח״ב בתשט״ו, ד, קנב ד׳, ובשנית ע״י מכון חתם סופר בתשל״ט. המו״ל כותב במבואו על ניסי הצלתו

חידושי תורה ממהרש״ס בחתימתו

בשנות המלחמה, והצלת כתבים אלו שהכין לדפוס. חמיו הכין פנקס של כשישים דרשות המחבר, אבד במלה״ע א׳, וכעת הצליח ללקט מחדש כמספר הזה. בהתחלה תולדות המחבר באר מרים שהחל לכתוב חמיו, עם הערות באר רחובות בשוליו, ועליהם נוספו הערות המהדיר שער יוסף והשלמת התולדות. חמשת הגליונות הראשונים נדפסו בקלויזנבורג תרפ״ה. בסוף ההקדמה מזכרת לקדושים בני משפחתו, ותודה לתורמים. בדרושים שבח״א גם הספדים על המהר״ם א״ש, רצ״ה לעהרין מאמשטרדם, אחיו הכת״ס והשו״מ. מדף עט עה״ת, מדף קג מאמרים לנ״ך, מועדים, אגדות הש״ס, אבות וליקוטים. בתחילת ח״ב הקדמה בה מספר שוב על גלגולי הצלת הכתבים, עם הערות באר מרים ופקסימיל. בספר: מה, לו, לה, יג תשובות, ובס״ה קכט. מדף קלג ליקוטים. מדף קלז הוספות ותיקונים ומפתחות.

בין המקומות שהשיב להם: **אונגוואר** — מהר״ם א״ש (יו״ד, יא בתר״ג; **אייזנשטט** — הרב עזריאל הילדסהיימר (או״ח, ח בתרי״ב); **לובלין** — רבי יהודה ליב איגר (יו״ד, כז, כח בתרכ״ה, ממנו ואליו); **לעווענוואָרטה־אמריקה הצפונית** — הרב יצחק אייזיק יאקאב (אה״ע, לב בתרל״ו); **מאדע** — הרב נתן פייטל רייניץ (יו״ד, כו); **מטרסדורף** — הרב שמואל ערנפלד (או״ח, לט בתרל״ד); הרב אהרן זינגר־סנגרוט (או״ח, כה, יו״ד, לא, אה״ע, א, ב, כ, כא, כג, כה (ממנו), חו״מ, ג (ממנו) בתרי״א — תרכ״ה); **ניו יורק** — הרב זיסקינד (אה״ע, לא בתרל״א); **פרשבורג** — ר׳ דניאל דומ״ץ (או״ח, ט בתר״ד); לגיסו ר׳ משה טוביה להמן (או״ח, טו בתרכ״ד); **שימאני**

— הרב אברהם ליב (יו״ד, יב, חו״מ, ב בתרי״ז — תר״ך). כמו־כן לר׳ בער (חו״מ, ו), ולר׳ אייזיק שפטלר חתן הגביר ר׳ אביש מרדרר (או״ח, ז בתרל״ח).

מקדש מעט, שלא לשנות בצורת ביהכ״נ, נדפס בתל תלפיות תרנ״ה, ושוב עם שפה נאמנה מרא״ז מרגליות שאין להתפלל כי אם בלשון הקודש (הופיע בתרנ״ו), והקדמת ר׳ דוד צבי קצבורג עורך תל תלפיות, בודאפעשט, בנו ר׳ משולם זלמן כ״ץ קצבורג, תרפ״ט, 40 עמ׳.

שיר חדש, שירים שחיבר (נקראו אילת השחר) בסוף שירת משה מאביו, עם הערות ביאורים של בנו ר׳ שלמה אלכסנדרי מסרט, ויען־בודפשט, יוסף שלזינגר, תרס״ב, פד עמ׳. חידושי הלכה ואגדה ממנו, בסוף ספר רפדוני בתפוחים של ר׳ אליקים געץ אב״ד הילדסהיים ב״ר מאיר ר׳ געץ מפוזנא, פאדגורזע תרנ״ו, 48-54. חידושי מהרי״א אסד וחידושיו בספר ילקוט אפרים (פרידמן), מונקטש תרס״ה. פירושיו להגדש״פ עם פירושי ריל״ס בתוך הגדת סופרים.

תשובות אליו: יד מאיר, ח, ט; מחנה יהודה, ח״ב, שו״ת מהרי״ג, ס בתרל״ה; פרי השדה, ח״ב, לא בתרמ״א. תשובותיו ומכתביו בספרים ובכתבי העת: אגרת פתוחה (על בחירת נשיא א״י בתרל״ז); האהל, מו, תשל״ג, עמ׳ מח (לר׳ אהרן שמואל אסאד מסרדהלי בתרל״ט); אור לישרים, ח״ב, דף ב ע״א (ד״ת); זכרון בספר (על כשרות הציקוריה); ילקוט דוד (יפה); כרם שלמה, ניסן תש״ם, יח-כא (לגיסו, ופקסימיל), חשון תשמ״ב, יב-יג, יט, מה-מז, מט (לר׳ ישראל איסר פרוכטהנדלר בתרל״ד; לרמ״מ רובין מקורטשין בתרל״ח ופקסימיל), חשון-כסלו תשמ״ג, יד-טו (ד״ת); מגילת יוחסין למהר״ל, תרע״א, 34-35 (לש״ב רח״ה מאלכסנדר); מוריה, סח-סט, כא-כג (לרי״א פרוכטהנדלר בתרל״ד); העברי, טו, קטו, יט, נ (לר׳ אליהו הורשובסקי מדרוהוביטש); עטרת חיים, ח״ב, טו (מהדב״ח בתר״ך על רבנות קראקא) עם פרטים לתולדותיו, עמ׳ קז (לדב״ח בתרכ״ג); שיבת ציון, ח״ב, 70, בתרל״ט להרב נתן פרידלנר למען ישוב א״י; שמואל בדורו, רעו, רפ. ידועות ממנו ארבעים הסכמות לפחות, ושלוש סמיכות.

מיינע זכרונות, 152-198; עראינערונגען פון מיין לעבען, 33-39; מליצי אש, ג, אדר, מז; קראקא, 100, 102-107, 120, 179, 256; כתב זאת זכרון, 226-258, 337-338, עם פירוט צאצאיו; מאיר בוסאק, הצפה, כ״ג תשרי תשד״מ, 6.

סוקול

ר׳ יעקב

אב״ד מריאמפול (בתרל״ג). במקום אחד נקרא: סאביל (סוקל). חתן ר׳ אברהם לעבענסארט שהיה ממקורבי ר״י מרוזין, למדן חריף שהוצעה לו רבנות קישינב, ונשא את טעמא בת ר׳ גרשון מנדל אדלרסברג.

תשובות אליו: אבני צדק (ט״ב), אה״ע, כג; מהרי״א הלוי, ח״א, פד, קסט בתרל״ח — תרל״ט.

מגן אבות (שמרלר), 16.

ר׳ משה

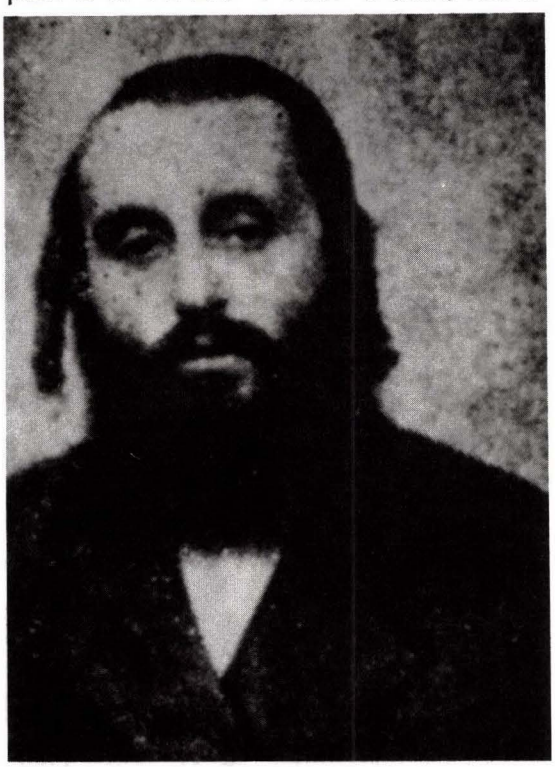
ממנהלי הת״ת בבוריסלב. תשובה אליו בעניני חינוך: אמרי דוד, לט בתרצ״א.

סְטֶמְפֶּל

ר׳ משה ב״ר שרגא פיבל סטמפל

מקראקא (תר״ע — תש״א)

נולד בקראקא בשנת תר״ע (או תרע״א) לאביו הנגיד ר׳ שרגא פיבוש. למד בישיבת באבוב בעיר, ובגיל י״ט היה מוסמך לרבנות. נשא בתר״ץ את נחמה גולדה בת האדמו״ר רב״צ מבאבוב. ת״ח כליל המידות, ונועד לגדולות. נספה בלבוב עם חמיו ביום ד׳ אב תש״א. זו׳ ניצלה עם שני ילדיה: א. ר׳ שמואל יהודה (ליבל) בלונדון, מראשי חסידי באבוב. נשא את רחל בת הרב שלמה קליינמן; ב. שושנה (רוזה) זו׳ הנגיד ר׳ זאב ב״ר חיים הכהן

הרב משה סטמפל

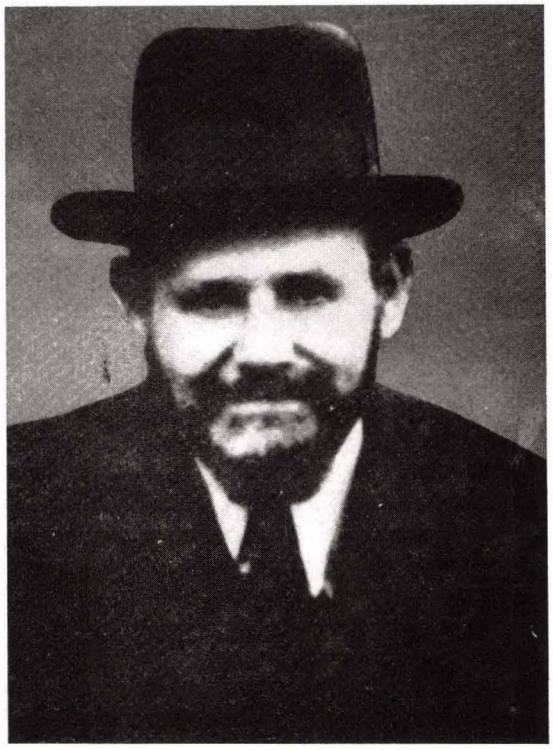
שטרן בלונדון. נישאה בשנית לגביר ר׳ יהושע מאיר פרישווסר מסאסוב בלונדון שנפטר בתשל״ו. ממנו נולדו לה: ג. ר׳ בן ציון שלום אליעזר חתן הרב אלתר ויינברגר מטורקא בניו יורק; ד. ר׳ שלמה ישראל בלייקווד, חתן הרב גדליה שור.

חמיו כתב בתר״ץ למיול״ח, מכתבי קודש, ח״ב, יג-יד. מכתביו: ארזי לבנון, רז-רט; שערי ציון, תמוז־אב תשכ״ב, י-יא, עם ד״ת.

ר׳ שרגא פיבוש ב״ר יצחק **סטמפל**

מקראקא (תר״ם — תש״ה)

ר׳ פיבל נולד בקראקא בשנת תר״ם, לאביו הסוחר ר׳ יצחק שלא היה חסיד של אדמו״ר מסוים, והתפלל בקלויז הלמדני של צאנז. מבחירי תלמידיו של ר״ש פירר. נשא את בתו של ר׳ ליב בוכנר מנכדי הצדיק ר׳ שלמה, בעל מכרות פחם ביבורוזנה. עסקיו שגשגו כאשר רכש נכסים בקראקא ובברלין, שכן בעירו לא פגעו תלאות המלחמה, והיא היתה כל הזמן בשלטון אוסטריה. מראשי אגודת ישראל בעיר, וחבר מועצת העיריה. מנכבדי הקהילה ופרנסיה, וער לכל ענין ציבורי. בתרפ״ב נבחר לסיים הפולני, פעל כחבר הועדה לעבודה סוציאלית, ונעשה שתדלן עבור הפונים אליו. מתר״ץ ראש הקהילה וראש המחלקה הדתית. סייע למוסדות חינוך רבים, והשתתף

הר״ר פייבל סטמפל מקראקא

בועידות ארציות ועולמיות של אגו״י. בכניסת הנאצים סבל מאד, ועבר לגיטו בוכניה. בהשתדלות ידידיו מחו״ל קיבל דרכון של פרגוואי, והועבר לברגן בלזן. כשסירבו מדינות דרום אמריקה להכיר בדרכונים אלו שסופקו ע״י הקונסולים באירופה, נלקחו כולם לאושוויץ בשמחת תורה תש״ה, ושם נספה עם זו׳. יתר בני המשפחה נהרגו בפולין הי״ד.

ילדיו: א. ר׳ משה חתן האדמו״ר מבאבוב; ב. צבי (הרשל) יליד תרס״ה. מראשי המזרחי ותורה ועבודה, ופעיל במסגרת הארצית. בתרצ״ו ביקר בארץ. בפורים תש״ב נלקח מגיטו קראקא לאושוויץ. היה שם מראשוני הקרבנות, ומשפחתו קיבלה תיבה עם אפרו (פנחס שינמן, אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ד, 101-102, עם תמונתו); ג. זו׳ ר׳ אריה בוימינגר. נפטרו במחנה ויטל שבצרפת.

הלל זידמן, אלה אזכרה, ב, 176-180.

סְטֶמְפֶּלֶר

ר׳ דב בריל. ת״ח בקולומיאה.

ממשתתפי ועד חכמים (ציטרון), גל׳ י׳, סי׳ רנז.

סְטַרְזְגוֹבְסְקִי

ר׳ אברהם דוד. ת״ח בקראקא.

תשובות אליו: חלקת יעקב, ח״א, עט, פ.

סְטֶרְלִיסְקֶר

ר׳ דוד ב״ר מרדכי **סטרליסקר**

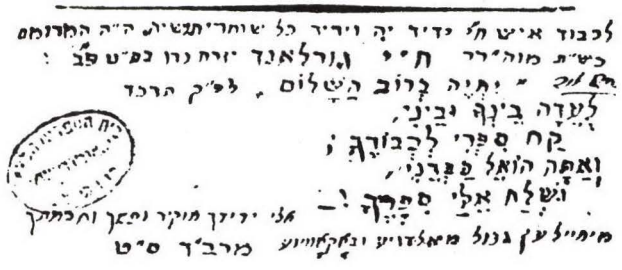
מברודי (תקמ״ג — תר״ח)

נולד בברודי בשנת תקמ״ג, כבן יחיד לאביו ר׳ מרדכי בן דוד מסטרליסק שעל שמו נקראת המשפחה, ולאמו עטיל (תק״ך — י״ט אייר תקצ״ח. נולדה בבראד לאביה ר׳ למיל חלפן, שהקים בעיר ביכ״נ על שמו, ונפטר ביום כ״ד סיון תקע״א). חונן בקול ערב, וכבר לפני הבר מצוה ניגש לתיבה להנעים זמירות. משום כך נקרא וואהלזינגער (מיטיב נגן). אביו מנעו ללמוד בכינור, אירסו לפייגה מיזע (בת ר׳ אברהם אבטשי יונס מלבוב, אחי הגביר ר׳ משה) בהיותה כבת י״ג, ונפטר ביום כ״ז חשון תק״ס (תק״ם שיבוש). ר״ד עבר מלבוב לברודי,

נעשה חזן בביכ״נ התבואות שור, וניהל את פנקסיו של גביר אחד. היה למדן, ואמן בפיתוחי צעצועים ובציור. התנדב כל שנה לומר חינם את סליחות הח״ק ביום י״א כסלו. בתקע״ז בקשוהו הפרנסים, להקביל את פני הקיסר פרנץ הראשון בתפילת הנותן תשועה. בשבט תקפ״ג עבר להיות חזן באובן ישן, ורק באב תקפ״ט ביקר בבראד. לרגל מסחריו נסע לרדיוויל וברדיטשוב שברוסיה, ולייפציג ועירים נוספות באשכנז, וגם שם נתכבד להתפלל לפני הציבור. בתק״ץ נתקבל בפעסט, כש״ץ ביהכ״נ הישן ונאמן הקהילה. בתקצ״ד נקרא לשוב לברודי, אלא שבני קהילתו עיכבוהו, והוסיפו על משכורתו. נקרא ר׳ דוד חזן או ברודי. בשנת תר״ו חלה, ונפטר בעש״ק י״ח ניסן תר״ח.

ילדיו: א. ר׳ מרדכי הבכור. נולד בברודי ביום כ״ז חשון תקס״ז, ולמד את אומנתו של אביו. מתר״י לערך חזן וסוחר במיהאלען, בה נפטר ביום ט״ז תשרי תרל״ו. השתתף ברוב כתבי העת העבריים בזמנו, בשירים ומכתמים מליציים, תרגומים, וחקרי מקרא ותלמוד. הושפע מגדולי המשכילים, והוגדר כמגבב מליצות ומפחותי המשוררים. בנו היחיד צבי נפטר בט״ז אדר תר״ב, ואחריו הבן יחיד יהושע ביום ג׳ אלו תר״ח (ברודי, 208-210; קרסל, ב, 493). חיבר **תאנית ישרון** על מות הקיסר פרנץ הראשון ביום א׳ אדר, בדוגמת אלי ציון. נתחברה לבקשת האב״ד והפרנסים שחילקו סך רב לצדקה לכבוד נשמתו, וקוננוה ביום ג׳ ט״ז אדר בביהכ״נ הגדול. נדפסה בזולקיב תקצ״ה, ח עמ׳, עם תרגום לאשכנזית ע״י פלאי (חלק זה חסר). באותה שנה הדפיס שם אצל ר׳ שאול דוב מאיר האפער: **השריפה** אשר היתה בבראדי בחצות יום ד׳ א׳ אייר תקצ״ה, ולא נספה בה איש. 16 עמ׳ חרוזים, במחיר 20 קרייצר לטובת האומללים. **כוס התרעלה** על ג׳ השריפות בברודי בחודש אחד, ושריפת ביהכ״נ הגדול ביום ג׳ כ״ז אייר יומיים אחרי שריפה קודמת, 8 עמ׳, 14 בתים. בתר״ט הדפיס **זכר עולם**,

מרדכי בן דוד סטרליסקר

הקדשת מרב״ד ס״ט לח״י גורלאנד בתרכ״ד

קינה על אביו ותולדותיו, ס׳ עמ׳. שני דפי תדפיס מהמגיד **שירה לכהן**, במלאת שבעים שנה לשי״ר שעמו התכתב. תדפיס מעברי אנכי: **תודה וברכה** לראשי כי״ח, טשרנוביץ, דפוס רודולף אקהרדט, תרכ״ט, 42 עמ׳ עם שגיאות. חתם שמו: מרב״ד ס״ט, והציג הסכמת האב״ד ר׳ אליעזר אליהו הלוי איגעל. בעמ׳ 29-36 רשם 98 ערכים של הביבליוגרפיה שלו מהשנים תקפ״ח — תרכ״ט. **שני המאורות הגדולים**, שיר לימודי ומוסרי שחלקו נדפס בהמשכים בהצופה להמגיד, לעמבערג, דפוס מיכל וואלף, תר״ל, 3, 191 עמ׳; ב. משה מנחם מנדל, עבד בתעשיה הטכנית בדברצין שבהונגריה; ג. יצחק ליב, מראשוני הצלמים בפעסט. שני אלו נולדו לפני תקע״ח. היו עוד אחים ואחיות, ובתר״ט בחיים וגם אמם.

סִים

ר׳ **אברהם** אב״ד נריוב. בתו שינדל רבקה נפטרה בניו יורק ביום כ״ז ניסן תשי״ח.

ר׳ דב בר

אב״ד נריוב. בעל זכרון מופלג, ומגדולי בעלי ההוראה. כשנסע לר׳ יצחק חיות אב״ד בראד, שמע ממנו י״ח פלפולים. בדרכו חזרה אמרם בעל פה אחד אחד בפני המהרש״ם, שהתפעל מאד מחריפות המחדש וזכרון החוזר. בפרוץ מלה״ע א׳ נמלט להונגריה. נפטר בבודפשט ממחלת החולירע בשנת תרע״ו לערך (בתוך הגולה, כט). ארבעת בניו לא היו מוכשרים למלא את מקומו בנריוב. בתו הבכירה נישאה להרב מבורשטין שהיגר לארה״ב. את בתו הצעירה פיגלה אירס לפני בריחתו, לר׳ צבי (הרשלה) יהושע גרוסווקס מברזן שהיה סמוך לגיל בר מצוה, והובטחה לו רבנות נריוב אם יוציא סמיכה, כפי שאכן נעשה.

תשובות אליו: אבן יקרה, תליתאה, סג (שם העיר בגט); בית יצחק, חו״מ, לח בתרמ״ו; דרכי שלום, א; מהרש״ם, ח״ג, ב, ח״ו, נ, ח״ז, יב, קד, קו, קז בתרנ״ב; שדה יצחק, ע; שו״מ, קמא, ח״ב, קג, ח״ג, קסז, תנינא, ח״א, צא, תליתאה, ח״ב, קמב, ח״ג, כד, רביעאה, ח״ג, יח, חמישאה, יט, שתיתאה, נו, ס.

בזזני, 444, 446-447.

סַלומון

ר׳ יוסף

אב״ד חמלניק שבפולין, וממנה נתקבל בשנים תקצ״ו — ת״ר לרבנות רדומישל (או שנפטר אז).

חתן האדמו״ר ר׳ טוביה גוטמן מריגליץ שהיה תלמיד החוזה מלובלין וידיד השר שלום, ולכן נקרא ר׳ יוסלה ריגליצר.

ילדיו: א. ר׳ ישראל, הגדול. בתרס״א עזב את רדומישל לשטרסבורג. ילדיו: 1. טוביה גוטמן, מלומד בפריז; 2. אריה (ליאון), עו״ד בשטרסבורג; 3. אהרן. נספה הי״ד; 4. מיכאל. גר בב״ב; 5. פסיל, גרה בליון; 6. בת בפריז, ולה בן בחולון. בעלה נפטר משבץ בבורדו, כשהגרמנים באו לעצרו; ב. ר׳ מיכאל, סוחר פרוות בלייפציג. ילדיו: 1. מרדכי הי״ד; 2. שלום (סלו), גר בירושלים; ג. ר׳ נפתלי חיים, אדמו״ר בקראקא. התמיד בלימודו בעמידה כל שעות היממה, והיה בקי בש״ס ומפרשיו בעל־פה. צדיק לשמים ולבריות, ומקובל על שדרות העם שנהנו ממנו עצה ותושיה. נספה עם משפחתו בת ח׳ נפשות; ד. ר׳ טוביה עסקן למצוות בטרנוב, ומצניע דרכיו שלא הובנו בחייו. בדק מזוזות וציצית אם כשרים, וסידר תנורים לחימום אוכל בשבת. רופא בדק את כאביו בעש״ק בחשון תרצ״ב, ואמר שהם יחלפו מיד. קרא לאשתו וילדיו לברכם, הסב את ראשו אל הקיר ונפטר. לפי צוואתו הטמינו בקברו 28,000 מזוזות פסולות שהחליפם, וכן נודע על מאות משפחות עניות שתמך בהן; ה. ר׳ יעקב בצ׳כיה; ו. ר׳ משה בוינא בה נספה בתרצ״ח הי״ד. הניח בן וג׳ בנות הגרים בארץ. מהם: 1. זו׳ ר׳ ישעיה גולדפינגר שהיה פועל דפוס אנגלברג בטרנוב, אבי: אפרים שרשם בערבוב את הפרטים על המשפחה, ר׳ משה מהיושבים בבלז, מיכאל, גימפל, מרדכי מיושבי קלויז בלז בטרנוב, פעסיל זו׳ בן דודה ר׳ יוסף ב״ר נפתלי חיים מקראקא; 2. פיגה שנקראה פיגל יוסליס ריגליציס, זו׳ ר׳ משה סופר זלץ, שהיה אלמן עם בן (האמן שמואל (סם) בניו יורק) ושתי בנות, ונישאה לו בצדקותה כדי לטפל בהם; ז. בת; ח. פעסיל שטיגליץ־מרגלית. נפטרה בת כ״ח בהניחה ח׳ ילדים.

רדומישל, 116-119.

סְלוּצְקֶר

ר׳ יהושע השל

דומ״ץ בבוליחוב. אולי אחיו של ר׳ שלמה מבוליחוב, שאליו תשובה בתפארת יוסף, יו״ד, טז.

תשובות אליו: טוט״ד, תנינא, קעה; שו״מ, קמא, ח״א, רעב, רעג, ח״ב, פ, פא, (קכה), תנינא, ח״ב, מד בתרט״ו — תרט״ז.

סַלַט

ר׳ אורי זאב וולף ב״ר יחזקאל סלט

מלבוב (תקפ״ח — תרנ״ט)

נולד בלבוב בר״ח אלול תקפ״ח, לאביו ר׳ יחזקאל ממשפחה רבנית עניה. נכד המדפיס ר׳ אורי פייביש מאמשטרדם. נודע מילדותו כעילוי, ומגיל י״ז למד אצל השו״מ שהסמיכו. כשרצה לנסוע אל המהרי״א מזידיטשוב, שאלהו רבו: הגם אתה עוזב אותי, ולא נסע עוד כל ימיו (שם משמעון זיוויץ, 24). סירב לקבל עליו עול רבנות, והתפרנס מהוראה לבני עשירים. בין תלמידיו יוסף טהון (ויוסף מרגושס). למד כל ערב שעות בתשלום עם הנדיב היחסן הגביר ר׳ ירחמיאל הלוי הורביץ בביתו (עראינערונגען פון מיין לעבען, 75-76), וחינך את נכדו ר׳ שמלקי רוקח. לא נהנה מאדם, אלא מיגיע כפיו. בתרכ״ד פתח בית דפוס בעיר, ובתרל״ד שיתף עמו את המו״ס ר׳ יעקב משולם ניק. הם הדפיסו ספרים תורניים וחסידיים בלבד. מתרנ״ג ניהלה אלמנתו אסתר את הדפוס, ומכרה אותו לר׳ יהושע וילף. בתרס״ד רכש אותו הסופר ר׳ יונה קרפל, חתנו של המדפיס ר׳ יוסף פישר מקראקא. ימים אחדים החל להדפיס בו את עתון היום בעברית, ואח״כ עתונים ביידיש.

חבר בין הדין וראב״ד לבוב. מעשרה הראשונים בקלויז זכרון יצחק של חסידי זידיטשוב, בו התרכזו מיטב הכוחות החסידיים של העיר. בביהכ״נ שלו אמר בשבת אחה״צ שיעורים בהם השתתפו המונים, והיתה לו השפעה רבה על סביבתו. ענו ורצוי לכל החוגים, אוהב שלום ורודף שלום. רב חסד, ומפזר לצדקה יותר מכוחו. לוחם לקדשי היהדות, ונואם מוכשר. היו עמו בכתובים ספרים בהלכה ובאגדה, וחלק מחידושיו ושיריו פירסם בכתבי העת. מזהים אותו עם החותם ע. סלט, בתרגמו לע״ט את: אבקת רוכל לר׳ יעקב מכיר, למברג, מונק און ראטה, תרס״ד, 16 עמ׳; ביאור מלות ההגיון, וחלקים מאגרות תימן והשמד להרמב״ם, תרס״ה. נפטר בשתים בבוקר יום ו׳ תזריע תחילת אייר תרנ״ט, וספד לו ר״י שמלקיס. בנו ר׳ משולם שימש אחריו כדיין ומדפיס בלבוב.

תשובות אליו: בנימין זאב אחרון, ח״א, נ, נא; דברי שאול ויוסף דעת, ח״א, דפים י׳ ע״א, נב, ח״ב, יח ע״א; שארית יעקב (יוטס), עד; רבו, שו״מ, קמא, ח״א, קיא, ח״ג, ריד, תנינא, ח״א, סח, ח״ג, א, קב, ח״ד, קס, קפא, תליתאה, ח״א, שי, ח״ב, כט, קיד, רביעאה, ח״א, כה, ח״ב, פח, קלב, קסד, ח״ג, כד, חמישאה, פג בתרי״א — תרל״ב; שערי דעה, ח״א, נה. ד״ת אחדים ממנו בספר דברי יוסף של גיסו ר׳ יוסף זאב ברנד, ח״ב, דפים ה ע״ב, יד ע״ב.

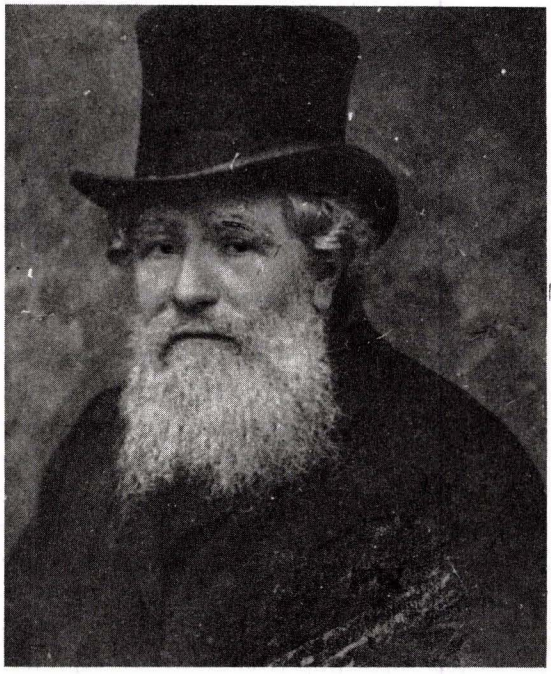
קמחז״ה, ד׳ אייר תרנ״ט, 5; המגיד לישראל, ח, 130; ספר

הזכרון, תרמ״ט, 75; מאיר באלאבאן, יידן אין פוילין, 215-216; זכרון מרדכי זאב ברודא, 76; לבוב, 470, 547; חיים ליב פוקס, לעקסיקאן, ח״ו, 290-291 (ושיבוש שנפטר ביום 12.9.1882).

ר׳ **משולם** ב״ר אורי זאב וולף **סלט**

מלבוב (תר״י״י — תרע״ח)

בנו של ר׳ אורי זאב וולף ראב״ד ומדפיס לבוב. כאביו נהנה בתחילה מיגיע כפיו בדפוס, ונתמנה על מקומו כדיין בעיר, ובשנתו האחרונה כראב״ד

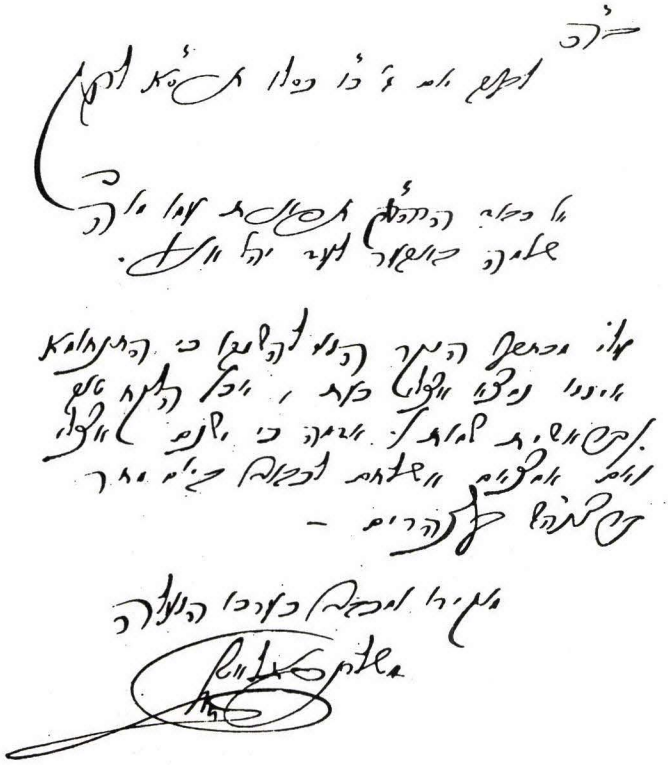

הרב משולם סלט מלבוב

שלא לרצון החסידים. אהוב על כל מפלגות, שונא בצע, עוסק בצורכי ציבור, ולא הקניט אדם מעולם. בתרמ״ה היה מועמד לרבנות דרוהוביטש, על כס הרב אליהו הורשובסקי. המליצו עליו ר׳ יוסף שלום הורביץ מרוהטין, ומבש״ר טו״ב יליד דרוהוביטש בלבוב, שכתבו כי הוא למדן, משכיל, בעל מידות, וכותב צחות. הראשון ראה כתב תעודה מרבני דזיקוב (ר׳ יהושע הורביץ) וראקוב, שכתבו עליו: כנמלים אנחנו מול חכמתך ותורתך, וכן ימליצו עליו רצ״ה אורנשטיין וד״ר לוינשטיין (דראהאביטשער צייטונג, כ״ח חשון וה׳ כסלו תרמ״ו, 6). נפטר בתחילת אלול תרע״ח, וספדו לו האב״ד ראש״ל ברודא, הרבנים מיריטשוב ומוילקוטש, המטיף ר׳ שמואל גוטמן, והפרנס ד״ר וסר.

ד״ת ממנו בראש ספר שיח יצחק עה״ת שנדפס אצלו.

ש — ש, המצפה, ח׳ אלול תרע״ח, 4.

הודעת ר״מ סלט מיום ג׳ כ״ו כסלו תרס״א לר״ש בובר, שהתנחומא אינו אצלו כעת רק הלקח טוב בראשית שמות, וכשימצאנו ישלחנו למחרת בצהרים.

סלר, ר׳ שמואל ראה לפי: **שינדלינגר, ר׳ שמואל**

סַמְבּוֹרֶר

ר׳ **משה** ב״ר יהודה ליב. ת״ח בלינסק, ואולי נקרא על שם העיר שממנה בא.

תשובה אליו: השיב משה, אה״ע, סב.

סַנְדְהוּיז

ר׳ **זאב וולף**. למד אצל בעל משיב כהלכה, עם רש״א רובין אב״ד קורטשין. גר בקולבסוב.

תשובות אליו: תלמידו, זכרון יהושע, י-יג בתרי״ב (וממנו); מהר״י הכהן, חו״מ, ז; עמק הלכה, תר״ל, דפים מג ע״א-מו ע״א; שו״מ, קמא, ח״א, קמו, קצ, תנינא, ח״א, פ, ח״ג, קא, קב, קכא, ח״ד, ג בתר״י — תרי״ז; שם עולם, ח״ב, עמ׳ רא-רח בתר״ד מבריגל; תפארת יוסף, או״ח, כד.

סַנְדְלֶר

ר׳ אלעזר. דומ״ץ קולומיאה.

תשובה אליו: בר ליואי, ח״ב, אה״ע, י׳.

סַנְהֶדְרַאי

ר׳ ישראל

נולד ביום כ״ח אב תר״ע בפרוסקורוב שבאוקראינה, לאביו ר׳ משה סנדרוביץ, ולאמו לאה בת ר׳ יעקב חודש. למד בישיבות גליציה המזרחית, ובסמינר עברי למורים בלבוב. רב ביברוב, ואח״כ בקהילת אנשי פרוסקורוב בלבוב כשלמד שם באוניברסיטה. מראשי ופעילי אגודת הסטודנטים עבריה, המזרחי, החלוץ המזרחי, ותורה ועבודה. לא נענה להצעה להיות רב אנשי פרוסקורוב בניו יורק, ועלה לארץ בתחילת תרצ״ו. בוגר האוניברסיטה העברית, ומורה בבתי״ס מזרחי בירושלים ובת״א. נשא בתרצ״ח את טובה (טרנופול, י״א תשרי תרס״ז, בת ר׳ שלמה דיאמנד וזו׳ אסתר גליקמן. עלתה בתרצ״ד, ונעשתה מראשי נשי מזרחי, וסגן יו״ר הכנסת מטעם המפד״ל), ובנם: אורי. במלה״ע ב׳ רב צבאי בצבא הבריטי. שנים רבות מנהל עזרת תורה בת״א. בשנתו האחרונה סיים את הפקולטה למשפטים באוניברסיטת ת״א. פעיל במוסדות ציבור שונים, ופירסם מאמרים רבים. נפטר בירושלים ביום י״ז אב תשכ״ח.

תדהר, ו, 2536/7, ט, 3283; אנציקלופדיה של הציונות הדתית, ד, 146-147; עם התמונות.

סַנְטֶר

ר׳ בנימין בינם. ת״ח בחירוב.

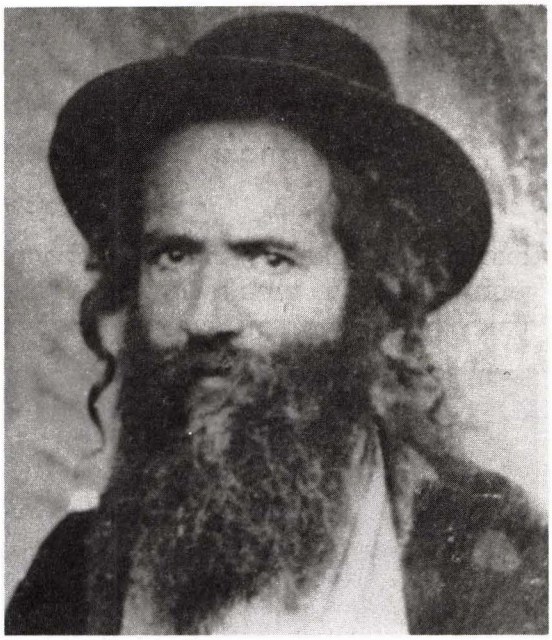
תשובה אליו: שו״ת רמ״ץ, ח״א, יו״ד, סד, סה בתרי״ד.

סַסוֹבֶר

ר׳ אליעזר ליבר ב״ר צבי אריה הכהן **ססובר**

מקמינקא (תק״פ׳ — תרמ״ט)

בנו של ר׳ צבי אריה הכהן. דומ״ץ קמינקא. רבם של בני השר שלום מבלז. השיא בגליציה את ילדיו, ואחד מהם היה ר׳ עזרא אבי ר׳ שרגא פיבל ססובר

הרב בנימין חיים ססובר מירושלים

מחשובי הרבנים בארה״ב. כשהתאלמן עלה לארץ לפני שנת תר״ל, וגר בירושלים. בישלה לו רחל לאה, אלמנה מבוגרת מפינסק בלי ילדים. תירגמה את תפילה זכה לגרמנית, ונדפסה בתרנ״א באותיות עבריות. נשאה לאשה, ונולד להם בגיל גבוה בנם יחידם ר׳ בנימין חיים. נפטר ביום כ״א אדר תרמ״ט, ונטמן בהר הזיתים.

ר׳ בנימין חיים בנו נולד בירושלים, בשנת תר״ל לערך. למד כל ימיו בישיבת חיי עולם. ממונה בכולל גליציה, ויובל שנים גבאי הח״ק שלו ומגיד שיעורים. מעסקני העיר, ובתרע״ז התקין תאורה ליד הכותל. נפטר ביום ט״ו תמוז תש״א. נשא את שרה לאה, אחותה של אשת ר׳ גרשון לפידות, ונולדו לו ממנה כעשרה ילדים. כשהתאלמן במלה״ע א׳ נשא בתרע״ו לערך, את רייזל בת ר׳ חיים יהושע ליפקין מחסידי חב״ד בחברון, ונולדו לו: א. ר׳ יהושע ליב, פקיד בועד למען החייל (ר״ח כסלו תר״פ — כ״ח תמוז תש״ם). נשא את שושנה בת ר׳ אשר אנשל וקסמן, ממונה כולל גליציה; ב. הרב ברוך מרדכי שמסר לי פרטים על אבותיו. מנהל מפעל הביבליוגרפיה העברית, ומהדיר ספרי פחד יצחק; ג. הדסה נטר.

סַפִּיר

ר׳ אהרן זלמן דומ״ץ לנצוט.

תשובה אליו: השיב משה, אה״ע, סא בתקנ״ד.

ר׳ יצחק (איציק) **ספיר**

בעל אחוזה בשטרוויץ, מחסידי בלז. תמונתו נשתמרה עקב הסכמתו של מהר״י מבלז, שייענה למשאלת הרוזנים הפולנים שביקשו זאת ממנו. את שבעת בנותיו (בן אחד) השיא למיוחסים וגדולי תורה: אחת לנכד בעל יעלת חן וטור האבן, אחת לנכד השל״ה, אחת לבנו של ר׳ יואל אשכנזי מזלוטשוב, ואחת אמה של אמו חורגתו של דב סדן. עד לפטירתו פירנס בכבוד את כל חתניו.

רדיחוב, 10.

ר׳ מרדכי יוסף ב״ר שמחה **ספיר**

מצאנז (תר״ל* — תרצ״ו)

נולד בטורנא לאביו ר׳ שמחה מחסידי צישינוב, ולמד אצל רשי״ב מצישינוב. נשא את בתו של ר׳ חיים ישראל בארב שנתעשר ממכירת פייס, ב״ר מתיס שהיה גבאי אצל הרבי משינאווא. סמך לשולבן חותנו, והשלים עצמו בתורה. דיין בסטריזוב ובלימנוב. לבסוף קיבלו רא״ל הלברשטם אב״ד צאנז בהסכמה כללית, כדומ״ץ וראב״ד בצאנז על מקומו של ר׳ שרגא פיבל וולף. חתם נגד קופסאות יח״ל בתרפ״ד. נפטר ביום י״ז ניסן תרצ״ו. בנותיו: א. זו׳ רב״צ וסטרייך שסייע לו כדומ״ץ, ועבר לרבנות בילקמין; ב. זו׳ הרב שלמה קליינמן. נפטרה בלונדון בשנת תש״ם. רמ״מ ספיר בנו של ר׳ משה יוסף דומ״ץ לימנוב וצאנז, נשא את מרים בת ר׳ אהרן ליפשיץ אב״ד לפנוב. נספו בשואה הי״ד.

תשובה אליו: בנין צבי (מיזלש), ח״א, ח בתרפ״ג.

סַפְּרִין

ר׳ אברהם מרדכי ב״ר אליעזר צבי **ספרין**

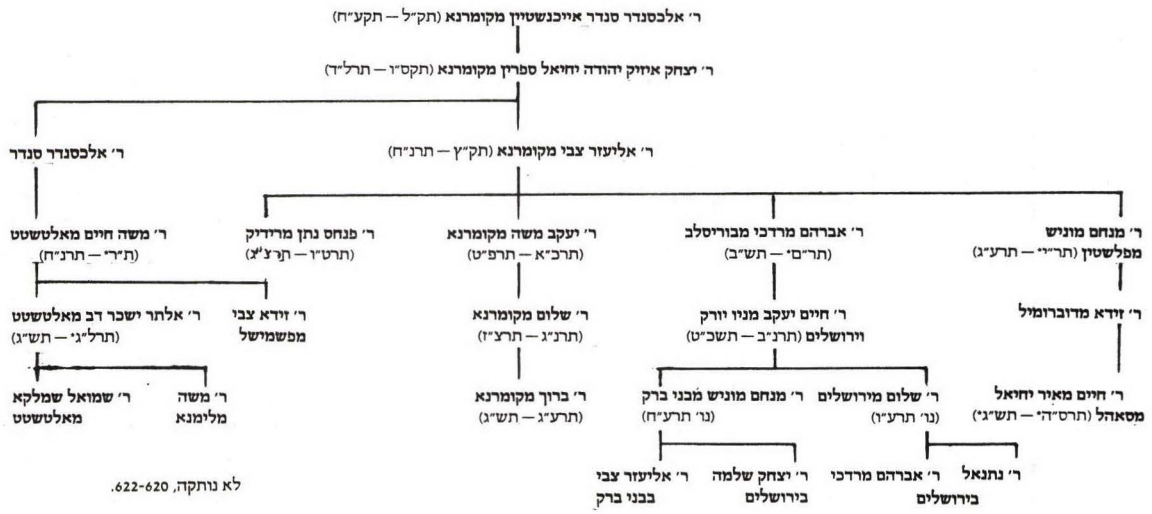
מבוריסלב (תר״ם* — תש״ב)

בנו של ר׳ אליעזר צבי מקומרנא. נשא את פיגא בת ר׳ חיים יעקב דומינץ אב״ד ניישטט. כיהן כדומ״ץ דלטין ואב״ד זסלב, ותשובה אליו: מנחת יחיאל, ח״א, קכו. אדמו״ר בבוריסלב בה נפטר ביום ח׳ כסלו תש״ב (ולא תש״א). ילדיו: א. ר׳ אליעזר צבי יליד תר״ס. אדמו״ר בוירשוב ופביאניץ. נספה בלודז; ב. ר׳ אלטר (ישכר דב) מסמבור. שהה זמנים רבים בטורקא; ג. זו׳ ר׳ חיים צבי אברשטרק ראב״ד בוריסלב, לו נישאה בתרס״ד. כולם נספו עם משפחותיהם הי״ד. שרד רק: ד. ר׳ חיים יעקב האדמו״ר מקומרנא באונגוואר, ניו יורק וירושלים.

ר׳ אלטר ישכר דב ב״ר משה חיים **ספרין**

מאלטשטט (תרל״ג* — תש״ג)

בנו של ר׳ משה חיים האדמו״ר מאלטשטט, ומילא שם את מקומו בין שתי המלחמות. נהרו אליו מכל הסביבה, ובמיוחד יהודי הכפרים. המונים הצטופפו אצלו בשמחת תורה, לראות את ריקודו הסוחף כשספר תורה בידו. בכיבוש הנאצי סבל עם אחיו את נוראות הימים. בשעת חיסול גיטו סמבור לא התגלה הבונקר בו הסתתר עם משפחתו, ואמר שמוטב למות בו בחניקה מאשר ליפול בידי המרצחים. כעבור יומיים הריחו כלבים את

לא נותקה, 620-622.

המחבוא, וכולם נתפסו והובלו להריגה ביריה מחוץ לעיר בסיון תש״ג הי״ד. נשא את לאה בת רבי שמואל שמלקא רובין מסרט. מילדיו: א. ר׳ שמואל שמלקא דומ״ץ אלטשטט; ב. ר׳ משה אב״ד לומנא; ג. זו׳ ש״ב ר׳ אלעזר צבי ב״ר חיים יעקב ספרין מקומרנא.

סמבור, 162, 222.

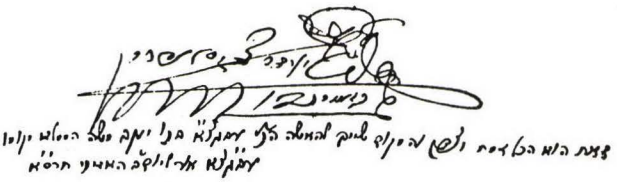
ר׳ אליעזר צבי ב״ר יצחק איזיק יהודה יחיאל **ספרין**

מקומרנא (תק״ץ — תרנ״ח)

נולד בשנת תק״ץ בזידיטשוב (ולא בסמבור) לאביו המהרי״א. הכיר את דודו רבי משה מסמבור, ולמד גם מפי רבי יהודה צבי מרוזדול, אך בעיקר היה תלמידם של אביו והמהרי״א מזידיטשוב. בחזיונותיו כתב יד סיפר, ששמע מאביו שרצ״ה מזידיטשוב הוא מידת החסד, ר״מ מסמבור גבורה, רי״צ מרוזדול ת״ת, שני המהרי״א נצח והוד, והוא מידת היסוד. בברכת מהרי״א מזידיטשוב נשא את חנה שרה בת הנגיד ר׳ יוסף שעהנר (שיין) מטורקא, חתן ר׳ מוניש מדרוהוביטש מגזע המגלה עמוקות (פאר יצחק, נ.), נפטרה ביום ב׳ שבט תר״ן.

מילדותו היה חלש וידוע חולי, וסבל משיתוק ילדים שהשפיע על תפיסתו וריכוזו. אביו נסע עמו אל השר שלום מבלז להתרפא, והתבונן באמצע המישוש באלו כוונות הוא משתמש. הרגיש בכך השר ואמר: ילד, תבוא אלי בלי אביך, ומאז נשארה שמאלו משותקת כל ימיו. עכ״ז כתב בה את חידושיו, ורק לעתים רחוקות רשם הגבאי מפיו. נסע גם אל ר׳ מאיר מפרימישלן, ר׳ אליעזר ור׳ מאיר מדזיקוב, ר׳ דוד מדינוב ור׳ חיים מצאנז.

למד תורה מתוך דוחק ועניות, והיה שפל רוח ביותר עד קצה אחרון. אביו הסמיך אותו להנהגה בהלבישו אותו בגדי לבן, ואחרי פטירתו מילא את מקומו בקומרנא. משמשו בקודש היה המוהל ר׳ אברהם משה אפשטיין. על הנוסעים אליו נמנו: ר׳ שלמה יעקב ורמ״מ בני המהרי״א מזידיטשוב, המקובלים ר׳ אהרן אריה גוטליב מרוזלא ורמ״מ הרטמן מסלטוינה, ר׳ יוסף מאיר וייס מספינקא ור׳ אלימלך לאווי מטאש. לימודו בזוה״ק בהתלהבות ובקדושה רבה, ושאף להפיץ את תורת הקבלה. כאביו רגיש לחלומות. אחרי השריפה שפרצה בל״ג בעומר תרנ״ה, עבר לגור בשצ׳ריץ הסמוכה. בשנתו האחרונה ראו סימנים שונים, שיודע כי קיצו קרב. בליל יום שני כ״ד אייר תרנ״ח בשבוע הספירה של יסוד, רחשו שפתיו את פסוקי התנ״ך המדברים על שלום, קרא לבנו ר׳ מוניש, ונפטר אחרי שאמר לו שלום שלום. לפי צוואתו חרתו על מצבתו: איש יהודי. נספד בראש ספר הדרת קודש.

חתימות רבי אליעזר צבי ספרין מתרנ״ה ובנו רבי יעקב משה מתרס״א

ילדיו: א. ציפה הינדה זו׳ ר׳ יהודה צבי טויב אב״ד רוזדול. כשהתאלמנה נישאה לר׳ יצחק צבי המרלינג אב״ד רוזניאטוב בזיווגו השני; ב. פרימט זו׳ רבי משה, ב״ר יואל מברוניפקה חתנו של ר״מ מפרימישלן; ג. ר׳ מנחם מוניש מפלשטין; ד. ר׳ פנחס נתן מרידיק; ה. ר׳ יעקב משה ממלא מקומו בקומרנא; ו. ר׳ אברהם מרדכי מבוריסלב.

למרות בריאותו הרופפת על ימיו, יגע בתורה וחיבר ספרים מקיפים. **אור עינים** — אנציקלופדיה למונחי הקבלה. תוכננה לצאת בשבעה כרכים לכל יום מימי השבוע, כשבכל אחד מחזור שלם של ערכים מא׳ עד ת׳. חשב תחילה לקרוא לספר אור עליון, על ערכי הכינויים. בביקורו בצאנז רצה רבי חיים לראות את הכתבים, ועודד את המחבר להדפיסם. ח״א, פרעמישלא, דפוס רח״א זאפניק ור״ח קנאללער, תרמ״ב, ו, רפב ד׳. בהקדמתו כ״ו כללי קבלה. בסופה כתב שאת כל המעשיות שמביא בספריו, שמע אביו מחמיו ראמ״מ מפינטשוב ששימש שלוש מאות צדיקים בעלי רוח הקודש. עוד כתב שתחת ידו חיבור גדול על התנ״ך, מפתח כעין תולדות אהרן למצוא לפי הפסוקים את הנאמר עליהם בחז״ל ובספרי קבלה, וכבר סיים בבלי וירושלמי ועוסק כעת במדרש רבה. ח״ב, לעמבערג, דפוס פעסיל באלאבאן, תרמ״ו, יא, קעב ד׳. בהקדמתו כ״ו כללי מוסר. בסופה כותב שבחיבורו דמשק אליעזר כבר הגיע לפרשת ויחי, ומונה את הספרים שמהם ליקט את חיבורו זה. אח״כ מודה לשו״ב דסמבור ר׳ משה יעקב ב״ר אברהם אבלי הולצמן, שהשתדל בספריו אלו. בדף האחרון תיקוני הטעויות בח״א. היו עוד שני חלקים בכתב־יד, ובתר״ס היה השלישי מוכן לדפוס. הספרים לא סרו מעל שולחנם של רבי גרשון חנוך מרדזין, ושל אדמור״י ליובאוויטש. נאמר עליהם: הלקסיקון הנפלא לכל כתבי האר״י ויתר המקובלים, מלא פירושים לכינויי הספירות (בפרדס החסידות והקבלה, 124).

בן ביתי, על התורה על פי האריז״ל ותלמידי הבעש״ט, פרעמישלא, דפוס זופניק וקנולר, תר״ס, ג, קלא ד׳. בהקדמת המו״ל בנו ר׳ מנחם מאניש

מפרעמישלא, מונה את חיבורי אביו. בספר פירוש על התיקונים, בספר בראשית בלבד עד תיקון טו. משובצים בפנים קטעי מהדו״ת. יתר החלקים עה״ת וחמש המגילות נותרו בכתובים. ד״צ בתוספת ח״ב המועט בכמותו, ברוקלין, תשל״ח, ג, ג, קלא; כט ד׳. יצא לאור ע״י נכדיו האחים ר׳ ישראל, ר׳ מאיר מרדכי דוד ור׳ אברהם, בני ר׳ ירחמיאל אונגער, חתן ר׳ חיים יעקב ספרין, שירש את כתב היד מזקנו המו״ל של ח״א. בהקדמתם כותבים שקבלו את כתב היד מדודם ר׳ יהושע ספרין שירשו מאביו רח״י, ומודים לר׳ יוסף יחיאל מיכל לעבאוויטש שטרח בעריכת הספר והגהתו.

דמשק אליעזר, פירוש על הזוה״ק כמעט מילה במילה, בהתחלה עם הפנים, ואח״כ בלעדיו. סדר הדפסת הכרכים: כרך א׳ עד דף כח ע״ב (ההקדמה ותחילת בראשית), פרעמישלא תרס״ב. כרך ב׳ בתרס״ד עד דף צה ע״ב. כרך ג׳ עד סוף בראשית בתרס״ט. כרך ד׳ בתרע״ב, פרשיות שמות־משפטים, וכרך ה׳ כנראה על תרומה־פקודי. כרך ו׳, פרשיות ויקרא־נשא, מונקאטש, דפוס אהרן דב מייזעלס, תרע״ו, א, קד ד׳. כרך ז׳, מפרשת בהעלותך עד סוף דברים, דפוס גראפיא, תרפ״ט, א, עג ד׳. הספרים יצאו לאור בצוואת המחבר, ע״י בנו רבי יעקב משה שצירף לכל כרך הקדמה קצרה, והבטחה: מי שיקח הספר הקדוש הזה לביתו ללמוד בו, בודאי יהיה זאת למשמרת עולם מכל צרה שלא תבוא. בהקדמת המחבר ״דרך הקודש״, ע״ב דרכים למי שרוצה ללמוד קבלה. הוא מסביר בה את דרכו, לפרש את הזוהר על פי הפשט הפשוט, כפי מבוקשם של החוזה מלובלין ורצ״ח מליסקא בזמנו, ובסופה רשימת הפירושים שהשתמש בהם וציטט מחידושיהם. מהדורת צילום בירושלים ע״י הרב ישכר דוב ברח״י ספרין. ח״א בתשל״ב, ב, קכו ד׳, ח״ב בתשל״א, ב, פח ד׳, וח״ד בתשל״ג, א, קלט ד׳.

תהלים עם פירוש **בן ביתי**, אונגוואר, דפוס ר׳ משה שמחה געלליס, טז, 264 עמ׳, מהעתקת השו״ב ר׳ אשר אנשל גרינולד, מח״ס שמלה חדשה עם פירושו מטה אשר. יצא לאור ע״י נכדו רח״י ספרין שכתב לספר הקדמה, וצירף בהתחלה מגילת יוחסין של המשפחה, שהשלימה רח״ד גרוס ממונקטש. בהסכמת דודו רבי יעקב משה מקומרנא, מקוה שימשיך לעסוק בהדפסת דמשק אליעזר ח״ז. בספר משוקעים חידושים על תהילים ממהרי״א מקומרנא, כשלפניהם מצוין: נ״ב. ד״צ ע״י הרב ישכר דב ספרין, ירושלים, ישיבת היכל הברכה ודמשק אליעזר, תשכ״ח, עם הקדמת אביו רח״י המהדיר הראשון. ד״צ מוקטן של הוצאה זו ע״י אותו המו״ל, ברוקלין, דפוס אופסט מוריה, תשל״ו, נב, 263 עמ׳.

שוב בתשמ״ו ע״י התאחדות אברכים דתלמידי טאהש, עם הקדמתם בה מודים למתקני השגיאות, ובסוף הנצחות.

זקן ביתו על פרקי אבות, ח״ב על פ״ב, ירושלים, אהבת שלום וחסד, תשל״ג, תח עמ׳. הוציאו לאור מכתב־יד ר׳ אליעזר בנימין מרדכי אייזנר, עם הרשאת היורש נכדו ר׳ יושע ספרין. במבואו כותב שח״א נתחבר בלשון קשה בחיי המהרי״א עד לפטירתו בתרל״ד, וח״ב נסתיים בתרמ״ז. מהכתבים נתלשו דפים כסגולה ליולדות, ואחרי מאמצים רבים לוקט כל ח״ב פרט לחמישה דפים, ולכן הוקדמה הדפסתו בצירוף ששה דפים מהפרקים ג-ד, אף כי המחבר כותב שחיבר על כל המסכת. מח״א חסרים עדיין יותר משישים דפים מתוך שלוש מאות, וממתינים אולי ימצאום. המחבר היה כותב במרוצה, עובר שנית להגיה את הטעויות ולציין את המראי מקומות, וחוזר שלישית לשפר את הלשון והענין. בספר זה לא עשה כן, ולכן נדפס כמות שהוא, במתי מספר תיקונים הכרחיים, ובהשלמת מראי המקומות. הפירוש הוא על דרך פרד״ס, באופנים רבים על כל משנה. נכדו רח״י ספרין מסר את כתב היד להעתקה, לחסיד ר׳ שלום אליהו פלברבוים תלמיד האור מלא מקאסאני, והיא הושוותה שוב עם המקור. הרבי מסטמר אמר, כי לפלא שהספר טרם נדפס עד כה. ההסכמות נועדו להידפס בח״א, והן מאת הרבנים מסקולען, סיגעט, קראסנא (ר׳ הלל ליכטנשטיין), והאדמורי״ם מקיוויאשד (ר׳ אלעזר שפירא), סטרוזיניץ (ר׳ ישכר דב רוטנברג נכד אחי המחבר), טיסאסלקא (ר׳ מרדכי רוטנברג נכד אחי המחבר), באבוב, ספינקא (ר׳ שמואל צבי הורביץ), ונכדיו ר׳ יעקב יצחק ור׳ משה יהודה ליב רבינוביץ ממונקטש. מעמ׳ שעה: מפתחות, הנצחות, ושמות המנויים.

בכתובים נותרו ספריו: בן ביתי על סיומי מסכתות הש״ס, ראש ביתי על תיקוני הזוהר, אבי עזרי — פירוש קצר על הזוהר, והגהות על בבלי ירושלמי ורמב״ם. רבים ממכתביו אל תלמידו רבי אהרן ישעיה פיש האדמו״ר מהאדאס, בראש ספרו קדושת אהרן ח״ב, מאטעסאלקא ת״ש.

הר״ב ישר, בית קומרנא, 82-100; רח״י ברל, רי״א מקאמרנא, 182 — 191; מליצי אש, א, אייר, רכח, רצא; שושלת הקודש, פא-צג, קיד.

ר׳ אלכסנדר (סנדר) ב״ר יצחק איזיק ראה לפי: **איכנשטין, ר׳ אלכסנדר סנדר**

ר׳ אלכסנדר (סנדר) ב״ר יצחק איזיק יהודה יחיאל **ספרין**

בנו הגדול של המהרי״א מקומרנא. חתן המגיד מגרידינג (ר׳ פתחיה בנו של) ר׳ משה חיים ב״ר דוד

המגיד מסטפן, חתן המגיד מזלוטשוב. י״א שהיה אדמו״ר באלטשטט. בעל יסורים כל ימיו. נפטר בלבוב בשבת י״א טבת תרי״ט (או תרל״ב). בעל מדרגה, הניח כתבי יד, ואביו התאבל עליו הרבה. ילדיו: א. ר׳ משה חיים (ולא משה יעקב) האדמו״ר מאלטשטט; ב. זו׳ ר׳ יעקב קופל צוקרברג מפשמישל; ג. חנה שפרה זו׳ ר׳ אשר ישעיה ב״ר יחיאל רובין רב ואדמו״ר בקולבסוב.

ר׳ ברוך ב״ר שלום **ספרין**

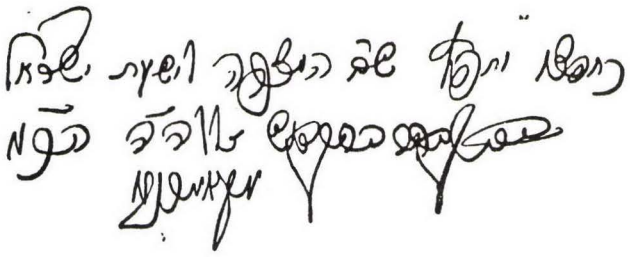
מקומרנא (תרע״ג — תש״ג)

נולד בסטולין בשנת תרע״ג, לאביו רבי שלום מקומרנא. בברית השתתפו זקניו: ר׳ יעקב משה אבי אביו כמוהל, ור׳ דוד אבי אמו כסנדק. נקרא על שם רבי ברוך ממזבוז. נשא את שינדל בת דודו ר׳ אליהו בומבך אב״ד אושפצין. כשנפטר אביו והוא בן כ״ד, קיבל עליו את ההנהגה נגד רצונו. ייסד את ישיבת בנין שלום על שם אביו, ושאף לעלות לארץ. נסעו אליו רבני סמבור, רדום, זליכוב, סקולי, לינסק ועוד, ר׳ זאב נוסנבוים מדרוהוביטש, ר׳ יהושע וידרקר מפשמישל, ר׳ יוסף מיזס מסמבור, ואדמורי״ם כמו ר׳ אהרן ישעיה פיש מהאדאס שבהונגריה. הקפיד להמשיך במנהגי אבותיו, אבל בכמה דברים מיזג מנוסח קרלין. במלוא שיעור קומתו התגלה בזמן הכיבוש הנאצי. מכר את כל

רבי ברוך ספרין קובע מזוזה בפתח הישיבה בקומרנא

רכושו, וחילקו לעניים ולפליטים. סירב להיענות לקריאת חסידיו שיבוא לוילנא ויבריחוהו לארה״ב, ולא נענה גם להצעה לברוח להונגריה. עם חיסול גיטו קומרנא בכסלו תש״ג הועבר לגיטו סמבור, וקרא ליהודים להציל את חייהם ולברוח. הוא

חתימת רבי ברוך מקומרנא

עצמו ישב שקוע בתורה ובעבודה, וחיבר פירוש גדול על ספרו של זקנו שולחן הטהור. ביום ז׳ סיון תש״ג הוצא לבית הקברות של העיר ונורה לתוך קבר פתוח, ליד ש״ב רבי אלטר ספרין מאלטשטט שנרצח שם לפניו הי״ד. כך נחתמה בסמבור שושלת קומרנא שנוסדה שם.

בית קומרנא, 125-130; אדמורי״ם שנספו בשואה, 67-71; תולדות אנשי שם, 90; ארזי הלבנון, 206-210; אהרן סורסקי, אלה אזכרה, ו, 146-150, דמויות הוד, ג, קעט-קצה.

ר׳ זידא(לה) ב״ר מנחם מוניש **ספרין**

בנו של ר׳ מנחם מוניש מפלשטין ודוברומיל. נשא את בתו של ר׳ דוד שפירא האדמו״ר מדינוב בסנוק. אדמו״ר בדוברומיל. בנו: ר׳ חיים מאיר יחיאל אב״ד סאהל.

ר׳ זידא צבי ב״ר משה חיים **ספרין**

בנו של ר׳ משה חיים מאלטשטט, וחתנו של הרב אלתר צוקרברג. אדמו״ר בפשמישל בה הוצא להריגה בר״ה ת״ש עם בנו יחידו הי״ד.

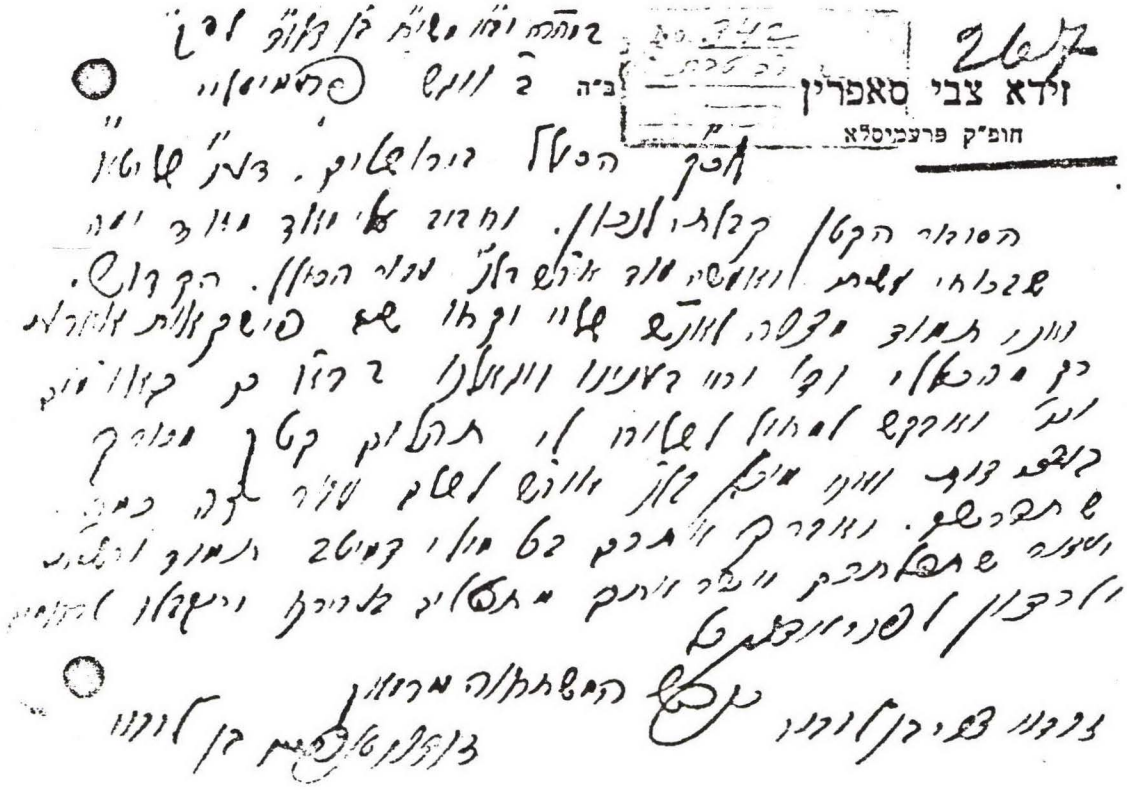
ר׳ זלמן ספרין. ת״ח בסטניסלב.

תשובות אליו: הרי בשמים, ח״ב, קלה, קלו בתרמ״ח.

ר׳ חיים יעקב ב״ר אברהם מרדכי **ספרין**

מניו יורק וירושלים (תרנ״ב — תשכ״ט)

נולד בשנת תרנ״ב לאביו רבי אברהם מרדכי מבוריסלב. נשא את בנותיו של רבי יצחק פלאם אב״ד קורטשין ואדמו״ר בלבוב נכד בלז, וישב שנה אצל המהרי״ד בבלז. בברחו בתחילת מלה״ע א׳ התישב באונגוואר, וכיהן בה כאדמו״ר. בתרצ״ח (ולא בתרצ״ב) יעץ לו השגריר הפולני להימלט דרך

זידא צבי ספרין
חופ"ק פרעמיסלא

גלויית רבי זידא צבי ספרין מפרעמיסלא מיום ב׳ ויגש תרצ״ט לכולל בירושלים, שקיבל הסידור הקטן ומבקש בתשלום תהלים קטן מכורך בעצי זית. מסור לכולל הקדוש, ותמיד מצוה לאנ״ש שיקחו פישקאות רק מהכולל. ד׳ יראה בענינו ויגאלנו בב״א כי באו מים וכו׳.

פרג, והיגר לארה״ב אליה הביא את משפחתו. כשנודע על השואה, הוכתר כאדמו״ר מקומרנא. מיחידי הדור בתורת הרמז, והרי מסטמר אמר לו על כך שאין דומה לו בדור הזה. בתשכ״ב עלה לירושלים, ופתח בה בית מדרש וישיבת היכל

רבי חיים יעקב ספרין מקומרנא (משמאל) והאדמו״ר מזוויהל (מימין) מוליכים לחופה את נכדם הרב יצחק שלמה ספרין

הברכה ודמשק אליעזר. באייר תשכ״ז נסע לארה״ב, לבר מצוה של בן בנו ר׳ אלטר יצחק אלימלך. דיבר שם מענין פטירת וקבורת צדיקים, ומיהר לשוב לירושלים בה נפטר ביום ה׳ סיון.

בתרע״ג נשא את הבת הגדולה חיה, ונולדו לו ממנה: א. רבי אלעזר צבי הי״ד חתן רבי אלטר מאלטשטט; ב. רבי שלום מירושלים; ג. רבי מנחם מאניש מירושלים ובני ברק. משנפטרה ביום כ״ז אד״ב תרע״ט בדמי ימיה, נשא את אחותה הצעירה רבקה הענא, נפטרה ביום כ״ט טבת תשמ״ה. ממנה נולדו לו: ד. חנה רחל זו׳ ר׳ ירחמיאל ב״ר מרדכי דוד אונגר מדומברובה בברוקלין. נפטרה ביום ו׳ אדר תשל״ט בהניחה עשרה ילדים; ה. הינדא זו׳ ר׳ עקיבא משה גוטליב מזכיר הרבנות הראשית בירושלים וחמשת ילדיהם; ו. ר׳ אלטר יצחק אלימלך. נשא את שושנה בת הרב ברנדויין האדמו״ר מטורקא, ולהם ילדים; ז. גיטל זו׳ ר׳ נפתלי צבי ב״ר ישכר בר רובין מדומברובה. ילדיהם: 1. חיה זו׳ ר׳ יהודה קליין; 2. הרב ישכר בריש באנטורפן; 3. אסתר; 4. ר׳ אברהם מרדכי; ח. ר׳ ישכר דוב מב״ב שהוציא לאור מספרי אבותיו. נשא את מלכה בת ר׳ נחום אריה ואלטע חנה פיגא

לקס. אחרי י״ח שנות נישואין נולדו לו שלושה ילדים; ט. ר׳ יהושע יליד תרצ״ד. נשא את טובה אדעל בת ר׳ משה מנחם רוזלר (ולא גולדשטוף) נכד הברוך טעם, וילדיו: 1. לאה רחל; 2. אליעזר צבי. ר״י ירש את כתב היד של ספר זקן ביתו, ומסרו להדפסה.

לא עבר עליו יום שלא דיבר מאבותיו, והוציא לאור מספריהם. כבר באונגוואר הדפיס את בן ביתי על תהילים, ובעצמו כתב אז יותר מארבעים ספרים שבהם: בית יעקב עה״ת ומועדים, על אותיות רבתיות וזעירות והמסורה; עיון יעקב ואגודת לולב על אגדות הש״ס; קהלת יעקב — דרושים מא׳ עד ת׳; טועמיה חיים זכו — על הטעמים רביעי זקף גדול וגרשיים; ברכת אבות על ברכות; כתר לראשך על כת״ר המצוות; פרי חיים על תהילים, ועל שבת חודש ומועד, ועל התורה; ישועות יעקב על חנוכה ופורים. נדפס ממנו קונ׳ **בית יעקב**, הערות והוספות לספר חבת ירושלים, מהדורת ירושלים תשכ״ד, וכן ד״ת בהמאור ובספר טהרת יום טוב. הוציא לאור בירושלים ע״י משמשו ר׳ צבי מושקוביץ, עם הקדמות ארוכות בד״ת, את הספרים: זכרון דברים מסודר מחדש בתשכ״ז; ד״צ של אור עינים ח״ב תשכ״ט, ולא ראיתים.

שבת שלום ומבורך, דרושים הנרמזים בר״ת של שבת, ירושלים, דפוס א. ב., תש״ל, קב עמ׳, עם הקדמה קצרה מהמו״ל, קיצור תולדות המחבר, והקדמתו משנת תרע״ח בה חיבר את הספר.

בית אבות, דרושים במעלות ומדרגות שלושת האבות באופנים רבים. מחולק לשלושה: בית אברהם (סה), יצחק (מא), יעקב (יט), ירושלים תשל״ד, קנח עמ׳. בהסכמת הרב שרגא שמואל שניצלר מטשאבא שהסתופף בצילו, כותב עליו: חד בדרא בפירושי וחדו״ת בדרך הרמז. יצא לאור מכתב יד ע״י בנו הרב ישכר דוב, הכותב בהקדמתו שנוספו כאן מראי מקומות, ביאורים ומפתחות, ומודה לעורך הרב שלום משולם ויינברגר. היו למחבר בכתובים עוד ד׳ ספרים, גם על יתר ז׳ הרועים. מעמ׳ קלא: פרפראות לחכמה — מפתח לר״ת, ותוכן הענינים. **מה זאת**, בעניני שבת ברית ותפילין הרמוזים בתיבות זאת שבתנ״ך, יצא לאור בשכפול מכתב יד על ידי בנו הרי״ד, תשמ״א, ד, 13 עמ׳.

תולדות אנשי שם, 90; המאור, קפד, 25-27, וזכרונות המאור, ח״ב, שמט; ש.י. המודיע, י״א תמוז תשכ״ט, ה, ד.ס. י״ט סיון תש״ל; הרב נתן אורטנר, שערים, ט״ו תמוז תשכ״ט, ג, י״ב אב, ג.

ר׳ חיים מאיר יחיאל ב״ר זידא **ספרין**

מסאהל (תרס״ה׳ — תש״ג׳)

בנו של ר׳ זידא האדמו״ר בדוברומיל. נשא בתרפ״ט

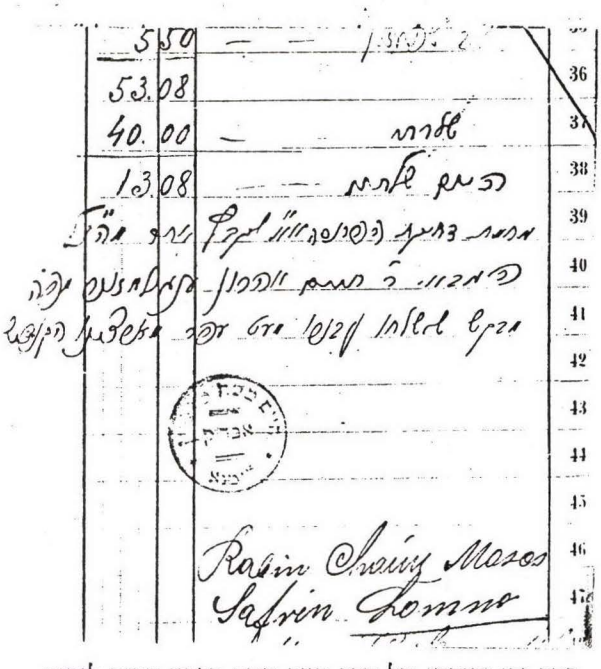
הנהלת צעירי אגודת ישראל בדוברומיל, בנישואי היו״ר הרב חיים מאיר יחיאל ספרין באד״א תרפ״ט (יושב במרכז). לידו בצד שמאל: הרב דוד משה מרזל שהתמונה ברשותו בירושלים. באמצע השורה העליונה: מנחם ספרין אחי החתן.

את בתו של ר׳ נחמיה שפירא אב״ד ססוב בסטריזוב. רבה של סאהל. מראשי אגודת ישראל. נספה בשואה הי״ד.

הוציא לאור בעריכתו ובהשתתפותו: **אחיאסף**, ירחון רבני תורני להלכה פלפול ואגדה. ראיתי שנה א׳ חוברת א׳, בילגוריי, דפוס רנ״נ קראנענבערג, מנ״א תרפ״ט; שנה ב׳ תר״ץ, חו׳ א-ב תשרי־חשון, רישא, דפוס ר׳ שלום שיף, חו׳ ג-ה, כסלו־שבט, שוב בבילגוריי.

בין היתר משתתפים: רי״ל צירלזון (תשובתו בחו׳ א׳, סי׳ ה׳); ר׳ אליהו יהושע הוברבנד בהאב״ד סלומניק (חדו״ת בחו׳ א-ב, סי׳ ו), ר׳ משה יעקב ברונשטיין מנשלסק (בסי׳ ט׳, ובחו׳ ג-ה, סי׳ כא), ר׳ דוברל פרלמוטר מנשלסק (סי׳ טו). הגהות רצ״ה אב״ד ברלין על סדר קדשים, הועתקו ע״י ר׳ ישעיה יחיאל גלזר מפיעטרקוב (חו׳ ג-ה, סי׳ טז).

תשובות אליו: דובב מישרים, ח״א, פא בתרצ״ד; מנחת יחיאל, ח״ב, קסג; ש״ב, נחלת אבי, קז-קי בתרצ״ה; רי״ל צירלסון באהל תורה (הירשפרונג), תרפ״ח, חו׳ א, עמ׳ ג.

כתב ידו וחותמו של הרב חיים משה ספרין אב״ד לימנא. חשבון על מעות א״י ששלח, ובקשה לשלוח עפר אה״ק לגבאי ר׳ חיים אהרון ענגילמאיר.

ר׳ יעקב (יעקלה) ספרין

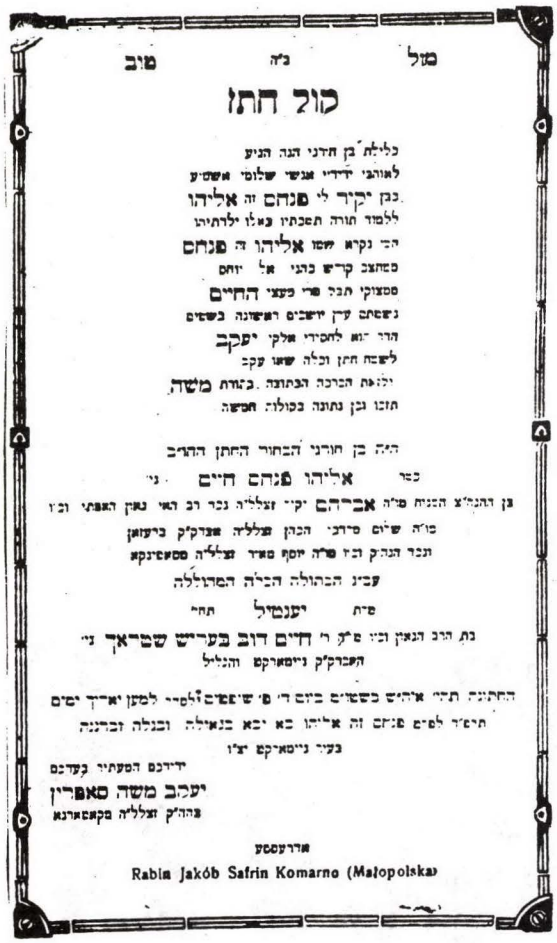
בנו של הרבי מקומרנא. חתן ראמ״ש טויב הרבי מססוב בפמורן. במלה״ע א׳ גלה עם חמיו לאושפיצין. גר בביתו של ר׳ יקיר זינגר מאחורי העיריה ובית המעצר, ובשבתות נעשה לו שם מנין. כל השבוע התפלל בביכ״נ חברה משניות. אחרי המלחמה רב בפמורן. לבסוף עבר לקומרנא.

אושפיצין, 201, 206.

ר׳ יעקב משה ב״ר אליעזר צבי ספרין

מקומרנא (תרכ״א — תרפ״ט)

נולד בקומרנא ביום ה׳ תמוז תרכ״א לאביו רבי אליעזר צבי. המוהל היה זקנו רבי יצחק אייזיק מקומרנא, שאמר עליו שיהיה מוצלח ופועל ישועות. הסנדק היה המהרי״א מזידיטשוב שהסתכל בפניו ואמר: יש לו נשמה גדולה, יהיה בר מזל גדול, ואפילו אם יגור ביער ינהרו אליו אלפי יהודים. אצל שניהם למד תורה. נשא את אלטע אסתר פייגטשע הורביץ, נכדת זקנו רבי אברהם מרדכי מפינטשוב. משנפטרה בסמבור ביום ה׳ סיון תרע״ו, נשא בתרע״ח את בתו של החקל יצחק מספינקא, אלמנתו של רבי יקיר נכד המהרש״ם. בתרפ״ד השיא בניימרקט את בנה ר׳ אליהו פנחס חיים, ליענטיל בת האב״ד ר׳ חיים דב בריש שטרוך. גר אצל חמיו בפולין הרוסית, ומשם קל היה לו לנסוע אל צדיקים ברחבי רוסיה ללא תעודת מסע. במיוחד

מזל בלה טוב

כוך חתן

כלילת בן חדני הנה הניע
לאוהבי ידידי אנשי שלומי אשמ״ע
כבן יקיר לי **פנחם** זה **אליהו**
ללמוד תורה תשבחתיו נאלו ילדותיהו
הוי נקרא שמו **אליהו** הי **פנחם**
פתחצב קרש כתני אל יוחם
פתצוקי תבל מרי פעני **החיים**
נשמתם עין ישבים ראשונה בשמים
הדר הוא לחסידי אלקי **יעקב**
לשבת חתן וכלה שאו עקב
יגלגת הברכה הבתולה בכורת **משה**
תזכו בן נתונה בתולה חפשה

הזה בן תורני הבחור החתן ההרב
כמר **אליהו פנחם חיים** נ״י
בן הה״צ הגדול מרה **אברהם** יקיר זצללה״ה נכד רב האי נאון האפתי וכו׳
מורה שלום מרדכי הכהן שללה״ה אפרק״ק ביעזען
תבר הגה״ק וכו׳ מרה יוסף מאיר זצללה״ה מסאמינקא
עבין הבתולה הברה המהוללה
בת תרב הגאון וכו׳ מ״ק ר׳ **חיים דוב בעריש שטראך** נ״י
דאפרק״ק נייטראקא והגליל
החתונה תהי׳ אהים בשמים ביום ד׳ פ׳ שמות לפ״ק למנין יאדך ימים
תיזכו לראות בנים **פנחם** זה **אליהו** בא יבא בגאולה ובגולה ובהרנה
בעיר נייטראקא יצ״ו
ידידכם המעתיר בעדכם
יעקב משה סאפרין
מהה״ק זצללה״ה מקאמארנא

אדרעסע
Rabin Jakób Safrin Komarno (Małopolska)

הזמנת רי״מ ספרין לנישואי בנו החורג נכד המהרש״ם ביום ד׳ שופטים תרפ״ד בניימרקט, עם יענטיל בת האב״ד ר׳ חיים דוב בעריש שטראך.

דבק ברבי אברהם המגיד מטריסק, שבירך אותו שבכל עת שירצה יהיו לו דמעות. ואכן תפילתו זיעזעה לבבות, ובבכיו החזיר יהודים בתשובה. אחרי הבר מצוה שלו נסע עם אביו לצאנז, ונשאר שם זמן מה.

משנפטר אביו קיבל את ההנהגה בקומרנא, ונחשב כאחד האדמורי״ם המפורסמים. יהודים מכל הסוגים דבקו בו בגלל אישיותו הקורנת, וחסידות קומרנא עלתה ופרחה. היה ״מבטיח״ ישועות בפה מלא, ונודע כבעל מופת גדול. רבנים ואדמורי״ם חסו בצילו, וביניהם: רבי שלמה ליב מטיטשין, רבי שמעון מסקרנביץ, האדמורי״ם מירוסלב ומסקולי, ומהונגריה: רבי ישעיה מקרסטיר, והאדמורי״ם מליסקא, קאסאני והאדאס. פתקאות שלחו אליו האדמורי״ם מאוסטרובצה, אלכסנדר ורדומסק. בזמן מלה״ע א׳ גר בסמבור ובדברצין. בשובו לגליציה ישב בלבוב, עד ששוקמה חצרו בתרפ״ב. באותה שנה ערך מסע מזהיר בפולין. תמך ביושבי א״י, והעדיף תשמישי קדושה שבאו ממנה. בסוף ימיו השתוקק לעלות לארץ, אך חזקו עליו הפצרות מקורביו שלא יעזבם. בנסעו להתרפא במרחץ טצמנסדורף שליד וינא, נפטר שם ביום ט״ו תמוז תרפ״ט, והובל לקברי אבותיו בקומרנא. נספד תמרורים ע״י חתנו המנחת אלעזר, שנשבע כי חמיו היה בעל רוח הקודש. הניח בכתב יד את הספרים בקבלה: מחשבת יעקב, שמחת יעקב וישועות יעקב. כולם אבדו בשואה, ושרדו ממנו רק כמה גרגירים. מצבתו נותרה בשלימות אחרי החורבן.

ילדיו: א. ר׳ שלום שמילא את מקומו בקומרנא; ב. הינדה זו׳ ר׳ נפתלי צבי זילברשטיין אב״ד הולשיץ; ג. פרומט עלע זו׳ ר׳ אלעזר הלוי אפשטין האדמו״ר מזלושיץ (נולד תר״ם, נספה בשואה הי״ד), ב״ר חיים מאיר מניישטט (נפטר ביום ז׳ טבת תרע״ד, ב״ר יוסף ברוך היהודי הטוב בנו של המאור ושמש. ילדיו: 1. ר׳ יוסף דוד מסוקולוב, חתן ר׳ דוד הורביץ

במקום מרפא: רבי יעקב משה ספרין מקומרנא (במרכז מורה באצבע), בנו רבי שלום, וביניהם בעל חקל יצחק מספינקא

מפשצלוב ברא״ח מפלנטש; 2. זו׳ בן דודה ר׳ שמואל בומבך האדמו״ר בבנדין, ב״ר אליהו אב״ד אושפיצין. כולם נספו בשואה הי״ד; ד. גיטל זו׳ ר׳ חיים נחום ה״ש אב״ד מושציסק, ב״ר משה ב״ר דוד מקשאנוב. נישאה בשנית לרבי אהרן מנדל גוטרמן האדמו״ר מרדזימין; ה. רבקה זו׳ ר׳ אליהו בומבך אב״ד אושפיצין; ו. רחל זו׳ ר׳ חיים אלעזר שפירא ממונקאטש; ז. חנה שרה. נישאה בתרע״ג לר׳ שמחה חיים הורביץ אדמו״ר בסנדובה וישנה הי״ד.

תשובה אליו: הרי בשמים, ח״ב, פד בתרנ״ב. מכתבו בתשובה כהלכה, 178. קוויטל שהוגש לו, אהבת ישראל (בקמייסטר), שיב. ד״ת מבנו(!) רבי אלטר, הגדש״פ שולחן הטהור, סוף דף יח.

אהלי שם, 438; בסוד ישרים ועדה, ריג-רכט; בית קומרנא, 101-116; שושלת הקודש, צד-קא, קטו.

ר׳ יצחק (איזיק) יהודה יחיאל ב״ר אלכסנדר סנדר ספרין

מקומרנא (תקס״ו — תרל״ד)

נולד בסמבור ביום כ״ה שבט תקס״ו, כבן יחיד לאביו ר׳ אלכסנדר סנדר אייכנשטיין, השלישי בבניו של ר׳ יצחק איזיק מכפר ספרין. נתיתם לפני הבר מצוה, ונתחנך אצל דודו רבו המובהק ״בעוה״ז ובעוה״ב״ רבי צבי הירש מזידיטשוב. בשער ספר מצות עמר כתב, שמגיל שלוש התאבק בעפר רגלי הצדיקים. מגיל שש־שבע למד קבלה עם אביו. נסמך מרצ״ה מזידיטשוב ומאחיו רבי משה מסמבור שקרא לו בפעם הראשונה מורה מורנו בפרשת בהר, ואמר לו בפנים נהירין עשיתי אותך גואל, ומהחוזה מלובלין שקירב אותו מאד, ונתן לו את הזרוע בליל הסדר כאות לסמיכה. מלבד דודו שימש עוד ח״י צדיקים בעלי רוח הקודש כפי שכתב בהקדמת זוהר חי, ורשימתם בראש בן ביתי על תהילים. ביניהם: הישׁ״מ, רז״ו מזברז, ר׳ משה צבי מסוורן, ראי״ה מאפטא, רנ״צ מרופשיץ וחתנו ר׳ אשר ישעיה, ר״מ מפרימישלן, ר״י מרוזין, הדע״ק, ר׳ שמעון מירוסלב, רמ״מ לעזער מטרנוב, מלא הרועים, הבני״ש, האור לשמים, ר׳ ישעיה מפשדבורז ורצ״ה מרימנוב.

בתקע״ה אירס את גיטל בת רבי אברהם מרדכי הורביץ מפינטשוב, נפטרה ה׳ אייר, בבית החוזה מלובלין שאמר עליו שיש לו את נשמת עלי הכהן, ואכן נסתלק ביום פטירתו. התנאים נדפסו בראש אוצר החיים, ובפעם היחידה נקרא שם בתוספת השם מיכל. חמיו הצדיק היה בנו של ר׳ יעקב בנימין זאב אב״ד וולברום, ב״ר משה אב״ד בנדין, ב״ר אהרן מרגליות אחי המעשה רוקח, וכן התיחס למגיני שלמה ועוד. שימש שלוש מאות צדיקים

בעלי רוח הקודש, ובהם: ריי״מ מזלוטשוב, רל״י מברדיטשוב, האחים הנו״א ור׳ זוסיא, הדגל, ר״ש מקרלין והחוזה. קרובו של האוהב ישראל, וחברו של השרף מסטרליסק. בין תלמידיו: ר׳ חיים דוד ברנרד דוקטור ור׳ יצחק מוורקה. נפטר בן ח״ן ביום י״ז אב תקפ״ד (שושלת הקודש, סו).

אחרי נישואיו בתקפ״ב למד כמה שנים בפינטשוב בהתבודדות, ורק חבירו ר׳ שלמה יוסף ידע על השגותיו הנפלאות. כשנפטר חמיו שלימדו תורה, קרא לו דודו רצ״ה לבוא לזידיטשוב ללמוד במחיצתו. היה דחוק מאד, וסבל חרפת רעב. בהשפעת דודו קיבל בתרפ״ט מינוי כדומ״ץ בזידיטשוב(?), אלא שבא רב אחר ונטל את התפקיד. בסוף קיץ תקצ״א עבר לקומרנא, והתפלל בה בקלויז לובלין. היו לו שם מאבקים רבים ורדיפות עד שהוכר, וקומרנא הפכה בזכותו לסמל של חסידות צרופה, עבודת ה׳ במסירות נפש בתפילה ובלימוד נגלה ונסתר. עזר רבות לעניים, עודד נשברי לב, וסוחרים התייעצו עמו. בגלל מידותיו התרומיות היתה רוח הבריות נוחה הימנו. בתרכ״ה בנה לו שם בית מדרש גדול.

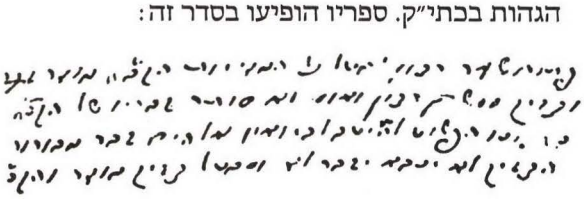
דמות מיוחדת במינה בין צדיקי הדורות ברבגווניותו, בהיקפו הרחב, במדרגותיו הגבוהות, ובראיתו הפקוחה. עיקרו שתול בדורות קודמים, ומתורתם העביר בנופו הרחב לדורות הבאים. בהקדמת זוהר חי כותב עליו בנו: אמר שיש לו בנשמתו הטהורה חלק אחד מנשמת האריז״ל והצורה שלו, וחלק מנשמת הבעש״ט, ולא עבר יום בחייו שלא דיבר מהם. כמו־כן חלק מהינוקא שבזוהר, ועוד חלקי נשמות מנשמת תנאים ואמוראים שלא רצה לגלות. היה קשור בבעש״ט, וראה עצמו כתלמידו. הירבה לצטט ממנו, ולפרש את דבריו. בעל רוח הקודש נגלית, ונפלאות סיפרו על ראיתו למרחק והכרתו בני אדם. חזה את מפלת הקיסר בתרכ״ו. בעל רגש הרושם את חלומותיו, ומיטלטל בין שמחה וסערה לשברון לב וענוה. את יעודו ראה בהפצת ספרי הזוהר וחכמת הקבלה.

לא הירבה להתערב בפולמוסי הדור, פרט לעופות קפריסין שאסר בתוקף. במחלוקת עם סדיגורה עמד מנגד, ורק אחרי החרם כתב לטובת הדב״ח. עליות וירידות היו ביחסיו עם ריי״ש נתנזון. מבלי להזכיר את שמו חלק בשו״מ, ח״ב, פז בתרי״ז, על מה שכתב בנוצר חסד בהיתר קטלנית, בהגינו על נישואי ר״י מרוזין עם מי שנתאלמנה בשנית מרצ״ה מרימנוב. בתרי״ח מכנהו כבר הרה״ח (רביעאה, ח״ג, סוס״י פט), אבל הרים גבהו ביניהם. מאוחר יותר למד להעריכו, אחרי שנפגשו בברית אצל ראז״ו סלט, ואף בא לנחמו, והזכיר את עצמו עם שם אמו. בפולמוס העופות תקף את ר״ש הלר מצפת שאסר, אך לא את המהרי״א. אמר עליו לראז״ו סלט כי נס שעוסק בנסתר, ולולא כן היה מאפיל עלינו בלמדנותו. בידידות רבה היה עם בן דודו המהרי״א מזידיטשוב, וכל שנה נסע אליו לזידיטשוב, וערכו שולחן יחדיו.

על תלמידיו בגליציה נמנו ראז״ו סלט מלבוב, ר׳ יהודה גרשון פיקהולץ מרוזדול, ר׳ יהושע מאלטשטט, רמ״מ לנדמן מפוטוליטש, ורצ״ה טייכר מקראקא. בהיותו בהונגריה נסעו אליו ר׳ מנחם א״ש מאונגוואר, רצ״ה מליסקא (התרגש מתורותיו, ואמר שהן הלכה למשה מסיני. הספדו נדפס בספרו הישר והטוב), ר׳ יוסף מאיר וייס מספינקא, ר׳ דוד פיגלס, ר׳ הרשל קוליהנדלר, ר׳ משה נתן יונגרייז, ור׳ צבי ב״ר יעקב פיש מקאלוב.

בשנתו האחרונה כתב את חידושיו עד ערב פסח, והפסיק בזוהר חי ואתחנן על פטירת משה. אחרי הפסח נחלה, וכשרצה להמשיך לכתוב לא מצאו את כתב היד, ואח״כ כבר לא היה יכול יותר. ביום פטירתו לא הרפה מעבודתו, הניח שני זוגות תפילין, ובעצמו קשרם. התפלל בציבור, ונפטרו מעל פניו כמה אנשים. נכדו ר׳ יהודה צבי מרוזדול שעמד ליד מיטתו שאלהו מדוע הוא רועד בכל גופו, ואמר מפני שבקרוב יצטרך לתת דין וחשבון לפני הקב״ה. ירדו אז גשמים רבים, ודרכי העיר הפכו לבוץ דביק. היה זה יום א׳ י׳ אייר תרל״ד, בו סיים לומר קדיש על בן דודו מזידיטשוב. התפלל מנחה בציבור, ייחד יחודים, וחמש דקות אחרי חצות הלילה נפטר. בלויתו בוססו בשלג הכבד שירד בלילה, תופעת מזג אויר נדירה לעונה זו. כל בני הקהילה יצאו ללוותו, ורבנים גדולים הספידוהו. הייטב לב אמר עליו שהיתה לו ידיעת התורה כמו מלאך. ילדיו: א. ר׳ אלכסנדר סנדר הגדול; ב. ר׳ אליעזר צבי הצעיר שמילא את מקומו בקומרנא; ג. הינדה שרה.

כתב והדפיס הרבה בנגלה, ועוד יותר בנסתר. נטה בפירושיו מדרכו של דודו רצ״ה. המעתיק הקבוע של כתביו היה ר׳ יעקב קופל שנפלד מקומרנא ב״ר שמואל יוסף מטורקא, והמגיה המקובל ר׳ שלמה זלמן בלומנפלד מקוזובה. ספרים רבים נותרו בכתב יד, כמו פירושים על כמה ממסכתות ירושלמי זרעים, הגהות על בבלי וירושלמי, שו״ע או״ח, ותקוני זוהר. ברשות רא״א זיס מסכת חגיגה עם הגהות בכתי״ק. ספריו הופיעו בסדר זה:

חדו״ת כתיבת יד מהרי״א מקומרנא

מצות עמר, לבוב תר״ח, יב ד׳. בשער מזכיר שחיבר עשירית האיפה, פני זקן ח״א על המשניות וח״ב על דרכי הצדיקים ועבודתם (לא נדפס), רקיע השמים על המסורת (היכל הברכה כנראה), אמונת השם על י״ג עיקרים (דרך אמונה), ואוצר החיים על המצוות שספר זה הוא חלק ממנו, ונכלל בו במהדורות הבאות, ויקרא, דף כ.

תורת כהנים, ספרא עם פירוש **עשירית האיפה** בו כלול בתמציתיות הפירוש קרבן אהרן, לעמבערג, ידידו הגביר ר׳ חיים דוד שרף בסיוע בני המחבר, דפוס ליבל בלבן, תר״ח (תחילת תר״ט), ב, קנח ד׳. בחיבור הפירוש עסק ג׳ שנים רצופות בתקצ״ב—תקצ״ד. המסכימים: הישׁ״מ בתקצ״ח (מנחה טהורה, והשכינה במעשה ידיו שורה... ולכבוד נשמת הצדיק הרב הגאון אבי המחבר, אשר ספון וטמון פה עירנו); מהר״ם א״ש בתקצ״ט (יקר רוח איש תבונות, ה״ה הרב החריף ובקי זרע קודש מצבתו, בין עבותים צורתו... יגע בכל כוחו, והיה ה׳ מבטחו... מפיו שמעתי מקצת דברים מזוקקים). בתחילת ההקדמה יחוסו, ואח״כ מתאר בה כיצד למד מתוך דחק ויסורים, בריאות רעועה, בזיונות, טלטול וגלות. בסוף השיר שבחתימת הספר, מביע תקוה להדפיס קונ׳ עשירית האיפה עם שמות הקונים. ד״צ בניו יארק, דפוס ר׳ יוסף סאקס ושותפו רחי״ל יעקובוביטש, תשכ״א, עם הקדמת המהדיר נכדו רח״י ספרין, ובצירוף שקלים עם פני זקן. השער פותח במילים: עשירית האיפה.

דרך אמונה על י״ג העיקרים, לעמבערג, דפוס חיה גרוסמן, תר״י (ולא תר״ח), ל׳ ד׳, ובסוף שמות חמישה מנויים. נתחבר בצעירותו אחרי פטירת דודו רצ״ה, ולא שינה עתה. נכלל אח״כ בספרו היכל הברכה, פרשת בראשית, דפים כט-לז. ד״צ בבני ברק תשל״ה ע״י נכדו הרב ישכר דב ספרין, בתוספת דף תודה לידידי קומרנא שאיפשרו את ההוצאה.

מסכת שקלים תלמוד ירושלמי עם פירוש **פני זקן**, לבוב, דפוס יוסף שניידר, תרי״א, ל׳ ד׳. בהקדמתו מזכיר את חיבוריו הקודמים אוצר החיים ועשירית האיפה, וכותב שהספר הוא חלק מחיבור כולל על המשנה והירושלמי. צולם מחדש בניו יורק תשכ״א, בסוף ספרו עשירית האיפה.

נדבת פי עמ״ס קנים, ועד דף ט ע״ב: תקוני הגהות לספריו על תו״כ ושקלים, לעמבערג, דפוס גרוסמן, תרי״ג (ולא תר״ח), יז ד׳. בסוף רשימת מנויים מפורטת, שרובה מהונגריה ומיעוטה מגליציה.

אדם ישר, תפילות לעצירת מגיפה ר״ל מלוקטות מהאר״י, לבוב, בנו רא״צ, תרט״ז (ולא תרט״ו), ח׳ ד׳, בתוספת עמוד אחרון שבו קמיע דמוי יד. בהקדמתו כותב שחיברו בכח מה שנסמך בחיי החוזה, מדודו ורבו רצ״ה ומשאר צדיקים. נספח לספר נצר חסד שנדפס עמו, בגלל הצורך בעת מגיפות שפשטו אז. צולם מחדש לזכר רח״י ספרין עם נדבת פי, ברוקלין, דרך הטובה, תש״ל לערך, עם הנצחות בעמוד האחורי.

נצר חסד (בכמה מהמהדורות הבאות: נוצר חסד), פירוש על אבות בדרך הבעש״ט, עם הפנים והקדמתו. הדפיסו לראשונה בנו רא״צ בלבוב תרט״ז (ולא תרט״ו), א, נא ד׳. לחלק מהספרים צורף הספר אדם ישר. ד״צ בכריכת נייר, ב״ב תשל״ו. מהדורות נוספות בתוך המשניות שעם פירושו עצי עדן, לעמבערג תרכ״ב, ניו יורק תשכ״ו ועוד, כשסביב פרק ששי עם פירש״י ובלי יתר הפירושים. ר׳ משה ב״ר זאב חאייטין אב״ד בארזא שליד טשרניגוב, הדפיס בלובלין תרנ״ב ספר אמרי נעם על פרקי אבות, עם הנוצר חסד וביאורו שלו מגן אבות. נדפס שוב ע״י בנו רמ״מ בוורשא תרנ״ה, 126 עמ׳. הם שינו את הלשון והשמיטו הרבה, ובמיוחד נחסר פרק ששי. חזר ונדפס בווארשא, בימ״ס ר׳ פייביל ראזען, תרפ״ח. מהדורה מתוקנת ושלימה ע״י ר׳ שמעון בלומנטל, ירושלים, דפוס לעווי ושותפיו, תרע״ב. המסכימים: נכדי המחבר; בד״צ החסידים: ר׳ ליפמן דוד בר״י (שובקס), ר׳ קלמן חמאדיש, ור׳ בצלאל ישעיה ברנשטיין (אתמחי גברא קדישא הדין, ונודע גודל קדושתו, ועוצם תקפו בנגלה ובנסתר); ב״ד הספרדים: ר׳ שמואל נסים, ר׳ שלום הדאיה ור׳ חיים אליה הלוי. בהתחלה הקדמת המלבה״ד, ומהמחבר לספרו אוצר החיים. מהדורה מוגהת וערוכה עם הקדמה ע״י נכדו ר׳ שלום טויב מרוזדול, בתוספת ליקוטים משאר חיבוריו, גרוו״ד, דפוס רב״ז רובינשטיין, תש״ג. יצאה לאור ע״י ר׳ צבי שיק, שאביו ר׳ זאב קיבל מהמחבר סמיכה לשו״ב. בהתחלה הנצחות ושמות המנויים. ד״צ הוצאה זו בגרמניה, אשע, תש״ח, וניו יורק תשל״ח. מהדורה (שמינית) נאה ביותר עם השלמות והוספות, ע״י נכדו הרב יהודה יצחק פרנקל שכתב גם הקדמה ופרטים רבים על היחוס, ירושלים תשט״ו, ד, קעח עמ׳, והוצאה נוספת בברוקלין תשל״ה. מהדורת פאר משוכללת באותיות מרובעות ומודגשות ע״י נכדו הרב אברהם מרדכי ספרין, ירושלים תשמ״ב, 17, קמט עמ׳, עם הסכמת אביו ומבוא המהדיר על שיפוריו, ובסוף מפתחות והנצחות. לחלק מהעותקים צירף אדם ישר, וקונ׳ מציב גבול אלמנה, לבירור דיני קטלנית בהם פסק המחבר בספרו זה.

נתיב מצותיך, הקדמה לספר המצוות הנקרא אוצר החיים, הובאה לדפוס עם הקדמתו ע״י בניו, למברג, דפוס מיכאל י. פורמבה, תרי״ח, מא ד׳. בעמוד האחרון תשובה בענין הכריעות, ובסוף דברי

המעתיק. נספח עמו: **אוצר החיים**, ח״א, בראשית, עם קיצור המצוות בדרך פרד״ס, כז ד׳. על יתר החומשים נכלל באריכות בתוך היכל הברכה, וזה מכיון שנדפס בנפרד לא נכלל שוב, אלא במהדורות הבאות של נתיב מצותיך. הוצאה שניה בפרזעמישל, דפוס רח״א זופניק ור״ח קנאללער, תרמ״ד, ד, נח; לח ד׳, ע״י נכדו ר׳ מוניש ספרין עם הקדמתו, הסכמת אביו רא״צ, ושטר התנאים של המחבר. מהדורה שלישית מוגהת ומתוקנת ו״שביל היחידים״ ע״י הרב ישראל יצחק רייזמן (עם הקדמתו), ועוד מקובל החפץ בעילום שמו (ריא״ז מרגליות), ירושלים, דפוס י. ע. איתאח, תש״ז, י׳, קמד; ח, פח עמ׳. יצאה לאור ע״י ר׳ שלום ברח״י ספרין, ע״י ר׳ יהודה יצחק פרנקל מת״א, ובסופה רשימת התורמים. מהדורה רביעית עם תיקונים, הדגשות ומפתחות בויליאמסבורג, ספרים קדושים, תש״ל, ע״י שלושה מהדירים שתיקנו שיבושים נוספים, צירפו את הקדמתם, הסכמת רבי מנחם שלמה טויב מקאלוב נכד המחבר, מערכת המחבר בעשר קדושות, ורשימת המנויים, בתוך תוספת של ח׳ עמ׳ בהתחלה ושתה בסוף. מהדורה מפוארת עם ציונים ע״י הרב אברהם מרדכי ספרין, ירושלים תשמ״ב.

משניות עם רע״ב, תוי״ט, תוספות חדשים וראשון לציון, עם פירושיו שהם קיצור מפרשי המשנה: **מעשה ארג, פני זקן, עצי עדן**, לעמבערג, דפוס רצ״ה שפערלינג ור׳ בעריש לוריא, תרכ״א, ה, צז, כו, צד; א, קמג; א, קכט, א; א, קפד; א, צד, מג; א, רצו ד׳. שלושת הפירושים רק על זרעים וטהרות, ועצי עדן על ששת הסדרים. פירושו בשיטת הרמב״ם, ובתחילת זרעים הקדמתו. בהקדמת טהרות מפליג במעלת הגר״א מוילנא, ולפי גירסותיו העתיק מהתוספתא. בהוצאת תרכ״ב שער שונה. בין סדרי הדפוס היו משונאיו ששיבשו אפילו בגוף המשניות, ולכן רצה להדפיסם שוב בטשרנוביץ תרכ״ד, אלא שלא נסתייע הדבר. ד״צ ע״י נכדו רח״י בניו יארק, חי״ל, תשי״ד. בהקדמתו כותב שהשתדל לתקן את השיבושים, ומציג בסוף את רשימת המסייעים ובני משפחתו.

תורה עם פירוש **היכל הברכה**, עם הפנים, אונקלוס, רש״י, בעל הטורים ותולדות אהרן, מסורה גדולה וקטנה, פירוש מנורת שלמה על המסורת, משכיל לדוד (פארדו) על פירש״י ופירושיו, אוצר החיים על המצוות, והיכל הברכה על חסירות ויתירות דגושים ורפים על פי הקבלה. בהקדמותיו כותב שהחל לחברו בתקצ״ב בן כ״ו. בהתחלה כתב ארבע שנים באריכות רבה על פרשיות בראשית־נח, וכעת בזקנותו ממשיך בקיצור יתר. מספר שדודו רצ״ה אחז בזקנו, ונשבע שלא ייפטר מן העולם עד שיעשהו כלי מחזיק ברכה, ואל יצטער על שמתחרהו זכה ברבנות רוזלא. חמשת הכרכים נדפסו עשר שנים בלמברג בנייר שרייב (כתיבה) משובח, עם ג׳ מגיהים ובהם רש״ז מקוזובה שצירף שתי הוספותיו והקדמה, בסדר זה: במדבר, דפוס פעסיל באלאבן, תרכ״ד, ב, רפג, ט ד׳, בצירוף מגילת רות עם הפרשנים הרגילים. בהסכמת מהרי״א מזידיטשוב כותב: ידידי ש״ב ומחותני הרב הצדיק בוצינא קדישא, נהירין ליה שבילי רקיע כשבילי נהרדעא. ויקרא בתרכ״ו, ב, ש, יא, נב ד׳, בצירוף מגילת שה״ש עם הפירוש הקבלי ערוגת הבושם. שמות בתרכ״ז, בלוית מגילת אסתר עם פירושו **כתם אופיר**, ב, שכ, מו ד׳. בראשית בתרכ״ט, ומעבר לשער אגרת הקודש ששלח לחסידיו בהונגריה, ונדפסה גם בנפרד. נאמר בה: ומובטחנו שכל מי שיהיה חומש שלנו בביתו, ינצל מכל רע ומכל פגע רע ומחליים ומחסרון, ויהי ביתו מלא ברכת ה׳ וכל טוב, והצלחה ועושר וחיים ארוכים לו ולבניו בלי ספק, ובפרט באמונה שלימה. מבקש מכל אחד הרשום בפנקס אנשים שלנו, שיקח חומש וישלם תיכף. דברים ע״י הגיסים ר׳ אברהם יצחק מענקיש ור׳ אליעזר מארגאשיש, תרל״ד, ד, ריא, א, כו ד׳, ובסופו מגילות איכה וקוהלת עם פירש״י. הקדמתו שבחלק זה נדפסה רק במאה עותקים שנשלחו ליחידי סגולה. ד״צ מפואר יצא לאור בתש״י ע״י ר׳ הלל גרינפלד, עם הקדמת רא״א זיס. הקוים האדומים שבשער לא בגלל שנדפס בוינא הקומוניסטית, אלא לסמל שנדפס ע״י שרידי לשונות אש. ד״צ בניו יורק, יוסף וייס, תשכ״ז, ע״י רח״י ספרין עם הקדמתו, ושוב בתשל״ד ע״י בנו ר׳ אלתר יצחק אלימלך ספרין, בתוספת הקדמתו.

זוהר חי, פירוש על הזוה״ק על פי האריז״ל והבעש״ט ותלמידיו. ח״א על בראשית ח״א, לעמבערג, דפוס ר׳ אברהם ניסן זיס סג״ל ור׳ יעקב משולם ניק, תרל״ה, ד, רטו ד׳. בהקדמת בנו המו״ל רא״צ מוסר מתולדות אביו וסדר פטירתו, מונה את חיבוריו שבכתובים, ומה ראה אביו לקרוא לפירוש כך. הוא מספר שכאשר חיבר אביו את הפירוש, התענה כמה שבועות מבלי לאכול ולשתות ביום רק בלילה לפני השינה, לא דיבר עם בני אדם, ורק משסיים בראשית וראה שאין הדבר טוב לבריאותו, חדל מהנהגתו זו, וקבע לו מדי יום כמה שעות לכתיבה. ח״ב על בראשית ח״ב, א, רטז-תנו ד׳. ח״ג על שמות ח״א, פרעמישלא, דפוס רח״א זופניק ור״ח קנאללער, תרל״ח, ד, קסו ד׳. בהקדמה קצרה מבנו רא״צ מונה את חיבוריו שלו, ומצרף פירושי בן ביתי על מאמרי חז״ל, ותשובה בקבלה ממנו לר׳ אברהם ראב״ד מונקטש, ומאביו. על שמות ח״ב עם פירוש על ספרא דצניעותא, תר״ם, ב, רפה ד׳.

ח״ה על ויקרא־דברים, תחילת תרמ״ב, ב, רכח, ה ד׳. אחרי השער תודה לנכדו ר׳ מוניש שטרח בהדפסה, וכן למעתיק. הפירוש על דברים נכתב רק עד הפסוק רב לך אל תוסף בפרשת ואתחנן, והוא נדפס תחילה, ורק אח״כ הפירוש על כל במדבר. בסוף שמות המנויים שרובם מהגר, ותודה למפיץ ר׳ משה יעקב הולצמן מסמבור. בראש הספר הקדמת המחבר בה מספר על אביו, חמיו, ועל עצמו, ושהחל לחברו בשנת תרכ״ו. המגיה השני עם רש״ז היה ר׳ זלמן שנעפף מפוטיליטש. בדברי הסיום של ראי״צ לדברים מספר, שפעמיים נתן תקיעת כף לאביו שידפיס ספר זה, ובפירושיו שלו נוטה מדרך אביו. דפוס צילום מוקטן ע״י נכדו הרב ישכר בר ברח״י ספרין, ת״א, אופסט ברודי את כץ, חלקים א-ב, תשל״א, ו, תנז ד׳; ח״ג, תשל״ב, ח, קסו ד׳; ח״ד, תשל״ג, ד, רפח ד׳; ח״ה, תשל״ו, ב, רלב ד׳.

מגילת סתרים על פי כתבי יד ע״י נפתלי בן־מנחם, ירושלים, מוסד הרב קוק, תש״ד, צג עמ׳. היתה גנוזה בידי חסידי קומרנא ובבית הספרים, ונדפסה ליטוגרפית בכמה עותקים בוורשא תרפ״ד, מבלי שנשתייר אף עותק (כתבי יד בקבלה, 138). כוללת: ספר חזיונות כדוגמת רח״ו בו ראה את שורש נשמתו, ומעשה השם — סיפורי הבעש״ט ששמע מפי חמיו. בנספחים: הקדמות המחבר להיכל הברכה במדבר, הקדמת בנו לזוהר חי, ורשימה ביבליוגרפית של ספרי המהרי״א. הדפסה נוספת בתשי״ד. גוף הספר הופיע שוב בסידור חדש, ירושלים, ישיבת קומרנא היכל הברכה ודמשק אליעזר, דפוס מ. ספרא, תשכ״ח, סד עמ׳. ד״צ תש״ד אך בלי רוב ההערות, ברוקלין תשכ״ט, ע״י ר׳ יוסף יחיאל מיכל לעבאוויטש ור׳ יהושע מענדלאוויטש, עם הקדמתם. הוסיפו את נוסחי מצבות ראשי המשפחה, ומכתבי המחבר שבעשר קדושות.

שלחן הטהור ועליו **זר זהב**, פירוש על שו״ע או״ח על פי הקבלה. יצא לאור מכתב־יד עם הערות וציונים, ע״י ר׳ אברהם אבא זיס לו סייע בעריכה הרב דב ויין, תל־אביב, דפוס העשור, ח״א בתשכ״ג וח״ב בתשכ״ה, טז, שנט; ד, רב; ב, קלב עמ׳. המהדיר מגולל במבואו את פרשת הצלת כתב היד, שמסר לו בגיא ההריגה רבי ברוך ספרין מקומרנא, אשר השתוקק מאד להדפיסו, ואף כתב עליו פירוש גדול כדי כרך, אלא שלא מסרו יחד. כתב היד המקורי עד סי׳ רמא סיים המחבר בשנת תרכ״ד, ונשרף אצל נכדו ר׳ יעקב משה. בידו ההעתק בו למדו ר׳ פנחס נתן, ר׳ שלום ור׳ ברוך, וכן נסתייע בהעתק נוסף שהיה אצל ר׳ שמואל הלר בצפת. בסוף ח״ב: **שושלת הקודש** לתולדות אדמור״י השושלת. ד״צ מוקטן בכרך אחד בהשמטת שושלת הקודש, ירושלים, מפעלי ספרים ליצוא, תשל״ח.

תולדותיו נכתבו ע״י בנו בהקדמה לזוהר חי, ועובדו מחדש ע״י ראי״א זיס בשושלת הקודש, נב-עט, קכב-קכו. ספר מיוחד עליו כתב ר׳ חיים יהודה ברל: ר׳ יצחק אייזיק מקאמרנא, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשכ״ה, 309 עמ׳. יש לו מדור בעשר קדושות, 84-105. ר׳ יצחק דב בר ב״ר צבי הירש מביא בספרו אמונת צדיקים שהוא קהל חסידים החדש, מאתיים סיפורים מצדיקי החסידות שסיפרו ארבעים צדיקים, ובראשם המהרי״א.

תשובות אליו: האלף לך שלמה, אה״ע, רט; חסל״א, קמא, חו״מ, כט בתרי״ג; מהרי״א הלוי, ח״ב, קיד, קטו בתרכ״ז; מהר״ם א״ש, או״ח, יט; רמ״ץ, ח״א, או״ח, מו על איכות התשובה והסיגופים ליועץ שנטבע אדם בגללו (יפה הקילו כיום ובמקום זה אצל צדיקים שלומדים מדרכיהם); שו״מ, רביעאה, ח״ג, פט בתרי״ח; שנות חיים למהרש״ק, ח״ב, נ. ג׳ תשובות ממנו בזכרון דברים ח״ב של אביו: בתרכ״ז לנכדו ר׳ אלכסנדר צבי מוולובה, בתרכ״ח, ובתרכ״ט להרב שמואל הלר מצפת. הספדו של ריי״מ היבנר עליו: שער בת רבים, קונ׳ שלישי, דף יא ע״ב.

העשיל בערגנער מסמבור, המגיד, יח, 172, העברי, י, רמב (על פטירתו); אשכול, ח״ב, 216; מליצי אש, ג, טבת, 85, סוף שבט, 76; רח״ר ברל, סיני, מז, רכו-רמד, תלפיות, כרך ז, א-ב, ספר הבעש״ט, רב-רמ; ר״ב ישר, סיני, נג, קסז-קעג, שמו-שמט, הצפה, י״ז אייר תשל״ד, 4, בית קומרנא, 31-81; נפתלי בן־מנחם, סיני, נד, רסד-רעו, נה, רפד-רפה (הסכמותיו); ראי״א זיס, סיני, נט, רפג-רפו (על ספרו של ברל).

ר׳ מנחם מוניש ב״ר אליעזר צבי ספרין

מפלשטין (תר״י׳ — תרע״ג)

בנו של ר׳ אליעזר צבי מקומרנא. מלפני תר״ם אב״ד ואח״כ אדמו״ר בפלשטין. בשנתו האחרונה אדמו״ר בדוברומיל. נשא את בתו של ר׳ יוסף ב״ר נפתלי הירצל לאבין חתנו של רצ״ה מזידיטשוב. בעל נפש פיוטית. כתב הקדמה לספר בן ביתי על בראשית שהוציא לאור. נפטר בסמבור ביום ו׳ (ולא כ״ח) טבת תרע״ג (ולא תרע״ד), כשסיים לומר קריאת שמע.

ילדיו: א. ר׳ חיים דוד. נשא את בת גיסו של אביו, הגביר ר׳ מאיר פרנצוז מקולומיאה (ברכת ליב בער מאיסטריק, מחז״ה, כ״ד כסלו תרס״ו, 8). מכתבו בזכרון בספר של עזרת תורה, 74; ב. ר׳ זיידא אדמו״ר בדוברומיל; ג. זו׳ ר׳ אלעזר רובין ברח״י מדומברובה; ד. זו׳ רבי משה לנגנר מקוזובה ברי״צ השני מסטרטין (ברכה לנישואין, מחז״ה, כ״ט אלול תרע״ב, 7); ה. חנה זו׳ ר׳ מרדכי לנגנר מברודי.

ד״ת ממנו באחיאסף של נכדו, חו׳ א-ב, סי׳ י׳; כרם החסידות, א.

אהלי שם, 433.

ר׳ **מנחם מונישׁ** ב״ר חיים יעקב **ספרין**

מירושלים ובני ברק (נו׳ תרע״ח)

נולד באונגוואר ביום ג׳ ניסן תרע״ח לאביו רבי חיים יעקב. למד אצל ר׳ יהושע גרינוולד אב״ד חוסט, ר׳ שלמה זלמן פרידמן אב״ד ראחוב, וכשעלה לארץ בתרצ״ט אצל מהרי״ץ דושינסקי. אחרי פטירת אביו נעשה האדמו״ר מקומרנא, והקים מרכז מפואר בבני־ברק. בנה בית גדול ומהודר שבו בית מדרשו, תלמוד תורה, כולל לכל היום, ומקוה משוכלל. ערך מסעות רבים בחו״ל לחיזוק מוסדותיו. עובד ה׳ בהתלהבות, חביב לבריות, וחוט של חן וחסד משוך עליו.

נשא את פריידא חיה בת רבי שלום וגשל ב״ר אליעזר מזלוטשוב אם בניו, ובזיוו״ש את חיה ברכה בת הרב יהושע ארנרייך בהאב״ד משמלויא. בניו: א. ר׳ יצחק שלמה. רבי מקומרנא בגבעת שאול בירושלים, וראש הכולל בישיבת קומרנא. מכין לדפוס את סידור היכל הברכה, שהוא נוסח התפילות של המהרי״א מקומרנא. נשא את ציונה בת רבי מרדכי גולדמן האדמו״ר מזוויהל, וילדיו: גדליה משה, חיים יעקב, פריידא נחמה; ב. ר׳

רבי מנחם מונישׁ ספרין מבני ברק, ובנו הרב אליעזר צבי ספרין עם בניו

אליעזר צבי. נסמך מהרב רוטנר אב״ד חליסה. רב ביכ״נ קומרנא בב״ב, ומגיד שיעורים. נשא את שרה חנה בת ר׳ מנחם מנדל ברנשטיין האדמו״ר מליטשיק בירושלים, וילדיו: שאול יחזקאל, חיים יעקב, חיה מלכה, פריידא טשרנא.

ר׳ **משה** ב״ר אלטר ישכר **ספרין**

בנו של ר׳ אלטר ישכר דב מאלטשטט. אב״ד לומנא שליד טורקא. נספה עם זו׳ אידל בת ר׳ מנשה מרילוס אב״ד רופשיץ ומשפחתם הי״ד.

ר׳ **משה חיים** ב״ר אלכסנדר סנדר **ספרין**

מאלטשטט (ת״ר׳ — תרנ״ח)

בנו של ר׳ אלכסנדר סנדר בהמהרי״א מקומרנא. אדמו״ר באלטשטט בה נודע כאיש קדוש. במנויי חפץ חיים (יוזפסברג) תרנ״א. נשא את ליבעלי בת ר׳ אלכסנדר סנדר יום טוב ליפא אייכנשטיין מזידיטשוב. ילדיו: א. ר׳ אלטר ישכר דב שמילא את מקומו באלטשטט; ב. ר׳ זיידא צבי אדמו״ר בפשמישל; ג. זו׳ ר׳ שלום אייכנשטיין האדמו״ר מבוסק, נכד רמ״מ בהמהרי״א מזידיטשוב.

ר׳ **פנחס נתן** ב״ר אליעזר צבי **ספרין**

מרידיק (תרט״ו — תרצ״ב)

נולד בשנת תרט״ו (ולא בתרכ״ז) לאביו ר׳ אליעזר צבי מקומרנא. נשא את בתו של הצדיק הפלאי ר׳ נפתלי חיים הורביץ, ומשנתגרשו מכיון שלא היו להם ילדים, נשא את בתו של ר׳ יהושע הורביץ

רבי פנחס נתן ספרין מרידיק

מדזיקוב (ממנה נולדה לו בת?). השתקע כאדמו״ר ברידיק, ועל שמה נקרא. מגדולי המקובלים, שקוע בספרי קבלה, ובס״ג אמר תורות חוצבי להבות משובצות רמזי סוד. רצ״ה ממונקטש הזמינו לביתו בשבת לקידוש, ואחרי שיחת שעות אחדות בקבלה אמר: תיתי לו לאדמו״ר מקומרנא שהניח בן גדול כזה.

בית מדרשו בו היתה דירתו נבנה בשנת תר״ע, והרעפים נתרמו ע״י הגרף סקרבק שתרם גם בתרס״ח לבנית הקלויז. היה זה בנין לבנים מרווח, מוקף דשא ועצי פרי. הגבאים היו: יוזם הבנין ר׳

שלום פישהיימר, שהיה אש להבה וראש המנגנים והמרקדים; ר׳ יצחק אייזיק ב״ר ישעיה שור (תר״ם — תש״ג). זימר אצלו בימים הנוראים, וקישוטיו תלו בסוכת הרבי; ר׳ יהודה ליב שפיגלר. חתם כגבאי הרבי על חי בן מקיץ תרפ״ה; ר׳ שמואל ליטמן, בעל מנגן ומלחין; ר׳ מאיר אברט, חתן ר׳ משה דם. חסידיו אהבוהו מאד, ובאו לשאוב ממנו עצה ונוחם. כותב הפתקאות היה ר׳ וולף ששימש כבדחן. בימים הנוראים עבר רפ״נ לפני התיבה כמנגן נפלא, ושר את רוב הזמירות בקולו האדיר והעמוק. בשמחת תורה רקד ארוכות לגובה חצי אמה בניגונים מתוקים, אף כי כל השנה בקושי יכלו רגליו החלשות לשאת את משא גופו הכביר. שקל 150 ק״ג למרות צומותיו וסיגופיו. במלה״ע א׳ גלתה חצרו לנאנאש שבהגר, ואח״כ שב לרידיק. נפטר ביום כ״ט אדר (ולא ב׳ ניסן) תרצ״ב (ולא תרצ״ג), וספד לו תלמידו בן אחיו רבי שלום מקומרנא. אהלו פורק על ידי הנאצים, ובית מדרשו נהרס.

מכתביו שנדפסו: לחיזוק מחז״ה, י״ז כסלו תרס״ה, 2; תשובה כהלכה, קיא; קדושת אהרן, בראש ח״ב; דובב שפתי ישנים (בלארך), ח״א, קנז-קנח.

אהלי שם, 444; ספר רודקי, 12, 137, 147, 150, 152, 160-163, 197, 222-225, 236, 291, 306, 314.

ר׳ **שלום** ב״ר חיים יעקב **ספרין**

מירושלים (נו׳ תרע״ו)

נולד באונגוואר בשנת תרע״ו לאביו ר׳ חיים יעקב. למד אצל רש״ז פרידמן אב״ד ראחוב והמנחת אלעזר. נסמך מר׳ דוד שליסל ראב״ד מונקטש, ומהרב בן ציון וייס אב״ד ראסיוויגעף (הפקסימיל בסוף מדרש אהרן, תשל״ח), שהשיא לו את בתו. נפטרה וגם ילדיה. משעלה לארץ לפני מלה״ע ב׳, נשא בזיוו״ש את גולדה לאה בת ר׳ ישראל רייזמן דומ״ץ העדה החרדית בירושלים. אחרי

האחים אדמו״י קומרנא: רבי שלום בירושלים (מימין) ורבי מוניש בבני ברק

פטירת אביו ממשיך את שושלת אדמו״י קומרנא בירושלים.

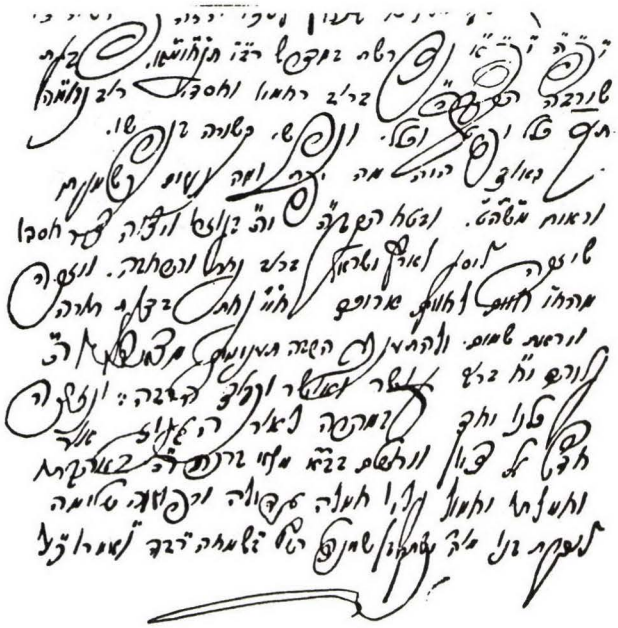
ילדיו: א. ר׳ נתנאל. ר״מ בישיבת אהבת שלום; ב. ר׳ אברהם מרדכי, מהדיר ספרי קומרנא נוצר חסד, נתיב מצותיך, ואוצר החיים. נשא את גולדה שינדל בת ר׳ נתן צבי ומינדל בלום. ספרו הגדול **הלכה אחרונה** על תרי״ג מצות בג׳ מדורים, ותחילה על מל״ת שלא לאכול אבר מן החי, ח״א, סי׳ א-ו; ירושלים, דפוס צור־אות, תש״ם, יב, שיב עמ׳. המסכימים: אביו (על דרך המחבר ללמוד כל ענין ממקורו עד אחרוני האחרונים בכל הספרים הנמצאים, ולפלפל בהם בהקדמות אמת עד כדי ארבעים תירוצים לקושיא אחת, שהיא דרך אבי המהרי״א. כמו״כ שעם המחבר כ״ד כרכים על הלכות שבת); רי״י וייס; רש״ז אוירבך (הספר מעיד ומוכיח על גודל השקידה, ורוב העמל והיגיעה). בהקדמת המחבר מבאר דרכו בחיבור, ומדוע פתח בו. בהתחלה תודות, ובסוף הנצחות; ג. ר׳ אליעזר צבי חתן קופ חתן האדמו״ר מלעלוב; ד. חוה סימא זו׳ ר׳ ישכר שטוקהמר; ה. אסתר זו׳ ר׳ דוד רוזנסקי.

תשובה אליו: מנחת יצחק, ח״ד, קט בתשכ״ג.
תמונת בנו הרב אברהם מרדכי: הליכות, 99-98, 26.

ר׳ **שלום** ב״ר יעקב משה **ספרין**

מקומרנא (תרנ״ג — תרצ״ז)

בנו יחידו וממלא מקומו של רבי יעקב משה מקומרנא. נולד בשנת תרנ״ג, התחנך על ברכי זקנו, ושנתיים אצל דודו רבי פנחס נתן מרידיק. נשא בתר״ע את חוה בת רבי ישראל פרלוב הינוקא

כתב ידו של רבי שלום מקומרנא

מסטולין, נספתה ביום ט׳ סיון תש״ג. נשאר ללמוד בסטולין, ויצק מים על ידי חותנו רבי דוד מזלטופולי. הכיר את החסידות האוקראינית, ושילב אותה בחסידות קומרנא. שב אל אביו בתרפ״ב, והחל להנהיג מתרפ״ט. הצטיין במידת הצדקה. בתרצ״ז נסע באדר לליזנסק בה לקה בדלקת הריאות, ובשובו לא ירד עוד מהמיטה. בליל כ״ו אדר ציוה להעביר את מיטתו לחדר מיוחד, להסיר ממנה את הכרים והשמיכות, ולכסותו בטלית קטן בלבד. התיחד שעה וחצי עם בנו א. ר׳ ברוך, וציוהו להנהיג אחריו. הרשה לאנשים להכנס, ונפרד מהם. אמר קטעי תפילה שונים, והרופא הופתע וחשב שטעה בהערכת חומרת מצבו. אח״כ נחלש, שפתיו נעו, ובקריאת אחד נפטר בארבע לפנות בוקר. בנו ב. ר׳ שלמה תלמיד יח״ל נספה ביום ג׳ חשון תש״ב הי״ד, עם אשתו ינטל בת רבי משה ליב מחלם, ב״ר נחום ב״ר אברהם המגיד מטריסק ובתם. בתו ג. פייגא צפורה זו׳ ר׳ נפתלי הרץ נס נכד הרבי מזידיטשוב. ניצלו בשנות השואה, והיגרו לארה״ב.

בית קומרנא, 117-124 ; שושלת הקודש, קב-קו, קטו-קכ.

ר׳ שמואל שמלקא ב״ר אלטר ישכר דב **ספרין**

בנו של ר׳ אלתר ישכר דב מאלטשטט, ודומ״ץ שם. נספה בשואה עם זו׳ בת ר׳ אליהו בומבך אב״ד אושפיצין, וילדיו: ליבא, יהושע פנחס ומשה יעקב הי״ד. בתו נישאה להרב חיים צבי קופרמן מאושפיצין, שרשם מגילת יוחסין בראש אהל יהושע, ח״ב, תשל״ח.

סַפְרַן־פּוֹקְס

ר׳ ישראל אלתר ב״ר יהודה הירש **ספרן**

מדוינסק (תרע״א — תש״ב)

נולד בבלשביץ בשנת תרע״א, כבן יחיד לאביו היחסן ר׳ יהודה הירש ספרן שהיה סוחר מחסידי צורטקוב, ולאמו חיה בת ר׳ יונה טירקל מפודוולוטשיסק ואח״כ טרנופול. המשפחה ברחה בתרע״ד לוינא בה גדל בתורה, וכן השתלם בלימודים כלליים שעליהם לא דיבר אח״כ כלל. הוריו התלבטו קשות בפרנסתם ממסחר באריגים, וכל מעינם השקיעו בחינוכו. ביום הבר מצוה נשא דרשה במשך ארבע שעות, והיתה זו הראשונה בסידרת ההפתעות השזורות בחייו. נעשה מתמיד ושקדן משהתחבר לצא״י בוינא, ורכש בשיעוריהם ידיעות רחבות בתורה. בגיל ט״ז סיים את הש״ס. התידד עם גדולי ישראל שבעיר, ובמיוחד הושפע מר׳ משה׳ניו מבויאן. במוצש״ק היה רושם מן הזכרון את הד״ת שאמר הרבי בס״ג. גלה למקום תורה, ולמד שנתיים בסוסנוביץ אצל ר׳ אריה צבי פרומר מקוזיגלוב. בא לחופשות אל הוריו, וכך הכיר את הגאון הרוגטשובי שהגיע לריפוי, ומאז דבק בו, ולא סר מביתו. הגאון נעתר לבקשתו שיבוא אליו לדוינסק ללמוד אצלו, ושלוש שנים מתרצ״ג יצק מים על ידיו. הבין אל מה ירמזון ה״עיין״ שלו, נסע עמו לדרכו האחרונה בוינא, והיה עמו בעת פטירתו. ליוה את הארון ברכבת לריגה ואמר לשוב, אלא שהאלמנה ובת הגאון רצו שישאר כדי לסדר את הכתבים שנותרו, ואז נבחר למלא את מקומו ברבנות דוינסק והוא בן כ״ה.

הביא לשם את הוריו ואחותו היחידה אדיל הודל שנולדה לפניו, והם רוו נחת ממנו. עסק בפענוח כתבי רבו, ובעצם ימי המלחמה הוציא לאור שני

הרב ישראל אלתר ספרן־פוקס מדוינסק

כרכי שו״ת צפנת פענח בדוינסק ת״ש—תש״א בעריכתו עם מפתחות, והם עולים על אלה שנדפסו שנים אחדות לפני כן ללא סדר. בגלל המצב הקודר סידר וצילם את הכתבים, ומדי שבועיים שלח חבילה לדודו ר׳ צבי ספרן, זו׳ איטה לאה ובנם ר׳ זאב בברונקס. הם שמרו על הכתבים, ובדרכי השגחה מופלאות הגיעו אל רמ״מ כשר שהקים את מכון צפנת פענח לשם סידורם והדפסתם. בימים הקשים של הכיבוש הנאצי, נתגלו מלוא כוחות החסד שלו ביחסו לבני קהילתו. בחורף תש״ב התחבא עם משפחתו בעיירה ברסלב הסמוכה לדוינסק, כשהוא ממשיך ללמוד ולדאוג לכלל. ביום כ׳ סיון נתפסו כל ארבעת אלפים יהודי המקום, ונרצחו באכזריות הי״ד. כך נקפד פתיל חייו של מי שנועד לגדולות, ועדיין לא נשא אשה.

הלל זיידמן, אלה אזכרה, א, 322; יהדות לטב׳יה, 402, ותמונתו.

סֶצִינְבּוּם

ר׳ אברהם יהושע השל

דומ״ץ רישא אצל האב״ד ר׳ נחום ראובן פלסקר, ובתרכ״ט חתמו לטובת הדב״ח.

ע

שם משפחה המתחיל באות ע׳ ראה באות א׳ ובמילואים.

ר׳ עובדיה דומ״ץ סטרמילטש.

תשובה אליו: חסל״א, קמא, אה״ע, ז.

עובדיה, ר׳ אברהם ראה לפי: **גוטסדינר, ר׳ אברהם**

ר׳ עוזיאל משה דומ״ץ קלסני. תלמיד הברוך טעם. חו״ז של ר׳ שלמה דומיניץ. כתב את שמו עֶזיאל חסר.

ר׳ עוזר אב״ד דמביץ. במנויי ספר יראים, זולקווא תקס״ד.

תשובות אליו: עטרת חכמים, חו״מ, ה, אה״ע, כו, כז; שו״מ, תליתאה, ח״א, צח.

ר׳ עוזר אב״ד ברזסטוק. בתרל״ז כבר רבה של קולשיץ. אליו: שם עולם, ח״ב, קפו.

ר׳ עזריאל מטשיטש דומ״ץ בלבוב. נזכר בשו״מ, קמא, ח״א, רעח. אולי היה אב״ד דינוב (תנינא, ח״ג, ריא).

ר׳ עקיבא ב״ר יעקב אב״ד קומרנא ראה לפי: **ר׳ יעקב** ב״ר עקיבא

לעמ׳ 710

הרב נתן מרדכי סגל בוקסבוים מצאנז

לעמ׳ 938

רבי ישראל אריה מרגליות מפרימישלאן בלונדון

רשימת הלוחות התמונות והפקסימילים

לוח משפחת טברסקי
חתימות האחים בני רמ״נ מטשרנובל
הרב אהרן אלימלך טברסקי מקראס
ההזמנה לנישואי ר״א טברסקי מפולטושאן
ר״א טברסקי מפולטושאן בנישואי נכדו
הרב חנוך הניך דב טברסקי ממאלין בשיקגו
הרב יצחק נחום טברסקי מרווה־רוסקה
ר׳ יואל טברסקי בנו של אב״ד רווה
רמ״ד טברסקי מהורנוסטייפל וחתימתו
המלצת הרב משה טברסקי מקראס
רבי פנחס טברסקי מאוסטילה
המלצת ר״פ טברסקי מאוסטילה
ר׳ דוד׳ל טברסקי בנו של רבי פנחס
מכתב ר׳ יצחק׳ל טברסקי בנו של ר״פ
הזמנה לנישואי ר׳ יוחנן טברסקי בר״פ
רבי דוד׳ל טברסקי מסקווירא
הרב חיים טוביאס בין חסידי רדומסק
אגרת הרב חיים טוביאס לבנו
לוח משפחת טויב
לוית ראמ״ש טויב בסאסוב
הרב חנוך הניך טויב מסאסוב בילדותו
הזמנה לנישואי הרב חנוך דוב טויב מרוזדול
הזמנה לנישואי הרב אליעזר צבי טויב מרוזדול
גלוית הרב אליעזר צבי טויב מסמאזשע
מכתב רבי פנחס חיים טויב מרוזדול
הרב שמואל שמלקא טויבנפלד
לוח משפחת טויבש
בקשת הרב אורי שרגא פיבל טויבש מיאס
הרב חיים צבי טויבש מצירץ
הרב יצחק ישכר טויבש מאטיניא
תשובת הרב שמואל שמלקא טויבש מיאס
לוח משפחת טורם
לוח משפחת טיטלבוים
מצבת הרב אברהם אהרן טייטלבוים מקולבסוב
גלוית הרב אברהם חיים טייטלבוים מקרענץ
הרב אהרן טייטלבוים מטשנסקוביץ
הרב אהרן טייטלבוים מוולובה ונירבטור
הרב אליהו בצלאל טייטלבוים מטעטש
הרב אריה ליבוש טייטלבוים מקולבסוב
הרב דוד טייטלבוים מעטשעד
אישור הרב חיים טייטלבוים מזקליטשין
הרב חיים אלעזר טייטלבוים מטשנאד
הרב טייטלבוים־הלברשטם מלימנוב
הרב חיים צבי טייטלבוים מסיגט
הזמנת הקדושת יום טוב לנישואי בנו העצי חיים
הזמנת העצי חיים לנישואי בתו בלימא
הזמנת העצי חיים לנישואי בתו פעסיל
הרב חנניה יוט״ל טייטלבוים מוולובה ונירבטור
לוח הרבנים טייטלבוים מטשנסקוביץ
הסכמת הקדושת יום טוב בחתימתו וחותמתו
רבי יואל טייטלבוים מסטמר
הזמנת מהר״י ט״ב לנישואי בתו
הרב יחיאל טייטלבוים מקולבסוב
תמונתו האחרונה של אב״ד קולבסוב
בקשת ר׳ אברהם טייטלבוים מטורנא
לוח ר׳ ירוחם טייטלבוים מטורנא
מכתבו של הייטב לב
הרב יקותיאל יהודה טייטלבוים מסיגט
ההזמנות לנישואי רי״י טייטלבוים מסיגט
הרב ישראל יעקב יוקיל טייטלבוים
כתב יד של חידושי רבי יוקיל מוולובה
ההזמנה לנישואי בת הרב מנשה טייטלבוים
הרב משה טייטלבוים מבוקובסק ובנו דוד
רבי משה טייטלבוים בצעירותו וכיום
הישמח משה
חתימת בעל ישמח משה
הרב משה דוד טייטלבוים מלאפאש
הרב נפתלי טייטלבוים מעטשעד
בקשת הרב נפתלי טייטלבוים מנירבטור
גלוית הרב שלמה טייטלבוים מגורליץ
הרב שמואל טייטלבוים מטשנסקוביץ
הרב ישכר שלמה טייכטל
לוח משפחת טיכר
שלושה דורות של הרבנים טייכר בטרניגרד
הרב יוסף משה נפתלי טייכר מטרניגרד
ר׳ יוסף משה טייכר מטרניגרד
הרב משה טייכר מטרניגרד
בקשת הרב צבי אלימלך טייכר מקראקא
בקשת הרב שלמה מאיר טייכר מגלוגוב
תמונות ר׳ יעקב טירקל מפדוולוטשיסק
לוח משפחת טירקל
ר׳ אליעזר ליפא טירקל מטרנופול
ר׳ יעקב טירקל מסכודניצה
ר׳ מרדכי זאב וולף טירקל מבוטשאטש
חתימת רבי חיים מטשרנוביץ
ר׳ ארון זאב טלר בנישואי נכדו
לוח משפחת טמפלר
בקשת הרב אהרן יוסף טמפלר מרזפניק
לוח משפחת טנצר
אוטוביוגרפיה של ר׳ יוסף טפל
הרב יעקב טפיך מליזנסק
הרב אליהו יוהנס מאזיפולי
חתימות מנהיגי לבוב בתרכ״ז
לוח משפחת יולס
רבי אלעזר יולס ממונטריאול
כרוז היסוד של אגודת האדמורי״ם ברומניה
הסכמת רבי אורי יולס מסמבור
הרב אפרים אליעזר יולס מפילדלפיה
תשובת רא״א יולס בענין יחוס משפחתו
הרב יולס מפילדלפיה נואם בועידת רבנים
הרב זכריה ישעיה יולס
הרב ישעיה אשר יולס מסטרי
אגרת רי״א יולס מסטרי על קופסאות יח״ל
ר׳ ליביש יוסט מדזיקוב
לוח משפחת המגיד מזלוטשוב
תמונת צייר: צדיק בקראקא
לוח משפחת ינר
ראנ״ה ינר ראב״ד קראקא
סיום פסק בית דין דקראקא בחתימת הדיינים
ר׳ מתתיהו יעקובוביץ מוודוביצה
ר׳ ישראל קראוטהמר
ר׳ צבי הירש, ר׳ פנחס ויעקב ליב ויטשקו

ר׳ מאיר יעקובוביץ מקראקא
לוח משפחת ירוחם
הרב אהרן ירוחם
הרב חיים יצחק ירוחם מאלטשטט
מכתב הרב מאלטשטט בהשתדלות הצלה
הרב שרגא פיבל ירוחם מאלטשטט
לוח משפחת בעל קצות החושן
לוח משפחת כהן־צדק
הרב יוסף כהן־צדק מלבוב
ברכת הרב יוסף כהן־צדק מלונדון
ר׳ בנימין זאב כהנא מלבוב
מחגיגת הנחת אבן הפינה לישיבת שעלבים
בשורת הרב דוד נפתלי כהנא מפמורן
תעודת מוהל מלבוב בתרצ״ד
לוח משפחת הרב דוד כ״ץ מרדומישל
הסכמת הרב יצחק כ״ץ מטוטשין
בקשת הרב בן־ציון כ״ץ מתרס״ה
ר׳ חיים נטע כ״ץ מלונדון
הרב יהודה כ״ץ מסאנוק
ר׳ שלום ב״ר יהודה כ״ץ
חותמי ר״ר כ״ץ מסנוק ומחותנו רש״צ ויינפלד
לוח משפחת לאו
הרב ישראל יוסף לאו מקולומיאה
הזמנה להרצאת הרב לויא בקולומיאה
הרב ישראל מאיר לאו בשיחה עם האדמו״ר מקלויזנבורג
הרב משה חיים לאו עם תלמידיו
המלצת רמ״ח לויא מפרשוב לתלמידו
לוח משפחת לבין
רבי יחיאל חיים לבין ממאקאווא
ר׳ משה לבין שו״ב דזיקוב
הרב אליעזר לדיער מסטרי
תעודת בית דין דברדיטשוב בתק״ן, בחתימת האב״ד
רבי לוי יצחק ודייניו
מצבתו המחודשת של רל״י מברדיטשוב
הרב בנימין לוי מטשבין
ר׳ שאול לוין מרווה־רוסקה
ר׳ אשר זליג לויטרבך
ר׳ יעקב בצלאל לויטרבך
לוח משפחת לוין
תודת הרב אהרן לוין לר״ש בובר
הרב אהרן לוין והרב פירשט עם יתומים בוינא בתרע״ה
הצירים היהודים בסיים הפולני
הרב אהרן לוין ובנו ר׳ יצחק בכרכרה במרינבד
בשורת הר״א לוין למהר״ם שפירא בתרצ״א
הרב ד״ר יצחק לוין
הרב נתן לוין עם חיילים יהודים ברישא
הסכמת הרב נתן לוין לחידושי מהר״ם שפירא
צעירי המזרחי ברישא בתרפ״ב
הרב ד״ר ישכר בריש לוונשטיין מלבוב
הרב לויפבן מדמביץ ובנו
ר׳ מאיר לונדרר מסטרי ומצבתו בצפת
בקשת הרב יעקב לוסטמן מבוריסלב
לוח משפחת לורברבוים
הפצרת הרב אברהם לורברבוים מזולקיב
חתימת רבי יעקב מליסא מתקפ״א
ר׳ מרדכי יעקב ליבליך מרישא ובניו
ציור של שיעור בבית המדרש בבוטשאטש
האחים ליברמן־לבני וגיסם
ר׳ שלום ליברמן בין רבנים
הרב יצחק ליברמן מרופשיץ בצעירותו וכרב
לוח משפחת לייזר
ר׳ דוד נתן לייזר מברוקלין
חותמת חברת מלביש ערומים
ההזמנה לנישואי רבי יעקב לייזר
תעודת נשיא כולל גליציה שהוענקה לרבי יעקב לייזר
היתר הוראה שנתן רח״י סוסניצר בתרס״ב
תשובת ד״ת מהרב שמעון ליטוין־סוסניצר
תמונות רבני משפחת לייטר
פרוספקט להוצאת מאסף חרדי צהר
שער ספר דברי חכמים שבכתובים עם ההקדמה
הרב זאב וולף לייטר בצעירותו ובזקנותו
מכתב תודה מרז״ו לייטר לר״ז בארער
הרב ישראל לייטר מניו יורק
תמונות רבני המחנות בגרמניה אחרי השואה
מכתב מהרב משה לייטר בתש״ח
הרב נתן נטע לייטר מזלוזיץ ולבוב
אגרת רנ״נ לייטר מזלוזיץ ליוהניסבורג
קריאת בית הדין בלבוב להחזיק בישיבת באבוב
הרב צבי לייטר מאוגוסטוב
מכתב מהרב מנחם מנדל ליכטיג מקראקא
לוח משפחת ליכטנשטיין
אגרת הרב הלל ליכטנשטיין מקולומיאה לחתנו
הרב יוסף ליכטנשטיין
הרב פנחס ליכטנשטיין
ר׳ דוד לינדנבוים מדרוהוביטש
לוח משפחת ליפר
ברכת רבי מאיר לייפר מקליבלנד
רבי אליעזר זאב רוזנבוים מקרעטשינף
רבי איתמר רוזנבוים מנדבורנה
רבי דוד משה רוזנבוים מרחובות
רבי ישכר בר רוזנבוים מסטרוזיניץ
רבי אשר ישעיה רוזנבוים מבוקרשט
רבי ישראל יעקב לייפר מחוסט
לוח משפחת ליפשיץ
חתימת הרב טוביה ליפשיץ מבריגל
קוויטל ששלח הרב זאב ליפשיץ מניימרקט
שלושת האחים בריזל בהפגנות נגד החפירות
רבי משה ליפשיץ מפילדלפיה
לוח משפחת לם
הרב ד״ר נחום לאם מניו יורק
לוח משפחת לנגנויר
בקשת הרב אפרים דב לנגנויר מקומרנא
לוח משפחת לנגנר
רבי אברהם לנגנר מקניהניטש
דף אוטוביוגרפי מרבי אורי לנגנר
בקשת רבי אליעזר לנגנר מקניהניטש
המלצת רבי יהודה צבי לנגנר מסטרטין
רבי יצחק אייזיק לנגנר מסטרטין
בקשת רבי משה לנגנר מקניהניטש
רבי משה לנגנר מקוזובה
רבי שלמה לנגנר מטורונטו
אוטוביוגרפיה שכתב רבי שלמה לנגנר
לוח משפחת לנגרמן
הודעת הרב מאיר ליבוש לנגרמן מטורקא
מכתבו של הרב מנחם נחום לנגרמן מטורקא
השו״ב ר׳ משה יהודה ליב לנגרמן
לוח אבות משפחת לנדא
הרב אליעזר לנדא מאושפיצין
הזמנה לנישואי בת הרב לנדא מאושפיצין
הרב אלעזר לנדא מוילקוביסק נכד הנו״ב
כתב ספרדי של הרב אלעזר ליזר לנדא
הרב אפרים לנדא מבוקרשט
גלויית הרב אפרים לנדא מתרצ״א
הרב יהודה ליב לנדא מיוהניסבורג
מענה רי״ל לנדא בתרס״ה לר״ש בובר
הרב יהודה מנחם לנדא מבוטושן
הרב יואל משה לנדא מליזנסק
בשורת הרב יונה לנדא מגרבוביץ לבנו

הרב יחזקאל לנדא מרוטרדם
רבי יחזקאל לנדא מפראג
כתב ידו וחתימתו של הנודע ביהודה
לוח משפחת הרב משה מאיר לנדא ממעליץ
חתימת הרב שמואל לנדא מפרג
הרב יחזקאל לנדא מליזנסק
המלצת הרב יחזקאל לנדא מתרצ״ד
הרב יעקב לנדא מצורטקוב
תשובת הרב ישראל לנדא מסדיגורה
חברי הנהלת כולל גליציה בירושלים בישיבה
הרב משה ישכר לנדא
שער החיבור פרי זמרה שבכתובים
כתב ידו וחתימתו של רמ״י לנדא
הודעת הרב נפתלי הירץ לנדא מבורשטין
לוח הרב נתן נטע לנדא מאושפיצין
אגרת הרב נתן נטע לנדא מאושפיצין
רבי צבי אריה ורבי יוסף דוד לנדא מאליק
בקשת הרב צבי הירש לנדא
הרב צבי יהודה לנדא
מצבת הרב שאול לנדא בקראקא
הרב שמואל לנדא מוישנה
ציור בית המקדש של הרב שמואל לנדא, כתב ידו, חתימתו, ושער ספרו
לוח משפחת לנדמן
רבי יעקב קופל לנדמן מטרנופול
הרב פנחס לנדמן מסטרליסק עם מהר״א מבלז
הרב צבי לנדמן מבאקוי
בקשת הרב שלום לנדמן מפוטוליטש
התקנות בפנקס חברת ביקור חולים בסניאטין
כרטיס ברכה לפסח מר׳ יצחק הלוי לאסט
לוח משפחת לרר
ר׳ שלמה זלמן לרר מאנטוורפן
לוח משפחת לשצובר
הרב אהרן לשצובר
רשימת הרב אהרן לשצובר בענין יחוסו
הרב אלתר מאיר
ר׳ ישראל מאיר מסאנוק
הרב מאיר מאירזון מוינא
לוח משפחת מדפיס
הרב אברהם מדר־מהודר
הודעת השד״ר הרב אברהם מאדער
ר׳ מנחם אליעזר מהלר מצאנז
גלויית רמ״א מהלר מתרמ״ז לר״ש בובר
בקשת הרב חיים דב מודלינגר מלבוב
בקשת הרב שמואל מודלינגר מר״ש בובר
לוח משפחת מונד
רבי אברהם זאב וולף מונד וילדיו
הרב אהרן מונד ממוסט
פניית הרב אהרן מונד למנהלי הכולל
הרב אליעזר ליבר מונד ממיקוליב
חתימת הרב מונד מזלוטניק
הרב משה מונד
פרוספקט מתש״ט על הופעת הירחון עולת החודש
לוח משפחת מונזון
הרב חיים דוד מונזון מבראד
הרב ישראל מונזון
ברכת מזל טוב מרל״י מונזון מיזירנה
הרב אהרן מושל עם חביריו
ר׳ משה חיים בלז בתרצ״ז בארה״ב
לוח משפחת מושקוביץ
בקשת הרבנית גיטשא מושקוביץ מגלינא
מכתב ביידיש מהרבנית מרים חיה מושקוביץ
מכתב מרבי יחיאל מיכל מושקוביץ מגלינא
רבי ישראל אלימלך מושקוביץ מזבורוב
רישום אוטוביוגרפי של הרב ישראל אלימלך מושקוביץ
רבי מרדכי יוסף משה מושקוביץ מסוליצא
ברכת רמי״מ מושקוביץ מסוליצא לגיסתו
הרב משה אפרים מושקוביץ
רבי משה אריה ליב מושקוביץ
רבי שלום מושקוביץ משאץ בלונדון
פניית רבי שלום מושקוביץ לרבני ירושלים
לוח משפחת מיזלש
הרב דב בר מיזלש מקראקא ומוורשא
הרב דוד דב בריש מייזלש מאויהל
תודת רד״ד מיזלש מאוהעל לרי״ל לנדא
שער הספר מנחת לח״ם עני עם הקדשה
בקשת ריח״ל מיזלש ממנוסטרישץ מתר״ץ
אגרת רח״ל מיזלש מפרמישלא מתרט״ז
הרב מנחם מנדל מייזלס מזלוטשוב
הרב ישראל מייזלס בתל אביב
לוח משפחת רבי עוזיאל מיזלש
גלוית ר׳ עקיבא מיזלש מלבוב
הרב צבי הירש מיזלש
חתימת הרב יצחק שמשון מיזלש־הורביץ
לוח משפחת מילר־לנגזם
בקשת הרב משה מילר מתרפ״ח
מברקי ברכה של ראשי קהל גורליץ לפתיחת יח״ל
הרב נפתלי מילר מגורליץ
ר׳ שלום מילר מבוקובסק ושבעת בניו
הרב שמואל אהרן מילר מלאבווא
בקשת רש״א מילר מתרפ״ו
בקשת ר׳ יואל מילר מלאבווא בתרפ״ט
הזמנה לנישואי ר׳ יצחק דוד מילר
לוח משפחת מינץ
הרב אלעזר מינץ בצעירותו ובזקנותו
לוח משפחת הרב אלעזר מינץ
רבי משה מינץ
חתימת רבי משה מינץ
שער ספר אוצר המדרש וההסכמות
הסכמתו החתומה של רבי חנוך הניך מאלסק
לוח משפחת מיער
לוח משפחת רח״ה מאלסק
רבי חנוך הניך מייער מקרצקי וילדיו
חותמו וחתימתו של הרב יצחק מייער ממגדבורג
ברכת רבי יצחק מאלעסק בתרמ״ה
חתימת רבי שלמה מאלעסק־סאסוב
הזמנת הרב אליעזר מישל לנישואי בתו
תוכחת ר״א מישל מטורקא לרי״ל לנדא
ר׳ פייביש הכהן מלצר
שער הקובץ קול־רנה שבכתובים
הרב צבי נתן מנועל
אגרת רצ״א מנועל להרב שמואל אפרים טיקטין
בקשת הרב שמואל מנטשל מר״ש בובר
לוח משפחת מרגושס
כתב ידו וחתימתו של הרב אלעזר ניסן מרגושס
ר׳ יוסף מרגושס בצעירותו ובזקנותו
לוח משפחת מרגליות
תצלום מגילת יוחסין של משפחת מרגליות בכתב סת״ם
דברי תורה כתיבת יד רבי אפרים זלמן מרגליות
הרב ישעיה אשר זליג מרגליות ומצבתו
גלויית הרב אליהו מרדר מתרנ״א
לוח משפחת מרילס
תודת רבי ישראל אריה מרילס מתרצ״ה
אגרת רבי שמעון מירוסלב לבנו
רבי אליעזר וולף מרילס
ר׳ אהרן מרקוס
כתב ידו וחתימתו של רבי משה ליב מסאסוב
לוח משפחת נבנצל

פנית הרב אלטר יחיאל נבנצל מתרצ״ה
ברכת הרב יוסף יהודה נבנצל מתר״ץ
חתימת ר׳ משה נוסבוים בשער ספרו
הרב אשר ישעיה נוסבוים־טיפנברון
בקשת הרב זאב וולף נוסנבוים
לוח משפחת ניהוז
הרב יהודה זינדל ניהוז
לוח משפחת נימן
מכתבו של ר׳ חיים אשר ניימן לר״ש בובר
גלויית הרב שמעון בצלאל ניימן מתרמ״ז
אישור הרב נתן נטע מפרשבורג
לוח משפחת נתנזון
מכתבו של הרב אריה ליב נתנזון לבנו
אגרת השואל ומשיב מתרי״ט לדייני לבוב
הרב שבתי סג״ל
כתב ידו וחתימתו של הרב פנחס סוסש
לוח משפחת סופר
הרב אברהם חיים דוד סופר
פשר שעשה ראח״ד סופר בתרע״ד
הרב יצחק ליב סופר מדרוהוביטש
ישיבת הנהלת כולל גליציה בירושלים
רבי שמעון סופר מקראקא בצעירותו ובזקנותו
המצבות המחודשות של רש״ס וחתנו
בני רבי שמעון סופר מקראקא
הרב שלמה סופר בצעירותו
חידושי תורה ממהרש״ס בחתימתו
ר׳ פיבל סטמפל מקראקא
ר׳ משה סטמפל
הקדשת מרב״ד ס״ט לח״י גורלאנד בתרכ״ד
הרב משולם סלט מלבוב
הודעת ר״מ סלט מתרס״א לר״ש בובר
הרב בנימין חיים ססובר מירושלים
לוח משפחת ספרין
חתימות רבי אליעזר צבי ורבי יעקב משה ספרין
רבי ברוך ספרין קובע מזוזה בפתח ישיבתו
חתימת רבי ברוך ספרין מקומרנא
גלויית רבי זידא צבי ספרין מפרמישלא
רבי חיים יעקב ספרין והאדמו״ר מזוויהל
הנהלת צעירי אגודת ישראל בדוברומיל
כתב ידו וחותמו של הרב חיים משה ספרין מלימנא
הזמנת רי״מ ספרין לנישואי בנו החורג
רי״מ ספרין ובנו רבי שלום מקומרנא עם החקל יצחק
חדו״ת כתיבת יד מהרי״א מקומרנא
רבי מנחם מוניש ספרין עם בנו ונכדיו
רבי פנחס נתן ספרין מרידיק
האחים רבי שלום ורבי מוניש ספרין
כתב ידו של רבי שלום ספרין מקומרנא
הרב ישראל אלתר ספרן־פוקס מדוינסק
הרב נתן מרדכי בוקסבוים מצאנז
רבי ישראל אריה מרגליות מפרמישלן בלונדון

מפתח לקהילות גליציה בכרך זה

אברטין 53, 68, 972
אוזירן 259, 284, 304, 901, 950, 984
אולינוב 147, 148, 461
אוסטיטשקי 286, 493
אוסציא 260, 307, 895
אושפיצין 30, 233, 359, 388, 394, 501, 516, 608, 614, 618, 673, 674, 784, 852, 883, 897, 1063
אזיפולי 195, 240, 696, 936, 950
אטיניא 63, 241, 310, 393, 941
איסטריק 360, 486, 517, 764
אישצא 238
אלטשטט 192, 277, 282, 1012, 1086, 1091, 1110, 1113
אלסק 11, 239, 284, 407, 862, 871
אלפין 618, 669
אמסנא 105
אנדריכוב 751, 1063
באבוב 178, 709, 1012
בוברקא 188, 500, 584, 811, 976
בוגוניצה 305
בוזנוב 934
בובניה 283, 384, 540, 849, 888
בוליחוב 236, 272, 286, 304, 310, 319, 332, 608, 642, 890, 899, 1024, 1079
בוצץ 164, 172, 179, 190, 257, 288, 305, 334, 359, 391, 445, 454, 627, 702, 983, 1021, 1049
בוקובסק 123, 132, 306
בוריסלב 246, 348, 361, 394, 426, 429, 1054, 1074, 1086
בורשטין 184, 240, 660, 662, 663, 666, 672
בורשטשוב 266, 338, 696, 890, 1006, 1025
בייטש 133, 1015
ביליץ 369, 388, 752, 968
בילקמין 72, 447, 451, 690
בלחוב 260, 391, 781, 949, 977
בלז 16, 25, 266, 392, 570, 698, 707, 725, 750, 1003
בליגרד 92, 136, 890
בלשביץ 292, 812, 1113
ברודי 193, 229, 242, 246, 247, 259, 267, 284, 320, 322, 323, 372, 390, 391, 392, 399, 408, 464, 556, 566, 584, 610, 612, 623, 625, 626, 644, 651, 662, 712, 746, 750, 833, 851, 858, 885, 896, 907, 915, 937, 944, 950, 1007, 1020, 1024, 1030, 1044, 1046, 1049, 1076
ברודשין 260, 304, 387, 587, 592, 884, 983, 991, 1046
ברוזדוביץ 202, 215, 781
ברזוב 309
ברזן 177, 252, 498, 714, 721, 913, 1024, 1028, 1030
ברזסטוק 1116
ברטש 158, 347, 860
בריגל 93, 104, 105, 165, 175, 176, 178, 235, 544, 552, 554, 556, 559, 566, 632, 949, 983, 984
ברנוב 178, 288, 444, 1006
גווזדיץ 239, 485, 949
גוליגור 274, 328, 461, 634, 876, 972
גורליץ 112, 117, 136, 137, 139, 194, 385, 608, 619, 644, 731, 836, 838, 886, 1007
גלוגוב 157, 216, 723
גלינא 161, 454, 759, 760, 764, 883, 1024

גרודזיסק 518, 576, 739
גרומניק 593
גריבוב 188, 660, 685
גריידינג 259, 348, 447, 567, 943
דברא 451, 664, 685
דובצק 960
דוברומיל 71, 85, 136, 266, 288, 341, 698, 907, 944, 1057, 1092, 1108
דובשיץ 992
דולינה 252, 343, 390, 684, 798, 809
דומברובה 181, 502, 506
דוניוב 483, 486
דוקלא 347, 632, 652, 669, 783, 1045
דזיקוב 233, 234, 365, 422, 454, 952, 996, 997, 999
דינוב 216, 982, 1116
דלטין 183, 260, 679, 983, 984, 1086
דמביץ 176, 190, 284, 418, 673, 890, 1116
דרוהוביטש 89, 112, 121, 122, 133, 146, 240, 246, 333, 366, 367, 394-398, 443, 447, 515, 572, 671, 698, 889, 914, 920, 983, 1001, 1059
הולשיץ 239, 264
הוסיאטין 121, 187, 306, 702, 890, 983
הוסקוב 110, 216, 282, 374, 572, 574
הורודנקה 166, 287, 302, 569, 764, 884, 939, 945, 972, 1004
היבניב 267, 308, 707, 915, 946
הליטש 592, 714
הרימלוב 190, 287, 809, 940
וברניפקה 760
ודוביצה 261, 836
וויניטש 305
וולונקה 361
ויטקוב 266, 615, 641, 681, 943
ויליפולי 554, 559
ויליצקה 781, 783
ויללקוטש 717, 950
וישנה 685
וישניצה 133, 240, 259, 265, 325, 543, 559, 670, 714, 985, 993, 996
ולדזירז 424, 969
זבורוב 135, 235, 286, 335, 440, 772, 936
זבלטוב 1, 187, 241, 731, 732, 783, 895
זבנא 141, 237, 308, 707, 945
זברז 239, 250, 258, 284, 300, 334, 649, 882, 890, 895, 907, 936, 940, 976, 1047
זוולוב 302, 475, 489, 493, 748, 885
זולקיב 190, 238, 274, 333, 430, 431, 442, 566, 567, 653, 682, 780, 813, 828, 829, 1024
זורוביץ 267
זורובנא 202, 210, 274, 301, 319, 389, 1024
זיבוש 972
זידיטשוב 42, 60, 348, 365, 454, 592, 1011, 1101
זלוזיץ 286, 305, 320, 322, 337, 391, 494, 948, 949, 984
זלוטניק 514, 742
זלוטשוב 35, 235, 245, 273, 289, 362, 447, 656, 810, 835, 893
זלין 149, 258, 347, 521
זלישטשיק 178, 190, 235, 240, 287, 516, 696, 948, 1019, 1020

זמיגרוד 193, 235, 619, 653, 908
זסלב 1086
זקליטשין 95
זרשין 172, 388
חודרוב 305, 387, 656, 716, 972
חוליוב 259, 390, 781, 1047
חורוסטקוב 178, 971
חירוב 229, 944, 1057, 1083
חצי־עמר 332
טויסט 241, 287, 334, 798, 936
טוכוב 172, 175, 461
טופורוב 190, 422, 452, 454, 800
טורקא 184, 185, 230, 238, 593, 596, 606, 768, 782, 876, 976
טיטשין 71, 88, 259, 273, 571, 738
טיליטש 85
טימבורג 278, 565
טיסמניץ 302, 307, 367, 513, 807, 890, 895
טלומטש 189, 196, 568, 948
טלוסט 70
טרטקוב 34, 387, 600, 1003, 1028
טרמבובלה 163, 233, 267, 288, 470, 476, 822, 893, 972
טרנוב 111, 117, 121, 145, 176, 178, 183, 238, 261, 273, 289, 456, 462, 507, 518, 570, 675, 705, 710, 731, 855, 861, 883, 1015
טרנופול 139, 161, 164, 165, 194, 342, 359, 650, 660, 694, 695, 897, 951, 1003, 1024
טשבין 387, 388, 392, 822
טשיטש 235, 267, 617, 1116
טשימרינץ 499
טשכויב 815
טשנסקוביץ 85, 97, 105, 949
טשען 121
טשרני־דונייעץ 555
יבורוזנה 774
יבורניק 104
יבלונוב 608, 661, 679, 694
יברוב 309, 311, 634, 640, 832, 904, 1083
יגולניצה 237, 266, 275, 394, 737, 883
ידליטש 842
יזירנה 489, 748, 951
יזלוביץ 305, 670, 938, 939
ינוב 236, 286, 313, 347, 514, 552, 755, 943, 1046
יסלו 195, 618, 886
ירוסלב 94, 568, 569, 659, 827, 957, 962
יריטשוב 431
ישיניצה 449
ישליסק 394, 459
לאבובה 842
לבוב 35, 47, 55, 189, 196, 198, 209, 211, 258, 273, 309, 310, 319, 322, 328, 330, 335, 358, 359, 362, 415, 416, 446, 447, 451, 456, 489, 494, 513, 515, 567, 582, 587, 612, 653, 667, 690, 724, 733-734, 745, 780, 821, 850, 857, 871, 874, 894, 898, 899, 900, 901, 903, 904, 936, 938, 939, 945, 946, 949, 954, 1007, 1024, 1025, 1031, 1051, 1052, 1080, 1081, 1083, 1116
לוביטש 192, 260
לופטין 713
ליביטשוב 193, 251, 622, 725, 1045
ליזנסק 183, 303, 338, 633, 634, 647, 833, 949, 1015
ליטוביסק 108, 750, 959, 961
לימנה 92, 193, 1109
לימנוב 97, 276, 277, 783, 1085
לינסק 241, 634, 1024, 1082
ליסעץ 287, 893, 949
לנצוט 274, 513, 521, 752-754, 813, 1084
לנצק 349
לנקא 914
לשנוב 237, 245, 389
לשקוביץ 266, 287, 936
מגרוב 29, 343, 634, 716, 983
מדיניץ 384, 442, 810
מוסט 392, 741
מושציסק 123, 230, 812
מיידן 234, 259, 260, 347
מילובקה 388, 992
מילניצה 190, 259, 274, 292
מיקוליב 241, 708, 739-742
מיקוליניץ 306, 322, 608, 782, 948, 1049
מישלניץ 575, 589
מליץ 158, 177, 241, 282, 301, 553, 589, 669, 977, 996, 999
מלצוב 841
מנוסטרישץ 184, 258, 432, 801, 830, 875
מריאמפול 697, 950, 1073
נבילין 1046
נבריה 333, 572, 716
נדבורנה 64, 78, 184, 250, 286, 392, 425, 518, 522, 525, 531, 532, 587, 600, 983, 1020
ניזנוב 228
נימרקט 283, 446, 822
ניסקא 953
ניישטט 230, 301
נמירוב 264, 287, 362, 368, 1025
נפולומין 108, 109, 121, 1025
נרול 233, 393, 709
נריוב 850, 1011, 1078
סאל 309, 450, 573, 662, 787, 1096
סוירז 245, 286
סוכא 972, 1007
סוכוסטוב 622, 934, 943
סוקולוב 190, 215, 259, 286, 301, 516, 897
סוקוליבקה 193, 273
סוקוליקי 774
סטודניצה 708
סטוטשין 122, 324
סטוינוב 311
סטניסלב 12, 189, 334, 348, 517, 525, 656, 663, 705, 886, 887, 972, 985, 991, 993, 1053, 1064, 1092
סטניסלבציק 235, 711-713
סטרונא 179
סטרטין 389, 582, 583
סטרי 45, 204, 214, 224, 230, 272, 292, 310, 369, 425, 431, 468, 663, 768, 857, 948, 1001
סטריזוב 462, 887, 994, 1021, 1085
סטריסוב 984
סטרליסק 292, 586, 647, 671, 690, 693, 698, 700, 951
סטרמילטש 781, 1116
סכודניצה 162, 954
סלטוינה 308, 358, 374, 512, 1024
סמבור 60, 183, 185, 199, 215, 229, 230, 259, 401, 516, 760, 831
סנוק 287, 344, 572, 717, 718, 720, 755, 899, 954
סניאטין 47, 172, 187, 257, 307, 705, 952
ססוב 34, 36, 55, 275, 868, 870, 873, 977
סקאלא 349, 419
סקול 194, 287, 641, 882
סקוליע 266, 287, 972, 1024, 1047
סקלט 233, 252, 276, 287, 697, 752, 931, 932, 976

פודגורזע 418, 592, 708, 751, 904, 997
פודהייץ 184, 292, 301, 332, 513, 886, 887, 1022, 1049
פודוולוטשיסק 158
פודקמין 193, 288, 622, 937, 972, 1045
פוטוליטש 695, 697
פוטיק 608, 696, 895
פטשניזין 523, 731
פיסטין 176, 235, 245
פלטשין 239, 259, 266, 1108
פמורן 34, 36, 78, 110, 178, 189, 236, 258, 287, 328, 334, 389, 622, 890, 895, 1097
פסטשנא 661
פרהינסק 394
פרוביזנא 305
פרוכניק 702, 967
פרימישלן 140, 521, 531, 592, 649, 714, 893, 936, 938
פריסטיק 72, 171, 359, 391, 1046
פרמישלא 23, 94, 125, 132, 135, 139, 149, 216, 229, 268, 287, 304, 459, 700, 784, 803, 809, 812, 821, 828, 954, 994, 1049, 1092
פשוורסק 105, 288, 454, 593, 907, 972, 1046
פשצלוב 955
צאנז 79, 145, 456, 517, 569, 622, 653, 666, 710, 728, 984, 997, 1000, 1026, 1085
צורטקוב 193, 259, 274, 288, 650, 656, 872, 984, 1047, 1057
צשינוב 394, 709, 784, 801, 828, 829, 830
קווקוביץ 835
קוזובה 166, 587, 702, 1003
קוזלוב 322, 764, 1049
קולבסוב 80, 88, 90, 107, 108, 134, 240, 267, 342, 1082
קולומיאה 55, 146, 288, 333, 350, 372, 450, 507, 511, 512, 575, 615, 622, 982, 1076, 1083
קולטשין 976
קוליקוב 258, 447
קולשיץ 1116
קומרנא 176, 199, 239, 258, 322, 450, 573, 574, 949, 940, 1087, 1091, 1097, 1098, 1110, 1112
קוסוב 193, 259, 260, 266, 287, 1003
קופיטשיניץ 85, 93, 121, 257, 373, 934, 984
קורטשין 193, 242, 267, 950, 1006
קידרניץ 755
קיטוב 260, 274, 392, 700, 895, 976
קלווריה 1006, 1009
קלוש 93, 210, 236, 288, 301, 302, 349, 359, 391, 425, 431, 523, 747, 871, 872, 1047
קלסני 300, 501, 1116
קמינקא 192, 338, 411, 449, 829, 1083
קנטי 608
קנטשוגה 307, 347, 632
קניהניטש 190, 202, 240, 576, 577, 660
קראקא 18, 46, 96, 155, 187, 213, 232, 236, 238, 240, 253, 265, 306, 312, 348, 349, 361, 362, 368, 369, 371, 388, 389, 393, 420, 443, 461, 506, 516, 550, 554, 570, 591, 602, 610, 653, 668, 682, 685, 702, 707, 714, 716, 738, 767, 787, 800, 809, 833, 861, 888, 969, 983, 996, 997, 1009, 1010, 1012, 1015, 1062, 1064, 1074, 1075, 1076
קרוסנו 4, 20, 347, 610
קרופיטש 190, 228, 893, 897
קרוקניצה 984
קריסנפולי 258, 266, 566, 875
קריפטש 166
קרליפקה 347, 622, 948
קרניץ 83, 85
קרקוביץ 154, 260, 311, 322, 894, 951
קשנוב 29, 178, 283, 368, 420, 590, 660, 883, 1009
רדומישל 180, 341, 342, 347, 500, 608, 619, 1078
רדיחוב 228, 347, 407, 781
רדים 501, 705
רדלוב 181
רודניק 91, 92, 258
רוהטין 213, 236, 411, 494, 560, 581, 587, 654, 708, 893, 984
רוה־רוסקה 14, 183, 237, 274, 305, 307, 333, 384, 385, 429, 571, 622, 695, 807, 811, 894, 1024
רוזדול 37, 41, 44, 46, 303, 886, 1046
רוזוודוב 274, 307, 344, 976
רוזנוב 1
רוזניאטוב 264, 288, 292, 384, 424, 751, 861, 1024
רופשיץ 453, 456, 654, 899, 959, 960
רזכיב 632
רזפניק 170, 172, 176, 240
ריגליץ 180, 554
רידיק 194, 195, 1110
רימנוב 72, 239, 250, 347, 1047
רישא 60, 110, 136, 235, 269, 287, 288, 373, 401, 411, 444, 702, 737, 858, 977, 996, 997, 1115
שטרוויץ 1085
שיניבה 68, 124, 178, 193, 238, 305, 306, 544, 569, 1020, 1026
שנדישוב 78, 182
שצריץ 34, 390, 566, 882, 898, 950, 983

מפתח לחיבורי חכמי גליציה בכרך זה

המסומנים בכוכב לא נדפסו

אבות לבנים 1050*
אבי עזרי 1090*
אבידת הפר״ח 46
אבל אם 882
אבל יחיד 434
אבל כבד 613, 859
אבל משה 69, 128, 1018
אבן בחן 314
אבן יחזקאל 644
אבן ישראל 71
אבן נזר 313
אבני זכרון 621*
אבני חפץ 406
אבני מלואים 299
אבני צדק 114
אבני השדה 621*
אבקת רוכל 128, 510
אגרא דהספדא 57
אגרא דכלה 222
אגרא דפרקא 825
אגרא דצבי 825
אגרא דשמעתא 298
אגרות מהר״י ט״ב 107
אגרת אורחות עולם 660
אגרת הטיול 171, 1011
אגרת מוסר 935
אגרת המליצה 935
אגרת מרדכי 690*
אגרת הרמב״ן 145
אגרת תימן 549
אדם ישר 1103
אדרת שמואל 70*
אהבת דוד 792
אהבת ציון 672
אוהל יעקב 239
אוהל יששכר 216*
אוהל מועד 46
אוהל רחל 277
אוהל שמעון 967
אוהל תורה 422
אוהלי יעקב 197
אוהלי שם 314
אוהב גר 211
אוהב עמו ישראל 981
אונס בגיטין 62, 830
אוצר אמ״ת 140
אוצר הגאונים 59
אוצר חיים 55*
אוצר החיים 1104, 1105
אוצר חכמה 311
אוצר כתבי עת 410
אוצר המדרש 861
אוצר ראביה 834*
אוצר התורה 616
אור האגדה 578
אור הגנוז 357
אור דוד 793
אור זרוע 313
אור החגים 578
אור חדש 314
אור החמה 616
אור יצחק 250
אור יקרות 238
אור ישע 216*
אור המאיר 716
אור המדות 578
אור המצוות 578
אור המקרא 578
אור מרדכי 539
אור הנערב 321
אור הנר 77
אור עולם 569, 935, 940
אור עינים 1088
אור עליון 1088
אור פני משה 973
אור צדיקים 146
אור השמש 70*
אור תורה 312, 991
אור התורה 578
אור תורתו של ר׳ מאיר 531*
אורות משפט 70*
אורי וישעי 54
אורי חיים 559
אורים ותומים 314*
אות ברית 799*
אות לטובה 1050
אותיות דר׳ יצחק 270
אזהרות 222
אחיאסף 1097
אחרי המבול 328
איה סופר 1056, 1068
אילה שלוחה 961
אילנא דחיי 76, 1002
אילת אהבים 150
איש חיל 790
אל העדרים 510
אלביש ישע 202
אלה אזכרה 410
אלה המצוות 386*
אלון בכות 888*
אלופי יהודה 46*
אלף אלפין 314
אלף המגן 1054*
אלפא ביתא 981
האם בישראל 277
אם הבנים שמחה 144
אם לבינה 77
אמונת השם 1103
אמרות טהורות 201, 314*, 1034
אמרי חיים 451
אמרי יואל 106*
אמרי יוסף 150
אמרי יושר 436
אמרי ישר 436
אמרי נועם 979
אמרי נחמני 1004
אמרי צבי 1018
אמרי שפר 54*, 671
אמת ליעקב 438
אמת׳ע מעשה 716
אסיפת חכמים 614, 615
אסיפת מנחם 956*
אצבע קטנה 714*
ארבעה ספרים נפתחים 930
ארי שבחבורה 544
אריה דבי עילאי 545-547
אריה שאג 270
ארעא דרבנן 1017
ארץ החיים 169
אשכלות הגפן 697
האשל 563
אשל אברהם 567
באר יצחק 938, 1054*
באר מים חיים 168, 170, 800
באר מרים 1072
בארה של מרים 469*
בגדי כבוד 288
בגינת הבתים 687*
בוצינא קדישא 727
בחור בטוב 1035
בחינת עולם 678
בחסד עליון 981
ביטול מודעה 1034
בין תקוה ויאוש 490
בינה לעתים 780
בינת משה 325
בית אבות 1096
בית אב״י 448
בית אהרן 314*, 596*
בית אחרון 596*
בית א־ל 1030
בית אפרים 923, 924
בית אשר 313
בית הבחירה 596*
בית הגדול 596*
בית דוד 480, 596*
בית הילל 510
בית ועד לחכמים 220
בית זבול 596*
בית חכמה 286
בית יהודה 596*, 641
בית יהודה וישראל 1015
בית היין 595
בית יעקב 437, 596*, 1095
בית יער הלבנון 284*
בית הכנסת 596*
בית הלוי 390
בית לוי 751*
בית הלחם 596*
בית המדרש 596*
בית מועד 799*
בית מידות 935
בית המלך 596*, 894*
בית המלכות 285
בית מנחם 77
בית המקדש 596*
בית נאמן 596*
בית נדיב 414*
בית עולמים 596*
בית עיר חומה 596*
בית פרץ 596*
בית צדיקים 595
בית ראשון 596*
בית רחל 596*
בית שמואל 539
בית תפילה 596*, 930
בך יברך ישראל 749
בן ביתי 1088, 1089, 1090*
בן עוזיאל 817
בני לנדא למשפחותם 601
בנין אריאל 1017
בנין דוד 794, 798
בנין צבי 824
בנין שלמה 594
בנין שמואל 687
בציר אביעזר 223*
בקורת התלמוד 389
בר מצוה 799*
ברזילי 971
ברית אבות 561
ברית כהנת עולם 316
ברכה והצלחה 1012
ברכות התפלין 58
ברכת אבות 1095*
ברכת אברהם 257
ברכת אהרן 405
ברכת הארץ 325
ברכת חיים 281, 1012
ברכת יוסף 638
ברכת יעקב 60*
ברכת יצחק 281
בשולי גליוני 493
בשורות טובות 885
בת עיני 290
בתוך הגולה 881

גאון צבי 340
גבורי ישראל 1013
גבעת שאול 1033
גדולי גדולים 1035
גדולים צדיקים 871
גדולת מרדכי 539
גט מסודר 853
גלילי זהב 285
גנת אגוז 1052
דביר הבית 859
דבר בעתו 405, 888*
דבר יום 320*
דבר צבי 825
דברי אליהו 1010
דברי אפרים אליעזר 209
דברי אשר 621*
דברי בוצינא קדישא 727
דברי דוד 94
דברי חיים 170, 733
דברי חכמים 190, 476*, 882
דברי חמד 321*
דברי יואל 106, 107, 869
דברי הימים 313
דברי ירוחם 705
דברי ישכר דוב 550
דברי מאיר 715
דברי מנחם 76, 867
דברי משה אליהו 1010*
דברי עוזיאל 817
דברי הרב ודברי התלמיד 873
דברי שאול 1042
דברי שאול ויוסף דעת 1036
דברי שלום 348*
דברי שלום ואמת 61
דברי שלמה 732
דברי שמואל 734
דגול מרבבה 660
דגל מחנה ראובן 640
דובב שפתי ישנים 790
דובב מישרים 212
דובר שלום 700, 950*
דור ישרים 314
דורש טוב 1050*
דורש לציון 216*
די מלחמה 596
דיני אבלות 888*
דינים פון יעדן טאג 954
דמעות לישרים 613
דמעות שליש 694
דמעת אפרים 929
דמשק אליעזר 1089
דמתה לתמר 122*
דעראינערונגען 903
דעת דברי חכמים 882
דעת ומזימה 442
דעת שלום 779
דעת תורה 54*
דריי דורות 937
דרך אמונה 1103
דרך החיים 437
דרך חיים שארית יהודה 79
הדרך הטוב והישר 940
דרך ים 771
דרך ישרה 202*
דרך כוכב מיעקב 55
הדרך לקידוש השם 357
דרך המלך 894
דרך התפלה 866
דרכי אבות 888*
דרכי האמונה 303
דרכי ישרים 893
דרכי נועם 202
דרכי צדק 340
דרכי שלום 485
דרוש 859
דרושי יום יום 697
דרושי הרד"ד 794
דרש דרש משה 492
הדרש והעיון 405
דרשה 370, 868
ה' מצליח 1011
הגדה של פסח 57, 69, 76, 114, 170, 435, 595, 697, 794, 888, 1019
הגדת ליל פסח 1011
ההגיון 314
הגיון דברי חכמים 882
הדרת מלך 197, 886
הדרת פנים 185*
הוד משנה 340*
הוד משנה 340*
היטב איטיב 120
היכל הברכה 1105
הכשר כלים 202
הלולא דפסחא 288
הלולא דרבנן 400
הליכות עולם 271, 311
הלכה אחרונה 1112
הלכה למשה 1010
הלכות קטנות 510*
הנהגת אדם 57
הס קטיגור 728
הספד מר 80
העלם דבר 702
הריסת משמרת 48
השיב לב אבות 695
השיב משה 128
והמה בכתובים 212
וחרב פיפיות 284
ויאמר יהודה 935
ויאמר שלום 779
ויגד משה 1050*
ויואל משה 107
ויעש בצלאל 759*
ויקונן דוד 265
ולקחתם לכם 366
וממדבר מתנה 900
ושב הכהן צדק 314*
זאת ליהודה 678
זבח השלמים 270*
זבח תודה 270*
זבחי שלמים 348*
זבחי תרועה 57*
זהב פנינים 750*
זהרי ראבי"ה 834
זוהר חי 1106
זוטו של ים 490
זיו הלבנון 1002
זכור לאברהם 727
זכות אבות 561*
זכותא דאברהם 727
זכירות 379
זכר ישעיהו 212
זכר עולם 1077
זכר צדיק 522
זכר צדיק לברכה 221
זכרון אברהם 726, 727
זכרון אליהו יצחק 55
זכרון אלעזר 90, 611
זכרון חיים 620
זכרון יהודא 611
זכרון יהושע 997
זכרון יחזקאל 797
זכרון יעקב ויהודה 222
זכרון יצחק 55
זכרון למשה 441
זכרון נחום 1023
זכרון עולם 318
זכרון צבי מנחם 826
זכרון צדיקים 1051
זכרון שארית יוסף 642
זכרון שמואל 334*
זכרונות 64
זקן ביתו 1090
זר זהב 809, 825, 1107
זרע אפרים 928
זרע ישראל 287
חידושי בנין צבי 825
חידושי מהרד"ם 790
חידושי מהר"ם 895*
חידושי נחלת בן יוסף 821
חידושי הרד"ד 793
חידושי רמ"ז 780
חידושי הרמ"ל 980
חידושי שני המאורות 568
חדושי תורה 732
חידושים והגהות 220
חדות יעקב 792
חדרי לב 830
חוט המשולש ברכי יוסף 373
חומר בקודש 1050*
חוסן יוסף 300
חוסן ישועות 808
חוק ומשפט 285
חוקת הפסח 216*
חות דעת 435
חותם טהור 818
חי בן מקיץ 71
חיבר לטהרה 19
חיבת הארץ 325
חיבת הקודש 273
חיי עולם 69
חיים של שלום 56
חינוך בית יהודה 218
חכמת רש"י 799*
חלק לוי 928
חלק לשבעה 1042
חמדה גנוזה 814, 981
חמשה ספרים נפתחים 437
החסיד מהמבורג 971
החסידות 970
חפץ חיים 195
חק לישראל 660
חקל תפוחין 42
חקקי לב 899*
חקר הלכה 672
חתן דמים 386*
טבעות זהב 295
טבעת החושן 296
טוב ויפה 935
טוב יגאל 143
טוב עין 1011
טועמיה חיים זכו 1095*
טיב גיטין 926
טל אורות 935
טעם הפר"י 140
טרף נתן 281
יד אהרן 518
יד אלעזר 203*
יד אפרים 927
יד החזקה 155
יד חנוך 870*
יד חרוצים 335*
יד יהודה 408, 627
יד יוסף 959
יד יוסף ויד שאול 1034
יד המלך 613
יד שאול 1034
ידות נדרים 1034
יהדות הלכה למעשה 353
יהודה לקרא 484*
היהודי הנצחי 311
יום ישועה 313
יומן גיטו לבוב 328
יוסף דעת 1042
היוצר ויצירתו 1020
ייטב לב 112
ייטב פנים 113
יין הרקח 127*, 128
ילקוט אברהם 565
ילקוט דוד 262
ילקוט חדש 287
ילקוט נתן 888
ילקוט הרועים 1017
ילקוט השלם 314*
ילקוט שמעוני 1019
יסוד יצחק 271
יסוד לקרא 548
יעלת חן 150
יצחק ירנן 563*
יקרא דחיי 617
הירדן 490
ירושלים דדהבא 339
ישועות יעקב 1095*, 1100*
ישועות מלכו 248
ישועות מלכי 313
ישיר משה 128
ישמח משה 127-128
ישמח צדיק 548
ישרש יעקב 222
יתרון האור 670
יתרון הכשר 1035
כבוד חכמים 455*, 649
כבוד הלבנון 1001
כד הזהב 19*
כהונת אהרן 373

כוס תנחומים 455
כוס התרעלה 1077
כל הכתוב לחיים 33
כליל תפארת 128, 812
כללא דפסחא 805
כללי התלמוד 483*
כמו השחר 679
כנוס סופרים 221
כנף רננה 677
כסף מזקק 445
כפתור ופרח 455
כרם נטע 678
כרם שלמה 818
כתב אליקים 834
כתבי אחיעזר 209
כתבי קודש 248, 670
כתם אופיר 1106
כתם פז 285
כתנות אור 941
כתר יהודה 41*
כתר לראשך 1095*
כתר מלכים 727
כתר נהורא 727
כתר תורה 380, 787
לא תענה על רב 718
לא תשכח 277
לב דוד 830
לב שמח 865-867
לב שמח החדש 41
לבושי יום טוב 102
לבושי שרד 325
לבנון נטע 678
לויית חן 238
לחם עני 561*
לקוטי אברהם 726
לקוטי אור 238
ליקוטי אלחנן 996
ליקוטי ביאורים 270
לקוטי חדושי רמ"ל 981
לקוטי יוסף 235
לקוטי יעקב 368
לקוטי יצחק 55
לקוטי ישרים 893
לקוטי מהרי"א 237
לקוטי מהרי"ן 382
לקוטי רי"צ גיאת 58
ליקוטי רמ"ל 978
לקוטי שושנים 337, 563, 808
ליקוטי תורה להרמ"ל 979
לקוטים 238
ליקוטים תלפיות 595
למודים בנסים 697
לנפש חיה 699*
לקח טוב 1022
מאורות נתן 495, 888*
מאיר יאיר 715*
מאיר נתיבים 940
מאירת עינים 1034
מאמר מרדכי 443, 444*, 538, 873, 983*
מאמר קדישין 449
מבוקר לערב 410
מבחר הפנינים 313
מבית אבא עד הלום 358
המבשר 311
מבשר צדק 290
מגד ירחים 311
מגדולי החסידות 383
מגדל דוד 359
מגיד תהלות 241
מגילת סתרים 437, 1107
מגלת אסתר 1011
מגן גבורים 1034
המדבר בצדקה 886
מדה ברורה 640
מדור אל דור 4
מדרש חכמים 649, 730
מדרש ישכר 418*
מדרש משה 1023
מה זאת 1096
מהלך הכוכבים 640
מהר"ם מינץ 859
מודעא ואונס 187
מוסר אבות 490
מוסר השכל 314
מועדי בית ישראל 888*
מועדי קודש 566
מור ולבונה 128
מורה לצדקה 155
מורה צדק 236
מזכרת אהבה 483
מחוזא 718
מחול הכרם 678
מחזיק ברכה 337
מחנה ישראל 1013
מחצית השקל 188
מחקרי פשט המקרא 664
מחשבות וחכמה 327
מחשבת יעקב 1100*
מטה אהרן 405
מטה אפרים 928
מטל השמים 1
מי הים 522*
מילי דאבות 1005
מילי דאגדתא ושו"ת 438
מילי דהספידא 578, 795
מילי דמיטב 132
מים רבים 247
מין כנף 677
מכתב גלוי 779
מכתב סופר 1071
מכתבי קודש 115
מכתבים קדושים 595
מכתם לדוד 458
מלא הרועים 217 החדש 222
מלה רצינית בשעה רצינית 490
מלואי אבן 300
מלחמות בלאך 455
מלחמות ה' 69, 223
מלך ביפיו 1035
ממגד משה 52*
מנוחה שלמה 1011
מנורת זהב 564
מנורת זכריה 1017
מנחה בלולה 396
מנחה חדשה 396, 870
מנחם יוסף 522*
מנחם ציון 75, 77, 836
מנחת אזכרה 395
מנחת יהודה 192
מנחת יחיאל 989
מנחת יעקב 223*
מנחת יצחק 63, 641, 885
מנחת כהן 396
מנחת לח"ם עני 799
מנחת ערב 395
מנחת שי 1034
מסכת כתובות 993
מספר מר 54, 1068
מספד רב 924
מספד תמרורים 201
מעון הברכות 654
מעין טהור 127
מעיני הישועה 652
מעיני התלמוד 338*
מעלות היוחסין 929
מעלי שבתא 286
מעלפת ספירים 582
מעמד הקהל בתפארתו 59
מעשה אלפס 1034
מעשה ארג 1105
מעשה השם 1107
מעשה הצדקה 155
מעשה חשב 236, 1009
מעשה נסים 435
מעשי למלך 830
מפרשי הים 1034
מפתח בית דוד 185
מצבת עולם 313
מצבת קודש 1051
מצות השם 561*
מצות חליצה 69
מצות עמר 1103
מציב לו יד 826
מצת מצוה 954
מקדש מעט 1073
מקדשי השם 825
מקום בינה 780
מקור חיים 435, 564*, 1022
מקל שקד 386*
מקראי קודש 197, 198
מקרי דרדקי 510
מרבה חיים 1012
מרגליות טובה 913
מרגניתא דר' מאיר 715
מרכבת אש 834*
משאת בית הלוי 327
משברי ים 493
משה האיש 599
משובב נתיבות 300
משיב נפש 1018
משכיל אל דל 510
משלי יעקב 998
משנה ישרה 327
משנה שכיר 142
משנה תורה 613
משניות 1, 320, 1105
משנת אליעזר 880
משנת יוסף חיים 239*
משנת העתים 697
משעבוד לגאולה 996
משפחות יהודה 314
משפחת בית הלוי 629
משפחת טירקל 164
משפט צדק 314*
משפט שלום 348
מתוק מדבש 787
מתוקה שנת העובד 699
מתורתן של ראשונים 482
מתקלן דקשוט 340
נדבת פי 1103
נהורא מעליא 728
נודע ביהודה 644
נוה תהלה 314
נרצר חסד 1020, 1104
נוקמת נקם ברית 61
נושע בד' 1011
נחל דמעה 876
נחלת יוסף 803
נחלת יעקב 223*, 437
נחמד ונעים 578
נטיעות שושנים 808
ניב והגות 492
ניבי נפתלי 964
הנסתרות והנגלות 396
נפש חיה 657
הנפש הטובה 599
נפש יהודה 190
נצור וסתר וכתם 590
נצח ישראל 391
נקם ברית 61
נר ישראל 768
נר מערבי 1034
נר מצוה 621
הנשיא בסנהדרין הגדולה 58
הנשר 311
נתיב חכמה 285
נתיב מצותיך 1104
נתיבות החכמה 285
נתיבות המשפט 436
סגולה 66, 475
סגולות ישראל 562
סגולות מלכים 562
סדר הקפות 715
סדר תפלה מכל השנה 931
סוגה בשושנים 904
סוד ברית יצחק 266
סוד יכין ובועז 940
סופר מהיר 1061
הסוציאליזם והיהדות 486
סידורו של שבת 167
סיני 1023
סמיכה לחיים 1056*
הסנגור 383
ספורי יעקב 1058
ספר חזיונות 1107
ספר החיים 175, 562
ספר היחוד 270
ספר היחס מטשרנובל 4
ספר הישר 929
ספר המצוות 790

ספרא דאגדתא 57
סתרי תורה 525
עבודת הלויים 1043*
עדות ביהוסף 523
עדות ביוסף 1042
עוללות אפרים 924*, 928
עולת חודש 745
עולת תמיד 1027
עומר יצחק 641*
עורה שחר 676
עז מלך 1050*
עזרת ישראל 523
עטרת זקנים 547
עטרת יסוד 272
עטרת ישועה 57
עטרת מנחם 77
עטרת מרדכי 539
עיון יעקב ואגודת לולב 1095*
עין חנוך 869
עין יוסף 314*
עין המים 790
עין משפט 620*
עיקר תוי"ט 320
עיר חנוך 869
על הגאולה ועל התמורה 107
עמודי שש 285
עמק ברכה 242
עמק החכמה 19
עמק שאלה 19
עמר נקא 830
ענף עץ אבות 331
עסיס רמני 128
עסיס רמונים 70*
עץ הדעת טוב 818, 819, 821
עץ החיים 155
עצי חיים 100
עצי עדן 935, 1105
עקבי יעקב 159
עשירית האיפה 1103
עת לדבר 212
עת לחננה 314
עת לעשות 510
עת רצון 42
פדה אברהם / יהודה 41*
פדויות יעקב 258
פדיון נפש 562
פוטר מים 1050*
פלא יועץ 20
פלגי מים 436, 876
פלפולא חריפתא 155
פני זקן 1103, 1105
פני יוסף 804
פני יצחק 304, 333*
פניני זהר 418*
פניני ים 632*
פנינים יקרים 1017, 1018
פסח גדול 952
פסק בית־דין 87
פקודת הצדיקים מדובר טוב 176
פרדס המלך 1053
פרור"י פ"ת 562
פרח שושן 539
פרחים 700*
פרי הארץ 150
פרי חיים 1095*
פרי עץ הדר 851, 970
פרי העץ ומנחת יחיאל 986
פרי עץ חיים 140
פרי תבואה 923, 935
פרפראות לחכמה 223*
פרקי אבות 793
פרקי אליהו 904
פרקי מועדים 718
פרשת דרכים זוטא 221
פתגמי אורייתא 578
פתחי י־ה 950
פתחי נדה 320
פתשגן הכתב 145
צדיק כתמר יפרח 130
צואת הגאונים 438
צרור המור 436
ציון ירושלים 1043*
ציון לנפש חיה 497, 644
ציוני ש"ס 1047
צילותא דאברהם 945
צילותא דשמעתא 298
צלותא דאברהם 256
צמח מנחם 895*
צמיחת דודאים 793
צפנת פענח 1115
צרור המור 188
קב הישר 1035*
קב ונקי 766
קבוצי אפרים 616
קדושת יום טוב 104
קדושת לוי 376
קדושת שמואל 47
קדמוניות 971
קהלת אשר 620
קהלת יעקב 219, 221, 437, 1095*
קודש הלולים 314
קול בוכים 1033
קול זמרה 564*
קול יהודה 345, 362
קול יעקב 223*
קול נהי 637
קול רנה 884
קול רנה וישועה 564*
קול ששון 561
קול תודה 561
הקומץ 455
קומץ הארי 281
קונטרס חדש 728
קונטרס הספקות 330, 657, 793
קונטרס עגונות למוהר"ל 805
קונטרס הראיות 923
קידוש השם 357*
קינה 340
קינה לדוד 1019
קישוטי כלה 1026
קסת הסופר 971
קצות החושן 294
קרבן אשר 620
קרבן ראשית 935
קריה הנאמנה 590
קרן לדוד 210
קרני ראם 52 ר"ם 879*
ראביה 834
ראה חיים 335*
ראש אמנה 77
ראש אפרים 923
ראש ביתי 1090*
רב טוב 114
רב טובך 896
רבבות אפרים 175
רבותינו שבגולה 498
הרבי בישראל 533
רבי דב בר מייזלש 790
רביד הזהב 174, 189
רווחא שמעתתא 297
רזא מהימנא 269
רזיאל 833*
רזין דאורייתא 251
ריח דודאים 794
רינון יצחק 886
רמב"ם על התורה 888
רמוני זהב 237
רנן לבוקר 679
רעיונות נתן 888
רפדוני בתפוחים 570
רקיע השמים 1103
רשימות בשמעתתא 298
שאילת שלום 65
שארית יעקב 198, 771
שארית ישראל 287
שב שמעתתא 296
שבחי ירושלים 469*
שבחי ר' מאיר 716
שבט בנימין 70
שבט ישראל 658
שבעה ימי שבתא 980
שבת אחים 314
שבת שלום ומבורך 1095
שואל ומשיב 1035
שובה ישראל 277
שובע שמחות 462-463
שומר הברית 562
שומר מצוות 55
שועת הארי 548
שופריה דיעקב 210
שושלת הקודש 1107
שושנת העמקים 19
שו"ת ב"ח החדשות 922
שו"ת מהר"א הלוי 609*
שו"ת מהרש"ל 590
שו"ת מן השמים 971
שו"ת הפנינים 632*
שו"ת הרא"ם 911
שו"ת רבנו יצחק אלפסי 482
שו"ת רד"ד 794
שו"ת הרי"ף 177
שו"ת הרשבי"ד 1048
שיח יצחק 273, 808*
שיח ספונים 128
שיחות ר"ם 718
שיחת חולין 894
שיקול הדעת 1001*
שיר זכרון 339
שיר חדש 1073
שירה לכהן 1078
שירי דוד 162
שירי זמרה 937
שירי משכיל 510
שירי תהלות 1050*
שירים ספורים 884
שלחן הטהור 1107
שלחן כמזבח 362
שלמא רבא 694*
שלמי נזיר 348
שלמי רגלים 589
שלש שיטות 187
שלשה ספרים נפתחים 930
שלשה עדרי צאן 1063
שם אפרים 927
שם ושארית 314
שם משמעון 1062, 1068
שם עולם 59, 418, 455, 640
שמחת יעקב 1100*
שמירה מעליא 563
שמן למאור גדול 941
שמן המאור 186
שמן הראש 227
שמן רוקח 856
שמן ששון 223
שנות חיים 357*
שני המאורות הגדולים 1078
שער היחוד 272
שער המלך 950
שער הרוחה 804
שער רחל ולאה 223*
שער התפלה 168, 314
שערי אפרים 927
שערי דעה 465
שערי חיים 564*
שערי יצחק 696*
שערי ירושלים 998
שערי עזרה 150
שערי פדות 562
שערי ציון 216
שערי רחמים 563
שערי תשובה 482, 934
שעשוע יום 320*
שפה נאמנה 929
שפת אמת 314
שפתי מרדכי 540
שפתי צדיקים 63
שפתי רננות 679*
שפתי שלום 231
שרביט הזהב החדש 561
שרגא וטהרה 282
השריפה 1077
תאנית ישורון 1077
תבנא לדיננא 696
תהלות אהרן 87
תהלות יואל 107
תודה וברכה 1078
תוכחת חיים אמירה נעימה 128
תוכחת מגולה 510

תולדות אדם 947
תולדות אשר 621*
תולדות החסידים 729
תולדות היהודים 971
תולדות יוסף 638
תולדות יעקב 259, 439
תולדות יצחק בן לוי 382
תולדות מהרש"ל 738*
תולדות המחוקקים 729
תולדות משפחת לויטרבך 396
תולדות נ"ח 994
תולדות קדושת לוי 383
תולדות הרבנים 745*
תועפות הרים 249
תועפות ראם 51
תוצאות חיים 449, 623*
תורה אור 69, 621*
התורה והחכמה 213
התורה והמצוה 314
תורי זהב 20
תורת אבות 399
תורת אליהו 501
תורת גיטין 436
תורת חסד 46*
תורת יחיאל 41*
תורת ישראל 383
תורת כהנים 237
תורת מנחם 76
תורת משה 1043*
תורת הנשים 853
תורת העולה 155
תורת הרא"ם 911
תורת רמ"ז 780
תורת הרמ"ל השלם 980
תורת הקנאות 510
תורת שמעון 966
תספורת לוליניית 389
תעלומות חכמה 437
תיקן משלם 320*
תיקון עירובין 438, 764
תפארת בית הלוי 383
תפארת בנים 814, 831
תפארת דוד 793
תפארת יוסף 806
תפארת יעקב 562
תפארת ישראל 287
תפארת מהר"ם 716
תפארת מנחם 956
תפארת מרדכי 539
תפארת צבי זאב 250
תפארת עוזיאל 817, 819, 820
תפארת הצבי 818
תפוחי זהב 285
תפלה למשה 129, 983*
תפלות מכל השנה 437
תקנת עגונות 824
תרומת הכרי 330
תשובה כהלכה 1056
תשובות בית הילל 510
תשובות הרא"ם 909
תשובות רבינו יעקב מליסא 439
תשועת מלך 69

מפתח כללי

כמפורט בתחילת המפתח שבחלק ב׳ עמ׳ 1087

ר׳ אבא מוצנר 751
ר׳ אביגדור טיטלבוים 79; כ״ץ 335; מרגליות 904
אבן כספי, ר׳ יוסף 706
אבן עזרא, ר׳ אברהם 71
אברבנאל 418
אברדם, ר׳ זכריה מנדל 1017
ר׳ אברהם מטריסק 3; טברסקי 8; טוביאס 31; טלר 170; לבוב 359; הלוי 384; לויפר 419; לורברבוים 430; ליבלין 445; ליפשיץ 564-565; לנגנר 576; לנדא 605, 608; לנדמן 690-693; מהודר 725; מילר 835; מרגליות 921; מרזל 954; נוסבוים 996; ניהוף 1009; סים 1078
ר׳אברהם אבא טנצר 180; ליפר 523
ר׳ אברהם אבוש טננבוים 177
ר׳ אברהם אהרן טיטלבוים 80-83
ר׳ אברהם אליעזר מרגליות 904
ר׳ אברהם אלעזר ליזר מרדומישל 619
ר׳ אברהם אריה ליב כהנא 320
ר׳ אברהם ברוך לנגסם 589
ר׳ אברהם דב כ״ץ 335-336
ר׳ אברהם דוד מרגליות 907; סטרזגובסקי 1076
ר׳ אברהם זאב מונד 738
ר׳ אברהם חיים טברסקי 14; טיטלבוים, 83; סופר 1054-1057
ר׳ אברהם יהושע השל לנדא 608; סצינבוים 1115
ר׳ אברהם יוסף לוביאניקר 373; מדפיס 724
ר׳ אברהם יעקב טיטלבוים 85; טיכר 146; יולס 229; ליבס 447; מרק 969
ר׳ אברהם יצחק לבינטל 367; מנקס 898
ר׳ אברהם ישכר דב לוין 399; ליכטג 501
ר׳ אברהם ישראל מרקוס 969
ר׳ אברהם ליבר טרויגט 183
ר׳ אברהם מנדל לנדא 608
ר׳ אברהם מרדכי מפינטשוב 1100; טויב 34-36; לנדא 108; ספרין 1086
ר׳ אברהם משה לנצמן 705; מיזל 782; נטל 1006
ר׳ אברהם נפתלי הירץ יגר 253
ר׳ אברהם נתן מרגליות 932
ר׳ אברהם עבר כהנא 322
ר׳ אברהם צבי לבין 361
ר׳ אברהם שלום מרקוס 969
ר׳ אברהם שמואל לם 567
אברמציק, ר׳ יוסף 1064
אגודת האדמורי״ם 205-206
אגודת ישראל 227, 233, 327, 351, 353, 403, 409, 420, 486, 490, 578, 774, 828, 986, 999, 1002, 1063, 1075
האגור 601; אדא 240
אדולף, ר׳ עקיבא 803
אהער, ר׳ משה 719
ר׳ אהרן מחודרוב 89; מטשרנובל 2; טיטלבוים 85-87; ירוחם 276-277; הכהן 292; כהן צדק 309; כהנא 322; כ״ץ 337; לבוול 360; לוין 401-407; לורברבוים 431; לינבד 515; ליפשיץ 540; לנדא 608; לנדמן 693; לשצובר 711; מונד 738; מרקוס 969-971; סגל 1046
ר׳ אהרן אלימלך טברסקי 4, 7
ר׳ אהרן אריה ליפר 518-521; מיער 861
ר׳ אהרן דוד טברסקי 14
ר׳ ארון זאב טלר 171
ר׳ אהרן זליג ליפשיץ 543; מרגליות 921
ר׳ אהרן זלמן ספיר 1084
ר׳ אהרן חיים לובש 373
ר׳ אהרן יוסף טמפלר 172
ר׳ אהרן מרדכי הלוי 384
ר׳ אהרן משה טויבש 47-53; ליפר 521
ר׳ אהרן שמואל ליכטג 501
אובן 858, 1077; אוגוסטוב 499
אודסברג־צ׳כיה 58; אוהרינין 861
אויהל 93, 124, 132, 795
אוירבך, ר׳ דוד צבי 784, 830
אולקוש 359; אולריך, ר׳ זושא 1062
אונגוואר 110, 305, 343, 526, 549, 1092
אונגר, ר׳ ישראל אלימלך 772; ר׳ מאיר יהושע 568; ר׳ מרדכי דוד 133; ר׳ צבי הירש 452; ר׳ שמואל מרדכי 876
אונגריש־בראד 232; אוסטילה 23
אוסטרהא 239, 240, 246, 314, 940, 1028
אוסטרובצה 669, 818; אופוטשנה 250
ר׳ אורי טננצפ 179; יולס 199-201; לנגנר 581; לנדמן 693; מט 781
ר׳ אורי זאב וולף סלט 1080
ר׳ אורי מנשה יעבץ 257
ר׳ אורי שרגא פיבל טויבש 53-54; מדפיס 724
אורשיווא 107, 560; אטיק 944
איבשיץ, ר׳ יונתן 253-255; 683
איגנטובקה 7; איזמאיל 639
איזנטל, ר׳ פנחס 72
איטינגא, ר׳ יצחק אהרן 1031
איכנשטיין, ר׳ אלכסנדר סנדר 1110; ר׳ יהודה צבי 46, 60; ר׳ יצחק איזיק 365; ר׳ מנחם מנדל 957; ר׳ מנשה 224; ר׳ צבי הירש 42, 366; ר׳ שלום 144-145
אינדיאנה 682
ר׳ איתמר מטשיזיקוב 524; ליפר 529
ר׳ אלטר טורמן 78; טיכר 146; ליכטשין 513; מאיר 717-718
ר׳ אלטר יחיאל נבנצל 985-991; נימן 1011
ר׳ אלטר ישכר דב ספרין 1086
ר׳ אלטר שמעון ליזר 456
ר׳ אליהו יוהנס 194; כהן צדק 309; ליכטיג 501; לנגנויר 572; מרדר 952-953; נימן 1011
ר׳ אליהו בצלאל טיטלבוים 87
ר׳ אליהו יצחק טויבש 55
אליהו הנביא 165, 199, 494, 637, 800, 835, 908, 994, 1026
ר׳ אלימלך ליברמן 451; לם 568-571
ר׳ אליעזר טיטלבוים 88; טיכר 146; הכהן 292; לדיר 369-371; הלוי 384; ליטר 470; לנגנר 581; לנדא 608-610; מיזס 831; מילשטוק 850; מישל 876-882; מנטל 895; מרגושס 900; מרדר 953
ר׳ אליעזר אשר ליזר 456
ר׳ אליעזר זאב מרילס 954-956
ר׳ אליעזר יצחק טיכר 147, 230
ר׳ אליעזר ליבר ירט 283; מונד 739; סטובר 1083
ר׳ אליעזר ליפא טירקל 161; ליטמן 470

ר׳ אליעזר ליפמן יולס 202; (ליפא) 517
ר׳ אליעזר צבי ספרין 41, 1087-1090
אליק 680
ר׳ אליקים גצל לנדא 610; מילזגי 833
ר׳ אלישע לנדא 610; מוצנר 751
ר׳ אלכסנדר כ״ץ 337; ספרין 1090
ר׳ אלכסנדר אשר מרגליות 907
ר׳ אלכסנדר סנדר טויבש 55; לבין 361; לנדא 610; מיזלש 783; מינץ 851; מרגליות 907-913; סגל 1046
ר׳ אלכסנדר שמואל טיטלבוים 88
ר׳ אלעזר טברסקי 7-9; יולס 203; כ״ץ 338; לב 855-859; לנדא 610-614; מיזלש 783; מינץ 852-855; מרילס 956; סנדלר 1083
ר׳ אלעזר ליזר לנדא 614
ר׳ אלעזר ניסן טיטלבוים 89-90; מרגושס 901
האלשיך 524; אמשטרדם 476
אמת 245; אנגל, ר׳ שמואל 835
אנגלמן, ר׳ אהרן 889; אנגלרד, פנחס 493
אנטורפן 18, 368, 1000
אניפולי 920, 944, 946
אנשבאך 224; אפטא 547, 602-607; 653
ר׳ אפרים טמפלר 175; הכהן 292; לב 359; לנדא 615-617
ר׳ אפרים אלטר לודמר 374
ר׳ אפרים אליעזר יולס 203-209
ר׳ אפרים דב לנגנויר 572-573
ר׳ אפרים זלמן טבר 1; מרגליות 913-931
ר׳ אפרים פישל מרגליות 931
ר׳ אפרים צבי יולס 209; מיזל 782; מינצברג 860
אפרתי, ר׳ יהושע השל 600; ר׳ ראובן 483
אפשטין, ר׳ יעקב 93; אקנא 698
אראד 530; ארגנטינה 470, 937
ר׳ אריה זאב טמפלר 175
ר׳ אריה יהודה יעקובוביץ 261; מיזלש 784
ר׳ אריה ליב טיטלבוים 90-92; טיכר 147-148; טננבוים 177; יוגנד 194; יופיטר 240; יפה־ולרשטין 264; הכהן 292-300; לונדן 423; ליזר 456; ליפשיץ 543-550; לם 569; לנדא 617; מינץ 855-857; נוסבוים 996; נתנזון 1028-1030; סופר 1057
ר׳ אריה מאיר לנדא 617
ר׳ אריה פיבוש כהנא 322
ר׳ אריה צבי ליפשיץ 550
האריז״ל 669; אשדוד 523
אשכנזי, ר׳ אלימלך 569; ר׳ יואל 103; ר׳ מרדכי 332, 660; ר׳ משה דוד 37, 112
ר׳ אשר הלוי 384; להמן 372; מיער 861; מרגליות 931; סופר 1071
ר׳ אשר זליג טויסטר 70; לויטרבך 394-396; לנדא 618-622; מרגליות 935; מרפלד 967
ר׳ אשר זלקא ליפינר 517-518
ר׳ אשר ישעיה טיטלבוים 92; הלוי 385-387; ליכטמן 507; נוסבוים־טיפנברון 999
ר׳ אשר ענזיל לונדנר 424
באב״ד, ר׳ אריה ליב 367; ר׳ יעקב 622; ר׳ יצחק 319, 938; ר׳ שלום 587; ר׳ שמואל 86
באזא 920; בארב, ר׳ חיים ישראל 1085
בואנוס איירס 328
בודפשט 48, 204, 368; בוהוש 1048
בוטושן 55, 64, 166, 250, 631, 722, 773
בוטרוייך, ר׳ יצחק הירש 821
בוטשוביץ 417
בוכנר, ר׳ ליב 1075; ר׳ שלמה 178
בומבך, ר׳ אליהו 1091, 1113
בוניהאד 48; ר׳ בונם מנחם מנדל מרילס 957
בוסק־פולין 547; בוסקוביץ 717
בוצצי 639, 955, 957
בוקרשט 8, 60, 203, 535, 615, 694, 921, 1023
בורנשטין, ר׳ שלמה זלמן 787
בורשא 525; בושטינא 529, 536
ב״ח 48, 165, 209, 211, 238, 266, 273, 931, 950, 1008, 1011
בידוף, ר׳ יעקב 351; בייטהען 388
ביטום 447; ביטמן, ר׳ חנוך 600
בילגוריי 544, 813, 814
ביליג, ר׳ יוסף עזריאל 59
בינהורן, ר׳ צבי 664; ביסטריץ 815
ביק, ר׳ סנדר מנדל 1030; ר׳ עוזר 635
בירנבוים, ר׳ חיים יצחק 196
בירנבוים־אוירבך, ר׳ נחום זאב 306
בלוי, ר׳ יצחק 1047
בלוך, ר׳ אברהם ליב 525; ר׳ בנימין אביש 332; ר׳ טוביה 855
בלז, ר׳ יהודה יעקב 753; ר׳ משה חיים 754; ר׳ פיבל 755
בלזיץ 287
בלויגרונד, ר׳ זישא 888; ר׳ שמשון 991
בלינד, ר׳ יוסף יונה 58
ר׳ בן ציון כ״ץ 338-341; לנגנר 582; מדן 723; מלץ 883; מרגליות 932
בני ברק 11, 534, 711, 996, 1063, 1109
ר׳ בנימין הלברשטם 92; ירט 283; לאוטמן 358; לוי 387
ר׳ בנימין אליעזר סופר 1057
ר׳ בנימין בינם סנטר 1083
ר׳ בנימין וולף ליפא 517; לעוו 856
ר׳ בנימין זאב כהנא 322-324; ליזר 456; מזוזה 780
ר׳ בנימין חיים סטובר 1084
בעש״ט 165, 245, 246, 268, 374, 450, 462, 531, 560, 670, 817, 933, 938, 976, 1003-1005
ר׳ בצלאל כהן צדק 309
ר׳ בצלאל יהושע מושקוביץ 759
בק, ר׳ אהרן 61; בקוי 699, 932
בקנרוט, ר׳ אברהם 163, 164, 339
בר, ר׳ יחיאל צבי 110
בראילוב 732, 920, 921, 1021; ברבשט 117
ברגלס, ר׳ אברהם מנחם 617
ברגן בלזן 823
ברגר, ר׳ אליקים גצל 423; ר׳ משה 444
ברדיוב 110, 171, 675
ברדיטשוב 321, 374, 747, 946, 1071
ר׳ ברוך טמפלר 176; יעקובוביץ 261; כהנא 324; לבין 362; לבוביץ 567; לנדא 622; לשצובר 712; מרגליות 920; ספרין 1091
ר׳ ברוך אברהם מלץ 883
ר׳ ברוך אליעזר לוין 407
ר׳ ברוך דוד טברסקי 18; כהנא 325
ר׳ ברוך מאיר מנטשל 895-897
ר׳ ברוך צבי לנדא 639
ברונשטין, ר׳ ישראל איסר 626
בריזל, ר׳ דוד אריה 556
בריל, ר׳ דובריש 719
ברימלא־רוסיה 1007; ברינזע 62
בריער, ר׳ דוד מאיר 494
ר׳ ברכיה טיטלבוים 93
ברלין 30, 60, 182, 932, 956, 972
ברמן, ר׳ מרדכי זאב 150
ברנדויין, ר׳ אליעזר 529; ר׳ יוסף 959; ר׳ יחיאל מיכל 372; ר׳ יעקב מרדכי 11; ר׳ נחום 775; ר׳ פנחס 577; ר׳ צבי אריה 873
ברסטיצקה 933; ברסלב 940
גבירצמן, ר׳ משה יצחק 459
גבלר, ר׳ שמואל 311
ר׳ גבריאל מנקס 898; סוכוסטוב 1051
ר׳ גדליה יונגוירט 233

ר׳ גדליה אשר טיטלבוים 93
גוטמן, ר׳ טוביה 180, 1079
גוטסמן, ר׳ שמשון 230
גולדברג, ר׳ דוד שאול 172; ר׳ נתן 278
גלבווקס, ר׳ שמואל מרדכי 421
גלזר, ר׳ משה 924
גלטוי 855; גלייוויץ 489
גליס, ר׳ שמואל 503
גלנץ, ר׳ מרדכי יצחק 574
גלץ 373, 639, 732, 921
גלר, ר׳ שלמה 470
ר׳ גמליאל הזקן 216; גרבוביץ 636, 667
גרוס, ר׳ נפתלי 591; ר׳ רפאל 96
גרניץ־פולין 672
ר׳ גרשון טיכר 148; כ״ץ 341; מרגליות 931
דאברי 791; דברצין 523
ר׳ דב כ״ץ 341; מלמד 883
ר׳ דב בר מברדיטשוב 383; טיטלבוים 93; טמפלר 176; הכהן 300; לם 569; לנדא 622, 669; מונזון 746; מיזלש 786; מישל 882; סגל 1046; סטמפלר 1076; סים 1078
דובנא 933
ר׳ דוד מטולנא 3; טיטלבוים 93-94; טריבר 184; ימפיל 252; הכהן 300-301; כהן צדק 312; כהנא 328; כ״ץ 341-343; לבוב 359; לבין 362; ליבנד 446; ליברמן 451; לילינפלד 513; לינדנבוים 515; לנגרוק 591; לנדא 622; מורגנשטרן 752; מלר 885; נתנזון 1030; סטרליסקר 1076
ר׳ דוד אלימלך יולס 210
ר׳ דוד בר טירקל 162
ר׳ דוד ברוך מרקשניט 972
ר׳ דוד דב ליטר 66, 70, 475; מיזלש 784-787, 791-798
ר׳ דוד טבל יפה 265
ר׳ דוד יהודה ליב לוין 407-409
ר׳ דוד משה מטשורטקוב 57
ר׳ דוד נפתלי כהנא 328-330
ר׳ דוד נתן ליזר 457-459
ר׳ דוד צבי כ״ץ 342
ר׳ דוד שלמה טויב 45; טננבוים 178
דוינסק 1113
דומיניץ, ר׳ חיים יעקב 1086
דורוהוי 55, 958; דורטמונד 752
דורנא־ווטרא 901; דילר, ר׳ אלעזר 799
דינוביץ 943; דליטשקר 948; דנוור 13
ר׳ דניאל הלוי 387
דפוס 724, 755, 1080, 1081
דראטשען 62; דרבהיטור 193
דרבן 92, 334, 525; דרברמדיגר 376
דרימר, ר׳ שלמה 895
הברשטוב, ר׳ משה 920
הגר, ר׳ יצחק מאיר 36; ר׳ פנחס יוסף 1028
הגר״א 125, 1028
הויפטמן, ר׳ ישראל יהודה ליב 671
הוך, ר׳ שמואל 682
הוליס, ר׳ זאב וולף 637
הולנדר, ר׳ יוסף 993; ר׳ נתן דוד 746
הוניאד 501
הורביץ, ר׳ אביגדור 829; ר׳ אברהם חיים 44, 559; ר׳ אברהם מרדכי 1100; ר׳ אהרן 451; ר׳ אליעזר 766; ר׳ אריה ליב 469; ר׳ דוד 88; ר׳ חנינא 122; ר׳ יהושע 1110; ר׳ יעקב 212, 622; ר׳ ישכר בריש 625; ר׳ מנחם מנדל 137; ר׳ משה 7, 672; ר׳ נפתלי 94, 702
הורכוב 246; הורנוסטייפל 16, 18
הורשובסקי, ר׳ יהושע 944
הידלמש 501; הימלאיה 386
הירצמן, ר׳ נפתלי הירץ 663
ר׳ הירש מורגנשטרן 752
הלברשטם, ר׳ אהרן 369; ר׳ אריה ליב 83, 131, 767; ר׳ בן ציון 13, 1074; ר׳ ברוך 91; ר׳ דוד 132, 277; ר׳ חיים 16, 759; ר׳ חיים יצחק 105; ר׳ חיים נחום 123; ר׳ יצחק ישעיה 10; ר׳ משולם זושא 117; ר׳ נפתלי חיים 139; ר׳ נפתלי צבי 104; ר׳ סיני 767; ר׳ שלום 79; ר׳ שלום אליעזר 98, 760; ר׳ שלמה 97
ר׳ הלל ליכטנשטין 507-511; לנגרמן 592-593
הלפרין ר׳ דב בר 1028; ר׳ חיים יונה 90
המבורג 914
המרלינג, ר׳ חיים יהודה 195; ר׳ פנחס 828
הנדלסמן ר׳ שלמה צבי 335
הרינטש 941; הרלוי 615
הרפידר, ר׳ נפתלי צבי 815
הרץ 531, 954; ר׳ השל 124, 682
השל, ר׳ יחיאל 960
ואהל, ר׳ יצחק איזיק 48; ובר, ר׳ חיים 565
וגשל, ר׳ ישראל 453; ר׳ שלום 1109
ווידיסלב 302, 855; וולברום 388
וולובה 86, 101, 117, 252, 426; וולוטשיסק 161
ר׳ וולף מטיש 782
וונדר, ר׳ נחמן 442; וורונובה 936
וידנפלד, ר׳ יעקב 165; ויזניץ 59, 233, 695
וייזר־לסטיק, ר׳ שמעון יצחק 426
ויטמן, ר׳ חיים יצחק 686
ויטנברג 914; וילבורג 914
וילדשטיין, ר׳ מתתיהו 842
וילף, ר׳ אברהם אבא 522; ר׳ ישעיה 429
וין, ר׳ אליהו שמואל 690
וינא 57, 64, 85, 161, 163-165, 276, 306, 498, 721, 737, 890, 919
וינשלבוים, ר׳ שלמה ליב 738
ויס, ר׳ בן ציון 1111; ר׳ יהודה ליב 973
ויסבדן 597; ויסבך, ר׳ בצלאל דב 958
ויסבלום, ר׳ משולם זוסיא 695
ויסברג, ר׳ יוסף דוד 685
וייצן 822; וירוס, שם ספרותי 970
וישניוביץ 693, 858; ולושצבה 308
ונגר, ר׳ ליבלה 589; ונציה 937
וסילוביץ־פולין 750; וסלוי 55, 59, 60
וקס, ר׳ זאב 649; ר׳ פיבל 745
ורמן, ר׳ אברהם דוד 957; ושילקובה 907
ורצקי 664; ורשא 393, 787
ר׳ זאב לנדרר 702; נבנצל 991
ר׳ זאב דב אלתר מאיר 717-718
ר׳ זאב וולף טירקל 162; טיש 170; לוסטהויז 425; ליטר 476-483; מישל 882; נוסנבוים 1001-1003; ניסברויך 1019; סגינר 1045; סנדהויז 1082
זאריב 419, 697; זאריק 599
זבורוב־הגר 132, 502; זוויל 251
זוולין 672; זוטשקא 534
ר׳ זוסיא מזל 781; ר׳ זושא סופר 1057
זיגל, ר׳ שלמה 741
ר׳ זידא ספרין 1092; ר׳ זידא צבי ספרין 1092
זיטומיר 932
זילביגר, ר׳ אברהם חנוך 801; ר׳ דוד 30
זילברמן, ר׳ יצחק 418
זיסקינד, ר׳ יוסף דוד 598
ר׳ זכריה טמפלר 176
ר׳ זכריה ישעיה יולס 211-213
ר׳ זכריה מנדל לנדא 622
זכ״ש, ר׳ אברהם 601
ר׳ זליג ליכטר 512
זליזשע 564; זליחוב 375, 670

ר׳ זלמן לורברבוים 431; מך 880; נתנזון 1030; ספרין 1092
ר׳ זלקא לכוביץ 567
זמושץ 146, 147, 391, 949; זמך 152
זנטא 123; זפט, ר׳ שלום שכנא 486
זשרוב 517; חאטין 934; חבקוק 246
החוזה מלובלין 147; חוסט 536, 537
חזן 1077; ר׳ חזקיה נחום טויבש 55
חיות, ר׳ יצחק 245; ר׳ מאיר 310
ר׳ חיים טבר 1; טוביאס 29-34; טויבש 55; טיטלבוים 87, 95-96; טירר 165-170; הכהן 301; כהנא 326; כ״ץ 343; לב 359; לבין 362; ליברמן 451; ליפשיץ 557; למפין 571; לנדא 622-625; לנדר 702; לנץ 702; לרר 708; מאירסון 721; מוזס 737; מושקוביץ 760; מנדל 887; נוסבוים 996
ר׳ חיים אהרן לוין 409; מיזלש 798
ר׳ חיים אורי ליפשיץ 558
ר׳ חיים אלחנן נוסבוים 996
ר׳ חיים אלעזר טיטלבוים 96-97
ר׳ חיים ברוך מיער 861
ר׳ חיים דב ליפשיץ 552; מודלינגר 733
ר׳ חיים דוד מונזון 746
ר׳ חיים יהודה ליב ליטוין 464-468; מרגליות 919
ר׳ חיים יואל מושקוביץ 760
ר׳ חיים יוסף טיטלבוים 97; נימן 1011
ר׳ חיים יעקב טיטלבוים 97; ספרין 1092-1096
ר׳ חיים יצחק טברסקי 10; יוזפסברג 195; ירוחם 277-282; מרידיק 954
ר׳ חיים ירוחם לנץ 702-705
ר׳ חיים מאיר טרויב 183
ר׳ חיים מאיר יחיאל ספרין 1096
ר׳ חיים מרדכי מרגליות 933
ר׳ חיים משה צבי טברסקי 17
ר׳ חיים פנחס טמפלר 176
ר׳ חיים צבי טויבש 57-59; טיטלבוים 98-101
ר׳ חיים שלמה מיזלש 798
חיפה 530, 769; החכם צבי 650, 670, 954
חלם 389, 1007; חמלניק 654, 1078
ר׳ חנוך הניך טויב 36
ר׳ חנוך הניך דב טברסקי 11-12; מיער 862-870
ר׳ חנניה יוט״ל טיטלבוים 101-104
ר׳ חנניא ליפא מיזלש 799
ר׳ חנניא ליפמן מיזלש 800
טבריה 235, 641, 893, 1005
ר׳ טוביה טיטלבוים 104; הכהן 301; ליפשיץ 121, 552-553
ר׳ טודרוס הכהן 301; טוטשין־ווהלין 336
טומשוב 552, 1008; טורנטו 584, 585, 587, 588, 996
טורטשין 567; טורנר, ר׳ אהרן מיכל 500
ט״ז 72, 124, 358, 390, 447, 500
טירגול־פראמאס 64; טלפון 466
טלר, ר׳ צבי אלעזר 418; טעטש 87, 88, 103
טפלר, ר׳ אברהם 175; טקוטש 615
טריטש 855; טרלא 650, 653; טרניגרד 147, 152
טשיהאן 284; טשבויב־לובלין 147
טשנאד 96, 97; טשנגר 973
טשרנוביץ 165, 338, 533, 775, 829, 932, 967, 1047
טשרנובל 11
יאס 47, 53, 60, 65, 68, 70, 189, 302, 532, 615, 637, 694, 920, 1021-1023, 1048
יאריש־רפפורט, ר׳ מנחם מנדל 612
ר׳ יהודה טויב 36; טיטלבוים 104; הכהן 301; כהנא 330-332; כ״ץ 344-346; לבין 362-363; ליזנר 454-456; למפין 572; לנדא 606, 625-626; מרקר 972; נתנזון 1030
ר׳ יהודה אריה ליב לויפבן 418
ר׳ יהודה בנימין לויפר 419
ר׳ יהודה זינדל ניהוז 1007-1009
ר׳ יהודה יחיאל טויב 37-41
ר׳ יהודה ליב טברסקי 17-18; טויבש 59; טרנר 187; יולס 214-213; כהן צדק 309-310; לויפר 420; ליזר 459; לנדא 626-631, 662, 985; מיזלש 800; מרגליות 934-936
ר׳ יהודה ליווא לנדא 601
ר׳ יהודה מאיר לוין 409
ר׳ יהודה מנחם לנדא 631
ר׳ יהודה צבי טויב 41-42; יולס 215; לנגנר 582; מרגליות 936
ר׳ יהושע בן קרחה 601
ר׳ יהושע טיטלבוים 105; הכהן 301; לבקוביץ 368; הלוי 387; לויבר 394; לנדא 632, 669; לשצובר 712; מיזלש 800; מינץ 857; נוסבוים 997
ר׳ יהושע השל ליטר 483; לנדא 639; מרגליות 936; סלוצקר 1079
ר׳ יהושע חיים טיטלבוים 105
ר׳ יהושע יחזקאל פיבוש לנדא 632
ר׳ יהושע משה סגל 1046
יה״ן, שם ספרותי 336; יוהניסבורג 628
ר׳ יואל טברסקי 15-16; טיטלבוים 105-107; כהן צדק 310; מושקוביץ 760-763; סופר 1069
ר׳ יואל משה לנדא 633-636; יוזפוף 599, 963
ר׳ יוחנן מרחמיסטריבקה 4; יולניצה 560
ר׳ יום טוב ליפא לנדא 639
ר׳ יונה טירקל 163; הכהן 301; לנדא 636; הנביא 653
ר׳ יוסף בלייך־סיגל 47; חריף מנוישטט 72; טויבש 59; טיטלבוים 107-108; טנבוים 178; טפל 182; יופיטר 240; הכהן 302; כהן צדק 310-314; כ״ץ 347; לדרברגר 371; ליכטג 502-504; ליכטנשטין 511; ליכטר 513; ליפר 522-523, 525; ליפשיץ 553-554; לנדא 48, 606, 637-642, 653; לסר 707; לקס 708; לרנר 708; מושל 752; מושציסקר 755; מושקוביץ 764; מיזס 832; מיער 870; מרגושס 901-903; נימינץ 1009; נימן 1012; נכט 1021; נתנזון 1031; סגל 1048; סלומון 1078; ריגליצר 180
ר׳ יוסף אהרן מרילס 957-959
ר׳ יוסף אליהו לנגנויר 110, 574
ר׳ יוסף דב ברייש הכהן 302
ר׳ יוסף דוד הכהן 302-303; מושקוביץ 764; מיער 870
ר׳ יוסף חיים לם 570
ר׳ יוסף חנניא ליפא מיזלש 801-807
ר׳ יוסף יהודה נבנצל 991
ר׳ יוסף יוסקא לם 570; מרגליות 936
ר׳ יוסף יעקב ליכטג 504
ר׳ יוסף יצחק יולס 215; הלוי 387
ר׳ יוסף ליבוש לילינפלד 514
ר׳ יוסף מנחם מוצנר 751
ר׳ יוסף מרדכי כהנא 332
ר׳ יוסף משה טיכר 149-152
ר׳ יוסף פנחס כ״ץ 347; לנדא 642
ר׳ יוסף שאול נתנזון 1031-1044
ר׳ יוסף שמואל לנדא 655; יורדיניוף 599
ר׳ יחזקאל טלר 172; לוין 414-416; לנדא 606, 643-649; מנספלד 897; נוסבוים 997
ר׳ יחזקאל יוסף לנדא 649
ר׳ יחזקאל מאיר הכהן 303
ר׳ יחזקאל פיבל יוסף ליכטשין 513
ר׳ יחזקאל שרגא כהנא 327; לנדא 665
ר׳ יחיאל טיטלבוים 366; כ״ץ 347; ליפר 526; לרר 709
ר׳ יחיאל איכל נימן 1012
ר׳ יחיאל דב מונד 741
ר׳ יחיאל חיים כ״ץ 347
ר׳ יחיאל מאיר הכהן 303
ר׳ יחיאל מיכל טברסקי 14; טויבש 59-60; טיטלבוים 108-109; טרטין 184; כהנא 332; הלוי 388; ליטר 483-485; מושקוביץ 764-766; מיזלש 807; מיער 870; מרגליות 936

ר׳ יחיאל מנחם מנדל מונטנר 750
ימפולי 247, 249; היסוד ושורש העבודה 373
ר׳ יעקב מקורביל 531; טויבש 60; טיטלבוים 109; טירהויז 158-160; טירקל 162-163; טפיך 183; הכהן 303; כהנא 332-333; לוי 388; לורברבוים 431-440; ליזר 459-461; ליטר 485; לינר 516; ליפא 517; לנדא 649-652; לרר 709; מושקוביץ 767; מיזלש 807; מנקס 898; מרגליות 920, 921, 936; נכט 1021; נתנזון 1044; סגן הכהן 1049; סופר 1057-1059; סוקול 1073; ספרין 1097
ר׳ יעקב אליהו יוקל ליזר 461
ר׳ יעקב אריה מרגליות 936
ר׳ יעקב בצלאל לויטרבך 396-398
ר׳ יעקב ברוך לנדא 601
ר׳ יעקב דוד הכהן 304; נוישטט 996
ר׳ יעקב יהודה לבלוביץ 367-368; מנקס 899
ר׳ יעקב יהושע מיזס 832
ר׳ יעקב יוסף טברסקי 12-13; הכהן 304
ר׳ יעקב יחזקאל הלוי 388-389
ר׳ יעקב יעקבקא כ״ץ 347
ר׳ יעקב יצחק טוכמן 71; יוטס 196-198; לנדמן 694; נמירובר 1023
ר׳ יעקב ישראל מטשרקס 3; טברסקי 13-14; לנגוויר 574
ר׳ יעקב מנחם לנגר 590
ר׳ יעקב מרדכי ליברמן 452
ר׳ יעקב משה כ״ץ 347; לורברבוים 440; לנגר 583; ספרין 1098-1100
ר׳ יעקב נתן הכהן 304
ר׳ יעקב צבי טפט 181; יולס 183, 216-223; לנגרמן 593
ר׳ יעקב קופל ליקובר 147, 963; לנדמן 694; מרגליות 937; מרילס 959
ר׳ יעקב שלום לויבר 394
ר׳ יעקב שלמה הכהן 304
ר׳ יעקב שמשון מרגליות 937
יעקובוביץ, ר׳ ליביש מאיר 33
יעקילישׁ, ר׳ יעקב 311
יפה, ר׳ ראובן 275; יפו 726
ר׳ יצחק מסקווירא 3; טיטלבוים 110-111; טנבוים 178; טרוי 183; הכהן 304; כהנא 333; כ״ץ 336; להר 372; הלוי 389; לוין 409-411; לויפר 421; לורברבוים 441; ליברמן 453; ליזר 461, 523-525; ליפשיץ 554; לנגר 590; לנדא 652-656; לנדמן 695; לסט 705-706; מושקוביץ 764; מיזלש 807-809, 833; מינדליש 850; מיער 871; מלר 885; מסר 899; מרגליות 937; מרילס 959; נימן 1012; נתנזון 1044; סגל 1046; ספיר 1085
ר׳ יצחק איזיק טבר 1; טויבש 60-63; כהן צדק 314-319; לב 359; ליבס 448; ליברמן 454; לנגנר 583-584; לנדא 663; לשצובר 713; מיזלש 809; ניסברויך 1020
ר׳ יצחק אריה הכהן 305
ר׳ יצחק גדליהו מט 781
ר׳ יצחק דב בר לוין 411; מרגליות 938
ר׳ יצחק חריף שפיצקופ 602
ר׳ יצחק יהודה יחיאל ספרין 1100-1108
ר׳ יצחק ישכר טויבש 63-64
ר׳ יצחק ליב טויב 43; מיזלש 809; סופר 1059-1062
ר׳ יצחק מאיר לנדא 665
ר׳ יצחק מיכל הכהן 305
ר׳ יצחק משה הכהן 305; נדל 994
ר׳ יצחק משולם ליפר 525
ר׳ יצחק נחום טברסקי 14-16
ר׳ יצחק צבי הכהן 305
ר׳ יצחק ראובן ליפשיץ 555
ר׳ יצחק שמשון מיזלש־הורביץ 62, 629-631
ר׳ יקותיאל ליבוורט 450
ר׳ יקותיאל יהודה טיטלבוים 111-117, 132
ר׳ ירוחם טיטלבוים 117
ר׳ ירוחם חיים הלוי 390
ר׳ ירוחם פישל מילך 835
ירושלים 117, 121, 126, 140, 176, 188, 231, 347, 366, 373, 424, 512, 524, 547, 556, 558, 568, 634, 679, 726, 763, 894, 953, 997, 1021, 1083, 1084, 1092, 1109, 1111
ירושלימסקי, ר׳ יוסף 12
ר׳ ירמיה הלוי 390; ר׳ ירמיה ממטרסדורף 177
ישיבת אור תורה 306, 986; בנין שלום 1091; חכמי לובלין 355, 360, 1002; נוה שלום 227; תורת חיים 354
ר׳ ישכר יולס 228; לוסטיג 425; סגל 1046
ר׳ ישכר בריש יולס 651; הכהן 305; לוינשטין 416-418
ר׳ ישכר דב טיכנר 145; יוהנס 195; לויפר 422; ליברמן 454; ליפר 525-530; ליפשיץ 549
ר׳ ישכר שלמה טיכטל 141-144
ישמח משה, הקריה 103
ר׳ ישעיה כ״ץ 347; לינדנר 516; לנדא 656; לנדמן 696
ר׳ ישעיה אשר יולס 224-228
ר׳ ישראל מפיקוב 382; אלבוים 963; טוכנר 71-72; טנבוים 178; ירט 283; כהן צדק 316; כהנא 333; לברטוב 369; לוי 388; הלוי 390, 391; ליברזון 450; ליטר 485-489; לנגנר 484; לנדא 656-660; לקסנר 708; לרר 710; מאיר 718-720; מונזון 747; מיזלש 809; מיער 872; מלר 886; מנטל 895; נוטמן 995; נוסבוים 997; סנהדראי 1083
ר׳ ישראל איסר לנדא 660
ר׳ ישראל אלטר ספרן־פוקס 1113
ר׳ ישראל אלימלך הלוי 391; מושקוביץ 768-771
ר׳ ישראל אריה מרגליות 938
ר׳ ישראל דוד ליבלר 446; סופר 1062
ר׳ ישראל דניאל סגל 1046
ר׳ ישראל יהודה נימן 1012-1015
ר׳ ישראל יונה לנדא 654; נצח 1025
ר׳ ישראל יוסף לאו 350-352; לבין 365; הלוי 391; לנגנויר 575
ר׳ ישראל יעקב טורם 72; טיטלבוים 117-120; ליפר 537; מושקוביץ 771
ר׳ ישראל יצחק מוס 751; ר׳ ישראל ישכר הלוי 391
ר׳ ישראל ליב מיזלש 809; ר׳ ישראל מאיר לאו 652
ר׳ ישראל מנחם אלתר טירקל 163
ר׳ ישראל מרדכי טיטלבוים 120
ר׳ ישראל משה לבקוביץ 368; שוובל 1049
ר׳ ישראל משולם הלוי 391
ר׳ ישראל צבי לונדנר 424; ליפינר 518
כהנא, ר׳ מאיר 117; ר׳ נחמן 326
כלכותא 386; כפר גדעון 512
כ״ץ, ר׳ אהרן אריה 9; ר׳ זאב 637; ר׳ חיים 940; לאסק 791
הלברוש 120, 135, 275, 507, 663, 934
לבין ליד קסנטין 273; לבנסרט, ר׳ אברהם 1073
לברטוב 289, 662, 663; לובלין 940
לובמלא 654, 800; לוגנו 999
לודז 409; לודמיר 1003
ר׳ לוי למברסקי 571, 750; מונטנר 750
ר׳ לוי יצחק כהנא 327; ליפר 530; לנדא 660; מונזון 748-750; נימן 1015
לוייב 10; לונדון 232, 310, 422, 742, 763, 772, 776, 932, 938
לוס אנג׳לס 92
לוסטמן, ר׳ פנחס יצחק יעקב 426-428
לופיאן, ר׳ חיים שמואל 297
לופטינר, ר׳ שמואל 945; ר׳ ליבל טויבש 64
ר׳ ליבר הגדול 450; ליבר, ר׳ יהודה 110
ליברייך, ר׳ קלמן 717
ליברמן, ר׳ חיים אליהו 697; ר׳ יעקב 311
ליטין 637, 639; ליכטמן, ר׳ משה 557
ליכטנשטין, ר׳ אשר אנשל 507
לינדנר, ר׳ יוסף 937

ליסא 431; ליסקא 267
ליפר, ר׳ חיים 764
ליפשיץ, ר׳ יחיאל מיכל 615; ר׳ שלמה 626
ליקובה 963; לכוביץ 943
לנקוביץ, ר׳ משה ישראל 1018
לסלא 934; לספוץ 639, 693; לעווע 316
לרנר, ר׳ משולם זישא 598
ר׳ מאיר מברדיטשוב 380; טויבנפלד 46; טיטלבוים 121; טרשנובר 188; הכהן 305; הלוי 392; לויפר 420; ליפר 529, 531-536; לנדא 660-661, 671; מאירסון 721; מושקוביץ 8, 771-773; מימון 850; מינץ 857; מלטר 176, 883; מרגליות 697, 939-941; נבנצל 992
ר׳ מאיר אהרן לונדנר 424
ר׳ מאיר זאב ניסטמפובר 1020; סופר 1058
ר׳ מאיר יהודה ליבש לנגרמן 593-596; ניברגר 1006
ר׳ מאיר ליב יוטס 198; לבוול 361
ר׳ מאיר מנשה יופיטר 240
ר׳ מאיר צבי יונג 232-233
ר׳ מאיר צבי הירש טענבוים 178
ר׳ מאיר שלמה טרטין 184
ר׳ מאיר שמואל מלמד 883
מאלין 11; מגדבורג 871
מגזע צבי 289; מגיה 190
מגיני שלמה 73, 155, 253, 501
מגלה עמוקות 73, 543, 1087
מדיאר־לפוש 131
מהר״ם מלובלין 135, 155, 348; שפירא 360, 455, 699, 774, 1020
מהרר, ר׳ צבי 1021; מהרש״א 135, 947
מהרש״ל 289, 902, 1023; מוהילב 167, 626
מוהלים 272; מונדרר, ר׳ צבי דוד 643
מונטיפיורי, משה 54; מונטבידיאו 711
מונטריאול 203, 513, 763; מונסי 47
מונקטש 330; מוסיקה 233
מוצ׳ו־טרנסילבניה 512; מורניץ 932; מזבוז 931
מזרחי 13, 58, 370, 476, 489, 513, 569, 631, 711, 914, 932, 968, 1076, 1083
מזריטש 251; מטרסדורף 1065
מיידן־הגר 252; מיהלן 1048
מיזיש, ר׳ אפרים פישל ירחמיאל 857
מיזס, ר׳ ירחמיאל 1011
ר׳ מיכל ליזר 461; מרקוס 971
מילה 61; מילווקי 13, 14; מינסק 211, 464
מינקוביץ 260; מיקולש 855; מישקולץ 110
מלבר, ר׳ שמעון 1000; מלמד 670
מנהיים 232; ר׳ מנוח הנדל הלוי 392
ר׳ מנחם מנדל 888; מנס 897
ר׳ מנחם אליער מהלר 728
ר׳ מנחם אפרים טריבר 185-186
ר׳ מנחם מוניש ספרין 1108-1109
ר׳ מנחם מניס ליברמן 454
ר׳ מנחם מניש לב 359; מרגליות 943
ר׳ מנחם מנדל טורם מרימנוב 72-78; טיטלבוים 121; יולס 228; יעבץ 257; הכהן 305; כהנא 334; כ״ץ 347; ליזר 461-464; ליקובר 566; לנדא 625, 662; לנדמן 697; לשצובר 713; מהר 731; מונד 742; מונזון 748; מושל 755; מטקיבר 782; מילר 835; מלר 886; מרגליות 941-943; מרילס 960; מרק 969; נירנשטין 1020
ר׳ מנחם מנדל דב מיזלש 810
ר׳ מנחם מנדל נפתלי הירץ מיזלש 811
ר׳ מנחם מנדל שלמה טויב 42
ר׳ מנחם מנלי סגל 1046; סופר 1063
ר׳ מנחם נחום מטשרנובל 2; לנגרמן 596; מרגליות 943
ר׳ מנחם צבי טיטלבוים 121
ר׳ מנס לדרברגר 371; מנצסטר 628
ר׳ מנשה טיטלבוים 121; כרמל 349; מרילס 960
ר׳ מנשה יעקב לברטוב 369
מרגליות, ר׳ שמחה 690; מרגרטן 37, 45, 508
ר׳ מרדכי מטשרנובל 2; טרלר 187; יולס 228-229; ימפל 252; הכהן 305; כהנא 326; כ״ץ 347; לטנר 443; ליטר 489; ליפר 536-540; ליפשיץ 556; לנגנר 585; לנדא 662, 680; מיזלש 811; מיזס 833; מינץ 858; סגל 1047; מרגליות 944-945; סטרליסקר 1077
ר׳ מרדכי אריה לוברבוים 441
ר׳ מרדכי דב טברסקי 14, 16-20
ר׳ מרדכי דוד טיטלבוים 122
ר׳ מרדכי זאב טירקל 164; לוטבק 374; מיזלש 811
ר׳ מרדכי זיסקינד לנדא 662-664
ר׳ מרדכי יהודה ליב לשצובר 713
ר׳ מרדכי יוסף מושקוביץ 773; מיער 872; ספיר 1085
ר׳ מרדכי יעקב ליבליך 444
ר׳ מרדכי ליבוש מכלר 882
ר׳ מרדכי צבי טיכר 152-155; לנדמן 697
ר׳ מרדכי שמעיה ליקובר 566; מרשווישרהלי 526
ר׳ משה מקרסטשוב 2; טברסקי 20-22; טוביאס 30; טויב 42; טויבש 47-53; טורם 78; טיטלבוים 123-131; טננהויז 179; טרופר 184; יגיד 188-189; הכהן 305; כהן 342; כהנא 334; כ״ץ 347; לבין 365-366; להר 372; הלוי 392; ליטר 489-493; ליפשיץ 556-559; לנגנויר 575; לנגנר 586-587; לנדא 659, 664; לנדסברג 702; מונד 742-745; מיזל 783; מיזלש 812; מילר 836-838; מינץ 858-860; מרגליות 932, 945; נוסבוים 997-999; נימן 1015; נירנשטין 1021; סופר 1063; סוקול 1074; סטמפל 1074; סמבורר 1082; ספרין 1109
ר׳ משה אברהם אבוש מרגליות 945
ר׳ משה אליהו נימינץ 1010
ר׳ משה אפרים מושקוביץ 774
ר׳ משה דב לנדא 664-666
ר׳ משה דוד טיטלבוים 131-132; לויפר 420; לנדא 666
ר׳ משה זאב מזוזה 780
ר׳ משה חיים טויב 42-43; טיכטל 145; לאו 353-358; ספרין 1110
ר׳ משה יהודה ליב לנגרמן 597
ר׳ משה יונה לוי 392
ר׳ משה יוסף טיטלבוים 132; יוקר 240
ר׳ משה ישכר לנדא 667
ר׳ משה לוי מרגליות 946
ר׳ משה ליב טניס 177; לנדא 668
ר׳ משה מאיר לנדא 669
ר׳ משה מנחם לופט 429
ר׳ משה מרדכי טלר 172; הכהן 306
ר׳ משה נחום ליטר 493
ר׳ משה נתן ליברמן 454
ר׳ משה פנחס מסוירז 640
ר׳ משה צבי טלר 172
ר׳ משה צבי הירש מיזלש 813-814, מיזלש־הורביץ 830; נבנצל 993; נימן 1015
ר׳ משה שלמה זלמן הלוי 393
ר׳ משה שמואל הלוי 393
ר׳ משה שמחה טיטלבוים 133; כהנא 334
ר׳ משולם טיטלבוים 92; כהן צדק 319; להר 372; סלט 1081
ר׳ משולם זוסיא טברסקי 11
ר׳ משולם זלמן לורברבוים 442; ליפשיץ 559
ר׳ משולם נתן מרגליות 946
ר׳ משולם פיביש סגל 1047
ר׳ משולם פיבל כ״ץ 348
ר׳ מתתיהו יעקובוביץ 261-264; לנדא 639
נאפולי 601; נהריה 669; נובוסליץ 872
נוי־פריימן 489; ר׳ נח סגל 1047

ר׳ נח אליעזר לזגלד 443
ר׳ נח חיים הכהן 306
ר׳ נחום ממקרוב 3; יולס 229; הכהן 306; ליטר 493; לנדא 670
ר׳ נחום אפרים לנגנויר 576, 739
ר׳ נחום אריה ליב יצ׳ס 274
ר׳ נחום צבי טיטלבוים 133; טנצר 180
ר׳ נחמן כהנא 331
ר׳ נטע יונה מלר 886; ר׳ נטע שלמה נטל 1006
ניו יורק 8, 14, 85, 86, 88, 90, 102, 103, 105, 123, 133, 138, 204, 276, 327, 366, 369, 409, 447, 457, 476, 485, 486, 489, 493, 529, 533, 535, 577, 584, 590, 699, 747, 764, 766-768, 775, 781, 787, 872, 888, 889, 902, 1000, 1007, 1083, 1092
ר׳ ניסן יוסט 233; הכהן 306; ליפוביצקי 517; לנגנר 587; נוסבוים 999
נירבטור 86, 102, 135; נירדהזו 523
ניישטט־פולין 809, 817, 826; נפוליאון 75
ר׳ נפתלי טיטלבוים 95, 133-135; מהר 731; מילר 194, 838-841; מרילס 961; סגל 1047
ר׳ נפתלי הירץ טירהויז 161; הכהן 307; לבין 366; לנדא 670-673; סוכוסטוב 1052
ר׳ נפתלי חיים נוטמן 994
ר׳ נפתלי מרדכי מרגליות 940
נשיא א״י 74, 1060; נשים 245, 251
נשלסק 791
ר׳ נתן אשכנזי 440; לוין 411-416; לנדא 673
ר׳ נתן יהודה אריה ליב טורם 78
ר׳ נתן מנחם מנדל 888
ר׳ נתן נטע ליטר 493-499; ליפשיץ 559; לנדא 673-679
נתניה 353; סגי נהור 289
סגל, ר׳ חיים 915; ר׳ יהודה זאב 195
סדיגורה 59, 626, 658; סוליצא 773, 1048
סוסנוביץ 619; סט. לואיס 557
סטמר 103, 105, 106, 123, 528; סטנוב 907, 944
סטרוזיניץ 534; סטרופקוב 112, 132, 171, 669
סטשוב 304; סיגט 89, 98, 103, 112, 116, 123, 183, 330-332, 511, 532
סיוון 372; סיקס 177, 508
סלומון, ר׳ ישראל 180
סלופצה 374; סליש 330, 528
סלנטר, ר׳ ישאל 283; סמאיולוב 639
סמוזשה 41; סמורגון 465
סמיכת חכמים 289, 308
סמילא־רוסיה 571; סנטוב 855; סניואץ 372
סעטשין 948; ספקוב־פולין 547
ספר תורה 197; ספריה 312
סקווירא 8, 28; סרדהלי 783; סרט 600, 1070
ר׳ עוזיאל מיזלש 815-821
ר׳ עזריאל טיטש 139; לנדא 679
עטשעד 93, 133; עלי הכהן 1100
ר׳ ענזיל טירהויז 161
ר׳ עקיבא ליבר 449; מיזלש 821; נמליך 1024; סופר 1094
ר׳ עקיבא יהודה נבנצל 993; עתונות 311
פאפא 1069; פודילאי 693; פוזנא 640
פוטילה־בוקובינה 1; פולטושאן 7-9, 250
פוליאן־ריסקובה 87, 348; פולנאה 321
פולק, ר׳ יחזקאל 204
פופרש, ר׳ דב בריש 907; ר׳ יצחק איזיק 323
פוקס, ר׳ ליביש 689
פורילה, ר׳ אלימלך 872; פוריצק 977
ר׳ פיביש טרופר 184; הכהן 307; לנץ 705; מלצר 883
פיטסבורג 14, 476, 522; פילדלפיה 162, 203, 556
פילוב 826; פילזן 855; פילץ 236, 855
פינטשוב 304; פינסק 375
פינקל, ר׳ יהושע מתתיהו 999
פינקלר, ר׳ חיים מאיר 548; ר׳ ישראל יצחק 552
פיעטרקוב 353; פיקוב 382
פיקסלר, ר׳ שמואל צבי 425
פירנצה 914; פישטיאן 141
ר׳ פישל מיזלש 822; פכטר, ר׳ פנחס 175
פלוצק 934; פלם, ר׳ יצחק 1092
פלנטש 242; פלקנפלד, ר׳ שמואל 309
פנזשט 639
ר׳ פנחס טברסקי 23-28; טמפלר 176; יעקובוביץ 261; כץ 342, 348; הלוי 393; ליברמן 454; ליכטנשטיין 512; לנגרוק 591; לנדמן 698; לנצנברג 705; מיזס 833; סוסש 1053
ר׳ פנחס אליעזר טיכר 154
ר׳ פנחס דניאל מד 781
ר׳ פנחס חיים טויב 44-46
ר׳ פנחס נתן ספרין 1110
הפני יהושע 211, 417, 425, 476, 650, 669, 832
הפנים מאירות 72, 179, 261
פנצר, ר׳ יוסף 1002; ר׳ פסח דוד מילר 841
ר׳ פסח יהודה הכהן 307; פקשן 412, 722, 1021
פרג 644, 646; פרגא 779
פרוזנא 935; פרוינקירכן 1026
פרידמן, ר׳ ישראל שלום יוסף 12; ר׳ נחום מרדכי 12
פריז 742
פרלוב, ר׳ ישראל 1112; ר׳ שלמה חיים 774
פרלמן, ר׳ יוסף שמואל 575
פרלשטיין, ר׳ שלמה זלמן 501
פרנס, ר׳ חיים נחמן 918
פרנקל, ר׳ אהרן 441; ר׳ אפרים 369; ר׳ יוסף 1000; ר׳ יצחק ידידיה 352; ר׳ ישראל ליב 914; ר׳ לוי יצחק 958; ר׳ מנשה יחזקאל 282; ר׳ שלמה זלמן 559
פרנקל־תאומים, ר׳ דב בר 529; ר׳ יחזקאל שרגא 108; ר׳ שמחה 354
פרנקפורט דמיין 362, 597, 934; ר׳ פרץ הכהן 307
פרץ, ר׳ ישראל 375; ר׳ צבי הירש 289
פרצובי 826; פרשבורג 652, 1026
פרשוב 214, 353; פשקן 62
פתח תקוה 171
ר׳ צבי לוברבוים 442; ליטר 499; ליכטג 506; לנדמן 699; מיזלש 822; סגל 1047
ר׳ צבי אלימלך טיכר 155-157
ר׳ צבי אריה לינר 516; לנדא 680
ר׳ צבי הירש וויטשיס 605; זבורויצר 619; טריסטר 187; יעקילים 264; הכהן 307; כהנא 334; הלוי 393; לויטרבך 398; לוסמן 429; ליזר 464; לינקר 516; לנדא 681; לנדמן 700; מ״ז 779; מיזלש 822-826
ר׳ צבי יהודה הכהן 307; לנדא 682
ר׳ צבי יוסף מרודניק 272
ר׳ צבי מאיר מזור 781
ר׳ צבי מנחם מיזלש 826-827
ר׳ צבי נפתלי טיפנברון 158
ר׳ צבי נתן מנועל 889
צוורלינג, ר׳ אשר זליג 800; צוזמיר 809
ציונות 64, 415, 511, 631; צילץ 652
צימט, ר׳ יונה 992; ציפרס, ר׳ מיכאל 1045
צירינ 57; צפת 56, 122, 167, 176, 245, 257, 258, 260, 282, 289, 325-327, 358, 362, 441, 618, 932, 937, 955, 1047, 1049
קאזין 266; קאלוב 42; קאלין 941; קאלק 247
קאסאני 102; קבר רחל 548
קהל, ר׳ בן ציון 836
קובלר, ר׳ אליעזר ליפא 697; ר׳ מרדכי 696
קוויף־פולין 567
קוטן, ר׳ אהרן 628; ר׳ מתתיהו 12
קומפלונג 882; קומרניק 815

קוריץ 314, 319, 393, 944; קידוש השם 245, 1057
קידנובר, ר' אהרן שמואל 254, 506
קיוב 10, 656; קיזמון 861
הקיסר 69, 311, 313, 339, 394, 417, 830, 859, 886, 1035, 1066, 1077
הקיקיון 516; קירלהאז 105; קישינב 166
קלוגר, ר' משולם ישכר 448
קלויזנבורג 508; קלויזנר, ר' יהושע 713
ר' קלונימוס קלמן יולס 229
קליבלנד 528; קליינוורדיין 557
קלינמן, ר' חנוך הניך 852
קלינקוביץ 18; קליס 626
קלך, ר' ישעיה זלמן 961
ר' קלמן כהנא 323
קלן 342, 362, 779; קלץ 372
קלרמן, ר' שמואל 367; קמניץ פודולסק 808
קמפנא 121, 654, 655, 852; קנזשיא 637
קנטרוביץ, ר' יעקב 298
קנר, ר' יעקב שמשון 203; קסטל 948
קצנלבויגן, ר' יחזקאל 650; ר' משה נפתלי 146
קרולי 107; קרטשניף 532; קריובה 921
קרילוב 698; קרלסבד 556
קמניץ 190, 251, 808, 948
קרנר, ר' ברוך 515; קרסונסקי, ר' אביגדור 656
קרסטיר 177, 300; קרסיק, ר' אברהם אבלי 464
קרצקי 867; קרשוב 91, 92, 544, 812
קשונז 302
ר' ראובן יעקובוביץ 261; הכהן 308; לויפר 423; לנדא 639; מרגליות 946; מרזל 954
ר' ראובן יוסף ניבירט 1006
רבינוביץ, ר' אהרן 943; ר' ברוך פנחס 538; ר' יחזקאל 20; ר' מאיר 615
רדוביץ 767, 1021, 1048; רדוון 797
רדומישלא־רוסיה 12; רדומסק 30
רדיויל 250, 858, 1011, 1024, 1052
רדליך, ר' אברהם חיים 690, 759
רובין, ר' אברהם יהושע השל 454; ר' יחיאל 80; ר' יצחק 772; ר' מנשה 103, 959; ר' נפתלי 773
רווה־פולין 567; רוזמן, ר' יואל 882
רוזנבוים, ר' איתמר 533; ר' אליעזר זאב 532; ר' אשר ישעיה 535; ר' דוד משה 533; ר' חיים מרדכי 534; ר' יצחק איזיק 534; ר' ישכר בר 534; ר' ניסן 574
רוזנברג, ר' שלמה 33
רוזנפלד, ר' אריה ליב 108; ר' יחיאל איכל 68
רוטנברג, ר' אברהם עבר 665; ר' ישראל צבי 102
רוטרדם 643, 660; רוכל, ר' פנחס 904
רומן 531; רומניה 205-206
הרוקח 831
רוקח, ר' אברהם יהושע השל 693, 700; ר' אלעזר 570; ר' אריה ליבוש 29; ר' ישכר דב 15, 25; ר' ישראל 224; ר' משולם 361
רזישנוב־פולין 260; ריזפלד, ר' יחזקאל 409
ריטשוואל 375, 818; רייכנברג 204
רייך, ר' אלידהו 521
רימלט, ר' אברהם מרדכי 136
רישעוו 362; רכניץ 783
הרמ"א 135, 829; רמסגייט 705
רמרז, ר' שלמה ישראל 725
רמת גן 195; רנשברג 855
רסלר, ר' חיים 65; רעננה 597
ר' רפאל הלוי 394
רפפורט, ר' אלכסנדר זיסל 809; ר' יעקב שמואל 196; ר' יצחק 807; ר' שלמה זלמן 610
ר' שאול הכהן 308; כ"ץ 348; לוינשטין 418; לוסטהויז 425; לנדא 682-684
שאץ 305, 353, 760, 762, 764, 767, 771
השארית יוסף 321, 348
שבדרן, ר' משה 810
שברשין 393, 934, 935; שבש 214
ר' שבתי ליפשיץ 560-565; מילר 842; סגל 1047-1048
ר' שבתי שפטל מרגליות 948
שדה לבן 810; שדליץ 809
שובקס, ר' דוד ליפמן 441
שורץ, ר' שמואל 139
שו"ת ריב"ם שנייטוך 342; שחיטה 268
שטיגליץ, ר' מרדכי דוד 902; ר' משה דוד 117
שטיגר, ר' עקיבא אפרים 181
שטיקלר, ר' שמריה 741; שטרן, ר' יוסף 783
שטרנבוך, ר' משה 298
שטרנברג, ר' דב בר 1064
שטרסבורג 1022; שידלוב 235
שיטלר, ר' פנחס 695; שיין, ר' מאיר 947
שיינר, ר' יוסף 1087
שיף, ר' דוד 182; ר' צבי הירש 135
שיקגו 11, 17, 682, 822
הש"ך 155, 180, 444, 456, 557
שכטר, ר' מאיר 631; ר' שלמה זלמן 720
השל"ה 507
ר' שלום טויבש 64-68; טיכברג 140; יולס 230-232, 768; כ"ץ 345; לבין 367; ליטר 499-500; לילינפלד 513-515; ליפר 529; לנדא 684; לנדמן 700-702; מושקוביץ 776-779; סג"ל 1049; סופר 1064; ספרין 1111-1113
ר' שלום מרדכי למדן 571; לרנר 708
ר' שלום שכנא כ"ץ 348; מאיר 720; מרגל 904
ר' שלמה טברסקי 28-29; טויב 46; טיטלבוים 136-137; טיסר 158; טירקל 499; יוזפסברג 195; יעבץ 257; ליכט 500; ליפר 524; לנגנר 587-589; לנגרמן 599, 600; לנדא 684; מהר 732; מיזס 833; מילר 842; מיער 35, 873-875; מרקוס 971; נבט 1022
ר' שלמה אלכסנדר סופר 1070
ר' שלמה דב בריש לונדון 423
ר' שלמה דוד כהנא 334
ר' שלמה זלמן ליפשיץ 565; לנדא 685; לרר 710; מיער 875
ר' שלמה מאיר טיכר 157; הלוי 394
ר' שלמה מרדכי לנגר 590
ר' שלמה משולם זוסיא טברסקי 13
ר' שמאי מרגליות 948
ר' שמואל נתנזון 1045
ר' שמואל אהרן מילר 842-849
ר' שמואל אליהו מילר 849
ר' שמואל דב מיזלש 827
ר' שמואל זנויל טורנר 78-79; כהנא 331; ניגר 1007
ר' שמואל יצחק שור 358
ר' שמואל מאיר מוזר 737
ר' שמואל מרדכי כ"ץ 348
ר' שמואל פנחס נוסקרן 1003
ר' שמואל צבי הירש מרגליות 913
ר' שמואל שמלקא טויבנפלד 46-47; טויבש 68-70, 784; ספרין 1113
ר' שמחה להר 373; ליבוביץ 444; לנדא 669; מונד 745; מיצל 875
ר' שמחה בונם ניגבור 1007; שמלוי 422
ר' שמעון טיכר 146; טלר 172; יולס 213; הלוי 394; ליטוין 468-470; ליפשיץ 551; לנגסם 589; לנדא 690; מלר 887; נטוביץ 1006; מרילס 94, 962-967; סופר 1064-1073
ר' שמעון בצלאל נימן 1015-1019
ר' שמעון יואב כ"ץ 349
ר' שמעון יעקב נרציזנפלד 1025

CONTENTS

INTRODUCTION
FAMILY NAMES INCLUDED IN VOLUME III
ADDITIONAL BIBLIOGRAPHY

ENCYCLOPEDIA OF GALICIAN RABBIS AND SCHOLARS

LIST OF GENEALOGICAL TABLES, PHOTOGRAPHS, AND FACSIMILES
INDEX OF GALICIAN COMMUNITIES
INDEX OF BOOKS AUTHORED BY GALICIAN SCHOLARS
GENERAL INDEX

ר׳ שמעון שלמה לנדא 680
ר׳ שמריה טננבוים 178
ר׳ שמשון טנא 176, 199 ; מיזלש 828 ; מרגליות 949
שנברג, ר׳ בנימין ביניש 461 ; שינברג, ר׳ חיים פנחס 296, 299, 300
שנפלד, ר׳ יצחק 370
שנקר, ר׳ יצחק אהרן 262 ; ר׳ משה יעקב 897
שפיטיבקה 693 ; שפיקוב 16
שפירא, ר׳ אביגדור 106 ; ר׳ אברהם 360 ; ר׳ דוד 960, 1092 ; ר׳ חיים מאיר יחיאל 698 ; ר׳ יהושע 306 ; ר׳ יוסף 883 ; ר׳ משה אריה ליב 295 ; ר׳ משה יהודה ליב 136 ; ר׳ נחמיה 1098 ; ר׳ נתן נטע 2 ; ר׳ צבי אלימלך 93 ; ר׳ שמואל 594 ; ר׳ שמחה 962
שפירא־כהנא, ר׳ יחיאל 347
שפרלינג, ר׳ צבי הירש 211-212 ; שפת אמת 273
ר׳ שרגא זאב ירוחם 282 ; ר׳ שרגא פיבל טירקל 165
שרמן, ר׳ ישעיה 1054
תאומים, ר׳ אברהם יוסף 662
התבואות שור 88, 567 ; התוספות יום טוב 147
תל אביב 353, 533, 718-720, 810, 1022, 1047, 1083
תקנות 74

MEOREI GALICIA

ENCYCLOPEDIA OF GALICIAN RABBIS AND SCHOLARS

RABBI MEIR WUNDER

VOLUME III

ט-ע

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

INSTITUTE FOR COMMEMORATION OF GALICIAN JEWRY

JERUSALEM 5746 (1986)